

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

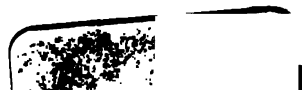
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

600107581S

**Η ΑΓΙΑ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ
ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ,
ΣΥΝΟΔΟΣ.**

ΔΙΑ

ΜΟΝΑΧΟΥ ΒΕΝΕΔΙΚΤΙΝΟΥ.

ΕΝ ΡΩΜΗ.

**•••
1864.**

31

110. c. 19.

ALTA H
OIKOTMENIKH
EN PHAPENTIA
2100702

NOVITATUM INVENTIONUM

EST. 1711
1891

ΤΟΙΣ ΕΝΤΕΥΞΟΜΕΝΟΙΣ.

Οτι τὸ ἀξίωμα πάσαις μὲν ταῖς ἱεραῖς συνόδοις οὐχ ἥκιστόν ἐστι, ταῖς δ' οἰκουμενικαῖς καὶ ἐξ ὅλης τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀθροισθείσαις τίμιον καὶ δεινὸν ἔτι γὰρ μῆν καὶ ἀληθῶς θεῖον, διὰ τὴν ἐπιστῶσαν αὐταῖς καὶ παροσμένῳ ἑσαεὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑψήσῃ, παντί σου δῆλον. ἀλλ' οὐδὲ τόδε ἀμφίβολον, ὡς το παραλλάττον τῶν ὑποθέσεων, καὶ τῆς χρηστότητος τὸ διάφορον διαφορὰν ἐν αὐταῖς οὐκ ἐλαχίστην καθίστησιν. ἴσμεν γὰρ ταῖς μὲν ἀρχαιοτάταις τῶν συνόδων μεμελημέναι πᾶσιν σπουδῇ τοῖς δίοις προσώποις δογματισθῆναι τὸ ὁμοούσιον· ταῖς δ' ἐφεξῆς μεταγενεμέναις πεπραγματιῦσθαι τό τε μοναδικὸν τοῦ προσώπου, καὶ τὸ διττὸν τῶν ἐν Χριστῷ φύσεων καὶ θελήσεων, καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς δὲ παραδόσεις, καὶ τοῦ μὲν σχισματικοῦ ζεζανίου ἀποτομὴν, τῶν δὲ κανονικῶν παραγγελμάτων τὴν διάδοσιν· ὡς εἶναι τὰς μὲν προτέρας ὁλήγου δεινὴν ὑπερβαλλούσας τῷ ὄγκῳ τῆς ὑποθέσεως, τὰς δὲ μετὰ ταῦτα μᾶλλον δοκῶν ὑπερτερεῖν τῷ χρησίμῳ τῆς διασκέψεως. φαίνεται δὲ μόνη τῶν οἰκουμενικῶν ἡ ἐν Φλαρεντία σύνοδος μία ἄμφω πεπλουτηκυῖα, τῇ τε ἀξιώματι

καὶ τῇ ὠφελείᾳ πάσαις σχεδὸν ἀντίρροπος. αὕτη γὰρ δόγμα διευκρινήσασα τὸ ἀξιόλογον πᾶν τὸ περὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως, λαμπρῶς καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ ὁμοούσιον ἀνκηρύξεν. Εἰ μὴ πέρ γ' εἶχεν ὁ υἱὸς τὸ πνεῖν παρὰ τοῦ φύσαντος, μὴν πῶς ἂν ὅλως ὑπῆρχεν συμφυῆς ἐκείνῳ καὶ ὁμοούσιος; ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναιμάκτου Θυσίας τὴν ὕλην διεσαφίνισιν, ἀντίστροφον ἀνατολῆς καὶ δύσεως, οὐκ ἀντιστρατεύμενον ἀποφαναμένη τὸ ἔθος· καὶ τῆς δ' ἀποστολικῆς καθεύδρας τὸ παντιπείσκοπον, ὅπως τε αἱ μὲν ψυχαὶ ἡγνίζονται μετὰ θάνατον, αἱ δὲ δόξης μετελήφασιν ἥδη ἀκράτου αἱ τὸν θῖον ἱσοπτεύουσαι. Ταῦτα δὲ ἐκδούς τὰ σωτήρια δόγματα ὁ σεβάσμιος ἐν τῇ φλωρεντίᾳ σύλλογος, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ τὸ παλαιωθὲν ἐκ' ὀλίθρων τῶν ψυχῶν σχίσμα πᾶντι ὅσον ἐκ' αὐτῶ ἀνέιλεν. εἰ μὲν γὰρ οἱ ἀνατολικοὶ τὰ ἐνθίσμως κυρωθέντα πάλαι ἐδέξαντο, οὐκ ἂν ὑπῆρχε νῦν ὅτι τὰ πολλῶν ἄξια δακρύων, ὅφ' ἔν κατακλυζομένης ὅλης τῆς ἀνατολῆς διανοπαθεῖ ἢ ἔνθα καθολικὴ ἐκκλησία· καὶ οὐ μόνον ἦν ἂν συμφωνία σύμπασιν περὶ ταῦτα τὰ πίντε κεφάλαια, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι κινοδοξίαι καὶ αἱ ἐξ αὐτῶν ἐξηκόνθσαν ἂν παραφυσίαι, ἃς νῦν οὐκ εὐχερὲς ἀπαριθμεῖν ἐν αἷς κεφαλαῖα δέσπου πλάνη ἐκείνη· μὴ δὲ τῶν οἰκουμηνικῶν παραδεδεχσθαι, πλὴν μόνας ἐστὶ συνόδους. ὥστε μικρῶ πᾶν ἀριθμῶ τὸν ἀμύθητον τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πλοῦτον συνέργεσθαι.

Ἔστι δὲ καὶ ἄλλο λαμπρὸν τῆς συνόδου ταύτης προτέρημα· τῇ γὰρ τῶν τε δυτικῶν καὶ τῶν ἀνατολικῶν λογάδων συνδρομῇ ὡς εἰπῶν μόνη αὕτη ἐπεραίνετο. συνεκάλει μὲν γὰρ αὐτὴν καὶ φιλοστόργως διήγειρεν ὁ αἰοδύμιος ἀρχιερεὺς Εὐγένιος, συγκαθεζόμενος καὶ προκαθεζόμενος αὐτῆς· τοῦτο χαρισάμενος τοῖς τότε, οὗ πάλαι ποτὲ οἱ ἀνατολικοὶ ἀρχιερεῖς ἐν ἐπιθυμίᾳ γενόμενοι, καὶ πολλὰ ἐκλυπαρήσαντες, οὐδαμῶς ἔτυχον, τοῦ σφίσιν αὐτοῖς σύνεδρον θιάσασθαι τὸν Ῥώμης ἀρχιερεῖα. παρῆν δ' ἐκεῖ καὶ συνήδρευεν ἀκροατὴς ἐπιμελέστατος ὁ βασιλεὺς Παλαιολόγος· καὶ ὁ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης σὺν μητροπολίταις καὶ ἐκκρίτοις ἀρχιερεῖς τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος ἐκόνιζε τὴν εὐφροσύνην.

Ἀλλὰ καὶ τῶν οὕτω περιφανῶν ὑποθέσεων ἡ διάγνωσις οὐ τὸν αὐτὸν ταῖς ἄλλαις συνόδοις γέγονε τρόπον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ τῶν θείων γραφῶν ἀνάγνωσις, καὶ ἡ σύμφατος τῶν ἐπισκόπων

ὁμολογία ὑποχωρῶντος τοῦ ἀγίου πνεύματος ἰσοστέριζι τῆς πίστεως τὸ ἀπείριστον. ἰνταῦθα δὲ οὐ μόνη τῶν γραφῶν ἡ παράδοσις, ἀλλὰ μὴν καὶ συντονώτατοι τῶν ἀνταπικιχουρύντων ἀγῶνις, οἳ αἱ τις λίθων σύγκρουσις, τὴν ἀληθινὰν ἐξῆγον. Δόγμα γὰρ ἐξα-
κριβωθὲν ἐν τισι προλαβοῦσαι καὶ οἰκουμηνικαῖς συνόδοις, ἐν αἷς καὶ πρεσβυταὶ Γραικῶν συμφωνοῦντες παρήσαν, καὶ δι' αὐθιγντίας ἀποστολικῆς ἥδη κυρωθὲν, ἡ ἐν τῇ Φλωρεντία σύνοδος αὐθις διηκα-
δώνισεν, ἢ ἔχουσιν οἱ Γραικοὶ πληροφορίας ἅπαν εἶδος, καὶ κατα-
φανὲς γένοιτο τῆς ἀληθείας ἡ δύναμις, μιονικτούσης τῆς τεχνολο-
γίας τῶν ἀντιλεγόντων, καὶ θριαμβεῖοι τὸ δόγμα, τῶν Γραικῶν καθεομολογούντων.

Ἐπειδὴ δ' οἱ γραφῇ παραδόντες τὰ πρακτικὰ τῶν καθόλου συνόδων, ἤτοι ῥωμαϊστὶ, ἢ ἑλληνιστὶ ταῦτα ἐκδόντες θατέρου μέ-
ρους ἦσαν ἐρμηνευταί· μόνη ἢ ἐν Φλωρεντία σύνοδος ἀμφοτερογλώσ-
σους ἔσχεν ἑρμηνείας, οἱ τῶν διαλεγομένων τὰς ῥήσεις πιστῶς ἐλαμ-
βάνοντες ἀπεδίδουν τοῖς ἑτέροις τὰ τῶν ἑτέρων. ἐν τῇ θαυμάσαι
ᾧ τις τῆς Θεοῦ προνοίας τὸ ἐπιτήδευμα· ἐκλιπόντων γὰρ τῶν Λα-
τινικῶν ἀντιγράφων περίεστι τὰ ἑλληνικά· καὶ οὐκ ἔστι λίγην ὃ τινες
μέμφονται, ὅτι δὴ Λατῖνοι τὰ χωρία διέφθειραν, καὶ τὰς χρήσεις
ἀπέκοψαν, ἀλλὰ διδοῖν τοῖς Λατίνοις οἱ Γραικοὶ, ἅπερ τῶν Γραι-
κῶν οἱ ὑπογραφεῖς ἐξηλήφισαν. Μίγα δὲ καὶ τότε ταύτης τῆς
συνόδου ἀξίωμα· πολλάκις γὰρ σχίσματικῆς νόσου θρασυευθείας
διὰ συνοδικῶν συνελύσεων, οὐκ ἦν ὅμως τὸ νόσημα τὴν οἰκουμένην
περιέμενον, ἀλλ' εἴπερ, τὸ ἡμίτομον διωπαράττειν τῆς ἐκκλησίας·
τῇ δὲ ἱερᾷ ἐν Φλωρεντία συνόδῳ προύκειτο σχίσμα καταργῆσαι
οἰκουμηνικῶν, ὃ τὴν ἀνατολὴν τῆς δύσεως ἀποξενώσαν. τὸ Χριστοῦ
σελήνιγμα σφοδρῶς ἐλυμνήνατο· ὃ πολλοὶ πολλάκις ἀρχιερεῖς, καὶ
ἐρχαιότεραι σύνοδοι, καὶ ἀλληλόπειμπτοι πρεβεῖαι ἀνασῶαν πει-
ραθέντες οὐκ ἔσχυσαν, καὶ τοὶ δόξαντες ποτε ποιήσασθαι τοῦτο·
ὃ καὶ μᾶλλον ἀφαιρεθὲν εἴπερ ποτὶ ὅλως ἀφαιρεθήσεται, ταύτης τῆς
συνόδου τῇ πράττει ἀφαιρεθῆναι χρεῖων.

Τελικαύτην οὖν σύνοδον ἀξιώματι, κοινωφιλίᾳ, καὶ πράττει
προέχουσεν, ἅτι δὴ ἀίναον τῇ δηλητηρίᾳ τοῦ σχίσματος φάρμακον
ἀπιδότον, μετὰ τῶν συνεκιδεομένων φιλοπονημάτων, πρὸς ἀνατρο-
πὴν τῶν διασερόντων αὐτὴν, χωρὶς ἰδοξῶν ἐκδύναμι τῷ κοινῷ τῶν

VI

Ἑλλήνων, ἅπαντα οὐκ ὀλίγης ἐπιμελείας τυγχόντα· ἔξ ὧν ἂν αἰσθαντό-
τις καὶ ἐπιγνοίῃ τὰ μητρικὰ τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας σφαλάγγα·
καὶ μηδὲν αὐτῶν ἄλλο εἰσπράττειν, ἢ τὸ ἐπανήκειν πρὸς τὴν μη-
τέρα, καὶ ἀνακτίσασθαι τὴν πατρίαν ὀρθοδοξίαν, καὶ κατιδεῖν
ὅ-ψι γούν τῇ πείρῃ διδαχθέντας· ὃ λέγεται ὑπὸ τοῦ μεγάλου Χρυ-
σοστόμου ὅτι οὐδὲν οὕτω παροξύνει τὸν Θεόν, ὥς τὸ ἐκκλησία
διαριθῆναι.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ

ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ:

ΣΥΝΟΔΟΥ.

Απώσαντες τὴν ἀγαθὴν τινες συνείδησιν, φησιν ὁ Θεὸς ἀπόστολος, ἐναυάγησαν περὶ τὴν πίστιν. ἀπείσαντο δὲ τὴν ἀγαθὴν συνείδησιν ὑπὸ τῆς ἄγαν φιλαρχίας, ἣν οὐχ ᾔττον τῆς φιλαργυρίας κακῶν ἀπάντων ρίζαν προσιστάν τις οὐκ ἂν ἐμάρτοι. ταύτης γάρ τὴν ψυχὴν ἐκινησμένης καὶ ὁ τῆς ἀγάπης διαλύεται σύνδωμος, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ εἰρήνη ἐν ταῖς καρδίαις οὐ μετ' εὐφροσύνης βραβεύει, ἀλλὰ μετὰ διχονοίας ἀπομαρτίνεται. εἶχέ ποτε βαθεῖα τὴν ἐκκλησίαν εἰρήνη, καὶ οὐ κατεφθέρχeto τῆς δύσεως ἢ ἀνατολῇ, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν συμφώνως πίστιν ἤχοῦσαι, ἐναρμόνιον συνεκρότου ὁρθοδοξίαν. ἐξ οὗ δὲ φάτιος τὴν ἀγαθὴν ἀπείσαντο συνείδησιν, δόλω καὶ πανουργίαις τοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως ἱεστραχίσας τὸν ἱερὸν πατριάρχην Ἰγνάτιον, καὶ τῷ ὑφάρπαγντι θρόνῳ ἑμπαρονήσας, κατὰ τούτῳ δικαίᾳ ψήφῳ καταγνωθεὺς ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου πάπα Νικολάου, καὶ περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν, πάντα τάκι ζάλης μετὰ καὶ τρικυμίας ἐγένετο. θυμῷ γάρ ὑπερζήσας ὁ γεννάδας, καὶ τῇ λύπῃ φλεγμένης, οἷος ἐγένετο περὶ τὸν Ἰγνάτιον πατριάρχειας, τοιοῦτος καὶ περὶ τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ἐπιγνώσθη μητροποιίας. καὶ σοφὸς ὢν τοῦ κακοποιῆσαι πρὸς ἄμικων ἐκπλήσθη, ὥστε οὐκ εἰς ἄλλους αὐτὸς ἐξυβρίσας, ἀλλ' ὑφ' ἑτέρων πεπονθὼς τὰ δεινότατα. Κατανοήσας γοῦν τὸ

VIII

ισρὸν τῆς πίστεως σύμβολον ἐν τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ μετὰ τῆς ἀναγκαίας καὶ εὐλογητάτης φερόμενον ἀναπτύξως, ἔνθα καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πανάγιον ὁμολογεῖται πνεῦμα, ἔρμαιον τοῦτο λαβὼν τὸν ἄσπονδον κατὰ Λατίνων ἀνιήρυξε πόλεμον, ἐπιστολὴν συγ-
γράψας ἐγκύβλιον, καὶ ἄλλα φιλοσπονδήματα· ἐν οἷς πρῶτον μὲν κατατιθᾶται, ὥς κιβδηλύσαιν οἱ Λατῖνοι τὸ σύμβολον, καὶ δόγμα ἐκφυλὸν εἰσαγάγοιεν περὶ τῆς ἐξ ἁμφοῖν ἐκπορεύσεως, καὶ τὰ σάβ-
βατα νηστεύουσιν, καὶ γαμεταῖς συνεῖναι τοῖς ἱερεῦσιν ἀπαγορεύουσιν, καὶ μύρῳ χρίειν τοὺς βαπτισθέντας ἀρχιερέων εἶναι διδάσκουσιν. πρὸς τούτοις τὴν ἀκρότητα τῆς ἀποστολικῆς κορυφαίας ἐκφασί-
σαι προθέμενος, ἵνα μπεῖτι ἐπιστατοῦσαν ἔχοι τὴν σφραγιζοῦσαν βλάβδον, τὸν Πέτρου θρόνον διασύρειν, καὶ πολλὰς ἐκπλύνειν λοι-
δορίαις οὐκ ἁπνάρκῃσι, πολλὰ συμπλασάμενος, πολλὰ δρᾶμα-
τουργήσας, πολλὰ φρυαξάμενος. περὶ ὧν ὁ τε βίος Ἰγνατίου τοῦ μάκαρος, καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς ὁγδόης συνόδου διδάσκει πληρέ-
στατα. Ἀλλὰ τὰ πονηρὰ ταῦτα τοῦ μισοκαλῶν δαίμονος σπέρ-
ματα καταβάλων ὁ Φώτιος, καὶ πολλὰ μὲν τοὺς ἄλλους δρᾶσας, πολλὰ δὲ καὶ αὐτὸς παθὼν οὐκ ἔσχεν ἔτι ζῶν συμφρονούντας εἰ
μὴ τοὺς πονηροτάτους. κατὰ μικρὴν δὲ τῆς σπουδαρχίας ἐπι-
διδούσης καὶ τὰ Φωτίου συνικροτέρω διδάγματα, καὶ πρῶτον
ἀθωοῦται ὁ Φώτιος, καὶ τὰ κατ' αὐτοῦ γραφέντα, ἢ πραχθέντα
ἀναθέματι καθυποβάλλεται. καὶ ὅπως ταῦτα δόξῃ καλῶς γι-
νόμενα, ὑπὸ τῇ σιμνῇ τῆς εἰρήνης σχήματι τὰ δύο συνήψαν ἀλ-
λοτριώματα φάσκοντες· Ἀπαντα τὰ κατὰ τῶν ἡγίων πατριαρχῶν
Φωτίου καὶ Ἰγνατίου γραφέντα ἢ λαληθέντα, ἀνάθεμα. Καὶ ἐπεὶ
ἄβυσσος ἄβυσσον ἐπικαλεῖται, τὴν ὁγδόην ἀποκερύξαντες σύνοδον
ἠστυρνίζονται τὰς προηγουσάμενας ἑατὰ μόνας· ἵνα μὴ παρατίξω
προβαίνοντες λάθωσι καὶ τὴν ὁγδόην παραδοχόμενοι. ἐπιγνομένης
δὲ μετὰ ταῦτα φορᾶς καὶ ἐτέρων ζητημάτων, ἐν οἷς οἱ Γραικοὶ δια-
φέρονται πρὸς Λατίνους· φιλεῖ γὰρ τὸ φιλόνηκον μὴ ἐντὸς ἐστάναι
τῶν ὄρων, ἀλλὰ πολλαπλασιάζειν αὐτὴ τῆς διχονοίας τὰ παρα-
βλαστήματα· ἐξαίρετον ἠνομίζετο τὸ περὶ τῆς προόδου τοῦ πα-
ναγίου πνύματος· τοῦτο γὰρ αὐτὸ προτείνετο κατὰ Λατίνων ὡς
βαρύτερον καὶ βαρύτερον, ναὶ μὴν καὶ ἀρχαιότερον. πρῶτος γὰρ
ὁ ἀνδραπολάτης Νεστόριος τὴν ἐλέθριον ταύτην θεωλοῖαν ἐπλα-

σιν, οὔτε υἱὸν εἶναι τὸ πνεῦμα λέγων, οὔτε δι' υἱοῦ τὴν ὑπαρ-
 ξαν εἰληφός. ἐπειδὴ Χριστοὺς δύο θείμινος καὶ υἱοὺς δύο, ὥσπερ
 ἄτοπον αὐτῷ εἶναι τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ καὶ Χριστοῦ τοῦ ἐκ τῆς πατρ-
 οῦ προεῖναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὕτω δὲ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ
 τοῦ Θεοῦ καὶ πατὴρ ἄτοπον ἡγήτο προχέσθαι, εἴτουν ἐκπο-
 ρεύσθαι. μᾶλλον μὲν οὖν ὁμολογοῦντος τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἐκεῖνος,
 δεικνόντι ὁ παράκλητος, ἡμεῖς δοξάσει ἐπιχείρει Νεστορίος, τὸν
 Χριστὸν παρὰ τοῦ πνεύματος λαμβάνειν, οὐ μὲν τὸ πνεῦμα παρὰ
 τοῦ Χριστοῦ. Κύριλλος δὲ ὁ αἰδίδιμος πρὸς τοῦτο ἔλεγε Νεστορίῳ
 περὶ τῆς ἀκοινωνησίας ἐπιστέλλων, καὶ ἐν οἷς τῶν ἀναθιματισμῶν
 ὑπερκαπολογᾶται ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς τρίτης συνόδου· ὅτι Χρι-
 στὸς ὑπὸ τοῦ πνεύματος δοξαζόμενος ἐχρῆτο τῇ ἁγίᾳ πνεύματι
 πρὸς μεγαλειουργίαν ὡς ἰδίᾳ δυνάμει· ὥσπερ ἂν εἴ τις λέγοι τῶν
 καὶ ἡμεῖς, ὅτι δοξάσει με ἡ ἰσχὺς μου, ἤγουν ἡ ἐνοῦσά μοι
 ὑπὸ τῷ πνεύματι. Πνεῦμα γὰρ ἀληθείας ὀνόμασται, καὶ ἵστί Χριστὸς ἡ
 ἀλήθεια. καὶ προχίται παρ' αὐτοῦ, καθάπερ ἀμίλι καὶ ἐκ
 τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός. Καὶ ἐν τῇ εἰς τὸ ἅγιον σύμβολον ἐξηγή-
 σαι Καὶ προχίται φησιν, ἤγουν ἐκπορεύεται. τοιαῦτα φάσκοντες
 τοῦ αἰδίδιμου Κυρίλλου, ἡ ἁγία τρίτη σύνοδος οὐκ ἀναγκαῖον
 ἠγάσαστο ἀπαριθμεῖσθαι ἀπάσας Νεστορίου τὰς βλασφημίας, ἀλλὰ
 καταφασίαστο μὲν αὐτὴ τῶν μισρῶν ἐκείνου δογμάτων περὶ τῆς
 ἰσχωρῆσεως τοῦ Χριστοῦ. τοῦτο γὰρ ἦν τὸ ζητούμενον καὶ ὁ
 σκοπὸς τῆς συνόδου; περὶ τῶν δύο Χριστῶν καὶ υἱῶν, οὓς ἔλεγε
 Νεστορίος, διακρίφασθαι τὰς λοιπὰς δὲ τοῦ αἰρεσιάρχου δι-
 σσημίας, καὶ σοφιστικὰς ἄρκυς κατέληγε τῇ Κυρίλλου διδασκα-
 λίᾳ· ἢ καὶ ἡ πώμπτη οἰκουμένη σύνοδος ἐπικύρωσεν, ἀναθί-
 ματι παραδούσα τὰ συγγραφήντα Θεοδώριτῳ κατὰ τῶν ἀνα-
 θιματισμῶν Κυρίλλου. Φώτιος δὲ καὶ ἡ τούτου συμμορία τοῦθ'
 ἐτέρως ἐξηλήφασιν. οἶονταί γὰρ τὴν Νεστορίου ματαιολογίαν περὶ
 τῆς ἰσχωρῆσεως ὑπὸ τῆς ἁγίας συνόδου ὡς κακὸδοξον ἀπο-
 βιβῆσθαι, σιωπεῖσθαι δὲ τὴν Θεολογίαν ὡς ὑγιᾶ καὶ ὀρθόδο-
 ξον. τὰς γυναικας δὲ Κυρίλλου ἀντιρρήσεις, δι' ὧν ἡ Νεστορίου
 στραβότης καὶ περὶ τὴν Θεολογίαν ἐλέγχεται, καὶ ἡ τῶν ἀνατο-
 λεῶν σὺν τῇ Θεοδώριτου ἀντιλογία κατὰ κράτος ἀνατρέπεται,
 καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ πατρός καὶ υἱοῦ μεγαλοφάνως κερύτ-

X

τιται· ἅς τε ἡ ἁγία σύνοδος ἀσμενίσασα κατιδέξατο· πειρῶνται μὲν ἐκφύγειν, καὶ διαδιδράσκειν τὸν ἑλιχρον, περιβουσι δὲ ὅμως οὐδὲν, ἀλλ' εἰς ἀτόπους ἑανοίας, καὶ εἰς ἀλλοκότους παραφέρονται ἑρμηνείας, καὶ μένω τῆς ἀληθείας ἡ δύναμις ἀκατάβλητος. τοιγαροῦν ὁ τὴν Νιστοριανὴν δυσσέβειαν πρῶτος ἀναμοχλεύσας μοναχὸς τις ἦν φασιν, Ἰωάννης Ἱεροσολυμίτης, ἐπὶ Καρόλου αὐτοκράτορος, ὃν βασιλικῇ ταυίῃ Λέων ἔστειλεν ὁ τρίτος ἐν Ῥώμῃ, ἀρχιερεὺς ἁγιάτατος Ἀδριανοῦ διάδοχος ἐκείνου, ἐφ' οὗ ἡ ἐν Νικαίῃ τὸ δεύτερον συνεκροτήθη σύνοδος. οὗτος γοῦν ὁ Ἰωάννης τὴν προβλητικὴν δύναμιν ἀφαιρούμενος τὸν υἱὸν, ἤγειρε τοὺς διυτικὸς

πρὸς Ἰῆλον καὶ ἄμυναν. Καὶ συναχθεὶς ἐν Ἀκουῖσθρανῃ, * πόλις δὲ αὕτη Γερμανίας ἀξιόλογος, ἐπισκόπων συνόδου τὸ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος δόγμα τρανῶς σαφηνίζεται, καὶ τῷ συμβόλῳ προσγίνεται ἡ ἀνάπτυξις, ἵνα μὴ μόνον δυνάμει, ἀλλὰ καὶ αὐταῖς λέξεσιν παρρησιάζοιτο ἡ ἀλήθεια, τὸ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι· μετὰ τὸν Ἰωάννην ὁ Φώτιος ἐξοπλίζεται βιαιότερον καὶ θερμότερον, καὶ πωρεστᾶτης γίνεται τῆς δόξης, ἥτις ὡς γάγγραινα διαχυμένη σῆψεν καὶ φθόβῳ ἐνεποίησε τοῖς ὑποδεξαμένοις τὸ δόγμα. ἀλλ' οὐπω ἀναφανδὸν ἐθριάμβευε τὸ σχίσμα. Κωνσταντίνου δὲ τοῦ μονομάχου αὐταρχοῦντος σύμφθοι γινόμενοι ὁ τε Κωνσταντινουπόλεως Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάς, καὶ Λέων ὁ ἀχρειδῶν τοὺς τε Λατίνους ὡς τοῦ συμβόλου παραχαρακτας καὶ ἀζυμῆτας ἀπικήρυξαν, καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὴν κοινωσίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἀπεινάσαντο, καὶ ὁ ἐνδόμυχος ἐξεργάτης πόλεμος, καὶ τῶν Φωτίου σπερμάτων ἐξεφύη δαφνίως τὰ γιόργια. Ταῦτα πρόρριζον ἀνασπᾶν ἐμέλησε μὲν Λέοντι Θ'. τῇ τωρικαῦτα ἱεραρχοῦντι, διὰ τε γραμμάτων καὶ πρεσβέων. ἐμέλησε δὲ καὶ Οὐρβανῷ τῷ διυτέρῳ συναθροίσαντι ἐν Βαρίῃ τῆς Ἀπουλίας ἄσπει σύνοδον, ἐν ᾗ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος Γραικῶν τε καὶ Λατίνων διαλέξεις γέγοναν· ἐκόσμου δὲ τὴν σύνοδον ἐκείνην ἀνὴρ τὰ θεῖα σοφός, καὶ ἁλιοπρεπεῖ βίῃ διαλάμπων Ἀνσέλμος Καντουαρίας ἀρχιεπίσκοπος· * ὃς καὶ πλείστον ἔθετο σπουδὴν πείσαι τοὺς Γραικοὺς, ἀλλ' ἦν ἄρα τὸ πάθος τῆς σπουδῆς ἐπικρατέστερον. Εἴτα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Λατίνων ἐλούσης, Βαλδουίνος ὁ Φλανδρίας κόμης ἐγκρατὴς τῶν σκήπτρων

* Ἀνσέλμος ὁ τότε φυγάς, τῆς μητροπόλεως ἐκβληθεὶς ὑπὸ Οὐλκίλμου τοῦ τῆς Ἀγγλίας βασιλέως.

γνωμένος πολλὴν τῆς ὑπεξουσίου μοῖραν πρὸς τὸ ὀρθόδοξον ἐφελ-
κυσάτο. ἀλλὰ τῶν Λατίνων ἐκπεσόντων τῆς ἀρχῆς πάλιν αὖθις
οἱ Γραικοὶ τὰ Φατίου ἐπρέσβευον μετὰ ταῦτα λαχόντος τὴν ἀπο-
στολικὴν ἀκρότητα Γρηγορίου τοῦ δικάτου, καὶ τὸν δεύτερον ἐν
Λουγδούνῃ συνάξαντος οἰκουμενικὸν σύλλογον, Μιχαὴλ αὐτοκράτωρ
ὁ Παλαιολόγος, καὶ οἱ Γραικῶν ἀρχιερεῖς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως
τὴν ὁμολογίαν ἐξέπεμψαν οἰκείαις ὑπογραφαῖς κατεσφαισμένῃ,
καὶ τὴν καθήκουσαν ὑποταγὴν τῷ πάπᾳ κατεπηγάσαντο. ἀλλ'
ἐσπόμενος ὑπάρξασα ἡνίκα οὐ πολὺ τὸ μέσον, καὶ ἐξίτηλος γί-
γνων. ὅπως δὲ οὐκ ἐνέχαρίθμυον ἂν εἶναι τῷ βουλομένῳ ἀναλέξα-
σθαι, ποσάκις κηδομένη τῶν Γραικῶν ἡ Ῥωμαίων ἐκκλησία τὸ ἀνα-
κλιτικὸν ἐσάλπισεν, τῆς διαζεύξεως αἰεὶ προχωροῦσας ἐπὶ τὸ χεῖρον,
καὶ τῆς ἀνατολικῆς βασιλείας τῶν ὄρων τῇ πλημμύρᾳ τῆς βαρ-
βάρου δυναστείας ὑποχωροῦντων. ὅθεν δὴ τῶν πραγμάτων διαβ-
ρώστων, σπουδαιότερον ἤρξαντο ποθεῖν οἱ Γραικοὶ τὸ πρὶν αὐτοῖς
ἀποσπουδαζόμενον. ὁμολογῶ γοῦν Ἰωάννης αὐτοκράτωρ ὁ Παλαιο-
λόγος ἐν τῇ συνήλωσι τῆς ἐν Φλωρεντία συνόδου, ὡς τὴν πραγμα-
τίαν τῆς μετὰ Λατίνων ἐνώσεως οὐ πρῶτος αὐτὸς ἠνοήσεν, ἀλλὰ
Μαρουῖν ὁ ἐκείνου πατὴρ ὁ βασιλεὺς, καὶ Εὐθύμιος ὁ πατριάρ-
χος, μὴ μόνον ἠνοήσαντες τὸ ἔργον, ἀλλὰ καὶ ἐπιχειρήσαντες,
καὶ ἐπιθυμήσαντες τελειῶσαι πλὴν τοῦ καιροῦ τότε ἐμποδίσαντος
ἰφθασί, φησι, καὶ ὡς αὐτοῦ, οὐχ ὡς ἐπὶ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ
βέλτιον, Εὐγενίου τοῦ πάπα πρέσβεις καὶ τριήρεις καὶ χρήματα
πέμψαντος, καὶ προθυμώτατα χυρισμένου τοῦ ἔργου. ἀλλὰ καὶ
αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης αἰσίας τῷ θεῷ τούτῳ ἔργῳ ἀρχὰς κα-
τεβάλετο, παριδὼν μὲν τοὺς ἐν Βασιλείᾳ τῶν Γερμανῶν πόλιν συλ-
λεγέντας, καὶ πυρρωμένους παντὶ σθένει τῇ προσθήκῃ τῶν Γραι-
κῶν ἐπαυξῆσαι τὰ ἴδια· ἐλόμενος δὲ τὴν ὑγιᾶ μοῖραν, ἥτις
ἐπρέσβευε τὸν αἰοίδιμον Ῥώμης ἀρχιερεῖα Εὐγένιον τὸν τέταρτον, ὃς
ἐν ὀλίγῳ πρότερον κατηργηκὼς τὴν ἐν Βασιλείᾳ συνάθροισεν. Καὶ
δὴ καθοδηγούμενος τοῦ θεοῦ, σὺν Ἰωσήφ τῷ πατριάρχῃ Κωνσταν-
τινουπόλεως, καὶ τοῖς λογάσι τῶν ἀρχιερέων, σὺν σταυροφόροις,
ἀρχουσιν, καὶ ἡγουμένοις, καὶ κληρικοῖς κατέπλευσεν εἰς Φεῖρ-
ρίαν, πάλιν ἐν Ἰταλίᾳ περιφερόμενος, προθυμούμενος ἐξεργάσασθαι
τὸ μέγα καὶ περιβόητον ἡγχιῆρμα τῆς ἐνώσεως. ἔνθα λαμπρᾶς

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΤΜΕΝΙΚΗΣ
ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ΓΕΝΟΜΕΝΗΣ
ΣΥΝΟΔΟΥ.

ΤΑ ΠΡΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ.

Περὶ τῆς εισιλεύσεως τοῦ βασιλέως εἰς Βενετίαν.

Τὴν μὲν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἱταλίαν περίοδον, ὡς περιττὴν οὖσαν, γραφῇ παραδοῦναι διὰ τὸ μῆκος ταύτης ἰάσω, τὴν δὲ εἰσέλυσιν ἡμῶν εἰς Βενετίαν, ὡς λαμπρὰν καὶ αἰδύσιμον, ἔτι γε μὴν καὶ ἄξιαν, ταύτην διαγῆσομαι.

Μὴνι Φεβρουαρίῳ, ἡβδόμῃ, ἀπήραμεν ἀπὸ τοῦ Παριέντζου παῖσαι αἱ τμήρεις ὁμοῦ, ἡ δὲ βασιλικὴ τριήρης ταχυτέρα οὖσα, προίβη τῶν ἑλλαν εἰς Βενετίαν, καὶ ἴσωσιν εἰς τὸν ἄγιον Νικόλαον δὲ Λίδο, τῇ ὀγδόῃ τοῦ μηνὸς περὶ ὥραν διυτέραν τῆς ἡμέρας, αἱ δὲ λοιπαὶ περὶ τὴν τετάρτην ὥραν· ἐξῆλθεν οὖν ἀπὸ Βενετίας ἀκατίων πλῆθος εἰς ὑπαντὴν τοῦ βασιλέως, καὶ τοσοῦτον ἦν, ὥστε σχεδὸν ἐπιπῆν μὴ φαίνεσθαι τὴν θάλασσαν ὑπὸ τῆς συμπήξεως αὐτῶν, ἦλθε δὲ μήνυμα ἀπὸ τῆς αὐθεντίας, μὴ ἐξελθῆν τὸν βασιλέα ἕως πρῶτῃ, ὅπως ἔλθῃ ὁ δούξ μετὰ πάσης τῆς αὐθεντίας, καὶ ποιήσῃ τὴν πρέπουσαν τιμὴν τῷ βασιλεῷ· καὶ ἐγένετο οὕτως. καὶ μετ' ὀλίγον ἦλθεν ὁ δούξ σὺν τοῖς ἄρχουσι, καὶ προσεκύνει τὸν βασιλέα καθήμενον, ὁμοίως καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ πάντες ἀσκηεῖς. ἐκάθιστο δὲ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὁ διοκότης κύρις Δημήτριος, ὀλίγον κατώτερον τοῦ βασιλικοῦ θρόνου· τότε ἐκάθισε καὶ ὁ δούξ ἐξ ἀριστερῶν τοῦ βασιλέως, καὶ ἐλάλῃσαν ἀσπασίως λόγους τοῦ χαριτισμοῦ, καὶ ἕτερα ἅπαντα μυστικῶς· εἴτα εἶπεν ὁ δούξ τῷ βασιλεῖ, ὅτι τῷ πρῶτῳ μέλλομεν ἐλθῆν, τοῦ ποιῆσαι τὴν πρέπουσαν καὶ ὀφειλομένην τιμὴν τῇ

ἑγίῃ σου βασιλεύῃ, καὶ ἀπαντῆσαι σοι μετὰ παύσεως, καὶ οὕτως ἐλεύσῃ ἐντὸς Βεντίας· καὶ ἀπῆλθον ὁ δούξ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ.

Τῷ πρῶτῳ δὲ ἡμέρᾳ κυριακῇ, φεβρουαρίου ἐνάτῃ, ἔρξῃ πέμπτῃ τῆς ἡμέρας, ἔλθον ὁ δούξ μετὰ τεσσάρων μεγάλων μετὰ ἀρχόντων καὶ συμβούλων αὐτοῦ, καὶ ἑτέρων ἀρχόντων πλείστον, ἐντὸς τοῦ εὐτρεπισμένου πουτζυδῶρον, ὃ ἦν ἐσκευασμένον ἐρυθροῖς σκεπάσμασι, καὶ χρυσᾷ λιοντάριᾳ ἐν τῇ πρύμνῃ εἶχε καὶ χρυσᾷ περιπλέγματα, καὶ ὅλον ζωγραφισμένον, ποικίλον καὶ ἰσχυρότατον. ἦλθον δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ ἵππα μισοκάτεργα, ἃ ὀνομάζουσι γαλιώνια, ὡσὶ δώδεκα, καὶ αὐτὰ εὐτρεπισμένα καὶ ζωγραφισμένα ἔσθον καὶ ἔξωθον, κατὰ πάντα ὅμοια τῷ τοῦ δουκὸς, ἐν οἷς ἦσαν ἄρχοντες πλείστοι· καὶ κύκλωθιν κύκλῳ σημαίας εἶχον χρυσᾶς, καὶ σάλπιγγας ἀμετρήτους, καὶ πᾶν εἶδος ὀργάνων. εἶχον δὲ καὶ ἐν γαλιώνιον ἑξαέκτον καὶ πᾶν θυμαστὸν, εἰς ἄνιμα τάχα τῆς βασιλικῆς τράπεζας, ἐποίησαν δὲ αὐτὸ ἰσχυρότατον καὶ ποικίλον· κάτωθιν γὰρ αἱ ναῦται ἐκούπιζον, περικείμενοι στολὰς χρυσοπιτάλους, καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν ἔχοντες τὸ σημεῖον τοῦ ἁγίου Μάρκου, καὶ ὅπως τούτου τὸ βασιλικὸν σήμερον· εἶτα οἱ τζαργάτορες ἐφόρων ἑλλας θίας φορέματα καὶ σημαίας· καὶ γύρωθιν ὅλον τὸ μισοκάτεργον ἐκείνῳ σημαίας βασιλικὰς εἶχε, καὶ ἐν τῇ πρύμνῃ χρυσᾶς σημαίας καὶ πλείστας, καὶ ἀνθρώπους τέσσαρας, ἐστολισμένους ἱμάτια χρυσοζωγράφιστα, καὶ ἔχοντας τρίχας λευκοχρύσου ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν· μίσην δὲ τούτων τῶν τεσσάρων, ἀνὴρ τις ἐνυδὴς ποτὲ μὲν ἐπαθίζετο, ποτὲ δὲ ἵστατο, φορῶν ἱμάτια χρυσοῦφानτα καὶ λαμπρὰ, κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ σκῆπτρον ὡς ναύαρχος· καὶ ἵπποι ἄρχοντες ὡς ἐξ ἀλλοδαπῆς χώρας ὑπάρχοντες ἰσχυρῶντο, φοροῦντες ἄλλας ἰδίας φορέματα πᾶν ποικίλα, ὡς δῆθον ὑπεριτοῦντες αὐτῷ μετ' ἐνλαβείας. ἐμφοροθῶν δὲ τῆς πρύμνης ἵστατο ὁρθίως τις ὡς στόλος ὑψαλός· ἀνωθῶν δὲ τοῦ στόλου ἐκείνου, ὡς τράπεζα τετραγώνος ὀργυιᾶς μικροτέρας· ἐπάνω δὲ τῆς τραπέζης ἐκείνης ἀνὴρ τις ἵστατο ὑψηλόμενος ἀπὸ ποδῶν ὡς κεφαλῆς, ἀστράπτων ὡς ἥλιος, κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ὄπλον φοβερόν· ἐν δεξιᾷ δὲ καὶ ἀρσενεῖ αὐτοῦ ἐκάθηντο δύο παῖδες ἀγγλικὰ φοροῦντες, καὶ πτωρωτοὶ ἦσαν ὡς ἄγγιλοι· καὶ οὗτοι οὐκ ἐν φαντασίᾳ, ἀλλ' ἀλη-

θίῃς ἀνθρώποις ἦσαν κνούμενοι, καὶ ἐν τῇ πρύμνῃ εἶχεν ὡς δύο λίοντας χρυσοῦς, καὶ μέσον αὐτῶν χρυσοῦν αὐτὸν δικέφαλον· καὶ ἄλλα πλείεστα φαντάσματα εἶχεν, ἃ οὐ δύναται τις γραφῇ παραδῶναι. Ἦν δὲ ἐργήγορον πάνυ, καὶ ποτὲ μὲν ἔμπροσθεν τῆς βασιλικῆς τριήρης, ποτὲ δὲ πηλαγίας καὶ γύρωθεν ἱποριύετο μετὰ ἀλαλαγμοῦ καὶ σαλπύγγων πολλῶν· ἕτερα δὲ πλοῖα καὶ ὀκτάδεις ἦλθον, ὧν οὐκ ἦν ἀριθμός· ὥσπερ γὰρ οὐ δύναται τις ἀριθμῆσαι ἄστρα οὐρανοῦ ἢ φύλλα δένδρων ἢ ἄμμον θαλάσσης ἢ ψικάδας ὕετός, οὕτως οὐδὲ τὰ πλοῖα καὶ ἐκίνα τότε ἦν ἀριθμῆσαι.

Ἐλθὼν δὲ ὁ δούξ, ἵνα μὴ πολλὰ λέγει, ἐπλησίασε τῇ βασιλικῇ τριήρῃ μετὰ τῶν ἀρχόντων τῆς βουλῆς αὐτοῦ, καὶ ἀνῆλθε καὶ προσεκύνει τὸν βασιλέα καθήμενον, ἔχοντα ἐκ δεξιῶν, ὡς προῦνται, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καθήμενον κατώτερον τοῦ βασιλικοῦ θρόνου· ἐκάθισε δὲ ὁ βασιλεὺς τὸν δούκα ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ, παρεμώκως τῇ σκάμῃ τοῦ δισπότη· καὶ κρατῶν αὐτὸν τῆς χειρὸς ὑμείλου ἀσπασίως.

Μετὰ μικρὸν δὲ εἰσέρχοντο μετὰ παύσεως μεγάλης, καὶ μετὰ σαλπύγγων καὶ παντὸς γένους μουσικοῦ, εἰς τὴν λαμπρὰν καὶ θαυμαστὴν Βενετίαν· καὶ ὄντως θαυμαστὴ καὶ θαυμαστοτάτη, πλουσία, ποικιλοειδής καὶ χρυσοειδής, τιτορηνυμένη καὶ πνυτοκλιμένη καὶ μυρίων ἐπαίνων ἀξία τυγχάνει ἡ σοφωτάτη Βενετία. ἰὰν δὲ καὶ γῆν τῆς ἐπαγγελίας διευτέραν αὐτὴν ὀνομάσῃ τις, οὐκ ἂν ἡμάρτοι· περὶ αὐτῆς γὰρ οἶμαι καὶ ὁ προφήτης λέγει ἐν εἰκοστῇ τρίτῃ ψαλμῷ· Ὁ Θεὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἐθιμελίωσεν αὐτήν, καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἡτοίμασεν αὐτήν *. τί γὰρ ἂν ζητήσῃ τις, καὶ οὐχ εὐρήσει ἐν αὐτῇ; διὰ τοῦτο πολλῶν καὶ μεγάλων ἐπαίνων καὶ τιμῶν ἀξία τυγχάνει. Ἦν δὲ ὥστε ὥρα φέμεν τῆς ἡμέρας, ὅτε ἡρξάμεθα εἰσέρχασθαι ὑπὸς θωπείας, καὶ ἐπλιοποροῦμεν ὡς δύσσις ἡλίου καὶ καταιγίαν εἰς τοὺς οἴκους τοῦ μαρκεσιῦ τῆς Φιέρραρας.

Ἡ δὲ πόλις πᾶσα εἰσίσθη, καὶ ἐξῆλθεν εἰς ἀπάντησιν τοῦ βασιλέως, καὶ πρότος καὶ ἀλαλαγμός μέγας ἐγένετο· καὶ ἦν ἰδίῳ ἕστασιν φοβερὰν τῇ ἡμέρᾳ ἐκίνη, τὸν πολυθαύμαστον ναὸν τοῦ ἁγίου Μάρκου, τὰ παλάτια τοῦ δουκὸς τὰ ἐξαίσια, καὶ τοὺς ἑλλοὺς τῶν ἀρχόντων οἴκους παμμεγέθεις ὄντας, ἱερυθροὺς καὶ χρυτῆς πολλῇ κικροσμαινόνους, ὑραίους καὶ ὑραίων ὑραιότηρους· οἳ μὴ ἰδόντες

* Ψαλμ.
23, 2.

ἴσως οὐ πιστεύουσιν, ἡμεῖς δὲ οἱ ἰδόντες οὐ δυνάμεθα γραφῇ πα-
ραδοῦναι τὴν καλλονὴν αὐτῆς, τὴν θείαν, τὴν τάξιν, τὴν σύνεσιν
τῶν ἀνδρῶν ὁμοῦ τε καὶ γυναικῶν, τὸ παμπληθές τοῦ λαοῦ, ἐστέ-
των πάντων καὶ βλεπόντων, καὶ χαιρόντων ὁμοῦ καὶ εὐφρανομένων
ἐπὶ τῇ εἰσελεύσει τοῦ βασιλέως· ἐξίστη γὰρ ἡ ψυχὴ ἡμῶν βλεπόντων
τὴν τοιαύτην παρρησίαν, ὥστε λέγειν ἡμᾶς ἐν ἐκστάσει· Οὐρανὸς σέ-
μερον ἢ γῆ καὶ ἡ θάλασσα γίγουν· ὥσπερ γὰρ τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ
κτίσματα καὶ ποιήματα τοῦ Θεοῦ οὐ δύναται τις καταλαβῶν,
ἀλλὰ μόνον ἐκπλήττεται, οὕτω καὶ τὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐκπλητ-
τόμεθα βλέποντες· ὅταν εὖν ἤλθομεν εἰς τὴν μέγαν γέφυραν, ἦν
καλοῦσι Ῥεάλτον, ἐτήκωσαν αὐτὴν ἄνω, καὶ ἐπέρασι κάτωθεν ἡ
τριήρης· ἦν δὲ κακῆσι πλῆθος λαοῦ πολὺ, καὶ σημαῖαι χρυσοῦ-
δῦς καὶ σάλπιγγες καὶ κρότοι καὶ ἀλαλαγμοὶ, καὶ ἡπλῶς εἰ-
πὺν, ἀτονεῖ μου ὁ νοῦς γράφειν καὶ λέγειν τὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης
θεάματα καὶ τοὺς ἱπαίνους καὶ τὴν στίξιν καὶ τὴν τιμὴν καὶ
ἀποδοχὴν, ἦν ἴδωξαν τότε τῇ βασιλεῖ. καὶ ἀπῆλθομεν, ὡς προῦ-
πων, εἰς τοὺς οἴκους τοῦ μαρκιστοῦ τῆς Φερράριας· ἐκίσει γοῶν ὅσα-
σαν τὴν τριήρη· ἦν δὲ ὥρα δύσεως ἡλίου καὶ ἀποχαιρετίσας ὁ δούξ
καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ ἀπῆλθον οἰκαδε, ἡμέρᾳ κυριακῇ, Φεβρουα-
ρίου ἐνάτης, ἐν ἔτει χιλιοστῷ τετρακοσιοστῷ τριακοστῷ ἐβδόμῳ.

Περίοδος ἀπὸ Βενετίας εἰς Φερράριαν.

Τῇ δὲ εἰκοστῇ ὁγδόῃ Φεβρουαρίου μηνός, ἐξήλθομεν ἀπὸ Βενε-
τίας ὃ τε βασιλεὺς, ὁ δεσπότης*, καὶ πᾶς ὁ κλήρος καὶ ἡ σινο-
κριος δηλονότι.
δία αὐτῶν, καὶ ἐπλεόμην τὴν εἰς Φερράριαν ὁδόν· ὁ δὲ πατριάρχης
ἀπέμεινεν ἐν Βενετίᾳ δι' ἕνδειαν τῶν πλοισιῶν. ἡμεῖς δὲ ἤλθομεν,
ἵνα τὰ διὰ μέσου ὡς μὴ πάνυ ἀναγκαῖα ἰάσω, εἰς τὸ καστέλλι
Φραγκολι, ὅθα προσορμίζουσι πάντα τὰ πλοῖα τὰ ἐκ τῆς Βενετίας
εἰς Φερράριαν ἐρχόμενα. ἤλθον οὖν ἑπισκοποὶ ἄρχοντες ὡσεὶ συντή-
κοντα, καὶ προσεκύνωσαν τὸν βασιλέα· καὶ ὁ λεγάτος ἦλθε μετ'
αὐτῶν, ὃς ἦλθε καὶ πρότερον μετὰ τῆς τριήρους τοῦ πάπα καὶ
εἰς Κρήτην καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν· αὐτὸν γὰρ ἀπέστειλαν ὁ πά-
πας ἰδεῖν τὴν βουλὴν τοῦ βασιλέως, καὶ ὤρισεν ὁ βασιλεὺς, ἵνα

ἦρσαν τῇ πρωτῇ ἰσπους ἑκατὸν πεντήκοντα, ὅπως πορευθῇ διὰ ξηρᾶς εἰς Φιρράριαν, ἔνθα ἦν ὁ πάπας. ἐμείναμεν οὖν ἐν ἐκείνῃ τῇ τόπῃ τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ· τῇ πρωτῇ δὲ ὤρισεν ὁ βασιλεὺς, ἵνα ἀπέλθωσι τὰ πλοῖα διὰ τοῦ ποταμοῦ εἰς Φιρράριαν, αὐτὸς δὲ πορευθῇ διὰ ξηρᾶς, ὡς εἴρηται, καὶ οὕτως ἐπορεύθησαν τὰ πλοῖα διὰ τοῦ ποταμοῦ, ὁ δὲ βασιλεὺς ἦλθε διὰ ξηρᾶς ὥρᾳ ἕκτη τῆς ἡμέρας, καὶ εἰσῆλθον ἔφιππος εἰς τὴν Φιρράριαν μετὰ τιμῆς καὶ παρρησίας μεγάλης· ἦσαν γὰρ μετ' αὐτοῦ ἄρχοντες πολλοὶ, καὶ μνηστολῖται καὶ ἐπίσκοποι τοῦ πάπας, καὶ ὁ αὐθέντης τῆς χώρας ὁ μαρκίσκος· ἔτι δὲ καὶ ἱερεῖς τοῦ βασιλείως, καὶ ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ ὁ μέγας πρωτοσύγκειλος κύρις Γρηγόριος, καὶ ἕτεροι ὡπὶ διακόνσιοι τῇ ἀριθμῷ, μετὰ σαλπίζων καὶ παντὸς γένους μουσικοῦ.

Ἡ δὲ πόλις πᾶσα τῆς Φιρράριας συνέδραμεν ἰδεῖν τὴν εἰσέλευσιν τοῦ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως μετὰ αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ εὐλαβείας. καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐκαθίζετο ἐφ' ἵππου ὑψιστάτου μέλανος καὶ εὐτρεπισμένου μετὰ ἱερουδου καὶ χρυσοῦ θάντου χασδίου. ἄρχοντες δὲ καὶ τινες ἄλλοι συνυπήγοντο μετ' αὐτοῦ, μετὰ οὐρανίας λευκοειδοῦς σκεπάζοντες αὐτὸν, καὶ αὕτη ὑπομειλανίζουσα ὡς ἰδέα οὐρανοῦ· καὶ ἕτερος ἵππος λευκὸς ὑψιστάτος, εὐτρεπισμένος καὶ αὐτὸς ὁμοίως, καὶ χρυσοῦς αἰτοῦς ἔχων ἐπὶ τοῦ χασδίου καὶ ἵππερα πλῆθματα χεῖρᾶ, ἐπορεύετο ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, μὴ ἔχων ἀναβάτων.

Ὁ δὲ πάπας ἦν καθήμενος ἐν τῇ παλατίᾳ αὐτοῦ μετὰ παντὸς τοῦ κλήρου, καρδινάλιων δηλαδὴ μητροπολιτῶν ἐπισκόπων ἱερέων καὶ ἄλλου ἱερατικοῦ καταλόγου, καὶ ἀρχόντων καὶ αὐθεντῶν πολλῶν, ἐπερχόμενος τὸν βασιλέα· καὶ ἐλθόντες οἱ ἔμπροσθεν καβαλλήριοι, τινὲς μὲν τῶν ἀρχόντων ἐπέζευταν καὶ αὐτὸς ὁ δεσπότης *, * ὁ Δημήτριος δηλοῦσι. καὶ εἰσῆλθον διὰ τῆς μεγάλης πύλης ἐντὸς τοῦ παλατίου οὗ ἦν ὁ πάπας· τὸν δὲ βασιλέα εἰσήγαγον ἔφιππον δι' ἐτέρας πύλης. γυνεὺς δὲ ὁ πάπας, ὅτι ἐγγὺς ἔστι τῆς πύλης ὁ βασιλεὺς, ἀνίστη καὶ περιπατεῖ· διὸ εὗρεν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ὄρθιον· καὶ θέλοντα γοιτίσθαι οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ πάπας, ἀλλ' ἐδέξατο αὐτὸν εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ· καὶ δοὺς αὐτῷ τὴν χεῖρα, ἣν ἠσπάσατο ὁ βασιλεὺς, ἐκάθισεν αὐτὸν ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ· οἱ δὲ καρδινάλιοι παρὰ τοὺς πόδας αὐτῶν ἐποίησαν τὸν ἐν Χριστῷ ἀσπασμὸν, ὡς * ἴσ. ἦσαν οὖν δύο.

ταται· ἄς τε ἡ ἁγία σύνοδος ἀσμενίσασα κατεδέξατο· πειρῶνται μὲν ἐκφύγειν, καὶ διαδιδράσκειν τὸν ἑλεγχον, περιβουσι δὲ ὅμως οὐδὲν, ἀλλ' εἰς ἀτόπους ἑνοίας, καὶ εἰς ἀλλοκότους παραφέρονται ἑρμηνείας, καὶ μέντοι τῆς ἀληθείας ἡ δύναμις ἀκατάβλητος. τοιγαροῦν ὁ τὴν Νιστοριανὴν δυσσέβειαν πρῶτος ἀναμοχλεύσας μοναχὸς τις ἦν φασιν, Ἰωάννης Ἱεροσολυμίτης, ἐπὶ Καρόλου αὐτοκράτορος, ὃν βασιλικῇ ταμίᾳ Λέων ἔστα· ὁ τρίτος ἐν Ῥώμῃ, ἀρχιερεὺς ἁγιώτατος Ἀδριανοῦ διάδοχος ἐκείνου, ἐφ' οὗ ἡ ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον συνεκροτήθη σύνοδος. οὗτος γοῦν ὁ Ἰωάννης τὴν προβλητικὴν δύναμιν ἀφαιρούμενος τὸν υἱόν, ἤγειρε τοὺς δυτικούς

πρὸς ζῆλον καὶ ἄμυναν. Καὶ συναχθεὶς ἐν Ἀκουῖσθρανῃ, * πόλις δὲ αὕτη Γερμανίας ἀξιόλογος, ἐπισκόπων συνόδου τὸ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος δόγμα τρανῶς σαφηνίζεται, καὶ τῷ συμβόλῳ προσγίνεται ἡ ἀνάπτυξις, ἵνα μὴ μόνον δυνάμει, ἀλλὰ καὶ αὐταῖς λέξεσιν παρρησιάζοιτο ἡ ἀλήθεια, τὸ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι· μετὰ τὸν Ἰωάννην ὁ Φώτιος ἐξοπλίζεται βιαίτερον καὶ θυμότερον, καὶ πρωτοστάτης γίνεται τῆς δόξης, ἥτις ὡς γάγγραινα διαχυομένη σῆψεν καὶ φθόνην ἐνεποίησε τοῖς ὑποδεξαμένοις τὸ δόγμα. ἀλλ' οὐπω ἀναφανδὸν ἐθριάμβευε τὸ σχίσμα. Κωνσταντίνου δὲ τοῦ μονομάχου αὐταρχοῦντος σύμφωνοι γινόμενοι ὃ τε Κωνσταντινουπόλει Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάς, καὶ Λέων ὁ ἀχρειδῶν τοὺς τε Λατίνους ὡς τοῦ συμβόλου παραχαράκτας καὶ ἄζυμίας ἀπεκήρυξαν, καὶ θυμῷ τῇ κεφαλῇ τὴν κοινωσίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἀπειτινάξαντο, καὶ ὁ ἐνδόμυχος ἐξερράγη πόλεμος, καὶ τῶν Φωτίου σπερμάτων ἐξέφυη διαφιλῶς τὰ γιόργια. Ταῦτα πρόρριζον ἀνασπᾶν ἐμέλησε μὲν Λέων ὁ Δ'. τῇ τωρικαῦτα ἱεραρχοῦντι, διὰ τε γραμμάτων καὶ προσβίων. ἐμέλησε δὲ καὶ Οὐρβανῷ τῷ δευτέρῳ συναθροίσαντι ἐν Βαβίᾳ τῆς Ἀπουλίας ἄσπευ σύνοδον, ἐν ᾗ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος Γραικῶν τε καὶ Λατίνων διάλεξις γέγονεν· ἐκόςμει δὲ τὴν σύνοδον ἐκείνην ἀνὴρ τὰ θεῖα σοφός, καὶ ἁγιοπρεπεῖ βίῳ διαλάμπων Ἀνσέλμος Καντουαρίας ἀρχιεπίσκοπος· * ὃς καὶ πλείστην ἔθετο σπουδὴν πείσαι τοὺς Γραικοὺς, ἀλλ' ἦν ἄρα τὸ πάθος τῆς σπουδῆς ἐπικρατέστερον. Εἴτα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Λατίνων ἡλώσεως, Βαλδουίνος ὁ Φλανδρίας κόμης ἐγκρατὴς τῶν σκήπτρων

* Ἀκουῖσθραν, τότε μὲν τῆς τοῦ Καρόλου βασιλείας καὶ τῆς τε Φραγκίας καὶ τῆς Γερμανίας μητροπόλις, νῦν δὲ ὑπήκοος τοῦ τῆς Βορουσσίας βασιλέως.

* Ἀνσέλμος ὁ τότε φυγὰς τῆς μητροπόλεως ἐκβληθεὶς ὑπὸ Οὐλέλμου τοῦ τῆς Ἀγγλίας βασιλέως.

γνωόμενος πολλὰν τῆς ὑπεξουσίᾳ μοῖραν πρὸς τὸ ὀρθόδοξον ἐφελ-
κύσατο. ἀλλὰ τῶν Λατίνων ἐκποσόντων τῆς ἀρχῆς πάλιν αὖθις
οἱ Γραικοὶ τὰ Φωτίου ἐπρέσβευον· μετὰ ταῦτα λαχόντος τὴν ἀπο-
στολικὴν ἀκρότητα Γρηγορίου τοῦ δέκατου, καὶ τὸν δεύτερον ἐν
Λουιδούνη συνάξαντος οἰκουμενικὸν σύλλογον, Μιχαὴλ αὐτοκράτωρ
ὁ Παλαιολόγος, καὶ οἱ Γραικῶν ἀρχιερεῖς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως
τὴν ὁμολογίαν ἐξέπαιψαν οἰκείαις ὑπογραφαῖς κατεσφαισμένῃ,
καὶ τὴν καθήκουσαν ὑποταγὴν τῷ πάπᾳ κατεπηγγελίαντο. ἀλλ'
ἐκποδῶν ὑπάρξασα ἡνίκα οὐ πολὺ τὸ μέσον, καὶ ἐξίταλος γί-
γνων. ὅπως δ' οὐκ ἐνδεχόμενον ἂν εἴη τῷ βουλευμένῳ ἀναλέξα-
σθαι, ποσάκις κηδομένη τῶν Γραικῶν ἡ Ῥωμαίων ἐκκλησία τὸ ἀνα-
κλητικὸν ἐσάλπισεν, τῆς διαζύξεως αἰὶ προχωροῦσης ἐπὶ τὸ χεῖρον,
καὶ τῆς ἀνατολικῆς βασιλείας τῶν ὄρων τῇ πλημμύρᾳ τῆς βαρ-
βάρου δυναστείας ὑποχωροῦντων. ὅθεν δὴ τῶν πραγμάτων διαβ-
ρώτων, σπουδαιότερον ἔρξαντο ποθεῖν οἱ Γραικοὶ τὸ πρὶν αὐτοῖς
ἀποσπουδαζόμενον. ὁμολογῶ γοῦν Ἰωάννης αὐτοκράτωρ ὁ Παλαιο-
λόγος ἐν τῇ συνελύσει τῆς ἐν Φλωρεντία συνόδου, ὡς τὴν πραγμα-
τίαν τῆς μετὰ Λατίνων ἐνώσεως οὐ πρῶτος αὐτὸς ἐννοήσων, ἀλλὰ
Μανουὴλ ὁ ἐκείνου πατὴρ ὁ βασιλεὺς, καὶ Εὐθύμιος ὁ πατριάρ-
χος, μὴ μόνον ἐννοήσαντες τὸ ἔργον, ἀλλὰ καὶ ἐπιχειρήσαντες,
καὶ ἐπιθυμήσαντες τελειῶσαι· πλὴν τοῦ καιροῦ τότε ἐμποδίσαντος
ἐφθασέ, φησι, καὶ ὡς αὐτοῦ, οὐχ ὡς ἐπὶ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ
βέλτιον, Εὐγενίου τοῦ πάπα πρέσβεις καὶ τριήρεις καὶ χρήματα
πέμψαντος, καὶ προθυμώτατα χυρισαμένου τὸ ἔργον. ἀλλὰ καὶ
αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης αἰσίας τῷ θίῳ τούτῳ ἔργῳ ἀρχὰς κα-
τεβάλετο, παρίδων μὲν τοὺς ἐν Βασιλείᾳ τῶν Γερμανῶν πόλει συλ-
λεγέντας, καὶ πυρωμένους παντὶ σθένει τῇ προσθήκῃ τῶν Γραι-
κῶν ἐπαυξῆσαι τὰ ἴδια· ἐλόμενος δὲ τὴν ὑγιᾶ μοῖραν, ἥτις
ἐπρέσβευε τὸν αἰοδόμενον Ῥώμης ἀρχιερεῖα Εὐγένιον τὸν τέταρτον, ὃς
ἦν ὀλίγον πρότερον κατηργηκώς τὴν ἐν Βασιλείᾳ συνάθροισιν. Καὶ
δὴ καθοδηγούμενος τοῦ Θεοῦ, σὺν Ἰωσήφ τῷ πατριάρχῃ Κωνσταν-
τινουπόλεως, καὶ τοῖς λογάσι τῶν ἀρχιερέων, σὺν σταυροφόροις,
ἀρχουσιν, καὶ ἡγουμένοις, καὶ κληρικοῖς κατέπλευσεν εἰς Φεβρί-
ριαν, πάλιν ἐν Ἰταλίᾳ περιήμενον, προθυμούμενος ἐξεργάσασθαι
τὸ μέγα καὶ περιβόητον ἔργον τῆς ἐνώσεως. ἔνθα λαμπρᾶς

ἀποδοχῆς ἀξιούμενοι παρὰ τοῦ πάπα οἱ ἀκατολικοὶ, τὰ ἐξαι-
 ρετα τῶν ἀμφισβητουμένων κεφάλαια διὰ προσδιαλέξιν καδωνί-
 ζιν ἤρξαντο, παρόντων ἐκὶ καὶ τῶν ἀνακληρούντων τοὺς τόπους
 τῶν τριῶν πατριαρχῶν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἴτε ἀπὸ τῆς
 διογονίας φυλῆς. Ἐὰ μὲν οὖν τῶν ζητημάτων ἥττω τοῖς διαλο-
 γομένοις παρίσχω οὐ πᾶν πολλὰ θράγματα, τὸ δὲ περὶ τοῦ
 ἁγίου πνεύματος διατριβὴν εἰς δύο τὸν ἀγῶνα ὅλον τῆς ἐγίας
 συνόδου εἰς ἑαυτὸ κατανάλωσιν· εἰ ἔστιν προσθεῖναι τῇ συμ-
 βόλῃ καὶ εἰ τὸ προστεθὲν εὐσεβές ἐστι. Καὶ περὶ μὲν τὸ πρό-
 τερον ἐν Φιρράριφ σχεδὸν ἔτος ὅλον διατρίψαντες ἠγωνίσαντο. εἴτα
 λοιμοῦ ἐπισκῆψαντες τῇ πόλει ἐκίνη, κοινῇ ψήφῃ ἡ σύνοδος με-
 τιτίθῃ εἰς Φλωριντίαν· ἔνθα τὸ δευτέρον τῆς ὑποθέσεως ἐξετά-
 σθη, σφοδαῖς ἐκατέρου μέρους ἀντιθέσειν ἀναφανίσας τῆς ἀλη-
 θείας, καὶ διδασκάλων ἀνατολικῶν μαρτυρίαις ἀνιλομένους τὰ
 νικτήρια. πρὶν δὲ τὸν κολοφῶνα ἐπιτεθῆναι τῇ ἔργῳ, Ἰωσήφ ὁ
 πατριάρχης καλὴν τῇ βίῃ κορωνίδα θέμενος, τὴν ὁρθόδοξον ὁμο-
 λογίαν, ἱελεύσα, καὶ μετ' οὐ πολὺ συνθέμενος ὅρον οἱ θεῖοι
 πατέρες πολλῇ πᾶν σπουδῇ καὶ ἡμιελίᾳ ἐξηκριβωμένον ἀνέ-
 γνωσαν δημοσίᾳ μετὰ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν λατινιστὶ καὶ ἑλλη-
 νιστὶ, περιέχοντα τῶν πέντε κεφαλαίων τὴν συνοδικὴν καὶ σι-
 βασμιωτάτην ἀπόφασιν. Ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αἰδίως ἐκ πατρὸς
 καὶ υἱοῦ ἐκπορεύεται ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ μοναδικῆς προβο-
 λῆς· καὶ ἡ ἐν τῇ συμβόλῃ ἀνάπτυξις θιμιτῶς γέγονε καὶ εὐλόγως·
 ὅτι καὶ ἐν ἀζύμῳ καὶ ἐν ἐνζύμῳ σιτήνῃ ἄρτῳ τὸ κυριακὸν ἱερουρ-
 γῶται σῶμα· ὅτι καθαρίζονται μετὰ θάνατον οἱ ἀληθῶς μετα-
 νοήσαντες, καὶ μὴ φθάσαντες ἀποτίσαι τὸν τῆς μετανείας κανόνα·
 ὅτι τῶν ἐγίων αἱ ψυχαὶ εἰς οὐρανὸν προσλαμβάνονται, καὶ κα-
 θαρῶς τὸν θεὸν ἰδοσπιύουσιν· ὅτι ὁ πάπας τοποτηρητής ἐστι τοῦ
 Χριστοῦ, καὶ διάδοχος τοῦ Πέτρου, καὶ τῆς ἐκκλησίας κεφαλὴ.
 μετὰ ταῦτα καὶ οἱ τῶν Ἀρμενίων ἀποκρισιάριοι τὴν Φλωριντίαν
 κατέλαβον, οἷς καὶ τὴν ὁρθόδοξον ἐξαγγείλασι πίστιν Εὐγένιος
 παρίδων διδασκαλικὰς γράμματα ἐν τῇ οἰκουμένη συνόδῳ, τὴν
 ὁρθοδοξίαν συντόμως διασαφούντα, καὶ πῆρας λαμβάνει τὰ τῆς
 ἐγίας συνόδου θεῷ φίλον, καὶ ἀνθρώποις αἰδέσιμον. Ἀ δὲ πα-
 ρηκολούθησιν, τραγηδίας ἂν εἴη μᾶλλον, ἢ ἱστορίας διήγημα. ἡ

γὰρ πλώστη τοῦ βασιλέως Ἰωάννου περὶ τὰ πολιτικά σπουδή, καὶ αἱ Μάρκου τῆς Ἐφέσου μητροπολίτου συκοφανταίαι τὸ περιπόδητον τῆς τῶν Χριστιανῶν ἐνώσεως ἔργον κατέλλυσαν, πολλὰ καταβοῶντες καὶ συγγράψαντος ἐκείνου, καὶ προκαταλαβόντος τὰς τῶν Γραικῶν ἀποάς· ὅπου γε οἱ λοιποὶ πάντες, ὅσοι ταῖς οἰκίαις ὑπογραφαῖς τῇ ὁρῇ συνήνεσαν, ὁρθόδοξοι μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς τῶν ἁγίων ἡσπάσαντο σύνοδον. Γένοιτο, Χριστὲ βασιλεῦ, σοῦ γε χορηγεῖντος, ἀναπληρωθῆναι τὸ ὑστέρημα, καὶ ὅπως γοῦν γενέσθαι τοὺς Χριστιανοὺς ἐνδὲς ποιμένους ἐν ποίμνιον.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ
ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ΓΕΝΟΜΕΝΗΣ
ΣΥΝΟΔΟΥ.

ΤΑ ΠΡΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ.

Περὶ τῆς εἰσιλεύσεως τοῦ βασιλέως εἰς Βενετίαν.

Τὴν μὲν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἰταλίαν περίοδον, ὡς περιττὴν οὖσαν, γραφῇ παραδοῦναι διὰ τὸ μῆκος ταύτης ἵασω, τὴν δὲ εἰσέλευσιν ἡμῶν εἰς Βενετίαν, ὡς λαμπρὰν καὶ αἰδέσιμον, ἔτι γὰρ μὴν καὶ ἄξιαν, ταύτην διηγήσομαι.

Μὲν γὰρ Φεβρουαρίῳ, ἰερόδμη, ἀπῆραμυν ἀπὸ τοῦ Παριέντζου παῖσαι αἱ τριῖναι ἡμέραι, ἡ δὲ βασιλικὴ τριήρης ταχυτέρα οὖσα, προῖβη τῶν ἄλλων εἰς Βενετίαν, καὶ ἔωσεν εἰς τὸν ἄγιον Νικόλαον δὲ Λίδο, τῇ ὀγδόῃ τοῦ μηνὸς περὶ ὧραν δευτέραν τῆς ἡμέρας, αἱ δὲ λοιπαὶ περὶ τὴν τετάρτην ὧραν ἐξῆλθεν οὖν ἀπὸ Βενετίας ἀκατίων πλῆθος εἰς ὑπαντὴν τοῦ βασιλέως, καὶ τοσοῦτον ἦν, ὥστε σχεδὸν ἐπιπλῆν μὴ φαίνεσθαι τὴν θάλασσαν ὑπὸ τῆς συμπέξεως αὐτῶν. ἦλθε δὲ μήνυμα ἀπὸ τῆς αὐθεντίας, μὴ ἐξελθεῖν τὸν βασιλέα ἕως πρῶτῃ, ὅπως ἔλθῃ ὁ δούξ μετὰ πάσης τῆς αὐθεντίας, καὶ ποιήσῃ τὴν πρέπουσαν τιμὴν τῷ βασιλεῖ· καὶ ἐγένετο οὕτως. καὶ μετ' ὀλίγον ἦλθεν ὁ δούξ σὺν τοῖς ἀρχουσι, καὶ προσεκύνησε τὸν βασιλέα καθήμενον, ὁμοίως καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ πάντες ἀσκεπεῖς. ἐκάθιστο δὲ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὁ διορθὸς κύριος Δημήτριος, ὀλίγω κατώτερον τοῦ βασιλικοῦ θρόνου· τότε ἐκάθισε καὶ ὁ δούξ ἐξ ἀριστερῶν τοῦ βασιλέως, καὶ ἐλάλησαν ἀσπασίως λόγους τοῦ χαιρετισμοῦ, καὶ ἕτερα ἅπαντα μυστικῶς· εἶτα εἶπεν ὁ δούξ τῷ βασιλεῖ, ὅτι τῷ πρῶτῳ μέλη-
λομην ἐλθεῖν, τοῦ ποιῆσαι τὴν πρέπουσαν καὶ ὀφειλομένην τιμὴν τῇ

ἐγίῃ σου βασιλεύῃ, καὶ ἀπαυτῆσαι σοι μετὰ παύρησας, καὶ οὕτως ἐλεύσῃ ἐντὸς Βενιτίας καὶ ἀπῆλθον ὁ δούξ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ.

Τῇ πρώτῃ δὲ ἡμέρᾳ κυριακῇ, φεβρουαρίου ἐνάτῃ, ἄρξ ἀίμπτῃ τῆς ἡμέρας, ἦλθον ὁ δούξ μετὰ τεσσάρων μεγάλων ποτῶν ἀρχόντων καὶ συμβούλων αὐτοῦ, καὶ ἑτέρων ἀρχόντων πλείστων, ἐντὸς τοῦ ὑπερπρισμένου πουτζυδάρου, ὃ ἦν ὑποκεισμένον ἐνυδροῖς σκιπιάσμασι, καὶ χρυσᾷ λιοντάριᾳ ἐν τῇ πρύμνῃ εἶχε καὶ χρυσᾷ περιπλέγματα, καὶ ὅλον ζωγραφισμένον, ποικίλον καὶ ἰσχυρότατον. ἦλθον δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ ἑτέρα μισοκάτεργα, ἃ ὀνομάζουσι γαλιώνια, ὡσεὶ δώδεκα, καὶ αὐτὰ ὑπερπρισμένα καὶ ζωγραφισμένα ἔωθεν καὶ ἔξωθεν, κατὰ πάντα ὅμοια τῷ τοῦ δουκὸς, ἐν οἷς ἦσαν ἄρχοντες πλείστοι καὶ κύκλωθεν κύκλῳ σημαίας εἶχον χρυσᾶς, καὶ σάλπιγγας ἀμετρήτους, καὶ πᾶν εἶδος ὀργάνων. εἶχον δὲ καὶ ἐν γαλιώνιον ἐξαίρετον καὶ πᾶν θαυμαστόν, εἰς ἄνιμα τάχα τῆς βασιλικῆς τρεψικῆς, ἵποισαν δὲ αὐτὸ ἰσχυρότατον καὶ ποικίλον· κάτωθεν γὰρ αἱ ναῦται ἐκὼπιζον, περιεκείμενοι στολᾷς χρυσοπιτάλους, καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἔχοντες τὸ σημεῖον τοῦ ἁγίου Μάρκου, καὶ ὅπισθεν τούτου τὸ βασιλικὸν σάμῳρον· εἴτα οἱ τζαργάτορες ἐφόρων ἑλλας θίνας φορέματα καὶ σημαίας· καὶ γύρωθεν ὅλον τὸ μισοκάτεργον ἐκὼν σημαίας βασιλικὰς εἶχε, καὶ ἐν τῇ πρύμνῃ χρυσᾶς σημαίας καὶ πλείστας, καὶ ἀνθρώπους τίσσοντας, ἱστολισμένους ἱμάτια χρυσοζωγράφιστα, καὶ ἔχοντας τρίχας λευκοχρύσους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν· μίσην δὲ τούτων τῶν τεσσάρων, ἀνὴρ τις ἐνὶ δούκῃ ποτὲ μὲν ἐκαθίζετο, ποτὲ δὲ ἵστατο, φορῶν ἱμάτια χρυσοῦθοντα καὶ λαμπρά, κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ σκῆπτρον ὡς ναύαρχος· καὶ ἕτεροι ἄρχοντες ὡς ἐξ ἀλλοδαπῆς χώρας ὑπάρχοντες ἰσχυρῶντο, φοροῦντες ἄλλας ἰδέας φορέματα πᾶν ποικίλα, ὡς δῆδον ὑπεριεχόντες αὐτῶν μετ' ἐνλαβείας. ἔμπροσθεν δὲ τῆς πρύμνης ἵστατο ὄρδιός τις ὡς στύλος ὑψηλός· ἄνωθεν δὲ τοῦ στύλου ἐκείνου, ὡς τράπεζα τετραγώνος ὀργυιᾶς μικροτέρα· ἐπάνω δὲ τῆς τραπέζης ἐκείνης ἀνὴρ τις ἵστατο ὑψηλισμένος ἀπὸ ποδῶν ὡς κεφαλῆς, ἀστράπτων ὡς ἥλιος, κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ὄπλον φοβερόν· ἐν δεξιᾷ δὲ καὶ ἀρσενεῖ αὐτοῦ ἐκάθηντο δύο παῖδες ἀγγαλιεὶ φοροῦντες, καὶ πτωρωτοὶ ἦσαν ὡς ἄγγιλοι· καὶ οὗτοι οὐκ ἐν φαντασίᾳ, ἀλλ' ἄλ-

Διὰ ἄνθρωποι ἦσαν κνούμενοι, καὶ ἐν τῇ πρύμνῃ εἶχεν ὡς δύο λίοντας χρυσοῦς, καὶ μέσον αὐτῶν χρυσοῦν αὐτὸν δικέφαλον· καὶ ἄλλα πλείστα φαντάσματα εἶχεν, ἃ οὐ δύναται τις γραφῇ παραδῶναι. Ἦν δὲ ἐργήγορον πάνυ, καὶ ποτὲ μὲν ἔμπροσθεν τῆς βασιλικῆς τριήρης, ποτὲ δὲ πλαγίας καὶ γύρωθεν ἱσοριύετο μετὰ ἀλαλαγμοῦ καὶ σαλπύγγων πολλῶν· ἕτερα δὲ πλοιάρια καὶ ὀκτάδεις ἦλθον, ὧν οὐκ ἦν ἀριθμός· ὥσπερ γὰρ οὐ δύναται τις ἀριθμῆσαι ἄστρα οὐρανοῦ ἢ φύλλα δένδρων ἢ ἄμμον θαλάσσης ἢ ψαῖδας ὕετοῦ, οὕτως οὐδὲ τὰ πλοιάρια ἐκίνα τότε ἦν ἀριθμῆσαι.

Ἐλθὼν δὲ ὁ δούξ, ἵνα μὴ πολλὰ λέγῃ, ἐπλησίασε τῇ βασιλικῇ τριήρει μετὰ τῶν ἀρχόντων τῆς βουλῆς αὐτοῦ, καὶ ἀνῆλθε καὶ προσεκύνει τὸν βασιλέα καθήμενον, ἔχοντα ἐκ δεξιῶν, ὡς προΐεται, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καθήμενον κατώτερον τοῦ βασιλικοῦ θρόνου· ἐκάθισε δὲ ὁ βασιλεὺς τὸν δούκα ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ, φαρμοῖως τῇ σκάμῃ τοῦ διαπύτου· καὶ κρατῶν αὐτὸν τῆς χειρὸς ὑμείλου ἀσπασίως.

Μετὰ μικρὸν δὲ εἰσέρχοντο μετὰ παρρησίας μεγάλης, καὶ μετὰ σαλπύγγων καὶ παντὸς γένους μουσικοῦ, εἰς τὴν λαμπρὰν καὶ θαυμαστὴν Βενετῖαν· καὶ ὄντως θαυμαστὴ καὶ θαυμαστοτάτη, πλουσία, ποικιλοειδὴς καὶ χρυσοειδὴς, τιτορνυμένη καὶ πνυποκιμένη καὶ μυρίων ἐπαίνων ἀξία τυγχάνει ἡ σοφωτάτη Βενετία. ἐὰν δὲ καὶ γῆν τῆς ἐπαγγελίας δευτέραν αὐτὴν ὀνομάσῃ τις, οὐκ ἂν ἡμάρτοι· περὶ αὐτῆς γὰρ οἶμαι καὶ ὁ προφήτης λέγει ἐν εἰκοστῇ τρίτῃ ψαλμῷ· Ὁ Θεὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἐθιμελίωσεν αὐτὴν, καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἡτοίμασεν αὐτήν *· τί γὰρ ἂν ζητήσῃ τις, καὶ οὐχ εὐρήσει ἐν αὐτῇ; διὰ τοῦτο πολλῶν καὶ μεγάλων ἐπαίνων καὶ τιμῶν ἀξία τυγχάνει. Ἦν δὲ ὡσεὶ ὥρα φέμωσι τῆς ἡμέρας, ὅτε ἠρξάμεθα εἰσέρχεσθαι ὠτὸς Εὐατίας, καὶ ἐπλιοποροῦμεν ὡς δύσειας ἡλίου καὶ κατωπτήγαρον εἰς τοὺς οἴκους τοῦ μαρκισίου τῆς Φιέρραρις.

Ἡ δὲ πόλις πᾶσα εἰσίσθη, καὶ ἐξῆλθεν εἰς ἀπάντησιν τοῦ βασιλέως, καὶ πρότος καὶ ἀλαλαγμός μεγας ἐγένετο· καὶ ἦν ἰδῶν ἕστασιν φοβερὰν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τὸν πολυθαύμαστον ναὸν τοῦ ἁγίου Μάρκου, τὰ παλάτια τοῦ δούκῃς τὰ ἐξαίσια, καὶ τοὺς ἄλλους τῶν ἀρχόντων οἴκους παμμεγέθους ὄντας, ἱερυθροὺς καὶ χρυτῆς πολλῇ κικροσμημένους, ὑραίους καὶ ὑραίων ὑραιότερους· οἳ μὴ ἰδόντες

* Ψαλμ.
23, 2.

ἴσως οὐ πιστεύουσιν, ἡμεῖς δὲ οἱ ἰδόντες οὐ δυνάμεθα γραφῇ πα-
ραδοῦναι τὴν καλλονὴν αὐτῆς, τὴν θείαν, τὴν τάξιν, τὴν σύνεσιν
τῶν ἀνδρῶν ὁμοῦ τε καὶ γυναικῶν, τὸ παμπληθὲς τοῦ λαοῦ, ἐστέ-
των πάντων καὶ βλιπόντων, καὶ χαϊρόντων ὁμοῦ καὶ εὐφρανομένων
ἐπὶ τῇ εἰσελεύσει τοῦ βασιλέως· ἐξέστη γὰρ ἡ ψυχὴ ἡμῶν βλιπόντων
τὴν τοιαύτην παρρησίαν, ὥστε λέγειν ἡμᾶς ἐν ἐκστάτι· Οὐρανὸς σή-
μερον ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα γέγονιν· ὥσπερ γὰρ τὰ ἐν τῇ οὐρανῷ
κτίσματα καὶ ποιήματα τοῦ Θεοῦ οὐ δύναται τις καταλαβεῖν,
ἀλλὰ μόνον ἐκπλήττεται, οὕτω καὶ τὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐξεπλητ-
τόμεθα βλέποντες· ὅταν εὖν ἤλθομεν εἰς τὴν μέγαν γέφυραν, ἣν
καλοῦσι Ῥεάλτον, ἐσῆκωσαν αὐτὴν ἄνω, καὶ ἐπέρρασι κάτωθεν ἡ
τριήρης· ἣν δὲ κάκῃσι πλῆθος λαοῦ πολὺ, καὶ σημαῖαι χρυσο-
δαῖς καὶ σάλπιγγες καὶ κρότοι καὶ ἀλαλαγμοὶ, καὶ ἑπλῶς εἰ-
πεῖν, ἀτονῶ μοι ὁ νοῦς γράφειν καὶ λέγειν τὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης
θεάματα καὶ τοὺς ἑπαίνους καὶ τὴνσχίσιν καὶ τὴν τιμὴν καὶ
ἀποδοχὴν, ἣν ἴδωξαν τότε τῇ βασιλεῖ. καὶ ἀπῆλθομεν, ὡς προῦ-
πων, εἰς τοὺς οἴκους τοῦ μαρκιστοῦ τῆς Φιρράριας· ἐκείσε γούν ἔστα-
σαν τὴν τριήρη· ἣν δὲ ὦρα δύσεως ἡλίου καὶ ἀποχαιρέσεως ὁ δούξ
καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ ἀπῆλθον οἰκαδε, ἡμέρᾳ κυριακῇ, φεβρουα-
ρίου ἑνάτη, ἐν ᾗτι χιλιοστῇ τετρακοσιοστῇ τριακοστῇ ἰβδόμῃ.

Περὶδος ἀπὸ Βενετίας εἰς Φιρράριαν.

Τῇ δὲ εἰκοστῇ ὁδῷ φεβρουαρίου μηνὸς, ἐξῆλθομεν ἀπὸ Βεν-
τίας ὁ τε βασιλεὺς, ὁ δισπότης*, καὶ πᾶς ὁ κλήρος καὶ ἡ συνο-
τριος δηλοῦσι.
δία αὐτῶν, καὶ ἐπλεόμην τὴν εἰς Φιρράριαν ὁδόν· ὁ δὲ πατριάρχος
ἀπέμεινεν ἐν Βενετίᾳ δι' ὠδύειαν τῶν πλοιαρίων. ἡμεῖς δὲ ἤλθομεν,
ἵνα τὰ διὰ μίσου ὡς μὴ πάνυ ἀναγκαῖα ἴασω, εἰς τὸ καστέλλι
Φραγκολί, ὅπου προσορμίζουσι πάντα τὰ πλοῖα τὰ ἐκ τῆς Βενετίας
εἰς Φιρράριαν ἐρχόμενα. ἤλθον οὖν ἑφῆσποι ἄρχοντες ὡσεὶ συντά-
κοντα, καὶ προσεκύνησαν τὸν βασιλέα· καὶ ὁ λεγόμενος ἤλθε μετ'
αὐτῶν, ὃς ἤλθε καὶ πρότερον μετὰ τῆς τριήρης τοῦ πάπα καὶ
εἰς Κρήτην καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν· αὐτὸν γὰρ ἀπέστειλαν ὁ πά-
πας ἰδεῖν τὴν βουλὴν τοῦ βασιλέως. καὶ ὤρισεν ὁ βασιλεὺς, ἵνα

φέρουσι τῷ πρῶτῳ ἰσχυροῦς ἐκαστὸν πεντήκοντα, ὅπως πορευθῇ διὰ ξη-
 ρᾶς εἰς Φεῤῥαρίαν, ἔνθα ἦν ὁ πάπας. ἡμίναμεν οὖν ἐν ἐκείνῃ τῇ
 τόπῃ τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ· τῷ πρῶτῷ δὲ ὤρισεν ὁ βασιλεὺς, ἵνα ἀπέλ-
 θῃσι τὰ πλοῖα διὰ τοῦ ποταμοῦ εἰς Φεῤῥαρίαν, αὐτὸς δὲ πορευθῇ
 διὰ ξηρᾶς, ὡς εἶπται, καὶ οὕτως ἡπορεύθησαν τὰ πλοῖα διὰ τοῦ
 ποταμοῦ, ὁ δὲ βασιλεὺς ἦλθε διὰ ξηρᾶς ὄρα ἐκτὴ τῆς ἡμέρας,
 καὶ εἰσῆλθὼν ἔφιππος εἰς τὴν Φεῤῥαρίαν μετὰ τιμῆς καὶ παρρησίας
 μιγάλας· ἦσαν γὰρ μετ' αὐτοῦ ἄρχοντες πολλοί, καὶ μπροπολῆ-
 ται καὶ ἐπίσκοποι τοῦ πάπα, καὶ ὁ αὐθέντης τῆς χώρας ὁ μαρ-
 κίσιος· ἔτι δὲ καὶ ἱερεῖς τοῦ βασιλέως, καὶ ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ ὁ
 μέγας πρωτοσύγκελλος κύρις Γρηγόριος, καὶ ἕτεροι ὑπὲρ διακόσιοι
 τῷ ἀριθμῷ, μετὰ σαλπίζων καὶ παντὸς γένους μουσικῶν.

Ἡ δὲ πόλις πᾶσα τῆς φθρήριας συνέδραμεν ἰδεῖν τὴν εἰσ-
λευσιν τοῦ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως μετὰ αἰδούς καὶ τιμῆς καὶ εὐ-
λακείας. καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐκαθέζετο ἐφ' ἵππου ὑψιστάτου μί-
λανος καὶ εὐτρεπισμένου μετὰ ἐρυθροῦ καὶ χρυσοῦ θάντου χασδίου.
ἄρχοντες δὲ καὶ τινες ἄλλοι συνυπήγοντο μετ' αὐτοῦ, μετὰ οὐρα-
νίας λευκοειδούς σκεπάζοντες αὐτὸν, καὶ αὐτὴ ὑπομελανίζουσα ὡς
ἰδίᾳ οὐρανοῦ· καὶ ἕτερος ἵππος λευκὸς ὑψιστάτος, εὐτρεπισμένος
καὶ αὐτὸς ὁμοίως, καὶ χρυσοῦς αἰτοὺς ἔχων ἐπὶ τοῦ χασδίου καὶ
ἑτέρα πλῆθματα χρυσοῦ, ἰσχυροῦ ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, μὴ
ἔχων ἀναβάτην.

Ὁ δὲ πάππας ἦν καθήμενος ἐν τῷ παλατίῳ αὐτοῦ μετὰ πάντος τοῦ κλήρου, καρδινάλιων δηλαδὴ μητροπολιτῶν ἐπισκόπων ἱερέων καὶ ἄλλου ἱερατικοῦ καταλόγου, καὶ ἀρχόντων καὶ αὐθιγῶν πολλῶν, ἐκδεχόμενος τὸν βασιλιά· καὶ ἰλθόντες οἱ ἔμπροσθεν καβαλλήριοι, τινὲς μὲν τῶν ἀρχόντων ἐπιέζυσαν καὶ αὐτὸς ὁ δεσπότης *, καὶ εἰσῆλθον διὰ τῆς μεγάλης πύλης ἐντὸς τοῦ παλατίου οὗ ἦν ὁ πάππας· τὸν δὲ βασιλιά εἰσήγαγον ἔμπροσθεν δι' ἐτέρας πύλης. γνοὺς δὲ ὁ πάππας, ὅτι ἐγγύς ἐστι τῆς πύλης ὁ βασιλεὺς, ἀνίστη καὶ περιπατεῖ· διὸ εὖρεν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ὄρθιον· καὶ θέλοντα γοητίσαι οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ πάππας, ἀλλ' ἐδέξατο αὐτὸν εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ· καὶ δοὺς αὐτῷ τὴν χεῖρα, ἣν ἠσπάσατο ὁ βασιλεὺς, ἐκάθισεν αὐτὸν ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ· οἱ δὲ καρδινάλιοι παρὰ τοὺς πόδας αὐτῶν ἐποίησαν τὸν ἐν Χριστῷ ἀσπασμὸν, ὡς * εἶδον

* ὁ Δημήτριος δηλονότι.
* ἴσ. ἦσαν οὖν δύο.

αὐτοὶ ὃ τε πάπας καὶ ὁ βασιλεὺς· καὶ ὁμιλήσαντες λόγους μυστικούς τῆς εἰρήνης, ἀνεχώρησαν ἀπ' ἀλλήλων, καὶ ὁ μὲν πάπας ἔμεινεν ἐν τῷ παλατίῳ αὐτοῦ, τὸν δὲ βασιλεὺς ἔφειρον ἔφισπον οἱ αὐτοὶ καβαλλάριοι μετὰ σαλπίγγων εἰς ἕτερον παλάτιον εὐτρεπισμένον πάνυ καλῶς· καὶκεῖ ἀνεπαύσατο μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπηρετῶν κατὰ τάξιν βασιλικὴν, μὲν μαρτίῃ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τρίτῃ.

Περὶ τῆς εἰσελεύσεως τοῦ πατριάρχου εἰς Φεῤῥαρίαν.

Πλησιάσαντος τοίνυν τοῦ πατριάρχου ἡμῶν εἰς τὸ καστέλλι Φραγκολί, ἔτι αὐτοῦ μακρὰν ἀπέχοντος, ἰδοὺ πρὸς ὑπαντὴν αὐτοῦ ἦλθε μία ναὺς κατάχρυσος, συρομένη ἐν ποταμῷ παρὰ τῆς σκάφης αὐτῆς καὶ ἐξήτει τὸν πατριάρχην εἰσιλθεῖν εἰς αὐτήν· ἦν γὰρ δίδωρος καὶ τριώροφος, ὡς ἡ παλαιὰ ἐκκλησία τοῦ Νῶε κιβωτός· ἀλλ' ἐκείνη ἀσφάλτω ἦν περισφαισμένη τὰ ἔσωθεν καὶ τὰ ἔξωθεν· αὕτη δὲ, ὅσον μὲν ἦν ἐν τῷ ὕδατι, πλοῖον ὑπῆρχε κεχρισμένη, ὅσον δὲ τὸ φαινόμενον, ἐν χρώμασι διαφόροις ἦν κεκαλλωπισμένη· καὶ τὰ μὲν ἀνωτέρω τοῦ ποταμοῦ ζωγραφισμένα ὑπῆρχον, μικρὸν δὲ ἀνωτέρω παραθυρίδες τετορνυμέναι, ὡς ἂν τις εἰκόσῃ μετὰ κίωνων λεπτῶν εἶναι αὐτάς, καὶ μετὰ μαρμάρων κοκκίνων· καὶ ἄνωθεν τούτων πρόσκηψις ὑψαιότατη· ὑπεράνω δὲ πάσης τῆς νηὸς κύκλωθεν πολυμικά, καὶ ἐν μέσῳ μαγειρεῖον διὰ τὸ ἄνωθεν τὸν καπνὸν εἶναι· καὶ σκάλα μία ἐν τῇ πρύμνῃ, καὶ μία ἐν τῇ πρῶρᾳ, τοῦ ἀνέρχεσθαι καὶ κατέρχεσθαι τοὺς ὑπερίτας αὐτῆς. ἔσωθεν δὲ παλάτιον ἄλλο, ὡς ἂν τις εἴποι ναὸν περικαλλῆ, καὶ κοιτῶνες διάφορο περικεκαλυμμένοι βήλοισι χρυσοῖς· κύκλωθεν δὲ ἀναβάρθραι καὶ πρεβαθμίδες καὶ καταπετάσματα, καὶ θρόνοι κατιστρωμένοι τάπησι μακροῖς· καὶ κύκλωθεν θωρία λαμπροτάτη καὶ ἀξίπαινος. κάτωθεν δὲ τοῦ παλατίου ὡς κατώγειον αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἀποθήκαι ὑπῆρχον πολλαί, αἱ μὲν οἶνου, αἱ δὲ ἰχθύων, αἱ δὲ τροφῶν ἄλλων· τί δὲ ἢ καλὴ θύσις τοῦ ὀρόφου αὐτοῦ, καὶ ἡ θαυμαστὴ ἀνάπαυσις τῶν οἰκούντων ἐν αὐτῷ; ἐκαλύετο δὲ Ὁρομπεύκιον *.

* ἐν ἄλλ'.
Ὁρομπεύκιον.

Τοῦτο ἐλθὼν καὶ τὸν πατριάρχην ἡμῶν εὐφραίνεσαν, παρακληθεὶς ἐκεῖνος εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸ μετὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ τοῦ κλήρου

παντός. καὶ ἦν ἰδεῖν πλείοντας ἡμᾶς τὸν ποταμὸν ὡς ἐν παλατίῳ ἄλλῃ καὶ σκερίτι, μὴ δ' ὅλως ἐκάζοντας εἶναι ἐν ὕδατι, ἀλλ' ἐν τῇ ξηρᾷ. πλείους οὖν διὰ τοῦ ποταμοῦ, ἤλθομεν καὶ ἡμεῖς εἰς Φιρράριαν προπύμψαντες ἀπὸ Βεντίας πρὸς τὸν πάπαν πρίσβυς, τὸν Ἡρακλείας κύριν Ἀντώνιον, καὶ τὸν Μονιμβασίας κύριν Δοσίδιον. ὡς τὸν λήμενα οὖν τῆς Φιρράριας καταντήσαντες ἐν ἑξῆς τετάρτῃ τῆς ἡμέρας, τῇ ἑβδόμῃ τοῦ μαρτίου μηνός, ἠμνύσαμεν τῷ μακαριωτάτῳ πάπῃ, πῶς ἄρα γενήσεται ἡ τοῦ πατριάρχου συνίλευσις, καὶ ὡς δέξεται ὁ πάπας αὐτόν. τούτων οὖν ἔξτα-ζομένην, ἡμεῖς ἐν τῇ χρυσῇ σελήῃ ἱεῖναι τὴν νύκτα ἱεῖναι.

Τῷ πρωῒ δὲ ὥρα πρώτῃ τῆς ἡμέρας, ἤλθεν καρδινάλιος τέσσαρες, καὶ ἐπισκοποὶ ἡσὶ ἕκροι σίντι, καὶ ὁ μαρκίσσιος τῆς χώρας ὁ αὐθέντης, καὶ σὺν αὐτῷ σελῆθος ἀρχόντων πολὺ, καὶ ἱπποὶ καὶ ἡμίονοι· οἷς ἐποχρθέντες εἰσῆλθομεν εἰς τὴν Φιρράριαν· ἦν δὲ ὁ πατριάρχης ἱερππος, καὶ ἔρχετο ἐν μίσῳ δύο καρδινάλιων μετὰ τιμῆς μεγάλης· καὶ πρὸς τὸ σαλάτιον τοῦ πάπα εὐδὺς ἀνῆλθομεν καὶ τὸν πάπαν ὁ πατριάρχης ἠσάσατο ἰστάμενον ἐν τῇ παριῶ· ἡμεῖς δὲ καθήμενοι τὴν δεξιὰν αὐτοῦ καὶ τὴν παριάν, σὺν τοῖς ἔξω κατακίλοις· οἱ δ' ἄλλοι μένον τὴν χεῖρα, ἢ καὶ μόνῃ τῷ προσκυῖματι. τοῦ ἀσπασμοῦ τοιγαροῦν γινομένου, ἐκ τοῦ σαλατίου ἐξελθόντες, καὶ τῶν ἱππων πάλιν ἐπιβάντες, τῷ πατριάρχῃ ἀσῆλθομεν ἐφεκύνοντες ὡς τοῦ ἡτοιμασμένου αὐτῷ οἴκου· ὃν ἐκείσε καταλυόντες ἀσῆλθομεν ἑαστες, ὅπου ἂν ἡτοιμάσθῃ ἡμῖν. αὐταὶ ὡς αἱ τοῦ πάπα προσκυῖαι, καὶ τούτῳ τῇ τρόπῳ ἤλθομεν εἰς Φιρράριαν· τῇ δὲ κυριακῇ τῷ πρωῒ ὤρισεν ὁ πατριάρχης, καὶ ἱε-τούργησαν ἡσὶ δικασίντι ἱερεῖς ἐν τῷ σαλατίῳ αὐτοῦ· καὶ εἰστάκυσαν οἱ ἀρχιερεῖς κατὰ τάξιν, ὁμοῦς καὶ οἱ σταυροφόροι καὶ οἱ ψάλται, καὶ ὁ αὐθέντης τῆς χώρας ὁ μαρκίσσιος, καὶ οἱ ἀρχοντες αὐτοῦ καὶ πάντες μετ' εὐλαβείας· ἐν δὲ τῷ τέλει ἔλαβον πάντες ἀντίδωρον παρὰ τῶν χειρῶν τοῦ πατριάρχου.

Διαγγομένην τοίνυν ἡμερῶν τινων, ἔχῃτι τὸν πάπαν ὁ βασιλεὺς, σύνοδον οἰκουμένην γενέσθαι, οὐ μόνον τῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἱγιάδων καὶ τῶν δομῶν καὶ ἐπλὺς πάσης Ἰταλίας, ἢ δ' αὐτῶν ἢ διὰ τοποτηρητῶν. ὁ δὲ ἀδωάτως ἔχον τοῦτο ὁλοῖ, διὰ τὰς διχονοίας καὶ ἀλλολομαχίας· ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ

ἔτι ὡς συμπεφωνημένον ἐξήτει αἰί. οὐκ ἔχων οὖν ὁ πάπας τότε ἄλλως ποιῆσαι, ἐξήτησε διαώριαν μενδῶν τεσσάρων, ὡς οὐ συνάξῃ τὰ γίγνη αὐτοῦ, ὁ καὶ γέγονε· τῆς οὖν διαώριας δοθείσης, καὶ πανταχοῦ γράμματα καὶ πρίσβεις ἀποστείλαντος τοῦ πάπα, καὶ τοῦ καιροῦ τῆς διαώριας τρέχοντος, κἀκείνων μὴ ἐρχομένων, ἐβουλεύσασθετα μέθοδόν τινα εἰς τὸ προθύμους ποιῆσαι αὐτοὺς ἐλθεῖν· καὶ δὴ ἀπασιν ἀνιφάνη καλὸν, ἀνακρυχθῆναι σύνοδον οἰκουμένην ἐν τῇ Φεβρουαρίᾳ, καὶ οὐκ ἀλλαχοῦ· ὅπως γνόντες οἱ πανταχοῦ ὅτι κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἐν τῇ Φεβρουαρίᾳ γίνεται ἡ σύνοδος, ἐλθωσιν ἀπαραιτήτως χωρὶς προφάσεως. ὁμογνωμονήσαντες οὖν ἀνεκρύξαμεν τὴν σύνοδον, μηνὶ ἀπριλίῳ ἐνάτῃ, τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ τετάρτῃ τῆς τεσσαρακοστῆς, μετὰ συμφωνίας τοιαύτης· ὅτι ἐὰν πλημμελῇ ὁ καιρὸς, καὶ ἡ σύνοδος οὐ συνέρχεται, ἀλλὰ μᾶλλον μαίνεται καθ' ἡμῶν, καὶ μὴ ἐχόντων ἡμῶν ἄλλως πῶς ποιῆσαι, γνώμῃ κοινῇ ἵνα διαλεχθῶμεν περὶ τῶν δογμάτων· καὶ εἰ μὲν ἐνωθῶμεν, δόξα τῷ Θεῷ· εἰ δ' οὐ, πάλιν δόξα τῷ Θεῷ, ἵνα μετ' εἰρήνης ἀπ' ἀλλήλων ἀπολθεῖν κατὰ δύναμιν τοῦ δικρέτου γνησῇται ἡμῖν.

Μίσον δὲ τούτων τῶν ἡμερῶν ζήτησις καὶ φιλονικία ἐγένετο περὶ τῶν θρόνων τῆς τε δυτικῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ἀνατολικῆς· ἐξήτει γὰρ ὁ πάπας, ἐν ἐνὶ μέρει τῆς ἐκκλησίας ἵνα καθίσωσιν οἱ αὐτοῦ ἐκκλησιαστικοὶ πάντες, καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ μέρει ὁ βασιλεὺς, ὁ πατριάρχης καὶ οἱ μετ' αὐτῶν πάντες, ἐν τῇ μίσῃ δὲ καὶ ἀπὸ κεφαλῆς ὁ πάπας. ὁ δὲ βασιλεὺς ἔλεγε πάλιν· Τοῦτο τοῦ βασιλείως ἐστὶ μᾶλλον ἢ τοῦ πάπα. καὶ πάλιν ἐγένετο περὶ τούτου λόγος, ὡς οὐ ἀνέγνωσαν τὰ πρακτικὰ τῶν συνόδων. Τέλος συνεφώνησαν οὕτως· ὅτι τὸ ἐν μέρος τοῦ ναοῦ εἰσιόντι ἀριστερὰ δοθῇ τῷ πάπᾳ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ· τὸ δὲ ἄλλο μέρος, τὸ δεξιὸν δηλονότι, τῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ. καὶ ἔστησαν τοὺς θρόνους οὕτως· τοῦ πάπα τὸν θρόνον ἐν τῷ δοθέντι μέρει αὐτῷ, ἐγγὺς τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ ὡς ὀργυιὰς τέσσαρας· κατώτερον τοῦ θρόνου τοῦ πάπα ὡς ὀργυιὰν μίαν, τὸν θρόνον τοῦ βασιλείως τῆς Ἀλαμανίας· εἰστέκει δὲ κινὸς, μένον εἰς τύπον· ἐγγὺς δὲ τούτου ἐκάθισαν οἱ καρδινάλιοι, καὶ καθεξῆς μνηροπολῖται καὶ ἐπίσκοποι τὸν ἀριθμὸν ὡσεὶ ἑκατὸν πεντήκοντα· οἱ ἱερεῖς δὲ καὶ διάκονοι καὶ ἕτεροι πρωτονοτάριοι ἄμειτροι ἦσαν. ὁμοίως καὶ ἐν τῇ ἐτίρῃ

μέρι ἡτοίμασαν τοῦ βασιλέως τὸν θρόνον μετὰ ἱερυθροῦ καὶ χρυσοῦφάντου χασιδίου, καὶ καθεξῆς τοῦ τε πατριάρχου καὶ τῶν τοποτηρητῶν καὶ πάσης τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας κατὰ τάξιν.

Τούτων οὕτω συμφωνηθέντων, καὶ ὀρκωμοτικοῦ διὰ πλείονα ἀσφάλειαν γενομένου, τῇ μεγάλῃ τετάρτῃ, καθὼς ἔφημεν, συνήχθημεν ἐν τῷ ναῷ τῆς ἐπισκοπῆς, τῷ ἑσπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου μεταλομάρτυρος Γεωργίου. εἰσῆλθιν οὖν πρῶτος ὁ πάπας, καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ ἐν τῇ βορείᾳ μέρῃ, καθὼς ἑνωτέρω διεδήλωται, κατὰ τὴν συμφωνίαν ἡμῶν· εἴτα ἐκάθισαν ὁ βασιλεὺς ἡμῶν ἐν τῇ νοτίᾳ· ἐκάθισαν δὲ καὶ ὁ δεσπότης ὁ τοῦ βασιλέως ἀδελφὸς κύρις Δημήτριος, ἐκ δεξιῶν μὲν τοῦ βασιλέως, κατώτερον δὲ ὡσεὶ σπιθαμὰς τέσσαρας· ἐκάθισαν καὶ ὁ πατριάρχης ἐπὶ θρόνου καὶ αὐτὸς ὑψαλοῦ, εἴτα οἱ τοποτηρηταὶ τῶν πατριαρχῶν· ὑπῆρχον γὰρ τοῦ Ἀλεξανδρείας, ὁ Ἡρακλείας κύρις Ἀντώνιος, καὶ ὁ τιμιώτατος πνευματικὸς κύρις Γρηγόριος· τοῦ Ἀντιοχείας, ὁ Ἐφέσου κύρις Μάρκος, καὶ ὁ Ῥωσίας κύρις Ἰσίδωρος· τοῦ Ἱεροσολύμων, ὁ Μομφρασίας κύρις Δοσίθεος, καὶ ὁ Σάρδων, ἐκείνος κύρις Διονύσιος· εἴτα ἐκάθισαν ὁ χορὸς τῶν μητροπολιτῶν κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν, εἰτινὲς ἦσαν οὗτοι· ὁ Τραπεζοῦντος, κύρις Δωρόθεος, τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Καισαρείας· ὁ Κυζίκου, τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Ἀγκύρας, κύρις Μητροφάνης· ὁ Νικαίας, τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Σάρδων, κύρις Βασσαρίων· ὁ Νικομηδείας Μακάριος· ὁ Λακεδαιμονίας, καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Νικομηδείας, κύρις Μεθόδιος· ὁ Τορνόβου καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Νικομηδείας Ἰγνατίος· ὁ Μιτυλήνης, καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Σίδης, κύρις Δωρόθεος· ὁ Ἀμασείας Ἰωάσαφ· ὁ Μουλδοβλαχίας, καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Σερρασιέας Δαμιανός· ὁ Σταυρουπόλεως Ἡσαΐας· ὁ Ῥόδου Ναθαναὴλ· ὁ Δίστρας Κάλλιστος· ὁ Γάνου Γενάδιος· ὁ Δράμας Δοσίθεος· ὁ Μελιήκου Εὐστράτιος· ὁ Ἀρχιάλου Σωφρόνιος, ὑπῆρχον καὶ ἀπὸ τῆς Ἱερωσίας μητροπολίτης εἰς, καὶ ἐπίσκοπος εἰς, εἴτα ἐκάθισαν οἱ σταυροφόροι ἄρχοντες κύκλῳ τοῦ πατριάρχου, κάτωθεν δὲ οἱ ἡγούμενοι μετὰ τῶν ἐγιορευτῶν καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ, ἅπαντες κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν.

Προκαθήμενου δὲ τοῦ μακαριωτάτου πάπα ἐν τῇ βορείᾳ μέρῃ, καθὼς εἰρήκαμεν· κάτωθεν τούτου, τοῦ βασιλέως τῶν Ἀλαμανδῶν

Θρόνος ὑπῆρχεν, ὡς εἶρηται· μετὰ δὲ τοῦτον ἐκάθισαν οἱ καρδινάλεις· ὁ ἀντιφῶς τοῦ πάπα ὁ καμεράριος κύρις Φραγκίσκος, καρδινάλις τοῦ ἁγίου Κλήμεντος· ὁ τοῦ ἁγίου Μάρκου κύρις Ἀγγελοῦτος· ὁ Σαβινένσις ἐπίσκοπος κύρις Ἰορδάνος, καρδινάλις Οὐρσίνος· ὁ τοῦ ἁγίου Ἀγγέλου κύρις Ἰουλιανός· ὁ τοῦ ἁγίου Σταυροῦ κύρις Νικόλαος καρδινάλις Φερμάνος· ὁ Πορτουένσις ἐπίσκοπος κύρις Βερράνδας, καρδινάλις Πλακεντίας· ὁ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, κύρις Πρέσπιρος καρδινάλις Κολούμνας· ὁ Ὀστιένσις ἐπίσκοπος κύρις Ἀντώνιος καρδινάλις Βονωνίας· ἐπίσκοποι δὲ καὶ ἀρχιεπίσκοποι ὡσὶ διακόνοι, ἀλλὰ καὶ ἡγούμενοι καὶ ἀρχιμανδρίται καὶ ἕτεροι πολλοὶ ποιμένες ἐκκλησιαστικοί, ὁ δὲ ἡμέτερος πατριάρχης ἀσθενῶν ἦν, καὶ οὐκ ἤλθον· ὁμοίως καὶ ὁ Σάρδων· ἀλλ' ὁ πατριάρχης ἀπέστειλε προτροπὴν ἑαυτοῦ καὶ θίλημα, καὶ ἀνέγνωσαν αὐτό.

Μίσην δὲ τοῦ ναοῦ καὶ τῶν δύο μερῶν τοῦ κλήρου, ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης, ἔστησαν Θρόνον ὑψαιότατον, πάνυ κεκοσμημένον καὶ εὐτρεπισμένον μετὰ χρυσοῦ βλατίου· ἐπάνω δὲ ἐκάθισεν ὁ μέγας καὶ δίκαιος κριτὴς, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἡρῶν τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον· ἐξ ἑκατέρων δὲ τῶν μερῶν αὐτοῦ ἔκιντο αἱ κάραι τῶν ἁγίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, καὶ λαμπάδες ἀνάπτουσαι ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἦν ἰδεῖν φρικτὸν καὶ ξένον θέαμα ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· καὶ ἡ ἐκκλησία ὡς οὐρανὸς ἐγένετο, ὥστε καὶ μνησθῆναι τοῦ λέγοντος· Οὐρανὸς πολύφωτος ἡ ἐκκλησία ἀνεδείχθη ἅπασα, φωταγωγοῦσα τοὺς πιστοὺς, ἐν ᾧ ἰσθῶτες κραυγάζομεν· Τοῦτον τὸν οἶκον στερέωσον κύριε.

Τούτων οὖν γινομένων, καὶ πάντων ἐνδεδυμένων τὰς ἱερατικὰς στολὰς, οἱ τε τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως ἀρχιερεῖς ἅπαντες ἐκάθισαν· σιωπῆς δὲ γινομένης, ἐξεφώνησεν ὁ μακαριώτατος πάπας· Εὐλογητὸς κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ᾗρξαντο πάντες δοξολογίας καὶ ὕμνου καὶ ἱκετηρίων ᾠδῶν· εἴτα ἐκάθισαν, καὶ ᾤρισαν ἐπ' ἁμλωνος ἀναγνωσθῆναι τὴν τῆς συνόδου ἀνακέρυξιν· πρὸ ταύτης δὲ ᾤρισεν ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ πάπα, ἀναγνωσθῆναι ἐν γράφῳ τὴν προτροπὴν τοῦ πατριάρχου· καὶ οὕτως ἀνέστη ὁ ῥωμεινὸς ἀρχιερεὺς τοῦ πατριάρχου διάκονός τις, καὶ ᾗρξατο λέγειν.

Ἡ προτροπὴ τοῦ πατριάρχου.

Ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὰ δύο μέρη τῶν Χριστιανῶν, τῶν τε Ἰταλῶν καὶ τῶν Γραικῶν σήμερον συνεφώνησαν ἀνακερῦσαι τὴν ἁγίαν καὶ ἱερὰν καὶ οἰκουμενικὴν σύνοδον* οἵτινες ἅγιοι πατέρες τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀφ' ἑνὸς μέρους, ὃ τε γαληνότατος βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος, ὃ τε πατριάρχης κύρις Ἰωσήφ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ τε σταυροφόροι καὶ ἄρχοντες τῆς ἐκκλησίας τῆς ἀνατολικῆς, ἱερεῖς καὶ διάκονοι καὶ πᾶς ὁ κλήρος αὐτῆς* ὁμοίως ἀπ' ἄλλου μέρους τῶν Ἰταλῶν, πᾶσα ἡ δυτικὴ ἁγία ἐκκλησία τῆς Ῥώμης, ὃ τε μακαριώτατος πάππας, καὶ πᾶσα ἡ ἱερουσλήμ αὐτοῦ ὁμολογούμην καὶ στέζομεν, ταύτην τὴν ἁγίαν καὶ οἰκουμενικὴν σύνοδον γενέσθαι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τῆς Φεβρουαρίας, ἐν τῇ κατὰ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ἐν μέσῃ τῆς αὐτῆς πόλεως καὶ κερύττωμεν, καὶ δίδομεν διωρίαν ἀπὸ τοῦ νῦν φυλῆ, ἀπριλίου ἐνάτῃ, ἰνδικτιῶνος πρώτης, καὶ ἔμπροσθεν, μῆνας τέσσαρας*, εἰς ὅλους τοὺς τόπους καὶ εἰς ὅλα τὰ ῥητάτα τῶν Χριστιανῶν, ὅπως ἔλθωσι πάντες, καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ κοινοβίου τῆς βασιλείας, καὶ οἱ τῆς Ῥώμης, καὶ πᾶς Χριστιανὸς, ὅστις βούλεται οὕτως ἐλθεῖν*, ἐλθέτω ἕως τοῦ διωρισμένου καιροῦ καὶ ὅστις καταφρονήσει, ἢ ἀθετήσῃ τὴν ἁγίαν ταύτην σύνοδον, καὶ οὐδὲ ἔλθῃ ἕως τοῦ διωρισμένου καιροῦ, ἵνα μὴν ὑπὸ κανόνα ἀφορισμοῦ, ἐὰν μὴ στήρξῃ ὅσα περὶ αὐτῆς ἡ σύνοδος αὕτη ἢ νομοθετημένη. καὶ εἰ ἔστιν ἄνθρωπος ὑψηλὸς ἢ σοφὸς ἢ τῆς ἐκκλησίας ὀφφικιῶν, λέγομεν, ἵνα πέμψῃ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ ἢ τοποτηρητὴν, εἰ οὐ δύναται ἐλθεῖν, καὶ ἵνα στερήξῃ καὶ ὁμολογήσῃ ὅσα ποιήσει ἡ ἁγία σύνοδος· εἰ δ' ἀθετήσῃ, ὥς εἴπομεν, ἵνα μὴν ὑπὸ κανόνα ἀφορισμοῦ ὁμοίως λέγομεν καὶ οἱ μεγάλοι αὐθέντες καὶ ῥηγάδες καὶ δευκάδες καὶ οἱ ἱερεῖς αὐθέντες, ἵνα ἔλθωσι καὶ αὐτοὶ ἀπὸ ὅρισμοῦ τοῦ πάππας καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς συνόδου, ἢ ἵνα γράψωσι καὶ αὐτοὶ ὁμοίως τὰ αὐτά. εἰ δὲ πάλιν βουλευθῶσιν οἱ αὐτοὶ ῥηγάδες καὶ αὐθέντες ἐν ἑτέρῳ τόπῳ γενέσθαι τὸ κάθισμα τῆς συνόδου, τότε ἵνα σκέψωνται πάλιν τὸ κρείττερον, εἴ τι φανῇ τῇ συνόδῳ, ἕως τοῦ διωρισμένου καιροῦ.

* ἐν ἄλλοις
τρεῖς.

* ἐν ἄλλοις
ἐλθεῖν ἐκκλη-
σιαστικός.

ἑγίᾳ σου βασιλεύῃ, καὶ ἀπαντῆσαι σοι μετὰ παρρησίας, καὶ οὕτως ἐλεύσῃ ἐντὸς Βενιτίας· καὶ ἀπῆλθον ὁ δούξ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ.

Τῇ πρώτῃ δὲ ἡμέρᾳ κυριακῇ, φεβρουαρίου ἐνάτῃ, ἔρξατο ἡμέρη τῆς ἡμέρας, ἦλθον ὁ δούξ μετὰ τοῦ μεγάλου μετὰ ἀρχόντων καὶ συμβούλων αὐτοῦ, καὶ ἑτέρων ἀρχόντων πλείστων, ἐντὸς τοῦ εὐτρεπισμένου πορτζυδύρου, ὃ ἦν ἐσκευασμένον ἐρυθροῖς σκεπάσματι, καὶ χρυσᾷ λεοντάρια ἐν τῇ πρύμνῃ εἶχε καὶ χρυσᾷ περιωλήγματα, καὶ ὅλον ζωγραφισμένον, ποικίλον καὶ ἰσχυρότατον. ἦλθον δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ ἑτέρα μισοκάτεργα, ἃ ὀνομάζουσι γαλιάνια, ὡσὶ δώδεκα, καὶ αὐτὰ εὐτρεπισμένα καὶ ζωγραφισμένα ἔσωθον καὶ ἔξωθον, κατὰ πάντα ὅμοια τῇ τοῦ δουκὸς, ἐν οἷς ἦσαν ἄρχοντες πλείστοι· καὶ κύκλωθιν κύκλῳ σημαίας εἶχον χρυσᾶς, καὶ σάλπιγγας ἀμειννέτους, καὶ πᾶν εἶδος ὀργάνων. εἶχον δὲ καὶ ἐν γαλιάνιον ἐξάκρτον καὶ πᾶν θαυμαστόν, εἰς ὄψμα τάχα τῆς βασιλικῆς τρεῖς, ἐποίησαν δὲ αὐτὸ ἰσχυρότατον καὶ ποικίλον· κάτωθιν γὰρ οἱ ναῦται ἐκούπιζον, περικείμενοι στολὰς χρυσοπιδάλους, καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἔχοντες τὸ σημεῖον τοῦ ἁγίου Μάρκου, καὶ ὅπισθον τούτου τὸ βασιλικὸν σημεῖον· εἴτα οἱ τζαγράτορες ἐφόρουσαν ἑλλας θίας φορέματα καὶ σημαίας· καὶ γύρῳθιν ὅλον τὸ μισοκάτεργον ἐκείνῳ σημαίας βασιλικᾶς εἶχε, καὶ ἐν τῇ πρύμνῃ χρυσᾶς σημαίας καὶ πλείστας, καὶ ἀνθρώπους τέσσαρας, ἐστολισμένους ἱμάτια χρυσοζωγράφιστα, καὶ ἔχοντας τρίχας λευκοχρύσους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν· μέσον δὲ τούτων τῶν τεσσάρων, ἀνὴρ τις εὐειδὴς ποτὲ μὲν ἐκαθίζετο, ποτὲ δὲ ἵστατο, φορῶν ἱμάτια χρυσοῦφανα καὶ λαμπερά, κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ σκῆπτρον ὡς ναύαρχος· καὶ ἑτεροὶ ἄρχοντες ὡς ἐξ ἀλλοδαπῆς χώρας ὑπάρχοντες ἰωρῶντο, φοροῦντες ἄλλας ἰδέας φορέματα πᾶν ποικίλα, ὡς δὴ ἦσαν ὑπεριτοῦντες αὐτῷ μετ' εὐλαβείας. ἔμφορσθον δὲ τῆς πρύμνης ἵστατο ὀρθοῖς τις ὡς στόλος ὑψηλός· ἔκωθον δὲ τοῦ στόλου ἐκείνου, ὡς τράπεζα τετραγώνος ὀργυιᾶς μικροτέρᾳ· ἐπάνω δὲ τῆς τραπέζης ἐκείνης ἀνὴρ τις ἵστατο ὑπλισμένος ἀπὸ ποδῶν ὡς κεφαλῆς, ἀστράπτων ὡς ἥλιος, κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ὄπλον φοβερόν· ἐν δεξιᾷ δὲ καὶ ἀρσενεῖα αὐτοῦ ἐκάθηντο δύο παῖδες ἀγγλικῆς φοροῦντες, καὶ πτωρωτοὶ ἦσαν ὡς ἄγγελοι· καὶ οὗτοι οὐκ ἐν φαντασίᾳ, ἀλλ' ἀπο-

Θίφ' ἀνδραποιοὶ ἦσαν κνούμενοι, καὶ ἐν τῇ πρύμνῃ εἶχεν ὡς δύο λίοντας χρυσοῦς, καὶ μέσον αὐτῶν χρυσὸν ἀπὸν δικέφαλον· καὶ ἄλλα πλείστα φαντάσματα εἶχεν, ἃ οὐ δύναται τις γραφῇ παραδῶναι. ἦν δὲ ἐργήγορον πάνυ, καὶ ποτὲ μὲν ἔμπροσθεν τῆς βασιλικῆς τριήρης, ποτὲ δὲ πλαγίας καὶ γύρωθεν ἱποριύετο μετὰ ἀλαλαγμοῦ καὶ σαλπύγγων πολλῶν· ἕτερα δὲ πλοιάρια καὶ ὀκνάδεις ἦλθον, ὧν οὐκ ἦν ἀριθμός· ὥσπερ γὰρ οὐ δύναται τις ἀριθμῆσαι ἄστρα οὐρανοῦ ἢ φύλλα δένδρων ἢ ἄμμον θαλάσσης ἢ ψιλάδας ὑπεῖου, οὕτως οὐδὲ τὰ πλοιάρια ἐκῶνα τότε ἦν ἀριθμῆσαι.

Ἐλθὼν δὲ ὁ δούξ, ἵνα μὴ πολλὰ λέγω, ἐπλησίωσε τῇ βασιλικῇ τριήρῃ μετὰ τῶν ἀρχόντων τῆς βουλῆς αὐτοῦ, καὶ ἀνῆλθε καὶ προσεκύνει τὸν βασιλέα καθήμενον, ἔχοντα ἐκ διεξίων, ὡς προῖκται, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καθήμενον κατώτερον τοῦ βασιλικοῦ θρόνου· ἐκείστι δὲ ὁ βασιλεὺς τὸν δούκα ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ, φαρμακὸς τῇ σκάμῃ τοῦ δεσπότη· καὶ κρατῶν αὐτὸν τῆς χειρὸς ὑμῖλου ἀσπασίας.

Μετὰ μικρὸν δὲ εἰσέρχοντο μετὰ παρρησίας μεγάλης, καὶ μετὰ σαλπύγγων καὶ παντὸς γένους μουσικοῦ, εἰς τὴν λαμπρὰν καὶ θαυμαστὴν Βενετίαν· καὶ ὄντως θαυμαστὴ καὶ θαυμαστοτάτη, πλουσία, ποικιλοειδὴς καὶ χρυσοειδὴς, τιτορτυμένη καὶ πεποικιλμένη καὶ μυρίων ἐπαίνων ἀξία τυγχάνει ἡ σοφωτάτη Βενετία. ἔαν δὲ καὶ γῆν τῆς ἑπαγγελλίας διευτέραν αὐτὴν ὀνομάσῃ τις, οὐκ ἂν ἡμάρτοι περὶ αὐτῆς γὰρ οἶμαι καὶ ὁ προφήτης λέγει ἐν εἰκοστῇ τρίτῃ ψαλμῷ· Ὁ Θεὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἐθιμελίωσεν αὐτὴν, καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἡτοίμασεν αὐτήν *. τί γὰρ ἂν ζητήσῃ τις, καὶ οὐχ εὐρήσει ἐν αὐτῇ; διὰ τοῦτο πολλῶν καὶ μεγάλων ἐπαίνων καὶ τιμῶν ἀξία τυγχάνει. ἦν δὲ ὡσεὶ ἄρα σήμετι τῆς ἡμέρας, ὅτι ἠρξάμεθα εἰσερχέσθαι ὑπὸς ἑσπτίας, καὶ ἐπλιοποροῦμεν ἕως δύσεως ἡλίου καὶ κατωπτήραμεν εἰς τοὺς οἴκους τοῦ μαρκιστοῦ τῆς Φιόρραρας.

Ἢ δὲ πόλις πᾶσα εἰσίσθη, καὶ ἐξῆλθεν εἰς ἀπάντησιν τοῦ βασιλέως, καὶ κρότος καὶ ἀλαλαγμός μέγας ἐγένετο· καὶ ἦν ἰδίῳ ἕστασιν φοβερὰν τῇ ἡμέρᾳ ἐκίνη, τὸν πολυθαύμαστον ναὸν τοῦ ἁγίου Μάρκου, τὰ παλάτια τοῦ δούκῃς τὰ ἐξάισια, καὶ τοὺς ἄλλους τῶν ἀρχόντων οἴκους παμμογέτους ὄντας, ἐρυθροὺς καὶ χρυσοὺς πολλῶν κεκοσμημένους, ὡραίους καὶ ὡραίων ὡραιότηρους· οἱ μὴ ἰδόντες

* ψαλμ.
23, 2

ἴσως οὐ πιστεύουσιν, ἡμεῖς δὲ οἱ ἰδόντες οὐ δυνάμεθα γραφῇ πα-
ραδοῦναι τὴν καλλονὴν αὐτῆς, τὴν θείαν, τὴν τάξιν, τὴν σύνεσιν
τῶν ἀνδρῶν ὁμοῦ τε καὶ γυναικῶν, τὸ παμπληθὲς τοῦ λαοῦ, ἐστέ-
των πάντων καὶ βλεπόντων, καὶ χαιρόντων ὁμοῦ καὶ εὐφρανομένων
ἐπὶ τῇ εἰσελεύσει τοῦ βασιλέως· ἐξέστη γὰρ ἡ ψυχὴ ἡμῶν βλεπόντων
τὴν τοιαύτην παρρησίαν, ὥστε λέγειν ἡμᾶς ἐν ἐκστάτει· Οὐρανὸς σή-
μιρον ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα γέγονεν· ὥσπερ γὰρ τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ
κτίσματα καὶ ποιήματα τοῦ Θεοῦ οὐ δύναται τις καταλαβεῖν,
ἀλλὰ μόνον ἐκπλήττεται, οὕτω καὶ τὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐξεπλητ-
τόμεθα βλέποντες· ὅταν εὖν ἤλθομεν εἰς τὴν μέγαν γέφυραν, ἣν
καλοῦσι 'Ρεάλτον, ἐπήκωσαν αὐτὴν ἄνω, καὶ ἐπέρασε κάτωθεν ἡ
τριήρης· ἦν δὲ κακῆσι πλῆθος λαοῦ πολὺ, καὶ σημαῖαι χρυσοῦ-
δεις καὶ σάλπιγγες καὶ κρότοι καὶ ἀλαλαγμοὶ, καὶ ἁπλῶς εἰ-
πεῖν, ἀτονῶ μου ὁ νοῦς γράφειν καὶ λέγειν τὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης
θεάματα καὶ τοὺς ἐπαίνους καὶ τὴνσχίσιν καὶ τὴν τιμὴν καὶ
ἀποδοχὴν, ἣν ἴδωμεν τότε τῷ βασιλεῦ. καὶ ἀπῆλθομεν, ὡς προῦ-
πον, εἰς τοὺς οἴκους τοῦ μαρκιστοῦ τῆς Φερράριας· ἐκεῖσε γούν ἔστα-
σαν τὴν τριήρη· ἦν δὲ ὥρα δύσεως ἡλίου καὶ ἀποχαιρέτισας ὁ δούξ
καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ ἀπῆλθον οἰκάδε, ἡμέρᾳ κυριακῇ, Φεβρουα-
ρίου ἐν αὐτῇ, ἐν ἔτει χιλιοστῷ τετρακοσιοστῷ τριακοστῷ ἰερόμην.

Περίοδος ἀπὸ Βενετίας εἰς Φερράριαν.

Τῇ δὲ εἰκοστῇ ὁγδόῃ Φεβρουαρίου μηνὸς, ἐξήλθομεν ἀπὸ Βεν-
τίας ὁ τε βασιλεὺς, ὁ δισπότης*, καὶ πᾶς ὁ κλήρος καὶ ἡ συνο-
τριος δηλοῦσι.
δία αὐτῶν, καὶ ἐπλεόμην τὴν εἰς Φερράριαν ὁδόν· ὁ δὲ πατρίάρχης
ἀπέμεινεν ἐν Βενετίᾳ δι' ἰνδυσίαν τῶν πλοιαρίων. ἡμεῖς δὲ ἔλθομεν,
ἵνα τὰ διὰ μέσου ὡς μὴ πάνυ ἀναγκαῖα ἰάσω, εἰς τὸ καστέλλι
Φραγκολί, ἔνθα προσορμίζουσι πάντα τὰ πλοῖα τὰ ἐκ τῆς Βενετίας
εἰς Φερράριαν ἐρχόμενα. ἤλθον οὖν ἑφοπτοὶ ἄρχοντες ὡσεὶ συντή-
κοντα, καὶ προσεκύνησαν τὸν βασιλέα· καὶ ὁ λιγάτος ἤλθε μετ'
αὐτῶν, ὃς ἦλθε καὶ πρότερον μετὰ τῆς τριήριος τοῦ πάπα καὶ
εἰς Κρήτην καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν· αὐτὸν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ πά-
πας ἰδίῃ τὴν βουλὴν τοῦ βασιλέως. καὶ ὥρισεν ὁ βασιλεὺς, ἵνα

φέρουσι τῷ πρωτῷ ἵππους ἑκατὸν πεντήκοντα, ὅπως πορευθῇ διὰ ξηρᾶς εἰς Φιρράριαν, ἔνθα ἦν ὁ πάπας. ἐμείναμεν οὖν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ· τῇ πρωτῇ δὲ ἤρισαν ὁ βασιλεὺς, ἵνα ἀπέλθῃσι τὰ πλοῖα διὰ τοῦ ποταμοῦ εἰς Φιρράριαν, αὐτὸς δὲ πορευθῇ διὰ ξηρᾶς, ὡς εἴρηται, καὶ οὕτως ἐπορεύθησαν τὰ πλοῖα διὰ τοῦ ποταμοῦ, ὁ δὲ βασιλεὺς ἦλθε διὰ ξηρᾶς ἑκατὴ τῆς ἡμέρας, καὶ εἰσῆλθον ἔφιππος εἰς τὴν Φιρράριαν μετὰ τιμῆς καὶ παρρησίας μεγάλης· ἦσαν γάρ μετ' αὐτοῦ ἄρχοντες πολλοὶ, καὶ μνηστολῖται καὶ ἐπίσκοποι τοῦ πάπας, καὶ ὁ αὐθέντης τῆς χώρας ὁ μαρκίσσιος· ἔτι δὲ καὶ ἱερεῖς τοῦ βασιλέως, καὶ ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ ὁ μέγας πρωτοσύγκειλος κύρις Γρηγόριος, καὶ ἕτεροι ὑπὲρ διακόνιστοι τῇ ἀριθμῷ, μετὰ σαλπίζων καὶ παντὸς γίνους μουσικοῦ.

Ἡ δὲ πόλις πᾶσα τῆς Φιρράριας συνέδραμιν ἰδεῖν τὴν εἰσελευσιν τοῦ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως μετὰ αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ εὐλακείας, καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐκαθίζετο ἐφ' ἵππου ὑψαιστάτου μέλανος καὶ εὐτραπισμένου μετὰ ἱερυθροῦ καὶ χρυσοῦ θάπτου χασδίου. ἄρχοντες δὲ καὶ τινες ἄλλοι συνυψήγοντο μετ' αὐτοῦ, μετὰ οὐρανίας λευκοειδοῦς σκεπάζοντες αὐτὸν, καὶ αὕτη ὑπομειλανίζουσα ὡς ἰδέα οὐρανοῦ· καὶ ἕτερος ἵππος λευκὸς ὑψαιστάτος, εὐτραπισμένος καὶ αὐτὸς ὁμοίως, καὶ χρυσοῦς ἄετος ἔχων ἐπὶ τοῦ χασδίου καὶ ἑτέρα πτέρυματα χρίσῃ, ἐπορεύετο ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, μὴ ἔχων ἀναβάτην.

Ὁ δὲ πάπας ἦν καθήμενος ἐν τῇ παλατίᾳ αὐτοῦ μετὰ παντὸς τοῦ κλήρου, καρδινάλιων δηλαδὴ μητροπολιτῶν ἐπισκόπων ἱερέων καὶ ἄλλου ἱερατικοῦ καταλόγου, καὶ ἀρχόντων καὶ αὐθεντῶν πολλῶν, ἐκδεχόμενος τὸν βασιλέα· καὶ ἰλθόντες οἱ ἔμπροσθεν καβαλλάραιοι, τινὲς μὲν τῶν ἀρχόντων ἐπίζευταν καὶ αὐτὸς ὁ δεσπότης *, * ὁ Δημήτριος δηλοῦσι. καὶ εἰσῆλθον διὰ τῆς μεγάλης πύλης ἐντὸς τοῦ παλατίου οὗ ἦν ὁ πάπας· τὸν δὲ βασιλέα εἰσήγαγον ἔφιππον δι' ἑτέρας πύλης. γνοὺς δὲ ὁ πάπας, ὅτι ἡγρὺς ἔστι τῆς πύλης ὁ βασιλεὺς, ἀνίστη καὶ περιπατεῖ· διὸ εὗρεν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ὄρθιον· καὶ θίλοντα γοιατίσαι οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ πάπας, ἀλλ' ἰδέξατο αὐτὸν εἰς τὸν κλῆπον αὐτοῦ· καὶ δοὺς αὐτῷ τὴν χεῖρα, ἣν ἠσπάσατο ὁ βασιλεὺς, ἐκάθισεν αὐτὸν ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ· οἱ δὲ καρδινάλιοι παρὰ τοὺς πόδας αὐτῶν ἐποίησαν τὸν ἐν Χριστῷ ἀσπασμὸν, ὡς * ἴσ. ἦσαν οὖν δύο.

αὐτοὶ ὅ τε πάπας καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁμιλήσαντες λόγους μυστικὸς τῆς εἰρήνης ἀνεχώρησαν ἀπ' ἀλλήλων. καὶ ὁ μὲν πάπας ἔμεινεν ἐν τῷ παλατίῳ αὐτοῦ, τὸν δὲ βασιλεῖα ἔφερον ἔφιππον οἱ αὐτοὶ καβαλλάριοι μετὰ σαλπίγγων εἰς ἕτερον παλάτιον εὐτρεπισμένον πάνυ καλῶς· κακεῖ ἀναπαύσατο μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπηρετῶν κατὰ τάξιν βασιλικὴν, μὲν μαρτίῃ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τρίτῃ.

Περὶ τῆς εἰσλεύσεως τοῦ πατριάρχου εἰς Φεῤῥαρίαν.

Πλησιάσαντος τοίνυν τῷ πατριάρχῳ ἡμῶν εἰς τὸ καστὲλλο Φραγκολί, ἔτι αὐτοῦ μακρὰν ἀπέχοντος, ἰδοὺ πρὸς ὑψαντὴν αὐτοῦ ἦλθε μία ναὺς κατάχρυσος, συρομένη ἐν ποταμῷ παρὰ τῆς σκάφης αὐτῆς καὶ ἔχουσα τὸν πατριάρχην εἰσιλθεῖν εἰς αὐτήν· ἦν γὰρ διώροφος καὶ τριώροφος, ὡς ἡ παλαιὰ ἐκκλησίᾳ τοῦ Νῶε κειμένη· ἀλλ' ἐκείνη ἀσφάλτου ἦν περισφαλισμένη τὰ ἰσώθεν καὶ τὰ ἔξωθεν· αὕτη δὲ, ὅσον μὲν ἦν ἐν τῷ ὕδατι, πλοῖον ὑπῆρχε κεχρισμένη, ὅσον δὲ τὸ φαινόμενον, ἐν χρώμασι διαφόροις ἦν κεκαλλωπισμένη· καὶ τὰ μὲν ἀνωτέρω τοῦ ποταμοῦ ζωγραφισμένα ὑπῆρχον, μικρὸν δὲ ἀνωτέρω παραθυρίδες τιτορτυμμένα, ὡς ἂν τις εἰκάσαι μετὰ κίωνων λεπτῶν εἶναι αὐτὰς, καὶ μετὰ μαρμάρων κοκκίνων· καὶ ἄνωθεν τούτων πρόσκηφισ ὑψαιστάτη· ὑπεράνω δὲ πάσης τῆς νηὸς κύκλωθεν πολεμικά, καὶ ἐν μέσῳ μαζιρεῖον διὰ τὸ ἄνωθεν τὸν καπνὸν εἶναι· καὶ σκάλα μία ἐν τῇ πρύμνῃ, καὶ μία ἐν τῇ πρῶρᾳ, τοῦ ἀνέρχεσθαι καὶ κατέρχεσθαι τοὺς ὑπερίτας αὐτῆς. ἰσώθεν δὲ παλάτιον ἄλλο, ὡς ἂν τις εἴποι ναὸν περικαλλῆ, καὶ κοιτῶνς διάφορο περικικαλυμμένοι βήλοισι χρυσοῖς· κύκλωθεν δὲ ἀναβάθραι καὶ προβαθμίδες καὶ καταπετάσματα, καὶ θρόνοι κατεστρωμένοι τάπησι μακροῖς καὶ κύκλωθεν θωρίαι λαμπροτάται καὶ ἀξίεπαινος. κάτωθεν δὲ τοῦ παλατίου ὡς κατώγειον αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἀποθῆκαι ὑπῆρχον πολλαί, αἱ μὲν οἶνου, αἱ δὲ ἰχθύων, αἱ δὲ τροφῶν ἄλλων· τί δὲ ἢ καλὴ θίσις τοῦ ὀρόφου αὐτοῦ, καὶ ἡ θαυμαστὴ ἀνάπαυσις τῶν οἰκούντων ἐν αὐτῇ; ἱκαλεῖτο δὲ Ὁρομπούρκιον*.

* ἢ ἄλλ'.
Ὁρομπούρκιον.

Τοῦτο ἰλθὼν καὶ τὸν πατριάρχην ἡμῶν εὐφημῆσαν, παρακληθεὶς ἐκεῖνος εἰσῆλθον εἰς αὐτὸ μετὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ τοῦ κλήρου

παντός. καὶ ἦν ἰδίῳ πλείοντες ἡμᾶς τὸν ποταμὸν ὡς ἐν παλατίῳ ἄλλῃ καὶ στερίτη, μὲδ' ὅλως εἰκάζοντας εἶναι ἐν ὕδατι, ἀλλ' ἐν τῇ ξηρᾷ. πλεύσαντες οὖν διὰ τοῦ ποταμοῦ, ἤλθομεν καὶ ἡμεῖς εἰς Φεῤῥαρίαν προπύμαντες ἀπὸ Βαυτίας πρὸς τὸν πάπαν πρέσβεις, τὸν Ἡρακλείας κύριν Ἀντώνιον, καὶ τὸν Μονιμβασίας κύρην Δοσίδω. οἷς τὸν λημένα οὖν τῆς Φεῤῥαρίας καταντήσαντες ἐν ἄρξῃ τετάρτῃ τῆς ἡμέρας, τῇ ἐβδόμῃ τοῦ μαρτίου μηνός, ἠμνύσαμεν τῷ μακαριωτάτῳ πάπῃ, πῶς ἄρα γινέσται ἡ τοῦ πατριάρχου συνίλευσις, καὶ πῶς δίδεται ὁ πάπας αὐτόν. τούτων οὖν ἐξεταζομένων, ἠμῖναμεν ἐν τῇ χρυσῇ σελίδι ἐκείνῃ τὴν νύκτα ἐκείνην.

Τῇ πρωτῇ δὲ ὥρᾳ πρώτῃ τῆς ἡμέρας, ἤλθεν καρδινάλιος τίς-σαρκ, καὶ ἐπίσκοποι ἡσὺ ἑκοσι πέντε, καὶ ὁ μαρκίσσιος τῆς χώρας ὁ αὐθέντης, καὶ σὺν αὐτῷ πλῆθος ἀρχόντων πολὺ, καὶ ἵπποι καὶ ἡμίονοι· οἷς ἐποχρηθέντες εἰσῆλθομεν εἰς τὴν Φεῤῥαρίαν· ἦν δὲ ἡ πατριάρχης Ἰωάννης, καὶ ἔρχετο ἐν μέσῳ δύο καρδινάλιων μετὰ τιμῆς μεγάλης· καὶ πρὸς τὸ σπαλάτιον τοῦ πάπα εὐθὺς ἀνῆλθον· καὶ τὸν πάπαν ὁ πατριάρχης ὑπάσατο ἰστάμενον ἐν τῇ παρεῖμῃ· ἡμεῖς δὲ καθεμένους τὴν δεξιὰν αὐτοῦ καὶ τὴν παριὰν, σὺν τοῖς ἔξω κατακίλοις· οἱ δ' ἄλλοι μένον τὴν χεῖρα, ἢ καὶ μόνῃ τῷ προσεῖματι. τοῦ ἀσπασμοῦ τοιγαροῦν γινομένου, ἐκ τοῦ σπαλατίου ἐξελθόντες, καὶ τὸν ἵππον πάλιν ἐπιβάντες, τῷ πατριάρχῃ ἀπῆλθον ἐφικνύοντες ὡς τοῦ ἡτοιμασμένου αὐτῷ οἴκου· ὃν ἐκεῖσε καταλαμβάντες ἀπῆλθον ἑκαστες, ὅπου ἂν ἡτοιμάσθῃ ἡμῖν. αὐταὶ εἰσιν αἱ τοῦ πάπα προσημασίαι, καὶ τούτῳ τῇ τρέψῃ ἤλθομεν εἰς Φεῤῥαρίαν· τῇ δὲ κυριακῇ τῷ πρωτῷ ὤρισεν ὁ πατριάρχης, καὶ ἰδοὺ ταύρυσαν ἡσὺ διακονοῦντι ἱερεῖς ἐν τῷ σπαλατίῳ αὐτοῦ· καὶ ἰστάμενοι οἱ ἀρχιερεῖς κατὰ τάξιν, ὁμοίως καὶ οἱ σταυροφόροι καὶ οἱ ψάλται, καὶ ὁ αὐθέντης τῆς χώρας ὁ μαρκίσσιος, καὶ οἱ ἀρχόντες αὐτοῦ καὶ πάντες μετ' ἐυλαβείας· ἐν δὲ τῇ τέλει ἔλαβον πάντες ἀντίδωρον παρὰ τῶν χειρῶν τοῦ πατριάρχου.

Διαγνομένην τοίνυν ἡμερῶν τινων, ἐξήτι τὸν πάπαν ὁ βασιλεὺς, σύνοδον οἰκουμένην γενέσθαι, οὐ μόνον τῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἱερέων καὶ τῶν δομῶν καὶ ἐπὶ πλείους πάσης Ἰταλίας, ἢ δι' ἐαυτῶν ἢ διὰ τοποτηρητῶν. ὁ δὲ ἀδωάτως ἔχον τοῦτο ἔλεγε, διὰ τὰς διχονείας καὶ ἀλλολομαχίας· ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ

ἔτι ὡς συμπεφωνημένον ἐζητεί αἰέ. οὐκ ἔχων οὖν ὁ πάπας τότε ἄλλως ποιῆσαι, ἐζήτησε διαρίαν μενῶν τεσσάρων, ὡς οὖν συνάξῃ τὰ γίνῃ αὐτοῦ, ὁ καὶ γέγονε· τῆς οὖν διαρίας δοθείσης, καὶ πανταχοῦ γράμματα καὶ πρίσβεις ἀποστείλαντος τοῦ πάπα, καὶ τοῦ καιροῦ τῆς διαρίας τρέχοντος, κἀκείνων μὴ ἐρχομένων, ἐβουλεύσασθετα μέθοδον τινα εἰς τὸ προθύμους ποιῆσαι αὐτοὺς ἐλθεῖν· καὶ δὴ ἀπασιν ἀνιφάνη καλὸν, ἀνακρυχθῆναι σύνοδον οἰκουμένην ἐν τῇ Φεῖρραρίᾳ, καὶ οὐκ ἀλλαχοῦ· ὅπως γνόντες οἱ πανταχοῦ ὅτι κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἐν τῇ Φεῖρραρίᾳ γίνεται ἡ σύνοδος, ἐλθωσιν ἀπαραιτήτως χωρὶς προφάσεως. ὁμογνωμονήσαντες οὖν ἀνεκπύξαμεν τὴν σύνοδος, μὲν ἀπριλίῳ ἐνάτῃ, τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ τετάρτῃ τῆς τεσσαρακοστῆς, μετὰ συμφωνίας τοιαύτης· ὅτι ἐὰν πλημμελῇ ὁ καιρὸς, καὶ ἡ σύνοδος οὐ συνέρχεται, ἀλλὰ μᾶλλον μαίνεται καθ' ἡμῶν, καὶ μὴ ἔχοντων ἡμῶν ἄλλως πῶς ποιῆσαι, γνώμη κοινῇ ἵνα διαλεχθῶμεν περὶ τῶν δογμάτων· καὶ εἰ μὲν ἐνωθῶμεν, δόξα τῷ Θεῷ· εἰ δ' οὐ, πάλιν δόξα τῷ Θεῷ, ἵνα μετ' εἰρήνης ἀπ' ἀλλήλων ἀπιδῶν κατὰ δύναμιν τοῦ δικαίου γινήσεται ἡμῖν.

Μίσον δὲ τούτων τῶν ἡμερῶν ζήτησις καὶ φιλονικία ἐγένετο περὶ τῶν Θρόνων τῆς τε δυτικῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ἀνατολικῆς· ἐζητεῖ γὰρ ὁ πάπας, ἐν ἐνὶ μέρει τῆς ἐκκλησίας ἵνα καθίσωσιν οἱ αὐτοῦ ἐκκλησιαστικοὶ πάντες, καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ μέρει ὁ βασιλεὺς, ὁ πατριάρχης καὶ οἱ μετ' αὐτῶν πάντες, ἐν τῇ μίσῃ δὲ καὶ ἀπὸ κεφαλῆς ὁ πάπας. ὁ δὲ βασιλεὺς ἔλεγε πάλιν· Τοῦτο τοῦ βασιλείως ἐστὶ μᾶλλον ἢ τοῦ πάπα, καὶ περὶ ἐγένετο περὶ τούτου λόγος, ὡς οὖν ἀνέγνωσαν τὰ πρακτικὰ τῶν συνόδων. Τέλος συνήφοντο οὕτως· ὅτι τὸ ἐν μέρος τοῦ ναοῦ εἰσιόντι ἀριστερὰ δοθῇ τῷ πάπᾳ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ· τὸ δὲ ἄλλο μέρος, τὸ δεξιὸν δηλονότι, τῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ, καὶ ἔστωσαν τοὺς Θρόνους οὕτω· τοῦ πάπα τὸν Θρόνον ἐν τῷ δοθέντι μέρει αὐτῷ, ἐγγὺς τῇ, ἁγίας τραπίζης ὡς ὀρθυιᾶς τέσσαρας· κατώτερον τοῦ Θρόνου τοῦ πάπα ὡς ὀρθυιᾶν μίαν, τὸν Θρόνον τοῦ βασιλείως τῆς Ἀλαμανίας· εἰσθήκει δὲ κενὸς, μένον εἰς τύπον· ἐγγὺς δὲ τούτῳ ἐκάθισαν οἱ καρδινάλιες, καὶ καθιζῆς μνηροπολεῖται καὶ ἐπίσκοποι τὸν ἀριθμὸν ὡσὺ ἑκατὸν πεντήκοντα· οἱ ἱερεῖς δὲ καὶ διάκονοι καὶ ἑτεροὶ πρωτονοτάριοι ἄμετροι ἦσαν. ὁμοίως καὶ ἐν τῇ ἐτέρᾳ

μέρι ἡτοίμασαν τοῦ βασιλέως τὸν θρόνον μετὰ ἱερυδροῦ καὶ χρυσοϋφάντου χασδίου, καὶ καθεξῆς τοῦ τε πατριάρχου καὶ τῶν τοποτηρητῶν καὶ πάσης τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας κατὰ τάξιν.

Τούτων οὕτω συμφωνηθέντων, καὶ ὁρκωμοτικοῦ διὰ πλείονα ἀσφάλειας γενομένου, τῇ μεγάλῃ τετάρτῃ, καθὼς ἔφημεν, συνήχθημεν ἐν τῷ ναῷ τῆς ἐπισκοπῆς, τῷ ἐκ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου μεταλομάρτυρος Γεωργίου. εἰσῆλθιν οὖν πρῶτος ὁ πάπας, καὶ ἐκείθισιν ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ ἐν τῷ βορείῳ μέρει, καθὼς ἑνωτέρω διεδήλωται, κατὰ τὴν συμφωνίαν ἡμῶν· εἴτα ἐκείθισιν ὁ βασιλεὺς ἡμῶν ἐν τῷ νοτίῳ ἐκείθισι δὲ καὶ ὁ δισπότης ὁ τοῦ βασιλέως ἀδελφὸς κύρις Δημήτριος, ἐκ δεξιῶν μὲν τοῦ βασιλέως, κατώτερον δὲ ὡσεὶ σπιθαμὰς τέσσαρας· ἐκείθισι καὶ ὁ πατριάρχης ἐπὶ θρόνου καὶ αὐτὸς ὑψαλοῦ, εἴτα οἱ τοποτηρηταὶ τῶν πατριαρχῶν· ὑπῆρχον γὰρ τοῦ Ἀλεξανδρείας, ὁ Ἡρακλείας κύρις Ἀντώνιος, καὶ ὁ τιμιώτατος πνευματικὸς κύρις Γρηγόριος· τοῦ Ἀντιοχείας, ὁ Ἐφέσου κύρις Μάρκος, καὶ ὁ Ῥωσίας κύρις Ἰσίδωρος· τοῦ Ἱεροσολύμων, ὁ Μομφρασίας κύρις Δοσίθεος, καὶ ὁ Σάρδεων, ἐκείνους κύρις Διονύσιος· εἴτα ἐκείθισιν ὁ χορὸς τῶν μητροπολιτῶν κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν, εἰτινὲς ἦσαν οὗτοι· ὁ Τραπεζοῦντος, κύρις Δωρόθεος, τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Καισαρείας· ὁ Κυζίκου, τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Ἀγκύρας, κύρις Μητροφάνης· ὁ Νικαίας, τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Σάρδεων, κύρις Βασσαρίων· ὁ Νικομηδείας Μακάριος· ὁ Λακεδαιμονίας, καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Νικομηδείας, κύρις Μεθόδιος· ὁ Τορνόβου καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Νικομηδείας Ἰγνάτιος· ὁ Μιτυλήνης, καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Σίδης, κύρις Δωρόθεος· ὁ Ἀμασείας Ἰωάσαφ· ὁ Μουλδοβλαχίας, καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Σεβαστείας Δαμιανός· ὁ Σταυρουπόλεως Ἡσαΐας· ὁ Ῥόδου Ναθαναήλ· ὁ Δίστρας Κάλλιστος· ὁ Γάνου Γενάδιος· ὁ Δράμας Δοσίθεος· ὁ Μελιτικού Εὐστράτιος· ὁ Ἀρχιάλου Σωφρόνιος. ὑπῆρχον καὶ ἀπὸ τῆς Ἱερωίας μητροπολίτης εἰς, καὶ ἐπίσκοπος εἷς, εἴτα ἐκάθισαν οἱ σταυροφόροι ἄρχοντες κύκλῳ τοῦ πατριάρχου, κάτωθιν δὲ οἱ ἡγούμενοι μετὰ τῶν ἡγιοριτῶν καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ, ἅπαντες κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν.

Προκαθήμενου δὲ τοῦ μακαριωτάτου πάπα ἐν τῷ βορείῳ μέρει, καθὼς εἰρήκαμεν· κάτωθιν τούτου, τοῦ βασιλέως τῶν Ἀλαμανῶν

Θρόνος ὑπῆρχεν, ὡς εἶρηται· μετὰ δὲ τοῦτον ἐκάθισαν οἱ καρδινάλεις· ὁ ἀνεψιὸς τοῦ πάπα ὁ καμεράριος κύρις Φραγκίσκος, καρδινάλις τοῦ ἁγίου Κλήμεντος· ὁ τοῦ ἁγίου Μάρκου· κύρις Ἀγγελοῦτος· ὁ Σαβινένσις ἐπίσκοπος κύρις Ἰορδάνος, καρδινάλις Οὐρσίνος· ὁ τοῦ ἁγίου Ἀγγέλου κύρις Ἰουλιανός· ὁ τοῦ ἁγίου Σταυροῦ κύρις Νικόλαος καρδινάλις Φερμάνος· ὁ Πορτουένσις ἐπίσκοπος κύρις Βερράνδας, καρδινάλις Πλακεντίας· ὁ τοῦ ἁγίου Γιωργίου, κύρις Πρόσπερος καρδινάλις Κολούμνας· ὁ Ὀστιένσις ἐπίσκοπος κύρις Ἀντώνιος καρδινάλις Βονωνίας· ἐπίσκοποι δὲ καὶ ἀρχιεπίσκοποι ὡσὶ διακόνιοι, ἀλλὰ καὶ ἡγούμενοι καὶ ἀρχιμανδρίται καὶ ἕτεροι πολλοὶ ποιμένες ἐκκλησιαστικοί, ὁ δὲ ἡμέτερος πατριάρχης ἀσθενῶν ἦν, καὶ οὐκ ἤλθιν· ὁμοίως καὶ ὁ Σάρδιων· ἀλλ' ὁ πατριάρχης ἀπέστειλε προτροπὴν ἑαυτοῦ καὶ θέλημα, καὶ ἀνέγνωσαν αὐτό.

Μίσην δὲ τοῦ ναοῦ καὶ τῶν δύο μερῶν τοῦ κλήρου, ἔμπροσθεν τῆς ἑγίας τραπέζης, ἕστησαν Θρόνον ὑψαιότατον, πάνυ κεκοσμημένον καὶ εὐτρεπισμένον μετὰ χρυσοῦ βλατίου· ὡς ἂν δὲ ἐκάθισαν ὁ μέγας καὶ δίκαιος κριτὴς, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἡρῶν τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον· ἐξ ἑκατέρων δὲ τῶν μερῶν αὐτοῦ ἔκειντο αἱ κάραι τῶν ἁγίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, καὶ λαμπάδες ἀνάπτουσαι ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἦν ἰδεῖν φρικτὸν καὶ ξένον θέαμα ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· καὶ ἡ ἐκκλησία ὡς οὐρανὸς ἐγένετο, ὥστε καὶ μνησθῆναι τοῦ λέγοντος· Οὐρανὸς πολύφωτος ἡ ἐκκλησία ἀνεδείχθη ἅπασα, φωταγωγοῦσα τοὺς πιστοὺς, ἐν ᾧ ἱστάτες κραυγάζομεν· Τοῦτον τὸν οἶκον στερέωσον κύριε.

Τούτων οὖν γινομένων, καὶ πάντων ἐνδιεδυμένων τὰς ἱερατικὰς στολὰς, οἱ τε τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως ἀρχιερεῖς ἅπαντες ἐκάθισαν· σιωπῆς δὲ γινομένης, ἐξεφώνησεν ὁ μακαριώτατος πάπας· Εὐλογητὸς κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἤρξαντο πάντες δοξολογίας καὶ ὕμνου καὶ ἱκετηρίων ᾠδῶν· εἴτα ἐκάθισαν, καὶ ᾤρισαν ἐπ' ἁμλωνος ἀναγνωσθῆναι τὴν τῆς συνόδου ἀνακήρυξιν· πρὸ ταύτης δὲ ᾤρισεν ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ πάπα, ἀναγνωσθῆναι ἐν γράφῃ τὴν προτροπὴν τοῦ πατριάρχου· καὶ οὕτως ἀνίστη ὁ ῥεφερένδριος τοῦ πατριάρχου διάκονός τις, καὶ ἤρξατο λέγειν.

Ἡ προτροπὴ τοῦ πατριάρχου.

Ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνιύματος, τὰ δύο μέρη τῶν Χριστιανῶν, τῶν τε Ἰταλῶν καὶ τῶν Γραικῶν σήμερον συνεφώνησαν ἀνακεφύξαι τὴν ἁγίαν καὶ ἱερὰν καὶ οἰκουμένην συνόδον* οἵτινες ἅγιοι πατέρες τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀφ' ἑνὸς μέρους, ὃ τε γαλανότατος βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος, ὃ τε πατριάρχης κύρις Ἰωσήφ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ τε σταυροφόροι καὶ ἄρχοντες τῆς ἐκκλησίας τῆς ἀνατολικῆς, ἱερεῖς καὶ διάκονοι καὶ πᾶς ὁ κλήρος αὐτῆς* ὁμοίως ἀπ' ἄλλου μέρους τῶν Ἰταλῶν, πᾶσα ἡ δυτικὴ ἁγία ἐκκλησία τῆς Ῥώμης, ὃ τε μακαριώτατος πάππας, καὶ πᾶσα ἡ ἱερουσλήμ αὐτοῦ ὁμολογουμένη καὶ στέζομεν, ταύτην τὴν ἁγίαν καὶ οἰκουμένην συνόδον γινέσθαι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τῆς Φεβρουαρίας, ἐν τῇ κατὰ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ἐν μέσῃ τῆς αὐτῆς πόλεως καὶ κερύττωμεν, καὶ δίδομεν διωρίαν ἀπὸ τοῦ νῦν φυλῆ, ἀπριλίου ἐνάτῃ, ἰνδικτιῶνος πρώτης, καὶ ἔμπροσθεν, μῆνας τέσσαρας*, εἰς ὅλους τοὺς τόπους καὶ εἰς ὅλα τὰ ῥητάτα τῶν Χριστιανῶν, ὅπως ἔλθωσι πάντες, καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ κοινοβουλίου τῆς βασιλείας, καὶ οἱ τῆς Ῥώμης, καὶ πᾶς Χριστιανὸς, ὅστις βούλεται οἶον ἔλθῃν*, ἔλθῃτω ἕως τοῦ διωρισμένου καιροῦ καὶ ὅστις καταφρονήσει, ἢ ἀθετήσῃ τὴν ἁγίαν ταύτην συνόδον, καὶ οὐδὲ ἔλθῃ ἕως τοῦ διωρισμένου καιροῦ, ἵνα μὴν ὑπὸ κανόνα ἀφορισμοῦ, ἂν μὴ ἐτίρξῃ ὅσα περὶ αὐτῆς ἡ συνόδος αὕτη ἢ νομοθετημένη. καὶ εἰ ἔστιν ἄνθρωπος ὑψηλὸς ἢ σοφὸς ἢ τῆς ἐκκλησίας ὀφφικιῶν, λέγομεν, ἵνα πέμψῃ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ ἢ τοποτηρητὴν, εἰ οὐ δύναται ἔλθῃν, καὶ ἵνα στερίξῃ καὶ ὁμολογήσῃ ὅσα ποιήσει ἡ ἁγία συνόδος· εἰ δ' ἀθετήσῃ, ὡς εἴπομεν, ἵνα μὴν ὑπὸ κανόνα ἀφορισμοῦ ὁμοίως λέγομεν καὶ οἱ μεγάλοι αὐθέντες καὶ ῥηγάδες καὶ δευκάδες καὶ οἱ ἱερεῖς αὐθέντες, ἵνα ἔλθωσι καὶ αὐτοὶ ἀπὸ ὀρισμοῦ τοῦ πάπα καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς συνόδου, ἢ ἵνα γράψωσι καὶ αὐτοὶ ὁμοίως τὰ αὐτά. εἰ δὲ πάλιν βουλευθῶσιν οἱ αὐτοὶ ῥηγάδες καὶ αὐθέντες ἐν ἑτέρῳ τόπῳ γινέσθαι τὸ κάθισμα τῆς συνόδου, τότε ἵνα σκέψωνται πάλιν τὸ κρισιμώτερον, εἴ τι φανῇ τῇ συνόδῳ, ἕως τοῦ διωρισμένου καιροῦ.

* ἐν ἄλλοις
τρεῖς.

* ἐν ἄλλοις
ἔλθῃν ἐκκλη-
σιαστικός.

Τούτου ἀναγνωσθέντος, ὤρισαν ἵνα καὶ τὸ δεικνέτον τοῦ μακαριωτάτου πάπα ἀναγνωσθῇ ἐπ' ἁμβωνος. Καὶ δὴ ἐξελέξαντο οἱ Λατίνοι ἀπὸ τοῦ μέρους αὐτῶν τὸν ἀρχιεπίσκοπον Γραδίνσιν· ἐξελέξαντο δὲ καὶ οἱ ἡμίτεροι ἀπὸ τοῦ μέρους αὐτῶν τὸν Μισυλίνης Δωρόθειον· τούτους ἐπ' ἁμβωνα προτρέψαντες ἀναβῆναι, ἐπέλευσαν ἀναγνῶναι ἑλληνικῶς τε καὶ ῥωμαϊκῶς τῆς οἰκουμένης συνόδου τὴν ἀνακήρυξιν· καὶ ἐνέγνω ταύτην ῥωμαϊκῶς πρῶτον ὁ τοῦ μέρους τῶν Ἰταλῶν ἀρχιεπίσκοπος, εἶτα ὁ τοῦ μέρους ἡμῶν μητροπολίτης, ἔχουσιν οὕτως.

Τὸ δεικνέτον τοῦ πάπα.

Εὐγένιος ἐπίσκοπος δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ εἰς αἰδίδιον τοῦ πατρὸς μνήμην. Μεγάλα τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ εὐχαριστοῦμαι ἡμᾶς ὡς ἀληθῶς προσέκει, ὅς τῶν παλαιῶν αὐτοῦ οἰκτιρμῶν οὐκ ἀμνημονύων, τὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν γονιμωτέrais αἰῖ προκοπαῖς προβιβάζει. ταύτην γὰρ εἰ καὶ χιμαρίζεται τῇ τῶν πειρασμῶν τε καὶ θλίψεων ζάλῃ καὶ τρικυμίᾳ ἔσθ' ὅτε ἀφίπσιν, ἀλλ' οὐποτ' ἐξ καταβυθίζεσθαι κορυφουμένην δὲ τῶν κυμάτων ἀβλαβῇ αὐτὴν διατηρεῖ, παρασκευάζει τε τῇ ἀφάτῃ αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ ἐκείνῃ ἐν ταῖς πολλαῖς καὶ ποικίλαις περιστάσεσιν ἐκμάζουσιν μᾶλλον διαπαντὸς καὶ ἰσχυροτέραι φανῆναι. ἰδοὺ γὰρ οἱ ἀνατολικοὶ δῆμοι καὶ δυτικοὶ διεσχισμένοι ἐκπαλαί ἄσπ' ἀλλήλων, εἰς μίαν ἐνώσειας καὶ εἰρήνης χάριν συνδραμεῖν σπεύδουσιν· οἱ δὲ τῷ σφῶς αὐτοῦς χρονίᾳ πεχωρίσθαι διχονοίᾳ, ἡσχαλλον ὡς εἰκόσ'· μετὰ πολλοὺς δὲ αἰῶνας, αὐτοῦ δῆπου χορηγοῦντος ἐξ οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθῇ, ἐφέσει τῆς ἐγίας ἐνώσειας εἰς τουτονὶ συνῆλθον τὸν τόπον. τῆς ἡμετέρας τοίνυν ὑπερησίας, ὑπιάσεως τε τῆς ἐκκλησίας ἔργον ἐστὶ τε καὶ εἶναι νοοῦμεν, τὸ πᾶσιν δυνάμει πειρᾶσθαι, ὅπως τὰ οὕτως εὐτυχῇ προοίμια σπουδῇ συνεχεῖ καὶ ἀδιαλείπτῃ τὴν τε προχώρησιν καὶ τὴν ἐκβασιν εὐδαίμονα δέξηται, ὡς ἂν συνεργοὶ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος

* ἐν ἄλλοις
λίγεσθαι.

εἶναι τε καὶ λογίζεσθαι * ἀξιοθῶμεν. Ὁ τοίνυν ποθιμνέτατος ἡμῖν υἱὸς Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς, ἅμα τῷ Θεοσεβεστάτῳ ἀδελφῷ Ἰωσήφ τῷ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχῃ καὶ

τοῖς τῶν λοιπῶν πατριαρχικῶν θρόνων τοποτηρηταῖς, μεγάλη τε ἀρχιεπισκόπων, ἐπισκόπων, ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, καὶ ἀρχόντων εὐ-
 γυνῶν συνοδία, τῇ ὁγδόῃ τοῦ φεβρουαρίου μηνὸς τοῦ ἄρτι παρελη-
 λυθέντος, εἰς τὰς Βενετίας ἦγον εἰς τὸν ἰσχατον λιμένα ἔφθασαν * ἀλλοχοῦ
 καὶ δὲ, ὡς πολλάκις καὶ πρὸ τοῦ ἐτύγχανε πιποικῶς, ἀπὸ εὐ-
 λόγων αἰτιῶν εἰς τὴν Βασιλείαν διὰ τὴν τῆς οἰκουμένης συνόδου
 συγκρότησιν μὴ δύνασθαι ἀπάγειν ἀναφανδὸν ἐδήλωσε· καὶ τοῦτο
 τοῖς ἐν τῇ Βασιλείᾳ διὰ γραμμάτων ἐνέφανε, παρακελευόμενος καὶ
 ἐκζητῶν ἅπαντας, ὥπως εἰς τὴν Φεβρουάριον, τὴν πρὸς τὴν τοιαύτην
 συνόδου συγκρότησιν ἐκλεχθεῖσαν διὰ τὴν τελείωσιν τοῦ τοιούτου
 ἔργου οὕτως εὐσεβοῦς μεταναστῶσιν. Ἡμεῖς οὖν οἱ τὴν ἱερωτάτην
 ταύτην ἔγνωσιν ἐν μέσῃ καρδίᾳ αὐτῶν φέροντες, ταύτην πλείστη ἐσθ
 σπουδῇ συντελεῖσθαι ἐφίμενοι τὸ δεκρίτον τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου
 μετ' αὐτῶν τῶν Γραικῶν συμφωνηθῆν, καὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ τόπου
 ὑπὲρ τῆς ἀθροίσεως τῆς οἰκουμένης συνόδου, ἐν τῇ αὐτῇ παρὰ τῶν
 ἐν τῇ Βασιλείᾳ συνόδῳ γενομένην, καὶ δι' ἡμῶν ὕστερον ἐν τῇ Βονω-
 νίᾳ, ἐγκειμένων καὶ αὐτῶν τοῦ τε βασιλέως καὶ τοῦ πατριάρχου
 πρόσθεν, βεβαιωθείσαν, τά τε ἄλλα ὅσα πρὸς τοῦτο τὸ τῆς ἐκείνης
 ἐκείνης ἔργον συντείνουσιν, ὡς ἐκ τῆς ἡμετέρας ὑπηρεσίας ἐφίλομεν
 προβιβάζειν, καὶ εἰς εἰρας ἀγαγῆν προθυμούμεθα. παντὶ γοῦν
 τρόπῳ καὶ τύπῳ, ὡς ἐνὶ μάλιστα, ἀπεφαίνομεν καὶ δηλοποιούμεν,
 προστεθείσης τῆς συναίνεσεως τῶν εἰρημένων, βασιλέως τε καὶ πα-
 τριάρχου τῶν ὁδε παρόντων, καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ συνελη-
 λυθέντων συνόδῳ, τὴν ἱερὰν οἰκουμένην σύνοδον εἶναι ἐν ταύτῃ τῇ
 πόλει τῆς Φεβρουάριος, τῇ πᾶσιν ἐλευθέρᾳ καὶ ἀσφαλεῖ, τὴν τε εἰ-
 ρημένην σύνοδον οὕτως ὑπὸ πάντων χρῆναι νομίζεσθαι τε καὶ
 ὀνομάζεσθαι· ἔνθα δὲ τινὸς ἐριστικῆς φιλονεικίας καὶ θορυ-
 βώδους φιλαυτίας ἢ ἰσχυρογνωμοσύνης, μᾶλλον μὲν οὖν μετὰ πάσης
 ἀγάπης τὴν ἱερὰν ταύτην τῆς ἐκείνης πραγματείας μεταχειρίζε-
 σθαι, ἢν τοῦ ὁδοιποῦντος καὶ ἰλίου γενομένου εὐτυχῶς τελεῖσθαι
 ἐλπίζομεν, μετὰ τῶν λοιπῶν ἐκείνων ἔργων, πρὸς ᾧ ἡ σύνοδος αὕτη
 συγκροτάται. Ἐδόθη ἐν τῇ Φεβρουαρίᾳ ἀπριλίου ἐνάτῃ, ἔπει κυ-
 μακῶ χίλιοστῷ τριτακοσιοστῷ τριακοστῷ ὁγδόῳ.

Ὅτε δὲ ἀνέγνωσαν ταῦτα καὶ ἐτέρας γραφάς, ἔταξαν γενέσθαι
 τὴν σύνοδον ἐν Φεβρουαρίᾳ. εἴτα ἀνέστη τις ἐκ τοῦ μέρους τῶν Ἰτα-

λῶν, καὶ ἡρώτη τοὺς αὐτῶν καρδινάλιους, καὶ ἀρχιερεῖς, καὶ ἐπισκόπους, καὶ ἄπαντας τοῦ κλήρου, λέγων Στέργετε ταῦτα, ἕπερ ἐγράψααν καὶ ἀνιγνώσθησαν σήμερον ἔμπροσθεν ὑμῶν; οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον· Στέργομεν καὶ ὁμολογοῦμεν· τότε ἡρώτησαν καὶ οἱ Γραικοὶ τοὺς αὐτῶν ἀρχιερεῖς, ὁμοίως καὶ πάντας τὸ αὐτό· καὶ εἶπον αὐτοῖ· Στέργομεν καὶ ὁμολογοῦμεν, καὶ ἔγραψαν τὴν ὁμολογίαν τῶν δύο μερῶν, καὶ ἐκπύχθη ἡ σύνοδος καὶ τὸ κᾶθισμα ἐν χώρᾳ τῆς Φεῤῥαρίας, καθὼς ἄνωθεν εἴρηται.

Τούτων οὖν εἰρημένων καὶ γινομένων, καὶ τῶν ἀρχιερέων μικρὸν καθισάντων, ἀναστάντες ἤρξαντο πάντες δοξολογῆν καὶ ὕμνους ἀναφέρειν τῷ Θεῷ. γινομένης οὖν τῆς εὐχῆς καὶ τοῦ ὕμνου παυσάμενους, γέγονε τελεία ἀπόλυσις. Ἀλλὰ τίς διηγήσεται, ἢ τίς δύναται ἐξηγεῖσθαι κατὰ μέρος τὰ τότε πραχθέντα λεπτομερῶς, τὰς τάξεις τῶν πατριαρχῶν, τὰς ἰσοτιμίας τῶν βασιλείων, τοῦ βορείου μέρους τὸν καλλωπισμὸν, πῶς ἐκαθίζοντο οἱ ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς, φοροῦντες πᾶσαν ἀρχιερατικὴν στολὴν· τοῦ νοτίου μέρους τὴν λαμπρότητα τῶν ἀνατολικῶν ἀρχιερίων, τὰς κατὰ τάξιν καθέδρας καὶ ἀναβάθρας καὶ ὑποπόδια, τὸ πλῆθος τῶν κληρικῶν, τὸν ἀριθμὸν τῶν νοταρίων, τῶν ἀρχόντων τὴν κατέστασιν, καὶ ἑκπλῆξ ὅλον τὸ συνέδριον τὸ πολυπληθές; ἀλλ' ὅμως ἐλύθη ἡ σύνοδος, καὶ ἀπῆλθεν ἕκαστος ὅπου ἐβούλετο.

Παριελθουσῶν τοίνυν τῶν ἡμερῶν τοῦ πάσχα, καὶ τοῦ καιροῦ πλημμυλοῦντος, ἡ ἐκκλησία τῶν Λατίνων ἐζήτησεν αὐτὴ μὴ ἐν κενῷ παρέρχισθαι τὸν καιρὸν, ἀλλὰ συνέρχισθαι συγχῶς τοῦ ἐξετάζειν τὰ δόγματα. ἡμεῖς δὲ ἐλίζομεν, ἄδικον εἶναι διαλέγεσθαι, μὴ παρόντων τῶν ἀρχιερέων τῶν ἐν τῇ Βασιλείᾳ συνόδῳ συνελθόντων. Πολλῆς οὖν διωρίας γινομένης, μόλις κατενείσαμεν διὰ θρασυῖαν τινὰ τῶν πραγμάτων, ἵνα ἐξετάζωνται θατέρων αἱ δόξαι περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ περὶ ἄλλων ζητημάτων ἐκκλησιαστικῶν. καὶ δὴ ἐποιήσαμεν ἀμφοτέρω ἐκλογὴν καὶ ἐξελέξαντο οἱ Λατῖνοι ἐκ τοῦ μέρους αὐτῶν καρδινάλις δύο, μητροπολίτας δύο, ἐπισκόπους δύο, καὶ ἱερομονάχους δύο, ἀββάδας δύο, καὶ νοταρίους δύο, ὁμοῦ δώδεκα. ἐξελεξάμεθα καὶ ἡμεῖς ἐκ τῶν πρώτων ἀρχιερέων δύο, καὶ ἀπὸ τῶν μέσων δύο, καὶ ἐκ τῶν τελευταίων δύο, καὶ ἀπὸ τῶν ἡγουμένων δύο, καὶ σταυροφόρους δύο, καὶ νοταρίους δύο,

ἡμεῖς δὲ καὶ ἀπεικατιστήσαμεν τοὺτους διαλέγεσθαι. καὶ ἀπο-
χόμενοι καὶ ἑβδομάδα δύο ἡμέρας, ἐν τῇ ναῷ τοῦ ἁγίου φραγ-
κίτου διαλέγοντο.

Ζήτημα περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός.

Τῇ αὖν τετάρτῃ τοῦ ἰουνίου μηνὸς ἐκάθισεν μερικῶς ἡ σύνοδος,
καὶ ἐξήτησαν οἱ Λατῖνοι περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός, λέγοντες·
ὅτι ἐστὶ πῦρ καθαρτήριον, ἥρουν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καθαρίζονται
τῶν ἁμαρτωλῶν αἱ ψυχαὶ διὰ τοῦ πυρός τῶν ἐχόντων ἁμαρτή-
ματα συγγνωστὰ, συνιργούσης καὶ τῆς ἐκκλησίας διὰ δέσους τῶν
ἡρώων. ὅτι δὲ καὶ διὰ τῶν λειτουργιῶν καὶ ἐλεημοσυῶν λυτροῦνται
τὴν κολάσειν· καὶ ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἁγίων καὶ δικαίων ἐν τῇ
οὐρανῷ εἰσι, καὶ ἀμείψουσιν τῇ τριάδι παρίστανται, καὶ ὅτι ἀπο-
λαύουσι τῶν ἀγαθῶν τῶν δὲ ἁμαρτωλῶν καὶ ἀμετανοήτων αἱ ψυχαὶ
ἐν τῇ φθῇ εἰσὶ καὶ κολάζονται, ὡς ἡ τοῦ Ἰούδα ψυχὴ· καὶ ὅτι
τρεῖς εἰσιν οἱ τόποι καὶ αἱ διαφοραὶ, ἥρουν τῶν ἁγίων αἱ ψυχαὶ ἐν
τῇ οὐρανῷ, τῶν δὲ ἁμαρτωλῶν καὶ ἀμετανοήτων ἐν τῇ φθῇ, ὡς
τοῦ Ἰούδα· ὁ μῖσος δὲ τόπος, τῶν ἐχόντων συγγνωστὰ ἁμαρτή-
ματα, τουτίστω οἱ ἐξομολογησάμενοι τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν, καὶ
κοινοῦντες τοῦ τιμίου σώματος ἐν ἡρᾷ θανάτου, πλὴν χρισ-
τοῦσι κανόνα. καὶ ταῦτα ἐξεζήτησαν ἐγγράφως οἱ Ἰταλοὶ· καὶ
ὅτι ὁ ἀπόστολος λέγει· Ἐνὸς ἐκάστου τὸ ἔργον ἐποιῶν ἐστὶ, τὸ πῦρ
δοκιμάσει· καὶ· Οὗτος σωθήσεται, ὡς διὰ πυρός· * καὶ πολλὰς μαρ-
τυρίας ἁγίων ἀνέγνωσαν, καὶ ὅτι τοῦτο τὸ πῦρ τὸ καθαρτήριον ἐν
τῇ ἰστορίᾳ λαμβάνουσιν οἱ Ἰταλοὶ, καὶ ὅτι καθαρίζεται ἡ ψυχὴ
διὰ τοῦ πυρός· καὶ ἀπαλογηθέντων τῶν Γραικῶν εἶπεν ὁ Ἐπίσκοπος·

Ὅσα εἶπατε, καὶ τὰς μαρτυρίας τῶν ἁγίων ἅς ἀνέγνωτε,
στήγει αὐτὰς ἡ ἐκκλησία τῶν Γραικῶν, καὶ ἀναγινώσκει αὐτάς,
καὶ περὶ τούτου ὀλίγη ἐστὶν ἡ διαφορά. πλὴν ἐγγράφως ἀπολο-
γησόμεθα· καὶ δότε ἡμῖν τὴν γραφὴν, ἵνα ἀπολογηθῶμεν ἐν
ἐκείτῃ κεφαλῇ, καὶ πῶς νοεῖται παρὰ τῶν Γραικῶν, καὶ τίς
ἴστω ἡ διαφορά.

* Κορ. α'
3, 13. 15.

Καὶ ἀκούσαντες οἱ Ἰταλοὶ ἐχάρσαν, καὶ ἐδόξασαν τὸν Θεὸν, καὶ ἔλαβον τὴν γραφὴν, καὶ ἀνιχώρησαν ἀπ' ἀλλήλων.

Τῇ οὖν τετάρτῃ καὶ δεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός, συνήχθησαν πάντες ἐν τῇ εἰρημένῳ ναῷ καὶ κλείσαντες τὰς θύρας, ἵνα μὴ συγχέωνται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἐκάθισαν. καὶ δὴ ἀπελογήθησαν ἐν ἐκείνοις τοῖς κεφαλαίοις οἱ Γραικοί, καὶ ἦν ὁ λαῶν Βυσαρίων ὁ μητροπολίτης Νικαίας, ἐγγράφως λύων καὶ ἐρμηνεύων τὸ καθ' ἐν κεφάλαιον, ὡς οἱ ἡμέτεροι ἐξηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι τῶν Γραικῶν ἐξηγοῦνται. Ὅτι τὸ μὲν πῦρ ἐκείνο, ὅπου λέγει ὁ ἀπόστολος, ξύλα, χόρτον, καλάμην, ἐνός ἐκάστου τὸ ἔργον ὑποῖον ἔστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει *, τὰς πράξεις λέγει, καὶ τὸν βίον ὃν ἐβίωσεν ἕκαστος ἐν τῷ κόσμῳ, εἴτε πονηρὰς, εἴτε ἀγαθὰς· καὶ εἴ τις τὸ ἔργον μένει δὲ ὑποκαθόμεναι, μισθὸν λήψεται· καὶ εἴ τις τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθείσεται. ἤγουν, τὰ μὲν ἀγαθὰ ἔργα μένουσι, καὶ οὐ κατακαίονται, οὔτε ἀφανίζονται, τὰ δὲ πονηρὰ ἔργα κατακαύσονται, ἀντὶ τοῦ ἀφανισθήσονται· αὐτὸς δὲ σωθήσεται, ὡς διὰ πυρὸς σωθήσεται· διὰ πυρὸς, ἤγουν, οὐκ ἀφανισθήσεται, ἀλλὰ μανθὲν ἐν τῷ πυρὶ βασανιζόμενος αἰωνίως. καὶ ὅτι τὸ πῦρ ἐκείνο δὲ λέγει ὁ ἀπόστολος, διὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα λέγει, οὐχὶ δὲ διὰ τὸν ἐνεστώτα, καθὼς ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει· Καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς

* Ματθ. 25, 46. κώλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον· * καὶ τό· Ὁ σκόλεξ

* Μάρκ. 9, 43. αὐτῶν οὐ τελευτᾷ καὶ τὸ πῦρ οὐ σβείσθεται *, διὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα μόνον νοοῦσιν οἱ Γραικοί.

Οἱ δὲ Ἰταλοὶ καὶ ἐν τῇ νῦν αἰῶνι πῦρ ὁμολογοῦσι, καὶ καθαρισμὸν διὰ πυρὸς, καὶ ἐν τῇ μέλλοντι πῦρ ὁμολογοῦσι καὶ οὐ καθαρτικόν, ἀλλ' αἰώνιον· καὶ ἐν τῇ νῦν καθαρισμὸν λαμβάνουσιν αἱ ψυχαὶ διὰ τοῦ πυρὸς, καὶ ἀπολύονται κατὰ τὸ ἡμάρτημα ἐκάστου· ὁ μὲν ἔχων πολλὰς ἁμαρτίας, πολλὸν καιρὸν καθαρίζεται καὶ ἀπολύεται, ὁ δὲ ὀλίγας, γοργότερον καὶ ἀπολύεται, συνεργούσης καὶ τῆς ἐκκλησίας ὡς προϊέμεναι, καὶ ὅτι πάντες διὰ πυρὸς καθαρίζονται. λαμβάνουσιν οὖν οἱ Ἰταλοὶ τοῦτο τὸ πῦρ, καὶ ἐν τῇ νῦν μερικῶς, καὶ ἐν τῇ μέλλοντι αἰωνίως· καὶ τοῦτο τὸ νῦν καθαρτήριον ὀνομάζουσιν.

Οἱ δὲ Γραικοὶ ἐν τῇ μέλλοντι μόνον νοοῦσι τὸ πῦρ, καὶ κώλασιν μερικὴν τῶν ψυχῶν, καὶ ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἁμαρτωλῶν πο-

ρᾶνται εἰς τόπον σκοτεινόν, εἰς τόπον λύπης, καὶ λυπεύονται μέρικως, καὶ κολάζονται ὑπερούμναι τοῦ θείου φωτός, διὰ δὲ δέουσαν καὶ λειτουργίαν παρὰ τῶν ἱερέων, καὶ δι' ἐλεημοσυῶν ἀποκαθαίρονται, ἤτοι λυτρεύονται τοῦ τόπου ἐκείνου τοῦ σκοτεινοῦ, καὶ τῆς θλίψεως, καὶ ἀπολύονται· οὐ μὴν δὲ καθαίρονται διὰ πυρός, οὐδὲ ἰνέριαν πυρὸς ὁμολογοῦσιν οἱ Γραικοὶ κατὰ τοὺς Ἱταλοὺς, ἀλλ' ἰνερῶι μόνον ἢ προσυχῇ ἢ δέσις καὶ ἢ ἐλεημοσύνη.

Ἔστι δὲ μεταξὺ τούτων ἡ διαφορά αὕτη· Οἱ μὲν Γραικοὶ κόλασιν, καὶ λύπῃ, καὶ τόπον κολάσεως λήγουσι, πλὴν οὐ διὰ πυρός, οἱ δὲ Ἱταλοὶ κόλασιν καὶ καθαρῶν διὰ πυρός, καὶ οἱ μὲν Γραικοὶ οὐ τελείως λήγουσι ἀπέλαβον τὰς κολάσεις, οἷτινες κολάζονται σήμερον, ἀλλ' ἀναμένουσι καὶ τὰ σώματα ὥστε καὶ τῶν ἁγίων αἱ ψυχαὶ ἀπέλαβον μὲν τὰ ἁγιά, ἀλλ' οὐ τελείως· τότε δὲ τελείως ἀπολαύσουσιν αὐτῶν, ἐν τῇ ἀναστάσει, μετὰ τῶν σωμάτων, κατὰ τὸν ἀποστολὸν λέγοντα· Καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως, ὡς ἐκομίσαντο τὴν ἰπαρχίαν*, ἤτοι οὐκ ἐκομίσαντο διὰ τῶν σωμάτων· ὅταν δὲ ἐκθῶσιν αἱ ψυχαὶ τοῖς σώμασιν ἐν τῇ ἀναστάσει, τότε τελείως ἀπολαύσουσιν· οἱ δ' Ἱταλοὶ, ὅτι αἱ μὲν ψυχαὶ τῶν κολαζομένων οὐ τελείως κολάζονται λυπομένον τῶν σωμάτων, τότε γὰρ μετὰ τῶν σωμάτων κολασθήσονται αἰωνίως· αἱ δὲ τῶν ἁγίων ψυχαὶ τέλειον ἀπέλαβον τὸν στίφανον ἐν οὐρανοῖς, νῦν μὲν καθὼ ψυχαί, τότε δὲ ἐνδυσάμναι τὰ σώματα ἑαυτῶν αἰωνίως ἐμφανθήσονται, οὕτω φάλλου καὶ ἡ ἐκκλησία τῶν Γραικῶν, καὶ τῶν Ἱταλῶν ὁμοίως τοῦτο δοξάζει καὶ ὁμολογεῖ μεγαλοφώνως. τινὲς δὲ τῶν Γραικῶν καὶ τοῦτο δοξάζουσιν, ὅτι οὐκ ἀπέλαβον αἱ ψυχαὶ τῶν ἁγίων τελείως, ἀλλ' ἐν ἰδίῳ τόπῳ εἰσὶ καὶ ἐμφαίνονται, ἐνθυμούμενοι ὅτι μέλλουσιν ἀπολαβεῖν τὸν τέλειον στίφανον, καὶ τελείως ἀπολαβεῖν τῶν ἁγίων, καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἀκούσαντες οἱ Ἱταλοὶ ἐζήτησαν τὴν γραφὴν τῶν Γραικῶν τοῦ ἀπολογηθῆναι αὐτοῖς ἡγρόφως, καὶ ἐδέθη αὐτοῖς.

Καὶ τῇ πέμπτῃ καὶ εἰκοστῇ τοῦ αὐτοῦ μηνός, πάλιν ἐκάθισαν ἐν τῇ αὐτῇ τόπῳ, καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ εἶπον, καὶ ἔθηκαν μικρὰν διαρίαν, ἵνα ἡγρόφως δείξωσιν οἱ Ἱταλοὶ, ὅτι κόλασις καὶ πῦρ καθαρτήριον ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦ πυρὸς καθαρίζονται, συνερχούσης

, εἰς τὸ βαστάζεσθαι τὴν σύνοδον, ὥς ὅτου ἔλθωσιν οἱ ἀπὸ τῶν ῥηγμάτων.

Εἰς τὴν δεκάτην ἕκτην τοῦ ἰουλίου μηνὸς, ἡμέρα τετάρτη, βασιλεὺς καὶ ἀπῆλθον ἄπαντες οἱ ἀρχιερεῖς εἰς τοὺς οἰκουμενάρχου καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἑφικπος, καὶ ἐκείνη ἀρχιερεῖς ἐπὶ πύλου, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπὶ θρόνου, καὶ ὁ ἄρχιεπὶς κατὰ τὴν τάξιν αὐτοῦ, καὶ ὁμιλήσαντες συμβουλευ-
τες δόξης αὐτῶν ἐσπούδασαν γινῶναι, εἴπερ οἱ ἄγιοι ἀπὸ
ἐξαρχῆς τελείως, ἢ οὐκ ἀπέλαβον καὶ ἀνέγνωσαν πολλὰς
τῶν ἀγίων περὶ τούτου καὶ ᾤρισεν ὁ βασιλεὺς, ἵνα γράψῃ
ἐν τῇ δέξαν αὐτοῦ καὶ οἱ μὲν ἔλεγον, ὅτι οὐκ ἀπέλαβον,
πτολος λέγει. Καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς
ἐκ κομιῶν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖτ-
τοβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν.

* Εβρ. 11, 39.

καὶ δὲ ἔλεγον, ὅτι τελείως αἱ ψυχαὶ τῶν ἁγίων ἀπέλαβον
ἐκ, καὶ τέλειον ἀπέλαβον τὸν στέφανον ἐν οὐρανοῖς, καὶ
ἡ τριάς παρίσταται ἄλλοι πάλιν ἔλεγον. Ἐν τῷ πᾶσι εἰσὶν
ως, καὶ βλέπουσι μόνον καὶ εὐφραίνονται μικρόν. ἔλαβε
τοὺς ἐγγράφους ἐκείνου τὴν ὁμολογίαν καὶ τὴν δέξαν,
καὶ ἐξέτασαντες ὁμολοῦν τὰ αὐτὰ, ἀπὸ πρώτῃ ὥς ἐκτῆς
ἡμέρας, καὶ πολλὰ ἐγίνωτο περὶ τούτου φιλονικία. τέλος
καὶ ᾤρισεν ὁ βασιλεὺς ἐλθεῖν τῇ ἐπαύριον, καὶ πάλιν περὶ
ἐν εἰπεῖν. καὶ δὴ συνήχθησαν πάλιν ἰουλίου δεκάτῃ ἐβ-
δὴ περὶ τῶν αὐτῶν πολλὰ ὁμιλοῦσαν. Ἔστησαν οὖν τοῦτο, ὅτι
καὶ οὐκ ἀπέλαβον ἀπέλαβον μὲν τελείως αἱ ψυχαὶ καὶ
ἐλλοῦσι δὲ ἀπολαβεῖν καὶ τελειώτερον ἐν τῇ ἀναστάσει
συνμάτων τῶν ἰδίων, καὶ τότε λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος, ἢ
ὡς ὁ ἥλιος, ὅτι ἐλαμψεν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν
βαβαρίῳ.

καὶ οὖν οὕτως λεγομένων, ἡμεῖς ἐκδεχόμεθα τὰ γένη τῶν
καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ πάσα διηρημένην σύνοδον ἐν τῇ Βασι-
λειᾷ δὲ παρερχομένης, οὐδεὶς τῶν παρ' ἐκείνοις ἐρχό-
μενος. Ἀλλὰ δὲ πληρὴ καὶ ἄλλο κακὸν ἡμῖν ἐπεπλή-
τὸ κακόν, λοιμὸς θανάτου ἐπέπλησε τὴν φεβρουάριον, καὶ
καὶ ἄλλοι θάνατοι ἐθλίβον αὐτήν. ἡμεῖς δὲ τῇ φόβῳ

τοῦ Θανάτου καὶ τῇ δειλίᾳ συνεχόμενοι, φρενῆται σχεδὸν γογγυσάμενοι, καὶ ἰλυπούμεθα σφόδρα διὰ τὴν ἀργίαν τοῦ καιροῦ, καὶ ἐκλυδωνιζόμεθα διὰ τὴν τοῦ Θανάτου ἀπειλήν· καὶ τὸ δεινότερον, ὅτι νόσω τρυχωθεῖς, καὶ λάβρω πυρετῷ κατὰσχεθεῖς ὁ Σάββιον ἐκείνος κύρις Διονύσιος, τοποτηρητὴς ὢν τοῦ Ἱεροσολύμων ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη παρ' ἡμῶν λαμπρῶς. τοῦτο εὖ μικρῶς ἡμεῖς ἐφίβησεν, ἀλλ' ὅμως Θεοῦ εὐδοκίᾳ μόνος ἐκείνος ἀντὶ πάντων ἡμῶν ἀπῆλθεν εἰς τὰς αἰωνίους μονάς, ἡμεῖς δὲ τῷ φόβῳ συναπαχθέντες ἐστηνάζομεν.

* ἐν ἄλλῳ ἡμῶν
ἔως τοῦ νῦν.

Τούτων οὕτω γινομένων, ἡ διαβία τῶν τισσάρων μετ' ἡμῶν παρῆλθε, καὶ οὔτε οἱ ἐν τῇ Βασιλείᾳ ἦλθον, οὔτε ἄλλος τις τῶν ἱταλῶν. μὴ ἰχόντων δὲ πῶς ἄλλως ποιῆσαι, ἠνάγκαζεν ἡμᾶς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἐνεργῆσθαι τὴν σύνοδον τοῦ διαλέγεσθαι καὶ χαρὰ τῆς παρουσίας τῶν συνοδικῶν. ἔλεγε γάρ ὁ πάππας, ὅντα εἰμὶ ἐγὶ μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πατριάρχου, ἐκεῖ ἐστὶν ἡ σύνοδος ἅπασιν τῶν Χριστιανῶν καὶ μάλιστα ὅτι πᾶρυσιν οἱ πατριάρχαι πάντες καὶ οἱ καρδινάλιοι ἡμῶν. Ἡμεῖς δὲ τῶν πλείονων τὴν ψῆφον καὶ γνώμην φοβούμενοι ἐδειλιῶμεν, μήπως αἱ πλείους * ψῆφοι κατισχύσωσι κατὰ τὸν νόμον τῶν ψήφων· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἰλύθη παρ' αὐτῶν. Καὶ οὕτω γνώμῃ κοινῇ ἠρξάμεθα διαλέγεσθαι, καὶ ἐξετάζειν περὶ τῶν δύο ὑποθέσεων, εἰ ἔστι πρὸςθεῖναι τῇ συμβόλῃ, καὶ εἰ τὸ προστεθὲν εὐσεβές ἐστι.

* ἐν ἄλλῳ
πλείους.

Τῶν ἐν τῇ Φιρράριᾳ συνελθόντων πατέρων.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ Α.

Μετὰ ὑπερωβρίῳ, ὁ γδ' ὁ, ἰνδικτιῶνς δευτέρας, ἤρξατο διαλέγεσθαι ἡ οἰκουμηνικὴ σύνοδος, καὶ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος ἐγένετο ἡ συνέλευσις οὐκ ἐν τῇ ἐπισκοπῇ, ὅντα ἡ οἰκουμηνικὴ σύνοδος ἀνηκερύνθη, ἀλλ' ἐν τῇ παλατίᾳ τοῦ πάππας, ἐν τῇ κατὰ τὴν παλατίαν, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἀσθενῆ· ποδαλγία γὰρ κατῴχετο αὐτὸν, καὶ οὐκ ἠδύνατο τὰς συνελεύσεις ποιῆν ἐν τῇ ἐπισκοπῇ καίτοιγε τοῦ ναοῦ τῆς ἐπισκοπῆς εὐρυχώρου ὄντος, καὶ προκατασκευασμένου πρὸς τὸ γίνεσθαι αὐτὸν ἐκεῖ τὰς συνελεύσεις· ἀλλ' οὐ

ἦντο ἐκεῖσε καθὼς ἔφημεν, ἀλλ' ἐν τῷ ναυῷ τοῦ παλατίου, τὰς τῶν Θρόνων τιθείας, καὶ τοῦ βορείου μέρους τοῖς Λατίνοις δοθέντος, καθὼς προστετάκτο *.

* ἐν ἄλλῳ
προτετάκτο.

Προκαθίσαντος τοίνυν τοῦ πάπα, καὶ τοῦ Θρόνου τοῦ βασιλείας τῶν Ἀλαμανῶν κινουῦ ὡς εἰρήκαμεν ὄντος, ὁ γὰρ βασιλεὺς οὐ παρῶν, ἐκάθισαν οἱ καρδινάλιοι κάτωθεν πρὸς δυσμὰς· καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἡγούμενοι, πάντες κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν· ἄνωθεν δὲ τοῦ πάπα πρὸς τὸ θυσιαστήριον, ἐκαθίζοντο οὐ μετὰ Θρόνων καὶ σκεπιδίων, ἀλλ' ἐν τῷ πατώματι νοτάριοι τε καὶ πριμικήριοι, καὶ τῶν ἀξιωματικῶν τινες. ἔμπροσθεν δὲ τοῦ πάπα, καὶ ἐν τοῖς ὑποποδίοις αὐτοῦ, καὶ ἔμπροσθεν τοῦ βασιλικοῦ Θρόνου, ἐκαθίζοντο καβαλλάριοι τε καὶ μαρκήσιοι, κῆντοι καὶ δουκάδες, καὶ οἱ τοποτηρηταὶ τῶν κουρσιῶν, τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῶν δημοκρατιῶν. οἱ δὲ τοῦ ἡμετέρου γένους οἱ Γραικοὶ, τὸ νότιον μέρος καθὼς ἀνωτέρω ἔφημεν, παράλαβον. προκαθίσαντος τοῦ βασιλέως, ἐκάθισε καὶ ὁ πατριάρχης μετρίωτερα * τοῦ πάπα, ὅτι κατ' ἀντικρὺ αὐτοῦ ἐκαθίζετο ὁ βασιλεὺς, καὶ ἦν ἄρα κατ' ἀνάγκην καθέζεσθαι τὸν πατριάρχην ἰσὺ πσιθαμὰς τέσσαρας κάτωθεν· ἀλλ' ὁ Θρόνος αὐτοῦ, εἰ καὶ οὐκ ὑπεῖρχον ὑψιλόος ὡσπερ ἐκείνου, ἀλλ' ἐνδιδυμένος ἦν καὶ αὐτὸς κοκκίνῳ, καὶ μετὰ ὑποποδίου κοκκίνου, κατὰ πάντα ὅμοιος τῷ τοῦ πάπα. εἴτα ἐκάθισαν οἱ τοποτηρηταὶ τῶν πατριαρχῶν ἐπὶ τοὺς Θρόνους αὐτῶν, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ μητροπολῖται κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν, εἴτα οἱ ἡγούμενοι. ἐν ἄλλῳ δὲ σκάμῳ κατ' ἀντικρὺ τοῦ πατριάρχου ἐκάθισαν οἱ σταυροφόροι, καὶ μετ' αὐτῶν τῶν ἐκκρίτων τινές. ἄνωθεν δὲ τοῦ βασιλείως πρὸς τὸ σκυοφυλάκειον ἐκάθισεν ὁ σκεπιδίῳ ὁ τοῦ βασιλείως ἀδελφὸς κύρις Δημήτριος, εἴτα οἱ ἄρχοντες οὐκ ἐν σκεπιδίοις, ἀλλ' ἐν τῷ πατώματι· σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ οἱ τοποτηρηταὶ τῶν αὐθιγῶν τῆς ἀνατολῆς.

* ἐν ἄλλῳ· εἰς
τὴν μικρὴν μετρ.

Μέσον δὲ τοῦ ναοῦ πρὸς μὲν τὸ θυσιαστήριον, ἐκάθισαν οἱ διαλεγόμενοι τῶν Λατίνων, τὸν ἑριθμὸν ἔχ., βλέποντες πρὸς δυσμὰς· ἀπὸ δὲ τοῦ δυτικοῦ μέρους ἐκάθισαν οἱ ἕτεροι ἔξ τῶν Γραικῶν, βλέποντες κατ' ἀνατολὰς πρὸς τοὺς διαλεγομένους. ὑπάναν δὲ τοῦ θυσιαστηρίου προὔκειτο τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον ἀντισυγμένον, καὶ ἔξ ἐκατέρων τῶν μερῶν αὐτοῦ, αἱ στήλαι τῶν ἐργῶν ἀπο-

στολῶν Πέτρου καὶ Παύλου, μετὰ λαμπράδων ἐκατέρωθεν τριῶν. ὑπῆρχον δὲ οἱ ἐκλεγέντες παρ' ἡμῶν, ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου κύρις Μάρκος· ὁ Ῥωσίας κύρις Ἰσίδωρος· ὁ Νικαίας κύρις Βησσαρίων· ὁ * ἐν ἄλλῃ Σιδεροφάτις. μέγας σκευοφύλαξ ὁ Ξανθόπουλος ὁ λεγόμενος Σιδεροφάτις· * ὁ μέγας

Καρτοφύλαξ κύρις Μιχαὴλ ὁ Βαλσαμῶν, καὶ ὁ κύρις Γεώργιος ὁ Γεμιστός. οἱ δὲ τῶν Λατίνων ὑπῆρχον, καρδινάλιος δύο· ὁ τοῦ ἁγίου ἀγγέλου Ἰουλιανὸς ὁ Καισαρίνης, καὶ ὁ τοῦ ἁγίου Σταυροῦ Νικόλαος ὁ Ἀλβεργάτος, καρδινάλιος. Φιρμάνος· ἀρχιεπίσκοποι δύο, ὁ * ἐν ἄλλῃ Φρουλιένσης. Ῥόδου Ἀνδρέας, καὶ ὁ Φορολιβιένσης· ἐπίσκοπος Ἰωάννης καὶ δύο διδάσκαλοι τῆς Θεολογίας, ἱερομόναχοι, ἄνδρες σοφοί. Τούτων ἀντικρὺ καθισάντων, ἐφιλοτιμήθη ἡμῖν ἡ ἑταρεία τῆς διαλέξεως.

Προτραπὺς οὖν ὁ Νικαίας καὶ δημηγορήσας, ἐγκωμίους ἐτίμησε τὴν σύνοδον, καὶ ἱμακάρισε τοὺς ἐξάρχους αὐτῆς ὅσον τὸ ἱκανὸν τῶν γὰρ ἐγκωμίων ὁ ὄγκος, καὶ ἡ τοῦ λόγου φερά, καὶ ἡ εὐφορία τοῦ ἐγκωμιαστοῦ ἐπλάτυνε τὸν λόγον ἐπὶ πολὺ. [λαβὼν ὅν οὗτος τὸ ἐνδόξημα παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πατριάρχου, ἀναστὰς καὶ * ἐν ἄλλῃ εἰχὲς δὲ ὁ λόγος οὐτως.

Ῥαλὼν μετάνοιαν ἔρξατο λέγειν οὕτως *.]

Ὁ ΝΙΚΑΙΑΣ ΒΗΣΣΑΡΙΩΝ. Τῶν μεγάλων πραγμάτων οὐ τὰ τέλη μόνον χωρήσαντα κατ' ἐλπίδας εὐφραίνουσι ἀν τοὺς πονουμένους περὶ αὐτά, ἀλλ' οὐδὲν ἔττον καὶ αἱ ἀρχαὶ ἐπιστάσαι· τὴν γὰρ τοι ἀρχὴν καὶ ἐπὶ πάντων μὲν ἴσως τῶν ἄλλων πολὺ τι δύνασθαι ἀναγκαῖον, εἴπερ ἡμῖς τοῦ παντός ὑπὸ πάντων κοινῇ τῶν σοφῶν ὀνομάσθῃ καὶ ῥᾶον ἀρχαμένους ἐφικέσθαι τοῦ τέλους, ἢ ταύτης τὸ σύνολον ἀφασθαι τῇ βραδείᾳ χαρίζομένους· μάλιστὰ δ' ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμῖν ἔργου τοῦ Θεοῦ καὶ μέγα τι δύνασθαι ἐλπιστέον, καὶ χρηστὸν ὑποτείνουσιν τέλος αὐτὴν νομιστέον. τὸ μὲν τῇ Θεῷ πεποιθόσιν ἐπαγγελίᾳ διδούσῃ θαρβεῖν, ἐν μέσῳ ἡμῶν σχήσειν ἰσόμενον τὸν Θεόν, οὗ παρόντος οὐδὲν ὅλως ἀνέλπιστον, τὸ δὲ καὶ μέγα τιμῆριον τῶν ἰσομένων τὸ γενόμενον ποιουμένοις. τὸ γὰρ τοσοῦτον ἦδη χρόνον τὰ τῆς ἐκκλησίας μέλη ἀπ' ἀλλήλων διεργώτα μὴ ἀνέχεσθαι συνελθεῖν, ἀλλὰ καὶ πρὸς μόνην ἴσως τὴν ἀκοὴν δυσχεραίνειν, καὶ μέντοι τὸ οἰκεῖον ἀγαπῶντα κακόν· νῦν δὲ τοσαύτην ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν προθυμίαν ἐγνώσθαι, ὥστε πολλῶν ὄντων κωλυμάτων, πάνθ' ὅμως ἐν δευτέρᾳ θιμένους μόνου γενέσθαι τοῦ συντείνοντος πρὸς τὴν ἑνωσιν, πῶς οὐκ ἂν τις ἐπαρχάσθαι

καὶ τῇ θείᾳ δυνάμει καὶ ἀπολαύσει παντὸς ἀγαθοῦ θύτο τικ-
 μένων· ἡμεῖς τοίνυν εὐφροσύνης ἢ σήμερον, καὶ παρίσταται σιγῶν
 ἀγαλλομένους τῷ πνεύματι λαμπαρὰ λαμπρῶν τῶν τιλῶν τὰ προσι-
 μεν, μεγάλας μεγάλας καρπῶν ἀπαρχαί· τὰ μηχανήματα τοῦ
 ἰχθυοῦ, καὶ ἐν κατ' ἡμῶν συνήρραψε δόλον, ἐκπολεμούντα ἀλ-
 λάλοις τοὺς φίλους καὶ ἀδελφούς, μᾶλλον δὲ τὰ τῆς αὐτῆς καφ-
 λῆς μέλα καὶ μέρα, καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιμένος τὸ ποίμνιον, ὑπορρίν
 ἄρχεται, καὶ διαρρῶν τι καὶ λύσεται. καὶ δὴ πρὸς μὲν ἕνασιν
 ἐπώδω τὰ διωκτῶτα, τὰ δὲ δ' ἡρώματα πρὸς σύνδυσμον, ὑπὸ τὴν
 αὐτῶν ἀμφότεροι γυνῆαν συνήχθησαν πάντες μᾶλλον καὶ βουλόμενοι
 καὶ ἐχθόμενοι. συναλλύσασθαι γὰρ ἄμετα μετὰ τοῦ ἰσοῦ σκοποῦ καὶ
 τῆς αὐτῆς προθυμίας, τῷ μὲν νικᾶν ἢ κατῆσθαι ζητῶν ἐκ παντὸς
 οὐδενίαν ἀποτίμοντες χάριον· εἰς γὰρ ἂν οὐ μαθητῶν τοῦτο Χρι-
 στοῦ καὶ συμφέρων ἐνδρῶν, ἀλλὰ τιτῶν ἱερσταῶν, καὶ πάντα σφί-
 σιν αὐτοὺς χαρίζομένων καὶ ταῖς ἰδίας ὀρέξεσι τὴν δ' ἀλήθειαν
 ἀπειρῶν * προθυμοῦμενοι μένειν, καὶ μετὰ μὴ ταύτης ἀγαθῶντες * ἐν ἄλλῃ
 καὶ τὸ νικᾶσθαι, ταύτης δὲ ὅπως καὶ τὸ νικᾶν ἀποκαθούμενοι. ὅστι
 τὴν μὲν ἀλήθειαν ἀναγκαῖον ἡδὲ παρρησιασθῆναι, καὶ πάντων
 κρατήσασθαι σιγησέσθαι μὲν τῶν ἄλλως ἐνοχλούντων αὐτῇ, ταῖς
 δ' ἐκ πάντων ἐνοχουμένων ψυχαῖς· τὸ δὲ ψεύδους ἐλαττωθῆναι ποι μα-
 κρῶν, τὴν μετὰ τῶν τοῦ ψεύδους ἐκτόνων εὐλαχὲς χάριον, κατέκριναν
 κρατῆσθαι οἱ σὺν πλείονος τὸν τοῦ ψεύδους πατέρα ποιοῦνται, ὡς
 ἐκείνῳ ἡγεμόνι τοῦ βίου πάντα ποιοῦντες καὶ γίνοντες. Τί τις ἂν
 ὑποὶ τοῦ παρόντος ἀντάξιον; τί τις ἂν ἔτιον τῶν φθασάντων εἰς
 ἰσὺν θύτο τοῖς ἐνοστήσεσι; πάντα τὰ πρότερον ἀποκρύπτεται τοῖς
 παροῦσι, λείπεται πάντα κατόπιν, πάντα δεύτερα τῶν νυνὶ γι-
 γνομένων, πάντες προτήσμενοι, πάντες εὐφρανθῶμεν τῷ πνεύματι·
 πᾶσιν ὁ τοῦ σωτῆρος ὕμνος μαλίστω, τὸ μὲν χάριτας ὁμολογοῦσιν
 αὐτῷ τῶν ἐς δεῦρο, τὸ δὲ καὶ τὸ τέλος ἐχθόμενοι. ἰδῶν τοῖς προσι-
 μίοις συμβαῖνον, οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ συνισφαιρῶν ἡμῶν ἕκαστος πάντα
 τὰ κατὰ δύναμιν, καὶ ὅσα πρὸς τὸ τέλος ἐκτίσονται. καὶ τὴν ἐπὶ
 καλῶ καὶ συνίστηναι ἱεράν τῶν Χριστιανῶν ἑνωσιν. πάντων ἑκτίον·
 πᾶσιν ἐγκυρηστίον μεθ' ἑν ἑταλοεπόμενος, μὴ σπουδῆς, μὴ προθυ-
 μίας, μὴ ἀγένης, μὴ πῶν μωμενόμενος ὅτι οὐκ ὄχνηται μόνον
 εἶναι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ὑπερεστὶν τῷ· θύτῳ οὐδὲ πάντα ἐλπίστῶν

παρὰ τοῦ κρείττονος, μηδὲν αὐτοὺς πονοῦμένους. εἴη γὰρ ἂν τοῦτό γε ἐναντίον οἷς δίδωμεθα, εἰ συλλήπτορα μὲν αὐτὸν σχήσιν εὐχοίμεθα, ἡμῖς δὲ μηδὲν ἡμῶν αὐτῶν ἔργον παρασχοίμεθα ἄξιον λόγου, ἧ καὶ συλλήψαιτο· οὕτω γὰρ ἂν αὐτόν τι μᾶλλον ἔχομεν ἡμῖν συλλαμβανόμενον, ῥᾶον τι πρὸς τὸ τέλος καὶ εὐδωώτερον ἀφισχόμεθα.

Ὁ καὶ γένοιτο· θεὸς σῶτερ ἐπιστάνας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κροῦσαι σοὶ τὸ ἐπινίκιον καὶ χαρμέσθων, ὅφ' ἐνὶ μὲν ὑπάρχουσιν καὶ τῇ αὐτῇ πνύματι, ταῦτά δὲ μέλος ἀποδιδόντας, καὶ τὴν αὐτὴν ἡρμοσμένους ἡρμονίαν, ὑπὸ σοὶ μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ κεφαλῇ καὶ ζῆν καὶ κινῆσθαι, καὶ πνύν, ταῦτό φρονούντας, ταῦτό φθιγγόμενους, ἀλλήλοις ὄντας ταῦτό. Χριστὲ βασιλεῦ, ἦα ὅφ' ἡμᾶς βασιλεῖα καὶ τῶν αὐτῶν σὲ καὶ θύλομεν καὶ νύχόμεθα, οὗ τῇ τιμῇ ἐξηγοράσθημεν αἵματι, ὃς λύτρον ἂνθ' ἡμῶν πεπραμένον ὑπὸ τὴν ἑμαρτίαν σου ἔδωκας ὃς ἡμᾶς κατιχομένους ὑπὸ τοῦ τυράννου ἀφάρπασας. ἐν οὖν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἅμω σου πείσμα ἔργασαι, μὴ ἀνέχου διηρημένων τῶν σῶν, μηδὲ πρόει πολεμοῦντας ἀλλήλους· μᾶλλον δὲ μὴ θατέρους μὲν πρόει, ἐκτεμοῦ δὲ θατέρων ὑπὲρ ἑκατέρων προήκας σου, τὸ τίμιον αἷμά σου τὸ χυθὲν ἅμω ἐργόνοι λουτήριον· κοινὴν οὖν ἡμῖν καὶ τὴν παρὰ σου ῥοπὴν ταῦν χάρισαι, κοινῶς ἁμοτέρους προσθήμενος, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐκλύσας ἡμᾶς ἁμοτέρους, πρὸς ἐν μὲν καὶ τὸ αὐτὸ τέλος τάξας σου, ἐν ἀναλογίᾳ δὲ ἀλλήλους ἡμᾶς καὶ σχέσει τῇ πρὸς ἀλλήλους, μὴ συγχωρήσας ἀπαρτιῖς ἀλλήλων εἶναι καὶ διωστῶτας, κἀντιῦθαι ἐξ ἀνάγκης καὶ τοῦ τέλους ἀποσυγχάνοντας πάντας γε τοὺς ἐτέρους.

Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡ τῶν χαρισμάτων πηρὴ πνεῦμα σοφίας, πνεῦμα συνέσις, πνεῦμα φόβου θεοῦ, ὑπὲρ οὗ καὶ μεθ' οὗ ὁ προκείμενος ταῖς ἐκκλησίαις ἀγῶν, ἀπειλάσαι μὲν ἅφ' ἡμῶν πάντα λογισμὸν ὑπερήφανον, φόβου δὲ θεοῦ ταῖς ἡμετέραις ἀπάντων ἐνθίης ψυχαῖς, σύνεισιν τε καὶ σοφίαν ἡμῖν χαρισάμενον, καὶ μεθ' ἡμῶν ἅμα πάντων τὸν ὑπὲρ σου διενεγκόντων ἀγῶνα, ἀναφάναις τὴν ἀλήθειαν ἄσασιν, ἅτε μὴ τῆς ἀληθείας ὄν μόνον καὶ καλούμενον πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν ἀναγγέλλειν, ἔργον πεποισμένον, κατὰ τὴν τῆς ἀληθείας φωνὴν τὴν ἀληθῆ τι καὶ ἀπαράγραπτον.

Ὁ Θεὸς ἡ Τριάς, ἡ πάντα μὲν παράγαγουσα λόγοις ἀρή-
τοις, πάντα δὲ συνέχουσα, καὶ προνοουμένη, καὶ κυβερίζουσα, σὺν
ἄνθρωπος ἔργον, μετὰ πάντα μὲν ἴσως τὰ ἄλλα, πρὸ πάντων δὲ
ὁμῶς τῶν ὁρομένων ὑπάρχεις, ἑξαιρέτων καὶ τοῦτο σχῶν καὶ βα-
σιλεὺς οἶμαι, ἐφ' ἰτοίμοις καὶ προπαιμμένοις τοῖς ἀγαθοῖς ἐσελθὼν
ὡς τὸν βίον. τούτου πολλάκις μὲν ἢ μᾶλλον αὖ σαματῶς δὴ ταῦτα
καὶ συντείνοντα τῇ παρούσῃ ζωῇ προνοῶ, οὐχ ἥττον δ' καὶ ὥσπερ
ὡς τὴν ψυχῆς κατὰστασιν ἀφορᾷ καὶ βελτίωσιν ἢς ἴδωμι ἀγαθὸν
ἢ ἀλθέσθαι καὶ τὸ μὴ πλανᾶσθαι περὶ τὰ καίρια, ὡς τοῦτο ὄν,
ὡς ἔχομεν τε καὶ ἔχομεν, τὸ ἥρωστον καὶ θειότατον τοῦτο δὴ καὶ
κῆρ ἡμῖν φρυγανεύσεις, χορηγήσας συννεῖναι τι αὐτῶν, καὶ ἀνα-
παύσασθαι ἀσπασσάσθαι. συγγνοὺς μὲν εἴ τι αὐτῆς ἡμαρτάνωμεν οὐχ
ἰόντες, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς περὶ σου τοῦ λόγου, ὅς οὐκ αὐτὸς
μόνον ἀνεξήγηστος τε καὶ ἀνεξηγιώμενος [ὑπάρχεις *], ἀλλὰ καὶ
τῶν σὺν δημιουργημάτων τούτων τὰ πλείονα, καὶ τοὶ ἀμυδρὰ ὄντα
τῆς σῆς θείας εἰκῶς ἀποχρήματα, καὶ οἶον σκιά τε καὶ εἰδωλὰ
ἐκπύσεις δὲ διομήνοισι, καὶ τῆς εἰς σὲ φερούσης τὸν μόνον ἀληθινὸν
θεὸν ἡγούμενος ἱσομήνοισι· καὶ ὥσπερ αὐτὸς τρία ταῖς ὑποστάσεσιν
ὡς εἴτε προσώποις, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν σώζεις οὐσίαν καὶ φύσιν,
οὕτως τῇ ταυτότητι ταύτῃ προσισταμένου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προ-
σώπων, οὕτως ἡμᾶς, πολλοὺς μὲν ὄντας καὶ διαφόρων γυνῶν, ἥδη
δὲ τοῦ ἰχθυοῦ ὑποσπείραντος, οἶμοι, καὶ δόξης καὶ πίστεως, ταύ-
τη μὲν ἀνέλοις τὴν διαφορὰν, ἐν δὲ καὶ ταῦτὸν ἱσομένους ἀπο-
δέχῃς τῇ πίστι καὶ τῇ δόξῃ τῇ περὶ σοῦ οὐδυνὸς πρὸς τὸ ἔν εἶναι
καὶ ταῦτά φρονεῖν περὶ σοῦ προσισταμένου, οὐ τῆς τῶν γυνῶν ἐτε-
ρότητας, οὐ τοῦ τῶν σωμάτων ἀριθμοῦ τε καὶ πλῆθους ἀλλὰ
ταῦτα μὲν ἡμῖν πύχθω.

* τὰ παρεντε-
θειμένα λείπει
ἐν τισιν ἀντι-
γράφοις.

Ἔμεις δὲ τί φάτε, οἱ τὴν ἱερεῖν ταύτην σύνοδον συγκροτοῦν-
τες; οἱ τοῦ πράγματος ἡγούμενοι. οἱ πολλὰ μὲν ἡγωνισμένοι, πολλὰ
δὲ καὶ πολλάκις εὐξάμενοι ταύτην ἰδεῖν τὴν ἡμέραν ὡς ἦδη καὶ
τῶν μελλόντων ἱσομένην προάγγελον; τὴν αὐτὴν καὶ ἀρχὴν τῶν
πραγμάτων, καὶ τοῦ τέλους κήρυκα διαπρύσιον; τίς ἀξίως ὑμᾶς
μακαρίσει; τίς δ' εὐφημήσει διόντως, ἦδη τῶν πόνων ὑμῶν ὁρῶντας
τις καρποὺς ἀναβάλλοντας; Μακαριώτατος πάντων, νῦν ὄντως ὑπάρ-
χης μακάριος, καὶ εἴ τι μᾶλλον ἔση, ἱεροδὸν θεοῦ ἡγουμένου εἰς

λῶν, καὶ ἡρώτησε τοὺς αὐτῶν καρδινάλιους, καὶ ἀρχιερεῖς, καὶ ἐπισκόπους, καὶ ἅπαντας τοῦ κλήρου, λέγων Στέρξτε ταῦτα, ἅπτερ ἐγράφησαν καὶ ἀνεγνώσθησαν σήμερον ἔμπροσθεν ὑμῶν; οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον· Στέρξομεν καὶ ὁμολογοῦμεν· τότε ἡρώτησαν καὶ οἱ Γραικοὶ τοὺς αὐτῶν ἀρχιερεῖς, ὁμοίως καὶ πάντας τὸ αὐτό· καὶ εἶπον αὐτοί· Στέρξομεν καὶ ὁμολογοῦμεν, καὶ ἔγραψαν τὴν ὁμολογίαν τῶν δύο μερῶν, καὶ ἐκηρύχθη ἡ σύνοδος καὶ τὸ κᾶθισμα ἐν χώρᾳ τῆς Φιρράριας, καθὼς ἄνωθεν εἴρηται.

Τούτων οὖν εἰρημένων καὶ γνωμένων, καὶ τῶν ἀρχιερέων μικρὸν καθίσαντων, ἀναστάντες ἤρξαντο πάντες δοξολογεῖν καὶ ὕμνους ἀναφέρειν τῷ Θεῷ. γνωμένης οὖν τῆς εὐχῆς καὶ τοῦ ὕμνου παυσάμενου, γέγονε τὴν τελευτὴ ἀπόλυσις. Ἀλλὰ τίς διηγήσεται, ἢ τίς δύναται ἐξηγεῖσθαι κατὰ μέρος τὰ τότε πραχθέντα λεπτομερῶς, τὰς τάξεις τῶν πατριαρχῶν, τὰς ἰσοτιμίας τῶν βασιλέων, τοῦ βορείου μεθρῶν τὸν καλλωπισμὸν, πῶς ἐκαθέζοντο οἱ ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς, φοροῦντες πᾶσαν ἀρχιερατικὴν στολήν· τοῦ νοτίου μεθρῶν τὴν λαμπρότητα τῶν ἀνατολικῶν ἀρχιερέων, τὰς κατὰ τάξιν καθέδρας καὶ ἀναβάθρας καὶ ὑποπόδια, τὸ πλῆθος τῶν κληρικῶν, τὸν ἀριθμὸν τῶν νοταρίων, τῶν ἀρχόντων τὴν κατέστασιν, καὶ ἑπλάς ὅλον τὸ συνέδριον τὸ πολυπληθές; ἀλλ' ὅμως ἐλύθη ἡ σύνοδος, καὶ ἀπῆλθεν ἕκαστος ὅπου ἐβούλετο.

Παριλθούσων τοίνυν τῶν ἡμερῶν τοῦ πάσχα, καὶ τοῦ καιροῦ πλεμμειλούντος, ἡ ἐκκλησία τῶν Λατίνων ἐθέτει αἰεὶ, μὴ ἐν κωδῆ παρέρχισθαι τὸν καιρὸν, ἀλλὰ συνέρχισθαι συγχῶς τοῦ ἐξετάζειν τὰ δόγματα. ἡμεῖς δὲ ἐλθόμεν, ἕδικον εἶναι διαλέγεσθαι, μὴ παρόντων τῶν ἀρχιερέων τῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ συνόδῳ συνελθόντων. Πολλῆς οὖν διαρείας γνωμένης, μέλις κατενεύσαμεν διὰ θεράπειαν τινὰ τῶν πραγμάτων, ἵνα ἐξετάζωνται θατέρω αἱ δόξαι περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ περὶ ἄλλων ζητημάτων ἐκκλησιαστικῶν. καὶ δὴ ἐποιήσαμεν ἀμφότεροι ἐκλογὴν καὶ ἐξελέξαντο οἱ Λατῖνοι ἐκ τοῦ μεθρῶν αὐτῶν καρδινάλεις δύο, μητροπολίτας δύο, ἐπισκόπους δύο, καὶ ἱερομονάχους δύο, ἀββάδας δύο, καὶ νοταρίους δύο, ὁμοῦ δώδεκα. ἐξελεξάμεθα καὶ ἡμεῖς ἐκ τῶν πρώτων ἀρχιερέων δύο, καὶ ἀπὸ τῶν μέσων δύο, καὶ ἐκ τῶν τελευταίων δύο, καὶ ἀπὸ τῶν ἡγουμένων δύο, καὶ σταυροφόρους δύο, καὶ νοταρίους δύο,

ἡμεῦ δ' ὁδὸν καὶ ἀπεκατωτάσαμεν τούτους διαλέγσθαι. καὶ ἀπερχόμενοι καὶ ἑβδομάδα δύο ἡμέρας, ἐν τῇ ναυί τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου διαλέγοντο.

Ζήτημα περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός.

Τῇ οὖν τετάρτῃ τοῦ ἰουίου μηνὸς ἐκάθισε μερικῶς ἡ σύνοδος, καὶ ἐξήτησαν οἱ Λατῖνοι περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός, λέγοντες· ὅτι ἐστὶ πῦρ καθαρτήριον, ἔχουν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καθαρίζονται τῶν ἁμαρτωλῶν αἱ ψυχαὶ διὰ τοῦ πυρός τῶν ἐχόντων ἁμαρτήματα συγγνωστὰ, συνιεργούσης καὶ τῆς ἐκκλησίας διὰ δεικνύσας τῶν ἰσίων. ἔτι δὲ καὶ διὰ τῶν λειτουργιῶν καὶ ἐλεημοσιῶν λυτροῦνται τῶν κολάσεων· καὶ ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἁγίων καὶ δικαίων ἐν τῇ οὐρανῷ εἰσι, καὶ ἀμείψας τῇ τριάδι παρίστανται, καὶ ὅτι ἀπολαύουσι τῶν ἀγαθῶν τῶν δὲ ἁμαρτωλῶν καὶ ἀμετανοήτων αἱ ψυχαὶ ἐν τῷ φθγ εἰσὶ καὶ κολάζονται, ὡς ἡ τοῦ Ἰούδα ψυχὴ· καὶ ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ τόποι καὶ αἱ διαφοραὶ, ἔχουν τῶν ἁγίων αἱ ψυχαὶ ἐν τῇ οὐρανῷ, τῶν δὲ ἁμαρτωλῶν καὶ ἀμετανοήτων ἐν τῷ φθγ, ὡς τοῦ Ἰούδα· ὁ μῖσος δὲ τόπος, τῶν ἐχόντων συγγνωστὰ ἁμαρτήματα, τοῦτ' ἐστὶν οἱ ἐξομολογησάμενοι τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν, καὶ κοινωθέντες τοῦ τιμίου σώματος ἐν ᾧ θανάτου, πλὴν χριστοῦσι κανόνα. καὶ ταῦτα ἐξεζήτησαν ἐγγράφως οἱ Ἱταλοί· καὶ ἔτι ὁ ἀπόστολος λέγει· Ἐνὸς ἐκάστου τὸ ἔργον ἑποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει· καὶ Οὗτος σωθήσεται, ὡς διὰ πυρός· * καὶ πολλὰς μαρ-

* Κορ. α' 3, 13. 15.

τυρίας ἁγίων ἀνέγνωσαν, καὶ ὅτι τοῦτ' ἐστὶ τὸ πῦρ τὸ καθαρτήριον ἐν τῇ ἰουστῳτι λαμβάνουσιν οἱ Ἱταλοί, καὶ ὅτι καθαρίζεται ἡ ψυχὴ διὰ τοῦ πυρός· καὶ ἀπολογηθέντων τῶν Γραικῶν εἶπεν ὁ Ἐπίσκopus· Ὅσα εἶπατε, καὶ τὰς μαρτυρίας τῶν ἁγίων ἅς ἀνέγνωτε, στήριξε αὐτὰς ἡ ἐκκλησία τῶν Γραικῶν, καὶ ἀναγνώσκει αὐτάς, καὶ περὶ τούτου ὀλίγη ἐστὶν ἡ διαφορά. πλὴν ἐγγράφως ἀπολογησόμεθα· καὶ δότε ἡμῖν τὴν γραφὴν, ἔφη, ἵνα ἀπολογηθῶμεν ἐν ἐκείτῃ κεφαλῇ, καὶ πῶς νοεῖται παρὰ τῶν Γραικῶν, καὶ τίς ἴστω ἡ διαφορά.

Καὶ ἀκούσαντες οἱ Ἰταλοὶ ἐχάρσαν, καὶ ἐδόξασαν τὸν Θεὸν, καὶ ἔλαβον τὴν γραφὴν, καὶ ἀνιχάρσαν ἀπ' ἀλλήλων.

Τῇ οὖν τετάρτῃ καὶ δεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός, συνήχθησαν πάντων ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ καὶ κλείσαντες τὰς θύρας, ἵνα μὴ συγχέωνται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἐκάθισαν. καὶ δὴ ἀπελογήθησαν ἐν ἐκείνοις τοῖς κεφαλαιαῖς οἱ Γραικοί, καὶ ἦν ὁ λαῶν Βυσσαρίων ὁ μητροπολίτης Νικαίας, ἐγγράφως λύων καὶ ἑρμηνεύων τὸ καθ' ἐν κεφάλαιον, ὥς οἱ ἡμέτεροι ἐξηγῆται καὶ διδάσκαλοι τῶν Γραικῶν ἐξηγοῦνται. Ὅτι τὸ μὲν πῦρ ἐκείνο, ὅπερ λέγει ὁ ἀπόστολος, ξύλα, χόρτον, καλάμην, ἐνός ἐκάστου τὸ ἔργον ὑποῖον ἐστὶ, τὸ πῦρ δοκιμάσει *, τὰς πράξεις λέγει, καὶ τὸν βίον ἐν ἑβρίσῃ ἕκαστος ἐν τῷ κόσμῳ, εἴτε πονηρὰς, εἴτε ἀγαθὰς· καὶ εἴ τις τὸ ἔργον μένει ὁ ἱεροδόμος, μισθὸν λήψεται· καὶ εἴ τις τὸ ἔργον κατακρήσεται, ζημιωθείσεται. ἔγουν, τὰ μὲν ἀγαθὰ ἔργα μένουσι, καὶ οὐ κατακαίονται, οὔτε ἀφανίζονται, τὰ δὲ πονηρὰ ἔργα κατακαύσονται, ἀντὶ τοῦ ἀφανισθήσονται· αὐτὸς δὲ σωθήσεται, ὥς διὰ πυρὸς σωθήσεται δὲ διὰ πυρὸς, ἔγουν, οὐκ ἀφανισθήσεται, ἀλλὰ μόνῃ ἐν τῷ πυρὶ βασανιζόμενος αἰωνίως. καὶ ὅτι τὸ πῦρ ἐκεῖνο ὁ λέγει ὁ ἀπόστολος, διὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα λέγει, οὐχὶ δὲ διὰ τὸν ἐνεστώτα, καθὼς ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει· Καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς

* Ματθ. 25, 46. κώλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον· * καὶ τό· Ὁ σκόληξ

* Μάρκ. 9, 43. αὐτῶν οὐ τελευτᾷ καὶ τὸ πῦρ οὐ σβείσθῃσεται *, διὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα μόνον νοοῦσιν οἱ Γραικοί.

Οἱ δὲ Ἰταλοὶ καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι πῦρ ὁμολογοῦσι, καὶ καθαρισμὸν διὰ πυρὸς, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι πῦρ ὁμολογοῦσι καὶ οὐ καθαρτικὸν, ἀλλ' αἰώνιον· καὶ ἐν τῷ νῦν καθαρισμὸν λαμβάνουσιν αἱ ψυχαὶ διὰ τοῦ πυρὸς, καὶ ἀπολύονται κατὰ τὸ ἡμάρτημα ἐκάστευ· ὁ μὲν ἔχων πολλὰς ἡμαρτίας, πολὺν καιρὸν καθαρίζεται καὶ ἀπολύεται, ὁ δὲ ὀλίγας, γοργότερον καὶ ἀπολύεται, συνεργούσης καὶ τῆς ἐκκλησίας ὡς προϊέμεν, καὶ ὅτι πάντες διὰ πυρὸς καθαρίζονται. λαμβάνουσιν οὖν οἱ Ἰταλοὶ τοῦτο τὸ πῦρ. καὶ ἐν τῷ νῦν μερικῶς, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰωνίως· καὶ τοῦτο τὸ νῦν καθαρτήριον ὀνομάζουσιν.

Οἱ δὲ Γραικοὶ ἐν τῷ μέλλοντι μόνον νοοῦσι τὸ πῦρ, καὶ κώλασιν μερικὴν τῶν ψυχῶν, καὶ ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἡμαρτωλῶν πο-

ρῶσονται εἰς τόπον σκοτεινόν, εἰς τόπον λύπης, καὶ λυποῦνται μέρικως, καὶ κολάζονται ὑπερβόμηναι τοῦ θείου φωτός, διὰ δὲ δεισιπνείας καὶ λειτουργιῶν παρὰ τῶν ἱερῶν καὶ δι' ἐκσημοσινῶν ἀποκαθαίρονται, ἤθουν λυτροῦνται τοῦ τόπου ἐκείνου τοῦ σκοτεινοῦ, καὶ τῆς θλίψεως, καὶ ἀπολύονται· οὐ μὴν δὲ καθαίρονται διὰ πυρὸς, οὐδ' ὑπέρβην πυρὸς ὁμολογοῦσιν οἱ Γραικοὶ κατὰ τοὺς Ἰταλοὺς, ἀλλ' ὑπὲρ μόνον ἡ προσευχὴ ἢ δέσις καὶ ἡ ἐλαχιστοσύνη.

Ἔστι δὲ μεταξὺ τούτων ἡ διαφορὰ αὕτη· Οἱ μὲν Γραικοὶ κόλασιν, καὶ λύπῃ, καὶ κόπον κολάσεως λέγουσι, πλὴν οὐ διὰ πυρὸς, οἱ δὲ Ἰταλοὶ κόλασιν καὶ καθαρισμὸν διὰ πυρὸς, καὶ οἱ μὲν Γραικοὶ οὐ τελείως λέγουσιν ἀπέλαβεν τὰς καλὰς, οἵτινες κολάζονται σήμερον, ἀλλ' ἀναμίνουσι καὶ τὰ σώματα, ὥστε καὶ τῶν ἁγίων αἱ ψυχαὶ ἀπέλαβεν μὲν τὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' οὐ τελείως· τότε δὲ τελείως ἀπολαύσουσιν αὐτῶν, ἐν τῇ ἀναστάσει, μετὰ τῶν σωμάτων, κατὰ τὸν ἀπόστολον λέγοντα· Καὶ οὗτοι πάντες μαρτυροῦντες διὰ τῆς πίστεως, ὡς ἐκοιμήσαντο τὴν ἡπαρμένην*, ἤθουν οὐκ ἐκοιμήσαντο διὰ τῶν σωμάτων, ὅταν δὲ ἐνθάδῃ αἱ ψυχαὶ τοῖς σώμασιν ἐν τῇ ἀναστάσει, τότε τελείως ἀπολαύσουσιν· οἱ δ' Ἰταλοὶ, ὅτι αἱ μὲν ψυχαὶ τῶν κολαζομένων οὐ τελείως κολάζονται, λυπομένων τῶν σωμάτων, τότε γὰρ μετὰ τῶν σωμάτων κολασθήσονται αἰωνίως· αἱ δὲ τῶν ἁγίων ψυχαὶ τέλειον ἀπέλαβον τὸν στίφανον ἐν οὐρανοῖς, νῦν μὲν καθὼς ψυχαί, τότε δὲ ἐνδυσάμεναι τὰ σώματα αὐτῶν αἰωνίως εὐφρανθήσονται. οὗτοι φάλλου καὶ ἡ ἐκκλησία τῶν Γραικῶν, καὶ τῶν Ἰταλῶν ὁμοίως τοῦτο δοξάζει καὶ ὁμολογεῖ μεγαλοφώνως· τινὲς δὲ τῶν Γραικῶν καὶ τοῦτο δοξάζουσιν, ὅτι οὐκ ἀπέλαβον αἱ ψυχαὶ τῶν ἁγίων τελείως, ἀλλ' ἐν ἰδίῳ τόπῳ εἰσὶ καὶ εὐφραίνονται, ἐνθυμούμενοι ὅτι μέλλουσιν ἀπολαβεῖν τὸν τέλειον στίφανον, καὶ τελείως ἀπολαβεῖν τῶν ἀγαθῶν, καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἀκούσαντες οἱ Ἰταλοὶ ἐζήτησαν τὴν γραφὴν τῶν Γραικῶν τοῦ ἀπολογηθῆναι αὐτοῖς ἡγγραφῶς, καὶ ἐδόθη αὐτοῖς.

Καὶ τῇ πέμπτῃ καὶ εἰκοστῇ τοῦ αὐτοῦ μηνός, πάλιν ἐκάθισαν ἐν τῇ αὐτῇ τόπῳ, καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ εἶπον, καὶ ἔθηκαν μικρὰν διαρίαν, ἵνα ἡγγραφῶς δείξουσιν οἱ Ἰταλοὶ, ὅτι κόλασις καὶ πῦρ καθαρτήριον ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦ πυρὸς καθαρίζονται, συνεργούσης

καὶ τῆς ἐκκλησίας διὰ δυνάμεων καὶ λειτουργιῶν, καὶ ὅτι τὸ πῦρ καὶ ἐν τῇ νῦν αἰῶνι μερικῶς ἔστι, καὶ ἐν τῇ μέλλοντι αἰωνίως.

- Καὶ τῇ εἰκοστῇ ἐβδόμῃ τοῦ αὐτοῦ μὲν πάλιν ἐκείδισαν, καὶ ἀνέγνωσαν οἱ Ἱταλοὶ πολλὰς μαρτυρίας ἐγγίων, καὶ παραδείγματα, καὶ ἀποδείξεις, καὶ τοῦ ἀποστόλου τὸ ῥητόν· Οὗτος δὲ σωθήσεται, ὡς διὰ πυρός. * καὶ ὅτι τὸ σωθήσεται ῥῆμα σωτηρία καὶ βοήθεια καὶ λύτρωσις τῶν κακῶν καὶ ἀναφυγὴ καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἐπὶ καλοῦ νοεῖται καὶ λαμβάνονται· οὐχὶ δὲ ἐπὶ κακοῦ κατὰ τὸν προ-
- * Ψαλμ. 11, 2. φάτην λέγοντα· Σῶσόν με κύριε, ὅτι ἐκλήρομαι ἔσθης. * καὶ· Σῶσον τὸν δούλόν σου ὁ Θεός μου τὸν ἐλπίζοντα ἐπὶ σέ. * καὶ· Κύριε ὁ Θεός τῶν δυνάμεων ἐπίστρεψον ἡμᾶς, καὶ ἐπέστανεν τὸ πρῶτον σου καὶ σωθώμεθα. * καὶ ὁ Πέτρος καταποντιζόμενος ἐν τοῖς ὕδασι πρὸς
- * Ψαλμ. 85, 2. τὸν Χριστὸν εἶπεν· Κύριε σῶσόν με. * καὶ ἐκπλώσας ὁ Χριστὸς τὴν χεῖρα ἐπιλάβετο, καὶ ἔσωσεν αὐτόν· καὶ· Σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα. * καὶ· Σῶσον ὁ Θεός τὸν λαόν σου. * ἰδοὺ τὸ ῥῆμα τοῦτο, τὸ Σῶσον ἐπὶ καλοῦ λέγεται, οὐχὶ δὲ ἐπὶ κακοῦ· καὶ ἕτερα πολλὰ περὶ τοῦ Σῶσον ἐγγράφως ἀπέδειξαν, καὶ πρὸς τοὺς Γραικοὺς εἶπον· Ὑμεῖς δὲ οἱ Γραικοὶ τὸ Σῶσον ἐπὶ κακοῦ λαμβάνετε, λέγοντες· Οὗτος δὲ ὡς διὰ πυρός σωθήσεται.

- Καὶ εἶπον οἱ Γραικοὶ· Τοῦτο ἐγγράφως ἀποδέξομαι, καὶ ἕτερα πολλὰ εἶπον· καὶ ὅτι ὁ διάβολος, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐκποσόντες ἐκ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ παρὰ μικρὸν ἔλαβον σάρκα, καὶ οἱ ὄντες αἰῶλοι μερικῶς ὑλικώθησαν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς τὰ ὑλικά σώματα τρέχουσι, καὶ ἀναπαύονται ἐν τοῖς σώμασι, ὡς τὸ λέγων· Εἰ ἐκβάλλεις ἡμᾶς κύριε, ἐπίστρεψον ἡμῖν ἀπειθεῖν εἰς τὴν ἐγίλας
- * Ματθ. 8, 31. τῶν χοίρων*, καὶ ἐπίστρεψον αὐτοῖς, καὶ ὤρμησιν ἢ ἐγίλῃ κατὰ τοῦ κρημοῦ.

Διὰ τοῦτο καὶ ἐν σώμασι ἀνθρωπείνοις ὀρίζονται κατοικεῖν· ἀναπαύονται γὰρ ἐν αὐτοῖς. ἰδοὺ ὡς ἐκ μέρους σαρκικοὶ εἰσι, καὶ μέλλουσι κελάζεσθαι, καὶ τὴν ὕλην ἣν ἔλαβον, μέλλουσι κατακαίειν ἐν πυρὶ αἰωνίως· οἱ ἄγγελοι παντοίας εἰσὶν αἰῶλοι, ὡς ἔπαιστοι, καὶ οὐδέμια ὕλη ἵσθιν ἐν αὐτοῖς.

Καὶ εἶπεν οἱ Γραικοὶ καὶ περὶ τούτου ἐγγράφως ἀπολογηθῆναι· καὶ οὐκ ἠδύλον φανεῖσθαι τὴν δόξαν αὐτῶν τελείως οἱ Γραικοί, ἀλλὰ μόνον ποιῆσθαι τὰς ἐρωταποκρίσεις ἐκπληγίως καὶ τὰ κα-

δίεσμα, εἰς τὸ βαστάζεσθαι τὴν σύνοδον, ὥς ὅτου ἔλθωσιν οἱ πρέσβεις ἀπὸ τῶν ῥηγμάτων.

Ἐν δὲ τῇ δεκάτῃ ἔκτῃ τοῦ ἰουλίου μηνός, ἡμέρῃ τετάρτῃ, ὤρσαν ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπεῖλθον ὅπαντες οἱ ἀρχιερεῖς εἰς τοὺς οἶκους τοῦ πατριάρχου καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἔφηνπος, καὶ ἐκάθισαν οἱ ἀρχιερεῖς ἐπὶ πύθου, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπὶ θρόνου, καὶ ὁ πατριάρχης κατὰ τὴν τάξιν αὐτοῦ, καὶ ὁμιλήσαντες συμβουλευτικῶς τὰς δόξας αὐτῶν ἐπορεύσαντο γινῶναι, εἰσὶν οἱ ἄγιοι ἀπέλαβον τὰ ἀγαθὰ τελείως, ἢ οὐκ ἀπέλαβον· καὶ ἀνέγνωσαν πολλὰς γραφὰς τῶν ἁγίων περὶ τούτου· καὶ ᾤρισεν ὁ βασιλεὺς, ἵνα γράψῃ ὁ καθὼς τὴν δόξαν αὐτοῦ· καὶ οἱ μὲν ἔλεγον, ὅτι οὐκ ἀπέλαβον, ὡς ὁ ἀπόστολος λέγει· Καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κριτῶν πᾶν προβλεψαμένους, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν *.

* Ἐβε. 11, 30.

Ἄλλοι δὲ ἔλεγον, ὅτι τελείως αἱ ψυχαὶ τῶν ἁγίων ἀπέλαβον τὰ ἀγαθὰ, καὶ τέλειον ἀπέλαβον τὸν στέφανον ἐν οὐρανοῖς, καὶ ἀμέσως τῇ τριάδι παρίστανται· ἄλλοι πάλιν ἔλεγον· Ἐν τῷ τῷ εἶσιν ἀναπαύσει, καὶ βλέπουσι μόνον καὶ εὐφραίνονται μικρόν. ἔλαβε δὲ ὁ βασιλεὺς ἐγγράφως ἐκάστου τὴν ὁμολογίαν καὶ τὴν δόξαν, καὶ πολλὰ ἐξετάσαντες ὁμίλουν τὰ αὐτὰ, ἀπὸ πρωῒ ὥς ἑκτῆς ὥρας τῆς ἡμέρας, καὶ πολλὰ ἐγώπητο περὶ τούτου φιλονικία. τέλος δὲ πάντων ᾤρισεν ὁ βασιλεὺς ἐλθεῖν τῇ ἐπαύριον, καὶ πάλιν περὶ τῶν αὐτῶν εἰπεῖν, καὶ δὴ συνήχθησαν πάλιν ἰουλίου δεκάτῃ ἑβδόμῃ, καὶ περὶ τῶν αὐτῶν πολλὰ ὁμίλουν. Ἔστησαν οὖν τοῦτο, ὅτι ἀπέλαβον καὶ οὐκ ἀπέλαβον· ἀπέλαβον μὲν τελείως αἱ ψυχαὶ καθὼς ψυχαὶ, μέλλουσι δὲ ἀπολαβεῖν καὶ τελειώτερον ἐν τῇ ἀναστάσει μετὰ τῶν σωμάτων τῶν ἰδίων, καὶ τότε λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος, ἢ καὶ ὡς τὸ φῶς, ὅπερ ἔλαμψεν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ ὄρει Θαβωρίῳ.

Τούτων οὖν οὕτω ληγομένων, ἡμεῖς ἐκδεχόμεθα τὰ γένη τῶν λατῶν, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ πάσα διερρημένῃ σύνοδον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῆς δικαιοσύνης δὲ παρρηγομένης, οὐδεὶς τῶν παρ' ἐκείνοις ἐρχόμενος ἐγνωρίζετο. Ἄλλη δὲ πληρὴ καὶ ἄλλο κακὸν ἡμῖν ἐπεπήδωκεν· τί τὸ κακόν; λοιμὸς θανάτου ἐπέπαισε τὴν φεβρουάριον, καὶ δουλοῦν καὶ ἄνθρωποι θάνατοι ἔθλιβον αὐτήν· ἡμεῖς δὲ τῇ φόβῳ

τοῦ θανάτου καὶ τῇ δειλίᾳ συνεχόμενοι, φρενῆται σχιδὼν γιγόνεσθαι, καὶ ἰλυπούμεθα σφόδρα διὰ τὴν ἀργίαν τοῦ καιροῦ, καὶ ἐκλυδωνιζόμεθα διὰ τὴν τοῦ θανάτου ἀπειλήν· καὶ τὸ δεινότερον, ὅτι νόσω τρυχωθεῖς, καὶ λάβρω πυρετῷ κατασχεθεῖς ὁ Σάβδιων ἐκείνος κύρις Διονύσιος, τοποτηρητὴς ὢν τοῦ Ἱεροσολύμων, ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη παρ' ἡμῶν λαμπρῶς. τοῦτο εὖ μικρῶς ἡμᾶς ἐφίβησεν, ἀλλ' ὅμως Θεοῦ εὐδοκίᾳ μόνος ἐκεῖνος ἀντὶ πάντων ἡμῶν * ἀπεκλήθη εἰς τὰς αἰωνίους μονάς, ἡμεῖς δὲ τῷ φόβῳ συνασπαχθέντες ἐστινάζομεν.

* ἐν ἄλλῳ ἡμῶν
ἕως τοῦ νῦν.

Τούτων οὕτω γενομένων, ἡ διαμρία τῶν τισσάρων μετῶν παρηλθε, καὶ οὔτε οἱ ἐν τῇ Βασιλείᾳ ἦλθον, οὔτε ἄλλος τις τῶν Ἱταλῶν. μὴ ἰχόντων δὲ πῶς ἄλλως ποιῆσαι, ἠνάγκαζεν ἡμᾶς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἐνιργεῖσθαι τὴν σύνοδον τοῦ διαλέγισθαι καὶ χωρὶς τῆς παρουσίας τῶν συνοδικῶν. ἔλγε γὰρ ὁ πάππας, ὃνθα εἰμὶ ἐγὼ μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πατριάρχου, ἐκεῖ ἐστὶν ἡ σύνοδος ἄπασα τῶν Χριστιανῶν· καὶ μάλιστα ὅτι πάρεισιν οἱ πατριάρχαι πάντες, καὶ οἱ καρδινάλιοι ἡμῶν. Ἡμεῖς δὲ τῶν πλείων τὴν ψῆφον καὶ γνώμην φοβούμενοι ἐδειλιῶμεν, μήπως αἱ πλείους * ψῆφοι κατασχύσωσι κατὰ τὸν νόμον τῶν ψήφων· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐλύθη παρ' αὐτῶν. Καὶ οὕτω γνώμῃ κοινῇ ἠρξάμεθα διαλέγισθαι, καὶ ἐξετάζειν περὶ τῶν δύο ὑποθέσεων, εἰ ἔξεστι προσθεῖναι τῷ συμβόλῳ, καὶ εἰ τὸ προστεθὲν εὐσεβές ἐστι.

* ἐν ἄλλῳ
πλείως.

Τῶν ἐν τῇ Φιρράρῃ συνελθόντων πατέρων.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ Α.

Μηνὶ ὀκτωβρίῳ, ὀγδόῃ, ἰνδικτιῶνος δευτέρας, ἠρξάτο διαλέγισθαι ἡ οἰκουμένη σύνοδος, καὶ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἐβδομάδος ἐγένετο ἡ συνέλευσις οὐκ ἐν τῇ ἐπισκοπῇ, ὃνθα ἡ οἰκουμένη σύνοδος ἀνεκαρύχθη, ἀλλ' ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ πάππας, ἐν τῇ ναῷ τοῦ παλατίου, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἀσθενῆ· ποδελγία γὰρ κατέχευεν αὐτὸν, καὶ οὐκ ἠδύνατο τὰς συνελεύσεις ποιεῖν ἐν τῇ ἐπισκοπῇ, καίτοιγε τοῦ ναοῦ τῆς ἐπισκοπῆς εὐρυχώρου ὄντος, καὶ προκατασκευασμένου πρὸς τὸ γίνεσθαι αὐτὸ ἐκεῖ τὰς συνελεύσεις· ἀλλ' οὐκ

ἦντο ἐκεῖσε καθὼς ἔφημεν, ἀλλ' ἐν τῷ ναυί τοῦ παλατίου, τά-
ξιος τῶν Θρόνων τιθείσης, καὶ τοῦ βορείου μέρους τοῖς Λατίνοις
δοθέντος, καθὼς προσιτέτακτο θ.

* ἐν ἄλλῳ
προσιτέτακτο.

Προκαθίσαντος τοίνυν τοῦ πάπα, καὶ τοῦ Θρόνου τοῦ βασι-
λέως τῶν Ἀλαμανῶν κειοῦ ὡς εἰρήκαμεν ὄντος, ὁ γὰρ βασιλεὺς
ὡς παρῆν, ἐκάθισαν οἱ καρδινάλιοι κάτωθεν πρὸς δυσμὰς· καὶ
μετ' αὐτοὺς οἱ ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἡγούμενοι,
ἐπαντες κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν· ἄνωθεν δὲ τοῦ πάπα πρὸς τὸ
δυοαστήριον, ἐκαθίζοντο οὐ μὲν τὰ Θρόνων καὶ σοπιδίων, ἀλλ' ἐν
τῷ πατάματι νοτάριοι τε καὶ πριμικήριοι, καὶ τῶν ἀξιωματικῶν
τις. ἔμπροσθεν δὲ τοῦ πάπα, καὶ ἐν τοῖς ὑποποδίοις αὐτοῦ, καὶ
ἔμπροσθεν τοῦ βασιλικοῦ Θρόνου, ἐκαθίζοντο καβαλλάριοι τε καὶ
μαρκέσιοι, κῆντοι καὶ δουκάδες, καὶ οἱ τοποτηρηταὶ τῶν κουμ-
ρουλίων, τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῶν δημοκρατιῶν. οἱ δὲ τοῦ ἡμε-
τέρου γένους οἱ Γραικοὶ, τὸ νότιον μέρος καθὼς ἀνωτέρω ἔφημεν,
περίλαβον. προκαθίσαντος τοῦ βασιλέως, ἐκάθισε καὶ ὁ πατριάρ-
χος μετρίωτέρα * τοῦ πάπα, ὅτι κατ' ἀντικρὺ αὐτοῦ ἐκαθίζετο
ὁ βασιλεὺς, καὶ ἦν ἕρα κατ' ἀνάγκην καθίζεσθαι τὸν πατριάρχην
ὡς πειθαρχίας τίσσεας κάτωθεν· ἀλλ' ὁ Θρόνος αὐτοῦ, εἰ καὶ
οὐχ ὑπῆρχεν ὑψαλὸς ὡσπερ ἐκείνου, ἀλλ' ἐνδιδυμένες ἦν καὶ αὐτὸς
κακίνῃ, καὶ μὲν τὰ ὑποποδίου κακίνου, κατὰ πάντα ὅμοιος τῷ τοῦ
πάπα. εἴτα ἐκάθισαν οἱ τοποτηρηταὶ τῶν πατριαρχῶν ἐπὶ τοὺς Θρό-
νους αὐτῶν, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ μητροπολίται κατὰ τὴν τάξιν αὐ-
τῶν, εἴτα οἱ ἡγούμενοι. ἐν ἄλλῳ δὲ σκάμνῃ κατ' ἀντικρὺ τοῦ πα-
τριάρχου ἐκάθισαν οἱ σταυροφόροι, καὶ μετ' αὐτῶν τῶν ἐκκρίτων
τινίς. ἄνωθεν δὲ τοῦ βασιλέως πρὸς τὸ σκυοφυλάκιον ἐκάθισαν
ὡς σοπιδίῳ ὁ τοῦ βασιλέως ἀδελφὸς κύρις Δημήτριος, εἴτα οἱ ἄρ-
χοντες οὐκ ἐν σοπιδίοις, ἀλλ' ἐν τῷ πατάματι· σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ
οἱ τοποτηρηταὶ τῶν αὐθιγτῶν τῆς ἀνατολῆς.

* ἐν ἄλλῳ εἰς
τι μικρὸν μετρ.

Μέσον δὲ τοῦ ναοῦ πρὸς μὲν τὸ δυοαστήριον, ἐκάθισαν οἱ
δωλογόμενοι τῶν Λατίνων, τὸν ἐριθμὸν ἕξ, βλέποντες πρὸς δυ-
σμὰς· ἀπὸ δὲ τοῦ δυτικοῦ μέρους ἐκάθισαν οἱ ἕτεροι ἕξ τῶν Γραι-
κῶν, βλέποντες κατ' ἀνατολὰς πρὸς τοὺς διαλεγομένους. ἵππαν
δὲ τοῦ δυοαστηρίου προὔκειτο τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον ἀντισυγμέ-
νῳ, καὶ ἕξ ἐκατέρων τῶν μερῶν αὐτοῦ, αἱ στήλαι τῶν ἱερῶν ἀπο-

στούλων Πέτρου καὶ Παύλου, μετὰ λαμπρότητος ἐκατίρωθεν τριῶν. ὑπῆρχον δὲ οἱ ἐκλογέντες παρ' ἡμῶν, ὁ μετροπολίτης Ἐφέσου κύρις Μάρκος· ὁ Ῥωσίας κύρις Ἰσιδώρος· ὁ Νικαίας κύρις Βασταρίων· ὁ μέγας σκευοφύλαξ ὁ Ξανθόπουλος ὁ λεγόμενος Σιδεροφάς· * ὁ μέγας σκευοφύλαξ κύρις Μιχαὴλ ὁ Βαλσαμῶν, καὶ ὁ κύρις Γεώργιος ὁ Γεμιστός. οἱ δὲ τῶν Λατίνων ὑπῆρχον, καρδινάλις δύο· ὁ τοῦ ἁγίου ἀγγέλου Ἰουλιανὸς ὁ Καισαρίνης, καὶ ὁ τοῦ ἁγίου Σταυροῦ Νεκόλαος ὁ Ἀλβεργάτος, καρδινάλις. Φιρμάνος· ἀρχιεπίσκοποι δύο, ὁ Ῥόδου Ἀνδρέας, καὶ ὁ Φερόλιβιένσις * ἐπίσκοπος Ἰωάννης καὶ δύο διδάσκαλοι τῆς Θεολογίας, ἱερομόναχοι, ἄνδρες σοφοί. Τούτων ἀντικρὺ καθισάντων, ἐφιλοτιμήθη ἡμῖν ἡ ἑναρχὶς τῆς διαλέξεως.

* ἐν ἄλλῃ
Φρουλιένσις.

Προτραπὺς οὖν ὁ Νικαίας καὶ δημηγορήσας, ἐγκωμίους ἐτίμωνε τὴν σύνοδον, καὶ ἑμακάρισε τοὺς ἐξάρχους αὐτῆς ὅσον τὸ ἱκανὸν τῶν γὰρ ἐγκωμίων ὁ ὄγκος, καὶ ἡ τοῦ λόγου φορὰ, καὶ ἡ εὐφορία τοῦ ἐγκωμιαστοῦ ἐπλάτυνε τὸν λόγον ἐπὶ πολὺ. [λαλὼν οἷον οὗτος τὸ ἐνδόξιμον παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πατριάρχου, ἀναστὰς καὶ

* ἐν ἄλλῃ εἶχε
δὲ ὁ λόγος οὕτως.

καλὴν μετάνοιαν ἔρξατο λέγειν οὕτως *.]

Ὁ ΝΙΚΑΙΑΣ ΒΗΣΣΑΡΙΩΝ. Τῶν μεγάλων πραγμάτων οὐ τὰ τέλη μόνον χωρήσαντα κατ' ἐλπίδας εὐφραίνουσι ἀν τοὺς πονουμένους περὶ αὐτά, ἀλλ' οὐδὲν ὅττον καὶ αἱ ἀρχαὶ ἐπιστάσας τῇ γὰρ τοι ἀρχὴν καὶ ἐπὶ πάντων μὲν ἴσως τῶν ἄλλων πολὺ τι δύνασθαι ἀναγκαῖον, εἴπερ ἡμῖς τοῦ παντός ὑπὸ πάντων κοινῇ τῶν σοφῶν ὀνομάσθη καὶ ῥᾶν ἀρχαμένους ἐφικέσθαι τοῦ τέλους, ἡ ταύτης τὸ σύνολον ἀφασθαι τῇ ῥαστάῃ χαριζομένους· μάλα σπουδὴ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμῖν ἔργου τοῦ Θεοῦ καὶ μέγα τι δύνασθαι ἐλπιστίον, καὶ χρηστὸν ὑποτείνουσιν τέλος αὐτὴν νομιστίον. τὸ μὲν τῇ θείᾳ πεισιθέσιν ἐπαγγελίᾳ διδούσῃ θαρβεῖν, ἐν μέσῳ ἡμῶν σχήσειν ἐσόμενον τὸν Θεόν, οὗ παρόντος οὐδὲν ὕλας ἀνέλπιστον, τὸ δὲ καὶ μέγα τιμῆριον τῶν ἐσομένων τὸ γινόμενον ποιοιμένοις. τί γὰρ τοσοῦτον ἦδη χρόνον τὰ τῆς ἐκκλησίας μέλη ἀπ' ἀλλήλων διεῖρηώτα μὴ ἀνέχσθαι συνελθεῖν, ἀλλὰ καὶ πρὸς μόνον ἴσως τῇ ἀκοῇ δυσχεραίνειν, καὶ μένουν τὸ οἰκεῖον ἀγαπῶντα κακὸν νῦν δι' τοσαύτην ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν προθυμίαν ἐγγενέσθαι, ὥστε πολλῶν ὄντων καλυμμάτων, πάνθ' ὅμως ἐν δευτέρῳ θιμένους μένου γινέσθαι τοῦ συντείνοντος πρὸς τὴν ἑνωσιν, πῶς οὐκ ἂν τις ἐπαγγα-

τῆς τῆς θύρας δυνάμει, καὶ ἀπολούθως πωτὸς ἀγαθοῦ θύτο τε-
 μέριον, ἡμεῖς τοῖνυν εὐφροσύνης ἢ σήμερον, καὶ παρίστασι σιρτῶν
 ἀγαλλομένους τῷ πνύματι λαμπαρὰ λαμπρῶν τῶν τιλῶν τὰ προοί-
 μια, μεγάλας μεγάλας καρπῶν ἀπαρχαί· τὰ μηχανήματα τοῦ
 ἰχθυοῦ, καὶ ὃν κατ' ἡμῶν συνέρρεα δόλον, ἐκπολεμούντα ἀλ-
 λήλοισι τοὺς φίλους καὶ ἀδελφούς, μᾶλλον δὲ τὰ τῆς αὐτῆς καφα-
 λῆς μέλα καὶ μέρα, καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιμένος τὸ ποιμνιον, ὑποῤῥεῖν
 ἀρχεται, καὶ διαῤῥῶν τι καὶ λύσεται. καὶ δὴ πρὸς μὲν ἕνασιν
 ἐπὶ τοῦ τῆς διωτικῆς, τὰ δὲ δ' ἡρώματα πρὸς εὐνοϊσμον, ὑπὸ τὴν
 αὐτὴν ἀμφότεροι γυνῆαν συνήχεται πάντες μᾶλλον καὶ βουλόμενοι
 καὶ ἐχόμενοι. συνελλύνεται γὰρ ἅμα μετὰ τοῦ ἰσοῦ σκοποῦ καὶ
 τῆς αὐτῆς προθυμίας, τῇ μὲν νικᾶν ἢ κατᾶσθαι ζητεῖν ἐκ πωτὸς
 οὐδενίαν ἀπογίμνους χάραξ· εἰς γὰρ ἂν οὐ μαθητῶν τοῦτο Χρι-
 στοῦ καὶ συμφέρων ἐνδρῶν, ἀλλὰ τιναν ἱστορῶν, καὶ πάντα σφί-
 σε αὐτοὺς χαρίζομενοι καὶ ταῖς ἰδίας ὀρέξει· τὴν δ' ἀλήθειαν
 ἀνυρεῖν * προθυμοῦμενοι ρόνου, καὶ μετὰ μὴ ταύτης ἀγαθῶντες * ἐν ἄλλῃ
 καὶ τὸ νικᾶσθαι, ταύτης δὲ ὥστε καὶ τὸ νικᾶν ἐκποδούμενοι. ὅστι
 τὴν μὲν ἀλήθειαν ἀναγκαῖον ἂν παρῥησιασθῆναι, καὶ πάντων
 ἐρατῆσασιν περιησέσθαι μὲν τῶν ἄλλως ἐνοχλούντων αὐτῇ, ταῖς
 δ' ἐπ' αὐτῶν ἐνοχουθῆναι ψυχαῖς· τὸ δὲ ψεύδους ἐλαθῆναι ποι μα-
 κρῶν, τὴν μετὰ τῶν τοῦ ψεύδους ἐκτόνον εὐλαχὲς χάραξ, κάκεινον
 ἐρατῆσιν οἱ περὶ πλείονος τὸν τοῦ ψεύδους πατέρα ποιοῦνται, ὅς
 ἐκείνῳ ἡγεμόνι τοῦ βίου πάντα ποιοῦντες καὶ γέγοντες. Τί τις ἂν
 ὑπὸ τοῦ παρόντος ἀντάξιον; τί τις ἂν ἕτερον τῶν φθασάντων εἰς
 ἰσον θύτο τοῖς ἐνοστήσεσι; πάντα τὰ πρότερον ἀποκρύπτεται τοῖς
 παροῦσι, λείπεται πάντα κατόπιν, πάντα δεύτερα τῶν νυνὶ γι-
 γνομένων, πάντες προτῆσται, πάντες εὐφρανθῶμεν τῷ πνύματι,
 πᾶσιν ὃ τοῦ σωτῆρος ὕμνος μελέτω, τὸ μὲν χάριτας ὁμολογοῦσιν
 αὐτῷ τῶν ἐς δεῦρο, τὸ δὲ καὶ τὸ τέλος ἐχόμενος. ἰδῶν τοῖς προοί-
 μιοις συμβαῖνον, οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ συνισφρόντω ἡμῶν ἕκαστος πάντα
 τὰ κατὰ δύναμιν, καὶ ὅσα πρὸς τὸ τέλος ἐποίεουσιν. καὶ τὴν ἐπὶ
 καλῶ καὶ συνοίσοντι ἱερὰν τῶν Χριστιανῶν ἕνασιν. πάντων ἑκτίον·
 πᾶσιν ἰσχυριστίον μεδὲν ἐκλαλοπτότας, μὴ σπουδῆς, μὴ προθυ-
 μίας, μὴ ἀγῶνιν, μὴ πῶν μνησμένους ὅτι οὐκ εὔχεται μόνον
 εἶναι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ὑπερεῖν τῷ θύτῳ οὐδὲ πάντα ἐπιστήναι

παρὰ τοῦ κρείττονος, μηδὲν αὐτοὺς πονομένους, εἴη γὰρ ἂν τοῦτό γε ἐναντίον οἷς διόμιθα, εἰ συλλήπτορα μὲν αὐτὸν σχίσαι εὐχόμεθα, ἡμεῖς δὲ μηδὲν ἡμῶν αὐτῶν ἔργον παρασχοίμεθα ἄξιον λόγου, ἥ καὶ συλλήφαιτο· οὕτω γὰρ ἂν αὐτόν τι μᾶλλον ἔχομεν ἡμῖν συλλαμβανόμενον, ῥᾶν τι πρὸς τὸ τέλος καὶ εὐδαιμότερον ἀφιζόμεθα.

Ὁ καὶ γίνοιτο· θεὸς οὐτως ἐπιστάνας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κροῦσαι σοὶ τὸ ἐπινίκιον καὶ χαρμέσυνον, ὅφ' ἐνὶ μὲν ὑπαρχομένους καὶ τῷ αὐτῷ πνεύματι, ταῦτό δὲ μέλος ἀποδιδόντας, καὶ τὴν αὐτὴν ἡρμοσμένους ἁρμονίαν, ὑπὸ σοὶ μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ κεφαλῇ καὶ ζῆν, καὶ κινῆσθαι, καὶ πνῦν, ταῦτό φρονούντας, ταῦτό φθεγγόμενους, ἀλλήλοις ὄντας ταῦτό. Χριστὲ βασιλεῦ, ἵνα ὅφ' ἡμᾶς βασιλέα καὶ τὸν αὐτὸν σὲ καὶ θύλομεν καὶ ὑχόμεθα, οὐ τῷ τιμῇ ἐξηγορέσθηναι αἵματι, ὃς λύτρον ἂνθ' ἡμῶν πεπραμένον ὑπὸ τὴν ἐμαρτίαν σαυτὸν ἔδωκας ὃς ἡμᾶς κατεχομένους ὑπὸ τοῦ τυράννου ἀφάρπασας. ἐν οὖν καὶ ἡμᾶς αὐτὸς ἄμφω σαυτῷ ποιμένιον ἔργασαι, μὴ ἀνέχου διπρημένων τῶν σῶν, μηδὲ πρόει πολεμοῦντας ἀλλήλοις· μᾶλλον δὲ μὴ θατέρους μὲν πρόει, ἀντιπαιῶν δὲ θατέρων ὑπὲρ ἑκατέρων προῆκας σαυτὸς, τὸ τίμιον αἷμά σου τὸ χυθὲν ἀμφοῖν ἐξηγόνει λουτήριον· κοινὴν οὖν ἡμῖν καὶ τὴν παρὰ σαυτοῦ ῥοτὴν ταῦν χάρισαι, κοινῶς ἀμφοτέροις προσθίμενος, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλεύσας ἡμᾶς ἀμφοτέρους, πρὸς ἐν μὲν καὶ τὸ αὐτὸ τέλος τάξας σαυτὸν, ἐν ἀναλογία δὲ ἀλλήλους ἡμᾶς καὶ σχίσαι τῇ πρὸς ἀλλήλους, μὴ συγχωρήσας ἀπαρτιῖς ἀλλήλων εἶναι καὶ διωστῶτας, κἀντιῦθιν ἐξ ἀνάγκης καὶ τοῦ τέλους ἀποτυγχάνοντας πάντας γε τοὺς ἑτέρους.

Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡ τῶν χαρισμάτων πηγὴ πνεῦμα σοφίας, πνεῦμα συνέσιως, πνεῦμα φόβου Θεοῦ, ὑπὲρ οὗ καὶ μεθ' οὗ ὁ προκείμενος ταῖς ἐκκλησίαις ἀγῶν, ἀπελάσας μὲν ἀφ' ἡμῶν πάντα λογισμὸν ὑπερήφανον, φόβον δὲ Θεοῦ ταῖς ἡμετέραις ἀπάντων ἐνθεῖκας ψυχαῖς, σύνησιν τε καὶ σοφίαν ἡμῖν χαρισάμενον, καὶ μεθ' ἡμῶν ἅμα πάντων τὸν ὑπὲρ σαυτοῦ διενεγκόντων ἀγῶνα, ἀναφῆναις τὴν ἀληθειαν ἄψασιν, ἅτε μὴ τῆς ἀληθείας ὄν μόνον καὶ καλούμενον πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν ἀναγγέλλειν, ἔργον πεποιημένων, κατὰ τὴν τῆς ἀληθείας φωνὴν τὴν ἀληθῆ τε καὶ ἀπαράγραπτον.

Ὁ Θεὸς ἡ Τρίτης, ἡ πάντα μὲν παραγαγούσα λόγους ἀρρή-
 τας, πάντα δὲ συνέχουσα, καὶ προνοούμενη, καὶ κυβερνῶσα, σὺν
 ἡδυνάτῳ ἔργον, μετὰ πάντα μὲν ἴσως τὰ ἔλλα, πρὸ πάντων δὲ
 ὅμως τῶν ὁρομένων ὑπάρχεις, ἐξαιρετὸν καὶ τοῦτο σὴν καὶ βα-
 σιλικὸν οἶμαι, ἐφ' ἰτοίμοις καὶ προκειμένοις τοῖς ἀγαθοῖς ἐπελθὼν
 ἡ τὸν βίον. τοῦτου πολλάκις μὲν ἡ μᾶλλον αὐτὴ σωματικὰ δὴ ταῦτα
 καὶ σωματίζοντα τῇ παρούσῃ ζωῇ προνοῇ, οὐχ ἔττορ δ' καὶ ἔσα
 ἡ τῶν ψυχῆς κατὰστασιν ἀφορᾷ καὶ βελτίωσιν ἢ ἰδὼν ἀγαθὸν
 ἡ ἀλάτεια καὶ τὸ μὴ στανᾶσθαι περὶ τὰ καίρια, ὡς τοῦτο ὄν,
 ἡ ἔχομεν τε καὶ ἔχομεν, τὸ ἄριστον καὶ θυότατον τοῦτο δὴ καὶ
 ἡ ἡμῖν φρυγανεύσεις, χορηγῆσας συνεῖναι τε αὐτῶν, καὶ ἀνα-
 παύσαν ἀσπασάσθαι. συγγνοὺς μὲν εἴ τι αὐτῆς ἡμαρτάνομεν οὐχ
 ἡπίτης, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς περὶ σαυτοῦ λόγοις, ὅς οὐκ αὐτὸς
 μὲν ἀνεξίτητος τε καὶ ἀνεξίτητος [ὑπάρχεις *], ἀλλὰ καὶ
 τῶν σὺν δημιουργημάτων τούτων τὰ πλείονα, καὶ τοὶ ἀμυφρὰ ὄντα
 τῆς σῆς θείας οἰκῆς ἀποχρήματα, καὶ οἷον σκιά τε καὶ εἰδωλὰ
 ἡπίτης δὲ δειομένοις, καὶ τῆς εἰς τὸ φερούσης τὸν μόνον ἀληθινὸν
 διὸν ἡγούμενος ἐπομένους καὶ ὥστερ αὐτὸς τρία ταῖς ὑποστάσεσιν
 ἡ εἴτε προσώποις, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν σώζεις οὐσίαν καὶ φύσιν,
 ὡδὴν τῇ ταυτότητι ταύτῃ προσισταμένου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προ-
 σώπων, οὕτως ἡμᾶς, πολλοὺς μὲν ὄντας καὶ διαφόρων γυνῶν, ἡδὴ
 δι τοῦ ἰχθροῦ ὑποσπίραντος, οἶμοι, καὶ δόξης καὶ πίστιος, ταύ-
 τω μὲν ἀνέλοις τὴν διαφορὰν, ἐν δὲ καὶ ταῦτὸν ἐπομένους ἀπο-
 δέχαις τῇ πίστει καὶ τῇ δόξῃ τῇ περὶ σοῦ οὐδενὸς πρὸς τὸ ἔν εἶναι
 καὶ ταῦτὰ φρονεῖν περὶ σοῦ προσισταμένου, οὐ τῆς τῶν γυνῶν ἐπι-
 ρήτης, οὐ τοῦ τῶν σωματῶν ἀριθμοῦ τε καὶ πλεόνους ἀλλὰ
 ταῦτα μὲν ἡμῖν πύχθω.

Ἔμεῖς δὲ τί φάτε, οἱ τὴν ἱερὰν ταύτην σύνοδον συγκεροῦν-
 τες; οἱ τοῦ πράγματος ἡγιμόναι. οἱ πολλὰ μὲν ἡγωνισμένοι, πολλὰ
 δὲ καὶ πολλάκις ἐξέμενοι ταύτην ἰδίῃν τὴν ἡμέραν ὡς ἡδὴ καὶ
 τῶν μελλόντων ἐπομένην προάγγελον, τὴν αὐτὴν καὶ ἀρχὴν τῶν
 πραγμάτων, καὶ τοῦ τέλους κήρυκα διαπρύσιον; τίς ἀξίως ὑμᾶς
 μακαρίσει; τίς δ' εὐφημήσει διόντως, ἡδὴ τῶν πόνην ὑμῶν ὀρῶντας
 τὴν καρπὸν ἀναβάλλοντας; Μακαριώτατος πᾶτερ, νῦν ὄντας ὑπάρ-
 χης μακάριος, καὶ ἔτι μᾶλλον ἔση, ἐπεὶ δὲν Θεοῦ ἡγουμένου εἰς

* τὰ παρεντε-
 θειμένα λείπει
 ἐν τισιν ἀντι-
 γράφοις.

τέλος καταγνώσων, οἳ ἂν ἐκείνος ἡμῶν ἤγάτατο, πολλά σοι παρὰ Θεοῦ κίεσται. Ἄλλα τὴν ἐξίαν αὐτοῦ ἐκκλησίαν ἐνώσαντι. μέγα σοι ποιούμενος ἔργον, εἰ διαγνώσῃς μέχρι τέλους ἐκκλησιῶν καὶ πάντες μὴ ἐξαίρουν ἐκ μέσου τὰ σκάνδαλα, εἰρήνην δὲ καὶ ἡμίσειαν ἀντιστάζων· πολλὴν ἔχει ζῆλον, πολλὴν μέριμναν, μεγάλαν ἀγρυπνίαν τε καὶ φροντίδα, συναγαγὼν μὴ τὰ τοῦ Χριστοῦ πέντοθι τένα· συνδιασκεψαμένους δ' ἀλλήλοις ἀδελφικῶς τε καὶ συνευμαρτὰς συνελθόντες ἐς ταῦτο περιγεγραμμένης τῆς ἀληθείας. οὐδ' οὐκ ἄλλως ἔρε· πάντες ἴσασιν, ἐγὼ σοι καὶ πάντες μάρτυρες τούτου. ἀλλὰ δὴ καὶ πρὸς τὸ τέλος ἀποσκοποῦντα, πάντα πρὸς ἐκείνο καὶ τάξαι καὶ πρᾶξαι προμεθεύμενον, ὅπως ἂν ἡν ἐν ἀρχαῖς εὐφροσύνην παρεσέμεθα, καὶ δ' ὁδὸν αὐξανομένην τε καὶ προβαίνουσαν πᾶσι πλεονεξίᾳ που περὶ τὰ τέλη, καὶ εἰς τὸν ἔσχατον ἀφίκατο ὅρον. αἱ λαμπραὶ αἱ ἀρχαί, καὶ τοιαῦτά γε τα προέμια, λόγισαι πόσον ἔσται τὸ τέλος· συμβαίνειν τοιαύταις ἀρχαῖς. πόσον δὲ πύξεται μακαρισμοὶ καὶ ἰσαίμων, ὅπως εὐφροσύνης, ὅσον στεφάνων, ὃς καὶ τοσαύτας μὲν προκατεβάλετο φθάσας ἀφορμὰς τῶν πρᾶγματων, τοσαῦτα δ' ἔτι καταβαλῆται;

Ἐχως ἠνταῦθα συλλεγόμενον τε καὶ ἐφόμων, ἐφ' οἷς ἄσπερ δέω, τὸν υἱὸν τε καὶ βασιλέα τὸν εὐσεβέστατον καὶ γαληνότεστον καὶ φιλόχριστον· ὃς πολλῶν ὄντων οἷς κινέσμεναι ἑαυτὸν ἀγαθοῖς ἐξαίρετον ἔχει τὸν περὶ Θεοῦ καὶ τοῦ καλοῦ ζῆλον καὶ τὴν ἐπὶ τῆς εὐσεβείας ἀγωνίαν· ὃς ἡλικιωτὴν ἔχων τὴν ἱεράν ταύτην τῆς ἐξέλιξ τῶν ἐκκλησιῶν ἐνώσας ἔφισεν, οὐ διελίμψαντι σπουδῇ μὴ ἀνερπυλῇ τοὺς καιροὺς, οἳ πρὸς τοῦτο συνοίσειεν, σοφίᾳ δὲ γνώσεως καὶ εὐμῆ καὶ φανέντα ἐρπάσας, καὶ ἐς τόδε δὴ τὸ ὁρώμενον προελαγῆ τὰ τοῦ πράγματος· ὃς πρὸς ἐν τούτῳ τὸ ἀγαθὸν ἀποκρίψαν, καὶ ταύτης ὅλος γεγονὼς τῆς ἐφίσεως, κατεφρόνησε μὲν κινδύνων, ὑπερεῖδεν δὲ τρυφῆς καὶ ἀνίστης, κατεφρόνησε δὲ τοσαύτου πωλεῖσθαι τε καὶ κυμάτων ἴσα κορυφουμένων καὶ ὄρεσι, προέκρινε δὲ γε ζῶντα καὶ βίον καὶ αὐτὴν τὴν πατρίδα ὑπὲρ τοῦ γινέσθαι συνεργὸς τῷ Θεῷ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ σφυγανῆσαι εἰρήνην, ἥς οὐ τρόφιμος μένει ἀλλὰ καὶ ωρόβολος εἶναι καὶ σπουδάζειν καὶ ἐπυργαλάτο.

Οὐκ ἀπολοιφθήσεται τῆς ἰσως σοι προθυμίας οὐδ' ὁ ἱερός καὶ σεβάσμιος πατριάρχης, ὁ γῆρας μὴν ὑποφαίνειν βασιλῆα καὶ κικμη

ὥς ἦν τῷ σώματι, ψυχὴν δὲ πλουτῶν νείζουσιν τοῖς κελοῖς καὶ τῷ πνεύματι ζήουσιν, καὶ πολλὰ μὲν ἰφισμένῳ, πολλὰ δ' ὀχομένῳ ἀξιοθῆναι ὑπουργῆσαι τῷδε τῷ ἔργῳ, καὶ διὰ τοῦτ' ἴσως χαίρουσαν τοῖς παροῦσι, καὶ ἰνασμενίζουσιν τῷ σώματι ἵνα τίλος ἐπιτήκοι τῷ θείῳ τούτῳ ἔργῳ χρηστὸν, ὡς αὖτις γι τοῦτου καὶ πάντις ἂν ἀχθισθομένην τῷ σκάνυ ὡς ἦν καμῶντι. πάντες σὺ συλλάβονται τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ παρόντος ἀγῶνος οὐδεὶς ἄλλο τι μᾶλλον ἐπιθυμεῖ τοῦ ἱεροῦ τούτου τέλους· πρὸς τοῦτο βλέπουμεν πάντες· ἐκείνου πάντων τὰς ψυχὰς ἔρως ἀναφλέγων σφοδρὸς· διὰ τοῦτο μακρόθεν πάντες συνάλλομεν· διὰ τοῦτο ἰσ' ἀλλοδαπῆς διατρίβομεν, ἄνθρωποι οἱ μὲν ἐκ μάσης αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος, οἱ δ' ἐκ βορειοσιτάων τε καὶ ἀνατολικαυτάων τῆς οἰκουμένης ποικιλοῦς εἰς Ἰταλίαν αὐτήν.

Μὴ δὲ τοσούτων σπουδῆς ὁ ἰχθὺς περιγίνοιτο, μὴ θεὸς σῶτηρ, μὴ ματαίωσις τὴν τσαύτην ἡμῶν τοσούτων γι ὄντων, οὕτω μεμφιμενημένην, οὕτω πολυτῆ, οὕτω πολλοῖς σθένει καὶ πολλῇ σπουδῇ κατορθωθῆναι συνέλυσιν. οὐ πρὸς ἀνδρῶν τοῦτο * σεφῶν * ἐν καὶ θείων, οὐδὲ τοὺς λόγους εὐθύνην εἰδῶν ἐν κρίσει. * ἄλλοις ὁ ἰχθὺς ἐπιμελεσθῆναι, ἄλλοις ἐπιχαίρειν νικῶν, ἡμῶν δὲ μὴ προσέλαστο. τοῖς πνευματικοῖς ὅπλοις ἡμᾶς αὐτοὺς καθοπλιώμεν ἀντικεισόμενοι τῷ πολεμῇ, ἀναλαβώμεθα θώρακα δικαιοσύνης καὶ περισκεφαλῆναι τοῦ πνεύματος, καὶ τοῦ θεοῦ ῥήματος ἡμῖν ἔργου μίνου ἐπίωμεν κατὰ τῶν πολεμούντων, καταπαύσασθαι δὲ οἳ ἂν ἡμῖν αὐτὸ ὑφηγῶντο, καθαιρούντες πᾶν ὕψωμα ἐπαυρόμενον κατὰ τῆς τοῦ θεοῦ δόξης *, πάντα λογισμὸν ὑπερήφανον καὶ κενόδοξον, ταπεινῶν δὲ καὶ φόβῳ θεοῦ χρώμενοι συνερχῶ πρὸς τοὺς ἄθλους, ἐκείνων πρὸ ὀφθαλμῶν θίμενοι, καὶ πρὸς ἐκείνους ἐπιγόμενοι φθάσαι· ἔστιν οὗ καὶ νικᾶσθαι καλῶς μᾶλλον ἐθελοντες, ἢ νικᾶν ἐν αἰσὶ κακῇ· αὐτοὶ δὲ μὴ τοῦ περιγίνεσθαι μόνον, ὅταν μεθ' ἑαυτοῦ τ' ἀλλοθὶς ἔχη, τὸν ἀγαθοῦ εὐχόμενος λόγον, ἀλλ' οὐδ' ἐν ἥττον καὶ τοῦ ἡττᾶσθαι καλῶς ταῦτο τοῦ καλοῦ εὐχόμενος μέτρον, καὶ ἐν ἴσῳ τοῦ κρατῶν κρινόμενον. καὶ τοὶ φαίη τις ἂν ἴσως· καὶ μεῖζον ἀγαθὸν εἶναι τοῦτο τοῦ πρῶτον, εἰπερ λυσιτελεῖτερον τῷ παντὶ, αὐτὸν ἀγαθὸν τι παθεῖν, ἢ ἄλλον ποιῆσαι· καὶ μᾶλλον ἀκοῦσαι, ἢ θᾶναι ἐτέρους. καὶ πλάνης ἀπαλλαγῆναι, ἢ ἀπαλλάξαι.

* ἐν ἄλλῳ το
το παθεῖν.
* Ψαλμ. 111,

* Κορ. β' 10,

Κράτιστε βασιλεῦ, ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀκμῆς ἦκε τὰ πράγματα καὶ ὃν ἐκ μακροῦ χρόνον ἐπόθεις, ἐπίστη. λοιπὸν δὲς δόξαν τῷ θεῷ, αἶνον ἀπόδος αὐτῷ· ἐκείνου τοῦτ' ἔργον, ἐκείνος γάρ σοι κατὰ νοῦν τοῦτ' ἐπέθηκε τὸν τοσοῦτον ἐνὶς ἔρωτα· ἐκείνου καὶ συλλαβομένου ἐς τόδε ἀφίκετο. εἰ δὴ τὴν μὲν ἀξίαν αὐτῷ χάριν περὶ τῷ φθασάντων εἰσόμεθα, περὶ δὲ τῶν μελλόντων πάση ψυχῇ διανομέμεθα, ἄξια δράστομεν καὶ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τοῦ ἔργου τοῦ προκειμένου· καὶ μᾶλλον ἰσχυρόμεθα ἀξιόους ἡμᾶς αὐτοὺς τῷ πνεύματι δεικνύντες, οἷς τε περὶ τὰ φθάσαντα οὐκ ἀγανακτούμεν, οἷς τε ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τοῦ ἔργου τὸ πᾶν εἰς αὐτὸν ἀνεθέσθωμεν πάσας ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν ἐπιβρίπτοντες τὰς ἐλπίδας τε καὶ μερίμνας, ὥς αὐτοῦ ὄντος τοῦ ἡμᾶς διαθρήσκοντος προφῶν τὴν θείαν τε καὶ οὐράνιον, ἥς ἄντι οὐ ζήσεται ἄνθρωπος. ὅσοι δὲ διατετέλικας μέχρι τοῦ νῦν, τὸ μὲν τι εὐχόμενος τῷ θεῷ καὶ τῆς αὐτοῦ συμμαχίας δέόμενος, τὸ δὲ τι πράτταν καὶ αὐτὸς τὰ εἰκότα· οὕτω καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε πολλῷ μᾶλλον, ὅση φθάνομεν πρὸς τὸ τέλος, προθυμότερός τε σαυτοῦ φάνηθι, καὶ τὸ μὲν τι ἐπικαλοῖ τὸν θεόν, τὸ δὲ τι καὶ αὐτὸς πράττει, μὴ νύκτωρ μὴ μεθ' ἡμέρας παυόμενος, ὥς ἂν εἰς ἀγαθὸν καταντήσῃς τέλος, καὶ τοῖς λογισμοῖς εὖροις ἀνάπαισιν. τὰ βίᾳ ποιούμενα, καὶ ὅσα τὸ ἐνδόσιμον τῆς κινήσεως εἰλήχασιν ἔξωθεν σχολαιώτερον φέρεται περὶ τὸ τέλος γινόμενα· ὅσα δὲ φύσει καὶ οἰκοθιν, ταῦτά γε θᾶττα κινεῖται πλεσιάζοντα πρὸς τὸ τέλος. καὶ σὺ δὲ περὶ τὰ γαθὰ, ὡς κεφάλαιον ἢ παροῦσα ὑπόθεσις, οἰκοθιν καὶ ὡς περ φύσει κεινόμενος, μὴ τὸ πρότερον πάθης, ἀλλὰ θᾶττον τυχεῖν ἐπιέμενος τοῦ οἰκείου σοι τέλους· οἰκεῖον γὰρ τὰ γαθὰ τὸ χρηστὸν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς τέλος σαυτὸν τε καὶ ἡμᾶς πάντας ποιεῖ προθυμότερους, παρακινουμένους τε καὶ ἐπικινουμένους ἅπασιν· καὶ τὸν μακαριώτατον δὲ πατέρα, εἰ τι τῷ γήρᾳ κάμοι, ἐνδιδούς καὶ τῷ χρόνῳ καὶ τοῖς νοσήμασιν, ὑπομίσνησκε καὶ διανίστα τὸ μὲν λόγοις προτρεπτικοῖς, τὸ δ' ἔργοις αὐτοῖς σαυτὸν ἡνεργὸν παρεχόμενος· πάντως αἰδέσεται βασιλεία προτρέποντα, καὶ τῶν πραγμάτων ἐπιμελίστησι ἀθαλάμηνος σὺν τι τῷ θειοτάτῳ ἡμῶν καὶ ἱερῷ πατριάρχῃ, τοῖσι τ' αἰδοσιμωτάτοις τῆς ἁγίας Ῥωμαίων ἐκκλησίας λογάσι, καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις, τέλος ἀγαθὸν ἐπιθέσουσιν ὑφ' ἡγούμενῳ θεῷ. ἡ γέ-

νιστο πάντας ἰδόντας ἡμᾶς, καὶ τῆς τελειώσεως ἀπολαύσαντας ὑψοσύνης, καὶ πνευματικῆς ἡμφορηθῆντας χαρᾶς, καθαρώτερον ἐπὶ τε τὸν τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς αἶνον, καὶ τὴν τῆς ἁγίας ἐν βασιλείᾳ εὐφημίαν διαναστῆναι, ἀγαμένους τε καὶ κροτήσαντας τὰ ἑκόντα καὶ τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην, καὶ τὸν ἱερὸν τοῦτον καὶ ἄριστον σύλλογον ἅπαντα, μετὰ τὸν τῷ Θεῷ ὀφειλόμενον ὕμνον, κοινὸν καὶ ὑμῖν τὸν ἀπὸ τῶν λόγων πλέξαντας στέφανον.

Δοίκατε δὲ μοι τοῦτον τελευταῖον ἄνωνα, κοινὴν ὑμῖν εὐφημίαν κροτῆσαι· τιμῆσαί με τούτῳ τῷ πόνῳ· κάμοιμι τοῦτον τελευταῖον τῷ ἄθλῳ, ὑφ' ἧνε καὶ τὸν αὐτὸν θιὸν λόγον ἐν πᾶσι τιτελικότας δωπόσθιν, ἐνὶ καὶ ταύτῃ λόγῳ ὑμᾶς κοσμήσαι κοινῇ, τὰ δυνάτα τῶν ὀφειλομένων ὑμῖν ἀπονείμαντα ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

Τούτων οὕτω παρὰ τοῦ Νικαίας εἰρημένων, ἰβράδυνεν ὁ παῖς, καὶ ἡ ἡμέρα πρὸς ἑσπέραν ἔλαξεν· ἑσπέρας δὲ γενομένης ἐλύθη ἡ σύνοδος, ταμιευσάντων * τῷ σαββάτῳ πάλιν αὐτήν.

* ἐν ἄλλῳ τομειύσαντες.

Ὁκτωβρίου μηνὸς ἐνδεκάτῃ τῷ σαββάτῳ, ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΞΙΣ Β.

Τοῦ σαββάτου τοίνυν ἐνστάτος *, καὶ τῆς τάξεως γενομένης, ὁ ἀπὸ τῶν ἐκτελεσμένων Λατίνων ὁ Ῥόδου Ἀνδρίας, κατὰ πάντα μνησθεὶς τὸν Νικαίας, ἐγκωμιάσας καὶ αὐτὸς τὸν τε πάπαν καὶ τὸν βασιλέα, καὶ τὸν πατριάρχην, καὶ τὴν σύνοδον ἡμακάρισεν ὡς εἰπὴς καὶ φιλοτιμηθεὶς ἐδημηγόρησεν οὕτως, ὥς οὗ ἑσπέρα ἐγένετο. καὶ οὕτως ἐλύθη ἡ σύνοδος, τῇ ἐπιεισομένην τρίτῃ διαλαλῶσάντων * πάλιν αὐτήν. Μίσον δὲ τῶν ἡμερῶν τούτων ζήτησις γέγονε, τίς ἔρα ἄρξεται τῆς διαλέξεως, καὶ τίς ὁ τρόπος τῆς προχωρήσεως καὶ πόθεν ἄρξεται ὁ διάλογος, καὶ ἡ κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν γίνονται, ἡ ἀποτάδην καὶ ὁλοκλήρως τῶν ἑκατέρων μισθῶν καὶ ἀνεθύμνη καλὸν, λόγῳ διαλεκτικῷ γενέσθαι τὸν λόγον ἀμφοῖν. καὶ δὴ ἡμῖν ἐδόθη πάλιν ἡ ἑναρξίς τῆς διαλέξεως καὶ ὁ λόγος.

* ἐν ἄλλῳ ἐλθόντος.

* ἐν ἄλλῳ διαλαλήσαντες.

Ὁκτωβρίου τετάρτη καὶ δεκάτῃ, ἡμέρᾳ τρίτῃ ἐγώπτο

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ Γ.

* ἅπαντες, λεί-
πει ἐν ἄλλοις.

* ἐν ἄλλοις·
διαλογον. σύνο-
δος γ', ἀρχὴ
τῆς διαλέξεως,
ὁκτωβρίου ἡμέ-
ρα δ', ἰνδ. β,
πρῶξις α', ἐν
Φιρραρίᾳ.

Τῇ οὖν ἁνωθεν εἰρημίνῃ ἡμέρᾳ συνήλθομεν ἅπαντες * ἐν τῇ προ-
ρηθέντι ναφ καὶ εἰσισμένῳ· καθισάντων δὲ πάλιν πάντων κατὰ
τὴν τάξιν, ὁ Ἐφέσου μητροπολίτης κύρις Μάρκος ἤρξατο τὸν διά-
λογον οὕτως *.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ ΜΑΡΚΟΣ. Ἐπειδὴ συνήλθομεν τῇ χάριτι καὶ εὐ-
δοκίᾳ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ, τὴν αὐτὴν σπουδὴν καὶ προθυ-
μίαν ἔχοντες εἰς τὸ Θεῶν ἔργον τοῦτο τῆς εἰρήνης· καὶ ἐνώσεως τῶν
ἐκκλησιῶν, ὀφείλει ἡ ἀγάπη αὕτη τηρεῖσθαι καὶ ἐν ταῖς διαλέξεσιν
ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους διὰ πασῶν τῶν ζητήσεων γνησίως καὶ κα-
θαρῶς. καὶ ἵαν συμβῇ προειχθῆναι ῥῆμα σκληρότερον δοκοῦν ἢ
τραχύτερον, τοῦτο μὲν λογιστέον τῇ διαφορᾷ τῶν λόγων καὶ τῶν
δογμάτων, τηρεῖται δὲ τὴν ἀγάπην ἐν τοῖς προσώποις ἀσάλευτον,
ἥσπερ εἶρηται. γνωρίζομεν τοίνυν τῇ ὑμετέρᾳ αἰδουσιμότητι, ὅτι ποιη-
σόμεθα τοὺς λόγους περὶ τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ γενομένης προσθά-
κης, ὅτι μὴ διόντως ἐγένετο, μηδὲ ἐξῆν ὅλως γινέσθαι· αὕτη γὰρ
ἐγένετο καταρχῇ αἰτία τοῦ σχίσματος. εἰ μὲν οὖν δίδωσιν ὁ και-
ρὸς, διαλεξόμεθα νῦν περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως· εἰ δὲ μὴ, πρὸς
ἑτέραν συνέλευσιν τοὺς λόγους ἀναβαλούμεθα. τοῦτο δὲ νομίζομεν
καὶ ἐν πάσαις ὀφείλειν ταῖς συνελεύσεσι γίνεσθαι, ἵνα προειρη-
σμένον ὑπάρχῃ, περὶ οὗ μέλλομεν ἐν τῇ ἐξῆς συνελεύσει διαλεχθῆ-
σασθαι.

Ὁ δὲ φράξ Ἀνδρέας [ὁ Κολασσαεύς] ἐπαναλαβὼν τὰ εἰρημίνα,
καὶ κατὰ μέρος ἐκθέμνος εἶπεν ὅτι,

Ὁ ΡΟΔΟΥ ἈΝΔΡΕΑΣ. Καὶ ἡμεῖς τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἀξιοῦμεν
ὑμᾶς ἔχειν, καὶ τηρεῖν πρὸς ἡμᾶς ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῖς, τὸν Χριστὸν
προβαλλομένους· καὶ ἵαν τι ῥῆμα σκληρότερον γίνῃται, λογισθῆτω
τῇ ὑλῇ τῆς διαλέξεως, οὐ τοῖς διαλεγομένοις προσώποις.

Ἔτι ἀξιοῦμεν ὑμᾶς, ἐν ἐκάστῳ ζητήματι πρὸς τὰς ἡμετέρας
ἐρωτήσεις, τὰς ἀποκρίσεις ποιεῖσθαι καθαρῶς καὶ τελείως, καὶ μὴ
ὁμωνύμοις λέξεσι χρῆσθαι ἢ ἀσαφέσι· πρὸς δὲ δὲ ἐρωτᾶτε, τίνος

ἄρην ἡ Παρμενίη ἀκακία τὴν τοιαύτην προσθήκην ἐποιέει, καὶ ἐν αἰτίαν τοῦ σχήματος ἴδωκα, βούλομαι γὰρ ποιήσασθαι ἐπὶ οὐλίαν παρ' ἑμαυτοῦ, καὶ μὴ κομίσασθαι ταύτην τελείαν σκεψάμενος γὰρ μετὰ τῆς ἡλικίας τούτων πατέρων, ἀκριβέστερον ἐν ἡλικίᾳ ἀπολογήσομαι.

Ὁ ἙΦΗΣΙΟΥ. Ἡμεῖς οὐτε ἀπολογίας ἔτι δειόμεθα, οὐδὲ γὰρ ἵπομιν ἃ ἐβουλόμεθα πρὸς τὴν προκαείμενην ὑπόθεσιν, οὔτε πολλὰ ἄλλων τῆς εἰς, καὶ ἐν οἴκῳ αὐτὸς [ποιήσῃ]. ἀλλ' ἐν καρδίᾳ ἡ προσέκοντι, καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν πατέρων σκεψάμενος, συνόψως ἀπολογήσῃ, καθάπερ εἰπας.

Ὁ ῬΟΔΙΟΥ. Ἐγὼ εἶπον, ὅτι ἔσπερ ἀπολογήσομαι νῦν, μὴ δέπωθε ὡς τελείαν ἀπολογίαν· ἀλλ' ἐπιμὴν τὸν τε προκαείμενον τοῦ ἡρώου τούτου μακαριώτατον πατέρα, καὶ τοὺς παραγεννημένους παῖδας, τὸν τε γαλανότατον βασιλέα, καὶ τὸν ἀγνώτατον πατριάρχην, καὶ τοὺς λοιποὺς τούτους πατέρας, οἷς ἔχομεν χρὴ διεξιέναι, καὶ μὴ νόστις αὐτοὺς ἀπολύσαι, ὡς ἱεροῦμεν ὅσα δέπωθε οὐ καίρεος, μετὰ δὲ ταῦτα σκεψάμενοι πλεονέστερον ἀπολογησόμεθα.

Ὁ ἙΦΗΣΙΟΥ. Ἐπιμὴν ἡμεῖς ἀπαυτοῦμεν τὸν τῆς προσθήκης λόγον, εἰ ὡς ἐν διαστηρίῳ [διαζήμενοι] πρὸς ἀλλήλους ἤμιν, εἴρημιν ἂν ἐναγόντων τόπον, διὰ τοῦτο ἐζητήσαμεν, ἵαν ὁ καιρὸς ὑγχυρῆ, λαθεῖν ἄσθιναι πρότερον εἰπὴν τὰ ἐγκαλέματα ἃ ἔχομεν, καὶ τότε τὰς ἀπολογίας δεχόμεθα.

Ὁ ῬΟΔΙΟΥ. Καὶ ὁ Λατίνος αὐδίζει· Ἐπιμὴν ἱκανῶς ἀπολογησόμεθα πρὸς τοὺς πρῶτους λόγους, εἰπὴ λοιπὸν ὅσα βούλει, καὶ μῆς ἐφ' ἐκαστοῖς ἀπολογησόμεθα.

Ὁ Ἑφῆσιος λαβὼν τὸ ἐνδεξιμον παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πατριάρχου ἤρξατο οὕτως.

Ὁ ἙΦΗΣΙΟΥ. Ὁ κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐρχόμενος ἐπὶ τὸ ἴδιον πᾶθος, ἐν τῇ τελευταίᾳ προσφωνήσῃ πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητάς, ἦν καὶ διαθήκη ἐνομαζόμενος προσπρόντως, εἶρηκε πρὸς αὐτούς· Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν * τοῦτο μὲν οὖν τὸ ἀγαθὸν τῆς εἰρήνης, ὥσπερ τι λεγόμενον καὶ ὑπονομίαν αὐτοῖς ἐγκατέλειπε, καὶ ὅστις τοῦτο δῶρον αὐτοῦ καὶ ἰδὼν αὐτοῦ· οὕτω καὶ γὰρ φησιν· Εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀπῆλπε δὲ

* Ἰω. 14, 27.

ἀντ' αὐτοῦ παρ' αὐτῶν ἕλλοι τι, ὅπερ ἐστὶ μᾶλλον καρπὸς τῆς αἰ-
τῶν προαιρέσεως ἢ ὥρον αὐτοῦ, τὸ δὲ ἐστὶν ἡ ἀγάπη. οὐ γὰρ ἔσχα-
τέλευεν αὐτοῖς τὴν κληρονομίαν, ἀλλ' ἐπὶ αἰρέσει· ἦσαν γὰρ δια-
θήκαι τῆς καὶ κληρονομίας κατὰ τοὺς παλαιαυτοῦ νόμους, ἐπὶ αἰ-
ρέσει ληγόμεναι, τουτέστιν, ὅτι ἐὰν ὁ κληρονομῶν ἔλθῃαι τόνδε τι-
βίον ἢ τήνδε τὴν πατρῴαν, ἵνα κληρονομῇ· εἰ δὲ μὴ, ἵνα ὑπάρχῃ
ἀπὸ κληρονομίας τοιαύτης κληρονομίαν κατέλιπε τοῖς μαθηταῖς ὁ σωτὴρ
[ἐν τῇ αὐτοῦ διαθήκῃ], μονοουχὶ πρὸς αὐτοὺς λέγων· Ἐὰν φι-
λάξητε τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, ἔχετε τὴν ἐμὴν εἰρήνην. ἀμι-
λοῦντες δὲ τῆς ἀγάπης, καὶ ταύτην ζητεῖσθε δια- τὰ δὲ
ταῦτα καλὰ, τοὺς πολλοὺς ἐκείνους καὶ καλοὺς ὁ κύριος πεποι-
ται λόγους, ποτὲ μὲν λέγων· Ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγα-
πᾶτε ἀλλήλους· * ποτὲ δὲ· Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἐν ἐμοὶ ε-
ρήνην ἔχητε *. Τούτων τὸ ἐν, ὡς εἶποι, παρὶδοῦσα, [καὶ ἐν δευτέρᾳ
Θαμίᾳ] ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία, λέγει δὲ τὴν ἀγάπην, ἣν ὁφείλει
ἐπιδεικνυσθαι πρὸς τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς τὴν τῆς ἀνατολῆς ἐκκλη-
σίαν, ἐκύρωσι καὶ προήνεγκε δόγμα καθ' ἑαυτήν, οὔτε παρὰ τὴν
θεοῦ γραφὴν ῥητῶς κείμενον, οὔτε ταῖς οἰκουμενικαῖς ἐκκλησιαστικαῖς
συνόδοις, οὔτε παρὰ τοῖς ἐκκρίτοις τῶν πατέρων ἡμῶν διδοκιμα-
σμένον· ὁ καὶ γέγονεν αἴτιον τοῦ τὴν εἰρήνην λυθῆναι, καὶ ἔλθε
τὰ σκάνδαλα κατὰ τὸν κυριακὸν λόγον. Ἐπειδὴ τοίνυν διὰ τί
ἐκφανέσθαι ταύτης ἡ ἀγάπη λυθῆναι συνδύευσεν τὴν εἰρήνην, καὶ
ἀπὸ τούτου τὸ σχίσμα παρεκπορεύθη, νῦν δὲ εὐδοκίᾳ τοῦ Θεοῦ
βουληθεῖσα ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία τὴν εἰρήνην ἀνακαλέσασθαι, δι-
τῆς ἀγάπης ἔρχατο τοῦτο ποιῆν, καὶ αὐτοῖς ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία
μετὰ τῆς αὐτῆς ἀγάπης προσέδραμνεν, ἐλπίς ἐστὶ μέχρι τέλους
τοῦ Θεοῦ, συναρροῦντες, ἐπακολουθήσειν καὶ τὴν εἰρήνην καὶ τὸ
σκάνδαλον ἐκ μέσου γενήσεσθαι, καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν νοσημέ-
των, λυθέντων τῶν αἰτίων ἐπινιχθήσεσθαι τὴν διάρθρωσιν· οὔτε
καὶ γὰρ κακὴ τῆς ἰάσεως τρόπος ἄριστος. Ζητοῦμεν τοίνυν καὶ
παρακαλοῦμεν εἰς ἐκείνον ἐπανιθῶν τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἡμεῖς
ὄντες τὸ αὐτὸ πάντες ἐλέγομεν, καὶ οὐκ ἦν ἐν ἡμῖν σχίσμα, καὶ
ὥστε ἀνταλωσάμεθα τὴν τότε παραλυφθεῖσαν ἀγάπην, οὕτω καὶ
τῇ φρονήματι πρὸς τι ἡμᾶς αὐτοὺς ἐνωθῆναι, καὶ πρὸς τοὺς πε-
τέρας ἡμῶν, τοὺς ἐν ταῖς οἰκουμενικαῖς συνόδοις ταῖς ἐπτά δι-

* Ἰω. 15, 17.

* Ἰω. 16, 33.

λέμψαντας. Καὶ πρῶτον μὲν ἀναγνωσθήτωσαν οἱ ὅροι τῶν ἁγίων
ἐκείνων πατέρων, εἰ μὴ νῦν ὁ καιρὸς καλύψει, ἵνα δειξώμεν ἑαυτοὺς
συμφωνοῦντας καὶ ἱπομένους ἐκείνοις, οὐ τῇ τάξει μόνον, ἀλλὰ καὶ
ταῖς φρονήμασιν. οὕτω γὰρ ἔσται καὶ ἡ σύνοδος αὕτη ταῖς προη-
γησάμεναις ἐκείναις * ἀπολόουτος, τῇ τε πρώτῃ, καὶ δευτέρᾳ, καὶ
ταῖς ἑξῆς. τοῦτο δὲ ἀναγκαῖον εἶναι νομίζομεν, οὐ διὰ τὰ προει-
ρημένα μόνον, καὶ ἵνα προεγνωσμένου ὑπάρχει τῶν πατέρων τὸ
θήλημα, ἀλλ' ἵνα καὶ διὰ τῶν εὐχῶν ἐκείνων εἰς τὸ προκείμενον
ἔργον εὐοδωθῶμεν, καὶ ὥσπερ ἐπὶ θεμελίῳ, τοῖς ἐκείνων λόγοις
ταῖς ἀμετέροις ἵποικοδομήσωμεν.

* ἐκείναις, λεί-
πει ἐν ἄλλῳ.

Ὁ ῬΟΔΟΥ. Πατέρις αἰδοσιμώτατοι, ἀρκούντως ἔγνωμεν ὅσα
ὑμῖν ἔγραψαν ὑμῖν. πέντε δὲ τινα εἶπατε πρὸς ἡμᾶς. καὶ πρῶτον μὲν
ἐμφάτατα διελέξα, πάτερ Ἐφέσου, περὶ τοῦ λόγου τοῦ δεσποῦ
Χριστοῦ, ὅτι ἀφῆκε τὴν εἰρήνην τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς, καὶ ὅτι αὐτὴ
ταύτης εἰσφέρεται παρ' ἡμῶν ἡ ἀγάπη, καὶ διὰ ταύτης ἡ εἰρήνη
συνέχεται. Δεύτερον, ὅτι ἐπειδὴ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία παρίβλεψε
τὴν ἀγάπην, συνέβη τὸ προοίμιον τοῦτο λυθῆναι τῆς εἰρήνης, ὥστε
ὑλάβομεν παρὰ τοῦ Χριστοῦ. Τρίτον, ὅτι διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην
ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀνακαλουμένη τὴν τότε παραλειφθεῖσαν ἀγά-
πην, ἐζητήσῃ μετὰ σπουδῆς, ἵνα ἔλθῃτε ἐνταῦθα, καὶ μετὰ τῆς
αὐτῆς ἀγάπης ἰδωμεν καὶ ἐξετάσωμεν τὰς μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ ὑμῶν
διαφοράς. Τέταρτον, ὅτι ἀδύνατον ἐπανακαλέσασθαι τὴν εἰρήνην,
ἐν μὴ λυθῇ τὸ τοῦ σχίσματος αἷτιον· ὥστε καὶ ἐπὶ τῶν νοση-
μάτων, οὐ δύναται ἡ ὑγίεια ἀνακληθῆναι μὴ διαλυθείσης τῆς αἰ-
τίας τοῦ νοσήματος. Πέμπτον, ὅτι ἐπειδὴ οφείλομεν τηρεῖν τὰ ἀξιώ-
ματα τῶν πατέρων, ἵνα ἡ σύνοδος αὕτη ταῖς προηγησάμεναις ἐκεί-
ναις ἀπολόουτος φανῇ, δέον ἐστὶ πρὸ παντὸς ἄλλου τοὺς ὅρους τῶν
ἡγουμενικῶν συνόδων ἀναγνωσθῆναι, καὶ τότε μέλλετε εἰπεῖν τὰς
δικαιολογίας, ἃς ἔχετε πρὸς τὴν παρούσαν ὑπόθεσιν. Ἐπεὶ οὖν
τὰ ζητήματα ταῦτα καὶ ἀναγκαῖα περὶ τὴν πίστιν εἰσὶ, καὶ πολ-
λῶν δέοντα λόγων, σκεψάμενοι μὲν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν συνίλευσιν
ἐπαλογοσόμεθα τελειότερον, καὶ νῦν δὲ λέγομεν ἀπὸ μέρους ὅσα δέ-
δωκεν ὁ καιρὸς. Πρῶτον μὲν πρὸς τὸ πρῶτον, ὅτι ἡ ἀγάπη παρ'
ἡμῶν ἐστὶ πεπηγυῖα καὶ ἀδιάλυτος, οὐκ ἀγνοεῖτε καὶ ὑμεῖς, ὡς
ἡμέτερον· αὕτη γὰρ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ λαβοῦσα τὰς ἀφορμάς, ἐπειδὴ

αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησιν ἡμᾶς, ὁ καὶ θαυμάζομεν ὡς οὐδὲ μὴν
 ποιήσασθαι περὶ τούτου μνήμων, ἄχρι τοῦ νῦν τέρνεται ἐν τῇ αὐτοῦ
 ἐκκλησίᾳ πρὸς τὴν αὐτὸν ἐκκλινόντων τὸν χορὸν τῆς ἀγάπης, ὅς ἐστι καὶ
 τὸ κυριώτατον αὐτῆς ἀντικείμενον καὶ παρ' ἡμῶν πρὸς ἀλλήλους.
 Πρὸς δὲ τὸ δεύτερον, ὅτι ἐν ὅσῳ ἐπηρεῖτο ἡ ἀγάπη φάρα τῆς Ῥω-
 μαϊκῆς ἐκκλησίας, ἔμεινε καὶ ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἑνωσις· θαυμάζω πῶς
 ἐπιλάθου, ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία τοσούτῃν αἰὶ πρόνοιαν ἐπαύ-
 σατο καὶ ποιῖται εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν, ὅτι οὐδέποτε δια-
 νόστη κλύδων αἰρέσεως εἰσσεῦν ἐν ἐκκλινούσι τοῖς μέρισιν, ἔνθα μὲν
 βεβοήθηκεν ἅπασιν τρόποις αὕτη ἡ ἐκκλησία καὶ δι' ἐπιστολῶν ἐ-
 κκλινόντων, καὶ διὰ τοποτηρητῶν, καὶ δι' ὅσων ἄλλων ἐγχευοῦν ἦν, μί-
 μνησθαι γὰρ ὅτι ἐν μὲν τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ παρῶν ὁ Σίλβιος, καὶ
 ἐν ταῖς ἄλλαις συνόδοις παρῶν εἰ καὶ μὴ δι' αὐτῶν, ἀλλὰ
 διὰ τοποτηρητῶν. Θαυμαστόν δὲ οὐδὲν, εἰ συνίστατον καὶ βασιλεῖς
 τοῖς κατὰ καιροὺς προσετύχῃ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας. δῆλον δὲ καὶ
 τοῦτο ἐστὶ πᾶσιν, ὅτι ἐφ' οὗ διελύθη ὁ τῆς ἀγάπης διασμός, οὗ
 δόλητον οἱ ἄποιοι ἀρχιερεῖς, σέβοντες αἰὶ πρὸς τοὺς βασιλεῖς καὶ
 πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς πάντας, ἵνα ὑπακούσαντες πρὸς εἰρήνην ἑλ-
 θοῦσι. παρακαλῶ οὖν ἵνα ἀταράχως ἀκούσῃτε τῶν λεγομένων, εἰ καὶ
 σκληρὰ δόξαν. Εἰ οὐκ ἐπαρήθη παρ' ἡμῶν ἡ εἰρήνη, ὥστε ζητῆσαι
 ταύτην ὑμεῖς τῶν εἰρήνων, πότε τὴν ἀγάπην, ἣν προβάλλασθαι ὅτι
 διελύθη παρ' ἡμῶν, πότε ἐστειλάτε παρὶ τούτων πρίσβεις; Ἐπειδὴ
 δὲ λίγεται κατὰ τὸ παρὸν, ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀνεκαλέσασθαι
 τὴν εἰρήνην, τοῦτο ἀληθές ἐστι καὶ ὁμολογούμενον· καὶ μάρτυς ὁ
 μακαριώτατος πάππας, πολλὰς ἐξόδους εἰς τοῦτο καταβαλλόμενος, καὶ
 πολλάκις διασπινόμενος. εἰ δὲ καὶ πρὸ τούτου ταύτην ὑμεῖς ἐξ-
 τῷ τὴν ἀγάπην, πάντως ἐμείλλετε ταύτην εὐρεῖν. ὥσπερ καὶ
 νῦν. μάρτυς ἐστὶ πρὸ τῶν παρόντων ὁ πάππας Γρηγόριος, ὅς ἀπέ-
 στειλε πρὸς τὸν βασιλέα κάκινος, καὶ τὸν πατριάρχην, καὶ τοὺς
 ἀνατολικοὺς ὑπὲρ τούτου, καὶ συνκρότησιν ἐν Λουδοῦνῳ σύνεδον,
 καὶ τὴν τότε γυνεμένην ἐπραγματεύσατο ἑνωσιν. ὥστε οὐδὲν ἐγκα-
 λῶν ἔχει τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ περὶ τῆς ἀγάπης, ἥτις καὶ μῦθος
 ἐν αὐτῇ, καὶ μνησὶ, σωζομένης τῆς ὑμετέρας τιμῆς. Περὶ δὲ τῶν
 ὄρων λεγομένων, ὅτι ἀναγνωσθήσονται κειμένια τοῦ μακαριωτάτου
 πατρὸς καὶ ἑλληνικῶς καὶ Ῥωμαϊκῶς. πλὴν θαυμάζω, πᾶς προ-

βάλεσθε τοὺς ὄρους· πρὸς γὰρ τὸ πρόβλημα ὃ ἐκινήσατε, οὐ δο-
κῶντες ἀναγκαῖα τὰ ἐκεί γεγραμμένα· ἐπὶ πρὸ αὐτῶν ἴσται τὸ ἰσρὸν
ἐπαγγέλιον, ᾧ καὶ μᾶλλον πιστεύειν ὀφείλομεν· ἐπὶ δὲ εἴπεται ἀνα-
γνωσθέντων τῶν ὄρων, ἐρεῖν ἰφεξῆς ἃ εἰπὴν ἔχετε, προθύμως καὶ
ἡμῶς ἀκουσόμεθα, ἐλπίζοντες ὅτι καὶ ὑμεῖς μεθ' ὑπομονῆς ἀκού-
σιν τῶν ἡμετέρων λόγων, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ὑμῶν.

Ὁ ἘΦΕΣΙΟΤ. Τὰ μὲν πρῶτα, ἅπερ ἀπειλογήσατο ἡ σὴ αἰδέ-
σιμος, ὅτι πολλὰν ἐπιδύξατο φρόνοιαν ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία πρὸς
τὴν ἀνατολικὴν ἐν τοῖς καιροῖς τῶν κινδύνων καὶ τῶν αἰρέσεων, ἀληθῶς
τί εἰσιν καὶ ὁμολογούμενα παρ' ἡμῖν, ἀλλ' οὐκ ἀναγκαῖα πρὸς
τὸ λύσαι τοὺς ἡμετέρους λόγους. δῆλον γὰρ, ὅτι ἡ ἀπὸ τινος χρέ-
ου διαλυθῆσα ἀγάπη, πρότερον ἦν καὶ ἡμαρτίνην ἐν ταῖς ἐκκλη-
σίαις. ἀλλὰ καὶ ὅτι μετὰ τὸ σχίσμα πολλάκις ἡ τῆς Ῥώμης ἐκ-
κλησία· διεσπάρτατο πρὸς τὴν ἡμετέραν, καὶ προσεκαλίσσατο ταύτην
πρὸς ὑπακοὴν ἑαυτῆς καὶ εἰρήνῃ, καὶ τοῦτο δὲ εἰκὸς ἦν γενέσθαι,
καὶ οὐδὲν θαυμαστόν. ἀλλὰ τῆς αἰτίας μενούσης τοῦ σχίσματος,
ἣτις ἦν ἡ ἐν τῇ συμβόλῃ προσθήκη, ἡ καὶ τὴν ἀγάπην διαλύ-
σασα, οὐδὲ τὴν εἰρήνην εἰκὸς ἦν ἐπακολουθῆσαι· καθάπερ ἐπὶ τῶν
ποσημάτων ἰὰν μὴ τῶν νοσημάτων ἡ αἰτία διαγνωσθῇ, καὶ ἐξαι-
ρεθῇ, οὐ δύναται ἡ ὑγίεια ἐπακολουθῆσαι. οὔτε οὖν τὴν πρὸ τοῦ
σχίσματος ἀγάπην ὑμᾶς προβάλλωσθαι χρὴ, οὔτε τὴν μετὰ τὸ σχί-
σμα, μενούσης τῆς αἰτίας τοῦ σχίσματος, ἣν ὑμεῖς δῆλον ὅτι πα-
ράχρησθε. ἡμεῖς δὲ ζητοῦμεν, ὃ καὶ πρότερον εἶπομεν, ἐπανελθεῖν
αἰς τὴν καιρὸν τῆς εἰρήνης ἐκείνον, καθ' ὃν ἠνωμένοι πάντες ὑπῆρ-
χαμεν· τοῦτο δὲ οὐκ ἄλλως ἔσται, ἢ περιαιρεθείσης τῆς αἰτίας τοῦ
σχίσματος. Περὶ δὲ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ὄρων λέγομεν, ἀναγκασι-
τάτην αὐτὴν εἶναι, ἵνα φανῇ καὶ ἡ σύνοδος αὕτη εὐφρονος ταῖς
ἐκκλησίαις ἐκείναις καὶ ἀκόλουθος οὐ κατὰ τὴν τάξιν μόνον, ἀλλὰ
καὶ κατὰ τὸ φρόνημα. νομίζομεν γὰρ ὅτι οὐδὲν παρελείφθη τοῖς
πατέράσιν ἐκείνοις ἐν τῇ συμβόλῃ τῆς πίστεως, οὐδὲ ἑλλειψὶς οὐδὲν
ἰτέθη, καὶ διδόμενον διορθώσεως ἢ προσθήκης ἔλας. καὶ τοῦτό
ἴσται μάλιστα τὸ τοῦ σχίσματος αἷτιον, διαγορευόντων ἐκείνων,
ὡς δεῖν ἑτέρον ποτε παραδέξασθαι σύμβολον, μηδὲ προσθήκην
ἐνὰ ποιήσασθαι ἢ ἀφαίρεσιν, ὡς ἰκανῶς ἐκείνων περὶ πάντων
εἰπόντων.

Ὁ ῬΟΔΟΥ. Εἰς τέσσαρα συγκεφαλαιοῦνται αἱ εἴπας. Τὸ μὲν πρῶτον, ὅτι εἰ καὶ ἀληθῆ ἦσαν τὰ παρ' ἐμοῦ εἰρημένα, ἔλλ' οὐκ ἀναγκαῖα καὶ πρὸς τὴν λύσιν τῶν σὺν λόγων ἁρμόζοντα. εἶπας γάρ, ὅτι ἀληθῶς μὲν ἐποιήσαντο σπουδὴν πρὸς τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀγάπην οἱ ἄκροι ἀρχιερεῖς, οὐ μὲν ἀφείλοντο τὸ τοῦ σχίσματος αἷτιον. Δεύτερον, ὅτι ἐξετασθείσης ἡ ἀφαιρεθείσης τῆς αἰτίας τοῦ σχίσματος, ἐπακολουθήσει πάντως καὶ ἡ εἰρήνη. Τρίτον, ἵνα ἀναγνωσθῶσιν οἱ ὄροι τῶν πατέρων, ὥπως ἀποφανῇτε ἀκολουθοῦντες ἐκείνοις. Καὶ τέταρτον, ὅτι οὐδὲν ἐλλειπὲς ἐκείνοις ἐποίησαν, οὐδὲ προσθήκης δεόμενον.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Οὐκ εἶπον, ὅτι τὸ σαφηνισθῆναι τὸ δόγμα ἐνώσει τὰς ἐκκλησίας, ἀλλὰ τὸ περιαιρεθῆναι τὴν προσθήκην, ἣν εἰ καὶ ἀληθὴς ἐστίν, οὐ δυνάμεθα παραδέξασθαι, διότι οὐκ ἔχομεν ἄδειαν παρὰ τῶν πατέρων ἢ προσθεῖναι τῇ συμβόλῃ τῆς πίστεως, ἢ ἀφαιρεῖν καὶ περὶ τούτου τὸν ἅπαντα ποιοσόμεθα λόγον.

Ὁ ῬΟΔΟΥ. Ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις λέγω, ὅτι οἱ ἄκροι ἀρχιερεῖς, οἵτινες ἔπιμπον ζητοῦντες τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἑνωσιν, πάντως καὶ τὰς αἰτίας τῆς προσθήκης ἔλεγον, ἥτις αἰτία τοῦ σχίσματος γέγονεν, ὡς ὑμεῖς λέγετε. εἰ οὖν τὸ μέρος τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, μάλιστα οἱ τέσσαρες πατριάρχαι, οὓς λέγετε δύναμιν ἴσων ἔχειν τοῖς ἄκροις ἀρχιερεῦσιν, ἐσπούδασαν ὅπως δεῖξαι, ἢ καὶ εἰδεῖν, τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν πλανωμένην περὶ τὸ δόγμα, καὶ τὴν προσθήκην ταύτην παραλόγως ποιήσασαν, οὐκ ἔμελλε πάντως γενέσθαι καὶ ἡ διόρθωσις; ἀλλ' οὐδέποτε τοῦτο δεῖξαι ἠδυνήθησαν.

ἐγὼ τοῖς ὑμετέροις χρήσομαι λόγοις * πρὸς ἀπολογία. δυνατόν ἐστι λαθεῖν τοῦτο τοσούτους βασιλεῖς, τοσούτους πατριάρχας καὶ πατέρας, παντοδαπῇ σοφίᾳ κεκοσμημένους, ὅτι οὐ καλῶς ἡ προσθήκη γέγονεν; ἀλλ' οὐδέποτε τοῦτο δεῖξαι ἠδυνήθησαν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀφαίσεις γέγονε. καὶ ὑμεῖς οὖν περιστῶς ἐγκαλεῖτε τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ περὶ τούτου τοῦ μέρους. σὺ μὲν οὖν εἶπας, ὅτι ἀπὸ τῶν συνοδικῶν ὅρων κωλυόμεθα ποιῆσαι προσθήκην τινὰ, εἰ καὶ ἀληθὴς ἐστίν· ἡμεῖς δὲ μέλλομεν δεῖξαι διὰ πολλῶν, ὅτι αὐτὴ ὑστέρᾳ σύνοδος τὴν αὐτὴν ταῖς προλαβούσαις δύναμιν ἔχει, πρὸς τὸ κανονίζειν ἅπαντα τὰ τῆς ἐκκλησίας. ὅμως ἑρωτῶ ὑμᾶς, εἰ καὶ ἀληθὴς ἐστίν ἡ προσθήκη, διατί μὴ ταύτην προσθήσετε; τί κωλύει προσθεῖναι τὸ ἀληθές;

* ἐν ἄλλοις λόγοις χρήσομαι.

‘Ο ‘ΕΦΕΣΟΥ. Αὐτὸ τοῦτο τὸ μὴ ἐξεῖναι· ἐπειδὴ καὶ ἄλλα πολλὰ * καλὰ καὶ ἀληθῆ ὄντα προσθεῖναι τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως * πολλά, λέγει ἐν ἄλλῃ, ἵνα ἔχομεν ἁδείαν. καὶ γὰρ οὐδ’ οἱ πατέρες ἐκείνοι προσέθηκαν οὐδὲ τῶν ἀναγκαίων οὐδέν· ἀλλὰ διὰ τὸ τοῦ καιροῦ κατεπεῖγον ἀρκεῖται πρὸς τὸ παρὸν ὅσα εἴπομεν.

‘Ο ‘ΡΟΔΟΥ. Διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀκοὴν χρησόμεθα λόγοις ὀλίγους· ἡμεῖς ἀποδείξομεν ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι δύο τινά· πρῶτον, ὅτι οὔτε προσθήκη ἐστίν, οὔτε προστέθη· δεύτερον, ὅτι εἰ καὶ προστέθη, ὡς ἀληθὲς καὶ ἀναγκαῖον προστέθη.

‘Οκτωβρίου πέμπτη καὶ δεκάτη, ἡμέρα τετάρτη ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ Δ.

‘Ο ‘ΡΟΔΟΥ. Ληφθεὶς πρῶτον τῆς χάριτος παρὰ τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς, καὶ δοθείσης ἁδείας παρὰ τοῦ γαληνοτάτου βασιλέως καὶ τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου, ἀναληφόμεθα τὰ εἰρημῖνα κεφάλαια.

‘Ο ‘ΕΦΕΣΟΥ. Ἡμεῖς ἐποιεσάμεθα τὴν ἀρχὴν, καὶ θέλομεν ἵπαιν ὅσα ἔχομεν.

‘Ο ‘ΡΟΔΟΥ. Μετὰ ἁδείας τῶν αἰδεσιμωτάτων πατέρων ἀπολογέσθαι. θαυμάζω πῶς προτείνεις τσιούτους λόγους· τῇ χθρὲς προεβάλου, τίνι τρόπῳ γέγονεν ἢ προσθήκη μετὰ ταῦτα ἡρώτησας, ἂν φαίνονται ἵνα εἴπῃς ὅσα συντείνουσιν εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὃ καὶ ἐδῶκαμιν.

‘Ο ‘ΕΦΕΣΟΥ. Εἶπομεν, ἵνα ἐναγνώσθωσιν οἱ ὅροι πρῶτον τῶν σωδων, ὃ οὐδὲν ἐγένετο τὴν ἡμέραν ἐκείνην. λοιπὸν φαίνεται ἵνα γίνεται νῦν, καὶ ἔστιν ἀναγκαῖον, ἐπειδὴ τότε οὐδὲν ἀγνώσθησαν.

‘Ο ‘ΡΟΔΟΥ. Καλῶς ἴστε πατέρες, ὅτι ὑμεῖς προτείνατε καὶ ἔπατε ὥστε ἡθίλετε. καὶ ἐζητήσατε καὶ ἀπολογίας ἐπὶ τούτοις· καὶ διότι ἢ ἄρα τότε οὐκ ἔδωκεν, ἀνιβαλόμεθα ἵνα νῦν ἀπολογησώμεθα. θαυμάζομεν οὖν, διατί νῦν τοιαῦτα λέγετε· οὐ γὰρ πρέπει. ἢ ἀπὸ τούτων ἀρξασθαι ὡς λέγετε, καὶ ἀναγνῶναι τοὺς ὅρους.

‘Ο ΝΙΚΑΙΑΣ. Τὸ πρέπον ἢ μὴ πρέπον, ὅσον ἑνὴ καὶ γε τοῦ λίγην, οὐκ ἀπὸ τοῦ ἀκούοντος, ἀλλ’ ἀπὸ τοῦ λέγοντος κρίνεται,

* ἐν ἄλλῃ ἀπο-
δέχεται ἀνα-
γνώται.

ἔξῃναι γὰρ ἀνάγκη τῷ λέγοντι, λέγειν ἂν ρούλοιο· ὁ δὲ ἀκούων αὐτοῦ, μετὰ ταῦτα ἢ ἀποδέχεται * ἢ ἐπιτιμήσει καὶ ἐλέγξει τοὺς λόγους οὐκ ὄντας ἀναγκαίους καὶ ἀληθεῖς, καὶ ἡμῖν δεῖ ἔξῃναι ἀνάγκη λέγειν τὰ δοκῶντα συνοίσειν πρὸς τὸ προκείμενον, μετέ-
πειτα δὲ ὑμεῖς ἀκούσαντες ἱεῖτε τὰ δέοντα, οὐκ οἶδα οὖν τίς ἐσται ἡ αἰτία, δι' ἣν οὐκ ἀνέχουσι ἀκούειν ἡμῶν, ἀλλὰ τοσοῦτους καὶ οὕτω μακροὺς κατεπείνατε λόγους, καὶ λίγιτε θαυμάζειν ἐφ' οἷς ἡμεῖς λέγομεν· καίτοι ἡμεῖς δοκοῦμεν τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ, οὐδε-
μίαν ὑμῖν αἰτίαν παρέχων τοῦ θαυμάζειν τοιοῦτον θαῦμα, ὁποῖόν φατε· ὅθεν καὶ δοκοῦμεν μὴ θαυμάζειν ὑμᾶς τῇ ψυχῇ, εἰ καὶ τῷ στόματι τοῦτο λέγιτε. ὥσπερ οὖν ἡμεῖς θαυμάζοντες τῇ ψυχῇ, τῇ γλώττῃ τοῦτο οὐ λέγομεν, οὕτως ἐκ τοῦ ἐναντίου πληροφορού-
μεθα περὶ ὑμῶν, ὅτι καὶ τῇ γλώττῃ λέγητε τοῦτο, τῇ γε ψυχῇ οὐ θαυμάζετε· οὐδὲ γὰρ παρέχομεν ὑμῖν οὐδέμίαν αἰτίαν τῇ τοῦ

* ἐν ἄλλῃ δ.

Θεοῦ χάριτι. περὶ δὲ τοῦ τρόπου τῶν λόγων ἂν * χρῆσθε, ρούλομαι εἰπεῖν, ὅτι οὐ μοι δοκεῖ χρῆναι τοιαύταις χρήσασθαι μακρολογίας ἐπὶ τῶν διαλέξεων· οὕτω γὰρ οὐδέποτε· ἂν εἰς τι συμπέρασμα κα-
τανήταιμεν, οὐδ' ἂν συμβαίημεν ποτε. δεῖ δὲ διαλεκτικῶς κἄτα πύσιν καὶ ἀπόκρισιν ἀλλήλοις ἀπαντῶντας, οὕτω συμπεραίνων τὸν λόγον. ἐστὶν οὖν ἀνάγκη, ἡμῶν προβαλλομένων τὸ πρόβλημα,
ἵνα ἀκούσῃτε καὶ τὰς τούτου συστάσεις, καὶ οὕτως ἀπολογήσεσθε. * ἡμεῖς γὰρ ἀπολογίας οὐκ ἐζητήσαμεν ὥς ὑμεῖς λέγετε, πῶς γὰρ ἐμείλλομεν τοῦτο ποιεῖν πρὸ τοῦ τὰ ἴδια προκομίσει *

* ἐν ἄλλῃ ἀπο-
λογήσασθαι.

* προκομίσα-
σθαι.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐμοὶ ἀρέσκει ὅπερ εἶπεν ὁ αἰδισιμώτατος Νι-
καίας, ἵνα διὰ βραχείων γίνωνται αἱ ἀποδείξεις· καὶ τοῦτο ἵνα γί-
νηται εἰς ἕκαστον πρόβλημα συγχωρῶ, ἵνα ὅταν προβάλληται ὁ λέ-
γων, λόγῃ καὶ τὰς συστάσεις, ἀλλὰ δεῖ ἐν παντὶ ἵνα τρωῶνται αἱ
συμφωνίαι, καὶ ἄντι τούτων οὐδὲν δεῖ γίνεσθαι. εἶπε γὰρ ὁ αἰδι-
σιμώτατος Ἐφέσου, ὅτι ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥωμῆς ἐγένετο αἰτία τοῦ
σχίσματος· καὶ ὅτι ἵνα τυγχάνῃ γνώριμον τὸ πρόβλημα, περὶ οὗ
μέλλομεν συντυγχάνειν. μετὰ ταῦτα εἶπεν, ὅτι ἐὰν φαίνονται, ἵνα
ἀπολογήσῃται τότε ὁ Κολασσαεύς, ἥδη καλόν· εἰ δὲ μὴ γε, εἰς τὴν
ἑπειτα συνέλυσιν ἀπολογήσεται ὁ Κολασσαεύς. διὰ τοῦτο ἀξιοῦ, ἵνα
συγχωρήσῃτε τῇ Κολασσαεῖ εἰπεῖν· καὶ μετὰ ταῦτα ἵνα ἀπολογήσῃ-
σθαι ἡ νῦν, ἡ ἐὰν θέλητε, εἰς ἄλλην συνέλυσιν ὅσα ἔχετε εἰπεῖν.

Ὁ ΝΙΚΑΙΑΣ. Ἐστὶ μὲν ἡ συμφωνία, δέξασθαι ἀπολογίας ἡμετέρας, οὐ μίντοι γὰρ ὁ, τι φαίεται. διὲ οὖν ἡμᾶς εἰπῶν πρότερον τὰ ἡμέτερα, εἰδ' οὕτως ἀκούσαι τῶν ἡμετέρων ἀπολογιῶν· μετὰ γὰρ προσδιορισμῷ ἀπατήσαμεν ἀφ' ὑμῶν τὰς ἀπολογίας, δηλαδὴ μετὰ τὸ ἡμᾶς τὰ ἡμέτερα προπορίσκει. διὰ γὰρ τὸ τότε σταῖν τῆς ἡρας πρῶτον ὁ αἰδουσιμώτατος Ἐθέσεν, ὃ ἄρα τότε δυνατόν εἶπῶν ἃ βούλειτο, καὶ οὕτως ἀκούσαι τὰ παρ' ὑμῶν, εἰ δὲ τοῦτο οὐκ εἴη τότε ῥῆδιν, ἵνα μετὰ ταῦτα ἐν ἄλλῃ συνλεύσει εἴπῃ μὲν πρῶτος ἐκείνος, δέξεται δὲ μετέπειτα παρ' ὑμῶν τὰς ἀπολογίας.

Ὁ ῬΟΔΟΥ. Αἰδουσιμώτατοι πατέρες, εἰς ἐκὼνα ἃ προεβάλλοντο, οὐδὲν ἀπολογησάμεν ἀρκούντως, νῦν οὖν παρακαλῶ, ἵνα εἴπω καὶ ἀπολογησάμεν εἰς τὰ τρία.

Ὁ ῬΩΣΙΑΣ ἸΣΙΔΩΡ. Ἐγὼ χρήσομαι ῥήμασιν ὀλίγοις, διότι οἱ λόγοι οἱ ὀλίγοι παριστῶσι τὴν ἀλήθειαν καθαρώτερον. ὑμεῖς ἰδῶκατε τῶν δύο τὸ ἕτερον, καὶ διὰ τοῦ διλήματος ὑμῶν ἐλάβημεν τὸ προτιμῶν καὶ προστινέμεν ὅτι οὐ διὲ προστινέμεν. καὶ διὰ τοῦτο ἄφατε ἡμῖν ἵνα δείξωμεν τοῦτο, καὶ τότε ἀπολογησέσθαι· ἐπεὶ ὅσα ἐν προεμβάσει εἶχετε εἰπῶν, εἴπατε· λοιπὸν ἔστω ἡμῶν εἰπῶν πῶς οὐ διὲ προστινέμεν.

Ὁ ῬΟΔΟΥ. Πρὸς τὰ τρία ἐγὼ ἀπεκρυσθῆναι εἰς μὲν τὸ πρῶτον τοῦ ὅτι ἔχομεν μέρτυρα τὸν Ἀριστοτέλην· ὅτι δὲ ἐξεδήκατε καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ Διότι, ἐγὼ ἀποδείξω. εἴπατε, ὅτι οὐ διὲ προστινέμεν· μετὰ ταῦτα εἴπατε, ὅτι ἡ προστινὴ ἐγένετο αἰτία τοῦ σχίσματος τῶν ἐκκλησιῶν. καὶ ὅτι εἴπατε, εἰ καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης ὑποκρίνεται πολλὰς προσβείας, ἀλλ' οὖν οὐκ ἔστι δυνατόν μὴ ἐκβαλθῆναι τῆς αἰτίας γενέσθαι ὕψον. λέγω, ὅτι σωζομένης τῆς ἡμετέρας τομῆς, οὐκ ἔστι τοῦτο κεικωλόμενον· καὶ τοῦτο δείξωμεν διὰ τὴν τῆς παλαιᾶς καὶ νέας γραφῆς. ἡμῖς γὰρ * λέγομεν, * γὰρ, λείπει ἐν ἄλλῳ. ὅτι οὐκ ἔστι προστινὴ, ἀλλ' ἀνεπτυχὴ καὶ σαφήνεια. καὶ εἰ ἔσχον πολλὰς ἀποδείξεις, ὅμως λέγω, ὅτι δεικνύω καὶ διὰ τῶν ὅρων καὶ δι' ἄλλων, ὅτι ἀδυνάτον ἔστι προστινέμεν καὶ ἀνεπτύξαι.

Ὁ ΝΙΚΑΙΑΣ. Ἐπὶ παντὶ προβλήματι ἔξωσθαι ὑπὲρ καὶ τὰς ῥημάτων. ἢ οὐ;

Ὁ ῬΟΔΟΥ. Ἐξώσθαι.

Ὁ ΝΙΚΑΙΑΣ. Ἡμεῖς * οὐδὲν ὡς οὐκ αἰτίας ἡ ψάμεθα. εἴπατε * ἡμεῖς οὖν.

οὐν ἡμῖν, ἔχομεν ἀδύναμιν εἰπεῖν καὶ τὰς ἀποδείξεις ἡμῶν, καὶ συστήσαι τὸ ἡμέτερον πρόβλημα, ἢ βούλοσθε ἵνα ἱάσωμεν τὸ πρᾶγμα ἀναπολόγητον; καίτοι γὰρ ἐνέδωκας ἵνα εἴπωμεν τὰς ἀποδείξεις ἡμῶν.

Ὁ ΡΟΔΟΥ. Λέγω ὅτι ὁ μακαριώτατος πατὴρ καὶ πάντες συνχώρησαν, ἵνα εἴπητε, εἰ θέλετε πλὴν ἵνα εἴπωμεν ἡμεῖς πρῶτον τὴν ἀπολογία ἡμῶν, καθὼς ἐζητήσατε.

Ὁ ΝΙΚΑΙΑΣ. Μὴ θῆτε θίσιν ὁμολογουμένῃς, ὅτι ἡμεῖς ἐζητήσαμεν ὑμετέρας ἀπολογίας ἁπλῶς· ἐζητήσαμεν γὰρ τοῦτο μετὰ προσδιορισμοῦ, δηλαδὴ μετὰ τὸ ἡμᾶς προκομίσαι τὰ δοκοῦντα συνόισιν πρὸς τὸ προκείμενον. λέγομεν γὰρ, ὅτι οὐ δεῖ προσθῆναι καὶ διὰ τῶν ἁγίων δείξομεν τοῦτο, ὅτι οὐ μόνον νοημάτων πολύουσι πρόσθισιν οἱ πατέρες, ἀλλὰ καὶ λέξεων. καὶ ἄλλως οὐ δύναμεθα δεῖξαι, εἰ μὴ διὰ τῶν ὄρων τῶν ἁγίων πατέρων, οὐς καὶ ἀναγνωσθῆναι πρότερον χρεῖα, εἴτα ἀπολογησασθαι καὶ ὑμᾶς.

Ὁ ΡΟΔΟΥ. Ταῦτα ὑπάτε καὶ τότε καὶ νῦν, καὶ πρὸς ταῦτα καὶ ἡμεῖς βουλόμεθα δοῦναι λόγον, καὶ δεῖξαι, ὅτι τοῦτο ὁ λέγετε· οὐκ ἔστιν ἀναγκαῖον ἐπὶ ἐντιῦθιν ἐκολουθοῦσι τρεῖς ἄτομα· πάντα ἄνθρωπον ὑπεύθυνον εἶναι καὶ εἰς ἀσώλειαν παντελῆ ἐστῆσαι· ἔτι τοὺς ἡγίους πατέρας ὑπὸ ἀνάγκη εἶναι· καὶ ἔτι μετὰ τὴν βλάβην ἐκολουθήσειν τοῖς πιστοῖς ἐκ τοῦ μὴ ἀναποτύσσειν ἐξῆναι.

Ὁ ΜΑΙΣΤΩΡ ἸΩΑΝΝ. Αἰδωσιμώτατοι πατέρες, ἡμεῖς συνήλθομεν ἑταῦθα μετὰ ἀγάπης ἐπὶ τῇ ἐκβαλεῖν τὴν διαφορὰν τὴν ἡμετέραν, ἐν δὲ ὁ θεὸς δεῖ οὖν μετὰ εἰρήνης καὶ ἀγάπης χωρεῖν. ταύτην γὰρ καὶ πάντες οἱ ἅγιοι περὶ πολλοῦ ἄγουσι· καὶ ἐν τοῖς Ἀισμασι τῶν ἁσμάτων λέγεται περὶ αὐτῆς, ὅτι ἡ ἀγάπη ἐστὶ νύμφη τοῦ ὄντως νυμφίου Χριστοῦ. δεῖ οὖν μετὰ ταύτης ἐπὶ τοὺς λόγους χωρεῖν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν τάξιν τηρεῖν· ἐστὶ γὰρ ἡ τάξις ὁμοίων καὶ ἀνομοίων πραγμάτων διάθεσις, ἐκαστῷ ἴδιον τόπον παρέχουσα, κατὰ τὸν μέγαν διδάσκαλον Αὐγουστίνον· * ἐπεὶ οὖν ὑμεῖς πρότερον εἴπατε, νῦν ἡμᾶς δεῖ εἰπεῖν· καὶ γὰρ ἀκριβῶς ἐστὶ, ὅτι ἐπὶ παντὸς ζητήματος δύο τρόποι εἰσὶν προχωρήσεως κατ' αὐτὸν τὸν Ἀριστοτέλην· ὁ μὲν ὅταν ὁ λόγος γίνηται δι' ἁπλῆς συζητήσεως, ὁ δὲ ὅταν καὶ τὸ Διατί προστιθῇται καὶ ἡ αἰτία. ὅταν μὲν οὖν κατὰ τὸν δεῦτερον τρόπον ποιῇται τις τὰς ἐρωτήσεις, ἀνάγκη αὐτὸν προβάλλ-

* Αὐγ. περὶ τῆς πολ. τοῦ Θεοῦ. 19, 13.

λισθαι προτάσεις καὶ τὰς * αἰτίας, εἴτα τοῦ ἀπολογουμένου ἀκού-
σαι ὅταν δὲ κατὰ τὸν προτάσεως τρόπον, εὐθὺς ἀνάγκη καὶ τὰς
παρὰ * τοῦ προσδιαλεγόμενου δέξασθαι ἀπολογίας, ὁποῖόν ἐστι καὶ
τι νῦν προκείμενον· ἀφ' οὗ φαίνεται νῦν ἡμᾶς ἀναγκαῖον εἰπεῖν.

* τὰς, λαίπει
ἐν ἄλλῳ.

* παρὰ, λαίπει
ἐν ἄλλῳ.

Ὁ ΝΙΚΑΙΑΣ. Ἄριστα καὶ σοφώτατα πάτερ, εἴπας περὶ μὲν
ὧν τῆς ἀγάπης, ὅτι χρὴ τηρεῖν αὐτὴν ἐν πάσαις ταῖς διαλέξεσι,
τούτο καὶ ἡμῶς πολλάκις εἰρήκαμεν, καὶ οὐδὲν δεῖ προστιθέναι,
ὡς σαφέστατον ὄν. ἐνάγκη δὲ καὶ τὴν τάξιν τηρεῖν, καθὼς ἔφης.
περὶ δὲ τοῦ τελευταίου, δηλαδὴ τῶν ἐφ' ἑκάστῳ ζητήματι δύο τρό-
πων τῆς προχωρήσεως, λέγω ταῦτα. ὅτι εἰ μὲν ἀπλῶς ἐξετιθίμεθα
τὸ ἡμέτερον πρόβλημα, ζητοῦντες, διατί προσεθήκατε, κατὰ τὸν
τρόπον δηλαδὴ τῆς ζητήσεως εὐθὺς ἂν ὑμᾶς ἔδει δοῦναι τὸν λόγον·
νῦν δὲ τῷ δευτέρῳ τρόπῳ χρησάμενοι ἐνυκαλέσαμεν ὑμῖν, λέγοντες,
διατί ἐποιήσατε ὁ μὴ· ἐξῆν· ὅτι δὲ οὐκ ἐξῆν. οὕτω εἰδείξαμεν. δεῖ
οὖν ἡμᾶς πρότερον ἀποδοῦναι τὰς αἰτίας τοῦ μὴ ἐξῆναι, καὶ οὕτω
τῶν ὑμετέρων ἀπολογιῶν ἀκοῦσαι· τοῦτο γὰρ ἀναγκαῖον καὶ ἀπο-
λουθον τῇ τ' ἔξει τοῦ πράγματος.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Γαλπνότατε βασιλεῦ, ὀρίζει μὲν ὁ μακαριώτατος
πατὴρ, ἵνα εἴπω λόγους τινὰς πρὸς σὲ καὶ τοὺς ἄλλους. διὰ τὰ
προχθὰς ἐνόμισεν ὁ μακαριώτατος πατὴρ καὶ οἱ ἄλλοι, ὅτι ὁ Ῥόδου
Θέλις σήμερον ἀπολογήσασθαι· καὶ ἔαν ἐλλήπῃ τοῦτο, ἠθέλομεν
ἀφῆσεν ὑμῖν εἰπεῖν * πλατύτερον· διὰ τοῦτο ὁ ἀρχιεπίσκοπος ὁ Ῥό-
δου ἐστὶν ἔτοιμος εἰπεῖν, διὰ τίνα αἰτίαν ἐγένετο ἡ προσθήκη. πα-
ρεκάλεσε δὲ πολλάκις καὶ ἐπειδὴ οὐδὲν ἀρέσκει, καλὸν ἐστίν, ἵνα
μέσον ἢ εἰρήνη ἡμῶν· καὶ ὥσπερ μετὰ ἀγάπης εἰσήλθομεν, οὕτως
ὀφείλομεν ἐξελθεῖν καὶ μετὰ ἀγάπης. διὰ τοῦτο φαίνεται τῷ ἄκρῳ
ἀρχιερεῖ, σήμερον ἵνα μὴδὲν γένηται, ἀλλ' ἰδίως ἵνα διαλέξωνται
οἱ ἐκκληγεμένοι.

* εἰπεῖν, λαίπει
ἐν ἄλλῳ.

Ὁ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Ἀπολογούμεθα εἰς τοῦτο *, κατὰ τὸ παρὸν ἵνα
ἀναστῶμεν, εἰ καὶ ὑμῖν ἀρέσκει. περὶ δὲ τοῦ ἄλλου οὐδὲν ἀπολο-
γούμεθα, εἰ μὴ ἵνα σκεψόμεθα πρότερον, ὅπως γένηται καλὸν καὶ
εἰρηνικόν· καὶ ἵνα ἐξετάσωμεν αὐτὸ καθὼς δεῖ· καὶ τίνα τρόπον
λέγεις, ἵνα διαλέξωνται οἱ ἐκκληγεμένοι ἰδίως καὶ οὐ κοινῶς.

* πρὸς τοῦτο.

Λευθείσης οὖν τῆς συνόδου, τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐγένετο συνάθροισις
ἐν τῷ οἰκῷ τοῦ πατριάρχου, παραγινόμενου ἐν αὐτῷ τοῦ βα-

σιλίας τοῦ ἁγίου, τῶν καρδινάλιων καὶ πάντων τῶν ἀρχιερέων, καὶ τῶν ἔξω κατακήλων, καὶ ἑτέρων τινῶν ἐκκλησιαστικῶν ἵστα-
μένων τῶν ἡμετέρων, ὡς πᾶν εἰς τι καὶ γίνονται, οὐ προθέσσης πο-
ραγίξω, εἰ μὴ οἱ ὅροι ἀναγνωσθῶσι καὶ τὸ ἅγιον σύμβολον. καὶ
καθὼς ἡμεῖς ἐλέγομεν, ἀντηνέσθησαν τῇ ἐφορῇ συνελύσει παρὰ
τοῦ θρονοῦ τοῦ ἐπιμελεστοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ ἐνώπιον πάν-
των καὶ διηρμηνεύοντο εἰς τὸ λατινικὸν παρὰ τοῦ ἡμετέρου ἱερ-
νίκου, κυροῦ Νικολάου Σικουνδίνου τοῦ Κρητός, ἀνδρὸς πάνυ ἀρί-
στου, καὶ ἀξιολογώτατου *, καὶ ἄκρω μὲν ἐν τῇ τῶν Λατίνων
ἐν ἄλλῃ. γλώσσῃ ἐξησκημένου, καλῶς δὲ λίσαν καὶ τὴν ἡμετέραν ἵστα-
μένου. παρὰ δὲ τῶν γραμματικῶν τῶν τριῶν ἐκκλησιαστικῶν ταῦτα
ἐγράφοντο.

Ὁκτωβρίου ἑκτῇ καὶ δέκτῃ, ἡμέρᾳ πέμπτῃ, ἐγένετο.

ΣΤΗΝΕΛΕΥΣΙΣ Ε.

Ἐπειδὴ ἐζητήθη μὲν παρ' ἡμῶν, ἐνεδέσθαι δὲ παρὰ τῆς ὑμε-
τέρας αἰδουσιμότητος, μᾶλλον δὲ δι' ὑμῶν παρὰ τοῦ μακαριωτάτου
πατρὸς, ἀναγνωσθῆναι τοὺς ἔρους τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμηνικῶν συ-
νόδων, διὰ τε τὴν τάξιν αὐτὴν *, καὶ τὸ ἔθος τὸ ἐν ταῖς αὐταῖς
ἐν ἄλλῃ. συνόδοις ἐπικρατήσαν· αἱ γὰρ ἐν ἐκάστῃ τούτων ἀντηνέσκειτο τὰ
τῶν παρὰ αὐτῆς, μάλιστα δὲ τὸ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας σύμβο-
λον, ὃ καὶ ὡς θυμύλιον ὑπιδίθητο τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ
πίστεως· καὶ διὰ τὸ φανερὸν ἡμῖν γενέσθαι τὸ ἐκείνων φρόνημα καὶ
τὴν συμφωνίαν καὶ τὴν εὐλάβειαν, ἣν εἶχον περὶ τὴν κοινὴν ὁμο-
λογίαν καὶ πίστιν· καὶ διὰ τὸ συνάρασθαι ἡμῖν τὰς ἐκείνων εὐχὰς
εἰς τὸ προκείμενον ἔργον· προεκομίσθησαν ἥδη παρ' ἡμῶν τὰ βι-
βλία, καὶ εἰ κελεύετε, ἀναγνωσθήσονται.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Αἰδουσιμώτατοι πατέρες, ἐξ ὁρισμοῦ τοῦ μακα-
ριωτάτου πατρὸς καὶ τῶν αἰδουσιμωτάτων πατέρων τούτων, λέγω,
* ἡμετέρας, ὅτι δίκαιον ἐστὶν ἵνα φυλάξωμεν τὰς ἡμετέρας * συμφωνίας, ἃς συ-
ληψίμεν ἐν ἄλλῃ. νειωνήσαμεν κατὰ τὴν χθρὴν ἡμέραν, ὅθιν εἰ καὶ ὁ καιρὸς ἐδίδου,
τὸν τῆς Ῥόδου ἀρχιεπίσκοπον ἀπολογίσασθαι πρὸς τὰ ἐξ ἀρχῆς
εἰρημνίαν παρὰ τοῦ μητροπολίτου Ἐφέσου, καθάπερ ἦν παρυσια-

σμένος, ἀλλ' οὖν προχωρήσατε καθὼς ρεύσεσθε καὶ εἰ θέλετε τοὺς ὅρους ἀναγνωσθῆναι, ἀναγνωσθήτωσαν ἐν ταῖς ὑμετέραις συστάσεσιν ὡς ὑμέτερον δίκαιον, οὐ μὴν ὡς ἀπὸ κοινῆς ἢ ἡμετέρας θιλλήσεως.

Τούτων οὕτω ρηθόντων παρὰ τοῦ καρδινάλιου Ἰουλιανοῦ, ὁ Ἐφέσου κατὰ συνάφειαν τῶν πρότερον ἐρημίνων ἐπήγαγεν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἀναγνωσθήσονται δὲ οὐχ ὅλοι οἱ ὅροι διὰ τὸ μῆκος, τουτίστιν οὐχ ὀλίκοι, ἀλλ' ἂν μέρη τούτων, ὅσα ἀνήκει καὶ συμβάλλεται πρὸς τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν. καὶ ἐπειδὴ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας οὐκ εἰσὶν ἑτεροὶ ὅροι περὶ τῶν θείων δογμάτων, εἰ μὴ αὐταὶ αἱ ἐκδόσεις τῆς πίστεως ἦτοι τὰ σύμβολα, μᾶλλον δὲ τὸ σύμβολον ὡς ἐν γὰρ ἐδέχθη καὶ ἐκυρώθη παρὰ τῶν ἐφεξῆς συνόδων ἀρξώμεθα ἀπὸ τῶν πρακτικῶν τοῦ βιβλίου τῆς τρίτης συνόδου, ἐν ᾗ δὴ βιβλίῳ προλάμπει μὲν καὶ προτίθεται τὸ σύμβολον τῶν ἐν Νικαίᾳ πατέρων, ἐπιφέρεται δὲ ὁ ὅρος αὐτῶν δὴ τῶν ἐν Ἐφέσῃ συναλθόντων πατέρων, διοριζομένων, ἐσάλευτον μένειν καὶ ἀμετάστρεπτον ἐκείνῳ τὸ σύμβολον. παρακαλοῦμεν δὲ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, μετὰ πάσης μακροθυμίας καὶ ὑπομονῆς ἀκοῦσαι τὰς τε φωνὰς ἀναγνωσκομένας τῶν μακαρίων ἐκείνων πατέρων, τῶν τοσούτων ἐκείνων τὸ πλῆθος καὶ τηλικούτων τὴν ἀριτὴν, καὶ τὰς ἡμετέρας δικαιολογίας, ἃς ἔχομεν καὶ μεταξὺ τῆς ἀναγνώσεως καὶ περὶ τὸ τέλος αὐτῆς, πρὸς τὸ προτεθὲν ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς, ὅτι μίαν εἶναι δεῖ παρὰ πᾶσι Χριστιανοῖς τὴν καθολικὴν πίστιν, καὶ ὅτι αὐτῇ οὐκ ἔστι προσθεῖναι, καὶ ἀπ' αὐτῆς οὐκ ἔστιν ἐφελεῖν.

Τούτων οὕτω ρηθόντων ἀνεγνώσθη ὁ ὅρος.

Ἐκθετικὴ πίστις τῶν ἐν Νικαίᾳ συναλθόντων τριακοσίων ὀκτωκαίδεκα θεοφόρων πατέρων.

Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν· καὶ εἰς ἓνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μονογενῆ, τουτίστιν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον

* γεννηθέντα ἐκ, λείπει ἐν ἄλλῳ.

τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατεχθόντα, καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθήμενον, καὶ ἐρχόμενον κρῖ-

* τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ἄλλῃ,

ναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα * τοὺς δὲ λέγοντας· Ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν· καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν. καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ τριπτόν ἢ ἄλλοιωτόν· τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθε-

* καθολικῇ, λαίπκι ἐν ἄλλῃ.

ματίζει ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ * καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία.

Καὶ μετὰ τοῦτο προσέθηκεν ὁ Ἐφέσου·

Τούτου ἀναγνωσθέντος ἐν τῇ οἰκουμένηκῃ τρίτῃ συνόδῳ, μετὰ τοῦτο ἀνιγνώσθη τὸ παραπλασθὲν σύμβολον παρὰ τῶν τὰ Νεστορίου φρονούντων· καὶ αἱ ἐπ' αὐτῷ καταθέσεις, καὶ γινώμαι τῶν πατέρων ἐρρήθησαν. ἔπειτα κείται ὅρος κοινῇ γνώμῃ πάντων, ἐν ᾧ διορίζονται μὲνιν ἀσάλευτον καὶ ἀμεταποίητον τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον, καὶ μηδενὶ ἐξῆναι μήτε προστιθέναι, μήτε ἀφαιρεῖν, μήτε ὅλως ἐτέραν πίστιν προσφέρειν. ἔχει δὲ οὕτως·

Τούτων τοίνυν ἀναγνωσθέντων, ὤρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, ἐτέραν πίστιν μηδενὶ ἐξῆναι προσφέρειν ἢ οὖν συγγράφειν ἢ συντιθέναι παρὰ τὴν ὀρισθεῖσαν παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συναχθέντων ἐν ἁγίῳ Πνεύματι. τοὺς δὲ τολμῶντας ἢ συντιθέναι πίστιν ἐτέραν, ἢ οὖν προκομίζειν ἢ προσφέρειν τοῖς ἐθέλουσιν πιστρέφειν πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας ἢ ἐξ ἑλληνισμοῦ ἢ ἐξ ἰουδαϊσμοῦ ἢ ἐξ αἰρέσεως οἰασθηποιοῦν, τούτους, εἰ μὲν εἴναι ἐπισκοποῖ ἢ κληρικοὶ, ἄλλοτρίους εἶναι τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπισκοπῆς, τοὺς κληρικούς τοῦ κλήρου· εἰ δὲ λαϊκοὶ εἶναι, ἀναθεματίζεσθαι.

Μετὰ δὲ τὴν τοῦ ὅρου τούτου ἀνέγνωσιν εἶπεν ὁ Ἐφέσου· Ἐνταῦθα γενομένους ἡμᾶς δύο ζητῆσαι ἄξιον· Πρῶτον μὲν, τίνος χάριν ἀσφαλίζεται ἡ σύνοδος αὕτη τοῦτο τὸ σύμβολον διὰ τῶν τοιούτων φωνῶν, καὶ διορίζεται μηδενὶ ἐξῆναι μεταποιεῖν αὐτὸ, ὃ μηδαμῶς ἐκείναι αἱ προλαβοῦσαι σύνοδοι περὶ ἑαυτῶν διαώρισαντο. οὐδὲ γὰρ εὑρίσκεται τι τοιοῦτον οὔτε ἡ ἁγία πρώτη σύνοδος περὶ τοῦ ἑαυτῆς συμβόλου διορισαμένη, οὔτε ἡ δευτέρα περὶ τοῦ τῆς πρώτης καὶ ἑαυτῆς. Δεύτερον ζητητέον, πῶς οἱ πατέρες οὗτοι τῆς

τρίτης συνόδου, τοῦ τῆς πρώτης μόνον συμβόλου μνησθέντες, καὶ περὶ ἐκείνου τὸν ὅρον ἐκθέμενοι, τὸ τῆς δευτέρας παρέλιπον. Καὶ πρὸς μὲν τὸ πρῶτον ἀπολογούμεθα κατὰ πρώτην προσβολὴν ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ πράγματος φύσεως, ὅτι οὕτως ἐγένετο, ὥσπερ ἴδιον γενέσθαι. τὸ μὲν γὰρ αὐτὰς τὰς συνόδους τὰς ἐκθεμένας τὸ σύμβολον περὶ * ἐαυτῶν ἀποφάνασθαι, τὴν οἰκίαν ἐκθέσιν ἀμεταποίητον μέ- * ὅτι, ἐν ἄλλῃ.
νειν, καὶ μηδενὶ ἐξείναι ταύτῃ προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν, ἔδοξεν αὐτῶν περιαιτολογία καὶ φορτικὸν τι πράγμα· τὸ δὲ τοὺς μετὰ ταῦτα πατέρας οὐδὲν ἢ μικρὸν ἀποδείοντας ἐκείνων τά τε πλῆθος καὶ τὴν ἀρετὴν, ἐπισφραγίσαι τε καὶ ἐσικυρῶσαι τὴν ἐκείνων ἐκθεσιν, καὶ διορίσασθαι μένιν ἀμεταποίητον, τοῦτο καὶ εὐλογον ἦν, καὶ προσῆκον, καὶ τοῖς ἀκούσασιν εὐπαράδεκτον, καὶ ἀναγκαῖον ἄλλως, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἐγγίων εὐαγγελίων ἐγένετο, καὶ τῶν ἀποστολικῶν ῥημάτων, καὶ πάσης τῆς νῆας διαθήκης· ὅτι αὐτὰ μὲν περὶ ἐαυτῶν οὐ λόγουσι, μηδενὶ ἐξείναι μέχρι λήξεως ἢ συλλαβῆς προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν· οἱ δὲ τῶν ἀποστόλων διάδοχοι, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα πατέρες ἔδωκαν αὐτοῖς τὴν τοιαύτην τιμὴν· καὶ οὐδεὶς τολμήσας προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν κἄν τὸ τυχόν, ἐν Χριστιανοῖς λογισθήσεται. τὴν αὐτὴν τιμὴν ἔδωκαν οἱ πατέρες οὗτοι διὰ τῶν εἰρημένων φωνῶν τῷ ἐκτεθέντι συμβόλῳ παρὰ τῶν τῆς πρώτης τε καὶ δευτέρας συνόδων πατέρων· ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα πατέρες ἐν ταῖς λοιπαῖς συνόδοις διὰ τῶν οἰκείων ὅρων, ὡς ἐξῆς δευχθήσεται.

Δευτέραν δὲ ἀπολογίαν ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων ποιοῦμεθα, ὅτι μετὰ τὴν γενομένην τῆς πίστεως ἐκθεσιν τῆς πρώτης συνόδου, διελθόντων χρόνων οὐκ ὀλίγων ἔχρι καὶ τῆς δευτέρας, ἐγένοντο μεταξὺ κατὰ διαφόρους τόπους ὑπὸ μερικῶν συνόδων πλείους ἐκθέσεις ἢ τριάκοντα· αἰτίνες ἐκθέσεις ἀφαιροῦνται τὴν τοῦ Ὁμοουσίου, λέξιν σκανδαλίζουσαν τοὺς πολλοὺς, ἐν τοῖς λοιποῖς πολλὴν εἶχον τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν αῤῥώτην ἐκείνην ἐκθεσιν. ὅθεν καὶ ἡ δευτέρα σύνοδος πολλὰ μᾶλλον ἐκείνων ἐξουσίαν ἔχουσα τοῦτο ποιεῖν, ἅτε καὶ οἰκουμένης συνόδου ἀξίωμα κεκτημένη, ἀνέπτυξε τὸ τῆς πρώτης σύμβολον, διὰ τοὺς πνευματομάχους τὴν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος θεολογίαν ἐκθεμένη πλεονέστερον· ὁμοίως ἀνέπτυξε καὶ τὸ περὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ θεοῦ λόγου δόγμα, διὰ τὴν αἵρεσιν Ἀπολαριίου προσθεῖσα τῷ Σαρκαθέντι, τό· Ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ

Μαρίας τῆς παρθένου· τοῦτο γὰρ οὐ κεῖται ἐν τῇ τῆς πρώτης συμ-
βόλῃ. ταῦτα μὲν οὖν ἐποίησιν αὐτὴ, καὶ κατὰ τὴν μέχρι τότε
ἐπικρατήσασαν ἑδωσαν, οὕτω γὰρ ἐκικάλυτο, καὶ ὡς οἰκουμένην
σύνδοξ. καὶ ποιεσμένη τὴν τοιαύτην ἀνάπτυξιν, καὶ περὶ τὰς
λέξεις ἐναλλαγὴν, οὐδ' αὐτὴ τὸ μὴ ἐξεῖναι προσθεῖναι ἢ ἀφαιεῖν
δωρίσατο, διὰ τε τὰς εἰρημένας αἰτίας, καὶ ἵνα μὴ δόξῃ τοῖς
ἄλλοις, ἐναντία ἢ ἐποίησεν αὐτὴ, διορίζεσθαι. ἀλλ' ἡ ἐξουσία
τῆς μεταποιήσεως αὐτὴ προσβλαβὴς τῇ ἐκκλησίᾳ ἐγένετο. καὶ γὰρ
λαβόμενοι τῆς ἀδείας ταύτης οἱ τὰ Νιστορίου φρονούντες, παρη-
ποίησαν τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον, ἐνθέντις αὐτῷ δόγματα τῆς ἐκ-
κλησίας ἀλλότρια, καὶ τοῖς βαπτιζομένοις ἐδίδουν ὡς μάθημα πί-
στιως. τοῦτο τὸ παραπλασθὲν σύμβολον ἀναγνωσθὲν ἐν ταύτῃ τῇ
τρίτῃ συνόδῳ, αἴτιον ἐγένετο πρὸς τὸ λοιπὸν καλυπθῆναι ταύτην
τὴν τῆς μεταποιήσεως ἑδωσαν. δωρίσαντο γὰρ οἱ πατέρες, μάλιστα
λοιπὸν ἐξεῖναι μὴδὲ μεταποιεῖν ὅλως τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον, ταύ-
την δὲ ἐπέβη τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει· δυνάμει γὰρ ἐν αὐτῇ περιέ-
χεται, καὶ ὡς ἐν ἄμφω λελθίσταται, καθὼς ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα
δειχθήσεται. ταύτην δὲ τὴν ἑδωσαν τὴν μέχρι τότε ἐπικρατήσασαν
καὶ ἑαυτῶν ἀφαιροῦνται καὶ πάντων τῶν ἄλλων· καὶ δὴ καὶ τοῖς
ἔργοις αὐτοῖς οἵσπερ εἶπον ἐπεμαρτύρησαν. τὴν γὰρ τῆς Θεοτόκου φω-
νὴν ἣν ἐκύρυσαν τότε τοῖς Νιστορίου ληρήμασιν ἐναντίως, οὐκ ἐτόλ-
μυσαν τῷ συμβόλῳ προσθεῖναι, καὶ ταῦθ' οὕτως ἀναγκασιότατον
οὔσαν ἐν τοῖς τῆς οἰκονομίας τοῦ σωτῆρος δόγμασι. Νῦν ἔρχομαι
πρὸς τὸ δεύτερον ἀπολογησόμενος, διατί τῆς δευτέρας συνόδου οὐκ
ἐμνημόνευσαν οἱ θεῖοι πατέρες οὗτοι· ἀλλὰ περὶ μόνου τοῦ τῆς πρώ-
της συμβόλου τὸν διορισμὸν ἐποίησαντο. Ὅτι μὲν οὖν ὡς ἐν ἀμφό-
τερά ταῦτα ἐδέξαντο δῆλόν ἐστι καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος, καὶ
ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα γενομένων οἰκουμηνικῶν συνόδων. δῆλον γὰρ
ἔσταν, ὅτι οὔτε ἠγνόησαν τὸ τῆς δευτέρας, οὔτε εἰδότες αὐτὸ κατε-
φρόνησαν· πῶς γὰρ τὸ μετὰ ταῦτα στεργθὲν οὕτω καὶ κυρωθὲν
καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐπικρατήσαν· ἀλλὰ δέχονται μὲν
ἄμφω ταῦτα ὡς ἐν καθάπερ καὶ αἱ λοιπαί, μέμνηται δὲ τοῦ τῆς
πρώτης μόνου, διὰ τε τὸ ἀξίωμα τῆς συνόδου ἐκείνης, ὅτι τε ἐκ
πλειόνων πατέρων, καὶ ὅτι πρώτη, καὶ ὥσπερ θεμέλιος τῶν ἐξῆς
ἁπασθῶν. Καὶ δεύτερον, ὅτι τὸ ἐκείνης σύμβολον ἐπικράτει παρὰ

τοῖς Χριστιανοῖς· ἔτι καὶ δι' ἐκείνου οἱ πλείονες ἱεραποστολίζοντο· μεμνημένοι τοίνυν ὡς ἱεραποστούντος ἱερέως, καὶ ὡς δυνάμει τὸ δευτέρου περιέχοντες τοῦτο παραλαμβάνουσι. Τρίτον, οἱ οἰκονομεῦντες τοὺς λόγους ἐν κρίσει, καθ' ἑπὶ τὰς τῶν γραφῶν τῆς συμβαλλομένης χρήσεως πρὸς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν ἐκλέγονται, οὕτω πάντας θὰ τὴν μεταποίησιν ἄρτι πρῶτον κωλύοντες, τὸ πρῶτον ἐκείνο καὶ ἀμεταποίητον παραλαμβάνουσιν, ᾧ συνιστάται δηλαδὴ καὶ τὸ δευτέρου, ὡς ἀνάπτυξις ὃν ἐκείνου μᾶλλον ἢ μεταποίησις. Ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ τῶν πρακτικῶν τῆς τρίτης συνόδου διάφοροι κινῶνται ἰστοῦνται τοῦ μακαρίου Κυρίλλου, τοῦ τότε ὄντος ἐξάρχου τῆς τοιαύτης συνόδου, καὶ τὸν τόπον καὶ τὴν γνώμην ἔχοντος τοῦ ἁγιοτάτου πάπα Κωνσταντινου, ἐξ ὧν ἀναγνωσθήσεται μέρος ἐπιστολῆς τῆς ὡς ἐπὶ τῆς λιγομένης πρὸς Ἰωάννην Ἀντιοχείας, τὰ αὐτὰ τῇ συνόδῳ περὶ τοῦ συμβέλου διοριζόμενον, μὴδὲν ἐξεῖναι μὴδὲ μέχρι λέξεως ἢ συλλαβῆς μεταποιῶν ὅπως τὸ εἰρημένον ἄγιον σύμβολον· * ἔχει δὲ οὕτως·

Κατ' οὐδὲν ἄν τρόπον σαλεύεσθαι παρὰ τιναν ἀνεχόμεθα τὴν ὁρισθεῖσαν πίστιν, ἥτοι τὸ τῆς πίστεως σύμβολον τὸ παρὰ τῶν ἁγίων ἡμῶν πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνεληθόντων κατὰ καιρούς· οὔτε μὴν ἐπιτρέπομεν ἑαυτοῖς, ἢ ἑτέροις ἢ λείξιν ἀμειψαί τῶν ἐκκειμένων ἐκείνοις, ἢ μίαν γοῦν παραβῆναι συλλαβὴν μεμνημένοι τοῦ λέγοντος· Μὴ μέτρησι ἄρα αἰῶνια, ἀ ἔθεντο οἱ πατέρες σου· * οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοὶ οἱ λαλοῦντες, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ὃ ἐκπορεύεται μὲν ἐξ αὐτοῦ, ἔστι δὲ οὐκ ἀλλότριον τοῦ Υἱοῦ κατὰ γὰρ τὸν τῆς οὐσίας λόγον.

Ταύτης τῆς χρήσεως ἀναγνωσθείσης, εἶπεν ὁ Ἐπίσκοπος·

Ἠκούσατε, πατέρες αἰδισιμώτατοι, ὅτι οὐδὲ συλλαβὴν ἢ λέξιν ἀνίχεται ὁ ἄγιος οὗτος ἀμειψθῆναι ἢ προστεθῆναι· οὐδὲ ἑαυτοῖς φασιν ἢ ἑτέροις τὴν τοιαύτην ἔδειναι ἐπιτρέπομεν. αὕτη ἡ ἐπιστολὴ ἀντιγνώσθη μετὰ τῶν ἄλλων ἐν τῇ τετάρτῃ συνόδῳ, καὶ ἐστέρχθη καὶ ἐκτελέσθη, ὥστε τις θυμέλιος τῆς πίστεως διώτερος οὕσα μετὰ τοῦ συμβόλου. Μετὰ ταῦτα μεταρραβόμεθα πρὸς τὰ τῆς τετάρτης οἰκουμένης συνόδου, καὶ ἀναγνωσθήσεται καὶ ὁ ταύτης ἄρος, ἐν ᾧ ἐκτίθεται μὲν ἀμφότερα τὰ τῆς πίστεως σύμβολα, ἐστέρχονται δὲ ὡς ἔω καὶ διορίζεται ἡ σύνοδος, μὴδὲν μὴδ' ὅπως ἐξεῖναι προσθέσθαι *

* ἀπὸ τῆς ἐπιστ. τοῦ ἁγ. Κυρίλλ. τῆς πρὸς Ἰωάννην Ἀντιοχείας.

* Παροιμ. 21, 28.

* ἐν ἄλλῃ προσθεῖναι τὸ τυχόν.

τῇ συμβόλῃ τούτῃ ἢ ἀφελεῖν ἀπ' αὐτοῦ, μηδ' ἐναλλάξαι ὅλας ἢ μεταποιῆσαι πρὸς ἕτερον σύμβολον.

Τούτων οὕτω ῥηθέντων παρὰ τοῦ Ἐπίσκου, ἀνγνώσθη ὁ ὄρος τῆς ἐκείνης καὶ οἰκουμένης τετάρτης συνόδου, ἐξ ἀρχῆς μέχρι τῆς ἐκδόσεως τῶν συμβόλων.

Ὁρος τῆς ἐκείνης καὶ οἰκουμένης ἐν Χαλκιδόνι
τετάρτης συνόδου.

Ἡ ἐκείνη καὶ οἰκουμένη μεγάλη σύνοδος, ἡ κατὰ Θεοῦ χάριν καὶ θείσισμα τῶν εὐσεβιστάτων καὶ φιλοχρίστων ἡμῶν βασιλέων, Οὐαλντνιανοῦ καὶ Μαρκιανοῦ Αὐγούστων συναχθεῖσα ἐν τῇ Χαλκιδονίᾳ μητροπόλει τῆς Βιθυνῶν ἐπαρχίας, ἐν τῇ μαρτυρίᾳ τῆς ἐκείνης καὶ καλλινίκου μάρτυρος Εὐφημίας, ὤρισεν τὰ ὑποτεταγμένα.

Ὁ κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τῆς πίστεως τὴν γνώσιν τοῖς μαθηταῖς βεβαίῳ ἔφη· Εἰρήνην τὴν ἡμῖν δίδωμι ὑμῖν, * ¹ Ἰω. 14, 27. εἰρήνην τὴν ἡμῖν ἀφήμι ὑμῖν * ὥστε μηδένα πρὸς τὸν πλῆσιον διαφωνεῖν ἐν τοῖς δόγμασι τῆς εὐσεβείας, ἀλλ' ἐπίσης ἅπασιν τὸ τῆς ἀληθείας ἐπιδείκνυσθαι κήρυγμα. ἐπειδὴ δὲ οὐ παύεται διὰ τῶν ἑαυτοῦ ζιζανίων ὁ πονηρὸς τοῖς τῆς ἀληθείας ἐπιφυόμενος σπέρμασι, καὶ τι καινὸν κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπιειρίσκων αὐτῷ, διὰ τοῦτο συνήθως ὁ δεσπότης Χριστὸς προνοούμενος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὴν εὐσεβῆ τοῦτον καὶ πιστότατον πρὸς ζῆλον ἀνέστησε βασιλείᾳ· ὃς τοὺς ἁπανταχοῦ τῆς ἱερουσύνης ἀρχηγούς πρὸς ἑαυτὸν συνεκάλεσεν, ὥστε τῆς χάριτος τοῦ πάντων ἡμῶν δεσπότης Χριστοῦ συνεργούσης, πᾶσαν μὲν τοῦ ψεύδους τῶν τοῦ Χριστοῦ προβάτων ἀποστρέψασθαι λύμην, τοῖς δὲ τῆς ἀληθείας αὐτὰ καταπιαίνειν βλαστήμασιν. ὃ δὲ καὶ πεποιθήκαμεν κοινῇ· φήσω τὰ τῆς πλάνης ἀπειλάσαντες δόγματα, τὴν δὲ ἀπλανῆ τῶν πατέρων ἀνανεώσαντες πίστιν, τὸ τῶν τριακοσίων ὀκτωκαίδεκα σύμβολον τοῖς πᾶσι κηρύξαντες, καὶ ὡς οἰκίους τοὺς τοῦτο τῆς εὐσεβείας τὸ σύνθημα δεξαμένους πατέρας ἐπιγραψάμενοι, οἱ περ εἰσὶν οἱ μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει συναθρόντες ἑκατὸν πνυθήκοντα, καὶ αὐτοὶ τὴν αὐτὴν ἐπισφραγισάμενοι πίστιν. Ὅριζομεν τοίνυν τὴν τάξιν, καὶ τοὺς περὶ τῆς πί-

στως τῶν κανόνων ἅπαντας τύπους φυλάττοντες καὶ ἡμεῖς τῆς κατὰ Ἐφεσον ἁγίας συνόδου, ἥς ἡγούμενοι οἱ ἁγιότατοι τὴν μνήμην Καίσιπτος ὁ τῆς Ῥωμαίων, καὶ Κύριλλος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἰωάννης ὁ τῆς Ἀντιοχείων ἐτύγχανον, προλάμπειν μὲν τῆς ὁρθῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως τὴν ἐκθεσιν τῶν τριακοσίων ὀκτωκαίδεκα Θεοφώρων καὶ μακαρίων πατέρων, τῶν ἐν Νικαίᾳ ἐπὶ τοῦ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης Κωνσταντίνου τοῦ γενομένου βασιλέως συναχθέντων κρατῶν δὲ καὶ τὰ παρὰ τῶν ἑκατὸν πενήκοντα ἁγίων πατέρων ἐν Κωνσταντινουπόλει συναθροισθέντων ἱεροθέντα, πρὸς ἀναίρεσιν μὲν τῶν τότε φηισίων αἵρέσεων, βεβαίωσιν δὲ τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως.

Μετὰ τοῦτο προσέειπεν ὁ Ἐπίσκοπος· Αὕτη ἡ σύνοδος καὶ ἀμφοτέρως τὰς ἐκθέσεις τῆς πίστεως ἀναγνοῦσα, ὅμως ὡς ἐν τῆς πίστεως ἐξηδέξατο σύμβολον. Καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν εἶπεν· Ἀρεταῖς εἰς ἐτήρυσιν ἡγετῆς τῆς ἀληθείας τὸ σιγῶν τοῦτο καὶ σεβασμιον σύμβολον καὶ ἐφεξῆς, ὅτι τὸ σύμβολον τοῦτο περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκιδιδάσκει τὸ τέλειον· δὴλον δὲ ὅτι τῇ τελείᾳ οὐδὲν ἑλλείπει.

Μετὰ ταῦτα δὲ ἀνεγνώσθη κατὰ κοινὴν συμφωνίαν τὸ τέλος τοῦ ὅρου, ᾧ διορίζονται τὸ εἰρημένον ἅγιον σύμβολον μένει ἀμειωτόν.

Ὅμοιως ἀνεγνώσθη ἀπὸ τῶν πρακτικῶν τῆς ἁγίας πέμπτης καὶ οἰκουμένης συνόδου. Προσφώνσεις Ἰωάννου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.

Διὸ καὶ τὸν Θεμέλιον τῆς πίστεως, κατὰ τὴν τῶν ἁγίων πατέρων παράδοσιν, ἀρραγῇ διαμένειν τῇ χάριτι τοῦ δισπάτου καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκπιδάσκαμιν, ἐλπίσαντες δι' αὐτῆς καὶ τὰς διστωσας ἐκκλησίας ἐνώσαι, πανταχοῦ τὴν τάξιν τῶν Θεῶν κανόνων ἐνθέτως κρατοῦντες, οὐδὲ γὰρ ἐγχαρεῖ τι παρασαλεύσαι, καὶ περὶ κρυφονίας καὶ ληστολογίας ἀπασχολῆσθαι τοὺς πιστοὺς, ἀλλὰ προσέχειν τῷ ἁγίῳ συμβόλῳ, ἐν ᾧ πάντες ἐβαπτίσθημεν, ὅτι ἐξεφώνησεν ἡ ἐν Νικαίᾳ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι σύνοδος, καὶ ἐκύ-

ρῶν ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ἁγίων πατέρων συνέλευσις, καὶ ἰβηθαίων ἢ ἐν Ἐφέσῃ ὅσια σύνοδος, καὶ ἰπσοφράξις ἢ ἐν Χαλκιδόνι ἁγία σύνοδος. ἣν πίστιν κατ' οὐδένα τρόπον ἢ λόγον σαλῶσαι τις δυνήσεται, πᾶσαν ἀναρροῦσαν τοῖς κακοδόχοις πόρρῃσιν. ταύτῃ τῶν τῶν πίστιν ἀσάλευτον κρατοῦντις πρὸς ἀλλήλους μὴ ἀμφιβάλλει, ἀλλὰ πᾶσαν καυνοτομίαν καὶ πᾶσαν λυπολογίαν ἀπαιτοῦμενοι, ἐν στόματι τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον Τριᾶδα δοξάσμεν.

Ἐκθεσις πίστεως τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑκατὸν πενήκοντα ἁγίων πατέρων.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἱεράτην τε πάντων καὶ ἐκράτην. καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ὧς ἐκ πατρὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ δι' ἡμᾶς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας, καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν· εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν· ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφωσιν ἁμαρτιῶν· προσδεκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· ἀμήν.

Ἐκ τῶν ὄρων τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμηνικῆς τετάρτης συνόδου.

Ἦρκεν μὲν οὖν εἰς ἐνταλὴν τῆς εὐσεβείας ἐπὶ γινώσκιν τε καὶ βεβαίωσιν τὸ σοφὸν καὶ σωτήριον τῆς θείας χάριτος σύμβολον· περὶ τε γὰρ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκδιδάσκει τὸ τίλειον. καὶ τοῦ Κυρίου τὴν ἡνωθρότητα τοῖς πιστοῖς διχομένοις παρίστανι· καὶ τὰ ἐξῆς, ἄχρι τοῦ τελευταίου διορισμοῦ, ὅστις καὶ ἔχει οὕτως· Τούτων τοίνυν μετὰ πάσης παρ' ἡμῶν ἀκριθείας καὶ ἐπιμελείας πανταχόθεν διατυπωθέντων, ὁρίσω ἡ ἁγία καὶ οἰκουμηνικὴ σύνοδος, ἐτέραν πίστιν μηδεὶ ἐξῆναι συγγράφειν ἢ συντιθέναι ἢ φρονεῖν ἐτέρως ἢ διδάσκειν· τοὺς τολμῶντας ἢ συντιθέναι πίστιν ἐτέραν, ἢ οὖν προκομίζειν, ἢ διδάσκειν ἢ παραδιδόναι ἑτέρον σύμβολον τοῖς ἐθέλουσιν ἐπιστρίφειν ἐξ ἑλληνισμοῦ ἢ ἐξ ἰουδαϊσμοῦ ἢ οὖν ἐξ αἰρέσεως οἰασθησοῦν, τούτους, εἰ μὲν εἴναι ἐπίσκοποι ἢ κληρικοὶ, ἀλλοτρίους εἶναι τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ τοὺς κληρικοὺς τοῦ κλήρου. εἰ δὲ μονάζοντες ἢ λαϊκοὶ εἶναι, ἀναθεματίζονται.

Ἐκ τῶν ἐφεξῆς πρακτικῶν τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμηνικῆς πέμπτης συνόδου.

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἁγιωτάτου Βασιλίου πάπα Ῥώμης
πρὸς Εὐτύχιον τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην
Κωνσταντινουπόλεως.

Διὰ τοῦτο σπουδάζοντες τὴν ἑνωσιν φυλάξαι πρὸς τὴν ἀποστολικὴν καθέδραν τῆς ὑμετέρας μακαριότητος, φανερὸν ποιούμεν, ὅτι ἡμεῖς αὐτὸ ἐφυλάξαμεν καὶ φυλάττομεν τὴν πίστιν τὴν ἐξ ἀρχῆς παραδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ ἀποστόλοις, καὶ παρ' ἐκείνων ἐν παντὶ τῇ κόσμῳ κηρυχθεῖσαν, καὶ ἀπὸ τῶν ἁγίων πατέρων σαφηνισθεῖσαν, καὶ μάλιστα ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ἁλλαῖς τέτρασι συνόδοις συνελθόντων· οἷς διὰ πάντων καὶ ἐν ᾧ πᾶσιν ἀκολουθοῦμεν καὶ διχομόμεθα.

τούτῳ, τοὺς τριακοσίους ὀκτωκαίδεκα Θεοφώρους πατέρας τοὺς ἐν Νικαίᾳ συνελθόντας, καὶ τὸ ἅγιον σύμβολον ἵτοι μάθημα τῆς πίστεως ἐκθεμένους, καὶ τὴν Ἀρείου μανίαν ἀναθεματίζοντας, καὶ τοὺς αὐτὴν φρονήσαντας ἢ φρονοῦντας, διχόμεθα δὲ καὶ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑκατὸν πενήκοντα ἁγίους πατέρας, οἵτινες τὸ αὐτὸ ἅγιον μάθημα ἰσαφῆνισαν, καὶ τὰ περὶ τῆς Θεότητος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐτράνωσαν, καὶ τὴν αἵρεσιν Μακεδονίου τοῦ πνευματομάχου, καὶ τὸν ἀσεβῆ Ἀπολινάριον κατέκριναν, μετὰ τῶν τὰ αὐτὰ ἐκείνοις φρονούντων ἢ φρονεσάντων ποτὶ. διχόμεθα δὲ καὶ τοὺς διακοσίους ἁγίους πατέρας τοὺς ἐν τῇ κατ' Ἐφέσον πρώτῃ συνόδῳ ἀθροισθέντας, οἵτινες διὰ πάντων ἠκολούθησαν τῷ αὐτῷ ἁγίῳ συμβόλῳ ἥτοι μαθήματι, καὶ κατέκριναν Νεστόριον τὸν ἀσεβῆ, καὶ τὰ μυστὰ αὐτοῦ δόγματα, καὶ τοὺς τὰ ὅμοια αὐτῷ ὅτι δῆποτε φρονούντας ἢ φρονήσαντας. πρὸς δὲ τούτοις δεχόμεθα καὶ τοὺς ἑξακοσίους τριάκοντα ἁγίους πατέρας τοὺς ἐν Χαλκηδόνι συναθροισθέντας, οἵτινες καὶ αὐτοὶ διὰ πάντων συνήνεσαν ταῖς προῤῥηθείσαις τρεῖς ἁγίαις συνόδοις, καὶ ἠκολούθησαν τῇ προειρημένῳ συμβόλῳ ἥτοι μαθήματι, τῷ παρὰ τῶν τριακοσίων ὀκτωκαίδεκα Θεοφώρων πατέρων ἐκτεθέντι, καὶ ἀπὸ τῶν ἑκατὸν πενήκοντα ἁγίων πατέρων σαφηνισθέντι, καὶ ἀνθεματίσαν τοὺς ἕτερον παρὰ τὸ εἰρημένον σύμβολον τολμῶντας διδάσκειν ἢ ἐκτίθεσθαι ἢ παραδιδόναι ταῖς ἁγίαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις.

Ὅρος τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμένης ἑκτῆς συνόδου.

Ἡ ἁγία καὶ οἰκουμένη μεγάλη σύνοδος, ἡ κατὰ Θεοῦ χάριν καὶ πανευσεβὲς θέσιμα τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ πιστεστάτου μεγάλου βασιλέως Κωνσταντίνου συναχθεῖσα ἐν ταύτῃ τῇ Θεοφυλάκτῳ καὶ βασιλίδι τῶν πόλεων Κωνσταντινουπόλει νύφ' Ῥώμῃ, ἐν τῷ σικρίτῳ τοῦ Θεοῦ παλατίῳ τῷ ἐπιλεγμένῳ Τρούλλῳ, ὤρισε τὰ ὑποτιταγμένα.

Ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Υἱὸς μονογενὴς καὶ Λόγος, ὁ κατὰ πάντα ὅμοιος ἡμῖν χωρὶς ἁμαρτίας γενόμενος ἄνθρωπος, Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ἐν εὐαγγελικαῖς διαφωστῶς ἐκήρυξε φωναῖς.

Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπα-
 τήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. * καὶ πάλιν· Εἰρή- * Ἰω. 8, 12.
 νην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν *. Ταύτῃ τῇ * Ἰω. 14, 27.
 Θεολόγῳ τῆς εἰρήνης φωνῇ καὶ διδασκαλίᾳ Θεοσόφως ὁ πραΰτατος
 βασιλεὺς ἐδωκεύμενος, ὁ τῆς μὲν ὀρθοδοξίας ὑπέρμαχος, τῆς δὲ
 ἀσεβείας ἀντίμαχος, τὴν καθ' ἡμᾶς ἁγίαν ταύτην καὶ οἰκουμι-
 νικὴν συναθροίαν συνόδον, τὸ τῆς ἐκκλησίας ἥνωσε σύγκριμα, ὅθῃ
 ἡ καθ' ἡμᾶς ἁγία καὶ οἰκουμινικὴ σύνοδος τὴν ἀπὸ τινων καὶ ἁδελ-
 φῶν τῆς δυσσεβείας πάλαν πορρωθεὶ ἀπιδάσασα, καὶ τῇ τῶν
 ἁγίων καὶ ἐκκερίτων πατέρων ἀσπασῶς εὐθείᾳ τρίβῳ κατακολου-
 θήσασα, ταῖς ἁγίαις καὶ οἰκουμινικαῖς πάντεσιν συνόδοις ἐν ἅπασιν
 εὐσεβῶς ὁμολώνσας· φαρὲν, τῇ τῶν τριακοσίων ὀκτωκαίδεκα Θεο-
 φόρων πατέρων, τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων κατὰ τοῦ μανιῶδους
 Ἀρείου· καὶ τῇ μετ' αὐτὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ἑκατὸν πεν-
 τήκοντα Θεοφόρων ἀνδρῶν, κατὰ Μακεδονίου τοῦ πνευματομάχου,
 καὶ Ἀπολιναρίου τοῦ εὐσεβεῦς· ὁμοίως καὶ τῇ ἐν Ἐφέῳ τὸ πρῶ-
 τερον κατὰ Νιστορίου τοῦ ἐκδηλοφρονος συναγνηγμένων ἀνδρῶν
 Θεωπισίων· καὶ τῇ ἐν Χαλκηδόνι τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα Θεοφιλέ-
 στων πατέρων κατ' Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκορίου τῶν Θεοστυγῶν· πρὸς
 ταύταις καὶ τῇ τελευταίᾳ τούτων, τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ πέμπτῃ
 συνόδῳ τῇ ἐνταῦθα συναθροισθείσῃ κατὰ Θεοδώρου τοῦ Μοφου-
 στίας, Ὀριγένης, Διδύμου τε καὶ Εὐαγρίου, καὶ τῶν συγγραμ-
 μάτων Θεωδώριτου τῶν κατὰ τῶν δώδεκα κεφαλαίων τοῦ ἡγίου
 Κυρίλλου, καὶ τῆς λεγομένης Ἰβᾶ ἐπιστολῆς πρὸς Μάριν γεγραμ-
 μένης τὸν Πέτρον· ἀκαινοτόμητα μὲν ἐν πᾶσι τὰ τῆς εὐσεβείας ἀνα-
 νωσταμένα Θεωπίσματα, τὰ βέβηλα δὲ τῆς δυσσεβείας ἐκδιώξασα
 δόγματα, καὶ τὸ παρὰ τῶν τριακοσίων ὀκτωκαίδεκα Θεοφόρων πα-
 τέρων ἐκτεθὲν, καὶ αὖθις παρὰ τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα ἁγίων πα-
 τέρων Θεοφρόνως βεβαιωθὲν, ὅπερ καὶ αἱ λοιπαὶ ἁγίαι σύνοδοι ἐπ'
 ἀναιρίσει πάσης ψυχόφθόρου αἰρέσεως ἀσπασίως ἐδίδξαντο καὶ ἐπι-
 κύρωσαν σύμβολον, καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς ἁγία καὶ οἰκουμινικὴ ἐπι-
 σφράγιζε σύνοδος.

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἁγιωτάτου Ἀγάθωνος πάπα Ῥώμης
πρὸς τοὺς βασιλεῖς Ῥωμαίων.

Κανονικῶς ἀπὸ τῶν ἁγίων τῶν προηγησαμένων, καὶ τῶν ἁγίων
πέντε συνόδων, ἅπερ ὑρισμένα εἰσὶν ἐν ὑπλότῃ καρδίας καὶ ἀναμ-
φιβόλως ἀπὸ τῆς παραδοθείσης παρὰ τῶν πατέρων πίστεως, ἀναμ-
φιβόλως φυλάττομεν· ἐν καὶ ἐξαίρετον διαπαντός ἔχουν εὐχόμενοί τε
καὶ σπειύοντες, ἵνα μὴ ἐν παρὰ τὰ κανονικῶς ὀρισθέντα μὴ μεθῇ,
μὴ ἐναλλαγῇ, ἢ προστεθῇ, ἀλλὰ ταῦτά καὶ ῥήμασι καὶ νοήμα-
σιν ἀπαράτρετα φυλαχθῇ.

Τοῦ αὐτοῦ ἁγιωτάτου Ἀγάθωνος πάπα Ῥώμης, ἐξ ἐτέρας
συνδικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς αὐτοὺς βασιλεῖς.

Αὕτη ἐστὶν ἡ τελεία ἡμῶν εἰδποις, ἵνα τοὺς ὅρους τῆς καθο-
λακῆς καὶ ἀποστολικῆς πίστεως οὐς μέχρι τούτου ὁ ἀποστολικὸς
θρόνος ἅμα ἡμῖν καὶ ἐκράτῃ καὶ παραδίδωσιν, ὅλη τῇ τῆς δα-
νοίας παραφυλακῇ φυλάξωμεν· πιστεύοντες εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παν-
τοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀο-
ράτων· καὶ εἰς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν πρὸ πάντων τῶν
αἰώνων ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα, ἀληθινὸν Θεὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ,
ὥς ἐκ φωτός, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι'
οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ· καὶ
εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πα-
τρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ
συνδοξαζόμενον.

Ὅρος τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμένης ἐκδόμης συνόδου,
τῆς ἐν Νικαίᾳ συνεληθούσης τὸ δεύτερον.

Ἡ ἁγία καὶ οἰκουμένη καὶ μεγάλη σύνοδος, ἡ κατὰ Θεοῦ
χάριν καὶ Θέλημα εὐσεβεῖς τῶν εὐσεβεστάτων καὶ φιλοχρίστων

ἡμῶν βασιλείαν Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης τῆς αὐτοῦ μητρὸς σωμα-
 χθεῖσα τὸ δεύτερον ἐν τῇ Νικαίᾳ λαμπρῇ μητροπόλει τῆς Βασι-
 νῶν ἐπαρχίας, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπνομαζομένῃ
 Σοφίᾳ, ἀκολουθήσασα τῇ παραδόσει τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας,
 ᾤρεται τὰ ἰσοτιταζόμενα. Ὁ τὸ φῶς τῆς αὐτοῦ ἐπιγνώσεως ἡμῶν χα-
 ρισάμενος, καὶ τοῦ σκότους τῆς εἰδωλικῆς μανίας ἠρσάμενος ἡμᾶς
 Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, νυμφευσάμενος τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ καθολικὴν
 καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν μὴ ἔχουσαν σπίλον ἢ ῥυτίδα, ταύτην
 ἰσαγγεῖλατο διαφυλάττεσθαι, καὶ τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ μαθηταῖ. Δια-
 βεβαιούται λέγων· Μεθ' ὑμῶν ἔμι πάσας τὰς ἡμέρας ὡς τῆς συν-
 τελείας τοῦ αἰῶνος. * ταύτην δὲ τὴν ἰσαγγελίαν οὐ μόνον αὐτοῖς ἔχα-
 ρίσασατο, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν τοῖς δι' αὐτῶν πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα
 αὐτοῦ. Τῆς εὖν δωρεᾶς ταύτης ἀλογήσαντές τινες, ὡς ὑπὸ τοῦ ἀπα-
 τεῶνος ἐχθροῦ ἀναπιτρούμενοι, ἐξέστησαν τοῦ ὁρθοῦ λόγου, καὶ τῇ
 περὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀντιταξάμενοι πρὸς τὴν σύνεσιν
 τῆς ἀληθείας διήμαρτον, καὶ ὡς φησὶν ὁ παροιμιᾶκος λόγος, τοὺς
 ἄξοντας τοῦ ἰδίου γεωργίου πεπλάνηται, καὶ συνῆξαν χερσὶν ἀκαρ-
 πίαν. ὅτι τῶν ἱερῶν ἀναθημάτων τὴν θεωρητικὴν εὐκοσμίαν διαβάλλ-
 λην τυτολμήκασιν, ἱερῆς μὲν λεγόμενοι, μὴ ὄντες δέ. περὶ τῶν ὁ Θεὸς
 διὰ τοῦ προφῆτου βοᾷ· Ποιμένες πολλοὶ διέφθειραν τὸν ἀμπελῶνά
 μου, ἐμόλυναν τὴν μερίδα μου. * ἀνιέροις γὰρ ἠπακολουθήσαντες ἀν-
 δράσαι ταῖς ἰδίαις φρεσὶ περὶ τῶν ἐκκλησιῶν, κατηγόρησαν τῆς ἁρμοσθείσης
 Χριστῷ τῇ Θεῷ ἡμῶν ἐκκλησίας· καὶ ἀνὰ μέσον ἐκκλησιῶν
 καὶ βελήλου οὐ δίδιστεσαν, τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἐκκλησιῶν
 αὐτοῦ ὁμοίως τοῖς εἰδωλοῖς τῶν σατανικῶν ξοάνων ὀνομάσαντες.
 διὸ μὴ φέρον ὁρᾶν ὑπὸ τῆς τοιαύτης λύμης διαφθειρόμενον τὸ ὑπὴ-
 κοον ὁ δειπνῶν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, τοὺς ἁπανταχοῦ τῆς ἱερω-
 σύνης ἀρχηγούς τῇ αὐτοῦ συνεκάλεσεν εὐδοκίᾳ, Θεῷ ζήλῳ καὶ ἐπι-
 νύσει τῶν πιστοτάτων ἡμῶν βασιλείαν Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης,
 ὅπως ἡ εὐδοκία παραδόσει τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας κοινῇ ψήφῳ ἀπο-
 λάβῃ τὸ κύρος. Μετὰ πάσης τοίνυν ἀκριβείας διερευνήσαντές τε καὶ
 διασκεψάμενοι, καὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἀληθείας ἀκολουθήσαντες, εὐδὲν
 ἀφαιρούμεν, οὐδὲν προστιθέμεν, ἀλλὰ πάντα τὰ τῆς καθολικῆς
 ἐκκλησίας ἀμείωτα διαφυλάττομεν. καὶ ἐπόμενοι ταῖς ἐκκλησίαις οἰ-
 κουμένηκαίς ἐξ συνόδοις πρῶτα μὲν τῇ ἐν Νικαίᾳ συναθροισθείσῃ

* Ματθ. 28, 20.

* Ίερ. 12, 10.

λαμπρῇ μητροπόλει, ἐτι γε μὴν καὶ τῇ μετ' αὐτὴν ἐν τῇ Θεοφυλάκτῃ βασιλίδι πόλει· Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα.

Καὶ μετὰ τινὰ ἄλλα, καὶ μετὰ τὰς ὑπογραφὰς ἡ ἁγία σύνοδος ἐξεβόησε· Πάντες οὕτω πιστεύομεν, πάντες τὸ αὐτὸ φρονοῦμεν, πάντες συναινέσαντες ὑπεγράψαμεν· αὕτη ἡ πίστις τῶν ἀποστόλων, αὕτη ἡ πίστις τῶν πατέρων, αὕτη ἡ πίστις τῶν ὁρθοδόξων, αὕτη ἡ πίστις τὴν οἰκουμένην ἐστήριξε. Πιστεύοντες εἰς ἕνα θεὸν ἐν Τριάδι ὑμνούμενον, τὰς τιμὰς εἰκόνας ἀσπαζόμεθα· οἱ μὴ οὕτως ἔχοντες ἀνάθεμα ἔστωσαν· οἱ μὴ οὕτω φρονοῦντες πόρρω τῆς ἐκκλησίας ἐκδιωχθήτωσαν. ἡμεῖς τῇ ἀρχαίᾳ θεσμεθείᾳ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἠπακολουθοῦμεν· ἡμεῖς τοὺς θεσμοὺς τῶν πατέρων φυλάττομεν· ἡμεῖς τοὺς προστιθέντας τι ἢ ἀφαιροῦντας ἐκ τῆς ἐκκλησίας, ἀναθεματίζομεν· ἡμεῖς τὰς σιμὰς εἰκόνας ἀποδιχόμεθα· ἡμεῖς τοὺς μὴ οὕτως ἔχοντας τῷ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν.

Καὶ ἐν τοῖς ἀναθεματισμοῖς.

Εἰ τις πᾶσαν παράδοσιν ἐκκλησιαστικὴν ἔγγραφόν τε καὶ ἄγραφον ἀθετεῖ, ἀνάθεμα.

Μετὰ ταῦτα ἀνεγνώσθη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ ὅρος τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμένης ἐβδόμης συνόδου, τῆς ἐν Νικαίᾳ συναθροισθείσης τὸ δεύτερον, τουτέστιν ἐξ ἀρχῆς μέχρι καὶ τῆς ἐκθέσεως τῶν συμβόλων καὶ περὶ τὸ τέλος, ὁ διεκριμὸς μετὰ τῶν αὐτῶν ἀρῶν καὶ ἐπιτιμίων, τοῦ μηδενὶ ἐξεῖναι προσθῆναι ἢ ἀφελεῖν ἢ ὕλως μεταποιῆσαι.

Τούτου τοῦ ἔρου τῆς ἐβδόμης συνόδου παρ' ἡμῶν ἀναγινωσκόμενου, προεικομίσθη παρὰ τῶν Λατίνων βιβλίον ἑτῆρον, παλαιόν, γεγραμμένον, τὸν αὐτὸν ὅρον τῆς συνόδου ταύτης περιέχον· ἐν ᾧ εἰρέθη προσκείμενον ἐν τῇ θεολογίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς τὸ· Ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύομενον, τὸ· Καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, καὶ περὶ τούτου πολὺν ἐποίησαντο λόγον, ἐπιδεικνύντες ἡμῖν τὸ βιβλίον, ὡς παλαιὸν δῆθαι, καὶ ἐπὶ τούτῳ μεγαλαυχοῦντες καὶ ἀντιβάλλοντες αὐτὸ πρὸς τὸ παρ' ἡμῖν βιβλίον, καὶ δοκιμάζοντες τὴν συμφωνίαν ἐκ τῶν ὑπογραφῶν καὶ τῶν ἄλλων· ἦν καὶ ἐν πᾶσιν εὐρίσκοντες πλὴν τῆς προσθήκης ταύτης ἐδόκουν θαυμάζειν. Ἡμεῖς μὲν οὖν πρὸς τοῦτο οὐδεμίαν ἀπολογίαν ποιησάμεθα, μὴ συγχωροῦντος ἡμῖν τοῦ καιροῦ· πλὴν ὅσον αἰτησαμένους αὐτοὺς ποιοτρί-

ψαμεν ἀναγνῶναι τὴν τοιαύτην ἐκθεσιν μετὰ τῆς προσθήκης, ὡς ἐν τῷ βιβλίῳ ἐφίετο.

Μετὰ ταῦτα ἐπύθην ὁ Ἐφέσου κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν προτέρων εἰρημένων τε καὶ ἀναγνωσθέντων.

Ὁ ἘΦΕΣ. Ἠκούσατε, πατέρες αἰδισιμύτατοι, τὰς ἀποφάσεις, ἃς οἱ θεοὶ πατέρες καὶ κοινῇ συνερχόμενοι, καὶ ἰδίᾳ καθ' ἑαυτοὺς οἱ τῶν συνόδων ἑταρχοὶ περὶ τῆς πίστεως ἰδίᾳ ἀπεφάναντο· καὶ ἃ δὲ ἰδίως ἔγραψαν, ἢ πρὸς ἀλλήλους ἐπιστέλλοντες, ἢ καθ' ἑαυτοὺς δογματίζοντες, καὶ ἐκείνα παρ' αὐταῖς ταῖς συνόδοις ἀναγνωσθέντα, ὡς κοινὰ δόξαι προεδέχθησαν τε καὶ ἐκυρώθησαν. Ἡμεῖς μὲν οὖν αἰδούμενοι τοὺς πατέρας ἡμῶν, καὶ τοὺς ὄρους αὐτῶν φυλάττοντες καὶ τὰς ἀράς εὐλαβούμενοι, οὐ δυνάμεθα παραδέξασθαι, τὴν ἐν τῷ συμβόλῳ γενομένην προσθήκην· καιρὸς δὲ λοιπὸν ἀκούσαι τῶν ὑμετέρων ἀπολογιῶν, εἰ μὴ ὁ καιρὸς καλύει, τῆς προσθήκης ταύτης ἕνεκα· πλὴν ταῦτα εἶπομεν κατὰ τὸ παρὸν, ἀπὸ τῶν αὐτῶν καὶ ὁμοίων ἀφορμῶν ἐπιχειροῦντες τοὺς ὄρους τῶν οἰκουμένηων συνόδων, οὓς καὶ ἀναγκαῖον ἦν ἐφοξῆς καὶ ἀκολουθῶς ἀναγνωσθῆναι, καθάπερ καὶ ἀνεγνώσθησαν· μετὰ δὲ τὰς ὑμετέρας ἀπολογίας, παράξομεν εἰς μαρτυρίαν τῶν εἰρημένων, καὶ ἐτέρων ἑταίων πατέρων χρίτης ἐκτός τῶν συνόδων τούτων, ἃς ἐξέθεντο γραφοντες πρὸς ἀλλήλους, ἢ δημοσίᾳ διδύσκοντες, ἢ καθ' ἑαυτοὺς δογματίζοντες· παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, κεφαλαιωδῶς καὶ ἀνὰ μέρος πεισθῆναι τὰς ὑμετέρας ἀπολογίας καὶ ἀντιθέσεις, ὡς ἐν διαλέξει εἶδει· ἵνα καὶ αἱ πρὸς αὐτάς ἡμέτεραι λύσεις, εὐσύννοτοι καὶ ὑπεροὶ καὶ σαφεῖς γίνωνται. γινώσκετε γάρ, ὅτι ἡμεῖς οὔτε μνημονικοὶ ἐσμεν, οὔτε ἄλλως διαιρητικοὶ καὶ ἀριθμητικοί, οὔτε φιλοτιμούμεθα πρὸς πᾶν τὸ ἀντιλεγόμενον ἔχειν δοκεῖν ὃ, τι εἵπομεν· ἀλλὰ τοῦτο ἡπλοῦν καὶ γενναῖον ἔχομεν, ὡς ἔφη τις ἡδὴ τῶν παλαιῶν, ὅτι ὁ ἂν μετὰ τῆς ἀληθείας λέγηται, δεχόμενός τε ἀσμένως καὶ περιπτυσσόμεθα· ὁ δ' ἂν μὴ οὕτως ἔχον δοκῇ, κατὰ πόδας καὶ προφανῶς ἐλέγχομεν.

Τούτων οὕτω ρηθέντων παρὰ τοῦ Ἐφέσου, ὁ καρδινάλιος Ἰουλιανὸς εἰρκε ταῦτα πρὸς βασιλέα.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Γαληνότατε βασιλεῦ, τὸ προκομισθὲν παρ' ἡμῶν σύμβολον ἐν τῇ ἐκδόμῃ συνόδῳ, ἐστὶν ἐν βιβλίῳ παλαιοτάτῳ, καὶ

ἀδύνατον ὑπονοῆσαι γινώσθαι τινὰ ἐναλλαγὴν ἐν αὐτῷ. ἔχομεν δὲ καὶ ἱστορικὸν ἄνδρα παλαιὸν καὶ σοφὸν γεγραφότα περὶ πολλῶν ἄλλων, καὶ δὴ καὶ περὶ τούτου διεληφτότα, ὅτι τὸ σύμβολον οὕτως ἐξετίθη καὶ ἀνιγνώσθη παρὰ τῆς ἐκδόμης συνόδου καὶ συνιστάμεν τοῦτο, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκείνου φωνῶν. ὑμεῖς δὲ πατέρες αἰδισιμώτατοι, ἐπειδὴ ἐζητήσατε τὴν ἀπολογίαν ἡμῶν γινώσθαι κεφαλαιώδη καὶ σύντομον, καὶ κεμματικὴν, ἀποδεχόμεθα καὶ ἡμῶς τοῦτο. πλὴν ἵνα καὶ ὑμεῖς καθαρῶς πρὸς ἕκαστα τῶν ἐρημέων ἀποκρίνησθε, ἀνάγκη ἐστὶν ἀναγνωσθῆναι τὰ σήμερον ἐρημέα τε καὶ γεγραμμένα παρὰ τῶν νοταρίων ὑμῶν, καὶ ἀντιβληθῆναι τοῖς ἡμετέροις· εἰδ' οὕτω τῆς ἀναμνήσεως αὐτῶν γινομένης, καὶ τῆς συμφωνίας ἀναφανίσκης, ἐν τῇ ἐξῆς συνελεύσει περὶ πάντων τῶν ἐρημέων ἀπολογησόμεθα.

Ὁσπερ τοῦ μὲν πρὸς εἰκοστῇ ἡμέρᾳ δευτέρᾳ ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ 5.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Αἰδισιμώτατοι πατέρες, προχθὺς ἐποιεσάμεθα τοὺς τοιούτους λόγους, ὅτε συνήλθομεν ἐν τῷ ναβὶ τοῦ ἐκίου Φραγκίσκου, ὅτι ἡμεῖς ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ συνήχθημεν, ἐπὶ τῷ ἐξετάσαι καὶ εὐρεῖν τὴν εἰρήνην μετὰ τῆς εἰρήνης. καὶ διὰ τοῦτο χρεῖα, ἵνα χαρίζηται τὸ ἐν μέρος τῷ ἑτέρῳ ἐν οἷς ἐστὶ δῖον. καὶ ὑποσχίθημεν, ἂν ἡ χρεῖα βιβλίων, ὅσα εἰσὶν εἰς τὴν ὑποταγὴν τοῦ μακαριωτάτου Πάπα, ἵνα δώσωμεν μετὰ χαρᾶς. ὡσαύτως ὑποσχίθητε καὶ ὑμεῖς, ἂν ἔχητε βιβλίον, ἵνα δώσητε αὐτὸ, καὶ ἰδωμεν μίαν ὥραν. καὶ ἡξίωσα τὸν αἰδισιμώτατον Ἐφέσου καὶ τὸν Νικαίας διὰ βιβλίον, ἵνα δανίσωσιν ἡμῖν αὐτὸ, ὅσοῖον ἔχει τὰ πρακτικὰ τῆς ὁγδόης συνόδου, ἵνα ἔχωμεν αὐτὸ μίαν ὥραν, καὶ οὐδὲν ἰδωκαν αὐτό. καὶ εἰ μὲν ἐφέρετε τὸ βιβλίον, ἰδοὺ καλόν· εἰ δὲ μὴ, πέμψατε ἵνα φέρωσιν αὐτό.

Ὁ ἘΦΕΣΙΟΥ. Ὁ ἀπεκρινάμενος τότε, τοῦτο καὶ νῦν λέγων· ὅτι οὐ μέλλει ἐμποδισθῆναι, ἵνα δειξώμεν βιβλίον, ὅταν ἡ χρεῖα. τὸ δὲ δοῦναι αὐτὸ οὕτως, ὥστε λείπειν ἅρ' ἡμῶν, ἐστὶ δύσκολον, περὶ δὲ τοῦ βιβλίου τούτου, οὐκ ἐστὶν εὐκολον δοῦναι ἡμᾶς αὐτό. εἰ

δὲ καὶ εἵχομεν αὐτὸ, οὐκ ἔχομεν ἀνάγκην ἵνα συναρμώσωμεν ταῖς οἰκουμένικαῖς συνόδοις ἄλλαν σύνοδον, ἥτις οὐδὲ ἐστέρηθη ὅλως, ἀλλὰ μᾶλλον ἠκυρώθη. καὶ αὕτη ἡ σύνοδος ἦν λέγει ἡ ἐκκλησίᾳ σου, ἔχει πράξεις κατὰ τοῦ Φωτίου, ἐν τῇ καιρῷ τοῦ πάπα Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ. μετὰ ταῦτα ἐγένετο ἄλλη σύνοδος, καὶ ἀνέφθαρσε τὸν Φώτιον, καὶ ἠκυρώσε τὴν πρώτην σύνοδον. αὕτη ἡ σύνοδος, ἥτις ὠνομάσθη καὶ ὁρθέη σύνοδος, ἐγένετο ἐπὶ τοῦ πάπα Ἰωάννου, οὗ τινος πάπα Ἰωάννου αἱ ἐπιστολαὶ εὐρίσκονται ὑπὲρ τοῦ Φωτίου. ἐξήτησε δὲ ἡ σύνοδος αὕτη καὶ περὶ τῆς φροσύνης τοῦ ευμβέλου, καὶ ἔκρινεν ἄξιον ἵνα ἐξαίρωθῃ παντῶς. καὶ νομίζομεν, ὅτι οὐδὲ ὑμεῖς ἀγνοεῖτε οὔτε τὴν σύνοδον οὔτε τὰς ἐπιστολάς τοῦ πάπα Ἰωάννου. καὶ ἡμεῖς ἠκυρώσαμεν τὰ τῆς συνόδου ἐκείνης, οὐκ ἔστι δίκαιον ἵνα ζητῶμεν αὐτὴν, ἀλλὰ τὴν μετ' αὐτὴν μάλιστα. ἀπὸ τότε γοῦν μέχρι τοῦ νῦν ἀναγνωσεται ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὕτως· Ἀπαντα τὰ κατὰ τῶν ἁγίων πατριαρχῶν Φωτίου καὶ Ἰγνατίου γραφίντα ἢ λαλεθέντα, ἀνάδικα, διὰ τοῦτο ἔπει ἀντρεῖπκσαν, οὐδὲ πρῆμι ἵνα ἔλθωσιν εἰς τὸ μέσον.

ἸΟΥΑ. ΚΑΡΔ. Θέλω ἀπελύσαι ὑμᾶς ἐκ τοῦ φόβου τούτου· ἵνα μὴ ἔχητε φόβον, ἵνα μηδὲν ἀναγνωσθῇ ἀπὸ τῆς ὁρθέας συνόδου, ἀξιούμεν δὲ, ἵνα ἔλθῃ τὸ βιβλίον ἐκεῖνο δ' ἐζητήσαμεν. Θέλομεν γάρ ἵνα ἴδωμεν ἀπὸ τῆς ἐκτὸς καὶ ἐβδόμης συνόδου, καὶ περὶ τῆς ὁρθέας οὐδὲν λέγομεν.

Ὁ ἘΦΕΣΙΟΥ. Ἐπειδὴ εἶπατε, ὅτι χρῆζετε ἵνα ἴδῃτε περὶ τῆς ἐκτὸς καὶ ἐβδόμης συνόδου, δίδωμεν τὸ βιβλίον· περὶ δὲ τῆς ὁρθέας οὐδὲν λέγομεν αὐτὴν, ἐπειδὴ καὶ ἡ αἰδισιμότης ὑμῶν λέγει τοῦτο. καὶ ἄλλως οὐ δίκαιόν ἐστιν, ἵνα ἰάσωμεν τὰς οἰκουμένικας, καὶ ζητῶμεν τὴν μερικὴν. ὅμως τὸ βιβλίον αὐτὸ οἶδατε, ὅτι ἴδωκα ἐγὼ ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ κύρῳ Νικολάῳ, καὶ φαίνεται μοι ὅτι μετεγράψατε αὐτό· καὶ ἐκεῖνος πολλὰ εἶδεν αὐτό, καὶ νομίζω ὅτι μετέγραψεν αὐτό.

Ὁ ΡΟΔΟΥ. Ἀπὸ τοῦ ῥήματος τούτου θέλω ἰθύνην τὸν λόγον μου πρὸς τοὺς αἰδισιμωτάτους πατέρας. ἀπὸ τῆς τελευταίας ὁμιλίας ὑμῶν ἦν ἐξέτισθε, τίσσερα κεφαλαια συνήξαμεν. πρῶτον ὑμεῖς ἀνέγνωτε τὰ σύμβολα, ἢ ἵνα ὁρδότερον εἶπω, τὸ σύμβολον

δεύτερον ἀνέγνωτε τοὺς ὕρους. τρίτον τινὰς ἐπιστολάς, ἵτοι Βυγι-
 λίου, Ἀγάθανος πάπα καὶ Καίσιστινου καὶ Κυρίλλου, ἀφ' ὧν
 συνήξατε καὶ ἐποιήσατε κεφάλαια τέσσαρα. τέταρτον εἰπόντες ὅτι
 εὐλαβούμενοι τοσούτους πατέρας τῷ πλήθει καὶ τῷ ἁξιώματι, καὶ
 τὰς ἀρὰς ἐκείνων ἀκούοντες, πόσῳ ἀναθέματι ἐνέβαλον, ἵνα μηδὲν
 προσθῇ τις ἐν οἷς ἐκεῖνοι ἐξέθηκαν, φοβούμεθα ὑμῖς προσθεῖναι ἢ
 δέξασθαι τὴν προσθήκην λέγετε, ἡμεῖς δὲ ἀνάπτουζιν, ἦν ἡ Ῥω-
 μαϊκὴ ἐκκλησία ἐν τῷ συμβόλῳ ψάλλει. Πρῶτον μὲν οὖν ἐν τῷ πρῶ-
 τῳ, ἵτοι ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν συμβόλων ἠναγκάσθητε δεῖξαι
 τὸ λεγόμενον παρ' ἡμῖν τοῖς Λατίνοις, ὅτι ἐστὶ προσθήκη. ἀπὸ δὲ
 τοῦ δευτέρου, ἐν οἷς ἀνέγνωτε τοὺς ὕρους, εἰδείξατε, ὅτι οὐ δεῖ
 προσθεῖναι. ἀπὸ δὲ τοῦ τρίτου ἐσπουδάσατε ἵνα ἀποδείξητε, ὅτι
 οὔτε ὀρθόν ἐστιν, οὔτε ἀναγκαῖον. ἀπὸ δὲ τούτων τῶν τριῶν συ-
 νάξαντες ἐποιήσατε τὸ τέταρτον, ὅτι δηλαδὴ τὰς ἀρὰς φοβούμενοι
 οὐ προσθήσετε. λέγεται τοιγαροῦν, ἵνα ἀρξώμεθα ἀπὸ τεῦ πρῶ-
 του, ὅτι ὁ λέγομεν οὐκ ἐστὶ προσθήκη, ἀλλ' ἐστὶν ἀνάπτυξις καὶ
 σαφήνεια. δεύτερον ὅτι οὐ κωλύεται ἡ ἀνάπτυξις. πρὸς δὲ τὸ τρί-
 τον πειρασόμεθα ἀποδείξαι τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, ὅτι ἐστὶ χρῆσι-
 μον καὶ ἀναγκαῖον καὶ ἀληθές. τέταρτον ἀποδείξομεν ἐκ πολλῶν
 καὶ ἀναγκαίων λόγων, ὅτι δεῖ πάντα Χριστιανὸν πείθεσθαι τῇ ἀλη-
 θείᾳ ἐξ ἅπαντος τρόπου. καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον, ἐπεὶ δὴ ἐζητήθη
 παρὰ τῆς αἰδεσιμότητος ὑμῶν, ἵνα λέγηται ἐκαστον κεφάλαιον ἐν-
 συνόπτως καὶ καλῶς, λέγω οὕτως. Οὐδεμία ἐκθεσις, ἀνάπτυξις ἢ
 σαφήνιά τινος ἐπιστήμης ἢ μαθήματος ρηθεῖν ἂν προσθήκη· ἀλλὰ
 τό· Ἐκ τοῦ Υἱοῦ, λεγόμενον ἐν τῷ συμβόλῳ, ἐμπιρίεχεται τῇ· Ἐκ
 τοῦ Πατρὸς, φωνῇ, ἐξηγήσεις ὅν αὐτοῦ καὶ ἀνάπτυξις· οὐκ ἄρα ἐστὶ
 προσθήκη. ἡ τοιαύτη ἀκολουθία καὶ ὁ τοιοῦτος συλλογισμὸς ἄριστός
 ἐστὶ, καὶ οὐ δύναται ἀρνηθῆναι. λέγεται δεῖξαι τὴν μείζονα τού-
 του τοῦ συλλεγισμοῦ καὶ τὴν ἐλάττονα. ἡ μείζων ἀποδείκνυται
 τοῦτον τὸν τρόπον, τὸ προστιθέμενόν τι προστίθεται ἔξωθεν. τοῦ-
 τον τὸν τρόπον νοοῦσι καὶ οἱ φιλόσοφοι, καὶ μάλιστα ὁ Ἀριστο-
 τέλης ἐν τῇ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς, ὅπου ἐκεῖνος λέγει περὶ Σφί-
 φως· λέγει γάρ· Ἀνάγκη τὸ τρεφόμενον τρέφεσθαι προστιθεμένου
 τινος ἔξωθεν. εἰ δὲ ἢ πᾶσα πρόσθεσις ἔξωθεν, ἢ δ' ἀνάπτυξις καὶ
 σαφήνεια οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐκκειμένων, ἐπεται, ὅσάκις

γίνεται ἑκβασίς ἢ ἀνάπτυξις ἐπιστήμης τινὸς ἐμπειριχομένης τῷ προϋποκειμένῳ, μὴ εἶναι προσθήκην. ἐπεὶ καὶ ἄλλως ἀκολουθεῖ πολλὰ ἄτοπα, ἂν δῶμεν τοῦτο, ὅτι πᾶσα ἀνάπτυξις ἢ σαφήνιά ἐστι προσθήκη. δάσομεν οὕτω τὴν ἱερὰν γραφὴν δέξασθαι προσθήκας πολλὰς. τῶν γὰρ κατὰ Νικάϊαν συνελθόντων πατέρων ἐκθέντων τὸ ἑαυτῶν σύμβολον ὡς ἐξέθντο, οἱ πατέρες οἱ συνελθέντες ἐν τῇ δευτέρᾳ οἰκουμένηῃ συνόδῳ, ἐποίησαν προσθήκην δοκοῦσαν. ὁ μὲν εἶπον, ὅτι ἐστὶν αὐτὰ ἅπερ εἶπον οἱ πρῶτοι πατέρες. καὶ τούτων μάλιστα ὁ καὶ παρὼν ἐν ταύτῃ βιολόγος Γρηγόριος γράφων πρὸς Κλαυδόνιον οὕτως· Ἡμεῖς τῆς κατὰ Νικάϊαν πίστεως τῶν ἁγίων πατέρων τῶν ἐκτὶ συνελθόντων ἐπὶ καθαιρέσει τῆς ἀρειανικῆς αἵρέσεως, οὐδὲν οὔτε προσηύκαμεν πώποτε, οὔτε προτιμᾶν δυνάμεθα· ἀλλ' ἐκείνης ἐσμὲν τῆς πίστεως καὶ ἰσόμεθα, προσδιαφθεροῦντες τὸ ἑλπιεῖς εἰρημένον περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. διὰ τὸ μὴ κενῆσθαι πνευμαῦτα τοῦτο τὸ ζήτημα, ὅτι μίᾳς θεότητος εἶδέναι χρὴ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Θεὸν καὶ τὸ Πνεῦμα γινώσκοντας.

Ἀπὸ τούτων ἡμῖς λέγομεν, ὅτι εἰ καὶ πολλὰ ἐξετέθησαν ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ, ἀλλ' οὐκ ἦσαν προσθήκη, ἀλλ' ἀνάπτυξις καὶ σαφήνεια. καίτοι γε ἐν τῇ τῆς πρώτης συμβολῇ, οὐκ ἐλέγχετο· Ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων. ἀλλ' οὐδὲ ἐλέγχετο, τὸν Υἱὸν γινεσθῆναι πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. ἀλλ' οὐδέ· Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ. ἀλλ' οὐδέ· Τὸ Πνεῦμα ἅγιον, κύριον καὶ ζωοποιόν. ὅμως οἱ ἐν τῇ δευτέρᾳ θέντες τὰ τοιαῦτα οὐκ ἠλογίσαντο προσθεῖναι οὐδὲν, καὶ ὡς οὐδεμιᾶς γενομένης προσθήκης ὁ μακάριος Γρηγόριος λέγει, μηδὲν ἄλλο πιστεύειν, ἢ ὅπερ εἶπον οἱ πατέρες οἱ κατὰ Νικάϊαν. μᾶλλον μὲν οὖν εἰ βούλοισθε ἀκριβῶς κατανεῆσαι οὐδεμίαν ἐγένετο ἐπομένως εὐνοδος, ἥτις οὔτε ἀφείλεν, οὔτε προσέθηκε. καὶ γὰρ ἐν μὲν τῇ δευτέρᾳ ἀφηρέθη τό· Ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἀπὸ τῆς πρώτης. καὶ αὖθις ἡ τετάρτη ἀντὶ τούτου ὅπερ ἐλέγχετο ἐν τῇ πρώτῃ συμβολῇ· Γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, εἶπον ἐκεῖνοι. Ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. ἐναντιούμενοι τῇ δόξῃ τοῦ Εὐτυχοῦς. φαίνεται ἄρα τὸ ποῖσαι τινος φράγματος ἐκθεσιν ἢ ἀνάπτυξιν, οὐκ ἐστὶν προ-

οὐδὲν, ἀλλὰ σαφὲν αὐτοῦ βουλόμεθα δεῦξαι διὰ μαρτυρίας καὶ ῥητοῦ τῆς ἡμῶν αἰδουσιμότητος. ὁ κύριος γὰρ ὁ Ἐφῆσου ὡς ἐξ ἀνδυποφορᾶς τὸν λόγον ποιούμενος, ἐζήτησεν ἕτερον ἐκπαιδευόμενος προσωπτον, τῶνος χάριν οἱ ἐν τῇ τρίτῃ οὐκ ἐποιήσαντο μνήαν τοῦ τῆς δευτέρας συμβόλου, ἀλλὰ τοῦ τῆς πρώτης μόνου. καὶ λύσας ἄριστα καὶ σοφώτατα τὴν ἀπορίαν εἴπε διὰ τὸ εἶναι ἄμφω ταῦτα ὡς ὦν, καὶ μετ'ὼν διαφέρων, καίτοι γε προσετίθησαν πολλὰ, ὡς φαίνεται, καὶ ἐν συλλαβαῖς καὶ ἐν λέξεσιν, ἃ οὐκ ἦσαν ὡς ἔοικε προσθήκαι, διὰ τὸ εἰς τὴν αὐτὴν νοῦν φέρειν. Ἐκ τούτων οὖν ὑπάρχοντων ἀναφαίνεται εἶναι φαιρὰν τὴν μείζονα, δηλαδὴ μὴ εἶναι μετὰ λέγουσθαι προσθήκην μεθυμίαν σαφέναν ἢ ἀνάπτυσιν. λείπεται ἔδῃ ἀποδείξαι τὴν ἡλᾶττον, ἐν ᾗ καὶ πλείων κόπος, ἥτοι τό· Ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἐξήγησις ἐστὶ καὶ σαφέναν· ὥστε δηλονότι, ἐν οἷς λέγεται ἐκπορεύεσθαι ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἅμα νοεῖσθαι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· καὶ πρὸς τοῦτο οὐ προσοίσω ἕλλας ἀποδείξεις, ἢ τῶν ὑμετέρων ἁγίων· καὶ ἀποδείξω ἐν τῇ μείζονι, ὅτι ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Υἱοῦ καθὼς καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ δεῖξω ἐκ τῶν ὑμετέρων ἁγίων· Ὁ γὰρ μακάριος Κύριλλος ἐν τῇ κατὰ Ἰωάννην ὁμιλίᾳ, ὅπου λέγεται· Ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον παρὰ ἐμεῖς πέμψῃ ἐμῶν, λέγει· Τῶν γὰρ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐκ ἐκποδῶν ἀγαθῶν ὑπάρχων ὁ Υἱὸς κοινωνῶν, ἔχει καὶ τὸ Πνεῦμα κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, καθ' ὅπερ ἂν νοοῖτο καὶ ὁ Πατὴρ, οὐκ ἐπακτὸν οὐδὲ ἔξωθεν· ὅπως γὰρ, μᾶλλον δὲ μανικὸν τὸ οὕτω φρονεῖν· ἀλλ' ὥσπερ καὶ ἡμῶν ἕκαστος τὸ ἴδιον ἐν αὐτοῦ πνεῦμα συνέχει, καὶ ἐκ τῶν ἰδιωμάτων σπλάγχων εἰς τὰ ἔξω προχέει· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ σωματικῶς αὐτὸ ἐνέφυσεν ὁ Σωτὴρ, δεικνὺς ὅτι καθὼς περ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἀνθρωπίνου πρόεισι τὸ πνεῦμα σωματικῶς, οὕτω καὶ ἐκ τῆς Θεῆς οὐσίας Θεοποιητῶς προχέεται τὸ ἐξ αὐτῆς. Ἀπὸ τούτων συμπεραίνει, ὅτι ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς ἔχει πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἀγαθὰ κατὰ φύσιν καὶ οὐσιώδη, ἔχει καὶ τὸ ἐκπερεῖναι τὸ πνεῦμα καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ, μενόντων τῶν προσωπικῶν ἰδιωμάτων. ἐξ ὧν ἔπεται ἔχειν τὸν Υἱὸν πρὸς τὸ Πνεῦμα, ὥσπερ καὶ τὸν Πατέρα, καὶ ἵνα μή τις νομίῃ περὶ πνευματικοῦ τινος χαρίσματος, ἀλλ' οὐχὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος λέγειν, τοῦτο ὁ Σωτὴρ ἡμῶν σαφηνίζει ἐν ἐκείνῳ τῷ ῥητῷ τῷ. Λάβετε Πνεῦμα ἄγιον.

ἄλλ' ἐκ τῆς τρίτης υποθέσεως ὑπέκειτο, ὅτι τὸ Πνεῦμα μετὰ τῆς προσθέκης τὸ ἐν τῶν θείων προσώπων δηλοῖ, ἔπεται ἄρα τὸν Υἱὸν ὑπορεῖναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθὼς καὶ ὁ Πατήρ, καὶ ἴσως ἴσως τις, ὅτι τὸ ἰδίωμα ἐστὶν ἀπολελυμένον καὶ καθ' ἑαυτὸ, καὶ ὡς οὐδαμῶς ἐκείνο περὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ὑποστάσεως. ἀλλ' ἡμεῖς πρὸς τὸ δεῖξαι τὸ ἑναντίον τούτου, καὶ ὅτι περὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ὑποστάσεως ἐστὶν ὁ λόγος, προσάξομεν ἄλλον μάρτυρα τὸν μέγαν Βασιλείου· ὅστις ἀποδείξει ὑμῖν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὕτως ἔχειν, ὥστε μὴδὲν τρόπον τὸν Πατέρα νοεῖσθαι μὴ συνοουμένου τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος· μὴδὲ τὸν Υἱὸν μὴ συνοουμένου τοῦ Πνεύματος· Ὁ τὸ Πνεῦμα νοήσας φησὶν, αὐτὸ τε ἐφ' ἑαυτοῦ ἐνόησε καὶ τὸν οὗ ἐστὶ Πνεῦμα, καὶ τὸν Υἱὸν τῇ δυνάμει συμπαραδέξατο, ὁ δὲ τοῦτο λαβὼν, τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα οὐκ ἀπομέρισεν· ἀλλ' ἀκολουθῶν μὲν κατὰ τὴν τάξιν, συνημνῶς δὲ κατὰ τὴν φύσιν τῶν τριῶν κατὰ ταῦτ' ἐσυγκραμένων, ἐν ἑαυτῷ τὴν πλὴν ἀντυπώσατο. καὶ ὁ τὸ Πνεῦμα μόνον εἰπὼν, συμπληρώσας τῇ ὁμολογίᾳ καὶ τὸν, οὗ ἐστὶ Πνεῦμα, καὶ ἐπειδὴ τοῦ Χριστοῦ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καθὼς φησιν ὁ ἐπιστάτης*, ὥσπερ ἔξ ἐκλύσεως ὁ τοῦ ἐνὸς ἄκρου ἀψάμενος καὶ τὸ ἴσον ἄκρον συνεπισπάσατο, οὕτως ὁ τὸ Πνεῦμα ἐκλύσας, δι' αὐτοῦ καὶ τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν συνεπισκύσατο. καὶ τὸν Υἱὸν ἢ τις λάβῃ, ἔξει αὐτοῦ ὑπερέχειν πᾶν μὲν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, τῷ δὲ τὸ ἴδιον Πνεῦμα συνεπαγόμενον. οὐ γὰρ ἐστὶν ἐκπεῖσαι τομὴν ἢ διαίρεσιν ἢ Υἱὸν χωρὶς Πατρὸς νοεῖσθαι ἢ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ διαζευχθῆναι.

* Ῥωμ. 8, 9.

Λίδισμῶτατοι πατέρες, οὕτως ἔχουσι τὰ θεῖα πρόσωπα πρὸς ἄλληλα, ὥστε νοεῖσθαι καὶ τὰ ἄλλα πρόσωπα νοουμένου τούτων ἑκαστοῦ. ὥστε συμβαίνει, ὅστις νοεῖ τὸν Πατέρα ὅτι προβάλλει τὸ Πνεῦμα, ἀνάγκη νοεῖν προβάλλειν αὐτὸ καὶ τὸν Υἱόν. καὶ ἵνα μὴ εἰς δυσχερὲς καὶ ἀπιστος ὁ ἡμέτερος λόγος, θέλω προσάξει τὸν αὐτὸν Βασιλείου μάρτυρα λέγοντα ἐν τῷ περὶ πίστεως λόγῳ· ὅτι ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἔχει καὶ ὁ Υἱός, σωζομένου ὅτι ὁ Υἱός οὐκ ἐστὶ Πατὴρ, πάντ' ἐστὶν ὁ Υἱός ὅσα καὶ ὁ Πατὴρ, δίχα τοῦ εἶναι μόνον Πατὴρ. Πατέρα εἶπον καὶ Υἱόν· φύλαστέ μοι ταύτας τὰς ιδιότητας. μένων οὖν ὁ Υἱός ἐν τῷ εἶναι Υἱός, πάντα ἐστὶν ὅσα καὶ ὁ

- Πατὴρ κατὰ τὴν αὐτοῦ φωνὴν τοῦ κυρίου εἰπόντος· Ὅσα ἔχει ὁ
- * **Ιω. 16, 15.** Πατὴρ ἡμᾶς ἐστὶ. * τῷ ὄντι γὰρ τῆς εἰκόνος ἐστὶ πάντα ὅσα πρό-
 σιστι τῷ πρωτοτύπῳ. Οἱ αἰδεσιμώτατοι πατέρες σὺν ἡμοῖς λέγου-
 σιν ὅσα ἐγὼ, καὶ συμφωνοῦσιν ἡμοῖς. φαίνεται οὖν πανταχοῦ, ὅτι τὸ προβάλλειν ἐστὶ κοινὸν Πατρὶ καὶ Υἱῷ. ἡμεῖς πολλὰ καὶ
 σαφῆ καὶ δῦλα περὶ τῆς αὐτῆς ὕλης εἶχομεν καὶ ἄλλα εἰσιπῆς
 καὶ δῦξαι ὅτι ἐν τῷ λέγεσθαι, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι
 ἐκ τοῦ Πατρὸς, νοεῖται ἐκπορεύεσθαι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. ἀλλ' ἐρ-
 κῆ ταῦτα. ἡ ὥρα βραχεῖα ἐστὶ, ταμιευόμεθα ἐν ἐτέρᾳ συνελύ-
 σι. Θελόσαι ὁ Θεὸς ἀφιλεῖν τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ ἔχειν ἡμᾶς λί-
 γην ταῦτα, ἡ περὶ τῶν τοιούτων συζητῶν. Ἄλλ' ἐπαύειμι ὅθεν
 ἐξέβην ἔλεγον μὴ εἶναι προσθήκην, ἐπειδὴ πᾶσα ἀνάπτυξις ἡ
 σαφής οὐκ ἐστὶ προσθήκη. ἐν αὐτῇ τῇ ἐλάττωσι ἡμεῖς ἀποδείξο-
 μεν, ἐν τῷ λέγειν τὸν Πατέρα ἐκπορεύειν τὸ Πνεῦμα, νοεῖσθαι τοῦτο
 ἐκπορεύειν καὶ τὸν Υἱόν. ὅθεν ἔπεται, τὸ τιθεῖν ἐν τῷ συμβόλῳ
 μὴ εἶναι προσθήκην, ἀλλ' ἀνάπτυξιν. Ἐπὶ τὸ δεύτερον ἔλθωμεν.
 ὅπου ἦν ὁ καλεῖτε προσθήκην, ἡμεῖς δὲ οὐ, ἀλλὰ σαφέναι, μὴ
 εἶναι κικωλυμένον. εἰ γὰρ ἦν προσθήκη, ὑπὲρ οὗ λέγομεν, οὐκ ἂν
 ἦν, εἰ μὴ ἔξωθεν τοιαύτη δὲ προσθήκη γράμματος ἢ λέξεως, οὔτε
 ἐν τῇ ἱερᾷ γραφῇ τῇ παλαιᾷ ἢ τῇ νέᾳ, οὔτε ἐν τοῖς ὅροις τῶν
 πατέρων, ἢ τοῖς ῥητοῖς τῶν συνόδων, καθὼς ἀποδείξομεν τῇ χά-
 ρι τοῦ Θεοῦ, φαίνεται εἶναι κικωλυμένη, ἄρα οὐ κικώλυσται. εἰ
 δέ τις εἴποι, καὶ γράμμα καὶ λέξιν κικώλυσται προσθεῖναι ἐν τῇ
 γραφῇ πολλὰ ἄτοπα ἔχοντα. πρῶτον μὲν πάντας τοὺς πατέρας,
 ὅσοι προσέθηκαν ἐν τῇ ὑποθέσει τῆς πίστεως, ὑπὸ ἀνάθημα εἶναι
 προστιθέντας τοῖς πρὸ αὐτῶν, ἔπειτα δὲ καὶ ὁ ἅγιος Παῦλος λέ-
 γει πρὸς Γαλάτας· Εἴ τις εὐαγγελίζεται ὑμῖν, παρ' ὁ παρελάβετε
- * **Γαλ. 1, 9.** ἀνάθημα ἔστω. * ἀλλὰ μὴν καὶ τῷ Παύλῳ, καὶ τοῖς αὐτοῦ ῥήμασι
 καὶ ἄλλῃ γραφῇ πολλὰ προσετέθη· καὶ οἱ ἅγιοι πατέρες οἱ ἐν Νι-
 καίᾳ πολλὰ εἶπον, ἅτινα οὐ κείνται ἐν τῷ συμβόλῳ τῶν ἁγίων
 ἀποστόλων, ὥσπερ οἱ ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῖς ἐν τῇ πρώτῃ, καὶ οἱ ἐν
 Ἐφέσῳ τοῖς ἐν τῇ δευτέρᾳ. ὥστε προσθήκη κωλύεται ἐν αὐτοῖς· εἰ
 δ' ἀνάπτυξις οὐ, εἰ γὰρ ὅπως ἀκολουθεῖ ἀνάγκη τῇ γράμματι·
 εἴ τι μᾶλλον μῆζον ἄτοπον παρηκολούθησεν ἂν, ἡμᾶς δηλονότι
 εἶναι ἐν ἁμαρτήματι θανάσιμῳ. λέγει γὰρ ὁ αὐτὸς Παῦλος ἐν τῇ

δευτέρῃ πρὸς Κορινθίους*, ὅτι τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ Πνεῦ- * Κορ β' 3, 6.
 μα ζωοποιεῖ· οἵτινες παρὰ τοῦ Παύλου κατὰ τοῦτο ἐλέγχονται,
 ὡς τῶν Ἰουδαίων ὃν οὐ χρὴ λοιπὸν ἀποβλέπειν πρὸς ἃ ἀποκτε-
 νοῦσιν. ἔτι καὶ τοῦτο ἴσθιν ἑναντίον τῶν ὑμετέρων διδασκάλων· ὁ
 μακάριος γὰρ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος λέγει· Περὶ τῶν ὀνομάτων εὐ-
 ζυγομαχήσομεν, ἕως ἄν αἱ συλλαβαὶ πρὸς τὸν αὐτὸν νοῦν φέρωσι.
 καὶ ὁ ὑμέτερος διδάσκαλος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ὃν ὑμεῖς περὶ
 ωλείονος ποιῆσατε, τὸ αὐτὸ λέγει, λέγων· Λέξιον ἡμοῖ λόγος ὀλί-
 γος· οὐ γὰρ ἐν ῥήμασι μόνον, ἀλλ' ἐν πράγμασιν ἡ εὐσέβεια κατὰ
 τὸν Θεολόγον Γρηγόριον· περὶ δογμάτων δὲ καὶ πραγμάτων ποιού-
 μεν λόγον, καὶ τις ἐπὶ τῶν πραγμάτων συμφωνῇ, πρὸς τὰς λέξεις
 οὐ διαφέρομαι. Ἐπειδὴ πατέρες αἰδοσιμώτατοι, ὁ διδάσκαλος
 ἱεῖνος οὐ ποιῶται φροντίδα λέξεων, οὐδ' ὑμεῖς ὀφείετε περὶ λέ-
 ξων ποιῆσθαι λόγον. εἰ δὲ λέγεται, ὅτι οἱ πατέρες ἐποίησαν τοῦτο
 αἱ ἐν ταῖς συνόδοις τοῦτο κωλύσαντες, ἐν ἰδίῳ καιρῷ ἀπελογήσο-
 μεν. ἀλλὰ κατὰ τὸ παρὸν λέξομεν τοῦτον τὸν τρόπον· Ὡς οὐ
 χρὴ ἐγκαλεῖσθαι λέξεσι καὶ συλλαβαῖς, παραδείγματι μικρῷ χρη-
 σαι· οἷον τὸ σύμβολον τοῦτο ἡμεῖς μὲν ῥωμαῖστὶ λέγομεν, ὑμεῖς
 δὲ ἑλληνιστὶ, καὶ ἄλλοι ἄλλως. καὶ ἐν ταῖς λέξεσι πολὺ διαφέ-
 ρομεν· ἀλλ' ὅμως διότι τοῖς νοήμασι συνερχόμεθα, οὐδεμία κώλυ-
 σις ἐστίν. εἴπωμεν καὶ ἕτερον λόγον ὑπὸ τὸν καὶ φιλοσόφου λό-
 γον· ὁρῶμεν ἐν ἐκάστη ἐπιστήμῃ καὶ τέχνῃ, ὅτι χρὴ διδόναι καὶ
 ἀρχὰς καὶ ἀξιώματα, ἅτινα συνέχουσι δυνάμει τὰ πάντα καὶ
 πηρὶ χουσι δυνάμει πάντα τὰ μετ' αὐτὰ καὶ τὰ συμπεράσματα.
 καὶ οἱ διδάσκαλοι ὅμως οὐκ ἀρκούμενοι ἐξηγουῦνται διὰ συλλο-
 γισμῶν, δι' ἐπιχειρημάτων, δι' ἐπαγωγῆς καὶ ἐτέρων παραδειγμά-
 των, καὶ οὐδεὶς λέγει εἶναι ἑτέραν ἐπιστήμην καὶ μάρτυς ὁ Ἀρι-
 στοτέλης ἐν δευτέρῳ τῶν δευτέρων Ἀναλυτικῶν· Τὰ μετὰ τὰς ἀρχὰς,
 ὡς ἂν εἰς τὴν αὐτὴν ἀρχὴν φέρωσι, δυνάμει ἐν αὐταῖς ἐμπεριέχον-
 ται. ἔχομεν οὖν καὶ ἡμεῖς κοινὰς ἀρχὰς καὶ ἀξιώματα θεολογικά,
 ἡπὸ αἵσιν κοινὰ ἀμφοτέροις, καὶ παρ' ἀμφοτέρων πιστεύονται. ἐκ
 τούτων οὖν ἴσται δεῖξαι, καὶ ἐκ τοῦ Χριστοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον. ὅθεν ἐκ τούτων ἀναφαίνεται πάντων, μὴ εἶναι προσθή-
 κη τοῦτο ὃ λέγει ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία. ἔτι καὶ ἄλλως δεῖξομεν,
 ὅτι οὐδενὶ τρόπῳ κωλύεται προσθεῖναι λέξεις ἢ συλλαβάς, οὗσης

ἀνάγκης. καὶ γὰρ ὡς λέγει Παῦλος· Εἷς κύριος, μία πίστις, ἐν
 * Ἐφεσ. 4, 5. βάπτισμα, εἷς θεὸς καὶ πατὴρ πάντων, * μία ἐκκλησία· ἄρα καὶ
 τὸ αὐτὸ ἄξιωμα. εἰ γοῦν ταύτῃ τῇ ἐκκλησίᾳ κατὰ καιροὺς διαφώ-
 ρους, οὐσης ἀνάγκης ἐξῆν προσδεῖναι, αὕτη ἡ ἐξουσία οὐ κωλυ-
 θήσεται παρὰ τῶν μετὰ ταῦτα. αὐτὸς γὰρ ὁ σωτὴρ λέγει· Ἐγὼ
 ἴσομαι μετ' ὑμῶν πάσας τὰς ἡμέρας μέχρι τῆς συντελείας τοῦ
 αἰῶνος. * τοῦτο δὲ οὐ δεῖ νοεῖσθαι περὶ τοῦ ἀπλῶς ἡμῖν συνῆναι
 καὶ κυβερνᾶν, ὅτι τῷ τρόπῳ τούτῳ σύνηστι καὶ τοῖς λίθοις καὶ
 τοῖς φυτοῖς καὶ πᾶσι τοῖς ἐμφύχοις· ἀλλὰ τῷ ἐνοῦν πάντας ἡμᾶς
 χάριτι καὶ μιᾷ πίστι, ὅπερ οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἐν τοῖς ἑτέροις πί-
 σται διαιρουμένοις μέλεσι. φαίνεται οὖν μὴ εἶναι κεκωλυμένον προ-
 σδεῖναι λέξεις ἢ συλλαβὰς οὐσης ἀνάγκης, παρὰ γὰρ ταῦτα ἵπα-
 κολουθῶσιν ἂν μεγίστη ζημία τοῖς Χριστιανοῖς. ἀναφυομένων ἐκαστοτε
 πολλῶν καὶ διαφόρων αἱρέσεων, ἀνάγκη ἐστὶ τὴν ἐκκλησίαν προσέ-
 στασθαι τοῖς τοιούτοις διὰ διδασχῆς, δι' ἐπιχειρημάτων. τοῦτο
 δοκιμάζουσι καὶ οἱ ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ τῇ ἐν Κωνσταντινου-
 πόλει· ἐκεῖνοι γὰρ πρῶτοι προσέθηκαν πρῶτον, καὶ παρατιοῦντας
 λέγοντες· Εἰ ἦν δυνατόν εἶναι τὴν ἐκκλησίαν σταθερὰν καὶ ἀζή-
 μιον, οὐκ ἂν ἰδέσκει προσθήκης· ἀλλ' ἐπειδὴ θεωροῦνται κίνδυνοι
 ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐγένετο χρεία διασαφηνίσαι ἐν τῷ συμβόλῳ ἐκείνῳ.
 διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης ἐποίησε τοῦτο ἐν καιρῷ
 ἀνάγκης. εἰ δὲ τοῦτο κεκάλυπται, δείξατε ἐν ποίῳ. ἐν ταῖς ὁροῖς
 τῶν πατέρων οὐ κεκάλυπται, ἀλλὰ μόνον λέγεται, ἑτέραν πίστιν
 μὴ ἐξῆναι προφέρειν ἢ συγγράφειν ἢ συντιθέναι. ἰδοὺ ἀκούσατε
 τὸ ρηθὲν παρὰ τῶν πατέρων τῶν ἐν τῇ Ἐφέσῃ, μὴ ἐξῆναι ἑτέραν
 πίστιν συντιθέναι. ὁδῶ ἵπεται, ὅτι καὶ ὅσαι ἄλλαι σύνοδοι ἐκο-
 λούθησαν καὶ ἐποίησαν κώλυμα, ἢ ἀγίως τις εἶπε περὶ συλλαβῆς
 ἢ λέξεως, τοῦτο ὀφείλει ἀναφέρεσθαι πρὸς τούτους τοὺς ἐν τῇ τρίτῃ
 συνόδῳ, καὶ ἐντεῦθεν ἐξηγεῖσθαι καὶ τὰ τῶν ἄλλων. καθ' ὃν τρό-
 πον καὶ οἱ μετὰ ταῦτα γερονότις διημαρτύραντο, οὐδενὶ τρόπῳ
 ποιεῖν ἄλλως, ἢ ὁ προῖπον οἱ πατέρες. ἀλλ' οἱ πρῶτον κωλύοντες
 ποιοῦνται μνείαν κωλύματος προσθήκης ἑτέρας πίστεως, ὥστε καὶ
 τὰ ἄλλα ἀνάγκη φέρεσθαι πρὸς τούτους. εἰ γὰρ καὶ τινες λέγουσι
 περὶ λέξεων καὶ συλλαβῶν, ὀφείλει ἀναφέρεσθαι πρὸς τὴν διά-
 νοιαν τῶν πρῶτων πατέρων, ὥσπερ εἵπομεν. ἐκείνας γὰρ τὰς λέξεις

δὲ παρατεῖσθαι, αἰτῆς εἰς ἄλλαν ἔννοιαν φέρουσιν. ὥστε γὰρ ἀποσιμπτῆσαι αἱ ἄλλαι ἔννοιαι, οὕτω καὶ αἱ ἄλλαι λέξεις ἄλλαν ἔχουσαι ἔννοιαν ἀποσιμπτῆσαι εἰσίν. ὕδω ἔπεται, ὅτι ἐκεῖνα τα κωλύματα οὐχ ἄπτονται ἡμῶν. καὶ ὁ λέγετε προσθήκην, λέγομεν ἐνάπτουξιν· καὶ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἔχον οὐκ ἔστιν ἑτέρα πίστις. ἴσται ἄρα, ὅτι οὐχ ὑποκείμεθα τῷ ἀναθέματι. εἴχομεν καὶ πλείονα ἄλλα εἰπεῖν περὶ τούτου ἐν τῇ τετάρτῃ συνόδῳ, ἀλλὰ καιρὸς ἐστὶν ἀναστῆναι. Τούτων οὕτως ἐρρημένων παρὰ τοῦ Ῥόδου, ἐλύθη ἡ σύνοδος. Τῇ ἐξῆς δὲ συνήλυσιν συνῆλθεν ὁ Ῥόδου τὴν ἀπολογίαν ἔντα τῇ παραρρήσει τελειῶσαι οὐκ ἠδυνήθη.

Ἐκταβρίου πέμπτῃ καὶ εἰκοστῇ, τῷ σαββάτῳ ἐγένετο.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ Ζ'.

Ὁ ῬΟΔΟΥ. Μετὰ τῆς χάριτος καὶ εὐλογίας τῆς ἐκλεκτοῦ σου, Πάτερ μακαριώτατε, καὶ μετὰ ἀρισκείας τοῦ γαληνοτάτου κυρίου τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ αἰδισιμωτάτου πατρὸς κυρίου τοῦ πατριάρχου, προχωρήσομεν ἐπὶ τὴν ἡμετέραν ἀπολογίαν. Ἐν τῇ πλευταίᾳ ἡμῶν ὁμιλίᾳ, ὡς οἴδατε πατέρες ἀριστοί, δύο τινὰ ἐλύθησαν παρ' ἡμῶν· πρῶτον, ὅτι ὥστε πιστεύει ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία, οὐκ ἔστι προσθήκη. Δεύτερον, ὅτι οὐ κενώλυνται ἡ προσθήκη. λείπονται δύο τὰ ἐπακολουθεῖν, ὅτι τί ἐστὶν ἀληθὲς καὶ ἀναγκαῖον, καὶ ὅτι ἐστὶ πρέπον δέχισθαι καὶ δοκιμάζειν τοῦτο πάντα Χριστιανόν. ἀλλὰ πρὸ τοῦ ἐλθεῖν ἡμᾶς εἰς τὴν πραγματείαν τούτων τῶν δύο μερῶν, πρότερον ἐρῶ τινὰ. πρῶτόν ἐστιν, ὅτι τὸ τρίτον μέρος, ὅτι δηλαδὴ ἀληθὲς ἐστὶ καὶ ἀναγκαῖον, ἐφάνητο ἡμῖν. τῇ ἐκλεκτοτάτῃ δηλονότι πατρὶ καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις, εἶναι ἀρμολογία. ἐν πᾶσι γὰρ διαγνώσει ἀναγκαῖον ἐστὶ ζητεῖσθαι τὸ ἀληθές. τοῦ γὰρ ἀληθοῦς ἀναφανέντος, ῥηδῶς πάντα διαλυθῇσονται τὰ δοκοῦντα ἐναντιοῦσθαι. μάρτυς ἐστὶ τούτου ὁ ὁμιλέτης Ἀρσενίου· φησὶ γὰρ τῷ ἀληθεῖ πάντα συμφανουῦσι, τῷ δὲ ψεύδει τέχιστα διαφανῇ ἡ ἀλήθεια. ἠγασάμεθα τοιγαροῦν, ὅτι ἀποδυσχερύνεται τοῦ ἀληθοῦς, ῥηδῶς ἀποδείξομεν, ὅτι ἐξῆν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ ἐκεῖνο ποιῆσαι, ὥστε ἡμεῖς καλεῖται προσθήκην.

συνωθούμεθα δὲ μάλιστα τοῦτο ποιῆσαι, τοῖς ὑμετέροις λόγοις καὶ συχναῖς παρακλήσεσι. καὶ γὰρ καὶ ἐν ταῖς κοινῇ καὶ ἰδίᾳ ὁμιλίαις παρακαλεῖτε ἡμᾶς εἰς πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας συζήτησιν. τοῦτο δὲ φαίνεται δι' ὧν ἡμῖν διδάσκατε γραφεῖν μάλιστα δὲ ἰσχυρὰ δὴ ὁ αἰδίσσιμος κύριος ὁ Ἐφέσου ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ προτάσει ἐζήτησιν, ἵνα ἀποδῶμεν λόγον, τίνι λόγῳ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία τὴν προσοθήκην ἐν τῇ συμβόλῃ ποιῶσιν. εἰδέναι οὖν ἡμᾶς χαρίσασθαι τοῖς πατέροις τούτοις καὶ ζητῆσαι τὴν τοῦ πράγματος ἀλήθειαν. ὅτι μὲν οὖν ἡ σαφάνεια ἐκείνη τίθεται ἐν τῇ συμβόλῃ, πᾶσιν ἔστιν δῆλον. ὅτι δὲ χρειαῖ ἦν διασαφηνισθῆναι τὸ τοῦτον, ἴσως ἂν ἀμφιβάλαι τις. ἀλλ' ὅτι ἀναγκαῖον ἔστι καὶ ἀληθὲς καὶ ἀποδειχθέντος τοῦ ἀληθοῦς, εἴπατο ἀναγκαιῶς καὶ τοῦτο τεθῆναι, ἀνάγκης μάλιστα προϋποκειμένης καὶ συνωθούσης, ἀπὸ τούτου δείκοντες ἐρχόμεθα. οὔτε μὲν αἱ ἀντιθέσεις αἱ ἡμῖν ἐπιφερόμεναι χώραν ἔχουσι δοκεῖν. ἐρρήθη γὰρ, ὡς ἡμῖν ἀνενέχθη, ὡς οὔτε τὰ δέοντα ἐτηρήσαμεν, καὶ ὅτι κατεστρέψαμεν τὰ εἰκότα, καὶ ὅτι οὐκ ἀπολογούμεθα πρὸς τὰ προτεινόμενα. ἡμεῖς δὲ χάριτι θεοῦ οὐδὲν ἐποίησαμεν τούτων. πρὸς μὲν οὖν τὸ πρῶτον, ὑμεῖς προτείνετε ὅσον ἤρεσεν· ἔξεστιν οὖν καὶ ἡμῖν εἰπεῖν ὅσα ἂν βουλευθῶμεν, καὶ ἀποκριθῆναι ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου δικαίου· οὔτε πιστεύω, ὡς τοῦτο τῷ λόγῳ ἀπεῖδον δόξειν. πρὸς δὲ δὲ λέγεται, ὅτι κατεστρέψαμεν τὰ εἰκότα, μετὰ τιμῆς τοῦτο οὐ συνίσταται. ὁ δὲ λόγος ἔξεστι τῇ τε ἐναγομένῃ ἐν δικαστηρίῳ καὶ τῇ ἀπολογουμένῃ ἐν τῇ τῶν φιλοσόφων παλαιστρᾷ, ἀναμινύειν ἐνίοτε τὰ καθήκοντα μετὰ τοῦ συλλόγου. καὶ ὁ ἀπολογούμενος ἀνάγκην ἔχει ἀποδείξαι τι, καὶ προληφθείσης τινὸς ἀληθείας πρὸς τὰ λοιπὰ χαρῆσαι. οὐ μὲν διὰ τοῦτο τὸ τοῦ προτείνοντος νοσφίζεται δίκαιον. πρὸς δὲ τὸ τρίτον, ὅτι οὐδὲν ὅλως πρὸς τὸ προκείμενον φαίνεται ἀντικείμενον· καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα, ἐπειδὴ οὐκ ἐπιχειροῦμεν τὸ τρίτον μέρος. ἐρωτῶντων γὰρ ὑμῶν, πότερον ἐξῆν προσθεῖναι ἢ ὁπωσοῦν σαφηνίσαι, οὕτως ἀπεκρινάμεθα. οὐ γὰρ ἂν δυναίμεθα ἀρνηθῆναι μὴ τοῦτο πεποικότες, οὔτε μὲν ὑποτιθέναι ἄγνοiάν τινα ἢ προσποιεσθαι. ἀναγκαῖον ἄρα ἔστιν ἐλθόντας πρὸς τι μέρος, ἀποδῶναι ὡς εἰναι τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀναγκαῖον. ἄριστα τοιγαροῦν ἡ μῆτις ἐτίθη. ἀλλὰ μὲν ἐπειδὴ ὑμεῖς, ὡς πατέρες αἰδισιμώτατοι,

βαρέως τοῦτο ὡς φαίνεται ὑπὸ κατὰ, ἐπαγγελλόμενος μὴ βούλεσθαι ἀποκριθῆναι πρὸς τὰ τοιαῦτα· θέλοντες ἡμεῖς ὑμῖν καὶ τούτῳ τῷ μέρει χαρίσασθαι, παραλείβομεν μὲν τὸ τρίτον μέρος ἐκείνου, ἔντ' ἐκείνου δὲ ἱροῦμέν τινα, δι' ὧν βλαβιωθήσονται τὰ προσησάμενα ἡμέτερα δίκαια, καὶ ἅπανα συνοίσουσιν πρὸς τὰ μετέπειτα βλαπόμενα. ἀμα δὲ φανήσεται πᾶσιν, ὡς ἡμεῖς πρὸς τὸ προκείμενον ἀπολογούμεθα. ἀφ' ὧν ὑμεῖς αὐτοὶ καὶ προσηνέγκατε καὶ ἐνγνώκατε. ἐξ ὧν φανήσεται, ἂν τι ἡμεῖς αἰτίαν ἔχωμεν ἐν οἷς ἡμῖν ἐγκαλύπτει, ἂν τι καὶ μὴ. καὶ πρῶτον μὲν προέθωθε τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον· οὐκ εἶδαμεν δὲ, τίνι τρόπῳ τοῦτο προέθωθε. κατ' οὐδὲν γὰρ ἡμῖν ἐκείνο προσίσταται, οὐδ' ἐναντίον ἵστί· ἡμεῖς δολίχθωμεν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἴπερ ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς· καὶ εἰ ἐξ ἧν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ σαφηνίσαι τοῦτο. ἀλλὰ μὲν ἐν τῷ εἰρημένῳ συμβόλῳ οὐδὲν ἑαντίον τούτων λέγεται, οὔτε μὲν τις ἀρνείται· ὥστε οὐ φαίνεται τὸ τοιοῦτον ποιεῖν πρὸς τὸ προκείμενον. λέγουσι γὰρ ἐν ἐκείνῳ τῷ συμβόλῳ οἱ πατέρες, ὃ καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν καὶ δοχούμεθα καὶ ἡμελογοῦμεν, τοῦτο ἡμῖν καὶ ὑμῖν ἐξ ἰσοῦ κοινόν. ἀλλ' ἐπειδή περ ἰαδίστιμος πατὴρ ὁ Ἐθέσιον τὰ ἑαυτοῦ ἐκτιθέμενος ἐν τῇ προλαβούσῃ, τινὰς ἐκίνησεν ἀπορίας, ὅτι οἱ πατέρες οἱ γερονότες ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ συνόδῳ ἠθέλησαν ἀπαράτρωτον καὶ ἀμετακίνητον μένιν ἐκείνῳ τὸ σύμβολον τῆς πρώτης συνόδου, τοῦτο ὡς ἴσθαι ὅσον πρὸς τὴν τῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν ἀλήθειαν· ἔκον δὲ πρὸς ἀνάπτυξιν, ἔξωσι προσθῆναι. καὶ καθ' ὃν τρόπον ἐν ἐκείνῃ ἐπιστῆμῃ ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης πάντα περιέχονται δυνάμει, ἃ τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης ἵστί καὶ τέχνῃς, ὡς καὶ τὸ σύμβολον ἐκείνῳ συνεπτυγμένως περιέχει πᾶσαν τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν πίστιν τῶν Χριστιανῶν, οὐκ ἀνεπτυγμένως, ἀλλὰ συνεπτυγμένως. ἡνίκα γὰρ λέγεται· Καὶ εἰς τὸν Υἱὸν καὶ τὰ ἁγία, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, τοῦτο κατὰ τοῦ Ἀρείου λέγεται· ἡνίκα δὲ· Εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς εἰν Θεὸς, κατὰ Μακεδονίου καὶ Εὐνομίου. πάλιν ἡνίκα λέγεται, τὸν Υἱὸν σαρκωθῆναι καὶ γεννηθῆναι, κατὰ τοῦ Νεστορίου. καὶ εἰτις διεξιὼν ζητοῖν, οὐδμίαν εὐρέτω αἵρεσιν, γενομένην ἢ ἰσομένην, ἥτις οὐκ ὑπεράσπῃ δυνάμει διὰ τοῦ συμβόλου ἐκείνου. ἐπειδὴ τοίνυν ἡ πρώτη

ἁγία καὶ οἰκουμένη συνόδος τὸ Θεῖον τοῦτο προήνεγκε σύμβολον, εἰς οὗτο ἑκείνου τῆς πίστεως, ἵδρι ἀναγκαίως τοῦτο μένειν ἀμεταποιήτον· καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν ταῖς ἐπιστήμασι εἴπομεν, εἰ καὶ τὰ συμπερίσματα μεταβάλλονται, αἱ ἀρχαὶ οὐ μεταβάλλονται. ἀφ' οὗ ἐπιταῖ ὅσον ἀπὸ τοῦ συμβόλου ἐκείνου, μηδὲν τὴν ὑμετέραν αἰδοσιμότητα ἔχειν κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἑκαλεῖν. ἀναγνωσθέντω δὲ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου τὸ σύμβολον.

Ἀνεγνώσθη τὸ σύμβολον τῆς ἐν Νικαίᾳ καὶ ὁ ὅρος τῆς τρίτης συνόδου.

Ἰδοὺ πατέρες αἰδοσιμώτατοι, ἀνεγνώσθη καὶ τῆς τρίτης συνόδου ἡ κώλυσις φωνῇ ὑμετέρᾳ καὶ ἡμετέρᾳ. πάντες ὁμοῦ Λατῖνοι καὶ Γραικοὶ συνῆκαν τοὺς πατέρας ἐκείνους, καὶ δύνανται δικαιοῦς εἶναι μάρτυρες καὶ κριταί. ἐκείσε κεκώλυται, ἐτέραν πίστιν μὴ συντιθέναι ἢ συγγράφειν ἢ προκομίζειν. μετὰ ταῦτα δὲ ὅστις δὲ ἐτέραν πίστιν διδάσκη, καὶ τὰ λοιπά. τί τούτων ἡμῶν ἀπαιτεῖται; οὐδὲν οὐδαμῶς. ἐδείξαμεν φανερώς, τὴν αὐτὴν εἶναι πίστιν, πιστεύειν ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καθάπερ καὶ ἐκ τοῦ Πατρός. καὶ γὰρ ἐλέγομεν ἐν τῇ προτραίᾳ ἡμῶν ἐκείσε, ὅτι ἀνάπτυξις, ἐκθεσις, σαφὴνεια προὑπαρχούσης τινος ἀληθείας, οὐδενὶ τρόπῳ λέγεται προσθήκη, οὔτε μὴν ἐτέρα πίστις. ἄρα τοῖνον ἐξ ἁπαντος φαίνεται, τὸν ὅρον τοῦτον ἢ τὸ θεόπισμα τῶν πατέρων ἐν οὐδενὶ καθ' ἡμῶν στρατεύεσθαι. ἀναγνωσθέντω ἢ τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ἐπιστολὴ πρὸς Ἰωάννην ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐκ τῆς ἐπιστολῆς πρὸς
Ἰωάννην Ἀντιοχείας.

Κατ' οὐδένα τρόπον σαλεύεσθαι παρά τινων ἀνεχόμεθα τὴν ὀρισθεῖσαν πίστιν, ἥτοι τὸ τῆς πίστεως σύμβολον, τὸ παρὰ τῶν ἁγίων ἡμῶν πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων κατὰ καιρούς. οὔτε μὴν ἐπιτρέπομεν ἑαυτοῖς ἢ ἐτέροις ἢ λέξιν ἀμειψαί τῶν ἑκείσε μένων ἐκείσε, ἢ μίαν γοῦν παραβῆναι συλλαβὴν μνημονεύον τοῦ λόγοντος· Μὴ μέταιρε ὅρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου· οὐ γὰρ

* Παροιμ. 22, 28.

ἦσαν αὐτοὶ οἱ λαλοῦντες ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, * Ματθ. 10, 20.
ὁ ἐκπορεύεται μὲν ἐξ αὐτοῦ, ἵστι δὲ οὐκ ἀλλότριον τοῦ Υἱοῦ κατὰ
γι τὸν τῆς οὐσίας λόγον.

Πρὸς τοῦτο τῆς τοιαύτης ἐπιστολῆς τὸ μόνιον σαφέστατα καὶ
φανερῶτατα ἀποκριθώμεθα τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ. Πρῶτον μὲν
οὖν λέγομεν οὕτως, ὅτι οἱ πατέρες οὗτοι, ἢ αὐτὸς ὁ μακάριος
Κύριλλος, αἱ ἀνάγουσιν ἑαυτοὺς πρὸς ἐκεῖνο τὸ βῆθλιν ἐν τῇ τρίτῃ
συνόδῳ, μάλιστα δὲ ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς ἦν ἐκείσε παρὼν, καὶ αὕτη
ἡ ἐπιστολὴ ἀνεγνώσθη ἐκείσε, καὶ ἡ ἁγία ἐκείνη σύνοδος ταύτην
προέβατο. ἐπεὶ δὲ οἱ πατέρες ἐκεῖνοι λέγουσιν, ἑτέραν πίστιν, ὡς
ἔρηται, ἄρα καὶ αὕτη ἡ ἐπιστολὴ ἀναφέρεται τούτῳ τῷ τρόπῳ πρὸς
ἑτέραν πίστιν. τούτῳ δὲ καὶ ἄλλα θεωροῦνται καὶ φαίνονται τρα-
νῆς καὶ σαφῆς, ἥνικα λέγει, ὡς οὔτε μὴν ἡμῖν αὐτοῖς ἐπιτρέπο-
μεν τὴν ἐν Νικαίᾳ σαλιεῖν πίστιν, πρὸς τούτοις μὲν λέξιν με-
τακινῶν, μὲν συλλαβὴν παραβαίνειν· ἀλλὰ μὴν ἐν τῇ ἡμετέρῃ
συμβόλῳ, τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ, οὔτε τι μετακινεῖται, οὔτε μετα-
τινύσσεται· ἀφ' οὗ δὲ ἔπεται, μὲν καθ' ἡμῶν τὴν ἐπιστολὴν
ἐκείνων στρατιεύσθαι. Ἐτι ἰστέον καὶ τοῦτο, ὅτι αἱ εἰρημέναι κα-
λύσεις, καὶ πάντων μάλιστα αὕτη, μετὰ τοὺς ὅρους ἐτέθησαν καὶ
καθῶς ἐξηγήντο τῇ ἐκκλησίᾳ τιθέναι ὅρους τινὰς καὶ θεσπίσματα
ὑπ' ἀνάγκης διαπαντός καὶ διασαφῆσεις, καὶ τοῦτο οὐκ ἔστιν
ἴσαστίον τοῖς καλύμασιν, οὕτω καὶ τῇ συμβόλῳ ἀναπτύξαι τι,
οὐκ ἔστιν ἑναντίον τοῖς ὅροις οὔτε μὴν τοῖς καλύμασιν. ἐπειδὴ δὲ ὁ
κύριος ὁ Ἐφῆσου εἶπεν ἀντιποφορικῶς ἀποκρινόμενος, διατί ἡ
τρίτη σύνοδος μνίαν ποιοῦσα περὶ τῆς πρώτης συνόδου, περὶ τῆς
ἐν Κωνσταντινουπόλει γενομένης οὐκ ἐμνημόνευσεν· ἀπεκρίθη ὁ αὐτὸς
ὁρθῶς καὶ καλῶς· διὰ ταῦτα τοῦτο γηγενέαι, ὅτι τὸ αὐτὸ ἦν
σύμβολον, εἰ καὶ διαφέρει τοῖς ῥήμασι καὶ τισι λέξεσιν, οὐ μέν-
τοι γὰρ τῇ ἐννοίᾳ. ἦν δὲ ἀπολογίαν αὐτῷ ἡμεῖς ὑπὲρ ἡμῶν διχό-
μεθα, καὶ εἰς ἡμέτερον τρέπομεν δίκαιον, τὸ αὐτὸ καὶ ἡμεῖς
περὶ ἡμετέρου συμβόλου λέγοντες· ὅτι εἰ καὶ ἔχει ἑτέραν λέξιν
πάντα, οὐ μὴν ἕτερον νοῦν ἢ ἑτέραν πίστιν ἢ ἑτέραν διάνοιαν. οὐκ
ἔρα ἡμῶν ἄπτεται ἡ κάλυσις αὕτη. ἀναγνωσθήτω ἡ ἐν Χαλκηδόνι
σύνοδος.

Ἀνεγνώσθη ὁ ὅρος τῆς συνόδου ἐκείνης.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Πατέρες αἰδισιμώτατοι, ἐν τῇ ἐν Χαλκηδόνι συνόδῳ πρῶτον ἀνεγνώσθη τὸ ἐν Νικαίᾳ, ἔπειτα τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύμβολον, καὶ τοῦτο οὐδεὶς ἀναγνῶναι, ἔπειτα λέγει, ὅτι τοῦτο ἀρκεῖ πρὸς τελείαν τῆς πίστεως ἐπίγνωσιν. εἴτα καλῶς ἐτέραν πίστιν προφέρειν, καθὼς καὶ ἡ ἐν Ἐφέσῳ σύνοδος.

Ὁ ῬΟΔΟΥ. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα τὸ μέρος τοῦτο οὐ φαίνεται τι καθ' ἡμῶν ἐπιφέρειν, ὅμως ἐροῦμέν τινα εἰς μείζονα διασάφισιν. φασὶν οἱ πατέρες οὗτοι, ἰκανὸν εἶναι τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύμβολον πρὸς διάγνωσιν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦτο ποιεῖ ὑπὲρ ἡμῶν, ὅτι εἰ καὶ τὸ σύμβολον τοῦτο ἀρκεῖ ὅσον πρὸς πίστιν, οὐ μὴν ὅσον πρὸς διασάφισιν. φαίνεται τοῦτο τρανῶς, ὅτι οἱ πατέρες οἱ ἐν Χαλκηδόνι προσέθενται τι καὶ ἀφείλον, οὐ μὴν διὰ ταῦτα παρήλλαξαν ἢ ἐποίησαν ἐτέραν πίστιν. ἀρ' οὐ φαίνεται, ὅτι ἡνίκα συμπιρανθῇ τὸ σύμβολον, καὶ καλύπτεται τὸ προσθεῖναι, νοεῖται ὅσον πρὸς τὸν νοῦν καὶ πρὸς ἐτέραν διάνοαν. ὅσον δὲ πρὸς διασάφισιν οὐδέποτε ἡ ἐκκλησία τοῦτο κινώλυκε. καὶ ρουλοῖμην ἂν παρ' ἡμῶν ἐν τούτῳ τῷ μέρει πληροφορηθῆναι, καὶ δὴ ἔρωτῶ· ἄρα γε πατέρες ἀριστοὶ, περιέχει τελείαν διδασκαλίαν τῆς ἡμῶν πίστεως τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον; πάντως ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας εὐλαβείας οὐδὲν ἄλλο ἐρεῖτε, ὅτι μὴ τὴν τελείαν πίστιν ἐκῶσι περιέχουσαι. ἀλλὰ μὴν οἱ διδάσκαλοι τῶν τε Γραϊκῶν καὶ Λατίνων πολλὰ ἐξηγήθησαν τε καὶ ἐξεζήτησαν, πολλὰ εἶπον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, πολλὰ ἀνέπτυξαν. εὐτὼ καὶ περὶ τοῦ συμβόλου τῶν ἀποστόλων τὸ αὐτὸ λέγομεν. καὶ διὰ τοῦτο πατέρες αἰδισιμώτατοι, ἡνίκα ὁ κύριος ὁ Ἐφέσου ἔλεγεν, ὅτι οἱ πατέρες συνέκλεισαν τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὴν Θεῖαν γραφὴν, ὥστε μηδεὶς τρόπῳ ἐξεῖναι προσθεῖναι, καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλειν τὸ αὐτὸ καὶ ἐν τῷ συμβόλῳ γινέσθαι, ἡμεῖς τοῦτο οὐκ ἠρνησάμεθα· ἀληθὲς ἔστιν ὑπὲρ αὐτὸς λέγει· ἔφη γὰρ ὅτι οἱ εὐαγγελισταὶ οὐ κινώλυκας περὶ τῶν ἑαυτῶν συγγραμμάτων, ἀλλὰ κατέλιπον ἄλλοις τοῦτο ποιῆσαι. δίδωκε δὲ καὶ παράδειγμα περὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου. τοῦτο, μετὰ τιμῆς, οὐ φαίνεται ἐν τῇ ἱερᾷ γραφῇ χάραν ἔχον. καὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος Παῦλος κινώλυκε πρὸς Γαλάτας γράφων· εἴ τις ὑμῖν εὐαγγελίζεται παρ' ὁ παρελάβετε, ἀνά-

* Γαλ 1, 8. Θεμέα ἔστω. * καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ἐν τῇ τέλει

ροσίν· Ἐάν τις ἰωπιθῇ πρὸς ταῦτα, ἐπιθήσει ὁ Θεὸς ἐπ' αὐτὸν
 τὰς πληγὰς τὰς γραμμένας ἐν βιβλίῳ τούτῳ· καὶ ἰάν τις ἀφαιρῇ
 ἀπὸ τῶν λόγων βίβλου τῆς προφητείας ταύτης, ἀφαιρήσει ὁ Θεὸς τὸ
 μέρος αὐτοῦ ἀπὸ βίβλου τῆς ζωῆς. * ὥστε φαίνεται, ὅτι ἐξῆν τοῖς
 διδασκάλοις καλύψαι καὶ συγχεῖσαι, ἵνα μὴ τι προστεθῇ ἐν τοῖς
 ἱερῶν συγγράμμασιν· ὅμως ἀνάγκης οὐσὲς ἀνεπύχθη ἡ ἱερά γρα-
 φή. ἰπειδὴ γὰρ ὁ Ἀρειος ἔλεγε τὸν Υἱὸν κτίσμα εἶναι καὶ ἑτέρας
 οὐσίας, λαμβάνων χρῆσιν τῆς ἱερᾶς γραφῆς ἀπὸ τῆς φωνῆς τοῦ
 πατρὸς, ὅπου λέγει ὁ αὐτὸς, ὅτι ὁ Πατὴρ μου μείζων μου ἐστίν.*
 ἴδω ἐκεῖνος εἰσῆγε τὸν Υἱὸν ἑτέρας ὑπάρχον οὐσίας· ἴδει διὰ τοῦτο
 τοὺς διδασκάλους ἐξηγηθῆναι τὸ μέρος ἐκείνο, καὶ ἀναπτύξαι, τίνοι
 ἂν τρόπῳ ὁ Υἱὸς ἐλάττων λέγοιτ' ἂν τοῦ Πατρὸς. τοῦτο ἐκάστοτε
 δεῦ γίνεσθαι· καὶ γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγεται μὲν Θεὸς καὶ
 κύριος καὶ ζωοποιόν, συνδοξαζόμενον καὶ συμποσκυνούμενον Πατρὶ
 καὶ Υἱῷ, οὐ λέγεται δὲ εἶναι ποιητὴς οὐρανοῦ καὶ γῆς. δυνάμει
 ἂν τοιγαροῦν ἀνακύβαι νέα αἵρεσις ἀντιλέγουσα, ἐπειδήπερ οὐ κεῖ-
 ται ἐν τῇ συμβόλῃ, ὡς εἴη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ποιητὴς οὐρανοῦ
 καὶ γῆς. Ἄρα γε οὐκ ἂν εἴποιεν τὴν ἐκκλησίαν συναγαγῆναι τοὺς πα-
 τέραι, καὶ διδάξαι τοὺς Χριστιανούς, καὶ κηρύξαι τι καὶ διασα-
 φῆσαι, ὡς εἴη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ποιητὴς οὐρανοῦ καὶ γῆς, κα-
 θάπερ καὶ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός· οὐδαμῶς τοιγαροῦν οὔτε παρὰ
 τῆς τετάρτης συνόδου, οὔτε δι' ἄλλης ἐπομένης κινώλутαι, μὴ δύ-
 νασθαι ἀναπτύσσειν τὴν ἐκκλησίαν ἀνάγκης κατεπιγούσης.

Ὡρισεν, ἵνα ἀναγνωσθῇ ὁ ὅρος τῆς τετάρτης συνόδου, καὶ ἀνεγνω-
 σθῇ· Ἦρκει μὲν οὖν, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἀπὸ τούτων τῶν ἐξηγμένων, πατέρες αἰδεσιμώτατοι, ἥδη φαί-
 νεται, τί ἂν εἴη ῥητέον ἐν τούτῳ τῷ μέρει. ἀριδηλότατα γὰρ οἱ
 πατέρες οὗτοι λέγουσι, μηδενὶ ἐξεῖναι συγγράφειν ἢ προκομίζειν
 ἑτέραν πίστιν ἢ ἕτερον σύμβολον. τοῦτο δὲ οὐδεὶς ἡμῶν πεποίηκε
 χάριτι τοῦ Θεοῦ. καὶ βλέπετε πατέρες, ὅτι λέγει· Ἦρκει μὲν, οὐ
 λέγει ὅτι ἀρεῖ. ὁ δὲ λόγος, ὅτι εἰ οὐκ ἀνέκυπτον αἱ αἵρέσεις, ἦρ-
 κει ἂν ἀναμφιλότως τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον· ἐπεὶ δὲ ἀνῆλθσαν
 αἱρέσεις διάφοροι, μενύσκες τῆς αὐτῆς πίστεως καὶ τοῦ αὐτοῦ συμ-
 βόλου, ἦν ἀναγκαῖον ἑτέρας καὶ ἑτέρας ἀναπτύξεις γινέσθαι κατὰ
 καιρούς. ὁθεν δὴ πρὸς ἐκεῖνο, ὑπερ ἔλεγεν ὁ κύριος ὁ Ἐφύσου, ὡς

* Ἀποκ. 22, 18.

* Ἰω. 14, 28.

εἶη τὸ σύμβολον τέλειον, καὶ τῷ τελείῳ οὐδὲν προστίθεσθαι δύναται, λέγομεν ὅτι τὸ τέλειον διχῶς ἐκλαμβάνεται, ἢ ὡς πρὸς πίστιν, ἢ ὡς πρὸς διασάφισιν. πρὸς μὲν οὖν τὴν πίστιν ἐστὶ τελειότατον καὶ οὐδιμίᾳς διῆται προσθήκης, πρὸς δὲ ἀνάπτυξιν οὐκ ἔρκει διὰ τὰς ἐπιφυσιομένας αἰρέσεις. καὶ διὰ τοῦτο θεάσασθε τὴν τῶν πραγμάτων ἀνάγκην. ἐπεὶ οἱ ἄνθρωποι οὐκ εἰσὶ θεοὶ, ὡς ἂν εἰδέιν τὰ μέλλοντα, ἀνάγκη τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν ἐν τῷ αὐτῷ ἀξιώματι μένειν, καὶ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἵωνος τῶν ἀντιλεγόντων κατεξανίστασθαι, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀντιλέγοντας ἀποβάλλεσθαι, οὐ μόνον τοὺς γεγονότας, ἀλλ' ἡδὴ καὶ τοὺς ἰσομένους. ἐκ τούτων φαίνεται, ὅτι ὅσον πρὸς ἀνάπτυξιν οὐδεὶς δίδεται ὅρος, ὥστε μὴ δύνασθαι τὰς ἀναπτύξεις διὰ τῆς ἐκκλησίας γίνεσθαι. παρὰ ταῦτα αἱ καλύψεις δίδονται μετὰ τὸ σύμβολον, μετὰ τὴν πίστιν, μετὰ τοὺς ὅρους, ὡς ἀδήλου ὄντος τοῦ ἰσομένου καὶ ἀνακύβει δυνησόμενου, τοῦ τε ἀνήκοντος πρὸς τὴν πίστιν καὶ πρὸς χρηστὰ ἦθη. διὰ τοῦτο καθ' ἡμέραν προστίθενται ἕτεροι ἀναπτύξεις καὶ ὅροι. οἱ ὅροι τοιγαροῦν τῶν ἁγίων πατέρων καὶ οἱ κανόνες τοῖς αὐτοῖς ὑπόκεινται καλύμασι· καὶ καθὼς ἐκάστοτε προστίθεται ἕτερος καὶ ἕτερος ὅρος, οὕτω δύναται ἐκάστοτε ἑτέραν καὶ ἑτέραν ἀνάπτυξιν ἐν τῷ συμβόλῳ γίνεσθαι. ὅπου δὲ εἴρητο, ἕτερον μὴ ἐξεῖναι παραδοῦναι σύμβολον, ἀποκρινόμεθα ὡς ἀνωτέρω δι' αὐτῆς ὑμῶν τῆς ἀπολογίας. ὁ γὰρ αἰδέσιμος κύριος ὁ Ἐξέστου ἔφη τῇ προλαβούσῃ, μὴ εἶναι τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύμβολον ἕτερον τοῦ ἐν Νικαίᾳ, καίπερ ἔχον τινὰς συλλαβὰς καὶ λέξεις καὶ πολλῶν ἀφαιρεθέντων τε καὶ προστεθέντων, ἅπερ εἶχε τε καὶ οὐκ εἶχε τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐγὼ βούλομαί τινα εἰπεῖν ἐν τῇ προλαβούσῃ ὑμεῖς, ὦ πατέρες, τοῦτο οὐκ ἐξέθεσθε ἁκριαίως, ὅπου ἐλέγετο· Ἡρεκεῖ μὲν οὖν καὶ τὰ λοιπά· ἀλλὰ παρελίπετε ἐν τῇ ταύτῃ λύον τὴν ἀπορίαν. λέγει γὰρ ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος· Οὐδὲν προστιθέντες ἢ ἀφαιροῦντες, ἀλλὰ διασαφoῦντες τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι κύριον καὶ τὰ λοιπά. ὅθεν ἀπὸ τούτου τοῦ ῥητοῦ ὁ παρελίφατε, φαίνεται, ὅτι ἐν τῷ ἀναπτύσσειν οὐ λέγεται ποιῆσθαι προσθήκην, ἔπερ ἐν τῷ νόμῳ κεκώλυται. καὶ τοῦτο τὸ ῥήμα ἤρκεσεν ἂν πρὸς σαφήνειαν τοῦ παρόντος ζητήματος. ἵνα δὲ μὴ δόξη,

ὅτι ἐγὼ ἀπ' ἑαυτοῦ τοῦτο νῦν εὔρον, οὕτω λύω τὸ παρὸν ξήτημα καὶ ὁ μακάριος Θωμᾶς, ἐν ᾗ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐξέθιτο πραγματεῖα.

Ἀνεγνώσθη ἀπὸ τῶν πρακτικῶν τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμένης
ἐπίκλης συνόδου, Ἰωάννου Κωνσταντινουπόλεως
προσφώνησις.

Ὁ ῬΟΔΟΥ. Κατὰ συνέχειαν, διὰ τούτων τῶν ῥημάτων τὸ ἡμέτερον ρεβαιοῦται δίκαιον, καὶ ἐκεῖνα δοκιμάζουσι τὰ ἡμῖν ἱρημένα. ἰδοὺ γὰρ οἱ πατέρες οὗτοι ἐν τῇ πέμπτῃ συνόδῃ κωλύουσιν ἐκ παντὸς μηδὲν καίνετο μὲν, μηδὲν λεπτολογεῖν, ἵν' οὕτως εἴπω, ἀλλὰ διέχουσαι τὸ ἐν Νικαίᾳ ἅγιον σύμβολον, ἐν ᾧ ἱεραποθέμενοι, ὑπερῖχυον ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπερ διηγάσθω ἢ ἐν Ἐφέσῃ· ἀλλὰ μὲν ἐν ἐκείνῃ τῷ συμβόλῳ τῇ ἐν Νικαίᾳ, ὅσον πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ σωλαθᾶς, μεγίστη γέγονε μεταβολὴ ἐν ταῖς ἐπομέναις συνόδοις, ἀλλ' ὅμως οὐδεμία γέγονε μεταβολὴ πίστεως, ὃ δὴ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἢ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ οὐ πιθοίκεν, οὐτ' ἔσται ποιήσουσα.

Ἀνάγνωθι τὴν ἐπιστολὴν Βιργιλίου τοῦ πάπα.

Ἰδοὺ οὗτος ὁ ἄκρος ἀρχιερεὺς τὴν ἑαυτοῦ ἀναπτύσσων διάνοιαν, βελαιοῖ τὸ ἡμέτερον δίκαιον καὶ τὴν πίστιν, κωλύει γὰρ μηδεμίαν διδασκαλίαν ἢ πίστιν ἢ σύμβολον κατέχειν τολμᾶν, εἴτ' οὖν παρὰδοῦναι, ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον, ὅπερ οἱ ἅγιοι πατέρες οἱ ἐν Νικαίᾳ ἐξέθιπον, καὶ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πῆψαν, καὶ οἱ ἐν Ἐφέσῃ ἀπέπτυξαν. ὃ δὴ καὶ ἡμεῖς κατέχομεν καὶ πιστεύομεν καὶ κυροῦμεν. ἐσμὲν τοίνυν μετὰ τούτου τοῦ πατρὸς Βιργιλίου, καὶ οὐχ ἄπειται ἡμῶν, οὐδ' ἐλέγει τι τῆς ἀληθείας ἀπτόμενον, ἣν ἡμεῖς ἐπακολουθοῦντες πιστεύομεν.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιστολῇ ἐστὶν ἐν ῥήματι, ὃ πατέρες, τὸ μάλιστα ποιοῦν πρὸς λύσιν τοῦδε τοῦ πράγματος καὶ ζητήματος. λέγει γάρ· Διχόμεθα τοὺς ἁγίους πατέρας τοὺς ἐν Ἐφέσῃ, οἵτινες τὸν Νιστόριον κατεδίκασαν, καὶ ὀντιναοῦν ἐν οἰσὶν ἕκποτε καιρῷ τὰ τοιαῦτα φρονοῦντα δόγματα. Ἔθιν ὁ ἐκείνων σκοπὸς ἐστὶ πρῖναι καὶ καταδικάσαι τὸν Νιστόριον, καὶ τοὺς ἐν οἰσ-

δήποτε καιρῶς τὰ ἐκείνου φρονοῦντας· ὅθεν οἱ ποιοῦντες ἕμοια τῷ συμβόλῳ οὐκ ἀναθεματίσθησαν, οὐδὲ κατεκρίθησαν, ἀλλ' οἱ τὰ ἀνόμοια· κωλύει γὰρ μόνον τὴν τῶν δογμάτων ἀνομοιότητα.

Ἀναγνωσθήτω ἡ ἑκτη σύνοδος· ἐν ταύτῃ γὰρ τῇ ἑκτῇ συνόδῳ πρῶτον ἐπαναλαμβάνουσι τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον, εἶτα τὸ ἐν Ἐφέσῳ, εἶτα τίθενται ὅροι πολλοὶ, καὶ μετὰ τοὺς ὅρους κείται ἡ κώλυσις. ὅθεν ἔπεται, ὥστε μὴ μόνον τοὺς προστιθέντας ἐν τῷ συμβόλῳ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τοῖς ὅροις, ἀναθεματίζεσθαι.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἡμεῖς οὐκ ἀνέγνωμεν ἐκείνους τοὺς ὅρους διὰ τὸ σύντομον.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἀλλὰ περὶ ποιοῦσιν ὑπὲρ ἡμῶν. οὐδαίς γὰρ ἂν εἴποι ὑπὸ ἀναθέματι εἶναι τοὺς ἐκείνους πεποιηκότας τοὺς ὅρους τοὺς πρότερον οὐκ ὄντας ἐν τῷ συμβόλῳ· Ἀνεγνώσθῃ μέρος τῆς ἑκτῆς συνόδου. Ἐν θίλῳ εἰπεῖν· ἡμεῖς ἔχομεν διαφορὰν τινα μεταξὺ τῶν ριβλίων τῶν ἡμετέρων καὶ ὑμετέρων. ἔχομεν γὰρ ἐν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβόλῳ, τὸ ἐπαναληφθὲν ἐν Ἐφέσῳ καὶ ἐν Χαλκηδόνι· ἐκείσε οὐ λέγει· Ἐκ τῶν οὐρανῶν· ἔτι οὐ λέγει· Θεὸν ἐκ Θεοῦ. ἔτι εἰσὶ τινα ἐν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἅτινα προσετίθησαν ἐν τῷ συμβόλῳ ἐκείνῳ, ὃ καὶ ὑμεῖς ψάλλετε. ὅθεν ἐστὶ χρεῖα τοῦτο ἰδεῖν ἐν τοῖς ἀρχιτύποις ριβλίοις. Ἔστιν ἀληθὲς τοῦτο ὅπερ λέγω ἐγώ; ἱρωτῶ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. ΚΑΘ' ὃν τρόπον ψάλλομεν τὸ σύμβολον ἐν ταῖς ἡμετέραις ἐκκλησίαις, οὕτως εὗρισκομεν καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις ριβλίοις, εἰ δὲ ἐστὶν ἡ τοιαύτη διαφορὰ παρ' ὑμῖν, τοῦτο οὐκ οἶδαμεν. ὑμεῖς οἴδατε τόθεν ἐστίν.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐν τούτῳ τῷ ριβλίῳ οὐ λέγει· Ἐκ τῶν οὐρανῶν. ἡ δὲ κειμένη ἐπάνω ἐξήγησις λέγει· Ὅρα τοὺς Γραῖκούς πως λέγουσιν· Ἐκ τῶν οὐρανῶν·

Ὁ ῬΩΣΙΑΣ. Μὴ οὐ λέγετε καὶ ἡμεῖς· Ἐκ τῶν οὐρανῶν;

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ναί.

Ὁ ῬΩΣΙΑΣ. Λεῖπὸν ἐν τούτῳ συμφωνοῦμεν, καὶ οὕτως ἔχομεν ἐν τοῖς ἡμετέροις ριβλίοις. πότεν δὲ ἡ τοιαύτη ἀνεφύη διαφορὰ οὐκ οἶδαμεν. ἐν τούτοις μὲν τοῖς τρισὶ συμφωνοῦμεν, δηλονότι ἐν τοῖς ἡμετέροις ριβλίοις, καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψαλμῳδίᾳ, καὶ ἐν τῇ ὑμεῖς ψάλλετε. τὰ τρία πάντως ἰσχυρότερα εἰσι τοῦ ἑνός. οὕτω

κῆται καὶ ἐν τοῖς ἀρχιτύποις βιβλίοις. ἡμεῖς τούτων οὐκ ἔχομεν ἀποδοῦναι λόγον.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐγὼ ἔλεγον τοῦτο πρὸς ἐκεῖνο τὸ τέλος, ἐπειδὴ προστίθῃ δίκαιον ὃν καὶ εὐλογον, καὶ μετὰ τὴν κάλυψιν τῆς ἐν Ἐφέσῃ συνόδου· ἄρα λοιπὸν οὐ κενώλутαι φρασθῆναι τὸ δίκαιον ἐν καὶ εὐλογον.

Ο ΡΟΔΟΥ. Καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ κωλύματος, πατέρες αἰδεσιμώτατοι, οὐδὲν ἔχει ἡ ὑμετέρα αἰδεσιμότης ἡμῖν ἐγκαλεῖν. καὶ γὰρ ἐν ἀρχῇ οἱ πατέρες οὗτοι τῆς ἐκτικῆς συνόδου ποιοῦνται μνίαν πρὶ ἐτέρας πίστεως καὶ ἐτέρου συμβόλου. καὶ ὡς ἀνωτέρω πολλὰς εἰδείξάμεν, ἡμεῖς οὔτε ἐτέραν πίστιν λέγομεν, οὔτε ἕτερον συνθετάμεν σύμβολον. οὐκ ἔχῃτε λοιπὸν, ὦ πατέρες, ἡμῖν ἐγκαλεῖν. Ἀνάγνωθι τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀγάθανος.

Ἀνεγνώσθῃ καὶ ἡ τοῦ Ἀγάθανος πᾶσα ἐπιστολή.

Ἀπὸ ταύτης τῆς ἐπιστολῆς καὶ ἔτι ἔχομεν τὴν βεβαίωσιν τῶν ἡμῖν μέχρι τοῦδε ῥηθέντων. οὗτος γὰρ ὁ ἄκρος ἀρχιερεὺς φησιν, ὅτι ἀπὸ τῆς παραδοθείσης πίστεως μηδὲν ἐξίστω μετακινεῖν, μισοῦν ἢ προστιθέναι, ἀλλὰ μένειν ἐν ἐκείνῃ τῇ πίστει τῶν πατέρων· ὁ δὲ ἡμῖς μεγαλοπρεπέστατα ποιοῦμεν. ἐν τῷ δὲ λέγει, μὴ δεῖν προεθῆναι μᾶτε ἐν συλλαβαῖς, μᾶτε ἐν λέξεσι, τοῦτο οὐ στρατεύεται καθ' ἡμῶν· καὶ γὰρ αἱ λέξεις ἐκινῶναι ὀφείλουσιν ἀνάγασθαι πρὸς τὸν νοῦν. οὕτω ταῦτα λέγει ὁ ἄκρος οὗτος ἀρχιερεὺς, λέγων ὁμοῦ, οὐ μόνον συλλαβαῖς ἀλλὰ καὶ νοήμασι· καὶ γὰρ κατὰ τὸν Παῦλον, τῇ καρδίᾳ πιστεύεται πρὸς δικαιοσύνην·* ἢ γὰρ πίστις οὐ μόνον ἐν νοήμασιν, ἀλλὰ καὶ ἐν ὁμολογίᾳ· αὕτη ἡ ὁμολογία οὐ δύναται γίνεσθαι εἰ μὴ διὰ λέξεων. καὶ ἐπειδὴ αἱ φωναὶ εἰδωλὰ εἰσι χαρρακτορίζοντα τὰ ἐν τῇ ψυχῇ πάθη, οὐδενὶ τρόπῳ δύναται νοπθῆναι, εἰ μὴ διὰ λέξεων ἀναφερομένων πρὸς τὸν νοῦν. καὶ καθ' ὃν τρόπον ἡ εἰκὼν πρὸς τὸ πρωτότυπον ἀναφέρεται, οὕτω καὶ αἱ λέξεις πρὸς τὸν νοῦν ἀνάγασθαι ὀφείλουσιν. ὅθεν λέγομεν, ὅτι οὐκ ἔστι τιθέναι λέξεις ἐναντίας ἐννοίας, ἢ ἐτέραν πίστιν σημαίνουσας. εἴπομεν γὰρ ἀνωτέρω, μὴ κωλύεσθαι τὴν ἀνάπτυξιν τὴν συντηροῦσαν τὸ ἀπέρασιον τῆς ἐννοίας. κωλύει τοίνυν οὗτος ὁ ἀρχιερεὺς τὰς λέξεις τὰς ποιοῦσας ἐναντίαν πίστιν.

* Ῥωμ. 10, 10.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Τοῦτο παρὰδηλοῦται τρανῶς ἐν τῷ συμβόλῳ τοῦ

Ἀγάθωνος, ὥστε αὐτὸς ὑποτίθῃσι. καὶ γὰρ ὁ αὐτὸς προστίθῃσι τῷ ἐν Νικαίᾳ συμβόλῳ, καὶ τινα ἀφαιρεῖ· λέγει γὰρ περὶ τοῦ Υἱοῦ· Τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ· οὐ λέγει· Καὶ εἰς ἓνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ. εἴτα λέγει· Πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα. αἶρει τό· Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, φῶς ἐκ φωτός, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα· μεταξὺ προστίθῃσι· Τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ. τοῦτο οὐκ ἔστιν οὔτε ἐν τῷ ἡμετέρῳ συμβόλῳ, οὔτε ἐν τῷ ὑμετέρῳ. αὐτὴ δὲ ἡ προσθήκη τῶν συλλαβῶν οὕσα ἀνάπτυξις, οὐκ ἔστι προσθήκη, οὐδὲ ταῖς κωλύσειν ἵκαντία. ὥστε ἐπειδὴ ὁ Ἀγάθων οὐκ ἐγκαλεῖται παρὰ τῶν Γραϊκῶν, τινὰ προσθήκας, ἐν τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβόλῳ, καὶ τινα ἀφελῶν διατὶ ἐγκαλούμεθα παρ' ὑμῶν περὶ τῆς προσθήκης ἐκείνης· Καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, εὐσεβὲς τῆς ἀληθείας αὐτῆς καὶ τὸ μικρὸν τοῦτο προστίθεται;

Ὁ ῬΟΔΟΥ. Ἀπὸ τούτων, ὡς φαίνεται, πατέρες αἰδεσιμώτατοι, καὶ ἂν ὦν προσέθηκεν ὁ αἰδεσιμώτατός μου κύριος καὶ πατὴρ νῦν ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ, δεικνύομεν τὴν ἡμετέραν ἀκακίαν καὶ ἀθώτητα, καὶ οὐκ ἔχει ἡ αἰδεσιμότης ὑμῶν ἡμῖν ἐγκαλεῖν. ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν ἐβδόμην συνόδον.

Ἀντιγνώσθη τὸ σύμβολον καὶ ὁ ὅρος τῆς ἐβδόμης συνόδου.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐν τῷ συμβόλῳ τούτῳ ἐστὶ διαφορά μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν· ἐπειδὴ ἐν τῷ ἡμετέρῳ ριβλίῳ ἀρχαιστὰς ἔχομεν· Καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὑμεῖς δὲ οὐκ ἔχετε. ἀλλὰ περὶ τούτου ἐν ἄλλοις ἐροῦμεν.

Ὁ ῬΟΔΟΥ. Ὅτι μὲν οὖν τὸ μόριον ἐκεῖνο κεῖται ἐν τῇ ἐβδόμῃ συνόδῳ, ὅπως εἰδείξαμεν ἀρκούντως, καὶ οὕτως ὠφελκεῖναι γενέσθαι προσθήκην ἐκείνην, εἴπερ προσθήκη δύναται· λέγεσθαι, καὶ προστεῖσθαι ἐν τῇ ἐβδόμῃ συνόδῳ. ἄλλ' ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ τοῦτο προσοίσομεν. νῦν δὲ λείπεται ἐν μόνον ἀναπτύξαι· ἔλεγε γὰρ ἀνωτέρω ἡ αἰδεσιμότης ὑμῶν, οὕτως εἶναι ὠρισμένον τὸ σύμβολον καὶ ἐσφραγισμένον, ἵν' οὕτως εἴπω, ὥστε μηδενὶ τρόπῳ ἐξεῖναι προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν. διδῶκατε καὶ παράδειγμα τὸ τῆς Θεοτόκου φωνῆς. ἐπειδὴ γὰρ ἀνέκυψε ζήτημα τῷ καιρῷ τοῦ Νεστορίου, ὅτι οὐκ ἐγένετο μετὰ τῆς Θεοῦ, ἐγένετο περὶ τούτου διάσκεψις καὶ ὅρος ἐν τῇ ἱερᾷ συνόδῳ, ὡς εἶναι Θεοτόκος· οὐ μὴν ὡς εἰρήκατε, ἐτίθη ἐν τῷ συμβόλῳ ἀλλ' ἐν τοῖς ὅροις τῆς συνόδου. καὶ φανερὸν ὅτι οὐκ ἔστι ἀναγκαῖον

οὗτο τεθῆναι ἐν τῷ συμβόλῳ· καὶ γὰρ ἐκ τῶν ἀνωτέρω κειμένων
 ἐν τῷ συμβόλῳ περὶ τοῦ Υἱοῦ· Τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ
 τὶ ἰστὶν ὁμοούσιος τῷ Πατρί· ἄρα ὁ Υἱὸς ἴστί Θεός, ὡς καὶ ὁ
 Πατήρ. καὶ αὐθις· Σαρκωθέντα τε καὶ ἐνανθρωπήσαντα· ἄρα θεὸν
 γένησθε καὶ ἄνθρωπον. πρὸς τούτοις εἰ καὶ ἐν τισὶ διαφέρει λέγειν
 ρους καὶ σύμβολον, ἐν πολλοῖς μέντοι τὰ τοιαῦτα συμβαίνουσιν.
 Δὲ λόγος ἰστὶν, ὅτι ἐν τοῖς ὅροις πολλὰ εἰσι καὶ περιέχονται,
 τίνα ἀφορῶσι πρὸς τὴν πίστιν· καὶ οὐ χρεῖα ἰσὶ τὰ τοιαῦτα
 περιθρῆναι, ἀλλὰ τῷ βουλομένῳ ἰδεῖν πάρεσι πολλαὶ βίβλοι, ἐν
 αἷς πολλοὶ τῶν πατέρων ὅροι περιέχονται πρὸς τὴν πίστιν ἀφο-
 ρῶντες. ὅθεν ὅσον ἐν τούτῳ οἱ ὅροι καὶ τὰ σύμβολα ἰσοδυναμοῦσι.
 καὶ τοῦτο φαίνεται φανερώς ἀπὸ παίρας, ὅτι οἱ πατέρες τιθέμενοι
 τοὺς ὅρους, ἔγνωτο καὶ ὅρους ὑπὸ τῷ συμβόλῳ, καὶ ὑπέβαλον κώλυ-
 μα ἑατέρῳ κοινῇ, ἵνα ἀποφανῇ τὴν αὐτὴν εἶναι δύναμιν ἐν το-
 πολλοῖς τῶν ὄρων καὶ τῶν συμβόλων. ὅθεν ἔπειτα, ὅτι ἐν πολλαῖς
 παλαιύσεσιν ὑπὸ τῇ αὐτῇ ἀναθήματι ὑπέβαλον τὸν παραβαίνοντα
 ἑάτερα, καὶ ἔρει. οὔτε μὴν ἀπὸ τούτου ἐν τῇ πίστει ἑλαττόν τι
 ἰσχυρεῖτο ἢ τῶν Χριστιανῶν. τὸ τοίνυν τιθεῖναι τὴν φωνὴν αὐτὴν
 τῷ Θεοτόκῳ ἐν τοῖς ὅροις, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν τῷ συμβόλῳ.
 εἰ δὲ καὶ ἠθέλησαν τιθεῖναι ἐκείνην ἐν τῷ συμβόλῳ, οὐδαμῶς ἦν
 κινῶναι κινωυμένον διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας. μάλιστα δὲ φαί-
 νεται ἀπὸ παραδείγματος· αἱ γὰρ ἐπίμεναι τῶν συνόδων πολλὰς
 ἔξυς ἐν τῷ συμβόλῳ προσέθεντο, αἱ οὐκ ἦσαν τυχὸν κατὰ το-
 οῦτον ἀναγκαῖαι, ὅσον ἰσὶ τοῦτο. ἀλλ' ὅτι ἰώρων ἱσταρεῖν ἐκείνο,
 σὺν ἦν ἐν τῷ συμβόλῳ τῷ ἐν Νικαίᾳ περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Οὔτε μὴν πιστεύομεν, ὑμᾶς μὴ συμβαίνειν ἐν
 κώτῳ ἡμῖν. ὅτι οἱ πατέρες ἐκείνοι τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης συ-
 δου, τετάρτης, πέμπτης, ἑκτῆς καὶ ἑβδόμης εἴπερ ἠθέλησαν τὴν
 Θεοτόκος φωνὴν ἐν τῷ συμβόλῳ προσθεῖναι, οὐκ ἂν ἠδυνήθησαν. εἰ
 ἢ ἡ σύνοδος ἢ ἐν Χαλκηδόνι τέθεικε τὴν Θεοτόκος φωνὴν ἐν τῷ
 μβόλῳ, ὑπέπεσον ἂν ἐκείνην τῷ ἀναθήματι; εἰπάτω ὁ κύριος ὁ
 φῶς, λεγίτω ἐν ῥῆμα, ἢ ναὶ ἢ οὐ.

Ο ΒΑΣΙΛ. Οὐ φαίνεται ἀναγκαῖον ἀπόκρισιν ποιήσασθαι πρὸς
 οὔτο. πάντων γὰρ ἀκουσθέντων ὁμοῦ, ὁμοῦ καὶ τὰς ἀπολογίας
 αἰέσσονται.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ὁμολογουμένως ἐν τῇ διανοίᾳ τούτων εἰμί. οἶδα γάρ, ὅτι πιστεύουσι μὲν ὑποπιστῆν τοὺς ἁγίους ἐκείνους τῷ ἀναθέματι, εἴπερ τὴν Θεοτόκος φωνὴν ἐν τῷ συμβόλῳ ἐνέσπικαν. ἐν γὰρ ἀπιδώμεν πρὸς τὸ ἄξιωμα, τὸ αὐτὸ ἄξιμά ἐστιν ἀπασῶν τῶν συνόδων· εἰ δὲ πρὸς τὸν ἀριθμὸν, ἐν μὲν τῇ ἐν Ἐφέσῳ συνόδῳ διακόσιοι ὑπῆρχον πατέρες ἐν δὲ τῇ ἐν Χαλκηδόνι ἑξακόσιοι τριάκοντα.

Ο΄ ΡΩΔΟΥ. Ἀπὸ τῶν εἰρημένων, πατέρες ἄριστοι, ἡγούμεθα πληροφορηθῆσαι κατὰ πάντα τὰς ὑμετέρας αἰτήσεις. καὶ γὰρ ἡ αἰδεσιμότης ὑμῶν τὰ σύμβολα τῶν πατέρων προήνεγκε, τοὺς ὅρους, τὰ θεσπίσματα, τὰς ἐπιστολάς, ἃ δὴ πάντα συμφωνοῦσιν ἀλλήλοις, μηδὲν ἐξεῖναι ἀνθρώπῳ χριστιανῷ ἐτίραν πίστιν προτιθέναι, συγγράφειν, παραδιδόναι ἢ προκομίζειν, καὶ τὰ λοιπὰ· ὃ δὲ οὐ περὶ λέξεων φαίνεται. ἡμεῖς δὲ ἀπεδείξαμεν τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ἐτίραν πίστιν μὴ γεγραμένην, μήτε ἐν ὀνόμασι, μήτε ἐν ῥήμασιν, εἴτε ἐν λέξεσιν. ἔτι παρίσταται φανερώς, μηδαμῶς εἶναι κεκλυμένον, ὅπερ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία αὕτη ψάλλει ἐν τῷ συμβόλῳ καὶ κηρύττει. Ἐλθωμεν ἐπὶ τὸ τελευταῖον, ἐν ᾧ ἀποδείξομεν πολλοῖς λόγοις, τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ ἐξὸν γενέσθαι ἀναπτύξαι καὶ ἀνακηρύξαι τὸ μέρος ἐκείνου. πρὸς μὲν οὖν τὸ πρῶτον λέγομεν, ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία φωναῖς τῶν ἁγίων πατέρων ἐκινήθη· ἔτι μεγίστης συνωθύσεως ἀνάγκης· ἔτι μεγίστου εὐλόγου ἁξιώματος καὶ αὐθυντίας συμβαινόντων. τοῦτο καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν προσήκοντο. ὅθεν ἔπεται ἵνα ὑμεῖς, ἅτε δὴ παῖδες ἀγαθοὶ ἀγαθῶν πατέρων, συνέλθῃτε μεθ' ἡμῶν καὶ ὁμονόησθε. πρὸς ἐκεῖνο δὲ, ὡς ἔγκειται ταῖς φωναῖς τῶν ἁγίων, ἀποδείξω ἐρχομαι. Ὁ μακάριος Λύγουστῖνος ὁ περιφανέστατος διδάσκαλος τῶν Λατίνων, ὃν ἡ ἁγία πέμπτῃ συνόδῳ προσεδέξατο, ὃς δὲ καὶ ἐξοχάτατος λέγεται, ἐν πολλοῖς ἐκείνου βιβλίοις ἀριδύλως φησὶ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. φαίνεται τοῦτο ἐν τῇ πονηθείᾳ αὐτῷ βίβλῳ περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος· ἐν τῇ βίβλῳ, ἣν περὶ πίστεως πρὸς Πέτρον ἐξέδωκε. ἔτι λαμπρότατος διδάσκαλος τοῦτο λέγει Ἀμβρόσιος· Γρηγόριος ὁ διάλογος σαφίστατα τοῦτ' εἰρη. Ἰλάριος τὸ αὐτὸ ἐν τῷ περὶ Τριάδος φησὶν, ὃν καὶ ὑμεῖς μέγαν καλεῖτε. οὗς εἰ βουλοίμεθα ἐν τῷ μίσθῳ προφέρειν, ὁφείδοι τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν μηδὲν λέγειν ἐκείνοις ἀπ᾽ αὐτὸν οὔτε ἀσύμφωνον,

μαδὲ τοῖς δόγμασι τῶν πατέρων μαχομένῃν. ἀλλ' ἵνα καθαρότερον τὸ ἀληθὲς ἐπιλάβῃ, ὑπάρχουσι πολλοὶ τῶν ὑμετέρων διδασκάλων. καὶ γὰρ Βασίλειος ἐν ταῖς κανονικαῖς ἐπιστολαῖς τίθησι τὴν φυσικὴν τάξιν ἐν τῇ Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι. ὁμοίως Γρηγόριος ὁ αὐτάδελφος τούτου, οὐχ ἥττων τῇ ἀξιώματι ἢ τῇ σοφίᾳ, λέγει τὸν Υἱὸν ἀμέσως ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦτ' εἶναι τοῦ Υἱοῦ ἰδίον. Ἐτι Ἀθανάσιός φησι· Καθ' ὃν τρόπον ἔχει ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα τῇ φύσει καὶ τῇ τάξει, οὕτως ἔχει τὸ Πνεῦμα πρὸς τὸν Υἱόν. Βασίλειος ὁ μέγιστος ὁ ὑμέτερος, ἐξηγούμενος τὴν λυχνίαν ἱερῶν τὴν κατὰ Ζαχαρίαν, * φησὶν· Ὅν τρόπον ὁ Πατὴρ φυσικῶς καὶ οὐκ ὡς ἔχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς ἔχει αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὁ μακάριος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην φησὶν, πάντα εἶναι τὸν Υἱὸν ὅσα καὶ ὁ Πατὴρ, πλὴν τούτου, ὅτι ἱεῖνος μὲν ἔστι γεννητῶρ, οὗτος δὲ γεννητός. Πολλοὶ εἰσιν ἀκατολικοὶ πατέρες, οὓς προκομίζουσιν δυνάμει ἀναβαλλόμεθα ἐν ἰδίῳ καιρῷ. νῦν δὲ ἐπειδὴ πάντα ἡ ὑμετέρα δυσχέρειά ἐστιν ἐν τῷ τούτῳ, τὸ ἐκπορεύεσθαι, τὴν φωνὴν αὐτὴν ἢ τὸ ῥῆμα, ἢ οὕτως ὡς, προσοισομέν τινας ὑμετέρους διδασκάλους, καίτοι πολλοὺς ἕως τὸ μετὰ ταῦτα ταμειυσόμεθα· οἱ δὲ τρανῶς φασί, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, καὶ πρῶτον ἀναγνωσθήτω ἱεῖνος, ὃν ὑμεῖς ἐκάστοτε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀναγινώσκετε, τὸν Συμεὼν λέγει τὸν Μιταφραστήν. ἔχετε τὸν βίον τοῦ μακαρίου Διονυσίου· ὅθιν αὐτὸς τί λέγει, ἀκούσατε, καὶ μετὰ ταῦτα κρινεῖτε. Πέρας τὰ τῆς σωματικῆς ἐνδημίας δέχεται, τὰ δὲ τοῦ Πνεύματος ἀρχεται, καὶ εἰς οὐρανὸς ὁ ἑμὸς Χριστὸς ἀναφέρεται, καὶ πρὸς τὸν πατρικὸν ἐπάνισι θρόνον, καὶ τὸ ἐκπορεύμενον αὐτοῦ Πνεῦμα ἐπὶ τῇ τῶν ἀπίστων ἐθνῶν καταπέμψει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὁδηγῶν. Ἀπὸ τούτου, πατέρες, ἔπεται, ὅτι τὸ ἐκπορεύμενον αὐτοῦ Πνεῦμα, ταύτῃ ἐστιν, ἢ περὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ψάλλει. φησὶ· Ἐλλοι γὰρ τὴν αὐτὴν δύναμιν ἔχει ἢ γενικὴ τῇ παρὰ Λατίνοις ἀφαιρηματικῇ. Ἐτι Ἀναστάσιος ὁ τοῦ ἁγίου. ὅρους Σινᾶ ἐν τῇ λόγῳ ὅς ἐπιγραφὴν ἔχει· Περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ὁρθῶν δογμάτων φησὶ· Τοῦ δὲ σώματος τὸ ἰδίωμα λαβόντες ὡς παράδειγμα, τὴν ἀλληλουχίαν τῶν θείων παριστήσαμεν διὰ τῆς τῶν μελῶν ἀναλογίας τι καὶ ὡκασίας ταύτῃ γὰρ καὶ Πνεῦμα στόματος αὐτοῦ, δηλονότι τοῦ

* Ζαχ. 4, 2.

Θεοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγεται, στόματος ὄντος τοῦ μνηστεινοῦς. καὶ πάλιν Πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον καὶ ἀποσπλῆναι οὐ μόνον παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ. Παρήγαγε δὲ καὶ τὸ ῥητὸν Θεοδώρητου, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸ ἀπολογίαν Κυρίλλου. Εἴπωμεν καὶ ἕτερον ὑμῶν διδάσκαλον τὸν Ἐπιφάνιον, ἀκούσατε ἄλλο τοῦ αὐτοῦ Ἐπιφανίου, εἰς τὸ Ἐκείνης ἐμε

* Ἰω. 16, 14. δόξα σου, ὅτι ἐκ τοῦ ἑμοῦ λήφεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν.* Εἰ τοίνυν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ ἐξ ἑμοῦ λήφεται, φησὶν ὁ κύριος.

* Ματθ. 11, 27. ὃν γὰρ τρόπον οὐδὲς ἔγνω τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός*, οὕτω τολμᾷ λέγειν, ὅτι οὐδὲ τὸ Πνεῦμα εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός, παρ' οὗ ἐκπορεύεται, καὶ παρ' οὗ λαμβάνει. Αὗται μὲν οὖν αἱ φωναὶ τῶν ἁγίων εἰσὶν· εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι μαρτυρίαι, ἃς κατὰ τὸ παρὸν παραλείπομεν. Τούτοις ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία διδιδραγμένη, οὐκ ἐπίσταντο ἄλλο λέγειν, ἀλλ' ἢ ὅσα οἱ πατέρες ἐκείνοι ἐν ταῖς συνόδοις, καὶ ὅσα οἱ μετὰ ταῦτα ἐκείνην ἐδίδαξαν· ὡς οἱ πλείους ἐν ἐκείναις παρεγένοντο. ταῖς συνόδοις, καθὼς περὶ Ἀνυστασίου καὶ Μαξίμου καὶ ἄλλων δίδυκεται. Ταῦτας οὖν ἱσταμένης τῆς ἀληθείας, καὶ ἀνάγκῃ προστεθεὶ κατ' ὃν τρόπον οἱ πατέρες ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ ὡθούμενοι ταῖς τῶν αἰρετικῶν ἐπιθέσειν, ὑπ' ἀνάγκης ἐν τῇ συμβόλῃ πολλὰ ἀνιπτύξαν· διὰ τινος Νεστοριανούς ἐν τῇ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ γενόμενους, καὶ ἐπισπεύροντας, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μὴ εἶναι ἐξ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ, μηδὲ λαμβάνειν ἐξ ἐκείνου τὸ εἶναι. ὅτι δὲ τοιαῦτα ἦν ἡ δόξα τοῦ Νεστορίου, καὶ Θεοδώρητου τοῦ ὁμόφρονος ἐκείνου, φαίνεται ἐν τῇ συμβόλῃ αὐτοῦ· λέγει γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ συμβόλῃ αὐτοῦ, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Υἱοῦ. οὐδὲ παρ' αὐτοῦ λαμβάνει τὸ εἶναι. καὶ ὁ αὐτὸς Θεόδωρος λέγει, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μὴ λαμβάνειν τὸ εἶναι ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἐξηγούμενος ἐκείνο

* Ῥωμ. 8, 9. τοῦ Παύλου· Τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ*, τοῦτοστιν ὁμοούσιον τῷ Υἱῷ. διὰ τοῦτο ὁ Κύριλλος φησι, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι διὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ εἶναι τοῦ Υἱοῦ, καὶ προχεῖσθαι παρ' αὐτοῦ· ὃ δὲ οὐκ ἂν εἶπεν, εἰ μὴ ταύτῃ τῇ δόξῃ τοῦ Νεστορίου καὶ Θεοδώρητου ἀναγκασθεῖς, πρὸς ἀνασκευὴν τῆς κακοδοξίας ἐκείνων. τούτῳ τῷ λόγῳ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἠναγκάσθη, βλέπουσα τὸν ἰσχυρὸν μύθον αἰνέοντα ἐφάλλετο γὰρ ἥδη ἐν ταῖς Γαλλίαις καὶ Ἰσπα-

Νακ' ὥστε πρὸς τὴν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς συνελεύσεως πολλῶν πατέρων δυτικῶν τῶν γιγνομένων οὐ μικροῦ ἀξιώματος ἢ ὀλίγη ἀριθμοῦ, ἀναπτύχας ἐαυτοὺς λέγομεν καὶ ὡς ἐν τῷ συμβόλῳ φάλλομεν. οὐκ ἦτο δὲ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία προσῆκόν τι μὴ ποιεῖν· καὶ γὰρ πρὸ τῆς πρώτης συνόδου, ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ Παύλου τοῦ Σαμοσατιώως, ἐν Ἀγκύρᾳ κατὰ τῶν μὴ προσδεχομένων τοὺς προσερχομένους ἐν τῇ αὐτῇ, καὶ πρότερον ἀρνηθέντας διὰ τὰς βασιλεύουσας καὶ τρίτη ἐν τῇ Νεοκαισαρείᾳ ἃς δὲ πάσαις συνόδοις ἢ ἐν Νικαίᾳ προσέκατο σύνοδος, εἰ καὶ τινα τῶν ἐν Νεοκαισαρείᾳ οὐ προσδεχτέα ἴδοντες, τὰ περὶ τῶν ἡτῶν διακόνων, ἔτι γὰρ οἱ πατέρες οἱ ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ προσδίδεσκον τὴν διὰ Κωνσταντίνου γενομένην σύνοδον ἐν Σαρδικῇ, τὴν καὶ δυτικὴν καλουμένην, εἰς ἣν παρέλθοντες τὰς πατέρας ἀνατολικοὺς, τὸν ἀριθμὸν ἰσοδυναμοῦντα. οὗτοι οὐκ ἴδοντες εἰς τὴν σύνοδον εἰσελθόντες, ἢ μὴ πρότερον ἐκβλαθῶν ὁ Παῦλος ἐκείνος καὶ ὁ Ἀθανάσιος. τοῦτο δὲ ὡς οὐκ ἦσαν τοῖς δυτικοῖς ἐκείνοις γνωστοί, ἀνηχώρησαν μὲν οἱ ἀνατολικοὶ, οἱ δὲ δυτικοὶ προσέμεναν καὶ προσήρχεον διασπασθέντες, ἐκείνα τὰ γιγνόμενα ἐν τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ προσδέχονται διὲν παρὰ τῶν Χριστιανῶν ὅτι ἡ δευτέρα σύνοδος ἐπαύρῃ διόχα τινὸς δυσχερείας ἢ συζητήσεως. ἰσαὶδὼν γὰρ ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως ἀδελφὸς καὶ υἱὸς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἐθρόνου τὰ Ἀρείου, καὶ ἠθέλει ἀνατρέφει τὴν διδασκαλίαν τῶν ἁγίων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συναθροισθέντων, καὶ τοῦτο διὰ τοῦ ἀκροῦ ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντίνου τῷ αὐτοῦ ἀδελφῷ ἐμπνέει, ὃς καὶ πόλεμον ἐποίησεν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐκπαύλει, εἰ μὴ ἀρνηθεὶς ἦν κατὰ τὴν ὁμολογίαν διὰ ταῦτα συνεκροτήθη ἡ σύνοδος ἢ ἐν Σαρδικῇ, ἥτις ἐν τῇ τρίτῃ κανόνι τῆς δευτέρας οἰκουμένης ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου δυτικὴ ὀνομάζεται ἦτις καὶ ἐπαύρουν τὴν ἐκδοθεῖσαν πίστιν τῶν τριακοσίων ὀκτακαίδεκα θεοφόρων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ, ἄρβην καὶ ὑγιαῖ, καὶ παρὰ παντὸς Χριστιανοῦ δεῖν προσδέχεται, ἦν δηλαδὴ ἀπόφασιν μετὰ ταῦτα οἱ τῆς δευτέρας συνόδου πατέρες χωρὶς τινος ἀμφιβολίας προσέκατο, καὶ ἴδοι βιβλίον ὑμέτερον ἑλληνικὸν τοῦ Ἐρμεῖος περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Τίνος τῶν διδασκάλων ἐστὶ τὸ βιβλίον τοῦτο;

Ὁ ΡΩΔΟΥ. Ἐμμεῖον λέγει γὰρ ὁ αὐτὸς, τούτους ποιοῦμεναι

ὅραν ὀνίπρ χωρὶς δύσχευίας οἱ ἐν τῇ διυτέρᾳ συνόδῳ πατέρες ἐδέ-
ξαντο.

‘Ο ΒΑΣΙΛ. Καὶ προσῆκόν ἐστιν, ἐν πράγματι συνωδικοῖς ἱστο-
ρικοῦς ἀνδρας ἀναγνώσκεσθαι;

‘Ο ‘ΡΟΔΟΥ. Γαλυνόπατε βασιλεῦ, διὰ τῶν ἱστοριῶν ὁδηγού-
μιθα πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῶν καὶ πραχθέντων πραγμάτων. τί γὰρ
ἂν ἐγνώκειμιν περὶ τοῦ ἐκκλησιολογίου καὶ τῆς ἱεράς γραφῆς, εἰ μὴ
τὰ πάντα ὡς αἰς τρόπον ἱστορίας ἀνέχθωσαν; χωρὶς τούτου πάν-
τως οὐκ ἂν ἤδειμιν τί πιστεύομεν.

‘Ο ΒΑΣΙΛ. Ἐκείνας δι’ προσέχουσθαι τῶν ἱστοριῶν περὶ τὴν
πίστιν, ὅσας οἱ πατέρες ἐδοκίμασαν, ἄλλας δ’ οὐχί.

‘Ο ‘ΡΟΔΟΥ. Εἰ ἢν ἱστορία αὕτη περὶ πράγματος κοσμοῦ,
ἢ πολέμων ῥωμαϊκῶν τε καὶ ἑλληνικῶν, καλῶς ἂν εἶπω ἡ σὴ γα-
λυνότης, κύριε βασιλεῦ· ἀλλ’ αὕτη οὐκ ἔστι διήγησις κοσμικῆ ἀλλ’
ἐκκλησιαστικῆ, καὶ περιέχει τὰ τῶν συνόδων ὑμῶν, καὶ τῶν ἐξ-
ερχθέντων ὅρων τε καὶ κανόνων, παρὰ τῶν ἐκκλησιῶν πατέρων. Διατί
τοῖνον ὁ ἀνὴρ οὗτος οὐκ ἂν εἴη προσεικτός; πρὸς τούτοις τοῦτο
οὐ μόνον ἐν τῇ ὑμετέρᾳ βίβλῳ ὑρίσκεται, ἀλλὰ καὶ ἐν ἡμετέροις
βιβλίοις ἐμπεριέχεται. ἀλλ’ ὡς κελεύει ἡ σὴ γαλυνότης, ἐλάσωμεν τοῦτο
νῦν καὶ μεταβῶμεν εἰς ἄλλα. εἰρήκαμεν τοιγαροῦν ὁ πατέρες αἰ-
δισιμώτατοι, ὅτι διὰ τὴν τῆς σαφιστάτης πίστιος ἀλήθειαν, καὶ
μνηστικῆς κατεπιγούσης ἀνάγκης, ἡ ‘Ρωμαϊκὴ ἐκκλησία τοῦτο πι-
ποίηκεν. εἰ δέ τις αὐτὴν ἐγκαλοῖν μὴ προσκαλισαμένην καὶ ἄλλους,
ἡμῖς γυναικῶς ἀπολογησόμεθα· πρῶτον ἐὺ συνίσταται ὡς οὐκ ἐκλή-
θωσαν. δεύτερον οὐκ ἠνέχοντο ἡ ‘Ρωμαϊκὴ ἐκκλησία καλέσαι· ὁρῶ-
μεν γὰρ ἐν διαφόροις ἀρχαῖαις συνόδοις, ὅτι κατὰ τὸν ἀριθμὸν
διέφερον πρὸς ἀλλήλας αἱ συνόδοι. καὶ γὰρ ἐν τῇ πρώτῃ τριακό-
σιοι ἦσαν καὶ δικασκῶν, ἐν τῇ διυτέρᾳ ἑκατὸν καὶ πνυτήκοντα,
διακόσιοι ἐν τῇ τρίτῃ, ἑξακόσιοι καὶ τριάκοντα ἐν τῇ τετάρτῃ.
ἀλλ’ οὐδ’ ἐν ἑττον τὰ δέξαντα τοῖς ἐλάττωσιν οἱ πλείους προσέ-
καντο. τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἐβδόμῃ συνόδῳ τῇ ἐν Νικαίᾳ γνωμὴν τὸ
δευτέρον φαίνεται. καὶ γὰρ Κωνσταντῖνος ὁ Αὐγουστος ἐξαπτιᾶται
ἐαυτὸν, ὅτι ὀλίγοι τῶν πατέρων συνῆλθον ἐν τῇ συνόδῳ ἐκείνῃ, καὶ
ὅτι διὰ πολλὰ τὰ γεγονότα ἐμποδῶν οὐχ οἶοντε ἐγένοντο τοῖς πα-
τράσι παραγνώσθαι· ὅμως ὅσα ἐν ἐκείνῃ τῇ συνόδῳ ἐγένοντο, μετὰ

αλλῆς εὐλαβείας ἐλάβοντο καὶ ἰδοιμὰς ὤψαν. ἰσχυρὰ τόνουν ἐν
 ροθμῷ τοσούτων δυτικῶν πατέρων, παρόντος τοῦ Πάπα· οὕτως
 εὐεσία τὸ συγκροτῆν συνόδους, ὃ καὶ δι' ὑμετέρων μαρτύρων διέ-
 νηται· ἐκείνη ἡ τοῦ συμβόλου ἀνάπτυξις ἐγένετο, ἐν ταύτῃ τοὺς
 ἁλούς παρακληθεῖν οὐκ ἔφαινετο ἀναγκαῖον, καὶ γὰρ ὁ διδά-
 σκαλὸς ὑμῶν Στέφανος, ὃν καὶ νῦν καλεῖτε μάρτυρα, ἐπέπληξε τοὺς
 κτήρας τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει θυναθροισθέντας καὶ ἐξ ἰβου-
 κτω οἱ αἰρετικὰ συγκροτῆσαι σύνοδον, ἀπήντησεν ἐκείνος· εἰς τὴν
 ἰσὺν, λέγων· Πᾶς ὑμεῖς τολμᾶτε συγκαλέσασθαι σύνοδόν, καὶ
 ἐν ὑμετέρῃ πιστῇ παρασιναγαγῆναι, μὴ παρόντος τοῦ τῶν Ῥω-
 μαίων ἀρχιερέως, οὐτ' ἀποκυττῶντος τὸν ἐκείνου τόπον ἐπί-
 σκοπος καὶ ἀποπληροῦντος, ὡς μὲν τοῦν ἐφάλουσι καὶ ἄλλοι πα-
 τέραι ἢ ἀπίται, οὐ φαίνεται ἀναγκαῖον· καὶ γὰρ ἐκ αὐτῆς τῇ ἐν
 ἱερῷ συνόδῳ προκαταλαβόντος τοῦ Κυρίλλου εἰς τὴν συνέδον ἐξο-
 φ. Καίσαρος τοῦ ὧπα, μετὰ ταῦτα περιεχόμενον· Ἰωάννης
 Ὑποσημαίης εἶπεν τὸν Κύριλλον, ὅτι μὴ παρόντος ἐκείνου καὶ τῶν
 ἁλῶν οὐκ ἔμελλε μετ' ἐαυτοῦ σύνοδον συνένειναι καὶ ἔθελον ἀνα-
 ρέψαι τὰ γεγονότα, ἐν οἷς ἀπεκρίθησαν αὐτῷ, ἐκείνου εἶναι ἐκεί-
 νῳ ὡς ὅπως προσδέχοιτο ἐκείνον ἢ σύνοδος, καὶ μὴ ἐθέλειν ἀνα-
 ρέψαι τὰ πρότερον συνέδικως γεγονότα, καὶ τοῦτον τὸν ἱερώσαν
 ὡς πάντα τὰ γεγονότα πεκυρωμένα καὶ βέβαια, ὅθεν οὐδ' ὑμεῖς
 πατέρες, ὀφείλετε τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ ἐγκαλεῖν, ἀν μὴ πα-
 ρογῶναι ἐν ἐκείνῃ τῇ τοῦ συμβόλου ἀναπτύξει, παρὰ ταῦτα τίς
 χρεῖα ὑμᾶς συγκαλέσαι, εἰδὼτας ἀκριβῶς τὸ παρὰ τῆς Ῥωμαϊ-
 κῆς ἐκκλησίας φελλόμενον τε καὶ κρυπτόμενον, μὴ ἀντιλέγοντας
 ὅμως, ἀλλ' ἐν καὶ τὸ αὐτὰ μὲν αὐτῆς συγχάνοντας, ὅθεν οὐ
 καὶ τὴν ἀνάπτυξιν ταύτην ἐσταύρωτε, οὕτως ἀπ' αὐτῆς ἐφαζέ-
 θητε μᾶλλον μὲν οὐκ ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐξαπείσεται τὴν Ῥωμαϊκὴν
 πλῆσιν, ὡς ἀδίκως ἐγκαλουμένην παρὰ τῶν ἀνταγώνων, ἀνάρχου
 ἐν τούτῳ ἐπιστολῇ πρὸς Μαρίνον.

Ἦς ἀναγνωσθεὶς ἡλληνιστὶ, ἡ Ῥόδου λατινικῶς πρὸς τὸν Πά-
 πα ἡρμάνυσεν. ἐφ' οἷς Νικόλαος ὁ τῶν Γραικῶν ἡρμηνεύς ἀνίστη
 ἐκδοσμ τῶν μπροσωλιτῶν, ὡς ἔλεγε, καὶ εἴπει πρὸς τὸν Ῥόδου.
 ΝΙΚΟΛ. Οὐ καλῶς ἡρμάνυσας, πᾶσι τὸ ρητόν· ἐν οἷς λέγει
 ἐν ἁγίον λέγοντα, μίαν εἶδεναι τοὺς Ῥωμαίους ἀρχὴν τοῦ Πνεύ-

πλείοσι λόγοις προσαποδείξαι. Ἐτι ἐπεὶ δὲ ἐν τῇ προλαβούσῃ μνήμῃ
 ποιήσατε τῆς ὁγδόης συνόδου, ἐροῦμέν τινα πρὸς ἃ ἡμῖν ἀντεπι-
 γράγεται. πρὸς μὲν οὖν τὸ πρῶτον λέγομεν, ὅτι τοῦ φωτίου γνο-
 μένου ἐχθροῦ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, καὶ πολλὰ συγγραφεμένου
 καὶ ἐξωστῆντος σφοδρῶς κατὰ τοὺς Νικολάου καὶ Ἀδριανῶ, οὐ
 μέντοι γὰρ τούτοις ἐγκαλεῖ παρὰ τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ προσηύχας, ὃ
 καὶ μάλιστα ἐκείνου ποιῆσαι ἐχρῆν. βουλόμενος γὰρ κατὰ τῶν ἔκθρων
 ἀρχιερέων τῆς Ῥώμης συμπλακῆναι, οὐδὲν μῦθον ἔχων ἂν ἐδυ-
 νάθη ἐπιχείρημα, ἢ ἐξελέγχειν αὐτὸν τὸν ἔκθρον ἀρχιερεῖα ἰσοκρί-
 μων εἶναι τῷ ἀναθίματι, καὶ παραβάτην εἶναι τοῦ νόμου. ἅτι
 δὲ οὐ τούτο πατάσκει, δῆλον ὡς ἀδίκως ἐγκαλομένην ἵστοι παρὰ
 τῶν Γραικῶν ἢ Ῥωμαϊκῶν ἐκκλησιᾶ. Ἐτι ἐν τῷ τέλει τῆς συνόδου
 ἐκείνης ἐπαινοῦσι τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὸν ἄκρον ἀρχιε-
 ρέα, καὶ πάντα ὅσα κατέχει καὶ κηρύττει. ἐξήντηκεν καὶ ἀπό-
 φασιν ὑπὲρ τοῦ Ἰγνατίου κατὰ τοῦ φωτίου, καὶ ἐξήντησαν ὅτι
 ἐφέλλετο ἐκείνου ἐν τῷ συμβόλῳ, ἀλλ' οὐκ ἐδέξατο. Ἐτι Ὁρ-
 ρήσιδος γέγονε πάππας πρὸ τῆς πέμπτης συνόδου, ἐν τοῖς χρόνοις
 Ἰουστίνου τοῦ βασιλέως· οὗτος ἔγραψεν ἐπιστολὴν, ἣν προσεδέξατο
 Ἰωάννης ὁ Κωνσταντινουπόλις, καὶ πάντες οἱ τοῦ καιροῦ ἐκείνου
 ἀνατολικοὶ πατέρες· καὶ τοῦτο τρανῶς περιέχει ἐκείνη ἡ ἐπιστολὴ,
 ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Υἱοῦ. διὰ τὸν
 ἡμῶς, ὃ πατέρες, λέγεται τοῦτο γιγνόμεναι αἰτία τῆς διακρίσεως
 καὶ μὴ θίβειν ἰσταμένης ἐκείνης, ἢ ἡμῶς προσηύχην καλεῖτε, μὴ
 ἡμῶν ἐκδοῦναι; πρὸς ἐκεῖνο δὲ ὁ τελευταῖος εἰρήκατα, ὅτι συκα-
 χθῶσα ἡ τελευταία σύνοδος κατεδίκησε τὴν ὁγδὸν σύνοδον, λέγων
 ὅτι τοῦτο παντάπασιν φαίνεται οὐκ εὐλογον. ἀλλ' αὖτε συνίσταται
 λόγοις πιθανοῖς τούτων περὶ τῆς αὐτοῦ ἐκείνης, ὥς κατεδί-
 κται· οὐδὲ γὰρ ἐξήρχετο Ῥωμαῖος ἀρχιερεὺς ἢ ἄλλος τὸν ἐκεῖνου
 τόπον ἀποπλεῶν. εἰ δ' ἦν πεῦτα, ἀμολογουμένως ἂν ἦν καὶ παρὰ
 ταῖς Λατίνας μνῆρας κίς παρὰ τῆς συνόδου ἐκείνης. θαυμαστόν γάρ
 ἂν ἦν, τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ἐν πλείοσι πράγμασι διακριθε-
 μένη εἶναι, καὶ ὑπομιμνῆσθαι εἰς τὰ συντιθέσθαι καὶ συγγρά-
 φαι πάντα τὰ προγεγονότα, τὸ μέρος τοῦτο οὕτως ὅν· ἀναγκαῖον
 καὶ οὕτω καίριον ἀμολοῦναι, πρὸς πούτας εἴπερ ἐν τῇ συνόδῳ ἐκείνῃ
 αὐθιγὰ τοῦ πάππας Ἰωάννου ἐψηφίσθη, ὡς λέγεται, καὶ τὸ μέρος

ἐκείνο κινώλνται ἑλλασθαι, διατί ἐν αὐτῇ τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ ὁ αὐτὸς ἀρχιερεὺς τότε ταῦτόν οὐχ ὤρεσται; διατί ὑμεῖς τοῖς ὑποκειμένοις τῷ ἀναθέματι συνιζουμένοι ὑπάρχετε; διατί οὐκ ἀντιπᾶτε τοσούτων προσησαμένων ἄκρων ἀρχιερέων, καθ' ὃν τρόπον ἐν ἄλλοις ἐπιχειρήσατε πράγμασιν; ἀφ' οὗ φαίνεται, ὅτι ἡ σύνοδος ἐκείνη, ὡς λέγετε, οὐ συνήθροισται· ἢ ὑπερ γίγνεται καὶ συνεθροίσθη, οὐδὲμία περὶ ἐκείνου μνήμη ἱγνέτο. ἀφ' οὗ, πατέρες ἄριστοι, ἔπεται ὅτι ὁ λέγει ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐν τῇ συμβόλῃ οὔτε προσέθηκε ἑστίν, οὔτε μὴν κινώλνται· καὶ εὐλογος τῆς ἐναποθέσεως ἐκείνης αἰτία ἦν, ἡ τῆς πίστεως ἀλήθεια, ἡ τοῦ πράγματος ἀνάγκη, ἡ αὐθωτία τοῦ Ῥωμαίων ἀρχιερέως, ἡ συνάθροισις τῶν τοσούτων πατέρων. περὶ πράγματος οὕτω φανεράτου, περὶ οὗ διηλύθητε, μᾶλλον σιγῶντες ἐπεκυρώσατε, τοσούτων παριβρύκτων ἑαυτῶν διατί νῦν ἀντιλέγετε; εἰ ἑτέρα εἰσι τὰ τυγχάνοντα ἐμποδῶν, εἴπατε· οὐδὲ γὰρ ταῦτα καθιστήκασιν ἐμποδῶν ὑμᾶς σὺν ἡμῖν ἰνωθῆναι. μᾶλλον μὲν οὖν ἵαν τις λέξη, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύσθαι ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, φαίνεται ἐναντίας τῇ ἀληθείᾳ πίστει καὶ μαχόμενος τῇ ἀξιώματι τῶν ἁγίων πατέρων. μᾶλλον ἐν ἐκ τῶν δύο ἀναγκαίως ἔσται· ἔσται γὰρ ἢ μὴ εἶναι τάξιν φυσικὴν ἐν τοῖς θείοις προσώποις, ἢ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι κτίσματα τοῦ Πατρὸς· καὶ οὕτως ἐμπροσθὶν τῇ ὁλῇ τοῦ Ἀρείου καὶ τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ τοῦ Μακεδονίου τοῖς ἀναθέμασιν· ὅπερ ὀρῶντες οἱ τῶν Λατίνων πατέρες προσήκαντο τὸ παρὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἀναπτυχθὲν μετὰ πολλῆς εὐλαβείας. ὅτι δὲ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία κίετται ἐξουσίαν τοῦ οὕτως ἀναπτύσσου, προσοίσομεν μίαν μόνην χρῆσιν ἑλληνικὴν κατὰ τὸ παρὸν, ἐν ᾗ ἀποδειχθήσεται, τὸν θρόνον τοῦτον τοῦ Πέτρου μόνον εἶναι τὸν ἔχοντα τὴν ἐξουσίαν ἀναπτύσσειν τὴν πίστιν· καὶ σὺν τούτῳ οὐδαμῶς ποτε τὰς πόλεις τοῦ ᾧδου, τούτῳ τὰς αἰρέσεις κατισχύσαι κατ' αὐτῆς, ἀλλ' οὐδὲ ἤφαιτο. ἔστι δὲ ἡ ἐπιστολὴ ἐν τῇ λόγῳ τῷ περὶ πίστεως. Ἐχομεν, πατέρες ἄριστοι, καὶ πλείονα ἄλλα ῥητὰ περὶ ταύτης τὴν ὕλην, μάλιστα δὲ πάντων τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐν τοῖς ὁπαιροῖς. λάμπει γὰρ τὰ μάλιστα ἡ αὐθωτία τοῦ Ῥωμαίων ἀρχιερέως ἐν τοῖς τοῦ Κυρίλλου συγγράμμασιν· ἀλλὰ κατὰ τὸ παρὸν ἀρκιῶσαι ταῦτα, τούτου μόνου ῥηθέντος· ὅτι αὐτὰ ἡ

ἐκκλησία, ἥς ἔστι τὸ πᾶσας ἀναστήθαι τὰς τῆς πίστεως ἀληθείας, τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἀναγκαίαν οὔσαν ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας ἰδέξατο. χωρὶς γὰρ αὐτῆς πιστυομένης συσπυγμένης ἢ ἀσπυγμένης; οὐκ ἔστι δυνατόν τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων συστάειν. διὰ τοῦτο ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἠδύνατο καὶ ὀφείλει ποιεῖσαι, ὃ καὶ ποιῶσιν· εἰ μὲν οὖν ὑμεῖς, ὡ πατέρες, βούλειτε συνομολογήσιν, ὃ σήμερον ἡμῖς ἐξπνέγομεν, οὐκ ἂν εἴη ἑτέραν χρεία πραγμάτων, ἀλλὰ τῶν βιβλίων κλεισθέντων, ταύτην πιστευόμεθα τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡμεῖς ἠνωμένοι ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ὁμοιωθὲν ὑμῖς, ὡ κύριοι, ἀνέγνωτε ἐν τῇ προλαβούσῃ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀγάθανος πᾶσα, οἶσασι δὲ ἐκείνων λίαν αὐθιγὰν, θίλω ἑμῶν δύο ῥήματα πρὸς ὃ εἶπον ὁ κύριος ὁ Ῥόδου. πρῶτον εἶπον, ὅτι ὁσάκις ἀναρῶ πλάνη τις, τῇ πᾶσι ἐπίκειται ἀνάγκη τοῦ διδάσκειν τοὺς λαοὺς τὴν καθολικὴν ἀλήθειαν. μετὰ ταῦτα λέγει, ὅτι τὴν αὐθιγίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, πᾶσα ἡ τοῦ Χριστοῦ καθολικὴ ἐκκλησία, καὶ πάντες οἱ πατέρες ἰδέξαντο, καὶ κατὰ πάντα ἠκολούθησαν τῇ αὐτοῦ διδασκῇ. ἀπογνώσομαι τὴν ἐπιστολήν.

Ἐπιστολὴ Ἀγάθανος πᾶσα.

Ἐάν σοι πῶς συγκαλύψω τὴν ἀλήθειαν, ἣν ἐκλιύσθην ἐκδιδόναι τοῖς χρήζουσι διὰ τῶν ῥημάτων ἐκείνων· Ποίμειναι τὰ πρόβατά μου, καὶ· Σὺ ἐπιστραφεὶς ποτε στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου, ἐπεὶ ἡμῶν ἀνάγκη ἐπίκειται, τοὺς Χριστιανοὺς διδάσκειν τὰ πρὸς τὴν ἀληθεῖ ἀνάκοντα πλῆθος. καὶ μετ' ὀλίγον· Πᾶσα αἰὶ τῶν Χριστιανῶν καθολικὴ ἐκκλησία, καὶ πᾶσαι αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι πιστῶς περιπαιτούμεναι τὴν αὐτοῦ διδασχὴν, καὶ πάντες οἱ ἄγιοι διδάσκαλοι καὶ φωσφόροι τῆς ἐκκλησίας, ἐν πᾶσι τῇ αὐτοῦ διδασκῇ ἠκολούθησαντες, καὶ τῇ λοιπῇ.

Ἀπὸ τούτου φαίνεται, ὅτι ὁσάκις ἂν ἀνακύβῃ ἀμφιβολία τις πίστεως, ὁ Ῥωμαῖον ἀρχιερεὺς ὀφείλει καὶ ἐνέχεται ἐκείνων διασφῆσαι· ἐκείνου διδάσκοντος, πᾶσαι αἱ σύνοδοι καὶ πᾶσα ἡ ἐκ-

* Ἰω. 21, 17.

* Λουκ. 22, 32.

ἐκκλησία οὐδαμῶς ταύτῃ τῇ ἀληθείᾳ ἀπακολούθει· καὶ ταῦτό φασιν ὅτι ἐκμετολὴ ἢ ἀποστροφὴ καὶ κυρωθῆσα ἐν τῇ ἑκτῇ συνόδῳ. ἀλλὰ τοῦτων μὲν ἄλλοι. ὅταν δὲ ὑμῶν ἀρτίον, ἡ πατέρων, αἰθὺς συνελθόμεθα.

Μετὰ νεμεβρίου μηνὸς τῇ σαββάτῃ ἰγ' ἔγεντο

ΣΥΝΕΛΕΤΣΙΣ

Ο ΝΙΚΑΙΑΣ. Τῶν ὑμετέρων λόγον ἀκούσαντες, πατέρες αἰδισιμώτατοι, μετὰ πάσης ἀγάπης καὶ πολλῆς ἀνοχῆς, ὡς ἔπαυον ἀδελφοὺς, νῦν ἔκομεν καὶ αὐτοὶ ἀποδύοντες λόγον τὸν πρὸς ἐκείνους μετὰ τῆς αὐτῆς ἀγάπης πάντως τοῦ καὶ συντάξαι ἀκουσάμεναι ἡμῶν. τοῦτο γὰρ ἐνάγκη παρ' ἀμφοτέρων φυλάττεσθαι ἀμφοτέροις, καὶ μετὰ ἀγάπης ἀλλήλων ἀκούειν, ἵνα δὲ οὐκ ἀκούειν μένον, ἀλλὰ καὶ τοὺς παρ' ἑαυτῶν λόγους μετὰ τῆς αὐτῆς εὐνοίας ἐκφέρωμεν πρὸς ἑν ἄμφο τέλους ὄρωντας, τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἑξίαν τῶν ἐκκλησιῶν ἕνεκα, καὶ πρὸς ἐκείνους πάντα καὶ ποιοῦντας καὶ ἀγνοήσας· ὅσα μὲν εἰς ἐκείνων ἐπάγοντα, ταῦτα καὶ αὐτοὺς ἀποκαταστήσαντες· ὅσα δὲ ἐκείνης ἀπάγοντα, ταῦτα καὶ αὐτοὺς ἀποκαταστήσαντες· οὐ μᾶλλον ἑαυτοῖς χαριζομένους ἢ τῇ κοινῇ καὶ τῇ προκειμένη τῶν Χριστιανῶν ἁγίᾳ ἐνώσει. τοῦτο καὶ ἡμεῖς φυλάξομεν πρὸς τὴν ὑμετέραν αἰδισιμότητα καὶ λόγοντες καὶ ἀκούοντες, καὶ οὐποτε προαχθυσόμεθα φλαῦρον εἰπεῖν οὐδὲν, οὐδ' ὁ φέροι σκάνδαλον, οὐδεὶς γὰρ ἐκόντας· τοῦτο καὶ παρ' ὑμῶν ἐπαίξομεν ἔχειν. Τούτους πρότερον παρ' ἡμῶν ἐρημνύοντες λόγους μετιστατες εἰς κοινὰ τίσαμεν, ἀπαιτήσατε τούτων ἐκάστη αἰτία πινύς, δι' ἣς ἡμᾶς ἠγάπητε ταῦτα εἰπεῖν. ἔθεν ἀκολουθῶντες ἐπιστάμενοι πρὸς ἐκείνους ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπεχειρήσατε δεῖξαι ὅτι ὑμῶν ἰδέσκει ἐν μὲν τῇ ἀφ' ἑαυτῆς ὑμῶν ὁμιλίᾳ ἐπαγγελιάμενοι ταῦτα τὰ τίσαμεν, πρῶτον τό, ἐκ τοῦ Υἱοῦ λῆγεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μὴ εἶναι προσδόνον, ἀλλ' ἀνάστυξιν καὶ σαφηνύειν· δεύτερον, ὅτι τὰς τοιαύτας ἀνακατήξεις ἔξοτι ποιῆσθαι, καὶ τῷ συμβόλῳ προσδόνον τρίτον, ὅτι ἐκ τοῦ Υἱοῦ εἴκει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡγίας τό· ἵπτι καὶ ἀλοθίς, καὶ δεῖξαι τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας τέταρτον, ὅτι τῆς ἀληθείας ἀναφάνης, πάντα δι' Χριστιανῶν ἵπτισθαι καὶ μὴ ἕλλας

παύει. ὅν περὶ τῶν δύο διαλαβόντες ἐν τῇ προτέρῃ νουθεσίᾳ, ἐν
 τῇ ὑστερῇ τὰ μὲν δύο λοιπὰ δόξατε καταλειπὼν αὐτοῖς, δι' ἐπα-
 ναλαβόντες, περὶ τοῦ δευτέρου πάντα λόγον ἐποικισσάμενοι ἄλγος δὲ,
 τοῦ ἐξῆναι τῆς ἀναπτύξεως τῇ θείᾳ συμβόλῃ προσεσθίνας, τοῦτο δὲ
 ὅν φιλικῶς, τι δρᾶσαι καὶ δεκάως, αὐτοὺς γὰρ ἐπὶ ἐκάλυσεν ὑμῶς
 ὑπὲρ ὃ ἐβόουσαντε, ὅμως ἀδελφίσαι μετὰ πάντος διακωλογορίας καὶ
 τοῦτ' ἡμεῖς, δίδξαντες μὲν ἀναγκαῖα εἶναι καὶ τὰ ῥητορικὰ πρ-
 οβαλάει, ὅμως δὲ χαριζομένους ἡμῖν καταλειπὼν τὸν περὶ ἐκείνων
 λόγον, ἡμῶς δὲ ὑπὲρ μὲν ἐν ἡμῖν χαρίζομεθα, χάριν ὑμῶν οὐδ' ἄρ' ἔτι
 αὐτῶν γὰρ ἔττον καὶ ὑμῖν αὐτοῖς ἐχαρίσασθαι εἰσπύοντες, αὐτοῦτο-
 ρῶν τε καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὡς ἐν ᾧ περὶ τοῦ προκειμένου ζήτηματος
 εἴη, δι' ἵσας, οὐ γὰρ ἡμῶν ἀναγκαῖα πρὸς τὸ προκειμένον, διὰ-
 ξόμεν μετὰ ἀράκης ἐν ἀλίγοις ῥήμασι κατὰ βραχύ, τοῦτον οὕτως
 ἐφ' ὑμῶν ὑμῖν ἐκείνων καὶ συσπαραγμένων, ὅμοις ἀρχάμενοι ἐπὶ τοῦ
 περὶ τῆς κεφαλῆς, περὶ οὗ καίτοι δόξαντες αὐτὸ καταλειπὼν
 αὐτῶν ἔττον, ὅμως ἐβλαβήτε λόγον οὕτω. Ἰὸ μὲν τῶν ἐκείθεν
 ἔπειτα κρινὼν ἀναξίτην εἶναι, καὶ ἀκολούθως καὶ ἀσπαστὸν, ὡς
 μετὰ δὲ ἄλλα τι ταῖς πρὸς τὸν αὐτὸν τοὺς ἐκφρονῶντας ἄλλα παρὰ
 τῶν ἀναζητούντων ὑμῶν, καὶ εὐρόντας ἀσπασσάμεναι καὶ προ-
 σθεσθῆναι, ὡς ἂν ὁμοιωθῇ εἰποι τῶν νοῦν ἔχοντων, πρὸς ἀνα-
 κείμενον φερόμενος τὴν ἀλήθειαν, ὥστε οὐδ' ἡμῶς δι' ὧν οὐκ, τὰ
 πᾶσι δ' ἄλλα συνεισάγοντες τε καὶ κατασκευάζοντες, ἐπὶ γούνη οὐκ
 πολλὰς ἐπιβίχεται τῶνδε λόγους, ἀπλοῦς γὰρ ἡ μῦθος τῆς
 ἀληθείας, ἀρκεῖ ταῦτα περὶ τούτου, περὶ δὲ τοῦ τρίτου τε καὶ
 πρώτου, ὅν ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἀναπτύξῃ εἶναι τοῦτο δὲ τὸ προ-
 κείμενον, ἐκπράδῃται εὐξαι, ἐν δὲ τῇ δευτέρῃ, ὃ καὶ δόξαντες
 παραλειπὼν, ἐν τῇ ὑστεραίᾳ οὐδ' ἔττον, ἔττον καὶ αὐτοῦ ὑμῶν
 μὲν ἔσται, ὅσα καὶ ἔσται, ἡμῶς δὲ κρινὼν οὐχ' ὅρ' οὐκ ὑμῶν πρὸς
 ταῦτα οὐδ' ἔτι ἐν τῇ τῇ παρέγκει, τοῦτο γὰρ ἐν τοῖς ἐξῆς κα-
 τασκευασθέντα, τοῦ διδόντος, ἔττον καὶ αὐτὴν τὴν δόξαν αὐτῇ ἐξ-
 τάττειν, ἔχοντες μὴ πολλὰ καὶ ἄλλα περὶ τούτου ὑπὲρ, ἐν δὲ
 τῇ εἰκῇ κατὰ ταῦτα περὶ τούτου, ὡς δὲ τὸν λόγον περὶ τοῦ
 προκειμένου ποιησόμεθα μέγα, ὃ δὲ λόγος περὶ πάντων μὲν ἡμῶν
 τῶν κεφαλῶν οὐκ ἔτι, καὶ ἐν αὐτῇ ἡμῶς ἀπονοῦσαι ἀδύνατον, δι'
 δὲ ἄρ' ἵνας εἰς ἕτερον μεταβαλόντας οὕτω καὶ περὶ τῶν ἄλλων τὰ

εἰκότα διαλαβεῖν. ἀρξασθαι δὲ ἀναγκαῖον ἐκ τοῦ τῇ φύσει πρώτου τοιοῦτον δὲ ἔστι δῆπου δ' καὶ ἡμῖς προϋπαλόμεθα. εἰ γὰρ ἐξ ὑποθέσεως τοῦτο ἀληθὲς εἴη, ὥστε μὴ δύνασθαι ὑμᾶς κατασκευάσαι τὰ ἀναντία, μηδὲ δεῖξαι τὸ ἐξοῖναι προσδεῖναι, τί πάλιν ὑμῖν ἔσται διδύχρως τὸ ἕκ τοῦ Υἱοῦ εἶναι ἀνάπτουξιν, ἢ ὕψος εἶναι καὶ ἀληθὲς; πάντως οὐδὲν καὶ ὑμῶς ἱεῖτε τὰ δίκαια λέγοντες. ἱροῦμεν γὰρ ἡμεῖς, ὡς ἀληθὲς ὅν οὐ δεῖ προστιθεῖναι, ὡσεὶ καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν ἀληθῶν οὐ προστίθουσιν διὰ τὸ μὴ ἐξεῖναι. περὶ τούτου καὶ δὴ τῶν πάντα ποιοσόμεθα λόγον καὶ πρώτων μὲν ἐπιδραμούμεθα τὰ παρὰ τῆς ὑμετέρας αἰδουσιμότητος ἀπομύνηται καὶ μὲν ὅψ' ὑμῶν πρὸς τὸ προκειμένον εἴρηται, ταῦτα ἐξετάζοντες εἰ τι δὲ ἔξω τοῦ προκειμένου, ἐν ἄλλω ταρτηθῆναι χρόνῳ. ποιοσόμεθα δὲ τὸν πρὸς ταῦτα λόγον ὡς ἔστιν σύντομον· ὅπως γὰρ οὐδὲ δεῖ ἐπὶ πλέον μακύνειν τοὺς λόγους, καὶ εἰς μακρὸν αὐτοὺς ἀποτείνειν, εἰ μὴ νῦν καὶ ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἐπιτετα προέοντες ἀνὰ κατὰ πύσιν καὶ ἀπόκρισιν ἀλλήλοις διαλεχθῆναι. ἔστι δὲ ἡ συμπίεσμα καταντήσωμεν ἡμεῖς μὲν ὅν φροντίσωμεν τῆς συντομίας ὡς ἔστιν· εἰ δὲ ἀναγκασθῆμεν καὶ μακροτέρων πρὸς μακροτέρους δεῖσασθαι λόγον, οὐδὲν θαυμάσιον ἐξ ἀνάγκης γὰρ γίνεσθαι ἡμῖν μὲν ἄρκει περὶ τοῦ δευτέρου κεφαλαίου μόνον εἰπεῖν, δ' καὶ μάλαστα πρόκειται, ὅμως δὲ ἐκ περιουσίας καὶ περὶ τοῦ πρώτου πρότερον ὀλίγα τινα ἱροῦμεν, λόγῳ δὲ οὐ περὶ πάντες τοῦ πρώτου κεφαλαίου, ἀλλ' ὅσον δοκεῖ συντείνειν πρὸς τὸ προκειμένον ζήτημα. τὸ πρῶτον μὲν γὰρ ὑμῶν κεφάλαιον κατασκευάζοντες, τὸ ἀνάπτουξιν εἶναι τὸ προκειμένον δόγμα, ἐχρήσασθαι συλλογισμῷ. οὐ τῆς μὲν ἐλάττωτος καὶ τῶν ἐκείνης κατὰσκευῶν, οὐκ εἶναι παρὸν ἂν γὰρ τῷ παρόντι καὶ πρότερον εἴπομεν. περὶ δὲ τῶν τῆς μετῴως κατασκευῶν, ὡς καὶ αὐτῶν συντελούντων πρὸς τὸ προκειμένον ὀλίγα ἱροῦμεν. τάς τε γὰρ πρώτων μὲν συλλογισμῶν τινὶ συνιστάσθαι, ὡσεὶ παρὰ τὴν ἐκ τῆς ἀπο τοῦ ἔξῃς συνόδου, καὶ ὅν ἐπεὶ ἐκείνη ἐπαύσαν, πᾶσαι δηλαδὴ ἐξηγησάμεναι τε καὶ σαφηνίσασθαι· τρίτον ὡσεὶ τῆς φωνῆς τοῦ αἰδουσιμότητος Ἐφίστου. πρὸς οὖν τὸν συλλογισμὸν ὅς φησι, πᾶσαν προσθήκην ἔχουσαν εἶναι, τὴν δ' ἀνάπτουξιν οὐκ ἔχουσαν, ὡς συνάγεσθαι τὴν ἀνάπτουξιν μὴ εἶναι προσθήκην πρὸς οὖν τοῦτο λόγῳ, ὅτι τοῦ συλλογισμοῦ τούτου τῇ μίξιν ἴσως

συγχωρήσομεν, καίτοι γὰρ πρὸς τὴν προκειμένην ὕλην καὶ ταύτην ἔχομεν ἀπαρνήσασθαι· τῇ δευτέρᾳ μέντοι γὰρ τῇ λειτουργίᾳ τὴν ἀνάπτυξιν οὐκ ἔξωθεν εἶναι, ταύτῃ οὐ συγχωρήσομεν. τῶν ἐγκειμένων γὰρ εἶναι τὴν ἀνάπτυξιν ἴσως φαίμεν ἂν καὶ ἐκ τῶν ἐγκειμένων· καὶ πᾶσα μὲν γὰρ ἀνάπτυξις, μάλιστα δὲ ἡ νῦν ἡμῖν προκειμένη, καὶ περὶ ἧς τὸν λόγον ποιοῦμεθα, τουτέστιν ἡ θεολογικὴ, πρὸς τινὰ λόγον ἀναφέρεται ἔξωθεν εἰλημμένον, πρὸς ὃν ὡς πρὸς μίξιμα πρότασιν αὕτη λόγον ἐλάττωτος προτάσεως ἔχει, καὶ περιέχεται μᾶλλον ἢ περιέχει. ὅσον ἐπὶ παραδείγματός, λέγομεν κοινῶς, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἰδὼν τὸ ἐγκείμενον ὑμῖς θύλοντες δεῖξαι, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνεται ἔξωθεν λόγον τινὰ καθόλου, ὅτι πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἔστι καὶ τοῦ Υἱοῦ. ἰδοὺ τὸ ἔξωθεν εἰλημμένον καὶ οὕτω συνάγεται, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· αὕτη ἡ ἀνάπτυξις· τὴν δὲ αἰτίαν καὶ τὸ κύρος ἡ ἐλάττων οὐ δύναται ἔχειν, εἰ μὴ ἀπὸ τῆς ἔξωθεν εἰλημμένης, ἥτις καὶ μίξων ἐστίν. ἔστιν οὖν ὁ λόγος οὗτος ἔξωθεν εἰλημμένος. οὐκ ἄρα δοκεῖ ἱκανοποιῆσαι ἡμῖν ὁ λόγος ὁ λέγων, ὅτι ἡ ἀνάπτυξις οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐγκειμένων φαίνεται γὰρ, ὅτι οὐ πᾶν τὸ τῆς ἀναπτύξεως ἰσώδων μάλιστα μὲν οὖν τὸ πλεῖστον αὐτῆς ἔξωθεν, ἔχει γὰρ καὶ τὸ μίξων ἀξίωμα ἔξωθεν, καὶ τὰς λέξεις ἔξωθεν τὸ ἐλάχιστον, ὥστε τοίναντίον συμβαίνειν, τὴν ἀνάπτυξιν ἔξωθεν εἶναι. φαίνεται ἄρα ἀπὸ τούτου, ὡς τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λέγεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ καὶ ἀνάπτυξις ἦν καθ' ὑμᾶς, ὅμως οὐκ ἐκφύζει τὸ εἶναι προσθέκη. καὶ γὰρ δὴ καὶ καθ' ἕτερον λόγον ἔχει τινὰ πρὸς τὰ προστιθέμενα ὁμοιότητα τὸ προκειμένον ζήτημα, ἔξωθεν τι ὄν, καὶ ἔκκειν καθ' ὑμᾶς ᾧ προστίθεται, ἢ προσθήκη γὰρ γίνεται μὲν ἔξωθεν κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, οὐ μέντοι γὰρ ἥττον ὀφείλει εἶναι καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων· καὶ οὐκ ἂν ἄλλως προστεθῇ, εἰ μὴ γίνηται ὁμοία. τοῦτο δὲ δῆλον καὶ ἀφ' ἧς ὑμῖς ἐχρήσασθε κατασκευῆς, λέγω δὴ τῆς τροφῆς. ἡ γὰρ τροφή ἔξωθεν οὔσα, οὐδέν ἐστιν ἥττον καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων. γνωμένη γὰρ ὁμοία προστίθεται, καὶ οὐκ ἂν ἄλλως προστεθῇ, εἰ μὴ γίνηται ὁμοία. ὥστε δύο ταῦτα ἰχούσης τῆς προσθήκης, τό τε ἐκ τῶν ἔξωθεν, καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων εἶναι, φαίνεται κατ' ἀμφοτέρω κοινωοῦν τοῖς προστιθεμένοις τὸ ζήτημα

τούτου, τὸ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λέγειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἔχει γάρ τι καὶ ὅμοιον παθ' ὑμᾶς καὶ ἀνόμοιον· ὅμοιον μὲν παθ' ὑμᾶς, καθόσον εἰς τὴν αὐτὴν ὕνοιαν φέρει· ἀνόμοιον δὲ, καθόσον αἱ λέξεις τοῦλάχιστον φέρουσιν τι ἕξωθεν, πρὸς ἃ τούτοις δὲ καὶ τὸ μίջον ἀξίωμα. ὥστε οὐδαμῶς ἐκφυγεῖν τὸ εἶναι προσθήκη, ἢ καὶ ἀνάπτωξις. εἰ δ' ὅτι μὲν προσθήκη, ἢ δὲ προσθήκη κεκώλυται καὶ τούτου ἕρα κεκώλυται. ταῦτα μὲν πρὸς τὸν συλλογισμόν. ἡ δὲ μὴ δ' ἂν καὶ πρὸς τὰς ἄλλας συστάσεις τῆς μίჯονος νυνὶ τῇ εἰκότῃ, ἀλλ' ἐπὶ ταῖς αὐταῖς ταύταις καὶ ἐν ταῖς τοῦ Δευτέρου κεφαλαιῶν κατασκευαῖς ἐκρήσασθαι, ἐκεῖ καὶ ἡμῖς περὶ τούτου ἱροῦμεν. ἵνα οὖν μὴ ἀναγκαζώμεθα πολυλογεῖν πολλὰς τὰ αὐτὰ λέγοντας, ἐπὶ τὸ προκείμενον μεταβῶμεν· τούτου γὰρ τὸ δεύτερον κεφάλαιον, τὸ ἐξῆναι, δηλαδὴ τὰς ἀναπτύξεις προσθεῖναι, καὶ τεκνύσασθαι τετραχῶς. πρῶτον μὲν ἐκτελεστέον ἀπὸ τῆς ἐσχατῆς γῆς, ὣν ἑσπεραν αἱ σύνοδοι πᾶσαι ἐξηγησάμεναι τι καὶ ἀναπτέξασθαι τὴν πίστην· δεύτερον ἀπὸ τῆς κατὰ τὰς διαφόρους φωνὰς ἐκφωνήσεως τοῦ συμβόλου· τρίτον ἀπὸ τοῦ τὰς ἀρχαῖς καὶ τὰ ἀξιώματα ἐν ἐκάστῃ ἐπιστήμῃ δυνάμει περιέχον τὰ μετ' αὐτά. τέταρτον ἀπὸ τοῦ τὴν ἐκκλησίαν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὔσαν τῷ ἀξίωματι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν δυνῆσθαι. Πρῶτον οὖν λέγομεν πρὸς τὸ πρῶτον τὸ μὲν εἶραν τι καὶ ἐναντίαν δόξαν ἐκδιῖναι τῶν ἐκκειμένων τι καὶ ἀληθῶς οὐτ' ἐξῆν, οὐτ' ἐξέσται οὐδέποτε· τούτου γὰρ ἀπ' ἀρχῆς κεκώλυται τοῦ κηρύγματος· ἐξῆν δὲ ἀναπτύσσειν καὶ σαφηνίζειν τῇ συνεκτιμωμένῃ ἐν ταῖς τῆς πίστεως ἀρχαῖς περιεχόμενῃ, καὶ τούτου μόνον ἐξῆν, τοῖς μὲν οὖν παλαιαῖς οὐκ ἀναπτύσσειν μόνον ἐξῆν, ἀλλὰ καὶ χρῆσθαι ταῖς ἀναπτύξεσιν ὡς ἐβούλοντο, εἴτουν τάττειν αὐτὰς ὅσοι αὐτοῖς ἐδόκει, πλὴν εἰ μὴ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ, καὶ ἡ αὐτὴ τῷ ἀναπτυσσομένῳ ἱερῷ συμβόλῳ ταύτας συνάπτειν, ἢ ἀλλαχούθι ἔνθα ἂν ἦν αὐτοῖς βουλομένοις. μετὰ δὲ ταῦτα τὸ μὲν τι τούτου κεκώλυται, τὸ δ' οὐ. τὸ μὲν γὰρ ἀναπτύσσειν καὶ σαφηνίζειν οὐδέποτε κεκώλυται, οὐτ' αὖ κωλυθήσεται· τὸ δὲ τὰς ἀναπτύξεις προσθεῖναι τῷ θεῷ συμβόλῳ κεκώλυται· καὶ τούτου γόγονεν ἀνεργα καίως. μέχρι μὲν γὰρ τῆς δευτέρας οἰκουμένης συνόδου ἦν ἡδυνάτο τοῖς πατέρεσιν, ὡς ἔφαμεν, χρῆσθαι ταῖς ἀναπτύξεσιν ὡς ἐβούλοντο· μετὰ δὲ ταύτην ἐπειδὴ τινες ἐκρήσαντο τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ

καὶ κακῶ τῇ σφετέρῃ, καὶ τὰ σύμβολα παρὰπλάσσοντες ἐπίστανται πονηρά τι καὶ δημοτραμμένα δόγματα, καὶ βλάβην ἐργάζοντο ταῖς ἀνθρώποις, συνιδόντες οἱ ἐν τῇ τρίτῃ συνελθόντες πατέρες, ὡς ἐξουσία αὐτῇ ἐφίλων οὐδεμίαν ἐργάζεται τοῖς πιστοῖς, βλάβην δὲ μεγάλην ἐκύρυσαν, ἐπισφράγισαν ὡς ἐπίσταντο, ἵνα μηδὲν τούτων γίνεται τοῦ λοιποῦ. ὅλον γὰρ ὡς ἐκ μὲν τοῦ μακαρίου ἐξεῖναι προσθῆναι, βλάβη μὲν οὐδεμίαν ἀκολουθήσει τοῖς πιστοῖς· ὥς γάρ, τὰ αὐτὰ ὁμολογοῦσι τι καὶ πιστεύουσιν, ἀ καὶ οἱ θεοὶ πατέρες, ὡς τίς τοιμήσει πιστὸς καταργῆσαι ἀτέλειαν, ἢ ὑστειρμαίνοντες; ἐκ δὲ τοῦ ἐξεῖναι μεταποιεῖν, ἀκολουθήσει καὶ βλάβη μεγάλη, τῆς τῶν λέξεων καὶ τῶν ὀνομάτων μεταποιήσεως χρόνω πατὴρ ἰσχυρῶς αἰτίας. ὅτι δὲ οὗτοι πρῶτοι κεκωλύκασιν, ὅλον μὲν καὶ τῶν. ἐξ ἄλλων πολλῶν, μάλιστα δὲ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ μακαρίου Κυρίλλου, τῆς εἰς τὸν Μελετινῆς Ἀκάκιον· ἐκὼ γὰρ φησιν· Ἡ μὲν γὰρ ἐκκλησία καὶ οἰκουμένη συνόδος ἢ ἐν τῇ Ἐφρεσίᾳ πόλει συνεδροισθεῖσα, προϋνόησεν ἀναγκαίως τοῦ μὴ εἶναι ἑτέραν πίστιν ἐκδοῖν ταῖς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαις εἰσπρίνεσθαι παρὰ τὴν οὐσαν, ἐν οἷς τρισμκάριαι πατέρες ἡμῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι λαλοῦντες ἐρίσαντο.

Ἐκ τούτου τοῦ ῥητοῦ καὶ ἄλλα μὲν τινὰ ἱστορῆσάσθαι, μάλιστα δὲ τρία· πρῶτον, ὅτι αὕτη πρώτη εἴθετο τοῦτο τὸ κάλυμα, τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ Προϋνόησι· δεύτερον, ὅτι ἀναγκαίως ῥήσαν, ὅτι ἑτέραν ἐκδοῖσιν πίστιν καλύψει, οὐχ ἑτέρας πίστεως ἐκδοῖσιν. ἴτι καὶ ἕτερον σημειώσασθαι ἀναγκαῖον, ὅτι τοῦτο κάλυμα ἀπὸ τοῦ κοινου τῆς ἐκκλησίας πληρώματος· τοῦτο γὰρ λέγει, ὅ μὴ εἰσπρίνεσθαι ταῖς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαις. συλλογισάμεθα δὲ πᾶ ὑπερμείνα, καὶ μάλιστα τὸ ἀπὸ τοῦ πρώτου συμβαῖνον φαίνεται, ὅτι αὕτη ἡ συνόδος πρώτη τὸ κάλυμα τοῦτο πεποιήκει καὶ ἐρίσατο, ἀλλὰ τὸ ἐναντία δόγματα ἐκτίθεσθαι ἄνωθεν ἢ κεκωλυμένον, ἄλλο τι ἄρα καλύπει παρὰ τὸ πρότερον κεκωλυμένον, δηλονότι, τὴν ἑκκαλῶν τῶν λέξεων, ὃ μέχρι τούτου ἐξῆν καὶ τοῦτο ἀπὸ τοῦ κοινου πληρώματος τῆς ἐκκλησίας, οὐ μὴν ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐκείνου. οὐ γὰρ ἴσιν φροντὶς τῇ ἐκκλησίᾳ περὶ τοῦδε ἢ τοῦδε, ἵνα ἂν φράσειν ἢ ἡμψύσει τὴν ἰδίαν πίστιν· ἀλλὰ τὸ κοινὴν ἡμεμῶν τῶν ἐκκλησιῶν, ἐφ' ᾧ βαπτίζομεθα, ἐκείνο ἐφρά-

τισαν ἀπαραποίητον μένιν. τοῦτο δὲ πρῶτον κεκαλυμμένοι αὐτοί, καὶ ἑαυτοὺς ἐκάλυσαν φρόνους. τὴν γὰρ Θεοτόκος φωνὴν οὕτως οὔσαν ἀναγκαίαν τῷ τότε καιρῷ, καὶ σαφίστατα περιηχομένην τῇ θείᾳ συμβόλῃ, διῆσαν προσθῆναι οὐ προσέθισαν, ἑαυτοὺς παρίχοντες τύπον τοῖς ἐφιξῆς καὶ ἔργῳ κυροῦντις ὃν ἔθεντο νόμον, καί τοι ἀνάγκης οὐσας μεγάλας· πάντα γὰρ ἐκύκλωε τότε τὰ τοῦ Νιστορίου μυστρά δόγματα· ἔτι δὲ καὶ σαφίστατα περιηχομένης τῆς φωνῆς ταύτης ἐν τῇ θείᾳ συμβόλῃ. τὸ γὰρ, τὸν ὁμοούσιον Τιδὸν τῷ Πατρὶ, τοῦτον κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν σαρκωθῆναι, ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου λήγειν, οὐδ' ἐν ἄλλο δηλοῖ, ἢ θιόν τὴν ἁγίαν παρθένον γυνῆσαι. ἔστιν ἄρα ἀναπτύξις ἡ Θεοτόκος φωνή, ἀλλ' ὅμως οὐ προστέθη. ἱερῶτε· Διὰ τὸ πάντως σαφῶς ἐμπεριέχωνται τῇ συμβόλῃ. ἀλλ' ἦσαν καὶ ἄλλα τὰ ἐμπεριεχόμενα μὲν τῇ συμβόλῃ, οὐ μέντοι σαφῶς· ἀλλ' ὅμως οὐ προστέθησαν οὐδ' ἐκείνα. αὐτίκα ἡ καθ' ὑπόστασιν ἕνωσις τοῦ Τιδῶ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν προσληφθεῖσαν ἐξ ἡμῶν φύσιν, περὶ ἧς καὶ αὐτοὶ ἐποίησαντο τὸν λόγον οἱ ἐν τῇ τρίτῃ πατέρες· ἔτι δὲ καὶ τὰ δύο φύσεις τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀσυγχύτους τετηρημέναι μετὰ τὴν ἕνωσιν, περὶ οὗ προῦκνυτο τῇ τετάρτῃ συνόδῳ· ἔτι γὰρ μὲν καὶ τὸ δύο θελήματα καὶ δύο ἐνεργείας σώζειν, περὶ ὧν οἱ ἐν τῇ ἕκτῃ πατέρες μακάριοι ἐποίησαντο πάντα τὸν λόγον· ταῦτα δὲ πάντα οὐχ οὕτως σαφῶς φαίνεται πάντοθεν ἐμπεριεχόμενα τῇ συμβόλῃ, ἀλλ' ὅμως σαφηνείας μὲν καὶ ἀναπτύξεως ἔτυχον, οὐ μὲν προστέθησαν τῇ συνδήματι τούτῳ τῆς πίστεως. εἴτε γοῦν τὰ πάντα συνεπτυγμένως ἴδωι προσθῆναι περιεχόμενα, οἱ Πατέρες τὰ ἀσαφῆ οὐ προσέθισαν· εἴτε τὰ μᾶλλον σαφίστιρα, οἱ ἐν τῇ τρίτῃ τοῦτο οὐκ ἐπιποιήσαν· κατ' οὐδένα ἄρα τρόπον προσθῆναι ἐξῆν· ὥστε φαίνεται πάντοθεν μὴ δεῖν προστιθέναι οὔτε τὰ πάντα σαφῶς ἐμπεριεχόμενα, οὔτε τὰ ἥττον, ἀλλὰ μᾶλλον συνεπτυγμένως. τοῦτο πᾶσαι αἱ ἐπιγενόμεναι ἁγίαι σύνοδοι μετὰ τὴν τρίτην ἐφύλαξαν, ἡ τετάρτη, ἡ πέμπτη, ἡ ἕκτη καὶ ἡ ἑβδόμη. εἰ δέ τις διαφορά παρ' ὑμῖν τοῖς βιβλίοις εὐρεθῇ τῆς ἑβδόμης, ἐν τῷ οἰκίῳ τόπῳ πλατύτερον ἱεροῦμεν, καὶ διέξομεν ἀκρίβην ἀκολουθήσασαν ταῖς πρὸ αὐτῆς, μᾶλλον δὲ αὐτὴν δειξομεν ἐκδικοῦσαν ἑαυτήν. πάντες γὰρ οὗτοι ἀπένιμμαν χώραν ταῖς ἀναπτύξεσι, τὴν ταῖς ἀναπτύ-

ἔσι· φρέπουσαν· αὕτη δὲ ἴσθι τὸ ταύτας μὲν ἔξωθὲν σου προσπα-
ραγράφεσθαι, τὰ δὲ πρωτότυπα μένειν ἱᾶν ἄθικτα· ἐξαιρουμένων
τοῦ λόγου, οἷτοίς ποτε δι' ἀνάγκην καὶ ἑτέρῳ τρόπῳ ἐχρήσαντο,
προσούσης αὐτοῖς καὶ ἐλευθερίας, λέγω δὲ τοὺς πρὸ τῆς τρίτης
συνόδου. εἰ δὲ ὁ μακάριος Παῦλος * λέγει, μὴ δεῖν εὐαγγελίζεσθαι * Γαλ. 1, 8.
παρ' ὁ ἐκείνος παρίδωκεν, εἰ δὲ μὴ ὑπὸ ἀναθέματι εἶναι τὸν τοῦτο
ποιήσαντα· τοῦτο οὐδὲν πρόκριμα ποιεῖ, οὔτε τοῖς πατράσιν, οὔτε
ἡμῖν. ἐκεῖνος γὰρ περὶ πίστεως ἄλλης ποιῆται τὸν λόγον· ἑτέραν δὲ
πίστιν οὐκ ἐξέθεντο οἱ πατέρες. καὶ ἔστιν οὗτος ὁ λόγος κατὰ πάντων
ἔχων τε καὶ ἔχων τὸ κράτος· τὸ δὲ προκείμενον, ἴσθι μὲν τοιούτον,
ἴσθι δὲ καὶ ἑτέρον διὰ τὴν τότε ἐαλίσασαν ἀνάγκην καὶ χρείαν. εἰ
δὲ ὁ μακάριος Γρηγόριος λέγει, τῆς αὐτῆς πίστεως εἶναι τοῖς ἐν
Νικαίᾳ πατράσι, καὶ μηδὲν αὐτῆς προτιμῆσαι μηδέποτε, προσδιαρ-
θρῶσαι δὲ μόνον καὶ σαφηνίσαι τὸ ἐλλιπῶς εἰρημένον, τοῦτο δε-
χόμεθα καὶ ἡμεῖς· καὶ λέγομεν μὴ ἑτέραν πίστιν αὐτὸν ἐκθεῖναι,
ἔχοντα δ' οὖν ὅμως ἐκείνῳ, λέγω δὲ ἐκείνῳ, ἦτοι πᾶσι τῇ συνόδῳ
τῇ σὺν ἐκείνῳ. ἦσαν γὰρ δὴ πρὸ τοῦ κωλύματος· ὥστε τὰ παλαιό-
τητα οὐδὲν ἡμῖν πρὸς βοήθειαν, ἀλλ' εἰ μετὰ ταῦτα γέγονέ τις
δύξατε· εἰ μετὰ τὴν τρίτην σύνοδον ἄλλως ἀνεγνώσθη παρὰ τινι
τῶν ἁγίων συνόδων τὸ σύμβολον, εἰ ὅπως προστετέθη λέξις ἢ συλ-
λαβὴ ἢ τὸ τυχόν. καὶ εἰ τοῦτο δείξατε, ἔχετε καὶ ἡμεῖς ἐπομένους·
ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοντε· βοᾷ γὰρ αὐτῶν τὰ ἔργα ἡλίου τρανότερον,
καὶ σύμφωνα τοῖς λόγοις εἰσι καὶ αἱ πράξεις. πολλῶν γὰρ ἀναγκῶν
γνομένων καὶ πολλῶν ἀναπτύξεων, οὐδεμία προστετέθη τῷ θεῷ
συμβόλῳ· εἶρον γὰρ ἰδόν, δι' ἧς τὴν τε προκείμενῃ ἀναπληρώ-
σιναι χρεῖαν, καὶ τοῖς πατράσι τὸ σέβας φυλάξουσιν· ἐν ἰδίῳ μὲν
ἔργῳ τὰ ἑαυτῶν ἐκθέμενοι, τὸ γὰρ μὲν ἑρὸν σύμβολον ἀμεταποίητόν
τε καὶ ἀμετακίνητον φυλάξαντες· ὅθῳ οὐδέ τις ἀκολουθεῖ βλάβῃ
τῆς πιστοῦς ἐντιϋθῆς ὡς ἡ αἰδοσιμότης ἡμῶν ἔλεγε· καὶ γὰρ ἀν-
πτύξαν καὶ τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἐντιϋθῆν, ὠφέλειαν ἐπορίσαντο καὶ
πιστοῖς, καὶ τὸ σύμβολον ἀπαραποίητον ἐφύλαξαν, ὡς κερδάνει
ἡμεῖς καὶ τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας ὠφέλειαν, καὶ μηδ' ἐκείνους ὑπο-
ποιεῖν τοῖς τῶν πατέρων ὅροις. εἰ δὲ πάλιν· προάγετε τὸν μέγαν
καὶ θεολογικὸν Γρηγόριον, μὴ ποιεῖσθαι λόγον τῶν συλλαβῶν καὶ
τῶν λέξεων, λέγομεν καὶ πρὸς τοῦτο, ὅτι οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὴν

ἑμέτερον λόγον ποιῶν. περὶ λέξεων γὰρ ἐκείνος ποιῶται τὸν λόγον, τῶν τὸ αὐτὸ πρᾶγμα σημαίνουσῶν, καὶ κατὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς ὑποκειμένου κατηγορουμένων· περὶ ὑποστάσεων γὰρ καὶ προσώπων καὶ ιδιοτήτων ποιῶται τὸν λόγον, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα σημαίνουσῶν ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴποι τὰ τέσσαρα δις δύο, καὶ τὰ εὐθύγραμμα ἰθύγραμμα· ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἔστι ταῦτ', πρὸς γὰρ ταῖς ἄλλαις λέξεσι καὶ ἄλλα πράγματα. ἄλλο γὰρ πρόσσωπον ὁ Πατὴρ, καὶ ἄλλο ὁ Υἱός· ὥστε καὶ πρὸς ἄλλην ἔννοιαν φέρει τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς λέγεσθαι ἢ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. πολλὰ ἔχοντες περὶ τούτου εἰπεῖν, φυλάξομεν ταῦτα ἐν τῇ κατὰ πᾶσι καὶ ἀποκρισάν διαλέξει. Μιταβησόμεθα δὲ ἐπὶ τὸ δεύτερον ἐπιχείρημα ἐν ᾧ ἐπιχειρεῖτε ἀπὸ τῆς κατὰ τὰς διαφορὰς φωνᾶς ἐκφωνήσεως τοῦ συμβόλου. ἐλέγετε γὰρ, ὡς ἐπὶ κατὰ διαφορὰς φωνᾶς οἱ Χριστιανοὶ τὸ σύμβολον ἐκφωνοῦντες, ὅμως οὐ διαφέροντες διὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν σώζειν, τῶν νοημάτων εἶναι δεῖν μόνον πάντα τὸν λόγον, καὶ τούτων σωζομένων, τῶν λέξεων λόγος οὐδεὶς. τοῦτο οὖν ἡμῶς δυνάμει καὶ ἐν τῇ τέλει τοῦ πρώτου λόγου τε καὶ κεφαλαίου ἡψάμεθα, οὐδὲν δὲ ἥττον καὶ νῦν ἐρεῖμεν ὅμως σαφέστερον. ἡμεῖς γὰρ λέγομεν, οὐ μόνον εἶναι λέξεις διαφορὰς τὸ λεγόμενον παρ' ἑμῶν, ἀλλὰ καὶ πράγματα, ἐξ ἀνάγκης δὲ καὶ νόημα· ἐκάστου γὰρ λόγου ἐστὶ τι νόημα πάντως. τὸ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, λόγος ἐστὶν εἷς· τὸ δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, λόγοι δύο, συνδέσμων εἷς, διὸ καὶ ἔχει δύο λόγους ἀντικειμένους ἀποφατικῶς, τὸν μὲν ἕνα ψευδῆ καὶ κατ' ἀμφοτέρους, θάτερον δὲ ἀληθῆ καθ' ἡμᾶς μόνους· οὐκ ἔστιν οὖν ὁμοιον τὸ ταῦτ' ἑκάστῳ διαφορῶς φωνᾶς ἐκφωνῆσαι, ὥσπερ καὶ τὸ τὰ ἕτερα. ὥς γὰρ ἀνὴρ τοῦτο ταῦτ' οὕτως εἰπεῖν· Ἡμεῖς καλὴ, λατινικῶς καὶ γραικικῶς ταύτῃ γὰρ τῷ τρόπῳ πρότερον συνεφωνοῦμεν τὰ αὐτὰ λέγοντες ἀπὸ τοῦ νυνὶ λεγομένου, λέγω δὲ τῆς προσοδήκης καὶ πρὸς ὑμᾶς διαφωνοῦμεν, καὶ πρὸς τοὺς ἰδίους διαφωνοῦμεν ἂν, εἰ τι παρ' ἡμῶν τοιοῦτον ἐγένετο. εἰ δὲ ἐν τι καὶ τὸ αὐτὸ δοίμεν εἶναι, τοῦτ' ὅμως οὐκ ἀναιρῶ τὸ κάλυμα, ὥς ἂν ἡτισοῦν προσοδήκη καλύπτειν.

Τρίτον εἰπατε, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ ἀξιώματα ἐκάστος ἰασησάμενος δυνάμει περιέχειν τὰ μετ' αὐτὰ καὶ ὅτι ἐκ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἀξιωμάτων ὁρμώμενοι καὶ ἡμῶς δεῖξτε ἡμῖν, ἀληθῶς εἶναι

τὸ δόγμα ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς πίστεως ἐπαγγελλόμενοι· οὕτω καὶ ἡμῶς λέγομεν. τοῦτο μὲν οὖν ὅταν ἡμῖν δείξητε, καὶ ἡμῶς χάριν ὑμῖν εἰσόμεθα, οὐ μέντοι γε ἴσως καὶ προσθήσομεν τοῦτο ταῖς ἀρχαῖς. τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν πλείστων μὲν ἀρχῶν ἐστὶν ἀδύνατον, καὶ μάλιστα ἰδικῶς ἐπὶ τούτου διὰ τὸ κεκαλύσθαι. ἢ γὰρ ἀρχὴ καὶ τὰ μετὰ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῶν πλείστων διώριται, τάχα δὲ καὶ ἐπὶ πάντων· ἢ μὲν γὰρ ἴσθι καθόλου, τὰ δὲ μερικὰ· καὶ ἢ μὲν τὸ ἀποδικτικόν, τὰ δὲ τὰ ἀποδικτὰ· καὶ ἢ μὲν πρότασας, τὰ δὲ συμπεράσματα· πῶς ἂν οὖν ῥηθῇως γένοιτο μερικὰ τὰ καθόλου, καὶ ἀποδικτὰ τὰ ἀποδικτικά; ὥστε ἡμεριέχισθαι μὲν ταῖς ἀρχαῖς τὰ μετ' αὐτάς ἀναγκαῖον, οὐ μέντοι προστίθεσθαι ταῦτα αὐταῖς ἀναγκαῖον. ἴδαν δέ τι καὶ κώλυμα ἰδικόν, ὡς περ ἐπὶ τοῦ προκειμένου, τότε καὶ μάλιστα ἀδύνατον τοῦτο γινώσκειν καὶ γὰρ καὶ ἄλλα τῶν ἀληθῶν οὐ προστίθεσθαι ταῖς ἀρχαῖς. πάντα γὰρ τὰ θεῖα δόγματα ἀπὸ παλίων τῶν θείων γραφῶν ἀρτόμεθα, αἰτινὴς εἰσιν ἀρχαὶ καὶ θεμέλια τῆς ἡμῶν πίστεως· ἄλλ' ἴσως οὐδὲν αὐταῖς προστίθῃ, οὐτ' ἂν προστεθῇ, οὔτε παρ' ἡμῶν ὡς ἂν ὤμην ἡμῶν αὐτῶν, οὔτε παρ' ἑτέρων Χριστιανῶν. ὡς ἀναγκαῖως συμβαίνει, ἐπὶ καὶ τὸ θεῖον σύμβολον λόγον ἀρχῆς ἔχει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐδὲν αὐτῷ θεῖον προσθεῖναι. Ἐρρήθη παρ' ἡμῶν, ὡς τὴν ἐκτίαν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν μίαν οὔσαν καὶ τὴν αὐτὴν, μίαν ἔχον καὶ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν τε καὶ ἀρχὴν δεῖ. Πρὸς τοῦτο οὖν λέγομεν, ὅτι τὴν μὲν αὐτὴν ἐξουσίαν ἀναγκαῖον ἔχον αὐτὴν, δεῖ δὲ ὅμως οὐχ ἥττον καὶ τὰ τῶν πρὸ αὐτῆς πατέρων φυλάττειν, καὶ ὡς θείας ἡγῆσθαι φωνὰς· ἡ ἐκκλησία ὑπάρχει, κατὰ διαφοροὺς γὰρ χρόνους καὶ καιροὺς γινόμενων τῶν θείων συνόδων ἐπὶ διαφόρων αἰτίαις τε καὶ ἀνάγκαις, ὥς ἢ τοῦ καιροῦ τε καὶ χρόνου φύσις πρέσβος, κατὰ τὰς περιστάμενας ἀνάγκας μεταχειρίζοντο τὰ πράγματα ἐξ ἀνάγκης, ἵνα μὲν καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἔχοντες, καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ ἐκτελέζοντες τέλος, τὴν σωτηρίαν δηλαδὴ τῶν ἀνθρώπων, μεταχειριζόμενοι δὲ τὰ πράγματα ἕκαστα, ὡς ὁ καιρὸς εἴδῃσι τότε· ὅθεν καὶ ἀνομοίως περὶ τῶν ἀνομοίων ἀποφαινόντο πράγματα. δεῖ δὲ τοὺς ἐπιγινόμενους φυλάττειν τὰ τῶν πρὸ αὐτῶν καὶ ἡ ἐκκλησία ἐπὶ ταῖς προκειμέναις ἀνάγκαις καὶ χρείαις ὑπάρχει, ταῦτα μὴ παραβαίνειν τοὺς ἐπιγινόμενους. οὕτω γὰρ ἂν καὶ κάλ-

καὶ τὰ ὄφθαλμοι ταύτῃ τῇ ἀποδείξει ἀπακολουθεῖν· καὶ ταῦτό φησιν ἡ ἐπιστολὴ ἡ ἀποστολικὴ καὶ κυριακὴ ἐν τῇ ἐκτῇ συνόδῳ. ἀλλὰ τοῦτων μὴ ἄλλος. ὅταν δὲ ὑμῖν ἀρίστη, ἑσπατέρες, αὖθις συνελθόμεθα.

Μὴν νομίζετε πρῶτῃ τῇ σαββάτῳ ἵσταντο.

ΣΥΝΕΛΕΤΣΙΣ Α΄.

Ο ΝΙΚΑΙΑΣ. Τῶν ὑμετέρων λόγων ἀποσπόμενοι, πατέρες αἰδισιμώτατοι, μετὰ πάσης ἀγάπης καὶ πολλῆς ἀνοχῆς, ὡς ἔπαρσεν ἀδελφοί, κὺν ἥκομεν καὶ αὐτοὶ ἀποσπόμενοι λόγον τὸν πρὸς ἐκείνους μετὰ τῆς αὐτῆς ἀγάπης πάντας τε καὶ εὐνοίας ἀκουσάμεναι ἡμῶν. τοῦτο γὰρ ἐνάγκη παρ' ἑμφοτέρων φυλάττεσθαι ἀμφοτέροις, καὶ μετὰ ἀγάπης ἀλλήλων ἀκούειν, ἵνα δὲ οὐκ ἀκούειν μένον, ἀλλὰ καὶ τοὺς παρ' ἑαυτῶν λόγους μετὰ τῆς αὐτῆς εὐνοίας ἐκφέρειν πρὸς ἐν ἄμφω τέλος ὄντας, τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἐξῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἑνωσιν, καὶ πρὸς ἐκείνους πάντα καὶ ποιεῦντας καὶ ἡχούσας, ὅσα μὲν εἰς ἐκείνων ἐπάγοντά, ταῦτα καὶ αὐτοὺς ἀποπεριζομένους· ὅσα δὲ ἐκείνης ἀπάγοντα, ταῦτα καὶ αὐτοὺς ἀποπεριζομένους· οὐ μᾶλλον ἑαυτοῖς χαριζομένους ἢ τῇ κοινῇ καὶ τῇ προκειμένη τῶν Χριστιανῶν ἀγίᾳ ἐνώσει. τοῦτο καὶ ἡμεῖς φυλάξομεν πρὸς τὴν ὑμετέραν αἰδισιμότητα καὶ λόγοντες καὶ ἀκούοντες, καὶ οὐποτε προαχθυσόμεθα φλαῦρον εἰπεῖν οὐδὲν, οὐδ' ὃ φέροι σκάνδαλον, οὐκ εὖν γὰρ ἐκόντες· τοῦτο καὶ παρ' ὑμῶν ἐπισιζόμεν ἔχον.

Τοὺς πρότερον παρ' ἡμῶν εἰρημένους λόγους μετῴσαντες εἰς ποσά τίσσασθε, ἀπαιρέματα τούτων ἐκάστη αἰτίας πινάς, δι' ἃς ἡμᾶς ἀνέστη ταῦτα εἰπεῖν. ὅταν ἀκολουθεῖς ἐνιστάμενοι πρὸς ἐκείνους, ἐκ ταῦ ἐναντίου ἐπεχειρήσατε δείξειν ἃ ὑμῖν ἰδοῦναι ἐν μὴ τῇ προτέρᾳ ὑμῶν ὁμιλίᾳ ἐπαχρησάμενοι ταῦτα τὰ τέσσαρα, πρῶτον τό, ἡ τοῦ Υἱοῦ ληγεῖσθαι τὸ Πνεῦμα, τὸ ἅγιον μὴ εἶναι προσθήκην, ἀλλ' ἀνάστυξιν καὶ σαφηνίαν· δεύτερον, ὅτι τὰς τοσαύτας ἀνασπόμεναι ἔστι ποιῆσθαι, κὰν τῷ συμβόλῳ προσθεῖναι· τρίτον, ὅτι ἐκ τοῦ Υἱοῦ εἴκει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἀλλοῦ, καὶ δόξα τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας· τέταρτον, ὅτι τῆς ἀληθείας ἀναφανίσκει, πάντα δὲ Χριστιανῶν ἵστασθαι καὶ μὴ ἕλθαι

παιδῶν. ἄν περὶ τῶν δύο διαλαβόντες ἐν τῇ προτέρῃ συνάσει, ἐν
τῇ ὑστερᾷ τὰ μὲν δύο λοιπὰ ἐδόξετε καταλασπεύειν αὐθιγὰ δὲ ἐπα-
ναλαβόντες, περὶ τοῦ δευτέρου πάντα λόγον ἐποιήσασθε· ἄγω δὲ,
τοῦ ἐξῆναι τῆς ἀναπτύξεως τῆς θαλῆς συμβόλῃ προσεσθῆναι. τοῦτο δὲ
ἴσον φιλικῶς τε δρᾶσαι καὶ δικαίως, αὐθιγὰ γὰρ ἡ ἐκάλυψεν ὑμῶς
ἵππῶν ὁ ἐβούλετο, ὅμως ἐβούλεσθε μετὰ πάντος δικαιολογίας καὶ
τοῦτο χωρῆσαι, δείξαντες μὲν ἀναγκαῖα εἶναι καὶ τὰ λοιπὰ ἀφ-
θάλασσα, ὅμως δὲ χαριζομένους ὑμῖν καταλασπεύειν τὸν περὶ ἐκείνων
λόγον. ἡμῶς δὲ ὑπὲρ μὲν ἂν ἡμῖν χαρίζεσθε, χέριεν ὑμῶν οἰδομεν·
αὐθιγὰ γὰρ ἔττοι καὶ ὑμῖν αὐτοῖς ἐχαρίσασθε· ἵππῶνται· οὐκ ἔστιν
ἔτι τὰ κατὰ μετάνοιαν ὡς ἐν τῇ περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος
εἴτι δὲ δικαίως, οὐ γὰρ ἡμῶν ἀναγκαῖα πρὸς τὸ προκειμένον, ἐβ-
λομεν μετὰ ἀνάγκης ἐν ὁλίγοις ῥήμασι κατὰ βραχύ. τούτων οὕτως
ἴθι ὑμῶν ἐρημίαν καὶ περισπασμόν, ὅμως ἐρξάμενοι ἀπὸ τοῦ
παραλαβόντος κεφαλῶν, περὶ οὗ καίτοι δέξαντες αὐτὸ καταλασπεύειν
αὐθιγὰ ἔττοι, ὅμως ἐβλάβετο λόγος οὗτος. τὸ μὲν τὴν ἀληθείαν
ἡμῶν κρινόν ἀναγκαῖον εἶναι, καὶ ἀκολουθῆσαι καὶ ἀσπαστόν, ὡς
μὲν δὲ ἄλλα τι ταῖς περὶ τούτων τοῖς ἐκφρονέουσιν ἀλλὰ παντὶ
τρόπῳ ἀναζητοῦντας ὑμῶν, καὶ κρινόντας ἀσπαστέως καὶ προ-
εδοξάσαι, ὡς ἂν ὁπισθοῦν εἴποι τῶν νοῶν ἐχόντων, πρὸς ἀνα-
κρίνωσιν φερόμενος τὴν ἀληθείαν. καίτοι οὐδ' ἡμᾶς, οὐδ' ὅσων, τὰ
πάντα δὲ ἀπὸ συνειστώσας τε καὶ κατασκευάζουσας, ἐπὶ τοῦ οὐκ οὐδὲ
πληρῶς ἐπιδίδχεται τὰ μὲν λόγους, ἀπλοῦς γὰρ ἡ μέθοδος τῆς
ἀποδείξεως ἀρκεῖ ταῦτα περὶ τούτων, περὶ δὲ τοῦ τρίτου τε καὶ
πρώτου, ἂν ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἀνάπτυξιν ἡμῶν τοῦτο δὲ πρὸ προ-
κειμένου ἐκπεράσθῃ, εἴτι δὲ τῇ δευτέρῃ, ὅ καὶ δέξαντες
παραλασπεύειν, ἐν τῇ ὑστεραίᾳ οὐδὲν ἔττοι, ἡμῶν καὶ αὐτοῦ ὑμῶν
μὲν εἴρεται, ὅσα καὶ εἴρεται, ἡμῶς δὲ κρινόν, οὐχ' ὅσων ἵππῶν πρὸς
ταῦτα οὐδὲν ἂν γὰρ δὲ τῇ παρένθεσι τοῦτο γὰρ ἐν ταῖς ἐξῆς κα-
τασκευάζουσας, τοῦ δὲ δόξης, ἔτι καὶ αὐτὴν τὴν δόξαν αὐτὴν ἐξ-
τάσσειν, ἐχόντας, μὴ πολλὰ καὶ ἄλλα περὶ τούτου ὑπὲρ, ἐν δὲ
τῇ εἰρήνῃ καίτοι ταῦτα περὶ τούτων, ἡμῶν δὲ τὸν λόγον περὶ τοῦ
προκειμένου ποιησόμεθα μέντοι, ὁ δὲ λόγος περὶ πάντων μὲν ἡμῶν
τὴν κεφαλῶν εἴπειν, καὶ ἐν αὐτῇ ἡμῶν ἐμνοῦσαι ἀδύνατον, οὐδὲ
δὲ ἀπ' ἡμῶν εἰς ἑτέρον μεταβαίνοντας οὕτω καὶ περὶ τῶν ἄλλων, τὰ

εὐότα διαλαβεῖν. ἀρξασθαι δὲ ἀναγκαῖον ἀπὸ τοῦ τῇ φύσει πρώτου τοιοῦτον δὲ ἔστι δῆπου ὃ καὶ ἡμῖς προϋπαλάμμεθα. εἰ γὰρ ἐξ ὑποθέσεως τοῦτε ἀληθὲς εἴη, ὥστε μὴ δύνασθαι ὑμᾶς κατασκευάσαι τὰ ἀναντία, μηδὲ διῶξαι τὸ ἐξεῖναι προσθίναί, τί πλὴν ἡμῖν ἔσται διεδύχρόι τὸ ἕκ τοῦ Τίτου, εἶναι ἀνάπτυξιν, ἢ ὕψος εἶναι καὶ ἀληθές; πάντας οὐδ' ἐν καὶ ὑμῖς ἱρύτε τὰ δίκαια λέγοντες. ἱροῦμαι γὰρ ἡμῖς, ὡς ἀληθὲς ὃν οὐ δεῖ προστιθῆναι, ὡσεὶ καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν ἀληθῶν οὐ προστίθουσιν διὰ τὸ μὴ ἐξεῖναι, περὶ τούτου καὶ δὴ τὸν πάντα ποιούμεθα λόγον· καὶ πρώτων μὲν ἐπιδραμούμεθα τὰ παρὰ τῆς ὑμετέρας αἰδισιμότητος εἰρημικῶς· καὶ μὲν ὑφ' ὑμῶν πρὸς τὸ προκειμένον εἴρηται, ταῦτα ἐξετάζοντες· εἰ τι δὲ ἐξω τοῦ προκειμένου, ἐν ἄλλω ταμνυόμενοι χρόνῳ· ποιεούμεθα δὲ τὸν πρὸς ταῦτα λόγον ὡς ἐνιστὲ σύντομον· ὥστε γὰρ οὐδὲ δεῖ ἐπὶ πλείον μπύνειν τοὺς λόγους, καὶ εἰς μακρὸν αὐτοῦ ἀποτείνειν, εἰ μὴ νῦν καὶ ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἐπειτα προδόντας ἀνάγκη κατὰ πῦσιν καὶ ἀπόκρισιν ἀλλήλοισι διαλεχθῆναι, ἔστ' ἂν τις τι συμπίρασμα καταντήσωμεν· ἡμῖς μὲν οὖν φροντίσομεν τῆς συντομίας ὡς ἐνιστῇ· εἰ δὲ ἀναγκασθῆμεν καὶ μακροτέρων πρὸς μὲν προτέρους δεῖσασθαι λόγον, οὐδ' ἐν θαυμάσιον ἐξ ἀνάγκης γὰρ γίνεται· ἡμῖν μὲν ἥκει περὶ τοῦ διευτέρου κεφαλαίου μόνον εἰπεῖν, ὃ καὶ μάλα πρὸς πέποιται, ὅμως δὲ περὶ περιουσίας καὶ περὶ τοῦ πρώτου πρότερον ὀλίγα τινα ἱροῦμεν, λίγω δὲ οὐ περὶ πάντος τοῦ πρώτου κεφαλαίου, ἀλλ' ὅσον δεκτὴ συντίθην πρὸς τὸ προκαταῶν ζήτημα. τὸ πρῶτον μὲν γὰρ ὑμῶν κεφάλαιον κατασκευάζοντες, τὸ ἀνάπτυξιν εἶναι τὸ προκειμένον δόγμα, ἐχρήσασθαι συλλογισμῷ. οὐ τῆς μὲν ἐλάττωτος καὶ τῶν ἐκείνης κατασκευῶν, οὐκ εἶναι μὲν ἔν γε τῷ παρόντι καὶ πρότερον εἴπομεν· περὶ δὲ τῶν τῆς μείζωτος κατασκευῶν, ὡς καὶ αὐτῶν ἐντελεόντων πρὸς τὸ προκειμένον ὀλίγα ἱροῦμεν. ταύτην γὰρ πρῶτον μὲν συλλογισμῷ τινὶ συνστήσεται, ὡσεὶ ἐπαγωγῇ τῇ ἀπὸ τῶν ἐξῆς συνόδων, καὶ ὃν ἐκείνων ἐπαρέξαν, πᾶσαι δηλαδὴ ἐξηγησάμεναι τε καὶ σαφηνίσασθαι· ἔργον ἀπὸ τῆς φωνῆς τοῦ αἰδισιμωτάτου Ἐπίστου· πρὸς οὖν τὸν συλλογισμόν ὃς φησι, πᾶσαν προσθήκην ἔχουσαν εἶναι, τὴν δ' ἀνάπτυξιν οὐκ ἔχουσαν, ὡς συνάγεσθαι τὴν ἀνάπτυξιν μὴ εἶναι προσθήκην πρὸς οὖν τοῦτο λέγομεν ὅτι τοῦ συλλογισμοῦ τούτου τῇ μείζονι ὥστε

συγχωρήσωμεν, καίτοι γε πρὸς τὴν προκειμένην ὕλαν καὶ ταύτην ἔχομεν ἀπαρνέσασθαι· τῇ δευτέρᾳ μέντοι γε τῇ λεγούσῃ, τὴν ἀνάπτουσαν οὐκ ἔξωθεν εἶναι, ταύτῃ οὐ συγχωρήσωμεν. τῶν ἐγκειμένων γὰρ εἶναι τὴν ἀνάπτουσιν ἴσως φαίμεν· ἂν καὶ ἐκ τῶν ἐγκειμένων· καὶ πᾶσα μὲν γὰρ ἀνάπτουσις, μάλιστα δὲ ἡ νῦν ἡμῖν προκειμένη, καὶ περὶ ἧς τὸν λόγον ποιοῦμεθα, ταυτίστιν ἡ φυσικὴ λογικὴ, πρὸς τίνα λόγον ἀναφέρεται ἔξωθεν εἰλημμένον, πρὸς ὃν ὡς πρὸς μίξινον πρότασιν αὕτη λόγον ἐλάττωτος προτάσεως ἔχει, καὶ περιέχεται μᾶλλον ἢ περιέχει. ὅσον ἐπὶ παραδείγματός· λέγωμεν κοινῆς, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἰδοὺ τὸ ἐγκείμενον· ὑμεῖς θείοντες δεῖξαι, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνεται ἔξωθεν λόγον· τινὰ καθόλου, ὅτι πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἔστι καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἰδοὺ τὸ ἔξωθεν εἰλημμένον καὶ οὕτω συνάγεται· ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· αὕτη ἡ ἀνάπτουσις· τὴν δὲ αἰτίαν καὶ τὸ κύρος ἡ ἐλάττωσις οὐ δύναται ἔχειν, εἰ μὴ ἀπὸ τῆς ἔξωθεν εἰλημμένης, ἥτις καὶ μίξινον ἐστίν. ἴστω οὖν ὁ λόγος οὗτος ἔξωθεν εἰλημμένος. οὐκ ἄρα δοκεῖ ἱκανοποιῆσαι ἡμῖν ὁ λόγος ὁ λέγων, ὅτι ἡ ἀνάπτουσις οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐγκειμένων· φαίνεται γὰρ, ὅτι οὐ πᾶν τὸ τῆς ἀναπτύξεως ἴσωνται μάλιστα μὲν οὖν τὸ πλείστον αὐτῆς ἔξωθεν, ἔχει γὰρ καὶ τὸ μίξινον ἀξίωμα ἔξωθεν, καὶ τὰς λέξεις ἔξωθεν τὸ ἐλάχιστον, ὥστε τοῦναντίον συμβαίνειν, τὴν ἀνάπτουσιν ἔξωθεν εἶναι. φαίνεται ἄρα ἀπὸ τούτου, ὡς τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λείπεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡ καὶ ἀνάπτουσις ἦν καθ' ὑμᾶς, ὅμως οὐκ ἐκφύγει τὸ εἶναι προσηύκην, καὶ γὰρ δὴ καὶ καθ' ἕτερον λόγον ἔχει τινὰ πρὸς τὰ προστιθέμενα ὁμοιότητα τὸ προκειμένον ζήτημα, ἔξωθεν τι ὄν, καὶ ἡμεῖς καθ' ὑμᾶς ἢ προστίθεται, ἢ προσθήκη γὰρ γίνεται μὲν ἔξωθεν κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, οὐ μέντοι γε ἥττον ὀφείλει εἶναι καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων· καὶ οὐκ ἂν ἄλλως προστεθείη, εἰ μὴ γίνηται ὁμοία. τοῦτο δὲ δῆλον καὶ ἀφ' ἧς ὑμεῖς ἐχρήσασθε κατασκευῆς, λέγω δὴ τῆς τροφῆς. ἡ γὰρ τροφή ἔξωθεν οὔσα, οὐδὲν ἐστὶν ἥττον καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων. γνομένη γὰρ ὁμοία προστίθεται, καὶ οὐκ ἂν ἄλλως προστεθείη, εἰ μὴ γίνηται ὁμοία. ὥστε δύο ταῦτα ἔχουσας τῆς προσθήκης, τὸ τε ἐκ τῶν ἔξωθεν, καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων εἶναι, φαίνεται κατ' ἀμφοτέρω καὶ κοινῶς τοῖς προστιθεμένοις τὸ ζήτημα

τούτου, τὸ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λήγειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἔχει γάρ τι καὶ ὁμοίον καὶ ὁμᾶς καὶ ἀνόμοιον ὁμοίον μὲν καὶ ὁμᾶς, καθόσον εἰς τὴν αὐτὴν ὕνοισαν φέροι· ἀνόμοιον δὲ καθόσον αἱ λίξεις τοῦλάχιστον φέρουσι τι ἕξωθεν, πρὸς ἑτι τούτοις δὲ καὶ τὸ μίζον ἀξιώμα. ὥστε οὐδαμῶς ἐκφυγεί τὸ εἶναι προσθήκη, εἰ καὶ ἀνάπτουσι. εἰ δ' ὅτι μὲν προσθήκη, ἡ δὲ προσθήκη κεκώλυται καὶ τούτο ἔρα κεκώλυται. ταῦτα μὲν πρὸς τὸν συλλογισμὸν. εἰσάμω δ' ἂν καὶ πρὸς τὰς ἄλλας συστάσεις τῆς μίζοντος νυνὶ τὰ εἰκότα, ἀλλ' ἐκὼς ταῖς αὐταῖς ταύταις καὶ ἐν ταῖς τοῦ δευτέρου κεφαλαιῶν κατασκευαῖς ἐχρήσασθε, ἐκεῖ καὶ ἡμῖς περὶ τούτων ἱροῦμεν. ἵνα οἷν μὴ ἀναγκαζώμεθα πολυλογεῖν πολλὰς τὰς αὐτὰς λέγοντες, ἐπὶ τὸ περιεμμένον μεταβῶμεν· τούτο γὰρ τὸ δεύτερον κεφάλαιον, τὸ ἐξῆναι, δηλαδὴ τὰς ἀναπτύξεις προσθεῖναι, κατασκευάσατε τετραχῶς. πρῶτον μὲν ἐπιχειρήσατε ἀπὸ τῆς παραγωγῆς, ὣν ἔπραξαν αἱ σύνοδοι πᾶσαι ἐξηγησάμεναι τι καὶ ἀναπτέξασαι τὴν πλῆττιν· δεύτερον ἀπὸ τῆς κατὰ τὰς διαφόρους φωνὰς ἐκφωνήσεως τοῦ συμβόλου· τρίτον ἀπὸ τοῦ τὰς ἀρχῶν καὶ τὰ ἀξιώματα ἐν ἐκάστη ἐπιστήμῃ δυνάμει περιέχειν τὰ μετ' αὐτά. τέταρτον ἀπὸ τοῦ τὴν ἐκκλησίαν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὔσαν τῷ ἀξιώματι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν δύναι ἔχειν. Πρῶτον οἷν λέγομεν πρὸς τὸ πρῶτον τὸ μὴ ἰτέρα τι καὶ ἑναντίαν δύξαν ἐκθεῖναι τῶν ἐγκυμένων τι καὶ ἀληθῶν, οὐτ' ἐξῆν, οὐτ' ἐξέσται οὐδέποτε· τούτο γὰρ ἀπ' ἀρχῆς κεκώλυται τοῦ κηρύγματος· ἐξῆν δὲ ἀναπτύσσειν καὶ σαφηνίζειν τὴ συνεκτιγμένως ἐν ταῖς τῆς πίστεως ἀρχαῖς περιεχόμενα, καὶ τούτο μόνον ἐξῆν, τοῖς μὲν οἷν παλαιοῖς οὐκ ἀναπτύσσειν μόνον ἐξῆν, ἀλλὰ καὶ χρῆσθαι ταῖς ἀναπτύξεσιν ὡς ἐβούληντο, εἴτουν τάττειν αὐτὰς ὅσοι αὐτοῖς ἰδοῖεν, πλὴν εἰ μὴ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ, καὶ ἡ αὐτὴ τῷ ἀναπτυσσομένῳ ἱερῷ συμβόλῳ ταύτας συνάπτειν, ἢ ἀλλαχοῦς ἔνθα ἂν ᾖ αὐτοῖς βουλομένοις. μετὰ δὲ ταῦτα τὸ μὲν τι τούτου κεκώλυται, τὸ δ' οὐ. τὸ μὲν γὰρ ἀναπτύσσειν καὶ σαφηνίζειν οὐδέποτε κεκώλυται, οὐτ' αὖ κεκωλύθησεται· τὸ δὲ τὰς ἀναπτύξεις προσθεῖναι τῷ θεῷ συμβόλῳ κεκώλυται· καὶ τοῦτο γέγονεν ἀναγκαιώς. μέχρι μὲν γὰρ τῆς δευτέρας οἰκουμένης συνόδου ᾗν ἔδωκε τοῖς πατέρας, ὡς ἔφαμεν, χρῆσθαι ταῖς ἀναπτύξεσιν ὡς ἐβούληντο· μετὰ δὲ ταύτην ἐπειδὴ τινες ἐχρήσαντο τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ

καὶ κακῶ τῇ ψυχῇ, καὶ τὰ σύμβολα παρὰπλάσσοντες ἐπίσταν-
 ρον πονηρά τι καὶ δνοστραμμένα δόγματα, καὶ βλάβην ἐργάζοντο
 τοῖς ἀνθρώποις, συνιδόντες οἱ ἐν τῇ τρίτῃ συνελθόντες πατέρες, ὡς
 ἡ ἐξουσία αὐτῇ ἐφίλων οὐδεμίαν ἐργάζεται τοῖς πιστοῖς, βλάβην
 δὲ μεγάλην ἐκύρυσαν, ἐπισφράγισαν ὡς ἀπίσταντο, ἵνα μηδὲν τοιοῦτα
 γίνηται τοῦ λοιποῦ. ὁ δὲλον γὰρ ὡς ἐκ μὲν τοῦ ματαμῶς ἐξῆναι
 προσθῆναι, βλάβη μὲν οὐδεμίᾳ ἀκολουθήσει τοῖς πιστοῖς· οὐδὲ
 γάρ τι αὐτὰ ὁμολογοῦσι τι καὶ πιστεύουσιν, ἀ καὶ οἱ θεοὶ πα-
 τέρεις, ὡς τίς τοιμήσει πιστὸς καταργῆσαι ἀτίλμαν, ἢ ὅστις μα-
 τήματος; ἐκ δὲ τοῦ ἐξῆναι μεταμοιῆν, ἀκολουθήσει καὶ βλάβη
 μεγάλη, τῆς τῶν λέξεων καὶ τῶν ὀνομάτων^α μεταμοιήσεως χάριν ποτὶ
 ἱερεινῆς αἰτίας. ὅτι δὲ οὗτοι πρῶτοι κικαλύπασσι, δῆλον μὲν καὶ
 ἐξ ἄλλων πολλῶν, μάλιστα δὲ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ μακαρίου Κυ-
 ρίλλου, τῆς εἰς τὸν Μελιτηνῆς Ἀκάκιον· ἐκὼ γὰρ φησιν· Ἡ μὲν
 γὰρ ἐχρία καὶ οἰκουμένη συνόδος ἡ ἐν τῇ Ἐφεσίᾳ πόλει συνω-
 θρονηθεῖσα, προϋνόησεν ἀναγκαίως τοῦ μὴ εἶναι ἑτέραν πίστιν ἐκ-
 θεῖσιν ταῖς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαις εἰσπρίνεσθαι παρά γε τὴν ὁδὸν;
 ἐν οἷς τρισμκάριον πατέρες ἡμῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι λαλοῦντες
 ὤρισαντο.

Ἐκ τούτου τοῦ ῥητοῦ καὶ ἄλλα μὲν τινὰ ἔστιν ἐπισημῶσα-
 σθαι, μάλιστα δὲ τρία· πρῶτον, ὅτι αὕτη πρώτη ἔθετο τοῦτο τὸ
 κώλυμα, τοῦτο γὰρ πολλοὶ τὸ Προϋνόησι· δεύτερον, ὅτι ἀναγκαίως
 τρίτον, ὅτι ἑτέραν ἐκθεῖσιν πίστιν κωλύει, οὐχ ἑτέρας πίστεως ἐκ-
 θεῖσιν. ἔτι καὶ ἕτερον σημῶσασθαι ἀναγκαῖον, ὅτι τοῦτο κω-
 λύνει ἀπὸ τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας πληρώματος· τοῦτο γὰρ λέγει
 τὸ μὴ εἰσπρίνεσθαι ταῖς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαις. συλλογισάμεθα δὲ
 πὲρ εἰρημίνης, καὶ μάλιστα τὸ ἀπὸ τοῦ πρώτου συμβαῖνον· φαίνεται,
 ὅτι αὕτη ἡ σύνδος πρώτη τὸ κώλυμα τοῦτο πεποιήκει καὶ ὤριστο,
 ἀλλὰ τὸ ἐναντία δόγματα ἐκτίθεσθαι ἄνωθι ἢ κικαλυμένον·
 ἄλλο τι ἄρα κωλύει παρά τὸ πρότερον κικαλυμένον, δηλονότι,
 τὴν ἁπαστὴν τῶν λέξεων, ὃ μέχρι τούτου ἐξῆν· καὶ τοῦτο ἀπὸ
 τοῦ κοινοῦ πληρώματος τῆς ἐκκλησίας, οὐ μὴν ἀπὸ τῶν ἰδίων
 ἐκείνου. οὐ γὰρ ἔστι φροντίς τῇ ἐκκλησίᾳ περὶ τοῦδε ἢ τοῦδε,
 ὥπως ἂν φράσειεν ἢ ἡρμηνεύσει τὴν ἰδίαν πίστιν· ἀλλὰ τὸ κοινῇ
 ἀπογνωσκόμενον τὰς ἐκκλησίας, ἐφ' ᾧ βαπτίζομεθα, ἐκείνο ἑρρή-
 τικόν.

νισαν ἀπαρπαίσιτον μένιν. τοῦτο δὲ πρῶτον κεκαλυμμένοι αὐτοὶ, καὶ ἑαυτοὺς ἐκάλυσαν πρῶτους. τὴν γὰρ Θεοτόκος φωνὴν οὕτως οὔσαν ἀναγκαίαν τῇ τότε καιρῷ, καὶ σαφίστατα περιχομένην τῇ θείᾳ συμβόλῃ, διῆσαν προσθῆναι οὐ προσέθισαν, ἑαυτοὺς παρίχοντες τύπον τοῖς ἐφεξῆς καὶ ἔργῳ κυροῦντες ὃν ἴδυντο νόμον, καί-τοι ἀνάγκης οὐσας μεγάλης· πάντα γὰρ ἐκύκλιε τότε τὰ τοῦ Νοστορίου μυστὰ δόγματα· ἔτι δὲ καὶ σαφίστατα περιχομένης τῆς φωνῆς ταύτης ἐν τῇ θείᾳ συμβόλῃ. τὸ γὰρ, τὸν ὁμοούσιον Υἱὸν τῇ Πατρὶ, τοῦτον κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν σαρκωθῆναι, ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου λήγειν, οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἢ θῶν τὴν ἁγίαν παρθένον γυνῆσαι. ἔστιν ἄρα ἀναπτύξις ἢ Θεοτόκος φωνή, ἀλλ' ὅμως οὐ προσετίθη. ἱερῆτι· διὰ τὸ σῶσαι σαφῶς ἐμπεριέχουσαι τῇ συμβόλῃ. ἀλλ' ἦσαν καὶ ἄλλα τινὰ ἐμπεριχομένα μὲν τῇ συμβόλῃ, οὐ μέντοι σαφῶς· ἀλλ' ὅμως οὐ προσετίθησαν οὐδ' ἐκείνα. αὐτίκα ἢ καθ' ὑπόστασιν ἑνώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν προσληφθεῖσαν ἐξ ἡμῶν φύσιν, περὶ ἧς καὶ αὐτοὶ ἐποίησαντο τὸν λόγον οἱ ἐν τῇ τρίτῃ πατέρες· ἔτι δὲ καὶ τὸ δύο φύσεις τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀσυγχύτους τετρακεῖναι μετὰ τὴν ἕνωσιν, περὶ οὗ προῦκετο τῇ τετάρτῃ συνόδῳ· ἔτι γὰρ μὲν καὶ τὸ δύο θελήματα καὶ δύο ἐνεργείας σώζουσιν, περὶ ὧν οἱ ἐν τῇ ἑκτῇ πατέρες μακάριοι ἐποίησαντο πάντα τὸν λόγον· ταῦτα δὲ πάντα οὐχ οὕτως σαφῶς φαίνεται πάντοθεν ἐμπεριχομένα τῇ συμβόλῃ, ἀλλ' ὅμως σαφηνείας μὲν καὶ ἀναπτύξεως ἔτυχον, οὐ μὲν προσετίθησαν τῇ συνθήματι τούτῃ τῆς πίστεως. εἴτε γοῦν τὰ πάντα συνεπτυγμένως ἴδω προσθῆναι περιχομένα, οἱ Πατέρες τὰ ἀσαφῆ οὐ προσέθισαν· εἴτε τὰ μᾶλλον σαφίστερα, οἱ ἐν τῇ τρίτῃ τοῦτο οὐκ ἐκποιήκυσαν· κατ' οὐδένα ἄρα τρόπον προσθῆναι ἐξήν· ὥστε φαίνεται πάντοθεν μὴ δεῖν προστιθῆναι οὔτε τὰ πάντα σαφῶς ἐμπεριχομένα, οὔτε τὰ ἥττον, ἀλλὰ μᾶλλον συνεπτυγμένως. τοῦτο πᾶσαι αἱ ἐπιγενόμεναι ἁγίαι σύνοδοι μετὰ τὴν τρίτην ἐβύλαξαν, ἢ τετάρτη, ἢ πέμπτη, ἢ ἑκτη καὶ ἢ ἑβδόμη. εἰ δέ τις διαφορὰ παρ' ἡμῖν τοῖς βιβλίοις εὐρεθῇ τῆς ἐβδόμης, ἐν τῇ οἰκίᾳ τότῃ πλατύτερον ἱεροῦμεν, καὶ διέξομεν κακίην ἀκολουθήσασαν ταῖς πρὸ αὐτῆς, μᾶλλον δὲ αὐτὴν διέξομεν ἐδικουσαν ἑαυτήν. πάντες γὰρ οὗτοι ἀπένιμμαν χώραν ταῖς ἀναπτύξεσι, τὴν ταῖς ἀναπτύ-

ἔχει πρέπουσαν· αὕτη δὲ ἴστί τὸ ταῦτας μὲν ἔξωθεν σου προσπα-
ραγράφεσθαι, τὰ δὲ πρωτότυπα μένειν ἵνα ἀδικτὰ ἐξαιρουμένων
τοῦ λόγου, οἷτινές ποτε δι' ἀνάγκην καὶ ἑτέρῳ τρόπῳ ἐχρήσαντο,
προσούσης αὐτοῖς καὶ ἑλευθερίας, λέγω δὲ τοὺς πρὸ τῆς τρίτης
συνόδου. εἰ δὲ ὁ μακάριος Παῦλος * λέγει, μὴ δεῖν ἐπαγγελλίεσθαι * Γαλ. 1, 8.
παρ' ὁ ἐκείνος παρίδωκεν, εἰ δὲ μὴ ὑπὸ ἀναθέματι εἶναι τὸν τοῦτο
ποιήσαντα· τοῦτο οὐδὲν πρόκριμα ποιεῖ, οὔτε τοῖς πατράσιν, οὔτε
ἡμῖν. ἐκεῖνος γὰρ περὶ πίστεως ἄλλης ποιῆται τὸν λόγον· ἑτέραν δὲ
πίστιν οὐκ ἐξίθωτο οἱ πατέρες, καὶ ἔστιν οὗτος ὁ λόγος κατὰ πάντων
ἔχων τε καὶ ἔχων τὸ κράτος· τὸ δὲ προκείμενον, ἴστί μὲν τοιοῦτον,
ἴστί δὲ καὶ ἕτερον διὰ τὴν τότε καλίσσαν ἀνάγκην καὶ χρεῖαν. εἰ
δὲ ὁ μακάριος Γρηγόριος λέγει, τῆς αὐτῆς πίστεως εἶναι τοῖς ἐν
Νικαίᾳ πατράσι, καὶ μηδὲν αὐτῆς προτιμῆσαι μηδέποτε, προσδιαρ-
θρῶσαι δὲ μόνον καὶ σαφηνίσαι τὸ ἑλλειπὲς εἰρημίνον, τοῦτο δι-
χόμεθα καὶ ἡμεῖς· καὶ λέγομεν μὴ ἑτέραν πίστιν αὐτὸν ἐκθῆναι,
ἐκθῆναι δ' οὐν ὁμοῦ ἐκείνῳ, λέγω δὲ ἐκείνῳ, ἥτοι πᾶσι τῇ συνόδῳ
τῇ σὺν ἐκείνῳ. ἦσαν γὰρ δὴ πρὸ τοῦ καλύματος· ὥστε τὰ παλαιό-
πρα οὐδὲν ἡμῖν πρὸς βοήθειαν, ἀλλ' εἰ μετὰ ταῦτα γέγονέ τις
δύζατε· εἰ μετὰ τὴν τρίτην σύνοδον ἄλλως ἀνεγνώσθη παρὰ τινι
τῶν ἁγίων συνόδων τὸ σύμβολον, εἰ ὅπως προσετίθη λέξις ἢ συλ-
λαβὴ ἢ τὸ τυχόν, καὶ εἰ τοῦτο δείξατε, ἔχετε καὶ ἡμεῖς ἐπομένους·
ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιτε· βοᾷ γὰρ αὐτῶν τὰ ἔργα ἡλίου τρανότερα,
καὶ σύμφωνα τοῖς λόγοις εἰσὶ καὶ αἱ πράξεις, πολλῶν γὰρ ἀναγκῶν
γνομένων καὶ πολλῶν ἀναπτύξεων, οὐδεμία προσετίθη τῇ θείᾳ
συμβόλῃ· ἕτερον γὰρ ὁδόν, δι' ἧς τὴν τε προκείμενην ἀναπληρώ-
σιναι χρεῖαν, καὶ τοῖς πατράσι τὸ σέβας φυλάξουσιν, ἐν ἰδίῳ μὲν
ἔργῳ τὰ ἑαυτῶν ἐκθέμενοι, τό γε μὲν ἕτερον σύμβολον ἀμεταποίητόν
τε καὶ ἀμετακίνητον φυλάττοντες· ὅθῃ οὐδέ τις ἀκαλουθεῖ βλάβῃ
ταῖς πιστοῖς ἐντιύθης ὥς ἡ ἀφιδεισμάτης ἡμῶν ἔλεγε· καὶ γὰρ ἀν-
τιῆσαν καὶ τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἐντιύθην, ὠφέλειαν ἐπορίσαντο ταῖς
πιστοῖς, καὶ τὸ σύμβολον ἀπαραιοῖστον ἐφύλαξαν, ὥς κερδάνει
ἑρᾶς καὶ τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας ὠφέλειαν, καὶ μηδ' ἐκείνους ὑπα-
κούειν τοῖς τῶν πατέρων ὁροῖς. εἰ δὲ πάλιν προάγῃτε τὸν μέγαν
ἐν Θεολογίᾳ Γρηγόριον, μὴ παύεσθαι λόγον τῶν συλλαβῶν καὶ
τῶν λέξεων, λέγομεν καὶ πρὸς τοῦτο, ὅτι οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὴν

ἡμέτερον λόγον ποιῶ. περὶ λέξεων γὰρ ἐκείνος ποιῶται τὸν λόγον, τῶν τὸ αὐτὸ πρᾶγμα σημανουσῶν, καὶ κατὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς ὑποκειμένου κατηγορουμένων· περὶ ὑποστάσεων γὰρ καὶ προσώπων καὶ ἰδιοτήτων ποιῶται τὸν λόγον, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα σημανουσῶν ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴποι τὰ τέσσαρα δις δύο, καὶ τὰ εὐθύγραμμα ἰθύγραμμα· ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἔστι ταῦτο, πρὸς γὰρ ταῖς ἄλλαις λέξεσι καὶ ἄλλα γράγματα. ἄλλο γὰρ πρόσωπον ὁ Πατήρ, καὶ ἄλλο ὁ Υἱός· ὥστε καὶ πρὸς ἄλλην ἔννοιαν φέρει τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς λήγισθαι ἢ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. πολλὰ ἔχοντες περὶ τούτου εἰπεῖν, φυλάξομεν ταῦτα ἐν τῇ κατὰ πῶσιν καὶ ἀπόκρισιν διαλέξει. Μεταβασόμεθα δὲ ἐπὶ τὸ δεύτερον ἐπιχειρήμα ἐν ᾧ ἐπιχειρεῖτε ἀπὸ τῆς κατὰ τὰς διαφορὰς φωνᾶς ἐκφωνήσεως τοῦ συμβόλου. ἐλέγετε γὰρ, ὡς ἐπὶ κατὰ διαφορὰς φωνᾶς οἱ Χριστιανοὶ τὸ σύμβολον ἐκφωνοῦντες, ὅμως οὐ διαφέρονται διὰ τὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν σώζειν, τῶν νοημάτων εἶναι δεῖν μόνον πάντα τῶν λόγων, καὶ τούτων σωζομένων, τῶν λέξεων λόγος οὐδεὶς. τούτῳ οὖν ἡμεῖς θυνάμεν καὶ ἐν τῇ τέλει τοῦ πρώτου λόγου τε καὶ κεφαλαίου ἡφάμεθα, οὐδὲν δὲ ἥττον καὶ νῦν ἐρεῖμεν ὅμως σαφιστερον. ἡμεῖς γὰρ λέγομεν, οὐ μόνον εἶναι λέξεις διαφορὰς τὸ λεγόμενον παρ' ὁμῶν, ἀλλὰ καὶ πράγματα, ἐξ ἀνάγκης δὲ καὶ νόματα· ἐκάστου γὰρ λόγου ἐστὶ τι νόημα πάντως. τὸ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκφοριεύεται, λόγος ἐστὶν εἷς· τὸ δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, λόγος δύο, συνδέσμων εἷς, διὸ καὶ ἔχει δύο λόγους ἀντικειμένους ἀποφατικῶς, τὸν μὲν ἕνα φευδῆ καὶ κατ' ἀμφοτέρους, Θάτερον δὲ ἀληθῆ καθ' ἡμᾶς μόνους· οὐκ ἔστιν οὖν ὅμοιον τὸ ταῦτο πρᾶγμα διαφορὰς φωναῖς ἐκφωνῆσαι, ὥσπερ καὶ τὸ τὰ ἑτέρα. πῶς γὰρ ἂν ᾖ τούτῳ καὶ τῷ εἰπεῖν· Ἡμεῖς καλῇ, λατινικῶς καὶ γραικικῶς; τούτῳ γὰρ τῇ τρόπῳ πρότερον συνεφωνοῦμεν τὰ αὐτὰ λέγοντες ἀπὸ δὲ τοῦ νυνὶ λεγομένου, λέγω δὲ τῆς προσθήκης καὶ πρὸς ὑμᾶς διαφωνοῦμεν, καὶ πρὸς τοὺς ἰδίους διαφωνοῦμεν ἂν, εἴ τι παρὰ πρὸς τούτου ἐγένετο. εἰ δὲ ἐν τι καὶ τὸ αὐτὸ δοίημεν εἶναι, τούτῳ ὅμως οὐκ ἀναρρεῖ τὸ κώλυμα, ὥς ἂν ἤτισον προσθήκη καλύπταται.

Τρίτον εἵπατε, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ ἀξιώματα ἐκάστης ἐπιστάμης θυνάμεν περιέχειν τὰ μετ' αὐτὰ καὶ ὅτι ἐκ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἀξιωμάτων ὁρμώμενοι καὶ ὁμῶς δείξετε ἡμῖν, ἀληθῶς εἶναι

τὸ δόγμα ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς πίστεως ἐπαγγελιάμενοι· οὕτω καὶ ἡμεῖς λέγομεν. τοῦτο μὲν οὖν ὅταν ἡμῖν δείξηται, καὶ ἡμεῖς χάριν ὑμῖν εἰσόμεθα, οὐ μέντοι γε ἴσως καὶ προσθήσομεν τοῦτο ταῖς ἀρχαῖς. τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν πλείστων μὲν ἀρχῶν ἴσθιν ἀδύνατον, καὶ μάλιστα ἰδιόως ἐπὶ τούτου διὰ τὸ κεκλυῖσθαι. ἢ γὰρ ἀρχὴ καὶ τὰ μετὰ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῶν πλείστων διαίρεται, τάχα δὲ καὶ ἐπὶ πάντων· ἢ μὲν γὰρ ἴσθι καθόλου, τὰ δὲ μερικὰ· καὶ ἢ μὲν τὸ ἀποδευκτικόν, τὰ δὲ τὰ ἀποδευκτά· καὶ ἢ μὲν πρότασας, τὰ δὲ συμπεράσματα· πῶς ἂν οὖν ῥηδίας γένοιτο μερικὰ τὰ καθόλου, καὶ ἀποδευκτὰ τὰ ἀποδευκτικά; ὥστε ὑπεριχέσθαι μὲν ταῖς ἀρχαῖς τὰ μετ' αὐτάς ἀναγκαῖον, οὐ μέντοι προστίθισθαι ταῦτα αὐταῖς ἀναγκαῖον. ἂν δέ τι καὶ κώλυμα ἰδίον ᾖ, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ προκειμένου, τότε καὶ μάλιστα ἀδύνατον τοῦτο γινώσκειν καὶ γὰρ καὶ ἄλλα τῶν ἀληθῶν οὐ προσετίθισαν ταῖς ἀρχαῖς. πάντα γὰρ τὰ θεῖα δόγματα ἀπὸ πηγῶν τῶν θεῶν γραφῶν ῥηθῆναι, αἰτινὴς εἰσιν ἀρχαὶ καὶ διμέλικαι τῆς ἡμῶν πίστεως· ἄλλ' ἡμεῖς οὐδὲν αὐταῖς προστίθωμεν, οὐτ' ἂν προστεθῇ, οὔτε παρ' ἡμῶν ἴσθ' ἂν ᾤμεν ἡμῶν αὐτῶν, οὔτε παρ' ἑτέρων Χριστιανῶν. ὡς ἀναγκαιῶς συμβαίνειν, ἐπὶ καὶ τὸ θεῖον σύμβολον λόγον ἀρχῆς ἔχει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐδὲν αὐτῷ δεῖν προσθεῖναι. Ἐρρήθη παρ' ὑμῶν, ὡς τὴν ἐκτίαν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν μίαν οὔσαν καὶ τὴν αὐτὴν, μίαν ἔχον καὶ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν τε καὶ ἀρχὴν δεῖ. Πρὸς τοῦτο οὖν λέγομεν, ὅτι τὴν μὲν αὐτὴν ἐξουσίαν ἀναγκαῖον ἔχον αὐτὴν, δεῖ δὲ ὁμοῦς οὐχ ἕττον καὶ τὰ τῶν πρὸ αὐτῆς πατέρων φυλάττειν, καὶ ὡς θεῖας ἀγνοῖσθαι φωνὰς ἀ' ἐκείνοις ὑπείσαντο. κατὰ ἀναφόρους γὰρ χρόνους καὶ καιροὺς γενομένων τῶν θεῶν συνόδων ἐπὶ διαφόροις αἰτίαις τε καὶ ἀνάγκαις, ὥς ἡ τοῦ καιροῦ τε καὶ χρόνου φύσις περίοδος, κατὰ τὰς περισταμένας ἀνάγκας μεταχειρίζοντο τὰ πράγματα ἐξ ἀνάγκης, ἵνα μὲν καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἔχοντες, καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ ἀποβλέποντες τέλος, τὴν σωτηρίαν δηλαδὴ τῶν ἀνθρώπων, μεταχειριζόμενοι δὲ τὰ πράγματα ἕκαστα, ὡς ὁ καιρὸς ἰδίῳ γένητο· ὅθεν καὶ ἀνομοίως περὶ τῶν ἀνομοίων ἀπεφάνοντο τραγμάτων. δεῖ δὲ τοὺς ἐπιγενομένους φυλάττειν τὰ τῶν πρὸ αὐτῶν καὶ ἃ ἐκεῖνοι ἐπὶ ταῖς προκειμέναις ἀνάγκαις καὶ χρείαις ὑπέσαντο, ταῦτα μὴ παραβαίνειν τοὺς ἐπιγενομένους. οὕτω γὰρ ἂν καὶ κέλ-

λιον τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ἰξουσίαν ἔχει ἡ ἐκκλησία αἰεὶ, καὶ οὕτως ἂν ἑαυτὴν συντηροῖν ἄλλως δ' ἂν αὐτὴ ἑαυτὴν ἀνατρέψει, καὶ αὐτὴ ὑφ' αὐτῆς ἀνατραπείη. κεκώλυται τι παρὰ τῶν προηγουμένων, τοῦτο φυλακτέον καὶ τοῖς μετέπειτα. οὐ κεκώλυται τι πάλαι οἶον ὑποδείγματος χάριν, τὸ ἀναπτύσσειν, ἔξω μὲντοι τῶν πρωτοτύπων, τούτῳ καὶ ἡμῖν χρηστέον τῷ τρόπῳ. τούτῳ τῷ τρόπῳ καὶ Ἀγάθων καὶ Σωφρόνιος καὶ Κύριλλος ἰσαφάνιζον, ἀνέπτυσσον, ἐδίδασκον. ἐν οἷς γὰρ οὐκ ἦσαν κεκαλυμμένοι, ἔξῃν καὶ αὐτοῖς καὶ ἄλλοις ἐν ἰδίῳ συγγράμματι σαφηνίζον καὶ διδάσκουν καὶ ἀναπτύσσειν. τίς γὰρ ἂν ἡμῖν φροντὶς τῆς ἐκάστου ἐρμηνείας ἢ φράσεως, ὥς ἂν ὑγιαίνει αὐτῷ τὰ νοήματα; ἐξίσταται γὰρ ἐκάστῳ ταρβύντι τὰ κοινὰ δόγματα, τὴν ἰδίαν ἐκτιθέναι πίστιν ὥς ἂν δύνασθαι τε καὶ βούλοιστο· ὅταν δηλαδὴ μὴ νομοθετῇ κοινὸν μάθημα, ἢ κοινὸν σύμβολον, ἀλλὰ τὴν αὐτοῦ ἐκτίθεται πίστιν· τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ ἔξῃν καὶ ἐξίσταται ἐκάστῳ ἐκτιθέναι ἐξ ἑαυτοῦ. τούτῳ τῷ τρόπῳ καὶ τῷ μακαρίῳ Ἀγάθωνι καὶ ἄλλῳ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῷ ἐλαχίστῳ ἐπίκειται ἀνάγκη βαρεῖα ἐκδιδάσκειν καὶ νομοθετῶν τοὺς λαοὺς· καὶ τοῦτο οὐδὲν ἑμποδὼν πρὸς τὸ προκείμενον ζήτημα. ἐν τούτοις, ἵνα μὴ πλείονα λέγω, τὴν προτέραν ὑμῶν ὁμιλίαν τελειοῦντες, ἐν τῇ δευτέρᾳ πάλιν ἐπανελάβομε τὰ αὐτὰ, πλατύτερον μὲν ἐκινῶντες καὶ σαφέστερον, τὰ αὐτὰ δὲ ὅμως ἄκρι καὶ πρότερον. διὸ καὶ ἡμεῖς περὶ τῶν αὐτῶν ἐκινῶντες πλατύτερον, ὅμως καὶ τοῦτο ἐροῦμεν στενότερον, διὰ τε τὸ δυνάμει ἐν ἐκείνῳς ἐμπεριέχουσθαι ταῦτα, καὶ διὰ τὸ τῆς ἔρας στενόν. Ταῦτα μὲν οὖν μερίζονται εἰς δέκα κεφάλαια ἢ καὶ πλείω. περὶ πάντων δὲ ἐρεῖμιν ὥς οἶον τε συντόμως· εἰ γὰρ τι καὶ τῶν προκειμένων παρ' ὑμῶν ἔξω εἴρηται, ταῦτα καταλείβομεν κατὰ γὰρ τὸ νῦν. Πρῶτον μὲν οὖν ἔφητε θαυμάζειν, τίνας ἔνθα τὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ προεθιμῶδα σύμβολον. ἡμεῖς δὲ καὶ τότε καὶ νῦν ἐροῦμεν, ὥς διὰ ταῦτα προεθιμῶν ἐκεῖνο, ἵνα δείξωμεν, ὥς ἡ τρίτη σύνοδος τοῦτο ἀναρχοῦσα προτέρᾳ ἐπ' ὀνόματι τῆς τε πρώτης καὶ δευτέρας συνόδου καὶ ὥς ἐν ἄμφω λογισαμένη, ἐπήνεγκε τὴν ἐρμηνείαν σφραγίδος, καὶ ἐν δὴ δὴ ἐξῆναι καὶ ἐν τούτῳ προσθεῖναι.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Λέγειτε ὅτι ἀνεγνώσθη ἐν τῇ τρίτῃ καὶ τὸ τῆς πρώτης καὶ τὸ τῆς δευτέρας;

‘Ο ΕΦΕΣΟΥ. Λέγομεν, ὅτι οὐκ ἀνηγνώσθη, ἀλλὰ δυνάμει ἡμπεριέχεται τῷ τῆς πρώτης, καθὼς διὰ πλειόνων ἐδείξαμεν πρότερον.

‘Ο ΝΙΚΑΙΑΣ. Δεύτερον εἶπατε, ὅτι τὰ κωλύματα ἀναφέρονται πρὸς τὴν τῆς πίστεως ἔννοιαν, οὐ μὴν πρὸς τὴν τῆς λέξεως ἢ συλλαβῆς. πρὸς οὖν τοῦτο ἐνὸν διὰ πλειόνων εἰπεῖν, καὶ ἀπ’ αὐτῶν τῶν ῥητῶν τῶν συνόδων ἐπιχειρήσαι· καὶ γὰρ ῥητῶς ἐν ἐκάστῳ ὅρῳ καὶ ἐπιστημασμένως περὶ τοῦ συμβόλου διαλαμβάνεται· ὅμως ἀρκούμεθα ταῖς ἔργοις αὐτῶν, ἃ κηρύττει τὸν αὐτῶν νοῦν λαμπρότερον, ὃν εἶχον λέγοντες ταῦτα, καὶ γὰρ ἀνάγκης οὐσης, ὡς πολλάκις εἴπομεν, οὐδὲν ἡμῶς οὐδαμοῦ προσέθηκαν. Τρίτον πάλιν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἐπιχειρήσατε καὶ τῶν ἀξιωματῶν. πρὸς τοῦτο οὖν καὶ πρότερον ἀπολογησάμενοι, τέλῳ ἐροῦμεν, ὅτι διχῶς οὐκ ἀναγκαίως συνάγεται, ὅπρ’ ἡμεῖς ἔπατε· πρῶτον μὲν καθόλου ἀπὸ τῶν ἀρχῶν· οὐδεμία γὰρ ἀρχὴ ὡπνισοῦν ἐπιστήμης ἢ μαθήματος δύναται καὶ συμπέρασμα εἶναι αὐτῆς ταύτης τῆς ἐπιστήμης, ἥς ἐστὶν ἀρχή· δεύτερον ἀπ’ αὐτῶν τούτων τῶν προκειμένων ἡμῖν ἀρχῶν, δηλονότι τῶν θιολογικῶν· ταύταις γὰρ ταῖς ἀρχαῖς φαίνεται οὐδὲν μετέπειτα προστεθὲν ὑπὸ τῶν διδασκάλων, καίτοι πάντως ἐπομένων ταῖς ἀρχαῖς αὐταῖς ὡς ἰσαφῆνισαν.

‘Ο ΡΟΔΟΥ. Καλὸν ἐστὶν, ἵνα ἔχητε τὰ γεγραμμένα καὶ εἰρημένα ὑφ’ ἡμῶν, καὶ τηρῆτε τὴν τάξιν, ὡς ἐκεῖ ἔγκειται.

‘Ο ΝΙΚΑΙΑΣ. Νομίζομεν, ὅτι ἐφυλάξαμεν τὴν τάξιν ὡς ἐνεπν. ὅμως ὡς καὶ ὑμῖν ἔξεστι ταῖς διαλεγομένοις ἐναλλάττειν τὴν τάξιν τῶν κεφαλαίων κατὰ τὸ αὐτοῖς συμφέρον, καὶ τάττειν αὐτὰ ὡς βούλονται.

‘Ο ΡΟΔΟΥ. Τοῦτο μὲν ἔξεστιν, ἀλλ’ οὐχ ἵνα μένηται σσημασμένως, ἐν τότῳ τρίτῳ τυχὸν ἢ τετάρτῳ, ὅπρ’ ἐν τοῖς ὑπ’ ἡμῶν ὡς κεῖται ἐν τοιοῦτῳ τότῳ.

‘Ο ΝΙΚΑΙΑΣ. Οὐκ εἶπον ἐν τοιοῦτῳ τότῳ, τρίτῳ ἢ τετάρτῳ, ἔλλ’ ἀπλῶς λέγω τρίτον ἢ τέταρτον.

‘Ο ΡΟΔΟΥ. Ἔστω.

‘Ο ΝΙΚΑΙΑΣ. Κατὰ συνέχειαν τῶν πρότερον εἰρημένων λέγομεν, ὅτι πολλὰ μετὰ τὰς ἀρχὰς σαφηνισθέντα ὑπὸ τῶν θιῶν πατέρων, οὐ προστέθησαν ταῖς ἀρχαῖς, ἥτοι τῇ θιῇ γραφῇ· ὥστε

φαίνεται οὐ μόνον τοῦτο προϋμνον ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρχῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν θεολογικῶν. αὐτίκα γὰρ καὶ τὸ Ὁμοούσιον μία λέξις ὄν, καὶ τό· Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κύριον καὶ ζωοποιόν, καὶ τᾶλλα τὰ ῥηθίντα, καίτοι λέξεις οὔσαι μικραὶ, καὶ περιεχόμεναι τῇ θείᾳ γραφῇ, ὅμως οὐ προστιθέσθαι αἰς ἀρχαῖς. ἢ οὖν καὶ ταῦτα προσθετέον τῇ θείᾳ γραφῇ, ἢ μηδὲ τῷ συμβόλῳ προσθετέον οὐδέν. τὴν αὐτὴν γὰρ καὶ τοῦτο τιμὴν εἰληχε τῇ θείᾳ γραφῇ, οὕτω τῶν πατέρων αὐτῶν ἀξιωσάντων αὐτό. Ἐτι λέγεται, πρὸς τὰ τῆς τρίτης συνόδου δῶν ἀναφέρεσθαι πάντα τὰ τῶν ἄλλων συνόδων, καὶ ἐκείθιν ἐξηγεῖσθαι τὰ μετὰ ταῦτα. ὅτι μὲν οὖν εἰς τὰ τῆς τρίτης συνόδου ἀναφέρεσθαι πάντα, καὶ ἐκείθιν κανονίζεσθαι ἀναγκαῖον, καὶ ἡμεῖς οὕτω λέγομεν, οὐχ ὥστε μίντοι τὰ τῆς τρίτης συνόδου εἶναι ἐξηγήσεις τῶν ἄλλων· ὥς γὰρ τὰ πρότερον τῶν ὑστερον καὶ μετὰ ταῦτα εἶναι ἐξηγήσεις, ἀλλὰ τὰ μετὰ ταῦτα μάλιστα εἶναι διὰ αὐτῶν ἐξηγήσεις. ἐπειδὴ δὲ οἱ μετὰ ταῦτα καὶ μάλιστα ὁ ἅγιος Κύριλλος, ὃς ἔξαρχος ἦν τῆς τρίτης συνόδου, καὶ ὁ ἅγιος Ἀγάθων σαφέστερόν τε καὶ ὑστερον τὰ περὶ τούτων διαγορεύουσιν, οὗτοι ἂν εἶναι ἐξηγηταὶ τῶν τῆς τρίτης συνόδου. σαφέστερον δὲ οὐδὲν ἂν γένοιτο τῆς κυρίλλου ἐπιστολῆς καὶ Ἀγάθωνος. δεῖ μύντοι εἰδέναι καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ τὰ ῥήματα μόνον πρὸς τὰ τῆς τρίτης συνόδου ἀναφέρεσθαι δεῖ, ἀλλὰ καὶ τὴν δianoian πρὸς τὴν ἐκείνων δianoian· καὶ ὃς ἦν σκοπὸς ἐκείνοις τοῦ κωλύματος, τὸν αὐτὸν τίθεσθαι καὶ τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐπειδὴ ἐκείνοις ὁ σκοπὸς ἦν τοῦ κωλύματος διὰ τὴν λίσιν, ὥς δηλοῖ ὁ μακάριος Κύριλλος ἐν τῇ ἐπιστολῇ, λέγων, ἀναγκαῖον ποιικέναι τὴν σύνοδον τοῦτο τὸ κώλυμα, δῶλον δὲ ὡς καὶ ταῖς ἄλλαις ἐγχαίς συνόδοις αὐτὸ τοῦτο ἦν τὸ προκείμενον, ὥς καὶ τῷ ἔργῳ ἐδήλωσαν, δηλαδὴ μηδὲν προστιθέναι τῷ συμβόλῳ τὸ σύνολον. διὰ τούτου γὰρ καὶ τοὺς παραπλάσσοντας τὰ σύμβολα ἐμειλὼν κωλύειν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀκολουθοῦσαν βλάβην τοῖς πιστοῖς. Ἐτι εἰρήκατε, τὸ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου τὸ λέγον, μηδενὶ τρόπῳ αὐτὸν ἀνέχισθαι σαλεύεσθαι τὴν πίστιν, ἄλλο εἶναι τοῦ λέξις προσθεῖναι. πρὸς οὖν τοῦτο ὀλίγων δόμενον ὀλίγα ἐροῦμεν εἰ δοκεῖ, τᾶλλα καταλιπόντες διὰ τὸ τῆς ὥρας στενόν. μᾶλλον δὲ ἀφαιτέον καὶ τοῦτο τανῦν. καὶ νῦν μὲν ἐπὶ τούτοις, εἰ δοκεῖ καταπαύσομεν τὸν λόγον, ἐν ἑτέρῳ δὲ ὁμιλίᾳ καὶ περὶ τούτου καὶ

τῶν ἄλλων ἐροῦμεν. ἔστι γάρ τὸ λυπόμενον τοσοῦτον, ὥς ἐν ἐτέρᾳ ὁμιλίᾳ ἐξῆναι καὶ ταῦτα εἰπεῖν καὶ συστάδην ἀγωνισασθαι καὶ ἀπαντῆσαι ἀλλήλοις πυνθανομένους τε καὶ ἀκούοντας. ἐγὼ δὲ ἔχω καὶ μετὰ τινος τῶν αἰδουσιματάων πατέρων τῶν αὐτόθι κα-
 θμένων συμφωνίαν, ἵνα ἀλλήλοις ἀγωνισώμεθα· ὁ εἰδὼς εἴσεται.
 ἴστω γοῦν τοῦτο ἀπὸ τοῦ νῦν, καὶ ἐτοιμασθῆτω ἐν τῇ μελλούσῃ
 συνλεύσει διδόντος Θεοῦ.

Τούτων οὕτω ῥηθέντων παρὰ τοῦ Νικαίας, ἐλύθη ἡ σύνοδος.
 τῇ ἐξῆς δὲ συνλεύσει ἀνιπλήρωσεν ὁ Νικαίας τὰ παρ' αὐτοῦ εἰ-
 ρημένα.

Νοεμβρίου μηνὸς τετάρτη, ἡμέρα τρίτη, ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ Θ.

Ὁ ΝΙΚΑΙΑΣ. Πρὸς τὰ πλείω τῶν παρὰ τῆς αἰδουσιμότητος ὑμῶν
 ὑπαμένων, πατέρις ἄριστοι, ἀπολογησάμενοι ὡς ἐνῆν, παρελθόμεν
 ἡμεῖς διὰ τὸ τῆς ὥρας στενὸν, καὶ ὀλίγων δειόμενα λόγων, ἐπειδὴ
 ὡς καὶ τότε εἴπομεν ἐν τῇ προλαβούσῃ, δυνάμει καὶ τούτων ἡψά-
 μεθα. εἰσὶ δὲ καὶ τὰ παραλειμμένα, ὡς ἡμῶς ἠδυνήθημεν ἐπι-
 σημειώσασθαι, ταῦτα· ὅτι τὸ σαλεύειν τὴν πίστιν, ὅπερ φησὶν ὁ
 μακάριος Κύριλλος, ἄλλο ἐστὶ παρὰ τὸ ἀναπτύσσειν· ὅτι αἱ κω-
 λύσεις μετὰ τοὺς ὅρους ἐτέθησαν· ὅτι ὁ μακάριος Ἀγάθων τὰς
 λέξεις ἐκείνας κωλύει, τὰς μὴ πρὸς τὸν νοῦν φερούσας τὸν αὐτόν·
 ὅτι καὶ ὁ αὐτὸς Θεὸς ἀνὴρ ἐν τῇ τῆς ἑαυτοῦ πίστεως ἐκθέσει τὰ
 μὲν προσέθηκε, τὰ δ' ἀφείλεν· ὅτι ἡ Θεοτόκος φωνὴ οὐκ ἦν ἀναγ-
 καῖον προστεθῆναι τῷ συμβόλῳ· τελευταῖον, ὅτι ἡ ἁγία Ῥωμαϊκὴ
 ἐκκλησία τοῦτο προσέθηκε κινήσεισα ταῖς φωναῖς τῶν ἁγίων, καὶ
 ἀνάγκης μεγάλης γινομένης, καὶ πρὸς τούτοις ἐξουσίᾳ καὶ αὐθεν-
 τιά αὐτῆς. πρὸς ταῦτα ἐροῦμεν ὡς ἐνῆν διὰ βραχείων, ἵνα μὴ
 τὸ χθριστὸν πάθωμεν ἀπολλῦντες τὸν καιρὸν ἐν κενῷ· ἐπειδὴ τὸ
 μακροὺς ἀποτείνειν λόγους οὐ μοι δοκεῖ ἀναγκαῖον εἶναι, οὐδὲ σύμ-
 φωνον· οὕτω γάρ εἰς οὐδὲν συμπέρασμα καταντήσομεν, ἀνεξιλέγκτως
 ἀλλήλοις διαλεγόμενοι. πρῶτον λέγομεν περὶ τῆς λέξεως τοῦ σα-
 λεύειν, οὐ δοκεῖ τοῦτο ὅπερ ἡ αἰδουσιμότης ὑμῶν εἴρηκε. πρῶτον μὲν

γὰρ αὐτὸς ἐκεῖνος λέγει, ὡς οὐδὲ συλλαβὴν οὐδὲ λέξιν ἀμύψαι
 δέχεται. δεύτερον, αὐτοῖς τοῖς ἔργοις μαρτυρεῖ, καὶ ἐπιζητῶνται
 τοὺς ἑαυτοῦ λόγους, οὐδεμίαν προσθήκην ἐν τῷ συμβόλῳ ποιήσας.
 πρὸς δὲ τὸ μετὰ τοὺς ὅρους τὰς κωλύσεις τιθέναι, ὁ αὐτὸς Κύ-
 ριλλος λέγει οὕτως· ὅτι οὐδὲ τοῖς ὅροις ἔξιςτι προστιθέναι, εἴπερ
 εἰσὶν ἀναπτύξεις· ταῖς δ' ἀναπτύξειςιν οὐδεὶς προστιθέναι οὐδέν.
 ἔπειτα λέγεται, ὅτι τοῦτο οὐδὲν ἡμῖν ἐμποδῶν· προϊόντες γὰρ ῥη-
 τῶς διαλαμβάνουσι περὶ τοῦ συμβόλου, ἐπιστεσημασμένως ἐν ἐκάστῳ
 περὶ αὐτοῦ λέγοντες· καὶ τοῦτο ἴσως πλατύτερον ἐξετασθήσεται
 περὶ αὐτοῦ, ὥσπερ καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν συμβαλλομένων πρὸς τὸ
 προκείμενον ἐν ἰδίῳ τόμῳ. τὸ δὲ παρὰ τοῦ μακαριωτάτου Ἀγά-
 θωνος λεγόμενον, ὅτι ῥήμασι καὶ νοήμασι χρὴ φυλάττεσθαι τῆς
 πίστεως τὰ αὐτά, οὐχ οὕτω νοοῦμεν ὡς ἡ ἡμετέρα ἀγάπη, ἀλλὰ
 νομίζομεν αὐτὸν πᾶσαν προσθήκην κωλύειν· καὶ τοῦτο δῆλον ἀπ'
 ὧν προστίθῃσι λόγων. οὐ βούλεται γὰρ οὔτε μειωθῆναι οὔτ' ἐναλ-
 λαγῆναι τὴν πίστιν. ταῦτα γὰρ εἰπὼν ἐπάγει, καὶ ῥήμασι καὶ
 νοήμασι φυλάττεσθαι δεῖν τὰ αὐτά. ἐπειδὴ οὖν τῇ προσθέσει καὶ
 ἐναλλαγῇ καὶ μειώσει τῶν ῥημάτων καὶ νοημάτων ἀντίκειται φυ-
 λακὴν, δοκεῖ μάλλον ἐκεῖνο λέγειν ὅπερ ἡμεῖς. εἰ δὲ ὁ αὐτὸς Θῶος
 ἀνὴρ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκθέσει τῆς πίστεως προσέθηκε τινα ἢ ἀφαιλῶν,
 οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸν ἡμέτερον λόγον. τὴν γὰρ ἰδίαν τινὸς ἐκθεσιν
 ἢ ἐκκλησίαν οὔτε κειώλκεν, οὔτε κωλύει· οὐδὲ περὶ τῆς ἐκείνου
 ἑρμηνείας καὶ φράσεως, ὅπως βούλοιο καὶ δύναιτο ἑκαστος, τὸν
 λόγον ποιεῖται. ἀλλὰ τὸ μὲν κοινὸν τοῦτο μάθημα καὶ μέχρι λέ-
 ξιως ἀπαράτρωτον ἐθέλει μένειν, ἔστι γὰρ ἐκείνου λέξις τὸ ἀπα-
 ράτρωτον· ἰδίᾳ δὲ ἐκαστῷ φυλάττοντι τὰ κοινὰ δόγματα ἔξιςτι
 φράζειν τὰ ἑαυτοῦ, ὡς ἂν δύναιτο καὶ βούλοιο. τὴν δὲ Θεοτόκος
 φωνὴν ἡμῶν λεγόντων μὴ προστεθῆναι τῷ συμβόλῳ, καίτοι μεγά-
 λης γινομένης ἀνάγκης, διὰ τὸ μὴ ἐξεῖναι, ἢ αἰδουσιότης ὑμῶν εἴπερ,
 μὴ προστεθῆναι ἀναγκαῖον. οὐκ οἶδα οὖν, διατί τοῦτο εἴπατε. εἰ
 μὲν γὰρ οὐδαμῶς ἦν ἀναγκαῖον, οὐκ ἔδει οὐδαμοῦ τεθῆναι· εἰ δὲ
 μὴ, περιττὰ ἐποίησαν ἐκεῖνοι· θέντες αὐτό που. εἰ δὲ ἦν ἀναγκαῖον
 ὥσπερ καὶ ἦν, οὐ προσέθεσαν δὲ, μαρτυροῦσι τῷ λόγῳ ἡμῶν. τε-
 λευταῖον εἴπατε, τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν κεκλημένην φωναῖς τῶν
 ἁγίων τοῦτο ποιῆσαι· πρότερον μὲν δὲ ταῖς τῶν ἁγίων φωναῖς κα-

κίνηται ἢ μὴ, τοῦτο ἐν τοῖς ἐφεξῆς καλὸν πραγματεύεσθαι, περὶ
 τούτου γὰρ ἐξῆς ἔσται λόγος Θεοῦ θέλοντος. εἰ δ' ἀνάγκη τινὶ ἢ
 ἐξουσίᾳ κινῆται, περὶ μὲν τῆς ἀνάγκης καὶ ἐξουσίας φημὲν, ὅτι
 καὶ τούτων ὄντων, οὐδ' οὕτως ἴδωμεν τοῦτο γινέσθαι· ἢ γὰρ ἀνάγκη
 οὐδὲν πρὸς ὑμετέραν βοήθειαν, ἕως ἂν μὴ ἀρόσκειται τοῖς ὅροις
 ῥητῶς, ὅτι ἀνάγκης οὐσας δεῖ τοῦτο γινέσθαι. ἴσως δὲ ἐν καιρῷ
 τῷ προσήκοντι μετὰ ἀγάπης ἐρωτήσομεν περὶ τῆς ἀνάγκης, πῶς
 καὶ πότε ἐγένετο· περὶ δὲ τῆς ἐξουσίας τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας εἰ-
 χόμεν πολλὰ λέγειν, εἰ μὴ ἦν ἄλλο ἡμῖν τὸ προκείμενον· εἰδότες
 μὲν καὶ τὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας δίκαια καὶ πρωτεῖα, οὐδὲν
 δὲ ἥττον εἰδότες καὶ μέχρι πόσου αὐτῇ τὰ πρωτεῖα· ὅμως δὲ εἰ-
 δέναι βουλούμεθα τὴν αἰδοσιμότητα ὑμῶν, ὅτι ταύτην ἡμῖς τὴν
 ἔδυαν ἀπὸ πάσης ἀφαιροῦμεν ἐκκλησίας τε καὶ συνόδου, καὶ αὐτῆς
 τῆς οἰκουμενικῆς, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ μόνης τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας.
 ἐπιθεὶς οὖν κἀν ὅποια ἰσχὺς ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία, ἥττον ὅμως
 ἰσχύος οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ τῆς καθόλου ἐκκλησίας, ἡμεῖς δὲ
 ἀπὸ πάσης ἐκκλησίας τοῦτο ἀφαιροῦμεν, πολλῷ γε μᾶλλον ἀπὸ
 τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας τοῦτ' ἀφαιρήσομεν. ἀφαιροῦμεν δὲ οὐκ
 ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ νομίζομεν τοῦτο τοῖς ὅροις τῶν πατέρων κεκα-
 λύεσθαι. ταῦτα μὲν εἴρηται πρὸς τὰ παρὰ τῆς ὑμῶν αἰδοσιμότητος
 ἡρημένα, καὶ εἴρηται λόγου χάριν· οὐδὲ γὰρ ἰσχυρίζομεθα ἐν
 τούτῳ, οὐδὲν ἐντεῦθεν ἐπιχειροῦμεν δεῖξαι τὸ προκείμενον ἡμῖν πρό-
 βλημα, εἰ μὴ ὅσα τούτων πρὸς αὐτὸ συντελοῦντα, καὶ τοῦδε τοῦ
 προβλήματος συστατικά. εἰ δοκεῖ οὖν ὑμῖν, ἐγγύτερον ἔλθωμεν τοῦ
 φράγματος καὶ σκεψάμεθα, τί δικαίᾳ τοῖς πατράσι κοινῶς, ἵνα
 ποτὲ δυναθῇμεν καὶ εἰς τι συμπέρασμα καταγῆται. ἡμεῖς γὰρ
 λέγομεν, ὅτι οἱ ὅροι τῶν ἁγίων πατέρων πρὸς πᾶσαν καὶ ὁποιοῦν
 ἐκλύουσιν φέρουσι· καὶ ὅτε ἐκεῖνοι λέγουσιν, ὅτι οὕτε δεῖ προστιθέναι,
 οὔτε ἀφαιρεῖν, οὔτ' ἄλλο τι ποιεῖν, καὶ περὶ συλλαβῆς τὸν λόγον
 ἐκεῖνοι ποιοῦνται καὶ λέξιν· τούτου ποιοῦμεθα μέγα μαρτύριον
 ἐν ἔργῳ ἐκείνων. λοιπὸν ἐρωτῶμεν ὑμᾶς, εἰ διορισμοὶ αὗτοι καὶ τὰ
 κωλύματα πρὸς τὸ τῆς πίστεως σύμβολον φέρουσιν, ἢ πρὸς ἄλλο
 τι ἐξωτερικόν; καὶ ζητοῦμεν, ἀποκρίσθαι πρὸς τοῦτο ἡμῖν.

Τούτων οὕτως παρὰ τοῦ Νικαίας εἰρημένων, ἐκεῖνοι περὶ τὸν
 Πέπαν γινόμενοι, αἱ ἐκκλησιάζονται ἅμα τοῖς καρδινάλιοις πᾶσι καὶ

ἑτέροις τισὶ, καὶ ἐφ' ἱκανὸν συνδιασκεψάμενοι ἐκάθισαν· καὶ δέον ὃν ἀπολογήσασθαι πρὸς ἕπος εἰς τὰ παρὰ τοῦ Νικαίας εἰρημίνα, ὁμῶς περὶ τούτου μὲν οὐδὲν ἀπικρίναντο· μόλις δ' ἰσχυρὸς ὁ Κολοσσένσις·* τὸν λόγον ἀναλαβὼν, τὰς μὲν κατὰ πειρὸν προσφύρους ἀπολογίας οὐ δίδωκεν· οὐδὲ γὰρ ἠνέχθη εὐλόγων πρὸς ταῦτα, ὥς οἶμαι, ἀπολογιῶν καὶ προφάσεων· ἤρξατο δ' ὁμῶς λέγων ἐν περιτολογίαις ἐπὶ τοσοῦτον, ὥς καταναλωθῆναι τὴν προσήκουσαν καὶ τιταγμένην ἄρην. διολισθήσας γὰρ οἷον ἐπιτηδεύς καὶ ἐκστάς καθάπερ τοῦ προκειμένου, ἐνέπεισεν εἰς ἕτερα, καὶ μάλιστα εἰς τὸ δυνύειν δεῖν καὶ συνιστᾶν ὅτι ἡ δόξα αὕτη, ἡ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λήγουσα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται, ἔστιν ἀναγκαία καὶ ἀληθής, καὶ ἐπὶ τούτῳ παρήγαγε ῥήματα καὶ μαρτυρίας τινάς, ἐξηγούμενος ταύτας καθὼς ἤθελεν, εἰς σύστασιν δῆθ' ἐν ἑλίην. ἡμεῖς δὲ γράφειν ἀρχάμενοι, ἐπειδὴ συνιδόμεν ἕξ πάντῃ τοῦ προκειμένου ταῦτα φέρειν, παρήκαμεν· καὶ μάλιστα ὅτι οὐδ' ἀπολογήσασθαι τοὺς ἡμετέρους ἐπὶ τούτοις φροντὶς ἦν. διὸ οὐδὲ τῷ παρόντι ἐγγράψαν ὑπομνήματι, ὥσπερ καὶ ἄλλα τινα τῶν μὴ πάντῃ ἀναγκαίων· καὶ οὕτως ἐλύθη ἡ σύνοδος. ἐν δὲ τῇ ἐξῆς συνελίσει Ἰωάννης ὁ Φορολιβένσις ἐπίσκοπος ἐγγράφως ἔλεγεν οὕτω ταῦτα.

Νομιθείου μὲν δὲ οὕτως τῇ σαββάτῳ ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΤΣΙΣ Ι.

ἸΩ. Ὁ ΦΟΡΟΛΙΒ. Μετὰ τῆς εὐλογίας τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς, ἤλθομεν πρὸς ὑμᾶς ἀπολογησόμενοι εἰς ἕπερ ὑμεῖς, αἰδέσιμώτατοι πατέρες, ἐξέθεσθε πρὸς ἡμᾶς. πρῶτον περὶ τριῶν τιμῶν ἅπερ ὑμεῖς ἐν εἰδὲ προσιμίων εἰρήκατε, διὰ βραχίων ποιήσομαι μνησίαν. ἠκούσαμεν ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ὑμετέρας λειτουργίας, μὴ οφείλειν ἡμᾶς περὶ τούτου ἢ γυμνάζεσθαι ἢ φιλονικεῖν πρὸς ἀλλήλους, ἵνα τὸ ἐν μέρος νικήσῃ τὸ ἕτερον, ἢ τὸ ἄλλο μέρος ὥς ἂν ἐξῇ τὴν νίκην, ἀλλὰ μόνον σπουδάσωμεν πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἀκραιφνῇ εὐρεσιν, καὶ ἵνα εἰς τὸ μέσον ἄξωμεν ταύτην. ὃ δὲ καὶ ἀποδεδιχόμεθα, καὶ πάσῃ σπουδῇ τῷ τοιούτῳ ἐπόμεθα. καὶ γὰρ καθὼς φησιν ὁ μακάριος Ἰερώνυμος ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ

Οὐδέποτε πλανᾶται ὁ ἀκολουθῶν τῇ ἀληθείᾳ, μᾶλλον μὲν οὖν τῇ ἀληθείᾳ ταύτῃ, καὶ τῆς ἡμετέρας πίστεως ἀληθείᾳ, ἢ τοὺς ἀνθρώπους [πρὸς ἀλλήλους πολὺ διστωῶτας καὶ χῶρᾳ καὶ διαλίκετῳ καὶ ἡθισιν ἐτοιμότατα πρὸς τὸ συνάγισθαι παρασκευάζει. καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ μέγας Διονύσιος ἐτράνωσε λέγων ἐν τῇ περὶ θείων ὀνομάτων βίβλῳ· Ἡ ἐπιστήμη, ἡ θεία πίστις ἐστὶν ἐνικὸς τῶν πιστευόντων θυμέλιος, τοὺς αὐτοὺς καθιδρύων ἐν ἀληθείᾳ καὶ συνάγων· ἡ αὕτῃ ἐπιστήμη συνάγει τοὺς γινώσκοντας καὶ τοὺς γνωσκομένους. Τοιγαροῦν εἰπερ ἐφίμεθα τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ ἐνώσεως ταύτης ἐφικέσθαι, περὶ τοῦτο σπουδάζωμεν καὶ ἐπιμελησώμεθα, ὥς ἂν μεταξὺ ἡμῶν πραγματικῶς καὶ σπουδαίως περὶ ἐκείνης φροντίσωμεν. δεῖ οὖν πρῶτον, ἵνα τοῖς νοήμασι τῶν καρδιῶν ἡμῶν πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ὁμονοήσωμεν. δεύτερον ἐρρήθῃ παρ' ἡμῶν, ὅτι ὁ μέλλομεν μεταχειρίσασθαι, καὶ τῆς προκειμένης ὕλης τὴν ἐπιείκειαν καὶ ἀνοχὴν καὶ ταπεινοφροσύνην φυλάττωμεν, ἵνα διὰ πάντων τηρῶμεν τὴν τῶν ψυχῶν ἐπιείκειαν. τοῦτο οὖν μεγίστην εὐφροσύνην ἐν τῇ ψυχῇ μου εἰσήγαγεν, ἐπειδὴ δύναμαι μετὰ τοῦ προφῆτου εἰπεῖν· * Ἐδῶκα εὐφροσύνην εἰς τὴν καρδίαν μου. * καὶ γὰρ * Ψαλμ. 4, 7 ὡς ὁ μακάριος Παῦλος ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς Τιμόθειον ἐπιστολῇ φησὶ· Τὸν δοῦλον τοῦ κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι καὶ ἐρίζειν, ἀλλ' ἥπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδασκτικόν, καὶ τὰ λοιπά. * τρίτον εἰρήκατε· * Τιμ. β. 2, 2 ὑπερ εὐφραίνει ἑμαυτὸν, καὶ τηρῆσαι βούλομαι· δίκαιον γὰρ ἔστι καὶ εὐλογον· ἵνα αἱ προτάσεις καὶ αἱ ἀποκρίσεις καὶ οἱ λόγοι διὰ βραχείων λέγοντο· ἐπειδὴ καὶ ἡ συντομία τῶ νῦν καταλαμβάνεται, καὶ δραστικώτερον ἐν τῇ μνήμῃ παραπέμπεται· καὶ τοῦτο ἀρέσκει πᾶσιν. οὐ μὲν πρέπει τοὺς ῥηθσομένους λόγους ἢ ἀσαφεῖς εἶναι, ἢ μὴ παρασκευασμένους πρὸς τὴν σύνεσιν τῆς ψυχῆς, ὥς ἀντὶ τὸ ἄτοπον συμβῇ ἐκεῖνο· Σύντομος εἶναι κοπιῶν ἀσαφὴς γίνομαι. παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ὦ πατέρες, ἵνα μὴ ἀπαιτήσητε ἐξ ἑμοῦ δύο τιנὰ, ἃ πρὸς ἀλλήλα εἰσιν ἀδύνατα, ἵνα καὶ σύντομος ὦ ἀπολογήσασθαι, καὶ εἰς πάντα τὰ εἰρημένα ἱκανὸν ἀποδοῦναι λόγον. ἀπολογήσομαι δὲ πρὸς τὰ καιριώτερα, καὶ ἔφομαι τῇ τάξει τοῦ παρ' ἑμοῦ * πρωτεθέντος λόγου. Ὑμεῖς ἐξέθεσθε πάντας τοὺς λόγους ὑμῶν καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ νομβρίου καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ· ἐν ἡμέρᾳ ἢ ἀπολογίᾳ δεκοσῇ εὐλόγῳ δεχόμεθα τινα, τινα δὲ ἀρνούμεθα.

* Ψαλμ. 4, 7

* Τιμ. β. 2, 2

* ἵσως· προ
ἑμοῦ.

εὐλόγους δὲ καὶ δικαίας τὰς αἰτίας τῆς ἀρνήσεως ἐν τῷ μέσῳ παραθίντες, τινὰ διασαφηνίσομεν, πρὸς τινὰ δὲ οὐκ ἀποδώσομεν πεπλατυσμένῃ ὁμιλίαν, ἀλλὰ κεφαλαιωδῶς τρόπον τινὰ περὶ πάντων ἐροῦμεν. ἀλλ' οὐδὲ ἀμφιβάλλω, ὅτι καὶ ὑμεῖς, ὦ πατέρες, τοῦτο εὐλόγως καὶ δικαίως ὀφείλον κρινεῖτε γνωσθαι. ἐπόμενος δὲ τῇ τάξει τῶν ὑμετέρων λόγων, ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπολογησόμεαι πρὸς ἕξ τινὰ κεφάλαια καθολικά. τὸ μὲν οὖν προεμίον ἀφορᾷ πρὸς ὑμᾶς, ὅτι πάντων ἀκροασάμενοι μετὰ ἀγάπης, καὶ τὰ ἐξῆς ὅσον πρὸς τὸ μέρος τοῦτο, οὐ δοκεῖ ἡμῖν τι ἀποκριθῆναι δεῖν· καλῶς γὰρ καὶ ἀρίστως τετηρήκατε τὴν τῶν προεμίῶν τάξιν. ἔπεται τὸ δεύτερον, δηλονότι ἡ ἀρχὴ τῆς ὑμετέρας ἀμφισβητήσεως, ταύτην τὴν μερίδα τό· Ἐκ τοῦ Υἱοῦ εἶναι προσθήκην ἐκ τῶν ἔξωθεν, καὶ εὐλόγως καὶ ἰσομένως κεικωλυμένην. φανερὸν γάρ οὕτω κατὰ τὸ γράμμα, ὅτι εἰ καὶ ἦν ἀληθές, οὐκ ἔξεστο ὁμῶς προστεθῆναι· ἐπειδὴ πολλῶν ἀναπτύξεων καὶ ἀναγκαίων γεγονυῖων, οὐκ ἐτέθησαν αὗται ἐν τῷ συμβόλῳ, ὥς μὴ ἐξὸν τοῦτο γενέσθαι. μετὰ ταῦτα μετὰ παρένθεσιν πολλῶν λόγων, ἅτινα κεφαλαιωδῶς εἵπατε, συλλαμβάνω, ὅτι οὕτω συνεπεράνατε· ὥστε ἐπειδὴ ἡ προσθήκη κεικωλυμένη τυγχάνει, καὶ τοῦτο ἀπεδείχθη προσθήκη, καὶ τοῦτο κεικώλνυται, οἷς τισιν ἐξ ἁπαντος βουλόμεθα ποιήσασθαι ἀπολογία, ἵνα μὴ φανῶμεν τῶν ἡμετέρων ἀμελεῖν. λέγω, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ παρενθέσει τῶν λόγων, ὑμεῖς ἐμνήσθητε τῶν εἰρημένων παρὰ τοῦ Ῥόδου, καὶ βούλειτε ἀποκριθῆναι πρὸς τὰ ποιοῦντα πρὸς τὸ προκείμενον, τὰ δ' ἄλλα ἐν ἄλλῳ καιρῷ ταμνύσασθαι· καὶ λέγετε, ὅτι οὗτος ἐχρήσατο συλλογισμῷ, καθὼς ἐστὶν ἀληθές· καὶ λέγετε ποιήσασθαι λόγον περὶ τῆς ἐλάττονος τῶν προτάσεων, καὶ πρὸς ἐκεῖνα ἀπολογησασθαι οἷς τισιν οὗτος ἐχρήσατο πρὸς κατασκευὴν καὶ τυποῦναι τὸν συλλογισμόν οὕτως· Πᾶσα προσθήκη ἔξωθεν, ἡ δ' ἀνάπτυξις οὐκ ἐκ τῶν ἔξωθεν, ἄρα ἡ ἀνάπτυξις οὐκ ἐστὶ προσθήκη. τοῦτο τὸ μέρος ὅλον παραλείβομεν, καὶ γὰρ οὗτος ὁ Ῥόδου ἐξοχώτατος διδάσκαλος καὶ βαθεύς θεολόγος ἐστὶ, καὶ ἀρίστως ἐπεχείρησε πρὸς ταῦτα· καὶ πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ὑμετέρας ἀμφισβητήσεως, ἥτις ἐστὶν ἡ μερίς ἐκείνη· Ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὥς εἰη προσθήκη, καὶ κεικωλυμένη, τοῦτο φανερώς ἀντιλέγομεν, ἀρνούμενοι ταύτην εἶναι κυρίως καὶ ἀληθῶς προσθήκην·

ἀρνούμενοι ἔτι ταύτην εἶναι κεκλυμένην· καὶ ταῦτα βουλόμεθα
 διασαφῆσαι διὰ ῥητῶν τῶν ἁγίων, καὶ δι' εὐλόγων διασαφῆσαι
 ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἔστι κυρίως καὶ ἁπλῶς προσθήκη, φαίνεται καὶ
 ἀπὸ τῆς ἕξως τῆς δυνάμει περιοχῆς τῆς νέας διαθήκης ἐν αὐτῇ
 τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ, καὶ ἀπὸ τῆς συνυφασμένης διαδοχῆς ἐν τῇ
 ἐκθέσει τῶν ἁρθρων τῆς πίστεως. περὶ τοῦ πρώτου ὁ μακάριος
 Λύγουστίνος φησι κατὰ Φαύστου· Ὁ Χριστὸς οὐκ ἦλθε καταλῦσαι
 τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι· οὐχ ἵνα προστεθῇ ἐν τῷ νόμῳ τὰ λεί-
 ποντα, ἀλλ' ἵνα γίνοντο τὰ ἐγγεγραμμένα· ὅπερ τὰ ῥήματα αὐ-
 τοῦ μαρτυροῦσιν. οὐδὲ γὰρ αὐτὸς εἶπεν· Ἰᾶτα ἐν ἡ μία κεραία οὐ
 μὴ παρβέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν προστεθῶσι τὰ λείποντα, ἀλλὰ
 φησιν· Ἐὰν πάντα γίνηται. * ἐτι ἐν τῇ περὶ τῶν κατηχομένων * Matθ. 5, 18.
 βίβλῳ· Ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ, φησὶν, ἔστιν ἀποκριφὴ τῆς νέας,
 καὶ ἐν τῇ νέᾳ διαθήκῃ φανέρωσις ὑπάρχει τῆς παλαιᾶς. ἐτι ἐν
 ταῖς ζητήμασι τῆς παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης φησὶν· Ἡνίκα λέ-
 γεται ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα
 ὑπὲρ ὀδόντος· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ. * οὐδὲν * Matθ. 5, 21.
 ἄλλο ἠθέλησεν, ἢ ὅπερ ὁ νόμος ἔσχεν ἐν τῇ ἐννοίᾳ. ἢ γὰρ τοῦ νό- 22.
 μου ἔννοια, φησὶν, πρὸς τὴν ἀνθρώπου σωτηρίαν ἀνήκει. καὶ εἰς
 ἐκείνῳ τοῦ Ἰεζεκίηλ· Ὁ τροχὸς ἐν τῷ τροχῷ * ὁ Γρηγόριος πρὸς τὸ * Ἰεζεκ. 4, 16.
 χάμμα φησὶν· Ἡ παλαιὰ διαθήκη ἐν τῇ νέᾳ. ἐτι ὁ αὐτὸς Γρηγό-
 ριος ἐν ἄλλῳ τόπῳ λέγει· Ὅπερ ὁ νόμος κειλεῖ, καὶ οἱ προφῆται
 φυλάττουσι καὶ τὸ εὐαγγέλιον, τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι κηρύττουσιν
 ἐν τῷ κόσμῳ. ὁμοίως ἡ ἐξήγησις τοῦ ῥητοῦ· Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι
 τὸν νόμον*, δηλοῖ σαφῶς, ὅτι τὸ εὐαγγέλιόν ἐστιν ἀνακεφαλαίωσις * Matθ. 5, 17.
 τοῦ παλαιοῦ νόμου. φαίνεται οὖν, ὅτι ἡ ἀνακεφαλαίωσις οὐκ ἔστι
 προσθήκη ἁπλῶς καὶ κυρίως κατὰ τὸν Λύγουστίνον τοσαῦτα μυ-
 πτρίαν φορὰ τῆς νέας διαθήκης, ὅτι περιεκλείετο συνωπτηγμένης
 ἐν τῇ παλαιᾷ, οὐ λέγεται προσθήκη κατὰ τὸν νοῦν· οὐδὲν θαυ-
 μαστὸν, εἰ καὶ τις τούτων ἀνάπτυξις οὐ λέγεται ἁπλῶς καὶ κυ-
 ρίως προσθήκη, δεικνύει κατὰ τὸν νοῦν, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ συν-
 πτυγμένου ἐξέπλωσις. ἐτι φαίνεται τοῦτ' αὐτὸ ἀπὸ τῆς συνυφασμένης
 διαδοχῆς ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἁρθρων τῆς πίστεως. καὶ γὰρ καθῶς
 φησιν ὁ αὐτὸς Λύγουστίνος· Οἱ χρόνοι μετεβλήθησαν, οὐχ ἡ πί-
 στις· ἡ αὐτὴ γὰρ τῶν προαπειλούντων πατέρων, καὶ τῶν ἐπιγενο-

- μένων ἢ πίττις· καὶ γὰρ καὶ οἱ προαπελθόντες καὶ οἱ ἐπιγενόμενοι
 * Ματθ. 21, 9. ἰθὺς· Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου· * ἀλλ' ὅμως ἐν
 τοῖς ἄρθροις γέγονέ τις διαδοχή, τοῦ συνεπτυγμένου ἀνάπτυξις
 καὶ τοῦ ἀρίστου διορισμός· ὅθεν περὶ τὴν πίστιν τῆς ἡμετέρας
 ἀνακτήσεως μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς λοιποῖς τοῖς πρὸ τῶν χρόνων γεγε-
 νόσι τοῦ Ἀβραάμ γέγονε τοῦ συνεπτυγμένου ἀνάπτυξις· ἰβρίθῃ
 γὰρ αὐτῷ τῷ Ἀβραάμ ἐν τῇ Γενέσει ἐν τῷ εἰκοστῷ δευτέρῳ τι-
 * Γεν. 22, 18. φαλαίῳ· Ἐν τῷ σπέρματί σου ἐκυλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη·
 ἔτι μείζων ἐστὶν ἀνάπτυξις, ἢν ὁ Ἡσαΐας ἐν τῷ ἑβδόμῳ φωνῇ
 * Ἡσ. 7, 14. Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἔξει ἐν γαστρὶ καὶ τέξεται, * καὶ τὰ λοιπὰ, ἐπὶ
 μείζων διὰ τοῦ ἀγγέλου μετὰ ταῦτα τῇ παρθένῳ ζητούσῃ τῇ
 τρέπον ἀνάπτυξις γέγονε· Πνεῦμα ἅγιον, φωνῇ, ἐπιλείπεται ἐν
 * Λουκ. 1, 35. σέ, * οὕτω γέγονε καὶ περὶ τοῦ ἄρθρου τοῦ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
 ματος, ὁ πρότερον μὲν ὁμολόγει ἡ ἐκκλησία τῷ καιρῷ τῶν ἀπο-
 στόλων· Πιστεύω εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὁ δὲ μετὰ ταῦτα ἐκ-
 κλησία ἐν τῇ συνόδῳ εἰρήκει· Τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, οὐκ
 ἦν νέου ἄρθρου προσθήκη, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ τρανοτέρᾳ ἀνάπτυξις·
 οὕτω δὲ ἦν καὶ μετὰ ταῦτα ἀνεπτύχθη· Καὶ ἐκ τοῦ Τίτου, οὐ γέ-
 γονε περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος νέου ἄρθρου προσθήκη, ἀλλὰ τοῦ
 αὐτοῦ ἄρθρου μᾶλλον ὠρισμένη ἀνάπτυξις, ἀρνούμεθα δὲ παντάπασιν
 τὴν τοιαύτην προσθήκην εἶναι κεκωλυμένην, καὶ γὰρ ὡς ἄριστα διηρώ-
 ὁ κύριος Βοναβεντούρας ὁ ἄριστος θεολόγος, τριπλῇ ἐν ταῖς γρα-
 φαῖς εὐρίσκεται ἡ προσθήκη· μία ἐν ἣ τὸ προστεθὲν ἐστὶν ἐναντίον
 ἑτέρᾳ ἐν ἣ τὸ προστεθὲν ἐστὶν ἕτερον· ἑτέρα ἐν ἣ τὸ προστεθὲν
 ἐστὶ σύμφανον, ἐκείνη ἐν ἣ τὸ προστεθὲν ἐστὶν ἐναντίον τοῦ ἐν ἣ
 προστίθεται, ἔστι προσθήκη πλάνης καὶ τῶν αἰρετικῶν ὡς ἂν
 τις ἔλεγεν ἐν τοῖς θείοις τὸν Πατέρα γεννητὸν, τὸν Υἱὸν ἀγεννητὸν
 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρ' οὐδενὸς ἐκπορευόμενον, ἔστι δὲ ἡ ἑτέρα
 προσθήκη, ἐν ἣ τὸ προστεθὲν εἰ καὶ οὐκ ἐστὶν ἐναντίον ἐν ἣ προ-
 στίθεται, ἔστιν ὅμως διάφορον, καὶ αὕτη ἡ προσθήκη ἐστὶ τῷ
 προπετῶν, ὅτι προπετείας καὶ αὐθαδείας ἐστὶν, ἐν ταῖς ἀληθείαις
 τῆς πίστεως καὶ τῆς ἱερᾶς γραφῆς διάφορόν τι λέγειν· ὡς ἂν
 τις λέγοι τὸν Πατέρα γεωμέτρην, τὸν Υἱὸν ἀστράνομον, καὶ τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀριθμητικόν, εἰ γὰρ καὶ τὰ μέγιστα οὕτως
 λέγω τις οὐ πολλὰ τῆς ἀληθείας ἀφίσταται, ὅτος ἐκείνων ἐκ-

ου παντοδυνάμου καὶ πάντα εἰδότης, ὅμως ἐπειδὴ ὁ τρόπος οὗτος
 ὡς λέγειν πολὺ ἀφίσταται τοῦ τρόπου τῶν ἁγίων καὶ τῆς γρα-
 ς, διὰ τοῦτο αἱ τοιαῦται διάφοροι καὶνότητες τῇ προσηγορίᾳ ἀνα-
 φέρονται. ἐκεῖνη δὲ ἡ προσθήκη, ἐν ἣ τὸ προστεθὲν οὐκ ἔστιν
 ἐντίον, οὐχ ἕτερον, ἀλλὰ τούτῳ σύμφωνον ὅσον προστίθεται, ὡς ἂν
 λέγοιμι ἐν τοῖς θείοις τὸν Πατέρα παντοκράτορα, αἰώνιον, τὸν
 ὁμοούσιον, συνόμιον, * τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευόμενον, πνεό-
 νον· αὕτη ἡ προσθήκη ἐστὶ τῶν εὐσεβῶν, τῶν καθολικῶν τῆς
 τῆς γὰρ ἐστὶ διδασκῆς, ἐπειδὴ τὸ συνεπυγμένως ὃν ἀναπτύσ-
 σαι ἐκεῖνα δὲ αἱ προεισαχθεῖσαι δύο προσθήκαι, δηλονότι ὅπου
 προστεθὲν ἐστὶν ἐναντίον ἢ ἕτερον, ἐκ παντὸς κωλύονται ὑπὸ
 ρυτᾶτης ποιῆς ἀπειλήν. ὅθεν ἡ Ἀποκάλυψις ἐν τῇ τελευταίᾳ
 ὡς τις ἐπιτιθῇ πρὸς ταῦτα, ἐπιθήσει ὁ Θεὸς ἐπ' αὐτὸν τὰς πλη-
 ραὶς γραμμὰς ἐν βιβλίῳ τούτῳ. * ἀλλ' ἡ προσθήκη ἐκεῖνη,
 ἥ τὸ προστεθὲν ἐστὶ σύμφωνον καὶ ἁρμόζον, οὐ κωλύεται ἐν ταῖς
 παλαιαῖς, μᾶλλον μὲν οὖν ἐκαινέται, καὶ ἐσηγῆται ταύτῃ γέρας
 ἐκ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν. ὅθεν ὁ διδάσκαλος τῶν ἀποφάσεων ἐν
 νομοῖς φησὶ.*

* Ἰωάν. συνα-
 νιον.

* Ἀποκ. 22, 18.

* Λέγει τιναί.

* Λουκ. 10, 35.

Καὶ ὁ, τι ἂν προσδωανήσης, ἐγὼ ἐν τῇ ἐναντέρχουσά μοι,
 πωδέσω σοι. * νῦν πρὸς τὸ ἡμέτερον προκείμενον λέγω, ὅτι ἐν ταύτῃ
 ἡ ῥηματικὴ προσθήκη οὔτε ἐναντίον προστεθῆ, οὔτε ἕτερον· καὶ
 ἐκ τοῦτο οὐκ ἔστι κωλυμένη, μᾶλλον μὲν οὖν τό· Ἐκ τοῦ Υἱοῦ,
 ἁρμόζον· ὅθεν οἱ ἀπόστολοι λέγοντες·
 ὡς πνεῦμα εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰς τὴν ἁγίαν καθολικὴν ἐκκλη-
 σίαν, φαίνεται ὅτι οὐκ ἐποίησαν ἀνεπυγμένως μνείαν, οὔτε περὶ
 τῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύσεως, οὔτε τῆς ἐκ τοῦ Υἱοῦ· ἀλλὰ μετὰ
 ταῦτα οἱ ἅγιοι πατέρες ἀπαντῶντες ταῖς πλάναις καὶ τοῖς σκο-
 λιαῖς δόγμασι τῶν αἰρετικῶν, διετράνωσαν αὐτοῦ τὴν ἐκπορεύσιν
 ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς σύμφωνον δῆξαν τῇ πίστει τῶν ἀποστόλων
 ἐν τῇ ἐαυτῶν ὁμολογίᾳ, ἐν τῇ συμβόλῳ τούτῳ αὐτὸ προσθέντες.
 ὡς ἐπομένως καὶ οἱ ἄλλοι ἐπικρινόμενοι πατέρες τὴν ἐκπορεύσιν
 ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἔτε σύμφωνον τῇ πίστει καὶ τῇ ὁμολογίᾳ
 τῶν πατέρων, ἐν τῇ συμβόλῳ καθολικῇ καὶ ἁρίστα διετράνωσαν.
 ἐκταῦτα οὐκ ἐκτείνω ἑμαυτὸν εἰς τὸ διασαφῆσαι, ὡς αὕτη ἡ ἀνά-
 πτης τό· Ἐκ τοῦ Υἱοῦ, σύμφωνος εἶη καὶ ἁρμόζουσα τῇ πίστει

καὶ ὁμολογίᾳ, καὶ ἐν τῇ συμβόλῃ τῶν πατέρων, ἵνα μὴ λέγητέ μοι ἕξω τοῦ προκειμένου λόγαν· ἀλλ' ἐπειδὴν θελήσῃτε, ἑτοιμός εἰμι· καὶ ἥδη κατωτέρω ἐσημειώσαμεν, ἵνα περ θελήσῃτε, πρὸ τοῦ ἀναχωρῆσαι ἡμᾶς ἐνθένδε ἐξαπολώσω, οὐ λίαν βαθείως ταύτην τὴν ὕλην εἰσερχόμενος. οὕτω δὴλον γενήσεται τῇ τὴν ἀλάθειαν ὁρᾶν βουλομένῃ, ὅτι ἡ ἐκθεσις αὕτη εἶπεν ἀνάπτυξις τὸ· Ἐκ τοῦ Υἱοῦ, οὐκ ἔστι προσθήκη, ἀλλ' ἀνάπτυξις καὶ οὐδὲν τρόπον κεκάλυται. καὶ ταῦτα κατὰ τὸ παρὸν ἀρκεῖται πρὸς ἀπολογίαν τῆς δευτέρας ἐκείνης μερίδος τοῦ ὑμετέρου προβλήματος, ὅπου ἐστὶν ἡ ἀρχὴ τῆς ὑμετέρας ἀμφισβητήσεως. ἴσεται τὸ τρίτον, ἡ ῥίζα καὶ ὁ θυμέλιος τῆς ἀμφισβητήσεως ἐκείνης, ἐν ᾗ λέγεται παντάπασιν διαφωνοῦντες, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον ἐξῆν προσθεῖναι μήτε συλλαβὴν μήτε λέξιν μήτε ῥῆμα. ἄρχεται δὲ ἡ μερὶς αὕτη, ὅπου ὑμεῖς ἀπαρίθμηϊτε διὰ βραχίων τέσσαρα, ἣν ἀπαρίθμησιν κατὰ τὸ παρὸν παραλείψω. ἔρχομαι δὲ εἰς αὐτὸν τὸν θυμέλιον, περὶ ὃν τέτταρα ταῦτα τιθέντες· πρῶτον τὴν κίνησιν τῶν πατέρων, δεύτερον ἵνα λόγον, τρίτον βεβαιῶν, δηλονότι τοῦ μακαρίου Κυρίλλου, τέταρτον ἐκ τοῦ εἰκότος ἐπιχειρεῖτε. πρῶτον τὴν κίνησιν τῶν πατέρων, ὡς ἂν ἡ τοιαύτη ἀπολύσις ἐπίσημος γίνηται, λέγετε γεγονέναι, ὡς ἂν ἀφέλῃσιν ἀπὸ τῶν πιστῶν τὴν ἄδειαν οὐκ ἀφελίμον οὔσαν, μᾶλλον μὲν οὖν ἐπιβεβαιῶν. ἀλλὰ πρῶτον περὶ τὴν τοιαύτην ἄδειαν λέγεται τι, ὅπερ οὐ δοκεῖ ἀληθὲς, σωζομένης τῆς ὑμετέρας τιμῆς. λέγετε γάρ· Ἐξῆν ἀπ' ἀρχῆς τῆς θρησκείας καὶ τῆς πίστεως ἀναπτύσσειν μόνον, ἐκτιθέσθαι, ἐξηγεῖσθαι τὰ συνεπτυγμένως περιεχόμενα τῇ ἱερᾷ γραφῇ· καὶ τοῦτο μόνον ἐξῆν τοῖς ἀρχαίοις ἐκείνοις μόνοις πατράσι ποιεῖν, καὶ χρῆσθαι ὡς ἐβούλοντο· καίνας τῆς ἀναπτύξεως ἐξῆν τιθέναι ἐν τῇ συμβόλῃ καὶ πανταχοῦ, πλὴν ἐν τῇ κειμένῃ τῆς ἱερᾶς γραφῆς μετὰ ταῦτα, ὅτι μέρος ἐκωλύθη τῆς τοιαύτης ἀδείας, μέρος δὲ κατελείφθη, δηλονότι διασαφηνίζειν, ἐξαπολῶν, ἐκτιθέσθαι ἐκεῖνα τὰ συνεπτυγμένως ἐν τῇ ἱερᾷ γραφῇ κείμενα· τοῦτο γὰρ οὐδέποτε ἐκωλύθη, οὔτε εἰς τὸ ἐξῆς κωλυθήσεται. ἐνταῦθα οὐ δοκεῖ μοι τοῦτο ὡς εἰκὸς πιθανὸν εἶναι, δηλονότι ἐξῆν τοῖς πατράσι ποιεῖσθαι τῆς ἀναπτύξεως, καὶ τιθέναι ὡς ἐβούλοντο ἐν τῇ κοινῇ συμβόλῃ τῆς πίστεως, εἰ μὴ συνήθαινον καὶ συνηθοίζοντο ἐν οἰκουμένικαῖς συνόδοις, λέγει γάρ ὁ ἅγιος Θωμᾶς, ὅτι οὐδέποτε γέγονεν ἀνάπτυξις

ἐν τῇ συμβόλῃ, εἰ μὴ ἐν οἰκουμένηῃ συνόδῳ, καὶ λέγει περὶ οὐ-
 τινεσὺν συμβόλου, ὅπῃ ἦν κοινὸν τῆς ἐκκλησίας. τοῦτου προσηλόν-
 τος ἵσχυος τοῖς τίσσασι, ἃ εἶπαι περὶ τοῦ θυμελίου τοῦ ὑμῶ-
 νος προβλήματος. ὡς τὸ πρῶτον ἐστὶ τοῦτο, ὅτι μέχρι τῆς διευ-
 τέρως οἰκουμένης συνόδου ἐξῆν τοῖς πατέρας χρῆσθαι τῇ τοιαύτῃ
 ἀδείᾳ. μετὰ δὲ τὴν διυτέραν, ἐπειδὴ τινες ἐχρήσαντο τῇ ἀδείᾳ
 ταύτῃ ἐπὶ κακῇ τῇ σφιδέρῳ, πάντοτε παραπλάσσοντες τὰ σύμ-
 βολα καὶ σφιδόντες ἐναντία καὶ ἀσβεστῇ δόγματι, ἐπειδὴ εἶδον
 αἱ πατέρες τῆς τρίτης συνόδου, ὅτι ἡ τοιαύτη ἀδεια βλάβην ἐργά-
 ζεται τοῖς πιστοῖς, καὶ οὐ κέρδος, ἐπειδὴ ἐξῆν ἐκάστῳ προσθῆ-
 ναι, ταύτην τὴν ἀδειαν ἀπὸ τῶν πιστῶν ἀφελόν. πρὸς τοῦτο ἀπο-
 λογοῦμεθα, ὅτι ὁμολογουμένως οὐ φαίνεται ἀλυσθῆς, ἐξῆναι ἐκάστῳ
 προσθῆναι ἐν τῇ κοινῇ συμβόλῃ τῆς πίστεως, εἰ μὴ νοῶμεν περὶ
 τῆς ἀδείας, ἣν ἐνοήσαντο τινες καὶ μάλιστα τῶν αἰρετικῶν περὶ
 οὐ ἐκμοζόντως δύναται νοῦσθαι τὸ παλαιόν, ὅτι πάντες χεῖρονες
 τῇ ἀδείᾳ ἐκινῶμεθα. ἔπειτα ἔρα, ὅτι ἀφελόν οἱ πατέρες τὴν τοιαύ-
 ταν ἀδειαν καὶ ἐπισφράγισαν καὶ ἐβεβαίωσαντο μὴ ἐξῆναι τινι
 προσθῆναι τι ἐν τῇ συμβόλῃ. διυτέρως ἔπεται καὶ ἡ πρῶξις, ὅτι
 ὡς οὐκ ἐξῆν προσθῆναι, οὐδεμία δύναται προσεκηχθῆναι τοῖς
 πιστοῖς ζημία, ὁμολογοῦσι τὴν πίστιν τῶν πατέρων, καὶ οὐδὲς ἐγ-
 καλῶσι ἀτίλειαν αἰτίας, εἰ μὴ τίς εἴη μαινόμενος, ἀλλὰ λαφροί-
 σαι αἰτίας ἐκάστῳ προσθῆναι, δύνατον ἐνταῦθα τοῖς πιστοῖς βλά-
 βην γενέσθαι καὶ διὰ τὴν ἐναλλαγὴν τῶν λέξεων δυνατὸν ἐστὶ τῇ
 ἐκκλησίᾳ πᾶσι γενέσθαι ἡμεῖς δὲ λέγομεν, μετ' ὑπομονῆς, χα-
 λῶσαν τὸν λόγον τοῦτον. ὅπῃ ἀποδείξομεν καλῶς ἐν ἰδίῳ τόπῳ.
 ἔσται τρίτον, τὸ ῥητὸν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, καὶ τὸ τέταρτον ἀπὸ
 τοῦ εἰκότος. ἀλλ' ἐπειδὴ πάντα εὐχερῶς λύνονται κλασθέντες τοῦ
 θυμελίου, ἐρχόμεθα πρὸς αὐτὸ τοῦτο. ὅθιν ῥητῶς λέγομεν, ὅτι
 ἐπειδὴ ἀφερᾶν δι' ἑαυτὸν πρὸς τὸν μυελὸν ἢ τὸν φλοιὸν καὶ πρὸς
 τὸ ἀρχαῖον νοῦν τοῦ νομοθέτου ἢ τὴν δεκτικαὶμονίαν τῶν λέξεων
 ἐ τοῦ γράμματος, καὶ ἡ κώλυσις ἔρα ἐκινήσῃ τις κόμος καὶ ἐκ-
 κλισίᾳ, ὅφελαι νοῦσθαι κατὰ τὸν νοῦν ἐκείνων, αἰτίνες τὸν τοιοῦτον
 ἡμεῖς ἐξείδωτο καὶ ἐβεβαίωσαντο. αὐτοὶ δὲ οἱ πατέρες κωλύουσιν
 αὐτοὺς κυρίως καὶ πρώτως τὴν ὁμολογίαν διελονότες τῆς πίστεως τῆς
 πατρίδος καὶ τῆς ἀσφιδούς τῇ πίστει τῶν πατέρων καὶ διὰ τοῦτο

* δηλονότι ἡ προσδήκη ἔκ τοῦ υἱοῦ, στηριχθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας.

* δηλονότι ταῖς λίξισι Σαρκωθῆναι κτλ.

λέγει ὁ Βοναβεντούρας, ὅτι ἡ ἀπίστας, ἡ τρέφεται ἐν τῇ πρώτῃ καλύσει. τῶν πατέρων, οὐχ· ἑαυτὴν ἐκτείνει, εἰ μὴ πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας καὶ πρὸς ἐκείνους τοὺς φθιέροντας, οἵτινες τῇ διανοίᾳ φθείρουσιν σπουδάζουσι, καὶ κακίαν καὶ βέλκλον καὶ ῥυπαρὰν ποιεῖν τὴν πίστιν τῶν πατέρων, καὶ ματαποθεῖν καὶ προστιθέναι λίξιν ἢ ῥητὸν ἢ συλλαβὴν. ἀλλ' ἡ τοιαύτη προσθήκη * οὐ καλύπτει ἐν αὐτοῖς γινεῖσθαι μέχρι τοῦ τέλους τῶν αἰώνων, οὐδὲ καλύπτεται. δόξαται, ὡς ἂν μὴ πάντοτε ἐξῇ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦτο· φεσὶν, ἀνδραγαθῇ τῇ προσκοπῇ συναθροισθῆσθαι, ἔτι καὶ ἀρχηγῇ τῆς ἐκκλησίας ἔχοντι ἐν ἑαυτῇ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ αὐθεντίαν τῆς πάσης ἐκκλησίας· διὰ νομίμους αἰτίας, ὡς τὸ ἀπαντῶν ταῖς πλάναις καὶ ταῖς αἰρέσεσι, καὶ ἀνάπτουσθαι πεισθῆναι μέρος· τινος τοῦ συμβόλου σύμφωνον τῇ πίστει, καὶ ἐν τῇ συμβόλῳ προσθῆναι. τίς δ' ἂν διανοεῖται ἀρροσβατῶν, ὅτι ἀνάγκης ἐπιεικείνης, ὅτι μέγιστον οὐκ οὐκ τὸ Χριστιανῶν πλῆθος τῇ αἰρέσει περὶ τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ ἀνυσταστικῶν, ὅτι καὶ τὸ ἐπὶ τῶν συμβόλων τὰ Ὁμολόγησθαι ἐν βέλκονισμα. ὥστε μὴ δύνασθαι τὴν ἐκκλησίαν ἐκίνο· φεσὶν· σαρτῶν τῶν ψυχῶν, καὶ δύνασθαι προστιθέναι τὴν Θεοτόκον φωνὴν ἐν τῇ συμβόλῳ, ὅπου ἂν ἐκείνη φανίη *, σαρκωθῆναι ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, ἀλλὰ μὴ ὁμολογεῖσθαι ἑαυτὴν, ὅτι οὐδὲν ἰδιάζοντι· προσώπῳ ἢ ἰδιαζούσῃ· ἐκκλησίᾳ τοῦτο ἔχοντι καὶ πρὸς ταῦτα λέγομεν δεῖν ἐναρξασθαι τὴν κάλυψιν, πρὸς ἰδιώτας ἀνδράποους καὶ πρὸς ἐκείνους, οἵτινες σκολεῖς διανοίᾳ τοῦτο ἐπιχειροῦσιν. ὡς δὲ λέγει ὁ Βοναβεντούρας, οὐκ ἂν ὁ γούς τῶν πατέρων ἐκείνων, οἵτινες τὴν τοιαύτην κάλυψιν ἐποίησαν, τοῦ συγγραφεῖς τὸν αἶδον τοῖς ἄλλοις πατέρας τῆς ἐκκλησίας, ὥστε μὴ δύνασθαι ταύτη τῇ ἀδελφῇ χρῆσασθαι, ὅπου τὰς ἐκείνους μᾶλλον φασίως μύλων δὲ λέγει καὶ πλέον ὁ αὐτὸς Βοναβεντούρας, ὅτι τῇ τοιαύτῃ ἐννοίᾳ εἰρήκισαν, φαίνεται ὅτι οὐ καλῶς ἐκινώσαν· καὶ διὰ τοῦτο ἡ διάνοια τῶν οὕτω λεγόντων καὶ φρονούντων περὶ τῶν πατέρων ἐκείνων ἐκείνως, φεσὶν, ὅτι ἐκφραστὴ· ἀλλ' ὅτι οἱ πατέρες ἐκείνοι ὄσχον ἐν τῇ κάλῃ τὴν ὑπὲρ διάνοιαν, ἥτινα προσηλάσαντες, τοῦτα ἀποδοῦναι βουλόμεθα ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἁγίων συνόδων καὶ μέλῳ τῆς τρίτης, καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τῶν πατέρων τῶν κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς γυρομένων. συλλέγονται τῶν ἐπισκόπων

ἐν τῇ Ἐπίσθῃ, καὶ τοῦ Νεστορίου προσκληθέντος καὶ μὴ παρευ-
 νομένου, εἶπον ἐκείνοι κατὰ τὴν κανονικὴν συνήθειαν Ἀναγνωσθέντες
 ἡ ἔκδοσις τῶν ἐν Νικαίᾳ πατέρων, ὡς ἂν τῇ τοιαύτῃ συμβάλλοι-
 μιν τοὺς περὶ πίστεως λόγους· καὶ οἱ μὲν συμφωνοῦντες ἐκείνοις λόγοις
 στερχθῶσιν, οἱ δὲ διαφωνοῦντες ἀποβληθῶσιν. ὅθι φαίνεται, ὅτι
 ὁ τοὺς τῆς συνόδου ἔστιν, ὡς ἂν μὴ καλύπται ἡ πίστις σύμφωνος
 τῶν πατέρων, ἀλλ' ἡ διαφωνοῦσα, καὶ διὰ τοῦτο φαίνεται, πῶς
 σημαίνουσιν ἐκεῖνα τὰ ῥήματα· Μαρτυροῦντες προφέρειν πίστιν
 ἰσχυρὰν παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ ταχθῶσαν, ταυτίσιν διαφωνοῦσαν καὶ
 ἰναντίαν. μετὰ ταῦτα ἀνεγνώσθη τὸ σύμβολον τῶν ἐν Νικαίᾳ
 Πρωτόρων εἰς ἕνα θεόν, καὶ τὰ εἰρησῶντα ἀνεγνώσθη τοῦ Κυ-
 ρίλλου ἡ ἐπιστολὴ πρὸς Νεστόριον, ἐν ᾗ διαλαμβάνει ῥήματα τοῦ
 ἐν Νικαίᾳ συμβόλου καὶ ἐκτίθησι καὶ διασαφῆ, ἀποδείκνυσθαι τὸν
 Χριστὸν θεὸν καὶ ἄνθρωπον ἐν μιᾷ ὑποστάσει γεννηθέντα, οὐκ ἐν
 δυοῖν, ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας· καὶ ἀποδείκνυσθαι εἶναι θεοτόκον,
 προφέρειν μαρτυρίας τῆς ἱερᾶς γραφῆς καὶ διαμαρτύρεται τὸν Νε-
 στόριον, ἵνα τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ κατέχη καὶ φρονῇ ἀναγνω-
 σάμενος τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Κυρίλλου, ἥτις ἀρχεται· Ὡς λέγουσι
 περὶ ἐκείνου, ὁ Κύριλλος γράφων Νεστορίῳ καὶ ἐπικρίκων τὴν ὁρθὴν
 πίστιν ποτὶ Πρωτοφύρεμιν, ὅτι οὐδ' ὅλος εὐρίσκομαι παραβάτης
 τοῦ λόγου τῆς ὁρθῆς πίστεως ἢ τοῦ συμβόλου τοῦ ἐν Νικαίᾳ· καὶ
 ἵπῳ ἵνα εἴπῃ, πότερον ὁρθῶς καὶ ἀληθῶς καὶ συμφώνως τῇ
 ποίᾳ ἐκείνῃ τὰ τοιαῦτα ἔγραψα, ἢ οὐ, ἀπεκρίναντο οἱ πατέρες,
 ὅτι συμφώνως εἶπε, καὶ οὐδεμίαν καινότητα ἢ καινοτομίαν εἰσήζε-
 ῖν ἡρώτησαν συντόμως ὑπὸ τῶν ἐν Νικαίᾳ, ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Κυ-
 ρίλλου ἐξέδιδετο ὡς πλάτος καὶ ἰσαφῆμις· καὶ ὅτι αὕτη ἡ ἐπιστολὴ
 πάλῃ φῶς παρίχει εἰς κατάληψιν τῆς διασαφῆστως τῶν εἰρημίων
 ἐν αὐτῇ τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ ὁμολογουσὶ τε τὰ αὐτὰ φρονεῖν τὴν
 αὐτὴν ἐπιστολὴν μετὰ τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου· μετὰ ταῦτα ἀνα-
 γνώσθη τοῦ Νεστορίου ἡ ἐπιστολὴ πρὸς Κύριλλον, ἐν ᾗ ὁμολογεῖ
 τὴν ἑαίαν Μάρτιαν μὴ εἶναι θεοτόκον, καὶ εἰσάγει τὰ τῆς γραφῆς
 πρὸς τοῦτο, καὶ ὁ Κύριλλος ἠρώτησι τὴν σίνον, εἴπερ συμφωνεῖ τῇ
 πίστι τῶν ἐν Νικαίᾳ πατέρων ἢ ἀναγνωσθῆσα ἐπιστολῇ, ἀπεκρί-
 ναν οἱ πατέρες· Οὐκ ἔστι σύμφωνος, ἀλλ' ἄλλοτριᾳ τῆς ὁρθῆς
 πίστεως καὶ μαχομένη τῇ ἐκτεθεινῇ πίστι καὶ διαφωνοῦσα τῇ

* Καταφλυα-
 ροῦσι μὲν, ὡς
 ἀκούει.

πίστως τοῦ Κυρίλλου καὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ πατέρων, καὶ οὐδ' ἰαυ συμβαίνουσα* ἔτι ὅτι ἰστὶν ἐναντία τῇ πίστει τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ ἀπαδούσα τῇ συνόδῳ, ἐπιβόησεν ἡ σύνοδος· Ἡ ὁρθὴ πίστις ἀνθιματίζηι τὸν Νεστόριον, ὃς ἐπιβοᾷ ἀσεβῆ δόγματα καὶ ἀσεκοπωνίζεν.

Ἐκ τούτων φαίνεται, πατέρες αἰδεσιμώτατοι, τίς ἰστὶν ὁ σκπὸς τῆς αὐνόδου καὶ τῶν πατέρων τῶν θέντων τὴν κώλυσιν, ὥσ μὴ ἐνὶ ἐξῆναι ἀροφέρειν ἐτέραν πίστιν παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ, διλονότι ἐναντίαν ἢ μαχομένην ἢ διαφέρουσαν ἢ ἀλλοτρίαν ἢ ξένῃ ἀπὸ τῆς ἀληθοῦς πίστως· ὅθιν τὸ ῥῆμα σημαίνει διαφορὰν καὶ ἐναντιότητα, οὐχ ἐτέραν ἐκδοσὶν σύμφωνον τῇ ἀληθείᾳ ἐν τῇ πιστει. * τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ὁ Κύριλλος, ὃς τρανότερον καὶ σαφέστερον ἀνέπτυξε καὶ ἐξήπλωσε τὴν πίστιν τῶν ἐν Νικαίᾳ. τοῦτο ἐπιφέρεται τρανότερον ἐν τῇ πίστει, ἣν ἡ τρίτη αὕτη σύνοδος ἔγραψεν πρὸς τοὺς βασιλεῖς, ἀναφέρονσα τὰ πρᾶχθέντα ἐν τῇ συνόδῳ· λέγει δὲ μετὰ τῶν ἄλλων· Τὰς ἐπιστολάς τοῦ Κυρίλλου, εὐροπον συμφωνούσας τῇ δόγματι καὶ νοήματι τῶν πατέρων καὶ οὐδ' ἐν τῷ ἄλλοτρίᾳ τῆς πίστως τῆς παραδοθείσης παρὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ· τὰ δὲ δόγματα τοῦ Νεστορίου εὐροπον μαχομένα τοῖς δόγμασι καὶ τῇ καθολικῇ πίστει.

Μετὰ ταῦτα ἀνεγνώσθη ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Καλλιστίνου πρὸς Νεστόριον, ἥτις ἀρχεται· * Ἀπὸ τινῶν ἡμερῶν, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων φησί· Τίς ποτε οὐκ ἐκρίθη ἄξιος τοῦ ἀναθέματος ἢ προστιθέμενος ἢ ἀφαιρῶν, καὶ γὰρ ἡ πίστις ἡ παραδοθεῖσα παρὰ τῶν ἀποστόλων οὔτε προσθήκῃ οὔτε μείωσιν ἀπαιτεῖ· ἀκίνητος ἐν ταῖς βλάσις ταῖς ἡμετέραις, ὅτι μὴδεὶς προσβάλλει τιμωρίαν τὸν ἀφαιροῦντα καὶ τὸν προστιθέντα.

* Ἐφ' ἡμέρας
τινὰς τῆς ζωῆς
ἡμῶν.

Σημειώσαι καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἐν Ἐφέσῃ συνόδου καὶ κωλυμένον ἦν καὶ ὑπὸ ποινὴν τὸ προστιθέναι ἢ ἀφαιρῆναι· ἔτι καὶ ἐν τῇ συμβόλῃ τῶν ἀποστόλων, καθ' ὃν τρόπον σαφέστερον κατετίρω ὁ Καλλιστίνος ἐκτίθῃσιν, ἀλλὰ ταύτης τῆς κωλύσεως μὴ πρσισταμένης, τῇ συμβόλῃ προστέθηκεν τινα καὶ ἀφαιρέθῃσαν, ἵνα τὸ Κατελθόντα εἰς τὸν ἕδον· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐπιδράττεται τοῦ ἡμῶν, ὁ Καλλιστίνος ἐπιλαμβάνεται τοῦ Νεστορίου, ὅτι ἀφαιρεῖται τοῦ συμβόλου, διλονότι τὴν Θεοτόκος φωνὴν· ἥτις οὐκ ἀνεκφυγ

νης, ἀλλὰ συνπτυγμένως περιέχεται ἐν τῷ ἀποστολικῷ συμβόλῳ. τούτου δὲ λόγος, ὅτι ἢ ἐν Νικαίᾳ καὶ ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ αἱ ἄλλαι σύνοδοι οὐδὲν προσέθεναν ἐν τῇ πίστει ἢ ἀφῆλόν ἱκαν-
 τιον τοῦ ὑγιоῦς νοῦ καὶ κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἔ Νεστόριος οὕ-
 τως, ἐκ τούτων φαίνεται, ὅτι κωλύεται τις, ὅπουσαν κατὰ τοῦ ἀλη-
 θούς νοῦ ἢ κατὰ τῆς ὁρθῆς πίστεως προστίθωσιν ἢ ἀφαιρεῖ· καὶ
 ἀπὸ τούτου λύεται πᾶσα δυσχέρεια, ἣν ὑμεῖς, ὦ πατέρες οἱ τῆς
 ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, κατὰ τῶν Λατίνων εἰσφέρετε. καὶ γὰρ οὐ
 προσέθεσαν τό· Ἐκ τοῦ Υἱοῦ, κατὰ τοῦ συμβόλου τοῦ ἐν Κωνσταν-
 τинуπόλει ἢ κατὰ τῆς ἀληθείας ἢ κατὰ τῆς ὁρθῆς πίστεως· ἐπειδὴ
 ὡπὸν οἱ πατέρες· Τὸ σύμβολον τὸ ἐν Νικαίᾳ καὶ τὸ ἐν Κωνσταν-
 τинуπόλει ταύτῳ ἔστι, καὶ ἀναγνωσθέντος τοῦ ἐνός νοεῖται τὸ ἑτε-
 ρον, καὶ εἰ τοῖς ῥήμασι διαφέρουσιν, ἀλλὰ τῇ ἰννοίᾳ καὶ τῇ ἀλη-
 θείᾳ συμφωνοῦσι. τὸ αὐτὸ λέγομεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι ἀναγνωσθέντος
 ἐκείνου νοεῖται καὶ τοῦτο· καὶ ἔξιστι προσθεῖναι τὸ ῥῆμα τοῦτο,
 ἐπειδὴ οὐ διαφωνεῖ ἀπὸ τῆς ὁρθῆς καὶ ἀληθοῦς πίστεως. ὅτι δὲ
 λέγεται· Κελεύεται τὸ προσθεῖναι, ἀπολογούμεθα, ὅτι ἐν καὶ ταύ-
 τῳ ἔστιν ἐκείνοις, εἰ καὶ διαφέρει τοῖς ῥήμασιν. ἔπεται ἄρα, ὅτι
 οὐκ ἔστι κυρίως προσθήκη, ἀλλ' ἐν καὶ τὸ αὐτὸ, ἢ τῆς ταυτέ-
 ττος ἔκθεσις.

Ἐπάγεται ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Καίσιτίνου· Μετὰ * πολλῶν τῶν
 κεφάλων ἡ καθολικὴ ἐναντιοῦται ἐκκλησία, τὰ σύμβολον τὸ παρα-
 θεθὲν παρὰ τῶν ἀποστόλων ἀφαιρεθῆναι τὰ ῥήματα, ἅτινα τὴν
 σωτηρίαν ἡμῶν καταγγέλλονται, δηλονότι ἡ μακάриа Μαρία Θεο-
 τόκος ἐστίν, ἥτις δυνάμις ἐστίν ἐν τῷ συμβόλῳ τῶν ἀποστόλων. Καὶ
 τοῦτο φαίνεται, ὅτι τοῦ συμβόλου τῶν ἀποστόλων οὐδὲν δεῖ ἀφαι-
 ρεῖν, ἀλλ' ὅμως ἀφῆρθη τό· Κατελθόντα εἰς τὸν ἄδην· ἀλλ' ἐκείνοι
 ὡπὲρ τοῦτο ἀφείλοντο, οὐκ ἠρνοῦντο αὐτὸ, οὐδ' ἐμάχοντο τῇ ἀλη-
 θείᾳ, καθὼς ὁ Νεστόριος λέγει, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ παρθένος Θεοτόκος.

Μετὰ ταῦτα εἰσάγει ὁ Καίσιτίνος ῥητὰ τῆς γραφῆς, ἵνα ἐντός
 δέκα ἡμερῶν ὁ Νεστόριος ἀνακλήσεται καὶ διδάξῃ ὡπὲρ ἡ κα-
 θολικὴ ἐκκλησία κατέχει· ἄλλως δὲ γνώτω ἑαυτὸν, ὅτι ἔσται ἀπό-
 βλετος τῆς ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς. ἡ δυνάμην καὶ ἄλλα εἰσαγα-
 γῶν, ἀλλ' ἐπισπιυδαῖ ὁ ἡμέτερος λόγος πρὸς ἐκείνα, ὡπὲρ κατε-
 κρίθησαν, ἐκπελθεῖν· ἐπαγέλθωμεν δὲ ὅθεν ἐξήλθομεν. * ὅσον πρὸς

* τῶν παρὰ
 σοῦ κηρυττο-
 μένων ὡπὲρ ἡ
 καθολικὴ ἀνω-
 δεῖται ἐκκλη-
 σία, κλαίοντες
 μάλιστα τὰ
 ταῦτα τὰ ῥή-
 ματα παρὰ σοῦ
 ἀπῆρθαι ἀπὸ
 τοῦ συμβόλου
 ἅτινα.

* λείπει τινα.

εὐλόγους δὲ καὶ δικαίαις τὰς αἰτίας τῆς ἀρνήσεως ἐν τῷ μίᾳ πα-
ραθίντες, τινὰ διασαφηνίσομεν, πρὸς τινὰ δὲ οὐκ ἀποδώσομεν πι-
πλατυσμένην ὁμιλίαν, ἀλλὰ κεφαλαιωδῶς τρόπον τινὰ περὶ πάντων
ἱεροῦμεν. ἀλλ' οὐδὲ ἀμφιβάλλω, ὅτι καὶ ὑμεῖς, ὦ πατέρες, τοῦτο
εὐλόγως καὶ δικαίως ὀφείλον κρινεῖτε γενέσθαι. ἐπόμενος δὲ τῇ τά-
ξει τῶν ὑμετέρων λόγων, ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
ἀπολογησόμεαι πρὸς ἕξ τινὰ κεφάλαια καθολικά. τὸ μὲν οὖν προσι-
μιον ἀφορᾷ πρὸς ὑμᾶς, ὅτι πάντων ἀκροασάμενοι μετὰ ἀγάπης,
καὶ τὰ ἐξῆς ὅσον πρὸς τὸ μέρος τοῦτο, οὐ δοκεῖ ἡμῖν τι ἀποκρι-
θῆναι δεῖν· καλῶς γὰρ καὶ ἀρίστως τετηρήκατε τὴν τῶν προσι-
μιων τάξιν. ἔπεται τὸ δεύτερον, δηλονότι ἡ ἀρχὴ τῆς ὑμετέρας
ἀμφισβητήσεως, ταύτην τὴν μερίδα τό· Ἐκ τοῦ Τίου, εἶναι προσθή-
κην ἐκ τῶν ἔξωθεν, καὶ εὐλόγως καὶ ἰσομένως κικωλυμένην. φανερὸν
γὰρ οὕτω κατὰ τὸ γράμμα, ὅτι εἰ καὶ ἦν ἀληθὲς, οὐκ ἔξωθεν
ὁμως προστεθῆναι· ἐπειδὴ πολλῶν ἀναπτύξεων καὶ ἀναγκαίων γι-
γνουσῶν, οὐκ ἐτίθησαν αὗται ἐν τῷ συμβόλῳ, ὡς μὴ ἐξὸν τοῦτο
γενέσθαι. μετὰ ταῦτα μετὰ παρένθεσιν πολλῶν λόγων, ἅτινα κε-
φαλαιωδῶς εἵπατε, συλλαμβάνω, ὅτι οὕτω συνεπεράνατε· ὥστε
ἐπειδὴ ἡ προσθήκη κικωλυμένη τυγχάνει, καὶ τοῦτο ἀπεδείχθη
προσθήκη, καὶ τοῦτο κικάλυται, οἷςτις ἐξ ἁπαντος βουλόμεθα
ποιήσασθαι ἀπολογία, ἵνα μὴ φανῶμεν τῶν ἡμετέρων ἀμειβῶν.
λέγω, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ παρενθέσει τῶν λόγων, ὑμεῖς ἐμνήσθητε
τῶν εἰρημένων παρὰ τοῦ Ῥόδου, καὶ βούλεισθε ἀποκριθῆναι πρὸς
τὰ ποιοῦντα πρὸς τὸ ἀποκείμενον, τὰ δ' ἄλλα ἐν ἄλλῃ καιρῷ τα-
μνύσασθαι καὶ λέγετε, ὅτι οὗτος ἐχρήσατο συλλογισμῷ, καθὼς
ἐστὶν ἀληθές· καὶ λέγετε ποιήσασθαι λόγον περὶ τῆς ἐλάττονος
τῶν προτάσεων, καὶ πρὸς ἐκεῖνα ἀπολογησασθαι οἷςτις οὕτως
ἐχρήσατο πρὸς κατασκευὴν καὶ τυποῦτε τὸν συλλογισμὸν οὕτως·
Πᾶσα προσθήκη ἔξωθεν, ἡ δ' ἀνάπτυξις οὐκ ἐκ τῶν ἔξωθεν,
ἀρα ἡ ἀνάπτυξις οὐκ ἐστὶ προσθήκη. τοῦτο τὸ μέρος ὅλον παρα-
λείβομεν, καὶ γὰρ οὗτος ὁ Ῥόδου ἐξοχώτατος διδάσκαλος καὶ
βαθὺς θεολόγος ἐστὶ, καὶ ἀρίστως ἐπεχείρησε πρὸς ταῦτα· καὶ πρὸς
τὴν ἀρχὴν τῆς ὑμετέρας ἀμφισβητήσεως, ἥτις ἐστὶν ἡ μερὶς ἐκεῖνη·
Ἐκ τοῦ Τίου, ὡς εἶναι προσθήκη, καὶ κικωλυμένη, τοῦτο φανερώς
ἀντιλέγομεν, ἀρνούμενοι ταύτην εἶναι κυρίως καὶ ἀληθῶς προσθήκην·

ἀρνούμενοι ἔτι ταύτην εἶναι κεκαλυμένην· καὶ ταῦτα βουλόμεθα
 διασαφῆσαι διὰ ῥητῶν τῶν ἁγίων, καὶ δι' ἐλόγων διασαφίσαντες
 ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἔστι κυρίως καὶ ἁπλῶς προσθήκη, φαίνεται καὶ
 ἀπὸ τῆς ἑξέως τῆς δυνάμει περιοχῆς τῆς νέας διαθήκης ἐν αὐτῇ
 τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ, καὶ ἀπὸ τῆς συνυφασμένης διαδοχῆς ἐν τῇ
 ἐκθέσει τῶν ἁρθρῶν τῆς πίστεως. περὶ τοῦ πρώτου ὁ μακάριος
 Λύγουστίνος φησι κατὰ Φαύστου· Ὁ Χριστὸς οὐκ ἦλθε καταλῦσαι
 τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι· οὐχ ἵνα προστεθῇ ἐν τῷ νόμῳ τὰ λεί-
 ποντα, ἀλλ' ἵνα γένοιντο τὰ ἐγγεγραμμένα· ὅπερ τὰ ῥήματα αὐ-
 τοῦ μαρτυροῦσιν. οὐδὲ γὰρ αὐτὸς εἶπεν· Ἰῶτα ἐν ἡμῇ κираία οὐ
 μὴ παρίλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν προστεθῶσι τὰ λείποντα, ἀλλὰ
 φησιν· Ἔως ἂν πάντα γένηται. * ἐτι ἐν τῇ περὶ τῶν κατηχομένων
 βίβλῳ· Ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ, φησὶν, ἔστιν ἀποκριφὴ τῆς νέας,
 καὶ ἐν τῇ νέᾳ διαθήκῃ φανέρωσις ὑπάρχει τῆς παλαιᾶς. ἐτι ἐν
 ταῖς ζητήμασι τῆς παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης φησὶν· Ἡνίκα λέ-
 γεται ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὁδόντα
 ὡπλίσθη· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ. * οὐδὲν
 ἄλλο ἠθέλωσω, ἢ ὅπερ ὁ νόμος ἔσχεν ἐν τῇ ἐννοίᾳ. ἡ γὰρ τοῦ νό-
 μου ἔννοια, φησὶν, πρὸς τὴν ἀνθρώπου σωτηρίαν ἀνήκει. καὶ εἰς
 αἰῶνα τοῦ Ἰεζεκιήλ· Ὁ τροχὸς ἐν τῷ τροχῷ, * ὁ Γρηγόριος πρὸς τὸ
 γράμμα φησὶν· Ἡ παλαιὰ διαθήκη ἐν τῇ νέᾳ. ἐτι ὁ αὐτὸς Γρηγό-
 ριος ἐν ἄλλῳ τόπῳ λέγει· Ὅπερ ὁ νόμος κελεύει, καὶ οἱ προφῆται
 φυλάττουσι καὶ τὸ εὐαγγέλιον, τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι κηρύττουσιν
 ἐν τῷ κόσμῳ. ὁμοίως ἡ ἐξήγησις τοῦ ῥητοῦ· Οὐκ ἦλθεν καταλῦσαι
 τὸν νόμον*, ἀλλ' ὁ σαφὲς, ὅτι τὸ εὐαγγέλιόν ἐστιν ἀνακεφαλαιώσις
 τοῦ παλαιοῦ νόμου. φαίνεται οὖν, ὅτι ἡ ἀνακεφαλαιώσις οὐκ ἔστι
 προσθήκη ἁπλῶς καὶ κυρίως κατὰ τὸν Λύγουστίνον τοσαύτη με-
 τριάν φορὰ τῆς νέας διαθήκης, ὅτι περιεκλείετο συνωπτηγμένης
 ἐν τῇ παλαιᾷ, οὐ λέγεται προσθήκη κατὰ τὸν νοῦν· οὐδὲν θαυ-
 μαστὸν, εἰ καὶ τις τούτων ἀνάπτυξις οὐ λέγεται ἁπλῶς καὶ κυ-
 ρίως προσθήκη, διαιονότι κατὰ τὸν νοῦν, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ συν-
 πτυγμένου ἐξάπλωσις. ἐτι φαίνεται τοῦτ' αὐτὸ ἀπὸ τῆς συνυφασμένης
 διαδοχῆς ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἁρθρῶν τῆς πίστεως. καὶ γὰρ καθὼς
 φησιν ὁ αὐτὸς Λύγουστίνος· Οἱ χρόνοι μετεβλήθησαν, οὐχ ἡ πί-
 στις· ἡ αὐτὴ γὰρ τῶν προαπωλθόντων πατέρων, καὶ τῶν ἐπιγνο-

* Ματθ. 5, 18.

* Ματθ. 5, 21.
22.

* Ἰεζεκ. 4, 16.

* Ματθ. 5, 17.

- μένων ἢ πλίττις· καὶ γὰρ καὶ οἱ προαπελθόντες καὶ οἱ ἐπιγενόμενοι
 * Ματθ. 21, 9. ἔβωον· Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου· * ἀλλ' ὅμως ἐν
 τοῖς ἄρθροις γέγονέ τις διαδοχὴ, τοῦ συνεπτυγμένου ἀνάπτυξης
 καὶ τοῦ ἀρίστου διορισμός· ὅθεν περὶ τὴν πίστιν τῆς ἡμετέρας
 ἀνακτήσεως μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς λοιποῖς τοῖς πρὸ τῶν χρόνων γεγο-
 νόσι τοῦ Ἀβραάμ γέγονε τοῦ συνεπτυγμένου ἀνάπτυξης· ἰδέσθαι
 γὰρ αὐτῷ τῷ Ἀβραάμ ἐν τῇ Γενέσει ἐν τῷ εἰκοστῷ δευτέρῳ κε-
 * Γεν. 22, 18. φαλαίῳ· Ἐν τῷ σπέρματί σου ἐκλυομένησιν πάντα τὰ ἔθνη·
 ἔτι μείζων ἐστὶν ἀνάπτυξις, ἣν ὁ Ἡσαΐας ἐν τῷ ἐλθόνῳ φησὶν·
 * Ἠσ. 7, 14. Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἔξει ἐν γαστρὶ καὶ τέξεται, * καὶ τὰ λοιπὰ· ἔτι
 μείζων διὰ τοῦ ἀγγέλου μετὰ ταῦτα τῇ παρθένῳ ζητούσῃ τὸν
 τρόπον ἀνάπτυξης γέγονε· Πνεῦμα ἄγιον, φησὶν, ἐπιλεύσεται ἐπὶ
 * Λουκ. 1, 35. σέ, * οὕτω γέγονε καὶ περὶ τοῦ ἄρθρου τοῦ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
 ματος, ὁ πρότερον μὲν ὁμολογεῖ ἡ ἐκκλησία τῷ καιρῷ τῶν ἀπο-
 στόλων· Πιστεύω εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὁ δὲ μετὰ ταῦτα ἡ ἐκ-
 κλησία ἐν τῇ συνόδῳ εἰρήκει· Τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, οὐκ
 ἦν νέου ἄρθρου προσθήκη, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ τρανότερα ἀνάπτυξις.
 οὕτω δὲ ἦν ἡ μετὰ ταῦτα ἀνεπτυχθῆ· Καὶ ἐκ τοῦ Τίτου, οὐ γέ-
 γονε περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος νέου ἄρθρου προσθήκη, ἀλλὰ τοῦ
 αὐτοῦ ἄρθρου μᾶλλον ὠρισμένη ἀνάπτυξις. ἀνούμωθα δὲ παντάπασι
 τὴν τοιαύτην προσθήκην εἶναι κειωμένην, καὶ γὰρ ὡς ἄριστα διειδὼς
 ὁ κύριος Βοναβεντούρας ὁ ἄριστος θεολόγος, τριπλῇ ἐν ταῖς γρα-
 φαῖς εὐρίσκειται ἡ προσθήκη· μία ἐν ἣ τὸ προστεθὲν ἐστὶν ἐναντίον
 ἑτέρᾳ ἐν ἣ τὸ προστεθὲν ἐστὶν ἕτερον· ἑτέρα ἐν ἣ τὸ προστεθὲν
 ἐστὶ σύμφανον, ἐκείνη ἐν ἣ τὸ προστεθὲν ἐστὶν ἐναντίον τοῦ ἐν ᾧ
 προστίθεται, ἔστι προσθήκη πλάνης καὶ τῶν αἰρετικῶν· ὡς ἂν εἴ-
 τις ἔλεγεν ἐν τοῖς θείοις τὸν Πατέρα γεννητὸν, τὸν Υἱὸν ἀρνηντῶν,
 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρ' οὐδενὸς ἐκπορευόμενον, ἔστι δὲ ἡ ἑτέρα
 προσθήκη, ἐν ἣ τὸ προστεθὲν εἰ καὶ οὐκ ἐστὶν ἐναντίον ἐν ᾧ προ-
 στίθεται, ἔστιν ὅμως διάφορον, καὶ αὕτη ἡ προσθήκη ἐστὶ τῶν
 προπετιῶν, ὅτι προπετείας καὶ αὐθαδείας ἐστὶν, ἐν ταῖς ἀληθείαις
 τῆς πίστεως καὶ τῆς ἱερᾶς γραφῆς διάφορόν τι λέγειν· ὡς ἂν εἴ-
 τις λέγοι τὸν Πατέρα γεωμέτρην, τὸν Υἱὸν ἀστράνόμενον, καὶ τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀριθμητικόν, εἰ γὰρ καὶ τὰ μέλιστα οὕτως
 λέγων τις οὐ πολλὰ τῆς ἀληθείας ἀφίσταται, ὅτος ἐκείνων ἐκ-

στον παντοδύναμου καὶ πάντα εἰδότης, ὅμως ἐπιθεῖ ὁ τρόπος οὗτος τοῦ λέγειν πρὸς ἀφίσταται τοῦ τρόπου τῶν ἐγγίων καὶ τῆς γραφῆς, διὰ τοῦτο αἱ τοιαῦται διάφοροι καὶ νότητες τῇ προσηγορίᾳ ἀναγράφονται. ἐκείνη δὲ ἡ προσθήκη, ἐν ἣ τὸ προστεθὲν οὐκ ἔστιν ἐναντίον, οὐχ ἕτερον, ἀλλὰ τούτῳ σύμφωνον ὡς προστίθεται, ὡς ἂν εἰ λέγοιμι ἐν τοῖς θείοις τὸν Πατέρα παντοκράτορα, αἰώνιον, τὸν ἴσον ὁμοούσιον, συνόμιον, * τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευόμενον, πνεύ- * Ἰσως συναινώ-
 μων· αὕτη ἡ προσθήκη ἐστὶ τῶν εὐσεβῶν, τῶν καθολικῶν τῆς νιον.
 πιστῆς γὰρ ἐστὶ διδασχῆς, ἐπεὶ τὸ συνεπυγμένως ὃν ἀναπτύσσει. ἐκείνη δὲ αἱ προεισχωρήσασαι δύο προσθήκαι, δηλονότι ὅπου τὸ προστεθὲν ἐστὶν ἐναντίον ἢ ἕτερον, ἐκ παντὸς κωλύονται ὑπὸ βαρυτάτης ποινῆς ἀπειλῆν. ὅθεν ἡ Ἀποκάλυψις ἐν τῇ τελευταίᾳ· Ἐάν τις ἐπιτιθῇ πρὸς ταῦτα, ἐπιθήσει ὁ Θεὸς ἐπ' αὐτὸν τὰς πληγὰς τὰς γεγραμμένας ἐν βιβλίῳ τούτῳ. * ἀλλ' ἡ προσθήκη ἐκείνη, * Ἀποκ. 22, 18.
 ἐν ἣ τὸ προστεθὲν ἐστὶ σύμφωνον καὶ ἀρμόζον, οὐ κωλύεται ἐν ταῖς γραφαῖς, μᾶλλον μὲν οὖν ἐπαινεῖται, καὶ ἐπηγγέλται ταύτῃ γέρας παρὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν. ὅθεν ὁ διδάσκαλος τῶν ἀποφάσεων ἐν προομίοις φησὶ.*

* Λαίπει τινά.

Καὶ ὁ, τι ἂν προσδαπανήσης, ἐγὼ ἐν τῇ ἐπανέρχισθαί με, ἐποδάσω σοι. * νῦν πρὸς τὸ ἡμέτερον προκείμενον λέγω, ὅτι ἐν ταύτῃ * Λουκ. 10, 35.
 τῇ ῥηματικῇ προσθήκῃ οὔτε ἐναντίον προστεθῆ, οὔτε ἕτερον· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔστι κωλυμένη, μᾶλλον μὲν οὖν τό· Ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὁμόφωνον προστεθῆ καὶ ἀρμόζον· ὅθεν οἱ ἀπόστολοι λέγοντες· Πιστεύω εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰς τὴν ἐκκλησίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν, φαίνεται ὅτι οὐκ ἐποίησαν ἀνεπυγμένως μνησίαν, οὔτε περὶ τῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύσεως, οὔτε τῆς ἐκ τοῦ Υἱοῦ· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα οἱ ἅγιοι πατέρες ἀπαντῶντες ταῖς πλάναις καὶ τοῖς σκολοῖς δόγμασι τῶν αἰρετικῶν, διετρέψαντες αὐτοῦ τὴν ἐκπόρευσιν τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς σύμφωνον δῆθον τῇ πίστει τῶν ἀποστόλων καὶ τῇ ἐαυτῶν ὁμολογίᾳ, ἐν τῇ συμβόλῃ τούτῳ αὐτὸ προσθέντες. οὕτως ἐπομένως καὶ οἱ ἄλλοι ἐπιγινόμενοι πατέρες τὴν ἐκπόρευσιν αὐτοῦ τὴν ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἔτι σύμφωνον τῇ πίστει καὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῶν πατέρων, ἐν τῇ συμβόλῃ καθολικῇ καὶ ἄριστα διετρέψαντες, ἐπαύθη οὐκ ἐκτίναξεν ἑαυτὸν εἰς τὸ διασαφῆσαι, ὡς αὕτη ἡ ἀνάπτυξις τό· Ἐκ τοῦ Υἱοῦ, σύμφωνος εἶη καὶ ἀρμόζουσα τῇ πίστει

καὶ ὁμολογία, καὶ ἐν τῷ συμβόλῳ τῶν πατέρων, ἵνα μὴ λέγητε μοι ἔξω τοῦ προκειμένου λέγειν· ἀλλ' ἐπειδὴν θελήσῃτε, ἑτοιμός εἰμι· καὶ ἥδη κατωτέρω ἐσημειώσαμεν, ἵνα ὡς θελήσῃτε, πρὸ τοῦ ἀναχωρῆσαι ἡμᾶς ἐνθύνετε ἐξαπλώσω, οὐ λίαν βαθείας ταύτων τὴν ὕλην εἰσερχόμενος. οὕτω δὴλον γενήσεται τῷ τὴν ἀλήθειαν ὁρᾶν βουλομένῳ, ὅτι ἡ ἐκθεσις αὕτη εἴτουν ἀνάπτυξις τό· Ἐκ τοῦ Υἱοῦ, οὐκ ἔστι προσθήκη, ἀλλ' ἀνάπτυξις καὶ οὐδὲν τρόπον κεκάλυται. καὶ ταῦτα κατὰ τὸ παρὸν ἀρκεῖται πρὸς ἀπολογία τῆς δευτέρας ἐκείνης μερίδος τοῦ ὑμετέρου προβλήματος, ὅπου ἔστιν ἡ ἀρχὴ τῆς ὑμετέρας ἀμφισβητήσεως. ἔσται τὸ τρίτον, ἡ ρίζα καὶ ὁ θημέλιος τῆς ἀμφισβητήσεως ἐκείνης, ἐν ᾗ λέγετε παντάπασιν διαφωνοῦντες, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον ἐξῆν προσθεῖναι μήτε συλλαβὴν μήτε λέξιν μήτε ῥῆμα. ἄρχεται δὲ ἡ μερὶς αὕτη, ὅπου ὑμεῖς ἀπαριθμεῖτε διὰ βραχίων τίσσασα, ἢν ἀπαρίθμῃσιν κατὰ τὸ παρὸν παραλείψω. ἔρχομαι δὲ εἰς αὐτὸν τὸν θημέλιον, περὶ ὃν τέτταρα ταῦτα τιθέντες· πρῶτον τὴν κίνησιν τῶν πατέρων, δεύτερον ἵνα λόγον, τρίτον βῆμα ἐν, δηλονότι τοῦ μακαρίου Κυρίλλου, τέταρτον ἐκ τοῦ εἰκότος ἐπιχειρεῖτε. πρῶτον τὴν κίνησιν τῶν πατέρων, ὡς ἂν ἡ τοιαύτη πάλαι ἐπίσημος γένηται, λέγετε γεγονέναι, ὡς ἂν ἀφέλῃσιν ἀπὸ τῶν πιστῶν τὴν ἄδειαν οὐκ ὠφέλιμον οὔσαν, μᾶλλον μὲν οὖν ἐπιβλαβή. ἀλλὰ πρῶτον περὶ τὴν τοιαύτην ἄδειαν λέγεται τι, ὅπερ οὐ δοκεῖ ἀλλοθὺς, σωζομένης τῆς ὑμετέρας τιμῆς. λέγετε γάρ· Ἐξῆν ἀπ' ἀρχῆς τῆς θρησκείας καὶ τῆς πίστεως ἀναπτύσσειν μόνον, ἐκτιθέσθαι, ἐξηγεῖσθαι τὰ συνεπτυγμένως περιεχόμενα τῇ ἱερᾷ γραφῇ καὶ τοῦτο μόνον ἐξῆν τοῖς ἀρχαίοις ἐκείνοις μόνοις πατράσι ποιεῖν, καὶ χρῆσθαι ὡς ἐβούλοντο· κακείνας τὰς ἀναπτύξεις ἐξῆν τιθέναι ἐν τῇ συμβόλῳ καὶ πανταχοῦ, πλὴν ἐν τῷ κειμένῳ τῆς ἱερᾶς γραφῆς κατὰ ταῦτα, ὅτι μέρος ἐκωλύθη τῆς τοιαύτης ἀδείας, μέρος δὲ κατελείφθη, δηλονότι διασαφηνίζειν, ἐξαπλοῦν, ἐκτιθέσθαι ἐκείνα τὰ συνεπτυγμένως ἐν τῇ ἱερᾷ γραφῇ κείμενα· τοῦτο γὰρ οὐδέποτε ἐκωλύθη, οὔτε εἰς τὸ ἐξῆς κωλυθήσεται. ἐνταῦθα οὐ δοκεῖ μοι τοῦτο ὡς εἰκὸς πιθανὸν εἶναι, δηλονότι ἐξῆν τοῖς πατράσι ποιεῖσθαι τὰς ἀναπτύξεις, καὶ τιθέναι ὡς ἐβούλοντο ἐν τῇ κοινῇ συμβόλῳ τῆς πίστεως, εἰ μὴ συνίβαινον καὶ συνηθροίζοντο ἐν οἰκουμένικαῖς συνόδοις, λέγει γὰρ ὁ ἅγιος Θωμᾶς, ὅτι οὐδέποτε γέγονεν ἀνάπτυξις

ἐν τῷ συμβόλῳ, εἰ μὴ ἐν οἰκουμηνικῇ συνόδῳ, καὶ λέγει περὶ οὐ-
 τινοῦν συμβόλου, ὅπερ ἦν κοινὸν τῆς ἐκκλησίας. τοῦτου προσηνέ-
 ντος εἶναι τοῖς τίτσαρσιν, ἃ εἶπαι περὶ τοῦ θυμελίου τοῦ ὑμέ-
 τρου προβλήματος. ἔν τῷ πρώτῳ ἐστὶ τοῦτο, ὅτι μέχρι τῆς δι-
 τήρας οἰκουμηνικῆς συνόδου ἐξῆν τοῖς πατράσι χρῆσθαι τῇ τοιαύτῃ
 ἀδείᾳ· μετὰ δὲ τὴν δευτέραν, ἐπειδὴ τινες ἐχρήσαντο τῇ ἀδείᾳ
 ταύτῃ ἐπὶ κακῇ τῇ σφτιρίᾳ, πάντοτε παραπλάσσοντες τὰ σύμ-
 βολα καὶ σπύροντες ἐναντία καὶ ἀσιβῇ δόγματα, ἐπειδὴ εἶδον
 οἱ πατέρες τῆς τρίτης συνόδου, ὅτι ἡ τοιαύτη ἄδεια βλάβην ἐργά-
 ζεται τοῖς πιστοῖς, καὶ οὐ κέρδος, ἐπειδὴ ἐξῆν ἐκάστῳ προσηνέ-
 ναι, ταύτῃ τὴν ἄδειαν ἀπὸ τῶν πιστῶν ἀφείλον. πρὸς τοῦτο ἀπο-
 λογούμεθα, ὅτι ὁμολογουμένως οὐ φαίνεται ἀλυσθῆς, ἐξῆναι ἐκάστῳ
 προσθεῖναι ἐν τῇ κοινῇ συμβόλῳ τῆς πίστεως, εἰ μὴ νοῶμεν περὶ
 τῆς ἀδείας, ἣν ἐνοφίσαντό τινες καὶ μάλιστα τῶν αἰρετικῶν περὶ
 οὗ ἐρημίζοντες δύναται νοεῖσθαι· τὸ παλαιὸν, ὅτι πάντες χεῖρονες
 τῇ ἀδείᾳ ἐχρησάμεθα· ἐπεται, ἔρα, ὅτι ἀφείλον οἱ πατέρες τὴν τοιαύ-
 ταν ἄδειαν καὶ ἐπισφράγισαν καὶ ἐθεβαίωσαντο μὴ ἐξῆναι τινι
 προσθεῖναι τι ἐν τῇ συμβόλῳ. δεύτερον ἐπεται καὶ ἡ πρᾶξις, ὅτι
 ὑπερ οὐκ ἐξῆν προσθεῖναι, οὐδεμία δύναται προσεκηχθῆναι τοῖς
 πατράσι ζήμια, ὁμολογοῦσι τὴν πίστιν τῶν πατέρων· καὶ οὐδὲς ἐγ-
 καλοῖται ἀτίλμας πίστις, εἰ μὴ τίς εἰς μαίνόμενος· ἀλλὰ λεφθεί-
 ναι αἰτίας ἐκάστῳ προσηνέναι, δυνατόν ἐνταῦθα τοῖς πιστοῖς βλά-
 βη γενέσθαι καὶ διὰ τὴν ἐκκατάστασιν τῶν διέξων δυνατὸν ἐστὶ τῇ
 ἐκκλησίᾳ πάλιν γενέσθαι· ἡμεῖς δὲ λέγομεν, μεθ' ὑπομονῆς, χα-
 λώμεν τὸν λόγον τοῦτον· ὅπερ ἀποδείξομεν καλῶς ἐν ἰδίῳ τότῳ.
 ἔσται τρίτον, τὸ ῥητὸν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, καὶ τὸ τέταρτον ἀπὸ
 τοῦ εἰκότος· ἀλλ' ἐπειδὴ πάντες εὐχερῶς λυοῦνται ἐκασθῆναι τοῦ
 θυμελίου, ἐχρησάμεθα πρὸς αὐτὸ τοῦτο· ὅθιν ῥητῶς λέγομεν, ὅτι
 ἐπειδὴ ἀφάρῃ διὰ μᾶλλον πρὸς τὸν μυλὸν ἢ τὸν φλοῖον καὶ πρὸς
 τὴν ἀρχαίαν νοῦν τοῦ νομοθέτου ἢ τὴν δευτερευούσαν τῶν διέξων
 ἐ τοῦ γραμματος, καὶ ἡ κώλυσις ἔρα ἐκείνη ἐστὶ τις κόμος πρὸς ἐκ-
 κλησίαν, ἀφείλη νοεῖσθαι κατὰ τὸν νοῦν ἐκείνων, αἰτίας τὸν τοιοῦτον
 ἥμεν ἐξείδωτο καὶ ἐθεβαίωσαντο. οὗτοι δὲ οἱ πατέρες καλῶνται
 καὶνο ευφίας καὶ πρᾶτες τὴν ὁμολογίαν διελονότε τῆς πίστεως τῆς
 πατρίδος καὶ τῆς ἀσφαδούς τῇ ἐκείνῃ τῶν πατέρων καὶ διὰ τοῦτο

λέγει ὁ Βοναβεντούρας, ὅτι ἡ ἀπόφασις, ἡ τέθνηται ἐν τῇ πρᾶ καλύσει τῶν πατέρων, οὐχ ἑαυτὴν ἐκτείνει, εἰ μὴ πρὸς τοὺς ἐπι λέγοντας καὶ πρὸς ἐκείνους τοὺς φθείραντας, οἵτινες τῇ διανο φθείρειν σπουδάζουσιν, καὶ κακίῳ ὡς βέλκον καὶ ῥυπαρὸν ποσ τὴν πίστιν τῶν πατέρων, καὶ μεταποδοῖν καὶ προστιθέναι λέξη

* δηλονότι ἡ προσθήκη Ἐκ τοῦ υἱοῦ, στη ριχθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας.

ῥατὸν ἢ συλλαβὴν. ἀλλ' ἡ τοιαύτη προσθήκη οὐ καλύπτει ἐν ὁ δὲ μιᾷ γινώσκει μέχρι τοῦ τέλους τῶν αἰώνων, οὐδ' ἐκκαλύπτει δι ναται, ὡς ἂν μὴ πάντοτε ἐξῇ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦτο προσῆν, καθὼς τῇ προσκοπῇ συνεισθεῖται, ἔτι καὶ ἀρχὴν τῆς ἐκκλησίας ἔχον ἐν ἑαυτῇ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ αὐθεντίαν τῆς πάσης ἐκκλησίας, δι νομήμους αἰτίας, εἰς τὸ ἀπαντᾶν ταῖς πλάναις καὶ ταῖς αἰρίσει καὶ ἀνὰ τὴν πωροῦσθαι μέρους τὰς τοῦ συμβόλου σύμφωνον, πίστιν, καὶ ἐν τῇ συμβόλῳ προστιθέναι, τίς δ' ἂν δύνασθαι ἀρ σθεαῖν, ὅτι ἀνάγκης ἐπιειμένης, ὅτα μέγιστον ἐκκαλύπτει τὸ Χρ στικτῶν ἀλλ' ὅς τῇ αἰρίσει περὶ τὰ μυστήριον τοῦ θεοῦ δύνα σται, ὅτι καὶ ὁ ἀπὸ τῆς διὰ τῶν συμβόλων τῆς ὁμολογίας ἐν βλ πτισμα, ὥστε μὴ δύνασθαι τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνη πρὸς σωτηρίαν τῇ ψυχῶν, καὶ δύνασθαι προστιθέναι τὴν θεοτόκον φωνὴν ἐν τῇ συμ

* δηλονότι ταῖς λέξεσι Σαταν θῆναι κτλ.

βολῇ, ὅπου ἂν ἐκείνη φανίη, ὡς σαρκωθῆναι ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, ἀλλὰ μὴν ὁμολογούμεν ἐκείνη, ὅτι οὐ δεῖν ἰδιάζονται προσέφη ἢ ἰδιαζομένη ἐκκλησίᾳ τοῦτο ἔστιν π πρὸς ταῦτα λέγομεν δεῖν ἐναρμωθῆναι τὴν καλύσει πρὸς ἰδιάτας ἀ θράπου καὶ πρὸς ἐκείνους, οἵτινες σπουδᾷ δύνασθαι τοῦτο ἐκκα λῶσιν. ὡς δὲ λέγει ὁ Βοναβεντούρας, οὐκ ἔστιν ὁ γὰρ τῶν πατέρων ἐκείνων, οἵτινες τὴν τοιαύτην καλύσειν ἐποίησαν τοῦ συγγραφεῖν ἐν ὁδὸν τοῖς ἄλλοις πατέρας τῆς ἐκκλησίας, ὥστε μὴ δύνασθαι ταῦτα τῇ ἀδείᾳ χρῆσασθαι, ὅπου τὰς ἐκείνους μέλλον φανίσαι μὴ λον δὲ λέγει καὶ πλέον ὁ αὐτὸς Βοναβεντούρας, ὅτι ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐννοίᾳ εἰρήνευσαν, φανίτας ὅτι οὐ καλῶς ἐκκαλύπτειν ἐκείνη διὰ τοῦ ἡ διάνοια τῶν οὕτω λεγόντων καὶ φρονούντων περὶ τῶν πατέρων ἐκείνων εἰκότως, φησὶν, ὅτι ἐν ἐκκαλύπτειν ἀλλ' ὅτι οἱ πατέρες ἐκεί νω ἔχον ἐν τῇ καλύσει τὴν ὑγιᾶ διάνοιαν, ἥντινα προσηγάμεθα τοῦτα ἀποδοῦναι βουλόμεθα ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἁγίων συνόδων καὶ μάλιστα τῆς τρίτης, καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τῶν πατέρων οἱ κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς γενομένων, συνελθόντων τῶν ἐπισκόπων

ἐν τῇ Ἐπίσθῃ, καὶ τοῦ Νιστορίου προσκληθέντος καὶ μὴ παραγε-
 νομένου, εἶπον ἐκεῖνοι κατὰ τὴν κανονικὴν συνήθειαν· Ἀναγνωσθέντα
 ἡ ἔκθεσις τῶν ἐν Νικαίᾳ πατέρων, ὡς ἂν τῇ τοιαύτῃ συμβάλλουσιν
 μὴ τοὺς περὶ πίστεως λόγους· καὶ οἱ μὲν συμφωνοῦντες ἐκεῖνους λόγους
 σπυρχνῶσιν, οἱ δὲ διαφωνοῦντες ἀποβληθῶσιν. ὅθεν φαίνεται, ὅτι
 ὁ τοὺς τῆς συνόδου ἐστίν, ὡς ἂν μὴ καλύπται ἡ πίστις σύμφωνος
 τῶν πατέρων, ἀλλ' ἡ διαφωνοῦσα, καὶ διὰ τοῦτο φαίνεται, τί
 σημαίνουσιν ἐκεῖνα τὰ ῥήματα· Μαθὲν ἰξίστω προφέρειν πίστιν
 ἰστέραν παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ ταχθῶσαν, τρυτίστι διαφωνοῦσαν καὶ
 ἰναντίαν. μετὰ ταῦτα ἀνεγνώσθη τὸ σύμβολον τῶν ἐν Νικαίᾳ
 Πρωτόμων εἰς ἕνα θεὸν, καὶ τὰ ἐξῆς· εἴτα ἀνεγνώσθη τοῦ Κυ-
 ρίλλου ἡ ἐπιστολὴ πρὸς Νιστόριον, ἐν ᾗ διαλαμβάνει ῥήματα τοῦ
 ἐν Νικαίᾳ συμβόλου καὶ ἐκτίθησι καὶ διασαφῆι, ἀποδείκνυσθαι τὸν
 Χριστὸν θεὸν καὶ ἀνθρώπον ἐν μιᾷ ὑποστάσει γεννηθέντα, οὐκ ἐν
 δύο, ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας· καὶ ἀποδείκνυσθαι εἶναι θεοτόκον,
 προφέρειν μαρτυρίας τῆς ἱερᾶς γραφῆς· καὶ διαμαρτύρεται τὸν Νι-
 στόριον, ἵνα τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ κατέχη καὶ φρονῇ ἀναγνω-
 σθείσας τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Κυρίλλου, ἥτις ἄρχεται· Ὡς λέγουσι
 περὶ ἐμοῦ, ὁ Κύριλλος γράφων Νιστορίῳ καὶ ἐπεκδικῶν τὴν ὁρθὴν
 πίστιν φησὶ· Πωλοπροφάρεμι, ὅτι οὐδ' ὅλως εὐρίσκομαι παραβάτης
 τοῦ λόγου τῆς ὁρθῆς πίστεως ἢ τοῦ συμβόλου τοῦ ἐν Νικαίᾳ· καὶ
 ζῶν ἵνα εἴπω, πότερον ὁρθῶς καὶ ἀληθῶς καὶ συμφώνως τῇ
 συνέδρῳ ἐκεῖνῃ τὰ τοιαῦτα ἔγραφα, ἢ οὐ. ἀπεκρίναντο οἱ πατέρες,
 ὅτι συμφώνως ἔγραψα, καὶ οὐδεμίαν καινότητα ἢ καινοτομίαν εἰσήξε
 ὡς ἔρράθισαν συντόμως ὑπὸ τῶν ἐν Νικαίᾳ, ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Κυ-
 ρίλλου ἐξέειπε, ὡς πλάτος καὶ ἰσαφύμως· καὶ ὅτι αὕτη ἡ ἐπιστολὴ
 τοῦ φῶς παρέχει εἰς κατάληψιν τῆς διασαφούς τῶν εἰρημίων
 ἐν αὐτῇ τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ ὁμολογοῦσι τε τὰ αὐτὰ φρονεῖν τὴν
 αὐτὴν ἐπιστολὴν μετὰ τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου· μετὰ ταῦτα ἀνε-
 γνώσθη τοῦ Νιστορίου ἡ ἐπιστολὴ πρὸς Κύριλλον, ἐν ᾗ ὁμολογοῖ
 ὡς ἁγίαν Μαρίαν μὴ εἶναι θεοτόκον, καὶ εἰσάγει τὰ τῆς γραφῆς
 πρὸς τοῦτο, καὶ ὁ Κύριλλος ἠρώτησε τὴν συνέδρον, εἴπω συμφώνῃ τῇ
 πίστει τῶν ἐν Νικαίᾳ πατέρων ἡ ἀναγνωσθεῖσα ἐπιστολὴ, ἀπεκρί-
 ναν οἱ πατέρες· Οὐκ ἔστι σύμφωνος, ἀλλ' ἄλλοτρία τῆς ὁρθῆς
 πίστεως καὶ μαχομένη τῇ ἐκτεθειγῇ πίστει καὶ διαφωνοῦσα τῇ

* Καταφλυ-
 ροῦσι μὲν, ὡς
 ἀκούω.

πίστιως τοῦ Κυρίλλου καὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ πατέρων, καὶ οὐδ' ἑαυτῇ συμβαίνουσα· ἔτι ὅτι ἰστὶν ἑναντία τῇ πίστει τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ ἀπαύδουσα τῇ συνόδῳ, ἐπιβόσκον ἡ σύνοδος· Ἡ ὁρθὴ πίστις ἀναγματίζεται τὸν Νιστόριον, ὃς ἐπιβοᾷ ἀσεβῆ δόγματα καὶ ἀσεβῆ κοινωνίαν.

Ἐκ τούτων φαίνεται, πατέρες αἰδεσιμώτατοι, τίς ἐστὶν ὁ σκοπὸς τῆς αὐτοῦ καὶ τῶν πατέρων τῶν θέντων τὴν κάλυψιν, ὥστε μηδενὶ ἐξῆναι προφέρειν ἑτέραν πίστιν παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ, δηλονότι ἑναντίαν ἢ μαχομένην ἢ διαφέρουσαν ἢ ἀλλοτρίαν ἢ ξένον ἀπὸ τῆς ἀληθοῦς πίστεως· ὅθεν τὸ ῥῆμα σημαίνει διαφορὰν καὶ ἑναντιότητα, οὐχ ἑτέραν ἐκείνην σύμφωνον τῇ ἀληθείᾳ ἐν τῇ πίστει. * τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ὁ Κύριλλος, ὃς τρανότερον καὶ σαφέστερον ἀνέπτυξε καὶ ἐξήπλωσε τὴν πίστιν τῶν ἐν Νικαίᾳ. τοῦτο ἐπιφέρεται τρανότερον ἐν τῇ πίστει, ἣν ἡ τρίτη αὕτη σύνοδος ἔγραψε πρὸς τοὺς βασιλεῖς, ἀναφέρουσα τὰ πραχθέντα ἐν τῇ συνόδῳ· λέγει δὲ μετὰ τῶν ἄλλων· Τὰς ἐπιστολάς τοῦ Κυρίλλου εὗρομεν συμφωνούσας τῷ δόγματι καὶ νοήματι τῶν πατέρων καὶ οὐδ' οὐκ ἄλλοτρίας τῆς πίστεως τῆς παραδοθείσης παρὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ· τὰ δὲ δόγματα τοῦ Νιστορίου εὗρομεν μαχόμενα τοῖς δόγμασι καὶ τῇ καθολικῇ πίστει.

* Ἐφ' ἡμέρας
τινὰς τῆς ζωῆς
ἡμῶν.

Μετὰ ταῦτα ἀνιγνώσθη ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Καλλιστίνου πρὸς Νιστόριον, ἥτις ἀρχεται· * Ἀπὸ τινων ἡμερῶν, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων φασί· Τίς ποτε οὐκ ἐκρίθη ἄξιος τοῦ ἀναθέματος ἢ προστιθέμενος ἢ ἀφαιρῶν; καὶ γὰρ ἡ πίστις ἡ παραδοθεῖσα παρὰ τῶν ἀποστόλων οὔτε προσθήκην οὔτε μείωσιν ἀπαιτεῖ· ἀνέγνωμεν ἐν ταῖς βίβλοις ταῖς ἡμετέραις, ὅτι μέγιστη προσβάλλει τιμωρίαν τὸν ἀφαιροῦντα καὶ τὸν προστιθέοντα.

Σημειώσαι καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἐν Ἐφίῳ συνόδου κεκαλυμμένον ἦν καὶ ὑπὸ πεινὴν τὸ προστιθέναι ἢ ἀφαιρῶν· ἔτι καὶ ἐν τῇ συμβόλῃ τῶν ἀποστόλων, καθ' ὃν τρόπον σαφέστερον πατέρων ὁ Καλλιστίνος ἐκτίθησιν, ἀλλὰ ταύτης τῆς καλύψεως μὴ προσισταμένης, τῷ συμβόλῳ προσετίθησαν τινα καὶ ἀφαιρέθησαν, ὡς τό· Κατελθόντα εἰς τὸν ἥδην· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐπιδράττεται τοῦτο ἡμῶν. ὁ Καλλιστίνος ἐπιλαμβάνεται τοῦ Νιστορίου, ὅτι ἀφαιρούσας τοῦ συμβόλου, δηλονότι τὴν Θεοτόκος φωνὴν ἥτις οὐκ ἀνεπτυγμέ-

ως, ἀλλὰ συνπτυγμένως περιέχεται ἐν τῷ ἀποστολικῷ συμβόλῳ. τούτου δὲ λόγος, ὅτι ἢ ἐν Νικαίᾳ καὶ ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ αἱ ἄλλαι σύνοδοι οὐδὲν προσέθικαν ἐν τῇ πίστει ἢ ἀφ᾽ ἑλὼν ἱκαντίον τοῦ ὑγιоῦς νοῦ καὶ κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ὁ Νεστόριος οὕτως. ἐκ τούτων φαίνεται, ὅτι κωλύεται τις, ὅπου κατὰ τοῦ ἀληθοῦς νοῦ ἢ κατὰ τῆς ὁρθῆς πίστεως προστίθωσιν ἢ ἀφαιρέῃ· καὶ ἀπὸ τούτου λύεται πᾶσα δυσχέρεια, ἣν ὑμεῖς, ὦ πατέρες οἱ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, κατὰ τῶν Λατίνων εἰσφέρετε. καὶ γὰρ οὐ προσέθισαν τό· Ἐκ τοῦ Υἱοῦ, κατὰ τοῦ συμβόλου τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἢ κατὰ τῆς ἀληθείας ἢ κατὰ τῆς ὁρθῆς πίστεως· ἐπειδὴ ἔπουν οἱ πατέρες· Τὸ σύμβολον τὸ ἐν Νικαίᾳ καὶ τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει ταῦτά ἐστι, καὶ ἀναγκασθέντος τοῦ ἐνὸς νοεῖται τὸ ἕτερον, καὶ εἰ τοῖς ῥήμασι διαφέρουσιν, ἀλλὰ τῇ ἐννοίᾳ καὶ τῇ ἀληθείᾳ συμφωνοῦσι. τὸ αὐτὸ λέγομεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι ἀναγκασθέντος ἑκείνου νοεῖται καὶ τοῦτο· καὶ ἔστι προσθεῖναι τὸ ῥῆμα τοῦτο, ἐπειδὴ οὐ διαφανῆ ἀπὸ τῆς ὁρθῆς καὶ ἀληθοῦς πίστεως. ὅτε δὲ λέγετε· Κεκώλυται τὸ προσθεῖναι, ἀπολογούμεθα, ὅτι ἐν καὶ ταύτῃ ἐστιν ἑκείνοις, εἰ καὶ διαφέρει τοῖς ῥήμασιν. ἔπεται ἄρα, ὅτι οὐκ ἔστι κυρίως προσθήκη, ἀλλ' ἐν καὶ τὸ αὐτὸ, ἢ τῆς ταυτότητος ἕκθεσις.

Ἐπάγεται ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Καισιωτίνου· Μετὰ * πολλῶν τῶν κρύβαν ἢ καθολικῇ ἐναντιοῦται ἐκκλησία, τὸ σύμβολον τὸ παραδοθὲν παρὰ τῶν ἀποστόλων ἀφαιρεθῆναι τὰ ῥήματα, ἅτινα τὴν σωτηρίαν ἡμῶν καταγγέλλονται, δηλονότι ἢ μακάриа Μαρία Θεοτόκος ἐστίν, ἥτις δυνάμις ἐστίν ἐν τῷ συμβόλῳ τῶν ἀποστόλων. Καὶ τοῦτο φαίνεται, ὅτι τοῦ συμβόλου τῶν ἀποστόλων οὐδὲν δεῖ ἀφαιρῆν, ἀλλ' ὅμως ἀφῆρθη τό· Κατελθόντα εἰς τὸν ἥδην· ἀλλ' ἑκείνοι ὅπερ τοῦτο ἀφείλοντο, εὐκ ἠρνοῦντο αὐτὸ, οὐδὲ ἐμάχοντο τῇ ἀληθείᾳ, καθὼς ὁ Νεστόριος λέγει, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἡ παρθένος Θεοτόκος.

Μετὰ ταῦτα εἰσάγει ὁ Καισιωτίνος ῥητὰ τῆς γραφῆς, ἵνα ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ὁ Νεστόριος ἀνακάλισται καὶ διδάξῃ ὅπερ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία κατέχει· ἄλλως δὲ γνώτω ἑαυτὸν, ὅτι ἔσται ἀποβλητός τῆς ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς. ἡ δυνάμην καὶ ἄλλα εἰσαγαγῶν, ἀλλ' ἐπισπύσκει ὁ ἡμέτερος λόγος πρὸς ἐκείνα, ἅπερ κατελείφθωσαν, ἐκκαλεσθῆν· ἐπανέλωμεν δὲ ὅθεν ἐξήλθομεν. * ὅσον πρὸς

* τῶν παρὰ σου κηρυττομένων ὅπερ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, κλαίοντες μάλιστα τὰ ταῦτα τὰ ῥήματα παρὰ σοῦ ἀπῆρθαι ἀπὸ τοῦ συμβόλου ἅτινα.

* λείπει τινα.

τῶν προχώρησιν τοῦ ἡμετέρου λόγου οὐκ ἂν ἔχωρήσαμεν ἀπὸ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως· καὶ λέγομεν, ἐνθα ἰδράζεται ἡ ὑμετέρα ἀντιλογία, χαλαίνει κατὰ τι, καὶ ἐπιχειρεῖται οὕτως *.

* λείπει τὸ τί-
λος τοῦ λόγου.

Νοεμβρίου μηνὸς ὡδεκάτη, ἡμέρᾳ τρίτῃ, ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΤΣΙΣ ΙΑ.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐπειδὴ ἐξ ἑκατέρου μέρους πολλὰ ἔρρηθσαν λίαν ἐπιστημένως καὶ λιπρῶς, ἕκαστ' ἴσως νοοῦνται μᾶλλον παρὰ τῶν θιολόγων καὶ τῶν πεπειραμένων τῆς ἱερᾶς γραφῆς, ἢ παρὰ τῶν λαϊκῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν μὴ οὕτω πεπαιδευμένων· ἐγὼ ἔχω τι ἀμαθὲς εἰπεῖν ἐν ταύτῃ τῇ ὕλῃ, ὅπερ εἰ νοηθῇ οὐ μόνον παρὰ τῶν πεπειραμένων τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν λαϊκῶν, εἰ μὴ ἀπατῶμαι, ῥαδίως λύσει τὴν ἀπορίαν ταύτην εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. πολλὴν ἐπισιδήσας σκεψάμεθα εἰς τοῦτο, τελειθέντος τοῦ λόγου, ἵνα ἔλθωμεν εἰς τὰ κατὰ πύξιν καὶ ἀπόκρισιν, εἰ φαίνεται τοῦτο, ἵνα ἀκούσῃτε καὶ τοῦ λόγου τοῦ ἡμετέρου, ἥδη καλὴν εἰ δὲ μὴ, ἔστω παρ' ὑμῖν.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Εἰπάτω δὴ ὁ καρδινάλιος, εἰπάτω.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἀπομαί τοίνυν τῆς ῥίζης τῆς ἀπορίας. τὸ ζήτημά ἐστι παρὰ τῆς κωλύσεως τῆς ἐν Ἐφέσῃ συνόδου, διλονότι ἐπὶ τῶν ῥημάτων ἐκείνων· Μηδενὶ ἐξέστω προφέρειν ἢ συγγράφειν ἢ συντιθέναι, καὶ τὰ λοιπά. ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι ταῦτα τὰ ῥήματα οὕτω νοοῦνται, δηλαδὴ μηδενὶ ἐξέστω λέγειν ἐναντία τῇ πίστει τῇ ἐν Νικαίᾳ· ὑμεῖς λέγετε οὐ μόνον περὶ ἐτέρας καὶ ἐναντίας πίστεως, ἀλλὰ καὶ περὶ πάσης ἡστινοσοῦν σαφηνείας ἢ ἐκθέσεως ἢ προσθήκης· καὶ ὅτι διὰ τῆς κωλύσεως ἐκείνης κωλύεται μηδὲ τὴν τυχαῶσαν ἐκθίσιν ἢ ἀνάπτυξιν ἐν τῷ συμβόλῳ ποιῆσθαι. οἱ οὖν ἔχοντες πείραν ἐν τοῖς νόμοις λέγουσιν· Οὐκ ἔστι δυνατὸν τὸν νόμον νοῆσαι, ἂν μὴ πᾶς ὁ νόμος διαρρηθῇ. ὅθεν πρὸς ἐννοεῖν τῆς τοιαύτης πραγματικῆς ἀναγκαῖον διαρρῆσαι· ἡμεῖς τὰ προηγούμενα τούτου τοῦ νόμου. κεῖται τοῦτο ἐν τοῖς πρακτικαῖς τῆς συνόδου, ὅτι πρὸ τοῦ ποιῆσαι τὴν πατρίδα τὴν κώλυσιν ταύτην, Χριστός τις ἀπὸ τῶν ἐκείνων πίστεως Ἀναστασίου καὶ Φωτίου μαθητῶν τοῦ

Νιστορίου, ὅταν ἐπιφαν καὶ τινὰ Ἰάκωβον εἰς τὸ κερύττειν τὴν
 αἵρεσιν τοῦ Νιστορίου καὶ οὗτοι ἐπὶ ἀνέμοι πολλοὺς, καὶ ἔδωκεν
 ἱερὸν σύμβολον πίστεως, μᾶλλον δὲ ὡς λέγει Χαρίσιος, ἔδωκεν σύμ-
 βολον ἀπιστίας, οὐ πίστεως· καὶ μετὰ τῶν ἄλλων φωνὴν ὁ αὐτός,
 ὅτι ὁ Ἰάκωβος καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἐκείνου ὁμόφρονες ἐνεκάλουν ἐκείνῳ,
 μὴ διεχόμενοι τὴν παρ' ἐκείνου πίστιν, διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ Χαρίσιος
 βουλόμενος δαῖξαι ἑαυτὸν ὀρθόδοξον, ἐπήγαγε τὴν ἐκδοσιν τῆς ἐκ-
 τοῦ πίστεως πρώτου· οἷτα εἶπεν, ὅτι ἐγὼ καὶ προκομίσην καὶ τὸ
 σύμβολον τοῦ Νιστορίου καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀκολουθούντων, πρῶ-
 τῳ μὲν οὖν ἀνέγνω τὸ ἴδιον, τὸ πιστὸν σύμβολον· ἀλλ' ὅμως τοῦτο
 ὡς ἦν οὕτε τὸ ἐν Νικαίᾳ, οὕτε τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει. λέγει, ὅτι
 πρῶτον ὁ Χαρίσιος ἀνέγνω τὴν ὁμολογίαν τῆς ἑαυτοῦ πίστεως, καὶ
 μετὰ ταῦτα τὸ ὑπὸ τῶν Νιστοριανῶν παραπλασθὲν. οἷτα φησιν ὁ
 Χαρίσιος· Ἐγὼ δὲ ἄτε αἰρετικὸν ἀπὸ τῆς κοινῆς ἐξέλεον· ἐγὼ δὲ
 πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν, καὶ τὰ λοιπὰ. οὐκ ἔστιν οὖν ἐν τούτῳ τό· Τοὺς
 δε λέγοντας· Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν τοῦτο αἶρεσι ἀπὸ τοῦ συμβόλου τοῦ
 ἐν Νικαίᾳ, καὶ τίθωσι τό· Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον (μορούσιον τῷ Πατρὶ
 καὶ τῷ Υἱῷ, ὅπερ οὐ κῦται ἐν τῷ συμβόλῳ τῷ ἐν Νικαίᾳ οὐτε τῷ ἐν
 Κωνσταντινουπόλει, μετὰ ταῦτα ἀνέγνω ὁ αὐτὸς τὸ σύμβολον τῶν
 Νιστοριανῶν, ὅπερ λέγει εἶναι σύμβολον ἀπιστίας, τούτων ἀναγνω-
 ρίζων, ἐπάγει ἡ ἁγία σύνοδος, μηδὲν ἐξῆναι προφέρειν ἑτέραν
 πίστιν ἢ διδάσκειν. μετὰ ταῦτα κατακρίνει ἡ σύνοδος τοὺς κατί-
 χοντας τὴν παράπλασιν τοῦ συμβόλου τὴν ἐκτεθειάν ὑπὸ τῶν
 Νιστοριανῶν, καὶ οὐ ποιεῖται μνήαν ἀθετοῦσαν τὴν ὁμολογίαν καὶ
 τὴν πίστιν τοῦ Χαρισίου. ὅθεν εἰ ἦν ὁ σκοπὸς καλύψαι τὴν ἐκείνου
 καὶ τὴν τυχοῦσαν ὁμολογίαν, καὶ εἴπερ ἠθέλησεν ἄλλο σύμβολον
 μὴ λέγεσθαι, εἰ μὴ κατὰ τὸν τύπον τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου καὶ
 κατὰ ῥῆμα καὶ κατὰ λέξιν, ἐμολογουμένως ἠθέτησεν ἂν τὴν ἐκ-
 δοσιν τοῦ Χαρισίου. ἀλλ' ἐπειδὴ ὁμολογεῖ ὁ Χαρίσιος τὰ λεγόμενα, διὰ
 τοῦτο οὐκ ἠθέτησεν ἡ σύνοδος τὸ προκομίσθαι παρ' αὐτοῦ σύμ-
 βολον, ἀλλ' ἰσχυρίσθη, καὶ καταδικάσει τὴν πίστιν τῶν Νιστορια-
 νῶν. ὅθεν ἔπεται, ὅτι τὰ ῥήματα ἐκείνα σημαίνουσιν ἐναντίαν πί-
 στιν παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ, καὶ τοῦτο φαίνεται μοι ἰσχυρὸν εἰς τὸ
 ἀποδείξαι τὴν σημασίαν τῆς τοιαύτης καλύψεως. Διούτερον, ἡ σύ-
 νδος αὐτὰ οὐ μόνον ἐκάλυψε μηδὲν ἐξῆναι προφέρειν, συγγράφειν,

καὶ ἄλλα, ἀλλὰ μὴ φράσιν παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ ἔξωγευθῆσαν, ἵνα ἐρωτήσω ὑμᾶς, τί ἄρα φρονεῖτε ἐν ταῖς ὑμετέραις διανοήσεσιν, ὅτι ὁ Θεὸς αἰώνιος; φέρετε πάντες, ἀλλὰ κατὰ τοῦτο εἰπὼς ἂν τις ὑμᾶς ὑπὸ ἀνάθυμα εἶναι, ἐπειδὴ οὐ περιέχεται ἐν τῇ συμβόλῃ, καὶ ὑμεῖς φρονεῖτε ἑτέρας παρὰ τὸ περιχόμενον ἐν τῇ συμβόλῃ, καὶ οὕτω δύναται λέγεσθαι περὶ ἀπείρων ἀληθειῶν, πρὸς ἑκάστην δὲ ὁ λέγων, ὅτι μερικοῖς προσώποις καὶ ἰδίᾳ ἑξουσίᾳ ἔχοντων ἐκτιθέσθαι καὶ σαφηνίζειν καθὼς βούλονται, τῇ δὲ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ τοῦτο ποιεῖν οὐκ ἔχουσιν, ἐγὼ λέγω, ὅτι τοῦτο ἰσχυρότερον ἐστὶ τῶν ἐν τῇ ὁρῇ κυμένων, καὶ γὰρ ἐν τῇ ὁρῇ ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ λέγεται, μὴδὲν ἔξῃναι προφέρειν καὶ τὰ λοιπὰ· ἐν δὲ τῇ τέλει· εἰ μὴν ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς εἴη, ὁ ἐπίσκοπος ἐκπαιστέτω τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰ ἑξῆς, ἀπὸ τούτων φαίνεται, ὅτι κατὰ πάντων καθολικῶν τε καὶ μερικῶν φέρεται ὁ ὅρος, καὶ τε ἐπίσκοποι, καὶ τε κληρικοί εἰναι, ἐπειδὴ δὲ ποιεῖται μνημεῖον λαϊκῶν, δῶλον ὅτι περὶ πάντων λαϊκῶν λέγει· οἱ λαϊκοὶ οὐκ εἰσάσονται ψάλλον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τὸ σύμβολον, ἀλλ' οἱ κληρικοί· ὅθεν ὁ νοῦς ἦν καλύπτει πᾶστας καὶ λαϊκοὺς καὶ κληρικοὺς, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἔξω, ἀπὸ τούτων φαίνεται, ὅτι καὶ μερικά πρόσωπα καλύπτονται ἑτέραν πίστιν προέφερειν, καὶ εἰ βούλοιντο ἑτέραν πίστιν περὶ πάντων νοεῖν, ἴσονται πολλοὶ ὑπὸ ἀνάθυμα, καὶ σχεδὸν πάντες, ἵτι ἵνα μάλλον διασαφηνισθῇ τὸ ζήτημα, λέγομεν, ὅτι ἡ ἐκκλησία, ἣν ὁ Ἀγάθων ἔγραψεν καὶ ἔστειλε πρὸς τὴν σύνοδον, οὐκ ἦν ἐκκλησία ἑνὸς προσώπου, ἀλλὰ πολλῶν ἦν γὰρ πάσης τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, ἐπειδὴ λέγει ὁ ἈΓάθων μετὰ πάντων τῶν ὑποτιταγμένων αὐτῷ ἐν τῇ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐπιστολῇ ὑπέγραψαν ἐπίσκοποι πολλοὶ, ὡς καὶ ἐκ τῶν εἰκοσι πέντε. Ἔτι ὁ κύριος ὁ Νικαίης ποιούμενος τὰν λόγων ἐν τῇ προλαβούσῃ ὁμιλίᾳ περὶ τοῦ λόγου, ἐν ᾗ εἶπεν ὁ Κωνσταντῖνος, ὅτι ἀνάγκης ἐπικαιμένης καὶ καταπιγούσης ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀνέπτυξε τό· Ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐπήγαγεν, ὅτι τό· Ἀνάγκης οὐσης, καθ' ἣν ἐν τῇ ὁρῇ αὐτὴ ἐξαιρεῖται, λέγων οὖν, ὅτι ἐν τῇ ὁρᾷ ῥητὴ λέγεται, μὴδὲν ἔξῃναι προφέρειν ἢ διδάσκειν, καὶ οὐδὲμία γὰρ ἐστὶ μνημεῖον περὶ ἰδιάζοντος προσώπου ἢ καθόλου, καὶ διὰ ταῦτα ὁφείτω λαοὶ περὶ πάντων ὁμᾶν τὸ τοιοῦτο νοεῖν. Ἔτι λέγων, ὅτι ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ ἐν Ἐφέσῃ οὐδέποτε ἐγένετο μνημεῖον περὶ τοῦ ἁγίου Κωνσταν-

* ὁ Ῥόδου.

του υπάλοι συμβόλου· ἡ γὰρ οἱ πατέρες ἐκείνοι ἐπιλάθοντες τούτου,
 καὶ ἐθέλωσαν ἵνα φάλλῃται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὸ τοιοῦτον, καὶ πάν-
 τες οἱ μετ' ἐκείνους γηγενότις οὐκ ἄλλο ἢ τὸ ἐν Νικαίᾳ ὀφίλομεν
 ἔδωκεν, καὶ τότε κακῶς ἂν ἰσοιοῦμεν φάλλοντες τὸ ἐν Κωνσταντι-
 νουπόλει, καὶ ὥς οὐκ ὀφίλει φάλλεσθαι· ἢ ἐμνήσθησαν, καὶ ὥς
 ἱκαντίον καὶ μὴ ὀφίλον φάλλεσθαι εἶσαν· ἢ τὸ αὐτὸ ἐνόμισαν.
 καὶ χρὴ διαρῆσαι, ὅτι ἐν πολλοῖς διαφέρει τὸ ἐν Νικαίᾳ τοῦ ἐν
 Κωνσταντινουπόλει, καὶ διότι περιέχει τὴν αὐτὴν ἕνεκα καὶ πί-
 στω, νοεῖται ὡς ἐν καὶ οὐκ ἱκαντίον καὶ ὑμεῖς εἴπατε, ὅτι διωά-
 με περιέχεται τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύμβολον τῷ ἐν Νικαίᾳ,
 καὶ ἀναγνωσθέντος τοῦ ἑνὸς νοῦται τὸ ἕτερον. λοιπὸν ἔνθα ἔστι
 σύμβολον σύμφωνον κατὰ τὸν νοῦν, ἐν ὀφίλει νομίζεσθαι, καὶ οὐχ
 ἵππον. ἀπὸ τοῦ ὅρου τούτου οὐ καλύπεται, ἀλλὰ μένον ἑτέραν πί-
 στω καλύει· ὅθεν προσέκει νοῦν περὶ ἱκαντίας πίστεως καὶ διαφω-
 κώσεως τῇ ἀληθείᾳ. Ἐτι ἕτερον βούλομαι εἰπεῖν πρὸς μείζονα σα-
 φηνίαν τῆς ἀληθείας· τὰ ὀρισθέντα ἐν ταῖς συνόδοις φαίνονται διὰ
 τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὀρισθῆναι· τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἅγιον φαίνεται
 ὡσαύτως ἐν πάσαις. ἀλλ' ἐν τῇ ἑκτῇ συνόδῳ, ὅπου ἀνεγνωσθε ὁ νόμος,
 ὡς οἱ πατέρες οὕτως· Μωδὸν ἐξέστω, καὶ τὰ λοιπὰ, μὴτι ἄλλο
 ἡμεῖς ἐν καταστροφῇ ἐκείνων τῶν ὀρισθέντων· ὅθεν ἡ ἑκτὴ σύνοδος,
 ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τὸ ἅγιον τὸ κρινόν δι' ἐκείνης, ἐξηγουμέναι τινι τρόπῳ
 καὶ ἐξῆναι προφέρειν πίστιν ἑτέραν, ἢ προκομίζειν ἱκαντίαν οὖσαν
 ἐν ἀκτροπῇ τῆς ἀληθοῦς πίστεως· ἀλλ' οὐ καλύουσι τὸ γινώ-
 σκω εἰς σαφάνειαν ἢ πρὸς μείζονα τῆς ἀληθείας ἀνάπτυξιν. Ἐτι
 ὅσα ἀμφιβάλλεται περὶ ῥημάτων τινῶν τοῦ νόμου, ὀφίλομεν ἀνα-
 κρίνειν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νομοθέτου, ὁ δὲ τοιοῦτος σκοπὸς τοῦ
 νομοθέτου καταλαμβάνεται ἢ ἀπὸ τοῦ προοιμίου ἢ ἀπὸ τῶν ἐγκει-
 μένων ἐν τῇ νόμῳ ῥημάτων ἢ τῶν ὄντων μετὰ ταῦτα. ἐν μὲν οὖν
 τῶς προοιμίοις κῆται, ὅτι συνελθόντες οἱ πατέρες ἐθέλωσαν ἀναγνῆ-
 ναι τὸ σύμβολον τῶν ἐν Νικαίᾳ πατέρων, καὶ ἵνα· εἰσινεχθῶσι
 καὶ οἱ λόγοι οἱ ἀφορῶντες πρὸς τὸ σύμβολον, καὶ ἵνα· οἱ λόγοι οἱ
 ἀφῃρημένοι βιβαιοθῶσιν, οἱ δὲ ἱκαντίοι ἀποβλεθῶσιν, ὅθεν ὁ σκοπὸς
 τοῦ νομοθέτου· τουτίστι· τῆς ἐν Ἐφῆσῳ συνόδου οὐκ ἦν ἄλλος, εἰ
 μὴ καὶ οὕτως ἑτέραν πίστιν ἢ ἐκείνην ἐκθίσιν· ἀφορῶσαν πρὸς ἀνα-
 γνῶσιν τῆς ἀληθοῦς πίστεως· ἀλλ' οὐκ ἦν ὁ σκοπὸς ἐκείνων· ἵνα

πρὸς τὰ ῥήματα ἀποβλέψουσιν, ἀλλὰ πρὸς τὸν καὶ τῆς ἱερᾶς γρα-
φῆς. τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἡγίου Κυρίλλου, ἐς
ἀφ' οὗ ἀνεγνωσθὲν τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον, φησὶν ἐνθὺς· Ἡμεῖς
ἐπόμενοι τῇ ὁμολογίᾳ τῶν πατέρων ἀκολουθοῦμεν τῷ σκοπῷ τοῦ
νοῦς, καὶ ἐξηγουμένα τὴν ὀρθὴν πίστιν, τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ
τῆς ἐκδόμης συνόδου, ὅπου λέγει· Μετὰ πάσης ἀκριβείας ἐρευνη-
τίς καὶ ἐπόμενοι τῇ ἀληθείᾳ τῆς πίστεως, καὶ κατωτέρω εἰ αὐτοὶ
πατέρες λέγουσιν· Ἀκολουθοῦντες τῇ ὀρθῇ καὶ ἀσπλυνῇ πίστει,
οὐδ' ἂν ἀφαιρούμεν, οὐδ' ἂν προστιθέμεν παρὰ τὴν τῶν ἐν Νικαίᾳ
ἀλλ' ὅμως ἐκείνοι ἐποίησαντο ἐτέρους ὅρους περὶ τῶν ἐκείνων, ἀφ'
ὧν φαίνεται, ὅτι ὁ σκοπὸς ἐστὶ τοῦ νομοθέτου, ἵνα ἡ ἀλήθεια κα-
λύπται ἐν ψαῖσι, καὶ διδάσκηται καὶ λέγεται καὶ μὴ σιωπᾶται.
Τελυταῖον ἱταμινεύειν τι, ὅπως φαίνεται μοι εἶναι ἡ ὑπόθεσις
ἡ τρέχουσα νῦν καὶ πρὸ ἐκείνου ἱρῶ ἕτερον ἀνῆκεν πρὸς σαφήνισιν
ἡ ἐν Χαλκιδόνι σύνοδος λέγει, ὅτι ἡσάν τινες οἱ καταλείποντες τὸ
Λέοντος πάντα, λέγοντες, ὅτι ἐποίησι ξένον ἐκδοῖσιν πίστις, καὶ
ἐξηγήσατο τὴν πίστιν ἄλλως ἢ ἐξῆν κατὰ τοὺς ἐν Νικαίᾳ πατέ-
ρας, λέγει δὲ οὕτως· Καὶ ἵνα μὴ τις ἐγκαλῇ τῇ Λέοντι, ὡς ξένος
τῆς πίστεως· ἐξήγησεν ποιησάμενος, ἐπειδὴ οὐκ ἐξῆν τινι παρὰ τῶν
ἐν Νικαίᾳ πατέρων ἐξηγῆσθαι τὴν πίστιν ἡ σύνοδος λέγει κατὰ
τῶν ἱστανισταμένων τῇ ἀληθείᾳ, ἡ σύνοδος ὑπεραπολογεῖται τοῦ
Λέοντος, καὶ φησὶν· Οὐκ ἐποίησι κατὰ τῆς καλῆς πίστεως τοῦ νόμου
τιθέμενος τὴν πίστιν, καὶ ἀναπτύξας ἐκείνην, ἐπειδὴ ἰνίκα ἀνα-
φύονται σπάναι, διάφοροι θρασυταῖς ὀφείλουσι προσφέρειν παρὰ
τῶν ἁγίων πατέρων, καὶ εἰ ἄρκισιν ἡ πίστις ἡ ἐκτεθῆσα παρὰ τῶν
πατέρων, ὅμως ἐπειδὴ εἰσι πολλοὶ ἀνατρέψαντες βουλόμενοι τὸν ἀλη-
θινόν, προσήκει ἀναπτύξαι καὶ ἐξηγήσασθαι κρεῖττον τὴν ἀλη-
θινήν πίστιν, καὶ γὰρ εἰ πάντες ὑπερῆγον τὴν ὀρισθῆσαν πίστιν, οὐκ
ἦν χρεία περὶ ἄλλου μεριμνᾶν παρὰ τὸ ἐν Νικαίᾳ, ἀλλ' ἐπειδὴ
πολλοὶ ἀπὸ τῆς ὀρθῆς γραμμῆς φέρονται πρὸς διαφόρους σχολασ-
τικὰς διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης, ἀνάγκη ἐ-
κείνῳ ἀναπτύξαι καὶ σαφηνίσαι τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, καὶ
ἐξῆς, καὶ πολλὰ ἄλλα τίθασιν, ἅπαντα ἀποβλέπουσιν εἰς τοῦτο,
δὲ ἔρχομαι πρὸς ἐκεῖνον ὅπερ ἡβουλόμην εἰπεῖν τελευταῖον· εἰδὲ
ὅτι ὁ φλαβιανὸς κατεδίκασεν τὸν Εὐτυχῆ ἐν τῇ ἐν Κανσταντινουπόλει

συνέδῳ. μετὰ ταῦτα συνεκροτήθη ἡ ἐν Ἐφέσῳ σύνοδος, ἥτις
 ἀντεγράφη καλεῖται ἢ ὁ Διόσκορος ἑξαρχὸς καὶ ἀγνούμενος ἐπει-
 ρανητικῶς ἦν ἐκείνῳ καὶ ὁ Εὐτυχὴς καὶ ἔθελον ἐκδικῆσαι ἑαυτὸν,
 καὶ ἐπλανήθη, καὶ ἀνέγνω τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, ἥτοι τὸ σύμ-
 μ- τὸ ἐν Νικαίᾳ ἀπὸ ῥήματος πρὸς ῥῆμα· καὶ μετὰ ταῦτα
 Αὐτὴ ἡ πίστις τῶν πατέρων, καὶ ἐν ταύτῃ θέλω ζῆν καὶ
 θανατῆν. ἀλλ' ὅτι ἡ πίστις ἡ ἐν Νικαίᾳ ἐστηρίχθη διὰ τῆς συ-
 ν- τῆς ἐν Ἐφέσῳ, καὶ ὅτι ἡ ἐν Ἐφέσῳ ἐκάλυψε φέρειν ἑτέραν
 π- παρὰ τὴν πρώτην, καὶ μηδὲν προστιθέναι, μηδὲν ἀφαιρῆν
 ἰδῶσαν· Ἐγὼ κατέχω τὴν ὁρθὴν πίστιν, καὶ ὁ Φλαβιανὸς οὐ
 χεὶ τὴν ὁρθὴν πίστιν, ἐπειδὴ ὁ Φλαβιανὸς λέγει τὸν Χριστὸν
 δύο φύσεων, καὶ ἐν δύο φύσεσι· ἐν δὲ τῇ συμβόλῃ τῇ ἐν Νι-
 οὐ λέγεται τὸν Χριστὸν ἔχειν δύο φύσεις, ἡ εἶναι ἐκ δύο φύ-
 ο Εὐτυχὴς ἐκάλυψε τὴν τοκαύτην εὐσέβειαν καὶ μέχρι προσθ-
 ρηματικῆς. Εὐσέβιος δὲ τις Δορυλαίου ἀκούων, εὐθύς ἐξιβόασεν
 ὡς θη, οὐκ ἔστι κανὼν ὁ τοῦτο διορίζων. ὁ Διόσκορος λέγει·
 οὐκ ἔστι κανὼν τοιοῦτος; ἡμεῖς ἔχομεν ἐνταῦθα δύο κώδικας,
 ἐν πᾶσι λέγεται, μὴ ἐξεῖναι προσθεῖναι τῇ συμβόλῃ τῇ ἐν
 αἰῶ. Ταῦτα ἀνεγνωσθῆσαν ἐν τῇ ἐν Χαλκεδόνι συνόδῳ, ἡ σύ-
 κ οὐκ εἶπε κατὰ τοῦ Εὐσέβιου τοῦ Δορυλαίου, ἀλλ' ἐδοκίμασε
 ἡ ἱερωσύνη ἐκείνων· καὶ κατωτέρω ὁ Διόσκορος ἐπάγει ἀπέφασιν
 καὶ τοῦ Φλαβιανοῦ, καὶ ἐν τοῖς ῥήμασι τῆς ἀποφάσεως λέγει,
 ἡ δὲ τοῦτο ἀλλοτριῶν ἐκείνων τῆς ἐπισκοπῆς, ἐπειδὴ παρέβη τὸν
 π- τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνέδου, ἐπειδὴ διαλαμβάνεται ἐκείνῳ· Ὅστις
 ῥῆμα ἑτέραν πίστιν ἢ ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς, ἢ φορετιθεὶς ἢ ἀφαι-
 ῖν, στερηθῶ τῆς ἰδίας ἐπισκοπῆς· ἐπειδὴ, καὶ τὰ λοιπὰ, καὶ
 ἐν τούτῳ ἐστέρησε τὸν Εὐσέβιον καὶ τὸν Φλαβιανὸν ὡς παραβάτας
 τοῦ νόμου τούτου. πάντες οὖν οἱ ἐπίσκοποι ἐκείνοι, οἱ καὶ ἠκολού-
 ῖον τῇ ἀποφάσει τοῦ Διοσκοροῦ, ἠκολούθησαν τῇ μετὰ ταῦτα
 περιόδῳ· καὶ πάντες ἠρείδοντο ἐν τῇ καλύσει τῇ γνωμίνῃ ἐν
 ἡ οὐσίᾳ. ὁθεν φασὶν οὕτως· Ἐαυτοὺς ἀλλοτρίους εἶναι πᾶσι
 ῥαπῆς ἀξίας ἔδειξαν ὁ Φλαβιανὸς καὶ Εὐσέβιος, οἷοντις ἐπιχρί-
 στω προστιθέναι ἢ ἀφαιρῆν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας πίστεως τῆς ἐκτε-
 λεμένης παρὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνέδου, ἢν ἵστημι καὶ ἐκύρωσιν ἡ
 ἐν τῇ Ἐπιστολῇ πόλει συγκροτηθεῖσα· διὰ τοῦτο δίκαιόν ἐστι ταῦς

προστιθέντας τι ἢ ἀφαιροῦντας· ἀλλοτρίους εἶναι, τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ τοὺς κληρικούς τοῦ κλήρου. Ὅτε δὲ ταῦτα ἀνγινώσκοντο ἐν τῇ συνόδῳ τῇ ἐν Χαλκηδόνι, εἶπον πάντες· Ἀνά-
 θεμα τῷ Διόσκορῳ, ὅτι κακῶς ἔκρινε, ταύτῃ τῇ ὁρᾷ κατακρι-
 θεὶν ὁ Διόσκορος. καὶ οὕτως ἀντίτρεψεν ἡ σύνοδος πάντα τὰ κατὰ
 τοῦ Φλαβιανοῦ ἐπυγχθίντα, καὶ ἔκρινεν, ὅτι οὐδὲν ἐποίησεν ὁ
 Φλαβιανὸς κατὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἢ κατὰ τῆς ἐν Ἐφίῳ.
 καὶ ὅτι εἰ καὶ τὰ ῥήματα ταῦτα τὰ λέγοντα, τὸν Χριστὸν δύο
 φύσεις ἔχουν, ἢ ἐκ δύο φύσεων εἶναι, οὐ κινεῖται ῥητῶς ἐν τῇ συ-
 νόδῳ τῇ ἐν Νικαίᾳ, ὅμως οὐκ εἰς τὰ κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ δι-
 νάμμι ἔλκονται ἀπὸ τοῦ συμβόλου τοῦ ἐν Νικαίᾳ. ὅθεν οὐ δε-
 ἰλγχεῖν ἢ ἐπιπλήττειν τὸν προστιθέντα ἢ σαφηνίζοντα, μέχρι
 ἂν σύμφωνα λέγῃ τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ καθολικῇ πίστει, καὶ φα-
 νταί μοι, πατέρες αἰδεσιμώτατοι, ὅτι οὐδὲν ἔστιν εὐρεῖν ἐν τῇ
 κόσμῳ ἕτερον παράδειγμα πρὸς τὴν τοιαύτην ὕλην, ἢ τὸ γεγενῆς
 περὶ τὸν Φλαβιανόν, συμπαρίνω τοίνυν, ὅτι τὰ ῥήματα τῆς κα-
 λύσεως τῆς, μεθ' οὗ ἐξῆναι προφέρειν ἢ φρονεῖν, καὶ τὰ λοιπὰ
 ὀφείλει νοεῖσθαι περὶ τῶν φρονούντων ἐναντίαν πίστιν ἢ ἑτέραν τῆς
 ἀληθοῦς, ἢ ποιοῦντων ἐναλλαγὴν τῆς θείας γραφῆς, καὶ τοῦ ἐν
 Νικαίᾳ συμβόλου. ταῦτα δύναται λύειν πᾶσαν ἀπορίαν κατὰ τὴν
 ἡμῶν ἀμαρτῇ κρίσιν· εἰ δὲ οὕτως οὐκ ἔστιν, ἐγὼ ἐπιποθεῖν ἐντυπω-
 θῆναι παρ' ἡμῶν. ὅθεν ἐπεὶ λέγει ἡ ἐκκλησία ἡ λατινικὴ μεθ' οὗ
 προσθεῖναι κατὰ τῆς ἀληθείας ἢ τῆς ἱερᾶς γραφῆς ἢ τοῦ ἐν Νι-
 καίᾳ συμβόλου ἢ τῶν ὁρῶν τῶν ἄλλων συνόδων, ἄξιον παρελθεῖν
 τὸ ζήτημα τοῦτο τὸ, εἰ ἔξωστιν, ἢ οὐ, καὶ χωρῆσαι πρὸς τὸ ἕτε-
 ρον τὸ λέγον· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Υἱοῦ, εἰ ἀληθὲς ἢ οὐ
 καὶ ἂν ὑμεῖς δυναθῆτε δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται
 πότε ἂν εἴποιμι ἐγὼ φανῶς, προσθέμεν εἶναι, καὶ ὅτι οὐκ ἐξ
 τῆς ἁγίας Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίᾳ προσθεῖναι τι ἐναντίον τῆς ἀληθείας
 σίτισως· εἰ δὲ οὐ δυναθῆτε ἀποδείξαι ψευδὲς, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπο-
 δευθῆναι χρήσιμον καὶ ἀληθὲς, τότε προσέκειναι ἐνδοῦναι, ὅτι ἐξ
 ἀναπτύξαι ἐν τῇ συμβόλῳ καὶ ἔσται εἰρήνη ἐν ἑκατέρῳ μέρει. Ταῦτα
 ἀδυνάτην εἰπὼν ὑπὸ διορθώσει τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς καὶ πα-
 τρίου ἡμῶν καὶ τοῦ γαλανοτάτου βασιλέως καὶ τῶν ἄλλων αἰδω-
 σιμωνάτων πατέρων.

ΝΙΚΑΙΑΣ. Αἰδισιμώτατε κύριέ μου, καὶ πάντες μὲν οἱ λό-
 φ' ἱκατέρου μέρους εἰρημένοι, ἦσαν ἄριστα καὶ κάλλιστα
 τοι, μάλιστα δὲ οἱ παρὰ τῆς ὅης αἰδισιμότητος εἰρημένοι καὶ
 τοι καὶ πρὸς τὸ προκείμενον μάλιστα· ἡμεῖς γάρ καὶ αὐτοῦ
 βράγματις, καὶ σχεδὸν οὐδὲν κατέλιπες τῶν ἀναγκαίων ῥηθ-
 ναι μετὰ ἀγάπης ἀπολογησόμεθα πρὸς ταῦτα, καὶ ἴσως ἀκού-
 ῳμοίως καὶ τὰ παρ' ὑμῶν. ἡμεῖς γάρ νομίζομεν, ὅτι καὶ
 αὐτῶν τούτων εἰσὶν ὑπὲρ ἡμῶν. ὅμως κατὰ τὸ παρὸν οὐκ εἶναι
 οὐ καὶ αὐτῶν ἀποκρίσεως διὰ δύο ταύτας αἰτίας· πρῶτον διὰ τὴν
 ὅτι καιρὸς ἐστὶν ἀναστῆναι· δεύτερον, ὅτι ὡςπερ ἦσαν καλὰ,
 ἔττον ἦσαν καὶ πολλὰ. Θέλομεν οὖν ἰδεῖν αὐτὰ καὶ γεγραμ-
 καὶ οὕτω δοῦναι τὴν ἀπολογίαν. νῦν δὲ εἰ δοκεῖ, ἐν ὀνό-
 τοῦ κυρίου ἀναστῶμεν μετὰ δὲ ταῦτα λαβόντες τὰ γεγραμ-
 καὶ σπεφάμωσι δώσωμεν ἱκανὴν τὴν ἀπόκρισιν.

Νοεμβρίου πέμπτη καὶ δικάτη, τῷ σαββάτῳ, ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΙΒ.

Ἰ. ἘΦΕΣΟΥ. Ἡμεῖς, ὡ φίλοι πατέρες, οὐκ ἀντιλέγων ἀλλή-
 λω, οὐδὲ τὰ παρ' ἀλλήλων λεγόμενα ἀντιτρέψαι συνελθ-
 ῶμεν τοῦτο γὰρ φιλοτιμίας ἔχεται μᾶλλον, ἢ τῆς πρὸς ἀλλή-
 λω φερούσης ὁδοῦ· ἀλλ' ἵνα κοινῇ συζητοῦντες ἑκάστου τῶν
 πτόντων εἰς μέσον, καὶ μετὰ πάσης ἀκριβείας ἐρανισθῶσι
 πᾶσι καὶ φιλικῶς αὐτὸ ἐξετάσαντες, οὕτω τὰ ἐξῆς ποιή-
 ῃμεν, ὥστε ἐν τῷ κοινῇ ζητούμενον ἀμφοτέροις τέλος καταστή-
 ῃ, ὥστε ἴσθιν ἡ τῆς ἀληθείας εὐρίσκει. διὰ τοῦτο τὰ μὲν πρό-
 τερὰ εἰρημένα τῷ αἰδισιμώτῳ κυρίῳ τῷ καρδινάλιῳ, καὶ τῷ
 αὐτὸν καθήμενῳ αἰδισίμῳ ἐπισκόπῳ Φερολιβιένσι, Θεοῦ δι-
 κῆς, καὶ τοῦ καιροῦ συγχωροῦντος, ἐν τοῖς ἐξῆς ἐξετασθήσεται.
 ἕκαστον τούτων ἁπάντων, ἡμῶν οὐ μακροῖς τισὶ καὶ ὑλο-
 ῶσι καὶ περὶ ἡμῶν λόγοις, ἀλλ' ἐκείνα λεγόντων, ὥστε
 εἰ διὰ τῆς ὑμετέρας συγκαταθέσεως ὁμολογούμενα φαίνονται.
 εἰ εἰ δοκεῖ, πρὸς ἃ τελευταῖον εἴπω ὁ αἰδισιμώτατος κύριος
 ἰδνάλιος χωρήσῃμιν πρότερον. καὶ ταῦτα μὲν κεφαλαιωδῶς

ἡεαστα ὁποῖα ποτ' ἴσθιν, ἐξετάσωμεν. ταῦτα γὰρ καὶ πρὸς αὐτὸ
τὸ προκείμενον εἰρηται, μηδὲν ἄλλοτρίον ἔχοντα, καὶ εὐτάκτως ἐν
ᾧ μάλα καὶ εὐσπερῶς διατίθεται. ὅθεν καὶ ταύτῃ αὐτοῖς τὴν
χάριν ἡμεῖς ἀποδώσομεν, τὸ μηδὲν αὐτῶν καταλιπεῖν ἀνεξέταστον.
λέγω δὲ τὰ πρότερον κεφαλαιωδῶς εἰρημένα, καὶ οὐχὶ τὰ ὑστερῶς
κατὰ μέρος ἐπιχειρησμένα· ταῦτα γὰρ ὑπερβαίνει τὴν ἐξέταστον
αὐθις αἰς μῆκος ἄπυρον ἐκτείνοντα. παρακαλῶ δὲ αὐτὸν, ὅσῳ
ἂν ἐρωτηθῇναι συμβαλεῖ, ἢ συμφωνῇν τοῖς παρ' ἐμοῦ εἰρημνοῖς ἢ
ἐνίστασθαι. μετ' αὐτοῦ γὰρ τοὺς αὐτοῦ λόγους, ἀλλ' οὐ πρὸς αὐτὸν
μόνον ἐξετάσαι προήρημαι, χαίροντα τοῦτον ἰδὼν μᾶλλον τῇ τῇ
ἀληθείας εὐρίσει ἢ τῇ τῶν οἰκίων λόγων συστάσει. ὅθεν καὶ ἐλογχθῆ-
ναι συμβαλεῖ τὸν αὐτοῦ λόγον, ἀγαπήσει μὲ μᾶλλον ὅσα σοφίς ἔ-
στι γὰρ σοφὸς ἐλογχόμενος ἀγαπᾷ τὸν ἐλέγχοντα, κατὰ τὸν τοῦ σοφοῦ
λόγον. ἐξίστω δὲ καὶ αὐτῷ ἐπανερῶται πᾶν, ὅπερ βούλοιο ἐν τῷ
προσέγκουσι τόποις. ἀνέξομαι γὰρ ἐγὼ καὶ διασκοπτόμενος καὶ ἐξ-
ταζόμενος καὶ λόγον ὑπάρχον τῶν παρ' ἐμοῦ εἰρημνῶν, ἂν ὁ δὲ
χορηγῇ. ἐλογχέτω δὲ καὶ εἴ τι μὴ ἀληθὲς αὐτῷ δόξειεν ὑπ' ἐμῇ
λέγεσθαι· τοῦτο γινώσκων, ὥς ἄπερ ἔνι ἀνεξέταστα καταλίπει
κυρωθήσεται πάντως ὡς ἀναντίρρητα καὶ μηδμιᾶς ἐτι συζητή-
σεως προσδιόμινά. αὐτὰ δὲ πάντα τηρηθήσεται πάντως καὶ ἐν τῷ
μετ' ἐμῇ διαδιεξομνοῖς τὸν λόγον. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐπιχειρήμα
τῶν παρ' αὐτοῦ εἰρημνῶν τοιοῦτον ἦν ἐπὶ τῆς τρίτης οἰκουμένης
αὐτοῦ. Χαρίσιός τις ἔνι τοῖς λιβελλοῖς, οὗς κατὰ τῶν τὰ τοῦ Νε-
στορίου φεροῦντων ἐπέδωκε, τῆς αὐτοῦ πίστεως ἐκείσιν ποσὸν
μενος, ἐτίμως ἔχουσιν παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ παραδοθεῖσαν, οὐδὲ
ἐπιτεμῆθαι παρὰ τῆς συνόδου φαίνεται τοίνυν ἐκ τούτου, μὴ τῷ
ἐτίμως ἀπλῶς πίστιν, ἀλλὰ τὴν ἐκαντίαν καλύεσθαι. οὕτως ἔχει
τὸ οὖν ἐπιχείρημα, ἀπόκριναι.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐγὼ ἤκουσα ἄσμενος ἄπερ ἡ αἰδουσιμότης σου
εἴρηκε νῦν, καὶ ὅσα ἀνήκει πρὸς τὰ προόμια, αὐτὸς οὐδὲν ἐπὶ
πρὸς δὲ τὴν ἐρώτησιν, ἣν ἡ αἰδουσιμότης σου εἴρηκε νῦν, ἐπόμενος
τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ μακαρίου Πέτρου, ἔσομαι ἔτοιμος ἀποδοῦναι
λόγον ἐκάστῳ καθόσον ἐγχαυρῇ ἢ σμικράτης τῆς ἐμῆς διανοίας
ἀλλ' ἐλπίω ἂν μᾶλλον τὴν αἰδουσιμότητά σου ποιήσασθαι τῷ
ἐμῶσι πρὸς τινὰ τῶν παρόντων διδασκάλων, ἐπειδὴ αὐτοὶ κα

* Πίτερ. α' 3, 15.

λους ἂν τὰς ἀποκρίσεις ἐποιήσαντο· ἐπειδὴ δὲ ἐξελέξω ἡμεῖς
πρὸς ἡμὲν ἀποκρίσασαι τὴν ἐρώτησιν, ἀποκρινοῦμαι κατὰ τὸ ἔργον.
ἀλλ' ἐπεὶ ἐκαυθῆσα συνήλθομεν διὰ τὴν τῆς ἀληθείας εὐρίσκειν,
οὐκ αἰσχυρῶσθε, ἵνα τι ὑπὸ σοῦ, καὶ τι ὑπ' ἄλλου διορι-
σῶμαι ἐν τοῖς ἡμῶν σφάλματι. μᾶλλον γὰρ σφίλομεν, σφικρί-
ναι τοῦ Θεοῦ τιμὴν, ὅστις ἐστὶν αὐτὰ ἡ ἀλήθεια, καὶ τὴν ἰδίαν
καὶ ἀπακριθίσασθαι δὲ μετὰ τούτου τοῦ προσδιορισμοῦ, ὅτι ἐάν
παντὶ ἢ ἀποκρίσις ἢ πρὸς θρασυσίαν ἂν παρ' ἡμοῦ ἐρωτᾷς μα-
κάριον ἄδνα τοῖς παροῦσι πατέρας καὶ πάσων ἀπολογίσα-
ι. Θέλω δὲ ἵνα τι ῥηθῇ παρ' ἡμοῦ οὐκ ὀρθῶς, ὅπως ἀναγραφῇ
ἡμεῖς μόνον, καὶ οὐ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ἢ πρὸς τοὺς ἄλ-
λους πατέρας. δέχομαι δὲ καὶ τὴν προσφορὰν ἐκείνην ἢ ἀνύσχετον
ὅτι αἰδουσιμότητος λέγοντος, ὅτι ὁσάκις ἂν ἐρωτηθῶ παρ'
ἀνέξε, τὴν ἡμετέραν ἐρώτησιν, καὶ ἀποκριθῶ κατὰ τὸ προ-
ν, ἔρχομαι δὲ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀποκρίσιν καὶ λέγω, ὅτι οὐκ
παρεκβαίνον τὴν σὴν αἰδουσιμότητα ἐρωτᾷς με νῦν, ἐπειδὴ ἐν τῇ
ἁβούστῃ ὁμιλίᾳ πάντα εἶπον ἀναπεπταμένως καὶ σαφῶς μᾶλλον
καὶ γεγραμμένα δέδωκα τὰ εἰρημένα, καὶ ἀπαχρόντως εἰπὼ πάντα
καὶ ὅπως εἰ ἀρκέσει τῇ σῇ αἰδουσιμότητι, χαρίσασθαι καὶ τοῦτο,
ἀποκριθῶμαι κατὰ τὴν ἐρώτησίν σου, ἀποκριθῆναι βούλομαι καὶ
ἰδουσιμότης σου, εἰ ἀρκέσει τοῖς εἰρημένοις, εἰ δὲ βούλεται καὶ
ἴψ' ἡμεῖς τι εἰπὼν, ἐρῶ.

Ο' ΕΦΕΣΟΥ. Ἡμεῖς οὐ δυνάμεθα ἑτέρας ἀποκριθῆναι, ἀλλὰ συγκα-
θῶμεν μόνον, εἴπερ καὶ ἔχει οὕτως, ἐπειδὴ ἐξετασθέντες ἐκείναι
τοῦτο οὐδὲ μακρῶν λόγων χρεία. ἡμεῖς γὰρ ὅσον ἀπὸ τῶν
ρημμένων τοιαύτην διακούειν ἐξελάβομεν καὶ ἐρωτῶμεν εἰ καλῶς
ἴσταται, ἢ οὐ.

Ο' ΒΑΣΙΛ. Οἱ πατέρες βαρύνουσι τὴν αἰδουσιμότητα, κερδι-
ναι, ἀλλ' ἐάν τις χρήσασθαι, οἱ ἄλλοι πατέρες ἀπολογισάσθωσαν
δὲ μὴ, πάλιν ὡς ἀρέσκει ἐκείνους.

Ο' ΕΦΕΣΟΥ. Ζητοῦμεν, ὥσπερ εἶπομεν ἐν ἀλίζοις ῥήμασιν, οὕτω
ῥηθῆναι καὶ τὰς ἀποκρίσεις. ἄλλως γὰρ ἐν ταῖς διαλέξεσιν οὐκ
ῥηθῆναι δύναται, ἐάν μὴ συντέμνωνται αἱ ἀποκρίσεις καὶ οὕτω
κατασκευασθῶσι.

ΙΟΥΔ. ΚΑΡΔ. Ἐγὼ οὐδὲν ἐρωτῶ ἄλλο τι εἰ μὴ μόνον ἵνα θεί-

τῶν προχάρων τοῦ ἡμετέρου λόγου οὐκ ἂν ἔχωρήσαμεν ἀπὸ τῆς προκειμένης υποθέσεως· καὶ λέγομεν, ἐνθα ἐδράζεται ἡ ὑμέτερα ἀντιλογία, χαλαίνει κατὰ τι, καὶ ἐπιχειρεῖται οὕτως *.

* λείπει τὸ τί-
λος τοῦ λόγου.

Νοεμβρίου μηνὸς ἑνδεκάτῃ, ἡμέρᾳ τρίτῃ, ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΤΣΙΣ ΙΑ.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐπειδὴ ἐξ ἑκατέρου μέρους πολλὰ ἐρρήθοντο λίαν ἐπιστημόνως καὶ λεπτῶς, ἅπερ ἴσως νοοῦνται μᾶλλον παρὰ τῶν θεολόγων καὶ τῶν πεπιραμένων τῆς ἱεῖρας γραφῆς, ἢ παρὰ τῶν λαϊκῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν μὴ οὕτω πεπαιδευμένων· ἐνθα ἔχω τι ἀμαθὲς εἰπεῖν ἐν ταύτῃ τῇ ὕλῃ, ὅπερ εἰ νοηθῇ οὐ μόνον παρὰ τῶν πεπιραμένων τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν λαϊκῶν, εἰ μὴ ἀπατῶμαι, ῥαδίως λύσει τὴν ἀπορίαν ταύτην εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Πλὴν ἐπειδὴ περὶ περιέστημεν εἰς τοῦτο, τελειοθέντος τοῦ λόγου, ἵνα ἔλθωμεν εἰς τὰ κατὰ πύσιν καὶ ἀπόκρισιν, εἰ φαίνεται τοῦτο, ἵνα ἀκούσῃτε καὶ τοῦ λόγου τοῦ ἡμετέρου, ἥδη καλὴν εἰ δὲ μὴ, ἔστω παρ' ὑμῶν.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Εἰπάτω δὴ ὁ καρδινάλιος, εἰπάτω.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἄφομαι τοίνυν τῆς ῥίζης τῆς ἀπορίας. τὸ ζήτημά ἐστι περὶ τῆς καλύσεως τῆς ἐν Ἐφέσῃ συνόδου, δηλονότι ἐπὶ τῶν ῥημάτων ἐκείνων· Μηδενὶ ἐξίστω προφέρειν ἢ συγγράφειν ἢ συντιθέναι, καὶ τὰ λοιπά. ἡμῖς λέγομεν, ὅτι ταῦτα τὰ ῥήματα οὕτω νοοῦνται, δηλαδὴ μηδενὶ ἐξίστω λέγειν ἐναντία τῇ πίστει τῇ ἐν Νικαίᾳ· ὑμῖς λέγετε οὐ μόνον περὶ ἐτέρας καὶ ἐναντίας πίστεως, ἀλλὰ καὶ περὶ πάσης ἡστυνοσοῦν σαφηνείας ἢ ἐκθέσεως ἢ προσθήκης· καὶ ὅτι διὰ τῆς καλύσεως ἐκείνης καλύπτεται μηδὲ τὴν τυχαῦσαν ἐκδίωξιν ἢ ἀνάπτυξιν ἐν τῷ συμβόλῳ ποιῆσθαι. οἱ οὖν ἔχοντες πείραν ἐν τοῖς νόμοις λέγουσιν· Οὐκ ἔστι δυνατὸν τὸν νόμον νοῆσαι, ἂν μὴ πᾶς ὁ νόμος θεωρηθῇ. ὅθεν πρὸς εὐνοίαν τῆς τοιαύτης πραγματικῆς ἀναγκαῖον θεωρῆσαι ἡμᾶς τὰ προηγούμενα τούτου τοῦ νόμου. Κεῖται τοῦτο ἐν τοῖς πρακτικαῖς τῆς συνόδου, ὅτι πρὸ τοῦ ποιῆσαι τῆς πατέρας τὴν κάλυψιν ταύτην, Χριστὸς τις ἀπὸ τῶν ἐκείνων πίστεως Ἀναστασίου καὶ Φωτίου μαθητῶν τοῦ

Νιστορίου, ὅταν ἐπιμύαν καὶ τὴν Ἰάκωβον εἰς τὸ κρυπτεῖν τὴν
 αἴρεσιν τοῦ Νιστορίου καὶ οὗτος ἐπαλάσσει πολλοὺς, καὶ ἴδωκεν
 ἱερὸν σύμβολον πίστις, μᾶλλον δὲ ἕως λέγει Χαρίσιος, ἴδωκεν σύμ-
 βολον ἀπιστίας, οὐ πίστις· καὶ μετὰ τῶν ἄλλων φησὶν ὁ αὐτὸς,
 ὅτι ὁ Ἰάκωβος καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἐκείνου ὁμόφρονες ἐνεκάλουν ἐκείνῳ,
 μὴ διεχόμενοι τὴν ἀπὸ ἐκείνου πίστιν. διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ Χαρίσιος
 βουλόμενος δαῖσαι αὐτὸν ἐρθεὶς ἐξέταξε τὴν ἐκδοχὴν τῆς ἐκ-
 τοῦ πίστις πρώτης· ἵστα ἑστῶν, ἀπὸ ἐξῆς καὶ προκομίσαν καὶ τὸ
 σύμβολον τοῦ Νιστορίου καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀκολουθούντων, πρῶ-
 τῳ μὲν οὖν ἀνέγνω τὸ ἴδιον, τὸ πιστὸν σύμβολον· ἀλλ' ὅμως τοῦτο
 οὐκ ἦν οὔτε τὸ ἐν Νικαίᾳ, οὔτε τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει. λέγει, ὅτι
 πρῶτον ὁ Χαρίσιος ἀνέγνω τὴν ὁμολογίαν τῆς αὐτοῦ πίστις, καὶ
 μετὰ ταῦτα τὸ ὑπὸ τῶν Νιστοριανῶν παραπλασθὲν. εἰτά φησὶν ὁ
 Χαρίσιος· Ἐγὼ δὲ ἄρα αἰρετικὸν ἀπὸ τῆς κοινῆς ἐξέτασαν· ἐγὼ δὲ
 πητιῶν εἰς ἕνα θρόνον, καὶ τὰ λοιπά. οὐκ ἔστιν οὖν ἐν τούτῳ τό· Τοὺς
 δὲ λέγοντας· Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν τοῦτο αἶρεσι ἀπὸ τοῦ συμβόλου τοῦ
 ἐν Νικαίᾳ, καὶ τίθεται τό· Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον (μεοῦσιν τῇ Πατρὶ
 καὶ τῇ Υἱῷ, ὅπερ οὐ κῆται ἐν τῇ συμβόλῳ τῇ ἐν Νικαίᾳ οὔτε τῇ ἐν
 Κωνσταντινουπόλει, μετὰ ταῦτα ἀνέγνω ὁ αὐτὸς τὸ σύμβολον τῶν
 Νιστοριανῶν, ὅπερ λέγει εἶναι σύμβολον ἀπιστίας, τούτων ἀναγνω-
 ροῦντων, ἐπαίρει ἢ ἐγὼ εὐνοίας, μὴδὲν ἐξῆς προφέρειν ἰτέραν
 πίστιν ἢ διδάσκειν. μετὰ ταῦτα κατακρίνει ἡ σύνοδος τοὺς κατί-
 χοντας τὴν παράπλασιν τοῦ συμβόλου τὴν ἐκτεθεῖσαν ὑπὸ τῶν
 Νιστοριανῶν, καὶ οὐ ποιεῖται μνῆαν ἀθιτοῦσαν τὴν ὁμολογίαν καὶ
 τὴν πίστιν τοῦ Χαρισίου. ὅθεν εἰ ἦν ὁ σκοπὸς κωλύσαι τὴν ἐκείνου
 καὶ τὴν τυχοῦσαν ὁμολογίαν, καὶ εἴπερ ἠθέλησεν ἄλλο σύμβολον
 μὴ λέγεσθαι, εἰ μὴ κατὰ τὸν τύπον τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου καὶ
 κατὰ ῥῆμα καὶ κατὰ λέξιν, ἐμολογουμένως ἠθέτησεν ἂν τὴν ἐκ-
 δοχὴν τοῦ Χαρισίου. ἀλλ' ἐπειδὴ ἐμολόγει ὁ Χαρίσιος τὰλασθῆναι διὰ
 τοῦτο οὐκ ἠθέτησεν ἡ σύνοδος τὸ προκομίσθαι παρ' αὐτοῦ σύμ-
 βολον, ἀλλ' ἰσχυρίσθη, καὶ καταδικάσει τὴν πίστιν τῶν Νιστορια-
 νῶν. ὅθεν ἔπεται, ὅτι τὰ ῥήματα ἐκεῖνα σημαίνουσιν ἐναντίαν πί-
 στιν παρὰ τῇ ἐν Νικαίᾳ· καὶ τοῦτο φαίνεται μοι ἰσχυρὸν εἰς τὸ
 ἐποδῆσαι τὴν σημασίαν τῆς τοιαύτης κωλύσεως. Δεύτερον, ἡ σύ-
 νδος αὕτη οὐ μόνον ἐκάλωσε μὴδὲν ἐξῆς προφέρειν, συγγράφειν,

καὶ ἄλλα, ἀλλὰ μὴδὲ φρονεῖν παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ ἔξουχούσαν, ἵνα ἱρωτέρως ὑμᾶς, τί ἄρα φρονεῖτε ἐν ταῖς ὑμετέραις διανοαῖς, ὅτι ὁ Θεὸς αἰώνιος; φήσιντες πάντες, ἀλλὰ κατὰ τοῦτο εἰπὼς ἂν τις ὑμᾶς ὑπὸ ἀνάθυμα εἶναι, ἐπειδὴ οὐ περιέχεται ἐν τῇ συμβόλῃ, καὶ ὑμῖς φρονεῖτε ἰτίρας παρὰ τὸ περιεχόμενον ἐν τῇ συμβόλῃ, καὶ οὕτω δύναται λέγεσθαι περὶ ἀπείρων ἀληθειῶν· πρὸς ἐκείνη δὲ ὁ λέγει, ὅτι μερικοὺς προσώποις καὶ ἰδίᾳ ἔχουσιν ἔξωθεν ἐκτιθέσθαι καὶ σαφηνίζειν καθὼς βούλονται, τῇ δὲ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ τοῦτο ποιεῖν οὐκ ἔστιν, ἢ γὰρ λέγει, ὅτι τοῦτο ἰκαντίον ἐστὶ τῶν ἐν τῇ ὁρῇ κυμένων, καὶ γὰρ ἐν τῇ ὁρῇ, ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ λέγεται, μὴδὲν ἔξῃνας προφέρειν καὶ τὰ λοιπά· ἐν δὲ τῇ τέλει· εἰ μὴν ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς εἴη, ὁ ἐπίσκοπος ἐκπαιστέτω τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὰ ἔξῃς. ἀπὸ τούτων φαίνεται, ὅτι κατὰ πάντων καθολικῶς τε καὶ μερικῶν φέρεται ὁ ὅρος, καὶν τι ἐπίσκοποι, καὶν τι κληρικοί εἴη. ἐπειδὴ δὲ ποιεῖται μνίαυ λαϊκῶν, δῶλον ὅτι περὶ πάντων λαϊκῶν λέγει· οἱ λαϊκοὶ οὐκ εἰσάσιν ψάλλειν ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς τῷ σύμβολον, ἀλλ' οἱ κληρικοί· ὅθιν ὁ νοῦς ἦν καλύσαι πάστας καὶ λαϊκοὺς καὶ κληρικοὺς, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἔξω. ἀπὸ τούτων φαίνεται, ὅτι καὶ μερικά πρόσωπα καλύπτονται ἰτίραν πίστιν προφέρειν, καὶ εἰ βούλοισθε ἰτίραν πίστιν περὶ πάντων νοεῖν, ἴσονται πολλοὶ ὑπὸ ἀνάθυμα, καὶ σχεδὸν πάντες, ἵτι ἵνα μάλλον διασαφηνισθῇ τὸ ζήτημα, λέγομεν, ὅτι ἡ ἐκδοσις, ἣν ὁ Ἀγάθων ἔγραψε καὶ ἔστειλε πρὸς τὴν σύνοδον, οὐκ ἦν ἐκδοσις ἐνὸς προσώπου, ἀλλὰ πολλῶν ἢ γὰρ πάσης τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, ἐπειδὴ λέγει ὁ Ἀγάθων μετὰ πάντων τῶν υποτιταγμένων αὐτῷ ἐν τῇ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐπιστολῇ ὑπέγραψαν ἐπίσκοποι πολλοὶ, ὥστε ἐκαστὸν εἰκοσι πέντε. Ἔτι ὁ κύριος ὁ Νικαίαις ποιούμενος τὰν λόγων ἐν τῇ προλαβούσῃ ὁμιλίᾳ περὶ τοῦ λόγου, ἐν ᾧ εἶπεν ὁ Κωνσταντῖνος, ὅτι ἀνάγκης ἐπικαιμένης καὶ κατεπιγούσης ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀνέπτυξε τό· Ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐπήγαγεν, ὅτι τό· Ἀνάγκης αἵς, ἐπὶ αὐταῖς ἐν τῇ ὁρῇ αὐτὴ ἐξαιρεῖται. λέγει οὖν, ὅτι ἐν τῇ ὁρᾷ ῥητὴς λέγεται, μὴδὲν ἔξῃνας προφέρειν ἢ διδασκῶν, καὶ οὐδὲμία γόντις μνίαυ περὶ ἰδιόχοντος προσώπου ἢ καθόλου, καὶ διὰ ταῦτα ὁφείλει λαρεῖ περὶ πάντων ὁμᾶν τὸ τοιοῦτο νοεῖν. Ἔτι λέγει, ὅτι ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ ἐν Ἐφέσῃ οὐδέποτε ἐγένετο μνίαυ περὶ τοῦ ἁγίου Κωνσταν-

* ὁ Ρόδου.

τρυπύλαι συμβόλου· ἢ γὰρ οἱ πατέρες ἐκύνον· ἐπιλάθοντες τούτου,
 καὶ ἠθέλησαν ἵνα ψάλλεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὸ τοιοῦτον, καὶ πάν-
 τες οἱ μετ' ἐκείνους γεγονότες οὐκ ἄλλο ἢ τὸ ἐν Νικαίᾳ ὀφειλομέν-
 ῃ εἶναι, καὶ τότε κακῶς ἂν ἠποιοῦμεν ψάλλοντες τὸ ἐν Κωνσταντι-
 νουπόλει, καὶ ὥς οὐκ ἠφιλεῖ ψάλλισθαι· ἢ ἐμνήσθησαν, καὶ ὥς
 ἠναντίον καὶ μὴ ὀφῦλον ψάλλισθαι εἶσαν· ἢ τὸ αὐτὸ ἐνόμισαν.
 καὶ χρὴ θαυμάσαι, ὅτι ἐν πολλοῖς διαφέρει τὸ ἐν Νικαίᾳ τοῦ ἐν
 Κωνσταντινουπόλει, καὶ διότι περιέχει τὴν αὐτὴν ἡννοίαν καὶ πί-
 στιν, νοεῖται ὥς ἐν καὶ οὐκ ἠναντίον καὶ ὑμεῖς εἴπατε, ὅτι δυνά-
 μαι περιέχεσθαι τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύμβολον τῷ ἐν Νικαίᾳ,
 καὶ ἀναγνωσθέντος τοῦ ἑνὸς νοεῖται τὸ ἕτερον. λοιπὸν ἔνθα ἐστὶ
 σύμβολον σύμφωνον κατὰ τὸν νοῦν, ἐν ὀφείλει νομιζέσθαι, καὶ οὐχ
 ἕτερον. ἀπὸ τοῦ ὅρου τοῦτο οὐ καλύπτεται, ἀλλὰ μόνον ἑτέραν πί-
 στιν καλύπτει· ὅθιν προσήκει νοῦν περὶ ἠναντίας πίστεως καὶ διαφω-
 κούσης τῇ ἀληθείᾳ. Ἐτι ἕτερον βούλομαι εἰπεῖν πρὸς μείζονα σα-
 φήναι τῆς ἀληθείας· τὰ ὀρισθέντα ἐν ταῖς συνόδοις φαίνονται διὰ
 τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὀρισθῆναι τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἅγιον φαίνεται
 εἶναι ἐν πάσαις. ἀλλ' ἐν τῇ ἑκτῇ συνόδῳ, ὅπου ἀνεγνωσθὲν ὁ νόμος,
 ἔπουν οἱ πατέρες οὕτως· Μωδῶν ἐξέστη, καὶ τὰ λοιπὰ, μῆτε ἄλλο
 θροῦν ἐν καταστροφῇ ἐκείνων τῶν ὀρισθέντων· ὅθιν ἡ ἑκτὴ σύνοδος,
 ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ κρίνον δι' ἐκείνης, ἐξηγοῦνται τινι τρέφει
 μωδῶν ἐξῆναι προφέρειν πίστιν ἑτέραν, ἢ προκομίζειν ἠναντίαν οὖσαν
 ὥς ἀνατροπὴν τῆς ἀληθοῦς πίστεως· ἀλλ' οὐ καλύπτει τὸ γινώ-
 ρσκον εἰς σαφήναιαν ἢ πρὸς μείζονα τῆς ἀληθείας ἀνάπτειν. Ἐτι
 ἡμεῖς ἀμφιβέλλομεν περὶ ῥημάτων τινῶν τοῦ νόμου, ὀφειλομένον ἀνα-
 τρέχειν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νομοθέτου, ὁ δὲ τοιοῦτος σκοπὸς τοῦ
 νομοθέτου καταλαμβάνεται ἢ ἀπὸ τοῦ προοιμίου ἢ ἀπὸ τῶν ἐγκει-
 μένων ἐν τῷ νόμῳ ῥημάτων ἢ τῶν ὄντων μετὰ ταῦτα. ἐν μὲν οὖν
 τῆς προοιμίου κῆται, ὅτι συνελθόντες οἱ πατέρες ἠθέλησαν ἀναγνώ-
 σαι τὸ σύμβολον τῶν ἐν Νικαίᾳ πατέρων, καὶ ἵνα εἰσινιγθῶσι
 καὶ οἱ λόγοι οἱ ἀφορῶντες πρὸς τὸ σύμβολον, καὶ ἵνα οἱ λόγοι οἱ
 ὑμῶν βιβλιασθῶσιν, οἱ δὲ ἡμεῖς ἀποβλεψάμεθα, ὅθιν ὁ σκοπὸς
 τοῦ νομοθέτου, τοῦτο ἐστὶ τῆς ἐκ Ἐφέσου συνόδου οὐκ ἦν ἄλλος, εἰ
 μὴ καλύπτει ἑτέραν πίστιν ἢ ἑτέραν ἐκδοσιν ἀφορῶσαν πρὸς ἀνα-
 τροπὴν τῆς ἀληθοῦς πίστεως· ἀλλ' οὐκ ἦν ὁ σκοπὸς ἐκείνων, ἵνα

πρὸς τὰ ῥήματα ἀποβλέψουσιν, ἀλλὰ πρὸς τὸν κἀν τῆς ἱερᾶς γραφῆς. τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ὃς ἀφ' οὗ ἀντηνῶσα θὲ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον, φασὶν εὐθὺς· Ἡμεῖς ὑπόμεινοι τῇ ὁμολογίᾳ τῶν πατέρων ἀκολουθοῦμεν τῷ σκοπῷ τοῦ νοῦς, καὶ ἐξηγούμεθα τὴν ὁρθὴν πίστιν. τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ τῆς ἐβδόμης συνόδου, ὅπου λέγει Μετὰ πάσης ἀκριβείας ἐριυνώμεντες καὶ ὑπόμεινοι τῇ ἀληθείᾳ τῆς πίστεως, καὶ κατωτέρω οἱ αὐτοὶ πατέρες λέγουσιν· Ἀκολουθοῦντες τῇ ὁρθῇ καὶ ἀσπαστῇ πίστει, οὐδὲν ἀφαιροῦμεν, οὐδὲν προστιθέμεν παρὰ τὴν τῶν ἐν Νικαίᾳ, ἀλλ' ὅμως ἐκείνοι ἐποίησαντο ἑτέρους ὅρους περὶ τῶν εἰκόνων. ἀφ' οὗ φαίνεται, ὅτι ὁ σκοπὸς ἐστὶ τοῦ νομοθετοῦ, ἵνα ἡ ἀλήθεια κερύττηται ἐν πᾶσι, καὶ διδασκῆται καὶ λέγεται καὶ μὴ σιωπᾶται. Τελευταῖον ἱταμινεύσασθαι τι, ὅπως φαίνεται μοι εἶναι ἡ ὑπόθεσις ἡ τρέχουσα νῦν· καὶ πρὸ ἐκείνου ἔρω ἕτερον ἀντικεινὸν πρὸς σαφήνειαν. ἡ ἐν Χαλκεδόνι σύνοδος λέγει, ὅτι ἡσάν τις οἱ καταλείγοντες τοῦ Λέοντος πάντα, λέγοντες, ὅτι ἐποίησε ζῆνεν ἑκθεσιν πίστει, καὶ ἐξηγήσατο τὴν πίστιν ἄλλως ἢ ἐξῆν κατὰ τοὺς ἐν Νικαίᾳ πατέρας. λέγει δὲ οὕτως· Καὶ ἵνα μὴ τις ἐγκαλῇ τῇ Λέοντι, ὡς ζῆνεν τῆς πίστεως ἐξηγήσεν ποικιλόμενῳ, ἐπειδὴ οὐκ ἐξῆν τῷ παρὰ τοὺς ἐν Νικαίᾳ πατέρας ἐξηγήσθαι τὴν πίστιν ἡ σύνοδος λέγει κατὰ τῶν ἱπανισταμένων τῇ ἀληθείᾳ, ἡ σύνοδος ὑπεραπολογεῖται τοῦ Λέοντος, καὶ φασὶν· Οὐκ ἐποίησε κατὰ τῆς καλῆς τοῦ νόμου ἐκτεθέμενος τὴν πίστιν, καὶ ἀναπτύξας ἐκείνην, ἐπειδὴ ἡνίκα ἀναφύονται πλάνας, διάφοροι διασπῆσαι ὀφείλουσι προσφέρεισθαι παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων, καὶ εἰ ἤρκουν ἡ πίστις ἡ ἐκτεθεῖσα παρὰ τῶν πατέρων, ὅμως ἐπειδὴ εἰσι πολλοὶ ἀνατρέπουν βουλόμενοι τὸν ἀληθῆ νοῦν, προσήκει ἀναπτύξαι καὶ ἐξηγήσασθαι κερύττον τὴν αὐτὴν πίστιν, καὶ γὰρ εἰ πάντες ὑπεργον τὴν ὀρισθεῖσαν πίστιν, οὐκ ἔστιν ἔτι χρεία περὶ ἄλλου μεριμνῶν παρὰ τὸ ἐν Νικαίᾳ. ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ ἀπὸ τῆς ὁρθῆς γραμμῆς φέρονται πρὸς διηκόδους σκοπέας δηλονάτι διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης, ἀνάγκη ἐστὶν ἡμῶν ἀναπτύξαι καὶ σαφηνίσαι τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ πολλὰ ἄλλα τίθασιν, ἅπαντα ἀποβλέπουσιν εἰς τοῦτο, ὅτι δὲ ἔρχομαι πρὸς ἐκείνους, ὅπως ἡβουλόμην εἰπεῖν τελευταῖον εὐδαιμονεῖν ὅτι ὁ Θεοῦ κατεδίδασκε τὸν Εὐτυχῆ ἐν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει

λαι συνέδῳ. μετὰ ταῦτα συνεκροτήθη ἡ ἐν Ἐφέσῳ σύνοδος, ἥτις
 καὶ ἀντεγράφη· καθεῖτο ἦν ὁ Διδόσκορος ἑξαρχος καὶ ἠγούμενος ἐκεί-
 νης τυραννικῶς· ἦν ἐκεῖσι καὶ ὁ Εὐτυχῆς, καὶ ἡθελον ἐκδικῆσαι αὐτὸν,
 ὅτι οὐκ ἠπλανήθη, καὶ ἀνέγνω τὴν αὐτοῦ πίστιν, ἥτοι τὸ σύμ-
 βολον τὸ ἐν Νικαίᾳ ἀπὸ ῥήματος πρὸς ῥῆμα· καὶ μετὰ ταῦτα
 ὑπὸν αὐτῇ ἡ πίστις τῶν πατέρων, καὶ ἐν ταύτῃ θίλω ζῆν καὶ
 ἀποθανεῖν. ἀλλ' ὅτι ἡ πίστις ἡ ἐν Νικαίᾳ ἐσπαρίχθη διὰ τῆς συ-
 νέδου τῆς ἐν Ἐφέσῳ, καὶ ὅτι ἡ ἐν Ἐφέσῳ ἐκάλυψε φέριν ἐτίραν
 αἴσιν παρὰ τὴν πρώτην, καὶ μὴδ' ἐν προστιθέναι, μὴδ' ἐν ἀφαιρῆν
 διὰ ὧρων· Ἐγὼ κατέγω τὴν ὀρθὴν πίστιν, καὶ ὁ Φλαβιανὸς οὐ
 κατέχει τὴν ὀρθὴν πίστιν, ἐπειδὴ ὁ Φλαβιανὸς λέγει τὸν Χριστὸν
 ἐκ δύο φύσεων, καὶ ἐν δύο φύσεσι· ἐν δὲ τῇ συμβόλῳ τῇ ἐν Νι-
 καίᾳ οὐ λέγεται τὸν Χριστὸν ἔχειν δύο φύσεις, ἡ εἶναι ἐκ δύο φύ-
 σεων. ὁ Εὐτυχῆς ἐκάλυψε τὴν τοιαύτην εὐσέβειαν καὶ μέχρι προσθή-
 κης ῥηματικῆς. Εὐσέβιος δὲ τις Δορυλαίου ἀκούων, εὐθὺς ἐξεβόησεν·
 Ἐβόησεν, οὐκ ἔστι κανὼν ὁ τοῦτο διορίζων. ὁ Διδόσκορος λέγει·
 Πῶς οὐκ ἔστι κανὼν τοιοῦτος; ἡμεῖς ἔχομεν ἠταῦθα δύο κώδικας,
 καὶ ἐν πᾶσι λέγεται, μὴ ἐξεῖναι προσθεῖναι τῇ συμβόλῳ τῇ ἐν
 Νικαίᾳ. Ταῦτα ἀνηγνώσθωσαν ἐν τῇ ἐν Χαλκεδόνι συνόδῳ. ἡ σύ-
 νεδρος οὐκ εἶπε κατὰ τοῦ Εὐσεβίου τοῦ Δορυλαίου, ἀλλ' ἰδοκίμασε
 καὶ ἔσπερξεν ἐκείνων· καὶ κατατίρω ὁ Διδόσκορος ἐπάγει ἀπόφασιν
 κατὰ τοῦ Φλαβιανοῦ, καὶ ἐν τοῖς ῥήμασι τῆς ἀποφάσεως λέγει,
 ὅτι διὰ τοῦτο ἄλλοτριοὶ ἐκείνων τῆς ἐπισκοπῆς, ἐπειδὴ παρίβη τὸν
 ἦσαν τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνέδου, ἐπειδὴ διαλαμβάνεται ἐκείνοι· Ὅστις
 προσέρι ἐτίραν πίστιν ἢ ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς, ἢ προστιθεὶς ἢ ἀφαι-
 ρῶ, στερεώσω τῆς ἰδίας ἐπισκοπῆς· ἐπειδὴ, καὶ τὰ λοιπὰ. καὶ
 διὰ τοῦτο ἐστέρησε τὸν Εὐσέβιον καὶ τὸν Φλαβιανὸν ὡς παραβάταις
 τοῦ νόμου τούτου. πάντες οὖν οἱ ἐπίσκοποι ἐκείνοι, εἰ καὶ ἠκολού-
 θησαν τῇ ἀποφάσει τοῦ Διδόσκου, ἠκολούθησαν τῇ μετὰ ταῦτα
 ἀποφάσει· καὶ πάντες ἠρείδοντο ἐν τῇ κωλύσει τῇ γνωμίνῃ ἐν
 τῇ συνόδῳ. ὁθιεν φασὶν οὕτως· Ἐαυτοὺς ἄλλοτρίους εἶναι πᾶσις
 ἀπαρχῆς ἀξίας ἔδειξαν ὁ Φλαβιανὸς καὶ Εὐσέβιος, οἵτινες ἐπαχέ-
 ρωσαν προστιθέναι ἢ ἀφαιρῆν ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τῆς ἐπι-
 σκοπικῆς παρὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνέδου, ἢν ἔσπερξε καὶ ἐκύρωσεν ἡ
 ἐν τῇ Ἐφέσῳ πόλει συγκροτηθεῖσα· διὰ τοῦτο δίκαιόν ἐστι ταῦς

προστιθέντας τὴν ἡ ἀφαιροῦντας ἀλλοτρίους εἶναι, τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ τοὺς κληρικούς τοῦ κλήρου. Ὅτι δὲ ταῦτα ἀντιπράττειν ἐν τῇ συνόδῳ τῇ ἐν Χαλκηδόνι, εἶπον πάντες Ἀνάθεμα τῷ Διόσκορῳ, ὅτι κακῶς ἔκρινε, ταύτῃ τῇ ὁρᾷ κατακριθεὶς ὁ Διόσκορος. καὶ οὕτως ἀνέτρεψεν ἡ σύνοδος πάντα τὰ κατὰ τοῦ Φλαβιανοῦ ἐπιτεθέντα, καὶ ἔκρινεν, ὅτι οὐδὲν ἐποίησεν ὁ Φλαβιανὸς κατὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἢ κατὰ τῆς ἐν Ἐφέσῳ, καὶ ὅτι εἰ καὶ τὰ ῥήματα ταῦτα τὰ λέγοντα, τὸν Χριστὸν δύο φύσεις ἔχον, ἢ ἐκ δύο φύσεων εἶναι, οὐ κινεῖται ῥητικῶς ἐν τῇ συμβόλῃ τῇ ἐν Νικαίᾳ, ὅμως οὐκ εἰσὶ κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ δυνάμει ἔκγονται ἀπὸ τοῦ συμβόλου τοῦ ἐν Νικαίᾳ. ὅθεν οὐ δεῖ ἐλίζχειν ἢ ἐπιπλήττειν τὸν προστιθέντα ἢ σαφηνίζοντα, μέχρις ἂν σύμφωνα λέγῃ τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ καθολικῇ πίστει. καὶ φαίνεται μοι, πατέρες αἰδεσιμώτατοι, ὅτι οὐδὲν ἔστιν εὐρεῖν ἐν τῇ κόσμῳ ἕτερον παράδειγμα πρὸς τὴν τοιαύτην ὕλην, ἢ τὸ γεγραμμένον περὶ τὸν Φλαβιανόν, συμπεριβαίνει τοίνυν, ὅτι τὰ ῥήματα τῆς καθολικῆς τῆς, μηδὲν ἐξῆναι προφέρων ἢ φρονεῖν, καὶ τὰ λοιπὰ ὀφείλει νοεῖσθαι περὶ τῶν φρονούντων ἐναντίαν πίστιν ἢ ἑτέραν τῆς ἀληθοῦς, ἢ ποιοῦντων ἐναλλαγὴν τῆς θείας γραφῆς, καὶ τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου. ταῦτα δύναται λύειν πᾶσαν ἀπορίαν κατὰ τὴν ἐμὴν ἀμνηστὴν κρίσιν· εἰ δὲ οὕτως οὐκ ἔστιν, ἐγὼ ἐπιποθεῖν ἐντυπωθεῖναι παρ' ὑμῶν. ὅθεν ἐπεὶ λέγει ἡ ἐκκλησία ἡ λατινικὴ μηδὲν προσθεῖναι κατὰ τῆς ἀληθείας ἢ τῆς ἱερᾶς γραφῆς ἢ τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου ἢ τῶν ὁρῶν τῶν ἄλλων συνόδων, ἄξιον παρελθεῖν τὸ ζήτημα τοῦτο τὸ, εἰ ἔστιν, ἢ οὐ, καὶ χωρῆσαι πρὸς τὸ ἑπείγον τὸ λέγον, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Υἱοῦ, εἰ ἀληθὲς ἢ οὐ καὶ ἂν ὑμεῖς δυναθῆτε δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, τότε ἂν εἴποιμι ἐγὼ φανερώς, προσθήκην εἶναι, καὶ ὅτι οὐκ ἐστὶν τῇ ἁγίᾳ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ προσθεῖναι τι ἐναντίον τῆς ἀληθοῦς πίστεως· εἰ δὲ οὐ δυναθῆτε ἀποδείξαι ψευδὲς, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ δευτέρας χρήσιμον καὶ ἀληθὲς, τότε προσέκειναι ἐνδοῦναι, ὅτι ἐστὶν ἀναπεύξαι ἐν τῇ συμβόλῃ καὶ ἔσται εἰρήνη ἐν ἑκατέρῳ μέρει. Ταῦτα ἐδυνάθησαν εἰπεῖν ὑπὸ διορθώσει τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς καὶ πατρὶος ἡμῶν καὶ τοῦ γαλανοτάτου βασιλέως καὶ τῶν ἄλλων αἰδοσίων πατέρων.

Ὁ ΝΙΚΑΙΑΣ. Αἰδωσιμώτατε κύριέ μου, καὶ πάντες μὲν οἱ λό-
γιαι οἱ ἀφ' ἑκατέρου μέρους εἰρημῖνοι, ἦσαν ἄριστα καὶ κάλλιστα
φαινόμενοι, μάλιστα δὲ οἱ παρὰ τῆς οὔσης αἰδωσιμότητος εἰρημῖνοι καὶ
ἄλλοι καὶ πρὸς τὸ προκείμενον μάλιστα· ἡμεῖς γὰρ καὶ αὐτοῦ
οὐ πράγματι, καὶ σχεδὸν οὐδὲν κατέλιπες τῶν ἀναγκαίων ῥηθ-
ναι. ὅμως μετὰ ἀγάπης ἀπολογησόμεθα πρὸς ταῦτα, καὶ ἴσως ἀκού-
σμεν ὁμοίως καὶ τὰ παρ' ὑμῶν. ἡμεῖς γὰρ νομίζομεν, ὅτι καὶ
ἐκ τῶν τούτων εἰσὶν ὑπὲρ ἡμῶν. ὅμως κατὰ τὸ παρὸν οὐκ εἶναι
ἡμῶν καιρὸν ἀποκρίσεως διὰ δύο ταύτας αἰτίας· πρῶτον διὰ τὴν
ῥα, ὅτι καιρὸς ἐστὶν ἀναστῆναι· δεύτερον, ὅτι ὥσπερ ἦσαν καλὰ,
ὥδ' ἔττον ἦσαν καὶ πολλὰ. Θέλομεν οὖν ἰδεῖν αὐτὰ καὶ γεγραμ-
μένα, καὶ οὕτω δοῦναι τὴν ἀπολογία. νῦν δὲ εἰ δοκεῖ, ἐν ὁνό-
ματι τοῦ κυρίου ἀναστῆμεν μετὰ δὲ ταῦτα λαβόντες τὰ γεγραμ-
μένα καὶ ἐκτιφάμενοι δώσομεν ἱκανὴν τὴν ἀπόκρισιν.

Νοεμβρίου πέμπτη καὶ δικάτη, τῷ σαββάτῳ, ἐγένετο.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΙΒ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἡμεῖς, ὡ φίλοι πατέρες, οὐκ ἀντιλήγαμεν ἀλλή-
λους ἐπὶ τῷ παρ' ἀλλήλων λεγόμενῳ ἀνατρέψαι συνλη-
φθᾶμεν· τοῦτο γὰρ φιλοτιμίας ἔχειται μᾶλλον, ἢ τῆς πρὸς ἀλλή-
λους φερούσης ὁδοῦ· ἀλλ' ἵνα κοινῇ συζητοῦντες ἑκάτερον τῶν
ὑπερυπνόντων εἰς μέσον, καὶ μετὰ πάσης ἀκριβείας εἰρανεκῶς τι
καὶ ἀπολῶς καὶ φιλικῶς αὐτὸ ἐξετάσαντες, οὕτω τὰ ἐξ ἡμῶν περαι-
ώμεν, ἄχρις ἂν ἐπὶ τὸ κοινῇ ζητούμενον ἀμφοτέρω τέρει καταστή-
ωμεν, ὅπερ ἐστὶν ἡ τῆς ἀληθείας εὐρίσκει. διὰ τοῦτο τὰ μὲν πρὸ-
προν εἰρημῖνα τῷ αἰδωσιμώτατῳ κυρίῳ τῷ καρδινάλιῳ, καὶ τῷ
μετ' αὐτὸν καθημένῳ αἰδωσίμῳ ἐπισκόπῳ φορολιβίσαι, θεοῦ δι-
κῆτος, καὶ τοῦ καιροῦ συγχωροῦντος, ἐν τοῖς ἐξῆς ἐξετασθήσεται·
πρὸς ἕκαστον τούτων ἀπάντων, ἡμῶν οὐ μακροῖς τισι καὶ εὐλο-
γησέμεσι καὶ κικροσμημένοις λόγοις, ἀλλ' ἐκείνα λεγόντων, ὥστε
ἐν καὶ διὰ τῆς ὑμετέρας συγκαταθείσεως ὁμολογούμενα φαίνοιο·
ὡς δὲ εἰ δοκεῖ, πρὸς ἃ τελευταῖον εἶπον ὁ αἰδωσιμώτατος κύριος
ὁ καρδινάλιος χωρήσων πρότερον. καὶ ταῦτα μὲν κεφαλαιωδῶς

ἑκαστα ὁποῖά ποτ' ἐστίν, ἐξετάσωμεν. ταῦτα γὰρ καὶ πρὸς αὐτὸ
τὸ προκείμενον εἰρηται, μηδὲν ἀλλότριον ἔχοντα, καὶ εὐτάκτως ἕως
ἔστι μάλα καὶ οὐκ ἐπιτρεπῶς διατίθεται. ὅθεν καὶ ταύτων αὐτοῖς τὴν
χάρην ἡμεῖς ἀποδύσσομεν, τὸ μηδὲν αὐτῶν καταλιπὼν ἀντιθέτασθαι.
λέγω δὲ τὰ πρότερον κεφαλαιωδῶς εἰρημένα, καὶ οὐχὶ τὰ ὑστερῶς
κατὰ μέρος ἐπιχειρησμένα· ταῦτα γὰρ ὑπερβαίνει τὴν ἐξέτασιν
αὐτῶν εἰς μῆκος ἄπειρον ἐκτενόμενα. παρακαλῶ δὲ αὐτὸν, ὅσῳ
ἂν ἐρωτηθῇται συμβαίη, ἢ συμφωνῇ τοῖς παρ' ἐμοῦ εἰρημένους· ἢ
ἐνίστασθαι. μετ' αὐτοῦ γὰρ τοὺς αὐτοῦ λόγους, ἀλλ' οὐ πρὸς αὐτὸν
μόνον ἐξετάσαι προήρημαι, χαίροντα τοῦτον ἰδὼν μᾶλλον τῇ τῇ
ἀληθείᾳ εὐρίσκει ἢ τῇ τῶν οἰκίων λόγων συστάσει. ὅθεν καὶ ἐλπιζοῦμαι
καὶ συμβαίη τὸν αὐτοῦ λόγον, ἀγαπήσει μὲν μᾶλλον ὅσα σοφίαι· ἢ
γὰρ σοφὸς ἐλπιζόμενος ἀγαπᾷ τὸν ἐλπιζοῦντα, κατὰ τὸν τοῦ σοφοῦ
λόγον. ἐξέστω δὲ καὶ αὐτῷ ἐπανερωτᾶν πᾶν, ὅπως βούλοιστο ἐν τῇ
προσέκουςι τόποις. ἀνέξομαι γὰρ ἐγὼ καὶ διακοπτόμενος καὶ ἐκ-
ταζόμενος καὶ λόγον ὑπέχων τῶν παρ' ἐμοῦ εἰρημένων, ἂν ὁ δὲ
χορηγῇ. ἐλπιζέτω δὲ καὶ εἴ τι μὴ ἀληθὲς αὐτῷ δόξῃεν ὑπ' ἐμοῦ
λέγεσθαι· τοῦτο γινώσκων, ὥς ἅπερ ἂν ἀντιθέτα καταλίποι,
κυρωθήσεται πάντως ὡς ἀναντιρρήτα καὶ μηδεμιᾶς ἐτι συζητή-
σαι προσδεόμενα. αὐτὰ δὲ πάντα τηρεθήσεται πάντως καὶ ἐν τοῖς
μετ' ἐμὲ διαδεξιμένοις τὸν λόγον. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐπιχειρήμα
τῶν παρ' αὐτοῦ εἰρημένων τοιοῦτον ἂν ἐπὶ τῆς τρίτης οἰκουμένης
συνόδου. Χαρίσιός τις ἐν τοῖς λιβέλλοις, οὗς κατὰ τὴν τὰ τοῦ Νε-
στορίου φρονούντων ἐπέδωκε, τῆς ἑαυτοῦ πίστεως ἐκδοῖσιν ποιησά-
μενος, ἐτέρως ἔχουσιν παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ παραδοθειῶσαν, οὐδὲν
ἐπιτιμᾶται παρὰ τῆς συνόδου· φαίνεται τοίνυν ἐκ τούτου, μὴ τῇ
ἐτέρᾳ ἀπλῶς πίστιν, ἀλλὰ τὴν ἐκαστοῦ κωλύεσθαι. οὕτως ἔχει
τὸ αὐτὸ ἐπιχειρήμα; ἀποκρίναι.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐγὼ ἤκουσα ἄσμενος ἅπερ ἡ αἰδουσιμότης σου
εἴρηκε νῦν, καὶ ὅσα ἀνέκει πρὸς τὰ προόμια, αὐτὸς οὐδὲν ἔρη-
πρὸς δὲ τὴν ἐρώτησιν, ἂν ἡ αἰδουσιμότης σου εἴρηκε νῦν, ἐπόμενος
τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ μακαρίου Πέτρου, * ἔσομαι ἑτοιμὸς ἀποδιδόναι
λόγον ἐκάστης καὶ ὅσων ἐγχαρῶ ἢ συμπεράτης τῆς ἐμῆς διανοίας.
ἀλλ' ἵνα μὴ ἂν μᾶλλον τὴν αἰδουσιμότητά σου ποιήσασθαι τὴν
ἐρώτησιν πρὸς τινὰ τῶν παρόντων διδασκάλων, ἐπειδὴ αὐτοὶ καὶ

* Πίτρ. α3, 15.

ἄλλους ἂν τὰς ἀποκρίσεις ἐποιήσαντο· ἐπεὶ δὲ ἐξελέγω ἡμεῖς
καὶ πρὸς ἡμᾶς εἰσαίεσθαι τὴν ἐρώτησιν, ἀποκρινοῦμαι κατὰ τὸ ἐρχο-
μένον, ἀλλ' ἐπεὶ ἐκταῦθα συνήλθομεν διὰ τὴν τῆς ἀληθείας εὔρεσιν,
ὃ οὐκ αἰσχυρυνθήσομαι, ἥτις ὑπὸ σοῦ, ἥτις τε ὑπ' ἄλλου διορι-
σθήσομαι ἐν τῇ ἡμῶν σφάλματι. μᾶλλον γὰρ σφίλομεν φοβερί-
α τὴν τοῦ Θεοῦ τιμὴν, ὅστις ἐστὶν αὐτὰ ἡ ἀλήθεια, καὶ τὴν ἰδίαν
μὲν. ἀπακρισθήσομαι δὲ μετὰ τούτου τοῦ προσδιορισμοῦ, ὅτι ἐὰν
ἢ ἱκανὸν ἢ ἀπὸκρισις ἢ πρὸς Θεωπεῖαν ἢ παρ' ἡμοῦ ἐρωτᾷς μα-
κρῶν, ἔστω ἄδυνα τοῖς παροῦσι πατράσι καὶ πᾶσιν ἀπολογησα-
σθαι. Θέλω δὲ ἵαν τι ρηθῇ παρ' ἡμοῦ· οὐκ ὀρθῶς ὅπως ἀναγραφῇ
πρὸς ἡμᾶς μόνον, καὶ οὐ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν καὶ πρὸς τοὺς ἄλ-
λους πατέρας· δέχομαι δὲ καὶ τὴν προσφορὰν ἐκείνην ἢ ἀνέσχεσθαι
ἐς ὅτε αἰδισιμότητος λέγοντος, ὅτι ὁσάκις ἂν ἐρωτηθῇ παρ'
ἡμῶν, ἀνίξῃ τὴν ἡμιτέραν ἐρώτησιν, καὶ ἀποκριθῇ κατὰ τὸ προ-
πτερον, ἔρχομαι δὲ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀπόκρισιν καὶ λέγω, ὅτι οὐκ
ἀναγκαῖον τὴν σὺν αἰδισιμότητι ἐρωτᾶν με· νῦν, ἐπεὶ δὲ ἐν τῇ
ρῥηθεύσῃ ὁμιλίᾳ πάντα ἔσπον ἀναπεπταμένως καὶ σαφῶς μᾶλλον
ἢ καὶ γογγυισμένα δέδωκα τὰ εἰρημνία, καὶ ἀπαχρώνσας εἰς πάντα
ἡμεῖς, ὅπως ἢ ἀρίστω τῇ σὴ αἰδισιμότητι, χαρίσσομαι καὶ τοῦτο,
ὅτι ἀποκριθῇ κατὰ τὴν ἐρώτησιν σου· ἀποκριθῇ καὶ τοῦτον καὶ
αἰδισιμότης σου, εἰ ἀρκυῖται τοῖς εἰρημνίοις, εἰ δὲ βούλει καὶ
ἄλλῳ μὲν τι χιμαῖον ἔρῃ.

ΟΨΕΥΣΟΥ. Ἡμεῖς οὐ δυνάμεθα εἰσελθεῖν ἀποκρισθῆναι ἀλλὰ συγκα-
ταίεως μόνον, εἴπερ καὶ ἔχει αὐτὰς ἐπεὶ δὲ ἐξετασθήσονται ἐκείναι
καὶ τοῦτο οὐδὲ μακρῶν λόγων χρεία. Ἡμεῖς γὰρ ὅταν ἀπὸ τῶν
ὑπαρχόντων τοιαύτην διάλογον ἐξηλάβωμεν καὶ ἐρωτηθῶμεν εἰ καλῶς
πύσαντες, ἢ οὐ.

ΟΨΕΥΣΟΥ. Οἱ πατέρες βαρύνουσι τὴν αἰδισιμότητα, καὶ δι-
άλω· ἀλλ' ἐὰν χρήζωσιν, οἱ ἄλλοι πατέρες ἀπολογισάσθωσαν
εἰ μὴ, πάλιν ὡς ἀρίστω ἐκείνους.

ΟΨΕΥΣΟΥ. Ζητοῦμεν, ὡς ποῦ ἔπομον ἐν δόλοισι ρήμασιν, οὕτω
ἔχουσιν καὶ τὰς ἀποκρίσεις. ἄλλως γὰρ ἐν ταῖς θιασώδεσσιν οὐκ
ἡγούμεθα γίνεσθαι, ἐὰν μὴ συντέμνωται αἱ ἀποκρίσεις καὶ οὕτω
πρὸς αὐτὰς.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐγὼ οὐδὲν ἐρωτῶ ἄλλο τι εἰ μὴ μόνον ἐὰν θεί-

λης, ἵνα ὑπαναλάβῃς ἐκείνα τὰ εἰρημίνα, ὧν φαίνεται σοι μὲν ἱερῶν καὶ ποιῶν τοὺς λόγους καὶ τὰς ἀνατροπὰς βλέπων μόνον πρὸς τὰ γυγερμμένα. εἰ δὲ θύλεις, πάλιν εἰπὲ δ' χρῆζεις, καὶ ἀποκρινοῦμαι σοι. ὅμως κεφαλαιωδῶς τὰ εἰρημίνα παρ' ἑμοῦ εἰσι ταῦτα. ὁ Χαρίσιος ἔδωκεν ἐν τῇ συνόδῳ τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, ἥτις ἦν καὶ καθολικῇ. μετὰ ταῦτα ἀνγνώσθη τὸ παραπλεσθὲν σύμβολον ὑπὸ τῶν Νεστοριανῶν, ἡ σύνοδος ἀποδοκίμασι τὸ σύμβολον τὸ παραπλεσθὲν, οὐ μὲν τὴν ἑκδοσιν τῆς πίστεως τῆς ἑαυτοῦ, ἥτις ὁ Χαρίσιος ἐποίησατο πρὸς τὴν σύνοδον. διὰ τοῦτο ὡς οὐκ ἔστιν ἔφη Χαρίσιμ' ἐκτίθεσθαι, ἠκύρωσεν ἂν καὶ ἡδίστων ἐκείνων ἡ σύνοδος. καὶ ὅτι ἡ ἑκδοσις καὶ ὁμολογία τῆς πίστεως τοῦ Χαρίσιου σχιδὸν κατὰ πάντα ἰσομοιοῦται τῇ ἐν Νικαίᾳ συμβόλῳ πλὴν δύο ἢ τριῶν λέξεων, αἱ εἰσι καὶ ἀληθεῖς καὶ καλαί. εἰ δὲ ἄλλης ἔχει, ἡ αἰδωσιμότης σου εἰπάτω.

Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Συνιφώνησάς μοι κατὰ πάντα. τοιαύτη γὰρ ἔστι τὴν διάνοιαν καὶ ἐν τῶν παρὰ σοῦ εἰρημίνων, πλὴν ἕως μόνου τοῦ εἶναι τοῦ Χαρίσιου τὴν πίστιν καθολικὴν. καθολικὴ γὰρ ἐστὶ τῇ ἐννοίᾳ μόνον, ἀλλ' οὐ ταῖς λέξεσι. παραλλαγμένη γὰρ ἐστὶ παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ δοῦσαν καὶ οὐδ' ὡς καθολικὴ παρ' ἐκείνων ἰδέσθῃ, ἀλλ' ὡς συμβαίνουσα καὶ ἰσομένη τῇ καθολικῇ πίστει ἰδίᾳ δὲ ὅμως ἐκείνου. οὕτως ἔχει ἡ ἄλλος.

ΙΟΥΔ. ΚΑΡΔ. Ἀρίσκει μοι ὅτι εἶπας καὶ δέχομαι δέχομαι δὲ τοῦτο ὅτι εἶπας, ὅτι ἡ ἑκδοσις ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως τοῦ Χαρίσιου ἦν ἰσομένη τῇ καθολικῇ πίστει κατὰ τὸν νοῦν· οὐ μὲν κατὰ τὰς λέξεις ἢ τὰς συλλαβάς, ἡμεῖς δὲ πολὺ παραλλάτταται. καὶ οἷον ἐν τῷ λέγειν τὴν καθολικὴν πίστιν, τὴν ἀληθῆ νοῶ. εἰ δὲ ὁμολογῇ ὅτι ἡ τοῦ Χαρίσιου ἑκδοσις ἡ ὁμολογία συμβαίνει τῇ καθολικῇ πίστει καὶ ἰσομένη ἐστὶ, τοῦτο ἀρίσκει μοι. μετὰ δὲ ἱερῶν, ὡς τερὸν ἡ ὁμολογία ἐκείνη ἰδέσθῃ παρὰ τῆς συνόδου, ἡ οὐ.

Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Ἐδέχθη ὡς ἰδίᾳ, οὐχ ὡς κοινῇ.

ΙΟΥΔ. ΚΑΡΔ. Ἐδέξατο ὡς ἀληθῆ ἡ σύνοδος· κῆτόν;

Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Ἐχομέν ἱκανῶς τὰ ἡρωτημένα. πρὸς ὅλον τὸ ἐκείνου χεῖρμα τοῦτο καὶ φιλαλήθως καὶ ἡπλῶς ἀποκρινόμενος λέγω, ὅτι ὁ Χαρίσιος ἐκείνος οὐχ ἡπλῶς ἐνικάλει τοῖς Νεστοριανῶς, ὡς οἱ τῆσαν πίστιν ἐκδιδάσκουσιν ἀλλὰ διὰ τρία ταῦτα, πρῶτον μὲν, ὅτι

ὡς ὑπ' ἐκείνων διωστραμμένην πίστιν ὡς κοινὸν μάθημα παρὰ δι-
 ρων τοῖς ἐξ αἰρήσεων προσερχομένοις τῇ πίστει, ἀντὶ τῆς ἐν Νι-
 καίᾳ παραδοθείσης. τοῦτο δὲ ἀνατρέχον προδήλως εἰς ἀτίμιαν τῆς
 ἐκείνης συνόδου ἐκείνης καὶ τῆς ὑπ' αὐτῆς ἐκτεθείσης πίστεως. διέ-
 ηκον ὅτι ψευδῆ καὶ διωστραμμένα δόγματα ἐν ταύτῃ παρίσπειραν
 καὶ ἀσθενείας πλήρη διὰ τοῦτο καὶ ἀπιστίαν μᾶλλον ἢ πίστιν
 ἐκείνων καλεῖ ὁ Χαρίσσιος. Τρίτον, ὅτι καὶ αὐτὸν τὸν Χαρίσσιον μὴ
 δυχάμενον τὴν τοιαύτην ἔκθεσιν ὡς αἰρετικὸν ἤλαινον. διὰ ταῦτα
 τοῖνον ὁ Χαρίσσιος ἠναγκάσθη τὴν ἑαυτοῦ πίστιν ἐκθέσθαι, ὡς
 ἐβούλετο καὶ οἷς ἐβούλετο ῥήμασιν, ἵνα δείξῃ ἑαυτὸν συμφωνοῦντα
 μὲν τοῖς ἐν Νικαίᾳ πατέρεσι καὶ τὰ αὐτὰ φρονούντα· ἐκότεως δὲ
 παρὰ τῶν αἰρετικῶν ἠαινούμενον, ὡς ἀλλότρια τῆς ὀρθῆς πίστεως
 ἐκείνων φρονούντων. τοῦτο δὲ οὐδέποτε κινῶνται, τὸ τὴν ἑαυτοῦ
 πίστιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκτίθεται ὡς βούλεται ἕκαστος, εἰς ἐπί-
 δεξιν μόνον τοῦ ἑαυτοῦ φρονήματος, ἀλλ' οὐχ ὡς καθολικὴν ὁμο-
 λογίαν καὶ πίστιν· καὶ πολλῶ μᾶλλον τότε ἐξῆν, ὅτι οὐδ' ὅρος
 ἔφθασεν ἐξηχεθῆναι. δῆλον γάρ ἐστι καὶ ἐν ταῖς μετὰ ταῦτα
 συνόδοις, ὅτι πολλοὶ τῶν ἡγουμένων τῆς ἐκκλησίας ἐξέθωπον τὴν
 ἑαυτῶν πίστιν κατὰ καιροῦς, ὡς ἐβούλοντο καὶ οἷς ἐβούλοντο ῥή-
 μασι. καὶ γὰρ ὁ μακάριος Ἀγάθων, καθὼς ἡ ὑμετέρα αἰδέσι-
 μέτης εἴρηκε, τὴν ἑαυτοῦ ὁμολογίαν ἐκθέμενος μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν
 ἐπισκόπων, ἀπέστειλε πρὸς τὴν ἐκτὴν σύνοδον τὴν οἰκουμένην· καὶ
 πρὸ αὐτοῦ ὁ μακάριος πατριάρχης Ἱεροσολύμων Σωφρόνιος ἐν τῇ
 αὐτῇ καταστάσει, τοῦτόστιν ἐν τῇ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἀνόδῳ, γρά-
 φας τὴν ἔκθεσιν τῆς ἑαυτοῦ πίστεως, πρὸς τὸν πατριάρχην Κων-
 σταντινουπόλεως ἀπέστειλεν· ἥτις ἔκθεσις ἀνεγνώσθη καὶ αὐτὴ ἐν
 τῇ οἰκουμένην ἐκτῇ συνόδῳ· καὶ ὅπως ἕκαστος τῶν ἀρχιεπισκόπων
 καὶ πατριαρχῶν πρὸς ἀλλήλους ἀπέστειλλον τὰ συνοδικὰ λεγόμενα
 γράμματα, οὐδὲν ἄλλο περιέχοντα ἢ τὴν ὀρθὴν πίστιν καὶ τὴν
 ὁμολογίαν τοῦ φρονήματος. καὶ μέχρι τοῦ νῦν τοῦτο γίνεται ἐν
 πᾶσι ἀνατολικαῖς ἐκκλησίαις. οἱ γὰρ μετὰ τὸν Κωνσταντινουπόλεως
 πατριάρχαι τρεῖς ἑτεροὶ γράφουσιν ἐν ταῖς οἰκείαις καταστάσεσι
 τῆς αὐτῆς τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἰδίου φρονήματος· καὶ ὅπως ἐξ ἀρ-
 χῆς ἔωθεν τοῦτο γίνεσθαι, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐπιεκράτησε. διὰ
 τούτο καὶ ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως ἐκείνης τοῦ Χαρισίου θαυμαστὸν οὐδέν,

ὅ μὴ ἐπιτιμῆθῃ παρὰ τῆς συνόδου· οὐ γὰρ ὡς καθολικὴν πίστιν αὐτὴν ἴδωκεν, οὐδ' ὡς ὀφείλουσαν τηρεῖσθαι καὶ ἠνεργεῖσθαι παρὰ τῶν μινὰ ταῦτα, ἀλλ' ὡς ἐπίδειξεν μόνον τοῦ ἰδίου φρονήματος, καθάπερ ἔρηται. εἰ δὲ ὑμεῖς ἄλλο τι ἔχετε λέγειν περὶ τῆς ἐκείνης ἐκείνης, ἀκουσόμεθα τοῦτο προθύμως. ἑρωτῶμεν οὖν, ὡς ἰδίαν ὁμολογίαν ἐπέδωκετε ταύτην τὴν ἐκδίωξιν, ἢ ὡς κοινὸν μέλημα, καὶ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς ὀφείλον ἐπικρατεῖσθαι ὡς σύμβολον; τὰ γὰρ ἴδια οὐδέποτε κειώλονται ὡς εἶπομεν. εἰ τι πρὸς ταῦτα ἔχεις εἰπεῖν, εἰπέ.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Πρῶτον τριττὰς ἀπέδωκες αἰτίας, δι' ἃς αἰτίας λέγεις, ὅτι ἡ σύνοδος ἐκείνη οὐκ ἠθέτησε τὴν ἐκδίωξιν τοῦ Χαρίσιου, ἀλλὰ τὴν τῶν Νεστοριανῶν. ἡ πρώτη ἦν, ὅτι οἱ Νεστοριανοὶ παρεδίδουν τὸ σύμβολον ἐκείνο τὸ παραπλᾶσθὲν ἀντὶ τοῦ συμβόλου τοῦ ἐν Νικαίᾳ. ἡ δευτέρα, ὅτι ἐν τῇ παραπλᾶσθῇ περιήχοντο πολλὰ ψευδῆ καὶ διστραμμένα δόγματα. ἡ δὲ τρίτη, ὅτι ἔλαυνον καὶ ἰδίᾳ τὸν Χαρίσιον ὡς ἀλλότρια φρονεῖντα, καὶ μὴ τὰ ἐκείνων δόγματα. εἰς μὲν οὖν τὸ πρῶτον ἔρω τινα, καθὼς εὐρίσκω ἐν τῇ ἐμῇ βίβλῳ· ὅτι οἱ Νεστοριανοὶ συνήθοντο σύμβολον, καὶ ἰδίᾳ ἀντὶ τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου. καὶ ὡς εὐρίσκω ἐν τοῖς πρακτικαῖς, φαίνεται ὅτι κατεφρόνουν τοῦ ἐν Νικαίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο καταφρονεῖντες παρεδίδουν ἕτερον σύμβολον. οὕτω κεῖται ῥητῶς, ὅτι ἐλθόντες ἐν τῇ Φιλαδελφείᾳ τινὰς ἠπάτησαν, καὶ παροραθέντος τοῦ ἐν Νικαίᾳ, παρεδίδουν ἕτερον σύμβολον κακοδοξίας τοῖς ἐκκλησίοις. ὅθεν οὐκ ἦν ἡ τοιαύτη αἰτία, ἥτις παρεκίνησε τὴν σύνοδον ἀθετῆσαι τὸ σύμβολον τῶν Νεστοριανῶν, ἀλλ' ἡ αἰτία ἦν αὕτη, δι' ἣν ἠκύρωσε τὸ παραπλᾶσθὲν σύμβολον, ὅτι περιεῖχε διστραμμένα καὶ μυσαρὰ δόγματα τοῦ Νεστορίου. ὁ δὲ λόγος, ὅτι ἐπεφρόνεν ἐκείνο τὰ ληθῆ δόγματα, οὐκ ἂν ἠθετήθῃ παρὰ τῆς συνόδου, ἀλλὰ μᾶλλον ἐδέξατο ἂν ἡ σύνοδος ἐκείνη. πρὸς δὲ τὴν δευτέραν αἰτίαν, ὁμολογῶ σοι κατὰ, ὅτι ἡ αἰτία ἐκείνη ἦν, ἥτις παρεκίνησε τὴν σύνοδον ἀθετῆσαι τὸ τοιοῦτον, ὅτι περιεῖχε τὰ ψευδῆ καὶ νόθα δόγματα. πρὸς δὲ τὴν τρίτην αἰτίαν, οὐ φαίνεται ἀρκεῖν, οὐδ' ἦν τοιαύτη ὥστε παρακινῆσαι τὴν σύνοδον ποιῆσαι τὸ ἐποίησαν. ὁ δὲ λόγος· καὶ γὰρ ἡ σύνοδος οὐκ ἔσχε φρονεῖντα, ἀλλ' ὁ Χάρισιος ἐλαύντο παρὰ τῶν Νεστοριανῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐφρόνεντο

ν, εἰ ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως ἵναντία περιείχεται δόγματα. ὅν ἐξαιρουμένης τῆς πρώτης καὶ τῆς τρίτης αἰτίας, ἡ μέση ἦν ἰτία ἡ παρακινήσασα τὴν σύνοδον εἰς τὸ ἀβειτῆσαι τὸ τῶν Νεστοριανῶν σύμβολον. ἐντεῦθεν εἶπεν ἡ αἰδεσιμότης σου, ὅτι οὐδέποτε κινώσκειν ἡ σύνοδος πρόσωπον ἰδίᾳ ἐκτιθέμενον τὴν ἐαυτοῦ ἐκθεσιν, γ' ἂν μὴ ἐκπέπτη τῆς ὀρθῆς πίστεως. μετὰ ταῦτα προκομίζει παράδειγμα τοῦ Ἀγάθωνος καὶ τοῦ Σωφρονίου, οἵτινες ἰδίως ἐκ-
 ἡμενοι τὴν ἐαυτῶν πίστιν οὐκ ἠτέγχθησαν ἢ ἠθετήθησαν παρὰ τῆς πύθου. ἀλλ' ἐνταῦθα γινομένην ἔπεισέ μοι ἱρωτῆσαι, καὶ δὴ ἱρωτῶς ἔτρεφον ὁ Ἀγάθων ἐκεῖνος καὶ ὁ Σωφρόνιος οἱ ἐκτιθέμενοι τὴν ἐαυτῶν κολορίαν ἰδίᾳ, παρέβησαν τὴν κώλυσιν τῆς πίστεως, ἢ οὐ;

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Οὐδαμῶς, οὐ γὰρ προσέθηκαν ἐν τῷ κοινῷ συμ-
 βόλῳ, ἀλλ' ἔχον καὶ ἰδίᾳ ἐκτιθέμενοι τὰς ἐαυτῶν ὁμολογίας οὐχ πάγονται τῷ τῆς συνόδου ὄρω. εἴρηται γὰρ, ὅτι τὸ ἰδίᾳ τὴν ἐαυ-
 τοῦ πίστιν ἐκτίθισθαι οὐ κινώλутαι, τὸ δὲ ἀντὶ τοῦ συμβόλου αὐτὴν παραδιδόναι, ἢ ἐν τῷ συμβόλῳ τι παρεμβάλλειν, τοῦτο κινώλутαι.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἀρίσκει μοι ὅ, τι ἡ αἰδεσιμότης σου λέγει, ὅτι ὅτε ὁ Ἀγάθων, οὔτε ὁ Σωφρόνιος, οὔτε ὁ Χαρίσσιος παρέβησαν τὴν κώλυσιν ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ἐαυτῶν πίστεως. πρὸς δὲ τὴν ἐρώτησιν ἀπολογοῦμαι, ὅτι ὁ Χαρίσσιος παρεδίδου τὴν ἐκθεσιν καὶ ὁμολορίαν τῆς ἐαυτοῦ πίστεως, ὡς ἀληθῆ καὶ συμφανοῦσαν τῇ καθολικῇ πί-
 στει οὐ παρεδίδου μόντοι τὴν ἐκθεσιν τῆς πίστεως, οἷον ἐνομοθετῶν πῶνος τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ διδύς σύμβολον, ὡς ἂν ἐκείνῳ πάντες ᾤονται· οὐ γὰρ ἐκεῖνος ἰδίον τὸ διδάσκειν τοὺς λαοὺς καὶ πα-
 ρεδιδόναι τύπον τῆς κοινῆς πίστεως, ἀλλὰ μόνον τὸ ἐκτιθεῖναι τῆς αὐτοῦ πίστεως γνώρισμα. ὅθεν ἀρκεῖ μοι, ὅτι οὐκ ἐπείσεν ἐκεῖνος μετὰ τῆς κωλύσεως. ἐντεῦθεν ἢ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἢ ὁ διδάσκων ἢ καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἔχων ἄδειαν διδάσκειν τοὺς λαοὺς, ἔχει καὶ αὐτὴν πάντως τὴν ἐξουσίαν τοῦ προστιθέναι ἐν τῷ συμ-
 βόλῳ ἡνίκα δεήσει. ἀρκεῖ τοῦτο, ὅτι ἀπὸ τῆς κοινῆς ἐκκλησίας οὐ κινώλутαι.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Τοῦτο ἔχομεν ἀπὸ σοῦ, ὅτι ὁ Χαρίσσιος οὐκ ἐπι-
 τμήθη μηδὲν ἔχον ἐπιτιμήσεως ἄξιον. οὐκ ἄρα φαίνεται, ἀπὸ τοῦ
 μὴ κωλυθῆναι ἐκεῖνον, ὅτι οἱ πατέρες οἱ ἐν Ἐφέσῳ ἐδίδουν ἄδειαν

τοῖς μεταποιεῖν βουλομένοις τὸ σύμβολον· καὶ οὕτως ἀνήρπται τὸ πρῶτον τῶν σῶν ἐπιχειρημάτων. εἰ δὲ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἔχει τοιαύτην ἄδειαν, τουτέστι μεταποιεῖν τὸ κοινὸν σύμβολον, ἐν ἐτέραις διαλέξεσι, Θεοῦ διδόντος καὶ τοῦ καιροῦ συγχωροῦντος, ἐξετάσομεν. ἐκεῖνό γι μὴν ἐρωτῶ, ἄρα ὁ μὲν Χαρίσιος οὐκ εἶχεν ἄδειαν ποιεῖν, ἐκεῖνοι δὲ οἱ τὰ Νιστορίου φρονούντες εἶχον ἄδειαν ποιεῖν τοῦτο, ἔπειρ ὁρθῶς ἐφρόνουν; ἔφθασας γὰρ εἰπεῖν περὶ τούτου πρότερον· σαφένισον οὖν ὅπερ εἶρηκας. ἐξῆν τοῖς Νιστοριανοῖς, ἔπειρ ὁρθῶς ἐφρόνουν, παραλιπεῖν μὲν τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον, διδόναι δὲ τὸ ἑαυτῶν ἐν τῷ βαπτίσματι; νῦν γὰρ λέγεις, τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν· ἄρα δὲ καὶ ἐκεῖνοι εἶχον τοιαύτην ἄδειαν, ἢ οὐ;

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Δύο τινὰς ἐρωτήσεις ἐποιήσω, καὶ ἡ μὲν πρώτη δεῦ παραλειφθῆναι. πρῶτον εἶπες, ὅτι ὁ ὅρος τῆς καλύψεως οὐ βούλεται ἔχειν τινὰ ἄδειαν μεταποιεῖν ἢ μετατιθέναι ἕτερον σύμβολον. ἐντεῦθεν δοκεῖ τοῦτο, ὥς καὶ ἡ σὴ αἰδουσιμότης ὁμολόγησεν, ὅτι ἡ σύνοδος οὐ καλύει ἐκτιθέναι ἕκαστον τὴν ἑαυτοῦ ὁμολογίαν, ὥς βούλεται.

Ο. ΕΦΕΣΟΥ. Ἐστ' ἂν μὴ ἐκπίπτῃ τῆς ὁρθῆς ὁμολογίας, καὶ ἔστ' ἂν μὴ ἐνοχλῇ τὸ κοινὸν σύμβολον.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Κατὰ τὸ παρὸν ἀρκεῖται, ὅτι ἡ σύνοδος ἡ ἐν Ἐφέσῃ οὐ καλύει ἕκαστον ἐκτιθέναι τὴν τῆς ἑαυτοῦ πίστεως ἐκδοσὴν ὥς βούλεται. καὶ ἵνα μὴ χωρῶμεν περαιτέρω, βούλομαι ἀντιτάξαι ἀπολογίαν τινὰ, ἢ ἀντίφασιν τὴν ἀντικειμένην ἐν τῷ βιβλίῳ καὶ ἐν τῷ γράμματι. τὸ κείμενόν φησιν οὕτω· μηδὲν ἐξεῖναι προφέρειν, καὶ τὰ λοιπὰ· σὺ δὲ νοεῖς, ἄλλοις ῥήμασι συντιθέναι, τὴν αὐτὴν μέντοι οὔσαν. τούτου δοθέντος, σκοπεῖτω ἡ σὴ αἰδουσιμότης ποῖ φερόμεθα. καὶ γὰρ ἐν αὐτῇ τῷ ὅρῳ κωλύονται πάντες, ὅμως καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ αὐτοῦ ποιῆται μνείαν· Μὴ ἐξέστω μήτε κληρικῶν, μήτε λαϊκῶν, καὶ τὰ ἐξῆς· ὥστε εἰ τα ῥήματα ταῦτα ἔχουσιν ἐτέραν πίστιν, ἢν αὐτοῖς ἡ αἰδουσιμότης σοῦ δίδωσιν, ἔπεται ἐναντίω καὶ ἀντιφάσκον. δίδως γὰρ τοῦτο, ὅτι ἐξεστὴν ἑκάστῳ ἐκτιθέναι τῆς ἑαυτοῦ πίστεως ὁμολογίαν, ὁποίοις ῥήμασι βούλεται· εἴτα ἐπαγγίξῃ τὸν ὅρον λέγων περὶ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν, ὅστις ὅρος ἐκτείνεται μέχρι καὶ λαϊκῶν. καὶ ἀφ' ὧν λέγεις περὶ ταῦτα, ἵνα-

τιούται ταῦτα ἀλλήλοις. ὅσων δὲ ἀνήκει πρὸς τὸν ἀληθῆ νοῦν, ἐγὼ ἰδὼκα ἀποχρώντως γηγραμμένα. καὶ τὸ κείμενον τοῦ ὅρου λέγει, μηδενὶ ἐξεῖναι ἑτέραν πίστιν, ὡσανὶ πίστιν ἤτινι ὀφείλουσι χρῆσθαι οἱ μετὰ ταῦτα. τὸ δέ· Ἑτέραν πίστιν, νοεῖται τὸ οἰονεῖ Ἐναντίαν. αὐτοῖς οὐ λέγει τὸ κείμενον, μηδενὶ ἐξεῖναι προσθεῖναι ἢ προσφέρειν, ἢ δημοσίᾳ ἢ κοινῇ διηρημένως, ἀλλ' ἁπλῶς, μηδενὶ ἐξεῖναι, καὶ τὰ λοιπὰ. ὅτι δὲ τὰ ῥήματα ταῦτα οὐ νοοῦνται οὕτως, εἰ μὴ περὶ ἐναντίας, φαίνεται προδήλως ἀφ' ὧν ἐπράχθησαν ἐν τῇ τῆς αὐτῆς συνόδου ἐκθέσει. καὶ γὰρ συνεκθόντων τῶν ἐπισκόπων, ἐρμήθη· Ἀναγνωσθήτω τὸ σύμβολον, καὶ ἐπενεχθήτωσαν οἱ λόγοι περὶ τοῦ συμβόλου τοῦ ἀναγνωσθέντος· καὶ ὅσοι τῶν λόγων τῶν ἐπενεχθπομένων εὐρεθῶσι σύμφωνοι, δεχθήτωσαν καὶ δοκιμασθήτωσαν· ὅσοι δὲ μὴ σύμφωνοι τῆς ἀληθείας, ἀποδοκιμασθήτωσαν. ὅθεν ἡ αὐτὴ σύνοδος πάντως ἐπάγει τὸν ὅρον τοῦτον σύμφωνον τοῖς προειρημένοις, ὅσα μὲν εἰσι σύμφωνα δεχθῶσιν, ὅσα δὲ ἐναντία ἀρβῶσιν. ὣθεν ἀπὸ τούτων φαίνεται, ἑτέραν πίστιν λέγειν, μὴ τὴν ἀληθῆ, ἀλλὰ τὴν ἐναντίαν καὶ ἀντιφάσκουσαν. δυναίμην ἂν καὶ ἄλλοις ῥήμασι παραστήσαι τοῦτο, ὅμως ἐπειδὴ γηγραμμένως ἐξέδωκα πρὸς ὑμᾶς διὰ πλείονων λόγων, ἵνα μὴ ἀνατρέπω τὴν τάξιν, καὶ ἀπέδειξα ἀπὸ τῶν γραμμάτων ἀναγκαίως, ὅτι τὸ· Ἑτέραν, φησὶν· Ἐναντίαν, τούτων παραλειφθέντων, νῦν ἀποκρηνοῦμαι πρὸς τὰς δύο σου ἐρωτήσεις. πρὸ τοῦ εἶναι ἐλθῶν με εἰς τὴν ἀπολογία, δέον ἐστὶ ποιῆσθαι μνητὴν περὶ τινος λόγου, δηλονότι, ὅτι ταῦτα πάντως ἐλέγοντο καὶ ἐπαύοντο ἐν τῇ συνόδῳ, οὕτω τεθέντος τοῦ τῆς καλύσεως ὅρου. πρὸς τοῦτο οὖν λέγω, ὅτι ἑτοιμός εἰμι ἀποδείξαι καὶ διὰ τῶν πρακτικῶν τῆς τρίτης συνόδου καὶ τῆς ἐβδόμης, ὅτι ἡ κάλυσις αὕτη καὶ περὶ τῆς τρίτης ἦν· καὶ εἰπερ ἔρεσκε, ἐρῶ τὰ τριαῦτα νῦν. ἵνα δὲ μὴ δόξω τὴν ἀπόκρισιν φεύγειν τῆς σῆς ἐρωτήσεως, ἀπολογήσομαι καὶ πρὸς αὐτά· ἡρώτησας πρῶτον, ὅτι * ὁ Χαρῖσιος * ἵσ. εἶπερ ὁ δὲ τοῦτο ἐνικλητύθη καὶ ἔλαβεν ἄδειαν ὅτι οὐκ εἶχεν ἄδειαν ποιῆσαι ἕτερον σύμβολον. ἔδοξας γὰρ ἀνελθεῖν τὸν λόγον τὸν ἐμὸν, ὅτι οἱ Νεστοριανοὶ διὰ τοῦτο ἐνικλήθησαν, ὅτι ἐποίησαν ἕτερον σύμβολον. καὶ εἴπας καθαρῶς, ὅτι εἰ ἦν ὀρθόν, οὐκ ἂν ἐπιτιμῆθησαν παρὰ τῆς συνόδου. τοῦτο αὐτὸ καὶ πάλιν ἀπολογοῦμαι, ὅτι εἰπερ τὸ παρὰ τὴν σύμβολον ὑπὸ τῶν Νεστοριανῶν ἦν ὀρθόν, ἔμελλεν ἂν καὶ

τοῦτο ὡς περ τοῦ Χαρίσιου καὶ τοῦ Ἀγάθωνος καὶ τοῦ Σαφρονίου. καὶ γὰρ ἀθιγέται ἐκείνο, ἐπεὶ δὲ περιέχει ἐν αὐτῷ διεισπραμμένα καὶ νόθα δόγματα. πρὸς τὸ δεύτερον, ὅτι εἴπερ εὐρέθη ἀληθές, οὐκ ἂν ἡθετήθη, λέγεις ὅτι οὐκ εἶχον ἕθειαν οἱ Νεστοριανοί.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐκείνο τὸ σύμβολον ἀνομοίως εἶχε τῇ τοῦ Χαρίσιου καὶ τοῦ Ἀγάθωνος καὶ τοῦ Σαφρονίου. διότι ἐκείνο ὡς κοινὸν μάθημα ἐξεδίδετο τοῖς ἐπιστρέφουσιν ἐξ αἱρέσεων ἀντὶ τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου, ταῦτα δὲ οὐχ οὕτως. οὐ γὰρ ὡς κοινὰ σύμβολα, οὔτε τῇ ἐκκλησίᾳ παρεδόθησαν, οὔτε δι' αὐτῶν βαπτίζονται τινες ὑφίστην. ὥστε οὐχ ὑπάγεται ταῦτα κακῶς τῇ αὐτῇ λόγῳ, εἴπερ τὸ αὐτὸ σύμβολον ὀρθόδοξον ἦν· ἀλλ' ἐκείνο εἰκότως ἂν ἀντράπη καὶ ἐκωλύθη, εἰ καὶ ὀρθόδοξον ἦν· ταῦτα δὲ εἰκότως οὐκ ἐκωλύθησαν, ἐπεὶ δὲ οὐχ ὡς κοινὰ παρεδόθησαν, ἀλλ' ὡς ἴδια καὶ μερικαὶ ἐκθέσεις. ὥστε ἐξ ὧν λέγεις, δοκεῖς ἐκείνοις μόνοις δίδδαι τὴν ἕθειαν μεταποιεῖν τὸ σύμβολον, εἴπερ ὀρθόδοξοι ἦσαν· ὁ γὰρ Χαρίσιος καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ συμβόλου οὐχ ἤσαντο.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὁ Χαρίσιος ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς αὐτοῦ πλῆρως ἤφατο καὶ τοῦ ἐν Νικαίᾳ καὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβόλου· λέγει γάρ· Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ παράκλητον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας τὸ ὁμοούσιον Πατρὶ καὶ Υἱῷ, ὡς περ οὐ κῆται οὔτε ἐν τῷ ἐν Νικαίᾳ συμβόλῳ, οὔτε ἐν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἐπεὶ δὲ εἶπας ἐν τοῖς προοιμίοις, ὅτι ὅσα ἂν εἴποις, καὶ παρ' ἡμῶν οὐδὲν ἀποκριθῇται, ἔσται ἡμῖν ὡς ὁμολογούμενα, διὰ τοῦτο μὴ λέγει πλῆθος ἐπιχειρημάτων, ἀλλ' ἐν ἑκαστον, καὶ πρὸς τοῦτο ἔξεις καὶ τὰς ἀποκρίσεις. λέγω δὲ, ὅτι οὐδεμία ἀνομοιότης ἦν μεταξὺ τοῦ τῶν Νεστοριανῶν συμβόλου καὶ τοῦ Χαρίσιου καὶ τοῦ Σαφρονίου καὶ τοῦ Ταρασίου, εἴπερ ἐκείνο τὸ τῶν Νεστοριανῶν περιέχων ἐν αὐτῷ πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. ἡ δὲ αἰδουσιμότης σου οὐκ ὀφείλει λαμβάνειν ἐτίραν διάνοιαν τοῦ νόμου παρὰ τὴν ἐν αὐτῷ κειμένην. ἀλλ' ἡ σύνοδος δι' αὐτὸ, λέγω, καὶ ὁ ὅρος διὰ τοῦτο ἀθιγέ καὶ ἀποδοκιμάζει τὸ τῶν Νεστοριανῶν σύμβολον, διότι εἶχεν ἐν αὐτῷ πολλὰ καὶ διεισπραμμένα δόγματα ὥστε ἡ αἰδουσιμότης σου προσέχεν ὀφίλῃ τῇ τοιούτῃ. τὸ γὰρ καθιδέσθαι σύμβολον ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἀπὸ μερικοῦ προσώπου, ὥστε χρῆσθαι τὴν καθόλου ἐκκλησίαν ἐκείνῳ, τοῦτο κακόν.

νται. ἀλλ' ἀπὸ τούτου καλύπεται, ἵτις αὐτοὶ ἢ ὁμολογῶν, δυνάμει ἑναντίαν προσέρων ἢ συντιθέναι. πότερον δὲ ἔχει ἂν τις παραδόναι σύμβολον τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ὥστε πάντας ἐκκλησιασθῆναι, τοῦτο ἀπὸ τοῦ ὅρου οὐ κεκάλυπται, ἀλλὰ κεκάλυπται ἀπ' ἑτέρας καλύψεως. καλύπεται δὲ τοῦτο διὰ τινος ἄλλου λόγου, ἐπειδὴ ὑπὲρ ἐνέχεται τοῦτο ποιῆν ἢ ὑπηρετεῖν ἢ ὑπακούειν ἐκείνοις, οἵτινες κατὰ ταῦτα οὐκ ἔχουσιν ἄδμεν. εἰτά ἐστὶ καὶ ἕτερος λόγος, ὅτι τῇ παραδόσει τῶν λόγων καὶ πάντων τῶν ἄλλων τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων ὀφείλουσιν αἱ καταδείκνυνται ἐκκλησίαι ἀκολουθεῖν τῇ ἀγίᾳ καὶ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Πάλιν ἐπανηλθὺς πρὸς τὰ πρότερον εἰρημένα, ὅτι καθολικὴ ἐκκλησία ἔχει ἄδμεν μεταποιῆν τὰ σύμβολα πρὸς τὰς αὐτὴν μερικάς. πρὸς ἐκείνη δὲ τὸ πρότερον εἰρημένον οὕτω καθάρωτον ἀπεκρίθη, πότερον οἱ Νιστοριανοὶ εἰ καὶ ὀρθόδοξοι εἰσιν, εἰ αὐθεντίαν ἔχον παραδιδόναι ἕτερον σύμβολον. ἀπεκρίναντο ἀπαρῶς, ἵνα ἐξῆς χωρήσωμεν τοῦτο συμπράξαντες.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐμοὶ φαίνεται, ὅτι ἀρκούντως ἀπαλογηθῆναι πρὸς τὸ προκείμενον.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐγὼ δὲ, πότερον εἶχον ἄδμεν οἱ Νιστοριανοὶ παραδιδόναι ἕτερον σύμβολον, ἵνα βαπτίζωνται. τὰ γὰρ ἄλλα οὕτω ἔμβολα ἦσαν, οὕτω ἀκομάσθησαν, οὕτω ἐδόθησαν, οὕτω ἐστέργθησαν, ὥστε βαπτίζεσθαι δι' αὐτῶν.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἀποκρίνομαι, τὸ ἴδιον καὶ τὸ περιττὸν παραδιδόναι ὡς κοινόν, τοῦτό ἐστι ψευδές. οἱ Νιστοριανοὶ ἠδυνήθησαν ὡς ἐκδύναι σύμβολον, ὥστε αὐτὰ ἐξέθεντο ὀρθῶς καὶ ἠδυνήθησαν ὥστε ἐκείνη καὶ προσφέρειν. εἰ δὲ εἶπαν, ὅτι τοῦτό ἐστι κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ καὶ τῇ διανόμῃ καὶ τῷ ρήματι, οὐκ εἴποιτο ἀληθές, ὡς ἵνα προσφέρειν καὶ ὅτι ἠδυνήθησαν αὐτὰ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐκείνη ὡς κοινὸν προσφέρειν, ἐπειδὴ δι' αὐτοῦ βαπτίζον τοὺς ἐξ αἱρέσεων ἐπιστρέφοντες, οὐκ αὖτε τὴν ἐν Νικαίᾳ ἡμεῖς εἶχον ἄδμεν τοῦτο ποιῆν, εἴπερ ὀρθόδοξον ἦν.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Πολλὰ ἀπολογησάμενοι καὶ σαφῶς ἔχον καὶ πάλιν ἡμεῖς ἠδυνήσαντο μὲν προσφέρειν εἴπερ ὀρθόν ἦν παραδιδόναι δὲ τὸ ἴδιον καὶ ἴδιον ὡς κοινόν, τοῦτο οὐκ ἔχον.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Τοῦτο ἔγραψα ἔλεγον, ὅτι διὰ τὴν ποικίλην αἰτίαν

* ἴσ. κατὰ τὸ ἐν Νικαίᾳ.

παραδοῦναι οὐκ ἔχον, οὐδὲ γὰρ ὤφειλε παραδίδεσθαι τοῦτο ὡς κοινὸν μαθήμα ἀντὶ τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου. εἰ δὲ καὶ ὅπως εἶχον ἁδύαν τοῦτο ποιῶν, εἴρηται γὰρ καὶ ἀπὸ τοῦ μὴπω ἐξηγηθῆναι τὸν ὅρον, εἰκότως καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἐξηγήθη ὁ ὅρος παρὰ τῆς συνόδου, ἵνα μὴ ἔχωσιν ἁδύαν καὶ οἱ Νιστοριανοὶ καὶ οἱ ἕτεροι· ἰσχυρὰ δὲ ἡ τοιαύτη ἁδύα ἐγένετο αἰτία τοῦ παρωθῆναι τὰ ψευδῆ καὶ διωστραμμένα δόγματα, ἵσως διότι οὐκ ἐξηγήθη ὁ ὅρος. εἰ γὰρ μὴ εἶχον τὴν τοιαύτην ἁδύαν τοῦ μεταποιῶν, οὐκ ἂν τὰ τοιαῦτα δόγματα ἐνέσχωρον· διὰ τοῦτο προνοουμένη ἡ σύνοδος τοῦ μηκέτι ἐξῆς τοιοῦτόν τι γίνεσθαι, τὸν τοιοῦτον ὅρον ἐξήνεγκε καθόλου διοριζομένη, μηδὲν τολμᾶν διδάσκειν ἑτέραν πίστιν παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ δεδομένην. τοῦτο γὰρ συνίδω αἴτιον γιγνέσθαι τοῦ τὰ ψευδῆ καὶ διωστραμμένα δόγματα ἐν τῇ συμβόλῳ τίθεσθαι. ὥστε καὶ ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἐξουσίας, ἣν εἶχον οἱ πατέρες ἐκεῖνοι, φανερὰ πρὸς τοῦτο φέρειν τὴν διάνοιαν τῶν πατέρων, καθόλου τὸ μηδὲν τολμᾶν ἑτέραν πίστιν ἐκθεῖν συντιθέναι. τοῦτο μὲν ἐκ τῶν σῶν λόγων ὡσπερ τι πόρισμα συνελέξαμεν· εἰ δ' ἔχεις εἰπεῖν τι πρὸς τοῦτο, εἰ κελύεις, εἰπέ.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Τίμη μᾶλλον πιστεύειν ἢ αἰδισιμέτης σου βούλῃται, τῇ ὁρῇ τῆς ἐν Ἐφέσῃ ἢ σαυτῆς;

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ τῇ ὁρῇ καὶ τῇ συνόδῳ. εἰ δ' ἔχομεν ἀπορίαν τινὰ, μᾶλλον τῷ ὁρῷ πιστεύομεν καὶ τοῖς ἐξηγησάμενοις αὐτόν, ἢ ἡμῖν αὐτοῖς. ἐξηγεῖται δὲ τὸν ὅρον ὁ μακάριος Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Ἰωάννην ἐπιστολῇ, καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἀκάκιον τὸν Μεσιτιπῆς· διαμνήσωμεν τὴν ἐκείνου ἐξήγησιν, καὶ ἐκείνη κατὰ πάντα ἀκολουθῶντες οὐδὲς γὰρ ἐκείνου κυριώτερος τοῦ τοιοῦτου ὅρου ἐξηγητής· νῦν δὲ εἰ τι πλεονεκτήειν εἰπεῖν, εἰπέ.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐγὼ διὰ τοῦτο ἠρώτῃσα, τίμη δέ τι πιστεύων, ἐπειδὴ ἡ σύνοδος αὕτη ἡ ποιήσασα τὸν ὅρον, ἐπάγουσα τὴν αἰτίαν ταύτην λέγει, διότι τὸ σύμβολον τῶν Νιστορικῶν περιέχει διωστραμμένα δόγματα.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Οὐκ ἔχει οὕτως, ὅτι διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἠδυστήθη.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ὁ ὅρος τῆς συνόδου λέγει οὕτως, ὅτι κατεδικάσθη ἡ ἐκείνη σύνοδος τὴν ἐκθεῖν τοῦ Νιστορίου, ἥρουν τὰ τοῦ

Νεστορίου μυστὰρ δόγματα. φαίνεται δὲ τὸ τοιοῦτον καὶ ἀπὸ τῶν
πρωτοπαμένων ῥημάτων τοῦ Χαρσιίου. καὶ γὰρ ὁ Χαρσιίος ἐγκαλῶν
τοῖς Νεστοριανοῖς λέγει, ὅτι παροραθέντος τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβό-
λου, ἐκείνοι ἐξέθεντο σύμβολον ἀπιστίας, οὐ πίστεως. τρίτον, ὅτι τὸ
πρωτόμυτον ἐν τῇ συμβόλῳ ἀνεγνώσθη καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Νε-
στορίου. ὅτε δὲ ἀνεγνώσθη, ἡρώτησε τὴν σύνοδον ὁ Κύριλλος, εἰ δε-
ξοῦσιν ἀληθῆς τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ. καὶ ἀπεκρίθη ἡ σύνοδος, ὅτι οὐκ
ἔλαθῃ καὶ διὰ τοῦτο κατεκρίθησαν παρὰ τῆς συνόδου. εἰς δὲ δὴ
λέγει, ὅτι μᾶλλον πιστεύεις τῷ Κυρίλλῳ οἷα τῆς συνόδου ἐξάρχῃ,
καὶ αὐτὸς ὁμολογῶ. ἡ δὲ ἐπιστολὴ τοῦ Κυρίλλου οὐ προσίσταται μοι,
μᾶλλον δὲ συνίσταται καὶ ἀποδείκνυσιν τὸ παρ' ἐμοῦ λεγόμενον. καὶ
ὑπερ βούλει, σέβει καλῶς τὸν νοῦν τῆς ἐπιστολῆς, καὶ εὐρήσκει,
ὅτι τό· 'Ἐτίραν ἐξηγῆται πιστῶν, οὐδ' ἐν ἄλλο ἢ ἐναντίαν. δῆλον δὲ
ἐπεὶ οὗτο, ὅτι ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Κυρίλλου τῇ πρὸς Ἰωάννην Ἀντιο-
χείας, ἐν ᾗ ἀπολογεῖται πρὸς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Νεστορίου, λέγει
πολλὰ, ἃ ἐν τῇ συμβόλῳ τῇ ἐν Νικαίᾳ οὐ κεῖται ῥητῶς· ὅμως
ἐπειδὴ τὰ τοιαῦτα οὐκ ἦσαν ἀλλότρια, διὰ τοῦτο λέγει ὁ Κύριλ-
λος· Οὐδ' ἐν προστίθεμεν οὐδ' ἐν ἀφαιρούμεν· καίτοι γε πολλὰ καὶ
διάφορα τίθησιν. ἔθεν τοῦλάχιστον συνάγεται ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς
ἐκείνης, ὅτι οὐ δεῖ λέγεσθαι προσθήκην, οὔτε ἀφαίρεσιν τοῦ ἀλη-
θοῦς καὶ ὁρθοῦ νοῦ. ἔτι ἡ πρὸς Ἀκάκιον ἡμῖν οὐ προσίσταται,
μᾶλλον δὲ ἔστι καὶ ὑπὲρ ἡμῶν· ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ ὁ Κύριλλος περὶ
τὸ τέλος ἐξηγῆται, πῶς ὀφείλει νοεῖσθαι τὸ μὴ δεῖν προστιθέναι.
ὥστε ὁ ἀναπτύσσων καὶ διασαφῶν, καθαρώτερον καὶ εὐκρινέστι-
ρον ποιεῖ.

Ὁ ἘΦΕΣΙΟΤ. Ἐρωτῶ, τὸ ἀναπτύξαι ἔχων οὐ καλύει;

ἸΟΥΑ. ΚΑΡΑ. Ὁ βουλόμενος τὸ τοιοῦτον ποιεῖν οὐδ' ἐν καινὸν
τινὶ, ἀλλ' οὐδὲ γινώσκειται τὴν ἔκθεσιν τῆς πίστεως καινοτομεῖ-
ναι, ἀλλὰ τὰ φανερά συνιστᾷ μᾶλλον. τί ἄλλο σαφίστερον εὐ-
ρίσκεται τούτου; ἵνα μὴ ἐπιλάβῃσθε μου περὶ ψεύδους, ἐν τῇ
παραβούσῃ ὁμιλίᾳ, ἥνκα ὁ Νικαίας ἔλεγεν, ἐγὼ ἐξήτασα τὸν πί-
στα τοῦ βιβλίου, καὶ οὐχ εὖρον. μετὰ δὲ ταῦτα ἐξήτασα καὶ
ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Κυρίλλου πρὸς μαθητὴν τοῦ Νεστορίου
ἐκτεθέμενον, καὶ ἀπὸ ταύτης ἔγνων, ὅτι ἡ τοιαύτη λύεται
ἐμφεβήσεις. αὐτὸς γὰρ ὁ Κύριλλος τοῦτο λέγει ἐν ἐπιστολῇ, ἥς

ἡ ἀρχή· Χρῆμα μὲν, ὅτι δὲ ἡ γινομένη ἀνάπτυξις οὐκ ἔστι προσθήκη, ἀλλ' οὐδὲ καινοτομία τις φαίνεται, ὅτι μὲν ὁ ἀνεργάσθῃ ἐν τῇ συνόδῳ ἢ ἐπιστολῇ, ἠρώτησι τὴν σύνοδον ὁ Κύριλλος.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ποία ἐπιστολή;

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἡ πρὸς Νιστόριον. ἡνίκα οὖν ὁ Κύριλλος ἠρώτησε τὴν σύνοδον, εἴπερ ἔδοξεν ἡ ἐπιστολὴ συμφωνεῖσα τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ, ἀπεκρίθη ἡ σύνοδος πᾶσα λέγουσα, ὅτι σύμφωνή ἐστι, καὶ ὅτι μᾶλλον διήνοιξε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅτι σαφίστεραι καὶ καθαρώτερον, καὶ τὸ συνεπυρμένον ἐν Νικαίᾳ σύμβολον ἐκείνος πλατύτερον καὶ σαφίστερον διητράνωσεν. ὁ δὲ πᾶσα ἡ σύνοδος συνεπέρανεν, ὅτι καὶ ὁ Κύριλλος τὰ αὐτὰ ἐφρόνι τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμίαν εἰσήγα καινότητα. ὁ δὲν αἱ τὰ ῥή-

* Ἰσως εἰ μὴ
τὰ ῥήματα ἐκ
ἰσ. ἐτέραν δηλο-
νὸν ἐναντίαν.

ματα ἐκεῖνα ἐσήμανον δαλονέτι * ἐναντίαν πίστιν ἐκείνην, ὁμοιω-
γουμενῶς ὁ Κύριλλος περιέπεσεν ἂν τῷ ὄρμῃ. ἐπειδὴ δὲ ἐποίησεν μνήμη
τοῦ Κυρίλλου, βούλομαι προκομίσαι τὴν ἐξήγησιν τοῦ αὐτοῦ Κυ-
ρίλλου, ἣν ἐποιήσατο ἐν τῇ συμβόλῳ καὶ ἀπὸ τούτων ὀφείδῃ, πᾶ-
ς ὁ νοῦς τῆς καλύσεως ἐκείνης, καὶ τί ἡβουλήθη καθῆσθαι ἡ σύνοδος
Ἡ ἐπιστολή. Τὸ φιλομαθὲς καὶ φιλόπενον. Ἡ ἐκείνη σύνοδος ἡ
Ἐφῆσος κατὰ νύκτα τοῦ συναθροισθεῖσα ἐξήνεγκεν ἐκείνην ἀπόφα-
σιν κατὰ τοῦ Νιστορίου καὶ κατὰ τῶν ἄλλων τῶν καινοφάνων
οἵτινες μετ' ἐκείνου ἢ πρὸ ἐκείνου γεγυνοῦτες, καὶ τὰ αὐτὰ φρονού-
ντες ὑπῆρχον ἐκείνῳ, καὶ τοὺς λέγοντας ἡ συγγράφειν τολμῶντα
ὁμοίως κατέκρινε, καὶ ὅσων ἐκείνους ἐπέθηκε τὴν αἰτίαν. Ὅθεν ἀπὸ
τῆς ἐπιστολῆς ταύτης δαφιλῶς φαίνεται, ὅτι κατεδίκασεν ἡ σύνοδος
τὸν Νιστόριον καὶ τοὺς φρονούντας τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ. καὶ ἀπὸ τούτου
φαίνεται τὸ ῥῆμα τοῦτο τό· Ἐτέραν πίστιν, Ἐναντίαν πίστιν* συ-
μαίνειν παρὰ τὴν ὀρθάν, ἥτις ἐστὶ νιστοριανὴ πίστις ἢ ἐτέρου τινὸς
ὁ δὲ φαίνεται, ὅτι τὸ παραπλᾶσθαι σύμβολον ὑπὸ Νιστορικοῦ
ἡθετήθη, ὅτι ἐφρόνι ἐναντία δόγματα τῆς ὀρθῆς καὶ ἀληθοῦς
πίστεως. βλέπει οὖν, πῶς ὁ Κύριλλος αὐτὸς ἐξηγούμενος τὸν ὄρμῃ
λέγει, ὅτι ἡ σύνοδος κατεδίκασε τὸν Νιστόριον καὶ τοὺς φρονού-
ντας τὰ ἐκείνου· ὁ δὲ φαίνεται διὰ τοῦτο ἡκουσθῆναι τὸ σύμβολον
τῶν Νιστορικῶν ὅτι περιεῖχε δόγματα ἴσα καὶ ὅμοια τῇ δό-
γματι τοῦ Νιστορίου καὶ τοῦτο ἐναντίον ἐστὶν ἢ εἶπεν ἢ αἰδοσιμότη-
τι σου, ὡς σωτὴς καὶ σοφὸς ἀνὴρ θελήσεις ἰδεῖν τὰ γεγραμμένα καὶ

ἢ ἀπὸ τούτων ἔγνω, ὅτι ἡ κάλυψις οὐκ ἄλλο ἢ ἐναντίον καὶ ὑμῶν τῇ πίστι καλύψαι, διὰ τοῦτο παρακαλῶ τὴν αἰδουσιμότητά ν, μὴ θέλει κατέχειν τοσοῦτον ἀπροαίτιον εἰς τὸ ἀκούει λόγους τῶ καθεαυτοῦ, οὐς καὶ νήπια ἂν ἤλεγξαν. ὅθεν εἰ δοκί καὶ ὑμῖν ἰδὼν, ἰαθύντων τούτων πάντων, ἰλευσόμεθα πρὸς τὴν ὑλὴν τὴν ῥίαν αὐτὴν, ἐν ᾗ πάντως ἔχομεν ἀξιολόγους πορίσασθαι λόγους· ὡς ἐγὼ ἐτοιμότητός εἰμι οὐ μόνον ἡμέραν, ἀλλὰ καὶ μῆνα ἀπο- γαῖσθαι πρὸς τὰς παρὰ σοῦ ἐρωτήσεις ὑπάσας. ἀλλὰ τοῦτο λυ- ῖμαι, ὅτι καταναλίσκομαι τὸν καιρὸν ἐπὶ ματαίῳ.

Ὁ ΞΕΣΟΥ. Ἡμεῖς οὔτε μικροῦς, οὔτε ὑπὲρ μικρῶν τοὺς τοιού- κς λόγους νομίζομεν, οὔτε δυναμένους καὶ ὑπὸ νηπίων, ὥς ἡ σὴ ρισιμότης εἶρακε, λύσθαι, ἀλλ' ἀναγκαίους πρὸς τὸ προκαίμων, ἢ ἄλλως χρησίμους, ἐπειδὴ περὶ τῶν φωνῶν τῶν θείων πατέρων πρὸς λέγομεν· τοῦτο πρότερον ὑποθέμενοι, καὶ ἀναθὺς τὸ δόγμα τὸ παρ' ὑμῶν προστιθέμενον, μὴ δύνῃ ἐν τῇ συμβόλῳ προσκί- ναι καὶ ἐκφανίσθαι. βέλτιον οὖν περὶ τοῦτο τὸ μέρος ἀσασχο- ῖσθαι, καὶ τὰ τῆς θιολογίας μένειν ὡς ἀκίνητά τε καὶ ἀνέξί- στα· τοῦτο γὰρ καὶ ὑλαβείας ἔχεται μᾶλλον, καὶ τῇ φύσει τοῦ ἀγματος ἐκτεταται. γνωσκίον οὖν βουλόμεθα τὴν αἰδουσιμότητά σου, ἢ ἡμεῖς οὐκ ἀποσπασόμεθα τῆς ἐξετάσεως ταύτης, μέχρις ἂν εἰς λος ἐξενεχθῇ, καὶ εἰς τι κοινὸν συμπέρασμα καταντήσωμεν. τοῦτο ἢ ἡμεῖς καὶ λέγομεν καὶ φρονοῦμεν καὶ ἀποδεῖξαι ῥαδίως ἔχο- ς, ὅτι καὶ ἀναθὺς εὐριβῇ τὸ δόγμα ἐξεταζόμενον ὕστερον, ἐν ἰδίῳ ρ ἐκτεθῆσεται πάντως, ὥσπερ ἐν ἐκάστη τῶν οἰκουμηνικῶν συνόδων ἔπειτα· ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ συμβόλου ὀφείλει παῖσι τρέτοις ἐξαίρεθῆ- ς, ἵνα ἡ τῶν Χριστιανῶν ὁμολογία ἢ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν λυθεῖ- ς, συναφθῇ πάλιν.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐπειδὴ περὶ ὁ καιρὸς ἐστὶ τὸ ποθεινότερον πρᾶγμα ἔσται, ὃν δύναται ἄνθρωπος ἔχειν, καὶ πολλάκις ὁ γαλπνότα- ς βασιλεὺς εἶρακεν, οὐκ ὀφείλει καταναλίσκεισθαι τὸν καιρὸν ἐπὶ πταίῳ, ἀρκούντως περὶ τούτου τοῦ ζητήματος διελέχθημεν, καὶ ἢ ῥημάτων καὶ συγγραμμάτων ἐκατέρωθεν. ἠγοῦμαι δὲ, ὅτι πάν- ς ἀπὸ ἀνδρὲς σοφώτατοι καὶ νομικίστατοι καὶ συνεισώτατοι γνω- ρίσι τὴν ἀλήθειαν καὶ κρίνεται, ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο οὐκ ἔχει ὑπέρβατον. ἐγὼ δὲ οὐκ ἐπιλαμβάνομαι, δῶτι τὸ ζήτημα τοῦτο

εἰσέξατε εἰς τὸ μέσον· ἐποιήσατε γὰρ κατὰ τοὺς ἀξιολόγους ἀνδρας, οἵτινες ὅτε βούλονται ἀγωνίσασθαι, ἄρχονται ἀπὸ τοῦ κυνοτέρου. τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ἡ αἰδουσιμότης ὑμῶν βουλομένη εἰσθῆναι εἰς τὸν ἀγῶνα περὶ τῆς μείζονος ὑποθέσεως, ἡβουλήθη ἐξεσθαι ἀπὸ τοῦ εὐχερεστερίου ζητήματος. ἐπειδὴ δὲ διὰ τοσούτου καιροῦ ἐξήτασται, καὶ καλῶς διηνοίχθη ἡ ἀλήθεια· εἰ καὶ τὰ μέλιστα παρ' ὑμῖν οὐκ ἠγνοεῖτο, ἀλλ' ἐποιήσατε τοῦτο, ἵνα δῶκε ὑμῖν γένοιτο, τίνι τρόπῳ οἶδαμεν ἡμεῖς οἱ Λατῖνοι ἀπολογεῖσθαι παρακαλῶ ἵνα ἔλθωμεν πρὸς τὴν μείζονα ἐκείνην δυσχέριαν. καὶ γὰρ καθ' ὃν τρόπον πρότερον εἶπον, πάλιν λέγω τοῦτο· ὅτι ἐὰν δυνήσῃτε ἀποδεῖξαι, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἐρῶ ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ ἐξῆς προσθεῖναι τούτο ἐν τῷ συμβόλῳ. εἰ δὲ τούτο οὐ δυνήσῃτε δεῖξαι, ἀλλὰ μᾶλλον μὲν οὖν τὸ ἐναντίον διεχθήσεται, τότε πεπνυμένος εἰμι, ὥς οὐδεμίαν περὶ τούτου ποιήσετε ἀμφισβήτησιν ὅμως δι' ἐμὲ οὐ βούλομαι τὰ τοιαῦτα παραλιπεῖν. εἰ γὰρ οὐκ εἶπα πρὸς βάρος τῶν ἀκροαμένων, ἐγὼ ἐτοιμότητός εἰμι ἀποκρίνεσθαι πρὸς τὰς φερομένας παρ' ὑμῶν ἐρωτήσεις. ἀλλ' ἴσως ἄμεινον ἂν εἴ τις τὰς τεταγμένας ἡμέρας, ἐν αἷς ὀφείλομεν συνέρχασθαι, ποιῶν τὸν λόγον περὶ τὴν μείζονα ἀμφιβολίαν· μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων καὶ ἡμᾶς συνέρχεσθαι καὶ ἐξετάζειν περὶ τούτου. ὅμως εἰ βούλησθε καὶ τι ἐρωτῆσαι ἕτερον, ἐρωτησάτω ἡ σὴ αἰδουσιμότης, καὶ ἐγὼ ἄμεινος ἀποκρινοῦμαι. ἐρῶ ἔτι λόγον ἕνα. ἐγὼ ἡδέως ὁμιλῶ μετὰ τῆς σῆς αἰδουσιμότητος ὥς μετὰ πατρός. πολλάκις εἶπες, ὅτι ἡ ταύτη κώλυσις οὐκ ἦν πρὸ τῆς τρίτης συνόδου. ἐγὼ ὑπολαμβάνω ὅτι αὕτη ἡ κώλυσις πρὸ τῆς τρίτης συνόδου γέγονε. καὶ καλὸν ἔστιν ἵνα ἀκούσωσιν οἱ πατέρες οὗτοι. εἰ γὰρ καὶ πολλὰ ἐξεθέμην ἐν τῷ συγγράμματί μου, ὅμως περὶ τούτου οὐκ εἶπον. ὁ δὲ ἰσχυρότερος λόγος, ὅφ' οὐ φαίνεται ἐν τῷ συμβόλῳ μὴ ἐξεῖναι προσθεῖναι μηδὲν, λαμβάνεται ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Κυρίλλου. εἰ δὲ καλῶς ἐπιβάλλεις τὸν νοῦν τοῖς ῥήμασιν ἐκείνου, εὐρήσεις τὸν Κόρριλλον μὴ * ποιῶντα προσθήκην περὶ ὀνόματος, ἀλλὰ μὴ παρὰ βῆναι κατ' οὐδένα τρόπον τὴν πίστιν· ὅμως δοθέντος ὅτι καὶ ὁ Κύριλλος εἶπε, μὴ ἐξεῖναι προσθεῖναι τι ἐν τῷ συμβόλῳ, τοῦτο * ποιεῖ καθ' ἡμῶν. ὁ Κύριλλος καθίστησιν ἑαυτὸν ἐν τῇ ῥητῇ τῇ

* ἴσως· μὴ κωλύοντα προσθήκην.

ἥς, ἔνθα λέγει· Ἐμνήσθημεν τοῦ λέγοντος· Μὴ μέταίρει ὄρια
 2, ἃ ἔδωτο οἱ πατέρες σου· * οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοὶ οἱ λαλοῦν-
 ἰλλά τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. ὅθεν ὁ Κύριλλος ἐδρά-
 1 ἐν τοιούτῳ ῥητῇ, ὡς κικωλυμένον εἶναι τὸ μήτε προσθεῖναι
 ἀφαιλεῖν καὶ φησιν, ὅτι οἱ ἄγιοι πατέρες, μᾶλλον δὲ τὸ Πνεῦ-
 ὸ ἄγιον τοῦτο γὰρ κεῖται ἐν τῇ Σοφίᾳ * τοῦ Σολομῶντος· πρὸ
 3 τρίτης συνόδου ἦσαν, καὶ οὐ πρὸ τῆς τρίτης μόνον, ἀλλὰ καὶ
 τῆς πρώτης, καὶ πρὸ τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ. ἔτι λέγει ὁ ῥα-
 4 καὶ Καίσιπτος· Τίς ποτε οὐκ ἐκρίθη ἄξιος τοῦ ἀναθεματι-
 5, ὁ προστιθέμενος ἢ ἀφαιρῶν ἀπὸ τῆς καθολικῆς πίστεως, ὃ
 ἀποστολικὴ οὐσα οὐκ ἐπιδέχεται οὔτε αὐξήσῃ οὔτε μείωσιν·
 μεγάλη τιμωρία ὑποβαλεῖται καὶ ὁ ἀφαιρῶν καὶ ὁ προστιθέ-
 6· ἀνέγνωμεν ἐν τοῖς βιβλίοις ἡμῶν, μηδὲν δεῖν προστιθῆναι ἢ
 ρεῖν. Αὕτη ἡ ἐπιστολὴ ἦν πρὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνό-
 7δμως ὃ ἂν πρὸ τῆς τρίτης ὁμολογῇ μὴ ἐξεῖναι προσθεῖναι μήτ'
 8 ρεῖν ἀπὸ τῆς καθολικῆς πίστεως. ἔχω δύο μάρτυρας, ἔτι πο-
 9 καὶ τρίτον, ὡς ἂν ἐν ῥήματι δύο ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν ῥῆμα· *
 10 προκομίζω τὴν ἐκδόμην σύνοδον, ἥτις φησὶ· Τὰ παραδοθέντα
 11 καθολικῇ ἐκκλησίᾳ οὔτε μείωσιν οὔτε αὐξήσιν ἐπιδέχεται· με-
 12 γὰρ ὑποβάλλει ποινὴ καὶ τὸν ἀφαιροῦντα καὶ τὸν προστι-
 13 νον· ἐπικατάρατος ἐστὶν ὁ μεταίρων ὄρια αἰώνια, ἐπικατάρα-
 14 σιν ὁ μεταίρων ὄρια τῶν πατέρων αὐτοῦ· * ἀλλ' οὐκ ἔσχον πρό-
 15 ν πρὸς τὸ γινῶναι τὴν ἀλήθειαν.

* Παροιμ.
22, 28.

* ταῖς Παροι-
μiais.

* Δευτερ.
19, 15.

* Δευτερ.
27, 17.

Αὕτη ἡ ἐκδόμη σύνοδος ἐδράζεται ἐν τῇ χρήσει τῆς ἱεραῆς γρα-
 τῇ λεγούσῃ· Ἐπικατάρατος ὁ μεταίρων, καὶ τὰ λοιπὰ τοῦτο
 συμβαίνει κατ' ἐκείνων τῶν μὴ ἔχόντων πρόθεσιν ἐπιγινῶναι τὴν
 16 θειαν. ὅθεν πειράνεται, ἐκείνον εἶναι τὸν παραβαίνοντα, τὸν
 17 ἐπόμενον τῇ πίστει τῇ παραδοθείσῃ παρὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ·
 18 ἢ ἀναπτύσσων τὴν πίστιν, οὔτε παραβαίνει τοὺς ὅρους τῶν πα-
 19 τρων αὐτοῦ, οὔτε ἀφαιρεῖ ἢ προστίθῃσιν. ὁ δὲ λόγος· γέγονεν αὕτη
 20 ἡ σύνοδος, καθὼς ὁ Κύριλλος φησι, κατὰ τοῦ λαλοῦντος παρὰ τοὺς
 21 καὶ τῶν πατέρων αὐτοῦ. ἐπειδὴ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον πνεῦμα
 22 ἰδιᾶς ἐστὶν, ὅς ἂν λέγῃ τὴν ἀλήθειαν, φίλος ταύτης καὶ τῶν
 23 ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐστιν· ὁ δὲ λέγων τὸ ψεῦδος καὶ παραβαίνων, ἢ πο-
 24 θῃσιν ἢ ἀφαιρεῖ, καὶ ἐκείνός ἐστιν ὁ παραβάτης τῶν ὁρων τοῦ

τοῖς μεταποιεῖν βουλομένοις τὸ σύμβολον· καὶ cύτως ἀνήρπται τὸ πρῶτον τῶν σῶν ἐπιχειρημάτων. εἰ δὲ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἔχει τοιαύτην ἄδειαν, τουτίστι μεταποιεῖν τὸ κοινὸν σύμβολον, ἐν ἐτέραις διαλέξεσι, Θεοῦ δίδόντος καὶ τοῦ καιροῦ συγχωροῦντος, ἐξετάσσομεν. ἐκείνῳ γὰρ μὴν ἐρωτῶ, ἄρα ὁ μὲν Χαρίσιος οὐκ εἶχεν ἄδειαν ποιεῖν, ἐκείνοι δὲ οἱ τὰ Νεστορίου φρονοῦντες εἶχον ἄδειαν ποιεῖν τοῦτο, ὅπερ ὁρθῶς ἐφρόνουν; ἔφθασας γὰρ εἰπεῖν περὶ τούτου πρότερον· σαφένισον οὖν ὅπερ εἶρηκας. ἐξῆν τοῖς Νεστοριανοῖς, ὅπερ ὁρθῶς ἐφρόνουν, παραλιπεῖν μὲν τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον, δίδόναι δὲ τὸ ἑαυτῶν ἐν τῷ βαπτίσματι; νῦν γὰρ λέγεις, τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν· ἄρα δὲ καὶ ἐκείνοι εἶχον τοιαύτην ἄδειαν, ἢ οὐ;

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Δύο τινὰς ἐρωτήσεις ἐποισῶ, καὶ ἡ μὲν πρώτη δεῦ παραλειφθῆναι. πρῶτον εἶπες, ὅτι ὁ ὅρος τῆς κωλύσεως οὐ βούλεται ἔχειν τινὰ ἄδειαν μεταποιεῖν ἢ μετατιθέναι ἕτερον σύμβολον. ἐντιῦθιν δοκεῖ τοῦτο, ὥς καὶ ἡ σὴ αἰδισιμότης ἐμολόγησεν, ὅτι ἡ σύνοδος οὐ κωλύει ἐκτιθέναι ἕκαστον τὴν ἑαυτοῦ ὁμολογίαν, ὥς βούλεται.

Ο. ἘΦΕΣΟΥ. Ἔστ' ἂν μὴ ἐκπίπτῃ τῆς ὁρθῆς ὁμολογίας, καὶ ἔστ' ἂν μὴ ἐνοχλῇ τὸ κοινὸν σύμβολον.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Κατὰ τὸ παρὸν ἀρκεῖται, ὅτι ἡ σύνοδος ἢ ἐν Ἐφέσῳ οὐ κωλύει ἕκαστον ἐκτιθέναι τὴν τῆς ἑαυτοῦ πίστεως ἐκτίσιν ὥς βούλεται. καὶ ἵνα μὴ χωρῶμεν περαιτέρω, βούλομαι ἀντιτάξαι ἀπολογία ἐν τῇ, ἢ ἀντίφασιν τὴν ἀντικειμένην ἐν τῷ βιβλίῳ καὶ ἐν τῷ γράμματι. τὸ κείμενόν φησιν οὕτως· μηδὲν ἐξεῖναι προσφέρειν, καὶ τὰ λοιπὰ· σὺ δὲ νοεῖς, ἄλλοις ῥήμασι συντιθέναι, τὴν αὐτὴν μέντοι οὔσαν. τούτου δοθέντος, σκοπεῖται ἡ σὴ αἰδισιμότης ποῖ φερόμεθα. καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ τῷ ὄρῳ κωλύονται πάντες, ὅμως καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ αὐτοῦ ποιεῖται μνείαν· Μὴ ἐξίστω μήτε κληρικῶ, μήτε λαϊκῶ, καὶ τὰ ἐξῆς· ὥστε εἰ τα ῥήματα ταῦτα ἔχουσιν ἐτέραν πίστιν, ἢν αὐτοῖς ἡ αἰδισιμότης σοῦ δίδωσιν, ἵπεται ἑναντίον καὶ ἀντιφάσκον. δίδως γὰρ τοῦτο, ὅτι ἔξιστιν ἐκάστῳ ἐκτιθέναι τῆς ἑαυτοῦ πίστεως ὁμολογίαν, ὁποίοις ῥήμασι βούλεται· εἴτα ἐπάγεις τὸν ὅρον λέγων περὶ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν, ὅστις ὅρος ἐκτείνηται μέχρι καὶ λαϊκῶν. καὶ ἀφ' ὧν λέγεις περὶ ταῦτα, ἑναν-

τιούται ταῦτα ἀλλήλοις, ὅσων δὲ ἀνήκει πρὸς τὸν ἀληθῆ νοῦν, ἐγὼ
 ἴδωκα ἀποχράντως γεγραμμένα. καὶ τὸ κείμενον τοῦ ὅρου λέγει,
 μηδενὶ ἐξεῖναι ἑτέραν πίστιν, ὡσανὶ πίστιν ἤτινι ὀφείλουσι χρῆσθαι
 οἱ μετὰ ταῦτα. τὸ δὲ ἑτέραν πίστιν, νοεῖται τὸ οἰονεῖ Ἐναντίαν.
 αὐτοῖς οὐ λέγει τὸ κείμενον, μηδενὶ ἐξεῖναι προσθεῖναι ἢ ποροφέρειν,
 ἢ δημοσίᾳ ἢ κοινῇ διηρημένως, ἀλλ' ἁπλῶς, μηδενὶ ἐξεῖναι, καὶ
 τὰ λοιπὰ. ὅτι δὲ τὰ ῥήματα ταῦτα οὐ νοοῦνται οὕτως, εἰ μὴ
 περὶ ἐναντίας, φαίνεται προδήλως ἀφ' ὧν ἐπράχθησαν ἐν τῇ τῆς
 αὐτῆς συνόδου ἐκδήσει. καὶ γὰρ συνεκθόντων τῶν ἐπισκόπων, ἐρ-
 ρήθη Ἀναγνωσθήτω τὸ σύμβολον, καὶ ἐπινεχθήτωσαν οἱ λόγοι
 περὶ τοῦ συμβόλου τοῦ ἀναγνωσθέντος· καὶ ὅσοι τῶν λόγων τῶν
 ἐπινεχθπομένων εὐρεθῶσι σύμφωνοι, διεχθήτωσαν καὶ δοκιμασθή-
 τωσαν· ὅσοι δὲ μὴ σύμφωνοι τῆς ἀληθείας, ἀποδοκιμασθήτωσαν.
 ὅθεν ἡ αὐτὴ σύνδος πάντως ἐπάγει τὸν ὅρον τοῦτον σύμφωνον τοῖς
 προειρημένοις, ὅσα μὲν εἰσι σύμφωνα διεχθῶσιν, ὅσα δὲ ἐναντία ἀρθῶ-
 σιν. ὅθεν ἀπὸ τούτων φαίνεται, ἑτέραν πίστιν λέγειν, μὴ τὴν ἀληθῆ,
 ἀλλὰ τὴν ἐναντίαν καὶ ἀντιφάσκουσαν. δυναίμην ἂν καὶ ἄλλοις ῥή-
 μασι παραστήσαι τοῦτο, ὅμως ἐπειδὴ γεγραμμένως ἐξέδωκα πρὸς
 ὑμᾶς διὰ πλειόνων λόγων, ἵνα μὴ ἀνατρέπω τὴν τάξιν, καὶ ἀπέδειξα
 ἀπὸ τῶν γραμμάτων ἀναγκαιώς, ὅτι τὸ ἑτέραν, φησὶν Ἐναντίαν,
 τούτων παραλειφθέντων, νῦν ἀποκρινοῦμαι πρὸς τὰς δύο σου ἐρω-
 τίσεις. πρὸ τοῦ εἶναι ἐλθῶν με εἰς τὴν ἀπολογία, δέον ἐστὶ ποιη-
 σθαι μνείαν περὶ τίνος λόγου, δηλονότι, ὅτι ταῦτα πάντως ἐλέγοντο
 καὶ ἐπράττοντο ἐν τῇ συνόδῳ, οὕτως τεθέντος τοῦ τῆς καλύσεως
 ἡρου. πρὸς τοῦτο οὖν λέγω, ὅτι ἑτοιμός εἰμι ἀποδείξαι καὶ διὰ
 τῶν πρακτικῶν τῆς τρίτης συνόδου καὶ τῆς ἐβδόμης, ὅτι ἡ κάλυσις
 αὕτη καὶ περὶ τῆς τρίτης ἦν· καὶ εἰπερ ἐρέσκει, ἐρῶ τὰ τριαῦτα
 νῦν. ἵνα δὲ μὴ δόξω τὴν ἀπόκρισιν φεύγειν τῆς σῆς ἐρωτήσεως,
 ἀπολογησόμεαι καὶ πρὸς αὐτά· ἠρώτησας προῶτον, ὅτι * ὁ Χαρίσιος
 διὰ τοῦτο ἐνεκλητεύθη καὶ ἔλαβεν ἄδειαν ὅτι οὐκ εἶχεν ἄδειαν ποιῆ-
 σαι ἑτερον σύμβολον. ἔδοξας γὰρ ἀνελθεῖν τὸν λόγον τὸν ἐμὸν, ὅτι
 οἱ Νεστοριανοὶ διὰ τοῦτο ἐνεκλήθησαν, ὅτι ἐποίησαν ἑτερον σύμβολον.
 καὶ εἴπας καθαρῶς, ὅτι εἰ ἦν ὁρθόν, οὐκ ἂν ἐπιτιμῆθαισαν παρὰ
 τῆς συνόδου. τοῦτο αὐτὸ καὶ πάλιν ἀπολογοῦμαι, ὅτι εἴπερ τὸ πα-
 ραπασθὲν σύμβολον ὑπὸ τῶν Νεστοριανῶν ἦν ὁρθόν, ἔμελλεν ἂν καὶ

* Ἰσ. εἰπερ δ
 Χαρ.

τοῦτο ὡς περ τοῦ Χαρισίου καὶ τοῦ Ἀγάθωνος καὶ τοῦ Σαφρονίου. καὶ γὰρ ἀθετῆται ἐκεῖνος, ἐπειδὴ περιέχει ἐν ἑαυτῷ διστραμμένα καὶ νόθα δόγματα. πρὸς τὸ δεύτερον, ὅτι εἴπερ εὐρίθῃ ἀληθεῖς, οὐκ ἂν ἠθετήθῃ, λέγεις ὅτι οὐκ εἶχον ἄδειαν οἱ Νεστοριανοί.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐκεῖνο τὸ σύμβολον ἀνομοίως εἶχε τῷ τοῦ Χαρισίου καὶ τοῦ Ἀγάθωνος καὶ τοῦ Σαφρονίου. διότι ἐκεῖνο ὡς κοινὸν μάθημα ἐξελέδοτο τοῖς ἐπιστρέφουσιν ἐξ αἱρέσεων ἀντὶ τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου, ταῦτα δὲ οὐχ οὕτως. οὐ γὰρ ὡς κοινὰ σύμβολα, οὔτε τῇ ἐκκλησίᾳ παρεδόθησαν, οὔτε δι' αὐτῶν βαπτίζεσθαι τινες ἐφρίθῃ. ὥστε οὐχ ὑπάξεται ταῦτα ἀκύνῃ τῷ αὐτῷ λόγῳ, εἴπερ τὸ αὐτὸ σύμβολον ὀρθόδοξον ἦν· ἀλλ' ἐκεῖνο εἰκότως ἂν ἀντράπη καὶ ἐκαλύθῃ, εἰ καὶ ὀρθόδοξον ἦν· ταῦτα δὲ εἰκότως οὐκ ἐκαλύθησαν, ἐπειδὴ οὐχ ὡς κοινὰ παρεδόθησαν, ἀλλ' ὡς ἰδίας καὶ μερικαὶ ἐκθέσεις. ὥστε ἐξ ὧν λέγεις, δοκεῖς ἐκεῖνοις μόνοις διδόναι τὴν ἄδειαν μεταποιῖν τὸ σύμβολον, εἴπερ ὀρθόδοξοι ἦσαν· ὁ γὰρ Χαρίσιος καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ συμβόλου οὐχ ἠφάντο.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὁ Χαρίσιος ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ἑαυτοῦ πίστews ἠφάτο καὶ τοῦ ἐν Νικαίᾳ καὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβόλου· λέγει γάρ· Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ παράκλητον, τὸ πνῦμα τῆς ἀληθείας τὸ ἐμοῦσιον Πατρὶ καὶ Υἱῷ ἅμῃ οὐ κῆται οὔτε ἐν τῷ ἐν Νικαίᾳ συμβόλῳ, οὔτε ἐν τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἐπειδὴ δὲ εἶπας ἐν τοῖς προοιμίοις, ὅτι ὅσα ἂν εἴποις, καὶ παρ' ἡμῶν οὐδὲν ἀποκριθῆσεται, ἔσται ἡμῖν ὡς ὁμολογούμενα, διὰ τοῦτο μὴ λέγῃς πλῆθος ἐπιχειρημάτων, ἀλλ' ἐν ἑα-
στον, καὶ πρὸς τοῦτο ἔξεις καὶ τὰς ἀποκρίσεις. λέγω δὲ, ὅτι οὐδεμία ἀνομοιότης ἦν μεταξὺ τοῦ τῶν Νεστοριανῶν συμβόλου καὶ τοῦ Χαρισίου καὶ τοῦ Σαφρονίου καὶ τοῦ Ταρσίου, εἴπερ ἐκεῖνο τὸ τῶν Νεστοριανῶν περιῆχεν ἐν ἑαυτῷ πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. ἡ δὲ αἰδουσιμότης σου οὐκ ὀφείλει λαμβάνειν ἐτέραν διάνοιαν τοῦ νόμου παρὰ τὴν ἐν αὐτῷ κειμένην. ἀλλ' ἡ σύνοδος δι' αὐτὸ, λέγω, καὶ ὁ ὅρος διὰ τοῦτο ἀθετεῖ καὶ ἀποδοκιμάζει τὸ τῶν Νεστοριανῶν σύμβολον, διότι εἶχεν ἐν ἑαυτῷ πολλὰ καὶ διστραμμένα δόγματα. ὥστε ἡ αἰδουσιμότης σου προσέχεν ὀφίλως τῷ τοιούτῳ. τὸ γὰρ παρὰ τὸν ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἀπὸ μερικοῦ προσώπου, ὥστε χρῆσθαι τὴν καθόλου ἐκκλησίαν ἐκείνῳ, τοῦτο κακώ-

λνται. ἀλλ' ἀπὸ τούτου κωλύεται, ἑτέραν πλὴν ἢ ὁμολογίαν, δη-
λονότι ἐναντίαν προφέρειν ἢ συντιθέναι. πότερον δὲ ἔχοι ἂν τις
παραδόναι σύμβολον τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ὥστε πάντας ἐκκλη-
στῆς χρῆσθαι, τοῦτο ἀπὸ τοῦ ὅρου οὐ κωλύεται, ἀλλὰ κωλύεται ἀφ'
ἰτέρας κωλύσεως. κωλύεται δὲ τοῦτο διὰ τινος ἄλλου λόγου, ἐπειδὴ
ὡς ἐνέχεται τοῦτο ποιῆν ἢ ὑπεριτεῖν ἢ ὑπακούειν ἐκείνοις, αὐτὰς
κατὰ ταῦτα οὐκ ἔχουσιν ἄδωαν. εἰτά ἐστι καὶ ἕτερος λόγος, ὅτι
ἐν τῇ παραδόσει τῶν λόγων καὶ πάντων τῶν ἄλλων τῶν ἐκκλησια-
στικῶν διατάξεων οφείλουσιν αἱ καταδείκνυμαι ἐκκλησίαι ἀκολου-
θεῖν τῇ ἀγίᾳ καὶ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ.

Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Πάλιν ἐπανηλθες πρὸς τὰ πρότερον εἰρημίνας, ὅτι
ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἔχει ἄδωαν μεταποιεῖν τὰ σύμβολα, πρὸς τὰς
ἐν αὐτῇ μερικάς. πρὸς ἐκείνη δὲ τὸ πρότερον εἰρημίαν οὕτω κα-
θαρώτερον ἀπεκρίθης, πότερον οἱ Νιστοριανοὶ εἰ καὶ ὀρθόδοξοι
ἦσαν, εἰ αὐθιγίαν εἶχον παραδίδόναι ἕτερον σύμβολον, ἀπέκριναι
καθαρῶς, ἵνα ἐξῆς χωρήσωμεν τοῦτο συμπεράναντες.

ΙΟΥΔ. ΚΑΡΔ. Ἐμοὶ φαίνεται, ὅτι ἀρκούντως ἀπελογήθην
πρὸς τὸ προκείμενον.

Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Ἐμὲν γάρ, πότερον εἶχον ἄδωαν οἱ Νιστοριανοὶ πα-
ραδίδόναι ἕτερον σύμβολον, ἵνα βαπτίζωνται. τὰ γὰρ ἄλλα αὐτῶν
σύμβολα ἦσαν, οὔτε ἀνομάσθησαν, οὔτε ἀδύθησαν, οὔτε ἐστέργθη-
σαν, ὥστε βαπτίζεσθαι δι' αὐτῶν.

ΙΟΥΔ. ΚΑΡΔ. Ἀποκρίνομαι, τὸ ἴδιον καὶ τὸ μερικὸν παρα-
δίδόναι ὡς κοινόν, τοῦτό ἐστι ψευδές. οἱ Νιστοριανοὶ ἠδυνήθησαν
ἂν ἐκτεῖναι σύμβολον, εἴπερ αὐτὸ ἐξέθεντο ὀρθῶς, καὶ ἠδυνήθησαν
χρῆσθαι ἐκείνῳ καὶ προφέρειν. εἰ δὲ εἶπαν, ὅτι τοῦτό ἐστι κατὰ
τοῦ ἐν Νικαίᾳ καὶ τῇ διανείᾳ καὶ τῷ βήματι, οὐκ εἴποι ἄλλοις ἐν Νικαίᾳ.
ἀλλὰ προφέρειν καὶ ἐν ἠδυνήθησαν ἂν.

Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Ἐκείναι ὡς κοινὸν προέθεσαν, ἐπειδὴ δὲ αὐτοῦ
ἠβάπτισον τοὺς ἐξ αἰρέσεων ἐπιστρέφοντας, σιωπῶντες τὸ ἐν Νικαίᾳ.
ἄρα εἶχον ἄδωαν τοῦτο ποιῆν, εἴπερ ὀρθόδοξον ἦν;

ΙΟΥΔ. ΚΑΡΔ. Πολλὰ ἀπελογησάμην καὶ σαφῶς ἠδὲ καὶ πάλιν
λέγω ἠδύναντο μὲν προφέρειν ἐπεὶ ὀρθὸν ἦν παραδίδόναι δὲ τὸ
κρίνον καὶ ἴδιον ὡς κοινόν, τοῦτο οὐκ ἔβην.

Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Τοῦτο, ἔρα ἔλεγον, ὅτι διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν

παραδοῦναι οὐκ ἐξῆν, οὐδὲ γὰρ ὄφειλε παραδίδεσθαι τοῦτο ὡς κοινὸν μαθήμα ἀντὶ τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου. εἰ δὲ καὶ ὅπως εἶχον ἄδειαν τοῦτο ποιεῖν, εἴρηται γὰρ καὶ ἀπὸ τοῦ μήπω ἐξηγηθῆναι τὸν ὅρον, εἰκότως καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἐξηγήθη ὁ ὅρος παρὰ τῆς συνόδου, ἵνα μὴ ἔχωσιν ἄδειαν καὶ οἱ Νεστοριανοὶ καὶ οἱ ἕτεροι· ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη ἄδεια ἐγένετο αἰτία τοῦ παρενθῆναι τὰ ψευδῆ καὶ διστραμμένα δόγματα, ἴσως διότι οὐκ ἐξηγήθη ὁ ὅρος. εἰ γὰρ μὴ εἶχον τὴν τοιαύτην ἄδειαν τοῦ μεταποιεῖν, οὐκ ἂν τὰ τοιαῦτα δόγματα ἐνέσπειρον· διὰ τοῦτο προνοουμένη ἡ σύνοδος τοῦ μπκέτι ἐξῆς τοιοῦτόν τι γίνεσθαι, τὸν τοιοῦτον ὅρον ἐξηγήσει καθόλου διοριζομένη, μηδὲνα τολμᾶν διδάσκειν ἑτέραν πίστιν παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ δεδομένην. τοῦτο γὰρ συνίδω αἴτιον γιγνέσθαι τοῦ τὰ ψευδῆ καὶ διστραμμένα δόγματα ἐν τῇ συμβόλῳ τίθασθαι. ὥστε καὶ ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἐξουσίας, ἣν εἶχον οἱ πατέρες ἐκείνοι, φαίνεται πρὸς τοῦτο φέρειν τὴν διάνοιαν τῶν πατέρων, καθόλου τὸ μηδὲνα τολμᾶν ἑτέραν πίστιν ἐκθεσιν συντιθέναι. τοῦτο μὲν ἐκ τῶν σὺν λόγων ὡσπερ τι πόρισμα συναλέξαμεν· εἰ δ' ἔχεις εἰπεῖν τι πρὸς τοῦτο, εἰ κελύεις, εἰπέ.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Τίνοι μᾶλλον πιστεύειν ἢ αἰδισιμότης σου βούλεται, τῇ ὁρῇ τῆς ἐν Ἐφέσῃ ἢ σαυτῆς;

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ τῇ ὁρῇ καὶ τῇ συνόδῳ. εἰ δ' ἔχομεν ἀπορίαν τινὰ, μᾶλλον τῇ ὁρῇ πιστεύσομεν καὶ τοῖς ἐξηγησάμενοις αὐτόν, ἢ ἡμῖν αὐτοῖς. ἐξηγεῖται δὲ τὸν ὅρον ὁ μακάριος Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Ἰωάννην ἐπιστολῇ, καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἀκάκιον τὸν Μελιτινῆς. Θεωρήσωμεν τὴν ἐκείνου ἐξήγησιν, καὶ ἐκείνη κατὰ πάντα ἀκολουθήσωμεν· οὐδὲς γὰρ ἐκείνου κυριώτερος τοῦ τοιοῦτου ὅρου ἐξηγητής. νῦν δὲ εἰ τι πλὴν κελύεις εἰπεῖν, εἰπέ.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐγὼ διὰ τοῦτο ἠρώτησα, τίνοι δὲ πιστεύειν, ἐπειδὴ ἡ σύνοδος αὕτη ἠπορήσασα τὸν ὅρον, ἐπάγουσα τὴν αἰτίαν, ταύτην λέγει, διότι τὸ σύμβολον τῶν Νεστορικῶν περιέχει διστραμμένα δόγματα.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Οὐκ ἔχει οὕτως, ὅτι διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἠδιδόθη.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ὁ ὅρος τῆς συνόδου λέγει οὕτως, ὅτι κατεδικάσθη ἡ ἐγρία σύνοδος πᾶν ἐκθεσιν τοῦ Νεστορίου, ἥγουν τὰ τοῦ

Νεστορίου μυστὰ δόγματα φαίνεται δὲ τὸ τοιοῦτον καὶ ἀπὸ τῶν
 τρωπασμένων ῥημάτων τοῦ Χαρισίου. καὶ γὰρ ὁ Χαρίσιος ἐγκαλῶν
 τοῖς Νεστοριανοῖς λέγει, ὅτι παροραθέντος τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβό-
 λου, ἐκεῖνοι ἐξέθεντο σύμβολον ἀπιστίας, οὐ πίστεως. τρίτον, ὅτι τὸ
 περιχόμενον ἐν τῷ συμβόλῳ ἀνγνώσθη καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Νε-
 στορίου. ὅτε δὲ ἀνγνώσθη, ἠρώτησε τὴν σύνοδον ὁ Κύριλλος, εἰ δο-
 κούσιν ἀλαθῆς τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ. καὶ ἀπεκρίθη ἡ σύνοδος, ὅτι οὐκ
 ἐλαθῆς καὶ διὰ τοῦτο κατακρίθησαν παρὰ τῆς συνόδου. εἰς δὲ
 λέγει, ὅτι μᾶλλον πιστεύεις τῷ Κυρίλλῳ οἷα τῆς συνόδου ἐξάρχῃ,
 καὶ αὐτὸς ὁμολογῶ. ἡ δὲ ἐπιστολὴ τοῦ Κυρίλλου οὐ προσίσταται μοι,
 κἄλλον δὲ συνίσταται καὶ ἀποδείκνυσι τὸ παρ' ἐμοῦ λεγόμενον. καὶ
 ὡς βούλει, σέβει καλῶς τὸν νοῦν τῆς ἐπιστολῆς, καὶ εὐρήσεις,
 ὅτι τό· Ἐτέραν ἐξηγεῖται πίστιν, οὐδὲν ἄλλο ἢ ἐναντίαν. δῆλον δὲ
 ὡς οὐκ ἐστίν, ὅτι ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Κυρίλλου τῇ πρὸς Ἰωάννην Ἀντιο-
 χεῖας, ἐν ᾗ ἀπολογεῖται πρὸς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Νεστορίου, λέγει
 πολλά, ἃ ἐν τῷ συμβόλῳ τῷ ἐν Νικαίᾳ οὐ κεῖται ῥητῶς· ὅμως
 ἐπειδὴ τὰ τοιαῦτα οὐκ ἦσαν ἀλλότρια, διὰ τοῦτο λέγει ὁ Κύριλλος.
 Οὐδὲν προστίθωμι οὐδὲν ἀφαιροῦμι· καίτοι γε πολλὰ καὶ
 διάφορα τίθωμι. ὅθω τοῦλάχιστον συνάγεται ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς
 ἐκείνης, ὅτι οὐ δι' ἐλπίσθαι προσθήκην, οὔτε ἀφαίρεσιν τοῦ ἀλη-
 θούς καὶ ὀρθοῦ νοῦ. ἔτι ἡ πρὸς Ἀκάκιον ἡμῖν οὐ προσίσταται,
 κἄλλον δὲ ἐστὶ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ ὁ Κύριλλος περὶ
 τὸ τέλος ἐξηγεῖται, πῶς ὀφείλει νοεῖσθαι τὸ μὴ δεῖν προστιθέναι.
 ὥστε ὁ ἀναπτύσσων καὶ διασαφῶν, καθαρώτερον καὶ εὐκρινέστε-
 ρον ποιεῖ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐρωτῶ, τὸ ἀναπτύξαι ἔχων οὐ καλύει;

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ὁ βουλόμενος τὸ τοιοῦτον ποιεῖν οὐδὲν καινὸν
 ποιεῖ, ἀλλ' οὐδὲ γινώσκειται τὴν ἔκθεσιν τῆς πίστεως καινοτομεῖ-
 ναι, ἀλλὰ τὰ φανερὰ συνιστᾷ μᾶλλον. τί ἄλλο σαφέστερον εὐ-
 κρίνεται τούτου; ἵνα μὴ ἐπιλάβῃ μοι περὶ ψεύδους, ἐν τῇ
 προλαβούσῃ ὁμιλίᾳ, ἥνικα ὁ Νικαίος ἔλεγεν, ἐγὼ ἐξήτασα τὸν πί-
 στα τοῦ βιβλίου, καὶ οὐχ εὔρον. μετὰ δὲ ταῦτα ἐξήτασα καὶ
 ἔρον τὸν Κύριλλον ἐν μιᾷ ἐπιστολῇ πρὸς μαθητὴν τοῦ Νεστορίου
 ὡς ἐκτιθέμενον, καὶ ἀπὸ ταύτης ἔγνω, ὅτι ἡ τοιαύτη λύεται
 ἐμφισβήσεις. αὐτὸς γὰρ ὁ Κύριλλος τοῦτο λέγει ἐν ἐπιστολῇ, ἥς

ἢ ἀρχῇ· Χρῆμα μὲν, ὅτι δὲ ἡ γνωμὴν ἀνάπτουσι οὐκ ἔστι προσθήκη, ἀλλ' οὐδὲ καινοτομία τις φαίνεται, ὅτι μὲν ὁ ἀνεγκάσθη ἐν τῇ συνόδῳ ἢ ἐπιστολῇ, ἠρώτασι τὴν σύνοδον ὁ Κύριλλος.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ποία ἐπιστολή;

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΑ. Ἡ πρὸς Νιστόριον. ἡνίκα οὖν ὁ Κύριλλος ἠρώτασι τὴν σύνοδον, εἰπερ ἔδοξεν ἢ ἐπιστολὴ συμφανέυσα τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ, ἀπεκρίθη ἡ σύνοδος πᾶσα λέγουσα, ὅτι σύμφωνόν ἐστι, καὶ ὅτι μᾶλλον διήνοιξε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅτι σαφέστερον καὶ καθαρότερον, καὶ τὸ συνεπυγμαίνον ἐν Νικαίᾳ σύμβολον ἐκείνου πλατύτερον καὶ σαφέστερον διητράνωσιν. ὅθεν πᾶσα ἡ σύνοδος συνεπέρανεν, ὅτι καὶ ὁ Κύριλλος τὰ αὐτὰ ἐφρόνι τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμίαν εἰσῆγε καινότητα. ὅθεν εἰ τὰ ῥήματα ἐκείνα ἐσήμαλυνον δαλονύτι * ἵναντίαν πίστεως ἐκείνου, ὁμολογουμένης ὁ Κύριλλος περιέπεισεν ἂν τῷ ὄρῳ. ἐπειδὴ δὲ ἐποιήσω μνήσιν τοῦ Κυρίλλου, βούλομαι προκομίσει τὴν ἐξήγησιν τοῦ αὐτοῦ Κυρίλλου, ἣν ἐποίησατο ἐν τῇ συμβόλῳ καὶ ἀπὸ τούτων ὁφείσθαι, τῇ ὁ νοῦς τῆς καλύψεως ἐκείνης, καὶ τί ἡβουλήθη καλύψαι ἡ σύνοδος; Ἡ ἐπιστολή. Τὸ φιλομαθὲς καὶ φιλόπαινον. Ἡ ἐκείνη σύνοδος ἡ ἐν Ἐφέσῳ κατὰ νύσιν Θεοῦ συναθροισθεῖσα ἐξήνεγκεν ἐκείνην ἀπόφασιν κατὰ τοῦ Νιστορίου καὶ κατὰ τῶν ἄλλων τῶν καινοφάνων οἷσιν μετ' ἐκείνου ἢ πρὸ ἐκείνου γεγονότες, καὶ τὰ αὐτὰ φρονούντες ὑπῆρχον ἐκείνῳ, καὶ τοὺς λέγοντας ἢ συγγράφειν τολμῶντας ὁμοίως κατέκρινε, καὶ ἴσμεν ἐκείνοις ἐπέθηκε τὴν αἰτίαν. Ὅθεν ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης δαφιλῶς φαίνεται, ὅτι κατεδίκασεν ἡ σύνοδος τὸν Νιστόριον καὶ τοὺς φρονούντας τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ. καὶ ἀπὸ τούτου φαίνεται τὸ ῥῆμα τοῦτο τό· Ἐτέραν πίστιν, Ἐναντίαν πίστιν σημαίνειν παρὰ τὴν ὀρθάν, ἥτις ἐστὶ νιστοριανὴ πίστις ἢ ἑτέρου τινός. ὅθεν φαίνεται, ὅτι τὸ παραπλασθὲν σύμβολον ὑπὸ Νιστοριανῶν ἠδρετήθη, ὅτι ἐφρόνι ἐναντία δόγματα τῆς ὀρθῆς καὶ ἀληθοῦς πίστεως. βλέπει οὖν, πῶς ὁ Κύριλλος αὐτὸς ἐξηγούμενος τὸν ὅρον λέγει, ὅτι ἡ σύνοδος κατεδίκασε τὸν Νιστόριον καὶ τοὺς φρονούντας τὰ ἐκείνου· ὅθεν φαίνεται διὰ τοῦτο ἡκουσθῆναι τὸ σύμβολον τῶν Νιστοριανῶν· ὅτι περιεῖχε δόγματα ἴσα καὶ ὅμοια τῇ δόγματι τοῦ Νιστορίου καὶ τοῦτο ἐναντίον ἐστὶν ἢ εἶπεν ἢ αἰδουσιμότητος σου, ἡς σιωτὸς καὶ σοφὸς ἀνὴρ θελήσεις ἰδεῖν τὰ γεγραμμένα· καὶ

* ἴσως· εἰ μὴ τὰ ῥήματα ἐκ. ἰσ. ἑτέραν δηλονότι ἵναντίαν.

γὰρ ἀπὸ τούτων ἔγνωσεν, ὅτι ἡ κώλυσις οὐκ ἄλλο ἢ ἰναντίον καὶ ἀσύμφωνον τῇ πίστει καλύει. διὰ τοῦτο παρακαλῶ τὴν αἰδουσιμότητά σου, μὴ θίλα κατέχῃς τοσοῦτον ἀπροαίτητον εἰς τὸ ἀκούειν λόγους οὕτω παθεῖν, οὐς καὶ νήπια ἂν ἤλεγξαν. ὅθεν εἰ δοκίῃ καὶ ὑμῶν καλὸν, ἐαθύντωσαν τούτων πάντων, ἐλευσόμεθα πρὸς τὴν ὑλὴν τὴν κυρίαν αὐτήν, ἐν ᾗ πάντως ἔχομεν ἀξιολόγους πορίσασθαι λόγους· ἡμεῖς ἐγὼ ἐτοιμότητός εἰμι οὐ μόνον ἡμέραν, ἀλλὰ καὶ μῦνα ἀπολογεῖσθαι πρὸς τὰς ῥακὰς σου ἐρωτήσεις ὑπάσας. ἀλλὰ τοῦτο λυπούμαι, ὅτι καταναλίσκομαι τὸν καιρὸν ἐπὶ ματαίῳ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἡμεῖς οὐτε μικροὺς, οὔτε ὑπὲρ μικρῶν τοὺς τοιοῦτους λόγους νομίζομεν, οὔτε δυναμένους καὶ ὑπὸ νουπίων, ὥς ἡ σὴ αἰδουσιμότης εἴρηκε, λύεσθαι, ἀλλ' ἀναγκαίους πρὸς τὸ προεκείμενον, καὶ ἄλλως χρησίμους, ἐπειδὴ περὶ τῶν φωνῶν τῶν θείων πατέρων αὐτοὺς λέγομεν· τοῦτο πρότερον ὑποθέμενοι, καὶ ἀναθὺς τὸ δόγμα ἢ τὸ παρ' ὑμῶν προστιθέμενον, μὴ δύνῃ ἐν τῇ συμβόλῳ προσκοῖσθαι καὶ ἐκφανεῖσθαι. βέλτιον οὖν περὶ τοῦτο τὸ μέρος ἀσασχολῶσθαι, καὶ τὰ τῆς θιολογίας μένιν ἔαν ἀκίνητά τι καὶ ἀνέξετα· τοῦτο γὰρ καὶ ὑλαβείας ἔχεται μᾶλλον, καὶ τῇ φύσει τοῦ πράγματος ἔπεται. γινώσκειν οὖν βουλόμεθα τὴν αἰδουσιμότητά σου, ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἀποσπασόμεθα τῆς ἐξετάσεως ταύτης, μέχρις ἂν εἰς τέλος ἐξηγηθῇ, καὶ εἰς τι κοινὸν συμπέρασμα καταντήσωμεν. τοῦτο γὰρ ἡμεῖς καὶ λέγομεν καὶ φρονοῦμεν καὶ ἀποδεῖξαι ῥαδίως ἔχομεν, ὅτι καὶ ἀναθὺς εὐρεθῇ τὸ δόγμα ἐξεταζόμενον ὕστερον, ἐν ἰδίῳ ἢ ἐκτεθέσθαι πάντως, ὥσπερ ἐν ἐκάστῃ τῶν οἰκουμένηκων συνόδων ἦντο· ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ συμβόλου ὀφείλει παῖσι τρέτοις ἐξαιρεθῆναι, ἵνα ἡ τῶν Χριστιανῶν ὁμολογία ἢ διὰ ταύτης τὴν αἰτίαν λυθῇ, σιωπῇ ἢ πάλιν.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐπειδὴ περὶ ὁ καιρὸς ἐστὶ τὸ πιθανότερον πρᾶγμα πάντων, ἐν δύνάτει ἄνθρωπος ἔχειν, καὶ πολλάκις ὁ γαλπνότητος βασιλεὺς εἴρηκεν, οὐκ ὀφείλει καταναλίσκειν τὸν καιρὸν ἐπὶ ματαίῳ, ἀρκούντως περὶ τούτου τοῦ ζητήματος διελέχθημεν, καὶ διὰ ῥημάτων καὶ συγγραμμάτων ἐκατέρωθεν. ἠγοῦμαι δὲ, ὅτι πάντες ἅτι ἄνδρες σοφώτατοι καὶ νομιχίστατοι καὶ συνετώτατοι γνωρίζετε τὴν ἀλήθειαν καὶ κρίνετε, ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο οὐκ ἔχω δυσχερίαν. ἐγὼ δὲ οὐκ ὑπελαμβάνομαι, διότι τὸ ζήτημα τοῦτο

εἰσέξατε εἰς τὸ μέσον· ἐποιήσατε γὰρ κατὰ τοὺς ἀξιολόγους ἀνδρας, οἵτινες ὅτε βούλονται ἀγωνίσασθαι, ἀρχονται ἀπὸ τοῦ κουφοτέρου. τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ἡ αἰδουσιμότης ὑμῶν βουλομένη εἰσελθεῖν εἰς τὸν ἀγῶνα περὶ τῆς μείζονος ὑποθέσεως, ἡβουλήθη ἔρξασθαι ἀπὸ τοῦ εὐχεριστερέου ζητήματος. ἐπειδὴ δὲ διὰ τοσούτου καιροῦ ἐξήτασται, καὶ καλῶς διηνοίχθη ἡ ἀλήθεια· εἰ καὶ τὰ μέλιστα παρ' ὑμῖν οὐκ ἤνοιτο, ἀλλ' ἐποιήσατε τοῦτο, ἵνα δῶλον ὑμῖν γένοιτο, τίνι τρόπῳ οἶδαμεν ἡμεῖς οἱ Λατῖνοι ἀπολογισθαι παρακαλῶ ἵνα ἔλθωμεν πρὸς τὴν μείζονα ἐκείνην δυσχέρειαν. καὶ γὰρ καθ' ὃν τρόπον πρότερον εἶπον, πάλιν λέγω τοῦτο· ὅτι ἐὰν δυνήσῃτε ἀποδείξαι, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἔρῳ ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ ἐξῆν προσθεῖναι τούτο ἐν τῷ συμβόλῳ. εἰ δὲ τούτο οὐ δυνήσῃτε δεῖξαι, ἀλλὰ μᾶλλον μὲν οὖν τὸ ἐναντίον διεχθήσεται, τότε πεπισμένος εἰμι, ὥς οὐδεμίαν περὶ τούτου ποιήσετε ἀμφισβήτησιν. ὅμως δι' ἐμὲ οὐ βούλομαι τὰ τοιαῦτα παραλιπεῖν. εἰ γὰρ οὐκ ἔστι πρὸς βάρος τῶν ἀκρωμένων, ἐγὼ ἐτοιμότητός εἰμι ἀποκρίνεσθαι πρὸς τὰς φερομένας παρ' ὑμῶν ἐρωτήσεις. ἀλλ' ἴσως ἄμεινον ἂν εἴη τὰς τεταγμένας ἡμέρας, ἐν αἷς ὀφείλομεν συνέρχεσθαι, ποιεῖσθαι τὸν λόγον περὶ τὴν μείζονα ἀμφιβολίαν· μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων καὶ ἡμᾶς συνέρχεσθαι καὶ ἐξετάζειν περὶ τούτου. ὅμως εἰ βούλεσθαι καὶ τι ἐρωτῆσαι ἕτερον, ἐρωτησάτω ἡ σὴ αἰδουσιμότης, καὶ ἐγὼ ἄσμενος ἀποκρινοῦμαι. ἔρῳ ἔτι λόγον ἕνα. ἐγὼ ἠδέως ὀμιλῶ μετὰ τῆς σῆς αἰδουσιμότητος ὥς μετὰ πατρός. πολλάκις εἶπες, ὅτι ἡ τοιαύτη κώλυσις οὐκ ἦν πρὸ τῆς τρίτης συνόδου. ἐγὼ ὑπολαμβάνω, ὅτι αὕτη ἡ κώλυσις πρὸ τῆς τρίτης συνόδου γέγονε. καὶ καλὸν ἔστιν, ἵνα ἀκούσωσιν οἱ πατέρες οὗτοι. εἰ γὰρ καὶ πολλὰ ἐξετάμεν ἐν τῷ συγγράμματί μου, ὅμως περὶ τούτου οὐκ εἶπον. ὁ δὲ ἰσχυρότερος λόγος, ὃς οὐ φαίνεται ἐν τῷ συμβόλῳ μὴ ἐξεῖναι προσθεῖναι μηδιστοιῦν, λαμβάνεται ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Κυρίλλου. εἰ οὖν καλῶς ἐπιβάλλεις τὸν νοῦν τοῖς ῥήμασιν ἐκείνου, εὐρήσεις τὸν Κύριλλον μὴ * ποιῶντα προσθήκην περὶ ὀνόματος, ἀλλὰ μὴ παραβῆναι κατ' οὐδένα τρόπον τὴν πίστιν· ὅμως δοθέντος ὅτι καὶ ὁ Κύριλλος εἶπε, μὴ ἐξεῖναι προσθεῖναι τι ἐν τῷ συμβόλῳ, τοῦτο εὐ ποιεῖ καθ' ἡμῶν. ὁ Κύριλλος καθίστησιν ἑαυτὸν ἐν τινι ῥήτῃ τῆς

* ἴσως μὴ κωλύοντα προσθήκην.

ἡς, ἔνθα λέγει· Ἐμνήσθημεν τοῦ λέγοντος· Μὴ μέταιρι ὄρια
κα, ἃ ἔθωτο οἱ πατέρες σου· * οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοὶ οἱ λαλοῦν- * Παροιμ.
ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. ὅθεν ὁ Κύριλλος ἐδρά- 22, 28.
μ ἐν τοιοῦτῃ ῥητῇ, ὡς κεκωλυμένον εἶναι τὸ μᾶτε προσθεῖναι
ἀφαιεῖν καὶ φησιν, ὅτι οἱ ἄγιοι πατέρες, μᾶλλον δὲ τὸ Πνεῦ-
γὸ ἄγιον· τοῦτο γὰρ κίτται ἐν τῇ Σοφίᾳ * τοῦ Σολομώντος· πρὸ * ταῖς Παροι-
τρίτης συνόδου ἦσαν, καὶ οὐ πρὸ τῆς τρίτης μόνον, ἀλλὰ καὶ μίαις.
τῆς πρώτης, καὶ πρὸ τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ. ἔτι λέγει ὁ μα-
ιος Καίλωσιγνος· Τίς ποτε οὐκ ἐκρίθη ἄξιος τοῦ ἀναθεματι-
ῖ, ὁ προστιθέμενος ἢ ἀφαιρῶν ἀπὸ τῆς καθολικῆς πίστεως ;
ἀποστολικὴ οὕσα οὐκ ἐπιδέχεται οὔτε αὐξῆσιν οὔτε μείωσιν·
μεγάλη τιμωρία ὑποβαλεῖται καὶ ὁ ἀφαιρῶν καὶ ὁ προστιθέ-
ς· ἀνέγνωμεν ἐν τοῖς βιβλίοις ἡμῶν, μηδὲν δεῖν προστιθεῖναι ἢ
μεῖναι. Αὕτη ἡ ἐπιστολὴ ἦν πρὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐν Ἐφέσῃ συνό-
δου, ὅμως ὁ ὢν πρὸ τῆς τρίτης ὁμολογᾷ μὴ ἐξεῖναι προσθεῖναι μὴτ'
μεῖναι ἀπὸ τῆς καθολικῆς πίστεως. ἔχω δύο μάρτυρας, ἔτι προ-
καὶ τρίτον, ὡς ἂν ἐν ῥήματι δύο ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν ῥῆμα· *
προεκμίζω τὴν ἐβδόμην σύνοδον, ἥτις φησὶ· Τὰ παραδοθέντα * Διευτ.
τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ οὔτε μείωσιν οὔτε αὐξῆσιν ἐπιδέχεται· με- 19, 15.
τῇ γὰρ ὑποβάλλει ποιῆ καὶ τὸν ἀφαιροῦντα καὶ τὸν προστι-
νον· ἐπικατάρatos ἐστὶν ὁ μεταίρων ὄρια αἰώνια, ἐπικατάρ-
ἐστιν ὁ μεταίρων ὄρια τῶν πατέρων αὐτοῦ· * ἀλλ' οὐκ ἔσχον πρό- * Διευτ.
πρὸς τὸ γινῶναι τὴν ἀλήθειαν. 27, 17.

Αὕτη ἡ ἐβδόμη σύνοδος ἐδράζεται ἐν τῇ χρήσει τῆς ἱερᾶς γρα-
τῇ λεγούσῃ· Ἐπικατάρatos ὁ μεταίρων, καὶ τὰ λοιπὰ· τοῦτο
συμβαίνει κατ' ἐκείνων τῶν μὴ ἐχόντων πρόθεσιν ἐπιγινῶναι τὴν
θειαν. ὅθι περαίνεται, ἐκείνον εἶναι τὸν παραβαίνοντα, τὸν
ἐπόμενον τῇ πίστει τῇ παραδοθείσῃ παρὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ·
ἐναντιώσων τὴν πίστιν, οὔτε παραβαίνει τοὺς ὅρους τῶν πα-
τρων αὐτοῦ, οὔτε ἀφαιρεῖ ἢ προστίθῃσιν. ὁ δὲ λόγος· γέγονεν αὕτη
ἔκδοσις, καθὼς ὁ Κύριλλος φησι, κατὰ τοῦ λαλοῦντος παρὰ τοὺς
τῶν πατέρων αὐτοῦ. ἐπειδὴ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον πνεῦμα
θείας ἐστὶν, ὅς ἂν λέγῃ τὴν ἀλήθειαν, φίλος ταύτης καὶ τῶν
ἐν τῇ ἐστὶν· ὁ δὲ λέγων τὸ ψεῦδος καὶ παραβαίνων, ἢ προ-
θῇσιν ἢ ἀφαιρεῖ, καὶ ἐκείνός ἐστιν ὁ παραβάτης τῶν ὅρων τοῦ

ἁγίου Πνεύματος, καὶ προστιθέμενος καὶ ἀφαιρῶν τῆς πίστης τῶν πατέρων· τοῦτο οὖν τὸ κείμενον σαφῶς παριστᾷ, ὅτι ὁ μὴ ἔχων πρόθεσιν ἐπιγινῶναι τὴν ἀλήθειαν, ἐκείνός ἐστιν ὁ προστιθέμενος ἢ ἀφαιρῶν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ κώλυσις αὕτη γέγονε παρὰ πατέρων τῆς τρίτης * Ἰσως* πρὸ συνόδου, ἢ δι' αὐτῶν * παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἄρα ἂν εἰ ποιῶμεν τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον παραβεβηκέναι τὰ ὅρια τῶν πατέρων αὐτῆς, πιστευθεῖμεν ὑπὸ τῶν ἄλλων; καὶ γὰρ εἰ νοήσομεν νῦν, ὅτι ἡ ἐναλλαγὴ τῶν ρημάτων κωλύεται, οὐχ ἡ τῆς διανοίας, τότε ὑποβαλοῦμεν τοὺς πατέρας τῇ σοφῇ τοῦ ἀναθέματος· καὶ γὰρ, ὡς εἶπον, ἡ ἐν Νικαίᾳ ἀφείλε τινὰ τοῦ συμβόλου τῶν ἀποστόλων. τοῦτο λέγει καὶ περὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἢ μετὰ τὴν κώλυσιν ταύτην προσέθηκε πολλὰ τῇ ἐν Νικαίᾳ. τὸ δὲ λέγειν τὴν ἀλήθειαν κρίνεται ταῦτόν, καὶ οὐχ ἐτέρωθεν ἢ ἐναντίας. ὅθεν ἀπὸ τούτων συνάγεται, ὅτι τὸ λέγειν τὰς μετὰ ταῦτα συνόδους κωλύσθαι προσθεῖναι τι ἐν τῇ συμβόλῳ, οὐκ ἔστιν ἀληθές. Ἐτι ἐν τῇ βίβλῳ ταύτῃ ἐστὶ τὸ σύμβολον τὸ ἐν Νικαίᾳ καὶ τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικῶς, ἔχομεν γὰρ ταύτην ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, καὶ τὰ ἑξῆς· ἡμεῖς ἔχομεν ἐκ ταύτης τρεῖς βίβλους, δύο τῆς πράξεως τῶν ἐν Χαλκηδόνι, καὶ εἰς πλείαν ἀρχαῖαι, ἡ μὲν μία ἐστὶ πλείον πντακοσίων χρόνων, καὶ ἐκείσε τίθεται τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύμβολον, καὶ οὐδέποτε τίθεται τό· Ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ· Κατὰ τὰς γραφάς. Ἐτι ἔχομεν βίβλον διὰ γραμμάτων λογγοβάρδων, ἧτις ἐστὶν ἀρχαιοτάτη, καὶ κῦται ἐκεῖσε καὶ ἐν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβόλῳ, δηλονότι τό· Ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ· Κατὰ τὰς γραφάς. ἡ βίβλος δὲ ἐκείνη, ἣν μοι ἐδείξατε, ὅπου εἰσὶ τὰ πρακτικὰ τῆς τετάρτης συνόδου, ἐστὶ βίβλος νέα καὶ οὐ πλείον τῶν τριάκοντα χρόνων, αὗται δὲ εἰσιν ἐπικενα τῶν πντακοσίων χρόνων. Κύριε Ἐφίσσου, ἵαν καὶ ἡμεῖς τίθεμεν δύο τινὰ ρήματα οὐκ ὄντα ἐν τῇ συμβόλῳ, οὐκ ὀφείλουτε ἐλέγχειν ἡμᾶς. τὰ ρήματα ταῦτα τί· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, οὐκ ἔχετε, καὶ ἡμεῖς ἔχομεν τὰ ρήματα ταῦτα, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐπιλαμβάνομε ἡμῶν, διὰ δὲ τῶν ρημάτων τῶν· Ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἐπιλαμβάνομεθα. Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Πρὸς μὲν τὰ πρότερον εἰρημμένα δέοντα μακροτέρων λόγων, οὐκ ἔστι καιρὸς ἀπολογῆσασθαι νῦν. καίτοι γε ὡς

ἴπτας, ταῦτα προῦβάλλετο ἡ σὴ αἰδουσιμότης. καὶ ἐντυπωθῆναι
 ρ' ἡμῶν ἐξήπτας. τοῦτο μὲν οὖν ἔστιν ὑπὲρ τὴν ἡμετέραν ἀξίαν,
 ὡς δὲ εἶχομεν ἀπολογήσασθαι καὶ συμβιβάσαι πρὸς τὴν ἀληθῆ
 οἶαν. ἀλλ' οὐδὲ πρὸς τὸ νῦν εἰρημένον τοῦ βιβλίου ἔχομεν ἀπο-
 ρήσασθαι κατὰ τὸ παρὸν, τοῦ καιροῦ τοῦτο μὴ συγχωροῦντος.
 ἀβλαπήσεται δὲ ἅπαντα κατὰ τὸν ἴδιον λόγον ἐξετασθόμενα.
 ἡ δὲ καὶ νῦν ἐν τοῖς σοῖς λόγοις εἰρηκας, τὴν καθολικὴν ἐκ-
 πῶσαν καὶ τὸν προειστώτα ταύτης δύνασθαι μεταποιεῖν τὸ κοινὸν
 ὑβόλον, καὶ πολλάκις ἄλλοτε πρότερον εἴρηται τοῦτο, δῆλον δὲ
 ἰσχυρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ἀποβλέπων καὶ τὸν ἄκρον ἀρ-
 χιερέα τοῦτο εἴρηκας, ἡμῖς τοῦτο καταλιπεῖν ἀνεξέταστον εἰρημέ-
 ῃ οὕτω πολλάκις οὐκ ἀνεχόμεθα. βουλόμεθα δὲ περὶ τούτου τὸν
 γον ποιήσασθαι ἐν τῇ ἐφιζῆς συνελεύσει, εἰ καὶ ὑμῖν συνδοκῇ.
 ἡμεῖς γὰρ πολλὰ καὶ γενναῖα εἰπεῖν εἰς ἡμέτερον δίκαιον συμ-
 μλόμενα· ὑποτινόμεν δὲ μήποτε οἱ περὶ τούτων λόγοι σκάν-
 ῶν τι εἰσπνέγκωσι. διὰ τοῦτο εἶπον, εἰ καὶ ὑμῖν συνδοκῇ, ἔσται
 ρ' ἡ ἐξέτασις αὕτη παρὰ τῇ ὑμετέρᾳ θιλήσει, καὶ εἰ ὑμῖν συν-
 καὶ γενήσεται· ἡμῖς γὰρ ἑτοιμοὶ ἔσμεν.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Μετὰ τῶν ἄλλων ἄρθρων, ὧν διαφέρονταί οἱ
 ἐτῖνοι καὶ οἱ Γραικοί, ἔστι καὶ τοῦτο, ἡ αὐθεντία τῆς Ῥωμαϊ-
 κῆς ἐκκλησίας. ἐπειδὴ νῦν ἔσμεν ἐν τῇ ἐξετάσει τοῦ ἁρθρου τῆς πί-
 κως περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐ φαίνεται πρῶτον ἐγκαταμῆξαι
 ἁρθρον τοῦτο μετὰ τοῦ ἁρθρου τοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας
 τος. διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ γραφῇ, ἣν ἔδωκα πρὸς ὑμᾶς, λέγω,
 ἰσχυρὸς τῆς αὐθεντίας τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας κατὰ τὸ παρὸν
 λέγω, ἐν καιρῷ δὲ καὶ περὶ τούτου ῥηθήσεται. ὅταν οὖν ἔλθωμεν
 ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἁρθρου τούτου, τότε ἡ αἰδουσιμότης σου ἐλευ-
 ῖρας ἐρεῖ πᾶντα ὅσα ἂν εἴη σοι βουλητά. καὶ ὀφείλετε πιστεύειν,
 ἰσχυρὸς προσηκούετε τῷ ἁγίῳ ἡμῶν δεσπότῃ τῷ πάπᾳ, ἐπειδὴ οὐκ
 ἐν ταῦθα δὲ ἄλλο, ἀλλ' ἡ ἵνα ἀναπτύχῃ ἡ ἀλήθεια. διὰ δὲ
 τῶ Χριστοῦ χάριτος αὕτη ἡ ἐξουσία τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας
 ἐπὶ τοῦ ἁρκου ἀρχιερέως ἐστὶ φανερωτέρα διὰ τῶν ἐυαγγελίων, ἐτι-
 μὴν καὶ διὰ τῶν ἁγίων οἰκουμηνικῶν συνόδων. ὥστε ἵππερ ἡ ἀπο-
 ε αὕτη, τὸ μὴ ἐξεῖναι προσθεῖναι, ἔχει ἀπορίαν, ἐπειδὴ ὡς
 γον πρὸ ὀλίγου ἡ περὶ τοῦ τοιούτου ἁρθρου ἐστὶ διακεκριμένη

τῶν ἄλλων, οὐ φαίνεται προσῆκον συμμιγνύνειν τῇ τούτου ἐξετάσει τὴν περὶ τοῦ ἑτέρου ἄρθρου ἐξέτασιν, ὅθεν καὶ πάλιν παρακαλῶ ἵνα εἰσιέλθῃτε ἐν τῇ ἐξετάσει τῆς προόδου τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκὺ γὰρ διασαφηνισθήσονται ταῦτα καὶ βέλτιον καὶ ἀληθῶς. πί-
πυσμαι δὲ ὡς ἴαν ὁμονοήσωμεν ἐν ταύτῃ τῇ ἀμφισβητήσει τῇ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εὐχερῶς καὶ καλῶς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὁμο-
νοήσωμεν.

Νοεμβρίου ἐβδόμη καὶ εἰκοστῇ, ἡμέρᾳ πέμπτῃ, ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΙΓ.

Ἰστίον ὅτι ἐν τῇ παρουσίᾳ συνόδῳ παρευρίνοντο οἱ τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας ἀποκρισιάριοι, ὄντες ἐπίσκοποι μὲν τέσσαρες, ἀρ-
χιδιακόνες εἰς καὶ ἄρχοντες καβαλλάριοι δύο καὶ ἑτεροὶ ἱερομό-
ναχοι καὶ κοσμικοί, οἳ καὶ προσεκύνησαν τῷ μακαριωτάτῳ πάπῃ προκαθημένῳ, παρόντος καὶ τοῦ βασιλέως τοῦ ἁγίου καὶ πάντων τῶν τε τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς δυτικῆς, ἅντι μόνου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν διεσπότη τοῦ πατριάρχου ἐπισχεθέντος ἀσθι-
νεῖα σωματικῇ. προσφωνησάντων οὖν αὐτοὺς δύο ἐπισκόπων ἀπὸ στό-
ματος τοῦ μακαριωτάτου πάντα, καὶ τῆς τεταγμένης ὥρας παρηλ-
θούσης, ἀνέστησαν, μὴδὲν περὶ τοῦ προκειμένου εἰπόντες. Οὗτοι τοίνυν οἱ τοποτηρηταὶ καὶ ἀποκρισιάριοι τοῦ δουκὸς, ἐλθόντες ὡς εἵπομεν, καὶ τάξεις γινομένης, προσεκύνησαν μόνον τὸν πάντα κατὰ τὸ ἔθος αὐτῶν, καὶ ἡσπάσαντο πάντες τὴν δεξιὰν αὐτοῦ καὶ τὴν παρυὰν καθεμένου· τὸν δὲ βασιλέα ἡμῶν οὐδ' ὅπως ἠ ἐχαιρέτησαν ἢ προσεκύνησαν, ἀλλὰ τὸ μέρος τῶν Λατίνων διελθόντες ἐκάθισαν, ἀλλ' ὅμως τὰ κομισθέντα τῇ συνόδῳ γράμματα ἔδωκαν, καὶ λα-
τινικῶς ταῦτα ἀνέγνωσαν, καὶ ἡμεῖς οὐδὲν ἐξ αὐτῶν καταλάβο-
μεν, ἐπεὶ ἑλληνιστὶ οὐκ ἀνέγνωσαν ταῦτα ἡμῖν, καὶ εὐθέως ἀνέ-
στημεν· καὶ οὕτως ἐλύθη ἡ σύνοδος.

Ἄλλ' οὐκ ἦν φορητὰ ταῦτα τῷ βασιλεῖ· ὕβριν γὰρ ἐλογίσατο, ὅτι οὐδὲν προσεκύνησαν αὐτὸν, καὶ ἐλυπήθη ὡς τὰ πολλά. ἀπὸ τότε δὲ ἔλεγεν· Εἰ μὴ πάλιν ἡ σύνοδος γένηται, καὶ οἱ τοποτηρηταὶ τοῦ δουκὸς καταλάβωσι, καὶ τὴν προσήκουσαν προσκύνησιν ἡμεῖς·

ὡς ἔθος βασιλεύσει, ποιήσωσιν, οὐκ εἰσέρχομαι ἀπὸ τοῦ νῦν ἐν τῇ συνέλευσι, ἀλλ' οὐδὲ σύνοδος γινώσκται. πρέσβειαν οὖν γινομένην ἀπὸ τοῦ πάπα τῷ βασιλεῖ, ὁ πατριάρχης μεσολαβήσας ἔπεισε τὸν βασιλέα, ἵνα τὴν σύνοδον ποιήσῃ, καὶ ἔπειρ οὐκ ἐποίησαν οἱ τοποτηρηταὶ τῇ παρελθούσῃ συνέλευσι, ποιήσουσι νῦν. καὶ γὰρ ἦν ὁ πατριάρχης τότε ἀσθενής, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἠμέλει τῆς διορθώσεως τοῦ πράγματος, ἀλλὰ καὶ τὸν βασιλέα ἐδυσώπει καὶ τὸν τάπαν ἐδιάρθωσε καὶ εἰς τοὺς τοποτηρητὰς ἔταξεν, ἵνα τὸν βασιλέα προσκυνήσωσι. Τούτων οὖν οὕτω φραχθέντων, ἡμέραι παρήλθον ὅκτὲς, καὶ τῇ τετάρτῃ τοῦ δεκεμβρίου, ἡμέρα πέμπτη συνελθεῖ πάλιν ἡ σύνοδος.

Δεκεμβρίου μηνὸς τετάρτῃ, ἡμέρα πέμπτῃ ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΙΔ'.

Ἐν ταύτῃ τῇ συνέλευσι πάντων δὴ συναχθέντων, καὶ τῆς τάξεως γινομένης, ἦλθον οἱ ἀποκρισιάρχοι καὶ οἱ τοποτηρηταὶ καὶ προσεκύνωσαν τὸν βασιλέα, ἀλλ' οὐδὲ πάλιν καθὼς ἔπρεπεν. ἀλλ' ὅμως τοῦτο γενναίως ὁ βασιλεὺς ὑπομείνας, ἔρριψε λέγειν τοὺς διαλεγομένους. καὶ δὴ εἰς τὸ μέσον καθισάντων, ἤρξατο ὁ Ἐφῆσου τὸν διάλογον, καὶ ὡς διὰ τὸ ἐν καλλιπεΐᾳ τοῦ λόγου πολλὰ λέγων αὐτοὺς αὐτὸν, εἰπὼν διὰ βραχίων διαλέγεσθαι, καὶ οἰοῦν διὰ τοῦ καὶ τοῦ οὐ τὰς ἀπολογίας ποιῆσθαι, προσέθηκεν ὅτι ὁ Χαρίσιος αὐτοῖς οὐδὲν ἠγάπησεν. ταῦτα καὶ ὅμοια ἄλλα τοῦ Ἐφῆσου εἰπόντος, ἤρξατο ὁ καρδινάλιος Ἰουλιανὸς λέγειν εἰς τὴν μίαν λέξιν μυρίας, καὶ λέγων οὐκ ἐπαύσατο· ἀλλὰ καὶ τὸ διὰ καλλεΐσθαι, ὡς ἔφημεν, ῥηθὲν καὶ οὐ ἐπαναλαβὼν αὐτὸς τοσοῦτον ἐπλάτυνε τὸν λόγον, ὅτι οὐκ εἶπεν τὸν Ἐφῆσου εἰπεῖν λόγον πρὸς αὐτόν· ἀλλ' ἔλεγεν ὡς οὐ τὴν σύνοδον λόγοις ἐπλήρωσε καὶ ὡς ἡ ἐσπέρα κατέλαβεν· καὶ οὕτως ἐλύθη ἡ σύνοδος. πρὸς τὰ τέλη τοῦ Ἐφῆσου εἰπόντος, καὶ τὸν λόγον παρ' ἡμῖν μεταθέντος, διελάλεσαν πάλιν γινέσθαι τὴν σύνοδον τῇ ὀγδόῃ τοῦ δεκεμβρίου μηνός.

παραδοῦναι οὐκ ἔξῃν, οὐδὲ γὰρ ὠφείλε παραδίδεσθαι τοῦτο ὡς κοινὸν μαθήμα ἀντὶ τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου. εἰ δὲ καὶ ὧς εἶχον ἄδειαν τοῦτο ποιῆν, εἴρηται γὰρ καὶ ἀπὸ τοῦ μήπω ἐξηλαχθῆναι τὸν ὅρον, εἰκότως καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἐξηνήχθη ὁ ὅρος παρὰ τῆς συνόδου, ἵνα μὴ ἔχουσιν ἄδειαν καὶ οἱ Νεστοριανοὶ καὶ οἱ ἕτεροι· ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη ἄδεια ἐγένετο αἰτία τοῦ παρενθῆναι τὰ ψευδῆ καὶ διστραμμένα δόγματα, ἴσως διότι οὐκ ἐξηνήχθη ὁ ὅρος. εἰ γὰρ μὴ εἶχον τὴν τοιαύτην ἄδειαν τοῦ μεταποιεῖν, οὐκ ἂν τὰ τοιαῦτα δόγματα ἐνέσπειρον· διὰ τοῦτο προνοουμένη ἡ σύνοδος τοῦ μπκέτι ἐξῆς τοιοῦτόν τι γίνεσθαι, τὸν τοιοῦτον ὅρον ἐξήνεγκε κατὰ τοῦ διοριζομένης, μηδὲνα τολμᾶν διδάσκειν ἑτέραν πίστην παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ δεδομένην. τοῦτο γὰρ συνιδὼν αἴτιον γιγνόναι τοῦ τὰ ψευδῆ καὶ διστραμμένα δόγματα ἐν τῇ συμβόλῳ τίθεσθαι. ὥστε καὶ ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἐξουσίας, ἣν εἶχον οἱ πατέρες ἐκείνοι, φαίνεται πρὸς τοῦτο φέρειν τὴν διάνοιαν τῶν πατέρων, κατὰ τοῦ τοιαύτου δόγματος τολμᾶν ἑτέραν πίστιν ἐκθεσιν συντιθέναι. τοῦτο μὲν ἐκ τῶν σὺν λόγων ὡς περὶ τι πόρισμα συναλέξαντες· εἰ δ' ἔχεις εἰπεῖν τι πρὸς τοῦτο, εἰ κελεύεις, εἰπέ.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Τίμι μᾶλλον πιστεύειν ἢ αἰδισιμότης σου βούλῃται, τῷ ὅρῳ τῆς ἐν Ἐφέσῳ ἡ σαυτῆς;

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ τῷ ὅρῳ καὶ τῇ συνόδῳ. εἰ δ' ἔχομεν ἀπορίαν τινὰ, μᾶλλον τῷ ὅρῳ πιστεύσομεν καὶ τοῖς ἐξηγησασμένοις αὐτόν, ἢ ἡμῖν αὐτοῖς. ἐξηγῆται δὲ τὸν ὅρον ὁ μακάριος Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Ἰωάννην ἐπιστολῇ, καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἀκάκιον τὸν Μελιτινῆς. Διαφύσωμεν τὴν ἐκείνου ἐξηγήσιν, καὶ ἐκείνη κατὰ πάντα ἀκολουθῶμεν· οὐδὲ γὰρ ἐκείνου κυριώτερος τοῦ τοιοῦτου ὅρου ἐξηγητής. νῦν δὲ εἰ τι πλείον κελεύεις εἰπεῖν, εἰπέ.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐγὼ διὰ τοῦτο ἠρώτησα, τίμι δὲ πιστεύειν, ἐπειδὴ ἡ σύνοδος αὕτη ἡ ποιήσασα τὸν ὅρον, ἐπάγουσα τὴν αἰτίαν, ταύτην λέγει, διότι τὸ σύμβολον τῶν Νεστοριανῶν περιέχει διστραμμένα δόγματα.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Οὐκ ἔχει οὕτως, ὅτι διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἐθετήθη.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ὁ ὅρος τῆς συνόδου λέγει οὕτως, ὅτι κατεδικάσθη ἡ ἐκκλησία σύνοδος τὴν ἐκθεσιν τοῦ Νεστορίου, ἥγουν τὰ τοῦ

Νεστορίου μυστὰ δόγματα, φαίνεται δὲ τὸ τοιοῦτον καὶ ἀπὸ τῶν προηγουμένων ῥημάτων τοῦ Χαρσιίου, καὶ γὰρ ὁ Χαρσιίος ἐγκαλεῖν τοῖς Νεστοριανοῖς λέγει, ὅτι παροραθέντος τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου, ἐκείνοι ἐξέθεντο σύμβολον ἀπιστίας, οὐ πίστεως. τρίτον, ὅτι τὸ περιχόμενον ἐν τῇ συμβόλῃ ἀνγνώσθη καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Νεστορίου, ὅτι δὲ ἀνγνώσθη, ἡρώτησε τὴν σύνοδον ὁ Κύριλλος, εἰ δεκεῦσιν ἀληθῆς τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ, καὶ ἀπεκρίθη ἡ σύνοδος, ὅτι οὐκ ἀληθῆς καὶ διὰ τοῦτο κατακρίθησαν παρὰ τῆς συνόδου. εἰς δὲ δὲ λέγει, ὅτι μᾶλλον πιστεύεις τῷ Κυρίλλῳ οἷα τῆς συνόδου ἐξάρχῃ, καὶ αὐτὸς ὁμολογῶ. ἡ δὲ ἐπιστολὴ τοῦ Κυρίλλου οὐ προσίσταται μοι, μᾶλλον δὲ συνίσταται καὶ ἀποδείκνυσιν τὸ παρ' ἐμοῦ λεγόμενον. καὶ ὑπὲρ ρούβι, σκέψαι καλῶς τὸν νοῦν τῆς ἐπιστολῆς, καὶ εὐρήσεις, ὅτι τό· Ἐτίθειν ἐξηγῆται πιστῶς, οὐδὲν ἄλλο ἢ ἐναντίαν. δῆλον δὲ ἐπεὶ οὗτο, ὅτι ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Κυρίλλου τῇ πρὸς Ἰωάννην Ἀντιοχείας, ἐν ᾗ ἀπολογεῖται πρὸς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Νεστορίου, λέγει πολλά, ἃ ἐν τῷ συμβόλῳ τῷ ἐν Νικαίᾳ οὐ εἴται ῥητῶς· ὅμως ἐπειδὴ τὰ τοιαῦτα οὐκ ἦσαν ἀλλότρια, διὰ τοῦτο λέγει ὁ Κύριλλος· Οὐδὲν προστίθωμεν οὐδὲν ἀφαιροῦμεν· καίτοι γε πολλὰ καὶ διάφορα τίθησιν. ὅθεν τοῦλάχιστον συνάγεται ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης, ὅτι οὐ δεῖ λέγεσθαι προσθήκην, οὔτε ἀφαίρεσιν τοῦ ἀληθοῦς καὶ ὁρθοῦ νοῦ. ἔτι ἡ πρὸς Ἀκάκιον ἡμῖν οὐ προσίσταται, μᾶλλον δὲ ἐστὶ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν· ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ ὁ Κύριλλος περὶ τὸ τέλος ἐξηγῆται, πῶς δεῖ νοεῖσθαι τὸ μὴ δεῖν προστιθέναι. ὥστε ὁ ἀναπτύσσων καὶ διασαφῶν, καθαρώτερον καὶ εὐκρινέστερον ποιεῖ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐρωτῶ, τὸ ἀναπτύξαι ἔξωθεν οὐ καλύει;

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ὁ βουλόμενος τὸ τοιοῦτον ποιεῖν οὐδὲν καινὸν ποιεῖ, ἀλλ' οὐδὲ γινώσκειται τὴν ἔκθεσιν τῆς πίστεως καινοτομεῖσθαι, ἀλλὰ τὰ φανερά συνιστᾷ μᾶλλον. τί ἄλλο σαφέστερον εὐρίσκεται τούτου; ἵνα μὴ ἐπιλάβῃσθαι μου περὶ ψεύδους, ἐν τῇ φεραβούσῃ ὁμιλίᾳ, ἡνίκα ὁ Νικαίας ἔλεγεν, ἐγὼ ἐξήτασα τὸν πίνακα τοῦ βιβλίου, καὶ οὐχ εὔρον. μετὰ δὲ ταῦτα ἐξήτασα καὶ εὔρον τὸν Κύριλλον ἐν μιᾷ ἐπιστολῇ πρὸς μαθητὴν τοῦ Νεστορίου οὕτως ἐκτιθέμενον, καὶ ἀπὸ ταύτης ἔγνω, ὅτι ἡ τοιαύτη λύεται ἀμφισβήτησις. αὐτὸς γὰρ ὁ Κύριλλος τοῦτο λέγει ἐν ἐπιστολῇ, ἥ

ἢ ἀρχή· Χρῆμα μὲν, ὅτι δὲ ἡ γνωμένη ἀνάπτυξις οὐκ ἔστι προσηκόν, ἀλλ' οὐδὲ καινοτομία τις φαίνεται, ὅτι μὲν ὁ ἀνεγκάσθη ἐν τῇ συνόδῳ ἢ ἐπιστολῇ, ἠρώτησε τὴν σύνοδον ὁ Κύριλλος.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ποία ἐπιστολή;

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἡ πρὸς Νιστόριον. ἦν ἵνα οὖν ὁ Κύριλλος ἠρώτησε τὴν σύνοδον, εἰπὶ ἰδοξὴν ἢ ἐπιστολὴν συμφανέουσα τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ, ἀπεκρίθη ἡ σύνοδος πᾶσα λέγουσα, ὅτι σύμφωνός ἐστι, καὶ ὅτι μᾶλλον διήνοιξε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅτι σαφέστερον καὶ καθαρότερον, καὶ τὸ συνεπυργμένον ἐν Νικαίᾳ σύμβολον ἐκείνος πλατύτερον καὶ σαφέστερον διηκράνωσιν. ὅθεν πᾶσα ἡ σύνοδος συνεπέρανεν, ὅτι καὶ ὁ Κύριλλος τὰ αὐτὰ ἐφρόνι τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμίαν εἰσήγα καινότητα. ὅθεν εἰ τὰ ῥή-

* ἴσως εἰ μὴ
τὰ ῥήματα ἐκ
ἐσ. ἐτέραν δηλο-
νὸτι ἐναντίαν.

ματα ἐκείνα ἐσήμαλλον δαλονότι * ἐναντίαν πίστειν ἐκείνῃ, ὁμολογουμένης ὁ Κύριλλος περιέπεισεν ἂν τῷ ὄρμ. ἐπειδὴ δὲ ἐποιήσῃ μνήσιν τοῦ Κυρίλλου, βούλομαι προκαμίσαι τὴν ἐξήγησιν τοῦ αὐτοῦ Κυρίλλου, ἣν ἐποίησατο ἐν τῇ συμβόλῳ καὶ ἀπὸ τούτων ὁφείδει, τίς ὁ νοῦς τῆς καλώσεως ἐκείνης, καὶ τί ἡβουλήθη καλεῖσθαι ἡ σύνοδος. Ἡ ἐπιστολή. Τὸ φιλομαθὲς καὶ φιλόπαινον. Ἡ ἐκείνη σύνοδος ἡ ἐν Ἐφέσῳ κατὰ νύκτα Θεοῦ συναθροισθεῖσα ἐξήνεγκεν ἐκείνην ἀπόφασιν κατὰ τοῦ Νιστορίου καὶ κατὰ τῶν ἄλλων τῶν καινοφάνων, οἵτινες μετ' ἐκείνου ἢ πρὸ ἐκείνου γεγονότες, καὶ τὰ αὐτὰ φρονούντες ὑπῆρχον ἐκείνῳ, καὶ τοὺς λέγοντας ἢ συγγράφειν τολμῶντας ὁμοίως κατέκρινε, καὶ ἴσμεν ἐκείνοις ἐπέθηκε τὴν αἰτίαν. Ὅθεν ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης δαφιλῶς φαίνεται, ὅτι κατεδίκασεν ἡ σύνοδος τὸν Νιστόριον καὶ τοὺς φρονούντας τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ. καὶ ἀπὸ τούτου φαίνεται τὸ ῥῆμα τοῦτο τό· Ἐτέραν πίστιν, Ἐναντίαν πίστιν σημαίνειν παρὰ τὴν ὀρθάν, ἥτις ἐστὶ νιστοριανὴ πίστις ἢ ἐτέρου τινός. ὅθεν φαίνεται, ὅτι τὸ παραπλαιοθὲν σύμβολον ὑπὲρ Νιστοριανῶν ἡθετήθη, ὅτι ἐφρόνι ἐναντία δόγματα τῆς ὀρθῆς καὶ ἀληθοῦς πίστεως. βλέπει οὖν, πῶς ὁ Κύριλλος αὐτὸς ἐξηγούμενος τὸν ὅρον λέγει, ὅτι ἡ σύνοδος κατεδίκασε τὸν Νιστόριον καὶ τοὺς φρονούντας τὰ ἐκείνου· ὅθεν φαίνεται διὰ τοῦτο ἡνυῶσθαι τὸ σύμβολον τῶν Νιστοριανῶν· ὅτι περιεῖχε δόγματα ἴσα καὶ ὅμοια τῇ δόγματι τοῦ Νιστορίου καὶ τοῦτο ἐναντίον ἐστὶν ᾧ εἶπεν ἡ αἰδοσιμότης σου, ὡς σιωτὸς καὶ σοφὸς ἀνὴρ θελήσεις ἰδεῖν τὰ γιγραμένα· καὶ

γὰρ ἀπὸ τούτων ἔγνωσεν, ὅτι ἡ κώλυσις οὐκ ἄλλο ἢ ἐναντίον καὶ ἀνέμψανον τῇ πίστει καλῶν. διὰ τοῦτο παρακαλῶ τὴν αἰδουσιμότητά σου, μὴ θίλα κατέχῃν τοσοῦτον ἀπροσθήριον εἰς τὸ ἀκούειν λόγους οὕτω παθροῦς, οὓς καὶ νήπια ἂν ἤλεγξαν. ὅθεν εἰ δοκίῃ καὶ ὑμῶν καλόν, ἰαθύντων τούτων πάντων, ἰλευσόμεθα πρὸς τὴν ὕψιν τὴν κυρίαν αὐτῇν, ἐν ᾗ πάντως ἔξομιν ἀξιολόγους πορίσασθαι λόγους· ἡμῶς ἐγὼ ἐτοιμότητός εἰμι οὐ μόνον ἡμέραν, ἀλλὰ καὶ μῆνα ἀπολογεῖσθαι πρὸς τὰς ἑαυτὰ σου ἐρωτήσεις ὑπάσας. ἀλλὰ τοῦτο λυπούμαι, ὅτι καταναλίσκομαι τὸν καιρὸν ἐπὶ ματαίῳ.

Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Ἡμεῖς οὐτε μικροῦς, οὐτε ὑπὲρ μικρῶν τοὺς τοιοῦτους λόγους νομίζομεν, οὐτε δυναμένους καὶ ὑπὸ νουπίων, ὡς ἡ σὴ αἰδουσιμότης εἶρακε, λύεσθαι, ἀλλ' ἀναγκάσιους πρὸς τὸ προκείμενον, καὶ ἄλλως χρησίμους, ἐπειδὴ περὶ τῶν φωνῶν τῶν θείων πατέρων αὐτοὺς λέγομεν· τοῦτο πρότερον ὑποθέμενοι, καὶ ἀναθὲς τὸ δόγμα ἢ τὸ παρ' ὑμῶν προστιθέμενον, μὴ δύνῃ ἐν τῇ συμβόλῃ προσκεῖσθαι καὶ ἐκφραῖσθαι. βέλτιον οὖν περὶ τοῦτο τὸ μέρος ἀσασχολῶσθαι, καὶ τὰ τῆς θιολογίας μένιν ἔαν ἀκύντ' αὐτὰ τε καὶ ἀνέξωσται· τοῦτο γὰρ καὶ ὑλαθείας ἔχεται μᾶλλον, καὶ τῇ φύσει τοῦ πράγματος ἔπεται. γινώσκειν οὖν βουλόμεθα τὴν αἰδουσιμότητά σου, ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἀποσπασόμεθα τῆς ἐξετάσεως ταύτης, μέχρις ἂν εἰς τέλος ἐξηγηθῇ, καὶ οὐς τι κοινὸν συμπέρασμα καταντήσωμεν. τοῦτο γὰρ ἡμεῖς καὶ λέγομεν καὶ φρονοῦμεν καὶ ἀποδιδῶναι ῥαδίως ἔχομεν, ὅτι καὶ ἀναθὲς εὐρεθῇ τὸ δόγμα ἐξεταζόμενον ὕστερον, ἐν ἰδίῳ ὄφρ' ἐκτιθέσεται πάντως, ὥσπερ ἐν ἐκάστῃ τῶν οἰκουμηνικῶν συνόδων ἰκνέτο· ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ συμβόλου ὀφείλει πᾶσι τρέτοις ἐξαιρεθῆναι, ἵνα ἡ τῶν Χριστιανῶν ὁμῶσις ἢ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν λυθεῖται, συναφθῇ πάλιν.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐπειδὴ περὶ ὁ καιρὸς ἐστὶ τὸ ποθεινότερον πρᾶγμα πάντων, ὃν δύναται ἄνθρωπος ἔχειν, καὶ πολλάκις ὁ γαλπνότερος βασιλεὺς εἶρακεν, οὐκ ὀφείλει καταναλίσκεισθαι τὸν καιρὸν ἐπὶ ματαίῳ, ἀρκούντως περὶ τούτου τοῦ ζητήματος διπλέχθαι, καὶ διὰ ῥημάτων καὶ συγγραμμάτων ἱκατέρωθεν ἐρηῶμαι δὲ, ὅτι πάντες ἅτι ἄνδρες σοφώτατοι καὶ νομιχίστατοι καὶ συνετώτατοι γνωρίζετε τὴν ἀλήθειαν καὶ κρίνετε, ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο οὐκ ἔχει δυσχέριαν. ἐγὼ δὲ οὐκ ὑπελαμβάνομαι, δότι τὸ ζήτημα τοῦτο

εἰσῆξατε εἰς τὸ μέσον· ἐποιήσατε γὰρ κατὰ τοὺς ἀξιολόγους ἀνδρας, οἵτινες ὅτε βούλονται ἀγωνίσασθαι, ἀρχονται ἀπὸ τοῦ κουφοτέρου. τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ἡ αἰδουσιμότης ὑμῶν βουλομένη εἰσελθεῖν εἰς τὸν ἀγῶνα περὶ τῆς μείζονος ὑποθέσεως, ἡβουλήθη ἔρξασθαι ἀπὸ τοῦ ὑχειρεστέρου ζητήματος. ἐπειδὴ δὲ διὰ τοσούτου καιροῦ ἐξήτασται, καὶ καλῶς διηνοιχθῇ ἡ ἀλήθεια· εἰ καὶ τὰ μάλιστα παρ' ὑμῖν οὐκ ἤρνοιτο, ἀλλ' ἐποιήσατε τοῦτο, ἵνα δῶλον ὑμῖν γένοιτο, τίνι τρόπῳ οἶδαμεν ἡμεῖς οἱ Λατῖνοι ἀπολογεῖσθαι παρακαλῶ ἵνα ἔλθωμεν πρὸς τὴν μείζονα ἐκείνην δυσχέρειαν. καὶ γὰρ καθ' ὃν τρόπον πρότερον εἶπον, πάλιν λέγω τοῦτο· ὅτι ἐὰν δυνήσῃτε ἀποδείξαι, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἐρῶ ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ ἐξῆν προσθεῖναι τούτο ἐν τῷ συμβόλῳ. εἰ δὲ τοῦτο οὐ δυνήσῃτε δεῦξαι, ἀλλὰ μᾶλλον μὲν οὖν τὸ ἐναντίον διεχθήσεται, τότε πενησμένος εἰμι, ὥς οὐδεμίαν περὶ τούτου ποιήσετε ἀμφισβήτησιν. ὅμως δι' ἐμὲ οὐ βούλομαι τὰ τοιαῦτα παραλιπεῖν. εἰ γὰρ οὐκ ἔστι πρὸς βάρος τῶν ἀκροαμένων, ἐγὼ ἐτοιμότητός εἰμι ἀποκρίνεσθαι πρὸς τὰς φερομένας παρ' ὑμῶν ἐρωτήσεις. ἀλλ' ἴσως ἄμεινον ἂν εἴη τὰς τιταγμένας ἡμέρας, ἐν αἷς ὀφείλομεν συνέρχεσθαι, ποιεῖσθαι τὸν λόγον περὶ τὴν μείζονα ἀμφιβολίαν· μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων καὶ ἡμᾶς συνέρχεσθαι καὶ ἐξετάζειν περὶ τούτου. ὅμως εἰ βούλεσθαι καὶ τι ἐρωτῆσαι ἕτερον, ἐρωτησάτω ἡ σὴ αἰδουσιμότης, καὶ ἐγὼ ἄσμενος ἀποκρινοῦμαι. ἐρῶ ἔτι λόγον ἕνα. ἐγὼ ἠδέως ὁμιλῶ μετὰ τῆς σῆς αἰδουσιμότητος ὥς μετὰ πατρός. πολλάκις εἶπες, ὅτι ἡ τοιαύτη κώλυσις οὐκ ἦν πρὸ τῆς τρίτης συνόδου. ἐγὼ ὑπολαμβάνω, ὅτι αὕτη ἡ κώλυσις πρὸ τῆς τρίτης συνόδου γέγονε. καὶ καλὸν ἔστιν, ἵνα ἀκούσωσιν οἱ πατέρες οὗτοι. εἰ γὰρ καὶ πολλὰ ἐξεθέμην ἐν τῷ συγγράμματί μου, ὅμως περὶ τούτου οὐκ εἶπον. ὁ δὲ ἰσχυρότερος λόγος, ὅφ' οὐ φαίνεται ἐν τῷ συμβόλῳ μὴ ἐξεῖναι προσθεῖναι μηδ' οὐδ' ἐπιβάλαι ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Κυρίλλου. εἰ οὖν καλῶς ἐπιβάλλεις τὸν νοῦν τοῖς ῥήμασιν ἐκείνου, εὐρήσεις τὸν Κύριλλον μὴ * ποιῶντα προσθήκην περὶ ὀνόματος, ἀλλὰ μὴ παραβῆναι κατ' οὐδένα τρόπον τὴν πίστιν· ὅμως δοθέντος ὅτι καὶ ὁ Κύριλλος εἶπε, μὴ ἐξεῖναι προσθεῖναι τι ἐν τῷ συμβόλῳ, τοῦτο οὐ ποιεῖ καθ' ἡμῶν. ὁ Κύριλλος καθίστησιν ἑαυτὸν ἐν τῇ ῥητῇ τῆς

* ἴσως μὴ κωλύοντα προσθήκην.

γραφῆς, ἔνθα λέγει· Ἐμνήσθημεν τοῦ λέγοντος· Μὴ μέταίρει ὄρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου· * οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοῖς οἱ λαλοῦν-
τες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. ὅθεν ὁ Κύριλλος ἐδρά-
ζεται ἐν τοιοῦτῳ ῥητῷ, ὡς κικωλυμένον εἶναι τὸ μήτε προσθεῖναι
μήτ' ἀφαιεῖν· καὶ φησιν, ὅτι οἱ ἅγιοι πατέρες, μάλλον δὲ τὸ Πνεῦ-
μα τὸ ἅγιον· τοῦτο γὰρ κείται ἐν τῇ Σοφίᾳ * τοῦ Σολομώντος· πρὸ
τῆς τρίτης συνόδου ἦσαν, καὶ οὐ πρὸ τῆς τρίτης μόνον, ἀλλὰ καὶ
πρὸ τῆς πρώτης, καὶ πρὸ τῆς πλίστιως τοῦ Χριστοῦ. ἔτι λέγει ὁ μα-
κάριος Καίσιωτινος· Τίς ποτε οὐκ ἐκρίθη ἄξιος τοῦ ἀναθεματι-
σμοῦ, ὁ προστιθέμενος ἢ ἀφαιρῶν ἀπὸ τῆς καθολικῆς πίστεως;
ἕπερ ἀποστολικὴ οὕσα οὐκ ἐπιδέχεται οὔτε αὐξησιν οὔτε μείωσιν·
καὶ μεγάλη τιμωρίᾳ ὑποβαλεῖται καὶ ὁ ἀφαιρῶν καὶ ὁ προστιθέ-
μενος· ἀνέγνωμεν ἐν τοῖς βιβλίοις ἡμῶν, μηδὲν δεῖν προστιθέναι ἢ
ἀφαιρεῖν. Αὕτη ἡ ἐπιστολὴ ἦν πρὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνό-
δου, ὅμως ὁ ὢν πρὸ τῆς τρίτης ὁμολογᾷ μὴ ἐξεῖναι προσθεῖναι μήτ'
ἀφαιρεῖν ἀπὸ τῆς καθολικῆς πίστεως. ἔχω δύο μάρτυρας, ἔτι προ-
σέσω καὶ τρίτον, ὡς ἂν ἐν ῥήματι δύο ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν ῥῆμα· *
καὶ προκημίζω τὴν ἐλδύμην σύνοδον, ἥτις φησὶ· Τὰ παραδοθέντα
ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ οὔτε μείωσιν οὔτε αὐξησιν ἐνιδέχεται· με-
γίστη γὰρ ὑποβάλλει ποινὴν καὶ τὸν ἀφαιροῦντα καὶ τὸν προστι-
θέμενον· ἐπικατάρατος ἐστὶν ὁ μεταίρων ὄρια αἰώνια, ἐπικατάρα-
τὴς ἐστὶν ὁ μεταίρων ὄρια τῶν πατέρων αὐτοῦ· * ἀλλ' οὐκ ἔσχον πρό-
θεσιν πρὸς τὸ γνῶναι τὴν ἀλήθειαν.

* Παροιμ.
22, 28.

* ταῖς Παροι-
μίαις.

* Δευτερ.
19, 15.

* Δευτερ.
27, 17.

Αὕτη ἡ ἐλδύμη σύνοδος ἐδράζεται ἐν τῇ χρήσει τῆς ἱεῖρας γρα-
φῆς τῇ λεγούσῃ· Ἐπικατάρατος ὁ μεταίρων, καὶ τὰ λοιπὰ· τοῦτο
δὲ συμβαίνει κατ' ἐκείνων τῶν μὴ ἔχόντων πρόθεσιν ἐπιγνῶναι τὴν
ἀλήθειαν. ὅθεν περαίνεται, ἐκείνον εἶναι τὸν παραβαίνοντα, τὸν
μὴ ἐπόμενον τῇ πίστει τῇ παραδοθείσῃ παρὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ·
ὁ δὲ ἀναπτύσσει τὴν πίστιν, οὔτε παραβαίνει τοὺς ὅρους τῶν πα-
τέρων αὐτοῦ, οὔτε ἀφαιρεῖ ἢ προστίθισιν. ὁ δὲ λόγος· γέγονεν αὕτη
ἡ κάλυσις, καθὼς ὁ Κύριλλος φησι, κατὰ τοῦ λαλοῦντος παρὰ τοὺς
ὅρους τῶν πατέρων αὐτοῦ. ἐπειδὴ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πνεῦμα
ἀληθείας ἐστίν, ὃς ἂν λέγῃ τὴν ἀλήθειαν, φίλος ταύτης καὶ τῶν
ἔρων ἐντός ἐστιν· ὁ δὲ λέγων τὸ ψεῦδος καὶ παραβαίνων, ἢ προ-
στίθισιν ἢ ἀφαιρεῖ, καὶ ἐκείνός ἐστιν ὁ παραβάτης τῶν ὅρων τοῦ

ἐκ τοῦ Πνεύματος, καὶ προστιθέμενος καὶ ἀφαιρῶν τῆς πίστεως τῶν πατέρων· τοῦτο οὖν τὸ κείμενον σαφὲς παριστά, ὅτι ὁ μὴ ἔχων πρόθεσιν ἐπιγινῶναι τὴν ἀλήθειαν, ἐκείνός ἐστιν ὁ προστιθέμενος ἢ ἀφαιρῶν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ κάλυψις αὕτη γέγονε παρὰ πατέρων τῆς τρίτης ^{ἰσως} ^{πρὸ} ^{αὐτῶν.} συνόδου, ἢ δι' αὐτῶν * παρὰ τοῦ ἐκ τοῦ Πνεύματος, ἄρα ἂν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον παραβιβασκέναι τὰ ὅρα τῶν πατέρων αὐτῆς, πιστευθεῖν ὑπὸ τῶν ἄλλων; καὶ γὰρ εἰ νοήσομεν νῦν, ὅτι ἡ ἐναλλαγὴ τῶν ρημάτων καλύπτεται, οὐχ ἡ τῆς διανοίας, τότε ὑποβαλοῦμεν τοὺς πατέρας τῇ σοφίᾳ τοῦ ἀναθέματος· καὶ γὰρ, ὡς εἶπον, ἡ ἐν Νικαίᾳ ἀφελὲς τίνα τοῦ συμβόλου τῶν ἀποστόλων, τοῦτο λέγει καὶ περὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἢ μετὰ τὴν κάλυψιν ταύτην προσέθηκε πολλὰ τῇ ἐν Νικαίᾳ. τὸ δὲ λέγειν τὴν ἀλήθειαν κρίνεται ταῦτόν, καὶ οὐχ ἐτέρωθεν ἢ ἐναντίας. ὅθεν ἀπὸ τούτων συνάγεται, ὅτι τὸ λέγειν τὰς μετὰ ταῦτα συνόδους κενῶν λῦσθαι προσδεῖναι τι ἐν τῇ συμβόλῳ, οὐκ ἔστιν ἀληθές. Ἐτι ἐν τῇ βίβλῳ ταύτῃ ἐστὶ τὸ σύμβολον τὸ ἐν Νικαίᾳ καὶ τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικῶς, ἔσχομεν γὰρ ταύτην ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, καὶ τὰ ἑξῆς· ἡμεῖς ἔχομεν ἐκ ταύτης τρεῖς βίβλους, δύο τῆς πράξεως τῶν ἐν Χαλκηδόνι, καὶ ἑσπερίαν ἀρχαῖαν, ἡ μὲν μία ἐστὶ πλείον πεντακοσίων χρόνων, καὶ ἐκείνη τίθεται τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύμβολον, καὶ οὐδέποτε τίθεται τό· Ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ Κατὰ τὰς γραφάς. Ἐτι ἔχομεν βίβλον διὰ γραμμάτων λογιζοβάδων, ἥτις ἐστὶν ἀρχαιοτάτη, καὶ κῦμα ἐκείνη καὶ ἐν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβόλῳ, δηλονότι τό· Ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ Κατὰ τὰς γραφάς. ἡ βίβλος δὲ ἐκείνη, ἣν μὲν εἰδείξατε, ὅπου εἰσὶ τὰ πρακτικὰ τῆς τετάρτης συνόδου, ἐστὶ βίβλος νέα καὶ οὐ πλείον τῶν τριάκοντα χρόνων, αὕται δὲ εἰσιν ἐκ τῶν πεντακοσίων χρόνων. Κύριε Ἐφίσσου, ἔαν καὶ ἡμεῖς τῇ θεμῇ δύο τινὰ ρήματα οὐκ ὄντα ἐν τῇ συμβόλῳ, οὐκ ὀφείλουσιν ἐλέγχειν ἡμᾶς. τὰ ρήματα ταῦτα τί· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, οὐκ ἔχον καὶ ἡμεῖς ἔχομεν τὰ ρήματα ταῦτα, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐπιλαμβάνουσιν ἡμῶν, διὰ δὲ τῶν ρημάτων τῶν· Ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἐπιλαμβάνουσιν ἡμῶν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Πρὸς μὲν τὰ πρότερον εἰρημένα δεικνύμενα μαρτυρίων λόγων, οὐκ ἔστι καιρὸς ἀπολογήσασθαι νῦν. καίτοι γε

ρώτῳτας, ταῦτα προϋβάλλετο ἡ σὴ αἰδουσιμότης, καὶ ἐντυπωθῆναι καρ' ἡμῶν ἐζήτῳτας. τοῦτο μὲν οὖν ἐστὶν ὑπὲρ τὴν ἡμετέραν ἀξίαν, καὶ δὲ εἶχομεν ἀπολογῆσασθαι καὶ συμβιβῆσαι πρὸς τὴν ἀληθῆ νοσίαν. ἀλλ' οὐδὲ πρὸς τὸ νῦν εἰρημένον τοῦ βιβλίου ἔχομεν ἀπολογῆσασθαι κατὰ τὸ παρὸν, τοῦ καιροῦ τοῦτο μὴ συγχωροῦντος. ἵνα βληθῇσιν δὲ ἅπαντα κατὰ τὸν ἴδιον λόγον ἐξετασθῆσθαι. περὶ δὲ καὶ νῦν ἐν τοῖς σοῖς λόγοις εἶρηκας, τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν προιστῶτα ταύτης δύνασθαι μεταποιεῖν τὸ κοινὸν ὑμβολον, καὶ πολλάκις ἄλλοτε πρότερον εἶρηται τοῦτο, δῆλον δὲ τίς πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ἀποβλέπων καὶ τὸν ἄκρον ἀρκεῖα τοῦτο εἶρηκας, ἡμῖς τοῦτο καταλιπεῖν ἀνεξέταστον εἰρημένον οὕτω πολλάκις οὐκ ἀνεχόμεθα. βουλόμεθα δὲ περὶ τούτου τὸν ὄρον ποιῆσασθαι ἐν τῇ ἐφεξῆς συνελύσει, εἰ καὶ ὑμῖν συνδοκῇ. ἔχομεν γὰρ πολλὰ καὶ γενναῖα εἰπεῖν εἰς ἡμέτερον δίκαιον συμβαλλόμενα· ὑποπτεύομεν δὲ μήποτε οἱ περὶ τούτων λόγοι σκάνδαλόν τι εἰσενέγκωσι. διὰ τοῦτο εἶπον, εἰ καὶ ὑμῖν συνδοκῇ, ἔσται γὰρ ἡ ἐξέτασις αὐτὰ παρὰ τῇ ὑμετέρᾳ Σιλήσει, καὶ εἰ ὑμῖν συνδοκῇ γενήσεται· ἡμῖς γὰρ ἑτοιμοὶ ἐσμεν.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Μετὰ τῶν ἄλλων ἄρθρων, ὧν διαφέρονται οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ Γραικοὶ, ἔστι καὶ τοῦτο, ἡ αὐθεντία τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας. ἐπειδὴ νῦν ἐσμεν ἐν τῇ ἐξέτασει τοῦ ἁρθρου τῆς πίστεως περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐ φαίνεται ὁρῶν ἐγκαταμίξαι τὸ ἄρθρον τοῦτο μετὰ τοῦ ἁρθρου τοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἔσται. διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ γραφῇ, ἣν ἴδωκα πρὸς ὑμᾶς, λέγω, καὶ περὶ τῆς αὐθεντίας τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας κατὰ τὸ παρὸν λέγω, ἐν καιρῷ δὲ καὶ περὶ τούτου ῥηθήσεται. ὅταν οὖν ἰδῶμεν ἐν τῇ ἐξέτασιν τοῦ ἁρθρου τούτου, τότε ἡ αἰδουσιμότης σου ἐλευθέρως ἐρεῖ ἅντα ὅσα ἂν εἴη σοι βουλευτά. καὶ ὀφείλτε πιστεῦν, καὶ ὡς προσκρούετε τῷ ἁγίῳ ἡμῶν δισωότη τῷ πάτρι, ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ἡμεῖς ἀλλ' ἄλλο, ἀλλ' ἡ ἵνα ἀναπτυχθῇ ἡ ἀλήθεια. διὰ δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος αὕτη ἡ ἐξουσία τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἁκρου ἀρχιερέως ἐστὶ φανερώτερα διὰ τῶν εὐαγγελίων, ἐστὶ μὲν καὶ διὰ τῶν ἁγίων οἰκουμενικῶν συνόδων. ὥστε εἴπερ ἡ ἀπορία αὕτη, τὸ μὴ εἶναι προσθεῖναι, ἔχει ἀπορίαν, ἐπειδὴ ὡς ἐστὶν πρὸ ὁλίου ἡ περὶ τοῦ τοιούτου ἁρθρου ἐστὶ διακεκριμένη

τῶν ἄλλων, οὐ φαίνεται προσῆκον συμμιγνύνειν τῇ τούτου ἐξετάσει τὴν περὶ τοῦ ἑτέρου ἄρθρου ἐξέτασιν, ὅθεν καὶ πάλιν παρακαλῶ, ἵνα εἰσέλθῃτε ἐν τῇ ἐξετάσει τῆς προόδου τοῦ ἁγίου Πνεύματος. ἐκὺ γὰρ διασαφηνισθήσονται ταῦτα καὶ βέλτιον καὶ ἀληθῶς. πί-
πυσμαι δὲ ὡς ἐὰν ὁμονοήσωμεν ἐν ταύτῃ τῇ ἀμφισβητήσει τῇ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εὐχερῶς καὶ καλῶς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὁμο-
νοήσωμεν.

Νοεμβρίου ἐβδόμη καὶ εἰκοστῇ, ἡμέρα πέμπτη, ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΙΓ.

Ἰστίον ὅτι ἐν τῇ παρουσίᾳ συνόδῳ παρευρίνοντο οἱ τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας ἀποκρισιάριοι, ὄντες ἐπίσκοποι μὲν τέσσαρες, ἀρ-
χιδιακόνος εἷς καὶ ἄρχοντες καβαλλάριοι δύο καὶ ἑτεροὶ ἱερομό-
ναχοι καὶ κοσμικοὶ, οἱ καὶ προσεκύνησαν τῷ μακαριωτάτῳ πάπῃ προκαθημένῳ, παρόντος καὶ τοῦ βασιλέως τοῦ ἁγίου καὶ πάντων τῶν τε τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς δυτικῆς, ἅντι μόνου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν διεσπότη τοῦ πατριάρχου ἐπισχεθέντος ἀσθι-
νεῖα σωματικῇ. προσφωνησάντων οὖν αὐτοὺς δύο ἐπισκόπων ἀπὸ στό-
ματος τοῦ μακαριωτάτου πάπα, καὶ τῆς τεταγμένης ὥρας παρελ-
θούσης, ἀνέστησαν, μηδὲν περὶ τοῦ προκειμένου εἰπόντες. Οὗτοι τοῖνυν οἱ τοποτηρηταὶ καὶ ἀποκρισιάριοι τοῦ δουκὸς, ἐλθόντες ὡς ἔπομεν, καὶ τάξιως γενομένης, προσεκύνησαν μόνον τὸν πάπαν κατὰ τὸ ἔθος αὐτῶν, καὶ ἡσπάσαντο πάντες τὴν δεξιὰν αὐτοῦ καὶ τὴν παριὰν καθεμένου· τὸν δὲ βασιλέα ἡμῶν οὐδ' ὅλως ἢ ἐχαιρέτησαν ἢ προσεκύνησαν, ἀλλὰ τὸ μέρος τῶν Λατίνων διελθόντες ἐκάθισαν. ἀλλ' ὅμως τὰ κομισθέντα τῇ συνόδῳ γράμματα ἔδωκαν, καὶ λα-
τινικῶς ταῦτα ἀνέγνωσαν, καὶ ἡμεῖς οὐδὲν ἐξ αὐτῶν κατελάβο-
μεν, ἐπεὶ ἑλληνιστὶ οὐκ ἀνέγνωσαν ταῦτα ἡμῖν, καὶ εὐθέως ἀνέ-
στημεν καὶ οὕτως ἐλύθη ἡ σύνοδος.

Ἄλλ' οὐκ ἦν φορητὰ ταῦτα τῷ βασιλεῖ ὕβριν γὰρ ἐλογίσαστο, ὅτι οὐδὲν προσεκύνησαν αὐτὸν, καὶ ἐλυπήθη ὡς τὰ πολλά. ἀπὸ τότε δὲ ἔλεγεν· Εἰ μὴ πάλιν ἡ σύνοδος γένηται, καὶ οἱ τοποτηρηταὶ τοῦ δουκὸς καταλάβωσι, καὶ τὴν προσήκουσαν προσκύνησιν ἐμοὶ,

ὡς ἔθος βασιλεῦσι, ποιήσων, οὐκ εἰσέρχεται ἀπὸ τοῦ νῦν ἐν τῇ συνελύσει, ἀλλ' οὐδ' ἐξ ὧν γινώσκται πρὸς τὴν οὖν γενομένην ἀπὸ τοῦ πάπα τῷ βασιλεῖ, ὁ πατριάρχης μεσολαβήσας ἔπεισε τὸν βασιλέα, ἵνα τὴν σύνοδον ποιήσῃ, καὶ ὅτι οὐκ ἐποίησαν οἱ τοποτηρηταὶ τῇ παρελθούσῃ συνελύσει, ποιήσουσι νῦν. καὶ γὰρ ἦν ὁ πατριάρχης τότε ἀσθενής, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἠμέλει τῆς διορθώσεως τοῦ πράγματος, ἀλλὰ καὶ τὸν βασιλέα ἐδυσώπει καὶ τὸν τέκον ἐδιάρθων καὶ εἰς τοὺς τοποτηρητὰς ἔταξεν, ἵνα τὸν βασιλέα προσκυνήσωσι. Τούτων οὖν οὕτω βραχθέντων, ἡμέραι παρῆλθον ὅκτ' αὖ, καὶ τῇ τετάρτῃ τοῦ δεκεμβρίου, ἡμέρᾳ πέμπτῃ συνῆλθε πάλιν ἡ σύνοδος.

Δεκεμβρίου μηνὸς τετάρτῃ, ἡμέρᾳ πέμπτῃ ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΙΔ΄.

Ἐν ταύτῃ τῇ συνελύσει πάντων δὴ συναχθέντων, καὶ τῆς τέως γενομένης, ἦλθον οἱ ἀποκρισιάρχοι καὶ οἱ τοποτηρηταὶ καὶ προσεκύνησαν τὸν βασιλέα, ἀλλ' οὐδ' ἑάλυν καθὼς ἔπρεπεν. ἀλλ' ὅμως τοῦτο γενναίως ὁ βασιλεὺς ὑπομείνας, ἔρριψε λέγειν τοὺς διαλεγόμενους. καὶ δὴ εἰς τὸ μέσον καθισάντων, ἤρξατο ὁ Ἐφῆσου τὸν διάλογον, καὶ ὡς διὰ τὸ ἐν καλλιπείᾳ τοῦ λόγου πολλὰ λέγων αὐτοὺς ἀνὰ, εἰπὼν διὰ βραχίων διαλέγεσθαι, καὶ οἰοῦν διὰ τοῦ καὶ τοῦ οὐ τὰς ἀπολογίας ποιῆσθαι, προσέθηκεν ὅτι ὁ Χαρίσιος αὐτοῖς οὐδὲν ἐχαρίσατο. ταῦτα καὶ ὅμοια ἄλλα τοῦ Ἐφῆσου εἰπὼντος, ἤρξατο ὁ καρδινάλιος Ἰουλιανὸς λέγειν εἰς τὴν μίαν λέξιν μυρίας, καὶ λέγων οὐκ ἐπαύσατο· ἀλλὰ καὶ τὸ διὰ καλλιπείαν, ὡς ἔφημεν ρηθὲν καὶ οὐ ἐπαναλαβὼν αὐτὸς τοσοῦτον ἐπλάτυνε τὸν λόγον, ὥς οὐκ εἶπαι τὸν Ἐφῆσου εἰπεῖν λόγον πρὸς αὐτόν· ἀλλ' ἔλεγον ὡς οὐ τὴν σύνοδον λόγοις ἐπλήρωσε καὶ ὡς ἡ ὑπέρα κατέλαβε καὶ οὕτως ἐλύθη ἡ σύνοδος. πρὸς τὰ τέλη τοῦ Ἐφῆσου εἰπόντος, καὶ τὸν λόγον παρ' ἡμῶν μεταθέντος, διελάλησαν πάλιν γινώσκειν τὴν σύνοδον τῇ ὁγδόῃ τοῦ δεκεμβρίου μηνός.

Δικημβρίου μηνὸς ὀγδόη, ἡμέρα δευτέρα ἐγίνετο

ΣΥΝΕΛΕΤΣΙΣ ΙΒ.

Συνήχθημεν οὖν τῇ ἑννέῳδῳ ἐρημνῇ ἡμέρᾳ ἐν τῇ συνελεύσει ἡμῶν τοῦ πατριάρχου ἡμῶν, προσθέτει γάρ, καὶ τῆς συνόδου τάξεως γινόμενης, προετίθητο ὁ βασιλεὺς καὶ τὸν Ἐπίscου λαλεῖν. καὶ δὲ ἤρξατο μετὰ παρρησίας, ὅτι οὐκ ἔστι προσθεῖναι ἐν τῇ συμβόλῃ μήτε συλλαβὴν. τοσοῦτο δὲ ἐξέτινεν ἑαυτὸν, ὅτι οὐδεὶς ἤλπιζεν ἀντιστῆναι αὐτῷ τινα. Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς εἰς εἰκοσι ὀκτὼ κεφάλαια συναγαγὼν πάντα τὰ λαληθέντα παρὰ τοῦ Ἐπίscου, ἐκώσατο ὡς οὗ ὁ Ἐπίscου ἐλάλη. εἴτα ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ κατ' ἔπος καὶ κατὰ ἀριθμὸν πάντα ἀπολογισάμενος, ἔλεγεν, ὅτι οὐχ ἥμαρτον ἐν τῇ προσθεῖναι ἐν τῇ συμβόλῃ· καὶ λέγων οὐκ ἐπαύσατο φιλοσοφῶν ποτὲ μὲν ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν, ποτὲ δὲ καὶ ἀπὸ συλλογισμῶν. Τούτων παρὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ ῥηθέντων, ὁ Ἐπίscου καὶ πάλιν ἤρξατο δημηγορεῖν καὶ ἀποδυνάμυν, ὅτι οὐκ ἔστι προσθεῖναι ἐν τῇ συμβόλῃ κατ' οὐδένα τρόπον πᾶν μίαν λέξιν ἢ μίαν συλλαβὴν, μερίσας καὶ τὰ προῤῥηθέντα παρὰ τοῦ καρδινάλιου καὶ διαειρήσας αὐτὰ ἐν κεφαλαίοις ὀκτώ· ἤρουν τὸ σύμβολον τοῦ Χριστοῦ ὅτι οὐκ ἦν κρινόν, τὸ τοῦ Νεστορίου ὅτι οὐ περὶ ἐκένου λόγος, τὴν δύναμιν καὶ τὰς ποιότητας τῶν ὁρῶν ὅτι ἐνικῶς κολάζουσι καὶ οὐ πληθυντικῶς, τὰς ἐπιστολάς τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, μαρτυρίαν τοῦ μακαρίου Ἀγάθωνος, τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν λεγομένην ἐρμηνείαν παρ' αὐτῶν ἐξέθετο, καὶ ὅτι παρὰ κανόνας ἔστι τὸ πρᾶχθῆναι, ὡς καὶ ἔνι τελείας συνόδου γεροντός· πολὺν ἐποίησατο τὸν λόγον, οὐχ ὥσπερ διαλεγόμενος, ἀλλὰ τέλος βουλόμενος ἐπαθεῖναι τῇ πράγματι, ὁ δὲ λόγος αὐτοῦ ἦν οὗτος.

Ὁ ἘΠΙCCOY. Τοῦτο τὸ σύμβολον ἀπαιτοῦμεν ὑμᾶς, ὦ φίλοι πατέρες, τὴν καλὴν παρακαταθήκην τῶν ἡμετέρων πατέρων τῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ βασιλίδι πόλει συναθροισθέντων, ἀπόδοτε τοίνυν τοῦτο, καθὼς περιλάβετε παρ' ἡμῶν εἴ τίς ὑμῖν ἀπερίστειται παρακαταθήκη, οὐκ ἂν αὐτὴν ὡς παρελάβετε παρεδώκατε; ἀπόδοτε τοίνυν καὶ τὸ τῶν πατέρων σύμβολον ὡς ἐλάβετε. οὐ δέχεται

προσθήκῃ, οὐ δέχεται μείωσιν. κέκλεισται παρ' αὐτῶν καὶ ἰσφραγίσται, καὶ τοὺς τολμῶντας τοῦτο καινοτομεῖν ἀποπέμπονται, καὶ τοὺς ἔτιον παρ' αὐτὸ ποιοῦντας εὐθύναις ὑπάγουσι. μικρὸν ὑμῖν ἡ γενομένη τῆς λέξεως προσθήκη εἶναι δοκεῖ, καὶ ὀλίγος ὁ περὶ ταύτης λόγος; οὐκοῦν καὶ ἐξαιρεθῆῃσα μικρὸν ἂν βλάψειεν ἢ οὐδὲν, μᾶλλον δὲ ὠφελήσει τὰ μέγιστα. συνάψι γάρ Χριστιανούς ἅπαντας. ἀλλὰ μέγα τὸ γεγὸς, καὶ πολὺς ὁ περὶ τούτου λόγος· οὐκοῦν οὐδὲ ἡμεῖς ἡμαρτάνομεν πάλιν ποιούμενοι τὸν περὶ τούτου λόγον. δι' οἰκονομίαν τινὰ προστίθη, δι' οἰκονομίαν ἀφαιρεθῆτω πάλιν, ἵνα προσλάβωμεθ' ἀδελφούς σπαρattoμένους, καὶ τὴν ἀγάπην οὕτω περὶ πολλοῦ ποιούμενους.

Παρακαλοῦμεν τοίνυν ὑμᾶς, ὦ πατέρες καὶ ἀδελφοὶ καὶ κύριοι τιμώτατοι, ὡς καὶ πρότερον ὑμᾶς παρεκάλεσαμεν διὰ τὰ σπλάγχχνα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς ἀχρείους ὄντας καὶ ἡμαρτωλοὺς καὶ ἀπεγνωσμένους, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θύτης ὑπὲρ ἡμῶν, ἐπανελάβωμεν εἰς τὴν καλὴν συμφωνίαν τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐγγίους πατέρας, ἦν εἶχομεν πρότερον, ὅτε τὸ αὐτὸ πάντες ἐλήγομεν, καὶ οὐκ ἦν ἐν ἡμῖν σχίσματα. * ἐπιγνώ- * Κορ. α. 1, 11
μεν ἀλλήλους ἀδελφικῶς, αἰδεσθῶμεν τοὺς κοινούς πατέρας ἡμῶν, τιμήσωμεν αὐτῶν τοὺς ὄρους, φοβηθῶμεν αὐτῶν τὰς ἀπειλὰς, φυλάξωμεν τὰς παραδόσεις, ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μίᾳ καρδίᾳ δοξάζωμεν τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἐγγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς οὐκ ἐσιώπησεν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπελογήσατο καθὼς ἠδύνατο διεφενδεύσθαι. τέλος οὕτως εἶπών· Ἐάν τίς κεφάλαια προτείνῃ, μυρία μέλλω σοι ἀπολογησασθαι· καιροῦ δὲ μὴ ὄντος ἀπολογίας, ἐλύθη ἡ σύνοδος.

Οἱ Γραῖκοι οὖν ἡμεῖς ἠρξάμεθα ἀγανακτεῖν, οὐ μόνον οἱ ἀρχιερεῖς, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ κληρικοί, ἀλλὰ καὶ οἱ συγκλητικοί, καὶ ὅσον ἄθροισμα τούτων ἐστὶ λέγοντες· Τί ποιοῦμεν λέγοντες καὶ ἀκούοντες ἐπὶ κεναῖς ῥήματι; οὔτε αὐτοὶ μέλλουσι πείσαι ἡμᾶς, οὔτε ἡμεῖς αὐτούς· διὰ τοῦτο φρέπει ἡμῖν ἐπιστραφῆναι εἰς τὴν πόλιν ἡμῶν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς μακρόθυμος ἀνὴρ εὐρεθὺς ἐκαρτέρει τὰ πράγ-

ματα. καὶ οἱ μὲν Γραικοὶ τέλος ἐσπεύδαζον ἐπιθεῖναι τῇ διαλέξει, οἱ δὲ Λατῖνοι δεισχυρίζοντο γενέσθαι τὰς συνλεύσεις, καὶ ἐξετάζειν περὶ τῆς δόξης καὶ τοῦ δόγματος. ἔλεγον γάρ· Ἡμεῖς οὐ περὶ ἀναπτύξεως θύλομεν ἱερυνᾶν, οὐδὲ πῶς προσετίθει ἐν τῇ συμβόλῃ ἡ· Ἐκ τοῦ Τίτου, φωνή. ἅπαξ γὰρ ἐτίθει, καὶ ἀδυνάτως ἔχει ἐξιλεῖν, εἰ μὴ βλάσφημον ἀποδειχθῇ παρ' ὑμῶν. ἐξετασθήτω οὖν, καὶ εἰ μὲν βλάσφημος, ἀποκηρυχθήτω· εἰ δ' εὐσεβὴς, τί ἔχετε ἐγκαλεῖν ἡμῖν; Ὁ γὰρ Ἐφέσου ἔλεγεν· Ἐξαιρεθήτω ἀπὸ τοῦ συμβόλου, καὶ τεθήτω ἐν ἰδίῳ ὄρῳ, ὥσπερ καὶ τό· Ὁ μονογενὴς υἱός. Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς ἀντίφασκεν· Ἐξετασθήτω, πάτερ, ἐξετασθήτω· καὶ εἰ μὲν βλάσφημος εὐρεθῇ ἡ· Ἐκ τοῦ Τίτου, φωνή, οὔτε ἐν τῇ συμβόλῃ μινί, οὔτε ἀλλαχοῦ τεθεῖν· τὰ γὰρ βλάσφημα οὐδ' ὅλως χρὴ λέγεσθαι· εἰ δὲ εὐσεβὴς, πανταχοῦ δικτίᾳ ἐστὶ καὶ ἐν τῇ συμβόλῃ ἀναγκαιοτάτη.

Τούτων οὕτω λεγομένων, πίπτει ὁ βασιλεὺς ἐν ὁδῷ ρευματισμοῦ, καὶ ὁ πατριάρχης ἀσθινί, καὶ οὐδὲ πᾶν δύναται ἀκούειν ἢ λαλεῖν, καὶ ὁ λαὸς πλημμελεῖ. διαγινομένων οὖν ἡμερῶν ἑκατάδικα, τοῦ πατριάρχου μικρὸν ἀναζωοποιηθέντος, συνήλθομεν πάντες ἐπ' αὐτὸν, καὶ παρακαλῶσάντων αὐτὸν μόλις ἠδυνήθη μετὰ φορείου βασταζόμενος ἀπὸ τοῦ βασιλέα. δύο οὖν ἡμέρας ποιήσας καὶ ρουλιούμενος σὺν τῷ βασιλεῖ, συνήλθομεν πρὸς αὐτοὺς οἱ ἀρχιερεῖς· καὶ συνόδου ἡμετέρας γινομένης ἐν τῇ παλατίᾳ τοῦ βασιλέως, ἐδημηγόρησεν ὁ βασιλεὺς, λέγων οὕτως.

Ὁ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Ἡμεῖς ἐπὶ ἐνώσει τῶν ἐκκλησιῶν παρητησάμεθα τὴν πατρίδα ἡμῶν, καὶ ἦλθομεν μετὰ μεγάλων κινδύνων καὶ κόπων ζητοῦντες αὐτήν. καὶ πάντες μὲν ὑμεῖς ἐκοπιάσατε τῇ πράγματι· ἀλλ' ἔχετε καὶ λόγον ἀνταποδόσεις τὸν διπλοῦν· καὶ οἱ μὲν ἀρχιερεῖς, ὡς ἐπίσκοποι, εἰς σύστασιν τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν· οἱ συκλητικοὶ διὰ τὴν ὁρθοτομίαν τῆς πίστεως καὶ ἐλπίδα τῶν κληρονόμων αὐτῶν· ἐγὼ δὲ ἐπὶ μιᾷ ἐλπίδι μόνον ταλαιπωρῶ πλείων ὑπ᾿ πάντων ὑμῶν, ἵνα τάχα δοξασθῶ παρὰ τῇ θεῷ, ὅπερ ἐστὶ κοινὸν τοῦτο καὶ ὑμῖν. οὔτε γὰρ παιδίᾳ καὶ κληρονόμους ἔχω, οὐδὲ πλείονα τιμὴν θίω ἐγὼ, ἀλλὰ διὰ τὸ γένος τῶν Ῥωμαίων πάσχει ὅσον θωρεῖτε. λοιπὸν πρέπει ὑμῖν σπουδάσαι τὴν ἐνώσιν τῶν ἐκκλησιῶν διὰ πολλὰ τὰ καλὰ, καὶ μᾶλλον διὰ τὸ ἐπιστρέφαι ἡμᾶς μετὰ

ἡμῖς ἠνωμένους, ἢ μετ' αἰσχύνης διηρημένους εἰς τὴν πατρίδα ἡμῶν.

Τούτων οὕτω ῥηθέντων παρὰ τοῦ βασιλέως, ἠρξάμεθα γνωιοδοτεῖν, καὶ ἀνεφάνη καλὸν, ὅπως ἐξετάζωμεν περὶ τῆς δόξης τῶν λατίνων. ἀλλ' ὁ βασιλεὺς καὶ ἔτι ἐζήτην βουλὴν, πότεν μέλλομεν ἰρξασθαι, καὶ ποῖόν ἐστι τὸ λυσισταλοῦν ἡμῖν, καὶ πῶς μέλλομεν προχωρῆσαι καὶ ἐξετάζειν, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. καὶ διηκρίθη παρὰ πάντων μὴ ἐν παρρησίᾳ, ἀλλ' ἐν μίτρῃ καὶ ἰδίᾳ ἐξετάσαι αὐτό. ἡμεῖς γὰρ οὐ βουλόμεθα ἐκμῆναι τοὺς λατίνους, οὐδὲ θύλομεν φιλονεικίας καὶ ὕβους πολλούς, ἀλλ' ἐκλίξασθαι ἅρ' ἡμῶν δώδεκα, κακῆνοι τέρους δώδεκα· καὶ εἴ τι χορηγήσει ὁ Θεὸς αὐτοῖς, ἐκτὶνο γενήνται.

Ταύτης τῆς γνώμης δοθείσης, ἠρώτησεν ὁ βασιλεὺς τοὺς ἀρχιερεῖς, λέγων· Πῶς ὁ Πάπας ἐμήνυσεν ἡμῖν, ὅτι ἐστὶν ἀναγκαῖον ἀπελθεῖν εἰς τὴν Φλαρεντίαν, καὶ πῶς μῦνοι καὶ ἡμᾶς ἀπελθεῖν μετ' αὐτοῦ ἐκεῖ. ἐρωτῶν βουλὴν, εἰ ἐστὶ καλὸν ἀπελθεῖν, ἢ οὐ. ὑπακρίθιντες δὲ οἱ ἀρχιερεῖς εἶπον· Ἡμεῖς οὐδέποτε ἐβουλόμεθα ξηλθεῖν ἀπὸ τῆς Φιρράρίας, ἐπεὶ δὲ ἐν αὐτῇ ἐτάχθη ἡ σύνοδος κληρωθῆναι, καὶ οὐκ ἀλλαχοῦ· ἀλλ' ὁ ὀρισμὸς τῆς βασιλείας σου ἐρηθίσσεται φανερῶν, διατὶ μέλλομεν ἀπελθεῖν ἐκεῖ; τί γὰρ ἂν ὦδ' ἐπομεν ὧδε, ἵνα ἐπομεν αὐτὰ ἐκεῖ; τί δύνανται οἱ λατῖνοι τοῖσιν ἐν Φλαρεντίᾳ, ὃ οὐ δύνανται ὧδε; ἄρα ἐστὶν ἱλπίς, ὅπως κβάλωσι τὴν προσθήκην ἀπὸ τοῦ συμβόλου; ἢ ἡμᾶς βούλονται πῶσαι δέξασθαι αὐτὴν ἐν τῇ συμβόλῃ ἡμῶν; ταῦτά εἰσιν ἀδύατα ἐπ' ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσι· διὸ οὐ πρότερον ἡμᾶς ἀπελθεῖν ἀλλαχοῦ. ἀπεκρίνατο ὁ βασιλεὺς· καὶ πῶς ἔχομεν ζητῆσαι ἔξοδον αἱ τριήρεις παρ' αὐτῶν, ἐὰν μὴ ἀκολουθήσωμεν αὐτοῖς ἔνθα εἰσὶν αἱ ἔξοδοι καὶ τὰ ἀναλώματα; Οἱ δὲ ἀπελογήσαντο, ὅπως ἐξεπασθῇ ἡ δόξα ἐν Φιρράριᾳ· καὶ εἰ μὲν συμφωνήσωμεν, ἵνα ἀπέλθωμεν· εἰ δὲ μὴ, οὕτω γενέσθω πάλιν βουλή.

Ἀσπεδέξατο ταῦτα ὁ βασιλεὺς· καὶ δὴ ἐξελεξάμεθα ἅρ' ἡμῶν πρόσωπα δώδεκα, ἵνα διαλεχθῶσι περὶ τῆς δόξης τῶν λατίνων, πῶς ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ.

Τούτων οὖν γνωμένων ἦλθον ὁ πατριάρχης εἰς τὴν καταμονὴν αὐτοῦ. περὶ δὲ τῆς δόσεως τῶν τροφείων οὐκ ἦν μελέτη ποτὲ, διὸ καὶ ἐστινοχωρούμεθα τὰ μέγιστα. ἔλεγε γάρ ὁ Πάπας· Ἐπίστασθε ἀκριβῶς, ὅτι τί ποτε οὐδὲν ἔχω δῶσειν ὑμῖν ἐν Φεῤῥαρίᾳ, ἐπειδὴ ὅσα ἠλπίζομεν οὐδὲν ἐν εὐδοοῦται. λοιπὸν οἱ Φλαριντίνοι δανείζουσιν ἡμῖν τεσσαράκοντα χιλιάδας χρυσίνων, ὅπως μεταδώσωμεν ἐκείσε τὴν σύνοδον. ἀκολουθήσατέ μοι γοῦν, ἵνα ἀπέλθωμεν εἰς τὴν Φλαριντίαν, καὶ ὑπόσχομαι δῶσειν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ὑπὲρ βοηθείας χρυσίνων χιλιάδας δώδεκα καὶ τριῖναι δύο· ὑμῶν δὲ ὅσα Φλαρία χρεωστῶς καὶ μωάγκων εἰς τὸ ἐξῆς ἀναλλυτῶς λαμβάνειν κατὰ μῦθα τὸ διατεταγμένον ὑμῖν. ἔλθετε οὖν εἰς Φλαριντίαν, καὶ εἰς δωρίαν τριῶν μηνῶν ἢ τεσσάρων ἵνα ἔχητε ἐξουσίαν ἐπιστροφῆς, ἥν τε ἐνωθῶμεν, ἥν τε μή.

Ταῦτα ἡμῖς ἀκούσαντες ἐταράχθημεν ὡς ἐκός, καὶ μάλιστα ὅτι οὐκ εἴχομεν ἐλπίδα δόσεως ἐν τῇ Φεῤῥαρίᾳ, καὶ τί ποιῆσαι οὐκ εἶχομεν· μὴ ἀπελθεῖν εἰς τὴν Φλαριντίαν; καὶ μὴ εὐποροῦντες αὐτὸ τοῦ ζῆν; ἀπελθεῖν; καὶ μήπως εὐρωμεν τὰ αὐτὰ ἐκεῖ ὅσα καὶ ἐν Φεῤῥαρίᾳ; ἀλλ' ὅμως τί ποιῆσαι οὐκ εἶχομεν. Γίγνετο δὲ ὁ βασιλεὺς ὑγιής, καὶ μνηστὴρ τοῦ πατριάρχου ἀπελθεῖν μετὰ τῆς συνόδου καὶ βουλευσασθαι. ὁ δὲ πατριάρχης ἡσθύνει βαρύτερον ἢ χθὲς καὶ πρότερον. μὴ ἔχων οὖν τί ποιῆσαι ὁ βασιλεὺς, ἀναγκαζόμενος καὶ παρὰ τῷ Ἰταλῶν ἀπολογήσασθαι, εἰ βούλεται ἀπελθεῖν εἰς Φλαριντίαν ἢ οὐ, ἦλθε πρὸς τὸν πατριάρχην, καὶ εὐρών αὐτὸν ἐν κλίτῃ κείμενον, συνῆξε τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ ἐποίησαν σύνοδον ἔξω τῆς καταμονῆς τοῦ πατριάρχου, οὐ μακρὰ ἀπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅσον τοῦ ἀκούειν καὶ μνηστὴν αὐτῷ τὰ γινόμενα.

Προκαθίσαντος οὖν τοῦ βασιλέως, καὶ τῆς συνόδου ἀθροισθείσης μέχρι καὶ τῶν ἡγουμένων, ἐδημηγόρησεν ὁ βασιλεὺς, πάλιν τὰ αὐτὰ εἰπὼν, ὅσα προλαβὼν ὥρισεν ἐν τῇ συναθροίσει τῆς συνόδου ἐν τῇ παλατίᾳ αὐτοῦ. ἔλεγε γάρ·

Ὁ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Ἐπίστασθε ἀκριβῶς, ὅτι ἐὰν ἐθέλων ἐμελλον παθεῖσθαι εἰς τὴν βασιλείαν μου, καθὼς καὶ τὸ πρότερον· καὶ ὅπως δῆποτε μετὰ τῆς βοηθείας τοῦ Θεοῦ ἐμελλον ζῆν. ἀλλ' ὁ πᾶσις τοῦ γένους καὶ ἡ τιμὴ τῆς πατρὸς ἡμῶν ἠνάγκασέ με καταλαθεῖν τὰς ἀναπαύσεις μου, καὶ τὴν κυρίαν τὴν μητέρα μου, τὴν

δέποτε, τὴν Παφροσίαν ἢν ἐπέτασθε, καὶ λαβὼν ὑμῖς πάντας
ἔλθω διὰ πολλοὺς μετὰ κινδύνων, χιμερίου ὄντος καιροῦ· καὶ
ταῦτα ὄντος μου ἐν Ἀσθονίᾳ δευῆ, ἀλλ' οὔτε χιμερῶν οὔτε ἀσθό-
νικα, οὔτε τι ἄλλο ἐνπρόσωπὸν τὴν ὁρμὴν τὴν εἰς τὸ ἀγαθόν, ὥς τί
κελεύω, ἢ τί προσλάβωμαι, εἰ μὴ τοῦ γένους ἀναψυχῆς· καὶ
προέκρινα ἀποθανεῖν, ἵνα λάβῃ τι ἀγαθὸν ἢ ἡμετέρα πατρίς, ἐκ-
δύνασα εἶναι καὶ εὐδίσποτι ἠλιάθῃ ἐς τοσοῦτον, ὥσπερ ἐν τοῖς πα-
ροῦσι καιροῖς ἄχρι τῆς σήμερον· ἀλλ' ἢ ἐλπίς τοῦ ἀγαθοῦ ποιεῖ
τὴν ὑπομονήν. λοιπὸν ἔλθομεν εἰς τὸ τέλος τῶν πραγμάτων, καὶ
δίλω ὑμῖν ἕκαστον, ὅσον ισχύει ἡ γνώσις αὐτοῦ· σιγήρια γάρ
φασιν ὁ σοφὴς, ἐν πολλῇ βουλῇ, καὶ εἴ τι ἀναφανῆ καλὸν ἐκύνο
ποιήσωμεν, εὐδὲν γὰρ βιασθῆς ποιοῦμεν, ἀλλὰ μετὰ σέβειας καὶ
βουλῆς. δότε οὖν γνώμῃ, ἐκ τῶν δύο τὸ ἐν ἵνα λάβωμεν τὴν δόξαν
ταύτην τοῦ Πάπα, καὶ ἀπέλθωμεν εἰς Φλωρεντίαν· ἢ ἵνα παραι-
τησάμεθα αὐτὸν, καὶ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν πατρίδα ἡμεῶν, πολλὴν
σέβασθαι πᾶς μέλλομεν ἀπειθεῖν, καὶ ἔαν ἔχωμεν ἔξοδον, καὶ
ἔαν ἔχῃ βούλευσιν τινα ἡ Κωνσταντινούπολις.

Ταῦτα τοῦ βασιλέως ἐπώντος καὶ ἄλλα ὅμοια, ἀπεκρίθησαν ὁ
Ἡρακλείας καὶ ὁ Ἐφῆσου ἀπὸ τῆς συνόδου, λέγοντες· Τοὺς λόγους
τῆς ἐγίας σου βασιλείας σαφῶς ἐπιστάμεθα, καὶ τὴν ἀπορίαν ἢν
ἔχομεν οὐκ ἀφροσύνην. λοιπὸν δικάσει ἔσται, ὅπως φρονίσωμεν καὶ
παρ' ἑαυτῶν καὶ παρ' μητροπόλεως ἡμεῶν, καὶ πάντας οἱ ἀρχιερεῖς
ἔσονται Ἀρίσκει. Διὸ καὶ ἐζητήσαμεν τῷ βασιλεῖ ποιῆσαι ἡμῖν ταῦτα,
καὶ οὕτως ἀπολευσόμεθα εἰς Φλωρεντίαν, ὅπως ἔχη ἡ πόλις ἡμεῶν
μικρὴν ἐκτὸς βοήθειαν· ὅπως ἔχομεν ἡμεῖς πᾶσι μικρὴν ἐφειλέμεθα
τροφίαν· ὅπως ἔχομεν μπάγκον φλωρεντίων εἰς τὸ ἐξῆς· ὅπως ἔχομεν
πάσας τὰς ἐξόδους ὥς τῆς Φλωρεντίας· ὅπως ἐκῆστο ἀπολευσόμεθα
μόνον καὶ οὐκ ἀλλαχοῦ· ὅπως ποιήσωμεν μόνον μῆνας τέσσαρας καὶ
οὐ πλέον· ὅπως ἔχομεν τὴν κρίσιν ἡμεῶν εἰς ἑαυτοὺς καὶ τὴν ἐξου-
σίαν εἰσελθεῖν ὥς βουλόμεθα· καὶ ἔτι τὰ ἔνια μὴ κριουργηθῆναι
ἀπὸ τοῦ νῦν. Ταῦτα ἐπώντες, καὶ τὸν βασιλέα εὐρόντες καταπειθεῖν
μᾶλλον, ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀποδεξάμενος ἐμήνυσεν τῷ πατριάρχῃ
ὅτι ἐν τῷ ἐνδοτέρῳ οἰκῷματι, καθὼς ἔφαμεν εἰ ἀρίστηται ἐν τῇ
γνώμῃ ταύτῃ τῶν ἀρχιερέων, ὁ δὲ καὶ ἀρίσκει ἔφη, καὶ κατὰ τὴν
γνώμην αὐτοῦ ἔειπεν, προσδούς, ἔτι ἵνα ὀφείλῃ ὁ Πάπας εἰ μὴ

ἄλλον τὰς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν, ὅτι νὰ ὑποστρέψῃ μετὰ τῶν ἐξόδων αὐτοῦ εἰς Βενετίαν.

Τούτων γινομένων ὤρισεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἔλαβε γνώμας τῶν ἀρχιερέων, καὶ ἐβεβαίωσε τὴν εἰς Φλωρεντίαν ἀπέλευσιν. ἦν δὲ τότε παρασκευὴ ἡμέρας, ἑσπέρας, ἰανουαρίου μηνὸς δευτέρου, τοῦ σαββάτου· αὖ καὶ τῆς κυριακῆς παραλυσούσης, καὶ τοῦ βασιλέως μετὰ τοῦ Πάπα κατὰ τῆς ὁδοῦ φροντιζόντων, ἰδοὺ ἐπίστα ἡ ἰορτὴ τῶν ἐγκαινίων Θεσσαλίων, ἣν καὶ ἐορτάσαμεν ἐν τῇ Φεβρουαρίᾳ ἐν τῷ οἴκῳ τῷ συνήθει τῶν ἀκολουθίων. τῆς ἰορτῆς οὐκ παραλυσούσης, καὶ τῶν συμφωνούντων γινομένων, ἦλθε καὶ πάλιν ὁ βασιλεὺς ἐμφανίσαν αἰ τὴν σύνοδον ἀνυπόγραφη τὰ γεγονότα γράμματα, εἰς ὧσαν ἐπεσκουσε, καὶ ταῦτα ἀναγνόντας, καὶ καλὰ τοῖς πᾶσι φασκόντας, ἐβεβαίωσεν παρ' ἡμῶν, ἵνα λάβωμεν ἐξόδον καὶ εἰς τὴν Φλωρεντίαν ἀπελευσόμεθα.

Τούτων οὖν γινομένων, ὤρισεν ὁ βασιλεὺς Νόμος ὅτι παρὰ τοῖς Λατίνοις, μὴ ἐκπλήρω καὶ ἐκ ἐτυχῆ διακρίνεσθαι οἰκουμηνικὴν σύνοδον ἀνευ τελείας πράξεως καὶ ὅρων συνοδικῶν, εἰ μὴ συμβῇ ἀπὸ τῶν τριῶν τούτων αἰτιῶν· τὸν, ἵαν ἐστὶ θανατικόν· τὸ δυνάμει, ἵαν γίνεσθαι χιμὸς πρὸς τρισὸν, ἵαν συμβῇ ἐπανάστασις ἐκ τῶν. διὸ καὶ ἡμεῖς μέλλομεν μετὰ αἰτίας μεταβῆσθαι τὴν σύνοδον, καὶ ἐστὶν αἰτία τὸ θανατικόν· ἐπιτάσσεται γάρ, ὅτι ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου οὐ παύεται ἕως τοῦ οὖν τὸ θανατικὸν ἀπὸ τῆς Φεβρουαρίας· λοιπὸν ἐσθήσαμεν μετὰ τοῦ Πάπα, ἵνα γίνεσθαι παρρησία ἡ αἰτία τῆς μεταβάσεως τῆς συνόδου καὶ ἵαν ἡμῖν δοκῇ. Πάντες εἶπαν, δίκαιόν ἐστι γινέσθαι φανεράν τὴν τῆς συνόδου μετέθεσιν· διὸ καὶ διεκρίθη γινέσθαι σύνοδον οἰκουμηνικὴν, ἵνα ἡ ἀνακλήριος γέγονεν ἐν τῷ ναὶ τῆς ἐπισκοπῆς.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΙΣ.

Τελευταία τῶν ἐν Φεβρουαρίᾳ.

Συναχθείσης οὖν τῆς συνόδου, καὶ προκαθήμενων τοῦ Πάπα, καὶ τοῦ βασιλέως, τοῦ πατριάρχου ἀσθωνόντος καὶ μὴ παρόντος ἐκεί, γέγονε σύναξις ὁμοίως τῇ γεγονούσῃ ἐν τῇ ἀνακλήρῳ, φο-

ίους οὖν τῆς ἀρχιερατικῆς στολῆς ὁ Νεαπόλεως ἀρχιεπίσκοπος, αἱ τὴν θάλασσαν ἐκτείνοντας ρυσταγῶνας ἤρξαντο λιτανεῖας καὶ παλαιότους εὐχάμενος οὖν ὁ ἀρχιερεὺς τὰ εἰκότα, καὶ τῆς παραλήσεως παλαρθεύσεως, ἦλθε καὶ ὁ Πάπας φορῶν τὴν ἀρχιερατικὴν τολῆν, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ οἱ καρδινάλιοι καὶ οἱ ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἐπίσκοποι, ἐγούμενοι, φορεμένοι πάντες καὶ ἐκάθισαν.

Τούτων οὖν οὕτω συνταχθέντων καὶ γεγονότων, ἔρρισε καὶ ὁ ἱεραρχιάτος Πάπας τὸν ἀρχιεπίσκοπον Γραδύνον, καὶ ὁ βασιλεὺς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μιτυλῆνης, οἵτινες ἀνεκέρυσαν κατ' ἀρχὰς τὴν ἡσυχαστικὴν ἀνάδον, καὶ ἀνέλθον ἐν τῷ ἄμρῳ, καὶ ἀνέγνωσαν μὲν βραχέως, ὁ δὲ ἑλληνικῶς, πῶς μετατίθεται ἡ σύνοδος εἰς τὴν Φλωρεντίαν, λέγοντες μεγαλοφώνως.

Εὐγένιος ἐπίσκοπος δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ εἰς θεικὴν ἐνάμην.

Τέρας σύνοδος οἰκουμένη ἐν τῇ Φιρράριᾳ, καὶ ἐμφλομένη πληῖσαι ταύτης καὶ τελεῖσθαι ἐν αὐτῇ, ἵνα δὲ λογμὸς θαυμάτου πύχαι αὐτῶν, καὶ ταῦτα ἐν καιρῷ χαίμωνος, μὴ ποτε ἐπιπράτῃ καὶ ἐν τῇ ἱερῇ, κατὰ τοὺς νόμους καὶ τοὺς κανόνας ἡμῶν κατεστράμην τὴν ἀνάδον ταύτην ἀπὸ τῆς Φιρράριαις ἐπὶ τὴν Φλωρεντίαν, πάλιν ἑλευθέρην καὶ εἰρηνικὴν, εὐαίρον τι καὶ ὑγιή.

Ταῦτα τῶν ἀρχιερίων ἀγγελισμάτων, καὶ τῶν νεταρίων γραμμάτων, ἐδόθη ἡ σύνοδος ἀπὸ τῆς Φιρράριαις, ἵνα μετατιθῇ εἰς Φλωρεντίαν.

Τῇ αὖ ἐνδοκίᾳ τοῦ ἱανουαρίου μηνὸς ἐδόθη τοῖς Γραικοῖς ἔξοδος αἱ ἀναλόματα παρὰ τοῦ Πάπα. οὐ μόνον δὲ ᾧδε αὐτοῖς ταῦτα ἔδοται, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐστάλσαν φλωρεντιάδιαις δικαυγία πρὸς σύστασιν καὶ βοήθειαν καὶ ἤρξαντο ἀπειθεῖν τῆς πρὸς Φλωρεντίαν ὁδοῦ.

Τῇ δὲ δικάτῃ ἑκτη τοῦ ἱανουαρίου ἐξῆλθεν ὁ Πάπας τοῦ πατρίου αὐτοῦ μετὰ παρρησίας καὶ φαντασίας πολλῆς ἴσους γὰρ κοίμηντας λευκοὺς δώδεκα μετὰ τζιερῶν καὶ ἐνδυμάτων λαμρῶν. ἐπάνω δὲ τοῦ ἑνὸς ἐφέθηκαν κιβώτιον ἐν ᾧ τὸς κατέχον τὴν γλῶσσαν δωρῶν, περὶ ἁνδρῶν ἑνὸς ἐκάθην περιπατοῦντων μετὰ ἀμπάδων φαιδρῶν ὡσεὶ πωτήκοντα τὸν ἀρεθμόν. ἐπάνω δὲ τοῦ κιβώτου ἐκάθισεν ὁ Πάπας φορῶν τὴν μίτραν αὐτοῦ καὶ μανδύαν

πολυτελεῖς καὶ κέκλην αὐτοῦ λαμπράδες πολλαί. ὁ δὲ τῆς πόλεως τοπάρχης ὁ μαρκέσιος τὰ χαλινὰ τοῦ ἵππου αὐτοῦ κρατῶν πεζὸς ὤδουν, ὅς οὐ ἐξῆλθε τῆς πόλεως, ὁμοίως καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. οἱ δὲ ἑτέροι ἵπποι ἀπῆρχοντο ἀκολουθοῦντας αὐτῇ καὶ οἱ καρδινάλιοι καὶ πάντες οἱ ἐπίσκοποι, οἱ μὲν ἔνθεν, οἱ δὲ ἐκεῖθεν ἀκολουθοῦν μετὰ ἵππων αὐτῶν. εἶτα ὁ στρατὸς, πρεσβύτερος καὶ ἀκολουθοῦντες, πλῆθος πολὺ.

Ταύτης τῆς τάξεως γνωμῆς ἐξῆλθεν ὁ Πάπας τὰ τεῖχος τῆς Φεβρουαρίας καὶ εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἐκλίου Ἀκτωνίου ἀπῆλθε, τὴν ὑπερῖνον ὕμνον τελῶσα ἐκεῖ ἦν χάρις ὁ μῦθος τοῦ ἐκλίου τῆς μονῆς ἡ δὲ μονὴ ὑπῆρχεν ἀτεκμήριον γυναικῶν, ἐάλλιστον καὶ χορηγικὴν ἔχον παλάτια καὶ τρικλίνους εἰς καταμονὴν ἀρχόντων πολλῶν. τοῦτο δὲ γέγονεν, ὅτι πωλείον καὶ ἔχριστα τῆς μονῆς ἔστιν ὁ ποταμὸς, καὶ ἵνα ἐξελθὼν ὁ Πάπας εὐθὺς εἰσέλθῃ ἐν τοῖς πλοίοις ταῖς ἐν ποταμῷ καὶ ἀπῆλθε εἰς τὴν Μόδωναν, πόλιν μέσην Φεβρουαρίας καὶ Φλωρεντίας. μέσης οὖν ὁ Πάπας ἐν ταῖς τρικλίνοισι τοῦ μοναστηρίου καὶ ἔθεν ἀναστὰς, τῇ δεκάτῃ ἐβδόμῃ τοῦ μηνὸς ἔρξατο πάλιν τὴν πρὸς Φλωρεντίαν ὁδὸν πορευόμενος, ἀκολουθοῦντας αὐτῇ καὶ τοῦ μαρκέσιου καὶ τὸ ἀριστον εἰς τὰς Μόδωναν ἐπορεύθη. εἶτα τῇ στρατῷ αὐτοῦ ὡς αὐτὸς καὶ τὴν ἄπειρον ὁδὸν ἐπιληβόμενος, ἀπῆλθεν εἰς Φλωρεντίαν. ἡμεῖς δὲ τῇ Φεβρουαρίᾳ μικρὰν προσελθόντες, ἀπῆλθομεν καὶ ἡμεῖς εἰς Φλωρεντίαν, οἱ μὲν τῶν μητροπολιτῶν ἔμπροσθεν τοῦ πατριάρχου, οἱ δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ τῇ πόλει προσπαύσαντες ἐβήκαμεν ἔξω τῆς πόλεως ἐν μοναστηρίῳ τῇ καὶ πανδοχείοις.

Περὶ τῆς εἰσελεύσεως τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ βασιλέως
εἰς Φλωρεντίαν.

Μὲν Φεβρουαρίᾳ, δεκάτῃ τρίτῃ, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ πατριάρχου ἡμῶν καρδινάλιοι δύο, ἀρχιεπίσκοποι δὲ καὶ ἐπίσκοποι ὡσεὶ τριάκοντα, καὶ ἄλλος πολλὸς λαὸς, καὶ ἀπαντήσαντες αὐτῷ εἰσῆγαγον εἰς τὴν Φλωρεντίαν. ἔρχετο δὲ ὁ πατριάρχης ἐν μέσῃ καρδινάλιων μετὰ τιμῆς μεγάλης. ἀπῆλθον δὲ πάντες ὀφεικόντες

τὸν πατριάρχην ἕως τοῦ ἡτοιμασμένου αὐτῷ οἴκου· ὃν ἐκεῖσε οἱ πάντες καταλιπόντες, ἀπῆλθον καὶ ἡμεῖς, ἕκαστος ὅπου ἂν ἡτοίμασθαι ἦμιν. μετὰ παραδρομὴν δὲ ἡμερῶν τριῶν ἦλθεν ὁ βασιλεὺς. Καὶ τίς δύναται ἐξηγήσῃαι τὴν ὑπαντὴν αὐτοῦ; ὑπῆρχε δὲ οὕτω λαμπρὰ, οὕτω κοσμία, οὕτω περιφανής, ὥς καταπλήξαι πάντα βάσκανον καὶ ἐπαινέτην ποιῆσαι τῆς προπομπῆς. ἦλθον γάρ οἱ αὐθύνται πιζοὶ περιπατοῦντες ἕως τῶν φυλῶν τῆς πόλεως, καὶ ὑπνύττωσαν αὐτῷ. ἦλθον πάντες οἱ καρδινάλιοι, ὁ χορὸς ἅπας τῶν ὑγιῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν· οἱ μὲν ὑπνύττων, οἱ δὲ ἐξεδίδχοντο, οἱ δὲ ἴσταντο, οἱ δὲ ἄλλαι ἡρώτων, τί ἐστιν; καὶ οἱ μὲν ἐν τῇ ἰδίᾳ, οἱ δὲ ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἄλλαι ἐν τοῖς τείχεσιν, ἕτεροι δὲ ἀπὸ τῶν θυρίδων καὶ ἀπὸ τῶν ἐξάτων, καὶ ὁμοῦ ἐσίσσθη πᾶσα ἡ πόλις τῇ προπομπῇ καὶ τοῖς ὀργάνοις καὶ τοῖς ἤχοις τῶν σαλμῶγων. Αὕτη ἐστὶν ἡ πρὸς Φλωρεντίαν εἰσέλευσις τοῦ βασιλέως ἡμῶν, ἡ ἡμέρα κυριακῇ τῇ δευτέρᾳ δὲ ἡξίωσεν αὐτὸν, ὥπως παραβῇται ἐν οἴκῳ τιμῶν, καὶ θωπῇ ὡς αὐτῶν γινόμενα. Θέατρα ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ, ὃ ἦν προκατεσκευασμένον πλοσίον τοῦ οἴκου διὰ τὸ τὸν βασιλεῖα θωπεῖν.

Τούτων οὕτω γινομένων καὶ τῆς τρίτης παρελθούσης τῇ καθαρᾷ τετάρτῃ τῆς ἁγίας τρισακκοστῆς ἔδρισεν ὁ βασιλεὺς καὶ συνήχθημεν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ ἐσκεψάμεθα περὶ τῆς περιχωρήσεως πάλιν τῶν συνελεύσεων. καὶ φη ἐμπύσαμεν τοῖς Λατίνοις, ὅτι ἐπὶ μὲν παρεσκευασμένοι, καὶ ὅτε χρήζοιεν γινέσθαι τὰς συνελεύσεις ἡμῶν. ἰσαύσαντες οὖν οἱ Λατίνοι, πῶς βουλόμεθα ποιεῖν ἡγοῦν γενέσθαι τὴν σύναξιν, ἰδίως ἢ κοινῶς· ἰδίως ἡμεῖς ἀπελογισάμεθα διὰ τὸ ἀσύγχυτον. Ἐτοιμασθέντος δὲ οἴκου, ὥς προίρηται, ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Πάπα, καὶ τῆς πρώτης ἐβδομάδος τῆς τρισακκοστῆς παρελθούσης, ἡσθένησεν ὁ πατριάρχης, καὶ ὠγνάθισαν οἱ πόδες αὐτοῦ, γέγονεν ἀκίνητος. Ζητούντων οὖν τῶν ἀρχιερέων συμπαρεῖναι τὸν πατριάρχην, καὶ μάλιστα ἐν τῇ πρώτῃ συνελύσει, αὐτὸς οὐ δύνασθαι ἔρασκε, καὶ ὁ καεὶρὸς παρήρχετο. ἀλλ' ὅμως τῇ πέμπτῃ τῆς δευτέρας ἐβδομάδος τῶν νηστικῶν τῇ εικοστῇ ἑκτη τοῦ φεβρουαρίου μηνός, συνήλθομεν ἐν τῷ ἡτοιμασμένῳ οἴκῳ ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Πάπα· καὶ καθίσαντες κατὰ τὴν τάξιν ἡμῶν, ἤρξατο ὁ καρδινάλιος Ἰουλιανὸς λέγειν οὕτως.

Φεβρουαρίου εἰκοστῇ ἑκτῇ ἡμέρᾳ πέμτη, ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΤΣΙΣ ΙΖ.

Πρώτη τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Γαλπνότατε κύριε βασιλεῦ, καὶ ὑμῶς αἰδωσιμώτατοι καὶ σεβασμιώτατοι πατέρες, ἐπειδὴ ὀρισμῷ τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς καὶ ἄκρου ἀρχιερέως, ὁμοῦ μετὰ τῶν ἀποταχθέντων ἐξ ἀρχῆς παρῶν, διὰ τοῦτο ὁ ἀγιώτατος πατὴρ ἐντετατά μοι καὶ νῦν, ἵνα εἰς τὸ μέσον προάγω ῥήματά τινα. ἱερῶ τοιγαροῦν δὴ βραχίων καὶ διὰ ῥημάτων γυμνῶν καὶ ἀπλῶν, τοῦτο μὲν, ὅτι ἵστη ἡ Φίλσις τοιαύτη τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς ἡμῶν τοῦτο δὲ, εἰ τὸ θεῖον τοῦτο ἔργον, περὶ οὗ ἡ παρούσα πραγματεία, μᾶλλον δεῖται ἔργων ἢ λόγων. καὶ ἐπειδὴ πολλὰ μὲν ἀπ' ἐκατέρου μέρους ἐρήθησαν, ὥστε τὸ πλεον μέρος τοῦ καιροῦ ἀποστρεφῆναι, ἥδη δ' ἡλθομεν ἐπ' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν πρὸς δὲ, ἐπειδὴ ἐν τῇ προελθούσῃ ὁ γαλπνότατος κύριος ὁ βασιλεὺς ἐμήνυσεν πρὸς τὸν ἐχθρὸν τὸν διεσπῶν ἡμῶν, ἵνα συνέλθωμεν ἰδίᾳ καὶ μυστικῶς, καὶ μετὰ μακρῶν ὁμιλιῶν, μηδὲ ἀποτάδην διαλεχθῶμεν πρὸς ἀλλήλους ἥδη ἄρξομαι διὰ βραχίων ἐν τῇ ὀνόματι τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐν ὅσῳ ἤμεν ἐν τῇ πόλει τῆς Φεβρίαρις, καὶ ἐβουλευόμεθα ἐκείθεν μετατιθέναι τὴν ἱερὰν ταύτην σύνοδον ἐν τῇ πόλει τῇ Φλωρεντίας, ἡ γαλπνότης αὐτοῦ καὶ ἡ παρφορὸς τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου κατὰ πολὺ ἐφίετο, ὥστε τὴν πραγματείαν ταύτην τῇ ἐνώσει συντελεσθῆναι τε καὶ συμπιερανθῆναι. τοῦτο τὸ ῥῆμα ὑπὸ βαλλόντως ἐδέξατο ὁ μακαριώτατος πατὴρ, οὗτος τὸ ἔργον καὶ ἡ ἔφσις θυμωτάτη ἐστὶν ὥστε τὴν πραγματείαν ταύτην τῆς ἐνώσεως διὰ ταχέων γινέσθαι. ἔφη γὰρ ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ διὰ τῶν ἐκείνου μέρους ἀποταχθέντων, ὅτι οὐδεὶς ἐστὶν τρέπος ἄλλος ἐπὶ δευτέρος ὥστε τὴν ἐνώσιν τελεσθῆναι, ἀλλ' ἡ συχνάκις παραβάλλω καὶ διαλέγεσθαι καὶ σχεδὸν καθ' ἐκάστην ἡμέραν. τελευταῖον ἀποφάνθῃ συνακρίσει ἐκατέρων, ἵνα ἐξ ἀπαντος συνερχόμεθα τρεῖς τῇ ἐβδομάδος, καὶ ἵνα αἱ διαλέξεις διαρκῶσι μέχρι τριῶν ἡρῶν, μ

προσταμένον τινος, ὅτι μὴ γένοιτο, ἢ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ μα-
καριώτατου πατρὸς ἢ τοῦ γαλπνοτάτου κυρίου τοῦ βασιλέως ἢ τοῦ
κρίου πατριάρχου. Ἐν τούτοις ἔδοξε τῇ γαλπνοτάτῃ κυρίῃ τῇ
βασίλει συμφύρον ἔσσεσθαι, πρὶν ἂν ἀρξώμεθα τῶν συνοδικῶν διαλέ-
ξεων, ἵνα ἐκλεξώμεθα τινὰς ἐξ ἑκατέρου μέρους, τοὺς διασκηφόμενους
ἰδίᾳ μετὰ ἀγάπης, ἐφ' ᾧ εὐρεθῇναί τινα τρόπον ποιοῦντα πρὸς τὴν
ἑνωσιν. μέμνημαι δὲ ἐπὶ τούτοις εἰρηκέναι, μᾶλλον συμφέρειν καὶ
λοιπεῖσθαι, εἴπερ προηγήσονται συνοδικαὶ καὶ κοιναὶ διαλέξεις,
ὥστε διὰ τούτων τῶν διαλέξεων τῶν μεταξὺ πρῶτον μὲν εὐρωμεν τὴν
ἐκείνων, εἴτα εὐρεθίσκῃ τῆς ἀληθείας χωρήσωμεν πρὸς τὸ μέσον
τὸ ποιοῦν τὴν ἑνωσιν· ὅμως ἡ γαλπνότης αὐτοῦ ἐνέμεινε τῇ ἑαυτῆς
διαθέσει, χράμενος καὶ τούτῃ τῇ παραδείγματι· ἔλεγε γὰρ, ὡς
ἵνα ἐμπόση ἀμφισβήτησις μεταξὺ δύο τινῶν φίλων, ὥστε αὐτοὺς
ἀπεκάλυπται παραγινέσθαι εἰς δικαστήριον, μᾶλλον ἂν εἴλοντο πρὶν
εἰς δικαστήριον ἀπελθεῖν, προσλαβεῖν φίλους τινὰς ὥστε τὴν μεταξὺ
διαφορὰν δι' αὐτῶν διαλύσασθαι· εἰ δὲ διὰ τοῦ τρόπου τούτου οὐ
δυναθῇεν εὐρύν τὸ ποιοῦν μεταξὺ αὐτῶν ὁμόνοιαν καὶ ἑνωσιν, τὸ
τελευταῖον παραβάλλουσιν εἰς τὸ δικαστήριον. οὕτως ἡ γαλπνότης
αὐτοῦ ἔλεγε, ἵνα πρῶτον μὲν ἰδίᾳ καὶ μυστικῶς σκεψώμεθα περὶ
τῶν ἀγόντων εἰς τὴν ἑνωσιν· καὶ εἰ μὲν τούτῃ τῇ τρόπῳ προελῇ
συμπίρασμα, ἰδοὺ καλόν· εἰ δὲ μὴ, τότε προχωρήσομεν καὶ εἰς
τὰς κοινὰς διαλέξεις. ταῦτα ἀκούσας ὁ μακαριώτατος πατὴρ, καὶ
βουλόμενος χαρίσασθαι τῇ βασιλεῖ συνήνεκε καὶ αὐτὸς, ὥστε ἰδίᾳ
πέψασθαι περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐνώσεως. καὶ οὕτω τελευταῖον εἴρηται
μεταξὺ τοῦ γαλπνοτάτου βασιλέως καὶ τῶν περὶ αὐτὸν, ὅτι μετὰ τὸ
ἐκλεχθῆναι εἰς τὴν φλωρεντίαν, πρῶτον ἰδίᾳ καὶ μυστικῶς σκέ-
ψασθαι τὴν μεταχείρισιν τῆς ἐνώσεως, καὶ εὐρεῖν τρόπον τινὰ, δι'
ὃ ἂν ἔλθωμεν εἰς τὴν ἑνωσιν. εἰ μὲν τούτῃ τῇ τρόπῳ γένηται
τὸ καὶ ἐπακολούθησιν συμπέρασμα καὶ γένηται ἑνωσις, ἥδη κα-
λὸν· εἰ δὲ μὴ, ἀφίλομεν χωρὶς ἀναβολῆς συνέρχεσθαι τοῦλάχιστον
τῆς τῆς ἐβδόμαδος, καθὰς ἥδη προείρηκα. ἥδη λοιπὸν ἐν τῇ ἀνό-
ματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συνῆλθεν ἡ γαλπνότης αὐτοῦ
καὶ ὁ ἀγιώτατος πατριάρχης μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς, ἐφ' ᾧ πλη-
ρῆται τὴν συμφωνίαν, ἣν ἐν τῇ Φερράρῃ πεποιήκαμεν. ἐπειδὴ οὖν
ἡ γαλπνότης βασιλεὺς πρῶτος προέτινε τοῦτο, ὥστε ἡμεῖς ἰδίᾳ

ματα. καὶ οἱ μὲν Γραικοὶ τέλος ἐσπούδαζον ἐπιθεῖναι τῇ διαλέξει, οἱ δὲ Λατίνοι διῷσχυρίζοντο γινέσθαι τὰς συνελύσεις, καὶ ἐξετάζειν περὶ τῆς δόξης καὶ τοῦ δόγματος. ἔλεγον γάρ· Ἡμεῖς οὐ περὶ ἀναπτύξεως θίλομεν ἐριυνᾶν, οὐδὲ πῶς προστίθῃ ἐν τῇ συμβόλῃ ἢ Ἐκ τοῦ Γίου, φωνή. ἀπαξ γὰρ ἐτίθῃ, καὶ ἀδυνάτως ἔχει ἐξιλεῖν, εἰ μὴ βλάσφημον ἀποδειχθῇ παρ' ὑμῶν. ἐξετασθήτω οὖν, καὶ εἰ μὲν βλάσφημος, ἀποκηρυχθήτω· εἰ δ' εὐσεβὴς, τί ἔχετε ἐγκαλεῖν ἡμῖν; Ὁ γὰρ Ἐφίσου ἔλεγεν· Ἐξαιρεθήτω ἀπὸ τοῦ συμβόλου, καὶ τεθήτω ἐν ἰδίῳ ὄρει, ὡσπερ καὶ τό· Ὁ μονογενὴς υἱός. Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς ἀντίφασκεν· Ἐξετασθήτω, πάτερ, ἐξετασθήτω καὶ εἰ μὲν βλάσφημος εὐρεθῇ ἢ Ἐκ τοῦ Γίου, φωνή· οὔτε ἐν τῇ συμβόλῃ μινί, οὔτε ἀλλαχοῦ τεθείη· τὰ γὰρ βλάσφημα οὐδ' ὅλως χρὴ λέγισθαι· εἰ δὲ εὐσεβὴς, πανταχοῦ δεκτὰ ἐστί· καὶ ἐν τῇ συμβόλῃ ἀναγκαιοτάτη.

Τούτων οὕτω λεγομένων, πίπτει ὁ βασιλεὺς ἐν ὁδῷ ῥευματισμοῦ, καὶ ὁ πατριάρχης ἀσθινί, καὶ οὐδὲ κἄν δύναται ἀκούειν ἢ λαλεῖν, καὶ ὁ λαὸς πλημμελεῖ. διαγνομένων οὖν ἡμερῶν ἑκατάδικα, τοῦ πατριάρχου μικρὸν ἀναζωοποιηθέντος, συνήλθομεν πάντες ἐπ' αὐτὸν, καὶ παρακαλῶσάντων αὐτὸν μόλις ἠδυνήθη μετὰ φορείου βασταζόμενος ἐπιλθεῖν πρὸς τὸν βασιλεῖα. δύο οὖν ἡμέρας ποιήσας καὶ βουλευόμενος σὺν τῷ βασιλεῖ, συνήλθομεν πρὸς αὐτοὺς οἱ ἀρχιερεῖς καὶ συνόδου ἡμετέρας γινομένης ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ βασιλέως, ἐδημηγόρησεν ὁ βασιλεὺς, λέγων οὕτως.

Ὁ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Ἡμεῖς ἐπὶ ἐνώσει τῶν ἐκκλησιῶν παρητησάμεθα τὴν πατρίδα ἡμῶν, καὶ ἦλθομεν μετὰ μεγάλων κινδύνων καὶ κόπων ζητοῦντες αὐτήν. καὶ πάντες μὲν ὑμεῖς ἐκοπιάσατε τῇ πράγματι· ἀλλ' ἔχετε καὶ λόγον ἀνταποδόσεις τὸν διπλοῦν· καὶ οἱ μὲν ἀρχιερεῖς, ὡς ἐπισκόποι, εἰς σύστασιν τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν· οἱ συκλητικοὶ διὰ τὴν ὁρθοτομίαν τῆς πίστεως καὶ ἐλπίδα τῶν κληρονόμων αὐτῶν· ἐγὼ δὲ ἐπὶ μιᾷ ἐλπίδι μόνον τάλαιπωρῶ πωλεῖον ὑπάρχοντων ὑμῶν, ἵνα τάχα δοξασθῶ παρὰ τῇ θεῷ, ὅπερ ἐστὶ κοινὸν τοῦτο καὶ ὑμῖν. οὔτε γὰρ παιδία καὶ κληρονόμους ἔχω, οὐδὲ πλείονα τιμὴν θίλω ἐγώ, ἀλλὰ διὰ τὸ γένος τῶν Ῥωμαίων πάσχω ὅσον θεωρεῖτε. λοιπὸν πρέπει ὑμῖν σπουδάσαι τὴν ἐνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν διὰ πολλὰ τὰ καλὰ, καὶ μᾶλλον διὰ τὸ ἐπιστρεῖσθαι ἡμᾶς μετὰ

τιμῆς ἀνωμίλους, ἢ μετ' αἰσχύνης διηρημένους εἰς τὴν πατρίδα ἡμῶν.

Τούτων οὕτω ῥηθέντων παρὰ τοῦ βασιλέως, ἠρξάμεθα γνωμοδοτεῖν, καὶ ἀνεφάνη καλὸν, ὅπως ἐξετάζωμεν περὶ τῆς δόξης τῶν λατίνων. ἀλλ' ὁ βασιλεὺς καὶ ἔτι ἐξήτει βουλὴν, πόθιν μέλλομεν ἄρξασθαι, καὶ ποῖόν ἐστι τὸ λυσιτελοῦν ἡμῖν, καὶ πῶς μέλλομεν προχωρῆσαι καὶ ἐξετάζειν, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. καὶ διηκρίθη παρὰ πάντων μὴ ἐν φερρόνῃ, ἀλλ' ἐν μέρει καὶ ἰδίᾳ ἐξετάσαι αὐτό. ἡμεῖς γὰρ οὐ βουλόμεθα ἐμῆναι τοὺς λατίνους, οὐδὲ θίλομεν φιλονικίας καὶ λόγους πολλοὺς, ἀλλ' ἐκλέξασθαι ἅρ' ἡμῶν δώδεκα, ἀκρίνοι ἡρώεις δώδεκα· καὶ εἴ τι χορηγήσει ὁ θεὸς αὐτοῖς, ἐκίνο γενήσεται.

Ταύτης τῆς γνώμης δοθείσης, ἡρώτησαν ὁ βασιλεὺς τοὺς ἀρχιερεῖς, λέγων· Πῶς ὁ Πάππας ἐμῆνυσεν ἡμῖν, ὅτι ἐστὶν ἀναγκαῖον ἀπελθεῖν εἰς τὴν Φλωρεντίαν, καὶ πῶς μὲν καὶ ἡμᾶς ἀπελθεῖν μετ' αὐτοῦ ἐκεῖ. ἐρωτῶ βουλὴν, εἰ ἔστι καλὸν ἀπελθεῖν, ἢ οὐ. ἀπεκριθέντες δὲ οἱ ἀρχιερεῖς εἶπον· Ἡμεῖς οὐδέποτε βουλόμεθα ἐξελθεῖν ἀπὸ τῆς φερρόριας, ἐπιυδὴ ἐν αὐτῇ ἐτάχθη ἡ σύνοδος πληρωθῆναι, καὶ οὐκ ἀλλαχοῦ· ἀλλ' ὁ ὀρισμὸς τῆς βασιλείας σου ἐρεθίσσεται φανερών, διατὶ μέλλομεν ἀπελθεῖν ἐκεῖ· τί γὰρ ἂν οὐδ' ἐν εἴφορῃ ᾤδε, ἵνα εἴφορῃ αὐτὰ ἐκεῖ· τί δύνανται οἱ λατῖνοι ποιῆσαι ἐν Φλωρεντίᾳ, ὃ οὐ δύνανται ᾤδε; ἄρα ἐστὶν ἱλπίς, ὅπως ἐβάλωσι τὴν προσθήκην ἀπὸ τοῦ συμβόλου; ἢ ἡμᾶς βούλονται πῦσαι δέξασθαι αὐτὴν ἐν τῇ συμβόλῃ ἡμῶν; ταῦτά εἰσιν ἀδύνατα ἐπ' ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσι· διὸ οὐ φέρει ἡμᾶς ἀπελθεῖν ἀλλαχοῦ. ἀπεκρίνατο ὁ βασιλεὺς· καὶ πῶς ἔχομεν ζητῆσαι ἔξοδον καὶ τριήρως παρ' αὐτῶν, ἐὰν μὴ ἀκολουθήσωμεν αὐτοῖς ὅθ' αἰ εἰσὶν αἱ ἔξοδοι καὶ τὰ ἀναλώματα; Οἱ δὲ ἀπελογήσαντο, ὅπως ἐξετασθῇ ἡ δόξα ἐν φερρόρίᾳ· καὶ εἰ μὲν συμφωνήσομεν, ἵνα ἀπέλθωμεν· εἰ δὲ μὴ, οὕτω γνώσθω πάλιν βουλὴ.

Ἀπεδίξατο ταῦτα ὁ βασιλεὺς· καὶ δὴ ἐξελέξαμεθα ἅρ' ἡμῶν πρόσωπα δώδεκα, ἵνα διαλεχθῶσι περὶ τῆς δόξης τῶν λατίνων, πῶς ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ.

Τούτων οὖν γνωμένων ἦλθεν ὁ πατριάρχης εἰς τὴν καταμονὴν αὐτοῦ. περὶ δὲ τῆς δόσεως τῶν τροφείων οὐκ ἦν μελέτη ποτὲ, διὸ καὶ ἐστινοχαρούμεθα τὰ μέγιστα. ἔλεγε γὰρ ὁ Πάπας· Ἐπίστασθε ἀκριβῶς, ὅτι τί ποτε οὐδὲν ἔχω δώσειν ὑμῖν ἐν Φεῤῥαρίᾳ, ἐπειδὴ ὅσα ἠλπίζομεν οὐδὲν ἐν εὐδοοῦται. λοιπὸν οἱ Φλαριντίνοι δανίζουσιν ἡμῖν τισσαράκοντα χιλιάδας χρυσίνων, ὅπως μεταδήσωμεν ἐκεῖσε τὴν σύνοδον. ἀκολουθήσατέ μοι γοῦν, ἵνα ἀπέλθωμεν εἰς τὴν Φλαριντίαν, καὶ ὑπόσχομαι δώσειν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ὑπὲρ βοηθίας χρυσίνων χιλιάδας δώδεκα καὶ τριήρεις δύο· ὑμῖν δὲ ὅσα Φλαρία χρυσῶν καὶ μπάγκων εἰς τὸ ἐξῆς ἀναλλοτῶς λαμβάνειν κατὰ μῆνα τὸ διατεταγμένον ὑμῖν. ἔλθιτε οὖν εἰς Φλαριντίαν, καὶ εἰς Διωρίαν τριῶν μηνῶν ἢ τισσάρων ἵνα ἔχητε ἐξουσίαν ἐπιστροφῆς, ἅν τε ἐνωθῶμεν, ἅν τε μή.

Ταῦτα ἡμεῖς ἀκούσαντες ἐταράχθημεν ὡς ἐκός, καὶ μάλιστα ὅτι οὐκ ἔχομεν ἐλπίδα δόσεως ἐν τῇ Φεῤῥαρίᾳ, καὶ τί ποιῆσαι οὐκ εἶχομεν· μὴ ἀπελθεῖν εἰς τὴν Φλαριντίαν; καὶ μὴ εὐποροῦντες ὡς τοῦ ζῆν; ἀπελθεῖν; καὶ μήπως εὐρωμεν τὰ αὐτὰ ἐκὺ ὅσα καὶ ἐν Φεῤῥαρίᾳ; ἀλλ' ὅμως τί ποιῆσαι οὐκ εἶχομεν. Γίγνοι δὲ ὁ βασιλεὺς ὕβρις, καὶ μνηύει τῷ πατριάρχῃ ἀπελθεῖν μετὰ τῆς συνόδου καὶ βουλευσασθαι. ὁ δὲ πατριάρχης ἡσθῆναι βαρύτερον ἢ χθὲς καὶ πρότερον. μὴ ἔχων οὖν τί ποιῆσαι ὁ βασιλεὺς, ἀναγκαζόμενος καὶ παρὰ τῷ Ἰταλῶν ἀπολογησασθαι, εἰ βούλεται ἀπελθεῖν εἰς Φλαριντίαν ἢ οὐ, ἦλθε πρὸς τὸν πατριάρχην. καὶ εὐρών αὐτὸν ἐν κλισίᾳ κείμενον, συνῆξε τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ ἐποίησαν σύνοδον ἕξω τῆς καταμονῆς τοῦ πατριάρχου, οὐ μακρὰ ἀπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅσον τοῦ ἀκούειν καὶ μνηστῆν αὐτῷ τὰ γινόμενα.

Προκαθίσαντος οὖν τοῦ βασιλέως, καὶ τῆς συνόδου ἀθροισθείσης μέχρι καὶ τῶν ἡγουμένων ἐδημηγόρησεν ὁ βασιλεὺς, πάλιν τὰ αὐτὰ εἰπὼν, ὅσα προλαβὼν ὤρισεν ἐν τῇ συναθροίμῃ τῆς συνόδου ἐν τῇ παλατίᾳ αὐτοῦ. ἔλεγε γάρ·

Ὁ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Ἐπίστασθε ἀκριβῶς, ὅτι ἐὰν ἡθελον ἔμελλον παθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν μου, καθὼς καὶ τὸ πρότερον· καὶ ὅπως δῆσθε μετὰ τῆς βοηθίας τοῦ Θεοῦ ἔμελλον ζῆν. ἀλλ' ὁ πόθος τοῦ γίνους καὶ ἡ τιμὴ τῆς πατρὸς ἡμῶν ἠνάγκασέ με καταλαθεῖν τὰς ἀναπαύσεις μου, καὶ τὴν κυρίαν τὴν μητέρα μου, τὴν

ἵσποικον, τὴν Παβρίσιαν, ἣν ἐπέστασθε. καὶ λαβὼν ὑμᾶς πάντας
 λθόν διὰ πηλάγους μετὰ κινδύνου, χειμρίου ὄντος καιροῦ, καὶ
 αὐτὰ ὄντος μου ἐν ἀσθονίᾳ διηνῆ, ἔλλ' οὔτι χειμῶν, οὔτι ἀνέ-
 με, οὔτε τι ἄλλο ἐνέπιδισι τὴν ὁρμὴν τὴν εἰς τὸ ἀγαθόν. ἦνα τί
 ἡδυνῶ, ἢ τί προσλάβωμαι, εἰ μὴ τοῦ γένους ἀναψυχῆς; καὶ
 ποίηρα ἀποθανῶν, ἵνα λάβῃ τι ἀγαθὸν ἡ ἡμετέρα πατρίς, ἐκ-
 ὕψιστα οὖν, καὶ εὐδίσποτε ἐνιάθῃ εἰς τοσοῦτον, ὥσῃ ἐν τοῖς πα-
 ῶσι καιροῖς ἔχῃ τῆς σήμερον· ἀλλ' ἡ ἐλπίς τοῦ ἀγαθοῦ ποιεῖ
 ἐν ὑπομονῇ. λοιπὸν ἦλθομεν εἰς τὸ τέλος τῶν πραγμάτων, καὶ
 ἦλθα εἰπὼν ἕκαστον, ὅσον ἰσχύει ἡ γῆσις αὐτοῦ· συνηρῶ γάρ
 ἡμεῖς ὁ σοφὸς, ἐν πολλῇ βουλῇ, καὶ εἴ τι ἀναφανῆ καλὸν ἐκείνο
 ποιήσωμεν, εὐδὸν γὰρ βιασθῆς ποιῶμεν. ἀλλὰ μετὰ σκέψας καὶ
 λογισῆς. δότα οὖν γνώμῃ, ἐκ τῶν δύο τὸ ἐν ἵνα λάβωμεν τὴν δόξαν
 αὐτῶν τοῦ Πάπα, καὶ ἀπέλθωμεν εἰς Φλαριντῖαν· ἢ ἵνα παραι-
 τώμεθα αὐτόν, καὶ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν πατρίδα ἡμῶν. πλὴν
 ἐβίβασθε πᾶς μέλλομεν ἀπελθεῖν, καὶ ἔαν ἔχωμεν ἔξοδον, καὶ
 ἐν ἔχῃ βούλευσιν τινα ἡ Κωνσταντινούπολις.

Ταῦτα τοῦ βασιλέως ἐπὶ πάντος καὶ ἅλλα ὅμοια, ἀπεκρίθησαν ὁ
 Ηρακλείας καὶ ὁ Ἐφῆσου ἀπὸ τῆς συνόδου, λέγοντες· Τοῦς κόπους
 ἡς ἐγὼ εἶπες σου βασιλείας σαφῶς ἐπιστάμεθα, καὶ τὴν ἀπορίαν ἣν
 ἡμεῖς οὐκ ἀγνοοῦμεν. λοιπὸν δίκαιόν ἐστιν, ὅπως φροντισώμεν καὶ
 περὶ ἐαυτῶν, καὶ περὶ μητροπόλεως ἡμῶν, καὶ πάντας οἱ ἀρχιερεῖς
 ἵκων Ἀρίσκει. Διὸ καὶ ἐζητήσαμεν τῇ βασιλεῖ ποιῆσαι ἡμῖν ταῦτα,
 αἱ οὕτως ἀπολευσόμεθα εἰς Φλαριντῖαν. ὅπως ἔχη ἡ πόλις ἡμῶν
 πᾶν ἐκτὸς βούλευσιν· ὅπως ἔχωμεν ἡμῖς πέντε μνησὶν ὀφειλόμενα
 ροφίᾳ· ὅπως ἔχωμεν μισθόν φλαριντίων εἰς τὸ ἐξῆς· ὅπως ἔχωμεν
 ἄσας τὰς ἐξόδους ἅκας τῆς Φλαριντίας· ὅπως ἐκείσε ἀπολευσόμεθα
 ὅσον καὶ οὐκ ἀλλαχοῦ· ὅπως ποιήσωμεν μόνον μῆνας τέσσαρας καὶ
 ἡμίσιον· ὅπως ἔχωμεν τὴν κρίσιν ἡμῶν εἰς ἑαυτοὺς καὶ τὴν ἐξου-
 σίαν ἐπισλθεῖν ὡς βουλόμεθα· καὶ ἔτι τὰ ἄλλα μὴ κριουργηθῆναι
 πρὸ τοῦ νῦν. Ταῦτα εἰπόντες, καὶ τὸν βασιλέα εὐρόντες καταπειθῆ
 ἄλλον, ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀποδεχάμενος ἐμνήσυι τῷ πατριάρχῃ
 ὅτι ἐν τῇ ἐνδοτέρᾳ οἰκίᾳ, καθὼς ἔφαμεν, εἰ ἀρίσκειται ἐν τῇ
 γνώμῃ ταύτῃ τῶν ἀρχιερέων. ὁ δὲ καὶ ἀρίσκει ἔφη, καὶ κατὰ τὴν
 γνώμην αὐτοῦ ἔκριναν, προσθὺς, ὅτι ἵνα ὀφείλῃ ὁ Πάπας εἰ μὴ

ἔλπον τὰ, ἀλλὰ πᾶν ἑαυτὸν, ὅτι νῦν ὑποστρέφη μὲν τῶν ἐξέδῃ αὐτοῦ εἰς Βυτυλίαν.

Τούτων γινόμενων ἔρριον ὁ βασιλεὺς καὶ ἔλαβε γνώμας τῶν ἐκ χειρῶν, καὶ ἐβεβαίωσε τὴν εἰς Φλωρυτίαν ἀπλευσιν. ἦν δὲ τὸ παρασκευὴ ἡμέρα, ἑσπέρας, ἰανουαρίου μηνὸς δευτέρα, τοῦ σαββату τοῦ διὰ καὶ τῆς κυριακῆς παρελθούσης, καὶ τοῦ βασιλέως μετὰ τοῦ Πάπα πρὸς τῆς οἰοῦ φρονιζόντων, ἰδοὺ ἐπίστα ἡ ἰορτὴ τῆς ἐκκλησίας Θεοφανείας, ἣν καὶ εὐχάριστον ἐν τῇ Φιρράριφ ἐν τῇ οὐ τῷ συνέδῳ τῶν ἀκολουθίων. τῆς ἰορτῆς οὖν παρελθούσης, καὶ τῇ συμφωνίᾳ γινόμενῳ, ἦλθε καὶ πάλιν ὁ βασιλεὺς ἐμφανίσαν τὴν σύνοδον ἀνυπόγραφῃ τὰ γεγονότα γράμματα, εἰς αὐτὴν ἔρριον, καὶ ταῦτα ἀναγνόντες, καὶ καλὰ τοῖς πᾶσι φαίνοντα, ἐββαίωθη παρ' ἡμῶν, ἵνα λάβωμεν ἕξοδον, καὶ ἐκ τῆς Φλωρυτίας ἀπελευσώμεθα.

Τούτων οὖν γινόμενων, ἔρριον ὁ βασιλεὺς Νόμος ἐστὶ παρὰ τοῖς Λατίνοις, μὴ ἐκλήρω καὶ ἕως ἔτι χειρὸς ἐκτελεσθῆναι οἰκουμένην σύνοδον ἀνευ τιμίας, πράξεως καὶ ἔργων συνοδικῶν, εἰ μὴ συμβῇ ἀπὸ τῶν τριῶν τούτων αἰτίων τὸ ἐν ἑαυτῇ θανατικόν, τὸ δευτέρα, ἵαν γίνωται χιμὸς τὸ τρίτον, ἵαν συμβῇ ἐπανόστασις ἐκ τῶν. διὸ καὶ ἡμεῖς μέλλομεν ταῦτα αἰτίαι μετὰθεσθαι τὴν σύνοδον, καὶ ἐστὶν αἰτία τὸ θανατικόν, ἐπίστασθαι γὰρ, ὅτι ἀπὸ τῆς φθινοπώρου οὐ παύεται ἕως τοῦ νῦν τὸ θανατικόν ἀπὸ τῆς Φιρράριφ λατρεῖν ἐσθῆσθαι μὲν τοῦ Πάπα, ἵνα γίνωται παρρησία αἰτία τῆς μεταβάσεως τῆς συνόδου, καὶ ἵαν ὑμῶν δοκῇ. Πάντες οἱ ποῖ, δίκαιον ἐστὶ γινώσθαι φανερὰν τὴν τῆς συνόδου μετέθεσιν, διὸ καὶ διεκρίθη γινώσθαι σύνοδον οἰκουμένην, ἵνα ἡ ἀνακρίψις γέγονεν ἐν τῷ ναῷ τῆς ἐπισκοπῆς.

ΣΥΝΒΑΛΕΥΣΙΣ ΙΕ.

Τελευταία τῶν ἐν Φιρράριφ.

Συναχθείσης οὖν τῆς συνόδου, καὶ προκαθιόντων τοῦ Πάπα καὶ τοῦ βασιλέως, τοῦ πατριάρχου ἀσθνοῦντος καὶ μὴ παρόντος, ἐκεί, γέγονε σύναξις ὁμοίως τῇ γεγονούσῃ ἐν τῇ ἀνακρίψει, καὶ

ρίους οὖν τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν ὁ Νεαπόλεως ἀρχιεπίσκοπος, καὶ τὴν θύραν ἐκτελίσας μυσταγωγίαν, ᾗρξαντο λιτανίαις καὶ παρακλήσεως· εὐχόμενοι οὖν ὁ ἀρχιερεὺς τὰ εἰκότα, καὶ τῆς παρακλήσεως παλαρθεύσας, ἔλθοι καὶ ὁ Πάπας φορῶν τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ οἱ καρδινάλιοι καὶ οἱ ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἐπίσκοποι, ἡγούμενοι, φορεμένοι πάντες καὶ ἐκάθισαν.

Τούτων οὖν οὕτω συνταχθέντων καὶ γεγονότων, ἕρρις καὶ ὁ μακαριώτατος Πάπας τὸν ἀρχιεπίσκοπον Γραδίνον, καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν ἀρχιεπίσκοπον Μιτωλήνης, οἵτινες ἀνέκρουσαν κατ' ἀρχῆς τὴν νεαπολετικὴν ἀντιδόξον, καὶ ἀνῆλθον ἐν τῷ ἄρῳ, καὶ ἀνέγνωσαν, ὁ μὲν ῥωμαϊκῶς, ὁ δὲ ἑλληνικῶς, πῶς μετατίθεται ἡ σύνοδος εἰς τὴν Θλαρυντίαν, λέγοντες μεγαλοφώνως.

Εὐχόμενος ἐπίσκοπος δευλὸς τῶν δεύλων τοῦ θεοῦ εἰς διωνικὴν ἀνάμνη.

Γέροντες σύνοδος οἰκουμένη ἐν τῇ θεῖῃ χάριτι, καὶ ἐμβολομα πληρῶσαι ταύτην καὶ τελεῖσθαι ἐν αὐτῇ, ἵνα δὲ λογμὸς θανάτου σιγῇ αὐτῶν, καὶ ταῦτα ἐν καιρῷ χαίμωνος, μὴ ποτε ἐπιπράττει καὶ ἐν τῇ χάριτι, κατὰ τοὺς νόμους καὶ τοὺς κανόνας ἡμῶν μετατιθέμενον τὴν σύνοδον ταύτην ἀπὸ τῆς θεῖρας ἐπὶ τὴν Θλαρυντίαν, πάλιν ἀντιθέμενον καὶ εὐαγγέλιον, εὐαγγέλιον τε καὶ ὑγιᾶ.

Ταῦτα τῶν ἀρχιερέων ἀφ' ἡμετέρων, καὶ τῶν νεαρίων γραφάντων, ἐλάθῃ ἡ σύνοδος ἀπὸ τῆς θεῖρας, ἵνα μετατιθῇ εἰς Θλαρυντίαν.

Τῇ αὖν ἐνδεικτῇ τοῦ ἰανουαρίου μηνὸς ἐδόθη τοῖς Γραικοῖς ἔξοδος καὶ ἀναλήματα παρὰ τοῦ Πάπας. οὐ μόνον δὲ ᾧδε αὐτοῖς ταῦτα δίδονται, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐστάλσαν φλωρία χιλιάδες δικαστῆς πρὸς σύστασιν καὶ βοήθειαν καὶ ᾗρξαντο ἅπτεσθαι τῆς πρὸς Θλαρυντίαν δόξου.

Τῇ δὲ δεκάτῃ ἑκτῇ τοῦ ἰανουαρίου ἐξῆλθεν ὁ Πάπας τοῦ παλατιοῦ αὐτοῦ μετὰ παρρησίας καὶ φαντασίας πολλῆς· ἴσθους γὰρ ἐκονόμεσαν λευκοὺς δάδιμα μετὰ τζιερῶν καὶ ἐνδυμάτων λαμπρῶν. ἐπάνω δὲ τοῦ ἐνὸς ἐφέσθικαν κιβώτιον ἐν, ἐντὸς κατέχον τὴν ἑλίαν δαρκῶν, πεζῶν ἀνδρῶν. ἐνθεν ἐκκῶδον περιπατοῦντων μετὰ λαμπάδων φαιδρῶν ὡσὶ πνυτήκοντα τὸν ἀριθμὸν· ἐπάνω δὲ τοῦ θυτῆρος ἐκάθισεν ὁ Πάπας φορῶν τὴν μίτρην αὐτοῦ καὶ μαυροῦαν

πολυτελεῖς, καὶ κύκλοι αὐτοῦ λαμπάδες πολλαί. ὁ δὲ τῆς πόλεως τοπάρχης ὁ μαρκῆσιος τὰ χαλινὰ τοῦ ἵππου αὐτοῦ κρατῶν περὶ ὁδοῦν, ὡς οὐ ἐξῆλθε τῆς πόλεως, ὁμοίως καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. οἱ δὲ ἑταροὶ ἵπποι ἀπῆρχοντο ἀκολουθοῦντες αὐτῇ, καὶ οἱ καρδινάλιοι καὶ πάντες οἱ ἐπίσκοποι, οἱ μὲν ἔνθιν, οἱ δὲ κἀκεῖθεν ἀκολουθοῦν μετὰ ἵππων αὐτῷ. εἶτα ὁ στρατὸς, προάγωντες καὶ ἀκολουθοῦντες, πλῆθος πολὺ.

Ταύτης τῆς τάξεως γενομένης ἐξῆλθον ὁ Πάπας τὰ τεῖχος τῆς Φεβρουαρίας, καὶ εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἐκλίου Ἀθανασίου ἀπέλθῃ, τὸν ἱεροφάνη. ὕμνον τελῶσαι ἐκεῖ· ἦν γὰρ ὁ μῦθος τοῦ ἐκλίου τῆς μονῆς ἡ δὲ μονὴ ὑπῆρχεν ἀσκητήριον γυναικῶν, κάλλιστον καὶ χρηστικὴν ἔχον παλάτια καὶ τρικλίνους εἰς καταμονὴν ἀρχόντων πολλῶν. τοῦτο δὲ γέγονεν, ὅτε πλοσίον καὶ ἔχριστα τῆς μονῆς ἔστιν ὁ ποταμὸς, καὶ ἵνα ἐξελθὼν ὁ Πάπας εὐθὺς εἰσέλθῃ ἐν τοῖς πλοίοις τοῖς ἐν ποταμῷ καὶ ἀπέλθῃ, εἰς τὴν Μόδοναν, πόλιν μέσην Φεβρουαρίας καὶ Φλωρεντίας. μένεις οὖν ὁ Πάπας ἐν τοῖς τρικλίνοις τοῦ μοναστηρίου καὶ ἔσθῃ ἀναστὰς, τῇ δεκάτῃ ἐβδόμῃ τοῦ μηνὸς ἔρχεται πάλιν τὴν πρὸς Φλωρεντίαν ὁδὸν πορευόμενος, ἀκολουθοῦντες αὐτῷ καὶ τοῦ μαρκισίου, καὶ τὸ ἄριστον εἰς τὴν Μόδοναν ἵστασιν. εἶτα τῷ στρατῷ αὐτοῦ ἠνωθεὶς καὶ τὴν ἄσπερον ὁδὸν ἐπιλαμβάνομενος, ἀπῶνθαι εἰς Φλωρεντίαν. ἡμεῖς δὲ τῇ Φεβρουαρίᾳ μικρὰν προσελάντες, ἀπέλθομεν καὶ ἡμεῖς εἰς Φλωρεντίαν, οἱ μὲν τῶν ματρωπολετῶν ἔμπροσθεν τοῦ πατριάρχου, οἱ δὲ μετ' αὐτοῦ, καὶ τῇ πόλει προσπαλάσαντες ἐπέμμεν ἔξω τῆς πόλεως ἐν μοναστηρίῳ τανὶ καὶ πανδεχείοις.

Περὶ τῆς εἰσελεύσεως τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ βασιλέως
εἰς Φλωρεντίαν.

Μικρῇ φεβρουαρίᾳ, δεκάτῃ τρίτῃ, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ πατριάρχου ἡμῶν καρδινάλιοι δύο, ἀρχιεπίσκοποι δὲ καὶ ἐπίσκοποι ὡσεὶ τριάκοντα, καὶ ἄλλος πολλὸς λαὸς, καὶ ἀπαντήσαντι αὐτῷ εἰσέγαγον εἰς τὴν Φλωρεντίαν. ἔρχετο δὲ ὁ πατριάρχης ἐν μέσῳ καρδινάλιων μετὰ τιμῆς μεγάλης. ἀπέλθον δὲ πάντες ὀφειλόντι

τὸν πατριάρχην ὡς τοῦ ἡτοιμασμένου αὐτῷ οἴκου· ὃν ἐκείσε οἱ πάντες καταλιπόντες, ἀπῆλθον καὶ ἡμεῖς, ἕκαστος ὅπου ἂν ἡτοίμασθαι ἡμῖν. μετὰ παραδρομὴν δὲ ἡμερῶν τριῶν ἦλθον ὁ βασιλεὺς. καὶ τίς δύναται ἐξηγηθῆναι τὴν ὑπαντὴν αὐτοῦ; ὑπῆρχε δὲ οὕτω λαμπρὰ, οὕτω κοσμία, οὕτω περιφανής, ὥς καταπλήξαι πάντα βέλκανον καὶ ἐπαινέτην ποιῆσαι τῆς προπομπῆς. ἦλθον γάρ οἱ αὐθένται πιζοὶ περιπατοῦντες ὡς τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, καὶ ἰππύτησαν αὐτῷ. ἦλθον πάντες οἱ καρδινάλοι, ὁ χορὸς ἄσπας τῶν ὑμνῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν· οἱ μὲν ὑπῆνταν, οἱ δὲ ἐξεδίδχοντο, οἱ δὲ ἴστατο, οἱ δὲ ἄλλαι ἡρώται, τί ἐστίν; καὶ οἱ μὲν ἐν τῇ ἐδῷ, οἱ δὲ ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἄλλαι ἐν τοῖς τείχεσιν, ἕτεροι δὲ ἀπὸ τῶν θυρίδων καὶ ἀπὸ τῶν ἐξάτων, καὶ ὁμοῦ ἐκείσθη πᾶσα ἡ πόλις τῇ προπομπῇ καὶ τοῖς ὀργάνοις καὶ τοῖς ἤχοις τῶν σαλπίγγων. Αὕτη ἐστὶν ἡ πρὸς θλαραντίαν ἐπέλευσις τοῦ βασιλείως ἡμῶν, ἣ ἡμέρᾳ κυριακῇ. τῇ δευτέρᾳ δὲ ἤξιωσαν αὐτὸν, ὅπως παραγένηται ἐν οἴκῳ τιμῆς, καὶ θυρῇ ὑπὸ αὐτῶν γινόμενα. Θιάτρα ἐν τῇ ἰπποδρομίᾳ, ὃ ἦν προκατασκευασμένον πλησίον τοῦ οἴκου διὰ τὸ τὸν βασιλεῖα θυρῶν.

Τούτων οὕτω γινομένων καὶ τῆς τρίτης παρελθούσης τῇ καθαρᾷ τετάρτῃ τῆς ἑγίας τσσαρακοστῆς ἔρριον ὁ βασιλεὺς, καὶ συνήχθημεν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ ἰσκιφάμεθα περὶ τῆς προεργασίας πάλιν τῶν συνελούσιων. καὶ εἶπὲν ἐμπνύσαμεν τοῖς Λατίνοις, ὅτι ἐσμὲν παρισκευασμένοι, καὶ ὅτε χρήζοις γινώσθαι τὰς συνελούσεις ἡμῶν. ἰσκήσαντες οὖν οἱ Λατίνοι, πῶς βουλόμεθα ποιεῖν ἡγοῦν γενέσθαι τὴν σύναξιν, ἰδίως ἢ κοινῶς· ἰδίως ἡμεῖς ἀπελογησάμεθα διὰ τὸ ἀσύγχυτον. Ἐτοιμασθέντος δὲ οἴκου, ὡς προείρηται, ἐν τῇ παλατίᾳ τοῦ Πάπα, καὶ τῆς πρώτης ἐβδομάδος τῆς τσσαρακοστῆς παρελθούσης, ἡσθίνοσκω ὁ πατριάρχης, καὶ ὠχρώθησαν οἱ πόδες αὐτοῦ, γέγονεν ἀκίνητος. ζητούντων οὖν τῶν ἀρχιερέων συμπαραῖναι τὸν πατριάρχην, καὶ μάλιστα ἐν τῇ πρώτῃ συνελούσει, ὥστες οὐ δύνασθαι ἴσασκε, καὶ ὁ καιρὸς παρήρχετο. ἀλλ' ὅμως τῇ πέμπτῃ τῆς δευτέρας ἐβδομάδος τῶν νηστειῶν τῇ εικοστῇ ἔκτη τῷ φιβρουαρίου μηνὸς, συνήλθομεν ἐν τῷ ἡτοιμασμένῳ οἴκῳ ἐν τῇ σελατίᾳ τοῦ Πάπα· καὶ καθίσαντες κατὰ τὴν τάξιν ἡμῶν, ἤρξατο ὁ καρδινάλιος Ἰουλιανὸς λέγειν οὕτως.

Φεβρουαρίου εἰκοστῇ ἑκτῇ ἡμέρᾳ πέμτη, ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΙΖ.

Πρώτη τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Γαληνότετε κύριε βασιλεῦ, καὶ ὑμῖς αἰδωσιμώτατοι καὶ σεβασμιώτατοι πατέρες, ἐπειδὴ ὁρισμῷ τοῦ μακαριώτατου πατρὸς καὶ ἀπρου ἀρχιερέως, ὁμοῦ μετὰ τῶν ἀποταχθέντων ἐξ ἀρχῆς πατρῶν, διὰ τοῦτο ὁ ἀγιώτατος πατὴρ ἐνετελεσάτο μοι καὶ νῦν, ἵνα εἰς τὸ μέσον προάγω ῥήματά τινα. ἱρῶ τοιγαροῦν διὰ βραχίων καὶ διὰ ῥημάτων γυμνῶν καὶ ἁπλῶν, τοῦτο μὲν, ὅτι ἐστὶν ἡ θείῃσι τοιαύτῃ τοῦ μακαριώτατου πατρὸς ἡμῶν τοῦτο δὲ, ὅτι τὸ θεῖον τοῦτο ἔργον, περὶ οὗ ἡ παρούσα πραγματεία, μᾶλλον δεῖται ἔργων ἢ λόγων. καὶ ἐπειδὴ πολλὰ μὲν ἄρ' ἱκατέρου μέρους ἱρρήθισαν, ὥστε τὸ πλεῖον μέρος τοῦ καιροῦ ἀποσιναῖν, ἥδη δὲ ἡλθομεν ἐπ' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν· πρὸς δὲ, ἐπειδὴ ἐν τῇ προελθούσῃ ὁ γαληνότετος κύριος ὁ βασιλεὺς ἐμήνυσεν πρὸς τὸν ἀγιώτατον δεισιππὴν ἡμῶν, ἵνα συνέλθωμεν ἰδίᾳ καὶ μυστικῶς, καὶ μὴ διὰ μακρῶν ὁμιλιῶν, μηδὲ ἀποτάδην διαλεχθῶμεν πρὸς ἀλλήλους ἥδη ἄρξομαι διὰ βραχίων ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐν ὅσῳ ἡμεῖς ἐν τῇ πόλει τῆς Φερράριε, καὶ ἐβουλευόμεθα ἐκείθεν μετατιθέναι τὴν ἱερὰν ταύτην σύνοδον ἐν τῇ πόλει τῇ Φλωρεντίας, ἡ γαληνότης αὐτοῦ καὶ ἡ πατρῴτικς τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου κατὰ πολὺ ἐφίετο, ὥστε τὴν πραγματείαν ταύτην τῇ ἐνώσεως συντελεσθῆναι τε καὶ συμπερανθῆναι. τοῦτο τὸ ῥῆμα ὑπὲρ βαλλόντως ἐδέξατο ὁ μακαριώτατος πατὴρ, οὗτινος τὸ ἔργον καὶ ἡ ἔφσις θερμοτάτη ἐστὶν ὥστε τὴν πραγματείαν ταύτην τῆς ἐνώσεως διὰ ταχείων γινέσθαι. ἔφη γὰρ ἡ ἀγιότης αὐτοῦ διὰ τῶν ἐν τοῦ μέρους ἀποσιναγμένων, ὅτι οὐδεὶς ἐστὶ τρόπος ἄλλος ἐπιτι δεύτερος ὥστε τὴν ἔνωσιν τελεσθῆναι, ἀλλ' ἢ συγχάκεν παραβάλλει καὶ διαλέγεσθαι καὶ σχεδὸν καθ' ἑκάστην ἡμέραν. τελευταῖον ἀπὸ φάνθη συναπῆσει ἱκατέρων, ἵνα ἐξ ἅπαντος συνερχόμεθα τρεῖς τί ἐβδομάδος, καὶ ἵνα αἱ διαλέξεις διαρκῶσι μέχρι τριῶν ἡρῶν, μ

ισοσταμένον τινός, ὅτι μὴ γένοιτο ἢ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ μαρτυροῦντος πατρὸς ἢ τοῦ γαλννοτάτου κυρίου τοῦ βασιλέως ἢ τοῦ ἰεροῦ πατριάρχου. Ἐν τούτοις ἔδοξε τῷ γαλννοτάτῳ κυρίῳ τῷ σιλεῖ συμφέρον εἶσθαι, πρὶν ἂν ἀρξώμεθα τῶν συνοδικῶν διαλέξεων, ἵνα ἐκλεξώμεθα τινὰς ἐξ ἑκατέρου μέρους, τοὺς διασκηφόμενους ἕκαστος μετὰ ἀγάπης, ἵνα ἢ εὐρεθῇ τινὰ τρόπον ποιοῦντα πρὸς τὴν πν. μέμνηται δὲ ἐπὶ τούτοις εἰρηκέναι, μᾶλλον συμφέρειν καὶ τελευτᾶσαι, ἵνα ὁποῖον ἴσονται συνοδικὰ καὶ κοινὰ διαλέξεις, τε διὰ τούτων τῶν διαλέξεων τῶν μεταξὺ πρῶτον μὲν εὐρωμὴν τὴν ἔχουσαν, ἵνα εὐρεθῇ τῆς ἀληθείας χωρήσαντες πρὸς τὸ μίσην ποιοῦν τὴν ἑνωσιν· ὅμως ἡ γαλννότης αὐτοῦ ἐνέμεινε τῇ ἑαυτῆς ἐθέσει, χρώμενος καὶ τούτῳ τῷ παραδείγματι· ἔλεγε γὰρ, ὡς καὶ ἐμπλήσῃ ἀμφισβήτησις μεταξὺ δύο τινῶν φίλων, ὥστε αὐτοὺς ἐκκάλεσθαι παραγνέσθαι εἰς δικαστήριον, μᾶλλον ἂν εἴλοντο πρὶν δικαστήριον ἀπειθεῖν, προσλαβεῖν φίλους τινὰς ὥστε τὴν μεταξὺ διαφορὰν δι' αὐτῶν διαλύσασθαι· εἰ δὲ διὰ τοῦ τρόπου τούτου οὐ περθεῖν εὐρὴν τὸ ποιοῦν μεταξὺ αὐτῶν ὁμόνοιαν καὶ ἑνωσιν, τὸ λοιπὸν παραβάλλουσιν εἰς τὸ δικαστήριον. οὕτως ἡ γαλννότης τοῦ ἔλεγε, ἵνα πρῶτον μὲν ἰδίᾳ καὶ μυστικῶς σκεψώμεθα περὶ τὸ ἀγόντων εἰς τὴν ἑνωσιν· καὶ εἰ μὲν τούτῳ τῷ τρόπῳ προεβήκειν, ἰδοὺ καλόν· εἰ δὲ μὴ, τότε προχωρήσομεν καὶ εἰς τὴν κοινὴν διαλέξιν. ταῦτα ἀκούσας ὁ μακαριώτατος πατὴρ, καὶ ἐκδοκίμως χαρίσασθαι τῷ βασιλεῖ συνήνεκε καὶ αὐτὸς, ὥστε ἰδίᾳ πείρασθαι περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐνώσεως. καὶ οὕτω τελευταῖον εἴρηται μεταξὺ τοῦ γαλννοτάτου βασιλέως καὶ τῶν περὶ αὐτὸν, ὅτι μετὰ τὸ ἐπισημῆσαι εἰς τὴν φλωρεντίαν, πρῶτον ἰδίᾳ καὶ μυστικῶς σκεψάμεθα τὴν μεταχείρισιν τῆς ἐνώσεως, καὶ εὐρεῖν τρόπον τινὰ, δι' ὃν ἂν ἔλθωμεν εἰς τὴν ἑνωσιν. εἰ μὲν τούτῳ τῷ τρόπῳ γένηται τέλος καὶ ἐπακολουθήσῃ συμπέρασμα καὶ γένηται ἑνωσις, ἥδη καλόν· εἰ δὲ μὴ, ὀφείλομεν χωρὶς ἀναβολῆς συνέρχεσθαι τοῦλάχιστον πρὸς τῆς ἐκδομάδος, καθὼς ἥδη προείρηκα. ἥδη λοιπὸν ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συνῆλθεν ἡ γαλννότης αὐτοῦ καὶ ὁ ἀγιώτατος πατριάρχης μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς, ἵνα ἢ πληρωθῇ τὴν συμφωνίαν, ἣν ἐν τῇ Φερράρῃ πεποιήκαμεν. ἐπειδὴ οὖν ἡ γαλννότης βασιλεὺς πρῶτος προέτινε τοῦτο, ὥστε ἡμεῖς ἰδίᾳ

στέψασθαι, ἰδοῦτε γὰρ αὐτῷ ὁ τρόπος οὗτος μέγιστα ἄριστος, διὰ τοῦτο πεποιημένος ἐστὶν ὁ μακαριώτατος πατὴρ τὸν βασιλεῖα εὐρεῖν τρόπον τινὰ τὸν ἄξοντα εἰς τὴν ἑνωσιν. καὶ διὰ τοῦτο ἀξιοῦ, ἵνα θελήσῃτε διῶξαι τὸν τρόπον ἐκείνον, ὥστε καὶ ἐπὶ τούτῳ στέψασθαι ἡμᾶς. ταῦτά εἰσιν ἅτινα ἐξ ἐπισταγῆς τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην οὕτω ἁπλῶς καὶ γυμνῶς ἐξέθιμην κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Ἐγὼ ἐβουλόμην εἰπεῖν τι πρὸ τοῦ αἰδεσίμου καρδναλίου· διότι δὲ προλαβὼν ἐκεῖνος εἶπεν, οὐκ εἶπον αὐτό. νῦν δὲ βούλωμαι εἰπεῖν ὅπερ πρότερον προεθίμην εἰπεῖν, ἔπειτα δὲ ἀπολογησομαι καὶ πρὸς τοὺς λόγους τοῦ αἰδεσίμου καρδναλίου. λέγω τοιγαρὺν, ὅτι ἡμεῖς ἠρξάμεθα καὶ διηλέχθημεν πολλὰ, εἰπόντες λόγους πολλοὺς περὶ τῆς προσθήκης καὶ ἀναγκαίους, ὡσαύτως καὶ ὑμεῖς. καὶ θάρροῦμεν εἰς θῆν, ὅτι ὅσα εἵπομεν ἦσαν καὶ γυναιῶς καὶ ἀναγκαῖα. καὶ εἴχομεν εἰπεῖν καὶ ἔτι πολλὰ πλείονα καὶ ἰσχυρότερα· ἀλλὰ διότι ὁ αἰδεσίμος καρδινάλιος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἤξιον ἡμᾶς, ὡς ἂν ἀφῶμεν ἂν εἰπεῖν ἔχομεν· ἔτι δὲ καὶ ὁ ἐκτιμώτατος πατὴρ ἰδίᾳ εἶπε περὶ τούτου πρὸς ἡμᾶς, διὰ τοῦτο ἐφάνη καλὸν ἡμῖν, καὶ παρελίπομεν τὸ μέρος ἐκεῖνο τότε· διὸ καὶ οὐδὲν λίγωμεν νῦν περὶ τούτου· ἄλλως τε καὶ διὰ τὴν συντομίαν τοῦ ἔργου εἰάσαμεν τοῦτο. ὅμως ἐστὶν εἰς τὸ ἡμέτερον θέλημα, ὅτε θίλομεν καὶ ὡσὰν θίλομεν εἰπεῖν περὶ τούτου. πλὴν ἐφάνη μοι καλὸν φρεσιπύῃν τοῦτο, ἵνα μὴ δόξῃ εἰς τὸ ἔμπροσθεν, ὅτι ἅπαξ παραιτησάμενοι οὐκ ἔτι ἔχομεν ἀδύναμιν ἐπανέρχασθαι εἰς αὐτό. καὶ ὑπὲρ τούτου οὐ χρεῖα, ἵνα ποιῇτε ἀπολογίαν· ἐπειδὴ ὡς εἵπομεν, εἰάσαμεν τοῦτο τότε, ἵνα ὁπόταν θελήσωμεν, πάλιν ἐπανελθεῖν ἔχωμεν εἰς αὐτό. περὶ δὲ τῆς ἐτέρας ὑποθέσεως, οὕτως ἔχει ὡς αὐτός φησι καὶ περιστὸν μοι δοκεῖ, ἵνα λέγωμεν περὶ τούτου· στέργομεν γὰρ τοῦτο, ὅτι οὕτως ἔχει ὡσπερ αὐτὸς λέγει. περὶ δὲ τοῦ ἔρωτάματος οὐ ἔρωτᾷ, ἵαν ἔχωμεν τι εἰπεῖν· ἡμεῖς περὶ τούτου καὶ ἄλλοτε ἔπομεν, ὅτι οὐκ ἔχομεν τι ἐσκεμμένον. μᾶλλον ἡμεῖς ἀξιοῦμεν, ὅτι ἵαν ἔχητε αὐτοὶ τι εἰπεῖν, εἶπατε ἡμῖν καὶ φανήσεται τοῦτο ἡμῶν ἀρωτόν. ὑπολαμβάνομεν γὰρ, ὅτι ἐνδεχόμενον ἐστὶν ἔχειν αὐτὸς τι εἰπεῖν πρὸς ἡμᾶς περὶ τούτου· καὶ εἴπερ ἔχουσιν, εἰπάτωσαν. τοῦτο λέγω κατὰ τὸ παρὸν περὶ τούτου.

Μετὰ ταῦτα τῶν καρδινάλιων καὶ τῶν ἀρχιεπισκόπων, πρὸς τὸν Πάπαν γινομένων, καὶ βουλευομένων ἰφ' ἱκανὸν πάλιν ὁ καρδινάλιος εἶπε.

ΊΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Γαληνότητι κύριε βασιλεῦ καὶ αἰδεσιμώτατοι καὶ σεβάσμιμοι πατέρες, ὁ ἐκγιώτατος δισπότης ἡμῶν ὁ ἄκρος ἀρχιερεὺς εἰς ἐντελέλειά μοι, ἵνα εἶπω τινὰ διὰ βραχείων ἅτινά εἰσι τῆς γνώμης αὐτοῦ καὶ τῶν παρόντων πατέρων. ἅτινα ἔσονται πρὸς ἀπολογίαν τῶν ῥηθέντων κατὰ τὸ παρὸν ὑπὸ τῆς σῆς γαληνότητος. ἡ ἐκγιότης αὐτοῦ καὶ πάντες οἱ μετ' αὐτοῦ ἤκουσαν ὅσα παρὰ τῆς σῆς γαληνότητος λίαν εὐρύθμως κατὰ τὸ εἰωθὸς εἴρηται. ἡ γαληνότης σου τῶν ἄνθρωπων ἔρχετο ἀπὸ τούτου πρῶτον, ὅτι ἐγένοντο διαλέξεις τινὲς περὶ τοῦ ἄρθρου ἐκείνου, πότερον ἐξὴν προστιθέναι τι ἐν τῷ συμβόλῳ· καὶ ὅτι πίπῃ οὐδὲν ἡ γαληνότης σου, ὅτι τὰ εἰρημίνα παρὰ τῶν σῶν περὶ τῆς διαφορᾶς ἐκείνης, ὑπῆρχον καλὰ καὶ εὐλογα· καὶ ὅτι καὶ ἄλλα πλείω παρελείφθησαν, ἅπερ ὤφειλον ἐπὶ τούτῳ ῥηθῆναι· καὶ ὅτι μετὰ τῶν διαλέξεων πολλάκις εἶπον ἐγὼ, καὶ ἐζήτησα, ἵνα παραλειφθεῖσιν τῶν διαλέξεων ἐκείνων προχωρήσωμεν ἐπὶ τὰς διαλέξεις τὰς ποιούσας περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἐκίου Πνεύματος· καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ μακαριώτατος πατὴρ ἡξίωσε περὶ τούτου, ὥστε παραλειφθῆναι μὲν τὴν συζήτησιν ἐκείνην, μεταβῆναι δὲ ἐπὶ τὴν τῆς ἑτέρας διαφορᾶς ζήτησιν· καὶ ὅτι τότε ἡ γαληνότης σου βουλομένη χαρίσασθαι τῷ μακαριωτάτῳ πατρὶ καὶ ἡμῖν, ἔδοξε σοι εἶναι παραλειπεῖν ἐκείνας τὰς διαλέξεις ἢ συζητήσεις, οὕτω γὰρ μὴ ὥστε τὴν διαφορὰν ἐκείνην, ὅταν δόξη τῇ σῇ γαληνότητι, πάλιν καὶ κινήσας καὶ διαλέξασθαι περὶ τούτου ὥστε ἴαν ποτε δόξη τοῖς σοῖς ἐπακολουθεῖν ἐπὶ τὰς πρώτας ἐκείνας διαλέξεις, μὴ δόξαι ἡμῖν τὸ φεῖγμα παράλογον καὶ παρὰ τὸ εἰκός. προσέθηκες δὲ τελευταῖον, ὅτι οὐκ ἔστι χρεία τὸ εἰονοῦν ἀπολογῆσθαι, ἀλλὰ τούτων εἰρημίων, μεταβῆναι ἐπὶ τὰ ἑτέρα. Τῷ γοῦν ἐκγιωτάτῳ πατρὶ καὶ τοῖς αἰδεσιμίοις τούτοις πατράσιν ἐξ ἅπαντος φαίνεται ἡμᾶς τινα ὥσπερ περὶ τούτου. πρὸς μὲν οὖν τὸ φεῖμα, ὅτι δοκεῖ σοι τοὺς σοὺς εἰρημῖνας λόγους πολλοὺς καὶ ἰσχυροὺς καὶ δικαίους, καὶ ἔχειν καὶ ἄλλους πλείους, φαίνεται τῷ ἐκγιωτάτῳ πατρὶ καὶ τοῖς αἰδεσιμωτάτοις πατράσιν, ὅτι εἴπερ ἑτέρα ἔχετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν οὐκ οἰδαμὲν ἴσμεν δὲ καλῶς, ὅτι ἡ ἐκδοσις ἐκείνη ἀνεντιψύχθη οὕτω

τηλαυγῶς, οὕτω λαμπρῶς, ὥστε καθεὶνα τρόπον ἔχιν ἀμφισβητή-
 στας. πεισίσμεθα μίντοι, ὅτι ἡ σὴ γαληνότης καὶ πάντες οἱ σι-
 βάσμιοι πατέρες, ἀκούσαντες τὰς ἀνικήτους ἡμῶν ἀπολογίας, ἀπὸ
 νουνηχῆς ὄντες καὶ σοφώτατοι, ἔχουσιν ἐν ταῖς καρδίαις ταῖς ἰαν-
 τῶν τὴν διαφορὰν ἐκείνῃ σαφῶς ἀνεπτυγμένην ὑπάρχειν, καὶ λαμ-
 πρῶς διασαφηνισθεῖσαν. ὅτι δὲ πολλοὶ λόγοι καὶ πολλαὶ αἰτίαι
 περὶ τὴν ὑπόθεσιν ἐκείνῃ γιγνόμεναι τοῖς σοῖς, ἴσμεν τοῦτο καλῶς.
 ὅτι πολλάκις ἐδόθη αὐτοῖς ἁδεια τοῦ λέγειν, καὶ ἐν ταῖς διαλέ-
 ξεισιν ἴσχον ἁδιδαν. ἔτι δὲ καὶ μετ' ὃ ἀπέδωκεν τὰς ἀποκρίσεις
 πολλαὶ ἡμέραι παρήλθον, ἐν αἷς ἦν λέγειν αὐτοῖς τὰ δοκοῦντα.
 εἰ δὲ ἐναπελείφθη λόγος ἰσχυρὸς, ὃς ἦν ἄξιος ῥηθῆναι, νόμίζω
 ὅτι κατ' ὃν τρόπον εἶπον τὰ λοιπὰ, εἶπον ἂν κάκεινον. μᾶλλον
 μὲν οὖν πολλὰ ἐπιχειρήματα ἡμῶν οὐκ ἐδέξαντο ἀπολογίαν, ἀλλ'
 ἔμειναν οὕτως ἀνήνυτα. καίτοι πρὸς τὰς ἀποκρίσεις αὐτῶν ὑμεῖς
 ἀπελογήσθμεν λαμπρῶς καὶ καλῶς καὶ δικαίως, ἐφ' αἷς ἀπο-
 κρίσεσιν οὐδὲν παρ' αὐτῶν ἀντισπινέχθη λαμπρόν. ὅτι δὲ ἐξη-
 γήθη παρὰ τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς, ὥστε ἡμᾶς μεταβῆναι ἐπὶ
 τὰς διαλέξεις ταύτας, εἴρηται καὶ πρότερον παρ' ἐμοῦ, ὅτι δι'
 οὐδένα ἄλλον τρόπον ἐξηγήθησαν παρ' ἡμῶν, ἢ ὅτι ἡμεῖς πεπλη-
 ροφορημένοι ἦμεν περὶ ἐκείνων, ὅτι ἀπεδείξαμεν ταῦτα λαμπρῶς.
 διὰ τοῦτο οὐχ αἰρεύμεθα τὸν καιρὸν κατατρίβειν· αἱ γὰρ διαλέ-
 ξεις περὶ τὰ ἀμφίβοла γίνονται. διὰ τοῦτο ὥστε μὴ καταναλίσκει-
 σθαι τὸν καιρὸν καὶ ἐγὼ γνώμῃ πάντων τὸ τοιοῦτον ἐζήτησα παρ'
 ὑμῶν. ἀλλ' οὐδὲ προσηύκαμιν τι ἡμέτερον ὡς παρ' ἡμῶν εὑρεθῆναι,
 ἀλλ' ὅ, τι ἂν εἴπομεν, εἴπομεν ἀπὸ τῶν ἐπιστολῶν καὶ τῶν συ-
 νόδων καὶ ἄλλων ἁγίων πατέρων· ἀλλ' ὅμως οὔτε διὰ τὴν παρά-
 κλησιν τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς, οὔτε διὰ τὴν ἐμὴν, ἢ περὶ τὸ
 ζήτημα ἐκείνο σκέψας κατελείφθη, μᾶλλον δὲ μετὰ ταῦτα πολλαὶ
 διαλέξεις ἐγένοντο περὶ τούτου, ἐν αἷς ἱκανῶς ἐρρήθησαν τὰ δο-
 κοῦντα. οὐ δοκεῖ δὲ ἡμῖν χρήσιμον καὶ λυσιστελὲς τὴν οὕτως ἐξη-
 γασθεῖσαν ὑπόθεσιν πάλιν ἰάσαι μετέωρον, καὶ προβαίνειν ἐφ' ἑτέρα·
 ἀλλ' ἔπειρ ἔχουσι λόγους τινὰς καὶ εἰς ῥητοίαι περὶ τὴν διαφορὰν
 ἐκείνην, ὃ μακαριώτατος πατὴρ καὶ οἱ αἰδέσιμοι οὗτοι πατέρες ὑπὲρ
 παρασκευασμένοι καὶ ἑτοιμοὶ ἀκούσαι ὑμῶν λεγόντων. ἐλπίζομεν δὲ
 εἰς θεὸν ὅτι κατὰς ἐλύσαμεν τὰς πρότερον ἐκείνας, οὕτω διαλέ-

μεν καὶ τὰς ὕστερον ἐπιανεχθπομένας. πρὸς δὲ τὰ τελευταῖα ἡ γαλνότης σου εἶπεν, ὅτι καθὼς τὸ πρᾶγμα παρρησιόχως οὕτως ἡδύμην καὶ ὅτι ἡ γαλνότης σου οὐδὲν ἐφεῦρε μέσον οὐδ' ἐσκέψατο ἐπὶ τούτου, ἀλλὰ μᾶλλον νομίζεις ἡμᾶς εὐρεῖν τι, ὅπερ εἰ εὐροῦν προτιθέναι καὶ ἄξαι εἰς τὸ μέσον. περὶ τούτου οὖν ἀρκούντως ἐν αὐτὸς ἀπεκρίθην, ὅτι λεγούσης τότε τῆς σῆς γαλνότητος λυπελήσειν τοῦτον τὸν τρόπον, ἀντιπήγαγον ἐγὼ, μᾶλλον λυσιτελεῖν, ἂν ἀρξώμεθα τῶν συνοδικῶν διαλέξεων. ἀλλ' ὅμως ἡ γαλνότης σου ἐνίστατο, λέγων, οὕτω μᾶλλον λυσιτελήσειν. ἐπειδὴ οὖν ἰδοὺ τῇ σῇ γαλνότητι καὶ πᾶσι τοῖς σοῖς εὐρηκέναι τρόπον τινὰ πλεονεξίας τὴν ἔκδοσιν, ἀξιούμεν καὶ παρακαλοῦμεν εἰς τὸ μέσον προτιθέναι. εἰ δ' ἔλεγε τότε ἡ σὴ γαλνότης, ἀμείνων ἀρξασθαι τῶν συνοδικῶν διαλέξεων, ἡμεῖς δὲ ἀντιπηγάγομεν τὸν μυστικὸν τρόπον, δίκαιον ἂν ᾖν καὶ προσῆκον, τὸ μέσον ἐκείνο εἰπεῖν ἡμᾶς. ἐπειδὴ δὲ ὑμῖς ἐζητήσατε τοῦτο, ἄξιόν ἐστιν εὐρεῖν ὑμᾶς καὶ τὸ μέσον ἐκείνο, καὶ ἐκείνο προτιθέναι κατὰ τὸ παρόν.

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Περὶ τῆς πρώτης ὑποθέσεως τῆς προσθήκης αὐτῆς, οὐκ εἶπον ταῦτα, ἵνα δέξωμαι ἀπολογίαν, ἀπαξ γὰρ ἐστὶν ἵνα μεταβῶμεν ὅμως ἐρῶ τινα, ὅτι οὐδὲν μοι δοκεῖ καλὸν καὶ ὑποστρέφωμεν καὶ ὁμιλῶμεν περὶ αὐτῆς. Θαυμάζω δὲ, ἂν ἀπὸ οὗτου τοῦ τρόπου νομίζωσιν, ὅτι ἀφήκαμεν αὐτό. οἶδασι γὰρ πᾶς παρρησιόχως τὸ πρᾶγμα, ὅτι οὔτε αὐτοὶ συνεπέραναν τι, οὔτε ἡμεῖς. καὶ διὰ τοῦτο ὡς μετέωρον τὴν ὑπόθεσιν οὐδὲν ἀξιούμεν περὶ αὐτῆς. ἡ θύλα γὰρ παρ' ἐμοῦ τοῦ μέρους, ἢ τοῦ ἡμετέρου, ἢ αὐτῶν, ἵνα λαλήσῃ; ὅτι ἀρκούντως ἐξητάσθῃ ἡ ὑπόθεσις, καὶ πλεονεξίας οὐκ ἔστιν ἐνδεῖα λόγων. διὰ τοῦτο ἐπειδὴ ἐνομίσσαμεν, ἵνα εἰπωμεν περὶ τοῦ προκειμένου, θέλομεν εἰπεῖν. τοῦτο δὲ οὔτε ἀφήκαμεν, οὔτε ἀφῆσομεν, ἀλλὰ μέλλει ἵστασθαι εἴπερ δεήσει ποτὲ. περὶ τούτου οὐ λέγω πλεονεξίας περὶ δὲ τῆς ἄλλης ὑποθέσεως οὐδὲν ἐκρίναμεν ἵνα σκεψώμεθα μόνον περὶ ταύτης ἡμεῖς τὴν ἀνάγκην ταύτην, ἀλλὰ ἡμεῖς οὐδὲ γὰρ ἀναγκαζόμεθα εἰς τοῦτο. ἐὰν ἔχωσι τι εἰπεῖν, ὑπάκουσαν. εἰ δὲ μὴ γε, σκεψάσθωσαν ὁμοίως σκεψόμεθα καὶ ἡμεῖς, καὶ αὐτῶς σκεψασόμεθα. εἰ δὲ τοῦτο οὐκ εὐρήσιν τρόπον ἴσως, τότε οὐδὲν τὸ καλὸν κοινῶς καὶ συνοδικῶς συνέχεσθαι καὶ διαλεσθαι.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Γαληνότετε κύριε βασιλεῦ, ἵνα ἀφέλω ἐκπολεξέν τινα καὶ θαῦμα, ὅπερ ἡ γαληνότης σου φαίνεται εἰληφέναι ἀπὸ τῶν εἰρημίνων παρ' ἐμοῦ, ἐρῶ τινα ῥήματα διὰ βραχείων. ἐγὼ οὐ μέμνημαι εἰρηκέναι συμπερανθῆναι τὴν ὕλην ταύτην κοινῇ γνώμῃ τῶν τε σῶν καὶ τῶν ἡμετέρων· ἀλλ' εἶπον, ὅτι ἐφαίνετό μοι μὴ χρήσιμον εἶναι, μηδὲ προσῆκον ἐπαναστρέφει ἐπὶ τὴν ὕλην ταύτην, ἐφ' ἣν πολλὰ ἐρρήθησαν ἀπὸ ῥητῶν καὶ ἀποδείξεων ἰναρρεστάτων· καὶ ὅτι ἡμεῖς ὄντες ἐν τῇ συνόδῳ τῇ ἐν Φερράρίᾳ πολλὰ εἵπομεν, πρὸς ἃ οἱ ὑμέτεροι οὐδὲν ἀπεκρίναντο· καὶ ὅτι εἵπομεν, εἰ ἔχουσί τι εἰπεῖν, εἰπάτωσαν, ἐπειδὴ ἔτοιμοι ἦμεν καὶ ἔσμεν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι εἰπεῖν καὶ ἀκοῦσαι πάντα. τοῦτο τοίνυν λέγομεν καὶ κατὰ τὸ παρὸν, καὶ προκομίζομεν, ὅτι εἵπερ ἐστὶ τις ὁ βουλόμενος εἰπεῖν, εἰπάτω. ἡμεῖς γὰρ παρσκευασμένοι ἔσμεν τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ δοῦναι ἀποκρίσεις ταύτας πρὸς πάντα. καὶ ὁμολογουμένως, εἴγε βούλονται ὁ-ῖε ποτε ἐπανελθῶν ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς διαφορᾶς ἐκείνης, πολὺ κρεῖττον ἐστὶ κατὰ τὸ παρὸν εἰπεῖν πάντα, καὶ γὰρ οὐκ ἔσται χρήσιμον οὐδὲ δίκαιον, ἀρξασθαι μὲν ἐτέρας ὑπεθέσεις, μεταξὺ δὲ ἐπανελθῶν εἰς ἐτέραν. πρὸς δὲ τὸ δεύτερον μέρος, καθ' ὃν τρόπον εἶπον, οὕτω καὶ νῦν λέγω ὀρισμῶ τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς καὶ τῶν αἰδεσιμωτάτων πατέρων. ἡ γαληνότης σου οὕσα φρονιμωτάτη καὶ σοφωτάτη δύναται σκέψασθαι καὶ εὐρεῖν τὸ δίκαιον καὶ εὐλογον ὄν. ἐπειδὴ τοίνυν ἡ γαληνότης σου εὗρε τὸν τρόπον τὸν ἰδίᾳ καὶ μυστικόν, καὶ τοῦτο ἀπήτησας, δίκαιόν ἐστι πάντως, καὶ οὕτως ἄδεται παρὰ πάντων, εὐρεῖν σε τὸν τρόπον τὸν λυσσιτελοῦντα πρὸς τὴν ἑνώσιν. ἐπειδὴ δὲ εἶπεν ἡ γαληνότης σου, καλὸν εἶναι σκέψασθαι καὶ ὑμᾶς καὶ ἡμᾶς, εἵπερ οὐκ ἦλθες ἐσκεμμένος, ἀρέσκει τῷ μακαριωτάτῳ πατρὶ καὶ πᾶσιν ἡμῖν, ἵνα τὸ τοιοῦτον ὑπερτεθῇ ἄχρι τῆς τοῦ σαββάτου ἡμέρας, καὶ οὕτως ἔλθῃτε μετὰ τοῦ μέσου τρόπου ἐκείνου τοῦ παρ' ὑμῶν εἰρημίνου, ἐπειδὴ καὶ ἐκ τοῦ μέρου ὑμῶν ἡ περὶ τούτου ζήτησις γέγονεν. ἐρῶ δὲ καὶ ἕτερόν τι, καὶ οὕτω ἐπιθήσω τέλος. ἐπειδὴ ἡμεῖς προπηγκαμεν μέσον τι, ἵνα ἀρξώμεθα κοινῶς τῶν διαλέξεων, λυσσιτελοῦν πρὸς τὴν ἑνώσιν· ἡ γαληνότης σοι δὲ ἐπήγαγεν ἕτερόν τι μέσον τὸ ἰδίᾳ καὶ μυστικόν, δηλονότι πρῶτον ἰδίᾳ καὶ μυστικῶς, διὰ τοῦτο ἐπειδὴ καὶ ὑμεῖς ἐστέ οἱ εὐρεταὶ ἀναγκαῖόν ἐστιν ὑμᾶς τοῦτο εὐρεῖν.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Ὅσον πρὸς τοῦτο οὐ βούλομαι ἀπολογήσασθαι· ἢ γὰρ λέγω καὶ ἀπολογούμαι, τοῦτο ἔσται ἐφ' ἁπείρου. διὰ τοῦτο ἵσται σύντομον ὁ λέγων· ὅτι ἀναγκαῖόν ἐστιν ἰλθῆν ἡμᾶς εἰς τὸ προκείμενον, ὥσπερ ἰστήσαμεν, ἵνα μεταβῶμεν εἰς τὴν ἄλλην ὑπόθεσιν. πλὴν οὐδὲν παραιτούμεθα ἐκείνο, ἀλλ' ὅταν θίλωμεν, ἔχομεν αὐτὸ ἐφ' ἀδείας. εἰς τὴν ἄλλην δὲ ὑπόθεσιν, ἐπειδὴ φαίνεται καλὸν ἵνα σκεψώμεθα κοινῶς, ἀρίσκει καὶ ἡμῖν.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ὑμεῖς μὲν σκέψασθε περὶ τοῦ μέτου τρόπου, καὶ ἡμεῖς ἀποκρινούμεθα ἐφ' οἷς ἐρεῖν μέλλετε πρὸς ἡμᾶς. Οὕτω δὲ τούτων ῥηθέντων ἐλύθη ἡ συνέλευσις, καὶ ἀπῆλθον.

Εἰπόντων οὖν ἡμῖν βουλευθῆναι τι μέσον τὸ λυσιστελεῦν πρὸς ἡμέτερά, τοῦτο οὐ μικρὸν ἔδοξεν ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ λίαν δυσέριτον. καὶ δὲ σιωπῶντες ἡμῶν εἰς τὸν πατριάρχην· ἦν γὰρ ἀσθενής· ἡρώτων ἡμᾶς ὁ βασιλεὺς, τί ἂν περὶ τούτου ἀπολογησώμεθα, καὶ τί ἐστὶ μέσον ἐπ' αὐτὸν εἰς τὴν εὐσεβῆ ὁμόνοιαν. ἀπεκρίθησαν οἱ ἀρχιερεῖς· Ἡμεῖς μέσον οὗτ' ἔχομεν οὔτε λέγομεν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὀφείλομεν ἀπολογία δούναί τοις Λατίνοις τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου, ζητήσεται ἡ βασιλεῖα σου, ὅπως συνέλθωμεν ἀμφοτέρω τα μέτρη ἰδίᾳ, καὶ ὁ θὸς μεριμνήσῃ τὸν τρόπον ἐνώσεως. ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς· Καὶ πάντες ὑμεῖς βούλεισθε τὴν ἰδίαν ταύτην συνέλευσιν ποιῆν; καὶ ἐπεκρίθη αὐτῷ· Μήνυσον τῷ Πάπᾳ, εἰ ἀποδέχεται τοῦτο καὶ ἵνα παραχωρήσῃ κατ' ἰδίαν γενέσθαι συνέλευσιν, τότε μέλλομεν ἐλθέσθαι τῶν ἐκκρίτων τινὰς τῶν ἡμετέρων τοῦ ἀπελθεῖν, ὅσους ἂν δόξῃ τῷ ἀριθμῷ. ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ ἔτι ἐζήτησε ἐκλογὴν προτύπων τοῦ βουλευέσθαι τὰς ἀπολογίας, καὶ ἔχειν τὴν μέριμναν πασῶν τῶν ἀποκρίσεων. ἔδοξε τοῖσιν καλὸν, καὶ ἐξελεξάμεθα ἀφ' ἡμῶν τοὺς τοποτηρητὰς τῶν πατριαρχῶν, οἵτινές εἰσιν οὗτοι· ὁ μητροπολίτης Ἑρακλείας κύρις Ἀντώνιος, ἀρχιερεὺς πάσης Θρακίας καὶ Μακεδονίας· ὑπῆρχε δὲ οὗτος τοποτηρητὴς τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ ἁγιοτάτου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας· καὶ ὁ τιμιώτατος ἐν ἱερομονάχοις πνευματικὸς καὶ πρωτοσύγκελλος κύρις Γρηγόριος, ὁ καὶ τοποτηρητὴς τῆς αὐτῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ πατριάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας· ὁ μητροπολίτης Κουαίβου καὶ πάσης Ῥωσίας, καὶ τοποτηρητὴς τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ ἁγιοτάτου πατριάρχου Ἀντιοχείας, κύρις Ἰσιδωρος· ὁ μητροπολίτης Ἐφέ-

σου, κύρις Μάρκος ὁ Εὐγενικός, ὁ καὶ τοποτηρητῆς τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ αὐτοῦ ἐγκριτάτου πατριάρχου Ἀντιοχείας, ἔτι δὲ καὶ τοποτηρητῆς τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ ἐγκριτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων· ὁ μητροπολίτης Μονεμβασίας, καὶ τοποτηρητῆς τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ αὐτοῦ ἐγκριτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων, κύρις Δοσίθεος. ἐλεξάμεθα δὲ καὶ ἐτέρους δύο ἀρχιερεῖς, οἵτινές εἰσιν οὗτοι· ὁ μητροπολίτης Νικαίας κύρις Βασσαρίων· ὁ μητροπολίτης Μιτυλήνης κύρις Δωρόθεος, ὡς γενέσθαι πάντας ὁμοῦ ἐπτά· καὶ ἵνα συνέρχωνται οὗτοι καὶ φεράττωσι μετὰ γνώμης ἡμετέρας, εἰ τι χορηγήσῃ αὐτοῖς ὁ Θεός· Ταῦτα τῇ Πάπᾳ μνηύσαντες, οὐκ ἔδοξεν αὐτῷ λυσιτελεῖν τὴν στενὴν ὁδεύσαι ταύτην ὁδόν· ἀλλ' ἐμήνυσεν ἡμῖν, ὅτι ἐπιιδὴ βούλειθε διαλεχθῆναι, καὶ μέσον τι οὐχ εὐρίσκεται παρ' ὑμῶν, καθὼς ὑποσχέθητε, ποιήσατε ἐκλογὴν προσώπων, ὥσπερ μέλλομεν ποιῆσαι καὶ ἡμεῖς. Φαραλθέτω δὲ τὸ σάββατον καὶ τῇ δευτέρᾳ, ἵνα γίνηται καθολικὴ διάλεξις καὶ ἐξέτασις τῆς δόξης ἡμῶν.

Τῆς εὖν δευτέρας καταλαβούσης μὲν μαρτίᾳ, δευτέρᾳ, γέγονε καὶ πάλιν συνέλευσις οἰκουμενικὴ ἐν Φλωρεντίᾳ. προκαθίσαντος οὖν τοῦ μακαριωτάτου πάπα, τοῦ βασιλέως ἡμῶν καὶ τοῦ πατριάρχου μὴ ὄντων ἐκεῖσε διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀσθενεῖς· ἐκτὸς γὰρ τούτων πάντες συνήλθομεν· καὶ τῆς τάξεως γενομένης ἤρξατο τῆς διαλέξεως ἱερομόναχος τις ὀνόματι Ἰωάννης, ἀνὴρ φιλόσοφος τῶν Λατίνων καὶ διαλεκτικώτατος. οὗτος ἀναστὰς καὶ μετάνοιαν ποιήσας, ἠρώτησε κατὰ πρῶτον καὶ ἀπόκρισιν τοὺς Γραικοὺς, ποίᾳ λόγῳ συκοφαντοῦσι τὴν ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπόρευσιν τοῦ παναγίου Πνεύματος· εἶχε δὲ ὁ λόγος αὐτοῦ ἐπὶ λέξεως οὕτως.

Μαρτίου μὲν δευτέρᾳ, ἡμέρᾳ δευτέρᾳ, ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΤΣΙΣ ΙΗ.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Μετὰ τῆς εὐλογίας τῆς ἐγκρίτης τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς, ἀπὸ ὀρισμοῦ καὶ προστάγματος τούτου ἀρξόμενος τοῦ διαλέγεσθαι πρὸς ὑμᾶς περὶ ἐκείνων, ἅτινα περιέχουσι περὶ τῆς πίστεως, ἔχουν τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἔνθα κατὰ τὴν γνώμην τοῦ μακαρίου πατρὸς Αὐγουστίνου ἐν τῇ

πρώτῃ κεφαλῇ περὶ Τριάδος, μετὰ σεμνότητος διαλεκτέον ἔστι, παρακαλῶ ἵνα προσέχητε καὶ παρέχητε τὰ ὅσα ὑμῶν. ἐν πρώτοις ἰὰν εἴπω τι, ὅπερ μὴ ἢ οὕτως ἐμπείρωσ, ἐπιθυμῶ διορθωθῆναι παρὰ τῆς ἀγιότητος τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς, ἡτίς κατέχει τὸν τόπον καὶ τὸν θρόνον καὶ τὴν πίστιν τοῦ ἁγίου Πέτρου. ἔτι ἐπιποθῶ διορθωθῆναι παρὰ τῶν ἐνθάδε αἰδεσιμωτάτων πατέρων τῶν παρόντων ἐνταῦθα· ἐπομένως δὲ παρὰ τῶν Θεολόγων αὐτῶν. οὐ χρεὶ δὲ εἶναι λογομαχίαν, ἀλλ' αἰεὶ ζητεῖν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν γνώσιν τῶν λογομένων ὀφείλομεν. ἐλπίζομεν δὲ εἶναι βοήθειαν παρ' ἐκείνου, ὅστις φωτίζει τὰς διανοίας καὶ ἐσάγει πάντας εἰς γνώσιν, καθὼς ὑπέσχετο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὴν ἀλήθειαν· οὕτως ἐλπίζομεν εἰς τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ. ἐπειδὴ ὅστις ἠθέλησεν τὸ κεφάλαιον τὸ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ παρουσίᾳ οἰκουμένην κληθῆναι συνόδῳ, διὰ τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Πνεύματος παρέξει, ὅπως μετὰ πάσης πρᾶότητος καὶ ἐπεικειᾶς ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ δαλωθῇ καὶ διασαφηνισθῇ, ὅπως μάθωσι πάντες καὶ χωρὶς φιλονικίας τὴν ἀλήθειαν· ὅπως ἐνὶ στόματι καὶ μίᾳ καρδίᾳ τὸ αὐτὸ πάντες κατὰ τὸν ἀπόστολον εἴπωμεν καὶ ὥσπερ εἷς ἔστι Χριστὸς καὶ μία πίστις, οὕτως ὦμεν ἐν μιᾷ πίστει καὶ ἐν τῇ αὐτῇ σώματι τοῦ Χριστοῦ.* νῦν δὲ τούτων προτεθέντων ἔρχομαι πρὸς τὸ πρᾶγμα αὐτό. Ἐν πρώτοις δὲ τρία γνώριμα δέονται γενέσθαι· πρῶτον ἐπειδὴ ὁ γαλινότατος κύριος ὁ βασιλεὺς πολλάκις τῇ Φερβάρῃ εἶπεν, ὅτι περ ἰδούκει ἐκείνῳ ὑπὲρ εὐχερωτέρως καὶ ῥέονος τοῦ πρᾶγματος συντελείας, ὥστε μὴ ποιεῖν μακροὺς λόγους καὶ ἀποτάδην, ἀλλ' ἀπὸ ἐπιχειρήματος εἰς ἐπιχειρήματα, ἢ ἀπὸ μαρτυρίας εἰς μαρτυρίαν, ἢ ἀπὸ κεφαλαίου ἐπὶ κεφάλαιον μεταβαίνειν, καθ' ὃν τρόπον καὶ ὑμεῖς τὸ αὐτὸ εἴπατε· βουλόμενος οὖν ὁ ἁγιώτατος διωότης ἡμῶν χαρίσασθαι τῷ γαλινότῳ βασιλεῖ καὶ ὑμῖν τοῖς πατράσιν, ἔτι τε κατανοῶν, ὅτι καὶ αἱ ὑποθέσεις πᾶσαι ῥάδιον οὕτω διευθετοῦνται, ἀποδέχεται ἵνα καὶ τὴν παροῦσαν συνέλευσιν καὶ εἰς τὸ εἰς ἐπομένως τοῦτον τὸν τρόπον ποιῶμεν. τὸ δὲ τρίτον ὁ δὲ γνώριμον εἶναι, ἔστι τοῦτο· ἐπειδὴ ὁ μακαριώτατος πατὴρ Λύγουττινος ἐν τῇ πρώτῃ περὶ τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ φησιν, ὅτι εὐδὲν διαλέξως εἶδος, ἢ τέλος τοῦ ὁμιλεῖν εἰ δὲ ἀπολογεῖσθαι πρὸς τοὺς ἀποκρινομένους.

* Κορ. α. 1, 10
Ἐφ. 4, 4.8

Διὰ τοῦτο δοκεῖ δεῦν μεταξὺ συντηρεῖσθαι, ἵνα ἔχωμεν ἐν ταῖς παρούσαις διαλέξεσι τὰς μαρτυρίας τῶν γραφῶν, καὶ τῶν ἁγίων πατέρων, οὓς ἡ ἁγία ἐκκλησία προσέεται, ἔπιτα τοὺς λόγους τοὺς κομισθπομένους, ὡς ὅρους οἰονεῖ τινες τῆς ἡμετέρας διαλέξεως, οὓς οὐκ ἐξέσται παραβῆναι μήτε τῷ ἐπιχειροῦντι, μήτε τῷ ἀποκρινομένῳ. τοῦτο γὰρ διδασκόμεθα παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων, μάλιστα δὲ παρὰ τοῦ Ἀγάθωνος πάπα ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ προκομισθείσῃ πολλάκις, ἣν ἔγραψε πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον καὶ τὴν ἔκτῃ σύνοδον, ἐν ἣ περὶ τῶν ἑαυτοῦ ἀποκρισιαρίων οὕτω φησὶν· Οἷς, δηλονότι ἀποκρισιαρίοις καὶ μαρτυρίας ἐνίων ἁγίων πατέρων, οὓς αὐτὴ ἡ ἀποστολικὴ ἁγία ἐκκλησία προσήκατο, μετὰ τῶν βιβλίων ἐκείνων παραδεδώκαμεν, ὥστε εὐπορίαν βοηθείας καὶ ἀντιγὴν παρὰ τῶν γαληνοτάτων τότε τῶν χριστιανῶν βασιλέων μετασχόντες, ἀπὸ τούτων μόνων ἱκανοποιῆσαι σπουδάσωσι. Τοῦτο φασὶ καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ἐν τῷ προσφωνήματι τῷ πρὸς Μαρκεσιανὸν βασιλέα, οὗτινος ἡ ἀρχή· Καὶ τοῦτο πάντως ἔπρεπε τῇ σῇ βασιλείᾳ, λέγοντες περὶ τῆς ἐπιστολῆς Λέοντος πρὸς Φλαβιανόν· Οὐδὲ γὰρ δεῖ θαυμάζειν τοὺς τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας προέισταμένους, ὥστε τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην ὡς πρόσκομμά τι ἀσεβείας ἐγκαλεῖσθαι, ἀλλ' εἰ οὐκ ἔστιν ἐφαρμόζονσα ταῖς θεαίαις γραφαῖς, ἐλεγχέτωσαν· καὶ ἂν περ οὐκ ἔστι ταῖς διανοαῖς τῶν πατέρων καὶ ταῖς γνώμαις ἡνωμένη. ἔτι· Ὡστε μηδεμίαν ἐκείνοις ἀφορμὴν ὑπολειφθῆναι τοῖς ταράττουσι τὸν ἀποστολικὸν ἄνδρα καὶ διαβάλ-

* ἴσ. πρὸς συμφωνίαν τῆς ἐκείνου ἐπιστολῆς ταῖς τῶν ἁγίων πατέρων μαρτυρίαις.

λουςιν, ἡ * συμφωνία τῆς ἐκείνου ἐπιστολῆς, τῶν ἁγίων πατέρων αἱ μαρτυρίαι πρὸς μείζονα τῆς εὐσεβείας μαρτυρίαν, ἀπὸ πολλῶν ὀλίγα ὑπερτίμηθα. Τούτων οὖν προτεθέντων πρὸς αὐτὸ τὸ κύριον δράμωμεν.

Ἐπειδὴ ἐν ἐκάστῃ διαλέξει ζήτημά τι ὑποτίθεται, τίνος ὀνόματός ἐστι, περὶ οὗ ἡ διάλεξις γίνεται· ἐπειδὴ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁ λόγος μεταξὺ ἡμῶν εἶναι ὀφείλει, ζητοῦμεν πρῶτον παρ' ὑμῶν, τί διὰ τοῦ ὀνόματος νοεῖται, εἴτε ἐν ἀνθρώποις πρᾶγμασιν, εἴτε ἐν θεοῖς. ἡ δ' αἰτία ἐστὶν αὕτη. ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ μακαρίου Διονυσίου ἐν τῷ περὶ θεῶν ὀνομάτων, ἀπὸ τῶν κτισμάτων αὐτὸν τὸν θεὸν ὀνομάζομεν· καὶ ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς τοῦτο τὸ τῆς ἐκπορεύσεως ὄνομα οὐ μόνον

τῷ Πνεύματι ἀλλὰ καὶ τῷ Υἱῷ ἀπονέμεται. καὶ τοῦτο λέγει ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ ἐκκαδικᾷ κεφαλῇ· Ἐξῆλθον παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λέγεται, ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. τοῦτο δὲ ὑπὲρ τούτου ἔρρηθῃ, ἐπειδὴ πεποισμένα, ὅτι ἐν ταῖς λοιπαῖς συνέλευσιν ταύτῃ ἀνὰ χεῖρας μάλιστα ἔχεν οὐσίλοιο.

Ὁ ὉΦΕΙΟΥ. Αἰδωσιμωτατοὶ κύριοι καὶ πατέρες, πρὸς μὲν τὰ πρῶτα τῶν παρ' ὑμῶν εἰρημίνων διὰ τοῦ αἰδωσιμωτάτεω τοῦδε πατρὸς, ἔξω τε τῆς προκειμένης ὑποθέσεως ὄντα, καὶ συνδοκούντα κοινῶς ἀμφοτέροις ἡμῖν, οὐ χρεῖαν ἔχομεν εἰς πλάτος ἀπολογήσασθαι κατὰ τὸ παρόν· πρὸς δὲ τὴν προταθεῖσαν ὑπόθεσιν ἀπολογούμεθα ταῦτα, ὅτι τὸ τῆς ἐκπορεύσεως ὄνομα διαφόρως μὲν ἐπὶ τῶν ὄντων καὶ τῶν θείων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων λέγεται. προσήκει γάρ ἐπὶ τούτων καὶ ταῖς δυοῖν προόδοις τῶν θαρχεικῶν προσώπων· ἰδίως δὲ μάλιστα κατὰ τὸν ἀκριβῆ τῆς θεολογίας λόγον, καὶ τῆς προόδου τοῦ παναγίου Πνεύματος λέγεται παρὰ τε τῇ θείᾳ γραφῇ καὶ τοῖς ἁγίοις ἀπασιν. καὶ τούτῃ τῷ ὀνόματι διαστέλλεται τοῦ Πνεύματος ἡ ὑπαρκτικὴ προόδος τῆς τοῦ Υἱοῦ προόδου, ὅτι ἡ μὲν ὀνομάζεται γέννησις, ἡ δὲ ἰδίως ἐκπόρευσις. πολλὰ δὲ τῶν ὀνομάτων τοιαῦτα, καὶ κοινῶς ἐπὶ τῶν καὶ ἰδίως κατηγορούμενα. καὶ διὰ τοῦτο θαυμαστὸν οὐδὲν εἰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς θείας γραφῆς περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγεται· καίτοι γε ἡ τοῦ· Ἐξῆλθον παρὰ τοῦ Πατρὸς, φωνή, οὐ ταυτόν ἐστιν τῇ· Ἐκπορεύθην, ἀλλ' ἑτερόν τι παρὰ τὴν ἐκπόρευσιν ἐστίν· ὅμως δὲ ὁ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος τρόπος ἄρρητος καὶ ἀκατονόμαστος ἰδίως παρὰ τοῖς θεολόγοις λέγεται· ἐπειδὴ ἡ τοῦ Υἱοῦ γέννησις διὰ τὴν καθ' ἡμᾶς τῆς γεννήσεως τρόπον γνωριμωτέρα πως εἶναι δοκεῖ· διὰ τοῦτο περὶ τῆς ἐκπορεύσεως ὁ μακάριος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς φησιν· Ἄλλος τρόπος οὗτος ὑπάρξεν ἄρρητος καὶ ἀκατονόμαστος, ἄλλος δὲ πλανῶν παρὰ τὴν τοῦ Υἱοῦ γέννησιν. ὁ ἐβουλόμην ἀπεκρινάμεν πρὸς τὴν ἐρώτησιν.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Σιγήκαμεν τὴν ἀπόκρισιν πρὸς τὸ ἐρώτημα, ὅσον πρὸς τὸ σημανόμενον περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τῶν θείων, ἀφ' ἧς τρία διὰ βραχείων ἔλκονται. τὸ πρῶτον ἐστίν, ὅτι ἡ φωνὴ αὕτη τῆς ἐκπορεύσεως κινή ἐστι τῇ τοῦ Υἱοῦ καὶ

τοῦ Πνεύματος ἀπὸ τοῦ Πατρὸς προόδῳ. Διευτιρόν ἐστιν ὅτι μᾶλλον ἐστὶν ἰδίον τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ἢ τῷ Υἱῷ· ὁ δὲ λόγος ἐστὶν ὅτι ἡ πρόοδος τοῦ Λόγου ἐστὶν ἡμῖν μᾶλλον γνωριμωτέρα, ἢ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος· διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα αὐτὸ τῆς προόδου ἀπο- νέμεται τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. τρίτον ἐστὶν, ὅτι ἡ ἐκπόρευσις ἐκῷ λέγεται ὑπαρκτικῇ καὶ οὐσιώδεις. νῦν οὖν ἐρωτῶ περὶ τοῦ τρίτου ἐπειδὴ ἐν ταῖς Θείοις προσώποις οὐχ εὐρίσκεται ἄλλο τῆ εἰ μὴ ὑπαρ- ξις καὶ ιδιότης καὶ ἀναφορά, τί βεβύλειται τούτῳ τῷ λόγῳ, ὅτι ἡ ἐκπόρευσις ἐστὶν ὑπαρξις ἐν τῷ Θεῷ προσώπῳ; Ἄρα γὰρ ἐστὶ τὸ λαβεῖν ἀφ' ἑτέρου τὴν ὑπαρξιν ἢ ἰδίωμα; ἡ γὰρ ἐκπόρευσις φαί- νεται εἶναι πρόοδος ἀφ' ἑνὸς πρὸς ἕτερον. εἰ δὲ ἡ ἐκπόρευσις ἐστὶν ὑπαρκτικῇ, φαίνεται λαμβάνειν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τὴν ὑπαρξιν, ἐπειδὴ τὸ λαμβάνειν τὴν ὑπαρξιν ταυτὸν ἐστὶ τῷ ἐκ τοῦ * Υἱοῦ. ἐρωτῶ οὖν εἰ οὕτω νοεῖς.

‘Ο ΕΦΕΣΟΥ. Τοιαύτην νοῶ τὴν προόδον, καθ’ ἣν ἐξ αὐτοῦ λαμβάνει τὸ εἶναι, καὶ πᾶν ὅπερ ἐστὶ καὶ ἰδίως λέγεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

‘Ο ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἀρίσκει μοι, ἔχομεν τὸ συμπέρασμα τούτου· τὸ λαμβάνειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ εἶναι παρὰ τοῦ Πατρὸς ταυ- τὸν ἐστὶ τῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεσθαι· τούτο λέγεται οὕτως· ἀφ’ οὗ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λαμβάνει τὸ εἶναι ἐκ τῶν Θεῶν, ἀπὸ τούτου καὶ ἐκπορεύεται· ἀλλὰ λέγεται τὸ Πνεῦμα τὸ εἶναι λαμ- βάνειν παρὰ τοῦ Υἱοῦ· ἄρα τὸ Πνεῦμα προέισιν ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐν τῇ ἰδίᾳ σημασίᾳ τῆς ἐκπορεύσεως, καθὼς ὑμεῖς συνεχωρήσατε, ὅτι δὲ τὸ Πνεῦμα λαμβάνει τὸ εἶναι παρὰ τοῦ Υἱοῦ, τούτο δυνατόν ἀπο- δευθῆναι πολλαῖς μαρτυρίαις.

‘Ο ΕΦΕΣΟΥ. Πόθεν τούτο λαβόντες ἔχετε, τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνειν τὸ εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; ἡμεῖς τούτο οὐ συγχω- ροῦμεν.

‘Ο ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἀρίσκει μοι τὸ ῥηθέν. ταχὺ γὰρ ἐπανηλυ- σόμεθα πρὸς τὴν ἐρώτησιν. ὅτι μὲν οὖν λαμβάνει τὸ εἶναι παρὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δέικνυται ἀπὸ τοῦ ῥητοῦ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου· ὃς ἐν τινι συγγράμματι, Ἀγκυρωτῶ καλουμένῳ, μετε- νηλεγμένῳ ἀπὸ βιβλίου ἐλληνικοῦ παλαίου παρὰ τοῦ Ἀμβροσίου, φησὶν οὕτως ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ Πατρὸς· ὅτι Υἱὸν λέγω ἐκείνου

τὸ ὅτι ἐξ αὐτοῦ, Πνεῦμα δὲ ἄγιον, ὃ μόνον ἐξ ἀμφοῖν ἔστιν. ἀπὸ τούτου οὖν τοῦ ῥητοῦ, εἰ τὸ Πνεῦμα ἐξ ἀμφοῖν ἔστιν ἄρα καὶ τὸ εἶναι λαμβάνει ἐξ ἀμφοῖν. Ἐτι ἐν τῷ αὐτῷ συγγράμματι οὕτω λέγει· Καὶ καθάπερ οὐδὲς ἰώρακε τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός, οὐδὲ τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ, οὕτω τολμᾷ λέγειν, ὅτι οὐδὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον οἶδέ τις, εἰ μὴ ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός, ἀφ' οὗ λαμβάνει καὶ ἐκπορεύεται. οὔτε τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὸ ἀληθῶς δοξάζον, τὸ διδάσκον πάντα, ὅπερ ἔστι παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. ἀπὸ τούτου * οὖν τοῦ ῥητοῦ ὁ ἄγιος * ἴσως ἐπὶ τούτου.

Ἐπιφάνιος ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ λαμβάνει, τὸ εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὸ λαμβάνειν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. ἄρα ἀπὸ ταύτης τῆς πρώτης μοίρας ἔχομεν παρὰ τοῦ ἁγίου Ἐπιφάνιου, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον λαμβάνειν τὸ εἶναι παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐποσχόμενος δεῖξαι, ὅτι παρὰ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνει τὸ Πνεῦμα τὸ εἶναι, τοῦτο ποιῆσαι οὐδαμῶς ἠδυνήθης, οὐδὲ προήγαγες τοῦτο ῥητῶς παρὰ τινι τῶν διδασκάλων κείμενον, ἀλλ' οὐδ' ἀναγκαίως ἐξ αὐτῶν συναγόμενον· ἀλλ' οὐδὲ εἰ ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἦδη καὶ παρ' αὐτῶν ἔχει τὸ εἶναι. τὸ γὰρ ἐκ τίνος εἶναι τι πολλακῶς λέγεται· καὶ οὐκ ἀναγκαῖον, τῶν ὅ ἐκ τίνος εἶναι λέγεται, καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχειν καὶ ἀναγκαίως αἴτιον αὐτὸ ἔχειν. ὁ δὲ ἐπιήγαγες ῥητὸν παρὰ τοῦ ἁγίου Ἐπιφάνιου, οὐ μόνον οὐ συνεγορεῖ τῷ σφ' λόγῳ, ἀλλὰ καὶ προδήλως ἐκπαισιεύεται. οὐ γὰρ εἶπεν ὁ μακάριος Ἐπιφάνιος, ὅτι παρὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ εἶναι λαμβάνει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἀλλ' ἑσφαλῶς, ὅτι λαμβάνει· τοῦτο δὲ εἶπε παρὰ τοῦ εὐαγγελίου λαβὼν τὰς ἀφορμὰς, ἐν οἷς ὁ Κύριος εἶπεν, ὅτι παρ' ἑμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγίλι ὑμῖν.* δῆλον οὖν, ὅτι οὐ τὴν αὐτὴν διάνοιαν εἶχεν ὁ ἄγιος * Ἰω. 16, 15.

Ἐπιφάνιος, ἦν ὑμεῖς νοῦτε καὶ λέγετε· εἰ γὰρ εἶχε ταύτην τὴν διάνοιαν, εἶπεν ἂν οὕτως, ὅτι οὐδὲς οἶδε τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, παρ' ὧν ἐκπορεύεται, καὶ παρ' ὧν λαμβάνει· καὶ ἤραγν ἂν εἰς ταῦτόν τὸ ἐκπορεύεσθαι τῷ λαμβάνειν· νῦν δὲ διαστέλλων τῇ ἀντανυμίᾳ καὶ τῷ συνδέσμῳ, καὶ λέγων, παρ' οὗ ἐκπορεύεται, καὶ παρ' οὗ λαμβάνει, δηλοῖ ἄλλο τι νοεῖν τὸ ἐκπορεύεσθαι παρὰ τὸ λαμβάνειν· ὅτι τὸ μὲν ἐκπο-

ρεύσθαι πολλοὶ τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς· τὸ δὲ λαμβάνειν, τὴν συμφωνίαν καὶ ὁμόνοιαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, καθ' ἣν ἀπαγγέλλει τοῖς μαθηταῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἃ δεῖ μαθεῖν αὐτοὺς, παρ' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ τὰς ἀφορμὰς λαμβάνειν. οὐκ ἄρα παρὰ τὸ ῥῆτον τοῦτο οὐδὲν ἀναγκαῖον συνῆξας πρὸς τὸ σὸν βούλημα παρ' αὐτοῦ διέτρου γὰρ τούτων φαίνεται, παρὰ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνειν τὸ Πνεῦμα τὸ εἶναι. ταῦτα συμμαρτυρεῖ μοι Χρυσόστομος καὶ ὁ μακάριος Κύριλλος. τούτων γὰρ ὁ μὲν ἐξηγούμενος τὸ παρὰ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, λέγει· Λήφεται παρ' ἐμοῦ, τουτίστι παρὰ τῆς ἐμῆς γνώσεως, ἥτοι σύμφωνα καὶ συναφδὰ τῆς ἐμοῦ ἐρεῖ. ὁ δὲ Κύριλλος ἐν τοῖς ὁμοιωματικαῖς φησιν· Οὐ γὰρ τὴ φύσιν ἐδήλου διαφορὰν ἐαυτοῦ τε καὶ τοῦ Πατρὸς, λέγων ὁ Υἱός· Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν, ἀλλ' ὅτι λόγοις ἐκχρησίσταται τοῖς ἐαυτοῦ διὰ τὸ τῆς οὐσίας ταύτης, καὶ εἰς ἅπαν ὁμοφυεῖς, ἰσοεργόν τε καὶ ἰσοεπές. εἰ τοίνυν περὶ λόγων εἴρηται καὶ νεινότητι τοῖς ἁγίοις τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἀναγγέλλειν τοῖς ἀποστόλοις, οὐκ ἄρα παρὰ τῆς φωνῆς ταύτης ἔχομεν ἐννοεῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνει τὸ εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Συνήκαμεν τὰ εἰρημμένα σοι, πᾶτερ αἰδουσιμώτατε, δι' ὧν ἡ βουλὴ θῆς ἀποκλείσσει τὴν ἐμὴν διάνοιαν ἀπὸ τῆς σημασίας τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου. ἀλλὰ νῦν βούλομαι ἐνστήναι καὶ δεῖξαι, ὅτι τοῦτο βούλονται τὰ ῥήματα τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λαμβάνει τὸ εἶναι παρὰ τοῦ Υἱοῦ· εἶναι γὰρ ἐν πρᾶγμα ἄφ' ἐτέρου, κατ' οὐδένα ἄλλον τρόπον νοεῖσθαι δύναται, εἰ μὴ ὅτι λαμβάνει τὸ εἶναι, καθὼς ἐστὶν ἐξ αὐτοῦ. ἡμεῖς δὲ λέγομεν καὶ ὁ μακάριος Διονύσιος ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ τοῦ περὶ Θεῶν ὀνομάτων, ὅτι τὰ κτίσματα παρὰ τοῦ Θεοῦ. νῦν οὖν ἐρωτᾷ σε, ἡνίκα τὰ κτίσματα παρὰ τοῦ Θεοῦ λέγομεν εἶναι, εἰ τὰ κτίσματα παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ εἶναι λαμβάνει;

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Τοῦτο οὕτω νοοῦμεν· πλὴν ὅτι εἰ τι ἐκ τινός ἐστιν, οὐκ ἔστι καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχει.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Συγχωρεῖς, ὅτι τὰ κτίσματα παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ εἶναι ἔχει;

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Συγχωρῶ κατὰ τοῦτο λέγονται κτίσματα, καθ' ὅτι τὴν αἰτίαν ἔχουσι παρὰ τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἐπειδὴ τὰ κτίσματα λαμβάνουσι διαφόρως τὸ εἶναι παρὰ τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο λέγονται καὶ διαφόρως παρὰ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἐν τῇ ῥητῇ τοῦ Ἐπιφανίου εὐρίσκεται, ὅτι ἐστὶ τὸ Πνεῦμα παρὰ τοῦ Υἱοῦ· τὸ δὲ ἔστιν ἐπιφέρει τὸ εἶναι. τὸ γὰρ ἔστιν ἢ ἐπιφέρει τὸ εἶναι ἢ ἄλλο, οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἕτερον, τὸ εἶναι παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἢ ἄλλο τι εἶναι. οὐκ ἐστὶν νῦν ῥητόν, τὸ Πνεῦμα τὸ εἶναι μὴ ἔχειν παρὰ τοῦ Υἱοῦ. ὥστε συνάγεται ἀναγκαίως, τὸ αὐτὸ εἶναι ἔχειν παρὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ὃ ἔχει καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς· καὶ γὰρ τοῦτο δηλοῦται ἡνίκα λέγει· Ἐστὶ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Πληρωθῆτω τοῦτο, καὶ τότε συγχωρήσωμεν.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ ῥητόν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Τοῦτο τὸ βιβλίον ἐστὶ διηθαρμένον πρὸ πολλῶν χρόνων ὥρως δυνάμεθα θρασυῦσαι. ἀναγνωσθήτω οὖν ἵνα ἀκούσμεν. λέγομεν γὰρ, ὅτι νοεῖται ἐξ ἀμφοῖν, οὐ μὴν κίται καὶ ἔστιν.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Οὕτω φησὶν· Οὐδὲ τὸ Πνεῦμά τις οἶδεν εἰ μὴ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, ἀφ' οὗ λαμβάνει, καὶ ἀφ' οὗ ἐκπορεύεται ὥστε ἀνατρέχειν τὴν ἐκπόρευσιν πρὸς τὸν Πατέρα, τὸ δὲ λαμβάνειν πρὸς τὸν Υἱόν. εἴτα ἐφεξῆς βουλόμενος ἀποδείξει, τί τὸ λαμβάνειν, καὶ τί τὸ ἐκπορεύεσθαι, ἐπαίει οὕτως· Οὔτε τὸν πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἀληθῶς δοξάζον, τὸ διδάσκον πάντα, ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐστὶ καὶ τοῦ Υἱοῦ. καὶ ἰδοὺ ὅπερ εἴρηκε πρότερον ἀπαφέρων ταῦτα νῦν λέγει, ὅτι παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐστὶν. ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τῶν Θείων ἔν ἐστι τὸ εἶναι καὶ ἐστὶ, δηλοῦται δὲ τὸ εἶναι διὰ τοῦ ἐστίν, ἄρα ἐστὶν ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἔχει τὸ εἶναι ὥσπερ καὶ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς. καὶ γὰρ ἄλλως ἐδέσπειν ἂν εἰπῶν· Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχει τὸ εἶναι παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καθὼς καὶ τὰ κτίσματα. ὅτι δὲ αὕτη ἐστὶν ἡ διάνοια, οὕτω λέγει ἐν τῇ αὐτῇ Ἀρχιερωτῇ· Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αἰεὶ οὐ γεννώμενον, οὐ ποιηθὲν οὐ συνάδελφον, οὐ πάππος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. λοιπὸν οὐ δυνάμεθα ἠνοεῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Υἱοῦ οὐκ ἔχει τὸ εἶναι.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Λέγει ἡ σὴ αἰδωσιμότης, ὅτι ἐπειδὴ λέγεται τὸ

πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ἔχει καὶ ἐξ αὐτῶν τὸ εἶναι. λοιπὸν οὕτω νοεῖς ἐξ ἀνάγκης, ὅτι ὅταν λέγεται ἐκ τοῦ πατρὸς, ἔστιν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ ὅταν λέγεται ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἔστιν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ ὅταν λέγεται ἐξ ἀμφοῖν, ἔστιν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτῶν· ἀπόκριναι.

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Πρὸς ταῦτα ἀποκρίνομαι· ἥνικα λέγομεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τοῦ πατρὸς, νοοῦμεν ἐκείνο παρὰ τοῦ πατρὸς, ἢ ἵστι πρόσωπον ἐπὶ τῶν Θείων τοῦτο· καὶ ἥνικα λέγομεν ἐκ τοῦ υἱοῦ, τουτίστιν ἐκ τῆς τούτου ὑποστάσεως· ἥνικα δὲ ἐξ ἀμφοῖν οὕτω λέγομεν, ὥστε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἐπειδὴ ἡ ἐκπόρευσις τοῦ ἁγίου πνεύματος κοινοποιεῖται παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ ἐπὶ τὸν υἱὸν ἔστιν.

‘Ο ΕΦΕΣΟΥ. Εἰ τό· Ἐκ τοῦ πατρὸς, νοεῖται ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καὶ τό· Ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· ὅταν ἀκούης καὶ ἐξ ἀμφοῖν, τί ἄλλο νοεῖς, ἢ ὅτι ἐκ τῶν ὑποστάσεων ἀμφοτέρων; ὁμῶς κείσθω ἐν τῷ παρόντι, ὅταν ἀκούσωμεν, ἐκ τοῦ πατρὸς, νοοῦμεν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καὶ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης, ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς. δοκιμαζέσθω γὰρ καὶ παρ’ ἀμφοτέρων, ὅπως ἔστιν ὁμολογούμενον, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς. ὅταν ἀκούσωμεν ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐξ ἀνάγκης νοεῖν ἔστι, ὅτι καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. ἢ ἐνδέχεται τοῦτο καὶ ἄλλως νοεῖν ἡμᾶς;

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἡμεῖς συγχωροῦμεν, ὅτι ὁσάκις λέγομεν ἡμεῖς παρὰ τοῦ πατρὸς, λέγομεν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ ὁσάκις ἐκ τοῦ υἱοῦ, νοοῦμεν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· ἐπειδὴ ἡ αὐτὴ ἔστι οὐσία πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἔστι δὲ τὸ προβάλλειν τοῦ πατρὸς, ἔστι καὶ τοῦ υἱοῦ, ὡς ἀπ’ ἐνὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον προβάλλεσθαι.

‘Ο ΕΦΕΣΟΥ. Τοῦτο ἐξετάσωμεν, ὅταν ἐξ ἀμφοῖν λέγεται, εἴ ἔστι καὶ ἐκ τῶν ὑποστάσεων αὐτῶν.

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Κατὰ τὸ παρὸν οὐκ ὀφείλομεν ἐξετάζειν ὡς παρ’ ἀμφοῖν, εἴτε παρὰ τοῦ πατρὸς, εἴτε παρὰ τοῦ υἱοῦ· ἀλλὰ τὸ, εἰ τὸ λεγόμενον ἐκ τίνος εἶναι, ἔχει καὶ τὴν οὐσίαν ἐκείνου.

‘Ο ΕΦΕΣΟΥ. Ἐδωκας ἡμῖν καὶ τοῦτο, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅταν λέγεται ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι, ὅτι ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ ἔστιν. Ἰδωμεν οὖν τὸ ἐπόμενον ἐκ τῆς οἷς συγκαταβάσεως ταύτης. ὁ μέγας Βασιλεὺς ἐν τοῖς πρὸς Εὐνόμιον ἀντιρρήτικοῖς περὶ τῆς ἐκ

τοῦ πατρὸς προόδου τοῦ ἁγίου πνεύματος τὸν λόγον ποιούμενος, τιᾶδε φασί· γενᾶ ὁ θεός, οὐχ ὡς ἄνθρωπος, γενᾶ δὲ ἀληθῶς· καὶ τὸ γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ ἐκπέμπει πνεῦμα διὰ στόματος, οὐχ οἶον τὸ ἀνθρώπινον, ἐπεὶ μηδὲ στόμα θεοῦ σωματικῶς ἐνοῦν· ἐξ αὐτοῦ δὲ τὸ πνεῦμα, καὶ οὐχ ἐτέρωθεν. Εἰ τοίνυν τὸ πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ ἀκούοντες νοοῦμεν καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἴδα καθαρῶς ὁ μέγας βασιλεὺς ἀποφάναιτο, ἐκ μόνης τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς, καὶ οὐκ ἐξ ἄλλης τινὸς ὑποστάσεως εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἐν οἷς λέγεις, ὅτι ὁ μέγας βασιλεὺς φανερώσιντος, τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς μόνον εἶναι καὶ οὐχ ἐτέρωθεν, τὸ ἐναντίον φαίνεται οὗ προήγαγε· ἐπειδήπερ ὁ μέγας βασιλεὺς ἐν τῇ τρίτῃ τῶν ἀντιρρήτικῶν κατ' Εὐνομίου λέγει, ὅτι τὸ εἶναι τὸ πνεῦμα λαμβάνει ἐκ τοῦ υἱοῦ· καὶ ἔστιν ἐν βίβλῳ ἀρχαιολόγῳ. λέγει γάρ, ὅτι γενᾶ ὁ πατὴρ, οὐχ ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἐκπέμπει πνεῦμα διὰ στόματος. παρὰ τῷ θεῷ στόμα οὐκ ἔστιν, ἀλλ' εἰκονικῶς λαμβάνεται ταῦτα, καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν, καὶ παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ ὁ λόγος στόμα λέγεται τοῦ θεοῦ. Τῷ λόγῳ καίτοι οἱ οὐρανοὶ ἐστεριώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ * τοῦτον γάρ τὸν τρόπον ἡρώδης αὐτὸς ἢ γραφῇ ὁμιλεῖν πρὸς ἡμᾶς τηροῦμεν, οὐχ ὅτι γε εὐρίσκονται τὰ τοιαῦτα σωματικῶς· ὅτι τὰ ῥήματα ποιοῦσι πρὸς τὸ προκείμενον ὄντα καὶ αὐτὰ ταῦτα τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ. πρῶτον οὖν ἐξετάσωμεν τὰ εἰρημένα, καὶ πῶς τῷ τρόπῳ ἀναγνωσθέντα καὶ τὰ λοιπά.

Μετὰ ταῦτα ἀνέγνω ὁ φράς Ἀνδρέας * τὸ ῥητὸν βασιλεῖος καὶ * ὁ Ῥόδου. Ἐμφανίου.

Ὁ ΕὐΦΕΣΙΟΥ. Πρὸς τοῦτο ἀπολογησόμεθα μετὰ ταῦτα· νῦν δὲ ὁ προεθίμεθα, καθαρῶς ἄχρι τέλους ἐξετάσωμεν, ἐρωτῶμεν ἐν τῇ σὴν αἰδιωσιμότητι· ὁ μέγας βασιλεὺς λέγει, ὅτι γενᾶ ὁ πατὴρ ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἐκπέμπει πνεῦμα διὰ στόματος αὐτοῦ, οὐχ ἴσον τὸ ἀνθρώπινον· ἐξ αὐτοῦ ὡς ἀληθῶς καὶ οὐχ ἐτέρωθεν. τί δαλοῦν βούλεται, ὅτι γενᾶ ὁ πατὴρ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἢ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ; ὅτι ἐκπέμπει πνεῦμα ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἢ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ; καὶ τί νοῦν ἔσταυθα τό· Ἐξ αὐτοῦ, βούλεται; ἀποκρίναι.

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἡ αἰδισιμότης σου οὐκ ἀπεκρίθη πρὸς τὸ προκείμενον τό· Ἐκ τοῦ υἱοῦ, ῥητὸν τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου· ὅτι ἡνίκα λέγεται, τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἔπεται ὥστε ἔχειν καὶ τὸ εἶναι παρὰ τοῦ υἱοῦ. διὰ τοῦτο ἀπολογήθητι, καὶ τότε καὶ ἡμῶς ἀπολογησόμεθα πρὸς τὰ προτεινόμενα παρ’ ὑμῶν. πρὸς τούτους ὁ μέγας Βασίλειος τρανότερον ταῦτα διαμαρτυρεῖ λέγων· Τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἔχει καὶ λαμβάνει. τίνα τρόπον νοῦτε τὸ εἰρημένον, εἴπατε· καὶ τότε πειραιέτω προβησόμεθα.

‘Ο ΕΦΕΣΟΥ. Εἰ ἀπέδειξας καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου, ὅτι παρὰ τοῦ υἱοῦ ἔχει τὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐύσαμιν ἂν τὸ παρὰ σοῦ εἰρημένον, ἐπειδὴ προείδου ἀποδείξαι, οὕτω δὲ ἀπέδειξας. οὐδὲ γὰρ λέγει ῥητῶς, ὅτι παρὰ τοῦ υἱοῦ ἔχει τὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ’ ὅτι παρ’ ἀμφοῖν ἔστι, τουτέστι παρὰ πατρός καὶ υἱοῦ. νοῦς; ἠρωτήσαμεν εἰ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἀκούειν, ἐξ ἀνάγκης καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· διὰ τοῦτο προήγαγες τὸ ῥητὸν Ἐπιφανίου. μεταθέντες δὲ τὸν λόγον ἐπὶ τῷ μέγαν Βασίλειον, ἠρωτήσαμεν, εἰ καὶ τό· Ἐξ αὐτοῦ, οὕτω νοῦς ἀποκρίθητι· οὐν πᾶς νοῦς, ἵνα ἐκ τῶν ὁμοίων σαφῇ τὰ ὁμοία γίνωσκαι, εἰ δὲ ἔχῃς ἕτερον ῥητὸν τὰ ἐναντία λέγον, μετὰ ταῦτα δευλὰ δὴ ἐξετασθήσεται, πάλιν οὖν ἐρωτῶμεν, εἰ τό· Ἐκ τοῦ πατρὸς, οὕτω νοῦς, ὡς ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ.

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Τοῦτο πολλάκις εἶπον, καὶ πάλιν λέγω, ὅτι οὕτω νοοῦμεν.

‘Ο ΕΦΕΣΟΥ. Κατὰ τὸ συγκεχωρηκὸς τῆς οὔσης αἰδισιμότητος ὁ μέγας Βασίλειος ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς λέγων καὶ οὐχ ἰτέρωθεν, ἀπεφάνητο ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς καὶ οὐχ ἰτέρωθεν, ἥρουν ἐξ ἄλλης τινὸς ὑποστάσεως· τοῦτο δὲ ταῦτόν ἐστι τῆς ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Ὅτι ταῦτα ὁ μέγας Βασίλειος ἔλεγε, τὸν λόγον ἐποίησεν πρὸς Εὐνόμιον· ἐκεῖνος γὰρ ἔλεγε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσθαι εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο εἶπεν, ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐχ ἰτέρωθεν, δηλῶς τό· Τῆς φύσεως αὐτοῦ. ὥστε βουλόμενος δειῖξαι τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς, εἶπεν· Οὐχ ἰτέρωθεν, ἀλλὰ μεταγάζωμεν τὸν λόγον ἐπὶ τῷ σφρότερον εἰρημίνῃ. ἐπειδή γὰρ ὁ Ἐπιφάνιος λέγει, τὸ πνεῦμα εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐρωτῶμεν εἰ τὸ λαμβάνειν ταῦτόν ἐστι τῷ· Ἐκ τοῦ

ς εἶναι, ἢ οὐ. ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἔχει χάραν ὅς τις λαμβάνει
 ἡμᾶς, ἕτερον ἔστι λαμβάνειν, τοῦτο ἀπὸ τῆς κοινωνίας τοῦ
 ς λαμβάνει καὶ τοῦτο ἀπιδείξα διὰ δύο ρητῶν, ὧν τὸ πρῶτον
 οὕτως· Ἀεὶ ἐστὶν οὐ γινώσκειν, οὐ ποιῶν, οὐκ ἀδελφὸν ἀλλ'
 ᾧς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. ὥστε τὸ εἶναι παρὰ τοῦ
 ς ἐστὶ ταῦτόν τῃ λαμβάνειν αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν· λαμβάνει
 εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ. τὸ δὲ δεύτερον τοῦ μεγάλου Βασιλείου τὸ
 εἶναι τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ.

1) ἘΦΕΣΟΥ. Πάλιν ὑπάρχει ὡς ὁμολογούμενον, ὅτι τὸ πνεῦμα
 λαμβάνει τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὅπερ οὔτε ὁ μέγας Ἐπι-
 σκόπος οὔτε ἡμεῖς συνηγορήσαμεν, οὔτε σὺ ἡδυνήθης καθαρῶς ἀπο-
 ρίπτει. ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῶν τοῦ μεγάλου Βασιλείου τούναντιόν
 ἡμῶν. πάλιν ἐπαγγέλλομαι εἰς τὸν μέγαν Βασιλεῖον· ἰδοὺ γὰρ
 οὐ εἰπὼν τοῖς προσημνίοις, ὅτι ὁ μέγας Βασιλεὺς τῇ Εὐνο-
 μαχόμῳ κτίσμα λέγοντι τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐξ αὐτοῦ τοῦ
 ς εἶπε, τουτίστιν ἐκ τῆς οὐσίας καὶ φύσεως αὐτοῦ, οὐχ ὡς
 ἐκ κτισμάτων ἰτέρων, ἢ ἐξ ἄλλης οὐσίας. οὕτως ταῦτα λέ-
 γει ὡς τὸ πρότερον;

2) ΝΙΚΑΙΑΣ. Τὸ ἔξ αὐτοῦ, εἶπες πρότερον τὴν πατρικὴν ὑπό-
 κριψιν, ἕτερον τὴν οὐσίαν.

3) ἸΩΑΝΝΗΣ. Τὸ εἶναι καὶ ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς ταυτόν ἐστι.
 τοῦτο ἡνίκα λέγομεν ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς, τοῦτο λέγομεν ὅτι
 καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἡ πρόθεσις αὕτη ἡ Ἀπὸ
 τοῦ ἀπὸ τινος ἀρχῆς ὁμοουσιώδους πρόθεσις, τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον
 ἐκ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐστὶν ἐκ τινος. ὅτε λέγομεν ὅτι ἐστὶ παρὰ
 τοῦ, ὅσον ὅτι παρὰ ἄλλου. εἰ τοίνυν τὸ εἶναι οὐκ ἐστὶν ἐκ
 τοῦ, ἀλλ' ἐστὶν ἐκ ἑτέρου, ἰδωμεν πῶς ἐστὶ. καὶ τοῦτο δια-
 φανὲς· ὁ Βασιλεὺς, οὐ τὰ ῥήματα οὐκ ἔστιν ἀρνήσασθαι· Λαμ-
 βάνει τὸ εἶναι ἐξ αὐτοῦ καὶ ὁ Ἐπιφάνιος· Ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ
 πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ· ὥστε τὸ εἶναι ἔχει παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ
 τοῦ υἱοῦ. εἰ δὲ ἔχει παρὰ τῶν ἐκείνων ἄρα καὶ λαμβάνει. ἐν τούτοις
 ὅσοι πατέρες λαβόντες τὸ ῥητὸν παρὰ τοῦ εὐαγγελίου
 ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται,* ταῦτα ἀκριβῶς ἐστασθήσεται ἕστερον. * Ἰω. 16, 15.

4) ἘΦΕΣΟΥ. Πάλιν δὲ, ἵνα τὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου καθα-
 ροῦται, ταῦτόν ἐστι τῶν θείων νομίζεις οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν

ἥτοι πρόσωπον; καὶ ὅταν ἀκούσωμεν ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ τῆς ὑποστάσεως, ὡς ταύτου οὐσίας καὶ ὑποστάσεως, ἢ διαφέρουσιν ἀλλήλων οὐσία τε καὶ ὑπόστασις κατὰ τοὺς διδασκάλους;

Οἱ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ὑμεῖς ἐρωτᾶτε, ἐν τοῖς θείοις προσώποις ἑαυτοῦ περὶ ἧ ταύτον ἡ οὐσία καὶ τὸ πρόσωπον, ἥτοι ὑπόστασις. ἡμεῖς δὲ λέγομεν, ὅτι ἡ οὐσία καὶ τὸ πρόσωπον ἡ ὑπόστασις εἰσι ταὐτὸν κατὰ τὸ πρᾶγμα, καὶ διαφέρουσι κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἡμετέρας νοήσεως, οὕτως ὥστε ὑφίστασθαι τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἰδιωματίας. νῦν οὖν ἐπειδὴ διαστέλλονται κατ' ἐπίνοιαν ἡ κατὰ λόγον, αὕτη ἡ οὐσία κοινούται τοῖς προσώποις, ἀλλὰ τὰ ἰδιώματα κατ' οὐδένα τρόπον κοιννοῦσι· καὶ τοῦτό ἐστιν ἀπὸ τῆς δυνάμεως τῆς ἀναφορᾶς. τοῦτο καὶ ὑμεῖς ἔχετε, καὶ μάλιστα ἐν τῇ ῥητῇ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐν τῷ εἰς τὰ φῶτα λόγῳ· τί γὰρ ἴδιον ἐκάστου, ἀκοινωητόν ἐστιν· ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν ἦν ἰδιώματα, εἰ μετέσπει καὶ μετεφέρετο πρὸς ἕτερον. τοῦτων ἵνα διαστω λάβῃ τὰ πρόσωπα, ἀνάγκη ἐστὶ τὰς ὑποστατικὰς ἰδιότητας μὴ ἀκοινωητούς. καὶ διὰ τοῦτό φασιν οἱ διδάσκαλοι· Οὐδὲν ἐστὶ μὴ ἡ τῆς ἀρχῆς σχέσις· καὶ ἐν ταύτῃ τῇ σχέσει δύο θεωροῦνται· ἀφ' οὗ τι, καὶ πρὸς ὃ, τι. καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα τὰ δύο θεωροῦνται, ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱός, ἐπειδὴ ὁ πατήρ ἀρχή, καὶ ὁ υἱὸς ἐκ τῆς ἀρχῆς. ἀλλ' οὐ κοιννοῦσιν ἀλλήλοις, κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ κοιννοῦσιν ἀλλήλοις. οὕτω γὰρ ἐνόησεν ὁ Ἐπιφάνιος περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς σχέσεως τῆς ὑφιστάσεως τὰ πρόσωπα· καὶ πρὸς τοῦτο εὐχρηστικῶς ἔτερον ἀφ' οὗ τι * καὶ πρὸς ὃ, τι. ἐπειδὴ τοίνυν ἐν τοῖς θεοῖς πλὴν τῶν ὑποστατικῶν ἰδιοτήτων καὶ προσωπεῖων τάλλα πάντα κοιννοῦσιν ἀλλήλοις, ἡνίκα λέγομεν ὅτι ἐστὶ τι ἐκ τίνος, ἔπειτα νοοῦν, ὅτι καὶ ἐξ ἐκείνου τὸ εἶναι λαμβάνει. ἰδοὺ δις ἀφῆκα, καὶ ποτακαλῶ ἵνα εἴπωτε ἡμῖν καὶ περὶ τοῦ ῥητοῦ τοῦ μεγάλου Βασιλέως.

Οἱ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ὅπως διαφέρουσιν ἀλλήλων οὐσία τε καὶ ὑπόστασις ἐπὶ τῶν θείων, οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ λέγειν. ἴσως γὰρ εὐδὲ διαφερόμεθα περὶ τοῦτο τὸ μέρος ἀλλήλων. ὅτι δὲ ἐκπλεῖ διαφέρουσιν οὐσία καὶ ὑπόστασις, δῆλον, ὃν τρόπον διαφέρει τῇ κοινῇ τὸ ἴδιον, καθὼς καὶ ὁ μέγας Βασιλεὺς λέγει πρὸς τὸν ἁγίον Γρηγόριον γράφων· Καθ' ὃν τρόπον διαφέρει οὐσία ἀνθρώπου τῇ κοινῇ λόγῳ εἰπῶν, καὶ πρόσωπον καὶ ὑπόστασις. τοῦτο οἶμα

* ἴσ. ἡ ἀφ' οὗ τι.

καὶ ὑμῶν συνθεαῖ. πάλιν οὖν ἐπαναρχώμεθα πρὸς τὸ πρῶτον εἰρη-
μένον, ὅτι ὁ μέγας Βασιλεὺς λέγων γενεῇ ὁ υἱὸς ἐξ αὐτοῦ ἀλη-
θής, καὶ ἐκπεμπὶ πνεῦμα δια στόματος αὐτοῦ τί δηλοῦν βού-
λται, τὸ Ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἢ τὸ Ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ;

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἐγὼ εἶπον, ὅτι ἡνίκα λέγει· Ὁ υἱὸς γεννᾶται
παρὰ τοῦ πατρὸς, ταυτὸν ἔστιν, ὅτι ὁ υἱὸς γεννᾶται ἀπὸ τῆς οὐσίας
τοῦ πατρὸς· ὥστε τὸ πρόσωπον εἶναι τὸ προσάγον, ἢ τὸ γεννῶν· ἢ
δὲ ἀρχὴ δι' ἧς γεννᾶ, ἔστιν αὐτὴ ἡ κοινωνοῦσα τοῖς ἄλλοις. ὁ
πατὴρ ἔστιν ἀρχὴ ἡ γεννῶσα· ὁ πατὴρ ἐπαφέρει ὑποκειμένον, ἢ δὲ
διὰ οὐσία, ἥτις ἐστὶ πραγματικῶς ταυτὸν τῷ πατρὶ, οὐκ ἔστιν
ἐκείνη ἡ γεννῶσα, ἐπειδὴ οὐ σημαίνεται ὡς ὑποκείμενον, αἱ δὲ ἐνέ-
ργειαι εἰσι τῶν ὑποκειμένων, ἢ δὲ ἀρχὴ ἐστὶ τῶν ιδιωμάτων, ὡς
πάντα ἡ φιλοσοφία λέγει· ἢ δὲ οὐσία ἐστὶν ἀρχὴ, δι' ἧς γεννᾶ. διὰ
τοῦτο ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶν ὁ γεννῶν ὁ δύνει ἀνθρωπος, τουτέστι
τὸ πρόσωπον τὸ ὑποκείμενον καὶ ὑφιστάμενον, καὶ ἡ οὐσία αἰτία αὐτῇ
ἐστὶν, ἐπειδὴ αἱ ἐνέργειαι λέγονται τῶν ὑποκειμένων. ἐν τῷ ἀνθρώπῳ
ἐστὶν ἡ ἀνθρωπότης, αὐτὴ ἡ ἀνθρωπότης λέγεται εἶναι ἀρχὴ δι' ἧς
ὁ ἀνθρωπος γεννᾶ· καὶ ἀνθρωπος διὰ τοῦτο οὐ κοινωνεῖ τῷ υἱῷ,
ἐπειδὴ ὁ υἱὸς οὐ γεννᾶ, ἀλλ' ἡ φύσις κοινωνεῖ τούτῳ τῷ υἱῷ ἐν
τῷ αὐτῷ εἶδει καὶ ἐν τῇ αὐτῇ φύσει· τοῦτο οὖν τὸ κοινωνούμενον
ἐστὶ φύσις, τὸ δὲ ἐνερگوῦν ἐστὶν ὑπόστασις. νῦν οὖν ἐπὶ τῶν θείων
λέγομεν κατὰ τρόπον τῆς ἀμετέρας ἰνολίας, ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦ
πατρὸς σημαίνεται ὡς ὑποκείμενον· ὥστε τὸ πρόσωπον ἐστὶ τὸ γεννῶν.
ἢ δὲ φύσις ἡ θεία ἐστὶν ἀρχὴ δι' ἧς ὁ πατὴρ γεννᾶ τὸν υἱόν.
οὕτως ὁ πατὴρ γεννᾶ τὸν υἱόν, καὶ οὐ κοινωνεῖ τῷ προσώπῳ ἀλλὰ
τῇ φύσει, ἀλλ' ἡ οὐσία ἥτοι ἡ φύσις κοινωνεῖται τῷ υἱῷ. καὶ ἐπειδὴ
ἡ φύσις ἐστὶν ἡ αὐτὴ τῷ ἀριθμῷ, διὰ τοῦτο οὐ δύναται ῥηθῆναι
ὑπὲρ τι κοινὸν κατὰ τὸν τρόπον τὸν εὐρισκόμενον ἐν τῇ ἀνθρωπότη-
τι, ἀλλ' ἔχει τὸν λόγον τοῦ κοινοῦ, ἐφ' ὅσον ἐστὶ κοινωνητή. αὐτὴ
ἐστὶν ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ υἱὸς λέγεται γεννᾶσθαι παρὰ τοῦ πατρὸς ὡς
ἀπὸ ἀρχῆς· ἐστὶ δὲ ἀπὸ τῆς οὐσίας τῆς θείας, ἥτοι τοῦ πατρὸς,
ἰσταμένης τῆς πραγματικῆς ταυτότητος μεθ' ἐκάστου προσώπου,
κατὰ πάντας τοὺς διδασκάλους οὕτω Γραῖκοὺς καὶ Λατίνους, μόνη
ἡ ἀναφορὰ ἡ πληθύνουσα τὰ πρόσωπα ἐπὶ τῶν θείων προόδων, ἥτις
λέγεται ἀρχικὴ· πρὸς ἣν μόνον δύο ἀνήκει, καὶ ὅστις ἀπ' ἄλλου

* Λεῖπει ἀφ'
ἄλλου.

ἔστι· νῦν οὖν λέγει, τὸ πνεῦμα ἀφ' ἑτέρου. ἐπειδὴ τοίνυν αἱ σχέσεις αἱ ἀληθύνουσαι τὰ πρόσωπα εἰσιν αὗται, καθὼς ὁ πατὴρ, ὃς ἐστὶν ἑτερος, καὶ ὁ υἱὸς ὃς ἐστὶν ἀφ' ἑτέρου, οὐδαὶς ἄλλος λόγος ἐστὶ διαστολῆς ἢ διακρίσεως ἐπὶ τῶν Θεῶν εἰ μὴ διὰ τοῦτο, εἰ πρόσωπον τί ἐστιν ἀφ' ἑτέρου· ἐπιτεταίξεται ἄναγκας κατὰ τοὺς διδασκάλους τῶν το Γραικῶν καὶ Λατίνων, ὅτι τὸ τοιοῦτον πρόσωπον λέγεται λαμβάνειν καὶ εἶναι τῷ εἶναι ἀφ' ἑτέρου. αὕτη ἐστὶν ἡ διάνοια τοῦ μεγάλου Ἐπιφανίου καὶ Βασιλείου, καθὼς λέγει τὸ πνεῦμα λαμβάνειν τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὃ ἐπὶ τῶν Θεῶν ταυτὸν ἐστὶ τῷ ἐκπαρῖνυσθαι. νῦν ἵσταται ὁ πρῶτος λόγος, ὅτινα ἀλέγομεν εἶναι ἀφ' ἑτέρου, ἀλλ' ἀποδίδυκται. ἐπὶ δὲ ἀπὸ τοῦ ῥητοῦ τοῦ μεγάλου Βασιλείου τοῦ προκομισθέντος παρ' ὑμῶν ἐν τῇ προλαβούσῃ, ἔφασι μεγάλην ὑμᾶς ἐνέγκαι τῷ λόγῳ ἰσχύν, διὰ τοῦτο ἔδοξε καλὸν ἀπαρνησθῆναι ἐνώπιον πάντων, ἵνα γνωσθῇ ἅπαν τὸ ῥητὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου. νῦν δὲ ἐροῦμεν λατινικῶς κατὰ τὴν διάνοιαν τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου. Ἐν ταύτῃ τῇ κεφαλῇ ἐπιτίγεται ὁ μέγας Βασίλειος δόξα. τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ οὐχ ἑτέρωθεν, ἄρουν οὐκ ἐξ ἑτέρας οὐσίας. λέγει γοῦν μετ' ὁλόγα πρὸς αὐτὸν τὸν ἑὐνόμιον· Ἀλλὰ σὺ ὁμοίως τοῖς ἀπίστοις σπεύδων ἐπὶ τὴν βλασφημίαν ἐπειδὴ ἡ ἐκπόρευσις τοῦ πνεύματος ἐκ τοῦ Θεοῦ γέννησις οὐκ ἐκλήθη, δὲ τοῦτο οὔτε τοῦ στόματος τοῦ Θεοῦ εἶναι πιστεύεις τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ἔργον χειρῶν Θεοῦ· καὶ ὁ παραδείγμασιν ἀνθρωπίνους ἀφορῶν ἀνατρέψεις τὰ ἐξ αὐτῶν συνιστάμενα Θεῶν δέγματα, δὲ ἀκούειν τῶν Θεῶν ῥημάτων σὺν φόβῳ, καὶ πᾶν τὸ λεγόμενον ἀποδέχισθαι μετ' εὐσεβείας, καὶ οὐκ ἀνοητότατα κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐπιχειρῆν. γινῆς Θεὸς οὐχ ὡς ἄνθρωπος, γινῆς δὲ ἀληθῶς, καὶ τὸ γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ ἀναγγέλλει ῥῆμα ἢ λόγον οὐκ ἀνθρώπων ἐκπέμπει δὲ λόγον ἀληθῶς ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἐκπέμπει πνεῦμα διὰ στόματος, οὐκ ἀνθρωπίνως, ἐπειδὴ οὐδὲ τὸ τοῦ Θεοῦ στόμα ἀνθρώπινόν ἐστιν· ἐξ αὐτοῦ γὰρ τὸ πνεῦμα καὶ οὐχ ἑτέρωθεν. Νῦν οὖν ὁρᾶτε, ὅτι ἐπειδὴ οἱ ἐκείνοι ἐπ' ἔργον λέγοντες τὸ πνεῦμα κτίσμα, διὰ τοῦτο ἀντιπαρατίθενται ὁ μέγας Βασίλειος δεικνύσων εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐχ ἑτέρωθεν. καὶ πάλιν λέγει· Ἐργάζεται Θεὸς χερσὶν οὐκ ἀνθρωπίναις· ἐργάζεται δὲ οὐκ ἐξ αὐτοῦ ἀποέργων τὰ κτίσματα, ἀλλ' ἐνεργῶν ὑφίστασθαι ποιῶν, καθὼς ὁ χερσὶν ἐργα-

* καὶ καταφρο-
νῶν τῶν ἀνθρω-
πίνων παραδειγ-
μάτων ἀνατρε-
ψῶν.

ἴσταντες ἄνθρωπος οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ προάγει τὸ ἔργον. καὶ * Μὴδὲ
 ἡμῶς τῶν θείων τοὺς λόγους· υἱὸς πνεῦμα, οὐ κτίσμα. οὔτε περὶ
 τοῦ υἱοῦ ἱερώτα, διατί οὐ λέγεται πνεῦμα· μῆτε περὶ τοῦ πνεύ-
 ματος, διατί οὐκ ἔστιν υἱὸς, μὴδὲ κτίσμα τὸν υἱόν, ἢ τὸ πνεῦμα
 ἡλεσφόμει. ὁ υἱὸς τοῦ θείου καρπὸς, ἅγιος ἐξ ἁγίου, αἰδώς ἐξ
 αἰδίου, τοῦ ἁγίου ἀναύματος χορηγὸς πρὸς ὑπόστασιν καὶ μόρ-
 ωσιν τοῦ κτίσματος. Μέχρι τοῦδε ἔχομεν φανερῶς, ὅτι τό· Οὐχ
 ἴστανθαι, οὕτω νοῦται, ὥστε μὴ ἐξ ἑτέρας οὐσίας. Διότι οὐκ ἔστι
 ἡ πνεῦμα ἔστι καρπὸς ἁγίου ἐξ ἁγίου, αἰδώς ἐξ αἰδίου, νῦν οὖν
 καὶ τούτου φαίνεται, ὅτι εἰ ἔστι τοῦ ἁγίου πνεύματος χορηγός,
 νοῦται δὲ πρὸς ἡ παροχὴς, ἔπεται τὸ πνεῦμα τὸ ἁγιον καὶ ἐξ
 αὐτοῦ εἶναι. καὶ φωνὴ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος κατὰ Ἀρειανῶν ἐν τῇ
 πρώτη βιβλίῳ περὶ τοῦ υἱοῦ λέγων· Αὐτὸς τὸ πνεῦμα δίδασκε καὶ
 οὐ ἔχει τὸ πνεῦμα, ταῦτα παρὰ τοῦ λόγου ἔχει. νῦν δὲ σαφέ-
 πρὸν ἔστιν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἁγιον ἔχει τὸ εἶναι παρὰ τοῦ υἱοῦ.
 ἰ γὰρ ὅσα ἔχει τὸ πνεῦμα, ἔχει παρὰ τοῦ υἱοῦ, ἅρα ἔχει καὶ τὸ
 εἶναι παρὰ αὐτοῦ. καὶ τοῦτο συμπαροῖσι ὁ Ἀθανάσιος, ὅτι αὐτὸς
 δίδασκε τὸ πνεῦμα, καὶ ἔστι παροχὴς. ὥστε ἀπὸ ταύτης τῆς κα-
 ταλῆς ἔχομεν τὸ πνεῦμα τὸ ἁγιον εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ. ἅρα ἔπεται,
 ὅτι πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, οὐδ' ἐν τοῖς ἡμετέροις
 ποστέτοις διδασκάλους ἀντιβλέψαι.

Ἀνάγνωσθε ὁ φρά· Ἀνδρίας τὴν χρῆσιν τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου εἰς
 τὸ Ἐπεινὸς ἐπὶ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἑμοῦ λήφεται καὶ ἀναγγελεῖ
 ἡμῶν * καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ εὐθύς ὁ Ἐπίφωσι εἶπεν.

* Ἰω. 16, 14.

Ὁ ἘΠΙΦΩΣΙ. Ἀκούσον ἀρχιεπίσκοπε· βλέπετε πατέρες, ὅτι τὸ
 ἔστιν οὐ πρόκειται ὁ μεταλαμβάνων ὁ πατὴρ οὗτος εἰς τὸ ἔχειν
 τὸ εἶναι, ἔλεγε γάρ· Ἐπειδὴ παρὰ πατὴρ καὶ υἱὸς ἔστιν· ἀλλὰ
 μὴν οὐ καίτοι τὸ ἔστιν, ἀλλὰ μόνον ἐκλῆς καίτοι· Παρὰ πατὴρ
 καὶ υἱοῦ. Δυνάμεθα οὖν νοεῖν κατὰ τὴν θεολογίαν τῶν πατέρων,
 ὅτι οὕτω τὸ πνεῦμα ὡς μὲν παρὰ τοῦ πατρὸς, ἐκπορεύμενον, του-
 τῶτι τὴν ὑπαρξίν ἔχον· παρὰ δὲ τοῦ υἱοῦ διδόμενον, καὶ λαμ-
 βανόμενον ὑπὸ τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων. καὶ οὕτως οὐδὲν ἡμῶν
 προσίσταται τὸ ἀρεσκείμενον ῥητὸν, οὐδ' ἐκ συνάγει τὸ παρ' ὑμῶν προ-
 νόμιν.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ὅτι οὐ καίτοι τὸ ἔστιν ὡς καὶ λέγεται ἀπὸ

ρύνεσθαι δὲ τοῖς τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς· τὸ δὲ λαμβάνειν, τὴν συμφωνίαν καὶ ὁμόνοιαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, καθ' ἣν ἀπαγγέλλει τοῖς μαθηταῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἃ δεῦρ μαθεῖν αὐτοὺς, παρ' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ τὰς ἀφορμὰς λαμβάνειν. οὐκ ἄρα παρὰ τὸ ῥητὸν τοῦτο οὐδὲν ἀναγκαῖον συνῆξας πρὸς τὸ σὺν βούλημα· παρ' οὐδετέρου γὰρ τούτων φαίνεται, παρὰ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνειν τὸ Πνεῦμα τὸ εἶναι, ταῦτα συμμαρτυρεῖ μοι Χρυσόστομος καὶ ὁ μακάριος Κύριλλος. τούτων γὰρ ὁ μὲν ἐξηγούμενος τὸ παρὰ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, λέγει· Λήφεται παρ' ἐμοῦ, τουτίστι παρὰ τῆς ἐμῆς γνώσεως, ἥτοι σύμφωνα καὶ συναδὰ τοῖς ἐμοῖς ἱρεῖ. ὁ δὲ Κύριλλος ἐν τοῖς Ὑπαστασι τοῖς φησιν· Οὐ γάρ τι φύσεως ἐδήλου διαφορὰν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ Πατρὸς, λέγων ὁ Υἱός· Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν, ἀλλ' ὅτι λόγοις κτερίζεται τοῖς ἑαυτοῦ διὰ τὸ τῆς οὐσίας ταύτης, καὶ εἰς ἅπαν ὁμοφύεις, ἰσοεργόν τε καὶ ἰσοτερές, εἰ τοίνυν περὶ λόγων εἴρηται καὶ νενόηται τοῖς ἁγίοις τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἀναγγέλλειν τοῖς ἀποστόλοις, οὐκ ἄρα παρὰ τῆς φωνῆς ταύτης ἔχομεν ἰννοεῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνει τὸ εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Συνήκαμεν τὰ εἰρημένα σοι, πᾶτερ αἰδωσιμώτατε, δι' ὧν ἡ βουλὴ θῆς ἀποκλείσσαι τὴν ἐμὴν διάνοιαν ἀπὸ τῆς σημασίας τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου. ἀλλὰ νῦν βούλομαι ἰσχυρῶς καὶ δεῦξαι, ὅτι τοῦτο βούλονται τὰ ῥήματα τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λαμβάνει τὸ εἶναι παρὰ τοῦ Υἱοῦ· εἶναι γὰρ ἐν πρᾶγμα ἀφ' ἑτέρου, κατ' οὐδένα ἄλλον τρόπον νοεῖσθαι δύναται, εἰ μὴ ὅτι λαμβάνει τὸ εἶναι, καθὼς ἐστὶν ἐξ αὐτοῦ. ἡμεῖς δὲ λέγομεν καὶ ὁ μακάριος Διονύσιος ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ τοῦ περὶ θείων ὀνομάτων, ὅτι τὰ κτίσματα παρὰ τοῦ Θεοῦ. νῦν οὖν ἱερῶς σοι, ἡνίκα τὰ κτίσματα παρὰ τοῦ Θεοῦ λέγομεν εἶναι, εἰ τὰ κτίσματα παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ εἶναι λαμβάνει;

‘Ο ΕΦΕΣΟΥ. Τοῦτο οὕτω νοοῦμεν· πλὴν ὅτι εἴ τι ἐκ τινός ἐστιν, οὐκ ἦδ' καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχει.

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Συγχωρεῖς, ὅτι τὰ κτίσματα παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ εἶναι ἔχει;

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Συγχωρῶ· κατὰ τοῦτο λέγονται κτίσματα, καθ' ἡν αἰτίαν ἔχουσι παρὰ τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἐπειδὴ τὰ κτίσματα λαμβάνουσι διαφορὰς ὃ εἶναι παρὰ τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο λέγονται καὶ διαφορὰς παρὰ ἧς οὐσίας τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἐν τῇ ῥητῇ τοῦ Ἐπιφανίου εὐρίσκεται, ὅτι ἐστὶ τὸ Πνεῦμα παρὰ τοῦ Υἱοῦ· τὸ δὲ Ἐστὶν ἐπιφέρει τὸ εἶναι. ὁ γὰρ Ἐστὶν ἢ ἐπιφέρει τὸ εἶναι ἢ ἄλλο. οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἕτερον, τὸ ἓν παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἢ ἄλλο τι εἶναι. οὐκ ἐστὶν νῦν ῥητέον, τὸ Πνεῦμα ὃ εἶναι μὴ ἔχειν παρὰ τοῦ Υἱοῦ. ὥστε συνάγεται ἀναγκαστικῶς, τὸ ἓν εἶναι ἔχειν παρὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ὃ ἔχει καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς· καὶ γὰρ τοῦτο δηλοῦται ἡνίκα λέγει· Ἐστὶ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Πληρωθῆτω τοῦτο, καὶ τότε συγχωρήσομεν.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ ῥητόν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Τοῦτο τὸ βιβλίον ἐστὶ διεφθαρμένον πρὸ πολλῶν χρόνων· ὅμως δυνάμεθα θρασυῦσαι, ἀναγνωσθῆναι οὖν ἵνα ἀκούωμεν. λέγομεν γὰρ, ὅτι νοεῖται ἐξ ἀμφοῖν, οὐ μὴν κεῖται καὶ Ἐστὶν.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Οὕτω φησὶν· Οὐδὲ τὸ Πνεῦμα τις οἶδεν εἰ μὴ ἡ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, ἀφ' οὗ λαμβάνει, καὶ ἀφ' οὗ ἐκπορεύεται ὥστε ἀνατρέχειν τὴν ἐκπόρευσιν πρὸς τὸν Πατέρα, τὸ δὲ λαμβάνειν πρὸς τὸν Υἱόν. εἴτα ἐφεξῆς ρουλόμενος ἀποδείξαι, τί τὸ λαμβάνειν, καὶ τί τὸ ἐκπορεύεσθαι, σημαίνει οὕτως· Οὔτε τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, ἢ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἀληθῶς δοξάζον, τὸ διδάσκον πάντα, ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐστὶ καὶ τοῦ Υἱοῦ. καὶ ἴδε ὅπερ εἶρηκε πρότερον ἐκφέρειν ταῦτα νῦν λέγει, ὅτι παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐστὶν. ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τῶν Θείων ἓν ἐστὶ τὸ εἶναι καὶ ἐστὶ, δηλοῦται δὲ τὸ εἶναι διὰ τοῦ ἐστὶν, ἄρα ἐστὶν ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἔχει τὸ εἶναι ὥστερ καὶ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς. καὶ γὰρ ἄλλως ἐδήκουν ἂν εἴπω·ν· Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχει τὸ εἶναι παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καθὼς καὶ τὰ κτίσματα. ὅτι δὲ αὕτη ἐστὶν ἡ διάνοια, οὕτω λέγει ἐν τῇ αὐτῇ Ἀρχιερωτῇ· Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτὸ οὐ γεννώμενον, οὐ ποιηθὲν οὐ συνάδελφον, οὐ πάππος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. λοιπὸν οὐ δυνάμεθα ἰννοῆν, ὅτι ἐκ τοῦ Υἱοῦ οὐκ ἔχει τὸ εἶναι.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Λέγει ἢ σὲ αἰδωσιμότης, ὅτι ἐπειδὴ λέγεται τὸ

πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ἔχει καὶ ἐξ αὐτῶν τὸ εἶναι. λοιπὸν οὕτω νοεῖς ἐξ ἀνάγκης, ὅτι ὅταν λέγῃται ἐκ τοῦ πατρὸς, ἔστιν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ ὅταν λέγῃται ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἔστιν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ ὅταν λέγῃται ἐξ ἀμφοῖν, ἔστιν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτῶν· ἀπόκριναι.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Πρὸς ταῦτα ἀποκρίνομαι· ἥνικα λέγομεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τοῦ πατρὸς, νοοῦμεν ἐκεῖνο παρὰ τοῦ πατρὸς, ἢ ἔστι πρόσωπον ἐπὶ τῶν θείων τούτου· καὶ ἥνικα λέγομεν ἐκ τοῦ υἱοῦ, τουτέστιν, ἐκ τῆς τούτου ὑποστάσεως· ἥνικα δὲ ἐξ ἀμφοῖν οὕτω λέγομεν, ὥστε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἰσοῦδ' ἢ ἐκ πόρουσις τοῦ ἐκείνου πνεύματος κοινοποιεῖται παρὰ τῷ πατρὶ καὶ ἐπὶ τὸν υἱόν ἔστιν.

Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Εἰ τό· Ἐκ τοῦ πατρὸς, νοεῖται ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καὶ τό· Ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· ὅταν ἀκούῃς καὶ ἐξ ἀμφοῖν, τί ἄλλο νοεῖς, ἢ ὅτι ἐκ τῶν ὑποστάσεων ἀμφοτέρων; ὅμως κείσθω ἐν τῷ παρόντι, ὅταν ἀκούσωμεν, ἐκ τοῦ πατρὸς, νοοῦμεν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καὶ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης, ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς. δοκιμαζέσθω γὰρ καὶ παρ' ἀμφοτέρων, ὅπῃ ἔστιν ὁμολογούμενον, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς. ὅταν ἀκούσωμεν ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐξ ἀνάγκης νοεῖν ἔστι, ὅτι καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἢ ἐνδέχεται τοῦτο καὶ ἄλλως νοεῖν ἡμᾶς;

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἡμεῖς συγχωροῦμεν, ὅτι ὁσάκις λέγομεν εἶναι παρὰ τοῦ πατρὸς, λέγομεν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ ὁσάκις ἐκ τοῦ υἱοῦ, νοοῦμεν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· ἐπειδὴ ἢ αὐτὴ ἔστι οὐσία πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἔστι δὲ τὸ προβάλλειν τοῦ πατρὸς, ἔστι καὶ τοῦ υἱοῦ, ὡς ἀπ' ἐνὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον προβάλλεσθαι.

Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Τοῦτο ἐξετάσωμεν, ὅταν ἐξ ἀμφοῖν λέγῃται, εἴ ἔστι καὶ ἐκ τῶν ὑποστάσεων αὐτῶν.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Κατὰ τὸ παρὸν οὐκ ὀφείλομεν ἐξετάζειν ὑπὸ παρ' ἀμφοῖν, εἴτε παρὰ τοῦ πατρὸς, εἴτε παρὰ τοῦ υἱοῦ· ἀλλὰ τὸ, εἰ τὸ λεγόμενον ἐκ τίνος εἶναι, ἔχει καὶ τὴν οὐσίαν ἐκείνου.

Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Ἐδωκας ἡμῖν καὶ τοῦτο, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅταν λέγῃται ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι, ὅτι ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ ἔστιν. ἴδωμεν οὖν τὸ ἐπόμενον ἐκ τῆς σῆς συγκαταβάσεως ταύτης. ὁ μέγας Βασιλεὺς ἐν τοῖς πρὸς Εὐνόμιον ἀντιρρήτικοῖς περὶ τῆς ἐκ

τοῦ πατρὸς προόδου τοῦ ἁγίου πνεύματος τὸν λόγον ποιούμενος, καὶ οὕτως ὡς ἄνθρωπος, γενᾷ δὲ ἀληθῶς αἰ τὸ γεννημένον ἐξ αὐτοῦ ἐκπέμπει πνεῦμα διὰ στόματος, οὐχ οἶον τὸ ἀνθρώπινον, ἐπεὶ μηδὲ στόμα Θεοῦ σωματικῶς ἵκνουται· ἐξ αὐτοῦ δὲ τὸ πνεῦμα, καὶ οὐχ ἐτέρωθεν. Εἰ τοίνυν τὸ πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ ἀκούοντες νοούμεν καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, οὐ καθαρῶς ὁ μέγας Βασιλεὺς ἀπιφάνηται, ἐκ μόνης τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς, καὶ οὐκ ἐξ ἄλλης τινὸς ὑποστάσεως εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἐν οἷς λέγεις, ὅτι ὁ μέγας Βασιλεὺς φανερῶς παρῶν, τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς μόνον εἶναι καὶ οὐχ ἐτέρωθεν, τὸ ἡνωμένον φαίνεται οὐ προήγαγε· ἐπειδήπερ ὁ μέγας Βασιλεὺς ἐν τῇ τρίτῃ τῶν ἀντιρρητικῶν κατ' Εὐνομίου λέγει, ὅτι τὸ εἶναι τὸ πνεῦμα λαμβάνει ἐκ τοῦ υἱοῦ· καὶ ἐστὶν ἐν βίβλῳ ἀρρησιτάτη. λέγει γάρ, ὅτι γενᾷ ὁ πατὴρ, οὐχ ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἐκπέμπει πνεῦμα διὰ στόματος. παρὰ τῷ Θεῷ στόμα οὐκ ἐστίν, ἀλλ' εἰκονικῶς λαμβάνεται ταῦτα, καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν, καὶ παρὰ τῇ Θεῷ γραφῇ ὁ Λόγος στόμα λέγεται τοῦ Θεοῦ. Τῷ λόγῳ πατρὸς οἱ οὐρανοὶ ἐστεριώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ * τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον ἡρετίσματο ἡ γραφὴ ἐμίλειν, πρὸς ἡμᾶς τρυφῶν, οὐχ ὅτι γε εὐρίσκονται τὰ τοιαῦτα σωματικῶς· ὅτι τὰ ῥήματα ποιοῦσι πρὸς τὸ προκειμένον ὄντα καὶ αὐτὰ ταῦτα τοῦ μεγάλου Βασιλείου. πρῶτον οὖν ἐξετάσωμεν τὰ ἐρημίνα, καὶ πῶς τῷ τρόπῳ ἀναγνωσθήσονται καὶ τὰ λοιπὰ.

Μετὰ ταῦτα ἀνέγνω ὁ Φράξ Ἀνδρέας * τὸ ῥητὸν Βασιλείου καὶ Ἐπιφανίου.

Ὁ ἘΦΕΣΙΟΥ. Πρὸς τοῦτο ἀπολογησόμεθα μετὰ ταῦτα· νῦν δὲ ὁ προετίμεθα, καθαρῶς ἄχρι τέλους ἐξετάσωμεν, ἐρωτῶμεν ἐν τῇ σπὴν αἰδισιμότητι· ὁ μέγας Βασιλεὺς λέγει, ὅτι γενᾷ ὁ πατὴρ ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἐκπέμπει πνεῦμα διὰ στόματος αὐτοῦ, οὐχ οἶον τὸ ἀνθρώπινον· ἐξ αὐτοῦ ὡς ἀληθῶς καὶ οὐχ ἐτέρωθεν. τί ἡτοῦν βούλεται, ὅτι γενᾷ ὁ πατὴρ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἢ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ; ὅτι ἐκπέμπει πνεῦμα ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἢ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ; καὶ τί νοῶν ἡτοῦθα τό· Ἐξ αὐτοῦ, βούλεται; ἀποκρίναι.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἡ αἰδουσιμότης σου οὐκ ἀπεκρίθη πρὸς τὸ προκείμενον τό· Ἐκ τοῦ υἱοῦ, ῥητὸν τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου· ὅτι ἡνίκα λέγεται, τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἔπεται ὥστε ἔχειν καὶ τὸ εἶναι παρὰ τοῦ υἱοῦ. διὰ τοῦτο ἀπολογηθήσῃ, καὶ τότε καὶ ἡμῖς ἀπολογησόμεθα πρὸς τὰ προτεινόμενα παρ' ὑμῶν. πρὸς τούτους ὁ μέγας Βασίλειος τρανότερον ταῦτα διαμαρτυρεῖ λέγων· Τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἔχει καὶ λαμβάνει. τίνα τρόπον νοεῖτε τὸ ὑπαρμένον, εἴπατε· καὶ τότε πραιτέρω προκινούμεθα.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Εἰ ἀπέδειξας καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου, ὅτι παρὰ τοῦ υἱοῦ ἔχει τὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐύ-
 σαμιν ἂν τὸ παρὰ σοῦ ὑρμένον, ἐπειδὴ προέθου ἀποδείξαι, οὕτως δὲ ἀπέδειξας. οὐδὲ γὰρ λέγει ῥητῶς, ὅτι παρὰ τοῦ υἱοῦ ἔχει τὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ὅτι παρ' ἀμφοῖν ἐστὶ, τουτέστι παρὰ πατρός καὶ υἱοῦ. νοεῖς; ἠρωτήσαμεν εἰ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἀκούειν, ἐξ ἀνάγκης, καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· διὰ τοῦτο προήγαγες τὸ ῥητὸν Ἐπιφανίου. μεταθέντες δὲ τὸν λόγον ἐπὶ τῷ μέγαν Βασίλειον, ἠρωτήσαμεν, εἰ καὶ τό· Ἐξ αὐτοῦ, οὕτως νοεῖς ἀποκριθῆναι οὖν πᾶς νοεῖς, ἵνα ἐκ τῶν ὁμοίων σαφῆς τὰ ὁμοία γίνωται, εἰ δὲ ἔχῃς ἕτερον ῥητὸν τὰ ἐναντία λέγον, μετὰ ταῦτα δευτέρως ἐξετασθήσεται, πάλιν οὖν ἐρωτῶμεν εἰ τό· Ἐκ τοῦ πατρὸς, οὕτως νοεῖς, ὡς ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Τοῦτο πολλάκις εἶπον, καὶ πάλιν λέγω, ὅτι οὕτως νοοῦμεν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Κατὰ τὸ συγκεχωρηκὸς τῆς οὔσης αἰδουσιμότητος, ὁ μέγας Βασίλειος ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς λέγων καὶ οὐχ ἐτέρωθεν, ἀπεφίνατο ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς καὶ οὐχ ἐτέρωθεν, ἵηουν ἐξ ἄλλης τινὸς ὑποστάσεως· τοῦτο δὲ ταῦτόν ἐστι τῆς ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ὅτε ταῦτα ὁ μέγας Βασίλειος ἔλεγε, τὸν λόγον ἐποίησεν πρὸς Εὐνόμιον· ἐκεῖνος γὰρ ἔλεγε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο εἶπεν, ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐχ ἐτέρωθεν, διὰ τὸ τό· Τῆς φύσεως αὐτοῦ. ὥστε βουλόμενος δεῖξαι τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς, εἶπεν· Οὐχ ἐτέρωθεν, ἀλλὰ μεταζάγωμεν τὸν λόγον ἐπὶ τὴν πρότερον εἰρημίαν. ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ἐπιφάνιος λέγει, τὸ πνεῦμα εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐρωτῶμεν εἰ τὸ λαμβάνειν ταῦτόν ἐστι τῷ· Ἐκ τοῦ

πατρός εἶναι ἢ οὐ. ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἔχει χάραν ὅ, τιπερ λαμβάνει τὸ πνεῦμα, ἕτερον ἔστι λαμβάνειν, τοῦτο ἀπὸ τῆς κοινωνίας τοῦ πατρὸς λαμβάνει καὶ τοῦτο ἀπὸ τοῦ διὰ δύο ῥητῶν, ὡν τὸ πρῶτον ἔστιν οὕτως· Ἀί ἐστιν οὐ γυνήθεν, οὐ ποιηθὲν, οὐκ ἀδελφὸς ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. ὥστε τὸ εἶναι παρὰ τοῦ πατρὸς ἐστὶ ταῦτον τῷ λαμβάνειν αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν· λαμβάνει δὲ τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ. τὸ δὲ δεύτερον τοῦ μεγάλου Βασιλείου τὸ λαμβάνειν τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Πάλιν ὑπέθου ὡς ὁμολογούμενον, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον λαμβάνει τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὅπερ οὔτε ὁ μέγας Ἐπιφάνιος, οὔτε ἡμεῖς συνηγορήσαμεν, οὔτε οὐ ἠδυνήθημεν καθαρῶς ἀποδεῖξαι. ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῶν τοῦ μεγάλου Βασιλείου τούναντιον εἰπνυμένων. πάλιν ἐπανέλωμεν εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον· ἔδοξας γὰρ πατρίαν εἰπεῖν τοῖς προειρημένοις, ὅτι ὁ μέγας Βασίλειος τῷ Εὐνομῷ μαχόμενος κτίσμα λέγοντι τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς εἶπε, τοῦτο ἐστὶν ἐκ τῆς οὐσίας καὶ φύσεως αὐτοῦ, οὐχ ὡς ἐκ τῶν κτισμάτων ἐτέρωθεν, ἢ ἐξ ἄλλης οὐσίας. οὕτω ταῦτα λέγεις, ἢ ὡς τὸ πρῶτον;

Ὁ ΝΙΚΑΙΑΣ. Τό· Ἐξ αὐτοῦ, εἴπεις πρότερον τὴν πατρικὴν ὑπόστασιν, ὕστερον τὴν οὐσίαν.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Τὸ εἶναι καὶ ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς ταῦτόν ἐστι. διὰ τοῦτο ἡνίκα λέγομεν ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς, τοῦτο λέγομεν ὅτι ἐστὶ καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἡ πρόθεσις αὐτῇ ἢ Ἀπὸ σημαίνει ἀπὸ τίνος ἀρχῆς ὁμοουσιώδους πρόεσθον, τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον οὐκ ἐστὶν ἐξ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐστὶν ἐκ τίνος. ὅτι λέγομεν ὅτι ἐστὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ, ὅλον ὅτι παρ' ἄλλου. εἰ τοίνυν τὸ εἶναι οὐκ ἐστὶν ἐξ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐστὶν ἐξ ἐτέρου, ἴδωμεν πόθεν ἐστὶ. καὶ τοῦτο διαφανῶς ὁ Βασίλειος, οὐ τὰ ῥήματα οὐκ ἐστὶν ἀρνήσασθαι· Λαμβάνει τὸ εἶναι ἐξ αὐτοῦ· καὶ ὁ Ἐπιφάνιος· Ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ· ὥστε τὸ εἶναι ἔχει παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. εἰ δὲ ἔχει παρ' ἐκείνων· ἄρα καὶ λαμβάνει. ἐν τούτοις ἀράεσσαν οἱ πατέρες λαβόντες τὸ ῥητὸν παρὰ τοῦ εὐαγγελίου τῷ· Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται,* ταῦτα ἀκριβῶς ἐξετασθήσεται ὕστερον. * Ἰω. 16, 15.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Πάλιν δὲ, ἵνα τὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου καθα-
ρῶς ἐκκαλυφθῇ, ταῦτόν ἐκ τῶν θείων νομίζεις οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν

καὶ ὑμῖν συνδοκεῖ. πάλιν οὖν ἐπαναρχώμεθα πρὸς τὸ πρῶτον εἰρη-
μίζον, ὅτι ὁ μέγας Βασιλεὺς λέγων· Γενεῖ ὁ υἱὸς ἐξ αὐτοῦ ἀλα-
θῆς, καὶ ἐκπέμπει πνῦμα δια στόματος αὐτοῦ τί δηλοῦν βού-
λεται, τὸ ἕκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἢ τὸ ἕκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ;

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἐγὼ εἶπον, ὅτι ἦν ἕκ λέγει· Ὁ υἱὸς γεννᾶται
παρὰ τοῦ πατρὸς, ταύτην ἔστιν, ὅτι ὁ υἱὸς γεννᾶται ἀπὸ τῆς οὐσίας
τοῦ πατρὸς· ὥστε τὸ πρόσωπον εἶναι τὸ προάγον, ἢ τὸ γεννῶν· ἢ
δὲ ἀρχὴ δ’ ἥς γεννᾷ, ἔστιν αὐτὴ ἡ κοινωνοῦσα τοῖς ἄλλοις. ὁ
πατὴρ ἔστιν ἀρχὴ ἡ γεννῶσα· ὁ πατὴρ ἐκφέρει ὑποκειμένον, ἢ δὲ
θεία οὐσία, ἥτις ἔστι πραγματικῶς ταύτην τῷ πατρὶ, οὐκ ἔστιν
ἐκείνη ἡ γεννῶσα, ἐπειδὴ οὐ σημαίνεται ὡς ὑποκείμενον, αἱ δὲ ἐνέ-
ργειαι εἰσι τῶν ὑποκειμένων, ἢ δὲ ἀρχὴ ἔστι τῶν ιδιωμάτων, ὡς
πάντα ἡ φιλοσοφία λέγει· ἢ δὲ οὐσία ἔστιν ἀρχὴ, δ’ ἥς γεννᾷ. διὰ
τοῦτο ἐν ταῖς ἀνθρώποις ἔστιν ὁ γεννῶν ὁ δυνάμις ἀνθρώπος, ταύτῃ
τὸ πρόσωπον τὸ ὑποκείμενον καὶ ὑφιστάμενον, καὶ ἡ οὐσία αἰτία αὐτῇ
ἐστίν, ἐπειδὴ αἱ ἐνέργειαι λέγονται τῶν ὑποκειμένων. ἐν τῷ ἀνθρώπῳ
ἐστὶν ἡ ἀνθρωπότης, αὐτὴ ἡ ἀνθρωπότης λέγεται εἶναι ἀρχὴ δ’ ἥς
ἡ ἀνθρωπὸς γεννᾷ· καὶ ἀνθρώπος διὰ τοῦτο οὐ κοινωνεῖ τῷ υἱῷ,
ἐπειδὴ ὁ υἱὸς οὐ γεννᾷ, ἀλλ’ ἡ φύσις κοινωνεῖ τούτῳ τῷ υἱῷ ἐν
τῇ αὐτῇ εἰδῇ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ φύσει· τοῦτο οὖν τὸ κοινωνοῦμένον
ἐστὶ φύσις, τὸ δὲ ἐνερگوῦν ἔστιν ὑπόστασις. νῦν οὖν ἐπὶ τῶν θείων
λέγων κατὰ τρόπον τῆς ἡμετέρας ἐννοίας, ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦ
πατρὸς σημαίνεται ὡς ὑποκείμενον· ὥστε τὸ πρόσωπόν ἐστι τὸ γεννῶν.
ἢ δὲ φύσις ἡ θεία ἔστιν ἀρχὴ δ’ ἥς ὁ πατὴρ γεννᾷ τὸν υἱόν.
οὕτως ὁ πατὴρ γεννᾷ τὸν υἱόν, καὶ οὐ κοινωνεῖ τῷ προσώπῳ ἀλλὰ
τῇ φύσει, ἀλλ’ ἡ οὐσία ἥτοι ἡ φύσις κοινωνεῖται τῷ υἱῷ, καὶ ἐπειδὴ
ἡ φύσις ἔστιν ἡ αὐτὴ τῷ ἀριθμῷ, διὰ τοῦτο οὐ δύναται ρηθῆναι
ὑπὲρ τι κοινὸν κατὰ τὸν τρόπον τὸν εὐρισκόμενον ἐν τῇ ἀνθρωπότη-
τι, ἀλλ’ ἔχει τὸν λόγον τοῦ κοινού, ἐφ’ ὅσον ἔστι κοινωνητή. αὐτὴ
ἐστὶν ἡ αἰτία, δ’ ἥν ὁ υἱὸς λέγεται γεννᾶσθαι παρὰ τοῦ πατρὸς ὡς
ἀπὸ ἀρχῆς· ἔστι δὲ ἀπὸ τῆς οὐσίας τῆς θείας, ἥτοι τοῦ πατρὸς,
ἡσταμένης τῆς πραγματικῆς ταυτότητος μεθ’ ἐκάστου προσώπου,
κατὰ πάντας τοὺς διδασκάλους οὕτω Γραῖκοὺς καὶ Λατίνους, μόνῃ
ἡ ἀσφοδὴ ἡ πλεθύνουσα τὰ πρόσωπα ἐπὶ τῶν θείων προσώπων, ἥτις
λέγεται ἀρχική· πρὸς ἣν μόνον δύο ἀνήκει, καὶ ὅστις ἀπ’ ἄλλου

* Λαίπει· ἀπ’ ὁ
ἄλλος.

ἵεστί· νῦν οὖν λέγει, τὸ πνεῦμα ἀφ' ἑτέρου. ἰσχυρὴ τῶν αἰσχίσις
 * ἵστιν ἀφ' οὗ ἔστ. αἱ πολλοὶ δύνουσαι τὰ πρόσωπα εἶσιν αὐταί, καθὼς ὁ πατὴρ, ὅς ἐστιν ἑ-
 ἑτερος, καὶ ὁ υἱὸς ὅς ἐστιν ἀφ' ἑτέρου, οὐδεὶς ἄλλος λόγος ἐστὶ δια-
 στολῆς ἢ διακρίσεως ἐπὶ τῶν Θεῶν εἰ μὴ διὰ τοῦτο, εἰ πρόσωπόν
 τί ἐστιν ἀφ' ἑτέρου· ἐπιταί. ἐξ ἀνάγκης κατὰ τοὺς διδασκάλους τῶν
 τοῖς Γραικοῖν καὶ Λατίνων, ὅτι τὸ τοιοῦτον πρόσωπον λέγεται λαμ-
 βάνειν καὶ εἶναι τῷ εἶναι ἀφ' ἑτέρου. αὕτη ἐστὶν ἡ διάνοια τοῦ
 μεγάλου Ἐπισκοποῦ καὶ Βασιλεῖου, καθὼς λέγει τὸ πνεῦμα λαμ-
 βάνειν τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὃ ἐπὶ τῶν Θεῶν ταῦτόν ἐστι τῇ ἐπα-
 ρεῖσθαι νῦν ἵσταται ὁ πρῶτος λόγος, ὥσπερ ἀλλότριον εἶναι ἀφ'
 ἑτέρου, ἀλλ' ἀποδίδωκεται. ἐπὶ δὲ ἀπὸ τοῦ ῥητοῦ τοῦ μεγάλου
 Βασιλεῖου τοῦ προκομισθέντος παρ' ὑμῶν ἐν τῇ προλαβούσῃ, φαίνεται
 μεγάλην ὑμᾶς ἐνέγκαι τῷ λόγῳ ἰσχύν, διὰ τοῦτο ἔδοξε καλὸν ἀπα-
 γνωθῆναι ἡμῶν πάντων, ἵνα γνωσθῇ ἅπαν τὸ ῥητὸν τοῦ μεγάλου
 Βασιλεῖου. νῦν δὲ ἱεροῦ μὴ λατινικῶς κατὰ τὴν διάνοιαν τοῦ αὐτοῦ
 κεφαλαίου. Ἐν τούτῳ τῷ κεφαλαίῳ ἐπιτίθεται ὁ μέγας Βασίλειος δι-
 ξαί. τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ οὐχ ἑτέρωθεν,
 ἄγουν οὐκ ἐξ ἑτέρας οὐσίας. λέγει γοῦν μετ' ὁλίγα πρὸς αὐτὸν τὸν
 Εὐνόμιον· Ἀλλὰ σὺ ὁμοίως τοῖς ἀπίστοις σπεύδων ἐπὶ τὴν βλασφη-
 μίαν ἰσχυρὴ ἢ ἐκπόρευσις τοῦ πνεύματος ἐκ τοῦ Θεοῦ γίνεσθαι οὐκ
 ἐκλήθη, διὰ τοῦτο οὔτε τοῦ στόματος τοῦ Θεοῦ εἶναι πιστεύεις τὸ
 πνεῦμα, ἀλλ' ἔργον χειρῶν Θεοῦ· καὶ ὁ παραδείγμασιν ἀνθρωπίνους
 ἀφορῶν ἀνατρέψεις τὰ ἐξ αὐτῶν συνιστάμενα θύα δόγματα, δὶν
 ἀκούειν τῶν Θεῶν ῥημάτων σὺν φόβῳ, καὶ πᾶν τὸ λεγόμενον ἀπο-
 δέχισθαι μετ' εὐσεβείας, καὶ οὐκ ἀνοπήματα κατὰ τῆς εὐσεβείας
 ἐπιχειρῆν. γινῆθαι Θεὸς οὐχ ὡς ἄνθρωπος, γινῆθαι δὲ ἀληθῶς, καὶ
 τὸ γινωσκόμενον ἐξ αὐτοῦ ἀναγγέλλει ῥῆμα ἢ λόγον οὐκ ἀνθρώπου
 ἐκπέμπει δὲ Λόγον ἀληθῶς ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἐκπέμπει πνεῦμα διὰ
 στόματος, οὐκ ἀνθρωπίνως, ἰσχυρὴ οὐδὲ τὸ τοῦ Θεοῦ στόμα ἀνθρώ-
 πινόν ἐστιν· ἐξ αὐτοῦ γὰρ τὸ πνεῦμα καὶ οὐχ ἑτέρωθεν. Νῦν οὖν
 ῥῥαί, ὅτι ἰσχυρὴ ἡμεῖς ἐκείνοι ἐπ' ἔργον λέγοντες τὸ πνεῦμα κτίσμα, διὰ
 τοῦτο ἀνταπικρυβῶν ὁ μέγας Βασίλειος δεικνύσιν εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας
 τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐχ ἑτέρωθεν. καὶ πάλιν λέγει· Ἐργάζεται Θεὸς
 χερσὶν οὐκ ἀνθρωπίναις· ἐργάζεται δὲ οὐκ ἐξ αὐτοῦ πρῶτον τὸ
 κτίσμα, ἀλλ' ἐνεργῶν ὑφίστασθαι ποιῶ, καθὼς ὁ χερσὶν ἐργα-

* καὶ καταφρο-
 νῶν τῶν ἀνθρώ-
 πινων παραδειγ-
 μάτων ἀνατρέ-
 ψει.

ἄριστος ἀνθρώπος οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ προάγει τὸ ἔργον. καὶ * Μὴδὲ
 ἥκας τῶν θείων τοὺς λόγους· υἱὸς πνεῦμα, οὐ κτίσμα. οὐτὶ περὶ
 οὗ υἱοῦ ἱεράτα, διατί οὐ λέγεται πνεῦμα· μῆτι περὶ τοῦ πνεύ-
 ματος, διατί οὐκ ἔστιν υἱὸς, μὴδὲ κτίσμα τὸν υἱόν, ἢ τὸ πνεῦμα
 λαοφάμει. ὁ υἱὸς τοῦ θιού καρπὸς, ἅγιος ἐξ ἁγίου, αἰδῖος ἐξ
 αἰδίου, τοῦ ἁγίου πνεύματος χορηγὸς πρὸς ὑπόστασιν καὶ μόρ-
 ωσιν τοῦ κτισματος. Μέχρι τοῦδε ἔχομεν φανερῶς, ὅτι τό· Οὐχ
 ἴσμεθ, οὕτω νοῦται, ὥστε μὴ ἐξ ἑτέρας οὐσίας. δυνάμενοι· ὅτι
 ὁ πνεῦμά ἐστι καρπὸς ἁγίος ἐξ ἁγίου, αἰδῖος ἐξ αἰδίου, νῦν οὖν
 καὶ τούτου φαίνεται, ὅτι εἰ ἔστι τοῦ ἁγίου πνεύματος· χορηγός,
 οὕτως ἐστὶν ἢ παροχὴς, ἔπεται τὸ πνεῦμα τὸ ἁγιον καὶ ἐξ
 οὗτοῦ εἶναι. καὶ φησιν ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος κατὰ Ἀριανῶν ἐν τῇ
 εἰσῷ βιβλίῳ περὶ τοῦ υἱοῦ λέγων· Αὐτὸς τὸ πνεῦμα δίδωσι· καὶ
 οὐ ἔχει τὸ πνεῦμα, ταῦτα παρὰ τοῦ λόγου ἔχει. νῦν δὲ σαφέ-
 τερὸν ἔστιν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἁγιον ἔχει τὸ εἶναι παρὰ τοῦ υἱοῦ.
 ἰ γὰρ ὅσα ἔχει τὸ πνεῦμα, ἔχει παρὰ τοῦ υἱοῦ, ἅρα ἔχει καὶ τὸ
 εἶναι παρ' αὐτοῦ. καὶ τοῦτο συμπαράγει ὁ Ἀθανάσιος, ὅτι αὐτὸς
 ἰδῶσι τὸ πνεῦμα, καὶ ἔστι παροχὴς. ὥστε ἀπὸ ταύτης τῆς κε-
 καλῆς ἔχομεν, τὸ πνεῦμα τὸ ἁγιον εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ. ἅρα ἔπεται,
 ὁ πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. οὐδ' ἐν τοῖς ἁγίοις
 πνεύματος διδασκαλοῖς ἀντιβλέψαι.

Ἀνέγνω· ὁ φρά· Ἀνδρίας τὴν χρῆσιν τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου εἰς
 τὸ Ἐπεινὸς ἐπὶ δοξάζει, ὅτι ἐκ τοῦ ἑμοῦ λάβεται καὶ ἀναγγελεῖ
 ἡμῖν * καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ εὐθὺς ὁ Ἐπίσκopus εἶπεν.

* Ἰω. 16, 14.

Ὁ ἘΠΙΣΚΟΠΟΣ· Ἀκούσον ἀρχιεπίσκοπε· βλέπετε πατέρες, ὅτι τὸ
 ἔστιν οὐ πρόκειται ὁ μετελάμβανον ὁ πατὴρ οὗτος εἰς τὸ ἔχειν
 τὸ εἶναι, ἔλεγε γάρ· Ἐπειδὴ παρὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἔστιν· ἀλλὰ
 ὡς αὐτὸς κεῖται τὸ ἔστιν, ἀλλὰ μόνον ἀπλῶς κεῖται· Παρὰ πατρὸς
 καὶ υἱοῦ. δυνάμεθα οὖν νοῦν κατὰ τὴν θιολογίαν τῶν πατέρων
 ὡς οὕτω τὸ πνεῦμα ὡς μὲν παρὰ τοῦ πατρὸς, ἐκπορεύμενον, του-
 γιστι τὴν ὑπαρξὴν ἔχον· παρὰ δὲ τοῦ υἱοῦ διδόμενον, καὶ λαμ-
 βανόμενον ὑπὸ τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων. καὶ οὕτως οὐδὲν ἡμῶν
 προσίσταται τὸ ἀρεκείμενον ῥητὸν, οὐδὲ συνάγει τὸ παρ' ὡμῶν προ-
 κθέν.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ· Ὅτι οὐ κεῖται τὸ ἔστιν ἡνῶκα λέγεται ἀπὸ

τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, τοῦτο ἔθος ἐστὶ πολλῶν διδασκάλων, οἱ τιθέασιν τὰ προκειμένα ὀνόματα, παραλείπουσι δὲ τὸ ῥῆμα, ἢ ἀναγκάως δεῖ νοεῖσθαι καθ' ὃν τρόπον οἱ διδασκαλοὶ φασὶ περὶ τῆς διαστολῆς καὶ διακρίσεως, ἀφ' οὗ τι, καὶ πρὸς ὃ, τι. ὕπα καὶ μικρὸν ἀνωτέρω λέγει, ὅτι τὸν υἱὸν καλεῖ, ὃς ἐξ αὐτοῦ ἐστι, τὸ δὲ πνεῦμα, τὸ παρ' ἀμφοτέρων. λείπεται νοεῖσθαι τὸ Ἔστιν. ἐν δὲ τῷ διωτέρῳ ῥητῷ. Τὸ δὲ πνεῦμα ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ. νῦν δὲ ἐν ταύταις ταῖς δύο προθέσεσιν ἐστὶ τὸ Ἔστιν, ὡς ἀποδείξω. ἐπειδὴ αἱ προθέσεις ἐπιφέρουσιν ιδιότητα τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς. καὶ καθὼς οὐκ ἔστιν ἡ ἐκπρεύσις πρὸς ἀπόβλεψιν τοῦ ὅρου τοῦ ἀφ' οὗ, οὕτω καὶ ἐκταῦθα. ἐπειδὴ ἡ σχέσις προσεπιφέρει τὸν ὅρον τὸν ἀφ' οὗ ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸν ἐξ οὗ. ἀλλ' ὁ τρόπος τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐστίν, αὐτὸ τὸ προκειμένον λαμβάνειν τὸ εἶναι διὰ τῆς ἐκπορεύσεως.

Οἱ ἘΦΕΣΟΥ. Ὅταν δῶμιν τοῦτο κατὰ συγχώρησιν παρὶ τῆς προκειμένης θιολογίας νοεῖσθαι τὸ Ἔστιν, καὶ μὴ προσκειμένων καί τοι γε δύναται καὶ ἄλλως νοεῖσθαι κατὰ τὸν τρόπον ὃν εἴπομεν ὅμως οὐκ ἐξ ἀνάγκης τό. Ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀκούοντες, ἢ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τὴν πατρικὴν νοοῦμεν ὑπέρστασιν, ἀλλὰ δυνάμεθα νοεῖν οὐ τὴν διάκρισιν, καθ' ἣν ἔχει τὸ εἶναι ἐκ τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, ἢ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ τὴν ἑνωσιν μέλλων καθ' ἣν ὁμοθυμῶς ἔχει ὁ υἱός πρὸς τὸν πατέρα, καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα. καὶ τοῦτο παρὰ τοῖς διδασκάλοις εὐφροσμεν τό. Ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τῆς οὐσίας αὐτῶν εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι ὁμοθυμῶς ἐστὶ καὶ ὁμοούσιον τῇ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ τοῦτο φαίνεται ἐκ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου συνάγοντος, ὥσπερ τι συμπέρασμα, τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἵνα δὲ πρὸς τὸ προκειμένον ἰλθῶμεν, καὶ μὴ ἀτελεῖς αὐτὸ καταλείψωμεν, λέγομεν πρὸς τὸ ῥητὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ἐπειδὴ οὕτω καθαρῶς καὶ σαφῶς ἀπεκρίνασθε· εἰ μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς εἴπιν, ὡς ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καὶ τοῦτο νοῦται τό. Οὐχ' ἐτίρωσθαι, πρὸς ἄλλαν ὑπόστασιν ἀναφέρεται, καὶ δῆλον ὅτι λέγει μὴ εἶναι ἐξ ἐτίρας τινὸς ὑποστάσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς μόνης. εἰ δὲ πρὸς τὴν οὐσίαν λέγει, ἥτις ἐστὶ κοινὴ τῶν τριῶν προσώπων, ἐξ αὐτοῦ λέγει καὶ οὐχ' ἐτίρω-

θῶν ἐκ τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ οὐκ ἔκ τινος· τὸ γὰρ ἐκπορεύεσθαι ἐκ τοῦ πατρὸς, ὑμειλόμεναι παρὰ τῇ γραφῇ. καὶ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος λέγων ἐξ ἀμφοῖν ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, οὐκ ἐξ ἀνάγκης βούλεται δηλοῦν ἐκ τῶν αὐτῶν ὑποστάσεων, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν. οὐκ ἄρα ἐπὶ τῶν θείων τὸ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν λεγόμενον, ἥδη καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτῶν ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ δύναται λέγεσθαι τε καὶ εἶναι καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν ὡς ὁμοούσιον, ὥσπερ ἔρεται.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἐχω δὲ ἀπὸ τούτου τὸ πρῶτον, ὅτι εἰ καὶ νοεῖται τὸ Ἔστι ῥῆμα ἐν τοῖς προκομισθεῖσιν οὐ μόντοι ἔπεται· εἰ ἔχει τὸ εἶναι, ἔστι καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως· καὶ φαίνεται ἐναντίῳ τοῖς πρῶτον παρὰ σοῦ εἰρημένους. ἐπειδὴ ποιεῖς μέγα θαμίλιον τὸ ῥῆτον τοῦ μεγάλου Βασιλείου, λέγομεν· ὁ Βασιλεὺς οὐχ οὕτως ἐξηγήσατο, ἐπειδὴ περιέβαλλεν ἑαυτὸν ἀντιφάσει. εἰ γὰρ λέγει· Ἐκ πατρὸς καὶ οὐχ ἐτίρωθιν, ἐν ἄλλοις δὲ λέγει· Ἐκ τοῦ υἱοῦ, περιέπιπτιν ἑαυτὸν ἀντιφάσει. οἰκίλομεν οὖν ἰδιῶν τὸ προκείμενον, ἐκτείνωθαι εἰσόμεθα τὸ ἐπόμενον.

Τούτων οὕτω λαλεθέντων ἐλύθη ἡ σύνοδος, τῇ πέμπτῃ ταμνύσαντες τὴν συνέλευσιν. τῆς πέμπτης τοίνυν ἡλθούσης, καὶ πάλιν ἡμῶν συνελθόντων, παρόντος καὶ τοῦ βασιλέως ἡμῶν, καὶ τοῦ πατριάρχου ἀπύχοντος, ἀσθῆνης γὰρ ἦν, ὁ Λατίνος καὶ αὐθις τὴν ὑπερξὴν ἐποίησατο, καὶ φησὶ μετὰ παρήγορίας πολλῆς.

Μαρτίου μηνὸς ἡμέρῃ πέμπτῃ ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΙΘ.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Παραλείψαμεν ἐν τῇ προλαβούσῃ τὸ ῥῆτον τοῦ βασιλέως τὸ προκομισθὲν παρ' ἡμῶν, πατέρις αἰδισιμώτατοι· ἀφ' οὗ ῥητοῦ εἴπατε τὴν ἔννοιαν τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔστιν ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ τοῦ πατρὸς καὶ οὐχ ἐτίρωθιν, τουτίσται, ἀπὸ οὐδυνὸς ἐτέρου προσώπου, καθὼς ἡμεῖς ἐξηγήθητε. ἐγὼ δὲ ἀπεκρινάμην, ὅτι τό· Οὐχ ἐτίρωθιν, οὕτω νοεῖται, τουτίσται, ἀπὸ οὐδυνιᾶς οὐσίας, ἢ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας. ὁ δὲ λόγος, ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐν τῇ κατ' Εὐνομίου λέγων, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον

ἔχει τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ, οὐκ ἠδύνατο λέγειν τὸ πνεῦμα ἀπ' οὐ-
δενὸς ἐτέρου προσώπου χωρὶς ἀντιφάσεως. καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸς ἐξέ-
τασα, ἵνα θεωρηθῇ τὸ πρωτότυπον τοῦ αὐτοῦ Βασιλείου, ὥστε τὴν
ἀλήθειαν πᾶσι γνωσθῆναι περὶ τῆς τοῦ Βασιλείου διανοίας, ἐπειδὴ
οἱ τοιοῦτοι διδάσκαλοι θεμέλιοι εἰσι τῆς ἡμετέρας πίστεως. εἶδο-
μεν δὲ ἡμεῖς τὸ ῥητὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ μετὰ δύο ἑρ-
μηνίων, καὶ ἐπειρασάμεθα τὸ ῥητὸν μεταγαγεῖν εἰς τὴν ἡμετέραν
φωνὴν χωρὶς προσθήκης ἢ ἁλλείψεως. ἔχομεν τοίνυν τὸν Βασίλειον πι-
στότατον μάρτυρα καὶ ἀρχαιότατον, ἔχομεν καὶ τὴν ἑρμηνίαν. καὶ
διὰ τοῦτο ἐπὶ ἀκροάσει τῶν αἰδουμένων τούτων πατέρων ἱρῶ πρώ-
τον τὸ λατινικόν, καὶ νυντιῦθιν ἀναγνωσθήσεται καὶ τὸ ῥητὸν ἐν τῇ
πρωτοτύπῳ βιβλίῳ· εἰ δὲ θέλει, ἀναγνωσθήτω τὸ ἑλληνικὸν πρῶ-
τον τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ὅτι καὶ ἄντι τοῦ καλεῖσθαι υἱὸν τὸ
πνεῦμα καὶ ὥς τὰ ἀνθρώπινα παραδείγματα. Ὅτι ὁ μέγας Βα-
σίλειος βούλεται, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχειν τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ.
νῦν δὲ ὁ Βασίλειος ἐν τῷ ἐπομένῳ δευτέρῳ κεφαλᾷ οὕτω φησὶν·
ἐπειδὴ ἵστι κεφαλαιὸν λίαν ἀξιόλογον καὶ πάνυ ποιεῖ πρὸς τὸ προ-
κείμενον, πεποισμαι, ὅτι σὺ εἶδες τὸ ῥητὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου,
καὶ σὺ τεῦτο προήγαγες· καὶ διὰ τοῦτο ἡ ῥῆσις ἀκουσθήτω, ἐπειδὴ
ἵστι πρὸς τὸ αὐτὸ ἐν τῷ κεφαλᾷ τῷ ἐπιγραφομένῳ· Εἰ μὴ τις
λέγει· ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸ πνεῦμα, οὐδὲ τὸν Λόγον.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥΤ. Τοῦτο ὁ λέγεις, ἵστιν ἐξ ἐτέρου. μὴ σὺναπτε οὖν
τὰ ῥητὰ, ἀλλὰ λέγε αὐτὰ ὡς ἔχει. τοῦτο γὰρ ἐποίησας καὶ εἰς
τὰ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου. τοῦτο οὖν ποιεῖ τὴν φιλάνοιαν ταράττι-
σθαι. διὰ τοῦτο ἐξετασθήτωσαν τὰ εἰρημένα παρὰ σοῦ. τὸ συνα-
γόμενόν ἐστιν ἐκ τῆς οἷς ἐξηγήσεως τοῦ παρ' ἡμῶν προειρηγμένου
ῥητοῦ, καὶ τῶν ἄλλων ὧν εἶπες, ὅτι ὅταν ὁ μέγας Βασίλειος λέ-
γῃ· Ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα, καὶ οὐχ ἐτέρωθεν οὐ λέγῃ,
ιδίως ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς, ἵνα ᾗ τὸ Ἐτέρωθεν ἐξ
ἐτέρας τινὸς ὑποστάσεως, ἀλλ' ἁπλῶς ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς, τουτί-
στιν ὅτι ἐκ τῆς φύσεως τοῦ πατρὸς, ἵνα ᾗ τό· Οὐχ ἐτέρωθεν, οὐκ
ἐξωθεν, οὐδὲ ἐξ ἐτέρας τινὸς οὐσίας ἢ φύσεως, τουτίστιν ὡς ἐν
τῶν κτισμάτων, ἔπερ Εὐνόμιος ἔλεγε. ταύτην τὴν ἐξήγησιν ἡμεῖς
ἀκούοντες, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς ἢ ἐκ τοῦ υἱοῦ,
οὐκ ἀναγκαζόμεθα νοεῖν, ὅτι ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς ἢ

ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ υἱοῦ ἢ ἐκ τῶν ὑποστάσεων ἀμφοτέρων ἀλλὰ ἡσάμειθα νοεῖν ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἀκούοντες, ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν, τουτέστιν ὁμοούσιον αὐτοῖς καὶ οὐκ ἐξ ἄλλης τῆς οὐσίας ἢ ἐν τῶν κτισμάτων τοῦτο γὰρ καὶ οἱ Θεολόγοι πολλὰκις συλλομίζοντο καὶ ἀποδεικνύοντες φαίνονται. οἱ δὲ ἦν ἀναγκαῖον ἀκούσθαι ἡμᾶς Ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, νοεῖν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτῶν, οὐκ ἂν οἱ ἄγιοι συλλογίζοντο τοῦτο καὶ ἀποδείκνυσαν.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἀπὸ τῶν ὧν ῥημάτων δύο τιμὰ συνῆλθε τὸ ῥῆτον, ὅτι ἐπειδὴ οὐκ εἴρηται ἐν τῇ ῥητῇ τοῦ μεγάλου Βασιλεῖου, τὸ πνεῦμα εἶναι ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, διὰ τοῦτο ἐκ ἀναγκᾶς καὶ αὐτὸς τοῦτο λέγειν. δεύτερον, ὅτι ὁ νοῦς τοῦ βασιλεῖος ἦν οὕτως, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἦν ἀλλοτρίας φύσεως ἢ τῆς τοῦ πατρὸς. καὶ ἔτι οὐ νοῦται τὸ πνεῦμα εἶναι ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς τε καὶ τοῦ υἱοῦ. ὥστε κατὰ σὲ ἡ οὐσία ὅσην ἐκείνη ἢ ἀφάρουσα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Βούλομαι εἰπεῖν ὀλίγον τι, καὶ πάλιν ἵνα λέγῃς ἑαυτὸς. ὁ σκοπὸς τοῦ μεγάλου Βασιλεῖος, ἐπειδὴ ἡγωνίζετο κατὰ τὴν αἰρέτικῶν, τῶν ληόντων, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀλλοτρίον τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, οὐκ ἦν δειξάει, πῶθεν ἔχει τὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦτο γὰρ ὁμολογῆται καὶ τοῖς αἰρετικοῖς, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ τὴν αἰτίαν ἔχει, ἐπειδὴ καὶ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. ἀλλ' οὐδ' ἐκ τίνος ὑποστάσεως ἔχει τὴν αἰτίαν τὸ πνεῦμα· καὶ τοῦτο γὰρ ὁμολογῆται παρὰ τοῦ ἐκκλησίου, ὅτι τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται. ἀλλ' ὁ σκοπὸς ἦν δεῖξαι, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐν, οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων ἰσθμῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προϊὼν, ὥσπερ καὶ ὁ υἱός. διὰ τοῦτο τὴν λέγῃ ἐξ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα, τοῦτο λέγει. Ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ αἱ οὐκ ἔξωθεν.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Λέγεις ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ Βασιλεῖος ἦν ἀποδείξαι, ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς αὐτῆς ἦν οὐσίας τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ οὐκ ἄλλης, καθὼς ἔλεγον οἱ αἰρετικοί. δεύτερον, ὅτι οὐκ ἦν ῥεῖα τῷ Βασιλεῖ ἀποδείξαι τὴν αἰτίαν τοῦ πνεύματος, πότερον ἢ ὁ πατὴρ ἦν ἢ ὁ υἱός. τρίτον, ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ Βασιλεῖος ἦν, ὡς τὸ πνεῦμα εἶναι τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας καὶ οὐχ ἑτέρας. πρὸς τὸν οὖν τὸ πρῶτον λέγομεν, ὅτι σύμφωνοι ἀρκεύοντας ἐσμὲν ὅτι ἦν

ὁ σκοπὸς τῷ Βασιλεῖ ἀποδύξαι τὸ πνεῦμα εἶναι τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας καὶ οὐχ ἐτέρωθεν. ἐν τούτοις συμφωνοῦμεν, ὅθεν οὐδ' ἐν λέγειν. πρὸς δὲ τὸ δεύτερον, οἶον ὅτι οὐκ ἦν ὁ σκοπὸς ἀποδύξαι, πότερον ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς εἴη αἰτία τοῦ πνεύματος, ἀντιλέγων ὅτι ἀπὸ τούτου τοῦ λόγου ἵκναι τῷ ἐν τῇ προλαβούσῃ ἐγκρίσει σοι· καὶ γὰρ ἐν τῇ προλαβούσῃ εἶπες, οὐχ ἐτέρωθεν, δαλονότι ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως· νῦν δὲ τὸ πρόσθενον λόγος τοῦτο ἐκ τοῦ πρόσθεν ἐκείνου οὐκ ἔστι. μᾶλλον ἀποδείκνυται δεύτερον, ὅτι αὐτὸς ἐν τῇ αὐτῇ κεφαλῇ φησὶν, ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστιν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Θεοῦ. νῦν οὖν ἐρωτῶ σε, πότερον ἰννοεῖς ἐκ τοῦ στόματος εἶναι τοῦ Θεοῦ, δαλονότι τοῦ πατρὸς ἢ ἐκ τοῦ στόματος δαλονότι τοῦ υἱοῦ; καὶ ὃν ἂν τρόπον ἀπεκριθῇς, χρεῖα ἐστὶν εἶναι περὶ τὴν αἰτίαν τοῦ πνεύματος. πρὸς δὲ τὸ τρίτον, καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν τὸ πνεῦμα τὸ ἕξιον εἶναι ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ὡσαύτ' ἡ αὐτὴ ἐστὶ τῇ ἀριθμῷ ἢ τοῦ πατρὸς οὐσία καὶ τοῦ υἱοῦ· οὐ γὰρ ἐστὶ κτιστὸν ἢ φανταστὸν ὥστε ὃν ἐκ τοῦ πατρὸς μὴ εἶναι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ ὃ λαμβάνει παρὰ τοῦ πατρὸς, ὃ ἐστὶ τοῦ πατρὸς, τὴν οὐσίαν δαλονότι. λογίται ἡ αἰδεσιμότης σου καὶ ἀποκριθῆτι πρὸς τὸ δεύτερον καὶ τρίτον, πρὸς γὰρ τὸ πρῶτον συμφωνοῦμεν.

‘Ο ΕΦΕΣΟΥ. Ἐγὼ τὴν σὴν ἐξήγησιν παραδείξάμενος οὐκ εἶναι ἑναντίαν ἑμαυτῷ, ἀλλ’ εἶπον ἑναντία σοι οὕτω ταῖς ἑναντιολογίαις ἀντιπίπτουσι ἐνώπιον τῶν παρόντων ἀκροατῶν· χθὲς γὰρ ἐρωτηθεὶς παρ’ ἐμοῦ, ὅτι τί· Ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, ἀκούων νοεῖς ἐξ ἀνάγκης ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς εἶπες οὕτως. ἐπὶ τούτῳ παρήγαγον τὸ τοῦ ἁγίου Βασιλείου ῥητόν. καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς λέγει, ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸ πνεῦμα καὶ οὐχ ἐτέρωθεν· ἠνάγκασά σε κατὰ τὴν σὴν ὁμολογίαν ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς μόνον ὁμολογῆσαι, καὶ οὐχ ἐτέρωθεν, τουτέστιν, οὐκ ἐξ ἐτέρας τινὸς ὑποστάσεως. ἃ γοῦν εἶπες χθὲς, ἀκόλουθα ἦσαν ταῖς σαῖς ὁμολογίαις. μετὰ ταῦτα δὲ μεταβαλλόμενος, καὶ πρὸς ἐτέραν χωρήσας ἐξήγησιν τοῦ ῥητοῦ, ὅτι τό· Ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, οὐκ ἀναγκάζω νοῦν ἡμᾶς ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ δυνάμεθα νοῦν ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, ἥρουν ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ, καὶ ὡς ὁμοῦσιον αὐτῷ καὶ οὐχ ἐτέρωθεν μετήγαγες ἡμᾶς εἰς τὸ παραδείξασθαι ταύτην τὴν σὴν ἐξήγησιν. ἀκλουθοῦντες οὖν τῇ σῇ διανοίᾳ

ὑπομνη καὶ ἐκ τῶν εἰρημῶν παρὰ σοῦ συνάγομεν τὰ ἀναγκαίως ἐκείνη, ἀλλ' οὐχ ἑαυτοῖς περιπέτταντες καὶ ἐναντιούμενοι. συνάγεται τοίνυν ἀπὸ τῆς σῆς ἐξηγήσεως ταύτης, ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς ἀκούσας τὸ πνεῦμα καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἐξ ἀμφοτέρων, οὐκ ἀναγκάζομεθα νοῦν καὶ ἐκ τῶν ὑποστάσεων αὐτῶν, ἀλλ' ἡπλῶς ἐκ τῆς αὐτῶν οὐσίας ὡς ὁμοούσιον αὐτοῖς. καὶ ὃν τρόπον καὶ ἡμεῖς ἐκ τῆς οὐσίας ἑλλήλων καὶ ἐξ ἑλλήλων δυνάμεθα λέγεσθαι διὰ τὸ ταῦτόν τῆς οὐσίας, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῶν ὑποστάσεων αὐτῶν. καὶ παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ φησιν ὁ Ἰσαὰκ περὶ τοῦ Ἡσαΐ πρὸς τὸν Ἰακώβ· Ἀδελφός σου ἔστι καὶ ἐκ τῆς φύσεώς σου ἔστι * δῆλον δέ, ὅτι ὁ ἀδελφός οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως ἀλλ' ἐκ τῆς φύσεως ὡς ὁμοφύης αὐτῷ καὶ ὁμοούσιος.

* Τὰ ῥήματα ταῦτα οὐχ εὐρίθη.

Ὁ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἄ εἶπον ἐν τῇ ἐτέρᾳ συνάξει, διασαφῶν ὥς ἂν εἴη τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ αὐσίας καὶ τῆς ὑποστάσεως, ἅπας ὁ σύλλογος τῶν αἰδισιματάων τούτων πατέρων ἀρνούσας καὶ ἀναποσταμένης συνῆκε· καὶ ὅτι τὰ τοιαῦτα νοεῖ τὸ πνεῦμα ὡς γέγονε γνῶριμον, δεικνύοντι οὐκ ἐξ ἐτέρου προσώπου. καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ τῇ μὴ καταναλίσκειν τὸν καιρὸν ἐν τοῖς περὶ τούτοις, μόνον πρὸς τὴν ἀρχαίαν στειγνὴν ἐρωτῶ. ἐπειδὴ ἰσως παρῆναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁμόνοιαν μεταξὺ ἡμῶν. καὶ πρότερον ἂ εἴπης λαβὼν ἀπὸ τῶν ῥητῶν ἡμῶν ἀρνούσας ἀρίσκει, ὅτι καὶ ἀληθὲς ἔστι τὸ παρὰ σοῦ ἀρτίως εἰρημένον, ὅτι ὁ Βασίλειος ἐν τῇδε τῇ κεφαλαίᾳ εἶπεν· Οὐχ ἐτέρωθεν, τουτέστιν, οὐκ ἐξ ἐτέρας οὐσίας. ἐπειδὴ εἰ οὗτος ἦν ὁ σκοπὸς τοῦ μεγάλου Βασιλείου, καθὼς εἶπες, ἐν οὐδενὶ ἂν ἠεὶ οὐκ οὐκ τοῖς παρ' ἑμοῦ εἰρημένοις. καὶ διὰ τοῦτο ἐλθὲ ἐν τῇ τρίτῃ ἐπειδὴ ἐν τῇ δευτέρᾳ συνεφωνήσαμεν.

Ὁ ΕΦΕΣΙΟΥ. Σήμερον ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκείνῃ ἐκπτόμενος τοῦ ῥητοῦ ἐν τῇ κεφαλαίᾳ ἐκείνῃ, τοῦ Ἐτέρωθεν, τουτέστιν, οὐκ ἐξ ἐτέρας οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς.

Ὁ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἔστω τοῦτο ὁμολογῶ καὶ δέχομαι.

Ὁ ΕΦΕΣΙΟΥ. Εἶπας, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς λεγόμενον νοῦν ἡμᾶς ἀναγκάζει καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ τὸ αὐτὸ εἶναι πνεῦμα ἅγιον. ἐπειδὴ ἡ αὐτὴ ἔστι καὶ μία τῇ ἀριθμῷ οὐσία πατρὸς καὶ υἱοῦ. λέγεις οὖν, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἔστιν αἰτία τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Οὐ λέγω οὕτως· ποιῶμεν ἑναντία.

Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Ὅταν ἀκούσωμεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ, νοεῖν ὀφείλομεν τὴν αἰτίαν, ὅτι καὶ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ οὐσίας ἔχει τὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον;

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Οὐ λέγομεν οὕτως.

Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Ὅταν ἀκούσωμεν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ οὐσίας, νοεῖν ὀφείλομεν τὴν αἰτίαν ἐξ ἀνάγκης;

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ὅταν ἀκούσωμεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, τότε ἀναγκαίως ἀναγκαζόμεθα νοεῖν ὡς ἀπ' αἰτίας· λέγω δὲ ταῦτόν τὴν αἰτίαν ἢν οἱ ἡμέτεροι διδάσκαλοι οὐ χροῶνται, ἀλλὰ τῇ τῆς ἀρχῆς φωνῇ. ἐπειδὴ ἐν τῇ χωρίῳ τούτῳ λέγει· Τὸ πνεῦμά ἐστιν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ πατρὸς, ἔστι δὲ ὁ σκοπὸς περὶ τῆς αἰτίας τοῦ πνεύματος, διὰ τοῦτο ἡρώτησα, ἐκ τοῦ στόματος, τουτέστι τοῦ πατρὸς νοεῖν ὀφείλομεν ἢ τοῦ υἱοῦ; ἐπειδὴ ὁ, τι ἂν εἴπωμεν, νοεῖν ὀφείλομεν. καὶ γὰρ ἔρχομένης ἐσαφηνίσθη ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, δηλαδὴ καὶ παρὰ τῆς αὐτοῦ οὐσίας. ἐκπορευόμενον δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς, λαμβάνει καὶ τὸ εἶναι καθ' ἢν ἐγένετο διασάφειν. καὶ καθ' ὃν τρόπον λαμβάνει παρὰ τοῦ πατρὸς, τουτέστι τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ὃ ἐστὶ ταῦτόν τῳ παρὰ τοῦ υἱοῦ * τοῦτον τὸν τρόπον λαμβάνει καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ· ἐπειδὴ ἡ οὐσία μία ἐστὶ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. τὸ δὲ παράδειγμα τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἠσαῦ οὐκ ἔστι πρὸς τὸ προκείμενον.

Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Τὰ μὲν τοῦ μεγάλου Βασιλεῖος κατὰ τὸ παρὸν καὶ τὰ τοῦ εὐαγγελίου ἴασι. σὺ δέ μοι πρὸς τὸ ἐρωτηθῆναι ἀποκρίναι σαφῶς οὕτω καὶ καθαρώς. ὅταν ἀκούσωμεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ, νοεῖν ὀφείλομεν ὅτι καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεώς ἐστιν αὐτῶν;

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Τοῦτό ἐστιν ὅπερ εἶρηκα καὶ ἐν τῇ προλαβούσῃ συναλεύσει, ὅτι αἱ ἐνέργειαι εἰσι τῶν ὑποκειμένων, καθὼς πᾶσα φιλοσοφία βοᾷ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων. ἐρωτῶ δὲ, εἰ τοῦτό ἐστιν ἀλλοθι, αἱ ἐνέργειαι εἰσι τῶν ὑποκειμένων;

Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Οὐ λέγω, ὅτι αἱ ἐνέργειαι εἰσι τῶν ὑποκειμένων, ἀποκρίθης οὖν, εἴτα ἀποκριθήσῃ * καὶ πρὸς τοῦτο.

* Ἰσ. ἀποκριθήσομαι.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Λοιπὸν ὁ Ἰσαάκ ἐν τῷ παρόντι κόσμῳ ἐν τῇ ὑποκειμένῳ, μία ὑπόθεσις. καὶ ἐν τῇ προλαβούσῃ ὑπομένον, ὅτι τῶν θείων οὐκ ἔστιν ἡ γινώσκεισα ἢ πνέουσα οὐσία, ἀλλ' εἰσὶν ἡ ὑποστάσεις αἱ γινώσκεισαι καὶ πνέουσαι ὥστε ἐπεται, τὴν αἰτίαν τοῦ, τοῦ πατρὸς εἶναι ὑποστάσιν, καὶ οὐκ οὐσίαν. ἐπειδὴ δὲ ἡ αὐτῇ πατρὸς ὑπόστασις ἡ γινώσκεισα τὸν υἱὸν μεταδίδωσι τῷ υἱῷ, αὐτῇ τὴν ἡ αἰτία δι' ἣν διδάσκαλοι φασιν, ὅτι ὁ υἱὸς ἔστιν ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἐπὶ τῇ σώζεσθαι τὴν διάκρισιν τῶν προσώπων, ἐπειδὴ ἡ πρόσωπα ἐν εἰσὶν οὐ γὰρ ἔστιν ἐντίθεσις ἀναφορικῇ. ἔχετε τὸν οὖν, τίνα τρόπον ἔχει τὸ πνεῦμα τὸ εἶναι ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας καὶ υἱοῦ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐγὼ οὐ δύναμαι συνάψαι τὰ παρὰ σοῦ εἰρη-
μένη. δοκοῦσι γάρ μοι ἐναντία ἀλλήλοις εἶναι. ποτὲ μὲν γὰρ λέ-
γεις ἐκ τῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ, ὅτις μία καὶ ἡ αὐτὴ ἔστι τῇ
ἐνθουσίᾳ· νῦν δὲ αὖθις μεταβαλλόμενος λέγεις ἀκολουθῶν τοῖς δι-
δασκάλοις, ὅτι ἡ οὐσία οὐκ ἔστιν αἰτία τῶν ὑποστάσεων καθ'
ἐσθὲν.

Ὁ ῬΟΔΟΥ. Ὁ λέγεις ὁ αἰδέσιμος πατὴρ, καλῶς καὶ θαν-
μασίως λέγεις, καὶ σὺ, πάτερ αἰδεσιμώτατε, καλῶς ἀποκρίνη. ἀλλ'
ἔστι τὸ γινώσκον τὴν ἀμφιβολίαν ὁμωυμῖα, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ. ἐν τῇ
ἰσχυρῇ θεολογίᾳ τῶν διδασκάλων Γραϊκῶν τε καὶ Λατίνων διαφέρει
ἄγιν, θείαν οὐσίαν, καὶ οὐσίαν πατρὸς καὶ υἱοῦ. μὴ οὖν νομίζετε
τοῦτο πράγματι διαφέρειν, ἀλλὰ μόνον ἐπινοίᾳ καὶ λόγῳ. ἐπειδὴ
τοῖσιν ἀκούομεν τῶν διδασκάλων τοῦτο προφερόντων τὸ ῥῆμα, τὴν
θείαν οὐσίαν νοοῦμεν κοινόν τι τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ
πνεύματι· ἡνίκα δὲ λέγομεν τὴν οὐσίαν τοῦ πατρὸς, νοοῦμεν τὸ
τοῦ πατρὸς πρόσωπον.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἔστιν ὅτι, πλὴν οὐκ ἐξ ἀνάγκης, οὐδὲ αἰί.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Οὐδὲν δύνανται οἱ ἡμέτεροι ἀπολογεῖσθαι τοῖς δυσι,
καὶ ταῦτα μαχομένοις ἀλλήλοις.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Πρὸς διασάφειν τοῦ παραδείγματος ἀρκούν-
τως εἶπον· ἐγὼ δὲ πάλιν ὀλίγα τινα, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων τὸ
ὑποκειμένον οὐσία ἔστιν ἡ μεταδιδούσα τῆς ἐν αὐτῇ οὐσίας καὶ
φύσεως, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰσαάκ ἔστι. νῦν οὖν ἡ φύσις, ἡ ἀνθρωπώτης

* ἰσ. ἐκ τῆς
φύσεως τοῦ
Ἰσαάκ.

ἡ οὐσα ἐν τῇ Ἰσαάκ, οὐκ ἔστιν ἡ γενῶσα, ἀλλ' ἡ φύσις τοῦ Ἰσαάκ ἔστιν ἀρχὴ δι' ἧς προάγει τὸν Ἰακώβ, καὶ ἔστι τὸ κοινοῦμενον, ἐπειδὴ ἡ φύσις τοῦ Ἰσαάκ ἡ οὐσα ἔστιν ἡ μεταδιδόμενη τῇ Ἰακώβ. νῦν οὖν λέγω, ὅτι ὁ Ἰακώβ ἔστιν ἀπὸ τῆς φύσεως τοῦ Ἰσαάκ. τίνα οὖν τρόπον ὀφείλει νοῦσθαι ἡ πρόθεσις αὐτῇ. Ἐκ τοῦ Ἰακώβ; οὐ δύναται νοεῖν, τουτίστιν ἐκ τοῦ Ἰσαάκ ὡς ἐξ ὑποκειμένου ὑπεργούντος, ἐπειδὴ αἱ ἐνέργειαι εἰσι τῶν ὑποκειμένων ὑποστάσεων, καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως τοῦ Ἰσαάκ ὡς ἐξ ἀρχῆς δίδονται τῷ Ἰακώβ. εἰ δυνατόν, ὥστε τὴν οὐσίαν τοῦ Ἰακώβ καὶ τοῦ Ἰσαάκ μὴ εἶναι διακεκριμένας, ἀλλ' εἶναι μίαν τῇ παραδείγματι. ἐπεὶ οὖν ἡ γέννησις ἐπὶ τῶν θείων ἀπορος τελεῖ, διὰ τοῦτο φάμεν τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα ἔστιν ὑποστάσει ὑφιστά. τοῦτο οὖν τὸ ὑποκείμενόν ἐστι τὸ γενῶν ἐπειδὴ τὸ γενῶν ἔστιν ἐνέργεια γνωριστικὴ καὶ μόνῃ τῇ ὑποκειμένῃ γνωρίζεται. νῦν οὖν ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς ἔστιν ἀρχὴ δι' ἧς γενᾷ ὁ πατὴρ, καὶ ἔστι τὸ διδόμενον τῷ υἱῷ καὶ τὸ κοινούμενον τῇ υἱῷ διὰ γενήσεως, καὶ ἔστι τὸ λαμβανόμενον παρὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τὸ κοινουόμενον παρ' αὐτοῦ, καὶ ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἡ φύσις τοῦ Ἰσαάκ καὶ ἀνθρωπότης αὐτοῦ. ἔστιν οὖν ὁ Ἰακώβ λαμβάνων ἀπὸ τοῦ ὑποκειμένου τοῦ γενῶντος· ἀλλ' ἡ διαφορά ἐστι διὰ τὴν ὑπεροχὴν. ἡ φύσις αὕτη ἐστὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ τῇ ἀριθμῷ ἐν τι πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἐκείνῳ πνεύματι. καὶ οὕτως ἐν οὐδυνί ἄλλῃ διακρίνονται, εἰ μὴ ὅτι ὁ πατὴρ ἐστὶ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς υἱός. καὶ λέγομεν ὅτι σοφία ἐν τῇ θεῷ καὶ ἀγαθότης καὶ δύναμις, ταῦτα κοινουοῦνται ἐπειδὴ εἰσι τὰ αὐτά. ἐπειδὴ δὲ ἡ οὐσία ἐστὶν ὄνομα ἐξ ἀφαιρέσεως, καὶ οὐκ ἔστιν ὑποκείμενον, διὰ τοῦτο οὐκ ἔστι δυνατόν φαρμόζειν ἐκείσε τὴν ἐνέργειαν τῆς γενήσεως. ἐπειδὴ μία ἐστὶ τῇ ἀριθμῷ, εἰ ἐγέννα, ἰδέσθω ἂν εἶναι διακρίσεις ἐπὶ τῶν θείων· καὶ γὰρ οὐκ ἂν ἐγέννησεν ἑαυτὴν, ὡς ἀδύνατον, ἀλλ' ἢν ἂν χρεῖα γενῆσαι ἄλλο τι. νῦν οὖν συμπραίνουσι πάντες, ὅτι ἐπὶ τῶν θείων ἡ οὐσία οὐ γενᾷ. ἐπειδὴ τὸ αὐτὸ πολλάκις εἶπον καὶ πάλιν λέγω, ὅτι ὅσάκις ἂν ἀκούμεν τὸ πνεῦμα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, νοοῦμεν ὡς ἐξ ὑποκειμένου, ὁμοίως καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὡς ἐξ ὑποκειμένου. νῦν οὖν ἐπὶ τῇ τυχεῖν τῆς ἀληθείας ἴμμεν ἐπ' αὐτὸ τὸ ῥητὸν ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ἄλλος σκοπὸς, ἢ ἵνα ἐξετάσωμεν τὴν ἀλήθειαν.

Ὁ ἙΦΕΣΟΥ. Συνάγαγον ἐκ τῶν σὺν λόγων, ὡς νομίζω, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ἥτις ἐστὶν ἡ αὐτὴ καὶ μία τῇ ἀριθμῇ, ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ ἁγίου πνεύματος· τούτῳ γὰρ τῷ ὀνόματι χαίρουσιν ἔοικας μᾶλλον· ἐπειδὴ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς προβάλλουσι τὸ πνεῦμα κατὰ τὴν κοινὴν οὐσίαν καὶ φύσιν. ἐπειδὴ οὖν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἀκούων ὡς ἐξ αἰτίου νοεῖς, ἐξ ἀνάγκης ἔρα οὐκ ἀλαθὲς ἐστι νοεῖν ἡμᾶς, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστὶν ἀρχὴ καὶ αἰτία;

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἐγὼ δυνῶν τὸ ὄνομα τῆς ἀρχῆς.

Ὁ ἙΦΕΣΟΥ. Ὅπως δέ ποτε τὴν οὐσίαν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ λέγεις ἀρχὴν καὶ αἰτίαν;

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ναί.

Ὁ ἙΦΕΣΟΥ. Λέγεται τοίνυν τὴν οὐσίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος εἶναι αἰτιατὴν, ὡς ἐξ ἀρχῆς οὔσαν τῆς κοινῆς πατρὸς καὶ υἱοῦ.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἐξ ἀρχῆς κοινῆς τῆς μεταδιδομένης παρὰ τε τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ.

Ὁ ἙΦΕΣΟΥ. Λέγω, ὅτι ἡ κοινὴ οὐσία τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστὶν αἰτία τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἀρχὴ τοῦ πνεύματος, ὡς δι' ἑς.

Ὁ ἙΦΕΣΟΥ. Ὡς τί ἄλλο λέγεται, ἢ τὴν οὐσίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος εἶναι αἰτιατὴν;

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Οὐχ ἔπεται.

Ὁ ἙΦΕΣΟΥ. Πῶς οὐχ ἔπεται;

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Αὐτὴ ἐστὶν ἡ αἰτία, δι' ἣν οὐχ ἔπεται· ὅτι τὸ προαχθὲν πρᾶγμα ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων οὐ προάγεται, εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ ἐνργούντος ὑποκειμένου, καὶ οὐ λέγεται ὅτι τὸ ὑποκείμενον τοῦτο προέχθη ἀπὸ τῆς ἡμῶν φύσεως· οὐκ ἔρρωται ἡ ἀκολουθία αὐτῆ. ἡ ἀνθρωπότης κατὰ τοὺς ἡμετέρους λόγους ἐστὶν ὄνομα ἐξ ἀφαίρεσεως, καὶ ἐν τῇ ἑαυτοῦ σημασίᾳ οὐ σημαίνει ὑποκείμενον. νῦν δι' λέγω, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο τοῦ Ἰσαὰκ ἢ τοῦ ἀνθρώπου σημαίνει αὐτὸ τὸ ὑφιστάμενον· τοῦτο τὸ ὑποκείμενον προάγει ἐκείνο διὰ τῆς ἀνθρωπότητος· ἔρα τοῦτο τὸ ὑποκείμενον προάγει ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ ἙΦΕΣΟΥ. Οὕτω λέγομεν καὶ ἐπὶ τῶν θείων;

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Οὕτως.

‘Ο ΕΦΕΣΟΥ. Νῦν οὖν οὐχ ἴσται τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας, καὶ ὅτι οὐ φνεῖται, οὐ γιννᾶται ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἡ πνευστὸν ἢ ἐκπορευτὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ;

‘Ο ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγὼ εἶπον ὑμῖν ἐν τῇ προλαβούσῃ τελευταίᾳ συνόδῳ, ὅτι ἡ τελευταία ἀνάλυσις τῶν ἁγίων πατέρων τῶν ἐν ταῖς οἰκουμηνικαῖς συνόδοις ἦν ἀπὸ τοῦ πατρὸς τὰς μαρτυρίας τῶν ἁγίων πατέρων, οὕτως, ὥστε ἐν παντὶ ὅρῳ τῆς πίστεως, ὅταν ἡθέλωσαν τιθεῖναι ὅρον, προήγαγον τὰς μαρτυρίας τῶν πατέρων, καὶ πάντες ἐκπορεύοντο. οὕτως καὶ αὐτὸς ὑπακούει ποιεῖσαι, καὶ διὰ τοῦτο πρὸ τοῦ με ἀγαγεῖν λόγους ἢ μαρτυρίας ἀπὸ τῶν ῥητῶν τῶν ἁγίων ὑμῖς προηγάζετε ἐκ τοῦ ἐναντίου τὴν χρῆσιν τοῦ βασιλείου τὴν ἡμῶν ῥηθεῖσαν. τοίνυν περὶ τῆς διασαφούς τοῦ ῥητοῦ τοῦ προκομισθέντος παρ’ ἐμοῦ ἄλλως καὶ γὰρ πάντες νοοῦσιν.

‘Ο ΕΦΕΣΟΥ. Οὕτως συνεπράναμεν ἐκῶνα.

‘Ο ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐπειδὴ δὲ ἐγὼ χαριζόμενός σοι συνεθέρην γινώσκει τὴν ἐξέτασιν, ἄξιον καὶ σοι χαρίσασθαι, ἵνα ἴδωμεν τὰς μαρτυρίας, καὶ τότε εὐρωμῶ καὶ τὸ συναγόμενον.

‘Ο ΕΦΕΣΟΥ. Τὸ ῥητὸν διαρρηθῆσεται μετὰ μικρόν. νῦν οὖν εἶδαμεν τὸ συναγόμενον ἐκ τῶν παρὰ σοῦ ἐρημίνων. εἶπας ὅτι ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τὸ ὑποκείμενον ἐκ τοῦδε τοῦ ὑποκειμένου γίνεται, ὅσον ἐκ τοῦδε τοῦ ἀνθρώπου προέρχεται ἄνθρωπος κατὰ γὰρ τὴν κοινὴν φύσιν καὶ οὐ λέγεται ὁ ἄνθρωπος ἐκ γὰρ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλ’ ἐκ τοῦδε τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν κοινὴν τῆς ἀνθρωπότητος φύσιν. ἄρα οὖν καὶ ἐπὶ τῶν θεῶν οὕτως δεῖ εἶναι λέγεσθαι τὸ θεῶν πρόσωπον, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων. οὐκ ἄρα δεῖ εἶναι λέγεσθαι, ἐκ τῆς κοινῆς οὐσίας προῖσι τι τῶν προσώπων, ἐπειδὴ ἡ κοινὴ οὐσία οὐκ ἔστιν ἐν ὑποκείμενον καὶ κατ’ αὐτὸ ὑφιστάμενον, ἐξ οὗ προέρχεται ἕτερον. ὅταν ἄρα ἀκούσωμεν, ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νοεῖν τὴν αἰτίαν οὔτε γὰρ τῆς οὐσίας ἰδίου τὸ γιννᾶν ἢ προβάλλειν, οὔτε ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων οὕτως εἶναι λέγεσθαι.

‘Ο ΙΩΑΝΝΗΣ. Βούλομαι ἀποδείξαι ἀναγκαίως, ὅτι πᾶσα λογίμεν τι ἐκ τίνος, νοεῖται ἐκ τοῦ προσώπου καὶ τοῦτο ἀποδεικνύμι ἀπὸ τοῦ ῥητοῦ τοῦ μεγάλου βασιλείου τοῦ προκομισθέντος ἐν

ἡ προλαβούσα συνελθεῖν. λέγει οὖν ἐν τῇ τρίτῃ κατ' Εὐνομίῳ· Τίς ἐρ ἀνέγκω, εἰ τῷ ἀξιόματι τρίτον καὶ τῇ τάξει ἔστι τὸ πνεῦμα, ὅταν καὶ τῷ φύσει εἴναι; τῷ γὰρ ἀξιόματι δεύτερον τοῦ υἱοῦ· αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχων, καὶ τὰ λοιπά. Ἐνταῦθα οὖν φησὶν ὁ Βασιλεὺς, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ εἶναι ἔχει ἐξ αὐτοῦ, καὶ αὐτοῦ ἔστιν ἡμμένον ὡς ἐξ αἰτίας. νῦν οὖν κατὰ τὴν προλαβούσαν πρότασιν, ἐμβάνων ἔστι τὸ εἶναι, καθὼς καὶ πάντες οἱ διδάσκαλοι κατὰ τὸ Βασιλεῖον κρατοῦσι. τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχει τὸ εἶναι καὶ λαμβάνει ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἐξῆται τούτου ὡς ἐξ αἰτίας. ὥστε ἀναγωγικῶς ἔπεται, ἂν λαμβάνει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐκπεύουσαι καὶ ἐξ αὐτοῦ πῶσον δι' ἀξιόματος γέγονεν ὁ Βασιλεὺς ἐκ τῆς ὕλης τοῦ ἁγίου πνεύματος, πάντες οἱ πατέρες οἱ ἐν Χαλκιδέῳ συνελθόντες, ἐν τῇ προσηνέματι τῇ πρὸς Μαρκιανὸν οὕτω καὶ περὶ τούτου. * Οὗτος ὁ μέγας Βασιλεὺς διάκονος τῆς χάριτος· ἵπτε ἑσάφει καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν διδασκαλίαν οὕτω παίδευαι μετὰ τῶν αὐτοῦ ἡρώων ἔλεον καὶ τὴν ἐκείνων ἡγοίαν δι' ποιεῖν τῆς ἐν Χαλκιδέῳ συνόδου. Εἰ τοίνυν πάντες οἱ πατέρες ὡς καὶ τοσαύτην ἄδικαν τῇ Βασιλείᾳ ἐπὶ τῆς ὕλης τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ οὗτος οὕτω σαφῶς λέγει ἐν τούτῳ τῇ χωρίᾳ, ἀναγκῶν φαίνεται, καὶ ὅν τρόπον οἱ πατέρες πάντες, οὕτω καὶ ἡ μελλούσα πᾶσα, καὶ πάντες ἡμεῖς περιπλίκεσθαι ὀφείλομεν τὰ συγγραμματα τοῦ μεγάλου Βασιλεῖος. ἰδοὺ ἀρχαιότατον βιβλίον καὶ βούλοσθε ἀναγνωσθῆναι, ἀναγνωσθέντα.

Ὁ ἘΦΕΣΙΟΥ. Ἐξτάσσομαι τὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ῥῆτὸν ἐν
 κρῆ τῇ προσέκοντι, συμπράξαντις πρότερον τὰ παρὰ σοῦ ἐι-
 κμένα.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Εἰπὲ πρὸς ταῦτα, ἰσχυρῶς τοῦτό ἐστι τὸ κα-
πρωῦν πάντα.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥΣ. Ὅτι τὴν κοινὴν οὐσίαν πατὴρ καὶ υἱοῦ, ἥτις ἐστὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ τῇ ἀριθμῇ, λόγους αἰτέων καὶ ἀρχὴν τοῦ ἱεροῦ πνεύματος, καθ' ἣν προέειπεν ἐξ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα. φανένται εἶναι ἐκ τούτων, τὴν οὐσίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος αἰτιατὴν εἶναι· ἀντιῦδω δὲ οὐσίας ἐν τῇ ἁγίᾳ τριάδι συνάγεσθαι, καὶ ἀντικυμῶν ἀλλήλαις κατὰ τὸ αἷτιον καὶ αἰτιατόν. τοῦτο δὲ πόρρω ἔξ τοῦ Χριστιανῶν θρησκείας καὶ παντελῶς ἀλλότριον, καὶ παρ'

* Οὕτως ὁ μέ-
γας Βασιλείος
ὁ τῆς χάριτος
ὑπερέτης τὴν
τοῦ ἁγίου πνεύ-
ματος ἀκριβῶς
διδασκαλίαν
παρίδωκε, ταῖς
ὑπογραφαῖς τῶν
συμποιμένων
ἀπαιτήσας τὴν
συγκατάθεσιν.

οὐδυνὸς τῶν διδασκάλων οὐδέποτε εἰρημίνον. ἢ γὰρ οὐσία, φαίνει, οὔτε γυνῆ οὔτε προβάλλει. ἀλλ' οὐδ' ἐκ κατὰ τὴν κοινὴν οὐσίαν ἢ ὁ πατὴρ γυνῆ ἢ προβάλλει, ἢ ὁ υἱός, ὡς ὑμεῖς λέγετε, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν, ἢ τὸ ἴδιον καὶ ὑποστατικὸν ἴδιωμα. ταῦτα μὲν ἐκ τῶν σῶν λόγων οὕτω συνήχθησαν· καὶ ἔρα ἥδη ἵκανορθώσασθαι, τὰ εἰρημμένα ἢ ἐν ἄλλοις, ἢ κατὰ τὸ παρὸν. νῦν οὖν πρὸς τὴν ἐξέτασιν χωρήσωμεν, εἰ δοκεῖ.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἀναγνωσθήτω οὖν τὸ βιβλίον. βούλομαι συδιασαφῆσαι τοῦτο, ἐπειδὴ καλῶς οὐ συνῆκας τὸν ἑμὸν λόγον. ἡ οὐσία ἐνίοτε λαμβάνεται ὑπὲρ τοῦ ἐκτιθεμένου διὰ τὸν τοῦ πράγματος λόγον, καθὼς λέγομεν, ὁ ὅρος σημαίνει τὸ τί ἦν εἶναι τοῦ πράγματος, καὶ τοῦτό ἐστιν ὄντως ἢ οὐσία ἢ φύσις· καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ σημασιμῶς οὐδέποτε συνδυαῖ ὑποκειμένου, ἀλλ' ἀπὸ σημαίνει τὸ ἔδος ἐκεῖνα ἢ τὴν οὐσίαν ἢ τὴν φύσιν. ἐτέρᾳ τρόπῳ λαμβάνεται ἡ οὐσία ἀντὶ ὑποκειμένου. καὶ περὶ τούτου ἔχει ἰδεῖν Ἀριστοτέλην ἐν τῇ πέμπτῃ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ ποσειδῶς λέγεται ἡ οὐσία· καὶ οἱ ἡμέτεροι οὕτω διαστέλλουσιν, ὥστε κατὰ τὸν δεύτερον τρόπον λαμβάνεται ἡ οὐσία ἀντὶ ὑποκειμένου, ὅπου ὑφίσταται τοῖς ἀποτέροις εἶδωσιν ἐν τῇ γραμμῇ τῆς οὐσίας ἡτοι τῇ καταγορεῖᾳ, ὡς τίθεται ὁ Πορφύριος· οἷον Σωκράτης, Πλάτων, ταῦτά εἰσιν ὑποκειμένα. αὕτη ἡ οὐσία ἢ οὕτως οὔσα ὑποκειμένου, ἐνίοτε καλεῖται ὑπὸ στασις, ἐνίοτε δὲ καλεῖται ὑπαρξίς, ἐνίοτε καλεῖται πρᾶγμα τῆς φύσεως· ἀλλ' ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει παρὰ ταῦτα καλεῖται πρόσωπον, ἐπειδὴ τὸ πρόσωπόν ἐστι νοερά φύσις ἀκοινώνητος ὑπαρξίς, οὕτως ὥστε ἐν τῇ εἰδῇ τῇ νοερῇ τὸ ὑποκειμένου καὶ ἡ οὐσία ὑπαρξίς καλεῖται καὶ πρόσωπον. τοῦτου οὖν οὕτω διασαφηνισθέντος, οἱ διδάσκαλοι οὕτω Γραικοὶ ὡς καὶ Λατῖνοι βουλόμενοι ἐνίστασθαι κατὰ Ἀρείου καὶ Μακεδονίου, ὧν ὁ πρῶτος εἶπε τὸν υἱὸν κτίσμα, καὶ μὴ ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς· ὁ δὲ ὅτι τὸ πνεῦμα οὐκ ἐστὶν ἐκ τῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ, οὕτως ἔλαβον τὴν οὐσίαν ὡς ὑπαρξιν. εἰ τοίνυν ἡμεῖς λάβωμεν τὴν οὐσίαν ὡς ὑπαρξιν, ἐπειδὴ πατὴρ ἐστὶν οὐσία ἐκ νοερᾶς φύσεως, οὕτως ἔτι δύναται ῥαθύναι ὑπαρξίς ἥδε ἡ οὐσία πράγματος ὑποκειμένου· εἰ τοίνυν λαμβάνεται οὕτως, ὅτι τὸ γιννᾶν ἐφαρμόζει τῷ προσώπῳ τοῦ πατρὸς, ὅσον εἰ ἐλέγχομεν ἥδε ἡ οὐσία ἐφαρμόζει τῇδε τῇ οὐσίᾳ, ἔπεται ὅτι ἡ οὐσία ἐστὶν ἡ

αὐτὴ τῷ πατρὶ καὶ τῇ πατρότητι, καὶ κατ' οὐσίαν τρόπον κοι-
νωῦνται. ὅθεν ἐπειδὴ αἱ ἰδιότητες οὐκ εἰσὶ κοινωμένας, οἱ ἡμέτεροι
διδάσκαλοι οἱ λατῆνοι οὐ χρῶνται τούτῳ τῷ ὄρμ τῷ Οὐσίᾳ ἀπὸ
τοῦ προσώπου τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἀντὶ τῆς φύσεως τοῦ πατρὸς,
καθὼς ἐπὶ τοῦ ὄρου τοῦ ἀνθρώπου λαμβάνεται ἡ οὐσία. ὅθεν ἦν ἡμε-
τέρων κατὰ τοὺς ἡμετέρους, ὅτι τὸ πνεῦμα ἔστιν ἐκ τῆς οὐσίας
τοῦ πατρὸς, λαμβάνουмен τὴν οὐσίαν ἀντὶ τῆς ὀντότητας τῆς οὐσίας
ἐν τῷ πατρὶ. λέγω οὕτως, ἡ οὐσία λαμβάνεται ὡς ὑποκείμενον,
ὡς καὶ τὸ πρόσωπον ἐπὶ τοῦ σώματος, καὶ τότε καὶ ταῦτόν ὡς ὑπό-
κειμενον. ὅταν λέγωμεν τὸ πνεῦμα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, οὐδὲ-
ποτε οἱ διδάσκαλοι λαμβάνουσι τὴν οὐσίαν ἀντὶ τοῦ ὑποκειμένου,
ἐπειδὴ τὸ πρόσωπον οὐ κοινοῦται, ἀλλ' οὐδὲ ἡ ὑπαρξὶς τοῦ ὑπο-
κειμένου. λέγω ὅτι ἡ οὐσία ἑτέρῳ τρόπον λαμβάνεται, καὶ οὗτος
καθ' ὃν λέγομεν ὁ ὄρος διακρίτει σημαίνει οὐσίαν πράγματος, καὶ
αὕτη ἐστὶ τὸ καθορμῶνον ὀντότης, φύσεως, οὐσίας. ὅταν δὲ οἱ ἡμέ-
τεροι λέγωμεν, ὅτι τὸ πνεῦμα ἔστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἢ
τοῦ υἱοῦ, οὐ λαμβάνουσι τὴν οὐσίαν ἀντὶ τῆς ὑπαρξέως τοῦ πα-
τρὸς, ἀλλ' ἀντὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ τῆς φύσεως, καὶ ἐκείνη ἡ
οὐσία ἐστὶν ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ἔστιν ἐν αὐτῇ ὡς ἐστὶν ὁ πατήρ, καὶ
τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς λέγω τὴν οὐσίαν καὶ τὴνσχίσιν, καθ' ὃν ἦν
αὕτη ἡ ὑπαρξὶς, ἡ τὸδε τὸ ὑποκείμενον διακρίνεται τοῦ ἑτέρου.
αὕτη τοῦτον ἡ κοινὴ οὐσία ὅτις ἐστὶν ἐν τῷ πατρὶ, ἐκείνη ἐστὶν
αὕτη ἡ κοινωμένη διὰ τῆς γενήσεως καὶ αὕτη ἐστὶν ἀρχοειδής.
ὁ πατὴρ γενᾷ καὶ ἀποβάλλει τὸν υἱόν, ἀλλ' αὕτη ἡ οὐσία οὐ κοι-
νωῦται τῷ υἱῷ ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ ἀπάτη, καὶ γὰρ ἦν ἡμε-
τέρων, ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς κοινωῦνται τῷ υἱῷ, οὐ νοοῦμεν τούτο ἐκείνης
καθ' ὃν ὁ πατὴρ τὸν υἱόν γενᾷ, ὅτι τότε εἶπατο ἂν καὶ τὸν υἱόν
γενᾷ. διὰ τοῦτο λέγομεν, τὸ εἶναι οὐ κοινωῦνται, δίδωσι εἶπατο
ἐν καὶ τὸν υἱόν γενᾷ. αὕτη ἡ οὐσία ἀπολλυμένης οὕτως, τοῦ
γενᾷ ἡ δύναμις, ἐστὶν ἀρχὴ δὲ ἡς, καὶ ἐστὶ τὸ κοινωομένου
καὶ δίδεται παρὰ τοῦ πατρὸς τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸ
ἐκπελαλυμένον. νῦν οὖν ἐν τῇ γενήσει τοῦ πατρὸς κατὰ ἀπόβλεπον
τοῦ υἱοῦ πάντα κοινωοῦνται, ἐπειδὴ αὕτη οὐ κοινωῦται εἶναι τῇ
ἀρχῇ, οὐ μέχεται τῇ υἱότητι. λοιπὸν ποιῶμεν κατ' αὐτὴν τὴν
οὐσίαν ὁ πατὴρ διὰ τῆς γενήσεως, ὅτις ἐστὶν ἀρχὴ δὲ ἡς κοινωοῦται
κατ'.

αὐτῷ τὸ εἶναι ἀρχὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος· καὶ γὰρ τὸ εἶναι τὴν ἀρχὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν τῇ πατρὶ, οὐκ ἀντίκειται τῇ σχέσει ἢ τῇ ιδιότητι τοῦ υἱοῦ. αὐτὰ ἢ οὐκ εἰς ἕνα κατὰ τὸ κοινὸν εἶναι καὶ ἀποκαλυμμένον ἔσται ἀρχὴ δὲ ἑξῆς καὶ οὕτω κατὰ τὴν τοιαύτην θεωρίαν καλεῖται δύναμις προβλητικὴ καὶ κοινοῦμένη τῷ υἱῷ αὐτῷ. καὶ ταῦτα οὐχ ὅπως εἴπαμε κατὰ τὴν αὐτίαν καὶ σιωπηρὴν οὕτω παραδίδασκε πάντες οἱ διδάσκαλοι καὶ διασταθεύει ἐν ταῖς ταῖς διαλέξεσιν, ἀλλ' ὅτι ἔστιν ἐκ οὗτος εὐθείας τοῦ πατρὸς, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, τοῦτον τὸν τρόπον κάτῃ καὶ ἐλευθερωθῆναι καὶ ἀπαλλαγῆναι φροντίδων, κατὰ τὸ παρὸν οὐκ ἀποτρέφεται εἰς τὸ ῥητὸν ἐν ἑτέροις δὲ συμπόσιον ἱρῶ εἰς πλάτας.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Κύριοι Ἐπίσκοποι, ὁ κύριος ὁ προβλητικὴς ἀφ' οὐσίας διεισέφους τὸ παρὰ τῆς οὐσίας πνεύματος εἰρημίνον.

Ο' ΕΦΕΣΟΥ. Ἡμεῖς ἔχον ἀκρίβειαν ἐπὶ τῆς πρώτης συνέδου λογούσης ἐν τῇ αἰκίᾳ συμβόλῃ ἐπὶ τῆς τοῦ υἱοῦ διολογήσεως τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς, ἔτοι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, οὐδὲν ἄλλο νοοῦμεν, ἢ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ταυτίσταν ἐκ τῆς οὐσίας μετὰ τὴν αἰκίαν ιδιότητων. ἀλλ' οὐκ ἐστὶν ταῦτος, ὅτι ὑπόστασις ὁ οὐσία καλεῖται, ἢ ἄλλο τι παρὰ ταῦτα λέγεται.

Ο' ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἦκουσας, ὅτι κατὰ δύο τρόπους τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας νοοῦμεν· καὶ ὅτι ἕνα μὲν, ὅταν τὴν κοινὴν φύσιν τῶν τριῶν προσώπων παρεστήσῃς, βουλόμεθα· καὶ ὅτι ἕτερον δὲ, ὅταν τὴν οὐσίαν μετὰ τῶν προσόντων ιδιότητων, ἔτοι τὴν ὑπόστασιν. ὅταν οὖν ἐν τῇ συμβόλῃ λέγεται τῆς οὐσίας συνέδου, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς, ἔτοι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην νοεῖν οφείλομεν ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς, ἢ ἔστι καὶ ἄλλο εἶδος οὐσίας παρὰ ταύτας τὰς δύο, λέγου, ὅτι οἱ διδάσκαλοι οὐ θεωροῦνται τῷ ἐννόματι τῆς οὐσίας ἐν ἄλλοις, εἰ μὴ ἐπὶ τοῖς δύο πρώτοις· ἀλλ' ὁ πρῶτος τρόπος ἐκ προσημίων, παρὰ τοῖς Λατίνοι οὐδέποτε προσεβίβηκε, εἰ μὴ ἐπὶ αὐτῷ ἐνόματι τῆς ὑποστάσεως ἢ τῆς οὐσίας, ἔστι μὴ τινος δύνασθαι διαβάλλειν ἡμᾶς, ἐκ τριῶν οὐσίας τιθέντας· καὶ ὅτι πρῶτος ἀντιπρόσθετος ἐκ τῇ πρώτῃ συνήθει, ἅπου διμυρίσθαι τὸν υἱὸν ἀπορρήτον· εἴκει τῇ πατρὶ ὅπου φημὶ, ὅτι ἡ οὐσία ἢ οὐσία ὅσα καὶ οἱς τρεῖς προσέθετον· καὶ ὅτι

λέγεται ὁ υἱὸς ἀμοιρίως τῇ πατρὶ καὶ περὶ ταύτης νοοῦνται πᾶσι αἱ προσώποις, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, ὡς ἐξ ἀρχῆς δι' ἑαυτοῦ ὡς γενέσθαι.

Ὁ ἙΦΕΣΙΟΥ. Ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ ἢ ἴσων ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, ἢ αὐτὴ ἔστι κοινὴ τοῖς τριῶν προσώποις. ὅρα οὖν, εἰ ἀληθὲς ἔστι, λέγειν, ὅτι ἐκ τῆς κοινῆς οὐσίας τῶν τριῶν προσώπων ἀνάσκει ὑποστατικῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, προῦπας γὰρ φράττον, ὅτι ἐκ τῆς κοινῆς οὐσίας πατὴρ καὶ υἱοῦ τὴν εἰπὼν, ἔχει τὰ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Αὐτὴ ἡ πρόθεσις ἥτις παρὰ Γραικοῖς ἐστίν ἔστι, ὡς ἐπὶ λέγειται Ἐκ τοῦ πατρὸς ποιῶντι ἑαυτὸν διαφορὰν τινα ἢ διακρίσιν μεταξὺ τῆς οὐσίας.

Ὁ ἙΦΕΣΙΟΥ. Πρωῦμην.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Τίς ἐστὶ κατ' ἐπίνοιαν ἡ πραγματικὴ.

Ὁ ἙΦΕΣΙΟΥ. Κατ' ἐπίνοιαν μὲν ἀματρῶν ἢ διακρίσις διακρίνεται ἐν τοῖς προσώποις, οὐ πρὸς ἄλλα, ἀλλὰ πραγματικῶς ὡς ἐστὶ ὑπόστασις.

Ὁ ΝΙΚΑΙΑΣ. Διακρίνεται ἐπὶ αἰετῶν ἀλλήλων τὰ θεῖα πρόσωπα πραγματικῶς δι' ἐπίσταται διὰ τῶν ἰδιωμάτων.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ταῦτα τὰ ἰδιώματα εἰσι ταῦτά τῃ προσώποις.

Ὁ ΝΙΚΑΙΑΣ. Κατὰ τὸ πρόβλημα καὶ κατὰ τὸ ὑποκείμενον ταῦτά εἰσι, διακρίνεται δὲ ἀλλήλων κατὰ τὴν διακρίσιν.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἐν τῇ πατρὶ ἴσων ἢ πατρότης καὶ ἡ οὐσία ὡς κοινὴ τοῖς προσώποις τὰ πρόσωπα τοῦ πατρὸς οὐ διακρίνεται ἀπὸ τῆς πατρότης, οὔτε ἀπὸ τῆς οὐσίας, ἢ μὴ κατ' ἐπίνοιαν διακρίνεται διὰ τῶν ἄλλων προσώπων πραγματικῶς ἐπειδὴ τοῖνυν ἐν τῇ πατρὶ ἴσων ἢ πατρότης καὶ ἡ οὐσία καὶ ὄν, τρέπον ἡμῖς νοούμεν ἕνικα ὁ πατὴρ γενεῖ, τί ἐστὶ τὸ ὑποκείμενον, ἢ πατρότης, ἢ οὐσίας, ἢ ἐκείνων.

Ὁ ἙΦΕΣΙΟΥ. Τὸ καμινούμενον τῇ πατρὶ ἔστιν ἡ οὐσία, οὐ καμινῶν δὲ τῇ υἱῷ κατὰ τὴν αὐτὴν οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἰακτὸν ἰδιωμα, τὸ πατρικὸν δεχονότι, τοῦτο γὰρ ἐστὶ υἱοῦ, καὶ ἔστιν ἀρχὴ, οὐκ αὐτὴ κοινὴ τῶν τριῶν οὐτα.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Τὸ καμινούμενον τῇ υἱῷ ἔστιν ἡ οὐσία, ἐπειδὴ ἐν τῇ προσώπων τῇ πατρὶ, ὡς εἰρητικὰ οὐκ ἔστιν εἰ μὴ αὐτὴ

οὐσία καὶ ἡ πατρότης. οὐ τοίνυν κοινωνῆται ὡς ἰδιότης τὸ ὑποκει-
μενον ἐπειδὴ τὸ ὑποκείμενον καὶ ἡ οὐσία ἐν εἶναι, ἔπεται εἰ ὁ πατὴρ
κοινωνῇ τῇ υἱῷ, οὐ κοινωνεῖ εἰ μὴ κατὰ τὴν κοινὴν ταύτων οὐσίαν.

‘Ο ΕΦΕΣΟΥ. Τοῦτο μὲν οὕτως εἰπομεν, ὅτι ἡ κοινὴ οὐσία, ἡ
κοινωνίᾳ ὁ πατὴρ τῇ υἱῷ, ἅτις μία ἐστὶ καὶ ἡ αὐτὴ τῷ Ἀριθμῷ,
μερίζεται κατ’ ἐκείνησαν ἡμετέραν ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνέ-
ματι. καὶ διὰ τοῦτο λέγεται παρ’ ἡμῶν ἔστιν ὅτι καὶ ἡ οὐσία
τοῦ πατρὸς, ἡ οὐσία τοῦ υἱοῦ, καὶ ἡ οὐσία τοῦ ἁγίου πνεύματος
νοούντων ἡμῶν διὰ τοῦ ὀνόματος τὴν ἰδίαν ἐκάστου ὑπόστασιν. τί
οὖν ἐστὶ τὸ συναγόμενον; ἰλθὲ παρὸς τὸ συμπέρασμα τέχνη.

‘Ο ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐκ τούτων συνῆξα ἱκαντίον τι ἐν κατὰ πάντα
τὴν εἰρηκας, ὅτι ἡ οὐσία μερίζεται ἐν τρισὶ προσώποις. ὥστε
οὖν, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς, ἥτις κοινωνεῖται τῇ υἱῷ καὶ τῇ
ἁγίῳ πνεύματι, ἐκοινωνήθη ἂν κατ’ ἐκείνησαν καὶ οὐ κατὰ πρᾶγμα.
τοῦτο δὲ ἀτοπώτατον, ἐπειδὴ λέγομεν ὅτι ἡ οὐσία μεταδίδεται
πραγματικῶς, καὶ κοινωνεῖ ἡ οὐσία τῷ πατρὶ καὶ τῇ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ
πνεύματι. ἐπειδὴ εἰ ἕκαστον πρόσωπον οὐκ ἔχει τὸ εἶναι εἰ μὴ δι’
αἰτίας, ὥστε ἂν τὰ πρόσωπα κατ’ ἐκείνησαν εἶναι διήρημένα.

‘Ο ΕΦΕΣΟΥ. Οὐκ εἶπον ὅτι τὰ πρόσωπα κατ’ ἐκείνησαν δι-
ηρημένα εἶναι, ἀλλ’ ὅτι συνεπινούται τῇ οὐσίᾳ ἕκαστον τῶν προσώ-
πων. διὰ τοῦτο διακρίνοντας ταῦτα, τὴν οὐσίαν αὐτὴν τῇ τῷ κα-
ταλαμβάνομεν. δι’ οὗ τρόπου βεβυλόμεθα δεῖξαι τὴν ὑπόστασιν
τοῦ υἱοῦ ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς, καὶ οὕτω σινιστάμεν τὰ
θεῖα πρόσωπα, οὐχ ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ πρόσωπα κατ’ ἐκείνησαν δια-
κρίνονται· τοῦτο γὰρ οὐδαμῶς εἴπομεν.

‘Ο ΙΩΑΝΝΗΣ. Οὐδ’ ἡμεῖς λέγομεν.

‘Ο ΝΙΚΑΙΑΣ. Ἐρωτῶμεν, πῶς νοεῖτε ἡμεῖς ὅταν λέγομεν οὐ-
σίαν, οὐσίαν πατρός καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος;

‘Ο ΙΩΑΝΝΗΣ. Οὐκ εἶπον ὑμῖν, ὅτι οἱ ἡμέτεροι λαμβάνουσι
ἐπὶ τῶν θεῶν τὴν οὐσίαν ἀντὶ τῆς οὐσίας, ἀντὶ τῆς ἐνότητος
ἀντὶ τῆς ὑπερβίας, ὡς εἶναι τρεῖς οὐσίαι; εἰ καὶ λέγομεν τρεῖς
ὑποστάσεις, τρία πρόσωπα, πραγματικῶς διακείμενα ἀλλήλοισι
ἀλλ’ ἑνταῦθα εἶναι ἓν, εἷς θεός, εἷς δημιουργός. τὸ πρόσωπον ἐν
νίσταται ἐκ τῆς θεῖας οὐσίας καὶ ἰδιότητος· καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ
πλείον ἔστιν ὅτι μὴ οὐσία καὶ ἰδιότης· καὶ ταῦτά εἶναι ἐν κατὰ τ

πράγμα ἢ οὐσία καὶ ἰδιότης, κατὰ δὲ τὴν ἰδιότητα τὰ πρόσωπα ἑλλένων διακρίνονται πραγματικῶς, ἵνα δὲ εἰσι πρὸς τι, καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν εἰσὶν ἐν καὶ εἰς θιός.

ΊΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Τετάρτῃ ὥρα παρῆλθιν ἤδη, καὶ ἀρκοῦντως ἔχει τὰ ὑπερμύνα· κατὰ δὲ τὸ σάββατον πάλιν συνελυσμένον.

Μαρτίου μηνὸς ἑβδόμη, τῷ σαββάτῳ; ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ Κ.

Ὁ ΕὐΕΞΟΥ. Ἐβουλόμεθα μὲν ἀκριβέστερον ἐξετάσαι τὰ πρό-
προν ὑπερμύνα, καὶ διὰ τίλους ἐπιξιλιθῶν ἐκαστῷ τὰ ἐν αὐτῷ
συμβαίνοντα. ἵνα δὲ δις ἤδη καὶ τρίς προμήκατε χρῆσιν τινα
τοῦ μεγάλου Βασιλείου, συνεταρῶν δοκοῦσαν τῷ ὑμετέρῳ δόγματι,
ἢρε ταύτων ἐξετάσμεν κατὰ τὸ παρὸν εἰ καὶ ὑμῖν συνδεκεῖ, τὴν
ἰδὼν ὑπερμύνα ἀνάδισιν εἰς τὴν ἐπιόντα καιρὸν ὑπερθέμενοι, ἀναγνω-
ιδάτω τοίνυν ἢ χρῆσις αὐτῇ, εἰ βούλοσθε, ἵνα ἴδωμιν ἄμψω ὃ,
τι ποτὲ βούλεται. Τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐκ τῶν κατ' Εὐνομίου
ἐπιρρητικῶν

Τίς γὰρ ἀνάγκη, εἰ τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει τρίτον ὑπάρ-
χει τὸ σπινῆμα, τρίτον εἶναι αὐτὸ καὶ τῇ φύσει; ἀξιώματι μὲν
γὰρ δεύτερον τοῦ υἱοῦ, παρ' αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχον, καὶ παρ' αὐτοῦ
λαμβάνον καὶ ἀναγνῶλλον ἡμῖν, καὶ ὅλας τῆς αἰτίας ἐκείνης ἐξη-
μένον παραδίδωσιν ὁ τῆς ὑσιβείας λόγος. Τοῦτο τὸ βιβλίον εὐρίσκεται
μὲν καὶ παρ' ἡμῖν νοτιοδυμῶν οὕτω τι καὶ διορθωμένον εἰς τὴν ῥη-
σιν ταύτων, ὡς ὑμεῖς προμήκατε, εἰσι γὰρ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει
πίσσαρα ἢ πέντε βιβλία τὸν ὅμοιον τρόπον ἔχοντα, τὰ δὲ ὑγιῆ καὶ
ἐδιάφορον ἔχοντα τὴν λέξιν καὶ τὴν διάνοιαν, ἐγγυὲς τῶν χιλίων
ἑσὶ, τῇ τι ἀρχαιότητι καὶ τῷ πλήθει τὸ πιστὸν ἔχοντα, καὶ τὴν
ἐκαλουσίαν ἀκριβῶς ἀποσώζοντα πρὸς τὴν τοῦ διδασκάλου ἔννοιαν.
φαίνεται τοίνυν ὥστερ τὸ ἅγιον σύμβολον ἔπαθι φανερώς, οὕτω
καὶ ἡ βίβλος αὐτῇ πείσαντι κρυφίᾳ χωρὶ παρὰ τῶν τὸ δόγμα
θρησκούντων, καὶ προσθήκῃ. ἰδέξατο, πολὺ μὲν τὸ ἠκαντόν ἔχου-
σαν, πολὺ δὲ τὸ ἀσυνάρτεον πρὸς τὴν διάνοιαν τοῦ μεγάλου Βα-
σιλείου. πρῶτον τοιοῦτά ἐστι τὴν παρ' ἡμῖν ἀρχαιοτάτην βίβλον, * ἴσως Διουρι

σας.

οὐδεμιᾶς ἔχουσιν τὴν προσθήκην ταύτην· ἵσταται καὶ τὴν διακρίσιν καὶ τὴν ἀπολουσίαν ἐξέτασεν τῶν ῥημάτων πρὸς τὸν σκοπὸν τῶν ὑπ' αὐτοῦ εἰρημῶν.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ· Ἠκούσαμεν δύο τινὰ τῆς οἷας αἰδωσώμεθα λέγουσας· πρῶτον, ὅτι ἰδὼς ἂν παρρησιολογήσῃς τῇ ὕλῃ ἐκείνῃ, ἥς ἡψάμεθα ἐν τῇ παραλαβούσῃ συναθροίσει· δεύτερον, ὅτι διὰ τὴν ἡμετέραν ἀπαίτησιν συγκαταβαίνεις ἐσχόμενος πρὸς αὐτὴν τοῦ βασιλείου τὴν ῥῆσιν, τάλλα ταμειυόμενος ἐπὶ τῶν ἐφεξῆς. ἐπὶ τούτῳ πολὺ ἀρίσκομαι, ὥστε πρῶτον ἡμᾶς ἀρχίσθαι ἀπὸ τῶν μαρτυριῶν τῶν ἁγίων πατέρων· ἐπιστήμῃς αἱ μαρτυρίαι οὗτοι εἰσὶν, ἐφ' οἷς καὶ ἡμεῖς ἱστᾶναι ἐφίλομεν. μετὰ δὲ τὰς μαρτυρίας ἵσομαι παρισκυαίρετος καὶ ἵτοιμος ἀποκρισθὲν δούναί πρὸς τὰ ζητήματα ὑμῶν. δεύτερον, ὅτι ἡ βίβλος αὕτη ἡ ἡμετέρα πάσχω τινὰ διαβολὴν διὰ τὴν προσθήκην, καθὼ καὶ ἐν ἐλλοίς ἐγένετο περὶ τῆς ἐν τῇ συμβόλῃ προσθήκης. πρὸς οὖν τούτων τὴν τοῦ συμβόλου προσθήκην φημὶν, ὅτι οὕτως λαμπρῶς, οὕτως ἀνακτισταμίνης ἔρπται περὶ ταύτης παρὰ τοῦ αἰδισιμωτάτου πατρὸς καὶ κυρίου μου ἐν ἁλλοίς, ὥστε μεθ' ἡμῶν ὑπολαβεῖσθαι λόγον καθαρώτερον ἐκείνων τῶν ἀποδείξων τυγχάνοντα, καθ' ὃν τρόπον ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ ἔρπται. εἰ δὲ ἀμφισβήτησις τις ἔσται παρ' ὑμῶν, ἡ ὑπολαμβάνεται, πληρωθείσης ταύτης τῆς ὕλης ἐσόμεθα παρορτυρασμένοι ἀποκριθῆναι. πρὸς δὲ τὸ τοῦ βασιλείου ῥητὸν κατὰ τὸ παρὸν ἀποκρινόμενοι φημὶν, ὅτι ἡ βίβλος αὕτη ἐν τῇ χρόνῳ τῇ παρελευθέτη ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ᾧδε μετανέχθη καὶ ὁ κήριος Νικόλαος Δικεούζα τὴν βίβλον ἔφερε. ἔστι δὲ ἡ βίβλος ἐν μεμβράνῃς οὕς ἐν βαμβακίνῃς, οὕτως ὥστε κατὰ τὴν σχολαστικὴν τοσαύτης ὕλης τῆς ἀρχαιότητος, ὥς δοκεῖν πλείονων εἶναι ἢ ἐξικοσίων ἐτῶν, καὶ οὕτω διὰ πολλῶν ἐτῶν πρὸ τοῦ σχολιασμοῦ τούτου καὶ τῆς διευτήρας διαιρέσεως. ἔστιν οὖν ἡ βίβλος αὕτη τοσοῦτον ἱστογμένη, τοσοῦτον ἐμπεδωμένη, τοσοῦτον ἄριστα τεταγμένη, ὥστε μεθ' ἡμῶν ἐν ταύτῃ ὑφαιρεῖσθαι φθορὰν λόγου τοίνυν, ὅτι κακία τις καὶ φθορὰ οὐ δύναται προσεχθῆναι ταύτῃ τῇ βίβλῳ, πρῶτον, ὅτι οὐδὲν παρὰ λατρίαν ἐδωρέθη, πολλὴν εἰ μὴ κατὰ τὸ παρὸν. θεωρεῖσθαι ταύτην αὐτὴν καὶ ἐξετασθῆναι, εἰ ἔστιν ἐν αὐτῇ ξέσμα τι ἢ φθορὰ ἢ ἐκείνου χυρῖν. δεύτερον, ἐπιστήμῃς ὁ λόγος ταυτὴν τῆς πρε-

ὁδῶν, ἀπὸ δὲ λέγει, ἐν αὐτῇ φαιίνεται ἀνασθῆναι ἀπονεμασθῆναι λα-
 τῶν, ὃ δὲ λόγος, ὅτι μέχρι τῆς παρούσης ὡς ἀνὴρ μετὰ συγγνώ-
 μης λόγους, ἀπὸ τῶν ἐπειρῶν ἀρχαιοτάτων συνόδων φαίνεται φα-
 κρὸν, ὅτι ἡ κακία αὐτῆ τοῦ διαφθερῶν τὰς βίβλους, καὶ ἀφαιρῶν
 ἀπὸ τῶν βιβλίων, ἔτι καὶ ποτε οἱ τῆς αἰσῆς μαχόμενοι, ἐν ἐκείνοις
 τοῖς μέρεσιν ἐφαρμόζοντο. ἀπονεμασθῆναι γὰρ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐπιστολῇ,
 ὃν ὁ μακάριος Κύριλλος πρὸς Ἰωάννην Ἀντιοχείας ἔγραψεν, ὅς ἂν
 ἔρχῃ· ἐφαρμόζοντο οἱ οὐρανοὶ, ἐν τῷ τέλει τῆς αὐτῆς ἐπιστο-
 λῆς ἔντα καὶ προσυπέβλετο πᾶσα ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος, οὕτως
 καὶ γὰρ αἱ τῶν ἁγίων ἐκείνων διαστρέφειν τὰ ὅρθα, τὰς ἐμὰς
 ἑσπὰς κατὰ ἐρίσκουαν μετατίθει, μὴ θαυμάζωμεν τοῦτο, ἢ οὐ
 ἐκείναις, εἰδόμεναι ὅτι καὶ πάντες οἱ αἱρετικοὶ ἐκ τῆς διοκηνίστου
 γραφῆς τὰς τῆς ἐπιστολῶν πλῆθος συλλέγουσιν ἀφορμὰς, τὰ διὰ τοῦ
 ἐκείνου πνεύματος ὁρῶντες ἐρμηνεύειν ταῖς ἐαυτῶν κακονομίαις παρὰ-
 ρθείροντες, καὶ τὰ λοιπὰ. Ἐνθα καὶ τίθει παράδειγμα περὶ τοῦ
 Ἀθανασίου, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀθανασίου πρὸς Ἐπι-
 κτητον ἐφαρμόζοντο. τοῦτο αὐτὸ καὶ ὁ μακάριος Κύριλλος γράφει πρὸς
 Ἀπάλειον ἐν τῇ ἐπιστολῇ, ὅς ἡ ἐπιγραφὴ Ἀρσιβαία προσηγορία,
 ἐν τῇ τέλει αὐτῆς οὕτως διαλέγεται· Εἰ δὲ ὡς παρ' ἐμοῦ γρα-
 φόντα παρὰ τῶν προφίρειται, ὅτι μετεμλήθω περὶ τούτων, ἃ ἐν
 τῇ Ἐπιστολῇ ἐγράφη, γλαυθῶ καὶ τοῦτο ἐρῶν γὰρ διὰ τῆς
 τοῦ Θεοῦ χάριτος καλοῦ νοός, ἀλλ' οὐδ' ἔγω τοῦ ὁρθοῦ λόγου
 ἐγόμεθα. Ἄφ' ὧν φερόμενοι ἔχοντες φανερώς, ὡς αὐτὸς Κύριλλος ἐν
 τῇ αὐτῇ γνώμῃ καὶ ἐν τῇ τρίτῃ συνόδῳ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπι-
 στολῇ εἰσάγει τινὰ Ἐπίσκοπον ἐκείνου, ὃς ἀνήγειρε τῷ Κυρίλλῳ τὴν
 ἐπιστολὴν τοῦ Ἀθανασίου πρὸς Ἐπικτητον διαφθερμένον, καὶ
 ἐκείνῃ αὐτὸν τὸν Κύριλλον, οἱ δὲ τῆς αὐτῆς πίστεως κατὰ τὴν
 ἐπιστολὴν ἐκείνην τῷ Ἀθανασίῳ, ὃς ὁ μακάριος Κύριλλος οὕτως
 ἐπεμύνη· Εἰ ὡς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀθανασίου πρὸς Ἐπικτητον
 ἀπορῶν καὶ οὐ διαφθερμένον, τῆς αὐτῆς γνώμης εἰμι τῷ Ἀθα-
 νασίῳ, εἰδὼν αὐτὸν μετὰ τῆς ἐπιστολῆς ἢ ἐπαρμεύετο ὁ Κύριλλος,
 καὶ ἐφάνη ὅτι ἡ ἐπιστολὴ πάντως ἦν ἀπιστολὴ τῇ ἐπιστολῇ
 τοῦ Ἀθανασίου, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀνατολῇ οὐδαμῶς ὑπέδειξεν ἡ ἐπι-
 στολὴ τοῦ Ἀθανασίου ἀπορῶν καὶ οὐ διαφθερμένον, πλὴν τῆς οὐκ
 παρὰ τῷ Κυρίλλῳ, ὃν ὁ Ἐπίσκοπος διαφθερῶντο κατὰ τὴν οὐκ παρὰ

τῷ Κυρίλλῳ, καὶ ἔπειμψεν ἐκείνῳ διαρθεμένῳ πρὸς Ἰωάννην Ἀποχρίτας. νῦν οὖν οὐ φαίνεται ἄλογον οὐδὲ ἀπιοικὸς, ὥστε μενέσσης τῆς διαφορᾶς ἢ τῆς διαστάσεως, τοὺς πρώτους ἐκείνους, καθὼς καὶ λογιστέον ἐστὶ τοῦτο, προσλαμβάνοντας τὴν αἰτίαν τῆς διαιρέσεως ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου τῆς ἐκπορεύσεως, ἅπερ ἦν ἡμῶς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἡμετέρας πίστεως μέχρι τοῦ τότε αἵρου, ἐκείνο ἱσχυοδασκίαι, καὶ μεταβαλὼν τὰ ἐν τῇ χωρίῳ τούτῳ τοῦ Βασιλείου. ὅθιν πιθανῶς πιστεύεται, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον ἱσχυοῦσατο πάντῃ τὴν βίβλον ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὥστε μὴ ταύτην εὐρεθῆναι παρὰ τῶν αἰτίων τῆς διαστάσεως. ὅθιν ἐκ τῶν ἐρημένων οὐδεὶς ἔπεται λόγος γυγνῆναι τινὰ καλίαν ἢ διαφθοράν ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ. πρὸς τοῦτοίς ἑπειδὴ καὶ ὑμεῖς καὶ ἡμεῖς συνήλθομεν ἐφ' ᾧ συνδιασκέψασθαι καὶ νοῦσαι τὴν ἀλήθειαν, ἐκ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης καὶ τῆς καλῆς διανοίας ἐφειλεται ἀλλήλοις κοινωνεῖν τὰ βιβλία. ἐπειδὴ δὲ τὸ πρῶγμα ἐστὶ μεγάλη ὁλκή, εἴ τις παρ' ὑμῖν ἔχει τὴν βίβλον τοῦ Βασιλείου ἀρχιεπισκόπου, προκομισάτω, καὶ τότε σαφῶς σκεψάμεθα. διότι πρὸν διαρθεῖν τὰ ἀκλόουθα, συμπεραίνεται τοίνυν, ὡς ὁ Βασίλειος ἐβουλήθη καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἐπομένων ταύτης, ἃ κατὰ τὸ παρὸν οὐ λέγομεν διὰ τὴν μέμψιν.

Ο' ΕΦΕΣΟΥ. Ὅτι μὲν καὶ ἡμῖν εὐρίσκεται τὸ βιβλίον τοῦτο παραλλαγμένον, καὶ τὴν προσθήκην ταύτην ἔχον, ἢν ὑμεῖς προνήκατε, καὶ ὑμεῖς ὡμολογήσαμεν πρότερον καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν θαυμαστόν, εἰ ἐξ ἐκείνων τῶν εὐρισκομένων βιβλίων ἠνταῦθα μετικομίσθη. φαίνεται δὲ μᾶλλον ἐκ τούτων, ὅτι ἡμεῖς προνήκαμε τὴν προσθήκην ταύτην. εἰ γὰρ ἡμεῖς ἐποίησαμεν, ἡδυνάμεθα ἂν ἀφανίσαι τὰ βιβλία, ὅλγα ὄντα καὶ ὑαρίθματα· ἀλλ' ἐπιδότασι χρώμενοι, καὶ τῇ ἀληθείᾳ θαρρόντες ἀφήκαμεν εἰσεῖναι τὰς τὴν ἐναντίαν ἐχούσας βίβλους· ἐξ ὧν εἰκὸς μίαν εἶναι καὶ ταύτην ἐξηγοθῆσαν ἐκείθιν ἠνταῦθα, γραφῆσαν δὲ παρὰ τινων, οὓς εἰκὸς τὸ ὑμῖν δόγμα φρονεῖν ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρει· καὶ τοῦτο θαυμαστόν οὐδὲν, ἐπεὶ καὶ ἠνταῦθα πολλοὺς εἰκὸς τὸ ἡμῖν δόγμα φρονεῖν ἑπειδὴ οὕτω φρονεῖν ὡς οἱ πατέρες αὐτῶν. Ὅτι δὲ πάλαι ἐγένετο διαφθορὰ βιβλίων ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρει ἐπὶ τῶν αἰρετικῶν καὶ κακώτερον δόγματι ἐσαρκήνουν τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκα-

ε, καὶ τοῦτο ὁμολογοῦμεν, καὶ τὰς χρήσεις ταύτας ἅς αὐτὸς ἐπέταξε, ἀλλὰ παρ' ἡμῶν γινώσκεις ὡς ἐγένετο κατ' ἀρχὰς ἐν ἡ πατρὶς τοῦ πάππας Ζωσίμου προκομιδῇ τῶν ἐν Νικαίᾳ πατέρων ἐς τὴν ἐν Καρθαγίνῃ σύνοδον, ἔγραψε γὰρ ὁ πάππας Ζωσίμος ἐς τὴν ἐν Καρθαγίνῃ σύνοδον, ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἐν τοῖς ἰσὺς κανόνων ἴσους τὴν ἐκκλησίαν τῆς οἰκουμένης τῇ πάπᾳ τῆς ἡμέρας ἀπίστους καὶ κανόνα διαγορεύοντα περὶ τοῦτου, ὡς δὴ ἔστιν ἐν Νικαίᾳ συνόδου, τούτων τὸν κανόνα μὴ γνωρίζαντες οἱ τῆς Καρθαγίνῃ συνόδου, οὐκ ἐδέξαντο ῥαδίως, ἀλλ' εἶπον ὅτι ἡμεῖς δὲν τοιοῦτον ἔχομεν ἐν τοῖς κανόσι τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, καὶ ἡ τοῦτο ζητήσομεν τῇ αὐθιγῇ, τοιούτοις τὰ φανερότητα τῆς Νικαίᾳ συνόδου παρὰ τῶν τῆς ἀνατολῆς ἀρχιερέων, ἅτοι τοῦ λεξανδρείας κυρίλλου, καὶ τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μακαρίου καλλίου, ταῦτα τὰ αὐθιγὰ ζητήσαντα δι' ἐπιστολῆς παρὰ τῶν φέροντων ἀρχιερέων, καὶ διαπεμφθέντα πρὸς αὐτῶν ἐν τῇ ἐν Καρθαγίνῃ συνόδῳ, εὐρέθωνται εὐδαμῶς ἔχοντα τὸν κανόνα, ἐν ᾧ πάππας κήρυξε, καὶ διὰ τοῦτο ἔγραψαν αὐτῷ μὴ ζητῶν αὐτῷ τὴν τοιαύτην ἐκκλησίαν τὴν μὴ δεδομένην παρὰ τῆς οἰκουμένης συνόδου, ὡς ὅτι ὁ πάππας ἐξείλετο κανόνα προέταξε μὴ ὄντα τῆς συνόδου ἰσῆς, καὶ ταῦτα πρὸς τὴν σύνοδον γράψαν ὑπὲρ τοῦ τοιούτου μεγάλου πράγματος; θαυμαστὸν οὖν οὐδὲν, εἰ καὶ παρ' ἡμῶν ἔσσι τινεὶ διέφθιραν τὰ βιβλία, βουλόμενοι συνιστᾶν τὸ ἐαυτῶν ἴλασμα ἢ τὴν κακοτομίαν τοῦ δόγματος. ὅμως ἐν τῇ χρήσει τοῦ γάλου Βασιλείου καὶ ἡ ἀρχαιότης καὶ τὸ πλῆθος τῶν παρ' ἡμῶν βλίσαν τὴν νίκην ἡμῶν δίδωσι, καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἴσας τὰς ὁλίγας ἢ διαφθαρμένους βίβλους, καὶ μὴ ἀμῶς ἀφανίσαι ταύτας, καίτοι δυνάτον ἐν δὲ τὴν ὁλιγότητα, φαίνεται ὅτι θαρροῦντες τῇ ἀθείᾳ καὶ ταῖς ἱέραις φωναῖς τοῦ πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου, ταύτας ἀσάμαν οὕτω κτεῖναι ἐν τοῖς βιβλίοις, ὡς ἔγραψαν ἐξ ἀρχῆς γράψαντες, οὐκ ἄρα τῶν παρ' ἡμῶν ἴδιον τὸ διαφθεῖναι τὰς ββλους.

Μετὰ τοῦτο ἀγγίσθη κατ' Εὐνέμιον τρίτος λόγος τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐν ἡμετέρῃ βιβλίᾳ, μετὰ ᾧ ἐπέταξε ταῦτα ὁ Ἐπίσκοπος. Ἐν τούτῳ τῷ μέρει πρῶτον εἰτιεσάμενος τὸν Εὐνέμιον ὁ μέγας κύριος, ὡς εὐλόγησεν τὸ καὶ ἀμνηστέον, καὶ ἀνατιθέντα τὰ μὴ

παρ' αὐτῶν ἡρμῖνα, μετὰ ταῦτα συγχωρεῖ καὶ θάψασθαι, ὅτι
 εἰ τρίτον ἵστί τὰξιν καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ'
 οὐκ ἐξ ἀνάγκης καὶ τρίτον τῇ φύσει φαίνεται τοῦτο γὰρ ἐφ' ἧς
 ἠγάγετο. ἡ μὲν οὖν ἱστορίας οὕτως ἔχει· τὸν Βυθρόν ἀνατρίψαι
 λέγοντα τὴν τῶν ἁγίων φυλάσσειν· διδασκαλίαν, ἀτιμολύοντα δὲ
 τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν· τινες δὲ οἱ ἅγιοι καὶ ἑταίροις κα-
 γοῖς τὴν διδασκαλίαν κοινῶνται, οὗ φησιν· ἄρα ἤλθον ἐν τῷ
 τοῦμορδῳ ἄνθρωπος· καὶ τῶν θείων δογμάτων καλὸν ἔργον εἰσηγά-
 γοντες, ἐν τοῖς τοῖς μέγας βασιλεὺς φαίνεται καθάρως μὲν ὅλας
 παραδείξοντες, μὲν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν ἐκλύοντες, τὸ τρίτον
 αὖτε τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα καὶ ἅγιον· μετὰ δὲ
 ταῦτα τοῦτο συγχωρεῖ καὶ ὑποθῶναι, ἐκπερὶ κατὰ τὴν ἀντι-
 παρῶσιν οὕτως· Τίς γὰρ ἀνάγκη, εἰ καὶ τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ
 τάξει τρίτον ὑποτάξει· τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τρίτον ἵσται αὐτὸ καὶ
 τῇ φύσει, ἀξιώματι γὰρ δευτερεύον τοῦ υἱοῦ, ὁ γὰρ εὐσεβὴς
 ἵσται παραδείξαι λόγος· οὕτως γὰρ τὸ ἡμέτερον ἔχει βιβλίον· οὕτως
 ἀρχαιότατος ὡς ἡμεῖς βλάπτει καὶ τούτο σύμφωνον τοῖς ἀποστο-
 λῆς ἱστορίαις· ἡμεῖς γὰρ οὐδ' ὅλας παραδείξατο τὸ τρίτον εἶναι
 τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει τὸ πνεῦμα καὶ ἅγιον· εὐδὲ τῶν ἁγίων
 διδασκαλίαν ὑπόμνησιν, ἀλλὰ καὶ ὑποθῶναι τοῦτο δίδωκε, καὶ
 ἡμελλὶν αἰτιολογῶν καὶ λέγειν, ὅτι διὰ τοῦτο δεύτερον ἵσται τοῦ
 υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι παρ' αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχει; οὕτως οὐ
 παραδείξατο πρότερον τὰς αἰτίας ἀποδιδόναι, τοῦτου καὶ ἡμεῖς
 εὐδὲ ἀποκαλῶς εἶναι· ἀνακλινόμενος ἄρα ἵσται ἡ προσηγορία καὶ τοῖς
 ἀπώτερον ἐρμηνεύει, καὶ τῷ τοῦ μεγάλου βασιλεὺς σκοπεῖ· τοῦτο
 δὲ πολλὸν ἀκλόουτος, ὅπερ ἐν τῷ παρ' ἡμῶν βιβλίῳ κεῖται· ὅπερ
 μετὰ τῆς ἀποστολικῆς τοῦ Ἰωάννου τοῦτο δίδωκε κατὰ συγχώρησιν
 καὶ ἐφ' ἧς ὑποκαταῖν· ἐν ὅπως καὶ συγχωρήσας λέγει καὶ ἐπὶ
 μετὰ τὸ τὰ παραδείγματα τῶν ἁγίων εἶναι, οὕτως ἐν τῷ παρ'
 ἡμῶν βιβλίῳ λέγει· οὐκ εἶδεν δὲ εἰ καὶ ἐν τῷ ὑμνήσει αὐτὸν αἶψα
 καὶ ἡμεῖς γὰρ μετὰ ἀμφιβολίας καὶ συγχωρήσεως φαίνεται ὅτι
 οἱ καὶ τρίτον ὑποτάξει τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει· οὕτως γὰρ ἐν
 τῷ βιβλίῳ κεῖται· ὅπως ἐν τῷ μέγας βασιλεὺς εἶναι ταῦτα· ἐν τῷ
 συγχώρησιν ἵσται· τρίτον αὖτε τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ
 τοῦ υἱοῦ δέοντες, καὶ ἡμεῖς γὰρ τοῦτο καὶ ἀποδείξαι ἀποδείξοντες.

καὶ ἀλλότριον τῆς τῶν ἁγίων πατέρων διδασκαλίας ἠγόραστο, ὅτι
 διὰ ταύτην τὴν διάνοιαν οὐκ ἔχον ὁ μέγας βασιλεὺς, οὐδὲ ἱερῶς
 τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται, καὶ ἐξ αὐτοῦ λαμ-
 βάνει τὰ ὄναι, μάρτυς ἡμῖν οὐκ ἔστις, αὐτὸς ἑαυτοῦ, γράφων
 ἐν τῇ πρὸς τὰς ἀδελφὰς Γρηγόριον ἐπιστολῇ περὶ διαφορᾶς οὐσίας
 καὶ ὑποστάσεως ταῦτα, ἐκ τοῦ βεβαιωμένου ῥητοῦ καθαρῶς ἀνα-
 φανέσκειται ἡ τοῦ μεγάλου βασιλεῖος διάνοια, καὶ ἅντα δέξαν
 ὅχι παρὰ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος. λέγει γὰρ οὕτως
 ἐν τῇ βεβηλωτῇ ἐπιστολῇ· Ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀφ' οὗ πάντα
 ἐκ τῶν κτίων ἢ τῶν ἀγαθῶν χορηγία παύεται, τοῦ υἱοῦ μὲν ἔρ-
 τται, ἢ ἀδιαστάτως συγκαταλαμβάνεται, τῆς δὲ τοῦ πατρὸς
 αἰτίας ἐξημμένον ἔχει τὸ εἶναι, ὅθεν καὶ ἐκπορεύεται, τοῦτο γνω-
 ριστὸν τῆς κατὰ τὴν ὑπόστασιν ιδιότητος ἔχει, τὸ μετὰ τὸν υἱὸν
 καὶ σὺν αὐτῷ γνωρίζεσθαι, καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς ὑφίσταται, ὃ δὲ
 υἱὸς ὁ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον πνεῦμα δι' ἑαυτοῦ γνωρίζων
 καὶ μεθ' ἑαυτοῦ, μόνος μονογενὴς ἐκ τοῦ ἀγενήτου πατρὸς ἐκλάμ-
 φας, οὐδέμιαν κατὰ τὸ ἰδιάζον τῶν γνωρισμάτων ἔχει τὴν κοι-
 νίαν πρὸς τὸν πατέρα, ἢ πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ τοῖς
 ὑπερμένοις σημείοις γνωρίζεται. Ἐν τῇ ῥητῇ τούτῳ σαφὲς ὁ μέγας
 βασιλεὺς ἐκ τοῦ πατρὸς μόνου δοξάζει εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.
 λέγει γὰρ οὕτως· Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ υἱοῦ μὲν ἔρτται, του-
 τίστι μετὰ τὸν υἱὸν τίταται, καὶ τούτου τὴν αἰτίαν ἀποδιδούς
 καὶ εἰπὼν· ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται, ἢ ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχει, ὡς ἢ
 παρ' ἡμῶν χρεῖσι βούλεται, ἀλλ' ὅτι σὺν αὐτῷ ἀδιαστάτως κατα-
 λαμβάνεται, ἐκ τοῦ πατρὸς προῖον δακνόντι, καὶ ἐπιζῆς ἐπάγει τῇ
 μεριστικῇ σχήματι διαίρων τὸν λόγον· τῆς δὲ τοῦ πατρὸς αἰτίας
 ἐξημμένον ἔχει τὸ εἶναι, ὅθεν καὶ ἐκπορεύεται, βλίσπις ὅτι ἐν-
 ταῦθα τῷ πατρὶ δίδωσι καὶ τῇ αὐτοῦ αἰτίᾳ τὸ ἐξημμένον εἶναι
 τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἂν εἴη ἐν τῇ ῥητῇ τούτῳ ἑναντία εἶπεν
 ἐν ἑαυτῷ· ὃ γὰρ μερισμὸς οὐκ ἐστὶ τοῦτο καὶ τῇ υἱῷ δοθῆναι
 δίδωται γὰρ ἑαυτῷ γνωριστὸν σημεῖον τὸ σὺν αὐτῷ ἀδιαστάτως
 καταλαμβάνεσθαι, πάλιν ἐπιζῆς φησιν· Ὁ δὲ υἱὸς ὁ τὸ ἐκ τοῦ
 πατρὸς ἐκπορευόμενον πνεῦμα δι' ἑαυτοῦ καὶ μεθ' ἑαυτοῦ γνωρί-
 ζων, οὐκ εἴπω· αὐτὸν προβάλλων, ἀλλὰ γνωρίζων τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς
 ἐκπορευόμενον, τουτέστι, μεθ' ἑαυτοῦ φανερῶν. εἰτά φησι, μόνος

μονογενῆς ἐκ τοῦ ἀγνότητος φωτός ἐκλάμψαντα τὸν υἱόν, οὐδεμίαν ἔχον κοινωνίαν κατὰ τὸ ἰδιάζον τῶν γνωρισμάτων πρὸς τὸν πατέρα ἢ πρὸς τὸ πνεῦμα, οὐκ ἄρα οὐδεμίαν ἔχον πρὸς τὴν τοῦ πατρὸς προβολὴν κοινωνίαν, ἥτις ἰδίως τῷ πατρὶ ἀποδίδεται· ἀλλὰ τῶς σημείοις, ὅπῃ, γνωρίζεται μόνοις, τούτοις, καὶ οὐκ ἄλλοις, ὅτι μόνος μονογενῆς ἐξέλαμψεν ἐκ τοῦ ἀγνότητος πατρὸς, ὅτι μὲθ' ἑαυτοῦ καὶ δι' ἑαυτοῦ γνωρίζει τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον· οἱ τοίνυν μόνοις τούτοις γνωρίζεται καὶ οὐκ ἄλλοις, οὐκ ἄρα κοινῶν τῇ ἐκπορεύσει τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἥτις ἰδίως τῷ πατρὶ μόνῃ ἀποδίδεται.

... Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Πολλὰ εἴρωμαι παρὰ σοῦ, πάτερ αἰδυσμάτα, ἅπῃ ἰσως καὶ ἐλάττωσι λόγοις ἠδύναντο ἂν ῥηθῶμαι, καὶ γὰρ εἰ θέλομεν ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν τοῦ πράγματος ἀλήθειαν, ἐπιθεὶς αὐτῇ ἡ ἀλήθεια ὀλίγοις ἀρεῖται, οὐκ ἂν ἔσθαι οἱ ἡμέτεροι λόγοι ἄλλοι εἶναι, ἢ γινῶμαι καὶ μαρτυρεῖται τῶν ἁγίων. οὕτω τοιγαρὶς ἀπολογούμενος διὰ βραχίον πρὸς ἃ εἴρηκας, πρὸς δύο, ἅπῃ προέωκας τῆς χρήσεως οὕτως ἀποκρίνωμαι. πρῶτον εἶπας, ὅτι ἡ προεχθεῖσα βίβλος αὕτη ἠδυνήθη διαφθαρεῖν μετὰ τοὺς χρόνους παρὰ τινος τῶν φρονούντων τὸ ἡμέτερον δόγμα. τοῦτο δὲ τὸν τρόπον τούτῳ ἀνατρέψεται· ἐπειδὴ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἐν ᾧ ἡ βίβλος αὕτη ἐγράφη, ὡς φανερῶς ὁράται ἀπὸ τῆς ἐπιστημότητος τῆς βίβλου ταύτης, καὶ ἐκείνον τὸν καιρὸν οὐδεμία ἦν διαφορὰ μεταξὺ Γραικῶν καὶ Λατίνων, διούτερον, οὐ λέγεται τοῦτο παρ' ἡμοῦ, ὡς οἱ πατέρες οὗτοι κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν, ἢ οἱ πρὸ αὐτῶν ὀλίγον γινόμενοι ἔφευλαν διαφθεῖραι ταύτας τὰς βίβλους, ἀλλὰ λέγομεν περὶ τῶν ἀρχηγῶν τῆς διαστάσεως ταύτης. ἐπειδὴ γὰρ ἰάμεν πάντες οἱ τι Γραικοὶ καὶ Λατῖνοι κρατοῦντες τὸ φρόνημα, καθὼς ἀποδείχθησιν παρὰ πολλῶν μαρτυριῶν δι' ἡμετέραν βίβλιν, οὐκ ἔσχον κρείττονα ὁδὸν τοῦ ἑαυτῶν τούτου δόγματος, ἢ τὸ διαφθεῖραι τὰς βίβλους ἐκείνας, τὰς κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον εὐρισκομένας περὶ ταύτην τὴν ὕλην. πρὸς δὲ τὸ δεύτερον λέγω οὕτως. προεκόμισας τὸν Ζώσιμον πάπαν, ὃς ἔπηλε κανόνας τινὰς τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου πρὸς τὴν ἐν Καρθαγίνῃ σύνοδον, βεβλόμενος ἐπαρχῶν, ὡς ὁ Ζώσιμος ἔπηλε κανόνας διαφθαμένους, τινεὺς κανόνας τινὰς περὶ τῆς ἐκκλησίας, ὃς οὐκ ὠφείσκειται ἐν τοῖς κανόσι τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ὅτι δὲ διαφθάραι

αὐτὸν ἐκείνους ὁ Ζώσιμος ἐποίησεν, οὐδεμίαν ἡρῖν ἀξιολόγου καὶ κώδωντος μάρτυρος προκειμένου μαρτυρίαν ἐξ ἧς φρεσὶν ἐμίσσετο ὡς μάρτυρας ἀξιολόγους ἐν δυνὶ ἐπιστολαῖς τοῦ ἐκείνου Κυρίλλου, ἐν τῇ ἐτέρᾳ προσεδέχεται ἢ ἐν Χαλκεδόνι ἄπαντα σύνοδος. ὅταν σμὺν ἐν εἴῃ, εἰ τοιαῦτά τινα ἐπαγαγὴν βοῶσι, μὴ λήγειν παρὰ αὐτοῦ, ἀλλὰ προφέρειν μαρτυρίας τῶν διδασκάλων. ἀφ' ὧν γὰρ ἴδωμεν καλῶς μνησθῆναι, ὅτι ὁ αἰδοσιμώτατος κύριος τῆς ἐκείνης Σαβίτης ὁ ἐκείνου προεικόμενος ὑμῖν ἀρχαιοτάτων καὶ αὐθεντικωτάτων ἐπιστολῶν Ἰουλίου πάπα, Λιβέρου πάπα, καὶ ὅπως ὁ μακάριος Ἀθανάσιος ἐν τῇ δυνὶ ἐκείνῃ, ἐν ἡνίοχιστο παρὰ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου, ἥτις ἐκείνου κατεψεύσθητο, γράψαντες πρὸς Φίλωνα πάπα καὶ Μάρκον καὶ πρὸς Ἰούλιον καὶ Λιβέριον, ἐπιστὴν εἰς τέσσαρες ἐγένοντο κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ Ἀθανασίου, ὁ αὐτὸς ἴδωκε τοὺς ἀρχιερεῖς τούτους, ὡς ἐπιστὴν εἶχον τῆς ἀφ' ἧς τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἀπεράσας ἐν τῇ αὐτῇ τῇ Ῥωμαϊκῇ, ταύτας πρὸς αὐτὸν ἀποστείλασθαι, ἐπιστὴν ἐν αἴσῃ τῇ ἐκείνῃ παρὰ τῶν Ἀριανῶν τὸν ἐπικειμένον ἐφάρμασαν. τότε ἀντίγραψαν οἱ ἀρχιερεῖς ἐκείνοι τῇ Ἀθανασίῳ, ὡς εἶχον ἐν τῇ πατριαρχίᾳ τῇ Ῥωμαϊκῇ τὰς πράξεις κατὰ τὸ ἀκέραιον Ῥωμαϊκῶς καὶ ἑλληνικῶς, μετὰ σφραγίδων καὶ ὑπογραφῶν τῶν γνομένων ἐν Νικαίᾳ πατέρων καὶ ὅτι τὰς πράξεις καὶ τοὺς κανόνας ἔδωκεν μετὰ μεγάλῃς αἰδοῦς καὶ ὡς οὐκ ἐβούλοντο πῖμψαι τὰ πρωτότυπα καὶ ὡς ἔμελλον πῖμψαι τὰ κεφάλαια τὰ πρὸς ὅντα ἀναγκαῖα ἐκείνῃ, διὰ τοῦτο, ἐπιστὴν ἐξηκέλισεν ὁ Ἀθανάσιος τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδον εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν θρόνον, εἰ αἰρετικοὶ ἐκείθεν ἐκείνῃ, ὡς οὐκ ἔδυνάτο εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ἐκκελεῖσθαι τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου, καὶ ὥστε δύνανθαι ἐποδῶξαι διὰ τῶν κανόνων τῶν ἐν Νικαίᾳ, ὅτι δυνάμει ὁ ἀρίστος ἐκείνης ἐκκλησίας, πῖμψαι ὁ Λιβέριος τῷ Ἀθανασίῳ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κανόνας, ὅτινους ἐφάρμασαν ἐν φηβρίᾳ, ὡς οἱ ἐκείνῃ, ὡς ὁ ἐκκλησίας ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τοῦτο ὑπερεκλογίσθητο τοῦ Ἀθανασίου, καὶ διὰ τοῦτο Ἰούλιος πάπας ἀπεκρίσθη τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ ποίησαι τὴν σύνοδον λίαν δριμύτως ἐπισημαίνονται ἐκείνῃ διὰ τὴν αὐτὴν θρασυτέταν, ὡς ἐτάλμασαν συναλλάξαι* χωρὶς συναπόσεως τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας, δι' ἐκείνων αὐτοῖς ἀπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ὡς οὐδεμίαν ἔσται ποτὶ ὅσα

* Ἰσ. αἰρετικὴ ἡ κρίσις ἐκκελεῖται.

* Ἰσ. συναλλάξαι.

ρηγμένων καὶ βαβαίᾳ σύνοδος, ἡ μὲν σπέριχθῆσα τῇ αὐθιγῇ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, τίνα οὖν τρόπον λόγως, ὡς ὁ Ζώσιμος ἔφη, κανόνας, καὶ ὑπέμνη μὴ πρότερον ὄντα ἐν τοῖς τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κανόσι; λόγως οὖν ὡς οἱ ἐν Κερδασίνῃ ἔδωκαν τοῖς κανόσι διαφθαρμένους εἶναι κατὰ πᾶσαν τὴν ἀνατολήν, καὶ εἰ ἐπέμψαν, πάντως ἐπέμψαν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς. ἐπεὶ τοιαῦται τῶν ἐκτὼν πατέρων καὶ οὕτως ἐναργεστάται μαρτυρίαι, καὶ δυναμικαὶ αὐξῶσι τὰς βίβλους, ὥς ἔχομεν παρ' ἡμῖν. Τούτῳ τῷ ἁξιόματι ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἃ προύχοντες ἐξηγούμενος τὰ ὑπεμνῆκα τῇ Βασιλεῖ, οὐκ ἔστι θαυμαστόν, εἰ πολλὰ φαίνονται ἅτοκα ἐκείνου, ἃ ὡς ἐκείνῳ ἔδωκεν τὴν σὴν ἐξήγησιν καὶ τῷ διαφθαρμένῳ ῥήθι, καὶ ὅτι δὴ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ εὐρίσκεται, ὅτι μετὰ πάντων ἐν ταῖς διελίξεσι μεγάλων βλάβων ἱκανοῖς, πολλὰ καὶ αὐτὸς τὰ ἅτοκα ἐκ διαφθαρμένων ἀρχῶν συνήγαγε, ὡς σύνοσιν οὖν τῆς ἀληθείας καλὸν ἔστιν ἡμᾶς συσπλῆξαι εἰς δύο. πρῶτον εἶπες, ὅτι ἐξήρτηται τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' ἡμεῖς ὁ υἱὸς οὐκ ἔστιν αἰτία τοῦ ἐκτὸς ἀνύμματος, ἀλλ' ὁ πατήρ. δεύτερον ἔδοξας ὑπεκρίναι, ὅτι οὐ φαίνεται τὸ πνεῦμα τὸ ἔχον τοιαύτων ἔχει φύσιν καὶ τάξιν πρὸς τὸν υἱόν, οἷον ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα. διὰ τοῦτο ἐρῶ ἀναγκαῖά τίνα, ἵνα ἴδῃς, τίνα διαφορὰν ποιῶσι τοῦ ἐξηρτῆσθαι, καὶ τοῦ ἔχειν αἰτίαν τῷ εἶναι, καὶ τίνα διαφορὰν νοεῖς τοῦ εἶναι τι αἰτίαν τινός, καὶ τοῦ ἐξηρτῆσθαι ἐτέρου. ἵνα δὴ παρ' ἡμῖν τὸ ἀποτέλεσμα ἄρτῃται, καὶ τὸ ἐξηρτῆμένον φαίνεται κατ' αἰτίαν ἐξηρτῆσθαι. νῦν οὖν ἐπὶ τῶν βίβλων οὐ τίθεται ἀποτέλεσμα, ἵνα δὴ οὐδ' ἔχομεν τοῦτο ἡμεῖς οἱ λατῆροι, οὐδ' εὐρόμεν τοὺς ἡμετέρους διδασκάλους οὕτως ποτὶ ὑποπότας. λέγομεν οὖν τὸν υἱὸν ἀρχὴν ἐξ ἀρχῆς, καθὼς καὶ θίον ἐκ θιού, ἵνα ὅσον ὁ πατήρ ἐστιν ἀρχή, κατὰ τὸν τρόπον τῆς ὁμοίας τοῦ μεγάλου Βασιλείου, οὐ μόνον ἐν τῇ προκομῇ θέντι βιβλίῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις χωρίοις, ὡς ἀποδείκνυται, ὁ αὐτὸς ἀποδείκνυσθαι, ὅτι τοῦτον τὸν τρόπον ἔχει τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱόν, καὶ ἐξήρτηται τούτου, καὶ ὃν καὶ ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ὁ υἱὸς ἐξήρτηται τοῦ πατρός. διασάφισεν τὴν δianoian, τί ποτ' ἂν εἴη τό ἐξηρτῆσθαι τίνος, καὶ τό. Οὐ ἐξήρτηται τὸ εἶναι ἐκείνου.

Ο' ΕΦΕΣΟΥ. Πρὸς μὲν τὰ πρῶτα τῶν παρὲς τοῦ υἱοῦ, ὅτι τὴν μαρτυρίαν περὶ τοῦ Ζωσίμου πάντα ἐκ παραγέγραψεν, καὶ

ἐκείνῃ βούλομαι, τὴν παρτιρίαν ταύτην οὐ παρεχόμενον, οὐχ ὡς
ἐκ ἔχοντες, ἢ μὴ δυνάμενοι παρασχεῖν, ἔχομεν γὰρ καὶ ῥαδίως
παρασχεῖν ἐξ αὐτῶν τῶν παρ' ὑμῖν εὐρισκόμενων βιβλίων. ἡμεῖς
ἀρ' ὡς αὐτὰ ἀλλὰ βιβλίου ἐνέχοντες, ἀλλ' εὐρίσκονται ἢ βιβλίου
ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐκπορεύονται, ἢ ἐκ τῆς γυναικὸς
ἐκ ὑμῶν τὰ παρ' ἡμῶν λαμβάνουσα.

Ο' ΙΩΑΝΝΗΣ. Ποῖόν ἐστι τὸ βιβλίον;

Ο' ΕΦΕΣΙΟΥ. Τὸ βιβλίον τῶν κακῶν, τὸ ἐντέτακται.

Ο' ΙΩΑΝΝΗΣ. Οὐδέν ἐστι ἐντέτακται παρὰ τοῖς ἀσκητοῖς, τὸν
ἄνθρωπον πάντως προσεχέμεν τὴν φθορὰν ταύτην, ἀλλὰ ταῦτο ἐὰν
ἐκείνῃ γὰρ ἐξέταται.

Ο' ΕΦΕΣΙΟΥ. Σπέρνομεν τοῦτο, διότι τὸ μὴ εἶναι πρὸς παρόντας
καρπὸν τοῦ ζήτου.

Ο' ΙΩΑΝΝΗΣ. Αποφύλασαι λοιπὸν ὡς τὰ ἑτέρα εὐαγγέλια.

Ο' ΕΦΕΣΙΟΥ. Ἡμεῖς πρὸς τοῦτο λέγομεν, ὅτι ὁ μέγας Βασι-
λεὺς ἐξεχόμενος, ἑαυτὸν τί τὸ Ἠρῆσθαι βούλεται, λέγειν, ὅτι
ἐξέταται τῷ νόμῳ, τοῦτοστι, αὐτὸ ἐντέτακται, καὶ ἐν αὐτῷ
ἐκτετακται καταλαμβάνεται, τὰ ἀναρριπώμενα εὐ δύναται
κατὰ ταῦτον μίαν καὶ τῇ αὐτῇ φωνῇ συναρριπώσθαι, ἀλλ' ἐκείνῃ
καὶ ἐν τῇ ἀριθμῶσι προτετέτακται τοῦ ἐτέρου ἐντέτακται, ἐπὶ τοῦ
καὶ τὸ πνεῦμα, τὰ ἔχον ἐντέτακται τῷ νόμῳ, τοῦτοστι, αὐτῷ
καὶ γὰρ ἀδύνατον ἄλλως ἔχειν, ἀλλ' ὡς ἐξ αὐτοῦ τὴν
ἐπίαν ἔχον, τοῦτο γὰρ οὐδ' αὖτε ἐκείνῃ, ἀλλ' ἔρρηται φωνῇ
αὐτοῦ, τοῦτοστι, ἐντέτακται, καὶ ὡς ἐν αὐτῷ ἐκτετακται κα-
ταλαμβάνεται. τοῦτο φωνῇ ὁ μέγας Βασιλεὺς, καὶ εὐ δύναται
τι τὸ ἔρρηται τινος, κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὴν
ἐπίαν ἔχει, πρὸς γὰρ τὸ ἔρρηται τοῦτο ἡμεῖς οὐ δυνάμεθα ἄλλου
πρὸς ἐξέτατον, πλὴν αὐτοῦ τοῦ ἐκτετακτοῦ τὴν αἰτίαν τοῦ ἔρ-
ρηται, ἢ ἐν αὐτῷ ἐκτετακται καταλαμβάνεται.

Ο' ΙΩΑΝΝΗΣ. Λοιπὸν σὲ ἔρρηται κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ
κοινοῦ καὶ κατὰ τὴν ἐξέτατον τὴν αὐτὴν εὐ δύναται ἄλλο ἔστι, πλὴν
καὶ τὰ πνεῦμα ἐκτετακται πρὸς τὸν νόμον, τίς ἐστὶν εὐ δύναται ἡ ἀνάγκη τοῦ
πνεύματος πρὸς τὸν νόμον, ἐκείνῃ ἔστιν εὐ δύναται ἀνάγκη τοῦ
προετέρου.

Ο' ΕΦΕΣΙΟΥ. Οὐ λέγει, τίς ἐκτετακται πρὸς τὸν νόμον, ἀλλ' ὅτι

τίταται μετὰ τὸν υἱόν. καὶ ἐν τῇ συναριθμώσει τῆς τάξεως συζομένης, ἀνάγκη ἀριθμῶσθαι μετὰ τὸν πατέρα τὸν υἱόν, καὶ μετὰ τὸν υἱὸν τὸ πνεῦμα.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ὡστε ἡ τάξις αὕτη οὐδὲν ἴσται, ἀλλ' ἡ τάξις κατὰ τὴν ἀριθμωσιν τῆς φωνῆς; ὥστε ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ ἀφάγματος, ὑπαιξαρομένης τῆς φωνῆς τῆς ἡμετέρας δι' ἧς ἀριθμῶμεν οὐδιμία θεωρεῖται τάξις;

Ὁ ἘΦΕΣΟΤ. Ἔστι μὲν ἀνάγκη καὶ κατὰ τι τιτάχθαι τὰ θεῖα πρόσωπα· οὐδὲ γὰρ ἂν ἄλλως ἀριθμῶμεν, μὴ τάξεώς τινος συζομένης. ἔστι δὲ καὶ κατὰ τὴν φύσιν τοῦ ἀφάγματος, ἐν ἡ ταῦτά φησιν ὁ μέγας Βασιλεὺς, ὅτι ὁ υἱὸς μόνος μονογενὴς ἐκ τοῦ ἀγενήτου· φωνὴς ἐκλάμψας, μετ' αὐτὸν ὀφείλει ἀριθμῶσθαι, ὡς μονογενὴς διαικονεῖ πρὸς τὸν πατέρα. καὶ κατὰ τοῦτο τρίτον ὀφείλει ἀριθμῶσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα μὴ προταττόμενον τοῦ υἱοῦ καὶ ἀναφορέμενον πρὸς τὸν πατέρα ἐμίσως, δόξῃ καὶ αὐτὸ υἱὸς εἶναι. φησὶ τοῦτο ἐπὶ προσεχῶς ἀριθμῶνται ἐπ' υἱῷ μετὰ τὸν πατέρα, τρίτον συναριθμῶνται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ αὕτη ἴσται ἐν τοῖς θεοῖς προτάτοις ἡ τάξις, ἄλλω δὲ πέρα τῶν θεολόγων οὐδεμίαν λαβόντες ἔχομεν.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Λέγεις ὅτι ἀπὸ τοῦ σκοποῦ τοῦ θεοῦ Βασιλεῖος αὕτη ἴσται τάξις φύσεως; διαικονεῖ τοῦ ἁγίου πνεύματος πρὸς τὸν υἱόν. διὸ τοιγαροῦν νοῦν τὴν τάξιν ταύτην τῆς φύσεως μεταξὺ τοῦ υἱοῦ καὶ πατρὸς. ἤρα ἴσται ἄλλη τάξις πλὴν τῆς τάξεως τῆς φύσεως; καὶ γὰρ ἡ τάξις ἐκείνη τοῦ ἁγίου πνεύματος πρὸς τὸν υἱὸν κατὰ εἶ ἐπὶ τῇ ἡρτῆσθαι οὐκ ἐπιφέρει τὴν αἰτίαν κατὰ εἶ. ἐπειδὴ δὲ μεταξὺ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ λέγεται εἶναι τάξις φύσεως, καὶ οὐδὲν πλέον ἀφαιρεῖται ἢ προστίθεται ἐν τῇ ἐνόμω, ἔπεται ὥστε καὶ τὴν τάξιν τοῦ ἐνόματος τὴν μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ μὴδὲν ἄλλο σημαίνειν ἢ τὴν ἐξάρτησιν. ἐπειδὴ λέγοντες μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ τάξιν εἶναι φύσεως, νοοῦμεν τὸν υἱὸν ἐξαρτῶσθαι τοῦ πατρὸς, καὶ τὸν πατέρα αἰτίον τοῦ υἱοῦ, οὕτω μὴ προστιθεὶς μεταξὺ τῆς τάξεως τὸν υἱόν, ἀλλὰ μόνον λέγειν τάξιν φύσεως ὅτι ἴσται τάξις καὶ φύσεως ἐπεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξαρτῶσθαι τοῦ υἱοῦ, καὶ τὸν υἱὸν αἰτίον τοῦ ἁγίου πνεύματος κατὰ τὴν διάνοιαν τοῦ αὐτοῦ Βασιλεῖος, εἴς τε κατασκευάζει ταῦτα διὰ μαρτύρων δύο· πρῶτον, ὁ

Βασιλείας μετὰ τὰ προκομισθέντα ἐν τῇ προλαβούτῃ ῥήσει τὰ ἐν ταύτῃ τῇ ρίβλῃ ἡμῶν, συνάπτων τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν δι' ὅλου, οὕτως ἄρχεται λέγων, παραδούς τὴν αἰτίαν τοῦ κεφαλαίου, διατί τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῇ τριάδι τρίτον ὑπάρχον τάξει καὶ ἀξιόματι, ἔστι δυνάμει τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' ὅμως ἐστὶν ἐν τῇ αὐτῇ καὶ μὲν οὐσίᾳ μετ' αὐτοῦ, οὕτως ἀποδείκνυσιν ἀποδούς τὴν αἰτίαν· καθὼς γὰρ ὁ υἱὸς τάξει μὲν δεύτερος τοῦ πατρὸς, ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ ἔχομεν τὴν πρόσδον καὶ τὴν προσαγωγὴν πρὸς τὸν πατέρα, τῇ φύσει δὲ οὐκ ἔστι δεύτερος, διότι ἡ θεότης ἐν ἑκατέρῃ μία· οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα, εἰ τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιόματι ὑποβίβηκε τὸν υἱόν, οὐκ εἰς ἄλλοτρίαν εἶναι φύσιν. Νῦν οὖν ἐν τούτῳ τῷ κεφαλῇ βουλόμενος ἀποδείξαι ὁ πρῶτον εἶπεν, ἀποδείκνυσι διὰ τούτου· ὅτι οἷα ἐστὶν ἡ τάξις τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, τοσαύτη ἔστι καὶ τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν υἱόν· ὁ πατὴρ ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ υἱοῦ ἐν μὲν φύσει, καὶ εἰσάγει διὰ παραδωγμάτων ἐν αὐτῷ ἀπειράτων κατὰ τοῦ Εὐνομίου, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθὴς διάνοια πάντος τοῦ κεφαλαίου. λέγει γὰρ, ὅτι πάντες οἱ ἄγγελοι εἰσι μίαν φύσιν, ἐπειδὴ πάντες εἰσὶ νοερᾶς φύσεως, ἀλλ' ὅμως τίθησιν ὁ αὐτὸς τάξιν καὶ ἀξίωμα, προκομίζων πολλὰ κείμενα καὶ ῥητὰ τῆς γραφῆς, δι' ἧν ἀποδείκνυται, τινὰς μὲν εἶναι ἀρχάς, τινὰς κυριότητας, τινὰς δὲ ἐξουσίας καὶ προτέρας καὶ ὑστέρας. εἴτα συμπραίνει, ὅτι οἱ πάντες ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς τάξιν· οὐ μέντοι γε ἑνικαί, τίνα ἀγγελὸν ἑτέρας εἶναι φύσιν· ἐπειδὴ οὕτω ταχθέντες αἱ διαμένουσιν ἐν αὐτῇ τῇ νοερᾷ φύσει.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἔστι μὲν φυσικὴ τάξις μετὰ τὸν πατέρα καὶ υἱόν, καθὼς ἐκ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς ἔχει τὸ εἶναι, καὶ προσεχὺς πρὸς αὐτὸν ἀναφέρεται· καὶ αὕτη ἡ τάξις μόνη τρίτον ἀναγκάζει ἀριθμῶσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ διὰ τοῦτο ὁ μέγας Βασιλεὺς ἐπὶ πατρός καὶ υἱοῦ τὸ Ἡρτῆσθαι οὐδαμῶς ἔθηκεν· οὐδὲ λέγει, ὅτι ἥρτηται τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, ἀλλ' ὅτι δεύτερος αὐτοῦ ἐστὶ, καθὼς ἔχει ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι. τοῦ δὲ υἱοῦ λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἡρτῆσθαι, τοσούτοις, συνῶσθαι αὐτῷ καὶ συντιτάχθαι, ὡς σὺν αὐτῷ ἀδιαστάτως ἡρτῆσθαι. καὶ ταύτῃ ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν τοῦ, τρίτον ἀριθμῶσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι ὁ υἱὸς ἐξ ἀνάγκης προσπικνύται τοῦ ἁγίου πνεύματος, διὰ τὸ πρὸς τὸν πατέρα προσεχὺς

ἀναφίρεσθαι· εἰ δὲ καὶ τὴν αὐτὴν τάξιν ἐγίνωσκε μεταξὺ υἱοῦ καὶ πνεύματος, ἢν μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ οὕτω δεύτερον ἔλεγε τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, ὥσπερ τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς, οὐκ ἂν τὸν Εὐνόμιον ἤλαυνε, καὶ κακωτόμον ἐκάλει τῆς τῶν ἁγίων διδασκαλίας, λέγοντα, τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοῦτο γὰρ δῆλον, ὡς οὐδαμῶς καταδύχεται ὡς ἀξιώματι δεύτερον τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ καθ' ὑπόθεσιν τίθεται.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἐνταῦθά ἐστιν ὁμωνυμία, καὶ χρεία ἐστὶν ἡμᾶς εἶναι ἐπὶ τὸν ὅρον, ὅτι μεταξὺ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστὶ τάξις φύσεως, καὶ ὅτι ἡ ἐξάρτησις ἐκείνη ἐστὶ τάξις φύσεως· ἔνταῦθα ἡμᾶς δεῖ σκέψασθαι ἀκριβῶς, τί νοῖς τὴν τάξιν τῆς φύσεως; ὅτι ἡμεῖς ἀπεδείξαμεν ἀπὸ τῆς ἡμετέρας βίβλου, ὅτι τὴν αὐτὴν ἀπεδείξαμεν ἔχον τάξιν τὸν υἱὸν πρὸς τὸν πατέρα, καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱόν. βούλομαι εἰπεῖν, ὥστε ἀκούσαι καὶ τὸν γαλανάτον βασιλέα, πάντες οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ θεολόγοι αὐτῷ πικρῶνται τοὺς ὅρους ἀπὸ τῆς ἰδίας αὐτῶν σημασίας· καὶ καθ' ὃν τρόπον, οἱ φρονησάμενοι τῶν φιλοσόφων ἐχρήσαντο ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν σημασίᾳ, οὕτω καὶ οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ θεολόγοι χρῶνται τοῖς ὅροις, καθὼς εἰσι βίβαιοι κῦσθαι τούτους περὶ τὴν ἐκάστου σημασίαν. ἄλλον γὰρ τρόπον ἀπάλιτο ἂν πᾶσα ἐπιστήμη, εἰ ἡμεῖς αὐτὸ ἐν ὁμωνυμίᾳ τῶν ὀρων. νῦν οὖν ὁ ὑμέτερος Ἀριστοτέλης, ὃν ἀναγκάζομενος προκομίζω, ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά· ἐστὶ δὲ ἐν τῷ κεφαλαίῳ, ὃ καλεῖται· Περὶ τοῦ ποσαχῶς ἡ φύσις· ἵνα ἡ γαλπότης σου γνῶ, οὗ ἡ ἀρχὴ περὶ φύσεως, φασὶν, ὅτι ὁ πρῶτος τρόπος τοῦ λαμβάνειν τὴν φύσιν ἐστὶ γένεσις τῶν γεννημένων, οὕτως ὥστε τὴν γένεσιν καλεῖσθαι φύσιν κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον· δεύτερος τρόπος τοῦ λαμβάνειν τὴν φύσιν ἐστὶν ἡ ἀρχὴ ἐκείνη, ἀφ' ἧς εἰσι τὰ γινώμενα, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπιλαμβάνων ἐπιφέρει τὴν τάξιν τῆς πρωτογονίας, καθὼς τὰ γεννώμενά εἰσιν ἀπὸ τῆς οὐσίας ἐκείνης, καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς σημασίας λαμβάνει ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου ἐκείνου, οὕτως οἱ διδάσκαλοι Γραικοὶ καὶ Λατῖνοι, ὁ Βασίλειος, ὁ Ἀθανάσιος, ὡς ἀποδείξομαι, καὶ ὁ μακάριος Αὐγουστίνος, καὶ πάντες φασὶν ὅτι ἡ τάξις τῆς πρωτογονίας ἐνὸς προσώπου· ἀφ' ἑτέρου, ἐστὶ τάξις φύσεως, καὶ πρὸς τοῦτον τὸν λόγον ὁ Βασίλειος καὶ πάντες κατατρέχοντο ἂν περὶ

* δηλονότι περι-
ζῶνται ἀποδι-
δόναι.

ἡμῶν, οὕτως ὥστε τὴν τάξιν τῆς προόδου οὐδὲν ἔπρεον εἶναι, ἰσώμενον ἔπρεον ἐξ ἑτέρου, καὶ λαμβάνειν τὴν φύσιν ἀφ' οὗ ἴσται, καθὼς ἐν τῷ δευτέρῳ τρόπῳ καὶ οὕτω πάντες οἱ διδάσκαλοι μαθηταὶ τοῦ κόσμου. εἰ τοίνυν ἴσται τάξις φύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος πρὸς τὸν υἱόν, ἄρα ἀναγκαίως ἐπεται τὸ πνεῦμα ἔχειν τὸ ἴσται ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ λαμβάνειν τὴν φύσιν· καὶ τοῦτο φησὶν ὁ μέγας Βασιλεὺς, συγκρίνων ἐν τῇ προκομισθῆντι ῥητῇ. ἐνταῦθά σιν ἡ ἀκμὴ τῆς ὑποθέσεως.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Πρὸ τοῦ διαλαβεῖν τὰ περὶ τῆς τάξεως, πρῶτον ἐξετάσωμεν τὴν παροῦσαν χρῆσιν τοῦ μεγάλου Βασιλεῖος· εἰπὲν ἡμῖν· λέγει εἶναι δόξαν τοῦ μεγάλου Βασιλεῖος τὸ, τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον;

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ναί, οὕτως ἴσται τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, καθ' ὃν τρόπον ἴσται ὁ υἱὸς δεύτερος τοῦ πατρός.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ὁ Εὐνόμιος ἔλεγε, ὅτι τρίτον ἡ τάξις καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Οὕτως ἔλεγε καὶ ὁ Εὐνόμιος παρελκόμενος παρὰ τῶν θείων γραφῶν καὶ ἀπὸ τούτου ἐβούλετο δεῖξαι ὡς τὸ πνεῦμα καὶ τρίτον τῇ φύσει, καὶ οὐκ ἐλέγχεται ὁ Εὐνόμιος παρὰ τοῦ Βασιλεῖος λέγειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, ἐπειδὴ ἐν τούτῳ συμφώνει τῷ Βασιλεῖ· ὁ Εὐνόμιος, ἀλλ' ἰσχυροῦ κατ' ἐκείνου, ὡς οὐχ ἐπεται, εἰ τρίτον τῷ ἀξιώματι καὶ ἡ τάξις, τρίτον εἶναι καὶ τῇ φύσει.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἠλήθην ἄρα ὁ Εὐνόμιος τῷ λέγειν, τρίτον εἶναι ἡ τάξις καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον;

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ναί.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ συμφώνει τοῖς πράγμασι καὶ τῷ μεγάλῳ Βασιλεῖ; ἐπειδὴ ἡ δόξα αὐτοῦ τίς ἦν ἴσμεν, ἴσμεν οὖν εἰ οὕτως ἴσται ὡς πρὸς τὸν υἱόν, ὡς λέγει τὸ σὸν βιβλίον. προσποιεῖται, φησιν, ὁ Εὐνόμιος φυλάττειν τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν, οὐ λέγει αὐτὸ τὸ σὸν βιβλίον;

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Τοῦτο λέγει, προσποιεῖται φυλάσσειν τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν. λέγει γὰρ ὁ Βασιλεὺς, ὅτι ὁ Εὐνόμιος λέγει ἐπὶ τῆς γραφῆς τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, καὶ διὰ τοῦτο τρίτον καὶ τῇ φύσει.

‘Ο ὉΦΕΣΙΟΥ. Οὐ λέγει οὕτως, ἀλλὰ λέγει, προσποιῖται φυλάσσειν τὴν τάξιν τῶν πατέρων, οἵτινες λέγουσι τρίτον εἶναι τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει.

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἡ προσποιήσις ἐκείνη ἀναφέρεται πρὸς τὴν ἐπανάληψιν ἢ τὴν συναγωγὴν, ἣν ἐποίει ὁ Εὐνόμιος. καὶ γὰρ οἱ ἅγιοι λέγοντες τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, οὐχ οὕτω συνῆγον εἶναι καὶ τῇ φύσει. καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῇ τοιούτῃ, ἐπειδὴ εἰσιν ἐκεῖσε τὰ ῥήματα τοῦ Εὐνομίου ἐνταῦς ἢ μοναδικῶς, ταύτην τὴν συναγωγὴν, περὶ ἧς διαλέγεται φάσκω, φύσει δὲ χρῆσθαι τρίτῃ, οὔτε παρὰ τούτων, οὔτε ἐκ τῶν εἰρημίων κατὰ τὴν ἐκολουθίαν δυνάμεθα συλλογίσασθαι, κατὰ τῆς προσποιήσεως τῆς συναγωγῆς ταύτης ὁ Βασιλεὺς. καὶ εἰ οὐκ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι ἐπῆραγιν ἂν καὶ κατὰ τοῦτου ἐν τοῖς εἰρημένοις ὀνόμασι, καθὼς ἐπῆραγιν καὶ περὶ τῆς τάξεως τῆς τρίτης φύσεως. καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἠναργιστάτα διὰ τῶν ἐφεξῆς παραδειγμάτων ἐν τούτῳ συνάγεται.

‘Ο ὉΦΕΣΙΟΥ. Εἰ δόξα τῶν ἁγίων ἦν καὶ αὐτοῦ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τρίτον ἐστὶ τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, οὐκ ἂν ἔλεγε περὶ τοῦ Εὐνομίου, ὅτι προσποιῖται φυλάσσειν τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν, ἀλλ’ ἡμαρτύρησεν αὐτῷ, ὅτι φυλάσσει τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν, ἐξ αὐτῆς δὲ ἄλλο τι συνάγει παρὰ τὴν ἑαυτῶν ῥῆσιν· οἶον ὅτι ἐκεῖνοι εἶπον τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι οὗτος δὲ συνάγει, ὅτι καὶ τῇ φύσει τρίτον. νῦν δὲ ὁ μέγας Βασιλεὺς οὐ μαρτυρεῖ τῷ Εὐνομίῳ ὡς ἀληθεύοντι, ἀλλὰ λέγει, ὅτι φυλάσσειν τὴν τῶν ἁγίων προσποιῖται διδασκαλίαν, οὐ φυλάσσει δὲ πάντως. διὸ καὶ ἐφεξῆς ἐπάγει πρὸς τὸν λόγον καὶ τὴν οἰκον ἐπιστάμενος, ὅτι τοὺς ταύτην αὐτῇ τὴν τάξιν παραδεδωκότας σιωπᾷ. καὶ μετὰ ταῦτα· Τίνες δὲ οἱ ἅγιοι, καὶ ἐν ποίοις λόγοις τὴν διδασκαλίαν ποιοῦνται, σιωπᾷ. βλέπεις, ὅτι ἀρνέϊται τοῦτο εἶναι δόξαν τῶν ἁγίων καὶ ἑαυτοῦ. καὶ μετὰ ταῦτα λέγει· Ἄρα γέγονεν ἄνθρωπος οὕτω τολμῆρὸς καὶ καινοτόμος; καινοτόμον αὐτὸν λέγει καὶ τολμῆρὸν, ὡς λέγοντα παρὰ τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν, ὁ μηδαμῶς οἱ ἅγιοι εἶπον· οὐδεὶς γὰρ ἂν εἴποι τρίτον τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει· καὶ τοῦτό φησιν ἐπιστάμενος.

κατὰ τοῦ Εὐνομίου. εἰ δὲ μὴ, δῶξον αὐτοῖς, ὡς τῶν ἁγίων ἐστὶ
 ὁ ἔξω τὸ, εἶναι τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ
 ἅγιον· ἡμεῖς γὰρ ἐδιδίξαμεν τὸν Βασιλεῖον οὐ συμβαίνοντα κατὰ
 οὗτο τῷ Εὐνομῷ, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνατρέποντα τὴν ἐκείνου δόξαν
 καὶ φωνήν. Ἄρα οὐκ ἔχει ταῦτα καὶ τὸ παρ' ὑμῖν βιβλίον;

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Περὶ μὲν τοῦ ῥητοῦ σκεψόμεθα· ἐπεὶ δὲ λέ-
 εις, ὅτι οὐκ ἔστι γνώμη τοῦ Βασιλείου τὸ, τρίτον εἶναι τῷ ἀξιώ-
 ματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, προφέρω σοι μαρτυρίαν ἀξιολογητάτης
 πλανῶντι τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, οὗτινος τὴν αὐτὴν πίστιν καὶ τὰ
 ὑτὰ, πάτερ αἰδέσιμι, φασὶν ὁ Κύριλλος κρατεῖν. οὗτος ἐν τῷ δια-
 ῳγῇ ἐκείνῃ διαλεγόμενος ἐν τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ κατὰ Ἀρείου,
 ὡς φασὶν ἐν τούτοις, καὶ οὕτως ἔχομεν ἐν * τῇ ἐπιστολῇ. Εἰ τοίνυν
 ἡ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ οὐσίας οὐκ ἔστιν, τίνος χάριν
 ὡς ἐν τῇ παραδόσει τοῦ ἁγιασμοῦ ὀνομάζου ἐκεῖνο, ὅπου φασὶ
 ὁρμυδέντως μαθητεύσασθαι πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς
 ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος; *
 ἀλλ' ἀπὸ τούτου ὁ Ἀθανάσιος, ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ ἁγίῳ συμβόλῳ τί-
 νεται τρία πρόσωπα, συμπραίνει, ἐκ τῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ
 εἶναι τὸ πνεῦμα, καὶ ὅτι ἐστὶν ἀναγκαῖον ἔχειν τὴν οὐσίαν παρὰ
 τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Σινα-
 ῳνα οὕτω φασὶν, θιμελιῶν τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἐπὶ τῷ ἀξιώματι
 ἧς γραφῆς οὕτω λέγει· Τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει κατὰ
 τὸν τοῦ κυρίου φωνήν· Παρὰ τοῦ ἐμοῦ λήφεται καὶ ἀναγγαλιῶ ὑμῖν. *
 ἐπεὶ δὲ τοῦ υἱοῦ λέγει· Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς ἡλθον· * περὶ
 τοῦ Παρακλήτου· Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὃ πέμψῃ ὁ πατήρ ἐν
 τῷ ὀνόματί μου. * εἰ τοίνυν τοιαύτην τάξιν καὶ φύσιν ἔχει τὸ πνεῦμα
 πρὸς τὸν υἱόν, εἴαν ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα, πῶς ὁ κτίσμα
 οὗτο λέγων οὐ τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ ἐξ ἀνάγκης φρονήσει;
 εἴαν οὖν ἀπτήτως συμπραίνεται διὰ τῆς μαρτυρίας ταύτης, ὅτι
 ἴαν τάξιν ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα, τοιαύτην ἔχει καὶ πρὸς
 τὸν υἱόν τὸ πνεῦμα. ἀπὸ τούτων συμπραίνεται, ὅτι ἀπὸ μὲν τοῦ
 πρώτου ῥητοῦ τὸ, τρίτον πρόσωπον εἶναι τὸ πνεῦμα· ἀπὸ δὲ τοῦ
 ὑστεροῦ, τὴν αὐτὴν ἔχειν τάξιν τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν πατέρα· καὶ
 ἀπὸ τούτου φαίνεται, πῶς λαμβάνει τὸ πνεῦμα τὸ εἶναι παρὰ τοῦ
 υἱοῦ. διασαφές ἐστι οὖν, κατὰ τίνα τρόπον λαμβάνει τὸ πνεῦμα τὸ

* Ἰω. καὶ ἐν τῇ
 ἐπιστολῇ.

* Ματθ. 28,
 19. 20.

* Ἰω. 16, 15.

* Ἰω. 5, 43.

* Ἰω. 14, 26.

εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ. καὶ οὐ δι' φανερῶς ἀντιλέγειν τῷ μεγάλῳ Ἀθανασίῳ. ἐν οὖν τῇ ἐφεξῆς συναθροίῳ ἀποδείξομεν φανερώς ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Βασιλείου.

Τούτων οὕτως εἰρημένων ἐλύθη ἡ σύνοδος, τῇ τρίτῃ ταμνύσαντες γενέσθαι αὐτήν. τῆς τρίτης εὖν ἐλθούσης, καὶ τῆς τάξης συνήθως γενομένης, ἔρξατο ἡ διάλιξις.

Μαρτίου μηνὸς δεκάτῃ, ἡμέρᾳ τρίτῃ, ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΚΑ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐν τῇ προλαβούσῃ συνελούσαι, πατέρες αἰδωμόντες, τὸ τοῦ μεγάλου πατρὸς Βασιλείου ῥητὸν ἐξετάσαι προθέμενοι, καὶ τὴν ἐν ταῖς βίβλοις διαφορὰν αὐτοῦ κατιδεῖν, ἡμετέσμων τὴν ὑμετέραν ἀγάπῃς εἰ νομίζετε δεῖξαι εἶναι τοῦ μεγάλου Βασιλείου, τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ πρὸς τοῦτο καταδιένους ὑμᾶς εὐρόντες, ἐπαρωτήσαμεν αὐτοὺς, εἰ καὶ τῶν ἁγίων ἐστὶ δεῖξα τοῦτό τε καὶ διδασκαλία, καθάπερ ἔλεγε ὁ Εὐνόμιος. ἐπεὶ δὲ ταῦτο μάλα προθύμως ἡμελογήσατε, παρηγόρημεν ὑμῖν τὸν μέγαν Βασίλειον τάναντία λέγοντα προφανῶς, ὡς καὶ ἐν τῷ ὑμετέρῳ βιβλίῳ κεῖται. Προσποιεῖται γὰρ, φησι, τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν, οὐ φυλάσσει δὲ πάντως, καὶ τοὺς ταύτῃ αὐτῷ παραδιδωκότες σιωπᾷ. καὶ ἐφεξῆς ἐπαγρυπταφορικῶς τε καὶ ἐπιπληκτικῶς. Τίνες δὲ οἱ ἅγιοι, καὶ ἐν ποίαις λόγοις τὴν διδασκαλίαν πισκοῖνται, εἰπεῖν οὐκ ἔχει. Ἄρα γέγονεν οὕτω τολμηρὸς ἄνθρωπος, τὰς περὶ τῶν θείων δογμάτων κακιστομίας εἰσηγούμενος; εἰ τοίνυν ὁ υἱὸς τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι δεύτερος τοῦ πατρὸς, ὅτι ἀπ' ἐκείνου, τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον οὐδαμῶς λέγειν καταδέχεται τάξει καὶ ἀξιώματι, δεύτερον τοῦ υἱοῦ, οὐκ ἄρα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ κατ' αἰτίαν. οὕτω μὲν οὖν τὴν ἐναντιολογίαν ὀρώντες ἐν τοῖς παρ' ὑμῶν λεγομένοις, καὶ τούτου νόθον εἶναι τὴν προσθήκην ἐκείνην συλλογιζόμενοι, οὐ γὰρ ἂν ἀπεδίδου τὴν αἰτίαν τοῦ δεύτερον εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ μὴ ὅλος τοῦτο καταδεχόμενος· τοῦτο μὲν παρεδράμετε, δεῦξαι δὲ παρὰ τοῖς ἁγίοις εἰρημένον προέθεσθε τὸ, τρίτον εἶναι τῇ τάξει

ἐν τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ δὲ προχειρισάμενοι δύο
 γὰρ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, τὸ μὲν ἁπλῶς λέγον, ὅτι τρίτον τῇ
 ἔξει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὸ δὲ, ὅτι τοιαύτην φύσιν καὶ τάξιν
 εἰς τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱόν, οἷαν ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα· ἐκ
 ὧν οὖν ὅτι τρίτον ἐστὶ τῷ ἀξιώματι, δεδιωγμένον ἔχειν ὠήθηται.
 ὅς μὲν οὖν τὸ πρῶτον ἐκείνῳ φαμεν, ὅτι τρίτον εἶναι κατὰ τὴν
 ἔξιν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῇ θείᾳ τριάδι, ὡς ἐν παραδόσει
 ἡ βαπτίσματος ὁ σωτὴρ ἡμῶν εἶρηκε, * καὶ ἡμεῖς συνομολογούμεν·
 δὲ καὶ τῷ ἀξιώματι τρίτον θαυμάζειν ἔπαισι, πῶς ὡς εἰρη-
 νον λαμβάνετε τὸ μυστήριον εἰρημένον. τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλ-
 λους σκοπεῖτε καὶ ὅταν μὲν ἀκούσῃτε, πνεῦμα παρὰ πατρός καὶ υἱοῦ,
 ἔστι προστίθεται, καὶ ἔχειν τὸ εἶναι· ὅταν δὲ ὅτι παρὰ υἱοῦ
 λαμβάνει, λαμβάνειν τὸ εἶναι λέγεται. τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ τὰ ζη-
 ῦματα λαβάνειν, ὡς ὁμολογούμενα, ὅπερ ἐστὶν ἀποδείξις εἶδος
 χειρίστον. ταῦτα μὲν πρὸς τὸ πρῶτον. πρὸς δὲ τὸ δεύτερον ἐκείνῳ
 μω, ὅτι τὸν σκοπὸν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ἐν οἷς λέγει τού-
 τος θεωρητὶς ἐστὶ καὶ πρὸς οὓς τὸν λόγον ποιῆται. χρὴ γὰρ τὸν
 ἰς θείοις λόγοις ἐντυγχάνοντα, καθὼς φησιν ὁ μέγας κύριλλος
 τοῖς πρακτικοῖς τῆς τρίτης συνόδου, καὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὸν
 ὄνον διαιρεῖν, καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἕκαστον εἴρηται λογίζεσθαι·
 τῷ γὰρ ἕκαστῳ ῥητῇ τὴν πρίπουσαν αἰτίαν τις ἀποδοῦναι τῇ
 ἡ πνεύματος δυνάμει χάριτι, καὶ τὰ ἐξῆς. φαίνεται τοίνυν ἐ-
 λθίμος Ἀθανάσιος πρὸς τοὺς μαχομένους τῷ ἁγίῳ πνεύματι
 ἐμαχόμενος τοιαῦτα γράφειν, εἰ τὸν μὲν υἱὸν συντάττον τῷ
 πατρί, καὶ τῆς αὐτῆς δόξης καὶ οὐσίας διωμολόγουν, τὸ δὲ πνεῦμα
 ἅγιον ὑποβιβάζοντες, οὐ συναριθμεῖσθαι τούτοις ἰσομένως,
 ἀ' ὑπαριθμεῖσθαι, καὶ ξένος τινὸς εἶναι καὶ κτιστῆς φύσεως
 ἔχον· πρὸς τούτους τοίνυν ἀποτεινόμενος ἐγενάδα, καὶ τὸ τοῦ
 πύματος συμφυεῖς καὶ ὁμότιμον διᾶξαι θέλων πρὸς τὸν πατέρα
 καὶ τὸν υἱόν, ἀπὸ τε τοῦ συντετάχθαι τούτοις, καὶ τῆς αὐτῆς
 αἰς θελήσεώς τε καὶ ἐνεργείας· ἐκ τούτων γὰρ αἱ οἱ διδάσκα-
 ι καὶ τὸ ταῦτόν τῆς φύσεως ἀπειδείκνουν, τοιάδε φησὶν ἐν τῇ
 ιστορίᾳ τῇ πρώτῃ πρὸς Σαραπλῶνα τὸν ἐπίσκοπον· Ὁ μὲν υἱὸς
 ἐκ τοῦ πατρὸς ἀποστέλλεται· ἐγὼ γάρ, φησιν, ὁ θεὸς ἡγάπησε
 τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀπέστειλε τὸν μονογενῆ· * ὁ δὲ υἱὸς

* Ματθ. 28, 19.
20.

* Ἰω. 3, 16.

- τὸ πνεῦμα ἀποστέλλει· ἔαν γάρ, φησιν, ἐγὼ ἀπέλθω, ἀποστέλλω
 * 'Ιω. 16, 7. τὸν Παράκλητον. * καὶ ὁ μὲν υἱὸς τὸν πατέρα δοξάζει λέγων· Πάτερ,
 * 'Ιω. 17, 4. ἐγὼ σε ἐδόξασα. * τὸ δὲ πνεῦμα δοξάζει τὸν υἱὸν· ἐκεῖνος γάρ,
 * 'Ιω. 16, 14. φησιν, ἐμὲ δοξάσει. * καὶ ὁ μὲν υἱὸς φησιν· Ἄ ἤκουσα παρὰ τοῦ
 * 'Ιω. 8, 26. πατρὸς, ταῦτα λαλῶ εἰς τὸν κόσμον. * τὸ δὲ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ
 * 'Ιω. 16, 15. λαμβάνει. ἐκ τοῦ ἰμοῦ γὰρ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖς φησιν, ὑμῖν.
 * 'Ιω. 14, 26. καὶ ὁ μὲν υἱὸς ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς ἦλθε· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ
 ἅγιον, φησιν ὁ υἱὸς, ὁ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματι μου. * τσαύτω
 δὲ φύσιν καὶ τάξιν ἔχοντος τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν υἱόν, οἷον ὁ υἱὸς
 πρὸς τὸν πατέρα, πῶς ὁ πνεῦμα τοῦτο λέγων, οὐ τὸ αὐτὸ καὶ περὶ
 τοῦ υἱοῦ ἐξ ἀνάγκης φρονήσῃ; Ἐν τούτοις οὐ τὴν διάκρισιν ὁ διδά-
 σκαλος φαίνεται παραστήσαι θέλων, οὐδ' ὅθιν ἔχῃ τὴν αἰτίαν τῶν
 προσώπων ἐκάτερον τοῦ εἶναι, ἀλλὰ τὴν ἔκθεσιν μᾶλλον καὶ συμφύειν
 ἐκ τῆς ταυτοῦτος τοῦ θελήματος καὶ τῆς ἀναλογίας τῶν ἔργων
 ἐκφανομένην. ἀμέλει οὐκ εἶπεν· Ὁ μὲν υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς ἔχῃ
 τὸ εἶναι, τὸ δὲ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ· οὐδ' ὅτι ὁ μὲν πατὴρ
 γεννᾷ τὸν υἱόν, ὁ δὲ υἱὸς τὸ πνεῦμα προβάλλει. ταῦτα γὰρ ἂν
 εἶπεν εἰ κατὰ τὴν ὑμετέραν ἔλατρε δόξαν· νῦν δὲ ταῦτα παραλι-
 πὼν παντελῶς, τὴν εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς, ἐφ' οἷς ὁ υἱὸς ποιεῖ, προ-
 στίθῃσι· καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ πάλιν, ἐφ' οἷς ποιεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.
 καὶ ὁ μὲν υἱὸς, φησι, παρὰ τοῦ πατρὸς ἀποστέλλεται· ὁ δὲ υἱὸς
 τὸ πνεῦμα ἀποστέλλει, τὴν εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς ἀποστολὴν εἶναι
 νόμισόν, φησιν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος· καὶ τὴν εὐδοκίαν οὖν τοῦ υἱοῦ
 νόμισον ἀποστολὴν εἶναι τοῦ πνεύματος, καὶ ὁ μὲν υἱὸς τὸν πατέρα
 δοξάζει, τὸ δὲ πνεῦμα δοξάζει τὸν υἱόν· ἐν τούτοις ἡ ἀναλογία
 τῶν ἔργων, καὶ ἡ τοῦ θελήματος ταυτότης ἐκφαίνεται. ἐπειδὴ γὰρ
 ὁ υἱὸς ἐφανέρωθη τῷ κόσμῳ προεγνωσμένου τοῦ πατρὸς ἥδη, μετὰ
 δὲ ταῦτα πάλιν ἐγνώσθη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα μὴ ἀντίθῃται
 τινες εἶναι δόξαν τὸν υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα, δοξάζει μὲν ὁ υἱὸς τὸν
 πατέρα, τὸ δὲ πνεῦμα τὸν υἱόν, καὶ ἃ παρέλιπον ἐκεῖνος, ἀπο-
 καλύπτει τοῖς μαθηταῖς. καὶ ὁ μὲν υἱὸς φησιν· Ἄ ἤκουσα παρὰ
 τοῦ πατρὸς, ταῦτα λαλῶ εἰς τὸν κόσμον· τὸ δὲ πνεῦμα παρὰ τοῦ
 υἱοῦ λαμβάνει· Ἐκ τοῦ ἰμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Ση-
 μείωσαι, πάτερ, ἐνταῦθα, ὅτι λόγον λαμβάνει ἐνταῦθα τὸ πνεῦμα
 τὸ ἅγιον, καὶ ἀναγγέλλει τοῖς μαθηταῖς· καθάπερ ὁ υἱὸς, ὃ ἤκουσε

παρὰ τοῦ πατρὸς, ταῦτα λαλεῖ εἰς τὸν κόσμον. οὐκ ἔρα τὸ εἶναι ἀμβάνει, καθάπερ αὐτὸς ἔλεγε· καὶ ὁ μὲν υἱὸς ἐν τῇ ὀνόματι οὗ πατρὸς ἦλθε, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιόν, φησιν ὁ υἱὸς, ὁ πῶς πατὴρ ἐν τῇ ὀνομασίᾳ μου· διὰ τούτων ὑπάντων, ὥσπερ εἶπον, ταυτότης τοῦ Θελήματος καὶ ἡ ἀναλογία τῶν ἔργων φαίνεται καὶ τούτων δὲ καὶ ἡ τῆς οὐσίας ταυτότης συνάγεται ἐξ ἀνάγκης. ταυτὶ οὖν, φησι, τάξιν καὶ φύσιν ἔχει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πρὸς τὸν υἱόν, οἷον ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα· τουτίστιν, οὕτως συντέτακται καὶ συμφυεῖς ἐστὶ τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὥσπερ ὁ υἱὸς τῷ πατρί. πῶς οὖν ὁ λέγων κτίσμα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ καὶ πρὸ τοῦ υἱοῦ τὸ αὐτὸ φρονήσει ἐξ ἀνάγκης; εἰ γὰρ συντέτακται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῷ υἱῷ, καθάπερ ὁ υἱὸς τῷ πατρί, καὶ τῆς αὐτῆς ἐστὶ φύσεως, ὥς ἐκ τῆς ταυτότητος τοῦ Θελήματος καὶ τῆς ἀναλογίας τῶν ἔργων δέκνεται, πῶς ἂν εἴη κτίσμα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; αὕτη μὲν ἡ τοῦ ἁγίου διάνοια, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔρχεται ἅπασα εἰρηκὴν, οὐ τὴν διάκρισιν παραστήσαι θέλων, ἀλλὰ τὴν ἐνώσειν καὶ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας. καὶ οὕτως οὐ κατ' ἐλπίδας ὑμῖν τὸ ῥητὸν ἀπέβη, οὐδὲ τῇ ὑμετέρᾳ δόξῃ συνηγορεῖ. Ὅτι καὶ ὁ μέγας πατὴρ Ἀθανάσιος οὐ τὴν αὐτὴν εἶχε γνώμην περὶ τῆς τοῦ πνεύματος ἐκπορεύσεως, οὐδὲ τὸν υἱὸν αἴτιον ἰσχυρόν τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐδὲ διὰ τοῦτο τὴν τάξιν εἴρηκε ταύτην, δῆλον ἐν οἷς ἑλλασχού φησι, τὴν διάκρισιν τῶν Θεῶν προσώπων παραδιδούς, υἱὸν πηγὴν τῆς Θεότητος τὸν πατέρα καλῶν, καθάπερ καὶ μόνον ἐγέννητον. τοῦτο δὲ ταῦτόν ἐστι λέγειν τῷ λέγειν αὐτὸν μόνον γενέσθαι, μόνον προβολία. οὐκ ἔρα καὶ τὸν υἱὸν αἴτιον ἰσχυρόν τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὁ μόνον πηγὴν Θεότητος τὸν πατέρα λέγων. ἔχει δὲ τὸ ῥητὸν οὕτως ἐν τῇ λόγῳ, ὅς ἐπιγραφεὶν ἔχει· Περὶ τῆς αἰδίου ὑπάρξεως υἱοῦ τε καὶ πνεύματος, οὕτως φησί· Χωριζόμεθα δὲ καὶ τῶν ἰουδαϊζόντων, καὶ τῶν τὸν χριστιανισμὸν παραφθιζόντων, οἱ τὸν ἐκ Θεοῦ Θεὸν ἀρνούμενοι, ἕνα Θεὸν παραπλησίως Ἰουδαίους λέγουσιν· οὐχ ὅτι μόνος ἀγέννητος, καὶ μόνος πηγὴ Θεότητος ὁ πατὴρ, διὰ τοῦτο ἔφασκον αὐτὸν Θεόν, ἀλλ' ὥς ἄγονον υἱοῦ, καὶ ἔκαστον ζῶντος Λόγου. Εἰ τοίνυν μόνος πηγὴ Θεότητος ὁ πατὴρ, καθάπερ καὶ μόνος ἀγέννητος, τουτίστι μόνος γεννήτωρ τοῦ υἱοῦ, καὶ μόνος προβολεὺς τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐκ ἔρα δόξα τοῦ

μεγάλου Ἀθανασίου ὑπῆρχε, τὸ αἷτιον εἶναι τοῦ πνεύματος τὸν υἱόν, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ εἶναι ἔχειν τὸ πνεῦμα. ταῦτα πρὸς τὰ τότε σοὶ ἐρημμένα κατὰ τὸ παρὸν εἰπομιν.

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. ‘Ο τρόπος οὗτος, πάτερ αἰδεσιμώτατε, τοῦ ἀνιχνύειν τὴν ἀλήθειαν, ἣν πάντες νοεῖν ἐφίενται, μεθ’ οὗτω δη-
ξοδικωτέρων λόγων καὶ προκομίσεων μᾶλλον ἐμποδίζει τῇ ἀληθείᾳ
ἢ διασαφεῖ. ἀλλ’ οὐδ’ οὗτος ἦν ὁ σκοπὸς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἡμετέρας
συνδιασκεύης· ἀλλ’ ἵν’ ἀπὸ ἐπιχειρήματος εἰς ἐπιχείρημα, δι-
δομίνης βραχέας ἀπολογίας καὶ λύσεως, οὕτω χωρῶμεν ἐφ’ ἑτέρα.
πάντες γὰρ οὗτοι οἱ παριστώτες πατέρες ἡδὴ καμπεκότες τῇ ἀκρόασι
ἕως στόματος μιᾶς ὥρας, πρὸς ἀπολογίαν δύο ῥητῶν τελευταίων
ῥηδόντων· πιστεύω μικρὸν αὐτοὺς νινοπένει πρὸς τὴν ἀπολογίαν
τῶν δύο ῥητῶν, πλὴν τούτου, ὅτι ἐπέθηκες μοι, ὡς εἶωθα πα-
ραφύρειν τὰ ῥητά, ὡς ἠνίκα σὺ πρόσσει τὸ Ἑστὶ τῷ Πνεῦμα παρὰ
πατρός καὶ υἱοῦ, προστίθῃμι. ἔτι ἐπειδὴ τὴν δευτέραν χρῆσιν τοῦ
μεγάλου Ἀθανασίου, ἐν ᾗ ἔλεγε καὶ λέγει, ἐνταῦθα γὰρ ἐστὶ τὸ
ῥητόν, ὅτι οἶαν τάξιν καὶ φύσιν ἔχει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πρὸς τὸν
υἱόν, τὴν αὐτὴν ἔχει καὶ ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα, οὐδέποτε ἐξίθου
τὴν ῥῆσιν ἐν τῇ ἰδίᾳ προθέσει, οὐδέποτε καλῶς ἀποκριθήσεται·
ὁ μὴ καλῶς ἐκτιθέμενος. εἴτα εἰσῆλθεις εἰς τὴν ὕλην τῆς χρονικῆς
ἀποστολῆς τῶν προσώπων, ἀφ’ ἧς χρονικῆς ἀποστολῆς ἀναγκαστικῶς
ἐν τῷ παρόντι συμπερανθήσεται, ὅτι εἰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πρῶσι
χρονικῶς παρὰ τοῦ υἱοῦ, ὅτι καὶ αἰδίως πρόεισεν ἐξ αὐτοῦ. διὸ
οὐκ ἔδει εἰσαγαγεῖν τοῦτο εἰς τὴν παρούσαν ὕλην ἐν τῷ παρόντι
μὴ ποιοῦσαν πρὸς τὸ προκείμενον· ὅμως ἐν τῷ παρόντι ἀποκριθ-
σόμεθα. ἀλλ’ ἐν μόνον βούλομαι γινῶναι, εἰ οὕτως εἴρηκας· εἴπῃς
ὅτι ὁ υἱὸς ἀκούει παρὰ τοῦ πατρὸς λόγους λαμβάνων, καὶ ἀκούων
παρὰ πατρός. ἐπειδὴ ἡ ἀκρόασίς ἐστι κατὰ ἀπόβλεψιν ῥήματος,
καὶ τοῦτο δῆλον ἐν τῇ εὐαγγελίᾳ. οὕτως ἀκούει καὶ τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον παρὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ οὕτως κατ’ ἐκείνην τὴν ἀκρόασιν
λαμβάνει λόγους παρὰ τοῦ υἱοῦ· τοῦτο δὲ καὶ ἄλλοτε συγχιχέρη-
κας· ἀλλ’ ὅτι οὐκ ἐκ τούτου ἔπεται τὸ πνεῦμα λαμβάνειν τὸ εἶναι
ἐκ τοῦ υἱοῦ· ἐστὶν οὖν ἀληθὲς, ὁ νῦν ἐξετίμην περὶ τοῦ ακοῦν;

‘Ο ἘΦΕΣΙΟΥ. Οὕτως εἶπον, καὶ οὕτω λέγει ὁ διδάσκαλος ἐν
τῷ ῥητῷ τούτῳ.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἀπὸ τούτου, τοῦ Θεοῦ συγχωροῦντος, καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς ῥήσεως ἀποδείχθησεται διὰ ῥητῶν μεγάλων ἁγίων καὶ μαθητῶν ἡμετέρων καὶ ὑμετέρων, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λαμβάνων τὸ ἰδεῖν εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ. νῦν οὖν ἀπολογεῖμαι πρὸς τὰ παρὰ σοῦ ῥημένα. πρῶτον εἶπες, ὅτι ἐν τῇ προλαβούσῃ συναθροίσει, ἡνίκα ῥώτησας, εἰ τοῦτο γνώμη ἦν τοῦ Βασιλείου, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔστι τρίτον τῷ ἁξιώματι καὶ τῇ τάξει, ὅτι αὐτὸς ἀπερίθῃ, οὕτως ἵνα καὶ τοιαύτη γιγνέσθαι τὴν γνώμην τοῦ Βασιλείου. πρὸς τοῦτο ἐγὼ πάλιν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ σκοπὸς τοῦ Βασιλείου καὶ γνώμη ἀληθεύουσα, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔστι τρίτον τῷ ἁξιώματι καὶ τῇ ἀξίᾳ, ἑπειδὴ οἱ ὑμῖνοι διδάσκαλοι τοῦτό φασιν διαρρήδην καὶ παρῶς. διύτερον ῥώτησας, εἰ αὕτη ἦν ἡ γνώμη τῶν ἁγίων πατέρων καὶ αὐτὸς ἀπερίθῃ, ὅτι οὕτως ἐν τούτῳ ἠθέλησας ἐπαγαγεῖν τὰναντία καθῶς καὶ νῦν. ἐνίοτε ἐπαναλάβου λίγων, ὅτι ὁ ὑπόμιος κατὰ τὰ ῥήματα τοῦ Βασιλείου καταφρονῶν τῆς δόξης τῶν πολλῶν, οἱ ἐδόξαζον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, προσποιεῖτο τὴν μαθησκαλίαν φυλάττειν, καὶ τοὺς τοῦτο λέγοντας παρεσιώπα. εἴτα ἐπαναλάβου τῇ μετὰ ταῦτα τοῦ ῥητοῦ ῥήματα τὰ λέγοντα περὶ τούτου, ὅπου ὁ Βασιλεὺς φασιν, ὅτι τοὺς εἰρηκότας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τρίτον εἶναι τῇ τάξει, οὐκ ἠδυνήθη εἰπεῖν· εἴτα συμπραίνει· Ἄρα οὕτω γέγονεν ἄνθρωπος τολμῆρὸς, τὰς τῶν θείων δογμάτων ἀμενοτομίας εἰσπυρούμενος; ἀπὸ τούτου ἐπεχείρησας ἐπαγαγεῖν ἐναντιώματα, ἑπειδὴ περ εἶπεν ὁ Βασιλεὺς, ὅτι οὐκ ἠδυνήθη εἰπεῖν τοὺς εἰρηκότας τοῦτο ἁγίους, ὅθεν εἶπετο κατὰ σὲ, ὅτι οἱ ἅγιοι διδάσκαλοι οὐκ ἐγίνοντο ταύτης τῆς γνώμης, ἥς τούναντίον ἐγὼ εἶπον. ἠθέλησα δὲ ἐπαναλαβεῖν τὰ τοιαῦτα, καὶ ἐκθέσθαι τὰ τοῦ Βασιλείου ῥήματα, ἵνα καὶ οἱ παρόντες ἰδῶσι σαφέστερον τὴν διάλυσιν. ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς ἔχομεν τοῦ μεγάλου Βασιλείου βιβλίον, ὃ ἐννομεῖται πιστὸν εἶναι καὶ ἀληθείστατον, ὅτι τὸ ἕτερον τοῦτο, τὸ προκομισθῆναι, ὅπως ἐστὶν ἀρχαιοτάτον, τὸ αὐτὸ φησιν ὃ λέγει καὶ τὸ ἡμέτερον, ὡς εἰρηται ἡμῖν καὶ καθῶς ἀντιέχῃ ἡμῖν παρὰ τῶν ἀναγνωσάντων τὸ βιβλίον ἐκείνο.

Προσέχῃ δὲ τὸ βιβλίον τοῦ Μιτυλήνης.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Τῆς αὐτῆς χειρὸς ἐστὶ τὸ προκομισθὲν βιβλίον, ἡς ἦν καὶ τὸ ἕτερον.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Πρὸς μὲν οὖν τὸ πρῶτον τρία τινὰ ποιῆσαι βούλομαι. πρῶτον βούλομαι ἀποδείξαι δι' ἐτέρας μαρτυρίας τοῦ Βασιλείου νῦν ἐν τῇ τόπῃ, ὅπου αὐτὸς λέγει τὸ πνεῦμα λαμβάνειν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ. δεύτερον βούλομαι ἀποδείξαι, εἰ ὁ Βασίλειος ἔλεγεν οὕτω καθὼς κῆται ἐν τῇ σῇ βιβλίῳ, τοῦτο ἂν ᾖ μίσητον μῶμον περιτιθέναι τῷ Βασιλείῳ· καὶ ὅτι ὑπὲρ τῆς τιμῆς καὶ δόξης οὕτω μεγάλου διδασκάλου, καὶ οὕτω περιφανοῦς ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ, τοῦ ἰσχυρότος οὕτω μεγάλῳ δόξαν ἐν τῇ ἐν Χαλκιδόνι συνόδῳ, οὐ δύναται νοῦς ἀληθοῦς Χριστιανοῦ καταδέξασθαι ὁ παρὰ σοῦ εἴρηται. τρίτον ἀποδείξω ἀπὸ τῶν προσηγουμένων καὶ ἀπὸ τῶν ἐπομένων, τὴν αὐτὴν γνώμην εἶναι τοῦ Βασιλείου, καθὼς ἐν τῇ ἡμετέρῃ βιβλίῳ κῆται, καὶ οὐκ ἐξηλύσομαι ἀπὸ τῆς ὕλης τούτου τῶν κεφαλαίων· καὶ οὐκ ἀμφιβάλλω, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον δώσει ἡμῖν μὴ ἐργάζεσθαι παρὰ τὸ καθήκον, ἐπειδὴ περὶ τούτου πράττεται, καὶ ὅτι ποιήσει μεγάλην χάριν ἡμῖν καὶ ὑμῖν δι' ἡμᾶς. ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὗπερ ἐπλήσθη ὁ Βασίλειος, ἐν οὕτῳ μεγάλῃ ὕλῃ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως καθὼς ἔστιν αὕτη, οὐκ ἔπλεον ἐκείνον γράψαι ἐν ἐνὶ χωρίῳ ἐναντία, καὶ ἐν ἐτέρῳ ἐναντία· ἐπειδὴ οἱ διδασκαλοὶ ἐν τῇ ὕλῃ τῆς πίστεως ἑαυτοῖς οὐδέποτε γεγόνασιν ἐναντίοι. Ἐν τῇ προλαβούτῃ, τουτέστιν ἐν τῇ κυριακῇ, ᾗ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ αἰδισιμωγάτου κυρίου τῆς ἁγίας Σαβίνης, ὄντος καὶ τοῦ ἀδελφοῦ Ἀμβροσίου τοῦ ὧδε παρόντος, ὅστις ἔχει μέγα δῶρον τοῦ ἑρμηνεύειν. προσήχθη οὖν βίβλος ἐλληνικὴ λίαν ἀρχαιοτάτη, ἐν μνηστράνοις πεποιημένη, ἣν προήγαγε τις πεπαιδευμένος ἑρμηνεύς τῶν ἐλληνικῶν, Λεονάρδος ὁ Ἀρετίνος, ταύτης τῆς πόλεως καρχαλλάριος. ἐν ὧσιν οὖν εἶχε τὴν βίβλον ἀνὰ χεῖρας, καὶ ἐζητοῦμεν περὶ μῶν ἐπιστολῆς, συνήντησεν ὁμιλία τις τοῦ μακαρίου Βασιλείου περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. εὐθὺς οὖν εἶπον τῷ αἰδισίμῳ τῷδε πατρὶ ἀναγνῶναι μοι πᾶσαν τὴν ὁμιλίαν, ἐπειδὴ ὁμολογουμένως ποιήσεις θαῦμα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ γὰρ εἰ ὁ Βασίλειος ὁ πλήρης πνεύματος ὤφειλεν ἐστηριγμένον τι εἰπεῖν περὶ τῆς πίστεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὥφειλεν ἐν ταύτῃ τῇ ὁμιλίᾳ τιθέναι. ἤκουσα πᾶσαν ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους· καὶ ἡνίκα ἐγενόμην ἐν τῇ τέλει, μεγάλας χάριτας ὁμολόγησα τῷ ἁγίῳ πνεύματι· φησὶ γὰρ ἐν τούτοις τοῖς ῥήμασιν οὕτως· Ἐνα μὲν πατέρα, ἕνα δὲ υἱὸν ἐν πνεύμα ἅγιον κατὰ

ἐν θείαν παράδοσιν δι' ὁμολογεῖν, εἴτα ἐπάγει· * Οὐτε δύο πα-
 ῖρας λέγειν, οὔτε δύο υἱούς, ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα οὔτε υἱός ἐστιν,
 ἵνα ὀνομάζεται· οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τοῦ πνεύματος τὰ λαμβάνομεν,
 κθ' ὃν τρόπον ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα· ἀλλ' αὐτοῦ προσερχο-
 μένου ἡμῖν καὶ ἁγιάζοντος διχόμεθα τῆς θείας τὴν κοινωνίαν,
 καὶ τῆς υἰότητος τὴν συγκαθήρωςιν, καὶ τῆς αἰωνίου κληρονομίας
 ἐν ἀρραβῶνα, καὶ τὰς ἀπαρχὰς τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν. ταῦτά
 ἴσιν ἃ παρὰ τοῦ πνεύματος λαμβάνομεν, καὶ ταῦτά εἰσιν ἅπαντα
 ἐτιθέσθαι ἐν ἡμῖν, καὶ τὰ αἰτιατὰ παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος.
 ἵπν οὖν φησιν ὁ Θεὸς Βασιλεὺς, οὐ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τὸ
 πνεῦμα λαμβάνειν παρὰ τοῦ υἱοῦ, ὃν ἡμεῖς λαμβάνομεν παρὰ τοῦ
 πνεύματος. ἀναγκαίως γὰρ ἔπεται τὸ, Θεῖον εἶναι ὃ τὸ πνεῦμα
 λαμβάνει· ἐπειδὴ πᾶν ἢ Θεῖον ἐστὶν ἢ κτιστόν. τοῦτο δὲ τὸ εἶναι
 μὲν λαμβάνομεν παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος· οὐ τοῦτον δὲ τὸν
 τρόπον λαμβάνει τὸ πνεῦμα, οὐδὲ ταῦτα τὰ κτιστά· ἄρα ἔπεται
 ὅτι Θεῖον τι λαμβάνειν. Οὕτω γνωμένης ταύτης τῆς παραδόσεως,
 αὐτὸς ἀποκλείει καὶ ἀποτρέπεται τῶν πονηρουμένων τὴν δόξαν
 ἐν τὸ λαμβάνειν τὸ εἶναι γίνεσθαι αἰτία τῶν κτιστῶν. αὕτη οὖν
 ἔστι ἡ τοῦ μεγάλου Βασιλείου γνώμη· ἵνα μὲν πατέρα, εἴνα δὲ
 ἡμεῖς ἐν δὲ πνεῦμα κατὰ τὴν θείαν παράδοσιν. Ἰωμεν οὖν ἐπὶ τὸ
 ὑπόλοιπον μέρος. ἐγὼ εἶπον, ὅτι εἰ ἐκτιθέσθαι τὸ κείμενον κατὰ
 ὃν τρόπον ἐκείνον τοῦ αἰδισιμωτάτου πατρὸς τοῦ Ἐφῆσου, μέγας
 ἐπιδίδεται μῦθος ἐν τούτῳ τῷ μέρει τῷ Βασιλείῳ. τοῦτο οὖν
 βουλόμεθα διῶξαι φανερώς ἀπὸ τε τοῦ ἡμετέρου βιβλίου καὶ
 τοῦ ὑμετέρου· καὶ διὰ τοῦτο ποιήσομαι τὸν παρόντα λόγον,
 πρὶ τῷ διῶξαι τὴν διαφορὰν τὴν οὔσαν μεταξὺ τῆς ἡμετέρας καὶ
 τῆς διανοίας, ἵνα πάντες οἱ ἡμέτεροι ἀκριβέστερον νοήσωσιν. ἐρῶ
 οὖν καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἕτερον. τὸ μὲν οὖν ἡμέτερον κείμενον οὕτω
 λέγει· Τίς γὰρ ἀνάγκη, εἰ τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει τρίτον
 ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρίτον εἶναι καὶ τῇ φύσει αὐτό; ἐπὶ
 τούτῳ τὸ ὑμέτερον κείμενον· Τίς γὰρ ἀνάγκη, εἰ τῷ ἀξιώματι
 καὶ τῇ τάξει δεύτερόν ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, δεύτερον εἶναι
 καὶ τῇ φύσει αὐτό; νῦν οὖν, πατέρες, ἐπὶ τούτῳ τῷ χωρίῳ σέ-
 λασθε, ὅτι τὸ ἡμέτερον· Τρίτον ἐστὶ τὸ πνεῦμα, λέγει· τὸ δὲ ὑμέ-
 τερον· Δεύτερον.

* ἴστίον, ὅτι
 ἐν ταῦτα ὑπονο-
 εῖται λέγομεν,
 ἢ πιστευομεν.

‘Ο ΕΦΕΣΟΥ. Οὕτω λέγει καὶ τὸ ἡμέτερον· τίς γὰρ ἀνάγκη, εἰ τῆ ἀξιώματι τρίτον, τρίτον εἶναι καὶ τῇ φύσει αὐτό;

‘Ο ΊΩΑΝΝΗΣ. Δεύτερον ἔπεται οὕτω τὸ ἡμέτερον καίμεινον· ἀξιώματι γὰρ δεύτερον τοῦ υἱοῦ, ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχον, καὶ ἐξ αὐτοῦ λαμβάνον καὶ ἀναγγέλλον ἡμῖν, καὶ ὅπως τῆς αἰτίας ταύτης ἐξημμένων ὁ τῆς εὐσεβείας παραδίδωσι λόγος· φύσει δὲ χρῆσθαι τρίτῃ, οὔτε παρὰ τῶν ἁγίων διδασκόμεθα, οὔτε ἐκ τῶν ἱερμένων δυνάμεθα συλλογίσασθαι κατὰ τὴν ἀκολουθίαν. νῦν οὖν τὸ ἡμέτερον καίμεινον οὕτω λέγει· Τῆ μὲν γὰρ ἀξιώματι δεύτερον τοῦ υἱοῦ, ἴσως ὁ τῆς ἀληθείας παραδίδωσι λόγος· ὅπου φαίνεται ἡ ἀμφισβήτησις τοῦ μεγάλου πατρὸς Βασιλείου, ἡνίκα λέγει τὸ ἴσως. εἴτα παραλείπει τὸ ἱερμένον, καὶ ἔρχεται ἐπὶ τοῦτο· φύσει δὲ χρῆσθαι τρίτῃ, οὔτε παρὰ τῶν ἁγίων διδασκόμεθα, οὔτε ἐκ τῶν ἱερμένων δυνάμεθα συλλογίσασθαι, καὶ πρὶν ἂν εἰς τὴν ἀποδείξιν ἔλθωμεν τοῦ αὐτοῦ πατρὸς Βασιλείου, ἐπειδὴ ἀντιτίθεται αὐτὸς τὴν ἀπόδειξιν· καὶ γὰρ λέγει· Ὡς γὰρ ὁ υἱὸς δεύτερος τοῦ πατρὸς τῇ τάξει, ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀξιώματι, ὅτι ἀρχὴ καὶ αἰτία, ἐπειδὴ πατὴρ, καὶ δι’ αὐτοῦ ἡ πρόσδος καὶ προσαγωγή πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα· τῇ φύσει δὲ οὐκ ἔτι δεύτερος, ἐπειδὴ ἡ Θεότης ἐν ἑκατέρῃ μὲν ἐστίν. ἐν τούτοις συμβαίνομεν μέχρι τοῦδε αὕτη οὖν ἡ αἰτία, ὅτι ὡς ὁ υἱὸς ἔχει πρὸς τὸν πατέρα, οὕτως ἔχει καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱὸν κατὰ τὴν τάξιν· οὕτω δηλονότι ἡ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τάξει καὶ ἀξιώματι ὑποβέβηκε τὸν υἱόν, οὐκ ἔτ’ ἂν εἰκότως ἀλλοτρίας λογισθῆσεται φύσεως. ἐν τούτῳ οὖν φανερῶς κεῖται, ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐπάγει, ὅτι καθ’ ὃν τρόπον ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα τῇ τάξει καὶ τῇ ἀξιώματι, οὕτω δηλονότι καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱόν· πρὸς μὲν οὖν τὰ ἱερμένα περὶ τοῦ υἱοῦ συμφωνοῦμεν, ἀλλ’ ἐκεῖ ὅπου δῆλόν ἐστιν ἐκεῖ διαφερόμεθα τὸ ἡμέτερον ριθλίον λέγει, ὅτι εἰ καὶ ὑποτέτακται τῇ υἱῷ, ἐν ὅλῃς συγχωρήσωμεν, οὐχ ὅμως ἔπεται καὶ ἀλλοτρίας εἶναι φύσεως· ἐν ταῦθά φησιν, ὅτι ὑποτέτακται, καὶ αὕτη ἡ ὑμετέρα φθορὰ ἀποκλείει τὸ ἀξίωμα, ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα τῇ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει ὑποβέβηκε τὸν υἱόν. τὸ δὲ ἡμέτερον λέγει· ἡ καὶ ὑποβέβηκεν, ὡς μὲν ὁ υἱὸς ταῖς δυνάμεσι τοῦ πατρὸς, ὅτι ἀπ’ ἐκείνου· καὶ ἀξιώματι, ὅτι ἀρχὴ καὶ αἰτία· καὶ ὅτι δι’ αὐτοῦ ἡ πρόσδος καὶ προσαγωγή πρὸς τὸν Θεόν

ἐς πατέρα, φύσει δὲ οὐκ ἔτι δεύτερος, ἐπειδὴ ἐν ἑκατέρῃ ἡ θεότης
 ἰα. ἐν μὲν οὖν τῷ πρώτῳ, ἐνθα φησὶν· Ἰσως ὁ τῆς εὐσεβείας
 παραδίδωσι λόγος, λέγων οὕτως· ὅτι τὸ μόνιον τοῦτο τὸ Ἰσως ὁ
 ἐς εὐσεβείας παραδίδωσι λόγος, μέγαν μῶμον ἐπάγει τῷ Βασι-
 λεῖ· καὶ γὰρ αὐτὸς δὲ οὐ τι ἀποδείκνυται, ὀφείλει εἶναι γνωριμώ-
 ρον τοῦ ἀποδείκνυμένου· καὶ γὰρ διὰ τῶν ἀγνώστων οὐδεὶς ἂν
 ὑποβίη τι φανερῶσαι, ἀλλ' ὀφείλομιν διὰ τῶν γνωριμωτέρων δεικνύ-
 ει τὰ ἥττον γνώριμα· αὕτη ἡ τάξις πάντων τῶν σοφῶν ἀνδρῶν,
 καὶ εἰ οὐδέποτε οἱ σοφοὶ εἰρήκασι τοῦτο, ὁ λόγος ὁ φυσικὸς οὕτω
 ἰδάσκει. νῦν οὖν ἐν τούτῳ τῷ κεφαλαίῳ ὁ αὐτὸς βούλεται ἀνα-
 μέψαι τὴν ἀκολουθίαν, ἣν ἐπῆγαν ὁ Εὐνόμιος οὕτως, ὅτι εἰ καὶ
 ἡ ἀξιώματι εἴη τρίτον, καθὼς εἶχε παρὰ τῶν ἁγίων γραφῶν,
 καὶ οὐκ ἂν εἴπητο τρίτον εἶναι τῇ φύσει. καὶ ἐν πάσῃ τῇ προ-
 ῤησει τοῦδε τοῦ κεφαλαίου ὁ αὐτὸς βούλεται ἐπαῖξει ἀπὸ τῶν
 ραφῶν διὰ παραδείγματος τῶν ἀγγέλων, ὅτι τινὲς εἰσι πρῶτοι,
 αἱ δὲυτεροί, καὶ τρίτοι τῇ τάξει καὶ τῇ ἀξιώματι, ἀλλ' ὅμως
 ἔχ' ἔπεται τρίτους εἶναι καὶ τῇ φύσει· καὶ τοῦτο λαμβάνει ὑπὲρ
 μεγάλου Θιμιλίου αὐτοῦ. νῦν οὖν εἰ εἴπιν· Ὁ τῆς εὐσεβείας ἴσως
 παραδίδωσι λόγος, ἐφαίντό μοι θαυμαστῶς ἀμφιβάλλειν περὶ τοῦ-
 ου. ὅπῃ ὤφειλιν ἐκεῖνος ὁμολογεῖν ἐπὶ τῷ ἀνατρέψαι τὸν Εὐνό-
 μιον ὅπῃ ἄτοπον λέγειν περὶ τοῦ τοιοῦτου διδασκαλέου. δευτέρου
 πάλιν οὗτος ἔσχε μαρτυρίαν ἁλίαν παρὰ τῆς ἐν Χαλκεδόνι συνό-
 δου, λεγόντων τῶν πατέρων τῆς συνόδου· Οὗτος τὴν διδασκαλίαν
 περιβέσσιον παραδέδωκε. νῦν οὖν εἴπωρ ἡμφίβαλλεν ὁ Βασίλειος,
 ἔγων τὸ Ἰσως ὁ τῆς εὐσεβείας παραδίδωσι λόγος, πῶς ἡδυνήθη
 πρὸ ταύτης τῆς ἀμφιβολίας τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν διδασκα-
 λίαν ἀκριβέστερον παραδιδόναι; ἀπὸ τούτων τῶν δύο κεφαλαίων
 καὶ μάλιστα τοῦ πρώτου, κατ' οὐδένᾳ τρόπῳ δύναται τίθισθαι
 ἑρμὴς μώμου τὸ μόνιον ἐκείνο· καὶ διὰ τοῦτο ὡς φθίρουσα τὸν
 νῦν ἡ μερὶς αὕτη ὤφειλε ξισθῆναι καὶ ἀπαλειφθῆναι ἀπὸ τῶν
 βιβλίων ἑπάντων. τρίτον, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ ὁμιλίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύ-
 ματος ὁ αὐτὸς φανερῶς φησι καὶ ἀποκεκαλυμμένως, ὅτι τὸ πνεῦμα
 λαμβάνει παρὰ τοῦ υἱοῦ χωρὶς τινος ἀμφιβολίας ἢ δισταγμοῦ.
 πολλὸν ἀπὸ πολλῶν ῥητῶν ὁ αὐτὸς ἀποδείκνυσιν, ὅτι τὸ πνεῦμα
 λαμβάνει παρὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ οὐδὲν κτιστὸν, καθὼς καὶ ἡμεῖς

λαμβάνομεν, ἀλλὰ τὸ θυῶν εἶναι, ὡς ἔδη εἶρηται· ἐπειδὴ οὐδὲν ἄλλο δύναται λαμβάνειν τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ ἐν αὐτῇ τῇ τριάδι τῶν προσώπων. ἐπειδὴ πᾶν ὕπερ ἔλαβι, καὶ λαμβάνει, καὶ λήψεται, αἰωνίως ἔχει, ἐπειδὴ ἡ ἀκρόασις τοῦ υἱοῦ παρὰ τοῦ πατρὸς ταύτῃ ἐστι καὶ γνῶσις· καὶ ἡ γνῶσις ἐπὶ τῶν θείων ταύτῃ ἐστι τῷ εἶναι· καὶ τὸ ἀκούειν παρὰ τοῦ πατρὸς, κατὰ τὴν ἐξήγησιν τῶν Λατίνων καὶ τῶν Γραικῶν, οὐκ ἔστιν ἄλλο ἢ λαμβάνειν τὴν οὐσίαν καὶ τὴν γνῶσιν παρὰ τοῦ πατρὸς, καθὼς προκειμίσω ἐπὶ τῶν ἐπομένων. καὶ οὕτως ἀκούειν τὸ πνεῦμα λαμβάνει παρὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἡ ἀκρόασις ἐστι γνῶσις καὶ εἶναι καὶ εὐσία θεία· ἃ πάντα λαμβάνει τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ. ὡς οὖν φανταστὸν, ὅτι ἐν τῇ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὁμιλίᾳ, καὶ ἐν ἐποικήσασατο ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἑορτῆς αὐτοῦ, ἐκείνων εἰρπέναι χάρις ἀμφιβεκτησέως, ὅτι λαμβάνει, καὶ ἐν ἐτέρῳ τόπῳ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτὸ, οὗ ἦν πωλησμένοις πωποικέναι ἐκείνων γράψαι τοιαύτων μετὰ τὴν ἀποτίαν· ἴσως ὁ τῆς εὐσεβείας παραδίδωσι λόγος; καὶ γὰρ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ἐπὶ ταῖς θείαις γραφαῖς πρῶτον συνέθεντο οἱ ἅγιοι ἄνδρες, ἀφ' ὧν καθαρῶς συνέψαν ὁ Βασιλεὺς κατὰ τοῦ Εὐνομίου. Νῦν οὖν πρὸς τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον μέρος ἐρχομαι αὕτη ἡ τρίτη μερίς, ἐν ᾗ τίθεται· Τὸ πνεῦμα εἰ καὶ τῷ ἀξιόματι καὶ τῇ τάξει, καὶ τὰ ἐξῆς, ἀντιφάσκει ἐκείνῃ τῇ πρώτῃ θείᾳ ἐπειδὴ ἐκείνη περὶ τοῦ ἀξιόματος λέγει. ἴσως ὁ τῆς εὐσεβείας παραδίδωσι λόγος, ἐνταῦθα ἀπολειγμένως φησὶν· Εἰ καὶ τῷ ἀξιόματι καὶ τῇ τάξει ὑποβέβηκεν. ὅθεν ἐκείνοι οἱ σφαλεροὶ φασὶ τὸν Βασιλεῖον τοῦτο εἰρπέναι, ὡς συνάγασθαι ἀλλοτρίας εἶναι φύσεως. οὕτως οὖν ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου καὶ τοῦ ῥητοῦ, ἀφ' οὗ λαμβάνει παρὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ οὐδὲν ὅτι μὴ τὸ εἶναι καὶ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν θείαν φύσιν, καὶ ἀπὸ τοῦ ἄλλου κεφαλαίου ἀποκεκαλυμμένως καὶ φανερώς φαίνεται, ὅτι αὕτη ἡ προσθήκη περιτίθησι μέγαν μῦθον τῷ Βασιλεῖ· ὅτι εἰ τὸ λαμβάνειν τὸ εἶναι, ἐστὶ ταύτῃ τῷ ἐκπορεύεσθαι, καὶ ἀπὸ τούτων τῶν μαρτυριῶν λαμβάνει τὸ εἶναι τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ, σαφές καὶ δῆλόν ἐστιν, ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται· νῦν οὖν ἤκω πρὸς τὴν τάξιν τῆς σαφούς μαρτυρίας τοῦ Βασιλείου, ἀφ' ἧς ἀποδείξω ταύτην γιγνέσθαι τὴν γνῶσιν· οὕτως ἄρχεται· Μόλις ποτὲ κορισθεὶς τῶν εἰς τὸν μονογενῆ βλασφημῶν

ἐπεὶ περὶ ἑαυτοῦ καὶ περὶ τῆς ἑαυτοῦ θελήσεως ἀπάσῃ διαλέγεται.
 ἐπεὶ πρῶτον τινα τρόπον σαφῶς καταφέρεται τοῦ Εὐνομίου, λέγων,
 ὅτι ἐν τῷδε τῷ συγγράμματι οὐ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τὴν ἐαυτοῦ
 ἔλπειν ἐκτίθεται, εἴτα τίθῃσι τὰ ῥήματα τοῦ Εὐνομίου· γράφει
 ἄρ' οὕτως· Ἐπειδὴ περ ἄρκυ ἡμῖν περὶ τοῦ υἱοῦ εἰπαῖσιν· ἐπό-
 των καὶ περὶ τοῦ Παρακλήτου εἰπεῖν καὶ οὐκ ἀκολουθεῖν ταῖς
 ἢ πολλῶν ἀνεξίταστοις γνώμαις, ἀλλὰ τῶν ἁγίων φιλάσσειν
 τὴν διδασκαλίαν ἐν πατρὶσι ἀφ' ἧν τρίτον αὐτὸ τῇ τάξει καὶ τῇ
 ἐξιώματι λαβόντες, τρίτον εἶναι καὶ τῇ φύσει πεπιστεύκαμεν. Ταῦτά
 ἐστι τοῦ Εὐνομίου τὰ ῥήματα. ἐν τῷ τέλει δὲ βουλόμενος ἄρξα-
 θαι· τίς οὖν ἀνάγκη· καὶ γὰρ εἶπε καταφρονῶν τῆς τῶν πολλῶν
 ἔξεως, ἢν δοξάζουσι, καὶ αὐταὶ εἰσιν αἱ ἀνεξίταστοι τῶν πολλῶν
 γνώμαις, ἐπειδὴ ἡμολόγουν τὸ πνεῦμα θεῖον ἂν πολλῶν λέγων,
 ἐπεὶ οὗτος ὁ ἀλαζὼν καὶ ὑπερήφανος Εὐνόμιος φαίνεται μὴ θέλων,
 ἀλλὰ τῶν ἁγίων προσποιεῖται τὴν διδασκαλίαν φυλάττειν, φησὶν
 Βασίλειος, οὐκ ἐκλέγων, τίνες οἱ διδάσκαλοι οἱ τοῦτο εἰσόντες·
 ἢν ἐκτίθῃ τὰς βίβλους ἐκείνας, ἐν αἷς ἦσαν κείμεναι αἱ χρήσις
 ἢν ἁγίων, αἱ λέγουσαι τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῇ ἐξιώματι,
 ἐπεὶ ἐξ ἐκείνων πιστεύουσιν κατὰ ἀκολουθίαν, ὥς εἰν τρίτον καὶ τῇ
 ἰσῷ. νῦν οὖν ὁ Βασίλειος βούλεται εἰπεῖν ὅτι τὰς τοιαύτας χρήσεις
 ἢν ἁγίων πατέρων οὐ συνέβη εὐρησθῆναι, τὰς λεγούσας, τρίτον εἶναι
 ἢ τῇ τάξει καὶ τῇ ἐξιώματι, ἀφ' ἧν ἐν ἡδυνήθῃ συνάξαι ὥς εἰν
 ἦτον καὶ τῇ φύσει, καὶ κατὰ τοῦτο ἐπιπλήττει ἐκείνον, ὅσον κατὰ
 τὴν ἀκολουθίαν, ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς κατωτέρω τίθῃσι πολλὰ ῥήματα τῆς
 πατρὸς, ἐν οἷς φαίνεται τό τε ἀξίωμα καὶ ἡ τάξις, καὶ τὸ δυνά-
 μειον καὶ τὸ πρῶτον, καὶ διὰ τοῦτο συμπραίνει ὁ Βασίλειος μετὰ
 ἐκτίθῃσι τὰς χρήσεις ἐπὶ παραδείγματος τῶν ἀγγέλων, τῶν
 πτέρων, τῶν μονῶν τῶν οὐσῶν ἐν τῇ αἰωνίᾳ ζωῇ, οὕτως ὁμολογεῖ
 ἢ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι ἐπεὶ τῇ ἐξιώματι καὶ τῇ τάξει ὑποβέβηκε
 πρὸς τοὺς ἄλλους οὐ τῇ φύσει. ἐλάβομεν γὰρ τρίτον ἀπὸ τοῦ πατρὸς
 μεθυσθῆναι αὐτὸ, τοῦ κυρίου ἐν τῇ παραδόσει τοῦ ἁγιασμοῦ
 ἡτοντος ἐν οἷς λέγει· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη,
 ἀποτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ
 τοῦ ἁγίου πνεύματος*. εἰς τινα δὲ τρίτην φύσιν ἐκβάλλεσθαι οὐκ

* Ματθ. 28, 19.

χειρόματι· ἥνικα γὰρ δύο πράγματα λέγονται, θεότης καὶ κτίσις, κυριότης καὶ δουλεία, ἁγιασμός καὶ ἁγιαζόμενος, καὶ κατωτέρω φησὶν· Ἐν τίνι οὖν μέρει τὸ πνεῦμα θήσομεν; ἐν ἁγιαζομένῳ; μὴ γίνωτο· αὐτὸ γὰρ ὁ ἁγιασμός. ἀνίσχουσιν τοίνυν συναριθμεῖν τῇ κτίσει τὸ τῆς θείας τριάδος ἐπισηραμμένον τῷ ἀριθμῷ· ὅθεν φαίνεται ὅτι οὐ δύναται ἀριθμεῖσθαι τῇ κτίσει, ὡς οὐδὲ πᾶν πρᾶγμα ἢ θεότης ἐστὶν ἢ κτίσμα· ἀλλὰ τίθουσιν αὐτὸ ἐν τῇ θεότητι, καὶ ἐκείνῃ τῇ θεότητι φησιν αὐτὸ τρίτον εἶναι καὶ τῷ ἁγιάσματι καὶ τῇ τάξει, λέγει τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν αἰτίαν ἐν τῇ προόδῳ, καὶ οὕτως ἐκταύθῃα κατ' αὐτὸν ἀποδείκνυσιν, λέγων, εἰς ταύτην τὴν κτιστὴν φύσιν * ἐκβάλλεσθαι, ὡς οὐδὲν κυρίως οὐ λέγονται, εἰ μὴ ἐξ αὐτῶν ἰχόντων ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, εἰ τοίνυν ἐστὶ τρίτον, ἅρα ἔπεται ἀναγκάως, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτὸν εἶναι αἰτίαν, καὶ ἀρχὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος. καὶ τοῦτο οὐ δύνατον, ὅτι μὴ διὰ κοινωνίαν τῆς θείας φύσεως· ὡς οὐδὲν ὡς ἄλλοτε εἶπον, αὕτη ἐστὶν ἡ τάξις, ἔτι τίς ἐστιν ἀπὸ τίνος ἐπὶ τῶν θείων προσώπων, καὶ ἀπὸ τούτων λαμβάνει τὴν οὐσίαν, καὶ τὸ εἶναι, καὶ τὴν τάξιν. νῦν οὖν τὸ λαμβάνειν ταύτην ἐστὶ τῷ ἐκπορεύεσθαι, ὡς ἥδη ὑπετίθη, καὶ ἀπεδείξαμεν ἀληθῶς καὶ λαμπρῶς. ἅρα εἰ λαμβάνει ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, ἀληθὲς ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι μαρτυρίαι ἀληθείας τοῦ Βασιλείου, ἀφ' ὧν ἀποδείξω ὅτι τὸ πνεῦμα ἔχει παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ εἶναι καὶ τὸ ἐκπορεύεσθαι, ἐν αἷς ὁ-φείσθαι φανεῖν καθαρώτερον, ὅτι τὸ ποιῆσαν ἐκεῖνον λαλῆσαι ἐν ἑλλαις μαρτυρίαις ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, κατ' οὐδένα τρόπον ἐποίησε * λαλῆσαι. ἡμεῖς οὖν ἐφ' ἑτέρον μέρος. νῦν οὖν ἤλθεις ἐπὶ τὴν χρῆσιν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου καὶ πρὸς ταύτην μόνην· καὶ γὰρ εἰ ἐξέθου τὴν χρῆσιν καλῶς, ἄμεινον ἂν ταύτην καὶ συνῆκας. λέγει ὁ Ἀθανάσιος τῇ φωνῇ καὶ τῇ ἀπολογίᾳ τὴν ἀνασκευὴν ἣν ἐποίησεν ἐν ἐκείνῳ τῷ διαλόγῳ· ἔχομεν τὸ κατὰ τοῦ Ἀρείου κείμενον· οὕτως εἶπον· Εἰ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τίς χάριν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ αὐτὸ συνηρέθμισεν ἐν τῷ συμβόλῳ τοῦ ἁγιασμοῦ; Πορεύθιντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη; Θέλει οὖν εἰπεῖν, ἡ καὶ σαφέστατα πάντες συνῆκον, ὅτι εἰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ, κατ' οὐδένα τρόπον ἂν συνηρέθμῃ ἐν τῷ τοῦ ἁγιασμοῦ συμβόλῳ. οἶδατε γὰρ ὑμεῖς, ὅ

* ἴσ. μὴ ἐκβάλλεσθαι.

* ἴσ. λαλῆσαι κατ' αὐτοῦ.

κύριοι Γραικοί, ὅτι τὸ λεγόμενον παρὰ τοῖς Γραικοῖς, σύμβολον, τοῦτο σύνθημα παρὰ Λατίνοις. καὶ τοῦτο λέγει ὁ μακαριώτατος Κλήμης πάπας ὁ μετὰ τὸν Πέτρον, γράφων τῷ μακαρίῳ Ἰακώβῳ· εἰ ἀπόστολοί, φησι, συνελθόντες ἐποίησαν σύμβολον. τίθησι καὶ ταύτῃ τὴν ἑρμηνείαν· σύνθημα μὲν εἶρηται, ὅτι ἐποίησαν συνθήκην τινὰ, δῶγμα δὲ ὅτι διὰ τούτου δέκνυται τὸ πιστευόμενον καὶ πιστὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος χαρακτηρίζεται ὁ Χριστιανὸς ἀπὸ τοῦ μὴ Χριστιανοῦ, καλεῖ ὁ Ἀθανάσιος σύμβολον ἡγιασμοῦ. νῦν οὖν λέγει, ὅτι εἰ οὐκ ἦν τὸ πνεῦμα ἐκ τῆς οὐσίας πατρός καὶ υἱοῦ, οὐκ ἂν ἐτίθετο ἐν τῷ συμβόλῳ. ἄλλοτε οἶπον ὑμῖν σαφὲς εἶναι, οὕτως τὸ πνεῦμα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ ἔχον τὸ εἶναι, καθὼς λαμβάνει τὸ εἶναι ὁ υἱὸς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός. νῦν οὖν λέγει· Εἰ τὸ εἶναι οὐκ ἔχει παρὰ τοῦ υἱοῦ, οὐκ ἂν σινηριζομένο. ὅτι οὖν σὺ ἀπεκρίνω πρὸς ἡμῖν, ἔλεγες οὕτως, ὅτι αὐτὸς εἶδα συνάξαι τὰς μαρτυρίας ἐνθῶ κακεῖθεν, καθὼς ἐποίησα ἐν τῇ προλαβούσῃ, ἐπειδὴ φοβήσασθαι τοῦ μακαρίου Ἐπιφανίου τινὰς χρήσεις, ἐν αἷς τὸ Ἔστι μὴ πρόσκειται· βούλομαι νῦν ἀναστρέψαι ἐπὶ ταύτας· εἰ οὖν συννοῖται τὸ Ἔστιν ἐν τοῖς προκομισθεῖσι παρ' ἡμοῦ, ἐγὼ οὐκ ἔδικα, ἀλλ' ὁ Ἀμβρόσιος ἔθηκε λέγων, ὅτι ἐξ ἀνάγκης τοῦτο νοῖται· οὕτως φησὶν ἡ πρώτη χρήσις· Υἱὸν καλεῖ, ὅτι οὗτος ἐξ αὐτοῦ· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ μόνον ἐξ ἀμφοτέρων. νῦν οὖν ἐρωτῶ πάλιν, εἴπερ ἐν ταύταις ταῖς δυοῖς προτάσεσιν ἀναγκαιῶς νοῖται τὸ Ἔστι, καὶ καθὰς εἶδον ἐκ πολλῶν ἑρμηνειῶν τοῦ Ἀμβροσίου, οὗτος φαίνεται τρόπος τῶν διδασκάλων τῶν Γραικῶν ὅτι ἐν ταῖς προτάσεσιν, ἐν αἷς ἀναγκαιῶς νοῖται τὸ ῥῆμα, οὐκ εἰδῶθαι προφέρειν. καὶ τοῦτο φαίνεται καὶ ἐν ταῖς χρήσεσι τοῦ μεγάλου Βασιλείου ὡσὰν ἐν ταύτῃ, τρίτον τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐ τίθεται τὸ Ἔστι, νοῖται δὲ ἀναγκαιῶς. ἡ δευτέρα μαρτυρία ἦν αὕτη· Οὕτε τὸν υἱὸν τις ἔγνω, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἀληθῶς δοξάζον, τὸ ἐκδιδάσκον πάντα, τὸ ἐκ πατρός καὶ υἱοῦ· οὐ τίθεται τὸ Ἔστιν, ἀλλ' ὁμῶς νοῖται. νῦν οὖν ὅσον πρὸς τοῦτο, παρακαλῶ μὴ χρῶ λόγους ἡθικοῦς εἰς τὸ ἐξῆς, ἢ ῥήμασιν ἐνίοτε σημαίνουσιν ἡθικὰ, ὅτι τὰ τοιαῦτα ῥήματα οὐ ποιοῦσιν ἐστηριγμένον, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς συμφωνήσομεν· ὅταν ἀναγκαιῶς νοῶνται τὰ ῥήματα. μὴ ἔλεγχέ με οὖν περὶ ταύτης. πρὸς δὲ τὴν δευτέραν ῥῆσιν Ἀθανασίου ἡδὴ

διὰ βραχείων ἱρῶς, ὅτι ἐξ ἀνάγκης ἔπεται, τὸ πνεῦμα δευτέρον τοῦ υἱοῦ τῇ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει εἶναι, εἰ σημειοῖς καλῶς τὰ ῥήματα τοῦ Ἀθανασίου, καὶ σταθμίζεις φυσικῶς ὅτι τοιαύτῳ ἔχῃ φύσιν καὶ τάξιν τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱὸν, οἷαν ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα. νῦν οὖν εἰ λέγει τις κτίσμα τὸ πνεῦμα, ἔχει ἐξ ἀνάγκης εἰπεῖν ταυτό καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ διὰ τὴν ὁμοείδειαν τῆς τάξεως. νῦν ἡ τάξις τῆς φύσεώς ἐστιν ἐκ τοῦ θάλλοντος τὸ θάλλον, καὶ ἐπιφέρει ἂν πρόσωπον ἐξ ἑτέρου* καὶ οὗτός ἐστι κοινὸς τρόπος τῶν τε φιλοσόφων καὶ τῶν θεολόγων, καθὼς ἄλλοτε διησάφησα τὴν τάξιν τῆς φύσεως. ἀλλ' οὐκ ἐστὶν ἐπὶ τῆς θεολογίας βιάζεσθαι τοὺς ὁρους ἔξω τῶν ἑαυτῶν σημαινομένων, καθὼς οἱ διδάσκαλοι χρῶνται εἰ τοῖνυν ἡ τάξις τῆς φύσεώς ἐστι τάξις προόδου, δι' ἧς λαμβάνει τὴν φύσιν ἕτερον ἐξ ἑτέρου, ἥτις φύσις ἐστὶν ἀρχὴ δι' ἧς, ὥσπερ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς τίθησιν, ἔπεται ὅτι ἡ γέννησις ἐστὶ τάξις φύσεως οὐχ ὡς τοῦ γεννῶντος, ἀλλ' ἢ τὸ γεννῶν γεννᾷ· καὶ ἡ ἀρχὴ δι' ἧς, ἐστὶν ἀρχὴ ἡ μεταδιδόμενη.

* Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Μὴ μετάβαλλε τὰς λέξεις· οὐκ ἐστὶ ταῦτ' ἐν τῇ λέγειν τάξιν καὶ φύσιν, καὶ λέγειν * τάξις φύσιν.

τάξιν.

* Ὁ ΙΩΑΝΝΗΣ. Λέγει εἰ ἐστὶ τάξις κατὰ τὴν φύσιν, καὶ ἐστὶ τάξις φύσεως· ὅτι τὸ εἶναι τάξιν κατὰ τὴν φύσιν, ἐστὶ τάξιν φύσεως εἶναι, τουτέστιν, ἐν τῷ προσώπῳ ἀφ' οὗ ἐστὶν ἕτερον, εἰ ἔχῃ τὴν ἀναφορὰν τῆς ἀρχῆς, καὶ εἰ οὕτως κοινωνεῖ αὐτῷ ταύτην τὴν φύσιν. καὶ οὕτως ἔπεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τάξει καὶ φύσει δευτέρον εἶναι τοῦ υἱοῦ, καὶ λαμβάνειν τὸ εἶναι παρ' αὐτοῦ, καὶ ἐπομένως ἐκπορεύεσθαι ἐξ αὐτοῦ. περὶ δὲ τῆς ἀποστολῆς τῆς χρο- νικῆς, ἐπειδὴ ἑτέρα ἐστὶν ὕλη, ἐν ἄλλοις ἀποκριθῆσομαι.

* Ὁ ΒΑΣΙΛ. Ὑμεῖς οἰδατε, ὅπως περιέστη ἵνα διαλεγώμεθα ἐν ὀλίγοις, νῦν δὲ ἐρρήθησαν ἀφ' ὑμῶν πολλὰ καὶ τσαῦτα, ὅσα οὐ δυνήσονται οἱ ἡμέτεροι ἀπολογῆσασθαι ἕως ἰσπρίας.

Ταῦτα τοῦ βασιλέως εἰπόντος ἐλύθη ἡ σύνοδος, τῷ σαββάτῳ ὀρίσαντες γενέσθαι αὐτήν. τοῦ σαββάτου τοῖνυν ἐλθόντος, καὶ τῆς τάξεως γενομένης, ἤρξατο ὁ Ἐφέσου.

Μαρτίου· τριάρτη καὶ δεκάτῃ τῷ σαββάτῳ ἐγένετο.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΚΒ.

Ο ΕΦΕΣΟΥ. Ἐν ἐθελήσωμιν ἅπασι τοῖς περ' ὑμῶν εἰρημέ-
ως ἀντιπεξάγειν τὸν ἡμέτερον λόγον κατὰ συνέχειαν, εἰς τοσεύτον
ἡμῖν ἐκταθέντα μῆκος, ὡς μὲν· ἂν ἐξαρκέσαι πρὸς τοῦτο τὸν
χρόνον ἅπαντα τῆς συνελύσεως ταύτης, ἐπεὶ δὲ τὰ μακρηγορεῖν πολ-
λαὶς ἡμῖν ἀκαρπὸν καταφανέ, φέρε κατὰ μέρας ἀπολαβόντες τῶν εἰ-
ρημίνων ἕκαστον, ὡς ἂν ἐπέλθῃ τῇ μνήμῃ, διὰ βραχίον ὡς οἶδον τε
δοκιμάσωμιν, ἐρωτῶντες, καὶ λόγον λαμβάνοντες, καὶ αὐτοὶ δι-
δόντες ἕνδεα δέησαι, τὸ πρῶτον τῶν τῶν παρὰ σοῦ προειρηθέντων
ῥητῶν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, πᾶτες αἰδέσθωμε, μὴ νουοκνέειν ἡμᾶς
ἴσας, ἐπειδὴ περ οὐκ ἐξεδίμεθα τοῦτο καθὼς ἔχει.

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἵνα προβαίῃ ἡ διάλεξις κατὰ τὴν τάξιν τῶν
προεπιζομένων ῥητῶν, εἶον ἱστικὶ ἵνα εἴπῃς πρότερον τὸ ῥητὸν τοῦ
ἁγίου Βασιλείου, τὸ γὰρ ῥητὸν τοῦ Ἀθανασίου μετὰ τοῦτα προ-
εμίσθῃ.

Ο ΕΦΕΣΟΥ. Ἀλλ' ἐν τῇ προτέρᾳ συνελύσει πρότερον ἀντιγνώ-
σθαι καὶ ἰσαφηνίσθαι τὸ ῥητὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου, διὸ χρὴ
πρότερον ἐκείνῳ ἐξετάσαι, καὶ λαβεῖν παρὰ σοῦ σαφηνίαν ἐφ' οἷς
ὑπας, καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν καὶ πρὸς τὸ τοῦ Βασιλείου χωρήσομαι.

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἵνα προβαίνωμιν κατὰ τάξιν, ἐπειδὴ μὲν αὖ-
τις τάξις μεταξὺ ἡμῶν, εἴη ἂν σύγχυσις, ἐκπιναλαμβάνω τὸ πρῶτον
ἢ ὕσας ἐν τῇ προλαβούσῃ συνελύσει. πρῶτον αὐτὸς ἠρώτησάς με·
ὃ ἰδοῦσαζον τὸν μέγα Βασιλεῖον ταύτην ἐσχηκέναι τὴν δέξιν, ὡς
τῶν ἁγίων τῶν πρὸ ἐκείνου οὕτω πεφρονεκότων, τρίτον εἶναι τῇ τάξει
καὶ τῷ ἀξιόματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἅπαντα σιλλευτάδων αὐτὸς
προκόμεσας ἀποκρινόμενος κατὰ τὴν τάξιν, ἐπομένως δὲ μετέβης
πρὸς τὰ ῥητὰ τοῦ Ἀθανασίου, ἐγὰρ δὲ βουλομένος ἀποκριθῆναι
κατὰ τὴν τάξιν ἐποιεσάμην τὴν ἀπόκρισιν πρὸς τὸ σὸν ἐρώτημα,
καὶ ἐκόμισα καὶ τὸ ῥητὸν πρῶτον τῆς ὁμολογίας ἐκείνης· ὅσα ἐπή-
ραζον, ὅτι εἰ προσέκειτο τῷ ῥητὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ὅπερ αὐτὸς
προκόμεσας, συνέβη ἂν τὴν Βασιλεῖον ἀμφιβολίαν ἐσχηκέναι, περὶ

τοῦ πράγματος ἐκείνου, ὅπερ ἔδει εἶναι ἰσχυρότερον· οὐκ ἰδύνατο οὖν χάραξ ἐσχαπνεῖναι τὸ παρ' ὑμῶν προκομισθῆναι. τρίτον ἀπέδουξα ἔκ τε τῶν προηγουμένων καὶ τῶν ὑπομένων, κατὰ τὴν πρὸς σοῦ προχυρισθεῖσαν τάξιν. τέταρτον ἦλθον καὶ ἐπὶ τὰ ῥητὰ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου. καλὸν οὖν τηρῆσαι τὴν τάξιν· ἄλλως γὰρ ἂν εἴη ἀταξία, καὶ ἴσται μετὰξὺ ἡμῶν σύγχυσις. ἐπειδὴ δὲ ὁ γαλινάτατος κύριος ὁ βασιλεὺς ἐζήτησε τοῦτο, καὶ ἤρεσε καὶ τῷ μακαριωτάτῳ διωπτήτῃ ἡμῶν καὶ πᾶσιν ἡμῖν, ἐν' ἀπὸ κεφαλαίου εἰς κεφάλαιον, καὶ ἀπὸ ἐπιχειρήματος εἰς ἐπιχείρημα μεταβαίνοντες τὴν τάξιν τερπόμεν τῆς διαλέξεως, καλὸν ἂν εἴη καὶ τὴν σὴν αἰδισιμότητα πρὸς τὸ πρῶτον ἀπολογήσασθαι.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐγὼ μὲν ἐβουλόμην πρὸς τὴν παρ' ἡμοῦ γινόμενῃ τάξιν καὶ σήμερον τὸν λόγον ποιήσασθαι, πρῶτον μὲν συστήσαι τὸ παρὰ σοῦ προκομισθῆναι ῥητὸν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, ὅτι πρὸς τὴν ἡμῶν διάνοιαν ἀφορᾷ μᾶλλον ἢ τὴν παρὰ σοῦ ὑπομένων. ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς τῇ παρὰ σοῦ γινομένη τάξει καὶ ἡμᾶς ἀξιοῖς ἔπισθαι, πληρώσωμεν καὶ ἐν τούτῳ τὸ σὸν θέλημα, καὶ τὰ παρὰ σοῦ εἰρημικά πρότερον πρὸς τὸ ῥητὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου διαμύσωμεν. λέγομεν οὖν ὅτι διὰ τριῶν τινων ἐβουλήθης συστήσαι τὸ παρ' ὑμῖν βιβλίον ὡς ὑγιᾶς ἔχον, ὅπερ ὡς νοουθετιμένον καὶ διηφθαρμένον παρ' ἡμῶν ἐξηλέγχθη. καὶ τὸ μὲν πρῶτον τῶν παρὰ σοῦ εἰρημένων ἦν ἐπὶ τούτῳ τῷ μέρει, ὅτιπερ ὁ μέγας Βασιλεὺς ἐν ἑτέρῳ τῇ λόγῳ, ὃν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔγραψε, φαίνεται ταύτῳ τὴν δόξαν ἔχειν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τοῦ υἱοῦ ἔχει τὸ εἶναι. δεύτερον εἶπας πρὸς τὴν τοῦ βιβλίου σύστασιν, ὅτι ἡ παρὰ τῷ ἡμετέρῳ βιβλίῳ κωμὴν ἀμφιβολία, τουτέστιν ἡ προσοδήκη τὸ Ἰωάννης ἀναξία φαίνεται τῆς τοῦ μεγάλου φωνῆς τοῦ καὶ διανοίας, καὶ μὴ μὲν τινα ἐπάγει τῷ θαυμαστῷ ἐκείνῳ διδασκάλῳ, ὃς περὶ τῶν θείων δογμάτων οὕτως ἠμφίβαλλε, καὶ μὴ καθαρῶς καὶ θαρρόντως ἀπεφάνητο. τρίτον τῶν παρὰ σοῦ εἰρημένων, ὅτι ἐκ τῶν προηγουμένων φαίνεται τὸ παρ' ὑμῖν βιβλίον ὑγιᾶς ἔχον καὶ δόξαν εἶναι καὶ γνώμην τοῦ μεγάλου Βασιλείου τοῦτο τὸ, τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. πρὸς μὲν οὖν τὸ πρῶτον, ἀναγνωσθεὶς τῆς χρήσεως, τὰ δοκοῦντα ἡμῖν ἐροῦμεν. Ἀναγνώσθη τὸ ῥητὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου οὕτως ἔχον· Ἐνα

μὴ οὐκ πατέρα, ἕνα δὲ υἱόν, ἐν δὲ καὶ πνεῦμα ἅγιον κατὰ τὴν
 θέλει παραδέσσειν ὁμολογητέον καὶ αὐτὸς δύο πατέρας, οὕτως δύο
 υἱούς, ἡτέρερον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον υἱὸς οὐκ ἔστιν οὐδὲ ὀνομάζεται,
 καὶ τοῦτον ἀναγνωσθέντος εἶπεν ὁ Ἐπίσκοπος.

Ἐν ταύταις οὐ μόνον οὐ κῆται, ὅτι τὸ πνεῦμα λαμβάνει τὸ
 ὖναι παρὰ τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' οὐδ' ὅτι τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ
 λαμβάνει, νομῖν ἐξ ἀνάγκης ἰστί. δυνάμεθα γὰρ νοεῖν ἐκ τῶν εἰ-
 ρημένων, ὅτι οὐ λαμβάνομεν τινα παρὰ τοῦ πνεύματος, ὥσπερ παρὰ
 τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα λαμβάνομεν, καὶ αὕτη ἡ διάνοια σύμφωνός
 ἔστι τῇ διανοίᾳ τῇ ἐρηῇ καὶ τῇ διανοίᾳ τῶν ἐρημένων καὶ τῷ σκοπῷ
 τοῦ διδασκάλου, καθὼς ἡμεῖς ἀποδείξομεν, καὶ γὰρ οἱ μαχόμενοι
 τῷ ἁγίῳ πνεύματι πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους ἔλεγον, τοιαύτη ταῦτ' δια-
 ρίπτει χράμενοι· εἰ μὴ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐγεννήθη τὸ πνεῦμα, ἰδοὺ
 δύο υἱοί, τρυφίστην ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· εἰ δὲ παρὰ
 τοῦ υἱοῦ ἰδοὺ δύο πατέρες, ὁ πατὴρ δηλονότι καὶ ὁ υἱός, πρὸς
 ταύτους οὐκ ἐπαντῶν ὁ μέγας Βασίλειος, ἕνα πατέρα, φασὶν, ὁμο-
 λογητέον καὶ ἕνα υἱόν, καὶ ἐν πνεῦμα ἅγιον κατὰ τὴν θέλει πα-
 ράδεσσειν, τὸ γὰρ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰ καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται,
 ἀλλ' οὐχ ὡς υἱός, οὐδὲ ἐξ αὐτοῦ ἐγεννήθη, καὶ διὰ τοῦτο οὕτως
 δύο πατέρας, οὕτως δύο υἱούς λέγομεν, τὸ γὰρ πνεῦμά, φασὶν, οὐκ
 ἔστιν υἱός, οὐδὲ ὀνομάζεται, καὶ δῶλον, ὅτι παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ
 πνεῦμα λαμβάνομεν, τουτέστι, τὸ τῆς υἱοθεσίας πνεῦμα, τοῦ κατὰ
 φύσιν γὰρ υἱοῦ ἔστιν ἰδίον τὸ υἱοθετεῖν ἡμᾶς διὰ τοῦ πνεύματος,
 καὶ τοῦτο παραστῆσαι βουλόμενος ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος
 ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ τοιαύτῃ φασὶν· "Ὅτι δὲ ἔσται υἱοὶ
 ἱσαπίσταντες ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας
 ἡμῶν, κρᾶζον· Ἀββᾶ ὁ πατήρ· * εἰ τοίνυν παρὰ τοῦ υἱοῦ λαμβά-
 νοντες τὸ τῆς υἱοθεσίας πνεῦμα υἱοθετούμεθα τὸ πατρὶ δι' αὐτοῦ,
 παρὰ δὲ τοῦ πνεύματος οὐχ ἑτέρα τινα λαμβάνομεν παρ' αὐτὰ
 τὸ πνεῦμα, ὥσπερ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα ἕτερον ὃν αὐτοῦ ταῦ
 υἱοῦ, οὐκ ἔρα τὸ πνεῦμα υἱός, ὥσπερ οὐδὲ ὀνομάζεται παρὰ τῇ
 γραφῇ, πρὸς ταύτων τὴν διάνοιαν εἶπεν ὁ μέγας Βασίλειος ὅτι ἐν-
 ταῦθα κῆται, ὅτι τὸ πνεῦμα υἱὸς οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ὀνομάζεται,
 ἐπὶ οὐ λαμβάνομεν τινα παρὰ τοῦ πνεύματος, ἑτέρα δηλονότι
 τοῦ πνεύματος, καὶ καθ' αὐτὰ ὑφιστάτα, ὥσπερ λαμβάνομεν τὸ

* Γαλ. 4, 6.

πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τοῦ υἱοῦ, ἕτερον ὄν αὐτοῦ κατ' ἰδίαν υἰο-
στασίαν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἡρώσιον ἡμῖν καὶ ἐργάζον ὑποδι-
χόμεθα, καὶ ἐνεργοῦν ἐν ἡμῖν τὰ αὐτοῦ χαρίσματα, καθὼς φησι
ὁ ἀπόστολος, ὅτι πάντα ταῦτα ἐνεργεῖ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα,
διαφορῶν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται. σὺ δὲ πόθεν ἔχεις ἐντιθεῖν
λαβὼν, ὅτι τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει τὸ εἶναι; τοῦτο
γὰρ οὐδαμῶς ἐκ τῆς τῶν εἰρημικῶν ἀκολουθίας φαίνεται.

Οἱ ΙΩΑΝΝΗΣ. Μακρὰν ἐποίησεν ὁμιλίαν, πᾶτερ' αἰσθημέ-
τατε, περὶ τὴν ἐξήγησιν τοῦ ῥητοῦ, ἀλλὰ περὶ τὸ καλῆριον τοῦ ῥη-
τοῦ οὐδένος ἔλας, πλὴν εἰ μὴ περὶ τὸ τέλος, ἥνδεα εἰρηκᾶς πόθεν
ἔχω λαβὼν τὴν ἐξήγησιν ταύτην. τὸ ῥητὸν τοίνυν φησὶν· εἶναι πα-
τέρα ὁμολογητέον, καὶ ὡς υἱόν, καὶ ἐν πνεύμα ἅγιον, καὶ οὐ
εἶναι δύο πατέρας, ἢ δύο υἱούς, καὶ ὅτι τὸ πνεῦμα οὐκ ἔστιν οὐκ
οὕτω ὀνομάζεται. ἐν ἐκείνῃ τῇ ὁμιλίᾳ ἀπολαχυμένως οὐ διαλέχεται
ὁ μέγας Βασιλεὺς, ἀλλὰ διωρισμένως. διὰ τοῦτο μετὰ ταῦτα λέ-
γει οὕτως· Οὐδὲ γάρ· τίνα παρὰ τοῦ πνεύματος λαμβάνομεν;
ὥσπερ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα. ποιεῖται οὖν ἐκείσε μίαν παρά-
δοξον, ἢ δὲ παράδοξον ἐκείνη ἔστιν αὕτη, ὅτι ἡμεῖς οὐ λαμβά-
νομεν τίνα παρὰ τοῦ πνεύματος, ὥσπερ τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ.

Οἱ ΕΦΕΣΟΤ. Οὐ δοκεῖ ἡμῖν οὕτως.

Οἱ ΙΩΑΝΝΗΣ. Καὶ παραδείγματος χάριν, οὐδὲ λαμβάνει τις
τῶν ὑποδιουστέρων παρὰ τοῦ γαληνοτάτου κυρίου τοῦ βασιλέως,
ὃν τρόπον λαμβάνει τινες τῶν λογάδων παρὰ τοῦ ἀκροῦ ἀρχιερέως
καὶ ἔστιν ἀδύνατον κατὰ τὸν τῆς παραθέσεως ἐκείνου τρόπον τὸ
τις τῶν λογάδων εἶναι πτώσις αἰτιατικῆς καὶ διὰ τοῦτο ἀναγ-
καίως δεῖ εἶναι ἐκείνην τὸ πνεῦμα, ἐν τῇ ὡσπερ τὸ πνεῦμα παρὰ
τοῦ υἱοῦ.

Οἱ ΕΦΕΣΟΤ. Τοῦτο εἶχεν ἂν οὕτως, εἴπερ προείπετο, ὥσπερ
λαμβάνει τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ. ὣν δὲ οὐ κεῖται τοῦτο, ὅτι
λαμβάνομεν τίνα παρὰ τοῦ πνεύματος, ὥσπερ λαμβάνει τὸ πνεῦμα
παρὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἁρμοδία ἢ παράδοξις
πρὸς τὴν λῆψιν, ἣν λαμβάνει τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ, πρὸς τὴν
λῆψιν ἣν λαμβάνομεν ἡμεῖς, καὶ ὅπως ἀνακόλουθόν ἐστι τὸ λαμ-
βάνειν ἡμᾶς τοιαύτην λῆψιν, οἷαν λαμβάνει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.
ἔστι δὲ τοῦτο πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ βασιλέως ἀνεκλόουθον, βού-

καὶ γὰρ ἀποδείξει, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἔστιν υἱός, οὐδὲ
 ἠραρῆται· οὐ γὰρ ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τῶν διανοιῶν
 ἐπὶ λέγει· ἡμεῖς γὰρ αὐτὴν ἀκριβῶς συνήλαμιν δι' ὃν ἕπομεν
 οὕτω γὰρ εἴπομεν, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν υἱός, οὐδὲ ὀνομάζεται
 τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, διότι λαμβάνομεν αὐτὸ παρὰ τοῦ υἱοῦ. ὡς
 ἴππον ὃν αὐτοῦ δηλονότι παρ' αὐτοῦ δὲ τοῦ πνεύματος οὐ λαμ-
 βάνομεν τινὰ ἑτέρα παρ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα, ὥσπερ τὸ πνεῦμα ἑτε-
 ροῦ τοῦ υἱοῦ· βλέπει οὖν ἀκολουθίαν τοῦ λόγου· ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα
 προσὶν ἡμῖν καὶ ἡγιάζον ὑποδεχόμεθα, καὶ ἡμεῖς ἐν ἡμῖν τὰ
 αὐτοῦ χαρίσματα, τὴν κοινωνίαν τῆς θεότητος, τὴν υἱοθεσίαν, καὶ
 τέλλα. τοῦτο ἔστιν ἀκόλουθον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ διδασκάλου
 καὶ τὴν διάνοιαν.

Οἱ Ἰωάννης. Λέγεις, ὅτι οὐ λαμβάνομεν τινὰ ἑτέρα ὄντα
 παρ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα.

Οἱ Ἐφῆσοι. Ἐτέρα λέγω, ὥσπερ ἐστὶ τὸ πνεῦμα ἑτερον τοῦ
 υἱοῦ.

Οἱ Ἰωάννης. Κατὰ τοῦτου βούλομαι εἰπεῖν, ἐπεὶ ἔστιν ἀδύ-
 νητον, καὶ κατὰ πάσης χωροῦν ἱερᾶς γραφῆς.

Οἱ Ἐφῆσοι. Πῶς ἔστιν ἀδύνατον, ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ διδάσκα-
 λος λέγει τοῦτο;

Οἱ Ἰωάννης. Ἐρωτῶ σε, εἰ τὰ χαρίσματα τοῦ πνεύματος
 ὡς ἑτέρα παρ' ἃ δίδωσιν ἡμῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον;

Οἱ Ἐφῆσοι. Οὐκ εἰσὶν ἑτέρα, ὥσπερ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα,
 καὶ αὐτὰ ὑφιστάτα, ὥσπερ ὑφίστηκε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατ'
 ἰδίαν ὑπόστασιν.

Οἱ Ἰωάννης. Οὐκ ἔρωτῶ, εἰ τὰ χαρίσματα τοῦ πνεύματος
 ὡς τοιαῦτα ἑτέρα.

Οἱ Ἐφῆσοι. Ἐτερά εἰσιν, ἀλλ' οὐ καὶ αὐτὰ ὑφιστάτα.

Οἱ Νικαῖας. Παρὰ τοῦ πνεύματος εἰ καὶ λαμβάνομεν τὰ χα-
 ρίσματα, ἀλλ' οὐκ εἰσὶν ὑφιστάτα.

Οἱ Ἰωάννης. Ἐτέρα παρ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἔλεγε πρότερον
 κατὰ τὸν τρόπον καὶ ὃν ἑτερον τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα.

Οἱ Ἐφῆσοι. Τοῦτο δυνάμεθα παραστήσαι καὶ ἐξ ἑτέρας φω-
 ρῆς τοῦ βασιλείου.

Οἱ Ἰωάννης. Ἐρωτῶ σε, πάτερ αἰδεσιμώτατε, τὸ χορηγού-

μενον τοῦτο πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ, κτίστης ἐστίν, ἡ κτίσις, δύο γὰρ εἰσιν ἐν τῇ παντί, κτίστης καὶ κτίσματα· καὶ ἔστι κτίσις τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, αἱ ἐνέργειαι δὲ αὐτοῦ οὗτοι κτίσματα. Ἄρα κτίσμα ἐστὶ τοῦτο πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ ἐξέχυν ὁ Θεὸς αὐτοῦς εἰς ἡμᾶς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ; Ὁ δὲ Ἐφέσου ἐσιώπα, καὶ πάλιν ὁ Ἰωάννης.

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Διύτερον ἐρωτῶ σι, πότερον τὰ χαρίσματα δίδονται μετ’ αὐτοῦ τοῦ πνεύματος, καὶ μετὰ τοῦ προσώπου καὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ τοῦ πνεύματος, ἢ οὐ; τρίτον, εἰ ταῦτά οὗτοι τὰ χαρίσματα, ὥσπερ λαμβάνονται παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος;

‘Ο ἘΦΕΣΟΥ. Ὁ δὲ Ἐφέσου μηδὲν ἔχων ἀποκριθῆναι, ἐσιώπα ἐπιτολῷ, καὶ ὁ βασιλεὺς φοβηθεὶς, μήποτε εἰς ἄλλο δόγμα ὁ λόγος ἐμπίσῃ, καὶ εἰς μέσον ἄκοντας περὶ κτιστοῦ καὶ ἀκτιστοῦ ἡ ἐξήτασις φέρῃ ἡμᾶς, ὥρισεν ἵνα παύσωνται περὶ τούτου διαλέγεσθαι, ἀλλ’ οἱ Λατῖνοι καὶ ἔτι τοῦτο ἐζητοῦν αὐτούς, ὃ δὲ βασιλεὺς τὸν λόγον ἐπισχῶν ἔφη.

‘Ο ΒΑΣΙΛ. Ταῦτα οὐ ποιοῦσι πρὸς τὸ ἀρκεῖμον· προκείμενον δὲ λόγῳ τὸ καθόλου ζήτημα· καὶ οὐδὲν ἴσεται τὸ πᾶν ὡς τὸ κεφάλαιον τοῦτο, ἡμεῖς περὶ μιᾶς ὑποθέσεως ἐστήσαμεν λέγουσι καὶ οὐ περὶ ἑτέρας, ἥτις ἡμῖν προξενῆσαι μέλλει φιλονεικίας.

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἀριστόν ἐστιν, ἐπιτεθῆ προτείνῃ, ἵνα διασφηνισθῇ.

‘Ο ἘΦΕΣΟΥ. Τὸ ῥητὸν τοῦτο παρέχει ἡμῖν ἀμφιβολίαν, ἐπειδὴ ἄλλως μὲν νοῦται παρ’ ἡμῖν, ἑτέρας δὲ παρ’ ὑμῖν· ἐκ δὲ τῆς ἀμφιβολίας οὐδὲν ἀναγκαῖον συνάγεται, οὐδ’ ἄρα ἐκ τούτων ἀναγκαίως ἔχετε δεῦξαι τὸ ὑμέτερον βούλημα. ἐπὶ οὖν δύναται κατὰ τὸν ὑμέτερον λόγον νοηθῆναι, ὅτι οὐ λαμβάνομεν ἑτέρα παρὰ τοῦ πνεύματος, ὥσπερ λαμβάνει καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα· τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀκολουθίαν τῶν εἰρημένων ἐναντίον ἐστὶ, καὶ οὐδαμῶς εἰσάγει τὸν υἱὸν αἰτίον τοῦ ἁγίου πνεύματος, καταλείψαντι τοῦτο τὸ ῥητὸν ἐφ’ ἑτερον μεταβῶμεν.

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Ὁ μακάριος Κύριλλος ἐν τῇ ἐπιστολῇ, ἧς ἡ ἀρχή· Τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐναργῶς λέγοντος, παραδίδωκεν ἡμῖν διδασκαλίαν, ὅτι οὐ μόνον ὀφείλομεν ἀφορᾶν πρὸς τὴν χρῆσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν διάνοιαν ἐκζητεῖν. νῦν οὖν κατὰ τοῦτον τὸν λόγον εἴπι

θίλομεν μαρτυρίας ζητεῖν ἢ κομίζεσθαι, εἴτα μὴ ἀνιχνεύωμεν τὸν νοῦν ἡμῶν μαρτυρίων, τότε ἂν ἐποιούμειν ἐξ ὁρθοῦ κατὰ τοῦ κανόνος αὐτοῦ Κορίλλου. νῦν οὖν ἐπόμενος τῇ κανόνι λέγει οὕτως· ὅτι ἡ χρεῖσις ὅτε οὐδεμίαν ἔχει παρ' ἡμῶν ἀμφισβήτησιν, ἀλλ' ἔστι καθαρεύουσα τοῦ ἡλίου· ἀλλὰ τῇ βουλευμένῳ ἀποδιδόναι ἐξήγησεν διωστραμμένης πολεῖ ὁμολογουμένως ἀμφιβολίαν· ὑμεῖς ἀπεδέκατε ἔννοιαν ποταπῶς διωστραμμένην, λέγοντες· ὥσπερ ἡμεῖς παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα λαμβάνομεν. εὐδὲ γὰρ τίνα παρὰ τοῦ πνεύματος λαμβάνομεν. αὕτη ἔστι διωστραμμένη ἐξήγησις, καὶ περιβέβληται ἀντιφάσει· καὶ πρῶτον, ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὃν λαμβάνομεν τίνα παρὰ τοῦ πνεύματος, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα * λαμβάνει. ἐπειδὴ λαμβάνοντες τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ, λαμβάνομεν καὶ τὰ χαρίσματα τοῦ πνεύματος· αἱ λαμβάνοντες τὰ χαρίσματα, λαμβάνομεν τὸ πνεῦμα μετὰ τῶν χαρισμάτων. καὶ τοῦτό φησιν ὁ ἀπόστολος· Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκτίχεται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῶν.* εἴτε οὖν λαμβάνομεν τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ, λαμβάνομεν τὰ χαρίσματα μετὰ τοῦ πνεύματος· εἴτε λαμβάνοντες τὰ χαρίσματα, λαμβάνομεν τὰ χαρίσματα μετὰ τοῦ πνεύματος. νῦν ἡμεῖς ὁ βασιλεὺς φησιν· Οὐ γὰρ τίνα παρὰ τοῦ πνεύματος λαμβάνομεν, ὥσπερ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, καὶ ὅπου κεῖσθαι ἐπιτόκος μὴ δύναται. ἄρα οφθαλμοὶ τὸ πνεῦμα ἐκείσε κεῖσθαι κατ' εὐθείαν πτώσιν, καὶ οὐκ ἄλλως. ἰσταται τοιγαροῦν ἀληθὴς καὶ σαφὴς ἡ τῶν πατέρων ἐξήγησις· οὐ γὰρ τίνα παρὰ τοῦ πνεύματος λαμβάνομεν, ὥσπερ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα· ἐπειδὴ ταῦτα τὰ χαρίσματα εἰσι ἡμετέρινα κατὰ τὸ συγκυρωτικὸς παρ' ὑμῶν, καὶ ὁ λαμβάνων τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ, ἔστι Θεὸν τι, καὶ ἔστι ταῦτόν τῃ πνεύματι, ὅστις γὰρ ἁκτιστὸν ταῦτα δὲ τὰ χαρίσματα εἰσιν ἐν ἡμῶν, καὶ εἰσι κτίσματα μετὰ ἡμῶν. καὶ οὕτως ἀναγκαῖόν ἐστι νοεῖσθαι αὐτὴς τῆς χρήσεως τὴν ἐξήγησιν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι δύναται σώζεσθαι καὶ ἡ μετὰ ἐξήγησις, καὶ οἱ πρότεροι λόγοι, οὓς εἶπας περὶ τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου πνεύματος· συμφωνοῦμεν γὰρ αὐτοῖς, ὅτι οὐκ ἐν αὐτοῦ τοῦ πνεύματος λαμβάνομεν αὐτοῦ τὰ χαρίσματα, ἀλλ' ἐκ τῶν χαρισμάτων μετὰ αὐτοῦ τοῦ ἁγίου πνεύματος διχό-

* ἴσ. λαμβάνομεν.

* Ῥωμ. 5, 5.

μεθὰ καὶ λαμβάνομεν· ἐπειδὴ ὅλον ἐκάστω τῶν χαρισμάτων πά-
ρῃσι. λέγομεν οὖν, ὅτι τούτων οὕτω κειμένων δύναται σωθῆναι
καὶ ἡ ἡμετέρα ἐξήγησις, ἐπειδὴ οὐ λαμβάνομεν τινα παρὰ τοῦ
πνεύματος καδ' αὐτὰ ὑφιστάτα, ὥσπερ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα
καὶ πρὸς ταύτης ἀλλ' αὐτό φησι, λαμβάνομεν. τοῦτο οὖν ἐστὶν
ἀκολουθοῦν τῷ προτέρῳ ῥηθῇ· ὅτι οὐ λαμβάνομεν τινα παρὰ τοῦ
πνεύματος, ὥσπερ παρὰ τοῦ υἱοῦ. λέγομεν οὖν, ὅτι δύναται σω-
θῆναι καὶ ἡ ἐξήγησις αὕτη, καὶ οἱ λόγοι περὶ ὧν συμφωνοῦμεν.
ὅτι δὲ τὸ μὲν πνεῦμα λαμβάνει παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ εἶναι, καδὲ
αὐτὸς προσέθηκε, ἡμῖς δὲ παρὰ τοῦ πνεύματος κτίσματα λαμ-
βάνομεν, τοῦτο· οὔτε ἐκ τῆς ἀκολουθίας τῶν εἰρημένων φαίνεται,
οὔτε ὅπως ἐξ ἀνάγκης συνάγεται, καὶ περὶ τοῦτο ἐστὶν ἡμῶν ἡ δια-
φορά. διῶξον οὖν αὐτὸς πόθεν λαμβάνεις, ὅτι τὸ μὲν πνεῦμα παρὰ
τοῦ υἱοῦ λαμβάνει τὸ εἶναι, ἡμῖς δὲ παρὰ τοῦ πνεύματος λαμ-
βάνομεν κτίσματα.

Ο ΒΑΣΙΛ. Διὰ τὸ σὸν θίλημα ἀπελογήθη, πλείον δὲ οὐκ ἀπο-
λογηθήσεται πρὸς τοῦτο· ἡμεῖς γάρ οὐκ ἤλθομεν ἐνταῦθα διὰ
πολλὰς ὑποθέσεις.

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ. Αὕτη ἐστὶν ἀνακεφαλαίως ἀπότητος, ὅτι τὸ
πνεῦμα ἐκὺ ἀναγκαιῶς κεῖται ἐν εὐθείᾳ πτώσεως· ὅτι ἡνίκα λέ-
γομεν, τὸ πνεῦμα λαμβάνομεν παρὰ τοῦ υἱοῦ, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν
εἰπεῖν ἢ λαμβάνειν τὸ πνεῦμα μετὰ τῶν αὐτοῦ χαρισμάτων καὶ
τοῦτο διὰ τοῦ ἀποστόλου δεικνύται λέγοντος· Ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ
ἐτίθη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, δηλονότι παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ὁ
υἱὸς δίδωσιν ἡμῖν τὸ πνεῦμα. λοιπὸν τὸ λαμβάνειν τὸ πνεῦμα παρὰ
τοῦ υἱοῦ, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ λαμβάνειν τὸ πνεῦμα μετὰ τῶν
αὐτοῦ χαρισμάτων. ὅταν δὲ ἡμεῖς λαμβάνομεν τὰ χαρίσματα, ἃ
χαρίσματα ἀριθμοῦνται ἐν ταύτῃ τῇ χρήσει, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν,
ἢ κοινωνία τῆς θεότητος, ἢ μετουσία τῆς υἰότητος, καὶ τῆς αἰ-
νίου κληρονομίας ὁ ἀρραβὼν ταῦτα ἡμεῖς λαμβάνομεν, ὡς φησὶ ὁ
Βασιλεὺς. Ἄρα ἃ παρὰ τοῦ πνεύματος λαμβάνομεν εἰσι ταῦτα,
οἷς παρὰ τοῦ υἱοῦ διὰ τοῦ πνεύματος λαμβάνομεν. νῦν αὖν τὸ
ῥητὸν τάναντία λέγει· οὐ γάρ τινα λαμβάνομεν παρὰ τοῦ πνεύ-
ματος, ὥσπερ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα· εἰ ἦν τοῦτο αἰτιατικῆς
πτώσεως, ἢ αὖν τὰ αὐτά. ὥστε δεῖ εἶναι μεταξὺ διαστολῆν τῶν

αμβανόμενον παρὰ τοῦ πνεύματος ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ ὧν λαμβάνομεν ἡμεῖς παρὰ τοῦ πνεύματος· ἐπεὶ δὲ αὕτη ἐστὶν ἀρχὴ γνωριμιάτης, καὶ ταύτην τὴν ἀρχὴν ὁ Βασιλεὺς τίθει, λέγων ἐν τῇ προκομισθίᾳ χρήσει, δύο γὰρ προκομισθέντων ῥητῶν, Θεότιτος αἱ κτίσματος, ἐπειδὴ φησιν, ὅτι πάντα τὰ τοῦ κόσμου ἢ κτίματά ἐστιν ἢ κτίστος· ἀλλὰ τὰ χαρίσματα τοῦ πνεύματος ἃ παρὰ τοῦ πνεύματος λαμβάνομεν εἰσι χαρίσματα ἐκτισμένα καὶ διακεκμημένα τοῦ πνεύματος ὄντος δημιουργοῦ. ὥστε εἰ οὐ λαμβάνομεν ἡμεῖς παρὰ τοῦ υἱοῦ, δὲ ἀναγκαίως ἔπρεσθαι, ὅτι ὁ λαμβάνων τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ ἐστὶ Θεότιτος. καὶ οὕτω κατ' οὐδὲνα τρέπον ἐννοια τοῦ μεγάλου Βασιλείου δύναται στήναι κατὰ τὴν σὴν ἐξήγησιν. Ὁ δ' Ἐφέσου ἐσιώπα, καὶ οὐκ ἀπειλογεῖτο σπρὸς ταῦτα. εἰ δὲ βασιλεὺς ὡς οὗτος ἔφη.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Περὶ τοῦ προκειμένου ἐστὶν ἀνάγκη διαλέγεσθαι, περὶ δὲ ταύτου ἴσως λαλῆθήσεται εἰς τὸν καιρὸν τὸν προσήκοντα.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἐγὼ σε νομίζω σοφώτατον καὶ λογιώτατον, καὶ πέπισμαι, ὅτι ἄριστα καταλαμβάνεις, ὅπως ἀλήθειαν λέγῃς, καὶ οὐκ ἐστὶν ἄλλως νοηθῆναι. εἰ δὲ ἀρίσκει τῇ σῇ γαλήνῃ ἐκπυχάσαι ἡμᾶς, τοῦτο ποιήσομεν.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐὰν ἡ ἀμφιβολία, οἱ ἀκροαταὶ κατέλαβον τοῦτο.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Καὶ ἡμεῖς οὕτω λέγομεν.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ὁ κύριος ὁ προβεντζιάλιος καλῶς διεσάφησε τὴν ἔννοιαν ταύτης τῆς χρήσεως, καὶ πάντες καλῶς νοοῦσιν, ὅτι ἡ ῥῆσις αὕτη οὐκ ἐπιδέχεται ἑτέραν ἔννοιαν. ἐπεὶ δὲ ὑμεῖς οὐ βούλειτε ἀποκριθῆναι πρὸς ἀνακεφαλαίωσιν, ἀρκούμεθα καὶ ἡμεῖς εἰς τοῦτο.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Εἰς τὸν προσήκοντα καιρὸν ἐξετασθήσεται καὶ τοῦτο.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἀρκούντως εἴρηται περὶ τὸ ῥητὸν τοῦτο, καὶ διὰ τοῦτο καθὼς ἀρίσκει τῷ μακαριωτάτῳ πάπῃ καὶ τῷ βασιλεὶ τῷ ἁγίῳ ἀρκεόμεθα καὶ ἡμεῖς μεταβῆναι ἐφ' ἑτέρα.

Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Ἐπεὶ δὲ τὸ ῥητὸν τοῦτο ἐν ἀμφιβολίᾳ κείται· διακρίψας ἡμῶν τοῦτο νοούντων, μεταβῶμεν ἐπὶ τὸ δεύτερον τῶν παρὰ τοῦ εἰρημίνου.

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι τὸ ῥῆτὸν ἐσαφηνίσθη, καὶ ὑπερσαφηνίσθη.

‘Ο ἘΦΕΣΟΥ. Τῇ τάξει καὶ τῷ ἀριθμῷ οὐκ ἔστι τὸ πνεῦμα τρίτον ἀριθμῶν· οὐ γὰρ ἔστι πρῶτον, δεύτερον καὶ τρίτον ἐπὶ τῶν θείων προσώπων, οὐδὲ ἐν, δύο καὶ τρία, ἀλλὰ ἐν καὶ ἐν καὶ ἐν καὶ μία οὐσία. ἐπεὶ δὲ τὸ γεννᾶν καὶ τὸ προβάλλειν οὐκ εἰσὶ φυσικὰ ἰδιώματα, ἀλλ’ ὑποστατικὰ, τὸ προβάλλεσθαι ἄρα παρὲς πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ δύο ὑποστάσεων ἔσται, ὥστε γίνονται δύο ἀρχαὶ καὶ δύο αἵτια.

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Οὐχί, πάτερ, οὐχί. οὐ γὰρ δύο ἀρχαὶ καὶ δύο αἵτια λέγομεν, ἀλλὰ μᾶλλον μίαν ἀρχὴν καὶ ἐν αἰτίαν. ὁ γὰρ πατὴρ καθὼς πατὴρ πρὸς τὸν υἱὸν ἀναφέρεται, υἱοῦ γὰρ πατὴρ· καὶ ὁ υἱὸς καθὼς υἱὸς ἑσαύτως πρὸς τὸν πατέρα ἀναφέρεται, πατρός γὰρ υἱός, καὶ μὴ ὄντος υἱοῦ ἀδύνατον εἶναι πατέρα, σχισμὰ γὰρ εἰς ταῦτα καὶ τῶν πρὸς τὴν τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον καθ’ ἑαυτὸ αὐτὶ πρὸς τὸν πατέρα, οὕτως πρὸς τὸν υἱὸν ἀναφέρεται, καθὼς πατὴρ ἢ υἱός. οὕτω σοι δοκεῖ;

‘Ο ἘΦΕΣΟΥ. Οὕτως;

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Τὸ γὰρ πνεῦμα καθὼς πνεῦμα πρὸς τὸν πᾶντα δὲ ἀναφέρεται· πνέοντις δὲ εἰσιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός· πατὴρ γὰρ ἔστι πνεῦμα καὶ υἱοῦ, καὶ τούτῳ οὐδεὶς ἀντιρεῖ λόγος. πνέουσι οὖν οὗτοι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ μίαν πνευστικὴν, ἥτοι προβλητικὴν δύναμιν· ἥτις προβλητικὴ δύναμις μία οὐσα καὶ ἡ αὐτὴ τῷ ἀριθμῷ, ἀρχοιδῶς μὲν τοῦ πατρὸς εἶναι νοεῖται, παρ’ οὗ καὶ ὁ υἱὸς ταύτῃ ἔχει. καὶ ταύτῃ τῇ διανοίᾳ λέγομεν, ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς μία ἀρχὴ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ ἐν αἰτίον.

‘Ο ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ ἔστι δυνατόν ἐκ δύο προσώπων ἐξέλχεσθαι ἐν αἰτίον; οὐκ ἔστι τοῦτο συναλοφὴ τῶν ὑποστάσεων; τοῦτό ἐστι τοῦ Σαβελλίου τὸ δόγμα.

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἀκουσον μετὰ μακροθυμίας, σεβασμιώτατι πάτερ, καὶ σύνες τὰ λεγόμενα. ἐπὶ τοῖς θείαις ἐν αἰτίον λέγομεν καὶ μίαν ἀρχὴν, τὸν πατέρα, τοῦ υἱοῦ μὲν κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ πνεύματος δὲ κατὰ τὴν ἐκπόρευσιν. ἰσαίδη ὁ πατὴρ ἐν τῇ γεννᾷ τὸν υἱὸν ἀχρόνως προΐησι καὶ τὸ πνεῦμα, ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς λαμβάνει καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ προβάλλειν τὸ πνεῦμα

ὡς ἐξ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐξ ἐκείνου, παρ' οὗ καὶ αὐτὸς τὸ εἶναι ἔχει. κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἀρχοῦντός καὶ ἀπλῶς αἰτίου τοῦ πνεύματος ὁ πατήρ. ὥστε οὐκ ἔστι δύο αἰτία, ἡμεῖς δὲ τὰ τοῦ υἱοῦ ἀναφύονται πάντα πρὸς τὸν πατέρα.

Ὁ ἘΦΕΣΙΟΥ. Ἐχει ἱκανῶς τοῦτο· νῦν ἐρχόμεθα πρὸς τὸ διῆκον, ὃ ὅπως πρὸς σύστασιν τοῦ ῥητοῦ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ὅτι ἐρῶν ἔχει καὶ ὑγιᾶς, καθὼς ἐν τῷ ὑμετέρῳ βιβλίῳ κῦται. τοῦτο ἦν, ὅτι ἀνάξουν ἦν τῆς διανοίας τοῦ μεγάλου Βασιλείου τὸ ἀμφιβολίας τιθέναι ἐν τοῖς παρ' αὐτοῦ ἀποφανομένοις, καὶ λέγειν· Ἰσως ὁ τῆς εὐσεβείας παραδίδωσι λόγος, καὶ πάλιν· Ἰν' ὅλως καὶ συγχωρήσωμεν. πρὸς τοῦτο λέγομεν ἡμεῖς, τοῦτο μὴ εἶναι δόξαν τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ διδασκαλίαν τῶν ἁγίων, καθάπερ ἔλεγον ὁ Εὐνόμιος, τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. φαίνεται πασιπῶς ὁ μέγας Βασιλεὺς μὴ παραδεχόμενος τοῦτο κατὰ τὸ πρῶτον τῆς ἐνστάσεως μέρος· λέγει γάρ, ὅτι προσωποῖται φιλάσων τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν, καὶ ἐφεξῆς λέγει· Τίνες δὲ οἱ ἅγιοι, καὶ ἐν ποίοις λόγοις τὴν διδασκαλίαν ποιοῦνται, ὡπῶν οὐκ ἔχει. ἄρα γέγονεν οὕτω τολμηρὸς ἄνθρωπος, τὰς τῶν Θείων δογμάτων καينوτομίας εἰσπηγόμενος; καὶ ὁμολογουμένως οὐκ εἶχε ὁ Εὐνόμιος τινὰς τῶν ἁγίων λέγοντας τοῦτο· τίνες γὰρ ἂν καὶ ὤχῃ; ἐκεῖνος τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ἅγιον οὐκ ἐνόμιζεν, ἀλλ' οὐδ' ἔτι πρὸς τὰς τῶν αὐτοῦ τοιοῦτόν τι φαίνεται λέγων· τοῦτο μὲν ὡς ὅτε δόξα καὶ διδασκαλία τῶν ἁγίων ὑπῆρχον, οὔτε ὁ Εὐνόμιος ὡπῶν ἠδυνάθη, οὔτε ὁ Βασιλεὺς παρῶν ἔξετε. ἐπειδὴ δὲ ἠκός ἦν ὡπῶν τὸν Εὐνόμιον, ὅτι λέγεται τοῦτο παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ, τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐν τῇ παραδόσει τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος εἰρηκότος· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἐκ τούτων δὲ φαίνεται τρίτον εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι διχόμενος τοῦτο καθ' ὑπόθεσιν ὁ μέγας Βασιλεὺς, οὕτω φασὶν· Ἀξιώματι γὰρ διευτερίσαν τοῦ υἱοῦ, ὁ τῆς εὐσεβείας ἴσως παραδίδωσι λόγος, λόγον εὐσεβείας λέγων, τὸν παραδοθέντα ἡμῖν ἐκ τῶν ἁγίων, εὐαγγελίων, εἰ τις αὐτὸν ἐκλάβοι κατὰ τὴν εἰρημίνην ἔνοικον. λέγει οὖν οὕτως, ὅτι ἴσως, ἡμφίβηλλε παραδιδόναι τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, τουτέστι τὴν θείαν γραφὴν

* Ματθ. 28, 19.

καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς παράδοσιν· ὅτι δὲ τρίτον ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἴσως ἂν τίς, φησι, κατὰ τὴν ἀριθμῶσιν ταύτων εἰς τὸ ἄξιωμα λάβοι, ὅτι ἐπειδὴ τρίτον ἀριθμῶται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρίτον ἐστὶ καὶ τῷ ἁξιώματι. ἀλλ' εἰπερ ἄρα καὶ τοῦτο συγχωρήσωμεν, οὐκ ἀναγκάτως φαίνεται καὶ τῇ φύσει τρίτον εἶναι. καὶ οὕτω τὸν λόγον τῆς ἀμφιβολίας τίθωσκον, ὅτι οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἐκ τῶν ῥημάτων τῆς γραφῆς φαίνεται τρίτον εἶναι τῷ ἁξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ' ἴσως ἂν τίς, φησιν, ἐκ τῆς ἀπαριθμήσεως ταύτης εἴποι, καὶ τρίτον τῷ ἁξιώματι. τοῦτο καὶ ὕστερον ἐπήγαγε μετὰ τὸ θῆναι τὰ παραδείγματα τῶν ἀγγέλων ὥσπερ ἂν τῷ ἡμετέρῳ βιβλίῳ τῷ ὀρθῶς ἔχοντι κῆται· λέγει· γάρ, ὅτι εἰ καὶ ὑποβίβηκε τῇ τάξει καὶ τῷ ἁξιώματι, ὡς λέγουσι· παρυλάφωμεν γὰρ τρίτον ἀπὸ πατρὸς ἀριθμούμενον, καὶ τὰ λοιπὰ. τούτῃ τῷ ῥητῷ τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου ἂν εἰκὸς χρῆσασθαι τὸν Εὐνόμον, ἐπειδὴ τὴν παρὰ τῶν ἀγγέλων μαρτυρίαν οὐκ εἶχον ὥς φησιν ὁ μέγας Βασιλεὺς· ἐκ τούτου δὲ εἰκὸς ἂν συλλογίσαν· τὴν οἰκίαν διάνοιαν· ὅπερ καθ' ὑπόθεσιν συγχωρῶν ὁ μέγας Βασιλεὺς, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἴσως προσθεὶς πρὸς τὴν τοῦ ῥητοῦ ἀποβλήσκων διάνοιαν· ἴσως γάρ, φησιν, ἐκ τούτου τοῦ ῥητοῦ ἐσχυρίζεται ὁμοῦς ἐνάγει καὶ ἀποδείκνυσθαι, ὅτι οὐκ ἐστὶ τρίτον καὶ τῇ φύσει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἐξ ἀνάγκης διὰ ταύτων τὴν ἀμφιβολίαν τὸ ἴσως τίθωσκον, καὶ τό· ἴν' ὅλως, καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ οὕτως οὐδένα μῶμον προσάπτει τῷ μεγάλῳ Βασιλεῖ τὸ προσθεῖναι ταύτας τὰς ἀμφιβολίας ἐν τοῖς καθ' ὑπόθεσιν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις. ἡμῶς γὰρ οὕτως ὑπολαμβάνομεν. καὶ διὰ τούτου συναγαγόμεν τὰς ἡμέτερας ριβλους, πολλὰς οὖσας καὶ ἀναγκαίαις.

Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Ὡστε τὴν ἀλήθειαν τῶν ἡμετέρων βιβλίων φανῆναι μᾶλλον ἢ τῶν ὑμετέρων, καὶ ὥστε διασαφηνισθῆναι φανερώς, ὅτι ἡ ἀλήθεια οὕτως ἔχει, καθὼς ἐν τοῖς ἡμετέροις βιβλίοις εὐρίσκεται, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἐν τῇ ὑμετέρᾳ βίβλῳ, ἢ βίβλῳ λαβεῖν τὸ ἴσον καθὼς κῆται ἀπὸ ῥήματος εἰς ῥῆμα, καὶ τοῦτο ὅσον ἂν τοῦ ὑμετέρου. ἀναγκαῖον λαβεῖν ἀπὸ τοῦ τρίτου λόγου μέχρι τῆς ἐπαγωγῆς τοῦ πρώτου βιβλίου· καὶ ὁ Ἀμβρόσιος ἡρμήνευσεν τοῦτο. ἐσκεψάμεν οὖν ἐν οἷς συμφωνοῦμεν, καὶ ἐν οἷς διαφερόμεθα. ἡ οὖν πρώτη διαφορά αὕτη ἐστίν, ὅτι ἔνθα τὸ ἡμέτερον λέγει· Ἀξιώματι δεύτερον τοῦ υἱοῦ, ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχον, καὶ ἐξ αὐτοῦ λαμβάνον, καὶ ἀναγγέλλον ἡμῖν,

καὶ ὅλος τῆς αὐτῆς αἰτίας ἐξημμένον, ὁ τῆς εὐσεβείας παραδίδωσι λόγος· ἐντυθεῖν ὕπαισι· φύσει δὲ χρῆσθαι τρίτῃ, καὶ τὰ λαοπά· ἢ δὲ ὑμετέρα βίβλος πᾶν τοῦτο ἀφύλα, καὶ ποιῶ· τοῦτο τὸ ῥῆμα τό· Ἀξιόματι δεύτερον εἶναι τοῦ υἱοῦ, ἵσως ὁ τῆς εὐσεβείας παρ-
 ραδίδωσι λόγος. μετὰ δὲ ταῦτα μεταβαίνει καὶ λέγει· φύσει δὲ χρῆσθαι τρίτῃ, καὶ τὰ ἐξῆς· οὕτως ὅστε φανῆσθαι τὰ ἀφαιρού-
 μενα. δεύτερον, βουλόμενος ἀποδείξαι ὁ Βασιλεὺς, ὅτι οὕτως ἐστὶν ἐν τῷ υἱῷ κατὰ τὴν ἀπόβλεψιν τοῦ πατρὸς, καὶ ἐπιφέρει τὴν ὁμοίτητα ἐπὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐν τῷ τέλει ἁπὸς ἡ βίβλος ἡμῶν λέγει· Ἡ ὁμοιότης καθόλου τρέχει, ὅτι ἐν λόγῳ ὁ υἱὸς ἐστὶ δῦντος τῷ ἀξιόματι καὶ τῇ τάξει τοῦ πατρὸς, τῇ φύσει δὲ οὐκ ἐστὶ δῦντος, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πρὸς τὸν υἱὸν τῷ ἀξιόματι καὶ τῇ τάξει ὑποβάλλεται, χωρὶς τινος ἀμφιβολίας τίθεται τῷ ἡμετέρῳ ἀπολούθῃ ἀπὸ τῆς ὁμοιότητος τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πα-
 τῆρα· ἢ δὲ ὑμετέρα βίβλος ἐπιτίθει ἐν τῷ τέλει τὰ μὲν ἡμετέρας ὑπερνομήσαντα ταύτην τὴν ἀμφιβολίαν· ἐν ὅλῳ τοῦτο καὶ συγχα-
 ρίσαντες· ὅθεν ἐπιχειροῦ ἀπὸ ὑποτιθεμένης ἀμφιβολίας· ἢ δὲ τρίτη διαφορὰ ἐστὶν ἐν τῇ τέλει· ἔνθα τεθέντων τῶν παραδειγμάτων τῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἀστέρων, ὅθεν ὁ Βασιλεὺς ἐκ τοῦ προηγου-
 μένου ἀποκαλυμμένου καὶ ἀληθοῦς ἐκείνου τὸ ἐπόμενον ἀποκαλυμμένον καὶ ἀληθὲς δὲ καὶ τινὸς ἀμφιβολίας, οὕτω λέγει ἐν τῷ ῥητῷ οὕτως ἡμελοζομένης· Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῷ ἀξιόματι καὶ τῇ τάξει ὑποβάλλεται τὸν υἱόν, καὶ ἀποδείκνυσιν τοῦτο διὰ τοῦ λόγου τῆς εὐ-
 σεβείας, ἐν ᾧ καθίδρυσι ταύτην τὴν τάξιν, ἀποδιδούς τὴν αἰτίαν λέγει· Ἐλάβομεν γὰρ τρίτον ἀπὸ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἀριθμῆσθαι, αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἐν τῇ παραδόσει τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος εἰ-
 ρηκότος· Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ οὗτός ἐστιν ὁ λόγος τῆς εὐσεβείας, ἐν ᾧ καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐθιμελίσκει ἑαυτὸν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιόματι τρίτον ἐστὶ κατὰ τὰς ἡμετέρας βίβλους, καὶ τοῦτο λίαν καλῶς συμφανῇ, ἐπειδὴ τὰ προηγούμενα περὶ τῶν ἀγγέλων ἦσαν ἀποκαλυμμένα καὶ ἀπροσδιόριστα· οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ τρόπος τοῦ ἐπιχειρήματος αὐτοῦ· Ὅν τρόπον ἐπὶ τῶν ἀγγέλων, οἱ τινὲς δεύτεροι καὶ τρίτοι ὑφάρχοντες, οὐ μόντοι εἰσὶν ἔξω τῆς ἀγγελικῆς φύσεως, τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν θείων προσώπων·

καθὼς οὖν ἐπὶ ἐκείνων ἔχω, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς θείας φύσεως· ἀλλ' αὐτὰ ἵπτιν ἢ ἱεράτων ἀποκαλυμμένη, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀγγέλων ἀποκαλυφέναι καὶ ἀπροσδιορίστας οἱ ὄντες διύτεροι ἢ τρίτοι τῷ ἀξιόματι καὶ τῇ τάξει οὐκ εἶναι ἔξω τῆς ἀγγελικῆς φύσεως, οὕτως ἐμολογουμένως καὶ ἐπὶ τῶν θείων προσώπων. ἐπειδὴ τὸ προσομνένον ἀποκαλυμμένον, καὶ τὸ ἐπόμενον ἀποκαλυμμένον εἶναι ὀφείλει καὶ ἀπροσδιόριστον. νῦν οὖν ἢ ὑμετέρα βίβλος ἀπὸ ταύτης τῆς ἐπαγγελίας λέγει· Οὕτως οὖν καὶ τὸ πνεῦμα ὑποβίβκει τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιόματι, ὡς λέγουσιν. εἴτα ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῆς αἰτίας ἢ ὑμετέρα βίβλος λέγει· Ἐλάβομεν γάρ, φασί, τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιόματι ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἀριθμεῖνθαι. ὥστε οὐκ ἔστιν ἄλλη διαφορά μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν ἐν τούτῳ τῷ μέρει, πλὴν ὅτι ὑμεῖς μετὰ τινος ἀμφιβολίας τίθεισθε τό· Ὡς λέγουσι πείνεσθαι καλῶς ἀνακτιφαιώσας τὸ κείμενον ἐν τῇ ὑμετέρᾳ βίβλῳ καὶ τῇ ὑμετέρᾳ· εἰ δὲ ὑπέρσσει, αὐτὸς εἰπὶ· ἐπειδὴ οὐκ ἐν ἄλλοις τισὶν εἶδον τὴν διαφορὰν τὴν μεταξὺ ἡμῶν. μετὰ ὁμοφωνίας καὶ μακροθυμίας, ἡμεῖς φανῇ ἢ ἀλλάθωμεν, ἐνσταθῆμεν ὑπὲρ ταύτης τῆς χρήσεως· ἐπειδὴ αὐτὰ ἵπτιν ἢ ἀρχὴ τοῦ λόγου τοῦ κατ' ἐκ νόμου, καὶ ἀπὸ τῶν θυμιῶν τούτου τοῦ τρόπου βούλεται διὰ πάντας τῆς διαλέξεως κατὰ τοῦ Εὐνομίου ἐπαχρεῖν. καὶ εἴπερ οἱ θυμίται εἶναι ἀμφίβολοι, οὐδ' ἐν ἄλλο ὁ μέγας Βασιλεὺς ἀπέδειξε ἂν. πρῶτον οὖν λέγω ὑμῶς, καὶ ἐρωτῶ σὲ πρὸς ἐν ῥῆμα· πότερον ἐπὶ ταύτης τῆς ὕλης καὶ τῆς χρήσεως τοῦ βιβλίου τοῦ προσηγορευμένου· πιστεύεις τὸν Βασιλεῖον εἰσπέναι ταύτην τὴν δόξαν, καὶ βίβλως ἰσχυκίνας, ὅτι οἱ πρὸ ἐκείνου ἄγιοι τοῦτο εἰρήκασιν. τοῦτο γὰρ ἠρώτησας ἐν τῇ προλαβούσῃ παρ' ἐμοῦ· περὶ τούτου ἀνταρῆς σε διὰ βραχείων.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Λέγω, ὅτι οὔτε εἶχεν ὁ μέγας Βασιλεὺς ταύτην τὴν δόξαν, οὔτε ὡς τῶν ἁγίων ταύτην ἐνδμίζω, οὔτε τὸν Εὐνόμιον παραδίδχεται ὡς παρὰ τῶν ἁγίων ταύτῳ παραλαβεῖν· καὶ τοῦτο φαίνεται ἐξ αὐτῶν τῶν τοῦ Βασιλεῖος ῥημάτων.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Νῦν οὖν πρὸς ἀπέδειξεν τοῦ Βασιλεῖος, καὶ οὕτως ὡς ἂν τὸ ἱερὸν τοῦτο ἀεροατήριον γῶσι τὰ λεγόμενα μίχρη τῆς χρήσεως τῆς λεγούσης· τίς οὖν ἀνάγκη; ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν προσηγομῆων ἥφω δύο ἢ τριῶν, τὰ δὲ πλεονεκτήματα, διὰ τοῦτο

καλὸν ἂν εἴη ἀναθεωρεῖν τὰ προηγουμένα ὀλίγα ὄντα. . . . εἴτα ἱπᾶγει τὴν ἕννοιαν τοῦ ῥητοῦ ἐν τῷ τρίτῳ, οὕτως ἀρχόμενος, καὶ μετὰ δύο στίχους τίθκει τὰ ῥήματα τοῦ Εὐνομίου, λέγων· Μόλις ποτὲ κοροσθεῖς τῶν εἰς τὸν μονογενῆ βλασφημιῶν μεταβαίνει ἐπὶ τὸ πνεῦμα, πᾶσα τῇ ἑαυτοῦ θυλήσει συνακολουθεῖν· εἰσὶν λέγων, ὅτι ὁ Εὐνόμιος οὕτως λέγει, ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ θυλήματος πάντως, μὴδ' παρὰ τῶν ἁγίων ὠλεφός. εἴτα τίθκει τὰ ῥήματα τοῦ Εὐνομίου· γράφει γὰρ οὕτως· Ἐπειδὴ ἀρκεῖ ἡμῖν τὸσαῦτα περὶ τοῦ μονογενοῦς, ἱπόμενον καὶ περὶ τοῦ παρακλητοῦ εἰπῶν. καὶ οὐκ ἀκολουθεῖν ταῖς τῶν πολλῶν γνώμας, ἀλλὰ τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν ἐν πᾶσι τηρεῖν, ἀφ' ὧν ἐπειδὴ τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιωματι διδασκόμεθα, τρίτον εἶναι αὐτὸ καὶ τῇ φύσει πιστευόμενον. Ταῦτά εἰσι τὰ ῥήματα τοῦ Εὐνομίου, ἐν οἷς οὐδ' ἐν πλείον ἔσσεται τριῶν. πρῶτον μὲν φησι, μὴ βούλεσθαι παρακολουθεῖν ταῖς τῶν πολλῶν δόξαις· δεύτερον λέγει, βούλεσθαι τηρεῖν τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν· τρίτον, ἐπειδὴ παρὰ τῶν ἁγίων διδόμεθα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιωματι, τρίτον εἶναι αὐτὸ καὶ τῇ φύσει πιστευόμενον. πρὸς ταῦτα ἰτομίνως ἀποκρίνεται ὁ Βασίλειος, λέγων οὕτως· Ὅτι μὲν οὐχ ἔσται τῇ ἁπλῇ καὶ ἀνεπιτηδεύτῃ τῶν πολλῶν δόξῃ στοιχεῖν, πηχικοῖς τῇ καὶ συσθεσιμένοις λόγοις τὴν ἀλήθειαν περὶ τὸ θεῶν αὐτῷ διαστρέφον. νῦν οὖν πρὸς ἐκείνῳ τὸ τοῦ Εὐνομίου, τὸ μὴ βούλεσθαι ἀκολουθεῖν ταῖς τῶν πολλῶν δόξαις, ἀνακεφαλᾶν ὁ Βασίλειος λέγει· Οὐκ οἶται δεῖν τῇ ἁπλῇ, καὶ τὰ λοιπά. καὶ αὐταὶ εἰσιν αἱ ἀνεξέταστοι γνώμαι. εἴτα λέγει· Καταφρονῶν τῆς τῶν πολλῶν γνώμης, ἥ δόξαζουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἢ αὐτὸς καλῶς οἶδε, τίνες ἦσαν ἐκεῖνοι, οἱ ἐδόξαζον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καταφρονῶν τοῦ τῆς τῶν πολλῶν γνώμης, ἥ δόξαζουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, προσποιεῖται φυλάσσειν τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν, καὶ τοὺς ταύτην αὐτῷ παραδεδωκότας σιωπᾷ, ὥστε ἰσχυρῶς καὶ ἐκ' ἄλλων λόγων περὶ τοῦ μονογενοῦς. νῦν ἀποκρίνεται περὶ τὸ τρίτον, ἔνθα φησὶ παρὰ τῶν ἁγίων ἑαυτὸν μεμαθηκέναι ἦτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιωματι, παρ' ἑαυτοῦ δὲ πιστευόμενον ἦτον αὐτὸ καὶ τῇ φύσει. τίνες δὲ οἱ ἅγιοι, καὶ ἐν ποίοις τόποις τὴ διδασκαλίαν πιποῖνται, εἰπῶν οὐκ ἔχει· ἄρα γέγονον οὕτως

καὶ τὰ ἐξῆς εἴτα ἔπεται· Τίς γὰρ ἀνάγκη, εἰ τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει, καὶ τὰ λοιπά· νῦν οὖν ἱρωτῶ σε, πότερον ἥνκα λέγει ὁ Βασιλεὺς, καταφρονῶν τῆς τῶν πολλῶν δόξης, ἢ δοξάζουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, πότερον ὁ Βασιλεὺς ἔγνω τὴν δόξαν ἢ ἐδόξαζον πολλοί; ἀλλὰ ῥητέον τὸν Βασιλεῖον τοῦτο ἐγνωκέναι καθόλου. ἱρωτῶ παρὰ σοῦ, ἐν τοῖς προηγουμένοις ἔνθα λέγει, τῇ ἐκπλῇ καὶ ἀππιπιδύτῃ τῶν πολλῶν γνώμῃ στοιχῶν δεῖν, ἀλλ' οὐ τεχνικοῖς καὶ σοφοῖς λόγοις τὴν ἀλήθειαν διαστρέφειν, πότερον ὁ Βασιλεὺς ᾔδει, τίνας ἦσαν ἐκεῖνοι οἱ λόγοι οἱ σοφοῖς λόγοι; δῶλον ὅτι ὁ Βασιλεὺς ᾔδει ἐκεῖνους, καὶ εἴπερ νοεῖς ἐγνωκέναι τὸν Βασιλεῖον, τίνας ἦσαν οἱ σοφοῖς λόγοι, καὶ τίς ἦν ἡ δόξα ἐκεῖνη, ἥ πορ ἐδόξαζον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀρκούντως γνώσῃ καὶ φανερώς, ἐγνωκέναι τὸν Βασιλεῖον, καὶ τίνας ἦσαν οἱ ἅγιοι, οὓς ὁ Εὐνόμιος εἰπὼν οὐκ εἶχε.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Δόξαν τῶν πολλῶν λέγει, ἢ ἐδόξαζον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦ πλήθους τῶν Χριστιανῶν τὴν δόξαν ὅτι ἐπειδὴ συνταγμένον ἐστὶ τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ ἐν τῇ παραδόσει τοῦ πατρὸς βαπτίσματος, ἐξ ἀνάγκης ὡς περ τῆς αὐτῆς δόξης, οὕτω καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὑπάρχει τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Καλῶς οὖν ὁ Ἀθανάσιος καὶ οἱ λοιποὶ ἐγνώσκον.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Μετὰ τῶν πολλῶν ἀκείνοι ἐγνώσκον.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Τίνας δὲ οἱ τεχνικοὶ λόγοι καὶ σοφοὶ λόγοι τοῦ Εὐνομίου;

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Πρῶτον ὅτι τὴν τῶν πολλῶν ἀτιμάζον δόξαν ἔπειτα ὅτι προσποιούμενος φυλάττειν τὴν τῶν ἐγρίων διδασκαλίαν οὓς οὐκ ἔχει λέγειν, οὐδὲ γὰρ ἦσαν οἱ λέγοντες τοῦτο, ὑποτίθεται τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ οὕτω τεχνικῶς καὶ σοφοῖς λόγοις συνάγει, ὅτι ἐπειδὴ τρίτον τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει, τρίτον καὶ τῇ φύσει. τοῦτο δὲ βουλόμενος ἀνελθεῖν ὁ μέγας Βασιλεὺς, ὑποτίθεται κατὰ συγχώρησιν ἢ τοῖς ἐφεξῆς, ὅτι εἰ καὶ δοίμεν τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπερ ἐκείνος βούλεται, ἀλλ' οὐ δύναται συναγαγεῖν, ὅτι τρίτον καὶ τῇ φύσει. οὗτοι ἦσαν οἱ τεχνικοὶ καὶ σοφοὶ λόγοι ἐκεῖνοι, ὅτι προσποιεῖται παραλαβεῖν ὡς ὁ παρὰ λαβὴ, καὶ ὅτι ἐκ τούτων συνάγει, ἀ οὐκ ἐξ ἀνάγκης συνάγειται.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ὁ Εὐνόμιος οὕτως ἐπιφέρει, ἑαυτὸν παρῶν
 καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον παρὰ τῶν ἁγίων τρίτον τῇ τάξει καὶ
 ἀξιώματι, καὶ τοῦτο ἔλεγεν ἀπολειγμένως, καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ
 πνεύμα χωρὶς προσδιορισμοῦ ἢ ἀμφιβολίας, τρίτον εἶναι τὸ πνεῦμα
 ἄγιον καὶ τῇ φύσει. Ἰδὲ τοιγαροῦν ἐκύνον μίαν ἔχον σωφί-
 ῆναι ἐπιχειροῦν ἐπὶ τῇ ἀποδείξει τοῦτο, ὅπως ὡς ἡμελορεῖ-
 νον ἐπίδειξι τοῦτ' ἐστὶ τὸ συμπέρασμα ἐκείνου, οὕτως πιστεύει,
 καὶ οὕτως παρὰ τῶν ἁγίων παρέλαβε. πρὸς δὲ τὸ ποιῆσαι συ-
 λωμένον καὶ τεχνικὸν συμπέρασμα, ἀνάγκη ἐστὶν οὕτως ἐπιχει-
 ρεῖν, ὥστε ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ταύτῃ ἕτερον ποιῆσαι * τὸ δυνάμε-
 νον λαβῆναι τὸ συμπέρασμα· νῦν οὖν ὁ Βασιλεὺς λέγει, προ-
 οραταί τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν τηρεῖν· ἀλλ' οὐ τίθει λόγον
 ῥητὸν καὶ σεσοφισμένων. ἀρκυῖται οὖν ἡμῖν, ὅτι ὁ Εὐνόμιος οὕτως
 ὁ τινος ἡγουμένου καὶ ἀπροσδιορίστου ἐπιφέρει τὸ ἑαυτοῦ ἐπὶ-
 σκεῖν, ὃ ἐπιστρεῖ. καὶ ὅταν ὑμῖς εὕρητε τὸ ἐπιχειρήμα ἐκύνον, τότε
 σπετε καὶ τὸ συμπέρασμα οὕτως ἔχειν. νῦν οὖν οὗτοι οἱ ἄγιοι,
 πρὸς ἑσχὲν δόξαν, ἐν ᾗ ἐδόξαζον τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον, οὗτοι
 ἐν οἷς ἐκαλούθη ὁ Βασιλεὺς, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης, ᾗ ἐδόξαζον
 πνεῦμα τὸ ἄγιον, οὐκ ἠδυνάθη ὁ Εὐνόμιος τιθέναι ἡγουμένον,
 ἢ ἀπὸ τοῦ ἡγουμένου ἐπάγει συμπέρασμα· καὶ οὗτοι ἦσαν ἄγιοι
 παρὰ. καὶ ἐπειδὴ ἡ δόξα ἐκύνει οὐκ ἠδύνατο συνηγοῦναι αὐτῇ,
 ῥέπουσι ἀνέμαζε τοὺς ἁγίους, ὡς ὁ Βασιλεὺς λέγει, οὗτοι ἐν τοῖς
 παρόνσι, οὗτοι ἐν τούτῳ τῇ τρίτῳ βιβλίῳ· ἐπειδὴ οὐκ ἠδύνατο
 οὗτοι εὐρεθῆναι οἱ τοῦτο οὕτως ἀρκότες, ἀξιώματι τρίτον εἶναι
 τε ἐξ αὐτῶν δύνασθαι σωάγειν καὶ τὸ ἀπόλουθον, καὶ γὰρ οἱ
 οἱ οἱ λέγοντες, τρίτον τῇ τάξει καὶ τῇ ἀξιώματι, ποιοὶ ἄγιοι
 πρὸ καὶ φανεροὶ, οὐς αὐτὸς ὁ Εὐνόμιος ἀνιζητάστους τῶν πολλῶν
 ὡμας ἡρασιμόμενος ἔλεγεν. ὅθεν ἐπάγει ὁ μέγας Βασιλεὺς, με-
 ποτε ἐκύνον δυνάσθαι εὐρεῖν, καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς ῥίξης ἀνιζη-
 τῆς. Ἐπίσπου, τὴν δόξαν ἐπειδὴ φησὶν ὁ Βασιλεὺς· Τίνες δὲ οἱ ἄγιοι
 οὐ ἐν ποίοις λόγοις πρὸν διδασκαλίαν ποιῶνται, οὐ δύναται εἰ-
 πῶν, καὶ ἀπὸ ταύτου πισίστηκα, ὅτι ἐπειδὴ ὁ Βασιλεὺς λέγει
 ἢ δύνασθαι ἐπὶ αὐτοὺς τὸν Εὐνόμιον, διὰ τοῦτο καὶ τὸν Βα-
 σιλεὺς μὴ ἐπιχειρεῖν γινῶσιν ἀκριβῆς περὶ τοῦτου· ὅθεν οὐδ' ἔσχεν
 Εὐνόμιος εἰπῶν τοὺς ἁγίους· καὶ γὰρ οἱ ἡμέτεροι τῶν ἁγίων οἱ

* Ἰσ. ὁ δυνάμε-
 νον εἶναι.

πρὸ καινίου τοῦτο ἔλεγον, νοοῦντες τὴν πορόδον ἐφ' ἑαυτά· ὁ δὲ
Εὐνόμιος ἐπειδὴ κατελαμμένος ἦν τῇ δόξῃ τῶν Ἀρειανῶν, οἱ δὲ
Ἀρειανοὶ πρὸς τὰ ἔξωθεν, ἠθέλει ταῦτα. νῦν οὖν λέγω πρὸς τὸν
λόγον ὃν εἶπον ἐν τῇ ποροαβούσῃ, καὶ εἰς ὃν ἀποκρίθης αὐτός. τού-
του τιθέντος ἠθέλησα μόνον ἐπιξίναμι τὸ κείμενον, ὥς ἂν γινώσκῃ
οἱ ἀκροαταὶ οἱ παρόντες. νῦν οὖν ὁ Βασίλειος τούτου τιθέντος ἀν-
λαβὼν ὅπλα, καὶ δὴ ἄρχεται ἐπιχειρεῖν κατὰ τοῦ Εὐνομίου καὶ
πρῶτον τίθισι τὸ ἑαυτοῦ συμπέρασμα ἀπολελυμένως, μετὰ δὲ τὸ
τιθέναι τὸ συμπέρασμα ἀπροσδιορίστως, ἀποδείκνυσσι κατὰ τὴν
ἡμετέραν βίβλον διὰ δύο· πρῶτον διὰ τούτου ὡς ἔχει ὁ οὐδὲς πρὸς
τὸν πατέρα, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱόν· δεύτερον διὰ τῶν
τιθέντων παραδειγμάτων. εἴτα συμπραίνει τιθεὶς τὸ συμπέρασμα
ἀπολελυμένως, καθὼς προὔπθηκεν ἀνωτέρω· ἐπειδὴ αὕτη ἐστὶν ἡ
ἀληθὴς καὶ δικαία προχώρησις. προβαίνει δὲ ἀπὸ τῶν ἀληθῶν
καὶ ἐπομένων ἐπὶ τὰ ἀπολελυμένα καὶ ἐγνωσμένα συμπεράσματα
ἐπειδὴ κανὼν ἐστὶν οὗτος ἀναμάρτητος, ὅτι οὐδέποτε ἀπὸ τοῦ ἀλη-
θοῦς ἔπεται ψεύδος· ἐπειδὴ εἰ τὰ προηγούμενα τιθῶμεν ἀληθῆ
καὶ ἀπολελυμένας, ἀνὰ καὶ τὸ συμπέρασμα ἔσται ἀληθὲς εἶναι,
κἂν τε διὰ λόγων, κἂν τε διὰ χρησίων· καὶ γὰρ τὰ ῥητὰ τῆς διαι-
ρητικῆς καὶ τῶν ἐγγύων, λόγον ἐπὶ χροῦσι τάξις· ἀπὸ τοῦ ὑπετέρου
βιβλίου ἔπεται ἄτοκα δύο· πρῶτον, ὅτι ἀπὸ ἀληθῶν καὶ ἀπολελυ-
μένων ψευδὲς ἔπεται ἂν συμπέρασμα, ὅπερ ἀδύνατον· δεύτερον, ὅτι
ἀπὸ προτάσεως καὶ προηγούμενου, οὔσης ἐν αὐτῇ ἀμφιβολίας, ἡκολού-
θῃαν ἂν συμπέρασμα ἀληθὲς καὶ ἀναμφίβολον, ὅπερ ἀδύνατον. καὶ
γὰρ ἀνάγκη ἐστὶ, τοῦτο τὸ ἐπόμενον μὴ εἶναι ἀναγκαῖον, ἵνα τὴ
προηγούμενον ἐπείνῃ ἢ ἀμφίβολον. καὶ βλέπεις, τίς σύγχυσις προστιρίβῃ
σοι μένουντι ἐκ τῆς ἐννοίας ταύτης. ἀπὸ τούτων τῶν δύο κεφαλαίως
φαίνεται, μὴ δύνασθαι τὸ κείμενον τῆς ὑπετέρας βίβλου ἐστάναι,
καθὼς ἡμεῖς προεθήμεθα.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Οὐκ ἀναγκαῖον ἐστίν, εἰ τί ἐστὶν ἀπολελυμένον
καὶ ἡπλοῦν, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ διεικνύμενον ἀπολελυμένως καὶ ἡπλῶς
νοεῖσθαι, δύναται γὰρ τι εἶναι καθ' αὐτὸ καὶ ἀπολελυμένως ἀλη-
θές, τὸ δὲ ἐξ αὐτοῦ διεικνύμενον μὴ ἀληθὲς ἡπλῶς. ἄλλα καὶ
ὑποθέσιν, εἰ τί δαλονότι δοθείη. διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Βασίλειος
ἐπὶ μὲν τοῦ παραδείγματος τῶν ἐγγύων, ἡπλῶς ἀληθοῦς καὶ

καταλειμμένος, δεικνυσιν, ὅτι οὐκ ἐξ ἀνάγκης, ἐπιβὰ τῇ τάξει καὶ ἴστρον καὶ τρίτον ἔχουσιν οἱ ἄγγελοι, καὶ πολλοὶ τοὶ ἄλλοι, ἔπεται τοὺς καὶ ἴστρον φύσει ἔχον· ἐπὶ δὲ τοῦ συμπαρασματος, καὶ ὁ πᾶντα τὰ παραδείγματα εἰληπῶν, οὐ τὸ ἀπλῶς καὶ ἀπολε-
κένως δεικνυσιν ἀληθείας, ἀλλὰ καθ' ὑπόθεσιν ἔδεικε πρότερον, εἰ δοθῇ πάντα ταῦτα τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι πνεύμα τὸ ἅγιον, καθὼς αὐτοὶ λέγουσι, καὶ τὸ εὐαγγελιστὴν τὸν ἐκλαμβάνοντα, ἐκείνους γὰρ ἴσως τοῦτο εἰς συντομίαν ἔχουσιν εἶπεν, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἔπεται, τρίτον εἶναι καὶ τῇ φύσει πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἄρα ἦν ἀκαταῖτον ὅτι ἔλεγε, ὅτι ἢ τι θεὸς καὶ ἀποκαλειμμένος ἐστὶν ἀληθείας, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ δεικνύ-
μεν οὕτως ἔχειν ἀνάγκη.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Τίθεται ταύτην τὴν ἀκολουθίαν, ἡμ. γράψαι πρὸς ὁ ἄνθρωπος τρέχει, ἄρα κινῆται· αὕτη ἡ ἀκολουθία οὐ καὶ μόνον τὸν ἄνθρωπον τρέχειν, οὐδὲ λέγει τὸν ἄνθρωπον κινῆται, ἀλλὰ μετὰ προσδιορισμοῦ, ὅτι ἡ ἄνθρωπος τρέχει, ἄρα ἡ κινῆται· ἐπιβὰ μόνον ἐστὶν ἐπιφορά.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Οὐκ ἔστι τοῦτο οὕτως, ὅτι εἰ τρέχει ὁ ἄνθρωπος, ἄρα καὶ κινῆται. Ταῦτα εὐνόγων ἐλύθη· ἡ συνοδὸς, τῇ τρίτῃ μετὰ ταῦτα αὐτὴν. τῆς τρίτης τάλιν ἐλθούσης, καὶ τῆς συνά-
κας γεγεννίας, ἔρχετο ὁ Ἐφῆσου.

Μαρτίου ἐβδόμη καὶ δεκάτῃ, ἡμέρᾳ τρίτῃ, ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΚΓ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἡ ἡμετέρα πίστις οὐκ ἐξ ἀνθρώπων αὐτὸ δὲ ἄνθρωπον τὴν σύστασιν ἔσχεν, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν τοῦ Χριστοῦ, τοῦ αὐτοπροσώπου τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς λαλή-
σας. διὰ τοῦτο τὰ τῶν ῥητῶν ἀμφίβηλα καταλιπόντες, ἔπειτα καὶ πᾶσα κατὰ τὸν ἀληθῆς θεωρούμενα λόγον ὑπὲρ ἡμῶν εἰρήθη μετὰ
καθ' ἡρῶν, ἐκείσε λοιπὸν ἀναδράμωμεν, ὅθιν καὶ ταῦτα νοηζόμενα χριάν· οὐ γὰρ ἂν ὁ μέγας Βασίλειος ἱναγίτης εἶπεν, ὅ
καὶ ἀσύμφωνον τῷ δωδέκῳ Χριστῷ, καὶ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς,
καὶ τοῖς διαδόχοις ἐκείνων, οὐδ' ἀνακόλουθα ἑαυτῷ, καθάπερ δι'

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἡμεῖς λέγομεν ὅτι τὸ ρήτον ἐσαφηνίσθη, καὶ ὑπερσαφηνίσθη.

‘Ο ἘΦΕΣΟΥ. Τῇ τάξει καὶ τῇ ἀριθμῷ οὐκ ἔστι τὸ πνεῦμα τρίτον ἀριθμῶν· οὐ γὰρ ἔστι πρῶτον, δεύτερον καὶ τρίτον ἐπὶ τῶν θείων προσώπων, οὐδὲ ἓν, δύο καὶ τρία, ἀλλὰ ἓν καὶ ἓν καὶ ἓν καὶ μία οὐσία. ἐπεὶ δὲ τὸ γυνῶν καὶ τὸ προβάλλειν οὐκ εἰσι φυσικὰ ἰδιώματα, ἀλλ’ ὑποστατικὰ, τὸ προβάλλεσθαι ἄρα παρὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ δύο ὑποστάσεων ἔσται, ὥστε γίνονται δύο ἀρχαὶ καὶ δύο αἵτια.

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Οὐχί, πάτερ οὐχί. οὐ γὰρ δύο ἀρχαὶ καὶ δύο αἵτια λέγομεν, ἀλλὰ μᾶλλον μίαν ἀρχὴν καὶ ἓν αἷτιον. ὁ γὰρ πατὴρ καθὼ πατὴρ πρὸς τὸν υἱὸν ἀναφέρεται, υἱοῦ γὰρ πατὴρ· καὶ ὁ υἱὸς καθὼ υἱὸς ἑσαύτως πρὸς τὸν πατέρα ἀναφέρεται, πατρός γὰρ υἱὸς, καὶ μὴ ὅντος υἱοῦ ἀδύνατον εἶναι πατέρα, σχηματῶν γὰρ ὡς ταῦτα καὶ τῶν πρὸς τι· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον καθ’ ἑαυτὸ οὔτε πρὸς τὸν πατέρα, οὔτε πρὸς τὸν υἱὸν ἀναφέρεται, καθὼ πατὴρ ἢ υἱός. οὕτω σοι δοκεῖ;

‘Ο ἘΦΕΣΟΥ. Οὕτως;

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Τὸ γὰρ πνεῦμα καθὼ πνεῦμα πρὸς τὸν πατέρα δι’ ἀναφέρεται· πνέοντις δὲ εἰσιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός· πατὴρ γὰρ ἔστι πνεῦμα καὶ υἱοῦ, καὶ τούτῳ οὐδεὶς ἀντιρεῖ λόγος. πνέουσιν οὖν οὗτοι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ μίαν πνευστικὴν, ὥτοι προβλητικὴν δύναμιν· ἥτις προβλητικὴ δύναμις μία οὐσα καὶ ἡ αὐτὴ τῷ ἀριθμῷ, ἀρχοιδῶς μὲν τοῦ πατρὸς εἶναι νοῦνται, παρ’ οὗ καὶ ὁ υἱὸς ταύτῃ ἔχει. καὶ ταύτῃ τῇ διανοίᾳ λέγομεν, ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς μία ἀρχὴ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ ἓν αἷτιον.

‘Ο ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ ἔστι δυνατόν ἐκ δύο προσώπων ἐξέλχεσθαι ἓν αἷτιον; οὐκ ἔστι τοῦτο συναλοφὴ τῶν ὑποστάσεων; τοῦτό ἐστι τοῦ Σαβελλίου τὸ δόγμα.

‘Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἀκουσον μετὰ μακροθυμίας, σθεασμιώτατι πάτερ, καὶ σύνες τὰ λεγόμενα. ἐπλῶς ἐν τοῖς θείοις ἐν αἷτιον λέγομεν καὶ μίαν ἀρχὴν, τὸν πατέρα, τοῦ υἱοῦ μὲν κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ πνεύματος δὲ κατὰ τὴν ἐκπόρευσιν. ἰσαίδη ὁ πατὴρ ἐν τῷ γυνῶν τὸν υἱὸν ἀχρόνως προΐησι καὶ τὸ πνεῦμα, ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς λαμβάνει καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ προβάλλειν τὸ πνεῦμα

οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐξ ἐκείνου, παρ' οὗ καὶ αὐτὸς τὸ εἶναι ἔχει. κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἀρχοῦντος καὶ ἀπλῶς αἰτίου τοῦ πνεύματος ὁ πατήρ. ὥστε οὐκ οἰεῖ δύο αἰτία, ἐπειδὴ τὰ τοῦ υἱοῦ ἀναφέρονται πάντα πρὸς τὸν πατέρα.

Ὁ ἙΦΕΣΙΟΥ. Ἐχει ἱκανῶς τοῦτο· νῦν ἐρχόμεθα πρὸς τὸ δεύτερον, ὃ ὅπως πρὸς σύστασιν τοῦ ῥητοῦ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ὅτι ὁρθῶς ἔχει καὶ ὑγιᾶς, καθὼς ἐν τῇ ὑμετέρῃ βιβλίῳ κῦται. τοῦτο ἦν, ὅτι ἀνάξιον ἦν τῆς διανοίας τοῦ μεγάλου Βασιλείου τὸ ἀμφιβολίας τιθέναι ἐν τοῖς παρ' αὐτοῦ ἀποφανομένοις, καὶ λέγειν· Ἰσως ὁ τῆς εὐσεβείας παραδίδωσι λόγος, καὶ πάλιν· Ἰν' ὅλως καὶ συγχρησώμεν. πρὸς τοῦτο λέγομεν ἡμεῖς, τοῦτο μὴ εἶναι δόξαν τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ διδασκαλίαν τῶν ἁγίων, καθάπερ ἔλεγον ὁ Εὐνόμιος, τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. φαίνεται παντελῶς ὁ μέγας Βασιλεὺς μὴ παραδεχόμενος τοῦτο κατὰ τὸ πρῶτον τῆς ἐνστάσεως μέρος· λέγει γάρ, ὅτι προσωποῖται φυλάσσειν τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν, καὶ ἐφιξῆς λέγει· Τίνες δὲ οἱ ἅγιοι, καὶ ἐν ποίοις λόγοις τὴν διδασκαλίαν ποιοῦνται, ἐπεὶν οὐκ ἔχει. Ἄρα γέγονεν οὕτω τολμηρὸς ἄνθρωπος, τὰς τῶν θείων δογμάτων καينوτομίας εἰσπορεύμενος; καὶ ὁμολογουμένως οὐκ εἶχεν ὁ Εὐνόμιος τινὰς τῶν ἁγίων λέγοντας τοῦτο· τίνες γὰρ ἂν καὶ ἔχον; ἐκεῖνος τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ἅγιον οὐκ ἐνόμιζεν, ἀλλ' οὐδ' ἱππὸς τὰς τῶν πρὸ αὐτοῦ τοιοῦτόν τι φαίνεται λέγων· τοῦτο μὲν ἦν ὅτι δόξα καὶ διδασκαλία τῶν ἁγίων ὑπῆρχεν, οὗτις ὁ Εὐνόμιος ὑπὸν ἠδυνήθη, οὔτε ὁ Βασιλεὺς παρῳείξατο. ἐπειδὴ δὲ οἶκός ἦν ὑπὲρ τῶν Εὐνόμιων, ὅτι λέγεται τοῦτο παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ, τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐν τῇ παραδόσει τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος εἰρηκότος· Περιουθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· * ἐκ τούτων δὲ φαίνεται τρίτον εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, δευτερεύοντος τοῦτο καὶ ὑπόθεσιν ὁ μέγας Βασιλεὺς, οὕτω φασίν· Ἀξιώματι γὰρ δευτερεύειν τοῦ υἱοῦ, ὁ τῆς εὐσεβείας ἴσως παραδίδωσι λόγος, λόγον εὐσεβείας λέγων, τὸν παραδοθέντα ἡμῖν ἐκ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων, εἰ τις αὐτὸν ἐλάβαι κατὰ τὴν εἰρημίνην ἠνοιαν. λέγει οὖν οὕτως, ὅτι ἴσως, ἀμφιβαλλὲς παραδιδόναι τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, τρυφῶσι τὴν θείαν γραφὴν

* Ματθ. 28, 19.

καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς παράδοσιν· ὅτι δὲ τρίτον ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον ἰσως ἂν τίς, φησι, κατὰ τὴν ἀρίθμωσιν ταύτων εἰς τὸ ἀξίωμα λάβοι, ὅτι ἐπειδὴ τρίτον ἀριθμῶται τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον, τρίτον ἐστὶ καὶ τῷ ἀξιώματι. ἀλλ' εἰπερ ἄρα καὶ τοῦτο συγχωρήσομεν, οὐκ ἀναγκαίως φαίνεται καὶ τῇ φύσει τρίτον εἶναι. καὶ οὕτω τὸν λόγον τῆς ἀμφιβολίας τίθωσκον, ὅτι οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἐκ τῶν ῥημάτων τῆς γραφῆς φαίνεται τρίτον εἶναι τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον· ἀλλ' ἰσως ἂν τίς, φησιν, ἐκ τῆς ἀπαριθμήσεως ταύτης εἴποι, καὶ τρίτον τῷ ἀξιώματι. τοῦτο καὶ ὑστερον ἐπήγαγε μετὰ τὸ θῆναι τὰ παραδείγματα τῶν ἀγγέλων ὥσπερ ἐν τῷ ἡμετέρῳ βιβλίῳ τῷ ὀρθῶς ἔχοντι κῆται· λέγει γάρ, ὅτι εἰ καὶ ὑποβέβηκε τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, ὡς λέγουσι· παρὴν ἡμεῖς γὰρ τρίτον ἀπὸ πατρὸς ἀριθμούμενον, καὶ τὰ λοιπὰ. τούτῳ τῷ ῥητῷ τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου ἦν εἰκὸς χρήσασθαι τὸν Εὐνόμιον, ἐπειδὴ τὴν παρὰ τῶν ἁγίων μαρτυρίαν οὐκ εἶχεν ὥς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος· ἐκ τούτου δὲ εἰκὸς ἂν συνιστᾶν τὴν οἰκίαν διάνοιαν· ὅπερ καθ' ὑπόθεσιν συγχωρῶν ὁ μέγας Βασίλειος, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἰσως προσθεὶς πρὸς τὴν τοῦ ῥητοῦ ἀποβλήσαν διάνοιαν· ἰσως γάρ, φησιν, ἐκ τούτου τοῦ ῥητοῦ ἐσχυρίζεται· ὅμως ἐνάγει καὶ ἀποδείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἐστὶ τρίτον καὶ τῇ φύσει τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον. ἐξ ἀνάγκης διὰ ταύτην τὴν ἀμφιβολίαν τὸ ἰσως τίθωσκον, καὶ τό· Ἰν' ὅλως, καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ οὕτως οὐδένα μῶμον προσάπτει τῷ μεγάλῳ Βασιλεῖ τὸ προσθεῖναι ταύτας τὰς ἀμφιβολίας ἐν τοῖς καθ' ὑπόθεσιν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις. ἡμῖς γὰρ οὕτως ὑπολαμβάνομεν. καὶ διὰ τούτου συνιατῶμεν τὰς ἡμέτερας βίβλους, πολλὰς οὔσας καὶ ἀναγκαίας.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ὡστε τὴν ἀλήθειαν τῶν ἡμετέρων βιβλίων φανῆναι μᾶλλον ἢ τῶν ὑμετέρων, καὶ ὥστε διασαφηνισθῆναι φανερῶς, ὅτι ἡ ἀλήθεια οὕτως ἔχει, καθὼς ἐν τοῖς ἡμετέροις βιβλίοις εὐρίσκεται, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἐν τῇ ὑμετέρᾳ βίβλῳ, ἠθέλησα λαβεῖν τὸ ἴσον καθὼς κῆται ἀπὸ ῥήματος εἰς ῥῆμα, καὶ τοῦτο ὅσον ἂν
 * τοῦ ὑμετέρου. ἀναγκαῖον λαβεῖν ἀπὸ τοῦ τρίτου λόγου μέχρι τῆς ἐπαγωγῆς τοῦ ὁ πρώτου βιβλίου· καὶ ὁ Ἀμβρόσιος ἡρμηνεύσει τοῦτο. ἐσκεψάμην ὅν ἐν οἷς συμφωνοῦμεν, καὶ ἐν οἷς διαφερόμεθα. ἡ εὖν πρώτη διαφορά αὕτη ἐστίν· ὅτι ἔνθα τὸ ἡμέτερον λέγει· Ἀξιώματι δεύτερον τοῦ υἱοῦ, ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχον, καὶ ἐξ αὐτοῦ λαμβάνον, καὶ ἀναγγέλλον ἡμῖν,

καὶ ὅλος τῆς αὐτῆς αἰτίας ἐξημίνον· ὁ τῆς εὐσεβείας παραδίδων λόγος· ἐντυθεῖν ἔσται· φύσει δὲ χρῆσθαι τρίτῃ, καὶ τὰ λοιπὰ ἢ δὲ ὑμετέρα ρίβλος πᾶν τοῦτε ἀφύλλε, καὶ ποιῶ τοῦτο τὸ ῥῆμα τό· Ἀξιώματι δῦντερον εἶναι τοῦ υἱοῦ, ἵσως ὁ τῆς εὐσεβείας παρ-
 ραδίδωσι λόγος. μετὰ δὲ ταῦτα μεταβαίνει καὶ λέγει· φύσει δὲ χρῆσθαι τρίτῃ, καὶ τὰ ἑξῆς· οὕτως ἵσται φαίνεσθαι τὰ ἀφαιρού-
 μενα. δῦντερον, βουλόμενος ἀποδείξαι ὁ Βασιλεὺς, ὅτι οὕτως ἐστὶν ἐν τῷ υἱῷ κατὰ τὴν ἀπόβλεψιν τοῦ πατρὸς, καὶ ἐπιφέρει τὴν ὁμοίωσιν ἐπὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐν τῷ τέλει ἄκου ἢ ρίβλος ἡμῶν λέγει· Ἡ ὁμοίωσις καθόλου τρέχει, ὅτι ἐν λόγον· ὁ υἱὸς ἐστὶ δῦντερος τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει τοῦ πατρὸς· τῇ φύσει δὲ οὐκ ἵσται δῦντερος, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πρὸς τὸν υἱὸν τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει ὑποβέβηκε, χωρὶς τινος ἀμφιβολίας τίθεται τῷ ὑμετέρῳ ἀπολούσας ἀπὸ τῆς ὁμοιότητος τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πα-
 τέρα, ἢ δὲ ὑμετέρα ρίβλος ἐπιτίθεται ἐν τῷ τέλει τὴν ἀκριβὴς ὑπερνομήσαν ταύτην τὴν ἀμφιβολίαν· ἐν ὅλῳ τοῦτο καὶ συγχω-
 ρήσωμεν· ὅταν ἐπιχειρῶ ἀπὸ ὑποτιθεμένης ἀμφιβολίας. ἢ δὲ τρίτη διαφορά ἐστιν ἐν τῇ τέλει· ἐνθα τεθέντων τῶν παραδειγμάτων τῶν ἁγγέλων, καὶ τῶν ἀστέρων, ὅταν ὁ Βασιλεὺς ἐκ τοῦ προηγου-
 μένου ἀποκαλυμμένου καὶ ἀληθοῦς ἐπὶ τῷ τὸ ἐφύμενον ἀποκαλυμμένον καὶ ἀληθὲς δίχα τινος ἀμφιβολίας, οὕτω λέγων ἐν τῷ ῥητῷ οὕτως ἡμελοζουμένης· Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει ὑποβέβηκε τὸν υἱόν, καὶ ἀποδείκνυσιν τοῦτο διὰ τοῦ λόγου τῆς εὐ-
 σεβείας, ἐν ᾧ καθίδρυσι ταύτην τὴν τάξιν, ἀποδιδούς τὴν αἰτίαν λέγων· Ἐλάβομεν γὰρ τρίτον ἀπὸ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἀριθμῆσθαι, αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἐν τῇ παραδόσει τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος εἰ-
 ρηκότος· Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ οὗτός ἐστιν ὁ λόγος τῆς εὐσεβείας, ἐν ᾧ καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐθεμελίωσεν ἑαυτὸν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τρίτον ἐστὶ κατὰ τὰς ἡμετέρας ρίβλους, καὶ τοῦτο λίαν καλῶς συμφωνεῖ, ἵνα δὴ τὰ προηγούμενα περὶ τῶν ἁγγέλων ἵσται ἀποκαλυμμένα καὶ ἀπροσδιόριστα· οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ τρόπος τοῦ ἐπιχειρήματος αὐτοῦ· Ὅν τρόπον ἐπὶ τῶν ἁγγέλων, ἐπὶ τῆς δῦντεροι καὶ τρίτοι ὑπάρχοντες, οὐ μέντοι εἰσὶν ἕξαι τῆς ἁγγελικῆς φύσεως, τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν θεῶν πρᾶσσον·

καθὼς οὖν ἰω' ἔκριναν ἔχειν, οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς θείας φύσεως· ἀλλ' αὕτη ἐστὶν ἡ ἐλάττω ἀποκαλυμμένη, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀγγέλων ἀποκαλυμμένης καὶ ἀπροσδιορίστως οἱ ὄντες· δεύτεροι ἢ τρίτοι τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει οὐκ εἰσὶν ἔξω τῆς ἀγγελικῆς φύσεως, οὗτοι ὑπολογουμένως καὶ ἐπὶ τῶν θείων προσώπων. ἐπειδὴ τὸ προσηγμένον ἀποκαλύπτεται, καὶ τὸ ἐκείνων ἀποκαλυμμένον εἶναι ὁραταί καὶ ἀπροσδιόριστον. νῦν οὖν ἡ ὑμετέρα βίβλος ἀπὸ ταύτης τῆς ἐπαγγελίας λέγει· Οὕτως οὖν καὶ τὸ πνεῦμα ὑποβίβκει τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, ὡς λέγουσιν. εἴτε ἐν τῇ ἐκπόσει τῆς αἰτίας ἡ ὑμετέρα βίβλος λέγει· Ἐλάβομεν γάρ, φασί, τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἀριθμεῖσθαι. ὡς οὐκ ἐστὶν ἄλλα διαφορά μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν ἐν τούτῳ τῷ μέρει, πλὴν ὅτι ὑμεῖς μετὰ τινος ἀμφισβολῆς τίθεται· τὸ 'ὡς λέγουσι, πείνηται καλῶς ἀνακαταλείψαι τὸ κείμενον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ βίβλῳ καὶ τῇ ὑμετέρᾳ. εἰ δὲ ὁστέρεται, αὐτὸς εἰπὼν· ἐπειδὴ οὐκ ἐν ἄλλοις τισὶν εἶδον τὴν διαφορὰν τὴν μεταξὺ ἡμῶν. μετὰ ὑποθέσεως καὶ μακροθυμίας, ἦν φανή ἡ ἀλήθεια, ἐνοστήσαν ὑπὲρ ταύτης τῆς χρήσεως· ἐπειδὴ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀρχὴ τοῦ λόγου τοῦ πατ'· Ἐνομήν, καὶ ἀπὸ τῶν θυμολίων τούτου τοῦ τρόπου βούλεται διὰ πόσεως τῆς διαλέξεως κατὰ τοῦ Εὐνομίου ὑποχειρῆν, καὶ εἴπω οἱ θυμολίους εἶναι ἀμφισβολοί, οὐδ' ἐν ἄλλο ὁ μέγας Βασιλεὺς ἀπέδειξεν. πρῶτον οὖν λέγω οὕτως, καὶ ἔρωτῶ σε πρὸς ἐν ῥῆμα· πότῃ ἐπὶ ταύτης τῆς ὕλης καὶ τῆς χρήσεως τοῦ βιβλίου τοῦ προσηγομένου· εἰσπεὺς τὸν Βασιλεῖον εἰρηναίως ταύτην τὴν δόξαν, καὶ βιβλικῶς ἐσχακίνας, ὅτι οἱ πρὸ ἐκείνου ἄγιοι τοῦτο εἰρήνασι. τοῦτο γὰρ ἡρώτησας ἐν τῇ προλαβούσῃ παρ' ἡμοῦ· περὶ τούτου ἀνταρτῶ σε διὰ βρεχίων.

Ο' ΕΦΕΣΟΥ. Λέγω, ὅτι οὕτε εἶχεν ὁ μέγας Βασιλεὺς ταύτην τὴν δόξαν, οὕτε ὡς τῶν ἁγίων ταύτην ἐνδμιζῶ, οὕτε τὸν Εὐνόμιον παραδίδχεται ὡς παρὰ τῶν ἁγίων ταύτην παραλαβεῖν· καὶ τοῦτο φαίνεται ἐξ αὐτῶν τῶν τοῦ Βασιλείου ῥημάτων.

Ο' ΙΩΑΝΝΗΣ. Νῦν οὖν πρὸς ἀποδείξιν τοῦ Βασιλείου, καὶ οὕτως ὡς ἂν τὸ ἱερὸν τοῦτο ἀεροστίριον γῶσι τὰ λεγόμενα μέχρι τῆς χρήσεως τῆς λεγούσης· Τὴς οὖν ἀνάγκης, ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν προσηγουμένων ἡψα δύο ἢ τριῶν, τὰ δὲ πλείω παρέλκεται, διὰ τοῦτο

καλὸν ἂν εἴη ἀναθεωρεῖν τὰ προηομένα ὀλίγα ὄντα... εἴτα ἰσάγῃ τὴν ἕννοιαν τοῦ ῥητοῦ ἐν τῷ τρίτῳ, οὕτως ἀρχόμενος, καὶ μετὰ δύο στίχους τίθῃσι τὰ ῥήματα τοῦ Εὐνομίου, λέγων· Μόλις οὕτω κοροσθίς τῶν εἰς τὸν μονογενῆ βλασφημιῶν μεταβαίνει ἐπὶ τὸ πνεῦμα, πᾶσι τῇ ἑαυτοῦ θυλήσει συνακολουθεῖν οἰονὶ λέγων, ὅτι ὁ Εὐνόμιος οὕτως λέγει, ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ θυλήματος πάντως, μὴ παρὰ τῶν ἁγίων ὑλαφές. ὕτα τίθῃσι τὰ ῥήματα τοῦ Εὐνομίου γράφει γὰρ οὕτως· Ἐπειδὴ ἀρκεῖ ἡμῖν τσαῦτα περὶ τοῦ μονογενοῦς, ἰπόμενον καὶ περὶ τοῦ παρακλητοῦ εἰπῶν, καὶ οὐκ ἀκολουθεῖν ταῖς τῶν πολλῶν γνώμασι, ἀλλὰ τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν ἐν πᾶσι τηρεῖν, ἀφ' ὧν ἐπειδὴ τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι διδασκόμεθα, τρίτον εἶναι αὐτὸ καὶ τῇ φύσει πιστοποιηκέν. Ταῦτά εἰσι τὰ ῥήματα τοῦ Εὐνομίου, ἐν οἷς οὐδ' ἓν πλέον ἔπτεται τριῶν. πρῶτον μὲν φησι, μὴ βούλεισθαι παρακολουθεῖν ταῖς τῶν πολλῶν δόξαις· δεύτερον λέγει, βούλεισθαι τηρεῖν τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν· τρίτον, ἐπειδὴ παρὰ τῶν ἁγίων διδασκόμεθα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, τρίτον εἶναι αὐτὸ καὶ τῇ φύσει πιστοποιηκέν. πρὸς ταῦτα ἰτομένως ἀποκρίνεται ὁ Βασίλειος, λέγων οὕτως· Ὅτι μὲν οὐχ ἡγῶμαι τῇ ὑπερῇ καὶ ἀνεπιτηδεύτῃ τῶν πολλῶν δόξῃ στοιχιῶν, πηχτικοῖς ται καὶ συσθεσιμένοις λόγοις τὴν ἀλήθειαν πρὸς τὸ δικαῖον αὐτῇ διαστρέφον. νῦν οὖν πρὸς ἐκῶνο τὸ τοῦ Εὐνομίου, ἢ μὴ βούλεισθαι ἀκολουθεῖν ταῖς τῶν πολλῶν δόξαις, ἀνακίφελαν ὁ Βασίλειος λέγει· Οὐκ οἶεται δεῖν τῇ ὑπερῇ, καὶ τὰ λοιπά. καὶ αὐταὶ εἰσιν αἱ ἀνεξήταστοι γνώμαι. ὕτα λέγει· Καταφρονῶν τῆς τῶν πολλῶν γνώμης, ἥ δόξαζουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὅρα αὐτὸς καλῶς οἶδι, τίνος ἦσαν ἐκῶνοι, οἱ ἐδόξαζον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καταφρονῶν τοῦ τῆς τῶν πολλῶν γνώμης, ἥ δόξαζουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, προσποιεῖται φυλάσσειν τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν, καὶ τοὺς ταύτην αὐτῷ παραδεδωκότας σιωπῇ, ὅπως ἰσώσῃ καὶ ἐπ' ἄλλων λόγων περὶ τοῦ μονογενοῦς. νῦν ἀποκρίνεται πρὸς τὸ τρίτον, ἔνθα φησὶ παρὰ τῶν ἁγίων ἑαυτὸν μεμαθηκέναι· τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, παρ' ἑαυτοῦ δὲ πιστοποιηκέναι· τρίτον αὐτὸ καὶ τῇ φύσει. τίνος δὲ οἱ ἅγιοι, καὶ ἐν ποίοις τόποις τὴν διδασκαλίαν πνεύματος, εἰπῶν οὐκ ἔχει ἄρα ἕτερον οὕτως.

καὶ τὰ ἐξῆς εἴτα ἔπεται· Τίς γὰρ ἀνάγκη, εἰ τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει, καὶ τῇ λοιπᾷ νῦν οὖν ἔρωτῶ σε, πότερον ἥντεκα λέγει ὁ Βασιλεὺς, καταφρονῶν τῆς τῶν πολλῶν δόξης, ἢ δοξάζουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, πότερον ὁ Βασιλεὺς ἔγνω τὴν δόξαν ἢ ἐδόξαζον πολλοί; ἀλλὰ ῥητίον τὸν Βασιλεῖον τοῦτο ἐγνωκέναι καθόλου. ἔρωτῶ παρὰ σοῦ, ἐν τοῖς προηγουμένοις ἦνθα λέγει, τῇ ἐπλῇ καὶ ἀπαιτηθείᾳ τῶν πολλῶν γνώμῃ στοιχῶν δίδναι, ἀλλ' οὐ τεχνικοῖς καὶ σοφοῖς λόγοις τὴν ἀλήθειαν διαστρέφειν, πότερον ὁ Βασιλεὺς ἦδει, τίνας ἦσαν ἱκεῖνοι οἱ λόγοι οἱ σοφοῦς; δὴλον ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἦδει ἱκεῖνους. καὶ ἔπειρ νοεῖς ἐγνωκέναι τὸν Βασιλεῖον, τίνας ἦσαν οἱ σοφοὶ λόγοι, καὶ τίς ἦν ἡ δόξα ἱκεῖνη, ἥτις ἐδόξαζον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀρκούντας γνώσῃ καὶ φανερῶς, ἐγνωκέναι τὸν Βασιλεῖον, καὶ τίνας ἦσαν οἱ ἅγιοι, οὓς ὁ Εὐνόμιος ἐπεὶ οὐκ εἶχε.

Ο' ΕΦΕΣΟΥ. Δόξαν τῶν πολλῶν λέγει, ἢ ἐδόξαζον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦ πλήθους τῶν Χριστιανῶν τὴν δόξαν ὅτι ἐπειδὴ ευνεταγμένοι ἐσὶ τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ ἐν τῇ παραδόσει τοῦ πατρὸς βαπτίσματος, ἐξ ἀνάγκης ὥσπερ τῆς αὐτῆς δόξης, οὕτω καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὑπάρχει τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ.

Ο' ΙΩΑΝΝΗΣ. Καλῶς οὖν ὁ Ἀθανάσιος καὶ οἱ λοιποὶ ἐγνώσκον.

Ο' ΕΦΕΣΟΥ. Μετὰ τῶν πολλῶν ἀκείνοι ἐγνώσκον.

Ο' ΙΩΑΝΝΗΣ. Τίνας δὲ οἱ τεχνικοὶ λόγοι καὶ σοφοὶ λόγοι τοῦ Εὐνομίου;

Ο' ΕΦΕΣΟΥ. Πρῶτον ὅτι τὴν τῶν πολλῶν ἀτιμάζων δόξαν ἔπειτα ὅτι προσποιούμενος φυλάττειν τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν οὓς οὐκ ἔχει λείπειν, οὐδὲ γὰρ ἦσαν οἱ λείγοντες τοῦτο, ὑποτίθεται τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ οὕτω τεχνικῶς καὶ σοφοῖς συνάγει, ὅτι ἐπειδὴ τρίτον τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει, τρίτον καὶ τῇ φύσει. τοῦτο δὲ βουλόμενος ἀνελθεῖν ὁ μέγας Βασιλεὺς, ὑποτίθεται κατὰ συγχώρησιν ἐν τοῖς ἐφεξῆς, ὅτι εἰ καὶ δοίημεν τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔπειρ ἱκεῖνος βούλεται, ἀλλ' οὐ δύναται συναγαγεῖν, ὅτι τρίτον καὶ τῇ φύσει. οὗτοι ἦσαν οἱ τεχνικοὶ καὶ σοφοὶ λόγοι ἱκεῖνοι, ὅτι προσποιεῖται παραλαβεῖν ὥσπερ ὁ παρὶλάβει, καὶ ὅτι ἐκ τούτων συνάγει, ἀ οὐκ ἐξ ἀνάγκης συνάγεται.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ὁ Εὐνόμιος οὕτως ἐπιφέρει, ἑαυτὸν περιλα-
 φῶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τῶν ἁγίων τρίτον τῇ τάξει καὶ
 τῇ ἀξιώματι, καὶ τοῦτο ἔλεγεν ἀποκαλυμμένος, καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ
 πιστεύων χωρὶς προσδιορισμοῦ ἢ ἀμφιβολίας, τρίτον εἶναι τὸ πνεῦμα
 τὸ ἅγιον καὶ τῇ φύσει. ἴδου τοιγαροῦν ἐκείνον μίαν ἔχον σοφί-
 αμένην ἐπιχειροῦσιν ἐπὶ τῷ ἀποδείξαι τοῦτο, ὅπως ἕς ὁμολογού-
 μενον ἰδέσθαι τοῦτό ἐστι τὸ συμπέρασμα ἐκείνου, οὕτω πιστεύει,
 ἐπειδὴ οὕτω παρὰ τῶν ἁγίων παρέλαβε. πρὸς δὲ τὸ ποιῆσαι σε-
 ροφισμένον καὶ τεχνικὸν συμπέρασμα, ἀνάγκη ἐστὶν οὕτως ἐπιχει-
 ρῆσαι, ὥστε ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ταύτῃ ἕτερον ποιῆσαι * τὸ δυνάτον
 εἶναι λαβῆναι τὸ συμπέρασμα· νῦν οὖν ὁ Βασιλεὺς λέγει, προ-
 σποσάτω τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν τηρεῖν ἄλλ' οὐ τίθῃσι λόγον
 τεχνικὸν καὶ σεροφισμῶνον. ἀρκεῖται οὖν ἡμῖν, ὅτι ὁ Εὐνόμιος οὕτως
 ἐκ τῆς ἡγουμένης καὶ ἀπροσδιορίστου ἐπιφέρει τὸ ἑαυτοῦ ἰπό-
 μωνον, ὃ ἐπίσταται καὶ ὅταν ὑμῖς εὔρωτε τὸ ἐπιχείρημα ἐκεῖνο, τότε
 καί ποτε καὶ τὸ συμπέρασμα οὕτως ἔχειν. νῦν οὖν οὗτοι οἱ ἅγιοι,
 οἵτινες ἔσχον δόξαν, ἐν ᾗ ἐδόξαζον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὗτοι
 ἦσαν οἵς ἠκούσθαι ὁ Βασιλεὺς, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης, ᾗ ἐδόξαζον
 τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἠδυνήθη ὁ Εὐνόμιος τίθῃσι ἡγουμένων,
 καὶ ἀπὸ τοῦ ἡγουμένου ἐπάξει συμπέρασμα· καὶ οὗτοι ἦσαν ἅγιοι
 φανεροί, καὶ ἐπειδὴ ἡ δόξα ἐκείνων οὐκ ἠδύνατο σινηγορῆσαι αὐτῷ,
 οὐδὲ ποτε ἀνέμαζε τοὺς ἁγίους, ὡς ὁ Βασιλεὺς λέγει, οὗτοι ἐν τοῖς
 ἀφαιμένοις, οὗτοι ἐν τούτῳ τῷ τρίτῳ βιβλίῳ· ἐπειδὴ οὐκ ἠδύναντο
 τοιαῦτοι εἰρηθεῖν οἱ τοῦτο οὕτως ἐρακότις, ἀξιωματὶ τρίτον εἶναι,
 ὥστε ἐξ αὐτῶν δύνασθαι σωᾶσθαι καὶ τὸ ἀκόλουθον, καὶ γὰρ οἱ
 ἅγιοι οἱ λίζοντες τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιωματι, κοινοὶ ἅγιοι
 ἦσαν καὶ φανεροί, οὐκ αὐτὸς ὁ Εὐνόμιος ἀνεξήταστους τῶν πολλῶν
 γνώμας ἐρασιμύμενος ἔλαβεν. ὅθιν ἐπάγει ὁ μέγας Βασιλεὺς, με-
 δέ ποτε ἐκείνον δυνάσθαι εὐρεῖν, καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς ῥίξης ἀνελήφας
 κύρη· Ἐβρίσων τὴν δόξαν· ἐπειδὴ φησιν ὁ Βασιλεὺς· Τίνες δὲ οἱ ἅγιοι
 καὶ ἐν ποίοις λόγοις πᾶν διδασκαλίαν αποκρίνται, οὐ δύναται εἰ-
 πῆν, καὶ ἀπὸ ταύτου πισίστηκας, ὅτι ἐπειδὴ ὁ Βασιλεὺς λέγει
 μὴ δύνασθαι εἰπῆν αὐτοῦς τὸν Εὐνόμιον, διὰ τοῦτο καὶ τὸν Βα-
 σίλειον μὴ ἐσχεπείνας γνώσιν ἀκριβῆ περὶ τούτου· ὅθιν οὐδ' ἔσχον
 ὁ Εὐνόμιος εἰπῆν τοὺς ἁγίους· καὶ γὰρ οἱ ἡμέτεροι τῶν ἁγίων εἰ

* Ἰσ. ὁ δυνάτον
 τὸν εἶναι.

πρὸ καινοῦ τοῦτο ἔλεγον, νοοῦντες τὴν προόδου ἐφ' ἑαυτά· ὁ δὲ Εὐνόμιος ἐπειδὴ κατελιγμένος ἦν τῇ δόξῃ τῶν Ἀρειανῶν, οἱ δὲ Ἀρειανοὶ πρὸς τὰ ἔξωθεν, ἠδύται ταῦτα. νῦν οὖν λίγω πρὸς τὸν λόγον ὃν εἶπον ἐν τῇ προλαβούσῃ, καὶ εἰς ὃν ἀποκρίθης αὐτός. τούτου τεθίντος ἠθέλησα μόνον ἐπιξίναμι τὸ κείμενον, ὥς ἂν γνοίην οἱ ἀκροαταὶ οἱ παρόντες. νῦν οὖν ὁ Βασίλειος τούτου τεθίντος ἀνέλαβεν ὅπλα, καὶ δὴ ἀρχεται ἐπιχειρεῖν κατὰ τοῦ Εὐνομίου καὶ πρῶτον τίθισι τὸ ἑαυτοῦ συμπέρασμα ἀπολελυμένος, μετὰ δὲ τὸ τίθιναι τὸ συμπέρασμα ἀπροσδιορίστως, ἀποδείκνυσσι κατὰ τὴν ἡμετέραν βίβλον διὰ δύο· πρῶτον διὰ τούτου ὡς ἔχει ὁ οὐδὲς πρὸς τὸν πατέρα, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱόν· δεύτερον διὰ τῶν τεθίντων παραδείγματων. εἴτα συμπραίνει τιθεὶς τὸ συμπέρασμα ἀπολελυμένος, καθὼς προὔπτεται ἀνωτέρω· ἐπειδὴ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθὴς καὶ δικαία προχάρις. προβαίνει δὲ ἀπὸ τῶν ἀληθῶν καὶ ἐπομένων ἐπὶ τὰ ἀπολελυμένα καὶ ἐγνωσμένα συμπεράσματα· ἐπειδὴ κανὼν ἐστὶν οὗτος ἀναμάρτητος, ὅτι οὐδέποτε ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς ἔπεται ψεῦδος· ἐπειδὴ εἰ τὰ προηγουμένα τεθῶσιν ἀληθῆ καὶ ἀπολελυμένας, ἀνὰ καὶ τὸ συμπέρασμα ἔσται ἀληθὲς εἶναι, καὶ τε διὰ λόγων, καὶ τε διὰ χρησίων· καὶ γὰρ τὰ ῥητὰ τῆς θείας γραφῆς καὶ τῶν ἱερῶν, λόγον ἐπὶ χουσι τάξιως· ἀπὸ τοῦ ὑμετέρου βιβλίου ἔπεται ἄτομα δύο· πρῶτον, ὅτι ἀπὸ ἀληθῶν καὶ ἀπολελυμένων ψευδὲς ὤπτετο ἂν συμπέρασμα, ὅπερ ἀδύνατον· δεύτερον, ὅτι ἀπὸ πρῶτάσεως καὶ προηγουμένου, οὐσπερ ἐν αὐτῇ ἀμφιβολίας, ἠκολούθησεν ἂν συμπέρασμα ἀληθὲς καὶ ἀναμφίβολον, ὅπερ ἀδύνατον. καὶ γὰρ ἀνάγκη ἐστὶ, τοῦτο τὸ ἐπόμενον μὴ εἶναι ἀναγκαῖον, ἐὰν τὸ προηγουμένον ἐκείνο ᾗ ἀμφίβολον. καὶ βλέπει τις σύγχυσις προσεστρίβῃ σοι μένοντι ἐπὶ τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ. ἀπὸ τούτων τῶν δύο κεφαλαίων φαίνεται, μὴ δύνασθαι τὸ κείμενον τῆς ὑμετέρας βίβλου ἵστάναι, καθὼς ἡμεῖς προεθήμεθα.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Οὐκ ἀναγκαῖόν ἐστιν, εἴ τί ἐστιν ἀπολελυμένον καὶ ἐπολεῖν, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ δικνύμενον ἀπολελυμένως καὶ ἐπολεῖ νοεῖσθαι, δύναται γὰρ τι εἶναι καθ' αὐτὸ καὶ ἀπολελυμένως ἀληθές, τὸ δὲ ἐξ αὐτοῦ δικνύμενον μὴ ἀληθὲς ἐπολεῖς, ἄλλα καθ' ὑπόθεσιν, εἴ τι δαλονότι δοθῇ. διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐπὶ μὲν τοῦ παραδείγματος τῶν ἀγγέλων, ἐπολεῖς ἀληθοῦς καὶ

επιβαλόμενος, δεικνυσιν, ὅτι οὐκ ἐξ ἀνάγκης, ἐκπεδὼ τῇ τάξει καὶ
 δεύτερον καὶ τρίτον ἔχουσιν οἱ ἄγγελοι, καὶ πολλοί τοι ἔσονται
 αὐτοὺς καὶ ἑτέραν φύσιν ἔχον· ἐπὶ δὲ τοῦ συμπαραστάτος, καὶ
 δι' ὃ ταῦτα τὰ παραδείγματα εἰληφν, οὐ τὸ ἀπλῶς καὶ ἀπολα-
 υμένως δεικνυσιν ἀληθῆς, ἀλλὰ καθ' ὑπόθεσιν ἔδεικε πρότερον,
 ὅτι εἰ δοθῇ καὶ ταῦτα τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῇ ἀξιώματι
 τὸ πνεῦμα τὸ ἁγίον, καθὼς αὐτοὶ λέγουσι, καὶ τὸ ὑπαγγελοῦ
 ἰσὺν ἐκλαμβάνουσιν· ἐκείνοι γὰρ ἴσως τοῦτο εἰς συντομίαν ἔχουσιν
 ἱκανῶς, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἔπεται, τρίτον εἶναι καὶ τῇ φύσει
 τὸ πνεῦμα τὸ ἁγίον, οὐκ ἄρα ἦν ἀμαρτανῶν ὅπερ ἔλεγε· ὅτι ἢ τι
 ἐκπλῶς καὶ ἀπολαυμένως ἰστέον ἀληθῆς, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ δεικνύ-
 ντων οὕτως ἔχον ἀνάγκη.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Τίθεται ταύτην τὴν ἀερολουθίαν, ἵνα γινῶσι
 πάντες· ὁ ἄνθρωπος τρέχει, ἄρα κινῆται· αὕτη ἡ ἀκολουθία οὐ
 λέγει μόνον τὸν ἄνθρωπον τρέχειν, οὐδὲ λέγει τὸν ἄνθρωπον κιν-
 ῆσθαι, ἀλλὰ μετὰ προσδιορισμοῦ, ὅτι ἡ ἄνθρωπος τρέχει, ἄρα
 καὶ κινῆται· ἐπειδὴ μόνη ἰστέον ἐπιφορά.

Ὁ ἘΦΕΣΙΟΥ. Οὐκ ἔστι τοῦτο οὕτως, ὅτι εἰ τρέχει ὁ ἄνθρω-
 πος, ἄρα καὶ κινῆται. Ταῦτα εἰσόντων ἐλύθη ἡ εὐνοίας, τῇ τρίτῃ
 ταμνύσαντι αὐτήν. τῆς τρίτης ταίνυν ἐλθούσης, καὶ τῆς σινε-
 ζης γνηνίας, ἤρξατο ὁ Ἐφέσιου.

Μαρτίου ἑβδόμη καὶ δεκάτη, ἡμέρα τρίτη, ἡλίουτο

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΚΓ.

Ὁ ἘΦΕΣΙΟΥ. Ἡ ἡμετέρα πίστις οὐκ ἐξ ἀνθρώπων αὐτὸν δι'
 ἐνδράσων τὴν οὐσίαν ἔσχεν, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἡμεῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ αὐτοπροσώπου τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς λαλῶ-
 ντος. διὰ τοῦτο τὰ τῶν ῥητῶν ἀμφίβολα καταλειφθέντες, ὅπου γε
 ἰαπεῖσα κατὰ τὸν ἀληθῆς θεωρούμενα λόγον ὑπὲρ ἡμῶν εὐρέθη μᾶλ-
 λον ἢ καθ' ἡμῶν, ἐκείσε λοιπὸν ἀναδράμμεν, ὅθεν καὶ ταῦτα
 κεραιζόμενοι χριῶν· οὐ γὰρ ἂν ὁ μέγας Βασιλεὺς ἐναντίᾳ ὕμνῳ, ἢ
 ὕμνῳ ἀσύμφωνῳ τῷ δισπότῃ Χριστῷ, καὶ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς,
 καὶ τοῖς διαδόχοις ἐκείνων, οὐδ' ἀνακόλουθα ἑαυτῷ, καθάπερ δι'

ἁλλων ῥητῶν ἡμῖν ἀποδίδεσθαι, καὶ ἔτι δευχθήσεται, τοῦ θιῶ
 διδόντος ἡμῖν λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος. φέρε τῆς γραφῆς τι-
 μήσαντων τὸν μαθητὴν ἐκ τοῦ διδασκάλου, καὶ τὸν δούλον ἐκ τοῦ
 διανοῦτος, καὶ σύμφωνον αὐτὸν ἐκιδείξωμεν ἑαυτῷ τε καὶ αἰνέτοις, ἐν
 οἷς εἶπτε, καὶ διὰ πάντων ἐπόμενον. πρῶτον μὲν αὐτὸς ὁ θιὸς λό-
 γος, καὶ θιολόγος πρῶτος, καὶ τῶν θιολόγων διδασκαλὸς ἐν τῇ
 τελευταίᾳ προσφωνήσει τοῖς μαθηταῖς παραδίδους τὰ τῆς θιολο-
 γίας ἀπόρρητα. Ὅταν ἔλθῃ, φησὶν, ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω
 ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πα-
 τρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἡμοῦ.* Ἐν τούτοις, τριῶν
 ὄντων τῶν θιαρχικῶν προσώπων, τριτὸν ῥήμασιν ὁ σωτὴρ ἐχρήσατο
 καταλλήλως ἐκαστῇ τούτων ἀποδιδομένοις. καὶ περὶ μὲν τοῦ ἀπό-
 ματός φησιν. Ὅταν ἔλθῃ, περὶ ἑαυτοῦ δὲ μετὰ τοῦ πατρὸς. Ὅν
 ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς. περὶ δὲ τοῦ πατρὸς αὐθι-
 κῶς. Ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ βλέπει τὴν τῆς θιολο-
 γίας ἀκρίβειαν. διὰ μὲν τοῦ Ὅταν ἔλθῃ, τὴν τοῦ πνεύματος
 ἐλευθερίαν καὶ δεσποτικὴν δεικνύει. διὰ δὲ τοῦ Ὅν ἐγὼ πέμψω
 ὑμῖν, τὴν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ πατρὸς εὐδοκίαν ἐπὶ τῇ τοῦ πνεύμα-
 τος παρουσίᾳ καὶ φανέρωσει. διὰ δὲ τοῦ Ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκ-
 πορεύεται, τὴν αἰτίαν τοῦ πνεύματος, καὶ ὅθεν ἔχει τὸ εἶναι, καὶ
 περὶ μὲν τῶν προτέρων δύο μάρτυς ἡμῖν ὁ θιολόγος Γρηγόριος ἐν
 τῷ εἰς τὴν πνευματικὴν λόγῳ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λόγων. Ἐρ-
 χόμενον μὲν ὡς ἐλευθερον, πεμπόμενον δὲ ὡς οὐκ ἀντίθεον. ἐπειδὴ
 γὰρ προγεννημένου πρότερον τοῦ πατρὸς, καὶ μετὰ ταῦτα τοῦ υἱοῦ
 γνωσθέντος ὕστερον ἐφανέρωθ' ἐν κόσμῳ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα
 μὴ ἀντίθιον εἶναι δόξῃ, καὶ ἑτέρας τινὸς φύσεως ἢ θιλήσεως, διὰ
 τοῦτο πέμψομαι παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ λέγεται, τὴν
 εὐδοκίαν αὐτῶν, ὅπερ ἔφαμεν, δηλοῦντος τοῦ ῥήματος. καὶ πάλιν
 ἐν τῷ περὶ πνεύματος λόγῳ φησὶν ὁ αὐτὸς θιολόγος. Ἀποστέλλεται
 μὲν οἰκονομικῶς, ἔρχεται δὲ αὐτεξουσίως. τί τοῦτο λέγει; οἰκονο-
 μίαν τὴν φανέρωσιν τοῦ πνεύματος ἐν τῷ κόσμῳ διὰ τὴν τῶν ἀν-
 θρώπων ἀφελίαν, ὥς περ οὖν τὸ τῆς ἀποστολῆς ῥῆμα τῷ πατρί
 καὶ τῷ υἱῷ δίδεται, τὸ δὲ τῆς ἐλεύσεως μόνον τῷ πνεύματι μόνον
 γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔρχεται, καὶ οὐδὲν σὺνηγοῖν ἀνάγκη τῶν
 πεμπόντων προσώπων μετ' αὐτοῦ ἔρχεται, οὕτω καὶ ἐν τῷ τῆς

* 1ω. 15, 26.

ἐκπορεύσεως λόγῳ, παρὰ μόνου τοῦ πατρὸς νοῦται ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ οὐδαμῶς παρὰ τοῦ υἱοῦ. διὰτι γὰρ οὕτω προσεχῶς ἑαυτοῦ μεμνημένος ὁ κύριος, καὶ τὰ πέμπειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἑαυτῷ τι καὶ τῷ πατρὶ προσνέμων, οὐκ ἔτι καὶ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως εἶπεν, ὁ παρ' ἡμῶν ἐκπορεύεται, ἢ ὁ παρ' ἡμοῦ καὶ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται; ταῦτα γὰρ ἀνείπω, εἰ τὴν ἐκπόρευσιν ἥδεις καὶ ἑαυτοῦ οἶσας. ὅτι δὲ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἴδιον ὑπάρχει τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ διὰ τοῦτο οὐδαμῶς ἀνάγκη συννοῖν τὸ ἔκ τοῦ υἱοῦ, μάρτυς ἡμῖν πάλιν ὁ θεολόγος Γρηγόριος τῆς ἰδιότητος τῶν θεῶν προσώπων παρὰδιδύς, ἐν οἷς λέγει· διὰ τοῦτο ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ὄρων ἰστάμενοι τὸ ἀγίνητον εἰσάγομεν, καὶ τὸ γινητὸν, καὶ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, ὡς ποῦ φησὶν αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος. Εἰ τοίνυν ἴδιον τοῦ πνεύματος τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ οὐχ ἑσθλῶς ἐκπορευόμενον· τὸ δὲ ἴδιον ἀντιστρέφειν κατὰ πάντα καὶ ἐξισάζειν ἀνάγκη τῷ οὐ ἔστιν ἴδιον, καὶ οὕτις πλεονάζειν, οὕτις ἡλεῖσθαι· ἀνάγκη ἄρα νοῦν καὶ λόγον, εἰ τι πνεῦμα ἅγιον ἔστι· τοῦτο ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον· καὶ εἰ τι ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, τοσούτῳ ἔστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· εἰ τι ἄρα καὶ ἐξ ἑτέρου τινος ἐκπορεύεται, οὐκ ἔστι τοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοῦτο γὰρ ἀνάγκη νοῦν κατὰ τὸν ἀκλόουθον τῆς ἀντιστροφῆς λόγον. Οὗτε ἄρα νοῦν ἀπαραισῶν ἡμῶς οὐδὲ δυνατόν ὅλως, ὅταν ἀκοσμηθῇ ἐκ τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι, νοῦν τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. Ταῦτα μὲν ὁ σωτὴρ καὶ διδάσκαλος, καὶ τῆς θεολογίας ἡμῶν ὁ διδάσκαλος. Ὁ δὲ μαθητὴς ἐκείνου καὶ τῶν ἀποστόλων μύστης, ὁ οὐράνιος ἄνθρωπος Παῦλος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ἰδοὺμεν οἷα κἀκεῖνος περὶ αὐτοῦ φησὶ πρὸς Κορινθίους ἐπιστέλλων περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ τὴν ὑπερξίν αὐτοῦ παραστῆσαι βουλόμενος ὁ Θεὸς ἡμῖν τοιαῦτα γράφει· Ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ. * Κορ. α. 2, 12. καὶ ἵνα μὴ τις εἴπῃ, δυνατόν ἐπισηνοῦσθαι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, τὴν τοιαύτην ἀναπτύσσειν θεολογίαν ὁ μακάριος Ἰωάννης ὁ θεολόγος ἐν οἷς ἀποκαλύπτει τῷ μεγάλῳ Γρηγορίῳ τῷ θαυματουργῷ τὸ τῆς θεολογίας μυστήριον μετετυσσεύσεως αὐτῷ· ἡς· ἀναπαρθένου Μαρίας καὶ Θεομήτορος, τοιαύτη φησὶ, καθὼς ὁ μακάριος Γρηγόριος ὁ Νύσσης μαρτυρεῖ τὸν ἐκείνου βίον συγγράφων· Ἐν πνεύμα ἁγίῳ ἐκ Θεοῦ

τὴν ὑπαρξὴν ἔχον, καὶ δι' οὗ πνευγὸς τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὰ λοιπά. Ἐν τούτοις δ' ἄλλον, ὡς ἀδύνατον συναπνοῦν ἡμᾶς τῇ Ἐκ τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπαρξὴν ἔχον, τὸ Ἐκ τοῦ υἱοῦ· οὐ γὰρ ἂν ἐπ' αὐτῇ ὑστερον, καὶ δι' οὗ πνευγὸς, διαλαδῇ τοῖς ἀνθρώποις. ἀλλὰ τῇ μεριστικῇ σχήματι τὸν λόγον προαγαγόν, ἔδειξεν ἐκείνῳ μὲν τῷ πατρὶ μόνῳ προσέκειν, τὸ ἐξ αὐτοῦ τὴν ὑπαρξὴν ἔχον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοῦτο δὲ τῷ υἱῷ, τὸ δι' αὐτοῦ τοῖς ἀνθρώποις φανῆναι. οὐκ ἔρα συναπνοῦν ἀναγκαῖον οὐδ' ἐνταῦθα ἀκούοντας ἡμᾶς τὰ Ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸ πνεῦμα, τὸ Ἐκ τοῦ υἱοῦ· ἀλλ' οὐδὲ διακτὴν ὅλας, ὥσπερ ἐδείξαμεν· ἢ περ ἄλλο τι τὸ δι' οὗ πνευγὸς βούλεται, καὶ ἄλλο τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπαρξὴν ἔχον· καὶ τὸ μὲν ἀποδίδεται τούτῳ, τὸ δὲ ἐκείνῳ. ταῦτα μὲν ἐκ τῶν θείων γραφῶν ὑπομν. μετὰ δὲ τὸν Θεὸν ἀπέστολον Παῦλον, ὁ μαθητὴς ἐκείνου καὶ τῶν ἀποστόλων μύστης καὶ κοινῶς μυστηρίων ὁ μακάριος διονύσιος ἡμῖν παρεθέτω, τὰ αὐτὰ συμμαρτυρήσων ἡμῖν· οὗτος γὰρ ἐν τῇ περὶ ἡνωμένης καὶ διακεκριμένης Θεολογίας λόγῳ τῶν διάκρισιν τῶν θείων προσώπων παραδιδούς ἡμῖν, καὶ τὸν παντὸς τῆς διακρίσεως ἐκτιθέμενος λόγον, ὡς αὐτὸς ἐκείνός φησι, τμήδι περὶ τούτου φησὶν· Ἔστι δὲ καὶ διάκρισις ἐν ταῖς ὑπερουσίαις Θεολογίας, οὐχ ἢν ἔστω μόνον, ὅτι καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἕνωσιν ἀμγῶς ἰδρυται καὶ ἀσυνγχύτως ἐκάστη τῶν διαρχικῶν ὑποστάσεων, ἀλλ' ὅτι καὶ τῆς ὑπερουσίου Θεογονίας οὐκ ἀντιτρέφει πρὸς ἄλληλα, μόνος δὲ πηγὴ τῆς ὑπερουσίου Θεότητος ὁ πατήρ. Εἰ τοῦτον μόνος πηγὴ τῆς ὑπερουσίου Θεότητος ὁ πατήρ, καὶ τούτῳ διακρίνεται καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος· περὶ γὰρ τῆς πανταλοῦς διακρίσεως ἢν ὁ σκοπός· οὔτε ὁ υἱὸς τῆς πηγῆς τῷ πατρὶ κοινωῆται, οὔτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὔτε γὰρ σύγχυσις ἔσται περὶ τὰ θεῖα πρόσωπα, καὶ ἡ διάκρισις ἀναιρεθήσεται. οὔτε δὲ τὰ ἡνωμένα, φασὶν αὐτὸς ἐκείνος, ἀναρεῖν θμιτόν, οὔτε τὰ διακεκριμένα συγχέειν. καὶ διὰ τοῦτο τὸ τῆς πηγῆς πρᾶγμα κατ' οὐδένα τρόπον πρὸς τὸν υἱὸν μεταβήσεται. μὴ ὢν δὲ πηγὴ Θεότητος ὁ υἱός, δ' ἄλλον ὡς οὐδὲ τοῦ πνεύματος αἰτίος ἔσται· Θεότης γὰρ ὑπερούσιος πωγαζομένη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὔτε μόνος πηγὴ Θεότητος ὢν ὁ πατήρ, καὶ τούτῳ τοῦ υἱοῦ διακρινόμενος καὶ τοῦ πνεύματος, μόνος ἔσται καὶ προβολιγός, ὥσπερ καὶ μόνος πατήρ. καὶ οὕτως ἡμῖν τὸ ὑμέτερον

ταῦτο δόγμα οὐ συνάγεται ἐκ τῶν τοῦ διδασκάλου τούτου φωνῶν, ἀλλὰ ῥητῶς καὶ καθαρώς ἀποτίθεται. τὰ αὐτὰ δὲ τούτῳ καὶ ὁ μὲναι φασὶν Ἀθανάσιος ἐν τῷ λόγῳ, ὃς ἐπιγραφὴν ἔχει Περὶ τῆς αἰδέου ὑπερέχεις υἱοῦ καὶ πνεύματος· λέγει γάρ· ἰκὺ· Χαρίζομαι καὶ τῶν ἰουδαϊζόντων, καὶ τῶν τὸν χριστιανισμόν παραφθιρόντων, οἱ τὸν ἐκ θεοῦ θεὸν ἀρνούμενοι, θεὸν ἵνα παραπλησῶς τοῖς Ἰουδαίοις λέγουσιν· οὐχ ὅτι μόνος ἀγνῆτος, καὶ μόνος παρὰ θεότητος. ὁ πατήρ, διὰ τοῦτο ἔφασκεν αὐτὸν εἶναι μόνον θεόν, ἀλλ' ὡς ἄγονον υἱοῦ καὶ ἀκαρπῶν ζῶτος Λόγου. Ἐνταῦθα δὴ καὶ αὗτος ὁ διδάσκαλος μόνον ἀγνῆτον καὶ μόνον πατρὶν θεότητος τὸν πατέρα φασί. καὶ ὡς παρὰ τὸ ἀγνῆτον οὐ δυνατόν γινώσθαι κοινὸν αὐδετέρῳ τῶν θείων προσώπων, οὕτω καὶ ἡ παρὰ τῆς θεότητος οὐδαμῶς κοινωθῆναι τῷ υἱῷ δύναται. οὐκ ἄρα παρὰ θεότητος ὁ υἱός, καὶ διὰ ταῦτο οὐδὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος αἵτις. βλέπει διὰ πάντων τῶν τῶν ἁγίων συμφωνίαν ὡς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους καὶ τὴν ἀλήθειαν. ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν εἰκοσιμηνίων συνόδων ἀποφάσεις ὑμῖν προείκομεν, τὰ αὐτὰ συμπαρταβύσας ἡμῖν. φασὶ τοίνυν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμένη πρώτη συνέδος διὰ τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας Λεοντίου πρὸς τὸν διαποροῦντα φιλόσοφον ταῦτα· Δέχου μίαν θεότητα τοῦ πατρὸς τοῦ γεννῆσαντος τὸν υἱὸν ἀνακράσας, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ γεννηθέντος ἐξ αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τοῦ ἐκπορευομένου ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, ἰδίου δὲ ὄντος τοῦ υἱοῦ, κατὰ φύσιν ὁ θεὸς ἀπόστολος· Ἐἴ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. * Θεωρεῖται ἐνταῦθα τὴν διάνοκον τῶν ἁγίων τούτων πατέρων, ὅτι παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος βιολογούντες, ὅθεν ἐκπαρύεται καὶ τὴν αἰκίαν ἔχει, καὶ τὴν θεότητα τοῦ πνεύματος εἰπόντες τοῦ ἐκπορευομένου ἐξ αὐτοῦ, προσέθηκαν· τοῦ πατρὸς εὐθύς, ἵνα μὴ τις νομίῃ πρὸς τὸν υἱὸν ἀναφύεσθαι τὴν ἐκπαρῶσιν, ἐπειδὴ προσεχώρως αὐτοῦ ἐσημνόθησαν.

* Ῥωμ 8, 9.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Φαίνεται ὅτι παραβαίνεις τὴν τάξιν· περιεστήσαμεν γάρ, ἵνα ἀπὸ κεφαλαιῶν εἰς κεφάλαιον, καὶ ἀπὸ ἐπιχειρήματος εἰς ἐπιχείρημα μεταβαίνωμεν.

Ὁ ΕὐΔΕΣΟΥ. Οὐ παραβαίνω τὴν τάξιν, ἀλλ' ἵνα διὰ τούτων ἐπάντων ἀποδείξω, ὅτι τὸ προνομισθῆναι παρ' ἡμῶν βιβλίων τοῦ ἁγίου βασιλείου ἐστὶν ὑγιὲς καὶ ὀρθόν, καὶ οὐ περιττόν ἐστι αὐτῷ ὁ μὲν βασιλεὺς, κατὰ αὐτὸς εἶρετας.

Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἐν τῇ προλαβούσῃ διαλίξῃ ἀπὸ κοινῆς συμφωνίας τῆς μεταξὺ μακαριωτάτου πατρὸς, καὶ τοῦ γαλανωτάτου κυρίου τοῦ βασιλέως συμφωνήσας καὶ συνεπράνθη, ὥστε ἀπὸ κεφαλαιῶν εἰς κεφαλαιῶν, καὶ ἀπὸ ἐπιχειρήματος εἰς ἐπιχείρημα μεταβαίνειν καὶ διὰ τοῦτο πρῶτον ἡρξάμεθα ἀπὸ τοῦ ῥητοῦ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ὅπως ἐλάβομεν ἀπὸ τῆς ὁμιλίας αὐτοῦ τῆς ἐκτεθείσης αὐτῷ ἐν τῇ ἱερῇ τῆς συνεκροστῆς. εἰ δὲ καὶ πολλὰ εἴρηται περὶ τὸ ῥητὸν τοῦτο παρ' ἡμῖν ὑπὲρ τῆς ἀνιχνύσεως τῆς ἰστορίας τοῦ ῥητοῦ ἐκείνου, οὐδέποτε ὅμως ἐξέλεμιν τοῦ προκειμένου ἐκείνου ῥητοῦ. συμφωραυνθέντες δὲ τοῦδε τοῦ ῥητοῦ τοῦ Βασιλείου, ἤλθομεν εἰς τὸ πρῶτον ῥητὸν, ὅπερ τίθεται ἐν τῷ τρίτῳ ἀντιρρητικῶν κατ' Εἰσομίον καὶ ἐν ταύτῃ τῇ χρήσει τοῦ Βασιλείου κατὰ τὸ ἑμαυτοῦ ἐγνωμὴν διαφεδικώτερος, ἐν τῇ ἐξηγήσει μίντοι τῆς αὐτῆς χρήσεως, οὐδέποτε δὲ μεταβαίνον ἀπὸ τῆς ὕλης τῆς ἐξηγήσεως τοῦ εἰρημίνου ῥητοῦ, καὶ γὰρ ὑπὲρ ἰβουλόμεν συνάξαι λόγον ἀπὸ τῆς ἰστορίας ταυταῖς τῆς χρήσεως, ἐν ᾗ πάντας ἀνάγει τὸ παρὸν ἀεροκατῆρυν τὴν ἔννοαν συνίσταται τοῦ ῥητοῦ καὶ οὐδέποτε προκειμένα ἐτίσαν ἔννοιαν· ἀλλὰ μόνον τὰ ῥήματα τοῦ ῥητοῦ τούτου. ἐπειδὴ δὲ τὰ ῥήματα συνάγονται ἀπὸ τῶν ἀγνομένων καὶ τῶν ἐσομένων, διὰ τοῦτο ἰδέσθαι ἐκτείνει καὶ σαφῆσαι τὰ προηγούμενα. διασαφηνισθέντος δὲ τοῦ κειμένου, δύο λόγους ἐμάρψωμεν, ἀποδεικνύον κατὰ ἀνάγκης, ὅτι τὸ κείμενον οὐκ ἂν δύνατο ἵστασθαι μετὰ τῆς προειρηθείσης ἐκείνης τῆς ἀμφιβολίας, οὕτως ὥστε ἡνίκα ἡ φύσις τοῦ πράγματος ἀπῆται, οὐκ ἂν δυνήσθην γιγνέναι βραχυτέρος ἐν τῇ διασαφῆσει καὶ ἀναπτύξει τοσούτου κειμένου. νῦν δὲ πρὸς τοὺς λόγους τοὺς γνωμένους τελευταῖον περὶ τὴν ἡμετέραν προχώρησεν, ὑπὲρ ἰβούλου τηρῆσαι τὴν ἀρίστην τάξιν, διὰ τὴν διασαφήσιν τοῦ ῥητοῦ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, νῦν ἐξ ἀρχῆς περὶ ἐκείνου ὡφίλει ποιῆσαι τὸν λόγον. ἐν οὖν ἐκ τῶν δύο ἔπεται ἡ ἐθεάσω τοὺς ἑμοὺς συνεπράναι λόγους οὕτως, ὥστε μὴ λόγον ἔχειν εἰς τοὺναντιον ἐπάρησιν καὶ τοῦτο λίαν ἀρίσκει ἡμῖν, εἰ καὶ σὺ οὕτως ὁμολογήσεις· ἰβουλόμενος ἐκφυγεῖν τὰς πρὸς τοὺς λόγους τούτους ἀπολογίας εἰσῆλθας εἰς ἐτίραν ὕλην. ὑπὲρ δὲ ἰβούλου ἐκφυγεῖν καὶ ἐκκλίνειν τὰ ἐπιχειρήματα τὰ συμπεριβαίνοντα πρὸς τοῦτο, ὡφίλης τότε μεταρῆναι ἐπὶ τὰ ῥητὰ τοῦ Ἀθανασίου, τὰ τότε κατὰ δεύτερον λόγον

κομμεθίντα· ἄσπερ ῥητὰ οὕτως ἀναγκάως συμπεραίνονται, καθὰ
 καὶ χρῆσις τοῦ μεγάλου Βασιλείου. νῦν δὲ οὔτε πρὸς τοὺς πρῶτους
 λόγους ἀπολογῆ, οὔτε τηρεῖς τὴν τάξιν περὶ τῶν χρήσεων τῶν φρο-
 νομομεθυσθῶν τοῦ Ἀθανασίου, καὶ μεταβαίνεις ἐπ' ἄλλας ἀπορίας
 καὶ ζητήσεις, τὰς κεκλιμένας περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύ-
 ματος, οὕτως ὥς ἂν καὶ αἱ πρῶται χρήσεις οὐχ ἠδράζοντο ἐπὶ
 τῇ κεκλιμένῃ τοῦ εὐαγγελίου, μὴ γὰρ οὐχ ἰδράζεταί· τὸ ῥητὸν τοῦ
 μεγάλου Βασιλείου ἐπὶ τούτῳ· Ἐκ τοῦ ἡμοῦ λήφεται, καὶ ἀναγ-
 γηλεῖ ὑμῖν *; μὴ ὁ λόγος τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἀληθείας οὐκ ἔστιν *
 ἐν τῇ παραδόσει τοῦ ἁγίου βαπτίσματος; νῦν οὖν αὐτὸς ὁ Χριστὸς,
 ὅστις ἐν τῇ τέλει τοῦ πνευματικαῦ καὶ ἐκείνου κεφαλίου τοῦ κατὰ Ἰωάν-
 νην εἵρηκεν· Ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπαρεύεται· * ὁ αὐτὸς φησὶν ἐν τῇ *
 μίσει τοῦ ἐκκαδικαίου κεφαλίου, διασαφῶν τίνα τρόπον· ὀφείλει
 νοεῖσθαι, λέγων· Πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἡμέα ἐστί· διὰ τοῦτο
 ἵππον ὅτι ἐκ τοῦ ἡμοῦ λήφεται, καὶ ἀναγγηλεῖ ὑμῖν. * Ἐπεὶ δὲ τοῖνυν *
 ἡ χρῆσις αὐτῆς τῆς θείας γραφῆς καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐτέθη
 πρῶτον εἰς τὸ μέσον διὰ τῶν ἁγίων διδασκάλων, καὶ παρῆχθη
 ἐπὶ τῇ δυνάμει τῶν ἐκκλησιαστικῶν, λίαν ἐστὶν ἄστοργον καὶ ἀπρεπὲς
 ἐπὶ τοῦ τοιούτου ἀπροαγρεύου, ὥστε τῆς μεγάλης χρήσεως παρα-
 ληφθεὶς ἀνεξέταστον, μηδεμίαν γενομένης ἀπολογίας πρὸς τοὺς
 λόγους τοὺς ἐξηλύχοντας, μεταβῆναι ἐπ' ἄλλας χρήσεις, αἱ κατὰ
 τὸ παρὸν αὐτὸς προεκώμισας. νῦν δὲ λέγω οὕτως· λέγω μακρὸν ἔσεν
 ἂν αὐτὸς βούλη, ἐπειδὴ αὐτὸς οὐκ ἔχω ἐπιτιθεῖναι σοὶ νόμον, ἀλλ'
 ὁ γαλυνότατος βασιλεὺς· ἡμῶς ἐγὼ τηρήσω τὴν σιμνότητά καὶ τὴν
 τάξιν τῶν διαλέξεων, καὶ οὐδέποτε ἀπολογίαν παρέξω σοὶ εἰς ὅσα
 ἂν εἴπῃς, ὥς ἂν αὐτὸς ἀποκριθῇ κατὰ τὴν τάξιν, καθ' ὃν
 τρόπον τῆς διαλέξεως ἠρξάμεθα. νῦν οὖν σκέψαι αὐτὸς, εἰ βού-
 λη μὴ κατατρίβειν τὸν καιρὸν ἐπὶ ματαίᾳ τούτων παρόντων· ἐκ-
 ζητῶ τοίνυν ἀπὸ σοῦ καὶ αὐτὸς, ἵνα πρὸς τοὺς λόγους ἀπολογηθῇς
 τοὺς προκομμεθίντας, ἐπειδὴ ἐξ ἐκείνων σαφέστατα ἔχομεν τὴν διά-
 νοιαν τοῦ Βασιλείου, εἰ μήπου ὁ ἁγιώτατος ἡμῶν δεσπότης ὀρίσει
 μοί τι ἕτερον. εἶπον ἄλλοτε καὶ λέγω καὶ νῦν, ὅτι ἐν τῇ τρίτῃ
 συνόδῳ οὕτως ἐβελαιώθη, καθ' ὃς φησὶν ὁ ἁγιώτατος Κύριλλος· καὶ
 τοῦτο ὀφείλει κανὼν καὶ σὸς καὶ ἡμεῖς εἶναι, ὥς φησὶν ὁ Κύριλλος,
 ὅτι ἐπόμενοι ἐν πάσι τῇ ὁμολογίᾳ τῶν πατέρων, καὶ ἐπομένους

* 1ω. 16, 14.

* 1ω. 15, 26.

* 1ω. 16, 15.

ἐν αὐτοῖς λαλοῦντες τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ τὴν ἔννοιαν τὴν κειμένην ἐν αὐτοῖς ἀνιχνεύοντες, τὴν ἀλήθειαν λέγομεν. οὕτω γὰρ ὀφείλουσι τίθωσθαι αἱ μαρτυρίαι καὶ τὰ ῥήματα, ὥστε ἡμᾶς μὴ ἰσχυροποιᾶς καὶ ἀκριβοῦς ἀνιχνύειν καὶ ἱερυνᾶν τὰς μαρτυρίας τῶν ἁγίων.

Οἱ ἘΦΕΣΟΥ. Ἡμεῖς τὸν τρόπον τῆς διαλέξεως, ὃν συνεισηγάμεν πρὸς ἀλλήλους, οὐδαμῶς παραλίπομεν. ἀλλὰ γινώσκον ἡ τὰ τέλει, ὅτι δύο ἢ τρία ῥήματα προβαλλομένων ὑμῶν καταναλώσασιν περὶ αὐτὰ πᾶσαι αἱ προλαβοῦσαι συνιεύουσιν· ἵνα οὖν μὴ αἰ τοῦτο γίνεσθαι, αἰ τῆς ἡμετέρας ἀπολογίας προκαλουμένης τοὺς παρ' ὑμῶν λόγους, ἴδοξιν ἡμῶν τὰς ἡμετέρας συστάσεις παραγαγῆν ἐν ταύτῃ, οὐκ ἐξ ἀποκρύφων τινῶν βιβλίων καὶ τοῖς πολλοῖς ἀγνώστον, οὐδ' ἐξ ἀμφιβάλλον· καὶ νηοθευμένων, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν θείων γραφῶν καὶ τῶν παρὰ πᾶσιν ὁμολογουμένων ἀποφάσεων τῶν ἁγίων. εἰ γὰρ αἰ περὶ τὸ αὐτὸ ῥήμα ἀναλώσομεν τὸν λόγον, ἡμεῖς μὲν ἐλθόντες τοὺς ὑμετέρους λόγους, ὑμεῖς δὲ ἀπολογούμενοι, τοῦτο ἐπ' ἄπειρον προδίδονται διὰ τοῦτο ἐπιπρὶν τὴν ἀπολογία ἐδώκαμεν τρανὰ καὶ καθαρὰς εἰς τὴν προσθήκην τῆς ἐκπιβελλίας ἐκείνης ἐν τοῖς παρ' ὑμῶν βιβλίοις κεμένῃ, ἴδοξιν ἡμῶν ἐκείνο τὸ ῥήμα καταναποῦσιν, ἵνα μὴ ἐπ' ἄπειρον αἰ προβαίνωμεν, τὰς ἡμετέρας συστάσεις παραγαγῆν, καὶ μετὰ ταῦτα τὰς τοῦ μεγάλου βασιλεὺς φωνὰς συμφάνους ἄσπασιν τούτοις, ἵνα διὰ πάντων τούτων ἀναφανῇ τὸ παρ' ὑμῖν βιβλίον νηοθευμένον. μετὰ δὲ ταῦτα δύνασθε ὑμεῖς ἀπολαμβάνοντες ἕκαστον τῶν ὑμῶν, διαλεκτικῶς ἐξετάζον, ἂν ὁ Θεὸς βούληται, καὶ ὁ καιρὸς συγχωρῇ.

Οἱ ΒΑΣΙΛ. Εἰ εἴχετε ἀναμένειν ἵνα ἀκούσῃτε τὸ τέλος, πάλιν ἔθελον ἐλθῶν εἰς αὐτὸ, διότι ὁ σκοπὸς ὁ ὑμέτερος ἦν, ὅτι πάντες ὑμεῖς λέγετε, ἡμεῖς δὲ καιρὸν οὐχ εὐρίσκομεν νῦν δὲ εἴτε καὶ οὕτως τοὺς λόγους αὐτοῦ.

Οἱ ἘΦΕΣΟΥ. Πρὸς τὴν ἀκολουθίαν ἐκείνην ἐπανέλθωμεν τῶν παρ' ὑμῶν λεγομένων, ὅτι ἡ ἐκκλησία καὶ οἰκουμένη πρώτη σύνδος ἀπεκρίνεται πρὸς τὸν διαποροῦντα φιλόσοφον διὰ τοῦ ἐπισκόπου Λιουτίου ταῦτα· Δέχου μίαν θιότητα τοῦ πατρὸς τοῦ γυνήσαντος τὸν υἱὸν ἀναφράστως, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ γυνήσαντος ἐξ αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τοῦ ἐκπορευμένου ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, ἰδίῳ

ὁ ὢντος τοῦ υἱοῦ, καθ' ὃ φησιν ὁ ἀποστόλος· Εἴ τις πνεῦμα Χριστοῦ
 ἐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. * Οὕτω μὲν ἔχει τὸ ῥῆμα διὰ τὸ
 εἶναι, ὅτι δεικνύοντες οἱ μακάριοι οὗτοι πατέρες, μέγας ἀκούων πρὸς
 τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῦ ἐκπορεύμενου ἐξ αὐτοῦ, νομίζοντες τοῦ υἱοῦ
 εἶναι αὐτοῦς, ἐπειδὴ προσερχόμενοι ἐμνήσθησαν τοῦ υἱοῦ, προσέειπεν
 ὁ υἱός, τοῦ πατρός. τοῦτο δὲ ταῦτόν ἐστι λεγέμεν, οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ,
 ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρός· καὶ υἱὸς ἐπάγουσιν, ἰδίον δὲ ὢντος τοῦ υἱοῦ.
 ἰ καὶ μὴ ἐκπορεύεται, φησιν, ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' οὐκ ἀλλότριον ἐστι
 τοῦ υἱοῦ, ἰδίον δὲ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, καὶ ὁμοούσιον αὐτῷ. καὶ πρὸς
 αὐτὸν τὴν διάνοιαν φησιν ὁ ἀπὸστολος· Εἴ τις πνεῦμα Χριστοῦ
 ἐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. τοῦτό φησι καὶ ὁ μακάριος Κε-
 ρουλλός· Εἴ καὶ ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ
 πατρός, ἀλλ' οὐκ ἀλλότριον ἐστὶ τοῦ υἱοῦ. Ταῦτά φησιν ἐκείνος πρὸς
 τὸν Θεοδώρετον ἀπολογούμενος, ὡς ἀπεριβόλητον ἱεροῦ μὴ ὕψους,
 ἐν ᾧ καὶ ὁ καιρὸς συγχωρῆ, ἐγκαλούμενον τούτῳ, ὡς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ
 ἔρχεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι. τούτοις τοῖς πατέράσι
 καὶ ὁ μέγας Βασίλειος φησι σύμφωνα, λέγων δὲ τοῖς ἡγίαις συ-
 νήμασι, μετ' αὐτοῦς ἐγγύς ἡτοιμάς· λέγει γάρ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ
 τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον κεφαλῇ· Πνεῦμα Χριστοῦ λέγεται, ὡς ἑκκε-
 μένον αὐτῷ κατὰ φύσιν, τουτέστιν ὡς ὁμοούσιον. Εἰ δὲ ἐκ τοῦ υἱοῦ
 αὐτὸ ἐρχόμενον τὸ εἶναι λαμβάνειν, καθὼς ἡ δευτεραρχία βίβλος
 ποῖν, οὐκ ἂν εἴπιν, ὡς ἑκκεμμένον αὐτῷ κατὰ φύσιν, ἀλλ' ὡς
 ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύμενον, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι λαμβάνον καὶ ἀναγ-
 γέλλον· τοῦτο γὰρ ἀπέλουθον ἦν· ἀλλ' οὐδ' αὖτε τοῦτο προσήθηκε.
 λέγει γάρ ὁ αὐτός ἐν τῷ λόγῳ, ὅς ἔχει τὴν ἐπιγραφὴν· Κατὰ Σα-
 ββίου καὶ Ἀρείου καὶ Εὐνομίου, τοιαῦτα· Ἐγὼ μετὰ πατρός μὲν
 οἶδα, οὐχὶ δὲ πατέρα τὸ πνεῦμα· καὶ μετὰ υἱοῦ παρέβλαβον, οὐχὶ
 δὲ υἱὸν ὡνομασμένον. ἀλλὰ τὴν μὲν πρὸς τὸν πατέρα οἰκονομίαν
 νοῶ, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ πατρός ἐκπορεύεται· τὴν πρὸς τὸν υἱὸν δὲ, ἐπειδὴ
 ἀκούω· Εἴ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ.
 Βλέπεται καὶ ταῦτα σύμφωνα καὶ ἑαυτῷ καὶ τοῖς πατέράσιν ἐκείνοις,
 οὐ τὴν αὐτὴν οἰκονομίαν νοῶ τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν πατέρα καὶ
 τὸν υἱόν, ἀλλὰ πρὸς τὸν πατέρα μὲν, ἐπειδὴ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται·
 πρὸς τὸν υἱόν δὲ, ἐπειδὴ τὸ τοῦ ἀποστόλου φησὶ ῥῆμα, ὅτι εἰ τις
 πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, τουτέστιν ἐκλήεις

* Ρωμ. 8, 9.

ὅτι κατὰ φύσιν ἐστὶν οἰκεῖον αὐτῷ, καθὼς ἐν τῇ προειρημένῃ ῥητῇ φαίνεται, καὶ οὐχ ὅτι ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται. τούτων τί ἂν γένοιτο λειπότερον ἢ καθαρῶτερον γνῶρισμα τῆς τοῦ μεγάλου τούτου πατρὸς διανοίας; ἢν εἰκὸς τοιαῦτα γράφειν αὐτὸν εἰδόντα, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται; κρῖναι ὑμῖς ὃ πατέρες κενὴν τῇ ἀληθείᾳ χρώμενοι. ταῦτα μὲν τὰ ἐκ τῆς πρώτης συνόδου οἷς ἀπεδείχθη σύμφωνος διὰ πάντων ὁ μέγας Βασίλειος, ἡ αὐτὴ δὲ πρώτη σύνοδος ἐν τῇ ἑαυτῆς πρώτῃ συμβόλῃ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον συντάξει πατρὶς, καὶ υἱῷ, κατὰ τὴν ἐν τῇ βαπτίσματι διδομένην ὑπὸ τοῦ κυρίου παράδοσιν, μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ Θεολογίαν, καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, παρακαλοῦσα. ἡ δευτέρα δὲ μετὰ ταύτην ἐπιγενομένη σύνοδος, καὶ τὴν τοιαύτην φωνὴν ἀναπτύξαι βουληθεῖσα, καὶ ὅπως συντάσσεται πατρὶ καὶ υἱῷ τὸ πνεῦμα σαφέστερον παραστήσας, πρὸς ἀποτροπὴν τῶν τῇ ἐκτῇ πνεύματι μαχομένων, τοιᾶδε φασὶν ἐν τῇ ἑαυτῆς συμβόλῃ. Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον. Ἐνταῦθα τὴν σκοπὴν τῶν ἐκτῶν τούτων Θεωρητῶν ἐστίν, ὅτι τὸ προκείμενον ἀνάπτυξις ἐστὶ τῆς Θεολογίας ἐκείνης· καὶ τὸν τρόπον τῆς πρὸς πατέρα καὶ υἱὸν ἐνάσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ἡ σύνοδος ἐκείνη σαφῶς ἠκουλήθη παραστήσας· καὶ βλέπτε, ὅτι διαφθῶς ἀποδίδωσι καὶ αὕτη τὴν πρὸς πατέρα καὶ υἱὸν οἰκειότητα τοῦ πνεύματος· μονονουχὶ γὰρ καὶ αὕτη φασὶν, ὅτι συντάσσεται τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπὸ τῶν πατέρων ἐκείνων, ὡς ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, πατρὶ δὲ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τουτίστιν ὁμότιμόν τε καὶ ὁμοούσιον, εἰ δὲ καὶ ἐξ ἀμφοῖν αὐτὸ ἐκπορευόμενον ἡδεὶ, τίνος ἔνεκεν μνησθῆναι καὶ ἀμφοτέρων, οὐ πρῶτερον μὲν εἶπον, ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐκπορευόμενον, ὕστερον δὲ ἐπήγαγε, σὺν αὐτοῖς συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον; τοῦτο γὰρ ἀκόλουθον ἦν εἶναι τὴν τοιαύτην εἶχει δόξαν. καὶ τοῦτο ποιεῖν εἰσάγαμεν ἐν τῇ χρήσει τοῦ λόγου, ὅταν τι πρὸς δύο τινὰ ἀναφέρωμεν καὶ μάλιστα ὅταν τὴν αἰτίαν ἔχουν ἐξ αὐτῶν λέγωμεν, πρότερον ἐκθέμενοι καὶ ἄμφω τὰ αἴτια, τότε καὶ τὸ κοινὸν ἐπάγομεν ὕστερον· οἷον εἰ τύχοι, ὅτι καὶ σὺν αὐτοῖς συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, ἐπειδὴ ἐν μὲν τῇ

πρώτῃ παρέλκων οἱ πατέρες τὴν δι' υἱοῦ μνήμην, ὅτι τὴν αἰτίαν ἀποδούναι τοῦ πράγματος ἠθέλον, ἐν δὲ τῇ δευτέρῃ ταύτην ἐπὶ-
 γαγον, ὅτι τὸ ὁμότιμον καὶ ὁμοούσιον ἠθέλον παραστῆσαι· οὐκ
 ἔρα ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευόμενον ἤθελαν· οὐ γὰρ
 ἂν τοῦτο παρέλκων, καὶ ταῦτα ποιοῦντες ἀνάπτουζιν. ὅτι δὲ ἡ
 ἀνάπτουξις αὕτη τελειοτάτη ἐστὶ καὶ οὐχ ἡμιτελής, ὥς ἂν ὑμεῖς
 ἴπωσθε, οὐδὲ τῶν αἰτίων θάτερον σιωπήσασα, δῆλον ἐξ ὧν οὐδε-
 μία μετ' αὐτὴν σύνοδος τῆς αὐτῆς ἀναπτύξεως ἐτέραν ἀνάπτουξιν
 ἐποιήσατο, οὐδὲ προσέθηκεν, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύονται
 μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἀπείρξαν καὶ διεκόλυσαν ἅπασαι διὰ τῶν
 οἰκειῶν ὄρων, ὥσπερ προφητικῶς προγνώσκουσαι τὸ παρ' ὑμῶν γε-
 νησόμενον. ταύτης τῆς συνόδου πρόμαχος τε καὶ προαγωνιστής, καὶ
 τοῦ συμβόλου τούτου Γρηγόριος ὁ μέγας ἦν συγγραφεὺς, ὥς φασιν,
 οὗ τὸ ἐπώνυμον ἐκ τῆς θιολογίας ἀπονενέμψαι. λέγει τοίνυν καὶ
 οὗτος σύμφωνα ἑαυτοῦ καὶ τοῖς λοιποῖς πατέρεσι γράφων ἐν τῇ
 λόγῳ, ὃς ἐπιγραφὴν ἔχει· Εἰς τὸν κατάπλουν τὸν ἀπ' Αἰγύπτου
 τοιαῦτα· Πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, καὶ τοῦ υἱοῦ, πλὴν τῆς αἰ-
 τίας. Θωρηγμένοι ἠνταῦθα, ὅτι διακρίνει καὶ οὗτος τὸν πατέρα τοῦ
 υἱοῦ τῇ αἰτίᾳ, καθάπερ ὁ μέγας Διονύσιος τῇ πατρὶ. εἰ τοίνυν ὁ
 υἱὸς τῇ αἰτίᾳ διακρίνεται τοῦ πατρὸς καὶ οὐδαμῶς ἐστιν αἴτιος,
 δῆλον ὡς οὐδὲ πατήρ ἐστιν, οὐδὲ προβολὴς, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῦ
 πνεύματος αἴτιος, τοῦτο γὰρ σαφῶς ὁ διδάσκαλος ἀπεφάνηκε. τού-
 τοις ἅπασιν συνφθὰ καὶ ἡ τρίτη σύνοδος καὶ εἶπε καὶ πέπραχε.
 πρῶτον μὲν γὰρ ἀκούσασα τὸ τοῦ Νεστορίου σύμβολον ὑπὸ Χαρι-
 σίου τινὸς πρεσβυτέρου προεινεχθὲν, ἐν ᾧ περιείχετο, ὅτι τὸ πνεῦμα
 τὸ ἅγιον οὔτε υἱὸς ἐστιν, οὔτε δι' υἱοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχει, οὕτω
 τὴν θιολογίαν ταύτην ἀποδέξατο καὶ ἐπήνισεν, ὡς οἰκίαν τοῖς
 πατέρεσι, καὶ ταῖς θείαις γραφαῖς σύμφωνον. ὥστε οὐδὲν αὐτῇ
 ἐπικάλωσεν, οὐ μικρὸν οὐ μέγα, οὐ τὸ τυχόν, οὐδ' ἐμέμψατο τὸν
 Νεστόριον ἐν τοῖς περὶ τὴν θιολογίαν ταύτην λόγοις, ἀλλὰ τὸ τοιοῦ-
 τον σύμβολον δοκιμάζουσα ἐν τῇ ἑαυτῆς ὄρῃ φησίν· Εἰ φωραθίέν
 τις ἢ φροσῶντις ἢ διδάσκοντις τὰ ἐν τῇ προκομισθείσῃ ἐκθέσει
 παρὰ τοῦ Χαρισίου περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ
 τοῦ Θεοῦ, τουτέστι τὰ μυσαρὰ καὶ διστραμμένα τοῦ Νεστορίου
 δόγματα ὑποκείμενα αὐτοῦς τῇ ἀποφάσει τῆς ἐκείνης καὶ οἰκου-

μενικῆς ταύτης συνόδου. Βλέπετε, πατέρες, τίνα φασὶ τοῦ Νιστορίου μισαρὰ καὶ διστραμμένα δόγματα, τὰ περὶ τῆς ἡσανθρηπείσεως φασὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. δῆλον τοίνυν ἐνταῦθιν, ὅτι τὰ περὶ τῆς Θεολογίας ὑγιᾶ τε καὶ εὐσεβεῖ, καὶ οὐδεμίαν λαβὴν παρέχοντα μέμψως αὐτῷ, οὐδ' ἰμέμψατο. τοῦτο δὲ οὐ τὸ τυχὼν ἔστι πρὸς ἀποδείξιν τοῦ δόξαν εἶναι ταύτην τῆς ἐκκλησίας κοινῇ τὰ μισαρῶς ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. δῆλον γάρ ὡς οἱ πατέρες τοῦτο παραδείξάμενοι τε καὶ διορίσαντες, ὡς οἰκίαν ἑαυτῶν δόξαν ἐπέγνωσαν· καὶ οὕτω παρὰ τῆς οἰκουμένης τρίτης συνόδου τὸ δόγμα τοῦτο τὸ κῦρος ἔχει λαβόν. ἀλλ' ἐπιπρὸς ὁ μακάριος Κύριλλος ἀντιφερόμενος τῇ Νιστορίᾳ περὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως, λαβὴν τινα δίδωκεν, ὡς οἰόμενος τεῦτε καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὴν ὑπαρξίν ἔχουν, ἐπιλαμβάνεται αὐτοῦ ὁ Θεοδώρητος, ὡς ἐκ προσώπου τῶν ἀκατολικῶν οὕτω λέγων· Ἰδίον τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰ μὲν ὡς ὁμοφυεῖς καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύμενον οἶδε, συνομαλογήσομεν, καὶ ὡς εὐσεβῆ δεξιόμεθα τὴν φωνήν· εἰ δὲ ὡς ἐξ υἱοῦ ἢ δι' υἱοῦ τὴν ὑπαρξίν ἔχον, ὡς βλάσφημον καὶ δυσσεβεῖ ἀπορίψομεν· πιστεύομεν γάρ τῷ κυρίῳ λέγοντι· Τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται* καὶ τῷ ἀποστόλῳ· Ὑμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κέρμου ἰλάβεσθαι, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς.* Πρὸς ταύτην τὴν μέμψιν ἀπολογούμενος καὶ ὁ Κύριλλος, πρῶτον μὲν συκοφαντῆσθαι φασὶ ἐν οἷς πρὸς Εὐόπειόν τινα ἐπίσκοπον γράφει, καὶ διαβῶλλεσθαι παρὰ τοῦ Θεοδώρητου κατ' ἔχθραν αὐτῷ προσφερομένου, καὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς τὸν Νιστόριον. λέγει δὲ οὕτω πρὸς τὸν Εὐόπειν γράφων· Δίδεσθαι εἰς πληροφορίαν τῆς ἐνούσης διαθέσεως τῇ σὶ Θεοσεβείᾳ τὸν διαπιμφθέντα τόμον, ὃν συνθεῖναι λέγεται κατὰ τῶν ἀναθεματισμῶν Θεοδώρητος ὁ Κύρου· καλεῖσθαι γάρ φασιν οὕτω τὴν πολέμιον. ἐντυχὼν δὲ τοῖς ἐγκυμένοις, ἀνέσπκα τῇ θεῷ τὰς εὐχαριστηρίους ᾠδὰς. οὐ διαλέλοιπα δὲ κἀκεῖνο λέγων· Κύρη βῶσαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ χιλιῶν ἀδίκων καὶ ἀπὸ γλώσσης δολίας· εὐρίσκει γὰρ ἑμαυτὸν συκοφαντούμενον πανταχοῦ. Καὶ ἐφ' ἐκείνῳ τῶν κεφαλαιῶν συκοφαντῆσθαι φασὶ, δηλονότι κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος συκοφαντεῖσθαι, ἐν ᾧ βλάσφημον αὐτὸν δόξαν καὶ δυσσεβεῖ ὁ Θεοδώρητος ἔχουν εἶπεν. οὐκ ἄρα τὴν δόξαν ταύτην ἔχον, ἐν ᾧ

* Ἰω. 15, 26.

* Κορ. α. 2, 12.

θεόφωτος τοῦτον ἐσαοφάντει, ἀλλ' ἐκείνῳ μᾶλλον, καθ' ἃν ὁ θεόφωτος ἔλγῃ συνομολογῶν αὐτῷ, καὶ ὡς εὐσεβῆ δέχισθαι τὴν φωνήν, τουτέστιν ὅτι ἴδιον τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς ὁμοῦς μὲν αὐτῷ, ἐκ τοῦ πατρὸς δὲ ἐκπορευόμενον. Αὐτὸ δὲ τεῦτο ἢ ἐν τῇ πρὸς τὴν μέμψιν ἀπολογία φησί· λέγει γὰρ οὕτως· Εἰ ἢ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' οὖν γὰρ οὐκ ἀλλότριον τοῦ υἱοῦ, πάντα γὰρ ἔχει μετὰ τοῦ πατρὸς. ἔπειτα, ὅπως ἐκείνος ἐκείνῳ τῷ μέρει συμφωνεῖ, καθ' ὃ θεοφώτης ἔλγῃ συνομολογῶν αὐτῷ, καὶ ὡς εὐσεβῆ δέχισθαι τὴν φωνήν, κατὰ ταῦτα τῆς πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς ἐνώστιας γενομένης γράφει ὡς Ἰωάννην τὸν τῆς Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον ὁ μακάριος Κύριλλος ἐν τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, λέγων ἅμα μὲν περὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως, ἅμα δὲ καὶ περὶ τοῦ τὸ σύμβολον μὴ μὴν ἰσχυροῦ, οὕτως λέγων· Κατ' οὐδένα τρόπον σαλεύεσθαι ἀπεχόμεθα ν ὁμοθυῦσαν παρὰ τῶν πατέρων πίστιν, ἥτοι τὸ τῆς πίστεως σύμβολον οὔτε μὴν ἐπιτρέπομεν ἑαυτοῖς ἢ ἑτέροις ἢ λέξιν ἀμύψαι ν ἰσχυρίσασθαι ἐκείνῃ, ἢ μίαν γοῦν παραβῆναι συλλαβὴν, μνημονεύοντες τοῦ λέγοντος· Μὴ μέταιρε ὅρια αἰώνια, ἀ ἔθεντο οἱ πατέρες υ. * οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοὶ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ * Παροιμ. 22, 28. καὶ πατρὸς, ὁ ἐκπορεύεται μὲν ἐξ αὐτοῦ, ἔστι δὲ οὐκ ἀλλότριον τῷ υἱοῦ κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον. Βλέπετε πάνταυθι, πόση φησι τῆς τοῦ Θεοφωτοῦ διαιρέσεως ὁ Κύριλλος συμφωνεῖ; λέγει ἔν τῃ μεριστικῇ σχήματι τὸν λόγον προάγων· Ἐκπορεύεται ν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ἔστι δὲ οὐκ ἀλλότριον τοῦ υἱοῦ, οὕτως ἴδιον κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, τουτέστιν ὡς ὁμοούσιον. τοῦτο δὲ ἀνέκως ἔλγειν οὕτως ῥητῶς· Ὅτι εἰ μὲν ὡς ὁμοούσιον καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον εἶπεν, ὡς εὐσεβῆ διχομήθετα ν φωνήν. Ταύτην τὴν ἐπιστολὴν δεξάμενος σὺν τοῖς ἀνατολικοῖς μακάριος Θεοφώτης, καὶ τὴν θεολογίαν ταύτην εὐρὴν ἑαυτῷ ἰμῶνον καὶ ταῖς γραφαῖς, τοιαῦτά φησιν ἐν τῇ πρὸς Ἰωάννην ἀντιοχείας ἐπιστολῇ· Τὰ νῦν ἰσχυραλμένα, δαλονότι παρὰ Κυρίλλου, τῇ εὐαγγελικῇ ὑγίειᾳ καλλύννεται· Θεὸς γὰρ τέλειος καὶ ἄσπετος τέλειος ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν αὐτοῖς ἀναγορεύεται, καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον οὐκ ἐξ υἱοῦ ἢ δι' υἱοῦ τὴν φωνὴν ἔχον, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἴδιον δὲ τοῦ

υἱοῦ ὀνομαζόμενον. τούτῃ τὴν ὁρθότητα ἐν τοῖς γράμμασι διασάμειοι, ὑμνήσαμεν τὸν τὰς ψευδολογίας γλώσσας ἱατρούσαντα, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς φθογγῆς εἰς ἡδύαν ἁρμονίαν μεταρρυθμίζοντα. Ἐλέγχεσθε ὅπως καὶ ἐπὶ τίσι συνεφώνησεν ὁ Θεωδώρατος μετὰ τῶν ἀνατολικῶν, ὅτι οὐκ ἐξ υἱοῦ ἢ δι' υἱοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχον, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον· ἴδιον δὲ τοῦ υἱοῦ, ὡς ὁμοούσιον ὀνομάζεται. Ὅτι δὲ ἐπὶ τούτοις συνεφώνησαν, καὶ ἡ κρίσις ἐκείνη γέγονε, μάρτυς ὁ μακάριος Κύριλλος, αὐθις πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας Ἰωάννην γράφων τοιαῦτα· Ταύταις ὑμῶν ἐντυχόντες ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς, οὕτως τε καὶ ἑαυτοὺς φρονούντας εὐρίσκοντες, ὅτι εἷς κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα, ἐδοξάσαμεν τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Θεόν, ἀλλήλοις συγχαίροντες, ὅτι ταῖς Θεοπνεύστοις γραφαῖς, καὶ τῇ παραδόσει τῶν ἁγίων πατέρων συμβαίνουσιν ἔχουσι πίστιν αἱ τε παρ' ἡμῖν καὶ αἱ παρ' ὑμῖν ἐκκλησίαι. Τούτοις σύμφωνα καὶ ἐν τῇ κατὰ Λουκᾶν ἐρμηνείᾳ φησὶν ὁ μακάριος Κύριλλος· Ὡς περὶ ὁ δάκτυλος ἀπέρηται τῆς χειρὸς, οὐκ ἀλλοτρίος ὢν αὐτῇ, καὶ ἐν αὐτῇ φυσικῶς, οὕτως καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῷ τῆς ὁμοουσιότητος λόγῳ συνῆπται πρὸς ἑνωσιν τῷ υἱῷ, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἐκπορεύεται. Τοῦτο δὲ ταῦτόν ἐστιν εἰπεῖν, καὶ μὴ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται· συνῆπται γὰρ αὐτῷ, φησι, κατὰ τὴν ὁμοουσιότητα, καὶ μὴ παρ' αὐτοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχῃ, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς. Διὰ τούτων ἑαυτοὺς ἐπιδείκνυμι σύμφωνα ταῖς ἁγίαις γραφαῖς φρονούντας, τοῖς Θεοῖς ἡμῶν πατράσι καὶ διδασκάλοις, καὶ μηδὲν τῶν Θεῶν δογματῶν τῶν παραδεδομένων ἡμῖν ἄνωθεν ἐναλλάσσοντας ἢ κινδυνεύοντας, οὐδὲν προστιθέντας, οὐδὲν ἀφαιροῦντας, οὐδὲν ὅλως κακοτομοῦντας, παρακαλοῦμεν δὲ πάλιν καὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην καὶ τιμιότητα, συμφωνῆσαι καὶ ἡμῖν καὶ τοῖς θείοις πατράσι, καὶ μηδὲν τούτων ἐπέκεινα λέγειν ἐπ' ἐκκλησίας ἢ παραδέχασθαι, ἀλλὰ τούτοις ἀρκεῖσθαι καὶ μόνοις· ἵνα τὰ αὐτὰ καὶ λέγοντες καὶ φρονούντες, ὁμοθυμαδὸν ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μίᾳ καρδίᾳ δοξάζωμεν τὸν πατέρα, τὸν υἱόν, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ᾧ ᾠρίσκει πάντα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνσεις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Δίκαιόν ἐστιν, ἐπεὶ εἶπες ὅσα ἔχρηζες, ἵνα ἀπολογηθῇς καὶ εἰς τὰ τελευταῖα τοῦ Ἰωάννου τοῦ προβοντιζαλίου.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἡμεῖς διότι ἱκανῶς ἀποδείξαμεν καὶ ὠλόγως τὴν προσθήκην τῆς ἀμφιβολίας ἐκείνης γεγενημένην, καὶ τοῦτο ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τοὺς παρόντας ἅπαντας, ὡς ἱκανῶς ἀποδεδείκται· καὶ οὐδένα προστρίβεται μῶμον τῷ μεγάλῳ Βασιλεῖ ἢ προσθήκῃ τῆς ἀμφιβολίας ἐκείνης, καθὼς ἡμεῖς ἀποδείκαμεν, ἐξηγησάμενοι τὸ ῥητὸν κατ' ἀκριβείαν, οὐδαμῶς δὲ προσέχομεν τοῖς παρὰ τῆς σῆς αἰδεσιμότητος εἰρημίοις λόγοις εἰς τὴν τοῦ ὑμετέρου βιβλίου σύστασιν, πολλοῖς τε οὔσι, καὶ ἄλλως ἔξω καὶ τῶν προκειμένων εἰρησθαι δεοῦσι καὶ ὅτι τὰ ταῦτα ποιοῦν ἡμεῖς, καὶ ἀπολογίας τὰς ἀπολογίας δέχεσθαι, πρὸς τὸ ἀπειρον αἰεὶ προχωρήσει· διὰ τοῦτο παραλιπόντες ἐκείνα, καὶ μηδὲν πρὸς αὐτὰ σκεψάμενοι, τοσοῦτον μόνον ὑπεῖν ἔχομεν, ὅτι τὸ τὴν ὑμέτεραν βίβλον ἀληθῆ τε εἶναι καὶ ἀκριβῆ, μαρτυρεῖται καὶ παρὰ τοῦ πλήθους καὶ τῆς ἀρχαιότητος τῶν βιβλίων καὶ παρ' αὐτῆς τῆς ἀπολουθίας τῶν ὑμετέρων, ὡς παρ' ἡμῶν ἀποδεδείκται. καὶ πλείονα τούτων εἰς τὸ ῥητὸν λέγειν ἐκείνο οὔτε ἔχομεν, οὔτε βουλόμεθα.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἐπειδὴ, κύριε Ἐφέσου, περὶ τὸ τέλος ὕπαις, οὐ κατέχειν ἐν τῇ μνήμῃ τοὺς παρ' ἑμοῦ εἰρημένους λόγους, ἀνάξως ἀπὸ μέρους εἰς μνήμην τῶν εἰρημένων, ἵνα δυνήθῃς ἱκανοποιῆσαι τῷ Θελήματι τοῦ γαληνοτάτου κυρίου τοῦ βασιλέως, τοῦ εἰρηκότος ἐπὶ πᾶσιν ἀπολογησόμενον. ὡς * εἶπας, ἐν οἷς φαίνεται μοι τινες ἔχιν σε ἀπολογίας ἐν τοῖς ἱποκειμένοις, ἀπὸ κεφαλαίου εἰς κεφάλαιον βούλομαι σοὶ πανάριστα ἱκανοποιῆσαι. καὶ εἴπερ ἵπαρχὸς γάλλῃ παρόντος τοῦ γαληνοτάτου κυρίου τοῦ βασιλέως ἡρεμήσων ἐπὶ τῇ ἀληθείᾳ, ἥν αὐτὸς ἱκανοποιήσῃ πᾶσι τοῖς παρὰ σοῦ εἰρημένοις, μετὰ πλείονος προθυμίας προχωρήσῃ ἐπὶ τὸ λύσαι τὰ παρὰ σοῦ εἰρημένα. εἴπης ἑνταῦθα περὶ τὴν ἀρχὴν οὕτως· ὅτι ἡμεῖς εὐρίσκομεν μεταβολὴν τινὰ ἐν ταῖς βίβλοις ἢ ἐναλλαγὴν, ὀφίλομεν παραλείπειν τὰς βίβλους ἐκείνας, τὰς ἔχουσας ἐν ἑαυταῖς τὰς ἀμφιβολίας, καὶ μεταβαίνειν ἐπὶ τοὺς Θεμιλίους τῆς Θείας γραφῆς. οὗτος δ' ἂν εἴη πονηρὸς τε καὶ διωστραμμένος τρόπος· ὥστε ὁσάμην ἐν εὐρίσκονται ἐναλλαγαὶ ἐν ταῖς βίβλοις, ἐκείνας καταλιμώμεν. τοῦτο οὐ γίνεται παρὰ σοφῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ἐπονται τῷ σκοπῷ τῶν βιβλίων, καὶ κατὰ τὰ ἐγγράμματα καὶ ἐπὶ ἐκείνῃ ἐπιχειροῦσιν· ὥστε εὐρεῖν ἀληθῆ καὶ τὰ ψευδῆ. οὕτω καὶ ἐν τῇ παρακειμένῃ

* ἴσ. ὅσα δὲ εἰ
πας.

ἡμεῖς δὲ οὐ
ἐκείνους
ἐκείνους
ἐκείνους

δεῦ ποιεῖν καὶ ἡμᾶς. τοῦτόν σοι τὸν λόγον αὐτὸς πεποιήκα, ὅτι εἴπερ ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἀμφιβολίας προστετέθη, ὅπου ἀνακεφαλαιοῦνται τὰ τῶν ἀγγέλων παραδείγματα, εἵποντο ἂν δύο ἄτοπα· πρῶτον, ὅτι ἐκ τοῦ ἡγουμένου ἀληθοῦς ὄντος καὶ ἀναγκαίου, λαμβανομένης τῆς ἀνάγκης ἐξ ἐκείνων, ἃ κεῖνται ἐν τῇ ἱερᾷ γραφῇ, εἴπετο ἂν ἀκόλουθόν τι ἀμφίβολον, ὅπερ ἐστὶ παντάπασιν ἀνπιτιθέδριον. οὕτω γὰρ ἐπιχειρεῖ ὁ Βασίλειος ἐνταῦθα· Εἰ οὕτως ἐστὶν ἐπὶ τῶν ἀγγέλων, ὥστε τὸν ὄντα δεύτερον ἢ τρίτον τῇ τάξει ἢ τῷ ἀξιώματι, τρίτον εἶναι καὶ τῇ φύσει, οὕτως ἦν δηλονότι καὶ ἐπὶ τῶν θείων προσώπων, ἐν οἷς περὶ τοῦ ἐκείνου πνεύματος διαλέγεται. ἀλλὰ μὴ οὕτως ἐστὶν ἀπολελυμένως καὶ χωρὶς ὑποθέσεως ἐπὶ τῶν ἀγγέλων, καθὼς αὐτὸς φανερῶς ἀποδείκνυσεν ἐν τῷ κειμένῳ· ἄρα τὸ ἀκόλουθον ὀφείλει εἶναι χωρὶς τῆς οἰασοῦν ἀμφιβολίας. δίδωκά σοι τὸ παράδειγμα ἐκεῖνο τῆς ἀκολουθίας, εἰ ὁ ἄνθρωπος τρέχει, ἄρα κινῆται. δίδωμί σοι καὶ κατὰ τὸ παρὸν παράδειγμά τι ἐπὶ τῇ προκειμένη ὕλῃ ἐφαρμόζον τοῦ μακαρίου Αὐγουστίνου· φησὶ γὰρ ὁ Αὐγουστίνος οὕτως ἐπιχειρῶν, καθὼς καὶ ὁ Βασίλειος, ἐν τῷ πωτικαῖδικάτω περὶ τῆς Τριάδος λόγῳ· Εἰ γὰρ ὁ, τι ἂν ἔχει, ἐκ τοῦ πατρὸς ἔχει ὁ υἱός, ἐκ τοῦ πατρὸς πάντως ἔχει ὥστε καὶ ἐξ αὐτοῦ προῖναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. αὕτη ἐστὶ μία ὑποθετικὴ, ἢ μὴ τεθεῖσα εἶναι οὔτε τὸ ἡγούμενον οὔτε τὸ ἐπόμενον, εἰ μὴ προτεθῇ ἢ ἐλάττω, ἢ ἂν αὐτὸς νοεῖ ἀπὸ τῆς ἱερᾶς γραφῆς. καὶ ἡνίκα γίνεται ἐπιχειρήσεις ἐπὶ τῶν ὑποθετικῶν, ἢ μείζων ἐστὶν ὑποθετικὴ καὶ ἢ ἐλάττω· πρῶτον προηγουμένη ὑποθετικὴ, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἀκόλουθον ἔπεται ἀναγκάως. λέγει οὖν ὁ Αὐγουστίνος οὕτως· Εἰ ὅπερ ἔχει, ἐκ τοῦ πατρὸς ἔχει ὁ υἱός, ἐκ τοῦ πατρὸς ἔχει πάντως ὥστε καὶ ἐξ αὐτοῦ προῖναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλὰ πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἔχει καὶ ὁ υἱός, ἥτις ἐστὶν ἡ ἐλάττω· αὕτη δὲ φαίνεται ἀπὸ τοῦ κειμένου ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ῥητοῦ, ὅτι πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἔχει καὶ ὁ υἱός· ἄρα ἔπεται ἀναγκάως κατὰ ταύτην τὴν ἐπιχείρησιν, ὥστε τὸν υἱὸν ἔχειν ἀναγκάως ἐκ τοῦ πατρὸς, ὥστε ἐξ αὐτοῦ προῖναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ γίνεται ἡ ἐπιχείρησις αὕτη χωρὶς τινος ὑποθέσεως ἀναγκαία. οὕτω φησὶ καὶ ὁ Βασίλειος, ὥσάν νοήσοι τις τὸ ἐπιχείρημα· εἰ οὕτως ἔχει ἐπὶ τῶν ἀγγέλων, ὥστε τὸν ὄντα δεύτερον ἢ τρίτον τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ

* ἴσ. καὶ ἡ ἐλάττων τίθησι τὸ πρῶτον τῆς προηγουμένης ὑποθετικῆς.

τάξι, μὴ εἶναι τρίτον καὶ τῇ φύσει, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν θείων προσώπων. τῶν οὖν τίθεται τὴν ἰσάκτονα ἀπολειψαμένως καὶ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων οὕτως ἔχειν· ἄρα ἵπνεται τὸ ἀπόλειψον χωρὶς τινος ὑποθέσεως. ἄλλον γὰρ τρόπον ἰδέσθαι ἂν εἰποιν, τὸν Βασιλεῖον εἶναι ἀνεσπτότατον, ὅτι ἐκ τῶν προηγουμένων ἡθίλασεν ἱερωτικῶν, ὃ τίθωσιν ἀλλοθὺς τε καὶ ἀναγκαιῶς ἀπὸ τῆς γραφῆς· ἔρα οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

‘Ο ΉΦΕΣΟΥ. Τὸ τὰς βίβλους ἀμφιβόλους εἶναι τὰς προενηχθεί-
 ρας παρ’ ἡμῶν, οὐχ ὡς ὁμολογούμενον εἴρηται παρ’ ἡμῶν, οὐδὲ ἡ
 ἡμῶν γνώμη καὶ δόξα ἐστὶ τοιαύτη, ἀλλὰ κατὰ συγχώρησιν τοῦτο
 δίδεται, διὰ τὸ βούλεσθαι μεταβῆναι ἡμᾶς ἐφ’ ἵπνον, καὶ μὴ
 ἀπὸ τοῖς αὐτοῖς ἱερωμένοι. ἐγὼ γὰρ ἀκριβῶς πληροφορίαν ἔχω περὶ τῶν
 βιβλίων τῶν ὑμετέρων, ὅτι εἰσὶ διηφοραμένα πανταλῶς, καὶ ἀναπό-
 λουσα τῷ σκοπῷ τοῦ Βασιλείου, γινώσκων ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει
 ὑπὲρ χιλιά εἶναι βιβλία τοῦτο τὸν τρόπον ἔχοντα, ὃν ἡμεῖς ἔ-
 πομεν καὶ εἰ βούλει οὖν, δός μοι λόγον, ὅτι ἂν εὐρεθῶσι το-
 ραῦται βίβλοι, ἵνα συμφωνήσωμεν εἰς ἅπαντα. πρὸς δὲ τὰ παρὰ
 τοῦ εἰρημένα λέγω, ὅτι θαυμαστὸν οὐδέν, εἰ τὸ καθ’ ὑπόθεσιν
 ἰδεῖξιν ὁ μέγας Βασιλεὺς διὰ τῶν ὁμολογούμενων. καὶ γὰρ καὶ
 ἡμεῖς τὰ καθ’ ὑπόθεσιν ἀπαξ δίδόμενα ὡς ὁμολογούμενα δεικνύ-
 μων. τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ προεξηρασμένου ζητήματος ἐποισάμεν
 ἐν τῇ πόλει τῆς Φεβρουαρίας, ὅτι καθ’ ὑπόθεσιν δόντες ἔληθῃ τὴν
 ὑμετέραν εἶναι δόξαν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος,
 ἐπὶ τούτῳ τῇ διμελὶ τοὺς λόγους ἐποιούμεθα πάντας, ὅτι εἰ καὶ
 ἄλλοθι καὶ ὁμολογούμενην εὔσαν, οὐκ ἔχρην ταῦτα προστεθῆναι
 ἐν τῇ συμβόλῃ. καὶ ὁ μέγας Βασιλεὺς ὑποθέμενος ἀπαξ καὶ συγχω-
 ρήσας ἄλλοθι εἶναι τὸ, τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιωματι
 τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπερ οὐδαμῶς ἰδέξατο πρότερον ἀλλ’ ἡνέστη
 πρὸς τοῦτο διὰ πολλῶν ὡς ἰδείξαμεν, ἐπὶ ἡγάγε τῆς συστάσεως πρὸς
 τοῦτο καθ’ ὑπόθεσιν δεδομένον ὅτι εἰ καὶ ἄλλοθι εἶναι δοθέν
 τὸ, τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιωματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον·
 τοῦτο δὲ τὸ σῶμα τοῦ λόγου παρὰ τοῦ βέτορον ἀντισημειώσεως
 λέγεται· ἀλλ’ οὐκ ἀνάγκη καὶ τρίτον αὐτὸ εἶναι τῇ φύσει· καὶ
 γὰρ οἱ ἄγγελοι διαφέροντες ἀλλήλων τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιωματι,
 οὐ διὰ τοῦτο καὶ ἑτέρως τυγχάνουσι φύσεως· καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ

* Κορ. α. 15, 41. ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ κατὰ τὸν Θεῖον ἀπόστολον, * ἀλλ' οὐ διά-

* Ίω. 14, 2. φορος ἡ τῶν ἀστέρων φύσις· καὶ πολλαὶ μοναὶ παρὰ τῷ πατρὶ, * ἀλλ' οὐ διάφοροι αἱ μοναὶ τῇ φύσει· οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰ δοθεῖν τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, ὅπερ ἔδῃ συνχωρήσαμεν καθ' ὑπόθεσιν, οὐκ ἀνάγκη καὶ τρίτον αὐτὸ εἶναι τῇ φύσει. τί οὖν πρὸς τοῦτο τὸ παρὰ σοῦ εἰρημένον, ὅτι διὰ τῶν ὁμολογουμένων ὁμολογεῖ τὸ ἀμφίβολον; οὐ τὸ ἀμφίβολον βεβαίως, ἀλλὰ τὸ καθ' ὑπόθεσιν. εἰ οὕτω καθ' ὑπόθεσιν ἔχει, ἀνάγκη καὶ τὸ ἀπέλουνθον οὕτως ἔχειν, ὥς ἐπ' ἐκείνων τῶν προειρημένων ἐστὶ. θαυμάζω οὖν εἰ παρατρέχει τοῦτο τὴν σὴν τιμότητα, ὅτι τὰ καθ' ὑπόθεσιν ἀπαξ διδόμενα, ὡς ὁμολογούμενα παριστῶμεν, μᾶλλον δὲ ἐξ ἀνάγκης αὐτὰ ἀποδείκνυμιν διὰ τοῦτο θαυμαστὸν οὐδὲν εἰ διὰ τῶν ὁμολογουμένων αὐτὰ ἀποδείκνυμιν.

Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Πολλὰ μὲν εἶπας, τῶν Ἐφισίων ὁ ἀρχιερεὺς, ἀλλ' οὐδὲν εἰρηκᾶς τι τῶν πρὸς τὴν ἡμετέραν διάληξιν ἐπαγόντων. ἡμεῖς γὰρ ζήτημά τι εἶχομεν ἐν τῇ παρελθούσῃ συνελύσει ἀναγκαῖον καὶ θαυμαστὸν καὶ μῆπω τούτου περαιωθέντος, ἡ σὴ σεβασμιότης προέφερεν εἰς μέσον ἄλλας ὑποθέσεις καὶ ἄλλα κεφάλαια. λίγω οὖν, εἰ μὲν βούλει ἐξετάζειν τὰ προκείμενα ζητήματα ἡμῖν, παρίτωσαν εἰς μέσον, ὅπως καὶ πέρας λάβωσι ταῦτα. οὕτως γὰρ ἡμῖν ἰνομοθέτησε καὶ ὁ γαλινότατος βασιλεὺς, ὅπως περαιωθέντος τοῦ ἐνὸς ἴν' ἀρξώμεθα ἐτέρου. εἰ δὲ οὐκ ἔχεις τι εἰπεῖν ἐν ἐκείνοις, ὁμολόγησον τοῦτο, καὶ χάριτάς σοι ὀφλήσομεν. εἰ δὲ τοῦτο οὐ βούλει, ἀπολογήθητι λοιπὸν πρὸς τὸ προκείμενον, καὶ οὕτω φανήσεται ἡ ἀλήθεια. περὶ δὲ ὧν ἐποίησας τὸν μακρὸν τοῦτον λόγον εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἀκροατήριον, οὐκ ἀπορῶ ἀπολογησάσθαι· δύναμαι γὰρ συνεργία τοῦ ἁγίου πνεύματος λύσιν ποιῆσαι εἰς ἅπαντα καὶ ἀποδείξαι σοι ὅσα εἶπας, ὅτι τὰ πλεῖστα εἰσὶν ὑπὲρ ἡμῶν. πλὴν ὅμως ἀπολογήθητι πρὸς τὸ προκείμενον.

Ο ἘΦΕΣΟΥ. Οὐδὲν μέμνημαι τῶν εἰρημένων οὐδ' ἐν. πολλὰ γὰρ ὑπῆρχον τὰ προλεχθέντα, καὶ ἔδοξέ μοι εἶναι ἀρκετὰ.

Ο ἸΩΑΝΝΗΣ. Καὶ ἂν μὴ μέμνησαι ταῦτα, ἐγὼ ἐνθυμήσομαι. ὁ ἡμέτερος διάλογος ἐν τοῖς τοῦ μεγάλου Βασιλείου ῥητοῖς κατέληξεν, ὅπου ποιῶ ἀριθμὸν καὶ τάξιν ἐν τοῖς θελοῖς προσώποις καὶ δῆλον ἀπὸ τῶν παραδειγμάτων, ὧν ποιῶ ἐν τοῖς ἐξῆς τοῦ τρίτου

λόγου τοῦ κατ' Εὐνομίου, λέγων· ὅτι ὥσπερ εἰσὶ τάξεις τῶν ἀρχαγγέλων καὶ τῶν ἀγγέλων ἐν μιᾷ φύσει. καὶ ὥσπερ εἰσὶ τάξεις ἀστέρων, ὥσπερ γὰρ ἀστέρος διαφέρει, ἐν μιᾷ φύσει· καὶ ὥσπερ πολλαὶ μοναὶ εἰσιν κατὰ τάξιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, οὕτως εἰσὶ καὶ ἐν τοῖς θείοις προσώποις.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐκ τῶν κτιστῶν πραγμάτων καὶ παραδειγμάτων παριστάς τὰ ὁμολογούμενα καὶ θεία πράγματα;

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ναί· τὰ γὰρ κτιστὰ παραδείγματα εἰσὶ τῶν ἀκρίστον ἀνάπτεις· ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων γὰρ καὶ ἐκ τῶν ὄντων παραδειγματίζομεν τὰ ἀκαταληπτα καὶ ἀκατανόητα.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἄλλ' ὁ Βασιλεὺς οὐκ ἔχει τούτον τὸν σκοπόν. τίς γὰρ ἀνάγκη φησὶν, εἰ τῷ ἀξιωματικῷ καὶ τῇ τάξει τρίτον ὑπάρχει τὸ πνεῦμα, τρίτον εἶναι αὐτὸ καὶ τῇ φύσει, εἴπερ καὶ συγχωρήσωμεν τούτῳ; ὥσπερ φέρε εἰπεῖν, ἡμεῖς ἐν τῇ Φερραρίας ὄντες καὶ διαλεγόμενοι περὶ τοῦ Οὐκ ἔστιτος προσθύναι, ἐλέγομεν· ὅτι εἰ δὲ καὶ καλὸν καὶ εὐσεβεὲς εὐρεθήσεται τὸ προστεθεῖν, οὐ διεξόμεθα ἐν τῇ συμβόλῃ· ἐλέγομεν δὲ τοῦτο καὶ ὑπόθεσιν. οὕτω καὶ ὁ μέγας Βασιλεὺς, εἴπερ καὶ συγχωρήσομεν, φησὶν. διὸ οὐκ ἔστι τοῦ μεγάλου Βασιλεῖος ὁ σκοπὸς, ὅτι ὁμολογουμένως παρὰ τοῦ υἱοῦ ἔχει τὸ εἶναι τὸ πνεῦμα, ἀλλ' οὐδὲ τρίτον ἐστὶ τῇ τάξει· ἰσὺ καὶ ὁ Εὐνόμιος τούτου δραστόμενος ἔλεγε, τὸ πνεῦμα τρίτον εἶναι τῇ φύσει.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Καὶ πῶς ὁ μέγας οὗτος πατὴρ ἔμελλεν ἔχει τῆς τέχνης πορεύσθαι; οὐκ ἔστιν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ὅτι πᾶν ὁ τρέχει, καὶ κινεῖται· ἄρα κινεῖται, ἰσὺ δὲ τρέχει; λοιπὸν ὁ μέγας Βασιλεὺς ἀριθμὸν ποιεῖν καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀστέρων καὶ τῶν μονῶν, ἀριθμὸν καὶ τάξιν ἄρα ποιεῖ καὶ ἐν τοῖς θείοις προσώποις. Ἐπεὶ δὲ ἤρξω θεολογίας μακρᾶς διδάσκων, ὡς ἔοικε τοὺς ἀκροατάς, καὶ μὴ ὡς ἐνκοῶν τὴν δόξαν ἣν ἔχομεν ἡμεῖς ἐν τῇ ὁμοουσίᾳ τριάδι, ἡδὲ διδάσκω καὶ καθαρὰν σοὶ ποιῶσιν τὴν ἀπόκρισιν. Ἡμεῖς οἱ τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας ὁπαδοὶ μίαν ἔγνωμεν τὸν πατέρα αἰτίαν υἱοῦ τε καὶ πνεύματος. ἐξ ἀρχῆς γὰρ τοῦ κρυψύματος τῶν ἀποστόλων, ἡ πίστις ἡμῶν λάμπει ὑπὲρ τὸν ἥλιον· ὁ λόγος γὰρ ὁ ῥηθὲς παρὰ τοῦ κυρίου τῷ κορυθαίῳ τῶν ἀποστόλων Πέτρῳ τό. Πύλαι Ἰερουσολύμων κατισχύσουσιν αὐτῆς, οὐ παρῆλθες οὐδὲ παρελεύσεται. μόνον γὰρ

* Ματθ. 16, 18.

προσῆδα καὶ Θιμέλιον ἔχουσι ταύτην τὴν Ῥωμαίων ἐκκλησίαν πάντα αἱ τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίαι, ὡς ἔχουσιν τὴν ὄντως εὐσέβειαν, ἀποκλείουσιν δὲ καὶ ὑφάπτουσιν πᾶν αἰρετικὸν στόμα λαλοῦν ἀδικίαν ὡς τὸ ὕψος. Διὸ καὶ οὐδὲ δοξάζει δύο ἄρχας, οὐδὲ δύο αἰτίας, ἀλλὰ μίαν ἀρχὴν καὶ μίαν αἰτίαν· τοὺς δὲ λέγοντας δύο ἄρχας, ἢ δύο αἰτίας, ἀναθεματίζομεν.

Ταῦτα τοῦ Λατίνου εἰπόντος, ἐλύθη ἡ σύνοδος, τῶν Γραικῶν ἀπειθεύοντων ὅσον ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως. ἔξήλθομεν γὰρ τῆς συνάξεως, καὶ ἦν ἐν ἡμῖν μεγάλη χαρὰ, ὅτι οἱ Λατῖνοι μίαν ἴσασιν αἰτίαν υἱοῦ καὶ πνιύματος τὸν πατέρα, καὶ οὐ λέγουσι δύο αἰτίας. Τούτων γινομένων ἦλθιν ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν πατριάρχην, βουλευσόμενος περὶ τῶν ῥημάτων τούτων τῇ τετάρτῃ πρωΐ. τούτῳ οὖν βουλευθέντι, τῇ πέμπτῃ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐβδόμαδος τῆς τωσαρακοστῆς, συναξίς γέγονε τῶν ἡμετέρων μητροπολιτῶν ἐν τῷ κελίῳ τοῦ πατριάρχου, παρόντος καὶ τοῦ βασιλέως. ἐδημηγόρησαν οὖν ὁ βασιλεὺς, καὶ ὥρμησε πρὸς τοὺς μητροπολίτας.

Ὁ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Ἡμεῖς, πατέρες ἀγαθοί, ἤλθομεν ὅπως δῃσιν ἐν τῇ φραγίᾳ, καὶ ἐγὼ οὐδὲ ἐκινήθην μόνος ἐλθεῖν, οὐδὲ ἐγὼ ἡρξάμην πρώτος ταύτης τῆς ὑποθέσεως, ἀλλ' ἐνθυμῶσθε, ὅτι ὁ πατήρ μου ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ καιροῦ ὅτε ἦν ἐν τῷ ἱεραμειλίῳ, ἀπέστειλε τὸν υἱοδαίμονα Ἰωάννην ἐκείνον εἰς Ἰταλίαν, καὶ ἤρξατο τοῦ τοιοῦτου ἔργου. ἐπίστασθε γὰρ ἀκριβῶς τὸν βασιλεῖα τὸν πατέρα μου, καὶ τὴν γνώσιν καὶ τὴν πράξιν αὐτοῦ, ὅτι οὐ μόνον ὑπῆρχεν ἀριστος φιλόσοφος, ἀλλὰ καὶ τῶν δογμάτων τῆς ἐκκλησίας λεπτότατος ἐξηγητής· εἶχε γὰρ καὶ συνήγορον τὸν πατριάρχην ἐκείνον κύρη Εὐθύμιον, τὸν ὄντως ἐνάρετον καὶ θεολόγον ἀκρότατον. τοσοῦτοι δὲ καὶ τελικοῦτοι ὑπάρχοντες οὐκ ἐνενόησαν μόνον τοῦ τοιοῦτου ἔργου τὴν ἐπιχείρησιν, ἀλλὰ καὶ ἤρξαντο, καὶ ἐπεθύμουν τελειῶσαι αὐτὸ, ὁ καιρὸς δὲ ἐνέπιδεσε τοῦτο. ἐφθασιν οὖν τὸ ἔργον καὶ ὡς ἡμῶν, οὐχ ὥσπερ ἐν τοῖς πρὸ ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον κρείττονος, ὅτι τε ἵστασαν τριήρεις καὶ ἐξόδους, καὶ ὅτι ἤτησαν τὸ ἔργον μετὰ πολλῆς τῆς ὁρμῆς. ταῦτα εἰδότες ἡμεῖς, ἐγὼ τε καὶ ὁ ἀγιος πατριάρχης, συνήξαμεν ὑμᾶς πάντας, καὶ μετὰ γνώμης ὑμῶν ἐλθομεν ὡς ὧδε. πλημμελεῖ οὖν ὁ καιρὸς, καὶ οὐδὲν τι ἐποικήσαμεν ἀνῆκον τῷ πράγματι. μνήσθητε τοίνυν τοῦ ἡμετέρου οἴκου, ὅπως

καθ' ἑαυτοὺς ἐν μέσῃ τῶν ἀσεβῶν. καὶ ἴδαν συμβῆ τι, οἶμοι, πότεν τὸ διασῶν. ἔχω ὅτι ὁ θιωγμὸς μέλλει γινέσθαι πολλῶν χυμάτων τοῦ ἐκὸς Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ. διὸ καὶ ἐφελόμενον καταλιπεῖται τὰς διαλέξεις καὶ τὰς φιλονικίας, καὶ εὐρεῖν τι μέσον, καὶ χωρῆσαι εἰς αὐτό. τὸ δὲ μέσον ἐστὶν ἐν ὑμῖν. ἐν μόνον λέγω ὑμῖν, ὅτι ἡ διαλεγόμενος φράς Ἰωάννης ἐμολόγησε παῖρσίν αὐτον ἐν τῇ συνόδῳ, ἵτι ὁμολογοῦσιν οἱ Λατῖνοι μίαν αἰτίαν τὸν πατέρα υἱοῦ τε καὶ πνεύματος, καὶ ἀναθεματίζουσι τοὺς δύο ἀρχαίς ἢ δύο αἰτίας ποιοῦντας ἐν τῇ ὁμοουσίᾳ τριάδι· ἐξ οὗπερ ἐχρήσασα ἐγγράφως δοξῶμαι μοι τὴν ὁμολογίαν ταύτην, καὶ ἱστοιῶν μοι αὐτὴν, ἣν ἀναγνώτης σκέψασθε περὶ ἐνώσεως βουλῆν.

Ταῦτα τοῦ βασιλέως εἰπόντος ἡ σύνοδος ἤρξατο ἱερυνᾶν καὶ πολλῶν λόγων λαληθέντων, εὐρομεν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἁγίου Μαξίμου, ὃς διαλαμβάνει οὕτως.

Ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Μαξίμου.

Τῶν τοῦ νῦν ἡγιατάτου πάπα συνοδικῶν, οὐκ ἐν τοσούτοις ἡοῖς γεγράφαι κεφαλαίοις, οἱ τῆς βασιλίδος ἐπελάβοντο, δυσὶ δὲ μόνοις· ὧν τὸ μὲν ὑπάρχει περὶ Θεολογίας, ὅτι τέ, φησὶν εἶπεν ἐκπορεύεσθαι καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ δὲ ἄλλο περὶ τῆς θείας σαρκώσεως, ὅτι περ γέγραφε δέχσα τὸν κύριον εἶναι τῆς φρονατορικῆς ἁμαρτίας ὡς ἄνθρωπον. Καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον συμφώνους παρήγαγον χρήσεις Ῥωμαίων πατέρων, ἵτι γὰρ καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ἐκ τῆς πονηθείσης αὐτῷ ἱερᾶς πραγματείας ἱς τὸν εὐαγγελιστὴν ἅγιον Ἰωάννην, ἐξ ὧν οὐκ αἰτῶν τὸν υἱὸν ποιοῦντας τοῦ πνεύματος σφᾶς αὐτοὺς ἀπέδειξαν· μίαν γὰρ ἴσασιν υἱοῦ καὶ πνεύματος τὸν πατέρα αἰτίαν, τοῦ μὲν κατὰ τὴν γέννησιν, τοῦ δὲ κατὰ τὴν ἐκπόρευσιν· ἀλλ' ἵνα καὶ δι' αὐτοῦ προΐναι δαλώσωσι, καὶ ταύτῃ τὸ συναφὲς τῆς οὐσίας καὶ ἀπαράλλακτον παραστήσωσι. Τῆς οὖν ἐπιστολῆς ταύτης ἀναγνωσθείσης, τὰ γραφέντα παρὰ τῶν Λατίνων ἀφέντες, καὶ πάντα καταλιπόντες, ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ ἁγίου Μαξίμου τὸν νοῦν ἐνηθάλομεν, καὶ ἵσομεν σῶτως ὁμοῦ· Ἐάν οἱ Λατῖνοι ταύτῃ τῇ ἐπιστολῇ κειθωνται, ἡμεῖς

ἄλλο τι μὴ ζητήσαντες, αὐτοῖς ἐκωθυσόμεθα. Ὡρισεν οὖν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐγκωμοδότησεν εἰς τοῦτο ὁ σύνοδος, τοῦ πατριάρχου συγκαταθέντος αὐτῷ· καὶ προέτρεψεν ἡ σύνοδος τὸν βασιλέα μανύσαι τῷ πάπῳ σὺν τοῖς μετ' αὐτοῦ, ἵππῃ στέργουσι τὴν ἐπιστολὴν καὶ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἁγίου Μαξίμου· καὶ τοῦτο μαθόντα ἀναγνῶλαι ἡμῖν. Ταῦτα ἡμῶν βουλευθέντων, ἐμήνυσαν ἡμῖν οἱ Λατῖνοι οὕτως· Ὑμεῖς ἐν τῇ παρελθούσῃ συνελύσει εἴπατε ὅσα ἠθέλετε, ἡμῶν ἐν δευτέρᾳ συνελύσει ἀποκριθῆναι· γενέσθω τοίνυν συνελύσεις, ἵνα ἀποκριθώμεθα. οὐ γάρ ἐστι δυνατόν ἄλλο τι γινέσθαι, ἡμῶν μὴ ἀποκριθέντων. Τούτων ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἤκησεν καὶ πάλιν συνελυσιν γινέσθαι. Τοῦ σαββάτου τοίνυν ἐλθόντος, τῇ εἰκοστῇ πρώτῃ τοῦ μαρτίου μηνὸς συνήλθομεν καὶ πάλιν ἐν τῇ εἰδικμένῳ τόπῳ, τοῦ Ἐρέσου κύρ Μάρκου, καὶ τοῦ Ἡρακλῆος κύρ Ἀντωνίου μὴ παρόντων, παραγγεῖλαντος τοῦ βασιλέως μὴ ἐλθεῖν αὐτοὺς ἐν τῇ συνελύσει· ἠθέλει γάρ ὁ βασιλεὺς τρόπον ἐνόςως εἶρεῖν τοῦ ἀπελθεῖν, καὶ οὐκ ἠθέλει φιλονεικίας λόγους. συνήλθομεν δὲ οἱ πάντες ἐν τῇ εἰδικμένῳ τόπῳ. ἤρξατο οὖν ὁ προβιντζιάλιος φρά Ἰωάννης, καὶ πάλιν δημηγορεῖ καὶ φησιν οὕτως.

Μαρτίου πρώτη καὶ εἰκοστῇ τῷ σαββάτῳ ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΚΔ.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἐβουλόμην εἶναι ὥδε τὸν Ἐρέσου, καὶ συμπάρῃναι ἡμῖν ἐν ταύτῃ τῇ συνελύσει, ὅπως ἀκούσῃ τὰς λύσεις τῶν προειχθέντων αὐτοῦ ῥημάτων. ἀλλ' ὥς ἔοικεν ἡττηθεὶς ἀπέγνω, διὰ τοῦτο οὐκ ἐπαρρησίασε τῇ συνόδῳ. διὸ πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐν παντὶ τούτῳ τῷ ἀκροατηρίῳ τὸν λόγον ποιήσομαι.

Ὁ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Ἡμεῖς κατὰ τὸ παρὸν οὐδὲν βουλόμεθα εἰπεῖν, διὰ τοῦτο οὐδ' ὁ Ἐρέσου ἦλθε μεθ' ἡμῶν· οὐδὲ ἤλθομεν διαλεχθῆναι σήμερον ἡμεῖς, ἀλλὰ διὰ τὸ θέλημα ὑμῶν ἤλθομεν, καὶ διὰ τὴν συμφωνίαν ἣν ἔχομεν πρὸς ἀλλήλους, ὅπως μὴ ἀμειψῶνται αἱ συνελύσεις. ἤλθομεν οὖν, καὶ εἴ τι θέλετε, λέγετε· ἡμεῖς οὐδεμίαν ἀπολογίαν θέλομεν ποιῆσειν ὑμῖν. Καὶ δὴ ὁ Ἰωάννης ἔφη.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Δύο ζητημάτων ζητηθέντων παρ' ἡμῶν, οὐδὲ ἐλπίσασμεν. τὸ γὰρ ῥητὸν, μᾶλλον δὲ τὰ ῥητὰ τοῦ μεγάλου
 λείου σαφέστατα παριστῶντα, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχει
 ἴσως ἀπὸ τοῦ υἱοῦ ὡς πατρὸς καὶ ἀπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ ἡμεῖς μίαν
 ἐν ὁμολογοῦντες υἱοῦ καὶ πνεύματος τὸν πατέρα, ὡς ἀρχικῶς
 δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐδὲν
 ἔμεν συμπεράναι πρὸς τι τέλος τὴν ὑπόθεσιν. τοῦτο δὲ πα-
 τὴρ καὶ αὐτὸς, ἐν τοῖς προκομισθεῖσι παρὰ τοῦ Ἐφέσου ῥη-
 , τὴν ἀπολογία ποιήσομαι. καὶ δὴ ἄρχομαι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ
 ἱεροῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. φησὶ γὰρ ἐν εὐαγγελίῳ. Ὅταν δὲ
 ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ
 μα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, * καὶ τὰ
 . τὸ γὰρ Πέμψω τί ἄλλο δηλοῖ, εἰ μὴ ὅτι ἐκ τινος πέμ-
 ις ὁ πέμπων οὖν ἰδίῳ τι πέμπει, καὶ ἐξ ἐκείνου ἐστὶ τὸ
 τόμενον, καθάσπερ ἐν παραδείγματι, ὅταν ἐκπορεύῃ βα-
 ρυς ὁ ἱεραρχός· οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ πράττει, ἀλλὰ τοῦ βασι-
 τὸν ὀρίσμον. οὕτω καὶ ὁ υἱός, οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐκπορεύει τὸ
 μα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ὁμοουσίου πατρὸς ἐν τῷ γεννᾶ-
 λαβῶν αὐτὸ, καὶ δύναμιν πατρικὴν καὶ θουσιαν ἔχων ἐν
 ᾧ προβάλλει καὶ αὐτὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ * ὑπαρμι-
 ως ὁ πατήρ· αὐτὸς γάρ ἐστι ρίζα καὶ πηγὴ τῆς θεότητος.
 τῆρ γὰρ ἐν τῇ οὐσίᾳ ὢν ἀχώριστος, μᾶλλον αὐτοουσία ὑπάρ-
 χων ἁπλῶς συνεπιννοῖται τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ ὑποστάσει· οὐ γὰρ
 εἰς μερίζεται ἢ πατρικὴ ὑπόστασις τῇ οὐσίᾳ αὐτῆς, ἀλλὰ
 ἐκινεῖται· ἐστὶ μὲν οὖν ὁ πατὴρ οὐσιώδης ὑπόστασις, καὶ γεννᾷ
 ἰδῶς τὸν υἱόν· καὶ γεννᾶται ὁ υἱός, οὐσιώδης καὶ αὐτὸς ὑπό-
 ρς· καὶ εἰς μὲν δύο ὑποστάσεις, ἀλλὰ εἰς θεός, καὶ μία φύσις
 ἵν, ἥ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀχωρίστως συνεπιννοῖται καὶ οὕτε
 ἵρ ἐστίν, οὐτε υἱός, ἀλλ' οὐδὲ τῶν πρὸς τι· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα
 ἢ πνεῦμα, πρὸς τὸν πνέοντα διὰ ἀναφύεσθαι. ἐπειδὴ δὲ τὸ
 ια, τοῦ πατρὸς ἐστὶ πνεῦμα, καὶ τοῦ υἱοῦ πνεῦμα μαρτυρεῖται
 : τῆς γραφῆς, πνέοντες εἰσιν ἅρα ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός. ἀλλὰ
 ἢ υἱός πρὸς τὸν πατέρα ἀποβλέπων, κατὰ τὴν θεότητά φησιν
 καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐσμέν, καὶ Ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ
 .οί· καὶ Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. * κατὰ μίαν οὖν

* Ἰω. 15, 26.

* δηλονότι· ἀρ-
 κτικῶς ἢ ἀρχι-
 κῶς.

* Ἰω. 10, 39.
 14, 19, 9.

πνευματικὴν δύναμιν τῶν δύο προσώπων, καὶ κατὰ μέαν προβλη-
ντικὴν, οὐ δύο προβολεῖς, οὐδὲ δύο αἰτίαι εἰσιν, ἀλλὰ μία καὶ
ἡ αὐτὴ οὐσα τῷ ἁριθμῷ, ἀρχοιδῶς μὲν τοῦ πατρὸς εἶναι νοῦτα
παρ' οὗ ὁ υἱὸς ταύτην ἔχει· καὶ ταύτῃ τῇ δυνάμει λέγεται ὁ πα-
τὴρ καὶ ὁ υἱὸς μία ἀρχὴ, οὐ συναλοιφῇ προσώπων. ἔστι γὰρ
πατὴρ, πατὴρ καὶ ἀγέννητος· καὶ ὁ υἱὸς, υἱὸς γεννητός, κατὰ
αἰτίον καὶ αἰτιατόν· ὡσαύτως καὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ τάξι-
τινὰ ὀφείλομεν δοῦναι πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, ἵνα μὴ ἀπα-
ξία ἐξ ἀνάγκης εἰσάγῃτο ἐν ταῖς θείοις. ἐπειδὴ δὲ ὁ πατὴρ ἐν τῇ
γεννᾷ τὸν υἱόν, ταύτην τῇ υἱῷ κοινωνῇ τὴν οὐσίαν, καθὼ τῷ ὡ
κοινωνιῇ ἔστιν, ὁ δὲ υἱὸς λαμβάνει ταύτην παρὰ τοῦ πατρὸς, ἡ
λατῆν ἑαυτῷ, κοινωνῇ δὲ ταύτην τῇ παναγίῳ πνεύματι, ὡς κοι-
νωνῆται αὐτῷ παρ' αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ· ἐπειδὴ μία οὐσία, καθ' ἣν
ὁ μὲν γεννᾶται, τὸ δὲ ἐκπορεύεται· κατὰ τοῦτο ἄρα μία ἀρχὴ καὶ
αἰτία ἐστὶ τοῦ πνεύματος ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, καὶ ἐκπορεύεται ἡ
ἀμφοῖν. ἐπεὶ δὲ λέγεται καὶ παρὰ τῶν πατέρων, τὸ πνεῦμα τ
ἁγίου προῖναι δι' υἱοῦ φυσικῶς, ἄρα τὸ πνεῦμα τὸ ἁγιον ἐκπο-
ρεύεται ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ· ἡ διὰ γὰρ ἐνταῦθα ἴσον δύναται
τῇ Ἐκ. Προέφειρε δὲ μαρτυρίας τοῦ τοῦ ἁγίου Λέοντος πάπα το
τοῦ Γρηγορίου τοῦ διαλόγου, τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου, τοῦ ἁγίου
Ἰερωνύμου, τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου, καὶ ἑτέρων πολλῶν δυτικῶν
ἀναγιγνώσκων τὰς βίβλους καὶ ἐξηγούμενος αὐτάς. Τούτων οὐτ
γνωσμένων ἐβράδυνεν ὁ καιρὸς, καὶ ἡ ἡμέρα πρὸς ἑσπέραν ἔλεξ
καὶ οὕτως ἐλύθη ἡ σύνοδος, καὶ πάλιν ἐταμιεύσαντο αὐτὴν τ
τρίτῃ. Τῇ τρίτῃ οὖν ἡμέρᾳ, τῇ εἰκοστῇ τιτάρτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς
πάλιν ἐγένετο συνέλευσις εἰκοστὴ πέμπτη, τελευταία τῶν ἐν Φλα-
ωντίᾳ, καὶ πάλιν ὁ προβιντζιάλιος Ἰωάννης ἤρξατο λέγων οὕτως

Μαρτίου τετάρτη εικοστῇ, ἡμέρᾳ τρίτῃ, ἐγένετο

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΚΕ.

Τελευταία τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ.

Ὁ ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἦθελον καὶ τὸν Ἐφέσου εἶναι ἡμεῖς, καὶ ἀκούειν
 ἀποκρίσεις τῶν λόγων αὐτοῦ. ἀλλ' ἐπιειδὴ οὐκ οἶδ' ὅπως ἐκείνος
 ἦλθε, φέρε πρὸς ὑμᾶς τὸν λόγον ποιήσωμαι, καὶ τῶν ἀνα-
 κτῶν ἐγγίαν τὰ ῥήτᾳ εἰς μέσον ἀγάγωμιν. φησὶ γάρ ὁ μέγας
 ὁσιος. Ὡς περὶ γὰρ ὁ υἱὸς τάξει μὲν δεύτερος τοῦ πατρὸς, προ-
 κέταται γὰρ ὁ πατὴρ ἐν τῇ συναριθμήσει, τοῦ κυρίου λόγοντος·
 τίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ
 ἁγίου πνεύματος· * ἔτι δὲ καὶ ἀξιώματι, ἐκ τοῦ πατρὸς γὰρ * Ματθ. 28, 19.
 ἴος, καὶ οὐκ ἐξ υἱοῦ ὁ πατὴρ, φύσει δὲ ἴσος. Ἐγὼ γὰρ καὶ ὁ
 πατὴρ ἓν ἴσμεν· * οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τάξει μὲν δεύτερον * Ἰω. 10, 30.
 υἱοῦ, καθὼς ἐν τῇ συναριθμήσει δεδήλωται, καὶ μὴν καὶ ἀξιώ-
 ματι, πνεῦμα γὰρ υἱοῦ λέγεται, ὡς διὰ τοῦ υἱοῦ χορηγούμενον·
 πῶς τω γὰρ, φησιν, ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς
 δόξας ἡμῶν· * οὐ μὲν υἱὸς πνεύματος, φύσει δὲ ἴσον πατρί καὶ * Γαλ. 4, 6.
 τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· οἷς γὰρ ἡ αὐτὴ ἐνέργεια, τούτοις καὶ ἡ
 ἐκ ἡ αὐτῆς. ὁ δὲ μέγας Ἐπιφάνιος οὕτω φησὶν· Εἰ πιστεύεται
 πρὸς ἐκ Θεοῦ, ὡς Θεὸς ἐκ Θεοῦ, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
 ἀμφοῖν. ἐν τρόπῳ οὐδὲν τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός, οὕτω τομῶν
 ὡν, οὐδὲ τὸν υἱὸν εἰ μὴ τὸ πνεῦμα, ὃ ἐξ ἀμφοτέρων ἐκπο-
 ρίζεται. ὁ δὲ μέγας Κύριλλος· Οὕτω, φησὶ, προχέεται τὸ πνεῦμα
 τοῦ υἱοῦ, καθὼς περ ἀμύλει καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς. ἀλλὰ καὶ ὁ
 ὡτάτος Δίδυμος καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος· Εἰ ἐκ τοῦ πατρὸς,
 ὡν, ἐκπορεύεται, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ λήφεται, καὶ ἀναρχοῦται ὁ υἱός.
 ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐξήρει δὲ καὶ ἄλλας
 ὡς ἐπιστολῶν τοῦ μεγάλου Κυρίλλου, ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς, ἧς
 ἐρχή· Εὐφραίνεσθωσαν οἱ οὐρανοί· καὶ ἀπὸ τῆς ἐπίρας, ἧς ἡ
 ἐκ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ ἀπὸ τῆς
 Νικαίᾳ συνόδου· καὶ ἄλλας πολλὰς παρασηπτάσεις δεικνυσούσας

ἐναργῶς, ὅτι ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Πολλὰ τοίνυν εἰπόντος, καὶ τῆς ἐσπέρας ἰλθούσης, ἀπελογήσατο ὁ Ῥωσίας Ἰσίδωρος, λέγων οὕτως.

‘Ο ῬΩΣΙΑΣ. ‘Ο τρέχων μόνος, καὶ ἀγωνιζόμενος ἐν τῇ σταδίῳ, δοκεῖ νικητής· καὶ ὁ λέγων μόνος μηδενὸς ἀποκρινομένου, δοκεῖ λέγειν ἀνικήτως. Διὸ καὶ ἡ σὴ σεβασμιότης πολλὰ μὲν ἐβιολόγησεν, καὶ λαμπρῶς ἐρρήτορεύσεν· ἀλλ’ ἔχομεν καὶ λαμπρὰς ἀποδείξεις εἰπεῖν, ἀλλ’ οὐκ ἔστι καιρὸς σήμερον διὰ τὸ εἶναι πρὸς ἐσπέραν ἐν ἄλλῃ δὲ συγκαύσει ποιήσομεν τὴν ἀπόκρισιν. ‘Ο δὲ βασιλεὺς τὸ λόγον ἐπισχῶν ἔφη.

‘Ο ΒΑΣΙΛ. Δότε ἡμῖν τὰς βίβλους καὶ τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων ἡμῶν εἰρήκατε, ὅπως σκεψόμεθα τοῦ ἀπολογηθῆναι. ‘Ο δὲ καρδινάλιος Ἰουλιανὸς ἀπεκρίνατο λέγων.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. ‘Οσα εἶπομεν, οἱ νοτάριοι ἐσχιδιάζον· ταῦτα οὖν ὑμεῖς ἔχοντες σκέψασθε, εἰ δὲ τοῦτο οὐ βούλωθε, μίαν ἡμίραν ἰλθετε εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου, διὰ τὸ εἶναι τὸν γαλπνότερον βασιλεία πλυσίων ἐκεῖ, καὶ ἐκεῖσι συναχθέντες συζητήσομεν τὰς βίβλους ἡγουν τὰ ῥήματα, καὶ οὕτως εὐρεθήσεται ἡ ἀπόκρισις τῆς ἀληθείας ἐν ὑμῖν. Ταῦτα συμφωνησάντων ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἰλύθη ἡ σύνοδος. Τῇ πέμπτῃ οὖν πρῶτῃ, ἐν τῷ ῥηθῆναι ναῷ τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου συναχθέντες, εἶδον ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τὰ συγγράμματα, καὶ κατέλαβον ἀπὸ τούτου, ὅτι ἔστι τις συμβίβασις ἐνώσεως Θεοῦ βοηθεία καὶ χάριτι. ἐμήνυσεν οὖν ὁ πατριάρχης ἡμῶν τῷ πάπᾳ, ἵνα ἐπέσχη τὴν συνέλευσιν τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ ἐβδομάδι πάσῃ, ἵνα βουλευσώμεθα, καὶ τῇ νύκτι κυριακῇ ὅπως ἀπολογησώμεθα. ἤρρετο τῷ πάπᾳ ἵνα οὕτω γίνηται. Τῇ δὲ τριακοστῇ τοῦ μαρτίου, τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ δευτέρᾳ συναξίᾳ γέγονε τῶν ἡμετέρων μητροπολιτῶν ὀρισμὸς τοῦ πατριάρχου ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ. συνήλθομεν οὖν οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ σταυροφόροι, οἱ ἡγουμένοι, καὶ ἅπλῳς οἱ ἀνατολικοὶ πάντες ἡμεῖς. ὤρισεν οὖν ὁ πατριάρχης τὰ λαληθέντα καὶ τὰ μνησθέντα παρὰ τοῦ πάπα ὅπως τε παύσῃ ἡ καθολικὴ σύνοδος καὶ ὅπως βουλευσώμεθα ποιεῖσθαι ἐκ τῶν δύο θάτερον, ἢ εὐρεῖν τρόπον ἐνώσεως ἕως τοῦ πάσχα, ἢ εὐρεῖν μέθοδον ὅπως ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν πατρίδα ἡμῶν. Ἀπολογήσατο ὁ Ῥωσίας Ἰσίδωρος, καὶ ἐδηγματέρησε λέγων.

‘Ο ‘ΡΩΣΙΑΣ. Συμφέρι ἡμᾶς ἐνωθῆναι ψυχικῶς τι καὶ σω-
ματικῶς, ἢ ἀπελθεῖν ἀπράκτους. τὸ γὰρ ἀπελθεῖν ὤκολόν ἐστι,
ὃ δὲ πῶς μέλλομεν ἀπελθεῖν, ἢ ποῦ, ἢ πότε, οὐκ ἐπιστάμαι.

‘Ο ΝΙΚΑΙΑΣ. Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος, καὶ κεφαλαιωδῶς τὸν
ὄγον συνηγορήσαντος, καὶ ὁ Νικαίας Βησσαρίων καὶ αὐτὸς ὁμοίως
συναχίστατα καὶ ῥητορικώτατα ἐδημηγόρησε, τοὺς αὐτοὺς λόγους
αἱ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν εἰπών. Ἀπεκρίθη ὁ Μονεμβασίας Δοσίθεος.

‘Ο ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ. Καὶ τί βούλεισθε, διὰ τὸ ἀπελθεῖν ἡμᾶς
ἐκ τῆ πατρίδος μετὰ τῶν ἐξόδων τοῦ πάπα, θέλετε ἵνα προσδώ-
σω τὸ δέγμα ἡμῶν, ἐγὼ βούλομαι ἀποθανεῖν, ἢ λατίνισαι ποτέ.
Ὁ δὲ ‘Ρωσίας ἀπεκρίνατο.

‘Ο ‘ΡΩΣΙΑΣ. Οὐδὲ ἡμεῖς βουλόμεθα λατνίσαι· ἀλλὰ λέγωμν,
τι τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ παναγίου πνεύματος οὐ μόνον δυτικοὶ ἄγιοι
ἰσθῶσι καὶ τῆ υἱῶ, ἀλλὰ καὶ ἀνατολικοί. διὰ τοῦτο δίκαιόν ἐστι
υπομολογῆσαι τοῖς ἑσίοις ἡμῶν, καὶ ἐνωθῆναι τῇ τῶν ‘Ρωμαίων
ἐκκλησίᾳ. Ταῦτα ἀκούσας ὁ ‘Ηρακλείας κύρις Ἀντώνιος ἀπε-
κρίνατο.

‘Ο ‘ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ. Καὶ τίνες εἰσὶ πλείους, οἱ τῶν συνόδων πα-
τέρες καὶ οἱ ἡμέτεροι πάντες ἄγιοι, ἢ οἱ δυτικοί; λοιπὸν τοῖς
πλείοσι δεῖ ἑσθῆναι, τοῖς λέγουσιν ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ.

‘Ο ‘ΕΦΕΣΟΥ. Τὸν λόγον δὲ λαβὼν ὁ Ἐφέσου κύρις Μάρκος
μακρὸν λόγον ἐποίησατο, τὰ αὐτὰ κακεῖνος εἰπών· προσθεῖς ὅτι
ὡ μόνον εἰσὶν οἱ Λατῖνοι σχισματικοί, ἀλλὰ καὶ αἰρετικοί· καὶ
τοῦτο πρᾶσιώπησεν ἡ ἐκκλησία ἡμῶν, διὰ τὸ γένος ἐκεῖνο εἶναι
πολὺ καὶ σχυρότερον ἡμῶν. ἡμεῖς δὲ οὐδ’ ἐδὶ ἄλλο τι ἐσχίσθημεν
αὐτῶν, εἰ μὴ ὅτι εἰσὶν αἰρετικοί. διὸ οὐδὲ πρέπει ὅλως ἐνωθῆναι
αὐτοῖς, εἰ μὴ ἐκβάλωσι τὴν προσθήκην ἀπὸ τοῦ συμβόλου, καὶ
ὁμολογήσωσι τὸ σύμβολον καθ’ ὡς καὶ ἡμεῖς. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Νι-
καίας Βησσαρίων εἶπεν αὐτοῖς.

‘Ο ΝΙΚΑΙΑΣ. Λοιπὸν οἱ λέγοντες τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύε-
σθαι ἐκ τοῦ υἱοῦ, αἰρετικοὶ εἰσιν; Καὶ

‘Ο ‘ΕΦΕΣΟΥ. Ναί. Καὶ

‘Ο ΝΙΚΑΙΑΣ. Ἰλιώς μοι θεέ· καὶ οἱ ἄγιοι οἱ λέγοντες τοῦτο
αἰρετικοὶ εἰσιν; ἅλαλα γενεθήτω τὰ χεῖλη τὰ δόλια, τὰ λα-

λοῦντα κατὰ τῶν ἁγίων. ἀλλ' ἀκούσατε ὑμεῖς νοσητῆς· Οἱ δυ-
 τικοὶ καὶ ἀνατολικοὶ ἄγιοι οὐ διαφωνοῦσιν, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα
 ἐλάλησεν ἐν πᾶσι τοῖς ἁγίοις. καὶ εἰ θίλετε, συγκρουσάσθωσαν
 τὰ συγγράμματα αὐτῶν πρὸς ἄλληλα, καὶ οὕτως εὐρεθήσονται
 ὁμογνώμονες οἱ ἄγιοι.

‘Ο ΕΦΕΣΟΥ. Καὶ τίς οἶδεν, εἰ ἐφθάσαν αἱ βίβλοι παρ’
 αὐτῶν;

‘Ο ΝΙΚΑΙΑΣ. Καὶ τίς ἔχει τοῦτο τολμῆσαι εἰπεῖν, ὁμιλίας ὁλο-
 κλήρους, καὶ ἑρμηνείας τοῦ εὐαγγελίου, θεολογίας ἀκραίας περὶ
 τῶν αὐτῶν. ἐὰν γοῦν ἀπαλείψωμιν ταῦτα ἀπὸ τῶν βιβλίων, οὐδὲν
 ἀπομεινῆ ἄλλο ἐν αὐτοῖς, εἰ μὴ μεμβράναι λευκαί. Τούτων καὶ
 ἄλλων ὁμοίων λαληθέντων, ἀνέστημεν μεθ’ ἐν πρᾶξαντες, εἰ μὴ δι-
 χόνοισιν καὶ σχίσματα. ἡ γὰρ σύνοδος ἡ ἡμετέρα τοσούτον ὑπῆρχι
 μικρὰ, ὅτι ἐσχίσθη εἰς δύο· καὶ οἱ μὲν ἀκολουθοῦντες τοῖς ἀν-
 θισταμένοις τῇ ἐνώσει, οἱ δὲ τοῖς συνπρόροις, ἐσχίσθησαν. ὑπῆρ-
 χον δὲ καὶ τῶν ἀρχόντων τινὲς ἀπαγορεύοντες τὴν ἔνωσιν, καὶ
 ἐσχιζόν αὐτούς. Τῆς μεγάλης οὖν δευτέρας παρελθούσης, καὶ τῆς
 μεγάλης τρίτης ἐπελθούσης, ἦλθεν ὁ βασιλεὺς πάλιν εἰς τὸν πα-
 τριάρχην, ἀναγκαζόμενος διόρθωσιν ποιήσασθαι. ἔβρεχε δὲ, καὶ
 αὐτὸς οὐκ ἠμέλῃσιν, ἀλλὰ βριχόμενος ἐσπούδαζε τέλος ἐπιθεῖναι
 τῇ διαλέκτῳ καὶ τῷ πράγματι· ἠνάγκαζε γὰρ τοὺς ἀρχιερεῖς ποιῆ-
 σαι τὴν ἔνωσιν, οἱ δὲ ἐρράθύμουν. καὶ οἱ μὲν ἀκολουθοῦντες τοῖς
 ἀνθισταμένοις τῇ πράξει τῆς ἐνώσεως, ὡς εἴρηται, οἱ δὲ τοῖς συ-
 νπρόροις ἐσχίσθησαν, καὶ ἐγένοντο μέρη, καὶ οὐδεμία συμφωνία ἦν
 ἐν αὐτοῖς. εἶχον γὰρ ὡς διδύλωται, καὶ τινες τῶν ἀρχόντων μὴ
 βουλομένους τὴν ἔνωσιν, καὶ ἠκολούθουν ἀλλήλοις.

Τῇ οὖν μεγάλῃ τετάρτῃ πρῶτῃ σύναξις γέγονε, καὶ συνέχθη-
 μιν ἅπαντες ἐν τῷ κελίῳ τοῦ πατριάρχου ἡμῶν, καὶ πρῶτον ὁ
 πατριάρχης ἡμᾶς, λέγων· ἔχετε τι εἰπεῖν; Ἀπεκρίθη ὁ Ἡρακλείας,
 καὶ εἶπεν αὐτῷ οὕτως.

‘Ο ἩΡΑΚΛΕΙΑΣ. Ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῶν προηγιασμένων ἰδο-
 μιν, καὶ ἄλλο τί ποτε οὐδὲν ἔχομεν. Καὶ ὁ Μιτυληνὴς φησὶ.

‘Ο ΜΙΤΥΛΗΝΗΣ. Πῶς οὐδὲν ἔχομεν τι εἰπεῖν; οὐ δοληρό-
 μεθα, οὐκ ἔχομεν ἀγῶνα; ἔχομεν δέσποτά μου, εἰπεῖν πᾶν πολλά
 τὰ δέ εἰσιν, ἵνα ποιήσωμεν ἐκ τῶν δύο τὸ ἓν, ἢ ἵνα συμφωνήσωμεν

οὓς ἁγίοις καὶ ἠνωθῶμεν τοῖς Λατίνοις, ἥ ἵνα ὀβελίσωμεν αὐτοὺς αἰ ἀπειλευσώμεθα· ὅμως στέργετε τὸν μέγαν Μάξιμον, εἴ τι διαλειύεται; Ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον, ὅτι στέργουσιν αὐτόν. ὁ δὲ ἐρεῖ· ὁ μέγας Μάξιμος τὸ πνεῦμα τὸ ἁγίον φησιν, ἐκ τοῦ πατρὸς ὑψωθῶς, διὰ τοῦ υἱοῦ γεννηθέντος ἀφράστως ἐκπορευόμενον.

Ὁ ΝΙΚΑΙΑΣ. Βασιλεῖ τοῦτο καὶ ὁ Νικαίας, καὶ πρριστῶ ἐκ πολλῶν ῥητῶν, ὅτι πολλοὶ τῶν ἁγίων λέγουσι τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ, ἁλίστα ὁ μέγας Ταράσιος. Ταῦτα ἀκούσας ὁ πατριάρχης, ᾤρισε αὐτὰ τὰ ῥητὰ γραφῆναι, καὶ τῇ ἐπαύριον ἵνα γίνηται καθολικὴ ὕναξις, ὅπως ἀκούσωσι ταῦτα, καὶ γνώμῃ κοινῇ ἐπιβεβαιωθῇ ἐν ἐφάλαιον· καὶ τῷ βασιλεῖ ἀπαγγελοῦμεν αὐτό. εἶπον πάντες· Ἀρώσκει· καὶ οὕτως ἐξήλθομεν. Τῆς δὲ ἁγίας καὶ μεγάλης πύμγτης ἐλθούσης, καὶ πάντων συναθροισθέντων, ᾤρισεν ὁ πατριάρχης ἡμῖν, ἔτι ὁ βασιλεὺς μαθὼν τὰ λαληθέντα παρ' ἡμῶν χθὲς, μὴ ἔμιν, ὅπως ταμνησθῇ ἢ ὑπόθεσις ἕως τοῦ μεγάλου σαββάτου, ἵνα καὶ αὐτὸς μεθ' ἡμῶν συνέλθῃ, τοῦ γενέσθαι πᾶν ὁ διακριθῇ. ἡρέσθημεν πάντες εἰς τὸ παραγνέσθαι τὸν βασιλεῖα.

Τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου σαββάτου τῶν ἡμερῶν ἐλθόντος, καὶ τοῦ πατριάρχου βαρύνως ἀσθινοῦντος, ἀφείθη ἡ σύναξις τῆς βουλῆς, καὶ ἐγένετο σύναξις, καὶ ἐφάλαμεν τῷ πατριάρχῃ εὐχέλαιον μόλις δυναμένην καθίζεσθαι. καὶ οὕτως παρῆλθον αἱ ἡμέραι τοῦ πάσχα ἕως τῆς νέας παρασκευῆς. ὁ δὲ γοῦν τῇ παρασκευῇ συνήλθομεν σὺν τῷ βασιλεῖ, καὶ διηκρίθη ὅπως μὲνύσωμεν ταῦτα τῷ πάπῃ.

ΟΙ ΓΡΑΙΚΟΙ. Ἡμεῖς πλέον οὐ διαλεγόμεθα, ὅτι ἡ διάλεξις οὐδὲν ἄλλο προξενεῖ εἰ μὴ ὀχλεῖν. λεγόντων γὰρ ἡμῶν, οὐδὲν ἀπομῆτι ἀπολογίας εἰς πλεθυσμόν· ἀκούοντων δὲ τὰ παρ' ὑμῶν λεγόμενα, ἀναρίθμητα ὄντα, τίς δύναται ἀκούειν καὶ λέγειν ἀπαυστα; διὸ ἐὰν ἐστὶ τις ἄλλη μέθοδος ἐνώστως, βουλευσάμενοι μὲνύσασθε ἡμῖν εἰ δ' οὐ, ἡμεῖς ὅσον ἠδυνήθημεν εἴπομεν· ἡμεῖς ὁ κρατοῦμεν, ἐπὶ πατροπαράδοτον, καὶ ὑπὸ τῶν ἐπτά συνόδων παραδεδωμένον καὶ ἀρπυόμεθα. Ἐκλεξάμενοι οὖν τὸν τε Ῥώσιος καὶ τὸν Νικαίας καὶ δύο σταυροφόρους, τὸν τε μέγαν χαρτοφύλακα, καὶ τὸν μέγαν ἐκκλησιάρχην, ἀπρωτίλαμεν αὐτούς. Ἀπιδύοντες τοίνυν, καὶ τῇ παρ' ἡμῶν λαληθέντα τῷ πάπῃ ἐπιδόντες, ἦλθον· καὶ τῷ σαββάτῳ πρὸ τοῦ ἐσπερινοῦ συνήλθομεν πάλιν ἅμα τῷ βασιλεῖ, καὶ

εἶπον τὴν ἀπόκρισιν τοῦ πάπα, λέγοντες οὕτως· Ἡμεῖς ἀπῆλθομεν, δισπῶται ἄγιοι, εἰς τὸν μακαριώτατον πάπαν, καὶ ἀντιήκομεν τὰ ὀριζόμενα παρ' ὑμῶν εἰς ἡμᾶς· ἀποκρίνεται δὲ καὶ λέγει οὕτως.

‘Ο ΠΑΠΑΣ. Ἐγὼ ὡς ὁρᾷτε καὶ ὑμεῖς, καὶ ἐσπεύδασα καὶ ἐξουδίασα καὶ ἐκοπίασα εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τῆς ἐνότητος τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ πάλιν οὐδὲν ἀμείψω· ὑμεῖς δὲ ἀπ' ἀρχῆς ποιεῖτε πᾶσαν ἀμείλιαν καὶ πλημμείλιαν· καὶ τὸ χειρότερον, ὅτι οὐδὲ κἂν τὰς συνελύσεις ποιεῖτε τῶν διαλέξεων κατὰ τὴν συμφωνίαν ἡμῶν λαμπρῶν μὲν τῇ γαλανοτάτῃ βασιλεῖ, καὶ τῇ ἀδελφῇ μου τῇ πατριάρχῃ, καὶ πάσῃ τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ λέγω οὕτως. Τέσσαρά εἰσι τὰ ζητούμενα ὑμῖν· πρῶτον, ἵαν ἀρκεῖσθε εἰς τὴν λαμπροτάτην καὶ καθαράν ἀπόδειξιν, ἣν ἀπεδείξαμεν ἀπὸ τῶν γραφῶν, ὅτι ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, καλόν, εἰ δ' οὐ, εἴπατε εἰς τί ἀμφιβάλλετε, καὶ κατὰ τί οὐ στήρχετε τοῦτο, ἵνα θεραπεύσωμεν καὶ παραστήσωμεν ἐναργῶς καὶ καθαρῶς, ὅτι ἐστὶν ἀληθὲς ἡ ἐκπόρευσις αὕτη καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. Δεύτερον, ἵαν ἔχητε παραστάσεις ἀπὸ τῶν ἁγίων γραφῶν ἐναντία λεγόντων εἰς τὰ σαφ' ἡμῶν λεγόμενα, ἵνα δείξητε αὐτάς. Τρίτον, ἵαν ἔχητε ἰσχυρά τῶν γραφῶν παριστῶντα, ὅτι ὁ κρατεῖτε ὑμεῖς, ἐστὶ κρεῖττον τοῦ ἡμέτερου δόγματος καὶ εὐσεβέστερον. Τέταρτον, ἵαν ταῦτα οὐ ρούλεσθε, συναχθῶμεν ὁμοῦ καὶ γενέσθω σύνοδος, ἱερουργησάτω ἱερεὺς, δῶμεν ὄρκον Λατῖνοι ὁμοῦ καὶ Γραικοί, παρρησιασθήτω ἡ ἀλήθεια ἐν ἔρκῃ· καὶ ὁ φανῆται τοῖς πλείοσι, τοῦτο στερχθήτω ἐν ἡμῖν καὶ ὑμῖν. Ὁρκος γὰρ οὐ πλανᾶται εἰς τοὺς Χριστιανούς.

Οἱ ΓΡΑΙΚΟΙ. Ταῦτα ὑπὸ τῶν ἀποσταλέντων ἀπαγγεληθέντα ἀκούσαντες ἡμεῖς, καὶ εἶς τὸν ἕτερον εἰς τὸ πρόσωπον ἰδὲν, καὶ ἀναντίρρητα πάντα καταλαμβάνοντες, εἴπαμεν· Οὐκ ἔχομέν τι ἀπολογήσασθαι πρὸς ταῦτα. Εἰς τὸ πρῶτον· καὶ εἰσιν ἄγιοι οἱ λέγοντες, ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ· τίνα ἀμφιβολίαν ἔχομεν εἰπεῖν; Εἰς τὸ δεύτερον· καὶ τίνες ἄγιοι εἰσιν οἱ ἐναντιούμενοι τοῖς ἁγίοις τοῖς λέγουσι τοῦτο; ἡμεῖς οὐ δυνάμεθα εἰπεῖν, ὅτι οἱ ἄγιοι ἐναντία φρονοῦσι πρὸς ἀλλήλους. Εἰς τὸ τρίτον· καὶ πῶς ἔχομεν παραστήσαι κρεττότερον καὶ εὐσεβέστερον τὸ ἡμέτερον δόγμα παρὰ τὸ τῶν Λατίνων; καὶ γὰρ τὸ ἡμέτερον εὐσεβές ἐστιν,

ὡς παραδεδομένον παρὰ τῶν πατέρων, ἄλλ' οὐδ' ἐν ἡπτόν ἐστι κα-
κῆμων, ὅτι καὶ τοῦτο ἅγιοι πατέρες εἰσὶν οἱ λέγοντες. Εἰς τὸ τέ-
ταρτον, ὅτι ἵνα ποιήσωμεν ὄρκον εἰς τὸ τίμιον σῶμα καὶ αἷμα τοῦ
Χριστοῦ· καὶ ποῖα ἄλλη σύνοδος ἐποίησε τοῦτο, ἵνα ποιήσωμεν καὶ
ἡμεῖς αὐτό; οὐδὲ τοῦτο ἔχει ἀπολογίαν τινά. Καὶ ἀποκριθεὶς πάλιν
ὁ Μιτυλήνης εἶπε.

Ὁ ΜΙΤΥΛ. Τί γνωσιμαχεῖτε πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἔσθ' ἐν ἀπο-
ρίᾳ μεγάλη; γινώτε καὶ ἴδτε, ὅτι τὸ ἡμέτερον δόγμα ἐστὶν ὡ-
σεὺς, ἀλλὰ καὶ ὁ εἰς σαφήνειαν καὶ ἀνάπτυξιν προσέειπεν οἱ
Λατῖνοι ἐν τῇ συμβόλῃ, παρὰ τῶν ἁγίων παρέλαβον αὐτοί. καὶ
ἔστι καὶ ἐκεῖνο εὐσεβές· ἐπὶ καὶ τὸ ἅγιον σύμβολον ἀπὸ τῶν Θείων
γραφῶν συνετέθη, καὶ οἱ Λατῖνοι ἀπὸ τῶν Θείων γραφῶν προσέ-
θεν τὴν Ἐκ τοῦ υἱοῦ φωνήν. διὸ ἐστὶ μὲν τὸ ἡμέτερον εὐσεβές,
ἀλλ' οὐδὲ τὸ αὐτῶν ὑπάρχει κατὰ τι ἀσεβές· ὑπάρχει γὰρ μία
πίστις, μία εὐσέβεια, εἷς Θεὸς τρισυπόστατος ἐν ἡμῖν, καὶ μὴ πλεον
παρατρίβετε τὸν καιρὸν, ἀλλὰ προσέλθωμεν τῇ ἀληθεῖ ὥσπερ τῆς
ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ πειραιτέρω προβαίνωμεν. ἔστω τοῦτο
ἀπολογία εἰς τὸν μακαριώτατον πάπαν ἡμῶν.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος οὐδεὶς ἀντιῆκεν, οὐδεὶς ἀν-
τιθέμενος. ἀλλ' ὁ βασιλεὺς, οὐκ ἔστι τοῦτο νῦν, φησι, τὸ ζη-
τούμενον· ἀλλὰ βουλόμεθα δοῦναι ἀπολογίαν τῇ πάπᾳ ἐκ τῶν
πτεράρων ζητημάτων τὸ ἐν. Τότε ὁ μέγας πρωτοσύγκελλος καὶ πνευ-
ματικὸς κύριος Γρηγόριος, ὁ καὶ τοποτηρητὴς ὑπάρχων τοῦ Ἀλεξαν-
δρίας, ἀπεκρίνατο.

Ὁ ΠΡΩΤΟΣΥΓΚΕΛΛΟΣ. Καὶ τί δυνάμεθα ἀπολογεῖσθαι πρὸς
ταῦτα; τὰς μὲν γὰρ λέγειν τῶν γραφῶν ὅτι εἰς ψευδεῖς, τὰς δὲ
ὅτι νόθαι· καὶ τὰ μὲν λέγειν ἄγνωστα ἡμῖν, τὰ δὲ ὅτι οὐ στέρ-
γομεν, ἄλογόν πως ἐστὶ. τί ἔτι λέπεται λοιπόν; ἀπολογεῖσθαι
ψευδῆ; καὶ τοῦτο οὐδ' ἐν πρέπει ἡμῖν.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Ἀλλ' ὅμως ὑπάντων τὸν βασιλέα παρακαλεσάντων
ἦρσαν ἵνα ἀπέλθωσι πάλιν οἱ προῤῥηθέντες εἰς τὸν πάπαν, καὶ
ὥς ποιήσωσιν ἀπολογίαν τοιαύτην. Ἡμεῖς ὅσα ἄρτιας καταλά-
βομεν, ὅτι εἰσὶν ἐν, καὶ τὰ τέσσαρα κεφάλαια πρὸς ἐν βλέπουσι
τὸ διαλέγεσθαι. τὸ γὰρ ἀμφιβαλλόμενον κρίσις· δύναιται, καὶ αἱ
παραστάσεις κρίσιώς εἰσιν, καὶ αἱ μαρτυρίαι τῶν γραφῶν ἐν κρίσει

μαρτυροῦσιν, ἀλλὰ καὶ ὄρκος τὸ διακρίνειν ἀληθῆ λέγεται. λοιπὸν ἵπυδ' ἢ τὰ τέσσαρα εἰς ἕν περιελίονται, τὸ διαλέγεσθαι καὶ κρίναι, ἡμεῖς ἀπολογούμεθα λοιπὸν, μεθόλων κήρυκιν καὶ κρίνεται· οὐ γὰρ κερδανούμεν τι ἀπὸ ταύτης τῆς κρίσεως, ἐπεὶ ἡμεῖς ἔχομεν τὸ ἄξιον σύμβολον ἀπὸ τῶν ἐγίων καὶ οἰκουμένων ἐπὶ συνόδων, καὶ οὔτε προστίθμεν, οὔτε ἀφαιρούμεν, ἀλλ' ἀρκούμεθα ἐπὶ διαγνώσει τῶν πατέρων ἡμῶν τῶν πρὸ ἡμῶν. ὑμεῖς δὲ καὶ ὅσον προσεθήκατε ἐν τῇ ἱερῇ συμβόλῳ ἐδείξατε ἐγίους λέγοντας ταῦτα, καὶ ἔχετε ἀπαρσάλευτον. καὶ λοιπὸν οὔτε ἡμεῖς μέλλομεν δεῖξασθαι ἐκπῶς τὸ προστεθὲν, οὔτε ὑμεῖς μέλλετε ἐξελάσαι αὐτὸ ἀπὸ τοῦ συμβόλου, ἵνα τί αἱ φιλονικίαι, καὶ αἱ διαλέξεις, καὶ αἱ παραστάσεις, καὶ οἱ ὄρκοι, καὶ αἱ μαρτυρίαι, ἀλλὰ σκεψάσθω ἢ σὴ μακαρίτης, καὶ ἵαν ἵστί τις ἄλλος τρόπος ἐνώσεως, ἐνωθόμεθα· εἰ δ' οὐ, ἀπεινυόμεθα μετὰ φιλίας εἰς τὰ ἴδια· Ταῦτα τοῦ βασιλέως ἐπόντος, καὶ τῶν ἀποκρισασίων ταῦτα ἀκποῶν, καὶ τῷ πάπῃ ἐπόντων ἀπαγγεῖλαι κατὰ τὴν αὔριον, ἥτις ἦν ἡ νύκτα κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ, ἡλύθη ἡ σύνοδος.

Ἀφελθόντων τοίνυν εἰς τὸν πάπαν, καὶ ταῦτα ἐπόντων αὐτῷ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτοῖς, ἀλλὰ τοὺς καρδινάλιους, εἶπεν, ἀποστείλῃ εἰς τὴν ἀνατολικὴν σύνοδον, ἵνα καὶ παρόντες τοῦ βασιλέως ἐκλῶσιν ἐφ' ἑᾶν πάντα. Τρεῖς οὖν ἡμέραι παρῆλθον πρὶν ἐλθεῖν τοὺς καρδινάλιους· τῇ τετάρτῃ γὰρ ἦλθον. μέσον δὲ τῶν ἡμερῶν τούτων, τῇ δευτέρᾳ δηλαδὴ καὶ τῇ τρίτῃ συνόδου ἡμετέρας γενομένης λόγον ἐξέδωκε μέτον ἡμῶν ὁ Νικαίας κύρις Βυσσαρίων περὶ ἐνώσεως, ἐν κεφαλαίοις δέκα διηρημένον. ὃν ἴσταν ἰδεῖν ἐν τῇ δευτέρῃ τόμῃ.

Μετὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ ὁ σχολάριος κύρις Γεώργιος προσέφερεν ἡμῖν τρεῖς λόγους συμβουλευτικούς περὶ τῆς ἐνώσεως, συμβουλευόν καὶ παραθαρρύνον ἡμᾶς ἐνωθῆναι, οὓς διὰ τὸ μῆκος ἐνταῦθα οὐ τίθιμεν, καὶ γράφονται ἐν τῇ δευτέρῃ τόμῃ. Τῇ τετάρτῃ οὖν τῆς ἐβδομάδος τοῦ Θωμᾶ, ὡς εἴρηται, συνήχθημεν ἐν τῇ οἰκῇ τοῦ πατριάρχου, ἀσθεροῦντος αὐτοῦ, ἅμα καὶ τῷ βασιλεῖ. καὶ δὴ ἦλθον οἱ καρδινάλιες, ὁ καμεράριος καρδινάλιος τοῦ ἐγίου Κλήμεντος, ὁ Ἰουλιανὸς τῆς ἐγίας Σαβίνης, καὶ ὁ Φερμάνος

καὶ ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἐπίσκοποι ὡσεὶ δέκα, μετὰ καὶ ἱερομονάχων καὶ φιλοσόφων τινῶν. ἤρξατο οὖν ὁ τῆς ἐκείας Σαβίτης λέγων οὕτως.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Γαληνότετε κύριε βασιλεῦ, εἰπὼν ὥδε λογιστέροιί μου καὶ σοφώτεροι, οἵτινις ὑπῆρχον ἱκανοὶ ἀπαγγεῖλαι τοῖς ἱρισμοῦς τοῦ ἐκγιωτάτου πατρὸς ἡμῶν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν ἐτέραις συνελύσεσιν ἡμισολάβησα ἐν ταῖς ὑποθέσεσιν ἐγὼ, πάλιν προτροπῇ τούτων τῶν ἐκγιωτάτων κυρίων μου, λέγω ὅσον δυνάμῳ ὅσα δὲ παραλυφθῶσι παρ' ἐμοῦ, εἰσὶν οὗτοι οἱ κύριοί μου ἀναπληρῶσαι αὐτά. καὶ δὴ λέγω Ἑμῖς ἔχομεν συμφωνίας καὶ γράμματα γεγνηκυῖα ἐν τῇ Φεβρουάριᾳ· καὶ πᾶσαι αἱ συμφωνίαι ἡμῶν διαλαμβάνουσιν, ὅτι ἵνα διαλαγόμεθα τὸ δὴ ἔλαττον δις τῆς ἐβδομάδος· ἢ γὰρ διάλειξις σαφηνίζει τὰ δόγματα, καὶ γίνεται μεγάλη ὠφέλεια. τίνι λόγῳ ὑμεῖς οὐ ποιεῖτε τὰ διατεταγμένα; οὐκ εἴδατε, ὅτι οὐ δὲ ἄλλο τι γιγνόμεν ἀφ' ἑκατέρων τῶν μερῶν αἱ ἐξόδους καὶ τὰ ἀναλώματα, καὶ οἱ τοσοῦτοι καὶ πληκοῦτοι κόποι, εἰ μὴ διὰ τὴν τῆς ἀληθείας εὐρεσιν; πῶς μέλλομεν εὑρεῖν τὴν ἀλήθειαν, μὴ ἐξετάζοντες αὐτήν; παρῆλθιν ὁ καιρὸς τῶν δεκατεσσάρων μηνῶν, καὶ οὐδὲν ἐπράξαμεν τὸ οἰονοῦν. ἀλλ' οὐδὲ πλείον συνελύσεις ἐποιήσαμεν τῶν εἰκοσιπέντε, καὶ μόλις καὶ γὰρ ὠφείλομεν ποιῆσαι τὸ ἔλαττον κατὰ μῆνα τέσσαρας συνελύσεις· ἡμεῖς δὲ διὰ τὴν ἀμέλειαν ὑμῶν πλημμυλοῦμεν τόσον καιρὸν, διὸ καὶ λυπούμεθα τὰ μέγιστα. ἀλλὰ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς ἔτι ποιεῖν τὰς συνελύσεις καὶ διαλέξεις, ἐπεὶ ὠφελούσι πρὸς τὴν ἔνυσιν· ἄνευ γὰρ τούτων ὡδὲν ἐλπίζεται εἰ χρηστόν. Ταῦτα εἰπόντες τοῦ καρδναλίου, ὁ βασιλεὺς ἀπεκρίνατο.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Ἑμῖς ὁ ὠφείλομεν ποιῆσαι πεποιθήκαμεν. οὐ γὰρ εἰς τὸ δεινὰς ἔχομεν συμφωνίαν διαλέγεσθαι, ἀλλὰ ἀρεσθῶμεν τοῖς ἡρμῖνοις. ἤρξασθαι οὖν εἰς ὅσα εἶπομεν καὶ ἠκούσαμεν. τί ἔτι λοιπόν; ἢ εὐρεθῆτω τι μέσον τοῦ ἐκδοῦναι, ἢ ἡμεῖς πλείον οὐ λέγομεν.

Προσθεὶς δὲ καὶ παράδειγμα τοιοῦτον· ὅταν ἀσθνήσῃ τις, φωνὴν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἀσθυνείας διατηρῶσιν αὐτόν, οὐ μὴν καὶ κατὰ τὴν ἀσθένειαν, οὐδὲ γὰρ πάντοτε ὠφέλιμος ἢ δόσιμος· διὸ καὶ ὠφέλιον ἢ διάλειξις, νῦν οὖν οὐκ ἔστι καιρὸς διαλέξεως, ἀλλὰ τινος ἐτέρας μεθόδου, πρὸς τὸ γινέσθαι τὴν ἔνυσιν. Πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο ὁ καρδινάλιος.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ὁ ὠφεῖλετε ποιῆσαι οὐκ ἰσοιήσατε· ὠφεῖλετε γάρ διαλέγεσθαι ὡς τὸ δίκαιον, ὥς ἂν φανερωθῇ ἡ ἀλήθεια, καὶ ὥς οὐ καταπαύσῃ ὁ διάλογος. νῦν δὲ ἡμεῖς εἰπομεν τῶν ἐγνων πολλὰ ρητὰ, ἰσαφηνίσαμεν τὰ δόγματα· παρестήσαμεν, ὅτι εἴ τις οὐ πιστεύει εἰς τὴν Ἐκ τοῦ υἱοῦ φωνήν, οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. ἡμεῖς δὲ οὐδὲν ἀποκρίνεσθαι, οὔτε ἀντιφάσκετε, οὐδὲ καταφάσκετε· ἀλλὰ λέγετε, ὅτι οὐ θέλετε διαλέγεσθαι· καὶ λέγετε ὅτι ἀρκεῖσθαι ὡς ὅσα εἶπατε· τί δὲ εἶπατε, οὐδὲν φαίνεται. ἡ δειξάτε ἡμῖς μὴ ὁρθῶς φρονούντας, ἢ προσέλθετε ἡμῖν. εἰ δὲ ἔχετε τι εἰπεῖν, ἔλθετε ὡς διαλέξεις, ὥς οὐ τὸ ἰκανὸν παραστήσετε. ἀλλὰ καὶ ὁ παράδειγμα ἡ σὴ γαλινότης ὤρισατο, πρὸς τὸ πρᾶγμα ἐπάγεται· ἡ γὰρ ἐγκράτεια πρὸς τὸν ἐν τῇ ἀκμῇ νοσοῦντα παρὰ τῶν ἰατρῶν ὤριστα· καὶ ἡμεῖς διὰ τὴν νόσον τοῦ σχίσματος τὴν διάλεξιν ποιοῦμεθα, καὶ ἔστιν ἀγαθὴ ὥς οὐ ἐνωθιζόμεθα, μετὰ γὰρ τὴν ἔκθεσιν οὐ διαλέξομεθα. ἰσχυρὸς δὲ ὤρισας, ὅτι ἔστιν ὠφελίμος, χρὴ διαλέγεσθαι καὶ ἔτι ὥς οὐ εἰρεθῇ ἡ ἀλήθεια· ἄλλην δὲ μέθοδον ἐνώσιως οὐκ ἔστιν εἰρεῖν. Εἴτα ὁ βασιλεὺς.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Εἶπομεν ὑμῖν, ἡμεῖς πλέον οὐ διαλεγόμεθα· οὐδὲ γὰρ ἀπορεῖτε ἐπιχειρολογίῳ· ἔχετε καὶ συνήθειαν διαλεκτικῶν μὴ πείθεσθαι, ἀλλὰ πάντοτε ἀπολογεῖσθαι, καὶ ὕστερον δημηγορεῖν καὶ ὡς πολλάκις ἰσοιήσατε· μετὰ δὲ τὸ εἰπεῖν πολλὰ, ὕστερον ἡμεῖς ὡς ἐν σχήματι ἀπολογίας ἐδημηγορεῖτε, διὰ τὸ πληρῶσαι τὰς ἀκοὰς τῶν παριστάτων. καὶ οὕτως ἀθρόως ἐχειρόμενοι ἀνιχωρεῖν· διὸ οὐδὲ παυσόμεθα τὸ αὐτὸ ποιεῖν. ἀλλὰ παυσάσθω ὁ πολὺς διάλογος, καὶ εὐμεθέτω μέθοδος τις ἑτέρα, ἵνα γένηται ἔκθεσις Θεοῦ θέλοντος. Ἀπεκρίθη ὁ Ἰουλιανός.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἡμεῖς οὐδὲν ἐπιχειρολογούμεν, ἀλλ' ἔστι τάξις καὶ συνήθεια εἰς τοὺς διαλεγόμενους μὴ σιωπᾶν κατὰ τι, μὴδὲ ἀπορεῖν ἀπολογίῳ. ὁ γὰρ μὴ ἀποκρινόμενος δοκεῖ κατακρίνεσθαι. ἀπορῶν γὰρ τις ἀπολογίῳ τοῦ διεφειδύεσθαι, ἢ παραστάσις μὴ ἔχων τοῦ προτεινομένου δειξάει, ἀλλ' οὐκ δοκεῖ συγκατάθεσιν, ὅπῃ καὶ γέγονεν ἀφ' ὑμῶν. ὁ γὰρ Ἐρέσου ἀρχιερεὺς ἀπορήσας ἀπολογίῳ ἀνεχώρησε, καὶ οὐκ ἔτι ἀπολογεῖσθαι βούλεται, καὶ νῦν οὕτω λέγετε. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἀρκετὸν εἰς ἡμῖς, ἀλλ' οὐδὲ τὰς συμφωνίας πληροῦτε ἀμφοτέρων· καὶ οὐδὲν πρέπει ποιῆσαι οὕτως.

ἀλλὰ διαλέγεσθαι καὶ ἔτι ἕως οὗ ἀναφανῆ ἢ ἀλήθεια. Τούτων
 ἐ ἄλλων πολλῶν λαλεθέντων, οὐκ ἐπίσθην ὁ βασιλεὺς γενέσθαι
 πελεύσις διαλέξειαν, ἀλλ' ὥρισεν ἐκλεχθῆναι ἀφ' ἐκατέρων τῶν
 ἡρῶν δέκα, καὶ συνέχεσθαι ἐν ὁκτώ συνελεύσεσι· καὶ οἱ μὲν εὐ-
 νοί τι μέσον τῶν δογμάτων ἀπάγον πρὸς ἑνωσιν, τῷ θῷ δόξα·
 δὲ μὴ οὖν, ἵνα ἀπείλωμεν οἴκαδε. Τούτων οὕτω λαλεθέντων
 πᾶλλον οἱ καρδινάλιοι, καὶ παρῆλθον αἱ ἡμέραι ἕως τῆς πα-
 ρασκευῆς. καὶ τῇ παρασκευῇ ἀπῆλθον ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν πάσαν,
 τὰς διὰ ζώσης φωνῆς ὁμιλήσῃ αὐτῷ. καὶ ὁμιλήσαντες συνερῶνσαν
 ἡν συνέλευσιν τῶν ἀνὰ μέρος δέκα. καὶ γέγονεν ἐν τῇ μέρῃ τῶν
 ραϊκῶν παρὰ συνήθειαν· ἡ γὰρ σύνοδος αὐτῶν μικρὰ οὔσα ἐσχί-
 θη εἰς δύο, ὡρᾶγμα μὲν ὅτι ἐν ταῖς συνελεύσεσι γηρονός,
 ἀλλ' ὅμως ἐγένετο. Καὶ οἱ μὲν Λατῖνοι ἐξελέξαντο ἀπὸ τῶν καρ-
 δινάλων, δύο· ἀπὸ τῶν μητροπολιτῶν, δύο· ἀπὸ τῶν ἀββάδων,
 δύο· ἀπὸ τῶν φιλοσόφων, δύο· καὶ ἀπὸ τῶν πριεσβετέρων, δύο. Οἱ
 γὰρ Γραικοὶ συνήχθησαν πάντες μητροπολίται, οὓς ὥρισεν ὁ βασι-
 λεὺς, ἕως τῶν δέκα, καὶ ἀπῆλθον μίαν συνέλευσιν. καὶ ἐζήτησαν
 οἱ Γραικοὶ στρεχθῆναι τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἁγίου Μαξίμου, τὴν φά-
 ρευσαν, οὐκ αἰτίαν ποιοῦντες τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος. καὶ οἱ Λα-
 τῖνοι ἀπελογήσαντο· οὐδὲ ἡμεῖς λέγομεν προκαταρκτικὴν αἰτίαν τὸν
 υἱὸν τοῦ πνεύματος· μίαν γὰρ λέγομεν υἱοῦ καὶ πνεύματος τὸν
 πατέρα αἰτίαν, τοῦ μὲν κατὰ τὴν γέννησιν, τοῦ δὲ κατὰ τὴν ἐκπό-
 ρισιν· ἀλλ' ἵνα τὸ συναφὲς καὶ ταῦτόν τῆς οὐσίας καὶ ἡμεῖς δη-
 λώσωμεν, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ υἱοῦ προεῖναι λέγομεν,
 καὶ τὸ ἀχώριστον τῆς οὐσίας τῶν ὑποστάσεων σαφῶς ὁμολογοῦμεν.
 ἰγὰρ υἱὸς ἐστὶν οὐσιωδῶς υἱὸς τοῦ πατρὸς, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον
 ἵστιν οὐσιωδῶς πατὴρ καὶ υἱοῦ. ἰπειδὴ δὲ οὐσιωδῶς τοῦ πατρὸς
 καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστίν, ἔστι δὲ ἀχώριστος ἡ οὐσία τῆς ὑποστάσεως,
 ἵστιν ἄρα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ υἱοῦ.
 ἀλλὰ καὶ ὡς λέγει ὁ Μάξιμος χρήσις Ῥωμαίων ἁγίων πατέρων,
 οὐκ εἰσὶν ἄλλαι, ἐ μὴ Αὐγουστίνου, Ἰερωνύμου, Ἀμβροσίου, καὶ
 τῶν λοιπῶν, ὧν αἱ ρήσεις σαφῶς ὁμολογοῦσι, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
 ἐκπορεύεσθαι ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ· Ταῦτα υἱόντων αὐτῶν, ἐλύθη
 ἡ συνέλευσις αὕτη ἡ μυστική. Τῇ δὲ ἑξαύριον πάλιν συνῆλθον,
 καὶ προσήγαγον τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἁγίου Ταρσίου πατριάρχου

Κωνσταντινουπόλεως, τὴν λέγουσαν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπερεύεται ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ, διισχυρίζομενοι, ὅτι ἵνα συμφωνήσωσι λέγοντες καθῶς ὁ Ταράσιος. ἀλλ' οἱ Λατῖνοι τὴν διὰ ταύτην καλῶς ἐξηγήσαντο ὡς ἠθεύοντο, λέγοντες, ἡ Διὰ αὐτὴν ἐτέρα ἔστι τῆς Ἑκ, ἡ οὐ; Ἀποκρίνονται οἱ Γραικοί· Ἐτέρα ἔστι Λέγουσιν οἱ Λατῖνοι· Εἰ λοιπὸν ἐτέρα ἔστιν ἡ ἐνέργεια τῆς Ἑκ, καὶ ἐτέρα ἔστιν ἡ ἐνέργεια τῆς Διὰ, ἔσονται κατὰ τὴν ἀπόκρισιν δύο ἐνέργειαι, μία ἡ τοῦ πατρὸς, καὶ ἕλλη ἡ τοῦ υἱοῦ· ἀλλὰ τοῦτί ἐστιν ἄτοπον· ἀλλὰ τὴν Διὰ οὐδ' ὅλως δεχόμεθα, φοβούμενοι τὸ διὰ σωτήριος, ἡ δι' ὀργάνου δόγμα· ἀλλὰ λέγομεν, ὅτι ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ ἐνεργείας. Τούτων καὶ ἄλλων ὁμοίων λαληθέντων ἐλθεῖν καὶ αὕτη ἡ μυστικὴ συναγωγή, καὶ πλέον οὐκ ἤθελον οἱ Γραικοὶ συνέχεσθαι, μὴ ἔχοντες ἕτερον ζήτημα. ἀλλ' οἱ Λατῖνοι ἰσχυράσαν, καὶ συνέχεσαν οἱ Γραικοὶ τρεῖς συναλεύσεις ὁμοῦ, καὶ ἐπέθεσαν, ὅτι ἔδωκαν οἱ Λατῖνοι εἰς τὴν Διὰ τοῦ υἱοῦ φωνὴν ἐξήγησιν, λέγοντες οὕτως.

Οἱ ΛΑΤΙΝΟΙ. Ὅτι ἐπειδὴ ὑποσχεύουσι οἱ Γραικοὶ ἡμᾶς λέγοντας δύο ἀρχὰς καὶ δύο αἰτίας ἐπὶ τῆς ἐκείας καὶ ὁμοουσίᾳς τριάδος λέγομεν, τοὺς λέγοντας δύο ἀρχὰς ἢ δύο αἰτίας, ἀνέθιμα. ἀλλ' ἡμεῖς μίαν ἀρχὴν ὁμολογοῦμεν, τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν προβλητικὴν δύναμιν. καὶ οὐ λέγομεν, ὅτι ἐκπερεύεται καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς ἐξ ἄλλης ἀρχῆς καὶ αἰτίας, οὐδὲ ὡς τὴν ὑπαρξιν ἔχων ὁ υἱὸς τοῦ πνεύματος· μίαν γὰρ γνωσκόμεν τὸν πατέρα αἰτίαν καὶ ρίζαν καὶ πηγὴν τῆς ζωότητος. ἀλλ' οὐδὲ λέγομεν ἐν πρόσωπον τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ διὰ τὸ λέγειν μίαν ἐνέργειαν· τοῦτο γὰρ ἔστιν ἄτοπον· ἀλλὰ λέγομεν δύο ὑποστάσεις, καὶ μίαν ἐνέργειαν, καὶ μίαν προβλητικὴν δύναμιν, καὶ ἐν τὸ προβαλλόμενον ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἱερᾷ συμβόλῃ ἀντιτίχθη καὶ ἰσαφηνίσθη, ἵνα μὴ κατὰ μικρὸν οἱ ἀντιλέγοντες, ὅτι αἰτία ὁ υἱὸς τοῦ πνεύματος, πείσωσιν εἰς δόγμα, χρόνον ποιοῦντες ἐν μὲν πατρός καὶ υἱοῦ. οἱ γὰρ μὴ λέγοντες ὅτι ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, σαφῶς παριστᾷσι λοιπὸν, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, καὶ εἰ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, ἔστιν ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός. εἰ δὲ

λέγουσιν, ὅτι ἐκ μόνης τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, χωρίζουσι τὴν οὐσίαν πρᾶγματι τῆς ὑποστάσεως, καὶ εὐρίσκεται κατ' αὐτοὺς ἡ οὐσία εἰς τμήματα, ὅπερ ἐστὶν ἄτοπον· διὸ καὶ ἐτέθη ἐν τῷ ἱερῷ συμβόλῳ, ὡς ἔθεμεν.

Ταῦτα τῶν Λατίνων γραφάντων, καὶ τοῖς Γραικοῖς στιλάντων, τῇ εἰκοστῇ ἐνάτῃ τοῦ ἀπριλίου μηνὸς, ἡμέρᾳ τετάρτῃ τοῦ παραλυτικοῦ, συνήχθησαν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ βασιλέως οἱ Γραικοί. ὁ γὰρ βασιλεὺς ἦν ἀσθενῶν, καὶ ἐποίησαν σύνεδρον ἅμα τῷ πατριάρχῃ, καὶ ἐβουλευθήσαν πῶς ἀπολογήσονται τῷ γράμματι. Οἱ μὲν οὖν εἶπον· Ταῦτὸ λέγουσιν οἱ Λατῖνοι αἰεὶ· οἱ δὲ· Οὐδὲ συγκαταβαίνουσιν ἡμῖν οὐδ' ὅλως· ἄλλοι· Αἰτίαν ποιοῦσιν ἵνα ἔγῃς τὸν υἱὸν τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἄλλοι· Δύο αἰτίας λέγουσι καὶ δύο ἀρχάς· ἑτεροὶ τάχα οἱ δοκοῦντες ἰννοῦν· Σκέψασθε ἀκριβῶς τὴν γραφὴν· Δύο οὖν ἡμερῶν διαγιγνομένων, πάλιν οἱ Λατῖνοι ἀπέστειλαν πρὸς τοὺς Γραικοὺς ἐτέραν γραφὴν περιέχουσαν οὕτως.

ΟΙ ΛΑΤΙΝΟΙ. Ἐπειδὴ οἱ Γραικοὶ δύο ἀρχάς καὶ δύο αἰτίας σκεφαντοῦσιν ἡμᾶς λέγων ἐπὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, λέγοντες ἑγγράφως οὕτω· Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα, καὶ εἰς ἕνα υἱὸν μονογενῆ γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ εἰς ἕν πνεῦμα ἅγιον, ἐκ τοῦ πατρὸς μὲν τὴν ὑπαρξιν ἔχον, καθόσπερ καὶ ὁ υἱός, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον· μίαν γὰρ λέγομεν τὸν πατέρα αἰτίαν υἱοῦ τε καὶ πνεύματος, τοῦ μὲν μετὰ τὴν γέννησιν, τοῦ δὲ κατὰ τὴν ἐκπόρευσιν, ἀλλ' ἵνα τὸ ταῦτὸν καὶ ἐν τῆς οὐσίας μὴ διαιρέσωμεν, καὶ τὴν οὐσίαν ἀπὸ τῶν ὑποστάσεων πρᾶγματι μὴ διαφείνῃ, ἀλλὰ λόγῳ μόνῳ καὶ ἱπνοίᾳ δοξάσωμεν· καὶ ἵνα μὴ ἐκ μένου τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑποστυθῇ, καὶ ἡ οὐσία τῶν τριῶν μία οὕσα ἐν τρισὶ τμήμασιν ὑπονοηθῇ, τὴν Ἐκ τοῦ υἱοῦ φωνὴν ἐν τῷ συμβόλῳ ὁμολογοῦμεν. διὸ καὶ λέγομεν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς. Ταύτων οὕτω γραφάντων καὶ τοῖς Γραικοῖς σταλάντων, συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ ἐσκέπτοντο σὺν τῷ πατριάρχῃ ἡμέρας δύο, καὶ μέλις ἔγραφαν ἀπολογίαν καὶ αὐτεῖ· οὐδὲ γὰρ ὅλως ἠθέλον ἐκῶσαι αἰτίαν τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος. ἔγραφαν δ' οὖν ὁμῶς καὶ αὐτοὶ οὕτως.

ΟΙ ΓΡΑΙΚΟΙ. Ἐπειδὴ οἱ Λατῖνοι ἐμολογοῦσι μίαν ἀρχὴν τὸν

πατέρα υἱοῦ τε καὶ πνεύματος, ζητοῦσι δὲ παρ' ἡμῶν εἰσὺν τὸ φρόνημα ἡμῶν, λέγοντες καὶ ἡμῖς, ὅτι ὁμολογοῦμεν πηγὴν καὶ ῥίζαν υἱοῦ τε καὶ πνεύματος τὸν πατέρα, καὶ ἀνδρὶ Θεοφύτῃ τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς, κατὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον, καὶ τὴν πρώτην σύνοδον, καὶ τὸν μέγαν Βασίλειον, καὶ λέγοντες, ὅτι ἀναβλύζει ὁ υἱὸς τὸ πνεῦμα, πηγάζει, προχεῖ, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πρόοις καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἐνίσταται, καὶ προχεῖται. Ταῦτα καὶ αὐτοὶ γράψαντες ἀπέστειλαν πρὸς τοὺς Λατίνους, φυλάσσοντες πάντοτε πᾶς εἰς αὐτὰ ἐξηγήσεις, καθὼς ἐθαλήσαν.

Οἱ ΛΑΤΙΝΟΙ. Οἱ Λατῖνοι οὖν τοῦτο ἰδόντες, οὐκ ἠρέσθησαν ἐπὶ τῷ ῥέμματι· ἀλλὰ λαβόντες αὐτὸ, τὴν ἐξήγησιν ἐζήτουν παρὰ τῶν Γραικῶν, λέγοντες, τὸ ἀναβλύζειν γέγραπται ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς πρώτης συνόδου, τὸ πηγάζειν δὲ γέγραπται ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν ἁγίων, ὁμοίως καὶ τὸ προχεῖσθαι τὸ πῶς δὲ ἐκλαμβάνει ὑμεῖς ταῦτα, θέλομεν ὑμᾶς ὁμολογῆσαι. ἐπειδὴ ἀκούομεν, ταῦτα δευτέρας τινὸς προόδου εἶναι καὶ λέγεσθαι χρονικῆς. ἡμῖς δὲ μίαν μόνον προόδον ὁμολογοῦμεν λέγειν τοὺς πατέρας τοὺς ἁγίους ἐν τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος προβολῇ. ταύτην δὲ τὴν ἐκχυσαντὴν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ οὐ δευτέραν, ἀλλ' ἄλλην χρονικὴν λέγομεν, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς, ἣν ἔχει ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. αἰτοῦμεν οὖν ὑμᾶς εἰσεῖν εἰς ταύτην τὴν ἄχρονον προβολὴν, ἣ αἰτίαν τὸν υἱὸν τοῦ ἁγίου πνεύματος πιστεύομεν. πῶς γὰρ ἀναβλύζει τὸ ἐνυψοστατον πανάγιον πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ, μὴ ἔχον τὸ εἶναι παρ' αὐτοῦ; ἀλλὰ καὶ πῶς προχεῖται παρ' αὐτοῦ, καθ' ὅσον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, κατὰ τὸν μέγαν Κύριλλον, μὴ ἔχον αἰτίαν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ; διὸ ἡ μὲν ἔννοια ἡ αὕτη ἐστὶ τῇ ὑμετέρᾳ φασίν, ἡ δὲ λέξις τῶν γεγραμμένων ἔχει ἔμφασιν. ὅπως μὴ πάλιν δευτέραν πρόδον εἴπηται ἐπὶ τῆς ἁπλῆς καὶ ἀσυνθέτου Θεότητος.

Οἱ ΓΡΑΙΚΟΙ. Ταῦτα μνησάντων τῶν Λατίνων ἡμῖν, ἡμεῖς ἠρξάμεθα γογγύζειν, καὶ τέλος τῷ πράγματι ἐπιβιβῆναι, λέγοντες· Ὅσον ἐποίησαμεν, ὑπεῖρχε μέγα καὶ πολὺ, ἀλλὰ καὶ παρὰ γνώμην τῶν τοποτηρητῶν ἡμῶν καὶ τῶν τριῶν. ὁ γὰρ Ἡρακλείας καὶ ὁ Ἐφῆσου καὶ ὁ Μονιμβασίας, καὶ ὁ Ἀρχιάλου οὐκ ἔδωκαν γνώμας ἐν τῇ σταλντὶ τῆς ὁμολογίας ῥέμματι· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν κληρικῶν, ὁ μέγας χαρτοφύλαξ, καὶ ὁ πρωτεύδικος. λοιπὸν εἴπομεν, ἄλλο οὐ

ἰάμεθα ποιῆσαι. ἡμεῖς ἁγίων ὁμολογίας ἐγράψαμεν καὶ ἐστείλαμεν· ἔτι ἔχομεν; Καὶ οὕτως ἡρξάμεθα σπουδάζειν ἐπιστρέψαι· καὶ ἀχθίντις ἀνεφίρομεν πάντα τῷ πατριάρχῃ ἡμῶν, λέγοντες· Ἵνα καθεζόμεθα τόσον καιρὸν ἄργοι; γινέσθω συμπέρασμα. προσθίντες, εἰ οὐ γίνηται τέλος συντομώτερον, ἡμεῖς οὐ δυνάμεθα καθίζεσθαι ἔον. καὶ γινέσθω τρόπος τοῦ ἀπελθεῖν. Ταῦτα μνηύσαντες τῷ σιλεῖ, οὐκ ἔδοξεν εἶναι ταῦτα μακροθύμων ἀνδρῶν· ἀλλ' ὤρισεν, ἡ ῥαθυμία ὑμῶν πολλὰ κακὰ προεξένησε τῷ πράγματι. Ἀπεθυσαν καὶ εἶπον αὐτῷ· Φοβούμεθα, γαλπνότατε κύριε βασιλεῦ, πως ποιήσωμεν τὸ θέρος ὅλον ὧδε, καὶ τὸ φθινόπωρον, καὶ τὸν ἡμῶνα ἀπερχόμενοι κινδυνύσωμεν. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς· Καὶ τίς ἐστιν ἡ καταμβάνων τοῦτον τὸν σκοπόν; ἐγὼ γὰρ σπύδω, εἰ δυνατόν ἐστί μοι γενέσθαι τὸ συμπέρασμα, ἀλλ' ἀσθυνῶ· καὶ ὁ ἀσθυνῶν ἔχει ποιῆσαι; ὅμως ἀναμείνατε ὥς τῆς τετάρτης· ἦν γὰρ ἡ τοῦ ρεῦ κυριακή· καὶ τῇ τετάρτῃ μέλλω ἀπελθεῖν εἰς τὸν πάπαν, ἢ εἰ τι χορηγήσει ὁ θεός.

Μετὰ ταῦτα γίνηται ὁ βασιλεὺς ὑγιής, καὶ τῇ τετάρτῃ, ἥρουν παραμονῇ τῆς ἀναλήφews, ἐν μαίῳ εἰς τὰς δεκατρεῖς, ἀπῆλθεν τὸν πάπαν, καὶ οὐκ ἐποίησε δὲ τέλος οὐδ' ἐν, ἀλλὰ τοὺς λόγους ὁ πάπας τοῦ βασιλέως λαβὼν, βουλευθεῖναι ἀπελογήσατο, ἐν τῇ παρασκευῇ ἀποκριθεῖναι αὐτῷ ἔφη. Τῆς παρασκευῆς τοίνυν δούσης, ἥ τις ἦν πεντηκαιδεκάτῃ τοῦ μαΐου μηνός, ἀπῆλθε καὶ ἴδεν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ πάπα, κατὰ τὸ ἐπηγγελμένον αὐτῷ, καὶ τὸν λόγον ἀναλαβὼν ὁ καρδινάλιος Ἰουλιανὸς, ὡς πρὸς προσώπου τοῦ πάπα, ἔφη τῷ βασιλεῖ οὕτως.

Ὁ ΠΑΠΑ. Ἡμεῖς γαλπνότατε υἱέ, καὶ μίαν καὶ πολλάκις ἐζητάμεν γινέσθαι τὰς διαλέξεις, ἵνα ζητηθῇ καὶ εὐρεθῇ ἡ ἀλήθεια, καὶ οὐκ ἠθέλησατε. ἐστείλαμεν ἔγγραφον ὁμολογίαν πίστωσης, ἢ οὐκ ἠρέσθητε, ἐγράψατε ὑμεῖς, καὶ ἐστείλατε ἡμῖν δόγματα ἢ ῥητὰ τῶν ἁγίων καὶ διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας· καὶ ἐρωτῶμεν ἡς δούναί τὴν αὐτῶν ἐξήγησιν, καὶ οὐ θέλετε ἐξηγηθῆναι. ἡμεῖς λέωμεν τι οὐκ ἔχομεν εἰπεῖν. Ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς καὶ εἶπον αὐτῷ.

Ὁ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Ἐγὼ οὐκ εἰμὶ αὐθέντης τῆς συνόδου, οὐδ' ἐτυραννῶς θέλω ἐνωθῆναι ἡμᾶς. ἀλλ' ἡ σύνοδος ἡ ἡμετέρα οἰκουμένης ἐνικατέβη, καὶ ἐστείλει τὴν ὁμολογίαν ταύτην, ἣν λέγετε ἵνα ἐξη-

γινώσκουσιν, καὶ ἔστιν ἀρετὴ, καὶ οὐ δέεται ἐξηγήσεως. ἐπεὶ τὸ ἀναβλύζειν, τὸ προχεῖσθαι, τὸ παγάζειν, αἰτίαν διδόντα τῷ υἱῷ, ἢ καὶ οὐ λέγουσι καθαρῶς οἱ ἡμέτεροι διὰ τὴν ἀμαθίαν τῶν ἰδωτῶν. τί δὲ ἄλλο θέλετε, ἀγνοῶ. αἰτίαν ὁμολογεῖτε τοῦ πνεύματος τὴν υἰὸν, οὐδὲν ἀντιλέγομεν, ἀλλὰ μετὰ τῶν ῥητῶν τούτων ἐνούμεθα ὑμῖν· καὶ ἰσχυρῶς ἐνούμεθα, οὐκ ἀντιλέγομεν. Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς ἀποκρινόμενος ἔφη.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἀλλὰ τὸ παγάζειν, τὸ ἀναβλύζειν, τὸ προχεῖσθαι, οἱ ἡμέτεροι διευτέρα προόψω τοῦτο διδόντα, δαλονότι τῇ χρονικῇ· ἡμεῖς δὲ θέλομεν ἐξηγήσιν κατὰ τὸν νοῦν τῶν ἁγίων τῶν λεγόντων τὰ ῥητὰ τὴν ὑπαρεκτικὴν αἰτίαν διδόντες τῇ υἱῷ σὺν τῇ πατρί. τὸ γὰρ λέγειν τὸν μέγαν Κύριλλον· Οὕτω προχεῖται καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ καθόσπερ ἀμείλει καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς, οὐκ ἔστιν ἕτερον, εἰ μὴ ἐκπορεύεται καὶ τοῦ υἱοῦ, καθόσπερ καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς. καὶ τὸ ἀναβλύζει, καὶ τὸ παγάζει, ὥσπερ ὁ πατήρ, οὕτω καὶ ὁ υἱός, ταῦτόν ἐστι. Τούτων καὶ ἄλλων ὁμοίων λαληθέντων, ἤλθω ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐμνησθῆμι οἱ ἀρχιερεῖς, ἵνα ἀπέλθωμεν ἐν τῇ τοῦ πατριάρχου οἴκῳ, ἣν γὰρ ἀσθενής, ὅπως ἐλθὼν ὁ βασιλεὺς ὀρίσῃ ἡμῖν, τί διωκόμεθα μετὰ τοῦ πάπα.

Τῇ οὖν δευτέρῃ, καὶ ἐβδόμῃ τοῦ μαΐου μηνὸς, τῇ κυριακῇ τῶν ἁγίων πατέρων, συνήλθομεν οἱ ἀρχιερεῖς ἐν τῇ πατριάρχῃ, ἐλπίζοντες ἐλθεῖν ἐκεῖσε καὶ τὸν βασιλέα· ὁ δὲ βασιλεὺς οὐκ ἤλθιν, ἀλλ' ἐμνήσυν ἡμῖν, ὅτι καρδινάλιους μέλλει ἰδεῖν ἀπὸ τοῦ γνύματος, συναχθέντων δὲ ἡμῶν μετὰ τοῦ πατριάρχου ἐν τῇ κελίᾳ αὐτοῦ, καὶ πολλῶν λόγων κληθέντων, καὶ μὴ δυνάμενων τὴν πλημύλειαν, πάντων ἐιπόντων, ὁ πατριάρχης κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτοῦ μετὰ οἰκονομίας καὶ προσοχῆς πολλῆς ἡμῖν ἀπεκρίνατο.

Ὁ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ. Ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς εἰς τὸν πάπαν τῇ παρελθούσῃ τετάρτῃ ἀπελθὼν πολλὰ καὶ μεγάλα ῥήματα εἶπεν αὐτῷ, καὶ μάλιστα τίνι λόγῳ οὐ δέχοντα τὰ προβλήματα ἡμῶν. καὶ ὁ πάπας ἤξιωσεν αὐτόν, ἵνα τῇ παρασκευῇ παραγίνηται, διὰ τὸ μὴ εἶναι βεβουλευμένους ἀπολογηθῆναι· τῇ παρασκευῇ δὲ πάλιν ἀπῆλθιν ὁ βασιλεὺς, καὶ πάλιν εἶπε λαμπρῶς καὶ φιλοσόφως πολλὰ· ἀλλ' οἱ Λατῖνοι ἐξηγήσιν ζητοῦσι τοῦ προβλεθέντος παρ' ἡμῶν γράμματος, πῶς ἐνούμεν τὸ ἀναβλύζειν,

τὸ παράγειν, τὸ προχέειν. ταῦτα εἰπόντες τοῦ πατριάρχου, ἡμῶς ἵκντομεν, καὶ οὕτως θέλομεν ζῆν, ὥς ὅτου ἐξετάζονται ταῦτα· καὶ ὁ πατριάρχης ἀπεκρίνατο, ὅτι ὁ βασιλεὺς μέλλει ἐλθεῖν πρὸς ἡμᾶς τάχιον, ὅπως ποιήσῃ τὸ ἱκανόν. Τούτων λαληθέντων ἀπῆλθομεν.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Τῇ δὲ εἰκοστῇ πρώτῃ τοῦ μαΐου μηνός, ἡμέρῃ πέμπτῃ, ἀπέστειλαν ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν πάπαν ζυγῶν τέλος τοῦ πράγματος.

Ὁ ΠΑΠΑ. Ἐστειλαν οὖν ὁ πάπας πρὸς αὐτὸν καρδινάλιους τρεῖς, τὸν καμιράριον, τὸν Ἰουλιανὸν, καὶ τὸν Φιρμάνον, λόγων καὶ ζητῶν ἐξηγηθῆναι τὰ δόγματα, ἃ ἔστειλαν ἐγγράφως, καὶ μάλα τὰ τὴν διὰ διαιρέων αὐτὴν εἰς τέσσαρα, ἢ δι' ὀργάνου ὡς διὰ τοῦ πρίονος, ἢ διὰ τῆς ὕλης ὡς ὁ οἶκος, ἢ διὰ σωλῆνος ὡς τὸ ὕδωρ, ἢ φυσικῶς καὶ οὐσιωδῶς ὡς ὁ υἱὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Ἡμεῖς ἄλλο οὐδὲν γράφομεν, οὐδὲ λέγομεν, εἰ μὴ ὅτι ἰὰν δέχῃσθαι ὅσον ἐδώκαμεν, ἐνωθώμεθα· εἰ δὲ μὴ, ἀπελευσώμεθα. Πολλῶν οὖν λόγων λαληθέντων οὐδὲν ἐγένετο. καὶ πάλιν τῇ ἐπαύριον ἦλθον οἱ καρδινάλιοι, καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν εἰπόντες οὐδὲν ἔπραξαν. Τῆς κυριακῆς τοῖνων ἐλθούσης τῆς ὑψόξου πεντηκοστῆς, ἐμηνύθη ὁ βασιλεὺς ἀπελθεῖν εἰς τὸν πάπαν. ἀπῆλθε δὲ μετὰ τὸν ἐσπερινὸν καὶ τὴν γουελισίαν. καὶ καθίσαντες αὐτοῦ μετὰ τοῦ πάπα, εἶπεν ὁ πάπας αὐτῷ.

Ὁ ΠΑΠΑΣ. Τὴν σπουδὴν τῆς βασιλείας σου θυμῶν αἰεὶ, τὴν πρὸς τὸ θεῖον ἔργον τοῦτο τῆς ἐνώσεως, λίαν εὐφρανόμην ἐγώ τε καὶ οἱ μετ' ἐμοῦ, καὶ τὰς ἐξόδους εἰς οὐδὲν ἐλογίζομεθα. νῦν δὲ τὴν ῥαθυμίαν τοῦ πράγματος βλέποντες λυπούμεθα ὡς τὰ πολλὰ καὶ θανμάζομεν τὴν τοσαύτην μεταβολήν. καὶ εἰ μὲν εἴχετε αἰτίαν τινὰ εἰπεῖν ὕλογον, εἴχεθ' ἑραπίαν τὸ πρᾶγμα τινὰ· ἀλλὰ χωρὶς τίνος εὐλόγου αἰτίας πλημμελεῖν, καὶ ἀπαγορεύειν τὴν ἐνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν, δευῖ μύγα, καὶ ἄλλο παρ' ὃ ἠλπίζομεν· καὶ ῥήσιωτες τὰ χρήματα ἡμῶν, τί τῶν διόντων οὐκ ἐποιήσαμεν; τί ἀδύνατον λέγομεν, καὶ οὐκ ἀπεκρίνασθε; λέγομεν ἢ δέξασθαι τὴν παρ' ἡμῶν σταλεῖσαν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, ἢ ἐξηγήσασθαι τὴν παρ' ὑμῶν πεμφθεῖσαν ἡμῖν, καὶ οὕτως ἐνωθώμεθα. τί ἐστὶ τὸ

ἐμπόδιον; ταῦτα καὶ ἄλλα τούτοις ὅμοια εἰπόντος τοῦ πάπα τῷ βασιλεῖ, ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Ὅσα ἔβρισον ἡ ἡγιασμένη σου, δίκαιά εἰσι καὶ ὑλογα καὶ λίαν ὀρθά. ὀφείλομεν ποιῆσαι καθαρὰν τὴν γραφὴν ἡμῶν, ἀλλ' οὐκ εἰσὶ πάντες οἱ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας μιᾶς γνώμης, ἵνα δώσωμεν τοῦτο. οἱ πλείους γὰρ αὐτῶν ἀμφιβέβηλουν εἰς τὸ παρ' ὑμῶν ζητηθῆναι, ἢ ἀγνοοῦντες τὰ λεγόμενα, ἢ καὶ μὴ δύναμνοι τὴν πάτριον δόξαν ἀποβάλλειν εὐθύς· οὕτω γὰρ ἐδίδαξαν οἱ πατέρες ἡμῶν αἰτίας ὑπαρκτικᾶς δύο λίσσιν τοὺς Λατίνους τοῦ ἁγίου πνύματος· διὸ καὶ οὐ δέχονταί πάντες βεβήως τὴν ἑωυτοῦ ταύτην διὰ τὴν φωνὴν τὴν ἑκ τοῦ υἱοῦ. ἐξ ἀνάγκης οὖν ὅσον ἐρίσκομεν παρ' αὐτῶν, τοῦτο καὶ ποιοῦμεν. ἐγὼ γὰρ οὐκ εἰμὶ ἀντίδικος τῆς συνόδου, ἀλλ' οὐδὲ τυραννικῶς βούλομαι ποιῆσαι τὴν σύνοδόν μου ἐπὶ τῇ τι. λοιπὸν οὐ δύναμαι βοηθεῖσαι εἰς τὰ βέβηματα, ἃ εἶπεν ἡ ἡγιασμένη σου. Πρὸς ταῦτα ἀπεκρίθη ὁ πάπας τῷ βασιλεῖ.

Ὁ ΠΑΠΑΣ. Καὶ παραχώρησον τὴν σύνοδόν σου ἀποκριθῆναι ἡμῖν λοιπόν. οὐδέν ἐστι τὸ καλύον ὑμᾶς· ἔστι γὰρ καλὸν καὶ ὑποπόδεικτον ἡμεῖς τε καὶ σοὶ τῷ βασιλεῖ. Τούτων λαληθέντων καὶ μενουθέντων ἡμῖν, ἀνίστημι, καὶ ἀπῆλθον πρὸς τὸν πάπαν. Προκαθίσαντος οὖν τοῦ πάπα σὺν τοῖς καρδινάλιοις αὐτοῦ· ὑπῆρχον γὰρ ἐνεία τὸν ἀριθμὸν ὁ Βονωνίας, ὁ Πλακεντίας, ὁ Βενετίας ὁ καὶ καμεράριος, ὁ τοῦ ἁγίου σταυροῦ, ὁ τοῦ ἁγίου Μάρκου, ὁ τῆς ἁγίας Σαβίνης, ὁ Φλωρεντίας, ὁ Κολώννας, καὶ ὁ Φερμάνος· καὶ καθισάντων πολλῶν ἀπὸ μέρους τῶν ἀρχιεπισκόπων καὶ ἡμῶν, τοῦ βασιλέως μὴ παρόντος ἐκτὶ μετὰ τοῦ πατριάρχου· ἐδημηγόρησαν ὁ πάπας διὰ τοῦ ἐρμηνέως, ἤγουν τοῦ μεταγλωττιστοῦ, καὶ εἶπεν ἡμῖν.

Ὁ ΠΑΠΑΣ. Ἐγὼ ἀδελφοὶ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας λοβῶμαι, οὐ κατὰ τινα τρόπον σωματικόν, οὐδὲ διὰ τινα ὑπόθεσιν τοῦ παρόντος βίου ἐπιχειρησάμεν τὸ θυῖον ἔργον τοῦτο τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν. ἀλλὰ τῇ ζήλῳ σωραθεὶς τοῦ ἁγίου πνύματος, τὸν κόπον ἀνυψώμεν τοῦτον τὸν μέγιστον· ἐπίστασθε γὰρ ἀκριβῶς τὸν ἀγῶνα, ὃν ἡγωνισάμεν ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους περὶ τούτου. ἠλπιζον δὲ, ὅτι καὶ ὑμεῖς τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχετε. ἰδὼν γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν, ὅτι

φοκινδυνεύσατε ἑαυτοὺς, καὶ ἐκποιάσατε διὰ γῆς καὶ θαλάτ-
 τας, σπουδάζοντες ἐνῶσαι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἑτρεφον μεγά-
 ῖς ἐλπίδας, νῦν οὖν τὴν πλημμύλειαν ὑμῶν θεωρῶν, θαυμάζω
 λόγῳ γίνεσθαι. οἰκτεῖρω γὰρ ὑμᾶς, μνησθῆναι τὴν ὑστέρησιν
 πατρίδος, τὴν ἀπουσίαν τῶν οἰκίων καὶ τὴν βλάβην τῶν ἐκ-
 ῶν. τί γὰρ χρῆστον γίνεσθαι πλημμυλόντων ὑμῶν; ἢ τί ὠφε-
 λει μὴ ἐνοῦντες τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ; ἐγὼ γὰρ ἀφ' ἧς ὥρας
 ἐπεὶ ᾤδτε, πολλὴν σπουδὴν ἐποιούμην εἰς τὸ ἀρχὴν ποιῆσαι τῶν
 ἰσχυρῶν, καὶ μετὰ τὸ ἀνακρυχθῆναι τὴν οἰκουμένην σύνοδον,
 πολλὰ ἠνάγκαζον τὴν ἐξέτασιν τῶν δογμάτων. ἀλλ' ὑμεῖς,
 οἶδα, πῶς ἀναβάλλεσθε αἰεὶ. καὶ ἐποίησαμεν ἐν τῇ Φερράρειά
 ῶν ἔτος, καὶ οὐδὲν ἐγένοντο διαλέξεις δικαπέντε, καὶ ἐγὼ μα-
 χύμῳς ἐδυσχόμην πάντα, ἀποβλέπων εἰς τὸ ἄγιον τέλος τῆς
 ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐζητήσατε, ἐποίησα ὑμῖν φιλοτίμως, ἐλπίδα
 ἢ ἐνώσεως. κοινῇ δὲ γνώμῃ ἦλθομεν εἰς Φλωρεντίαν, καὶ οὐδέ-
 ῃ ἐπαυσάμεν διεγείρειν ὑμᾶς τοῦ διαλέγεσθαι, πῇ μὲν ὀνυ-
 μῶν, πῇ δὲ ἐνθυμίζων τὰς συμφωνίας ἡμῶν, ὅποιας ἐποίησαμεν
 ἐν Φερράρειᾳ, λέγοντες, πῶς ἔχομεν ὁμοφωνίαν διαλέγεσθαι ἀπα-
 ῖτως τρεῖς τῆς ἑβδομάδος· καὶ ἔαν ἀσθενῇ ὁ γαληνότερος βέ-
 λης, ἢ ὁ πάπας, ἢ ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης, ἢ τῶν διαλεγομένων
 μὴ ἀργεῖν ποτε τὴν διάλεξιν· ἀλλὰ καὶ περιστατικόν τι ἔαν
 ᾖ, ἢ ἑορτὴ, τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ συνάγεσθαι καὶ διαλέγεσθαι,
 κατ' οὐδένα τρόπον μὴ ἀργεῖν καὶ πλημμυλῶν. ὑμεῖς δὲ, οὐκ
 ἔαν συνάληθε ἐν Φλωρεντίᾳ συνελεύσεις ὁκτὼ ἢ ἐννέα, καὶ
 οὐκ ἠδελύσασθε· ἀλλ' εἴπατε, ἵνα συνέλθωμεν ἰδίως καὶ
 ὁμοῦν τρόπον τῆς ἐνώσεως, καὶ ἡμεῖς συνεκατέβημεν καὶ ἐν τούτῳ.
 ἐγένοντο καὶ ἐν αὐτῷ πλημμύλεια. εἴπατε ἵνα δώσωμεν ἐγγρά-
 τὴν πίστιν ἡμῶν, πρᾶγμα ἀνοίκειον τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ῥώμης
 ἐπιστάσθαι γὰρ ἀκριβῶς, πόσῃ τιμῇ ἐδίδου οἱ ἀνατολικοὶ
 ἐκκλησίᾳ τῆς Ῥώμης αἰεὶ, καὶ πόσῃ ὑποταγάν. ἡμεῖς δὲ συ-
 ἐτίβημεν καὶ ἐν τούτῳ, ἐγράψαμεν γὰρ καὶ ἀποστείλαμεν· ἀλλὰ
 ἐπλημμύλισε καὶ ἐν τούτῳ καιρὸς. ἐστείλατε ὑμεῖς γραμμάτιον
 ἀγωγὸν τῆς πίστεως, καὶ ἐρωτῶμεν ὑμᾶς ἐξηγηθῆναι αὐτὸ καὶ
 διέλτε· καὶ τί ἔχω λέγειν; θεωρῶ μὲν κατὰ πάντα τὴν δια-
 ῃ πορὶ ὀφθαλμῶν, καὶ θαυμάζω εἰς τί ὠφελήσει ἢ διαφύσει

ὑμᾶς. ὅμως εἰ τοῦτο γινώσκται, πῶς μέλλουσι διχθῆναι τοῦτο εἰ αὐθιγὲς οἱ δυτικοί; καὶ ἡμῖς πότεν λύσιν μέλλομεν ἔχειν ἐν ἐκ-
τοῖς; μάλλον ὑμεῖς πῶς μέλλετε ἀπειθεῖν ἐν τῇ πατρίδι ὑμῶν;
τῆς ἐνώσεως δὲ γινόμενης, καὶ οἱ ῥηγάδες οἱ δυτικοί, καὶ ἡμῖς
πάντες μέγαλον ἥδονην θέλομεν ἔχει, καὶ μέγαλως θέλομεν βου-
θέσθαι ὑμῖν· καὶ ἡ βοήθεια ἡμῶν πολλὸν κυφισμὸν μέλλει ποιῆσαι τοῖς
Χριστιανοῖς, τοῖς οἰκοῦσιν ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ τοῖς κατεχομένοις
παρὰ τῶν ἑσπερίων. λοιπὸν παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τὴν ἐνστά-
ντον τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μὴ γινέσθω ἡ διαίρεσις αὐτῇ εἰς
τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ σπουδάσατε, διηγέρθητε, δῶμεν
δόξαν τῷ θεῷ ὁμοῦ. ἡ ἔνωσις ἡμῶν πολλὰν ἀφίλειαν προσενεῖ τῇ ψυχῇ.
ἡ ἔνωσις ἡμῶν πολλὰν τιμὴν φέρει τῷ σώματι· τὴν ἔνωσιν ἡμῶν εἰ
ἐνώματα καὶ ἀτάματα ἐχθροὶ φοβηθήσονται· τὴν ἔνωσιν ἡμῶν
οἱ ἄγριοι ἄγριοι ἐφραυθήσονται, χαρὰ μεγάλη γινώσκται ἐν οὐρανῷ
καὶ ἐπὶ γῆς. Τούτων καὶ ἑτέρων ὁμοίων ῥημάτων ἀπὸ τοῦ ἁγιο-
τάτου πάπα, ἀπεκρίθησαν οἱ ἀνατολικοὶ διὰ τοῦ Ῥωσίου οὕτως.

Οἱ ΓΡΑΙΚΟΙ. Ὅσα ἔβρισεν ἡ μακαριότης σου, πάντα εἰσὶν ἡμέ-
τε καὶ δικαῖα· ἀλλὰ τὰ μέγαλα πρᾶγματα μεγάλας ἔχουσι καὶ
τῆς πλημμελείας. ἡμῖς γὰρ εἰ καὶ μακρὸν χρόνον ἔχομεν καθὺς
ὀρίζεις, ἀλλ' οὐδέποτε εἰρηνύομεν, ζητοῦντες τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκ-
κλησιῶν, ποτὲ μὲν μετὰ διαλέξεων, ποτὲ δὲ καὶ ἰδίως, ποτὲ δὲ
καὶ ἐν τῇ ἡμῶν συνόδῳ, ποτὲ δὲ καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως ἡμῶν,
καὶ οὐδέποτε εἰρηνύομεν. εἰ δὲ γίνεταί πλημμελία, θαυμαστὸν
οὐδέν· ἐπεὶ ἂν ὅτου ἤρξατο τὸ θεῖον ἔργον τοῦτο, τέσσαρα ἔτη ἴσθι,
καὶ γίνεταί τοῦτο μετὰ σπουδῆς. ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα, καθὺς ἀπ-
φύρομεν, πλημμελείας δέονται καὶ σκέψαν οὐ μικρῶν.

Ταῦτά τε καὶ ἄλλα ὅμοια εἰπόντες ἐξῆλθον τοῦ παλατίου ἡμέρα
δὲ ἦν τετάρτη τῆς σιντικιοστῆς. ἀπειλθόντες οὖν εἰς τὸν πατριάρχην
ἡμῶν ἐξηγήσαντο ταῦτα. ὁ δὲ ἔβρισεν, ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὸν βασιλέα,
ὁ Ῥωσιός, ὁ Νικαίος, ὁ Λακιδαιμονίας καὶ ὁ Μιτυλήνης. καὶ δὴ ἀπει-
λόντες οὐ μόνον τὰ τοῦ πάπα ἀνέφερον αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τούτων
ἠνάγκασαν περὶ τῆς ἐνώσεως, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο εἰπόντες αὐτῷ·
ὅτι ἐὰν ἡ βασιλεία σου οὐ θέλει ἐνωθῆναι, ἡμῖς ἐνούμεθα. Ταῦτα ἀκού-
σας ὁ βασιλεὺς, ἐδιδόκει τὴν στάσιν αὐτῶν· καὶ δὴ ἤρξατο τὴν ἑρμηνείαν
τῆς ἐνώσεως, καὶ ἔβρισεν εἰς τὴν αὔριον συναχθῆναι τὴν σύνοδον αὐτῶν.

Τῆς πέμπτης οὖν τῆς πεντηκοστῆς ἡλθούσης, συνήχθησαν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατριάρχου ἅμα τῷ βασιλεῖ, καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς.

Ὁ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Ἡμεῖς ἡμῶν δὲ διασπώμεθα ἀρχιερεῖς, οὐ δὲ ἄλλο τι ἐξενιτωθήμεν, καὶ ἡλθομεν ἐν ταύτῃ τῇ γῇ, εἰ μὴ διὰ τὴν ἑνωσὴν τῶν ἐκκλησιῶν· καὶ οὐ δὲ ἄλλο τι πλημμυλοῦμεν ἡμεῖς, εἰ μὴ διὰ τὴν προτίμησιν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν. καὶ ἰδοὺ ἔχομεν εἰς τὴν Ἰταλίαν μῦσας διακαπνίζοντες, καὶ τίποτε προτίμησιν οὐδὲν ἑλάβομεν· ἀλλ' αὖ καὶ ὑστερούμεθα τῶν οἴκων ἡμῶν, καὶ μέλλομεν πλημμυλεῖν. διὸ ἡ διάζευξις ἡμῶν ἐστὶν ὀλεθρία, εἰς οὐδὲν γὰρ ὠφελεῖ. ἡ ἑνωσις ἡμῶν ἐστὶ μὲν καλὴ, πλὴν μετὰ εὐσεβείας τῆς ἡμετέρας. οὗσι γὰρ ἰνταῦθα δύο ἄκρα κακὰ, καὶ δύο ὀλεθροὶ ἐπικινδυνόει· ἓν μὴ ἑνωθῶμεν ὁρθῶς, καὶ ἓν μὴ διακριθῶμεν δικαίως. λοιπὸν σκεψάμεθα ἡ ἐκκλησίαν ὑμῶν τὸ κρεῖττον καὶ τὸ συμφέρον ἡμῶν, καὶ τὴν ὀλεθρίον ταύτην διαίρισιν. ἐνδυμήθητε καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ κυρίου ἡμῶν, τὴν καταφυγὴν τῶν Χριστιανῶν, τὴν ἐλπίδα τῆς πίστεως, τὴν κοινὴν σωτηρίαν, τὴν Κωνσταντινουπόλιν λέγων· καὶ ἐν ταύτῃ δότε βουλὴν ἀγαθὴν· δότε γνώμας μήτε βλαπτούσας κατὰ ψυχὴν, μήτε βλαπτούσας κατὰ σῶμα. ἡ ἑνωσις ἡμῶν, αἱ τοῦ τῶν ἐκκλησιῶν, ἐστὶ μὲν καλὴ, πλὴν εὐσεβῶς καὶ ἀπρεκρινεμένης. ἡ διαίρισις δὲ ἐστὶ μὲν ὀλεθρία, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς ὁ κίνδυνος κοινὸς ταύτῃ ποιεῖ. πλὴν προσέχετε, μήπως ἀναμάρτητος οὖσα ἡ ἑνωσις λάθῃ ἡμᾶς, καὶ ἀποτιυξάμεθα τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ γὰρ διαίρισις τῶν ἐκκλησιῶν φρικτὴ ἐστὶ τι καὶ λίγεται. καὶ ὁ ἡμῶν δίδωμι τὴν ἐπιβὴν ταύτην ἑνωσιν πλέον τοῦ Ἰούδα τοῦ προδότη τοῦ κατακριθέντος. Ταῦτα τοῦ βασιλέως εἰπόντος, καὶ ἕτερα πλείονα δημηγορήσαντες, ἀπολογήσαντο οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ εἶπον αὐτῷ.

Οἱ ΓΡΑΙΚΟΙ. Εἴ τις οὐκ ἀγαπᾷ τὴν ἑνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν, ἴτω ἀνάθεμα, πλὴν μετὰ εὐσεβείας. Προτραπείς οὖν ὁ Ῥωσίας παρὰ πάσης ἀποκριθῆναι, εἶπεν.

Ὁ ῬΩΣΙΑΣ. Γινώσκετε, ἀδελφοί, ὅτι ἡ διαίρισις ἡμῶν καὶ ἡ διχνομία ἐπάγει τὴν πλημμύλειαν ταύτην. νῦν οὖν ἀναγνωσθήτωσαν τὰ βιβλία τῶν δυτικῶν καὶ ἀνατολικῶν ἁγίων· συμφωνηθήτωσαν τὰ ἡμῶν, ἐπεὶ σύμφωνοι εἰσιν· οἱ γὰρ ἅγιοι σύμφωνα γράφουσιν· καὶ γὰρ διαφανῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἅγιοι εἰσιν ἀμφότεροι, καὶ τὸ πνεῦμα ἅγιον ἐλάλει ἐν αὐτοῖς· καὶ χρὴ πιστεύειν καὶ ἐν

λέγειν ὁμοῦ, καὶ οὐ διαφωνεῖν. ἢ οὐ δοκεῖ καὶ ὑμῖν οὕτως; Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ.

ΟΙ ΓΡΑΙΚΟΙ. Οὕτω φρονοῦμεν καὶ ἡμεῖς. Τότε εἶπεν ὁ Νικαίας πρὸς αὐτούς.

Ὁ ΝΙΚΑΙΑΣ. Καὶ εἰ φρονεῖτε ὅτι συμφωνοῦσιν οἱ ἄγιοι, τῇ λέξει οὐ πιστεύετε αὐτοῖς, ὅτι ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; Καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς βίβλου τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου, τῆς λεγομένης Ἀγκυρωτὸς, καὶ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου τῆς ἱερμηνείας τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου, καὶ ἀπὸ τῶν θησαυρῶν τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ἀνέγνω πλήρη ῥητὰ πολλὰ ἕτερα τὰ μὲν ἔλεγον, ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὰ δὲ, ἐξ ἀμφοτέρων· τὰ δὲ, ἔχει τὸ εἶναι ἀπὸ τοῦ υἱοῦ· τὰ δὲ, προερχεῖται· τὰ δὲ, ἐκίεται.

Ὁ ΜΙΤΤΛ. Τούτων ἀναγνωσθέντων, ὁ Μιτυλήνης τοὺς δυτικούς ἁγίους προσεαγλῶν, τοὺς λέγοντας ἡσαρχῶς, ὅτι ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς μία ἰσὺν ἀρχὴ τοῦ ἁγίου πνεύματος· καὶ ὅτι ἀρχαῖος μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὁμοουσίου αὐτοῦ υἱοῦ· καὶ ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ ἀνέγνωσαν αὐτοὺς ἅπαντες, καὶ ἐπίσθυσαν, καὶ ὁμοῦ ἐβόων.

ΟΙ ΓΡΑΙΚΟΙ. Οὐδέποτε εἶδομεν τοὺς δυτικούς ἁγίους, οὐδέποτε ἀνέγνωμεν αὐτούς. νῦν οὖν οἶδαμεν καὶ ἀνέγνωμεν καὶ στήρομεν αὐτούς. Ὁρίσιν οὖν ὁ βασιλεὺς.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Καὶ εἰ στέργετε αὐτούς, δότε γνώμας ἅπαντες. Καὶ ἠγνωμοσύνησαν ἅπαντες σὺν τῷ πατριάρχῃ, ὅτι στέργουνσι τοὺς ἁγίους τοὺς δυτικούς, καὶ τὰ συγγράμματα αὐτῶν γνώσια καὶ οὐ νόθα εἶναι· ἀφ' ἑνὸς γὰρ ἐπλήσθησαν πνεύματος· καὶ ἀνάγκη εἶναι καὶ τὰ συγγράμματα αὐτῶν ἀληθῆ λέγειν, καὶ εἰς ἐν ἀποβλέπειν. Τούτων οὖν τῶν γνωμῶν δοθισθῶν ἐλύθη ἡ συνέλευσις, καὶ ἀπεῖλθον ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια.

Τῇ παρασκευῇ δὲ συνελθόντες ὁμοῦ ἀνέγνωσαν πάλιν τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων, καὶ μάλιστα τῶν ἀνατολικῶν, τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐν πολλοῖς αὐτοῦ λόγοις τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἀπὸ τῶν θησαυρῶν, καὶ ἐν τοῖς πρὸς Ἑρμείαν, Ἐπιφανίου τοῦ θείου, Ἀναστασίου τοῦ Σιναΐτου, Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, καὶ Δαμασκηνῷ τοῦ σοφοῦ. Τούτων ἀναγνωσθέντων ἐπληροφόρηθησαν ἅπαντες τῆς

ἐλευθείας τὰ δόγματα· καὶ λυθέντος τοῦ συνεδρίου ἀπέλθωμεν. καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ γυμνασίου συνάχθημεν, καὶ πάλιν τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων ἀναγνόντες ἀπέλθωμεν. Τῷ δὲ σαββάτῳ πρῶτῃ συναχθέντων ἡμῶν ἐν τῇ οἰκῇ τοῦ πατριάρχου ἅμα τῷ βασιλεῖ ἡμῶν, καὶ ἦλθε καὶ ὁ εὐρεὲς Γεώργιος ὁ Σχολάριος, καὶ ἀνέφερε πρὸς τὸν βασιλέα ταῦτα.

ΓΕΩΡΓ. ΣΧΟΛΑΡ. Ἀριστε καὶ κράτιστε βασιλεῦ, ἥς μὲν γνώμης γέγονα, καὶ εἰμὶ περὶ τὴν προκειμένην τῆς ἐνώσεως ὕλῃ, ὁ πρὸς τὴν κατ' ἡμᾶς ἱεράν ταύτην σύνοδον σχεδιασθεὶς μοι καὶ πιμφθεὶς λόγος δαυοῦ ἐν ᾧ πρὸς τὴν ἑνωσιν καὶ τὴν θεόθυσιν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πραγμάτων τοὺς ἱερούς τούτους προεστρεπόμεν πατέρας. μαρτυροῦσι δὲ καὶ τὰ δύο βιβλία, ἕτερον ἀριότερον συνδυῖς, νῦν ἐγχειρίζω τῇ παρουσίᾳ συνόδῳ. ὣν τὰ μὲν ἐστὶ συμβουλὴ περὶ τῆς ἐνώσεως καὶ τρόπου αὐτῆς, καὶ ὅσα ἄλλα πρὸς ταύτην ἡριότῃ τῶν ὕλῃ τὸ δὲ περὶ τοῦ ζητήματος πραγματεύεται, σκοπὸν ἔχον διᾶξαι τοὺς διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας συμφωνοῦντας ἀλλήλοις, οὐ λόγοις ἀνθρωπίνους οὐδ' ἀποδείξουσιν, ἀλλὰ ῥητοῖς τῆς ἱερᾶς γραφῆς καὶ τῶν διδασκάλων αὐτῶν. ἅπαντ' ὅτι δύο βιβλία φαῦλος μὲν ἐν ἡδὺ, καὶ παντάπασιν ἐντελής καὶ σοφίᾳ, καὶ ἐπιστήμῃ, καὶ γνώσει, καὶ πᾶσιν ὁμοῦ· ἀλλ' οὖν διὰ τὸ ἐπιεικόμενον χρέος καὶ βάρος, ἅμα μὲν τῆς ἀνωθιν δοθείσης μοι τοῦ λόγου χάριτος· ἦν καὶ μικρὰν καὶ μεγίστην ὁμολογῶ, τὸ μὲν πρὸς τὰς ἐν τοῖς ἄλλοις χάριτας, τὸ δὲ πρὸς τὴν ἐμὴν ἀξίαν παραβάλλον αὐτήν· ἅμα δὲ καὶ τῆς τῇ πλεσίον ἐφειλομένης ἀγάπης, ἱκανῇ μελίτῃ καὶ φροντίδι πολυμέρῃ σωτέσθαι. καὶ ἵστανται ταῦτα τὰ βιβλία τοῦτο μὲν ἱναργῆς καὶ διωκτικῆς ἀποδείξεις τῆς ἐμῆς διανοίας, τοῦτο δὲ πληροφορία τις ἱκανὴ καὶ βεβαίως περὶ τῆς τῶν διδασκάλων συμφωνίας καὶ συμφωνίας πάσῃ χριστιανικῇ καὶ ἀφιλονικήῃ ψυχῇ, ἐτοίμου ὄντος μου καὶ αὐτοῦ, Θεοῦ χάριτι, λόγον ἀποδιδόναι τῇ βουλευσέμῃ λαβὴν περὶ πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς γεγραμμένων. Ἐπεὶ δὲ μετὰ πάντων τῶν εὐγνωστάτων ἀρχόντων, προτρέπομαι νῦν καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ σου κράτους ὁλίγοις ῥήμασι δηλῶσαι τὴν ἐμὴν διάνοιαν, βούλω γὰρ τῷ συμπεράσματι τῆς ἁγίας ἐνώσεως πάντας ἡμᾶς συνεκινῶντας καὶ ὑπακούοντας ἔχειν, οὐ γνώμῃ διδόντας, τοῦτο γὰρ μᾶλλον ἡριότῃ τοῖς τοὺς ἐκκλησιαστικὸς θρόνους τοὺς καὶ βαθμοὺς ὑψηλοῖς, πληρώσω τὸ προσταττόμενον. Καὶ συστάσει μὲν τοῦ εἰκόλου

προσώπου οὐ δύναιτο οἶμαι χρῆσθαι· ἐν γὰρ τοῖς περὶ πίστεως λόγοις καὶ τῇ τῆς ἀληθείας ὁμολογίᾳ περιττόν ἐστι τὸ οἰκεῖον προσώπων συνιστᾶν. διότι καὶ τοὺς φαυλοτάτους οὐδ' ἐν τῶν ἐν κόσμῳ κινήσει πιστεύσαι τι καὶ ὁμολογεῖσθαι παρὰ συνείδησιν, ἐφ' ὅσον οἱ δαμνὸν πάντας μὴν τῇ τῆς πίστεως ἀληθείᾳ δύνασθαι σωθῆναι καὶ φιλανθρωπίας θείας τυχεῖν. τοῦτο τοίνυν τὸ μέρος περιδόν, λόγῳ πρῶτον, ὅτι χάριτας ἀναφέρει θεῶν, ὅτε τὰς ἐκ πάντων ἡμῶν διανοίας ἀπεύδυναι πρὸς τὸν διοφιλῆ σκοπὸν τῆς ἐνώσεως, καὶ τὰς τῶν Χριστιανῶν ἐκ πάντων ἐλπίδας οὐκ ἀφῆκεν εἶναι κενάς. δεύτερον, ὅτι ὑποτάττω ἑμαυτὸν τῇ ψήφῳ τῆς ἱερᾶς ταύτης καθ' ἡμᾶς συνόδου, μᾶλλον δὲ τῆς οἰκουμενικῆς ταυτησί· καὶ μετ' εὐλαβείας ὑπερβαλλούσης καὶ ἡδονῆς ταύτης ἀσπάζομαι καὶ τιμῶ, ἐν καὶ περὶ τῆς ἐνώσεως, καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐνώσεως ἐκφέρειν καὶ ἐγώ· μαι ταύτην οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ θεοῦ προερχθῆναι τὴν ψήφον. καὶ τοῦτο ποιεῖν, οὐ διότι εἰμὶ κοσμικὸς, καὶ ἀνάγκη ἔχει πισθῆναι τῇ θείᾳ κράτει σου, καὶ τῷ ἐγκριτάτῳ καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ συνόδῳ, καὶ πλείον ἐστὶ, τῇ οἰκουμενικῇ· οὐδὲ διότι περὶ τῶν προκειμένων πραγμάτων τὴν ὁμοίαν καὶ αὐτὸς διάνοιαν ἦν προειληφώς τε καὶ ἔχων· ἀλλ' εἰ καὶ ἐτύγχανον ἰδίᾳ τῆς ἐναντιωτάτης πρότερον γνώμης, ἔτι κἂν ὁπόσου ἀξιώματος ἦν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ, ἢ προεῖχον τῶν ἄλλων ἐπὶ σοφίᾳ, ὁμοίως ἂν ἐποίησα. τὸ γὰρ οὐχ οὕτω ποιεῖν, ἢ ἐν μεγίστης ὑπερηφανίας καὶ κνωδοξίας ἀπόδειξις. τί γὰρ χεῖρον τοῦ ἐκείνου, κἂν ὁπόσου ἀξιώματος ᾖ, θέλειν συνόδῳ οἰκουμενικῇ ἀντίστασθαι, ἥτις ὅλην τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν παρίστησι; τρίτον ἔτι καὶ τελευταῖον, βουλόμενος τῇ ὁμολογίᾳ τῆς ἀληθείας ἐκρίσθαι μὴ τὴν γλῶτταν, καὶ προσδεκῶν τὴν ἐν οὐρανῷ ὁμολογίαν τοῦ ἡμετέρου σωτῆρος Χριστοῦ, ἣν μισθὸν τοῖς ὁμολογοῦσιν ἐν αὐτῷ, ἢ ἐστὶ ἡ ἀλήθεια, ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἐπαγγέλλεται, εὐλαβεῖ διανοίᾳ πιστεύω καὶ ὁμολογῶ, ὅτι τῶν ἐκρίων τῶν δουτικῶν καὶ ἀκατολικῶν, οὐς ἀνάγκη συμφωνεῖν ἀλλήλοις, λεγόντων τὸ πνεῦμα πρὸς ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύσθαι, ἔτι τὸ πνεῦμα ἐκπορεύσθαι ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ, ἔτι προεῖναι, ἐκ τοῦ υἱοῦ εἶναι, ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ εἶναι, ἐκ τοῦ υἱοῦ προχεῖσθαι καθάπερ ἐκ τοῦ πατρὸς, οὐσωδῶς ἐξ ἀμφοῖν προχεῖσθαι, ἀναβλύζειν ἐκ τοῦ

ιοῦ, καὶ τὰ τοιαῦτα, μία ἀλήθεια ἐκ τούτων ἁπάντων συνάγεται· αἰ ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ εἶναι λαμβάνει παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ οὐ υἱοῦ, ὡς ἐκ μιᾶς ἀρχῆς καὶ ἑνὸς προβολῆος· καὶ ὁ πατὴρ καὶ υἱὸς εἰσι μία ἀρχὴ τοῦ ἁγίου πνεύματος· καὶ οὕτως ἐπιταί ἐντεῦθεν ἵνα τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν δύο ἀρχάς, οὕτως συναλείψωμαι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, ἢ καὶ τινος διὰ τὸ μὴ καλῶς δύνασθαι τὰ τοιαῦτα σωθεῖν, ἔπισθαι τῇ δόξῃ ταῦτα τὰ ἄτοπα ὑποστυφῶναι. καὶ τοῦτο ταύτῃ τῇ δόξῃ ἢ τῇ προτάσει συντίθεται· Ὅτι τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ἢ ἐκ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ, ἢ ἐκ μιᾶς ἀρχῆς καὶ μιᾶς αἰτίας· καὶ λέγω εἶναι ταύτῃ ἀληθεστάτην· καὶ λέγω τοῦς δουτικούς ἁγίους μετὰ τῶν ἀνατολικῶν οὕτως συμφωνεῖν ἐξ ἀνάγκης, καὶ ἄλλως ἀδύνατον συμφωνεῖν· ἀναήματι καθυποβάλλων τοὺς φρονούντας δύο ἀρχάς, ἢ τὴν προσηκόντων τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ διάκρισιν παρασκαλῶντας. ταῦτα εἰπὼν ὁ Σχολάριος ἀπεβλήθη. ἡμεῖς δὲ τὰς βίβλους τῶν διδασκάλων τῶν ἀνατολικῶν εἰς χεῖρας λαβάντες ἀνηγόρευκαμεν πολλὰ μετὰ τῶν ἁγίων· διὸ καὶ τέλος τοῦ πράγματος γέγονεν. ἡρώτησαν δὲ αἱ γνώμαι, ἀπεκαλύφθησαν αἱ διάνοιαι, ἐπαρρησιάζεσθαι ἡ ἀλήθεια. ἰδὲ μηρόρησι δὲ ἀρχὴν ὁ πατριάρχης.

Γνώμη τοῦ πατριάρχου.

Ἐπειδὴ ἀκούσαμεν τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων πατέρων τῶν δουτικῶν, καὶ ἀνατολικῶν, τὰ μὲν λέγοντα, ὡς ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, τὰ δὲ, ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ· εἰ καὶ ἔστι τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ ταῦτόν τῳ Ἐκ τοῦ υἱοῦ· καὶ τὸ Ἐκ τοῦ υἱοῦ ταῦτόν τῳ διὰ τοῦ υἱοῦ. ὅμως ἡμεῖς τὸ Ἐκ τοῦ υἱοῦ ἀφάντες, λέγομεν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ αἰδίως καὶ οὐσιωδῶς, ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ αἰτίας, τῆς διὰ ἐνταῦθα σημαίνουσας αἰτίαν ἐπὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως. Οὕτως ἐπιλαμβάνει τὴν γνώμην αὐτοῦ, καὶ ἐστραξέ τοὺς ἁγίους τοὺς δουτικούς, λέγοντας ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, παραγγέλλας, μόνον μὲν θεώμεν αὐτὸ ἐν τῇ ἡμετέρῃ συμβόλῃ, ἀλλὰ τὰ ἔθνη ἡμῶν πάντα πηρώσαντες, αὐτοῖς ἐκδησόμεθα.

Γνώμη τοῦ βασιλέως.

Ἐγὼ τὴν παροῦσαν ταύτην ἐκλίαν καὶ οἰκουμένην συνόδον κατ' οὐδὲν ἱλάττω ἡγοῦμαι τῶν προλαβουσῶν ἀπαστῶν. εἰ γὰρ καὶ τῇ προσῶ τῶν ἐκείσε συνελθόντων πατέρων ταύτην ἐκλῖναι ὑπερέβησαν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῷ ποιεῖν μέγα προέβηρον, Κύριλλον πλουτοῦσαι καὶ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον, καὶ ἄλλαι ἄλλους τῶν διδασκάλων. ἀλλ' ὅμως καὶ ταύτην οὐδὲν ἥττον ἐκλίαν ἡγοῦμαι καὶ σιβασμίαν· καὶ οὐδὲν ἱλαίττον τὸ αὐτὸ σίβας ἐκλῖναις ἀπονέμω καὶ ταύτην. τὸ τι γὰρ προκείμενον αὐτῇ ζήτημα μέγιστόν τε καὶ θύϊον· καὶ οἱ περὶ τούτου πραγματευσάμενοι ἄνδρες εἰσὶν ἱεροὶ καὶ σιβάσμοι, ἀπ' αὐτοῦ πρώτου τοῦ ἐκιωτάτου πατριάρχου ἀρξάμενοι. ἐπεὶ οὖν τοιαυτὴ μὲν ἡ συνόδος αὕτη, ὡς εἴρηται, ἐγὼ δὲ βασιλεὺς ὢν τῇ χάριτι τοῦ χρίσαντός με Θεοῦ, ὀφείλω ἀκολουθεῖν τῇ τῆς συνόδου ἀποφάσει καὶ τῶν πλειόνων τῶν ἐν αὐτῇ, ἵτι τε καὶ διεφιδεύειν τὰ παρὰ τῶν πλειόνων ἀποπιφασμένα, κατὰ τὴν ἐν ταῖς ἀρχαίαις συνόδοις παρακολουθήσαν τάξιν· διὰ τοῦτο λέγω καὶ ἀποφαινομαι τῇ ἰσχυρί καὶ τῇ κρείττει τῆς ἱερᾶς βασιλείας, ὅτι καὶ ἔσομαι τῆς ἱερᾶς ταύτης συνόδου καὶ τῶν πλειόνων τῶν ἐν αὐτῇ ἀποφάσει ἀπαραιτήτως· καὶ ἵτι κατὰ πάντα τρόπον διεφιδεύειν αὐτὴν μέχρι παντός βούλομαι, διὰ τε τὰ προειρημένα, καὶ διότι ἐγὼ νομίζω κατ' οὐδένα τρόπον δύνασθαι πλανηθῆναι τὴν ἐκλίαν ἐκκλησίαν ἐν τοῖς ἱεροῖς δόγμασι, κοινῇ καὶ συνοδικῶς σκεπτομένην. ἵνα μὲν γάρ, ἢ δύο, ἢ τρεῖς, ἢ καὶ πλείονας τῶν νῦν ὄντων ἀθρώπων καθ' αὐτοὺς σκεπτομένους πλανηθῆναι ἐνδέχεται, πᾶσα δὲ τὴν ἐκκλησίαν κοινῶς, ὑπὲρ ἧς ὁ κύριος εἶπε πρὸς Πέτρον· Σὺ εἰ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ οὐλαὶ ᾗδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς· * πλανηθῆναι ἀδύνατον ὄλω. εἰ δὲ μὴ, ὅ τε σωτήριος διέπισσε λόγος, καὶ ἡ πίστις ἡμῶν ἐπ' ἀδρανοῦς βέβηκεν. ἀλλ' ἐπεὶ ταῦτα καὶ ἀμφότερα ἄτοπα, διὰ τοῦτο καὶ ἀπλανῆ εἶναι τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν ἀνάγκη, καὶ ἡμᾶς ἀναγκαῖον αὐτῇ καὶ τῇ ἀποφάσει αὐτῆς ἑπιοθαι, καὶ πρὸ πάντων ἡμεῖς τὸ βασιλικὸν περικείμενον σχῆμα Θεοῦ χάριτι, καὶ ἀκολουθεῖν καὶ διεφιδεύειν αὐτήν. ὑποκειμένου τοῦ μήτε ἀναγκάσαι

* Ματθ. 16, 18.

ἡμᾶς τοὺς Λατίνους προσθύναι τι ἐν τῷ ἱερῷ συμβόλῳ ἡμῶν, μήτε μεταβαλεῖν τι τῶν ἐθίμων τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν.

Ταῦτα τοῦ βασιλέως εἰπόντος, εἶπεν ὁ τοποτηρητὴς τοῦ Ἀντιοχείας πατριάρχου, ὁ Ῥωσίας Ἰσιδώρος.

Ὁ ῬΩΣΙΑΣ. Καὶ τὰ ρητὰ τῶν ἁγίων τῶν δυτικῶν διακεία, καὶ τὸ πνεῦμα ἔχει τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς μία ἀρχὴ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου. οὕτως συντίθεται, οὕτως ὁμολογῶ, καὶ οὕτως κερύττω ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ὑμῶν.

Ὁ ΝΙΚΑΙΑΣ. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Νικαίας Ἐπισκοπὸς εἶπε γνώμην ταῦτά συμφρονῶν. πλὴν ἐδημηγόρησεν ἕρμαιον εὐρὺν τὴν γνώμην αὐτοῦ, καὶ παρίστωσιν ἱναργῆς, ἀδύνατον εἶναι σαθῆναι Χριστιανῶν, μὴ ὁμολογοῦντα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ.

Αἱ γνώμαι δὲ κατὰ τάξιν ἐπερχόμεναι οὐκ εἰδίδοντο ἐν μιᾷ γνώμῃ. ἀλλ' ὁ Ἡρακλείας Ἀντώνιος, καὶ ὁ Ἐφέσου Μάρκος, καὶ ὁ Μονιμβασίας Δοσίθεος, καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σαφρόνιος ἀντιῆκον τῇ γνώμῃ ταύτῃ τῆς ἐνώσεως κατὰ πάντα. ἔλεγον γάρ, ὅτι οὐ πείθονται ἔχον αἰτίαν τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου· ἀλλ' οὐδ' ὑποκρίνεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. Τότε ὁ Μιτυληνὴς Δωρόθεος τὴν γνώμην ἐρωτηθεὶς ἀπεκρίνατο.

Ὁ ΜΙΤΥΛ. Ἐγὼ νηπιόθεν Λατίνοις ἐναντιούμενος, ἐγγράφως καὶ ἀγράφως αὐτοῖς τὴν ἀμιλλαν ἵποιοῦμην, καὶ ἐναντιούμενος αὐτοῖς διὰ τὸ λέγειν δύο αἰτίας ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι· καὶ τοῦτο ἔχων ἐν τῷ νοῦ ὁρμέλιον, οὐδέποτε ἠπαυόμην τοῦ διαλέγεσθαι. ἀλλ' ἑαυτοὶ ἀντιλέγοντις τοῦτο ἐδεδόκουν, ὅτι ἐστὶν αἰτία καὶ ὁ υἱὸς τοῦ παναγίου πνεύματος. νῦν δὲ συνόδου συγκροτηθείσης, καὶ τοῦ δήματος ἐξετασθέντος, οὐχ εὖρον τὴν δόξαν ταύτην οὕτω καθὼς τὸ πρότερον. ἀλλὰ λέγουσιν οἱ Λατῖνοι, ὅτι ὁ πατὴρ καθὼς πατὴρ τοῦ υἱοῦ ἐστὶ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς καθὼς υἱὸς πατρός ἐστιν υἱός. οὐκ ἔστι γὰρ οἷσι ταῦτα καὶ τῶν πρὸς τι, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον καθ' ἑαυτὸ οὔτε πρὸς τὸν πατέρα, οὔτε πρὸς τὸν υἱὸν ἀναφέρεται, καθὼς πατὴρ ἢ υἱός. οὐδὲ γὰρ ἐστὶ τῶν πρὸς τι. τὸ γὰρ πνεῦμα καθὼς πνεῦμα πρὸς τὸν πνέοντα δι' ἀναφέρεται. πνέοντα δὲ εἶναι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν οὐδέ τις ἀντιρεῖ λόγος· πνεῦμα γὰρ ἐστὶ τοῦ πα-

τὸς, καὶ πνεῦμά ἐστι τοῦ υἱοῦ· καὶ· Ἐγὼ ἐν τῇ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ
 *1m. 14, 9. 10. ἐν ἡμοῖς· καὶ ὁ ἰσραηλὶς ἐμὲ ἰώρακε τὸν πατέρα· πνεῖς οὖν ὁ πατὴρ
 καὶ ὁ υἱὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ μίαν πνευστικὴν ἤτοι προ-
 βλητικὴν δύναμιν. ἐξιτάσας οὖν τοὺς ἁγίους καλῶς, καὶ συμφώ-
 νους εὐρὺν ἅπαντας, τοὺς μὲν δυτικούς σαφέστερον τῶν ἀκατολι-
 κῶν λέγοντας· οἱ γὰρ ἀκατολικοὶ, προχρῆσθαι, φέρεται, προϊέναι
 ἴησιν, ἀναβλύζειν, παγάζειν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἕτεροι δὲ καὶ διὰ
 τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι λέγουσιν· οἱ δὲ δυτικοὶ ἀντιτυγμένως πως
 ἐκπορεύεσθαι καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἐκπορεύεσθαι
 τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον φάσκουσι· τούτοις ἀκολουθεῖν καὶ ἐπόμενοι,
 καὶ αὐτοὶ ἀποφαίνομαι, ὅτι ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ
 πατρὸς καὶ υἱοῦ ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς, καὶ οὐκ ἔστιν ἀπὸ δύο αἰ-
 τιῶν. οὐ γάρ ἐστιν ὁ πατὴρ μία αἰτία, καὶ ὁ υἱὸς ἑτέρα αἰτία
 τοῦ πνεύματος· μίαν γὰρ οἶδα τὸν πατέρα αἰτίαν υἱοῦ τε καὶ
 πνεύματος, καὶ μίαν ἀρχὴν τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, ὅταν ἀπὸ
 ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. οὕτως φησὶ,
 καὶ οὕτως ὁμολογῶ ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων.

ΟΙ ΓΡΑΙΚΟΙ. Ἐρωτώμενοι οὖν οἱ ἀρχιερεῖς τὰς γνώμας αὐτῶν,
 ἵνα μὴ προσιωπεῖν τὸν λόγον, οἱ μὲν ἔλεγον καθαρῶς τὴν γνώμην
 ἡμῶν, οἱ δὲ ἔλεγον ἄλλως πως. Ἄλλ' ὅμως ὑμυνοῦσαμεν ἀρχιερεῖς
 δέκα τὸν ἀριθμὸν, οἵτινές εἰσιν οὗτοι· ὁ Ῥωσίας, ὁ Νικαίας, ὁ
 Λακεδαιμονίας, ὁ Μιτυλήνης, ὁ Ῥόδου, ὁ Νικομηδείας, ὁ Δίστρας,
 ὁ Γάννου, ὁ Μιλενίκου· ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας πρωτοσύγκελλος καὶ
 πνευματικὸς κύρις Γρηγόριος, καὶ τοποτηρητὴς ὢν τοῦ ἁγιοτάτου
 πατριάρχου Ἀλεξανδρείας· καὶ ἀπὸ τῶν ἡγουμένων, ὁ ἐν ἱερομ-
 νάχοις κύρ Παχώμιος· ὑστερον δὲ προστέθησαν ἡμῖν ὁ Κυζικίου,
 ὁ Τραπεζοῦντος, ὁ Ἡρακλείας, τοποτηρητὴς ὢν τοῦ ἁγιοτάτου πα-
 τριάρχου Ἀλεξανδρείας, καὶ ὁ Μονεμβασίας, τοποτηρητὴς ὢν καὶ
 αὐτὸς τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων ἁγιοτάτου πατριάρχου.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἰδὼν τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐπὶ τὴν ἑνωσιν προβαί-
 νοντα, τὰ πραγματικὰ ἐπεχειρήσατο· καὶ τὸν Ῥωσίας ὄργανον τῶν
 τοιούτων εὐρὺν, πρὸς τὸν πάπαν ἀπέστειλε· καὶ εἴ τι ὀρίξει ὁ μα-
 καριώτατος πατὴρ ποιῆσαι βοήθειαν τοῖς Χριστιανοῖς, αὐτῷ ἐμ-
 τῆσαι ἐπηγγέλματο. ὁ δὲ ἀπελθὼν οὐκ ἠρέκει οὐδ' αἶψα καὶ ἐν-
 νεφάνησεν ἐκεῖ, ἀλλὰ τῇ δευτέρᾳ τῶν ἁγίων πάντων τοὺς τρεῖς

καρδινάλιους τοὺς φερρόνους λαβάν, πρὸς τὸν βασιλέα αὐτοῦ ἀράγα· καὶ οὗτοί, φησιν, ἔστρωσαν ἀντὶ τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς καὶ ἡ τι ποιήσωσιν, ἔχει τὸ βέβαιον. ἐρωτήσαντος οὖν τοῦ ασιλέως τὴν βοήθειαν, ἣν βούλονται ποιῆσαι, ἀπεκρίθησαν αὐτῷ· ῥῆτον, κατὰ τὸ παρὸν ἐρίζει ὁ ἀγιάτατος πατὴρ δοῦναί σοι ἔσθον ἱκανὸν καὶ κάτεργα, ἵνα ἐπέλθῃ πᾶς ὁ λαὸς σου καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς ἀνατολῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν· διούτερον, ὅτι ἵνα γαυῶται αἱ τριακόσιοι στρατιῶται εἰς φυλακὴν τῆς πόλεως εἰς τὰς ἑξέτους αὐτοῦ· τρίτον, ὅτι ἑξέσθῃ αὐτοῦ ἵνα εἰσὶ δύο κάτεργα ἡμπαρετροῦντα καὶ ἐπισκέπτοντα αὐτήν. τίταρτον, ὅτι ἵνα γένηται ὁ προσκύνημα τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ αἱ γαλιαίτζαι αἱ ἀπερχόμεναι εἰς προσκύνησιν τοῦ ζωοποιοῦ τάφου, ἵνα ἔρχονται εἰς Κωνσταντινούπολιν. πέμπτον, ὅταν χρεῖζῃ ὁ βασιλεὺς κάτεργα εἰς βοήθειαν αὐτοῦ, ἵνα δώσῃ κάτεργα εἴκοσι μιὰ φάσκι ἑξέσθῃ αὐτοῦ, ἀρματαμείνα μῆνας ἕξ· ἡ δὲ χρεῖζῃ δέκα, ἵνα ἔχῃ αὐτὰ ἔτος ἓν. ἕκτον, ὅταν χρεῖζῃ φασάτον καὶ στόλον διὰ ξηρᾶς, ἵνα σπουδάσῃ ὡπλίον τοῦ Χριστοῦ, ἵνα ἔλθῃσι τὰ γένη τῶν Χριστιανῶν πρὸς συμμαχίαν αὐτοῦ.

Ταῦτα τῶν καρδινάλιων ὑπάντων, ᾤρισεν ὁ βασιλεὺς διὰ γραμμάτων καὶ βουλλῶν βεβαιωθῆναι πάντα, καὶ δοθῆναι εἰς ἀναπλήρωσιν φάστων φάσκους τρεῖς, τῆς Βενετίας, τῆς Γενούας καὶ τῆς Φλωρεντίας.

Τούτων οὕτω γυνομένων παρῆλθον ἡ τρίτη, ἥτις ἦν δευτέρα τοῦ ἰουνίου μηνός. Τῇ δὲ τρίτῃ τοῦ ἰουνίου μηνός, ἡμέρᾳ τετάρτῃ, συπῆχθημεν οἱ ἀρχιερεῖς ἅπαντες ἅμα τῷ βασιλεῖ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατριάρχου, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἀσθενῆ, ὑπεῖρχον δὲ καὶ πάντες οἱ λόγιοι καὶ οἱ φιλόσοφοι ἡμῶν, οἳ τε σταυροφόροι καὶ οἱ ἁγούρωται καὶ πάντες ὁμοῦ, καὶ συνόδου γυνομένης πάσκι τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ᾤρισεν ὁ βασιλεὺς.

Ὁ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Ἐγὼ ἀπὸ τῶν προλαβουσῶν συνιλέσεων κατέλαβον τὴν γνώμην πάντων ὑμῶν, ὅτι καὶ τὴν ἡμετέραν ἐξέδωκα κατῴκῃ τοῦ ἱεροῦ πατριάρχου· καὶ ἦδη θεωρῶ τοὺς πλείονας καὶ τοὺς ἐμίστυνας ἀθωοῦντας τοὺς Λατίνους· καὶ πάντες ὁμοῦ τὴν Διὰ ἀντὶ τῆς Ἐκ ἐκκλησιάζοντες. ἐπειδὴ οὖν συμφωνεῖτε οἱ πλείονες, πάντες εἰ στέργετε τὰ ῥήματα τῶν δυτικῶν ἐκκλησιῶν, λεγόντων, ὅτι τὸ πνεῦμα

τὸ ἄγιον ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ· ἔγραψαν δὲ καὶ οἱ πλῆθος πρὸ τῆς χθδς, καὶ ἔδωκαν τὴν γνώμην αὐτῶν λέγων, ὅτι ἔρωτα θήτωσαν καὶ οἱ ἕτεροι, καὶ τῶν πλειόνων τὴν ψῆφον κρατῶν.

ΟΙ ΓΡΑΙΚΟΙ. Τούτων οὕτω ῥηθίντων, πάντες εἶπον ἑμοῦ, ὅτι χρὴ πρῶτον ἵνα εἴπῃ γνώμην ὁ πατριάρχης, εἴτα ἡμεῖς. καὶ εἶπον ὁ πατριάρχης γνώμην εὐθὺς τοιαύτην.

Ὁ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ. Ἐγὼ τὸ πατροπαράδοτον δόγμα ἡμῶν οὐδέποτε παραμείψω ἢ παραλλάξομαι, ἀλλὰ μὲν ὡς ἐσχάτως μεν ἀναπνοῆς ἐν αὐτῷ, ἰσχυρὴ δὲ αἱ λατῖνοι οὐκ ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν ἐξηγουῦνται τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ παναγίου πνεύματος εἶναι καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ, στέρῳ κἀκείνους, καὶ δίδωμι γνώμην, ὅτι ἡ διὰ αὐτῆς αἰτίας δίδωσι τῇ υἱῷ τοῦ πνεύματος, καὶ ἰνοῦμαι αὐτοῖς καὶ συγκοινωνῶ.

Τοῦ πατριάρχου οὖν ταύτην τὴν γνώμην εἰπόντος, ὑμνοῦμεν πάντες ἐν αὐτῇ, καὶ ἔδωκαμιν γνώμης, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκπορεύεται ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ μιᾶς οὐσίας· ἐκπορεύεται διὰ τοῦ υἱοῦ, ὡς ὁμοφυοῦς καὶ ὁμοουσίου· ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὡς ἀπὸ μιᾶς οὐσίας καὶ ἐκπορεύσεως. οὕτω λέγουσι πάντες οἱ ἅγιοι διδάσκαλοι.

Τούτων τῶν γνώμῶν γραφισθῶν, ὁ Ἐπίσκopus Μάρκος οὐκ ἐβόη δούναι γνώμην εἰς τοῦτο, καὶ οὕτως ἐλύθη ἡ σύνοδος.

Τῇ πέμπτῃ οὖν συνελθόντες ἐδώκαμεν τὰς γνώμης ἡμῶν, καὶ ἐγένετο τόμος, καὶ ἐγράφη εἰς τρία τμήματα· καὶ ἐστεύλαμεν τῇ πάπᾳ τὸ ἓν, καὶ ἔλαβη καὶ ὁ βασιλεὺς τὸ ἓν, καὶ ὁ πατριάρχης τὸ ἕτερον, λέγοντες· Ὅτι συμφωνοῦμεν ὑμῖν, καὶ ἡν προσθέσει λέγετε ἐν τῷ ἱερῷ συμβόλῳ, ἐστὶν ἀπὸ τῶν ἁγίων, καὶ συγχωροῦμεν αὐτὴν, καὶ ἰνούμεθα ὑμῖν, καὶ λέγομεν ὅτι ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ αἰτίας. Τούτων οὕτω γραφέντων ἐλύθη ἡ σύνοδος.

Τῆς παρασκευῆς τοίνυν ἰλθούσης ἐστεύλαμεν τὸν τόμον τῷ μακαριωτάτῳ πατρὶ, καὶ τῶν καρδναλίων συναχθέντων ἀντηνῶσθαι, καὶ ἤρειε· καὶ ἐτάχθη ἵνα τῷ σαββάτῳ τῷ πρῶτῳ ἐκκλησῶσιν ἀφ' ἐκατέρων τῶν μερῶν ἀνὰ δέκα, ὅπως συγγραφῶσι τὸν τέλειον τόμον καὶ ὅρον τῆς ἐνώσεως τῶν ἁγιοτάτων ἐκκλησιῶν.

Τοῦ σαββάτου τοίνυν ἐπιγενομένου ἀπῆλθον οἱ ἐκκληγόντες δέκα τῶν ἡμετέρων, καὶ εὖρον συνηθροισμένους τοὺς καρδινάλιους, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκκρίτων αὐτῶν δέκα. καὶ καθισάντων, ἀνιγνώσθῃ πάλιν ὁ τόμος ἐνώπιον ἡμῶν. καὶ ἐζήτησαν οἱ Λατῖνοι τὴν διὰ πρόθεσιν ἐν διαλάμβανεν ὁ τόμος ἐν τῇ λέγειν, ὅτι πιστεύομεν ὅτι οὐσιαστικῶς ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ αἰδιώως ἐκτὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ὅτι ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ αἰδιώως καὶ οὐσιαστικῶς ἐκπορεύεται, ἵνα ἐξέλθῃ ἡ Διὰ αὕτη ἐντιϋθῇ, καὶ μετατεθῇ ὅθιν βουλόμεθα. καὶ πολλὰς φιλονικίας γεγονυίας παρῆλθε τὸ πρῶτ' ἀββατον. καὶ τῇ κυριακῇ τὸ πρῶτ' πάλιν συνήλθομεν, καὶ πάλιν ταῦτα καὶ περὶ τῶν αὐτῶν διελογόμεθα. ἀλλ' ὅμως συμφωνήσαμεν, καὶ ἰσοῦσαμεν τὸν τόμον σαφέστερον· καὶ ἰστήσαμεν, ἵνα δίδωμεν τοῦτο τῷ βασιλεῖ καὶ τῇ πατριάρχῃ ἡμῶν, εἰπόντες· Οὐκ ἔχομεν ἄδυνα ἡμεῖς στερεῖσαι τὸν τόμον ἀντι γνώμης πάσης τῆς συνόδου ἡμῶν· ἀλλὰ ἀπειθῶντες δίδωμεν τὸ πᾶν αὐτοῖς, καὶ οὕτω μυνύσομεν ὑμῖν.

Τούτων γενομένων παρῆλθε ἡ κυριακὴ, διὰ τὸ γενέσθαι πρὸς ἡμέραν τὸ τέλος ἡμῶν· ἐβουλεύθημεν γὰρ ἡμεῖς ἐν τῇ τοῦ βασιλέως οἰκῇ, ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς καὶ ἡγούμενοι καὶ πάντες οἱ κληρικοὶ, καὶ ἐγρέψαμεν τοῦτον τὸν τόμον εὐσεβῶς τε καὶ καθαρῶς, καθὼς ὠφείλομεν· καὶ ἐγρέψαμεν τοῦτον εἰς τρία χαρτία. καὶ τὸ μὲν ἐν ἑλαβιν ὁ βασιλεὺς, τὸ δὲ ἕτερον ὁ πατριάρχης, τὸ δὲ ἄλλο ἐλάβομεν ἡμεῖς οἱ ἐκκληγόντες παραιῶσαι τοῦτο τὸ εὐσεβὲς ἔργον τῆς ἐνώσεως.

Τῇ δὲ δευτέρᾳ πρωτῇ, ἰουνίου ὀγδόῃ, ἀπῆλθομεν εἰς τὸν πᾶν, καὶ ἐζητήσαμεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ γενέσθαι, εἴ τι μέλλει ἀπεφανῆναι καλόν· ὅρισεν οὖν ὁ πάππας, παρόντος αὐτοῦ συμπορευθῆναι τὸ ζήτημα. καὶ δὴ χάριτι Θεοῦ ἀνιγνώσθῃ ὁ τόμος, καὶ ἰστέρχθῃ παρ' αὐτῶν καὶ ἀναστάντες κατεφίλησαν ἡμᾶς, καὶ γένοιτο μεγάλη χαρὰ ἐν μέσῳ ἡμῶν. καθίσας οὖν ὁ πάππας ὅρισεν· Ὁ καιρὸς ἤγγισι τοῦ γάματος, καὶ ἀπέλθεται· τῇ δὲ εἰκοστῇ ὥρᾳ ἴδεται ὡς, ὅπως λατινικῶς γραφέντος τοῦ τόμου, ἀνιγνώσθῃ παρρῶς ἐν μέσῳ ἡμῶν καὶ ὑμῶν, καὶ οὕτω γένηται τελεία ἀπόφασις· ὁ καὶ γέγονε.

Τῇ οὖν εἰκοστῇ ὥρᾳ ἀπελθόντων ἡμῶν ἀνιγνώσθῃ λατινικῶς τε καὶ ἑλληνικῶς, καὶ ἰστέρχθῃ καὶ ἀπεφάνθη· καὶ πάλιν γέγονε

τέλειος ἀσκησμός. καὶ ἵστευεν ὁ πάπας πρὸς τὸν βασιλεῖα τὸν Κρήτης Βαλάρσον, τὸν Κορώνης Χριστόφορον, καὶ τὸν Θωμᾶν διδάσκαλον, καὶ ἀπήγγειλαν αὐτῷ πάντα τὰ τῆς ἐνώσεως· καὶ γέγονε μεγάλη χαρὰ ἐν ἡμῖν. Τῇ δὲ τρίτῃ πρωΐ ἐξελέγησαν μητροπολίται, καὶ ἐπῆλθον πρὸς τὸν πάπαν, ὁ Ῥωσίας, ὁ Νικαίας, ὁ Τραπεζοῦντος καὶ ὁ Μιτυληνῆς. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ πάπας.

Ὁ ΠΑΠΑΣ. Ἡμεῖς τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἀνάστημεν, καὶ ὁμολογοῦμεν εἰς τὸ ζητούμενον καὶ καθολικὸν δόγμα, καὶ οὐκ ἔχομεν τι λέγειν πλέον ἐν ἐκείνῳ. Φέρε δὲ καὶ περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς, τῆς ἀρχῆς τῆς πρώτης καθύδρας, καὶ τοῦ ἐνζύμου καὶ τοῦ ἀζύμου, καὶ τῆς θείας μυσταγωγίας ἐξιτάσωμεν, ὅπως ἐν ἅπασιν γίνονται τὸ ἀνωσιληπτον, καὶ ἡ ἑνωσις συντόμως γνησέται, ὅτι κατεμβαίνει ὁ καιρὸς.

Οἱ ΓΡΑΙΚΟΙ. Καὶ ἠρωτήσαμεν ἡμεῖς, ποίον τῶν τοιούτων ἔρεται. καὶ ἐζητήθη πρῶτον περὶ τῆς θυσίας τοῦ ἐνζύμου καὶ τοῦ ἀζύμου. καὶ διηκρίθη, ὅτι νὰ εἶναι * ἀπὸ σίτου, καὶ ἵνα ὑπάρχῃ ὁ ἱερούργος κοχυροτονήμενος, καὶ ὁ τόπος καθηραμένος, καὶ ἵνα ᾖσιν ἀδιάφορα ἐκάτερα. Περὶ δὲ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς ἐλύθη οὕτως· ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων τέλειον ἀπέλαβον τὸν στίφωσιν ἐν οὐρανοῖς, καθόσον εἰσὶ ψυχαί· καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν, τὴν τελειὰν κάλασιν· αἱ δὲ μέσαι ὑπάρχουσι μὲν ἐν βασανιστηρίῳ, καὶ εἴτε τῷ ἔσθην, εἴτε ζόφος καὶ θύελλα, εἴτε τι ἕτερον, οὐ διαφερόμεναι. Περὶ δὲ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπας διηκρίθη οὕτως· ὅσα προνόμια ἠριθμήσιν, ὅτι εἶχεν ἐξ ἀρχῆς καὶ πρὸ τοῦ σχίσματος, ἵνα ἔχῃ πάντα αὐτά. Περὶ δὲ τῆς θείας ἱερουργίας ἐζητήθη πρὸς τῶν Λατίνων ὡς τῶν τοῦ Χριστοῦ ῥημάτων λαλεθέντων, τοῦ Λάβετε, φάγετε, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κείμενον εἰς ἅψιν ἁμαρτιῶν· καὶ τοῦ Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς καὶ αἰωνίου διαθήκης, μυστήριον πλοῦτος, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἅψιν ἁμαρτιῶν καὶ τῶν ἁγίων δώρων διὰ τούτων τῶν ῥημάτων τελεωθέντων, ἡμεῖς μετὰ ταῦτα ποιῶμεν εὐχὴν, καὶ λέγεται· Καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄριστον τοῦτον, τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου· τὸ δὲ ἐν τῇ φωτερῇ τούτῳ, τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, μεταβαλὼν τῇ πνεύματί σου τῇ ἐκκλησίᾳ· ἐλύθη καὶ τοῦτο οὕτως. Ἡμεῖς ἔπομεν, ὅτι ὁμολογοῦμεν

* ἵνα ᾖ.

ἐὰ τῶν ῥημάτων τούτων τελειοῦσθαι τὸν θεῖον ἄρτον, καὶ γίνεσθαι σῶμα Χριστοῦ. ἀλλ' ὕστερον, καθὼς καὶ αὐτοὶ λέγουσι· Κί-
νουν προσωχθῆναι τὰ δῶρα ταῦτα διὰ χειρὸς ἁγίου ἀγγέλου
· τὸ ὑπερουράνιον σου θυσιαστήριον, οὕτω καὶ ἡμεῖς εὐχόμεθα,
ἔχοντες, κατελθὼν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ποιῆσαι
· ἡμῖν τὸν ἄρτον τούτον, τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου· καὶ τὸ
· τῷ ποταμῷ τούτῳ, τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ μετα-
· λαβὼν αὐτὰ τῷ πνεύματι αὐτοῦ τῷ ἁγίῳ, ὥστε γενέσθαι τοῖς
· παλαμβάνουσιν εἰς νέκην ψυχῆς, εἰς ἄφυσιν ἁμαρτιῶν· μὴ γί-
· νεται εἰς κρίμα ἢ εἰς κατάκριμα ἡμῶν. Οὕτω καὶ τούτου λυθῶ-
· ντες, ἐζητήθη περὶ θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας. καὶ ἀπακριθῆμεν·
· αὐτοὺς οὐκ ἔστιν ἡμῶν, ἀλλὰ τῆς συνόδου πάσης τῆς ἀνατολικῆς·
· καὶ λοιπὸν ἀπέλθωμεν, καὶ εἰπωμεν πάντα τῷ βασιλεῖ.

Τῇ οὖν τετάρτῃ τὸ πρωὶ ἀπῆλθομεν πρὸς τὸν πάπαν πάλιν
· μνηστῆρας, καὶ εὐρομεν αὐτὸν μόνον μετὰ ἐνὸς καρδινάλιου καὶ
· τῶν δισκουάντων. καὶ κρατῶν ἀνὰ χεῖρας γραφὴν τετυλιγμένην,
· περὶ πρὸς ἡμᾶς.

Ὁ ΠΑΠΑΣ. Ἡμεῖς τῇ βοήθειᾳ τοῦ Θεοῦ ὁμονοοῦμεν κατὰ
· πάντα, καὶ ἐσμὲν ἡνωμένοι εἰς μίαν ἐνότητα. μικρὸν ἔτι ἔχομεν ζή-
· τημα· καὶ καθὼς προείπομεν, ἐγγράφως δίδομεν ὑμῖν. δέξασθε οὖν
· αὐτὸ, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ συμφωνήσαντες, γενέσθω ἡ ἔνωσις.

Οἱ ΓΡΑΙΚΟΙ. Ἡμῶν δὲ ζητησάντων ἀναγνωσθῆναι, ἀνέγνωσαν
· ἀπὸ καὶ δηλάμβαναι ζητήματα τέσσαρα. πρῶτον, ἵνα ὁ ἀποστο-
· λικὸς θρόνος, ὁ καὶ βικάριος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ
· ἕκτος ἀρχιερεὺς ἔχη τὰ προνόμια αὐτοῦ, ἥτοι ὁ μακαριώτατος πά-
· πας, καὶ ὁ προσέθικεν ἐν τῷ ἱερῷ συμβόλῳ, ἔξιστιν αὐτῷ προ-
· οιδιῆσαι, καὶ ἔστι δίκαιον αὐτοῦ, ὡς ἄκρῳ ἀρχιερεῖ. δεύτερον, ὅτι
· πρὸς τάξεις εἰσὶν ἐν τοῖς τεθνηῶσι· μία ἡ τῶν ἁγίων, δευτέρα ἡ
· τῶν ἁμαρτωλῶν, τρίτη ἡ τῶν μέσων, Χριστιανῶν ἁμαρτωλῶν με-
· τανοεσάντων καὶ ἐξομολογηθέντων, καὶ μὴ τελειωσάντων τοὺς κα-
· νόνας αὐτῶν. ὑπὲρ ὧν καὶ εὐχαὶ καὶ ἐλεημοσύναι προσφέρονται. καὶ
· ἰ μὲν πρώτη, τῶν ἁγίων δηλονότι, ἀμέσως ὁρᾷ τὴν οὐσίαν τοῦ
· θεοῦ· ὁμοίως καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος μὴ ἁμαρτήσαντες,
· μοιοὶ γίνονται αὐτοῖς. οἱ δ' ἁμαρτήσαντες καὶ μὴ μετανοήσαντες
· πελεύσονται εἰς κόλασιν αἰώνιον. οἱ δ' ἁμαρτήσαντες καὶ ἐξομολο-

λογισάμενοι, καὶ ἐν τόσῳ μετανοούντων ταχθέντες, ἀπέλθαι εἰς τὸ καθαρτήριον πῦρ· καὶ καθαρισθέντες ταχθῶσι καὶ οὗτοι θωρεῖν ἀμίσως τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. τρίτον, ὅτι τὸ ἄζυμον καὶ τὸ ἄζυμον ἀδιάφορόν ἐστι· μόνον εἰ ἔστιν ἀπὸ σίτου, καὶ ἀπὸ ἰνίκας, καὶ ἐπὶ τόπου ἱεροῦ. τέταρτον, ἵνα ζητηθῇ περὶ θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἐπὶ συνόδου.

Ταῦτα ἡμεῖς ἀναγνόντες εἶπομεν· Ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν ἄδειαν παρὰ τοῦ βασιλείως ἡμῶν ἀπολογίσασθαι τὸ τυχόν, ἀλλ' ἰδίως ὡς φθαι ἀπολογούμεθα καὶ λέγομεν· ὅτι τὸ πρῶτον ζήτημά ἐστιν ἀδίκωτάτον. πῶς γὰρ ἔχομεν ἡμεῖς εἰπεῖν, ἔχειν τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης ἐξουσίαν προσθεῖναι ἢ ἀφαιρῶν ἄντι τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς τῶν πατριαρχῶν; διὸ εἰ καὶ τὸ προστεθεῖν ἐστιν ὑπερβίς, ἀλλ' ὁ τελμήσας τοῦτο ἄντι διαγνώσεως συνοδικῆς, οὐκ ἀθωωθήσεται. εἰ δὲ θέλῃτε, εἶπατε ὅτι ἀδίκως ἐποιήσατε, καὶ μάλιστα ποιῆσαι ἀπὸ τοῦ νῦν τοῦτο, καὶ οὕτω συγχωρήσεως τεύξεσθε. τὸ δὲ περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς, καὶ τοῦτο δεχόμεθα, καὶ τὸ θωρεῖν τὰς ψυχὰς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀληθῶς προσίμεθα. τὸ δὲ περὶ τοῦ ἀζύμου καὶ ἐνζύμου, καὶ τοῦτο δεχόμεθα ἀδιακρίτως. τὸ δὲ περὶ τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας, οὐδ' ὅλως ἀπολογούμεθα· ἀνέγκαστο γὰρ ἡμᾶς δέξασθαι τὴν γραφὴν· ἀλλ' ἡμεῖς ὀρισμὸν μὴ ἔχοντες βασιλικόν, οὐκ ἐδέξαμεθα αὐτήν. καὶ λοιπὸν ἄντι γραφῆς παρηγορούμεθα εἰς τὸν βασιλέα, καὶ διὰ ζώσης φωνῆς ἅπαντα εἶπομεν αὐτῷ, ὁμοίως καὶ τῷ πατριάρχῃ, καὶ ἀπήλθομεν ἕκαστος· ἦρα γὰρ ἦν τοῦ γένματος. Ἐσπέρας οὖν ἄφνω μήνυμα ἦλθεν ἡμῖν τῇ αὐτῇ τετάρτῃ, λέγον, ὅτι ὁ πατριάρχης ἀπέθανεν. καὶ συγχύσεως γεγονούσας, ἀπήλθομεν πάντες ἰδεῖν, τίς ἢ τοῦ θανάτου αἰτία· καὶ εὗρομεν αὐτὸν νεκρόν. ἐμάθομεν οὖν παρὰ τῶν αὐτοῦ, ὅτι διεισάσας ἀπῆλθεν ἐν τῇ κουμντίᾳ αὐτοῦ κατὰ τὴν αὐτοῦ συνήθειαν, καὶ λαβὼν χάρτην καὶ πένδυλον ἔγραφε· ἐκείνῳ τρόμῳ καὶ κλέπῳ ἐπιστάντος αὐτῷ, ἐξέφυξε. τοῦτο οὐ μικρῶς ἡμᾶς ἐτάραξεν ὡρῶντες δὲ τὴν πρὸ μικροῦ γραφεῖσαν αὐτῷ γραφὴν, ἀνέγνωμεν, ταῦτα διαλαμβάνουσιν.

Ἡ τελευταία γνώμη τοῦ πατριάρχου.

Ἰωσήφ ἐλὲν Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως
νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμινικὸς πατριάρχης.

Ἐπειδὴ πρὸς τὸ τέλος ἔφθασα τῆς ἐμῆς ζωῆς, βουλόμενος τελῶσαι τὸ κοινὸν ὀφείλημα ἦδη, χάριτι Θεοῦ γράφω καὶ ὑπογράφω τὴν ἐμὴν δόξαν φανερώς τῇ ἐμῇ υἰότητι. πάντα οὖν ἅτινα νοῶ, καὶ ἅτινα δογματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς πρισκυτέρας Ῥώμης, καὶ αὐτὸς ἐξ ἐμοῦ, καὶ ἐπὶ τούτοις ἐμὲ συμπεριθόμενον ἀφαιρόνω. ἔτι τὸν μακαριώτατον πατέρα πατέρων, καὶ μέγιστον ἀρχιερέα, καὶ τοσοῦτον τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν πάπαν τῆς πρισκυτέρας Ῥώμης ὁμολογῶ εἰς πάντων ἀσφαλότητα. ἔτι τῶν ψυχῶν τὸ καθαγιστήριον. εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτων ἀσφάλειαν ὑπεγράφη κατὰ ἐνάτην τοῦ ἰουνίου μηνός, χιλιοστῇ τετρακοσιστῇ τριακοστῇ ἐνάτῃ, ἰνδικτιῶνος δευτέρας.

Τῇ πέμπτῃ οὖν πρῶτῃ συναχθέντες πάντες ἡμεῖς ἐβουλεύθημεν ἅμα τῷ βασιλεῖ, πῶς αὐτὸν ὁσίᾳ ταφῇ μετὰ προπομπῆς ἀρκετῆς τοῦ ἀξιόματος αὐτοῦ παραδώσωμεν. καὶ μνηύσας ὁ βασιλεὺς τῷ πάπᾳ τοῦ δοῦναι ναὸν εἰς τὸ θάψαι αὐτὸν, καὶ ἐγχαίρειν τῆς ἱεροτελεστίας ἡμῶν, παρεκάλει μὴκέτι θέλειν αὐτὸν προπομπὴν, ἀλλὰ μόνον ταχεῖαν τὴν ἐξέλιυσιν καὶ τὸν τόπον τοῦ τάφου αὐτοῦ. ἄλλο γάρ, φησιν, οὐ θέλομεν ἀφ' ὑμῶν, εἰ μὴ τόπον τοῦ ἀποδοῦναι τὸν χεῖν τῇ χοῖ. Τούτων γενομένων παρήλθον ὥραι τῆς ἡμέρας ἐννία, καὶ τῇ ἐνάτῃ ὥρᾳ ἐλάβομεν τὸν νεκρὸν τοῦ πατριάρχου, καὶ ἀπήλθομεν φοροῦντες τὰς ἀρχιερατικὰς στολὰς ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Μαρίας τῆς Νοβέλλας· καὶ ἐπληρώσαμεν ἐντὸς τοῦ ναοῦ πάντα τὰ τῆς ταφῆς. καὶ ἀσπασθέντες κατὰ τὸ ἔθος, ἐθάψαμεν αὐτὸν ἐντὸς τοῦ ναοῦ, πρὸς τὸ μέρος τοῦ σκευοφυλακίου πρὸς μεσημβρίαν. ἐποίησαν δὲ πολλὴν τιμὴν εἰς τὴν προπομπὴν αὐτοῦ οἱ τε καρδινάλιοι, ἀρχιεπίσκοποι, ἐπίσκοποι, καὶ σὺν αὐτοῖς οἱ αὐθένται καὶ οἱ ἄρχοντες τῆς Φλωρεντίας. καὶ λοιπὸν ὁ πατριάρχης ἀπέθανεν ἐν Φλωρεντίᾳ, μηνὶ ἰουνίῳ, ἐνάτῃ, ἰνδικτιῶνος δευτέρας, καὶ

ἐτάφη λαμπρῶς ἐν τῇ μοναστηρίᾳ τῶν μοναχῶν τοῦ σχήματος τοῦ ἁγίου Δομενίκου, ἐν τῇ κατ' αὐτοῦ, ἐνθα καὶ ὁ πάπας ἦν κατοικῶν.

ΟΙ ΓΡΑΙΚΟΙ. Ἡμεῖς δὲ ἐμνήσαμεν τῷ πάπᾳ, ἵνα γίνηται τέλος, ὅτι οὐ διωάμεθα πλέον ὑπομένειν, καὶ μάλιστα ὅτι ταῦν οὐκ ἔχομεν πατριάρχην.

Ὁ ΠΑΠΑΣ. Ἐμνήυσεν οὖν ὁ πάπας τῇ ἐπαύριον τῷ Ῥωσίᾳ, τῇ Νικαίᾳ καὶ τῇ Μιτυλήνῃ, καὶ ἀπ' ἡλθον ἐκείνη. καὶ ἔρρισε πρὸς αὐτοὺς, ὅτι ὁ Θάνατος τοῦ πατριάρχου ἔθλιψεν αὐτὸν πολλὰ, καὶ μάλιστα διὰ τὸ ἄριον ἔργον τῆς ἐνώσιως, ὅτι δίδειτο καλῶς πρὸς αὐτό. νῦν οὖν λυπούμαι, φησι, πῶς οὐ σπουδάζετε τελειῶσαι τὸ εὐσεβὲς ἔργον τοῦτο, καθὼς χρὴ. ἡμεῖς γὰρ λέγομεν, ὅτι ἐπειδὴ ἐτελειώσαμεν τὸ ἄρθρον ἐκείνου τῆς πίστεως, ὃ εἴχομεν ἀναγκαῖον, χρὴ τελειῶσαι καὶ τὰ ἐπόμενα, ὅπως γίνηται ἡ ἐνωσις ἀσκανδάλιστος καὶ βεβαία καὶ μόνιμος· ὅποιά εἰσι ταῦτα, τὸ τοῦ ἐκζύμου καὶ τοῦ ἀζύμου, τὸ τοῦ καθαρτηρίου, τὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπας, καὶ τὸ τῆς προσθήκης, καὶ τὸ περὶ τῆς τελιτῆς τῶν μυστηρίων. Ἀπεκρίθησαν οἱ ἀρχιερεῖς.

ΟΙ ΓΡΑΙΚΟΙ. Ἡμεῖς ἄδειαν οὐκ ἔχομεν ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς συνόδου ἀποκριθῆναι, ἀλλ' ἰδίως ἀφ' ἑαυτῶν ἀπολογούμεθα· ὅτι τὸ ἐκζυμον ἡμῶν ἐστὶ πατροπαράδοτον, ὁμοίως καὶ τὸ ἀζυμον ἐφ' ἡμῶν· καὶ ἴστωσαν ἡδιάφορα. τὸ καθαρτήριον, οὔτε δι' αὐτὸ ἐσχίσθημεν, οὔτε ἀναγκαῖόν ἐστι. λοιπὸν γενέσθω ἡ ἐνωσις καὶ μετὰ ταῦτα περὶ τούτου σκεψόμεθα. τὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπας, λέγομεν, ὅτι μετὰ τὴν ἐνωσιν ὅσον ἀναφανῆ δίκαιον ἔχουν, ἐχίτω. τὸ τῆς προσθήκης, ἡμεῖς οὐ δεχόμεθα πώποτε ταύτην, ἀλλ' ἐγχαρούμεθα ὅτι ἔχουν ταύτην, ἐν ταῖς ὑμῶν ἐκκλησίαις, οὐ μὴν ἐν ταῖς τῆς ἀνατολῆς. καὶ λέγομεν, ὅτι ἀνάγκης κατεσκευασμένης ἀναπτύσσεται τὸ σύμβολον· καὶ οὐ λέγομεν τὴν Ἐκ τοῦ υἱοῦ φωνὴν, ἢ ἐτέραν πίστιν ἢ προσθήκην τινὰ, ἀλλ' εὐσεβῆ, καὶ σαφηνίαν τοῦ ἡμετέρου συμβόλου· καὶ εἰς τὰ σύμβολα ἀμφοτέρω εὐσεβῆ, καὶ ὁμονομήνᾳ λέγεσθαι ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ καθὼς ἡμεῖς λέγομεν, καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ καθὼς αὐτοὶ ἡμεῖς λέγομεν, καὶ οὕτω γενέσθω ἡ ἐνωσις. τὸ τῶν μυστηρίων, ὁμολογοῦμεν ὅτι τελειοῦνται διὰ τὴν κυριακῶν φωνῶν, εἰ καὶ ὕστερον ἡμεῖς ἐπικαλούμεθα. Γενέσθω εὖ καὶ αἷμα Χριστοῦ.

Ταῦτα ἀποκριθέντων ἡμῶν, καὶ κείμενων πάλιν ὅμοια εἰπόντων ἡμῖν, ὅσον τὸ εἰς ἡμᾶς πάντα ἐλύσαμεν· καὶ τὸ ἱκανὸν τῷ πράγματι ἐπιβήντες ἀνχωρήσαμεν, καὶ ἐλθόντες ἀπηγγείλαμεν πάντα τῷ βασιλεῖ. Ταῦτα ἀκούσας ὁ βασιλεὺς, οὐκ ἤρεσεν αὐτῷ, ἀλλὰ τῷ σαββάτῳ πρῶτῃ συνήγαγε πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ ὅλην τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ὅλην ἀπλῶς τὴν ἀνατολικὴν σύνοδον, καὶ ὥρισε πάντα σα πορεύεσθαι καίρια ἡμῖν. καὶ ἐξελέξαντο συνοδικῶς εἰπεῖν περὶ τῶν τριῶν τούτων, τὸ τοῦ ἀζύμου καὶ ἐνζύμου, τὸ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα, καὶ περὶ τῆς προσθήκης· τὸ δὲ περὶ τοῦ καθαρτηρίου, καὶ τῆς τελειώσεως τῶν δώρων καταλιπεῖν, καὶ μὴδ' ὅλως εἰπεῖν περὶ αὐτῶν, ἀγνοοῦντες, ὥς οἶμαι, τὴν ἀληθειᾶ τοῦ πράγματος παραίωσιν. Τούτων οὕτω βουλευθέντων, ἐμήνυσεν ὁ βασιλεὺς τοῖς καρδινάλιοις ἐλθεῖν· καὶ ὑποχέθησαν ἐλθεῖν τῇ εἰκοστῇ ὥρᾳ τοῦ σαββάτου· οἱ καὶ ἐλθόντες ἀντίστησαν τῷ βασιλεῖ, λέγοντες· Οὐκ ἔστι δυνατόν ἐνωθῆναι τὴν ἐκκλησίαν, ἂν μὴ προστεθῶσιν αἱ δύο ζητήσεις αὗται, ἡ τοῦ καθαρτηρίου, καὶ ἡ τῆς ἱεουργίας. Ὁ δὲ βασιλεὺς οὐ κατεπίσθη. Ἄλλ' οἱ Λατῖνοι, τὸ περὶ καθαρτηρίου μόνον ἐζήτησαν τεθῆναι ἐν τῷ ὄρῳ, τὸ δὲ περὶ τῆς τελειώσεως τοῦ ἐκλείου ἄρτου διὰ ζωστικῆς εἰπεῖν φωνῆς. Τούτων λαληθέντων παρήλθον δύο ἡμέραι, καὶ ἕτερον οὐκ ἦν ζήτημα, εἰ μὴ περὶ τοῦ καθαρτηρίου καὶ τῆς τελειώσεως τῶν δώρων. Τῇ δὲ δευτέρᾳ ἦλθον μνησταὶ ἀπὸ τοῦ πάπα εἰς τὸν βασιλέα, λέγοντες· Τίμι λόγῳ οὐ σπουδάζετε περαιωθῆναι τουτὶ τὸ ἔργον; οὐκ ἔστι δίκαιον, πρᾶγματος ζητηθέντος, ἵνα περαιωθῇ; ἀλλ' ὅμως συνήντησαν ἰδεῖν τῇ τρίτῃ τὸν πάπαν ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ διεσπότης, ἀλλὰ καὶ μνητροπολεῖται τινες ἀπεήλθομεν. καὶ καθίσαντες μετὰ τῶν καρδινάλιων καὶ ἐπισκόπων, ἐδημηγόρησεν ὁ πάπας λέγων οὕτως.

Ὁ ΠΑΠΑΣ. Τί ἴδεις ποιῆσαι ὑμῖν περὶ τοῦ εὐλογημένου τούτου ἔργου, καὶ οὐκ ἐποίησα; τί ἐστὶν ἡ τοσαύτη πλημμύρις; τί ἀναμνήτε ἀκαίρως ἐνταῦθα; τὸ δὲ ὁ ὑπάρχοντες διηρημένοι, ἠνώθετοι, καὶ τὸ μὴ βλέπτον ἐμποδίζει ἡμᾶς; οὐκ ἐξητάσθω τὸ τοῦ καθαρτηρίου δόγμα ἐν Φεβρουάρῳ πολλάκις; οὐ πρέπει τεθῆναι ἐν τῷ ὄρῳ, ὥς δόγμα τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν; τίμι λόγῳ οὐ πείθεσθε; ἀλλ' ἡμῶς ἐπειδὴ ἐζήτησεν ὁ γαληνότατος κύριος ὁ βασιλεὺς ἀκοῦσαι

περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, καὶ περὶ τῶν ἀζύμων, ἐξελεξάμεθα τοὺς παρόντας δύο διδασκάλους, τὸν τε προβιντζιάλιον φρά Ἰωάννην καὶ τὸν φρά Ἀμβρόσιον οἵτινες, ὁ μὲν περὶ τοῦ ἑνὸς, ὁ δὲ περὶ τοῦ ἑτέρου ἐξηγήσονται. Καὶ δὴ ἤρξατο ὁ φρά Ἰωάννης περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα, καὶ ἔλεγε μίαν ἄραν καὶ πλῆον, ἀπὸ κανόνων, νόμων καὶ ἐπιστολῶν βιβαίων τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα. σιωπήσαντος δὲ ἐκείνου, ἤρξατο ὁ ἄλλος περὶ τῶν ἀζύμων, εἰπὼν κακῦνος ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ ἀπὸ τῶν ἐναγγελιστῶν, ὅσον τοῦ ἱκανοποιῆσαι τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα. Τούτων δὲ παυσάμενος, ἤρξατο πάλιν ὁ πάπας λέγων.

Ὁ ΠΑΠΑΣ. Ἡμεῖς τὰ τοιαῦτα οὐκ εἶχομεν κατὰ νοῦν εἰπεῖν, ἀλλὰ πληροῦντες τὸ θέλημα τοῦ γαλινωτάτου βασιλέως, ταῦτα ὑρίσαμεν εἰπεῖν. νῦν οὖν πάντα εἰσὶν τετελεσμένα, καὶ οὐ δέονται ἐξετάσεως. ἐν μόνον ἐστὶν ἀναγκαῖον, ἵνα γένηται ὁ ὅρος καὶ ἡ ἡσυχία τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ. Ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Ἡμεῖς οὐδὲν λέγομεν εἰ μὴ, ὁ καιρὸς ἤγγικε, καὶ ἐστὶν ἀναγκαῖον ἐτοιμάσαι ἡμῖν ἀπειθήν. Ἀπεκρίθη ὁ πάπας.

Ὁ ΠΑΠΑΣ. Περὶ τούτου ἐφρόντισα καὶ μέλλω φροντίσαι· ἐστὶ δὲ γὰρ κατὰ τὸν καιρὸν καπιτάνιον ἐν τῇ Βενετίᾳ ἐτοιμάσαι κάτεργα. καὶ πάλιν εἴ τι δέεται ἢ ἐπάνοδος, προθύμως ποιήσω. Πάν καὶ ὑμεῖς λάβετε τὸ χαρτίον τοῦτο, καὶ ἰδόντες ἀποκρίθητε ἡμῖν. Ὁ δὲ βασιλεὺς προσκαλισάμενος τοὺς ἀρχιερεῖς ἐβουλεύσατο. καὶ ἔδοξεν αὐτῷ μὴδ' ὅλως λαβεῖν, τῶν ἀρχιερέων ἀναγκαζόντων λαβεῖν αὐτό. καὶ δὴ καθισάντων αὐτῶν εἶπεν ὁ βασιλεὺς.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Ἡμεῖς ὅσον εἶχομεν, εἵπομεν τοῖς καρδινάλιοις, καὶ πλείον οὐδὲν λέγομεν· ὁ καιρὸς δὲ ἤγγικε, καὶ πλείον οὐ δύναμιθα πλημμυλεῖν. Ταῦτα ἀκούσας ὁ πάπας ἀναστὰς ἀπῆλθεν, ὡς ἔδειξε, λυπούμενος. ἀλλὰ μακρόθυμος ὢν τῷ καρδινάλιῳ Ἰουλιανῷ παρῆρθε, καὶ ἐθεράπευσε τὸν βασιλέα, εἰπὼν ὅτι στείλον ἀρχοντά σου, καὶ ἡμεῖς γράμματα, ὅπως οἰκονομῶνται τὰ κάτεργα. ἀλλὰ ἀξιούμεν ἵνα μήνης, καὶ ὁ δεσπότης μετὰ σοῦ, ὡς οὐ δόσῃ ὁ θεὸς τέλος τῷ πράγματι· καὶ οὕτω μετὰ σοῦ ἀπέλθῃ μετὰ δόξης πολλῆς. Θέλομεν δώσῃ καὶ ἐξόδους ὡς Βενετίας, καὶ βοήθειαν ὡς τῆς πόλεως, καὶ μὴδὲν ἔχη λογισμὸν ἢ βασιλεία σου. Τούτων ῥεθύντων ἤλθομεν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ βασιλέως, καὶ συνήχθημεν πάντες

ῖ, καὶ ἐξητάσαμεν τὰ ζητήματα τῶν Λατίνων, καὶ εὖρομεν αὐτὰ
 τε, καὶ πάντα δίκαια καὶ καλὰ. πρῶτον, τὸ τῆς ἐκπορεύσεως
 ἰεζίου πνύματος· δεύτερον, τὸ τοῦ ἀζύμου τε καὶ ἐνζύμου
 τον, τὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα· τέταρτον, τὸ τῆς προσθήκης πέμ-
 ον, τὸ τοῦ καθαρτηρίου. Καὶ ἠναγκάσαμεν τὸν βασιλεῖα πολλὰ,
 ὡς πάντα στέργομεν, εἰπόντες, καὶ γενέσθω τέλος τοῦ πρά-
 ατος· τίνα γὰρ ἀμφιβολίαν ἔχομεν εἰς τὸ τοῦ καθαρτηρίου ζή-
 ια; τὸ ζήτημα τοῦτο ἦν ἀμφιβαλλόμενον ἐν ἡμῖν, ἐπεὶ ἔλεγον
 ἰ θεωροῦσιν οἱ ἄγιοι ἀμέσως τὸν θῖον, καὶ ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν
 τανοσάντων ἁμαρτωλῶν καθαρρίζονται δι' εὐχῶν. λοιπὸν ὑπὲρ
 ὅτου ἦν ἡ πλημμύλεια· ἀλλ' ἡμεῖς καὶ τοῦτο εὐσιβῶς δεχόμενοι
 ἐκκάζομεν τὸν βασιλεῖα τελειῶσαι τὸ ἔργον· ὃ δὲ οὐκ ἤθελε. Τῇ
 τάρτη οὖν τὸ πρῶτ, μὲν ἰουνίῳ, ἐπακαδικῇ, ἀπέλθομεν
 τῷ τάφῳ τοῦ πατριάρχου, καὶ ἐψάλαμεν τὰ ἔντα αὐτοῦ. Καὶ
 τὸ τοῦ γνύματος ἐμήνυσεν ὁ βασιλεὺς διὰ τοῦ Νικαίας καὶ τοῦ
 λιτυλάνης, ἵνα ἔλθωσι πάντες οἱ τοποτηρηταὶ τῶν τριῶν ἁγιωτάτων
 πριμαρχῶν ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ. καὶ δὴ ἦλθον, ὁ μπροπολίτης
 ἱεραλίας κύρις Ἀντώνιος, τοποτηρητὴς ὦν τοῦ ἁγιωτάτου πα-
 ριάρχου Ἀλεξανδρίας κυρίου φιλοθέου· καὶ ὁ τιμιώτατος πνευ-
 ατικὸς κύρις Γρηγόριος, τοποτηρητὴς καὶ αὐτὸς τῆς αὐτῆς ἀπο-
 γλιεῖς καθίδρας τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀλεξανδρίας· ὁ
 προπολίτης Ἐφέσου κύρις Μάρκος, τοποτηρητὴς καὶ αὐτὸς τῆς
 ποστολικῆς καθίδρας τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀνγιοχίας,
 ι δὲ καὶ τοποτηρητὴς τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων
 υρίου Ἰωακείμ· ὁ μπροπολίτης Μονμβασίας κύρις Δοσίθιος, το-
 τηρητὴς τῆς αὐτῆς ἀποστολικῆς καθίδρας τοῦ ἁγιωτάτου πα-
 ριάρχου Ἱεροσολύμων· ὑπῆρχε δὲ τῆς αὐτῆς ἀποστολικῆς καθί-
 ρας τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων τοποτηρητὴς καὶ ὁ
 προπολίτης Σάρδεων κύρις Διονύσιος, ὅστις τέθνηκεν ἐν τῇ φερ-
 ρίῃ· ἐλθόντες δὲ οἱ τοποτηρηταὶ ἐνταῦθα, ἦλθον καὶ μετὰ τοῦ
 ικαίας καὶ τοῦ Μιτυλάνης καὶ ἑτεροὶ μπροπολῖται ὅκτω, οἱ ὁμο-
 ἰήσαντες ἐκ τῶν ἀρχιερέων· οἱ τινὲς εἰσιν οὗτοι· ὁ Λακεδαιμονίας,
 ῥόδου, ὁ Νικομηδίας, ὁ Δίστρας, ὁ Γάννου, ὁ Δράμας, ὁ Μι-
 νίκου· οὗτοι δὲ πάντες ἠθέλον τὴν ἑνωσιν. ἵποκισε δὲ ὁ βασιλεὺς
 αὐτῶ τὴν σύναξιν, ἵνα διαλεχθῶσιν οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τοῦ Ἐφέσου,

ἐπὶ τοποτηρητῆς ὑπῆρχε τοῦ Ἀντιοχίας, καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων πατριαρχῶν. πάντων οὖν συναχθέντων ἐν τῇ κελίᾳ τοῦ βασιλέως καὶ καθισάντων, ἤρξαντο οἱ ἀρχιερεῖς τῆς διαλέξεως μετὰ τοῦ Ἐπίσου, βουλόμενοι τάχα τὸν Ἐπίσου ἱκεύσαι πρὸς ἑαυτούς. εἶπον δὲ πάντες οἱ ἀρχιερεῖς πλήρη πολλὰ, τοῦ βασιλέως ἀκροαμένου καὶ μηδὲν λέγοντος. μετὰ δὲ τὸ εἰπεῖν πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς, τότε ἤρξατο καὶ ὁ Ἐπίσους εἰπεῖν τὰ αὐτοῦ. εἶπε δὲ καὶ αὐτὸς πλήρη πολλὰ ἀπὸ τῶν εὐαγγελιστῶν, ἀπὸ τῶν ἁγίων, ἀπὸ τῶν συνόδων, ἀπὸ ἐπιστολῶν, ἀπὸ κανόνων καὶ ἀπὸ τῶν παραδειγμάτων. δεικνύων καὶ λέγων, ὅτι τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ ὅτι τὸ ἅγιον σύμβολον οὐ δίδεται προσθήκης, οὐδὲ ἀναπτύξεως. ἔλεγεν γάρ, ὅτι οὐ πείθεται ἔχεν αἰτίαν τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἀλλ' οὐδὲ ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς, καὶ ἕτερα πολλὰ, ἕως οὗ ἡ ἰστέρα κατέβη. καὶ πάντων τῶν ἀρχιερέων διαλεχθέντων μετ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἤνυσαν, ἀλλ' ἔμειναν ὁμολοιοὺς κολοιοὺς, ἡμεῖς δὲ ὑπεμείνομεν.

Τῇ δὲ πέμπτῃ ἐμάνυσεν ὁ πάπας τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἀνατολικῇ ἀπελθεῖν πρὸς αὐτόν· καὶ δὴ ἀπελθόντων, προετρέψατο δύο διδασκάλους, καὶ ἐξηγήθησαν πάλιν περὶ τῶν προσκειμένων αὐτοῦ. Ὅτι ἰστὶν ἄκρος ἀρχιερεὺς, καὶ ὅτι διάδοχος τοῦ Πέτρου, καὶ τοποτηρητῆς τοῦ Χριστοῦ, κρίνει τε καὶ ἰθύνει τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ὡς διδάσκαλος καὶ ποιμὴν. εἶτα ἐδίδαξαν καὶ περὶ τοῦ βίου ἄρτου, ὅτι τὰ κυριακὰ λόγια ἁγιάζουσιν αὐτόν, καὶ μεταποιεῖσιν εἰς σῶμα Χριστοῦ, οὐ μὴν αἱ τῶν ἱερέων εὐχαί. καὶ πολλὰ πηὶ τούτων εἰπόντων αὐτῶν, ἐξήλθομεν τοῦ πάπα. καὶ ἀπὸ τοῦ γώματος συνήχθημεν εἰς τὸν βασιλέα, καὶ ἐξηγήθημεν αὐτῷ πάντα, ἐπεὶ οὐκ ἦν μεθ' ἡμῶν ἐν τῷ πάπᾳ. Ταῦτα ἀκούσας ὁ βασιλεὺς, καὶ τὰς βίβλους κειεύσας κομισθῆναι, ἤρξάμεθα ἱρευνᾶν τὰ τῶν ἐκκλησιῶν προνόμια. παρελθούσης οὖν ἐν τούτοις καὶ τῆς παρασκευῆς, τῷ σαββάτῳ συνήχθημεν πάλιν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ σκεψάμενοι περὶ πάντων οὐδὲν συνεπεράναμιν· ἀλλὰ τῇ κυριακῇ τὸ πρῶτ' ἐγράψαμεν καὶ ἰστέρεξαμεν τὰ προνόμια τοῦ πάπα, πάλιν δύο τινῶν· ἵνα μὴ συναθροίσῃ σύνοδον οἰκουμηνικὴν ἄνευ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν πατριαρχῶν, εἴπερ ἔλθωσιν· εἰ δὲ μνησθῶσι καὶ

οὐκ ἔλθωσιν, ἵνα μὴ διὰ τοῦτο ἀπομείνῃ ἡ σύνοδος. καὶ τὸ δεύτερον, ὡς τις νομίζοι ἀδικεῖσθαι παρὰ τινος τῶν πατριαρχῶν, καὶ ἔλθοι ὁ ἐκκαλούμενος τὴν ἐκκλησίαν, ἵνα μὴ ἔρχωνται οἱ πατριάρχαι ἀπαντῶντες καὶ κρινόμενοι, ἀλλ' ὁ πάπας πρέμποι ἐξιστασὶς κατὰ χώραν, ἀκνέισι παρουσῶν τῶν ὑποθέσεων τοπικῶς ποιῶν τοῖς ἀδικουμένοις τὸ δίκαιον. Ταῦτα τῇ κυριακῇ πρῶτῃ ποιήσαντες παρικαλόμεν τὸν βασιλέα· καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν πάπαν πρὸς τὴν ἐσπέραν, εἰπεῖν ὅσα ἐφορέξαμεν, καὶ ὅσα προνόμια διδώκαμεν αὐτῷ. ἀλλ' ὁ πάπας οὐκ ἐπὶ τῇ συνόδῳ αὐτοῦ εἰπὼν βουλευθῆναι, καίτοι γὰρ ἡδύως ἀκούσας ταῦτα, τῇ δευτέρᾳ εἶπεν ἀποκριθῆναι, ἥτις ἦν εἰκοστὴ δευτέρα τοῦ ἰουνίου μηνός.

Ὁ ΠΑΠΑΣ. Τῇ δευτέρᾳ οὖν ἀπέστειλε καρδιναλίους τρεῖς πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ ἀπελογήσατο· ὅτι θέλει τὰ προνόμια πάντα τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, καὶ θέλει ἔχειν τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἰδύμεν καὶ ποιμαίνων πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ὥσπερ ποιμὴν τῶν προβάτων· πρὸς τοῦτοίς· ἵνα ἔχῃ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν συγκαταθεῖν σύνοδον οἰκουμένην, ὅτε δέῃσιν, καὶ πάντας τοὺς πατριάρχας ὑπέκειν τῇ θελήματι αὐτοῦ.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἀπῆλπισε, καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐταῖς, εἰ μὴ· Οἰκονομήσατε ἡμᾶς ἀπελθεῖν, ὥστε ἔχητε θέλημα· καὶ ἀπῆλθον οἱ καρδιναλίοι. Κατέλαβε δὲ καὶ ἡ ἑορτὴ, τὸ γενέσθαι τοῦ τιμίου Προδρόμου· καὶ διὰ τὸ τοὺς Φλωρεντίνους λαμπρῶς εὐορτάζειν ταύτῃ τὴν ἑορτήν, γέγονε σκηπὴ μέγας καὶ αὐτῆς τῆς εἰκοστῆς πέμπτης τοῦ ἰουνίου μηνός.

Τῆς οὖν εἰκοστῆς πέμπτης καταλαβούσης, ἡμεῖς ἐλυπούμεθα, ὅτι οὐκ ἦν ἐλπίς ἐνώσεως· καὶ ἦν ἐν ἡμῖν κατῆφεια καὶ θλίψις πολλή. ἀλλ' ὁ τῶν ὑψίστων προνοητὴς Θεὸς οὐ κατέλιπεν ἡμᾶς· ἀλλὰ διήγειρε τὸν τε Ῥωσία, τὸν Νικαίας, τὸν Μετυλῆνης καὶ ἄλλους τινὰς μεσιτεύοντας, καὶ οἱ μὲν ἐθαρσοποίησαν τὸν πάπαν· ἡ δὲ τὸν βασιλέα· καὶ ἑπλῶς ἐποίησαν τρόπον τινά, καὶ ὁ μὲν πάπας ἐμήνυσε τῷ βασιλεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς ὑπήκουσε τῷ πάπᾳ· καὶ ἐνωθέντες ἐβουλευθήσαν, καὶ βουλευθέντες ἐσυναξάν ἡμᾶς, καὶ τῇ παρασκευῇ ἐξελεξάμεθα ἀφ' ἡμῶν τέσσαρας, καὶ οἱ Λατῖνοι ἄλλους τέσσαρας· καὶ πάντων συναχθέντων ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ πάπα, οἱ μὲν ἐκλεγέντες διαλέγοντο ἐν τόπῳ τινί, ἡμεῖς δὲ ἐν τῷ

τρικλίνῳ μετὰ τοῦ βασιλέως ἐκαθιζόμεθα εἰς τοσοῦτον, ὅτι παρτίσιν ὁ καιρός. καὶ ἵπποισιν ὁ πάπας διάκρισιν ἡμῖν, κουφίτα καὶ οἶνον κεφάσας πᾶσιν ἡμῖν. ἀλλ' οὐδὲν ἐγένετο τῶν δυνάτων, εἰ μὴ ὅτι ἦλθομεν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ βασιλέως, καὶ ἐκεῖσε βουλευθέντες συνεφωνήσαμεν, καὶ ἐγράψαμεν οὕτως.

Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα, ὁμολογοῦμεν αὐτὸν ἄκρον ἀρχιερέα καὶ ἐπίτροπον καὶ τοποτηρητὴν καὶ βικάριον τοῦ Χριστοῦ, ποιμένα τε καὶ διδάσκαλον πάντων Χριστιανῶν, ἰθύνον τε καὶ κυβερνῶν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θείου; σωζομένων τῶν προνομίων καὶ τῶν δικαίων τῶν πατριαρχῶν τῆς ἀνατολῆς· τὸν Κωνσταντινουπόλεως διούτιρον εἶναι μετὰ τὸν πάπαν; εἴτα τὸν Ἀλεξανδρείας, τὸν Ἀντιοχείας μετὰ τούτων, εἴτα τὸν Ἱεροσολύμων.

Ταῦτα γράψαντες, ἐστῆσαμεν μπικίτι ἢ γράψαι ἢ ποιῆσαι· πᾶν ἀλλὰ τούτου μὴ διχθέντος παρὰ τοῦ πάπα, ἄλλο τι πλεον μὴ γινώσκεται. καὶ τοῦτο στείλαντες τῇ ἐσπέρᾳ τῆς παρασκευῆς ἡμέρομεν, ὅτι ἐδέξατο αὐτὸ ἡδέως, καὶ ἀνεπαύθημεν.

Τῷ σαββάτῳ δὲ πρῶτῃ ἀπεῖλθε πᾶσα ἡ ἐκκλησία τῆς ἀνατολῆς ἐν τῷ ναῷ τῆς Νοβέλλας, ἔνθα ἐστὶν ὁ τάφος τοῦ πατριαρχῆ, καὶ ἐποίησαν μνημόσυνον αὐτῷ. ἐξελθόντων τοίνυν τοῦ μνημοσύνου, ἀπεῖλθεν ὁ Ῥωσίας μετὰ τοῦ Μιτυλήνης εἰς τὸν πάπαν, καὶ ἔπον αὐτῷ.

Οἱ ΓΡΑΙΚΟΙ. Ἰδοὺ ὁ γαληνότατος βασιλεὺς συνεκατίβη εἰς πάντα ὅσα ἐζήτησεν ἡ μακαριότης σου· ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς πάντες, ὅσα ἐχρηζεις, ἐποίησαμεν· καὶ δι' οὐδὲν ἄλλο παρητησάμεθα ἐντιστῆναι, εἰ μὴ διὰ τὴν συντομίαν τοῦ πράγματος· καὶ ἴαν ἔχον μὲν τι εἰπεῖν, καταλίπομεν αὐτὸ διὰ τῶν Βενετικῶν κατήργων τὴν ταχῆσαν ἐξέλιυσιν. διὸ πολλῶν ἑορτῶν παρελθουσῶν οὐκ ἐγένετο ἡ ἔννοσις· νῦν δὲ τῶν πρωτοκορυφαίων ἡ μνήμη καταλαβοῦσα, ταύτην ἡμῖν ἐφιλοτιμήσατο, καὶ οὐκ ἀθεῖ, ἐπεὶ σὺ διάδοχος αὐτῇ καὶ ὠφείλον δούναί σοι τὸν τοιοῦτον στέφανον ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ἢ ἢ ἔλαβον αὐτοὶ τὸν ἀμαράντινον στέφανον. σπούδασον οὖν, ἵνα σωλειτουργήσωμεν ἐν τῇ ἑορτῇ αὐτῶν.

Οἱ ΠΑΠΑΣ. Ταῦτα ἀκούσας ὁ πάπας, ἡδέως αὐτοῖς ἀπεμύνατο· καὶ εὐχαριστῶ, φησι, τὴν σπουδὴν ὑμῶν, καὶ ἐγὼ ὑπὲρ τῆς συντομίας ταύτης τὴν σύναξιν ταύτην ποιῶ τῶν λογάδων ἢ ἢ ἢ.

ἴτι· ἦν γὰρ σύναξις μεγάλη, ὡς οὐδέποτε· καὶ θαρρῶ, φησι, εὐθὺς καὶ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἡ ἔνωσις ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἀποστόλων ἱστοῦ τελεσθῆσεται. μέλλομεν οὖν σήμερον βουλευθῆναι καὶ ὁμοῦσαι, καὶ τό τε ἔχον μνῦσαι ὑμῖν τὴν τοῦ ἔργου τελείωσιν. Ταῦτα εὐσάντες οἱ μπροπολῖται ἀπῆλθον, καὶ ἀπήγγειλαν τῷ βασιλεῖ εὗτα πάντα. καὶ οὕτως ἐξεδιχόμεθα τῷ σαββάτῳ τελείαν ἀποργῆαν καὶ τελίωσιν τοῦ πράγματος.

Ἐσπείρας τοίνυν γηγонуίας, ἦλθον ἀπὸ μέρους τοῦ πάπα ὁ Κρήτις, ὁ Ῥόδου καὶ ὁ Κορώνης, καὶ εἶπον τῷ βασιλεῖ· ὅτι βουλευσάντο καὶ στήργουσι τὴν συμφωνίαν, καὶ αὖριον ἵνα γήνηται ὁ τόμος τοῦ ὅρου ῥωμαϊκῶς τε καὶ ἑλληνικῶς, καὶ ἵνα ὑπογράψωσι πάντες, καὶ ἱδὼν φθάσωσι, τῇ δευτέρᾳ, τῇ ἑορτῇ τῶν ἁγίων ἀποστόλων γενήσεται ἡ λειτουργία, καὶ ἡ ἔνωσις. Τὸ πρῶτ' οἱ τοίνυν ἦλθον οἱ ἀποστατηγμένοι τῶν Λατίνων, καὶ ἔλαβον τοὺς ἡμετέρους, καὶ ἀπῆλθον ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου, καὶ καθίσαντες ἐποίησαν τὸν ὅρον τῆς ἐνώσεως· καὶ κομίσαντες τοῦτον τῷ βασιλεῖ, ἀνέγνωσαν αὐτόν· καὶ εὐθὺς ἐκ προοιμίων ἀβέλισεν αὐτόν· ἔλεγεν γὰρ ἐν τῇ ἀρχῇ· Εὐγένιος ἐπίσκοπος δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ εἰς διπλεκτὴν μνήμην. ὁ δὲ βασιλεὺς οὐκ ἤθελεν οὕτως, ἀλλὰ ἢ μὴ γραφῆναι ὅλως τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἢ γραφῆναι μὲν, ἀλλ' οὐ μενομνῶς μόνον τοῦ πάπα, ἀλλὰ συναινέσει τοῦ γαληνοτάτου βασιλέως, καὶ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῶν ἑτέρων πατριάρχων.

Διελάμβανε δὲ καὶ περὶ τῶν προνομίων τοῦ πάπα, ἵνα ἔχῃ αὐτὰ καθὼς ὀρίζεται ἡ θεία γραφὴ καὶ τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων. καὶ ἰδὼς τοῦτο ἤρισε τῷ βασιλεῖ· μήπως, φησὶ, τίς τῶν ἁγίων ἐν ἐπιστολῇ τιμᾷ τὸν πάπα, καὶ ἐκλάβῃ τοῦτο ἀντὶ προνομίων. καὶ διὰ τούτους τρόπους τούτους μνῦμι τῷ πάπᾳ, ἢ διορθῶσαι τοῦτο, ἢ ἐκνομῆσαι αὐτόν τοῦ ἀπειλθεῖν.

Ὁ ΠΑΠΑΣ. Τοῦτο ἀκούσας ὁ πάπας ἱταράχθη, καὶ ἀπεκρίθη αὐτοῖς· Καὶ διὰ ποῖον ἔργον φορτικὸν εἴπε τοῦτο ὁ βασιλεὺς, θαυμάζω πολλὰ. Ἄλλ' ὅμως ἀποστείλας καρδινάλιους πρὸς τὸν βασιλέα, τὸ μὲν πρῶτον διώρθωσαν, ὥστε ἵνα γράψωσι, συναινέσει τοῦ γαληνοτάτου βασιλέως καὶ τῶν πατριαρχῶν· τὸ δὲ δεύτερον οὐκ ἐβουλήθησαν, ἀλλ' ἔλεγον· Πῶς δυνάμεθα κρειττοτέρως ἔχειν

τῶν ἀρχῶν, παρ' ὃ γράφουσιν οἱ ἄγιοι, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς προσθή-
κεν τινὰ ἐβιάζετο γράφαι ἐν αὐτῷ· ἔλιγε γὰρ ἵνα προστεθῇ,
κατὰ τὴν δύναμιν τῶν κανόνων, καὶ μὴ, κατὰ τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων.
καὶ οὐδὲν ἠμολόγησαν, ἀλλ' ἀπῆλθον οἱ καρδινάλιοι.

Τῇ τρίτῃ οὖν πρὸς συνήχθημεν πάντες· καὶ εἰς τὸν ἕτερον ὅ-
ρων, ἐγνωσιμαχοῦμεν ἀμφοτέρω. καὶ οἱ μὲν ἔλεγον· Οἱ Λατῖν
εἰσιν αἴτιοι τῆς πλεμμελίας· οἱ δέ· Ὁ βασιλεὺς. καὶ τούτων λο-
γαζόμενοι ἔλυθον. Πρὸς ἐσπέραν δὲ συνήθροισεν ὁ βασιλεὺς τοὺς
ἀρχιερεῖς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Οἱ καρδινάλιοι ἦλθον πρὸς ἐμὲ, καὶ εἶπον περὶ
τοῦ προκειμένου ζητήματος πλὴρ πολλὰ. ἐγὼ δὲ ἀπελογισάμενος
αὐταῖς ὅσον τὸ δυνατόν. ἰδόντες οὖν, ὅτι οὐδὲν δύνανται πῦσαι μὴ
παρεκάλισαν ἵνα συνῶμεν ὑμᾶς. Θέλουσι γὰρ ὁμιλῆσαι ἔμπροσθεν
ὑμῶν καὶ διὰ τοῦτο ἐμάνυσα τὴν ἁγιαζύνην ὑμῶν ἐλθεῖν ἕδε,
ὥπως ἐλθόντες ἀκάνειν εὐρωσιν ὃ χρῆζουσι. Τούτων οὖν λαλουμέ-
νων, ἰδοὺ καὶ οἱ καρδινάλιοι, καὶ σὺν αὐταῖς ἀρχιεπίσκοποι καὶ
τῶν λογίων πολλοί. καὶ καθίσάντων, βουλευθεῖς τούτους ὁ Ἰου-
λιανός, ἔρξατο λέγειν οὕτως.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Γαληνότατε βασιλεῦ, καὶ ὑμῖς σεβασμιώτατοι
πατέρες, δύο ἀμφισβητήσεων οὐσῶν ἐν ἡμῖν, περὶ τῆς προτάσεως
τοῦ ὀνόματος τοῦ πάπα, καὶ περὶ τῶν ῥητῶν τῶν ἁγίων, τὸ ἐν
ὁπωσδήποτε διώρθωσιν αὐτὸς ὁ μακαριώτατος πατήρ· καὶ ἐτίθη
ἐν τῇ προτάσει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ γαληνοτάτου βασιλέως καὶ τῶν
πατριαρχῶν, πρᾶγμα μὴ ὑπάρχον ἀναγκαῖον, μὴδὲ τοῦ καιροῦ.
περὶ τῶν ῥητῶν δὲ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχομεν, ὥπως ζητούμε-
ται θῆναι ἐν τῷ ᾠρῷ ἐπὶ ῥητὰ ἁγίων εἰσι, καὶ διὰ τούτων γένηται
καὶ τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, καὶ ἡ θυσία, καὶ πάντα τὰ τῶν
κανόνων· καὶ ἔκκει τῶν ἁγίων οὐδὲν γέγονε· καὶ λοιπὸν ἠλπίζομεν
μὴ ἀμφιβάλλειν ὑμᾶς. νῦν οὖν ἀκούσαντες τὸ πρῶτ' τοῦ γαληνο-
τάτου βασιλέως πολὺν λόγον περὶ τούτων ποιησαμένου, ἔδοξεν ἡμῖν
ὥπως καὶ ὑμεῖς οἱ τῆς ἐκκλησίας ῥήτορες μάθῃτε τοῦτο, εἴπω ἑστὶ
δικαίον, ὅτι διὰ τὰ τῶν ἁγίων ῥητὰ ἐμποδίζεται τὸ ἔργον τοῦ
Θεοῦ. παρακαλοῦμεν τοίνυν ὑμᾶς, μὴ ἐπὶ πολὺ πυκνέυηται ἡ ἑνω-
σις τῶν ἐκκλησιῶν, μὴδὲ ὁ καιρὸς πλεμμελῆ, ἀλλὰ τῶν ῥητῶν τῶν
ἁγίων βεβαιωθέντων, γενέσθω ἡ ἑνωσις.

Ταῦτα καὶ ἄλλα ὅμοια εἶπὼν, εἰσήκουσεν. Ἀποκριάμενο δὲ ὁ βασιλεὺς, δοθῆναι καιρὸν αὐτῷ ἵνα βουλευθῇ· καὶ εὐθὺς ἀπῆλθον αἱ καρδινάλιοι ἔξω, καὶ ἡμεῖς ἐβουλευσάμεθα, καὶ ἔγραψαμεν· Ὅτι ἵνα ἔχῃ ὁ πάπας τὰ προνόμια αὐτοῦ κατὰ τοὺς κανόνας καὶ τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων, καὶ τὴν θείαν γραφὴν, καὶ τὰ πρακτικὰ τῶν συνόδων.

Ταῦτα σχεδιάσαντες διδώκαμεν αὐτοῖς· καὶ ἀποκριθῶσαν ἡμῖν· Ἡμεῖς μόνοι οὐκ ἔχομεν τι εἰπεῖν· ἀλλὰ τὸ γραμματίον ὑμῶν τοῦτο λαβόντες, ἀναφέρομεν πάντα τῷ κυρίῳ ἡμῶν, καὶ οὕτως εἰς τὴν αὔριον ἀπολογοῦμεθα.

Τῇ ἐπαύριον δὲ, ἤγουν τῇ τετάρτῃ, ἀπῆλθον οἱ καρδινάλιοι εἰς τὸν βασιλέα, καὶ εἶπον αὐτῷ· Ὁ πατὴρ ὁ ἅγιος ἐδέξατο δύο γραμματία, καὶ ᾤρισεν ἡμῖν ἐκλέξασθαι ἐκ τῶν δύο τὸ ἕν· λοιπὸν ἀναγνωσθήτω ὁ τόμος, καὶ ἐξετασθήτω, ὅπως δόθῃ τῷ πράγματι τελεία ἀποφασίς. Ἀναγνωσθείσης οὖν τῆς γραφῆς τοῦ τόμου, καὶ ἀρτιστάσης, ᾤρισεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν αὔριον συναχθῆναι ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἕξ, ὅπως γραφῶσι γράμματα ἑλληνικῶς καὶ ῥωμαϊκῶς ἐν διωτύχοις, ἤγουν ὁ ὅρος καὶ τόμος τῆς ἐνώσεως· καὶ ἐν μὲν τοῖς δεξιotoῖς μέρεσιν ἔστω ῥωμαϊκῶς, ἵνα ὑπογράψωσιν οἱ λατῖνοι, καὶ κρεμάσωσι τὴν βούλλαν τοῦ πάπα· ἐν δὲ τῷ ἄλλῳ μέρει, ἵνα γράψωσιν οἱ Ἰταῖκοι καὶ ὑπογράψωσι, καὶ τεθῇ καὶ τοῦ βασιλείως τὸ χρυσόβουλλον. Ταῦτα οἰκονομήσαντες, τῇ πέμπτῃ πρωτὶ ἀπῆλθον ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου, καὶ ἐποίησαν τὸν ὄρον, καὶ ἐκόμισαν τοῦτον τῷ βασιλεῖ. μετὰ τὸ τελεσθῆναι δὲ πάντα, τί ποιεῖ ὁ πονηρὸς; γράφεται ἐν τῷ ὄρῳ· Σωζομένων τῶν δικαίων καὶ τῶν προνομίων τῶν τισσάρων πατριαρχῶν· καὶ ὑρίσκεται προσθήκη ἐν τούτῳ, πάντων. τοῦτο ἀκούσαντες οἱ λατῖνοι, ὡς μέγα τι ἰληγίασαν. καὶ εὐθὺς ἐζήτουν, μὴ πάντων τῶν προνομίων λέγειν, ἀλλὰ τῶν προνομίων ἁπλῶς. καὶ οὕτως ὁ τρόπος ἐνυπόδισε γενέσθαι τὸν τόμον τῇ πέμπτῃ καὶ τῇ παρασκευῇ. Ἰουλίου δὲ τετάρτῃ, ἡμέρᾳ σαββάτου, συνῆλθον πάντες οἱ ἀποστειλαγμένοι ἐν τῷ ναῷ τῷ εἰρημένῳ· καὶ συνέθεντο τὸν ὄρον μετὰ πάντων τῶν προνομίων καὶ τῶν δικαίων αὐτῶν, τῶν πατριαρχῶν δαλονότι· καὶ τῇ κυριακῇ ὑπεγράψαμεν αὐτόν. Τῇ δευτέρᾳ δὲ μὲν ἰουλίῳ εἰς τὰς ἕξ, γέγονεν ἡ ἔνωσις τῶν ἐκκλησιῶν·

**“δηλονότι” σάν-
τα Μαρία λιμ-
περάτα.**

καὶ ἀνηνώνθη ὁ ὅρος μετὰ τὴν λειτουργίαν. ἦλθε γὰρ ὁ μακα-
ριώτατος πάπας ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῇ λεγομένῃ, σάντα Λιμ-
περάτα·* καὶ συνφορίσαμεν αὐτῷ, καὶ ἱεριοῦργοι. καὶ μετὰ τὴν
λειτουργίαν γινομένης παρακλήσεως ἀνηνώνθη ὁ ὅρος ῥωμαϊκῶς καὶ
ἐλληνικῶς, καὶ λατινικῶς μὲν παρὰ τοῦ καρδιναλίου τῆς ἐκκλησίας
Σαβίνης Ἰουλιανοῦ, ἐλληνικῶς δὲ παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νικαίας
Βασσιλιανος, ἔχον ἐπὶ λέξις οὕτως.

EN

FINIO

Page 2

3-5-57C1

~~SECRET~~ T&U

2-17-44

-T. 5027.11

三〇二五九

— 25 —

2. 500,000

— Private

— 499 —

— — — — —

1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 2680, 26

1. *Chlorophyll a* (Chl *a*)

1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 26

—

100

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 84

10

•

—

10

2004

•

!

1

1

ΟΡΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ
ΕΝ ΦΑΩΡΕΝΤΙΑ ΓΕΝΟΜΕΝΗΣ
ΣΥΝΟΔΟΥ.

ΕΠΙΤΕΝΙΟΣ ἐπίσκοπος δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ εἰς αἰδίον τοῦ
πράγματος μνήμην, συναινοῦντες τοῖς ὑπογεγραμμένοις καὶ * τοῦ
ποθινοτάτου υἱοῦ ἡμῶν Ἰωάννου Παλαιολόγου τοῦ περὶφανοῦς βα- * Καί, λείπει ἐν
σιλῶς τῶν Ῥωμαίων, καὶ τῶν τοποτηρητῶν τῶν σεβασμιῶν ἀδελ- τῷ διπτύχῳ.
φῶν ἡμετέρων τῶν πατριαρχῶν, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν τὴν ἀνατο-
λικὴν ἐκκλησίαν παριστανόντων.

Εὐφραυνίσθωσαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἀγαλλιᾶσθω ἡ γῆ. ἀφήρηται
ἐν γὰρ τὸ μισότοιχον τὸ τὴν δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν διαιροῦν
ἐκκλησίαν, ἐπανῆλθε δὲ ἡ * εἰρήνη τε καὶ ὁμόνοια τοῦ ἀκρογωνιαίου * Ἡ, λείπει ἐν
Ἰθου ἐκείνου Χριστοῦ, τοῦ ποιήσαντος ἐκάτερα ἐν, τῷ τῆς ἀγάπης τῷ διπτύχῳ.
τε καὶ εἰρήνης ἰσχυροτάτῃ δισμῷ ἐκάτερον τοῖχον ζευγύντος καὶ
ῥωφίζοντός τε καὶ συνέχοντος στοργῇ αἰδίου ἐνότητος· καὶ μετὰ
τῶν μακρὰν ἐκείνην τῆς ἀθυμίας ὁμίχλην, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς χρο-
νίου διαστάσεως μέλαιναν τε καὶ ἄχαρην ἀχλὺν, ἡ γαλινῶσα πᾶσιν
ἐκτίς ἐξήστραψε τῆς ποθινοτάτης ἐνώσεως. εὐφραυνίσθω καὶ ἡ μή-
τη ἐκκλησία ταῖς αὐτῆς τέκνα μέχρι τοῦδε πρὸς ἄλληλα στασιά-
ζοντα, εἰς ἐνότητά τε καὶ εἰρήμην ἥδ' ἐπανιόντα ὀρῶσα· καὶ ἡ πρώτη
ἐπὶ τῷ χωρισμῷ αὐτῶν μικρότατα ῥαίουσας, ἐκ τῆς νῦν αὐτῶν
θαυμαστῆς ὁμονοίας σὺν ἀνεκφράστῃ χαρᾷ τῷ παντοδυνάμῳ εὐ-
χαριστήτῃ! Θεῷ. πάντες συνεφραυνίσθωσαν οἱ πανταχοῦ τῆς οἰ-
κουμένης πιστοὶ, καὶ οἱ τῷ ἀπὸ Χριστοῦ ὀνόματι κεκλημένοι τῇ
μητρὶ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ συναγαλλίσθωσαν. ἰδοὺ γὰρ οἱ τε * Οἱ, λείπει ἐν
δυτικοὶ καὶ οἱ * ἀνατολικοὶ πατέρες μετὰ τὸν μακρότατον τῆς δια- τῷ διπτύχῳ.

φωνίας καὶ διαστάσεως χρόνον ἐκείνον, πρὸς πάντα παραβαλλόμενοι κίνδυνον τὸν ἐν γῇ καὶ θαλάττῃ, καὶ πάντα πόνον ὑπερβαλύντες,

* Ταυτηνί, ἐν τῇ διπτύχῳ.

πρὸς τὴν ἱερὰν ταύτην * καὶ οἰκουμένην σύνοδον, τῇ τε τῆς ἱερᾶς ἐνώσεως ἐφέσει, καὶ τοῦ τὴν παλαιὰν ἀγάπην ἀνακτήσασθαι ἔνικα, γενηθότες συνῆλθον καὶ πρέθυμοι, καὶ τοῦ σκοποῦ οὐκ ἀπέτυχον. μετὰ γὰρ πολλὴν καὶ ἐπίπονον ἔρευναν, τέλος τῇ τοῦ παπαγίου πνεύματος φιλανθρωπίᾳ τῆς εὐκαισιότατης ταύτης καὶ ἐργασίας ἐνώσεως ἔτυχον. τίς οὖν. καὶς τοῦ Θεοῦ ἐνεργεσίαις ἀξίως εὐχαριστῶν δύναιτ' ἄν; τίς ἐνώπιον τοῦ πλούτου τῶν Θεῶν οἰκτιρμῶν οὐκ ἂν ἐκπλαγίη; τίνος οὐκ ἂν καὶ σιδηροῦν στήθος τὸ τῆς θείας

* Οὐσης γὰρ, ἐν τισιν ἀντιγραφείοις.

* Τὰ, λαίπει ἐν τῇ διπτύχῳ.

εὐσπλαγχνίας οὐσης * τηλικαύτης μαλθαξίμῳ μέγεθος; ὄντως θιὰ εἰσι ταῦτα τὰ * ἔργα, οὐκ ἀνθρωπίνης ἐσθηνίας εὐρέματα· καὶ διὰ ταῦτα μετὰ ἐξαιρέτου μὲν εὐλαθείας ἀποδοκτεία, Θεοῖς δὲ ὕμνη προβεβαστέα. Σοὶ αἶνος, σοὶ δόξα, σοὶ πρέπει εὐχαριστία, Χριστὶ πηγὴ οἰκτιρμῶν· ὅς τοσοῦτον ἀγαθὸν τῇ νύμφῃ σου τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ κεχάριται, κὰν τῇ ἡμετέρᾳ γυναικὶ τὰ τῆς εὐσπλαγχνίας σου ἰδριξας θαύματα, ἵνα σου πάντες τὰ θαυμάσια διηγήσωνται. οὕτω μέγα τῷ ὄντι καὶ Θεῶν ἡμῖν ὁ Θεὸς δῶρον δεδώρηται, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς εἶδομεν ὁ πολλοὶ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπιθυμήσαντες ἰδεῖν οὐ δυνήνται. συνελθόντες γὰρ Λατῖνοι τε καὶ Γραῖκοι ἐν ταύτῃ τῇ ἱερᾷ καὶ ἀγίᾳ οἰκουμένῃ * συνόδῳ, σπουδῇ μεγάλῃ πρὸς ἀλλήλους ἐχρήσαντο, ὅπως μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὸ ἄρθρον ἐκῆν τὸ περὶ τῆς θείας ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος μετὰ πνεύματος οὐσης ἐπιμελείας καὶ συνεχοῦς συζητήσεως ἐξετασθεῖν. πρακτικῶς δὲ μαρτυριῶν ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς, καὶ πλείστην χρήσιν τῶν ἁγίων διδασκάλων ἀνατολικῶν τε καὶ δυτικῶν, τῶν μὲν ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, τῶν δὲ ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ λειτουργῶν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν ἔννοiam ἀποβλεπόντων ἅπαντων ἐν διαφόροις ταῖς λέξεσιν, οἱ μὲν Γραῖκοι διήσχησαντο, ὅτι τοῦθ' ὅπερ λέγουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, οὐ ταύτῃ τῇ διανοίᾳ προφέρουσιν, ὥστε αὐτοὺς τὸν υἱὸν ἀποκλείειν, ἀλλ' ἐπειδὴ περ αὐτοῖς ἰδόντι, φασὶ, τοὺς Λατίνους διαβεβαιουῖσθαι, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ὡς ἀπὸ δύο ἀρχῶν καὶ δύο πνεύσεων ἐκπορεύεσθαι, διὰ τεύτ' ἐφυλάξαντο λέγειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι ἐκ πατρὸς

καὶ υἱοῦ· οἱ δὲ Λατῖνοι διηβεβαίωσαντο, μὴ κατὰ ταύτων τὴν διά-
 νειαν σφᾶς αὐτοὺς λέγειν τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ
 ἐκπορεύεσθαι, ὥς ἀποκλείειν τὸν πατέρα τοῦ εἶναι πηγὴν καὶ ἀρ-
 χὴν τῆς ὅλης * Θεότητος, τοῦ υἱοῦ δηλονότι καὶ τοῦ ἁγίου πνεύ-
 ματος· ἢ ὅτι τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον, ὁ υἱὸς
 οὐκ ἔχει ἀπὸ * τοῦ πατρὸς· ἢ ὅτι δύο τιθέασιν εἶναι ἀρχὰς ἢ δύο
 πνεύματα· ἀλλ' ἵνα μίαν μόνην δηλώσωσιν εἶναι ἀρχὴν, καὶ μονα-
 δικὴν προβολὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος, καθὼς μέχρι τοῦδε δι-
 σχυρίζαντο. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τούτων ἁπάντων μία καὶ ἡ αὐτὴ τῆς
 ἀληθείας συνάγεται ἔννοια, τέλος εἰς τὴν ὑπογεγραμμένην ἁγίαν
 καὶ θεοφιλῆ τῇ αὐτῇ διανοίᾳ καὶ τῷ αὐτῷ νοῦ συνεφώνησαν καὶ
 συνήψαν ὁμοθυμαδὸν ἔνωσιν. Ἐν τῷ ὀνόματι τοίνυν τῆς ἁγίας
 Τριάδος τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ταύ-
 τας τῆς ἱερᾶς καὶ οἰκουμένης τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ ἐπι-ψαφίζουσας
 συνόδου, ὀρίζομεν, ἵνα αὕτη ἡ τῆς πίστεως ἀλήθεια ὑπὸ πάντων
 οὐσιμῶς τε καὶ ἀποδέχθῃ τῶν Χριστιανῶν*, καὶ οὕτω πάντες
 ἡμολογῶσιν. Ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ
 αἰδίως ἐστὶ, καὶ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν καὶ τὸ ὑπαρκτικὸν αὐτοῦ εἶναι
 ἔχει ἐκ τοῦ πατρὸς ἅμα καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἐξ ἀμφοτέρων αἰδίως
 ἐκ ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ μοναδικῆς προβολῆς ἐκπορεύεται· διασα-
 φεύσας, ὅτι τοῦθ' ὅπερ οἱ ἅγιοι διδάσκαλοι καὶ πατέρες, ἐκ τοῦ
 πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι λέγουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον,
 ὡς ταύτων φέρει τὴν ἔννοιαν, ὥστε διὰ τούτου * δηλοῦσθαι, καὶ τὸν
 υἱὸν εἶναι κατὰ * τοὺς Γραϊκοὺς αἰτίαν, κατὰ δὲ τοὺς Λατίνους ἀρ-
 χὴν τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑπάρξεως, ὥσπερ καὶ τὸν πατέρα.
 καὶ περὶ πάντα, ὅσα ἐστὶ τοῦ πατρὸς, αὐτὸς ὁ πατὴρ τῷ μονογενεῖ
 αὐτοῦ υἱῷ ἐν τῷ γυνᾶν δίδωκε, πλὴν τοῦ εἶναι πατέρα, τοῦτ' αὐτὸ
 ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται, αὐτὸς ὁ υἱὸς παρὰ
 τοῦ πατρὸς αἰδίως ἔχει, ἀφ' οὗ αἰδίως καὶ γιγνέσθαι. Ἐτι διο-
 ρίζομεθα τὴν τῶν ῥημάτων ἐκείνων ἀνάπτυξιν τὴν Καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ,
 χεῖρ τοῦ τὴν ἀλήθειαν σαφηνισθῆναι, ἀνάγκης τε τότε ἐπικειμένης,*
 διμῶς τε καὶ εὐλόγως ἐν τῷ συμβόλῳ προστεθῆναι. Ἐτι ἐν ἀζύμῳ
 ἢ ἐν ζύμῳ ἔρτω σιτήνῳ τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα τελῆσθαι ἀληθῶς,
 τοῦς τε ἱερεῖς ἐν θάτέρῳ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ὀφείλειν τελῆναι
 ἵεραστον δηλονότι κατὰ τὴν τῆς ἰδίας ἐκκλησίας εἴτε δυτικῆς εἴτε

* Ὀλης τῆς, ἐν ἀντιγραφῇσι τι-
 σίν.

* Παρὰ, ἐν τῇ
 διπτύχῳ.

* Ἐν τῇ διπτύ-
 χῳ οὕτως ὑπὸ
 πάντ. τῶν Χρι-
 στιανῶν πιστ.
 τε καὶ ἀποδ.

* Διὰ τούτων,
 ἐν τῇ διπτύχῳ.
 * Κατὰ μὲν, ἐν
 τῇ διπτύχῳ.

* ἐπικειμένης
 τότε, ἐν τῇ δι-
 πτύχῳ.

ἀνατολικῆς συνήθειαν. Ἔτι ἔαν οἱ ἀληθῶς μετανοήσαντες ἀποθάνωσιν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγάπῃ, πρὶν τοῖς ἀξίοις τῆς μετανοίας καρποῖς ἱκανοποιῆσαι περὶ τῶν ἡμαρτημένων ὁμοῦ καὶ ἡμελημένων, τὰς τούτων ψυχὰς καθαρτικαῖς τιμωρίαις καθαίρεισθαι μετὰ θάνατον ὥστε δὲ ἀποκουφίζεσθαι αὐτὰς τῶν τοιούτων τιμωριῶν, λυσιτελῶν αὐταῖς τὰς τῶν ζώντων πιστῶν ἐσικουρίας, δηλονότι τὰς ἱερὰς θυσίας, καὶ εὐχὰς καὶ ἐλεημοσύνας, καὶ ἄλλα τῆς εὐσεβείας ἔργα, ἅτινα παρὰ τῶν πιστῶν ὑπὲρ ἄλλων πιστῶν εἶωθε γίνεσθαι, κατὰ τὰ τῆς ἐκκλησίας διατάγματα. ἐκείνων δὲ τὰς ψυχὰς, ὅτιναι μετὰ τὸ βαπτισθῆναι οὐδεμιᾷ ὅλως τῆς ἡμαρτίας καλῶς ὑπάρσονται καὶ ἔτι τὰς μετὰ τὸ ἐφικύσασθαι τὴν τῆς ἡμαρτίας καλῶς, εἴτε ἐν τοῖς αὐτῶν σώμασιν, εἴτε μετὰ τὸ τὰ σώματα ἀποθνήσκειν, ὡς προεῖρηται, καθαρθεύσας, εἰς οὐρανὸν εὐθύς προσλαμβάνεσθαι, καὶ καθαρῶς θεωρεῖν αὐτὸν τὸν ἕνα καὶ τριεπὶστάτον Θεὸν, καθὼς ἐστίν, ἕτερον μέντοι ἑτέρου τελειώτερον κατὰ τὴν τῶν βεβιωμένων ἀξίαν· τὴς δὲ ψυχὰς τῶν ἐν θανάτῳ ἡμαρτίᾳ τῇ κατ' ἐνέργειαν*, ἢ καὶ ἐν μόνῃ τῇ προπατορικῇ ἀποβιούντων εὐθὺς καταβαίνειν εἰς ἕδρην, τιμωρίας ὅμως ἀνίστοις τιμωρηθσομένης. Ἐπὶ ὀρίζομεν τὴν ἁγίαν ἀποστολικὴν καθέδραν καὶ τὸν Ῥωμαϊκὸν ἀρχιερέα εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ πρωτεύον κατέχειν, αὐτόν τε τὸν Ῥωμαϊκὸν ἀρχιερέα * διάδοχον εἶναι τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, καὶ ἀληθῆ τοποτηρητὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας κεφαλὴν, καὶ πάντων τῶν Χριστιανῶν πατέρα τε καὶ διδάσκαλον ὑπάρχειν, καὶ αὐτῷ ἐν τῇ μακαρίᾳ Πέτρῳ τοῦ ποιμαίνειν, καὶ διΐθύνειν, καὶ κυβερνᾶν τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πλήρῃ ἐξουσίαν παραδεδοσθαι, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῶν οἰκουμένων συνόδων, καὶ ἐν * τοῖς ἱεροῖς κανόσι διαλαμβάνεται. Ἀναγεύοντες ἔτι καὶ τὴν ἐν τοῖς κανόσι παραδεδομένην τάξιν τῶν λοιπῶν σεβασμίων πατριαρχῶν, ὥστε τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχην δεύτερον εἶναι μετὰ τὸν ἁγιώτατον πάπαν * τῆς Ῥώμης, τρίτον δὲ τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας, τέταρτον δὲ τὸν τῆς Ἀντιοχείας καὶ πέμπτον τὸν τῶν Ἱεροσολύμων, σωζομένων δηλαδὴ καὶ τῶν ἐρονομίων ἀπάντων καὶ τῶν δικαίων αὐτῶν. Ἐδόθη ἐν τῇ Φλωρεντίᾳ, ἐν δημοσίᾳ συνελεύσει ἐορτασίμως ἐν * τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τελε-

* Ἐν τῇ κατ' ἐνέργειαν θανάτῳ, ἐν ἀνεργαῖς φοις.

* Εἰς πᾶσαν—ἀρχιερέα, λείπει ἐν τῇ διπτύχῳ.

* Ἐν, λείπει ἐν τῇ διπτύχῳ.

* Πάπαν, ἐν τῇ διπτύχῳ.

* Ἐν τῇ μεγ. ἐκκλ. τελεσθ., λείπει ἐν τῇ διπτύχῳ.

σθείση, ἔτι ἀπὸ τῆς τοῦ κυρίου σαρκώσεως χιλιοστῷ τετρακοσιο-
στῷ τριακοστῷ ἐνάτῃ, ἡμέρᾳ δευτέρα, ἡδικοιῶνος
δευτέρα.* ἀπὸ δὲ κτίσεως κόσμου*, ἔτι ἑξακισχιλιοστῷ ἑνακοσιο-
στῷ τισσαρακοστῷ ἑβδόμῃ, καὶ τῆς ἀρχιερατείας ἡμῶν ἔτι ἐνάτῃ.

Ἰωάννης ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ
Ῥωμαίων, ὁ Παλαιολόγος.*

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἡρακλείας, ὁ λογάς τῶν Αἰδεση-
νῶν, καὶ ἀρχιερεὺς πάσης Θρακίας καὶ Μακεδονίας, καὶ τοποτη-
ρητῆς τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ ἁγιοτάτου πατριάρχου τῆς
Ἀλεξανδρείας Φιλοθέου Ἀντώνιος ἀποφῆνας ὑπέγραψα.

Ὁ τοποτηρητῆς τῆς αὐτῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ ἁγιο-
τάτου πατριάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ κυρίου μου κυρίου Φι-
λοθέου, καὶ πρωτοσύγκελλος πνευματικὸς Γρηγόριος ἱερομόναχος
ὑπέγραψα.

Ἰσίδωρος μητροπολίτης Κιαιβου καὶ πάσης Ῥωσίας, καὶ τοπο-
τηρῆς τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ ἁγιοτάτου πατριάρχου
Ἀντιοχείας κυρίου Δωροθέου ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μονεμβασίας, καὶ τοποτηρητῆς τῆς
ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ ἁγιοτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων
κυρίου Ἰωακείμ Δοσίθεος ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Κυζίκου, καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ
Ἀγκύρας, Μητροφάνης ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Τραπεζοῦντος, καὶ τὸν τόπον ἐπέχων
τοῦ Καισαρείας, Δωρόθεος ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Βασσαρίων ἐλίου Θεῶν ἀρχιεπίσκοπος Νικαίας, καὶ τὸν τόπον
ἐπέχων τοῦ Σάρδων, ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Νικομηδείας Μακάριος ἀρετὸς ὑπέ-
γραψα.*

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Τορνόβου, καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ
Νικομηδείας, Ἰγνάντιος ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μιτυλήνης, καὶ τὸν τόπον ἐπέχων
τοῦ Σίδης, Δωρόθεος ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μευλδυβλαχίας, καὶ τὸν τόπον ἐπέ-
χων τοῦ Σεβαστίας Δαμιανὸς ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἀμασίας Ἰωάσαφ ἀρετὸς ὑπέγραψα.

* Ἰνδ. β'. ἡμέρ.
β'. ἐν τῷ διπτύ-
χῳ.

* Ἀπὸ δὲ κτί-
σεως κτλ. λαίπει
ἐν τῷ διπτύχῳ.
* ὑπέγραψα,
ἐν τισιν ἀντι-
γραφῶσι.

* Ἐν τισιν ἀν-
τιγραφῶσι προ-
στίθεται Ὁ τα-
πεινὸς μητρο-
πολίτης Λακε-
δαίμονος Μεθό-
διος ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ῥόδου καὶ τῶν Κυκλάδων νύσων
Ναθαναὴλ ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Δίστρας Κάλλιστος ἀρετὸς ὑπέ-
γραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Γάννου Γεννάδιος ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μελνίκου Ματθαῖος ἀρετὸς ὑπέ-
γραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Δράμας Δοσίθεος ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἀρχιιάλου Σωφρόνιος ἀρετὸς ὑπέ-
γραψα.

Βασσαρίων Νικαίας δι' ἐπιτροπῆς γηραμμένῃς παρὰ τοῦ μι-
γάλου σακελλαρίου Μανουὴλ διακίνου τοῦ Χρυσοκούκη, ὅστις ἰαν-
τὸν πιθανῶς ὁμοῦ ἰσημίωσεν, ὑπὲρ ἱκίνου ἐνταῦθα αὐτὸν ἐξηλύ-
μινος τῆς αὐτῆς δόξης καὶ τοῦ αὐτοῦ νοῦ καὶ αὐτὸν μεθ' ἡμῶν
ὑπάρχιν, καὶ τούτοις πᾶσιν ἀκολουθεῖν, ὑπέγραψα.

Ὁ μέγας σκυοφύλαξ διάκονος, Θεόδωρος ὁ Ξανθόπουλος ὑπέ-
γραψα.

Ὁ μέγας χαρτοφύλαξ καὶ ἀρχιδιάκονος Μιχαὴλ ὁ Βαλσαμὼν
ὑπέγραψα.

Ὁ μέγας ἐκκλησιάρχης καὶ δικαιοφύλαξ διάκονος Σίλβестρος
ὁ Συρόπουλος ὑπέγραψα.

Ὁ πρωτεύδικος διάκονος Γεώργιος ὁ Καππάδοξ ὑπέγραψα.

Ὁ πρωτοπαπᾶς Κωνσταντῖνος, καὶ τοποτηρητὴς τοῦ Μουλδο-
βλαχίας ὑπέγραψα.

Ὁ ἐκκλησιάρχης τῆς τιμῆς μονῆς ἁγίας καὶ βασιλικῆς τοῦ
ἁγίου ὄρους τῆς μεγάλης Λαύρας, καὶ τοποτηρητὴς τῆς αὐτῆς Μω-
σῆς ἱερομόναχος ὑπέγραψα.*

Ὁ ποτὲ ἡγούμενος τῆς Περιβλέπτου Ἀθανάσιος ὑπέγραψα.

Ὁ ἡγούμενος τῆς ἁγίας μενῆς τοῦ Παντοκράτορος Γερόντιος
ἱερομόναχος ὑπέγραψα.

Ὁ ποτὲ ἡγούμενος τοῦ ἁγίου Βλασίου Γερμανὸς ὑπέγραψα.

Παχώμιος ἱερομόναχος καὶ ἀββᾶς τοῦ ἁγίου Παύλου ἀρετὸς
ὑπέγραψα.

* "Εν τισιν ἀν-
τιγράφοις προ-
στίθεται· Δω-
ρέθιος ἱερομό-
ναχος καὶ το-
ποτηρητὴς τῆς
συνταξίας καὶ
ἱερᾶς ἀγιοριτι-
κῆς μεγάλης
μονῆς τοῦ Βα-
σιλειίδου.

Ταῦτα ἱρρίθη καὶ ἀντηνώσθη λατινικῶς μὲν, ὡς ἔφημεν, παρὰ τοῦ καρδινάλιου τῆς ἁγίας Σαβίνης Ἰουλιανοῦ, ἑλληνικῶς δὲ παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νικαίας Βησσαρίωνος, καὶ ἡσπασάμεθα τοῦ ἅπα τοῦ γόνου καὶ τὴν χεῖρ᾽ ἡσπασάμεθα δὲ καὶ ἀλλήλους, φορμένοι τὴν ἱερατικὴν στολὴν. ὑπεγράψαμεν δὲ καὶ ἡμεῖς ταῖς ἰδίαις ἑσίν, ὥσπερ καὶ ἀντηνώσθη. Ἐβαλλεν δὲ οἱ ἡμέτεροι ἑτάλται ὑψαινόσθωσαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἀγαλλιόσθω ἡ γῆ. Δέξα, καὶ τὸ ὑπό. Καὶ νῦν Δοξολογία. καὶ πάλιν τὸ αὐτό. Σήμερον ἡ χάρις τοῦ ἁγίου πνεύματος. Πληρωθεὶς οὖν τῆς ἱεουργίας ἅμα καὶ δοξολογίας, ἕκαστος ἀγῆλθωμεν εἰς τὰ ἴδια.

Μετὰ ταῦτα ζητοῦσιν οἱ Λατῖνοι αὐτῶν ἡμῶν ζητήματα ταῦτα. Διατί διαλαμβάνομεν μερίδας ἐν τῇ προσκομιδῇ, καὶ ἐνοῦμεν τῷ Θεῷ καὶ δεισποτικῶ ἄρτῳ.

Καὶ διατί κλίνομεν τὰς κεφαλὰς ἐν τῇ μεγάλῃ εἰσόδῳ, μὴ ὄντων τετελειωμένων τῶν ἁγίων δώρων.

Καὶ διατί χέομεν ζέον ὕδωρ ἐν τῷ ἁγίῳ ποτηρίῳ.

Καὶ διατί οὕτω ἐστὶ σῶμα Χριστοῦ, καὶ λέγομεν. Καὶ εἰς τῶν ἱερατικῶν λόγῳ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἐνυξεν, καὶ εὐθείως ἐξῆλθεν ἱμα καὶ ὕδωρ.

Καὶ διατί λέγομεν. Καὶ ἰδοὺ ὁ ἀστὴρ ἦλθε, καὶ ἔστη ἐπάνω, ὃ ἦν τὸ παιδίον.

Καὶ διατί οὐ χρίουσιν οἱ ἀρχιερεῖς τὸ μύρον, ἀλλ' οἱ ἱερεῖς, καὶ γὰρ τοῖς ἀρχιερεῦσι δέδοται τοῦτο.

Καὶ διατί χρίουσιν ἔλαιον τοὺς νεκροὺς, πρὸ τοῦ ἀνταρτίαςαι αὐτούς.

Καὶ διατί οὐκ ἐξομολογοῦνται οἱ ἱερεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς, ὅτε κίλλουσιν ἱεουργεῖν.

Καὶ διατί οὐκ ἀρκείσθι. φησιν, εἰς τὰ κυριακὰ λόγια τῷ Λέγει, φέρετε. ἀλλὰ λέγετε μετὰ ταῦτα. Καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, καί. Μεταβαλὼν αὐτὰ τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ, ἀμὴν, ἀμὴν, ἀμὴν.

Καὶ δι' ἣν αἰτίαν χωρίζετε τὰ ἀνδράγυνα, τοῦ κυρίου εἰπόντος. ὥς ὁ Θεὸς ἐξωξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζτω.

τὴν ἀρχὴν, παρ' ὃ γράφουσιν οἱ ἄγιοι; ἀλλ' ὁ βασιλεὺς προσθή-
κην τινὰ ἐβιάζετο γράψαι ἐν αὐτῷ· ἔλεγε γὰρ ἵνα προστεθῇ,
κατὰ τὴν δύναμιν τῶν κανόνων, καὶ μὴ, κατὰ τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων.
καὶ οὐδ' ἐν ἡμοφώνησαν, ἀλλ' ἀπῆλθον οἱ καρδινάλιοι.

Τῇ τρίτῃ οὖν πρὸς συνήχθημεν πάντες· καὶ εἰς τὸν ἕτερον ὁμι-
τῶν, ἰγνωσιμαχοῦμεν ἀμφοτέρω. καὶ οἱ μὲν ἔλεγον· Οἱ Λατῖνοι
εἰσιν αἴτιοι τῆς πλεημελείας· οἱ δὲ· Ὁ βασιλεὺς, καὶ τούτων λε-
γομένων ἰλυποῦμεθα. Πρὸς ἐσπέραν δὲ συνέθροισεν ὁ βασιλεὺς τοὺς
ἀρχιερεῖς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς.

Ὁ ΒΑΣΙΛ. Οἱ καρδινάλιοι ἦλθον πρὸς ἐμὲ, καὶ εἶπον περὶ
τοῦ προκειμένου ζητήματος πλῆρη πολλά. ἐγὼ δὲ ἀπολογησάμεν
αὐτοῖς ὅσον τὸ δυνατόν. ἰδόντες οὖν, ὅτι οὐδὲν δύνανται πῦσαι μὴ
παρεκάλεισαν ἵνα συνέξω ὑμᾶς· θέλουσι γὰρ ὁμιλᾶσαι ἔμπροσθεν
ὑμῶν· καὶ διὰ τοῦτο ἐμάνυσα τὴν ἀγωνιὴν ὑμῶν ἐλθεῖν ἕδι,
ὅπως ἐλθόντες ἀκύνει οὕτως ὃ χρῆζοι. Τούτων οὖν λαλουμέ-
νων, ἰδοὺ καὶ οἱ καρδινάλιοι, καὶ σὺν αὐταῖς ἀρχιεπίσκοποι καὶ
τῶν λογίων πολλοί, καὶ καθισάντων, βουλευθεὶς τούτους ὁ Ἰου-
λιανὸς, ἔρξατο λέγειν οὕτως.

ἸΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Γαλπνότατε βασιλεῦ, καὶ ὑμεῖς σεβασμιότατοι
πατέρες, δύο ἀμφισβητήσεων οὐσῶν ἐν ἡμῖν, περὶ τῆς προτάσεως
τοῦ ὀνόματος τοῦ πάπα, καὶ περὶ τῶν ῥητῶν τῶν ἁγίων, τὸ ἐν
ὁπωσδήποτε διώρθωσεν αὐτὸς ὁ μακαριώτατος πατήρ· καὶ ἐτίθη
ἐν τῇ προτάσει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ γαλπνοτάτου βασιλέως καὶ τῶ
πατριαρχῶν, πρᾶγμα μὴ ὑπάρχον ἀναγκαῖον, μηδὲ τοῦ καιροῦ.
περὶ τῶν ῥητῶν δὲ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχομεν, ὅπως ζητούμε
τεθῆναι ἐν τῷ ὅρῳ· ἐπεὶ ῥητὰ ἁγίων εἰσὶ, καὶ διὰ τούτων γέγονε
καὶ τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, καὶ ἡ Θυσία, καὶ πάντα τὰ τῶν
κανόνων· καὶ ἔτι τῶν ἁγίων οὐδὲν γέγονε· καὶ λοιπὸν ἡλπίζομεν
μὴ ἀμφιβάλλειν ὑμᾶς. νῦν οὖν ἀκούσαντες τὸ πρῶτον τοῦ γαλπο-
τάτου βασιλέως πολὺν λόγον περὶ τούτων ποιησαμένου, ἔδοξεν ἡμῖν
ὅπως καὶ ὑμεῖς οἱ τῆς ἐκκλησίας ῥήτορες μάθῃτε τοῦτο, εἴπω ὑπὲρ
δικαίον, ὅτι διὰ τὰ τῶν ἁγίων ῥητὰ ἐμποδίζεται τὸ ἔργον τοῦ
Θεοῦ. παρακαλοῦμεν τοίνυν ὑμᾶς, μὴ ἐπὶ πολὺ πυκτεύηται ἡ ἡ-
συχία τῶν ἐκκλησιῶν, μηδὲ ὁ καιρὸς πλεημελῇ, ἀλλὰ τῶν ῥητῶν τῶν
ἁγίων βιβαιωθέντων, γινέσθω ἡ ἑνωσις.

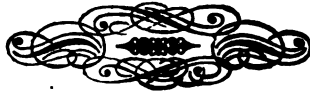
Ταῦτα καὶ ἄλλα ὅμοια εἶπὼν, ἐοίχθησαν. Ἀπεκρίνατο δὲ ὁ βασιλεὺς, δοθῆναι καιρὸν αὐτῷ ἵνα βουλευθῇ· καὶ εὐθὺς ἀπῆλθον οἱ καρδινάλιοι ἔξω, καὶ ἡμεῖς ἐβουλευσάμεθα, καὶ ἐγράψαμεν· Ὅτι ἵνα ἔχῃ ὁ πάπας τὰ φρονόμια αὐτοῦ κατὰ τοὺς καιónας καὶ τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων, καὶ τὴν θείαν γραφὴν, καὶ τὰ πρακτικὰ τῶν συνόδων.

Ταῦτα σχεδιάσαντες δεδώκαμεν αὐτοῖς· καὶ ἀπεκρίθησαν ἡμῖν· Ἡμεῖς μόνοι οὐκ ἔχομέν τι εἰπεῖν· ἀλλὰ τὸ γραμματίον ὑμῶν τοῦτο λαβόντες, ἀναφέρομεν πάντα τῷ κυρίῳ ἡμῶν, καὶ οὕτως εἰς τὴν αὔριον ἀπολογησόμεθα.

Τῇ ἐπαύριον δὲ, ἤρουν τῇ τετάρτῃ, ἀπῆλθον οἱ καρδινάλιοι εἰς τὸν βασιλέα, καὶ εἶπον αὐτῷ· Ὁ πατὴρ ὁ ἅγιος ἐδέξατο δύο γραμμάτια, καὶ ὥρισεν ἡμῖν ἐκλέξασθαι ἐκ τῶν δύο τὸ ἐν λοιπὸν ἀναγνωσθήτω ὁ τόμος, καὶ ἐξετασθήτω, ὅπως δοθῇ τῷ πράγματι τελεία ἀπόφασις. Ἀναγνωσθείσης οὖν τῆς γραφῆς τοῦ τόμου, καὶ ἀρυσάσης, ὥρισεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν αὔριον συναχθῆναι ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἑξ, ὅπως γραφῶσι γράμματα ἑλληνικῶς καὶ ῥωμαϊκῶς ἐν διωτύχοις, ἤρουν ὁ ὅρος καὶ τόμος τῆς ἐνώσεως· καὶ ἐν μὲν τοῖς δεξιόις μέρεσιν ἔττω ῥωμαϊκῶς, ἵνα ὑπογράψωσιν οἱ Λατῖνοι, καὶ κρεμάσωσι τὴν βούλλαν τοῦ πάπα· ἐν δὲ τῷ ἄλλῳ μέρει, ἵνα γράψωσιν οἱ Γραικοὶ καὶ ὑπογράψωσι, καὶ τιθῇ καὶ τοῦ βασιλέως τὸ χρυσόβουλλον. Ταῦτα οἰκονομήσαντες, τῇ πέμπτῃ πρωὶ ἀπῆλθον ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου, καὶ ἐποίησαν τὸν ὄρον, καὶ ἐκόμισαν τοῦτον τῷ βασιλεῖ. μετὰ τὸ τελεσθῆναι δὲ πάντα, τί ποιεῖ ὁ πονηρὸς; γράφεται ἐν τῷ ὄρῳ· Σωζομένων τῶν δικαίων καὶ τῶν προνομίων τῶν τισσάρων πατριαρχῶν· καὶ εὐρίσκεται προσθήκη ἐν τούτῳ, πάντων. τοῦτο ἀκούσαντες οἱ Λατῖνοι, ὡς μέγα τι ἰλιγγίασαν. καὶ εὐθὺς ἐζήτουν, μὴ πάντων τῶν προνομίων λέγειν, ἀλλὰ τῶν προνομίων ἁπλῶς. καὶ οὕτως ὁ τρόπος ἐνέπιδεσθαι γενέσθαι τὸν τόμον τῇ πέμπτῃ καὶ τῇ παρασκευῇ. Ἰουλίῳ δὲ τετάρτῃ, ἡμέρᾳ σαββάτου, συνῆλθον πάντες οἱ ἀποστατημένοι ἐν τῷ ναῷ τῷ εἰρημένῳ· καὶ συνέθεντο τὸν ὄρον μετὰ πάντων τῶν προνομίων καὶ τῶν δικαίων αὐτῶν, τῶν πατριαρχῶν δηλονότι· καὶ τῇ κυριακῇ ὑπεγράψαμεν αὐτόν. Τῇ δευτέρᾳ δὲ μὲν ἰουλίῳ εἰς τὰς ἑξ, γέγονεν ἡ ἑνωσις τῶν ἐκκλησιῶν·

Ἰδανότι' σάν-
τα Μαρία λιμ-
περάτα.

καὶ ἀνιγνώσθῃ ὁ ὅρος μετὰ τὴν λειτουργίαν. ἦλθε γὰρ ὁ μακα-
ριώτατος πάππας ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῇ λεγομένῃ, σάντα Λιμ-
περάτα * καὶ συνεφορέσαμιν αὐτῷ, καὶ ἐλειτουργήσῃ. καὶ μετὰ τὴν
λειτουργίαν γινομένης παρακλήσεως ἀνιγνώσθῃ ὁ ὅρος ῥωμαϊκῶς καὶ
ἐλληνικῶς, καὶ λατινικῶς μὲν παρὰ τοῦ καρδιναλίου τῆς ἐκείας
Σαβίνης Ἰουλιανοῦ, ἐλληνικῶς δὲ παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νικαίας
Βασσαριάνου, ἔχων ἐπὶ λέξεως οὕτως.

ΟΡΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ

ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ

ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ΓΕΝΟΜΕΝΗΣ

ΣΥΝΟΔΟΥ.

ΣΥΤΕΝΙΟΣ ἐπίσκοπος δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ εἰς αἰδίον τοῦ
 ράγματος μνήμην, συναινούντος τοῖς ὑπογεγραμμένοις καὶ * τοῦ
 θεογονάτου υἱοῦ ἡμῶν Ἰωάννου Παλαιολόγου τοῦ περφανοῦς βα-
 σιλέως τῶν Ῥωμαίων, καὶ τῶν τοποτηρητῶν τῶν σεβασμίων ἀδελ-
 φῶν ἡμετέρων τῶν πατριαρχῶν, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν τὴν ἀνατο-
 λικὴν ἐκκλησίαν παριστανόντων.

* Καί, λείπει ἐν
 τῷ διπτύχῳ.

Εὐφρανέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἀγαλλιέσθω ἡ γῆ. ἀφήρηται
 ἐν γὰρ τὸ μισότοιχον τὸ τὴν δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν διαίρου
 ἐκκλησίαν, ἐπανῆλθε δὲ ἡ * εἰρήνη τε καὶ ὁμόνοια τοῦ ἀκρογωνιαίου
 ὕδου ἐκείνου Χριστοῦ, τοῦ ποιήσαντος ἐκάτερα ἐν, τῷ τῆς ἀγάπης
 ἡ καὶ εἰρήνης ἰσχυροτάτῃ δισμῷ ἐκάτερον τοῖχον ζευγνύντος καὶ
 πωθῆγοντός τε καὶ συνέχοντος στοργῇ αἰδίου ἐνότητος· καὶ μετὰ
 τὴν μακρὰν ἐκείνην τῆς ἀθυμίας ὁμύχλην, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς χρο-
 νίου διαστάσεως μέλαιναν τε καὶ ἄχαρην ἀχλὺν, ἡ γαλινῶσα πᾶσιν
 αἰτὶς ἐξῆστραψε τῆς ποθεινοτάτης ἐνώσεως. εὐφρανέσθω καὶ ἡ μὴ-
 τη ἐκκλησία ταῖς αὐτῆς τέκνα μέχρι τοῦδε πρὸς ἄλληλα στασιά-
 ῳτα, εἰς ἐνότητά τε καὶ εἰρήμην ἥδη ἐπανιόντα ὀρῶσα· καὶ ἡ πρόμη
 νὶ τῷ χωρισμῷ αὐτῶν μικρότατα ρλαίονσα, ἐκ τῆς νῦν αὐτῶν
 ἑνωμαστῆς ὁμονοίας σὺν ἀνεκφράττῃ χαρῇ τῷ παντοδυνάμῳ εὐ-
 ερστείῃ! Θεῷ. πάντες συνεφρανέσθωσαν οἱ πανταχοῦ τῆς οἰ-
 κουμένης πιστοὶ, καὶ οἱ τῷ ἀπὸ Χριστοῦ ὀνόματι κεκλημένοι τῇ
 πρὶ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ συναγαλλέσθωσαν. ἰδοὺ γὰρ οἱ τε
 * Οἱ, λείπει ἐν
 τῷ διπτύχῳ.

φωνίας καὶ διαστάσεως χρόνον ἐκείνον, πρὸς πάντα παραβαλόμενοι κίνδυνον τὸν ἐν γῇ καὶ θαλάττῃ, καὶ πάντα πόνον ὑπερβαλόντες,

* Ταυτηνί, ἐν τῷ διπτύχῳ.

πρὸς τὴν ἱερὰν ταύτην * καὶ οἰκουμένην σύνοδον, τῇ τε τῆς ἱερᾶς ἐνώσεως ἐφέσει, καὶ τοῦ τὴν παλαιὰν ἀγάπην ἀνακτήσασθαι ἔνκα, γενηθότες συνῆλθον καὶ πρέθυμοι, καὶ τοῦ σκοποῦ οὐκ ἀπέτυχον. μετὰ γὰρ πολλὴν καὶ ἐπίπονον ἐρευνάν, τέλος τῇ τοῦ παπαγίου πνεύματος φιλανθρωπίᾳ τῆς εὐκαισιότατης ταύτης καὶ ἁγιστάτης ἐνώσεως ἔτυχον. τίς οὖν. ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείαις ἀξίως εὐχαριστῶν δύναιτ' ἄν; τίς ἐνώπιον τοῦ πλούτου τῶν Θεῶν οἰκτιρμῶν οὐκ ἂν ἐκπλαγίη; τίνος οὐκ ἂν καὶ σιδηροῦν στήθος τὸ τῆς βίαις

* Οὐσης γὰρ, ἐν τισιν ἀντιγραφείοις.

* Τὰ, λείπει ἐν τῷ διπτύχῳ.

εὐσπλαγχνίας οὔσης * τηλικαύτης μαλθαξίει μέγεθος; ὄντως θεία εἰσι ταῦτα τὰ * ἔργα, οὐκ ἀνθρωπίνης ἀσθενίας εὐρέματα· καὶ διὰ ταῦτα μετὰ ἐξαιρέτου μὲν εὐλαθείας ἀποδοικέα, Θεοῖς δὲ ὕμνος προβεβαστέα. Σοὶ αἶνος, σοὶ δόξα, σοὶ πρέπει εὐχαριστία, Χρητὶ πηγὴ οἰκτιρμῶν· ὅς τοσοῦτον ἀγαθὸν τῇ νύμφῃ σου τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ κεχάριται, κὰν τῇ ἡμετέρᾳ γενῇ τὰ τῆς εὐσπλαγχνίας σου ἔδειξας θαύματα, ἵνα σου πάντες τὰ θαυμασία δισηΰσονται. οὕτω μέγα τῷ ὄντι καὶ Θεῶν ἡμῖν ὁ Θεὸς δῶρον δεδώρηται, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς εἶδομεν ὁ πολλοὶ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπιθυμήσαντες ἰδεῖν οὐ δεδύνηται. συνελθόντες γὰρ Λατῖνοί τε καὶ Γραικοὶ ἐν ταύτῃ

* Τὸ διπτύχον οὕτως ἱερὰ ἀγάπῃ καὶ οἰκ.

τῇ ἱερᾷ καὶ ἁγίᾳ οἰκουμένῃ * συνόδῳ, σπουδῇ μεγάλῃ πρὸς ἀλλήλους ἐχρήσαντο, ὅπως μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὸ ἄρθρον ἐκῆν τὸ περὶ τῆς Θείας ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος μετὰ πλεστης ὅσης ἐπιμελείας καὶ συνεχοῦς συζητήσεως ἐξετασθεῖν. προκομισθεῖσιν δὲ μαρτυριῶν ἀπὸ τῆς Θείας γραφῆς, καὶ πλείστην χρήσιν τῶν ἁγίων διδασκάλων ἀνατολικῶν τε καὶ δυτικῶν, τῶ μὲν ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, τῶν δὲ ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ λεγόντων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν ἐννοίαν ἀποβλεπόντων ἅπαντων ἐν διαφόροις ταῖς λέξεσιν, οἱ μὲν Γραικοὶ διήσχησαντο, ὅτι τοῦθ' ὅπερ λέγουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, οὐ ταύτῃ τῇ διανοίᾳ προφέρουσιν, ὥστε αὐτοὺς τὸν υἱὸν ἀποκλείειν, ἀλλ' ἐπειδὴ περ αὐτοῖς ἰδέκει, φασὶ, τοὺς Λατίνους διαβεβαιουῖσθαι, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ὡς ἀπὸ δύο ἀρχῶν καὶ δύο πνεύσεων ἐκπορεύεσθαι, διὰ τοῦτ' ἐφυλάξαντο λέγειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι ἐκ πατρὸς

καὶ υἱοῦ· οἱ δὲ Λατῖνοι διεβεβαίωσαντο, μὴ κατὰ ταύτην τὴν διά-
 νειαν σφᾶς αὐτοὺς λέγειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ
 ἐκπορεύεσθαι, ὥς ἀποκλείειν τὸν πατέρα τοῦ εἶναι πηγὴν καὶ ἀρ-
 χὴν τῆς ὅλης * Θεότητος, τοῦ υἱοῦ δηλονότι καὶ τοῦ ἁγίου πνεύ-
 ματος· ἢ ὅτι τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ υἱὸς
 οὐκ ἔχει ἀπὸ * τοῦ πατρὸς· ἢ ὅτι δύο τιθέασιν εἶναι ἀρχὰς ἢ δύο
 πνεύματα· ἀλλ' ἵνα μίαν μόνην δηλώσωσιν εἶναι ἀρχὴν, καὶ μονα-
 δικὴν προβολὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος, καθὼς μέχρι τοῦδε δι-
 οχωρίσαντο. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τούτων ἀπάντων μία καὶ ἡ αὐτὴ τῆς
 ἀληθείας συνάγεται ἔννοια, τέλος εἰς τὴν ὑπογεγραμμένην ἁγίαν
 καὶ θεοφιλεῖ τῇ αὐτῇ διανοίᾳ καὶ τῷ αὐτῷ νοί συμφώνησαν καὶ
 συνήκσαν ὁμοθυμαδὸν ἕνωσιν. Ἐν τῷ ὀνόματι τοίνυν τῆς ἁγίας
 Τριάδος τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ταύ-
 τας τῆς ἱερᾶς καὶ οἰκουμένης τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ ἐπι-ῤῥηζομένης
 συνόδου, ὀρίζομεν, ἵνα αὕτη ἡ τῆς πίστεως ἀλήθεια ὑπὸ πάντων
 οὐσιμῶς τε καὶ ἀποδεχθεῖν τῶν Χριστιανῶν*, καὶ οὕτω πάντες
 ἡμελοῦσιν. Ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ
 ἐκείως ἐστὶ, καὶ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν καὶ τὸ ὑπαρκτικὸν αὐτοῦ εἶναι
 ἔχει ἐκ τοῦ πατρὸς ἅμα καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἐξ ἀμφοτέρων αἰδίως
 ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ μοναδικῆς προβολῆς ἐκπορεύεται· διασα-
 φεύοντες, ὅτι τοῦθ' ὅπερ οἱ ἅγιοι διδάσκαλοι καὶ πατέρες, ἐκ τοῦ
 πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι λέγουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,
 ὡς ταύτην φέρει τὴν ἔννοιαν, ὥστε διὰ τούτου * δηλοῦσθαι, καὶ τὸν
 υἱὸν εἶναι κατὰ * τοὺς Γραϊκοὺς αἰτίαν, κατὰ δὲ τοὺς Λατίνους ἀρ-
 χὴν τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑπάρξεως, ὥσπερ καὶ τὸν πατέρα.
 καὶ ἐπεὶ πάντα, ὅσα ἐστὶ τοῦ πατρὸς, αὐτὸς ὁ πατὴρ τῷ μονογενεῖ
 αὐτοῦ υἱῷ ἐν τῷ γινῶν δέδωκε, πλὴν τοῦ εἶναι πατέρα, τοῦτ' αὐτὸ
 ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται, αὐτὸς ὁ υἱὸς παρὰ
 τοῦ πατρὸς αἰδίως ἔχει, ἀφ' οὗ αἰδίως καὶ γεγέννηται. Ἐτι διο-
 ρξόμεθα τὴν τῶν ῥημάτων ἐκείνων ἀνάπτυξιν τὴν καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ,
 ἥ ἐστι τὴν ἀλήθειαν σαφηνισθῆναι, ἀνάγκης τε τότε ἐπικειμένης,*
 διηγεῖσθαι τε καὶ εὐλόγως ἐν τῷ συμβόλῳ προστεθῆναι. Ἐτι ἐν ἀζύμῳ
 ἢ ἐν ζύμῳ ἄρτῳ σιτῆν τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα τελεῖσθαι ἀληθῶς,
 ἡσὺς τε ἱερῆς ἐν θατέρῳ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ὀφείλειν τελεῖν
 ἡμεστον δηλονότι κατὰ τὴν τῆς ἰδέας ἐκκλησίας εἶτε δυτικῆς εἶτε

* Ὁλης τῆς, ἢ
 ἀντιγράφοις τι-
 σίν.

* Παρὰ, ἐν τῇ
 διπτύχῳ.

* Ἐν τῷ διπτύ-
 χῳ οὕτως ὑπὲρ
 πάντ. τῶν Χρι-
 στιανῶν πιστ.
 τε καὶ ἀποδ.

* Διὰ τούτων,
 ἐν τῷ διπτύχῳ.
 * Κατὰ μὲν, ἢ
 τῷ διπτύχῳ.

* ἐπικειμένης
 τότε, ἐν τῷ δι-
 πτύχῳ.

ἀνατολικῆς συνήθειαν. Ἐτι ἴαν οἱ ἄλλοις μετανοήσαντες ἀποθέσκειν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγάπῃ, πρὶν τοῖς ἀξίοις τῆς μετανοίας καρποῖς ἱκανοποιῆσαι περὶ τῶν ἡμαρτημένων ὁμοῦ καὶ ἡμελημένων, τὰς τούτων ψυχὰς καθαρτικαῖς τιμωρίαις καθαίρεισθαι μετὰ θάνατον ὥστε δὲ ἀποκουφίζεσθαι αὐτὰς τῶν τοιούτων τιμωριῶν, λυσιτελεῖν αὐταῖς τὰς τῶν ζώντων πιστῶν ἐπιουρίας, δειλονότι τὰς ἱερὰς θυσίας, καὶ εὐχὰς καὶ ἐλεημοσύνας, καὶ ἄλλα τῆς εὐσεβείας ἔργα, ἅτινα παρὰ τῶν πιστῶν ὑπὲρ ἄλλων πιστῶν εἴωθε γίνεσθαι, κατὰ τὰ τῆς ἐκκλησίας διατάγματα. ἐκείνων δὲ τὰς ψυχὰς, οἷτινες μετὰ τὸ βαπτισθῆναι οὐδεμιᾷ ὅλως τῆς ἁμαρτίας κηλίδος ὑπἴστανται καὶ ἔτι τὰς μετὰ τὸ ἐφικύσασθαι τὴν τῆς ἁμαρτίας κηλίδα, εἴτε ἐν τοῖς αὐτῶν σώμασιν, εἴτε μετὰ τὸ τὰ σώματα ἀποβύσασθαι, ὡς προεῖρηται, καθαρθείσας, εἰς οὐρανὸν εὐθὺς προσλαμβάνεσθαι, καὶ καθαρῶς θεωρεῖν αὐτὸν τὸν ἵνα καὶ τρισυπόστατον Θεὸν, καθὼς ἔστιν, ἕτερον μέντοι ἑτέρου τελειότερον κατὰ τὴν τῶν βεβιωμένων ἀξίαν· τὰς δὲ ψυχὰς τῶν ἐν θανάσειμῳ ἁμαρτίᾳ τῇ

* Ἐν τῇ κατ' ἐνέργειᾳ θαν. ὁμο. ἐν ἀντηγήφοις.

* Εἰς πᾶσαν— ἀρχιερέα, λείπει ἐν τῇ διπτύχῳ.

* Ἐν, λείπει ἐν τῇ διπτύχῳ.

* Πάππαν, ἐν τῇ διπτύχῳ.

* Ἐν τῇ μεγ. ἐκκλ. τελειοθ., λείπει ἐν τῇ διπτύχῳ.

κατ' ἐνέργειαν*, ἢ καὶ ἐν μόνῃ τῇ ποροπατορικῇ ἀποβιούστων εὐθὺς καταβαίνειν εἰς ἕδρην, τιμωρίας ὅμως ἀνίστοις τιμωρηθικομένης. Ἐπὶ ὀρίζομεν τὴν ἁγίαν ἀποστολικὴν καθέδραν καὶ τὸν Ῥωμαϊκὸν ἀρχιερέα εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ πρωτεύον κατέχειν, αὐτὸν πὶ τὸν Ῥωμαϊκὸν ἀρχιερέα * διάδοχον εἶναι τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, καὶ ἄλλοθ' ἡ τοποτηρητὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας κεφαλὴν, καὶ πάντων τῶν Χριστιανῶν πατέρα τε καὶ διδάσκαλον ὑπάρχειν, καὶ αὐτῷ ἐν τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ τοῦ ποιμαίνειν, καὶ διιθύνειν, καὶ κυβερνᾶν τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πλήρῃ ἐξουσίαν παραδεδόσθαι, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῶν οἰκουμένων συνόδων, καὶ ἐν * τοῖς ἱεροῖς κανόσι διαλαμβάνεται. Ἀναγεύοντες ἔτι καὶ τὴν ἐν τοῖς κανόσι παραδεδομένην τάξιν τῶν λοιπῶν σεβασμίων πατριαρχῶν, ὥστε τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχην δεύτερον εἶναι μετὰ τὸν ἁγιώτατον πάπαν * τῆς Ῥώμης, τρίτον δὲ τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας, τέταρτον δὲ τὸν τῆς Ἀντιοχείας καὶ πέμπτον τὸν τῶν Ἱεροσολύμων, σοζομένων δηλαδὴ καὶ τῶν περινομίων ἀπάντων καὶ τῶν δικαίων αὐτῶν. ἐδόθη ἐν τῇ φλωρεντίᾳ, ἐν δημοσίᾳ συνελεύσει ἐορτασίμως ἐν * τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τελει-

σθείση, ἔτι ἀπὸ τῆς τοῦ κυρίου σαρκώσεως χιλιοστῇ τετρακοσιο-
στῇ τριακοστῇ ἐνάτῃ· ἰουλίου ἑκτη, ἡμέρᾳ δευτέρᾳ, ἰνδικτιῶνος
δευτέρᾳ.* ἀπὸ δὲ κτίσεως κόσμου*, ἔτι ἑξακισχιλιοστῇ ἑνακκοσιο-
στῇ τεσσαρακοστῇ ἑβδόμῃ, καὶ τῆς ἀρχιερατείας ἡμῶν ἔτι ἐνάτῃ.

Ἰωάννης ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ
Ῥωμαίων, ὁ Παλαιολόγος.*

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἡρακλείας, ὁ λογάς τῶν Αἰδέσση-
νῶν, καὶ ἀρχιερεὺς πάσης Θρακίας καὶ Μακεδονίας, καὶ τοποτη-
ρητὴς τῆς ἀποστολικῆς καθίδρας τοῦ ἁγιοτάτου πατριάρχου τῆς
Ἀλεξανδρείας Φιλοθέου Ἀντώνιος ἀποφάνας ὑπέγραψα.

Ὁ τοποτηρητὴς τῆς αὐτῆς ἀποστολικῆς καθίδρας τοῦ ἁγιο-
τάτου πατριάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ κυρίου μου κυρίου Φι-
λοθέου, καὶ πρωτοσύγκελλος πνευματικὸς Γρηγόριος ἱερομόναχος
ὑπέγραψα.

Ἰσίδωρος μητροπολίτης Κιαιβου καὶ πάσης Ῥωσίας, καὶ τοπο-
τηρητὴς τῆς ἀποστολικῆς καθίδρας τοῦ ἁγιοτάτου πατριάρχου
Ἀντισοχίας κυρίου Δωρόθεου ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μονεμβασίας, καὶ τοποτηρητὴς τῆς
ἀποστολικῆς καθίδρας τοῦ ἁγιοτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων
κυρίου Ἰωακείμ Δοσίθεος ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Κυζίκου, καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ
Ἀγκύρας, Μητροφάνης ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Τραπεζοῦντος, καὶ τὸν τόπον ἐπέχων
τοῦ Καισαρείας, Δωρόθεος ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Βησσαρίων ἐλίου Θεῶν ἀρχιεπίσκοπος Νικαίας, καὶ τὸν τόπον
ἐπέχων τοῦ Σάρδεων, ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Νικομηδείας Μακάριος ἀρετὸς ὑπέ-
γραψα.*

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Τορνόβου, καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ
Νικομηδείας, Ἰγνάτιος ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μιτυλήνης, καὶ τὸν τόπον ἐπέχων
τοῦ Σίδης, Δωρόθεος ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μευλοδουβλαχίας, καὶ τὸν τόπον ἐπέ-
χων τοῦ Σεβαστίας Δαμιανὸς ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἀμασίας Ἰωάσαφ ἀρετὸς ὑπέγραψα.

* Ἰνδ. β'. ἡμέρ.
β'. ἐν τῇ διπτύ-
χῳ.

* Ἀπὸ δὲ κτί-
σεως κτλ. λαίπει
ἐν τῇ διπτύχῳ.
* ὑπέγραψα,
ἐν τισιν ἀντι-
γράφαις.

* Ἐν τισιν ἀν-
τιγράφαις προ-
σέθεται Ὁ τα-
πεινὸς μητρο-
πολίτης Λακε-
δαίμονος Μετέ-
διος ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ῥόδου καὶ τῶν Κυκλάδων νύσων
Ναθαναὴλ ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Δίστρας Κάλλιστος ἀρετὸς ὑπέ-
γραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Γάνου Γεννάδιος ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μελνίκου Ματθαῖος ἀρετὸς ὑπέ-
γραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Δράμας Δοσίθεος ἀρετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἀρχιιάλου Σωφρόνιος ἀρετὸς ὑπέ-
γραψα.

Βυσσαρίων Νικαίας δι' ἐπιστροφῆς γεγραμμένης παρὰ τοῦ μι-
γάλου σακελλαρίου Μανουὴλ Διακένου τοῦ Χρυσοκούκη, ὅστις ἰαν-
τὸν πιθανῶς ὁμοῦ ἰσημίωσεν, ὑπὲρ ἐκείνου ἐνταῦθα αὐτὸν ἐξηγού-
μενος τῆς αὐτῆς δόξης καὶ τοῦ αὐτοῦ νοῦ καὶ αὐτὸν μεθ' ἡμῶν
ὑπάρχων, καὶ τούτοις πᾶσιν ἀκολουθεῖν, ὑπέγραψα.

Ὁ μέγας σκευοφύλαξ διάκονος, Θεόδωρος ὁ Ξανθόπουλος ὑπέ-
γραψα.

Ὁ μέγας χαρτοφύλαξ καὶ ἀρχιδιάκονος Μιχαὴλ ὁ Βαλσαμὺν
ὑπέγραψα.

Ὁ μέγας ἐκκλησιάρχης καὶ δικαιοφύλαξ διάκονος Σίλβεστρος
ὁ Συρόπουλος ὑπέγραψα.

Ὁ πρωτεύδικος διάκονος Γεώργιος ὁ Καππιάδοξ ὑπέγραψα.

Ὁ πρωτοπαπᾶς Κωνσταντῖνος, καὶ τοποτηρητὴς τοῦ Μουλδο-
βλαχίας ὑπέγραψα.

Ὁ ἐκκλησιάρχης τῆς τιμίας μονῆς ἁγίας καὶ βασιλικῆς τοῦ
ἁγίου ὄρους τῆς μεγάλης Λαύρας, καὶ τοποτηρητὴς τῆς αὐτῆς Μον-
αχίας ἱερομόναχος ὑπέγραψα.*

Ὁ ποτὲ ἡγούμενος τῆς Περιβλέπτου Ἀθανάσιος ὑπέγραψα.

Ὁ ἡγούμενος τῆς ἁγίας μονῆς τοῦ Παντοκράτορος Γεράσιμος
ἱερομόναχος ὑπέγραψα.

Ὁ ποτὲ ἡγούμενος τοῦ ἁγίου Βλασίου Γερμανὸς ὑπέγραψα.

Παχώμιος ἱερομόναχος καὶ ἀββᾶς τοῦ ἁγίου Παύλου ἀρετῆς
ὑπέγραψα.

* Ἐν τισιν ἀν-
τιγράφοις προ-
στίθεται Ἄν-
ρεθιος ἱερομό-
ναχος καὶ το-
ποτηρητὴς τῆς
σεβασμίας καὶ
ἱερᾶς ἀγιορειτι-
κῆς μεγάλης
μονῆς τοῦ Βα-
σιλειεύ.

Ταῦτα ἰρρίθη καὶ ἀνιγνώσθη λατινικῶς μὲν, ὡς ἔφημεν, παρὰ τοῦ καρδινάλιου τῆς ἁγίας Σαβίνης Ἰουλιανοῦ, ἑλληνικῶς δὲ παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νικαίας Βησσαρίωνος, καὶ ἡσπασάμεθα τοῦ ἅπα τοῦ γόνου καὶ τὴν χεῖρα ἡσπασάμεθα δὲ καὶ ἀλλήλους, φο-
 μένοι τὴν ἱερατικὴν στολὴν. ὑπεγράψαμεν δὲ καὶ ἡμεῖς ταῖς ἰδίαις
 εἰσίν, ὥσπερ καὶ ἀνιγνώσθη. Ἐψαλλεν δὲ οἱ ἡμέτεροι ψάλλται
 ὑθραινόσθασαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ. Δόξα, καὶ τὸ
 ὑπό. Καὶ νῦν Δοξολογία. καὶ πάλιν τὸ αὐτό. Σήμερον ἡ χάρις
 τοῦ ἁγίου πνεύματος. Πληρωθεῖσης οὖν τῆς ἱερουργίας ἅμα καὶ δο-
 ξολογίας, ἕκαστος ἀνῆλθομεν εἰς τὰ ἴδια.

Μετὰ ταῦτα ζητοῦσιν οἱ Λατίνοι αὐτὸν ἡμῶν ζητήματα ταῦτα.
 Διατί διαλαμβένομεν μερίδας ἐν τῇ προσκομιδῇ, καὶ ἐνοῦμεν
 τῷ Θεῷ καὶ δεσποτικῷ ἄρτῳ.

Καὶ διατί κλίνομεν τὰς κεφαλὰς ἐν τῇ μεγάλῃ εἰσόδῳ, μὴ ὄν-
 των τετελειωμένων τῶν ἐξίων δώρων.

Καὶ διατί χέομεν ζέον ὕδωρ ἐν τῷ ἁγίῳ ποτηρίῳ.

Καὶ διατί οὕτω ἐστὶ σῶμα Χριστοῦ, καὶ λέγομεν. Καὶ εἰς τῶν
 γρατιωτῶν λόγῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἐνυξεν, καὶ εὐθὺς ἐξῆλθεν
 ἱμα καὶ ὕδωρ.

Καὶ διατί λέγομεν. Καὶ ἰδοὺ ὁ ἀστὴρ ἦλθε, καὶ ἔστη ἐπάνω,
 ὅς ἦν τὸ παιδίον.

Καὶ διατί οὐ χρίουσιν οἱ ἀρχιερεῖς τὸ μύρον, ἀλλ' οἱ ἱερεῖς,
 καὶ γὰρ τοῖς ἀρχιερεῦσι δίδεται τοῦτο.

Καὶ διατί χρίουσιν ἔλαιον τοὺς νεκροὺς, πρὸ τοῦ ἀνταρτίασαι
 αὐτούς.

Καὶ διατί οὐκ ἐξομολογοῦνται οἱ ἱερεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς, ὅτι
 κίλλουσιν ἱερουργεῖν.

Καὶ διατί οὐκ ἀρκεῖσθαι φησιν, εἰς τὰ κυριακὰ λόγια τῷ Λά-
 βετε, φάγετε· ἀλλὰ λέγετε μετὰ ταῦτα. Καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄρτον
 τοῦτον τίμιον σάγμα τοῦ Χριστοῦ σου, καί. Μεταβαλὼν αὐτὰ τῷ
 πινύματί σου τῷ ἁγίῳ, ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν.

Καὶ δι' ἣν αἰτίαν χωρίζετε τὰ ἀνδρόγυνα, τοῦ κυρίου ἐπέντος·
 ὡς ὁ Θεὸς ἔζηεν, ἀνδρῶπος μὴ χωρίζετω.

καὶ δι' ἣν αἰτίαν οὐ ποιεῖτε πατριάρχην ὧδε, ἀλλ' ἀκέφαλοι
 ρούλεισθε ἀπειθεῖν.

Ταῦτα τῶν Λατίνων προκουμισάντων, ὁ Μιτυλήνης κανονικῶς τι
 καὶ νομίμως ταῦτα πάντα ἔλυσε, πλὴν δύο τινῶν, ἕτινα ἐμήνυσεν
 ὁ πάπας τῷ βασιλεῖ, τὸ τῆς χωρίσεως τῶν ἀνδρογύνων, καὶ τὴν
 χυροτονίαν τοῦ πατριάρχου· ἀντιλεγόντων τῶν Λατίνων, ὅτι οὐ δύ-
 ναται νόμος ἀντιλέγειν τῇ κυριακῇ φωνῇ τῇ λεγούσῃ· Οὐς ὁ διὰς
 ἔζηυξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζετω· καὶ ὅτι ἀκέφαλοι οὐ χρὴ ἀπει-
 θεῖν τῶν ὧδε.

Ἐμήνυσεν ὁ πάπας τῷ βασιλεῖ, ἵνα στείλῃ αὐτῷ ἐκ τῶν μη-
 τροπολιτῶν τινὰς τῶν εἰδότεων· ὁ δὲ ἀπέστειλε τοὺς μὴ εἰδότες.
 καὶ εἶπον ὁ πάπας τὰς δύο ζητήσεις ταύτας, τὸ τῶν διαζεύξεων
 τῶν ἀνδρογύνων καὶ τὴν προχίρην τοῦ πατριάρχου. οἱ δὲ ἀπο-
 λογήσαντο· Ἄδισαν ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν ἀπολογηθῆναι, ἀλλὰ οὐδὲ
 ἀπολογούμεθα· μέλλομεν οὖν ἀναφέρειν ταῦτα τῷ βασιλεῖ, καὶ
 αὐτὸς μέλλει ἀπολογησασθαι.

Τούτων οὕτω γινομένων παρήλθον ἡμέραι, καὶ τῇ τισσαρακαι-
 δεκάτῃ τοῦ ἰουλίου, ἡμέρᾳ τρίτῃ, ἐμήνυσεν ὁ πάπας πᾶσι τοῖς
 ἀνατολικοῖς ἀρχιερεῦσιν ἀπελθεῖν εἰς αὐτόν. καὶ δὴ τινων ἀπι-
 θόντων, ἑκατ' ἰδίαν παραλαβὼν αὐτοὺς ἔφη.

Ὁ ΠΑΠΑΣ. Ἡμεῖς, ἀδελφοί, ἠνώθημεν τῇ πίστει τοῦ χάριτι.
 ἐπὶ δὲ, οἷς κρίμασιν οἶδεν ὁ τῶν ὄλων Θεός, κατέστην ἐγὼ κεφαλὴ
 τῶν ὑμετέρων μελῶν, καὶ ὅπωςδήποτε πρέπει παραινεῖν καὶ συμ-
 βουλεύειν τὰ δοκοῦντα εἶναι πρὸς σύστασιν τῆς εὐσεβείας, καὶ τῆς
 ἐκκλησίας ἡμῶν· ἥδη λοιπὸν ἔχω εἰπεῖν τινα πρὸς ὑμᾶς ὡς ἀδι-
 φούς, ὡς μέλη, ὡς ἡγήτορας τῶν ἐκκλησιῶν.

Καὶ πρῶτον λέγω, ὅτι πάντες γογγύζουσι περὶ τῶν διαζυ-
 γίων τῶν συνοικισίων, καὶ δέεται τὸ τοιοῦτον διορθώσεως.

Διύτερον περὶ τοῦ Ἑρέσου, ὅτι ἐστὶν ἀναγκαῖον δοῦναι λόγον
 πᾶσι σχεῖται τῆς συνόδου ἡμῶν· οὐ γὰρ φρονιμώτερός ἐστι ἡμῶν
 πάντων· οἶδαμεν γὰρ αὐτὸν ἐν ταῖς διαλέξεσιν ἀπορήσαντα, καὶ
 μὴ δυνάμενον ἀποκρίνεσθαι πρὸς τὰ ζητούμενα παρὰ τοῦ θρῶ-
 νου Ἰωάννου.

Τρίτον, ὅτι ἐπὶ ὁ ἐκτελέσας πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως
 ἀπῆλθεν εἰς τὰς ἐκείθεν μονὰς, δέεται ἡ ἐκκλησία πατριάρχου·

μάλιστα γινέσθαι ὧδε, ἔνθα πάρυμι καὶ αὐτός· οὐχ ἵνα ἦσω τι σωματικόν· ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐ δέομαι, ἀλλὰ ἰον καὶ δώσω καὶ στηρίξω καὶ ἐπιβεβαιώσω, καὶ τὸν εὐρισκό-
· χειροτονούμενον ἀπ' ἐμοῦ μεταθήσω, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην ἦσω, καὶ ποιήσω πατριάρχην ἵνα εἴναι, καὶ τὰ προνόμια καὶ ἐπαρχίαν ταύτης ἔχῃν καὶ ἑπλῶς διὰ πολλὰ τ' ἀγαθὰ λέγων γένηται πατριάρχης ὧδε. τί γὰρ ἐμποδίζεις; ἢ τί ἐστὶν ἁλλοπείας; ἢ θὰ βασιλεύς, ἔνταυθα οἰκουμένη συνόδος, καὶ πάτας προΐ-
· νως αὐτῶν· ἔνταυθα καὶ οἱ κρείττονες τῶν ἀρχιερέων, ἀφ' ὧν
· μ γινέσθαι πατριάρχης· τί ἐστὶ τὸ κωλύσον ὑμᾶς; διὰ τοῦτο ἄξιον καὶ δίκαιον ποιῆσαι πατριάρχην, καὶ μὴ ἀπιλθεῖν
· κλοι ἀφ' ἡμῶν.

Γαῦτα τοῦ πάπα εἰπόντος, καὶ προσθέντος, ὅτι ἐὰν οὐ γένηται
· πατριάρχης, οὐ δυνήσομαι μεταθέσθαι τὸν ὄντα πατριάρχην
· ὃ ἐξῆς.

Ἀπικρίναντο οἱ ἀρχιερεῖς λέγοντες ταῦτα.

Οἱ ΓΡΑΙΚΟΙ. Ὅσα ὤρισεν ἡ μακαριότης σου, ὑπάρχουσι δι-
· τατα καὶ σοφώτατα· ἀλλ' ἡμεῖς οὐ δυνάμεθα τελείως ἀπο-
· ῖναι εἰς τὰ τοιαῦτα, ἐπεὶ ἔχομεν καὶ ἄλλους ἀρχιερεῖς καὶ
· ἰεῖα ἡμῶν, καὶ μετὰ γνώμης αὐτῶν ἀποκριθισόμεθα τελείως·
· ἡμῶν δὲ ἰδίως ὠπολογούμεθα, καὶ λέγομεν, οὐ τοῦ παρόντος
· οὐ εἶναι ταῦτα, εἰ καὶ δίκαιά εἰσι καὶ ἀναγκαῖα. ἐπεὶ τὰ
· κείσια ἡμῶν οὐκ ἀλόγως χωρίζονται· ἀλλὰ καὶ ὁ Ἐφέσου ἐξε-
· ῥήσεται, Πατριάρχης ἔνταυθα οὐ γινήσεται, ὅτι ἔχομεν συνή-
· ν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ πάσης τῆς ἐπαρχίας ἡμῶν ἑπι-
· και, καὶ ἐν τῷ καθολικῷ ἡμῶν ναῷ χειροτονηθῆναι, καὶ ὁ
· λους ἡμῶν ἄλλως πως οὐ ποιήσει, εἰδὼς τὴν συνήθειαν τῆς
· κσίας ἡμῶν.

Ὁ ΠΑΠΑΣ. Ἐγὼ τὸ συμφέρον τὸ ὑμέτερον φροντίζων βούλομαι
· ῖθαι πατριάρχην ὧδε, οὔτε συγγενῇ μου, οὔτε φίλον μου, ἀλλ'
· ἐλθέτω ὑμεῖς· ἐγὼ δὲ ἐφοδιάσω αὐτὸν καὶ στερεώσω. ἐὰν δὲ
· ; οὐ θέλετε, ὃ ἐγὼ ὠφειλον ποιῆσαι, ποιῶ· ὑμεῖς δὲ ὕστερον
· μεληθήσεσθε, καὶ εἰ μὴ ἐλάλησα ὑμῖν, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχετε,
· δὲ πρὸφασιν οὐχ ἔχετε.

Ταῦτα καὶ ἄλλ' ἄττα εἰπόντος τοῦ πάπα, ἡμεῖς πρὸς ταῦτα

ὁπωσδήποτε ἀπολογησάμενοι, ἐξήλθομεν· καὶ ἰλθόντες ἀπηγγέλαμεν ταῦτα τῷ βασιλεῖ· ὁ δὲ ἀκούσας, οὐδ' ὅλως ἠνέσχετο λαλῆσαι τοιοῦτόν τι εἰς ἡμᾶς.

Τούτων εὖτε γινομένων παρήλθον ἡμέραι ἕως τῆς κυριακῆς· καὶ τῇ εἰκοστῇ τοῦ ἰουλίου μηνός, ἡμέρᾳ δευτέρᾳ, ὑπέγραψαν τοὺς τόμους οἱ ἀρχιερεῖς, οἵτινες ἐβούλοντο ἀπελθεῖν. ἦσαν δὲ οὗτοι· ὁ Ἡρακλείας, ὁ Κυζίκου, ὁ Τραπεζοῦντος, ὁ Μονεμβασίας, ὁ Νικομηδείας, καὶ ὁ Δράμας· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν κληρικῶν ἕως ἀριθμοῦ ἀνθρώπων πυνθίκοντα ἀπῆλθον σὺν τούτοις, ἐκτεζόμενοι καὶ ἡμεῖς. ἡμεῖς δὲ τῇ τρίτῃ συναχθέντες, τῇ εἰκοστῇ πρώτῃ τοῦ ἰουλίου μηνός, ἐν τῷ ρευχαρίῳ τοῦ βασιλέως ὑπεγράψαμεν τοὺς τόμους. ἐποιήσαμεν γὰρ πέντε λατινικῶς τε καὶ ἑλληνικῶς, καὶ ὑπέγραψαν οἱ λατῖνοι καὶ οἱ Γραικοὶ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσιν, ὅπως λάβωσιν οἱ λατῖνοι τὸ ἓν, καὶ οἱ Γραικοὶ τὸ ἕλλο, τοὺς δ' ἑλλοὺς ἵνα στήλωσιν εἰς τοὺς πατριάρχας. οὕτως οὖν ἔλαβη τέλος πάντα τὰ τῆς ἡγίας ἐνώσεως.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΜΕΝΙΩΝ.

Παρελθουσῶν δὲ ἡμερῶν τινων, ἦλθον ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας ἀπο-
 ρισιάριοι ἑνᾶριτοι ἄνθρωποι παρὰ τοῦ πατριάρχου τῶν Ἀρμενίων,
 πτοῦντες ἑνωσιν καὶ αὐτοὶ, καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν τῆς πίστεως· οἱ
 καὶ τὸν μακαριώτατον πάπαν προσκυνήσαντες, τῷ βασιλεῖ ἐνφα-
 σθασαν, καὶ τὴν βουλὴν αὐτῶν ἀνέφερον, καὶ ὅπως βούλονται τῇ
 ἐκκλησίᾳ τῇ καθολικῇ ἐνωθῆναι ἐξηγήσαντο· καὶ παρ' αὐτοῦ ἐζήτουν
 οἰκτιρῆσαι καὶ ἐπισκεῖσθαι. ὁ δὲ βασιλεὺς αὐτοῖς ἀπεκρίνατο, ὅτι τε-
 ριστόν ἐστι λίαν τὸ σπουδαζόμενον, καὶ ὅτι ἐὰν προσέλθωσι τῇ
 ὀρθόδοξῳ πίστει καὶ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἀριστόν ἐσται αὐτῷ·
 αἱ δὲ ὅτι, φησὶ, παρακαλῶ τὸν Θεὸν ὀρθοτομήσαι τὴν ἑνωσιν αὐτῶν·
 αἱ δὲ ὅτι ἐὰν τοῦτο γένηται, ἔσται καὶ αὐτὸς βοηθὸς εἰς πᾶν ὁτιοῦν
 ἔργον καὶ χρεῖαν αὐτῶν. Τούτων ῥηθέντων ἀπῆλθον καὶ οἱ Ἀρ-
 μένιοι· ἡμεῖς δὲ ἐξεληθόντες ἀπὸ Φλωρεντίας ἤλθομεν εἰς Βενετίαν,
 καὶ ἐκεῖθεν πάλιν εἰς τὰ ἴδια.

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ

ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ

ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

ΣΥΝΟΔΟΥ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ ΣΧΟΛΑΡΙΟΥ

Ἵπὲρ εἰρήνης καὶ βοηθείας τῇ πατρίδι, παράκλησις πρὸς
τὴν ἀνατολικὴν σύνοδον ἐν Φλωρεντίᾳ.

Τῇ θεῷ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ τῆς κατ' ἡμᾶς ἐκκλησίας, ἄριστοις καὶ τιμιωτάτοις πατράσι, Γεώργιος ὁ Σχολάριος τὴν ὀφειλομένην υἱόλαβειαν.

Ἡ μὲν κοινὴ τῶν σοφῶν ἀπάντων παραγγιλία, μηδένα δεῖν φρεσὶ συμβουλευόμενον, πρὶν ἂν κληθεῖν· ἐγὼ δὲ καὶ μὴ κληθεὶς τοῦτο πράττειν προάρομαι, καὶ τὸν παρόντα θέμῳ λόγον ὑμῖν, εἰδὼς τοῦτον παράκλησιν ὄντα μᾶλλον ἢ συμβουλὴν καὶ κηδόμενος μὲν τῶν ὅλων πραγμάτων, κηδόμενος δὲ ἐν τῷ μέρει καὶ ἑμαυτοῦ καὶ γυνῶν καὶ συγγενῶν· καὶ ἅμα τὴν ὑμῶν φιλανθρωπίαν εἰδὼς, καὶ σπαισμένος ὑμᾶς κἂν οὐκ ἀρέσκουσθε τοῖς ὑμῶν ἰμοῦ λογομένοις, οὐκ ὀργνίσθαι μοι, ἀλλὰ καὶ χάριν ἔχειν τῆς προθυμίας. θεαίους γὰρ ὑμᾶς καὶ ἄλλα εἰδὼς, νῦν πολλῷ μᾶλλον ἐλπίζω διατηρήσειν τὴν γνώμην. δεῖ δὲ καὶ τὴν ἑμὴν πρὸς ὑμᾶς εὐνοίαν ἐνθυμῶμαι· ἥς χάριν οὐθ' ἐνὶ τινι, οὔτε πᾶσιν ὁμοῦ προσκεκρουκὼς φαίνομαι, σιγῇ δὲ μᾶλλον πολλῶν ἀπασχόμενος δυσχερῶν, ὧν οἶδε θεός, καὶ ὧν οὐκ ἂν τις ῥαδίως ἀνέσχετο· οὔτε γὰρ τινα λυπῶν, οὔτε ταραττειν εἶδει τὰ πράγματα. πρὸς ταύτην τοίνυν τὴν εὐνοίαν ἀποβλέψαντες καὶ τῇ τῶν πραγμάτων ἀνάγκῃ τὴν παρούσῃ λογισάμενοι τόλμαν, οὕτω τοὺς λόγους κρίνειν βουλήθητε, δεσπύται μοι καὶ πατέρες, καὶ ἡγιμόνες πάντων ὁμοῦ τῶν καλῶν καὶ νῦν καὶ πάντα τὸν χρόνον ἰσόμενοι.

Οὔτε σιωπᾶν λοιπὸν οἶμαι δεῖν, κύριοί μου καὶ πατέρες αἰδέεσθαι, τῶν προσδοκωμένων δεινῶν καὶ πλείον τι τούτου πολέμων

ἢ δὴ πιθόντων, οὔτε πολλῶν λόγων τὰ παρόντα πράγματα δέεσθαι, ἐν ἀκμῇ καθεστῶτα κινδύνου, καὶ μόλις μετὰ τοῦ πολλά μὲν πράττειν, λίγην δὲ ἐλάττω, δυνάμεινα σώζεσθαι. συνθήκης δὲ καὶ φράσεως καὶ τέχνης ῥητορικῆς τὸ πλεῖστον μὲν ὑπὸ τῶν παρόντων δεινῶν καὶ τῆς ἐπὶ τούτοις λύπης ἀφήρημαι, τῷ δὲ περιλειπομένῳ καιρὸν οὐχ ὀρῶ τὸν παρόντα χρῆσθαι· καὶ ἅμα πρὸς πάντας ὑμᾶς ὄντος τοῦ λόγου, ἐπλοῦν τε εἶναι τοῦτον ἀνάγκη καὶ πᾶσιν εὐσύνετον. ἤγοίτο δὲ ἑμοὶ μὲν τῶν λόγων θεός, ὃν οὐκ ἂν αἰδέσθην καὶ τῆς εἰς ὑμᾶς καὶ πατρίδα καὶ ἔθνος ὅλον εὐνοίας καλέσαι μάρτυρα· ὑμῖν δὲ τῆς ἐπὶ τὸ τὰ συμφέροντα εἰσεσθαι τε καὶ ἔξασθαι πράττειν ὁδοῦ.

Ὅτι μὲν οὖν εἰσὶ τινες ἐξ ὑμῶν, οἱ τὴν τῶν Λατίνων καταγνωεῖσθαι σοφίαν, καὶ πείσιν αὐτοὺς ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων μύθη ἐνόμιζον, τοῦτε καὶ αὐτὸς οἶδα· καὶ λίαν αὐτῶν θαυμάζω, ὅτι καίτοι τᾶλλα σοφοὶ τινες ὄντες, τοσοῦτον ἐν τούτῳ τῷ μέρει πλάνηνται· καὶ ταῦτα καὶ συνειδότες σφίσι τε αὐτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις φαύλως ἔχουσι τῆς πρὸς τὸ πείθην παρασκευῆς, οὐ μόνον ἂν τις περὶ τῶν μεγίστων ἐνίσταίτο, ἀλλ' εἰ καὶ τὴν δυάδα πρῶτων ἐν ἀριθμοῖς ἄριστον εἶναι, ἢ τὸν ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεισάγειν, καὶ τὰ τοιαῦτα ἀρνεῖσθαι θελήσουσιν· εἰδότες δὲ καὶ Λατίνους μέχρι τῆς ἀνθρωπίνης εὐπορίας ἀπάσης διαλεκτικὴν τε καὶ πᾶσαν ἐπιστήμην, καὶ τὴν πᾶσιν ὑψηλοτάτην θεολογίαν ἐχρηματούτας τε καὶ ἀσκήσαντας· ἀλλ' εἰ καὶ πλείους ὑμῶν οὗτι τὴν Λατίνων ἡγούουν σοφίαν, οὗθ' ὅτι πολλῶν εὐπορήσουσι λόγων πρὸς τὸ δεῖξαι σφᾶς αὐτοὺς δοξάζειν καλῶς, ἀλλ' ὅμως ἐκείνοι τι πάντες καὶ οὗτοι τὴν μετὰ Λατίνων ἔννοιαν τοῦ παντὸς ἄξιον χρῆμα καὶ ῥᾶστον εἶναι πρὸς τούτοις νομίσαντες, ἑαυτοὺς τε καὶ τοὺς ἄλλους ἔπεισαν μεθ' ἡδονῆς ἀφικέσθαι. κείσθω δὲ καὶ πάντα τὴν αὐτὴν ἐσχηκέναι γνώμην, καὶ ἥκειν ἐλπίσαντας μηδὲν μὲν εἰδότες μήτε τάλῃθ' ἔφρονούντας Λατίνους ἐλγέξιν, πείσιν δὲ ἐκόντας ἢ ἄκοντας τὴν σφετέραν δόξαν ἀρνήσασθαι, καὶ οὕτω τὴν μετ' αὐτῶν ἔννοιαν διαπράξασθαι. εἰ μὲν οὖν ἐξέβαινε ταῦτα κατὰ σκοπὸν, ἄμεινον ἂν ἴσως ἦν· καὶ ὁ μὲν θεός, ὃ συνάπτεσθαι τῇ γνώσει τῆς ἀληθείας· καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους εἰρήνῃ πάντες ἐμίλλομεν, οὐδετέροις ἂν τῶν ἐτέρων ἐχαρίσατο μάλλον. ἀλλὰ τεύς τι

διδάσκοντας τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοὺς σὺν ἐγνώμοσύνῃ ταύτῃ διδασκόμενους ἐπίσης ἔμελλε στεφανοῦν, καὶ αὐτῷ συνάπτειν ὁμοίως. ἐδόξαμεν δ' ἂν οὕτως διδασκάλων τάξιν ἐπείχειν, καὶ τῷ καπνῷ τῆς φήμης ἐτέρωθι μιν· οὐ τοῖς τὰ πνευματικὰ ζητοῦσιν ὑμῖν καὶ θεῷ προσανέχιν ἐπισχημένοις οὐδαμῶς ἐστὶν ἁρμόττον ἐφίεσθαι. ἀλλ' ὁρᾷτε πάντες, ὅτι Λατῖνοι τῆς ἐαυτῶν ὑπερηφανίταυτο δόξης καλῶς· ὥστε μηδένα ἂν αὐτοῖς ἐγκαλεῖν ἔχουσιν, εἰ βούλοιοτο δίκαιος εἶναι· καὶ ὁ μὲν κοινὸς ἡμῶν διδάσκαλος καὶ δεσπότης ἐπὶ δυνεῖν ἢ τριῶν μαρτύρων δύνῃ ἵστασθαι πᾶν ῥήμά φησι, καὶ ὁ πολιτικὸς νόμος οὕτω διαγορεύει· οἱ δὲ ἐκ τῶν κοινῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας ἐξ τούτων μερίστους ἀξιώματι καὶ σοφίᾳ καὶ τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶσι, τοὺς γὰρ ἄλλους παρήμει, μάρτυρας τῆς ἐαυτῶν δόξης παρήγαγον· ὧν ἕκαστον δι' τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πάντων ἀνθρώπων κρῖνεν ἀντάξιον· ἀκρίτους οὐχ ἁπλῶς οὕτως εὐδὲ παρέρχως, ἀλλ' ὥσπερ εἰ δικασταὶ τινες ἦσαν ἡμῖν τῆς παρούσης ἀμνηστίας, οὕτω διαλεγόμενους διωρισμένως τε καὶ σαφῶς· καὶ αὐταῖς μὲν λέξεσι λέγοντας τὸ ζητούμενον, προστιθέντας δὲ καὶ τὰς αἰτίας, καθὰ διδασκάλους προσῆκε, καὶ τὰ μέρη τῆς θείας γραφῆς, ἐξ ὧν τὴν δόξαν ταύτην ἀναγκαιῶς ἔχουσιν εἰληφότες, καθ' ἑκάστην ἀλλαν ἐξ ἄλλων μερῶν συναλέξαντο. πρὸς οὓς διδασκάλους τεκούτους τε ὄντας καὶ τηλικούτους, καὶ οὕτω σαφῶς τὴν δόξαν ταύτην ἐισάγοντας, οὐδ' ἔν βουληθέντες ἔχομεν ἀναισχυνητῆν. πρὸς τοῦτοις ἄλλους ἐκ τῶν κοινῶν διδασκάλων παρήγαγον, τοὺς ἐξ ἀνατολῆς λέγων, ἴση σοφία καὶ ἀξιώματι κεκοσμημένους, οὐχ οὕτω μὲν διαρρήδην ὥσπερ ἐκείνοι, λέγοντας δ' ὅμως καὶ αὐτοὺς τοῖς ἄλλοις ταῦτα, εἴ τις μετ' ἀληθείας καὶ σοφίας ὁμοῦ τὰς ἐκείνων ἐξετάζειν βούλοιοτο ῥήσεις. καὶ σοφιστικὸν εὐδὲν εὐδὲ βίαιον, ἀλλὰ πάντα ἡπλᾶ καὶ τῇ θεῇ γραφῇ καὶ τοῖς διδασκάλους ἐπόμενα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐαυτῶν πεινῶντος δόξης· καὶ εἴρηται παρ' ἡμῶν οὐδὲν πρὸς αὐτοὺς, πρὸς ὁ μὴ σοφῶς τε καὶ γενναίως καὶ μετὰ τῆς ἀληθείας ἀποκρινάμενοι φαίνονται· οὐδ' ἔχομεν τινα τῶν ἁγίων φανερώς αὐτοῖς ἀντιφάσκοντα· εἰ δὲ τις ἦν, καὶ τοῦτον ἴδει τοῖς πολλοῖς μηχανῇ τινι καὶ λόγῳ συνάπτειν πολλῶν μᾶλλον καὶ δικαιότερον, ἢ πρὸς τὸν ἕνα πληθὺς τοσούτων διδασκάλων παραβιάζεσθαι. εἰς ἃ δὲ νομίζομεν αὐτοὺς ἐκ τῆς δόξης ταύτης ἐκ-

πίστειν, καὶ ταῦτα μῆτε φρονεῖν μὲν ἐξ ἀνάγκης ἔπρεσθαι τῇ δόξῃ, διαμαρτύρονται· ἀλλὰ καὶ τὰ αὐτὰ φασι μεθ' ἡμῶν πιστεύειν, καὶ πρὸς τὸν ἴσον ἡμῖν φέρεσθαι νοῦν, εἰ καὶ προσθήῃ λίξων ἄμεινον ἀναπτύσσουσι· καὶ οὐδένα τῶν ἀγίων ἀναγκάζονται συκοφαντεῖν ἢ διαγρῆφειν, ἀλλὰ μᾶλλον συνάπτουσιν ἀλλήλοις τοὺς διδασκάλους· καὶ μίαν ταύτην ἀποδείξιν ἀρκούσαν ἔχουσιν ἡγούμεναι παρ' ἑαυτοῖς τοῦ τἀληθὴ φρονεῖν καὶ πιστεύειν, ὅτι μηδὲν πρὸς μηδένα τῶν διδασκάλων ἀντίφασιν τινα καὶ μάχην ἐγείρουσιν· ἀλλὰ τῶν πάντων γαλήνης γέμει καὶ ὁμονοίας, τῆς δόξης ταύτης κρατούσης. πρὸς δὲ τούτοις, καθάπερ διδασκάλους ἡμῖν ἢ κριταῖς αὐτῶν καθετημένοις, οὕτως προσφέρονται· καὶ δέονται σφᾶς προσήκασθαι, καὶ μὴ θέλειν ἀνθρώπων οὕτως μὲν ἀδελφὰ φρονούντων ἡμῖν, οὕτως δὲ συμβαινόντων τοῖς κεινοῖς διδασκάλους, μικρὰ προφάσει χωρίζεσθαι. οὐδ' ἀπαιτοῦσιν ἐξ ἡμῶν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἡμῖν καταλείπουσιν, εἰ βουλοίμεθα πλείως πιστεύειν, καὶ μὴ νομίζομεν αἰσχύνην φέρειν ἡμῖν τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας· δι' ἡ γάρ, φησι, πρὸς τὸ σῶζεσθαι, καὶ χεῖρα τὴν πίστιν ὁμολογεῖν· αὐτοὶ δὲ ἀρκεῖν ἡγούμεναι πρὸς τὴν εἰρήνην, τὸ παύσασθαι λοιπὸν ἐγκαλεῖν αὐτοῖς, οὕτως πολλὰς τοῦ μὴ ἰσθῆναι κακῶς φρονεῖν παρασχομένοις τὰς ἀποδείξεις. ὅστις ἐξεῖναι τρόπον ἡμῖν ἕτερον μετὰ τοῦ τὴν εἰρήνην πράττειν, καὶ τῆς ἔξω καὶ φαινομένης ταύτης ἀπολαῦσαι λαμπρότητός τε καὶ φήμ'· καὶ μηδὲ ἀποστασίαν τῶν ἡμῖν προσηκόντων διεδίναί γε γυνῶν, ἐπιδὲ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως οὐκ ἄλλως ἢ σφόδρον ἐκείνοις τι καὶ ἡμῖν ἔσται ποιεῖσθαι. καὶ οἱ μὲν Λατῖνοι ταῦτα δεικνύουσι, ταῦτά φασιν, οὕτως πρὸς τὴν μεθ' ἡμῶν ζέουσιν ἑνώσιν, οὕτως ἡμᾶς τῆς ἐκείνων ἕνεκα δόξης οὐδὲν βούλονται πράττειν αἰσχρὸν ἢ δυνάμενον βλάπτειν. ἡμεῖς δὲ πρὸς ταῦτα πάντα λόγων μὲν ἴσως εὐπορήσομεν, ἀλλ' οὐ πᾶν γε νναίων οὐδ' εὐπειθῶν, οὐδ' ἀξίων τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς καὶ σοφίας, οὐδὲ βουλομένων ἀνδρῶν σχῆμα εἶζουσιν καὶ τάξιν τῶν ἐν ταῖς συνόδοις ἐκείναις πατέρων, οἱ μετὰ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης πάντα ἐξήτασαν. οὐδ' ὑπὲρ τῶν τυχόντων ἡμῖν ὁ ἀγών, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τῆς πίστεως, μεθ' ἧς δὴ ἐλπίζομεν σῶζεσθαι· καὶ πρὸς ἣν ἐθέλουσιν φιλονεικεῖν, οὐκ αἰσχρὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ κινδύνου γέμον μεγίστου.

ὅτε γὰρ ἀρνήσασθαι τοὺς διδασκάλους ἔξεστιν, οἷς καὶ πρόσθεσι
 πρὸς θεὸν ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων εἰώθαμεν χρῆσθαι,
 καὶ οἷς τὸ κοινὸν τῆς ἐκκλησίας μεγίστας τῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας
 γλῶσσων καὶ τῶν ἐν τῷ διδάσκειν πόνων ἀπένειμε χάριτας, ἅνυ
 πῆς ἄλλης ἐγλωσύνης, ἥς ἕνεκα ταῖς δευτέραις μετὰ θεὸν αὐτοὺς
 ἡμῶν τιμαῖς· οὐτ' ἐροῦμεν ἀντιφάσκειν τοὺς διδασκάλους ἀλλή-
 ος· τοῦτο γὰρ πάντα συγχέειν ἐστὶ, καὶ τὴν πίστιν πᾶσαν ἀρ-
 ῖσθαι. τὸ δὲ λατίνους διαφθεῖραι βουλευθῆναι τὴν πίστιν, καὶ
 ἢν τῶν διδασκάλων ἐπάντων νοθεῦσαι θεολογίαν, τίς οὕτως
 πολλοὺς ἐστὶν ὥστε πιστεῦσαι; ἢ τίς τοῦτο κατὰ λατίνων εἰπὼν
 ὕχῃ καὶ γέλωτα προσοφλήσει; οὐδεμία γὰρ ταυτασὶ τῆς κα-
 τοχρίας πλείοσι τε καὶ μείζοσι καὶ ἀληθιστέροις ἢν ἐλιγχοπο-
 ῖτοίς. ἀλλὰ τὴν φαινομένην προβαλλόμεθα τῶν διδασκάλων δια-
 κρίσιν. λύσουσι τοίνυν αὐτὴν καὶ μάλα εὐκόλως· μᾶλλον δὲ καὶ
 δευλεύκασιν. ἀλλ' οὐδ' εὐπρεπὲς ἐστὶ λοιπὸν παρὰ λατίνων τὰ
 αὐτὰ ζητῆναι καὶ ἡμεῖς γὰρ παρ' ἑαυτοῖς δυνάμεθα τοὺς δι-
 δασκάλους συνάπτειν. ἐξὸ πάντων ὑμῶν ἐλάχιστος ἦν, ὅποτεν
 κλέυσπει, τοῦθ' ἐτοιμός εἰμι πράττειν καὶ ἰδίῃ καὶ δημοσίῃ, καὶ
 ἔχει πασὶν οὕτως φανερώς, ὅτι διὰ πάντων οἱ τῆς ἐκκλησίας
 διδασκαλοὶ τὴν αὐτὴν περὶ τῶν προκειμένων ἔχουσι γνώμην· καὶ
 οὗτο οὐκ ἐν λόγοις δείξω πολλοῖς, ἀλλ' ἀρκέσουσιν ὥραι δύο,
 ὥστε πῆσαι πάντας ὑμᾶς μηκέτι περὶ τῆς τῶν διδασκάλων συμ-
 μετοχῆς ἀμφιγνοεῖν. μηδὲ πράγματα λοιπὸν αὐτοὺς τε ἔχειν καὶ
 λατίνους περὶχεῖν, κοινῇ συνόδῳ τὴν περὶ τούτων ἀνατιθέοντας ἐξέ-
 πεισεν. Ἀλλὰ μὲν οὐδ' εἰ τρίβειν ἔξῃ τὸν καιρὸν, καθάπερ ἐπὶ
 πολλῶν καθυμένων, καὶ πρὸς τὴν ἐπάνοδον οὐδεμίαν ἀνάγκην
 χοντας, ἔδει περὶ τῶν θεῶν πραγμάτων κενὰ καὶ μάταια λέγειν,
 αἱ πρὸς τὸν ἔξω λόγον ἐνίστασθαι, καὶ τὴν νίκην μόνην σκοπεῖν,
 αἱ πολλὰ λέγειν, ἐν οἷς οἶκός τι καὶ ἁμαρτάνειν· καὶ ταῦτα περὶ
 θεολογίας τε καὶ φιλοσοφίας οὐ σφύδρα δυναμένους ἐμιλλᾶσθαι
 λατίνους τοῦτο τῆς ἐν ἡμῖν δυστυχίας τῶν πραγμάτων περιουσίας,
 ἢ ἢν οἱ παρ' ἡμῖν ἄκροι τοσοῦτον θεολογίας τε καὶ φιλοσοφίας
 κλονταί, ὥστε μόνον μὴ δοκεῖν καθάπαξ ἀπαίδευτοι, ἐκλειο-
 ῖτων μὲν παιδευτηρίων, σκευδαίσεως δὲ τῆς περὶ μαθήματα καὶ
 λόγους φιλοτιμίας, καὶ πάντων τῆς χρείας μόνος καὶ τῆς ἀνάγκης

γεννημένων. σέπαισμαι δὲ μὴδὲ τῷ πνεύματι εὐφρόδρα ἀρτίσιν τὴν
 τοσαύτην ἀδολοσχίαν, ἀλλὰ πειραστὰς ἡμᾶς αὐτοῦ νομῶν, εἰ το-
 σαῦτα μὲν ἐκ τῆς θείας γραφῆς, τοσαῦτα δὲ ἐκ τῆς τῶν διδα-
 σκάλων συμφωνίας ἔχοντες πρὸς τὸ προκειμένον βοηθήματα, εἴτα
 καθεδούμιθα τούτων πάντων καταφρονούντες, καὶ λόγους λόγους
 συμπλέξομεν, ἢ νομίζοντες ἐν τοῖς ἡμετέροις λόγοις ἄμεινόν τι τῆς
 ἐκ τῶν γραφῶν χορηγίας εὐρήσων, ἢ ζητούντες παρὰ τοῦ πνεύμα-
 τος εὐφρότερόν τι τῶν ὑπ' αὐτοῦ λαμπρῶς οὕτως διωρισμένων λα-
 βεῖν. ὑπὸ τούτων γὰρ τῶν λόγων καὶ τῆς τοιαύτης ὁδοῦ, μᾶλλον
 ἡμᾶς εἶδα πρὸς διχόνοιάν τι καὶ στάσιν, ἢ πρὸς ὁμόνοιαν ἀγο-
 μένους τι καὶ ἔτι μᾶλλον ἀχθισομένους. Τούτων τόνον οὕτως ἔχον-
 των, καὶ Θεῷ φίλων, καὶ τοῖς διδασκάλοις τῆς ἐκκλησίας χάριον
 ἔσται, καὶ ἡμῖν εὐπρεπές, καὶ πρὸς τούτοις ῥάδιον, τὸ τὴν ἔκθεσιν
 ἡδὴ, τῶν πολλῶν ἀφεμένους λόγων διαπράξασθαι, καὶ μετὰ ταῦτα
 ἐπανίναί. καὶ οὐδὲν ἡμῖν ὅλως προσίσταται πρὸς τὸ φράττων ὡς
 ἐπιθυμήσαντες ἦκαμεν, τῆς μὲν δόξης Λατίνων ὑπὸ τοσούτων μαρ-
 τυρουμένης, καὶ πανταχοῦ ἀξίας οὔσης πιστεύεσθαι, ἡμῶν δὲ
 δυναμένων αὐτοῖς ἐνωθῆναι ἅντι τοῦ καὶ περὶ τὸ σύμβολόν τι και-
 νοτομεῖν. καὶ μὴν ἴστε πάντες καλῶς, ὅτι τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐκκλησίας
 Χριστοῦ, καίτοι πολλῶν ἄλλων ἔνκα καὶ δικαιοτέρων μάλιστα ἂν
 ὑπὸ παντὸς ζητηθεῖσαι, τὸ παρὰ τῶν ἀσεβῶν δέος καὶ τὰ πράγματ'
 ἡμῖν εἰς τοῦσχατον ἦκοντα δυστυχίας, περῆσαι καὶ σπουδάζει
 διὰ πολλῶν, καὶ ὅτι μάλιστα τοῦ τέλους ἐγγὺς αὐτὴν ἀγαγῆν.
 τὰ γὰρ μεταξὺ παραλείπω πάντα, ἡμᾶς ἰδίως ἐπείσασαν. δεῖ τόνον
 τῆς προθέσεως ἔχομένους, ἐπεὶ δυνατόν καὶ εὐπρεπές ἐστι, ταῦτα
 εἰς τέλος ἐξεργεῖν. ἄλλως δ' ἂν ματαιώτεροι πάντων ἀνθρώπων
 ἐδόξαμεν εἶναι, εἰ πολλὰ μὲν ὑπὲρ αὐτῆς ὑποστάντες, πολλῶν δὲ
 ἀγαθῶν ἐλπίσι κεκνημένοι, ἐπιδώσειν δὲ ἡμῖν τὰ δεινὰ, τοῦ σχι-
 σματος βεβαιωθέντος, πάντες πιστεύοντες, εἴθ' ὥσπερ ἐπιλαβόμενοι
 τούτων ἑπάντων, κιναίς, ὡς φασί, χερσὶ καὶ μὴδὲν πράξαντες ἐπα-
 νέλθοιμεν, καὶ ταῦτ' εὐπρεπές οὕτω καὶ ῥάδιον ὄν, καὶ μὴδὲν
 ἡμῖν ἐνὸς λόγου εἰς τοῦτο προσισταμένου. Οὐδὲ προσέχειν δεῖ τοῖς μὴ
 δὲν ἀγαθὸν ἡμῖν ἐκ τῆς ἐνώσεως λέγουσιν ἥξειν, καὶ τούτου πρό-
 φασιν οἰομένοις ἔχειν ἀρκοῦσαν, τὰ τε τῶν Λατίνων γένη τῇ καὶ
 ἀλλήλων μάχῃ φθειρόμενα καὶ ταῖς οἰκείαις προσέχοντα συμφοραῖς,

καὶ τὰ τοῦ πάσας πράγματα τάξιν οὕτω λαβόντα καὶ δύναμιν, ἀλλ' ἀποθνήσκοντα καὶ πολλαχόθεν ἀκμὴν ἐπιβουλευόμενα. ἄντι γὰρ τῆς ἄλλης ὠφελείας ἀπάσης, ἣν ὁ τε πάσας ἡμῖν καὶ τὰ λοιπὰ τῶν Λατίνων ἔδωκε, καὶ τῶν πραγμάτων οὕτω σφίσιν ἔχόντων, παρέρχονται· τὸ γὰρ ἡμέτερον ὀλίγον ὄν, ὥς καὶ ὑμεῖς ἴστε, δυσχέρειαν αὐτοῖς οὐ μεγάλην μέλλει παρέχειν, τίως γὰρ ἀσφαλείας μόνης καὶ τοῦ μὴ διδίδεναι τοὺς πολέμιους, ἡμᾶς οἶδασι χρῆζοντας· ὁ χρέμασι μὲν οὐ πολλοῖς, ναυσὶ δὲ ὀλίγαις δύνανται πράττειν· ἐγὼ φημι καὶ τὴν τῆς ἐνώσεως φήμην ἀρκέσειν ἡμῖν πρὸς τὸ μηκέτι διδίδεναι τοὺς πολέμιους. οὐδὲ γὰρ δέος ἐστὶ λοιπὸν ἡμῖν αὐτοὺς ἐπιθέσθαι, ἐγγύθιν ἐσομένους ἡμῖν τοὺς συμμάχους εἰδότες· οἱ πολλάκις βιβωθηκότις οὕτω διηλλαγμένοις, νῦν ἡδὴ πολλὰ μάλλον καὶ φορθυμότερον τοῦτο πράττειν βουλήσονται, καὶ καθάπερ τι χρέος ἀποτινύναι τὴν συμμαχίαν. οὕτε γὰρ Λατίνων οὔτε βαρβάρων οὐδεὶς ἀγνοεῖ, πρῶτον αἰτίαν ἐνώσεως τὴν τῆς βοηθείας οὖσαν ἰσθίδια, καὶ τὸ μηδένα ἄλλον ἡμῖν περιλειφθῆναι τρόπον, ὃ μάλιστα σῶζομαι· τούναντίον δὲ, τοῦ πρὸς Λατίνους μίσους καὶ τῆς ἀφείας ἡμῖν αὐξήσεσθαι ἐκ τοῦ κενού· ἡμᾶς καὶ ἀπράκτους ἐντιυθεὶ ἀπαλλαγῆναι, ὅπερ ἐκ τοῦ φαύλους καὶ ταπεινῶς καὶ μετὰ μικρᾶς δυνάμεως ἐπανήκειν εὐθὺς ἔσται πᾶσι κατάδηλον, καὶ ἡμῶν οὐκίτι πρὶ τῆς σωτηρίας ἐλπίζειν ἐξεῖναι ἂν, καὶ τοὺς πολέμιους ἐπιθέσθαι, καὶ μὴ βουλομένους, ἡμῖν καιρὸν ἔχειν ἠγοῦμαι. λογισάσθαι δὲ ἐπὶ πᾶσι καὶ τὴν παρούσαν ἀνάγκην, ὅποση τις ἐστίν· ἀκούετε γὰρ τὸν βάρβαρον μεγίστην δυνάμει παρασκευάζεσθαι πειρῇ τε καὶ ναυτικῇ μετὰ τῆς ἡμετέρας πόλεως ἥξειν. καὶ ἴσως φερίν ἡμᾶς σαφές τι μαθεῖν, ἀφίκετο ἢ ὅσον οὕτω μέλλει παρῆναι. ἴστε δὲ πάντες ἐκείνου, ἄντι τῆς ἔξωθεν συμμαχίας, οὐδὲ πρὸς τὴν ἑφῶδον ἀντιστήναι δυνησομένον, ἀλλὰ κινδυνεύουσαν ἔρμαιον γενέσθαι τῶν πολέμιων ἀμαχητὶ, πρὸς μόνον τὴν ὅλῃν αὐτῶν κατασπληγμένην· εἰ δ' ἀντισταίη μέχρι τινὸς πολιορκουμένη, ἀλλ' οὐδέμια μηχανὰ παντάπασιν αὐτὴν ἀπαθῆναι δυνήσκειν διαγενέσθαι· ἐλλ' ἀνάγκη πᾶσα ταύτην ἐνδοῦναι. μέμνησθε γὰρ, ὅτι τῶν αὐτῶν τούτων βαρβάρων ποτὶ πολιορκούντων ἡμᾶς ἀπὸ γῆς, τοῦ δὲ πρὸς θαλάσσης τείχεος· ὃ διαπλάσιόν ἐστι τοῦ λοιποῦ, μένοντος ἀφυλάκτου, οὐδὲς γὰρ ἐκείθεν πύργους, εἰς πόσον ἡμῖν φόβου καὶ ἀνάγκης ἔλθαι τὰ

πράγματα. νῦν δὲ ἅπαν μὲν τὸ τεῖχος ἀνάγκη φυλάττειν· τὸ δὲ νῦν στρατιωτικὸν καὶ τὸ λοιπὸν ἅπαν τῆς πόλεως πληθὺς, οὐδ' ἡμῖς τῶν τότε ὄντων ἐστίν· οἱ τὴν τρίτην τοῦ τεύχους μοῖραν φυλάττοντες καὶ προπολεμοῦντες, οὐκ ἐδόκειν πρὸς τοσοῦτον πληθὺς καὶ τοσαύτην παρασκευὴν τῶν πολεμίων ἀρκεῖν. ὁ γὰρ τοσοῦτοις ἔτιςιν ἡμᾶς πίεζον λοιμοὶ διηλῶς πάντας ἀνάλωσκιν. ἡμῖς δ' εἶναι φημι, καὶ ἡμῶν ἐκείνοι παρόντων καὶ συναριθμουμένων. νῦν δὲ ἅπασιν μὲν βασιλεὺς, ὅς ἐστις ὢν, ἐν πᾶσι πράγμασι τὰ μέγιστα δύναται. ἅπασιν δὲ τοσοῦτοι τὸν ἀριθμὸν καὶ οὕτω καλοὶ, ὥστ' ἀρκέσαι αὐτοὺς ἡμᾶς ἀντὶ συμμαχίας μεγίστης, αἰφνης προσγινομένους. οἱ δὲ μεσοφθοροὶ τοξόται, πλὴν εἰκοσι καὶ πέντε, πάντες ἔχοντο φώγωντες· τὰς δ' αἰτίας πρὶς αὐτῶν ἴσως δὲ καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ὁμοίως ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν ἔχρι νῦν ἐβουλεύσαντο. πῶς οὖν ἐπὶ ἐσθλῶν, ἱερμίσ, τοσαύτῃ σωμάτων οὕτω φρικώδη πόλεμον διακρούσασθαι; εἰ τοίνυν μήθ' ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ἐτύχαμεν ἀφ' ἡμετέρων, μήτε τὴν ἑνωσιν ἕνεκα τοῦ τῶν κινδύνων ἀπὸλλάχθαι καὶ φέβω μέγιστα ἐποφθεύμεν, ἀλλ' ἄλλο τι καὶ δι' ἄλλην αἰτίαν πράττοντες ἐκαθήμεθα; ἔδει μετὰ τὴν περικρὰν ἀρχιερίαν ἐκείνην, πάντα βίβαντας τὰ ἐν χερσὶ, καὶ πᾶσαν πραγματείαν ἧς χάριν ἀφ' ἡμετέρων παρδόντας, ζητῆσαι μὲν, εἰ διωόμεθα Λατίνους προσεβίξασθαι, καὶ κοινωῆσαι σφίσι καλῶς. τοῦτο δ' ἔστι, τῇ τε θείᾳ γραφῇ καὶ τοῖς διδασκάλοις τῆς ἐκκλησίας συμφώνως. τοῦτο δ' εὐρόντας αὐτίκα τὴν πρὸς αὐτοὺς φιλίαν ἀνανεώσασθαι· εἴτα ναῦς ἐτοιμάσαντας, τὰς μὲν διδόντων αὐτῶν, τὰς δὲ καὶ ἡμῶν ἀνουμένων, εἰ οἷόν τε καὶ σώματα αὐτὰ πιπρασκόντων, μήτε τροφὴν αἰρουμένους μήθ' ὑπνον λαμβάνοντας, ἀλλ' ἐν τῇ πράττειν ὄντας νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν, πρὸς τὴν βοήθειαν τῆς ἡμετέρας ἐπείχεσθαι πόλεως. ἀρκούντι γὰρ παρρηγιόμενοι ναυτικῶς, καὶ φυλάξουσιν αὐτήν, καὶ τοὺς πολεμίους ἀπράκτους ποιήσουσι καὶ ἀποσοβήσουσι, καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς εἰ δέησι, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἡδυνήθημεν ἂν. πολλὰ δὲ μᾶλλον ταῦτα πράττειν ἀνάγκη, ὅποτε καὶ μηδὲν ἄλλο ζητήσομεν ἢ τὴν ἑνωσιν, οὐδ' ἑτέρου χάριν τινὸς ἀφ' ἡμετέρων, πάντες ὑποιοίμεν ἂν. τὴν δ' ἑνωσιν οὕτω ῥᾶσθην καὶ εὐπρεπῆ καὶ θιφ καὶ πῶσιν ἀνθρώποις ἀρτίσκησι μέλλουσιν, ἥδη πράττειν διωόμεθα. οὐ τοίνυν μέλλωμεν οὐδ' ἀναβέβηκεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑνωσιν πρᾶτ-

τειν, καὶ ὅτι τάχιστα βοηθεῖν. ἐνθυμηθῆναι γὰρ ἐκάστους ἡμᾶς
 δεῖ καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας ἑαυτῶν, καὶ ὑπὸ σιγῆς καὶ
 πολίτας, οἰκτρῶς πολιορκομένους καὶ ἀμνηστούντας καὶ θρηνοῦν-
 τας· καὶ φόβους καὶ δεισμὰ καὶ πληγὰς καὶ ὕβρεις καὶ λιμὸν καὶ
 δίψαν, καὶ οἰκτροτάτην περιαγωγὴν καὶ δουλείαν ἀπαραμύθητον,
 καὶ νυκτίαν ἐλκυσμὸν, καὶ γερόντων σφαγὴν, καὶ χωρισμὸν ἀλλή-
 λων ἐλεηνότατον, καὶ ἱερῶν ἀτιμίαν, καὶ βλασφημίαν εἰς ὕψος
 αἰρομένην κατὰ Θεοῦ· καὶ τοὺς μὲν ἐκόντας, τοὺς δὲ ἄκοντας τὸν
 μὲν Ἰησοῦν ἀποβαλλομένους τὸν ἀληθῆ θεὸν καὶ μόνον διδάσκαλόν
 τε καὶ νομοθέτην, τῇ δὲ Μωάμεθ φλυαρίᾳ καὶ ὀργίοις ἐκείνου
 προστιθεμένους, καὶ τὴν ἀσέβειαν ἐπιδιδούσαν, τὴν δὲ πῶστιν διω-
 κομένην· καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα φανταζομένους, καὶ ἐπὶ παῖσιν
 ἡμᾶς ἀνακαλουμένους, καὶ τὴν ἡμῶν ἀμέλειαν ὀνειδίζοντας· ὑφ' ὧν
 οὐδεπώποτε προσεδέκσαν οὕτως καταφρονηθῆσθαι· οὗς ἐν τάξει
 δισποτῶν καὶ πατέρων καὶ διδασκάλων εἶχόν τε καὶ ἱτίμων· καὶ
 οὗς ἐπίστευον τῆς αὐτῶν ἀσφαλείας καὶ σωτηρίας πάντα θήσεσθαι
 δυνάμει· ὑπὲρ ὧν ἀποδημεῖν αὐτοὶ τε ἐνόμιζον, καὶ ὑμῖς ἐλπίστε
 φατηρῶς. ἐκεῖνοι μὲν οὖν τὰ ἑαυτῶν μόνον διὰ φανταζόμενοι θρη-
 νήσουσι, καὶ ἡμᾶς ἀνακαλέσονται γοερῶς· καὶ ταῖς ἐλπίσι τοῦ σῆ-
 μρον, αὐρίον, ἡμᾶς ἥξιν μόναις ψυχασωθήσουσιν ἑαυτούς. ἃ πρὶν
 ἐκείνους παθεῖν, ἡμᾶς γένοιτο πάντας ἀποθανεῖν. οὐδὲν γὰρ ἐλε-
 νώτερον, οὐδὲν ὅλως αἰσχρὸν, οὐδὲν βδελυκτότερον καὶ θεῶ καὶ ἁν-
 θρώποις ἡμῶν ἴσται, ἢ ἐκείνους συμβαλεῖν ταῦτα παθεῖν· ἡμᾶς δὲ
 καὶ μέχρι τῶν ἄλλων Χριστιανῶν ἀφικέσθαι πρὸς τῇ λογισμῷ, καὶ
 ἅπῃ ὑπὲρ ἑαυτῶν ἐκεῖνοι διδάσκει, ταῦθ' ἡμᾶς ὑπὲρ τε ἐκείνων καὶ
 τῶν ἄλλων Χριστιανῶν καὶ ἡμῶν αὐτῶν λογίζεσθαι χρή. τὰ αὐτὰ
 γὰρ ταῦτα τοῖς ὁποσδήποτε γῆς οἰκοῦσι Χριστιανοῖς, καὶ ὑπὸ τὴν
 βάρβαρον τιλοῦσιν ἄρχην, ἀνάγκη πᾶσα συμβῆναι, καὶ τὸ τοῦ Χρι-
 στοῦ σέβας πανταχόθεν ἐξαλειφθήσεσθαι. ἐγὼ δὲ καὶ διὰ πάντων
 Χριστιανῶν ἐντὸς ὀλίγων ἡμῶν ἀφίξεσθαι τὸν κατακλυσμὸν ἐκείνον
 ἐποῦμαι, καὶ πάντα νεμηθήσεσθαι τὴν ἀσέβειαν, καὶ τοῖς βαρ-
 βάροις πάντα δουλεύσειν. δεῖ δὲ εἰ μὴδὲν ἄλλο, καὶ τὰς μέμλους
 αἰδεσθῆναι τουτωνὶ τῶν Λατίνων· οἱ καὶ μετὰ τὰς πονηρὰς ἀγ-
 γελίας καὶ τὸν ἐπισισοθίντα φόβον ἡμῖν, ἵτι καθημένους ὀρῶντες,
 καὶ μάτρω τρίβοντας τὸν καιρὸν, καὶ ὥσπερ παίζοντας ἐν οὐ παικτοῖς,

καὶ τῶν δεινῶν ἐγριζόντων οὐδ' ἐπιστρεφόμενους, λιθώδεις καὶ ἀνοήτους καὶ προδότας τῶν ἰδίων ἀποκαλοῦσι· καὶ ὅλως τῆς ἀνθρώπου φύσεως ἔξω τὸ ἡμέτερον τίθενται, οὔτε πρόνοιαν τῶν οἰκίων, οὔτε σπουδὴν ἀνθρώποις προσήκουσαν ἡμῖν ἐνορῶντες. πῶς δὲ νομίζετε τούτους ἡμῖν χρήσασθαι ἂν, ἡμῶν τοὺς μὲν τῶν ἀγλῶν ἀτιμαζόντων, τοὺς δὲ ἐκκρινόντων· καὶ τὰ μὲν τῶν ἀξιωματῶν νοθεύσθαι λεγόντων, τὰ δ' ἀπλῶς οὕτως μὴ προσοιμένων, καὶ αἰὲ μελετώντων ὅ, τι γε σοφιοῦμεθα· καὶ πρὸς ἀλλήλους στασιαζόντων, καὶ πρὸς τὴν τῶν δογμάτων κρίσιν ἡγουμένων ἀρκεῖν ἀμαθίαν τε καὶ τὸ τοὺς πολλοὺς φάναι, ἢ τὸν δεῖνα ἀρνήσασθαι, ἐπιστάμῳ δὲ καὶ νοῦν καὶ σοφίαν ἀποκλείοντων, καὶ Λατίνων ταῦτα ἀνχομένων; οὐ γὰρ. δέησεν σφίσι κινδυνεύει τὰ πράγματα, ἂν ταῦτα ποιοῦντων ἡμῶν ἀγγιγθῇ τι δεινόν· ὃ μὴ γένοιτο, θεὸς βασιλεῦ, μηδὲ φάνθαι μᾶλλον ἡμῖν δίκαιος δικαστὴς, ἢ φιλόανθρωπος πατὴρ καὶ δισπότης. οὐδεὶς λόγος ἐξαρκέσαι τὴν τόθ' ἡμᾶς καταληφόμενῳ αἰσχύνῃ δηλῶσαι· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὴν νῦν οὔσαν οὐδεὶς ἀρκεῖ παραστήσαι. τότε δὲ καὶ πλεον τι συγχωροῦσιν ἡμῖν οὐ προσέξουσιν οὐδὲ παύσονται διὰ τοῦτο μισοῦντές τε καὶ προδότας τῶν οἰκίων αἰσχυρῶς, καὶ τοῦ Χριστοῦ πολεμίους ἀποκαλοῦντες· εἰ δὲ λέγει τις ἡμᾶς μὲν οὕτω δεῖν ἐνταῦθα καθεῖσθαι, ἐλπίζειν δὲ τὸν θεὸν ἀμνηστῆσαι τοὺς πολεμίους, καὶ τὴν ἡμετέραν διαφυλάξειν πόλιν ἡμῖν, οὗτος καὶ ἑαυτὸν ἀπατᾷ, καὶ τοῦ θεοῦ καταφύδεται πάντως. οὐδενὶ γὰρ εἴωθε βοηθεῖν ἀμελοῦντι, ἀλλ' ὑπόταν τὰ κατὰ δύναμιν πράττων τις, ἔτι καὶ τῆς παρ' ἐκείνου δέχεται βοηθείας, ὅς ἂν οὐδὲν ἀνύειν δυνάμεθα. ἐγὼ γὰρ οὐδ' ἂν πάντα πεποιηκότι ἡμῖν τὰ δυνατὰ, εἴποιμ' ἂν πρὸς τὴν ἀμυναν τῶν πολέμιων τοῦτ' ἐξαρκεῖν· ἀλλ' ἂν πάντα μὲν χρήματα, ναῦς δὲ ἀπάσας ἐντιῦθον εἰληφότες ἀπώμεν, οὐδὲν ἔσσεσθαι πλέον ἡμῖν, μὴ καὶ τῆς ἀνθρώπου βοηθείας προσοιμένης· ἢν καλῶς ἐλπίσαντας καὶ πεπιστευκότας ἀνάγκη πᾶσα λαβεῖν. ἀμελούντων δ' ἡμῶν καὶ ἀφροντιστεύοντων, ὧν ἐξήρτηται πάντα τάκεῖ, οὐδὲ παρὰ θεοῦ τινα συμμαχίαν ἐλπίζειν εὐλογόν ἐστι. δῆλον τοίνυν ἐστίν, ὅτι καὶ χωρὶς τῶν ἄλλων ἐπάντων, ὧν ἕνεκα δεῖ τι περαίνειν ἡμᾶς, καὶ τέλος τοῖς παροῦσι πράγμασιν ὁτιοῦν ἐπιθεῖναι, ἀρκεῖ τὸ νῦν ἐπιστάμενον δέος τῶν πολέμιων· τοῦτο γὰρ πρόδηλον ἔχει, καὶ ἀπαραιτήτων τὴν

ἀνάγκην. διὰ τοῦτο βλάβας τε, καὶ ὠφελείας τὰς ἐκ τε τοῦ πρᾶτ-
 τειν, ἢ μὴ, συμβησμενάς, καὶ αὖθις ἐκ τοῦ προσήκασθαι Λα-
 τίνους, ἢ μὴ, οὐκ ἴδρι λέγειν ἡμῖν, πρὸς τὸ πείθειν τῆς ἀνάγκης
 ἀρκείουσιν. ὁπόσα δὲ λογίζεσθαι χρὴ πρὸς τὴν παρούσαν ἀνάγκην,
 αὐτὸς μὲν μετρίως τούτων ἡψάμεν, ὑμῖν δὲ ἱκανὰ πάντως λαβεῖν
 ἐπὶ νοῦν, καὶ ἀναπολῆσαι· μᾶλλον δὲ πάντα σαφῶς οὕτως καὶ
 σχεδὸν ὁρώμενα πρόκειται, ταύτη μόνον οὐ φαινόμενα καθαρώς,
 ὅτι δύναται τις ἐπισκοτούμενος ἰδίῳ πάθει τινὶ, μὴδὲ τὰ φανερῶ-
 τата καλῶς συνορᾶν. καὶ πρὸς τούτοις, ὅτι μήτε νῦν, μήτε λόγῳ
 περιλαβεῖν ἔστι δυνατόν, ὁπόσα πάριςτι μὲν ἐφ' ἑκάτερα καὶ φαῦλα,
 καὶ ἀγαθὰ, μέλλει δὲ θάτερα ἐξ ἀνάγκης συμβαίνειν. Συμβου-
 λεύω δὴ, καὶ δέομαι πάντων ὑμῶν, πρῶτα μὲν τῆς χρείας, ἔπειτα
 τοῦ πρίπουτος, πρὸς δὲ τούτοις τῆς ἀνάγκης, ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ
 τῆς ἡμετέρας προθέσεως γενομένους, ἅμα ἀθροισθέντας, λόγων
 μὲν παύσασθαι, ἀψασθαι δὲ ἔργων· ἐν δὲ πάντων σκοποῦντας,
 ὅπως καὶ πατρίδα καὶ ἔθνος καὶ ἱερὰ καὶ τάφους καὶ αἰὲ μὲν,
 νῦν δὲ μάλιστα διασωσώμεθα. καὶ Λατίνους μὲν φημι δεῖν προσ-
 δέξασθαι τε καὶ κοινωνεῖν, οὐδὲν ἁμαρτάνοντας ἐν τῇ πίστει,
 εἴπερ μὴ οἱ τῆς πίστεως ἡμῖν ἡγεμόνες γεγενημένοι. καὶ τὸ τούτοις
 ἐμπνεύσαν πνεῦμα, ἡμάρτανον· καὶ ἔτι τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἡμῖν λέ-
 γοντας, καὶ πρὸς τούτοις διαλλάττοντας ἀλλήλοις τοὺς διδασκά-
 λους, οὐς ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀντιλογίας ἐκπεπολεμῶσθαι μᾶλλον
 συμβαίνει· ὃ καὶ ὑμεῖς ἔστε καλῶς κἀγὼ πᾶσιν ἑτοιμός εἰμι τοῦτο
 δῆλον ποιεῖν, ὁπόταν κελύσῃτε· ἐπὶ δὲ πᾶσιν ἀναθέματι κα-
 θυποβάλλοντας, ἅπας αὐτοὺς ἐνομίζομεν ἐκ τῆς δόξης ταύτης ὁμο-
 λογεῖν· καὶ μὴ μόνον τοῦτο ποιοῦντας, ἀλλὰ καὶ δεικνύντας ὅπως
 ἐκείνα τῇ δόξῃ σφῶν πολλοῦ δέουσιν ἔπεισθαι. τούτους μὲν οὖν προσ-
 δεκτέον· ἀναγνωστέον δὲ τὸ σύμβολον, καθὼς περ εἰθάμεν· τοῦτο
 γὰρ δοκεῖ καὶ πρὸς τοὺς ἕρους ἀρκεῖν, οὐς φημὲν διδίδναι, καὶ
 πρὸς τὸ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν ἡμέτεραν ἐκκλησίαν ἔθνεσι τὴν εἰρήνην
 ταύτην ἀρέσαι, συμφέριν. νῦν δὲ παρασκευαζέσθωσαν ὁπόσαι ду-
 ναται· μεταξὺ δὲ ὁπόσα δεῖ, διαθείσθαι περὶ τε βοηθείας τῆς εἰς
 τὸ μέλλον, καὶ βεβαιώσεως τῆς εἰρήνης, καὶ τινων ἄλλων· τὰ μὲν
 δεῖ· ἱαυτῶν φράττοντας ὁπόσα νῦν ἔστι, τὰ δὲ τρίσι τιςὶν ἢ τέ-
 ταρσιν ἐπιτρέψαντας φράττων, οὐς ἀνάγκη καταλιπεῖν ἐν τῇ πα-

ρούση συνόδῳ τοὺς τῶν ἄλλων βελτίστους τε καὶ σοφωτάτους. εἴτα καὶ αὐτοὶ ἔλθωμεν εἰς Βενετίας, καὶ ἐπὶ πάντα ποιήσαντες ὅσα δὴ καὶ συμφέροι, ἐνθὺ τῆς ἡμετέρας ἰωμὴν πόλεως, ἅμα τε ἐπαυκόντες καὶ σύμμαχοι ἦκοντες οἱ αὐτοί· ταῦτα δὲ πάντα δι' ἐπράττειν μετὰ τῆς γιγνομένης ἐν πᾶσι σπουδῆς. δυνάμει γὰρ τὰ μὲν ἐνταῦθα μέχρι πεντεκαίδεκα ἡμερῶν, καὶ ὅμως οἱ ναυθέστατοι, συμπεράνασθαι. τούτων δὲ συναριθμουμένων μέχρις ὅλων τισσάρακοντα, καὶ αὐτοὶ ἐντὸς εἶναι τῶν νῆων ὅσων δὴ ποτε οὐσῶν ἔω καὶ πλείους δυνασκόμεθα κατὰ τὸν πλοῦν προσλαμβάνειν, πάντων ἡμῖν κατ' ὕνοιαν καὶ τῶν σφετέρων ἀρχόντων ἐπιταγὴν, εἵνεκα τῆς παρούσης χρείας προστιθεμένων, εἴρηκα δ' ἄχρι τοσούτων ἡμερῶν τῶν πασῶν, ὅτι πάντα ἅμα δι' καὶ δυνατόν ἐστι γίνεσθαι, καὶ τὴν ἔννοιαν πράττειν καὶ τὴν βοήθειαν ἀπαιτεῖν, καὶ τὸν παρασκευασόμενον τὰς ναῦς ἐκπέμπειν, καὶ πρόσβιν πρὸς τὸν βέρβαρον αἰρεῖσθαι καὶ ἀποστέλλειν, καὶ τὸ ναυτικὸν ἐξαρτύεσθαι, καὶ ἡμᾶς ἐντεῦθεν εἶναι ἀπελλαγμένους· καὶ οὕτω τούτων τῶν ἡμερῶν συναριθμουμένων μέχρις ἐβδομήκοντα τῶν πασῶν ἡ μικρὸν τι πρὸς, τῇ λιμένι τῆς ἡμετέρας πόλεως ἐξέσται ἡμῖν προσορμίσσασθαι. εἰ δ' ἀρκεῖν ἡγῶσθε τὸ πέμπειν βοήθειαν μόνον τὴν ἱκανὴν, καὶ οὕτω τὴν ἔννοιαν πράττειν, ὅτι τάχιστα δι' ἄλλως γὰρ ἀδύνατον ἱκανῶς βοηθεῖν. κακείνῃ μὲν πέμψομεν, ἡμεῖς δὲ πάντα τὰ μετὰ ταῦτα σχολῇ βέλτιστον διαθέμενοι, καὶ ἐπ' ἀσφαλέσι τοῖς πράγμασι καὶ ἐλάττονι ναυτικῷ ἅμα φθινοπώρῳ διὰ τοῦ ἐλλοσιπόντου πλεουσόμεθα. εἰ δὲ κατ' οὐδένα τρόπον τὴν πρὸς Λατίνους βούλει πρᾶττειν εἰρήνην, ἐγὼ μὲν ἀπεύχομαι ταύτην ἐν ὑμῖν νικῆσαι τὴν γνώμην· ἀνεὺ γὰρ τῶν ἄλλων δεινῶν, ἵστε πλὴν ὀλίγων τοὺς πάντας οὐκ εἶναι τὴν αὐτὴν πρὸς τὰ τῶν Λατίνων ἔχοντας ἀπείαν ἥνπερ καὶ πρότερον, ἀλλ' εὐσεβεῖν αὐτοὺς καὶ ὀρθὰ φρονεῖν ὑπολαμβάνοντες. καὶ οὕτως ἡ μὲν ἔννοσις ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἵστοι ψυχαῖς, ὧν δ' ἐκ τῆς ἐνώσεως ἠλπίζομεν ἀπολαύσεσθαι, καὶ ὧν μάλιστα χάριν αὐτῆς ἐπιθυμῆσαι προήχθημεν, τούτων στερησόμεθα πάντων. εἰ δ' ὅπως ταύτης μέλλοιτε γνώσθαι τῆς γνώμης, δι' καὶ τοῦτο αὐτίκα ψευσαμένους τε καὶ κυράσαντας τῆς ἐπ' ἀνόδου φροντίξεν, λαμβάνοντάς τε ὅσους ἡμῖν ὁ πάπας φιλανθρωπευόμενος ἢ καὶ τὰς ὑποσχέσεις πληρῶν ἐθέλοι δίδουσι, καὶ εἰκόθεν ἀναλίσκοντας, καὶ ἔτι κοινοῖς καὶ

ἰδίῳις ἐνεχύροις πλείων θανειζομένους. πάντως δὲ δεῦ ἡ αὐτοὺς ἀφικνεῖσθαι, ἢ τὴν ἀρεοῦσαν πέμπειν βοήθειαν. τοῦτο γὰρ ἔν τε τῇ παρόντι καὶ πρὸς τὸ μέλλον οἶμαι λυσιτελήσειν, καὶ πρὸς πᾶσαν τύχην αὐτοῖς ἀφελίμων ἔσεσθαι· οὐδὲ δεῦ λέγειν ὅτι κατόπιν ἤξομεν, ἢ ἤξουσιν οἱ πεμπόμενοι, χρεῖας· ἐκδὸς γὰρ μὴδὲ σφόδρα κατόπιν ἔλθειν· εἰ δὲ καὶ τοῦτ' ἡδεῖμεν ἀκριβῶς, ἀλλ' ἡμᾶς οὐ δίκαιον, οὔτ' εὐλογόν ἐστι, τῶν ἡμῖν τέως δυνατῶν τινος ἀμελεῖν. ἔσθ' ἂν τε τῶν δύο τούτων δεῖν φημι πράττειν ἡμᾶς· ἢ Λατίνους ἐνωθέντας αὐτοὺς ἐπανάκειν, ἢ πέμπειν μετὰ τὴν ἐνωσιν ἢ τὴν πρὸς αὐτοὺς εἰρήνην καθάπαξ ἀπειγνωκότας, μήτε κινοὺς καθῆσθαι, καὶ τοῖς οἰκείοις πᾶσι περᾶσθαι δυνάμει βοηθεῖν, καὶ μυρίοις εἰδῶμεν κινδύνοις περιπεσόμενοι, ὅ, τι δ' ἂν ἄλλο βουλευσαίμεθα πράττειν, τὸ προσδοτὰς γινέσθαι τῶν ἡμετέρων, ἢ τοῦλάχιστον δέξαι τοῖς τε ἡμετέροις αὐτοῖς καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, οὐκ ἐκφευξόμεθα. ἂν δὲ καὶ τοῦ αἰσχους τούτου καταφρονήσωμεν, καὶ Θεὸς παρ' ἐλπίδα πᾶσαν φιλανθρωπισσάμενος χεῖρα ὑπέρσχη, καὶ τῆς παρὰ τῶν πολεμίων βλάβης ἢ πατρὶς ἡμῶν ἐλευθέρᾳ εἴτ' ἐπιλεθόντων αὐτῇ, εἴτε καὶ μὴ διαγένηται, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἄλλο τι τῶν ἐπάντων συνοίσειν ἡμῖν τὸ τὰ πράγματα ἀναβάλλεσθαι πέπεισμαι· πάντα μὲν οὖν διὰ τοῦτο χεῖρω γινήσεται, ὅπερ αὐτοῖς καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐκ τῆς προτέρας ἀμελείας συνέβη, εἴρηκα, ἔτοιμος ἔην ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ καλοῦ καὶ πᾶσιν ὑμῖν συμφέροντες, ὃ καὶ ἡμοὶ καὶ τοῖς οἰκείοις ἔσται συμφέρον, πάντα ἂν ὑποστῆναι· καὶ ἔτι πρὸς πᾶσαν τύχην ἡμοὶ νομίζων ἀρκεῖν, τὸ μὴ κρύψαι τὰ παριστάμενα· ὑμῖς δὲ ἔλοισθε τὰ συνοίσοντα, πάντες μὲν θεὸν ἡγεμόνα καὶ βουλῆς καὶ λόγου καὶ ἔργου παραλαβόντες· εἰ δὲ τίς ἐστιν ὁ τὰ χεῖρω θέλων κρατεῖν, οἱ πλείους τε καὶ σοφώτεροι καὶ νοῦν μάλιστα ἔχοντες πράττοντες τὰ βελτίω· οὗτος γὰρ συνόδου καὶ πολιτείας ἐκείνης καὶ συλλόγου παντὸς καὶ ὅλης ἀνθρωπότητος ἀφικνεῖ νόμους.

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐν Φλωριντίᾳ οἰκουμένην σύνοδον
ὑπὲρ εἰρήνης.

Ὅτι δογματικὴν ἔννοσιν δεῖ ποιεῖν, οὐκ εἰρήνην οἰκονομικὴν
ὥς τινες βούλονται· καὶ τίς ἐστὶν αὕτη.

Παρακαλεῖν μὲν ἐπὶ τὴν εἰρήνην ὑμᾶς, οὐκ οἶδ' ὅτι χρὴ, οἵ-
κοθιν ἐπ' αὐτὴν καὶ πρὸ πολλοῦ παρακεκλημένους καὶ δι' ὅσας
ἀγατὲ ταύτην σπουδῆς, ἔργοις αὐτοῖς ἐπιδεδειχότας· ἄλλως τε καὶ
πολλῶν ὑπὲρ αὐτῆς εἰρηκότων ὅσα μὲν αὐτῇ συνοίδασιν ἀγαθὰ,
ὁπόσας δὲ τοῖς αἰρουμένοις οἶδε τίκεται τὰς ὠφελίας· ἂν δὲ δι'
τῶν ἂν γένοιτο ταύτης τυχῶν, καὶ ποταπὴν τινα συνοίσει ταύτῃ
κατασκοιναίειν, καὶ τὰ τοιαῦτα ἥδη λέγει τις ἀναστὰς, τῷ καθῶ
τε προσήκοντα, καὶ ὑμῖν ἀρέσκοντα λέγειν οὗτος εἰκότως ἔμοιγε
δόξει. τοῦτο τείνουν, ἂν ὑμῖν ἢ βουλόμενον, ἐγὼ ποιήσω. οὐκ ἀγνώ-
μην οὖν, ὅτι καὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως ποικίλεις τε οὐσας καὶ πολὺ
τὸ πρόσαντες κεκταμένης, ἀνάγκη καὶ λόγους ὑπὲρ αὐτῆς καταβλη-
θῆναι πολλούς· καὶ τινὰς ἀναστάντας γνώμας ἂν εἰσενέγκασθαι
καὶ ἴσως ταυτησὶ τῆς ἡμετέρας ἀμείνους. ἀλλ' ἐπεὶ περὶ μὲν εἰρήνης
ἀπάντων ἀκούω λεγόντων, καὶ τοὺς πεπεισμένους πείθειν ὡς ἔοικε πει-
ρωμένων· πάντες γὰρ ὡς ὑπὲρ ἀγαθοῦ τῆς εἰρήνης δῆπου συνῆλθον,
καὶ οὐδεὶς ἤλθε διδασχθισόμενος, εἰ τῶν καλῶν ἐστὶν αὕτη καὶ τι-
μίαν. οὐδένα δὲ πειραιτέρῳ που προχωροῦντα ὀρῶ· ἀλλὰ τῶν καιρῶν
τριβομένων, ἐν οἷς εἰκός τι καὶ τῶν ἀξιολόγων ἀνύσαι, πάντας
ἀνεχομένους, ἀπαγαγεῖν μὲν ἐκείνων τὸν λόγον, ἐπὶ δ' ἐτέραν ὑπόθεσιν
μεταστῆσαι βούλομαι· καὶ καθάπερ ἀρχὴν τινα καὶ παράκλησιν εἰσ-
νογεῖν τοῖς βουλομένοις ἀπεισθαι ταύτης. ἀξιοῦν δ' ὑμᾶς ὡς ἔθος
ὑπὲρ τῶν λόγων καὶ σὺν εὐμενείᾳ τούτους προσδέξασθαι, εἴπερ πο-
καὶ νῦν παρέλκον εἶμαι τυγχάνειν. οὐ γὰρ ὑπὲρ ἀγαθοῦ τινος
ἰδίου συνήλθομεν. ἕκαστος, σκεψόμενοι τε καὶ λόγον ἐροῦντες, ἵσται
καὶ δεῖν τὰς τῶν ἀκουόντων γνώμας προκαταστήσασθαι, καὶ τοῖς
λόγοις αὐτοῖς τὴν ἀσφάλειαν ὁμοῦ καὶ τὴν πειθῶ ἑκονοῆσαι, ἀλλὰ
τὰς ἀπάντων γλώττας ἢ τῶν κοινῶν καλῶν ἐπιθυμία κινῆ, ἢ καὶ
πρότερον οὐδὲν ἥττον τὰς ψυχὰς αὐτοῖς διεγείρασθαι καὶ κέρδει

ἰδὲν ἰδίον οἶκαδε πλὴν τῆς ποθομένης πᾶσιν εἰρήνης οὐδεὶς ἐν-
 ὤθειν φέρων ἀφίξεται. ἀνάγκη τοίνυν ἅπαντας λήγειν· καὶ τοῖς
 ἐν εὐφυνῶς λεγομένοις ὡς ἀναθῆναι ἥκουσι προσέχουν τὸν νοῦν ὑμᾶς,
 καὶ ταῦτα αἰρεῖσθαι, καὶ τῷ δεδοκότι καὶ ὑπὲρ τούτων χάριν
 μολογεῖν. ποῦ γὰρ ἕλλοθι τὸν θεὸν μᾶλλον ἢ περὶ αὐτοῦ τῆς
 κέ-ψιως οὐσης καὶ τῆς σπουδῆς, τὰς τῶν ἀνθρώπων εἰκός ἐστιν
 ἱπνεῖν διανοίας; τῶν δ' ὡς ἐτέρως ἔχόντων, καὶ οὐ μετὰ ποιητῶν
 ἰνός γνώμης προτιθεμένων, ὡς γνώσεως οὐ ποαιρέσεως ὄντων ἑλατ-
 τωμάτων, μηδὲν τὴν μέμφιν ἐπάγειν. πρὸς δὲ τούτοις, μηδ' εἰ
 ἰς ἡμῖν φαύλη περὶ τῶν λεγόντων ἔνιστι δόξα, καὶ τῶν λόγων,
 ν' ἀμείνους τύχωσιν ὄντες, καταφρονεῖν· ὁ μὲν δ' ἐν ταῖς ἀνθρωπι-
 αῖς πραγματείαις εὐλογόν ἐστι πάσχειν τοὺς τὸ συμφέρον ἐξ ἅπαν-
 τος θεωρούμενους. ἐπεὶ περὶ γὰρ τῶν προκειμένων, τοῖς ἀδόξοις καὶ
 ἀπεινοῖς πολλῶν μᾶλλον ἀρμόττει τὴν ἀπὸ τοῦ κατορθώσεαι δόξαν
 ληΐζειν· καὶ παρὰ τούτων γὰρ γένοιτ' ἂν τί ποτε σπουδαῖον·
 ὅτε τῆς προνοίας οἰκονομούσης, μὴ καὶ λάθῃ τις τῇ τῶν ἀνθρώ-
 πων δεινότητι καὶ μηχανῇ τὴν τοῦ μεγίστου τε καὶ δυσχεριστάτου
 ἡμῶν ἐκ τοῦ παντός αἰῶνος ἐρχιβεμάτων ἑκθασιν ἐπιγράφων. διὰ
 αὐτὰ τοίνυν ἐκείνῳ τε τοῦ λόγου τὸ μέρος ἐξίφυγον, καὶ προσέ-
 χουν ὑμᾶς βούλομαι τοῖς λεγομένοις ἐντεῦθεν ἥδη. Τὸ μὲν δὲ τὴν
 ἰδὲν ταύτην σύνοδον ἐξ ἀπάσης σχεδὸν τῆς οἰκουμένης πεποιηκός
 αἱ πῆσαν ἅπαντας μετὰ προθυμίας ἐνταῦθα συντρέχουν, τῶν
 ἁπάντων ἡκίστα λόγον πεποιημένους, ἢ τῶν Χριστιανῶν
 πάντων ὁμόνοια καὶ ἡ τῆς ἀληθείας γνώσις ἐστίν· ὧν οὐδὲν ἰδίον
 ἐνόητο τοῖς τὰ καλὰ καὶ φιλεῖν καὶ εὐχεσθαι καὶ σπουδάζειν
 πισταμένοις. ἥτε γὰρ ἀλήθεια φῶς ἀντικρυς τῆς λογικῆς κατέ-
 τκε φύσεως, οὗ χάρις ἀνάγκη ταύτην ἐν σκότῳ καλυπτομένην
 ἰδὲν ἀπόνασθαι τῆς ἀξίας καὶ τοῦ δεδομένου αὐτῇ χαρίσματος·
 αἱ δὲ δραττομένη συνεχῶς ἐν τῇ περὶ τῶν ἀνοουμένων ζητήσει αὐτῆς
 ἡ γίνεταί λαμπροτέρα, καὶ θεοῦ τῆς πρώτης ἀληθείας ὅσον ἐξε-
 τιν ἐγγυτάτω. εἰρήνης δὲ καὶ τῆς ἐν τῷ καλῷ συμφωνίας, τῶν ἐν
 ὅσῳ πραγμάτων μετίζον οὐδέν· ἀρχομένης μὲν ἀπὸ ψυχῆς καὶ
 ὧν αὐτῆς νοημάτων, καθάπερ δὲ τισι τεκμηρίοις τοῖς ἐξω χρω-
 μένης, καὶ διὰ τούτων πᾶσι φανερουμένης. εἰκός μὲν οὖν ἐστὶ καὶ
 ὅ· ἄλλων ἐνίους ἄρχειν λογισμῶν, καὶ σωματικά τινα φαντα-

ζομένους καλὰ, ἃ τὴν ὁμόνοιαν ἐλπίς ἐστίν ἀποτέξεν, προθυμοτέρους ἐπὶ ταύτῃ ὥσθαι τὴν χρείαν. ἀλλ' ἔμοι γε τὸ μὲν τοὺς Χριστιανούς κοινῇ εὐλοφίνας, περὶ ὧν ἡμφισβήτητον πρότερον, γνώμας, πολλῶν ἀγαθῶν καὶ μεγάλων αἰτίων οἶσι ζωήσεσθαι, εἴπερ καὶ ἄλλω τῷ τῶν ἀπάντων δοκεῖ· ὑπὸ δὲ τῆς τούτων ἐπιθυμίας οὐδένα τῶν σπουδαιοτέρων οἶμαι δεῖν κεινῆσθαι, μηδὲ σκοπὸν τοῦ μεγίστου καὶ θειοτάτου τῶν ἔργων, τὰ φαυλότερα τῶν ἀγαθῶν ποροτιθέναι, καὶ ὧν ἂν τις ῥᾶστα καταφρονήσῃ· ἀλλὰ τὴν μὲν γνώσιν τῆς ἀληθείας ἀντὶ πάντων ἀρκεῖν, ὑπὲρ δὲ τῆς ὅλων εὐρένης καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ὑπερχόντων χρῆναι πορίσθαι. δοῦν τσίνυν τούτων, ὧν ἔνικα καὶ τοὺς πολλοὺς ὑπέστημεν πόρους, θάτερον μὲν καταρθώσῃν ἡμῖν, τὴν γνώσιν λέγω τῆς ἀληθείας, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὸ λοιπὸν ἐπακολουθεῖν. οὐδὲν γὰρ ἐστίν, τῆς ἀληθείας περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων ἐπιγνωσθείσης, ὃ καὶ πάλιν ἡμῖν σχίσιν τὰς γνώμας, καὶ τὴν οἰκουμένην ὁμοίως ἅπασαν διελείπει. οὔτε γὰρ περὶ γῆς ὅρων ἢ χρημάτων ἢ νήσων καὶ πόλεων δίκας πράττοντες καθιδούμεθα, οὐδ' ἔχομεν τούτων ἔνικα τὴν ἀρχὴν αὐτὴ δυνατόν ἐστι περὶ τούτων πάντας πᾶσιν ἀμφισβητεῖν· εἰρηνεύσαντες δὲ πρὸς ἀλλήλους ἄντι τοῦ περὶ τὰ δόγματα παντάπασιν συμφωνῆ καὶ τὴν αὐτὴν παρὰ πᾶσι κρατῆσαι δόξαν, περὶ ὧν σκοπεῖν οὐκ εἴται, πρὸς τῷ μηδὲ τὴν εἰρήνην ἂν δυνηθῆναι σῶσαι μέχρι πολλοῦ, ἐπὶ σαθροῦ τινος ἰδρυμένησαν, καὶ τῆς ἀληθείας ἄλλο τι δόξομεν ποροτιμᾶν, ἢ μόνη τῶν πολλῶν ἀναλωμάτων καὶ πόρων τέλος γένοιτ' ἂν ἄξιον· καὶ πόρῃ μὲν τοῦ συνελθεῖν ἐνταῦθα τὴν περὶ τῶν δογμάτων ἔρευναν εἶναι, τὸ δ' ἀληθὲς ἥκειν ἐκάστους ἐαυτοῖς ἀγαθόν τι περιποιησμένους, καὶ τὸν μετὰ ταῦτα βίον ἀμύνειν κατασκευάσαντας. ταῦτα δ' ὑμᾶς ἡγοῦμαι πάντως φυλάξισθαι, ὥς πᾶσι μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἀγομένοις καὶ τὴν ἀλήθειαν ποροτιμᾶσι πάντων, ἡρόττοντα. οὐκοῦν ἐκείνου καὶ πρώτου καὶ μᾶλλον πρέπει φροντίσαι, οὗ τὸ προσῆκον πείρας ἀπυληφότος, αὐτίκα τὰ κρείττω καὶ περὶ τῶν ὑπολοίπων ἔστι προσδοκᾶν. ἂν γὰρ τὴν ἀλήθειαν πᾶσι μὲν ζητῆσαι τρόποις θυλήσων, φανῇσαν δὲ ἑρπάσαι καὶ κατασχεῖν, ἀναλάμψῃ μὲν τὸ τῆς ὁμονομίας καλὸν, τὸ δὲ τοῦ σχίσματος λυθήσεται νίφος· καὶ οὐκ ἐπὶ προστιθέντες κακῶς ἢ φιλονικούντες ἀλόγως, τῶν ἀδελφῶν ἀπορ-

ῥαγνόμεθα. τοῦ δὲ μίσους καὶ τῆς ἀπείας οὕτω λυθέντων, μεταδύσομεν ἀλλήλοις τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν, καὶ καθάπερ οἰκίαις καὶ συγγενέσι χρυσόμεθα· καὶ ὅπως οὐκ ἔσθ' ὅ, τι τῶν ἀγαθῶν οὐχ ἔφεται παραχρῆμα. ἐγὼ δ' εἵποισι' ἄν, ὥς εἰ καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἐμύλλομεν ἐκπίπτειν ἁπάντων, καὶ πένοντες καὶ ἄδοξοι τὴν οἰκουμένην περινοστέιν ἐκ τοῦ πλείστον φροντίδα θίσθαι τῆς ἀληθείας καὶ περὶ ταύτης σκέψασθαι προὔργου, μηδ' οὕτω δεῖν τῆς περὶ ταύτην σπουδῆς ὅτιοῦν καθυφεῖναι· μηδὲ νομίζειν ἄλλο τι τὸ ἡμέτερον ἀγαθὸν πλὴν ταύτης, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν. ὅπου δὲ καὶ ἄλλα διὰ ταύτην ἡμῖν περιέσται, οὕτω τε τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως ἀπαιτούσης, καὶ τοῦ θεοῦ χάριν ἡμῖν τῆς περὶ τὸ κάλλιστόν τε καὶ θειότατον πραγματείας ἐκτινεῖν ἐθέλοντος, πῶς οὐ καὶ ταύτη μάλιστα τοῦ χρήματος φροντιστέον, καὶ σπουδαστέον αὐτὸ λαβεῖν ὅση δύναμις; Ὅτι δὲ οὐδὲ τῆς εἰρήνης ἄλλον τινὰ τρόπον καθισταμένης, ἀσφαλῆς ἡμῖν ἀπολαύειν ἐξίσταται, ἀλλ' ἐνός τινος ἀπὸ τοῦ ὀποτέρωθεν, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι, συμπτωκτότος, πρόφασιν ποικιλούμεθα πολέμου καὶ μάχης τὴν ἐπὶ τῶν δογμάτων ἀσυμβασίαν, καὶ πάλιν ὀνειδῆ καὶ συγγραφαὶ κατ' ἀλλήλων ἔξουσι χώραν, καὶ τὸ μάταιον εἶναι δοκεῖν πᾶσαν ταυτηνὴν τὴν καινοτομίαν, ἐγὼ μὲν καίτοι ῥάδιον ὄν οὐ βούλομαι δεῖξαι, αὐτὰ δὲ τὰ πρᾶγματα μαρτυρεῖ, εἰ τις οἶδεν ἀνεγκυκλῶς ἰσάμει τοῦτον τὸν τρόπον συνθέμενος πρὸς ἀλλήλους πρὸς τὸ μηδέν τι κερδάναι, καὶ τὸ δεινὸν ἐλάθομεν πύξκότες· σιγῇ δὲ καιροῦς καὶ πρᾶγματα καὶ ὑφ' ὧν ἐπράχθη, εἰδότες τε τοὺς πλείστους ἀναμνησκόντων, καὶ τὸ δοκεῖν καθάπερ εἶναι τινων εὐλαβούμενος. εἰ μὲν τοίνυν μὴ πρόδελον ἦν ἐκ πολλῶν τῶν πρόσθεν γεγενημένων, ὅσοι τῆς εἰρήνης ὁ τρόπος οὗτος πείθει τελευτᾶν, ἀλλὰ νῦν πρῶτον ἐπειρώμεθα τούτου, ἵσως ἂν τις ἡμῖν συνηλῶσκειν, ἐν ἀδελφῇ πραγμάτων τοῦ πρίπεντος ἁμαρτοῦσι τοσούτων δὲ ὄντων τῶν δυναμένων πείθειν αὐτὸν παραιτεῖσθαι, πάντας οἶμαι δίκαιοτατ' ἂν μέμψασθαι, ἂν συμβαίῃ τούτον ἐλομένοις σφαλῆναι, καὶ ταῦτόν τι παθεῖν τοῖς καὶ πρότερον εἰρημένοις· ὁ πᾶσα παθεῖν ἀνάγκη· ἐν μὲν δὲ τοῦτο καὶ πρῶτον καὶ μέγιστον· διὸ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας εὐρεσίαν, πᾶσαν δεῖ καταβαλέσθαι σπουδὴν, ὥς ταύτη μόνῃ ὧν ὡς καὶ συνελλύσθαι διαπραξομένους, καὶ τῆς σὺν θεῷ γενε-

μῆνης εἰρήνης μέχρι παντὸς ἀπολαύσοντας· μᾶλλον δ' εἰπεῖν, ὡς τοῦτο κεφάλαιον ὃν τῆς ἡμετέρας σπουδῆς· καὶ οὐ γενομένου μὴ καὶ τᾶλλα πάνθ' ἔξει καλῶς· ἡμελημένον δὲ οὐδ' ἐκείνων ἂν εἰς τοσοῦτος τοῖς νοῦ μετέχουσι λόγος, οὐδ' ἂν μέλλοι κάλλιστα καὶ λυσιτελέστατα ἔχειν. δεύτερον δὲ, ὅτι τὸ μὲν εἰρήνην ἀγειν ἡδὺ πᾶσι ἀνθρώποις, καὶ πάντων ἡδιστον· τούτῳ γὰρ σύνοστι μὲν τὸ μηδὲνα ζημιοῦν ἀναγκάζεσθαι, τὸ δὲ τοῖς ὑπάρχουσιν χρῆσθαι μὴ ἡδονῆς ἐνυπάρχει, καὶ τὸ σὺν ἡμερότητι ζῆν· ὃ μάλιστα τῆς ἀνθρωπίνης διαίτης πέφυκε γνῶρισμα. καὶ ὅλως ὅπλα τε καὶ μάχαι καὶ παρατάξεις καὶ φρουραὶ πόλεων καὶ πᾶσαι πολέμων παρασκευαὶ τῆς εἰρήνης χάριν εἰσὶ, καὶ τοῦ μετὰ ταύτης δύνασθαι ζῆν ἔνεκα γίνονται. ἔστι δὲ καλῶς εἰρηνεύειν τοὺς ἢ μηδόλως ἐν οὐδὲ ποτε διαφορομένους, ἢ συνθήκαις λύοντας τὰς διαφοράς, καὶ τῇ αὐτῇ περὶ τῶν δικαίων ἔχοντας γνῶμην, μήτ' ἀδικεῖν ἀλλήλους νομίζοντας. τοὺς δὲ σωζομένων ἔτι τῶν ἐγκλημάτων διαλλαττομένους ἀλλήλοις, εἴποι τις ἂν οὐ παύειν ἀλλ' ἀναπαύειν τὸν πόλεμον, καὶ ὅπλων ἀνακωχὴν οὐ μάχης κατάλυσιν οὐδ' εἰρήνην εἶναι τὸ πρᾶγμα· οὐδὲ γὰρ προσέεται ταῖς φαινομέναις διαλλαγαῖς καὶ τὸ κατὰ ψυχὴν εὐνοεῖν, ἕως ἂν συνιδῶσιν ὑπ' ἀλλήλων ἡδικοημένοι· εἰ μή τις ὑπὸ ῥαθυμίας οὐχ ὧν ἀρπάζουσιν ἄχθισθαι τοῖς ἐπιβουλεύουσιν, ἀλλ' ὧν αὐτῷ καταλείπουσιν, ὀφείλειν βούλοιστο χάριν. οὕτω τοίνυν ἔχει ἀνταῦθα. τὸ μὲν κρίσει τε λόγῳ καὶ τῆς ἀνωθεν βουθείας συνεφαπτομένης ἡμῖν τὰς τοῦ μακροῦ πλέμου καταλῦσαι προφάσεις, καὶ ἅπτερ ἀλλήλοις ἔχομεν ἐγκαλῆναι ἐκ μίσου καθάπαξ πεποιημένους, πρὸς ἐν φρόνημα καὶ μίαν γνῶμην ἄπαντας συνελθεῖν, τοῦτ' εἰρήνην ἀληθινήν, καὶ ψυχῶν ἀρηκτονὸν σύνδεσμον, καὶ σύμπνοιαν ἀδελφικὴν, καὶ πνευματικὴν ἕνωσιν, καὶ σκανδάλου παντὸς πτόρριζον ἐκκοπήν, καὶ εἰ τι τοιοῦτον, ἔξιστιν ὀνομάσαι. καὶ μετὰ τοιαύτης ἐπανιόντες εἰρήνης, αὐτοὶ π χαίρήσομεν ἀληθῶς, καὶ τοὺς ὑποδεχόμενους πείσομεν χαίρειν. ἂν δ' ἄλλο τι γίνηται, εἰρήνης σκιά, καὶ διαλλαγῶν εἶδωλον, καὶ δογμάτων ἀσυμφωνίαν, καὶ σκαδάλων ἀρχὴν, καὶ δεύτερον πολέου καὶ συνθήκην ἀνάγκης ἄπαντες προσερούσι. καὶ τοῖς μὲν ἀπλωστέροις ἰσως τι δόξομεν ἠνυκνεῖν, καὶ τῷ τῆς εἰρήνης ὀνόματι πείσομεν αὐτοὺς ἀγαπᾶν, μηδὲνός θροντίζοντας ἄλλου· τὰ δὲ παρὰ

ὧν νοῦν ἔχόντων ὀνειδῆ δικαίως ὑποστητόμεθα, τὸ σεμνὸν ὄνομα τῆς εἰρήνης προφερόντων ἡμῖν, καὶ τὰς ἀνηνύτους ἐλπίδας, καὶ τὰς ἐλπίδας τοῦ φαινομένου διαλλαγάς· εἰ μὴ καὶ προδότες ἡμᾶς ἐροῦσι τῆς ἐπαύτων εὐδαιμονίας, ὅτι γινομένης ἐγγύς, καὶ ὥσπερ χειρῶν πτάσει προσκαλουμέναι, οὐκ ἠδελήσαμεν δράξασθαι, πρὸς ἄλλοις ῥάδιον ἀποκλίναντες. καὶ χωρὶς δὲ τούτων τῶν ὀνειδῶν, οὐδ' ἡμᾶς αὐτοὺς πείθειν ἔχομεν διόντως μὲν χρήσασθαι τοῖς συμπε-
 τοῦσι καιροῖς, ἐλίσθαι δὲ τῶν εἰς δύναμιν ἡκόντων τὰ κρείττω, καὶ μετὰ Θεοῦ τὰ τοῦ Θεοῦ καταπράξασθαι. παρήμι δὲ τὰς μετὰ ταῦτα συμβεβοηθίας ἀμφιβολίας, ὧν αἵτιοι δέχομεν ἡμεῖς γυγνῆ-
 ρισθαι, τὰ τῶν σκανδάλων ὑπολιπόμενοι σπέρματα· καὶ προῖον ἵνα σωθῶν τὸ διπλὸν ἐξόν, οὐ βεβουλημένοι. καὶ μὴν πολλοῖς ἄλλοις ῥόποις ἀποκατεροῖς καὶ ῥάσει τὴν θρυλλουμένην πρᾶττειν ἔχοντες ὥσπερ, ἐκείνους πάντας ἀφέντες, οἰκουμένην συνόδον συγκροτεῖν, καὶ ταύτῃ τὸ πᾶν ἐπιτρέπειν ἐβουλευσάμεθα· οὕτω γὰρ μόνον ὡπὼν τὰ δόξαντα κύρια, μηδενὸς ἀντιλέγειν τολμῶντος, οἷς ἂν τοιαύτη σύνοδος ἀποφθάναιτο· καὶ πανταχεῦ τῶν περὶ τῆς ἐνώσεως συνθηκῶν συνεχῶς ἐστὶν ἰδεῖν τὸ πρόσημα τοῦτο· καὶ τοὺς ἐκα-
 τέρωθεν πρόσβους μέμνησθε δήπου καὶ τοῖς λόγοις αὐτῶν καὶ τοῖς ῥάμμασιν ἄνω καὶ κάτω τοῦνομα στρέφοντας, καὶ δι' ὅχλου τότε τοῖς ἀκούουσι γινομένους. τὴν δ' ἱερὰν ταύτην σύνοδον, τὸ μὲν ἐξ ἐπαύτων ἢ τῶν γε πλείστων τῆς οἰκουμένης μερῶν ἐλθεῖν τινες, καὶ ἑαυτὰ λόγων καὶ πράξεων κοινωνήσαντας, καὶ μιᾷ χρῆσιν ἐκείνους γνώμη περὶ τῶν ὅλων, οἰκουμένην ἀναμφιβόλως ποιεῖ· ἐνάγκη δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις αὐτῇ τὸ σχῆμα τῶν οἰκουμένην συ-
 νόδων ἀκριβῶς περισφάζειν· ὧν ἔστι καὶ τὸ προῦργον μὲν περὶ τῶν ἐκείνῳ ζήτουμένων σκοπεῖν, καὶ τῶν αἰτίων τοῦ σχίσματος· καὶ ἐπὶ πολλοὺς ἀγῶνας καὶ λόγους ἐκατέρωθεν γινόμενους, τῇ μὲν ἀληθείᾳ ἀνιερῶσιν, τῇ δὲ τοῦναντίον· κακεῖνο μὲν ἀναγορεύειν, ἐπεὶ δὲ ψεύδος ἀποκηρύττειν· καὶ τοὺς μὲν πειθομένους, ὀρθοδό-
 ξους εἶναι λογίζον· τοὺς δ' ἔτι φιλονεικούντας, ταῖς τῶν αἰρετικῶν ἐξουσίαις ἐπαχέσθαι, ὥστε δύνασθαι τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ἐκείθεν ἐκλῆν περὶ τῶν πρότερον ἀμφισβητουμένων δόξαν φυλάττειν, καὶ οὐδὲ ἄλλο τι λέγοντας μὴ προσέειπαι. τοῦτο μὲν πρὸ πάντων τῶν ἄλλων μετὰ δὲ ταῦτα, καὶ τῆς ἄλλης εὐταξίας τῶν ἐκκλησιῶν προ-

νοῦν καὶ τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον ῥυθμίζειν κανόνι καὶ νόμοις πρὸς τοῦτο φέρουσι· κἄν τινες ἰδίᾳς δίδωται δίκης, μηδὲ τούτων καταφρονεῖν. ἂν τοίνυν καὶ αὕτη παράδειγμα τὰς τοσαύτας συνόδους προστησαμένη ἄρξηται μὲν ἂφ' ὧν ἐκύναι, καὶ περὶ ταῦτα τὴν ἴσιν, ἵνα μὴ λέγω πλείω σπουδὴν, ἐνδείξασθαι βουλευθῇ· ἐπομένως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ὅποσα δεῖται προνοίας, τὸν αὐτὸν ἐκείναις σέ-
ψῃται τρόπον, οὐδεὶς ἂν ἀντίποι μὴ καὶ ταύτην οἰκουμηνικὴν εἶναι, καὶ ταῦτό ταῖς ἄλλαις ἔχιν ἄξιωμα· οὐδ' ἔξει τις εἰς ὃ, τι καταφυγὼν, ὧν ἂν αὕτη ψήφισαιτο, καταφρονεῖν βουλευθεῖν ἡγούμενος ἴσον εἶναι, ταύτην τε καὶ τὰς πρὸ αὐτῆς ἀτιμάζουσιν καὶ δευδὴς μὲν τὰς ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἀρεάς, τρέμων δὲ τὰς ἀνθρώπων δίκας.

* ἴσ. ἄλλως δὲ πολλοὺς ἔξει.

ἄλλως τε πολλοὺς ἔξει * τοὺς ἐπιβούλους· καὶ νῦν μὲν ἴσως οὐδὲς ἀντιρεῖ, μὴ καὶ δόξη τὸ τῆς ὁμοιοῦς ἀγαθὸν ἐμποδίζειν, καὶ ἅμα εἰδὼς ὡς χαλεπὸν ἔστι τοσαύτων περιγνώσθαι, ἂφ' ἧσιν οὐ προθυμοῦνται, τοῖς λόγοις πείθουσιν πειρώμενον· οὐκ ὀλίγοι δὲ τοῦ χρόνου προβαίνοντες τὰ μὲν ὑμῖν δέξαντα σαλεύουσιν θελήσουσι, τῇ τὴν σιμνὴν ταύτην προσηγορίαν ἡμῶν ἀφελίσθαι· ἀφαιρήσονται δὲ, πλῆθει μόνον σώζουσιν ὑμᾶς τὸν τῶν οἰκουμηνικῶν συνόδων λίγοντες χαρακτηῖρα, ἐν δὲ τοῖς ἀναγκαιοτάτοις καὶ σφόδρα τὴν ἐναντίαν ἐκείναις ἐλθεῖν, ὡς περὶ πάντων μᾶλλον ἢ περὶ τῆς τῶν δογμάτων ἀληθείας τὸν σύλλογον πεποιημένους· καὶ οὕτως αὐτῇ μόνοι τῆς εἰρήνης ἀπολαύσομεν ἴσως, τοῖς δὲ μεθ' ἡμᾶς εὐθύς καὶ χεῖρ τοῦ προτέρου καταλείβομεν πόλεμον· καὶ οὕτως ἡμῖν ἀνόντως ἔσται ἢ περὶ ταυτοῦ τῆς προσηγορίας πᾶσα σπουδή. ὅπερ ἵνα μὴ γένηται, τὸ τῶν οἰκουμηνικῶν συνόδων ἄξιωμα τῷ πρὸς ἐκείνας ἀκριβεῖ ζήλῳ καὶ ταύτῃ προσαρμοστέον· καὶ ὅπως μηδεὶς ἐκ τῆς ἀνομοιοτήτος ἔπιται κίνδυνος αὐτῇ, φροντιστέον. εἰ γὰρ μὴ καὶ τὰς τῶν εὐγνωμόνων ψυχὰς αἱ προφάσεις αὗται ταράξουσιν, μηδ' ἔσται μηδεὶς ὁ τοῦ καλοῦ χάριν τὸν πρὸς αὐτὴν ἀναδιεξόμενος πτόλιμον, ἵστω δὴ πῶς καλῶς τοῖς μεγίστοις καὶ λυσιτελειοτάτοις τῶν ἔργων οὐ τοὺς πονηροτάτους μόνον ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀκαθάρτους δυσμενεῖς ἡμῖν ἐπιβουλεύοντας δαίμονας, ὁμοίοις ἀνθρώποις συνεργοῖς πρὸς τοῦτο χρωμένους· δαίμοσι δὲ ἅρα τῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης οὐδὲν ἀπρόσπερον, ἥς ἕκαστος ὁ τῶν ἀγαθῶν ἀπώ-
τῃται κύκλος, καὶ ἢ ὁ σωτὴρ ἀνῆλθε τοῖς ἀνθρώποις καταλπὼν,

ὡς ἴσον ὃν ταύτην τι χαρίσασθαι, καὶ πάντων ἀθρώων μεταδούναί
 γῶν ἀγαθῶν, ὅποσα παρῶν ἡμῖν παρέχειν ἡδύνατο. καθάπερ οὖν
 καὶ τῆς εἰρήνης ἐχθροὶ παῖσαν ἐπὶ τῇ ταύτης ἀνατροπῇ κινήσουσι
 μηχανὴν, καὶ προφάσεις πάσας διερινύουσιν, οὕτω δὲ καὶ ἡμᾶς
 τὸ μέλλον προοραμένους, παῖσαν μὲν αὐτοῖς ὁδὸν ἀποκλιῖσαι τῆς
 κακουργίας, πανταχόθεν δὲ τὸ τῆς εἰρήνης ἀγαθὸν ἀσφαλίσασθαι·
 ἐξ ὧν ἡ πειθομένους ἡσυχάζειν ἀνάγκη τοὺς πονηροὺς, ἡ προσβάλ-
 λοντας ἀσθυνῶν, καὶ πείρα μανθάνειν, ὡς ἄρα τῇ κεφαλῇ τὸν οὐ-
 ρανὸν ἐγνώκασι προσεράττειν. πρὸς δὲ τούτοις ἀκκινοῦν πρέπει σκο-
 πῶν· οὐ γὰρ μόνον ταῖς ἡμετέραις ἐνοχλήσουσι ψήφοις, οἱ πονηροὶ
 τῶν ἀνθρώπων, καὶ πάλιν τὰς αὐτὰς μετὰ περιουσίας εἰσάξουσιν
 ἀμφισβητήσεις καὶ μάχας, ἐὰν τις αὐτοῖς τῶν καθ' ἡμῶν ἐγκλη-
 μάτων πρόφασις ᾖ, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐγερῶσι πολέμους,
 καὶ πολλῶν συγχύσεων τὴν ἀληθινὴν ἐμπλήσουσι πίστιν· καὶ νῦν
 μὲν εἰς ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν ἐκκλησίαν τὸ τῶν Χριστιανῶν διή-
 ρεται πλῆθος· τότε δὲ οὐδὲ ἀριθμῶν ἐξέσται τὰ τμήματα, ἐκεί-
 στος πρὸς αὐτὸ τιμνομένου καὶ στασιάζοντος, ἄλλων ὑπ' ἄλλου
 φιλονικίας ἀφορμῶν σπειρομένων. εἰ γὰρ ἔτι τῆς συνόδου ταύτης
 προσδοκίμης, ἥτις ἔμελλε τῆς μεγίστης τῆς οἰκουμένης μοίρας
 συνάψασα, εἴτα καὶ περὶ τῶν ἐκασταχοῦ καινοτομηθέντων ἑπι-
 μελῶν σκοπούμενη, τὴν ἀληθῆ καὶ βεβαίαν ψήφον παῖσιν ἐπάγειν,
 διήρηντο μὲν οἱ πρῶτον ἠνωμένοι, ἡ δ' ὅπως ποτὲ κρατήσασα μούρα
 τοὺς ἡττημένους ὑπεράτους καὶ τῶν ἀπίστων χεῖρους ἠγάσασα, καὶ
 μέχρι τοῦ νῦν ἀπὸ τῶν τῆς ἑριδος ἐκείνης ἀρξαμένων καλοῦσα,
 καὶ σχίσμα ἐν σχίσματι παλαιῶ γέγονε νέον, ἐν ἐλάττωσι μὲν,
 πολὺ δὲ νικῶν τῇ τε ὕλῃ τῶν ζητουμένων καὶ τῇ μίσει τῇ πρὸς
 ἀλλήλους. ἡδιστα γὰρ ἂν ἐγύσαντο καὶ σαρκῶν· τί χρὴ προσδοκᾶν,
 ὥστε σύνοδον οἰκουμένην ἐλπίζειν οὐκ ἴσαις ἢς μάνης ἔμελλον
 διδόναι πάντας τὰς ψήφους, ἀδύλους ἑσπετέροις ἀρέσκειν μέλλουσιν
 οὐσας. ταιαύτην δὲ σύνοδον τίς νοῦν ἔχων ἐλπίζει ποτὲ, τὴν το-
 σαύτοις ἡδὴ χρόνοις μελετωμένην, καὶ μετὰ τοσαύτης ἐκατέρωθεν
 δυσχερείας συστάσαν, ἐκ τοῦ μὲν δυνήσθαι διασῶσθαι ταύτην αὐτῇ
 τῇ προσηγορίαν βλίπων ἀκρουμένην; οὐκοῦν τοῦ χρόνου καινὸν ἀεί-
 τε προσεξυρίσκοντος, καὶ τῶν ἀνθρώπων δι' ἀνελευνὴν ἢ φιλονικίαν
 ἰχομένων τοῦ ψεύδους, καὶ τὰς ἐν δόγμασι διαφορὰς ἔστιν ἔτι

προφάσεις τοῦ πρὸς ἀλλήλους ποιουμένων πολέμου, ἐφ' ὃν δ' οἱ μετὰ τῆς ἀληθείας ἰστάμενοι καταφεύξονται, καὶ οὐ τὴν ψῆφον ἀρμόττει πάντας αἰδεῖσθαι, μήτ' ὄντος μήτε προσδεκμένου ἀνάγκη πάντας δεινῶς ἀλλήλοις συρρήγνυσθαι· καὶ διδασκάλους τῆς ἀληθείας ἐκάστους ἑαυτοῖς γινομένους, τῶν ἄλλο τι φροούντων καταψηφίζεσθαι, καὶ τὸ δὴ πάντων χεῖριστον, καὶ ἀπιστοὺς αἰρητικούς ἀποκαλεῖν, οὐ καθάπερ νῦν διαφερομένους καὶ σχισματικούς καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγορεύουσι, τὰς συνοδικὰς ὑποστελλόμενον ψῆφους. τοῦτων δὲ τί ἂν γένοιτο χεῖρον; οὔτε γὰρ εἴσεται τις τῶν ἐπλουστέρων, τί ἂν δέοι φρονεῖν καὶ τί τι προσδέσθαι, οὔτ' ἀπέδυνον ἔσται τοῖς ὁποιοῦν ἐλομένοις, εἰς πολλὰ νυνεμημένου τοῦ ψεύδους· καὶ τὸ μέγιστον εἰς σωτηρίαν, ἢ πίστις, ἐκ τῶν ἀνθρώπων κατ' ὕλην οἰχθήσεται, καὶ νῦν μὲν ἀκούοντες εἶναι πού καὶ σέζεσθαι τὰς ἐξ ἀρχῆς γεγενημένας αἱρέσεις ἡγούμεθα θαυμαστὴν εἰ τοσαῦτα διαφερόμενοι πρὸς ἀλλήλους, καὶ οὕτω πολλὰς καὶ ποικίλας ἐναντιότησι συζῶντες ἄνθρωποι δύνανται συνοικεῖν. τότε δὲ τοῦτ' ὁ δεινὸν τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ἐμπλήσει· καὶ οὐδ' ἂν εἴ τις ἐκ τῶν ἐθνῶν πρὸς τὴν ἀληθινὴν ἐπιστρέφειν βούλοιο πιστίν, τί τι χρήσεται τῆς ἐπιθυμίας ὁδηγοῖς τε καὶ διδασκάλοις εἰδεῖν καλῶς· μᾶλλον δὲ τὴν τοσαύτην ἀσυμβασίαν ὄρων, οὐδ' ἂν βουλευθῇ. ἂ δὲ μετὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων προειδομένους ἡμᾶς, καὶ νομίζοντας ἐκεῖνον εἶναι τὸν χρόνον, ἐν ᾧ καθάπερ ἐν νυκτομαχίᾳ πάντες θυρόμενοι συμπίπτουσιν ἀλλήλοις καὶ συναπέλλυνται καὶ τῶν μὲν ἀπολλυμένων οἶκτον λαβόντας, τῷ δὲ κατεληφότι τὴν ἐκκλησίαν δεινῶς τὴν ὀφειλομένην ἀντιτάξαντας φερόμενοι, τῷ μόνῳ ἀπάντων αἰτίαν περιελθεῖν. ἐπὶ γὰρ ταύτῃ οὐκ ἰδίᾳ δεῖ πραγματείας, οὐδὲ πόνων ἄλλων, οὐδὲ χρόνου τριβῆς· οὐδὲ τὰ παρόντα διοικουμένους καλῶς δεήσει περὶ τούτων καθημένους σκέπτεσθαι πάλιν· ἀλλ' ὁ πρὸς τὰ παρόντα δεῖ προελθεῖν, τοῦθ' ὑμῖν καὶ τῶν μελλόντων φάρμακον ἔσται. ἂν γὰρ ὅπως ἀληθῶς οἰκουμένην νομισθῇσεται σύνοδος διαπράξῃσθαι, ἐξ οὗ καὶ τὰ περὶ τῶν περικειμένων δόξαντα κρατεῖν ὑμῖν περιέσται, οὐδεὶς ποτε κινῶν τι τῶν καθιεστώτων, σχίσματος ἀρχὴ γενέσθαι βουλήσεται· οὔτε περιουσίαν τὴν ἐκκλησίαν εἰδὼς, καὶ τὰς ἐκ τῆς οἰκουμένης συνόδου

* ἴσ. ὁ τότε. φυλαττέμενος δίκας, ἢν τότε * μᾶλλον ἢ νῦν, ἅτε τῆς οἰκουμένης

σας ὁμονούσας προσδοκᾶν ἐστὶν εὐλογον. καὶ μὴν τὴν μὴ σύ-
ν ταύτην ὑπὸ τοῦ πνεύματος οὐδὲν ἤττον ἢ περὶ τοῦ πνεύματός
ἐν συνθροῖσθαι, τὰ ἐκένω δοκοῦντα ψευδομένω. πῶς δ' ἂν
κ' ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τοῦτο διηχθῇ, ἢ τὰ μὲν ἄλλα
ιδόντων ἡμῶν, τὴν δὲ περὶ τῆς αὐτοῦ προόδου πᾶσι τρόποις
ἐπέσταν ἀληθεύαν, καὶ τούτου χάρις μὴ ἀπληθεῖν ἐντεῦθεν
χομένον; ἢ πῶς ἂν δυνηθῇμεν αὐτῷ χαρίσασθαι μᾶλλον,
οὐ μόνου καὶ τὸ τῆς ὁμονοίας εἰκός ἐστιν ἐλπίζειν καλὸν,
πῶς ὄντος καὶ λεγομένου, ἢ τὰς ὑγιανούσας ὑπὲρ αὐτοῦ θη-
νοὶ δόξας, καὶ τὴν εἰς αὐτὸ πίστιν εὐληκρινῇ καὶ ἀκίβδωλον
ἢ καὶ σώζειν ρουλόμωσι; ἐκείνο γὰρ ἀληθείας ὃν πνεῦμα, καὶ
κ' μὲν ἀληθείας ἱεραστὰς ἡμᾶς εἶναι βούλεται, καὶ τὴν πρὸς
ἐν ὁδὸν ἡμῖν ὑψηλῆται, ὥς ἂν αὐτοῦ μὴ δυναμένοις ἀκν-
κ ταύτην ὀδεύειν τοῖς δ' ὅ, τι διτ' φρονεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τῶν
υσίων τούτῃ προσώπων ἐξετάζειν ἐθέλουσι, τούτοις ὡς τῆς
στας καὶ φρώτης ἀληθείας ἐφεμένοις πάντων μάλιστα χαίρει
ταῖς τοιαύταις ἐννοαῖς οὐ συγχωρεῖ τούτους ταῖς πλοκαῖς τοῦ
ρους ἀλίσκεσθαι. ἂν δέ τις ἀμφισβήτησις ἢ, συλλέγει μὲν παν-
ίδω τοὺς ὀλοφύχως τὴν ἀληθῆ γυμνάσοντας δόξαν, καὶ ταύτη
θρησκόμενος ἂν φιλονεικίας ὅπως δ' ἂν τῆς ἀληθείας τύχῃσι
γται ἂν μόνον οὐκ ἀλαζόνες τινὲς ὡς αὐτῆς θηραταί, καὶ
φῶν δυνάμει τὸ πᾶν ἐπιτρέποντες. ἢ τί βουλούμενον ἡμᾶς συ-
τὸ πνεῦμα, ἢ τί τῶν ἀληθῶς ἀγαθῶν τὴν οἰκουμένην πᾶσαν
μετῶσον, ὅθεν ὑμεῖς συνελήπτε; οὐ γὰρ δὴ χρήματα προσθῆ-
ύμῃν, καὶ δυναστείας κατακτησόμενον, ὧν ἐνίοις καὶ τῆς τῶν
ρχόντων οικονομίας ἴσως ἔχει τι μέμφεσθαι. οὐδὲ τὰς σιμνάς
ρας ἀποδῶσον ἱππωνυμίας, καὶ τὰς πολυσυλλάβους ἐπιγραφάς
τοῦ σχίσματος καλῶς περιαιρεθείσας. αἱ τύφου μᾶλλον καὶ
φανίας ἀποδείξιν ἔχουσι τῶν ἀντικαθισταμένων τῷ πνεύματι.
ἢ ταῦτα μὲν ὡς περ ἐπισόδια τῶν ὡς ἀληθῶς εἰσιν ἀγαθῶν,
ἢ ἡμῖν παρὰ τοῦ πνεύματος ἤξει· καὶ ἂν θλά τινα τῶν ὑπὲρ
ἀληθείας καμάτων, τὴν ἡμετέραν μικροψυχίαν παραμυθούμενα·
οὐκ ὀλίγους οἶμαι τῶν νοῦν ἔχόντων καταφρονήσιν, καὶ διδόν-
μὴ προσέσσεσθαι, τῇ γνώσει τῆς ἀληθείας ἀγαπήσαντας μόνῃ;
ταύτῃ τοῦ παντὸς ἄξιον γέρας νομίζοντας τοῖς ὑπὲρ ταύτης

ἡγωνισμένοις· εἰ δέ τι καὶ ἄλλο προσδεκῶν ἴσταιν ἄθλον, τὴν μέλ-
λουσαν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν τότε καθαρωτέραν γυνῶσιν τῆς ἀλα-
θείας τοῦτ' εἶναι πιστεύοντας· καὶ γὰρ καὶ τῇ γυναικὶ τῶν ἀν-
δρώπων ζωῇ μέγα ταῦτα ἐμπόδιον ἴσμεν ἅπαντες ὄντα· οὐ χάρις
καὶ τοὺς ἐκείνης ὀφειμένους ὁρῶμεν ἅιστα τῇ ταύτης κτήσει προ-
σέχοντας. ταῦτα μὲν οὖν τοιαύτην ἔχοντα φύσιν, οὐδ' ἂν ἡμῶν ὑ-
πέρπες ἂν εἴη προὔργου ζητῶν, οὔτε τὸ πνεῦμα χαίρειν θεωρούμεν,
ἵσται καὶ ἡμᾶς νῦν ἐνταῦθα συναγχαλῶν, τούτων μάλιστα τῶν
ἀγαθῶν μεταδῶσον· ἀλλ' ὅν ὡς ἐκεῖνα συναγμένοις ὀφίσταται τοῖς
ἀνδρώποις, καὶ ταύτων γίνεσθαι μέσον οὐκ ἀπαξιοῖ, ἐπὶ τούτοις
δὲ καὶ συνάγει, καὶ ταῦτα δίδωσι φιλοτίμως τοῖς λαμβάνοντι προαι-
ρουμένοις, ὅποσα δαλονότι πρὸς δόξαν φέροι θεοῦ, καὶ τὴν ἀληθῆ
τῶν λαμβανόντων ὠφίλειαν. οὐκοῦν καὶ ἡμᾶς τοὺς ἐνταῦθα συνά-
θροισι, διδάξον μὲν τὴν ἀλήθειαν, ἥς ἀνευ σωθῆναι τῶν ἀμα-
χάνων ἴσται, εἰρήνην δὲ πρὸς ἀλλήλους κατασκευάσον, ἣν οὐτ'
ἀγνωομένης τῆς ἀλαθείας ἴσται μένιν ἐν τοῖς ἀνδρώποις, καὶ ἐκείνης
γνωρίζουμένης ἀνάγκη πᾶσα καὶ ταύτην ὑπακίμειν, καὶ τὴν ἐκλα-
σίαν ἀπαλλάξον ἐκαστῶν, ἥπερ ὁ τῶν ζιζανίων σφαγὴς αὐτῇ
συνέθως ἐπισπειράει πίνητα καὶ στύβαν ἰσοίπει, καὶ πᾶσαν δύξιν
ἐκθνήσκουσιν, καὶ τοὺς αὐτῆς συνάγουσαν παῖδας, καὶ μέχρι κόρου
τούτους ἐκτρέφουσιν· οὐ τοίνυν λόγον ἔχον ἴσται ὑπὸ μὲν τοῦ πνεύ-
ματος συνῆχθαι νομίζον, ὅν δὲ μόνον χάριν εἰσὶς ἴσται ἡμᾶς ἐκείνῃ
συναγχαλῶν, ταῦτα περιϊδόντας ὅπως ποτὲ ἄλλο τι σκῆπτρεσθαι κα-
θήμενους· τοῦτο γὰρ καὶ τὸ πνεῦμα σφραζόντων ἂν εἴη, καὶ σφίσι
αὐτοῖς ἐν ποιοιμένοις. ἰὼ γὰρ ὅτι καὶ τὸ τῆς ὁμοιοῦς καλῶν, δι'
οὗ τῷ πνεύματι συναπτόμεθα, περισώζον οὐκ ἴσται ἐπὶ τῆς ἰδίας
ἵσταμένους ἐκαστους δόξης, ἀλλὰ μὴ μίαν αἰρεῖσθαι πάντας τὴν
ἀληθῆ, καὶ ταύτην κρατύνειν ἐθίλοντας. χωρὶς δὲ ταύτων ἡμῶν μὴ
ὑπὲρ εἰρήνης ἴσται ἢ πᾶσα σωουδὴ· ταύτην δ' ἂν ἀληθῆς ἢ καὶ
τελεία, καὶ θεῷ μὲν ἀρέσκουσα, ἡμῶν δὲ καὶ τῶν ἡμετέρων φόνων
ἀξία, οὐδεὶς ἀγνοεῖ τριπλῶν οὖσαν τὴν μίαν, καὶ τρισὶν ἡμᾶς δια-
λάττουσαν, ἀνευ γὰρ τῶν φαινομένων διαλλαγῶν, καὶ τοῦ παύσθαι
λοπὸν ἐπαρωμένους τὰ χεῖριστα, καὶ χεῖρα καὶ γλῶτταν ἐπλίζοντες
κατ' ἀλλήλων, δι' ἃ μὲν πρὸς τὸν θεὸν εἰρηνεύειν τὰ ληθῆ περὶ ἐκείνου
φρονούντας· ἐπὶ τὸ τῆς ἀλαθείας διαμαρτάνειν, καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἴσται

παρῃσθῆναι· ἀνάγκη καὶ πρὸς αὐτὸν ἕκαστον τὸ τῆς εἰρήνης εἶναι
 εἶναι, τοῖς ἑνὸς νοήμασι τῆς ψυχῆς τοὺς ἕξω λόγους παρέχοντα
 μωφονοῦντας καὶ μὴδ' ἔχουσιν ἀμφιβολίας περὶ τῶν προκειμένων ἐν
 ὑμῶν καταλείποντα. δεῖ γὰρ τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους εἰρήνην ἐν ἡμῖν
 ἵτοις ἰδρῦσθαι πρῶτον· ἄλλως δ' εἰρηκεῖν προσποιστέμεθα, καὶ
 ὅμως περιειμέναι φίλων τὰς τῶν ἐχθρῶν ἀπῆλίας ἑνὸς κρύπτοντες
 ἔσμεν. οὐ γὰρ δύνου περὶ πραγμάτων ἡμφισβητοῦμεν ἀλλήλοις,
 συγχωρήσαντας τοῖς ἀφιλομένοις, ἢ λαρόντας δικαίως, εἰκός
 τε μὴδ' ἐνοχλεῖν ἀλλήλοις λοιπὸν μὴδ' εἶναι τι τὸ τὴν εἰρήνην
 ὑφίστασθαι ἔργον νομίζεσθαι· ἀλλὰ περὶ δοξῶν ἡμῖν ἡ μάχη καὶ ὁ
 ὁλεμος ἔν, καὶ δοξῶν αὐτοῦ τῆς ἡμετέρας πίστεως ἑκπομένων
 ἢ κεφαλαιῶν, καὶ ὧν τοὺς πατέρας προσταθιμένους οὐκ ἔστι
 ἀντάσσει τῆς ἐτέρας καταφρονεῖν, πολλῶν ἐκατέρῃ συνγορούμεν,
 ὅτε μὲν κειμένων ἐν ταῖς γραφαῖς, τῶν δ' ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης
 ἡγεμονίας μελέτης, καὶ ποιοῦντων ἅπασιν δυσχερῆ τὴν περὶ τού-
 των φαίνεσθαι κρίσιν καὶ περὶ τούτων γε τῶν δοξῶν ἀλλήλοις πρό-
 θυν διαφερόμεθα μετὰ τοῦ καὶ πρὸς αὐτοὺς τιταράσθαι, καὶ
 ἢ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἑκπτώσιν τρέμειν, καὶ συμφορὰν ἡγεῖσθαι
 ὁρίσται, ἂν συμβῇ τινι τοῖς ἀδελφοῖς μαχομένῃ, καὶ θεῶ πο-
 μπεῖν, καὶ τῆς ἀληθείας διαμαρτάνειν, ὑπὲρ ὧν ὁ πόλεμος ἔν.
 αὐτὰ δὲ περὶ τῶν νοῦν ἔχοντων φημί· τοὺς γὰρ ἰσχυρογνώμονας
 καὶ φιλονίκους παραιτητέον, καὶ τοὺς οὐπὲρ ἂν λάβωται, τοῦτ'
 καὶ μόνον τὰληθὲς ἡγουμένους, καὶ τοῖς ἐναντίας λόγοις τὰς ἀκοὰς
 ποικιλιότας· οὐς οὐχ ὅτι συνοίδασιν ἀληθείᾳ οὐσι, καὶ κρείττους
 ἅπας ἀντιλογίας, ἀλλ' ὅτι σφίσιν ἀρέσκουσιν οἷς ἂν φρονήσαντες,
 ποτεύειν εἴπωι τις ἂν. Τούτων τούτων οὕτως ἔχοντων, εἰ μὲν ἐμεί-
 ομεν τὸν πρὸς ἀλλήλους παύσαντες πόλεμον, εὐθύς καὶ πρὸς ἡμᾶς
 ὑτοὺς εἰρηκεῖν καὶ τὰ πρὸς θεὸν εὐτυχῶν, ἢ τύχη τινὶ τῆς ἀλη-
 τεράς δόξης ἐπιλαμμένους, ἢ καὶ τούτου χάρις, οὐδὲν διδόντες
 πρὸ κινδυνόν τινα, καὶ ζημίαν ἐκ τοῦ τῆς ἀληθείας ἐκπατεῖν
 βορῶμενοι, ἀντὶ πάντων ἂν ἀπέχρησεν ἡμῖν ἡ πρὸς ἀλλήλους εἰ-
 ρήνη, καὶ ταύτην ὅπως ποτὶ καταπράξασιν οὐκ ἂν ἰδέσθαι τῆς περὶ
 ἑλλὰ σπουδῆς. ἐπεὶ δὲ τῆς φαινομένης καταλυθείσης φιλονικίας,
 γεροὶ χιήρους ἡμῖν ὑπαλωφθῆσονται πόλεμοι, καὶ τὸ τῆς εἰρήνης
 μὲν ἀπέσται καλὸν εὐφὺν ἦτορ ἢ πρότερον, ἄλλο τι μᾶλλον ἢ

τὴν εἰρήνην, δόξομεν πραγματεύεσθαι, ἢ μὴδὲ συνορᾶν τὴν ἀρχὴν ὅπως δεῖ τυγχάνειν τοῦ ποθομένου, εἰ μόνον τὰ πρὸς ἀλλήλους εὖ διαθίμενοι ἡγησόμεθα τὸ πᾶν ἡνυκίαναι. εἰ δὲ τοῦναντίον τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν δογμάτων λαβοῦσι, καὶ τὴν πρὸς Θεὸν εἰρήνην προὔρου ζητήσασιν αὐτίκα τᾶλλα πάντα ὑπείξει, καὶ γαλῆνη σφόδρα πανταχόθω ἔσται καὶ ἡδονὴ τις ἄρρητος, πάντων ἅπασι συμφωνούτων, τῶν ἔξω, τῶν ἔνδον, τῶν πρὸς ἀλλήλους, τῶν πρὸς Θεόν, καὶ ταύτῃ οὕτω μὲν βεβαίαν καὶ μόνιμον, οὕτω δὲ λαμπρὰν ἔκστασιν οὔσαν οὐδὲν ἀμαυροῦν, οὐδὲν σαλεύειν ὅλως δυνήσεται, πρὶν δὴλον δέησιν καθίστασθαι ὡς ἐκείθιν ἄρξασθαι δεῖ. μᾶλλον δὲ οὐδ' ἀρχὴν εἰρήνης ἐκείνην φέρει καλεῖν, ἀλλ' εἰρήνην ἀληθῆ καὶ τελείαν καὶ πᾶν ὃ, τι ἂν εἴποι τις τῶν πρὸς αὐτὴν ζητουμένων περιλαμβανούσαν. τίνας γὰρ οὕτως ἀναιδεῖς καὶ τῆς σφῶν σωτηρίας πολέμῳ, ὥστε καὶ μετὰ τοιαύτῃν εἰρήνῃ ἄλλῃν τινὰ συμπλασάμενοι πρὸφασιν τῆς τῶν ἀδελφῶν ἀπορρήγνυσθαι κοινωνίας; μᾶλλον δὲ οὐδ' ὁρῶ τίνα πρόφασιν τοῖς ἐθέλουσι κακουργεῖν ὑπολειπομένην. τίνα δ' οἶσθι φρεσὶν οὕτω παντελῶς ἰσπερῆσθαι, ὡς καὶ μετὰ τὴν ὑμετέραν ψῆφον, ἣν περὶ τῶν προκειμένων ἐξοίστιτε, μᾶλλον δ' ἢ ἐξοίστι Θεὸς ἐν ὑμῖν, ἔτι πρὸς ἑαυτὸν περὶ τούτων ἀμφισβητοῦντα πράγματα ἔχουσιν; οὐκοῦν τριῶν ὄντων τῶν πρὸς τὴν ἄεραν ζητουμένων εἰρήνην, τῷ μετὰ Θεοῦ γενέσθαι τῇ τῆς ἀληθείας εὐρίῃ, καὶ πρὸς ἐκείνον ἡνωσθαι καλῶς, καὶ τὰ λοιπὰ δύο σύνεστιν. ἐκείνο τοίνυν σπουδαστέον λαβεῖν τοὺς τῆς ἀληθοῦς εἰρήνης ἐκπαινούσας. ταύτης δ' ἐπιθυμεῖν ἀνάγκη, καὶ πᾶντα ἐλάττω τοῦ τοσούτου νομίζειν καλοῦ τοὺς ἀρετῇ καὶ λόγῳ δυνάμει τῶν ἑσπεταχοῦ διαφέροντας, καὶ κινδύνων καὶ πόνων ἀνασχομένους, ὧν ἂν τις τοιοῦτος ὦν ὑπὲρ τῶν μερίστων μόνων ὑφίστασθαι βουλῇ, καὶ ζῆλωτόν μὲν τοὺς ἐπὶ τῶν προτέρων χρόνων πατέρας καὶ διδασκάλους, οἱ πολλοὶ μὲν ὑπὲρ τῆς τῶν ἀδελφῶν ἡγωνίσαντο σωτηρίας, τὸ κατ' αὐτὸν ζῆτεῖν ἕκαστος καὶ πόνων ἀπηλλάχθαι δυνάμενοι, τὰ δὲ τότε τὰς τῶν ἀνδράπων θορυβοῦντα ψυχὰς ἐκ μίσου περιελόντες, καὶ τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος τὸ ψεῦδος τοῦ ἀληθοῦς διακρίναντες εἰρήνην εὐκρινῆ τοῖς μετὰ ταῦτα κατέλπιον ἢ ὁ μακρὸς οὐ συνέχῃ χρόνος, οὐδ' αἱ τῶν πονηρῶν ἀνδράπων φιλονικίαι καὶ τὴν εἰρήνην ἄλλον τρόπον οἰκονομεῖν ἐξῶ,

οὐκ ἠνέσχοντο. οὐ γὰρ ᾔδισαν αὐτοῖς τι προσέηκον, καὶ τοῦ κενεῦντος ἐπὶ ταῦτα πνεύματος ἄξιον· καὶ μᾶλλον ἔβουλον δίκας ὑφέξιν ἔν δυνάμει σὺν πόνῳ ὡράττειν ἠμέλυσαν ἂν, ἢ τῶν ἀφελῶς οὕτως ἐπραττομένων ἔνκα μισθοῦς τινὰς λήψασθαι. ὑμῖν δ' εἰ καὶ μαθητὰ τοιαῦτα σύνοδος ἦν, πρὸς ἣν εἶμι βλέποντας κατορθοῦν, οἰκοῦμαι εὐρεῖν τὸ πρέπον ἡρμοσέν ἂν, καὶ παράδειγμα καὶ τύπον ἄλλαις ἰστέναι ταῖς ἰσως μετὰ ταῦτα γινσκομέναις, νομίμην μὲν οὐδὲ μὴδ' ἐκείνων ἔλαττον ἔχουσιν, ἀρετῇ δὲ ὀλίγα λοιπομένοις ἐκάστας, τῷ δὲ πολλῷ καὶ σφόδρα πασῶν ὁμοῦ διαφέρουσιν. ὅπου δὲ τοσούτοις παραδείγμασιν ἔχομεν χρῆσθαι, καὶ οὕτω καλοῖς, οὐδὲ βουλευμένοις ἔξωτι ῥαθυμῶν, ὥς ἂν ἡμῖν προσήκειν ἠγάμηται τὰς παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων μέμψεις φυλάττεσθαι. οὐ γὰρ δέπου τοὺς μὲν ἄλλους ἅπαντας ἐν οἷς ὡράττουσιν ἀξιώσομεν τοὺς ἐν ἐκείνοις διενεργούντας ζηλοῦν, καὶ ὡς ἔξωστιν ἄριστα τοῦτο ποιεῖσιν ἐπαρνεσόμεθα, ἡμεῖς δὲ τολιπούτων ἠμεληκότες παραγμάτων, ἔξω φόνων ἐσόμεθα. τὸ γὰρ τῆς μιμήσεως ἐν ἅπασιν τοῖς καλοῖς τὴν ἰσὺν δύναμιν ἔχει· καὶ τοὺς ἐν τοῖς μεγάλτοις ταύτῃ παραιτούμενους, ἐν οἷς καὶ μίζων ὁ τῆς διαμαρτίας ὑπερτι κίνδυνος, οὐδὲν ἔξωσθαι τῆς εὐλόγου μέμψως δύναται. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἔστιν ὑπεῖν, ἄλλο τι πρὸ τῆς ἀληθείας ὁ τῶν μακαρίων χορὸς ἐκείνος ἐκέφατο, ἢ περὶ τῶν ἐκάστοτε ζητηθέντων, ἔχνος γοῦν ἀμφιβολίας τοῖς μετὰ ταῦτα κατέλιπον. φανερὰ γὰρ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων ἢ περὶ τὴν ἀληθείαν ἐκείνων σπουδῇ, καὶ τὰς τότε κινηθείσας αἰρέσεις οὕτως ἀπιστράφησαν ἄνθρωποι, ὥς οἱ μὲν πολλοὶ μήτ' ὡς οὐκ ἔστιν ἔχοντες ἐγκαλεῖν, ὡς τῆς ἀληθείας προμάχους ἀξιοῦσι τιμᾶν τοὺς κατ' ἐκείνων ἠγωνισμένους. οἱ δ' ἀκριβῶς εἰδότες, καὶ τῶν ἀπίστων ἠγοῦνται χείρους τοὺς ἐκείνων προσεπαμένους. οὕτω παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις αἱ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων κρίσεις ἐκράτουν. ἐκείνους τολύμην ὅπως εἶπον ζηλωτῶν καὶ μὴ ταῖς ἄλλαις μόνον τιμαῖς, ἀλλὰ καὶ τῷ μιμῆσθαι καθόσον ἔξωστι, καὶ νομίζων ἀρίστους εἶναι συμβούλους ἐν τοῖς τοιοῦτοις καὶ ὁδηγούς, τὴν πρὸς ἐκείνους ἐπιεικτικὴν αἰδῶ· καὶ τί διὗ φρονεῖν περὶ τοῦ πνεύματος, ἔξωστίον μετὰ τοῦ πνεύματος· καὶ παυστίον μὲν θορύβου καὶ παραχῆς τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς, τὴν δ' ἐκκλησίαν ἱριδος ἀνοήτου, καὶ μακρῶν ἄλλων λήρων ἀπαλλακτίον, οἷς ἢ μακρὰ φι-

λουσιᾶ καὶ τὸ μηδενίκοις μέλειν τῶν ἀδελφῶν δίδωκε χάραν. μετὰ
 ταῦτα δὲ καὶ τῶν ὑπολοίπων φροντίζεν ἔγκαιρον ἔσται· καὶ τῇ
 παρ' ἀλλήλων τιμῇς τε καὶ ὠφελείας, καὶ τῶν ἐκ πολλοῦ θρυ-
 λουμένων ἐκείνων, οὐδεὶς ἡμῖν ἐγκαλέσει πρόνοιαν ποιοιμένων. ἐγὼ
 γὰρ καὶ τὰς κατὰ τῶν ἀπίστων ἐλπίδας, ἢ ὧν ἐπείγασθαι τις
 λέγουσι, καὶ ἃς ἰσχυρίζονται τῶν ἡμετέρων ἔργων εἶναι κεφάλαιον
 εἰ μὲν ἕνεκα τοῦ δύνασθαι ζῆν ἀσφαλῶς, καὶ τὰ τῆς δουλείας
 μὴ δωδεῖναι δεινὰ, ἢ καὶ δίκας ἐκείνους εἰσπράξασθαι τῆς εἰς ἡμᾶς
 παροινίας, εἰς ἣν ἐκ πολλῆς ἐνέχθησαν ὕβριως, εἰ μὲν δὴ τούτοις
 ἕνεκα τρέφομεν τὰς κατ' ἐκείνων ἐλπίδας, μέταστον ταύτας ἡγοῦμαι
 χρῆμα, καὶ οὔτε πολλοῦ τινος ἀξίας, ἂν ὅπως οὖν καὶ δυναθῶσι
 ἐκβῆναι, οὔτ' ἀνύεσθαι δυναμένους ἄνω θιού, ταῦτόν δ' εἰπεῖν μὲν
 σκοποῦ τινος θιοφιλοῦς αὐταῖς ἡγουμένου. εἰ δὲ τῆς τῶν ἀνδρ-
 πίνων ψυχῶν κηδόμενοι σωτηρίας, καὶ τὸ τοῦ ψεύδους αἰσχρὸς ἐξ-
 λῆν ἐκ μέσου πετρώμενοι, καὶ τοιούτων δὴ τιμῶν χάριν ἐπὶ ταύταις
 ἄριστοι τὰς ἐλπίδας, ἵπαινω μὲν ἐπὶ τούτοις οὕτως αὐτάς, διουρίαις
 δὲ πραγματείας εἶναι νομίζω, καὶ μηδὲνα λόγον ἔχειν ἐπὶ ταύταις
 ὀρμᾶσθαι, πρὶν τὴν ἐν μίᾳ δόξῃ τῆς ἀληθείας τῶν ἀπὸ Χριστοῦ
 καλουμένων ἄνωσι κατὰπράξασθαι. εἴτε γὰρ τὸ ψεύδος μιστεῖν δεῖ,
 καὶ τῆς ἐκπλοίας ἐκβάλλειν ὡς φοβρωτάτω, πολὺ τούτο κἂν τοῖς
 φορεκτιμένοις ἐστὶν, ἐν οἷς δὴπου φανόμεθα τὰς ἀντικειμένους ἔχοντι
 δόξας, καὶ πλείους τῶν ἀνθρώπων μοίρας κρατεῖ, ὁποτέραν ἂν
 εἴποι τις· εἴτε τῆς τῶν ἀδελφῶν προνοεῖν σωτηρίας ἰπανάγκας ἐπὶ
 τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀγάπης ἐνδειξῇ ἔχον, ἢ τῷ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ αὐτῶν
 τιθέναι προθύμως τούτοις ὀφείλομεν, οἱ τοῦτ' ἐν τῷ ψεύδους γνωσόμενοι
 καλῶς καὶ μισήσαντες, τῶν τῆς ἀπιστίας ἀπαλλαξομένων οὐδὲν
 ἐλάττω τῆς σωτηρίας ἡμῖν ὀφλήσουσι χάριν ἥς τῶν ἀμνηστῶν ἐστὶ
 τυχεῖν τοὺς τῷ ψεύδει βεβιωκότας, ὅπως οὖν ἂν εἴη, καὶ πρὸς ἥτινα
 τῆς πίστεως ἀλήθειαν διαμάχοιτο. ὥστε τὸ τὴν εἰρήνην ὃν συμβου-
 λισμὸν ποιεῖσθαι, καὶ τῆς τῶν ἀδελφῶν σωτηρίας φροντίζω
 ἐστὶ, καὶ τὸ ψεύδος ἐλαύνειν, καὶ τὴν δόξαν τῆς ἐκπλοίας τῇ τῶν
 σωζομένων αὔξειν προσθήκη. εἰ τις οὖν ἐκείνους πιστεύει, ἐπὶ τέλλα
 τρίποι τὴν ἐπιμέλειαν, πρόφασιν ἄλλως τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὸ ψεύ-
 δος δόξῃ ποιεῖσθαι, ἐλπίσι σωματικῆς εὐτυχίας ἀλπεδῶς πρὸς ταῦτα
 κινούμενος. πῶς γὰρ ἐκατέρωθεν ἴσως οὕτως τῆς ὠφελείας, καὶ δυν-

νάμους ἐν τάξει πρᾶττιν ἀμφοτέρω, θατίρου καὶ ἀπάξ ὑπερδῶν
τὸ λοιπὸν προτίθεται· μόνον, καὶ τὸ ῥᾶστον εὐλαβηθεὶς ἐπιχει-
ρήσει τῇ πολλῇ δυσχέρειαν ἔχοντι· τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι πρὸς
μὲν τοὺς κατὰ τῆς ἀπιστίας πολέμους καὶ ὁσίων δού καὶ χρε-
μάτων καὶ δυνάμεις φοβηθεὶς τε καὶ ναυτικῆς, καὶ στρατηγῶν καὶ
κασιγῶν καὶ χρόνου τῷ μεγέθει τοῦ πράγματος ἔξαρκούντος; ὅστις
δὲ περὶ τῶν προκειμένων τάλαθ' ἡ διορίσασθαι, καὶ μίαν περὶ τού-
των πάντας γνώμην λαβεῖν, τὸ βουλευθῆναι μόνον ἀπόχρη, καὶ
θαυρᾶ ἀνωθὺν πρὸς τὸν σκοπὸν ἰθύων τὴν βούλησιν, καὶ τῇ τίλει
τὴν ἐκαινετὴν ἐπιθυμίαν προσάγων; ὅστις ἢ καὶ τὰς κατὰ τῶν
ἀπίστων μελέτας δευτέρας ἀξιούσθαι φροντίδος, καὶ τοὺς περὶ τῶν
δογμάτων ἀγῶσιν ἑπιδεῖν δού, τοῦ τιμᾶς καὶ προσδῶν αὐξήσεις
καὶ κοινωσίαν τῶν ὑπαρχόντων καὶ ἑτέρα πάντα θιόντες; ἂν τῆς
εἰρήνης ἀποτελέσματα μᾶλλον ἢ περὶ εἰρήνην πρέπον καλῶν· καὶ ὅτι
οὕτω τὴν τῶν ἀδελφῶν σωτηρίαν, οὕτω τὴν τῆς ἀληθινῆς πίστεως
ὑψώσιν καὶ τοῦ ψεύδους ἀνατροπὴν ἴσθιν αἰτιάζονται· οὐ γὰρ δήπου
πρὸς ταῦτα δύναται φέρειν, οὐδὲ πάντας ἐκ τούτων ἴσθιν ὠφε-
λεῖσθαι Χριστιανούς, ἀλλ' ὀλίγους τοὺς αὐτῶν διομένους, καὶ οἷς
ἡρμόνται ταῦτα ζητῆν. Ἀλλὰ μὴν ἴθι· ἔπειτα τοῖς ἐπαρμένοις, τὴν
μὲν παρασκευὴν πάσαν ἡμῶν ὁρῶ οἰκουμένης ἀξίαν συνόδου, καὶ
τῇ περὶ τῶν δογμάτων κρίσει καὶ λίαν ἀρκούσαν, οὐδ' ὅμως ἡμῖν τῶν
παρασπόντων ῥᾶδιαν ταύτην ἐλλείποντος· ἢν δὲ τινὲς ἐπιθυμοῦσι
πρᾶττιν εἰρήνην, πολλοῦ δού τυλικαύτης ἔργον εἶναι παρασκευῆς·
ἐξῆν γὰρ καὶ ἐρίσθαι ταύτην περὶ αἰνῶν, αὐτοὺς παραγμάτων ἀποκ-
λαμμένους· καὶ οὕτω ἀναλωμάτων ἴσθαι τοσούτων, ὅσους τοῖς μὲν
διδούσιν εἶχε δυσχέρειαν, τοῖς δ' οὐκ ἔχουσιν οἰκοθῆναι καὶ διομέ-
νους ἄλλων, εἰ δού τάλαθ' ἡ λίαν, αἰσχύνῃ μεθ' ὑποψίας, οὕτω
πάνω καὶ κινδύνων τοσούτων τοῖς παταχόμενοις συνανθροσμένοις·
μᾶλλον δ' οὗσιν ἴσθιν τὰς ἐκατέρωθεν δυσχερείας, ἅς ἡ τῆς
εἰρήνης ἐπιθυμία συνιργῶν ἐνέρουσα τὸ θείον, πάσας ἐνέκῃσιν· καὶ
ὅτι χαλεπῶς μὲν, ὑπερῖδε δ' ἡμῶς. οὐκ οἶδα τοίνυν τί πρὸς τοὺς
ἐγκαλοῦντας ἀπολογῆσθαι, μάταιον δειξάντες τὴν τοσαύτην καὶ
τοσαύτην παρασκευὴν, καὶ τὴν εἰρήνην παροικέτες ἄνομα μόνον καὶ
φύμον ὅλως κενόν· τὸ γὰρ βούλεσθαι καταλείπεται μόνον, τῶν ἄλλων
ὑπὸ τῶν ἀμεινον ἢ κατ' εὐχὴν, ὡς ἔστι βλέπειν, οὐτρεπισμένων.

θαυμάζω δὲ, εἰ μηδὲνα ὑμῖν ἐγκαλέσειν ἠγείσθαι δικαίως, οὕτω
 τῇ τῆδε διακρίσει. καθάπερ γὰρ τὸ τοῖς μεγίστοις ἐπιχειρῶν
 ἄνι τῆς προσκοῦσης παρασκευῆς, ἀπονοίας ἐστὶ σμῖν, οὕτω τὸ
 πρὸς τὰ μέγιστα μὲν ἀρκούντως παρσκευάσθαι, χρῆσθαι δὲ τῇ
 παρασκευῇ πρὸς τὰ τῶν ἔργων φαυλότερα, καὶ τὴν προθυμίαν ἄχρι
 τούτων ἐκτείνειν, ἐγὼ μὲν οὐ βούλομαι λέγειν, πολλῶν δ' ἐγκα-
 μάτων τοῖς οὕτω προελομένοις πρόβασιν ἔχει. καὶ οὔτε στρατηγῶν
 νοῦν ἔχειν ἠγείται τις νοῦν αὐτὸς ἔχων, ὅς καὶ πλήθει καὶ ἀρετῇ
 καὶ ὅπλοις καὶ τοῖς ἄλλοις ἁπασιν ἀρκούντως ἐξηρτυμένος πρὸς
 ζήτησιν ἔξεισι τῶν ἐχθρῶν, καὶ πολὺν μὲν χρόνον ἀναλωτὴς,
 διὰ πολλῆς δὲ δυσχερείας ἐλάσας, εἴτα μόλις ἐντυχὼν αὐτοῖς ἐλί-
 γοις τε καὶ πιφορημένοις καὶ τὴν κατὰ πρόσωπον οὐ φέρουσι μέ-
 χην, τὸ τρέφει τούτους ἀρκοῦσαν ἠγείται νίκη, παντάπασιν αὐτοῖς
 διαφθεῖραι, καὶ τοὺς μὲν συγκόψαι, τοὺς δὲ λαβεῖν αἰχμαλώτους
 δυνάμενος· οὐδ' ὑμῖς τὰ παρὰ τῶν νοῦν ἔχόντων ὀνείδη δύνασθ'
 ἂν διαδρᾶναι, εἰ πρὸς τὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἔκασιν τοσοῦτον παρα-
 σκευαζόμενοι χρόνον, καὶ πάντα νῦν ἐνταῦθα συναγαγόντες, εἴ
 ἂν αὐτὴν περαίνεσθαι δεῖ, εἴτα συνθήκας τινὰς καὶ σκιὰν εἰρήνης
 ρινονομήσετε, σοφίαν καὶ ἀρετὴν καὶ πλῆθος τῶν ἐνταῦθα συνη-
 λεγμένων, ὥσπερ ἄχθος ἄλλως καὶ ὕλην ἄχρηστον ἀπερρίψαντι.
 οὐ μὴν ἀλλ' εἰ μὲν τοῦ δόξαι τι κατορθοῦν καὶ τῆς ἐς ὕστερον
 εὐκλείας καὶ φήμης οὐδένα λόγον ποιεῖσθε, οὐδ' εὐλαβεῖσθε τὰς
 μέμφεις, ὧν ἐκ τοῦ μὴ πάντας ἀρέσκισθαι τοῖς ἐνταῦθα γινω-
 σκόμενοις ὑμᾶς ἀνάγκη πειρᾶσθαι, οὐδὲ τοῖς ἄλλοις προσέχειν ἡ-
 λογον ἦν, ὧν ὀρεγόμενοι τῆς ἀληθοῦς εἰρήνης ἂν ὑπερίδοιτε· εἰ δ'
 ὑπὸ τῆς τούτων ἐπιθυμίας σφόδρα κατέχευθε, πολὺ μᾶλλον ἰδι-
 καὶ τῆς ἐκείθεν δόξης ἐπιθυμεῖν, καὶ πράττειν μὲν τὰ τῶν ἀνα-
 νάτων γερῶν ὑμᾶς ἀξιώσονται, καὶ πάντας ἀνθρώπους πρὸς τὴν
 ὑμῶν εὐφημίαν διεγερῶντα δικαίως· ὧν δ' εἵνεκα τὰς παρὰ πάντων
 μέμφεις ἐπάξεσθε, ταῦτα κατὰπαξ εὐλαβεσθῆναι. εἰ γὰρ καὶ
 μηδὲν ἄλλο, τοὺς ἡμῶν αὐτῶν αἰδεῖσθαι λόγους προσήκει, καὶ
 καθ' ἡμῶν μαρτυρίαν ἀρκοῦσαν εἶναι νομίζειν τοῖς ἐξελέγχων βου-
 λησομένοις. μέμνησθε γὰρ ἐκάτεροι δήπου καὶ λόγοις καὶ γράμ-
 μασι τοὺς ἄλλους ἐπὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν προτρεπόμενοι σωτηρίαν,
 καὶ πάνθ' ὑπὲρ αὐτῆς ποιεῖν αὐτοὺς ἀναπείθοντες, μηδὲν ὑπὲρ

μένους τῶν ἄλλων· καὶ τοῖς ἐρωτῶσι, τί τῶν τοσούτων κινδύνων καὶ πόνων, ἰφ' οὓς προκαλεῖσθαι, σφίσιν ὄφελος ἔσται, τὴν τῆς ἐκκλησίας ἀποκρίνισθαι δόξαν, καὶ τὸ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἱκανοποιεῖν τοὺς φιλονίκους ταύτης ἀφισταμένους· ὑφ' ὧν τοὺς νούν ἔχοντας κινηθέντας, τοὺς μὲν εἰσενέγκασθαι χρήματα, τοὺς δ' ἀπὸ τῶν ἐσχάτων τῆς γῆς μεθ' ὅσας οὐδ' ἐπὶ τὴν ἐδονῆς ἐνταῦθα παραγινέσθαι, τῶν οὕτω καλῶν ἐλπίδων θιμένους ἅπαντα διύτερειν. οὐ γὰρ ἵνα τῷ βασιλεῖ τῶν Ῥωμαίων ἐξῇ τὸν ὑπόλοιπον εὐδαιμόνως βίον ἀνύειν, καὶ τοῦ παρὰ τῶν πολιτῶν ἔξω δέους ἐστάναι, καὶ τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει πᾶσιν αἱ τῶν χρημάτων πλεονάσσει πρόσοδοι, Ἰερὰς τε καὶ Ῥώσους καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἄλλων γυνῶν ὑπακούσαι κληθέντας εἰπομεν ἄν' τούτων γὰρ ἔνιοι καὶ ταπεινότερους ἂν εὐξαιντο Ῥωμαίους ἰδεῖν, οὐχ ὅπως ἐκείνοις γίνεσθαι τι καλόν, αὐτοὶ πονεῖν καὶ κινδυνεύειν ἀνάσχωντο. καὶ Γαλλοὺς δὲ οἶμαι καὶ Κελτοὺς καὶ τῶν ὑπὲρ τὰς Ἀλπεῖς τοὺς πλείους οὐδὲν μέγα ποιῆσθαι τὴν τῶν Ἰταλικῶν πραγμάτων κατάστασιν· μηδὲ εἰ Ῥώμῃ ἢ τινι τῶν πόλεων ὁ πάπας οἰκῆσει καλῶς σφόδρα μέλειν αὐτοῖς, ὥσθ' ὑπὲρ τούτων καὶ χρήματα δοῦναι καὶ πόνων ὑπεριδεῖν, καὶ καθάπερ ἐπὶ βασιλείας μέτιξιν καλουμένους, οὕτω μετὰ πολλοῦ τοῦ γήθους ἕκαστον τρέχειν. ἀλλ' οὐδὲν ὥς ἴσκειν οὗτ' ἀληθείας ἥδιον ἀνθρώποις νούν ἔχουσιν, οὔτε τῆς τῶν ἀδελφῶν σωτηρίας ἀναγκαιότερον τοῖς γὰρ θίον καὶ τὰς ἐκείνου ψέφους εὐλαβούμενοις· οὐδ' ἔστιν ὑπὲρ οὗ μᾶλλον βουλευθεῖς τις ἂν καὶ τὴν αὐτοῦ πρόσοδον ψυχὴν, ἢ τοῦ τὴν ἐκκλησίαν ἰδεῖν ἐκταθείσαν καὶ γαλήνης εἰλικρινοῦς ἀπολαύσασαν. ταῦτα τοίνυν ἐπαγγελλόμενοι, καὶ ταῖς τούτων ἐλπίσι τὰς ἁπάντων ψυχὰς χορηγέσαντες, πράγματι δυσχερεστάτῃ μεθ' ἡδονῆς ἐπιχειρεῖν ἀντιπείσαστε. ταύτας αἰτήσεται καὶ μάλα δίκαιως τὰς ὑποσχέσεις· καὶ μηδὲν τοιοῦτον εὐρόντες, ἐξπατήσασθαι τε νομιοῦσι, καὶ τὰ τῶν ἡδικομένων βλάπτουσιν, εἰ δὲ καὶ τοὺς ἐνταῦθ' ἀφιγμένους μηχανῇ τινι καὶ πάλιν πείσεται μηδὲν ἀντιλέγειν, τοὺς γὰρ πεπομφότας αὐτοὺς ἄρχοντας οὐκ οἶδ' ὅπως ἀγνοῆσαι μὲν τὰς ὑποσχέσεις ἐκόντας, χάρην δ' ὑμῖν ὑπὲρ τῶν πεπραγμένων εἰδέναι, τοὺς δὲ ταῦτα συγκαταπράξαντας πρέσβεις αὐτῶν ἱπαινεῖν, καὶ τιμᾶν ἐπανελθόντας ποιῆσται. μηδὲ καλῆς οὕτω καὶ γενναίας ἀμειψιότητος παρασκευῆς,

μὲν ἰγλημάτων ἀφορμὰς τὰς ὑποσχέσεις ἐκείνας διακτείνον τοῦ-
 ναντίον δὲ μᾶλλον κατὰ τῶν ἰσως ἀντιλήγων περαιομένων αὐτὰς
 φυλακτίων, ὡς γὰρ ὑπὲρ εἰρήνης ἀλαθεύς ἦν καὶ τῆς τῶν ἀδελφῶν
 σωτηρίας ἡ θ' ἡμετέρα κλήσις ἦτ' ἐκείνων ὑπακοή, οὐκ ἂν εἴη δι-
 κειον δυσχεραίνειν κατὰ γνώμην ταῦτα προβαίνοντα· μὲν εἰ τοὺς
 ἀδελφούς ἡθούλοντο σώζειν ἑκάτεροι τὴν ἀληθῆ διδάσκοντες δέξασθαι
 τὴν αὐτῶν αὐτοὺς ἀπαυλίσθαι σωτηρίαν, ἵνα μὴ δόξωσιν ὑπὸ
 τῶν ἀδελφῶν ἀφιλεισθαι καὶ ὅπερ ἂν τοῖς ἄλλοις ἐμμέψαντο πρὸς
 τὴν ἀλάθειαν φιλονικιοῦσιν ἑναργῶς δεικνυμένην, τοῦτ' αὐτοὺς ἀνί-
 χουσαι πάσχοντας. μᾶλλον δ' εἰ διὲ τάλανθῃ λίγειν, ἂν μόνον
 εὐδὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἀληθείας πεφροντικότες φανῶμεν, καὶ θῶν
 συνηγὸν εὐλαφέστες ταύτην ἀνιέρωμεν, τῶν τῇ ψιδῶ συνηγορούν-
 των λογισμῶν ὑπ' ἅντων ἀνατραπίντων, οὗτ' εἰς τοσαύτην ἀναισθη-
 σίαν οἶμαι τίνα τῶν ὑπ' ἅντων ἰλάσων, ὥστε ταῖς τοῦ Θεοῦ καὶ
 ταῖς ὑμετέραις ψήφοις καὶ τῷ φωτὶ τῆς ἀποδείξεως ἀντιλήγοντα
 τοῖς ἀνιούτοις ἐπιχειρεῖν, οὐδ' ὑμᾶς πρὸς τὸ πείθειν ἐκείνων λόγων
 διήσεισθαι, τῇ τῶν οἰκουμηνικῶν συνόδῳ ῥέβδῳ χραμένους, ἂν
 κἀκεῖναι τοῖς οὕτω θρασυνομένοις ἐπαντιήκωντο. Ἄλλ' ἀδύνατον
 ταύτην τὴν ἔκθεσιν ὀρθῶς οὔσαν ἰσως ἐρῶντί τας, καὶ βέλτερόν ἔστιν
 ὁπωσοῦν εἰρωνεύειν, ἢ τὰς μὲν ἀκριβεῖς διαλλαγὰς μὴ δυναμένους
 εὐρεῖν, τῶν δ' ἐνδεχομένων ὑπεριδόντας, κινούς καὶ μηδὲν εἰργα-
 σμένους τὸ σύνολον ἀπαλλάττεισθαι. ἐγὼ δὲ πρῶτον μὲν οὐδ' ἡγοῦ-
 μαι δεῖν ἀδύνατόν τι τῶν πραγμάτων ἢ δυσχερὲς ἀποφαίνεσθαι
 πρὶν ἂν τις καὶ λάβοι πεῖραν ἐκείνου, τὸ πρέπον ἔπειτα ποιοικῶς
 μικροψυχίας γὰρ τοῦτ' ἂν εἴη τεκμήριον, καὶ τοῦ μὴ βούλεσθαι
 τὰ μεγάλα πράττειν τῶν ἔργων, οἷς ἡ δυσχέρεια σύνεστιν. ὑμῶν
 δὲ πολλὰ μὲν ἄξια λόγου καὶ σοφίας καὶ ἀρετῆς ἀποδείξιν ἔχοντα
 καθ' ἡμέραν ἀκούω λεγόντων, τῶν δὲ τῆς ἐπὶ τὴν τοιαύτην εἰρή-
 νην ἀφαιμένων ὁδοῦ, καὶ τοῦλάχιστον ποιοικῶν, ἐξ ὧν οὐκ ἔστιν
 ἢς ἀδυνάτου ταύτης παντελῶς ἀπεργνῶναι, οὕτω καὶ τῆμερον
 ἡσθῆμαι· ὁ γὰρ τῆς οἰκονομίας σκοπὸς, καὶ τὸ πάντα συγκαλύψαι
 τῷ τῆς εἰρήνης ὀνόματι βούλεσθαι, ὡς ἔοικεν ἀπάγει τοῦτων ὑμᾶς.
 ἐγὼ γὰρ ὅτι καὶ ταῖς παροιμίαις ὑπάσαις τῶν ἀδυνάτων ὑπάγι-
 σθαι κινδυνεύομεν, ἂν ἀληθῶς ἀδύνατον ἦ. φανόμεθα γὰρ ἀδ-
 νάτων πάντες ἐπιθυμήσαντες, εἰ μὴ φρέφασις ἄλλως καὶ εἰρωνή

τις ἢ τὰ περὶ τῆς θαυμαστῆς εἰρήνης ᾗδόμενα. ἔστι' εἰ καὶ κα-
 θάρταξ ἀδύνατον ἦν, καὶ μηδὲν τι τοιοῦτον πεπραχότες ὄλως
 ἐπέλλομεν ἀπείναι, οὐχ ὅρῳ τὴν ἐκ τοῦ τᾶλλα πρᾶττιν ὠφέλειαν,
 ὥς ἂν αὐτὰ μὴ τῷ τῆς ἐνώσεως τιμῶμεν ὀνόματι. εἰ γὰρ διὰ
 φιλέαν ἐπὶ ᾧ ἡ κοινονίαν ἢ χορηγίαν χρημάτων ἢ κατὰ τῶν πο-
 λαρίων βοηθίαν ἢ θεβαίωσιν τῶν ὁτουδήτινος πραγμάτων πρότερον
 κλοσομένων, ἢ τῶν τοιούτων τινὰ προσηγοριῶν αὐτῆς ἐπαθυμέσα-
 μεν, εὐλογοῦν ἂν εἴη τούτων γοῦν ἀπολαῦσαι βούλεισθαι τοὺς τῶν
 μεγίστων διαμαρτόντας, καὶ τῆς μὲν εἰρήνης οὐ τετυχημένους ἀλ-
 γῶν, ταῖς δ' ἐκ τῶν ἄλλων πραγμάτων ὠφελίαις τὴν ἐκῆθεν λύπην
 ἀρῆναι πᾶσι παραμυθίσθαι. εἰ δ' ἔνωσιν ἐκκλησιῶν καὶ εἰρήνην κα-
 λήσομεν, ὥσπερ εἰ τις ἐν φόβῳ τὸ ταῖς χεῖρσι βάλαισθαι καὶ τοῖς
 ὄμβροισι, δυνάμιτις αὐτῇ παρέχῃ χρήματα, θιρμαίνεσθαι λέγοι,
 οὐα οἶδα τίς ὑπὲρ τοιαύτης εἰρήνης θύειν βουλήσεται· καὶ τὰ
 πρᾶγματα ἰσὶ τῆς προτέρας ἀμφιβολίας ἰσάμενα καὶ πείθοντα
 νικηθευσάξιν ἀφῆς, τοῦτομα τῆς εἰρήνης εὐθυμίας λήφεται πρέ-
 θασιν, καὶ νομῶν τινος τῶν ἐλπιεθέντων τυχεῖν· ὥστε τῷ μὲν μηδὲ
 πρὸς ἄλλο τι καθάρταξ ἰδεῖν, ἢ τῆς τῶν ἀμυχάνων ἐπιθυμίας,
 κίσχοντες ἀπόσεισι μόνον· τὸ δ' ἔνωσιν ἐπανιδόντας κομίζεσθαι οὐδὲν
 ἔχουσιν πλέον τῆς πρόσθεν διαφορᾶς, καὶ τῇ ταύτης ἱμπατηγυ-
 ρῆσιν ὀνόματι, διευτέρας καὶ χείρονος ἀσάτας ἔχει κατηγορίαν,
 καὶ τοῦ πρώτους αὐτοὺς ὑφ' αὐτῶν ἐξαπαταμένους καὶ τοὺς ἄλ-
 λους θέλειν ἐξαπατᾶν. οὐ μὲν ἄλλ' ὅσπερ ἡγοῦμαι μόνον ἀρεῖσιν
 πρὸς τοὺς ἐκῆθεν ἀντιτιθέντας, τᾶλλα πάντα ἀφῆς, καὶ βουλό-
 μως ἥδη παύειν τὸν λόγον, τοῦτο βούλωμαι λέγειν· Ἀδύνατόν
 ἴστω, ἀδύνατον, ὡς πατέρες σεβάσμιοι, τὴν εἰρήνην ἐκείνην ἀδύνατον
 εἶναι, εἴπερ τὸ πολλάκις γενημένον οὐδὲν ἀδύνατον λέγει. τοιαύτη
 δ' ἔνωσις ἐπτάκις πέπρακται ἥδη· καὶ ὑμεῖς τῶν ἐκείνης διαπραξα-
 μένων συνόδων οὐδὲν μίαν κατ' οὐδὲν ἱλάττους ἴστέ. δυσχερῆ μέντοι
 καὶ λίαν εἴποιμ' ἂν εἶναι· ἀλλὰ μεγίστην τι καὶ ποθυνοτάτην καὶ
 ἃ τις ἂν ἀπειύχαστο πάντα νικῶσαν, καὶ πολλῶν ὕμῳ στοφάων
 αἰτίαν γενησομένην, καὶ ὑπὲρ ἧς ἀποδημίαι μακραι καὶ πόνοι καὶ
 κινδύνοι καὶ χρήματα καὶ πάντα δὴ τὰ τοιαῦτα καταπεφρόνη-
 ται· καὶ δυσχερῆ μὲν ὁμοίως φανείσαν καὶ ταῖς ἄλλαις συνόδοις
 ἄλλ' ἔμας οὐκ ἀπέσχοντό διὰ τοῦτο ποθεῖναι ταύτην καὶ κατα-

πράξασθαι πρὸς Θεοῦ. εἰ δὲ τις ἀδύνατα τὰ πολλὰν δυσκολίᾳ
 ἔχοντα λέγει, οὐ δὲ τοῦτο προσέχιν. ὅτι δὲ τὸ μίαν τῶν τῶν
 ἀληθῶν περὶ τῶν προκειμένων συμπεράσασθαι δόξαν, καὶ παῦσαι
 τὴν ἐκκλησίαν Θεοῦ περὶ τῶν τελικούτων ἀμφιγνοῦσαν καὶ πρὸς
 αὐτὴν σχιζομένην, οὐχ ὅπως ἀδύνατον ἀλλ' εἰς ἄλλοτε ὅτι
 καὶ νῦν ἐχθρὸς, δῆλον αὐτόθεν τοῖς γε ἄνευ πάθους λογιζομέ-
 νοις. εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν ἡμῖν ἐκ τῶν ὁμολογουμένων πολλὰ πρὸς
 τὴν περὶ τῶν ζητούμενων ἔλκειν ἐξέτασιν, ἀλλ' ἴδει τῶν οὕτω
 φανερωθέντων εὐριτὰς ἡμᾶς γίνεσθαι, καθ' ἅπερ στοχαζομένους τῆς
 * ἴσ. εἰ μὴ. ὑπερφυοῦς ἀληθείας· καὶ εἰ * κακοῖς τισιν ἡμετέροις οὐκ ἦν λύση
 τὴν ἀμφισβήτησιν, οὐδ' οὕτως ἂν ἦν παντάπασι δυσχέρεις, τὸ μά-
 λιστα τῇ πλειομ. συμβαῖνον καὶ μηδαμοῦ προσιστάμενον ἐκλεξαμέ-
 νους, ὡς ἀληθιστέρῃ τούτῳ προσκινῶνται· εἰκὸς δ' ἦν τινὰς ἐνδοιά-
 ζειν καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους φυλάττεσθαι λογισμοὺς ὡς ἐπισφαλῆς,
 ἢ μὴδὲ συμφανῶν ἀλλήλοις ἐθέλειν, τὰς αὐτῶν ὑπολήψεις ἐκά-
 στοις διαφυλάττοντας. ἐπεὶ δὲ τῶν εἰς ταῦτα φερόντων πλήρης μὲν
 ἡ θεία γραφή, γέμουσι δὲ τῶν ἁγίων οἱ λόγοι, καὶ τοὺς πλεί-
 στοις διαβρῆδον περὶ τούτων λείποντας ἴδοι τις ἂν, καθ' ἅπερ ἐπί-
 τῆς διαστολῆς ἡμῖν τῶν ἀμφισβητήσεων καθημένους, καὶ χαλεπὴν
 ἔστιν ἀριθμῶν ὅσους Γραικοὶ καὶ Λατῖνοι συνειλοχότις ἐκῶθεν
 ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἐκάτεροι δόξης προφέρουσι, τί χαλεπὸν, τὰ μὲν
 τῆς γραφῆς ὡς ἂν εἴη δίκαιον καὶ προσῆκον ἐξηγουμένους, μᾶλλον
 δὲ τοῖς ἐξηγουμένοις ἄριστα πειθόμενους, τοὺς δ' ἁγίους ἀλλή-
 λοις συνάπτοντας, καὶ τοὺς μὲν ἐλάττους τοῖς πλείοσι, τοὺς δὲ
 σιγήσαντας τοῖς εἰποῦσι, τοῖς δ' ἀρχαιότητι διαφέρουσι τοὺς ὑστέ-
 ρους, τοῖς δὲ σαφῶς ὁμιλήσας τοὺς ἀσαφέστερον τῷ λόγῳ χρῶ-
 μένους προσθίνοντας, ὅπερ καὶ πρὸς τῶν πολιτικῶν ζητημάτων ἀξιῶμεν
 οἱ νόμοι, καὶ ὁ καὶ αὐτοὺς οἶμαι ποιῆσαι πρὸς αὐτοὺς, εἴπερ
 ὅσον τ' ἦν εἰς ταῦτόν συνελθόντας τὰς ἀλλήλων ἐπισκέψασθαι γνώ-
 μας, οὕτω δὲ καὶ ἡμᾶς ἀλλήλοις συμβῆναι, καὶ παύσασθαι τῶν
 ἡμέτερον πόλεμον ἐπὶ τοὺς τῆς εἰρήνης διδασκάλους διαβιβάζοντας,
 ὡς γὰρ ἂν ἡμῶς στασιάζωμεν συμμάχους τὰς ἐκείνων ἐπαγόμεναι
 ῥήσεις, ἀδύνατον μὴ κακίους τὸ καθ' ἡμᾶς κοινωνοὺς ποιῶνται
 τῆς στάσεως. ταῦτ' οὐδ' ἐμὴν ἔχει δυσχέρειαν, εἰ μὴ μόνοις τῶν
 φιλονικῶν βουλομένοις, καὶ τὰς ἰδίας μὲν προλήψεις φυλάττουσι,

δι' ὧν δ' ἂν γένοιτο τῆς ἀληθείας τυχεῖν, τούτων οὐδὲν ὅλας προσήμειναις ὧν καταφρονεῖν τοὺς τῆς ἀληθείας ἐπιθυμοῦντας πέφυκε δίκαιον, ἀλλ' εἰ καὶ δυσχερὴ ταῦτ' ἦν ἀντικρυς, καὶ μηδέποτε πρὸ ἡμῶν ἐτέροις μήτε σπουδασθέντα, μήτ' ἀνυσθέντα, τήν γε παρὰ τοῦ πνεύματος συμμαχίαν οὐκ εὐλογον ἀπελπίζουσιν, ᾧ καὶ κατὰ τῶν ὡς ἀληθῶς ἡμῖν ἀδυνάτων ὑπερβάλλουσα πόρεται δύναμις· ἀλλὰ πιστεύουσιν ἐκείνῳ τῶν πόνων ὑμᾶς καὶ τῶν κινδύνων ὧν ὑπὸ στυγε κατοικτίσαν, καὶ τὸν σφοδρὸν ἐν ὑμῖν τῆς ἀληθείας πόθον ἀποδιξάμενον, ἀρκοῦσαν παρ' ἑαυτοῦ προσθήσειν ῥοπήν. εἰ γὰρ τοῦναντίον μὴ προχειρότατα ἦν, ἐκείθιν τὴν τοῦ κατορθώσεως δύναμιν ἐλπίζουσιν προσῆκεν, οὗ χάρις οὐδὲν ἀνύειν ἐσθίη. αὐτοῦ τοίνυν γένοιτ' ἂν ἔργον, τό τε μάλιστα συνοῖσον ἡμᾶς ἐλθεῖν, καὶ ὡς ἐλάχιστα πεισινώκεται αὐτὸ καταπραΰνασθαι.

Τοῦ αὐτοῦ λόγος δεύτερος, ἐν ᾧ ἀναιρεῖται τὰ κωλύματα τῆς τοιαύτης εἰρήνης.

Πρῶτον μὲν, ὃ πατέρις σεβάσμιον, χάρις θεῷ τῆς θ' ὑμετέρας περὶ τὰ καλὰ προθυμίας, δι' ἣν τοῖς ἀγαθόν τι λέγουσι προείχον ἀξιοῦτε τὸν νοῦν οὐκ αὐτοὺς τοὺς λέγοντας ἐξετάζοντες, τὴν δὲ τῶν λόγων ἐπισκεπτόμενοι δύναμιν· τῆς τε περὶ ἡμῶν φιλοφροσύνης αὐτοῦ· ἥς ἔργον τὸ γνώμης ἐπιτυχίῃ καὶ τοσοῦτοις ἀρέσαι πατράσι γέγονεν ἀντικρυς. οὔτε γὰρ ὑμῖν τῆς ἐν τῷ καλῷ συμφωνίας καὶ τοῦ πάντων ἀπλῶς λογισμῶν τὸ συμφέρον καὶ τὴν εἰρήνην, ὑπὲρ ἧς ἤκομεν σκεπτόμενοι προτιθέναι, οὐθ' ἐνὶ τῇ περὶ ταπεινότητος γνώμῃν εἰσφέροντι, τοῖς πᾶσι δόξαι δίκαια λέγειν, ἄλλο τι πλὴν τῆς ἐκείθιν ῥοπῆς νομίζον ἐξιστίν αἴτιον. ἔπειτα πρόφην εὐμένων ὄντων τῆς εἰρήνης τρόπον ἡγοῦμαι λυσιτελέστερον ἔσεσθαι, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν ἂν γένοιτο τούτου τυχεῖν, συμβουλευόμενοι ἐπαγγιλάμενος, καὶ θάτερον ἀποδιδωκὼς, νῦν ἤκα καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ χρέους ἐκτίσαν. καὶ οἶδα μὲν δυσχερεστάτης ὕλης ἀπτόμενος, πᾶν ὑμῶν μηδετέροις ὑμῶν ἢ τοῖς ἐτέροις μόνοις τοὺς λόγους ἀρτέσκων, κειμένων οὐκ ὀλίγον ἐχούσης τῇ ταύτῃ ὑφισταμένῃ· ἀλλ' ὅμως τὸ μὲν ταλμῆσαι τι περὶ ταύτης εἰσὶν, οὐ μᾶλλον θράσους καὶ προ-

πεινάς ἢ τῆς ἀγαθῆς ἐλπίδος δόξαν ἀπασι οἶμαι· ἂν ἐκ τῶν
 προτέρων λαβόντα, εὐλογόν ἐστι καὶ τῶν παρόντων διαφυλάττειν
 καὶ ταύτων προβαλλόμενον αἰθεὶς ἐπιχειρεῖν· τῆς δ' ἀπὸ ταῦτα
 διτέροις ἀρίσκων ἢ τοῖς ἐτέροις φαίνεσθαι φορτικὸν ἀπείρας συμβα-
 σομένης, πρῶτον μὲν τὸ τῆς ἀλυσθείας χάριν αὐτῆς ἀποσχέσθαι
 καὶ τοῦ φαινομένου καλοῦ, ἀρκεῦσαν ὑπερξῆναι ἠγαῦμαι παραμυ-
 θίαν· ἔπειθ' ὅτι καὶ τῶν ὑμῖν ὑστέρων ἀρκεῶντων ἔσομαι καταπύξις
 καὶ τὸ παρὶ τούτων ἄλλα τι πρότερον προσηκούσκει πρὸς τὸ τῆς
 ὑμετέρας τίθυσθαι ψάφοις οὐδ' ἐμωδῶν ἔσται· ἀεὶ δ' ἀγαῖμαι
 τὰ δίκαια ποιῶντας ὑμᾶς ἢ μετὰ τὴν ἀρχὴν, ἂν τι τῶν οὐχ ὑμῖν
 ἀρκεῶντων φαίνομαι λέγων, δυσχεραίνω, πρὸς τὴν γνώμην ἀπο-
 βλέποντας μάλλον, ἢ καὶ μετὰ ταῦτ' ἀντιλέγου· ἐξισῶντι μὲν
 θίλονται τοῖς ἰγνωσμένοις ἐμμένει, καὶ ταῦτ' ἀντὶ τῶν ἀπασιν δο-
 κούντων αἰρεῖσθαι, συγγνώμης τε μεταδώσειν καὶ λύσειν τὴν ἀ-
 δίαν. τούτους ἐγὼ τῷ τῆς ὑποθέσεως ἐργάδῃ τοὺς λογισμοὺς ἐν-
 τιτάξας, καὶ πρὸ πάντων τὴν ὑμετέραν προσπαθόμενος εὖνοιαν,
 ἣ θάρρουντα δεῖ τι καὶ παρακινδυνύειν, καὶ ἢν προσήκει δια-
 φυλάττοντα τοῖς χαλεπωτάτοις ἐπιχειρεῖν, τὰς διυτέρας ὑποσχόμενος
 ἀποτίσαι πειράσομαι, ὧν ἄνευ οὐδ' ἂν ἐκ τῶν προτέρων μέτι
 λέγοντος ταῦτα μήτε πείθοντος ὄφελος εἴη. Πολλὰ μὲν οὖν τὰ τῶν
 θαιμαστῆν ταύτην εἰρήνην εὐχερῆ καὶ ῥαδίαν ἡμῖν, ἂν βουλα-
 θῶμεν μόνον, δείξοντα πέφυκεν· οὐκ ὀλίγων δὲ γέμουσαν ἐναντιω-
 μάτων αὐθὺς ἐστὶν ἰδεῖν τοῖς μὴ καθαρῶς ἐπισκεπτομένοις· ἃ οἶμαι
 περὶ τῶν κωλυόντων πρῶτον εἰπὼν, καὶ ταῦτ' ἐξαρίσκει ὡς πορρωτάτω
 τῶν ὑμετέρων ψυχῶν. ἠδοιοσθε γὰρ ἂν καὶ αὐτοὶ τῶν τοῖς καλῶς
 ἐπιβουλευόντων λογισμῶν γενναίως ἐλαυνόμενοι, καὶ πρὸς τὰ ποιῶντα
 ταύτην εὐκολώτερον βαδίζετε, καθάπερ ἐν ὁδῷ τῶν ἐν αὐτῇ
 δυσκόλων ἀφαιρεθέντων. ἀνάσχετε δὲ μικρὸν λαμβάναντος ἔσπ-
 θιν. Τὸ μὲν οἰκονομικὴν τινα καὶ φαινομένην ἔκαστον καταπράξα-
 σθαι, τῶν ἀμφισβητούμενων ὡς ἔχει τίνας μινόντων, οὔτε συμφέρει
 οὔτ' ὑπηρετῇς ἐδείξαμεν ὅν, ἀλλ' ἀνάξιον μὲν τῆς ἡμῶν ἀρετῆς,
 πόρρω δὲ τῆς ὑμετέρας προσηγορίας· καὶ τῇ πνυύματι μὲν ἔκαστ'
 ἀρίσκον, ὑφ' οὗ καὶ συνῆχθαι φαμεν, οὐκ ὀλίγας δὲ τὰς παρὰ τῶν
 ἀνθρώπων μέμψεις ἐπάξον ἡμῖν· πρὸς δὲ ταῦτοις οὔτε ταῖς ἀγαθῶς
 ἐλπίσι συμβαῖνον ὑφ' ὧν κεινυμένα τὴν ἀρχὴν, οὔτε τῇ διὰ πάντων

* Ἰσ. ἀντιλ. μὴ
 ἀξιοῦντι, καὶ
 θέλονται τοῖς
 ἰγν. ἐμμ. καὶ
 μὴ ταῦτα κτλ.

παρασκευῇ προσῆκον ἢ καὶ πρὸς ἕλλο τι μῦθον, εἴτιρ ἦν, τοῦ
 παρόντος ἤρκεσιν ἂν καὶ χείρονος πολέμου καὶ μάχης ἄρξον μετὰ
 ταῦτα Χριστιανοῖς· τὴν δὲ τῆς ἀληθείας εὐρεσίαν τε καὶ ζήτησιν
 καὶ τὴν ἀπ' αὐτῆς τοῦ ψεύδους τομὴν, μόνον ἀληθῆ καὶ τελείαν
 ὥσων εἶναι, καὶ πάντων μὲν ἱλαττωμάτων ἀπλλαγμένον, καλοῦ
 δὲ παυτὸς γίμουςαν, καὶ πρὸ πάντων θιοφιλή, οὗ μάλιστα ἐν
 πᾶσι τοῖς ὑφ' ἡμῶν φραττομένοις πρέπει στοχάζεσθαι, αὕτη δ'
 ἂν γένοιτο, ἢ Λατίνων τὴν προσοθήκην ἀτιμαζόντων, καὶ παυο-
 μένων μετὰ ταύτης τὴν πίστιν ὁμολογεῖν, ἢ καὶ τῶν Γραικῶν αὐτὴν
 προστιθέντων ὡς ἀναγκαίαν. μᾶλλον δ' εἰπεῖν, τὰ μὲν τῆς ὁμο-
 λογίας ἔπισθαι δεῖ, τὴν δὲ τῆς καρδίας πίστιν ἠρᾶσθαι, καὶ
 πρὸς αὐτῇ παρῆναι πρώτῃ τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν ἐν
 αὐτῇ πάντων ὥσων. οὐκοῦν ἢ Λατίνους ἀγνοῆσαι πανταλῶς ἦν
 ἱερῶν καταφασιν, καὶ παρὰ μόνου τοῦ πατρὸς πιστεύειν εἶναι
 τὸ πνεῦμα, ἢ Γραικοὺς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ φρονεῖν ἐκεῖνο δεῖσαι· ἄλλος
 γὰρ οὐχ ὑπολείπεται τρόπος τοῖς γι κατ' ἀλήθειαν ἀλλήλους σπέν-
 δεσθαι θέλουσιν. ἐπεὶ νῦν ἐν ἀντιφάσει τούτων ἢ εἰστικ, ἢς οὐδὲν
 ἴστιν ἐρεῖν μεταξὺ, ἀλλ' ἀνάγκη θάτιρον αὐτῆς ἀμφοτέρους μί-
 ρος ἀπώσαμένους, τοῦ λοιποῦ καὶ ἀμφοτέρους ἔχεισθαι μόνου· εἴτα
 τὴν πίστιν ἀπὸ καρδίας ἐπὶ τὰ χεῖρα πρεάζοντας, διὰ τούτων
 ἐπὶ σωτηρίᾳ ταύτῃ ὁμολογεῖν, καὶ οὕτως ὑπὸ μίαν καθολικὴν ἐκ-
 κλησίαν πάντας τελεῖν, ἢ τὴν τῆς ἀληθοῦς ὁμολογίας καὶ δόξης
 διαλοῦν ἐνόησα βούλειαι. ταύτην ἐγὼ τὴν ἀληθινὴν ὥσων ὑπάρ-
 χων ἐρίζομαι, ἢν εἰσηγήσασθαι μὲν πρόφην αὐτὰς, ἔπειτα δ' ὑμᾶς
 οὐκ ἂν εἴπωμι, καὶ πάλαι πεπισμένους ὑφ' ἑαυτῶν μᾶλλον δ' ὑπὸ
 τοῦ πνεύματος τοῦτ' εἶναι τὸ καλὸν τε καὶ δίκαιον διδασχθέντας.
 ἀλλὰ ταύτην τοὺς πολλοὺς ἢ τῆς μεταβολῆς αἰσχύνῃ δυσχεραίνειν
 ποιεῖ. καὶ τῶν μὲν Λατίνων ἀκούω λεγόντων, ὡς δεινὸν ἂν εἴη τῆς
 δόξης ταύτης τοσοῦτοις ἔτισιν ἐχομένους, καὶ πιστεύοντας μὲν αὐ-
 τῶς, καὶ τῇ τῆς πίστεως ὁμολογοῦντας συμβόλῃ, διδασκόντας
 δὲ τοὺς ἄλλους μετὰ σπουδῆς, καὶ τοῖς συγγράμμασιν ὡς τι τῶν
 πρὸς τὴν σωτηρίαν ἀναγκασιότατων ταύτην κυροῦντας καὶ λόγους
 ἐποδισκνύοντας, νῦν ὥσπερ τινὰς παῖδας τὴν ἀλήθειαν ὑπ' ἄλλων
 διδασχμένους αὐτῶν καταγνῶναι· καὶ παθεῖν μὲν πρῶτους αὐτοὺς
 τὸ δεινόν, μεταδεῖναι δὲ τῆς αἰσχύνης τοῖς μετὰ ταῦτα, τῶν δὲ

τῆς ἀγνοίας καὶ τυφλώσεως ἐγκλημάτων καὶ τοὺς πρὸς ἡμῶν φάσια ποιήσασθαι κοινωνοὺς, ἐν οἷς πολλοὶ τοῦ τῆς ἐγνωσύνης ὀνόματος ἔτυχον· καὶ τοσαύτην ἀδοξίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς καταχίαντας ἐκκλησίας οἶσθαι τι κατωρθωμέναι· καὶ τὸ δὴ χεῖριστον ἄδωλον εἶναι πότερον ὡς ὑπὲρ ὀρθοδόξων εὐχισθαι δεῦ τῶν ἡμετέρων προγόνων καὶ τὰς ὀφειλομένας αὐτοῖς ἀφοσιοῦσθαι τιμὰς, ἢ ὡς αἰρετικῶν καὶ τῷ ψεύδει συμβεβηκότων καταφρονῶν, τὴν αὐτῶν σωτηρίαν ἀπογοινώσκοντας, καὶ τὴν πρὸς ἐκείνους σχέσιν ἀρνεῖσθαι. εἰ μὴ γὰρ ἐπιστεύομεν μόνον καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ προεῖναι τὸ πνῦμα, μὴ προσῆν δὲ καὶ ἡ τῆς γλώττης ὁμολογία, ἀνεκτὸν ἂν ἦν δόξαν δόξης ἀντιλαβεῖν· ἐνδέχεται γὰρ καὶ ἄλλο τι τῶν οὐ καλῶν μετα τὸ σχίσμα δόξασαντας ἐκατέρους, νῦν ἀποθέσθαι τοῦτο παρ' ἀλλήλων ὠφειλθέντας, καὶ τὴν αἰσχύνην μὴ προσεῖναι τῇ μεταθείῳ, ἅτε μηδιτέρων ὡς ἀκίνητόν τι καὶ πρὸς τὴν σωτηρίαν ἀναγκαῖον ἐγνωκότων διαφυλάττειν, οὗ σημεῖον τὸ μὴδ' ἐν τῇ τῆς πίστεως ὁμολογίᾳ τοῖς οὕτως ἔχουσιν αὐτὸ συνομολογεῖν. ἐπεὶ δὲ τὴν τῶν ἀκινήτων δογμάτων τῆς πίστεως παρ' ἡμῶν ἀπέλαφε τάξιν, καὶ πάσης ἀνυ ἀμφιβολίας τοσοῦτοις ἤδη χρόνοις ἐκρύπτεται, ὡς μὴ εἰδέναι δύνασθαι σχεδὸν ἀκριβῶς μήτε τοὺς προσθέντας, μήδ' ὑφ' ὧν πρὸς ταῦτα ἐκινήθησαν, ἀλλ' ἄλλους ἄλλο τι διπρῶσθαι, τίς ἂν ἀνάσχοιτο τοῦτο κινεῖν, μὴ πρότερον ἀδοξίαν ἐσχάτην καὶ τὸ γέλως ἤπασιν εἶναι καταδείξάμενος; οὐδεμία γὰρ ἂν αἰσχύνῃ γένοιτο μείζων τοῦ μαρτυρεῖν ἡμῖν αὐτοῖς τὴν ἀπάτην, καὶ τὴν μακρὰν τοῦ ψεύδους ὁμολογίαν· καὶ ταῦτα σοφία καὶ λόγων διονότητι διδασκάλους ἄλλοις τῆς ἀληθείας γίνεσθαι δυναμένους. Λατίνους μὲν ταυτὶ συνθ' ἀνομαί λέγειν. τοὺς δὲ Γραικοὺς οἶμαι σφῶδρα τὴν τῆς φιλονικίας δόξαν φυλάττεσθαι, καὶ αὐτοὺς ἐπὶ σοφίᾳ φρονούντας· καὶ νομίζειν αἰσχρὸν ἂν φανῶσι τοσοῦτον χρόνον λορούντες, καὶ τὴν ἀληθοστάτην δόξαν ἐλαύνοντες, καὶ τὴν τῶν ἀδικοφῶν παραιτούμενοι κοινωνίαν· ἐξ οὗ δὴ καὶ πολλῶν δεινῶν πιναθῆναι σφίσι συνέβη, πρὸς τὸν τῆς ἀπιστίας κατακλυσμὸν ἂν συμμάχων πολεμῶν ἀναγκαζομένοις. κοινῇ δ' ἀμφοτέρους ἡγεῖμαι τὴν ἀπὸ τῆς ἥττης αἰσχύνην ἐκτρέψασθαι, ἦν τῷ τι μαθεῖν τὴν ἀλήθειαν καὶ τῷ τὸ ψεύδος ἀπομαθεῖν νομίζουσι συνεζεύχθαι· ἐκάτεροι γὰρ, ὡς ἐστίν ὁρᾶν, ἐπὶ ταῖς τοῦ διδάξαι μάλλον τοῖς

ἄλλους καὶ σφίσι δειῖται συμφώνους ἦλθον ἐλπίσιν. ἐγὼ δὲ τὴν μὲν φανομένῃ αἰσχύνῃ ἥιστα ἂν φαίην Γραῖκοὺς ὑπολογίζεσθαι δεῖν ἐπὶ τῇ μὴ παραδέχεσθαι δόξαν ἥδ᾽ πρῶτον ὑπαγομένων, εἰ μὴ ἄλλῃς ἔτυχιν οὕσα, καὶ ταύτῃ φιλονεικῖν, τὸ γὰρ πιστεύειν τὸ ψεύδους ἔστιν αἰσχροτέρον, καὶ φιλονεικία ψευδοῦς ὁμολογίας ἔλαττον εἰς ἑμαρτύματος λόγον. καὶ Γραῖκοὺς μὲν ἔστιν εἰς τὴν ἀσφάλειαν τοῦ συμβόλου καταφυγεῖν, καὶ τὴν κοινὴν ὁμολογίαν ἑαυτῶν προβάλλεσθαι· ἢν, εἰ μὴδὲν ἄλλο, βουλομένους οὕτως αἰδεῖσθαι καὶ σώζειν φαίην ἂν μέχρι τοῦ φιλονεικεῖν. τοῖς δὲ Λατίνοις τὸ τῆς παντοτομίας ὑπιστῆν ἐγκλημα· καὶ τὸ μόνους ἀφασθαι τῶν κοινῶν ἐφ' ἑαυτοῖς θαρρήσαντας, τὴν πλάνην σφίσι χεῖρα ποιῶν. καὶ πολλοῖς ἑλλοις τρόποις ἔλαττον τὸ τῆς αἰσχύνης δέος τῇ τῶν Γραϊκῶν ὑπάρχειν ἡγοῦμαι μεταβολῇ, ὥς μὴδ' αἰσχύνην ὅλως ἐξῆναι ταύτῃ καλεῖν. ποῦ γὰρ αἰσχρὸν τὸ τῆς ἀληθείας ἀκριβῶς περιέχεσθαι, καὶ τοὺς κοινῇ δεδογμένοις ἐμμένοντας τὴν περὶ τῶν ἰδίᾳ τισὶν ἀρεγάντων ψῆφον συνόδῳ κοινῇ πάντων ἀνατιθίναι; καὶ μὴδ' ἑαυτοῖς μόνους μὴτ' ἄλλοις ἔνι αὐτῶν τὰ τοιαῦτα θέλει πιστεύειν; τί δὲ καὶ δεινὸν ἱεῖ τις, τὸ τῆ δέος ἔχοντα διδίδναι; εἰδίδισαν γὰρ καὶ αὐτοὶ φωνὴν οὕτω πᾶσιν ἀρίσκουσιν ἰσχυρῶν, καὶ πρὸ τοῦ δοκιμάσαι ταύτην κερύττειν. τοῦτο δὲ τὸ δέος λόγον ἔχον ἔστιν. ἰσὺ μετ' ἀσφαλείας ἐπὶ τὰς περὶ Θεοῦ δόξας πρέπει χωρεῖν, ὥστε πολλῶν κινδύνων, καὶ μεγίστου τοῦ τὴν σωτηρίαν καθάσασθαι ἀποβάλλειν, ἐπομένῃ τῇ προσπειθείᾳ. εἰ γὰρ μὴ τοῦτ' ἦν, ἀλλὰ τῆς δόξης παντάπασι κατηγίνωσκον, οὐδένος ἂν αὐτοῖς πρὸς ὑμᾶς εἰδέσθαι λόγου ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἄλλοις τι τῶν ἀνγκίστων φρονέουσιν ἀνίσχοντ' ἂν ὑπὲρ αὐτοῦ συζητεῖν. ἀλλὰ μὴν οὐδ' αἰχρὸν ἔστιν οὐδιστέροις, ἀγνοοῦντας μαθεῖν, εἰ μὴ καὶ πᾶσαν ἐτιμάζειν μέλλομεν ἐπιστάμεν· ἢν οὐκ ἔστι λαβεῖν μὴ πρότερον τὴν ἀντικειμένην ἀποβάλλοντας ἀγνοίαν· καὶ τῶν ἐπιστῶν ἐπισταμένων καταγορεῖν, ὅτι μὴ τῆς ἀγνοίας ἔχεισθαι μέχρι παντός ἡβουλήθησαν, τὴν ἐκ τοῦ δόξης μανθάνειν διδιδότις αἰσχύνην. τοῦναντίον γὰρ μάλλον αἰσχροτέρον, ἢ παντ' εἰδέναι νομίζοντας, μὴδὲ βουλομένους χάριν τῇ τῆς ἀφελείας ὁμολογεῖν, μετ' ἀγνοίας ἀπαλλάττειν τοῦ βίου. πρὸς δὲ τοῦτοις ὑπὲρ ἀληθείας ὄντων ἡμῖν τῶν ἀγάνων, ἥδ᾽ οὐ μὲν δήπου μετὰ ταύτης νικᾶν· τὸ δὲ ταύτῃ εὐρίσκοντας ἡττᾶσθαι δοκῶν,

πάσης αἰσχύνῃς ἀπήλλακται. τοὺς γὰρ τοῖς τῆς ἀληθείας ὅπλοις
 ἐνδιδόντας ἱτοίμως, καὶ φανίσῃ μόνον ὑπείκοντας, οὐδεὶς ἂν ὤπῃ
 νικᾶσθαι παρ' οὐδενὸς τῶν ἀνθρώπων, ὧν αἰσχρὸν ἔστι καὶ χι-
 ρους ὀφθῆναι, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀληθείας αὐτῆς, ὅφ' ἥς εὐχὴ πᾶσιν
 ἀνθρώποις ἔστι τὸ νικᾶσθαι. νικᾶν δὲ τὸ ψεύδος αὐτοὺς καὶ μάλα
 δικαίως εἴποι τις ἂν, ἅτε μετὰ τῆς ἀληθείας ἐπιόντας τῷ ψεύδει,
 ὅφ' τὸν πρόσθιν χρόνον ἐδούλευσαν. καὶ μὴν οὐδὲ τῇ δόξαν δόξας
 νομισχόντως ἀλλάξασθαι, καὶ ὅλως πρὸς τὰ γὰρ ἐκ τοῦ χιήρου
 μεταβαλῖν, αἰσχύνῃ τις πρόσισταν' οὐ γὰρ ἡ τοῦ κακοῦ μετάθεσις,
 ἀλλ' ἡ τοῦ κακοῦ τήρησις τὸ αἰσχρὸν, ὡς εἴπῃ τις, ἔχῃ. τοὺς
 μὲν οὖν Γραικοὺς διὰ ταῦτα φημὶ δεῖν ἐκ τοῦ πεισθῆναι Λατίν-
 νοις, ἂν ἀληθῆ λόγῳ, καὶ τοῦτο πᾶσι τρόποις ἐργάζεσθαι φα-
 νερὸν, μηδεμίαν ὑποψίαν ἔχειν αἰσχύνῃς, μηδ' ὥνικα τούτου τὴν
 ἀληθῆ προῖσθαι δόξαν ἢν ὁμολογοῦντάς τι καὶ πιστεύοντας, καὶ
 ταύτῃ δ' ἀμφοτέρων τούτων συναπομένους, ἀνάγκη τοὺς τι τῆς
 ὁμοιότητος καὶ τῆς ἀληθείας μισθοὺς βεβαίως ἀνωθῆναι προσδοκᾶν.
 Λατίνοις δὲ, εἰ καὶ τινα τῶν εἰρημένων ὀρθῶς σαθροὺς ἐκείνων δῶξαι
 τοὺς λογισμοὺς, καὶ τὸ τῆς αἰσχύνῃς δόξας οὐ παντάπασιν ἄλογον
 καὶ τι πλεον τῶν ἄλλων αὐτοῖς ἐκότεως ὑπὸ τούτων παραττομένους,
 κακῶς προσενθυμῆσθαι δίκαιον, ὅτι τοὺς μὲν προγόρους οὐδὲν
 ἐκ τοῦ τὴν ἀλήθειαν φρονεῖν αὐτοὶ παραβλάψουσιν, εἰ μὴ καὶ
 μᾶλλον ὠφελήσουσιν, ἴσως ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐαλωκότων τῷ ψεύδει,
 καὶ τι παθόντων ἀνθρώπων, αὐτοὶ κατὰ καθαρὰς καὶ ἀπειρή-
 λου δόξης εὐχόμενοι, καὶ τῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγώνων μισθὸν
 αἰτοῦντες παρὰ θεοῦ τὴν εἰς ἐκείνους φιλανθρωπίαν. καὶ τὰ ἐκείνων
 δὲ συγκαλύψαι κατὰ μικρὸν ὀνειδῆ δυνήσονται, ἅπτερ ἑμῶν αὐ-
 ξειν, ἥς ἐκληρονόμησαν ἐχόμενοι πλάνης, καὶ τὸ δεινὸν ἐν σφίσι
 διαφυλάττοντες. εἰ δὲ μὴ δόξης ἐπιθυμία καὶ τῷ βούλεσθαι φη-
 τῶν τῶν ἀδελφῶν, καὶ τὰ ἀληθῆ καὶ δίκαια πᾶσιν ὀρίζεν, ἀλλ'
 ἐκ τινος ἐχούσης λόγον ἀνάγκης καὶ λογισμῶν ἡττηθέντες, ὧν οἷα
 εἶχον ὑπερορᾶν, τὴν δόξαν ταύτην εἰσένηγκαν, εἰκὸς ἔστι καὶ σι-
 γνόντων ἡμῶν αὐτοὺς φιλανθρωπίαν εὐρίσθαι καὶ θεοῦ τυχεῖν ἰλῶ
 ὅς καὶ τῶν χιρίστων ἀμαρτημάτων, ἂν οὐχ ἐξ ὁμοίας ἁμαρτή-
 νηται γνώμης, φιλανθρωπος γίνεται δικαστής· ὁ καὶ μᾶλλον ὑπὲρ
 τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἔλαττε πείθομαι. οὐ γὰρ ἂν τοὺς ὀρθότιμους

βίου τῶν ἄλλων διενεγκόντας καὶ πρὸ πάντων αὐτὸν ἀγαπήσαντας
 ἰδοῦσι ταῖς τῶν γνησίων ἀμειψάμενος δωρεαῖς καὶ τῇ τῶν μακαρίων
 καταλέξας χορῷ, μὴ πρῶτον αὐτοῖς τὰς ἐκ τῆς πλάνης ὀφειλομένας
 δίκας ἀφίσι, αἱ δὲ δικαίως τοὺς ἐαλωκότας τῆς τῶν μακαρίων εἰργουσι
 λάξεως. ὅτι δὲ πολλοὺς τὴν ἡγισύνην καὶ ζῆσι καὶ τελειότησιν
 μεμαρτύρηκεν ὁ θεὸς δι' ὧν εἰσὶν αὐτὴν μαρτυρεῖν ἢ τε τῶν Λατίνων
 ἐκκλησία τιμῶσα τούτους καὶ σέβουσα δίκηνσιν, καὶ Γραῖκοι πάντως
 ἂν συγχωρήσαιεν· οὐδὲ πλάνην φαῖναι εἶναι τὸ πρᾶγμα, καὶ μάτρω
 ὑμᾶς ἐκείνους τὴν τῆς ἡγισύνης δόξαν προσάπτειν, τῶν εἰς ταύτην
 ζητοειμένων οὐδ' ὅτι οὖν αὐτοῖς συνιδότας. ὥστ' ἑλπίς ἐστι καὶ πάνυ
 βεβαία, μηδὲν αὐτοῖς πρὸς τὴν σωτηρίαν τὴν ἐν τῷ συμβόλῳ προ-
 οφάκειν λυμανεῖσθαι, ὑπ' ἀνάγκης μόνον τινὸς καὶ λόγων διεικνύ-
 των ταύτην ἀκινδύνον προαχθεῖσι, μηδὲ τῶν ὑμετέρων εὐχῶν διήκων
 αὐτοῖς· καὶ πολλῷ μᾶλλον ἂν μὴ καὶ τὸ ὑμέτερον αὐτοῖς προ-
 σιδοῖ, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν ὑμῶν ἐπισηνόντων, μέχρις αὐτῶν μόνον
 τὸ παρὰ τοῦ ψεύδους βλάβος ἐκτείνηται, τὸν γὰρ ὑπὲρ σφῶν αὐ-
 τῶν, οὐχὶ δὲ καὶ τῶν ὑμετέρων ψυχῶν ὀρλήσουσι λόγον· ὅς εἰκός
 ἦεν αὐτοῖς ἀρεθῆναι, εἰς ἐλάττους τὴν τῆς κακοδοξίας λύμην ἐκ-
 χλασιν. ἀλλ' εἰ καὶ μὴ παντελεῖ τῆς δίκης ἀπαλλαγὴν, ἀναψυχὴν
 γοῦν τινα καὶ παραμυθίαν αὐτῆς ἢ τῶν ἐκτόνων οἷσι διόρθωσις,
 φροντίζουσι δάπου περὶ ὑμῶν, καὶ ὑμᾶς γοῦν εὐχομένοις ἔξω τῶν
 αὐτοῖς ἐπισηνιδόντων ἰσάναί. οὔτε τοίνυν ἐκείνοις ὅπως εἶπον, οὔτε
 πολλῷ μᾶλλον τοῖς μετὰ ταῦτα τὴν ὑμετέραν διόρθωσιν αἰσχύνες
 ὑπιδῶν ποιησόμεθα. πῶς γὰρ αἰσχυνθήσονται δι' ἡμᾶς, οἱ μεθ'
 ὑμῶν κακείνους τῆς ἐκ τοῦ ψεύδους αἰσχρότητος ἀπαλλάξομεν, καὶ
 οἱ ὑγνώμονες ὄντες ἀθάνατον τῆς ἀφελείας εἰδέναι χάριν βουλή-
 ονται; οὐδὲ γὰρ αὐτοὶ μὲν χαιρήσουσι τοῦ ψεύδους ἀπαλλαγμέ-
 νου, τοὺς δὲ τοῦτο διαπραξαμένους σφίσι μισήσουσι, καὶ τὰς τῶν
 ἐδῶκα καὶ πονηρῶν εἰσπράξονται δίκας. καὶ μὴν οὐδ' ὄντισιν τις
 αὐτοῖς τὴν ὑμετέραν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολὴν καὶ τὴν τῆς ἀλη-
 θείας ἐπίγνωσιν, ὥς ἂν μηδ' αὐτοὺς ὡς πλανωμένους ἐλαύνῃ ἢ
 στερῇ τις ἢ καὶ ἀνόητος, τὰ στεφάνων ἄξια φέγων, καὶ νοῦν
 ἔχων τοὺς μετὰ τῆς ἀληθείας καὶ τὴν σφῶν σωτηρίαν προεμένους
 ἀλαζονείας χάριν οἰόμενος· πολὺ δὲ μᾶλλον αὐτοὺς τῶν ὑμετέρων
 κληρονομήσειν ἐγκωμίων ἠγοῦμαι, καὶ τοῖς ὑμέτεροις ἐγκωμύησι-

σθαι πόνους, οὓς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ὑφίστασθαι. ὅπως δὲ τὸ μὲν τὴν αἰσχύνῃ τοῖς μετέπειτα παραπέμψιν ὑμᾶς, οὐδὲ λόγον ἔχον ἡγοῦμαι, τοὺς γὰρ μὴ πρῶτον αὐτοὺς ἀξιόους ὄντας αἰσχύνεσθαι· οὔτε γὰρ τὸ μανθάνειν αἰσχρὸν, καὶ τῆς ἀληθείας ἢ πτῆσις ὑπερπεστέρους μᾶλλον ἀποτιλεῖν καὶ λάμποντας εἶδω. οὐ μὲν ἄλλ' εἰ καὶ τοῖς ἐφ' ἑκατέρους τῶν χρόνων ἐμύλλομεν ἀδοξίαν τὴν καὶ ὀνείδην, ἔκ γε τοῦ γινῶναι τὴν ἀλήθειαν αὐτοὶ, προξενεῖν, μὲν ἐκείνοις αἰτίοι γεγονότες τοῦ ψεύδους, καὶ τούτοις δυνάμενοι τῆς ὑγιαίνουσας δόξης εἶναι καθαρῆται, οὐκ ἐχρῆν ἡμᾶς τῆς τῶν ἄλλων προνοοῦντας τιμῆς, τῆς οἰκίας ὑπερορᾶν, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀληθείας δόξαν προοίεσθαι, εἰ δὲ καὶ κατ' ἡμῶν αὐτῶν ἡδύμην ἄπαν μέμψως ἐπεσπόμενον βέλος, ὁμοῖον πᾶσιν ἴδαι χωρεῖν, οὐδὲν τοῦ μετὰ τῆς ἀληθείας ἀτιμάζεσθαι τε καὶ θνήσκων εἰ δέοι, νομίζοντας αἰρετώτερον καὶ λογιζομένους μὲν τὴν ἐν οὐρανοῖς παρρησίαν καὶ δόξαν, ἢν ἔνικα τῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καμάτων ἐφιλομένων ἡμῶν, αἱ τῶν ἀνθρώπων μέμψεις ἔμειλλον αὔξειν· ἐνθυμούμενους δὲ τὸ, ὅπως ἡμῖς βίῃ καὶ πίστει διασθωθέντες σωζώμεθα τε καὶ δοξαζώμεθα, πᾶν ἀδοξίας εἶδος ἐφ' ἑαυτοὺς προσπαίμενοι. ὅπως δὲ οὐχ ὁρῶ τοὺς ὑμῖν ὀνειδισῶντας οἷτινες ἴσονται, καὶ ὧν αἰδῶσθαι σφόδρα τὰς μέμψεις. τοὺς μὲν γὰρ μετ' ὑμᾶς καὶ φρίττων τὰς ὑμετέρας ψήφους ἀνέγκη, τὴν ἀξίαν εὐλαβομένους, ἢν τοῖς τι ἄλλοις καὶ τῷ τῆς ἀληθείας ὡς ἴδαι πεφροντικέαι περιειμένωι διεξίτε· καὶ τηλικαύτη συνίδω προσηυτὲς ἡγουμένους καὶ κινδύνου γέμον διακυρίττεσθαι· ἐμμένοντας δὲ τοῖς ἐφ' ὑμῶν ἐγνωσμένους καὶ τιμᾶν εἰκὸς ταῦτα καὶ τοῦ παντὸς ἄξια κρίνειν, καὶ χάριν ὑμῖν ὑπὲρ τούτων ὁμολογεῖν, καὶ ταῖς τῶν μακαρίων ὑμᾶς ἀγάλαιεν τιμαῖς, ὧν ἀξιοῦσι τοὺς τοῖς ὁμοίοις ἀγῶσιν ἐνδιαφερόμεντας. εἰ δὲ τινος παρρησίᾳ ταῦτα τιμῶντες, ὑμῖν ὡς τῆς ἐκ τοῦ νεκρῶσθαι καταφρονήσασιν ἀτιμίας μέμψισθαι βούλοιντο, ἀλλ' ὑμῖν ἢ παρὰ τῶν ἔργων δόξα, καὶ τὸ σώζεσθαι μὲν αὐτοῖς, σώζειν δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἐκόντας τῇ γνώσει τῆς ἀληθείας, ἀρκέσει. ἀλλὰ μὴν καὶ τῶν νῦν ὄντων οὐδὲν ὑμᾶς αἰτιάσεται· οὔτε γὰρ οἱ Γραικοί, οἷς καὶ πολλῶν ἐγκωμίων ἄξιοι δόξετε, καὶ παρ' οἷς ἀθανάτου τιυξέσθαι μνήμης, ἄτε καὶ χρήμασι καὶ σώμασι καὶ σοφίᾳ καὶ τὸ τελευταῖον ταπεινοφροσύνη, καὶ λογισμοῖς τισι θυμοτέραις

ὃ τῆς εἰρήνης χρῆμα μόνοι σχεδὸν πάντων καταπραξάμενοι· οὐδ' αὖτε τῶν ὑμῶν προσκιμένων. πάντες γὰρ ὡς πούσαι ἀπὸ Θεοῦ τὰς ὑμετέρας ψήφους ἔρπάσουσι, τοῦτο μὲν ἴτε τῆς ἐκκλησίας ἁπάσης οὕσης ὁμοῦ, ἢν οὐκ ἴσῃσι πλανηθῆναι, οὗτο δὲ καὶ ὡς εἰρήνης αἰτίας, ἢν ἐπισυμοῦσι πάντες ἰδεῖν ταύτην ἀνέκιστων, ὧν παρ' ἑκατέροις ἤρξει τὸ σχίσμα, προσδοκῶντες ἰάντων ἀπαλλαγῆσθαι. εἰ δὲ καὶ μὴ πάντας ἰσπανοῦντας ἔξῃτε αὖτε ταῖς ὑμετέραις χαίροντας ψήφοις, ἀλλ' ἔσται τις, ᾧ φιλονεικῶντες μᾶλλον ἠρίστατι ἂν καὶ πάντ' ἀνατρέποντες, ὥστε μὴ δόξαι τὸν ἔμπροσθεν χρόνον ἡγεσκέσαι τὸ δέον, ἀλλ' οὐ δι' τοὺς παρὰ ὧν ὄλεθρον καὶ ταῦτ' ἐπὶ κακῷ γινόμενους ἐπαίνους, τῆς παρὰ ὧν πλείστον τι καὶ βελτίστον καὶ τοῦ βελτίστου χάριν ἀπώλειαν ἀλλάξασθαι· ὅπου γι καὶ πάντων ἅμα διωφερότων καὶ διενὸν κοουμένων τὸ πρᾶγμα, οὐδένα λόγον ἔχιν, τοῦ δὲ καλοῦ καὶ ἧς ἀληθείας φροντίζον μόνον ἔχρην· εἰδότες ὡς ἅπαντα μέμφεσθαι πάντων ἐναντίωμα σαθρόν ἐστιν, ἂν τὰ ὑμέτερα μόνον κρατῇ. εἰ γὰρ δι' ἐμὲ τάλανθ' ἴσθιν μὴδὲν ὑπολογιζόμενον, ὑμᾶς δι' μόνον ἡμῶν δόξης καταφρονεῖσαι καὶ πάνθ' ἔξι καλῶς· κἂν ὑμεῖς βελαιῶς ὑποθέσθε, μὴδέ ποτ' ἂν ἑαυτοὺς αἰσχυνθῆναι, μὴδὲ θόρον τινὰ παθεῖν ἐπὶ τῇ μεταθέσει τῆς δόξης, τὸ περὶ τῶν ἄλλων δέος οὐδὲν ἐστιν. ὑμᾶς τοίνυν οὔτε δίκαιον οὔτε προσήκον ἴσῃσι τῆς ἀληθείας ἕλλο τι προτιμῶσαι, καὶ τὴν μόνον σάματα καὶ ψυχὰς δυναμένην σώζειν ὁμόνοισιν, ἐπειδὴ μόνον οὐκ ἐν χερσὶν ὑμῶν ἢ καὶ τὸ λαβέσθαι λείπηται μόνον, φιλονεικίας αἰσχρᾶς ἔργα καὶ πᾶθους ἀνθρώπινου προέσθαι. οὐ γὰρ πατέρων οὐ διδασκάλων, οὐ σοφῶν πεσομμένων, οὐ πᾶσαν ἀρετὴν μετιόντων, οὐ ἐπιτρέπων Θεοῦ, οὐ διαδόχων τῶν ἀποστόλων, οὐ τὸ τελευταῖον ἐπὶ τῆς ἀληθείας συνθηροισμένων, καὶ πρὸς τούτοις τοσούτων, ἔξω ταῦτα. ἀλλὰ μὴν οὐδ' εἰποι τις ἂν οὐδ' ἑτέρους ὑμῶν τὰς ἀγαθὰς ἐλπίδας προδοῦμαι, ἃς ἔχοντες ἤκειτε. τῆς γὰρ δόξης προπολιμήσαντες ἑατέροις τῆς ἑαυτῶν, καὶ τῶν ἐλπίδων σῆμα λαβόντες, ἐπειδὴ φανερόν τὸ πολέμου γένεται πέραις ἐπὶ τὸ λῦπον τῆς προδίκως βαδεῖσθε, καὶ τὴν εἰρήνην ὅπως ἔσται προβλέψασθε, καὶ τὴν ἐλπίδαν ὅπως πάντῃ τὸ ψεῦδος καταγνώσκηται, φροντιῶτε. οὐδὲ γὰρ ἔξ ἁπαντος ἑκατέροις τοὺς ἑτέρους νικήσαντες ἤκειτε· τοῦτο γὰρ ἐστὶ καὶ

τὸ ψεύδους θέλειν νικᾶν, ἐπεὶ περὶ τῶν ἀμφισβητούμενων οὐ διώ-
 ρισται τὰληθές, καὶ τῆς ἀληθείας ἐν ἀδύλῳ δέπον κυμένους, ἀνίστα
 καὶ τῇ τοῦ ψεύδους ὑποψία παρ' ἑκατέρω εἶναι χάραν τινά.
 ἀλλ' ἥκειτο πρῶτα μὲν ὑπὲρ τῶν πεφρονήκατο πρὸς ἀλλήλους ἀγ-
 νισόμενοι, καὶ τοῦτον πρῶτον ἐκτελέσοντες ἄλλον εἶτα ψεύδει καὶ
 ἀληθείᾳ δικάσοντες, καὶ ταύτην στεφανώσοντες καὶ περιπλαζόμενοι
 πάντες· ἐξ ἧς καὶ αἱ διαλλαγαὶ καὶ τὰ τῶν ἱλπίδων κεφάλαια μὲν
 ὑπερβολῆς ὑμῖν ἀναλάμβουσιν. οὐδεὶς τοίνυν ὑμῖν ἐγκαλέσει δίκαιον
 ἢ χάριν συνήλθετε καταπράξαι, καὶ ταύτῃ ἀρεοῦσαν νίκην ἀπ-
 ρημένοις. ἐπεὶ πᾶσι δὲ τούτοις οὐδ' εἰκὸς ἔστι τοὺς μεταβαλλόντας πάλιν
 χάριν ὀφείλειν τοῖς πεπισκόσιν, ἢ τοὺς ἐπὶ τῆς προτέρας μέναντας
 δόξης τοῖς πεπισμένους· ἵνα τις καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ δοκεῖν ὀφελῶσθαι
 τε καὶ μαθεῖν ὁτιοῦν, αἰσχύνῃ φυλάττοιστο. ἑκάτεροι γὰρ ἐπίσης ὑπὸ
 ἀλλήλων ὀφειλεθήσονται τε καὶ τιμηθήσονται· πρῶτον μὲν τῆς ἐκ τοῦ
 νικᾶν ἡδονῆς γινόμενοι κοινωνοί· ἐπεὶ τῆς παρὰ πάντων σωῶν
 καὶ τῶν κοινῶν ἀγώνων καὶ διαλέξεων ἔσται τέλος ἢ τῆς ἀληθείας
 ἀνάδειξις τε καὶ νίκη· καὶ τῆς ἐτέρας μοίρας, ὅποτέρων ἐν ἑπι-
 ται, μὴ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ζήτησιν συμπραττούσας, καὶ δι-
 χθῆναι ταύτην καὶ τοῦ ψεύδους περιγενέσθαι, τῶν ἀμυχάνων
 ὀφικεν ὄν. ἔπειτα καὶ τὸ τῆς δόξης βεβαίως ἔχουσιν τῆς αὐτῆς
 παρὰ τῶν πεπισμένων τοῖς πεπισκόσιν ὅπως ὑπάρξει· ὡς ἀντι-
 γόντων, ἀκκινοὶ πάντως ἔμιλλον ἀμφιβάλλειν, ὃ καὶ πρῶτον
 ἔπασχον. Ὅτι μὲν οὖν οὐδετέροις ὑμῶν ἢ φανερά τῆς δόξης με-
 τάθεσις αἰσχύνῃν ἔχει τινά, οὐτ' εἴ τίς ἐστιν, ἀρμόττει ταύτην
 φροντίσαι· ἀλλὰ δεῖ τὴν φαινομένην ἀλήθειαν ἐν τῇ συμβολῇ τῆς
 πίστεως ἐπίσης πάντας ὁμολογεῖν, οὔτε προστιθέναι πᾶσιν ἀρίστην
 ἐκνοῦντας οὔτε τὸ προσιστάμενόν που διαγράφειν αἰσχυνομένους,
 καὶ οὕτω τὴν ἀληθῆ καὶ βεβαίαν εἰρήνην πᾶσι κηρύξαντας μὴδ'
 ἡδονῆς ἐπαυάκειν, ἱκανῶς ἐκ τῶν εἰρημένων ἡγοῦμαι δῆλον ὑπάρ-
 χειν· καὶ ὅτι τοῖς ἄλλοις τι θορυβοῦσιν οὐδὲ προσέχειν ἄξιον, οὐδ'
 ὑμᾶς αὐτοὺς ὑπὲρ ἐκείνων ἐνοχλεῖσθαι τῶν λογισμῶν. ἥδη δὲ καὶ
 πρὸς τὰ λοιπὰ τῶν κωλυμάτων ἰτέον. φήσουσι τοίνυν ἑκατέρωθεν
 οἷδ' ὅτι καὶ μάλα πολλοί, ὡς οὐ μόνον ἡμῖν τοῖς ἐνταῦθα συν-
 λεγμένοις δεῖ τὸν τῆς εἰρήνης τρόπον ἀρίσκειν, ἀλλὰ καὶ πάντων
 ἑσθλα τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ἀμφοτέρων νόμοις ὑπεικούςιν ἔσθαι καὶ

ρῶς ἡμῖς συνθάμεθα πρὸς ἀλλήλους, σκοπῶν, ἀλλὰ
 ἀπεινοὶ ταῖς ἡμετέραις ψήφοις καταθέσονται· οἱ δὲ μὴ,
 ἐῖρήνης μάχην ἐγείραντες, καὶ τῷ σινάπτεσθαι τοῖς
 τῶν οἰκειοτάτων ἀπορρήγνυμένοι· ὁ πλείων τοῦ προτί-
 γην ἀνίαν τε καὶ τὸν θόρυβον ἐμπεισῇ τοῖς πεπον-
 δ' αὐτῶν πλὴν ὀλίγων τοὺς πάντας δυσχερῶς περὶ
 ἡμῶν ἔχοντας, καὶ τὸ δόξει τι καινοτομῶν ἀσεβείας ὑπερ-
 μένους. ἔνιοι δ' αὐτῶν καὶ μέχρι μόνου τοῦ διδασκαλοῦ
 ἢς ἄλλοις τῆς ἀληθείας, συνόδου τε οἰκουμένης καὶ
 ἔργων ἐφίονται· οὐδ' ἐγχευρῶν φασιν ὡς αὐτοὶ πιστεύου-
 σι βέλτιον οὐδ' αὐτῶ δεκτὴν τῇ θεῷ. πῶς οὖν οὕτως
 ἡμεῖς, ἀφαιρούμεν ἡμῶν ἢ προστιθέντων ὅλως ἀνέξομαι;
 οὐκ οὖν τοὺς ἡμετέρους συμμάχους καταλιπεῖν, οἷς τὴν πρὸς
 ἑαυτῶν συνδιεφέρομεν, καὶ τοὺς τῶν δυσχερῶν ἡμῖν πρό-
 τίχοντας, μὴ καὶ τῶν ἀμεινόνων ποιεῖσθαι βούλεσθαι
 καὶ ὥς ἂν αὐτοὶ συνθοῖντο καὶ κατανύσειαν, οὕτω
 πράττειν ἐπιχειρεῖν; τίς οὖν ἔσται καὶ πρὸς τούτους
 μᾶλλον δὲ τί ποτε καὶ περὶ τούτων τῶν λόγων ἔχω
 ἡμῖν, προσέχοιτ' ἂν ἡδὴ λέγειν ἐθέλοντι. τοὺς πόρρω
 γὰρ, ὃ πατέρης ἐπισκεύεσται, οὐ γὰρ διαστήμασι δι-
 κρίναι, ἀλλὰ τρόπων καὶ ἡθῶν ἐμοιότητι, καὶ τούτων
 λώττης ἐφ' ὧν ἔστι δυνατόν· καὶ ὁ μέγιστον ἐπ' αὐτῶν
 κοινωφῆ καὶ τῷ συμπράττειν ἀλλήλους ἐν οἷς ἂν δόει
 ἦν. τούτῳ τοίνυν τῷ κανόνι χραμένους ὑμεῖς, παντά-
 ὄως οἷς ἀξιοῦσιν ἐκείνοι, περὶ τῶν προκειμένων ἐστὶ βου-
 τίς γὰρ οὐκ οἶδ' ἐὰν τῶν λατῶν γνωριμώτατα γένηται.
 Γραϊκοὺς ὁ λόγος γίγνεται πρῶτον, ἐν πᾶσιν ἐμοῦ τοῖς
 ἀκριβεστάτῃ τὴν πρὸς ὑμᾶς ἐγγύτητα σώζοντα; καί-
 ἔνια πλείστον ἡμῶν ἀπέχει τῇ γῇ. τίς δ' ἀγνοεῖ πολ-
 λὰ τέως ὁμοδοξούντων, ἐγγυὲς μὲν συνακασμένους ἡμῶν,
 ἐπὶ πρόποις οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἔστι διαφέροντας, καὶ τῶν
 γε συμμισπτόντων οὐδ' ἐπιστρεφόμενους; ἐκείνους δ' αὐτῶν
 ἰσχυρόντας καὶ φθονοῦντας. οἱ δὲ καὶ τὰ τῶν ὧνων πράτ-
 τας, ἐν ἑσθ' τοῖς μὴ βουλομένοις εἶσιν, ἅμοκα δυσπρα-
 γίαν καὶ χεῖρην, καὶ μηδὲ σφίσιν αὐτοῖς ἀμύνων δύναμιν.

ἰὼ γὰρ ὅτι πλὴν Γαλλῶν τε καὶ Ἰσπανῶν, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν
 Λατίνων ἴθνη καὶ τόπη δίδεσκον ἡμῶν ἱλαττον ἢ τούτων τῶν,
 οὐ γὰρ βούλομαι ταῦτομα λίγην, ὡν σφόδρα πικρηχόμεθα. τοῖς
 δὲ αὐτοῖς καὶ καθάπερ γαίτοσι χρώμεθα, ἀποικίαις τισὶ καὶ νόσος
 ὑπ' αὐτῶν ἀρχομέναις μάλιστα συναπτόμενοι· ἰνίοις δὲ καὶ τῶν
 παρ' ἡμῖν μεταδεδωότες ὑπάντων, ὁπόσα γυνεῖσι καὶ παλὶτακ
 ἀντικρυς προσφειρόμεθα τὰς παρ' ἡμῶν ἀμοιβάς. πρὸς δὲ καὶ τὸ
 ἑλλήνων ἡθισί χαίρειν πρὸ τῶν οἰκίων, μαθήματά τε καὶ λό-
 γους καὶ δογμάτων ἐπιστήμην σὺν ἀκριβοίᾳ, καὶ ἄλλα δι' ἃ
 εὐναπτόμεθα καταλίγειν ἕκαστα, τῶν δυσχερωτάτων εἶναι νο-
 μίζω. εἰ μὲν οὖν τῆς πρὸς Λατίνους εἰρήνης καὶ πάντες ἡμῖν βου-
 λήσονται κοινωνεῖν, εὐδαιμον ἂν εἴη τοῦτό γε, καὶ λαμπρὰ τῆς
 ἀληθείας νίκη κατὰ τοῦ ψεύδους, καὶ εἰρήνη πλατυῖα καὶ πάντα
 διαλαμβάνουσα. εἰ δὲ καὶ κινδυνύομεν τῶν ἐτέρων σπριχόμενοι
 τοὺς ἐτέρους ἀποβαλεῖν, σωθρόμων ἂν εἴη τοὺς μάλιστα πλασιάζονται
 τῶν ἄλλων προσιλέσθαι καὶ οὐς προτιμήσασι, τό τε τὴν ἀλήθειαν
 ὁμολογεῖν καὶ τὸ τὴν εἰρήνην ὡς ἂν μάλιστα διαρκοῖα, πράττω
 προσέεται. ἴστε γὰρ ὅτι καὶ νῦν αὐτόνομοι τούτων οἱ πλείους, καὶ
 οὔτε τῶν ἄλλων ἡμῖν ἐν οὐδενὶ κοινωνοῦσιν, οὔτε τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν
 ἱπακούουσιν, ἀλλ' οὐδὲν ἡμῖν ἐντεῦθεν γίνεται βλάβος· οὐδὲ τήν
 παντάπασιν ἀπὴρρωγότες ἡμῶν, ἔχουσιν οὐ χάριν λυπήσουσιν. ἢ
 τί καὶ ζημιοῦν ἡμᾶς ἔχουσιν, ἀλλ' ἢ τῶν Λατίνων ἀκριβὲς κοι-
 νωνία τοσούτων ὄντων μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας τὴν ἐκῆθω ἐπ-
 δίαν λύειν ἀρκέσει, ὡς μὴδ' αἰσθάνεσθαι λοιπὸν, εἰ τινος τῶν
 πρῶτον ὀκισμένων κατέστημεν ἔρημοι. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἀδικήσαντες
 ὅλως αὐτοὺς, θεῶν δικαστῇ καὶ τοῖς νοῦν ἔχουσι τῶν ἀνθρώπων
 τούταντίον γὰρ μᾶλλον, αὐτοὶ καὶ τὴν ἐκκλησίαν θεοῦ καὶ θεῶν
 αὐτοὺς ἀδικήσουσιν. οὐ γὰρ ἡμῖν μόνοις λοιπὸν ἀντεροῦσιν, οὐ καὶ
 πρότερον τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας μοῖραν ἡδισαν ὄντας, ἀλλὰ πρὶν
 πᾶσαν ὁμοῦ τὴν ἐκκλησίαν φιλονεικήσουσι, καὶ πάσης ἀπορρήγνυ-
 σονται. τῆς γὰρ κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἐκκλησίας κατὰ τῶν ἄλλων
 τριῶν τῇ Ῥώμῃ συναπτομένης, οὐδὲν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας
 ἔξω καταλείπεται· ἥς ἀποσχίζοντες ἑαυτοὺς, καὶ τὰς αὐτῆς ἀπα-
 ναυόμενοι ψέφους, οὐκ οἶδ' εἰ τινος ὑπ' ἄλλου, τούτου πάγχω
 δύναντο χωρὶν. οὐδ' ἡμᾶς ὀφείλειν εἶποι τις ἂν ἄχρι καὶ τῆ

τῆς ἀληθείας καταφρονεῖν, καὶ τὸ τῆς εἰρήνης παραιτεῖσθαι καλὸν, καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ζημιοῦν, τὰ σφῶν θεραπεύειν, ὃ καὶ διαπύεται λίαν ἄτοπὸν ἵστι συγχωρεῖν. ἀλλ' οὐδ' ἀπὸ τίς τι καὶ νῦν πρῶτον συμβαίνειν ἢ πρὸς τὴν οἰκουμένην σύνοδον καὶ τὰς ψήφους αὐτῆς ἰσὺς ἀπείθισα, ἵνα τις καὶ τῆς ἡμῶν οἰκονομίας ἔχη καταγορεῖν, οὐ δυναθύντων πάντας ἔχειν ὑποκέντας. πολλὰ γὰρ ἔθνη καὶ πόλεις ὅλαι ταῖς τῶν προτέρων συνόδων γνώμας ἀντίλογον, ἀνθρώπων τι παθεῖν ἐκείνας ἠγούμενοι, καὶ τὸ δόξαν αὐταῖς τοῦτ' εἶναι τάλανθις ἀποφηνάμενας· ὥς ἡ τῆς ἀληθείας ἰσχὺς τὰς ἐπάντα εἰσοῦσα ψυχὰς, πάντας ἔδειξε πιθομένους, καὶ ὡς Θεοῦ φωναῖς ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων προσέχοντας. καὶ τοῦτ' ἡδῶσαν ἀκριβῶς οἱ τῆς ἀληθείας ἐξιστασθαί· ἀλλ' οὐδέ που τοῦτ' εὐλαβούμενοι, καὶ τὴν τινων εἴτ' ἀναίδειαν εἴτ' ἀπιστίαν δὴν ἠγούμενοι θεραπεύειν, τὰς τῶν ἐγνωμένων ψυχὰς ἀφῆκαν σαλεύεσθαι, καὶ τὴν ἀλήθειαν περιεῖδον ὑπὸ τοῦ ψεύδους πολυμουμένην, καὶ τὴν ἐκκλησίαν Θεοῦ τὰ χεῖριστα πάσχουσαν, καὶ σφᾶς αὐτοὺς ἐπάντα τούτων αἰτίους εἶναι δοκοῦντας· ἀλλὰ τούτων μάλιστα καὶ προὔργου πεφροντικότες, αὐτίκα μὲν τῶν ἄλλων ἡμέλουν, εἴτα κακύνους νύχαις τι καὶ ταῖς ἄλλαις ἐπιμυαίαις ἰώντο, καὶ σφῶς τὴν τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου γνώσιν ἐπίστρεφον. οὐ τοῖον οὐδ' ἡμᾶς νῦν τοῦ δῆνους καὶ τοῦ δῆνους πρέπει φροντίσαι, ὅπως μὴ γίνηται πενητὸς ἀμύμων εἶναι δυνάμενος, ἀλλὰ τὸ δέον αὐτοὺς διαπραξαμένους, τοῖς νῦν ἔχουσι καταλείπειν αἰρεῖσθαι τοῦτο καὶ στέργειν οὗς εἰπὸς εἶναι τοὺς πιστοὺς τι καὶ δοκιματάτους τῶν ἡμετέρων τοῖς δ' ἀντιβαλὴν ἴσως βουλευομένοις τὸν μετὰ ταῦτα καιρὸν ἀφορίζειν εἰς ἱερείαν, καὶ μηδ' ἐπὶ τὴν ἐκείνων ἐπιστροφὴν πανταλῶς ἀνέλπυστον οἶσθαι. εἰσὶ γὰρ, εἰσὶ πολλοὶ παρ' ἡμῖν, οἱ παύσουσι φιλονεικεῦντας, τάλανθ' καὶ δίκαια λέγοντες. οὐ γὰρ τῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησίᾳ μόνον οἱ ἄνθρωποι πολέμῃσαι τούτους ἰροῦσιν, ἀλλὰ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ἀτιμάζειν ὡς ἱερεῖ βούλεσθαι· ὃ καὶ τῆς ἀληθείας ἵστι καταφρονεῖν, καὶ τὴν πρὸς θεὸν αἰδῶ παραιτεῖσθαι, ἐφ' ᾧ ἡμῖν αἱ τῆς σωτηρίας ἐλπίδες. πᾶσα γὰρ νῦν ἡ τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησία, τὴν αὐτὴν περὶ τῶν πρῶτον ἀμφισβητούμενων γνώμων προέλιτο· καὶ πλὴν ὑμῶν ἄπαντες τὰς τῆς οἰκουμένης ταυτησὶ συνόδου ψήφους τιμῶσιν, ἀδύνατον πλε-

νηθῆναι ταύτην ἡγούμενος· εἰ δὲ καὶ τοῦτ' ἂν δυνατὸν, ἄμεινον
 ἡγούμενοι μετὰ πάντων ὁμοῦ κινδυνεύειν, ἱκανὴν τοῦ ψεύδους πα-
 ραίτασιν τὴν ψευδῆ καὶ τὴν πρὸς ἅπαντας ἔχοντες ὁμοθυμαδόν,
 ἢ μόνοι τῶν ἄλλων δῆθιν ἀσφαλιστέρας δόξας ἔχοντες, ἐκ τοῦ
 θαρρύνειν ἑαυτοὺς καὶ σοφώτεροι πάντων εἶναι νομίζουσιν, ἂν συμβῇ
 τι σφαλῆναι, καὶ τὰς τῆς γνώμης ἐλπίδας προσπαρήσθαι, καὶ
 πᾶσις ὑπολογίας ἐκβαλὼν ἑαυτούς, οὐ γὰρ δόγῃ τοῦ τὴν εἰκο-
 μινικὴν σύνοδον κατασχισθῆναι τῷ ψεύδει, καὶ μετὶν ἑαυτῶν πε-
 στύειν, παραγγελίας τινὰς προβαλοῦνται καὶ φύμας ἐξ οὐρανοῦ
 αὐτοῖς ἀριγμέναις, ἅς πρὸ πάντων ἔπρεπε τίθεσθαι. οὐ μὲν ἄλλ'
 εἰ μὲν ἔπληως οὕτως πᾶσι προείλεσθε φρονεῖν ἱκαντία, καὶ τῆς
 κερδολεψίας συνόδου καταφρονεῖν, μήτ' ἀληθείας μήτ' ὑπακούειν μίτι
 τῆς μετὰ ταῦτ' ἀσφαλείας μήτε τῶν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης πόνοιο, ὅς
 καὶ ὑμεῖς ἐν τῷ μέρει μετέσχετε, λόγον ποιούμενοι, ἀργεῖ μὲν ἅπαντα
 συμβουλή, εὐχῶν δὲ δῦναι μόνον, ἅς ὑπὲρ ὑμῶν τὸ κοινὸν τῆς
 ἐκκλησίας οὐκ ὀκνήσει ποιεῖσθαι· τῆς μὲν ὑμετέρας σωτηρίας σφί-
 δρα ἐφείμενον, ἐκπέπτειν δὲ αὐτῆς κινδυνεύοντας βλέπον, καὶ
 τούτῳ χάριν ἀλγούν, τοῦ δὲ λόγου περὶ τὴν καὶ συμβουλευτικὴν πε-
 θάσασθαι ἀπειρημένους. εἰ δὲ τῆς μὲν παλαιᾶς ὁμολογίας ἔχουσι πάν-
 τας, νομίζοντες ἐπ' ἀσφαλοῦς τινος βεβαιότητας, τὴν δὲ τῆς συνόδου
 προσθήκην οὐκ ἔχοντες αὐτοὶ συνιδεῖν, εἰ τῶν ἀληθῶν καὶ πρὸς
 σωτηρίαν ἀναγκαίων ἐστὶν, οὗτ' ἄλλοις περὶ ταύτης σφόδρα θαρ-
 ροῦντες, ἀλλὰ τὸ πάντας ἐξηπατῆσθαι τῶν ἐνδεχομένων εἶναι νο-
 μίζοντες, ὁμολογοῦν αὐτὴν κατοκνῆτε, ἵστε τὰ μεδίνα φόβον ἔχοντα
 δεδιότες. ἵνα γὰρ τὰ μόνον ὑμᾶς τοῦ παρόντος δέους ἀπαλλάττω
 δυνάμεινα λέγωμεν, τῶν πολλῶν καὶ οὐδὲν ἥττον ἀναγκαίων ἀπο-
 δείξωμεν τῶς ὑπεριδόντες· τὸ μὲν μοῖραν τινα τῆς ἐκκλησίας τοῦ
 λαθεῖν τῷ ψεύδει δουλεύσασαν, οὗτ' ἀπεικός, καὶ τῶν πολλὰς
 γινομένων ἐστίν. ὅως γὰρ ἐν τῇ σφῶν φύσει διαμίνωσιν ἄνθρωποι
 καὶ πράττωσι μὲν ἐκόντες, δοξάζουσι δὲ αἰρούμενοι, ἀδύνατον μὲν
 καὶ πολλοὺς ἐν τε ταῖς πράξεσι καὶ ταῖς δόξαις ὁμοίως τοῦ π
 πρῶτοντος ἀποτυγχάνοντας εἶναι, καὶ δοξάζοντας μὲν τὰ ψεύδη
 τὰ δὲ λόγων ἄξια πράττοντας· καὶ τοῦτ' ἀπαιτεῖ μὲν ἡ τῶν πραγ-
 μάτων δόξουσαν φύσιν, συγχωρεῖ δὲ καὶ θεὸς ἄνωθεν ἰάσασθαι
 τὴν ἀπὸ τούτου βλάβην εἰδώς. τῷ γὰρ ὑγιαίνοντι τῆς ἐκκλησίας

πρὸς τὴν τοῦ νουσκοπέτος χρᾶται διόρθωσιν. καὶ πολλὰ τοιαῦτα τὴν ἐκκλησίαν Θεοῦ παθοῦσαν. οὐροί τις ἂν ἐξ ὧν οὐχ ὅπως ἔλαβί τε δεινόν, αὐτίκα καὶ πρὶν φυῆναι σχεδὸν τὸ ψεύδους ἐκκόψασα, καὶ τῶν ἀπ' αὐτοῦ θορύβων ἀππλλαγμένα, ἀλλὰ καὶ λαμπροτέρα δέδωκεται πάντως· καὶ τοὺς τότε πολέμους μέγα πρὸς τὴν μετὰ ταῦτα γαλήνην ἔσχον ἐφόδιον. πᾶσαν δ' ὁμοῦ πλανηθῆναι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἐκ μέσου γενέσθαι ταύτης, ἀδύνατον. καὶ χωρὶς γὰρ τῶν ἄλλων, τίς ἂν πιστεύσῃ πάντας ὁμοῦ Χριστιανούς ἢ τὸ ψεύδους ἐκόντας εἰσεῖναι, ἢ τὴν ἀλήθειαν ἀγνοῶν τοσούτων ὄντων τῶν πρὸς ἐκείνην χειραγωγούντων, καὶ τοσαύτων ὑπὲρ αὐτῆς φροντίδα ποιουμένων; τὸ γὰρ ὑμῖν τελευτᾷ μόνον ἢ πρὸς μὲν εὐνοίας λόγον ἡμῖν καὶ πάντι μέγα δεῖν, τάξει δὲ καὶ ποσότητι οὐδ' εἰπὼν ἔστιν ὁπόσον τι τοῦ παντός ἔστι. τίς δ' ἂν εἰς λοιπὸν ἐλπίς τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπανόδου, μνηστὴς τοῦ πρὸς ταύτην ἠρπασμένου τοῖς ἄλλοις ὑπολειφθέντος; οὐ γὰρ ὑμεῖς γε τοῦτο διυλίσσεσθαι μένοι, καὶ νῦν ἔχοντες αὐτοὶ τοὺς ἄλλους πείσσετε σωφρονεῖν· ὥσπερ εἴ τις ὄνυχ ὧν τοῦ παντός ἀρχὴν βούλοιστο σώματος, καὶ κινεῖν αὐτὸ καὶ ἰατρεύειν καὶ τὰ πρὸς ὑγίαν φέροντα συμβουλεύειν. οὐ μὴν ἀλλ' ἐκείνο προσήκει σκοπεῖν ὑμεῖς, ὅτι τὴν ἐκκλησίαν οὕτως ἔσ' ἀσφαλοῦς ὁ δεσπότης ἡμῶν ἐκδοθήσεται, ὡς μηδέποτε πύλας ἔδου κατισχύσειν αὐτῆς, τὰς ἐπανισταμένας δαλενέτι τῇ ἀληθείᾳ, καὶ πρὸς ἔδου βέραθρον τοὺς πείθομένους κατασπῶντας αἰρέσεις. καὶ καθάπερ τι δῶρον ἐξαίρετον αὐτῇ τοῦτο δέδωκεν, οὐ χωρὶς οὐδ' ἂν ἦν μετὰ τὸ τῆς οἰκονομίας, εἴπερ ἡμεῖς καὶ μετ' αὐτὴν ἀνιάτως νοσήσασα καὶ τῇ ψεύδει κατασχεθεῖσα ἢ περιῶφθαι παντάπασι, ἢ φαρμάκων δέσθαι δραστικωτέρων. καὶ ὑπὸ μὲν τοῦ ψεύδους ταύτην ἐνοχληθήσασθαι συγχωρεῖ, ὅπως δὲ καὶ καθάπαξ ἔλθῃ, καὶ δούλη γίνεσθαι τῆς ἀπάτης, οὐ φασὶν ἐπιτρέψκειν. ἐκκλησίαν δὲ γε Θεοῦ τοὺς πάντες τῶν πατριάρχων εἶναι θρόνους καὶ τοὺς αὐτοῖς ὑπακούοντας, οἳ τε τῶν συνόδων κανόνες, καὶ τὸ μακρὸν αὐτῆς ἔθος, καὶ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις ὑπαγορεύουσιν. εἰ γὰρ τινες τῶν ὁμοουσίῃσιν ἢ ἀρχόντων ἀλογίᾳ καὶ τυραννίδι τὴν τούτων ὁμοῦ πάντων τῶν θρόνων ποιμαντικὴν ἀπονήκοντο, καὶ χαίρουσιν ὑπ' αὐτῶν ποιμασόμενοι, καὶ νόμος ὄντας σφίσιν αὐτοῖς, οὐκ ἐπαινούσης τοῦτο τῆς ἐκκλησίας

καὶ βουλομένης ἐξῆναι πᾶσιν οὕτω ποιεῖν, ἀλλὰ συγκαταβασινοῦσα τῇ τόλμῃ καὶ τῇ μεῖζον ἐλαθευμένης, ἐπράττειν. οὗς εἴποι τις ἂν καὶ νῦν ἀντιλέγειν ἐθίλοντας, οὐ λογισμῷ τινι καὶ παρὸν ἔχοντι φόβῳ προῦχθαι, ἀλλὰ πάλαι μεμαθηκότας ἀκασιχηνητῶν, μετὰ νῦν ἀφίεναι τὸ ἥθος. Τούτων τοῦτον οὕτως ἀναμφιβόλως ἐχόντων καὶ τῆς μὲν ἐκκλησίας Χριστοῦ ταύτην, ἣν ποτε καὶ ὠλετο, δέξασθαι στεργούσας, καὶ μέχρι παντὸς ἀποδείξομένης, ἐκείνου δὲ μεδίποτι τὸ ψεύδος κατακρατήσιν αὐτῆς ἐπαγγυλαμένου, οὐκ ἔσθ' ὅπως εἰ ταῖς ὑποσχίσεσι, μᾶλλον δὲ ταῖς ἐυεργεσίαις τὴν τῆς ἀληθείας δόξαν μὴ διαφυλάττει, ἡγούμενοι τῆς ἀληθείας κατασχέσαι τὸ ψεύδος, ἢ μενουσῶν ἐκείνων κυρίαν, τοῦτ' αὐτοὶ νομίζοντες οὐ ματαιόν τι δόξετε λέγειν. ἢ γὰρ ἀνάγκη τὴν τῆς ἀληθείας λόγῳ διαπιστῆναι, τῆς ἐκκλησίας ὑπαχθίσας τῷ ψεύδι, ἢ παραλθεῖν ἐκείνον οὐ δυνατόν ὄν, καὶ ταύτην τῆς τῶν χειρῶν ὑποψίας παντοῦ ἀπαλλάχθαι. εἰ τοίνυν ἐκείνο βλασφημία, μᾶλλον δὲ μανία σαφές. τοῦτ' ἂν αἰνιτὸν εἴη καὶ πισταῖς ἀκοαῖς, καὶ γνώμαις εὐπρόσδεκται καίτοι τῶν θείων ἄντι χρησμῶν καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν ἀσφαλείας, οὐδ' ὅλως ἐχρῆν ἀμφιβάλλειν ἀπλανῆ μέχρι παντὸς τὴν ἐκκλησίαν θεοῦ τηρεθῆσθαι, καὶ τὸ τῆς ἀπάτης διόνον ἔπασαν μεδίποτ' ἂν αὐτὴν ὑποστῆναι. οὔτε γὰρ ἀληθείας χωρὶς εἶναι τι καὶ συστῆναι καθόλου, οὔτε μάτην τὴν τῶν ἀνθρώπων γένεσιν εἶναι τῶν ἐυλόγων ἐστὶ, μηδενὸς ἐρήμου τῆς ἀληθείας σῶζεσθαι δυναμένου, καὶ πρὸς τὰς ἐν οὐρανοῖς ἀφικνεῖσθαι διατριβὰς, ἃς τέλος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἴσμεν. εἰ δ' ὑμεῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας σφᾶς αὐτοὺς ἀποσχίσαντες, μόνοι καὶ τάλανθ' ὀφρονεῖν καὶ τὴν σωτηρίαν ἀσφαλῶς ἐλπίζειν νομίζετε, ὃ καὶ τῷ τὴν ἀλήθειαν σῶζεσθαι καὶ τῷ τὴν φύσιν μὴ διαμαρτάνειν τοῦ τέλους εἴποτ' ἂν ἐξαρεῖν, οὐκ ἐπαينوῦμεν τοὺς λογισμοὺς χωρὶς γὰρ τοῦ μηδ' εἶναι τι σχεδὸν τὸ ὑμέτερον, μηδ' ἐν μόνοις ὑμῖν τὴν τ' ἀλήθειαν χαίρειν φυλαττομένην, τὴν τε φύσιν τῶν εἰκότων τυγχάνουσιν, οὐδ' ὑμεῖς μέχρι τέλους τῆς εὐτυχίας ἀπολαύσεσθαι ταύτης, μόνοι τὸν πρὸς τὸ ψεύδος ὑφιστάμενοι πόλεμον, καὶ πολλάκις ἐνδύοντες ἐρημίᾳ τε συμμάχων καὶ ὅπλων ἀδυναμίᾳ. εἰ γὰρ ἡ καθολικὴ τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησία, καίτοι τοσαύτην ἐπαγομένην πανταχόθεν ἰσχύν, οὐκ ἰσχυρὴ ὡς ἂν φαίητε περιγινώσθαι τοῦ ψεύδους, πᾶς ὑμᾶς μετὰ

πολλοστοὺς αὐτοῖς ὅλοις τυγχάνοντας, εἰκὸς ἐστὶν ἀντιστῆναι; καὶ κεῖνη μὲν ἔν τι τοῦτο σφραλῆσα, περὶ τῶν μετὰ ταῦτα βέλτιστον ἔσως βουλευόμεναι· ὑμεῖς δὲ καθάπερ ἐν σκότῳ δῖάξετε, μηδ' εἰδότες ὅπως χρήσασθαι τοῖς συμπίπτουσιν· οὐ γὰρ γιγνόμενόν ποτε τῶν τοιούτων ἐξετάσται καὶ κριταί, ἀλλὰ καλῶς ποιούντις εἴπειθαι τοῖς ταῦτα κρίνειν εἰδότες καὶ δυναμένοις· συμπίπτουσιν δὲ καὶ μάλα πολλὰ, ἅτι τοῦ τῆς ἀληθείας ἰχθυοῦ καιρὸν ἔχοντος ὑμῖν ἐπιφύεσθαι, βοηθείας ἀπάσης ἔξω καθιστηνέσθαι· καὶ οὕτως ὑμῖν ἢ πρὸς τὸ παρὸν ἀσφάλεια δῆθεν ἀφορμὴ κινδύνων γενήσεται· οὔτε γὰρ φροντισῶσιν ὑμῶν οἱ νῦν καταφρονεῖντες, οὔθ' ὑμεῖς πρὸς πάντα ἀρκέσετε. ἂν δὲ τότε μόλις νοῦν εἰληφότες, τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ζητήσῃτε, καὶ πᾶν ὃ, τι ἂν ἐπιτάξῃεν αὐτῇ τιμᾶν ὑποσχεσθαι καὶ φρονεῖν, πολλὰ τῆς προτέρας ἐνστάσεως καὶ τῶν ὑπερφάνων καταρρώμενοι λογισμῶν, ἐκείνη μὲν ἀντιλήφεται πάντως, ἀλλ' ὑμῖν οὐκ ἂν αἰσχύνης ὁ μετὰ μίλος ἔσται, ἢν φύγοντας, βέλτιόνιστον μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐθέλειν φιλονικεῖν. παύσασθαι τοίνυν τὴν τῶν ἀδελφῶν παραταυόμενον κοινωσίαν, καὶ λυποῦντες μὲν αὐτούς, τὸ δὲ τῆς ἀγάπης παροξύνοντες πνεῦμα· καὶ καταφειδόμενοι μὲν ἐφ' ὑμετέρῳ πάντως κακῇ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἢν ἀμέχανον τῆς ἀληθείας διαμαρτυρῶν, πολλῶν δ' ἀποριῶν γέμειν ὑμῖν τὸν μετὰ ταῦτα βίον ποιούντις. Τοιαῦτα λέγοντες πρὸς αὐτοὺς πείσουσιν οἶμαι μηδὲν ἀντιλέγειν, καὶ εἰ μὴ καὶ οἰκοθῆν ταυτὶ συνορῶντες, τὴν περὶ τῶν ὑπαυθῶν διωρισμένων φάμην ἄσμενοι δέξονται, ἃ μηδὲ σφόδρα σφύους ὄντας, ὡς ἀπλᾶ τι καὶ δίκαια λογιεῖσθαι καὶ λίαν ἔλαττον πείθομαι. Τοὺς μὲν οὖν Ἰραϊκοὺς διὰ ταῦτα τὸ τῶν ἀντιστησόμενων τυχόν ἐν αὐτοῖς εἰποιμ' ἂν οὐχ ὑπολογίζεσθαι δεῖν, μηδ' ἐκείνοις δῆθεν χαριζομένους τῆς τ' ἀληθοῦς ὁμολογίας καὶ τῆς πρὸς Λατίνους εἰρήνης στερεῖν ἑαυτούς· ἐξὸν καὶ σφῶς ὠφελεῖν καὶ κερταῖς ἂν τι λόγῳ μεταπειθῇεν. τῇ δὲ Λατίνων ἐκκλησίᾳ τὰς τοιαύτας ὑποψίας οὐδὲ προσπορῆσαι γούν ἐξῆστι. πρῶτον μὲν γὰρ οὐδὲν ἐστὶ γένος Λατίνων, ὃ μὴ τοῖς αὐτῆς ὑπείκει προσταγμάσι· μᾶλλον δ' οὐδὲν ἐστὶν, ὃ τῆς πρὸς ταύτην αἰδοῦς τοῖς ἄλλοις παρὰ τοῖς ἑαυτοῦ ἂν ἀνάσχοιτο τῶν πρωτίων. οὕτω πολλὰς παρὰ πάντων ἀπολαύει τιμᾶς, καὶ τοσούτου ἀπέρχεται, περὶ ἃν ἂν βούλοιο τάττειν ἄντικρυ τινὰ καὶ φιλονικίαν ὅθῳ οὖν ὑποστυῶν. ἄντι γὰρ τῆς

πὲρ τὴν πνευματικὴν ἀρχὴν ἀκριβείας, δι' ἣν τῇ ἡμῶν καὶ Θεραπευτικῇ τὸ στύφον κηράσασα, οὐδένα τῶν ὑπ' αὐτῇ τεταγμένων ἐξ κατὰ τῶν αὐτῇ δοκούντων στρατεύεσθαι, καὶ προσιπτεῖς τι κατὰ τῆς δεσποῦνης καὶ μητρὸς ἐνθυμῶσθαι· καὶ λατῶσι πάντες ἐκόντες καὶ μηδυνὸς ἀναγκάζοντες πρὸς τὴν αὐτῆς εὐλάβειαν ὀρμνῶνται, σφίλα καὶ φρονήσει πλέον τῶν ἄλλων κεκοσμημένοι, καὶ ταῖς σπουχαῖς τῶν διδασκάλων δημιουργίαις ὁπόσον τι ταύτῃ σέβας ὀφείλεται διδασκόμενοι. ὥστε τῇ πρὸς αὐτὴν αἰδοῖ καὶ τῇ πίστει πολλὰ καὶ τῆς αὐτῆς προστάταις συγκεχωρήκασιν· ἃ τῆς τῶν διδασκάλων ἡγεμονοσύνης ἀπόδειξις ὄντα, τοῖς οὐκ εἰδότες χρῆσθαι καλῶς ἐπιθεὶν ἀρχὴ καὶ σκανδάλων εἶναι γίνεσθαι. οὐκοῦν καὶ κατέστην τι νομοθετοῦσα μηδὲν πολυπραγμονοῦντις πάντες προσέξουσιν· καὶ νῦν οὐχ ἔττον ἐπιθεῖνται τὴν αἰδῶ, ὅτε καὶ περθεμένοις ὑπερσπερ λυσιστελέσειν ἡγούνται, καὶ ἀντιλέγοντες δριμυτέρας τῶν σωθῶν δώσειν εὐθύνας. ἔπειτα καὶ βουλευθέντις φιλονικεῖν οὐδεμίαν εἴησι πρὸς φασιν, οὐ γὰρ ἂν νικητέρας τις εἰσάγοιτο δόξα, ἀλλ' ἀφαιρῶντο προστιθεμένη· ὃ ταῦτόν ἐστι καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἰσχυρίαν καὶ πάσης ὑποψίας ἀμυλλογμένην ὁμολογίαν. ἄτοπον οὖν ἂν εἰς κανοτομοῦσιν μὲν πρότερον πείθεσθαι, ἰσχυρίαν δὲ τῶν ἀρχαίων καὶ ταῦτα βεβαιούσης ἀφίστασθαι· καὶ μόνος μὲν τὰ τοιαῦτα πρᾶττούσης μηδὲν ὑποσπείν, μετὰ δὲ τῶν ἀδελφῶν ἀνυρισκούσης τὸ δέον, ἀμφιγνοεῖν. καὶ τιμᾶν μὲν αὐτοὺς ὑπὸ τῶν ἄλλων πολυμενόμενῶν, τοῖς δὲ πρότερον δυσμενέσι νῦν συμμάχοις χρωμένῶν, καταφρονεῖν. εἰ γὰρ ἔμελλον ποτε τὴν εὐλάβειαν ἀπορρίψαντες, αὐθαδέες τι καὶ προσιπτεῖς ἐγχειρεῖν, τῇ πίστει προστιθείσης ἂν τῶν ἀδελφῶν καὶ τοσοῦτόν τι θαρρόους, εὐλογον ἦν. ἐπεὶ δὲ τῷ πάντες ὑπεῖξαν, παντὸς λογιζομένου τὴν εἰς αὐτὴν προθέντες εὐλάβειαν, οὐδὲ νῦν εἰκός ἐστιν αὐτοὺς ἀντιλέγειν. εἰ δὲ καὶ τις παρὰ δικαίου καὶ λόγου πρὸς δὲ καὶ τῆς ὑμετέρας ὑπεριδόντες ὀργῇ, τοῖς ὑφ' ἡμῶν ὀρισθιομένοις μὴ προσέχιν τὸν νοῦν, ἀλλὰ τοῖς ἐξ ἀρχῆς ἡμῶν βουλευσονται, ἃ τοῖς Γραϊκοῖς περὶ τῶν ἀντιρουντῶν αὐτοῖς ἔφθην εἰπὼν, ταῦτα καὶ ὑμῖν πρὸς τοὺς τοιοῦτους ἀρκέουσιν ἡγοῦμαι. καὶ καθάπερ τὴν τῶν Γραϊκῶν ἐκκλησίαν οὕτω δεῖ καὶ τὴν ὑμετέραν μὴ παύσασθαι τοῖς σωφρονοῦσι πτωμένῃ τελευτᾷ, φόβῳ τῆς τῶν ἀνοήτων ἐνστάσεως· ἢν ἐλπίς μὲν δέποι

ὃ μὴ συμβέσσειν· γνωμένην δὲ, ἢ λυθῆναι καλῶς, ἢ πολε-
 ῖναι δικαίως ἀνάγκη. παρίημι δ' ὅτι καὶ ῥᾶον ὑμεῖς τοὺς ἐν
 ἡμῶν φιλοτιμύσαντας πείθετε, σοφοὺς ὄντας καὶ τῆς ἡμῶν φωνῆς
 αἰδούντας, καὶ τοῖς ἀναντιρρήτοις τῶν λόγων πείθεσθαι δυναμέ-
 νες, ἢ Γραικοὶ τοὺς ἀλλόθροους τούτους καὶ ἀπαθείουτους, καὶ οἷς
 ὡς λόγων καὶ νοημάτων ὕψος καὶ μέγεθος πάντα ἐκπλῶς ἀπο-
 φικνω, οὐδὲν ἥττον ἢ πρὸς τὴν δι' αἴρος πτήσιν ἢ τῶν σωματέων
 πτασκυῖα. καὶ ὅτι Γραικοὶ μὲν ἐν ἡμῶν τῶν τοιούτων ἐθνεῶν οὐκ
 ἀδακρυτὴ πρόβουτο, καὶ χωρὶς τοῦ δοκῶν ἡτυχεῖναι· τὰ μέ-
 στω, ὁλίγων ὄντων τῶν ὑπολοίπων καὶ οἷς τῆς εἰρήνης συναπο-
 ὑσούνται· ὑμεῖς δ' ὅπουτι καὶ καθάπαξ ἀπορράγῃ τῶν ἡμε-
 ρων ἐθνεῶν, καὶ δόξῃ νουσοπὸς ἀθυράπτωτα, δυσχερῶς μὲν οἶσθε
 ν ἐκπτώσιν αὐτῶν καὶ τὴν πλάσσειν ἢν οὐδένα τινὰ παθῶν τῶν
 γέντων ἐλχῆς ἔργον τίθεσθαι τὴν δὲ τῶν φίλων τε καὶ γνωσίων
 μέλει οὐδαμῶς ὑπολογισθεῖ, πολλῶν ἐσομένων ὑμῖν καὶ παντὸς
 ὁμοῦ κριττόνων, οἱ τὴν ἐπιείθειαν, καθάπερ ἄλλοι τὴν πα-
 ποῖον, ἐπιδείξονται, καὶ οἷς τῆς πρὸς Γραικοὺς εἰρήνης χρήσιμοι
 ἰσχυροὶ. οὐ γὰρ δὴ πάντας ἢ τοὺς πλείστους κατὰ τῆς σφῶν
 λίσσασθαι κεφαλῆς, καὶ καθ' ἑαυτῶν ὁδοῦναι τὸ ξίφος ἐστὶν εἰ-
 ῖν. οὕτω καὶ τοῦτο τὸ δίος, καίτοι τῶν οὐ τυχόντων εἶναι δο-
 ῦν, φαῦλόν τι καὶ μὴ δυνάμενον ἀπάγειν τῶν προκειμένων καλῶς
 ἕς αὐτοῦ τῇ φύσει προσέχοντας, εἴ τι λόγος ἔδειξιν ἡδὴ, καὶ
 οἷς ἄμεινον ὄψασθε, τὸν λογισμὸν αὐτῶ καλῶς ἐπιστήσαντες.
 ἐσάσθων τοίνυν οἱ τὴν ἐνὶ ἡμῶν ἀποστασίαν ἡμῖν ἐπισπίοντες, καὶ
 ν τῶν πονηρῶν ἀλαχουρίαν καὶ τόλμην προσδιεραπύοντες, τοὺς
 γνώμονάς τε καὶ τῶν καλῶν ἐραστὰς μέγαν εὐξαμένους αὐτὰ πει-
 θεῖν ἀξιοῦντες, καὶ ἡμᾶς οὐκ οἶδα τίνος οὐκ ἀρροτέρους καὶ
 κφετέρους ἐπανελθεῖν, ἵνα μηδὲν λέγω τῶν ἄλλων ὀνειδῶν, εἷς
 παῖς ἐνέξισθε. Τούτους γὰρ ἔδει πρότερον ὑποβάλλειν τοὺς λο-
 σμοὺς, μάλλον δὲ τοῖς μορμολυκείοις τούτοις διδίττεσθαι, καὶ
 ἔθνην ἱκατέρους ἐφ' ὧν εἶχον μένοντας, ὡς ἀσυμφῶρ διὰ ταῦτα
 ἢ ἀδυνάτω τῇ τῆς εἰρήνης τρώῃ μὴ ἐγχειρῖν· οὐ τότε πᾶσι
 ἡποικὶς ἐπὶ τὴν εἰρήνην παρακαλοῦντας, καὶ τί μὲν οὐ λέγοντας,
 δ' οὐ ποιοῦντας τῶν δυναμένων κινεῖν, τίνος δ' οὐ ῥάστω αὐτὴν
 σοφισμένους, καὶ τῷ συνελθεῖν μόνον ἀλλήλοις ἀκολουθήσουσαν,

νῦν δυσχερὲς τιναν μεμνῆσθαι καὶ φόβους ὑπανατινῆσθαι· τούτων γὰρ εἰ καὶ τὴν ἀρχὴν ἔξῃν ἀλλ' οὐκ ἐν τῇ παρόντι φροντίζων ἔξιsti τοὺς ἐν τοῖς τοῦ πράττειν ἀφηγμένους καιροῖς. ὅπου δὲ οὐδὲ τότε χάραν ἔμελλον ἔχειν τὰ τοιαῦτα τῶν καλυμμάτων παρὰ γὰρ τοῖς καλῶς εἰδότες βουλευέσθαι, πῶς ἂν δοίη τις τῇ παρόντι καιρῷ τὴν περὶ τούτων σκέψιν ἀρμόττειν; ἢ ὥς οὐκ ἐμπράττωσθαι, μὴ τοὺς λέγοντας νῦν, ἐγκαλύψασθαι δὲ τοὺς, ὃ μὴ γίνωτο, πωσθασομένους πᾶσα ἀνάγκη; οὐδὲ γὰρ τὴν ἰσὺν ἔχει καταγορίαν οὔτε τοῖς βουλευσασιν οὔτε τοῖς πεισυσμένοις τὸ τι περὶ ταλακρούτων ἐπιβουλευομένους, ἀλόγῳ δέει τοῦ καλοῦ καὶ συμφέροντος ὑπερβῆναι, καὶ τοῦ πράττειν ἀρξαμένους ἐπισχιθῆναι. τῇ μὲν γὰρ ἡ τῆς ῥαθυμίας ὑποσiti δόξα, τὸ δὲ οὐδὲ τῶν τῆς ἀνοίας ἐκλεμμάτων ἀποάλλακται· ἐκείνη μὲν οὐδὲς συνίξυκται κίνδυνος, τούτου δ' ὕψους καὶ περὶ τῶν ὑπαρχόντων κινδυνῶν ἀνάγκη. τούτων τίνων ἀμφοτέρων τῶν καλυμμάτων σαφῶς ἐξελεγχθέντων ὑπὸ τοῦ λόγου, οἷς τι καὶ μετιῆναι λόγου δοκῶ, τοῖς ἄλλοις οὐδὲ προσέχων δέκαιον ὅλως· ἢ τὴν σαθρότητα πόρρωθεν ἔξιsti τοῖς βουλευμένοις πᾶσι φανεῖν. αὐτίκα τίς οὐκ εἶδε τοὺς θρυλλομένους περὶ τοῦ μὴ δύναι μῆτε προστιθέναι μῆτ' ἀφαιρῆναι τοῦ συμβόλου διαρρηκῆς, ὑπάρειαν ἄλλως ὄντας ὥς οἱ λέγοντες αὐτοὺς ἐκαμβάνουσι, καὶ χάριν τοῦ συγκαλύπτειν τὴν ἐκ τῆς φιλονικίας αἰσχύνην ἐξυρμένους; εἰ μὲν γὰρ ἴσται τι πῶθον Γραικοὺς τὴν τῶν Λατῶν ἀπαναίνεσθαι δόξαν, καὶ προστιθέναι τῇ συμβόλῳ ταύτῃ ἀπαξιῶν, ἄλλος ἂν εἴη λόγος· καὶ τὴν τῆς συνόδου ψῆφον ἐκεῖνον ὑγιῶς νοσοῦντας οὐδὲς αἰτιάσεται. κατὰ γὰρ τῶν ὑφαιρίσεώς τις καὶ προσθήκαις τὴν πίστιν λυμανομένην, καὶ νόθον εἰσαγόντων διολογίαν, ἐξηνήκεται τὴν ἀρχήν. ἢν αἰδουμένους, αὐτοὺς τι μετ' αὐτοῦτον τολμᾶν, καὶ τοῖς τιτολημκόσι μὴ κοινωνεῖν φαῖν ἂν ἄσφατες. ἂν δὲ τοῦναντίον μᾶλλον ἀληθευσάτω καὶ τοῖς τῆς πίστεως θυμολοῖς σφόδρα συμβαίνουσιν, καὶ τοῖς ἑγρίοις δοκοῦσαν τὴν δόξαν ταύτην εἶναι πεισθῶσι, ματαίως ἢ πρὸς ἐκείνα καταφυγῇ. οὐ γὰρ λίγους τὴν τῶν πατέρων διαστρέφοντες ψῆφον, ὥς ἂν ἐκεῖνοι τὸ ψῆφός προαναιροῦντες, οὐ τὰς ἀληθείας ἐβάλλοντες δόξας, ταύτην ἐξήντηκαν. τοῖς γὰρ ἄλλων πίστιν συγγράφουσαν ἀπυλοῦσι, καὶ τοὺς ὁτιοῦν τῶν ὑμολογημένων προσθήκαις τισὶν ἑναντία

καὶ ὑφαιρέσει δολοραῖς ἀνατρέπειν βουλευομένους ἀνείργουσιν. ὥστε καὶ δὲ προσήκει νοουμένης τῆς ψήφου, οὔτε Λατῖνοι τῶνδε προστιθέντις ἐγκαλοῖντ' ἂν δικαίως, καὶ Γραικοὺς συμφωνοῦντας μὴ οὐδὲν ἁμαρτάνειν, ἄλλο δὲ τι λέγοντας ἐπηρεάζειν ἄντικρυς λοιπεται. ἔπειτα εἰ καὶ Λατίνοις μόνοις ἢ Γραικοῖς Λατίνων χάρις οὐκ ἔξωσι καὶ ὅτι οὖν προστιθέναι, ἀλλὰ γὰρ τὴν οἰκουμένην συνόδον οὐδεὶς τοῦτ' ἐξ ἡμέρας ἀφελίσθαι δύνησεται· ἐπεὶ καὶ τὰς ἄλλας συνόδους προσθήκαις τισὶ τὴν ἀληθινὴν ἀναδείξασας οἶδαμεν πιστῶν. καὶ ὁ τῆς προσθήκης καταψήφιστος ὅρος, ἢ ἂν τις εἴδῃ καὶ δόξαν ἰδίαν δημοσιεύων ποιήσασθαι, οὐχ ἢ ἂν σύνδοτος ὅλη βουλευθῆναι προσθῆναι, ταύτην ἐλαύνει· οὐδαμοῦ γὰρ ἐκεί συνόδου γίνεσθαι μνήμη, ἀλλὰ μὴδὲν φησὶν ἐξεῖναι. καὶ μὴν ἂν καλῶς πιστεύειν, ταῦτα καὶ προστιθέναι τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως οὐκ ἐφ' ταῦτα δὲ ἔστιν, ὅποσα τοῖς ἀληθεύουσιν ἐναντιοῦνται, καὶ τοῖς μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας κεκρατηκόσιν οὐ συμφωνεῖ· ἂν δὲ πιστεύουσιν ἔξωσιν ταῦτα καὶ ὁμολογεῖν συγκαχώρηται. τὴν γὰρ τοῦ συμβόλου δόξαν οὐδὲν ὁμολογίαν, τὸ μὴ δύναν λανθάνειν ἐνίοις περὶ τὴν πίστιν διεσθαρμένους, ἀναγκαίαν ποιήσκειν· ἢ ἐφόσον τοῖς ἀκνηδύνας πιστευομένοις συμφωνοῦσαν ποιῆται τις, οὐκ ἂν δικαίως νομίζοιτο παραβλάπτειν. ἄλλως δὲ καὶ καταψεύσομεθα τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, καὶ μάτην ἀναγνωσόμεθα τοῦτο, τῆς ἐξ αὐτοῦ γινόμενης ἀσφαλείας ἥδη πεπατημένης. οὔτε γὰρ σύμβολον ἔσται λοιπὸν μὴ πᾶσαν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ πεπηγυῖαν περὶ τῶν τῆς πίστεως ἁρθρῶν δόξαν ἀνακαλύπτειν, οὔτε τῶν ἀδυνάτων ἔστι καὶ ψευδῆ τινας πεφρονεκότας λανθάνειν· καὶ τῇ μὲν ὁμολογίᾳ μετ' ἡμῶν ἵστασθαι, τῇ δὲ πίστει διακεκρίσθαι, ἅπαξ τούτου συγχωρηθέντος. ποῦ δὲ καὶ τὴν τῆς πίστεως ἀκρίβειαν περισώσομεν, ἢ ἐν τῇ ταύτῃ ὁμολογεῖν παρηλέσθαι συνειστάμεναι, αὐτοὶ τοῦ καὶ γλώττῃ κηρύττειν ταύτην φειδόμενοι, ἢ τίς ἡμῖν ἐκ τῶν ἀναγκαίως πιστευομένων ἔσται σωτηρίας ἐλπίς, εἴπερ εἴνεκα μὲν σωτηρίας ὁμολογεῖσθαι τὴν πίστιν ἀκούομεν, αὐτοὶ δ' ὥσπερ αἰσχύνην τὸ τὴν ἀλήθειαν καὶ χεῖρην ὁμολογεῖν νομινοῦμεν; ὥσπερ γὰρ οὐδὲ πιστεύουσιν χρὴ τὴν ἀρχὴν ὅποσα τῶν τῆς ἀληθείας κανόνων ἔξω χωρεῖ, οὕτω τοῖς καλῶς πιστευομένοις καὶ τὴν ἔξωθεν ὁμολογίαν ἀνάγκη πᾶσα προσθῆναι. ἢ τοῖσιν τὴν τῶν Λατίνων δόξαν διεκτέον τῆς ἀληθείας πόρρω ποῦ

ἀνάγκη πανταχόθεν αὐτοὺς ζημιοῦσθαι, καὶ νομιζέσθαι χε-
 ρεῖς εἰ ταῦτα βούλονται συγχωρεῖν. διὰ δὲ ταῦτα τὴν μὲν σύνοδον
 αὐτὸν ἐκείνῳ, ὅπως ποτὲ βουλευθεῖεν ἐκάτεροι τοιαύτην εἶναι δο-
 κῆν, τὴν δὲ τοῦ σχίσματος αἰτίαν προσθήκην, ἃν φαίνεται που
 προσέσθαι, μηδὲ Λατίνοις ὀκνητέον ἐκβάλλειν· μηδ' εἰ προστι-
 θεῖται παρούσῃ συνόδῳ δίκαιον ἡγούνται Γραικοὺς ἅπαντας πεί-
 ρειν, αὐτοὶ νομιζέτωσαν ἀδικεῖσθαι ἀφαιρούσας οὐ παρακούου-
 ντες. ἐπίσης γὰρ ἅμῃ καὶ ἔξεστιν οἷς ἂν ἐξῇ, καὶ κικάλυται. οὔτε
 γὰρ τοὺς ὄρους ἐκείνους εὐλαβούμενους, θαντὶ μᾶλλον ἢ τῇ πα-
 ρούσῃ χρεῖα συμβαίνοντας, τὴν μόνην ἀληθῆ καὶ βεβαίαν εἰρήνην
 προΐεσθαι· οὔτε τῷ θθάσαντας ἐκείνης ἢ ταύτης ἐπιληψέσθαι
 τῆς ἐξέως εὐλογόν ἔστι δυσχεραίνειν πρὸς τὴν μετὰθισιν. αἰσθά-
 νει γὰρ ἐνίων καὶ ταῦτα λογιζομένων, καὶ δεινὸν ἡγουμένων,
 ὅτι τοσούτοις χρόνοις κρατηκυῖαν ἀμείψαι. οὐ γὰρ καθάπερ
 καὶ ταῦτα κρίνεσθαι δεῖ· οὐδὲ τῷ χρόνῳ τὰ τοιαῦτα πιστεύειν,
 καὶ τῶν φαυλοτέρων εὐριπῆς ἔστι διεξιός· οὐδ' αἰδεῖται τῷ ψεύδει
 τῆς ἀληθείας συμπράττειν· καὶ πολλάκις μὲν τοῖς σπουδαίοις
 πρότερον τὰ μέμψινος ἄξια, πολλάκις δὲ τοῖς χείροσι κρατήσασιν
 καὶ πιστευθεῖσι σφοδρότερον τὴν παρὰ τῶν ἀμεινόνων μάχην
 ἔσθαι. καὶ νῦν οὖν οὐδὲν ἀπεικός ἐστιν ἐπὶ τοσούτον χρόνον τὴν
 ἐκείνην * ἰλθεῖν, ἢ τοῦ ψεύδους ἀληθείας φαντασίαν λαβόντος καὶ
 ἀ ταύτης κερυττομένου, ἢ τὴν αὐτοῦ φαντασίαν ταύτῃ περιτ-
 τος καὶ φιλονεικοῦντος οὕτως ἐκβάλλειν. ὅμως δὲ τῶν μὲν ἡμῶν
 κειμένων μεγίστων ὄντων, καὶ πρὶν ἐς τόδε σχίσματος ἦκεν σχι-
 σμὸς ἅπασι πάντων ἀπιστομένων, οἳ τὰς πολλὰς δυσχερεῖας συνή-
 κων, εἰκός ἐστι καὶ πολλὰ πλείω τῶν εἰρημένων νῦν ὑμῖν φανεῖσθαι
 ὥματα· καὶ πολλάκις ἐγγυτάτω τοῦ καλοῦ γινομένους, ὑπὸ
 τῶν ἐνοχλουμένων ἀποστήσασθαι πάλιν. οὐ γὰρ γέγονεν, εἰ δεῖ
 παρὰ λέγαν, οὐδ' ἔσται πρᾶγμα πλείους καὶ μείζους ἔχον τὰς
 πολίας τῆς πάντα καλλίστης καὶ χρησιμωτάτης ταύτης εἰρήνης.
 ἰδὲ παρανέσαιμ' ἂν ὑμῖν, καὶ μοι μηδὲς ὑμῶν ὀργισθῇ, μᾶλλον
 ἐλθεῖν καὶ τὴν ἀρχὴν ἐπιχειρῆσαι τῷ πράγματι, ἀλλ' ὥσπερ
 ἐν ἱστορίᾳ συνελλυθότας ἐνταῦθα, οὕτως ὁμιλήσαντας καὶ
 μεθυσθῆναι ἀλλήλους ἐπανελθεῖν, ἢ μετὰ προθυμίας ἀφαιρένους
 εἶναι, καὶ μικρᾶς τιμῆς ἢ μείζονος δυσχερείας ἥττους ἐφθῆναι.

* ἰσ. λαθεῖν.

νοθεύει ταύτην ἡ γούμμος· εἰ δὲ καὶ τοῦτ' ἦν δυνατόν, ἄμεινον
 ἡγούμενοι μετὰ πάντων ἀπὸ κινδυνύειν, ἱκανὴν τοῦ ψεύδους πα-
 ραίτασιν τὴν ψευδῆ καὶ τὴν πρὸς ἅπαντας ἔχοντι ὁμοθυμαδόν,
 ἢ μόνοι τῶν ἄλλων· δῆθεν ἀσφαλεστέρας δόξας ἔχοντες, ἐκ τοῦ
 θαρρύνειν ἑαυτοὺς καὶ σφετέρως πάντων εἶναι νομίζουσιν, ἂν συμβῇ
 τι σφαλῆναι, καὶ τὰς τῆς γνώμης ἐλπίδας προσσφραγίσθαι, καὶ
 πάσης ἀπολογίας ἐκβαλὼν ἑαυτούς. οὐ γὰρ δήπου τοῦ τὴν οἰκου-
 μινικὴν σύνοδον κατασχιδῆναι τῷ ψεύδει, καὶ μηδὲν ἐπὶ τῇ σω-
 στεύειν, παραγγελίας τινὰς προβαλοῦνται καὶ φάμας ἐξ οὐρανόθεν
 αὐτοῖς ἀρτιγίνεας, ἃς πρὸ πάντων ἔπρωτα τίθουσιν. οὐ μὲν ἄλλ'
 εἰ μὴν ἔπλεως οὕτως πᾶσι προεῖλεσθαι φρονεῖν ἱκαντία, καὶ τῆς
 καθολικῆς συνόδου καταφρονεῖν, μήτ' ἀλαθείας μήτ' ἰσχυρῶς μήτι
 τῆς μετὰ ταῦτ' ἀσφαλείας μήτε τῶν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης πόλεως, ἢ
 καὶ ὑμῶς ἐν τῷ μέρει μετέσχετε, λόγον ποιοῦμενοι, ἀρτι μὲν ἅπασα
 συμβουλὴν, εὐχῶν δὲ δῦσθαι μόνον, ἃς ὑπὲρ ὑμῶν τὸ κοινὸν τῆς
 ἐκκλησίας οὐκ ἐκνήσου ποιῆσθαι· τῆς μὲν ὑμετέρας σωτηρίας σφί-
 δρα ἱσιόμενον, ἐκπέπειν δὲ αὐτῆς κινδυνεύοντας βλάπτον, καὶ
 τούτῳ χάριν ἄλγουν, τοῦ δὲ λόγοις πείθειν καὶ συμβουλαῖς γε-
 νάσθαι ἀπειρημένους. εἰ δὲ τῆς μὲν παλαιᾶς ὁμολογίας ἔχουσι πάν-
 τας, νομίζοντες ἐπ' ἀσφαλοῦς τινος βαθεκρίνας, τὴν δὲ τῆς συνόδου
 προσθήκην οὐκ ἔχοντες αὐτοὶ συνιδεῖν, εἰ τῶν ἀληθῶν καὶ πρὸς
 σωτηρίαν ἀναγκαίων ἐστίν, οὗτ' ἄλλοις περὶ ταύτης σφόδρα θαρ-
 ροῦντες, ἀλλὰ τὸ πάντα ἐξηπατῆσθαι τῶν ἐνδιχομένων εἶναι νο-
 μίζοντες, ὁμολογοῦν αὐτὴν κατοκνῆτε, ἵστε τὰ μεδίνα φόβον ἔχοντα
 δεδοίκατε. ἵνα γὰρ τὰ μόνον ὑμᾶς τοῦ παρόντος δέους ἀσφαλλέτην
 δυνάμειν λέγωμεν, τῶν πολλῶν καὶ οὐδὲν ἥττον ἀναγκαίων ἀπο-
 δείξωμεν τίως ὑπεριδόντες· τὸ μὲν μοῖραν τινα τῆς ἐκκλησίας τοῦ
 λαθεῖν τῷ ψεύδει δουλεύσασαν, οὗτ' ἀπεικὸς, καὶ τῶν πολλὰς
 γινομένων ἐστίν. ὅως γὰρ ἐν τῇ σφῶν φύσει διαμείνουσιν ἄνθρωποι
 καὶ πράττουσι μὲν ἐκόντες, δοξάζουσι δὲ αἰρούμενοι, ἀδύνατον μὲν
 καὶ πολλοὺς ἐν το ταῖς πράξεσι καὶ ταῖς δόξαις ὁμοίως τοῦ π
 πρόσποντος ἀποτυγχάνοντας εἶναι, καὶ δοξάζοντας μὲν τὰ ψευδῆ
 τὰ δὲ λόγων ἄξια πράττοντας· καὶ τοῦτ' ἀπαιτεῖ μὲν ἡ τῶν πραγ-
 μάτων ἀψευδὴ φύσις, συγχωρεῖ δὲ καὶ θεὸς ἄνωθεν ἰσχύειν
 τὴν ἀπὸ τούτου βλάβην εἶδώς. τῷ γὰρ ὑγκλίνοντι τῆς ἐκκλησίας

φὸς τὴν τοῦ νουσκοπέτος χρᾶται διόρθωσιν. καὶ πολλὰ τοιαῦτα
 ἦν ἐκκλησίαν Θεοῦ παθοῦσαν. οὐροὶ τῆς ἀν' ἐξ ὧν οὐχ ὅπως ἑλαβί-
 ε δεινόν, αὐτίκα καὶ πρὶν φυῆναι σχεδὸν τὸ ψεύδος ἐκκέφαλα, καὶ
 ὧν ἀπ' αὐτοῦ θορύβων ἀππλλαγμένα, ἀλλὰ καὶ λαμπροτέρα δέ-
 νικται πάντως· καὶ τοὺς τότε πολέμους μέγα πρὸς τὴν μετὰ ταῦτα
 αλλήλων ἔσχον ἐφόδιον. πᾶσαν δ' ὁμοῦ πλανηθῆναι τὴν ἐκκλησίαν,
 αἰ τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἐκ μέσου γενέσθαι ταύτης, ἀδύνατον.
 αἰ χάρις γὰρ τῶν ἄλλων, τίς ἂν πιστεύσει πάντας ὁμοῦ Χρι-
 τιστοὺς ἢ τὸ ψεύδος ἐκόντας ἐλίσθαι, ἢ τὴν ἀλήθειαν ἀγνοῶν-
 σοῦτων ὄντων τῶν πρὸς ἐκείνην χειραγωγούντων, καὶ τοσαύτην ὑπὲρ
 αὐτῆς φροντίδα πεποιημένων; τὸ γὰρ ὑμῖν τελευτᾷ μόνον ὃ
 πρὸς μὲν εὐνοίας λόγον ἡμῖν καὶ πᾶσι μέγα δοκεῖ, τάξει δὲ καὶ
 ἐστέστι οὐδ' εἰπεῖν ἔστιν ἐπὶ σὺν τι τοῦ παντός ἐστι. τίς δ' ἂν
 ἐκ τοσούτων ἐλπίς τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπαγόμενου, μηδὲν τοῦ πρὸς
 αὐτὴν ἀγνοομένου τοῖς ἄλλοις ὑπολειφθέντος; οὐ γὰρ ὑμῖς γε
 οὕτω δυνήσεσθε μένοι, καὶ νῦν ἔχοντες αὐτοῖς τοὺς ἄλλους πεί-
 ντε σωφρονεῖν· ὥσπερ εἴ τις ὄνυχ ὧν τοῦ παντός ἀρχὴν βούλοιστο
 ὁμαίης, καὶ κινεῖν αὐτὸ καὶ ἰατρίευσιν καὶ τὰ πρὸς ὑγίαν φέ-
 ροντα συμβουλεύειν. οὐ μὴν ἀλλ' ἐκείνο προσήκει σκοπεῖν ὑμᾶς,
 καὶ τὴν ἐκκλησίαν οὕτως ὥς ἀσφαλοῦς ὁ δεσπότης ἡμῶν ἐκδομῆ-
 ναι, ὥς μηδέποτε πύλας ἔξου κατισχύσειν αὐτῆς, τὰς ἐπανιστα-
 ντας δαλονότι τῇ ἀληθείᾳ, καὶ πρὸς ἔξου βάρβαρον τοὺς πεί-
 νομένους κατασπώσας αἰρέσεις. καὶ καθάπερ τι δῶρον ἐξαίρετον
 ἐστὶ τοῦτο δέδωκεν, οὐ χωρὶς οὐδ' ἂν ἦν μετὰ τὸ τῆς οἰκονομίας,
 ἵνα ἡμεῖς καὶ μετ' αὐτὴν ἀνιάτως νοσήσασα καὶ τῇ ψεύδει
 κατασχεθεῖσα ἢ περιωφθαί παντάπασιν, ἢ φαρμάκων δεῖσθαι δρα-
 τικωτέρων. καὶ ὑπὸ μὲν τοῦ ψεύδους ταύτην ἐνοχληθῆσθαι συγ-
 γρηῖ, ὅπως δὲ καὶ καθάπαξ ἕλθῃ, καὶ δούλη γένεται τῆς ἀπά-
 ρης, οὐ φησὶν ἐπιτρέψκειν. ἐκκλησίαν δὲ γε Θεοῦ τοὺς πάντες τῶν
 πετριάτων εἶναι θρόνους καὶ τοὺς αὐτοὺς ὑπακούοντας, οἱ τε τῶν
 ὑπόδων κανόνες, καὶ τὸ μακρὸν αὐτῆς ἔθος, καὶ τῶν πραγμάτων
 φύσεις ὑπαγορεύουσιν. εἰ γὰρ τινες τῶν ἐπονομήσας γῆς ἀρχόν-
 τας ἀλογίᾳ καὶ τυραννίδι τὴν τούτων ὁμοῦ πάντων τῶν θρόνων
 ισομαντικὴν ἀπονήνεντο, καὶ χαίρουσιν ὑπ' αὐτῶν ποιμασθῆναι,
 καὶ νόμος ὄντας σφίσιν αὐτοῖς, οὐκ ἐπαινεύσης τοῦτο τῆς ἐκκλησίας

καὶ βουλομένης ἐξῆναι πᾶσιν οὕτω ποιῆν, ἀλλὰ συγκαταβανούσης τῇ τόλμῃ καὶ τι μῆζον εὐλαβουμένης, ἐκράτησεν. οὐς εἴποι τις ἂν καὶ νῦν ἀντιλέγειν ἐθίλοντας, οὐ λογισμῷ τινι καὶ καιρῶν ἔχοντι φόβῳ προῦχθαι, ἀλλὰ πάσαις μεμαθηκότας ἀνασχωτηῖν, μετ' ἑνὶ νῦν ἀφίναί τὸ ἥθος. Τούτων τοῖσιν οὕτως ἀναμφιβόλως ἐχόντων καὶ τῆς μὲν ἐκκλησίας Χριστοῦ ταύτην, ἣν ποτε καὶ εἰλητο, δόξαν στεργούσας, καὶ μέχρι παντὸς ἀποδιεχομένης, ἐκείνου δὲ μετέπειτα τὸ ψεύδος κατακρατήσαιν αὐτῆς ἐπαγγυλαμένου, οὐκ ἔσθ' ὅπως εἰ ταῖς ὑποσχίσεσι, μᾶλλον δὲ ταῖς εὐργυσίαις τὴν τῆς ἀληθείας δόξαν μὴ διαφυλάττει, ἠγούμηναι τῆς ἀληθείας κατασχέσαι τὸ ψεύδος, ἢ μωουσῶν ἐκείνων κυρίων, τοῦτ' αὐτοὶ νομίζοντες οὐ ματαιῶν τι δόξετε λέγειν. ἡ γὰρ ἀνάγκη τὴν τῆς ἀληθείας λόγῳ διαπιστῆναι, τῆς ἐκκλησίας ὑπαρχούσης τῷ ψεύδει, ἢ παρελθεῖν ἐκείνων οὐ δυνατὸν ὄν, καὶ ταύτην τῆς τῶν χειρόνων ὑποφίας παντοῦς ἀπυλλάχθαι. εἰ τοίνυν ἐκείνο βλασφημία, μᾶλλον δὲ μανία σαφές. τοῦτ' ἂν αἰνιττὸν εἶναι καὶ πισταῖς ἀκοαῖς, καὶ γνώμαις εὐπρόσδεκτον καίτοι τῶν θείων ἄντι χρησμῶν καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν ἀσφαλείας, οὐδ' ὅλως ἐχρῆν ἀμφιβάλλειν ἀπλανῆ μέχρι παντὸς τὴν ἐκκλησίαν Θεοῦ τηρεθῆσθαι, καὶ τὸ τῆς ἀπάτης δεινὸν ἄπασαν μετέπειτα ἂν αὐτὴν ὑποστῆναι. οὔτε γὰρ ἀληθείας χωρὶς εἶναι τι καὶ συστάειναι καθόλου, οὔτε μάτην τὴν τῶν ἀνθρώπων γένεσιν εἶναι τῶν εὐλόγων ἰστί, μεθενὸς ἐρήμου τῆς ἀληθείας σώζεσθαι δυναμένου, καὶ πρὸς τὰς ἐν οὐρανοῖς ἀφικνεῖσθαι διατριβὰς, ἕως τέλους τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἴσμεν. εἰ δ' ὑμεῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας σφᾶς αὐτοὺς ἀποσχίσαντες, μόνοι καὶ τὰ ληθῆ φρονεῖν καὶ τὴν σωτηρίαν ἀσφαλῶς ἐλπίζειν νομίζετε, ὃ καὶ τῷ τὴν ἀλήθειαν σώζεσθαι καὶ τῇ τὴν φύσιν μὴ διαμαρτάνειν τοῦ τέλους εἴποτ' ἂν ἐξαρκεῖν, οὐκ ἴσταντοῦμεν τοὺς λογισμοὺς χωρὶς γὰρ τοῦ μετ' εἶναι τι σχῆδόν τὸ ὑμέτερον, μετ' ἐν μόνοις ὑμῖν τὴν τ' ἀλήθειαν χαίρειν φυλαττομένην, τὴν τε φύσιν τῶν εἰκότων τυγχάνουσαν, οὐδ' ὑμεῖς μέχρι τέλους τῆς εὐτυχίας ἀπολαύσεσθαι ταύτης, μόνοι τὸν πρὸς τὸ ψεύδος ὑφιστάμενοι πόλεμον, καὶ πολλάκις ἐνδύοντες ἐρημίᾳ τε συμμάχων καὶ ὅπλων ἀδυναμίᾳ. εἰ γὰρ ἡ καθολικὴ τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησία, καίτοι τοσαύτην ἐπαγομένην πανταχόθεν ἰσχύν, οὐκ ἰσχυρὰ ὡς ἂν φαίnte περιγινώσθαι τοῦ ψεύδους, πῶς ὑμεῖς μετ'

αὐτοὺς αὐτοῖς ὁλοῖς τυγχάνοντες, εἰκὸς ἔστιν ἀντιστῆναι, καὶ μὲν ἐν τῷ τοῦτο σφαλεῖσα, περὶ τῶν μετὰ ταῦτα βέλτιον βουλευόμεναι· ὑμῖς δὲ καθάπερ ἐν σκότῳ διάξετε, μηδ' εἴ-
 ὅπως χρήσεσθε τοῖς συμπίπτουσιν· οὐ γὰρ γινώσκετέ ποτε τῶν
 τῶν ἐξετασθῆναι καὶ κριθῆναι, ἀλλὰ καλῶς ποιοῦντες εἴπωσθε τοῖς
 αὐτοῖς κρίνειν εἰδότες καὶ δυναμένοις· συμπίπτουσιν δὲ καὶ μάλα
 ἅ, ἅτι τοῦ τῆς ἀληθείας ἰχθυοῦ καιρὸν ἔχοντος ὑμῖν ἐπιφύε-
 ι, βουθείας ἀπάσης ἔξω καθιστῶντες· καὶ οὕτως ὑμῖν ἢ πρὸς
 κερὸν ἀσφάλεια δῆθεν ἀφορμὴ κινδύνων γιγνέσθαι· οὕτω γὰρ
 τοῦσιν ὑμῶν οἱ νῦν καταφρονῶντες, οὐδ' ὑμῖς πρὸς πάντα
 γινεσθῆτε. ἂν δὲ τότε μόλις νοῦν εἰσφέρετε, τὴν καθολικὴν ἐκκλη-
 ζιτήσῃτε, καὶ πᾶν ὃ, τι ἂν ἐπιτάξῃ αὐτὴ τιμᾶν ὑποσχεσθῆ
 ῥησίν, πολλὰ τῆς προτέρας ἐστάσεως καὶ τῶν ὑπερβάλλουσιν
 φάμενοι λογισμῶν, ἐκείνη μὲν ἀντιλέγεται πάντως, ἀλλ' ὑμῖν
 ἐν αὐτῇ αἰσχύνας ὁ μετὰ μίλος ἔσται, ἢν φύγοντας, βέλτιον ἔσται
 τὴν ἀρχὴν ἐθέλειν φιλονικεῖν. παύσεσθε τοίνυν τὴν τῶν ἀδελ-
 φωνοῦμένων κοινωσίαν, καὶ λυποῦντες μὲν αὐτοὺς, τὸ δὲ τῆς
 πρὸς παροξύνοντες ἐν ὑμῖν· καὶ καταφιλοδόμενοι μὲν ἐφ' ὑμετέρῳ
 ὡς καὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἢν ἀμύχανον τῆς ἀληθείας
 μερῶν, πολλῶν δ' ἀποριῶν γέμειν ὑμῖν τὸν μετὰ ταῦτα βίον
 ἵναι. Τοιαῦτα λέγοντες πρὸς αὐτοὺς πείσουσιν εἶμαι μηδὲν
 ἐλθῆναι, καὶ εἰ μὴ καὶ οἴκοθεν ταυτὶ συνεβῆναι, τὴν περὶ τῶν
 ἰδοῦσα διωρισμένων φάμεν ἄσμενοι δέξονται, ἃ μηδὲ σφόδρα σε-
 ὄντας, ὡς ἐπὶ τὰ καὶ δίκαια λογισθῆναι καὶ λίαν ἐλαττω-
 σθαι. Τοὺς μὲν οὖν Ἰραϊκοὺς διὰ ταῦτα τὸ τῶν ἀντιστῶ-
 ν τυχόν ἐν αὐτοῖς εἴποιμ' ἂν οὐχ ὑπολογίζεσθαι δεῖν, μηδ'
 ις δῆθεν χαριζομένους τῆς τ' ἀληθείας ὁμολογίας καὶ τῆς
 Λατίνους ἱεράνης στερῆν ἑαυτούς· ἔξω καὶ σφῶς ἐπιφύειν κέ-
 νον ἂν τι λέγῃσι μεταπειθῆναι. τῇ δὲ Λατίνων ἐκκλησίᾳ τὰς
 ἵστας ὑποφίας οὐδὲ προσποιῆσθαι γούν ἔξωσι. πρῶτον μὲν
 οὐδὲν ἐστὶ γένος Λατίνων, ὃ μὴ τοῖς αὐτῆς ὑπὸ κληρῶν προστάγμασι
 ἴον δ' οὐδὲν ἐστίν, ὃ τῆς πρὸς ταύτην αἰδοῦς τοῖς ἄλλοις πα-
 ρεῖν ἂν ἀνάσχοιτο τῶν πρεσβυτέρων. οὕτω πολλῆς παρὰ πάντων
 αὐτῇ τιμῆς, καὶ τοσούτων ἀπέχει, περὶ ἣν ἂν βούλοιο τάττειν
 ἴσιν τινα καὶ φιλονικίαν ὅθω οὖν ὑποσπώμεν. ἂντι γὰρ τῆς

πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀρχὴν ἀκριβείας, δι' ἣν τῇ ἡμῶν καὶ θεοκρατικῇ τὸ στύφον κηρύσσεται, οὐδένα τῶν ὑπ' αὐτῇ τιταζμένων ἰσὺς κατὰ τῶν αὐτῇ δοκούντων στρατεύεσθαι, καὶ προπολίτις τι κατὰ τῆς διοικήσεως καὶ μητρὸς ἐνδυμεῖσθαι καὶ Λατῶν πάντες ἐκόντες καὶ μηδενὸς ἀναγκάζοντες πρὸς τὴν αὐτῆς εὐλάβειαν ἀρμυνται, σοφίᾳ καὶ φρονήσει πλείον τῶν ἄλλων κοσμημένοι, καὶ ταῖς εἰρηχίαις τῶν διδασκάλων δημηγορίαις ὅπως τι ταύτῃ εἶδος ὀφείλεται διδασκόμενοι. ὥστε τῇ πρὸς αὐτὴν αἰδοῖ καὶ τῇ πίστει πολλὰ καὶ τῆς αὐτῆς προστάταις συγκατακρίναι· ἃ τῆς τῶν διδασκάλων ἐγκωμιοσύνης ἀποδείξεις ὄντα, τοῖς οὐκ εἰδότες χρησθαι καλῶς ὁπῶν ἀρχὰ καὶ σκανδάλων εἶναι γίνεσθαι. οὐκοῦν καὶ νεώτερόν τι νομοθετοῦσα μηδὲν πολυπραγμονοῦντις πάντας προσέξουσιν· καὶ νῦν οὐχ ἥττον ἐπιδίδονται τὴν αἰδῶ, ὅτε καὶ περδομένοις εἴπερ ποτὶ λυσιστελήσειν ἡρῶνται, καὶ ἀντιλέγουσι δριμυτέρας τῶν σωμάτων δόσεις ἐνδύνας. ἔπειτα καὶ βουληθέντις φιλονικεῖν οὐδεμίαν ἔξουσι φέρειν, οὐ γὰρ ἂν νεώτερά τις εἰσάγοιτο δόξα, ἀλλ' ἀφαιρούτο προστιθεμένη· ὃ ταῦτόν ἐστι καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἰσχυροῦσαι καὶ πάσης ὑποψίας ἀμαλλαγμένην ὁμολογίαν. ἄτοπον οὖν ἂν εἴη καινοτομοῦσα μὲν πρότερον πείθεσθαι, ἐχομίνης δὲ τῶν ἀρχαίων καὶ ταῦτα βεβαιούσης ἀφίστασθαι· καὶ μόνος μὲν τὰ τοιαῦτα πρατεύουσιν μηδὲν ὑποσιτεύειν, μετὰ δὲ τῶν ἀδελφῶν ἀντιρροπούσας τὸ δέον, ἀμφιγνοεῖν. καὶ τιμᾶν μὲν αὐτοὺς ὑπὸ τῶν ἄλλων πολεμεινῶν, τοῖς δὲ πρότερον δυσμενέσι νῦν συμμάχοις χρωμένῃ, καταφρονεῖν. εἰ γὰρ ἔμελλον ποτε τὴν εὐλάβειαν ἀπορρίψαντες, αὐθαδὲς τι καὶ προπολίτις ἐγχειρεῖν, τῇ πίστει προστιθείσας ἂν τῶν ἀδελφῶν καὶ τοσοῦτόν τι θαρρόους, εὐλογον ἦν. ἐπεὶ δὲ τέτι πάντες ὑπῆξαν, παντὸς λογισμοῦ τὴν εἰς αὐτὴν προθέντες εὐλάβειαν, οὐδὲ νῦν εἰκὸς ἐστὶν αὐτοὺς ἀντιλέγειν. εἰ δὲ καὶ τινες παρὰ δικαίου καὶ λόγου πρὸς δὲ καὶ τῆς ὑμετέρας ὑπερδόντες ὀργῇ, τοῖς ὑφ' ἡμῶν ὀρισθιομένοις μὴ προσέχουσιν τὸν νοῦν, ἀλλὰ τοῖς ἐξ ἀρχῆς ἐμμένειν βουλήσονται, ἃ τοῖς Γραικοῖς περὶ τῶν ἀντιρρύντων αὐτοῖς ἔφθην εἰπὼν, ταῦτα καὶ ὑμῖν πρὸς τοὺς τοιοῦτους ἀρκέσειν ἡρῶμαι. καὶ καθάπερ τὴν τῶν Γραικῶν ἐκκλησίαν, οὕτω δὲ καὶ τὴν ὑμετέραν μὴ παύσασθαι τοῖς σωφρονοῦσι κτημένῃ τὰ γὰρ, φέβω τῆς τῶν ἀνοήτων ἐνστάσεως· ἢν ἐλπίς μὲν δέπει

μὴ συμβῆσθαι· γνωμένην δὲ, ἢ λυθῆναι καλῶς, ἢ πολε-
 ναι δικαίως ἀνάγκη. παρήμει δ' ὅτι καὶ ῥᾶον ὑμῖς τοὺς ἐν
 ν φιλοτιμύσαντας παύετε, σοφοὺς ὄντας καὶ τῆς ἡμῶν φωνῆς
 ἰόντας, καὶ τοῖς ἀναντιρρήτοις τῶν λόγων πείθεσθαι δυναμέ-
 νους, ἢ Γραικοὶ τοὺς ἀλλεθροὺς τούτους καὶ ἀπαθείουτους, καὶ οἷς
 ἡ λόγων καὶ νοημάτων ὕψος καὶ μέγεθος πάντα ἑκπλῶς ἀπο-
 νεικῶν, οὐδὲν ἦτιον ἢ πρὸς τὴν δι' αἴρος πτῆσιν ἢ τῶν συμμάτων
 ἀσκειῶν, καὶ ὅτι Γραικοὶ μὲν ἐν ἡ δόξῃ τῶν τοιούτων ἰθὺν, οὐκ
 ἀδακρυτὴ πρόβοντο, καὶ χωρὶς τοῦ δεκῶν ἡτυχημένοι τὰ μέ-
 γα, ὀλίγων ὄντων τῶν ὑπολοίπων καὶ οἷς τῆς εἰρήνης συναπο-
 σπονται· ὑμῶς δ' ὅποτεν τι καὶ καθάπαξ ἀπὸρράγῃ τῶν ἡμέ-
 ρων ἰθὺν, καὶ δόξῃ νουσηπὸς ἀθεράπειτα, δυσχερῶς μὲν εἴηται
 ἑκπτωσιν αὐτῶν καὶ τὴν πλάκῃ ἢν οὐδένα τινὰ παθεῖν τῶν
 ἔντων ὡχῆς ἔργον τίθεσθαι· τὴν δὲ τῶν φίλων τι καὶ γνωσίαν
 ἰκανοὺς οὐδαμῶς ὑπολογισθῆναι, πολλῶν ἐσομένων ὑμῖν καὶ παντὸς
 θμοῦ κριττόνων, οἱ τὴν εὐπειθειαν, καθάπερ ἄλλοι τὴν πα-
 ράν, ἐπιδίδρονται, καὶ οἷς τῆς πρὸς Γραικοὺς εἰρήνης χρήσιμοι
 ποναῖς. οὐ γὰρ δὴ πάντας ἢ τοὺς πλείστους κατὰ τῆς σφῶν
 ἰστέσθαι κεφαλῆς, καὶ κατ' ἑαυτῶν ὠθέσειν τὸ ξίφος ἐστὶν εἰ-
 : οὕτω καὶ τοῦτο τὸ δίος, καίτοι τῶν οὐ τυχόντων ἵνα δο-
 : φαῦλον τι καὶ μὴ δυνάμενον ἀπάγειν τῶν προκυμμένων καλῶς
 : αὐτοῦ τῇ φύσει προσέχοντας, ἔτε λόγος ἔδειξεν ἔδει, καὶ
 : ἵς ἄμεινον ὄψασθε, τὸν λογισμὸν αὐτῷ καλῶς ἐπιστήσαντες.
 πᾶσθων τοίνυν οἱ τὴν ἑνὴν ἀποστασίαν ἡμῖν ἐπισείοντες, καὶ
 τῶν πονηρῶν ἀλαζονίαν καὶ τόλμην προσθεραπεύοντες, τοὺς
 κώμονάς τε καὶ τῶν καλῶν ἱρατὰς μάτῃ εὐξαμένους αὐτὰ πε-
 : εῖν ἀξιοῦντες, καὶ ἡμᾶς οὐκ οἶδα τίνας οὐκ ἀργιότερους καὶ
 ροτέρους ἐπαγγελθεῖν, ἵνα μηδὲν λέγω τῶν ἄλλων ἀνιδῶν, οἷς
 : εἰως ἐνέξισθε. Τούτους γὰρ ἔδει πρότερον ὑποβάλλειν τοὺς λο-
 : οὺς, μᾶλλον δὲ τοῖς μορμολυκείοις τούτοις διδίττεσθαι, καὶ
 : λην ἑκατέρους ἔφ' ὧν εἶχον μένοντας, ὡς ἀσυμφορῇ διὰ ταῦτα
 : ἀδυνάτῃ τῇ τῆς εἰρήνης τρόπῃ μὴ ἐγχειρῖν· οὐ τότε πᾶσι
 : τοις ἐπὶ τὴν εἰρήνην παρακαλοῦντας, καὶ τί μὲν οὐ λέγοντας,
 : οὐ ποιοῦντας τῶν δυναμένων κινήν, τίνας δ' οὐ ῥάστην αὐτὴν
 : φησάμενους, καὶ τῇ συνελθεῖν μόνον ἀλλήλοισι ἀκολουθήσουσαν,

νῦν δυσχερῶς τιναν μὲνῆσθαι καὶ φόβους ὑπανατινῆσθαι; τούτων γὰρ οἱ καὶ τὴν ἀρχὴν ἔχον ἄλλ' οὐκ ἐν τῷ παρόντι φροντίζουσιν ἔξιστι τοὺς ἐν τοῖς τοῦ πράττειν ἀφηγμένους καιροῖς. ὅπου δὲ οὐδεὶς τότε χάραν ἔμελλεν ἔχειν τὰ τοιαῦτα τῶν καλυμμάτων παρὰ γὰρ τοῖς καλῶς εἰδόσι βουλευέσθαι, πῶς ἂν δοίη τις τῷ παρόντι καιρῷ τὴν περὶ τούτων σκέψιν ἐρμόττειν; ἢ πῶς οὐκ ἐμφράττεσθαι, μὴ τοὺς λέγοντας νῦν, ἐγκαλύψασθαι δὲ τοὺς, ὃ μὴ γίνετο. ποιεῖσθαι μὲν πάντα ἀνάγκη; οὐδὲ γὰρ τὴν ἰσὺν ἔχει κατηγορεῖν οὕτως τοῖς βουλευσάσιν οὕτως τοῖς πεπεισμένοις τό τε περὶ ταλπηρέων ἐπιβουλευομένων, ἀλόγῳ δίδει τοῦ καλοῦ καὶ συμφέροντος ὑπερδύει, καὶ τοῦ πράττειν ἀρξάμενους ἐπισχιθῆναι. τῷ μὲν γὰρ ἢ τῇ βραδυμίας ὑπιστι δόξα, τὸ δὲ οὐδὲ τῶν τῆς ἀνοίας ἐγκαλεῖται ἀποβάλλεται· ἐκείνη μὲν οὐδὲς συνίζηκεται κίνδυνος, τούτου δ' ὥνικα καὶ περὶ τῶν ὑπαρχόντων κινδυνεύειν ἀνάγκη. τούτων τῶν ἀμποτίρων τῶν καλυμμάτων σαφῶς ἐξελογχθέντων ὑπὸ τοῦ λόγου, οἷς τι καὶ μιτῆσαι λόγου δοκῶ, τοῖς ἄλλοις οὐδὲ προσέχων δίκαιον ὅλως· ἂν τὴν σαθρότητα πόρρωθεν ἔξιστι τοῖς βουλευμένοις πάντες φερέαν. αὐτίκα τίς οὐκ οἶδε τοὺς θρυλλομένους περὶ τοῦ μὴ δύνῃ μᾶτε προστιθῆναι μᾶτ' ἀφαιρῖν τοῦ συμβόλου διαστριμμένους, ἐπὶ ἑτέρωθεν ἄλλως ὄντας ὥς οἱ λέγοντες αὐτοὺς ἐκαμβάνουσι, καὶ χάριν τοῦ συγκαλύπτειν τὴν ἐκ τῆς φιλονικίας αἰσχύνειν ἐξυμνέμενους; οἱ μὲν γὰρ ἴσται τι πῦθον Γραικοὺς τὴν τῶν Λατίνων ἀπανατῆσθαι δόξαν, καὶ προστιθῆναι τῷ συμβόλῳ ταύτων ἀπαξιούειν, ἄλλος ἂν εἴη λόγος· καὶ τὴν τῆς συνόδου ψῆφον ἐκείνην ὑγιᾶ νοσοῦντας οὐδεὶς αἰτιάσεται. κατὰ γὰρ τῶν ὑφαιρέσεσι τίσι καὶ προσθήκαις τὴν πίστιν λυμαιομένην, καὶ νόθον εἰσαγόντων διολογίαν, ἐξηγήκεται τὴν ἀρχήν. ἂν αἰδομένους, αὐτοὺς τε μὲν τοιοῦτον τολμᾶν, καὶ τοῖς τιτολημκόσι μὴ κοινωσὶν φαῖν ἂν ἔσονται. ἂν δὲ τοῦναντίον μᾶλλον ἀληθεστάτην καὶ τοῖς τῆς πίστεως θμελλοῖς σφόδρα συμβαίνουσιν, καὶ τοῖς ἁγίοις δοκοῦσαν τὴν δόξαν ταύτην εἶναι πιστῶς, ματαίως ἢ πρὸς ἐκείνην καταφυγῇ. οὐ γὰρ λέγουσι τὴν τῶν πατέρων διαστρίφοντες ψῆφον, ὥς ἂν ἐκείνοι τὸ ψεῦδος προαναίρουσιν, οὐ τὰς ἀληθεῖς ἐκβάλλοντες δόξας, ταύτην ἐξήνεγκαν. τοῖς γὰρ ἄλλων πίστιν συγγράφουσιν ἀπολοῦσι, καὶ τοὺς ὁτιοῦν τῶν ἡμολογημένων προσθήκαις τισὶν ἰνατῆαι

καὶ ὑφαιρέσει δολοραῖς ἀνατρέπειν βουλευσομένους ἀνείργουσιν. ὥστε καθ' ἃ προσήκει νοουμένης τῆς ψήφου, οὔτε Λατίνοι ἀληθεῖς προστιθέντες ἐγκαλοῖντ' ἂν δικαίως, καὶ Γραικοὺς συμφωνοῦντας μὲν οὐδὲν ἁμαρτάνειν, ἄλλο δὲ τι λέγοντας ἐπηρεάζειν ἀντικρυς λείπεται. ἔπειτα εἰ καὶ Λατίνοις μόνοις ἢ Γραικοῖς Λατίνων χάρις οὐκ ἔξωται καὶ ὁτιοῦν προστιθέναι, ἀλλὰ γε τὴν οἰκουμένην συνόδου οὐδεὶς τουτὶ τὸ γέρας ἀφελίσθαι δυνήσεται· ἐπεὶ καὶ τὰς ἄλλας συνόδους προσθήκαις τισὶ τὴν ἀληθινὴν ἀναδείξασας οἶδαμεν πιστίν. καὶ ὁ τῆς προσθήκης καταψφιζόμενος ὅρος, ἢ ἂν τις εἰς ἃν καὶ δόξαν ἰδίαν δημοσιεύων ποιήσαστο, οὐχ ἢν ἂν σύνεδρος ὅλη βουλευθείη προσθεῖναι, ταύτην ἐλεύνηι· οὐδαμοῦ γὰρ ἐκεῖ συνόδου γίνεταί μνήμη, ἀλλὰ μνησὶ φασὶν ἐξεῖναι. καὶ μὴν ἃ κωλύει πιστεύειν, ταῦτα καὶ προστιθέναι τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως οὐκ ἐστὶ· ταῦτα δὲ ἐστίν, ὅποσα τοῖς ἀληθείσιν ἐναντιοῦνται, καὶ τοῖς μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας κικρατηκόσιν οὐ συμφωνεῖ· ἃ δὲ πιστεύουσιν ἔξωται ταῦτα καὶ ὁμολογεῖν συγκαχώρηται. τὴν γὰρ τοῦ συμβόλου δέπουσαν ὁμολογίαν, τὸ μὴ εἶναι λανθάνειν ἐνίοις περὶ τὴν πίστιν διεσθαρμένους, ἀναγκαίαν ποιήσκειν· ἢν ἐφόσον τοῖς ἀκινδύνως πιστευομένοις συμφωνοῦσαν ποιῇται τις, οὐκ ἂν δικαίως νομίζοιτο παραβλάπτειν. ἄλλως δὲ καὶ καταψυσόμεθα τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, καὶ μάτην ἀναγνωσόμεθα τοῦτο, τῆς ἐξ αὐτοῦ γινομένης ἀσφαλείας ἥδη πεπατημένης. οὔτε γὰρ σύμβολον ἔσται λοιπὸν μὴ πᾶσαν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ πεπηγυῖαν περὶ τῶν τῆς πίστεως ἄρθρων δόξαν ἀνακαλύπτων, οὔτε τῶν ἀδυνάτων ἐστὶ καὶ ψευδῆ τινὰς πεφρονηκότας λανθάνειν· καὶ τῇ μὲν ὁμολογίᾳ μεθ' ἡμῶν ἴστασθαι, τῇ δὲ πίστει διακρίσθαι, ἅπαξ τούτου συγχωρηθέντος. ποῦ δὲ καὶ τὴν τῆς πίστεως ἀκρίβειαν περισώσομεν, ἢν ἐν τῷ ταύτῳ ὁμολογεῖν παρὶλῆθαιμεν συνεστάναι, αὐτοὶ τοῦ καὶ γλώττῃ κερύττειν ταύτῳ φειδόμενοι, ἢ τίς ἡμῖν ἐκ τῶν ἀναγκαίως πιστευομένων ἔσται σωτηρίας ἐλπίς, εἴπερ εἴναι μὲν σωτηρίας ὁμολογεῖσθαι τὴν πίστιν ἀκούομεν, αὐτοὶ δ' ὥσπερ αἰσχύνην τὸ τὴν ἀλήθειαν καὶ χεῖρισιν ὁμολογεῖν νομοῦμεν; ὥσπερ γὰρ οὐδὲ πιστεύουσιν χρὴ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῶν τῆς ἀληθείας κανόνων ἔξω χωρεῖν, οὕτω τοῖς καλῶς πιστευομένοις καὶ τὴν ἔξωθεν ὁμολογίαν ἀνάγκη πᾶσα προσθεῖναι. ἢ τοῖσιν τὴν τῶν Λατίνων δόξαν δεικνέον τῆς ἀληθείας πόρρω ποῦ

βάλλουσιν, ἢ τοῦτο μὴ δυναμένους, ὡς ἀληθῆ τιμπτίον, καὶ φρονήτιον οὕτω, καὶ τῇ συμβόλῃ τὴν πίστιν φανερώτιον. Λατῖνοι μὲν γὰρ ἀποδεχομένοις τὴν δόξαν ἡμῶν, καὶ κυρίαν εἶναι ὑπεριζομένοις, περὶ τῆς ὁμολογίας τυχόν οὐ σφόδρὰ δεικνύονται· ἀρκεῖ γὰρ αὐτοῖς τὸ δεῖξαι σφᾶς τὰ ὄντα πεφρονηκότας, καὶ ἡμᾶς παῦσαι φιλονεικοῦντας, καὶ τάλανθες ὡς ψεύδους διώκοντας· ἀλλ' ἡμῶν μόνῃ τῆς καρδίας ἡ πίστις οὐκ ἀρκεῖσι πρὸς σωτηρίαν, μὴ καὶ τῆς ἔξωθεν ὁμολογίας συνεζυγμένης. καὶ οὐς τινες δεδίασιν ὅρους, ὑπὲρ ἡμῶν μᾶλλον καὶ τῆς καλῆς προσοθήκης ὑποληπτίον, καὶ νοπήτιον αὐτοῦς, ὡς ἂν αὐτοὶ βουλευθεῖεν ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ τῶν ἄλλων οἱ θῆμενοι. οὔτε γὰρ ἑαυτοῦς, οὔτε τοὺς ἴσον περικειμένους ἀξίωμα, τῆς περὶ ταῦτ' ἐξουσίας καὶ τοῦ τὰ περὶ τὴν πίστιν ὀρίζειν ἔδεικεν ἀποκλείειν, ἕλλως δὲ καὶ τοὺς ὅρους τούτους σαφῶς τι χρῆμα δυκνύντες καὶ παραβαίνεσθαι δυναμένους ἔλαθον ἂν. καὶ οὕτω γὰρ προσοθήκη τίς ἐσσι, καὶ γνώμη τῶν τῆς πίστεως τότε πρῶτον ἐξενηχθεῖσα, καὶ μηδεμίᾳ τῶν πρὸ αὐτῆς συνόδων ἀρίσασα. πᾶσι γὰρ, ὡς δῆλον πέφυκε, προσετίθουν. ἀλλὰ μὴν καὶ Λατῖνοι εἰ μὴ οὗτ' οἰκουμενικὴν, οὗτ' ἀπλῶς ἀπαραίτητον τὴν σύνοδον ἐκείνην ᾗς γέγονεν ἡ προσοθήκη, νομίζουσιν, οὐδ' ἂν εὐλαβεθεῖεν τοὺς ὅρους, τῆς προσοθήκης κατεγνωσθέντες καὶ ταύτῃ θίλοντες ἀφαιρεῖν τὰ γὰρ οὐ πάνυ βεβαίως διαρισμένα ἔξεστι μεταποιεῖν τοῖς μείζονα δύναμι ἔχουσιν. εἰ δ' οἰκουμενικὴν ἐκείνην ἠγούνται, καὶ ἀπερ ἔγνωκε πρακτικῶν ὀφείλοντάς μεχρι παρτὸς οὐδὲν ἥττον ἢ τὰ ταῖς ἄλλαις οἰκουμηνικαῖς συνόδοις διαρισμένα, εὐδελον ὅτι προβαλοῦνται καὶ οὕτω πάντως τοὺς ὅρους· καὶ τὴν ἴσιν Γραικοῖς τε προστιθέναι, καὶ αὐτοῖς ἀφαιρεῖν βουλομένοις ἐροῦσιν εἶναι δυσχέρειαν. ἐγὼ δὲ τὸ μὲν πρῶτον οἰκουμενικὴν ἢ μὴ τοιαύτῃ τὴν σύνοδον ἐκείνην οἶσθαι χρῆ, αὐτοῖς ἀφίημι Λατῖνοις σκοπεῖν συμβουλευσαίμι δ' ἂν αὐτοῖς πρῶτον μὲν μᾶλλον νομίζειν τοὺς ὅρους διαφυλάττειν τῇ μετὰ τῶν προτέρων ἐκείνων συνόδων ἰστανᾷ τῇ γνώμῃ, ἢ τῷ περιιδύνειν μὴ ἐκείνας πασάσας, μιᾷ δὲ γε τῇ πασῶν ἰσχάτῃ προτρέχειν· ἔπειτα μὴδὲ πρὸς Γραικοὺς περὶ τῆς συνόδου διαφερομένους ἐκείνης, τῶν περικειμένων ἐθέλειν ἀφίστασθαι· ἐγὼ γὰρ οἶδα Γραικοὺς οὐδέποτε ταῖς οἰκουμηνικαῖς συνόδοις συντάττειν ἐκείνων ἀνεξομμένων, καὶ πρὸς τοῦτο μᾶλλον ἢ περὶ ἕλλο τι τῶν ἐπάντων ἐνστασιμένων· εἰδέναι

ἀνάγκη πανταχόθεν αὐτοὺς ζημιοῦσθαι, καὶ νομίζεσθαι χεῖ-
 ρς εἰ ταῦτα βούλονται συγχωρεῖν. διὰ δὲ ταῦτα τὴν μὲν σύνοδον
 εἶον ἐκείνῃ, ὅπως ποτὲ βουλευθεῖεν ἐκότεροι τοιαύτην εἶναι δο-
 ῖν· τὴν δὲ τοῦ σχίσματος αἰτίαν προσθήκῃ, ἃν φαίνεται που
 μακροῦσθαι, μηδὲ Λατίνοις ὀκνητέον ἐκβάλλειν· μηδ' εἰ προστι-
 ῖσθαι τῇ παρούσῃ συνόδῳ δίκαιον ἡγούνται Γραικοὺς ἅπαντας πεί-
 σθαι, αὐτοὶ νομιζέτωσαν ἀδικεῖσθαι ἀφαιρούσας οὐ παρακούον-
 · ἐπίσης γὰρ ἄμφω καὶ ἔξεστιν οἷς ἂν ἐξῇ, καὶ κεκώλυται. οὔτε
 ἦναι τοὺς ὄρους ἐκείνους εὐλαβουμένους, παντὶ μᾶλλον ἢ τῇ πα-
 ῖσθαι χρεῖα συμβαίνοντας, τὴν μόνῃ ἀληθείᾳ καὶ βεβαίαν εἰρήνην
 ἐπεὶ προΐσθαι· οὔτε τῷ φθάσαντας ἐκείνης ἢ ταύτης ἐπιελθεῖν
 · δόξης ὡλοζόν ἔστι δυσχεραίνων πρὸς τὴν μετάθεσιν. αἰσθά-
 νει γὰρ ἱνῶν καὶ ταῦτα λογιζομένων, καὶ διενὸν ἡγουμένων,
 ἔσαν τοσούτοις χρόνοις κεκρατηκυῖαν ἀμείψαι. οὐ γὰρ καθάπερ
 ἂν ταῦτα κρίνεσθαι δεῖ· οὐδὲ τῷ χρόνῳ τὰ τοιαῦτα πιστεύειν,
 καὶ τῶν φαυλοτέρων εὐρετής ἔστι διεξιός· οὐδ' αἰδεῖται τῷ ψεύδει
 τὰ τῆς ἀληθείας συμπράττων· καὶ πολλάκις μὲν τοῖς σπουδαίοις
 ἐπέστωσι τὰ μέμψους ἄξια, πολλάκις δὲ τοῖς χείροσι κρατήσασιν
 · καὶ πιστευθεῖσι σφοδροτέραν τὴν παρὰ τῶν ἀμεινων μάχην
 ἐξαγε. καὶ νῦν οὖν οὐδὲν ἀπεικός ἔστω ἐπὶ τοσούτῳ χρόνῳ τὴν
 ἀντὶ * ἐλθεῖν, ἢ τοῦ ψεύδους ἀληθείας φαντασίαν λαβόντος καὶ * ἴσ. λαθεῖν.
 γὰρ ταύτης κερυττομένου, ἢ τὴν αὐτοῦ φαντασίαν ταύτῃ περιτο-
 ντος καὶ φιλονικυῦντος οὕτως ἐκβάλλειν. ὅμως δὲ τῶν μὲν ἡμῖν
 κευμένων μεγίστων ὄντων, καὶ πρὶν ἐς τόδε σχίσματος ἦκεν σχι-
 ς ὑφ' ἀπάντων ἀπιστουμένων, οἱ τὰς πολλὰς δυσχερείας συνη-
 γασ, ἐκός ἔστι καὶ πολλῶι πλείῳ τῶν εἰρημένων νῦν ὑμῖν φανεῖσθαι
 λύματα· καὶ πολλάκις ἐγγυτάτῳ τοῦ καλοῦ γινόμενους, ὑπὸ
 ἴσῳ ἐνοχλουμένους ἀποστήσεισθαι πάλιν. οὐ γὰρ γέγονεν, εἰ δεῖ
 λαθεῖν λέγειν, οὐδ' ἔσται πᾶγμα πλείους καὶ μίλλους ἔχον τὰς
 νεολίας τῆς πάντα καλλίστης καὶ χρησιμωτάτης ταύτης εἰρήνης.
 ὁ δὲ παρανέσαιμ' ἂν ὑμῖν, καὶ μοι μηδὲς ὑμῶν ὀργισθῇ· μᾶλλον
 ἐλθεῖσθαι μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐπιχειρῆσαι τῷ πράγματι, ἀλλ' ὥσπερ
 θ' ἱστορίαν συνελλυδύτας ἐνταῦθα, οὕτως ὁμιλήσαντας καὶ
 κρησθῆντας ἀλλήλους ἐπανελθεῖν, ἢ μετὰ προθυμίας ἀφαιμένους
 εἶναι, καὶ μικρῶς τινος ἢ μίλλους δυσχερείας ἥττους ἐφθῆναι.

εἰ γὰρ ἑλάττους ἦτε τὸν ἀριθμὸν, ἢ τῆς χρημᾶς ἐνδεέστερον παρσκευασμένοι, ἢ σύνοδος ἱεραρχικὴ καὶ μὴ πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ παριστάνουσα, ἢ δι' ἄλλο τι προὔργου συνειληγμένοι, ἔπειτα καὶ περὶ τῆς εἰρήνης σκοπεῖν παρέρχως ἐμέλλετε, τό γε τοῖς μεγέστοις ἐπιχειρήσαντας ἀπογνῶναι, καὶ δόξαν φρονήματος ὑμῖν ἤντηεν. ἐπεὶ δὲ καὶ πολήθαι καὶ ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ καὶ πᾶσιν παρσπειῇ, ὑπερ τὶς τῶν πρότερον γνωμένων οἰκουμηνικῶν συνόδων, ἐξέρτυσθε, αἱ τῶν ἰσων δυσχεριῶν μετὰ τῆς ὁμοίας ἰσχύος τότε παρηγίνοντο, πρόσσοι δὲ καὶ ἡ σφοδρὰ τῆς εἰρήνης ἐπιθυμία, καὶ τὸ μωδὸς ἄλλου χάριν ἐλθεῖν ἀγωνιούμενους, αἰσχροὺ ἔστιν, ἢ σεβάσμιοι πατέρες, αἰσχροὺ τὴν τοῦ σχήματος καὶ τῆς ἱεραρχίας τάξιν λιπεῖν, καὶ τῶν ἄλλοις καταρθωκότων ἐν τοῖς ὁμοίαις ἀγῶνι χεῖρω λαβόντας δόξαν ἀπαλλαγῆναι. οὐδὲ γὰρ ὑμῖν τὰ καλυμματα καὶ τὰς δυσχερίας ἀπολογίαν προτείνουσι προσέχων ἐθελήσω τὸν νοῦν, τὴν ὑμετέραν εἰδὼς διὰ πάντων παρσπειῶν πασῶν οὕτω ἰσχυροτέραν, ῥαθυμίᾳ δὲ μόνῃ προδιδομένην. πρὸς δὲ τούτοις οὐκ οἷμαι τοῖς ἄλλοις ἐνιδύειν ἔσθ' ὅπως οὐχ ὑποκείσθωσι, ἀ τῶν τῆς εἰρήνης ἔχεται καλυμάτων· τῷ μὲν γὰρ αὐτῶν τὸ τῆς ὑποκαταστάσεως ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, τοῦ δ' ἢ τῆς διελείας ἤρπεται μέμψις, τῷ δὲ τὸ τῆς φιλονικίας συνέζευκται, καὶ ἄλλοις ἄλλα σύνιστιν αἰσχρὸς ὅπως οὐκ ἐνέξωσι δικαίως, ἐκάστω τε ὑμῶν καὶ πᾶσιν ἀμὲν πρέπει φροντίσαι· πάντα γὰρ ὁμοίως τῆς ὑμετέρας ἀρετῆς καὶ τῷ ἑφ' ὑμῖν ἐλπίδων πλείστον ἀπέχει. ἀπάντων δὲ τῶν εἰρημένων ἐπὶ κεφάλαιον· οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι, τῶν ὁμολογουμένων τούτων καὶ πᾶσι προδήλων ἐκ τῆς εἰρήνης ἀγαθῶν ἀπολαύσαντες ἔν ἢ γνῶσις τῆς ἀληθείας καὶ ἢ τῶν ψυχῶν αὐτοῖς σωτηρία, τὸ κάλλιστον ἔσται· ὑμεῖς δὲ πρῶτοι τῶν ἀγαθῶν ἀπολάμβαναι, καὶ τῷ τοῖς πᾶσι γενέσθαι τούτων αἰτίοι κοσμηθέντες, καὶ τῆς τῶν ἄλλων ὠφελείας ἀφίξετε τοὺς μισθοὺς· πρὸς δὲ τούτοις καὶ τοῦ πάρις ἐστὶν ἡδὴ τῶν ὑμετέρων ἐνθυμημάτων ἐπόπτης καὶ δικαστής· ὃν οἷμαι ἔστιν οὐδένα λαθεῖν ἢ ῥαθυμοῦντα καὶ βλακειόμενον, ἢ σωματικὰς τινας λογισμοὺς καὶ προσκαίρους αὐτοῦ τοῖς ἔργοις ἀναμνησθῆναι. τούτων τε τοίνυν πρὸ ὀφθαλμῶν αἰεὶ καὶ τὴν ἐκ τοῦ κατορθοῦν ὠφελύσσει καὶ δόξαν ἀπαντες ἔχοντες, σαβρὸν μὲν δείξετε πᾶν ἠναντίωμα, τὴν δὲ βοηθούμενην εἰρήνην ὅτι τάχιστα καὶ λυσισλευσάτων ψυφισθή.

Τοῦ αὐτοῦ λόγος τρίτος, ἐν ᾧ τίθεται τὰ ποιήσοντα
τὴν τοιαύτην εἰρήνην.

Ἄ μὲν τοίνυν νενόμικα τῶν τῆς εἰρήνης ταυτοῖ καλυμάτων μέ-
ιστα καὶ δυσχερέστατα δόξεν, καὶ ἃ σπουδαίους αὐτοῖς ὑμᾶς
ἐρὶ οὐδενὸς ἂν ἐκίνα λόγου ποιήσασθαι, ἀλλ' ἀμφοτέραις, ὅ
ῆται, καὶ γυναικίως ἀντιλήψασθαι ταύτης τῶν εἰς δύναμιν ἡκόν-
των οὐδοτιοῦν παρίντας, ταῦτα ἐστὶ τῶν μὲν πολλῶν καλυμάτων
μισὴν ἢ τέτταρσι τούτοις συνξαιρεθέντων ἃ δὲ κατὰ τούτων το-
κῶτων ὄντων ἐξῆν εἰπεῖν, τῶν πλείστων τοῖς ἕκαστα βουλομένοις
πισκίπτεσθαι παριμίνων, * ἡμοὶ γὰρ τὴν ἐκίνα ὑπογράφοντες * ἰσ. ἡμῶ γα.
ῆσιν, καὶ ταῦτ' ἔδοξεν ἀποχρῆν. ἐπ' αὐτὸ δὲ λοιπὸν τὸ τῶν λόγων
κλειοῦμαι κεφάλαιον· καὶ τὰ ποιήσοντα τὴν εἰρήνην ταύτην ὑμῖν,
ἢ τῆς ἀνωθιν βοθείας, ὑπομιμνήσκων ὡς οὕτως εἰπεῖν καὶ μόνον
πτόμενος, ἔρχομαι δεῖξιν. τῶν μὲν γὰρ ὑποσχέσεων αὐτῇ λοιπῇ
καὶ μείζω δύναμιν ἔχουσα. οὐτε δὲ ἡγοῦμαι σοφοῖς ἀνδράσι καὶ
νῦνματος γέμουσι καὶ φρονήσι διοικουμένοις μακροτέρων ὑπὲρ
ιάστου λόγων δέησιν, οὐτ' αὐτὸς τῆς χρείας περισσοτέροις χρώ-
σος λόγοις οὐχὶ καὶ προσυνοχλεῖν ἂν ὑπελῆφθαι. Ἐξὼ γὰρ, ὡς
ατέρεις σεβάσμιοι, θυρῶν εὐρίσκω, πόρρωθιν τὴν ἡμετέραν διά-
γασιν ἀρξαμένῃν ἔχρι τοῦδε παρ' ἡμῖν καὶ βλάβους πολλοῦ καὶ
φειδείας οὐχ ἥττενος αἰτίαν οὔσαν· καὶ τοῦ μὲν ἄλλου μετασχόντας
ἕως πρὸς ἡμῶν, τῆς δ' ὠφελείας πρώτους ἡμᾶς, ἂν μόνον θυλά-
σμεν, ἀπολαύσοντες· ἐν γὰρ τῇ τοσοῦτον ἥδη χρόνον ἀλλήλοις
ολεμύιν ἀδιάλλακτα, προσεῖναι δὲ ἑκατέρους δέξαν ἐπὶ σοφίᾳ καὶ
ὁ διὰ πάντων ἀξίωμα, καὶ διὰ ταῦτα βούλοσθαι νικᾶν ἐκ πε-
ουσίας, οὐδ' ἀριθμῶν ἐστιν ὅποσα κατ' ἀλλήλων συγγιγραφότις
τὴν καιρῶν οὐκ ὠνήσαμιν ἀλλήλους τοῖς ἀνεκτέτοις περιβαλεῖν, καὶ
εἶξαι πάντων ἀνθρώπων χεῖρα νοσήσαντας. ταῦτα δὲ πάντα συ-
φανταίαι τινὲς εἰσιν ἐκ τῆς περὶ τὴν μάχην ἀνάγκης, καὶ λόγων
παραβολαί, καθάπερ ἐπὶ πάσῃ συμβαίνειν εἶωθον ἱριδος· ὅς ἑ
ἑκου τοὺς ἐκλουστέρους ἀναμισθίνοντας μέχρι καὶ τῶν ἐξω τοῦ-
ων καὶ φαινομένων ἐκτεῖναι τὴν ἔχθραν, ἔθελον καὶ τὰ περὶ τὴν
ῥηστέαν ἔχοντα διασύροντάς τι καὶ μισοῦντας, οἷς ἀνηξίεσταις

πρότερον ἔχαιρον. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ πρὸς τὴν παροῦσαν χρεῖαν
 λυσιτελέστατον ἔτυχεν ὄν, καὶ πρὸς τὴν εἰρήνην μέγα βοήθημα.
 πᾶσαν γὰρ γραφὴν διερυνυσάμεναι, καὶ τὸν νοῦν ἐπιβαλόντες τῇ
 σκέψει, τὰ δυνάμενα τῇ σφῶν δόξῃ συνηγορεῖν, ὅσα τε εἰς λογι-
 σμούς ἢ πει, καὶ ὅσα πρὸς τὴν ἐκ τῶν γραφῶν συμμαχίαν, ἐξεῦρον,
 ὥς μηδὲλως ὑπολείπεται τοῖς μετὰ ταῦτα προσεπιννοῦσάι τι καὶ
 προσεξευρεῖν· ἐξ ὧν ὑμεῖς δυναθεῖτε· ἂν σὺν ἱλάττονι πόνῳ γενέσθαι
 τῆς ἀληθείας εὐστοχοὶ δικασταί· οὐδὲ δέησαι βίβλους ἀναλεγο-
 μένοις, ἀρκεῖται τὰ πρόσφορα προσλαμβάνουσιν, ἢ παρ' ἑαυτῶν
 σοφὸν τι πορίζομένους καὶ τοῖς γεγραμμένοις ὑπόμεινον, τὰς δέξαι
 ἕμψα γυμνάζειν· ἀλλ' ἀρκεῖ τοῖς ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐξευρημένοις
 χρωμένοις, καὶ ταῦθ' ἕκαστα σκοπουμένους, τὴν ἀληθεῖ καὶ δι-
 καίαν ψῆφον ἐκφέρειν. οἶμαι δὲ καὶ θὺν αὐτὸν συνιδότα δυσχερῆ
 τὴν περὶ τῶν προκειμένων κρίσιν ὑπάρξουσαν, τοῖς τε πρώτοις
 εὐθύς ἀρξαμένοις περὶ τούτων ἀμφισβητεῖν, καὶ πολλῶ μᾶλλον τοῖς
 ἐκδεξαμένοις τὴν ἀμφισβήτησιν, ὧν οἱ μὲν ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων
 φασὶν, οἱ δ' ὑπὸ τῶν ταύταις συνηγορούντων λόγων ἐθουρθεύοντες
 οὐς σπείους αἰεὶ καὶ σφοδροτέρους ἀνεύρισκον, μέχρις ὧν τὴν
 εἰρήνην ἀναβαλίσθαι, ὧν μάλιστα· ἂν ἔργον αὐτῇ γένοιτο. οὐπὶ
 γὰρ ἡ τῶν ἐργῶν φιλοτιμία τοὺς εἰρηνικοὺς ὧν λογισμοὺς ἀφ-
 λήτται· οὐθ' ὑπὸ τῆς φαινομένης διαφορᾶς ταραττόμενοι, καὶ τὰς
 ἑκατέρωθεν ὑποπτεύοντες δυσχερείας καὶ τοὺς κινδύνους, προσπί-
 τι τὸ περὶ ταύτων ἀποφαίνεσθαι νομιεῖτε. ὅστ' ἐκ γε τῶν τοιούτων
 ἀπὸ τοῦ χρόνου βοηθημάτων τό τε τῶν δικαζόντων ἀπραιφνὲς
 ὧν περιγίνεται σχῆμα, ἄλλων τοῖς ἀγῶσιν ἐμφιλοτιμιασμένων,
 καὶ μόνῃ ὥς εἰπεῖν τὴν ὑμετέραν ψῆφον ἀναμενόντων, καὶ τὸ
 γνώμην ἀποφαίνεσθαι πόνον ὧν οὐ μέγαν παρῆξει. Δεῖ τίνυν
 ὑβρίων καὶ λοιδοριῶν καὶ τῶν εἰς ἄτοπα ἀπαγωγῶν, καὶ ὧν ἡ
 μακρὰ διάστασις ἀποσπείκει πάντων, αὐτοὺς τε ἀποσχομένους, καὶ
 τοῖς εὐροῦσι πρώτοις ἐπιτιμήσαντας, μᾶλλον δὲ συνεγνωκότας ὑπὸ
 φιλανθρωπίας· μόνῃ τῷ παρὰ τοῦ χρόνου χρήσασθαι βοηθήματι,
 καὶ ὑπὲρ τούτου μόνου χάριν εἶδέναι τοῖς ἀνδράσιν ἐκείνοις, ὅτε
 παρ' ἑκατέροις τὸν ἀγῶνα τοῦτον ὑπέστησαν· μηδὲ πλεον τιμήν
 αὐτοῖς ἀξιάματος, ἢ ὅσον τοῖς δικαζομένοις ἀρμόττει. οὐ γὰρ τῆς
 ἀληθείας ἐξεταστέαι καὶ κριταὶ τῷ κοινῷ τῶν ἀνδράων ὑπὲρ

ξαν, τοῦτο δὴ τὸ ὑμέτερον, ὥστε καὶ δῶν αὐτοῖς τὴν μεγίστην ἀποδιδόναι τιμὴν, καὶ νομίζειν ἅ φασι κύρια, ἀλλὰ τῆς οἰκίας ἑκαστοὶ προσέτεσαν μοίρας, καὶ ταύτῃ τὸν δύνατὼν συνηγωνίσαντο τρόπον, τοῖς τὰ τοιαῦτα δικάσους τὴν ὑπὲρ ὧν εἶπον ψῆφον καταλιπόντες. τῶν μὲν δὲ καλῶς ἐρμήνων, καὶ ὅσα πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας εὕρισιν ὑμῖν μέλλουσιν λυσιτελεῖν, ἴστέον τι χάριν αὐταῖς καὶ θαρρύνοντας σφίσι χρηστέον· ἐφ' ᾧ δ' ὑπὸ φιλομνησίας προήχθωσαν, καὶ ἃ σιγᾶσθαι βέλτιον ἦν, τούτων καθάπαξ ἀποστατέον, μᾶλλον δὲ καὶ παντάπασιν οἶμαι τὰ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων παρέλκεν εἶναι μεταχειρίζειν ὑμᾶς, ἅτε μὲν πρὸς τὴν παρούσαν σκέψαν ἐξ αὐτῶν ἀφιλοπομένους. οὐδὲ γὰρ τὸν τῆς εἰρήνης τρόπον ὑμῖν ὑφωγῶνται, ἢ ὥς ἂν ἀμφοῖν συνενέγκαι μάλιστα· ἀλλ' ἢ παρῆκαν πάντῃ τοῦτο τὸ μέρος, ἢ τὰ χαλεπώτατα ἀξιοῦσιν, ὥπως περιέσονται τῶν ἐτέρων πανταχόθεν μόνον φροντίζοντες· ὑμεῖς δὲ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν τῆς ἀληθείας γνῶσιν προύργου ζητεῖτε. ἐπεὶ τοίνυν τὴν τοῦ ζητουμένου φύσιν ἐξ ὧν ἄλλοι τε ἠγωνίσαντο καὶ αὐτοὶ δύνασθαι συναρᾶν, καὶ οἰκοῦν ἤκτε καταλυφότες ἦδη, οὐ μόνον τὰ ἑαυτῶν εἰδότες, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἑκάτεροι, τῶν μὲν ἐγωνισμάτων τούτων καθάπαξ ὑπερδύν' δι' ὧν δὲ μόνον ἑωσπῶν εἰρήνης τυχεῖν, τούτων εὐθὺς ἀψασθαι δεῖ. τὰ δ' ἔστιν ὡς ἐμὰ δεξιὴ σκοπομένην· πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς θεμελίους ἀναδραμόντας τῆς πίστης, καὶ τὰς τῆς ἀληθοῦς θεολογίας ἀρχάς, ταῦτοις ἐπαπείραν δόξαν προσάγειν, καὶ ἥτις ἂν ἐκείνοις συμβαίνοι μάλιστα θεωρεῖν· ἵτι γο μὴν αἱ τῆς ἐκκλησίας διδασκαλοὶ ὥς ἐξυψήσασιν τὰ τῆς γραφῆς ἀξιώματα, ἃ πρὸς ταύτην τὴν ὕλην τινῶν δοκῶν πρὸς δὲ τούτοις, τί περὶ τοῦ ζητήματος ἐπερλόγισαν ἕκαστοι. ἦν ἔκ μὲν τοῦ πρώτου βυθίντος πολλὴν ἀγοῦμαι δυσχέρειαν ἀναμύπτειν· περὶ γὰρ τὰς τῆς πίστης ἀρχάς εἰκὸς εἶναι πλείους διαφορὰς, ἐξ ὧν ἡ τῶν συμπαρασμάτων ἰναντιότης συνάγεται· ἥς οὐτ' ἀναιρεῖν εὐαρεπείῃ, λήσομεν γὰρ παλλασιασάσαντες τὸ δυνόν, καὶ πολλοὺς τισιν αἰτίοις ἀπορραγόντες ἀλλήλων, ἐν οἷς ἔσται τις καὶ χαλεπωτέρα τῆς παρούσης διαφορᾶς· οὗτ' εἰκὸς ἔστι συζχερεῖν οὕτως τοὺς ἐτέρους πῶς ἄλλοις, τὰς γὰρ ταύτων ἔσται καὶ τὴν ἔσται ἀμολογεῖν, οὗτ' ἀλλήλοις· καὶ ταύτῃ γὰρ ἀσύμβατοι μέχρι παντὸς ἰσόμεθα, τὰ ἀντικεισθῆναι δεκτικὰ συμπαράμεντας ἐξ ἀντικειμένων

ἀρχῶν, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς τὴν τῶν ἑτέρων δόξαν ἀντιμεθιστάντες
ἐκάτεροι, συμφέροι δὴ τὰς μάλιστα ἀρσκούσας ἀλλήλοις ἐκλιξα-
μένους ἀρχὰς ἐκ τούτων ἐπιχειρεῖν· εἰ δ' οἶόν τε καὶ περὶ πάσας
τὰς ἄλλας δεικνυσθαι συμφωνοῦντας, σέβασθαι μετὰ ταῦτα· εἰ
μὴ τις οἴοιτο περιττὸν εἶναι τοῖς περὶ τὸ συμφέρασμα συμφωνεῖν
δυνηθεῖσι τὰς ἀρχὰς ἐξετάζειν, ἐξ ὧν ἡ προτέρα μάχη συνήπτετο,
περὶ δὲ τὰ λοιπὰ δύο μηδεμίαν εἵπομ' ἂν εἶναι δυσχέρειαν τὰς
τε γὰρ ἐξηγήσεις τῶν διδασκάλων ῥάδιον οἶμαι χρῆμα τοῖς γιὰ τὰ
τοιαῦτα μάλιστα διανοτέροις ἀκριβῶς συνιδεῖν, ὅπως τοῖς τῆς
γραφῆς χωρίοις ἀπέδωκαν· εἰ δέ τινες ἐν ὑμῖν διαφόρων καὶ ταύτας
νοοῖεν, τοῖς σοφωτέροις καὶ πλείοσι τὴν κίβην ἀφορίζεσθαι δεῖ,
τούτο γὰρ καὶ δίκαιον καὶ προσήκον ἂν εἴη τὰς τε τῶν ἁγίων
περὶ τῶν προκειμένων δόξας ἐφαρμόττειν ἀλλήλαις, καὶ πρὸς μίαν
ἑσώσας γνώμην συνάγειν, κἂν ἔστιν οὗ δοκῶσι θνητῶν εἶναι, καὶ
προσῆκον οἶμαι καὶ ῥάδιον. οὐ γὰρ δεῖ γιὰ προσέχιν, εἴ τις κα-
ταφύριζεσθαι τινος βούλοιστο τῶν ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας
τετιμημένων, ἢ διεφθάρθαι τὴν ἐκείνου θεολογίαν ὑπὸ τῶν οἰκείων
τιθῆς τὰς παρ' αὐτοῦ μὴ προσέοιτο μαρτυρίας· πλὴν ἂν μὴ τι
σου φανερῶς διεφθορὸς ᾖ, καὶ συγχωρῆτε μὲν ἐκάτεροι, μαρτυρῇ
δὲ καὶ τὰ παρ' ἐκατέρου βιβλία τῆς λόμπης ταύτης ἀσπλάγμυναί,
καὶ τὸ γνήσιον ἑαυτοῖς περισώζοντα. καθόλου μὲν οὖν ἐπὶ τὴν
γνώσιν τῆς ἀληθείας τρισὶ τούτοις ὁδηγηθήσεσθαι· τοῖς τῆς γραφῆς
ἀξιωμασι δηλονότι, ταῖς αὐτῶν ἀναπτύξεσι, καὶ ταῖς ἰδίαις τῶν
διδασκάλων γνώμασι, ἃς ὅπουδῆποτε τῶν οἰκείων λόγων τοῖς ἄλλοις
κατέμιζαν, μνησθῆναι τῆς τοῦ πνεύματος προόδου δεῖσαν. ὡς
ταῦτα πάντα διάθροσθαι κάλλιστα τε καὶ προχειρότατα, τὰς τι
πρόλήψεις καὶ φιλονεικούς ἐνοτάσεις ἐξαιρετέον, καὶ τὰς σαθράς
καὶ ῥαδίως ἐξελέγχεσθαι δυναμένας ἀποφυγὰς, καὶ πανταχοῦ μετὰ
τῆς ἰσότητος χωρητέον· οὐ γὰρ μᾶλλον νῦν ἀλλήλοις καθήμεθα
δικασταὶ περὶ τῶν ἀμφισβητούμενων, ἢ τῇ τε θείᾳ γραφῇ καὶ τοῖς
ταύτης ἐξηγηταῖς τε καὶ διδασκάλοις τῆς ἀναγκαίας συμφωνίας
ἐπιτερεταὶ καὶ συνήγοροι. ὅθεν οὐκ ὀρθῶς κεχηρμένοι τοῖς προκυ-
μένοις, πολλοῖς καὶ ποικίλοις ἀδικήμασιν ἐνέξομεθα. οὐκοῦν ὡς
τῆς φιλονικίας ἐπὶ πλείον τῶν ἀνηκίστων ἡμᾶς δυναμένης ἐκφέρειν
ἀπείχην μὲν αὐτῆς παντελῶς, συμμάχους δὲ ἐπὶ τούτῳ τὴν τε πρὸς

ἄλλους εὐνοίαν, καὶ τὸ μετὰ τῆς ἀληθείας ἅπαντα λέγειν πει-
 θαι, πρίντι καλεῖν. καὶ πρῶτα μὲν μὴ πάντα βούλεισθαι διαβ-
 ῖν λαμβάνειν ἐκ τῆς γραφῆς, τούτω γὰρ καὶ πολλοὺς τῶν αἰ-
 κῶν ἴσμεν χρησαμένους τῷ προκαλύμματι, ἀλλ' ἂν τι τοῖς οὕτω
 ομμένοις ἀκόλουθον ᾗ, καὶ τοῦτο τῆς ἴσης τιμῆς ἀξιούν. ἑσαύτως
 ἡ τοῖς ἀληθείαι καὶ ἀναντιρρήτοις ἐναντιούμενον φαίνεται, τοῦτο
 ἕνα παραδίχεσθαι τρόπον· ἔπειτα τῶν μὴ σαφῶς εἰρημένων αὐ-
 τὴν γραφὴν λαμβάνειν διδάσκαλον, ἐξ ᾧ ἄλλοθι που σαφί-
 ρον πραγματεύεται· πρὸς δὲ τούτοις τὴν δοκοῦσαν διαφωρίαν
 γουμένους λύειν πειρᾶσθαι, καιροὺς τε καὶ χρεῖας καὶ δια-
 ους ἰννοίας καὶ τὰ τοιαῦτα παραλαμβάνοντας. οὐ γὰρ πιστεύειν
 εἰς εὐκὸς ἀσυμφωνίας τι καὶ σαθρότητος τῇ τοῦ πνεύματος διδα-
 λείῃ προσεῖναι· καὶ ὅπως πῶς διὰ τὰ τοιαῦτα τέμνειν ἡμᾶς,
 μένον τῷ κατὰ τοὺς κοινούς διδασκάλους παραδείγματι καὶ οἷς
 τῆς ἴσης εἶλοντο χρεῖας, ἀλλὰ καὶ οἷς εἶπον περὶ τούτων ἐπι-
 ρας, οὐδὲ τοῦτο τὸ μέρος ἀβοηθήτους εἶναι, συμβάλλειν τε καὶ
 ἵνα δύναμιθα. ἵνα γὰρ Κύριλλον καὶ Χρυσόστομον καὶ Αὐγου-
 ρον καὶ τοὺς ἄλλους τῶν Θεολόγων παρῶ, μακρὸν γὰρ ἂν εἴη
 πάντων ἐξαριθμεῖν, οἷς ἐπὶ ἄλλου τοῦ καὶ τῆς τῶν γραφῶν
 λησε συμφωνίας, οὕτω πᾶσιν αἰς τὴν παρὰ πάντων αἰδῶ τηρή-
 δικαίως, καὶ σφᾶς εὐγνώμονας καὶ σοφοὺς ἐκείνων ὁμιλητὰς
 ἔχον ὑπερῷως, τῶν τοῦ μακαρίου Νύσσης ὑμᾶς ἀναμνήσαι βού-
 λαι· ἃ τὸν μακάριον Στέφανον ἐγκωμιάσαι προθέμενος, ἐπεὶ καὶ
 ὁπτασίαν ἐκείνου τοῦ λόγου μέρος ἔγνω ποιήσασθαι, κατὰ τῶν
 ἐτιζόντων εὐφυῶς ἀποπέμπει, πρόφασιν εἰκαιολογίας καὶ ψεύ-
 ρος ἐκείνου πεποιημένων. ἐκδήσομαι δὲ αὐτὰ σχεδὸν ἐκείνου τὰ
 ῥηματα. ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τῆς θεωρίας ἐκείνης οἱ λυσώντες κατὰ τοῦ
 ὅματος ἔοντο βοηθίῃσθαι, λέγοντες· Εἰ μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ
 υἱοῦ δι' πάντως ἀριθμεῖσθαι τὸ πνεῦμα, πῶς οὐκ εἶδε Στί-
 ρος ἐν τῇ ὁπτασίᾳ μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τὸ πνεῦμα; ἐξ αὐτῶν τῶν
 θεωρίας ῥημάτων αὐτοὺς ἀνατρέψει, τὰ ἐπόμενα τοῖς ἡγουμέ-
 συνάπτων· καὶ δείκνυσιν ἀριθμούμενον μὲν ἐκεῖ τὸ πνεῦμα τὸ
 ἰον, αὐτοὺς δ' ἅτε τυφλώττοντας ὑπὸ τῆς πονηρίας παρίντας
 ὅτι· εἰ γὰρ τῷ ὁμοίῳ, φησὶ, καθορᾶται τὰ ὅμοια, καὶ οὐκ ἔστι
 ῥῶς ὁφθῆναι μὴ ἐν τῷ φωτὶ καθορώμενον, ὡς δὲ οὐκ ἔστι καὶ Στέφανος

- προκαταυλασθεὶς τῇ δόξῃ τοῦ πνεύματος, ἐν περιποίησιν τῆς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ δόξης ἐγένετο. Στέφανος γάρ, φησι, πλήρης ὢν πνεύματος ἑλίου, εἶδε τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ.^α ὁ γὰρ συνέλαβεν ἡ γραφὴ ἐν τῇ τῶν φανέντων ἀπαριθμώσει τοῦτο τίθει πρῶτον τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος ἔργον εἶναι τὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν θεωρίαν ἐκείνην τοῦ μάρτυρος ἀποφωαμένῃ καὶ δυνάμει εἶναι θείας οὐκ ἀνθρωπίνης μηχανῆς τὸ κατόρθωμα. ὥστε πανταχόθεν συλλέγειν δι' ἐκείνου καὶ καθ' αὐτὴν τὰς φιλοπόνους μελίττας· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἱερυνᾶν τὰς γραφὰς προσταττόμεθα^β ἵνα οὐκ προχίψωμιν τῆς ἀληθείας ἐν ταύταις κυρίως, ἀλλὰ σπουδῇ καὶ πόνοις ἀνυρίσκωμεθα διωκόμενοι. ἀλλ' οἱ πνευματομάχοι μὲν τῶν λογιζομένων προσέχοντες, τὰ λοιπὰ καὶ δι' ὧν πρὸς τὴν γνῶσιν ἔμελλον ἀφικέσθαι τοῦ ζητουμένου, κακουργοῦντες παρέρριπον. ὁ δὲ μακάριος Νύσσης, οὐ μόνον αὐτὰ τὰ μέρη τῆς θεωρίας ἀλλήλοις σιωπῇ κηλῆς, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄλλαις γραφαῖς αὐτὰ συμβαλλόντα δίδουν· ἐνθὺν μὲν τῇ τοῦ εὐαγγελίου Θεὸν οὐδεὶς ἰώρακε πώποτε·^γ ἐκείθεν δὲ τῇ τοῦ ἀποστόλου. Οὔτε τις εἶδεν ἀνθρώπων Θεὸν οὗτ' ἰβήσιν δύναται.^δ εἰ γὰρ ἀνθρωπίνῃ φύσει καὶ δυνάμει, φησὶν, ἡ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ δόξα χωρὶς κατέστη, φησὶν πάντας ἐκείνη. ἀλλὰ μὴν οὔτ' ἐκείνα φηύδισθαι, καὶ τὴν ἱστορίαν ἀληθείας ἐπανάγκης, ὥστε δι' οὗ τὸ Θεῖον ὄρεον περιγίνεται μόνου, καὶ αὐτὸ Θεός ἐστιν ἄντικρυς. Τὰ δ' αὐτὰ καὶ τῶν Ἀριανῶν κακουργοῦντων ἐκ τῆς αὐτῆς θεωρίας, καὶ τὸ παριστάναι λίσσασθαι τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν, τῆς τοῦ μονογενοῦς ἐλαττώσεως ἀποδείξω φειομένων, μετὰ τῆς ἰσῆς ἀποκρίνεται σοφίας καὶ χάριτος· καὶ τὴν ἀπόστολον μετὰ τοῦ Δαβὶδ ἀφορίζοντα τοῦτο παράγει, τὴν ἐκ δόξης τοῦ πατρὸς καθέδραν, ἢ τῆς ὁμοτιμίας ἐστὶ σημεῖον.^ε εἰπάτωσιν· Ἡ ταύτην παραγραφίσθωσαν τὰς μεγαλοφροσύναις μαρτυρίας, δι' ὧν τὸ ὑψάλον τῆς ἀξίας διασημαίνεται, ἢ καὶ ταύτην οὐσίᾳ ἐκδέξασθωσαν· εἰς γὰρ ἐφ' ἑκάστου τῶν ὑπερμένων διδάσκαλος, οὗ τοῦ πνεύματος χάρις. ἀλλ' ἑπὶ ἑῷ, φησὶν, ὁ διδάσκαλος τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ἐστὶ, τὸ ἐν ταῖς διανοούμεναις γινόμενον, ὥς ἂν τις διαφανῶν πρὸς τῶν δογμάτων καθυποτασσέται, οὐκ οὐκ τὴν μὲν ἰσχύος τῆς καθέδρας τε καὶ τῆς στάσεως κατὰ τὸ προχέρας νοούμενον ταῖς σάμασι φυλακτέον· τῆς δ' ἀκαταμάτου φύσεως

^α Περὶ. 7, 55.

^β Ἰω. 5, 39.

^γ Ἰω. 1, 18.

^δ Τιμ. α', 6, 16.

^ε Ψαλμ. 109, 1.
^ε Εβρ. 1, 13.

οὐδὲν ὅλως προσειμένως, ἐξ ὧν ἡ τῶν ὀνομάτων τούτων εὐσάγεται διαφορὰ, λαίπυσται δὲ ἑκατέρας φωνῆς τὸ ἐν τῷ ἀγαθῷ στασίμῳ τε καὶ ἀματάθιτον ἠχοῦν εὐσεβῶς. ὃ τε γὰρ ἐστάναι καὶ ὁ παθῆσθαι τὸ θύον λέγαν, οὐδὲν πρὸς ἀλλήλους ἐν τῇ τῶν ῥημάτων ἱερότητι περὶ τὸν νοῦν διαφέρονται· ὁ μὲν βεβηκίαι παγίως, ὁ δὲ παθιδρῦσθαι ἀμεταθέτως τὸ θύειν ἐν τῷ ἀγαθῷ δογματίζοντες. Πῶς οὖν ἂν τις ἄμεινον ὑψηλῆσαιτο τὰ τῆς γραφῆς ὄντα καὶ τὸν τρόπον νοῦσθαι, καὶ τὰς ἐν αὐτῇ φαινόμενας λύειν διαφανείας; μᾶλλον δὲ τίς ἂν ἐγίνετο βελτίων ἀποδείξις τοῦ φαῦλον μὲν χρεῖμα καὶ τῆς τῶν αἰρετικῶν κακουργίας τὴν τῶν γραφῶν διαίρεσιν καὶ τὸν συγχευσμὸν, τὴν δὲ τούτων συνεισαγωγὴν Θεοφιλὲς εἶναι καὶ τοῦ παντὸς ἄξιον; εἰ δὲ καὶ μόνος ἂν ἔρκεισιν ἡμῖν εὖτος, εὖτα μὲν ἐκφύστατα περὶ τούτων ἀποφανόμενος, ἀξιόματι δὲ μωδῶς τῶν κτὲς ἐκκλησιαστικῶν διδασκάλων ἠττάσθαι δίκαιος ὢν, τίς ἂν μετὰ τούτου καὶ τοὺς ἄλλους πάντας περιιδὼν τὴν ἰσὺν ἔσχοντα γνώμην, καὶ τὰ τῆς γραφῆς ἄλλον τινα τρόπον αὐτὸς θίλων ἐκδέχεσθαι ἰσχύς τι καὶ νοῦ μετέχον πρᾶττιν δόξαιεν ἔν; οὐ μόνον δὲ τῶν ἐγόντων ἕκαστος εὖτα τῇ γραφῇ προσνήχθη, αὐτὸς τε οἰκοῦν τὸ βίον εὐρίσκων, καὶ τοὺς φθάσαντας ξηλοῦν ἄξιων, ἀλλὰ καὶ πάντες ἰσὺ ταυτοσὶ τῆς γνώμης ἐγίνετο, ὅποτε τῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐγόντων αὐτοὺς ἡ χρεία συνῆγεν. αὐτίκα γὰρ οἱ τὸ πρῶτον συνελθόντες ἐν Νικαίᾳ πατέρες, πρὸς τὸν πατέρα τοῦ μονοζωνοῦς ἰσοτημίας κινδυνεύουσας ἐκβάλλουσθαι, τοῦτον τὸν τρόπον προτίπσαν· οὐ γὰρ ἤξιουν προσέχων ἁπλῶς τοῖς εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ψεύδους θεαζομένοις τὰ τῆς γραφῆς ἀξιώματα· ἀλλὰ δόξαν μὲν δόξαν μαχομένων ὁρῶντες, τὸν δὲ πόλεμον τοῦτον καὶ πρὸς τὴν γραφὴν διαβαίνοντα, ἡ ταῖς ἑναντίαις δόξαις ἰδοὺς συνωροῦν, τὴν μὲν κτὼν τῆς ἀληθείας διδασκαλὸν ἀδύνατον ἐνόμισαν εἶναι περιπίπτειν αὐτῇ· οὐτ' ἤξιωσαν ἕλλα μᾶλλον ἄλλων τιμῶν αὐτῆς μέρη ἶναι δ' ἐκπάσῃ τῇ γραφῇ συμφωνοῦσαν δόξαν ἀνιῦρον, ἥτις ἦν ἡ τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ἰσὺ εἶναι τιθεῖσα, καὶ θεὸν ἀληθῆ. τῆς γὰρ τῶν θείων προσώπων ἰσοτημίας ἀναιρουμένης, ἔδοξε μὲν ἂν ἴσως τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ ταπεινότερόν τε καὶ ἀνθρωπικώτερον λεγόμενα πύξασθαι, τοῖς δὲ τὴν θεότητα μαρτυροῦσι μάτην ἀνερῆσθαι πομπηγόνων· ἐκείνης δ' ἀκρίτου μεταστροφῆς, καὶ ἀμφοτέρους τούτους

ὑπῆρχε πρᾶτῃν. ταύτην οὖν τῆς τὸν πόλεμον ἀντιμερούσας περὶ-
 μυσαν, οὐδ' ἀπέστρεψαν ἕως ταύτης μὲν τὸ νικᾶν, τῇ δὲ γραφῇ τὴ
 γινόμενον δι' αὐτῆς καὶ τὴν συμφωνίαν ἀπιδέωκαν. τούτων ἄλλω
 τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγωνάσας καὶ τὴν προθυμίαν ἐκδιξάμενοι
 πρῶτοι καὶ τῆς περὶ ταῦτα μεθόδου κατέστησαν ζηλωταί· τῷ
 γὰρ τότε ζητηθεῖσι καὶ οὗτοι μετὰ τῆς αὐτῆς ἀκριβείας καὶ τῷ
 πανταχοῦ τὴν γραφὴν φυλάττειν ἀσάλευτον, τὴν κρίσιν ἀσείδ-
 καν. καὶ πᾶσα σύνοδος ἐφεξῆς μετὰ τῆς αὐτῆς διανοίας περὶ τῶν
 ἄλλοτε ἄλλως ζητουμένων ἐσκέψατο, ὥς διὰ πᾶσων μέαν τῆ
 χρυσῇ ὡς ἀληθῶς ἀποτελειοῦναι συζῆν, ἴσων ἅπασιν τοῖς καλῶς
 πρὸς δὲ καὶ τῇ περὶ τῶν γραφῶν γνώμῃ συμβιβευθεῖαν ἄριστα καὶ
 συνηρμοσμένην. εἰ γὰρ καὶ μὴ παρ' ἑαυτῶν ἕκαστοι τὸ καλὸν καὶ
 δίκαιον εἶχον εὐρίσκων, ἀλλ' ἦν ἐκ τῶν προτέρων τοῖς ὑστέροις τὰ
 παραδείγματα· εἰ δὲ καὶ τούτων ἠπόρουσαν, ἀλλ' οἰκοῦσαν αὐτὰ
 κατορθοῦν ἠδύναντο τῷ πνεύματι βοηθούμενοι. ὥστ' οὐ μόνον ἡ-
 στοι τῶν ἐγρίων χωρεῖς, ἀλλὰ καὶ πάντες ὁμοῦ μετὰ τῆς τῶν γραφῶν
 συμφωνίας πάντα ἐποίησαν· καὶ μὴ μόνον καθ' ἑνα, ἀλλὰ καὶ καθ'
 πλείους τὴν αὐτὴν περὶ τῶν αὐτῶν προείλοντο γνώμην· οὐδ' ἐγ-
 σάντο τοὺς μὲν οἰκίους διδάσκοντας τῆς τῶν γραφῶν συμφωνίας
 στοχάζεσθαι πανταχοῦ, τοὺς δὲ πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀγωνάσας ἄλλω
 τινὰ διατίθασθαι τρόπον· τούναντίον γὰρ μᾶλλον καὶ τῶν περὶ-
 ρων αὐτοῖς τῶν ὑστέρων χάριν εἰδέσκει. καὶ ὥστε μηδένα τῷ φει-
 νομένῳ μόνον προσείχοντα, τὸν δ' ἐγκείμενον οὐκ ἀνορύττοντα δε-
 σαυρὸν, πλάνης αἵτιον αὐτῷ γιγνέσθαι, καὶ οἰεσθαι τῷ φωτὶ χρε-
 σθαι πρὸς τοὺς κρημονοὺς ὁδηγῶ, καὶ τὰς ἀνοδίας τῆς δοκούσαι
 διαφωνίας ἐξῆρουν, καὶ τὸν αὐτὸν διὰ πάντων σώζεσθαι νοῦν ἀ-
 δεικνυσιν. οὕτω καθάπερ ἀπὸ σωθῆματος καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ ἐκ
 πᾶσασιν καὶ πρὸς πᾶσαν χρείαν τούτου μάλιστα πάντων ἐφύ-
 τισαν, ὥς τοῦτο κεφάλαιον ὃν αὐτοῖς τῆς σπουδῆς· τὸν γὰρ αὐτὸν
 ὑπὲρ τι τούτου καὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς αὐτῶν σωτηρίας ἤδωκε
 ὄντα σφίσιν ἀγῶνα· καὶ μετ' αὐτοῦ μὲν τὰ λοιπὰ κατορθώσαντες,
 ἐν δὲ τούτων περιιδόντες καὶ τῶν λοιπῶν ἐκπισθῆναι πάντας ἠ-
 μιζον. τούτων τοίνυν οὕτω κειμένων, καὶ μηδενὸς ἄλλως ταῦτ' ἔχον
 ὑπὸντος ἂν, κἄν σφόδρα φιλόνηκος ᾗ, καὶ ὑμᾶς τὴν αὐτὴν διέσθαι
 πρὸς τὰ παρόντα γνώμην ἐπάναγκας, καὶ τοῦ ταῖς γραφαῖς γι-

μῶν διασώσασθαι πάντα ἄγην ἰλάττω. εἴτε γὰρ πρὸς ἑκαστον
 ἐν μακαρίων ἐκείνων χρὴ ἀποδῶν, ὑμεῖς ὄντες τοσοῦτοι δικαιοῦτερον
 καὶ βουληθεῖτε ταῦτα, καὶ καταπράξαισθε, εἴτε πάντας ὁμοῦ
 ἡγεῖται τις, τὸ μετ' ἐκείνους εἰς τὴν αὐτὴν καταστῆναι χρεῖαν
 ἡς, καὶ ζηλοῦν βούλεισθαι λυσιτελεῖς· καὶ τὴν ἐναντίαν ἰούσι,
 ὅταν αἴτιον ἴσται. καὶ τοι τοῖς μὲν, εἰ καὶ μὴ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς
 προτέροις αἱ γραφαὶ μόνον προῦκειντο, ἃς δυσχερὲς μὲν ἦν,
 ὡς δ' ἰσχυσαν συμβιβᾶσαι· ὑμῖν δ' οὐ μικρὰ βοηθείας προ-
 ῆκεν, ἀλλὰ σχεδὸν αὐτὴ τὸ πᾶν οὔσα, αἱ τε τῶν διδασκάλων
 ἐν ταῖς γραφαῖς ἐξηγήσεις, καὶ ἄλλοι τούτων ἄρῳνις οὓς ἐπὶ
 ἑρχομὲν τῶν ἀνθισταμένων τῇ ἀληθείᾳ, βεβαιώσι δὲ τῶν
 κείνων καὶ πειθομένων αὐτοῖς ἐνεστήσαντο. ὣν τοσούτων ὄντων καὶ
 ἐκτυρούμενων ἀλλήλοις, τὴν συμφωνίαν ὥσπερ ὁδῶν τινα ἀπλανῆ
 εἰς ζητούμενης ἀληθείας λαβεῖν πρόχειρόν ἐστιν οὐδὲν ἥττον ἢ δι-
 μιον. ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τῶν διδασκάλων, αὐτίκα· τὰ δὲ τῶν
 μαθητῶν ἐξιώματα δεῦρ' ἀναπνεύσασθαι πρῶτον. ἔχου γὰρ οὕτω· τὸ
 ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον, κῆται μὲν
 κατὰ τὴν ἐν τῇ γραφῇ, ὁμολογεῖται δὲ παρὰ πάντων ἡμῶν, καὶ
 μᾶλλον πρὸς Γραικῶν ἢ Λατίνων ἔσται τοῦτο, οὐδ' ἐστὶν ἐκ
 κείνου λῶν τὴν ἀμφισβήτησιν. οὔτε γὰρ ἀνάγκη καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ
 προῖναι τὸ πνεῦμα τούτου κειμένου, οὔτ' ἀδύνατον καὶ ἐκ τοῦ
 οὐ ἐκπορεύεσθαι ἢ γὰρ κατάφασις αὕτη τὴν ἐτίραν κατάφασιν
 τε τίθῃσιν οὔτ' ἀναιρεῖ· ἀλλ' ἐνδέχεται μὲν ἐκ τοῦ υἱοῦ προῖναι,
 δέχεται δὲ καὶ μὴ προῖναι ὅσον ἐκ τοῦ λόγου. ὥσπερ εἴ τις
 ἔροι τὸν ἀνθρώπον εἶναι ζῶον, οὔτε λογικὸν εἶναι τίθῃσιν ἐξ ἀνάγκης
 ἴτε τοῦτ' ἀναιρεῖ. καὶ τοι πρὸς τὸν τῆς προόδου τῶν θείων προ-
 ῶν τρόπον ἀφορῶσιν ἡμῖν, καὶ ἦν οἱ θῆοι πατέρες τούτοις
 πᾶσαι τάξιν, τίθῃσι καὶ πολὺ μᾶλλον ἢ κατάφασις τὴν κατὰ-
 φασιν. τῶν γὰρ τῷ πατρὶ προσόντων καὶ τὸν υἱὸν δεῖ κοινωνεῖν,
 ὃ μὴ τι καλύψῃ· καὶ τὸ διὰ τινος ἔκ τινος οὐσιωδῶς προῖναι, αἰτίαν
 ἔχει καὶ τὸ δι' οὐ πρόσις· καθάπερ εἴ τις τὴν θέρμην ἐκ τοῦ
 ἵου προέρχεσθαι λέγοι, τὸ καὶ ἐκ τῆς ἀκτίνος προῖναι αὐτὴν
 ἴτε τίθῃσιν οὔτ' ἀνατρέψει· οὐκ οὐκ ἐκ τοῦ λόγου· καὶ τοι
 τίθῃσι μᾶλλον, ἢν τις τὸν τῆς προόδου τρόπον λογίζεσθαι, καὶ τὸ
 οὐσιῶν ἅντων τάξιν πρὸς ἐκάτερον ἔχου· τότε γὰρ τὸ διὰ τῆς

ἀκτῖνες φυσικῶς ποιοῦν, καὶ ἐξ αὐτῆς ὡς ἐκ προσηχοῦς αἰτίας
 προέρχισθαι πάντως ἔρεϊ· τίως δὲ τὸν λόγον μόνον σκοποῦντες,
 οὐδέτερον ἐξ ἀνάγκης ἀποφανόμεθα. ἔρ οὖν οὕτω κατὰ τοῦ πράγ-
 ματος ἔχει; οὐμωουν· ἐκπορεύεσθαι γὰρ αὐτὸ παρὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ
 πάλιν οὐκ ἐκπορεύεσθαι, καθάπαξ ἀδύνατον. λήπεται τοίνυν θά-
 τερον τούτων ἀληθὲς εἶναι· ἀλλ' οὐδέτερον τούτων ἐκ τῆς γραφῆς
 διαρρήδην ἰστέ λαβεῖν· οὐκοῦν ἐκ τινων ἄλλων τοῦτο συνάγεσθαι
 δεῖ, φανερώς ἐκῷ λεγόμενον. ταῦτα τοίνυν δίκαιόν ἐστι θεωρεῖν·
 καὶ εἰ μὲν πάντα τὰ τῆς γραφῆς τῇ τῶν Λατίνων βοηθεῖ κατα-
 φάσει, ταύτην ἐλίσσεται· εἰ δὲ τῇ τῶν Γραικῶν ἀποφάσει, τὴν κα-
 τάφασιν ἀτιμάζειν. οἶον εἰ τὸ πέμπεσθαι παρὰ πατρός καὶ υἱοῦ·
 εἰ τὸ καὶ ἀμφοτέρων λείγεσθαι πνεῦμα, οὐ μόνον διανοῶσι πατρός,
 ἀλλ' ὥστα μὲν ἀληθείας ἔνθα δὲ Χριστοῦ καὶ υἱοῦ· εἰ τὸ πάντα
 τὰ τοῦ πατρὸς ἔχουν καὶ τὸν υἱόν· εἰ τὸ παρὰ τοῦ υἱοῦ λαμβάνειν
 καὶ ἀναγγέλλειν· εἰ τὸ τοῖς μεθεστέροις ἐμφυσήματι σωματικῷ τὸ
 πνεῦμα δίδουσθαι· εἰ τὸ πέμπειν αὐτὸ τὸν υἱὸν παρὰ τοῦ πατρὸς,
 ὥσπερ ὁ πατήρ αὐτὸ πέμπει ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ υἱοῦ· εἰ τὸ περ-
 πόμωον ἐκ τοῦ υἱοῦ δοξάζειν αὐτῶν, ὥσπερ ὁ υἱὸς ἀποσταλὼς ἐκ
 τοῦ πατρὸς δοξάζει τὸν ἀποστείλαντα· εἰ τὰ τοιαῦτα πάντα τῇ
 καταφάσει συνάδω, ἀληθὴ καὶ κυρίαν αὐτὴν πρέπει νομίζειν, καὶ
 πάλιν, εἰ τῷ μὴ ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ, διαρρήδην
 ἐν τῇ γραφῇ τινα κείμενα συνηγορεῖ, τῇ ἀποφάσει προστίθεσθαι.
 εἰ δὲ καὶ πάντα πλὴν ενός τινος, * δραξαμένους ἄλλοθεν ἡρη-
 μένου τυχόν, ἢ διὰ πολλῶν ἄλλων φανερουμένου, καὶ τούτω βε-
 βαιοῦντας τὴν δόξαν ὁποτέραν ἂν εἴποι τις, τῶν ἄλλων ὑπερορᾶν,
 ἃ τῇ μὲν ἀντικειμένη δόξῃ βοηθεῖν ἔχει, τὸ δὲ δοκοῦν ἀντίστα-
 σθαι φίλον καὶ σύμμαχον * ἐσάγεται, μὴ συκοφαντοῦντας, ἀλλὰ
 μάλλον ἁπανθ' ὡς ἂν ἀλλήλοις συνάπτοντο καὶ συνάδοιεν ἐξη-
 γησαμένους καὶ τοῖς πλείοσι καὶ φανερωτέροις τὰ ἐλάττω καὶ ἀσα-
 φέστερα κρίναντας, ἐκείθω καὶ περὶ τῶν δοξῶν ἀσφαλῶς ἀποφαί-
 νεσθαι· καὶ τὴν μὲν αἰτίαν γινομένην τοῦ διὰ πάντων ἑαυτῇ τὴν
 γραφὴν συμφωνεῖν, ταύτην αἰρεῖσθαι, τὴν δ' ὡς ἐτέρως ἔχουσαν
 ἀποσπείπεσθαι, καὶ ταῖς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγαῖς ἐπὶ τούτου μάλα
 χρῆσθαι· ἐν ἄτοπον διὰ πάντων φυλαττομένους, τὸ τὰ τῆς γραφῆς
 συζηροῦν πρὸς ἄλληλα, καὶ δόξαν τιμᾶν πολέμου καὶ μάχης

* ἴσ. οὐ χρη-
 τούτου δραξα-
 μένους,

* ἴσ. οὐκ ἐπα-
 γεται. ταῦτα
 οὐν μὴ συκο-
 φαντοῦτας.

τούτοις αἰτίαν· ἐπὶ τὰ γε ἄλλα σαθρὰς ἡγοῦμαι τὰς τοιαύτας μεθόδους ἐπὶ τῶν προκειμένων, καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν ἐπιβούλους· καὶ ῥᾶδιον μὲν ἀπαγαγεῖν ἀλλήλους ἐπὶ τὰ χερίστα, τὸ δὲ πάντα ἐκπλήνιν, μιλίζοντας εὐκολίας· καὶ τοι καὶ μηδὲν ἐκ τούτων ἐπομένους κινδύου, οὐκ ἂν εὐλόγως ταύτας προσέσθαι. περὶ μὲν γὰρ ἴσθι οὐκ ἔστι λαθεῖν ἐκ τῆς γραφῆς ἀξιώματα, ἀλλὰ δεῖ τοῦ εἰκότως στοχαζομένου ἡμᾶς ἀποφαινεσθαι, πρὸς ταῦτα καὶ ταῖς εἰς ἀδύνακτον ἀπαγωγαῖς ἀνέγκλητόν ἐστι χρῆσθαι, καὶ πᾶσαι ἄλλαις μεθόδοις, αἱ πρὸς τὴν τοῦ δοκοῦντος ἀληθεστέρου κατὰ λαφῶν ἡμᾶς μίλλουσιν ἐδηγεῖν· τοσοῦτον δὲ νῦν ὄντων ἀξιώματων, ὅν τε μὲν αὐτὰ καὶ μόνον ἀρκεῖ, τείνοντα πρὸς τὸ προκείμενον ἄσπεκτος, ἐκ δὲ τῶν ἔξιστι τὴν ἀλήθειαν ἡμῶν συμπεραίνεσθαι, περὶ τὴν τι χρῆμα καὶ μάταιον ἢ τῶν μεθόδων τούτων καθίσταται χρῆσις, καὶ φιλοτιμία μόνον κινή. οἶδα δὲ καὶ ὑμεῖς, ὦ Γραικοί, οὐδὲ ταῖς ἀποδείξεσιν ὅν γε τοῖς τοιοῦτοις θαρβύοντες, ἀλλ' οἰομένους αὐτὰς ὑποσπῶν τι χρῆμα καὶ σφαλερόν· πολλὰ μάλλον τοίνυν τοῖς δι' ἀδυνάτου συλλογισμοῖς αὐτοῖς τι εὐλαβηθήσεσθε. εἴην· οὐ τοίνυν τὰ μὲν τῆς γραφῆς ἀξιώματα συνάπτειν ἀλλήλοις καὶ συμβιβάζειν, ὥς ἂν μάλιστα συνάπτοντο, δεῖ, τοὺς δὲ τούτων ἐξηγητὰς ἐν οἷς ταῦτά τι διαλυκαίνοντες, καὶ ἄλλως περὶ τῶν τοιούτων ἀγωνιζόμενοι λέγουσι, διαιρεῖν ἀξιόσομιν· ἀλλὰ καὶ τούτοις μετὰ τῆς ἴσης ὑπόθεσιν χρῆσθαι δεῖ, καὶ μηδὲν τῆς ὀφωλομένης πᾶσαν ἀποκλείειν αἰδοῦς. εἰ γὰρ τοὺς μὲν στέργειν καὶ τρεῖς ψευδοῦναι, τοῖς δὲ δεῖν ἡγασμέναι μὴ προσέχων, νομίζοντες αὐτοὺς διαφέρειν, πρῶτον μὲν οὐδὲ τῆς περὶ τὰς γραφὰς εὐλαβείας ἀπολαύειν τι δυνασόμεναι, τῆς ἐξ ἐκείνων περιγρηνομένης εἰρήνης ἐκ τῆς φαινομένης τῶν διδασκάλων διαφωνίας πάλιν συγχρομένης, καὶ τῶν ἐκείθεν μισθῶν ἡμῶν διὰ τὴν κατὰ τῶν ἐγὼν συκοφαντικὰν ἀπολλυμένων, οὐς εἰκός ἐστι τὴν τῆς ἀληθείας ἵσθι φατέρωσιν. ἔπειτα καὶ τὸ διηνὸς δειπλῶς ἡμῶν ἀφαντῆ· ἢ γὰρ ὅπως αὐτῶν τῆς ἐν ἀγνόητι στέρησιν δόξης, ἵνα καὶ τῷ ψεύδει συγχρόη τις αὐτοὺς ὑποκρίνεται, καὶ δικαιούς παρωπᾶσθαι· ἢ τὸ τῆς διαφωνίας ἔγκλημα καὶ ἄποντες ἀπ' αὐτῶν ἐπὶ τὰς γραφὰς πεποιθήσομεν πάλιν, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον οὗ τυγχάνουσι αἱ γραφαί· ἐκείνους μὲν καλῶς ἐπιστῆσαι πᾶσι καὶ νοσηχόντως, τὴν

δὲ γραφὴν τὰς τῆς διαφορᾶς αἰτίας σφίσι προβάλλεσθαι νομιζόμεν· πρὸς δὲ τούτοις, σοφωτέρους ἡμᾶς καὶ ἀγωνιτέρους ἐκείνων δείξομεν ὄντας, εἴπερ ἡμεῖς μὲν καὶ τῇ παρὰ τῶν γραφῶν ἀληθείᾳ, καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν διδασκάλων δυνάμεθα συμφωνεῖν, αὐτοὶ δὲ καὶ τούτων ἀμφοτέρων διήμαρτον· καὶ νενομίσασιν μὲν ἅπερ οὐκ ἔδω, ἀθάνατον δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἐνεστήσαντο πόλεμον. μᾶλλον δὲ ταῦτα μὲν οὔτε τις ὑπὲρ ἡμῶν ἐξιώσει, οὔθ' ἡμᾶς ὑπὲρ ἑαυτῶν λογιζέσθαι χρή· ἀλλὰ δεῖξομεν ἀληθῶς ἀφυσῆς ὄντες αὐτῶν μαθηταί, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ τοῖς τῶν διδασκάλων λόγοις προσέχοντες, εἴπερ ἐκείνων ὅπως ἁρμόττει τοῖς ὑπὸ τοῦ πνεύματος λεγομένοις προσφέρεσθαι, καλῶς ἡμῖν ὑφηγηταμένων, καὶ παραδείγμασιν ἱκανοῖς τὴν διδασκαλίαν βεβαιωσάντων, αὐτοὶ παντάπασιν ἵνα τινας χρῆσθαι βουλόμεθα. καὶ μὴν οὐδὲ δίκαιον ὅλως, ἐκείνους μὲν ἐξηγητὰς ἄλλων καθισταμένους, ὡς μέγιστόν τι τῶν ἀγαθῶν αὐτοῖς ἀπονείμει τὴν συμφωνίαν, ἡμᾶς δὲ τάκεινων αὐτοῖς ἐξηγουμένους, τῆς τελικαύτης ὥσπερ φθονῆσαι φορᾶς· καὶ ὧν αὐτοὶ τοῖς ἄλλοις μετέδωκαν, τούτων ὑφ' ἡμῶν στερηθῆναι· ἀλλ' εἰ καὶ μηδυνὸς ἄλλου χάριν χαλεπῶς ἡμῖν ἔξουσι, τό γε καταψεύδεσθαι τῆς αὐτῶν σοφίας καὶ ἀρετῆς, καὶ ταῦθ' ὑπὸ αὐτῶν ὀφειλμένους τὰ μέγιστα, καὶ πάντων αὐτοῖς δικαίαν χάριν ὀφείλοντας, δυνὼν οὐ φαῦλον ποιεῖσονται. οὔτε γὰρ ἀγλῖς οὔτε σοφοῖς δοκεῖν αὐτοῖς περιέσται, τάναντία τοῖς ἀληθέσι φρονούσι τε καὶ συγγράφουσι· πρὸς δὲ τούτοις, καὶ πολλὰς ὑπὲρ τῶν ἠπατημένων δίκας ὀφείλιν. ὅπου δὲ τούτων οὐδ' οἱ παρ' ἡμῶν τιμῆς ἀξιούμενοι χάριν εἰσονται μᾶλλον ἡμῖν, ἢ δικαίως ὀνειδιοῦσι καὶ μέμψονται, τοῦτο μὲν καὶ αὐτοὶ κοινωνοῦντες τῆς τῶν ἀδελφῶν ἀτιμίας, καὶ νομίζοντες ἐκείνων ἀμελουμένων μηδ' αὐτοὶ τῶν εἰκότων τυγχάνειν εἴαν σφόδρα δοκῶσι· τοῦτο δὲ εἰ δόξουσιν ἠπατηθῆσθαι, καὶ ταῖς τῶν διδασκάλων τιμαῖς τοὺς τῇ πλάνῃ κατασχεθέντας ἀποσεμνύναι· ἀγνοῦ γὰρ οὐδεὶς ὑπόσα μεμνημένοι μετ' εὐφημίας ἀλλήλους ἰδίᾳ τι καὶ κοινῇ τιτιμήκασιν. τούτων τε τοίνυν εἶνεκα καὶ πολλῶν ἄλλων ὁμοίων οὐ γὰρ οἶμαι δεῖν ἀποκναίειν τὰς ὑμῶν ἀποὰς ἐκαστα καταλίγων δεῖν φημι πάντας τοὺς τῆς ἐκκλησίας διδασκάλους τιμᾶν ὑμᾶς, καὶ μηδένα τούτων πεπλανῆσθαι νομίζειν, μηδ' ἔχνος τι μάχης ἐν τούτοις ὑπονοεῖν· ἀλλὰ τὴν ὑμῶν ποθομένην ὁμόνοιαν πολλῶ

καὶ ἄλλον ἐκείνοις καὶ σπουδασθῆναι καὶ καταρθῶσθαι δικαίως ὑπο-
 ληφτάς, πρῶτα μὲν ἐκείνους ἀδελφὰ φρονοῦντας καὶ ἀλλήλοις συμ-
 βαλίνοντας ὑποθίσθαι, ἔπειτα τὸ πᾶσιν ἐκείνοις ἀρέσκον καὶ ὑμι-
 γράν γνώμην θαρρύντως ποιήσασθαι. τοῦτο δὲ εἰ καὶ παντάπασι
 δυσχερὲς ἐτύγχανεν ὄν, αὐτοὺς οἶμαι τοὺς διδασκάλους συνεφα-
 μένους ὑμῖν ῥάδιον ἀποδείξιν. ἀλλὰ μὴν καὶ τῶν εὐκολωτάτων
 ἴστί, καὶ πόνου μὲν οὐδενός, προθυμίας δὲ μόνης δέομενον. εἰ μὲν
 γὰρ ἀντιφάσκειν ἀλλήλοις ἐδόκουν οἱ ἄγριοι, καὶ λόγοις γοῶν ἀν-
 τικειμένοις περὶ τῶν προκειμένων ἐχρῶντο, οὐδ' οὕτω μὲν χαλεπὸν
 ἂν ᾖ συνάπτειν αὐτοὺς, καὶ τὴν περὶ τοὺς λόγους ἀντίθεσιν τῇ
 τῶν φρονημάτων ἀναιρεῖν συμφωνίᾳ. οὐ γὰρ ἂν ἐνέλιπον ἡμῖν ἰδοί-
 ταις ἐπὶ τοῦτο καὶ μηχαναί, ἅς ἡμῖν ἢ τῆς φιλοσοφίας εὐπορία
 παρέχει, τὰς φαινόμενας ἐναντιότητας λύειν μετὰ τῆς ἀληθείας
 ἐθίλουσιν· ἀπώκνυσι δ' ἂν τις ὅμως πρὸς τοῦτο, πολλῆς πρᾶγμα-
 τίας ἔργον καὶ πόνων εἰδώς. νῦν δ' οὐχ οὕτω τὰ τῶν ἁγίων ὁρώμεν
 ἅπαντες ἔχοντα, ἀλλὰ πολλῆς γέμει γαλήνης, καὶ πόρρωθεν ἡμῖν
 ἱφίᾳσι τὰς τῆς ὁμοιοῦς ἀκτῖνας. εἰ δέ τι καὶ παραλλάττον αὐτοῖς
 ἀναμείμικται, ἐπιπολαιόν ἐστι καὶ μέχρι τοῦ φαινομένου. ἢ γὰρ
 διάφορα περὶ τῶν αὐτῶν ἀξιοῦσιν οἱ πλείους, ὁ τοῖς μὲν σωφ-
 τέροις οὐδένα παρέχειν δύναται θόρυβον, ταραξίει δ' ἂν τοὺς
 ἀπλουστέρους εὐθύς, ἢ λόγῳ καὶ σιωπῇ τὰ τούτων διήρηται· οὕτω
 δὲ συμβαίνειν ἀλλήλοις οὐδέν ἐστι χαλεπόν. καὶ ἡμεῖς γὰρ καθ'
 ἑκάστην διάφορα περὶ τῶν αὐτῶν φρονοῦντες καὶ λέγοντες, οὐδὲν
 ἥττον μένομεν ἡνωμένοι· καὶ περὶ τούτων οὐδεὶς ἡμῖν συρρήγνυται
 πόλεμος· καὶ εἰκότως. πολλῶν γὰρ ἐφ' ἑκάστου θεωρουμένων, καὶ
 ἀλλοτρώπως ἄλλου προσιόντος αὐτῷ, καὶ διαφόροις ἀνέγκη ταῦτα
 λόγοις σημαίνεσθαι· ἢ τοῖς αὐτοῖς μὲν, διαφόρως δὲ δήπου λαμ-
 βανομένοις, ὥς ἂν τῇ τῶν πραγμάτων ὑπάρξει τοὺς περὶ τούτων
 λόγους συνάδειν βουλόμεθα· ὁ ταῦτόν ἐστι καὶ ἀληθεῖς εἶναι θέλειν
 αὐτοὺς, ἐφόσον τὴν τῶν λόγων ἀλήθειαν τῷ εἶναι τῶν πραγμάτων
 ἴσμεν ἀκολουθεῖν. εἰ δ' ἐκ τοῦ διάφορα λέγειν περὶ τῶν αὐτῶν,
 ἐμαχόμεθα, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν ἠναντιούμεθα ἂν ἢ
 τὰς τῶν ὄντων ὑπάρξεις ἐκ πολλῶν τινων καὶ διαφόρως ἐνυπαρ-
 χόντων αὐτοῖς συνίστασθαι βούλεται. οὔτε τοίνυν ἐπὶ τούτοις δια-
 φερόμεθα, οὔτε λόγος καὶ σιωπὴ πεφύκασιν ἡμᾶς συρρήγνυναι· τοῦ-

ναυτίον γὰρ μᾶλλον καὶ διαλλάττειν δοκοῦσιν, εἴπωρ ἐν ἴσῳ τῇ συγκαταθείσει τὸ τῆς σιγῆς καὶ ὑπὸ τῶν πολιτικῶν λαμβάνεται νόμον· πρὸς δὲ τὸν συναινοῦντα πόλεμος οὐδεὶς οὐδὲ μάχη τῷ γινοῦν ἔχοντι. εἰ μὲν οὖν ἄλλον τινὰ τρόπον ἐκ τῶν τῆς ἐκκλησίας διδασκάλων ἔχομεν εἰληφότες, ὅς τὰς ἐξ ἐκείνων ἡμῖν ἀποτικτομένας ἀμφισβητήσεις λύσθαι δεῖ, καὶ ὅς δυνασόμεθα συνάπτειν ἐκείνους ἐν οἷς ἂν διαφερόμενοι φαίνοντο, τῶν ἡμῖν ἔγνωσμένων τούτων ἡμιλαμβάνων καὶ οἷς χρῆσθαι πρὸς ἀλλήλους εἰώθαμεν, ἐκείνους δὲ καὶ χρηστέον. εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἔστιν εὐρεῖν, οὐ γὰρ ἡδύναντο ἀνθρώποις τε διαλεγόμενοι καὶ αὐτοὶ τὴν ἡμετέραν ἔχοντες φύσιν, οἷς δ' ἐπὶ τῶν γραφῶν αὐτοὶ τοῖς εἰωθόσι τούτοις τῶν διαλλαγῶν ἐχρήσαντο τρόποις, καὶ ἡμῖν εἰκόασι συμβουλευέειν μὴδ' ἐπ' αὐτῶν βελτίους ἄλλους ζητεῖν, ἥνίκα ἂν δέη συμφωνοῦντας ἀλλήλοις δεικνυσθαι, οὔτε παραιτεῖσθαι δεῖ τὴν ἐκείνων εἰρήνην, ἥς ἡρπται τὰ τῆς ἡμῶν ὁμονοίας, οὔτε δυσχερές ἐστιν οἷς ἐφ' ἡμῶν ἐχρησάμεθ' ἂν τῆς ὁμονοίας σημείοις, διὰ τούτων τὴν σύμνοιαν καὶ τὸ φρονεῖν ἀδελφὰ κακίοις ἡπρίζεσθαι. οὔτε κινδυνὸν τινα προσεῖναι τῷ πρᾶγματι πιστεύειν ὅπως εἰκός. ἔμοι γι γὰρ τοῦ ναυτίου μᾶλλον δοκεῖ, μὴδ' ἂν ἀσφαλίστερον τούτου γενέσθαι τοῖς εὐθύνας ρίου τε καὶ δόξης ὁμοίως δώσειν ὑπειλπόσιν. εἰ γὰρ καὶ τῆς ἀληθείας ἐμέλλομεν ταύτῃ διαμαρτάνειν, ἱκανὴ πρὸς θεὸν ἡμῖν ἂν εἴη παραίτησις, τὸ βουλῆσθαι μὲν εἰρήνην ἄγειν μετὰ πολλέτους μακροῦς, καὶ τὴν αὐτὴν περὶ τῶν πρὶν ἀμφισβητουμένων γνώμην λαβεῖν, ἑαυτοῖς δὲ θαρρύνειν οὐκ ἔχοντας ἐπὶ τὰς γραφὰς ἀπιδεῖν καὶ τοὺς διδασκάλους. φαινομένης δὲ τινος καὶ τούτοις διαφορᾶς, ἐνθυμηθέντας ὡς ἀδύνατον τοῖς ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐνδοχουμένοις ἐναντιότητός τι καὶ πλάνης ἔχοντος προσεῖναι, καὶ βουλῆσθαι πᾶσιν ὁμοίως τὴν τῆς ἐγνωσμένης δόξαν τηρεῖν, διαλλακτὰς μᾶλλον ἢ δικαστὰς αὐτῶν γεγονέναι· καὶ συνάψαι μὲν ἀλλήλους ἐκείνους ὡς ἐνεχώρει, συναφθῆναι δ' ἔπειτα καὶ αὐτοὶ καὶ ταύτῃ ὡς ἀσφαλεστέραν ἐλθεῖν τῆς εἰρήνης ὁδόν, ταῖς ἄλλαις πολλῶν τε καὶ προφανῶν κινδύνων συνεζευγμένων. τούτοις ἡγοῦμαι καὶ πάντες τὸν φιλόανθρωπον δυνωπηνθήσεσθαι δικαστὴν, καὶ συγγνώμης ἀξίωσιν πολλῆς τοὺς ἐπιθυμήσαντας μὲν τῶν μεγίστων, ἐσομένους δὲ τι καὶ περὶ κινδύνων ὑπὲρ αὐτῶν, τῶν δὲ κινδύνων συνιδόντας

καὶ στέρξαντας τὸν κουφότερον. οἷς γὰρ ἅπαντα θιμένοις καλῶς ὑπ' ἐξοιζέιντο τῆς ποθομένης ἀληθείας τυχεῖν, τούτων οὐ πονηρὰ γνώμης ἀλλὰ τῇ δυσχερεῖα τῆς ἀληθείας ἐπιγράφεσθαι δεῖ τὸ ἀτόπημα. ὅτι μὲν τοίνυν τοὺς μὴ τὰ αὐτὰ τοῖς πλείοσι φάσκοντας θεολόγους οὐχ ὡς ἐκείνοις ἀντιλέγοντας, ἀλλ' ὡς ἄλλο τι βουλομένους τῶν ἀναγκαίων ἐπισημαίνεσθαι, περὶ δ' ὧν εἶπον ἐκεῖνοι πᾶν ἴσμεν ἔχοντας γνώμην, πρέπει νοεῖν, ἐκ πολλῶν ἄλλων ὁμοίων ἀνάγισθαι δυνατόν. τίς γὰρ οὐκ οἶδε πάντας ἁγίους αἵτιον καὶ εἰσακτὸν ἄνω καὶ κάτω στρέφοντας, καὶ πρό γε πάντων τὸν Νύσσης; ἔλλ' ὁ γε Κύριλλος χρῆσθαι τούτοις ἀπαγορεύει. ἄρ' οὖν ἀντιλέγων τοῖς ἄλλοις ταῦτά φησι, καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀποβλέπων τῆς ἀντικειμένης γέγονε γνώμης, ὥστε καὶ εἶναι ἢ μετὰ τῶν ἄλλων γλῆν αὐτοῦ, ἢ μετ' αὐτοῦ μόνου τὴν ἀλήθειαν εἶναι; καὶ πῶς ἂν ἴχοι λόγον ἢ τοὺς ἄλλους τοσοῦτους ὄντας τὸ δέον μὴ συνιδεῖν, ἢ τοῦτον πλανηθῆναι τοσοῦτον, καὶ ταῦτα μετὰ πολλοὺς ἐλθόντα χρῶσθαι τοῖς ὀνόμασι τούτοις; μᾶλλον δὲ τῆς τοῦ ψεύδους ὑποφίας ἐκείνοι τε πάντες ὁμοῦ καὶ οὗτος οὐδὲν ἥττον διὰ τὴν τῆς ἐκγιωσύνης δόξαν ἀπήλλακται. οὐκοῦν οὗτ' ἀντιλέγουσι, καὶ ἀληθῆ λέγουσιν ἅμω· ἐπεὶ γὰρ ἴσμεν πρὸς διαφόρους τῶν ὀνομάτων τούτων ἐπιδόντας ἰννοίας, τοὺς μὲν χρῆσασθαι, τὸν δὲ φυλάξασθαι. οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι δῆπου πρὸς τὰς προόδους ἀπέβλεψαν, ὁ δὲ πρὸς τὴν Ἀριστοτελικὴν τεχνολογίαν ἀπεῖδεν· ὥστε τοὺς μὲν εἰπώντας φυλάξασθαι ἂν, τὸν δὲ διευλαβεθέντα θαρσύνειν, εἰ τις αὐτῶν ἐπαλλάττων τὰς τοῦ λόγου καὶ τῆς σιωπῆς αἰτίας ἐκείνους. Τί δὲ καὶ τῆς ἐν τοῖς θείοις προσώποις τάξεως εὐσεβέστερον, ἢ τῇ θεολογίᾳ πανταχοῦ συνηθέστερον; ἀλλ' ἐνιοὶ τῶν ἁγίων καὶ κατὰ τοῦ τῆς τάξεως ὀνόματος φέρονται· ἀλλ' οὐδέτεροι ψεύδονται. ἴσμεν γὰρ καὶ φρονεῖν τινα τάξιν ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ θεοῦ, καὶ πάλιν ἄλλων ἐλαύνειν ἐκείθιν, ὡς τῇ κτιστῇ φύσει προσήκουσαν. ἀλλὰ μὴν καὶ εἰκόνα μόνου τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν εἶναι μόνον φασὶν Αὐγουστίνος τε καὶ ἡ λοιπὴ τῶν δυτικῶν ἐταιρεία, καὶ τὸ τῆς εἰκόνης ὄνομα λέγουσιν ἰδίον εἶναι τῆς ὑποστάσεως τοῦ υἱοῦ. οἱ δὲ τῆς εἰκῆς διδάσκαλοι καὶ τὸ πνεῦμα εἰκόνα τοῦ υἱοῦ καὶ μὴν καὶ τοῦ πατρὸς τε θαρρήκτως πάντες καλοῦσιν. ἀλλ' οὗτοι μὲν πρὸς τὴν κατ' οὐσίαν ταυτότητα βλέποντες, ταῦτ' ἀξιοῦσι, καὶ τῇ τῆς εἰκῆς

ὀνόματι αὐτῇ τῆς τελείας ὁμοιότητος χρῶνται· ἐκείνοι δὲ τὴν κατὰ τὸ εἶδος ἐσκόπουσαν δόξαν διὰ τὴν ὁμοιότητα, ἥτις ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ πε-
 * Ὁ υἱὸς οὐχ
 ὁμοιος τῷ πα-
 τρί, ἀλλ' ὁμοού-
 σιος.
 ριέχεται λόγῳ, τῇ γὰρ προόδῳ τοῦ λόγου ἢ τοῦ εἶδους ὁμοότης *
 πρὸς τὸ ἀφ' οὗ προέειπεν ἰδίως ἀφώρισται. ὁ δὲ Βασιλεὺς καὶ γέν-
 νημα τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγειν οὐ συγχωρεῖ, καὶ τοὶ τῶν ἄλλων
 ἀδελφῶς οὕτως καλεῦνται· ἔρ' οὖν διαφανεῖν ἱεροῦμεν ἐκείνοις αὐτὸν,
 ἢ μᾶλλον καὶ τοῦτον τοῖς ἄλλοις πᾶσι συνάφομεν; ἱεροῦμεν γὰρ
 τοὺς μὲν ὑπὸ τῆς τοῦ γεννήματος ἑννοίας ὁρθῶς ἐπὶ τοῦ υἱοῦ λι-
 γομένης προτρεπομένους χρήσασθαι τῇ φωνῇ, τὸν δὲ πρὸς τὴν χρῆσιν
 ἀπιδύναται τῆς λέξεως, ἐπὶ κακοῦ γὰρ ἐξέλαβεν αὐτὴν ἢ γραφῇ,
 * Ματθ. 23, 33.
 γεννήματα ἐχιδνῶν τοὺς Ἰουδαίους ἀποκαλοῦσα *, καὶ τοῖς ἀπλήσι
 ταύτην ἀπέδωκεν, αὐτόν τε φυλάξασθαι, καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι
 συμβουλεύειν. τὸ δὲ δὴ μείζον, ὅτι τοῦτ' αὐτὸ καὶ πρὸς ἑαυτοὺς
 παθόντας τοὺς διδασκάλους ἴδοι τις ἂν ὥστ' εἴ τις ἁπλῶς τὰ κείμενα
 ἐπίοι, καὶ τοῖς φαινομένοις μόνοις προσέχοι, παίζειν αὐτοὺς μᾶλλον
 ἱερῶ. οὕτω τοῖς ἐναντίοις πολλαχοῦ καὶ πολλάκις λόγοις ἐχρήσαντο
 πρὸς διαφόρους ἀπιδύντες ἑννοίας. καὶ τί θαυμαστόν, ὅπου καὶ τοῖς
 λογίοις τοῦτο συμβέβηκε, ποῦ μὲν μείζω τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα λί-
 γουσιν ἑναργῶς, ποῦ δὲ τὴν ἐν σφίσιν ἰσότητά φανερώς ἀποφανομένοις;
 καὶ ταῦτ' οὐ μόνον περὶ τῆς διωλῆς ἐν τῷ Χριστῷ νοοῦσι φύσεως
 οἱ διδάσκαλοι, ἀλλ' ἐνίοι τούτων καὶ περὶ τὴν θείαν φύσιν αὐτοῦ
 συγχωροῦσιν ἀμφοτέρω· καὶ μείζω μὲν φασὶ τῇ αἰτίᾳ, οὐ μείζω δὲ
 πάλιν τῇ φύσει· καὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ παράγματος τὰ ἀντικείμενα
 λέγουσι, πρὸς ἄλλο μὲν τοὶ καὶ ἄλλο τούτων ἑκάτερον. καὶ τίς
 ἂν καταλέγοι τὰς ἐν τοῖς θείοις λογίοις δοκούσας διαφωνίας, ἄλλων
 δι' ἄλλο τι καὶ πάντων ἀληθῶς λεγομένων, καὶ τῶν μὲν οἰκείως
 καὶ καταλλήλως τῇ τοῦ σωτῆρος θειότητι, τῶν δὲ ταπεινότερόν τι
 καὶ ἀνθρωπικώτερον νοουμένων; ἔρ' οὖν ἀλλήλοισι πάντα συγκρού-
 σομεν, καὶ ἢ πιστεύσομεν τοῖς ἀντικείμενοις, ἢ τὰ δοκοῦντα τούτων
 ἐλόμενοι, καὶ τούτοις ἀποδιδωκότες τὴν πίστιν, τῶν λοιπῶν ὡς
 οὐχ ἡμῖν ἀρεσκόντων καταφρονήσομεν; ἀλλὰ δέδια μὴ μᾶλλον
 * ἴσ. καταφρο-
 νήσεως.
 δίκας ὀφλήσωμεν τῆς * καταφάσεως, ἢ χάριτας λάβωμεν τῆς εὐ-
 λαρείας, μᾶλλον δ' ὑπὲρ ἀμφοτέρων δίκας ἐκτίσωμεν, ἅ τι κακῶς
 καὶ ἄμωφ ποιοῦντες· οὐ γὰρ ἡμῖν γε δικασταῖς εἶναι τούτων ἄρ-
 μότιται, οὐ μᾶλλον ἢ διδασκάλοις. οὐκοῦν πάντα μὲν ἐπίσης νο-

μίσαντας ἀληθῆ, ἐκάστου δ' αὐτῶν ἀποδιδόντας αἰτίαν· καὶ τοὶ καὶ τούτου χάρις ἡπλῶς οὕτως καὶ ἀνεξιδάστως ἴσμεν πεῖσθαι, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἔστιν ἐφ' οὗτου τῶν λεγομένων ζητοῦντες αἰτίαν οὐκ ἐντειζόμεθα· καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς τοῦ πολεμεῖν ἀλλήλοις, κακείνους τῆς ἀδυνατοῦ διαφωνίας ἀπαλλάξασθαι προσήκει. ἀλλὰ μὴν καὶ ὅτι τοὺς εἰπόντας τι περὶ τῶν προκειμένων τοῖς σσισηκόσι συνάπτειν οὐ χαλεπὸν, οὐδ' λόγου δεῖν ἡγούμεναι δεικνύναι. ἵνα γὰρ παρὰ λόγον καὶ σιωπὴν ἐξετάξιν, καὶ τίς ἐκατέρου τούτων ἢ φύσις, πρῶτον μὲν οὐδεὶς ἂν ἰσχυρίσαστο κατεγνωκότας τοῦ δόγματος σιγῇ παρεκθεῖν αὐτό. ὅπου γὰρ οὐδ' ἐπὶ τοὺς λέγοντας ἁπλῶς ἂν λέγουσι νομίζομεν ἐπαινεῖν, ἂν μὴ τῶν βελτίστων ὅσιν τινες, καὶ ὧν ἀνάγκη τοῖς δόγμασι τοὺς λόγους συνῆδεν, σχολῇ γ' ἂν τις δοίη τῷ σιγᾷ ἐπισθαι τὸ κατεγνωκέναι. εἴτε γὰρ περὶ ὧν οὐδεὶς ὤσιν ἐσίγῃ, καὶ πολλῶν ἄλλων ἀληθῶν καταψυχοῦμεθα· οὕτω ταῦτά γε κρίναντες * ἢ τοῖς διδασκάλων λόγοις πᾶσαν ὀριούμεθα * ἴσ. καὶ τοῖς τὴν ἀλήθειαν, καὶ μηδὲν εἶναι φήσομεν πλεον οὐδ' αὐτῷ τῷ θεῷ. ὁ τοῖς ἀνθρώποις ἀποκαλύπτων προσηύκει τῇ τῆς πίστεως ἀληθείᾳ. εἴτε περὶ ὧν εἰρήκασιν ἕτεροι, εἰ μὲν οὐκ εἰδότες ἂν τοῖς ἄλλοις ἰδοίη, οὐκ ἀρετῆς ἄρα καὶ τῆς περὶ τὰς δόξας ὀρθότητος ἄθλον, ἀλλ' εὐνοίας ἀμοιβὴν, καὶ ὅλως πρὸς τὴν σφῶν αὐτῶν βούλησιν τὰς τιμὰς αὐτοῖς συνιχώρου· καὶ ὥς ἔοικε τοὺς περὶ ταῦτα παρεξήσαν νόμους, εἰ μὴ πρὸ τῶν γερῶν τὰς ἐκάστου πράξεις, καὶ τοὺς ἀγῶνας πρὸ τῶν στεφάνων ἐξήταζον. εἰ δ' ἐἰδότες ὥσπερ ἄρα καὶ ἤδισαν, οὐκ ἔδει δημοσίᾳ τούτων μεμῆσθαι, καὶ τῶν ἐπ' ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ πρωτείων αὐτοὺς ἀπαραγράπτους μάρτυρας γίνεσθαι, καὶ τοῖς μὴ πείσθαι βουλομένοις ἂν καὶ τοῖς τὰς ἱερὰς γραφὰς ἀτιμάζουσιν ἀπειλεῖν. οὔτε γὰρ μικρὸν τι τὸ δόγμα καὶ οἶον ἂν καταφρονεῖσθαι, οὔτε τῇ περὶ τοὺς ἀδελφοὺς εὐλαβείᾳ δόξης οὕτως αὐτοῖς ἀπαρισκοῦσας ὀλιγωρεῖν ἂν ἡβουλήθησαν, καὶ τῆς τῶν μετὰ ταῦτα πάντων φθορᾶς αὐτοὶ δοκίμην αἵτιοι. ἀλλὰ μὴν εἰ τῷ σιγῆσαι μόνον ἡλπίσαν περισσέσθαι τῶν εἰπόντων, καὶ ποιῆσαι πάντας τῆς ἐκείνων δόξης ἀφίστασθαι, οὔτε πρὸς σοφῶν οὔτε πρὸς διδασκάλων τοῦτο γ' ἂν ἦν· τὰ τε γὰρ ἀδύνατα γίνεσθαι προσεδέκων· οὐκοῦν οὐδ' ἐγγόνασιν, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον νῦν τῆς οἰκουμένης καὶ κάλλιστον μετὰ τῶν εἰρηκότων ἐστί. καὶ διδασκάλων εἰποίμ' ἂν

οὐ τὸ τὰ μὲν ἀγαθὰ λίσσιν, τὰ δὲ φαῦλα μένον σιγᾶν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα παράγινιν εἰς μέσον, καὶ φεύγιν ἄσσει παρακινῶν· καὶ πολλὰ μᾶλλον ὁπόταν ὑπὸ τινων ἄλλων ἐπαινῆται ταῦτα, καὶ τοῦ παντός ἄξια κρίνεται, καὶ κινήων σοφῶν καὶ πείθων ὄντων ἀξίαν. εἰ δὲ καὶ τὴν σιγὴν ὅλως ἐνόμιζον τοῦτ' αὐτὸ κατασφράξασθαι, ἔδει φέσθαι τῶν ἀνακηρύξεων, καὶ μὴ τοῖς κατὰ τῶν ἐπώντων ἐπαυκὸς φᾶσαν ὑπερβολὴν τιμῆς παρελθεῖν, εἰδότες ὡς λόγος μετὰ τιμῆς σιωπῆς ἀμαρτύρου βελτίων ἴσται. ἔδει γὰρ ἀγαπᾶσαι μόνον εὐχόμενους, εἰ τὰ τῶν ἐπώντων τοῖς ἱερῶς λόγοις ἀντίστατο, ἢ εἰ τῶν ὁμολογουμένων ἐξ αὐτῶν φανερῶς συνέβαινον ἀναιρεῖσθαι· νῦν δὲ μεδυνὸς ὄντος τοιοῦτου, ἀβοήθητος αὐτοῖς ἡ σιωπὴ κατελείπετο, καὶ συγκαταθήσεως μᾶλλον ἢ φυγῆς καὶ ἀρνήσεως φέρουσα δόξαν. κείθεν δὲ καὶ κατεγνωκότες μὲν οὐκ ἐπίειν, φειδοὶ δὲ τῆς τῶν ἀδελφῶν ἀτιμίας καὶ τῇ μὴ βούλεισθαι πόλεμον ἐγείρειν καὶ μάχην, ἐπὶ τὴν σιγὴν ἀπιδεῖν καὶ τὴν ἐν τῇ βιάθαι κρύψαι διάστασιν. ἀλλὰ τοῦτο θυλίας ὁμοῦ καὶ σονερίας ἔχον ὑπόνομα οὐ μᾶλλον ἤμελλον αὐτοῖς προσάξασθαι πάντας, ἢ περιφανῶς ἀποστήσειν· καὶ γὰρ πρὸ τῆς ἀληθείας οὐδενὸς φροντίζον ἐχρῆν καὶ τῶν ἀγῶνων οὐδὲν ἂν ἥδιστον ἦν, ἐξ ἧν αὐτοὶ τε καὶ πάντες ἂν ὠφελοῦντο· οὐς ἀναδύμενοι μέγχι παντός, οὔτε θάρρουντες σφίσιν αὐτοῖς, οὔθ' ὑπὲρ τῆς τῶν ὅλων σωτηρίας σονεῖν ἀνεχόμενοι πάντως ἔδειξαν ἄν. ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἀπάντων ταῖς μακαρίοις ἐκείνοις προσάπτειν εὐσεβὲς ἔστιν ὅλως καὶ δίκαιον· τοῦναντίον γὰρ καὶ σονοίᾳ καὶ σοφίᾳ καὶ τῇ τῆς ἀληθείας σπουδῇ μέγχι τοῦ γινόμενου παντός ἀφειγμένους δικαιότατ' ἂν ταῖς τῶν πατέρων καὶ διδασκάλων τιμαῖς αὐτοὺς περιέποιμιν· καὶ πάντων ὁμοίως ἦν τε εἶπον ἦν τε σιγῆσαι προείλοντο, δίκαιαν αὐτοῖς ἐδίδωκεν χάριν, ὡς ὑπὲρ ἡμῶν προειλομένοις ἀμφοτέρω, καὶ πάντοτε σοφῶς. ἀλλ' ἄρα κατεγνωκότες ἐξ ἀνάγκης ἐσίγησαν, οὐδ' ἔχουσι πρὸς ἀνάγκης λόγον ἢ σιωπῇ τοῖς γε κατὰ τοῦ λόγου ταύτῃ χρημένοισι. εἰ δὲ λέγοι τις, μηδὲ τοῦναντίον δεῖν ἰσχυρίζεσθαι, ὡς ἄρα τῇ σιωπῇ τὴν δόξαν κρατύνουσι, καὶ δηλοῦσι ταύτῃ ἀποδεχόμενοι· μάλιστα μὲν καὶ τοῦτ' ἔστιν εἰπεῖν, ὡς εἰ καὶ μὴ πάντας ἀκριβῶς ἀποδεχομένους ἦν τὸ σιγᾶν, ἀλλὰ γε μᾶλλον τοῦ συναινεῖν, ἢ τοῦ μισεῖν καὶ καταφρονεῖν ἀποδείξω ἔχει. ἐπεὶ δὲ νομίζω, μήτε καθάμαξ ἀτιμαζόντων, μήτε σφόδρα θάρρουντων

εἶναι τῇ δόξῃ. παραιτοῦμαι δ' ὑμᾶς, ὦ Γραικοί, περὶ ὧν μέλλω λέγειν· οὐ γὰρ ἀποφαινόμενος οὐδὲ κρατεῖν βουλόμενος ταῦτα, οὐδὲ περὶ τούτων τῶν προκειμένων μᾶλλον ὑμῖν ἢ περὶ παντὸς ἐκείνου ἐπιστημένου τὴν ἡμῶν προτίθημι γνώμην. ὁρᾶτε γάρ με καὶ τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημίοις τὸ δόξαν προσκρούειν ὑμῖν ἕως ἔξῃ φυλαξάμενον· καὶ τοι τοῖς τῆς ἀληθείας ἐξετασταῖς οὔτε λέγουσιν οὔτ' ἀκούουσιν ἁρμόττει τούτου φροντίζειν. Ἐγὼ τοίνυν, ὅπερ εἶπον, τοὺς ἁγίους ἠγούμαι μηδὲν ἀποφαινομένους περὶ ὧν ἕτεροι λέγουσι φανερῶς, οὔτε σφάδρα συνηγοροῦντας, εἰ δεῖ λέγειν οὕτως, οὔτ' ἵναντιούμενους καθάπαξ τοῦτο ποιεῖν· τὸ μὲν γὰρ πόρρω τῆς ἐκείνων ἀρετῆς καὶ σοφίας ἔστι, τὸ δ' εἶχεν ἂν λόγον οὐδένα, πάντας ὁμοῦ καθ' ἅπερ συντιμένους εἰσεῖναι, καὶ δόγματι παρὰ πολλῶν ὁμολογουμένην συνηγορίαν οὕτω νικρὰν εἰσενέγκασθαι. ἀλλ' οἶμαι τούτους ἢ τὴν δόξαν ἀμφιγνοῦντας ὥς ἀκινδύνῳ χρῆσασθαι τῇ σιγῇ, ἢ τῇ μὲν γνώμῃ μετὰ τῶν ἐπὶόντων ἐστάναι, τοῦ δὲ δημοσιεύειν αὐτὴν ἀποσχίσθαι, ἕτερόν τι προνοούμενους. καὶ τούτων ἐκείνῳ ἐλαβείας τε καὶ φρονοίας προσκεκύσκει ἁγίοις ἔστιν ἀπόδειξις. εἴτε γὰρ ὁ μὴ παντάπασιν ἐθάρρουεν εἰπεῖν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀνηκέστων ἤδισαν ὄν, τοῦτο σιγῇ παρελθεῖν, καὶ τὰς ἐκ τε τοῦ μαρτυρεῖν ἐκ τε τοῦ διώκεν ὑποψίας φυγεῖν ἰβουλεύσαντο, θαυμαστοὶ τῆς ἐλαβείας εἰσὶ, δι' ἣν καὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν εἰρημίοις ἀναμφισβητήτως προσκείσθαι δίκαιον ἔπαντας· εἴτε ἐκ τοῦ φανερὰν ποιῆσθαι τὴν δόξαν, συνεωρακότας τι τῶν οὐκ ἀμεινόνων ἐφόμενον, κατασχεῖν αὐτὴν ἐν σφίσιν ἐνόμισαν, ἐπανητοὶ τῆς φρονοίας. εἰ γὰρ τῶν λόγων αὐτοῖς ἅτι διδασκάλων καὶ πατέρων ἔχουσι τάξιν, ἢ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ὠφέλεια τέλος ἔμιλλαν εἶναι, οὐκ ἔδει τὰ βλάψοντα προτιθέναι· καὶ τὸν ἀληθῆ καὶ κοινὸν κἀναυθὰ διδάσκαλον προεστῆσαντο, ὃς πολλὰ τῶν ἀξιολόγων κατεῖχε, μήπω δυναμένους ἐκῶνα βαστάζειν τοὺς ἀποστόλους εἰδώς. τί γὰρ ὄφελος ἀληθείας ὑψηλοτέρας τοῖς ἐπὶ τῶν ταπεινοτέρων ἀβιβαίοις ἔτι καὶ κλονουμένοις; ὅτι δ' ἐκείνῳ τούτων πολὺ τὸ εὐλογον ἔχει καὶ πολὺ μᾶλλον ἢ τὸ τάναντία δοξάζειν τοὺς διδασκάλους, οὐκ οὐν ὥστε καὶ παραβάλλειν ἔξῃναι, καὶ ὅτι συνάπτειν ὥς εἴρηται τούτους οὐδέν ἐστι χαλεπὸν, ἥποτέρον ἂν τούτων μέλλοι κρατεῖν, αὐτόθεν οἶμαι δ' ἄλλον ἄπασι καφεστάναι. εἰ μὲν γὰρ ἀγαθόν τι χρῆμα

καὶ πολλῆς ἀξίον εὐφημίας ἢ περὶ ταῦτ' ἐλάβημεν πᾶσι δοκεῖ, πῶς οὐ δεικνύει ταύτην τοῖς ἀρίστοις προσάπτειν τῶν ἀνθρώπων; εἰ δὲ καὶ μὴ, καὶ πάντες ἅπαντα λίσσονται οὐ γὰρ μετὰ τῆς ἰσῆς σοφίας καὶ τῆς ἑωυθινῆς χάριτος, ἀλλ' ἔστι τις ἐν αὐτοῖς κατὰ πᾶν ἐκείνου σύννης καὶ τῶν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγώνων, οὕτω καὶ σοφίας καὶ λόγου καὶ τῆς ταῦτα διδούσης καὶ βεβαιούσης χάριτος ἐκ Θεοῦ τάξις τις καὶ βαθμὸς, τί δεινὸν ἂν ἂ τις ἄλλος πλείονι τῷ τεταρτῷ κότε χρώμενος εἴπῃ, ταῦθ' ἔτιρον ἐλάβημεντα σιωπᾶν ἀξιώσωμεν; ἐγὼ γάρ, ἵνα τι καὶ μικρὸν προσδιατρίψω τῷ λόγῳ, τὰ μετὰ τοὺς ἐκείνους οὕτως ἔχειν ἠγοῦμαι. Οὐ πάντων ἀνθρώπων πᾶντα δίδωσιν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ κοσμίῃ μὲν τοῦτον ἐκείνῳ, τιμῇ δὲ ἄλλον ἄλλῳ τῶν ἀγαθῶν· καὶ τὸν μὲν ἐνὶ δωρησάμενος ἔσται, τῷ δὲ καὶ πλείω προστίθῃσι· καὶ κατὰ πᾶν ἄλλου πρὸς ἄλλο τῶν χαρισμάτων ἐστὶ διαφορὰ, οὕτω καὶ κατὰ αὐτὸ τῷ τελειοτέρῳ τε καὶ εὐσεβιοτέρῳ δεικνύοντι ἕκαστον. τῆς δὲ διαφορᾶς αὐτῶν καὶ τοῦ πλήθους ἐστὶ μὲν ἡ τοῦ διδόντος χάρις αἰτία κατὰ τινα προορισμὸν καὶ πρὶν γινώσκειν ἄρρητον, ἐστὶ δὲ δέησις καὶ ἡ τῶν λαμβανόντων ἕκαστου πρὸς ταῦτα παρασκευή· ἵνα μή τι τῶν ἀγαθῶν κατὰ Παῦλον

* Κορ. β'. 3, 5.

εἰπὲν, ὡς ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν ψευδόμεθα λογιζόμενοι*, καὶ τῶν ἡμετέρων πράξεων ταῖς μὲν συμβαίνουσιν αἰ ποιναῖ, αἱ δὲ τυγχάνουσιν ἄθλων. τοῖς μὲν οὖν ἀχαρίστοις ὀφθεῖσι περὶ τὴν δωρεάν ὄντινα χρῆται τρόπον ὁ δειδωκώς, ἄλλῃς ἂν εἴη μελέτης σκοπεῖν· τοῖς δὲ

* Παρ' ἑαυτῶν οὐδὲ τοῦτο δύνανται, ἀνευ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος.

καλῶς αὐτῇ χρησαμένοις, καὶ τοῦτο μόνον παρ' ἑαυτῶν* εἰσφέρειν θελήσασιν, οὐ μόνον εὐεργέτης ἀλλὰ καὶ φύλαξ γίνεταί τοῦ δεινός, καὶ πρὸς τὸν ἑκάστου σκοπὸν αὐτὸς ὁδηγεῖ, καὶ λύει τὰ δυσχερεῖας, καὶ ὅπως ἐν αὐτῷ προκόπτωσι πράττει, καὶ χάριτος ἀξιοῖ δευτέρας ἐπὶ τὴν καὶ τοῦτο δοκῇ· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἐπὶ πᾶσιν, οὐχ ὥν αὐτοὶ κατεπράξαντο μᾶλλον ἢ σφίσι ἐκείνους γίγονεν αἴτιος, ἄθλον προστίθουσιν· ὥστ' εἶναι τὸ μὲν βούλεσθαι παρ' ἡμῶν, τὸ δ' ἀνύειν ἐκείνῳ· καὶ τρέχειν μὲν ἡμῶν*, τὸ δ' ἐπιγενέσθαι τοῦ ποθομένου τῆς ἐκείνου μόνης εἶναι φιλανθρωπίας· μᾶλλον δὲ τὸ μὲν διαμαρτεῖν τοῦ καλοῦ μόνης εἶναι τῆς ἡμετέρας βουλῆς, τὸ δ' ἐγγίσει τῷ ἀγαθῷ καὶ προσφύναί πως ἐκ τῆς Θεῆς χάριτος ἡκεῖν. ἐπεὶ δ' οὕτω πᾶσιν ἴση τῶν καλῶν ἢ βούλησις, οὗθ' ἢ περὶ ταῦτα σπουδὴ, οὐτε πᾶσιν ἢ φύσις τὸν ἴσον τρόπον συνε-

* ἡμῶν τ. ἔ. βοηθηθέντων τῇ χάριτι.

γανίζεται, ἀλλὰ δὴ καὶ ἡ παρὰ τῶν καιρῶν οὐχ ὁμοία πᾶσι ῥωπή, καὶ τοῦ τέλους ἡ κτῆσις ἄλλοις ἄλλον περιγίνεται τρόπον, ἀπείρου γῆς τ' ἀληθείας τοῦ τε καλοῦ τὴν φύσιν τυγχάνοντος, ὧν τῆς μὲν ἐν τῷ θιωρῆν, τοῦ δὲ ἐν ταῖς πράξεσι στοχαζόμεθα. ἀντιτύβην καὶ διαφορὰν τῶν μονῶν, καὶ τῆς ἐσχάτης εὐδαιμονίας ἡ ποικίλη τε καὶ πολυσχιδὴς προῆλθεν ἀπόλαυσις. καὶ τῆς ἐκκλησίας οὖν οἱ διδάσκαλοι τῇ τῆς σοφίας καὶ τῶν λόγων κοσμηθέντες χαρίσματος ἐπὶ τούτῳ συνῆλθαν ἀρετὴν καὶ ταύτῃ πρῶτον ἰδμεῖαν ἕξιοι γινώσκοντες τοῦ δόρου, καὶ τοῦ τυχεῖν τῆς ἀληθείας ἀπέλαυον, ἡ μόνη σοφίας καὶ τῶν ἐπ' αὐτῇ σπουδασμάτων τέλος γίνοιτ' ἂν ἄξιον καὶ θεὸς ἦν ὁ ταῦτα διδούς, καὶ ταύτῃ προσάγων. ἀλλ' οὔτε πρὸς τὴν σοφίαν τὴν αὐτὴν εἰσενέγκαντο πάντες παρασκευὴν, οὔτ' ἀπὸ γῆς ἴσως σοφίας τὰ τῆς ἀληθείας ἐξήτασαν. διὸ σοφοὶ μὲν ἅπαντες ἴσαν, διανοήσοι δ' ἄλλος ἄλλου τῷ μέτρῳ καὶ πάντες μὲν τῆς ἀληθείας ἐπιτύχον, οὐ τοσοῦτον μέντοι ταύτης οὔτος κατεύλπειν ἴσων ἔστων ἐκείνου· ἀλλ' ἐν οἷς μὲν ἐθάρρουν ἕκαστος, ἀραρότως ἴπτε καὶ προσφύως, ἄλλος δ' ἄλλο τι πλείον ἐτόλμει, καὶ τὸ μὲν θαρρῆσαι τῆς ἐκάστου σοφίας ἐτύχανε, τὸ δὲ μὴ πλανηθῆναι τῆς ἀληθείας, τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ἦν, τὴν τε γνῶμην μεθ' ἧς ζήτουν ἀσπαζομένου, καὶ τὴν προθυμίαν καὶ τὸν πόνον οἰκτείοντος· καὶ τοῖς μὲν εὐλαβεστέροις οὐ μεμφομένου, τοῖς δὲ θαρρόυσι πάλως παρέχοντος τὴν ἀσφάλειαν. οὐκοῦν καὶ ἡμᾶς τῶν μὲν δεῖν εὐλάβειαν ἐπαινεῖν, τῶν δὲ θαυμάζειν τὴν παρρησίαν καὶ νομίζον μὲν ἀληθῆ τὰ κοινῇ παρὰ πάντων ἡξιωμένα, ἐφ' ᾧ δὲ προελάβομεν ἔνιοι, σοφίᾳ τε μίζοντι καὶ τῇ παρὰ τοῦ πνεύματος ὑμμιαχίᾳ θαρροῦντες, μηδὲ τούτων καταφρονεῖν· μηδ' ἡ προπετεὺς ἴσθαι τοὺς εἰπόντας, ἡ νομίζειν ἐλαττοῦσθαι τι τοὺς σιγήσαντας καὶ τῆς εἰς ἑτέρους τιμῆς, ἡ τὴν ἐν ἀγιότητι δόξαν αὐτῶν παραιεῖσθαι ἂν καὶ ἄλλο τι νομίζωμεν ἀληθές, ὧν αὐτοὶ θαρροῦσιν πέπειστα. εἰ γὰρ μηδὲ τῆς ἐν ἀγιότητι δόξης καὶ τῶν δι' ἐκείνους τοφάνων ἐπίσης πάντες μετέχον, καὶ τοὶ πάντες ἠμωμένοι τῷ θεῷ, καὶ γνήσιοι φανέντες ἐκείνου θεραπευταὶ, οὔτε βαθυμῆς τισι διαφροντικῇ ἀδικεῖσθαι νομίζουσιν, ἡ φθονοῦσι τοῖς ὑψηλοτέροις οἱ κατινέτεροι, σχολῇ γὰρ τῆς ἀγιότητος ὕμνεα καὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἡσὴν ἐπὶ σὺς συμμεριοῦται, ἡ χαλεπῶς οἴσουσιν, ἂν τις καὶ τῇ τῆς

ἀληθείας γνῶσι τὴν διαφορὰν αὐταῖς ἀφορίζοιτο. εἰ δὲ καὶ τὴν μέλλουσαν εὐδαιμονίαν τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν ἀποφαίνονται πάντες· ὅς ἐστιν ἡ πρώτη καὶ καθαρωτάτη πάντως ἀλήθεια, τῆς δὲ διαφοραὶ πολλαὶ καὶ βαθμοὶ, εἴπερ καὶ τῆς εὐδαιμονίας εἶναι πιστεύονται, πῶς οὐ κἀνταῦθα τῆς ἀληθείας τὸ ὅως διαφόρως εἶσιν ἐπιλαμβάνειν, ὃ τοῦ φωτὸς ἐκείνου πρόδρομον καὶ σύμβολον· ὡς πῶς εὐχ ἡμῖν, ἂν ἄλλο τι λόγῳ, ὡς καταφουδόμενοις αὐτῶν ὀργισϋνται; προφάσει τῆς εἰς ἑνίους αἰδοῦς ὀριζομένοις μὲν σου τῇ περὶ τῶν θείων ἀληθείαν, ἣν οὐδ' ἐν τῇ μέλλοντι βίῳ περιλαβῶν δυνατόν τοὺς ταύτης ὑπόπτας· ἀτιμάζουσι δὲ τὴν τῶν ἄλλων ἁγίαν σπουδὴν καὶ τὴν χάριν, καὶ ἣν ἐντεῦθεν ἀλήθειαν ἐπορίσαντο; ἄλλως τ' εἰ μὲν πάντα μέλλομεν ὑποπτεύειν, ἃ μὴ κοινῇ καὶ καθάπερ ἀφ' ἑνὸς στόματος πάντες ἤξιοι, ἄλλος ἂν εἴη λόγος· καὶ τοι τὰ μὲν παρόντα λύσομεν ἴσως καλῶς, καὶ πόνον ἡμᾶς αὐτοὺς ἀπαλλάξομεν, καταφρονοῦμεθα δὲ τῶν παντελῶς, καὶ τοῦ χερσὶ τῶν διδασκάλων αὐτοὺς ἀποκλείσομεν, οἷς αἱ τῶν πατέρων σύνοδοι πᾶσαι καὶ τὴν τῶν κορυφαίων τάξιν ἀπένημαν. ἃ γὰρ πλείω τῶν ἄλλων εἶπον ἐκεῖνοι, ταῦτα σχεδόν ἐστιν ἄπερ εἶπον· οὕτως ἐξύψηται διανοίας καὶ χάριτι πνεύματος ἐπὶ πλεῖστον προὔλθον. πάντ' οὖν ἐκεῖνα λῆρος δέξουσι εἶναι. καὶ ἀληθῶς ληρύσουσι οἱ ταῦτα λίγην τολμῶντες. εἰ δ' ἐκεῖνα πάντα θαυμάζομεν, πῶς δίκαιον μὲν ταυτὶ μὴ προσίεσθαι; ἢ γὰρ ἐπὶ πάντων μετὰ ὁμοίων δεῖ τὴν γνώμην ταύτην νικᾶν, ἢ μὴδ' ἐφ' ἑνὸς τινος εἶναι κυρίαν· Ὅτι μὲν τοίνυν τὴν σιγὴν οὐκ ἐναντιούμενων, ἀλλ' εὐλαβουμένων ὑπάρχειν εἰκός, καὶ μὴ σφόδρα θαρρόντων ἐφ' ἑαυτοῖς ἐν τούτῳ τῇ μέρει ἐκ τῶν εἰρημένων οἶμαι δ' ἥλον ὑπάρχειν. μαρτυρεῖ δὲ τῇ λόγῳ καὶ τὰ τῶν ἁγίων συγγράμματα, ἐν οἷς ἄλλοι μᾶλλον ἄλλων τεθαρρήκότες ὀρῶνται, ὡς ἕκαστος ἐπιστήμης ἢ χάριτος εἶχε· καὶ οὐδ' ὡς μᾶλλον Λατῖνοι Γραικῶν, ἢ Γραικοὶ πρὸς ἑαυτοὺς ταύτῃ φαίνονται δυννησχότες. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ταῦτα τοῖς ἄλλοις φρονεῦντας ἀναμφιβόλως, τὴν ὁμολογίαν ὡς οὐκ ἀσφαλῆ τοῖς ἀπλουσί-
 ροις φυλάξασθαι, οὔτ' ἀδύνατον, οὔτε τῆς ἐκείνων τάξεως ἀπᾶν εἶναι δεοῦ. Οἱ γὰρ ἕνεκα τοῦ μὴδένα ἂν ἐκ τῶν λόγων βλάβος τι παθεῖν, φανερώς τοῖς λόγουσιν ἀντειπόντες, καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν ἀπαγορεύσαντες αὐτοῖς ἄλλοις καὶ τοῖς ἀναπνοῆς αὐτῆς συνδι-

, καὶ τοὶ πάντες μᾶλλον αὐτοὶ ταῦτ' ἤδισαν ἀληθεῖ, πῶς
 τοῦ δὴ τούτου χάριν προθυμότερον εἰσέλασαν ἄν; τὸ γὰρ
 καὶ τοῦ δεξιῶν ἀντιλέγειν δήπου πρότερον. εἰκὸς γὰρ ἦν τοὺς
 ντας ἐκ τοῦ υἱοῦ προῖεναι τὸ πνεῦμα, καὶ μὴ χωροῦντας
 τὸν λόγον, ἄλλα τι πολλὰ τῶν ἀτόπων ἐνθυμηθῆναι, καὶ
 δὴ πρὸς ἃ Λατίνους ἀπάγουσιν οἱ τὰ μακρὰ κατ' αὐτῶν
 κότες συγγράμματα, καὶ ἃ φασιν ἀκολουθεῖν ἐξ ἀνάγκης
 ῥηματι· οἷον ἐστὶ καὶ τὸ διττὰς νομίζειν ἀρχάς, καὶ τὸ τῶν
 θείων προσώπων εἶναι τὸ πνεῦμα καταδεύτερον, καὶ τὰλλα
 τοιαῦτα. εἰ γὰρ Λατίνοι περὶ τούτων ἀπολογούμενοι, καὶ
 φρονεῖν αὐτὰ, μήτ' ἐξ ἀνάγκης ἔπισθαι τῇ δόξῃ δεικνύντες,
 καὶ τήμερον πείσαι Γραικοὺς ἠδυνήθησαν, ἀλλ' οἷονται πάντα
 ἐν ἡ τῶν ἀτόπων ἀπηλλάχθαι τούτων τὴν δόξαν· οὕτως
 οὐκ ἐστὶ τῆς προσθήκης, οὐχ ὥς ἂν οἱ λέγοντες βούλοιντο· τί πα-
 ρεῖται ἦν τοὺς ἀνθρώπους, τῶν ἁγίων ὑπάντων ἐκ τοῦ υἱοῦ
 εἶναι τοῦ πνεύματος, καὶ τοῦτο δογματιζόντων ἁπλῶς ὡς ἔθος
 ἔστι· μηδὲν δὲ προστιθέντων τῶν νῦν Λατίνοις εἰς ἀπολογίαν
 μένων τοῦ δόγματος, καὶ πρὸς τὰς τῶν ἀτόπων τούτων ἀπο-
 λογίας ἔγωγε οἶμαι, τῇ μὲν δόξῃ νομίσαντας ἔπισθαι τὰ τοιαῦτα,
 γοντος δὲ μηδενός, μηδὲ ταῦτα φυλάττεσθαι παραινοῦντος,
 ἢν δόξαν ὡς οὐδαμῶθεν τούτων αἰτίαν τιμᾶν, καὶ ὡς ἀλη-
 τοῖς ἀτόποις τούτοις ῥαδίως ἂν προστίσθαι. ἃ δὲ πάντα
 ὁμῶς εἰκὸς ἐστὶ φείσασθαι τῆς δόξης τοὺς διδασκάλους,
 ἵνα τοῦ μεγάλου βλάπτων δυνάμενον. εἰ δὲ καὶ τῆς τῶν
 ῥῶν ἀσφαλείας σφόδρα φροντίζοντες, πανταχοῦ παραινοῦσιν
 τῶν ἐν τῇ γραφῇ λεγομένων ἔχεισθαι μόνον, καὶ μηδὲν πε-
 ριέχεισθαι πλέον· ὥστε καὶ πολλὰ τῆς γραφῆς ἐξηγουνται τῇ
 ῥῶν δόξῃ καὶ τῇ εἰρήνῃ αὐτῶν ἐναντίας, οὐδ' αἰδοῦνται τὸ
 σαφεῖς τινος ὄντος καὶ ἐπιπόλαιου τῶν τοιούτων ἐξηγεῖσθαι,
 ἵνα δυνάμει πείσαι τοὺς ἄλλους εἶσω μένων τῶν ὄρων, καὶ
 ἐκ τῆς προσηγορίας ἀπηλλάχθαι κινδύνων τί θυμασθὲν, εἰ
 ἐκ ἐπόμενοι τοῖς λογισμοῖς καὶ ταῦτα εἰσέλασαν, ὥστε περὶ
 αὐτοὺς καὶ πολλὰ ἄλλα τῶν ἀκινδύνων ἂν ἐρημένων σφαι-
 ρῶν; εἶδεν γὰρ μὴ λόγῳ μόνον τὸ δέον ὑπαγορεύειν, ἀλλὰ καὶ
 ρακροῦν αὐτὸ, καὶ παράδειγμα σφῶς αὐτοὺς διδόναι τῆς

εὐλαβείας· τοῦτο γὰρ ἀληθινῶν διδασκάλων ἦδυσαν ὄν. ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ γε τῶν σοφωτέρων κρύπτειν οὐκ ἔδει· ἢ γὰρ ἂν ἠδίκουν τῇ τῶν ἀσθενεστέρων φειδοῖ τοὺς ἄμενον παρσκευασμένους ἀτελειστέρους ἱῶντες, μηδὲ καὶ τούτοις συμμετρεῖν τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον ἐθέλοντες· ἄλλον τινὰ τρόπον καὶ τούτοις τὴν ἀληθῆ προϋτίθισαν δόξαν ἀρκοῦντα σοφοῖς· καθάπερ οὐδ' αὐτὰ παρὰ τῶν γραφῶν αὐταῖς ἐζήτουν λέξαι τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὅσα τοῖς διαρρήδην λεγομένοις τὴν ἰσὺν δύνανται ἔχει, καὶ ἃ ταῖς ὁμολογουμέναις περὶ τῶν θείων ἐννοίαις συνάδουσιν, πρὸς τὴν ταύτης θῆραν σφίσιν ἐνόμισαν ἐξαρκεῖν. ταύτων καὶ οἱ λοιποὶ τῶν διδασκάλων εἴλοντο τὴν ὁδὸν ἐν ᾗ οἱς ἐδογματίσαν. μὴ γὰρ ὅτι ταύτην ἐξῆπτον τὴν δόξαν ἄλλοις σιστημένῳ σκοπεῖτω τις, ἀλλ' ὅτι ἐκείνοι πολλὰ κατέσχον παρ' ἑαυτοῖς ὅν ἠδύναντο λέγειν· ἃ τοσούτῃ μείζω κίνδυνον ἴσως ἤνυγεν ἂν καὶ οὕτω πλείοσι τῶν ἀνθρώπων ὅση καὶ βαθυτέρας τοῖς ὑπ' αὐτῶν λεγομένοις δι' ἐκείνους καὶ πολλῶν βελτίονος ἐδέκων ἂν τοῖς σιωπώμενοις. ἐτέρῃ δὲ τινι μηχανῇ ἐκείνοι τοὺς παρακολουθεῖν δυναμένους ὧν ἐφρόνουν ποιοῦνται κοινωνούς· καὶ τοῦτ' ἐστὶ συνιδεῖν εἴ τις αὐτῶν τοῖς λόγοις προσέχοι· Ὁ δὲ τοὺς διδασκάλους ἐκάστους παθεῖν εἰκὸς ἐστὶ πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτῶν μυουμένους, τοῦτο πολλῶν πρότερον πρὸς πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἐκκλησίαν ὡκονομηκέναι τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας οὐδ' ἀπεικὸς, θαυμαστῇ τινι καὶ πάντα λόγον νικῶσῃ προνοίᾳ. προϋνόησε γὰρ ἐκατέρας τῶν ἀνθρώπων τῆς ἕξως, καὶ διδασκάλους πλάσαν ταύταις συμβαλόντας, τοῖς μὲν ἀτελειστέροις τοὺς εὐλαβεῖς χρησαμένους ἐπιστήσει, τοῖς δ' ὑψηλοτέροις τὸν νοῦν τοὺς μάλιστα τιθαῖρρηκότες ἐφῆκε· καὶ διδάσκει μὲν τὴν ἀναγκαίαν ἀλήθειαν διὰ πάντων ὁμοίως, ἥς ἡ πίστις ποιεῖ τοὺς σωθισομένους· ἂν δὲ τις θεωρητικώτερος ὦν καὶ κρείττων ὑποφίας κινδύνων, πρὸς τὰς τῶν μειζόνων ἔχει μυήσεις, καὶ τοῦτ' αὖ τὸν πόθον παραμυθίζεται, διακόνους οὐς ἰδίως πρὸς ταῦτα παρσκευάσει χρώμενον. ὥστ' εἰ τῶν ἁγίων τοὺς μὲν ἐπαινεσόμεθα, τοῖς δ' ἐπιτιμώμεν τῆς σιγῆς ἢ τῶν λόγων· καὶ τοὺς μὲν ἐγκρινούμεν, τοὺς δ' ὡς ἡμῖν ἀχρεῖστοις ἀποπιμύνομεθα, ἐξίστω καὶ κατὰ τοῦ πνεύματος ἐκείνα τολμᾷ οὐ μόνον οἷς τῆς σιωπῆς καὶ τῶν λόγων ἐκαστῇ γέγονεν αἵτιον, καὶ κοινωνεῖν ἀνάγκη διὰ τοῦτο τῶν τιμῶν καὶ τῶν ὕβριστων, ἀλλὰ καὶ

οἷς ἐφ' ἐκάστου χρησάμενον φαίνεται, καὶ τὰ μὲν σιγῆσαν τὰ δ' εἰρηκὸς διὰ τῶν διδασκάλων, οἷς τὸν τῆς ἀληθείας λόγον ἐνέπνει. εἰ δ' ἔν ἐστιν ἐκείνο, καὶ ἀληθείας πνῦμα πιστεύεται, καὶ πᾶσιν ὁμοίως εὐεργετῇ τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲ τὰ τῶν διδασκάλων ἄλλως ἔχειν οἶσθαι χρῆ. ἀλλ' ἵνα μὴ πολλὰ λέγων ὑμῖν ἐνοχλῶ, ὅθεν τῶν λόγων τούτων ἠρξάμεν ἐκείσε πάλιν ἐπάνειμι. Εἰ μὲν γὰρ φανερώς ἀντιφάσκοντες οἱ τῆς ἐκκλησίας ἰσχυρόντο διδασκαλοὶ, καὶ δόξα διαιρεθέντις οἱ μὲν ἔλεγον οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ προῖναι τὸ πνεῦμα, οἱ δὲ τοῦτο κατέφασκον ὅτι νῦν λέγουσι τρόπον, ἔδει τὴν μὲν ἀντίφασιν μέχρι τῶν λόγων εἶναι νομίζοντας καὶ τὴν μάχην, τοῖς δὲ νοήμασι καὶ σφόδρα συνῆθαι τούτους ἀλλήλοις ὑποτιθημένους, περᾶσθαι τῆς ἐν τοῖς ῥήμασιν ἐναντιότητος τοὺς λόγους εὐρίσκουσιν, καὶ τί σκεπτοῦντες ταῦτα προείλοντο· καὶ τυγχάνοντες μὲν, ἔδει δὲ δέπου τυγχάνειν, καὶ αὐτοὺς ἡμᾶς πεπαῦσθαι φιλονεικεῖν, ἢ λέγοντας ἑκάτερον καὶ φρονοῦντας μετὰ τῶν ἑκατέρου λόγων, ἢ τὸ μάλιστα συνάπτειν μέλλον ἡμᾶς ἐκ πάντων ἐκλεξαμένους· πολλοὺς γὰρ ἐνὶ χώρῃ τρόποις ταῦτα πειραίνεσθαι· διαμαρτάνοντας δὲ, ἀλγύν μὲν ἄτε τῆς τῶν διδασκάλων διανοίας οὐ δυναμένους στοχαζέσθαι, ἑκάτερον δὲ φρονοῦντας ἑκατέρους ἁπλῶς, λέγοντας δὲ τὰ συνήθη, οὕτω καὶ τοῖς διδασκάλοις καὶ σφίσιν αὐτοῖς διηλλάχθαι. οὐ μόνον δὲ τοὺς διδασκάλους, ἀλλ' οὐδ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἀντιφάσκοντας ἀλλήλοις τῷ λόγῳ, καὶ τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως τοὺς μὲν τὴν κατάφασιν, τοὺς δὲ τὴν ἀπόφασιν ὁμολογοῦντας· ὅπερ ἡ γερωνὸς ἔτυχε, χαλιπώτατον ἂν ἔδοξεν εἶναι, καὶ μερίστη τῶν διαφορῶν αὕτη· οὐδ' ἔμως τοίνυν οὕτω διακεκμένους δυσχερὲς ἂν ἦν τῇ διανοίᾳ συμβαίνειν, τοῦτο δυναμένης τῆς ὕλης, καὶ τῶν πραγμάτων λίαν ἐπιτριπόντων. ἐγὼ γὰρ οἶμαι, καὶ μοι μηδαμῶς ὀργισθῆτι, οὐ γὰρ χαλεπῶς ἔχω τὰ κοινῇ δόξαντα πᾶσιν ὑμῖν ἰδίας γνώμης ἀλλάττεσθαι, ἀλλὰ συμβουλιῶν ταῦτα φημι, καὶ τῆς ἐμῆς πειρώμενος γνώμης, καὶ βουλόμενος εἴπερ ἄλλα τι καὶ ἡμᾶς εἰρηνεύειν, καὶ τοῖς διδασκάλοις πᾶσι περισώζεσθαι τὴν τιμὴν· οἶμαι τοίνυν ἐγὼ τὰς ἀντιφάσκουσιν δοκούσας ταύτας προτάσεις, καὶ ἅμω καλῶς ἐνδέχεται λέγεσθαι, καὶ μηδέντιαν πάλιν καλῶς. ὥστε τοὺς ἑκατέρας προστησαμένους, εἰ τὰς συνεισυγμένους φυλάττοντο δυσχερείας, καὶ τὴν ἀληθείαν δύνασθαι σώζειν, καὶ σφίσιν

αὐτοῖς ὁμογνωμονῶν. καὶ τούτων ἱτοιμός ἐμὶ τὰς ἀποδείξεις, ὅπ-
 ταν βουλευθῆτε, παρήχεται· οὐ γὰρ οἶμαι τοῖς παροῦσι λόγους
 ἢ περὶ ἐκείνων σκέψεις ἑρμόττει· ἀγνοεῖτε δὲ οὐδ' ὑμεῖς ἃ λέγειν
 ἤμωλλον, πολὺ βέλτιον ἐμοῦ τὰ τοιαῦτα ἐπισκευμένοι. ἦν μὲν ἂν
 τοῖνυν καὶ οὕτω πρόχειρον ἡμῖν τῶν φιλονικίων ἀπαλλάττεσθαι,
 τῇ τῶν νοημάτων ὥς ἐπὶ συνφωνίᾳ τὴν περὶ τοὺς λόγους ἐναν-
 τιότητα λύουσι· νῦν δὲ τὴν μὲν κατάφασιν ἄνδρες ἄγριοι καὶ σοφῶι
 καὶ οὕτω πολλοὶ καθάπερ ὑπὸ κήρυκος λέγουσιν· οὕτως αὐτὴν
 ἐπάσης ἄντι ἀμφιβολίας ἐφρόνου· τὴν δ' ἀπόφασιν εἶπον οὐδὲς,
 ἀλλὰ σιγῶσι μὲν αὐτὴν πάντες, λέγουσι δ' ἃ καὶ ταύτῃ καὶ τῇ
 καταφάσει δοκοῦσι συναγωνίζεσθαι. καὶ τῆς σιγῆς ἔστι μὲν τὴν
 ἔξιν αὐτῶν αἰτιάσασθαι χρήζουσιν εὐλαβείας, ἢ τὸ τῶν λόγων
 ἔθος, ὅπερ ἢ τῶν ἐν αὐτοῖς πρεσβυτέρων μέμψις ἐπὶ τοὺς ὑστέρους
 αἰὶ διαβαίνουσα, κρατεῖν ἐν σφίσι πεισίσκει· δι' ὃ μὴ τοῦτο μόνον
 ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶν ὁμολογουμένων σιγῶσιν οἱ μὲν ἀρχαιότεροι,
 τῷ μὴ διαρρήδην ὑπὸ τῆς γραφῆς σημαίνεσθαι ταῦτα· οἱ δὲ μετ'
 ἐκείνους τὴν ἐκείνων ζηλοῦντες εὐλάβειαν. ἔστι μὲν οὖν καὶ ταῦτα
 νομίζουσιν αἰτία τῆς σιγῆς· ἐπὶ δὲ καὶ τινα κίνδυνον ὑποφωμίνους,
 ὅς τοὺς ἐπλουστέρους ἐκ τῶν λόγων ἔοντο περιπεισέσθαι, τὴν τῶν
 ἀληθῶν διδασκαλίαν φυλάξασθαι· τὸ δὲ σιγᾶν ἐναντιοιούμενους ταῖς
 λέγουσι, καὶ τῇ δόξῃ συνειδότας τὸ ψεῦδος, οὐδένα λόγον ἔχον
 ἐδείχθη. εἰ δέ τις καὶ τὴν ἀπόφασιν τιθέναι δοκεῖ τῇ περὶ τούτου
 σιωπῇ, τῇ γραφῇ καὶ μοίρᾳ τῶν διδασκάλων μίᾳ οἷς ὁμίλει,
 μᾶλλον ἔοικε μαρτυρεῖν, ἢ καθαρῶς ἀποφάσκειν· καὶ τοι καὶ φα-
 νερώς ἡρνημένην χαλεπὸν οὐδέν ἐστι τοῖς εἰρηκόσι συνάπτεσθαι, ἢ
 καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐμέλλομεν ἂν συνάπτειν συναραμένους. Τού-
 των οὖν οὕτως ἔχοντων μάτην κοφόμεθα τὰ συγκειλωσμένα δι-
 σταντίς τε καὶ συμφύροντες τοῦναντίον ἢ λέγεται· καὶ διαλύσεις
 οὕτω προχείρους περιεφόμεθα, ὥσπερ τῷ πολυμειν ἁλλήλοισι καὶ
 ταῦτα περὶ τοιούτων φιλοτιμούμενοι· καὶ διαστήσομεν ἀλλήλων τοὺς
 διδασκάλους, οὐς αὐτὰ συνάπτειν καὶ πρὸ τῶν οἰκείων λόγων τὰ
 πράγματα. ἀλλ' ὥσπερ οὐκ ἔστι καθαρῶς ἡμᾶς εἰρηνεύειν μὴ τῶν
 ἀμφισβητούμενων κρίσει λυθέντων, καὶ διορισθέντος ἐνός τινος τοῦ
 πάσιν ἀρίσκοντος· οὕτως οὐδὲ τῆς ἀληθείας ἐπιτυχῶν ἔστι μὴ τῆς
 τῶν ἐρίων συμφωνίας ἐπ' αὐτὴν ἡμᾶς ὀδηροῦσας. ὑπερ τούτων δὲ

ὑπέρων ἡμῖν πάντα ἢ σπουδή. ἰσὶ τί δὴ πρὸς Θεοῦ καὶ τὴν
 ἐν ἀνοίσει τοῦ μὴ πάντας τοὺς διδασκάλους στέργειν ἐπίσκει,
 ἀν ὑμῶν ἐπὶ τοῦ κοινοῦ δικαστηρίου συνθάνωνται; οὐ γὰρ
 ἐ σιγῇ τοιοῦτον ἀδίκημα παρελθεῖν ἀν τοὺς ἡμελημένους· μάλ-
 λις οὐδὲν ἥττον ἐκείνον, ὑπὲρ ἐκείνων καὶ οἱ τιμᾶσθαι δοκοῦντες
 νακτῆσουσι. τὸ τῶν σιγηάντων ἀξίωμα προβαλεῖσθε; καὶ μὴ
 ὦν ἐξιότητι μὲν οὐδὲν ἐλάττους εἰσὶ, σοφία δὲ καὶ πολὺ προ-
 ρην ἔνιοι τῶν ἐιπόντων. ἀλλὰ τὸ πλεῖθος ἐρεῖτε; καὶ μὴν καὶ
 ὅς νικῶσιν. εἰ δὲ τὰς παρὰ τῶν συνόδων τιμὰς, παρὰ σφίσι
 οὖσιν οὔσαν τὴν ὑπεροχὴν. ἀλλὰ τῷ διηνὸν οἰεσθαι δόξαν μὴ
 ἐ πάντων ὁμοῦ κρατυνομένην προσδέχισθαι; ἀλλ' οὐδὲ τοῦτ'
 γον· ἀντιλέγοντος γὰρ οὐθενὸς οὕτως οἱ φανερώς, ἰκανὸν ἔστιν
 ἢν ὑπὸ δυοῖν μαρτυρεῖσθαι· αὐτὰ δὲ τοσούτων συνηγόρων πύ-
 κειν. ἢ καὶ τὸ περὶ τὸν Λάζαρον θαῦμα, καὶ τὴν τῆς Σα-
 βίτιδος συντυχίαν παραδραμούμεθα, ὅτι μὴ πάντας ἔσχε συμ-
 ψτας ὁ ταῦτα λέγων τοὺς εὐαγγελιστάς; εἴτα καὶ τοὺς ἐν τοῖς
 ἱστορίοις ἀγῶνας ἄλλον τινὰ διετίθεισθε τρόπον, οἱ ἄνθρωποι
 ἡμᾶς ἐροῦσι καὶ πάνυ δίκαιως· οὔτε γὰρ σιωπὴν προὔτιμή-
 ῃ ποτε λόγου πρὸς μαρτυρίαν· μᾶλλον δὲ καὶ ταύτῃ λόγῳ συ-
 τομένη λόγου χρεῖαν ἐνέμετε· καὶ τρεῖς λαμβάνοντες μάρτυρας
 ζητοῦμένων, ἀξίους ὄντας πιστεύεσθαι, οὗδ' ἑαυτοῖς λοιπὸν
 τοῖς παράγουσιν ἠνωχλεῖτε, πάντας ἀνθρώπους ζητοῦντες
 τυρας ἥκειν. οἶμαι τὰ τῶν ἄλλων διδασκάλων ἀξιώματα προ-
 εῖσθε, ἐξ ὧν ὑπεναντίον τι τῇ τῶν ἐιπόντων καταφάσει συ-
 νεται· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτ' ἐροῦσι δίκαιον οὐδὲ νόμιμον εἶναι, τὰ
 ῥήθηδον λεγόμενα παρισδόντας τοῖς ἀμφιβόλοις προστίθεισθαι
 ἂντίον γὰρ μᾶλλον, ἐκ τῶν φανερωτάτων καὶ ταῦτα κρίνεσθαι
 ἃ γὰρ λέγετε κατὰ τῶν ἡμετέρων ἀδελφῶν ἀξιώματα, οὐ
 ἴσον τρόπον πάντες ἐνόουν· ἀλλ' οἱ μὲν ὡς τὴν ἀπόφασιν συμ-
 μίνοντα, οἱ δ' ὡς τῇ καταφάσει συνηγοροῦντα πάντως εἰδόντες
 τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλοῖς ἐκ τῶν διδασκάλων οἱ τῆς
 ἡμέρας προϋστάμενοι ἀποφάσεως ἐχρῶντο ῥητοῖς. ὅθιν' ἐκ γε τῶν
 ὑμῶν οὐ μᾶλλον τῇ σιωπῇ τῶν ἄλλων, ἢ τοῖς ἡμετέροις λό-
 γοις τίθεισθαι χρή, καὶ μὴν οὗτ' ἐπὶ τὴν ἀγνοίαν καταφύξεισθε,
 οἱ τε ταῦτα πάντα εἰδότες, καὶ πολλῶν ἄλλων ὑμῖν διαμαρ-

τυρομένων, καὶ τοῦ μὴ βούλεισθαι μόνον εἶργον ἔχοντος. εἰ δὲ καὶ τὰ παρὰ τῶν ἄλλων ἐργῶν προτεθεῖν ὀνείδη, οἷς προσέχουν δῆθον βουλόμεθα, καὶ δίκαια μὲν αἰτιᾶσθαι τοὺς ἀδελφοὺς, ἡμᾶς δὲ φανερώς ἀδικεῖν, αὐτοὶ δ' ἐν τιμῇς προσχρήματι συνεδικῆσθαι καὶ συνεκβεβλήσθαι φέσειαν παρελθόντες· οὐ γὰρ οἶμαι ἀκεῖ στασιάζουσι πρὸς ἀλλήλους καὶ τάναντία περὶ ἡμῶν ψυφιοῦνται· τί ἡμῖν λοιπὸν ἔσται καταφυγή; τὸ δὲ μίζον, ἀπαιτοῦντι τῷ διαπότη παρ' ἡμῶν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας, ὣν τὴν μὴ καθάπερ τινὰ κληρὸν ἔδει διαφυλάττειν, τὴν δὲ φέρειν ἐχρῆν ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, ὡς δὲ ἐκείνης μόνης σωθисσόμενους, τί τῶν ἁπάντων εἰσόντες οὐχὶ καὶ προσαναίσχυντεῖν δόξαμεν ἂν καὶ χείρους δίκας ὀφείλων; οὔτε γὰρ τὴν τῶν γραφῶν ἐροῦμεν ἀσάφην, ἥς τοσούτους ἡμῖν ἐκάθισεν ἑρμηνεῖς, οὔτε τοὺς διδασκάλους συνηρόρους καλέσομεν, προκατεγνωκότας πάντας ἡμῶν. εἰ δὲ καὶ μίλλον παρίναι, οἱ μὲν αὐτῶν καὶ πάλιν σιγῶντες, οἱ δὲ τάναντία μαρτυροῦντες περιφανῶς, οὐδὲ διατρέλιν ἐάσουσι περὶ τὰς ψήφους τὸν δικαστήν. ἀλλ' οὐδ' ἄμεινον ἐκείνων ἁπάντων τὰ τῶν γραφῶν αὐτοὶ νοεῖν τολμήσομεν λέγειν· οὔτε τῆς εἰρήνης ἐπιθυμῆσαι μὲν, οὐ τυχὼν δὲ διίσχυριζόμεθα· πῶς γὰρ, οἱ καὶ τοὺς διδασκάλους ἀλλήλοις ἐκπολιμοῦν βουλαιέντες, ὣν τὴν ὑμόνοίαν τῶν ἐν ἡμῖν σκαδάλων ἔδει γίνεσθαι λύσιν; ἥπου σιγᾶν μὲν ἄμεινον ἔσται μηδὲν ἔχουσι εἰς ἀπολογίαν προβάλλεσθαι, ἀντὶ δὲ τῆς τῶν ἐκκλημάτων ὑμολογίας τὰ τῆς σιωπῆς ἀποχρήσει τῷ δικαστῇ. οὕτως ἡμῖν τὸ διαιρεῖν τοὺς διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας ταῖς γνώμας, ἢ μαχομένοις ἀλλήλοις, ἢ κακῶς εἰρηνεύουσιν ἀπαραίτητον ἔχει καταχόθην τὴν μέμφειν· τὸ δὲ συνάπτειν ἐκείνους, ὡς καὶ πρότερον εἴρηται, πρὸς πᾶσαν τύχην ἀρκεῖ. εἰ γὰρ μὴ καὶ τὰ τῆς ἀληθείας ἡμῖν οὕτως ἐπεριγένοιτο, πολλὰ τὰ τὴν συγγνώμην πρᾶξοντα δίκαιως προσέεται· καὶ τῇ πρὸς τοὺς διδασκάλους αἰδοῖ πολλῶν ἀγαθῶν ἔσμον συνεπαγομένη τὰς ἐκείθεν εὐθύνας ἐξωνπόμεθα. ἀλλ' οὐκ ἔστι τῶν ἐνδεχομένων τῆς ἀληθείας διαμαρτυρῶν ἡμᾶς ἐπὶ τῇ τῶν διδασκάλων εἰρήνῃ, οὐ μάλλον ἢ κακείνους τοῦτο παθῶν ὑπὸ τῇ τοῦ πνεύματος ὁδηγίᾳ. ταύτην τοίνυν ἐλθεῖν δεῖ τὴν ὁδὸν ἀληθείᾳ τε οὔσαν καὶ πόρχειρον, καὶ πρὸς τούτοις γέμουσαν ἀσφαλείας. εἰ δ' ἔστιν ἄλλον τινὰ συνάψαι τρόπον τοὺς διδασκάλους

τοῦ νῦν ὑπομνησθέντος ἀμείνω, τοῦτ' εὐχῆς ἔργον ἔμοι' οὐδ' ἄρ' ἂν αὐτὸς φαίην, τοῦτον μόνον ἁπάντων ἄριστον εἶναι· ἀλλὰ τὸ μὲν συνάπτειν αὐτοὺς καὶ συμβαλίνοντας διὰ πάντων δεικνύναι, τοῦτ' ἀναγκαῖον εἶναι φημι, καὶ τοῦτον δι' ὑποβεβλήσθαι τῆς ἡμετέρας ὁμονοίας ὡσπερ Θιμέλιον, ὡς τούτου χάρις μήτε καλῶς μήθ' ὅλως ἰδρυσομένης· ὅ δ' ἂν ταῦτα γένοιτο τρόπῳ, ὑμῖν ἐστὶν ἀνυρίσκεν. καὶ ἃ γὰρ τῶν εἰρημένων εἰς τοῦτο τείνειν δοκεῖ, οὐ μᾶλλον εἰσπρουμένου τὸν τρόπον ἢ, ἢ προτιθέντος ὑμῖν εἰκόνα καὶ τύπον τῆς τῶν διδασκάλων συμβάσεως. εἰ δὲ καὶ γνώμη τις ἦν ἐμὴ καθαρῶς ἐκείνα, καὶ τοῦτον ἡγούμενον τὸν τρόπον εἶναι λυσιτελέστερον, οὐδὲν θαυμαστόν· ἐξέστω γὰρ ἔμοι' τε καὶ τῶν ἄλλων ἐκάστω φρονεῖν ὅτι δὴ ποτε περὶ τούτων, ὥς ἂν ὑμεῖς ἔλθοιτε τὰ βελτίω, καὶ ἅπир ἀναμφιβόλως μέλλει κρατεῖν. οὐ τοῖς ἡγίοις δὲ μόνοις ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς γραφῆς ἀξιώμασιν, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, ἔνυσιν ταύτῃ ἀποδίδοσθαι δεῖ· καὶ πολλῶ μᾶλλον, ὅπταν ἡμῖν κἀκείνων πρὸς τὰ παρόντα γένηται χρεία. ἐγὼ γὰρ εἶπον ἂν ὡς ἐλάχιστα δεῖσθαι τῶν τῆς γραφῆς ἀρκουμένων τῇ δόξῃ τῶν διδασκάλων, οἱ καλῶς ἐκείνῃ ἐξήτασαν, καὶ ὧν ἔλεγον ἐκῆσθαι ἐσχον τὰς ἀφορμὰς· καὶ εἴ τι αὐτοὺς ἀπῆται τῶν λόγων τὰς ἀποδείξεις, εὐθύς ἐπὶ τὴν γραφὴν κατέφυγον· ἂν ὁ καὶ μηδενὸς αὐτοὺς ἀπαυτύντος, πολλοὶ καὶ πολλάκις φαίνονται πρᾶττοντες. εἰ δὲ δεῖ ποτε κἀκείνῃ χρῆσασθαι, οὐ πρὸς τὸ συμπέρασμα βλέποντας μᾶλλον, ἢ πρὸς τὸ συνάπτειν τοὺς διδασκάλους τοῦτο ποιεῖν· τίως δὲ καὶ τῇ γραφῇ τὴν ἀπὸ τῆς συμφωνίας ἀποδοῦναι τιμὴν, ἥς ἂνεν οὔτε τιμῶσι οὔτε χρωμένοις· ἄλλως συνείσει. καὶ ὅλως ἐξ ὧν εἰρηνεύειν μέλλομεν μόνον, ἄλλως ἀπὸ φιλονικίας ἡρμοττούσης ἀνθρώποις σου τῶν ἀμφισβητήσεων οὐκ ἂν ἐξεκείλαντες τούτων, ὡς πορρωτάτῳ τὴν τῆς ἀντιλογίας δόξαν ἀπάγειν, καὶ ταῦτα πρῶτον τίθεσθαι συμφωνεῖν· καὶ τοῦτο πράττειν μετὰ σοφίας καὶ τοῦ γινομένου παντὸς, μὴ καὶ λάθωμεν ἀντὶ τοῦ συνάπτειν ἀλλήλοις τὰ τῆς γραφῆς καὶ τῶν διδασκάλων, διίστάντες αὐτά τε τῆς ἀληθείας κοινῇ, καὶ ἡμᾶς ἐκείνοις συναφιστάντες. Ταῦτ', ὅ πατέρες σεβάσμοι, πρὸς τὴν ζητουμένην εἰρήνην ἀντὶ πάντων ὑμῖν ἀρκέσειν ἡγοῦμαι· εἰ δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ πρὸς τούτοις ἐστὶ τῶν χρησίμων ἐνθυμηθῆναι, ἀλλὰ ταῦτα καθάπερ τις ἀρχὴ καὶ κεφάλαιον ἐκείνοις

εἶναι δοκεῖ. κἀντεῦθεν μὲν ἀρξομένους ὑμᾶς, εἰκὸς ἔστι καὶ διο-
 * ἴσ. ἄλλων. μένους ἀλλήλων * ταῦτα προσθήσειν, καὶ τὸ ζητούμενον κατεργά-
 ζισθαι· τούτων δ' ἄνευ οὐδὲν ἂν τῶν ἀμεινῶν συμβαίη. διὸ δὴ
 περὶ τούτων μόνον ὑμᾶς ὑπομνήσας, ὥστε καὶ τῆς ὑποσχέσεως
 ἐπίστασι καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ προθυμίαν ἐνδείξασθαι, καὶ λίαν
 ἀρκούντως ἔχιν ἡγοῦμαι· τοῦτο μόνον ὑμῶν πρὸς τοῖς εἰρημένους
 δέόμενος, εἰ Θεὸς ἴλωσι ἐπιβλέψας ἡμῖν, τὴν ἀληθῆ τῆς γραφῆς
 καὶ τῶν διδασκάλων συνιδεῖν ἔωσιν δοίη, ἥ καὶ ἡμῶν εὐθὺς καὶ
 πάσης τῆς ἐκκλησίας ἔωσις ἔσται, ἵνα τῷ συμβόλῳ ταύτῃ τῆς
 πίστεως ὁποῖα ποτ' ἂν εἴη φανερὰν ποιῶν ἀξιώσῃσι, ἵνα καὶ τοῖς
 ἔξω λόγοις δύνασθαι συμφωνεῖν καὶ διὰ πάντων ἠδῶσθαι· εἰ δ' οὐκ
 εὐχῆς ἔργον ἂν εἴη· ἢ γε γνώμῃ συνάπτεσθαι· τοῦτο γὰρ εἰ καὶ
 μὴ τῆς πίστεως τὴν ἀκρίβειαν, τὴν γοῦν πρὸς ἀλλήλους τῶν δι-
 δασκάλων εἰρήνην καὶ τὸ τἀληθῆ φρονεῖν ἡμᾶς περιέξω, εἰ δὴ καὶ
 ἄλλο τι τῷ συμβόλῳ προσθήσεται, ὃ τοῖς ἑξήτοις ἔπασι κοινῶς
 ἀξιούμενον, τῇ μὲν καταφάσει σωαγωγίζεται, τὴν δ' ἀπόφασιν οὐκ
 εἰσάγει, καὶ τοῖς μὲν τῶν ἑλπίων ἀνθ' ὧν ἐσῆλθον ἦν, οἱ δ' ἐκ
 τὴν ἴσιν οἷς εἶπον ἔχοντι δύναμιν φαίνονται χρώμενοι, ἐνάσας μὲν
 τεῦτο σχῆμα λοιπὸν κατὰ τρίτον ὥς ἂν εἴποι τις πολὺν· οὐκ οὖν
 οὐδὲ τοῦτο τῆς τῶν διδασκάλων συμφωνίας καὶ τῶν ἡμιτέρων περὶ
 ταύτης λόγων ἀπῆλλακται. ὥστε πανταχόθεν ἡμῖν ταῦτο περιεῖν,
 τῆς τε γραφῆς καὶ τῶν διδασκάλων ἡ συμφωνία.

Ἀλλ' ἐπεὶ καὶ δὴ σιγᾶν ἔγνωκα, μὴ τῷ μήκει τῶν λόγων
 ἀπὸ τῆς ὑμῖν γίνωμαι διδίδως, τὰ τῆς ἐμῆς κεφάλαια συμβουλῆς
 ἐξαριθμήσασθαι, καὶ τούτων ὑμᾶς ἀναμνησάμενος βούλομαι. ἦν μὲν
 ἔνιοι σκοποῦσιν οἰκονομίαν, ταύτην μὴδ' ἐπὶ νοῦν λαβεῖν συνεβού-
 λησας, ἔωσιν δ' ἀληθῆ καὶ δοξῶν κοινωνίαν πράττειν εἰρηκα δύνῃ,
 ἦν τὸ μίαν περὶ τῶν ἀμφισβητούμενων γνώμην λαβεῖν, εἶπον εἶναι·
 ταύτην δὲ καὶ τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως ὁμολογεῖν ἢ προστιθέντας
 ἢ ἀφαιρούντας, ὁπότερον ἂν ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ὑπαγχερεύσειεν· τοῖ
 δὲ τούτοις, ὑφ' ὧν ἔνιοι ταραττόμενοι τὴν εἰρήνην ταύτην ἐμελλον
 ἀπειλπίζουσιν, ἀσθενῆ παντάπασιν ἔδειξα, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ
 κωλύειν ὑμᾶς εὐλόγως δυνάμενα. εἴτα καὶ τὰ ποιήσοντα ταύτῃ,
 οὐκ ἐπιμένον ἀλλ' οὕτως παριόν τὰ πλεῖστα προσέθηκα· ἀπὸ τῶν
 τῶν Θεῶν γραφῶν καὶ τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας ἔωσις ἐν

τὸ σύμπαν εἰπεῖν. ἐφ' ἃ δ' ἡ πάντα μετ' εὐλαβείας ὑμᾶς παρακέ-
 κληκα, εἰ καὶ μὴ τῆς βουλῆς ἡμῶν ἔσθ' ἡδὺς γὰρ δυνατὴς ἐν
 τοῖς τοιούτοις τῶν λόγων. ταῦτα μὲν ἴδω, τῷ μὲν κατορθοῦν τύ-
 χων ἀγαθὴν μᾶλλον ἢ δεινότητα καὶ σοφίαν, τῷ δ' ἐ διαμαρτυρῶν
 πολλὰν ἔχοντα συγγνώμην ἑνὶ γὰρ τοῦ προθυμώσασθαι τι καὶ
 παθεῖν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ· ὑμῶν δ' ἂν εἴη λοιπὸν οὐ μέλλειν, ἀλλ'
 ἢ ταῦτα πράττειν, ἂν δοκῶσιν ὡς λέγουσιν, ἢ βελτίω ζητῶν, ἐκα-
 τέρου θιόν ἡγούμενα λαβόντας.

Τέλος τῶν τοῦ Σχολαρίου λόγων.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΝΙΚΑΙΑΣ

Πρὸς τὴν ἀνατολικὴν σύνοδον δογματικὸς,
ἢ περὶ ἐνώσιως λόγος.

Τὴν μὲν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ ἱερὰν εἰρήνην τε καὶ ὁμόνοιαν οὐκ ἔστιν οὐδεὶς ὅστις ἂν οὐ τοῦ παντός τε τιμήσαιο, καὶ μεγάλῃν εὐδαιμονίαν ἡγήσαιο· ἀφ' ἧς ἢ τε τοῦ σωτῆρος εὐχὴ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα λήψεται τέλος· Ποίησον αὐτούς, περὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ λέγοντος καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ κεκλημένων, ἵνα ὡσπ ἐν καθῶς καὶ ἡμεῖς ἐν ἑσμεν· καὶ ἀκολουθῶς ἔψεται τὸ χρῆμα τῆς Θείας ἀγάπης, ἥτις ἡμᾶς ἀγαθοῦσα ἐγγυτάτω παραστήσει θεοῦ, καὶ τὸ σημεῖον ἡμῖν ἐπανθήσει τῆς τοῦ Χριστοῦ μαθητείας. ἀρθέσται δὲ ἀφ' ἡμῶν ἢ τε παρ' ἀλλήλων ἔχθρα, πρᾶγμα ἐναντιώτατον ἀνθρώποις χριστιανοῖς, καὶ ταῦτά γε πρὸς ἀλλήλους ἢ κατ' ἀλλήλων· ἀρθήσεται δὲ ὁ παρὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ σταυροῦ καθ' ἡμῶν ἐγειρόμενος μυκτηρισμός τε καὶ χινασμός καὶ κατάγελως, ἐπηγλόντων ἡμῖν, ὡς δὴ Χριστιανοῖς μὲν οὔσι καὶ λεγομένοις, καὶ τὸν αὐτὸν ἐπιγραφομένοις δισπότῃς, εἴτ' ἀλλήλων οὕτως ἀπισχοινομένοις τοῖς δόγμασιν, ὡς ἐχθρούς τε καὶ πολεμιωτάτους ἀλλήλους ἡγέσθαι. διὰ ταῦτα μὲν οὖν καὶ ἐτι πολλῶ τούτων πολέονα φιλοῦμεν μὲν ἅπαντες τὴν εἰρήνην, καὶ τὴν τῶν Χριστιανῶν συμφωνίαν περὶ πλείστου ποιούμεθα. τὸ δ' ὅπως ἂν γένοιτο τούτων καλὸν, καὶ τίσι τρόποις προβιβασθῇ, ἐνταῦθα δὴ περὶ διάφορα σχιζόμεθα, καὶ διαφόρως περὶ τούτου νοοῦμεν. περὶ τούτου δὲ δὴ καὶ τὰ νῦν σπευτέον, καὶ ῥητέον εἰς δύναμιν· καὶ δὴ λέγομεν οὕτως.

τιδὲ κοινῇ συλλογῶσαν, κριτάριόν τι περὶ τῶν ζητούμενων καθίσται, καὶ κανόνι χρησίμῳ τῇ θείᾳ γραφῇ καὶ τοῖς πρὸ αὐτῶν διδασκάλοις, οὓς φθάσασα ἔσχεν ἐν ἐκκλησίᾳ τάξι καὶ διδασκάλων, οὕτως ἀποφαίνεσθαι κοινῇ τὰ δοκοῦντα, καὶ τὴν πίστιν ἐξηγᾶσθαι, σκέλομαι ἰσχυρόντας ταῖς αἰρίσινσι πάντοθεν, καὶ πόρρῳ τῆς ἐκκλησίας αὐτὰς ἐκπαιδύμεντας· ἀλλ' μὲν τοι τοῦτο κοινῇ πράττειν, καὶ τὰ κοινὰ κοινῶς δικαιοῦν, καὶ οὐδέποτε καθ' αὐτοὺς τι ποιῶντας ἀξιῶν καὶ παρὰ πᾶσιν ἐξ ἀνάγκης τὰ οἰκία πρατύν· οὐδὲ γὰρ δίκαιον. οὕτω γὰρ καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν διατίθουσι ποιῶντας, οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτοὺς μιμησόμεθα· οὕτως ἡ πρώτη τῶν οἰκουμένων συνόδων τὸ ὁμοούσιον ἀπεκήρυξε πατρός καὶ υἱοῦ, συνεθεύοντες τοῦ πράγματος, καὶ τοῦ Ἀρμεν τοῦ ἀνέμειον ληρωθέντος· οὕτως ἡ δευτέρα τὴν τοῦ πνιύματος θεότητα ἐμολόγησε, Μακεδονίῳ τιθέντος αὐτὸ μετὰ τῶν κτημάτων. οὕτως ἐκάστη σύνοδος τὰ καθ' αὐτὴν ἀποφάντα, ὑπὸ τῆς ἐκάστοτε παρούσης ἀνάγκης κινούμενη. οὔτε γὰρ ἰσχυρὸς κατὰ πάντας ἀνθρώπους, καὶ κρατοῦντων τῶν βασιλέων ἴδιαι πράγματα ἐκποιῶν ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις, αὐτοὺς τι νεώτερον προσεξευρίσκοντας· οὔτε κινουμένων αἰρέσεων ἢ ἡσυχάζουσιν ἢ αὐτὸν τανα ἀποφαίνεσθαι ἕκαστοι, εἴτε καὶ μετ' ὀλίγων περὶ τῶν κοινῶν ὑπὸ πάντων ὀφελόντων πιστεύουσιν· ἀλλὰ κοινῇ μὲν τοῦτο ποιεῖν, ποιεῖν δὲ κατεπειγούσης ἀνάγκης, ἀλλ' ὥσπερ ἀνάγκη, συνδρᾶν κοινῶς καταστάσας, μετὰ πολλῆς τῆς τε βασιλεὺς περὶ τῶν κληθέντων ἐξέτασιν εἰσελθεῖν, καὶ τὸ ἐκ τῆς συζητήσεως ἐκφανθὲν ἀσφάσαι τε καὶ προσδέξασθαι· οὕτως, εἰ πρὸ τοῦ κοινῶς κριθῆναι περὶ τινος δόγματος κληθέντος τις ἀμφιβάλλῃ, τὰ δίκαιά τι ποιεῖ, καὶ εἰκότως ἂν ἀποσταίῃ τῶν ἡνυ κοινῆς ἀσφαλείας περὶ τῶν κοινῶν ἀποφαινόμενων· αὐτὸς μὲν ἐπὶ τῶν κοινῶν καὶ κοινῇ παραδιδόμενων ἡμμένων, καὶ οἷς οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν οὐδ' ἐξέτασιν λείπεται, ἐκείνων δὲ τι λεγόντων, ὃ πρὶν ἐξετασθῆναι κοινῶς οὐκ ὀλίγων ἀμφιβολίας ἐν αὐτῷ περιφέρει. διὰ ταῦτα τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς εἰκότως τῆς λατικῆς ἀπίστημεν κοινανίας, μὴ ἀνεχόμενοι πρὸς ἡμῶν αὐτοῖς συνελθεῖν, πρὶν ὑποπιστῆναι οἰκουμένην κρίσει τὸ παρ' αὐτῶν εἰσχωθέν· καὶ διὰ τὴν διηγουμένην ἐγκαλοῦντες αὐτοῖς· τὸ μὲν τι δίχα τῆς καὶ ἡμῶν αὐτῶν γνώμης εἰσπραγεῖσθαι εἰς τὴν κοινὴν ἐκκλησίαν, τὸ δὲ μὴ ἀνεχομένοις συνεστῆναι σύνοδον κατὰ τὰς ἀρχαίας

ἐκείνας τὰς πρὸ ἡμῶν. ἀλλὰ μέχρι μὲν ταύτῃ χράμενοι διεισέλθουν τῇ γνώμῃ, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν αὐτοῖς ἐγκλήματα μετὰ παντὸς ἀπάντα δικάου, καὶ ἡμῖς ἔξω πάσης αἰτίας. ἐπεὶ δὲ τούτου μὲν ἡδὴ κατέγνωσαν, καὶ ὁ φρουρῶντο ἀξίωμα ἰδίον ἀπειώσαντο, μετὰ τῆς ἰσῆς δὲ καὶ αὐτοὶ ταπεινύσεως εἰς οἰκουμηνικὸν ἐθιλονταὶ σωπᾶσθαι κριτήριον, καὶ τῷ ἐκ τῶν λόγων φανησομένη ἀκολουθήσειν συνέθωτο, αὐτοὶ τε παντὸς ἐγκλήματος τοῦτο τὸ μέρος σφᾶς αὐτοῦς ἀνωτέρους ἐτήρησαν· καὶ ἡμᾶς δὲ τῷ φράγματι προσιλθηῖν μετὰ πολλῆς βασάνου καὶ μεγάλης τῆς ἐξετάσεως, μή ποτε μεταβαλόντα τὰ πρᾶγματα καθ' ἡμῶν αὐτῶν ἀντιστραφῇ, πολλαπλασιασθῇ καθ' ἡμῶν, ἃ κατ' αὐτῶν ὑπερέρομεν φρότερον δίκαια ἐγκλήματα. εἴρηται γὰρ καὶ δοκεῖ μοι συνδοκεῖν ἄσασιν, ὥσπερ μέπω συνόδου συζητοθεσίης κοινῆς ἐκείνοι τὴν καταδικάζουσιν ἀποφέροντο· οὕτω συστάσης λοιπὸν, μέγαν ἡμῖν ἀγῶνά τε καὶ κίνδυνον εἶναι, πῶς ἂν διαχειρισάμενοι τὰ παρόντα, ἀνέγκλητοι ἐντιϋθῇ ἀπαλλάξαι· μιν ὡς εἰκός. ἡδὴ γὰρ αὐτοὶ τε λόγον ὑπέσχον ὡς λέγουσι τε καὶ δογματίζουσι, καὶ ἡμῖς πρὸς τὰ παρ' αὐτῶν εἰρημίνα διὰ τῶν δικαστῶν ἀπαντήκαμεν, πρὸς ἃ μὲν καὶ πανταλῶς συζητήσις, πρὸς ἃ δὲ οὐδὲν ὅ, τι καὶ ἄξιον λόγου ἀποκρινάμενοι. ὧσαυθα δὲ δὴ λοιπὸν μεγάλης ἡμῖν κρίσεως δέη, καὶ σοφῆς μεταχειρίσεως ὡς ἐνὸς καὶ οἰκονομίας τῆς ἐν δίκαιοσυνῇ καὶ κρίσει τε καὶ εὐθύτητι. οὐ γὰρ ἐπὶ πολλῶς ἀρκέσει τὸ μὴ θούλεισθαι φάναι, καὶ πάντα γέγονεν οὕτως τὰ προσήκουσα, οὐδὲ τοῦτο τέλος τῆς οἰκουμηνικῆς ἡγετέον συνόδου· ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας σκιπτέον ἅτι ἐκείνοι εἰρήκασαν, ἅτι ἡμῖς φρουραλόμεθα· καὶ ἐπιμελῶς ἐξεταστέον, ὅπῃ μὲν συμφωνήσιν ἡμῖν καὶ τῇ ἀληθείᾳ, ὅπῃ δὲ τοῦ εὐθέως πλατύνεται· καὶ τῆς ἀληθείας ἀπάγονται· καὶ τί μὲν αὐτοῦς διδασκτέον, τί δὲ παρ' αὐτῶν ἀκουστέον· καὶ τί μὲν ὠφελιθῆναι παρ' αὐτῶν, τί δ' αὐτοῖς ὠφελῆσαι δέον· καὶ ὅπως προσληφόμεθα ἀδελφοὺς τσούτους τε καὶ τοιούτους, ὧν τῇ χωρισμῷ σπαράσσονται πάντας εἰκός· μήποτε τῇ θίλειν χαρισάμενοι μόνον, ἢ οὐ τὴν δίκην ζημιωθῆμεν αὐτοὶ, ἢ μετὰ καὶ τῆς ἡμῶν αὐτῶν βλάβης αὐτοῦς προσλαβόμεθα· αὕτη γὰρ ἡρῶν μίση βελτίστη πρὸς τὸ τέλος ὁδός, καὶ διὰ ταύτης ἡμᾶς εἶμαι πρὸς τι χρηστὸν ἀπαχθῆναι καὶ ἀμειψτον, μήτε τοῖς πολλῶς οὕτω σὺν οὐδενὶ λόγῳ λέγουσι διαστῆναι λατῆων, ὡς οὐδὲν

ὕψις οὔτε λυγρότων, οὔτε φρονούντων, προσχόντας τὸν νοῦν, μᾶτι
 πεισθίνοντας εὐθύς τοῖς σὺν οὐδεμιᾷ τῇ ἀπὸ τῶν λόγων πειθοῖ τῶν
 ἰνῶσιν ἐπισπειδούσων, ἀλλὰ συνεξιτάσει καὶ κρίσει καὶ τῇ ἀπὸ τῶν
 ἐγῶν καὶ διδασκάλων ὁδηγία χρωμένους ἐπὶ τὸ τέλος ἵναι. οὕτω
 μὲν οὖν ἐγὼ γνώμης ἔχω, καὶ ταῦτα περὶ τούτων φρονῶ. ὅπως δ'
 ἂν καὶ διὰ ποίων πρὸς τοῦτο τὸ τέλος ἀπαχθῇμεν, ἐντεῦθεν ἐρῶ
 θεῖον προστησάμενος μόνον, εἰ καὶ μέγας ὁ ἄθλος καὶ δυσχερὴς ὁ
 ἀγών. φιλεκίνδυνόν τε γάρ τινα τὰ παρόντα ζητεῖ, καὶ πρὸς πάντα
 ἁπλῶς ἔτοιμον ἀποδύεσθαι καὶ γενναῖόν ἐστιν οὔτε λιχθῆναι
 οὔτε πρᾶχθῆναι, μή τινας πάντως παρρησιασαμένου τε τὰ δο-
 κοῦντα καὶ παρακινδυνύσαντος. ἄρξομαι δ' ἐντεῦθεν, ὑπόθεσίς
 τινα καὶ ἀρχὴν ὑποθέμενος.

Κεφάλαιον δεύτερον.

Ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπὶ τὸ σωτήριον κήρυγμα πέμ-
 πων τοὺς μαθητάς, καὶ τὰ συμβεβημένα αὐτοῖς προαγορεύων διὰ,
 καὶ ὡς ἐπὶ βασιλεῖς τε καὶ ἡγεμόνας ἀχθήσονται παρὰ στυγερῶν,
 Μὴ μεριμνήσῃτε φθιν, τί εἴπητε, ἢ τί λαλήσῃτε· ἐγὼ γὰρ ὑμῶν
 δώσω λόγον τε καὶ σοφίαν, ἥ οὐ δυνήσονται ἀντιπεῖν, οὐδὲ ἀν-
 τιστῆναι πάντες οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν. * διὰ τούτων δεικνύς τῶν ῥη-
 μάτων, ὡς ἅπερ ἂν αὐτοὶ φαῖν, αὐτοῦ ῥήματα ἴσονται, καὶ τοῦ
 ἐννεχούντος αὐτοῖς πνεύματος· ὁ ἀλλαχοῦ ἔφη, πᾶσαν αὐτοὺς δι-
 δάξειν τὴν ἀλήθειαν ἐπιλθὼν, ὡς εἶναι καὶ τὰ αὐτῶν ῥήματα,
 τοῦ πνεύματος τῆς ἀληθείας ἐν αὐτοῖς φθεγγομένου, * ἀλήθειαν
 καὶ ζωὴν. ὅτι δὲ ταῦτα τὰ ῥήματα οὐκ εἰς αὐτοὺς μόνον τοὺς
 αὐτόπτας τοῦ λόγου διέβη, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας τοὺς μετ' αὐ-
 τοὺς τὸ σωτήριον διαγγέλλοντας κήρυγμα ποιμένας καὶ διδασκά-
 λους, πάντες τε ἴσασιν, αὐτός τε ὁ σωτὴρ ἔφη· Ἄ ὑμῖν λέγω, ὅσοι
 * Μάρκ. 13, 37. λέγω *, φάμενος· αὐτὰ τε τὰ πρᾶγματα μαρτυρεῖ, πάντων τῶν μετὰ
 ταῦτα θαυμαστωθέντων τοῖς αὐτοῖς ἔργοις τε καὶ σημείοις, τοῖς
 τῆς διδασκαλίας ἀφθόνοις νόμασι καὶ πηγαῖς ἀνέναντις· ὡς φανερόν
 εἶναι λοίσπον, καὶ τοὺς ἁγίους πατέρας καὶ διδασκάλους διὰ τοῦ
 παναγίου λαλεῖν πνεύματος, καὶ ῥήματα φθίγγεσθαι τοῦ σωτῆρος
 κατὰ τυράνων καὶ ἡγεμόνων, καὶ τῶν τῇ ἀληθείᾳ μαχομένων αἰ-

ρετικῶν συγγραψαμένους καὶ δογματίζοντας, καὶ κηρύττοντας τὴν ἀλήθειαν. οὕτω δὲ ἔχοντας, καὶ συμφωνεῖν ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις ἀνάγκη· καὶ μηδὲν ἐναντίον, οὐ μικρὸν, οὐ μέγα, οὐ πρὸς ἀλλήλους, οὐ πρὸς ἑαυτοὺς, οὐδ' ἐννοῆσαι γοῦν ὅλως θεμιτὸν αὐτοὺς φάναι· οὕτω γὰρ ἂν οὐκ ἀληθείας μᾶλλον ἢ πλάνης ἐν αὐτοῖς ἐλά- λουσι· πνεῦμα· πλάνη γὰρ καὶ τοῖς πλανωμένοις οἰκεῖον, ὅτε μὲν τάδε, ὅτε δὲ αὖ λέγειν τὰ ἐναντία· ὥσπερ αἶμα καὶ ἐπιστήμονος ἀνδρὸς ἀπλανές· ἴσθι σημείον, ἑαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις σοφοῖς συμφωνεῖν. ὅση οὖν ἀνθρώπων σοφῶν τὸ τῆς σοφίας καὶ ἀληθείας ὑπέρεκται πνεῦμα, τοσούτῳ καὶ σύμφωνον ἑαυτῷ μᾶλλον εἶναι ἀνάγκη. Οὐ μὲν ἄλλ' εἰ τις καὶ ἑαυτοῖς ἢ ἀλλήλοις ἴσθ' ὅτι τοὺς πατέρας ἐναντιούμενους τολμήσει φάναι, ὥρα λοιπὸν αὐτῷ μετὰ τῶν ἀπει- στων ταχθῆναι καὶ τῶν ἐχθρῶν τοῦ σταυροῦ· οἷς ἔργον ἐντεῦθεν τὰ ἡμέτερα ἐπιχειρεῖν ὑποσαλιῦν μυστήρια τεκμήριον τῆς τοῦ κη- ρύγματος ἀσθενείας, πλάττουσιν ἐναντιοφανεῖας τινὰς τῆς θείας γραφῆς, πλὴν αὐτῶν οὐδενὶ ἐτέρῳ δοκούσας· καθ' ὧν πᾶς διδά- σκαλος ἴσταται, καὶ ἀγωνίζονται πάντες συκοφαντοῦντας ἐκείνους τὴν ἀλήθειαν διεῖξαι, συμβαίνουσιν ἑαυτῇ τὴν θείαν ἀποδείκνυντες διὰ πάντων γραφῶν. Ἄλλως τε καὶ ἡμεῖς τοὺς ἕξω τῆς ἡμετέρας αὐλῆς τε καὶ ἐκκλησίας διὰ τούτων συμποδίζοντες καὶ ἀνατρέ- ποντες, τοὺς τῆς δόξης αὐτῶν ἡγιμόνας ἐν πλείστοις μαχομένους ἀλλήλοις ἀποφαινόντες, καὶ διὰ τούτων τὴν αὐτῶν ἐλέγχοντας ἀγνοίαν, πῶς ἂν καὶ καθ' ἡμῶν αὐτῶν τοῦτο δεξαίμεθα τὸ δεινόν, καὶ τοὺς ἡμετέρους πατέρας ὑπὸ ταῦτόν περιπεσῖν συγχαρῆσαι- μιν πάθος, εἰ μὴ καὶ τὴν καθόλου πίστιν ἡμῶν ἐθελονταὶ αὐτοὶ ἀνατρέψαι θελήσομεν; ἀλλ' ἀπειλὴ γὰρ τοῦτο τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ τῶν ταύτης τροφίμων. Ὁρῶμεν δὲ καὶ τὰς οἰκουμηνικάς ἐπάσας ἐνοθέους περὶ τῶν ἐκάστη προκειμένων δογμάτων οὐκ ἀνθρωπίνης σοφίας ποιθοῖ, οὐ τεχνολογίας ῥημάτων, οὐ φυσικοῖς λόγοις, οὐ συλλογισμοῖς χρῶσάμενους, ἀλλὰ μόνῃ στοιχήσαντας κριτηρίῳ τοὺς πατέρας τοὺς ἐν αὐταῖς, γυμναῖς τῶν πρὸ αὐτῶν πατέρων καὶ διδα- σάλων διδασκαλίαις καὶ λόγοις. καὶ διὰ τούτων συμπεράναντας τὰ περὶ τῶν ἐκάστοτε ζητουμένων δογμάτων, καὶ κατ' ἔχνος ἀπο- λυθῆσαντας ταῖς τῶν ἁγίων φωναῖς. ὥστ' οὐκ οἶδ' ὅ, τι περὶ τῆς καθόλου πίστεως ἡμῶν ἔσται φρονεῖν, εἰ τις τὸ ἀτόπημα τοῦτο πα-

ρακολουθοῦν δέξαιτο τοῖς πατέρεσιν. οἱ γὰρ οἱ τῆς πίστεως ἡ-
 μένης οὐ ταῦτά πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν ἀλλήλοις, οἱ δὲ καὶ ἑαυτοῦ
 τοῦ τῆς ἀπορίας, ἐναντία φασίν, ἡ δὲ πίστις ἡ ἡμετέρα τοῖς ἐκείνῳ
 ἰδρυται λόγοις· κενὸν ἔρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, καὶ δὲ καὶ ἡ πίστις
 * Κορ. α'. 13, 17. ἡμῶν.* ἀλλὰ πολλῆς ὄντως ἀνοίας ἐννοῆσαι γούν τὰ τοιαῦτα περὶ
 τῶν Θεοφόρων ἐκείνων ἀνδρῶν· ἀνάγκη γὰρ αὐτοὺς διὰ τε τὰ ὑ-
 περμείνα καὶ τούτων ἕτερα πλείονα, ἢ οὐκ ἀνάγκη νυνὶ καταλέγειν,
 συμφωνεῖν ἀλλήλοις καὶ ἑαυτοῖς, καὶ κατὰ μὲν ἑκαστὴν μὴ λόγῳ
 μὲν φρονεῖν. Φασὶ δὲ περὶ τούτων καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης ὁ Δα-
 μασκηνὸς ἐν τῇ πρὸς Ἰορδάνην ἐπιστολῇ· Ἄλλ' ἔρε δὲ καὶ ἐκ
 ἀποφύρουσι ῥήσις ἐπισκεψόμεθα, καὶ τὴν ἀκριβῆ ἐξέτασιν ποι-
 σόμεθα, πατρικαὶ γὰρ αὗται, καὶ οὐδαμῶς ἀντιροῦμεν· ἀλλὰ
 χρὴ συμφώνους καὶ μὴ ἀλλήλοις ἐναντίους, οὐδ' ἐν δὲ ἑλάττω ἑα-
 τοῖς ἀντιλόγους καὶ μαχομένους ἀποδυνάμειν τοὺς ἁγίους πατέρας
 καὶ διδασκάλους· ὅν τὸ περὶ πίστεως φρόνημα ἑναιῶν καὶ ἀσα-
 ράλλακτον ἴδωξεν ἡ μία τοῦ πνεύματος δύναμις τε καὶ ἑλλερ-
 φας. Ἐντιῦθεν φαίνεται, τῶν αἰρετικῶν συζητούντων τοὺς ἁγίους
 ἀλλήλοις, καὶ τινὰς ἐκόντων πρὸς τὸ ἑαυτῶν βούλημα, ὅτι ἀπα-
 νούμῳς ὁ μακάριος Ἰωάννης τοὺς δοκούντας αὐτοῖς συνηγορεῖν, ὅτι
 διεχόμενος ὡς ἐκείνοι· ἀλλὰ προσείμενος μὲν αὐτοὺς, πειράμενος δ'
 αὐτοὺς καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις συμβαίνοντας διῆξαι· τοῦτο γὰρ
 ἔργον ἐστὶ διδασκάλου, τοῦτο Χριστιανοῦ· ἡ δὲ ἐβδόμη τῶν οἰκου-
 μενικῶν συνόδων διὰ τοῦ ἁγίου Φωτὶ Ταρσίου ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῆς
 πράξει· Κατ' οὐδ' ἐν τοὺς πατέρας εὐρίσκομεν διαφωνοῦντας, ἀλλ'
 ὡς τοῦ αὐτοῦ πνεύματος ὄντες πάντες τὸ αὐτὸ κηρύττουσι καὶ δι-
 δάσκουσι. Καὶ ἡ αὐτὴ διὰ τοῦ αὐτοῦ αἵθις ἐν τῇ αὐτῇ πράξει
 Πανταχοῦ γὰρ οἱ ἅγιοι πατέρες ἀλλήλοις σύμφωνοί εἰσιν, ἐνα-
 ντίως δὲ οὐδεμία ἐστὶν ἐν αὐτοῖς· ἀλλ' ἐναντιοῦνται αὐτοῖς, οἱ τὰς
 οἰκονομίας καὶ τοὺς σκοποὺς αὐτῶν μὴ ἐπιστάμενοι. Οὕτω καὶ ἡ
 τῆς ἐβδόμης συνόδου πατέρες ταῦτά περὶ τούτου φρονοῦσι, καὶ
 συμφώνους ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις εἶναι τοὺς ἁγίους διδασκούς, καὶ
 αἰτίαν ἀποδιδόασιν τὴν αὐτὴν τῷ ἱερῷ Ἰωάννῃ. Τὸ γὰρ αὐτὸ πνεῦμα
 φωνῇ, ἐν πᾶσιν ἐλάλησεν· ὁ διαφωνεῖν ἑαυτῷ οὐδ' ἐννοῆσαι γούν
 διμετόν. καὶ μακρὸν μὲν ἐν εἰς καταλέγειν, ὅπως οἱ διδάσκαλοι
 πάντες ἐν πάσῃ τῇ θείᾳ γραφῇ τοῦτο φροτίζονται τὰς δυνάμεις

φωταίας ὡς οἶόν τι συμβεβιάζων ὡς ταῦτόν ἐν τοῦτό τι κρα-
σαι, τὸ φάσκων ἑαυτῇ ἑναντίαν εἶναι, καὶ πᾶσαν ἀνατραπῆναι
ἢ πίστιν. συμπεραίνεται δὲ διὰ πάντων, τοὺς πατέρας ἡμῶν
ὡς τῆς πίστεως ἡμῶν ἡγιμόνας, ὡν ταῖς διδασκαλίαις ἐρωτήθημεν
ἐν ἑσθ' ἀχθήμεν, ἀναγκαίως ταῦτά λέγειν ἀλλήλοις, καὶ σύμφωνα
ἡκούστοις μόνον, ἀλλ' οὐδ' ἐν ἥτιον καὶ ἀλλήλοις ὡς τοῦ τοῦτο μὴ
ῤαυροῦντος, οὐδ' ἐν διαφέροντος τῶν ἀπίστων. Τούτων οὖν ὑποκει-
μεν, ἔχομεν μὲν τοὺς ἁγίους καὶ διδασκάλους, τοὺς ἐξ ἀνατολῆς
τῆς αἰστικής ἀνατείλαντας φῶς, τὸν Ἀθανάσιον, τὸν Βασίλειον,
ὡς Γρηγορίου, καὶ τὸν Χρυσόστομον, τὸν Κύριλλον τε καὶ τὸν
ἄξιμον, καὶ τὸν Τιμόθεον, καὶ τὸν λοιπὸν ἱταίριαν ἔχομεν δὲ
ἐκ τούτων ἀπὸ δυσμενῶν, τὴν τῆς πλάνης σβέσαντας φλόγα καὶ σκότος
παρ' αὐτῶν αἷγλη τῆς ἀληθείας, τὸν Ἰλάριον, τὸν Ἀμβρόσιον,
τὸν Αὐγουστίνον, τὸν Ἰερώνυμον, τὸν Δάμασκον, τὸν Γρηγόριον τὸν
ἴσατα τὸν λούντιον ῤυσάμινον, καὶ τὸν ἱερὸν τῶν ἄλλων ἁγίων
ῤῥόν· πάντας δὲ διδασκάλους κοινούς καὶ πατέρας καὶ ἡγιμό-
νας τῆς αἰστικής· πολλὰ μὲν ἑκατέρους ἐν τῇδε τῇ βίᾳ παθόντας
ἢ τῆς ἀληθείας, ὑπὲρ αὐτῆς δὲ θανόντας· ζῶντας δὲ ὅμως
μόνον παρὰ θεῷ ἀλλ' ἢ καὶ παρ' ἡμῶν δι' ὧν ἡμῶν κατα-
λοήπασιν συγγραμμάτων καὶ διδασκμάτων, ἅπερ ἀντὶ κανόνων
ἐπίστεως κρατεῖσθαι ὀφείλουσι παρ' ἡμῶν, ἐν ἴσῃ τῇ θεῷ γραφῇ
καθήμενά τι καὶ πιστευόμενα. ποιοῖμεν ἂν οὖν τὰ ἐκείνα, καὶ
ἐκ παρὰ πατέρων ἐγνωσμένων πατέρας ἐφίλειται, πᾶσι μὲν ἐν-
δοξῶς ὑψέχοντες οὕς, πᾶσι δὲ τὴν ἰδίαν ὑποστρεφνῶντες ψυχὴν
ἐν τῇ παρ' ἐκείνων διεχόμενοι σπέρματα. πρὸς τὸ αὐτὸ γὰρ ἡμεῖς
ἴσμεν τέλος, καὶ τὴν αὐτὴν ἡμῶν βιβλαιώσεως πίστιν, αὐτοὶ ἐρό-
μεν ἀλλήλοις ἐν φθιγγόμενοι καὶ τὸ αὐτὸ, ὡς ἐνὶ καὶ ταῦτῃ
ἀποκρινόμενοι πνεύματι. τοῦτο δὲ σκεψόμεθα ἑσθ'.

Κεφάλαιον τρίτον.

Ἐκ τοῦ πατρὸς φασιν οἱ ἐξ ἑσθ' ἁγιοὶ πατέρες τὸ ἁγίον ἐκ-
πορεύσθαι πνεῦμα, καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς
ἐκ υἱοῦ, οἱ δὲ φασιν τὸ αὐτὸ ἐκπορεύσθαι πνεῦμα. τί
ν ἐροῦμεν; ἑναντίον τοῦτο ἐκείνῃ; μὴ γίνετο· οὐδ' ἐν ἑσθ' ἵσμεν τὸ

Ἐκ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, τῷ Ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, οὐτ' ἐναντιῶν οὔτε μὴν ἀντιφατικόν. ὅπου γὰρ καὶ εἰ ἀντιφατικῶς τὸν λόγον προέφρον, ὡς τοὺς μὲν ἐκ πατρὸς οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ, τοὺς δὲ ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ λέγειν ἐκπορεύεσθαι, οὐδ' οὕτως ἂν ἀποφωάμην θαρρείστως ἀντιφάσκων τοὺς ἁγίους ἀλλήλοις, ἀλλὰ μᾶλλον ἂν κατέγωγε ἑαυτοῦ μὴ συνιέντος ἅπερ ἐκείνοί φασι κατὰ τὸ ὑπὸ Ταρασίου ἢ τῇ ἐβδόμῃ εἰρημένον συνόδῳ, ὅτι ἐναντιοῦνται αὐτοῖς οἱ τὰς οἰκονομίας καὶ τοὺς σκοποὺς αὐτῶν μὴ ἐπιστάμενοι, ἢ ἐκείνων ἐναντιολογίαν τε καὶ ἀντίφασιν. ἔχω τούτου πολλὰ παραδείγματα ἐπ'

* Ἰω. 14, 28. αὐτῆς τῆς θείας γραφῆς· Ὁ πατὴρ μου, ὅπου, μείζων μου ἐστίν.*

* Ἰω. 10, 30. καὶ ἄλλων· Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν. * τούτου τίς μείζων δοκεῖν ἀντίφασιν; ἀλλ' ὅμως ἀντιφάσκουσι τῇ ἀληθείᾳ οἱ ἀντίφασιν τοῦτο λέγοντες. ὁ Στέφανος ὑπάρχων πλήρης πνεύματος ἁγίου, ἀπεκρίθη εἰς τὸν εὐρανόθεν εἶδεν δόξαν Θεοῦ, καὶ ἱεροῦν ἱστοῦντα ἐκ δεξιῶν τοῦ

* Πραξ. 7, 55. Θεοῦ.* ἀλλ' ὁ Παῦλος σὺν τῷ Δαβίδ αὐτὸν ἐν δεξιᾷ φησι καθε-

* Ἐβρ. 1, 13. θικέναι τῆς μεγαλοσύνης ἐν ὑψηλοῖς.* τὸ δὲ καθῆσθαι καὶ μὴ καθῆσθαι, τὸ ἵστασθαι γὰρ οὐ καθῆσθαι ἐστίν, περιφανές· ἵστη ἀντίφασιν. Δουκῆς ὁ μακάριος τὸν Θεὸν Στέφανον εἰσάγει τὸν δέξασθαι τὸν Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν ἰδόντα· ὁ δὲ

* Ἰω. 1, 18. μύστης τῶν ἀπορρήτων, Θεὸν οὕτως εἶδεν οὐδὲν*, οὔτε ἰδεῖν δυνάσκειται πώποτε, παρὰ τῆς αὐτοαληθείας διδιδραχμένος φησὶ τὸ δὲ ἰδεῖν καὶ μὴ ἰδεῖν τὸν Θεόν, οὐκ οἶδ' εἰ τι μὴ ἀντίφασιν εἴρηκε.

* Ἰω. 19, 14. Ὁ μὲν τῶν εὐαγγελιστῶν τρίτῃ ᾠρᾷ τὸν κύριον ἱσταυρώσθαι φησιν,*

* Μάρκ. 15, 25. ὁ δὲ γὰρ βοᾷ· ἦν δὲ ᾠρᾷ ἔκτε καὶ ἱσταύρωσαν αὐτόν.* ἢ δὲ ἐκτε δηλονότι τρίτῃ οὐκ ἔστιν· ἢ δὲ τρίτῃ τε καὶ οὐ τρίτῃ, πάντας ἀντίφασιν. Τὸν Θεὸν καὶ πατέρα αἰτίαν υἱοῦ τε καὶ πνεύματος τρανῶς ἀνακηρύττουσι τε καὶ διδάσκουσι πάντες οἱ ἐξ ἀνατολῆς ἄγιοι πατέρες τε καὶ διδάσκαλοι· ἀλλὰ μετὰ τῶν ἐκ τῆς ἰσπείρας ὁ μακάριος Κύριλλος οὐδὲ προσέεται τοῦτο τὸ ὄνομα τὸ Αἰτίαν ἐν τοῖς θείοις προσώποις· τὸ δὲ τὸν αὐτὸν αἰτίαν λέγειν καὶ οὐκ αἰτίαν πᾶς τις ἂν οἶμαι ἀντιφατικῶς συγχωρήσειε λέγεσθαι. καὶ τίς ἂν ἐξαριθμήσαιο, ὅσα ἀντιφατικῶς εἰρησθαι δοκῶντα, ὅμως εὐσεβῶς ὑπὸ τῶν διδασκάλων νοοῦνται, καὶ πρὸς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀναπαύσσονται νοῦν; οὐς καὶ ἡμᾶς μιμουμένους, καὶ περὶ τοῦ φεομιμένου ζητήματος, εἰ συνβαινεν ἐναντία τι καὶ ἀντιφατικῶς

τεταμένα λέγειν τοὺς διδασκάλους, ἡμῖν αὐτοῖς ἴδω μᾶλλον προ-
ίπτεται ἀγνοίας αἰτίαν, ἢ διαφωμίαν ἐκείνοις, καὶ πιρᾶσθαι διαλ-
ίπτεται ἀλλήλοις αὐτοὺς, καὶ διὰ πάντων ὡς ἐνὸν συμβιβάζειν.
ἢ δὲ λέγουσι μὲν οὐδὲν ἱκαντίον, συμφωνοῦσι δὲ παντὸς μᾶλλον
ιλήλοις, καὶ τοῦτο συνήσομεν καὶ πεῖρα εὐρήσομεν, εἰ κατὰ τρόπον
ἰταῖς καὶ τοῖς αὐτῶν χρησόμεθα λόγοις. ὁ δὲ τρόπος οἶος, ἀκού-
τε καὶ σκοπεῖτε, ὡς ἀληθὴς τι καὶ δίκαιος.

Κεφάλαιον τέταρτον.

Πᾶσα πίστις τε καὶ ἀπόδειξις ἔχει μὲν τι ἕτερον ὁ προκρίνεται
ἔχει, ἔχει δὲ τι ἕτερον δι' οὗ τὸ προκείμενον δεικνύσιν. οὐ δὲ-
ταῖς δὲ ταύτων εἶναι τὸ δεικνύον τε καὶ δεικνύμενον· αὐτὸ γὰρ
ἑαυτὸ ἢ αὐτὸ τι δι' ἑαυτοῦ δεικνύναι, ἀδύνατον. ἀλλ' ἐπειδὴ
τινων ὁμολογουμένων τε καὶ δοκούντων κεινῇ, ἐπὶ τι ζητούμενον
νάγκη εἶναι, διὰ τῶν σαφῶν ἐπὶ τὰ ἀσαφεῖ καὶ ζητούμενα προ-
κρίναι εἰκός, καὶ διὰ τῶν δήλων δεικνύναι τὰ ἀδύνατα. καὶ τοῦτο
ἴσως ἔστιν ἀληθές, ὡς μὴ διῆσθαι λόγων πλείονων. οὐκοῦν καὶ
ταῦτα προκείμενων μὲν ἡμῖν ῥητῶν τῶν μακαρίων τῶν ἐξ ἐώας
κτερέων, προκείμενων δὲ καὶ τῶν ἐκ τῆς ἐσπέρας, ὄντος δὲ ἀναγ-
κίου, εἰ μέλλομεν τὸν χριστιανισμόν σώζειν, συμβαίνοντα ἀλλή-
ως δεῖξαι τὰ παρ' ἀλλήλων· εἰ μὲν ἐπίσης ἄμφω σαφεῖ, καὶ οὐ-
κ ἐπὶ ἡμῖν ἀμφοβολία λοιπὴ, οὐδὲ λόγου δεικνύει λοιπὸν, αὐτόθεν
ἵροῦσι τὸ ζητούμενον· εἰ δὲ τις ἐν αὐτοῖς ἀπορία ἡμφαίνεται, καὶ
πᾶσα συντηγμένης λεγόμενα διῆται πλείονος ἀναπτύξεως, τῇ εἰ-
ρημῇ κανόνι χρηστίον· ἄλλως γὰρ ἀδύνατον ἐντυχεῖν τῷ ζητου-
μένῳ τέλει· καὶ παρ' ἀλλήλα θέντας, καὶ τὰ σαφίστερα πρὸς τῇ
ἐν τῷ σαφεῖ παραβαλόντας, διὰ τῶν σαφιστέρων καὶ τὸν τῶν ἀσαφῶν
οὖν ἀνιχνεύσαι· καὶ οὕτω μίαν ἁρμονίαν ἐξ ἀμφοτέρων συστήσα-
ναι, εἰς ὁμόφωνον· δοξολογίαν τραπῆναι Θεοῦ. ἐγὼ μὲν οὖν φημι,
καὶ ἀμφοτέρους τοὺς διδασκάλους σαφεῖ τὰ παρ' αὐτῶν εἰς τὴν
κεκλειμένην συναγαγεῖν· καὶ δύναται· ἂν τις μετὰ τοῖς παρ' ἀμ-
φοτέρων προσεχρῆμενος, διὰ τῶν παρὰ θεατέροις μόνων ταῦτο συμ-
μεράναι συμπίρασμα. καὶ τοῦτο· δεῖξομεν μετὰ ταῦτα, ἂν ὁ θεὸς
πτερύξῃ, διὰ βραχίων ὑποκείσθω δὲ ὅμως μὴ πάνυ σαφῶς τοὺς

ἀνατολικούς, μὴδ' οὕτως ἀναπτυσσόμενος ὥς εἰ ἐκ τῶν δυσμῶν, τὴν ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ πνεύματος κηρύξαι ἐκπόρευσιν. τί οὖν ποιεῖσθαι τί δ' ἄλλο γέ ἢ τῶν ἐξ ἰσπεύρας πατέρων οὕτω σαφῶς ἀποφανομένων ταύτην τὴν πίστιν, καὶ τοὺς ἀνατολικούς ἡγυῖεν ταῦτ' οὗτο λῆγειν ἐξ ἀνάγκης, καὶ μὴ μάχισθαι τοῖς ὁμόφροσιν; ὁ γὰρ ἐν ἐκείνοις, τοῦτο καὶ ἐν αὐτοῖς ἐλάλησι πνεῦμα· καὶ ἄπειρ ἐν τούτοις ἀνπιτυγμένως, ταῦτ' ἅπαντας ἐν ἐκείνοις συνεπιτυγμένως ἐφθόγγετο, δι' ἣν οἶδεν ἐκεῖνο αἰτίαν, καὶ διὰ τὴν τότε ἴσως ἐκείνη προσήκουσαν οἰκονομίαν, δεικνέον δὲ ὅμως, καὶ ἄντι τῆς πρὸς τοὺς δυτικούς ἁγίους πατέρας παραβολῆς, καὶ καθ' αὐτοὺς τοὺς ἐξ ἰσπεύρας πατέρας ταῦτ' οὕτως συμπεραίνοντας περὶ τῆς τοῦ παναγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως, καὶ τοῦτο φρονούοντας ὅτι ἐκεῖνοι.

Κεφάλαιον πέμπτον.

Τὴν διὰ πρόθεσιν ἴσμεν πάντας αἰτίαν σημαίνουσιν ἐπὶ πάντων, ἐφ' ὧν περ παραλαμβάνεται· οὐδέποτε δὲ λεγόμενον ἄντι τοῦ μεσιτεύουσάν τινα παρεμφαίνειν αἰτίαν. αἱ γὰρ καὶ ἐπὶ πάντων, ἐφ' ὧν τότε παρά τινος, διὰ τινος ἵσται ἢ γίνεσθαι λέγεται, τὸ δι' οὗ, ὥς κοινονοῦν ἢ συνεργοῦν τῷ πρώτῳ ἐνεργοῦντι παραλαμβάνεται. ὥσπερ εἰ τὸν τέκτονα διὰ τοῦ πρίονος τετακνίσθαι φαίμεν, καὶ τὸν πρίονα συνεργεῖν τῷ τέκτονι πρὸς τὸ πρίξεν νοοῦμεν, καὶ τὸν σύστοιχον αὐτῷ τρόπον, εἴτουν ὀργανικῶς καὶ αὐτὸν πρίξεν, ἀλλὰ μὴ ἀργῶς οὕτω παραλαμβάνεσθαι. καὶ τὸ διὰ τόπου δι' ἢ διὰ χρόνου τὸ δὲ τι γιγνέναι ἢ διελθεῖν λέγειν, ὁμοίως αἴται, τὴν δὲ τὸν τόπον καὶ χρόνον τῶν διελθόντων ἢ γινομένων λέγειν ἰστέ. ὁ γὰρ τόπος κινήσεως αἴτιον· πᾶσα γὰρ κίνησις ἐπὶ μεγέθους καὶ διαστήματος· καὶ ὁ χρόνος δὲ πλεῖστον συμβάλλεται τῇ κινήσει ἐν χρόνῳ γὰρ ἅπαντα κίνησις, κινήσεως δ' ἄντι οὐκ ἂν τι γένοιτο· χάρις δ' οὗ οὐκ ἂν τι γένοιτο, τοῦτο ἑαυτοῦ αἴτιον ἔχει, καὶ τὸ ἐν τοῖς συλλογισμοῖς δὲ λέγειν, διὰ τοῦ μέσου τὰ ἄκρα συνάπτεσθαι, δῆλον ὅτι διὰ τοῦ μέσου ὥς δι' αἰτίου, κατὰ τὴν τῆς διανοίας κίνησιν ἢ μετάβασιν συμβαίνει. ὁ δὲ λόγος, εἴτε χρὴ καθύπερ περὶ τούτου διαλαβεῖν ἐν πᾶσι λόγοις, ἐν οἷς λέγεται τις ἰστέ δι' ἰτέρου ἢ πρόθεσιν αὕτη διὰ αἰτίαν ἢ ἀρχὴν, ἐν ᾧ λέγεται

πτώσει, τῆς ἐνεργείας ἐκείνης σημαίνει. ἐπεὶ δὲ ἡ ἐνέργεια μίση ἐστὶ τοῦ τε ποιούντος καὶ τοῦ γινομένου, τὸ πτωτικὸν ἐκεῖνο, ᾧ ἡ Διὰ συνάπτεται πρόθις, ὥστε μὲν αἰτία τῆς ἐνεργείας ἐστὶ, καθόσον πρόβεισεν ἀπὸ τοῦ ἐνεργοῦντος· καὶ τότε αἰτία ἐστὶ τοῦ ποιεῖν τῇ ποιούντι, εἴτε εἰδικὸν ἐστίαι αἴτιον, εἴτε τελικόν, εἴτε ποιητικόν, εἴτουν κρηπτικόν· ἐπεὶ ὑλιπῆς γὰρ αἰτίας οὐκ ἔστιν ἐν χρήσει παραλαμβάνεσθαι, ἀλλ' ἀντὶ ταύτης ἡ Ἑκ' οὐ γὰρ διὰ λίσθων καὶ ξύλων, ἀλλ' ἐκ τῶνδε καὶ τῶνδε τὴν οἰκίαν συγκεῖσθαι φαμέν. ὅταν μὲν οὖν διὰ τὴν τοῦ πέφους ἐπιθυμίαν τὸν τεχνίτην ἐνεργεῖν λέγομεν, τελικὸν σημαίνωμεν αἴτιον· εἰδικὸν δὲ νοοῦμεν, ὅταν διὰ τὴν ἑαυτοῦ τέχνην φῶμεν ἐνεργεῖν τὸν τεχνίτην· κρηπτικὸν δὲ, εἰ λέγοιμεν, διὰ τὸ τοῦ ἑτέρου πρόσταγμα ἑτέρον ἐνεργεῖν. οὕτω μὲν οὖν τὸ πτωτικὸν ἐκεῖνο ὄνομα, ᾧ ἡ Διὰ συνάπτεται πρόθις, ποτὶ μὲν αἰτία ἐστὶ τοῦ ποιεῖν τῇ ποιούντι, αἴτιον τῆς ἐνεργείας ὑπάρχον, καθόσον πρόβεισιν ἀπὸ τοῦ ποιούντος· ποτὶ δὲ αἰτιὸν ἐστὶ τῆς ἐνεργείας, καθόσον ὅρον ἔχει τὸ ἀποτέλεσμα, ὥσπερ ὅταν λέγομεν διὰ τῆς σφύρας ἐνεργεῖν τὸν τεχνίτην· τότε γὰρ οὐ σημαίνει τὴν σφύραν αἴτιον εἶναι τοῦ ἐνεργεῖν τῇ τεχνίτῃ, ἀλλ' ὅτι αἰτιὸν ἐστὶ τῇ τεχνιτῇ τοῦ προῖναι ἐκ τοῦ τεχνίτου. τούτων οὕτως ἐχόντων σκεπτικόν ὃ, τι ποτὶ βούλεται τοῖς ἐγροῖς, ἐκ πατρὸς δὲ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι, λίσθων· πάντως κἀναυῖθαι αἰτίαν τινὰ τὴν Διὰ σημαίνειν ἐροῦμεν· ἢ τίνος χάριν παρίληπται; ἀλλὰ τῶν μὲν πρότερον ἐκτεθειμένων τριῶν εὐδομίαν· οὔτε γὰρ ὁ υἱὸς τῇ πατρὶ αἴτιος τοῦ προβάλλειν, ὁ καθόλου τὰ προειρημένα τρία αἴτια δύναται, ἀλλ' ἡ ἄρα τὸ ἀνάπαλιν. οὔτε γὰρ ὁ υἱὸς αἰτία εἰδική, ἢ τελική ἐστιν, εἴτε ποιητικὴ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου· τό τε γὰρ ποιητικὸν αἴτιον πρὸς τὰ κτίσματα ἀναφέρεται, καὶ οὐχ ἁρμόζει ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου· τό τε τελικόν, αὐτὴ ἐστὶν ὅλη ἡ μακαρία τριάς καὶ ἡ ἀγαθότης αὐτῆς τῶν κτισμάτων, οὐχ ἕν δὲ πρόσωπον ἄλλου· εἰδικὸν δὲ ἐστὶν αὐτὴ ἡ θία οὐσία, καθ' ἣν ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα προάγονται, ἥτις ἐστὶν ἡ αὐτὴ τοῖς τρισὶ. λίσπεται δὲ, τὸν λοιπὸν καὶ τέταρτον τρόπον ἐπὶ τοῦ προκείμενου παραλαμβάνειν, καὶ τοῦτον ἐφόσον εἰκός· οὔτως γὰρ, καθόσον μὲν ὅρον ἔχει τὸ ἀποτέλεσμα, αἴτιον ὑπάρχων τῆς ἐνεργείας, ἁρμόζει ἐπὶ τοῦ νυνὶ ζητουμένου, καὶ μάλιστα δι' υἱοῦ λογιάντων ἡμῶν ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα· καθόσον δὲ ὡς ὄργανον

παραλαμβάνεται, ἀπειφαίνουσιν ἔχει τὴν ὁμοιότητα· οὐ γὰρ ὡς
 δι' ὄργανου, ἢ τόπου, ἢ χρόνου, ἢ τινος τῶν ἀτελῶν αἰτίαν, φαμὲν
 τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι· ταῦτα γὰρ πόρρω
 τῆς ἐκείνου παντελοῦς τελειότητος, καὶ τῆς ἄκρας πρὸς τὸν πατέρα
 ἰσότητος ἢ ἐνότητος. οὐ γὰρ ἄλλη δυνάμει τῷ ἀριθμῷ παρὰ τὸν
 πατέρα προβάλλει τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον ὁ υἱός, ἢ ὥστερ διυτέρα
 ἢ ὀργανικὴ αἰτία παραλαμβάνοιτο· ἀλλὰ τῷ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν
 ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ προβλητικὴν εἶναι δύνάμιν, ἐπίσης παρ' ἐκατέ-
 ρων λέγεται προϊέναι. ἐπεὶ καὶ ὁ πρίων, εἴπερ ἄνθρωπος ἦν ὥστερ
 καὶ ὁ τέκτων, καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος, ὥστερ ἐπὶ πατρός καὶ υἱοῦ
 ὁ αὐτὸς Θεός, ἐπρίξιν ἂν κακῦνος, ὥστερ καὶ ὁ τέκτων καὶ τὸ
 διὰ τοῦ πρίονος ληγόμενον, οὐδεμίαν ἂν τοῦ πρίονος κατηγορίαν ἀτί-
 λειαν. θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν, εἰ ἀσθενέσιν ἐπὶ τῶν Θεῶν φασκῇ
 τε καὶ ῥήμασιν χρώμεθα, μὴ ἄλλως δυνάμενοι. τὰ γὰρ Θεῶν διὰ
 τῶν εἰσόδων μὲν ἡμῖν ὀνομάτων καὶ νοημάτων ἐκφαίνειν περὶ-
 μεθα· ἄλλως γὰρ φθίγγεσθαι τι γοῦν περὶ ἐκείνων ἀμήχανον τὸ
 δὲ περὶ τὴν ἐκφώνησιν τῶν ὀνομάτων συμβαῖνον, ἐπιχειρεῖν καὶ
 τοῖς ὕψ' αὐτῶν σημαινομένοις πράγμασιν ἱσαρμόζειν, μὴ οὐ θε-
 μιτὸν ἢ πολλὰ γὰρ ἂν οὕτω τῶν ὁμολογουμένων καὶ ἀναγκαῶν
 ἀνατραπήῃ. καὶ τὰ πάντα γὰρ ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ λέγομεν γι-
 νέσθαι· ἀλλ' οὐ δῆπου τολμήσει τις ὀργανικὴν αἰτίαν, ἀλλ' οὐχὶ
 τὴν αὐτὴν τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν λέγειν, ὡς μὲν καὶ τῇ αὐτῇ ἐνέργει-
 α καὶ δυνάμει τὰ πάντα συνδημιουργήσαντα. καὶ ἐπὶ τῆς δι'
 υἱοῦ τοίνυν τοῦ πνεύματος ἐκπορεύσεως, ὀργανικὴν μὲν αἰτίαν ἐν-
 νοῆσαι γοῦν βλάβημον· αἰτίαν μέντοι γι καὶ ταύτην οὐκ ἀτελῆ
 ἀναγκαῖον. τὸ μὲν γὰρ ἀτελὲς τῆς διὰ ἀποδιοπομπτικὸν ἐν-
 τεῦθεν. ὅσον δὲ εὐσιβείας καὶ τελειότητος ἐπιφέρεται, τοῦτο πα-
 ραληπτέον. φησὶ δ' ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ ὁρθῷ τῶν πρὸς Ἀμ-
 φιλόχιον· Τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ δημιουργεῖν τὸν πατέρα, οὔτε ἀπὸ
 τοῦ πατρὸς τὴν δημιουργίαν, οὔτε ἄτονον τοῦ υἱοῦ παραδελοῖ τὴν
 ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὸ ἠνωμένων τοῦ Θελήματος αὐτῶν παρίτην.
 ὥστε ἡ δι' υἱοῦ φωνὴ τῆς προκαταρκτικῆς αἰτίας ὁμολογίαν ἔχει
 οὐκ ἐπὶ κατηγορίᾳ τοῦ ποιητικοῦ αἰτίου παραλαμβάνεται. Οὕτω
 μὲν οὖν ἡ διὰ περιφανῶς αἰτίαν σημαίνει· οὐ γὰρ ἄτονον τοῦ
 υἱοῦ φησι, παραδελοῖ τὴν ἐνέργειαν, ἀλλ' αἰτίαν τὴν μετὰ τάξιν

τῆς γὰρ προκαταρκτικῆς, φησιν, αἰτίας ὁμολογίαν ἔχει. αὐτὸ γὰρ ὅταν ἐκ τινος διὰ τινος εἶναι τι λέγοιτο, τάξις δηλοῦται πρὸς τὸ ἐξ οὗ, τοῦ δι' οὗ· τοῦ μὲν ἐξ οὗ ὡς ἀρχικοῦ νοουμένου αἰτίου· τοῦ δὲ δι' οὗ, ὡς ὀργάνου ἢ συναπτίου, ἑαυτοῦ προεπινοοῦμενον ἔχοντος τὸν ἐφ' οὗ λέγεται τὸ ἐξ οὗ. ταύτην δὲ γε τὴν τάξιν ἀναγκαῖον καὶ ἐπὶ πατρὸς λαμβάνεσθαι καὶ υἱοῦ· παρὰ γὰρ τοῦ πατρὸς πάντα λαβὼν τὰ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς ἔχει, καὶ μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ ἅμα αὐτῷ εὐθύς συνεπινοεῖται προσεχῶς ὁ υἱός· καὶ υἱὸν λέγοντες, εὐθύς εἰς τὸν οὗ ἐστὶν ὁ υἱὸς ἀναγόμεθα τῇ διανοίᾳ, πατέρα· καὶ πατέρα εἰσόντες, υἱὸν εὐθύς ἐκνοοῦμεν. ταῦτα δὲ ἢ διὰ μάλιστα δύναται, τῆς προκαταρκτικῆς αἰτίας ὁμολογίαν κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον ἔχουσα. διὰ τοῦ υἱοῦ γὰρ τὸ πνεῦμα λέγοντες ἐκπορεύεσθαι, τὸν πατέρα, ἐξ οὗ τοῦτ' ἔχει λαβὼν ὁ υἱός, ἐκνοοῦμεν, καὶ ὅτι πρὸς ἕτερον ἀναφέρει τὰ ἑαυτοῦ. τοῦτο καὶ ὁ Χρυσόστομος φησιν ἐξηγούμενος τό· Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. * Εἰ γὰρ * Ἰω. 1, 3. ἠταῦθα δι' αὐτοῦ, φησιν, εἴρηται, δι' οὐδὲν ἕτερον εἴρηται, ἀλλ' ἢ ἵνα μὴ ἀγένητον ὑποπτεύσῃ τις τὸν υἱόν. ὥστε καὶ κατὰ τοῦτον τὸν διδάσκαλον ἢ διὰ ἐπὶ τὴν παρὰ τοῦ πατρὸς γέννησιν ἡμᾶς παραπέμψει, καὶ τὸ ἐκείθεν αὐτῷ τὴν τοῦ δημιουργοῦ τὰ ὄντα, καὶ φοβεῖται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον δύναμιν ἥκειν· καὶ δύναται μάλιστα πάντων σημαίνει τὴν τάξιν τὴν πρὸς ἀλλήλους πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ οὕτως ἀναγκαίως παραλαμβάνεσθαι. ὥστε γὰρ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς ἅκρα δυνάμειος ἰσότης, μᾶλλον δὲ ἅκρα ταυτότης, οὕτως οὐδὲν ἥττον πρὸς ταύτη καὶ ἅκρα ἐστὶ τάξις, ἣν ἢ Δεὸς δύναται παραλαμβάνομένη δηλοῦν, ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως.

Κεφάλαιον ἕκτον.

Ῥητέον δὲ καὶ ὅπου τῶν ἑαυτῶν λόγων οἱ ἐξ ἑῶς πατέρες, καὶ αἵτινες ἐπὶ τῆς τοῦ παναγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως ἐχρήσαντο ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τῇ Διά. πρῶτον μὲν οὖν ὁ Θεὸς Ἀθανάσιος ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ λόγῳ Ἐλεγχος ὑποκρίσεως τῶν περὶ Μελίτιον καὶ Εὐσέβιον· Ἦν δὲ ἀδύνατόν, φησιν, ἐν τῇ τῆς Τριάδος δόξῃ τὸ πνεῦμα δοξάζεσθαι, μὴ προσδικῶς ὅν ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ, ἀλλὰ ποιητικῶς ἐκ Θεοῦ γεγονός, ὡς λέγουσιν. Ἐπιστῆσαι οὖν ἄξιον, ὅτι περὶ τῆς

τοῦ πνεύματος ὑποστάσεως ὁ λόγος ἐνταῦθα τῇ διδασκαλίᾳ, τοῦ ὡς τῆς Τριάδος, οὐ χαρίσματος τινος ἀνυποστάτου, καθὼς ἀντιφασίαι καὶ ὅτι αὐτὸ τοῦτο τὸ συμπληρωτικὸν τῆς Τριάδος εἶναι φησιν ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ. τό τε γὰρ εἶναι, τὸ ὑπάρχον δηλοῖ καθαρώς, καὶ τὸ τὴν ὑπαρξιν ἔχειν, καὶ μάλιστα τὸ εἶναι προοδικῶς καὶ τὸ ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ προοδικῶς εἶναι λέγειν αὐτὸ ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχειν αὐτὸ λέγειν ἐστίν. εἰπὼν δὲ Ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ, οὐκ ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ, ἀποκλείει τὸν λόγον τῆς λέγουσιν, ὡς διὰ τοῦτο φησι δι' υἱοῦ, ἐπειδὴ τοῦ πατρὸς ἐμνήσθη, ὀνόματος ἀναφορικῶς τε ὄντος, καὶ πάντως υἱὸν ἀπαιτοῦντος. οὐ γὰρ ἂν τινα λόγον ἢ φράσας, εἰ καὶ μὴ τότε, εἰ ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ ἔλεγεν· νῦν δ' οὐ τοῦτο φησιν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ. ἔπειτα δὲ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν ἐνὶ τῶν κεφαλαίων, οὗ ἐπιγραφῆς διὰ μὴ τὸ πνεῦμα υἱὸς τοῦ υἱοῦ, φησὶν· Ὅτι οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ, ἀλλ' ἵνα ἡ Τριάς μὴ νομισθῇ πλῆθος ἄπειρον υἱοῦς ἐξ υἱῶν, ὡς καὶ ἐν ἀνθρώποις, ἔχουν ὑποπεμφθῆσαι. πρῶτον μὲν αὐτόθεν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ζητήματός τε καὶ τῆς ἀπορίας, διὰ μὴ υἱὸς τοῦ Θεοῦ λέγεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐστὶ πορίσασθαι μὴ ταύτης εἶναι τῆς δόξης τὸν μέγαν Βασίλειον, δηλονότι μὴ εἰς τὸ εἶναι τοῦ πνεύματος συμβάλλισθαι τὸν υἱόν. οὐδὲ γὰρ αὐτοῦτον ἐκίνησε ζήτημα, ὥσπερ οὐδὲ διὰ μὴ τὸ πνεῦμα πατὴρ τοῦ υἱοῦ ἐζήτησαν ἄν τις. ἔπειτα δὲ καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς τοῦ ζητήματος λύσεως φαίνεται νομίζων τὸν υἱὸν αἰτίαν τοῦ πνεύματος, καὶ τοῦτο παραδηλῶν διὰ τῆς Διᾶ. ἔξον γὰρ εἰπεῖν, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν υἱὸς τοῦ υἱοῦ, διότι οὐκ ἐξ αὐτοῦ, οὐδὲ δι' αὐτοῦ ἐστιν οὔτε μὴν αὐτὸν ἔχει αἰτίαν· καὶ τοις τίς ἄλλη μάλλον ἑρμολόγουσα λύσις; τοῦτο μὲν οὐκ εἶπεν, ἀλλ' ἄλλαν αἰτίαν ἀπέδωκεν· ἐστὶ μὴ γὰρ, φησιν, ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ, καὶ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἀρνήσασθαι· εἰ δὲ τοῦτ' ἀναγκάζει καὶ υἱὸν αὐτὸ τοῦ υἱοῦ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἐλέγχο ἂν, φησι, καὶ τοῦτο, εἰ μὴ τι ἕτερον ἔτοπον ἀπέναντα, τὸ πλῆθος ἄπειρον τὴν Τριάδα νομισθῆναι· ὡς τοῦ γε ἀτοπήματος τούτου μὴ ἀκολουθοῦντος, ἐλέγχο ἂν, φησι, καὶ υἱὸς τοῦ υἱοῦ ἀλλ' υἱὸς ἐλέγχο τοῦ υἱοῦ ἀναμφιβόλως καὶ αἰτίαν εἶχον ἂν τὸν υἱόν· καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ ἕρα εἶναι λεγόμενον, καὶ τὸν υἱὸν ἔχει αἰτίαν· καὶ αὐτὸς δὲ εἶναι φησιν, ὁ μάλιστα τῶν ῥημάτων τὸ ὑπάρ-

ἐν δαλοῖ καὶ τὴν ὑπαρξιν, καὶ ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ, κατὰ τὸν ἰερόν
 Ἰθανάσιον. οὔτε οὖν περὶ χαρισμάτων τινῶν ἐνταυθα φησιν, ἵνα
 τὸ δι' αὐτοῦ προχέμενον ἢ χορηγούμενον, οὔτε διὰ τὴν ἀνα-
 ορξάν, δι' αὐτοῦ εἴρηται, δηλαδὴ τοῦ υἱοῦ· οὐ γὰρ ἐκ πατρὸς,
 ἀλλ' ἐκ Θεοῦ εἴρηται· οὔτε ἡ διὰ ταῦτ' οὗ Μιτὰ δύναται ἐν-
 αῦθα· τίνα γὰρ λόγον ἔχει, διὰ τὸ ἐκ Θεοῦ μετα τοῦ υἱοῦ
 ἵνα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὑπερτεύειν τινὰς δύνασθαι καὶ υἱὸν
 οὐ υἱοῦ δεῖν ὀνομάζεσθαι; ὅτι τοίνυν οὐδεμία τούτων κατα-
 υγὴ τῶν τριῶν, εἰς ἃς εἰσάσιν ἅπαντες αὐτοὺς ἀναφέρειν, τῷ
 κρόντῳ χωρὶς λείπεται, φαίνεται καθαρῶς ἐνταυθα τὴν διὰ
 κμαίνειν αἰτίαν. τοῦτο δὲ σαφέστερον δεικνύται καὶ ἀπὸ ἑτέρας
 οὐ αὐτοῦ χρήσεως, λέγοντος· διὰ τοῦτο μὲν ἐκ Θεοῦ τὸ πνεῦμα
 ἵνα, τρανῶς ἐκήρυξεν ὁ Ἀπόστολος λέγων· τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ
 Θεοῦ ἐλάβομεν·* καὶ τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ πεφηνέναι, σαφὲς πεποιήκην,
 ἰοῦ πνεῦμα ὀνομάσας αὐτὸ καθάπερ καὶ Θεοῦ· διὰ τοῦτο γάρ,
 πσιν, υἱοῦ λέγεται πνεῦμα, διότι πέφηνε δι' αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ δυ-
 ικοὶ πᾶντες πατέρες ὡς περὶ ἐκ κοινῆς συμφωνίας, διὰ τοῦτο φασιν
 ἰοῦ λέγεσθαι πνεῦμα καὶ εἶναι, διότι ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται· ταύ-
 ῳ ἄρα τοῖς δυτικαῖς τὸ ἐξ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι δύναται, ὥς φησιν
 μέγας Βασίλειος διὰ τοῦ υἱοῦ πεφηνέναι. ἀλλὰ τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ
 πορεύεσθαι αὐτὸ λέγειν, τοῦ πνεύματος αἰτίαν εἶναι δαλοῖ τὸν
 ἰόν. καὶ τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ πεφηνέναι ἄρα, σαφῶς τοῦ πνεύματος
 ἰτίαν εἶναι δαλοῖ τὸν υἱόν, καὶ τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ πεφηνέναι ἄρα,
 κφῶς τοῦ πνεύματος αἴτιον βοῦλεται τὸν υἱὸν λέγειν. εἰ δὲ τὸ
 εἰ υἱοῦ πεφηνέναι, τὴν εἰς τὸν αἰσθητὸν τουτονὶ κόσμον ἔκφανσιν
 καὶ φανέρωσιν αὐτοῦ τις δαλοῦν βούλεσθαι λέγει, οὐ καλῶς λέγει. εἰ
 ἄρ' διὰ τοῦτο ἐστὶ τοῦ υἱοῦ πνεῦμα τὸ πνεῦμα, οὐκ αἰδίως αὐτὸ
 ὁδὲ φύσει, ἀλλ' ἐπὶ κτητον αὐτὸ ἔχει λαβὼν καὶ ἐν χρόνῳ, ἐξ οὗτο τῷ
 ὅσμῳ αὐτὸ ἐνφάνισεν ὁ πόρρω πάσης μανίας· τοῦ γὰρ ἀποτελέσμα-
 ος προειπωθεῖσθαι τὴν αἰτίαν ἀνάγκη, αἰτία δὲ τοῦ τὸ πνεῦμα εἶναι
 νῦμα υἱοῦ, τὸ δι' υἱοῦ πεφηνέναι, εἰ οὖν αἰδίως καὶ φύσει τὸ πνεῦμα
 ἰοῦ πνεῦμα, καὶ αἰδίως δι' υἱοῦ πέφηνε. τὸ δὲ αἰδίως δι' αὐτοῦ
 φηνέναι, εἰ μὴ τὸ αἰδίως δι' αὐτοῦ ἐκπορεύεσθαι καὶ τὴν ὑπαρξιν
 χων σημαίνου, θαῦμα ἂν εἴη. ἀλλὰ καὶ τό· καθάπερ καὶ Θεοῦ, τῷ
 ὅσῳ προσκειμένον, μέγα τῇ ἡμετέρῃ ἐξηγήσει συμβάλλεται· οὕτω

* Κε. α'. 2, 12.

γάρ, φησιν, υἱοῦ λέγεται πνεῦμα καθάπερ καὶ Θεοῦ. ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ λέγεται πνεῦμα, ὡς ἐκπορευόμενον ἐξ αὐτοῦ· καὶ τοῦ υἱοῦ ἄρα λέγεται πνεῦμα, ὡς ἐκπορευόμενον δι' αὐτοῦ, εἴτουν δι' αὐτοῦ πεφωός, ταυτὸν γὰρ ἀμφοτέρω σημαίνειν ἀποδείκνυται. ἐνταῦθα δὲ καὶ μάλιστα φαίνεται, μηδεμίαν ἔχειν χώραν ἀντὶ τῆς Μετὰ μεταλαμβάνεσθαι τὴν Διά. τὸ γὰρ εἶναι, φησι, πνεῦμα υἱοῦ, σημειῶν ἐπὶ τοῦ δι' αὐτοῦ πεφνηναι. εἰ γοῦν τὸ δι' αὐτοῦ πεφνηναι τὸ μετ' αὐτοῦ πεφνηναι ἐσήμαινεν, οὐδὲν δὲ μᾶλλον μετὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, ἢ μετὰ τοῦ πνεύματος πέφνηνεν ὁ υἱός, ἔδει ἂν καὶ τοῦ μετὰ τῷ πνεύματος τὸν υἱὸν πεφνηναι, σημειῶν ἕτερον εἶναι, τὸ τὸν υἱὸν τῷ πνεύματος λέγεσθαι· ἀλλὰ τοῦτο οὐ λέγεται. οὐκ ἔρα οὐδὲ μετὰ τοῦ πνεύματος ὁ υἱὸς πέφνην. ἀλλὰ τοῦτο καὶ ψευδὸς καὶ βλάσφημον· πέφνην γὰρ σὺν τῷ πνεύματι καὶ ἅμα τῷ πνεύματι, δι' αὐτοῦ δὲ ὅμως οὐ πέφνην· ἕτερον ἄρα περιφανῶς τὸ δι' αὐτῷ πεφνηναι τοῦ σὺν αὐτῷ ἢ μετ' αὐτοῦ πεφνηναι. ἀλλὰ φησιν· Οὐ λέγεται τοῦ πνεύματος ὁ υἱός, ἵνα μὴ πατὴρ αὐτοῦ δόξη ἢ πνεῦμα τὸ ἄγιον. ἀναφορικὸν γὰρ ὄνομα ὢν ὁ υἱός, ἀποδίδεται πρὸς πατέρα. ὥστε εἰ μὴ τοῦτο ὑπενόητο τὸ ἄτοπον, καὶ ὁ υἱὸς ἂν τοῦ πνεύματος ὀνομάζετο, διὰ τὸ σὺν τῷ πνεύματι καὶ ἅμα αὐτῷ πορευθεῖν ἐκ πατρός. Ἀλλ' ὧ βέλτιστοι, καὶ τὸ πνεῦμα ἀναφορικὸν ἐστὶν ὄνομα, καὶ πρὸς τὸν πνέοντα ἀποδίδεται ἐξ ἀνάγκης, καὶ οὐ λέγεται πνεῦμα, ἐξ ἐκείνου πάντως καὶ πνεῖται. ὅτι γὰρ ἀναφορικά τὰ ὑποστατικὰ ὀνόματα τῆς Τριᾶδος, οὐδὲς ἀντερεῖ. ὑποστατικὸν δὲ τοῦ πνεύματος ὄνομα, τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον λέγεται· ὥσπερ καὶ τοῦ πατρὸς ὁ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ υἱοῦ καὶ ἀναφορικὸν ἐξ ἀνάγκης, ὥσπερ καὶ ταῦτα· εἴπερ οὐσία μὲν οὐκ εἰσὶν ἄλλο δὲ τι παρὰ τὰς ἀναφοράς τε καὶ τὴν οὐσίαν ἐν τοῖς θεοῖς οὐκ ἐστίν. ὥσπερ οὖν τὸν υἱὸν διὰ τὸ ἀναφορικὸν ὄνομα εἶναι, καὶ ἀποδίδεσθαι πρὸς πατέρα, διεδίκαμεν υἱὸν τοῦ πνεύματος λέγεσθαι ἵνα μὴ πατὴρ αὐτοῦ νομισθῇ· οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα, ἀναφορικῶς ὄνομα ὄν, καὶ πάντως ἀποδιδόμενον πρὸς τὸν πνέοντα, ἐξ ἐκείνου καὶ πνεῖται, οὐ πνεῦμα λέγεται εἶναι. Ὡς ἂν δὲ μηδεμίαν τῶν λόγους τούτοις καταλείποιτο πρόσφαις, καὶ φανεῖ σαφίστερον αἰτία σημαίνουσα ἢ Διά, Μάξιμος ὁ Θεῖος παρίτω, ἐν οἷς ἐρμηνεύει, τί δῆτα βούλεται τῷ προφήτῃ Ζαχαρίᾳ ἢ χρυσῷ λυχνία, καὶ τὸ

ἔσ' αὐτῇ λαμπάδιον καὶ οἱ λύχνοι*, λέγων ἐν ἐκείνοις ἡδὲ· Τὸ γὰρ * Ζαχ. 4, 2.
 πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὥσπερ φύσει κατ' οὐσίαν ὑπάρχει τοῦ Θεοῦ καὶ
 πατρὸς, οὕτω καὶ τοῦ υἱοῦ κατ' οὐσίαν ἐστίν, ὡς ἐκ τοῦ πατρὸς
 οὐσιωδῶς δι' υἱοῦ γεννηθέντος ἀφράστως ἐκπορευόμενον. τοῦ υἱοῦ
 γὰρ, φησιν, οὐσιωδῶς ἐστὶ τὸ πνεῦμα, οὐκ ἐπικτητον αὐτὸ καὶ
 ἔξωθεν, οὐδὲ χρονικῶς εἰληφότος, ἀλλ' ἐξ αἰδίου κατ' οὐσίαν αὐτὸ
 κεκτημένου, καθάπερ καὶ ὁ πατήρ· καὶ ἡ αἰτία, ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς
 δι' αὐτοῦ οὐσιωδῶς ἐκπορεύεται. καὶ βλέπει ὅτι τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς
 πράγματος, ὃ τε μέγας Βασιλεὺς, ὃ τε Θεότατος Μάξιμος αἰ-
 τίαν ἀποδιδόντες τοῦ, διατί τὸ πνεῦμα λέγεται πνεῦμα υἱοῦ,
 τὴν αὐτὴν ἀποδιδόσκει καὶ ἀμφοτέροι. διὰ γὰρ τὸ δι' αὐτοῦ ἐκ
 πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, καὶ πνεῦμα εἶναι αὐτοῦ διατείνονται. ὁ οὖν
 Μάξιμος, δι' αὐτοῦ ἐκπορεύεσθαι, ἔφησι, τοῦτο ὁ θεὸς Βασιλεὺς, δι'
 αὐτοῦ πεφνέναι, φησιν, ὡς ἴσον τιθεὶς τὸ πεφνέναι τῷ ἐκπορεύεσθαι.
 ἢ δὲ τὸ δι' αὐτοῦ ἐκπορεύεσθαι, τὸ δι' αὐτοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχειν
 δηλοῖ, ἄρα καὶ τὸ δι' αὐτοῦ πεφνέναι τὸ δι' αὐτοῦ τὴν ὑπαρξιν
 ἔχειν παρίστησι· καὶ αἰτίαν ἢ διὰ ἐξ ἀνάγκης ἐνταῦθα δηλοῖ, καὶ
 οὐδαμῶς ἄλλως λαμβάνεσθαι δύναται. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ Νύσσης
 Γρηγόριος πολλαχοῦ μὲν καὶ ἀλλαχοῦ σαφέστατα τοῦτο φησιν· οὐκ
 ἐν οἷς μόνον τῷ αἰτιατῷ καὶ αἰτίῳ διακρίνεσθαι λέγει τὴν Τριάδα
 ἀλλήλων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν πρὸς Εὐνόμιον, σαφῶς περὶ
 διακρίσεως τῶν Θεῶν προσώπων τὸν λόγον ποιούμενος· Τὸ πνεῦμα
 φησι, τῷ πατρὶ κατὰ τὸ ἄκτιστον συναπτόμενον, πάλιν ἅ· αὐτοῦ
 τῷ μὴ πατὴρ εἶναι καθάπερ ἐκεῖνος, διαχωρίζεται· τῆς δὲ πρὸς
 τὸν υἱὸν κατὰ τὸ ἄκτιστον συναφείας, καὶ ἐν τῇ τὴν αἰτίαν τῆς
 ὑπάρξεως ἐκ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων ἔχειν, ἀφίσταται πάλιν τῷ ἰδιό-
 ζοντι ἐν τῇ μήτε μονογενῶς ἐκ τοῦ πατρὸς ὑποστῆναι, καὶ ἐν τῇ
 δι' αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ πεφνέναι. πάλιν δὲ τῆς κτίσεως διὰ τοῦ μο-
 νογενοῦς ὑποστάσεως, ὡς ἂν μὴ κοινότητά τινα πρὸς ταύτην ἔχειν
 νομισθῇ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ διὰ τοῦ υἱοῦ πεφνέναι, ἐν τῷ ἀτρέπτῳ
 καὶ ἀναλλοιώτῳ καὶ ἀπροσδεῖ τῆς ἐτέρωθεν ἀγαθότητος δια-
 κρίνεται τὸ πνεῦμα ἀπὸ τῆς κτίσεως. Ἐνταῦθα περὶ Θεῶν ἐνώ-
 σεώς τε καὶ διακρίσεως ὁ διδάσκαλος τὸν λόγον ποιούμενος, προ-
 χειρίζεται μὲν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, παραβάλλων δ' αὐτὸ πρὸς
 τε τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, εὐρίσκει, τίνα μὲν αὐτοῖς κοινὰ καὶ

ἐνδύντα, τίνα δὲ ἰδιά τε καὶ διακρίνοντα. τῷ μὲν οὖν πατρί,
 φησι, κατὰ τὸ ἄκτιστον συναπτόμενον· τοῦτο δ' ἔστι τοῖς ἀποκα-
 λυμένοις καὶ οὐσιώδεσιν, ἃ διὰ τῆς ἀκρίστου σημαίνει φωνῆς τῷ
 μὴ πατὴρ εἶναι καθ' ἑαυτὸν, ἀπ' αὐτοῦ πάλιν διαχωρίζεται.
 τῷ δὲ οὐκ ἀποκρινόμενῳ αὐτῶν τε τῶν ἀποκαλεινόμενων καὶ τῆς κατὰ
 τὸ ἄκτιστον συναφείας, μία γὰρ τῶν τριῶν οὐσία, ἔτι τε καὶ τῷ
 αἰτιατὰ εἶναι κοινῶς ἀμφοτέρω τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ, ὁμοῦ αὐτοῦ
 διακρίνεται πάλιν δυσὶ τούτοις, τῇ μᾶτε μονογενῶς ὡς ὁ υἱὸς ἀλλ'
 ἐκπορευτῶς δηλαδὴ ὑποστῆναι τοῦτο δ' ἔστι τῇ διαφορᾷ τῆς ὑπάρ-
 ξουσας τρόπου καὶ ἐν τῷ δὲ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ πεφνηναι. εἰ οὖν ἔ-
 κεινθα τὸ δι' αὐτοῦ, ἴσον δύναται τῇ Μετ' αὐτοῦ, θαῦμα ἴ-
 σις, εἰ τῇ μετὰ τοῦ υἱοῦ πεφνηναι τὸ πνεῦμα διακρίνεται τοῦ υἱοῦ
 ἐνδοῦτο γὰρ ἂν οὕτω μᾶλλον, οὐ διακρίνοιτο· καὶ συνάπτετο πάλιν
 ἢ διαίρειτο. οὐ μὴν οὐδὲ περὶ χαρισμάτων ἐνταῦθα διακρίσις· ἡ
 λόγος αὐτῷ, ἀλλὰ περὶ τῆς τῶν θείων ὑποστάσεων διακρίσεως. οὐκ
 δὲ τις εἰπεῖν ἔχει, τὴν εἰς τὸν κόσμον διὰ τοῦ υἱοῦ φανέρωσιν τοῦ
 πνεύματος τοῦ ἁγίου, διὰ τούτου τοῦ λόγου ἐκλυθεῖσθαι. πρῶτα
 μὲν γὰρ περὶ διακρίσεως ὄντος τοῦ λόγου τῶν ὑποστάσεων, καὶ πᾶσι
 ἂν τὴν χρονικὴν ταύτην φανέρωσιν εἰδίου τινὸς πράγματος αἰτίαι
 ἐποιεῖτο· αἰδώς γὰρ ἀλλήλων ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τοῖς προση-
 γομένοις διακρίνονται ἰδιώμασι· καὶ οὐ δήπου πρὶν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ
 φανερωθῆναι τῇ κτίσει τὸ πνεῦμα, ἀλλήλων ἐν διακρίνοντο· τοῦτε
 γὰρ ἀτοπώτατον λέγειν. ἔπειτα τῶν εἰς τὴν κτίσιν ἔργων τῆς τρι-
 ᾶδος ὄντων κοινῶν, οὐ διὰ τοῦ υἱοῦ μᾶλλον, ἢ δι' ἑαυτοῦ ἐφαπ-
 τῶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν υἱὸν ἐδόξασι τι
 καὶ ἐφανέρωσαι, καὶ οὐχ ἥκιστα τὸν πατέρα, τὸν αὐτὸν δὲ καὶ ὁ
 υἱός. οὕτως οὖν ἂν καὶ ἑαυτοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διακρίνοιτο,
 ἑαυτὸ φανερώσαν, ἔτι τε τοῦ πατρὸς· καὶ ὁ υἱὸς ἑαυτοῦ τι καὶ
 τοῦ πατρὸς διὰ ταῦτα. ἀλλ' οὔτε ἐπὶ τούτων εἴρηται τοῦτο ποτε,
 οὔτ' ἐπὶ τοῦ νυνὶ προκειμένου τούτου τῷ λόγῳ καταλείπεται χάρις.
 ὁ δὲ τούτων ἐλέγχει τὸν λόγον ὄντα ματαίαν καταφυγὰν, ἐπὶ
 ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς κτίσεως ὁ διδάσκαλος διακρίναι βουλόμενος,
 ἐπειπερ ἥσθετο, μᾶλλον δ' ἔφθασεν ἀποδοθεῖσθαι κοινὸν αὐτῷ τι
 καὶ ἐκείνῃ τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ τὸ μὲν πεφνηναι, τὴν δὲ ὑποστῆναι δι-
 δώσκων, μὴ τις τούτω δὴ τῷ κοινῷ καὶ ταυτότητι οὐσίας δοξάζων

ἀντρέπτῃ τε καὶ τρεπτῇ καὶ ἀναλλοιώτῃ καὶ μὴ τοιοῦτα δια-
 ιε ταῦτα ἀλλήλων, τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ, τὴν μὲν ὑποστήναι, τὸ
 τεφνῖναι, κοινὸν καὶ ταύτων ἡγησάμενος. Διακρίτως δὲ τρόπον
 ν, τὸ τὴν μὲν τρεπτὴν καὶ ἀλλοιωτὴν εἶναι, τὸ δ' ἔτρεπτόν
 εἰ ἀναλλοιώτον. καὶ τοι εἰ τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ πεφνῖναι τὸ πνεῦμα,
 εἴτιαν ἐδήλου τὸν υἱόν, ὥσπερ τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ ὑποστήναι τὴν
 ιν, τοῦτο γὰρ αὐτὸν αἰτίαν θελοῖ, ῥέστη ἂν ἦν ἡ διάκρισις
 πνεύματος τε καὶ τῆς κτίσεως. ἐξῆν γὰρ εἰπεῖν ὅτι εἰ καὶ ἄμ-
 ρα διὰ τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' ἡ μὲν κτίσις αἰτιατῶς ἐξ αὐτοῦ τὸ δὲ
 ἰναιτίας. νῦν δὲ τοῦτο μὲν οὐκ εἶπεν. ὁ γὰρ μὴ ἤδει ἀληθὲς
 οὐκ ἦν ἐκείνου εἰπεῖν· ἀλλ' ἄλλῃ εὗρε διάκρισιν, τὴν καὶ αὐτῇ
 εσαν ἀληθῆ καὶ μόνην ὑπάρχουσιν. ἡ Διὰ ἔρα ἐπὶ τῆς δι'
 τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐκφάνσεως τοῦτ' αὐτὸ δύναται, ὥσπερ
 τῆς κτίσεως λεγομένης δι' υἱοῦ ὑποστήναι. ἀλλ' ἐπὶ τῆς κτί-
 αἰτία λέγεται καὶ πιστεύεται ὁ υἱὸς εἶναι, καὶ διὰ τῆς Διὰ
 ο σημαίνεται καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος ἔρα αἰτίαν ἡ Διὰ πα-
 κσε τὸν υἱόν. καὶ γὰρ δὴ καὶ ἄλλως φανερὸν, ὡς τοῖς αἰρετι-
 οὶ διδάσκαλοι πολεμοῦντες δι' υἱοῦ λέγουσι γεννηθῆναι τὸ
 μα τὸ ἅγιον, διὰ τὸ κακῶς ἀκούειν τοῦ ἐκκλησιαστοῦ. Πάντα
 αὐτοῦ ἐγένετο*, λέγοντος, καὶ τὸ πνεῦμα διὰ τοῦτο βλασφή-
 ως ἐν οἰομένοις τῶν πάντων, ταύτας ἀφῆκαν κατ' αὐτῶν τὰς
 ις, διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, καὶ δι' αὐτοῦ πεφνῖναι καὶ
 τὸ πνεῦμα εἰπόντες. ἀλλ' οἱ αἰρετικοὶ διὰ τοῦ υἱοῦ γεννη-
 ται τὸ ἅγιον λέγοντες πνεῦμα, δύο ταῦτα ἐνόουν αὐτὸ τε γὰρ
 εσαν εἶναι ὡς ἐν τῶν κτισμάτων, καὶ τὸν υἱόν αἰτίαν αὐτοῦ
 ι, καὶ τοῦτο δηλοῦσθαι διὰ τῆς προθέσεως τῆς Διὰ, εἰ οὖν
 ὅτερε ἐλεγον βλασφημοῦντες καὶ πρὸς ἐκείνον ἂν οἱ διδά-
 οιοι παρετάξαντο καὶ ὥσπερ ἐξαφούτω αὐτὸ τῶν κτισμάτων,
 εἰς ὅσον ὅτι οὐ τοῦτο ποιοῦσιν· ὅθεν οὐδὲ τῇ λέξει τοῦ γε-
 εσθαι εἰς κτίσμα κατασώσῃ τὸ πνεῦμα, εὐροῖς ἂν αὐτοὺς ἐπ'
 οῦ ποτε χρυσάμενους· οὕτως οὐδ' ἂν ποτε ἐχρήσαντο τῇ Διὰ,
 ις μὲν αἰρετικοῖς ὡς αἰτίαν σημαίνουσα παρελαμβάνοντο, αὐτοῖς
 οὐκ ἐδόκει τοῦτ' ἀληθὲς εἶναι, οὕτω καὶ διὰ πάντων τῶν ἀληθῶς
 ι τε εαυτῶ φαίνεται σύμφωνον ἐν, καὶ αἰτίαν ἐν οἷς παρελάμ-
 νται ἡ Διὰ παρεστῶσα, τοῦτο δ' αὐτὸ καὶ ἐν τοῦ πρὸς Ἀβελά

* Ἰω. 1, 3.

βιον λόγου τοῦ αὐτοῦ διδασκάλου σαφῶς δεικνύται· καὶ γὰρ περὶ διακρίσεως τῶν θείων προσώπων τὸν λόγον ποιούμενος μετὰ τὸ καθόλου τῇ αἰτίᾳ καὶ αἰτιατῇ διακρίναι αὐτὰ ἀπ' ἀλλήλων, καὶ τῇ Διὰ ταύτην τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος διακρίνει· Ὁ μὲν γὰρ ἐστὶ φησι προσεχῶς, ἐκ τοῦ πρώτου, τοῦ πατρὸς δηλαδὴ, τὸ δὲ διὰ τοῦ προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου, ἥτοι διὰ τοῦ υἱοῦ. καὶ τούτῳ, φησί, διακρίνεται τοῦ υἱοῦ τὸ πανάγιον πνεῦμα, τῷ δὲ αὐτοῦ εἶναι, δηλαδὴ τοῦ υἱοῦ. οὗτος γὰρ ἐστὶ προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου. ἐκ τοῦ πρώτου γὰρ ἀμφοτέρω ὄντα, οὐκ ἂν ἀρκοῦντως διακρίνοντο, ὡ μὴ καὶ θάπτερον εἴη διὰ τοῦ ἑτέρου φησίν. ὡς φανερώς τὴν Διὰ ἐπὶ διακρίσεως ἐνταῦθα παραληφθῆναι, καὶ διακρίσεως τῆς ἐξ αἰδίου, τῆς κατὰ τὸ δηλαδὴ καὶ τὸ αἴτιον· ἐπὶ προαποδείξεως ἔφθασε πρότερον, τῇ αἰτίᾳ καὶ αἰτιατῇ μόνῳ ἀλλήλων τὰ θεία πρόσωπα διακρίνισθαι. τὸ γὰρ ἐπιφερόμενον, ἄλλῳ πάλιν διαφορᾷ ἐπὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἐννοεῖσθαι, οὐκ ἂν τις ἀναμαρτήτως ἐκλάβοι, ἄλλῳ λέγων κατ' εἶδος· οὗτοι γὰρ ἂν ἀντιφάσκει τὸν διδασκαλον περιβάλλοιμιν, εἰ πρότερον τῇ αἰτίᾳ καὶ αἰτιατῇ μόνῳ διακρίνισθαι εἰπόντι τὰ πρόσωπα τῆς Τριάδος, ἴσμετα καὶ ἄλλοι τρέπον αὐτὸν νομοῦμεν ἀποδεικνύειν διακρίσεως κατ' εἶδος διαφέροντα τοῦ πρετέρου. ἄλλῳ τῶνυν διαφορὰν τὴν κατ' ἀρεθμὸν ἐκδεχόμενοι, τὰ τε τοῦ διδασκάλου φρονοῖμεν ἂν, καὶ φανερῶς τὴν Διὰ μετὰ αἰτίας διζαίμεθα, ὡς μὴ ἔχιν λόγον λοιπὸν ἢ ἀντὶ τῆς Μετὰ αὐτὴν λέγειν, ἢ Μετὰ γὰρ οὐ διακρίνει, ἢ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ πνεύματος δι' υἱοῦ ἐφανερῶς τῇ λόγῳ δηλοῦσθαι· αὕτη γὰρ οὐκ ἐξ αἰδίου· εἰ δὲ ἡ λέξις τοῦ πεφνηναι, σκανδαλίζει τινάς, μόνον τὸ ἐκπορεύεσθαι προσήκειν τῇ τοῦ πνεύματος ὑπάρξει νομίζοντας καὶ τῇ ὑπαρεκτικῇ προόδῳ αὐτοῦ. τὸ δὲ πιθανόναι εἰς τὴν μεταδοτικὴν ἢ χρονικὴν μόνον προόδον, ἢ εἰς τὴν πρὸς τὴν κτίσιν φανέρωσιν ἔλκοντας ὥρα λοιπὸν αὐτοῖς καὶ τὸν υἱὸν μεταδίδεσθαι λέγειν ἢ ἀμπεσεσθαι παρὰ τοῦ πατρὸς, ἐκ τοῦ πατρὸς αὐτὸν ἀκούουσι πεφνηναι, οὗ πλήρεις οἱ λόγοι τῶν διδασκάλων. Κύριλλος γὰρ ὁ μακάριος ἐν τῇ πρὸς Οὐαλεριανὸν ἐπισκοπων λόγῳ· Ἄγιος γάρ, φησιν, ὢν κατὰ φύσιν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ πατήρ, ὁ ἐξ αὐτοῦ πεφνηνὸς υἱὸς μονογενής. καὶ ὁ αὐτὸς περὶ τοῦ Χριστοῦ πάλιν· Ἰδίον ἐστὶ τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ, οὔτε που μόνον ἢ Λόγος ἐστὶ πεφνηνὸς ἐκ

πατρός, ἀλλ' εἰ καὶ νοῶτο καὶ ἡμᾶς ἄνθρωπος γιγονώς. Ὅτι τοίνυν ἐνταῦθα τὸ πεφνέναι, τὸ εἶναι καὶ τὸ ὑπάρχειν δηλοῖ, πῶς ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου οὐ καταδιζόμεθα τὸ αὐτὸ τοῦτο σημαίνεσθαι, ὁ δὲ καὶ μὴ βουλομένους ἀναγκάσει δέξασθαι τοῦτο, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ὑπαρκτικῆς αὐτοῦ προόδου τὸ αὐτὸ λέγεται τοῦτο. λέγει δὲ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος· Τὸ πνεῦμα οὐδὲν ἔχον ἐστὶν ἐπίκλιτον ἐν ἑαυτῷ, ἀλλ' αἰδίως πάντα ἔχει ὡς πνεῦμα Θεοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ πεφνός. οὕτω πᾶσα πρόφασις ἀφαιρῆται τῶν ζητούντων προφάσεις. καὶ γὰρ δὴ καὶ ὁ φησὶν ὁ προειρημένος Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐν τῇ τοῦ ὁμωνύμου αὐτοῦ καὶ θαυματουργοῦ Γρηγορίου ἀποκαλύψει περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὡς δι' υἱοῦ πέφηνε δηλαδὴ τοῖς ἀνθρώποις, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον ὥς ἂν τὸ δι' υἱοῦ πεφνέναι, σημαίνει μὲν καὶ ἀμφοτέρω, τό τε δι' υἱοῦ ἀνθρώποις γνωσθῆναι ἐν χρόνῳ, τό τε δι' υἱοῦ τὴν αἰδίον ὑπαρξίν ἔχειν, ὥς δὲ ὅμως καὶ ἀμφοτέρω ἀληθῆ, ἐπὶ τῶν οἰκειῶν λαμβανόμενα τόπων. ἀφίμει γὰρ ἐν γε τῷ νυνὶ λέγειν, ὡς τὸ δι' υἱοῦ πεφνέναι ἀνθρώποις ἐν χρόνῳ, προϋποτίθασιν ἐξ ἀνάγκης τὸ δι' υἱοῦ τὴν αἰδίον ὑπαρξίν ἔχειν· καὶ οὐκ ἂν δι' αὐτοῦ ἐν χρόνῳ ἐπεφάνη, εἰ μὴ δι' αὐτοῦ τὴν αἰδίον ὑπαρξίν εἶχεν. ἀλλὰ καὶ ὁ ἐν Θεολογίᾳ μέγας Γρηγόριος ζητῶν διατρίβει μὴ καὶ τὸ πνεῦμα υἱὸς κέκληται, καὶ εἴ τι αὐτῷ ἑλλείπει ὡς τὸ εἶναι υἱόν· οὐ λείπει, φησὶν, οὐ γὰρ ἑλλειπὴς ἡ Θεότης· τὸ δὲ τῆς ἐκφάνσεως ἢ τῆς πρὸς ἄλλα σχέσεως διάφορον, διάφορον αὐτῶν καὶ τὴν κλήσιν ποιοῖκε. τῇ αὐτῇ καὶ μιᾷ χρήσει τὴν τε τῆς ἐκφάνσεως λέξιν, καὶ τὴν τοῦ πεφνέναι, τὸ εἶναι τε καὶ ὑπάρχειν ἐνταῦθα δηλοῦν μαρτυρῶν τῷ ὁμωνύμῳ Γρηγόριῳ τῷ Νύσσης, καὶ ὅτι διάκρισιν καὶ αὐτὸς ἀποδιδοὺς τὴν αὐτὴν υἱὸς τε καὶ πνεύματος, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν τε καὶ ἴσων τρόπων αὐτὰ διακρίνων ἐλλήλων. ὡς γὰρ ἐκεῖνος, τῷ μῆτε μονογενῶς ὑποστῆναι καὶ τῷ ἰσὰ τοῦ υἱοῦ πεφνέναι, τοῦ υἱοῦ διακρίνει τὸ πνεῦμα, οὕτω καὶ ὕψος τῷ τε τῆς ἐκφάνσεως διαφόρῳ καὶ τῷ τῆς πρὸς ἄλλα σχέσεως. ὁ μὲν ἐκεῖνος εἶπεν, ἐν τῷ μὴ μονογενῶς ὑποστῆναι, ἀλλ' ἐκπεριτωῶς δηλαδὴ, τοῦθ' οὗτος ἐκφάνσεως διάφορον εἶρκεν, εἶπον διάφορον τρόπον ὑπάρξεως· ὁ δὲ Νύσσης, διὰ τοῦ υἱοῦ πνεύμηναι, τοῦθ' οὗτος διάφορον τῆς πρὸς ἄλλα σχέσεως εἶπε· σχέσιν

δὲ τὴν πρὸς ἄλληλα υἱοῦ τε καὶ πνεύματος, οὐκ εἶδ' εἰ τινὰ τῶν
 ἑτέρων εὐροι, πλὴν τῆς κατὰ τὸ αἰτιατόν τε καὶ αἰτίον, καθ' ἃν
 ὁ μὲν πρὸς αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὡς αἰτίον ἔχει, τὸ δὲ διαφόρος πρὸς
 τὸν υἱόν, κατὰ τὸ παθητικὸν ἀλλὰ καὶ ποιητικόν, ὡς αἰτίον
 αὐτοῦ. ἢ διεξάτω μοί τις ἑτέραν σχέσιν μεταξὺ υἱοῦ τε καὶ πνεύ-
 ματος, καθ' ἣν τὸ ἕτερον πρὸς τὸ ἕτερον ἀναφέρεται· ἀλλ' οὐκ
 ἂν εὐροι βεβαίως. εἰ γὰρ τις τὸ λέγεσθαι πνεῦμα υἱοῦ, τὸ πνεῦμα
 ἡμῖν ἀντιδίη, πρῶτα μὲν ἡ σχητικὴ αὕτη ἀκολουθία καὶ κατ'
 αὐτὸν αὖθις τὸν Νύσσης Ἰρηγόριον, καὶ κατὰ πάντας ὁμοῦ οὐκ
 ἀντιστρέφει· οὐδὲ γὰρ λέγεται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ πνεύματος, οὔτι
 μὴν ἑτέρα τις ἀνταποκρίνεται ταύτῃ τῇ πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ πνεύ-
 ματος σχέσει, τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὔτε ἡ αὕτη,
 οὔτε διάφορος τῇ γε γοῦν ποιητικῇ καὶ παθητικῇ. ἔπειτα δὲ καὶ
 αὐτὸ τὸ τοῦ υἱοῦ λέγεσθαι, οὐδὲν ἕτερον σημαίνει, ἢ τὸ διὰ τοῦ
 υἱοῦ πεφηνέναι κατὰ τὸν μέγαν βασιλείου, ἢ τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπε-
 ρεῖσθαι αὖθις κατὰ τὸν Μάξιμον, κατὰ δέ γε τοὺς δογματικούς τι
 ἐξ υἱοῦ ἐκπερεῖσθαι, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὴν ὑπαρξίν ἔχειν. ὥστε τὸ υἱοῦ
 πνεῦμα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγεσθαι, εἰς ἑσὸν τοῖς τρισὶ λέγεσθαι
 τούτοις, λέγω δὴ, τῇ διὰ τοῦ υἱοῦ πεφηνέναι, καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπε-
 ρεῖσθαι, καὶ ἐξ υἱοῦ ἐκπερεῖσθαι· ταῦτα δὲ σχέσιν δηλοῦσι πρὸς
 ἄλληλα, τὴν κατὰ τὸ αἰτιατόν τε καὶ αἰτίον· ἦν καὶ θαρρύνωντος ἡ
 θεολόγος ἀποφαίνεται τῆς τε τῶν θεῶν προσώπων υἱοῦ τε καὶ πνεύ-
 ματος διακρίσεως αἰτίον, καὶ τῆς τῶν ὀνομάτων αὐτῶν ἑτερότητας,
 τοῦ μὲν υἱοῦ λεγομένου, πατέρου δὲ πνεύματος. τούτοις δὲ συνηγορεῖ
 καὶ ὁ λόγος, καὶ ἡ τῆς πίστεως ἀλήθεια· τὰ γὰρ θεῖα πρόσωπα
 τῆς Τριάδος αὐτῶν μᾶλλον εἰσιν ἓν, ἢ τρία· τὸ μὲν τῇ οὐσίᾳ, τὸ δὲ
 γε ταῖς ὑποστάσεσιν, εἴτε καὶ ἰδιότησιν· ἐνοῦνται γὰρ διακρι-
 μέτως, καὶ διακρίνονται ἡνωμένως· κεινὸν μὲν ἔχοντα τὴν οὐσίαν,
 ταῖς δὲ διαφοροῖς προόδους καὶ ταῖς ἀναφοραῖς ἀλλήλων διαφί-
 ροντα· ἃ δὴ κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἡμετέρας νοήσεως διαφέρει, εἰ
 καὶ μὴ διαφέρει τῷ πράγματι, καθόσον ἡ μὲν πρόοδος ἐστὶν ὥσπερ
 τις ὁδὸς, ἡ δ' ἀναφορὰ ὥσπερ τι εἶδος· εἰκότως καὶ κατὰ ταύτας
 διακρίνονται, οἷς γὰρ τινὰ διαφέρει, τούτοις πάντως καὶ διακρί-
 νονται, εἰ καὶ μὴ πᾶσιν ὁμοίως· ἐπεὶ γὰρ ἐκ οἷς πολλοὶσιν εὐρί-
 σκεταί τι κοινόν, ἀνάγκη εἶναι τι τὸ τὰ πλείω ἐκείνων διακρίνον.

ἐνάγκη καὶ τὰ θεῖα πρόσωπα πλείω γὰρ ὄντα καὶ κοινωνοῦντα
κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλήλοις, εἴηαι τι τὸ διακρίνον αὐτὰ, μὴ μᾶλλον
μὲν ἄς μέλλοιεν εἶναι ἢ καὶ τριάς. ἐπεὶ δ' ἐν αὐτοῖς οὐδὲν ἕτερον
θεωρεῖται, πλὴν τῆς θείας οὐσίας καὶ τῶν ἀναφορῶν μόνων, εἴτουν
γὰρ ἐκάστου ιδιότητος καὶ ὑποστάσεως, ἢ δὲ οὐσία κοινὴ οὔσα οὐκ
ἐν εἴῃ διακρίσθαι αὐτοῖς αἰτία, λείπεται κατὰ τὰς ἀναφορὰς αὐτὰ
διακρίνεσθαι, καὶ προσηγουμένως μὲν καὶ μάλιστα κατὰ ταύτας,
προμένως δὲ γὰρ καὶ κατὰ τὰς προόδους· καθόσον, ὡς εἴρηται, ἀνα-
φορὰ τε καὶ πρόδος οὐ διαφέρει τῇ πράγματι, εἰ καὶ διαφέρει τῇ
τρόπῳ τῆς σημασίας. ἢ μὲν γὰρ πρόδος κατὰ τὸν τῆς ἐνεργείας τρό-
πον σημαίνεται, ὥσπερ ἡ γέννησις, ἢ δ' ἀναφορὰ κατὰ τὸν τοῦ εἰδους
ὥσπερ ἡ πατρότης· ἥτις ὑποστάσας τὸ τοῦ πατρὸς ἐστὶ πρόσωπον· καὶ
ῥα τοῦτο διακρίνεται μὲν ἀλλήλων καὶ ταῖς προόδοις, καθόσον ἐξ
ἐνάγκης ἵκονται ταύταις αἱ ἀναφοραί· τῇ τε γὰρ γυνᾶν ἔπεται ἡ
πατρότης, τῇ γυνᾶσθαι ἡ υἱότης ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως.
κρτέρον δὲ καὶ ἀρχαιότερον ὅμως ταῖς ἀναφοραῖς διακρίνονται,
καὶ ταύτας μᾶλλον ἢ ταῖς προόδοις, ὅμως γὰρ μὲν τοὶ καὶ ἀμ-
φοτέρως. εἰκότως οὖν καὶ οἱ θεολόγοι ἐνταῦθα τὸν υἱὸν τοῦ πνεύ-
ματος διακρίνοντες, διχῇ διακρίνουσιν, ἀρχόμενοι μὲν ἀπὸ τοῦ
ἐτελοῦς, ἐπὶ τὸν τελευτέον δὲ καταπαύοντες τρόπον· ταῖς τε γὰρ
προόδοις καὶ ταῖς ἀναφοραῖς δὲ ἀρχαιότερον διακρινομένων τῶν
θεῶν προσώπων ἀλλήλων, ὡς εἴρηται, τοῖς αὐτοῖς καὶ οὗτοι τὸν
υἱὸν τοῦ πνεύματος διακρίνουσι, τὴν μὲν ἀπὸ τῶν προόδων διά-
κρισιν, διάφορον τρόπον ἐκφάνεως, εἴτουν ὑπάρξεως ὀνομάζοντες·
γὰρ δ' ἀπὸ τῶν ἀναφορῶν ὁ μὲν διὰ τοῦ υἱοῦ πεφηνέναι, ὁ δὲ σχέσις
ἀναφορῆς τῆς πρὸς ἄλλα. ὥστε τὴν τῆς πρὸς ἄλλα σχέσις
ἀναφορῆς ταύτην, ἀναφορὰς εἶναι διάκρισιν, καὶ ἀναφορικῶς τὸν
υἱὸν πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱὸν ἀναφέρειν. ἀλλ'
ἢ μὲν υἱὸς ὁ υἱὸς οὐκ ἂν ἀναφέροιτο πρὸς τὸ πνεῦμα, οὐ γὰρ υἱὸς τοῦ
πνεύματος λέγεται· λείπεται δ' ἢ καθὼ πνέοντα πρὸς αὐτὰ ἀναφέρε-
σθαι, ἢ πνεῦμα καὶ αὐτὸ πρὸς ἐκείνον ἀναφείμενον· τὸ πνεῦμα γὰρ
τὸ πνέοντι, καὶ ἢ πνοὴ τῇ πνεύσει ἀνταποκρίνεται. τὰ δὲ πνεῦμα καὶ
πνεῦμα υἱοῦ λέγεται, καθὼς ἐστὶν εὐρεῖν πολλοῦ τῆς γραφῆς,
καὶ πνοὴ τοῦ αὐτοῦ. τοῦτο γὰρ τὸ πνεῦμά, φησιν ὁ ἱερός Ἀδα-
μάσας, πνοὴ ἐστὶ τοῦ υἱοῦ. ἀναφέρειν δὲ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν

υἱὸν, ἢ πνοή τι καὶ πνεῦμα, κατὰ τὰ προειρημένα τοῖς Θεολόγοις δοκῶ· καὶ ὁ υἱὸς ἄρα ἢ πνέων ἀνεκχθήσεται πρὸς τὸ πνεῦμα, καὶ τί ἂν τις καταριθμῆσαιτο τοὺς τῇ διὰ χρησαμένους ἑγλοῦς ἐν τῇ ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύσεως τοῦ πνεύματος, ἀρκέσει δ' ἐνὶ χρησαμένους καὶ τελευταίῳ, τῷ τελευταίῳ τῶν Θεολόγων, σκέψασθαι καὶ αὐτὸν ὃ, τι περὶ τούτου φρονεῖ. καὶ γοῦν Ἰωάννης ὁ ἐκ Δαμασκοῦ Θεολόγος περὶ τοῦ πατρὸς λέγων· Αὐτὸς μὲν οὖν ἐστὶ, φησι, νοῦς λόγου ἄβυσσος, λόγου γυνήτωρ, καὶ διὰ λόγου προβολεὺς ἐκφαντορικοῦ πνεύματος. καὶ αὖθις· Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκφαντορικῶς τοῦ κρυφίου τῆς θεότητος δύναμις τοῦ πατρὸς, ἐκ πατρὸς ἐστὶ δι' υἱοῦ ἐκπορευόμενον. πάντως οὐ χρὴ περιττοὺς εἶναι τὰ φανερά σαφηνίζοντας. ἐκπορεύεσθαι γάρ φησιν ὁ φανερός πῃ εἶναι δηλοῖ τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ὑπαρξιν, μάλιστα τῶν ἄλλων ὀνομάτων ἁπάντων, καὶ μάλιστα καθ' ἡμᾶς, τοῦτο μόνον ἀποκλειόμενος τῇ ὑπάρξει τοῦ πνεύματος ὄνομα. δι' υἱοῦ τοίνυν αὐτὸ ἐκπορεύεσθαι λέγων, δι' υἱοῦ αὐτὸ λέγει τὴν ὑπαρξιν ἔχειν καὶ ἀποκλείει διὰ τούτου τὸν λόγον Θεοδωρίτη, ἀπαρνούμενος τὸ, δι' υἱοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ὥσθ' ἡμῖν καὶ τὴν ἐντεῦθεν ὑποσαλειθῆναι βοήθειαν, ἐπὶ τῇ τῆς συνόδου ἰσχυριμένοις σιγῇ· τοῦ μὲν Θεοδώριτου εἰπόντος, μήτ' ἐξ υἱοῦ, μήτι δι' υἱοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τῆς δὲ συνόδου σιωπασάντος, καὶ διὰ τῆς σιγῆς δῆλον τοῦτο καταδειξαμένους. ἰδεὺν γὰρ ἐκ γε τοῦ λόγου, εἰ μὴ καὶ ἄμφω, τό γε γοῦν δι' υἱοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον δέδεικται, πάντων τῶν διδασκάλων βοώντων, καὶ οὐχ ἥκιστα τῶν μετὰ Θεοδώριτον, ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· Ἰωάννην τε καὶ Μαξίμου τῶν μακαρίων, καὶ ἔτι διὰ τοῦ Ταρασίου τοῦ θείου τῆς ἐβδόμης τῶν οἰκουμηνικῶν συνόδων, πιστεύειν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγοντος, τὸ ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐκπορευόμενον, καὶ αὐτὸ θεὸν εἶναι γνωρίζομενον· τῶν δ' ἄλλων καὶ ἐκ θεοῦ δι' υἱοῦ εἶναι καὶ ἐκ θεοῦ διὰ τοῦ λόγου, καὶ ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ προῖέναι, ἅπερ εἰς ἕσον τῶν ἐκπορεύσεως ἔρχεται, καὶ τῶν εἶναι καὶ τὴν ὑπαρξιν ἔχειν. ὥστε ὁ Θεόδωριτος οὐκ ἄληθινόν τοῦτο εἰπὼν· ἀλλ' ὅμως ἐσάμψαν οἱ πατέρες, τοῦτο ἀκούσαντες εἰρηκότος, ὥς μὴ δύνῃ μαρτυρίαν ποιῆσθαι τὴν αὐτῶν σιωπῇ, τοῦ μήτ' ἐξ υἱοῦ μήτι

μὲν δι' υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὴν ὑπαρξιν ἔχουσιν· τῷ γὰρ δι' υἱοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχουσιν, μάρτυρες οἱ δι' υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι αὐτὸ εἰρηκότες, ὡς περὶ τὸ ἐκπορεύεσθαι καὶ κατὰ τοὺς ἡμετέρους, τὸ τὴν ὑπαρξιν ἔχουσιν δὲ καὶ ταῦτα μετὰ Θεωδώριτον γεγονότες τῷ χρόνῳ, καὶ ἀκούσαντες μὲν αὐτοῦ τοιαῦτα εἰπόντες, εἰδότες δὲ τὴν σύνοδον πρὸς ταῦτα σιγήσαντες, ἀλλ' ὅμως ἐκείνῳ οὐ πάντα ἔκριναν ἐπιστάσαι. τὸ δὲ χαριέστερον, ὅτι καὶ ἀμφοτέρω ἀρνησαμένου Θεωδώριτου ὁ μακάριος Ἰωάννης τὸ μὲν ἐξ υἱοῦ ἀπαρνῆται, ὅπως δὲ, καὶ τοῦτο ἐροῦμεν μετὰ μικρόν· τὸ δὲ δι' υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, ἥτοι δι' αὐτοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχουσιν, τοῦτο δὲ τίθεται. εἰ δὲ τό· Μόνος γὰρ αἷτιος ὁ πατήρ, ὃ φησιν ὁ μακάριος Ἰωάννης, καὶ τὸ ἐν τῇ πρὸς Μαρτίνον ἐπιστολῇ τοῦ Θεοῦ Μαξίμου περὶ τῶν Ῥωμαίων ῥηθέν τις ἡμῖν ἀντιποίσει, ὡς οὐκ αἰτίαν ποιοῦνται τοῦ πνεύματος τὸν υἱόν, ὁ μὲν Λατῖνοι φασιν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἂν εἴποιμι καὶ αὐτὸς, ὡς οὔτε τὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν αὐτοῦ βιβλίων εὐρίσκεται, τὴν τε τοῦ Μαξίμου ταύτην ἐπιστολὴν μὴ εἶναι τοῦ Μαξίμου· οὔτε γὰρ πολλαχού, οὔτε ἐν ἀρχαίοις βιβλίοις, οὔτε τοῖς ἐκείνου συγγράμμασιν ἐγγεγραμμένην εὐρίσκεισθαι· οὐδ' ὅτι καὶ τῶν ἡμετέρων τινὲς ταύτην νοθεύουσιν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν συγχωρήσω, καὶ δέξομαι τῆς ἐκείνων εἶναι ταῦτα φωνῆς τε καὶ διανοίας· εἰρηκέναι μέντοι ταῦτα φαίην ἂν αὐτοὺς ἔγωγε, ὡς ἂν μὴ τις προκαταρκτικὴν αἰτίαν τὸν υἱόν τοῦ πνεύματος νομίσαι λέγεσθαι, ὡς μὴ παρὰ τοῦ πατρὸς εἰληφότα τὴν δύναμιν τοῦ δι' αὐτοῦ προῖναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἢ γὰρ κοινὴ τῶν Ἑλλήνων χρῆσις ἐπὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς καὶ προκαταρκτικῆς αἰτίας κυρίως χρωμένη τῇ Ἐκ τὸν τε Δαμασκηνὸν ἠνάγκασε, μὴ ἐξ υἱοῦ, ἀλλὰ δι' υἱοῦ φάναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι· τὸν τε Μαξίμον ἔπεισε, τὸ παρὰ τῶν Ῥωμαίων λεγόμενον ἐξ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, εἰς τὸ δι' υἱοῦ προῖναι μεταλαβῆναι. εἰ καὶ γὰρ ἐξ υἱοῦ, φησιν, οἱ Ῥωμαῖοι τὸ πνεῦμα λέγουσιν ἐκπορεύεσθαι, ἢ δὲ Ἐκ ἐπὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς αἰτίας παραλαμβάνεται, ἀλλ' ὅμως οὐ τοιαύτην αἰτίαν ποιοῦμενοι τοῦ πνεύματος τὸν υἱόν. τοῦτό φησι καὶ ὁ Δαμασκηνός· Ἐξ υἱοῦ μὲν οὐκ ἔστι τὸ πνεῦμα, δι' υἱοῦ δὲ, μόνος γὰρ ὁ πατήρ τοιοῦτόν ἐστιν αἷτιον, οἷον ἢ Ἐκ δηλοῦν βούλεται. ταύτην τοι τὴν μὴν τοιαύτην αἰτίαν ἀρνοῦνται, τὴν Διὰ δὲ μόνον ἀπονέμουςι τῷ υἱῷ, δι' ἧς

τὸ συναίτιον πάντως δηλοῦται. διὰ γὰρ τὸ δι' αὐτοῦ προίεναι, φησὶ Μάξιμος, τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον, ὅπως ἀλλαχοῦ φησιν αὐτὴ ἐκπορεύεσθαι δι' αὐτοῦ, ἐξ αὐτοῦ παρὰ τῶν Ῥωμαίων ἐκπορεύεσθαι λέγεται καὶ ὁ Δαμασκηνός, ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, ἃ καθαρώς αἰτίαν σημαίνουνσι τὸν υἱόν, οἷαν καὶ ὁ πατήρ, οὐδὲν γὰρ παρὰ τῷ υἱῷ ἀτελεῖς, εἰ καὶ μὴ ἀρχοιδῆ ταύτην, μηδὲ προκαταρκτικὴν· τοῦτο γὰρ διειδότες, ἀπαρνοῦνται ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τὴν αἰτίαν. καὶ ἄλλωστε διότι πάντα ὅσα ὁ υἱὸς ἔχει, παρὰ τοῦ πατρὸς ἔχει λαβὼν, καὶ εἰς τὸν πατέρα τὰ αὐτοῦ ἀναφέρεται πάντα, καθὼς καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ ὁρθῷ τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον κεφαλαιῷ φησὶ· Διὰ τοῦτό φησιν ὁ κύριος πρὸς τὸν πατέρα, τὰ ἐμὰ πάντα σὰ υἱόν, * ὡς ἐπ' αὐτὸν τῆς ἀρχῆς τῶν δημιουργημάτων ἀπαγομένης. Ἀλλὰ καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ λόγῳ τῷ εἰς τὴν κατάπλουν τῶν Αἰγυπτίων Θεός, φησιν, ἐν τρισὶν ἴσταται τοῖς μεγίστοις, αἰτίῳ καὶ δημιουργῷ καὶ τελειοποιῷ τῷ πατρὶ λέγει, καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, οὐ πάντως τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος τὴν τῶν ὄλων ἀφαιρῶν αἰτίαν, τοῦτο γὰρ βλάσφημον καὶ μόνον ἐννοῆσαι, ἀλλὰ τῷ πατρὶ μόνῳ ταύτῃ ἀπονέμειν, καὶ τοῦτον κατ' ἐξαίρετον αἰτίαν καλῶν, διὰ τὸ ἐκῆθεν τοῖς ὁμοτίμοις ἡκεῖν προσώποις πᾶν ὅπερ ἂν ἔχοιεν. ἥτις ἂν οὖν ἤρκεισιν ἀπολογία τοῖς κακούργως ἐντιϋθεῖν ἐπιχειροῦντι τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος τὴν τῶν ὄντων αἰτίαν ἀφελεῖν διὰ τὸ τὸν πατέρα λέγειν αἰτίον τὸν διδάσκαλον, εὐχὴ δὲ καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα· ἡ αὐτὴ καὶ νῦν ἀρκέσει τοῖς μὴ ποιοῦσι τὸν υἱὸν αἰτίαν τοῦ πνεύματος διὰ τὸ, τὸν μὲν Δαμασκηνὸν μνησθέντα τοῦ ἐξ υἱοῦ μὴ εἶναι τὸ πνεῦμα, μόνον αἰτίον εἶπεν τὸν πατέρα· τὸν δὲ Μάξιμον εἰπόντα περὶ Ῥωμαίων, ἐκ τοῦ υἱοῦ λέγειν τὸ πνεῦμα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐξ αἰτίου φάναι, εἰδότες μὲν ἦντινα ἡ Ἐκ σημαίνει αἰτίαν τοιαύτην δὲ μὴ συγχωροῦντας τὸν υἱὸν εἶναι, διὰ τὸ πάντα αὐτῷ παρὰ τοῦ πατρὸς ἔχειν λαβόντα, ὅς ἐστι μόνος ἀρχοιδῆς αἰτία καὶ πρώτη, καὶ οἷαν ἡ Ἐκ δύναται παριστάνειν, αὐτὸς μὲν ἄφ' ἑαυτοῦ πάντα ἔχων καὶ οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν, τῶν δὲ τοῦ υἱοῦ πάντων πρὸς ἐκείνον ἀναφερομένων, ἅτε καὶ παρ' αὐτοῦ ἔχοντες πάντα, καὶ διὰ τοῦτο ἐκόντως τοῦ πατρὸς λεγομένων τῶν τοῦ υἱοῦ, ὡς ἐκείθεν ἡκόντων αὐτῷ. καὶ γὰρ δὴ καὶ ὅλως οὐ δύναται· ἂν τις

* Ἰω. 17, 10.

ἢ λέγειν αἰτίαν καὶ ἄποσοῦν τὸν υἱόν, δι' αὐτοῦ λέγων τὸ πνεῦμα ἁγίον ἐκπορεύεσθαι. εἰ γὰρ τὸ μὲν διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, καὶ προῖναι, καὶ εἶναι, τὸ δι' υἱοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχουν κλοῖ, ὡς καὶ παρὰ τῶν ἀντιλεγόντων αὐτῶν συγχωρεῖται, μὴ δυναμένων ἀντιβλέπειν πρὸς τὰ φανώτατα· τοῦτο δὲ λέγοντες οἱ δόσκαλοι, οὔτε τὴν εἰς τὸν αἰσθητὸν τουτονὶ κόσμον τοῦ πνεύματος κλοῦσι φανέρωσιν, οὔτε περὶ χαρισμάτων τινῶν ποιοῦνται τὸν λόγον, ἀλλὰ τῆς τοῦ πνεύματος ὑποστάσεως καὶ τῆς ἐξ αἰδίου προόδου αὐτοῦ καὶ ὑπάρξεως· οὔτε μύθοι ταῦτ' οὐκ ἐκείνῃ τῇ Μετὰ ἡμᾶς, καθὼς ἀπεδείξαμεν, εἰς ἃ καταφύγῃν ἔθος τοῖς ἀντιλέγουσι· ἕτερον λήπεται, ἢ αἰτίαν τὴν διὰ ταύτην σημαίνειν, δι' υἱοῦ ἢ τὴν ὑπαρξιν ἔχουν τὸ πνεῦμα λεγόντων, ἢ διὰ καθ' αὐτὴν ὡνυσα, καὶ μὴ δυναμένη μεταλφεθῆναι εἰς τὴν Μετὰ τὸ ἑαυτῆς ὡνυσα πάντως, καὶ αἰτίαν παρστήσιν, αἰτίαν πάντοτε διωχθεῖσα μαίνειν ἐφ' ὧν περ παραλαμβάνεται. ὅτι δὲ ἡ διὰ οὐδὲν τούτων ὡν τριῶν βούλεται, ἀπὸ τε τοῦ Μαξίμου ἐν τῇ πρὸς Μαρτίνον, καὶ τοῦ Δαμασκηνοῦ καθαρώτερον δέικνεται, τὴν Ἐκ φανερώς μεταλαμβάνοντων ἀντὶ τῆς διὰ, καὶ περὶ τῆς τοῦ πνεύματος ὑποστάσεως, ἔτι δὲ καὶ τῆς αἰδίου ὑπάρξεως ποιουμένων τὸν λόγον. ὡν οὖν κοινότητος μετέστι τῇ Μετὰ καὶ τῇ Ἐκ, τοσοῦτον τῇ διὰ καὶ τῇ Μετά. καὶ Θεοδώριτος δὲ οὐδὲ δι' υἱοῦ τὴν ὑπαρξιν λέγων ἔχουν τὸ πνεῦμα τὸ ἁγίον, πότερον ἀντὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ ἐξέμβανεν; οὐκοῦν ἐφ' ἑαυτοῦ φανερώς, καὶ οὐ δι' ἡμᾶς ἐπὶ τούτῳ ἐπὶ τῆς συνόδου σιγῇ ἰσχυρίζεσθαι· καὶ γὰρ ἔστι μετὰ τοῦ οὐ τὸ πνεῦμα, συμπροῖον αὐτῷ καὶ συμπαραμορφοῦν τε καὶ συκλάμπον. ἀλλ' ὁμῶνυμον ἡγούμενος τὴν φωνήν, καὶ τὸ διὰ τοῦ οὐ, νῦν μὲν ἰσοδυναμεῖν τῷ μετὰ τοῦ υἱοῦ, νῦν δὲ καθ' αὐτὸς δι' υἱοῦ, εἴτα τὸ δι' υἱοῦ τὸ πνεῦμα ὑπάρχειν ἐκείνος ἀρνείται. ἰκοῦν ἢ αὐτὸν ἰδεῖ τὴν ὁμῶνυμίαν, ἢ τὴν σύνοδον διαστέλλαι, καὶ ἅλῳ ποιῆσαι, περὶ ποίου τῶν σηματομένων ὁ λόγος αὐτῷ. ἀλλ' ἴτε τὸ δι' υἱοῦ, ἐκείνος ἡγῆτο τῷ Μετὰ τοῦ υἱοῦ, ταῦτ' οὐκ ἐκείνῃ, καὶ τὸ δι' υἱοῦ ὡς δι' υἱοῦ ἐξεδέχετο καὶ αἰτίαν τῇ διὰ πονέμεν. πάντοθεν οὖν ἀναφαίνεται ἀνθ' ἑαυτῆς ἡ διὰ τιθεμένη ἢ ὡν νῦν προσηγάμεν χρήσεων, καὶ δυναμένη τὸ ἑαυτῆς, καὶ ἀντὶ αἰτίας σημαίνουσα. ἀλλὰ μή μοι πάλιν εἰς τὸ συναφὲς κα-

ταφύξης καὶ ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας, διὰ τοῦτο λέγων διὰ τοῦ
 υἱοῦ προϊέναι τὸ πνεῦμα εἰρῆσθαι, ἵνα τὸ συναφὲς καὶ ἀπαρά-
 λακτον δηλωθῇ τῆς οὐσίας. πρῶτον μὲν γὰρ τὸ προϊέναι ἐνταῦθα
 ἀντὶ τοῦ ἐκπορεύεσθαι εἴρηται· αὐτός τε γὰρ ὁ Θεὸς Μάξιμος
 τοῦτο εἰπὼν ἐν τῇ πρὸς Μαρκῖνον ἐπιστολῇ, ἐν τῇ εἰς τὸν Ζαχα-
 ρίαν Θωρίφ, ἐκπορεύεσθαι, εἴρηκε· τὸ δ' αὐτὸ καὶ ὁ Δαμασκηνός,
 καὶ ἡ τῶν συνόδων ἐβδόμη. τὸ δὲ ἐκπορεύεσθαι, τὸ τὴν ὑπαρξιν
 ἔχειν δηλοῖ· καὶ τὸ δι' υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, τὸ δι' αὐτοῦ τὴν ὑπαρ-
 ξιν ἔχειν. τοῦτο δ' οὐκ ἂν δύναιτο εἶναι, μὴ καὶ τοῦ υἱοῦ τῇ
 τοῦ πνεύματος ὑπερξίως ὄντος αἰτίας. ἔπειτα δὲ ὅτι ἡμεῖς λέγομεν
 δι' υἱοῦ προϊέναι τὸ πνεῦμα, τὸ ταῦτόν τῆς οὐσίας ἢ ἐστίν, ἢ
 δηλοῦται· οὐ γὰρ ἡμᾶς ἀναμένει καὶ τὸν ἡμέτερον λόγον ἢ θεὰ
 οὐσία τοῖς προσώποις ταυτίζεσθαι τε καὶ κοινοῦσθαι· ἀλλὰ δὴ
 ἐστὶ τὸ ταῦτόν τῆς οὐσίας, διὰ τοῦτο καὶ λέγεται προϊέναι καὶ
 προϊᾶσι διὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τοῦτο δὲ καὶ οἱ Λα-
 τῖνοί φασιν διὰ τὴν αὐτὴν οὐσίαν εἶναι πατὴρ καὶ υἱὸν, καὶ
 πάντα τὰ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ἔχειν δίχα τοῦ εἶναι πατέρα, καὶ
 τὸ ἐκπορεύεσθαι ἐξ αὐτοῦ ἢ δι' αὐτοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ
 υἱὸν ἔχειν δι' ἑσυχρίζονται. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ μακρίσιος Κε-
 ρρίλλος ἐν τῇ πέμπτῃ τῶν πρὸς Ἑρμίαν δηλοῖ· Τίνος γὰρ ἰδὲν
 φησιν, εἶναι φανερὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; ἄλλοτερον δὲ μόνον τοῦ θεοῦ
 καὶ πατρὸς, ἢ τοῦ καὶ υἱοῦ; ἢ καὶ ἀνὰ μέρος ἐκατέρου καὶ
 ἀμφοῖν, ὥς ἐν ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας,
 πατρὸς δηλαδὴ καὶ υἱοῦ λέγων. ἀποκρίνεται δὲ ὁ Ἑρμίας· Οὕτως
 ἔγωγε φημι, ὡς ἰταίρει. καὶ ὁ ἅγιος πρὸς αὐτόν· Ὁρθῶς. διὰ τὸ ταύ-
 τόν, φησι, τῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ ἀμφοῖν τὸ πνεῦμά ἐστι, καὶ
 ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐκπορεύεται· ὁ τί βούλεται ἕτερον, ἢ ὅτι διὰ
 τὸ ταῦτόν τῆς οὐσίας υἱὸς πρὸς πατέρα καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ προίει
 τὸ πνεῦμα, καὶ πνεῦμά ἐστιν αὐτοῦ, ὥσπερ καὶ τοῦ πατρὸς; τοῦτε
 δὲ καὶ Λατῖνοις δοκεῖ. ἄλλως τε τὸ ὁμοούσιόν τε καὶ ἀπαράλλακτον
 τῆς οὐσίας οὕτως ἂν δειχθεῖν μάλιστα ἐπὶ τῶν Θεῶν προσώπων
 πατρὸς τε πρὸς τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα
 καὶ τὸ πνεῦμα, εἰ ὥς αἴτιον καὶ αἰτιατὸν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους·
 ἢ γὰρ τοιαῦτα, κοινωνήσιν τε μάλιστα ἀλλήλοις, οἰκίως ἔχοντα
 πρὸς ἀλλήλα κατὰ φύσιν, διὰ τὸ αὐτὸ δὲ οὐδὲν ἥττον διακριθῆ-

νται· καὶ μᾶλλον διὰ τούτου τοῦ τρόπου ἢ δι' ἑτέρου, τοῦ αὐτοῦ
 ἐνὸς ἀμφοτέρω δυναμένου, καὶ εἰκότως παραλαμβανομένου ἐπὶ
 τῷ Θεῷ. ὥσπερ γὰρ ἐκείνοις καὶ τῇ ἑνώσει ἢ διακρίσει, καὶ τῇ
 ἀκρίσει ἢ ἑνώσει συμφαίνεται, οὕτως ἀνάγκη καὶ τοιαύτῃ ἐκεί
 κθεὶν κοινωνίαν, ὥς μὴδ' ἐπὶ τὴν διάκρισιν, ἐν αὐτῇ πε
 ῖχων, καὶ πάλιν τοιαύτῃ διάκρισιν, ἐν ᾗ συμπεριλαμβάνεται
 ἐν τῇ ἑνώσει· ὥστε ἂν τινος ἀκούσωμεν λέγοντος τῶν ἁγίων, διὰ
 τὴν ὁμοουσιότητα εἰρησθαι δι' υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύε
 σθαι, ἐπὶ τὴν ὁμοουσιότητα ταύτην ἢ κατὰ τὸ αἷτιον καὶ αἰτιατὸν
 κρίσις δαλοῖ. μάλιστα διὰ τὴν κατὰ τὸν αἷτιον καὶ αἰτιατὸν σχέσιν
 μέσομεν αὐτοὺς εἰρηκέναι, διὰ τοῦ υἱοῦ λέγεσθαι ἐκπορεύεσθαι
 τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ὅτι δὲ ἡ τοιαύτη σχέσις τὸ ὁμοούσιον περιστά
 ρος τοῖς λεγομένοις καὶ ὁ μέγας μαρτυρήσει Βασιλεὺς, ἐν τῇ πρὸς
 ἐς Κανονικὰς ἐπιστολῇ ταυτὶ λέγων· Ἐπεὶ γοῦν ἐστὶν ἀναρχον
 ὧς ὁ πατήρ, γενητὸν δὲ φῶς ὁ υἱός, φῶς δὲ καὶ φῶς ἐκείτερος,
 ἰσοῦσιον αὐτὸν εἰποιον ἂν δικαίως, ἵνα τὸ τῆς φύσεως ὁμότιμον
 πρᾶσθῶσιν. οὐ γὰρ τὰ ἀδελφὰ ἀλλήλοις ὁμοούσια λέγεται, ὅπερ
 νῆς ὑπελήφασιν, ἀλλ' ὅταν καὶ τὸ αἷτιον, καὶ τὸ ἐκ τοῦ αἵτιου
 ἐν ὑπαρξίᾳ ἔχον τῆς αὐτῆς ὑπάρχει φύσεως, ὁμοούσια λέγεται.
 ἐν τῇ κατὰ Σαβιλλίου καὶ Ἀρειανῶν λόγῳ περὶ πατρός καὶ
 υἱοῦ λέγων· Οὐ γὰρ ἀδελφά, φησι, λέγομεν, ἀλλὰ πατέρα καὶ υἱὸν
 ἰσολογούμεν· τὸ δὲ τῆς οὐσίας ταῦτόν, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ πατρὸς ὁ
 υἱός. ἐν οὖν διὰ τὸ ὁμοούσιον, εἴρηται διὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα·
 ὅτι ἐκ τινος ὄν, ὁμοούσιον εἶναι τῷ ἐξ οὗ ἐστὶ, καὶ τῷ μεγάλῃ
 περιλήφῃ δοκεῖ, καὶ μάλιστα· ὅταν τῆς αὐτῆς φύσεως ᾖσι, διὰ τὸ
 ἴσιον καὶ αἰτιατὸν δι' υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι εἴρηται.

Κεφάλαιον ἑβδομον.

Ἄλλ' οὕτω μὲν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς διὰ μόνης οἱ ἀνατολικοὶ
 λέχθησαν ἅγιοι τὸν υἱὸν αἷτιαν φρονούντες τοῦ πνεύματος· δικτεόν
 ἐ ὅμως καὶ τινες αὐτῶν οὐδ' ἐπὶ τὴν καὶ τῇ Ἐκ χρῆσαμένους ἐπὶ
 οὐ υἱοῦ ἐν τῇ ὑπάρξει τοῦ πνεύματος. ἐκείνους μὲν οὖν, ὧν τοῖς
 ἔργοις καὶ τῇ ἀμφιβολίᾳ καταλείπεται, Βασιλεῖόν τι φημι καὶ τῶν
 ἰούσης Γρηγόριον, Ἀθανάσιόν τι καὶ ἄλλους, παραλείπειν ταυτὶν

οὐ μὲν οὐδ' ἐκείνων τοῖς λόγοις χρηστέον, οἱ πολλαχοῦ δεικνύουσι
 ἰσοδυναμοῦσαν τῇ Ἐκ τὴν Διὰ, οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ πλείους, ἢ πάντες
 ποροχειριστέον δὲ μόνους Κύριλλον τε καὶ Ἐπιφάνιον, σαφέστερον
 τε τῶν ἄλλων καὶ μᾶλλον διὰ πάντων τῶν ποιηθέντων αὐτοῖς λό-
 γων αὐτῇ τῇ Ἐκ χρησαμένους. ὦν τὸ ἀξίωμα ὅσον ἐν ἐκκλησίᾳ Θεοῦ
 καὶ οἱ ὑπὲρ αὐτῆς κατὰ τῶν ἀπίστων ἐγῶναι καὶ τῶν αἵρεσεων
 οὐδένα λελήθασιν. ἐρῶ δὲ οὐ πάντα αὐτῶν, οὐδὲ γὰρ ἂν δυναί-
 μην ἐξερῆσθαι, ἀλλ' ὀλίγα τε καὶ μέτρια, τὸ μᾶλλον ἐκφεί-
 γων. ὁ μὲν οὖν μακάριος Κύριλλος ἐν τῇ εἰς τὸν προφήτην Ἰωὴλ
 ἐρμηνείᾳ, τῇ Ἐκχιθ' ἀπὸ τοῦ πνεύματος μου, * οὕτω φασὶν. Ἡ

* Ἰωὴλ. 2, 28.

μὲν γὰρ ἔστι Θεὸς ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ὁ υἱός, γενένηται γὰρ ἐκ
 τοῦ Θεοῦ καὶ πατὴρ, ἴδιον αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ
 τὸ πνεῦμά ἐστι, καθάπερ ἀμέλι καὶ ἐκ' αὐτοῦ νοεῖται τοῦ Θεοῦ
 καὶ πατὴρ. καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐστὶ, φησι, καὶ οὕτως ἐξ αὐτοῦ ἢ
 ἐκ' αὐτοῦ νοεῖται τοῦ Θεοῦ καὶ πατὴρ, πᾶσαν ἀμβολίαν τῆς
 προφασιζομένης περιαιρῶν. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τῷ πρὸς τὴν
 βασιλίαν Θεοδοσίον λόγῳ βαπτίζοντα, ἔφη, τὸν Ἰησοῦν ἐν πυρὶ καὶ
 ἁγίῳ πνεύματι, οὐ τὸ ἀλλότριον τοῖς βαπτιζομένοις ἐνέοντα πνεῦμα
 δουλοπρεπὲς καὶ ὑπερεπικῶς, ἀλλ' ὡς Θεὸν κατὰ φύσιν μετ' ἐξου-
 σίας τῆς ἀνωτάτης, τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἴδιον αὐτοῦ. καὶ πάλιν ὁ
 ἄλλος Νομοθετοῦντος τοιγαροῦν τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐν αὐτῷ καὶ ἐκ
 αὐτοῦ φυσικῶς ὑπάρχον τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, νομοθετεῖ. καὶ ἐν ἐτέρῳ
 Οὐδεμίαν ἄρα, φασὶν, οἶδεν ὁ Παῦλος φύσεως διαφορὰν υἱοῦ τε καὶ
 ἁγίου πνεύματος, ἀλλ' ὡς ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ φυσικῶς ὑπάρ-
 χον, τῷ τῆς κυριότητος ὀνόματι καλεῖ. καὶ ὅρα, ὅτι διὰ τοῦτό φησι

* Κορ. β. 8, 17.

τὸν Παῦλον * κύριον τὸ πνεῦμα καλεῖσαι, ἔπερ ἔστι τοῦ υἱοῦ ὄνομα,
 διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ εἶναι· τὰ γὰρ τῶν αἰτίων ὀνόματα τοῖς αἰτια-
 τοῖς εἰσάγαμεν ἐπιτιθέναι. καὶ ἐν τῇ εἰς τὸν ἕνατον ἀναθεματισμῶν
 ἐξηγήσει· Ἀνθρώπος γεγονώς, φησιν, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος
 ἀπομιμήθηκε καὶ οὕτω Θεός, πάντα ἔχων ὅσα καὶ ὁ πατὴρ, δίχα
 μόνοῦ τοῦ εἶναι πατὴρ, καὶ ἴδιον τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ ἐμ-
 πεφυκὸς ἅγιον πνεῦμα. εἰ δέ τις αὐτοῖς ἀντιπάγοι τὰ τοῦ Θεοδο-
 ρίου εἰς τοῦτον τὸν ἀναθεματισμὸν εἰρημένα, περὶ τούτου πρότερον
 ἔπομεν, καὶ οὖν αὐτοῖς τὴν ἐξηγήσειν ἀντεστήσαμεν ταύτην, σαφῶς
 παριστάσαν τὴν τοῦ διδασκάλου διάνοιαν προσέτι δὲ καὶ ἀπὸ τῆς

ἀπολογίας τῆς πρὸς Θεοδωρίτον τὸ αὐτὸ τοῦτο, εἰ τις ἐννοημένως ἀκούσεται, δι᾽ ἧς δύναμιθα, ἐκπορεύεται μὲν γάρ, φησιν, ὡς ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος φωνὴν, ἀλλ' οὐκ ἀλλοτρίον ἐστὶ τοῦ υἱοῦ, πάντα γὰρ ἔχει μετὰ τοῦ πατρὸς. καὶ ἀνωτέρω, τοῦ υἱοῦ φησι πνεῦμα τὸ πνεῦμα, καὶ ἴδιον αὐτοῦ, μονονουχὶ τοῦτο λέγων· ὡς εἰ καὶ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύσθαι αὐτὸ ὁ σωτήριός φησι λόγος, ἀλλ' οὐδὲν ἥττον ἐστὶ καὶ τοῦ υἱοῦ, ὡς δηλαδὴ ἐκπορευόμενον ἐξ αὐτοῦ καὶ αἰτία, ὅτι πάντα ἔχει μετὰ τοῦ πατρὸς· διὰ τοῦτο γάρ, φησι, καὶ τό 'Εξ ἐμοῦ λή-
φεται, * εἴρηται, ὅτι ἂ λαμβάνει ἐκ τοῦ πατρὸς λαμβάνει καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ· οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα υἱοῦ· * καὶ ἴδιον τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα λέγων τὸ ἅγιον, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἢ διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπο-
ρεύσθαι δηλοῦν βούλεται· τὸ γὰρ πνεῦμα υἱοῦ λέγεσθαι, εἴρηται ὅπως τοῖς ἁγίοις νοεῖται· καὶ ὅτι τῷ μὲν μεγάλῳ Βασιλεῖ ὡς διὰ τοῦ υἱοῦ πεφηνός, τῷ δὲ Θεῷ Μαξίμῳ ὡς ἐκπορευόμενον δι' αὐτοῦ, τοῖς δὲ πατράσι τοῖς δυνικοῖς ὡς ἐκπορευόμενον ἐξ υἱοῦ. οὐκ ἂν εἴην οὐδ' αὐτῷ κατ' ἄλλον ἴδοξε τρέφον υἱοῦ λέγεσθαι πνεῦμα, καὶ ἴδιον τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' ἢ πάντως ὡς τοῖς ὁμόφροσιν, ὡς ἐξ υἱοῦ δηλαδὴ, ἢ δι' υἱοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχον· οὐδὲν γὰρ διαφέρει, ἐξ υἱοῦ λέγειν, ἢ δι' υἱοῦ· καὶ γὰρ αὐτὸς ποτὲ μὲν τὴν 'Ἐκ τίθησι, ποτὲ δὲ αὐτὴν μεταλαμβάνει εἰς τὴν Διὰ, ὡς καὶ ἄμφω δυνα-
μένας παραλαμβάνεσθαι. καὶ γοῦν ἐν τοῖς πρὸς Παλλάδιον κατὰ πῶσιν καὶ ἀπόκρισιν λόγοις· Τριπτόν οὔτι που τὸ πνεῦμά, φησιν· ἢ ἔπειρ αὐτὸ τρέπεσθαι νοεῖ, ἐπ' αὐτὴν ὁ μῶμος τὴν Θεῶν ἀνα-
δραμῶνται φύσιν, εἰπερ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ναμὴν καὶ τοῦ υἱοῦ, οὐσιαστικῶς ἐξ ἀμφοῖν, ἔχουν ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ προχέμενον πνεῦμα. οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν πρὸς Ἑρμίαν, αἰ-
τίαν ἀποδιδούς τοῦ τὸ πνεῦμα υἱοῦ λέγεσθαι πνεῦμα, φησὶ· Τίνος ἴδιον εἶναι φαμὲν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; πότιρον δὴ μόνου τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς; ἢ γοῦν καὶ τοῦ υἱοῦ; ἢ καὶ ἀνὰ μέρος ἑκατέρου, καὶ ἀμφοῖν, ὡς ἐν ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας. ἀποκρίνεται δὲ ὁ Ἑρμίας· Οὕτως ἵνα γένηται, ὡς εἴπαίτε. καὶ ὁ Κύ-
ριλλος πρὸς αὐτόν· Ὁρθῶς. Ἰδοὺ καὶ αὐτὸς ἴδιον τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμά φησι διὰ τὸ δι' υἱοῦ εἶναι· δι' υἱοῦ δὲ ἐστὶ, διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ· ἀλλὰ διὰ τὴν αὐτὴν ταύτην καὶ πάντα

* 'Iw. 16, 14.

* 'Ρωμ. 8, 9.

τω δὲ συμφώνους ἀπέσας, καὶ τῇ προλήψει χαρισάμενοι μόνῃ
ύτων ἀπάντων ἀργίαν καταγνωσόμεθα; οὐ πρὸς ἀνδρῶν τοῦτο
ῤῥον τι καὶ θείαν, καὶ τοὺς λόγους οἰκονομούντων ἐν κρίσει.

Κεφάλαιον ὀγδόν.

Ἐπεὶ δὲ τινες τῷ ῥήματι τοῦ πέμπισθαι, καὶ προχρῆσθαι
εὐδοκῶντες, ἐκ τοῦ υἱοῦ τα τοῦ πνεύματος χαρίσματα πέμψ-
σαι λέγουσιν, οὐκ αὐτὴν αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν· τούτων γὰρ καὶ
ταλαμβάνειν τοὺς μεταλαμβάνοντας· ὡς ἂν γέλως ἀποδευχθῇ
ἰσα περιουσία τῶν βουλομένων τοῖς μωρακιδότοις τουτοισὶ λόγοις
τὰ τῆς ὑγιούς τῶν ἁγίων δέξας χωρεῖν, αὐτοὶ πάλιν ἡμῖν πα-
ρῶσαν καὶ τοῦτον τὸν λόγον ἐξελέγξοντες, καὶ ἑαυτοὺς ἐξηγού-
ροι. φασὶν οὖν ἐν τῷ ἐβδόμῳ τῶν πρὸς Ἑρμίαν ὁ ἱεὺς Κύριλλος·

δὲ δὴ τὴν θείαν ἡμῖν ἐγχαράττον εἰκόνα, καὶ σημάντρου δίκην
ποιοῦν τὸ ὑπερκόσμιον κάλλος, οὐχὶ τὸ πνευμά ἐστι; πρὸς ὅν
τιν ὁ Ἑρμίας· Ναί· ἀλλ' οὐχ ὡς θεός, φασιν, ἀλλ' ὡς θείας
ἰρετος ὑπουργόν· καὶ ὁ ἅγιος· Οὐκ αὐτὸ τοιγαροῦν ἡμῖν, ἀλλ' ἡ
αὐτοῦ χάρις ἐνσημαίνεται. ὁ Ἑρμίας· Ἔειπεν. ὁ ἅγιος· Ἦν οὖν
παρακαλῶν, εἰκόνα τῆς χάριτος, καὶ οὐχὶ μάλλον εἰκόνα θεοῦ δια-
εικῶσθαι τὸν ἄνθρωπον. εἴτ' ἐφεξῆς κατασκευάζων διὰ πάντων
ἡ τοῦ πνεύματος ὑποστάσις, αὐτὸς ὁ θεὸς ἦν, ὁ τὴν θείαν ἡμῖν
τῇ πρώτῃ πλάσει ἐγχαράξας εἰκόνα, καὶ οὐχὶ χάρις τις ἀνυ-
στατος· οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν δευτέραν τοῦ πλά-
ματος ἀνακαίνισιν διὰ τοῦ σωτηρίου τοῖς μαθηταῖς ἐμφυσήματος
ιομένην, διὰ τοῦ ἁγίου φασὶ γενεῖσθαι πνεύματος. Ἰδοὶ γὰρ
πρότερον μὴ ὢν ἄνθρωπος γενέσθαι τρόπῳ, τῷ θείῳ δυνάμει
εὐματι αὐτῷ τῷ ἐνυποστάτῳ, τῷ αὐτῷ καὶ πάλιν ἀναπλασθῆναι
ἐγχειρισμὸν ἀπολείσαντα. φασὶ γοῦν· Εἰ γὰρ τῆς οὐσίας τοῦ πνεύ-
ματος διανοησιμὴ τις ἦν ἡ δι' αὐτοῦ χάρις, τί μὴ ἔφη σαφῶς
ιακάριος Μωυσῆς, ὅτι περιπνευγμένη τῷ ζῶντι πρὸς τὸ εἶναι, λοι-
ν ἐνιφύσκει χάριν ὁ πάντων δημιουργὸς τὴν διὰ πνοῆς τῆς ζωῆς;
ιστὸς δὲ ἡμῖν· Λάβετε χάριν τὴν δι' ὑπουργίας τοῦ ἁγίου πνεύ-
ματος; * ἀλλ' ὠνόμασται μὲν ἐκεί, πνεῦμα ζῶν· ζῶν γὰρ ἀληθῶς
τῆς διότητος φύσις· ἐνταῦθα δὲ διὰ τῆς τοῦ σωτῆρος θωνῆς, ἁγίου.

* Γεν. 2, 7.

* Ἰω. 20, 22,
Λάβετε πνεῦμα
ἅγιον.

πνεῦμα ἅγιον, αὐτοῦ που κατὰ τὸ ἀληθὲς ταῖς τῶν πιστευόντων
 ψυχαῖς ἐγκατοικίζοντός τε καὶ ἐνιέντος τὸ πνεῦμα. ταῦτα σαφὲς
 τοῦ προκειμένου μαρτυρία· σαφέστερον δ' οὖν ὁμῶς ἔτι προῖον καὶ
 φανερώς ὁ αὐτὸς ἀναιρεῖ τὸ νομίζειν ἀνυπόστατον ἡμῖν πέμπωσθαι
 χάριν, καὶ δι' αὐτῆς ἡμᾶς ἀγιάζεσθαι. φησὶ γάρ· Ναοὶ δὲ θεῶν
 * Κορ. β'. 6, 16. καὶ μὴν καὶ θεοὶ κεκλήμεθα, καὶ ἰσμεν. * ἀνθ' ὅπου γὰρ δὴ πύθου
 Ψαλμ. 81, 6. τῶν δι' ἐναντίας, εἴπερ ἰσμεν ἀληθῶς ψιπῆς καὶ ἀνυποστάτου
 χάριτος μέτοχοι. ἀλλ' οὐχ ὅδε ἔχει. πόθεν ναοὶ γάρ ἰσμεν τῷ
 ὄντος τε καὶ ὑφιστηκότες πνεύματος; ἀλλ' ἐκ μὲν τοῦ πρὸς Ἑρμῖαν
 πολλῶν ὄντων, ἃ ὁ βουλόμενος ἐκείθεν ἀναλεξάσθω, ἀρκέσει καὶ
 ταῦτα. ἐν δὲ τῇ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ἑρμηνείᾳ ἔτι πολλῶν πλειόνων
 ὄντων τῶν εἰς ταύτην φερόντων τὴν ἔννοιαν, τί ἂν ἀπάντων μνησθῆναι
 ἢ ὅτῳ μὲν ἄλλῃ σχολῇ; ἡμῖς δ' ἐκείνο προκομίσωμεν μόνον, ὃ ἐν τῇ
 * Ἰω. 1, 13. ῥητῇ φησι τῷ· Οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων. * λέγει γάρ· Εἴπερ θεὸς ἐστὶ καὶ
 ἐκ θεοῦ κατὰ φύσιν τὸ πνεῦμα, οὗ δὴ καὶ μετίσχευεν διὰ πῶς
 τῆς εἰς Χριστὸν ἀξιούμεθα, θεοὶ χρηματίζομεν, ὡς ἦδη καὶ θεῶν
 * Κορ. β'. 6, 16. ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς, κατὰ τὸ Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω. *
 ἐπεὶ κατὰ τίνα τρόπον ναοὶ θεοῦ ἰσμεν εἰ μὴ θεοὶ τὸ πνεῦμα κατὰ
 φύσιν ἐστίν; ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος συμφώνως τῷ θεῷ ταύτην
 πατρὶ τὸ τε ἐξ ἀρχῆς ἐμφυσηθὲν πνεῦμα ἀνθρώπων, τὸ τε ἐν τῇ ἀνα-
 καίνισι τοῖς μαθηταῖς ὑπὸ τοῦ σωτῆρος τὴν θείαν εἶναι λέγων ὑπό-
 στασιν, οὕτω φησὶ ἐν κεφαλῇ οὗ ἢ ἐπιγραφῇ· Ὅτι θεῶν φύσις τὸ
 πνεῦμα· Πνεῦμα γὰρ τῷ ζῶντι Λόγῳ συνταγμένον εἰς τὸ δημιουργεῖν,
 ζῶσα δυνάμεις καὶ θεῶν φύσις, ἄρρητος ἐξ ἀρρήτου στόματος σφηνιστὴς,
 ἀρρήτως κατὰ τὴν ἐμφύσησιν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀπεισταλμένη, καὶ
 κατὰ τὸν σωματικῶς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ διευχθέντα τύπον αἰθέρος ὑπὸ
 αὐτοῦ δι' ἐμφυσήσεως ἀποκαθισταμένη· συντρέχειν γὰρ δεῖ τῇ κατ'
 ἀρχὴν καὶνότητι τὴν ἀνακαίνισιν· καὶ τὴν συνδρομὴν ἐξετύπωσεν ἐμφυ-
 σήσας, οὐχ ἕτερος ὢν παρὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς ἐμφυσήσαντα, ἀλλ' ὁ αὐτὸς
 δι' οὗ θεὸς δίδωκε τὴν ἐμφύσησιν, τότε μὲν μετὰ ψυχῆς, νῦν δὲ
 εἰς ψυχὴν. Οὕτω καὶ εὗτος ὁ μέγας πατήρ ταῦτο τοῦτό φησι ταῖς
 μαθηταῖς ἐνίνααι τὸν Ἰησοῦν, ὅπερ αὐτῷ τε καὶ τῷ πατρὶ ὡς δε-
 μιουργὸν συνηρίθμυται τε καὶ συντέτακται. ἀλλὰ τοῦτο δῆλον,
 ὡς ἢ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐστὶν ὑπόστασις· ἢ ὑπόστασις ἄρα τοῦ
 πνεύματος καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρώτῃ ἐδημιούργησε πλάσσειν διὰ

τοῦ Θεοῦ ἐμφυσήματος, καὶ τοῖς μαθηταῖς ὕστερον δέδοται, καὶ δι' αὐτῶν τοῖς πιστεύουσιν ἅπασιν· καὶ αὕτη ἡ παρὰ πατρός δι' υἱοῦ, καὶ ἐξ υἱοῦ λάμπουσά τε καὶ ἀναβλύζουσα· οὕτω γάρ φασιν οἱ πατέρες· καὶ τί λέγω, πατέρες; αὐτὸς ὁ σωτὴρ τοὺς τούτου λόγους ἐπισφραγίζων, τοῦτ' αὐτό φησιν αὐτὸν πέμψειν, ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ οὐκ ἄλλο μὲν αὐτὸν πέμψειν, ἄλλο δὲ ἐκπορεύειν τὸν πατέρα. Ὅταν γάρ, φησιν, ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται. * τοῦτο δὲ καὶ γραμματικῶν παῖδες εὐτως ἂν εἴπωσιν· * Ἰω. 16, 26. ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃς παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν· ὡς εἶναι δῆλον, ταῦτό τοῦτο πέμψειν αὐτὸν, ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται. εἰ οὖν ὑπόστασις τοῦ πνεύματος παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ταύτην καὶ ὁ υἱὸς πέμπει· εἰ δὲ χάριν ὁ υἱὸς πέμπει τὴν ἀνυπόστατον, καὶ παρὰ τοῦ πατρὸς οὐ τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ἡ χάρις ἂν ἐκπορεύοιτο· ἀλλὰ τοῦτό γε πρὸς τῷ ἀδιαφοῶτως καὶ βλάβῳ. ἐπεὶ γάρ καθ' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου, τοῦ πνεύματος, δύο τινὰ κατηγοροῦνται, τὸ ἐκπορεύεσθαι τε καὶ πέμπεσθαι, ὥς ἂν ἐφ' ἐνὸς τῶν κατηγορουμένων τὸ ὑποκείμενον τοῦτο λαμβάνεσθαι δεῖ, οὕτως ἀνάγκη καὶ ἐπὶ τοῦ ἐτέρου λαφθεῖναι. εἰ οὖν τὸ ἐκπορευόμενον, τὴν τοῦ πνεύματος νοῦμω ὑπόστασιν, καὶ τὸ πεμπομένον τὴν αὐτὴν ταύτην νοεῖν ὀφείλομεν· τὸ γὰρ ἄλλως λέγειν ἔνευ τῆς ἀπὸ τῶν λόγων ἀνάγκης, καὶ τῷ μὲν ἐκπορεύεσθαι τὴν ὑπόστασιν ἀπονέμειν τοῦ πνεύματος, τὴν δὲ χάριν τῷ πέμπεσθαι, ἀλόγως ἀποκληρούμεντες ἐσθὶν· ἀλλὰ τοῦτό γε οὐκ ἂν τις παραδέχαιτο. πέμπεται ἄρα παρὰ τοῦ υἱοῦ, ἥ τις καὶ παρὰ τοῦ πατρὸς τοῦ πνεύματος ὑπόστασις ἐκπορεύεται, ὡς ἀπὸ τε τῶν λογίων ἐδείχθη, ἀπὸ τε τῶν διδασκάλων. ὥστε καὶ τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ λαγόμενον, τὴν τοῦ πνεύματος ὑπόστασιν νοεῖν δίδωσι· καὶ ἀναβλύζειν, καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἀκούειν, τὴν θεῖαν ἐκείνου νοεῖν ἀναγκαῖον ὑπόστασιν. πῶς δ' ἂν ἄλλως ἢ τοῦ πνεύματος θεῖα ὑπόστασις ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἢ παρὰ τοῦ υἱοῦ εἴη, ἢ ἀναβλύσειν, ἢ παρὰ τοῦ υἱοῦ, μὴ ἔχοντος ἐκείνου αἰτίαν, συνωρᾶν ἔγωγ' οὐκ ἔχω.

Κεφάλαιον ἕνατον.

Ἐγὼ μὲν οὖν ὅπερ ὑμῖν ὑποσχόμενος, διὰ βραχείων ἕως οἷον τι, πολλὰ παραλείπων οἶμαι τετελεμέναι. ἴδειξα γὰρ ὡς ὢν, κατὰ προσχρησάμενος τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ καθ' αὐτοὺς τοὺς ἑαυτοῦ πατέρας τοὺς ἐξ ἑαυτοῦ, τὸν υἱὸν αἰτίαν φρονούντας τοῦ πνεύματος, καὶ διὰ πάντων ἀλλήλοις συμβαίνοντας καὶ τοὺς μὲν δι' υἱοῦ πατρὸς, τοὺς δὲ ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι πνεῦμα, αὐτοὺς τε φρονούντας, καὶ ἡμᾶς διδάσκοντας. ὑμέτερον δ' ἂν εἴη λοιπὸν ἀσπασαμένους τὰ παρ' αὐτῶν ἐκθεῖναι Ῥωμαίους καὶ τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ Ῥωμαίων, ταῦτα φρονούσιν ἅπερ καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν καὶ διδάσκαλοι. καὶ μὴ νομίσητε μήτ' αὐτοὺς μήτ' τοὺς πατέρας αὐτῶν καὶ ἡμῶν, τοὺς ἐξ ἐσπέρας ἑαυτοῦ ἐναντία τοῖς ἐξ ἀνατολῆς ἀποφάνασθαι· οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι πατὴρ γὰρ μᾶλλον εἰσι συμφωνοὶ τε καὶ ὁμολογοί. καὶ παρεθέμενοι ἂν ὑμῖν καὶ τὰς χρήσεις αὐτῶν ἕνεκα ποιητοῦς πλείονος, καὶ τοῦ τὴν πρὸς ἀλλήλους συμφωνίαν ἀνατολικῶν τε δειχθῆναι καὶ δυτικῶν, εἰ μὴ πάντας ὑμᾶς ἠπιστάμενοι εἰδότες τε καὶ ἀκκοῦτας προκομισάντων Λατίνων· καὶ ἅμα ἐκταθέντος εἰς μῆκος τοῦ λόγου οὐ χρὴ πλέον προσθεῖναι· ἄλλως τε καὶ ἐξίσταται ἀναλαβοῦσιν ἐκ τῶν δοθέντων παρὰ Λατίνων ἡμῖν, ἀναγνῶναι. τοῦτο δὲ μόνον ὑπομνησάμενοι ὑμᾶς ἀναγκαῖον, ὅτι πάντες οἱ ἐξ ἐσπέρας κοινῇ, Ἰλάριος, Ἰερώνυμος, Δάμασκος, Αὐγουστίνος, Ἀμβρόσιος, Λέων ὁ μέγας, καὶ Γρηγόριος ὁ διάλογος, καὶ ὅσοι ἄλλοι διαῤῥήθησαν τε καὶ σαφῶς καὶ πανταχοῦ τῶν λόγων τῶν ἑαυτῶν, οὐχ ἐνί τινι καὶ δυσὶ κώλοις, ἀλλὰ διὰ πλείονων κατασκευῶν τε καὶ λόγων, ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι λόγουσι τὸ πανάγιον πνεῦμα, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ὡς καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ αἰτίαν τοῦ πνεύματος τὸν υἱὸν εἶναι ὡς τὸν πατέρα, καὶ ἀρχὴν αὐτοῦ τὸν αὐτὸν, καὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν αὐτοῦ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ἅμα, ἀλλ' οὐ δύο ἀρχάς ἢ δύο αἰτία. ἅ πάντα λογισαμένους, καὶ παραθέοντας τοῖς ἐξ ἀνατολῆς διδασκάλους, ἀνάγκη συμβαίνειν ἀλλήλοις αὐτοὺς οἰεσθαι, καὶ ταῦτά περὶ τῶν αὐτῶν συμφωνεῖν. οἳ τε γὰρ πρότερον εἰρημνίον λόγον περὶ τῆς συμφωνίας τῶν διδασκάλων, φρονεῖν ἡμᾶς

ἀναγκάζουσιν, ἀλλήλοις εἰς ταῦτόν αὐτοὺς ἔρχεσθαι φρόνημα, καὶ λέγειν ταῦτά. αὐτοὶ τε καὶ καθ' αὐτοὺς οἱ ἐκ τῆς ἐώας τοῦτο τὸ φρόνημα εἰδείχθησαν ἔχοντες, ὃ καὶ οἱ δυτικοί, ὡς φανερῶς ἡμῖν φαίνεται συμφωνοῦντας. καὶ τοι καὶ εἰ μὴδαμῶς ὑπονοεῖν αὐτοὺς εἴχομεν τὴν αἰτίαν τοῦ πνεύματος ἀποδιδόντας τῷ υἱῷ, μόνῃ τῷ μὴ ἀρνεῖσθαι μὴδὲνα μὴδαμοῦ τῶν ἑαυτοῦ λόγων, εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος αἴτιον, ἡδυνάμεθα λέγειν μὴ ἀντικεισθαι Ῥωμαίοις, οὕτω περιφανῶς ἐκ τοῦ υἱοῦ λέγουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. νῦν δὲ ἀρνούμενους μὲν οὐδαμῶς, μᾶλλον δὲ καὶ σαφῶς διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον φάσκοντας, εἴπερ ἂν εἴποιμεν Ῥωμαίοις συμβαίνειν ταῦτό λέγουσι τοῦτο, ἀλλ' οὐκ οἶδ' εἰ τις ἡμᾶς ἐπαινέσεται. δεῖ δὲ καὶ τοῦτο εἰδέναι ὑμᾶς, ὡς ἢ οὐδαμῶς δεῦ συγγράμματα ὑρυσκόμενα παραδέχονται τῶν ἐγγίων τῶν δυτικῶν, ἢ εἰ ταῦτα παραδείχαίμεθα τὰ φαινόμενα, δεῖ καὶ τὰ περὶ τοῦ ἁρθρου τούτου λεγόμενα ἐξ ἀνάγκης συμπαρά-
δέχονται. οὕτω γὰρ ἐν πλείστοις τόποις τῶν λόγων αὐτῶν, καὶ οὕτως ἐν πᾶσι ταῦτα διδασκᾶται· καὶ τοσαύτη καὶ τοιαύτη ἐστὶν ἡ συνέχειά τε καὶ ἀκολουθήσις τῶν προηγουμένων καὶ ἐπομένων, ὡς μὴδὲν εἶναι κατ' αὐτῶν ὑποπτεῖν. ἐπεὶ τούτου γι τοῦ ζη-
τήματος, καὶ τῶν λόγων τῶν περὶ τούτου ἐκ τῶν ἐκείνων λόγων ἐξαιρουμένων, οὐδὲν ἔτι λείπεται, οὐδ' ἂν ἐννοίαν τὰ λυσιόμενα σώσαιεν· οὕτως ἐν πλείστοις αὐτῶν τόποις ὁλόκληρα κεφάλαια καὶ
ζητήματα κεινημένα διάφορα διὰ τούτων συνυφαίνεται πάντα τῶν λόγων. ἀλλ' ἂ μὲν καὶ ὅσα περὶ αὐτοῦ εἰπῶν ἔδει τοῦ δόγ-
ματος, ὡς ἐν γι τῷ παρόντι διὰ βραχίων προσησαμένους εἰπῶν, ὡς ἐνὸν πρὸς ὑμᾶς εἴρηται, καὶ οὐδὲν πλέον δεῖ προστιθέναι.

Κεφάλαιον δέκατον.

Δίδομαι δὲ καὶ παρακαλῶ πάντας ὑμᾶς, ἐγγιῶτατοι πατέρες τε καὶ δισπότες, σύστημα ἱερώτατον, σύλλογος ἅγιος, ταῦτα πάντα σκεψαμένους, καὶ ἀκριβῶς ἐπιστήσαντας πᾶτι, τὴν προσήκουσαν ἐξυνηκτὴν ψῆφον, καὶ ἥτις ἡμῖν μετ' εὐφημίας ἐψεται παρὰ πάντα τὸν χρόνον, καὶ τοῖς ὀψιγόνοις ἡμᾶς παρὰπτόμεν μετ' εὐκλείας τε καὶ στεφάνου καὶ τοῦ παρὰ πάντων ἐπαύου. συλλογίσασθε γὰρ

πρῶτα μὲν, ὡς οὐχ ὁμοία ἡμῖν ἡ ἀπολογία ἔσται μετέπειτα, ὡς
 καὶ πρότερον, τῆς τοσαύτης τῶν ἀδελφῶν διαίρεσως, καὶ τῆς ἔχθρας
 τῆς πρὸς Λατίνους, εὐτὼ μὲν ὄντας πολλοὺς, εὐτὼ δὲ σοφίᾳ καὶ
 γνώσει κεκοσμημένους καὶ ἀρετῶν ἰδίᾳ παντοίᾳ, τῇ τε ἐς ψυχὴν καὶ
 τὴν ἐκείνης κατὰστασιν καὶ βελτίωσιν ἀπαγούσῃ, τῇ τε ἐς σῶμα καὶ
 τὰ σωματικὰ ἀφορώσῃ· καὶ ὅτι πρὶν μὲν οἰκουμενικὴν σύνοδον συνελ-
 θεῖν, ἱκεῖνοις τὸ βάρος τῆς ἀπολογίας ἐπέκειτο, νῦν δὲ συστάντες
 κοινῶς συνεδρίους καὶ ἡμῶν τὰ ἐκείνων ἐγκλήματα μετεστράφη, ὥ
 μὴ εὐφρόσασπον ἔχομεν αἰτίαν δεικνύναι, δι' ἣν αὐτῶν διηρέθημεν.
 ἔπειτα μέμνησθε, ἀνάγκη μὲν εἶναι συμβαίνειν τοὺς πατέρας ἀλ-
 λήλοις, καὶ ἄλλως οὐκ εἶναι, Χριστιανούς ἡμᾶς ὄντας, οὐ λίγω
 οὐδὲ φρονῶν, ὥς ἂν καὶ τὰς τῆς πίστεως ἡμῶν ἀρχὰς σώξῃν ἰδι-
 λωμεν· τοὺς δὲ Ῥωμαίους πατέρας σαφίστατά τι καὶ φαινώτατα
 ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι λέγοντας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατέστη
 αἰτίαν ἔχειν τοῦ εἶναι ὥσπερ καὶ τὸν πατέρα· πρὸς τοῦτοισι οὐδὲν
 ἔπτον καὶ τοὺς ἐκ τῆς ἐξῆς ταῦτο τοῦτο λέγοντας ἀποδιδιχαί-
 νους, τοὺς μὲν τῇ διὰ τοῦ υἱοῦ λέγειν αὐτὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκ-
 πορεύεσθαι, τοὺς δὲ τῇ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ ἐξ ἀμφῶν
 εἶναι, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ σαφῶς εἶναι διδάσκειν· καὶ ὅτι ταῦτα λέ-
 γοντες, τοῖς Ῥωμαίοις πατράσι συμβαίνουσι, καὶ λέγουσιν ἀλλή-
 λοις ταῦτά, ὡς ἐνὶ καὶ ταύτῃ φθιγγόμενοι πνεύματι. ἐπὶ αὖτις δὲ
 τούτοις, καὶ ἥν ἡμῖν ἐγὼ ὑπολειμμένην ἀπολογίαν ὀρῶ, περὶ ἣν
 οἱ Ῥωμαῖοι πατέρες φασὶ, καὶ ταύτην οὐδὲν οὔσαν εἰδότες, μάλλον
 δὲ σαφεῖ γέλωτά τε καὶ παίγνιον, βουλευσάμεθα τὰ βελτίω, καὶ
 πρὸς ἑνωσιν ἐπιχρῶμεν, θεῶς ἀρίσται βουλόμενοι. ἢ γὰρ μὴ δύν
 δέχεσθαι φαίη τις ἂν τοὺς ἁγίους καὶ πάντα ὑπέκειν αὐτοῖς ἢ
 δέχεσθαι μὲν αὐτοὺς ἀναγκαῖον, οὐ μὲν τοι καὶ πλανηθῆναι αὐ-
 τοὺς ἀνθρώπους ὄντας ἀδύνατον· ἢ τό γε λοιπὸν καὶ τρίτον, εἰ καὶ
 πάσης ἔξω πλάνης εἰσὶ, καὶ πάντα πεισθίον αὐτοῖς, ταῦτα μὲν
 τοι τὰ παρὰ Λατίνων ἀνεγνωσμένα τῶν ἁγίων ῥητὰ οὐκ εἰσὶ γνώσια
 τῆς διανοίας ἐκείνων, ἀλλὰ νόθα τινὰ καὶ παρὲν γραπτα καὶ πάντα
 ἀπλῶς παραπαισθημένα καὶ προσθήκαι χυρὸς ἀλλοτρίας. ἀλλὰ
 τῶν μὲν πρώτων οὐδὲν ὑμεῖς δέξαισθ' ἂν, ἢ πάντα ἡμῶν εὐθύς
 ἀντιτάξῃ τὰ τῆς ἐκκλησίας μυστήρια, καὶ ἐπ' οὐδενὸς βεβήκαμεν
 ἰσχυροῦ· τὸ δὲ γε λοιπὸν καὶ τρίτον γέλως σαφές, καὶ κατὰ γνώμην

ρόδωλος, εἰ πάντα ἐξῆς, οὕτω μὲν τοσαῦτα βιβλία, οὕτω δὲ
 ἡ αὐτὰ νόθα ἐροῦμεν, καὶ τρεῖς παλαιάς μὲν καὶ ἀρχαιοτάτης χει-
 ρος ἔργον ὄντα, ἀνὰ παῖσαν δὲ ἐσπαρμένα τὴν γῆν, δι' αὐτῆς δὲ
 εἰς ἀκολουθίας τῶν προηγουμένων καὶ ἐπομένων διεκινύμενα τὸ γνή-
 ιον. καὶ ταῦτα τῶν ἡμετέρων πάντων καὶ αὐτῶν τῶν ἀρχαιο-
 τέτων, καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πρώτου κακοῦ καὶ τῆς διαίρεσεως ἐκμῆς
 εἰς ἀρχῆς ἀκμασάντων, μεμνημένων μὲν τούτων, οὐδὲν δὲ ὁμῶς
 ντεπιῖν δυναμένων ὅ, τι καὶ ἄξιον λόγου· ἄλλως τε καὶ μηδ'
 ἡλίων παρ' ἡμῖν ὄντων βιβλίων, πρὸς ᾧ παραβάλλοντες τὰ τῶν
 αἰνίων, τὸ νόθον αὐτῶν ἐφωράσαμεν ἄν. Ἄ πάντα ἀναλογισά-
 νοντες, καὶ πᾶσι τὸν νοῦν ἐπιστήσαντες, μὴ τὰ χεῖρα ἐλάμψα,
 καὶ καθ' ἡμῶν αὐτῶν τὴν ψῆφον ἐξενέγκωμεν· δεινὸν γὰρ, εἰ
 τοῖς ἡμῶν αὐτῶν καταγνοίημεν· μηδὲ προσῶμεν ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ
 γένος, πρῶτα μὲν ἀποστραφῆναι δόξαντες τὴν ἀληθειάν, καὶ
 ἴσαντες τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸ φῶς· ἔπειτα δὲ καὶ ἐθελοντες
 ἴτοι καθ' ἡμῶν αὐτῶν τὰ δεινότατα ἐπαγαγόντες, καὶ πολλα-
 λασιάσαντες τὰ δεινὰ. ὅσα γὰρ ἡμῖν καὶ σωματικὰ ἐντυῖθεν
 καὶ δεινὰ, καὶ ὡς ἰσχυρότερον μὲν τὸν κοινὸν ἐχθρὸν καὶ πολέ-
 ων ὀπλίσσομεν καθ' ἡμῶν, καὶ ὡς κινδυνεύει σχεδὸν παντελῆς
 αἴθερος ἐσοθαι τῶν ὑφ' ἡμᾶς καὶ τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἡμετέραν
 ἰστυανῶν, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἐκείθεν τέλειον ἐκτριβήσε-
 ται, οὐδεὶς ἀγνοεῖ. καὶ διήλθον ἄν πάντα καθ' ἡν, καὶ ἐτρα-
 ῖδμεν τὰ ἐπιόντα τῷ γένει δεινὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἀπὸ Χριστοῦ κα-
 υμένους, τοῖς τε ἐν νήσοις, τοῖς τε ἐν ταῖς ἡπείροις, τοῖς ἐν ἀνατολῇ,
 ὅς ἐν ἄρκτῳ, καὶ τῶν ἐν δύσει τοῖς ἡμῖν ὁμογνώμοσί τε καὶ ὁμό-
 θεον, οὐχ ὅσα εἰς σῶμα καὶ τὰ σωματικὰ ἀναφέρεται μόνον, οὐ
 σκυτον γὰρ ἂν ἦν τὸ δεινόν, ἀλλὰ καὶ ὅσα εἰς ψυψὴν τε καὶ τὴν
 σίβειαν τείνει, πάντων ἐπὶ πᾶσι τῶν πλειόνων, τῶν μὲν ἐκόντων,
 ἐν δὲ ἀκόντων κινδυνεύοντων ὑπαχθῆναι τῇ πλάνῃ, καὶ ἀποστῆναι
 τοῦ, εἰ μὴ πρὸς εἰδύτας ὁ λόγος ἐγίνετο, καὶ τοῦ λήγοντος μᾶλλον
 ποταμίνους. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὡς μόνον μὲν ἡμῖν ἐν κινδύνοις
 ἰταφυγῇ τὸ τῶν Λατίνων γένος κατελείπετο καὶ ἡ μετ' αὐτῶν ἔννοσις,
 εἶδεν ἐλπίζουσι σφᾶς αὐτοὺς ἀνακτήσεσθαι, καὶ τοὺς ἐχθρούς
 ἰταγωνισθαι, μόνον δὲ τῷ πολέμῳ τοῦτο φόβητρον ἦν, ἐπὶ χον
 ἰτὸν ὀπωσοῦν τῆς μαλίας τῆς καθ' ἡμῶν, καὶ ἡρμεῖν ἀναγκάζον

καὶ μὴ βουλόμενον· οὗ τανῦν γυμνωθέντες, ποῖ ποτε φειξήμεθα· τίς ἡμῖν ἔσται τῶν κακῶν λύσις· τίς ἀπαλλαγὴ τῶν δυνάμεων· καὶ εἰ μὴν πλάνη δογμάτων ἢ διαστροφὴν πίστιος τῶν Λατίνων καταγνώσκομεν, οὐκ ἂν οὐδ' αὐτὸς ἡμῖν συμβούλευσα τὴν μετ' αὐτῶ ἀσπασάσθαι ἔκθεσιν, καὶ οὕτως ἔχουσιν ἰμονοῦσαι αὐτοῖς τὰ σωματικά διδόντας δεινὰ, καὶ προιλομένους τῶν πνευματικῶν τὰ παρόντα, καὶ τῆς τῆς ψυχῆς βελτιώσεως τὴν τῶν σωματῶν ἐλευθερίαν ἀλλὰ πρῶτον ἂν πάντα αὐτὸς τι ὑπέστην τὰ χεῖριστα, καὶ ἡμῶν ὑποθέμενος, ἢ αὐτοῖς ἐκδηλῶσαι πρῶτον· καὶ τὰ γὰρ τοιαῦτα συμβούλευσα ἂν. νῦν δὲ δέος ὑφίππει, μὴ τὴν σωματικὴν μετὰ καὶ τῆς ψυχικῆς βλάβης ἐλώμεθα· καὶ τὰ ληθῆ τι καὶ εὐσεβῆ φρονούντων αὐτῶν, καὶ οὐδὲν πλανωμένων περὶ τὴν πίστιν, εἴπερ μηδ' ἐπιτελείας ἡμῶν καὶ αὐτῶν καὶ διδάσκαλοι, συμφωνούντων δὲ καὶ τῇ ἡμῶν ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς καὶ διδασκάλοις τοῖς ἐξ ἑσῶς ἡμῖς ἐπὶ κακῇ τῇ σφετέρᾳ διαιρηθῆναι τῶν τοιούτων ἀνδρῶν δικαιοσύμην. αὐτοὺς μὲν γὰρ τοῖς ἐξ ἑσῶς πατράσιν ἔπαινον φανερῶς, καὶ ἡμῖς οἶδ' ὅτι ἔρῃτε. τούτους δὲ τοῖς ἐξ ἑσῶς συμβαίνον, ἠταῦθα διὰ βραχείων ὡς ἐνδὸν ἀποδείκνυται· ὡς ἡμεῖς λοιπὸν φανερὸν πᾶσιν, αὐτοὺς ἔπαινον τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς τε καὶ ἅμα ἀνατολικοῖς, κοινῶς οὕσι πατράσι καὶ διδασκάλοις. ποῖα τοίνυν δικαίᾳ τῶν τοιούτων ἀνδρῶν διασταίημεν· τίσιν εὐπροσώπως λόγους τὴν αὐτῶν φύγοιμιν κοινωσίαν· ποῖα ἡμῖν ἰκανὰ πρὸς θεὸν ἔσται ἀπολογία τοῦ τοσούτου κακοῦ τῆς τῶν ἀδελφῶν διαμερίσεως ἣν ὥστε αὐτὸς ἀνελθεῖν Χριστὸς καὶ πάντας ἐνώσει, κατέβη καὶ ἐσαρκώθη, καὶ σταυρὸν κατεδέξατο, καὶ παρίδωκεν ἑαυτόν· ποῖα δὲ εἰς τὰς μετέπειτα γενέας ἡμῶν, μᾶλλον δὲ εἰς τὰς νῦν οὖσας· οὐ γὰρ οἶδα εἰ καὶ τι τοῦ ἡμετέρου φύλου ἔσται μετέπειτα, ὑπὲρ ὧν μεγάλων καὶ πολλῶν ἐκόντες αὐτοῖς συμφορῶν ἐπιφερόμεν. μὴ πατέρες καὶ ἀδελφοί, μὴ ταύτης τῆς γνώμης γνώμεθα· μὴ οὕτω κακῶς περὶ ἡμῶν αὐτῶν βουλευσώμεθα· μὴ λύκοι ἀντὶ ποιμένων ὀφθῶμεν τοῖς βλεπόνουσιν εἰς ἡμᾶς· μὴ καὶ τὰς ψυχὰς αὐτοῖς ἀπολώσωμεν καὶ τὰ σώματα προδόντες τοῖς πολεμίοις. ἐγὼ γὰρ, καὶ ἔστω μοι οὗτος ὁ λόγος εἰς ἀίμνηστον μαρτυρίαν τῇ γεννίᾳ παντὶ καὶ πᾶσι Χριστιανοῖς, ταύτης οὐκ ἂν ποτε γινώσκω τῆς γνώμης, οὐδ' ἂν ποτε προδοίην ἑκὼν τούτῳ τῷ μέρει καὶ σώματι, καὶ ψυχῇ·

καὶ πίστιν, καὶ πόλιν, καὶ τάφους πατέρων, καὶ ἐλευθερίαν καὶ
 τῶν ὅτι τίμιον. ἃ πάντα εὐρίσκω λογιζόμενος τῇ τῶν Χριστιανῶν
 διαίρεσι ἐφόμενα, καὶ τῇ ἀπὸ Λατίνων ὑμῶν σὺν οὐδενὶ δικαίῳ
 ἵποσταται καὶ ἐπιβλαβῶς διαίρεσι καὶ τῇ ἔχθρᾳ τῇ πρὸς αὐτούς.
 νῦν μὲν γὰρ μοι εὐλογος φανομένη αἰτία δοκεῖ, δι' ἣν ἂν τὰ το-
 γαῦτα καὶ τοιαῦτα ἐλοίμην κακὰ καὶ ἥτις ἂν ταῦτα ἀντισπῶσιν.
 θέλω δὲ καὶ ὑμῶν, μάλιστα μὲν πάντας τὴν αὐτὴν ἡμοὶ γνώμην
 λαβεῖν· εἰ δὲ μή γε, τοὺς πλείονας· εἰ δ' οὖν, ἀλλ' ἐγὼ μὲν μαρ-
 τυρομαι τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν, καὶ ὑμεῖς τοὺς νυνὶ παρόντας, καὶ
 τοὺς μετέπειτα τοῦ γένους τοῦ ἡμετέρου, ὡς ἀπαθῶς τε καὶ ἀλη-
 θῶς καὶ ἀδόλως, ἃ μοι ἔδοξεν ἀληθῆς εἶναι καὶ δίκαια καὶ συμ-
 μέροντα, ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τοῦ νῦν παρμπολευσθῶς τῷ πράγ-
 ματι διητέλεια λέγων, καὶ οὐδὲν ὑπεστειλάμην εἰπεῖν τὰ δοκοῦντα,
 νῦν δὲ τὴν ἰδίαν ἀσφάλειαν τοῦ κοινῇ συνοίσοντος προειλέμην· ἀλλὰ
 γὰρ ἐμὰ πάντα τῷ Θεῷ ἀναθήμενος ὅπως ἐκεῖνος βούλοιο ἀγῆρ
 ἰ καὶ ἐκ νῦν μοι πάντα τὸν βίον βέλτιον ἢ αὐτὸς πύχον δια-
 κινῶν, τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ διὰ τίλους ἐφρόντισα, καὶ πρὸς τοῦτ'
 ἐποθέλω, καὶ ἔδρων πάντα καὶ ἔλεγον, μετὰ τοῦ σώζειν τὴν
 ἐν τῇ πίστει ἀλήθειαν, καθόσον αὐτὸς ἐδωάμην συνίεναι, καὶ τῶν
 πατριαρχῶν τῷ γένει ὡς ἐνὸν φρονούν. ὑμεῖς δὲ ὅ, τι ἂν ὑμῖν δόξῃ
 πράττειν, γνώμης οὐσι κυρίως, τοῦτο ποιεῖτε· νικήσῃ δ' ὅμως Θεοῦ
 ἐγουμενοῦ καὶ παρ' ὑμῖν τὰ βελτίω. εἰ δὲ τὰ χεῖρω κρατήσῃ, τῆς
 ἡμῶν ἁμαρτίας λευμασμένης τοῖς πράγμασιν, ἀλλὰ τοῦτό γε ἴστω
 πάν γένος ἀνθρώπων, καὶ ἡλικία πάντα καὶ τάξις· διὺ γὰρ αὖθις
 ἐπιμαρτύρασθαι· ὡς ἀνάτιος μὲν ἐγὼ τοῦ κακοῦ τοῦ τῆς διαί-
 ρεως, οὐκ ἐκοινώνησα δὲ ταύτης τῆς γνώμης, οὐδὲ δικαίῳ δια-
 ξευχθῆναι Λατίνων παρὰ πᾶν τὸ ἐκ τῶν λόγων εἰκός. οὔτε γὰρ
 ἡμαυτὸν πείθω, μὴ ἀληθῶς τε καὶ εὐσεβῶς δοξάζειν αὐτούς,
 καὶ ταῦτα τοῖς ἁγίοις καὶ τῇ ἡμῶν ἐκκλησίᾳ φρονεῖν· οὐτ' ἀγνοῶ
 γὰρ ἐντιῦθιν ἐφόμενα τῷ γένει διελθῆναι, καὶ πέρας τραγωδίας ἐπέ-
 λειν· ἀλλὰ καὶ προέγνω, καὶ εἴρηκα, καὶ πᾶσιν ἐδήλωσα, καὶ
 ἵπως μὴ γίνηται, ἐκ τῶν δυνατῶν προειρόμενα· εἰ δὲ μὴ ἐδυνήθην
 ἐνύσαι, οὐ τοῦ εἰπόντος, ἀλλὰ τῶν μὴ πεισθέντων τὸ ἔγκλημα.

ΙΩΣΗΦ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΕΣΤΑΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΕΘΩΝΗΣ.

Ἀπολογία εἰς τὸ γραμμάτιον κυρ Μίρκου τοῦ Εὐγενικεῦ
μυτροπολίτου Ἐφέσου, ἐν ᾧ ἐκτίθεται τὴν ἑαυτοῦ
δόξαν ἣν εἶχε περὶ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ ἁγίας
καὶ ἱερᾶς συνόδου.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ο αἰδέσιμος οὗτος ἀνὴρ τοὺς ἀπὸ Χριστοῦ κλημένους Χριστιανούς εἰς τὴν τῶν σχισματικῶν βουλόμενος ἀπειῶσαι μοῖραν, ἐπιτιῶν τῆς τῶν εὐσεβῶν κοινωνίας χωρίσαι, καὶ τῆς ἰφῶς παντὶ ἀποστῆσαι συνόδου, ὥσπερ τινὰ τόμον τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἐξέθη, καὶ τοῖς ἡπανταχοῦ Χριστιανοῖς ἀποστείλας νοθεύει, παρηγγέλλεται μὴ τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον στέργειν, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς αὐτοῦ λόγοις προσμένειν, ὡς ἐνὸς καὶ αὐτοῦ ὄντος τῶν διαλεχθέντων τῆς ἱερᾶς ἐκείνης συνόδου· καὶ ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι ὑποσχέσονται λαμπραῖς καὶ τιμαῖς ὑπαχθέντες συνήνεσαν, αὐτὸς δὲ οὐδ' ὅλως αὐτοῖς συγκατένευσε· καὶ οἱ μὲν δῶρα χειρὶ λαβόντες ἠνώθεσαν, οὗτος δὲ οὔτε δῶρα ἔλαβεν, οὔτε χρυσὸν τὰς χεῖρας ἐμίανεν. Ἐπὶ οὖν καὶ πρὸς ἡμᾶς ἡ τοιαύτη αὐτοῦ παραίνεσις ἥδη ἐλήλυθεν, ἥτις ἐστὶν ὡς ἀληθῶς ἐξετάσαι, ὥστε ἀληθῆ λέγει, καὶ συμφωνῆταί τις ἁγίοις τοιαῦτα λέγων. καὶ εἰ μὲν τῆς ἀληθείας ἔχεται, καὶ ἡμῶς μετ' αὐτοῦ στήσόμεθα ἐγκαλοῦντες Λατίνοις, καὶ ὁμόφρονες αὐτῷ πάντα τὸν χρόνον ἐσόμεθα. εἰ δὲ πόρρω που τῆς ἀληθείας καὶ παντελῶς ἀλόγιστα τῆς τῶν ἁγίων θεολογίας ἀποφαινόμενος διαχθῆναι, ἀποσπῆμψαι μὲν τοῦτον ὡς ἀπατιῶνά τε καὶ ψευδοδόξοκαλον, ἀποσκορακίσαι δὲ τοὺς αὐτοῦ λόγους ὡς πημαντικούς ὄντας τῶν ἡμετέρων ψυχῶν καὶ προσηκόν ἐστι καὶ σωτήριον ἡμᾶς.

αὐτοῦ δὲ διευχθίντος, αὐτὸν μὲν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ἡμῖν πάντας
 ἐναντίον φάσκοντας ἀποστραφῆναι ἡμᾶς δεῖ, ἐκωθῆναι δὲ τῇ τοῦ
 τοῦ ἐγρίφ καὶ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ. Καὶ μὴ θαυμάσῃ τις, ὡς
 κερὶ τοιοῦτου σοφοῦ καὶ μεγάλου λόγους ἡμῖς οὕτω τολμηρῶς
 νατρῶμεν ἐπιχειροῦμεν· τότε δὲ μᾶλλον θαυμάζον δεῖ, ὅταν αὐτὸν
 λογιζόμενον παρ' ἡμῶν θιάσῃ ὄντα τοιοῦτον, καὶ δεικνύμενον
 πρὸς τὴν καὶ ψευδῆ προφέροντα ῥήματα. εἰ γὰρ ἄπειροι σοφίας
 γμῶν, ἀλλ' ὁρθόδοξοι τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι. ἐκείνος γὰρ ὁ εἰπὼν·
 Ὅταν ἀχθῇτε εἰς σεφούς καὶ ἡγαμόνας, μὴ δειλιάσπετε, ἐγὼ γὰρ
 μετ' ἐμὴν δύναμιν, ἣ οὐ δυνήσονται ἀντιστῆναι πάντες οἱ ἀντι-
 στήναι ὑμῖν· αὐτὸς γοῦν δύναται καὶ ἡμᾶς φωτίσαι ὁ καὶ τοὺς * Λουκ. 21,
 ἰακῆς ἀγραμμάτων ὄντας θεολόγους καὶ ῥήτορας ἀναδείξας, καὶ 14. 15.
 ὕψους ἰκανὴν δοῦναι, ὥστε τοῦτον κατατροπώσασθαι. μὴ οὖν
 φοβέσθε πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν ἡμῶν χθα-
 καλότητα, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀμφοτέρων, καὶ τίς ἐστιν ὁ
 πῶς θεολόγοις τῆς ἐκκλησίας συνάδων· τῷ γὰρ τὴν ἀλήθειαν λέ-
 σσει, τούτῳ καὶ πιστευτὸν ἀνάγκη. ἐν οὖν μὴ δέξωμεν περιττὰ
 ἐκ προσημίων λέγειν, φέρε τὰ παρ' αὐτοῦ εἰρημένα εἰς μίσον προ-
 σθεμνόν, καὶ ταῦτα κατὰ λέξιν ἀκριβῶς ἐξετάσωμεν, ἐν ᾧ ἀλήθεια
 πνευρὰ τοῖς πᾶσι γίνηται.

Ὁ ἘΠΕΣΟΥ. Ἐγὼ διὰ τὴν ἐπιταγὴν καὶ τὴν χρεῖαν τῆς τοῦ
 ριστοῦ ἐκκλησίας ἀναδείξομαι τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης λειτουργημα,
 καὶ τὴν ἐμὴν ἀξίαν ἅμα καὶ τὴν δύναμιν ὑπερβαῖνον, ἐπα-
 κλοῦσθαι τῷ οἰκουμινικῷ πατριάρχῃ, καὶ τῷ ἐκ Θεοῦ αὐτοκρα-
 τῇ πρὸς τὴν ἐν Ἰταλίᾳ σύνοδον.

ἈΠΟΛΟΓΙΑ. Πάντες οἱ τῷ ἀπὸ Χριστοῦ ὀνόματι κεκλημένοι
 ἐκ τὴν χρεῖαν καὶ τὴν ἐπιταγὴν τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας οὐκ ὀφεί-
 μεν μόνον ἀναδείξασθαι τίως μετ' εὐλαβείας τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης
 λειτουργημα· ὅπερ καὶ τὴν ἡμετέραν ἀξίαν καὶ δύναμιν ὡς ἔφησας,
 υπερβαίνει, καὶ τοῦτό ἐστιν ἀληθὲς τιμῆς μεγίστης ὑπάρχον ἀξίω-
 α· ἀλλὰ καὶ θάνατον ὑπομείναι, καὶ εἰ τι ἄλλο τῶν ἀναγκαίων
 ρεῖσθαι, ρεῖν, σῶμα, καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ Χρι-
 στοῦ ἐκκλησίας· καὶ ἀκολουθεῖν τοῖς ἐκ Θεοῦ δοθένσιν ἡμῖν ἡγί-
 οισι, βασιλεῦσι καὶ πατριάρχασι, οὐ πρὸς τὴν Ἰταλίαν μόνον,
 οὐκ ἀρχιερεῖς παρὰ Χριστιανῶν ἔτι καὶ κυβερνᾶται, ἀλλὰ καὶ οἱς

τὰ ἴσχατα μέρη τῆς οἰκουμένης, ἔνθα ἂν ἄπιστοι κατοικῶσιν, καὶ μὴ κενωθῇ τὸ τοῦ σταυροῦ κήρυγμα, καὶ ἡ τῆς ἀληθοῦς πίστεως ὁμολογία ταῖς βίαις παραφθαρῖν τῶν ἀνθρώπων αἰρετικῶν μολυσσασθαι καὶ τούτῳ τοὺς πάσαις περιβοήτους ἐκείνους καὶ μακαρικοὺς ἀνδρας, οἱ προθύμως ἐξέχων τὸ αἷμα αὐτῶν διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἐκκλησίαν. ὅθεν καὶ οὐ εἰς ἐπικκολούθησας, χρομφιλίας ὑπάρχες· καὶ εἴθε ἐτελειώσας καὶ τὸ ἔργον ὡς ὠφείλες. ἀλλ' ἰδωμεν οὖν σου καὶ τὰ λοιπὰ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Μήτε τὴν ἑαυτοῦ ἀσθενίαν ὑπολογισάμενος, μήτε τὸ τοῦ προκειμένου πράγματος ἐργῶδες τε καὶ ὑπέρβουν, ἀλλ' ἐλπίσας ἐπὶ Θεῷ, καὶ τοῖς κοινοῖς τούτοις προστάτακ τι στεύσας, ὡς ἅπαντα ἡμῖν ἔξει καλῶς, καὶ τι κατορθώσομεν μή καὶ τῶν ἡμετέρων πόνων καὶ τῶν ἐλπίδων ἕξιον.

ἈΠΟΛΟΓ. Ὁφείλες ὡς σοφός τε καὶ συνειτὸς ἀνὴρ ὑπολογισθαι τὴν τοῦ σώματός σου ἀσθενίαν, μεγίστην εὖσαν σφῶδρα καὶ ὀδυνηράν· μαρτυροῦσι γὰρ τοῦτο οἱ πολλοὶ σοὶ καὶ ὁμόθυροι· ἔνθα γὰρ ἂν ἦν καταλαβόν σε τὸ σελιναῖον πάθος, ἐκαλεσθῶ ἀφρίζων καὶ ταραττόμενος· ὑπολογισσασθαι δὲ καὶ τὸ τοῦ πνεύματος πράγματος ἔργον, ὡς μέγα καὶ μεγάλης σπουδῆς ἐπὶ καὶ εὐλαβείας διόμενος, σοφίας τε καὶ συνείσεως καὶ ἀληθοῦς γνώσεως καὶ ὅλως ὅλον τὸν νοῦν πρὸς αὐτὸ τάραθον καὶ ἄγειν πνεῦμα, ὑπὲρ οὗ καὶ ὁ ἄγων ἦν τότε τῆς ἐκκλησίας, ἐκτείνειν, καὶ παρ' ἐκείνου μόνου τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν εἰρήνην αἰτεῖν, καὶ οὐ πρὸς ἐλπίδας ἐπιγίους καὶ δόξας καὶ ἄλλα ὅμοια τὸν νοῦν μεταστρίψων αὐτὸς γὰρ ὁ σωτὴρ ἐντείλατο· Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσονται ὑμῖν· οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὅτιν χρειαν ἔχετε πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτεῖσθαι.* οὐ δὲ πρὸς τὰ ἐπίγεια ἐπιμελῶς τὸν νοῦν ἔχων, καὶ τῶν λατίνους σοφοῦς τε καὶ γυναικείους ὄντας ἀνδρας μεταπειθεῖν ἐλπίσας ὑποκύψαι τοῖς σοῖς λόγοις, καὶ τὴν υἱοῦ φωνὴν ὡς ψευδῆ ἀφελῶν ἀπὸ τοῦ συμβόλου, καὶ τοὺς τῆς δύσεως αὐθιγὰς ἀκολουθῶν σοι διὰ ξηρᾶς ἐλθεῖν κατὰ τῶν ἀθίων Τούρκων· ταῦτα γὰρ ἐλπίς τῶν κόπων σου καὶ τῶν πόνων ἦν, καὶ οὐ τὴν ἀληθείαν ἐρευνῶν τοῦ δόγματος, καὶ ἐνῶσαι τὰς ἐκκλησίας τοσοῦτον ἥδη χρόνον διεσχισμένας ἀλλήλων· ἦλθες εἰς Ἰταλίαν. εἰ γὰρ πρὸς τοῦτο ἐν

* Ματθ. 6, 32. 33.

ὁ σκοπὸς καὶ τῶν ἄλλων, ἐπιπολούθῃσιν ἂν τὰ ἐπόμενα· σοῦ δὲ καὶ τῶν μετὰ σοῦ διεστραμμένων ὄντων τὸν νοῦν, διεστραμμένως ὄντως ἐπιπολούθῃσιν ἅπαντα. καὶ ταῦτα μὲν πρὸς ἐκείνα, ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ ἐφεξῆς.

Ὁ ἙΦΕΣΟΥ. Ἐπεὶ δὲ ἐνταῦθα γενόμενοι τῶν Λατίνων εὐθύς ἐπειράθημεν ἄλλως ἡμῖν προσενηχθέντων ἢ ὡς ἡλπιζομεν, εὐθύς μὲν ἡμῖν ἀπογνῶναι τοῦ τέλους συνέπεσε· καὶ τις ἡμῶν εἰσεσκен ἰδὼν εἰς πλοσίον ἄλλον· Σχολῇ γ' ἂν οἱ ἄνδρες οὗτοι τῶν οἰκείων ἰθὺν τι καὶ δογμάτων παρακινήσαιν, οἱ τοσαύτην ὑπεροχὴν ἡμῖν ὑπεκνύμενοι.

ἉΠΟΛΟΓ. Ἐπειράθης ἔργῳ ὁ οὐχ ὑπελάμβανες ὡς ἀσύνητος. σὺ μὲν γὰρ ἔου τοὺς Λατίνους ἀπίρους εἶναι σοφίας, καὶ οὕτω πείσῃν αὐτοὺς ὡς ἀμαθεῖς ὑπακοῦσαι σοι. ἐπεὶ δὲ ἄλλως εὖρες ἢ ὡς σὺ ἡλπιζεις, ἡβουλῆθης ἐκείθιν φυγεῖν, τὸν ἀγῶνα τῆς διαλέξεως διωλίσσας. ἐβόα γὰρ παρρησίᾳ ὁ Ἰωάννης ἐκεῖνος· Φέρετε ὡς ἡμεῖς τὸν Ἑφέσου· ὡς μετὰ μικρὸν ἐπιδείξομεν τοῦτο· σὺ δὲ οὐκ ἐδέλυσας συνελθῆναι πτοηθεῖς τοὺς ἐλέγχους. ἀλλὰ τότε μὲν οὐκ ἐδυνάθης ἀπειλογῆσθαι, νῦν δὲ κατὰ μόνας γενόμενος ταῦτα λέγεις πρὸς τὸ ἐξαπατῆσαι τοὺς ὑπολουστέρους τίως σπουδάζων. δόγμα δὲ ἢ ἔθος τι τῶν οἰκείων παρασαλεύσῃν αὐτοὺς πεισθέντας πρὸς σοῦ καὶ τῶν μετὰ σοῦ οὐ χρεία ἦν· ἐνθα γὰρ ἡ ἀκαπήλευτος σοφία δαδάζεται, καὶ τελείους ἐργάζεται τοὺς ἑαυτῆς ἐραστὰς, οὐ θεμιτὸν ἔστι παρασαλεύσαι ἔθος ἢ δόγμα πιστὸν, τὸ δὲ ἐν Ἰταλίᾳ σοφοὺς καὶ τελείους εὐρίσκεισθαι ἄνδρας, καὶ μὴδὲν ἐλάττους τῶν παλαιῶν ἐκείνων καὶ μακαρίων ἀνδρῶν, πᾶς τις ἂν εἴποι, εἰ μόνον μὴ εἰς κακίας ἐμπροσθεσμένους. εἰ δὲ ἐν Ἰταλίᾳ τοῦτο, πόσῳ γε μᾶλλον ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ, ἐνθα οὐδέποτε ἀπιστία ἢ αἰσχροὺς δόγμα ἔμεινε; ὑπεροχὴν δὲ καὶ μεγαλειότητα ἐς ἡμᾶς ἐνδείξαντο ὡς σοφοὶ καὶ γυναιῶσι ἄνδρες, τὴν τιμὴν ἠγούμενοι πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὸν θείον ἀπόστολον· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἴδαι αὐτοὺς φανῆναι ἀνεπιστήμονας ἰθὺν καὶ δογμάτων ἀληθινῶν, πρὸς τὸ μαθεῖν παρ' ἡμῶν σπεύδοντας, ἀμαθειστάτων οὐκ αὐτῶν μόνων ὄντων, ἀλλὰ πολλῶν μᾶλλον τῆς δοκούσης παρ' ἡμῖν εἶναι σοφίας. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἰάσαντες ἴδωμεν πρὸς τὰς ἐπιλήψεις, ἐν αἷς δυνασίμεθα ἀξιωτέρους εἶπῃν λόγους.

‘Ο ‘ΕΦΕΣΟΥ. Τίως δ’ οὖν ἀνημείναμεν κληροθίντες, καὶ προ-
δοσίας μακρὰς ἠνισχόμεθα πρὸς τὸ συνελθῆναι τι καὶ καταστῆναι
τὴν σύνοδον.

‘ΑΠΟΛΟΓ. Ἐμῶν ὑπομένειν τι καὶ προσδοκᾶν τὰς προδι-
δοσίας, ἐπειδὴ ἡ αἰτία ἦν εὐλογος. πᾶσας γὰρ ἴδρι τὰς δυσιπὰς
αρχὰς τῇ συνόδῳ παρῶναι ἢ δι’ αὐτῶν τῶν ἀρχόντων ἢ διὰ τε-
ποτηρητῶν οἰκουμινικῇ γὰρ συνεθροίζετο, καὶ εἰκὸς ἦν τὸ πρᾶγμα
πολλοὺς ἔχιν τοὺς μάρτυρας. οὐκοῦν καὶ σὺ καλῶς ἐποίησας ὑπὲρ
μένειν. ἀλλ’ εἴθ’ ὥφειλες μέχρις τέλους πρὸς σωτηρίαν τῆς οἰκῆς ψυχῇ
τοῦτο παρᾶξαι· τὴν γὰρ καλλίστην ἀρχὴν εἰς ἀπικτητὸν κατέστησας
τέλος. ἀλλ’ ἰδωμέν σου καὶ τὰ λοιπὰ.

‘Ο ‘ΕΦΕΣΟΥ. Ἐλαβε τέλος ἡ προδοσία, καὶ μετὰ τοῦτο πα-
ρῆλθον ἡμέραι συχναί, καὶ μόλις συνήλθομεν ἐν ταύτῃ Γραικῇ
καὶ Λατῖνοι.

‘ΑΠΟΛΟΓ. Ἐπειδὴ ἦλθον οἱ προσδοκώμενοι πάντες ἐν τῇ συ-
νόδῳ, ἴδρι λυθῆναι τὴν προδοσίαν. εἰ δὲ παρῆλθον καὶ μὴ
ταῦτα ἡμέραι τινές, ἴδρι καὶ τοῦτο γινέσθαι· οὐ γὰρ εὐθύς εἰς
ἦν τὴν σύνοδον συνελθεῖν πρὸ τοῦ οἰκονομῆσαι τοὺς τόπους, καὶ
τὰ καθίσματα, καὶ τὰς τιμὰς τῶν προσώπων διδόναι πρὸ τῆς ἐνέ-
ξιας· ἵνα μὴ ἐν τῇ συνελεύσει γένοιτο θόρυβος, ὅπερ σὺ αὐτῇ
ἔπραξας. τόπον γὰρ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπέχων, ὅστις πέμπτης
ὑπάρχῃ θρόνος, εἰς τὸν τοῦ Ἀλεξανδρείας ἐκάθισας ὅς ἐστι τρίτος
ὅσπερ δὲ ἠθέλησεν ὁ τοῦ Ἀλεξανδρείας εἰς τὸν ἑαυτοῦ θρόνον κα-
θίσει, ἐθυμώθη καὶ οὐκ ἠθέλει διαλέγεσθαι. λοιπὸν οἱ τῆς
εὐταξίας ὀρεγόμενοι ταῦτα πρὸ τοῦ καιροῦ ἐτοιμάζουσι, ἵνα μὴ
ἐν τῷ καιρῷ, ὡς ἔφημεν, σύγχυσις γένηται. συνήλθετε δὲ Γραικοὶ
καὶ Λατῖνοι, ὅτε ὁ καιρὸς ἐπέστη. πάντες οὖν ἐλθόντες, οὓς ἴδρι
παρεῖναι, ὡς ἔφην, καὶ τοὺς τόπους μὲν οἰκονομήσαντες, τοὺς
διαλεγομένους δὲ ἐτοιμάσαντες, τοῦ ἐγχειρήματος ἔρξαντο. καὶ
γὰρ οὐδὲ πρότερον, ὡς φῆς, ἡ σύνοδος ἡμεῖαν εἶχεν, ἀλλ’ ἐξ-
τάζετε καθ’ ἑκάστην περί τι τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς, τοῦ ἀχύν-
μου τι καὶ τῶν ἄλλων· ὅτε καὶ σὺ ὡμολόγησας πάντα δίκαια
εἶναι πλὴν τῆς προσδοκίας, ἣν ἔλεγες παρρησίᾳ ἐκβληθῆναι μὲν
ἀπὸ τοῦ συμβόλου, τεθῆναι δὲ ἐν ἰδίῳ ὄρῳ· συνεχώρεις οὖν καὶ
αὐτός.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Περὶ τῆς ἐν τῇ συμβόλῃ προσθήκης πρώτου δια-
λεξόμενοι.

ἈΠΟΛΟΓ. Περὶ τῆς ἐν τῇ συμβόλῃ δοκούσης παρ' ὑμῖν μὲν
προσθήκης, παρὰ δὲ τοῖς τὰ ἀμείνω εἶδoshi σαφηνείας καὶ ἀνα-
πτύξεως, ἄρξασθαι πρότερον διαλέγεσθαι, ἐπειδὴ τοῦτο ὡς ἰσχυ-
ρότερον προβάλλασθαι πρὸ βλαβῆς. ἴσμεν γὰρ πάνυ καλῶς, ὅτι εἰς
δύο τὸ ζήτημα τῆς ὑποθέσεως ἐμπίπτει· τὸ μὲν, ὅτι οὐ δεῖ προ-
σθῆναι· τὸ δὲ, ὅτι οὐδὲ τὸ προστεθὲν ἴσθιν ἀληθές. ταῦτα δὲ
ἀμφοτέρω, ὡς δοκῇ τοῖς ἐχέφροσι, καὶ σαθρὰ καὶ ἀνίσχυρα παν-
τελῶς ὑπάρχουσιν, ὡς δευχθήσεται. τὸ μὲν, ὅτι φανέσεται ἡ ἐκ-
κλωσία τοῦ Θεοῦ σήμερον ἀσθενὴς καὶ ἀνίσχυρος λίαν, μὴ τὴν
αὐτῶν ἰσχύν τε καὶ δύναμιν ἔχουσα, ἣν εἶχε πάλαι καὶ καταρχάς·
τὸ δὲ, ὅτι καὶ οἱ ἄγιοι πατέρες τε καὶ διδάσκαλοι αἰρετικοὶ δι-
χθῆσονται τοῦτο βιολογούντες· εἴη δ' ἂν καὶ τοῦτο τῆς εἰς ἀπονοίας
καὶ γνώμης ἄξιον, καλὲ Ἐφέσου.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ δὲ προτροπὴς ἐστὶ τῆς ὑποθέσεως ἄρξασθαι,
ὥρῳτα μὲν ἐν τοῖς προοιμίοις ἐσπούδασα τὴν αἰτίαν αὐτοῖς ἀνάγειν
τῆς διαιρέσεως, καὶ τὸ ἀφίλον ἐγκαλέσαι καὶ ὑπεροπτικὸν, ἐκείνων
ἀπολογουμένων τε καὶ ἐγκαλούτων ἡμῖν, καὶ ἑαυτοὺς δικαιούντων,
ὡς πρὸς ὑμᾶς.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἡρξῶ μὲν ἀληθῶς, ἔφης, τῆς ὑποθέσεως, πλὴν
φιλοταράχως καὶ ψευδῶς, χωρὶς τῆς οἰασοῦν ἀληθείας. τὸ γὰρ
λέγειν, ὅτι ἡ προσθήκη γέγονεν αἰτία τοῦ χωρισμοῦ καὶ τοῦ σχί-
σματος, τοῦτο οὐδὲς ἂν τῶν φιλομαθῶν φήσιν, εἰ μὴ πού τις
γραδὸς μύθοις πιστεύσαντες, μετὰ σοῦ τοῦτο φήσουσιν, ἐκείνοι μὲν
ὑπὸ ἀμαθίας, σὺ δὲ ὑπὸ κακίας κινούμενος. ἀλλ' οὐδ' ἐμάχοντό
ποτε οἱ Λατῖνοι Γραικοῖς, οὐδ' ὑπερφανέοντο, ἔπαυε· ἀλλ' ἐφί-
λουν τε αὐτοὺς καὶ μᾶλλον ἐπιθύμουν εἶναι μετ' αὐτῶν ἡνωμένοι.
καὶ γὰρ ἐκείνοι ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ σχίσματος ἅπαξ ἐπὶ πάντας κατὰ
Γραικῶν, καὶ ταῦτα τῷ δόγματι αὐτῶν ὑπεκδικούντες οὐχ ὑβρι-
στικῶς ἀλλὰ λογικῶς, ἐπαύσαντο· οὗτοι δὲ ἐκ τότε καὶ μέχρι τοῦ
νῦν οὐκ ἐπαύσαντο πάντα λίσσον κινούντες κατὰ Λατίνων, καὶ ῥητὰ
καὶ ἄρρητα κατ' αὐτῶν ἡμεῖν· καὶ οὔτε φόβος Θεοῦ, οὔτε πολυ-
χρόνιος ἵστασις, οὔτε σύνοδος οἰκουμένην, οὔτ' αὐτὴ ἡ ἀλήθεια
ἠδυνάθη πῦσαι αὐτούς. ἀπελογούτο δέ σοι διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου

ῥόδου, δεικνύντος ψευδῆ εἶναι ἅπερ ἔλεγε· ὡς οὐχ ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης, οὐδ' ἡ προσθήκη αἰτία τῆς διαίρεσώς τε καὶ μάχης ἦν· διότι οὐ μόνον πρὸ τοῦ σχίσματος τῶν ἐκκλησιῶν ἐν τῷ συμβόλῳ ἡ προσθήκη ἐτίθη, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, τῆς ἐβδόμης φημι καὶ τῆς ἑκτῆς, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ὁμολογητὴς Μάξιμος ἐν τῇ πρὸς Μαρτῖνον τὸν πρεσβύτερον Κύπρου ἐπιστολῇ· καὶ οὐ πρὸ τούτων μόνον ὡς εἴρηται, ἀλλ' εὐθύς μετὰ τὴν * δευτέραν σύνοδον ἐν τῷ καιρῷ Δαμάσου πάπα, ὡς μαρτυρεῖ Γεώργιος Ἀριστῆς ὁ ἱστορικός. ὥστε ἐντεῦθεν ἐλεγχόμενος φαίνεται μὲν ἀληθὲς λέγειν, ἀλλ' οὐδ' ἡ προσθήκη γέγενεν αἰτία τοῦ διαίρεσθαι τὰς ἐκκλησίας. εἰ μὲν γὰρ τὸ σχίσμα ἱστῇ μετὰ τὴν ἐβδόμην σύνοδον, καὶ πολλὰ πλείω ὕστερον ταῦτις, ἡ δὲ προσθήκη ἀπὸ τῆς δευτέρας γέγονεν, αἱ δ' ἐκκλησίαι ἡνωμέναι ἦσαν μέχρι καὶ τῆς ἐβδόμης, καὶ οὐκ ἐνεκάλουν ἀλλήλαις ἕκαστην τούτου, πῶς ἡ προσθήκη αἰτία γέγονε τῆς διαίρεσώς; μᾶλλον δὲ δέικνυται ἀπὸ τούτου, ὅτι ἰδεύοντες οἱ ἀνατολικοὶ τὴν σαφηνίαν ταύτην, ἐπειδὴ ἡμιμόρουν προστιθεμένου ἐν τῷ συμβόλῳ καὶ τοῦ Ἐκ τοῦ υἱοῦ.

Ο ἘΦΕΣΟΥ. Ἐπειτα κατὰ τὰς ἐφεξῆς συνελεύσεις προσχυρσάμενος τὰς πράξεις τῶν ἱερῶν συνόδων ἀνέγων ἐξ αὐτῶν τοὺς ὅρους, ἐν οἷς ἀπαγορεύουσιν οἱ θεῖοι πατέρες ἐκείνοι τὴν ἐναλλαγὴν τοῦ συμβόλου μέχρι λήξεώς τε καὶ συλλαβῆς, καὶ φρικώδεις ἀράς ἐκφωνοῦσι κατὰ τῶν ταύτην ποτὲ τολμησόντων, ὥστε τοὺς ἐπισκόπους μὲν τοὺς κληρικούς ἀνέρους εἶναι τὸ ἀπὸ τοῦδε, καὶ τῆς δεδομένης αὐτοῖς χάριτος ἀλλοτρίους, τοὺς δὲ λαϊκοὺς ὑποκεῖσθαι τῷ ἀναθέματι, τοῦτο δὲ εἶσθαι ὁ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ χωρισμός.

ἈΠΟΛΟΓ. Ὅτι μὲν ἀνέγνως ἐκ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἐκεί, μαρτυροῦσιν αἱ πράξεις, ἐκεῖ γὰρ εἰσι γεγραμμένα ἅπερ ἀνέγνω· ὅτι δὲ οὐδὲν ἔφησας ἀναγκάδιον, οὐδὲ κατὰ Λατίνων ἦσαν ἐκεῖνα, ὁ βουλόμενος ἀναγνώτω τὰς πράξεις, καὶ εὐρήσει με λέγοντα τὴν ἀλήθειαν. Ὅτι γὰρ ἀπαγορεύουσιν οἱ θεῖοι πατέρες τὴν ἐναλλαγὴν τοῦ συμβόλου καὶ οἱ Λατίνοι καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν· καὶ τὰς φρικώδεις ἀράς, καὶ τὰ ἀναθέματα, ἱερεῖς ἀνέρους καὶ τοὺς λαϊκοὺς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ κεχωρισμένους, καὶ τὰ λοιπὰ ἃ λέγεις πρὸς τὸ συζητεῖν τοὺς ἀπολουστέρους, πάντα σοι συνομολογοῦσι Λατῖνοι· ἀντιλέγουσι δὲ σοι ἃ σὺ σιωπᾷς, ὅτι γέγονεν ἐν τῇ ὁσφρήσει σου

* Δόξα οὐ μὴν τοῦ συγγραφέως, ἀλλὰ δὴ Γεωργίου τοῦ Ἀριστινοῦ.

σύνηπι. δύνανται γὰρ Λατῖνοι καὶ ἡμεῖς οἱ τῆς συνόδου συνήγοροι
 πρὸς σὲ ἀντιπῆν ὅτι καλῶς λέγεις, αἰδέσμει Ἐφέσου, καὶ ἡμεῖς
 ταῦτα ὁμολογοῦμεν· ἀλλ' οὐκ ἐνῆλλαξαμεν ὅμως ἡμεῖς τὸ ἱερώτατον
 σύμβολον, οὔτε μὴν ἐνῆλλαζμένον αὐτὸ πρὸςβέβωμεν· τοὺς γὰρ
 ἐνῆλλαξαντας, εἴτε μὴν ἐνῆλλάξεν τολμήσαντας καὶ ἡμεῖς τῷ ἀνα-
 θέματι παραδίδομεν· ἁλίαν Τριάδα γὰρ ἐν αὐτῷ δογματίζομεν,
 καὶ θεὸν σαρκαρκαμένον ἐν αὐτῷ ὁμολογοῦμεν τὸν θεοῦ υἱὸν, καὶ
 σταυρωθέντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα, καὶ πάλιν ἐρχόμενον
 ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων κρίναι τὴν οἰκουμένην· καὶ τὸ ἅγιον πνεῦ-
 μα ὁμοούσιον καὶ ὁμόθρονον τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ διαρκῶς πει-
 στεύομεν, τὸ τοῖς προφήταις λαλήσαν· καὶ μίαν ἐκκλησίαν, καὶ
 ἐν βάπτισμα εὐσεβῶς ὁμολογοῦμεν ἀναφανδόν, καὶ τὴν τῶν νε-
 κρῶν ἐξανάστασιν πᾶσι μεγαλοφώνως κηρύττομεν. τίνα οὖν ἐξῆλλαζήν
 τούτου ἡμεῖς ἐποιήσαμεν; ποῖα ἀπάτη ἐν τούτῳ; ὄντως οὐδεμία.
 οὐκ ἴδρι οὖν σοφὸν ἄνδρα ὄντα τοιαῦτα ληρώδη φθίγγεσθαι ῥή-
 ματα, ἐν οἷς καὶ νῦν ἂν σε αἰσχυρῶς κατεγέλασαν. ὅτι δὲ προ-
 σέθεναν οἱ Λατῖνοι τὴν Ἐκ τοῦ υἱοῦ φωνήν, σαφηνίσαντες ἐν τῷ
 ἱερῷ συμβόλῳ λέγεις ἐνῆλλαζήν; ἡμεῖς μετὰ μικρόν, ὅπου καὶ σὺ
 πρὸς τῆς δόξης φήσεις, σαφηνίσομεν πάνυ καλῶς, εἰ εὐσεβής ἐστιν
 ἡ φωνή, ἢ οὐ· καὶ εἰ μὲν οὐ δείξομεν αὐτὴν εὐσεβῆ, εἰ σοὶ εἴρηται
 ταῦτα καὶ τὰς ἀρὰς δεῖ Λατίνους ἔχειν τοὺς τὸ σύμβολον ἐνῆλ-
 λάξαντας· εἰ δ' εὐσεβῆ ταύτην διατρανώσομεν, τότε τοὺς Λατίνους
 αἰσχυροὺς μὲν τῶν ἀρῶν καὶ τοῦ ἀναθέματος ἐξ ἀνάγκης δείξομεν
 πρὸς δὲ σὲ καὶ τὴν σὴν κεφαλὴν τὰς ἀρὰς καὶ τὰ ἀναθήματα
 πάντα ἐπιστραφέντα τοῖς ἐχέθροισιν ἐπιδείξομεν. νῦν δὲ κατοπτι-
 σάμεν παραίτημα.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐπὶ τούτοις καὶ διὰ συλλογισμῶν ἀναντιρρή-
 των παρίσταται τὴν τῶν ἡμῶν λόγων ἀνάγκην, καὶ ὥς ἀδύνατον
 ἄλλως ἐκληθεῖσθαι τοὺς ὅρους, ἢ ὥς ἐγὼ τούτους ἐξηγούμεν τε καὶ
 ἐλάμβανον.

ἈΠΟΛΟΓ. Φαίνονται οἱ συλλογισμοὶ σοὶ καὶ ἡ αὐτῶν ἐν τοῖς
 πρακτικοῖς δυνάμεις· πάντας γὰρ σοὶ ἐνὶ λόγῳ ὁ τῆς ἐκκλησίας Σα-
 βίτης καρδινάλις Ἰουλιανὸς ὁ σοφώτατός τε καὶ ἁγιώτατος ὥς ἰσθὲν
 ἀεράχνης δίδουσι, καὶ λαμπρότερον τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἀποδείξω,
 ὥς οὐκ ἔστι προσθήκη ἢ Ἐκ τοῦ υἱοῦ φωνή ἢ ἐν τῷ ἱερῷ συμβόλῳ

καὶ μὴ βουλόμενον; οὗ τανῦν γυμνωθίντες, ποῖ ποτε φιυξήμεθα; τίς ἡμῖν ἔσται τῶν κακῶν λύσις; τίς ἀπαλλαγὴ τῶν δυνάων; καὶ εἰ μὲν πλάνη δογματῶν ἢ διαστροφὴν πίστεως τῶν Λατῶν κατορθώσκομεν, οὐκ ἂν οὐδ' αὐτὸς ὑμῖν συμβούλευσα τὴν μετ' αὐτῶν ἀσπασασθαι ἔκθεσιν, καὶ οὕτως ἔχουσιν ἰμονοῦσαι αὐτοῖς τὰ σωματικὰ δεδιότας δυνά, καὶ προιλομένους τῶν πνευματικῶν τὰ παρόντα, καὶ τῆς τῆς ψυχῆς βελτιώσεως τὴν τῶν σωμάτων ἡλευθέρωσιν ἀλλὰ προτίτερον ἂν πάντα αὐτὸς τι ὑπέστην τὰ χερίστη, καὶ ὑμῶν ὑποθέτω, ἢ αὐτοῖς ἐκθέσθαι προτίτερον καὶ τὰ γε τοιαῦτα συμβούλευσα ἂν. νῦν δὲ δέος ὑφίρπει, μὴ τὴν σωματικὴν μετὰ καὶ τῆς ψυχικῆς βλάβης ἐλώμεθα· καὶ τάλανθ' ἢ τε καὶ εὐσεβῆ φρονούντων αὐτῶν, καὶ οὐδὲν πλανημένων περὶ τὴν πίστιν, ἔπειτα μὲν εἰ πετιέρες ἡμῶν καὶ αὐτῶν καὶ διδάσκαλοι, συμφωνούντων δὲ καὶ τῇ ἡμῶν ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς καὶ διδασκάλοις τοῖς ἐξ ἐφῆς ἡμῶν ἐπὶ κακῇ τῇ σφετέρῃ διαιρηθῆναι τῶν τοιούτων ἀνδρῶν διακαίως. αὐτοὺς μὲν γὰρ τοῖς ἐξ ἐσπείρας πατράσιν ἔπεισθαι φανερῶς, καὶ ὑμῖς οἶδ' ὅτι ἐρεῖτε. τούτους δὲ τοῖς ἐξ ἐφῆς συμβαίνον, ἵνα αὐτὰ διὰ βραχείων ὥς ἐνὸν ἀποδείκνυται· ὥς εἶναι λοιπὸν φανερόν πάσιν, αὐτοὺς ἔπεισθαι τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς καὶ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, κοινῶς οὖσι πατράσι καὶ διδασκάλοις. ποῖα τῶν δικαίων τῶν τοιούτων ἀνδρῶν διασταίημεν; τίσιν εὐπροσώποις λόγοις τὴν αὐτῶν φύγοιμεν κοινωσίαν; ποῖα ἡμῖν ἰκανὴ πρὸς θεὸν ἔσται ἀπολογία τοῦ τοσούτου κακοῦ τῆς τῶν ἀδελφῶν διαμερίσεως ἣν ὥστε αὐτὸς ἀνελὼν Χριστὸς καὶ πάντας ἐνώσει, κατέβη καὶ ἐσαρκώθη, καὶ σταυρὸν κατεδέξατο, καὶ παρὶ δώκεν ἑαυτόν; ποῖα δὲ εἰς τὰς μετέπειτα γενέας ἡμῶν, μᾶλλον δὲ εἰς τὰς νῦν οὐσας; οὐ γὰρ οἶδα εἰ καὶ τι τοῦ ἡμετέρου φύλου ἔσται μετέπειτα, ὑπὲρ ὧν μεγάλων καὶ πολλῶν ἐκόντες αὐτοῖς συμφορῶν ἐπιφέρομεν. μὴ πατέρες καὶ ἀδελφοί, μὴ ταύτης τῆς γνώμης γενόμεθα· μὴ οὕτω κακῶς περὶ ἡμῶν αὐτῶν βουλευσώμεθα· μὴ λύκοι ἀντὶ ποιμένων ὀφθῶμεν τοῖς βλέπουσιν εἰς ἡμᾶς· μὴ καὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀπολλίσωμεν καὶ τὰ σώματα προδόντες τοῖς πολεμίοις. ἐγὼ γὰρ, καὶ ἔτω μοι οὗτος ὁ λόγος εἰς αἰμόνηστον μαρτυρίαν τῇ γένει παντὶ καὶ πᾶσι Χριστιανοῖς, ταύτης οὐκ ἂν ποτε γινώσκω τῆς γνώμης, οὐδ' ἂν ποτε προδοίην ἐκὼν τούτῳ τῷ μέρει καὶ σώματι, καὶ ψυχῇ.

καὶ πίστιν, καὶ πόλεις, καὶ τάφους πατέρων, καὶ ἑλευθερίαν καὶ
 πᾶν ὅτι τίμιον. ἃ πάντα εὐρίσκω λογιζόμενος τῇ τῶν Χριστιανῶν
 διαιρέσει ἐφόμενα, καὶ τῇ ἀπὸ Λατίνων ὑμῶν σὺν οὐδενὶ δικαίῳ
 ἀποστάσει καὶ ἐπιβλαβῇ διαιρέσει καὶ τῇ ἔχθρῃ τῇ πρὸς αὐτούς.
 οὐδέμια γάρ μοι εὐλογος φαινομένη αἰτία δοκεῖ, δι' ἣν ἂν τὰ το-
 σαῦτα καὶ τοιαῦτα ἰλοῖμην κακὰ καὶ ἥτις ἂν ταῦτα ἀντισπῶσιν.
 δέομαι δὲ καὶ ὑμῶν, μάλιστα μὲν πάντας τὴν αὐτὴν ἡμοὶ γνώμην
 λαβεῖν· εἰ δὲ μὴ γέ, τοὺς πλείονας· εἰ δ' οὖν, ἀλλ' ἐγὼ μὲν μαρ-
 τύρομαι τὸν θεὸν πάντων θεὸν, καὶ ὑμᾶς τοὺς νυνὶ παρόντας, καὶ
 τοὺς μετέπειτα τοῦ γένους τοῦ ἡμετέρου, ὡς ἀπαθῶς τε καὶ ἀλη-
 θῶς καὶ ἀδόλως, ἃ μοι ἴδοξεν ἀληθῆ εἶναι καὶ δίκαια καὶ συμ-
 φέροντα, ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τοῦ νῦν παρηκολευσθῆναι τῷ πράγ-
 ματι διητέλεια λέγων, καὶ οὐδὲν ὑπιστελλάμην εἰπεῖν τὰ δοκούντα,
 οὐδὲ τὴν ἰδίαν ἀσφάλειαν τοῦ κοινῇ συνείσοντος προειδέμεν· ἀλλὰ
 τὰ ἡμᾶς πάντα τῷ θεῷ ἀναθέμενος ὅπως ἐκεῖνος βούλοιο ἀγαθῶς
 ὃ καὶ ἐκ νῦν μοι πάντα τὸν βίον βέλτιον ἢ αὐτὸς πύχόμεν διη-
 κκῶς, τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ διὰ τίλους ἐφρόντισα, καὶ πρὸς τοῦτ'
 ἀποβλέπων, καὶ ἴδρων πάντα καὶ ἔλεγον, μετὰ τοῦ σώζειν τὴν
 ἐν τῇ πίστει ἀλήθειαν, καθόσον αὐτὸς ἐδυνάμην συνίνασι, καὶ τῶν
 σωματικῶν τῷ γένει ὡς ἐνὸν φρονούν. ὑμεῖς δὲ ὅ, τι ἂν ὑμῶν δόξῃ
 πράττειν, γνώμης οὐσι κυρίως, τοῦτο ποιεῖτε· νικῶν δ' ὅμως θεοῦ
 ἀγουμένου καὶ παρ' ὑμῶν τὰ βελτίω. εἰ δὲ τὰ χεῖρω κρατήσῃ, τῆς
 ἡμῶν ἡμαρτίας λυγρὰς τῶν τοῖς πράγμασιν, ἀλλὰ τοῦτό γε ἴστω
 πᾶν γένος ἀνθρώπων, καὶ ἡλικία πᾶσα καὶ τάξις· διὲ γὰρ αὖθις
 ἐπιμαρτύρασθαι· ὡς ἀνάτις μὲν ἐγὼ τοῦ κακοῦ τοῦ τῆς διαι-
 ρέσεως, οὐκ ἐκοινώνησα δὲ ταύτης τῆς γνώμης, οὐδὲ δικαίῳ δια-
 ξιυχθῆναι Λατίνων παρὰ πᾶν τὸ ἐκ τῶν λόγων εἰκός. οὔτε γὰρ
 ἑμαυτὸν πείθω, μὴ ἀληθῶς τε καὶ εὐσεβῶς δοξάζειν αὐτούς,
 καὶ ταῦτα τοῖς ἡγίοις καὶ τῇ ἡμῶν ἐκκλησίᾳ φρονεῖν· οὐτ' ἀγνοῶ
 τὰ ἐν ταῦθ' ἐφόμενα τῷ γένει διηνά, καὶ πίσεως τραγηδίας ἐπί-
 κεινα· ἀλλὰ καὶ προέγων, καὶ εἰρηκα, καὶ πᾶσιν ἐδήλωσα, καὶ
 ὅπως μὴ γένηται, ἐκ τῶν δυνατῶν προειρόμενα· εἰ δὲ μὴ ἐδυνάθω
 ἀνέσσει, οὐ τοῦ εἰπόντος, ἀλλὰ τῶν μὴ πεισθέντων τὸ ἔγκλημα.

ΙΩΣΗΦ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΕΣΤΑΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΕΘΩΝΗΣ.

Ἀπολογία εἰς τὸ γραμμάτιον κυρ Μάρκου τοῦ Εὐζενικοῦ
μπροπολίτου Ἐφέσου, ἐν ᾧ ἐκτίθεται τὴν ἑαυτοῦ
δόξαν, ἣν εἶχε περὶ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ ἐκείνης
καὶ ἱερᾶς συνόδου.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ο αἰδέσιμος οὗτος ἀνὴρ τοὺς ἀπὸ Χριστοῦ κλημένους Χριστιανούς ἕως τὴν τῶν σχισματικῶν βουλόμενος ἀπειῶσαι μοῖραν, ἐκταῦθον τῆς τῶν εὐσεβῶν κοινωνίας χάρις, καὶ τῆς ἱερᾶς παντὸς ἀποστῆσαι συνόδου, ὥσπερ τινὰ τόμον τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἐξέθετε, καὶ τοῖς ἑκπαινουμένοις Χριστιανοῖς ἀποστείλας νοουθετεῖ, παρεγγυᾶται μὴ τὴν οἰκουμένην σύνοδον στέργειν, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς αὐτοῦ λόγοις προσμένειν, ὡς ἐνὸς καὶ αὐτοῦ ὄντος τῶν διαλεχθέντων τῆς ἱερᾶς ἐκείνης συνόδου· καὶ ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι ὑποσχέσεις λαμπραῖς καὶ τιμαῖς ὑπαχθέντες συνήνεσαν, αὐτὸς δὲ οὐδ' ὅλως αὐτοῖς συγκατένευσε· καὶ οἱ μὲν δῶρα χειρὶ λαβόντες ἠνώθησαν, οὗτος δὲ οὔτε δῶρα ἔλαβεν, οὔτε χρυσῶ τὰς χεῖρας ἐμίανεν. Ἐπὶ οὖν καὶ πρὸς ἡμᾶς ἡ τοιαύτη αὐτοῦ παραίνεσις ἡδὴ ἐλήλυθεν, ἧς ἕνεκα ὥς ἀληθῶς ἐξετάσαι, ὑπερ ἀληθῆ λέγει, καὶ συμφωνῇ τοῖς ἐκείνης τοιαῦτα λέγων. καὶ εἰ μὲν τῆς ἀληθείας ἐχεται, καὶ ἡμῶς μετ' αὐτοῦ στητόμεθα ἐγκαλοῦντες Λατίνοις, καὶ ὁμόθρονες αὐτῷ πάντα τὸν χρόνον ἐσόμεθα. εἰ δὲ πόρρω που τῆς ἀληθείας καὶ παντελῶς ἀλλότρια τῆς τῶν ἐκείνης θεολογίας ἀποφαινόμενος δι-
χιστὴν, ἀποσπῆμαι μὲν τοῦτον ὡς ἀπατεῶνά τε καὶ ψευδοδι-
δάσκαλον, ἀποσκοπεῖν δὲ τοὺς αὐτοῦ λόγους ὡς σημαντικούς
ὄντας τῶν ἡμετέρων ψυχῶν καὶ προσήκόν ἐστι καὶ σωτήριον ἡμᾶς.

ου δὲ δειχθέντος, αὐτὸν μὲν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ἡμῖν πάντας
 εντίον φάσκοντας ἀποστραφῆναι ἡμᾶς δεῖ, ἐνωθῆναι δὲ τῇ τοῦ
 ἱερέως καὶ καθολικῆς ἐκκλησίᾳ. Καὶ μὴ θαυμάσῃ τις, ὡς
 ὁς τοιοῦτου σοφοῦ καὶ μεγάλου λόγους ἡμῶς οὕτω τολμηρῶς
 ῥέπων ἐπιχειροῦμεν· τότε δὲ μᾶλλον θαυμάζειν δεῖ, ὅταν αὐτὸν
 χόμενον παρ' ἡμῶν θιάσῃ οὐκ ὄντα τοιοῦτον, καὶ δεικνύμενον
 ἐνῇ τε καὶ ψευδῇ προφέροντα ῥήματα. εἰ γὰρ ἄπειροι σοφίας
 ἴ, ἀλλ' ὁρθόδοξοι τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι. ἐκεῖνος γὰρ ὁ εἰπών·
 ἐν ἀχθῆτε εἰς σεφοὺς καὶ ἡγεμόνας, μὴ διλιγιάσῃτε, ἐγὼ γὰρ
 δώσω δύναμιν, ἥ οὐ δυνήσονται ἀντιπαῖν πάντες οἱ ἀντι-
 νοὶ ὑμῶν * αὐτὸς γοῦν δύναται καὶ ἡμᾶς φατίσαι ὁ καὶ τοὺς * Λουκ. 21,
 ἰς ἀγραμμάτους ὄντας θιολόγους καὶ ῥήτορας ἀναδείξας, καὶ 14. 15.
 μιν ἱκανὴν δοῦναι, ὥστε τοῦτον κατατροπώσασθαι. μὴ οὖν
 ἐλέητε πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν ἡμῶν χθα-
 ρτητα, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀμφοτέρων, καὶ τίς ἐστὶν ὁ
 θιολόγος τῆς ἐκκλησίας συνάδων· τῷ γὰρ τὴν ἀλήθειαν λέ-
 ει, τούτῳ καὶ πιστευτέον ἀνάγκη. ἵν' οὖν μὴ δόξωμεν περιστά-
 ροιμῶν λέγειν, φέρε τὰ παρ' αὐτοῦ εἰρημῖνα εἰς μέσον προ-
 σεν, καὶ ταῦτα κατὰ λέξιν ἀκριβῶς ἐξετάσωμεν, ἵν' ἡ ἀλήθεια
 ῥᾷ τοῖς πᾶσι γένηται.

Ο ἘΦΕΣΟΥ. Ἐγὼ διὰ τὴν ἐπιταγὴν καὶ τὴν χρεῖαν τῆς τοῦ
 τοῦ ἐκκλησίας ἀναδέξάμενος τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης λειτουργήμα,
 ἵτον τὴν ἐμὴν ἀξίαν ἅμα καὶ τὴν δύναμιν ὑπερβαῖνον, ἐπα-
 ῖθσα τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, καὶ τῷ ἐκ Θεοῦ αὐτοκρά-
 τος τὴν ἐν Ἰταλίᾳ σύνοδον.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ. Πάντες οἱ τῷ ἀπὸ Χριστοῦ ὀνόματι κεκλημένοι
 τὴν χρεῖαν καὶ τὴν ἐπιταγὴν τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας οὐκ ὀφεί-
 ρ μόνον ἀναδέξασθαι τέως μετ' εὐλαβείας τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης
 ὑργήμα· ὅπερ καὶ τὴν ἡμετέραν ἀξίαν καὶ δύναμιν, ὡς ἔφασας,
 βαίνει, καὶ τοῦτό ἐστιν ἀληθὲς, τιμῆς μεγίστης ὑπάρχον ἀξίω-
 ἀλλὰ καὶ θάνατον ὑπομῖναι, καὶ εἰ τι ἄλλο τῶν ἀναγκαίων
 θαι, ρίον, σῶμα, καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ Χρι-
 ἐκκλησίας· καὶ ἀκολουθῆσαι τοῖς ἐκ Θεοῦ δοθεῖσιν ἡμῖν ἡγε-
 , βασιλεῦσι καὶ πατριάρχεις, οὐ πρὸς τὴν Ἰταλίαν μόνον,
 ἀρχιται παρὰ Χριστιανῶν ἔτι καὶ κυβερνᾶται, ἀλλὰ καὶ εἰς

τὰ ἴσχατα μέρη τῆς οἰκουμένης, ἔνθα ἂν ἄπιστοι κατοικῶσι, ἢ μὴ κινῶθῃ τὸ τοῦ σταυροῦ κήρυγμα, καὶ ἢ τῆς ἀληθοῦς πίστεως ὁμολογία ταῖς βλαῖς παραφθαρῇ τῶν ἀνηκόντων αἰρετικῶν μὴ σασθαι καὶ τούτῳ τοὺς πάσαι περιβοήτους ἐκείνους καὶ μακαρίους ἀνδρας, οἱ προθύμως ἐξέχουσιν τὸ αἷμα αὐτῶν διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἐκκλησίαν. ὅθιν καὶ σὺ εἰ ἐπικολούθῃσας, χροῖσθαι λήτῃς ὑπῆρχες· καὶ εἴθι ἐτελείωσας καὶ τὸ ἔργον ὡς ὠφείλεις ἀπὸ ἰδωμένων οὖν σου καὶ τὰ λοιπὰ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Μήτε τὴν ἑμαυτοῦ ἀσθένειαν ὑπολογιζόμενος μήτε τὸ τοῦ προκειμένου πράγματος ἐργῶδες τε καὶ ὑπέρβητον, ἀλλ' ἐλπίσας ἐπὶ Θεῷ, καὶ τοῖς κοινοῖς τούτοις προστάτακ' ἐστιάσας, ὡς ἅπαντα ἡμῖν ἔξει καλῶς, καὶ τι κατορθώσομεν ῥῆμα καὶ τῶν ἡμετέρων πόνων καὶ τῶν ἐλπίδων ἕξιον.

ἈΠΟΛΟΓ. Ὁφείλεις ὡς σοφός τε καὶ συνειτὸς ἀνὴρ ὑπολογισθαι τὴν τοῦ σώματός σου ἀσθένειαν, μεγίστην εἶσαν σφῆρι καὶ ὀδυνηράν· μαρτυροῦσι γὰρ τοῦτο οἱ πολλοὶ σοὶ καὶ ὁμῶς καὶ ἔνθα γὰρ ἂν ἦν καταλαβόν σε τὸ σελιναῖον πάθος, ἐκαλήθῃ ἀφρίζων καὶ ταραττόμενος· ὑπολογισασθαι δὲ καὶ τὸ τοῦ πνεύματος πράγματος ἔργον, ὡς μέγα καὶ μεγάλης σπουδῆς ἔστι ἐν εὐλαβείας διόμενον, σοφίας τε καὶ συνέσιως καὶ ἀληθοῦς γνώσεως καὶ ὅλως ὅλον τὸν νοῦν πρὸς αὐτὸ τάχαθον καὶ ἄγειν πνύμεν, ὑπὲρ οὗ καὶ ὁ ἄγων ἦν τότε τῆς ἐκκλησίας, ἐκτείνειν, καὶ πρὸς ἐκείνου μόνου τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν εἰρήνην αἰτεῖν, καὶ οὐ πρὸς ἐκείνου ἐπιγίους καὶ δόξας καὶ ἄλλα ὅμοια τὸν νοῦν μεταστρέφειν· αὐτὸς γὰρ ὁ σωτὴρ ἐντείλατο· Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσονται ὑμῖν· οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὅτιν χρειαν ἔχετε πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτεῖσθαι.* σὺ δὲ πρὸς τὰ ἐπίγεια ἐπιμελῶς τὸν νοῦν ἔχων, καὶ τῶν λατίνους σοφοῦς τε καὶ γυναικείους ὄντας ἀνδρας μεταπειθεῖν ἐπιτίθῃ ὑποκύψαι τοῖς σοῖς λόγοις, καὶ τὴν υἱοῦ φωνὴν ὡς φευσθῆναι ἀπὸ τοῦ συμβόλου, καὶ τοὺς τῆς δύσεως αὐθέντας ἀκολουθῆσαι σοὶ διὰ ξηρᾶς ἐλθεῖν κατὰ τῶν ἁθίων Τούρκων· ταῦτα γὰρ ἐλπίσας τῶν κόπων σου καὶ τῶν πόνων ἦν, καὶ οὐ τὴν ἀληθείαν ἐρευνᾶσαι τοῦ δόγματος, καὶ ἐνῶσαι τὰς ἐκκλησίας τοσοῦτον ἤδη χρόνον διεσχισμένους ἀλλήλων· ἦλθες εἰς Ἰταλίαν. εἰ γὰρ πρὸς τοῦτ' ἐν

* Ματθ. 6, 32, 33.

ἰστοπλοῖς καὶ τῶν ἄλλων, ἱστοκλούθων ἂν τὰ ἐπόμενα· σοῦ δὲ καὶ ἔπειτα μετὰ σοῦ διεστραμμένων ὄντων τὸν νοῦν, διεστραμμένως ὄντως ἱστοκλούθουσιν ἅπαντα. καὶ ταῦτα μὲν πρὸς ἐκείνα, ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ ἱφειζῆς.

Ὁ ἙΦΕΣΟΥ. Ἐπεὶ δὲ ἐνταῦθα γενόμενοι τῶν Λατίνων εὐθὺς ἱστοράσθμεν ἄλλως ἡμῖν προσενηχθέντων ἢ ὡς ἡλωίζομεν, εὐθὺς καὶ ἡμῖν ἀπογινῶναι τοῦ τέλους συνήπισι· καὶ τις ἡμῶν εἰσπεκεν ἱθὺς εἰς πλοσίον ἄλλον· Σχολῆ γ' ἂν οἱ ἄνδρες οὔτοι τῶν οἰκίων ἱθὺς τι καὶ δογματῶν παρακινήσαιν, οἱ τοσαύτην ὑπεροχὴν ἡμῖν ἡδυνάμενοι.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἐπειράσθης ἔργῳ ὃ οὐχ ὑπλάμβανες ὡς ἀσύνητος. καὶ μὲν γὰρ ἔου τοὺς Λατίνους ἀπίρους εἶναι σοφίας, καὶ οὕτω καίουσιν αὐτοὺς ὡς ἀμαθεῖς ὑπακοῦσαι σοι. ἐπὶ δὲ ἄλλως εὐρες ἢ ὡς σὺ ἡλιζῆς, ἡβουλῆσθης ἐκείθεν φυγεῖν, τὸν ἀγῶνα τῆς διαλέξεως διωλιάσας. ἰβόα γὰρ παρρησίᾳ ὁ Ἰωάννης ἐκείνος· Φέριτε ὡς ἡμεῖς τὸν Ἑφέσου· ὡς μετὰ μικρὸν ἐπεδείξομεν τοῦτο· σὺ δὲ οὐκ ἐδείλκας συνελθεῖν πτοηθεῖς τοὺς ἐλέγχους. ἀλλὰ τότε μὲν οὐκ ἐδυνάσθης ἀπολογήσασθαι, νῦν δὲ κατὰ μόνας γενόμενος ταῦτα λέγεις πρὸς τὸ ἱσταπατῆσαι τοὺς ὑπολουστέρους τίως σπουδάζων. δόγμα δὲ ἢ ἔθος τι τῶν οἰκίων παρασαλεύουσιν αὐτοὺς πεισθέντας πρὸς σοῦ καὶ τῶν μετὰ σοῦ οὐ χρεία ἦν· ἐνθα γὰρ ἡ ἀκαπτήλευτος σοφία βλάσκειται, καὶ τελείους ἐργάζεται τοὺς ἑαυτῆς ἱραστάς, οὐ θεώπτον ἔστι παρασαλεύσαι ἔθος ἢ δόγμα πιστὸν, τὸ δὲ ἐν Ἰταλίᾳ κρυφὸς καὶ τελείους εὐρίσκεισθαι ἄνδρας, καὶ μηδὲν ἐλάττους τῶν βαλαινῶν ἐκείνων καὶ μακαρίων ἀνδρῶν, πᾶς τις ἂν εἴποι, εἰ μόνον εἰς εἰς κακίας ἐμπεπλησμένος. εἰ δὲ ἐν Ἰταλίᾳ τοῦτο, πόσῳ γε μάλλον ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ, ἐνθα οὐδέποτε ἀπιστία ἢ αἰσχρὸν δόγμα ἔμεινεν; ὑπεροχὴν δὲ καὶ μεγαλειότητα εἰς ὑμᾶς ἐνδείξαντες οἱ σοφοὶ καὶ γενναῖοι ἄνδρες, τὴν τιμὴν ἠγούμενοι πρὸς ἑλλήνους κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἴδεις αὐτοὺς κενῶναι ἀνεπιστήμονας ἱθὺς καὶ δογματῶν ἀληθινῶν, πρὸς τὸ κερθεῖν παρ' ὑμῶν σπύδοντας, ἀμαθεστάτων οὐκ αὐτῶν μόνων ὄντων, ἀλλὰ πολλῶν μάλλον τῆς δοκίμης παρ' ὑμῖν εἶναι σοφίας. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴδσαντες ἔλθωμεν πρὸς τὰς ἐπιλήψεις, ἐν αἷς ἡνωσμένα ἀξιοτέρους εἰσιῖν λόγους.

‘Ο ΕΦΕΣΟΥ. Τίως δ’ οὖν ἀνιμείναμεν κλεινοθίντες, καὶ προ-
δοσίμας μακρὰς ἠνισχόμεθα πρὸς τὸ συνελθεῖν τι καὶ καταστήσαι
τὴν σύνοδον.

‘ΑΠΟΛΟΓ. Ἐμῆλλες ὑπομένειν τι καὶ προσδοκᾶν τὰς προδο-
σίμας, ἐπειδὴ ἡ αἰτία ἦν εὐλογος. πάσας γὰρ ἴδαι τὰς δυτιπὰς
αρχὰς τῇ συνόδῳ παρῶναι ἢ δι’ αὐτῶν τῶν ἀρχόντων, ἢ διὰ το-
ποτηρητῶν οἰκουμινικῇ γὰρ συνεθροίζετο, καὶ εἰκὸς ἦν τὸ πρᾶγμα
πολλοὺς ἔχειν τοὺς μάρτυρας. οὐκοῦν καὶ σὺ καλῶς ἐποίησας ὑπο-
μένειν. ἀλλ’ εἴθ’ ὥφειλες μέχρι τέλους πρὸς σωτηρίαν τῆς εἰς ψυχῆς
τοῦτο φράξαι· τὴν γὰρ καλλίστην ἀρχὴν εἰς ἀπικτητὸν κατέστησας
τίλος. ἀλλ’ ἰδωμέν σου καὶ τὰ λοιπά.

‘Ο ΕΦΕΣΟΥ. Ἐλαβε τίλος ἡ προδοσία, καὶ μετὰ τοῦτο πα-
ρῆλθον ἡμέραι συχναί, καὶ μόλις συνήλθομεν ἐν ταύτῃ Γραῖκῇ
καὶ Λατῖνοι.

‘ΑΠΟΛΟΓ. Ἐπειδὴ ἦλθον οἱ προσδοκώμενοι πάντες ἐν τῇ συ-
νόδῳ, ἴδου λυθῆναι τὴν προδοσίαν. εἰ δὲ παρῆλθον καὶ μετὰ
ταῦτα ἡμέραι τινές, ἴδαι καὶ τοῦτο γενέσθαι· οὐ γὰρ εὐθύς εἰκὸς
ἦν τὴν σύνοδον συνελθεῖν πρὸ τοῦ οἰκονομήσαι τοὺς τόπους, καὶ
τὰ καθίσματα, καὶ τὰς τιμὰς τῶν προσώπων διδόναι πρὸ τῆς ἐνέ-
ξιως· ἵνα μὴ ἐν τῇ συνελεύσει γένοιτο θόρυβος, ὅπερ σὺ αὐτὸς
ἔπραξας. τόπον γὰρ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπέχων, ὅστις πέμπτης
ὑπάρχου θρόνος, εἰς τὸν τοῦ Ἀλεξανδρείας ἐκάθισας ὅς ἐστι τρίτος·
ὥστε δὲ ἠθέλησεν ὁ τοῦ Ἀλεξανδρείας εἰς τὸν ἑαυτοῦ θρόνον κα-
θίσαι, ἐθυμώθη καὶ οὐκ ἠθέλει διαλέγεσθαι. λοιπὸν οἱ τῆς
εὐταξίας ὀρεγόμενοι ταῦτα πρὸ τοῦ καιροῦ ἐτοιμάζουσι, ἵνα μὴ
ἐν τῷ καιρῷ, ὡς ἔφημεν, σύγχυσις γένηται. συνήλθετε δὲ Γραῖκῇ
καὶ Λατῖνοι, ὅτε ὁ καιρὸς ἐπίστη. πάντες οὖν ἔλθοντες, οὐς ἴδου
παρεῖναι, ὡς ἔφην, καὶ τοὺς τόπους μὲν οἰκονομήσαντες, τοὺς
διαλεγομένους δὲ ἐτοιμάσαντες, τοῦ ἐγχειρήματος ἤρξαντο. καὶ
γὰρ οὐδὲ πρότερον, ὡς φῆς, ἡ σύνοδος ἡρεμίαν εἶχεν, ἀλλ’ ἐξη-
τάζετο καθ’ ἐκάστην περί τι τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς, τοῦ ἀζύ-
μου τι καὶ τῶν ἄλλων· ὅτε καὶ σὺ ὡμολόγησας πάντα δίκαια
εἶναι πλὴν τῆς προσθήκης, ἣν ἔλεγες παρρησίᾳ ἐκβληθῆναι μὴ
ἀπὸ τοῦ συμβόλου, τεθῆναι δὲ ἐν ἰδίῳ ὄρει· συνηχῶρεις οὖν καὶ
αὐτός.

‘Ο ἘΦΕΣΟΥ. Περὶ τῆς ἐν τῇ συμβόλῃ προσθήκης πρῶτον δια-
λεξόμενοι.

ἌΠΟΛΟΓ. Περὶ τῆς ἐν τῇ συμβόλῃ δοκούσης παρ’ ὑμῖν μὲν
προσθήκης, παρὰ δὲ τοῖς τὰ ἀμείνω εἶδέναι σαφηνείας καὶ ἀνα-
πτύξεως, ἤρξασθε πρότερον διαλέγεσθαι, ἐπειδὴ τοῦτο ὡς ἰσχυ-
ρότερον προυβάλλοιτε πρὸ βλάσμα. ἴσμεν γὰρ πάνυ καλῶς, ὅτι εἰς
δύο τὸ ζήτημα τῆς ὑποθέσεως ἱμερίσασθε· τὸ μὲν, ὅτι οὐδεὶς προ-
σθῆναι τὸ δὲ, ὅτι οὐδὲ τὸ προστεθὲν ἔστιν ἀληθές. ταῦτα δὲ
ἀμφότερα, ὡς δοκεῖ τοῖς ἰσχυροῖς, καὶ σαθρὰ καὶ ἀνίσχυρα παν-
ταλῶς ὑπάρχουσιν, ὡς δεικνύονται. τὸ μὲν, ὅτι φανήσεται ἡ ἐκ-
κλισία τοῦ Θεοῦ σήμερον ἀσθινὴς καὶ ἀνίσχυρος λίαν, μὴ τὴν
αὐτὴν ἰσχύν τι καὶ δύναμιν ἔχουσα, ἣν εἶχε πάλαι καὶ καταρχάς·
τὸ δὲ, ὅτι καὶ οἱ ἄγιοι πατέρες τι καὶ διδάσκαλοι αἰρετικοὶ δι-
χθήσονται τοῦτο θεολογούντες· εἴη δ’ ἂν καὶ τοῦτο τῆς εἰς ἀπειθείας
καὶ γνώμης ἄξιον, καλὸν Ἐφέσου.

‘Ο ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ δὲ προτροπὴς ἐστὶν τῆς ὑποθέσεως ἄρξασθαι,
πρῶτα μὲν ἐν τοῖς προκειμένοις ἐσπούδασα τὴν αἰτίαν αὐτοῖς ἀνέψαι
τῆς διαιρέσεως, κατὰ τὸ ἀφίλον ἐγκαλέσαι καὶ ὑπεροπτικῶν, ἐκείνων
ἀπολογουμένων τι καὶ ἐγκαλούτων ἡμῖν, καὶ ἑαυτοὺς δικαιούντων,
ὡς εἶδασιν.

ἌΠΟΛΟΓ. Ἡρξω μὲν ἀληθῶς, ἔφη, τῆς ὑποθέσεως, πλὴν
φιλοταράχης καὶ ψευδῆς, χωρὶς τῆς οἰασοῦν ἀληθείας. τὸ γὰρ
λέγειν, ὅτι ἡ προσθήκη γέγονεν αἰτία τοῦ χωρισμοῦ καὶ τοῦ σχί-
σματος, τοῦτο οὐδὲς ἂν τῶν φιλομαθῶν φήσειεν, εἰ μὴ πού τις
γραδὸς μύθοις πιστεύσας, μετὰ σοῦ τοῦτο φήσουσιν, ἐκείνοι μὲν
ὑπὸ ἀμαθίας, σὺ δὲ ὑπὸ κακίας κινούμενος. ἀλλ’ οὐδ’ ἐμάχοντό
ποτε οἱ Λατῖνοι Γραικοίς, οὐδ’ ὑπερφανέοντο, ἄπαρ· ἀλλ’ ἐφι-
λουν τι αὐτοὺς καὶ μάλλον ἐπιθύμουν εἶναι μετ’ αὐτῶν ἡνωμένοι.
καὶ γὰρ ἐκείνοι ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ σχίσματος ἄπαρ εἰπόντες κατὰ
Γραικῶν, καὶ ταῦτα τῷ δόγματι αὐτῶν ὑπεκδικούντες οὐχ ὑβρι-
στικῶς ἀλλὰ λογικῶς, ἐπαύσαντο· οὗτοι δὲ ἐκ τότε καὶ μέχρι τοῦ
νῦν οὐκ ἐπαύσαντο πάντα λίθον κινούντες κατὰ Λατίνων, καὶ ῥητὰ
καὶ ἄρρητα κατ’ αὐτῶν ἱμεῖν· καὶ οὔτε φόβος Θεοῦ, οὔτε πολυ-
χρόνιος ἔνστασις, οὔτε σύνδοξ οἰκουμένη, οὔτ’ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια
ἀδυνάτη πῦσαι αὐτούς. ἀπελογοῦτο δέ σοι διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου

ῥόδου, δεικνύντος ψευδῆ εἶναι ἅπερ ἔλεγε· ὡς οὐχ ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης, οὐδ' ἡ προσθήκη αἰτία τῆς διαίρεσώς τε καὶ μάχης ἦν· διότι οὐ μόνον πρὸ τοῦ σχίσματος τῶν ἐκκλησιῶν ἐν τῇ συμβόλῃ ἡ προσθήκη ἐτέθη, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, τῆς ἐβδόμης φημι καὶ τῆς ἑκτῆς, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ὁμολογητὴς Μάξιμος ἐν τῇ πρὸς Μαρῖνον τὸν πρεσβύτερον Κύπρου ἐπιστολῇ· καὶ οὐ πρὸ τούτων μόνον ὡς εἴρηται, ἀλλ' εὐθύς μετὰ τὴν * δυνάστεως ἐν τῇ καιρῷ Δαμάσου πάπα, ὡς μαρτυρεῖ Γεώργιος Ἀριστᾶς ὁ ἱστορικός. ὥστε ἐντεῦθεν ἐληγόμενος φαίνεται μηδὲν ἄλλοθεν λήσιν. ἀλλ' οὐδ' ἡ προσθήκη γίνετο αἰτία τοῦ διαίρεσθαι τὰς ἐκκλησίας. εἰ μὲν γὰρ τὸ σχίσμα ἐστὶ μετὰ τὴν ἐβδόμην σύνοδον καὶ πολλὰ πλείω ὕστερον ταύτης, ἡ δὲ προσθήκη ἀπὸ τῆς δευτέρας γίνοντο, αἱ δ' ἐκκλησίαι ἠνωμέναι ἦσαν μέχρι καὶ τῆς ἐβδόμης, καὶ οὐκ ἐνεκάλουν ἀλλήλαις ἕνεκεν τούτου, πῶς ἡ προσθήκη αἰτία γίνοντο τῆς διαίρεσώς; μᾶλλον δὲ δέικνεται ἀπὸ τούτου, ὅτι ἰσχυρῶς οἱ ἀνατολικοὶ τὴν σαφηνίαν ταύτην, ἐπειδὴ ὑμούνουν πρὸς τὴν μένου ἐν τῇ συμβόλῃ καὶ τοῦ Ἐκ τοῦ υἱοῦ.

Ο ἘΦΕΣΟΥ. Ἐπειτα κατὰ τὰς ἐφεξῆς συνελεύσεις προσημειώμενος τὰς πράξεις τῶν ἱερῶν συνόδων ἀνέγων ἐξ αὐτῶν τοὺς ὅρους, ἐν οἷς ἀπαγορεύουσιν οἱ θεῖοι πατέρες ἐκείνοι τὴν ἐναλλαγὴν τοῦ συμβόλου μέχρι λήξεώς τε καὶ συλλαβῆς, καὶ φρικώδεις ἀράς ἐκφωνοῦσι κατὰ τῶν ταύτην ποτὲ τολμῶντων, ὥστε τοὺς ἐπισκόπους μὲν τοὺς κληρικούς ἀνιέρας εἶναι τὸ ἀπὸ τοῦδε, καὶ τῆς διδομένης αὐτοῖς χάριτος ἀλλοτρίους, τοὺς δὲ λαϊκοὺς ὑποκῆσθαι τῷ ἀναθέματι, τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ χωρισμός.

ΑΠΟΛΟΓ. Ὅτι μὲν ἀνέγνως ἐκ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἐκείναι μαρτυροῦσιν αἱ πράξεις, ἐκεῖ γὰρ εἰσι γεγραμμένα ἅπερ ἀνέγνω· ὅτι δὲ οὐδὲν ἔφησας ἀναγκάδιον, οὐδὲ κατὰ Λατίνων ἦσαν ἐκείνη, ὁ βεβυλόμενος ἀναγνώτω τὰς πράξεις, καὶ εὐρήσει με λέγοντα τὴν ἀλήθειαν. Ὅτι γὰρ ἀπαγορεύουσιν οἱ θεῖοι πατέρες τὴν ἐναλλαγὴν τοῦ συμβόλου καὶ οἱ Λατῖνοι καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν· καὶ τὰς φρικώδεις ἀράς, καὶ τὰ ἀναθέματα, ἱερεῖς ἀνιέρας καὶ τοὺς λαϊκοὺς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ κεχωρισμένους, καὶ τὰ λοιπὰ ἃ λέγεις πρὸς τὸ συγχέαι τοὺς ἀπολουστέρους, πάντα σοι συνομολογοῦσι Λατῖνοι ἀντιλέγουσι δὲ σοι ἃ σὺ σιωπᾷς, ὅτι γίνοντο ἐν τῇ ὁσφρήσει σου

* Δόξα οὐ μὴν τοῦ συγγραφέως, ἀλλὰ διὰ Γεωργίου τοῦ Ἀριστινοῦ.

πάντες. δύνανται γὰρ Λατῖνοι καὶ ἡμεῖς οἱ τῆς συνόδου συνήγοροι πρὸς σὲ ἀντιπαῖν ὅτι καλῶς λέγεις, αἰδέσσιμε Ἐφέσου, καὶ ἡμεῖς ταῦτα ὁμολογοῦμεν· ἀλλ' οὐκ ἐνῆλλάξαμεν ὅμως ἡμεῖς τὸ ἱερώτατον σύμβολον, οὔτε μὴν ἐνῆλλαγμένον αὐτὸ πρεσβεύομεν· τοὺς γὰρ ἐπαλλάξαντας, εἴτε μὴν ἐπαλλάξιν τολμήσοντας καὶ ἡμεῖς τῇ ἀναθέματι παραδίδομεν· ἁγίαν Τριάδα γὰρ ἐν αὐτῷ δογματίζομεν καὶ Θεὸν σαρκαρκαμένον ἐν αὐτῇ ὁμολογοῦμεν τὸν Θεοῦ υἱόν, καὶ γταυρωθέντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα, καὶ πάλιν ἐρχόμενον πρὸ συντελείας τῶν αἰώνων κρίναι τὴν οἰκουμένην· καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ὁμοούσιον καὶ ὁμόθερον τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ διαρρήδην πιστεύομεν, τὸ τοῖς προθέταις λαλήσαν· καὶ μίαν ἐκκλησίαν, καὶ ἐν βάπτισμα εὐσεβῶς ὁμολογοῦμεν ἀναφανδόν, καὶ τὴν τῶν νεκρῶν ἐξανέστασιν πᾶσι μεγαλοφώνως κηρύττομεν. τίνα οὖν ἐξαλλαγὴν τούτου ἡμεῖς ἐποιήσαμεν; ποία ἀπάτη ἐν τούτῳ; ὄντως οὐδέμια. νῦν ἴδου οὖν σοφὸν ἄνδρα ὄντα τοιαῦτα ληρώδη φθιγγεῖσθαι ῥήματα, ἐν οἷς καὶ νῦν ἡμεῖς ἀν σε αἰσχυρῶς κατεγέλασαν. ὅτι δὲ προέθεσαν οἱ Λατῖνοι τὴν Ἐκ τοῦ υἱοῦ φωνήν, σαφηνίσαντες ἐν τῇ ἱερῇ συμβόλῃ λέγεις ἐπαλλαγὴν; ἡμεῖς μετὰ μικρόν, ὅπου καὶ σὺ περὶ τῆς δόξης φήσεις, σαφηνίσομεν πάνυ καλῶς, εἰ εὐσεβής ἐστιν ἡ φωνή, ἢ οὐ, καὶ εἰ μὲν οὐ δειξόμεν αὐτὴν εὐσεβῆ, εἴ σοι εἴρηται ταῦτα καὶ τὰς ἀράς δι' Ἁλατίνους ἔχεν τοὺς τὸ σύμβολον ἐπαλλάξαντας· εἰ δ' εὐσεβὴς ταύτην διατρανώσομεν, τότε τοὺς Λατίνους κείρους μὲν τῶν ἁρῶν καὶ τοῦ ἀναθέματος ἐξ ἀνάγκης δειξόμενος πρὸς δὲ σὲ καὶ τὴν σὴν κεφαλὴν τὰς ἀράς καὶ τὰ ἀναθέματα πάντα ἐπιστραφίντα τοῖς ἐχέφροσιν ἐπισδείξομεν. νῦν δὲ κατοπτεισόμεν περαιτέρω.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐπὶ τούτοις καὶ διὰ συλλογισμῶν ἀναντιρρήτων παρίστωκα τὴν τῶν ἡμῶν λόγων ἀνάγκην, καὶ ὡς ἀδύνατον ἄλλως ἐλπεσθῆναι τοὺς ὅρους, ἢ ὡς ἐγὼ τούτους ἐξηγούμην τε καὶ ἐλάμβανον.

ἉΠΟΛΟΓ. Φαίνονται οἱ συλλογισμοί σου καὶ ἡ αὐτῶν ἐν τοῖς πρακτικαῖς δυνάμει· πάντας γὰρ σοι ἐν λόγῳ ὁ τῆς ἁγίας Σαβίτης καρδινάλις Ἰουλιανὸς ὁ σοφώτατός τε καὶ ἁγιώτατος ὡς ἰσθὺν ἀεράχνης δέιλυσε, καὶ λαμπρότερον τῶν ἡλιακῶν ἀκτῶν ἀπέδειξε, ὡς οὐκ ἔστι προσθήκη ἢ Ἐκ τοῦ υἱοῦ φωνή ἢ ἐν τῇ ἱερῇ συμβόλῃ

τιθεῖσα, ἀλλ' ἀνάπτεις καὶ σαφέναι· καὶ ἔξιςτι τῇ ἐκκλησίᾳ διπλοῦς τὴν ἀλήθειαν ἐξηγεῖσθαι, καὶ προσθεῖναι ὅπου ἂν βούλοιο, εἰ μόνον τὸ προστεθὲν ἀληθὲς εἴη ὅταν γὰρ ἀληθὲς τὸ προστεθὲν εἴη, οὐ προσθήκη ἀλλ' ἐξηγήσεις αὐτὸ καὶ φανέρωσις τοῦ κειμένου εἶναι ὁμολογεῖται· ὅταν δὲ τοῦναντίον, τότε προσθέτω καὶ λέγοιτ' ἂν καὶ κερύττοιτο.

Ὡς δ' ἐμῶμεν τοὺς Λατίνους σαφῶς ἥδη παραγυμνάσωμεν ἐν ταῖς πρὸς ἡμᾶς διαλέξεσιν, ὡς οὐ πρὸς ἀλήθειαν αὐτοῖς ὁ σκοπὸς, οὐδὲ τὸ ταύτην εὐρεθῆναι διὰ σπουδῆς τίθεταις μόνον δὲ γὰρ τὸ δόξαι τι λέγειν, καὶ τὰς ἀκοὰς τῶν οἰκείων προκατασχεῖν· ἔργον τε ἀσφαλίτητον εἶχον αὐτοὶ λύειν τὰς συνελύσεις, ἵνα λέγοντες ὕστεροι δοκῶσιν ἅπαντα λύειν τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἐώρας μὲν τοὺς Λατίνους σαφέστατα τοὺς συνελύοντας λόγους, μὴ δυνάμενος δὲ ἀντιλέγειν, ἐτέροις τὴν διάλεξιν ἐνεχείρσας, καὶ τότε ὁ Νικαίαις ἀρχιερεὺς ἀνελάβειτο τὸν ἀγῶνα, ὥστε μετὰ τοῦ Φρά Ἀνδρέου ἀρχιεπισκόπου Ῥόδου διαλέγεσθαι ὅτι καὶ τοὺς ἰσχυροτέρους ὑπὲρ Γραικῶν περὶ τῆς προσθέτης λόγους αὐτὸς εἶπε· πρὸς ἀλήθειαν γὰρ ἦν αὐτοῖς ὁ σκοπὸς, καὶ οὐ πρὸς ἐπίδειξιν, ὡς αὐτὸς φησὶ· οὐ γὰρ ὡς Λατῖνοι καὶ μέρη τὴν διάλεξιν ἰσοιοῦντο, ἀλλ' ὡς Χριστιανοὶ τὴν ἀλήθειαν ἐξηρῶνται καὶ μετὰ σπουδῆς ἐξεζητοῦν ἀπαύστως. φαίνεται γὰρ διαρρήδην τοῦτο, ἔνθα ὁ μακαριώτατος πάπας τοῖς ἡμετέροις ἔλεγε· θαυμάζω πῶς ἀμελεῖτε, καὶ ἀναβάλλετε τὰς συνελύσεις· καὶ γὰρ οὐ πάποτε διευκρίνων αἰεὶ ὑμᾶς πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐξέτασιν, ἀλλ' ὑμεῖς ῥαθυμεῖτε. καὶ ἔχομεν ἐνταῦθα ἐν τῇ συνόδῳ ἑαυτοὺς δύο * καὶ οὕτω εἴκοσι καὶ πέντε ἐγένοντο συνελύσεις. ἔρχεσθε οὖν εἰς τὴν διάλεξιν, ἐκεῖ γὰρ εὐρεθήσεται ἡ ἀλήθεια· οὐ γὰρ δυνατόν ἄλλως ἔρχεσθαι καὶ μὴ μέλλετε. * ἰλυπεῖτο γὰρ ὁ μακάριος ἐκείνος ἀνὴρ, πῶς οἱ ἡμέτεροι ῥαθυμῶς εἶχον, καὶ οὐ συνήρχοντο ἐν τῇ συνελύσει. ἔλεγον δὲ καὶ ἀπειλοῦντο οὐκ εἰς τὸ δόξαι τι λέγειν, καὶ τὰς τῶν οἰκείων προκατασχεῖν ἀκοὰς, ὡς φησὶ σὺ διαβάλλων πάντας· ὑπερβῶ γὰρ τῆς ἐκείνων διανοίας τε καὶ σοφίας τουτοῦ· ἀλλ' οὐδ' ὕστεροι ἔλεγον πρὸς τὸ λύειν τὰς συνελύσεις, καὶ λυόμενοι αὐτῶν δοκῶν αὐτοὺς ἅπαντα λύειν τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα· ἀλλ'

* Καὶ ἐποιήσαμεν ἐν τῇ Φερράριᾳ σχεδὸν ἑτος κτλ.

* Φύλλ. 289.

απολογούντο ὕστεροι, ἐπειδὴ ὑμῶς προειπνίοντο πρότερον ὡς κα-
κώτεροι, ἐκείνους δὲ ἦν τὸ λοιπὸν ἐξ ἀνάγκης ἀπολογίαν ποιῆσθαι.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐντεῦθεν ἥδη τοῦ λέγειν παυσάμενοι παρεκα-
λοῦμεν αὐτοὺς τί μὴ λέγοντας ἱκανὸν ἐπισπάσασθαι καὶ λιθίνας
φερχάς, ἐπανιθιῖν πρὸς τὴν καλὴν συμφωνίαν ἐκείνην. ἦν εἴχομεν
πρότερον καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, ὅτε
τὸ αὐτὸ πάντες ἐλόγομεν, καὶ οὐκ ἦν ἐν ἡμῖν σχίσμα.

ἌΠΟΛΟΓ. Καλῶς οἶδαμεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι ἐπαύσω τῆς δια-
λέξεως, μὴ δυνάμενος ἀντιλέγειν τῇ τῆς ἁγίας Σαβίνης καρδυνάλει·
ἴτε σου πάντας τοὺς λόγους οὗς ἔλεγες, ὡς οὐ δεῖ προσθεῖναι
βυβλούσι τῷ ἱερῷ συμβόλῳ καὶ τὰ ὅμοια, διέλυσεν ὡς ἰσθὸν ἀρά-
χνης, ἀναργῶς παραστήσας, ὡς δεῖ τὴν ἀλήθειαν πάντοτε προ-
τίθεσθαι. σὺ δὲ μὴ ἔχων ἀπολογεῖσθαι, ἐτίραν ἐτράπης ὁδὸν
λέγων· Ἐπανέλθωμεν πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἐκείνο μάθημά τι καὶ σύμ-
βολον, ὃ παραλάβομεν· αἰδισθῶμεν τοὺς πατέρας ἡμῶν. φυλάξωμεν
τὴν παρακαταθήκην. ὁ δὲ Ἰουλιανὸς γυναικίως ἀντίφη πρὸς ταῦτα
λέγων· Καὶ ἡμεῖς τοὺς πατέρας ἡμῶν εὐλαβούμεθα ὡς εἰκὸς, καὶ
τοὺς ὄρους αὐτῶν καὶ καλῶς νοοῦμεν καὶ εὐλαβῶς φυλάττομεν· οὐ
γὰρ ἄλλο μὲν σύμβολον, εἴτουν μάθημα πίστως ἡμεῖς πρὸςβύομεν
καὶ ὁμολογοῦμεν, ἀλλ' ἐκείνο ὅπερ ἡ ἁγία δευτέρα ἐξεθέσκει σύνοδος
ἐκείτην δὲ ἦν λέγεις προσθήκη, ἡμεῖς σαφένειαν καὶ ἐξήγησιν, οὐ
προσθήκη λέγομεν· προσθήκη γὰρ τὸ ἀλλότριον λέγουσι· ἂν δόγμα,
ἢ δ' ἀλήθεια οὐ προσθήκη ἀλλ' ἀνάπτυξις, ὡς πολλάκις εἴρηται.
ὅτι δὲ παρακαλεῖς, ἵνα λέγωμεν ὡς περ ἐλόγομεν κατ' ἀρχάς, ὅτε
οὐκ ἦν ἐν ἡμῖν σχίσμα, τούτου κατὰ πόδας ὁ ἔλεγχος· τὸ μὲν
σχίσμα μετὰ τὴν ἐβδόμην σύνοδον ἱκαντὸν ἔτι ἐγένετο αἰτίῃ Μι-
χαὴλ βασιλέως, καὶ Φωτίου πατριάρχου. τὸ δὲ σύμβολον ἀπὸ τῆς
δευτέρας συνόδου ἡ Ῥωμαϊκὴ οὕτως ἔβαλλεν ἐκκλησίᾳ, ὡς ἔδει
καὶ σήμερον, καθὼς μαρτυρεῖ Γεώργιος ὁ Ἀριστινὸς, ὡς ἔφημεν· καὶ
Μάξιμος δὲ ὁ πρὸ τῆς ἑκτῆς ὑπάρχων σύνοδου μαρτυρεῖ τοῦτο ἐν
τῇ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Μαρτίνον πρὸςβύτερον Κύπρου, ὡς ἡ Ῥωμαϊκὴ
ἐκκλησία ταύτῃ ἔχει τὴν δόξαν, λέγων· ὡς δ'· Τῶν τοῦ νῦν ἁγιο-
τάτου πάπα Μαρτίνου συνοδικῶν, οὐκ ἐν τοσούτοις ὅσοις γυργά-
φατι κεφαλαίοις οἱ τῆς βασιλείδος τῶν πόλεων ἐπελάβοντο, δευσι δὲ
μάνοις· ἦν τὸ μὲν ὑπάρχει περὶ διολογίας, ὅτι τίς φησιν, εἶπεν

ἐκπορεύεσθαι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὰ λοιπὰ, ἵνα μὴ καθέκαστα λέγω. ὥστε ἢν λέγεις προσθήκω, οὐκ ἦν αἴτια τοῦ σχίσματος, ἀλλ' ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἔλεγε τὸ σύμβολον ὥσπερ λέγει καὶ σήμερον, καὶ ἡμεῖς ἐλέγομεν, οἱ Γραικοὶ δηλοῦντι, ὥσπερ καὶ σήμερον, καὶ σχίσμα οὐκ ἦν ἐν ἡμῖν. οὐκοῦν δύνανται τὸ αὐτὸ καὶ οἱ Λατῖνοι πρὸς σὲ εἰπεῖν Ἐπανάλωμεν εἰς ἐκεῖνον τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἠνωμένοι ἦμεν καὶ ἡμεῖς ἐλέγομεν τὸ σύμβολον ὥσπερ καὶ σήμερον καὶ ὑμεῖς ὁμοίως ὥσπερ καὶ σήμερον λέγετε, καὶ ἦμεν ἐν ὁμονοίᾳ, καὶ οὔτε ὑμεῖς ἐνέκαλεῖτε ἡμῖν, οὔτε ἡμεῖς ὑμῖν. Θανατίζω δὲ, πῶς αἱ οἰκουμηνικαὶ σύνοδοι οὐκ ἐνέκαλεσαν, εἰ ἤθελον ἡμεῖς βλασφημοῦντας, ὥσπερ ὑμεῖς λέγετε νῦν καὶ ἐγκαλεῖτε ἡμῖν λέγω δὲ ἡ τρίτη, ἡ τετάρτη, ἡ πέμπτη, ἡ ἕκτη, καὶ ἡ ἑβδόμη οὐδ' ὑμεῖς ἐνέκαλεῖτε, ἀλλὰ μετὰ τὸν Φώτιον καὶ ἔτι. συνέλωμεν οὖν, καὶ εἰπωμεν ὅπερ ἐλέγομεν πρὸ τοῦ σχίσματος, καὶ εὐφρανόμεθα τὰ αὐτὰ λέγοντες ἀμφοτέρω καὶ παύσεται τὸ σχίσμα, ἐπακαλουθήσει δὲ ἡ εἰρήνη τε καὶ ὁμόνοια, καὶ οὕτως ἐσώμεθα σὺν θεῷ ἠνωμένοι.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ταῦτα λέγοντες κινὴν ἐφκειμεν φάλλαν, ἡ λῆθον ἔβην, ἡ κατὰ πετρῶν σπείρην, ἡ καθ' ὑγρῶν γράφην, ἡ ὅσα ἄλλα ἐπὶ τοῖς ἀδυνάτοις αἱ παροιμίαι φασίν.

ἈΠΟΛΟΓ. Καὶ Λατῖνοι δύνανται ἐκ τῶν παροιμιῶν πρὸς σὲ ἀντιρεῖν. Αἰθίοψ οὐ λευκαίνεται· αἰγιστῶ λαλοῦμεν, ἀνήκεος γὰρ ὑπάρχεις· ἀκέφαλος μῦθος, ἀτελεῖ γὰρ λέγεις· καὶ ὅσα ἄλλα ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀλαζόνων αἱ παροιμίαι λέγουσιν· ἀπειθείς γὰρ οὐδέποτε πείσονται· οὕτω καὶ σύ. ἔδοξέ σοι μένειν ἐν τῷ σχίσματι καὶ τῷ χωρισμῷ, τῇ πλάνῃ τε καὶ κακίᾳ, καὶ οὕτως ἔμεινας ἐν τῷ καὶ μετὰ τὸν θάνατον διαμνεῖς καὶ ἔση αἰὲς ἀλλ' οἱ τῆς ἑαυτῶν ὀρεγόμενοι σωτηρίας οὐχ οὕτως, οὐδὲ κλείουσι τὰς ἀποάς, οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς καμμύουσιν, ἀλλ' ἀκούουσι καὶ βλέπουσι καὶ συνιέναι θέλουσι τὸ κρεῖττον τε καὶ συμφέρον τῆς σωτηρίας αὐτῶν. σὺ δὲ οὐκ ἠθέλησας, ἀλλὰ τῇ οἰήσει ἀπατηθεὶς φρονημώτερος καὶ σοφώτερος ἔρου τῆς συνόδου εἶναι σε πάσης, ὅπερ τῆς ἀκρας μαρτίας δῆγμα ἦν, ἵνα ἄνθρωπον βέλτιστον εἶναι πάσης τῆς οἰκουμένης· ἵνα πρὸς ἕνα ἔχει καὶ λόγον, πάσης δὲ τῆς ἐκκλησίας καθὼς συνελθούσης ἵνα βέλτιστον εἶναι, ἀδύνατον παντελῶς· εἰ δὲ μέχρι

καὶ Ἄρειος, καὶ Εὐνόμιος, καὶ οἱ ἕτεροι τῶν οἰκουμηνικῶν συνόδων ἰχθροὶ ταῦτ' οὗτο φήσουσιν· ἀλλ' οὐκ ἔστιν. ὅθ' ἴδω καὶ σὲ τὴν ἀλήθειαν γνόντα, καὶ τῶν πολλῶν ἀκούσαντα, τὴν διγύχνοιαν ἰᾶσαι καὶ τὸ ἐπιμόνον, καὶ τὴν ματαίαν πρόληψιν καὶ κακίαν, καὶ ἐνωθῆναι τῇ τῶν πολλῶν ἀποφάσει, μᾶλλον δὲ τῇ ἀποφάσει τῆς ἐκκλησίας.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐκεῖνοι γὰρ τοῖς μὲν ἐλέγχοις στενοχωρούμενοι, διόρθωσιν δὲ οὐδαμῶς οὐδεμίαν παραδιδόμενοι, διὰ τὸ ἀνιάτως ἔχουσιν ὡς ἴσκει, παρικάλουν ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν μεταβῆναι τοῦ δόγματος, ὡς ἱκανῶν ἢ δὴ ῥηθέντων τῶν ἐπὶ τῇ προσθήκῃ λόγων· ἰδόμενοι δὲ ἐκείνων τῶν λόγων ἐπισκιάσειν τὸ τοῦ συμβόλου τόλμα, τῆς δόξης ὑγιоῦς δεικνυμένης.

ἈΠΟΛΟΓ. Οἱ τοῖς ἐλέγχοις στενοχωρηθέντες φαίνονται ἐν τοῖς πρᾶπτικοῖς τῆς συνόδου· ἐλέγχετε γὰρ, καὶ πρῶτος ἀπάντησεν· ὅτι ῥαζίζευχθῶμεν, διαιρεθῶμεν, ἀπέλθωμεν· οἱ Λατῖνοι σοφοὶ καὶ νοσητοὶ ἄνδρες ἰσὶ, καὶ διαλεκτικοὶ ἐμπειρότατοι. εἰ οὖν ἐν τοῖς περὶ τὴν προσθήκην λόγοις ἐφάνησαν οὕτω διανοί, ὥστε μηδεμίαν ὑπολογίαν ὑπολογισθῆναι ἡμῖν, τίνες ἂν γίνωνται, ὅταν περὶ τῆς λέξεως τὴν ἐξέτασιν ποιησώμεθα, ὅπου καὶ διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας ἔχουσι δεῖξαι, τὴν ἐκπύρυσιν τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ τῆς αὐτῆς διδόντας; λοιπὸν συμφέροι ἡμῖν ἀπελθεῖν, ἢ ἄτταθῆναι καὶ μετ' αἰσχύνῃς ἐπαναστρέψαι. Ταῦτα μὲν ἐλέγχετε, ἀληθῶς τοῖς ἀλόχοις ὑμεῖς στενοχωρούμενοι· διόρθωσιν δὲ παρὰ σοῦ τὴν ῥωστικὴν δέξασθαι ἐκκλησίαν οὐκ ἔδει· ἐκεῖνη γὰρ πᾶσων κυβερνήτης σε, καὶ ταῖς νοσοῦσαις τῶν ἐκκλησιῶν ἰατρὸς ἐμπειρότατος, παρὰ τοῦ Χριστοῦ λαβοῦσα τὴν ἐξουσίαν τὰς ἄλλας ἰθύνην καὶ κυβερνᾶν, ἐπιστηρίξειν καὶ διορθοῦν, οὐκ αὐτὴν δὲ διορθοῦσθαι παρὰ τοῦ ἁγίου καὶ σὺ ποτε ἐπιστραφεῖς, φησὶν ὁ σωτὴρ πρὸς τὸν Πέτρον· στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου· * οὐ γὰρ εἶπε, στηρίχθητι ὑπὸ τοῦ ἀδελφῶ σου ἀλλὰ στήριξον. οὐκοῦν καὶ σὲ ἴδει στηριχθῆναι περὶ αὐτοῦ ὡς καὶ οἱ σοφώτεροί σου καὶ λογιώτεροι ἐστηρίχθησαν. σὲ δὲ τὴν ἐξέτασιν μεταβῆναι τοῦ δόγματος οὐ παρικάλουν Λατῖνοι, ἀλλ' ὅτι μῆνας εἴχετε δικατίσσεσας διαλεγόμενοι περὶ τοῦ ὃ δὲ προσθῆναι, δυοῖν μόνον ὄντοι τοῖν ζητημάτοι, ἐν οἷς κανὼς ἀπολογίας παρέσχον ὑμῖν αὐτοὶ, διὰ τοῦτο ἴδω καὶ πρὸς

* Λουκ. 22, 32.

τὰ ἴσχατα μέρη τῆς οἰκουμένης, ἔνθα ἂν ἄπιστοι κατοικῶσαν, ἵνα μὴ κωλυθῇ τὸ τοῦ σταυροῦ κήρυγμα, καὶ ἡ τῆς ἀληθοῦς πίστεως ὁμολογία ταῖς βίαις παραφθοαίῃ τῶν ἀνθρώπων αἰρετικῶν· μισθασσάσαι καὶ τούτῳ τοὺς πάλαι περιβοήτους ἐκείνους καὶ μακαρίους ἄνδρας, οἱ προθύμως ἐξέχον τὸ αἷμα αὐτῶν διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἐκκλησίαν. ὅθεν καὶ σὺ εἰ ἐπικολούθησας, χρονολήτης ὑπῆρχες· καὶ εἶθε ἐτελείωσας καὶ τὸ ἔργον ὡς ἔφειλες. ἀλλ' ἰδῶμεν οὖν σου καὶ τὰ λοιπὰ.

‘Ο ὉΦΕΣΟΥ. Μήτε τὴν ἑμαυτοῦ ἀσθένειαν ὑπολογισάμενος, μήτε τὸ τοῦ προκειμένου πράγματος ἐργῶδεις τε καὶ ὑπέρβην, ἀλλ' ἐλπίσας ἐπὶ Θεῷ, καὶ τοῖς κοινοῖς τούτοις προστάταις πιστεύσας, ὡς ἅπαντα ἡμῖν ἔξει καλῶς, καὶ τι κατορθώσομεν μέγα καὶ τῶν ἡμετέρων πόνων καὶ τῶν ἐλπίδων ἕξιν.

ἈΠΟΛΟΓ. Ὡφελεις ὡς σοφός τε καὶ συνήτῳς ἀνὴρ ὑπολογισσάσαι τὴν τοῦ σώματός σου ἀσθένειαν, μεγίστην εὗσαν σφόδρα π καὶ ὀδυνηράν· μαρτυροῦσι γὰρ τοῦτο οἱ πολῖται σου καὶ ὁμόφρονες ἔνθα γὰρ ἂν ἦν καταλαβόν σε τὸ σελιναῖον πάθος, ἐκαλεσθῶ ἀφρίζων καὶ ταραττόμενος· ὑπολογισσάσαι δὲ καὶ τὸ τοῦ πνευμένου πράγματος ἔργον, ὡς μέγα καὶ μεγάλης σπουδῆς ἔτι καὶ εὐλαβείας διέμενον, σοφίας τε καὶ συνήσεως καὶ ἀληθοῦς γνώσεως καὶ ὅλως ὅλον τὸν νοῦν πρὸς αὐτὸ τάχαθὸν καὶ ἄγειον πνεῦμα, ὑπὲρ οὗ καὶ ὁ ἄγων ἦν τότε τῆς ἐκκλησίας, ἐκτείνειν, καὶ παρ' ἐκείνου μόνου τὴν ἑνωσιν καὶ τὴν εἰρήνην αἰτεῖν, καὶ οὐ πρὸς ἐλπίδας ἐπιγίλους καὶ δόξας καὶ ἄλλα ὅμοια τὸν νοῦν μεταστρέφον· αὐτὸς γὰρ ὁ σωτὴρ ἐντείλατο· Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσονται ὑμῖν· οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὅτιν χρειαν ἔχετε πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτεῖσθαι.* σὺ δὲ πρὸς τὰ ἐπίγεια ἐπιμελῶς τὸν νοῦν ἔχων, καὶ τοὺς Λατίνους σοφούς τε καὶ γενναίους ὄντας ἄνδρας μεταπειθεῖν ἐλπίσας ὑποκύψαι τοῖς σοῖς λόγοις, καὶ τὴν υἱοῦ φωνὴν ὡς ψευδῆ ἀφελῶ ἀπὸ τοῦ συμβόλου, καὶ τοὺς τῆς δύσεως αὐθύντας ἀκολουθεῖσαι σοι διὰ ξηρᾶς ἐλθεῖν κατὰ τῶν ἀθίων Τούρκων· ταῦτα γὰρ ἐλπί τῶν κόπων σου καὶ τῶν πόνων ἦν, καὶ οὐ τὴν ἀλήθειαν ἐρευνᾶσαι τοῦ δόγματος, καὶ ἰδεῖναι τὰς ἐκκλησίας τοσοῦτον ἥδη χρόνον διεισχησμένας ἀλλήλων· ἦλθες εἰς Ἱταλίαν, εἰ γὰρ πρὸς τοῦτό τι

* Ματθ. 6, 32. 33.

ὁ σκοπὸς καὶ τῶν ἄλλων, ἐπιπολούθῃσιν ἔν τὰ ἐπόμενα· σοῦ δὲ καὶ τῶν μετὰ σοῦ διειστραμμένων ὄντων τὸν νοῦν, διειστραμμένως ὄντως ἐπιπολούθῃσιν ἅπαντα. καὶ ταῦτα μὲν πρὸς ἐκείνα, ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ ἐφ' ἑξῆς.

ἌΡΧΗ. Ὁ ἘΠΙΣΤΗΜΟΝ. Ἐπεὶ δὲ ἐνταῦθα γενόμενοι τῶν Λατίνων εὐθύς ἐπιπράθῃμεν ἄλλως ἡμῖν προσενεχθέντων ἢ ὡς ἡλωίζομεν, εὐθύς μὲν ἡμῖν ἀπογνῶναι τοῦ τέλους συνέπεσε· καὶ τις ἡμῶν εἰσέσκειν ἰδὼν εἰς πλοσίον ἄλλον· Σχολῆ γ' ἂν οἱ ἄνδρες οὗτοι τῶν οἰκίων ἰθὺν τι καὶ δογμάτων παρακινήσαιν, οἱ τοσαύτην ὑπεροχὴν ἡμῖν ὑπεκινύμενοι.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἐπιπράθῃς ἔργῳ ὃ οὐχ ὑπελάμβανες ὡς ἀσύνητος. σὺ μὲν γὰρ ἦσθι τούς Λατίνους ἀπίρους εἶναι σοφίας, καὶ οὕτως πείσῃ αὐτούς ὡς ἀμαθείς ὑπακοῦσά σοι. ἐπεὶ δὲ ἄλλως εὔρης ἢ ὡς σὺ ἡλπίζεις, ἡβουλήθῃς ἐκείθιν φυγεῖν, τὸν ἀγῶνα τῆς διαλέξεως θυλιάσας. ἰβόα γὰρ παρρησίᾳ ὁ Ἰωάννης ἐκείνους· Φέριτε ὡς ἡμᾶς τὸν Ἐπίσθου· ὡς μετὰ μικρὸν ἐπιδείξομεν τοῦτο· σὺ δὲ οὐκ ἐθέλωντας συνελθεῖν ποιεῖς τοὺς ἐλέγχους. ἀλλὰ τότε μὲν οὐκ ἐθελούθῃς ἀπολογήσασθαι, νῦν δὲ κατὰ μόνους γενόμενος ταῦτα λέγεις πρὸς τὸ ἐξαπατῆσαι τοὺς ἀπλουστέρους τέως σπουδάζων. δόγμα δὲ ἢ ἴθος τι τῶν οἰκίων παρασαλεύσειν αὐτοὺς πεισθίντας πρὸς σοῦ καὶ τῶν μετὰ σοῦ οὐ χρεῖα ἦν· ἔνθα γὰρ ἡ ἀκαπλήτεος σοφία δαδ' ἀσκήσεται, καὶ τελίους ἐργάζεται τοὺς ἐαυτῆς ἐραστὰς, οὐ θεμιτὸν ἔστι παρασαλεύσαι ἴθος ἢ δόγμα πιστὸν, τὸ δὲ ἐν Ἰταλίᾳ σοφοὺς καὶ τελίους εὐρίσκεισθαι ἄνδρας, καὶ μηδὲν ἰλάττους τῶν παλαιῶν ἐκείνων καὶ μακαρίων ἀνδρῶν, πᾶς τις ἂν εἴποι, εἰ μόνον μὴ εἰν κακίας ἡμιπλησμένος. εἰ δὲ ἐν Ἰταλίᾳ τοῦτο, πόσῳ γε μᾶλλον ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ, ἔνθα οὐδέποτε ἀπιστία ἢ αἰσχροὺς δόγμα ἔμεινε; ὑπεροχὴν δὲ καὶ μεγαλειότητα ἐς ὑμᾶς ἐνδείξαντο ὡς σοφοὶ καὶ γενναῖοι ἄνδρες, τὴν τιμὴν ἡγούμενοι πρὸς ἑλλήλους κατὰ τὸν θείον ἀπόστολον· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἴδει αὐτοὺς φανῆναι ἀνπιστήμονας ἰθὺν καὶ δογμάτων ἀληθειῶν, πρὸς τὸ μαθεῖν παρ' ὑμῶν σπεύδοντας, ἀμαθιστάτων οὐκ αὐτῶν μόνων ὄντων, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον τῆς δοκούσης παρ' ὑμῖν εἶναι σοφίας. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἰάσαντες ἔλθωμεν πρὸς τὰς ἐπιλήψεις, ἐν αἷς διηκόμεθα ἀξιοτέρους εἰπεῖν λόγους.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Τίς δ' οὖν ἀνημίναμιν κληυσθέντες, καὶ προ-
θισμίας μακρὰς ἠνισχόμεθα πρὸς τὸ συνελθεῖν τι καὶ καταστήσῃ
τὴν σύνοδον.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἐμῆλλες ὑπομένειν τι καὶ προσδοκᾶν τὰς προ-
θισμίας, ἐπειδὴ ἡ αἰτία ἦν εὐλογος. πάσας γὰρ ἴδρι τὰς δυτικὰς
αρχὰς τῇ συνόδῳ παρῆναι ἢ δι' αὐτῶν τῶν ἀρχόντων ἢ διὰ το-
ποτηρητῶν· οἰκουμινικὴ γὰρ συνεθροίζετο, καὶ εἰκὸς ἦν τὸ πρᾶγμα
πολλοὺς ἔχιν τοὺς μάρτυρας. οὐκοῦν καὶ σὺ καλῶς ἐποίησας ὑπο-
μένειν. ἀλλ' εἴθ' ὤφειλες μέχρις τέλους πρὸς σωτηρίαν τῆς οἰκ-
ογενείας τοῦτο πρᾶξαι· τὴν γὰρ καλλίστην ἀρχὴν εἰς ἀπικτον κατέστησας
τέλος. ἀλλ' ἰδωμέν σου καὶ τὰ λοιπά.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐλαβε τέλος ἡ προθισμία, καὶ μετὰ τοῦτο πα-
ρῆλθον ἡμέραι συχναί, καὶ μόλις συνήλθομεν ἐν ταύτῃ Γραικί
καὶ Λατῖνοι.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἐπειδὴ ἦλθον οἱ προσδοκώμενοι πάντες ἐν τῇ συ-
νόδῳ, ἴδρι λυθῆναι τὴν προθισμίαν. εἰ δὲ παρῆλθον καὶ μετὰ
ταῦτα ἡμέραι τινές, ἴδρι καὶ τοῦτο γενέσθαι· οὐ γὰρ εὐθύς εἰς
ἦν τὴν σύνοδον συνελθεῖν πρὸ τοῦ οἰκονομῆσαι τοὺς τόπους, καὶ
τὰ καθίσματα, καὶ τὰς τιμὰς τῶν προσώπων διδόναι πρὸ τῆς ἐνέ-
ξιας· ἵνα μὴ ἐν τῇ συνελεύσει γένοιτο θόρυβος, ὥστε σὺ αὐτῇ
ἐπαραξας. τόπον γὰρ τῶν Ἱεροσολύμων ἐτίχων, ὅστις πέμπτη
ὑπάρχει θρόνος, εἰς τὸν τοῦ Ἀλεξανδρείας ἐκάθισας ὅς ἐστι τρίτος
ὥστε δι' ἠθέλησεν ὁ τοῦ Ἀλεξανδρείας εἰς τὸν ἑαυτοῦ θρόνον κα-
θίσαι, ἐθυμώθη καὶ οὐκ ἠθέλει διαλέγεσθαι. λοιπὸν οἱ τῆς
εὐταξίας ὀρεγόμενοι ταῦτα πρὸ τοῦ καιροῦ ἐτοιμάζουσι, ἵνα μὴ
ἐν τῷ καιρῷ, ὡς ἔφημεν, σύγχυσις γένηται. συνήλθετε δὲ Γραικοί
καὶ Λατῖνοι, ὅτε ὁ καιρὸς ἐπίστη. πάντες οὖν ἐλθόντες, οὓς ἴδρι
παρῆναι, ὡς ἔφη, καὶ τοὺς τόπους μὲν οἰκονομήσαντες, τοὺς
διαλεγομένους δὲ ἐτοιμάσαντες, τοῦ ἐγχειρήματος ἤρξαντο. καὶ
γὰρ οὐδὲ πρότερον, ὡς φῆς, ἡ σύνοδος ἠρέμειαν εἶχεν, ἀλλ' ἐξ-
τάζετε καθ' ἐκάστην περί τι τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς, τοῦ ἀζύ-
μου τι καὶ τῶν ἄλλων· ὅτι καὶ σὺ ὡμολόγησας πάντα δίκαια
εἶναι πλὴν τῆς προσθήκης, ἣν ἐλεγες παρρησία ἐκβληθῆναι μὴ
ἀπὸ τοῦ συμβόλου, τεθῆναι δὲ ἐν ἰδίῳ ὅρῳ· συνεχώρεις οὖν καὶ
αὐτός.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Περὶ τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκης πρῶτον δια-
λεξόμενοι.

ἌΠΟΛΟΓ. Περὶ τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ δοκούσης παρ' ὑμῖν μὲν
προσθήκης, παρὰ δὲ τοῖς τὰ ἀμείνω εἰδόσι σαφηνείας καὶ ἀνα-
πτύξεως, ἤρξασθε πρότερον διαλέγεσθαι, ἐπειδὴ τοῦτο ὡς ἰσχυ-
ρότερον προβάλλεται πρὸς βλάσμα. ἴσμεν γὰρ πάνυ καλῶς, ὅτι εἰς
δύο τὸ ζήτημα τῆς ὑποθέσεως ἡμερίσασθε· τὸ μὲν, ὅτι οὐδεὶς προ-
σθῆναι· τὸ δὲ, ὅτι οὐδὲ τὸ προστεθὲν ἵσταν ἀληθείας. ταῦτα δὲ
ἀμφότερα, ὡς δοκῶ τοῖς ἐχέθροισι, καὶ σαθρὰ καὶ ἀνίσχυρα φαν-
ταῖς ὑπάρχουσιν, ὡς δειχθήσεται. τὸ μὲν, ὅτι φανήσεται ἡ ἐκ-
κλωσία τοῦ Θεοῦ σήμερον ἄσθενής καὶ ἀνίσχυρος λίαν, μὴ τὴν
αὐτὴν ἰσχύον τε καὶ δύναμιν ἔχουσα, ἣν εἶχε πάντα καὶ καταρχάς·
τὸ δὲ, ὅτι καὶ οἱ ἄγριοι πατέρες τε καὶ διδάσκαλοι αἰρετικοὶ δι-
χθήσονται τοῦτο θεολογούντες· εἴη δ' ἂν καὶ τοῦτο τῆς εἰς ἀπονοίας
καὶ γνώμης ἕξιον, καλὸν Ἐφέσου.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ δὲ προσηκόντως ἐλθὼς τῆς ὑποθέσεως ἄρξασθαι,
πρῶτα μὲν ἐν τοῖς προοιμίοις ἱστούδασα τὴν αἰτίαν αὐτοῖς ἀνέψαι
τῆς διαιρέσεως, κατὰ τὸ ἄφιλον ἐγκαλέσαι καὶ ὑπεροπτικὸν, ἐκείνων
ἀπολογουμένων τε καὶ ἐγκαλούτων ἡμῖν, καὶ ἑαυτοὺς δικαιοῦντων,
ὅπως εἰώθασιν.

ἌΠΟΛΟΓ. Ἡρξω μὲν ἀληθῶς, ἴφως, τῆς ὑποθέσεως, πλὴν
φιλοταράχης καὶ ψευδῶς, χωρὶς τῆς οἰασοῦν ἀληθείας. τὸ γὰρ
λέγειν, ὅτι ἡ προσθήκη γέγονεν αἰτία τοῦ χωρισμοῦ καὶ τοῦ σχί-
σματος, τοῦτο οὐδεὶς ἂν τῶν φιλομαθῶν φήσιν, εἰ μὴ πού τινες
ῥαδὸς μύθοις πιστεύσαντες, μετὰ σοῦ τοῦτο φήσουσιν, ἐκύνει μὲν
ὑπὸ ἀμαθίας, σὺ δὲ ὑπὸ κακίας κινούμενος. ἀλλ' οὐδ' ἐμάχοντό
ποτε οἱ Λατῖνοι Γραικοῖς, οὐδ' ὑπερηφανύοντο, ἄπαγε· ἀλλ' ἐφι-
λουν τε αὐτοὺς καὶ μᾶλλον ἐπεθύμουν εἶναι μετ' αὐτῶν ἠνωμένοι.
καὶ γὰρ ἐκύνει ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ σχίσματος ἄπαξ εἰπόντες κατὰ
Γραικῶν, καὶ ταῦτα τῷ δόγματι αὐτῶν ὑπεκδικοῦντες οὐχ ὑβρι-
στικῶς ἀλλὰ λογικῶς, ἐπαύσαντο· οὗτοι δὲ ἐκ τότε καὶ μέχρι τοῦ
νῦν οὐκ ἐπαύσαντο πάντα λίθον κινεῦντες κατὰ Λατίνων, καὶ ῥητὰ
καὶ ἄρρητα κατ' αὐτῶν ἡμεῖν· καὶ οὔτε φόβος Θεοῦ, οὔτε πολυ-
χρόνιος ἔνστασις, οὔτε σύνδοξος οἰκουμένη, οὔτ' αὐτὴ ἡ ἀλήθεια
ἠδυνάθη πῦσαι αὐτούς. ἀπολογεῖτο δέ σοι διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου

* Δόξα οὐ μὴν
τοῦ συγγρα-
φέως, ἀλλὰ διὰ
Γεωργίου τοῦ
Ἀριστινοῦ.

Ῥόδου, δεικνύντος ψευδῆ εἶναι ἅπερ ἔλεγε· ὡς οὐχ ἡ ἐκκλησία
τῆς Ῥώμης, οὐδ' ἡ προσοθέν αἰτία τῆς διαίρεσώς τι καὶ μάχης
ἦν· διότι οὐ μόνον πρὸ τοῦ σχίσματος τῶν ἐκκλησιῶν ἐν τῇ συμβόλῃ
ἡ προσοθέν ἐτέθη, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, τῆς
ἐρδόμης φημι καὶ τῆς ἑκτης, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ὁμολογητὴς Μάξιμος
ἐν τῇ πρὸς Μαρῖνον τὸν πρεσβύτερον Κύπρου ἐπιστελῇ· καὶ οὐ πρὸ
τούτων μόνον ὡς εἴρηται, ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὴν * δευτέραν σύνοδον
ἐν τῇ καιρῷ Δαμάσου πάπα, ὡς μαρτυρεῖ Γεώργιος Ἀριστίνος ὁ
ἱστορικός. ὥστε ἐντεῦθεν ἐλεγχόμενος φαίνεται μηδὲν ἀληθὲς λέγων.
ἀλλ' οὐδ' ἡ προσοθέν γέγενεν αἰτία τοῦ διαίρεθῆναι τὰς ἐκκλη-
σίας. εἰ μὴν γὰρ τὸ σχίσμα ἰστὶ μετὰ τὴν ἐρδόμην σύνοδον, καὶ
πολλῇ πλείῳ ὕστερον ταύτης, ἡ δὲ προσοθέν ἀπὸ τῆς δευτέρας
γέγονεν, αἱ δ' ἐκκλησίαι ἠνωμέναι ἦσαν μέχρι καὶ τῆς ἐρδόμης, καὶ
οὐκ ἐνεκάλουν ἀλλήλαις ἕνεκεν τούτου, πῶς ἡ προσοθέν αἰτία γέ-
γονε τῆς διαίρεσώς; μᾶλλον δὲ δέικνυται ἀπὸ τούτου, ὅτι ἰσχυρῶς
οἱ ἀνατολικοὶ τὴν σαφηνίαν ταύτην, ἐπειδὴ ὑμνούμενον προστιθε-
μένου ἐν τῇ συμβόλῃ καὶ τοῦ Ἐκ τοῦ υἱοῦ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐπειτα κατὰ τὰς ἐφεξῆς συνελούσας προσημ-
σάμενος τὰς πράξεις τῶν ἱερῶν συνόδων ἀνέγων ἐξ αὐτῶν τοὺς
ὅρους, ἐν οἷς ἀπαγορεύουσιν οἱ θεῖοι πατέρες ἐκείνοι τὴν ἐναλλαγὴν
τοῦ συμβόλου μέχρι λήξεώς τι καὶ συλλαβῆς, καὶ φρικώδεις ἀράς
ἐκφωνοῦσι κατὰ τῶν ταύτην ποτὲ τολμυκόντων, ὥστε τοὺς ἐπισκό-
πους μὲν τοὺς κληρικοὺς ἀνέρους εἶναι τὸ ἀπὸ τοῦδε, καὶ τῆς δι-
δομένης αὐτοῖς χάριτος ἀλλοτρίους, τοὺς δὲ λαϊκοὺς ὑποκῆσθαι
τῷ ἀναθέματι, τοῦτο δὲ ἴσθιν ὁ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ χωρισμός.

ἈΠΟΛΟΓ. Ὅτι μὲν ἀνέγνως ἐκ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἐκεῖ,
μαρτυροῦσιν αἱ πράξεις, ἐκεῖ γὰρ εἰσι γεγραμμένα ἅπερ ἀνέγνως·
ὅτι δὲ οὐδὲν ἔφησας ἀναγκάδιον, οὐδὲ κατὰ Λατίνων ἦσαν ἐκεῖνα,
ὁ βουλόμενος ἀναγνώτω τὰς πράξεις, καὶ εὐρήσει με λέγοντα τὴν
ἀλήθειαν. Ὅτι γὰρ ἀπαγορεύουσιν οἱ θεῖοι πατέρες τὴν ἐναλλαγὴν
τοῦ συμβόλου καὶ οἱ Λατῖνοι καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν· καὶ τὰς φρι-
κώδεις ἀράς, καὶ τὰ ἀναθέματα, ἱερεῖς ἀνέρους καὶ τοὺς λαϊ-
κοὺς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ κεχωρισμένους, καὶ τὰ λοιπὰ ἃ λέξεις πρὸς
τὸ συγχέαι τοὺς ἀπλουστέρους, πάντα σοι συνομολογοῦσι Λατῖνοι,
ἀντιλέγουσι δὲ σοι ἃ σὺ σιωπᾷς, ὅτι γέγονεν ἐν τῇ ὁσφρήσει σου

ι. δύναται γὰρ Λατῖνοι καὶ ἡμεῖς οἱ τῆς συνόδου συνήγοροι
 σὲ ἀντιπῶν ὅτι καλῶς λέγεις, αἰδέσιμι Ἐφέσου, καὶ ἡμεῖς
 αὐτοὶ ὁμολογοῦμεν· ἀλλ' οὐκ ἐνῆλλάξαμεν ὅμως ἡμῖς τὸ ἱερώτατον
 ἱερόν, οὔτε μὴν ἐνῆλλαγμένον αὐτὸ προσβύομεν· τοὺς γὰρ
 ἱεράρχοντας, εἴτε μὴν ἐναλλάξιν τολμήσοντας καὶ ἡμεῖς τῇ ἀνα-
 κειτὶ παραδίδομεν· ἑλίαν Τριάδα γὰρ ἐν αὐτῷ δογματίζομεν
 θεὸν σαρκαρκαμένον ἐν αὐτῇ ὁμολογοῦμεν τὸν θεοῦ υἱόν, καὶ
 πατέρα, καὶ τερνόν, καὶ ἀναστάντα, καὶ πάλιν ἐρχόμενον
 ἐντελευτῆ τῶν αἰώνων κρίναι τὴν οἰκουμένην· καὶ τὸ ἄγιον πνεῦ-
 μα οὐσίον καὶ ὁμόθεον τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ διαῤῥήδην πι-
 στευόμεν, τὸ τοῖς προφῆταις λαλήσαν· καὶ μίαν ἐκκλησίαν, καὶ
 ἀπτοσμία εὐσεβῶς ὁμολογοῦμεν ἀναφανδόν, καὶ τὴν τῶν νε-
 κτανάστασιν πᾶσι μεγαλοφώνως κηρύττομεν, τίνα εἴναι ἐξαλλαγήν
 καὶ ἡμεῖς ἐποιήσαμεν; ποία ἀπάτη ἐν τούτῳ; ὄντως οὐδμία.
 ἴδμε οὖν σοφὸν ἄνδρα ὄντα τοιαῦτα ληρώδη φθιγγεῖσθαι ῥή-
 ρι, ἐν οἷς καὶ νῆπια ἄν σε αἰσχυρῶς κατεγέλασαν. ὅτι δὲ προ-
 κεν οἱ Λατῖνοι τὴν Ἐκ τοῦ υἱοῦ φωνήν, σαφηνίσαντες ἐν τῇ
 συμβόλῃ λέγεις ἐναλλαγὴν; ἡμεῖς μετὰ μικρόν, ὅπου καὶ σὺ
 τῆς δόξης φήσεις, σαφηνίσομεν πάνυ καλῶς, εἰ εὐσεβὴς ἴσθι
 καὶ, ἢ οὐ, καὶ εἰ μὲν οὐ δείξομεν αὐτὴν εὐσεβῇ, εὖ σοι εἴρηται
 καὶ καὶ τὰς ἀράς δι' ἡμῶν ἔχιν τοὺς τὸ σύμβολον ἐναλ-
 λοντας· εἰ δ' εὐσεβῆς ταύτην διατρανώσομεν, τότε τοὺς Λατίνους
 οὐ μὲν τῶν ἀρῶν καὶ τοῦ ἀναθέματος ἐξ ἀνάγκης δείξομεν
 δὲ σὲ καὶ τὴν σὴν κεφαλὴν τὰς ἀράς καὶ τὰ ἀναθέματα
 καὶ ἐπιστραφίντα τοῖς ἐχέφροσιν ἐπισδείξομεν. νῦν δὲ κατοπτεύ-
 νη πραιτέρω.

Ο ἘΦΕΣΟΥ. Ἐπὶ τούτοις καὶ διὰ συλλογισμῶν ἀναντιρρό-
 παρίστωσα τὴν τῶν ἡμῶν λόγων ἀνάγκην, καὶ ὡς ἀδύνατον
 ἐκλεφεσθῆναι τοὺς ὅρους, ἢ ὡς ἐγὼ τούτους ἐξηγούμην· τε καὶ
 ἱβανον.

ἈΠΟΛΟΓ. Φαίνονται οἱ συλλογισμοὶ σου καὶ ἡ αὐτῶν ἐν τοῖς
 εἰρηνικοῖς δυνάμεις· πάντας γὰρ σοι ἐν λόγῳ ὁ τῆς ἑλίαις Σα-
 καρδινάλις Ἰουλιανὸς ὁ σοφώτατός τε καὶ ἀγιώτατος ὡς ἰσθὲν
 ἡμεῖς δέλιυσι, καὶ λαμπρότερον τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἀπέδειξεν,
 ὡς ἴσθι προσθήκη ἢ Ἐκ τοῦ υἱοῦ φωνὴ ἢ ἐν τῇ ἱερᾷ συμβόλῃ

τιθεῖσα, ἀλλ' ἀνάπτουξίς καὶ σαφήνεια καὶ ἔξις τῇ ἑκκλησίᾳ
δυνατὴς τὴν ἀλήθειαν ἐξηγεῖσθαι, καὶ προσεῖναι ὅπου ἂν βού-
λοτο, εἰ μόνον τὸ προστεθὲν ἀληθὲς εἴη ὅταν γὰρ ἀληθὲς τὸ προ-
στεθὲν εἴη, οὐ προσθήκη ἀλλ' ἐξηγήσεις αὐτὸ καὶ φανέρωσις τοῦ
κειμένου εἶναι ὁμολογεῖται· ὅταν δὲ τοῦναντίον, τότε προσθήκη καὶ
λίγαιτ' ἂν καὶ κερύττοιτο.

Ὡς δ' ἐμῶν τούς Λατίνους σαφῶς ἦδη παραγυμνάσοντας
ἐν ταῖς πρὸς ἡμᾶς διαλέξεσιν, ὡς οὐ πρὸς ἀλήθειαν αὐτοῖς ὁ
σκοπὸς, οὐδὲ τὸ ταύτην εὐρεθῆναι διὰ σπουδῆς τίθεται μόνον
δὲ γὰρ τὸ δόξαι τι λέγειν, καὶ τὰς ἀκοὰς τῶν οἰκείων προκατα-
σχεῖν· ἔργον τε ἀσφαλίτητον εἶχον αὐτοὶ λύειν τὰς συνελύσεις,
ἵνα λέγοντες ὕστεροι δοκῶσιν ἅπαντα λύειν τὰ παρ' ἡμῶν λε-
γόμενα.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἐώρας μὲν τούς Λατίνους σαφέστατα τοὺς τοὺς
λύοντας λόγους, μὴ δυνάμενος δὲ ἀντιλέγειν, ἐτίροις τὴν διάλεξιν
ἐνεχείρσας, καὶ τότε ὁ Νικαίας ἀρχιερεὺς ἀνελάβειτο τὸν ἀγῶνα,
ἵστω μετὰ τοῦ φρά' Ἀνδρέου ἀρχιεπισκόπου Ῥόδου διαλεγόμενος
ὅτι καὶ τοὺς ἰσχυροτέρους ὑπὲρ Γραικῶν περὶ τῆς προσθήκης λό-
γους αὐτὸς εἶπε· πρὸς ἀλήθειαν γὰρ ἦν αὐτοῖς ὁ σκοπὸς, καὶ ὁ
πρὸς ἐπίδειξιν, ὡς αὐτὸς φησὶ· οὐ γὰρ ὡς Λατῖνοι καὶ μετὰ τὴν
διάλεξιν ἰσοιοῦντο, ἀλλ' ὡς Χριστιανοὶ τὴν ἀλήθειαν ἐξεμύνη
καὶ μετὰ σπουδῆς ἐξεζήτησαν ἀπαύστως. φαίνεται γὰρ διαβρίδων
τοῦτο, ἔνθα ὁ μακαριώτατος πάπας τοῖς ἡμέτεροις ἔλεγεν· θαυμάζε-
τε πῶς ἀμελεῖτε, καὶ ἀναβάλλετε τὰς συνελύσεις· καὶ γὰρ οὐ πάν-
τοι διεγείρων αἰεὶ ὑμᾶς πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐξέτασιν, ἀλλ' ὑμεῖς
ῥαθυμεῖτε. καὶ ἔχομεν ἐνταῦθα ἐν τῇ συνόδῳ ἐνιαυτοὺς δύο * καὶ
οὐπω εἴκοσι καὶ πέντε ἐγένοντο συνελύσεις. ἔρχεσθε οὖν εἰς τὴν
διάλεξιν, ἐκεῖ γὰρ εὐρεθήσεται ἡ ἀλήθεια· οὐ γὰρ δυνατόν ἄλλως
ἔρχεσθαι καὶ μὴ μέλλετε. * ἐλυπεῖτο γὰρ ὁ μακάριος ἐπεὶς ἀπὸ
πῶς οἱ ἡμέτεροι ῥαθυμῶς εἶχον, καὶ οὐ συνήρχοντο ἐν τῇ συν-
λεύσει. ἔλεγον δὲ καὶ ἀπειλοῦντο οὐκ εἰς τὸ δόξαι τι λέγειν, καὶ
τὰς τῶν οἰκείων προκατασχεῖν ἀκοὰς, ὡς φησὶ σὺ διαβάλλων πά-
τας· ὁρῶν γὰρ τῆς ἐκείνων διανοίας τε καὶ σοφίας τοιούτῃ· ἀλλ'
οὐδ' ὕστεροι ἔλεγον πρὸς τὸ λύειν τὰς συνελύσεις, καὶ λυμένον
αὐτῶν δοκῶν αὐτοὺς ἅπαντα λύειν τὰ παρ' ὑμῶν λεγόμενα· ἀλλ'

* Καὶ ἐποιήσα-
μεν ἐν τῇ Φεβ-
ρουαρίᾳ σχεδὸν
ἑτος κτλ.

* Φύλλ. 289.

ὑστεροι, ἐπειδὴ ὑμεῖς προτείνεσθε πρότερον ὡς κα-
 ῖνοις δὲ ἦν τὸ λοιπὸν ἐξ ἀνάγκης ἀπολογίαν ποιῆσθαι.
 ΣΟΥ. Ἐντεῦθεν ἥδη τοῦ λόγου παυσάμενοι παρεκα-
 ῖς τί μὴ λέγοντες ἱκανὸν ἐπισπάσασθαι καὶ λιθίνας
 κλθεῖν πρὸς τὴν καλὴν συμφωνίαν ἐκείνην. ἢ εἰχομεν
 ἰ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, ὅτε
 ντες ἐλέγομεν, καὶ οὐκ ἦν ἡμῖν σχίσμα.

ΙΓ. Καλῶς οἶδαμεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι ἑπαύσω τῆς δια-
 ῖουάμενος ἀντιλέγειν τῇ τῆς ἁγίας Σαβίνης καρδινάλι-
 τας τοὺς λόγους οὓς ἔλεγε, ὡς οὐ δεῖ προσθῆναι
 ἱερῷ συμβόλῳ καὶ τὰ ὅμοια, δειλυσεν ὡς ἰστὸν ἄρά-
 ῖς παραστήσας, ὡς δεῖ τὴν ἀλήθειαν πάντοτε προ-
 σὺ δὲ μὴ ἔχων ἀπολογισθαι, ἐτέραν ἐτράπης ὁδὸν
 νέλθωμεν πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἐκείνο μάθημά τε καὶ σύμ-
 ρυλάβομεν· αἰδυσθῶμεν τοὺς πατέρας ἡμῶν. φυλάξωμεν
 αὐτὴν. ὁ δὲ Ἰουλιανὸς γυναικίως ἀντίφη πρὸς ταῦτα
 ἡμεῖς τοὺς πατέρας ἡμῶν εὐλαβούμεθα ὡς εἰκός, καὶ
 ὑμῶν καὶ καλῶς νοοῦμεν καὶ εὐλαβῶς φυλάττομεν· οὐ
 ν σύμβολον, εἵτου μάλιστα πιστεύω ἡμεῖς πρεσβύτερον
 ὑμεν, ἀλλ' ἐκείνο ὅπερ ἡ ἁγία δευτέρα ἐξαθέσκει σύνοδος
 ῖ λέγει προσθήκη, ἡμεῖς σαφέναια καὶ ἐξήγηται, οὐ
 ῖγομεν· προσθήκη γὰρ τὸ ἀλλότριον λέγουσι· ἂν δόγμα,
 α οὐ προσθήκη ἀλλ' ἀνάπτυξις, ὡς πολλάκις ὤρτα.
 ἰνῆς, ἵνα λέγωμεν ὡς περ ἐλέγομεν κατ' ἀρχάς, ὅτι
 μῖν σχίσμα, τούτου κατὰ πόδας ὁ ἔλογχος· τὸ μὲν
 ε τὴν ἐβδόμην σύνοδον ἑκατὼν ἔτη ἐγένετο αἰτίᾳ Μι-
 ῖως, καὶ Φωτίου πατριάρχου. τὸ δὲ σύμβολον ἀπὸ τῆς
 ῖόδου ἡ Ῥωμαϊκὴ οὕτως ἔβαλλεν ἑκκλησίαν, ὡς ἔδει
 , καθὼς μαρτυρεῖ Γεώργιος ὁ Ἀριστίνδης, ὡς ἔφημεν· καὶ
 ἰ ὁ πρὸ τῆς ἑκτικῆς ὑπάρχων σινόδου μαρτυρεῖ τοῦτο ἐν
 τῇ πρὸς Μαρτίνον πρεσβύτερον Κύπρου, ὡς ἡ Ῥωμαϊκὴ
 ὑτὴν ἔχει τὴν δόξαν, λέγων ὡς ἰ· Τῶν τοῦ νῦν ἁγίων
 ε Μαρτίνου σινωδικῶν, οὐκ ἐν τοσούτοις ὅσοις γηγορά-
 κίοις οἱ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ἐπελάβοντο, δευτὴ δὲ
 τὸ μὲν ὑπάρχει περὶ θιαλογίας, ὅτι τί, φησιν, εἴπω

ἔκπορεύεσθαι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὰ λοιπὰ, ἵνα μὴ καθέκαστα λέγω. ὥστε ἦν λέγεις προσθήκην, οὐκ ἦν αἵτις τοῦ σχίσματος, ἀλλ' ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἔλεγε τὸ σύμβολον ὡσπερ λέγει καὶ σήμερον, καὶ ἡμεῖς ἐλέγομεν, οἱ Γραϊκοὶ δηλοῦντι, ὡσπερ καὶ σήμερον, καὶ σχίσμα οὐκ ἦν ἐν ἡμῖν. οὐκοῦν δύνανται τὸ αὐτὸ καὶ οἱ Λατῖνοι πρὸς σὲ εἰπεῖν Ἐπανέλθωμεν εἰς ἐκεῖνον τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἠνωμένοι ἦμεν, καὶ ἡμεῖς ἐλέγομεν τὸ σύμβολον ὡσπερ καὶ σήμερον, καὶ ὑμεῖς ὁμοίως ὡσπερ καὶ σήμερον λέγετε, καὶ ἦμεν ἐν ὁμονοίᾳ, καὶ οὔτε ὑμεῖς ἐνκαλεῖσθε ἡμῖν, οὔτε ἡμεῖς ὑμῖν. Διαμαρτύρομαι δὲ, πῶς αἱ οἰκουμηνικαὶ σύνοδοι οὐκ ἐνέκαλεσαν, εἰ ἤθεσαν ἡμᾶς βλασφημοῦντας, ὡσπερ ὑμεῖς λέγετε νῦν καὶ ἐγκαλεῖτε ἡμῖν λέγω δὲ ἡ τρίτη, ἡ τετάρτη, ἡ πέμπτη, ἡ ἕκτη, καὶ ἡ ἑβδόμη· οὐδ' ὑμεῖς ἐνκαλεῖσθε, ἀλλὰ μετὰ τὸν φώτιον καὶ ἔτι. συνέλθωμεν οὖν, καὶ εἰπωμεν ὑπὲρ ἐλέγομεν πρὸ τοῦ σχίσματος, καὶ εὐρεθώμεθα τὰ αὐτὰ λέγοντες ἀμφοτέρω καὶ παύσεται τὸ σχίσμα, ἐπακαλοῦσθαι δὲ ἡ εἰρήνη τε καὶ ὁμόνοια, καὶ οὕτως ἐσώμεθα σὺν θεῷ ἠνωμένοι.

Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Ταῦτα λέγοντες κινὸν ἐφεικίμεν φάλλον, ἢ λίθον ἔχον, ἢ κατὰ πετρῶν σφίρειν, ἢ καθ' ὃν γράψω γράφειν, ἢ ὅσα ἄλλα ἐπὶ τοῖς ἀδυνάτοις αἱ παροιμίαι φασίν.

ἈΠΟΛΟΓ. Καὶ Λατῖνοι δύνανται ἐκ τῶν παροιμιῶν πρὸς σὲ ἀντερεῖν· Αἰτίο· οὐ λευκαίνεται· αἰγιαλῷ λαλοῦμεν, ἀνέκκος γὰρ ὑπάρχεις· ἀκέφαλος μῦθος, ἀτελεῖ γὰρ λέγεις· καὶ ὅσα ἄλλα ἐπὶ τῶν ἀνηκόντων καὶ ἀλαζόνων αἱ παροιμίαι λέγουσιν· ἀπειθεῖς γὰρ οὐδέποτε πείσονται· οὕτω καὶ σύ. ἔδοξέ σοι μένειν ἐν τῷ σχίσματι καὶ τῷ χωρισμῷ, τῇ σπλάνῃ τε καὶ κακίᾳ, καὶ οὕτως ἔμεινας ἐν τῷ καὶ μετὰ τὸν θάνατον διαμνεῖς καὶ ἔση αἰὲ· ἀλλ' οἱ τῆς ἑαυτῶν ὀρεγόμενοι σωτηρίας οὐχ οὕτως, οὐδὲ κλείουσι τὰς ἀποάς, οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς καμμύουσιν, ἀλλ' ἀκούουσι, καὶ βλέπουσι καὶ συνιέναι θέλουσι τὸ κρεῖττον τε καὶ συμφέρον τῆς σωτηρίας αὐτῶν. σὺ δὲ οὐκ ἠθέλησας, ἀλλὰ τῇ οἴσῃ ἀπατηθεὶς φρονημώτερος καὶ σοφώτερος ἦου τῆς συνόδου εἶναι σε πάσης, ὅπερ τῆς ἁγίας μυστίας δῆγμα ἦν, ἵνα ἄνθρωπον βέλτιστον εἶναι πάσης τῆς οἰκουμένης· ἵνα πρὸς ἕνα ἔχει καὶ λόγον, πάσης δὲ τῆς ἐκκλησίας κοινῶς συνελθούσης ἵνα βέλτιστον εἶναι, ἀδύνατον παντελῶς· εἰ δὲ μέχρι

καὶ Ἄρειος, καὶ Εὐνόμιος, καὶ οἱ ἕτεροι τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων
 ἔθροισιν ταῦτ' οὗτο φήσουσιν· ἀλλ' οὐκ ἔστιν. ὅθ' ἴδω καὶ σὲ
 ἐν ἀλήθειαν γνόντα, καὶ τῶν πολλῶν ἀκούσαντα, τὴν διχόνοιαν
 εἶσαι καὶ τὸ ψεῦδος, καὶ τὴν ματαίαν πρόληψιν καὶ κακίαν,
 καὶ ἐνωθῆναι τῇ τῶν πολλῶν ἀποφάσει, μᾶλλον δὲ τῇ ἀποφάσει
 ἢ ἐκκλησίας.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐκεῖνοι γὰρ τοῖς μὲν ἐλέγχοις στενοχωρούμενοι,
 ἰόρθωσιν δὲ οὐδαμῶς οὐδεμίαν παραδεδεγμένον, διὰ τὸ ἀνιάτως
 εἶναι ὡς ἴσκει, παρικόλουν ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν μεταβῆναι τοῦ
 δόγματος, ὡς ἱκανῶν ἢ δὴ ῥηθέντων τῶν ἐπὶ τῇ προσθήκῃ λόγων·
 ὅμως δὲ ἐκείνων τῶν λόγων ἐπισκιάσειν τὸ τοῦ συμβόλου τόλ-
 μα, τῆς δόξης ὑγιоῦς δεικνυμένης.

ἌΠΟΛΟΓ. Οἱ τοῖς ἐλέγχοις στενοχωρηθέντες φαίνονται ἐν τοῖς
 ρηπτικαῖς τῆς συνόδου· ἐλέγχετε γὰρ, καὶ πρῶτος ἅπαντων σύ· ὅτι
 καὶ ἐνυχοῦμεν, διαίρεισθαι, ἀπείλωμεν· οἱ Λατῖνοι σοφοὶ καὶ
 πατέρες ἄνδρες ἰσθί, καὶ διαλεκτικοὶ ἐμπειρότατοι. εἰ οὖν ἐν τοῖς
 ἐπὶ τὴν προσθήκην λόγοις ἐφάνησαν οὕτω διανοί, ὥστε μεμεινάν
 πειλοῦσαν ὑπολυφθῆναι ἡμῖν, τίνες ἂν γίνονται, ὅταν περὶ τῆς
 ἱεῖρας τὴν ἐξέτασιν ποιησώμεθα, ὅπου καὶ διδασκάλους τῆς ἐκ-
 κλησίας ἔχουσι δεῖξαι, τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ
 ἢ ἐκ τοῦ διδόντος, λοιπὸν συμφέρει ἡμῖν ἀπειλῆν, ἢ ἄρταθῆναι
 ἐμὲ μετ' αἰσχύνῃς ἐπαναστρέψαι. Ταῦτα μὲν ἐλέγχετε, ἀληθῶς τοῖς
 ἐλέγχοις ὑμεῖς στενοχωρούμενοι· διόρθωσιν δὲ παρὰ σοῦ τὴν ῥω-
 κήν· δέξασθαι ἐκκλησίαν οὐκ ἴδω· ἐκεῖνη γὰρ πᾶσιν κυβερνήτις
 τοῦ, καὶ ταῖς νοσοῦσαις τῶν ἐκκλησιῶν ἰατρός ἐμπειρότατος, παρὰ
 τῷ Χριστῷ λαβοῦσα τὴν ἐξουσίαν τὰς ἄλλας ἰδύναι καὶ κυβερ-
 νᾶν, ἐπιστηρίξειν καὶ διορθοῦν, οὐκ αὐτὴν δὲ διορθοῦσθαι παρὰ
 ἡμῶν· καὶ σύ ποτε ἐπιστραφεῖς, φησὶν ὁ σωτὴρ πρὸς τὸν Πέ-
 τρον, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου· * οὐ γὰρ εἶπε, στήριχθαι ὑπὸ
 τοῦ ἀδελφοῦ σου ἀλλὰ στήριξον. οὐκοῦν καὶ σὲ ἴδω στήριχθῆναι
 ἐπὶ αὐτῷ ὡς καὶ οἱ σοφώτεροί σου καὶ λογιώτεροι ἐστηρίχθησαν.
 καὶ δὲ τὴν ἐξέτασιν μεταβῆναι τοῦ δόγματος οὐ παρικόλουν Λα-
 τῖνοι, ἀλλ' ὅτι μῆνας εἶχετε δικατέσσας διαλεγόμενοι περὶ τοῦ
 διὰ προσθέσθαι, δυοῖν μόνον ὄντοιν τοῖν ζητημάτων, ἐν οἷς
 ἀνὰ ἀπολογίας παρίσταν ὑμῖν αὐτοὶ, διὰ τοῦτο ἴδω καὶ πρὸς

* Λουκ. 22, 32.

τὸ ἕτερον μεταθίναί τὸν λόγον· ἵνα δειχθέντος τοῦ δόγματος ἀληθοῦς, ἀδικῶς αὐτοὺς ἐπιδείξωσι παρ' ὑμῶν συκοφαντούμενους, ὡς παραχαράκτας τοῦ ἱεροῦ συμβόλου. ἰδεῖξαν οὖν ἡμῖν ἑμφασιστατα, ἔξουσίαν ἔχον τὸν Θεῖον Θρόνον ἐκείνον ἐξετάζειν καὶ διαδοῦν τὰ περὶ τὴν πίστιν. διὸ οὐκ ἐπὶ τὸ ἐπισκιάσαι τὸ τόλμαμα, ὡς σὺ φῆς, τοῦ συμβόλου ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν ἐπιθύμουν μεταβῆναι τοῦ δόγματος, ἀλλ' ἵνα δείξωσιν ὑμῖν, ὡς εὐσεβὴς ἔστιν ἡ Ἐκ τοῦ υἱοῦ φωνὴ τετιῆσα ἐν τῇ συμβόλῳ, καὶ δόξα τῶν διδασκάλων καὶ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὅτι μάτην αὐτοῖς ἐγκαλεῖτε καὶ μάχεσθαι διὰ τοῦτο πρὸς τὴν ἐξέτασιν τούτου ἱσχυεύον μεταβῆναι.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι οὐκ ἠνίχοντο, καὶ ἀμεταβίβας εἶχον πρὸς τὴν τῆς δόξης ἐξέτασιν, εἰ μὴ διορθωθεῖν πρότερον ἡ προσθήκη.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἀληθῶς οὐκ ἠνίχοντο μὲν οἱ ἡμέτεροι ἐλθὼν ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τοῦ δευτέρου προβλήματος, τὸν ἀγῶνα δεικνύοντες καὶ τρέμοντες, μὴ πως τὰ αὐτὰ τῇ δευτέρῃ πάθωσιν. εἰς δύο οὖν ὑμῶν τὸ ζήτημα διαίρησαντες, εἰς τὸ, οὐ δι' προσθύναι τῇ συμβόλῳ μήτε λείξιν μήτε συλλαβὴν· τὸ δὲ, ὡς ἡ προστετιῆσα ἐν τῇ συμβόλῳ προσθήκη οὐκ ἔστιν εὐσεβὴς οὐδὲ ἀληθὴς, προεινέετε τοὺς λόγους. τῶν δὲ Λατίνων ἐπὶ μὲν τὸ πρῶτον γενναίων φανίστηναι, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπιδεικνύοντων, καὶ ὡς οὐ προσίστανται αὐτοῖς οἱ ὕροι καὶ τὰ καλύματα, εἰ δὲ μὴ, καὶ οἱ τῆς δευτέρας συνόδου πατέρες πάντως ὑπῆρχον ὑπὸ τῇ ἀναθέματι, ἄλλο ἐκδοματικὸν σύμβολον ἢ ὅπερ ἡ πρώτη φθάσασα παραδίδωκεν, οἱ ἡμέτεροι ἡττηθέντες ἐν τούτῳ, ἐδειλῶν τὸν δεῦτερον εἰσελθόντα ἀγῶνα· εἰ δὲ αὐτῇ, ὅπερ αὐτοῖς ἰσχυρότερον εἶναι ἰδόκει, οὕτως ἰσχυρὰς καὶ γενναίας οἱ Λατῖνοι τὰς ἀπολογίας ἀπέδωκαν, τί ἂν εἴπαμεν ἄλλον, ὅταν τοὺς ἁγίους ἡμῖν ἐπιδείξωσι συμφωνούντας τῇ δόγματι; διὰ τοῦτο ἀμεταθέτως εἶχον πρὸς τὴν ἐξέτασιν, καὶ ἄρμεμον ἐκείνῳ φυγεῖν· ὅμως προυβάλλοντό σε ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογήσασθαι· καὶ εἴσοι φεύγων δῆθιν τοῦ δόγματος τὴν ἐξέτασιν, συγκαταβαίνων δ' ὅμως ἐγκαλυμμένος τῇ τῶν Λατίνων δόγματι· ὅτι εἰ καὶ ἀληθὴς ὁ ρεθρίη τὸ δόγμα ἐξεταζόμενον, ἀλλ' ἡμεῖς οὐ δυνάμεθα παραδέξασθαι ποτε τὴν φωνὴν ταύτην ἐν τῇ συμβόλῳ, ἐπειδὴ τοὺς πατέρας ἡμῶν εὐλαβούμεθα. ἐμάχου οὖν τῇ ἀληθείᾳ καὶ σὺ, καὶ

ἑκείνος ὁ ὑπὲρ τῆς ὄνου σκιᾶς· καὶ τὴν διόρθωσιν τρόπον τοιούτῳ
 γινώσκει· ὅτι ἐκβληθήτω ἀπὸ τοῦ συμβόλου ἡ προσθήκη
 αὐτῆς· καὶ τεθήτω ἐν ἰδίῳ ὄρῳ· ὅτι καὶ γελοῖόν τι προστερίβη τῷ
 γένει, τοῦ ταῦτα λέγοντος. εἰ γὰρ βλάσφημός ἐστιν ἡ ἑκ τοῦ υἱοῦ
 φωνή, διατί ζητεῖς αὐτὴν ἐν ἰδίῳ ὄρῳ τεθῆναι, καθὼς Ἰουλιανὸς
 ὁ σοφώτατος καρδινάλιος πρὸς σὲ ἔφη· εἰπόντος γάρ σου, ὅτι οὐ
 δύναμιθα, τὴν φωνὴν παραδέξασθαι ταύτην ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς
 πίστεως ὡς βλάσφημον αὐτὴν οὔσαν, ἀλλὰ θέσωμεν ἐν ἰδίῳ ὄρῳ,
 ὥσπερ οἱ πάλαι τὴν τῆς ἀνωμαλίας φωνὴν ἐν τῷ Ὁ μονογενὴς
 υἱός· ὁ καρδινάλιος ἀντίφην· Ἐξίτασθήτω πρότερον, ἵνα αἰδέσμεί, ἡ
 φωνὴ αὕτη, εἰ ἀληθὴς ἐστιν, ἢ ψευδὴς τε καὶ βλάσφημος· καὶ εἰ
 μὲν βλάσφημος ἀποδειχθῇ, οὔτε ἐν τῷ συμβόλῳ μενεῖ, οὔτε ἀλλα-
 χοῦ τεθήσεται· τὰ γὰρ βλάσφημα οὐδαμοῦ χρὴ λίσσασθαι· εἰ δ'
 ἐπὶ βλάσφημῳ, τί ἐν τῷ συμβόλῳ, τί ἀλλαχοῦ; μᾶλλον μὲν οὖν ἐν τῷ
 συμβόλῳ δεῖ ὁμολογεῖν τὴν ἀλήθειαν, ταῦτα ἀκούσαντα τρόμος ἐπε-
 λάβετό σε καὶ τοὺς μετὰ σοῦ ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν μεταβῆναι τοῦ
 δόγματος, καὶ ὠρμήσατε φυγεῖν, γλιχόμενοι τῆς ἐκείθεν ἐξιλεύσεως.
 Ὁ Ὁ Εὐαγγελιστὴς. Κἂν ἐνέμειναν διὰ τέλους τῇ ἐνστάσει ταύτῃ,
 κἂν δαλύθωσαν ἐκείθεν καλῶς ποιοῦντες, εἰ μὴ παραπεισθέντες
 ὑπὸ τινος αἰτίας, ὡς ἀπρεπὲς ἐστὶ μηδὲν εἰπόντας περὶ τοῦ δόγματος
 ἀπελθεῖν, ἰδέξαντο τὴν μετάβασιν, τοῦτο μὲν τὴν ἀπὸ τῆς προ-
 σθήκης ἐπὶ τὴν δόξαν, τοῦτο δὲ τὴν ἀπὸ Φιρράριας εἰς Φλωρεντίαν.
 ἈΠΟΛΟΓ. Ἦθελον μὲν τῆς ἀσύνητοι διαμεῖναι τῇ ἐνστάσει,
 καὶ διαμεθεῖναι, καὶ διαλυθεῖναι ἐκείθεν, ὡς σὺ πρῶτος ὑπέσχεο·
 οἱ δὲ τῆς σωτηρίας αὐτῶν ἐπιθυμηταί, καὶ τὸν κίνδυνον τῆς αἰ-
 ρέσεως ὅσος ἐστὶ φοβηθέντες κατὰ τῶν διαιρουμένων ἀπὸ τῆς ἐκ-
 κλησίας, οὐκ ἠθέλησαν τὴν μοχθηρίαν ταύτην νοσῆσαι· ἐξέτασθῆναι
 δὲ τὸ δόγμα καὶ τὴν ἀλήθειαν διατρανωθεῖναι, καὶ ταύτην ἀσπά-
 σασθαι μετὰ χαρᾶς ὑπεδέξαντο. ὅθεν τῷ τοῦ δικαίου λόγῳ καὶ
 τοῖς ἄλλοις πείσαντες, ἰδέξαντο μεταβῆναι ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τοῦ
 δευτέρου προβλήματος· ἰδέξαντο δὲ καὶ τὴν ἀπὸ Φιρράριας εἰς
 Φλωρεντίαν μετάβασιν, ἐπειδὴ ὁ τῆς ὁσίας μνήμης Εὐγένιος ὁ Ὁ
 ἀρχιερεὺς ὁ θειότατος οὐκ εἶχεν ἔτι ἐν Φιρράρια, οὔτε μὴν εὕρισκε
 εἰδέναι ὑμῖν ἐκάστη τὸ σιτηρίσιον, καὶ τοῖς Φλωρεντινοῖς μὲν
 δακρύσαι αὐτῷ τωσαράκοντα χιλιάδας χρυσήνων ἀπόστιλιν αὐτῷ

τὴν μίτραν αὐτοῦ ἐνέχυρον· οἱ τὸ ἐνέχυρον λαβόντες, τὸ αἰτεῖν ἀνυπλήρωσαν· σὺν ἐκείνοις δὲ καὶ ἄλλας τισσαράκοντα ὑπέσχετο χάριτι δοῦναι, εἰ εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν μεταθήσει τὴν σύνοδον, ἵνα δῶθῃ ἡ πολιτεία αὐτῶν τὴν τοῦ ὄρου τιμὴν ἀπολάβοι. διὰ τοῦτο οὖν ἡ μετάβασις ἀπὸ Φιρράριας εἰς Φλωρεντίαν γέγονε.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐνθα γινόμενοι τῶν περὶ τῆς δόξης διαλέξιον ἀπερξάμεθα, τῶν Λατίνων προσηγόντων ῥητά· τὰ μὲν ἐξ ἀποκρύφων τινῶν καὶ ἀγνώστων βιβλίων, τὰ δὲ ἐκ νυνοθυμένων τε καὶ διεφθαρμένων, ἐν οἷς ἰσχυρίζοντο τὴν ἑαυτῶν δόξαν συνίστασθαι. πάλιν οὖν αὐτοῖς ἐγὼ συμπλεκόμενος, καὶ τὸ τῆς δόξης ἔτοπον διελίζων, καὶ νυνοθυμένας εἶναι τὰς βίβλους προφανῶς παριστῶν, οὐδὲν ἦνυσεν εἰς πειθῶν, πλὴν ὅσον τὸν καιρὸν ἀναλίσκειν ἐκτὴ καὶ μάτην.

ἈΠΟΛΟΓ. Περὶ τῆς δόξης πρῶτος ὁ ἐν Θιολογίᾳ ὑψίνους Ἰωάννης, ὁ τοῦ σχήματος τοῦ ἁγίου Δαμνίκου ἱεραρχος, τὴν ἑαυτοῦ ἐποίησατο· Μετὰ τῆς εὐλογίας τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς τῶν ἐξέτασιν, φήσας, ποιήσομαι πρὸς ὑμᾶς περὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως, ὅτι οὐκ ἐξ ἀποκρύφων τινῶν βιβλίων καὶ ἀγνώστων ῥητᾶ προήνεγκεν, οὐδὲ ἐκ νυνοθυμένων τε καὶ διεφθαρμένων ὥς σὺ φής· εἰ μή που ἀπέκρυφα σὺ νοῦς τὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ Ἀθανασίου βιβλία, Ἐπιφανίου τε καὶ Κυρίλλου τοῦ ἱεροῦ, ἐξ ὧν προέφευγεν ὁ Ἰωάννης ὡς ἐκ προσώπου Λατίνων ῥητᾶ· δι' ὧν ἰσχυρίζετο τὴν ἀλήθειαν τοῦ δόγματος παραστῆσαι. οὐ γὰρ ἤθελον οἱ ἱεροὶ ἄνδρες ἐκείνοι διὰ δυτικῶν διδασκάλων τὸ δόγμα τοῦτο συστήσαι, ἀλλ' ἐξ ἀνατολικῶν πατέρων, ἵνα μὴ ἔχησι τούναντίον εἰπεῖν, ὅπερ καὶ γέγονε. σὺ δὲ τὴν ἀλήθειαν μὴ δυνάμενος φέρειν, διεφθαρμένα τε καὶ νυνοθυμένα τὰ τῶν διδασκάλων ἐκάλεις βιβλία· ὅτε καὶ μῶμος προσετρίβῃ σοι μέγας παρὰ τῆς συνόδου ἁπαλῆς λέγοντι οὕτω· καὶ μάλιστα οἱ τῆς ἰνδοτίρας Φρανκίας ἡγουμένοι ἀκούσαντες, ὅτι τὰ τῶν ἀνατολικῶν διδασκάλων βιβλία διεφθαρμένα ἀποκαλεῖς, μεγάλη φωνὴ ἐξεβόησεν· Αἰρετικὸς οὗτός ἐστιν ὁ κατάρατος· αἰωνίως ἀφορισθήτω, τοὺς διδασκάλους γὰρ ἀποσιέεται· καὶ εἰ τοῖς αὐτοῦ διδασκάλοις τοῖς ἀνατολικοῖς οὐ πιστεύει, τί ἂν εἴποι περὶ τῶν δυτικῶν τε καὶ ἡμετέρων; ὅτεν συγχύσεις γενομένης ἀνέστητε μηδὲν ἄλλο πρέ-

ξαντες· τῇ δὲ ἐφεξῆς συνελύσει ἐν τοῖς τοῦ μεγάλου Κυρίλλου ῥητοῖς τὸν λόγον ποιησαμένων ἐκείνων παντελῶς ἠρνήσω τὸν ἄξιον οὕτω λέγοντα. ὁ δὲ Ἰωάννης τὸν Ἐπιφάνιον ἔφερε συνηγοροῦντα Κυρίλλῳ καὶ αὐτὰ νουθετούμενα ἐκάλεισας. εἴτα ἀναγκασθεὶς ὁ βαθεὺς ἐκείνος καὶ ὑψηλὸς θεολόγος, τοῦ μεγάλου Βασιλείου ῥητὸν ἀπὸ τῶν κατ' Εὐνομίου προσέφερε, συνηγοροῦν τοῖς πρότερον ἐνεχθεῖσι· ἐν δὲ καὶ τοῦτο νουθετούμενον ἐκάλεισας· καὶ πάσας τὰς προειχθείσας βίβλους διεφθαρμένας ἀποκαλὼν, μωρία ἰνομίσθης τοῖς πᾶσιν. Ὅτι καὶ τὸν ὑποτακτικὸν τοῦ Νικομηδείας ἀποστείλατε τὸ βιβλίον κομίσας τοῦ ἱεροῦ Βασιλείου τὸ τὴν ῥῆσιν ἔχον τοιάνδε· Τίς γὰρ ἀνάγκη καὶ τὰ ἐξῆς. ἀκύνος οὖν τῇ κακίᾳ κινούμενος, ἢ καὶ παρ' ὑμῶν κτηνῶς ἠβουλήθη τὴν ἀλήθειαν κρύψαι· καὶ λαβὼν ἀνὰ χεῖρας τὸ βιβλίον, καὶ ἰλθὼν ἐπὶ τὸ θυρίδιον, ὡκονόμῃσι τὸ ῥητὸν ἀποξίσαι. καὶ στήσας τὸ φύλλον ὃ τὸ ῥητὸν εἶχεν, ἀπῆλθε λαβεῖν τὸ κτήριον τοῦ ἀπαλεῖψαι αὐτό. τὸ δὲ τῆς ἀληθείας πνεῦμα οὐκ ἐθέλεισι τοῦτο γινέσθαι, ἵνα μὴ σβησθῇ ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ πάντες ἄερα, ὁ δὲ ἀρ' τρεῖσι τὸ φύλλον τὸ τὸ ῥητὸν ἔχον, καὶ ἕτερον ἱστοῶν ἐκύνος τῇ σπουδῇ ἐκκόπτει ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου. λαβὼν οὖν τὸ βιβλίον, καὶ σπουδαίως ἐν τῇ συνόδῳ ἰλθὼν, ἔρχεσθε μετὰ θάρσεως τοὺς Λατίνους νικῆσαι. ἀνοίξας δὲ τὸ βιβλίον ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ ἰδὼν ἵτι τὸ ῥητὸν ὑγιὲς ὑπάρχον, στρεβλῶ τῷ ὀφθαλμῷ τῷ ὑποτακτικῷ ἐμβλέψας, εἰδείκνυν· ὃς μετὰ δέους ἐβόησεν, εἰς τὴν εὐχὴν σου κύριε, ἔκοψα αὐτὸ, πῶς δὲ καὶ πάλιν ὑγιὲς ἔστιν, ἀπορῶ. οὕτως οὖν τοῦ ῥητοῦ ὑγιоῦς εὐρεθέντος ἀνιχωρήσατε· καὶ νῦν οὐκ αἰσχύνῃ λέγων, ὅτι ἠλεγξας τὸ ἄτοπον τῆς τῶν Λατίνων δόξης· ἴδαι οὖν σὶ αἰσχύνεσθαι ταῦτα λέγοντα· οὐ γὰρ πρὸς ἀμαθείς ἢ εἰς τὴν αἰοκίαν ταῦτα ἐπέστελλες, ὅπως μὴ ἐντύχῃσι τοῖς εἰδόσι. τὰ πρακτικὰ γὰρ δεικνύουσι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐβόας, ἢ ἀπεκρυφόν ἔστι τὸ προκομισθὲν βιβλίον· ἔφερον τοῦ Κυρίλλου ῥητὸν, διεφθαρμένον ἐκάλεις. ἐκόμισον τοῦ Βασιλείου, νουθετούμενον ὑπάρχει, ἔλεγες· καὶ τοῦτο μόνον ὑπῆρχέ σοι τὸ γυναιῶν τοῦ λόγου. εἴτα ἐκόντων ἐκείνων, σὲ προκομίσαι τὸ ἀληθές, προθεσμίαν ἐχάντες ἀπειλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εὐρεῖν τοιαῦτά σου τὰ γυναιᾶ ῥήματα καὶ ἡ τοῦ λόγου ἰσχὺς, ἅσπερ ἐπ' ἀληθείας αἰσχύνῃ ἔστιν ἀπαγγέλλειν αὐτά· διὰ τοῦτο ἄλις ἐν τούτοις.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἄλλων γάρ ἄλλα ῥητῶν ῥητὰ διαδοχόμενων, καὶ λόγου λόγον γινώσκοντες, ὡς ἐν τοιούτοις εἰκός, οὐδὲν τι μᾶλλον ἢ ἀλῆθεια τὴν ἑαυτῆς ἰσχὺν ἐπιδείκνυτε, πολὺ τὸ μέλαν ἰμούντων ἐκείνων πρὸ ἑαυτῶν καὶ ταῖς μακρολογίαις αὐτῶν ἐπισπάζοντες.

ἌΠΟΛΟΓ. Ἐπειδὴ τὰ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ῥητὰ διηφθαρμίνα ἔλεγε, ἀνάγκη ἦν ῥητὰ ἑτέραν ἐγὼν προκαλέσας, καὶ προφίρον τοῦ Ἐπιφανίου τε καὶ Κυρίλλου· καὶ αὐτὰ ἀπέπερυφα, ἄγνωστά τε καὶ διηφθαρμίνα ἐκέλευς· ὅθω ὁ λόγος τὸν λόγον γινώσκων, ὡς εἶπεν ἐπὶ τούτοις αἰ γίνεσθαι, ἐχώρι εἰς ἄπειρον. καὶ οὐ μὲν ἐν καὶ γινναῖον ἦν αἰ λέγοντες, ὅτι διηφθαρμῶνον τοῦτο, νινωθυμένον ἐκείνο· ἄγνωστον τοῦτο, ἀπόπερυφον τᾶλλο· οἱ δὲ ἀφροδιαλογόμωμοι τῶν Λατίνων ἠγανάκτουν, καὶ θαυμάζοντες ἔλεγον· Αἰδέομαι πάντες Ἐφέσου, ἡμεῖς μὲν ὅσα τῶν ὑμετέρων ἐγὼν βιβλὴν δεῖξομεν, ὅλα διηφθαρμίνα λέγεις, ἃ ἑλληνικὰ εἰσιν. αἱ μὲν οὖν τὰ ἑλληνικὰ διηφθαρμίνα καὶ νόθα εἰσὶ, Λατινικὰ δὲ ἡμεῖς οὐ δεῖλομεν ἐπιδύξαι διὰ τὸ ἀνύποπτον, πόθω ἐπιδείξομεν τὴν ἀλῆθειαν, ἵνα σὺ πιστωθῇς· δεῖξον σὺ πατέρ αἰδέομαι, τὴν ἀλῆθειαν σου δὲ ἄλλο τι μὴ ἔχοντος λέγουν, ἢ ὅτι διηφθαρμίνα καὶ νόθα εἰσὶν, ἀνάγκη ἦν ἐκείνους διὰ τῶν ἐπομένων τοῦ διδασκάλου ῥητῇ συμβιβάζειν τὸν νοῦν, καὶ μακροὺς ἀποτείνειν λόγους εἰς ἀπέδυξιν καὶ ἐξήγησιν τοῦ ῥητοῦ. μέλαν δὲ οὐκ ἐξέμεσαν ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἀποκρίσεσιν οἱ Λατίνοι τὴν ἀλῆθειαν ἐρευνῶντες, ἀλλ' ἢ σὺ πώποτε μεθ' ὑβριως λέγων καὶ γράφων, καὶ τὸν ἰὸν ἐν τοῖς χύλιον ἔχων· ὅθω καὶ κατηγνώσθης ὡς δεισιδαίμων.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἀχρὶς οὐ πάλιν ἀπαγορεύσας, ὑπὸ τε τῆς ἐν νήθους ἐνοχλούμενος ἀσθηνίας, καὶ τὸ τῶν λόγων ἔκαρπον καθάρων, ἀπέτινα λόγον διὰ μακροῦ πρὸς αὐτοὺς ὅσον ἰσχυρὸν ἐν ἡ μαρτυρίαις πλείσταις ἀναντιρρήτοις παρίστωσα τὴν ἀλῆθειαν τῇ ἡμετέρου δόγματος, ὅτι περὶ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, οὐχὶ δὲ καὶ ἐ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται.

ἌΠΟΛΟΓ. Ἀπηγόρευσας μὲν ἀληθῶς ἔφη, μὴ δυνάμενος τῇ γυναικὶ τοῦ φρὰ Ἰωάννου συλλογισμοῖς ἀντιλίσσιν, ὅτι σοὶ τὸ τῷ μεγάλου Βασιλείου ῥητὸν μετὰ συλλογισμῶν ἀντιφύατα, τὸ λέγει· Οὐ γάρ τίνα λαμβάνομεν παρὰ τοῦ πνεύματος, ὥσπερ παρὰ τῷ υἱοῦ τὸ πνεῦμα. ἐν τούτῳ γὰρ τῷ ῥητῷ σὶ εἶδεν ἄπειρον θει-

γίας τῆς ἱερᾶς ὅτι καὶ ὡς ἀπροσθὴν σε ἰδίδασκει, πῶς δεῖ νοεῖν
 τὴν ἐκπέφουσιν τοῦ παναγίου πνεύματος· κατέπτρου γὰρ δίκην τὰ
 πραγματικὰ εἰσι μαρτυροῦντα τὸ ἀληθές· οὐ γὰρ ἀκαρπῖαν ἰώρας
 ἐν τοῖς ἐκείνου λόγοις, ἀλλ' ἰσχύν τι καὶ δύναμιν. ἦν δ' εἵχης ἐξ
 ἰθους ἀσθένειαν, εἵπομεν μὲν καὶ πρότερον, δηλώσομεν δὲ καὶ κατὰ
 μακρὸν, ἵνα γινῶσι πάντες, τίς ἦν. πρὸς δὲ τὴν δύναμιν καὶ ἰσχύν
 τῶν τοῦ Ἰωάννου λόγων μὴ δυνάμενος ἀντιβλέψαι, ἡβουλῆθης ἀπο-
 δράσαι, τὸν ἀγῶνα διηλιάσας τῆς διαλέξεως· καὶ ἐξέτινας λόγον·
 μακρὸν μὲν, μαδίνα δὲ καρπὸν ἔχοντα διαλέξεως, ἀλλὰ πάντα
 ἀπὸ τοῦ Καβάσιλά τι καὶ Παλαμᾶ καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς σχισμα-
 τιστῶν ἀναλαβὼν ἱλγίς γυμνὰ ῥητὰ τοῦ εὐαγγελίου, οἰόμενος ἐξ
 ἐκείνων διῆξαι τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, οὐχὶ δὲ
 καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, ὅπερ ὑποκρίθης μὲν ὁμολογουμένως
 διῆξαι, οὐκ ἔδειξας δὲ, οὐδὲ προύργου τὰ ῥητὰ ἐκείνᾳ σοι ἀπνο-
 τήκωσαν. τὸ γὰρ εἰπεῖν, ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, οὐ μόνον
 οὐ συνηγορεῖ τῇ σῇ λέξει, ἀλλὰ καὶ προδήλως ἰναντιοῦται· οὐ γὰρ
 φασιν, ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς μόνου, ἢ, ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ οὐκ
 ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται. καὶ τὸ λέγειν, ὅταν ἔλθῃ ὁ παρὰ πάλτος,
 ὃν πέμψῃ ὁ πατὴρ, * οὐδεμίαν σοι ἰσχύν δίδωσιν· οὐ γὰρ λέγει. * Ἰω. 14, 26.
 Ὃν πέμψῃ ὁ πατὴρ μόνος, ἢ, ὃν ὁ υἱὸς οὐ πέμπει. καὶ τοῦ Παύλου
 δὲ, ὁ λέγει· Ἡμεῖς οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἔλαβομεν, ἀλλὰ τὸ
 πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, * οὐ συνηγορεῖ τῇ σῇ βουλῇματι· οὐ γὰρ * Κορ. α'. 2, 12.
 λέγει τὸ πνεῦμα μόνου τοῦ πατρὸς καὶ οὐ τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ τὸ
 πνεῦμά φησι τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, Θεὸς δὲ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός. Ἐκ
 ποίῳ οὖν ῥητῶν ἔδειξας ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα ἐν τῇ
 συνόδῳ ὡς περ λέγεις ἰσταῦθα ἑγκαυχάμενος; ἐκ τῶν ἡδὴ ῥηθέντων;
 καὶ αὐτὰ οὐκ ἐκ μόνου φασίν, ἀλλ' ἑπλῶς ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπο-
 ρεύμενον, καὶ τοῦτοις τοῖς λόγοις Λατῖνοι σινομολογήσουσιν. οὗτος
 γὰρ ἔστω ὁ νοῦς ἡπας ἐκείνου τοῦ λόγου ὅν περ ἐξέτινας. ἀλλ'
 οὐκ ἀντίκεινται φήσουσιν οἱ τῆς ἀληθείας συνήγοροι τὰ ῥητὰ ταῦτα
 τοῖς λέγουσι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. εἰ γὰρ ἔφασαν, ὁ παρὰ
 τοῦ πατρὸς οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ· ἢ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα,
 οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ· ἢ ὁ πατὴρ μόνος προβάλλει τὸ πνεῦμα,
 οὐ μὴν δὲ καὶ ὁ υἱὸς καὶ ἄλλ' ὅμοια, εἵχης ἅν σκεῖαν ἐρίζειν τι
 καὶ φιλοποιεῖν. ἀλλ' οὐδὲ εἰ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἔλεγον, ἦν ἰκανὰ

- πρὸς ὃ σὺ βούλει· πάρεστι γὰρ εἰδέναι καὶ ἐξ ἄλλων εὐαγγελικῶν φωνῶν τοῦτο αὐτό. φησὶ γὰρ ὁ σωτὴρ· Περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ἡρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν οὐρανῷ, οὐδὲ ὁ υἱός, εἰ μὴ
- * Ματθ. 24, 36. ὁ πατὴρ μου μόνος.* καὶ αὐθις· Ἡ ἐμὴ διδασχὴ οὐκ ἔστιν ἐμὴ, ἀλλὰ τοῦ πατέρος μου. * ἐν τούτοις οὖν σαφῶς μὲν ἀπηρνήσατο, ὅτι οὐκ οἶδεν αὐτὸς ὁ υἱός, εἰ μὴ μόνος ὁ πατὴρ· καὶ ἡ διδασχὴ αὐτοῦ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ πατρός· ἡμεῖς δὲ καλῶς καὶ ἐπαινετικῶς πιστεύομεν πᾶν τούναντίον, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ἡραν εἰδέναι αὐτὸν ὡς πατέρα λέγομεν, καὶ τὴν διδασχὴν αὐτοῦ ἴσαι τιθέμεθα. εἰ οὖν ἐν οἷς φανερώς ἀπηρνήσατο, ἡμεῖς τᾶναντία πιστεύομεν, καὶ ὁρθοδόξως ποιοῦμεν, διατὶ ἐν ταῦθα, ἔνθα οὐδεμίαν ἄρνησιν τίθεικεν, οὐ πιστεύομεν ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα ἐπάρχει ὅπου γε ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις δι' ἄλλων ῥητῶν τὸ αὐτὸ ἱερῶς ὁ σωτὴρ παριστᾷ· ὡς πού φησιν· Ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος ὃν ἔφη
- * Ἰω. 15, 26. πέμψω ὑμῖν.* οὕτως ἔστιν ὁ παράκλητός ἐκείνος, ὃν ὁ πατὴρ ἐκπορεύει, εἰ οὖν ὁ πατὴρ ἐκπορεύει, ὁ υἱὸς ἐκπέμπει, τί διαφέρει τὸ πέμπεσθαι τοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεσθαι; καὶ πάλιν· Ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἐδιδάσκει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· ἐκείνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμὰ ἔστι
- * Ἰω. 16, 13, 14. διὰ τοῦτο εἶπον, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει. * καὶ ἐλλαχού· Ἐνεφάνησθε καὶ εἴπατε τοῖς μαθηταῖς· Λάβετε πνεῦμα ἅγιον. * ἅπαντες πάντα δεικνύουσιν, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται. Πόθεν οὖν καὶ ἐκ ποίων ῥητῶν ἔδειξας σὺ τὸ πνεῦμα ἐκ μόνου τοῦ πατρός; ἐκ τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας; καὶ ὡς ἐστὶ δυνατόν τοὺς αὐτοὺς ἐκ μόνου τοῦ πατρός, καὶ ἐκ τοῦ πατρός καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ λέγειν; εἰ γὰρ ἔλεγον οὕτως, ἑαυτοῖς περιέειπτον ἄλλα μὲν λέγοντες ἐν ἄλλοις, καὶ ἄλλα ἐν ἄλλοις· διὲ γὰρ ἢ ἐκ μόνου τοῦ πατρός λέγειν αὐτοὺς, ἢ ἐκ τοῦ πατρός καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ· ἀλλὰ τὸ ἐκ μόνου οὐδεὶς τῶν ἁγίων εἴρηκεν, εἰ μὴ μόνον Νεστόριος ὁ αἰρετικός, τὸ δὲ ἐκ τοῦ υἱοῦ πάντες οἱ διδασκαλοὶ διαρρήδην κερύττουσιν. αὐτίκα γὰρ ὁ μέγας τῆς ἐκκλησίας στύλος, ὁ μέγας τῶν ὄντων καὶ ἱερὸς Ἀθανάσιος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς ἑαυτοῦ πίστωσης φησὶ· Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ πατρός καὶ υἱοῦ οὐ ποικιλόν, οὐ κτιστὸν, οὐ γυνητὸν, ἀλλ' ἐκπορευτὸν. Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ εἰς τὴν ἑνανθρώπησιν τοῦ κυρίου λόγῳ οὕτω φησὶ· Μὴ ὑπονοεῖτω τις, ὅτι

μὴ ἔχον αὐτὸς ἐλάμβανεν· αὐτὸς γὰρ αὐτὸ ἄνωθεν ἔπεμψεν ὡς
 υἱὸς, καὶ αὐτὸς αὐτὸ κάτωθεν ὑποδέχεται ὡς ἄνθρωπος· ἐξ αὐτοῦ
 οὖν εἰς αὐτὸν κατήει, ἐκ τῆς Θεότητος αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπό-
 τητα αὐτοῦ.

Βασίλειος δὲ ὁ Θεότατος ἐν τῇ κατ' Εὐνομίου τρίτῃ φησὶν· Τίς
 γὰρ ἀνάγκη, εἰ τῷ ἀξιώματι τῇ τάξει τρίτον ὑπάρχει τὸ πνεῦμα,
 τρίτον εἶναι αὐτὸ καὶ τῇ φύσει; ἀξιώματι μὲν γὰρ διυπεριεύειν τοῦ
 υἱοῦ, παρ' αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχον καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνον καὶ
 ἀναγγέλλον ἡμῖν, καὶ ὅπως τῆς αἰτίας ἐκείνης ἐξημμένον παραδί-
 δωκεν ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος.

Ὁ δὲ Νύσσης Θυὸς Γρηγόριος ὁ καὶ ἀδελφὸς τούτου, ἐν πολ-
 λῶς μὲν λόγοις αὐτοῦ τοῦτό φησι, μέλιστα δὲ ἐν τῇ εἰς τὸ Πάτερ
 ἔρῃ ὁμιλίᾳ τρίτῃ διατρανοῖ λέγων· Ὁ γὰρ μονογενὴς υἱὸς ἐκ τοῦ
 πατρὸς παρὰ τῆς ἡγίας γραφῆς ὀνομάζεται, καὶ μέχρι τούτου
 ἵσταται ὁ λόγος αὐτοῦ τὸ ἰδίωμα· τὸ δὲ ἄγιον πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ
 πατρὸς εἶναι λέγεται, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ εἶναι προσμαρτυρεῖται· εἴ τις
 γὰρ πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ φησιν ὁ Θεὸς
 ἐπιστολός. *

* Ρωμ. 8,

Κύριλλος δὲ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείαν ἐκκλησίας φωστὴρ ὁ μακάριος
 ἐν τῇ πρὸς Νεστόριον ἐπιστολῇ, ἥς ἡ ἀρχή· Τοῦ σωτῆρος ἡμῶν
 ὑπερβῆς λέγοντος· Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ· * φησὶν· Εἰ
 καὶ ἔστι τὸ πνεῦμα ἐν ὑποστάσει ἰδικῇ, καὶ δὴ νοεῖται καθ'
 αὐτὸ καθὼς πνεῦμά ἐστι καὶ οὐχ υἱὸς, ἀλλ' οὖν ἔστιν οὐκ ἀλλό-
 τριον τοῦ υἱοῦ, πνεῦμα γὰρ ἀληθείας ὀνόμασται, καὶ ἔστι Χρι-
 στὸς ἢ ἀλήθεια, καὶ προχεῖται παρ' αὐτοῦ, καθάπερ ἀμίλναι καὶ
 ἐκ τοῦ υἱοῦ καὶ πατρός· τὸ δὲ προχεῖται, ἀντὶ τοῦ ἐκπορεύεται
 ὁ δὲ δάσκαλος τίθησιν, ὡς ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ Θεοῦ συμβόλου ὁ
 αὐτὸς λέγει, ἔνθα φησί· Καὶ προχεῖται, ἡγοῦν ἐκπορεύεται.

* Μαθ. 11

Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῇ εἰς τὸν προφήτην Ἰωὴλ τῇ· Ἐρχεῖ
 ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου, * φησὶν· ἢ μὲν γὰρ ἔστι Θεὸς καὶ ἐκ Θεοῦ
 κατὰ φύσιν ὁ υἱός, γενίνηται γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός, ἴδιον
 αὐτοῦ τι καὶ ἐν αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ πνεῦμά ἐστι, καθάπερ
 ἀμίλναι καὶ ἐκ' αὐτοῦ νοεῖται τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός.

* Ἰωὴλ. 2

Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸς Παλλάδιον ἀντιρρήτικοῖς οὕτως λέγει·
 Τρεπτὴν δὲ οὐ τοί που τὸ πνεῦμά ἐστιν· ἢ εἴπερ τὸ τρέψασθαι νοεῖ,

ἐπ' αὐτὴν ὁ μῶνος τὴν θείαν ἀναδραμεῖται φύσιν, ὥστε ἐστὶ τοῦ
 Θεοῦ καὶ πατὴρ, καὶ μὴν καὶ τοῦ υἱοῦ, τὸ οὐσιωδῶς ἐξ ἀμφω
 ἦρουν ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ προχέομενον πνεῦμα.

Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ ἐνάτου ἀναθηματισμοῦ φησὶ.
 Ἰδίον ἔχων ὁ υἱὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐσιωδῶς ἐμμενέον αὐτῷ πνεῦμα
 ἄγιον ἐρχάζετο τὰς θεοσημείας.

Χρυσόστομος δὲ ὁ μακάριος ἐν τῇ ἐπιτομῇ τῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν
 πρὸς τοὺς κυρίους φησὶν· Ἦλθον ὁ Χριστὸς εἰς ἡμᾶς· ἔδωκεν ἡμῶν
 τὸ ἐξ αὐτοῦ πνεῦμα, καὶ ἀνέλαβε τὸ ἡμίτερον σῶμα· τὸ δὲ ἐξ
 αὐτοῦ τί δαλοῦν βούλεται, ἥ ὅτι τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον πνεῦμα
 δέδωκεν ἡμῖν; καὶ Συμεὼν δὲ ὁ υἱὸς θιολόγος, ὁ καὶ μεταφρα-
 στὴς καλούμενος, τῇ τρίτῃ τοῦ ὁπταθρίου εἰς τὸν βίον τοῦ ἐκείνου
 Διονυσίου τοῦ Ἀρισπαγίτου οὕτω φάσκει· Πέρας τὰ τῆς σαρκὸς
 ἐνδημίας δέχεται, τὰ δὲ τοῦ πνεύματος ἄρχεται, καὶ εἰς οὐρα-
 νοὺς ὁ ἑμὸς Χριστὸς ἀναφίρεται, καὶ πρὸς τὸν πατρὸς ἐκείνου
 θρόνον, καὶ τὸ ἐκπορευόμενον αὐτοῦ πνεῦμα ἐπὶ τῇ τῶν ἀπείρων
 ἰσθμῶν καταπέμπει τοῖς μαθηταῖς ὁδηγῶν· συνεπὶ λέγει· τῇ με-
 γάλῃ πατρὶ Χρυσόστομος, ἦρουν τὸ ἐκπορευόμενον ἐξ αὐτοῦ. Ἐπι-
 φάνιος δὲ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου ὁ μακάριος· Ἀμφότερα πατερὰ,
 φησὶν, τῷ ἀνθρώπῳ τῷ δικαίῳ, ὁ Χριστὸς καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ,
 εἰ δὲ Χριστὸς ἐκ τοῦ πατρὸς πιστῶνται θεὸς ἐκ θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα
 ἐκ τοῦ Χριστοῦ, ἢ παρ' ἀμφοτέρων, ὥς φησὶν ὁ Χριστὸς, ὁ παρὰ

* Ἰω. 16, 14. τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ οὕτως ἐξ ἐμοῦ λήψεται. * Καὶ ἐν τῷ
 Ἀγκυρωτῷ· Ὅν τρόπον οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός, οὐδὲ

* Ματθ. 11, 27. τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ, * οὕτω τολμᾷ λέγειν, οὐδὲ τὸ πνεῦμα εἰ
 μὴ ὁ πάτερ καὶ ὁ υἱός, παρ' οὗ ἐκπορεύεται καὶ παρ' οὗ λαμ-
 βάνει, καὶ οὐδὲ τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ
 ἄγιον, τὸ διδάσκον πάντα, τὸ δοξάζον ἀληθῶς, ὁ παρὰ τοῦ
 πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστίν. καὶ κατωτέρω· Καὶ τὸ πνεῦμα δὲ ἐκ
 τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ πνέει. Ταράσιος δὲ ὁ μακάριος πατριάρ-
 χης κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ ἐπιστολῇ πρὸς τοὺς τῆς ἀνατο-
 λῆς ἀρχιερεῖς, ἧς ἡ ἀρχή· Πολλαῖς καὶ μεγάλαις προνομίαις οὕτω
 φησὶν· Καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ
 ἐκπορευόμενον, καὶ αὐτὸ θεὸν εἶναι γνωρίζομενον. Καὶ ὁ ἄγιος δὲ
 Ἰλάριος ἐν τῇ λόγῳ τῇ μετὰ τὴν παντοκροστὴν οὕτω φησὶ. Πιστεύο-

ὡς εἰς τὴν ἐκτίαν Τριάδα, τουτίστι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἵνα θεὸν πάντοδύναμον, μιᾷς οὐσίας, μιᾷς ὑπάρξεως, μιᾷς ἐξουσίας, δημιουργὸν πάντων τῶν κτισμάτων· ἐξ οὗ πάντα, δι' οὗ πάντα, ἢ ἢ πάντα· πατέρα ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐφ' ἑτέρου· υἱὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννητὸν, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, φῶς ἀληθινὸν ἐκ φωτὸς ἀληθινοῦ, οὐ μὴν δύο φῶτα, ἀλλ' ἓν φῶς· πνεῦμα ἅγιον παρὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐπίσης ἐκπορευόμενον. Καὶ Ἀναστάσιος δὲ ὁ τοῦ ἐκλίου ὄρους Σινᾶ ἐν τῇ λόγῳ τῇ κατὰ τὴν κατὰ ἡμᾶς ὁρθῶν δογματικῇ τῆς ἀληθείας, ἐπιγραφὴν ῥῶσιν· ἢ δὲ ἀρχὴ τοῦ λόγου· τῶν περὶ τῆς ὑγιούς ἡμῶν πίστεως ὡς φησὶ· Τοῦ δὲ σώματος τὸ ἰδίωμα λαβόντες ὡς παράδειγμα, τὴν ἐκκλησίαν τῶν θείων παριστήσαμεν διὰ τῆς τῶν μελῶν ἀναλογίας καὶ ἐκκλησίας· ταύτῃ γὰρ καὶ πνεῦμα στόματος αὐτοῦ, δαλονότι καὶ θεοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγεται στόματος ὄντος τοῦ μονοθεοῦ. καὶ πνεῦμα, πάλιν, ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον καὶ ἀποστελλόμενον, οὐ μόνον παρὰ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ. Καὶ ἰσά· τῆς πάλιν φησὶ· Καὶ γοῦν ὁ κύριος ἐξ ἑαυτοῦ διεκνύς αὐτὸ πνεῦμα, ἡμῶν τοῖς μαθηταῖς ἔλεγε· Λάβετε πνεῦμα ἅγιον. * ἢ δὲ Διαμαρτυρῶν δὲ ὁ ἅγιος ἐν τῇ 13' τῶν Θεολογικῶν οὕτω λέγει· Ἡ μαρτυρικὴ τοῦ κρυφίου τῆς θεότητος δύναμις τοῦ πατρὸς, ἐκ πατρὸς σου δὲ· υἱοῦ ἐκπορευομένη ὡς οἶδεν, καὶ μικρὸν ἀντιθέτω· Αὐτὸς μὲν ὢν ὅτι νεὺς λόγου ἀβύσσος, λόγου γεννήτωρ, καὶ διὰ λόγου προβαλὺς ἐκφαντορικῶς πνεύματος. Τὸ δὲ· Ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα οὐ λέγομεν ὅτι ἐν τῇ ὁρθῇ κεφαλῇ ὁ αὐτὸς διδάσκαλος λέγει, ἵνα ἡμεῖς διδάσκοντες ἐλάβωμεν αὐτὸ ἐν τῇ πρώτῃ κεφαλῇ τοῦ ὄρου, ἡραπολογούμενοι τῶν ἐ κεφαλῶν. Καὶ Κύριλλος πάλιν ὁ μακάριος ἐν τῇ πρὸς Ἑρμίου δευτέρῃ λέγει οὕτως· Ἄγιον δὲ πνεῦμα προσειρεῖς ὅτι ἐκ πατρὸς δὲ· υἱοῦ προχέμενον φυσικῶς· ὅτι δὲ ἡ διὰ τῇ Ἐκ ποδὸν καὶ τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχον, μετὰ μικρὸν καὶ τοῦτο σοι λείξομεν. νῦν δὲ τί ἔχεις πρὸς ταῦτα εἰπῶν; οὐκ αἰσίν οὔτοι οἱ προλαχθέντες ἅγιοι καὶ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι; ἢ οἷον οὔτοι πάντες ἐν διαφόροις λέξεσι καὶ συλλαβαῖς ἐν τοῖς αὐτῶν συγγράμμασι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ὁμολογοῦσι καὶ λέγουσι, πῶθι σοι τὸ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εὑρεται ἐκπορευόμενον ἐν τῇ ἱερᾷ γραφῇ; δεῖξεν ἡμῖν, τίς

* 1ω. 20, 22.

τῶν διδασκάλων τὸ ἐκ μόνου φρεσί; τίς τῶν ἁγίων; ποία τῶν συνόδων τοῦτ' ἔφησε; τί ὅτι ἑματαιώθης σὺ, καὶ σπουδάζεις καὶ τοὺς ἄλλους ἐξαπατῆσαι; οὐκ ἠδίδως τὸν κύριον ὡς κρινεῖ ζῶντας καὶ νεκρούς; πῶς ἠρνήσω αὐτὸν μὴ εἶναι ὁμοούσιον καὶ ὁμόθρονον καὶ ὁμοδύναμον τῷ πατρὶ καὶ συνάναρχον, καὶ πάντα ἔχοντα ὅσα καὶ ὁ πατὴρ, διότι μόνου τοῦ εἶναι πατέρα; αὐτὸς γάρ φησι Πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἡμᾶς εἰσι. καὶ αὐτὸς Σὺ πάτερ ἐν ἡμῖν, καὶ γὰρ ἐν σοί. καὶ Πάντα τὰμὰ σὰ ἴστι, καὶ τὰ σὰ ἡμᾶς καὶ ἐν τῇ εὐχῇ.* Δὸς αὐτοῖς, περὶ τῶν μαθητῶν λέγων, ἵνα ᾧσαν ὅτι καὶ ἡμεῖς ἐν ἰσμίν.* εἰ οὖν ἐν ἴστι μετὰ τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, πῶς τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, ὅπῃ ἀχωρίστως πρῶτον ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ; ταῦτα μὲν ἴδρι σε βλέπων, καὶ μὴ τὰ τοῦ Καβάσιλα, Παλαμᾶ τε καὶ τοῦ Φουρνῆ, Καματηροῦ καὶ Μεσχάμπαρας καὶ τῶν ἄλλων, ἵνα μὴ καθ' ἑκάστον λέγων ᾧσαν περὶ σπασίας, σχισματικὸς καὶ ἰχθύρὸς τῆς ἀληθείας ἐγένου* καὶ ἐν τῇ συνόδῳ οὐ τὰ τῶν ἁγίων, ἀλλὰ τὰ κείνων εἰπὼν ἡσχύνθης, ὅτι σοι τοὺς διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας ἐκείνοι προέβλεπον, καὶ μὴ δυνάμενος ἀναβλέψαι ἀπείδρας αἰσχυνθίς. καὶ νῦν οὐκ αἰσχρὸν λέγων, ὅτι ἴδεις ἐκεῖ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα; περὶ μὲν δεῖξαι, ὅτι σοι καὶ κρότους ποδῶν καὶ φωνῆς ἐποίησαν οἱ τῆς ἐνδοτέρας Θρακίας ἠγούμενοι, μεγάλη φωνὴ αἰρετικὸν καὶ καταρμίνον ἀποκαλοῦντές σε, οὐκ ἀπείδεις, ἀλλ' ἢ μόνον ἀπὸς ῥητὰ εἶπες.* Ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται,* καὶ τὰ ὅμοια* ἀπὸ καὶ διετύσαμεν ἥδη, καὶ οὐ δεῖ περαιτέρω λέγειν.

* Ἰω. 16, 15.
17, 10. 21. 22.

* Ἰω. 15, 26:

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Παρὰ τῶν εὐαγγελικῶν ἀρχαίμενος λόγων, διὰ δὲ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν διαδοξαμένων αὐτοὺς κατελθόν ἔρχομαι καὶ τῆς οἰκουμένης τρίτης συνόδου. κατὰ μέρος τι ἐξηραζόμενος ἑκάστον τῶν ρητῶν, καὶ συλλογιζόμενος ἐφ' ἑκάστῳ, καὶ συμπεραίνων ὅπερ ἀποδεικνύεται προκείμενον εἶχον, ὡς πανταχοῦ τοῦ καινοῦ τῶν Λατίνων δόγματος ἀπηγορευμένου.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἡρξω μὲν, ὡς καὶ πρότερον ἔφην, ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν φωνῶν εἰς σύστασιν τοῦ σοῦ φρονήματος, οὐ μὴν δὲ τῇ καταστάσει ἐπηκελούθησας τῆς διαλέξεως. ἰσθήσαστε γάρ, ἵνα ἀπὸ κεφαλαιοῦ εἰς κεφάλαιον, καὶ ἀπὸ ἐπιχειρήματος εἰς ἐπιχείρημα μεταβαίνητε, ἵνα καὶ εὐσύννοτοι καὶ σαφεῖς αἱ ἐρωτήσεις ἅμα καὶ

ἀποκρίσεις γίνονται. ὅταν δὲ εἰς αὐτὸ ἔλθῃτε, καὶ ῥητὸν τὸ ῥητὸν
 ῥηδίζετε, καὶ συλλογισμὸς κατόπιν ὡς ἐν συνόψει ἐπικολουῖται
 μοναίως παρὰ τοῦ φρά 'Ιωάννου λεγόμενος, ἐστενοχωρήθης τῇ ἀπο-
 κρίσει, καὶ ἐξίφυγες, τὸν μακρὸν ἐκείνον ἀποτεινόμενος λόγον, μη-
 ρένα καρπὸν ἀληθείας ἢ ἥθος ἔχοντα διαλέξεις· ὅτε σοι ὁ προ-
 βολογόμενος 'Ιωάννης ἔφη Κύριε 'Εφίσου, φαίνεται ὅτι παραβαίνεις
 τὴν τάξιν, ἄλλη γάρ ἐστιν ἡμετέρα συμφωνία, καὶ ἄλλως ποιῶς
 περὶ τὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ῥητὸν οὐκ ἔλαβε τέλος, καὶ σὺ προέ-
 κρις εἰς μίσην ἄλλας ὑποθέσεις καὶ ἄλλα κεφάλαια ἔξω τοῦ προ-
 κειμένου, διδάσκων ὡς εἴκει τοὺς ἀκροατάς. λέγει λοιπὸν μακρὸν,
 σὺν ἂν αὐτὸς βούλει, ἐπειδὴ ἐγὼ οὐκ ἔχω τιθῆναι σοι νόμον, ἀλλ'
 ἡ γαλῶτατος βασιλεύς· ὅμως ἐγὼ τηρήσω τὴν σημαντικότητα καὶ τὴν
 τάξιν τῶν διαλέξεων, καὶ οὐδέποτε ἀποκριθῆσομαι εἰς ὅσα λέ-
 γεις, ἔστ' ἂν ἀπολογηθῇς κατὰ τάξιν τῶν προκειρισθέντων ῥητῶν,
 καθ' ὃν ἡρξάμεθα τρόπον τῆς διαλέξεως, ὅπως σαφηνισθέντος τοῦ
 πρὸς ἀρξώμεθα τοῦ ἱτέρου. * ἀκούσας οὖν ταῦτα ἐπιληψία κατέ- * φυλλ. 253.
 ῥχε σε, καὶ ἐστενοχωρήθης ἐλθὼν κατὰ πειῦσιν καὶ ἀπόκρισιν τῶν
 ἑσῶν καὶ εὐθύς ὀλίγα εἰπὼν Σίκουλα σικουλόρουμ ἐβόησας, του-
 λῶστιν οὐ βούλομαι ἔτι λέγειν, τέλος ἐποίησα, ὅθῃ καὶ ὁ μακα-
 ρώτατος πάπας * ἔφησι· Δίκαιόν ἐστιν, ἐπὶ εἴπῃς ὅσα ἔχρηξες, ἵν' *
 ἀπολογηθῇς καὶ εἰς τὰ τελευταῖα 'Ιωάννου τοῦ προβιντζαλίου.* καρδ.
 ἐπὶ θείοντος δὲ σου ἀποκριθῆναι, ἀλλ' ὀλίγους εἰπόντος λόγους, *
 261.
 τριβλοὺς καὶ διφθαρμένους καὶ ἔξω τοῦ προκειμένου, ἐλύθη ἡ
 κρίσις, καὶ πλέον οὐκ ἠθέλησας συνελθεῖν. καινὸν δὲ καὶ ἀπη-
 κριμένον τὸ τῶν Λατίνων δόγμα οὔτε μὴν ἔδειξας οὔτε δείξεις
 ποτὲ, οὔτε σὺ οὗτ' ἄλλος τις ὑψηλότερός σου καὶ λογιώτερος· ὅτι
 ὁ καινὸν τοῦτο τὸ δόγμα ὑπάρχει, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διευτέρας συ-
 νόδου ἐστὶ τι καὶ φάλλεται ἐν τῇ 'Ρωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ· οὐδὲ Λα-
 τινικὸν ἐστὶν ἢ Γραϊκικόν, οὐ γάρ ἐν μέρει ἢ πίστις, ἀλλὰ Χρι-
 στιανικόν· πάντες γὰρ οἱ διδάσκαλοι Γραϊκοὶ καὶ Λατῖνοι τὰ αὐτὰ
 κηροῦσιν· εἰ μὴ τοσοῦτον ἀτοπώτατος βούλει φανῆναι, ὥστε καὶ
 τοὺς ἀνατολικοὺς ἐκρίους καὶ διδασκάλους Λατίνους ἀποκαλεῖν.
 Ὁ 'ΕΦΕΣΟΥ. Ἐπὶ τούτοις κατέλυσα τὰς πρὸς αὐτοὺς ὀμιλίας,
 ἵνα μὴ ἐκτετατωμένως μετ' αὐτῶν, ἥθουν αὐτοὺς σιωπῆσαι βου-
 λωσάμενος. ἀλλ' ἐκείνοι προσεκαλοῦντο τοὺς ἡμετέρους ἐκόντας

* 'Ιουλιανὸς ὁ
 καρδ.
 * φυλλ. 260.
 261.

τὴν μίτραν αὐτοῦ ἐνέχυρον· οἱ τὸ ἐνέχυρον λαβόντες, τὸ αἰτεθὲν ἀντιπλήρωσαν· σὺν ἐκείνοις δὲ καὶ ἄλλας τεσσαράκοντα ὑπέσχεοντο χάριτι δοῦναι, εἰ εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν μεταθήσει τὴν σύνοδον, ἵνα δῶθῃ ἡ πολιτεία αὐτῶν τὴν τοῦ ὄρου τιμὴν ἀπολάβοι. διὰ τοῦτο οὖν ἡ μετάβασις ἀπὸ Φιρράριος εἰς Φλωρυτίαν γέγονε.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐνθα γενόμενοι τῶν περὶ τῆς δόξης διαλίξων ἀπορξάμεθα, τῶν Λατίνων προσηγόντων ῥητὰ, τὰ μὲν ἐξ ἀποκρύφων τινῶν καὶ ἀγνώστων βιβλίων, τὰ δὲ ἐκ νουθευμένων τι καὶ διεφθαρμένων, ἐν οἷς ἰσχυρίζοντο τὴν ἑαυτῶν δόξαν συνίστασθαι. πάλιν οὖν αὐτοῖς ἐγὼ συμπλεκόμενος, καὶ τὸ τῆς δόξης ἔταπον διελέγχων, καὶ νουθευμένας εἶναι τὰς βίβλους προφανῶς παριστῶν, οὐδὲν ἥνουον εἰς πειθῆ, πλὴν ὅσον τὸν καιρὸν ἀναλίσκειν εἰκῇ καὶ μάτην.

ἈΠΟΛΟΓ. Περὶ τῆς δόξης πρῶτος ὁ ἐν Θεολογίᾳ ὑψίστης Ἰωάννης, ὁ τοῦ σχήματος τοῦ ἁγίου Δαμνίκου ἑπαρχος, τὴν ἑπαρχίαν ἐποίησατο. Μετὰ τῆς ἐυλογίας τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς τῷ ἐξέτασιν, φήσας, ποιήσομαι πρὸς ὑμᾶς περὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως. ὅτε οὐκ ἐξ ἀποκρύφων τινῶν βιβλίων καὶ ἀγνώστων ῥητὰ προήνεγκεν, οὐδὲ ἐκ νουθευμένων τι καὶ διεφθαρμένων ὡς σὺ φής· εἰ μὴ σου ἀπέκρυφα σὺ νοῦς τὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ Ἀθανασίου βιβλία, Ἐπιφανίου τι καὶ Κυρίλλου τοῦ ἱεροῦ, ἐξ ὧν προέφερεν ὁ Ἰωάννης ὡς ἐκ ποροσώπου Λατίνων ῥητῶν δι' ὧν ἰσχυρίζετο τὴν ἀλήθειαν τοῦ δόγματος παραστῆσαι. ὡ γὰρ ἤθελον οἱ ἱεροὶ ἄνδρες ἐκεῖνοι διὰ δυτικῶν διδασκάλων τὸ δόγμα τοῦτο συστήσαι, ἀλλ' ἐξ ἀνατολικῶν πατέρων, ἵνα μὴ ἔχη τοῦναντίον εἰπεῖν, ὅπερ καὶ γέγονε. σὺ δὲ τὴν ἀλήθειαν μὴ ἐννέμενος φέρειν, διεφθαρμένα τι καὶ νουθευμένα τὰ τῶν διδασκάλων ἐκάλεις βιβλία· ὅτε καὶ μῶμος προσετίθει σοι μέγας παρὰ τῆς συνόδου ἁπαλῆς λέγοντι οὕτω· καὶ μάλιστα οἱ τῆς ἐνδοτίμης Φρανκίας ἡγουμένοι ἀκούσαντες, ὅτι τὰ τῶν ἀνατολικῶν διδασκάλων βιβλία διεφθαρμένα ἀποκαλιῖς, μεγάλη φωνῇ ἐξέβησαν Αἰρετικὸς οὗτός ἐστιν ὁ κατάρατος· αἰωνίως ἀφορισθήτω, τοὺς δὲ διδασκάλους γὰρ ἀποσιέεται· καὶ εἰ τοῖς αὐτοῦ διδασκάλοις τῆς ἀνατολικῆς οὐ πιστεύει, τί ἂν εἴποι περὶ τῶν δυτικῶν τι καὶ ἡμετέρων; ὅθεν συγχύσεως γενομένης ἀνέστητε μὴδὲν ἄλλο πρὸς

ξάντες τῇ δὲ ἐφεξῆς συνελύσει ἐν τοῖς τοῦ μεγάλου Κυρίλλου ῥητοῖς τὸν λόγον ποιουμένων ἐκείνων παντελῶς ἠρπάσω τὸν ἄριον οὕτω λέγοντα. ὁ δὲ Ἰωάννης τὸν Ἐπιφάνιον ἔφερε συναγοροῦντα Κυρίλλου καὶ αὐτὰ νουθετυμένα ἐκάλισας. εἴτα ἀναγκασθεὶς ὁ βαθεὺς ἐκεῖνος καὶ ὑψηλὸς θεολόγος, τοῦ μεγάλου Βασιλείου ῥητὸν ἀπὸ τῶν κατ' Εὐνομίου προσέφερε, συναγοροῦν τοῖς πρότερον ἐνεχθεῖσι· ἐν δὲ καὶ τοῦτο νουθετυμένον ἐκάλισας καὶ πάσας τὰς προενηχθείσας βίβλους διεφθαρμένας ἀποκαλῶν, μωρία ἐνομίσθη τις πᾶσιν. Ὅτε καὶ τὸν ὑποτακτικὸν τοῦ Νικομηδείας ἀπιστοῖλατι τὸ βιβλίον κομίσας τοῦ ἱεροῦ Βασιλείου τὸ τὴν ῥῆσιν ἔχον τοιάνδρι· τίς γὰρ ἀνάγκη καὶ τὰ ἐξῆς. ἀκακῖνος οὖν τῇ κακίᾳ κινούμενος, ἢ καὶ παρ' ὕμνων ἐσπευθεὶς ἐβουλήθη τὴν ἀλήθειαν κρύψαι καὶ λαβὼν ἀνὰ χεῖρας τὸ βιβλίον, καὶ ἰλθὼν ἐπὶ τὸ θυρίδιον, ὡκονόμησε τὸ ῥητὸν ἀποξέσαι. καὶ στήσας τὸ φύλλον ὃ τὸ ῥητὸν εἶχεν, ἀπῆλθε λαβεῖν τὸ ἰσχυρίον τοῦ ἀπαλειψαί αὐτό. τὸ δὲ τῆς ἀληθείας πνεῦμα οὐκ ἰδέσκει τοῦτο γινέσθαι, ἵνα μὴ σβησθῇ ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ πᾶσι ἔρεα, ὁ δὲ ἄρ τρέψει τὸ φύλλον τὸ τὸ ῥητὸν ἔχον, καὶ ἕτερον ἱστην ἐκεῖνος τῇ σπουδῇ ἐκκύπτει ἕτερον ἀνδ' ἑτέρου. λαβὼν οὖν τὸ βιβλίον, καὶ σπουδαίως ἐν τῇ συνόδῳ ἰλθὼν, ἤρχετο μετὰ θάρρους τοὺς Λατίνους νικῆσαι. ἀνοίξας δὲ τὸ βιβλίον ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ ἰδὼν ἔτι τὸ ῥητὸν ὑγίης ὑπάρχον, στρεβλῶ τῷ ὀφθαλμῷ τῷ ὑποτακτικῷ ἐμβλέψας, ἰδείκνυσεν ὅς μετὰ δέους ἐβόων, εἰς τὴν δοχὴν σου κύριε ἔκοψα αὐτὸ, πῶς δὲ καὶ πάλιν ὑγίης ἐστίν, ἀπορῶ. ὕτως οὖν τοῦ ῥητοῦ ὑγιоῦς εὐριθέντος ἀνιχωρήσατε καὶ νῦν οὐκ ἐσχύνῃ λέγων, ὅτι ἤλεγξας τὸ ἄτοπον τῆς τῶν Λατίνων δόξης· δει οὖν σε αἰσχύνεσθαι ταῦτα λέγοντα· οὐ γὰρ πρὸς ἀμαθείς ἢ εἰς τὴν ἄοικον ταῦτα ἐπίστελλεις, ὅπως μὴ ἐντύχῃσι τοῖς εἰδόσι. καὶ πρακτικὰ γὰρ διακινύουσι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐβόας, ἀποκρυφόν ἵστι τὸ προκομισθὲν βιβλίον· ἔφερον τοῦ Κυρίλλου ῥητὸν, διεφθαρμένον ἐκάλεις. ἐκόμιζον τοῦ Βασιλείου, νουθετυμένον ὑπάρχει, ἔλεγες· καὶ τοῦτο μόνον ὑπῆρχέ σοι τὸ γενναῖον τοῦ λόγου. εἴτα ἰσθόντων ἐκείνων, σὲ προκομίσαι τὸ ἀληθές, προδοσιμῶν ῥήματα ἀπελθεῖν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εὐρεῖν τοιαῦτά σου τὰ γενναῖα ῥήματα καὶ ἡ τοῦ λόγου ἰσχὺς, ἅσπερ ἐπ' ἀληθείας αἰχμὴν ἐστὶν ἀπαγγέλλειν αὐτά· διὰ τοῦτο ἄλεις ἐν τούτοις.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἄλλων γάρ ἄλλα ῥητῶν ῥητὰ διαδοχόμενων, καὶ λόγου λόγον γινώσκοντες, ὡς ἐν τοιούτοις εἰπὼς, οὐδὲν τι μᾶλλον ἢ ἀλάθεια τὴν ἑαυτῆς ἰσχὺν ἐπιδείκνυντο, πολὺ τὸ μέλαν ἐμούντων ἐκείνων πρὸς ἑαυτῶν καὶ ταῖς μακρολογίαις αὐτῶν ἐπισπασζόμενοι.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἐπειδὴ τὰ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ῥητὰ διηφαρμμένα ἔλεγε, ἀνάγκη ἦν ῥητὰ ἑτέραν ἐκείνων προκομίσει, καὶ προφύρον τοῦ Ἐπιφανίου τε καὶ Κυρίλλου· καὶ αὐτὰ ἀπέκρυφα, ἄγνωστα τε καὶ διηφαρμμένα ἐκέλευς· ὅθω ὁ λόγος πρὸν λόγον γὰρ, ὡς εἶπεν ἐπὶ τούτοις αἰ γίνεσθαι, ἰσχύει εἰς ἄπειρον. καὶ σὺ μὲν ἐν καὶ γινναῖον ἦν αἰ λόγοντος, ὅτι διηφαρμμένον τοῦτο, νυνοθυμῶνον ἐκείνο· ἄγνωστον τοῦτο, ἀπόκρυφον τᾶλλο· οἱ δὲ φασδιαλεγόμενοι τῶν Λατίνων ἠγανάκτουν, καὶ θαυμάζοντες ἔλεγον Αἰδέομαι πᾶν Ἐφέσου, ἡμεῖς μὲν ὅσα τῶν ὑμετέρων ἐκείνων βιβλία δεῖξομεν, ὅλα διηφαρμμένα λόγως, ἢ ἑλληνικὰ εἰσιν. εἰ μὲν οὖν τὰ ἑλληνικὰ διηφαρμμένα καὶ νόθα εἰσὶ, Λατινικὰ δὲ ἡμῶς ὡς δόλομεν ἐπιδύξαι διὰ τὸ ἀνύποπτον, πόθεν ἐπιδείξομεν τὴν ἀλάθειαν, ἵνα σὺ πιστωθῇς; δεῖξον σὺ ἡμῶς αἰδέομαι, τὴν ἀλάθειαν σου δὲ ἄλλο τι μὴ ἔχοντος λέγειν, ἢ ὅτι διηφαρμμένα καὶ νόθα εἰσιν, ἀνάγκη ἦν ἐκείνους διὰ τῶν ἐπομένων τοῦ διδασκάλου ῥητῶν συμβεβῆσθαι τὸν νοῦν, καὶ μακροὺς ἀποτῶναι λόγους εἰς ἀπόδειξιν καὶ ἐξήγησιν τοῦ ῥητοῦ. μέλαν δὲ οὐκ ἐξέμισαν ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἀποκρίσεσιν οἱ Λατῖνοι τὴν ἀλάθειαν ἐρευνῶντες, ἀλλ' ἢ σὺ πότε μεθ' ὕβρεως λέγων καὶ γράφων, καὶ τὸν ἰὸν ἐν τοῖς χύμας ἔχων, ὅθω καὶ κατεγνώσθης ὡς δεισιδαίμων.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἀχρις οὗ πάλιν ἀπαγορεύσας, ὑπὸ τι τῆς σννήθους ἐνοχλούμενος ἀσθενίας, καὶ τὸ τῶν λόγων ἔκαρπον καθάρων, ἀπέτινα λόγον διὰ μακροῦ πρὸς αὐτοὺς ὅσον ἰσχυρὸν ἐν μαρτυρίαις πλείταις ἀναντιρρήτοις παρίστωσα τὴν ἀλάθειαν τοῦ ἡμετέρου δόγματος, ὅτι περ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, οὐχὶ δὲ καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἀπηγόρευσας μὲν ἀληθῶς ἔφης, μὴ δυνάμενος τῇ γυναικί τοῦ φρᾶ Ἰωάννου συλλογισμοῖς ἀντιλέγειν, ὅτε σοι τὸ τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ ῥητὸν μετὰ συλλογισμῶν ἀντηρώτα, τὸ λέγει· Οὐ γάρ τινα λαμβάνομεν παρὰ τοῦ πνεύματος, ὥσπερ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα. ἐν τούτῳ γὰρ τῷ ῥητῷ σε ἔδειξεν ἄπειρον διανο-

κς τῆς ἱεράς ὅτι καὶ ὡς ἀπροαπὴν σι ἰδίῳ δασκεῖ, πῶς δ'εἰ νοεῖν
 ἢ ἐκπύρουσιν τοῦ παναγίου πνεύματος· κατέπτρου γὰρ δίκην τὰ
 ἀπεικὰ εἰσι μαρτυροῦντα τὸ ἀληθές· οὐ γὰρ ἀκαρπίαν εἴρας
 τοῖς ἐκείνου λόγοις, ἀλλ' ἰσχύν τι καὶ δύναμιν. ἦν δ' εἴχες ἐξ
 οὗτος ἀσθένειαν, εἴπομεν μὲν καὶ πρότερον, δηλώσομεν δὲ καὶ κατὰ
 ἐρὸν, ἵνα γινῶσι πάντες, τίς ἦν. πρὸς δὲ τὴν δύναμιν καὶ ἰσχύν
 ἢ τοῦ Ἰωάννου λόγων μὴ δυνάμενος ἀντιβλέψαι, ἡβουλῆθης ἀπο-
 ῥῆσαι, τὸν ἀγῶνα διηλιάσας τῆς διαλέξεως καὶ ἐξέτινας λόγον,
 πρὸν μὲν, μεδίνα δὲ καρπὸν ἔχοντα διαλέξεως, ἀλλὰ πάντα
 τὸ τοῦ Καβάσιλά τε καὶ Παλαμᾶ καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς σχισμα-
 εῶν ἀναλαβὼν ἑλεγκτικὰ ῥητὰ τοῦ εὐαγγελίου, εἰόμενος ἐξ
 ὧν δὴ δὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, οὐχὶ δὲ
 ἢ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται, ὅπερ ὁμοιοῦσιν μὲν ὁμοιοῦσιν
 ἔχει, οὐκ ἔδειξας δὲ, οὐδὲ προῦργου τὰ ῥητὰ ἐκείνᾳ σοὶ ἀπην-
 κισαν. τὸ γὰρ εἰπεῖν, ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, οὐ μόνον
 συναγορεύει τῷ σὺ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ προδήλως ἐναντιοῦται· οὐ γὰρ
 εἰναι, ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς μόνου, ἢ, ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ οὐκ
 τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται. καὶ τὸ λέγειν, ὅταν ἔλθῃ ὁ πατέρας, οὐκ
 ἐμψύχει ὁ πατήρ, * οὐδεμίαν σοὶ ἰσχύν δίδωσιν· οὐ γὰρ λέγει. * Ἰω. 14, 26.
 ἢ ἐμψύχει ὁ πατήρ μόνος, ἢ, ὅν ὁ υἱὸς οὐ ἐμψύχει. καὶ τοῦ Παύλου
 ὁ λέγει· Ἡμεῖς οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἔλαβομεν, ἀλλὰ τὸ
 πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, * οὐ συναγορεύει τῷ σὺ βουλήματι· οὐ γὰρ * Κορ. α'. 2, 12.
 γὰρ τὸ πνεῦμα μόνου τοῦ πατρὸς καὶ οὐ τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ τὸ
 τοῦμά φησι τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, Θεὸς δὲ ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱός. Ἐκ
 ἰδὼν οὖν ῥητῶν ἔδειξας ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα ἐν τῇ
 νόδῳ ὡςπερ λέγεις ἐνταῦθα ἐγκαυχώμενος; ἐκ τῶν ἡδὴ ρηθέντων;
 ἢ αὐτὰ οὐκ ἐκ μόνου φασίν, ἀλλ' ἐκπῶς ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπο-
 ρεύμενον, καὶ τούτοις τοῖς λόγοις Λατῖνοι συνομολογήσουσιν. οὗτος
 ἔρ' ἔστω ὁ νοῦς ἡπας ἐκείνου τοῦ λόγου ὅνπερ ἐξέτινας. ἀλλ'
 π' ἀντίκεινται φήσουσιν οἱ τῆς ἀληθείας συνήγοροι τὰ ῥητὰ ταῦτα
 ὡς λέγουσι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται. εἰ γὰρ ἔφασαν, ὁ παρὰ
 τῷ πατρὶ οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ· ἢ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα,
 ἢ μὴν δὲ καὶ ὁ υἱὸς καὶ ἄλλ' ὅμοια, εἴχες ἂν σκεῖαν ἐρίξιν τι
 καὶ φιλοσοφίαν. ἀλλ' οὐδὲ εἰ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἔλεγον, ἦν ἰκανὰ

πρὸς ὃ σὺ βούλει· πάρῃσι γὰρ εἶδέναι καὶ ἐξ ἄλλων εὐαγγελιστῶν φωνῶν τοῦτο αὐτό. φησὶ γὰρ ὁ σωτὴρ· Περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ἄρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν οὐρανῷ, οὐδὲ ὁ υἱὸς, εἰ μὴ

* Ματθ. 24, 36. ὁ πατὴρ μου μόνος.* καὶ αὐθις· Ἡ ἐμὴ διδασχὴ οὐκ ἔστιν ἐμὴ, ἀλλὰ

* Ἰω. 7, 16. τοῦ πατέρα μου. ἐν τούτοις οὖν σαφῶς μὲν ἀπερνήσατο, ὅτι οὐκ οἶδεν αὐτὸς ὁ υἱὸς, εἰ μὴ μόνος ὁ πατὴρ· καὶ ἡ διδασχὴ αὐτοῦ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ πατρός· ἡμεῖς δὲ καλῶς καὶ ἐκαινεῶς πιστεύομεν πᾶν τούναντίον, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ὥραν εἶδέναι αὐτὸν ὡς πατέρα καὶ τὴν πατέρα λέγομεν, καὶ τὴν διδασχὴν αὐτοῦ ἡμεῖς τιθέμεθα. εἰ οὖν ἐν οἷς φανερώς ἀπερνήσατο, ἡμεῖς τὰναντία πιστεύομεν, καὶ ὁρθοδόξως ποιοῦμεν, διὰ τὴν ἐνταῦθα, ἔνθα οὐδεμίαν ἄρνησιν τίθειμεν, οὐ πιστεύομεν ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα ὑπάρχει ὅπου γὰρ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις δι' ἄλλων ῥητῶν τὸ αὐτὸ ἡμεῖς ὁ σωτὴρ παριστᾷ· ὡς πού φησιν· Ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος ὃν ἔχει

* Ἰω. 15, 26. πατέρα ὑμῶν.* οὗτός ἐστιν ὁ παράκλητος ἐκείνος, ὃν ὁ πατὴρ ἐκπορεύει, εἰ οὖν ὁ πατὴρ ἐκπορεύει, ὁ υἱὸς ἐκπέμπει, τί διαφέρει τὸ ἐκπέμπειν τοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεσθαι; καὶ πάλιν· Ὅταν ἔλθῃ ἐκείνος, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· ἐκείνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμὰ ἐστὶ

* Ἰω. 16, 13, 14. διὰ τοῦτο εἶπον, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει, καὶ ἀλλαχοῦ· Ἐνέφ-

* Ἰω. 20, 22. σκει καὶ εἶπεν τοῖς μαθηταῖς· Λάβετε πνεῦμα ἅγιον. ὡς ἅπαντες δεικνύουσιν, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται. Πόθεν οὖν καὶ ἐκ ποίων ῥητῶν ἔδειξας σὺ τὸ πνεῦμα ἐκ μόνου τοῦ πατρός; ἐκ τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας; καὶ πῶς ἐστὶ δυνατόν τοὺς αὐτοὺς ἐκ μόνου τοῦ πατρός, καὶ ἐκ τοῦ πατρός καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ λέγειν; εἰ γὰρ ἔλεγον οὕτως, ἑαυτοῖς περιέποιον, ἄλλοι μὲν λέγοντες ἐν ἄλλοις, καὶ ἄλλοι ἐν ἄλλοις· δεῖ γὰρ ἢ ἐκ μόνου τοῦ πατρός λέγειν αὐτοὺς, ἢ ἐκ τοῦ πατρός καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ· ἀλλὰ τὸ ἐκ μόνου οὐδεὶς τῶν ἁγίων εἴρηκεν, εἰ μὴ μόνον Νεστόριος ὁ αἰρετικὸς, τὸ δὲ ἐκ τοῦ υἱοῦ πάντες οἱ διδασκαλοὶ διαρρήδην κερύττουσιν. αὐτίκα γὰρ ὁ μέγας τῆς ἐκκλησίας στύλος, ὁ μέγας τῶν ὄντων καὶ ἱερὸς Ἀθανάσιος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς ἑαυτοῦ πίστωσης φησὶ· Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ πατρός καὶ υἱοῦ οὐ ποιετὸν, ὡς κτιστὸν, οὐ γυνητὸν, ἀλλ' ἐκπορευτὸν. Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ κυρίου λόγῳ οὕτως φησὶ· Μὴ ὑπονοεῖτω τις, ὅτι

μὴ ἔχον αὐτὸς ἐλάμβανον· αὐτὸς γὰρ αὐτὸ ἄνωθεν ἔπιμψεν ὡς
 Θεὸς, καὶ αὐτὸς αὐτὸ κάτωθεν ὑπέδεχτο ὡς ἄνθρωπος· ἐξ αὐτοῦ
 οὖν εἰς αὐτὸν κατήει, ἐκ τῆς Θεότητος αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπώ-
 τητα αὐτοῦ.

Βασίλειος δὲ ὁ Διόσκοτος ἐν τῇ κατ' Εὐνομίου τρίτῃ φησὶν· Τίς
 γὰρ ἀνάγκη, εἰ τῷ ἀξιώματι τῇ τάξει τρίτον ὑπάρχει τὸ πνεῦμα,
 τρίτον εἶναι αὐτὸ καὶ τῇ φύσει; ἀξιώματι μὲν γὰρ δευτερεύειν τοῦ
 υἱοῦ, παρ' αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχον καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνον καὶ
 ἀναγγέλλον ἡμῖν, καὶ ὅλως τῆς αἰτίας ἐκείνης ἐξημμένον παραδί-
 δωκεν ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος.

Ὁ δὲ Νύσσης Θυῖος Γρηγόριος ὁ καὶ ἀδελφὸς τούτου, ἐν πολ-
 λῶς μὲν λόγοις αὐτοῦ τοῦτό φησι, μάλιστα δὲ ἐν τῇ εἰς τὸ Πάτερ
 ἡμῶν ὁμιλίᾳ τρίτῃ διατρανοῖ λόγων· Ὁ γὰρ μονογενὴς υἱὸς ἐκ τοῦ
 πατρὸς παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς ὀνομάζεται, καὶ μέχρι τούτου
 ἵσταται ὁ λόγος αὐτοῦ τὸ ἰδίωμα· τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ
 πατρὸς εἶναι λέγεται, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ εἶναι προσμαρτυρεῖται· εἴ τις
 γὰρ πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ φησιν ὁ Θυῖος
 ἐπιστολός. *

* Ρωμ. 8, 9.

Κύριλλος δὲ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐκκλησίας φωστὴρ ὁ μακάριος
 ἐν τῇ πρὸς Νεστόριον ἐπιστολῇ, ἧς ἡ ἀρχή· Τοῦ σωτῆρος ἡμῶν
 ὑπαρχῶς λέγοντος· Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ· * φησὶν· Εἰ
 καὶ ἔστι τὸ πνεῦμα ἐν ὑποστάσει ἰδικῇ, καὶ δὴ νοεῖται καθ'
 αὐτὸ καθὼς πνεῦμά ἐστι καὶ οὐχ υἱὸς, ἀλλ' οὖν ἔστιν οὐκ ἄλλο-
 τριον τοῦ υἱοῦ, πνεῦμα γὰρ ἀληθείας ὀνομάσται, καὶ ἔστι Χρι-
 στός ἢ ἀλήθεια, καὶ προχεῖται παρ' αὐτοῦ, καθάπερ ἀμῖλοι καὶ
 ἐκ τοῦ υἱοῦ καὶ πατρὸς· τὸ δὲ προχεῖται, ἀντὶ τοῦ ἐκπορεύεται
 ὁ διδάσκαλος τίθουσιν, ὡς ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ Θεοῦ συμβόλου ὁ
 αὐτὸς λέγει, ἔνθα φησί· Καὶ προχεῖται, ἦγουν ἐκπορεύεται.

* Ματθ. 10, 37.

Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῇ εἰς τὸν προφήτην Ἰωὴλ τῇ· Ἐρχεῖ
 ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου, * φησὶν· ἢ μὲν γὰρ ἔστι Θεὸς καὶ ἐκ Θεοῦ
 κατὰ φύσιν ὁ υἱὸς, γεγεννηται γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατὴρ, ἴδιον
 αὐτοῦ τι καὶ ἐν αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ πνεῦμά ἐστι, καθάπερ
 ἀμῖλοι καὶ ἐκ' αὐτοῦ νοεῖται τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς.

* Ἰωὴλ. 2, 28.

Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸς Παλλάδιον ἀντιρρήτικοῖς οὕτω λέγει·
 Τριπλὴν δὲ οὗ τοῖ που τὸ πνεῦμά ἐστιν· ἢ εἴπερ τὸ τρίπλοισιν νοεῖται,

ἐπ' αὐτὴν ὁ μῶνος τὴν θείαν ἀναδραμεῖται φύσιν, ἣπερ ἐστὶ τοῦ
 Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ μὴν καὶ τοῦ υἱοῦ, τὸ οὐσιωδῶς ἐξ ἀμφοῖν
 ἦγον ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ προχέομενον πνεῦμα.

Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ ἐνάτου ἀναθηματισμοῦ φησιν.
 Ἰδιον ἔχων ὁ υἱὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐσιωδῶς ἐμμεφυκὸς αὐτῷ πνεῦμα
 ἄγιον ἐρχάζετο τὰς θεοσημείας.

Χρυσόστομος δὲ ὁ μακάριος ἐν τῇ ὁμιλίᾳ τῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν
 πρὸς τοὺς κυρίου φησίν· Ἠλθω ὁ Χριστὸς εἰς ἡμᾶς, ἵδωκεν ἡμῶν
 τὸ ἐξ αὐτοῦ πνεῦμα, καὶ ἀνέλαβε τὸ ἡμίτερον σῶμα· τὸ δὲ ἐξ
 αὐτοῦ τί δηλοῦν βούλεται, ἥ ὅτι τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον πνεῦμα
 δίδωκεν ἡμῖν; καὶ Συμεὼν δὲ ὁ υἱὸς θεολόγος, ὁ καὶ μεταφρα-
 στὴς καλούμενος, τῇ τρίτῃ τοῦ ὁκτωβρίου εἰς τὸν βίον τοῦ ἐκείνου
 Διονυσίου τοῦ Ἀριστοπαγίτου οὕτω φάσκει· Πέρας τὰ τῆς σαρκατικῆς
 ἐνδημίας δέχεται, τὰ δὲ τοῦ πνεύματος ἄρχεται, καὶ εἰς οὐρα-
 νοὺς ὁ ἱμὸς Χριστὸς ἀναφέρεται, καὶ πρὸς τὸν πατρὸς ἐκείνου
 θρόνον, καὶ τὸ ἐκπορευόμενον αὐτοῦ πνεῦμα ἐπὶ τῇ τῶν ἀπίστων
 ἰθὺν καταπέμπει τοῖς μαθηταῖς ὁδηγῶν· συνεδὲ λέγων τῷ με-
 γάλῳ πατρὶ Χρυσόστομῳ, ἦγον τὸ ἐκπορευόμενον ἐξ αὐτοῦ. Ἐπι-
 φάνιος δὲ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου ὁ μακάριος· Ἀμφοτέρω πατρὶ,
 φησιν, τῷ ἀνθρώπῳ τῷ δικαίῳ, ὁ Χριστὸς καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ,
 εἰ δὲ Χριστὸς ἐκ τοῦ πατρὸς πιστῶνται θεὸς ἐκ θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα
 ἐκ τοῦ Χριστοῦ, ἢ παρ' ἀμφοτέρων, ὥς φησιν ὁ Χριστὸς, ὁ παρὰ

* Ἰω. 16, 14. τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ οὕτως ἐξ ἐμοῦ λήψεται. * Καὶ ἐν τῷ
 Ἀγκυρωτῷ· Ὅν τρόπον οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός, οὐδὲ

* Ματθ. 11, 27. τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ, * οὕτω τολμᾷ λέγειν, οὐδὲ τὸ πνεῦμα εἰ
 μὴ ὁ πάτερ καὶ ὁ υἱός, παρ' οὗ ἐκπορεύεται καὶ παρ' οὗ λαμβάνει,
 καὶ οὐδὲ τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ
 ἄγιον, τὸ διδάσκον πάντα, τὸ δοξάζον ἀληθῶς, ὃ παρὰ τοῦ
 πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστίν. καὶ κατωτέρω· Καὶ τὸ πνεῦμα δὲ ἐκ
 τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ πνέει. Ταράσιος δὲ ὁ μακάριος πατριάρ-
 χης Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ ἐπιστολῇ πρὸς τοὺς τῆς ἀνατο-
 λῆς ἀρχιερεῖς, ἧς ἡ ἀρχή· Πολλαῖς καὶ μεγάλαις προνομίαις οὕτω
 φησίν· Καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ
 ἐκπορευόμενον, καὶ αὐτὸ θεὸν εἶναι γνωρίζομενον. Καὶ ὁ ἄγιος δὲ
 Ἰλάριος ἐν τῷ λόγῳ τῷ μετὰ τὴν παντοκροστὴν οὕτω φασί. Πιστεύο-

ν ὡς τὴν ἁγίαν Τριάδα, τουτίστι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ ἄγιον πνεῦμα, ἵνα θεὸν πάντοδύναμον, μίᾳς οὐσίας, μίᾳς ὑπάρ-
 υς, μίᾳς ἰχουσίας, δημιουργὸν πάντων τῶν κτισμάτων· ἐξ οὗ
 ἔκτα, δι' οὗ πάντα, ὃ ἔκ πάντα· πατέρα ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' οὐκ
 ἰ' ἑτέρου· υἱὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννητὸν, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ
 πνευμῶ, φῶς ἀληθινὸν ἐκ φωτὸς ἀληθινοῦ, οὐ μὴν δύο φῶτα,
 ἀ' ἐν φῶς· πνεῦμα ἄγιον παρὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐπίσης ἐκπορευό-
 νων. Καὶ Ἀναστάσιος δὲ ὁ τοῦ ἁγίου ὄρους Σινᾶ ἐν τῇ λόγῳ τῷ
 π' τῶν καθ' ἡμᾶς ὁρθῶν δογματῶν τῆς ἀληθείας, ἐπιγραφὴν
 οὕτως ἔχει· ἀρχὴ τοῦ λόγου· τῶν περὶ τῆς ὑγιούς ἡμῶν πίστεως·
 καὶ φησὶ· Τοῦ δὲ σώματος τὸ ἰδίωμα λαβόντις ὡς παράδειγμα, τὴν
 λαλοῦσιν τῶν θεῶν παρεστήσαμεν διὰ τῆς τῶν μελῶν ἀναλογίας
 καὶ ὁμοίας· ταύτῃ γὰρ καὶ πνεῦμα στόματος αὐτοῦ, δηλονότι
 ἢ θεοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον λέγεται στόματος ὄντος τοῦ μονο-
 ῡτος· καὶ πνεῦμα, πάλιν, ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον καὶ ἀποστελλέ-
 νων, οὐ μόνον παρὰ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ. Καὶ
 γὰρ πάλιν φησὶ· Καὶ γοῦν ὁ κύριος ἐξ ἑαυτοῦ διεκνύς αὐτὸ
 ἁγίον, ἐμφυσῶν τοῖς μαθηταῖς ἅλως· Λάβετε πνεῦμα ἄγιον. *
 ὁ Δεμαστινὸς δὲ ὁ ἁγιος ἐν τῇ 17' τῶν Θεολογικῶν οὕτω λέγει· Ἡ
 παντοκράτωρ τοῦ κρυφίου τῆς θεότητος δύναμις τοῦ πατρὸς, ἐκ πατρός
 καὶ δι' υἱοῦ ἐκπορευομένη ὡς οἶδιν, καὶ μικρὸν ἀνωτέρω· Αὐτὸς μὲν
 ἵσטי νεὸς λόγου ἁβύσσος, λόγου γενήτωρ, καὶ διὰ λόγου προ-
 ραυὲς ὑπεραντοκτοῦ πνεύματος. Τὸ δὲ· Ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα οὐ
 γομὸν ὅσπερ ἐν τῇ ὁρθῇ κεφαλαίῳ ὁ αὐτὸς διδάσκαλος λέγει, ἵνα
 ἵστικ δυνάμει ἐλύσαμεν αὐτὸ ἐν τῇ πρώτῃ κεφαλῇ τοῦ ὄρου,
 ἀπαπολογούμενοι τῶν ἑ κεφαλαίων. Καὶ Κύριλλος πάλιν ὁ μακάριος
 πρὸς Ἑρμείαν δευτέρῃ λέγει οὕτως· Ἄγιον δὲ πνεῦμα προσιεῖς
 ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ προχέομενον φυσικῶς· ὅτι δὲ ἡ διὰ τῇ Ἐκ
 οὐραμῶ, καὶ τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει, μετὰ μικρὸν καὶ τούτῳ σοι
 ἔξομεν. νῦν δὲ τί ἔχεις πρὸς ταῦτα ὁπίω; οὐκ εἰσὶν οὗτοι οἱ
 πολυθῶντες ἄγιοι καὶ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι; ὃ οὖν οὗτοι
 ἔντες ἐν διαφοροῖς λέξεσι καὶ συλλαβαῖς ἐν τοῖς αὐτῶν συγγράμ-
 μοι τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ὁμολογοῦσι
 ἢ λέγουσι, πῶθεν σοι τὸ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ
 καὶ εὐρεται ἐκπορευόμενον ἐν τῇ ἱερᾷ γραφῇ; δεῖξεν ἡμῖν, τίς

* Ἰω. 20, 22.

τῶν διδασκάλων τὸ ἐκ μόνου φρεσί; τίς τῶν ἐγίων; ποία τῶν συνόδων τοῦτ' ἔφησε; τί ὅτι ἡματιώθης σὺ, καὶ σπουδάξεις καὶ τοὺς ἄλλους ἱστασθῆσαι; οὐκ ἠδίδες τὸν κύριον ὡς κρινεὶ ζῶντας καὶ νεκρούς; πῶς ἠρνήσω αὐτὸν μὴ εἶναι ὁμοούσιον καὶ ὁμόδυνον καὶ ὁμοδύναμον τῷ πατρὶ καὶ συνάναρχον, καὶ πάντα ἔχοντα ὅσα καὶ ὁ πατήρ, δίχα μόνου τοῦ εἶναι πατέρα; αὐτὸς γάρ φησι· Πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἡμᾶ εἰσι. καὶ αὖ· Σὺ πάτερ ἐν ἡμῇ, καὶ ἐγὼ ἐν σοί. καὶ Πάντα τὰμὰ σὰ ἴστι, καὶ τὰ σὰ ἡμᾶ· καὶ ἐν τῇ εὐχῇ· Δὸς αὐτοῖς, περὶ τῶν μαθητῶν λέγων, ἵνα ᾤσονται, καὶ ὁμοῦς ἡμεῖς ἐν ἰσμίν.* εἰ οὖν ἐν ἴσιν μετὰ τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, πῶς τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, ὅπρ' ἀχωρήτως πρῶτον ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ; ταῦτα μὲν ἴδρι σε βλέπων, καὶ μὴ τὰ τοῦ Καβάσιλα, Παλαμᾶ τε καὶ τοῦ Φουρνῆ, Καματηροῦ καὶ Μεσχάμπαρας καὶ τῶν ἄλλων, ἵνα μὴ καθ' ἑκάστον λέγων· ὡς ἰσοκρύτους, σχισματικούς καὶ ἰχθύους τῆς ἀληθείας ἐλίνου· καὶ ἐν τῇ συνόδῳ οὐ τὰ τῶν ἐγίων, ἀλλὰ τὰ κτήνων εἰπὼν ἡσυχύθης, ὅτι σοι τοὺς διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας ἐκείνοι προένηγκαν· καὶ μὴ δυνάμενος ἀναβλέψαι ἀπιδρας αἰσχυνθείς. καὶ νῦν οὐκ αἰσχύνη λέγων, ὅτι ἴδεις ἐκεί ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα; προέβου μὲν διῆξαι, ὅτι σοι καὶ κρότους ποδῶν καὶ φωνῆς ἐποίησαν οἱ τῆς ἐνδοτερας Φραγκίας ἠγούμενοι, μεγάλη φωνὴ αἰρετικὸν καὶ καταραμένον ἀποκαλοῦντίς σε, οὐκ αὖ ἀπέδειξας, ἀλλ' ἢ μόνον ἀπλῶς ῥητὰ εἶπες· Ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται,* καὶ τὰ ὁμοῦ· ἅπρ καὶ διελέσαμεν ἥδη, καὶ οὐ δεῖ περαιτέρω λέγειν.

* Ἰω. 16, 15.
17, 10. 21. 22.

* Ἰω. 15, 26:

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Παρὰ τῶν εὐαγγελικῶν ἀρξάμενος λόγων, διὰ δὲ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν διαδεξαμένων αὐτοὺς κατελθὼν ἄχρι καὶ τῆς οἰκουμένης τρίτης συνόδου. κατὰ μέρος τε ἐξεργαζόμενος ἑκάστον τῶν ρητῶν, καὶ συλλογίζόμενος ἐφ' ἑκάστω, καὶ συμπεραίνων ὅπερ ἀποδεικνύναι προκείμενον εἶχον, ὡς πανταχοῦ τοῦ καινοῦ τῶν Λατίνων δόγματος ἀπηγορευμένου.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἡρξω μὲν, ὡς καὶ πρότερον ἔφην, ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν φωνῶν εἰς σύστασιν τοῦ σοῦ φρονήματος, οὐ μὴν δὲ τῇ καταστάσει ἐπηκελούθησας τῆς διαλέξεως. ἐστήσατε γάρ, ἵνα ἀπὸ κεφαλαιίου εἰς κεφάλαιον, καὶ ἀπὸ ἐπιχειρήματος εἰς ἐπιχείρημα μεταβαίνητε, ἵνα καὶ εὐσύννοτοι καὶ σαφεῖς αἱ ἐρωτήσεις ἅμα καὶ

ἀποκρίσεις γίνονται. ὅταν δὲ εἰς αὐτὸ ἤλθῃτε, καὶ ῥητὸν τὸ ῥητὸν
 δηλώξατο, καὶ συλλογισμὸς κατόπιν ὡς ἐν συνόψει ἐπηκολούθει
 γυναικὸς παρὰ τοῦ φρά 'Ιωάννου ληγόμενος, ἐστινοχωρήθης τῇ ἀπο-
 κρίσει, καὶ ἐξίφυγες, τὸν μακρὸν ἐκείνον ἀποτενόμενος λόγον, μη-
 δένα καρπὸν ἀληθείας ἢ ἡθὺς ἔχοντα διαλέξῃς· ὅτε σοι ὁ προσ-
 διαλεγόμενος 'Ιωάννης ἔφη· Κύριε 'Εφίσσου, φαίνεται ὅτι παραβαίνεις
 τὴν τάξιν, ἄλλη γάρ ἐστιν ἡμετέρα συμφωνία, καὶ ἄλλως ποιῷς·
 ὅτι τὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ῥητὸν οὐκ ἔλαβε τέλος, καὶ σὺ προέ-
 φρες εἰς μέσον ἄλλας ὑποθέσεις καὶ ἄλλα κεφάλαια ἔξω τοῦ προ-
 κειμένου, διδάσκων ὡς ὅμοιος τοὺς ἀκροατάς. λέγε λοιπὸν μακρὸν,
 ὅσον ἂν αὐτὸς βούλει, ἵπαιδ' ἢ ἐγὼ οὐκ ἔχω τιθέναι σοι νόμον, ἀλλ'
 ὁ μεγαλύτερος βασιλεὺς· ὅμως ἐγὼ τηρήσω τὴν σεμνότητα καὶ τὴν
 τάξιν τῶν διαλέξεων, καὶ οὐδέποτε ἀποκριθῆσομαι εἰς ὅσα λί-
 γως, ἔστ' ἂν ἀπολογηθῇς κατὰ τάξιν τῶν προκομισθέντων ῥητῶν,
 καὶ ὃν ἡρξάμεθα τρόπον τῆς διαλέξεως, ὅπως σαφηνισθέντος τοῦ
 ὡς ἀρξώμεθα τοῦ ἑτέρου. * ἀκούσας οὖν ταῦτα ἐπιληψία κατέ-
 σχε σε, καὶ ἐστινοχωρήθης ἔλθειν κατὰ πεῦσιν καὶ ἀποκρίσιν τῶν
 ῥητῶν καὶ εὐθύς ὀλίγα εἰπὼν Σέκουλα σικουλόρουμ ἐρόσας, του-
 τίστιν οὐ βούλομαι ἔτι λέγειν, τέλος ἐποίησα, ὅθιν καὶ ὁ μακα-
 ριώτατος πάπας * ἔφησι· Δίκαιόν ἐστιν, ἐπὶ εἴπῃς ὅσα ἔχρηζες, ἔν'
 ἀπολογηθῇς καὶ εἰς τὰ τελευταῖα 'Ιωάννου τοῦ προβιντζιαλίου. *
 μὴ θέλοντος δὲ σου ἀποκριθῆναι, ἀλλ' ὀλίγους εἰπόντος λόγους,
 στρεβλοὺς καὶ διεφθαρμένους καὶ ἔξω τοῦ προκειμένου, ἐλύθη ἡ
 συνάλευσις, καὶ πλείον οὐκ ἠθέλησας συνελθεῖν. καινὸν δὲ καὶ ἀπη-
 γορευμένον τὸ τῶν Λατίνων δόγμα οὔτε μὴν ἑδρεύεις οὔτε διέξεις
 ποτὲ, οὔτε σὺ οὔτ' ἄλλος τις ὑψηλότερός σου καὶ λογιώτερος· ὅτι
 οὐ καινὸν τοῦτο τὸ δόγμα ὑπάρχει, ἀλλ' ἀπὸ τῆς δευτέρας συ-
 νέδου ἐστὶ τε καὶ ψάλλεται ἐν τῇ 'Ρωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ· οὐδὲ Λα-
 τινικὸν ἐστὶν ἢ Γραϊκικὸν, οὐ γὰρ ἐν μέρει ἢ πίστις, ἀλλὰ Χρι-
 στιανικὸν· πάντες γὰρ οἱ διδάσκαλοι Γραϊκοὶ καὶ Λατῖνοι τὸ αὐτὸ
 φρονοῦσιν· εἰ μὴ τοσοῦτον ἀτοπώτατος βούλει φανῆναι, ὥστε καὶ
 τοὺς ἀνατολικοὺς ἡγίους καὶ διδασκάλους Λατίνους ἀποκαλεῖν.

Ο' ΕΦΕΣΟΥ. Ἐπὶ τούτοις κατέλυσα τὰς πρὸς αὐτοὺς ὁμιλίας,
 ὃ μάλιστα συνελύσασθαι μετ' αὐτῶν, ἤγουν αὐτὸς σιωπήσειν βε-
 βουλευτάμενος. ἀλλ' ἐκείνοι προσεκαλοῦντο τοὺς ἡμετέρους ἐκόντας

* Φύλλ. 253.

* 'Ιουλιανὸς ὁ
 καρδ.
 * Φύλλ. 260.
 261.

ἄκοντας εἰς τὴν τῶν ἱρημένων ἀντίρρησην. καὶ τοῦτο διαπραξάμεν μὴ παρόντος ἱμοῦ διὰ τὴν ἀσθένειαν, δύο ἐφεξῆς συνελεύσεις ἐλάσαν αὐτοὶ μόνοι λέγοντες, μηδὲν ἀπολογουμένου.

ἈΠΟΛΟΓ. Ὁ δίκαιος λόγος ἀπήτει, ἐπειδὴ σὺ ἀπὸ μὲν τῶν Γραϊκῶν εἶπες, καὶ οὕτω μακροὺς κατέτινας λόγους, ἵν' ἀσσης καὶ τὰς ἀποκρίσεις. οὐ γὰρ δίκαιον, τὸν διαλεγόμενον μὴ λέγειν μὲν, οὐκ ἀκούειν δὲ καὶ τοῦ ἀποκρινομένου. καὶ σὺ τὸ Σέκουλα σκυλόδρομ εἰπὼν, αἰσχυρθεὶς τῇ στενοχωρήσει τοῦ Ἰωάννου ἀμυχήρησας, καὶ οὐκέτι ἐβούλου συναλθεῖν· οἱ δὲ Δαπὶ οὐκ ἠνέχοντο σιωπῆσαι, καὶ τοῖς σοῖς λόγοις μὴ δοῦναι ἀπαγίαν. ὅθεν ἐκάλουν κανονικῶς ὑμᾶς συναλθεῖν, καὶ ἀκοῦσαι ἀποκρίσεις τῶν λόγων. καὶ σοῦ μὲν μὴ βουλευμένου συναλθεῖν βασιλεὺς τι καὶ πατριάρχης καὶ οἱ ἐπίλοιποι τῆς ἀνατολικῆς κλησίας λογαδὲς ἐθέτησαν δίκαιον εἶναι συναλθεῖν, καὶ οὕτω νῆλθον. ἀποστείλασα οὖν ἡ σύνοδος ἐκέλευε καὶ σὲ ἐλθεῖν, καὶ οὐκ ἐθέλησας, ἀσθένειαν ἰσχυρὰν ὑποκρινάμενος. νοήσαντες οὖν δημόται σου τὴν φυσικὴν ἀσθένειαν, ἥπερ εἶχες, ἐσιώπησαν καὶ τῖνοι δὲ μόνοι ἔλεγον μηδενὸς ἀπολογουμένου, οὐ γὰρ χρὴ ἀπολογεῖσθαι τοὺς ἡμετέρους, ὅτι ὁ τῶν Λατίνων λόγος ἀπολογεῖται πρὸς τὰ ὑμέτερα.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Κατὰ μὲν τὴν πρώτην τὰ ρητὰ τῶν οἰκείων διανομῶν προανεγκόντες, ἐν οἷς ἐδείκνυσαν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκρυβόμενον ἐκ τοῦ υἱοῦ καθὰ καὶ ἐκ τοῦ πατρός.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἐν ταύτῃ τῇ συνελύσει ἀπέστειλεν ἡ σύνοδος τοῦσά σε ἐλθεῖν πρὸς τὴν διάλεξιν, ἐπειδὴ ὁ προσδιαλεγόμενος Ἰωάννης ἔλεγεν· Ἀγάγετε τὸν Ἐφέσου ὧδε, ἵνα ἀκούσῃ τὰς ἀκρίσεις τῶν λόγων αὐτοῦ· σὺ δὲ μὴ δυνάμενος ἀκούειν τὸν ἔλεγον παρὰ σοῦ ρητῶν, οὐκ ἐθέλησας ἐλθεῖν, ἀλλ' ὑπεκρίνου ἀσθένειαν. διὸ καὶ ὁ διδάσκαλος Ἰωάννης τοὺς μὲν ἐλέγχους τῶν ἐκείνων λόγων, τὰ τῶν οἰκείων διδασκάλων ρητὰ προέφερε διὰ τοῦ δόγματος τὴν ἀλήθειαν, ἀναγνῶν ἅπερ ἔλεγες, ὅτι οὐκ ἐκ υἱοῦ τὸ πνεῦμα. ἀλλὰ σὺ μὲν ἔλεγες, οὐκ ἐδείκνυες δέ· ἐκὼ δὲ ἔλεγε, καὶ γενναίως ἐδείκνυε μετὰ τῶν δυτικῶν διδασκάλων ὅτι ὄντως δύνασαι ἀρνήσασθαι, ὅτι οὐκ εἰσὶν οἱ δυτικοὶ διδασκαλοὶ ἅγιοι· εἰ λίποις, αἰρετικὸς πάντων αἰσχυριστος δόξεις, ἡ

ἡ πέμπτη οἰκουμηνικὴ σύνοδος ἐν τῇ ἑαυτῆς ὁρᾷ φησὶν· Ἐπόμεθα
 νῦν ἡγίοις καὶ μακαρίοις πατράσι καὶ διδασκάλοις, Γρηγόριον τῷ
 Διαλέκτῳ, Αὐγουστίνῳ, Βασιλίῳ, Ἱερωνύμῳ, Ἀμβροσίῳ, καὶ τοῖς
 λοιποῖς· καὶ τὰς φωνὰς αὐτῶν στέρζομεν καὶ ἀποδοχόμεθα· Οὐ-
 ποῦν οὐ δύνασαι ἀντιπεῖν. τούτους οὖν οὐς ἡ πέμπτη τῶν οἰκου-
 μηνικῶν σύνοδος ἡγίους καὶ διδασκάλους ἐκήρυξεν, ὁ Ἰωάννης
 κομήσας ἰδίῃ ἐναργῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ εἰς
 ἀναίρεσιν τῶν σῶν λόγων, καὶ οὐ τῶν ἀνατολικῶν διδασκάλων,
 διότι καὶ αὐτοὶ τὰ ἀπ' αὐτῶν δυτικῶν λέγουσιν. ἵνα δὲ ἡ ἀλήθεια
 φανερωθῇ τοῖς βουλομένοις ἰδεῖν, εἴπερ ἀληθῆ λέγεις, ἡμῖς καὶ τὰ
 ῥητὰ τῶν δυτικῶν διδασκάλων ἐνταῦθα θήσομεν, οὐ πάντα οὐδὲ
 πάντα, ἀλλ' ἐκ τῶν πολλῶν ὀλίγα, δεικνύντες σε πανταχοῦ διὰ
 τούτων ἀλαζόνα καὶ ματαιόφρονα. Ἐν πρώτοις γὰρ ὁ τῆς περιου-
 τίας Ῥώμης ἀρχιερεὺς, ὁ μέγας φημὶ Γρηγόριος ὁ διάλογος, ὃν
 καὶ ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία διδάσκαλον καὶ ἅγιον ἔχει, οὕτω φησὶν
 ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου· Ὅθεν καὶ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια,
 ἵνα τοῖς μαθηταῖς πιστὴν περὶ τοῦ εἶπεν· Ἐξ γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω,
 ὁ παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς. * ἐπεὶ γὰρ ἐστὶ τὸν παρά- * 1^α 16, 7.
 κλητον τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκ καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται,
 τίνος χάριν ἑαυτὸν ὁ υἱὸς ἀποδημήσοντα εἴρκεν, ἵν' ἐκείνος ἔλθῃ,
 ὁ τοῦ υἱοῦ μηδέποτε ἀφιστάμενος; καὶ περαιτέρω εἰς τὸ ῥητὸν τό-
 οὔτος ὁφείας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, * φησὶν· Ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος, * 1^α 20, 19.
 ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς. εἰ γὰρ τὸ ἀποστείλλεσθαι,
 τὸ παρεῖναι μόνον ὀφείλει νοεῖσθαι, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνεμ-
 φιβόλως οὐδένα ἄν τρόπον ἐλέγχετο ἀποστείλλεσθαι, ὥστε οὐδέποτε
 ἐπαρκεῖται· ἀλλ' ἡ τούτου ἀποστολὴ αὕτη ἐστίν, ἡ αὐτοῦ πρόοδος,
 ἥ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται. ὁ δὲ θεὸς Ἀμ-
 βρόσιος ἐν τῇ πρὸς Γρατιανὸν τὸν βασιλῆα πρώτῳ βιβλίῳ τῷ περὶ
 τοῦ ἡγίου πνεύματος οὕτω φησὶν· Ἀλλ' οὔτε ἐπιδὼν ἐκ τοῦ πατρὸς
 ἐξέρχεται, ἀπὸ τόπου ἀναχωρεῖ, καὶ ὥσπερ σῶμα χωρίζεται ἀπὸ
 σώματος οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ πατρὶ ἐκ δῆθεν ἐν σώματι ἔτι δὴ
 σῶμα ἐμπερικλείεται. καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον ἥλικα ἐκ τοῦ πα-
 τρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται, οὐ χωρίζεται τοῦ πατρὸς, οὐ χω-
 ρίζεται τοῦ υἱοῦ. τίνα τρόπον δύναται χωρίζεσθαι τοῦ πατρὸς,
 πνεῦμα στόματος αὐτοῦ ὃν; ὁ πάντως καὶ τῆς αἰδιότητος δῶγμα

ἔστι, καὶ τῆς θιότητος ἰμφαίνειν τὴν ἐνότητα. Αὐγυστίνος δὲ ὁ θιότατος πρὸς Ὁρώσιον ἐπιστέλλον ἐν τῷ λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχή· Ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδήλωσεν ἑαυτὸν οὕτως ἐπελευσόμενος ἐν πολλοῖς τόποις περὶ τούτου λέγων καὶ τοῦτό φησι· Διὰ τί τὴν μὴ πιστεύουσα, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ καὶ τοῦ υἱοῦ ἔστιν αὐτὸ πνεῦμα; εἰ γὰρ μὴ παρ' αὐτοῦ ἐκπορεύετο, οὐκ ἂν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἑαυτὸν ἐμφανίζον τοῖς μα-

- * Ἰω. 20, 22. Θηταῖς, ἐνεφύσησεν αὐταῖς λέγων· Λάβετε πνεῦμα ἅγιον,^α καὶ μὴ τίνα· Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται πρὸς τὸν υἱόν, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται πρὸς τὸ ἐκκλῆζεν τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' ὁμοῦ ἐξ ἀμφοτέρων ἐκπορεύεται, εἰ καὶ ὁ πατὴρ τοῦτο δέδωκε τῷ υἱῷ, ὡς περὶ ἐξ αὐτοῦ οὕτως καὶ ἐξ ἐκείνου ἐκπορεύεται, οὐδ' ἐγὼ δυνάμεθα λέγειν, μὴ εἶναι ζῶν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ ὁ πατὴρ ζῶν ἔστι καὶ ὁ υἱός· καὶ διὰ τοῦτο ὡς περὶ ὁ πατὴρ
- * Ἰω. 5, 26. ζῶν ἔχει ἐν αὐτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ υἱῷ ζῶν ἔχειν ἐν αὐτῷ,^β καὶ οὕτως ἔδωκε ζῶν ἐκπορεύεται καὶ ἐξ ἐκείνου, ὡς περὶ ἐκπορεύεται καὶ ἐξ αὐτοῦ. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς Πέτρον περὶ αὐτοῦ κεφαλίου ἰα' Βεβαιότατα πιστεύει, καὶ κατὰ μηδένα τρόπον ἀρ-
φίβαλλε, αὐτὸ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ πατὴρ ἔστι πνεῦμα καὶ υἱός, ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται· λέγει γὰρ ὁ υἱός· Ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ παρὰ τοῦ
- * Ἰω. 15, 26. πατρὸς ἐκπορεύεται,^γ ὅπου πνεῦμα ἑαυτοῦ εἶναι ἐδίδαξεν, ἐπὶ αὐτῷ ἔστιν ἡ ἀλήθεια, ἐκ τοῦ υἱοῦ τε ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἡ προφητικὴ καὶ ἀποστολικὴ διδασκαλία ἡμῖν παραδίδωσιν. Ἡσαΐας μὲν γάρ φησι περὶ τοῦ υἱοῦ· Πατάξει τὴν γῆν τῇ ῥάβδῳ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ τῷ πνεύματι τῶν χειλέων αὐτοῦ ἀνοή-
τον ἀσέβῃ.^δ περὶ οὗ φησι καὶ ὁ ἀπόστολος· Ὅν ὁ κύριος Ἰησοῦς
- * Ἠσ. 11, 4. ἀνελεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ.^ε Καὶ τί δὲ πάντα καταλείψει, ὅσα οἱ δυνάστες διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας φασίν, ἀρετῶν ἡγούμεθα καὶ ταῦτα εἰς παράστασιν τῆς ἀληθείας, καὶ ἐκ τῆς πίστεως ψυχὴν μὴ βεβαπτισμένην τῇ ἀπογνωσῇ τε καὶ προλήψαι, ὡς περὶ ἡ σὴ, αἰδέσμε· Ἐφέσου, ἐβεβάπτιστο· οὐ γὰρ ἡθελήσας ποτὶ συνίναί τὸ ἀληθὲς καὶ ἐνωθῆναι τοῖς διδασκάλοις τούτοις καὶ ἐκείνοις, ἀλλ' ἐξέλεξε μετὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ Καβάσιλα καὶ τῶν λοιπῶν εἶναι, οἱ τὸν βίον κατέστρεψαν εἰς τὸ φῆναι, ὅτι ἐδίδωκε

παρὰ τῶν οἰκίων διδασκάλων ἐκπορευόμενον τὸ πνῦμα τὸ ἄγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ καθάπερ ἐκ τοῦ πατρὸς, θαυμάζω πολὺν εἰ καὶ σοὺς οὐ νομίζεις, οὗς αἱ σύνοδοι πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς διδασκάλους παρέθισαν οἱ συμφωνοῦσιν ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἀνατολικοῖς διδασκάλους, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς περὶ τῆς πίστεως δόγμασιν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ συνελύσει τὰ παρ' ἐμοῦ εἰρημμένα διαστρέψαντες μᾶλλον ἢ ἀνατρέψαντες, καὶ χρήσις ἵναντίας, ὡς ἐκείνοις ἰδέκει, τῶν παρ' ἡμῖν διδασκάλων ἐκτεθεικότες.

ἉΠΟΛΟΓ. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ δευτέρᾳ συνελύσει μετὰ τὴν σὺν φυγὴν πάλιν ὁ φράς Ἰωάννης ἐθεολόγησε, καὶ πάλιν φωνῇ μεγάλῃ ἐβόησεν Ἀγάζετε τὸν Ἐφέσου Ἰδε, βούλωμαι γὰρ ἀνατρέψαι τὰ αὐτῆς εἰρημμένα. καὶ πάλιν ἀπέστειλεν ἡ σύνοδος ζητοῦσά σε συνελθεῖν· οἱ δὲ ἀπισταλμένοι ζητοῦντές σε, εὔρον μαινόμενον, καὶ βεῶντα φωνὰς ἀσέμους. καὶ καλούντων σε συνελθεῖν τῇ συνόδῳ σὺ ἀντίφης· Οὐ δύναμαι ἔλθειν· τῇ γὰρ νυκτὶ ταύτῃ ἔλθόντες οἱ καρδινάλιοι ἀπιστίχασαν τὸν ὄροφον τοῦ οἰκήματος, καὶ μετὰ βράβδων πυρίνων ἰδεδιάν μου τὰς σάρκας· ἀπέκτεινάν με οἱ καρδινάλιοι, καὶ νῦν καλοῦσί με συνελθεῖν μετ' αὐτῶν· οὐ δύναμαι. ἡ οὐχ ὁρᾷτε καὶ ὑμεῖς τὰς πληγὰς; καὶ ἰδεῖν τις τὰς σάρκας σου λέγων· Βλέπτε, πῶς εἰμι ὅλος μεμλανωμένος τῶν βραβδισμῶν ἔνεκ, ἐκείνοι δὲ ἰνοήσαντες τὴν ἀσθένειαν, ἀπῆλθον δολοῦντες τῇ ἱερᾷ συνόδῳ, ὡς οὐ δύνανται συνελθεῖν, ἀσθενεῖ γάρ. Ὅθιν ὁ φράς Ἰωάννης πάλιν εἶπεν. Ἐβουλόμην εἶναι τὸν Ἐφέσου Ἰδε, καὶ συμπαρεῖναι ἡμῖν ἐν ταύτῃ τῇ συνελύσει· ἀλλ' ὡς εἰσικεν, ἥτηθεὶς ἀπέγνω. Ἰδὼ φέρε πρὸς ὑμᾶς ποιήσωμαι τὴν ἀπόκρισιν καὶ προαγαγὼν τὰ τῶν ἀνατολικῶν διδασκάλων ῥητὰ, ἅπερ καὶ ἡμεῖς πρότερον ἐξεθέμεθα, καὶ ἄλλα πλείστα, ἡμεῖς γὰρ ὀλίγα προτείναμεν. γυναικίως ἀπέδωξε καὶ λαμπρότερον τοῦ ἡλίου, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνῦμα τὸ ἄγιον ἐκπορεύεται· ἀνέτριψέ τε ἀνδρείως τὰ παρὰ σοῦ πρότερον εἰρημμένα, καὶ εἰς γῆν κατέστρεψεν ὡς ψυδῆ καὶ διεστραμμένα, καὶ παντελῶς ἀλλότρια τῆς τῶν ἁγίων θεολογίας καὶ δακρύας· καὶ ἐκτέθεικε τὰς χρήσις τῶν ἡμετέρων διδασκάλων τοῖς σοὶ μὲν ῥηθεῖσιν ἵναντίας, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τῷ ὄντι συναδούσας, οὐ μὲν δ' ὡς σὺ διεστραμμένως ἐξηγοῦ καὶ ἐλάμβανες, ἀλλ' ὡς ἐκεῖνοι συνέρχονται καὶ ὡς ἡ ἐκείνων εἶχεν ὁρθὴ διάνοια, σὲ κα-

ταλιπῶν ἦθα καὶ καταράσεις, πῶμα γίλωτος ἄξιον, ὅθω ἀπὸ κύψαι ὅλως εὐκ ἠδυνήθης.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐπεὶ δέ μου σιωπηλός, οὐδὲς ἔτι τῶν ἡμετέρων πρὸς αὐτοὺς ἰθαῖρρην ἀντιτάξασθαι, τοῦτο μὲν τῶν ἀρχόντων οὕτω δέον εἶναι κρινόντων, τοῦτο δὲ καὶ ὁκνοῦντες ἀπαυτὶ τὸν ἀγῶνα, καὶ μὴ εἰς ἱριδας καὶ ταραχὰς ἑμψέσωσι διδόντες ἑαυτοὺς τὴν ἡμετέραν σιωπὴν ὡς ἔρμαιον λογιζάμενοι, καθ' ἅπασαν τὰς φυγάδας προικαλοῦντο τοὺς ἡμετέρους πρὸς μάχην· καὶ μετὰ τὴν ὑπακουόντων ἡμῶν, ἐπεκρότου ὡς νικηταί, καὶ τὴν ἀλήθειαν μὴ ἑαυτῶν ἔχοντες.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἐπεκρότου οὐχ ὡς νικηταί, ἀλλ' ὡς ἀθροὶ τῆς οἷς διαβολῆς. σὺ γὰρ καὶ οἱ κατὰ σὲ τοὺς Λατίνους αἰρετικῶς εἶχίτε διὰ τὸ λέγειν καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα ἐκπορευόμενον, καὶ ἐνικαλῶντι αὐτοῖς, καὶ τολμητὰς τοῦ συμβόλου καὶ παραχαράσσας ἐκαλιῖν· ἐκείνοι δὲ τοὺς ἐχθρούς τοὺς ἀνατολικούς τε καὶ δυτικούς προκομίσαντες συμφωνοῦντας τῇ ἑαυτῶν δόγματι, ἢ βέλτιστον φάνηται τῇ ἀληθείᾳ, ἐπεκρότου, ὡς οὐκ εἰς τολμητὰς τοῦ συμβόλου ἢ αἰρετικῶς, ἀλλ' ὡς τὴν ἀλήθειαν λέγοντες, ἥδη τῆς ἀληθείας φανίσας διὰ τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας. προικαλοῦντο δὲ τοὺς ἡμετέρους, εἰ βούλονται ἀντιπεῖν τοῖς τῶν διδασκάλων ῥητοῖς ἢ ἡμετέροις οὖν ἀντιλέγειν οὕτω πρὸς τὰ φανότατα οὐκ ἰθαῖρρην, οὐδὲ ἐπὶ ἀντιτάξασθαι ἡθελον, οὐχ ὡς ὁκνοῦντες, ἢ διδόντες ὡς σὺ φῆς, ἀλλ' ὡς μωροὶ ἠγούμενοι ἀντιλέγειν τῇ ἀληθείᾳ, οὕτω φανερώς δεικνυμένη διὰ τῶν ἀνατολικῶν τε καὶ δυτικῶν διδασκάλων. σὺ δὲ ἐσιώπησας τεχνήντως, οὐχ ὡς βουλόμενος σιωπᾶν, ἀλλ' ὡς μὴ δυνάμενος ἀντιλέγειν· τίς γὰρ διαλεγόμενος ἐν σταδίῳ σιωπῇ ἐκουσίως; ἢ γὰρ σιωπὴ νίκην εὐθὺς δείκνυσιν. δεῖ οὖν τὸν δαλιγόμενον αἰετὶ λέγειν, ἔστ' ἂν νικήσῃ, ἢ νικηθῇ. σὺ δὲ μὴ δυνάμενος ἔτι λέγειν, σιωπὴν ἀκούσιον ἥσκησας, τὴν ἀσθενείαν ὑποκρινόμενος· καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τοῦ ἀγῶνος ἐξέκλινας, δῆλον μετὰ τὴν ἐκείνην ὡς οὐκ ἐν νικήθῃ ἐν τῇ συνόδῳ τὴν γὰρ αἰσχύνην πρὸς ὀφθαλμῶν ἔχων οὐκ ἠβουλήθης συναλθεῖν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Τοῦτο δὲ καὶ αἰετὶ ποιεῖν ἔμελλον, οὕτω καθ' ἑαυτὸν παρισκηνάμενος πρὸς πάντας τὸ λεγόμενον ἀντιλέγειν, καὶ ἑαυτοῖς τὴν νίκην ἐπιφημίζων.

ἈΠΟΛΟΓ. Παρισκυσμένοι εἰςὸ πάντοτε οἱ τὴν ἀλήθειαν μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες ἀντιλέγουσιν τῷ ψεύδει. καὶ ἡμεῖς νῦν ἑτοιμοὶ καὶ παρισκυσμένοι ἵσμεν τοῖς ἐχθροῖς τῆς ἐνάσεως ἀντιτάσσασθαι. καὶ οἱ Λατῖνοι οὖν καὶ τότε καὶ νῦν καὶ αἱ παρισκυσμένοι εἰςὸ καὶ ἔσονται οὐ πρὸς τὸ καλῶς λεγόμενον ἀντιλέγουσιν, ἀλλὰ πρὸς τὸ κακῶς καὶ ψευδῶς λεγόμενον γυναικίως ἀνδρίσασθαι καὶ ὑποσκοπεύειν, οὐχ ὡς ἐπιφημίζοντες ἑαυτοῖς τὴν νίκην, ἀλλ' ὡς ἐκπληροῦντες τὸ χρέος, τουτίστιν ἀποδιδῶκεν τὸ ψεύδος ἀπὸ τῆς ἀληθείας, ἵνα μὴ αὐτὴν ἀμαυρώσῃ. καὶ σοῦ μὲν ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα λέγοντος, οὐκ ἔκ τινος δ' ὅμως τῶν διδασκάλων λαβόντος, ἀλλ' ἐκ τῆς οἷας κοιτίας τοῦτο φρονούντος, οὐκ ἠδυνήθησαν αὐτοὶ σιωπῆσαι, ἀλλ' ἔλεγον, ἔστ' ἂν ἀπεδείχθῃ σαφέστατα, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. καὶ οὕτως ἐδίδωξαν ἀπὸ τῆς ἀληθείας τὸ ψεύδος.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐντυῖθω ἀρχὴν λαμβάνει τὰ τῆς οἰκονομίας καὶ συγκαταβάσεως ῥήματα, καὶ τις τῶν ἡμετέρων ἐπεχείρησε λέγειν, ὡς καλὸν ἐστὶ τὴν εἰρήνην ἀσπάσασθαι, καὶ τοὺς ἐξ ἰσίου συμφῶνους ἀποδείξαι πρὸς ἑαυτοὺς, ἵνα μὴ δοκῶσιν οἱ δυτικοὶ τοῖς ἀνατολικοῖς ἀντιφθίγγεσθαι.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἐντυῖθω ἀρχὴν ἔλαβον ἡ ἀλήθεια ἐμφυτευθῆναι ταῖς τῶν ἱερῶν πατέρων ἐκείνων ψυχαῖς τὴν διχόνοιαν ἀποβαλλόμεναις καὶ τὴν ματαίαν πρόβην, καὶ ἰδεῖν πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν τὸν ἀλάττητον ὀφθαλμὸν τοῦ κυρίου πρὸ ὀφθαλμῶν θίνων, ἵνα μὴ λάθωσι φυγεῖν τὴν ἀληθῆ ἔκθεσιν, καὶ σχίσωσι πάλιν τὸν τοῦ Χριστοῦ λαὸν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ὃν αὐτὸς ὁ Χριστὸς τῷ ἰδίῳ ἔξωδρῳσεν αἱματι, καὶ τοῖς ποιμένισιν ὡς πρόβατα ἐπεχείρησε, καὶ αὐτοὺς ἡγήσασθαι αὐτῶν ὡς ποιμένας κατέστησεν, ὁ δ' εἰπὼν ὡς καλὸν ἐστὶ τὴν εἰρήνην ἀσπάσασθαι, καὶ τὰ λοιπὰ, ὁ Ῥωσίας Ἰσιδωρὸς οὗτος ἦν συνηγόρευσε. δ' αὐτῷ καὶ Σχολάριος ὁ σοφὸς, ὃς καὶ λόγους τρεῖς ἐξέθετο περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης, καὶ τοὺς ἐξ ἰσίου ἀνατολικούς τε καὶ δυτικούς ἐν αὐτοῖς τοῖς λόγοις μάλα γυναικίως συμφωνοῦντας ἀλλήλοις ἀπέδειξεν. χριστιανικάτατα δὲ εἶπα καὶ ἐγκρίματα, τὴν εἰρήνην λέγων ἀσπάσασθαι. τοῦτο καὶ ὁ σωτὴρ ἐπιτείλατο ἐν ὑαγγαλίῳ· Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν λέγων, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίξιμι ὑμῖν. * οὐ γὰρ δικαίον, οὔτε μὴν ὁσίων ἀποβάλλεσθαι ἀδελφοὺς ὁμοπίστους τε καὶ χριστιανούς, ὑπὲρ

* Ἰω 14, 1

ὃν ὁ Χριστὸς τὸ ἴδιον αἷμα ἐξέχει, μιστῖν τε αὐτοὺς καὶ δίκαιον καὶ ὡς ἀλλοφύλους ἠγνῆσθαι.

Ὁ ἘΦΕΣΙΟΥ. Ἦδη δέ τις καὶ περὶ τῆς Διὰ φιλοσοφῶν ἔρξατο, παρὰ τοῖς ἡμετέροις διδασκάλοις εὑρισκομένης, ὡς ταυτὸν τῇ Ἐκ δυνάμενης, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ πνεύματος τῇ υἱῷ διδούσης.

ἈΠΟΛΟΓ. Οὗτος ἦν ὁ Νικαίας ἀρχιερεὺς, ὁ περὶ τῆς Διὰ καὶ τῆς Ἐκ πολλοὺς καὶ καλοὺς φιλοσοφῆσας λόγους, καὶ λόγων ἱκανὸν ἐκθεῖς, δογματικὸν ἢ περὶ ἐνώσεως ἐπιγραφὴν ἔχοντα· ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς Διὰ καὶ τῆς τοῦ πνεύματος ἐκπορεύσεως τῆς παρὰ τοῦ υἱοῦ σαφίστατα καὶ κάλλιστα εἰπὶ τε καὶ ἐθιολόγησιν. εἰ δὲ ἀρτῇ οὐκ ἔστιν Διὰ μὴ ταυτὸν τῇ Ἐκ δύνασθαι, ἔνταυθά σοι ἡμεῖς ἀποδείξωμεν διὰ πολλῶν τῶν παραδειγμάτων. αὐτίκα γὰρ τίς δυνήσκει ἀρνήσασθαι τὴν Διὰ μὴ σημαίνειν αἰτίαν, καὶ ταυτὸν τῇ Ἐκ δύνασθαι,

* Ἰω. 1, 3. ἔνθα ὁ εὐαγγελιστὴς φησὶ· Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, * τοῦ υἱοῦ θεοῦ, ἃρα δυνάμεθα ἀρνήσασθαι μὴ τὴν Διὰ αἰτίαν σημαίνειν καὶ ταυτὸν τῇ Ἐκ δύνασθαι, καὶ τὸν υἱὸν αἰτίαν εἶναι πάντων, ὅτι δὲ ταυτὸν ἢ Διὰ τῇ Ἐκ βούλεται, Βασιλεὺς καὶ Χριστὸς τοῦτο βούλονται, ἐξηγούμενοι τὸ ἐν τῇ Γενίῃ εἰρημίνον παρὰ

* Γεν. 4, 1. τοῦ Ἀδάμ· Ἐκτεσάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ θεοῦ, * ὡς ταυτὸν θεολογῶν· ἐστὶν εἰπεῖν τῷ ἐκ τοῦ θεοῦ, ὅθεν ὁ μὲν ἐν τῷ πρὸς Ἀμφιλόχιον κεφαλαίῳ δεικνύει λόγῳ οὕτω διασαφεῖ καὶ φησὶν· Ἦδη δὲ καὶ πρὸς τὰ ὑπ' ἀλλήλων σημαινόμενα πολλάκις ἀντιμεθίσταται ἢ Διὰ τῇ Ἐκ, ὅταν ἢ ἐτέρα τὴν τῆς ἐτέρας σημασίαν ἀντιλαμβάνη· οἷον Ἐκτεσάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ θεοῦ, ἴσον λίγων τῷ ἐκ τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ ἐν τῇ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ὁμιλίᾳ γ' φησὶν· Οἶδε γὰρ τὸ δι' οὗ τὸ ὑφ' οὗ λίγειν ἢ γραφῇ, ὡς ὅταν λίγη. Ἐκτεσάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ θεοῦ· οὐ τὸ δεύτερον αἴτιον, ἀλλὰ τὸ πρῶτον μᾶλλον τι-

* Γεν. 40, 8. Θύισα. καὶ πάλιν· Οὐχὶ ἐκ τοῦ θεοῦ ἢ διασαφηνίς αὐτῶν ἐστι; καὶ Κύριλλος δὲ ὁ μακάριος ἐν τῇ πρὸς Νεστορίον ἐπιστολῇ, ἡς ἡ ἀρχὴ· Καταφλυαροῦσιν, ὡς μανθάνω τινές φησιν· Ἀναγκαῖον ἡμολογεῖν, ὅτι καὶ γενέννῃται κατὰ σάρκα διὰ γυναικός. καὶ μετ' ὀλίγα· Γενέννῃται καθ' ἡμᾶς ἐκ γυναικός. καὶ πολλάκις ἐν τῇ αὐτοῦ ἐπιστολῇ ὑπαλλαττομέναις εὖροι τις ἂν αὐτὸν ταῖς προτί-
σεσι ταύταις ὅτε μὲν τῇ Διὰ, ὅτε δὲ τῇ Ἐκ, ὡς ἰσοδυναμούσας ἀδιαφόρως χρώμενον. καὶ Παῦλος δὲ πρὸς Γαλάτας φησὶν· Ἐξαρ-

στείλῃν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γινώσκον ἐκ γυναικός.* ὁ δὲ Δαμα-
 σκηνὸς ὁ μακάριος ποτὲ μὲν λέγει ἕδωκ' ἑμὲ πρὸς τὴν Θεοτόκον· Θεὸν
 ἐκ σοῦ σαρκωθέντα ἔγνωμεν· καὶ αὖ ὁ αὐτός· Ἐκ σοῦ τῆς ἀγνῆς
 προῦλθιν ἀφράστως σαρκωθείς. ποτὲ δέ· Διὰ σοῦ, παρθένε, Θεὸς
 ἀνθρώποις ἐμῆλκον· καὶ· Ὁ λυτρωτὴς διὰ σοῦ, παρθένε, ἐπεδήμωκ'·
 Ὅτι δὲ ἀληθὴς ὑπάρχει, ὅτι ἰσοδυναμῷ ἢ διὰ τῆς Ἐκ, καὶ μίαν
 ἰσχὺν ἔχουσιν, ἐντεῦθεν δῆλον. Θεοδώριτος ὁ Κύρου ἐπίσκοπος ἐπι-
 λαμβάνεται τοῦ μεγάλου Κυρίλλου ἐν πολλοῖς τῶν ἰβ' κεφαλαιῶν
 ἀφ' ὧν ὁ ἄγιος ἐξέθετο κατὰ τοῦ Νεστορίου· καὶ ἐν τῷ 3'
 ἀναδιαπισμῶν, ἐν 7' Κύριλλός φησιν· Ἰδίον ἔχων ὁ υἱὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ
 καὶ οὐσιαστικῶς ἑμπεφυκὸς αὐτῷ πνεῦμα ἄγιον, εἰργάζετο τὰς Θεο-
 σφείας· ὁ Θεοδώριτός φησιν· Εἰ μὲν ὡς ὁμοφυεὶς ἔφη Κύριλλος καὶ
 ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἰδεῖ συνομολογήσομεν, καὶ ὡς εὐσεβῶς
 διεξέμεθα τὴν φωνήν· εἰ δ' ὡς ἐξ υἱοῦ, ἢ δι' υἱοῦ τὴν ὑπαρξίν
 ἔχον, ὡς βλάσφημον καὶ δυσσεβεὲς ἀπορρίψομεν. Ἰδοὺ φανερώς
 ἐδωκ' ἡμεῖς ὁ Θεοδώριτος ἐπιπῦν τὴν διὰ μετὰ τῆς Ἐκ ἐν τῇ προόδῳ
 τοῦ πνεύματος τῇ παρὰ τοῦ υἱοῦ. ἐκείνος γὰρ ἀρνούμενος παντελῶς
 τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ υἱοῦ εἶναι, καθὼς καὶ ὑμεῖς, οὔτε ἐκ τοῦ υἱοῦ
 οὔτε διὰ τοῦ υἱοῦ κατεδέξατο· ὑμεῖς δὲ τὸ μὲν δι' υἱοῦ, ὁμολο-
 γᾷτε· τὸ δὲ ἐξ υἱοῦ, οὐδ' ἀκοῦσαι ἀνέχουσιν· ἀλλ' ὡς φίλος, τὸ
 αὐτὸ σημαίνει κατὰ τὸν Θεοδώριτον, ὅτι δὲ τὸ δι' υἱοῦ ὁμολογεῖτε,
 Δαμασκηνὸς ἐν τῷ 4' καὶ 17' διαρρήδην βοᾷ· Ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ· καὶ
 ὁμῶς μεγάλη τῇ φωνῇ ἕδεται· Πνεῦμα μεταδοτικὸν ἀγαθότητος,
 ἐκ πατρὸς διὰ σοῦ, Χριστέ, προειρχόμενον. καὶ ἐν τῷ κανόνι τῆς πεν-
 τηκοστῆς· Σὺ γὰρ ποταμὸς Θεότητος, ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ προειρχό-
 μενον. ἀλλ' εἰ καὶ ἕδεται μὲν, ὅμως οὐ γινώσκετε, ὅτι ταῦτόν ἢ
 διὰ τῆς Ἐκ βούλεται· καὶ γὰρ μεῖζον ἢ ὑμεῖς Θεοδώριτος οἶδεν, ὅτι
 ἢ διὰ τῆς Ἐκ ἰσοδυναμῷ, διὰ τοῦτο ἀμφοτέρως τὰς προθέσεις ταύτας
 ἀρνεῖται. ἐπεὶ οὖν κατὰ τὰ εἰρημένα συμφωνοῦσιν αἱ προθέσεις αὐ-
 ται, καλῶς καὶ ὁ Νικαίας ἀρχιερεὺς Βησσαρίων ὁ μέγας φιλοσοφεῖ
 τοῦτο, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ πνεύματος διὰ τῆς διὰ τῆς υἱῶν δίδωσι·
 καὶ μάτῳ αὐτοὺς διασύρει, τόν τε τὴν εἰρήνην εἰρηκότα δέον ἀσπά-
 σασθαι, καὶ τὸν τὴν διὰ τῆς Ἐκ ταῦτο δύνασθαι φιλοσοφοῦντα.
 Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Οὕτω κατὰ μικρὸν ὁ λατινισμὸς ἐξεῖργετο· καὶ
 παρὰ τοῦ τρόπου λαιπὸν τῶς ἐνώσεως ἤρξαντο παραγματεύεσθαι,

καὶ τινὰ ῥητὰ περιεργάζεσθαι, δι' ὧν ἰνωθήσονται, μέσῳ ἐπείχοντα χώραν, καὶ δυνάμειν κατ' ἀμφοτέρας τὰς δόξας λαμβάνεσθαι, καθάπερ τις κώθορνος. τοῦτο γὰρ αὐτοῖς πρὸς τὴν ἐπινοίαν ἰδοῦσι σφόδρα συμβάλλεσθαι, τῶν τε ἡμετέρων δι' αὐτῶν ῥᾶν προσαγομένων, καὶ τῶν ἰναντίων ἐλπιζομένων ἀνζητάστας αὐτὰ παραδείξασθαι.

ἈΠΟΛΟΓ. Οὕτω κατὰ μικρὸν ὁ χριστιανισμὸς ἐλαμφρόνιτο, πρότερον γὰρ ἡμαυρώτο τῇ θάψει τοῦ σχίσματος, καὶ τὸν ἀρχαῖον σύνδεσμον λοιπὸν τῆς εἰρήνης ἐπραγματεύοντο ἀνακτήσασθαι αἱ Χριστοῦ ἱεράρχαι θίβῃ πυρούμενοι ζήλῳ, ἵνα μὴ διαρραμένον, καὶ πάλιν τὸ τῆς ἐκκλησίας πλῆρωμα μίνη, καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία ἡ ἄσπιλος σύμφη τὴν τῶν οἰκίων τέκνων διαίρεσιν ὀδύρειτο γοιρῶς, ἀλλ' ὠφραίνοντο ὡς εἰκὸς, ὁρῶσα τὰ ἑαυτῆς τέκνα ἡμιμένα πρὸς ἄλληλα. διὰ τοῦτο καὶ τὰ ῥητὰ τῶν ἐγρίων συμφωνοῦντα ἀλλήλοις ἐπορεύοντο δύναι, οὐ περιέργως ὡς σὺ φῆς, ἀλλ' εὐσεβῶς τε καὶ καθαρῶς αὐτὰ ἐξηγῶντο. ἰδόντες τοίνυν καὶ καλῶς ἠνοήσαντες τὰ ῥητὰ, τὰ αὐτὰ τοῖς δυτικοῖς λέγοντα διδασκάλους προθύμως ἠκούσαν τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ, οὐ διὰ μεσότητος τινος ἁπαλὰ ταύτης τῆς ἀτοπίης· οὐδὲ τὰ ῥητὰ τῶν ἐγρίων μέσῳ ἐπείχοντα χώραν πρὸς ἀμφοτέρας τὰς δόξας ἠγάσαντο παντελῶς, οὐδὲ ἐπίνοντο ἐκεῖνοι τοιαύτην ἔσχον, ὡς διὰ μεσότητος ῥητῶν τῶν ἰνωθῆναι, ὥστε ἀνζητάστας αὐτὰ παραδείξασθαι τοὺς Λατίνους, καὶ δι' αὐτῶν πεπλασμένην τινὰ συστήναι τὴν ἑνωσιν· πόρρω τοῦτο τῆς ἐκείνων διανοίας ὑπῆρχε· ποία γὰρ μεσότης ἔσται μέσῳ ἀληθείας καὶ ψεύδους; ποία δὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; ἢ γὰρ τὸ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἀληθὲς ἔστι, καὶ ψευδὲς τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἢ τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἀληθὲς, καὶ ψευδὲς τὸ ἐκ μόνου, ὡς ἄμεινα ἰναντία· ἀμφοτέρα γὰρ οὐ θεμιτὸν ἵστασθαι. ποίαν ἄρα μεσότητα τὰ ῥητὰ δύνανται δοῦναι, ἢ ὅπερ σὺ φῆς κώθορνον; κώθορνος γὰρ οὐ κωθόρνου ἐπίνοντο εἶχει, οὔτε ψυχρὸς ὢν, οὔτε θερμὸς· καὶ διὰ τοῦτο ἐμίσησέ σε Θεὸς κατὰ τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ Ἀποκαλύψει,

* Ἀποκ. 3, 16.

καὶ ἐξέμισέ σε· * τὸ γὰρ ἀμφοτεροδέξιον ὑπόδημα, ὅπερ ἔστιν ὁ κώθορνος, ἐκατέρωθεν ἀχρεῖόν ἐστι. καὶ σὺ τοίνυν παρόμοιος τῇ λέξει καὶ τῇ ἐπινόῃ σου ταύτῃ ὑπαρχών, ἀχρεῖος ἰδοῦς τὰς ἐκλήροσιν ἐν ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσιν· οἱ δὲ ἡροὶ ἐκείνοι καὶ θῶν

ἄνδρες τὰ ῥητὰ καλῶς ἱερυνήσαντες, ἐκ τοῦ υἱοῦ προφανῶς λέγοντας, τὸ δὲ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς παντελῶς ἀπηγορευμένον, ἐδέξαντο τοὺς ἁγίους καὶ τὰς αὐτῶν φωνάς, καὶ τὴν ἑνωσιν λοιπὸν εἰκότως ἐπαραμαρτύοντο ἐκείνῳ τε καὶ εὐλαβῶς.

Ὁ ὉΡΕΣΙΟΥ. Καὶ δὴ τι συνθέντις γραμματίων τοιαυτὰ τινα περιέχον, τὴν ἐκείνων δὲ δέξαν ὅμως καθαρῶς ἐκτιθέμενον, ἐξαπέστειλαν αὐτοῖς, ὡς διὰ τούτου τὴν ἑνωσιν ποιοσόμενοι. τοῖς δὲ οὐκ ἀνικτὸν ἰδοὺς τὸ γραμματίων δέχασθαι χωρὶς ἐξετάσεως, ἀλλ' ἢ πρὸς ἀπολογίαν αὐτοὺς προεκαλοῦντο, καὶ λύσεις τῶν ἀμφισβητούμενων φωνῶν ἐν τῇ γράμματι, ἢ τὸ οἰκεῖον δέχασθαι παραγῶσαν, ὅτε αὐτοὶ φθάσαντες ἐξαπέστειλαν. ἦν δὲ ἐκείνο συμφάνησις παντελὴς πρὸς τὸ δόγμα Λατίνων τε καὶ Γραικῶν, καὶ ὁμολογία τοῦ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι.

ἌΠΟΛΟΓ. Γραμματίων ἐπέβησαν οἱ ἡμέτεροι τῇ τῶν ἁγίων ῥητὴ συμβαλλόντες κατὰ τὴν τοῦ Μαξίμου φωνήν, ὅπερ ἀπέστειλαν πρὸς τὸν ἄκρον ἀρχιερεῖα πρότερον τούτο ζητήσαντες παρὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἐγγράφως, τίνι τρόπῳ γινώσκται ὁ ὅρος, καὶ πῶς τὸ δόγμα ἐν αὐτῇ ἐγγραφύεται· ὅτερ ποιήσασα ἀπέστειλε τοῖς Γραικοῖς· οἱ λαβόντες, ἔγνωσαν αὐτὸ φανερῶς λέγον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. εἴτ' ἐγγράφωσαν καὶ αὐτοὶ λέγοντες· Εἰ καὶ ὥς τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ ταῦτόν τῃ διὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ ταῦτόν τῃ ἐκ τοῦ υἱοῦ, καθῶς ὑμεῖς ἀπιδόκατε, ὅμως ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ αἰδέως ἐστίν, ἢ Ῥωμαϊκῇ οἷν ἐκκλησίᾳ οὐκ ἠθέλησε το γραμματίων δέχασθαι χωρὶς ἐξετάσεως, ἀλλ' ἔλεγον· Ἡμεῖς οὐ βουλόμεθα ἑνωσιν πεπλασμένην ποιήσασθαι, οὐδὲ τοὺς Γραικοὺς θύλομεν μετ' ἡμῶν ἐνοθῆναι μετὰ αἱρέσεως καὶ ἀπάτης· ἀλλ' εἰδέναι βουλόμεθα τὴν ἐξήγησιν τοῦ γραμματίου τούτου, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ τὴν Διὰ Ἰησοῦσιν, οὐδὲ γὰρ δώσομεν τούτῳ ποτε, τὴν Διὰ Ἰησοῦσιν αἰτέων ὁργανικὴν, ἢ ὑπουργικὴν. ἢ διὰ γὰρ ἴσμεν ὅτι τρισσῶς ποιεῖται, ὁργανικῇ, ὑπουργικῇ, καὶ φυσικῇ. εἰ μὲν εὖν φυσικῶς ποιεῖται, διὰτὶ οὐ χρῆνται καὶ τῇ Ἐκ ταύτων τῇ Διὰ δυνάμενῃ· εἰ δὲ ὁργανικῶς, ἢ ὑπουργικῶς, ἡμεῖς τούτοις οὐ βουλόμεθα κοινωνήσασθαι. διὰ τοῦτο, αἰδέσμεν ἐξήγησιν τοῦ γραμματίου, οὐ γὰρ ἐβόλευτο χωρὶς ἐξετάσεως ἑνωσιν οὐδεμίαν ποιήσασθαι· καὶ δεικνύει· ὅτι

γὰρ νῦν μετὰ τοσαύτης ἐξετάσεως ἐγένετο σπουδῆς τε καὶ ἀγρυπνίας, καὶ οἱ ἡμέτεροι αὐτῇ μάχονται ἀναιδῶς, τί ἂν ἔλεγον, εἰ χωρὶς ἐξετάσεως ἐγγίνυμι; διὰ τοῦτο ἐζήτουν αὐτοὺς ἐξήγησιν εἰς τὸ γραμμάτιον. εἰ δ' οὐ βούλονται ἐξηγηθῆναι τὸ γραμμάτιον, δεξιόσθενος ἔλεγον τὸ ἡμέτερον, ὅπερ διελάμβανεν τὴν ἀληθῆ τῶν διδασκάλων ἔννοιαν, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκπορεύεται, ὅτι δὲ τοῦτ' ἀληθὲς, ἐδείξαμεν πρότερον διὰ τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν ἁγίων, καὶ οὐ χρὴ περὶ τούτου παλιλογεῖν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Τρίβεται πολὺς ἐπὶ τούτοις χρόνος, καὶ οἱ ἡμέτεροι τὴν ἀναβολὴν ἰδυσχέρανουν, καὶ τὴν πνίαν ὠδύροντο, καὶ πρὸς τὸν λιμὸν ἠγανάκτουν. καὶ γὰρ δὴ καὶ τεῦτ' αὐτοῖς ἐποσέθη μὲν μὲν διδόναι τῶν συγκειμένων ἀναλωμάτων, ἵνα ἀνεγκασθῆντες ἐκ τούτου, κατὰ μικρὸν αὐτοῖς ὑποκύψωσιν.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἐν τούτοις σε παραστήσω τοῖς ἀκούουσι ψύστη καὶ παντελῶς ἀσύνετον, ὡς τοιαῦτα λέγοντα. ἀνδραγατῶν, οὐκ ἠλπίσθης οὔτε θεὸν οὔτ' ἀνθρώπους λέγων τοιοῦτον φανερώτατον ψήδος; τίς ἐστερήθη τῶν τεταγμένων χρυσίνων; τίς ἀφ' ἡμῶν ἠνωθήθη, ἢ ἠγανάκτησεν; πῶς γὰρ ὥφειλε τοῦτο γενέσθαι παρὸν βασιλέως, καὶ πατριάρχου, καὶ ἀρχιερέων τε καὶ ἀρχόντων, καὶ τῶν λοιπῶν; οὐκ ἔχει λόγον γενέσθαι τοιοῦτόν τι ποτε. εἰ γὰρ ἦν τοῦτο ὃ σὺ λέγεις νῦν, ὁ βασιλεὺς τε καὶ ὁ πατριάρχης οὐκ ἐσώπησαν, ἀλλὰ παρήντησαν εἶπον ἂν, ὅτι βίβη θέλετε συμπεριεσθῆναι τὴν σύνοδον τοῦτο οὐ νόμιμον. εἴτα τίς ἐπείνασε; τίς διὰ τὴν πνίαν ἐλυπήθη; τίς διὰ τὸν λιμὸν ἠγανάκτησεν; οὐ γὰρ μόνον τὰ πρὸς τροφὰς ἐλάμβανον χρήματα, ἀλλὰ πολλὰ πλείον, ὅσπ' ἔχουν ποιεῖν καὶ ἐνδύματα, καὶ ζώνας, καὶ σκιῶν ἀργυρᾶ, κακῶσιν εἰς τὴν πατρίδα ἐπανίστρεψαν πολούσιοι. πῶς σὺ λέγεις, ὅτι ἠγανάκτουν, καὶ ὠδύροντο, καὶ οὐκ εἶχον ἀγοράσαι βρώματα; εἴτα τίνα ἐβίβασαν ὑπογράψαι, ἢ ἐνωθῆναι; πάντας ἀφῆκαν κυρίους τοῦ ἑαυτῶν θυλήματος. Εἰ δὲ τριβὴ τοῦ καιροῦ καὶ ἀναβολὴ γέγονεν, οὐκ ἀπὸ τῶν Λατίνων ἐγένετο. φαίνεται γὰρ ἐν τοῖς πρακτικοῖς ἢ αἰσχύνῃ ὑμῶν, ὅτι αὐτὸς διήγειρεν ὑμᾶς ὁ ἄκρος ἀρχιερεὺς ὄρχισθαι εἰς τὰς διαλέξεις, καὶ συνεχῶς τὰς διαλέξεις ποιῆσαι ὅπως εὐρεθῇ ἢ ἀλήθεια· καὶ γὰρ, ἔλεγον, οὐ δυνατόν ἐστιν εὐρεθῆναι ποτε τὴν ἀλήθειαν, εἰ μὴ ἐν τῇ διαλέξει. ἀλλ' ὑμῶς φε-

βούμενοι τὴν αἰσχύνῃ ἢν οὐ λέγω διὰ τὴν τοῦ γένους τιμὴν, ὅτι τοῦ αὐτοῦ γένους καὶ ἔθους. καὶ γὰρ ὑπάρχω οὐκ ἐβούλεσθε διαλέγεσθαι· καὶ νῦν φθονοῦντες τῇ συνόδῳ καὶ τῇ εἰρήνῃ τῆς ἐκκλησίας τοιαῦτα ἐρεῖγεσθε.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Τί δεῖ πολλὰ λέγειν; οὐκ ἰσαύσαντο πάντα λίθον κινῶντες οἱ τῆς ἐκτείνων σωτηρίας καὶ εὐσεβείας προδότες, μέχρι δειπράξαντο συναγαγόντες τὴν σύνοδον ἐκρῆξαι τὸν λατινισμὸν εἰς τὸ φανερὸν βασιλέως τε καὶ πατριάρχου προκαθημένων, καὶ τοῦ δεσπότη τοῦτοις συνεδριάζοντος. τὰ γὰρ δοκοῦντα συνεγορεῖν τοῖς Λατίνοις ῥητὰ προαγαγόντες εἰς μέσον ἐκ τε τῶν διδασκάλων αὐτῶν ἐκείνων καὶ τοῦ μεγάλου Κυρίλλου, πρότερον ἡμεῖς διαμαχισάμενοι, καὶ κατὰ ταῦτόν ἐκ διαδοχῆς ἀλλήλων ἐπιπηδήσαντες ἰταμῶς τοῖς σοφίσμασιν, οὕτως ἡρώτων τὴν σύνοδον, ἥντινα γνώμην ἔχουσι περὶ τῶν ῥητῶν ἐκείνων, καὶ εἰ τὸν υἱὸν αἵτιον ποιοῦσι τοῦ πνεύματος.

ἈΠΟΛΟΓ. Αὕτη ἡ σύνοδος γέγονε μὲν ἰδίᾳ καὶ μυστικῶς, συνεγμένων τῶν ἀνατολικῶν τε καὶ ἡμετέρων μόνον, προκαθημένων, ὡς φησὶ, τοῦ τε βασιλέως καὶ πατριάρχου, καὶ ὑποῶς πάντων τῶν ἀνατολικῶν ἀρχιερέων. συνῆξε δὲ ταύτῃ ὁ αἰοίδιμος βασιλεὺς ἐκεῖνος εἰς τὸ τοῦ πατριάρχου ταμεῖον, διὰ τὸ ἀσθενεῖν ἐκεῖνον, οὐκ εἰς τὸ ἐκρῆξαι ὡς ἀσέβειαν, καθὼς οὐκ ἦν, τὸν λατινισμὸν, ἀλλ' εἰς τὸ ἀποδείξαι τὴν εὐσέβειαν εἰς τὸ φανερὸν. εὐσεβεῖς μὲν γὰρ οἱ Λατίνοι, οὐχὶ δὲ ἀσεβεῖς· ἐν ᾗ ἐδημηγόρησεν ὁ βασιλεὺς πρὸς ὑμᾶς πάντας, ἐνιδίξων δῆθεν ὡς ἀμελοῦντας τοῦ Θεοῦ τῆς ἐνώσεως ἔργου, καὶ ῥαθυμῶς ἐν ἀλλοδαπῇ τὸν καιρὸν διατρίβοντας ἐκείνων.

Δεσπόται ἀρχιερεῖς, τί ποιοῦμεν εἰς τὴν Ἱταλίαν τοσοῦτον καιρὸν, καὶ οὐ σπουδάζομεν ἰδεῖν τὸ τέλος ταύτης τῆς ὑποθέσεως; ὁρᾶτε καὶ προσέχετε, μήποτε λάθωμεν καὶ ἀποτύχωμεν τούτου τοῦ ἀγαθοῦ. ἐγὼ βασιλεὺς ὢν τῇ χάριτι τοῦ Χρίσαντός με Θεοῦ οὐκ ὀφείλω δοῦναι τῷ Θεῷ λόγον, ὅσον ὑμεῖς· τὸ γὰρ χρεὸς τοῦ βασιλέως ἐστὶν ὑπερασπίζειν τῆς ἀποφάσεως τῆς συνόδου. ὑμεῖς ἵστε ποιμένες τῆς ἐκκλησίας. πρὸς ὑμᾶς οἱ Χριστιανοὶ πάντες ἀφορῶσιν, ἡγήτορας τῶν ψυχῶν αὐτῶν. ὑμεῖς ὀφείλητε ἀποδοῦναι λόγον τῷ Θεῷ ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Οὐκοῦν βλάβετε καλῶς· σκέψασθε τὸ δίκαιον καὶ τῷ Θεῷ ἀρέσκον. ἐνταυθὰ εἰσι δῦα

τρόποι μεγάλοι καὶ ὀλεθροὶ ἐπικίνδυνοι, ἐκείνως τε καὶ διατάσσας. ἔστι μὲν ὁ κίνδυνος, ἐὰν ἢ ἕως ἢ καλὴ καὶ ὀρθόδοξος, καὶ ἡμεῖς πλανηθῶμεν μὴ δέξασθαι αὐτήν· ἔστι δὲ κίνδυνος διαίρεσις, ἐὰν μὴ διαίρεθῶμεν δικαίως. διὰ τοῦτο σκέψασθε τὸ κρεῖττον καὶ τὸ συμφέρον. ὅτε γνώμας μὴ βλαπτούσας τὰς ὑμετέρας ψυχάς· ἢ γὰρ ἕως τῶν ἐκκλησιῶν ἔγχεῖσιν, εἰ μὲν ἐπ' εὐσεβείας· ἢ διαίρεσις πάλιν φρικτὴ τέ ἐστι καὶ λέγεται. ὥστε ἐὰν μὴ ἐνωθῶμεν εὐσεβῶς βλάψομεν τὰς ἡμετέρας ψυχάς· ἐὰν δὲ διαίρεθῶμεν ἀδίκως, πάλιν ταῦτό ποισόμεθα. λοιπὸν βλέπετε, τί μέλλει γενήσεσθαι. ἔστι γὰρ, ὅσον κακὸν τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν ἐποίησεν· ἀφ' οὗ γὰρ ἐγένετο ὥς τοῦ νῦν, οἱ Γραῖκοι τοὺς Λατίνους κύνας ἠγοῦνται, καὶ οἱ Λατῖνοι ὁμοίως τοὺς Γραῖκούς· οἶμαι γοῦν, ὅστις δι' ἀνθρωπαρίσκιαν ἐμποδίσαι τὴν εὐσεβῆ τῆς ἐκκλησίας ἕνωσιν, χεῖρ τόπον ἔχει τοῦ Ἰούδα. ἀλλ' ὑμεῖς, πατέρες αἰδέσιμοι, σκέψασθε τὸ δίκαιον, τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες, μὴ θελήσῃτε διὰ πρὸςκαιρον δόξαν ἢ τοῦ ἐνὸς μέρους ἢ τοῦ ἄλλου βλάψαι τὰς ὑμετέρας ψυχάς καὶ τὸ αἷμα τῶν ἐπιλοβῶν Χριστιανῶν, τῶν εἰς ὑμᾶς βλέπόντων ὡς ποιμένας καὶ ἡγουμένους αὐτῶν.* Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς, μιᾷ φωνῇ πάντες εἶπον· Ὅστις ἐμποδίσαι τὴν εὐσεβῆ τῶν Χριστιανῶν ἕνωσιν, ἔστω ὑπὸ ἀνάθεμα. καὶ οὕτως ἔδωκαν γνώμας ἕκαστος αὐτῶν ἀπὸ στόματος, ὁ μὲν οὕτως, ὁ δὲ οὕτως, ἀρξάμενοι ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ πατριάρχου. ὁθεν εἰς ἐκ τῆς συνόδου, ἁγιοσύνη κεκοσμημένος καὶ ἀρετῇ, ἔφη· Δίκαιόν ἐστι συμβιβάσαι τὰ ῥήματα τῶν ἁγίων ἡμῶν, ἐκὼς σύμφωνά εἰσι, τὸ γὰρ αὐτὸ πνεῦμα ἐλάλησεν ἐν αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἔστι διαφωνία, καὶ ἐνωθῆναι ἡμᾶς τῇ τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ. ὡς ἀπεκρίθης καὶ σὺ λέγων, ὅτι οἱ Λατῖνοι οὐ μόνον εἰσὶ σχισματικοὶ ἀλλὰ καὶ αἰρετικοί· διὸ οὐδὲ πρέπει ὅλως ἐνωθῆναι αὐτοῖς, εἰ μὴ ἐκβάλλωσι τὴν προσθήκην ἀπὸ τοῦ συμβόλου, καὶ ὁμολογήσωσι τὸ σύμβολον ὡς καὶ ἡμεῖς. τοῦτο ἀκούσας ὁ Νικαίης ἀρχιερεὺς ἀντίφη σοι· Καὶ λοιπὸν οἱ λέγοντες τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, αἰρετικοὶ εἰσι, καὶ εὐθὺς σὺ ἀπεκρίθης· Ναί· κακῆϊνος· Ἰλαῶς μοι θεέ· καὶ οἱ ἅγιοι οἱ λέγοντες τοῦτο αἰρετικοὶ εἰσιν· ἀλλὰλα γενήσθω τὰ χεῖρα τὰ λαλοῦντα κατὰ τῶν ἁγίων. καὶ οὕτως προήνεγκε τὰ ῥήματα τῶν ἀνατολικῶν διδασκάλων, καὶ ἀνέγνω πᾶσιν τῇ συνόδῳ· ἃ σὺ

* Φύλλ. 291.

οὐδέποτε ἔγνωσ ἢ οἶδας, ἀλλ' ἢ τὰ τοῦ Καβάσιλά τε καὶ Παλαμά. ἰδόντες δὲ οἱ πατέρες τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων τῶν ἀνατολικῶν, καὶ ἀκαγόνσαντες καὶ ἐκ τῶν δυτικῶν διδασκάλων, καὶ εὐρόντες αὐτὰ συμφωνοῦντα ἐκείνοις ἐπιστάσαν ἅπαντες τῇ ἀληθείᾳ ἀναφανίσθαι· οὐ γὰρ δίκαιον τοῦ φωτὸς δειχθέντος καμμύειν τὰ ὄμματα. καὶ οὕτως ἔδωκαν γνώμας ὁμοφωνοῦντες τοῖς τῶν ἁγίων ῥητοῖς, καὶ τὸν υἱὸν ἔδωκαν εἶναι κατὰ μὲν τοὺς Γραϊκοὺς αἰτίαν, κατὰ δὲ τοὺς Λατίνους ἀρχὴν τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως ὥσπερ καὶ τὸν πατέρα.

· Ο' ΕΦΕΣΟΥ. Περὶ μὲν τῶν ῥητῶν οὐκ ἀμφιβάλλειν ἔφασαν, ἡ γνήσια τῶν διδασκάλων εἰσι, παρὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Θείου Μαξίμου τοῦτα πιστεύουσι· τὴν αἰτίαν μὲν τοῦ πνεύματος τῷ υἱῷ δίδοναι παντελῶς ἀπηγόρευσαν οἱ γε πλείονες· οὕτω γὰρ καὶ τὸν σοφὸν διορίζεσθαι Μάξιμον.

· ΑΠΟΛΟΓ. Περὶ τῶν ῥητῶν ἔτι οὐκ ἀμφιβάλλοντες ἦσαν, ἐπειδὴ ἔγνωσαν αὐτὰ συμφωνοῦντα ἀλλήλοις, ὡς γνήσια ὄντα τῶν διδασκάλων· καὶ ὅτι ἔγνωσαν ταύτην τὴν δόξαν εἶναι ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ πρόπαλαι. ὁ γὰρ ἅγιος Μάξιμος πρὸ τῆς ἐκτῆς ὡς οἴκου-μενεκῆς συνόδου, μαρτυρεῖ τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ τοῦτο ἁδούσῃ, καὶ συμφώνους ἐν τούτῳ προκομίζει Ῥωμαίους πατέρας, ἔτι γε μὴν καὶ Κύριλλον τὸν Ἀλεξανδρείας. τὸ δὲ ἰσχυρότερόν σου τῶν λόγων ἐστίν, ὡς οὐκ αἰτίαν ποιῶντας τὸν υἱὸν ἔφη Μάξιμος, σφᾶς αὐτοὺς οἱ πατέρες ἐκείνοι ἀπέδειξαν, ἀλλ' ἵνα τὸ δι' αὐτοῦ προῖεναι δηλώσωσι· τοῦτο γὰρ καὶ οὗτοι νῦν, ὡς φης, διελιάσαντες τοῖς μὲν ῥητοῖς συμφώνησαν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸν Μάξιμον τὴν δὲ αἰτίαν τῷ υἱῷ δίδοναι παντελῶς ἀπηγόρευσαν, οἱ γε πλείονες αὐτῶν. Ἡμεῖς δὲ καὶ πρὸς ταῦτα ὀλίγα ἱροῦμεν· ὅτι τὸ τοῦ σιπτοῦ Μαξίμου οὕτως νοῦται, ὡς οὐκ ἀρχοῦσιδως οὐδὲ προκαταρκτικῶς αἰτίαν τὸν υἱὸν εἶναι νομίζει τοῦ πνεύματος, οὐδ' ἀρχὴν ἀναρχον, οὐδ' αἰτίαν ἀνατίειν, τοῦτο γὰρ τῷ πατρὶ μόνῳ πρόσεστι, τῷ δὲ υἱῷ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὁ ἔχει ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς λαβὼν ἔχει καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι. ἔθνη ἡ λόγιτο καὶ ὁ υἱὸς αἰτία καὶ ἀρχὴ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦτ' ἔλαβε· δυνάμεθα γὰρ καὶ ἡμεῖς εἰπεῖν κατὰ τὸν ἐν θεολογίᾳ μέγαν Γρηγόριον, ἢ ἐκ τῆς αἰτίας αἰτία, τὸ ἐκ τοῦ φωτὸς φῶς, ὁ ἐκ Θεοῦ θεός, ὥσπερ ἐκείνός φησιν· Ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀρχή. ὥστε

εἰ καὶ ὁ υἱὸς αἰτία λέγεται, ἀλλ' οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ ἀρχοιδῶς, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς μὲν ἀρχοιδῶς, διὰ τοῦ υἱοῦ δὲ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ φησι Μάξιμος· Οὐκ αἰτίαν ἀρχοιδῆ τὸν υἱὸν ποιοῦντας τοῦ πνεύματος σφᾶς αὐτοὺς ἀπέδιδξαν, ἀλλ' ἵνα τὸ δι' αὐτοῦ προΐεναι δηλώσωσι, καὶ οὗτοι οὖν οὕτω νοήσαντες δοῦναι τῷ υἱῷ τὴν μὴ προκαταρτικὴν αἰτίαν, καλῶς καὶ εὐσεβῶς ἐποίησαν. καὶ γὰρ οὐδ' ἡμεῖς λέγομεν ἀρχοιδῆ ἢ προκαταρτικὴν τὸν υἱὸν αἰτίαν τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς ὡς πρώτης ἀρχῆς ἀνάρχου καὶ ἀρχοιδοῦς, ἐκ τοῦ υἱοῦ δὲ καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ ὡς δι' αὐτοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς· καὶ οὕτω πιστεύομεν, καὶ γενναίως κερύττωμεν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἀλλ' οἱ τολμηροὶ τὴν δυσσέβειαν, καὶ ὅσοι τούτοις παρὰ τὴν ἀρχὴν ἠκολούθησαν, ἐπαγγελίαις λαμπραῖς ὑπαχθίντες καὶ δόγμασιν, γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὸν υἱὸν ἀπεφάναντο τοῦ πνεύματος αἰτίον· ὃ μὲν ἐν τοῖς τῶν Λατίνων ῥητοῖς εὗρηται πευφανερῶς κείμενον.

ἈΠΟΛΟΓ. Οὐ τολμηροὶ τὴν δυσσέβειαν, ἀλλ' εὐλαβεῖς τὴν εὐσέβειαν ἦσαν ἐπεὶ οὐδ' οὐκ συκοφαντεῖς. οὐ γὰρ ἠβουλήθησαν διαμιῖναι καὶ ἔτι τῷ σχίσματι καὶ τῇ κακίᾳ διαιροῦμενοι τῶν ἀδελφῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας, οὐδ' ἦσαν οὕτω μωροὶ ἀρνήσασθαι τὴν ἀλήθειαν, ὅς ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων. διὸ καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἀνεκήρυξαν, ἐκ τοῦ σκότους τῆς κακίης προλήψως ἀνανήψαντες, καὶ πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἀπεκλήθησαν, σὲ κάτω κείμενον ἐλπειῶς καταλιπόντες μετὰ τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀπάντων σχισματικῶν εἶναι σε. οὐχ ὑπαχθίντες δὲ δώροις καὶ ἐπαγγελίαις, ὡς σὺ φῆς, ἀλλὰ φοβηθέντες τὸν ἀλάθτην ὀφθαλμόν, ὃ ἔγνωσαν δίκαιον, ἠμολόγησαν. Ὅτι δὲ οὐχ εὗρηται ὁ υἱὸς αἰτίος τοῦ πνεύματος ἐν τοῖς τῶν Λατίνων ῥητοῖς φανερώς κείμενον, εἰδείξαμεν πρότερον, τὰ ῥητὰ θέντες τῶν δυτικῶν διδασκάλων. οἷα οἶδα δὲ, εἰ καὶ ἄλλως σὺ νοεῖς τὸ εἶναι αἰτίον τοῦ πνεύματος, καὶ ἄλλως τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον. ἐγὼ δὲ ὅταν ἀκούσω, παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ εἶναι ἔχει, καὶ παρ' αὐτοῦ ἐκπορεύεται, τὸ αὐτῷ αἰτίον ἐννοῶ· εἰ δὲ ἄλλο ἐστὶ τὸ εἶναι ἔχειν παρ' αὐτοῦ, ἄλλο δὲ τὸ εἶναι αἰτίον, δεῖξον σὺ τοῦτο, ἡμεῖς σιγήσομεν· ἀλλ' οὐ δύναται τοῦτο δεῖξαι ποτε, ἀλλὰ μάτην πτερυγίζεις πολλὰ κάμνων.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Τούτοις δὲ καὶ ὁ πατριάρχης ἐπιεικίστατο, πρὶ-

ἰεφθαρμένος ἦδη καὶ αὐτὸς ὁ τάλας, καὶ ἅμα διψῶν τὴν ἐκείθην παλλαγὴν, εἰ καὶ τὸ χρεὼν αὐτὸν συνήλαυε πρὸς τὸν θάνατον.

ἌΠΟΛΟΓ. Ὁ ἱερὸς πατριάρχης ἐκφύλαττο πρῶτος, ὅτι οἱ ἀνα-
ολικοί ἄγιοι τοῖς δυτικοῖς συμφωνεῖσι, καὶ μετὰ τοῦτον οἱ λοιποὶ
υνήσαν θείοι ἄνδρες. ὅς εἴπερ ἔζη, οὐκ ἂν σὺ τοιαῦτ' ἔλεγες,
ὅτι μὴν ἔπραττες· ἀλλ' οὐδὲ τολμῆσαι εἶχες εἰπεῖν περιεφθαρ-
ένον αὐτὸν, ἂν τὴν σκιάν αὐτοῦ μόνον ἔβλεπες· ὅς οὐ διὰ φόβον
νά, οὐδὲ διὰ δόξαν, οὐδὲ διψῶν τὴν ἐκείθην παλλαγὴν, τὴν
εἰς ἐγγλίσχοντο ἔκωσιν, ἀλλ' ὅτι εἶδεν ἀκριβῶς, ὁ πολλοὶ πρὸ αὐτοῦ
ατριάρχαι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν καὶ οὐκ εἶδον. εἶδε γάρ τὴν ἱρήνην
ῆς ἐκκλησίας, τὰ μέλη τοῦ δισποτικῷ σώματος ἠνωμένα, ἡγαλλιά-
ατο τῷ πνεύματι, καὶ ὑπέγραψεν εὐλαβῶς, ὁμολογήσας τὸ πνεῦμα
ὃ ἄγιον καὶ ἐκ τοῦ οἴου, τὴν κἀθαρσιν τῶν ψυχῶν, τὸν ῥόμους
ἐρχομένην κεφαλὴν πάντων τῶν ἱερῶν· καὶ οὕτω θεὸς τὰ γόνατα
προσέκλινε, καὶ ἄρας τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν εὐχαρίστησε τῷ θεῷ
καὶ οὕτως ἀπέδωκε τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ψυχῇ. σὺ δὲ ὁ ἀναιδὴς
υποφαντῶν αὐτὸν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὁμοῦ σὺν
ῥὸ κόπρῳ τοῦ ἀφιδρώοντος ἐξέπνευσας· μαρτυρεῖ τοῦτο παῖσα ἡ πόλις·
οὕτως οἶδεν ἡ θεία δίκη ταλαντεύειν ἕκαστον κατὰ τὴν ἑαυτοῦ σί-
την, ὡς πάλαι τὸν τῆς μανίας ἐπώνυμον Ἀρειον, ὃς κάτω τὰ ἔγκατα
πεμψεν, σὺ δὲ ἄνω τὴν κόπρον.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐγὼ δὲ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἅμα καὶ ὁμολο-
ρίαν τῆς πίστεως συγγεγραμμένην ἔχων· οὕτω γάρ που διήρπητο
γρότερον, ἐγγράφως ἐπισκοπεῖν τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἕκαστον ὡς εἶδεν
εὐτοῦς ἐκθύμως ἦδη πρὸς τὴν ἔκωσιν ὠρμημένους, καὶ τοὺς ἑμοὶ
υποστῶτας γρότερον, ἄρτι συμπτωκότας ἐκείνοις, ἐγγράφως δὲ
οὐδὲ μεμνημένους, ἐπέσχον καὶ αὐτὸς τὴν γραφὴν, ἵνα μὴ πρὸς
ἰργὴν αὐτοῦς ἐρεθίσας, εἰς προὔπτον ἦδη τὸν κίνδυνον ἑαυτοῦν
μβάλλω.

ἌΠΟΛΟΓ. Εἴρητο μὲν γρότερον, ἕκαστον τὴν ἑαυτοῦ δοῦναι
μολογίαν, ἐγγράφως δηλονότι, πρὸ τοῦ ἰδεῖν τὰ ῥήτῃ τῶν ἐκείνων.
δόντες δ' αὐτὰ, καὶ συμφωνήσαντες πρὸς ἐκείνα, οὐκ ἦν ἀνάγκη
γγράφους διδόναι ὁμολογίας, τῶν ἐκείνων διὰ τῶν ῥητῶν δῆλα τὰ
πάντα ποιοῦντων, διὰ τοῦτο οὐδεὶς ἔδωκε γνώμην ἐγγράφως ἐκεί-
λλ' ἀπὸ στόματος ὀλίγοι τινες, ἐρχομένου τοῦ βασιλέως καὶ τῶν

πρώτων τισσάρων ἢ πάντε, οἱ δ' ἄλλοι ἄπυροὶ ὄντες γραμμάτων ἔγνωμοδόκησαν μόνον εἰς τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων. καὶ σὺ μὲν τὴν ἡμολογίαν σου ἔχων ἐγγεγραμμένῃ, πλήρη αἰρέσεων καὶ ἀδολογίας, ἐδωκίμασας δοῦναι, ἵνα μὴ ὀφλήσῃς ἀντὶ τιμῆς γέλωτα· εἶδες δὲ καὶ τοὺς πρότερον μετὰ σοῦ ἰλιεινῶς κατακειμένους εἰς τὸ τοῦ φθῶ βάραθρον, γυναῖκες ἀναστάντας, καὶ ἀνανήψαντας ἐκ τοῦ σχίσματος, καὶ ἐλθόντας εὐλαβῶς εἰς τὸν σύνδυσμον τῆς εἰρήνης, καὶ μετὰ σπουδῆς ὠρμημένους πρὸς τὴν ἱεράν ἔνωσησιν· καὶ οὐκ ἔφη βλέπειν γινέσθαι μὲν αὐτοὺς καὶ ὀνομασθῆναι πατέρας καὶ διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας, σὲ δὲ αὐτῶν ἀλλότριον καὶ ἐχθρόν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Διὰ στόματος μὲντοι τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἰδέλῃσας παρρησίᾳ, μὴ ἂν ἄλλως δύνασθαι τὰ ῥητὰ τῶν δυστηκῶν καὶ ἀνατολικῶν συμφωνῆσαι πατέρων, εἰ μὴ κατὰ τὴν ἐξήγησιν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ σептoῦ Μαξίμου, τὸν υἱὸν μὴ φαίμεν αἵτιον εἶναι τοῦ πνεύματος· προσεωσισημνόμενος ἅμα καὶ περὶ τῆς προσοδήκης, ὥς οὐδὲ ταύτην συγχωρῶ τοῖς Λατίνοις, ἅτε μὴ καλῶς μὲν ὡλόγως κατὰ τοὺς εἰρημένους λόγους γηγνημένῃ. Ἐντιῦθον οἱ μὲν τὰ ἑαυτῶν ἔπραξαν, καὶ πρὸς τὴν συνδήκην ὄρου καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἐνώσεως ἔβλεψαν.

ἌΠΟΛΟΓ. Διὰ στόματος μὲν σὺ ἐξέμψας αἰρέσεις καὶ βλασφημίας ἔμπροσθεν βασιλέως καὶ πατριάρχου καὶ ἀπάσης τῆς ἀνατολικῆς συνάξεως, εἰπὼν τοὺς Λατίνους σχισματικούς καὶ αἰρετικούς· ἔνθα κατεγέλασάν σε ἅπαντες, ἀκούσαντες τοὺς τοιοῦτους λόγους· ποία γὰρ σύνοδος ἔφη ποτὲ τοὺς Λατίνους αἰρετικούς; πῶς οὐκ ἐτόλμψας εἰπεῖν τοῦτο ἔμπροσθεν τῶν Λατίνων; διότι οὐκ ἰσχύς ἀποδείξαι, ὅτε δὲ καὶ τὸ πνεῦμα ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἀναβῶς ἐξεβόησας, οἱ πατέρες ἀκούσαντες συνετρίβοντο, καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐμβλέψαντες συνέσχον τὰ ῥητὰ αὐτῶν, καὶ τὰς βίβλους καὶ τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων κομίσαντες ἐδείκνυνον τὴν ἀλήθειαν· ἅπερ ἰδὼν ἀβελήφια κατεσχέθης. Ὅτε δὲ καὶ μωρῶς ἐφθέγγω, ὅτι οὐ συγκατανήσεις Λατίνοις ποτὲ, ἔὰν μὴ τὴν προσοδήκην ἐβάλῃσιν ἀπὸ τοῦ συμβόλου, ὅτι αἰρετικοὶ εἰσιν οἱ λέγοντες καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, ἥκουσας· Ἀλλὰ γνησθήτω τὰ χεῖλη τὰ λαλοῦντα κατὰ τῶν ἁγίων οἱ ἄγριοι γὰρ τῆς ἐκκλησίας λέγουσι τοῦτο· καὶ ἡσχύνθη, καὶ ἐσιώπησας, οἱ δὲ λοιποὶ πατέρες συμφωνήσαντες τοῖς ῥητοῖς τῶν

τολικῶν καὶ δυτικῶν πατέρων κατὰ τὸν νοῦν τοῦ σωτοῦ Μα-
υ, ἠνώθησαν πρῶτον μὲν τοῖς ἐχθροῖς, εἴτα καὶ πρὸς ἀλλήλους·
καὶ δὲ καὶ πρὸς τὴν συνθήκην τοῦ ὅρου ἔβλεψαν ὡς εἰκὸς καὶ
λοπῶν τῆς εἰρήνης ἐπραξάν, ἵνα λάβῃ τέλος τὸ Θεῖον ἔργον
καὶ ἅγιον τῆς τῶν Χριστιανῶν ὁμονοίας τε καὶ ἑνώσεως.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἐγὼ δὲ χωρισθεὶς αὐτῶν ἐκ τότε καὶ ἑμαυτῷ
ἀσας, ἵνα τοῖς ἐχθροῖς μου πατράσι καὶ διδασκάλοις διατελῶ
ἡμέτερος, πᾶσι καταφανῶ ποιεῖν τὴν ἑμαυτοῦ γνώμην διὰ τῆςδε
τῆς γραφῆς· ὡς ἂν ἐξῇ δοκιμάζειν τῇ βουλομένῃ, πρότερον ὑγίαι-
ναι χαίρων, ἢ διωστραμμένους τιτὶ, τὴν γενησάμενην ἔκθεσιν οὐ
ἐκζητῶ.

ἈΠΟΛΟΓ. Καὶ σὺ μὲν χωρισθεὶς ἀπὸ τῶν πατέρων τῆς ἱερᾶς
δοῦ, κεχωρισμένος εἶ καὶ τῆς ἱερᾶς τοῦ Χριστοῦ ποιήσεως· κε-
ισμένος οὖν τῆς τοῦ Χριστοῦ μάχης, ἔξω εἶ τῆς σωτικῆς κί-
ου· τὸν δὲ ἔξω τῆς νηὸς ὄντα ἀνάγκη βασανίζεσθαι ὑπὸ τῶν
ἐκ τῆς μοχθηρᾶς αἵρέσεως. ὡς γὰρ ὁ τῆς οἰκουμένης συ-
χωρισθεὶς, ἐχθρὸς ἀποδείκνυται ταύτης· οἱ δὲ τῶν οἰκου-
κῶν συνόδων ἐχθροὶ οὐκ ἔλλο λαμβάνουσιν ὄνομα, ἢ αἰρετικοὶ
ἀζονται. Ἡμεῖς δὲ ἵνα μὴ τὴν ἀνίατον ταύτην νοσήσωμεν νόσον,
αἰρετικοὶ καὶ ἐχθροὶ διὰ ταύτης γνωμέσθαι τῆς τοῦ Χριστοῦ
πίστεως, τῇ ἱερᾷ ταύτῃ καὶ ἐκείνῃ συνόδῃ ὑποτασσόμεθα, καὶ ἐν
αὐτῇ ἵσμεν. Καὶ σὺ μὲν σχολάσας μαρτίαις, καὶ δοξολογίαις, καὶ
εἰς τῶν κοινῶν ἀνθρώπων, καὶ ταύταις ἐντροφῶν κατ' ἐκάστην,
σφύμους ἀπὸ ῥήματος λόγους κατὰ τῆς ἱερᾶς καὶ ἐκείνης συνόδου·
εἰ δὲ σχολάσαντες τοῖς τῶν ἐκείνων ῥητοῖς τιμῶμεν αὐτήν, καὶ
ἡς ὑπερασπιζόμεν κατ' ἐκάστην. Ὅπως οὖν καὶ τὸ ἀναιδέες
στόμα, τὸ λαλήσαν ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος καὶ βλασφημίαν, ἐπλη-
τη αἰσχύνῃς ἐν τῇ καιρῷ τῆς οἷς πικρᾶς ἀναλύσεως, ἴσασιν οἱ
ἐκ τῆς λέγειν μεμαθηκότες. Καὶ σὺ μὲν συνήφθης, ὡς φῆς· ταῖς
οἰς σου πατράσι καὶ διδασκάλοις, φωτὶς τῇ πρώτῃ σχίσμα-
τι μᾶλλον δὲ αὐτουργῶ καὶ δημιουργῶ τοῦ σχίσματος καὶ τῆς
ῥέσεως, Καθολικῆ, Παλαμῆ, Καματηρῆ, Φουρνῆ, Ψελλῆ, Με-
μφαρι, Βουλγαρίας, Νικολᾶ Μεδόνης, Παναρέτου, καὶ τοῖς
λοιποῖς, τοῖς μετὰ τὸ σχίσμα καὶ τὴν πολλὴν ἔξοδον κατὰ τῆς ῥα-
τικῆς ἐκκλησίας εἰποῦσι καὶ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα ἁμα-

Θῶς τε καὶ ἀναιδῶς φλυαρήσασσι, Νεστορίῳ τῷ φρενοβλαβεῖ κατὰ πάντα ὁμονοοῦσιν, εἰπόντι κἀκεῖνῳ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς· χωρισθὺς πρῶτον πάντων τῶν θείων καὶ ἁγίων πατέρων τῶν ἐν ταῖς οἰκουμινικαῖς διαπρεφάντων συνόδοις, εἴτα πάντων τῶν συγγράμματα θεία καταλιπόντων, δι' ὧν ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ ἄγιον ἐκπορεύεσθαι πνεῦμα διαρρήδην ἐμφαίνεται· καὶ δι' υἱοῦ, καὶ ἐξ υἱοῦ, καὶ ἐξ ἀμφοτέρων, καὶ τὰ λοιπὰ θεολογούντων ἀναφανδόν οἰτινὲς εἰσιν, Ἰλάριος, Ἀθανάσιος, Αὐγουστίνος, Βασίλειος, Ἰερώνυμος, Ἀμβρόσιος, Γρηγόριος ὁ διάλογος, Γρηγόριος ὁ θεολόγος, ἰμέγας Χρυσόστομος, Ἐπιφάνιος, Κύριλλος, Λέων ὁ μέγας, Μάξιμος, Ἀναστάσιος, Ταράσιος, Δαμασκηνός, καὶ ἕτεροι. Ἡμεῖς δὲ, ὧν μὴ σὺ συνήφθης, παντελῶς χωριζόμεθα, καὶ οὐδεμίαν κοινωσίαν βουλόμεθα ἢ θέλομεν μετ' αὐτῶν ἔχειν· ὧν δὲ σὺ ἐχωρίσθης, ἡμεῖς εὐλαβῶς συναπτόμεθα. Καὶ σὺ μὲν μετὰ τῶν ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς εἰπόντων τὸ πνεῦμα ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ εὐρεθείης συντιταγμένος, ἡμεῖς δὲ μετὰ τῶν θεολογησάντων αὐτὸ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι εὐρεθειμεν συνημενοί. Καὶ σὺ μὲν ὥδε ἐχθρὸς τῆς συνόδου καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ὑπάρχων, κἀκεῖ εὐρεθήσῃ ἐχθρὸς αὐτῆς· ἡμεῖς δὲ ὥδε φίλοι καὶ ὑποτακτικοὶ τῆς καθολικῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ τῆς οἰκουμινικῆς ὄντες συνόδου, κἀκεῖ εὐχόμεθα ἵν' εὐρεθῶμεν οὕτως. Τὴν δὲ σαυτοῦ γνώμην ταύτην, ἣν καταφανῆ πάσι ποιῆς, ἡμεῖς ἥδη τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἀντρίψαμεν, πῇ μὲν τὸ ἄτοπον ταύτης ἐλέγχοντες, πῇ δὲ τοὺς λόγους ψευθεῖς δεικνύντες διὰ μαρτυριῶν τῶν τῆς ἐκκλησίας διδασκάλων· ὅπως ἐξῇ δοκιμάζειν ἕκαστον, πότερον ἀληθεῖαν φῆς ἢ ψεύδος· καὶ ἵνα γνῶσι πάντες, ὅτι τοῖς διειστραμμένοις τῶν προειρημένων σου διδασκάλων δόγματιν ἐξακολουθήσας, τὴν ὀρθόδοξον, καὶ ἀμώμητον, καὶ ἀληθῆ, καὶ ἀδόλωτον, καὶ ἁγίαν ἔγνωσιν ὑποδέξασθαι οὐκ ἠθέλησας, ἦν ἡμεῖς τιμῶμεν καὶ εὐλαβῶς ἐπαινοῦμεν ὡς ἀληθῆ δογματίσασαν· καὶ τὰ ἐν αὐτῇ δι' κερυχθέντα, οὐ διειστραμμένα, ὡς σὺ φλυαρεῖς, ἀλλ' ὡς ὀρθὰ καὶ ὑγιῆ στέργομεν καὶ ἀποδεχόμεθα· πατέρα καὶ υἱὸν καὶ πνεῦμα ἅγιον, τὴν ἁγίαν Τριάδα ὁμολογοῦντες μίαν ἀρχὴν, μίαν βασιλείαν, μίαν δύναμιν, μίαν θεότητα, μίαν θέλησιν καὶ ἐνέργειαν· πατέρα ἀπ' οὐδενός, ἀγέννητον, ἀναρχον, παντοδύναμον· υἱὸν ἐκ τοῦ πα-

τὸς μόνου γεννητὸν, συνἀναρχον ὁμοδύναμον· πνεῦμα ἄγιον συνἀ-
ναρχον, συναΐδιον, ὁμοούσιον, ὁμοδύναμον πατρὸς καὶ υἱοῦ πνεῦμα,
ἐξ ἀμφοτέρων αἰδίως ἰπίσης ἐκπορευόμενον ὡς ἐκ μιᾶς ἀρχῆς καὶ
ἐνὸς προβολέως. Οὕτω πιστεύομεν, οὕτω κηρύττομεν, οὕτως ὁμολο-
γοῦμεν, καὶ οὕτως εὐχόμεθα διαμεῖναι ἡμᾶς μέχρι καὶ τῆς τε-
λευταίας ἀναπνοῆς ἐξερχομένους τοῦ παρόντος βίου· ἐν δὲ τῇ φρικτῇ
τοῦ σωτῆρος παρουσίᾳ, ὅταν ἔλθῃ κρίναι τὴν οἰκουμένην μετὰ ταύτης
τῆς ὁμολογίας τῇ ἐρχομένῃ ἐν νεφέλαις ἀπαντῆσαι, ὅτι αὐτῇ πρέπει
δοῖσθαι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ἹΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ,

Τοῦ μεγάλου πρωτοσυγκέλλου καὶ πνευματικοῦ,
τοῦ ὑστερον χρηματίσαντος πατριάρχου, καὶ ἐν Ῥώμῃ ταφέντι,
καὶ θαυματουργοῦντος, εἰς τὴν τοῦ Ἐφίσου
ἐπιστολὴν ἐκ διαφόρων ὑγιάν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. **Τ**οῖς ἁπανταχοῦ τῆς γῆς καὶ τῶν νήσων ἐν-
σκομένοις Χριστιανοῖς, Μάρκος ἐπίσκοπος τῆς Ἐφισίαν μετρεσίως
ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ἈΠΟΛΟΓ. Τὸ μὲν προοίμιον τοῦ αἰδισίμου Ἐφίσου τοὺς ἐκ-
ταχοῦ γῆς καὶ τῶν νήσων πρὸς ἀκρίασι τῶν αὐτοῦ διεγείρει ἡμῶς
δὲ πάλιν πρὸς τοὺς κατοικοῦντας πάντα τῆς γῆς τὰ πέρατα θα-
μὲν, ἀκροᾶσθαι τῶν αὐτοῦ λογίων πρότερον, εἶτα τῶν ἡμετέρων.
διὰ τοῦτο γὰρ καὶ προτίθεμεν τὰ αὐτοῦ πρότερον, εἶτα τὰς ἡμε-
τέρας ἐπαύομεν ἀπολογίας, ἵνα ἡ ἀλήθεια φανερὰ τοῖς πᾶσι γί-
νηται. ὥσπερ γὰρ ὁ αἰσθητὸς ἥλιος ἀνατέλλων καὶ τὸν κόσμον
φωτίζων δείκνυσί τε ἑαυτὸν, καὶ τὰ ὑπ' αὐτὸν γινόμενα πράγματα
φανερὰ καθίστησι· καὶ γὰρ ἡλίου φανέντος, οὐ δέομεθα τῶν διδα-
σκόντων καὶ δεικνύοντων ἡμῖν τὸ φῶς, αὐτῆς τῆς ἀκτίνος δέλη
ποιούσης τὴν τοῦ ἡλίου φανέρωσιν· οὐδ' ἔστιν ὁ λέγων τῷ πλῑν
Βλέπε τὸν ἥλιον· οὕτω καὶ ὁ τῶν Θεῶν δογμάτων ἀληθοῦς λόγος
διὰ τῆς τῶν ἱερῶν πατέρων γλώττης ἐμφαινόμενος, ἡλίου δίκην
λάμπων, τὴν ἀλήθειάν τε ἐμφαίνει τοῖς μὴ τὴν διάνοιαν τυφλῶ-
τους, καὶ πληροφορίαν παρέχει τῆς τε εἰλικρινείας τῶν Θεῶν
δογμάτων, καὶ τοῦ καθαρῶ καὶ ἀδόλου τῆς πίστεως, καὶ πάντα
αὐτομολεῖν ποιεῖ πρὸς τὴν ἀλήθειαν. καὶ γὰρ ὥσπερ ἡ παρούσα

τοῦ φωτός τὸ ἀνούσιον σκότος ἀπειλύνει· οὐδὲ γὰρ δύναται τὸ ἀνούσιον πρὸς τὸ ἐνούσιον ἀντιβαίνειν· οὕτω καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ πνεύματος ἑλλαμψις διὰ τῆς τῶν Θεοφόρων πατέρων Θεολογίας τὴν τι ἀλήθειαν ἰμφαίνει, τοὺς τε λέγοντας καὶ ἰχομένους τῆς τούτων διανοίας ἢ συγγράφοντας φωτίζει, καὶ τοῖς ἀκούουσι τὸν ἄνωθεν σωτήριον φωτισμὸν ἐπιβραβεύει. ἔνεκεν οὖν τῆς κοινῆς ταύτης ἀφελείας, καὶ τῆς τῆς ἀληθείας ἀνυρίστως, ἥτις ὀφείλει ζητεῖσθαι οὐ μόνον ἐπὶ τῶν Θείων δογμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παντὸς ἄλλου πράγματος, καθὼς φησιν ὁ κύριος· Ζητεῖτε καὶ ὑρήσετε * ταύτην καὶ ἡμεῖς ἐκζητήσωμεν ἐκ τῆς τῶν διδασκάλων Θεολογίας, καὶ τὴν αὐτοαλήθειαν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν ἰκετεύσωμεν, ὥπως τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν ἄνωθεν χάριν κατασέμψας καταυγάσῃ τὸ τῆς δαμονίας ἡμῶν ὄμμα, εἰς τὸ μὴ κατόπιν τῆς ἀληθείας ἐλθεῖν αὐτὸς γὰρ ἴστιν ὁ εἰπών· Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν· καὶ Πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει. * αὐτοαλήθεια γὰρ ὡς ἀληθείας ἐκζητεῖ, καθὼς καὶ ὁ θεῖος Δαυὶδ φησιν· Ἀληθείας ἐκζητεῖ, κύριος· καὶ Ἀλήθειαν μελετήσει ὁ λάρυγξ μου. * Ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ αἰδέσιμος οὗτος τοῖς ἑπανταχοῦ γῆς ἐπιστέλλει καὶ τῶν νήσων εὐρισκομένοις Χριστιαναῖς, ὡς ἂν ἐκ τῶν ἥδη πρὸς αὐτοὺς ἐπισταλμένων τὴν τῆς πίστεως ἀλήθειαν λάβωσι, καὶ τοὺς τὴν τῶν Λατίνων ἔννοιαν τηροῦντας ἀποστραφῶσιν, φέρε καὶ ἡμεῖς ταῦτα δὴ τὰ ἐπισταλμένα ἐξετάσωμεν· καὶ εἰ μὲν ὁ τίμιος οὗτος τῆς ἀληθείας ἔχεται, καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτοῦ σπινόμεθα ταύτην ἀνακηρύττοντες, καὶ αὐτὸν μεταλάττοντες, ὡς τῆς ἀληθείας ἰχομένον. εἰ δὲ πόρρω που τῆς ἀληθείας λέγει, τὰ τῶν ἁγίων πατέρων προθέντες, δι' αὐτῶν τὴν ἀπολογίαν τοῖς ἐντυγχάνουσι κατὰδῆλον ποιήσομεν ὥπως γινώσκιν, ὁπίσῃ μέρει τῆς ἀληθείας λέγει, καὶ τὸ λευκότερον μεθ' ἑαυτοῦ ἔχει· τίς δὲ ὁ παρασυλλογιζόμενος καὶ τὰ ψευδῆ λέγων καὶ ἀμαυρά. ἀλλ' ἐπεὶ καὶ ἅμφω τὰ μέρη αὐτός τε δηλοῖ, καὶ ἡμεῖς τὸ κρεῖττον καὶ ἀληθὲς κατέχειν νομίζομεν, ἵππεσθαι πάντως ἀνάγκη ταῖς τῶν Θεοφόρων πατέρων μαρτυρίαις ὥσπερ φωτὶ· ἵνα δύο χρωμάτων ὄντων, ἐρυθροῦ τε καὶ μέλανος, καὶ ἐκάστου λέγοντος τὸ ἐρυθρὸν κατέχειν καὶ βασιλικὸν καὶ χρήσιμον, διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ φωτός μὴ ἐλέγχεσθαι τὸ ἐκάστου, τοῦ μὲν ἢ πλάτῃ, τοῦ δὲ φανερωθῇ ἢ ἀλήθεια· οὐκ ἄλλοθεν δὲ τὸ φῶς, ὡς εἴρηται, εἰ μὴ ὑπὸ τῶν Θεο-

* Ματθ. 7, 7.

* Ίω. 15, 5.
Ματθ. 7, 8.

* Ψαλμ. 80, 24.
Παροιμ. 8, 7.

φόρων καὶ ἁγίων πατέρων οἵτινες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πνεύματος ἐλλαμ-
φθέντες τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασι, δίκην ἡλίου φωτίζουσι τοὺς
ἐκζητοῦντας ὁλοσχερῶς καὶ τὸν νοῦν αὐτῶν ἱερυνῶντας. ποθέσαντες
γὰρ ἐξεζήτησαν, καὶ ἐκζητήσαντες εὖρον, ὡς φησιν ἡ σοφία· Οἱ ἱε-

* Σοφ. 6, 13.

τοῦντές με γὰρ εὐρήσουσί με. * καὶ ἡμᾶς εἰς τοῦτο προτρέπουσιν, ἵνα
μὴ ψιλῶ τῷ γράμματι τῆς ἀληθείας ἐκπέσωμεν ὥς οἱ Ἰουδαῖοι.
τοῦτο σὺν τοῖς ἄλλοις πατράσι καὶ Βασιλεὺς ὁ μέγας ἐν τῷ πατ'
Εὐνομίου πρώτῃ λόγῳ φησὶν· Ὡς εἴ τις ἀβασανίστως κατὰ τὴν
πρόχειρον ἐκδοχὴν ψιλῶ παρίστασθαι φιλονεικίῃ τῷ πράγματι,
πρὸς ἰουδαίους καὶ γραῶδεις μύθους ἀνατραπις, πτωχὸς πα-
τεῖται τῶν ἀξίων περὶ Θεοῦ νοημάτων καταζηράσει. κατὰ γοῦν τὴν
ἀπαργελίαν ἡμῶν πρότερον τὰ τοῦ αἰδεσίμου Ἐφίσσου προθέντες κατὰ
μέρος, ἱπομένως καὶ τὰς ἡμετέρας ἀπολογίας ἐπιθήσομεν μετὰ καὶ
τῆς τῶν Θεοφόρων πατέρων καὶ ἁγίων μαρτυρίας, ἵνα ἐξ αὐτῶν
ἡ ἀλήθεια φανερά γένηται· ὁ γὰρ ἐνδόξων λόγος βεβαιούμενος
ἀναντιρρήτον ἔχει τὴν ἀπόδειξιν.

Ὁ ΕΦΕΣΟΥ. Οἱ τὴν κακὴν ἡμᾶς αἰχμαλωσίαν αἰχμαλωτι-
σαντες, καὶ πρὸς τὴν Βαβυλῶνα τῶν λατινικῶν ἱδνῶν καὶ δογμάτων
θελήσαντες κατασῦραι, τοῦτο μὲν οὐκ ἠδυνήθησαν ἀγχαλῖν εἰς
πίρας, αὐτόθεν τε ἀπμφαῖνον ὁρῶντες καὶ ἄλλως ἀδύνατον, ἐν
μέσῳ δὲ σου τῆς ὁδοῦ καταμείναντες αὐτοὶ τε καὶ ὅσοι τούτοις
ἐπηκολούθησαν, οὗτ' ἐκείνο λοιπὸν μεμενήκασιν, οὔτε τοῦτο γιγ-
νᾶσιν· Ἱεροσόλυμα μὲν ἀπολιπόντες, τὴν ὡς ἀληθῶς ὕρασαν τῆς
εἰρήνης, καὶ τὸ Σιών ὅρος, τὴν βίβαλαν πίστιν καὶ ἄσειστον. καὶ
Βαβυλώνιοι δὲ γενέσθαι ποτὲ καὶ κληθῆναι μῆτε βουλόμενοι μῆτι
δυνάμενοι, καὶ δι' ἐξ τούτ' ἂν δικαίως κληθέντες Γραϊκολατῖνοι,
καλούμενοι δ' οὖν ὑπὸ τῶν πολλῶν λατινόφωνος.

ἈΠΟΛΟΓ. Τοῖς ἀπανταχοῦ γῆς καὶ τῶν νήσων ἐπιστεῖλαις ὁ
τίμιος οὗτος ἀνὴρ, καὶ χαίρειν προσειπὼν, εὐθύς ἀπὸ ἱστορίας ἀρ-
χεται τῆς πάλαι ποτὲ γινομένης αἰχμαλωσίας ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ
εἰς Βαβυλῶνα, τὸν λόγον ἡδύτερον κατασκευάσαι βουλόμενος, καὶ
τοὺς ἀκροατὰς διεγείρει πρὸς τὴν τῶν ῥηθσομένων ἀκρόασιν. ὁ γὰρ
ἁλληγορικὸς λόγος πρὸς τὴν θέλησιν τίθεται κυρίως τοῦ χρωμένου
τὸν λόγον ἢ τὸ πρᾶγμα, καθ' ὃ λέγεται· διὸ καὶ τὴν ἱστορίαν
προῦθκε ταύτῃ, ἵνα τῷ ἁλληγορικῷ σχήματι χρήσται καθὺς

βούλεται. ἔστιν οὖν καὶ ἡμῖν ἀληθεύουσιν εἰπεῖν, ὡς τὴν Ἱερουσαλὴμ μᾶλλον κατέχομεν, καὶ ἐν ταύτῃ ἔσμεν, ἥτις ἐρμηνεύεται εἰρήνη, ἦν καὶ ὁ κύριος ἡμῖν ἐνετείλατο λέγων· Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν.* ταύτην οὖν τὴν τοῦ κυρίου φωνὴν τὴν * Ἰω 14, 27. τοῦτο κελεύουσιν ὥσπερ τὸ Σιών ὄρος κατέχοντες, τοὺς σχίζοντας τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν Βαβυλωνίους καλοῦμεν· Βαβυλώνιοι δὲ ἡμεῖς οὔτε γινώσκοντες, ὡς τὴν σύγχυσιν καὶ τὸ σχίσμα ἀποσειόμενοι, οὔτε ποτὲ θελήσομεν γενέσθαι, μαθηταὶ ὄντες κατὰ ἀλήθειαν τοῦ κελεύοντος· Εἰρήνην δίδωκε. * Γραῖκολατίνους δὲ ἡμᾶς διασύρων ὀνομάζει, * Ψαλμ. 33, 15. καινότερόν τι ὄνομα καὶ προσῆκον ὡς ἐνόμισεν εὐρώων· ὅπερ ἡμεῖς οὐ διασυρμὸν τοῦτο λογιζόμεθα, ἀλλ' ἀληθεῖς εἶναι ὁμολογοῦμεν· τοῦ γὰρ μεγάλου Κωνσταντίνου ἐκείθεν ὀρμωμένοι, καὶ τοὺς λίαν εὐγενεστάτους μεγιστᾶνας Ῥωμαίων ἐκ Ῥώμης μετοικισαμένου εἰς τὴν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἀνεγερθεῖσαν πόλιν, τὴν καὶ νῦν Ῥώμην ὀνομασθεῖσαν, οἱ ἐξ ἐκείνων φῦντες τὴν μὲν τῶν Ἑλλήνων ἐξασκήσαντες γλώτταν, καὶ διὰ ταύτης φθιγγόμενοι, τὸ δὲ γένος ἐκείθεν ἔλποντες, εἰκότως καὶ Γραῖκολατίνους, ὀφείλουσι λέγεσθαι, διότι οἱ Λατῖνοι τοὺς Ἕλληνας Γραῖκοὺς ὀνομάζουσι· καὶ ὅπερ αὐτὸς ὁ τίμιος ἀνὴρ καθ' ἡμῶν προφέρει, ἡμεῖς ἀληθεῖς τε εἶναι ἠγούμεθα καὶ ὁμολογοῦμεν. ἐῷμεν νῦν λέγειν, ὅτι καὶ οἱ βασιλεύοντες ἡμῶν Ῥωμαῖοί εἰσιν ἐκείθεν ἔλκοντες τὸ γένος. ἀλλὰ τὸ περὶ Γραῖκολατίνων παιδιᾶς χάριν εἴρηται. διὰ γὰρ τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος ἐκ πάντος τρόπου δεικνύοντες ὡς τὰληθεῖς ζητοῦμεν, καὶ τοὺς μὴ ταύτης ἱστορημένους εἰς κοινωνίαν δεχόμεθα, εἴτε Γραῖκοί εἰσιν, εἴτε Λατῖνοι, εἴτε βάρβαροι, εἴτε Σκύθαι. ἐν γὰρ μόνον οἶδαμέν τε καὶ λέγομεν, ὅτι οἱ τῆς οἰκουμένης συνόδου τῇ ἀποφάσει μὴ στέργοντες καὶ ἐξακολουθοῦντες, ἐκείνοι καὶ ἕτερον ὄνομα λαμβάνουσιν ὡς Ἀρειανοὶ μὴ στέργοντες τῇ τῆς συνόδου ἀποφάσει ἀλλὰ τῷ Ἀρείῳ, Ἀρειανοὶ ἐκλήθησαν· καὶ οἱ τῷ Εὐνομίῳ, Εὐνομιανοί· καὶ οἱ τῷ Νεστορίῳ, Νεστοριανοί· οὐ μὴν δὲ καὶ οἱ τῇ οἰκουμένην ἀποφάσει στέργοντες ἕτερον ὄνομα λαμβάνουσιν. ὅτι δὲ καὶ οἰκουμένην σύνδοσος ἢ ἐν Φλαργεντίᾳ, οὐδεὶς ἂν ἀρνήσαιο· ἀλλ' ὁ λόγος ἐπὶ τὸ πρὸς χωρῶν ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ περὶ τούτου τὴν ἀποδείξιν ποιήσει. οὕτως οὖν ἀρξάμενος, καὶ οὕτως τὸν λόγον κατασκευάσας, ὡδὲ πως πάλιν

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Οὗτοι τοίνυν οἱ μιζήθρας ἄνθρωποι κατὰ τοὺς ἐν μύθοις ἱποκινταύρους, μετὰ τῶν Λατίνων μὲν ὁμολογοῦσι τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι καὶ τὸν υἱὸν αἰτιῶ ἔχειν τῆς ἑαυτοῦ ὑπάρξεως· οὕτω γὰρ καὶ ὁ αὐτῶν ὅρος διαλαμβάνει· μεθ' ἡμῶν δὲ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι λέγουσιν.

ἈΠΟΛΟΓ. Πάλιν ἀπὸ ἱστορίας ἀρχεται ἑλληνικῆς, τῆς μὴ οὐκ μὲν, ἀναπλασθείσης δὲ ὑπὸ τῶν κινήσασθαι τὸν λογισμὸν καὶ τὴν δianoian· ἔδει γὰρ αὐτὸν ἐκ τῶν ὄντων ὑπόδειγμα λαβεῖν ἵνα τοῦτω καὶ προσκινώντας ἐφαρμόσῃ. πᾶς γὰρ λογιγράφων ἐκ τῶν ἀληθῶς ὄντων προφέρει τὰς ὁμοιώσεις καὶ τὰ παραδείγματα, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων. ἀλλ' ὁ αἰδισιμος οὕτως τὸ μὴ ὄν ὡς ὄν φροθεῖς, καὶ ὥσπερ πρᾶγματος ὑποκειμένου ἐξομοιάσας, μιζήθρας ἡμᾶς ὀνομάζει, ὑπὸ θυμοῦ κινούμενος, ἐν ὡλοώτερον εἶπωμιν· δῆλον γὰρ ὡς πάντῃ ἀπεικὸς τὸ παράδειγμα ἐκ τοῦ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντος ἐξομοιοῖ, πῶς οὖν ἐφαρμόσει τοῦτο μετὰ τοῦ ὄντος καὶ ὑφιστηκότες; ἀλλ' ἵνα μὴ πρὸς οὐδὲν λέγοντες δόξωμιν, ἀφίντες τὸν προκείμενον σκοπὸν· οὐ γὰρ ἐλίζχιν τοῦτο βουλόμεθα θυμούμενόν τι καὶ ὀργιζόμενον, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν ἐρευνᾶν, καὶ ταύτην φανερῶν· φέρε καθ' εἰρμὸν τὰ παρ' αὐτοῦ εἰρημνῆα ἐξετάσωμιν. φησὶ γὰρ οὕτως· Μετὰ τῶν Λατίνων μὲν ὁμολογοῦσι τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ τὰ λοιπά· μεθ' ἡμῶν δὲ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι λέγουσι. ταῦτα δὲ λέγων ἀγνοεῖν προσποιεῖται, ὅτι καὶ Λατῖνοι ἐκ τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι μεθ' ἡμῶν ὁμολογοῦσι· τὸ δὲ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, μετὰ Λατίνων μὴ ὁμολογοῦμεν, παρὰ δὲ τῶν ἁγίων τοῦτο μαθόντες λέγομεν. Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει, αὐτοὺς τοὺς διδασκάλους τε καὶ θεολόγους τοὺς τοῦτο λέγοντας εἰς μέσον προθῶμεν οὐ πάντας οὐδὲ πάντα τὰ ἐκ αὐτῶν ἐν ταύτῃ τῇ ὑποθέσει εἰρημνῆα, ἀλλὰ τινες, καὶ ἐκ αὐτῶν ὀλίγα εἰς μερικὴν τινα πληροφορίαν, ὅτι ἐκ τῶν ἁγίων τοῦτο λαβόντες λέγομεν. Καὶ δὴ φάμεν, ὡς ὁ θεὸς Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς βασιλέα Θεοδόσιον λόγῳ οὗ ἡ ἀρχή· Τῆς μὲν ἐν ἀνθρώποις ἐκκλησίας τῆς ἀνωτάτω, φησὶ· Βαπτίζειν ἔφη τὸν Ἰησοῦν ἐν κυρὶ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, οὐ τὸ ἀλλότριον τοῖς βαπτιζομένοις ἐνέθετα πνεῦμα δουλοπρεπῶς καὶ ὑπηρετικῶς, ἀλλ' ὡς θεὸν κατὰ φύσιν μετ' ἐξουσίας τῆς ἀνωτάτω τὸ ἐκ αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῇ πρὸς Νεστόριον λόγῳ,

οὗ ἀρχή· Τοῦ σωτῆρος ἡμῶν λήγοντος ἡμερῶς, φησὶν· Εἰ καὶ ἔστιν ἐν ὑποστάσει τὸ πνεῦμα ἰδικῇ, καὶ δὴ καὶ νοεῖται καθ' ἑαυτὸ καθὼς πνεῦμά ἐστι καὶ οὐχ υἱός, ἀλλ' οὖν ἐστὶν οὐκ ἀλλότριον αὐτοῦ· πνεῦμα γὰρ ἀληθείας ὠνόμασται, καὶ ἔστι Χριστὸς ἢ ἀληθινὰ καὶ προχέεται παρ' αὐτοῦ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς. Ὅτι δὲ τὸ Προχέεται, ἀντὶ τοῦ Ἐκπορεύεται ὁ ἅγιος λέγει, παρίστανει τοῦτο ὁ αὐτὸς ἐν τῇ τοῦ συμβόλου ἐξηγήσει· φασὶ γάρ· Καὶ προχέεται, ἥρουν ἐκπορεύεται, ὡς ἀπὸ πηγῆς τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς· Ἀλλὰ τὸ Προχέεται παρ' αὐτοῦ καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς, τί ἂν νοήσοι τίς; εἰ γὰρ τὸ προχέεται ἡπλῶς ἔλεγον, εἴχει χώραν ἄλλο τι νοεῖν· εἰ δὲ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς, οὐδεμίαν ἀρόφασιν κατέλιπε τοῖς ἐθιλοῦσι λέγειν καὶ ὁ μέγας Βασιλεὺς ἐν τῇ κατ' Εὐνομίῳ, ἐν ἐνὶ τῶν κεφαλαίων, οὗ ἐπιγραφή· Ὅτι ὡς ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα ἔχει, οὕτως τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱόν· φησὶ· Διὰ τοῦτο καὶ Θεοῦ μὲν λόγος ὁ υἱός, ῥῆμα δὲ υἱοῦ πνεῦμα· φέρον γάρ, φησι, τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ,* καὶ ἐπειδὴ ῥῆμα υἱοῦ, διὰ τοῦτο τὴν μάχαιράν φησι τοῦ πνεύματος, ὃ ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ· Λόγος δὲ Θεοῦ καὶ ῥῆμα ζῶν καὶ ἡγρόν· Ὁ δὲ ἅγιος Ἀμβρόσιος, ὃς ὁ Θεὸς Βασιλεὺς ἐπιστέλλων ἔλεγον· Ἄγε δὴ, ὡς ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ οὐ παρ' ἀνθρώπων παρέλαβεν ἢ ἐκιδάχθης τὸ ἐκκαθάρσιον τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' αὐτὸς σε ὁ κύριος ἀπὸ τῶν κριτῶν τῆς γῆς ἐπὶ τὴν προεδρίαν τῶν ἀποστόλων μετέθηκεν. οὗτος δὴ πρὸς Γρατιανὸν τὸν βασιλέα ἐν τῇ πρώτῃ βιβλίῳ τῇ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, κεφαλαίῳ δεκάτῳ, φησὶν· Ἀλλ' οὕτως ἐπειδὴ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξέρχεται, ἀπὸ τόπου ἀναχωρεῖ, καὶ ὡς σῶμα χωρίζεται ἀπὸ σώματος· οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ πατρὶ ὡς δῆθεν ἐν σώματι ἅτε δὴ σῶμα ἐμπερικλείεται· καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον ἡνίκα ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται, οὐ χωρίζεται τοῦ πατρὸς, οὐ χωρίζεται τοῦ υἱοῦ· τίνα γὰρ τρόπον δύναται χωρίζεσθαι τοῦ πατρὸς, πνεῦμα στόματος αὐτοῦ ὃν, ὁ πάντως καὶ τῆς αἰδιότητος διῷγμά ἐστι, καὶ τῆς θιότητος ἐμφάνει τὴν ἐνότητα· Ὁ ἅγιος Ἀγάθων ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ, ἣν πρὸς τὴν ἐκτίαν σύνοδον ἐπέμψεν, παρὰ ἑκατὸν ἑκατὸν ἐπισκόπων βεβαιουμένην, περὶ τοῦ μακαρίου Αὐγουστίνου τινάδε φάσκει· Ὁ μακάριος Αὐγουστίνος ὁ ἐξοχώτατος διδάσκαλος

* Ἐβρ. 1, 3.

καὶ πάλιν· Ὁ σοφώτατος τῆς ἐκκλησίας κήρυξ ὁ μακάριος Αὐγουστίνος· οὗτος οὖν ὁ μακάριος Αὐγουστίνος πρὸς Ὀρώσιον γράψας οὕτω φησί· Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν υἱὸν ἐκπορεύεται, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται ἐπὶ τῷ ἁγιαῶσαι τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἅμα ἐξ ἀμφοτέρων ἐκπορεύεται· Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τῷ κατὰ Μαξιμίνου γ' βιβλίῳ φησί· Ζητοῦς παρ' ἐμοῦ, εἰ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἐστὶν ὁ υἱός· ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἐστὶ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, διατί ὁ μὲν εἷς ἐστὶν υἱός, τὸ δὲ ἕτερον καὶ ἕστιν υἱός; ἰδοὺ ἀποκρίνομαι, καὶν τε λάβης, καὶν τε μὴ λάβης· ἐκ τοῦ πατρὸς ἐστὶν ὁ υἱός, ἐκ τοῦ πατρὸς ἐστὶ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ' ἐκεῖνος γεννητὸς, τοῦτο ἐκπορευόμενον· διὸ ἐκεῖνος μὴ υἱός ἐστι τοῦ πατρὸς, ἀφ' οὗ ἐγεννήθη· τοῦτο δὲ τὸ πνεῦμα κατάρτου, ὅτι ἐξ ἀμφοτέρων ἐκπορεύεται· ἀλλὰ διὰ τοῦτο περὶ ἐκείνου λέγων ὁ υἱός, ἔφη· Ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται· * ὅτι ὁ πατὴρ τῆς ἐκπορεύσεως αὐτοῦ ἐστὶν ἀρχηγός, ὃς τοιοῦτον υἱὸν ἐγέννησεν καὶ ἐν τῷ γεννᾶν δίδωκεν αὐτῷ, ἵνα καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύηται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ γὰρ εἰ μὴ ἐξεπορεύετο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐξ αὐτοῦ, οὐκ ἂν εἴποι τοῖς μαθηταῖς· Λάβετε πνεῦμα ἅγιον· * καὶ τοῦτο ἐδίδου ἐμφυσῶν, ἵνα καὶ παρ' αὐτοῦ ἐκπορεύεσθαι παραδελῶν, ἀποκακαλυμμένως ἐμφυσῶν ἀποδείξῃ, ὅπερ πνέων κεκαλυμμένως ἐδίδου. ἐπειδὴ περ οὖν εἰ ἐγεννᾶτο, οὐ μόνον ἐκ τοῦ πατρὸς, οὔτε μόνον ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' ἐξ ἀμφοῖν δέηπουθεν ἂν ἐγεννᾶτο ἀναντιρρήτως υἱὸς ἀμφοῖν ἂν ἐλέγετο. καὶ διὰ τοῦτο, υἱὸς γὰρ ἀμφοῖν οὐδαμῶς εἶναι δύναται, οὐκ ἔδει γεννηθῆναι αὐτὸ ἐξ ἀμφοῖν. ἀμφοῖν ἄρα πνευμά ἐστιν, ἐκπορευόμενον ἐξ ἀμφοῖν. Καὶ κατατίθω ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ· Ἀρκείτω τοίνυν ἡμῖν, ὅτι ὁ υἱὸς οὐκ ἐστὶν ἐξ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐξ οὗ ἐγεννήθη· οὐκ ἐστὶν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἐξ οὗ ἐκπορεύεται· καὶ ἐπὶ παρ' ἀμφοτέρων ἐκπορεύεται, ὡς ἥδη ἀπειδείξαμεν, ὅθεν πνεῦμα πατρὸς εἴρηται· καὶ τὰ λοιπά. ὁ δὲ ἅγιος Ἀναστάσιος, περὶ οὗ ἡ ἐκκλησία ἐκτε συνοδικῶς λέγει· Ἀποδείχθημεθα τὸν ἅγιον Ἀναστάσιον καὶ Θεόδωρον ὁ Μιλιτηνῆς ἀπεκρίθη· Ἄγιον ἀποκαλεῖ πᾶσα ἡ ἀνατολὴ τούτων τῶν τῆς οὐσίας μνήμης Ἀναστάσιον, τὸν γενόμενον ἐπίσκοπον Ἀντισιοχίας· καὶ τὸν μὴ διεχόμενον αὐτὸν ὁ Θεὸς ἀναθηματίσῃ. καὶ πάντες ὁμοφώνως εἶπον τὸ ἀμήν. οὗτος οὖν ὁ ἅγιος ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, οὗ ὁ

* 1m. 15, 26.

* 1m. 20, 22.

ἐν ἐπιγραφῇ, περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ὁρθῶν δογμάτων τῆς ἀληθείας·
 δὲ ἀρχή· Τῶν περὶ τῆς ὑγιούς ἡμῶν πίστεως· οὕτω φησί· Τοῦ
 ἰ σώματος τὸ ἰδίωμα λαβόντες ὡς παράδειγμα, τὴν ἀλληλου-
 ῖαν τῶν θείων παρεστήσαμεν διὰ τῆς τῶν μελῶν ἀναλογίας τε
 καὶ εἰκασίας· ταύτη γὰρ καὶ πνεῦμα στόματος αὐτοῦ, δῆλον τοῦ
 ἰοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγεται, στόματος ὄντος τοῦ μονογενοῦς.
 καὶ Πνεῦμα πάλιν ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον καὶ ἀποστελλόμενον
 ἰ μόνον παρὰ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ. καὶ μετὰ
 να· Καὶ μὴν ὁ κύριος ἐξ αὐτοῦ δεικνύς αὐτὸ ὑπάρχειν, ἐμφυῶν
 ἰς αὐτοῦ μαθηταῖς ἔλεγεν· Λάβετε πνεῦμα ἅγιον.* Ὅτι δὲ τοῦδε
 λόγος, μαρτυρήσῃ καὶ ἡ σύνοδος ἡ κατὰ Ἀκινδύνου, μαρτυρίας
 τούτου προκομίζουσα καὶ κύρ Νεῦλος ὁ Καθάσιλας· Ὁ δὲ ἅγιος
 παφάνιος, περὶ οὗ ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ στουδίτης ἐν τῇ τέλει τοῦ
 αὐτοῦ βιβλίου τοῦ κατὰ εἰκονομάχων λέγει· Ἐπιφάνιον ἴσμεν
 καὶ ἅγιον καὶ μέγιστον ἐν θαυματουργίαις. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς
 τῇ πρὸς Ναύκρατον ἐπιστολῇ αὐτοῦ, ἧς ἡ ἀρχή· Πάλιν ἑτέρα
 ἰ φυλακὴ τέκνον ἡρασημένον, φησὶν· Ἀ δὲ ἐπιζήτησας ἀποκρι-
 νῆναι με περὶ τε τῶν αἱρέσεων καὶ βαπτισμάτων κατ' ἕνα ἐπι-
 ολῆς ὑπερβαίνει μέτρον. καὶ πάλιν· Περιττολογεῖν ἔστι τὰ αὐτὰ
 ἰσχεῖσθαι, ἃ ὁ Θεόφωρος Ἐπιφάνιος ἐξεῦρε καὶ διέγραψεν, ὡς
 δεῖς τῶν πατέρων· ἐντυχὲ οὖν τῇ περὶ αὐτῶν ἱερᾷ αὐτοῦ βίβλῳ,
 κριεῖτε διαγνώσῃ, ἃ μαθὼν ἐφίεσαι. Ἡ δὲ ἁγία οἰκουμένη ἐκ τῆ
 ἰνδοδος ἐν τόμῳ τετάρτῳ πράξει δεκάτῃ, περὶ τοῦδε τοῦ ἁγίου
 ἰδε λέγει· Ἀνεγνώσθησαν καὶ ἄλλων πολλῶν μαρτυρίας, ἔτι καὶ
 ἰήσεις τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἐκ τῶν Παναρίων, ἀπὸ λόγου ξθ'. καὶ
 ἔλυν ἡ αὐτὴ λέγει· Καὶ πειθίτω ἡμᾶς ὁ περιφανὴς πατὴρ ἡμῶν
 παφάνιος ἐν τῇ κατὰ Ἀρειομανιτῶν λόγῳ. Καὶ ἡ ἁγία οἰκου-
 νικὴ ζ σύνοδος ἐν τῇ ἑκτῇ πράξει αὐτῆς οὕτω λέγει· Αἱ βί-
 ωσι τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Ἐπιφανίου, ἡ τε λεγομένη Ἀγκυρωτὸς,
 καὶ αἱ λοιπαὶ εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διαβεβήκονταί, καὶ ὁ
 λόγος αὐτῶν ἐξήχηται, καὶ παρὰ μικρὸν κατὰ πᾶσαν ἐκκλη-
 κην διασπαρμέναι ὕσιν· οὗτος οὖν ὁ ἅγιος ἐν τοῖς εἰρημένους βι-
 βλοῖς, ἐν μὲν τοῖς Παναρίοις ἐκ τοῦ κατὰ Ἡμεριανῶν λόγου φησὶν·
 μολογοῦσι μίαν θύοτητα καὶ βασιλείαν καὶ ἀρχὴν, ὁμοίως τὰ
 ὅσα πα ἐν ταῖς ιδιότησι τῶν ὑποστάσεων ὑπερβῶς γνωρίζουσι· τὸν

* ἰω. 20, 22.

πατέρα ἐν τῇ πατρικῇ αὐθεντίᾳ ὑφιστάτα νοοῦντες· καὶ τὸν υἱὸν οὐ μέρος ὄντα τοῦ πατρὸς ἀλλὰ καθαρῶς τέλειον ἐκ τελείου γιγνημένον καὶ ὑφιστάτα ὁμολογοῦντες· καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον ὃ ἡ Θεία γραφὴ παράκλητον ὀνομάζει, ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ ὑφιστάτα γνωρίζοντες. ἐν δὲ τῷ Ἀγκυρωτῷ· Πνεῦμα ἅγιον πνεῦμα ἀληθείας ἐστὶ, φῶς τρίτον, παρὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ. καὶ μετ' ὀλίγα· Ὅν γὰρ τρόπον οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός, οὐδὲ τὸν υἱὸν

* Ματθ.11, 27. εἰ μὴ ὁ πατήρ, * οὕτω τολμᾷ λέγειν, ὅτι οὐδὲ τὸ πνεῦμα, εἰ μὴ ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱός, παρ' οὗ ἐκπορεύεται, καὶ παρ' οὗ λαμβάνει· καὶ οὐδὲ τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ δοξάζον ἀληθῶς, τὸ διδάσκον τὰ πάντα, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. καὶ μετὰ τινά· Τοίνυν πατήρ ἦν αἰεὶ, καὶ υἱὸς ἦν αἰεὶ, καὶ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ πνέει. πρόβαλον οὖν ἐστὶ καὶ φανερὸν, ὅτι καὶ ἡμεῖς τε καὶ οἱ Λατῖνοι παρὰ τῶν διδασκάλων καὶ θεολόγων τῆς ἐκκλησίας τὸ Καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, παρ' ὧν αἱ ἅγιαι οἰκουμένικαὶ σύνοδοι μαρτυρίας ἐκζητοῦσι θεολογικοῦ πράγματος προεκόμιζον, ὡς προεδεδόκηται.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ μετ' ἐκείνων μὲν θεμιτῶς καὶ εὐλόγως τῷ προσθήκῃ ἐν τῷ συμβόλῳ γερονέναι φασὶ, μεθ' ἡμῶν δὲ λέγων ταύτην οὐ καταδέχονται· καίτοι γε τὸ θεμιτῶς καὶ εὐλόγως γινόμενον τίς ἂν παραιτήσαιο λέγειν;

ἈΠΟΛΟΓ. Τὸ μὲν οὖν θεμιτῶς καὶ εὐλόγως λέγει, τὸ δὲ πρὸ τούτου παρασιμωχῇ ποῖον δὴ τοῦτο; τὸ τὴν τῶν ρημάτων ἐκείνων ἀνάπτουξιν τὴν Καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, χάριν τοῦ τὴν ἀλήθειαν σαφηνισθῆναι, ἀνάγκης τότε ἐπικειμένης, θεμιτῶς καὶ εὐλόγως ἐν τῷ συμβόλῳ προστεθῆναι. τί οὖν; πᾶσαν ἀνάπτουξιν καὶ σαφένειαι ἀνάγκη αἰεὶ προσκείμεναι τῷ κείμενῳ, καὶ χωρὶς ταύτης μὴ ἀναγινώσκεισθαι τὸ κείμενον τῆς Θείας γραφῆς; ἢ διὰ τὸ μὴ ἀναγινώσκεισθαι οὕτω συνημμένως, οὐ θεμιτῶς καὶ εὐλόγως ἐροῦμεν τὴν ἀνάπτουξιν γερονέναι καὶ τὴν σαφένειαν τὴν μετὰ τοῦ κειμένου ἠνωμένην; καὶ τίς ἂν τοῦτο ἐρεῖ νοῦ καὶ φρενῶν κύριος; ἡμεῖς γὰρ ἔγνωμεν τὴν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ δεκάλογον παρὰ Βασιλείου τοῦ μεγάλου σαφηνισθῆσαν· καὶ τὸ αὐτὸ ἅπαν ἱερὸν εὐαγγέλιον παρὰ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου τὴν σαφένειαν δεξάμεσθαι καὶ παρὰ τοῦ Θεοδοσίου Κυρίλλου καὶ ἄλλων· ἀλλ' οὐ μετὰ τῆς

ἐξηγήσας καὶ σαφηνίαις αἰεὶ ἐπ' ἐκκλησίας ἀναγινώσκεται. διὸ εἰ μὲν τὸ ἐλλείπον ἢ τὸ παραλειμμένον ἐλέγομεν προστεθῆναι ἢ ἀναπληρωθῆναι, εἴτα οὐ μετὰ τοῦ προστεθέντος εἰς ἀναπλήρωσιν ἐφάλλομεν, καλῶς ἂν εἶχεν ἐγκαλεῖν ἡμῖν· ἐπεὶ δὲ ἀνάπτουξιν ἀκούει καὶ σαφηνιαν, ἡ δὲ ἀνάπτουξ οὐκ αἰεὶ μετὰ τοῦ κειμένου ἀναγινώσκεται, οὐ δικαίως ἐγκαλεῖ ἡμῖν. τοῦτο μόνον ἐστὶν ἀνάγκη, ὅτι πᾶν τὸ ἐξαπλούμενον ἢ σαφηνιζόμενον ἐκ τῶν ἑγῶν δεῖ ἔχειν τὴν μαρτυρίαν. καὶ, ὅτι ἂν ποιήσῃ σύνοδος, οὐκ ἄλλον ὅρον ποιεῖ διὰ τῆς ἐπισταγωγῆς τῶν προστεθέντων, ἀλλ' αὐτὸν ἐκείνον τὸν πρῶτον ὅρον ἐξαπλοῖ καὶ ἐπεξηγάζεται· καὶ ὅτι τοῦθ' οὕτως ἔχει, ἀκουσον καὶ τοῦ ἱεροῦ Μαξίμου οὕτω βεβαιουῦντος· φησὶ γάρ ἐν τῇ συντόμῳ ἀπολογίᾳ αὐτοῦ, ἣν ποιῆται ὑπὲρ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, ἧς ἡ ἀρχὴ· Ἐπειδὴ λίαν γενναίως ἢ ἀγεννῶς εἰπεῖν οἰκιστότερον· Εἰ γάρ ἐστι τάληθ' ὑπὲρ ἀληθείας εἰπεῖν, πάντες οἱ μετὰ τῶν Νικαίων θεόκριτοι πατέρες, καὶ πᾶσα σύνοδος ὁρθοδόξων καὶ ἁγίων ἀνδρῶν, οὐκ ἄλλον πίστει ὅρον διὰ τῆς ἐπισταγωγῆς τῶν οἰκίων ῥημάτων παντελῶς ἐπιστήγαζον, ὥς ὑμεῖς ἀποφαίνεσθε, πλείστον παραληροῦντες, καὶ τὸ ὅλον μαινόμενοι· ἀλλ' αὐτὸν ὥς πρῶτον καὶ μόνον τὸν ἐκ τῶν, τινῶν πατέρων νομοθετηθέντα βεβαίως ἐκύρωσαν· τρανοῦντες αὐτὸν καὶ οἷον ἐπεξηγούμενοι τε καὶ ἐπεξηραζόμενοι διὰ τοὺς ἐκείνον καὶ τὰ ἐκείνου δόγματα πρὸς τὴν οἰκίαν κακῶς ἐκλαμβάνοντας καὶ παρεξηγουμένους δυσσέβειαν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ μετ' ἐκείνων μὲν τὸ ἄζυμον, σῶμα τοῦ Χριστοῦ λέγουσι, μεθ' ἡμῶν δὲ αὐτοῦ μεταλαμβάνειν οὐκ ἂν τολμήσαν.

ἌΠΟΛΟΓ. Ὅτι μὲν οὖν ἐγκαλεῖ ἡμῖν καὶ διασύρει ἔνεκεν τῶν ἀζύμων, οἶδιν· ὅτι δὲ ὁ κύριος δι' ἀζύμου τὴν μυστικὴν ἐτέλεσε θυσίαν τότε, οὐκ οἶδιν, οὐδὲ ἀδιάφορον ἡγεῖται τὸ δι' ἐνζύμου ἢ δι' ἀζύμου τὴν θυσίαν τελεῖσθαι, ἀλλ' ὥς οἶεται, πάντα, ἡ τε ἱερωσύνη καὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἡ φωνὴ ἣν προήκατο ὁ κύριος· Τοῦτο ποιεῖτε ἕως τῆς ἐμῆς ἀνάμνησιν, καὶ τὰ θεία ῥήματα· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου,* καὶ πᾶσα τελετὴ ἀργά εἰσι * Λουκ. 22, 19. διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου ἢ ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης ἐξέσθαι μικρὰν ζύμην. Ὅτι δὲ ὁ κύριος ἡμῶν καὶ θὺς τὸ νομικὸν πάσχει ἐτέλειον, εἴτα τὰ μυστήρια δίδωκε τοῖς μαθηταῖς, ἀκουσον

τοῦ Θεοῦ Χρυσοστόμου ἐν ὁμιλίᾳ πα' λέγοντος· Τίνος δὲ ἔστιν τὸ πάσχα ἐτέλει; διὰ πάντων διακνύς μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμέρας ὅτι οὐκ ἔστιν ἐναντίος τῷ νόμῳ. ὅρα τί φησιν· Ἵνα μὴ ἐναντίας γίνῃται τῷ νόμῳ, τὸ πάσχα ἐπιτέλει. τί οὖν; ἐναντίον τοῦ νόμου ποίει φυλάττων τὸν ἐνζυμον ἄρτον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν ἑπτὰ ἡμέραις κατ' ἐκείνο καιροῦ ἡ ζύμη οὐχ εὐρίσκετο, μαρτυρήσει τοῦτο πάλιν ὁ Θεὸς Χρυσόστομος ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτῃ ἐπιστολῇ· Πρῶτον εἰπωμεν, διὰ τί ἐκ τῶν ὁρίων πάντων ἀπελαύνεται ἡ ζύμη. τί οὖν ἐστὶ τὸ αἰνίγμα; πάσης πονηρίας ἀπεπλάγχθαι διὺ τὴν πιστόν. ὡς περ γὰρ ἐκείνος ἀπόλλυται, ὅπου ἂν εὐρεθῇ παλαιὰ ζύμη, οὕτω καὶ παρ' ἡμῖν ἔνθα ἂν εὐρεθῇ πονηρία· οὐ γὰρ δι' οὗ ἐπὶ μὲν τῆς σκιάς πολλὴ ἡ κόλασις, ἐπὶ δὲ ἡμῶν οὐ πολλὴ μίζων· εἰ γὰρ τὰς οἰκίας οὕτω καθαίρουσιν, ὥς καὶ μυῶν ὥς περιεγράζεσθαι, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς τὴν ψυχὴν διερευνᾶσθαι δεῖ. Ἐπεὶ οὖν μυῶν ὅπως περιεγράζοντο, ὁ δὲ ἄγιος λέγει, ὅτι μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμέρας, ἵνα μὴ ἐναντίος γένηται τῷ νόμῳ, τὸ πάσχα ἐπιτέλει, μᾶλλον ἂν ἐναντίος ᾖν τὸ πάσχα τελῶν καὶ τὸ ἐνζυμον φυλάττων· Ὅτι δὲ ὁ νόμος ἀπαγορεύει τοῦτο, ἀκουσον οὕτω προστάττοντος. φησὶ γάρ· Ἐπτὰ ἡμέρας ἄζυμα ἔδεσθε· ἀπὸ δὲ τῆς ἡμέρας τῆς πρώτης ἀφανιστέ ζύμην ἐκ τῶν οἰκῶν ὑμῶν. πᾶς ὅς ἂν φάγῃ ζύμην, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐξ Ἰσραὴλ. καὶ μετὰ τινὰ· Ἐναρχόμενοι τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου, ἀφ' ἑσπέρας ἔδεσθε ἄζυμα ὥς ἡμέρας μίας καὶ εἰκάδος τοῦ μηνὸς ὥς ἑσπέρας. ἑπτὰ ἡμέρας ζύμη οὐχ εὐρεθήσεται ἐν ταῖς οἰκίαις ὑμῶν. πᾶς ὅς ἂν φάγῃ ζυματόν, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ συναγωγῆς Ἰσραὴλ.* Ὅτι δὲ κατὰ νόμον ὁ Χριστὸς τὸ πάσχα ἐτέλεσεν, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι παρανόμως ἐποίησαν παραβιάσαντες τὸ πάσχα, ἀκουσον τοῦ Χρυσοστόμου πατρὸς ἐν τῇ ὁμιλίᾳ τοῦ κατὰ Ἰωάννην, εἰς τό· Ἀγρουσι τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ

* Ἐξ. 12, 15. Καὶ ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ συναγωγῆς Ἰσραὴλ.*

* Ἰω. 18, 28. Καὶ ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ συναγωγῆς Ἰσραὴλ.*

μανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάωσι τὸ πάσχα. τί οὖν ἐστιν ὡσὺν; ὅτι
 ἢ ἐτίρω ἔφαγον, καὶ τὸν νόμον ἔλυσαν διὰ τὴν ἰουδαίαν τὴν
 περὶ τὴν σφαγὴν ταύτην. οὐδὲ γὰρ ὁ Χριστὸς παρέβη τὸν καιρὸν
 τοῦ πάσχα, ἀλλ' ἐκεῖνοι οἱ πάντα τολμῶντες καὶ μυρίους κατα-
 ρατοῦντες νόμους. Τούτων οὕτως ἔχόντων ὡς κατηγορήσομεν τοὺς
 ἡμετέρας ἀζύμων τὴν θυσίαν τελούντας; περὶ δὲ ἡμῶν αὐτῶν οὕτω
 ἄγομεν, ὅτι οὕτω παρελάβομεν, καὶ οὕτω στέργομεν, ὥς οἱ ἀπό-
 τολοι κατ' οἶκον κλῶντες ἄρτον τὴν θυσίαν ἐπιτέλουν· καὶ οὐδα-
 μὲν φαίνεται ὡς ἔζυμον ζητοῦντες τὴν θυσίαν ἐπιτέλουν· καὶ πάλιν
 ἢ ταῖς τῶν ἀζύμων ἡμέραις μῆρα μὲν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν ζύμῳ
 ἡμετέροις, οὐδαμὲν πάλιν φαίνεται, ὅτι ἐν ζύμῳ αἰτοῦντες,
 ὡς ἐποιοῦν. ἤδυσαν γὰρ, ὅτι τὸ αὐτὸ ἐστὶν ὑποκείμενον, ὃ ἐκ τοῦ
 ἔτους ἔλευρος. οὐ γὰρ διὰ τὸ μὴ ἔχειν μικρὰν ζύμην, ἥδη πάντα
 τὰ τελούμενα ἀργά, καὶ μάλιστα τὰ τοῦ κυρίου ῥήματα, ἅτινα
 καὶ μεταποιοῦσι τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον σὺν τῇ ὕδατι εἰς σῶμα
 καὶ αἷμα αὐτοῦ. Ὅτι δὲ αὐτὰ τὰ ῥήματα μεταρρυθμίζουσι τὴν
 ἡμετέραν ταύτην εἰς τὰ ἡμετέρας, ἤκουσον τοῦ θείου Χριστοῦ ἐν
 τῷ λόγῳ, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ· Εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα, καὶ εἰς
 τὸν μυστικὸν δῶρον τοῦ σωτῆρος, καὶ κατὰ Ἰουδαίαν ἢ δὲ ἀρχὴν
 τοῦ λόγου· Ἐβουλόμην ἀγαπῆτοί τῆς κατὰ τὸν πατριάρχην πάλιν
 προδοσίως· πάρεστι καὶ νῦν ὁ Χριστὸς ἐκεῖνος τὴν τράπεζαν ταύτην
 σῶμα· ὁ γὰρ τὴν τράπεζαν ἐκείνην κοσμήσας τότε οὗτος καὶ ταύ-
 τω διακοσμεῖ νῦν. οὐ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ ποίων τὰ προκείμενα
 πρὸς τὸ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ σταυρωθεὶς ὑπὲρ
 ἡμῶν Χριστός. σχῆμα πληρῶν ὁ ἱερεὺς μόνον ἔσται, καὶ προσφέρει τὴν
 ἡμετέραν τὰ ῥήματα φθιγγόμενος ἐκεῖνος ἢ δὲ χάρις καὶ ἡ δύναμις ἐστὶ
 τοῦ Θεοῦ, ἡ πάντα ἐργαζομένη· τοῦτό μοι ἐστὶ τὸ σῶμα φρενός, τοῦτο
 δὲ ῥῆμα τὰ προκείμενα μεταρρυθμίζω· καὶ καθάπερ ἐκεῖνη ἡ φωνὴ ἡ
 ἄκουσα· Αὐξάνουθε, καὶ πληθύνουθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν * Γεν. 1, 28·
 ῥῥέθη μὲν ἀπαξ, δὲ παντὸς δὲ τοῦ χρόνου γίνεται ἔργον, δυναμοῦσα
 ἡμετέρας τὴν ἡμετέραν πρὸς παιδοποιίαν, οὕτω καὶ αὕτη ἡ φωνὴ ἀπαξ
 ἐκείνη ἀπαξ τῆς θείας γλώττης ἐκείνης, τό· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα,
 αὐτὸ ἐκείνη τράπεζαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἐκεῖνου τοῦ ῥήματος
 δύναμις μέχρι τῆς σήμερον, καὶ ἔχει τῆς αὐτοῦ παρουσίας τὴν
 ἡμετέραν ἀπεργισμένην ἐργάζεται. Εἰ οὖν τοῦτο τὸ ῥῆμα εἰς σῶμα

Χριστοῦ καὶ αἷμα τὰ προκείμενα μεταποιεῖ, καὶ φρικτὰ μυστήρια ἀπιγράζονται, ἀδυνατῶ δὲ ταῦτα εἶναι τέλεια διὰ τὸ μὴ ἔχιν μικρὰν ζύμην, θαῦμα ἂν εἴη· καὶ ταῦτα ἐν ταύτῃ τῇ ὕλῃ τοῦ Χριστοῦ τελείσαντες, ὡς προαποδέδεικται.

‘Ο ‘ΕΦΕΣΟΥ. ‘Αρ’ οὐχ ἱκανὰ ταῦτα τὴν γνώμην αὐτῶν δια-
δεῖξαι, καὶ ὅτι οὐκ ἀληθείας ἔριυναν ποιοῦμενοι τοῖς Λατίνοις
συνῆλθον, ἢ ἐν χερσὶν ἔχοντες προδεδώκασιν, ἀλλὰ χρυσοχοῦσαι
βουλόμενοι, καὶ πεπλασμένῃ οὐκ ἀληθείᾳ συστήσασθαι ἑνωσιν;

‘ΑΠΟΛΟΓ. ‘Οτι μὲν οὖν ἀληθείας ἔριυναν ποιοῦμενοι μᾶλλον,
διὰ ταύτης Λατίνοις ἠνώθημιν, πρόδελον καὶ φανερόν τοῖς μὴ φι-
λονηκεῖν ἐθέλουσι· διὰ γὰρ τῆς τῶν ἁγίων διανοητικῆς ἢ ἔριυνα
φύσεως, καὶ οὐχ ὡς αὐτὸς φησιν, ὅτι προδεδώκαμεν καὶ ἢν εἴχομεν
τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ πάσης οἰκουμένης συνόδου ἐλέγχετο ἢν ὅτι τῶ
πρώτῃ πιστὴν ἴδσαντες, ἐτέραν ἔσχον· ἀλλ’ οὐδαμοῦ τοῦτο γήρα-
πται, ὅτι διὰ τῆς ἐξαπλώσεως ἐτέραν πίστιν ἔσχον. μαρτυροῦν
τοῦτο καὶ ὁ ἐν ἁγίοις Μάξιμος ἐν τῇ προμνημονευθείᾳ λόγῳ αὐ-
τοῦ· φησὶ γάρ· Τίνι λόγῳ καὶ πῶς τὴν ἐν Χαλκεδόνι ἁγίαν σύνοδον,
καίτοι πατρικαῖς προδήλως ἀποχρησαμένην φωναῖς, αἰτιᾶσθαι, καὶ
ὡς ἄλλον πίστιως ὅρον εἰσάγουσαν, τῇ δὲ κακῆϊσι καὶ ἐγγράφως καὶ
ἀγράφως διαλοιοδορεῖτε καὶ διασκοπτετε; μὴ κατ’ ὄψιν κρήνη
διὰ τὸν εἰπόντα θεὸν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε. τίς ἢ ἐπὶ
τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς ὑποθέσεως τῶν ἐν Χαλκεδόνι πατέρων ἐγκλησι-
μῶν, καὶ τίς ἢ τῶν προλαβόντων ἀνάρρυσις; εἰ γὰρ ἔστι κατὰ
τῆς Χαλκεδονέων ἄλλον αἰτιᾶσθαι πίστιως ὅρον διὰ τὰς οὐκ ἐγκυ-
μένους πῶ ὅρῳ τῆς Νικαίων φωνᾶς, τοῦτό γε πάντως ἔφεται λίγην
διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν καὶ κατὰ Κυρίλλου καὶ κατὰ τῶν ἑκατὸν
πεντήκοντα· εἰ δὲ κατ’ αὐτῶν οὐκ ἔστι, πῶς κατ’ ἐκείνης, συν-
δεῖν οὐκ ἔχω. ‘Οτι οὖν πατρικαῖς ἐπόμενοι φωναῖς, διὰ τούτων τὴν
ἑνωσιν πεποιήκαμεν ἀποδέδεικται, διὸ οὐδὲ δικαίως ἐγκαλεῖ, ἐπὶ
ἢν εἴχομεν προδεδώκαμεν. ἀλλ’ οὐδὲ χρυσοχοῦσαι βουλόμενοι τὴν
ἑνωσιν πεποιήκαμεν· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁμοίως ἡμῖν τὸ τεταγμένον
ἐλάμβανε, καὶ τῶν χρυσοῦν σταθέρων οὐκ ἀμέτοχος ἦν· ἀλλὰ
καὶ ἐκ τῶν σταλέντων ἐνταῦθα δι’ ἐφόδια τοῦ πολέου, καὶ ἐν τῇ
βενιτῇ, καὶ τὸ κατὰ μῆνα διδομένον ἐπέειπε, ὁμοίως ἐλάμβανεν.
οὐκ οἶδα μὲν δὲ, εἰ δέ τίς τὸν ἅγιον Εὐγένιον ἰστόρησεν, ἵνα δῶσιν

τῶ πάπα, καὶ ὅτι προσφωνητικὸν ἔγραφε πρὸς ἐκείνους γράφων καὶ τοῦτο· Πάτερ Ἀβραάμ ἔπαρον τὰς χεῖράς σου, καὶ εὐλόγησον τὰ τέκνα σου ἡκοντα ἐξ ἐμάς· καὶ μὴ λαβὼν ἀντιμισθίαν τούτων, μηδὲ χρυσοχοῦσας, τὰ τοιαῦτα ἐριύγεται.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Τίνα δὲ καὶ τρόπον αὐτοῖς ἠνώθησαν, ἐπισκεπτέον. πᾶν γὰρ τὸ ἐτέρῳ ἐνούμενον, δι' ἐνὸς τινος μέσου πάντως ἐνοῦται. τῇ μὲν οὖν δόξῃ τῇ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔδοξαν ἐνωθῆναι σὺν αὐτοῖς, ἀποφηνάμενοι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦτο ἔχειν τὴν ὑπαρξίν· τὰ δ' ἄλλα πάντα διάφορα, καὶ οὐδὲν ἐν αὐτοῖς ἓν, οὐδὲ μίσην, οὐδὲ κοινόν.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἡμεῖς διὰ μέσου ἠνώθημεν τῆς τῶν ἁγίων Θεολογίας, οὐ καταλιπόντες ἢν εἶχομεν πρότερον, ὡς προαποδέδεικται μάλα καλῶς καὶ περιφανῶς. κατὰ γὰρ τὰ ἐνωθέν εἰρημμένα παρὰ τῶν Θεοφόρων πατέρων, πᾶν τὸ ἐξαπλούμενον καὶ ἐπεξηραζόμενον οὐκ ἀνατρέπει τὸ πρῶτον, οὐκ ἄλλοιοι, ἀλλ' οὐδ' ἀμαυροῖ, οὐδ' ἀφανίζει, ἀλλὰ μᾶλλον συνίστησι καὶ διατρانوῖ, καὶ φανερώτερον καθίστησιν· ὅτι δὲ ἀληθὴς ἡ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος δόξα ἡ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, προαποδέδεικται, ὅτι τῶν μακαρίων πατέρων ἐστὶν ἡ φωνὴ αὕτη. μεσότηα δὲ οὐδ' ὅπως ἐνενοήσαμεν ἄλλην, εἰ μὴ τὴν ἀλήθειαν, ἣν καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος φησὶ· Μεσότηα δὲ ὅταν εἴπω, τὴν ἀλήθειαν λέγω· καὶ ἀλλαχοῦ· Ἡμεῖς δὲ τὴν μέσων ἑδὼν καὶ βασιλικὴν βαδίζοντες, ἐν ᾗ καὶ τῶν ἀρετῶν ἔστικεν ἀκρότατον. ταύτην μόνην τὴν μεσότηα καὶ ἡμεῖς αἰεὶ στήρνομεν κυρίως, εἰδότες ὅτι τὸ μέσον ἐστὶ καὶ ἐνούσιον, τὰ δὲ παρ' ἐκάτερα τοῦ μέσου κακίαι ἀνούσιος· καὶ οὔτε ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, οὔτε μὴν ἐκ μόνου τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται λέγομεν, ἀλλὰ τὴν μέσων ἑδὼν τῶν ἁγίων καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐξ υἱοῦ καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἀλλὰ δύο μὲν σύμβολα καὶ παρελλαγμένα λέγεται πάλιν ὡσπερ καὶ πρότερον· διτταὶ δὲ καὶ διάφοροι λειτουργίαι τελοῦνται, ἡ μὲν δι' ἐνζύμου θυσίας, ἡ δὲ δι' ἀζύμου.

ἈΠΟΛΟΓ. Δύο μὲν σύμβολα οὐκ εἰσὶν οὐδὲ παρελλαγμένα· ἢ γὰρ ἐστὶ τὸ τῆς πίστεως σύμβολον, ὃ ψάλλομεν ἡμεῖς τε καὶ λατῖνοι· οὐ γὰρ διὰ τὴν σαφηνειαν, ἣν ἐδέξατο παρ' ἐκείνων, ἢ ἄλλο σύμβολον ἐστίν. εἰ δὲ καὶ δύο ᾗσαν, οὐδ' οὕτως ἂν ἐκαλοῦντο

δύο· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολόν ἐστιν ἄλλο, καὶ τὸ τῶν
 ἀποστόλων ἕτερον ἀλλὰ κατὰ τὸν νοῦν οὐ διαφέρουσιν, διὰ τοῦτο
 οὐδὲ παρῃλλαγμένα, διτταὶ δὲ λειτουργίαι οὔτε εἰσὶν, οὔτε λήσ-
 ται, διότι εἷς ἐστὶν ὁ σκοπὸς τοῦ τὸν ἱερέα ὑπερέτῃ γενέσθαι τῆς
 τοιαύτης θυσίας· καὶ ταύτῃ ἔχει θεμέλιον πᾶς ἱερεὺς ἀρχόμενος
 τῆς θείας μυσταγωγίας, τὴν κυριακὴν φωνὴν, ἣν ὁ κύριος προέ-
 * Λουκ. 22, 19. κατὸ· Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν * διὰ τοῦ ἐκ τοῦ σίτου
 ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ὕδατος, ὥστε διὰ τούτων, καὶ διὰ
 πάσης τελετῆς, καὶ τῶν κυριακῶν θείων ῥημάτων, καὶ τοῦ θυσια-
 στηρίου τελεῖσθαι τὸ μυστήριον, καὶ γίνεσθαι σῶμα καὶ αἷμα τοῦ
 σωτῆρος Χριστοῦ, αὐτοῦ μεταποιούντος τῇ παντοδυνάμει θεότητι.
 καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τίμιος ἀνὴρ ὁμολογήσει, ὅτι καὶ πρὸς τοῦ ἱεροῦ
 Βασιλείου, καὶ τοῦ θείου Χρυσοστόμου ἡ τελετὴ τῆς θείας λειτουρ-
 γίας οὐ δειλείπειν, ἀλλ' οὐ διὰ τῶν ἐκθέσεων τῶν εἰρημένων ἐγὼ
 ἐτελείτο· πῶς γὰρ, μή ποτε γιγονέταν; καὶ πάλιν γινομένων οὐδὲ
 ἂν ἔχοι δεῖξαι, ὡς ἐν τοῖς ἐσπερίοις διὰ τῶν ἐκθέσεων τῶν εἰ-
 ρημένων ἐγὼ ἐτελείτο ἡ μυστικὴ αὕτη θυσία· ἀλλ' οὐδέποτε διτταὶ
 λειτουργίαι ἐβρέθησαν, διότι μία ἡ διὰ τῶν θείων ῥημάτων, καὶ
 τοῦ σκοποῦ, τῆς ὕλης, καὶ τοῦ ἱερέως ὑπερέτου τάξιν ἔχοντες,
 καὶ τῆς ἀνωθῆν θείας χάριτος τελουμένα, καὶ γὰρ, ὡς προείρηται,
 ὁ σκοπὸς ἐστὶν, ὅτι ὁ κύριος εἶπε· Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνη-
 σιν· ὕλη ὁ ἐκ τοῦ σίτου ἄλευρος ἤτοι ἄρτος, καὶ ὁ οἶνος, καὶ ὕδωρ,
 ἐφ' οἷς ὁ κύριος εἶπε· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ τοῦτό ἐστι
 τὸ αἷμά μου· καὶ αὐτὸ εἰς σῶμα αὐτοῦ ἡ ὕλη αὕτη γίνεται τῇ τοῦ
 μεταποιούντος αὐτὰ δυνάμει, μία οὖν ἐστὶν ἡ θυσία αὕτη, εἰ μόνον
 κατὰ τὸν παραδοθέντα ἡμῖν ὑπὸ τοῦ κυρίου ὅρον τε καὶ λόγον
 τελεῖται, καθῶς ἐδηλώσαμεν. περὶ δὲ δι' ἐνζύμου ἢ δι' ἀζύμου
 ἥδη προαπεδείχθη· καὶ γὰρ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἐν τῇ ν' ὁμιλίᾳ τοῦ
 κατὰ Ματθαῖον φησι· Πιστεύσατε τοίνυν ἐκεῖνο καὶ νῦν τὸ δεῖπνόν
 ἐστὶν, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ἀνέκειτο· οὐδὲν γὰρ ἐκείνου τοῦτο διωκόμενον
 οὐδὲ γὰρ τοῦτο μὲν ἀνθρώπος ἐργάζεται, ἐκεῖνο δὲ αὐτός, ἀλλὰ
 τὸ περὶ μυστηρίου ἀρκούντως ἐδείχθη. ἐν τοῖς συναξαρίοις δὲ ἡμῶν
 περὶ τοῦ μακαρίου Γρηγορίου ἐν τῇ μαρτίᾳ μνηθὲν καὶ τοῦτο πε-
 ριέχεται· Ὁ Γρηγόριος ἐκ μέσου μὲν τοῦ βίου, ἐν μέσῳ δὲ τοῦ χοροῦ
 τῶν ἀγγέλων γινόμενος· ὁ ὅσιος Γρηγόριος πάσης σοφίας καὶ γραφῆς

ἔμπυρος πολλὰ συγγράμματα καταλέλοιπε, καὶ μετ' ὀλίγα. Οὐ
 δι' ἀνθρώπων συλλογισμῶν καὶ τῆς ἐν λόγοις σοφίας μόνον συν-
 τεθέντα, ἀλλὰ διὰ πνεύματος ἁγίου, ὡς μετὰ τὴν αὐτοῦ ἐκ τοῦ
 βίου ἀνάλυσιν Πέτρος ὁ ἀρχιδιάκονος αὐτοῦ ἐξηγήσατο, ἰδεῖν λέ-
 γων πιστιερὰν λευκὴν ἐν τῷ γράφειν αὐτὸν τῷ αὐτοῦ προσεγγί-
 ζουσιν στόματι, καὶ οἶον ἐξηγουμένην καὶ προσορμῶσαν πρὸς τοῖς
 γεγραμμένοις· καὶ μετὰ βραχία· Φασὶ δὲ, ὅτι ἐπιτελιῖσθαι λει-
 τουργίαν τελείαν παρὰ Ῥωμαίοις ἐν ταῖς νηπίμοις ἡμέραις οὕτως
 ἔστιν ὁ νομοθετήσας, ὅπερ κρατεῖτε μέχρι τῆς σήμερον παρ' αὐ-
 τοῖς. ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἐσχίσθημεν, οὐδὲ διττὰς λειτουργίας ὠνό-
 μασαν οἱ τότε ὄντες· ἀλλ' οὐδ' ἡμεῖς πότε ἐκείνοις ἐνεκαλίσσαμεν,
 ἀλλ' οὐδ' ἡμᾶς ἠνάγκασαν οὕτω ποιεῖν· ταῦτα γὰρ τὴν τῆς πί-
 στως ἀλήθειαν οὐ παραβλάπτουσιν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Διττὰ δὲ βαπτίσματα, τὸ μὲν διὰ τριτῆς κατα-
 δύσεως τελιοῦν, τὸ δὲ δι' ἐπιχύσεως ὕδατος ἐκ κορυφῆς ἀνωθι· καὶ
 τὸ μὲν τῷ μύρῳ προσχρόμενον, τὸ δ' οὐδ' ὁτιοῦν αὐτοῦ χρεῖαν ἔχον.

ἈΠΟΛΟΓ. Βαπτίσματα δὲ διττὰ εὐδέσποτε ἐρρέθησαν· ἐν γὰρ
 ἔστι τὸ θεῖον βάπτισμα τὸ εἰς τὸ ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ
 ἁγίου πνεύματος· καὶ ὁ οὕτω βαπτιζόμενος τέλειός ἐστι Χριστιανός·
 πάλῳ δὲ διὰ μὲν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύ-
 ματος τὰς τρεῖς διαρχικὰς ὑποστάσεις· διὰ δὲ τοῦ κοινοῦ ὀνό-
 ματος, τὸ ἐν τῆς οὐσίας καὶ ταύτων καὶ τὸ ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν
 ἴσον τε καὶ ἀχώριστον καὶ ὁμοδύναμον· καὶ ὅστις οὕτω βαπτί-
 ζεται, οὐκ ἀναβαπτίζεται, εἰ δὲ μετὰ προσθήκης ἢ ἐλλείψεως
 βαπτίζεται, τοῦτο οὐ βάπτισμα λέγεται οὔτε ἔστί. τὸ γὰρ βά-
 πτισμα κυρίως μὲν ἐκ θεοῦ, οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος
 ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον ἐν τῇ πεντηκοστῇ ὁμιλίᾳ φησὶν· Ὑπαρίτης
 γὰρ ἔστιν ὁ ἱερεύς· ὥσπερ γὰρ ὅταν βαπτίζῃ, οὐκ αὐτός σε βα-
 πτίζει, ἀλλ' ὁ θεὸς ἐστιν ὁ κατέχων σου τὴν κεφαλὴν ἀοράτῳ
 δυνάμει, καὶ οὔτε ἀγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος, οὔτε ἄλλος τις δύ-
 ναται προσελθεῖν καὶ ἄλσασθαι, οὕτω καὶ νῦν. ὅταν γὰρ ὁ θεὸς
 ἀναγινῶ, αὐτοῦ μόνου ἐστὶν ἡ δωρεά. Ἐπὶ οὖν αὐτός ἐστιν ὁ
 βαπτίζων θεὸς καὶ κατέχων τὴν κεφαλὴν τοῦ βαπτιζομένου, ὡς
 φησιν ὁ ἅγιος, πῶς αὐτὸς φάσκει, ὅτι δύο βαπτίσματά εἰσι, πῶθεν
 τοῦτο λαβὼν ἔχμ, τοὺς εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύ-

καὶ πάλιν· Ὁ σοφώτατος τῆς ἐκκλησίας κήρυξ ὁ μακάριος Αὐγουστίνος· οὗτος οὖν ὁ μακάριος Αὐγουστίνος πρὸς Ὀρώσιον γράψας οὕτω φησί· Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν υἱὸν ἐκπορεύεται, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται ἐπὶ τῷ ἁγιασμοῦ τὴν κτίσιν, ἀλλ' ἅμα ἐξ ἀμφοτέρων ἐκπορεύεται· Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τῷ κατὰ Μαξιμίνου γ' βιβλίῳ φησί· Ζητῶς παρ' ἐμοῦ, εἰ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἐστὶν ὁ υἱός, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἐστὶ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, διατί ὁ μὲν εἷς ἐστὶν υἱός, τὸ δὲ ἕτερον οὐκ ἐστὶν υἱός; ἰδοὺ ἀποκρίνομαι, καὶν τε λάβης, καὶν τε μὴ λάβης ἐκ τοῦ πατρὸς ἐστὶν ὁ υἱός, ἐκ τοῦ πατρὸς ἐστὶ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ' ἐκεῖνος γυνητός, τοῦτο ἐκπορευόμενον· διὰ ἐκεῖνος μὴ υἱός ἐστι τοῦ πατρὸς, ἀφ' οὗ ἐγεννήθη· τοῦτο δὲ τὸ πνεῦμα ἐκτέρου, ὅτι ἐξ ἀμφοτέρων ἐκπορεύεται· ἀλλὰ διὰ τοῦτο περὶ ἐκείνου λέγων ὁ υἱός, ἔφη· Ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται· * ὅτι ὁ πατὴρ τῆς ἐκπορεύσεως αὐτοῦ ἐστὶν ἀρχηγός, ὃς τοιοῦτον υἱὸν ἐγέννησεν καὶ ἐν τῷ γεννᾶν δέδωκεν αὐτῷ, ἵνα καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύηται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ γὰρ εἰ μὴ ἐξεπορεύετο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐξ αὐτοῦ, οὐκ ἂν εἴποι τοῖς μαθηταῖς· Λάβετε πνεῦμα ἅγιον· * καὶ τοῦτο ἰδίῳ ἐμφυσῶν ἵνα καὶ παρ' αὐτοῦ ἐκπορεύεσθαι παραδελῶν, ἀποκεκαλυμμένως ἐμφυσῶν ἀποδείξῃ, ὅπερ πνέων κεκαλυμμένως ἰδίῳ. ἐπειδήπερ οὖν εἰ ἐγεννᾶτο, οὐ μόνον ἐκ τοῦ πατρὸς, οὔτε μόνον ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' ἐξ ἀμφοῖν δέηπουθεν ἂν ἐγεννᾶτο ἀναντιρρήτως υἱὸς ἀμφοῖν ἂν ἐλέγετο. καὶ διὰ τοῦτο, υἱὸς γὰρ ἀμφοῖν οὐδ' αὖτως εἶναι δύναται, οὐκ εἴδει γεννηθῆναι αὐτὸ ἐξ ἀμφοῖν. ἀμφοῖν ἄρα πνεῦμά ἐστιν, ἐκπορευόμενον ἐξ ἀμφοῖν. Καὶ κατωτέρω ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ· Ἀρκείτω τοίνυν ἡμῖν, ὅτι ὁ υἱὸς οὐκ ἐστὶ ἐξ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐξ οὗ ἐγεννήθη· οὐκ ἐστὶν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἐξ οὗ ἐκπορεύεται· καὶ ἐπὶ παρ' ἀμφοτέρων ἐκπορεύεται, ὥς ἡδὴ ἀπεδείξαμεν, ὅθεν πνεῦμα πατρὸς εἴρηται καὶ τὰ λοιπά. ὁ δὲ ἅγιος Ἀναστάσιος, περὶ οὗ ἡ ἐχθρὰ ἐκτε σύνδεξις λέγει· Ἀποδεχόμεθα τὸν ἅγιον Ἀναστάσιον καὶ Θεόδωρον ὁ Μιλιτηνῆς ἀπεκρίθη· Ἄγιον ἀποκαλεῖ πᾶσα ἡ ἀνατολὴ τούτων τῶν τῆς οὐσίας μνήμης Ἀναστάσιον, τὸν γενόμενον ἐπισκοπὸν Ἀντιοχείας καὶ τὸν μὴ διεχόμενον αὐτὸν ὁ Θεὸς ἀναθεματίσῃ. καὶ πάντες ὁμωφώνως εἶπον τὸ ἀμὲν. οὗτος οὖν ὁ ἅγιος ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, οὗ ἡ

* 1m. 15, 26.

* 1m. 20, 22.

μὲν ἐπιγραφῇ, περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ὁρθῶν δογμάτων τῆς ἀληθείας·
 ἡ δὲ ἀρχή· Τῶν περὶ τῆς ὑιοῦς ἡμῶν πίστεως· οὕτω φησί· Τοῦ
 δὲ σώματος τὸ ἰδίωμα λαβόντες ὡς παράδειγμα, τὴν ἀλληλου-
 χίαν τῶν θείων παροστήσαμεν διὰ τῆς τῶν μελῶν ἀναλογίας τε
 καὶ εἰκασίας· ταύτη γὰρ καὶ πνεῦμα στόματος αὐτοῦ, δῆλον τοῦ
 Θεοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγεται, στόματος ὄντος τοῦ μονογενοῦς.
 καί· Πνεῦμα πάλιν ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον καὶ ἀποστελλόμενον,
 οὐ μόνον παρὰ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ. καὶ μετὰ
 τινά· Καὶ μὴν ὁ κύριος ἐξ αὐτοῦ δεικνὺς αὐτὸ ὑπάρχειν, ἐμφυσῶν
 τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἔλεγεν· Λάβετε πνεῦμα ἅγιον.* Ὅτι δὲ τοῦδε * 1ω. 20, 22.
 ὁ λόγος, μαρτυρήσει καὶ ἡ σύνοδος ἡ κατὰ Ἀκινδύνου, μαρτυρίας
 ἐκ τούτου προκομίζουσα καὶ κύρ Νύλος ὁ Καθάσιλας· Ὁ δὲ ἅγιος
 Ἐπιφάνιος, περὶ οὗ ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ στουδίτης ἐν τῇ τέλει τοῦ
 β' αὐτοῦ βιβλίου τοῦ κατὰ εἰκονομάχων λέγει· Ἐπιφάνιον ἴσμεν
 καὶ ἅγιον καὶ μέγιστον ἐν θαυματουργίαις. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς
 ἐν τῇ πρὸς Ναύκρατον ἐπιστολῇ αὐτοῦ, ἥς ἡ ἀρχή· Πάλιν ἐτέρα
 σοι φυλακὴ τέκνον ἡρασιμένον, φησὶν· Ἀ δὲ ἐπιζητήσας ἀποκρι-
 θῆναι με περὶ τι τῶν αἰρίσεων καὶ βαπτισμάτων κατ' ἑνὸς ἐπι-
 στολῆς ὑπερβαίνει μέτρον. καὶ πάλιν· Περιττολογεῖν ἔστι τὰ αὐτὰ
 ἀφελῆσθαι, ἃ ὁ Θεοφόρος Ἐπιφάνιος ἐξεῦρε καὶ διέγραψεν, ὡς
 οὐδεὶς τῶν πατέρων· ἔντυχεν οὖν τῇ περὶ αὐτῶν ἱερᾷ αὐτοῦ βίβλῳ,
 καὶ οὕτως διαγνώσῃ, ἃ μαθεῖν ἐφίεσται. Ἡ δὲ ἁγία οἰκουμένη ἐκτῇ
 σύνοδος ἐν τόμῳ τετάρτῳ πράξει δεκάτῃ, περὶ τοῦδε τοῦ ἁγίου
 τάδε λέγει· Ἀνεγνώσθησαν καὶ ἄλλων πολλῶν μαρτυρίαι, ἔτι καὶ
 χρήσεις τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἐκ τῶν Παναρίων, ἀπὸ λόγου ξθ'. καὶ
 πάλιν ἡ αὐτὴ λέγει· Καὶ πειθίτω ἡμᾶς ὁ περιφανὴς πατὴρ ἡμῶν
 Ἐπιφάνιος ἐν τῷ κατὰ Ἀρειομανιτῶν λόγῳ. Καὶ ἡ ἁγία οἰκου-
 μениκὴ ζ' σύνοδος ἐν τῇ ἑκτῇ πράξει αὐτῆς οὕτω λέγει· Αἱ βί-
 βλοι τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Ἐπιφανίου, ἡ τε λεγομένη Ἀγκυρωτὸς,
 καὶ αἱ λοιπαὶ εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διαβεβόηται, καὶ ὁ
 φθόγγος αὐτῶν ἐξήχεται, καὶ παρὰ μικρὸν κατὰ πᾶσαν ἐκκλη-
 σίαν διανοσπαρμέναι εἰσὶν· οὗτος οὖν ὁ ἅγιος ἐν τοῖς εἰρημέναις βι-
 βλίοις, ἐν μὲν τοῖς Παναρίοις ἐκ τοῦ κατὰ Ἡμιαρίων λόγου φησὶν·
 Ὁμολογοῦσι μίαν Θεότητα καὶ βασιλείαν καὶ ἀρχὴν, ὁμοίως τὰ
 πρόσωπα ἐν ταῖς ιδιότησι τῶν ὑποστάσεων ὑσεβῶς γνωρίζουσι· τὸν

πατέρα ἐν τῇ πατρικῇ αὐθεντίᾳ ὑφιστάτα νοοῦντες· καὶ τὸν υἱὸν οὐ μέρος ὄντα τοῦ πατρὸς ἀλλὰ καθαρῶς τέλειον ἐκ τελείου γιγνημένον καὶ ὑφιστάτα ὁμολογοῦντες· καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον ὃ ἡ Θεία γραφὴ παράκλητον ὀνομάζει, ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ ὑφιστάτα γνωρίζοντες. ἐν δὲ τῷ Ἀγκυρωτῷ Πνεῦμα ἅγιον πνεῦμα ἀληθείας ἐστὶ, φῶς τρίτον, παρὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ. καὶ μετ' ὅλην· Ὅν γὰρ τρόπον οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός, οὐδὲ τὸν υἱὸν

* Ματθ. 11, 27. εἰ μὴ ὁ πατήρ, * οὕτω τολμᾷ λέγειν, ὅτι οὐδὲ τὸ πνεῦμα, εἰ μὴ ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱός, παρ' οὗ ἐκπορεύεται, καὶ παρ' οὗ λαμβάνει· καὶ οὐδὲ τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ δοξάζον ἀληθῶς, τὸ διδάσκον τὰ πάντα, ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. καὶ μετὰ τινά· Τοῖνον πατήρ ἦν αἰὶ, καὶ υἱὸς ἦν αἰὶ, καὶ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ πνέει. πρὸδίκον οὖν ἐστὶ καὶ φανερόν, ὅτι καὶ ἡμεῖς τε καὶ οἱ Λατῖνοι παρὰ τῶν διδασκάλων καὶ θεολόγων τῆς ἐκκλησίας τὸ Καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, παρελάβομεν· ἐξ ὧν αἱ ἁγίαι οἰκουμένικαὶ σύνοδοι μαρτυρίας ἐκζητήσαι θεολογικοῦ πράγματος προεκόμεζον, ὡς προεδέχλωται.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ μετ' ἐκείνων μὲν θεμιτῶς καὶ εὐλόγως τῇ προσθήκῃ ἐν τῷ συμβόλῳ γεγενῆσθαι φασί, μετ' ἡμῶν δὲ λέγουσιν ταύτην οὐ καταδέχονται· καίτοι γε τὸ θεμιτῶς καὶ εὐλόγως γινόμενον τίς ἂν παραιτήσαιο λέγειν;

ἈΠΟΛΟΓ. Τὸ μὲν οὖν θεμιτῶς καὶ εὐλόγως λέγει, τὸ δὲ πρὸ τούτου παρασιωπᾷ· ποῖον δὲ τοῦτο; τὸ τὴν τῶν ῥημάτων ἐκείνων ἀνάπτυξιν τὴν Καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, χάριν τοῦ τὴν ἀλήθειαν σαφηνισθῆναι, ἀνάγκης τότε ἐπικειμένης, θεμιτῶς καὶ εὐλόγως ἐν τῷ συμβόλῳ προστεθῆναι. τί οὖν; πᾶσαν ἀνάπτυξιν καὶ σαφῆναι ἀνάγκη αἰὲ προσκεῖσθαι τῷ κείμενῳ, καὶ χωρὶς ταύτης μὴ ἀναγινώσκεσθαι τὸ κείμενον τῆς Θείας γραφῆς; ἢ διὰ τὸ μὴ ἀναγινώσκεσθαι οὕτω συνημμένως, οὐ θεμιτῶς καὶ εὐλόγως ἐροῦμεν τὴν ἀνάπτυξιν γεγενῆσθαι καὶ τὴν σαφῆναι τὴν μετὰ τοῦ κείμενου ἠνωμένην; καὶ τίς ἂν τοῦτο ἐρεῖ νοῦ καὶ φρενῶν κύριος; ἡμεῖς γὰρ ἔγνωμεν τὴν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ δεκάλογον παρὰ Βασιλείου τοῦ μεγάλου σαφηνισθεῖσαν· καὶ τὸ αὐτὸ ἅπαν ἱερὸν εὐαγγέλιον παρὰ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου τὴν σαφῆναι διεξάμεσθαι καὶ παρὰ τοῦ Θεοδοσίου Κυρίλλου καὶ ἄλλων· ἀλλ' οὐ μετὰ τῆς

ἐξουσίῃς καὶ σαφειᾶς αἰεὶ ἐπ' ἐκκλησίας ἀναγνώσκεται. διὸ εἰ μὲν τὸ ἐλλείπον ἢ τὸ παραλειμμένον ἐλίσσμεν προστεθῆναι ἢ ἀναπληρωθῆναι, εἴτα οὐ μετὰ τοῦ προστεθέντος εἰς ἀναπλήρωσιν ἐφάλλομεν, καλῶς ἂν εἶχεν ἐγκαλεῖν ἡμῖν· ἐπεὶ δὲ ἀνάπτουξιν ἀκούει καὶ σαφῆναι, ἢ δὲ ἀνάπτουξιν οὐκ αἰεὶ μετὰ τοῦ κειμένου ἀναγινώσκεται, οὐ δικαίως ἐγκαλεῖ ἡμῖν. τοῦτο μόνον ἐστὶν ἀνάγκη, ὅτι πᾶν τὸ ἐξαπλούμενον ἢ σαφηνιζόμενον ἐκ τῶν ἑγῶν δεῖ εἶχεν τὴν μαρτυρίαν. καὶ, ὅτι ἂν ποιῶσι σύνοδος, οὐκ ἄλλον ὅρον ποιεῖ διὰ τῆς ἐπισταγωγῆς τῶν προστεθέντων, ἀλλ' αὐτὸν ἐκείνον τὸν πρῶτον ὅρον ἐξαπλοῖ καὶ ἐπεξηγάζεται· καὶ ὅτι τοῦθ' οὕτως ἔχει, ἀκουσον καὶ τοῦ ἱεροῦ Μαξίμου οὕτω βεβαιουῦντος· φησὶ γὰρ ἐν τῇ συντόμῃ ἀπολογίᾳ αὐτοῦ, ἣν ποιῆται ὑπὲρ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, ἧς ἡ ἀρχή· Ἐπειδὴ λίαν γενναίως ἢ ἀγεννῶς εἰπεῖν οἰκιοῦμεν. Εἰ γὰρ ἐστὶ ἀληθὴ ὑπὲρ ἀληθείας εἰπεῖν, πάντες οἱ μετὰ τὴν Νικαίαν Θιόκριτοι πατέρες, καὶ πᾶσα σύνοδος ὀρθοδόξων καὶ ἑγῶν ἀνδρῶν, οὐκ ἄλλον πίστεως ὅρον διὰ τῆς ἐπισταγωγῆς τῶν οἰκίαν ῥημάτων παντελῶς ἐπιστήραγον, ὥς ὑμεῖς ἀποφάνεσθε, πλείστον παραληροῦντες, καὶ τὸ ὅλον μαινόμενοι· ἀλλ' αὐτὸν ὥς πρῶτον καὶ μόνον τὸν ἐκ τῶν, τῆς, πατέρων νομοθετηθέντα βεβαίως ἐκύρωσαν, τρανοῦντες αὐτὸν καὶ οἶον ἐπεξηγούμενοι τε καὶ ἐπεξηργαζόμενοι διὰ τοὺς ἐκείνον καὶ τὰ ἐκείνου δόγματα πρὸς τὴν οἰκίαν κακῶς ἐκλαμβάνοντας καὶ παρεξηγουμένους δυσσέβειαν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ μετ' ἐκείνων μὲν τὸ ἄζυμον, σῶμα τοῦ Χριστοῦ λέγουσι, μετ' ἡμῶν δὲ αὐτοῦ μεταλαμβάνειν οὐκ ἂν τολμήσαμεν.

ἈΠΟΛΟΓ. Ὅτι μὲν οὖν ἐγκαλεῖ ἡμῖν καὶ διασύρει ἔνεκεν τῶν ἁζύμων, οἶδεν· ὅτι δὲ ὁ κύριος δι' ἁζύμου τὴν μυστικὴν ἐτέλεσε Θυσίαν τότε, οὐκ οἶδεν, οὐδὲ ἀδιάφορον ἡγίται τὸ δι' ἁζύμου ἢ δι' ἁζύμου τὴν Θυσίαν τελεῖσθαι. ἀλλ' ὥς οἶεται, πάντα, ἢ τε ἱερῶς καὶ τὸ Θυσιαστήριον, καὶ ἡ φωνὴ ἦν προήκατο ὁ κύριος. Τοῦτο ποιεῖτε ὡς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν καὶ τὰ θεία ῥήματα· Τοῦτ' ἐστὶ τὸ σῶμά μου, καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ αἷμά μου,* καὶ πᾶσα τελετὴ ἀρχὰ εἰσι

* Λουκ. 22, 19.

διὰ τὸ μὴ ἔχιν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου ἢ ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης ἐξῶθεν μικρὰν ζύμην. Ὅτι δὲ ὁ κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς τὸ νομπεὺν πάσχα ἐτέλεσεν, εἴτα τὰ μυστήρια δίδωκε τοῖς μαθηταῖς, ἀκουσον

τοῦ Θεοῦ Χρυσοστόμου ἐν ὁμιλίᾳ πα' λέγοντος· Τίνος δὲ ἔνευ
 τὸ πάσχα ἐτέλει; διὰ πάντων δεικνὺς μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμέρας
 ὅτι οὐκ ἔστιν ἐναντίος τῷ νόμῳ. ὅρα τί φησιν· Ἵνα μὴ ἐναντίος γί-
 νηται τῷ νόμῳ, τὸ πάσχα ἐπιτέλει. τί οὖν; ἐναντίον τοῦ νόμου
 ἰσοίει φυλάττων τὸν ἐνζυμον ἄρτον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν ἑπτὰ ἡμέραις
 κατ' ἐκείνο καιροῦ ἡ ζύμη οὐχ εὗρίσκετο, μαρτυρήσει τοῦτο πάσα
 ὁ Θεὸς Χριστόστομος ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτῃ ἐπιστολῇ· Πρῶ-
 τρον εἴπωμεν, διὰ τί ἐκ τῶν ὁρίων πάντων ἀπελαύνεται ἡ ζύμη.
 τί οὖν ἐστι τὸ αἰνιγμα; πάσης πονηρίας ἀποπλάγχθαι διὺ τὴν
 πιστόν. ὡς περ γὰρ ἐκείνος ἀπόλλυται, ὅπου ἂν εὗρεθῇ παλαιὰ
 ζύμη, οὕτω καὶ παρ' ἡμῖν ἐνθα ἂν εὗρεθῇ πονηρία· οὐ γὰρ δι
 που ἐπὶ μὲν τῆς σκιάς πολλὴ ἡ κόλασις, ἐπὶ δὲ ἡμῶν οὐ πολλὴ
 μέζων· εἰ γὰρ τὰς οἰκίας οὕτω καθαίρουσιν, ὥς καὶ μυῶν ὥς
 περιγεράζισθαι, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς τὴν ψυχὴν διερευνᾶσθαι δεῖ.
 Ἐπὶ οὖν μυῶν ὅπας περιγεράζοντο, ὁ δὲ ἅγιος λέγει, ὅτι μέχρι
 τῆς ἐσχάτης ἡμέρας, ἵνα μὴ ἐναντίος γένηται τῷ νόμῳ, τὸ πάσχα
 ἐπιτέλει, μᾶλλον ἂν ἐναντίος ἦν τὸ πάσχα τελῶν καὶ τὸ ἐνζυμον
 φυλάττων· Ὅτι δὲ ὁ νόμος ἀπαγορεύει τοῦτο, ἄκουσον οὕτω προ-
 σταττοντος. φησὶ γάρ· Ἐπτὰ ἡμέρας ἄζυμα ἔδεσθε· ἀπὸ δὲ τῆς
 ἡμέρας τῆς πρώτης ἀφανιεῖτε ζύμην ἐκ τῶν οἰκῶν ὑμῶν. ὅτι
 ὅς ἂν φάγῃ ζύμην, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐξ Ἰσραὴλ.
 καὶ μετὰ τινὰ· Ἐναρχόμενοι τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς
 τοῦ πρώτου, ἅψ' ἐσπέρας ἔδεσθε ἄζυμα ὥς ἡμέρας μιᾶς καὶ
 εἰκάδος τοῦ μηνὸς ὥς ἐσπέρας. ἑπτὰ ἡμέρας ζύμη οὐχ εὗρεθήσεται
 ἐν ταῖς οἰκίαις ὑμῶν. πᾶς ὅς ἂν φάγῃ ζυματόν, ἐξολοθρευθήσεται
 ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ συναγωγῆς Ἰσραὴλ.* Ὅτι δὲ κατὰ νόμον ὁ Χρι-
 στός τὸ πάσχα ἐτέλειεν, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι παρανόμως ἐποίησαν πα-
 ραβιβάσαντες τὸ πάσχα, ἄκουσον τοῦ Χρυσοστόμου πατρὸς ἐν τῇ
 ὁμιλίᾳ τοῦ κατὰ Ἰωάννην, εἰς τό· Ἀρουσι τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ

* Εξ. 12, 15.

* Ίω. 18, 28.

μειανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ πᾶσχα. τί οὖν ἐστὶν ὑμῖν; ὅτι
ἐν ἑτέρῃ ἔφαγον, καὶ τὸν νόμον ἔλυσαν διὰ τὴν ἡμετέραν τὴν
ἐν τῇ σφαγῇ ταύτῃ. οὐδὲ γὰρ ὁ Χριστὸς παρέβη τὸν καιρὸν
τοῦ πᾶσχα, ἀλλ' ἐκείνοι οἱ πάντα τολμῶντες καὶ μυρίου κατα-
πατοῦντες νόμους. Τούτων οὕτως ἐχόντων ὥς κατηγορήσομεν τοὺς
μετὰ ἡμῶν τὴν θυσίαν τελούντας; περὶ δὲ ἡμῶν αὐτῶν οὕτω
λέγομεν, ὅτι οὕτω παρελάβομεν, καὶ οὕτω στέργομεν, ὡς οἱ ἀπό-
στολοι κατ' οἶκον κλῶντες ἄρτον τὴν θυσίαν ἐπιτέλουν· καὶ οὐδα-
μοῦ φαίνεται ὡς ἔξυμον ζητοῦντες τὴν θυσίαν ἐπιτέλουν· καὶ πάλιν
ἐν ταῖς τῶν ἡμετέρων ἡμέραις μηδαμοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐνζύμου
εὑρισκομένου, οὐδαμοῦ πάλιν φαίνεται, ὅτι ἐνζυμον αἰτοῦντες,
οὕτως ἐποιοῦν. ἔδεισαν γὰρ, ὅτι τὸ αὐτὸ ἐστὶν ὑποκείμενον, ὅ ἐκ τοῦ
σώματος ἔλευρος. οὐ γὰρ διὰ τὸ μὴ ἔχειν μικρὰν ζύμην, ἥδη πάντα
τὰ τελούμενα ἀργὰ, καὶ μάλιστα τὰ τοῦ κυρίου ῥήματα, ἔτινα
καὶ μεταποιῶσι τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον σὺν τῇ ὕδατι εἰς σῶμα
καὶ αἷμα αὐτοῦ. Ὅτι δὲ αὐτὰ τὰ ῥήματα μεταρρυθμίζουσι τὴν
ὑλὴν ταύτην εἰς τὰ εἰρημνά, ἄκουσον τοῦ Θεοῦ Χρυσοστόμου ἐν
τῇ λόγῃ, οὗ ἡ ἐπιγραφή· Εἰς τὴν προδυσίαν τοῦ Ἰουδα, καὶ εἰς
τὸν μυστικὸν δεικνὺν τοῦ σωτῆρος, καὶ κατὰ Ἰουδαίαν· ἡ δὲ ἀρχὴ
τοῦ λόγου· Ἐβουλόμην ἀγαπητοὶ τῆς κατὰ τὸν πατριάρχην πάλιν
ὑποθέσθαι· πάρεστι καὶ νῦν ὁ Χριστὸς ἐκεῖνος τὴν τράπεζαν ταύτην
κοσμεῖν· ὁ γὰρ τὴν τράπεζαν ἐκείνην κοσμήσας τότε αὐτός καὶ ταύ-
την διακοσμεῖ νῦν. οὐ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ ποιοῦν τὰ προκείμενα
γινώσκει σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ σταυρωθεὶς ὑπὲρ
ἡμῶν Χριστός. σχῆμα πληρὸν ὁ ἱερεὺς μόνον ἐστίν, καὶ προσφέρει τὴν
θύσιν τὰ ῥήματα φθιγγόμενος ἐκείνη, ἡ δὲ χάρις καὶ ἡ δύναμις ἐστὶ
τοῦ Θεοῦ, ἡ πάντα ἐργαζομένη· τοῦτό μοι ἐστὶ τὸ σῶμά φησι, τοῦτο
τὸ ῥῆμα τὰ προκείμενα μεταρρυθμίζει· καὶ καθάπερ ἐκείνη ἡ φωνὴ ἡ
λέγουσα· Αὐξάνετε, καὶ πληθύνετε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν ^α, * Γεν. 1, 28.
ἐρρήθη μὲν ἁπαξ, διὰ παντός δὲ τοῦ χρόνου γίνεσθαι ἔργον, δυναμοῦσα
τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν πρὸς παιδωσοίαν, οὕτω καὶ αὕτη ἡ φωνὴ ἁπαξ
λογηθεὶσα παρὰ τῆς θείας γλώττης ἐκείνης, τό· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα,
καθ' ἑκάστην τράπεζαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἐκείνου τοῦ ῥήματος
ἡ δύναμις μέχρι τῆς σήμερον, καὶ ἔχει τῆς αὐτοῦ παρουσίας τὴν
θυσίαν ἀπερισμένην ἐργάζεται. Εἰ οὖν τοῦτο τὸ ῥῆμα εἰς σῶμα

Χριστοῦ καὶ αἷμα τὰ προκείμενα μεταποιεῖ, καὶ φρικτὰ μυστήρια ἀπειράζεται, ἀδυνατῷ δὲ ταῦτα εἶναι τέλεια διὰ τὸ μὴ ἔχειν μικρὰν ζύμην, θαῦμα ἂν εἴη· καὶ ταῦτα ἐν ταύτῃ τῇ ὕλῃ τοῦ Χριστοῦ τελείσαντες, ὡς προαποδέδεικται.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἄρ' οὐχ ἱκανὰ ταῦτα τὴν γνώμην αὐτῶν διαδεῖξαι, καὶ ὅτι οὐκ ἀληθείας ἔριυναν ποιοῦμενοι τοῖς Λατίνοις συνήλθον, ἢ ἐν χερσὶν ἔχοντες προδεδώκασιν, ἀλλὰ χρυσοχοῦσαι βουλόμενοι, καὶ πεπλασμένῃ οὐκ ἀληθείᾳ συστήσασθαι ἑνωσιν;

ἌΠΟΛΟΓ. Ὅτι μὲν οὖν ἀληθείας ἔριυναν ποιοῦμενοι μᾶλλον, διὰ ταύτης Λατίνοις ἠνώθημιν, πρόσθλον καὶ φανερόν τοῖς μὴ φιλονικεῖν ἐθέλουσι· διὰ γὰρ τῆς τῶν ἁγίων Θεολογίας ἡ ἔριυνα γέγονε, καὶ οὐχ ὡς αὐτὸς φησιν, ὅτι προδεδώκαμεν καὶ ἢν εἴχομεν τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ πάσης οἰκουμένης συνόδου ἐλέγχετο ὥς ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἱάσαντες, ἐτέραν ἔσχον· ἀλλ' οὐδαμῶς τοῦτο γήραπται, ὅτι διὰ τῆς ἐξαπλώσεως ἐτέραν πίστιν ἔσχον. μαρτυροῦν τοῦτο καὶ ὁ ἐν ἁγίοις Μάξιμος ἐν τῇ προμνημονευθεῖσι λόγῳ αὐτοῦ· φησὶ γάρ· Τίνι λόγῳ καὶ πῶς τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἁγίαν σύνοδον, καίτοι πατρικαῖς προδήλως ἀποχρησαμένην φωναῖς, αἰτιᾶσθαι, καὶ ὡς ἄλλον πίστεως ὅρον εἰσάγουσαν, τῇ δὲ κάκεισε καὶ ἐγγράφως καὶ ἀγράφως διαλοιοδορεῖτε καὶ διασκοπτετε; μὴ κατ' ὄψιν κρήνη διὰ τὸν εἰπόντα Θεὸν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε. τίς ἡ ἐπὶ τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς ὑποθέσεως τῶν ἐν Χαλκηδόνι πατέρων ἔκκλησις ὑμῶν, καὶ τίς ἡ τῶν προλαβόντων ἀνάρρυσις; εἰ γὰρ ἔστι κατὰ τῆς Χαλκηδονίαν ἄλλον αἰτιᾶσθαι πίστεως ὅρον διὰ τὰς οὐκ ἔχουσιν φωνὰς τῆς Νικαίων φωνᾶς, τοῦτό γε πάντως ἔφεται λόγῳ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν καὶ κατὰ Κυρίλλου καὶ κατὰ τῶν ἐκατὸν πενήκοντα· εἰ δὲ κατ' αὐτῶν οὐκ ἔστι, πῶς κατ' ἐκείνης, συνδεῖν οὐκ ἔχω. Ὅτι οὖν πατρικαῖς ἐπόμενοι φωναῖς, διὰ τούτων τὴν ἑνωσιν ποιούμεθα ἀποδέδεικται, διὸ οὐδὲ δικαίως ἐγκαλεῖ, ἐπὶ ἢν εἴχομεν προδεδώκαμεν. ἀλλ' οὐδὲ χρυσοχοῦσαι βουλόμενοι τὴν ἑνωσιν ποιούμεθα· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁμοίως ἡμῖν τὸ τεταγμένον ἐλάμβανε, καὶ τῶν χρυσιῶν σταθέρων οὐκ ἀμέτοχος ἦν· ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν σταλέντων ἐνταῦθα δι' ἐφόδια τοῦ πολυῦ, καὶ ἐν τῇ βινετίᾳ· καὶ τὸ κατὰ μῆνα διδόμενον ἐκεῖσε, ὁμοίως ἐλάμβανον. οὐκ οἶδαμεν δὲ, εἰ διετί τὸν ἅγιον Εὐγένιον ἰστέρησεν, ἵνα δόσιν

τῷ πάτρι, καὶ ὅτι προσφωνητικὸν ἔγραψε πρὸς ἐκείνους, γράφων καὶ τοῦτο· Πάτερ Ἀβραάμ ἔπαρον τὰς χεῖράς σου, καὶ εὐλόγησον τὰ τέκνα σου ἡκοντα ἐξ ἐώας· καὶ μὴ λαβὼν ἀντιμισθίαν τούτων, μηδὲ χρυσοχούσας, τὰ τοιαῦτα ἐριύγεται.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Τίνα δὲ καὶ τρόπον αὐτοῖς ἠνώθησαν, ἐπισκεπτέον. πᾶν γὰρ τὸ ἐτέρῳ ἐνούμενον, δι' ἐνὸς τινος μέσου πάντως ἐνοῦται. τῇ μὲν οὖν δόξῃ τῇ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἰδοῦσαν ἐνωθῆναι σὺν αὐτοῖς, ἀποφηνάμενοι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦτο ἔχειν τὴν ὑπαρξιν· τὰ δ' ἄλλα πάντα διάφορα, καὶ οὐδὲν ἐν αὐτοῖς ἓν, οὐδὲ μίσην, οὐδὲ κοινόν.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἡμεῖς διὰ μέσου ἠνώθημεν τῆς τῶν ἁγίων Θεολογίας, οὐ καταλιπόντες ἢν εἶχομεν πρότερον, ὡς προαποδέδεικται μάλα καλῶς καὶ περιφανῶς. κατὰ γὰρ τὰ ἐνωθῆναι εἰρημίνια παρὰ τῶν Θεοφόρων πατέρων, πᾶν τὸ ἐξαπλούμενον καὶ ἐπεξηραζόμενον οὐκ ἀνατρέπει τὸ πρῶτον, οὐκ ἄλλοιοῖ, ἀλλ' οὐδ' ἀμαυροῖ, οὐδ' ἀφανίζει, ἀλλὰ μᾶλλον συνίστησι καὶ διατρανοῖ, καὶ φανερώτερον καθίστησιν· Ὅτι δὲ ἀληθὴς ἡ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος δόξα ἡ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, προαποδέδεικται, ὅτι τῶν μακαρίων πατέρων ἐστὶν ἡ φωνὴ αὕτη. μισότης δὲ οὐδ' ὅλως ἐνενοήσαμεν ἄλλην, εἰ μὴ τὴν ἀλήθειαν, ἣν καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος φησὶ· Μισότης δὲ ὅταν εἴπω, τὴν ἀλήθειαν λέγω· καὶ ἀλλαχοῦ· Ἡμεῖς δὲ τὴν μίσην ἰδὼν καὶ βασιλικὴν βαδίζοντες, ἐν ᾗ καὶ τὸ τῶν ἀρετῶν ἔστικεν ἀερότατον. ταύτην μόνην τὴν μισότητα καὶ ἡμεῖς ἀεὶ στήρνομεν κυρίως, εἰδότες ὅτι τὸ μέσον ἐστὶ καὶ ἐνούσιον, τὰ δὲ παρ' ἐκάτερα τοῦ μέσου κακίαι ἀνούσιος· καὶ οὔτε ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, οὔτε μὴν ἐκ μόνου τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται λέγομεν, ἀλλὰ τὴν μέσην ὁδὸν τῶν ἁγίων καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐξ υἱοῦ καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἀλλὰ δύο μὲν σύμβολα καὶ παρηλλαγμένα λέγεται πάλιν ὥσπερ καὶ πρότερον· διτταὶ δὲ καὶ διάφοροι λειτουργίαι τελοῦνται, ἡ μὲν δι' ἐνζύμου. Θυσίας, ἡ δὲ δι' ἀζύμου.

ἈΠΟΛΟΓ. Δύο μὲν σύμβολα οὐκ εἰσὶν οὐδὲ παρηλλαγμένα· ἢ γὰρ ἐστὶ τὸ τῆς πίστεως σύμβολον, ὃ ψάλλομεν ἡμεῖς τε καὶ Λατῖνοι· οὐ γὰρ διὰ τὴν σαφήνειαν, ἣν ἐδέξατο παρ' ἐκείνων, ἢ ἄλλο σύμβολον ἔστω. εἰ δὲ καὶ δύο ᾗσαν, οὐδ' οὕτως ἂν ἐκαλοῦντο

δύο· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολόν ἐστιν ἄλλο, καὶ τὸ τῶν ἀποστόλων ἕτερον ἀλλὰ κατὰ τὸν νοῦν οὐ διαφέρουσιν, διὰ τοῦτο οὐδὲ παραλλαγμένα, δίδται δὲ λειτουργίαι οὔτε εἰσὶν, οὔτε λέγονται, διότι εἷς ἐστὶν ὁ σκοπὸς τοῦ τὸν ἱερέα ὑπερέτω γενέσθαι τῆς τοιαύτης θυσίας· καὶ ταύτῃ ἔχει θεμέλιον πᾶς ἱερεὺς ἀρχόμενος τῆς θείας μυσταγωγίας, τὴν κυριακὴν φωνὴν, ἣν ὁ κύριος προέ-

* Λουκ. 22, 19.

κατο· Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἑμὴν ἀνάμνησιν· * διὰ τοῦ ἐκ τοῦ σίτου ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ὕδατος, ὥστε διὰ τούτων, καὶ διὰ πάσης τελείης, καὶ τῶν κυριακῶν θείων ῥημάτων, καὶ τοῦ θυσιαστηρίου τελείσθαι τὸ μυστήριον, καὶ γίνεσθαι σῶμα καὶ αἷμα τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ, αὐτοῦ μεταποιούντος τῇ παντοδυνάμει θείῃ. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τίμιος ἀνὴρ ὁμολογήσει, ὅτι καὶ πρὸς τοῦ ἱεροῦ Βασιλείου, καὶ τοῦ θείου Χρυσοστόμου ἡ τελειὰ τῆς θείας λειτουργίας οὐ διέλειπεν, ἀλλ' οὐ διὰ τῶν ἐκθέσεων τῶν εἰρημένων ἐγὼν ἐτελείτο· πῶς γὰρ, μήπω γεγόνεω; καὶ πάλιν γνωμένως οὕτως ἂν ἔχοι δεῖξαι, ὡς ἐν τοῖς ἱσπερίοις διὰ τῶν ἐκθέσεων τῶν εἰρημένων ἐγὼν ἐτελείτο ἡ μυστικὴ αὕτη θυσία· ἀλλ' οὐδέποτε δίδται λειτουργίαι ἱρρέθσαν, διότι μία ἡ διὰ τῶν θείων ῥημάτων καὶ τοῦ σκοποῦ, τῆς ὕλης, καὶ τοῦ ἱερέως ὑπερέτου τάξις ἔχοντες, καὶ τῆς ἀνθρώπου θείας χάριτος τελευτή. καὶ γὰρ, ὡς προείρηται, ὁ σκοπὸς ἐστίν, ὅτι ὁ κύριος εἶπεν· Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἑμὴν ἀνάμνησιν· ὕλη ὁ ἐκ τοῦ σίτου ἄλευρος ἥτοι ἄρτος, καὶ ὁ οἶνος, καὶ ὕδωρ, ἐφ' οἷς ὁ κύριος εἶπεν· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου· καὶ αὐτὸ εἰς σῶμα αὐτοῦ ἡ ὕλη αὕτη γίνεται τῇ τοῦ μεταποιούντος αὐτὰ δυνάμει, μία οὖν ἐστὶν ἡ θυσία αὕτη, εἰ μὴ κατὰ τὸν παραδοθέντα ἡμῖν ὑπὸ τοῦ κυρίου ὅρον τε καὶ λόγον τελεῖται, καθὼς ἐδηλώσαμεν. περὶ δὲ δι' ἐνζύμου ἢ δι' ἀζύμου ἢ δὴ προαπειδέχθη· καὶ γὰρ ὁ ἱερεὺς Χρυσόστομος ἐν τῇ ν' ὁμιλίᾳ τοῦ κατὰ Ματθαῖον φησὶ· Πιστεύσατε τοίνυν ἐκεῖνο καὶ νῦν τὸ δεῖπνόν ἐστιν, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ἀνέκειτο· οὐδὲν γὰρ ἐκείνου τοῦτο διωπνόχον· οὐδὲ γὰρ τοῦτο μὲν ἀνθρώπος ἐργάζεται, ἐκεῖνο δὲ αὐτός. ἀλλὰ τὸ περὶ μυστηρίου ἀρκούντως ἐδείχθη. ἐν τοῖς συναξαρίοις δὲ ἡμῶν περὶ τοῦ μακαρίου Γρηγορίου ἐν τῇ μαρτίᾳ μνηθὶ καὶ τοῦτο περιέχεται· Ὁ Γρηγόριος ἐκ μέσου μὲν τοῦ βίου, ἐν μέσῳ δὲ τοῦ χοροῦ τῶν ἀγγέλων γενόμενος· ὁ ὅσιος Γρηγόριος πάσης σοφίας καὶ γραφῆς

ἔμπυρος πολλὰ συγγράμματα καταλέλοιπε. καὶ μετ' ὀλίγα. Οὐ δὲ ἀνθρώπων συλλογισμῶν καὶ τῆς ἐν λόγοις σοφίας μόνον συνεθέντα, ἀλλὰ διὰ πνεύματος ἁγίου, ὡς μετὰ τὴν αὐτοῦ ἐκ τοῦ βίου ἀνάλυσιν Πέτρος ὁ ἀρχιδιάκονος αὐτοῦ ἐξηγήσατο, ἰδεῖν λέγων περιστερὰν λευκὴν ἐν τῷ γράφειν αὐτὸν τῷ αὐτοῦ προσεγγίζουσαν στόματι, καὶ οἶον ἐξηγουμένην καὶ προσορμῶσαν πρὸς τοὺς γραμμένους· καὶ μετὰ βραχία· Φασὶ δὲ, ὅτι ἐπιτελείσθαι λειτουργίαν τελίαν παρὰ Ῥωμαίοις ἐν ταῖς νηπίμοις ἡμέραις οὕτως ἐστὶν ὁ νομοθετήσας, ὅπερ κρατεῖτε μέχρι τῆς σήμερον παρ' αὐτοῖς. ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἐσχίσθημεν, οὐδὲ διττὰς λειτουργίας ὠνόμασαν οἱ τότε ὄντες· ἀλλ' οὐδ' ἡμεῖς πότε ἐκείνοις ἐνεκαλίσσαμεν, ἀλλ' οὐδ' ἡμᾶς ἠνάγκασαν οὕτω ποιεῖν· ταῦτα γὰρ τὴν τῆς πίστεως ἀλήθειαν οὐ παραβλάπτουσιν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Διττὰ δὲ βαπτίσματα, τὸ μὲν διὰ τριτῆς καταδύσεως τελιοῦν, τὸ δὲ δι' ἐπιχύσεως ὕδατος ἐκ κορυφῆς ἀνωθεν· καὶ τὸ μὲν τῷ μύρῳ προσχρόμενον, τὸ δ' οὐδ' ὁτιοῦν αὐτοῦ χρεῖαν ἔχον.

ἈΠΟΛΟΓ. Βαπτίσματα δὲ διττὰ εὐδέποτε ἑρρίθσαν· ἐν γὰρ ἐστὶ τὸ θεῖον βάπτισμα τὸ εἰς τὸ ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος· καὶ ὁ οὕτω βαπτιζόμενος τέλειός ἐστι Χριστιανός· δευρὶ δὲ διὰ μὲν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὰς τρεῖς θιαρχικὰς ὑποστάσεις· διὰ δὲ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος, τὸ ἐν τῆς οὐσίας καὶ ταυτὸν καὶ τὸ ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ἴσον τε καὶ ἀχώριστον καὶ ὁμοδύναμον· καὶ ὅστις οὕτω βαπτίζεται, οὐκ ἀναβαπτίζεται, εἰ δὲ μετὰ προσθήκης ἢ ἐλλείψεως βαπτίζεται, τοῦτο οὐ βάπτισμα λέγεται οὔτε ἐστὶ. τὸ γὰρ βάπτισμα κυρίως μὲν ἐκ θεοῦ, οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον ἐν τῇ πεντηκοστῇ ὁμιλίᾳ φησὶν· Ὑπαρίτας γὰρ ἐστὶν ὁ ἱερεύς· ὥσπερ γὰρ ὅταν βαπτίζῃ, οὐκ αὐτός σε βαπτίζει, ἀλλ' ὁ θεὸς ἐστὶν ὁ κατέχων σου τὴν κεφαλὴν ἀοράτῳ δυνάμει, καὶ οὔτε ἀγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος, οὔτε ἄλλος τις δύναται προσελθεῖν καὶ ἄψασθαι, οὕτω καὶ νῦν. ὅταν γὰρ ὁ θεὸς ἀναγεννᾷ, αὐτοῦ μόνου ἐστὶν ἡ δυνάμις. Ἐπὶ οὖν αὐτός ἐστιν ὁ βαπτίζων θεὸς καὶ κατέχων τὴν κεφαλὴν τοῦ βαπτιζομένου, ὡς φησὶν ὁ ἁγιος, πῶς αὐτὸς φάσκει, ὅτι δύο βαπτίσματά ἐίσι, πῶς τοῦτο λαβὼν ἔχει, τοὺς εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύ-

* ἀνάγκην νοεῖ
τὴν κατὰ τὸ ἔ-
δος τῆς ἐκκλη-
σίας, οὐχὶ καθ'
ἣν οὐκ ἔστιν
ἄλλως γενέσθαι.

ματος βαπτιζομένους μὴ εἶναι τελείους Χριστιανούς; Ὅτι μὲν ἀ-
γκαῖόν ἐστι * καὶ τὸ διὰ τριῶν καταδύσεων φανερόν· οὕτως γὰρ καὶ
ὑπὸ τῶν ἁγίων παρεδόθη, ὡς τὴν τριήμερον τοῦ κυρίου ταπεί-
νειν εἰκονίζον· οὕτως ἐστὶ παραδεδομένον, καὶ τὰ τακτικὰ τῶν Λατίνων
οὕτως λέγουσι. τὸ ἀναγκαῖον οὖν καὶ ἀπαραίτητόν ἐστιν ἡ ἀποταγὴ
τοῦ σατανᾶ, καὶ τῆς πομπῆς αὐτοῦ καὶ τῆς λατρείας καὶ τῆς
ἐργων αὐτοῦ, καὶ συνταγὴ εἰς τὸν Χριστόν, καὶ ἡ ὁμολογία τῆς
πίστεως, καὶ ἡ μετ' εὐχῆς τοῦ ἐλαίου χρίσις, ἅσπερ καὶ Λατίνων
ποιοῦσιν ἀπαραιτήτως. ἀλλ' οὐδ' ἡμεῖς καταδύομεν τὰ νύκτα μί-
χρῃς ὅλης κορυφῆς, διότι οὐ δυνάμεθα παραγγέλλειν αὐτοῖς το-
λάττειν τὴν εἰσπνοὴν καὶ ἐκπνοὴν τῆς ῥινός, ἵνα ταύτης φυλαττι-
μένης καὶ ἡ δι' ὕδων τοῦ ἱεροῦ ὕδατος εἰσοδος φυλάττηται· ἀλλ'
οὐδὲ τὸ στόμα τοῦ νηπίου κλείνῃ δυνάμεθα. ἀλλ' ἐμβάλλομεν
αὐτὰ εἰς τὴν κολυμβήθραν, ὡς πάντῃ ἀναγκαῖον καὶ παραδεδομέ-
νοι τῆς κολυμβήθρας μήτραν εἰκονιζούσης, καὶ τὴν ἀναγέννησιν
διὰ τούτου δηλοῦσης· καὶ ἵνα μὴ ἡ κεφαλὴ ἐνδα ἡ τῶν αἰσθήσεων
ξυμωρὶς καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὄχημα, ἄμοιρος γένηται τοῦ ὕδατος
βαπτίσματος, ὑποκοιλαινόντες τὴν χεῖρα, καὶ ταύτην ἐκ τοῦ ἁγίου
ὕδατος ἐμπλήσαντες, ἐπιχέομεν ἐπάνω αὐτῆς, τὸ θεῖον ἐκφανοῦν
ὄνομα, καὶ ἐκάστης ὑποστάσεως ἰδίωμα. Καὶ ὁ ἄγιος δὲ Ἀπο-
λόγιος ὀνειδισθεὶς παρὰ τοῦ τυράννου, ὡς ἀβάπτιστος εἶναι καὶ οὐ
ἔστι Χριστιανός· στάς εἰς ποροεὐχὴν, ὁ Θεὸς θείων πληροφορῶν
αὐτὸν τὴν δέξιν αὐτοῦ οὐ παρῆδεν, ἀλλὰ νεφέλην πέμψας δέξ-
σον κατέχευεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· εἰ οὖν τὸ χιόμενον ἐπὶ κεφαλῇ
οὐ βάπτισμα, οὐκ ἂν οὕτως γέγονεν, ἀλλ' ἐτέρῳ τρόπῳ· Ἀλλ'
τί χρὴ λέγειν πολλὰ περὶ τούτου; καὶ οὗτος ὁ τίμιος ἀνὴρ ἐν οἷς
τὸ βάπτισμα τό τε ἡμέτερον καὶ τὸ τῶν Λατίνων, καὶ οὐ δύν-
αμι καὶ γὰρ τρόφιμος ὢν τῆς ἐκκλησίας οὐδέποτε εἶδε παρ' ἡμῶν τοὺς
Λατίνους ἀναβαπτίζομένους· ὅμως ὑπὸ ἀπείρας κινούμενος ταῦτα
λέγει, καὶ οὐ χρὴ τὰ ὑπὸ ἀπείρας λεγόμενα πολυπραγμονεῖν. ἀλλ'
καὶ τῶν μύρων τοὺς βαπτιζομένους οἱ Λατίνοι χρίουσι, καὶ ὡς ἡμεῖς
ἐν τῶν ἐπτά μυστηρίων τῆς ἐκκλησίας τὴν τελετὴν τοῦ μύρου λέ-
γουσι· χρίουσι δὲ τοῦτο, ὅταν τελείας ἡλικίας ἐπιλάβονται οἱ ἄν-
θρωποι, ἥνικα καὶ ἀκοῦσαι τι μυστικὸν καὶ ἀπακρίνασθαι δε-
κατόν, κατὰ τὸν μέγαν ἐν Θεολογίᾳ Γρηγόριον.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Διτὰ δὲ τὰ ἔθνη πάντα καὶ ἐν πάσι παρῃλαγμένα νηστεῖαι τε καὶ ἐκκλησιαστικαὶ τάξεις, καὶ εἴ τι τοιοῦτον. ἵς οὖν ἢ ἔνωσις, ὅταν μὴ φανερόν καὶ ἐπιδήλον σημεῖον ἔχη, καὶ ὥς ἠνώθησαν οἱ τὰ οἰκίᾳ στήρην βουλόμενοι; τοῦτο γάρ σου αἱ συνφωνήσαν καὶ μὴ τοῖς ἐκ τῶν πατέρων παραδεδωμένοις ἀκροβουῶντες.

ἌΠΟΛΟΓ. Οὐκ οἶδεν οὖν, ὡς ἔοικεν, ὁ τίμιος οὗτος, ὅτι καὶ ταύτῃ τῇ μεγαλοπόλει διάφορα ἔθνη εἰσὶ, νηστεῖαι τε καὶ ἐκκλησιαστικαὶ τάξεις παρῃλαγμέναι. καὶ γὰρ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς ἰδ' οὗ νοεμβρίου ἄρχονται νηστεύειν τὸ τεσσαρακονθήμερον· οἱ δὲ ἀπὸ ἥς ἔκτης τοῦ δικεμβρίου. οἱ δὲ ἀπὸ τῆς κ'. καὶ ἕτεροι δὲ ἀπὸ ἄρχῃς οὗ μαΐου διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως· καὶ ἄλλοι ἄλλας νηστείας. καὶ οἱ μὲν τὰ σάββατα καὶ τὰς κυριακὰς τῆς ἁγίας καὶ ἁγίας τεσσαρακοστῆς ἰχθύας ἐσθίουσιν, ἕτεροι δὲ καὶ ἄλλας ἡμέρας, ἄλλοι δὲ τούτων ἀπέχονται· τί οὖν; ἀσυμφώνους καὶ περὶ δὲ ὅν πίστιν ἔροῦμεν; ὁμοίως καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς τάξεσι διαφάν ἐστιν εὐρεῖν· καὶ γὰρ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἐν ταῖς ψαλμωδίας ἁλυν τάξιν ἔχει, καὶ ἄλλων αἱ μεγάλαι μοναὶ, καὶ ἄλλων τὰ ἡσυχαστήρια, καὶ ἄλλων αἱ κοσμικαὶ ἐκκλησίαι. καὶ οἱ Ταβερνησιῶται ἐ ἐν τῇ αὐτῇ καὶ μιᾷ μονῇ διαφόρους νηστείας καὶ διαφόρους ψαλμωδίας ἐπιτέλουν· καὶ οἱ μὲν αὐτῶν διὰ δύο ἡμερῶν ἐνήστευον, οἱ δὲ ε' ἑβδομάδος· καὶ οἱ μὲν ἅφ' ἑσπέρας, οἱ δὲ ἀπὸ μέσης νυκτὸς τὴν μνησίαν ἐπιτέλουν· ὁμοίως καὶ ἐν τῇ τῶν Ἀποιμήτων μονῇ. καὶ ἄγιος δὲ Συμεὼν ὁ σκυλίτης τεσσαράκοντα ἡμερῶν νηστεῖαν ἐπέβλεψε μεθοσιῶν γυνάμενος, ὁμοίως καὶ Δανιὴλ ὁ ὄσιος, ἀλλ' εὐεὶς ταῦτα ἐνεκάλεσε ποτε μέχρι καὶ τήμερον· καὶ τοῦ κανόνος ἐ λέγοντος, τὰς παρασκευὰς πάσας νηστεύειν, ἡμεῖς καταλύομεν, γὰρ δὴ καὶ καταλύομεν, Λατῖνοι δὲ πάσας νηστεύουσιν, εἰ μὴ τῶν ριστουγένων ἡμέρα τύχη· καὶ πάλιν τοῦ κανόνος λέγοντος τὰ σάββατα μὴ νηστεύειν, Σικράτης δὲ πρὸ τῆς τρίτης συνόδου, φασὶν· Ἐν οἷς ἐσπερίοις τὰ σάββατα νηστεύουσιν· ἀλλ' οἱ τῶν πότε ὄντες ταῦτο ἐκ ἐνεκάλεσαν. ἤδεισαν γὰρ, ὅτι τὸ διάφορον τῶν νηστεῶν καὶ τῶν θῶν διαφορὰν πίστεως οὐκ εἰσάγει. Θαυμάσωμε δ' ἂν τις ταῦτον, ὡς καὶ τὸ διάφορον τῆς γλώττης καὶ τὸ τῶν ἐνδιψμάτων οὐκ ἐνεκάλεσαν· ἢ πῶς ἐκείνοι τὸ γόνυ κλίνοντες προσκυνοῦσι καὶ προσεύχονται

κατὰ τὴν ἀρχαίαν τάξιν, ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' οἶμαι τό· Καὶ εἰ τι τοιοῦτον, οὕτω δηλοῦντός ἐστιν, ὃ καὶ παράδοξον εἶναι δοκεῖ.

‘Ο ἘΦΕΣΟΥ. Ἀλλὰ τίς ὁ σοφὸς αὐτῶν λόγος; οὐδέποτε φησὶ ἡ τῶν Γραϊκῶν ἐκκλησία τὸ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, ἔλεγεν· ἀλλ’ ἀπολλῶς, ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι· τοῦτο δὲ τὸν υἱὸν οὐκ ἐβάλλει τῆς ἐκπορεύσεως· ὥστε κατὰ τοῦτο καὶ πρότερον ἦμεν καὶ νῦν ἴσμεν ἠνωμένοι. Φεῦ τῆς ἀνοίας, φεῦ τῆς τυφλώσεως. εἰ δὲ αἰεὶ ἡ τῶν Γραϊκῶν ἐκκλησία τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι ἔλεγεν, ἐξ αὐτοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἐν ταῖς συνόδοις πατέρων παραλαβοῦσα, τὸ δὲ ἐκ τοῦ υἱοῦ οὐδέποτε ἔλεγεν, οὐδὲ γὰρ παρέλαβε τοῦτο παρ’ οὐδενός, τί γὰρ ἄλλο, ἢ τὸ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι ἔλεγεν; εἰ γὰρ οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ, δῆλον ὡς ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς.

ἈΠΟΛΟΓ. Ὅτι δὲ ἡ τῶν Γραϊκῶν ἐκκλησία τὸ ἐκ μόνου οὐκ ἐκήρυττεν, οὐδὲ κηρύττει, φανερόν ἐστι, διότι τὸ ἐκ μόνου τὸ δι’ υἱοῦ ἀναιρεῖ. ταῖς πατρικαῖς οὖν παραδόσεσιν ἐφομένη, καὶ τῶν ἁγίων ἀκροαμένη λεγόντων, δι’ υἱοῦ καὶ ἐξ υἱοῦ τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι πνεῦμα, καὶ τὴν ὁρθοδόξιαν ἀσπαζομένη, πῶς ἂν τὸ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐφράνῃ; τὸ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς οὐ τὸ μόνον δηλοῖ, διότι ὁ πατήρ αὐτῶν καὶ υἱὸν συννοεῖ. φησὶ γὰρ ὁ μέγας Βασίλειος εἰς τὰ ἀντιλεγόμενα περὶ τοῦ υἱοῦ ἐν τῇ καινῇ καὶ παλαιᾷ διαθήκῃ, ἐν ἐνὶ τῶν κεφαλαίων, οὕ ἡ ἐπιγραφή· Εἰ φύσει Θεὸς ὁ υἱός· Πατέρα δὲ εἰπεῖν ἀδύνατον μὴ ὄντος υἱοῦ καὶ ὁ εἰπὼν πατέρα, οὐχ ἁπλῶς λέγει πατέρα, ἀλλὰ τινός· Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιόν φησι· Παρασιωπήσας τοίνυν ὡς ὁμολογούμενον τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον ὁ κύριος, εἰδέναι τὸν πατέρα μόνον φησὶ, τὴν τοῦ πατρὸς γνώσιν κατὰ τὸ σιωπώμενον καὶ ἑαυτοῦ εἶναι λέγων· καὶ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ἐν τῷ λόγῳ, οὕ ἡ ἐπιγραφή· Ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἐπαρκεῖα τὴν πανουργίαν· ἡ δὲ ἀρχὴ τοῦ λόγου· Καλῶς ἐποίησας· οὕτω φησὶ· Καὶ τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα λέγοντες, ἐπιγινώσκουμεν ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου καὶ τὸν ἐν πατρὶ λόγον. ἄρα οὐκ ἁπλοῶς λέγουσιν, ὅτι τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα ἐβάλλει τὸν υἱόν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ συνιστάγει. Ὅτι δὲ τὸ δι’ υἱοῦ ἀναιρεῖ τὸ ἐκ μόνου, ἄκουσον τῶν ἱερῶν πατέρων τοῦτο κηρυττόντων. φησὶ γὰρ ὁ μέγας Ἀθανάσιος

ἐν τῇ λόγῳ, ὅς ἐπιγέγραπται Ἐλεγχος ὑποκρίσεως τῶν περὶ Με-
λίσιον καὶ Εὐσέβιον· οὗ ἡ ἀρχή· Ἀνθρώπος καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ
γένοντι· Ἦν δὲ ἀδύνατον ἐν τῇ τῆς τριάδος δόξῃ τὸ πνεῦμα δο-
ξάζεσθαι, μὴ προσδικῶς ὃν ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ, ἀλλὰ ποιητικῶς ἐκ
Θεοῦ γεγονός, ὡς λέγουσιν· Ἐπεὶ ὁ αὐτὸς ἐν ᾗ ἐκτίθεται διαλέξαι
ὁρθοδόξου καὶ Μακεδονιανοῦ· Ἐὰν οὖν δειχθῇ τῆς αὐτῆς εἶναι φύ-
σεως καὶ Θεότητος τῷ υἱῷ καὶ τῷ πατρὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἐξ αὐτοῦ
τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκχυθῆναι, καὶ προσκυνητὸν καὶ λατρευτὸν
ἀποδεικνύσεται. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ κεφαλαίῳ, οὗ ἡ
ἐπιγραφή· Εἰ μὴ τὸ πνεῦμα ἐκ Θεοῦ λέγοι τις, οὐδὲ τὸν λόγον·
Φοβί· Πῶς ἂν οὖν χωρίζοιτο τὰ ἀχώριστα, λόγος Θεοῦ, καὶ πνεῦμα
ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ; καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἐν τῷ ιγ' κεφαλαίῳ
Φοβί· Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡ ἐκφαντορικὴ τοῦ κυρίου τῆς Θεό-
τητος δύναμις τοῦ πατρὸς, ἐκ πατρὸς ἐστι δι' υἱοῦ ἐκπορευομένη
ὡς οἶδε. Καὶ τί δεῖ τοὺς κατὰ μέρος ἁγίους τοῦτο κηρύττοντας
ἀπαριθμεῖν, αὐτῆς τῆς ἁγίας οἰκουμένης ἐβδόμης συνόδου τοῦτο
λεγούσης; καὶ γὰρ αὐτὴ διὰ Ταρασίου τοῦ πατριάρχου Φοβί· Πι-
στεύω καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐκπο-
ρευόμενον, καὶ αὐτὸ Θεὸν ὃν τε καὶ γνωρίζομενον. εἰ δέ τις τὸ
δι' υἱοῦ τὸ μετὰ τοῦ υἱοῦ ἢ σὺν τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ-
πορεύεσθαι λέγουσιν, οὐ καλῶς τοῦτο ἐννοοῦσι. Φοβί γὰρ ὁ Θεὸς
Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Σιραπίωνα ἐπιστολῇ, ἧς ἡ ἀρχή· Τὰ γράμ-
ματα τῆς σῆς ἱερᾶς διαθέσεως· ἐν τῷ Χριστῷ ἦν τὸ πνεῦμα, ὥσπερ
ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ· καὶ πάλιν ἐν τῇ αὐτῇ· Ἡ ἁγία καὶ μακαρία
τριάς ἀδιαίρετος καὶ ἡνωμένη πρὸς ἑαυτὴν ἐστι, καὶ λεγομένου τοῦ
πατρὸς πρόσκειται καὶ ὁ τούτου Λόγος καὶ τὸ ἐν τῷ υἱῷ πνεῦμα.
καὶ πάλιν ἐν ἐτέρᾳ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν αὐτὸν, ἧς ἡ ἀρχή· Ἰσως
θαυμάσεις· Φοβί· Οὐ γὰρ ἐκτός ἐστι τοῦ λόγου τὸ πνεῦμα, ἀλλ'
ἐν τῇ λόγῳ ὃν, ἐν τῷ Θεῷ δι' αὐτοῦ ἐστιν. Ὅθεν δέικνυται, ὅτι
τὸ μετὰ τοῦ υἱοῦ ἢ σὺν τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι, οὐ συμ-
φωρεῖ μετὰ τῶν προειρημένων, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ὡσαύτως λεγόν-
των, ἃ διὰ τὸ πλῆθος παρήκαμεν. καὶ ἄλλως ὁ τρόπος· οὗτος ἐνώ-
σις μᾶλλον ἐστι καὶ οὐ διακρίσις· διὰ τοῦτο οἱ Θεολόγοι τῆς
ἐκκλησίας οὐ λέγουσιν οὐδὲ νοοῦσι τοῦτο οὕτως, ἀλλὰ τὴν προει-
ρημένην διάκρισιν ἀποδιδόασιν, καὶ μάλιστα τὴν Διὰ μετὰ τῆς Ἐκ

οἶδασι συμφωνῶν, καὶ αἰτίαν ταύτην νομίζειν ἐξ ἁπαντος, ὡς φασιν ὁ Θεὸς Χρυσόστομος ἐν τῇ κατὰ Ματθαῖον ἐν νθ' ὁμιλίᾳ· Οἶδε γὰρ τὸ δι' υἱοῦ τὸ ὑφ' οὗ λέγειν ἢ γραφή· ὡς ὅταν λέγῃ· Ἐκτὴν σάμην ἀνθρώπων διὰ τοῦ Θεοῦ· * οὐ τὸ δεύτερον αἷτιον, ἀλλὰ τὸ πρῶτον τιθεῖσα. καὶ πάλιν· Οὐχὶ διὰ τοῦ Θεοῦ ἡ διασάφεις

* Γεν. 4, 1. αὐτῶν ἐστι· * καὶ· Πιστὸς ὁ Θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς διακονίαν.*

* Γεν. 40, 8. αὐτῶν ἐστι· * καὶ· Πιστὸς ὁ Θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς διακονίαν.*

* Κορ. α'. 1, 9. Ὁρᾷς τό· Δι' υἱοῦ, πῶς αἰτίαν σημαίνει προφανῶς καὶ ἀναντιρρήτως· ἀλλ' ἵνα καὶ ἔτι βεβαιότερον διεχθῇ, ὅτι ἀντιμεθίσταται ἢ διὰ τῇ Ἐκ, καὶ αἰτίαν σημαίνει, τῶν λοιπῶν ἁγίων ἀκούσαμεν. φασὶ γὰρ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ οὕτωςί πως ἐπιγραφομένη περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος κεφαλαιώδει λέγει κεφ. ε'. οὗ ἡ ἀρχή· Τὰ μὲν δὴ ἐκείνων τοιαῦτα, ἡμεῖς δὲ δειζόμεν ὁ φροιδέμεθα· Ἡδὲ δὲ καὶ πρὸς τὰ ὑμῶν ἀλλήλων σημαίνοντα πολλάκις ἀντιμεθίστανται ἢ διὰ καὶ ἡ Ἐκ, ὅταν ἐτέρα τῆς ἐτέρας σημασίαν ἀντιλαμβάνῃ· ὅσον· Ἐκτὴν σάμην ἀνθρώπων διὰ τοῦ Θεοῦ. καὶ ἐτέρωθεν· Ὅσα ἐνετέλατο Μαυρῆς τῷ Ἰσραὴλ διὰ προστάγματος κυρίου. καὶ πάλιν· Οὐχὶ διὰ τοῦ Θεοῦ ἡ διασάφεις αὐτῶν ἐστίν· ἀντὶ τοῦ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰπεῖν, διὰ τοῦ Θεοῦ εἴρηκεν. Ὁ δὲ ἅγιος Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Νεστόριον ἐπιστολῇ, ἥς ἡ ἀρχή· Καταφλουαροῦσι μὲν, ὡς μανθάνω, τινὲς τῆς ἡμῶν ὑπολήψεως φασίν· Ἐπειδὴ σάρκα λαβὼν χειρμάτικε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, ἀναγκαῖον ὁμολογεῖν, ὅτι γεννῆνται κατὰ σάρκα διὰ γυναικός. καὶ μετὰ βραχέα· Ὁ ἐκ Θεοῦ πατὴρ λόγος ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου ἐστὶ. καὶ παρακατιών· Γεννῆνται κατ' ἡμᾶς ἐκ γυναικός· καὶ μετ' ὀλίγα· Ὁ ἐκ Θεοῦ πατὴρ λόγος ἐν μορφῇ τοῦ γεννηκόςτος ὑπάρχων κατώκησεν ἐν ἀνθρώπῳ γεννηθέντι διὰ γυναικός. Ἐπὶ οὖν ἀντιμεθίσταται ἢ διὰ τῇ Ἐκ, λέγουσι δὲ οἱ δυτικοὶ πατέρες καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, οἱ δὲ ἀνατολικοὶ διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, οὐ δίκαιόν ἐστι τούτους παριδόντας, τὴν διὰ ἀντὶ τῆς Μετὰ καὶ ἀντὶ τῆς Σὺν ἐννοεῖν· τὸ γὰρ σὺν τῷ υἱῷ ἐκπορευόμενον, ἢ μετὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον, οὐδεὶς τῶν ἁγίων εἴρηκε· διότι, ὡς καὶ προεῖρηται, ὁ τρόπος οὗτος ἐνώσεως μᾶλλον ἐστὶ καὶ οὐ διακρίσεως. διὰ τοῦτο καὶ τὴν διακρίσιν ταύτην εἰδότες οἱ καλῶς ἐπιστάμενοι τὰ τοῦ πνεύματος λέγειν, οὐ μετὰ τοῦ υἱοῦ ἢ σὺν τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι ἔφησαν· εἰ γὰρ τοῦτο ἔγνωσαν, οὐκ ἂν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἡ πηγὴ τῆς Θεολογίας ἐν τῇ κατὰ

Ἀρειανῶν τετάρτῳ λόγῳ ἔλεγεν· Οὐ τὸ πνεῦμα συνάπτει τὸν λόγον τῷ πατρὶ, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ λόγου τοῦτο λαμβάνει. καὶ ἐν τῇ πρὸς Σαραπίωνα· Ἐν Χριστῷ ἦν τὸ πνεῦμα, ὥσπερ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ. καὶ· Τοιαύτην φύσιν καὶ τάξιν ἔχει τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱόν, οἷαν ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα. Καὶ Βασίλειος δὲ ὁ μέγας ὁ τῆς Θεολογίας βυθὸς ἐν ιζ' τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον οὕτω φάσκει· Ὡς τοίνυν ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα, οὕτω καὶ πρὸς τὸν υἱὸν τὸ πνεῦμα κατὰ τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι πάραδεδομένην τοῦ λόγου σύνταξιν· εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τῷ υἱῷ συντέτακται, ὁ δὲ υἱὸς τῷ πατρὶ, καὶ τὸ πνεῦμα τῷ πατρὶ δῆλον. καὶ ἔτι Ἀθανάσιος ἐν τῷ λόγῳ τῷ κατὰ πασῶν τῶν αἱρέσεων, οὗ ἡ ἀρχὴ· Τὸ προκειμένον ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου· φησὶν· Ὁμοίως καὶ ὁ μέγας Παῦλος· Ἐξαπείστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κρᾶζον Ἀβελᾶ ὁ πατήρ. * καὶ αὐτὸς ὁ πατήρ λέγει

* Γαλ. 4, 6.

διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου· Ἐκχεῖ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσι· * καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἐλθὼν σῶσαι

* Ἰωηλ. 2, 28.

τὸ γένος ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων, αὐθεντικῇ φωνῇ εἶπεν· Ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐμοί· καὶ· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια. καὶ· Ἐάν ἀπέλθω πρὸς τὸν πατέρα μου, οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς, ἀλλὰ ἀποστέλλω ὑμῖν τὸν παράκλητον τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας. * ἰδοὺ

* Ἰω. 14, 6.
10. 18. 16, 13.

τὸ πνεῦμα ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ἡ ἀλήθεια ἐν τῷ πατρὶ· ἰδοὺ ἡ τριάς ἀδιαίρετος. Οἱ οὖν λέγοντες τὴν Διὰ ἀντὶ τῆς Μιτὰ καὶ τῆς Σὺν, οὐ προδήλως ἐναντίως λέγουσι ταῖς τῶν πατέρων Θεολογίαις;

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ὅρα δὲ καὶ ἐπὶ τῆς γεννήσεως, τὸν ἐκ τοῦ πα-

τρὸς φησι γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· μή τις ἐνταῦθα τὸ

ἐκ μόνου προστίθῃσιν; ἀλλ' οὐδὲν ἥττον νοοῦμεν τοῦτο, καὶ λέ-

γομεν ἡνίκα δειήσῃ· παρ' οὐδενὸς γὰρ ἄλλου γεννηῖσθαι τὸν υἱὸν

μεμαθήκαμεν.

ἈΠΟΛΟΓ. Ὅτι μὲν ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν εἶναι καὶ μὴ προσκειμένου ἐν τῷ συμβόλῳ, καὶ αὐτὸς ὁ τίμιος ἀνὴρ ὁμολογεῖ· νοεῖ γὰρ οὕτω καὶ λέγει φησὶν ἡνίκα δειήσῃ. καὶ ἡμεῖς μὴ προσκειμένου ἐν τῷ συμβόλῳ· Καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, νοοῦμεν τοῦτο καὶ λέγομεν ἡνίκα δειήσῃ· ὡσαύτως καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ. Διατί; ὥσπερ γὰρ οἱ ἄγριοι ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν λέγουσι, κἂν ἐν τῷ συμβόλῳ οὐ προσκεινται, καὶ ἡμεῖς οὕτω κηρύττομεν, οὕτω καὶ τὸ

Χριστοῦ καὶ αἷμα τὰ προκείμενα μεταποιεῖ, καὶ φρικτὰ μυστήρια ἀπειργάζεται, ἀδυνατῷ δὲ ταῦτα εἶναι τέλεια διὰ τὸ μὴ ἔχιν μικρὰν ζύμην, θαῦμα ἂν εἴη καὶ ταῦτα ἐν ταύτῃ τῇ ὕλῃ τοῦ Χριστοῦ τελείαντες, ὡς προαποδίδεσθαι.

‘Ο ἘΦΕΣΟΥ. Ἀρ’ οὐχ ἱκανὰ ταῦτα τὴν γνώμην αὐτῶν διαδεῖξαι, καὶ ὅτι οὐκ ἀληθείας ἔρυναν ποιοῦμενοι τοῖς Λατίνοις συνήλθον, ἦν ἐν χερσὶν ἔχοντες προεδέωκασιν, ἀλλὰ χρυσοχοῦσαι βουλόμενοι, καὶ πεπλασμένῃ οὐκ ἀληθεῖ συστήσασθαι ἑνωσιν;

ἈΠΟΛΟΓ. Ὅτι μὲν οὖν ἀληθείας ἔρυναν ποιοῦμενοι μάλλον, διὰ ταύτης Λατίνοις ἠνώθημιν, πρόδῃλον καὶ φανερόν τοῖς μὴ φιλονικεῖν ἐθέλουσι· διὰ γὰρ τῆς τῶν ἁγίων θεολογίας ἡ ἔρυνα πύγρη, καὶ οὐχ ὡς αὐτὸς φησιν, ὅτι προεδέωκαμεν καὶ ἦν εἴχομεν τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ πάσης οἰκουμένης συνόδου ἐλήγετο ἅν, ὅτι τὴν πρῶτην πίστιν ἰάσαντες, ἐτέραν ἔσχον· ἀλλ’ οὐδαμοῦ τοῦτο γήραπται, ὅτι διὰ τῆς ἐξαπλώσεως ἐτέραν πίστιν ἔσχον. μαρτυρῶν τοῦτο καὶ ὁ ἐν ἁγίοις Μάξιμος ἐν τῇ προμνημονευθεῖσι λόγῳ αὐτοῦ· φησὶ γάρ· Τίνι λόγῳ καὶ πῶς τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἁγίαν σύνοδον, καίτοι πατρικαῖς προδήλως ἀποχρησαμένην φωναῖς, αἰτιᾶσθαι, καὶ ὡς ἄλλον πίστει ὅρον εἰσάγουσαν, τῇ δὲ ἀκείνῃ καὶ ἐγγράφως καὶ ἀγράφως διαλοιορεῖτε καὶ διασκώπτετε; μὴ κατ’ ὄψιν κρήνη διὰ τὸν εἰπόντα θεὸν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε. τίς ἢ ἐπὶ τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς ὑποθέσεως τῶν ἐν Χαλκηδόνι πατέρων ἐγκλημάτων, καὶ τίς ἢ τῶν προλαβόντων ἀνάρρυσις; εἰ γὰρ ἔστι κατὰ τῆς Χαλκηδονίαν ἄλλον αἰτιᾶσθαι πίστει ὅρον διὰ τὰς οὐκ ἔχουμένας πρὸ ὅρου τῆς Νικαίων φωνάς, τοῦτό γε πάντως ἔφεται λόγῳ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν καὶ κατὰ Κυρίλλου καὶ κατὰ τῶν ἐκατὸν πενήκοντα· εἰ δὲ κατ’ αὐτῶν οὐκ ἔστι, πῶς κατ’ ἐκείνης, συνδεῖν οὐκ ἔχω. Ὅτι οὖν πατρικαῖς ἐπόμενοι φωναῖς, διὰ τούτων τὴν ἑνωσιν πεποιήκαμεν ἀποδέδωκεται, διὸ οὐδὲ δικαίως ἐγκαλεῖ, εἰ ἦν εἴχομεν προεδέωκαμεν. ἀλλ’ οὐδὲ χρυσοχοῦσαι βουλόμενοι τὴν ἑνωσιν πεποιήκαμεν· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁμοίως ἡμῖν τὸ τεταγμένον ἐλάμβανε, καὶ τῶν χρυσῶν στατήρων οὐκ ἀμέτοχος ἦν· ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν σταλόντων ἐνταῦθα δι’ ἐφόδια τοῦ πολοῦ, καὶ ἐν τῇ βενετίᾳ, καὶ τὸ κατὰ μῆνα διδόμενον ἐπέισε, ὁμοίως ἐλάμβανεν. οὐκ οἶδα μὲν δὲ, εἰ δεῖ τὸν ἁγίον Εὐγένιον ἰστέραςιν, ἵνα δέσῃ

τῷ πάπῃ, καὶ ὅτι προσφωνητικὸν ἔγραψε πρὸς ἐκείνον, γράφων καὶ τοῦτο· Πάτερ Ἀβραάμ· ἔπαρον τὰς χεῖράς σου, καὶ εὐλόγησον τὰ τέκνα σου ἡκοντα ἐξ ἐώας· καὶ μὴ λαβὼν ἀντιμισθίαν τούτων, μηδὲ χρυσοχούσας, τὰ τοιαῦτα ἐρύγεται.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Τίνα δὲ καὶ τρόπον αὐτοῖς ἠνώθησαν, ἐπισκεπτέον. πᾶν γὰρ τὸ ἐτέρῳ ἐνούμενον, δι' ἐνὸς τινος μέσου πάντως ἐνοῦται. τῇ μὲν οὖν δόξῃ τῇ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔδοξαν ἐνωθῆναι σὺν αὐτοῖς, ἀποφηνάμενοι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦτο ἔχειν τὴν ὑπαρξιν· τὰ δ' ἄλλα πάντα διάφορα, καὶ οὐδὲν ἐν αὐτοῖς ἓν, οὐδὲ μίσην οὐδὲ κοινόν.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἡμεῖς διὰ μέσου ἠνώθημεν τῆς τῶν ἁγίων Θεολογίας, οὐ καταλιπόντες ἢν εἶχομεν πρότερον, ὡς προαποδέδωκεται μάλα καλῶς καὶ περιφανῶς. κατὰ γὰρ τὰ ἐνωθῆναι εἰρημῖνα παρὰ τῶν Θεοφύρων πατέρων, πᾶν τὸ ἐξαπλούμενον καὶ ἐπεξηραζόμενον οὐκ ἀνατρέπει τὸ πρῶτον, οὐκ ἄλλοιοῖ, ἀλλ' οὐδ' ἀμαυροῖ, οὐδ' ἀφανίζει, ἀλλὰ μάλλον συνίστησι καὶ διατρανοῖ, καὶ φανερώτερον καθίστησιν· Ὅτι δὲ ἀληθὴς ἡ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος δόξα ἡ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, προαποδέδωκεται, ὅτι τῶν μακαρίων πατέρων ἐστὶν ἡ φωνὴ αὕτη. μεσότητα δὲ οὐδ' ὅλως ἐνενοήσαμεν ἄλλην, εἰ μὴ τὴν ἀλήθειαν, ἣν καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος φησὶ· Μεσότητα δὲ ὅταν εἴπω, τὴν ἀλήθειαν λέγω· καὶ ἀλλαχοῦ· Ἡμεῖς δὲ τὴν μέσων ὁδὸν καὶ βασιλικὴν βαδίζοντες, ἐν ᾗ καὶ τὸ τῶν ἀρετῶν ἔσται ἀπρόστατον. ταύτην μόνην τὴν μεσότητα καὶ ἡμεῖς αἰεὶ στήρνομεν πυρίως, εἰδότες ὅτι τὸ μέσον ἐστὶ καὶ ἐνούσιον, τὰ δὲ παρ' ἐκείνα τοῦ μέσου κακία ἀνούσιος· καὶ οὔτε ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, οὔτε μὴν ἐκ μόνου τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι λέγομεν, ἀλλὰ τὴν μέσων ὁδὸν τῶν ἁγίων καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐξ υἱοῦ καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἀλλὰ δύο μὲν σύμβολα καὶ παρελλαγμένα λέγεται πάλιν ὡσπερ καὶ πρότερον· διτταὶ δὲ καὶ διάφοροι λειτουργίαι τελοῦνται, ἡ μὲν δι' ἐνζύμου Θυσίας, ἡ δὲ δι' ἀζύμου.

ἈΠΟΛΟΓ. Δύο μὲν σύμβολα οὐκ εἰσὶν οὐδὲ παρελλαγμένα· ἓν γὰρ ἐστὶ τὸ τῆς πίστεως σύμβολον, ὃ ψάλλομεν ἡμεῖς τε καὶ Λατῖνοι· οὐ γὰρ διὰ τὴν σαφήνειαν, ἣν ἐδέχαστο παρ' ἐκείνων, ἢ ἄλλο σύμβολον ἐστίν. εἰ δὲ καὶ δύο ᾤσαν, οὐδ' οὔτως ἓν ἐκαλοῦντο

δύο· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολόν ἐστιν ἄλλο, καὶ τὸ τῶν ἀποστόλων ἕτερον ἀλλὰ κατὰ τὸν νοῦν οὐ διαφέρουσι, διὰ τοῦτο οὐδὲ παραλλαγμένα, διτταὶ δὲ λειτουργίαι οὔτε εἰσὶν, οὔτε λέγονται, διότι εἷς ἐστιν ὁ σκοπὸς τοῦ τὸν ἱερεῖα ὑπερέτῃ γενέσθαι τῆς τοιαύτης Θυσίας· καὶ ταύτῃ ἔχει θεμέλιον πᾶς ἱερεὺς ἀρχόμενος τῆς θείας μυσταγωγίας, τὴν κυριακὴν φωνὴν, ἣν ὁ κύριος προέκατο· Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἑμὴν ἀνάμνησιν· * διὰ τοῦ ἐκ τοῦ σίτου ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ὕδατος, ὥστε διὰ τούτων, καὶ διὰ πάσης τελετῆς, καὶ τῶν κυριακῶν θείων ῥημάτων, καὶ τοῦ θυσιαστηρίου τελεῖσθαι τὸ μυστήριον καὶ γίνεσθαι σῶμα καὶ αἷμα τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ, αὐτοῦ μεταποιούντος τῇ παντοδυνάμει θεότητι, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τίμιος ἀνὴρ ὁμολογήσει, ὅτι καὶ πρὸς τοῦ ἱεροῦ Βασιλείου, καὶ τοῦ θείου Χρυσοστόμου ἡ τελετὴ τῆς θείας λειτουργίας οὐ δέλιπεν, ἀλλ' οὐ διὰ τῶν ἐκθέσεων τῶν εἰρημένων ἐγλῶν ἐτελεῖτο· πῶς γὰρ, μή ποτε γιγνόμεναι; καὶ πάλιν γενομένων, οὐδὲ ἂν ἔχοι διῆξαι, ὡς ἐν ταῖς ἐσπερίοις διὰ τῶν ἐκθέσεων τῶν εἰρημένων ἐγλῶν ἐτελεῖτο ἡ μυστικὴ αὕτη θυσία· ἀλλ' οὐδέποτε διτταὶ λειτουργίαι ἐβρέθησαν, διότι μία ἡ διὰ τῶν θείων ῥημάτων καὶ τοῦ σκοποῦ, τῆς ὕλης, καὶ τοῦ ἱερέως ὑπερέτου τάξιν ἔχοντες, καὶ τῆς ἀνωθῆν θείας χάριτος τελουμένη, καὶ γὰρ, ὡς προείρηται, ὁ σκοπὸς ἐστιν, ὅτι ὁ κύριος εἶπε· Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἑμὴν ἀνάμνησιν· ὕλη ὁ ἐκ τοῦ σίτου ἄλευρος ἢ τοι ἄρτος, καὶ ὁ οἶνος, καὶ ὕδωρ, ἐφ' οἷς ὁ κύριος εἶπε· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου· καὶ αὐτὸ εἰς σῶμα αὐτοῦ ἡ ὕλη αὕτη γίνεσθαι τῇ τοῦ μεταποιούντος αὐτὰ δυνάμει, μία οὖν ἐστιν ἡ θυσία αὕτη, εἰ μόνον κατὰ τὸν παραδοθέντα ἡμῖν ὑπὸ τοῦ κυρίου ὅρον τε καὶ λόγον τελεῖται, καθὼς ἐδηλώσαμεν. περὶ δὲ δι' ἐνζύμου ἢ δι' ἀζύμου ἢ δὴ προαπειείχθῃ καὶ γὰρ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἐν τῇ ν' ὁμιλίᾳ τῇ κατὰ Ματθαῖον φησι· Πιστεύσατε τοίνυν, ἐκεῖνο καὶ νῦν τὸ δεῖπνόν ἐστιν, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ἀνέκειτο· οὐδὲν γὰρ ἐκείνου τοῦτο διωπνόχου· οὐδὲ γὰρ τοῦτο μὲν ἄνθρωπος ἐργάζεται, ἐκεῖνο δὲ αὐτός, ἀλλὰ τὸ περὶ μυστηρίου ἀρκούντως ἐδείχθη. ἐν τοῖς συναξαρίοις δὲ ἡμῶν περὶ τοῦ μακαρίου Γρηγορίου ἐν τῇ μαρτίᾳ μνηθὲν καὶ τοῦτο περιέχεται· Ὁ Γρηγόριος ἐκ μέσου μὲν τοῦ βίου, ἐν μέσῳ δὲ τοῦ χοροῦ τῶν ἀγγέλων γενόμενος· ὁ ὅσιος Γρηγόριος πάσης σοφίας καὶ γραφῆς

* Λουκ. 22, 19.

ἔμπειρος πολλὰ συγγράμματα καταλίποσι, καὶ μετ' ὀλίγα. Οὐ δὲ ἀνθρωπίνην συλλογισμῶν καὶ τῆς ἐν λόγοις σοφίας μόνον συνεθέντα, ἀλλὰ διὰ πνεύματος ἁγίου, ὡς μετὰ τὴν αὐτοῦ ἐκ τοῦ βίου ἀνάλυσιν Πέτρος ὁ ἀρχιδιάκονος αὐτοῦ ἐξηγήσατο, ἰδεῖν λίγων περιστερὰν λευκὴν ἐν τῷ γράφειν αὐτὸν τῷ αὐτοῦ προσηγγίζουσιν στόματι, καὶ οἶον ἐξηγουμένην καὶ προσορμῶσαν πρὸς τοῖς γογγυμένοις· καὶ μετὰ βραχεία· Φασὶ δὲ, ὅτι ἐπιτελείσθαι λειτουργίαν τελείαν παρὰ Ῥωμαίοις ἐν ταῖς νηπίμοις ἡμέραις οὗτός ἐστιν ὁ νομοθετήσας, ὅπερ κρατεῖτε μέχρι τῆς σήμερον παρ' αὐτοῖς. ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἐσχίσθημεν, οὐδὲ διγτάς λειτουργίας ὠνόμασαν οἱ τότε ὄντες· ἀλλ' οὐδ' ἡμεῖς πότε ἐκίνοις ἐνεκαλέσαμεν, ἀλλ' οὐδ' ἡμᾶς ἠνάγκασαν οὕτω ποιεῖν· ταῦτα γὰρ τὴν τῆς πίστεως ἀλήθειαν οὐ παραβλάπτουσιν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Διττὰ δὲ βαπτίσματα, τὸ μὲν διὰ τριτῆς καταδύσεως τελειοῦν, τὸ δὲ δι' ἐπιχύσεως ὕδατος ἐκ κορυφῆς ἀνωθεν· καὶ τὸ μὲν τῷ μύρῳ προσχρόμωνον, τὸ δ' οὐδ' ὀτιοῦν αὐτοῦ χρεῖαν ἔχον.

ἈΠΟΛΟΓ. Βαπτίσματα δὲ διττὰ εὐδίδωσι ἐρρίθισαν· ἐν γὰρ ὅτι τὸ θεῖον βάπτισμα τὸ εἰς τὸ ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος· καὶ ὁ οὕτω βαπτιζόμενος τέλειός ἐστι Χριστιανός· παρὰ δὲ διὰ μὲν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὰς τρεῖς θιαρχικὰς ὑποστάσεις· διὰ δὲ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος, τὸ ἐν τῆς οὐσίας καὶ ταύτῃ καὶ τὸ ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ἴσον τε καὶ ἀχώριστον καὶ ὁμοδύναμον· καὶ ὅστις οὕτω βαπτίζεται, οὐκ ἀναβαπτίζεται, εἰ δὲ μετὰ προσθήκης ἢ ἐλλείψεως βαπτίζεται, τοῦτο οὐ βάπτισμα λέγεται οὔτε ἐστί. τὸ γὰρ βάπτισμα κυρίως μὲν ἐκ θεοῦ, οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον ἐν τῇ πεντηκοστῇ ὁμιλίᾳ φησὶν· Ὑπαρέτας γὰρ ἐστὶν ὁ ἱερεύς· ὥσπερ γὰρ ὅταν βαπτίζῃ, οὐκ αὐτός σε βαπτίζει, ἀλλ' ὁ θεὸς ἐστὶν ὁ κατέχων σου τὴν κεφαλὴν ἀοράτῳ δυνάμει, καὶ οὔτε ἄγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος, οὔτε ἄλλος τις δύναται προσελθεῖν καὶ ἄλσασθαι, οὕτω καὶ νῦν. ὅταν γὰρ ὁ θεὸς ἀναγινῶ, αὐτοῦ μόνου ἐστὶν ἡ δυνάμις. Ἐπὶ οὖν αὐτός ἐστιν ὁ βαπτίζων θεὸς καὶ κατέχων τὴν κεφαλὴν τοῦ βαπτιζομένου, ὡς φησὶν ὁ ἅγιος, πῶς αὐτὸς φάσκει, ὅτι δύο βαπτίσματά εἰσι, πόθεν τοῦτο λαβὼν ἔχῃ, τοὺς εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύ-

ματος βαπτιζομένους μὴ εἶναι τελείους Χριστιανούς· Ὅτι μὲν ἀνα-
 γκαῖον ἐστὶ * καὶ τὸ δὲ τριῶν καταδύσεων φανερὸν οὕτω γὰρ καὶ
 ὑπὸ τῶν ἑλλήνων παρεδίδθη, ὡς τὴν τριήμερον τοῦ κυρίου ταφὴν
 εἰκονίζον· οὕτως ἐστὶ παραδεδωμένον καὶ τὰ τακτικὰ τῶν Λατίνων
 οὕτω λέγουσι. τὸ ἀναγκαῖον οὖν καὶ ἀπαραίτητόν ἐστιν ἡ ἀποταγὴ
 τοῦ σατανᾶ, καὶ τῆς πομπῆς αὐτοῦ καὶ τῆς λατρείας καὶ τῶν
 ἔργων αὐτοῦ, καὶ συνταγὴ εἰς τὸν Χριστὸν, καὶ ἡ ὁμολογία τῆς
 πίστεως, καὶ ἡ μετ' εὐχῆς τοῦ ἱλαίου χρίσις, ἅσπερ καὶ Λατίνῳ
 ποιοῦσιν ἀπαραιτήτως. ἀλλ' οὐδ' ἡμεῖς καταδύομεν τὰ νύκτα μί-
 χρις ὅλης κορυφῆς, διότι οὐ δυνάμεθα παραγγέλλειν αὐτοῖς φυ-
 λάττειν τὴν εἰσπνοὴν καὶ ἐκπνοὴν τῆς ῥινός, ἵνα ταύτης φυλαττο-
 μένης καὶ ἡ δι' ὧτων τοῦ ἡρώδου ὑδατος εἰσοδος φυλάττηται· ἀλλ'
 οὐδὲ τὸ στόμα τοῦ νεοῦ κλείειν δυνάμεθα. ἀλλ' ἐμβάλλομεν
 αὐτὰ εἰς τὴν καλυμβάθραν, ὡς πάντῳ ἀναγκαῖον καὶ παραδεδωμένον
 αἰονίῃ τῆς καλυμβάθρας μέτρῳ εἰκονιζούσης, καὶ τὴν ἀναζήτησην
 διὰ τοῦτου δαλούσης· καὶ ἵνα μὴ ἡ κεφαλὴ ἴνῃ αἱ τῶν αἰσθήσεων
 ἔξωκτις καὶ τῇ τῆς ψυχῆς ὄχημα, ἄμοιρος γίνηται τοῦ θείου
 βαπτίσματος, ὑποκοιλιώνοντες τὴν χεῖρα, καὶ ταῦτῳ ἐκ τοῦ ἑλλή-
 νος ὑδατος ἐμπαλῶσαντες, ἐπιχέμεν ἐπάνω αὐτῆς, τὸ θεῖον ἐκφανοῦν
 ὄνομα, καὶ ἐκάστης ὑποστάσεως ἰδίωμα. Καὶ ὁ ἄγιος δὲ Ἀπολ-
 λωνίος ἐνιδιοθεῖς παρὰ τοῦ τυράννου, ὡς ἀβέλπιδος εἶναι καὶ οὐ
 εἶναι Χριστιανός· στάς εἰς προσευχὴν, ὁ Θεὸς θέλων πληροφορεῖσαι
 αὐτὸν τὴν δέξιν αὐτοῦ οὐ παύειν, ἀλλὰ νεφέλῃν πέμψας δρέ-
 σον κατέχην ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· οἱ οὖν τὸ χεόμενον ἐπὶ κεφαλῆς
 οὐ βάπτισμα, οὐκ ἂν οὕτως γέγονεν, ἀλλ' ἐτέρῳ τρόπῳ· Ἀλλὰ
 τί χρὴ λέγειν πολλὰ περὶ τούτου; καὶ οὗτος ὁ τίμιος ἀνὴρ ἐν οἴδῃ
 τὸ βάπτισμα τό τε ἡμέτερον καὶ τὸ τῶν Λατίνων, καὶ οὐ δύο·
 καὶ γὰρ τρόφιμος ἂν τῆς ἐκκλησίας οὐδέποτε εἶδε παρ' ἡμῶν τοὺς
 Λατίνους ἀναβαπτίζομένους· ὅμως ὑπὸ ἀπείρας κινούμενοι ταῦτα
 λέγου, καὶ οὐ χρὴ τὰ ὑπὸ ἀπείρας λεγόμενα πολυπραγμονεῖν. ἀλλὰ
 καὶ τῇ μύρῳ τοὺς βαπτιζομένους οἱ Λατῖνοι χρίουσι, καὶ ὡς ἡμεῖς
 ἐν τῶν ἐπὶ μυστηρίων τῆς ἐκκλησίας τὴν τελειὴν τοῦ μύρου λί-
 γουσι· χρίουσι δὲ τοῦτο, ὅταν τελείας ἡλικίας ἐπιλάβονται οἱ ἁν-
 θρώποι, ἥλικα καὶ ἀκούσαι τι μυστικὸν καὶ ἀποκρίνασθαι δε-
 κατὸν, κατὰ τὴν μέγαν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον.

* ἀνάγκη νοεῖ
 τὴν κατὰ τὸ ἱ-
 θος τῆς ἐκκλη-
 σίας, οὐχὶ καθ'
 ἣν οὐκ ἐστὶν
 ἄλλως γινέσθαι.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Διττά δὲ τὰ ἔθνη πάντα καὶ ἐν πᾶσι παρηλλαγμένα νοστεῖαί τε καὶ ἐκκλησιαστικά τάξεις, καὶ εἴ τι τοιοῦτον. τίς οὖν ἡ ἕνωσις, ὅταν μὴ φανερόν καὶ ἐπίδηλον σημεῖον ἔχῃ, καὶ πῶς ἠνώθησαν οἱ τὰ οἰκεῖα στέργων βουλόμενοις τοῦτο γὰρ σου καὶ συμφώνησαν καὶ μὴ τοῖς ἐκ τῶν πατέρων παραδεδωμένοις ἀκλουθοῦντες.

ἌΠΟΛΟΓ. Οὐκ οἶδεν οὖν, ὡς ἔοικεν, ὁ τίμιος οὗτος, ὅτι καὶ ἐν ταύτῃ τῇ μεγαλοπόλει διάφορα ἔθνη εἰσὶ, νοστεῖαί τε καὶ ἐκκλησιαστικά τάξεις παρηλλαγμένα. καὶ γὰρ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς ιδ' τοῦ νοεμβρίου ἄρχονται νοστεῖν τὸ τεσσαρακονθήμερον· οἱ δὲ ἀπὸ τῆς ἑκτῆς τοῦ δεκεμβρίου. οἱ δὲ ἀπὸ τῆς κ'. καὶ ἕτεροι δὲ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ μαΐου διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως καὶ ἄλλοι ἄλλας νοστείας. καὶ οἱ μὲν τὰ σάββατα καὶ τὰς κυριακὰς τῆς ἐγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς ἰχθύας ἐσθίουσιν, ἕτεροι δὲ καὶ ἄλλας ἡμέρας, ἄλλοι δὲ τούτων ἀπέχονται· τί οὖν; ἀσυμφώνους καὶ περὶ δὲ τὴν πίστιν ἑροῦμεν; ὁμοίως καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς τάξεσι διαφορὰν ἔστιν εὐρεῖν· καὶ γὰρ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἐν ταῖς ψαλμοδίας ἄλλαν τάξιν ἔχει, καὶ ἄλλαν αἱ μεγάλαι μοναὶ, καὶ ἄλλαν τὰ ἡσυχαστήρια, καὶ ἄλλαν αἱ κοσμικαὶ ἐκκλησίαι. καὶ οἱ Ταβερνησιῶται δὲ ἐν τῇ αὐτῇ καὶ μίᾳ μονῇ διαφόρους νοστείας καὶ διαφόρους ψαλμοδίας ἐπιτέλουν· καὶ οἱ μὲν αὐτῶν διὰ δύο ἡμερῶν ἐνήστειον, οἱ δὲ δι' ἑβδομάδος· καὶ οἱ μὲν ἀφ' ἑσπέρας, οἱ δὲ ἀπὸ μέσης νυκτὸς τὴν ὑμνοψόδιαν ἐπιτέλουν· ὁμοίως καὶ ἐν τῇ τῶν Ἀκοιμήτων μονῇ. καὶ ὁ ἅγιος δὲ Συμεὼν ὁ στυλῖτης τεσσαράκοντα ἡμερῶν νοστεῖαν ἐπιτέλει μεδαιτοῦν γινεσάμενος, ὁμοίως καὶ Δανιὴλ ὁ ὄσιος, ἀλλ' εὐδαις ταῦτα ἐνεκάλεσέ ποτε μέχρι καὶ τήμερον· καὶ τοῦ κανόνος δὲ λέγοντος, τὰς παρασκευὰς πάσας νοστεῖν, ἡμεῖς καταλύομεν ὅσας δ' ἔτι καταλύομεν, Λατῖνοι δὲ πάσας νοστεύουσιν, εἰ μὴ τῶν Χριστουγέννων ἡμέρα τύχῃ καὶ πάλιν τοῦ κανόνος λέγοντος τὰ σάββατα μὴ νοστεῖν, Σακράτης δὲ πρὸ τῆς τρίτης συνόδου ὡς φησὶν· Ἐν τοῖς ἐσπερίοις τὰ σάββατα νοστεύουσιν· ἀλλ' οἱ τῶν πᾶσι ὄντες τοῦτο οὐκ ἐνεκάλεσαν. ἤδρισαν γὰρ, ὅτι τὸ διάφορον τῶν νοστεῖν καὶ τῶν ἐθῶν διαφορὰν πίστεως οὐκ εἰσάγει. Θαιμιάσωμεν δ' ἂν τις ταῦτον, πῶς καὶ τὸ διάφορον τῆς γλώττης καὶ τῶν ἐθιμμάτων οὐκ ἐνεκάλεσαν· ἢ πῶς ἐκείνοι τὸ γόνυ κλίνοντες προσκυνοῦσι καὶ προσεύχονται

κατὰ τὴν ἀρχαίαν τάξιν, ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' οἶμαι τό· Καὶ εἰ τι τοιοῦτον, οὕτω δηλοῦντός ἐστιν ὁ καὶ παράδοξον εἶναι δοκεῖ.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἀλλὰ τίς ὁ σοφὸς αὐτῶν λόγος; οὐδέποτε φησὶ ἡ τῶν Γραικῶν ἐκκλησία τὸ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, ἔλεγεν, ἀλλ' ἀπλῶς, ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι· τοῦτο δὲ τὸν υἱὸν οὐκ ἐκβάλλει τῆς ἐκπορεύσεως ὥστε κατὰ τοῦτο καὶ πρότερον ἦμεν καὶ νῦν ἐσμεν ἡνωμένοι. Φεῦ τῆς ἀνοίας, φεῦ τῆς τυφλότητος. εἰ δὲ αἱ ἡ τῶν Γραικῶν ἐκκλησία τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι ἔλεγεν, ἐξ αὐτοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἐν ταῖς συνόδοις πατέρων παραλαβοῦσα, τὸ δὲ ἐκ τοῦ υἱοῦ οὐδέποτε ἔλεγεν, οὐδὲ γὰρ παρέλαβε τοῦτο παρ' οὐδενός, τί γὰρ ἄλλοι, ἢ τὸ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι ἔλεγεν; εἰ γὰρ οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ, δῆλον ὡς ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς.

ἈΠΟΛΟΓ. Ὅτι δὲ ἡ τῶν Γραικῶν ἐκκλησία τὸ ἐκ μόνου οὐκ ἐκήρυττεν, οὐδὲ κηρύττει, φανερόν ἐστι, διότι τὸ ἐκ μόνου τὸ δι' υἱοῦ ἀναιρεῖ. ταῖς πατρικαῖς οὖν παραδόσεσιν ἐπομένη, καὶ τῶν ἁγίων ἀκρουσμένη λεγόντων, δι' υἱοῦ καὶ ἐξ υἱοῦ τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι πνεῦμα, καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν ἀσπαζομένη, πῶς ἂν τὸ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐφράνῃ; τὸ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς οὐ τὸ μόνον δηλοῖ, διότι ὁ πατήρ αὐτος καὶ υἱὸν συννοεῖ. φησὶ γὰρ ὁ μέγας Βασίλειος εἰς τὰ ἀντιλεγόμενα περὶ τοῦ υἱοῦ ἐν τῇ καινῇ καὶ παλαιᾷ διαθήκῃ, ἐν ἐνὶ τῶν κεφαλαίων, οὗ ἡ ἐπιγραφή· Εἰ φύσει Θεὸς ὁ υἱός· Πατέρα δὲ εἰπεῖν ἀδύνατον μὴ ὄντος υἱοῦ καὶ ὁ εἰπὼν πατέρα, οὐχ ἀπλῶς λέγει πατέρα, ἀλλὰ τινός· Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιόν φησι· Παρασιωπήσας τοίνυν ὡς ὁμολογούμενον τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον ὁ κύριος, εἰδέναι τὸν πατέρα μόνον φησὶ, τὴν τοῦ πατρὸς γνώσιν κατὰ τὸ σωσθόμενον καὶ ἑαυτοῦ εἶναι λέγων· καὶ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ἐν τῷ λόγῳ, οὗ ἡ ἐπιγραφή· Ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἐωρακυῖα τὴν πανουργίαν ἡ δὲ ἀρχὴ τοῦ λόγου· Καλῶς ἐποίησας· οὕτω φησὶ· Καὶ τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα λέγοντες, ἐπιγινώσκουμεν ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου καὶ τὸν ἐν πατρὶ λόγον. Ἄρα οὐκ ἀληθῶς λέγουσιν, ὅτι τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα ἐκβάλλει τὸν υἱόν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ συνεισάγει. Ὅτι δὲ τὸ δι' υἱοῦ ἀναιρεῖ τὸ ἐκ μόνου, ἀκουσον τῶν ἱερῶν πατέρων· τοῦτο κηρυττέντων. φησὶ γὰρ ὁ μέγας Ἀθανάσιος

ἐν τῇ λόγῳ ὅς ἐπιγέγραπται Ἐλεγχος ὑποκρίσεως τῶν περὶ Με-
λίτιον καὶ Εὐσέβιον· οὗ ἡ ἀρχή· Ἀνθρώπος καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ
γέγονιν· Ἦν δὲ ἀδύνατον ἐν τῇ τῆς τριάδος δόξῃ τὸ πνεῦμα δο-
ξάζεσθαι, μὴ προοδικῶς ὃν ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ, ἀλλὰ ποιητικῶς ἐκ
Θεοῦ γεγονός, ὡς λέγουσιν· Ἐστὶ ὁ αὐτός ἐν ᾗ ἐκτίθεται διαλέξει
ὁρθοδόξου καὶ Μακεδονιανοῦ· Ἐὰν οὖν διευχθῇ τῆς αὐτῆς εἶναι φύ-
σεως καὶ Θεότητος τῷ υἱῷ καὶ τῷ πατρὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἐξ αὐτοῦ
τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκχυθὲν καὶ προσκυνητὸν καὶ λατρευτὸν
ἀποδευχθήσεται. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ κεφαλαίῳ, οὗ ἡ
ἐπιγραφὴ· Εἰ μὴ τὸ πνεῦμα ἐκ Θεοῦ λέγοι τις, οὐδὲ τὸν λόγον
φασί· Πῶς ἂν οὖν χωρίζοιτο τὰ ἀχώριστα, λόγος Θεοῦ, καὶ πνεῦμα
ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ; καὶ ὁ Δαμασκηνός· Ἰωάννης ἐν τῷ ιγ' κεφαλαίῳ
φασί· Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡ ἐκφαντορικὴ τοῦ κρυφίου τῆς Θεό-
τητος δύναμις τοῦ πατρὸς, ἐκ πατρὸς ἐστὶ δι' υἱοῦ ἐκπορευομένη
ὡς οἶδε. Καὶ τί δεῖ τοὺς κατὰ μέρος ἁγίους τοῦτο κηρύττοντας
ἀπαριθμεῖν, αὐτῆς τῆς ἁγίας οἰκουμένης ἐβδόμης συνόδου τοῦτο
λεγούσης; καὶ γὰρ αὐτὴ διὰ Ταρασίου τοῦ πατριάρχου φασί· Πι-
στεύω καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐκπο-
ρευόμενον, καὶ αὐτὸ Θεὸν ὃν τε καὶ γνωριζόμενον. εἰ δέ τινες τὸ
δι' υἱοῦ τὸ μετὰ τοῦ υἱοῦ ἢ σὺν τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ-
πορευέσθαι λέγουσιν, οὐ καλῶς τοῦτο ἐννοοῦσι. φασί γὰρ ὁ Θεὸς
Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Σεραπίωνα ἐπιστολῇ, ἥς ἡ ἀρχή· Τὰ θεάμα-
τα τῆς σῆς ἱερᾶς διαθέσεως· ἐν τῷ Χριστῷ ἦν τὸ πνεῦμα, ὥσπερ
ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ· καὶ πάλιν ἐν τῇ αὐτῇ· Ἡ ἁγία καὶ μακαρία
τριάς ἀδιαίρετος καὶ ἡνωμένη πρὸς ἐαυτήν ἐστι, καὶ λεγόμενου τοῦ
πατρὸς πρόσκειται καὶ ὁ τούτου Λόγος καὶ τὸ ἐν τῷ υἱῷ πνεῦμα.
καὶ πάλιν ἐν ἐτέρᾳ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν αὐτὸν, ἥς ἡ ἀρχή· Ἰσως
θαυμάσεις· φασίν· Οὐ γὰρ ἐκτός ἐστι τοῦ λόγου τὸ πνεῦμα, ἀλλ'
ἐν τῇ λόγῳ ὃν ἐν τῷ Θεῷ δι' αὐτοῦ ἐστιν. Ὅθεν δέικνυται, ὅτι
τὸ μετὰ τοῦ υἱοῦ ἢ σὺν τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα ἐκπορευέσθαι, οὐ συμ-
φωνεῖ μετὰ τῶν προειρημένων καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ὡσαύτως λεγόν-
των, ἀλλὰ διὰ τὸ πλεῖστον παρήκαμν. καὶ ἄλλως ὁ τρόπος· οὗτος ἐνώ-
σεως μᾶλλον ἐστὶ καὶ οὐ διακρίσεως· διὰ τοῦτο οἱ Θεολόγοι τῆς
ἐκκλησίας οὐ λέγουσιν οὐδὲ νοοῦσι τοῦτο οὕτως, ἀλλὰ τὴν προει-
ρημένην διάκρισιν ἀποδιδόασιν, καὶ μάλιστα τὴν διὰ μετὰ τῆς Ἐκ

οἶδασι συμφωνῶν, καὶ αἰτίαν ταύτην νομίζειν ἐξ ἁπαντος, ὥς φησιν ὁ Θεὸς Χρυσόστομος ἐν τῇ κατὰ Ματθαῖον ἐν νθ' ὁμιλίᾳ· Οἶδε γάρ τὸ δι' υἱοῦ τὸ ὑφ' οὗ λέγειν ἢ γραφή· ὡς ὅταν λέγῃ· Ἐκπλάμν ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ· * οὐ τὸ δεύτερον αἵτιον, ἀλλὰ τὸ πρῶτον τιθεῖσα, καὶ πάλιν· Οὐχὶ διὰ τοῦ Θεοῦ ἡ διασάφεις

* Γεν. 4, 1. αὐτῶν ἐστι· * καὶ· Πιστὸς ὁ Θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς διακονίαν.*

* Γεν. 40, 8. αὐτῶν ἐστι· * καὶ· Πιστὸς ὁ Θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς διακονίαν.*

* Κορ. α'. 1, 9. Ὁρᾷς τό· Δι' υἱοῦ, πῶς αἰτίαν σημαίνει προφανῶς καὶ ἀναντιρρήτως· ἀλλ' ἵνα καὶ ἔτι βεβαιώτερον διεχθῇ, ὅτι ἀντιμεθίσταται ἢ διὰ τῇ Ἐκ, καὶ αἰτίαν σημαίνει, τῶν λοιπῶν ἁγίων ἀκούσωμεν. φησὶ γάρ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ οὕτωςί πως ἐπιγραφομένη περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος κεφαλαιώδεις λέγῃ κεφ. ε'. οὗ ἡ ἀρχή· Τὰ μὲν δὴ ἐκείνων τοιαῦτα, ἡμεῖς δὲ διέζομεν ὁ φοιθόμεθα· Ἡδὲ δὲ καὶ πρὸς τὰ ὑπ' ἀλλήλων σημαινόμενα πολλάκις ἀντιμεθίστανται ἢ διὰ καὶ ἡ Ἐκ, ὅταν ἑτέρα τῆς ἑτέρας σημασίαν ἀντιλαμβάνη· ὅσον· Ἐκπλάμν ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἑτέρωθεν· Ὅσα ἐνετέλατο Μαῦσῃς τῷ Ἰσραὴλ διὰ προστάγματος κυρίου, καὶ πάλιν· Οὐχὶ διὰ τοῦ Θεοῦ ἡ διασάφεις αὐτῶν ἐστίν· ἀντὶ τοῦ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰπεῖν, διὰ τοῦ Θεοῦ εἴρηκεν· Ὁ δὲ ἅγιος Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Νεστόριον ἐπιστολῇ, ἥς ἡ ἀρχή· Καταφλουαροῦσι μὲν, ὡς μανθάνω, τινὲς τῆς ἡμῶν ὑπολήψεως φησὶν· Ἐπειδὴ σάρκα λαβὼν πεχημάτικε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, ἀναγκαῖον ὁμολογεῖν, ὅτι γεννῆνται κατὰ σάρκα διὰ γυναικός, καὶ μετὰ βραχέα· Ὁ ἐκ Θεοῦ πατὴρ λόγος ἐκ τῆς ἡγίας παρθένου ἐστὶ, καὶ παρακατιών· Γεννῆνται καὶ ἡμεῖς ἐκ γυναικός, καὶ μετ' ὀλίγου· Ὁ ἐκ Θεοῦ πατὴρ λόγος ἐν μορφῇ τοῦ γεννηκτός ὑπάρχων κατώκησεν ἐν ἀνθρώπῳ γεννῶντι διὰ γυναικός. Ἐπεὶ οὖν ἀντιμεθίσταται ἢ διὰ τῇ Ἐκ, λέγουσι δὲ οἱ δυτικοὶ πατέρες καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, οἱ δὲ ἀνατολικοὶ διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, οὐ δίκαιόν ἐστι τούτους παριδόντας, τὴν διὰ ἀντὶ τῆς Μετὰ καὶ ἀντὶ τῆς Σὺν ἐννοεῖν· τὸ γὰρ σὺν τῷ υἱῷ ἐκπορευόμενον, ἢ μετὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον, οὐδεὶς τῶν ἁγίων εἴρηκε· διότι, ὡς καὶ προεῖρηται, ὁ τρόπος οὗτος ἐνώσιως μᾶλλον ἐστὶ καὶ οὐ διακρίσεως. διὰ τοῦτο καὶ τὴν διακρίσιν ταύτην εἰδότες οἱ καλῶς ἐπιστάμενοι τὰ τοῦ πνεύματος λέγειν, οὐ μετὰ τοῦ υἱοῦ ἢ σὺν τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι ἔφησαν· εἰ γὰρ τοῦτο ἔγνωσαν, οὐκ ἂν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἡ πηγὴ τῆς Θεολογίας ἐν τῷ κατὰ

Ἀριμανῶν τετάρτῳ λόγῳ ἔλεγεν· Οὐ τὸ πνεῦμα συνάπτει τὸν λόγον τῷ πατρὶ, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ λόγου τοῦτο λαμβάνει. καὶ ἐν τῇ πρὸς Σεραπίωνα· Ἐν Χριστῷ ἦν τὸ πνεῦμα, ὥσπερ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ. καὶ· Τοιαύτην φύσιν καὶ τάξιν ἔχει τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱόν, οἷαν ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα. Καὶ Βασίλειος δὲ ὁ μέγας ὁ τῆς Θεολογίας βυθὸς ἐν ιζ' τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον οὕτω φάσκει· Ὡς τοίνυν ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα, οὕτω καὶ πρὸς τὸν υἱόν τὸ πνεῦμα κατὰ τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι παράδο-
δομένην τοῦ λόγου σύναξιν· εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τῷ υἱῷ συντέτακται, ὁ δὲ υἱὸς τῷ πατρὶ, καὶ τὸ πνεῦμα τῷ πατρὶ δῆλον. καὶ ἔτι Ἀθανάσιος ἐν τῷ λόγῳ τῷ κατὰ πασῶν τῶν αἱρέσεων, οὗ ἡ ἀρχή· Τὸ προκείμενον ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου· φησὶν· Ὁμοίως καὶ ὁ μέγας Παῦλος· Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κρᾶζον Ἀβελᾶ ὁ πατήρ. * καὶ αὐτὸς ὁ πατήρ λέγει * Γαλ. 4, 6.
διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου· Ἐκχεῖν ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσι· * καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἐλθὼν σῶσαι * Ἰωηλ. 2, 28.
τὸ γένος ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων, αὐθεντικῇ φωνῇ εἶπεν· Ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐμοί· καὶ· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια. καὶ· Ἐὰν ἀπέλθω πρὸς τὸν πατέρα μου, οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς, ἀλλὰ ἀποστέλλω ὑμῖν τὸν παράκλητον τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας. * ἰδοὺ * Ἰω. 14, 6.
τὸ πνεῦμα ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ἡ ἀλήθεια ἐν τῷ πατρὶ· ἰδοὺ ἡ τριάς 10. 18. 16, 13.
ἀδιαίρετος. Οἱ οὖν λέγοντες τὴν Διὰ ἀντὶ τῆς Μιτᾶ καὶ τῆς Σύν, οὐ προδήλως ἐναντίως λέγουσι ταῖς τῶν πατέρων Θεολογίαις;

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ὅρα δὲ καὶ ἐπὶ τῆς γεννήσεως, τὸν ἐκ τοῦ πα-
τρὸς φησι γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· μή τις ἐνταῦθα τὸ
ἐκ μόνου προστίθῃσιν; ἀλλ' οὐδ' ἐν ἥττον νοοῦμεν τοῦτο, καὶ λέ-
γομεν ἡνίκα δειήσῃ· παρ' οὐδενὸς γὰρ ἄλλου γεννᾶσθαι τὸν υἱὸν
μεμαθήκαμεν.

ἈΠΟΛΟΓ. Ὅτι μὲν ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν εἶναι καὶ
μὴ προσκειμένου ἐν τῷ συμβόλῳ, καὶ αὐτὸς ὁ τίμιος ἀνὴρ ὁμολο-
γεῖ· νοεῖ γὰρ οὕτω καὶ λέγει φησὶν ἡνίκα δειήσῃ. καὶ ἡμεῖς μὴ
προσκειμένου ἐν τῷ συμβόλῳ· Καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, νοοῦμεν τοῦτο καὶ
λέγομεν ἡνίκα δειήσῃ· ὡσαύτως καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ. διατί; ὥσπερ γὰρ
οἱ ἄγιοι ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν λέγουσι, καὶ ἐν τῷ συμ-
βόλῳ οὐ προσκείται, καὶ ἡμεῖς οὕτω κηρύττομεν, οὕτω καὶ τὸ

πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται λεγόντων, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τὸν υἱοῦ, καὶ μὴ προσκειμένου ἐν τῷ συμβόλῳ, νοοῦμεν καὶ λέγομεν. Ὅτι δὲ τὸ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται οὐ θεολογοῦσιν οἱ ἅγιοι, τὸ δὲ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν γεννᾶσθαι λέγουσιν, ἀκουσον· φησὶ γὰρ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν ταῖς ἀντιρρήτικαῖς, ἐν κεφαλαίῳ οὗ ἡ ἐπιγραφή· Ὅτι οὐ κτίσμα ὁ υἱὸς Μονογενὴς ὁ υἱὸς διὰ τὸ μόνος ἐκ μόνου γεννᾶσθαι. Καὶ ὁ Θύκ· Ἰωάννης ὁ ἐκ Δαμασκοῦ ἐν τῇ γ' τῶν θεολογικῶν φησὶ· Πατὴρ δὲ μόνου υἱοῦ, καὶ ἐν τῷ περὶ τριάδος τοῦ αὐτοῦ θείου Δαμασκηνῶ, οὗ ἡ ἀρχή· Πιστεύομεν τοιγαροῦν· φησὶ· Μονογενὴς δὲ, ὅτι μόνος ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς μόνως ἐγενήθη. Καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐν τῷ εἰς τὸν Ἑρηνά φησιν· Ἀληθῶς υἱὸν τὸν υἱὸν, ὅτι μόνος καὶ μόνου καὶ μόνως καὶ μόνον, οὐ γὰρ καὶ πατὴρ, καὶ ὅλον υἱὸς καὶ ὅλου καὶ ἀπ' ἀρχῆς. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τῇ περὶ υἱοῦ β' λόγῳ φησὶ· Μονογενὴς δὲ, οὐχ ὅτι μόνος ἐκ μόνου καὶ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ μονοτρόπως οὐχ ὡς τὰ σώματα. Τοῦτο καὶ Μάξιμος μὲν ἂν Ἀνομοίου διαλεγόμενός φησιν· Ἐπειδὴ μόνος ἐκ μόνου, καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ φησὶν· Εἷς Θεὸς καὶ πατὴρ λόγου ζῶντος, σοφίας ὑψιστάτης καὶ δυνάμειος καὶ χαρακτῆρος αἰδίου, τέλειος τελείου, γεννῆται υἱοῦ μονογενοῦς· καὶ εἷς κύριος μόνος ἐκ μόνου, καὶ πολλοὺς ἄλλους τῶν ἁγίων εὐρήσεις τοῦτο λέγοντας. Εἰ οὖν ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευόμενον ἤδεισαν, ἔλεγον ἂν, καὶ ἡμεῖς καὶ μὴ προσκειμένου ἐν τῷ συμβόλῳ ἐκηρύττομεν, ἵσμεν καὶ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ἐγνωμεν, καὶ λέγωμεν παρ' αὐτῶν διδασκόντες· ἀλλ' οὕτε ἐν τῷ συμβόλῳ, οὕτε ἐν τοῖς τῶν ἱερῶν πατέρων συγγράμμασι γέγραπται, ἀλλὰ καὶ ἐρωτώμενοι παρὰ τῶν αἵρετικῶν οἱ ἅγιοι, οὐκ εἶπον ἐκ μόνου. φησὶ γὰρ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς κατ' Εὐνομίου, ἐν ἐνὶ τῶν κεφαλαιῶν οὗ ἡ ἐπιγραφή· Διατί μὴ υἱὸς τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· Οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ, ἀλλ' ἵνα ἡ τριάς μὴ νομισθῇ πλεῆθος ἀπειρος υἱοῦς ἐξ υἱῶν ὡς καὶ ἐν ἀνθρώποις ἔχειν ὑποπτευθεῖσα, ἀλλὰ λέγεις· Εἰ Θεοῦ μὲν εἰκὼν ὁ υἱὸς, υἱοῦ δὲ τὸ πνεῦμα· καὶ εἰ θεοῦ μὲν λόγος ὁ υἱὸς, ῥῆμα δὲ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, διατί μὴ υἱὸς τοῦ

υἱοῦ τὸ πνεῦμα εἶπται· τούτῳ γὰρ ἰσχυροτάτῃ πρὸς τὴν ἀσέβειαν ἐχρήσατο ἢ γὰρ υἱὸν ἢ πτῖσμα· κελύεις νοῦν. Ταῦτα καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος παρὰ τῶν αἰρετικῶν ἐρωτώμενος, ὡς αὐτὸς φασιν ἐν τῇ περὶ τοῦ πνεύματος λόγῳ, οὐδ' αὐτὸς εἶπεν ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς· εἰ γὰρ εἶδεν ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔλεγον ἅν, καὶ λόγῳ ἀπαλλάξῃ πολλῶν. καὶ Ἀθανάσιος ὁ πάλους τὰ θεῖα ἐν τῇ πρὸς Σιναίωνα ἐπιστολῇ ἧς ἡ ἀρχὴ· Ἐνέτυχον καὶ τῇ νῦν γραφίτῃ· ἐπάγω ὡς ἀπὸ τῶν αἰρετικῶν ταῦτα· Εἴτα ἐπιλέγουσιν, ὡς γράφεις, εἰ ἐκ τοῦ υἱοῦ λήφεται τὸ πνεῦμα, καὶ παρ' αὐτοῦ δίδοται· οὕτω γὰρ γέγραπται· εὐθὺς ἐπάγουσιν· Ἰω. 15, 26. Οὐκοῦν σάωπος ὁ πατὴρ, καὶ ἔκγονον αὐτοῦ ἔστι τὸ πνεῦμα· εἰ οὖν ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ᾔδεισαν τὸ πνεῦμα εἶναι οἱ ἅγιοι, ἔλεγον ἅν, ὡς περ καὶ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ἐθεολόγησαν· ἀλλ' οὐδαμοῦ τοῦτο εἶπεν, καίτοι γὰρ παρὰ τῶν κακοδόξων πολλὰ ἀναγκα-σθέντες· πῶθιν οὖν ὁ τίμιος οὗτος τὸ ἐκ μόνου ἔλαβε καὶ λέγει, οὐ σωροῦμιν· ἔδω γὰρ καὶ τοὺς τοῦτο θεολογοῦντας λέγειν, καὶ μὴ παρασκηπᾶν· πρὸ γὰρ τοῦ σχίσματος οὐδεὶς τῶν ἐκκλησιῶν τοῦτο εἶρκεν. διὸ ἀρετῶν ἠγούμεθα λέγειν καὶ μόνον, ὅτι τὸ μὲν οἱ ἅγιοι λέγουσι, τὸ δὲ οὐ λέγουσι· καὶ ὁ μὲν λέγουσι, καὶ μὴ προσκει-μῶν ἐν τῇ συμβόλῃ, λέγομεν καὶ πιστεύομεν· ὁ δὲ οὐ λέγουσιν, αὐτὰ φρονοῦμεν οὕτε κηρύττομεν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἐκ προ-σώπου τῆς ἐκκλησίας ἐπάσκει καὶ τῶν Χριστιανῶν ὑπαντῶν, ἐκ τοῦ υἱοῦ φασί τὸ πνεῦμα οὐ λέγομεν. εἰ δὲ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα οὐ λέγομεν, δῶλον ὡς ἐκ τοῦ πατρὸς μόνου λέγομεν. διὸ καὶ μικρὸν ἀνωτέρω τὸν υἱὸν φασιν, οὐ λέγομεν αἴτιον. καὶ ἐν τῇ ἐφεξῆς κε-φαλαίῳ· Μόνος αἴτιος ὁ πατήρ.

ἈΠΟΛΟΓ. Εἰ μὲν οὖν ὁ θεὸς Δαμασκηνός, ἐνθα τίθῃσι τὸ Οὐ λέγομεν, τὸ Οὐκ ἔστιν ἐδάλου, καλῶς ἂν εἶχομεν καὶ ἐνταῦθα νοῦν· εἰ δὲ καὶ ἀλλαχοῦ τίθῃσι τὸ Οὐ λέγομεν, οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ λέγεσθαι διὰ τοὺς αἰρετικούς, πῶς ἐνταῦθα τὸ Οὐ λέ-γομεν, διὰ τὸ μὴ εἶναι φρονήσομεν; ὅτι δὲ οὕτως ἔχει, ἀκουσεν αὐτοῦ οὕτω δαλοῦντος· φασί γὰρ ἐν τῇ οἷ κεφαλαίῳ, οὐ ἢ ἐπιγραφὴ· Ὅτι θεοτόκος ἢ ἐκ γένεως παρθενικός· χριστοτόκος οὐ λέγομεν τὴν ἐκκλησίαν παρ-θένον· καὶ ἐν ἐτέρῃ λόγῳ αὐτοῦ, οὐ ἢ ἐπιγραφὴ· Ἐσὺ ἀκριβέ-

στατον κατὰ τῆς Θεοσυζούς αἱρέσεως τῶν Νεστοριανῶν· ἡ ἀρχὴ
 Πρὸς τοὺς Νεστορίου ὁμόφρονας· φησὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ λόγου δι
 καὶ Θεοτόκον τὴν ἐκτίαν παρθένον ἐκρύπτομεν, ὡς Θεὸν κυρίως καὶ
 ἀλλοθῆς ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα γυνάσασαν· χριστοτόκον δὲ αὐτὴν
 ἱσμεν, Χριστὸν γὰρ ἐγέννησεν, ἀλλ' ἐπεὶ δὲ ἐπ' ἀναίρεσιν τῆς Θεο-
 τόκου φανῶς ὁ Θεὸς Νεστόρειος ταύτῃ κατιχρήσατο, οὐ χριστο-
 τόκον, ἀλλ' ἐκ τοῦ κρείττονος ταύτην Θεοτόκον ἐκτονομάζομεν·
 Ὅρξαι, ὅπως χριστοτόκον οὐδε μὴ τὴν ἐκτίαν παρθένον, οὐ λέγε-
 δὲ, οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι· χριστοτόκον, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ λέγεσθαι.
 οἶδε γὰρ καὶ Γρηγόριον τὸν Θεολόγον· ἐν τῇ περὶ τοῦ πνεύματος
 λόγῳ φάσκοντα· Τῶν πραγμάτων τὰ μὲν οὐκ ἔστι, λέγεται δι
 τὰ δὲ ὄντα οὐ λέγεται· τὰ δὲ οὔτε ἔστι, οὔτε λέγεται· τὰ δὲ ἄμφω
 καὶ ἔστι καὶ λέγεται· Ὡς περὶ γὰρ ἱσταῦθα σαφίστατα ἐδάμωσι,
 διὰ τὸν Νεστόριον καὶ τοὺς κατ' αὐτὸν χριστοτόκον οὐ λέγομεν,
 οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι· οὕτω καὶ διὰ τὸν Εὐνόμιον λέγοντα ἐκ μόνου
 τοῦ υἱοῦ εἶναι τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ υἱοῦ φησὶ τὸ πνεῦμα οὐ λέγομεν.
 εἰ γὰρ ἤδω, ὅτι οὐκ ἔστιν ἕτερον ἂν καὶ περὶ τούτου ὥσπερ λέγει
 καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ, τὸν δὲ υἱὸν οὔτε τοῦ πνεύματος λέγομεν, οὔτε μὴ
 ἐκ τοῦ πνεύματος· ὡς καὶ ἡ Νύσσης Γρηγορίος φησιν· ὁ δὲ υἱὸς ἐκ τοῦ
 Θεοῦ ὢν, οὐκίτι καὶ τοῦ πνεύματος οὔτε ἔστιν οὔτε λέγεται, οὐδὲ
 ἀντιστρέφει ἡ σχετικὴ ἀκολουθία αὕτη. σημειῶσαι καὶ ἄλλος ὅτι
 γὰρ φησιν, ἐκ τοῦ υἱοῦ οὐ λέγομεν οὐ μέχρι τούτου ἵσταται, ἀλλ'
 εὐθύς συνημμένως ἐπιφέρει, διὰ τοῦ υἱοῦ· φησὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ 17· τῶν
 Θεολογικῶν· Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πνεῦμα τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον,
 οὐδεμία γὰρ ὁρμὴ ἄνευ πνεύματος· καὶ υἱοῦ δὲ πνεῦμα, οὐχ ὡς ἐξ
 αὐτοῦ ἀλλ' ὡς δι' αὐτοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον. οἶδε γὰρ ὁ
 ἅγιος ἀκριβῶς, ὡς ἐπιστήμων τῆς ἐλληνικῆς σοφίας, ὡς ὅπου ἂν τίθη-
 ται ἡ Ἐκ πρόθεσις, ἀνώτερόν τι οὐ ζητεῖ, ἀλλ' ἐκῶθεν ἔχει τὴν πρώτην
 ἀρχὴν καὶ κεῖσε ἵσταται τὸν ἀκροατὴν· ἡ δὲ διὰ πρόθεσις ὅπου ἂν τίθη-
 ται, ἐξ ἀπαντος ἐτέραν ἐπιζητεῖ τὴν ἀρχοειδῆ καὶ προκαταρκτικὴν.
 τούτου οὖν χάριν τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἀπαρνέται, τὸ δὲ δι' υἱοῦ καὶ
 πάνν τίθεται· ἐκ τοῦ υἱοῦ οὐ λέγομεν φησιν· οὐ γὰρ λέγει ὅτι καὶ ἐκ
 τοῦ υἱοῦ οὐ λέγομεν μετὰ τοῦ καὶ συμπλεκτικοῦ συνδέσμου· ἀλλ'
 ἐκ τοῦ υἱοῦ φησιν οὐ λέγομεν. ὁ γὰρ καὶ σύνδεσμος καὶ ἄλλο τι
 ζητεῖ, ὥσπερ καὶ ἡ διὰ πρόθεσις, καὶ προειπινούμενων ἔχει τὸν

καὶ σύνθετον. ὅρα δὲ τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ, ὅπως ἐπόμενος τοῖς λοιποῖς πρὸ αὐτοῦ ἐκείνῳ λέγει· φησὶ γάρ· Τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἢ ἐκφαντορικὴ τοῦ κρυφίου τῆς Θεότητος δύναμις τοῦ πατρὸς, ἐκ πατρὸς ἐστὶ δι' υἱοῦ ἐκπορευομένη, ὡς οἶδε. καὶ πάλιν· Αὐτὸς μὲν ἐστὶ τοῦς, ὁ πατὴρ δ' ἄλλον, λόγου ἄβυσσος, λόγου γεννήτωρ, καὶ διὰ λόγου προβολὴς ἐκφαντορικοῦ πνεύματος. Οἱ γοῦν λέγοντες, ὅτι ἡ Διὰ πρόθεσις ἀντὶ τῆς Μετὰ προθέσεως λαμβάνεται καὶ τῆς Σὺν, νοεῖτωσαν καὶ λογίτωσαν καὶ ἐνταῦθα, ὅτι ὁ νοῦς ὁ λόγου ἂν ἄβυσσος, ὁ λόγου γεννήτωρ μετὰ τοῦ λόγου προβάλλει τὸ πνεῦμα, ἢ σὺν τῷ λόγῳ προβάλλει· ἀλλ' οὐ θελήσουσιν, ὡς οἶμαι· καὶ ἐντεῦθεν ἡ μηχανὴ τῆς παρεξηγήσεως ἐλεγχθήσεται. οὐ γὰρ μάταιον ὁ ἄγιος, ὅταν τὴν Ἐκ πρόθεσιν ἀρνήται, ἐπομένως τὴν Διὰ ἐπιφέρει, ἀλλὰ διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν καὶ τὸν Εὐνόμιον καὶ τοῦς κατ' αὐτὸν ἀποσεβῶν, ἐκ μόνου τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα λέγοντας· εἶδε γὰρ οὗτος ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐκπορευόμενον τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον· καὶ οὕτω θεολογεῖ, δῆλον γὰρ ἐκ τῶν προειρημένων, καὶ ἐν οἷς πρὸς κύριον ἢ ὕμνοις ψάλλει· Ἰλιων νέμοις ἡμῖν πνεῦμα μεταδοτικὸν ἀγαθότητος, ἐκ πατρὸς διὰ σοῦ προερχόμενον. οὕτω καὶ ἡμεῖς ὁμολογούμεν, ὡς οὐκ ἂν ἐκ τοῦ υἱοῦ προερχομένου ἐλεγχθῇ τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ· χρῶν γὰρ ὁμολογεῖσθαι τὴν πατρικὴν ὑπόστασιν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν υἱοῦ καὶ πνεύματος· τὸν δὲ υἱὸν οὐκ ἂν ἀρχικὸν αἴτιον ὁμολογήσαιμεν, οὐδὲ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐρεῦμεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ μετὰ τὸν πατέρα, μετὰ τοῦ καὶ συμπλεκτικοῦ συνδέσμου. ὁ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα λέγων, ὑποφίαν παρέχει τὸν υἱὸν ἀρχικὸν αἴτιον νοεῖν. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς Ἰωάννης φησὶν· Ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα οὐ λέγεται. ὁ δὲ λέγων, τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ, ἢ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὡροδύτως ὁμολογεῖ τὸν πατέρα μόνον ἀρχικὸν αἴτιον τῆς τοῦ πνεύματος ἐκπορεύσεως· πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ υἱός, ἔχει λαβὼν ταῦτα παρὰ τοῦ πατρὸς, οὐσιωδῶς διπλασθῇ καὶ φυσικῶς, ὡς κυρίως υἱὸς ἐκ κυρίως πατρός· μᾶλλον δὲ πάντα ἔχει μετὰ τοῦ πατρὸς, ὡς αὐτὸς ὁ κύριός φησι, καὶ ὡς ὁ Κύριλλος ἐξηγῶνται· φησὶ γὰρ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ τῇ πρὸς Θεοδώριτον τοῦ Θ' κεφαλαίου, ὅς ἐ ἀρχὴ· Φθάσας ἔφην, ὅτι τοῖς Νεστορίου βαπτισμοῖς ἰσχυρὰ δυσφημίας· Ἐκπορεύεται μὲν γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς

- * Ίω. 15, 26. τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς φωνήν*, ἀλλ' οἷα ἀ-
 λότρίον ἐστὶ τοῦ υἱοῦ πάντα γὰρ ἔχει μετὰ τοῦ πατρὸς· καὶ τοῦτο
 αὐτὸς εἰδὼς ἐπὶ τῶν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· Πάντα ὅσα ἔχει
 ὁ πατὴρ ἐμὰ ἐστὶ διὰ τοῦτο εἶπον· Ἐκ τοῦ ἑμοῦ λάβεται καὶ
- * Ίω. 16, 15. ἀναγγελεῖ ὑμῖν.* Καὶ οὕτω νοοῦμεν τὸν ἅγιον Ἰωάννην συμφωνῶν
 μετὰ τῶν λοιπῶν ἁγίων τῶν λογόντων, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ διὰ τοῦ
 υἱοῦ, καὶ ἐξ ἀμφοῖν· εἰ δὲ οὐχ ὥς ἀρχικὸν αἴτιον νοοῖμεν τὸν ἅγιον
 φρονεῖν καὶ λέγειν, ἐκ τοῦ υἱοῦ δὲ οὐ λέγομεν, ἀλλ' ἑκπῶς καὶ
 ἀπολειμμένος, οὔτε πρὸς ἑαυτὸν τὸν ἅγιον συμφωνήσομεν, οὔτε μετὰ
 τῶν λοιπῶν ἁγίων· τὸ γάρ· διὰ λόγου προβελύς ἐκφαντορικῶς
 πνεύματος· καί· διὰ τὸν λόγον καὶ πνεῦμα ἔχον, ὡς ἐν τῇ ζ' τῶν
 Θεολογικῶν φησιν, οὐ συγχωρεῖ ὅλως μὴ εἶναι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἢ
 διὰ τοῦ υἱοῦ. τοῦτο δὲ καὶ Κύριλλος ὁ Θύϊος παρίστησιν εἰς τ'
- * Ίω. 15, 26. Ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος·* φησὶ γάρ· Ὡςπερ γάρ ἐστιν ἰδῆν τὸ
 πνεῦμα τοῦ υἱοῦ φυσικῶς, ἐν αὐτῷ τε ὑπάρχον, καὶ δι' αὐτοῦ
 προϊόν, οὕτω καὶ τοῦ πατρὸς· οἷς δὲ τὸ πνεῦμα κοινόν, τούτοις
 εἴη δῆπου πάντως ἂν καὶ τὰ τῆς οὐσίας οὐ διωρισμένα. Τὸ δὲ
 Μόνος αἴτιος ὁ πατὴρ ἐν τοῖς παλαιότατοις τῶν βιβλίων οὐχ ὠ-
 ρίσκεται· ἀλλ' ἡμεῖς καὶ τοῦτο διχομύθεα, καὶ καλῶς ἔχον λέ-
 γομεν· καὶ γὰρ πάντα ὅσα ἔχει ὁ υἱός, πρὸς τὴν πρώτην αἰτίαν
 τὸν πατέρα ἀνάγονται, καθὼς καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ πρὸς
 Ἀμφιλόχιον, περὶ τοῦ μὴ ἀγνοεῖν τὴν ἡμέραν τοῦ τέλους τὸν κύ-
 ριον, οὕτω φησὶν· Οὕτω καὶ οὐδεὶς οἶδε τὴν ἡμέραν τοῦ τέλους, εἰ
 μὴ ὁ πατὴρ μόνος· τὴν πρώτην εἶδεν τῶν τε ὄντων τῶν τε ἑσ-
 μένων ἐπὶ τὸν πατέρα ἀνάγοντος τοῦ υἱοῦ, καὶ διὰ πάντων τὴν
 πρώτην αἰτίαν τοῖς ἀνθρώποις ὑποδεικνύοντος, εἰρησθαι νομίζο-
 μεν· καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐν τῇ τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς
 ἐξηγήσει οὕτω φησὶν· Ὡςπερ τῶν ἄλλων ἕκαστον, οὕτω δὲ καὶ ἡ
 γνώσις τῶν μεγίστων ἐπὶ τὴν αἰτίαν ἀναφερέσθω τιμῇ τοῦ γενέ-
 τορος. δοκεῖ δὲ μοι τις μὴδ' ἂν ἐκείνως ἀναγνούς, ὡς τῶν καθ'
 ἡμᾶς φιλολόγων τις, μικρὸν ἐνοῶσαι· ὅτι οὐδὲ ὁ υἱός ἄλλως οἶδε
 τὴν ἡμέραν ἢ τὴν ἡμέραν, ἢ ὡς ὁ πατὴρ· τὸ γὰρ συναγόμενον ὁμοῦ;
 ἡμεῖς δὲ ὁ πατὴρ γινώσκει, διὰ τοῦτο καὶ ὁ υἱός· ὡς δὲ πάλιν, ὅτι
 μὴδὲν γνωστὸν τοῦτο μὴδ' ἐλπιζόμενον, πλὴν τῆς πρώτης φύσεως. Ἀλλὰ
 καὶ τῶν δημιουργημάτων ὁ μέγας Βασίλειος τὴν αἰτίαν, ὧν καὶ ὁ

υἱὸς δημιουργός τε καὶ αἴτιος ὑπάρχει, ἐπὶ τὸν πατέρα ἀναφέρει·
 φησὶ γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα ὁ κύριος· καὶ ὡς φησι Βασι-
 λειος ὁ μέγας ἐν τῇ ἡ' τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον· Τὰ ἑμὰ πάντα σὰ
 ἐστίν, * ὡς ἐπ' αὐτὸν τῆς ἀρχῆς τῶν δημιουργμάτων ἀναγομένης *
 καὶ τὰ σὰ ἑμὰ, ὡς ἐκείνῳ αὐτῷ τῆς αἰτίας τοῦ δημιουργοῦ κα-
 θεύσεως. ὣν δὲ ἡ δύναμις ἴση, ἴση πᾶντος καὶ ἡ ἐνέργεια·
 Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία· * καὶ οὕτω πάντα δι' *
 αὐτοῦ ἐγίνετο. * Ὁ αὐτὸς δὲ Βασιλεὺς μάλα καλῶς παρίστανει ἐν
 τοῖς κατ' Εὐνομίου ἀντιρρητικοῖς, ἐλέγχων ἐκεῖνον, ὅπως τὴν αἰτίαν
 μόνον τῇ μονογενεῖ ἐτίθη, ἀφαιρῶν ταύτην ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ
 ποῖαμα τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα λέγων· ὁ ἄγιος πιστούμενος, ὡς καὶ
 ὁ πατὴρ ἐστίν αἴτιος, καὶ οὐ μόνος ὁ υἱός φησιν· Ἐκεῖνο δὲ τῆς
 τῶν ἐπάντων ἀδελφον, ὅτι οὐδεμία ἐνέργεια τοῦ υἱοῦ ἀποτεμν-
 μὴν ἐστὶ τοῦ πατρὸς, οὐδ' ἐστὶ τι ἐν τοῖς οὖσι τῷ υἱῷ ὑπάρχον,
 ὃ τοῦ πατρὸς ἡλλοτρίωται; πάντα γὰρ φησι τὰ ἑμὰ σὰ ἐστίν, καὶ
 τὰ σὰ ἑμὰ. πῶς οὖν τοῦ πνεύματος τὴν αἰτίαν τῇ μονογενεῖ μόνῃ
 προστίθῃσι, καὶ κατηγορήματι τῆς φύσεως αὐτοῦ τὴν τούτου λαμ-
 βάνῃ δημιουργίαν; εἰ μὲν οὖν δύο ἀρχαὶ ἀντιπαρεξάγων ἀλλή-
 λαις ταῦτά φησι, μετὰ Μανιχαίου καὶ Μαρκιανὸς συντριβήσεται·
 εἰ δὲ μίᾳ ἐξάπτῃ τὰ ὄντα, τὸ παρὰ τοῦ υἱοῦ γεννηθῆναι λογί-
 μων πρὸς τὴν πρώτην αἰτίαν τὴν ἀναφορὰν ἔχει. ὥστε πᾶν πάντα
 εἰς τὸ εἶναι παρῆχθαι διὰ τοῦ Θεοῦ λόγου πιστεύομεν, ἀλλὰ τὸ
 πάντων αἴτιον εἶναι τὸν Θεὸν τῶν ὅλων οὐκ ἀφαιρούμεθα. Καὶ οὕτω
 νοοῦμεν καὶ πιστεύομεν καὶ τὸν ἱερὸν Μάξιμον πρὸς τὸν πατέρα
 ἀναφέρειν τὴν αἰτίαν.

Ὁ ΕὐΘΕΣΟΥ. Τί ἐστι; οὐδέποτε φησι τοὺς Λατίνους ὡς σίρι-
 ττικούς εἰχομεν, ἀλλὰ μόνον σχισματικούς· τοῦτο μὲν οὖν παρ' αὐτῶν
 ἐκείνων εἰλήφασιν· σχισματικούς γὰρ ἡμᾶς ἐκεῖνοι καλοῦσιν, οὐδὲν
 ἡμῖν ἐγκαλεῖν ἔχοντες περὶ τὴν ἡμετέραν δόξαν, ἀλλ' ὅτι τῆς ὑπο-
 στατικῆς αὐτῶν ἀποσχίσθημεν, ἣν ὀφείλομεν, ὡς ἐκεῖνοι νομίζουσιν.
 εἰ δὲ καὶ ἡμᾶς τοῦτο δίκαιον ἐκείνοις ἀντιχαρίζεσθαι, καὶ οὐδὲν
 αὐτοῖς ἐγκαλοῦμεν περὶ τὴν δόξαν, σκεπτέον.

ἈΠΟΛΟΓ. Ὅτι μὲν οὖν ἀκεῖνοι σχισματικούς ἡμᾶς ἔλεγον,
 ἀλλοθί· τί γὰρ ἂν καὶ εἶχον ἡμῖν ἐγκαλεῖν ὀρθοδόξοις οὖσι. ἀ-
 κένοι ὀρθόδοξοι ὄντες; * εἰ γὰρ κυρίως κατέδοξοι ὑπῆρχον, οὐ

* Ἰω. 17, 10.

* Κορ. α'. 1, 24.

* Ἰω. 1, 3.

* Ὁρθοδόξους
 ἐκεῖνους λέγει
 τοὺς Γραικοὺς,
 οἷς οὐχὶ τῷ ἀ-
 ποκλείειν τὸν
 υἱὸν τῆς προ-
 βλητικῆς δυ-
 νάμεως, ἀλλὰ
 διὰ τὸ νομίζειν
 διασχίσαν ὑπὸ
 τῶν Λατίνων
 δογματίζεσθαι
 ὑποπτος ἦν ἡ
 πρὸς ἐκεῖνους
 ἔννοια· ὥς ἐστιν
 ἰδεῖν ἐν τῷ ὅρῳ
 τῆς ἐν ᾧ συνε-
 τίμα συνόδου·
 καὶ οἱ τινες ἐ-
 τοίμως εἶχον
 ὑπὸ οἰκουμένη-
 κῆς διορθωθῆ-
 ναι συνόδου.

σχισματικούς ἡμᾶς ἐκάλουν ἀλλ' αἰρετικούς, διότι πάντες οἱ αἰρετικοὶ τοὺς ὀρθοδόξους αἰρετικούς ἀπικάλουν καὶ οὐ σχισματικούς. καὶ ἡμεῖς δὲ αἰρετικούς ἐκείνους οὕτε νομίζομεν, οὕτε λέγομεν· εἰ γὰρ αἰρετικούς εἶχομεν, οὐκ ἂν ὁ αὐτῶν πάπας μακαριώτατος καὶ ἁγιώτατος καὶ ἄκρος ἀρχιερεὺς παρὰ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας ἐπιτιλογραφεῖτο· τοὺς γὰρ κακοδόξους μετὰ τὴν τοσούτου καιροῦ περίπτωσιν οὐχ οὕτω γράψουσιν οἱ ὀρθόδοξοι.

·Ο· ΕΦΕΣΟΥ. Τὴν μὲν αἰτίαν τοῦ σχίσματος ἐκείνοι διδάσκου τὴν προσθήκην ἐξηγούντες ἀναφανδόν, ἣν ὑπ' ὀδόντα πρότερον ἔλεγον. ἡμεῖς δὲ αὐτῶν ἐσχίσθημεν πρότερον, μᾶλλον δὲ ἐσχίσμεν αὐτοὺς καὶ ἀτεκόψαμεν τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας σώματος.

·Η· ἐν τῷ συμβολῷ καλουμένη προσθήκη παρὰ Λατίνων ἐλίσσεται καδ' ὃν ἦν χρόνος ὁ φώτιος, ὡς αὐτὸς ἐκείνος μαρτυρεῖ ἐν τῇ ἐγκυλίῳ αὐτοῦ ἐπιστολῇ, καὶ ἐν ἄλλοις, ὅπου κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας γράφει, δηλόν οὖν ὡς οὐ γίγονεν ἡ προσθήκη αἰτία τοῦ σχίσματος, εἴπερ λεγομένης τῆς προσθήκης οἱ μετὰ τὸν φώτιον οὐκ ἐσχίζοντο. Δὴλον δὲ κακίον, ὡς καὶ τισιν ἐν ἄλλαις πρὸ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου οἰκουμηνικαῖς σπουδῇ γέγονε περὶ ἐνώσεως, ὅφ' ἦν καὶ τὸ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως δόγμα λαμπρῶς ἐξητάσθῃ.

·ΑΠΟΛΟΓ. Ὅτι μὲν τὴν αἰτίαν τοῦ σχίσματος ἐκείνοι διδάσκει διὰ τῆς ἐν τῷ συμβολῷ προσθήκης, δὴλον * οὐχ ὅτι ταύτην ὑπ' ὀδόντα ἔλεγον· μαρτυρήσει γὰρ καὶ αὐτὸς τὴν φωνὴν ταύτην προέχοντος τοῦ λόγου τὴν Ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὅτι οἱ τῆς ἐσπέρας ἡμέρας ἔλεγον. τὸν γὰρ νοῦν ἴσως καὶ αὐτὸς ἀρνήσεται, καὶ ἄλλως νοήσει ὥσπερ δὴ καὶ νοεῖ τὴν δὲ λέξιν αὐτὴν τὴν Καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὡς δυνηθεὶς ἀρνήσασθαι· ἐπεὶ καὶ τὸν ἅγιον Μάξιμον εἰσάγει μάρτυρα διὰ τὸν σκοπὸν, ὃν βούλεται συστήσαι, καὶ μέρος τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ τίθῃσιν, εἰ καὶ τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ παρatreῖχει. πῶς οὖν ἰσ' ὀδόντα ἔλεγον, ἦν παρὰ τῶν ἁγίων παρέλαβον; ἀλλ' ὅτι μόνι τὰ κοινὰ βουλόμενοι ποιεῖν, αἱ λοιπαὶ ἐκκλησίαι οὐ κατεδέξαντο. διὸ καὶ τοὺς τὰ κοινὰ βουλομένους ποιεῖν καὶ μόνους κατελίπομεν καὶ μέχρι παντὸς ἂν μόνους κατελίπομεν, εἰ μὴ κατεδέξαντο ὑπὸ οἰκουμηνικῆς συνόδου κατὰ τὴν ἀρχαίαν τάξιν τὰ κοινὰ ἐξετάζεσθαι καὶ κανονίζεσθαι, ὅπερ καὶ νῦν γέρονε.

·Ο· ΕΦΕΣΟΥ. Διατί εἰπέ μοι; σφόδρον ὡς ὀρθὴν ἔχοντας δόξαν ἢ ὀρθῶς τὴν προσθήκην ἐξηγούντας; καὶ τίς ἂν τοῦτο εἴποι μὴ σφόδρα τὸν ἐγκέφαλον διασεισμένος; ἀλλ' ὡς ἄτοπα καὶ δυσσεβῆ φρονούντας, καὶ παραλόγως τὴν προσθήκην ποιήσαντας. οὐκοῦν ὡς αἰρετικούς· αὐτοὺς ἀπεστράφημεν, καὶ διὰ τοῦτο αὐτῶν ἐχωρίσθημεν· διατί γὰρ ἄλλος; φασὶ γὰρ οἱ φιλευσεβεῖς νόμος Αἰρετικός ἐστι, καὶ τοῖς κατὰ τῶν αἰρετικῶν νόμοις ὑπακούει· ἢ καὶ μικρὸν γοῶν τι παρεκκλίνων τῆς ὀρθῆς πίστεως.

·ΑΠΟΛΟΓ. Διὲ τὴν προειρημένην αἰτίαν καὶ μόνον, καδ' ἦν

ἰ κατ' αὐτῶν συγγραφοῦντες ἔλεγον τὰ ἀπὸ τῆς προσθήκης ὑπο-
νοούμενα ἄτοπα ἐγκαλοῦντες, καὶ τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ ὁμολογοῦντες μὴ
ἵνα τῶν πατέρων φωνὴν, τὴν δὲ ἴνοιαν ἀρνούμενοι, καὶ ὡς εἰς δύο
σχᾶς ἢ συναλοφὴν τὴν φωνὴν ἐνάγοντες. καίτοι γὰρ οἱ τοῦτο ἦν,
ὃ πρὸς αὐτοὺς τὸ ἐγκλημα, ἄλλὰ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς πατέρας τοὺς
αὐτῶν τὴν φωνὴν πρώτως εἰπόντας· αὐταὶ δὲ τὰ ἐκ τῆς φωνῆς ταύτης
πυροσούμενα ἄτοπα τῷ ἀναθέματι καθυποβάλλουσι. διὸ οὐδὲ δια-
πεινέμενοι ὅλως τὸν ἐγκέφαλον, ὡς αὐτὸς ἡμᾶς διαλοιδόρει· ἀλλ'
ὡς ἄτοπα καὶ δυσσεβῆ κηρύττοντας αὐτοὺς ἀπιστράφημεν· εἰ
ἄρ' ἄτοπα καὶ δυσσεβῆ ἐκήρυκτον, οὐκ ἂν ἡ καθ' ἡμᾶς ἐκκλη-
σία τε καὶ βασιλεία συνεχεῖς πρεσβείας ἐποιουν, σύνοδον αἰτοῦντες
ἀποδοῦναι τοὺς γὰρ αἰρετικὸν ἀπαξ τοῦ τῆς ἐκκλησίας πληρώμα-
τος ἀποτιμόντες οἱ ὀρθόδοξοι, οὐδαμῶς ἀξιοῦσι λόγου, ἀλλ' οἱ
μέτεροι οἱ κατὰ σοφίαν καὶ ἀρετὴν θαυμάσιοι, Νικομηδείας τε
δασκάριος, καὶ Εὐθύμιος ὁ ἱσούστερον ἐπὶ τὴν προεδρίαν τῆς Κων-
σταντινουπόλεως προβιβασθεὶς, καὶ Ἰωάσαφ ὁ Ἐφέσου, καὶ Μα-
άριος ὁ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος προϊστάμενος ἐκείτῃ παρ-
αινόμενοι εὐλογίαν παρὰ τοῦ πάπα ἐλάμβανον· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς
ταῦτα γράφων ἰσοκῶς τοῖς ἄλλοις πεποιῶκεν. οὐκοῦν οὐχ ὡς
ἰρετικὸν αὐτοὺς ἀπιστράφημεν. ἐπεὶ δὲ καὶ νόμον προβάλλεται,
αἱ Λατίνοι νόμον ἱεροῦσιν· ὡς ἀπάν οὐδεὶς καταδικάζεται· οὕτω
ἄρ' ὅσον ὁ νόμος· Ἐὰν δὲ κληθεὶς ὁ κατηγορούμενος οὐκ ἀπαν-
ήσῃ, τῇ τῆς φευγοδικίας καὶ μόνον ὑπόκειται ἐπιτιμῇ, ὡς οὗ
παρτήσῃ εἰς τὸ κριτήριον. διὰ τοῦτο καὶ τῶν διατύχων τὸ τοῦ
ῥάπα ὄνομα ἐξεβλήθη· Ὅτι δὲ ὁ ἐκκλῆων τῆς ὀρθοδόξου πίστεως
ἰρετικὸς ἔστιν, οὐ χρεια νόμου· πάντες γὰρ οἱ Χριστιανοὶ τοῦτο
πιστεύουσιν καὶ κηρύττουσι καὶ πρὸ τοῦ νόμου καὶ μετὰ τὸν νόμον·
ἀλλ' οὐκ ἀπέδειξε τοῦτο ἐκῶς παρὼν καὶ διαλεγόμενος, ἀλλὰ
ἄλλον ἐν τῇ καιρῷ τῆς διαλέξεως ἀπέπατο τὴν διάλεξιν· εἰ γὰρ
οὗτο ἀπειδείκνυντο, οὐδεὶς ἂν ἐν Χριστιανοῖς συνέθιτο καταδίξασ-
θαι τὴν τῶν Λατίνων ἔγνωσιν, καὶ μάλιστα οἱ τῆς ἐκκλησίας προ-
τάται καὶ κληρικοὶ ὑπογράφαντες· οὐδεὶς γὰρ διὰ τῆς χάριτος
οὗ Χριστοῦ, οὐ μικρὸς οὐ μέγας ἠθέλησε καταδίξασθαι τὴν τῶν
λατίνων ἔγνωσιν, εἰ αὐτὸς ἀποδείκνυνται αὐτοὺς κακοδόξους. ἀλλ'
σπερ ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιστολῇ τὸ ἐκ μόνου λέγει, οὕτω καὶ περὶ τὸ

ἐκ μόνου συμπεραίνων, οἱ Λατῖνοι τὰς τῶν πατέρων μαρτυρίας προκομίσαντες, αὐτοὺς ἀπανήνато τὴν διάλεξιν, μηδένως ἐθελήσας ἀπαντῆσαι· καίτοι γὰρ τοῦ προσδιαλεγομένου βοῶντος ἰνῶπιον βασιλέως, καὶ ἀρχόντων, καὶ ἀρχιερίων, καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ· τὸν κύριον τὸν αἰδέσιμον τὸν Ἐφέσου ἐθέλω ἰλθεῖν, ἵνα ἀκούσῃ τὰς ἀπολογίας εἰς ἃ ἐκείνος εἶπεν, καὶ λόγον ἀποδοῦναι· ἀλλ' οὐκ ἐθέλωσιν ἀπαντῆσαι, πολλὰ παρὰ πάντων ἀναγκασθεῖς. πῶς οὖν ταῦτα λέγει νῦν, ἃ μὴτ' ἄλλοι εἶπον, μὴτ' αὐτοὺς ἰδυνώθη ἀποδύξαι; ἐκεῖσε οὖν ὑπῆρχεν ἡ πάλαι, καὶ οἱ λόγοι, καὶ αἱ ἀπολογίαι, καὶ οὐκ ἐθέλωσιν ἀπαντῆσαι, καὶ νῦν λέγει ὅσα καὶ βούλεται· δὴ οὐδὲ χρεία πολλῆς ἀπολογίας.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Εἰ μὲν οὖν οὐδέν τι παρικεκλίνουσιν οἱ Λατῖνοι τῆς ὁρθῆς πίστεως, μάτην αὐτοὺς ὡς ἴσμεν ἀπικοψάμεν· εἰ δὲ παρικεκλίνουσιν ὅλως, καὶ ταῦτα περὶ τὴν θιολογίαν τοῦ πνεύματος, εἰς ὃ βλασφημῆσαι κινδύνων ὁ χαλεπώτατος, αἰρετικοὶ εἰσιν ἄρα, καὶ ὡς αἰρετικούς αὐτοὺς ἀπικοψάμεν.

ἈΠΟΛΟΓ. Εἴτε παρικεκλίνουσιν εἴτε μὴ, προαποδέδνυται τὸ δὲ βλασφημῆσαι περὶ τὴν θιολογίαν τοῦ πνεύματος, ὅπως ὁ κύριος τότε τοῖς Ἰουδαίοις εἶπεν, * οὐκ οἶδα πῶς ἄγνοοι· ἡμεῖς γὰρ εἰς ὁποτέραν τῶν θείων ὑποστάσεων βλασφημήσωμεν, τὴν καὶ ἐκινδύνων λέγομεν ἔσθιν ὁ χαλεπώτατος· ἐπίσης γὰρ τὰ θεία πρόσωπα ὁμολογοῦμεν ἔν τε αἰδιότητι καὶ δυνάμει καὶ θιότητι· καὶ ὅς εἰς πρόσωπον τῶν θιαρχικῶν ὑποστάσεων βλασφημήσωμεν, οὐχ ἔξει ἄφεσιν οὔτε ἐν τῇ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῇ μέλλοντι. τοῦτο καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν

* Ματθ. 12, 31.

* Ματθ. 11, 27.

* Ματθ. 12, 31.

τῇ ἐξηγήσει τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ· Πάντα μοι παρεδόθη, * διαβεβαίω· Ὁ γὰρ εἰς ὁποτέραν φασὶ τῶν θείων ὑποστάσεων βλασφημῶν οὐχ ἔξει ἄφεσιν οὔτε ἐν τῇ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῇ μέλλοντι. * Καὶ Γρηγόριος ὁ θιολόγος οὕτω φασὶν· Ὡς ὅ, τι ἂν τῶν τριῶν κάτω βάλῃς, τὸ πᾶν ἔσθιν καθ' ἑαυτῇ, καὶ σεαυτῇ τὴν τελείωσιν. Καὶ οἱ Λατῖνοι οὖν ἐκ τῶν τριῶν οὐδὲν κάτω βάλλουσιν, ἐπίσης γὰρ τὰ θεία πρόσωπα ὁμολογοῦσιν ἔν τε δυνάμει καὶ κυριότητι καὶ θιότητι καὶ αἰδιότητι· πῶς οὖν λέγει, ῥτι εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημοῦσι; πόθεν τοῦτο μαθὼν λέγει; ὅτι δὲ λέγει· Αἰρετικοὶ εἰσιν, καὶ ὡς αἰρετικούς αὐτοὺς ἀπικοψάμεν, ἀναμνησθέντες πρότερον Ἰωάννου τοῦ Ἀντισοχίας καὶ Κυρίλλου· ἀμφοτέροις γὰρ τῆς ὁρθῆς πίστεως

χοντο, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ προσμῦναι τὸν Κύριλλον, ἀλλὰ ἀποφά-
 ισθαι κατὰ Νεστορίου πρὸ τοῦ παραγνώσθαι τὸν Ἰωάννην, κατὰ
 υφίλλου τοῦ Θεοῦ οἱ περὶ τὸν Ἰωάννην Ἀντισιόχειας ἔγραφον. καὶ
 ἡτοῦ μαρτυρήσουσι τὰ τῆς τρίτης συνόδου πρακτικά. εἰ δὲ ὡς
 ἱερετικοὺς ἀπικέλευμεν, ὡς αὐτὸς φασιν, ἐμφανισάτω τὴν κατ' αὐ-
 τὸν ἀπόφασιν τῆς συνόδου, ὅπως καὶ πότε κατεδικάσθησαν· καὶ
 ἐμμένουσι τῇ κριθείσῃ κακοδοξίᾳ, δι' ἣν κατεδικάσθησαν· ἵνα
 καὶ ἡμεῖς τὴν κρίσιν γνόντες καὶ τὴν ἀπόφασιν στέρξωμεν ἀσμένε-
 γατα· ἀλλ' οὐκ ἔχει ταῦτα διῆξαι, ὅτι αἵρεσιν κηρύττουσιν οἱ
 αὐτοὶ· εἰ μὴ, ὅτι ἔπεται. οἱ δὲ Λατῖνοι φασιν, εἰ καὶ ἔπεται,
 καὶς λέγεται· ἀλλ' οὐν ἡμεῖς, οὐχ ἔπεται, ὁμολογοῦμεν· περὶ τὸν
 ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν οἱ ἅγιοι ταύτην λέγουσι τὴν φωνήν· διού-
 ρον, ὅτι οὐχ οὕτω νοοῦμεν, ὡς ἀπὸ ταύτης τῆς φωνῆς ἡ πα-
 ρεαλείεται ἡ προσωπικὴ διάκρισις, ἡ ἐνοῦται οὕτως ὡς συναλεί-
 ισθαι, ὡς ὑμεῖς διίσχυρίζεσθαι· ἀλλὰ καὶ τὴν ἑνωσιν νοοῦμεν
 ἀνυπαλάττω, καὶ τὴν διάκρισιν μάλα θαυμασιώως, καὶ ἐντεῦθεν
 ἵτε δύο ἀρχαὶ εἰσιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἁγίου πνεύματος,
 ἵτε ἐν πρόσωπόν ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῇ προβολῇ τοῦ
 ἁγίου πνεύματος· ἡ γὰρ ἂν καὶ δύο ἦσαν οἱ σέμνοντες, ἐπεὶ πέμ-
 νει ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει· τὸ μὲν γὰρ, ἐκ
 ἑνός, οὔτε ἐστιν, οὔτε ἑρρέθη παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος· πᾶς γὰρ
 ὑτῶν λιγύντων ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ,
 καὶ ἐξ ἀμφοῖν οὐσιαστικῶς· ταῦτα γὰρ περὶ τὸ, ἐκ μόνου, ἀντίφασίς
 τιν· ὡς γὰρ ἡλίου ὄντος ὑπὲρ γῆν ἡμέρα ἐστὶ, νύξ οὐκ ἐστὶ·
 καὶ πάλιν ἡλίου ὑπὸ γῆν ὄντος νύξ ἐστὶν, ἡμέρα οὐκ ἐστὶν· οὕτως
 ἰδ' ἐκ μόνου, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐξ ἀμφοῖν
 ἰσιαστικῶς, συμφωνήσουσιν περὶ ταῦτα γὰρ λέγεται παρὰ τῶν διδα-
 σκάλων, καὶ θεολόγων τῆς ἐκκλησίας, οὓς αἱ ἅγιοι οἰκουμένικαὶ
 ἑνοδοὶ ἁγίους ἀνεκέρυξαν, καὶ τὰ αὐτῶν ἐνοστερνίζονται· τὸ δὲ,
 ἐκ μόνου, μετὰ τὸ σχίσμα καὶ τὴν φιλονικίαν. καὶ γὰρ ἐὰν ἀπὸ
 τοῦ ἑπεται κρίνουν βουλόμεθα τὰ τῆς θεολογίας, εἰς πολλὰ
 τοσαῖα ἐμπροσθὶν ἔχομεν· καὶ θεὸν ἐκ θεοῦ λέγοντες, ἅρα δύο θεοὶ,
 καὶ οὐχ εἷς ὁ παρ' ἡμῶν πιστευόμενος θεός· καὶ γεννηθέντα λέ-
 γοντες χρόνον ἐκ γενεῶν· καὶ κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, τόπω
 περιγράφωμεν. καὶ τί δεῖ παραιτέρω χωρεῖν, ὅσα ἀπὸ τοῦ ἔπεται

νομισθῆσεται, πάντα γάρ τὰ προκαίματα ἔραϊ τις τῶν κακοδύων ἀπὸ τοῦ ἔστι· ἀλλ' ἡμῶς ἄνθρωποι ὄντες ἐκ παλῶ καὶ χόματος οὐ δυνάμεθα λόγους εὐρεῖν ἐκμύζοντας τῇ Θεῷ διὸ καὶ πάντα τὰ περὶ τὸν Θεὸν ἀνθρωποπρεπῶς λέγομεν, καὶ οὐ δυνάμεθα κρινεῖν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ἔστι, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ ὁμολογεῖν καὶ ἀληθῶς μετὰ τοῦ Θεοῦ τὰ τοῦ Θεοῦ κρινόμεν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Διατί δὲ καὶ χρίομεν τῇ μύρῳ τοὺς ἐξ αὐτῶν ἡμῶν προσιόντας; οὐκ εὐδελον ὡς αἰρετικούς ὄντας; λέγει γάρ ὁ τῆς διευτέρης οἰκουμένης συνόδου κατὼν ἔβδομος· Τοὺς προστιθεμένους τῇ ὁρθοδοξίᾳ καὶ τῇ μερίδι τῶν σωζομένων ἀπὸ αἰρετικῶν δεχόμεθα κατὰ τὴν ὑποτιταγμένην ἀκολουθίαν καὶ συνάδειαν· Ἀριανούς μὲν, καὶ Μακεδονιανούς, καὶ Σαλβατιανούς, καὶ Ναυατιανούς τοὺς λέγοντας ἑαυτοὺς Καθαροὺς καὶ Ἀριστοεῖς, καὶ Τισσαρισκαϊδικαίτας ἤζουν· Τετραδίτας, καὶ Ἀπολωναρστές· δεχόμεθα διδόντας λιβέλλους, καὶ ἀναθηματίζοντας πᾶσαν αἵρεσιν μὴ φρονοῦσαν ὡς φρονοῖ ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, καὶ σφραγιζομένους ἵτοι χρισμένους πρῶτον τῇ ἁγίῳ μύρῳ τὸ τε μέτωπον, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τὰς ῥίνας καὶ τὸ στόμα, τὰ ὦτα καὶ σφραγιζόντες αὐτοὺς λέγομεν· Σφραγὶς δωρεῆς πνεύματος ἁγίου. Ὅρα τίσι συντάττομεν τοὺς ἐκ Λατίνων ἡμῶν προσιόντας; εἰ οὖν οὗτοι πάντες αἰρετικοί, δῆλον καὶ ἐκείνοι. Τί δὲ ὁ σεφώτατος πατριάρχης Ἀντιοχείας Θεόδωρος ὁ ἐν ταῖς πρὸς Μάρκον τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην Ἀλεξανδρείας ἀποκρίσει περὶ τούτων γράφει;

Ἐρώτησις Μάρκου.

Αἰχμῶλωτοι Λατῖνοι καὶ ἕτεροι παρουσιάζοντες εἰς τὰς καθολικὰς ἐκκλησίας ἡμῶν ζητοῦσι μεταλαμβάνειν τῶν θείων ἁγιασμάτων. εἰ οὖν ἐγχαρητέον τοῦτο ἐστὶ, ζητοῦμεν μαθεῖν.

Ἀπόκρισις Θεοδώρου.

Ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστὶ καὶ ὁ μὴ συναγωνιζόμενος

* Λουκ. 11, 23. ἐμοῦ, κορπίζει. * ἐπεὶ οὖν πρὸ χρόνων πολλῶν ἀποσχίσθη τῆς δικτικῆς ἐκκλησίας, τῆς Ῥώμης φημέν, τὸ περιώνυμον ἄθροισμα ἐκ

τῆς τῶν ἐτέρων τοσούτων ἐγκλημάτων πατριαρχῶν κοινῆς, ἀπο-
σχονισθὲν εἰς ἔθνη καὶ δόγματα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ
τῶν ὀρθοδόξων ἀλλότρια· διὰ γὰρ τοῦτο οὔτε ἐν ταῖς θείαις
ἰεροτελεστείαις κοινῆς τῶν πατριαρχικῶν ὀνομάτων ἀναφορᾶς ὁ πά-
πας ἐξέσται· οὐκ ὀφείλει γίνεσθαι Λατινικὸν ἐκ χωρὸς ἱερατικῆς διὰ
τῶν θείων καὶ ἀχράντων μυστηρίων ἐγιάζεσθαι, εἰ μὴ καταθῇται
πρότερον ἀποσχέσθαι τῶν Λατινικῶν δογμάτων τε καὶ συνθηκῶν,
καὶ κατὰ κανόνας κατηχηθῇ, καὶ τοῖς ὀρθοδόξοις ἐξισωθῇ. Ἀκούεις;
ἀπεσχίσθωσαν οὐ μόνον εἰς ἔθνη, ἀλλὰ καὶ δόγματα τῆς ἐκκλη-
σίας ἀλλότρια· τὰ δὲ τῶν ὀρθοδόξων ἀλλότρια, πάντως αἰρετικά·
καὶ ὅτι κατὰ κανόνας κατηχηθῇται ὀφείλει, καὶ τοῖς ὀρθοδόξοις
ἐξισωθῇται· εἰ δὲ κατηχηθῇται, δαλονότι καὶ τῷ μύρῳ χρισθῇ-
ται. πῶθιν οὖν ἡμῖν ἀνιφάνησαν ἐξαίφνης ὄντες ὀρθόδοξοι οἱ διὰ
τοσούτων χρόνων καὶ ὑπὸ τοσούτων πατέρων καὶ διδασκάλων κρι-
θέντες αἰρετικοί;

ἌΠΟΛΟΓ. Τὸν κανόνα προκομίσας τὸν νομοθετοῦντα, τίνας δὲ
χρεῖν, μηδὲν περὶ τῶν Λατίνων λέγοντα, καὶ ἰωσυνάφας καὶ τὴν
τοῦ Βαλσαμῶν πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας ἀπὸκρισιν καὶ μόνον, ἐπι-
φέρει· οἱ δὲ διὰ τοσούτων πατέρων κριθέντες αἰρετικοί. πρόδηλον οὖν,
ὡς οὐχ ὑπὸ πολλῶν πατέρων ἐκρίθωσαν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Βαλσαμῶν
καὶ μόνου, καὶ ταῦτα μετὰ τὸ σχίσμα καὶ τὴν φιλονικίαν. εἰ
οὖν ὁ Ἀλεξανδρείας μετὰ τοσούτων χρόνων παρλιπευσιν, τριακό-
σιοι γὰρ χρόνοι παρῆλθον, οὐκ εἶδε περὶ τοῦ ὅπως δεῖ τοὺς ἀπὸ
Λατίνων προσερχομένους προσδέχεσθαι, πρόδηλον ὡς οὐχ αἰρετι-
κοὶ ὑπὸ πολλῶν πατέρων ἐκρίθωσαν· πάντως γὰρ καὶ ὁ Ἀλεξαν-
δρείας καὶ αἱ λοιπαὶ ἐκκλησίαι ἐγίνωσκον ἂν τὴν κατὰ Λατίνων
κρίσιν τε καὶ καταδίκην. ἀλλὰ καὶ Λατίνοι τοὺς ἡμετέρους ἔχρισον
καὶ κηρυγμαρισμένους ἀνόμαζον.* ὅτι δὲ οὐ κατὰ δίκαιον λόγον ταῦτα
ἐγίνοντο, δῆλον, ὅτι ἐν τῇ ἰνῶσει ἡμῶν οὐδένα λόγον εἶχον ἡμεῖς
καθ' ἡμῶν, ἀλλ' ὀρθόδοξοι ὄντες παρὰ τῶν ὀρθοδόξων ὀρθόδοξοι
ἐκρίθωμεν.

Ὁ ἘΠΕΣΟΥ. Τίς αὐτοὺς οὕτω ῥαδίως ὀρθοδόξους πωποῖκων;
ὁ χρυσὸς, εἰ βούλοιο τάλιθῃ λέγειν, καὶ κέρδη τὰ σά· μάλλον
μὲν οὖν ἐκείνους οὐ πωποῖκων ὀρθοδόξους, εὐ δὲ ποιήσας, ἐκείνοις
ὁμοιον, ὡς τὴν αἰρετικὴν ἀπέσπαστο μοῖραν.

* χρίσαν ἐνίο-
οἱ Λατίνοι τοι
Γράϊκους με-
προσδιορισμοί
καὶ διαστολῇ
ἐπειδὴ περ
πρεσβύτεροισι
εἰσὶν οἰκῆοι τ
μυστηρίου το
του ὑπερήται

* Δόξα τοῦ συγ-
γραφίως παλαι
γὰρ ἐξήταστο
ἐν ἄλλαις συ-
νόδοις τὸ δόγμα
τοῦτο.

ἌΠΟΛΟΓ. Ῥαδίως αὐτοὺς ὀρθοδόξους πιστοποιεῖν ἡ Θεία ἐκ-
αὐτῶν τοῦ κριθῆναι ὑπὸ οἰκουμένην συνόδον τὸ παρ' αὐτῶν ἐν
τῇ ἐκκλησίᾳ ἐσαγόμενον, ὑπερπρότερον οὐ κατεδέχοντο· ὅτι δὲ καὶ
τὰ ἑμφανισθέντα τῶν θείων πατέρων ῥητὰ, τὰ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ
λέγοντα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἡ ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς μαρτυρία
τοῦ θείου Μαξίμου, δηλοῦσα ὅτι γνήσιά εἰσι ταῦτα· καὶ τῶν
πατέρων αἱ φωναί, οὓς καὶ ἡμεῖς δ' ἐξάζομεν ἁγίους καὶ διδα-
σκάλους τῆς ἐκκλησίας· ἀλλὰ καὶ ὁ ἐνώπιον πάντων ἀναδιματι-
σμός τῆς διαρχίας, καὶ συναλοιφῆς δι' ἃ ἐνικαλοῦντο, ὡς καὶ αὐτὴ
ὁμολογῆσαι παρὼν ἐκείσε καὶ ἀκούων χρυσοῦ δι' ἃ πάλιν μέμνεται
ἡ χρυσὸν φιλῶν, ἡ χρυσοῦ ἐστειρημένος τοῦ παρ' αὐτοῦ φιλουμένου.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἄλλ' εἰ μισότητά τινά, φησιν, ἐκπνοήσαιμιν τῶν
δογμάτων, ἐκείνοις τε συναφθυσόμεθα δι' αὐτῆς, καὶ πρὸς ἡμᾶς
αὐτοὺς καλῶς ἔξομεν, οὐδὲν ἀναγκαζόμενοι λέγειν παρὰ τὰ ἐν-
δόξα καὶ παραδεδεμένα. Τοῦτ' ἔστιν ἐκεῖνο, τὸ τοὺς πολλοὺς ἐξ
ἀρχῆς ἀπατήσαν, καὶ πῆσαν ἀκολουθῶν τοῖς εἰς τὸν κρημνὸν τῆς
δυσσεβείας ἀπάγουσι. πιστεύσαντες γὰρ εἶναι τι μέσον ἀμφὼν
τῶν δοξῶν, ὅπερ ἐπὶ τινων ἐναντίων συμβαίνει, πρὸς τὸ διῶν
κῦτομόλησαν. ἀλλὰ λέξιν μὲν ἐνδέχεται μέσῳ δύο δοξῶν εὐρεῖσθαι
τὴν ἀμφοτέρως σημαίνουσαν ὁμονύμως, δόξαν δὲ μέσῳ, ἐναντίων
δοξῶν περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, ἀδύνατον· εἰ δὲ μὴ καὶ ἀλη-
θείας καὶ ψεύδους ἔσται τι μέσον, καὶ καταφάσις καὶ ἀποφά-
σις· ἀλλ' οὐκ ἔστιν· ἐπεὶ πάντῃς γὰρ ἡ καταφάσις ἡ ἡ ἀπόφασις·
εἰ μὲν οὖν τὸ λατινικὸν ἀληθὲς δόγμα, τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύε-
σθαι, ψευδὲς τὸ ἡμέτερον, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς μόνου, διὰ τοῦτο
γὰρ ἐχωρίσθημεν· εἰ δὲ τὸ ἡμέτερον ἀληθὲς, ψευδὲς ἂν εἴη δῆπου
τὸ ἐκείνων. τί οὖν ἂν εἴη μέσον τούτων; οὐδέν· πλὴν εἰ μὴ λέξις
πρὸς ἀμφὼ τὰς δόξας ὁρῶσα, καθάπερ τις κόθορνος. αὕτη οὖν
ἡμεῖς ἐνωθῆναι ποιήσεις; καὶ τί δράστομεν, ὅταν ἀλλήλους ἐξετά-
ζωμεν περὶ τῶν νοημάτων καὶ τῶν δοξῶν; ἵνα καὶ ἀμφοτέρως ἡμᾶς
προσυνεῖν ὀρθοδόξους τοὺς τᾶναντία φρονοῦντας; ἐγὼ μὲν οὐκ οἶ-
μαι, σὺ δ' ἂν εἰδείης ὁ πάντα φύρων, καὶ πάντα ῥαδίως ἐπο-
νομάζων.

ἌΠΟΛΟΓ. Ἡμεῖς ἄνωθ' ἴν τε καὶ ἐκ πρώτων παρελάβομεν,
καὶ παρὰ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου τὴν μισότητα ἐν τῇ πίστει φυ-

λάττειν, ὥστε ἡ μισότης ἐστὶ καὶ ἀλήθεια, τὰ δὲ παρ' ἐκείτρα τοῦ μέσου ὑπερβολαί λέγονται καὶ ἁλλοίφεις καὶ ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸ ἀνούσιον ἔχουσιν· καλῶς οὖν μετὰ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ταῦτα λέγομεν μισότης δι' ὅταν εἶπω, φησὶ, τὴν ἀλήθειαν λέγω, πρὸς ἣν βλέπων καλῶς ἔχομεν καὶ μόνον, καὶ τὴν φαύλην συναίρεσιν παραιτούμενοι, καὶ τὴν ἀτοπωτέραν διαίρεσιν. Καὶ πάλιν· Ἡμεῖς τὴν μίσην ὁδὸν βαδίζοντες καὶ βασιλικὴν, ἐν ᾗ καὶ τὸ τῶν ἀρετῶν ἔσταιν ἀκρότατον. Ταύτην καὶ ἡμεῖς λέγομεν· ἣν δὲ αὐτὸς λέγειν μίσην δύο δοξᾶν εἰσάγει, οὐκ οἶδαμεν πότεν καὶ παρὰ τοῦ λαβὼν φάσκιν· διὸ ὁ οὔτε ἡμεῖς οἶδαμεν λέγειν, οὔτ' ἄλλους ἠκούσαμεν λέγοντας, πῶς ἀπολογίαν δῶμεν, αὐτὸς γὰρ εἰσάγει τὰ μὴ παρὰ τῶν ἐγγίων εἰρημίνα, καὶ κατὰ τὴν θέσιν αὐτοῦ καταφάσιν ποιεῖ καὶ ἀπόφασιν. τὸ γὰρ, ἐκ μόνου, οἱ ἄγιοι οὐ λέγουσιν, ἀλλὰ διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐξ ἀμφοῖν, ὥς προαπαδείχθη. διὸ καὶ τὰ μὴ εἰρημίνα παρὰ τῶν ἐγγίων ἡ ἐκκλησία οὐκ ἐφρονεῖ ποτε· ἡμεῖς δὲ τὰ παρὰ τῶν ἐγγίων εἰρημίνα στέργομεν τε καὶ φυλλάττομεν, καὶ φυλάξομεν, μηδὲν περὶ μισότητος ἄλλης λέγοντες, πλὴν τῆς παρὰ τοὺς ἐγγίους παρὰ τῶν ἐγγίων, καὶ αὐτὸς ταύτην ἀναπλάττει, ὥς βούλεται.

Ὁ Ὁ ΒΕΦΕΣΟΥ. Βούλει παρὰ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου μαθεῖν, οἷα περὶ τῆς μισότητος γράφει; ἢ πρὸς πάντας ὁρῶσα τοὺς παριόντας εἰκὼν, ὁ κοινὸς ἀμφοτέρων τῶν ποδῶν κόθορνος, ἢ κατὰ πάντα ἄνθρωπον λίμνησις, ἐξουσίαν λαβοῦσα τὴν ἐγγράφον κακουρίαν καὶ τὴν κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπίνοιαν· τὸ γὰρ ὅμοιον κατὰ τὰς γραφὰς τῆς εὐσεβείας πρόσχημα ἦν τῷ χαλκῷ τῆς ἀσεβείας περικείμενον. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς ἐπινοήσεως τότε μισότητος. περὶ δὲ τῆς αὐτὴν ἐξευρούσης συνόδου τοιάδε πάλιν φησὶν· Εἴτε τὸν Χαλάνης πύργον, ὃς καλῶς τὰς γλώσσας ἐμέρισεν, ὥς ὀφείλον * Γεν. 11. γε καὶ ταύτας, ἐπὶ κακῷ γὰρ ἡ συμφωνία· εἴτε τὸ Καϊάφα συνόδου, ἢ Χριστὸς κατακρίνεται· εἴτε τι ἄλλο τοιοῦτον τὴν σύνοδον ἐκείνην ὀνομαστίον, ἢ πάντα ἀντίτρεψι καὶ συνέχισιν, τὸ μὲν εὐσεβὲς δόγμα καὶ παλαιὸν καὶ τῆς τριάδος συνήγορον καταλύσασα τῷ βασιλεῖ χάρακα, καὶ μηχανήμασι κατασιῖσαι τὸ ὁμοούσιον τῇ δὲ ἀσεβείᾳ θύραν ἀνοίξασα διὰ τῆς τῶν γεγραμμένων καὶ λεγομένων μισότητος· σοφοὶ γὰρ ἐγίνοντο τοῦ κακοποιῆσαι, τὸ δὲ καλοποιῆσαι

οὐκ ἔγνωσαν. Τεταῦτα μὲν ἡμῖν ἀρκεῖ περὶ τῆς μεστότητος, ὅτι τι οὐδ' ἔστιν ὅλως μεστότης ἰκανῶς ἀπεδιδειχόσι, καὶ ὅτι τὰ τοιαῦτα ζητεῖν ἀσεβεῖς καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀλλότριον.

ἈΠΟΛΟΓ. Ταῦτα δὲ λέγων ὁ τίμιος οὗτος προσημαίνεται ἄγνωστον ὅπως ἄλλως νοεῖται τὸ ὁμοιούσιον, καὶ ἄλλως τὸ ὁμοούσιον· τὸ γὰρ ὁμοούσιον οὐ ταῦτόν τῃ οὐσίᾳ κατὰ τὸν τεχνίτην εἰπεῖν, οὐδὲ κατὰ τὴν τῶν ἁγίων πατέρων ἀληθῆ ἐξήγησιν. τὸ μὲν γὰρ ἔγνω τὸ ὁμοούσιον, τὸ ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας δ' αὐτοῦ· τὸ δὲ ὁμοούσιον, τὸ ὁμοιάσει ὅμοιον· ὡς τό· Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν

* Ματθ. 13, 31. κόκκῳ σινάπιδος· * καὶ· Ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσ-

* Ἰω. α'. 1, 3. μεθα· * οὐ τῇ οὐσίᾳ δ' αὐτοῦ. ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὁμοούσιον ἔγνωμεν, αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ

* Ἰω. 10, 30. ἀκούοντες λέγοντος· Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἑσμίν. * διὰ τοῦ Ἐν, τὸ ταῦτόν τῆς οὐσίας ἐμφανῶν καὶ ἀπαράλλακτον· διὰ δὲ τοῦ Ἐσμήν τὰς δύο ὑποστάσεις δηλῶν. Ὅθεν οἱ περὶ τὸν Ἀρειον μὴ φρονούντες τὸν υἱὸν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ πατὴρ τῆς αὐτῆς οὐσίας κατὰ πάντα ἀπαράλλακτον, καὶ ἴσον τῷ πατρὶ πλὴν τοῦ γενῆς ἀμείνοντες τὸ ὁμοούσιον, τὸ ὁμοιούσιον ἐτίθεισαν, καὶ μεστότητα ὀνόμαζον ἀπατῶντες τοὺς ἀφιλοστέργους. πῶς ἐφαρμόσει τοῦτο ἢ ἡμῶν τε καὶ Λατίνων, εἰτινὴς κοινῶς ὁμολογοῦμεν τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἓνα Θεόν· καὶ πάντα ὅσα ὁ πατὴρ, ταῦτα καὶ ὁ υἱός. καὶ ὅσα ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, ταῦτα καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τε δυνάμει καὶ κυριότητι καὶ ἐξουσίᾳ καὶ Θεότητι τηρουμένων τῶν ιδιοτήτων ἀκινήτων;

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἀλλὰ τί, φησι, δράσομεν πρὸς τοὺς μέσους τοῦτους Γραικολατίνους, οἱ τὴν μεστότητα περιέποντες, τὰ μὲν ἐπαινοῦσι τῶν Λατνικῶν ἐθῶν καὶ δογμάτων ἀναφανδόν· τὰ δ' ἐπαινοῦσι μὲν, ἀλλ' οὐκ ἂν ἔλοιντο· τὰ δ' οὐδ' ἐπαυνοῦσιν ὅλως; Φιλικῶν αὐτοὺς, ὡς φύγει τις ἀπὸ ὀφείας. ὡς αὐτοὺς ἐκείνους, ἢ κακίαν πολλὰ δ' ἡππου χείρνας τοὺς χριστοκακῆλους καὶ χριστημπερόνους· οὗτοι γὰρ εἰσι, κατὰ τὸν Θεῶν ἀπόστολον, οἱ πορισμὸν ἡγούμενοι τὴν εὐσέλειαν· * περὶ ὧν ἐπάγει λέγων· Ἀφίστατο ἀπὸ τῶν τοιοῦτων· οὐ γὰρ ἵνα μάθωσιν, ἀλλ' ἵνα λάβωσι πρὸς ἐκείνους αὐτομολοῦσι. ποία δὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; ἢ τίς συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαν; ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου;

* Γκιμ. α'. 6, 5.

ἌΠΟΛΟΓ. Ἐνταῦθα οὐδεμία ἀπολογίας χρεία, ὕβρεις γάρ θ' ἡμῶν περιφέρει θυμούμενος μᾶλλον καὶ ἐργιζόμενος. εἴτε οὖν ὡς λέγει εἴτε μὴ, αἱ προαναγινεσθαι ἀπολογίας δηλοῦσι, ὅτι αἱ ὁδοὶ προβαίνουσιν· καὶ ὁ νοῶν νοήσκει.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Ἡμεῖς μὲν γὰρ μετὰ τοῦ Δαμασκηνοῦ, καὶ τῶν τῶν ἁπάντων, ἐκ τοῦ υἱοῦ δὲ τὸ πνεῦμα οὐ λέγομεν· οὗτοι μετὰ τῶν Λατίνων ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα λέγουσι.

ἌΠΟΛΟΓ. Καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ ἑλίου Δαμασκηνοῦ ἐκ τοῦ υἱοῦ πνεῦμα οὐ λέγομεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ· διότι ὁ συμπληρὸς σύνθετος παρίστανται μάλα καλῶς καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ· τὸ δ' ἐκ τοῦ υἱοῦ ἀπολειμμένης λέγειν, προκαταρκτὸν αἰτίον τὸν υἱὸν τίθεται, ὅπερ ὁ Εὐνόμιος καὶ οἱ κατὰ τὸν νόμον ἐφρόνουσι. ἡμεῖς δὲ μετὰ τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ τῶν πατέρων ἁπάντων καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ λέγομεν· τὸ γὰρ ἴστιν Εὐνομίον, ἐκ μόνου τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα λέγοντες, καὶ βαθμοὺς θεοτήτων ἐσάχοντες· τὸ δὲ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὡς πατέρων ἴσθι φωνή· ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν τῶν ἑαυτοῦ λόγων τὸν Δαμασκηνὸν Ἰωάννην διασαφούντα τὰ ἑαυτοῦ προεικόμισαμεν, καὶ ὡς τὴν διασαφήσιν τὴν περὶ τούτου πεποιθήκαμεν ἐν τοῖς ἑσθιν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ ἡμεῖς μὲν μετὰ τοῦ Θεοῦ Διονυσίου μόνον γὰρ τῆς ὑπερουσίου θεότητος τὸν πατέρα λέγομεν, οὗτοι δὲ καὶ τῶν Λατίνων καὶ τὸν υἱὸν πηγὴν τοῦ ἑλίου πνεύματος λέγουσιν, ἐκβάλλοντας αὐτὸ δηλαδὴ τῆς θεότητος.

ἌΠΟΛΟΓ. Ὡσαύτως καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ Θεοῦ Διονυσίου καὶ ἰντων τῶν ἑλίων μόνον πηγὴν καὶ ἀρχὴν τῆς θεότητος τὸν πατέρα ἔγνωμεν, οὐδὲ προσηγοῦται ταύτης ἄλλα· ἀλλὰ μὲν καὶ ἐκ αὐτῆς τῆς πηγῆς τοῦ πατρὸς πηγὴν τὸν υἱὸν γινώσκουμεν τοῦ ἑλίου πνεύματος. φησὶ γὰρ ὁ πολὺς τὰ θεῖα, ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν ἰ περὶ τῆς ἐνσάρκου ἐπιφανείας λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχή· Οἱ κακοτίμως τὰς θείας γραφάς βουλόμενοι νοεῖν· Οἶδε γὰρ παρὰ τῷ θεῷ ἐπερὶ ὅντα τὸν υἱὸν πηγὴν τοῦ ἑλίου πνεύματος, καὶ ὁ μέγας ιερίαιος, πηγὴ ζωῆς ὁ υἱός· φησὶ γὰρ ὁ Δακίδ' πρὸς τὸν πατέρα, ι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς. * καὶ πάλιν ἕτερος προφῆτης λέγει περὶ * ψαλμ. 85, 10. ἰν Ἰουδαίων· Ἐμὲ ἐγκατέλειπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, * ὕδωρ δὲ * ἱερ. 2, 13.

- * Ίω. 4, 14. ζῶν ὀνομάζεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον * περὶ οὗ ὁ κύριος εἶπεν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· Ὅς δ' ἂν πίη ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος· τούτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ πνεύματος, ὃ ἐμὲλλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες
- * Ίω. 7, 38. 39. εἰς αὐτόν * δι' ὃν δέικνυσι σαφῶς, πηγὴν τοῦ ζῶντος ὕδατος εἶναι τοῦ πνεύματος ὄντα τὸν υἱόν. καὶ ὁ χερσοῦς τὴν γλῶτταν ἐν τῇ λόγῳ τῇ ὡς τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος· οὗ ἡ ἀρχή· Πάλιν ἡμῖν ἡ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ πνευματικὴ κηδεύει· φησὶ· Διὰ τοῦτο ὁ σωτὴρ δέικνυσιν ἑαυτὸν πηγὴν ζωῆς, καὶ ὕδωρ ζῶν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· συμφώνως καὶ ὁ ἅγιος Ἀμβρόσιος ἐν τῇ πρὸς Γρατικὸν βασιλίτᾳ πρώτῃ βιβλίῳ ἐν 14 κεφαλῇ· Τοῖνον ὡσπερ τὰ ῥήματα τῆς ζωῆς ζωὴ ἐστίν, οὕτω καὶ τῆς ζωῆς τὸ πνεῦμα ζωὴ ἐστίν. δέχου δὴ, ὅτι καθάπερ ὁ πατὴρ πηγὴ ζωῆς ἐστίν, οὕτω καὶ τὸν υἱὸν ὅτι πλείστον πηγὴν ζωῆς ἐμνημόνευσαν σηματούμενον, ὅτι παρὰ σὴς φησι, θεὸς παντοδύναμις ὁ υἱός σου πηγὴ ζωῆς ἐστίν, τουτίστι πηγὴ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὅτι πνεῦμα ζωὴ ἐστίν· καθὼς ὁ κύριος φησὶ
- * Ίω. 6, 64. τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ ἐλάλησα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωὴ * καὶ γὰρ ὅπου τὸ πνεῦμα καὶ ζωὴ καὶ ὅπου ζωὴ, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστίν· πολλοὶ μέντοι ἐν τῷδε τῇ χωρίῳ τὸν πατέρα βούλονται μόνον πηγὴν σημαίνεσθαι, καίπερ ὁρῶντες τι ὑμνηνοῦν ἢ γραφὴ· Παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς ἐστίν, * τουτίστι παρὰ τῷ πατρὶ ὁ υἱός ὅτι ὁ λόγος πρὸς τὸν θεόν, ὃς ἦν ἐν ἀρχῇ, καὶ ἦν πρὸς τὸν θεόν· ἀλλ' εἴπι τὸν πατέρα ἐν τῷδε τις τῇ χωρίῳ, εἴτε τὸν υἱὸν νοοῖν πηγὴν, πηγὴν πάντως νοοῦμεν οὐ τούτου τοῦ ὕδατος ὅπερ κτίσις ἐστίν, ἀλλὰ τῆς θείας ἐκείνης χάριτος, δηλαδὴ τοῦ ἁγίου πνεύματος· αὐτὸ γὰρ ἐστίν τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν. Καὶ Γρηγόριος δὲ ὁ Θεολόγος ἐν τῇ πρὸς πνεύματος λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχή· Ὁ μὲν δὲ περὶ τοῦ υἱοῦ λόγος τοιούτος· φησὶν· Ὁφθαλμόν τινα καὶ πηγὴν καὶ ποταμὸν ἐννόησα, καὶ γὰρ καὶ ἄλλοι. Εἰ οὖν διότι λέγομεν, ὅτι πηγὴ ὁ υἱός τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκ πηγῆς τοῦ πατρὸς κατὰ τοὺς ἱεροῦς καὶ θείους λόγους πατέρας, ἐκβάλλομεν αὐτὸ τῆς θεότητος, ὡς αὐτὸς διήσχυρίζεται, πάντως ἂν καὶ αὐτὸς ἐκβάλλοι τὸν υἱὸν τῆς θεότητος διὰ τὸ τὸν πατέρα μόνον εἶναι πηγὴν τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἀλλ' ἔπερ ἂν αὐτὸς ὡς ἄτοπον ἐκφεύγοι τοῦτο μᾶλλον ἐλάως καὶ ἀληθῶς καὶ περὶ ἡμῶν νοοίτω· εἰς τριάδα γὰρ πιστεύομεν

ὁμοούσιον καὶ ὁμοδύναμον καὶ Θεὸν ἓνα, εἰ καὶ ἑδίκως ἡμᾶς καὶ ἐν τούτῳ ὡς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις διασύρει.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ ἡμεῖς μὲν μετὰ τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου τῇ αἰτίᾳ διακρίνομεν τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα· οὗτοι δὲ μετὰ τῶν Λατίνων τῇ αἰτίᾳ τούτους συνάπτουσιν.

ἈΠΟΛΟΓ. Συνάπτομεν τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν τῇ φύσει καὶ Θεότητι ὡς πατέρα καὶ υἱόν, οὐ τῇ αἰτίᾳ· εἰ δ' ὡς αὐτὸς λέγει, συνάψι καὶ αὐτὸς τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα, διὰ τὸ ἄμφω αἰτιατὰ εἶναι καὶ λέγισθαι. ἐν μόνον ὁρῶμεν, ὅτι βούλεται διασύρειν, καὶ πολλὰς ἰννοεῖ αἰτίας ὅσας καὶ βούλεται, μᾶλλον δὲ ὅσας ἀναπλάττει· διὸ οὐδὲ πολλῶν ἀποδείξεων δέομεθα εἰς τὰ μὴ ἐναγκαῖα.*

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ σεωτοῦ Μαξίμου καὶ τῶν τότε Ῥωμαίων καὶ τῶν δυτικῶν πατέρων οὐ ποιοῦμεν τὸν υἱὸν αἰτίαν τοῦ πνεύματος· οὗτοι δὲ κατὰ μὲν τοὺς Γραικοὺς αἰτίαν, κατὰ δὲ τοὺς Λατίνους ἀρχὴν τοῦ πνεύματος τὸν υἱὸν ἐν τῷ ὄρῳ αὐτῶν ἀποφαίνονται· τιμᾶν γὰρ αὐτὸν οὕτω δίκαιον γράφοντας, ἐπεὶ καὶ ὀρῳδῶντες αὐτοὶ τούτῳ συνέθεντο.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἐδὲι γὰρ τὸν τίμιον ἄνδρα τούτον ὅλον ἐκθεῖναι τὸ μέρος τῆς ἐπιστολῆς τὸ περὶ τούτου φάσκον, καὶ μὴ τὸ μὲν διὰ τοῦ υἱοῦ παραδραμεῖν, τὸ δὲ· Οὐκ αἰτίαν ποιοῦντας τὸν υἱὸν σφᾶς αὐτοὺς ἀπέδειξαν, καὶ μόνον προκομίζουσιν. ἀλλ' ἡμεῖς τὸ χωρίον ὅλον ἐκθέσωμεν, ἵνα καὶ σαφέστερα γένηται ἡ δόξα, ὡς αὐτῶς καὶ ἡ ἀπάντησις. Φεσι γάρ· Τῶν τοῦ νῦν ἐγκριωτάτου πάπα συνοδικῶν οὐκ ἐν τοσούτοις ὅσοις γεγράφατε κεφαλαίοις οἱ τῆς βασιλείδος ἐπιλάβοντο, δυοὶ δὲ μόνοις· ὧν τὸ μὲν ὑπέρχει περὶ Θεολογίας, ὅτι τέ φησιν εἶπεν, ἐκπορεύεσθαι καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὸ δ' ἄλλο περὶ τῆς Θείας σαρκώσεως. Καὶ μετὰ πάνυ βραχέα· καὶ τῇ μὲν πρώτῃ συμφώνους παρήγαγον χρήσεις Ῥωμαίων πατέρων, ἔτι γὰρ μὲν καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ἐκ τῆς πονηθείσης αὐτῷ εἰς τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ἐφεῖς πραγματείας. ἐξ ὧν οὐ τὸν υἱὸν αἰτίαν ποιοῦντας τοῦ πνεύματος σφᾶς αὐτοὺς ἀπέδειξαν· μίαν γὰρ ἴσασιν υἱοῦ καὶ πνεύματος τὸν πατέρα αἰτίαν, τοῦ μὲν κατὰ γέννησιν, τοῦ δὲ κατ' ἐκπόρευσιν· ἀλλ' ἵνα τὸ δι' αὐτοῦ προῖναι δηλώσωσι, καὶ ταύτῃ τὸ συναφὲς τῆς οὐσίας καὶ ἀπαράλλακτον παραστήσωσιν. Οὐκ ἔδει οὖν τὸν αἰδούμενον ἄνδρα

* Αὐτὸς οὗτος Γρηγόριος ὁ πρωτοσύγκελλος ἐν τῇ ἀπολογίᾳ πρὸς τὴν τοῦ Ἐφέσου ἐμολογίαν, ἀποκρινόμενος πρὸς τοῦτό φησιν· Ὁ δὲ Θεολόγος εἰπὼν πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ τοῦ υἱοῦ, πλην τῆς αἰτίας ἐπιφέρει πάντα δι' ὅσα τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος, πλην τῆς υἰότητος αἰτίαν λέγων ἐνταῦθα τὴν κατὰ τὸ γεννᾶν καθὼς αὐτὸς διασαφεί ἐν τῇ λόγῳ περὶ δόγματος καὶ καταστάσεως ἐπισκόπων· φησὶ γάρ· Ὁ δὲ υἱός, ὡς αἴτιον τὸν πατέρα λαμβάνεις, οὐκ ἀναρχός· ἀρχὴ γὰρ ὁ πατὴρ υἱοῦ, ὡς αἰτίας· οὐδὲν ἄρα συμπεραίνει δ' Ἐφέσου, ὁμνημύμω χρησάμενος.

τοῦτον λέγειν τὸ ἐκ μόνου· ἰδοὺ γὰρ προφανῶς καὶ ἀριδύλως ὁ ἅγιος Μάξιμος μαρτυρεῖ, ὡς οἱ ἅγιοι πατέρες οἱ τῆς ἐσώτρως μετὰ καὶ τοῦ Θεοῦ Κυρίλλου καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύονται τὸ ἅγιον πνεῦμα Θεολογοῦσιν. εἰ οὖν καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, δῶλον ὡς οὐκ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, ὡς αὐτὸς πολλάκις εἶρηκε. περὶ δὲ τοῦ· Οὐκ αἰτίαν τὸν υἱὸν ποιοῦντας, τουτίστιν οἶαν ὁ Εὐνόμιος ἔλεγεν, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐδηλώσαμεν· καὶ γὰρ αἰτίαν κυρίως οἱ ἅγιοι τὴν ἀρχιεიდῆ καὶ προκαταρκτικὴν εἰῶθαι λέγουσιν, καθὼς καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος δηλοῖ ἐν τῇ εἰς τὸν κατάπλου τὸν ἁπ' Αἰζύπτου φάσκων οὕτως· Θεὸς ἐν τρισὶν ἰσταται τοῖς μεγίστοις, αἰτίῃ, καὶ δημιουργῇ, καὶ τελειοποιῇ, τῇ πατρὶ λέγει καὶ τῇ υἱῷ καὶ τῇ ἁγίῃ πνεύματι. τί οὖν, οὐκ αἴτιος ὁ υἱὸς τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας; πῶς οὖν φάμεν ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως· Δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο; ἀλλ' ὁ Θεολόγος καὶ ὁ Βασιλεὺς τὸ Αἴτιος ἐπὶ μόνῳ τοῦ πατρὸς ἔφταν. ἀλλ' οὐδὲ μάτην ὁ Θεὸς Μάξιμος τὸ δι' αὐτοῦ προΐναι ἐπιφέρει· ἐπεὶ ἀδύνατον διὰ τοῦ υἱοῦ προΐναι, καὶ μὴ καὶ τὸν υἱὸν αἴτιον ὑπάρχειν τῆς τοῦ πνεύματος ἐκπορεύσεως. Τοῦτο καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης μάλα καλῶς βεβαίῳ ἐν τῇ κατ' Εὐνομίαν ἀντιρρήτικῃ αὐτοῦ λόγῳ πρώτῃ λέγων οὕτως· Εἰ μὲν οὖν χρονικὴν ἔμφασιν ὑπερετίθη τῆς τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσεως ὁ τῶν πατέρων τοῦ υἱοῦ μόνῳ τῷ τῆς αἰτίας λόγῳ προδιαρῶν, εἰκότως ἂν ὁ τῆς ἀϊδιότητος ἡμῖν περὶ τοῦ υἱοῦ λόγος ἐκινδυνεύετο. Καὶ μετὰ τινά· Ὡς γὰρ συνάπτεται τῇ πατρὶ ὁ υἱός, καὶ τῇ ἐξ αὐτοῦ εἶναι εὐχ ὑστερίζει κατὰ τὴν ὑπαρξίν· οὕτω πάλιν τοῦ μονογενοῦς ἔχεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπινόει μόνῃ κατὰ τὸν αἰτίας λόγον προδιαρουμένου τῆς τοῦ πνεύματος ὑποστάσεως. καὶ Βασιλεὺς ἐν τῇ πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐν τῷ 15 κεφαλαίῳ οὗ ἡ ἐπιγραφή· Ὅτι ἀχώριστον ἐπὶ πάσης ἐννοίας πατὸς καὶ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, φητίν· Ἐνόησόν μοι τὴν προκαταρκτικὴν αἰτίαν τῶν γινομένων τὸν πατέρα, τὴν δημιουργικὴν τὸν υἱόν, τὴν τελειωτικὴν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οὗτοι γὰρ πάντες τὴν αἰτίαν ἐπὶ τὸν πατέρα ἀναφέρουσιν, ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς αἴτιος τούτων ἁπάντων ἐστίν· ἡ ἀρνήσθωσαν καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων τὴν αἰτίαν, καὶ κακῶς τὸ κακὸν διορθοῦντες. καὶ ἔτι δηλοῦσι μάλιστα σαφέστερον τὰ τῶν ἁγίων ῥητὰ τὰ παριστῶντα καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἃ καὶ Μάξιμος ὁ Θεός

διαβιβαιοῖ, οὐκ ἰδίαν αἰτίαν λήγοντα τὸν υἱὸν παρὰ τὸν πατέρα· καὶ γὰρ πάντα ἓσα ἔχει ὁ υἱὸς φυσικῶς, ἐκ τοῦ πατρὸς λαβὼν ἔχει. φησὶ γὰρ ὁ Θεὸς Κύριλλος ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην, εἰς τὸ ῥητὸν τό· Καὶ ὡς ἐρωτήσω τὸν πατέρα, * Τῶν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς φυσικῶν ἀγαθῶν οὐσιωδῶς ὑπάρχων κοινῶν ὁ υἱὸς, ἔχει καὶ τὸ πνεῦμα κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ὥς ὅνπερ ἂν νοοῖτο καὶ ὁ πατὴρ οὐκ ἐπακτὸν οὐδὲ ἔξωθεν· αὐθις γὰρ, μᾶλλον δὲ μανικὸν τὸ οὕτω φρονεῖν· ἀλλ' ὥςπερ ἁμῶν ἕκαστος τὸ ἴδιον ἐν ἑαυτῷ πνεῦμα συνέχει, καὶ ἐκ τῶν ἐνδοτάτων σπλάγχνων εἰς τὸ ἔξω προχέει· διὰ γὰρ τοι τοῦτο καὶ σωματικῶς ἐκφύσκειν ὁ Χριστὸς, δυνεύς ὅτι καθ' ὅσον ἐκ στόματος τοῦ ἀνθρώπου προέρχεται τὸ πνεῦμα σωματικῶς, οὕτω καὶ ἐκ τῆς θείας οὐσίας Θεοπρεπῶς προχέεται τὸ ἐξ αὐτῆς, ὅτε τοίνυν αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ τε Θεοῦ καὶ πατρὸς ἐστὶ καὶ τοῦ υἱοῦ, πῶς οὐχὶ πάντας μίαν ἔξουσι τὴν ἐξουσίαν διηρημένως τε ἅμα καὶ συνημμένως· πατὴρ γὰρ ὁ πατὴρ καὶ οὐχ υἱὸς, καὶ υἱὸς ὁ υἱὸς καὶ οὐχὶ πατήρ· πλὴν ὁ πατὴρ ἐν υἱῷ, καὶ ὁ υἱὸς ἐν πατρὶ. Ὁ αὐτὸς Θεὸς Κύριλλος ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ εἰς τὸν προφήτην Ἰσαὰκ τοῦ Ἐκχλῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου· οὕτω φησὶν· Ἡμεῖς γάρ ἐστι Θεός, καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ὁ υἱὸς, γεννητὰς γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ἴδιον αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ πνεῦμά ἐστι, καθ' ὅσον ἀμίλις καὶ ἐπ' αὐτοῦ νοεῖται τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ ὁ μακάριος Λέων ὁ πᾶπας ἐν τῷ εἰς τὴν παντοκροστὴν πρώτῃ λόγῳ οὕ ἡ ἀρχὴ· Τὴν σήμερον πανήγυριν ἀδελφοὶ ποθεινότατοι· οὕτω φησὶ· Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον πατὴρ καὶ υἱὸς· πνεῦμα ὃν, οὐχ ὥς τι τῶν κτισμάτων, ὥςπερ πατὴρ εἰσι καὶ υἱοῦ, ἀλλ' ὥς μετ' ἀμφοτέρων ζῶν καὶ δυνάμενον, καὶ αἰδίως ἐκ τούτου ὥς ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ὑφιστάμενον. καὶ ὁ ἅγιος Ἰλάριος ἐν τῷ λόγῳ τῷ μετὰ τὴν παντοκροστὴν ἀναγνώσκοντι ἐν τῇ ἰορτῇ τῆς ἑγίας τριάδος, οὕτω φησὶ· Πιστεύομεν εἰς τὴν ἁγίαν τριάδα, τοῦτο ἐστὶ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἵνα Θεὸν παντοδύναμον, μιᾶς οὐσίας, μιᾶς ὑπάρξεως, μιᾶς ἐξουσίας, δημιουργὸν πάντων τῶν κτισμάτων ἐξ οὗ πάντα, δι' οὗ πάντα, ἐν ᾧ πάντα· πατέρα ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' οὐκ ἀφ' ἐτέρου· υἱὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννητὸν, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, φῶς ἀληθινὸν ἐκ φωτὸς ἀληθινοῦ, οὐ μὴν δύο φῶτα ἀλλ' ἐν φῶς πνεῦμα

* Ἰω. 14, 1

* Ἰωήλ. 2, 2

ἅγιον παρὰ πατρός καὶ υἱοῦ ἐπίσης ἐκπορεύωμεν· Καὶ ὁ μακάριος
 Αὐγουστίνος ἐν τῷ βιβλίῳ περὶ Τριάδος τοιάδε φησὶν· Εἰ τοίνυν καὶ
 ὁ δίδεται ἀρχὴν ἔχει τοῦτον, ἀφ' οὗ δίδεται, καὶ γὰρ οὐκ ἔλ-
 λοθεν ἔλαβεν ὁ παρ' αὐτοῦ ἐκπορεύεται, ὁμολογητέον ἐστὶ τὸν πα-
 τέρα καὶ τὸν υἱὸν ἀρχὴν εἶναι τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐ δύο ἀρχάς·
 ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πατρὸς καὶ ὁ υἱὸς εἰς Θεός, καὶ πρὸς τὴν κτίσιν
 ἀναφορικῶς εἰς κτίστης καὶ εἰς κύριος, οὕτως ἀναφορικῶς πρὸς τὸ
 πνεῦμα τὸ ἅγιον μίαν ἀρχὴν καὶ ἀπὸ πατρὸς πρὸς τὴν κτίσιν ὁ πατὴρ
 καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀρχὴ μία εἰσὶν, ὥσπερ εἰς δε-
 μουργός καὶ εἰς κύριος. Δίδυκεται σαφῶς, ὅτι αἱ χηρίσεις, ἅς μαρ-
 τυρεῖ ὁ Θεὸς Μάξιμος, καὶ τὸν υἱὸν αἴτιον τῆς τοῦ πνεύματος
 ὑπαρξίως μαρτυροῦσιν. Ὅτι δὲ διὰ τῶν δύο ῥρ λέγει τιμᾶν τὸν
 ὄρον· οὕτω γάρ, φησι, τιμᾶν αὐτὸν δίκαιον καὶ τὰ ἑξῆς. πρῶτον
 μὲν θαυμάζω τὴν τοῦ ἀνδρὸς εὐλάβειαν, καὶ ὅτι οὐκ οἶδεν, ὅση
 τιμῆς ἄξιον τὸ Θεῖον ὄνομα. εἰ γὰρ τὰ ὑπὸ τοῦ Δαδᾶν καὶ Ἀβη-
 ρῶν κατασκευασθέντα εἰς ὑπουργίαν καὶ λατρίαν Θεοῦ ὁ Θεόπτης
 ὁ Δαδμ. 16, 37. Μαυσιῆς οὐκ ἠθέλησε κοινὰ εἶναι, * διὰ τὸ ἀπαξ εἰς ὑπουργίαν τοῦ
 καὶ λατρίαν ὀνέμασθῆναι, τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Θεὸς τῷ Θεράποντι
 αὐτοῦ ἐντείλατο· αὐτὸς ἐν τῷ ὄρῳ τῷ τοῦ Θεοῦ φρικτὸν ὄνομα πι-
 ρέοντι πατρός καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος πολλαχοῦ μὴδ'
 ὅλως εὐλαβηθεὶς τοιαῦτα ἐρεύγεται. ἀλλ' ἡμεῖς πάντοθεν τὸ σιμὸν
 περιποιούμενοι ἐν ταῖς ἀπολογίαις ἀναπολόγητον τοῦτο ἐῷμεν, ὥσπερ
 καὶ τᾶλλα, ὥσπερ ἀπὸ θυμοῦ καὶ ὀργῆς, ὡς εἶπεν, πινούμενος
 λέγει, μὴδ' ὅλως διὰ τῶν ἐλέγχων ἀπαντᾶν βουλόμενοι· μόνον γὰρ
 τὴν ἀληθείαν φανεροῦν ἐθέλοντες, τᾶλλα παρρωῶμεν ἅπερ οὐ πρὸς
 αὐτὴν φέρουσιν, ἀλλὰ πρὸς μόνον ἐπίδειξιν.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ ἡμεῖς μὲν μετὰ τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος
 Ἰουστίνου, ὡς ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ
 πατρὸς λέγομεν· οὗτοι δὲ μετὰ τῶν Λατίνων τὸν μὲν υἱὸν ἀμείσως,
 τὸ δὲ πνεῦμα ἐμμέσως ἐκ τοῦ πατρὸς λέγουσι. καὶ ἡμεῖς μὲν μετὰ
 τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ τῶν πατέρων ἡπάντων τὴν διαφορὰν τῆς
 γεννήσεως καὶ ἐκπορεύσεως ἀγνοεῖν ὁμολογοῦμεν· οὗτοι δὲ μετὰ τοῦ
 Θωμᾶ καὶ τῶν Λατίνων τῷ ἐμμέσῳ καὶ ἀμείσῳ διαφέρειν φασὶ τὰς
 προόδους.

ἉΠΟΛΟΓ. Καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς λέγομεν τὸν υἱὸν καὶ τὸ

πνῦμα, πλὴν τοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεως, ὡς αὐτὸς πάλιν ὁ ἄγιος κἂν αὐτὸς τοῦτο παρέδραμιν. εἰ γὰρ καὶ ἀμφοτέρων ὁ πατὴρ αἰ-
τιὸς ἐστίν, ἀλλὰ τοῦ μὲν ἐστὶ κατὰ γέννησιν, τοῦ δὲ κατ' ἐκπό-
ρευσιν. καὶ τοῦ μὲν ὡς γεννήτωρ, τοῦ δὲ ὡς προβολεὺς· καὶ τοῦ
μὲν προσεχῶς καὶ ἀμέσως, δηλαδὴ τοῦ υἱοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς, τοῦ
δὲ διὰ τοῦ προσεχῶς ἐκ τοῦ πατρὸς, τουτίστιν ἑμμέσως καὶ διὰ
τοῦ υἱοῦ, τουτίστι τοῦ πνεύματος. καὶ ταῦτα μαθόντες οὐ παρὰ
Λατίνων, ὡς αὐτὸς φησιν, ἀλλὰ ἀμφοτέρω ἀπὸ τῶν τῆς ἐκκλησίας
διδασκάλων. Καὶ ὁ μὲν Γρηγόριος ὁ Θεολόγος· Τὸ τῆς ἐκφάνσεως
διάφορον, φησι, διάφορον καὶ τὴν κλῆσιν πεποιθκέν. ὁ δὲ Νύσσης
Γρηγόριος ἐν τῇ πρὸς Ἀβλάβιον λόγῳ φησί· Τὸ μὲν γὰρ ἐπὶ προ-
σεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου, τὸ δὲ διὰ τοῦ προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου·
ὥστε καὶ τὸ μονογενὲς ἀναμφίβολον ἐπὶ τοῦ υἱοῦ μένειν, καὶ ἐκ
τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα μὴ ἀμφιβάλλειν, τῆς τοῦ υἱοῦ μεσιτείας
καὶ ἑαυτῇ τὸ μονογενὲς φυλαττούσης, καὶ τὸ πνῦμα τῆς φυσικῆς
πρὸς τὸν πατέρα σχέσεως μὴ ἀπειργεύσης· Ὁ δὲ Κύριλλος ἐν ταῖς
Θεσσαυροῖς φησι· Γενῶ ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν ἀμιστιεύτως, καὶ πάλιν
ὁ αὐτὸς εἰς τὸ ῥητὸν τό· Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, φησί· Συνεῖναι * Ἰω. 1, 8.
τῇ υἱῇ τὸν πατέρα νοοῦμεν διὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας, καὶ
τὸ ἅπας προσεχίς τε καὶ ἅμισον αὐτοῦ. Καὶ Ἀθανάσιος ὁ μέγας
ἐν τῇ κατὰ Ἀρειομανιτῶν, οὗ ἡ ἀρχή· Οἱ Ἀρειομανῖται ὡς ἰοικε
κρίναντες· φησὶν· Οὐ τὸ πνῦμα συνάπτει τὸν λόγον τῷ πατρὶ, ἀλλὰ
μᾶλλον τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ λόγου τοῦτο λαμβάνει. Καὶ ὁ Θεὸς
Βασίλειος ἐν τοῖς κατ' Εὐνομίου φησὶν· Ὡς γὰρ ἐκείνο ἀνόητον τὸ
ἐρώτημα, ἐπὶ τοῦ ἀνάρχου καὶ ἀγεννήτου ζητεῖν τὸ ἀνώτερον,
οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ αἰδίου τῷ πατρὶ συνόντος, καὶ οὐδὲν
ἔχοντος μίσην ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ γεννήσαντος. τούτους οὖν ἡμεῖς
ἔχοντες διδασκάλους ἀμφοτέρω ταῦτα λέγομεν· καὶ εἰ θίγει ἐγκα-
λεῖν ἡμῖν, ἔτι ἐγκαλεῖται. ἀξιοπιστοτέρους γὰρ νομίζει καὶ αὐτὸς
καὶ πάντες οὓς ἔχομεν μάρτυρας, ἢ τὰ αὐτοῦ αὐτὸς τε καὶ πάντες·
διὰ τοῦτο τὸ ἑμμέσως καὶ ἀμέσως λίαν καλῶς λέγομεν καὶ ἀληθῶς,
καὶ ὡς Θεολογοῦσιν οἱ ἄγιοι, κἂν αὐτὸς ἀπαρίσκηται.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ ἡμεῖς μὲν τῆς ἀκρίστου καὶ θείας φύσεως
ἀκρίστου καὶ τὴν θέλουν καὶ τὴν ἐνέργειαν εἶναι φάμεν κατὰ
τούς πατέρας· οὗτοι δὲ μετὰ Λατίνων καὶ τοῦ Θωμᾶ τὴν μὲν θεί-

* Ταῦτα συνο-
φατίας ὑπερ-
βολή.

λασιν ταύτων τῇ οὐσίᾳ, τὴν δὲ θείαν ἐνέργειαν κτιστὴν εἶναι λί-
γουςι, * καὶ τε θεότης ὀνομάζοιτο, καὶ τε θεὸς καὶ αὐτὸν φῶς,
καὶ τε πνεῦμα ἅγιον, καὶ τε τι τοιοῦτων ἕτερον καὶ οὕτω κτιστὴν
θεότητα, καὶ κτιστὸν θεὸν φῶς, καὶ κτιστὸν πνεῦμα ἅγιον τὰ
παντὰ προσβέουσι κτίσματα.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἡμεῖς καὶ Λατῖνοι τοῖς θείοις πατέρας ἀκολου-
θοῦντες καὶ Γρηγορίῳ τῷ θεολόγῳ, ὃν καὶ συστατικὸν τῆς πίστεως
ὀνομάζουσι· καὶ γὰρ οὕτως ἔχει διὰ τὸ περιὸν τῆς σοφίας, καὶ
τὸ τῶν δογμάτων ὕψος· σὺν αὐτῷ ὁμολογοῦμεν, ὡς ἐν τῷ Συν-
τακτικῷ ἀποφαίνεται· Κτίσμα δὲ Θεοῦ μὲν λεγέσθω, μέγα γὰρ
ἡμῖν τοῦτο, Θεὸς δὲ μηδαμῶς· ἢ τότε δέχομαι κτίσμα εἶναι θεόν,
ὅταν καὶ γὰρ γίνωμαι κυρίως Θεός. ἔχει γὰρ οὕτως· εἰ μὲν Θεὸς οὐ
κτίσμα, μεθ' ἡμῶν γὰρ τὸ κτίσμα τῶν οὐ θεῶν· εἰ κτίσμα δὲ,
οὐ Θεός, ἤρξατο γὰρ χρονικῶς· ὃ δὲ ἤρξατο, ἦν ὅτε οὐκ ἦν οὐ
δὲ πρῶτον τὸ οὐκ ἦν, ταῦτο οὐ κυρίως ὄν· τὸ δὲ μὴ κυρίως
ὄν, πῶς Θεός; οὔτε οὖν κτίσμα τῶν τριῶν οὐδ' ἐν· οὔτε, ὃ τοῦτω
χρῆρον, δι' ἡμῶν γινόμενον, ἵνα μὴ κτίσμα ἢ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν
ἀτιμώτερον. πῶς οὖν ἡμεῖς τὸ μὴ ἀρξάμενον χρονικῶς ἐν τῇ μα-
καρίᾳ τριάδι· ἐννοήσωμεν κτιστόν; καὶ ὁ Θεὸς Βασιλεὺς ἐν ταῖς
Ἀντιρρήτικαῖς, ἐν κεφαλῇ, οὐ ἢ ἐπιγραφῇ· Περὶ τοῦ ἁγίου πνεύ-
ματος, φησὶν· Ὅτι τὰ κοινὰ τῆς κτίσεως ἀκοινώνητα τῷ ἁγίῳ
πνεύματι, καὶ τὰ ἴδια τοῦ πνεύματος ἀκοινώνητα τῇ κτίσει, ἐξ
ᾧ συνάγεται μὴ εἶναι κτίσμα τὸ πνεῦμα· ὅτι τὰ κοινὰ τῷ πατρὶ
καὶ τῷ υἱῷ, ταῦτα κοινὰ καὶ τῷ πνεύματι· ὅτι ἐν οἷς χαρακτη-
ρίζεται Θεὸς ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῇ γραφῇ, ἐν αὐτοῖς χαρακτη-
ρίζεται καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐξ ᾧ συνάγεται τῆς αὐτῆς θεο-
τητος τὸ πνεῦμα τῷ πατρί. ὅτι τὰ μόνω προσόντα τῷ πατρὶ ὡς
θεῷ καὶ οὐχ ὡς πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ ὡς θεῷ, ταῦτα μόνω πρόσημι
καὶ τῷ πνεύματι, οὐκέτι δὲ καὶ τῇ κτίσει, ὡς τὰ ἀκοινώνητα
ὀνόματα καὶ πράγματα τῇ κτίσει, μόνω κοινὰ τῇ τριάδι, ἐξ ᾧ
συνάγεται ὁμοούσιος ἡ τριάς. οὕτω δοξαζόντων ἡμῶν, πῶς τοιαῦτα
φθίγγεται; τίς οὖν ἐστιν ὁ δοξάζων, ὡς αὐτός φησι, κτίσμα τὸ
πνεῦμα, δι' οὗ Θεούμεθα; τοσοῦτον οἶεται ἀμαθαίνειν ἡμᾶς περὶ
τὴν εὐσέβειαν, ὡς κτίσμα λατρεύειν; ὁ κτίσμα λατρεύων μὴ ἰδὲ
ἰωφορόν ἀνατέλλοντα, ὡς φησιν ὁ θεολόγος Γρηγόριος. οὐδὲν γὰρ

πιστὸν ἐν τῇ ἡγίᾳ καὶ μακαρίᾳ τριάδι τῇ ἀπαράλλακτῃ καὶ ἀμειβίστῃ οὐσίᾳ καὶ ἐνεργίᾳ ἰννοοῦμεν, τοῦτο γὰρ ἄλλοτριον τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ ἡμεῖς μὲν οὔτε τοὺς ἁγίους ἀπολαβεῖν τὴν ἡτοιμασμένην αὐτοῖς βασιλείαν καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ, οὔτε τοὺς ἁμαρτωλοὺς εἰς τὴν γέννησιν ἱμπεσεῖν ἤδη φαμέν· ἀλλ' ἐκδέχεσθαι τὸν ἰδίον ἱκατέρους κληρὸν, καὶ εἶναι τοῦτο καιροῦ τοῦ μέλλοντος κατὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν κρίσιν. οὗτοι δὲ μετὰ τῶν λατίνων τοὺς μὲν αὐτίκα μετὰ θάνατον ἀπολαβεῖν ἤδη τὰ κατ' ἀξίαν ἐδίλυσαι, τοῖς δὲ μέσοις εἴπουν τοῖς ἐν μετανοίᾳ τετελευτηκόσι πῦρ αὐτοὶ καθάρσιον ἑτερόν τι τῆς γέννησις ὑπάρχον ἀναπλάσαντες ἀποδιδούσιν, ἵνα δι' αὐτοῦ, φησι, καθαιρόμενοι τὰς ψυχὰς μετὰ θάνατον ἐπὶ τὴν βασιλείαν καὶ αὐτοὶ μετὰ τῶν δικαίων ἀποκαταστῶσι· τοῦτο δὲ καὶ ὁ ὅρος αὐτῶν περιέχει.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἐνταῦθα καὶ ἑαυτῷ ὁ αἰδίσιμος οὗτος ἐν προοιμίῳ ἀντιλέγει, καὶ οὐ μόνον ἑαυτῷ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἀδελφομένοις ἐπ' ἐκκλησίας, καὶ πᾶσι τοῖς ἁγίοις. διὸ χρεῖαν ἔστι πρότερον τὰ αὐτοῦ προθεῖναι, μετὰ δὲ ταῦτα καὶ ὀλίγα τινὰ ἐκ τῶν ἁγίων. Οἱ ἐν τῇ περιωνύμῃ νήσῳ Κρήτῃ ἠξίωσαν αὐτὸν τὸν αἰδίσιμον Ἐρέσου λόγον ποιῆσαι, ἵνα ἀναγινώσκωσιν ἐν τῇ ἐπιστολῇ μνήμῃ τοῦ ἁγίου Ἡλιοῦ. ὁ δὲ διζάμνος τὴν οὐκ ἄμισθον παράκλησιν τὴν μὲν ἀπὸ τοῦ ἁγίου, τὴν δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ οἴνου μετὰ οὕτως ὡς ὀνομαζομένου βαρελίου, λόγον ἐποίησιν, οὗ ἡ ἀρχὴ· Ἔδει μὲν ἀληθῶς ἡμῖν οὐρανοδρόμου τοῦ λόγου, συνεπαρθεῖναι δι' αὐτοῦ τῷ θιόπτη προθυμουμένοις. ἐν τούτῳ φησὶν· Ἐγὼ δ' ὅτι μὲν ἔξεστιν αὐτῷ, καθάπερ καὶ ταῖς τῶν ἁγίων ψυχαῖς, ὅσοι ποτὲ βούλεται κατὰ καιρὸν ἐπιχωριάζουσιν, ναοῖς τε οἰκείοις ἐμφιλοχωρεῖν, καὶ τοῖς ἐκάστοτε διομένοις ἐπιφοιτᾶν, ἀναγκαῖόν τε ἡγοῦμαι καὶ ἀληθὲς εἶναι. οὐ μὲν διὰ ταῦτα φαίνομ' ἂν αὐτὸν τῶν οὐρανῶν ἀπολείπεσθαι, καὶ τῆς ἐκείσε λαμπροφωρίας, καὶ μετὰ τῶν ἀγγέλων δεισποτικῆς παραστάσεως· ἢ γὰρ ἂν ἔλαττον εἶχε τῶν ἄλλων ἁγίων ὁ ὑπὲρ πάντας σχεδὸν εἴ γε διὰ τὸ τὴν σάρκα φορεῖν ἀφιστήκει τῆς μετ' αὐτῶν κοινωνίας καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς πρόσωπον θιωρίας, ἧς καὶ παρὰ πάντα τὸν βίον ἐξαίρετως ἀπήλαυσε. μαρτυρεῖ μοι τῷ λόγῳ καὶ τὸ εἰς αὐτὸν παρὰ τῆς ἐκκλησίας

ῥηόμενον οὕτως ἔχον· Προφῆτα κήρυξ Χριστοῦ τοῦ Θρόνου τῆς μεταλασύνης οὐδέποτε χωρίζῃ, καὶ ἐκάστῳ ἀσθενοῦντι αἰὲ παρίστασαι, ἐν τοῖς ὑψίστοις λειτουργῶν τὴν οἰκουμένην εὐλογεῖς, πανταχοῦ δοξαζόμενος. Ἰδοὺ λαμπρῶς καὶ προφανῶς ὁ τίμιος οὗτος τῆς πρὸς πρόσωπον Θεωρίας τοῦ Θεοῦ τοὺς ἁγίους ἀπολαύειν διίσχυρίζεται, καὶ τὸν ἅγιον Ἡλίαν καὶ μετὰ τοῦ σώματος τῆς τοιαύτης ἀξιοῦσθαι Θεωρίας φάσκει. εἰ οὖν ἄλλο τί ἐστὶν ἢ ἡτοιμασμένη βασιλεία καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ εἰ μὴ ἡ τοῦ Θεοῦ Θεωρία ἡ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, ἐμφανισάτω ἡμῖν ἔσται γὰρ ἐκείνη μείζων τῆς Θεωρίας αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἢ ἀπόλαυσις· ἀλλ' οὐδεὶς τῶν ἁγίων μέχρι καὶ τήμερον τοῦτ' εἶρηκεν, ὅτι ἔστι τι μείζων ὡς ἀπόλαυσις, εἰ μὴ μόνῃ ἡ τοῦ Θεοῦ Θεωρία. ἀλλὰ καὶ τὸ παρὰ τοῦτον τὸν βίον τοιαύτης ἀξιοῦσθαι Θεωρίας, ὡς αὐτὸς φησιν, οὐδεὶς εἶρηκε· τὸ δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ὄραν τοὺς ἁγίους νῦν τὸν Θεόν, καλῶς καὶ ἀληθῶς λέγει· ἔχει γὰρ καὶ ἄλλους τῶν ἁγίων λέγοντας τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα καὶ διδάσκαλον Ἰωάννην τὸν χρυσοῦν τὴν γλῶτταν· φησὶ γὰρ ἐν τῷ λόγῳ οὗ ἡ ἐπιγραφὴ· Ὅτι τοὺς ἁμαρτωλοὺς δεῖ θρηνεῖν, καὶ ὅτι μεγάλως ἀφιλοῦσι τοὺς κεκοιμένους αἱ ὑπὲρ αὐτῶν λειτουργίαι. ἡ δὲ ἀρχὴ τοῦ λόγου· Ὁ θάνατος, ἀδελφοί, τῶν ἀδιαφόρων ἐστὶ· Χαίρωμεν δὲ ἐπὶ τοῖς δικαίοις μὴ ζῶσι μόνον ἀλλὰ καὶ τετελευτηκόσιν. ἐκεῖνοι καὶ ἐνταῦθα ὄντες ἔλειπον· πᾶσιν εἰσιν, ἐπειδὴ προσκρούουσιν· οὗτοι καὶ ἐκεῖ μεταστάντες μακάριοι, ὅτι πρὸς Χριστὸν ἀπῆλθον· οἱ ἁμαρτωλοὶ ὅπου ἂν ᾖσι, πόρρω τοῦ βασιλείως εἰσὶ, διὰ τοῦτο καὶ δακρύων ἄξιοι· οἱ δὲ δίκαιοι ἂν τε ἐνταῦθα, ἂν τε ἐκεῖ, μετὰ τοῦ βασιλείως εἰσὶ, καὶ ἐκεῖ μᾶλλον καὶ ἐγγύτερον, οὐ διὰ ἐσώπτρου, οὐ διὰ πίστεως, ἀλλὰ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Καὶ Γρηγόριος δὲ ὁ Θεολόγος ἐν τῷ τέλει τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸν ἅγιον Κυπριανόν φησι. Καὶ τὴν τῆς ἁγίας τριάδος ἑλλαμψιν ἥς νῦν παραστάτης. Ἐγὼ πλατύτερον ὁ αὐτὸς περὶ τούτου ἐν τῷ εἰς τὴν ἀδελφὴν ἐπιταφίῳ, καὶ τί δεῖ πολλὰς εἰσάγειν μαρτυρίας; ἐν γὰρ τῇ περὶ τούτου πραγματείᾳ πλατύτερον εἴπωμεν καὶ σαφέστερον, ὑπεραπολογούμενοι τοῦ ἐν τῷ ὄρῳ τετάρτου κεφαλαίου καὶ ὁ ἐντυχὼν ἐκείνοις καὶ τὰς λοιπὰς εὐρήσει μαρτυρίας. εἰ οὖν οἱ ἅγιοι παρίστανται τῇ ἁγίᾳ τριάδι, καὶ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ὄρωντες τὸν Θεὸν οὐκ ἀπολαμβάνουσι τελείους, ἀλλὰ ἄλλο

τί ἐστιν ἡ ἀπόλαυσις, ἔμφανισάτω αὐτοὺς, καὶ ἡμεῖς σιγήσομεν· ἀλλ' οὐκ ἔχει τι πλεόν δι᾽ ἑξαι, εἰ μὴ τὴν θεωρίαν ταύτην. ἐν μόνον ἐστὶν ἡ οἱ πολλοὶ καὶ διαφωνοῦντας τοὺς ἄξιους νομίζουσιν, ὅτι ποτὲ μὲν τελείως λέγουσιν ἀπολαμβάνειν τοὺς ἁγίους, ποτὲ δὲ οὐ τελείως. ὅταν γάρ περὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἔννοῦσι καὶ λέγουσιν, ἀπολαμβάνειν τελείως φασίν· ὅταν δὲ περὶ τοῦ ὅλου ἀνθρώπου, οὐ τελείως· πῶς γὰρ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως μὴ ἐλθούσης τὸ συναμφότερον ἀπολαμβάνοι; διὰ καθὼ μὲν ψυχὰι τελείως ἀπολαμβάνουσιν οἱ ἅγιοι, καθὼ δὲ οὐ μόνον ψυχὰι ἦσαν, ἀλλὰ σώματα ἐνδεδέδυντο, οὐ τελείως ἀπολαμβάνουσιν. ὡς γὰρ εἶδός ἐστιν ἐν τῇ σώματι ἡ ψυχὴ· καὶ ἡ μὲν ὕλη, ὅπερ ἐστὶ τὸ σῶμα, οὐπω ἀνίστη, οὐδ' ἀπίλαβεν· ἡ δὲ ψυχὴ τελείως ἀπολαμβάνει. ὅτι δὲ τὸ συναμφότερον ἠγωνίστατο, οὐπω τελείως λέγομεν ἀπολαμβάνειν. ὅταν δὲ ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν λογιζόμεθα καὶ τοῦ τιμιωτέρου, τελείως λέγομεν ἀπολαμβάνειν τοὺς ἁγίους. μαρτυρήσει τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Γρηγόριος ὁ διάλογος ἐν τῇ κεφαλῇ τῶν διαλόγων. ἐπὶ πῶς ἄλλως ἔχομεν ἔννοεῖν, ὅτι εἰ μὴ τέλειον ἀπίλαβον τὸν στίφανον ἐν οὐρανοῖς, ἵνα πρεσβεύωσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν; εἰ γοῦν οὐκ ἀπίλαβον τὸ τέλειον, οὐδὲ πρεσβεύουσιν, ἀλλ' οὐδὲ πρεσβεύουσιν, ἐν γὰρ τῇ μέλλοντι πρεσβεία οὐκ ἔστιν. Ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν πυρὶ κολάζονται πρὸς τῆς κοινῆς ἀναστάσεως οἱ μὴ ἐνταῦθα ἱκανοποιήσαντες, ἀπὸ διηγήσεως τῶν πατέρων καὶ περὶ τούτου ἔμφανιστέρον ποιήσομεν. Ἐν τῇ ἐπ' ἐκκλησίας ἀναγνωσκομένῃ λόγῳ, τῇ ἐπιγραφῇ ἔχοντι, Ἰωάννου μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου τοῦ Δαμασκenoῦ, μετὰ τῶν ἄλλων τῶν ὁμοίων ταύτῃ καὶ τοῦτο περιέχεται· Ὅτι τις τῶν Θεοφόρων πατέρων μαθητὴν ἔχον ἐν ἀμελείᾳ βιοῦντα, καὶ τοῦτον πρὸς τὸ τοῦ βίου πέρας ῥαθύμως ἐπαφθάσαντα, ὁ πανοικτίρμων καὶ φιλόψυχος κύριος μετὰ δακρύων αἰτησαμένου τοῦ γέροντος, ὡς κατὰ τὸν Λάζαρον πολούσιον, ἐν τῇ φλογὶ καυσούμενον μέχρι τοῦ τραχήλου ὑπέδειξεν· ὡς ἐντεῦθεν πολλὰ τοῦ ἁγίου πονήσαντος, καὶ σὺν δάκρυσι τὸν θῆον ἐκλιπαρήσαντος, παντελεύθερον καὶ τοῦ πυρὸς λελυτρωμένον ἐν ὁπτασίᾳ τῇ γέροντι δεδιχθῆαι. διὰ γὰρ τῆς ἀμελείας τὴν κλάσιν ὑπέμεινε, διὰ τοῦτο καὶ εὐέλματος ἡ τοιαύτη ἁμαρτία. εἰ οὖν τοῦτο ψεύδος, καὶ τὸ παρὰ Λατίνοις πουργατόριον ψεύδος ἐστίν· Εἰ δὲ

τοῦτο ἀληθές, ἐπεὶ καὶ τὸ πλήρωμα τοῦ εὐαγγελίου ἐκ τῶν βίων τῶν ἁγίων πατέρων πιστεύομεν, πάντως ἀληθὴ εἰσι καὶ ἃ εὖ Λατίνοις λέγομεν, καὶ αὐτὸς ἀπαρέσκειται. Καὶ Μαλαχίας δὲ ὁ προφῆτης φησὶν· Ὡς πῦρ ἐν χωνευτηρίῳ, καὶ ὥς ποιεῖ πλυνόντων

- * Μαλ. 3, 3. πλυνεῖ καὶ καθαρῖε ὁ θεὸς τινάς· * τὸ πῦρ οὖν ἐκκύνει τὸ αἰώνιον οὐ καθαρῖε τινάς, οὐδὲ πλυνεῖ. εἰ οὖν οἱ ἁμαρτάνοντες ἀπὸ μόνης ἔξομολογήσεως ἐν τῇ τέλει τοῦ βίου συγχωροῦνται, περισσὰ πάντα ὅσα μετὰ θάνατον ἢ καὶ ζῶντος τοῦ ἔξομολογουμένου ἢ ἐκκλησία νομοθετήκει ποιεῖν ὑπὲρ τῶν ζώντων τε καὶ τεθνότων. ἀλλὰ καὶ οἱ ἀμετανοήτως ἀποθνήσκοντες ἁμαρτωλοὶ εἰς κόλασιν ἀπέρχονται. φησὶ γὰρ ὁ θεὸς Μάξιμος πρὸς Κουβικουλάριον γράφων· Τίς γὰρ ἀγαπῇ, τῶν κατ' ἐμὲ ῥύποις ἁμαρτημάτων κατεστιγμένος οὐ φοβεῖται τὴν τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἐπιστάσαν, ὅφ' ὦν κατὰ τὴν θείαν ψῆφον τῆς παρουσίας ζωῆς τὸ πέρας δεχόμενος βίῳ τοῦ σώματος μετ' ὀργῆς ἐξωδιῖται καὶ μὴ βουλόμενος; τίς κεκαλιθεμένος ἐαυτῷ συνεπιστάμενος τὴν συνείδησιν, οὐ δίδωκε τὴν ἁμαρτίαν τῶν πονηρῶν δαιμόνων καὶ βαρβαρώδη ὑπάντησιν, ἐκάστου τούτων κατὰ τὸν ἄερα μετὰ τὴν ἔξοδον πρὸς ἑαυτὸν ἀφειδῶς τὴν ἀθλίαν ψυχὴν ἔλκοντες; καὶ τῷ ἐλέγχῳ τῶν αὐτῇ πτωραγμένης τῆς ἐπὶ τοῖς μέλλουσιν ἀγαθοῖς ἐλπίδος ἐλευνὴν ἀπόγνωσιν; μετὰ δὲ τὴν γινομένην κατὰ τὸν ἄερα πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας διάγνωσιν τε καὶ λογοθέτησιν, ἢ πρὸς τὸν ἄδην κατὰπτως διαδέχεται καὶ παροίκησις· ἐν ᾧ σκότος βαθεῖ καὶ βαθυτάτη σιγή· τροφὴν ἔχουσαι αἱ ἐκείσε καταδιδρασκόμεναι ψυχαὶ τοὺς δριμυτάτους στεναγμοὺς, καὶ τὰ πικρότατα δάκρυα, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς δεινοῖς κατήφειαν ἐκδεχόμεναι διὰ παντὸς οὐδὲν ἄλλο, ἢ μόνον τὴν ἐπὶ τῇ δικαίᾳ ψήφῳ δικαίαν ἀνταπόδοσιν. ταύτην οὖν συνίστησιν αὐτοῖς τὴν ἄπαυστον λύπην καὶ ὀδύνην ἢ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίς, ἢ τῆς φοβερᾶς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἡμέρα, ἢ φρικωδέστατη παράστασις, ἢ περὶ τῶν βεβιωμένων πάντων ἀπολογία· καθ' ἣν οἱ μὲν ἐκ δεξιῶν τοῦ Χριστοῦ στάντες λυφονται τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν τὰς ἐπαγγελίας, οἱ δὲ τὴν ἀριστερὰν στάσιν λαχόντες τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, καὶ τὸ ἐξώτερον σκότος, καὶ τὸν ἀκοίμητον σκόλοπα, τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, καὶ τὸ διμνηκὲς δάκρυον, καὶ τὴν ἀπέραντον αἰσχύνην. Καὶ ὁ μα-

κάριος Γρηγόριος ὁ διάλογος ἐν τῷ προμνημονευθέντι λόγῳ τῶν διαλόγων φησίν.

Πέτρος διάκονος. Συντίθεται τοῦτο δὲ ἀκμὴν ἀπορῶ, εἰ καθὼς τὰς τῶν ἁγίων ψυχὰς ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι ἀποδείχθῃ, οὕτω καὶ τὰς τῶν ἁμαρτωλῶν ἐν τῷ ᾄδῃ εἶναι πιστευτέον. τί δὲ περὶ τοῦ-
του τοῦ ζητήματος ἡ ἀλήθεια ἔχει ἀγνοεῖ· ἢ γὰρ τῶν πολλῶν ὑπόληψις οὐκ ἔχει τὰς τῶν ἁμαρτωλῶν ψυχὰς πρὸ τῆς κρίσεως δύνασθαι τιμωρῆσθαι.

Γρηγόριος. Ἐὰν τὰς τῶν ἁγίων ψυχὰς ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι ἐπι-
στεύσας, δεῖν ἐστὶν ἵνα καὶ τὰς τῶν ἀδίκων ψυχὰς ἐν τῷ ᾄδῃ εἶναι
ἐκ παντὸς πιστεύσῃς. ἐκ γὰρ τῆς ἀνταποδόσεως τῆς αἰδίου δικαιο-
σύνης, ἐξ ἧς οἱ δίκαιοι δοξάζονται, ἀναγκαῖον καὶ ἀκόλουθόν ἐστιν,
ἵνα καὶ ἄδικοι πάντως κολάζωνται. καθάπερ γὰρ τοὺς ἐκλεκτοὺς
ἡ μακαριότης εὐφραίνει, οὕτω πιστεύειν χρὴ, ὅτι καὶ τοὺς ἀδίκους
ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐξόδου αὐτῶν τὸ πῦρ καταφλέγει. Ἰδοὺ δέ-
δεικται σαφῶς, ὅτι καὶ οἱ ἀμετανεστήτες ἀποθνήσκοντες εἰς κόλασιν
ἀπέρχονται, ἐκδεχόμενοι καὶ τὴν ἐπένδυσιν τῶν σωμάτων, ἵνα τὸ
συναμφοτέρον κολάζεται, ὅτε καὶ τελεία λέγεται κυρίως καὶ ἔστιν
ἡ ἀπέραντος κόλασις. οὐ χρεῖα οὖν τοῦ λοιποῦ ἐπιδεικνύειν περὶ
τούτου, ἀρκούντων τῶν ἐρημένων· εἰ δὲ καὶ τούτοις οὐ πιστεῖται-
ται, οὐδ' ὅσα ἂν τις εἴπῃ, πεισθήσεται.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ ἡμεῖς μὲν ἀποστριφόμεθα τὸ ἰουδαϊκὸν ἄζυ-
μον, τοῖς ἀποστόλοις κανονίζουσιν ὑπακούοντες· οὗτοι δὲ ἐν τῷ
αὐτῶν ὄρῳ σῶμα Χριστοῦ τὸ παρὰ τῶν Λατίνων ἱερουργούμενον ἀπο-
φαίνονται.

ἌΠΟΛΟΓ. Ὡς ἔοικεν οὖν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος οὗτος ἀγνοεῖ,
ὅσον τὸ διάφορον τοῦ ἰουδαϊκοῦ πάσχα καὶ τῶν ἀζύμων, καὶ τῆς
μυστικῆς ἱερουργίας. ὁ γὰρ ἀποστολικὸς κανὼν τοὺς μετὰ Ἰου-
δαίων τὸ πάσχα τελοῦντας, ὅπερ ἐστὶν ὁ ἀμνὸς καὶ τὰ ἄζυμα,
κωλύει· ὅπερ καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος διὰ πολλῆς σπουδῆς εἶχε
τοῦτο κατορθῶσαι· ὅπερ καὶ κατορθώσασα τῇ Ἀλεξανδρίᾳ ἐκ-
κλησίᾳ γράφει· Εὐαγγελιζόμεθα ὑμῖν καὶ περὶ τῆς συμφωνίας τοῦ
ἁγιοτάτου πάσχα, ὅτι ταῖς ὑμετέραις εὐχαῖς κατορθώθη καὶ τοῦτο
τὸ μέρος· ὥστε πάντας τοὺς τῆς ἐφ᾽ ἀδελφούς, τοὺς μετὰ Ἰου-
δαίων τὸ πρῶτον ποιοῦντας, σύμφωνα Ῥωμαῖοι καὶ ὑμῖν καὶ

πᾶσι τοῖς ἐξ ἀρχῆς μεθ' ἡμῶν φυλάσσοις, τὸ πᾶσχα ἐκ τοῦ διῦρο μεθ' ἡμῶν ἔγειν. τελείας οὖν ἀναστάσεως γενομένης ἀτελῆς τινες ἰορτάζοντες ταύτην οὐκ ἱερουργῶσιν. Αὐτὸς δὲ οὐκ οἶδ' ὅπως εἰπεῖν, προσποιούμενος μὴ εἰδέναι ὅσα τε λέγουσιν οἱ ἔχριοι, καὶ μάλιστα ὅτι ὁ Χριστὸς τὸ νομικὸν πᾶσχα τελείας, μετὰ δὲ ταῦτα τὴν μυστικὴν ἐκείνην θυσίαν τετέλεκε, καὶ μετέδωκεν αὐτὸς τὴν μυστικὴν καὶ φρικτὴν ἱερουργίαν, καὶ τὰ θεία ῥήματα τά· Τοῦτό

* Ματθ. 26,
26. 25.

ἔστι τὸ σῶμά μου· καὶ· Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου· * πάντα τὰ τιλαύμενα κατὰ τὸν δοθέντα παρὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ὦρω τε καὶ κανόνα, εἰς τὴν τοῦ ἰουδαϊκοῦ πᾶσχα τελετὴν ἀναφέρει, καὶ τὸν κανόνα προβάλλεται. οὐκ οἶδιν οὖν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, ὡς ἔοικε· κριῖττον γὰρ τοῦτο λέγειν ἡμᾶς· ἢ οἶδε μὲν, ἰουδαίως δὲ ταῦτα λέγει, ἐξαπατῶν τοὺς ἀφιλεστέρους. ἡμεῖς δὲ φημὶ, ὅτι τέσσαρα περιείχων ὁ παλαιὸς νόμος· κριτικά· μυστικά ἢ τυπικά, ἀμφότερα γὰρ ἐν δηλοῦσιν· ἡθικά· καὶ σκιάδῃ. καὶ τὰ μὴ κριτικά ἡμέρῳσεν ὁ κύριος· τὴν γὰρ ἐπὶ μοιχείᾳ κατευλημμένην τοῦ νόμου κειμένοντος λιθοβολεῖν, ὁ κύριος εἶρηκεν· Ὅστις οὐχ ἡμαρτι,

* Ἰω. 8, 7.

* Ματθ. 5,
38. 39.

βαλλέτω λίθον ἐπ' αὐτήν· καὶ πάλιν· * Ὁδόντα ἀντὶ ὀδόντος· καὶ τό· Ὅστις σε ῥαψίσει, * καὶ τί δεῖ λέγειν κατὰ μέρος, πάντων ταῦτα εἰδόντων ἀκριβῶς; τὰ ἡθικά πῦξται διὰ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας· ὅπερ Θεμέλιον ἔχοντες οἱ τε ἀπόστολοι καὶ οἱ διδασκαλοὶ πολλὰ περὶ ἀρετῆς εἶπον, καὶ τὴν κακίαν ἐστηλίτευσαν, καὶ ἀπέδωξαν, τὴν δὲ σεμνότητα ἐτρέψαν, καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐνεφύτευσαν. τὰ δὲ τυπικά αὐ καὶ μυστικά καλοῦσιν ἀπικοψί, τὴν περιτομὴν, καὶ τὸ σάββατον, καὶ τὰς ζωοθυσίας, καὶ τὸ πᾶσχα, καὶ τὸ ἀμνόν. διὰ τοῦτο καὶ ταῦτα ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκέλευσε καὶ μόνον τελείσθαι, ἵνα καὶ ῥαψίως ἢ κατὰ λυσις αὐτῶν γίνηται, τοῦ ναοῦ καὶ τῆς πόλεως κατασκαφίντων, ἄλλοθεν δὲ μὴ δυναμένων ταῦτα τελεῖν παύσωνται. τὰ δὲ σκιάδῃ ἀνιμόρφωσεν, ἀντὶ σκιάς τὴν ἀλήθειαν μορφώσας. αὐτὸς δὲ τὴν ἀναίμακτον καὶ φρικτὴν θυσίαν, τὴν τελειουμένην παρὰ τοῦ πνεύματος καὶ αὐτοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ πατρὸς, ὡς ἀδιαίρετων ὄντων τῶν ἔργων τῆς ἁγίας τριάδος, εἰ καὶ αὕτη ἡ φωνὴ τοῦ σωτῆρος ἐστίν, ἢ κηλεύουσα· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου ἢ τὸν ἄρτον, καὶ τὸν οἶνον καὶ τὸ ὕδωρ εἰς σῶμα Χριστοῦ μεταφ

ῥυθμίζουσα καὶ αἷμα, ὥς φησιν ὁ Θεῖος Χρυσόστομος· εἰς τὴν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πάσχα τελετὴν ἀνάγει, καὶ τὸν κανόνα παριξηγῆται. ἀλλ' ἡμεῖς πάντα τῶν Ἰουδαίων τὰ μυστικὰ ἀκάθαρτα ἠγούμεθα, ὥς καὶ ὁ Χρυσόστομος ἐν τοῖς κατὰ Ἰουδαίων λόγοις τρανότερον παρίστησιν, ὧν ἐν ἑστὶ καὶ τὸ πάσχα, ὥς ἔξω τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις παρὰ τὴν τοῦ Θεοῦ νόμου κλίσεων τελευτῶμενα. προεῖπομεν καὶ περὶ τῆς μυστικῆς ταύτης θυσίας, καὶ οὐ χρὴ περὶ τούτου παλιλλογῶν· εἰ καὶ ἰνταῦθα ὑπ' αὐτοῦ ἀναγκάζομενοι λέγομεν, ὅσα δῆτα καὶ λέγομεν καὶ μὴ βουλόμενοι, αὐτὸς γὰρ ὁ αἴτιος.

Ὁ ἘΠΕΣΟΥ. Καὶ ἡμεῖς μὲν ἀθιμίτως, καὶ παρανόμως, καὶ τοῖς πατέρας ἐξ ἐναντίου τὴν ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκην γενησθαι φαμιν· οὗτοι δὲ αὐτὴν θιμιθῶς καὶ εὐλόγως διορίζοντας γενησθαι τοσοῦτον οἶδασιν τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἑαυτοῖς συμφωνῶν.

ἈΠΟΛΟΓ. Καὶ ἡμεῖς πᾶσαν ἀνάπτουζιν καὶ σαφηνίαν μὴ ἐναντίαν οὖσαν τῇ δόξῃ τῶν ἁγίων, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν μᾶλλον βεβαιούμενιν, παρὰ συνόδου προστεθειῶσαν, ὅπου ἂν προστεθῇ, διχομήδα. τοῦτο καὶ Μάξιμος ὁ Θεῖος βεβαίῳ ἐν τῇ διαλέξει αὐτοῦ τῇ πρὸς τὸν τὰ Εὐνομίῳ φρονούντα. φησὶ Μακεδόνιος πρὸς τὸν Μάξιμον· Ὑπογράψεις οὖν τῇ ἐκθέσει Λουκιανοῦ; Μάξιμος· Τί κατέγνωες τῆς ὑπὸ τῶν τιν' πατέρων ἁγίων τῶν ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας ἐκτεθείσης, ἵνα καὶ ἄλλην περιβλήψῃς; Μακεδόνιος· Σὺ τί κατέγνωες τῆς τοῦ Λουκιανοῦ; ὁ Ὁρθόδοξος· Κατέγνωον τῆς προσθήκης, ἥς προσεθήκατε ἐναντία αὐτῆς. Μακεδόνιος· Ὑμεῖς γὰρ οὐ προσεθήκατε τῇ ἐν Νικαίᾳ; ὁ Ὁρθόδοξος· Ἀλλ' οὐκ ἐναντία αὐτῇ. Μακεδόνιος· Ὅπως προσεθήκατε. Ὁρθόδοξος· Τὰ τότε μὴ ζητηθέντα νῦν ἠρμήνευσαν οἱ πατέρες εὐσεβῶς. Διὸ καὶ ἡμεῖς τὴν τούτου μαρτυρίαν ἔχοντες καὶ τῶν λοιπῶν πατέρων τῶν λεγόντων, ὅτι ἀνάπτουζις οὐ κωλύεται συμφωνοῦσα τῇ ἱερᾷ γραφῇ τῇ ἀληθείᾳ συνηγορήσαμεν. οὐ γὰρ δύναται αὐτὸς ἀντειπεῖν, ὅτι πᾶσα ἡ θεία γραφὴ ἀνάπτουζιν διχομήνη οὐ κωλύεται· διὸ καὶ τὸ προστεθὲν ἀνάγκης γενομένης ἐν τῷ συμβόλῳ, δίκαιον ἔδοξε προσκεῖται. Καὶ ἔτι ἐκ τῆς βιβλιοπαντυλλέκτου ἀνθολογίας Εὐλογίου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας. φησὶ γάρ· Ἀλλὰ γὰρ τῆς αἰρέσεως πάλιν ἡ ἀπονοία τὴν τιτάρτην μέμφεται σύνοδον, ὥς ὅρον ἐκθεμένῳ διατινέ-

μένη τὴν τοιαύτην ἐπιχείρησιν ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν Ἐφέσον πρώτης συνόδου παντελῶς ἀποκεκωλῦσθαι. καίτοι γε εἰ κατὰ τὸν λόγον αὐτῶν ἀπεῖργαν ἡ σύνοδος, ἕτερον μὲν ὅλως προάγειν, αὐτὴ καθ' ἑαυτῆς πρὸ τῶν ἄλλων τὴν καταδικάζουσαν ἐξήνεγκε ψῆφον· ὁρῶν γὰρ αὐτὸ τοῦτο τυπούσα, ἃ μηδετέρα τῶν πρὸ αὐτῆς διακρίνατο. ἀλλὰ καὶ ἡ καθ' ὑπόστασιν ἑνωσις, αὐτῆς ἐστὶν ὅρος, ὃ ταῖς πρεσβυτέραις τῶν συνόδων οὐ διώρισται. καὶ δὴ καὶ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ρν' ἑγλίαν πατέρων ἐξ ὧν αὐτοὶ λαροῦσι παραγράφονται, ἥτις τῶν πνευματομάχων τὴν αἵρεσιν καθυλοῦσα, τῷ κατὰ τὴν Νίκαιαν ἐκφωνηθέντι ὅρῳ τὴν περὶ τοῦ ἑγρίου πνῶματος θιολογίαν προσθεῖσα συνήρμοσεν, εἰ γὰρ αἱ προλαβοῦσαι προστιθεῖσαι τὸν μῶμον ἐκφυύουσιν, οὐδ' αἱ μετ' αὐτὰς ἐν ταῖς ὁμοίαις ἀνομοίως ἔξουσιν τὴν κατάγνωσιν. οὕτω τὸ ἀσύνητον πάντα φύρει καὶ διαστρέφει, καὶ γὰρ ἡ ἐν Ἐφέσῳ σύνοδος πίστιν μὲν ἐτίραν ἥς ἐναντία τὰ δόγματα πρὸς τὴν ἐν Νικαίᾳ καθέστηκε σύνοδον, παντελῶς ἐκτίθεσθαι δὲ κωλύσιν· ἀκράτως δὲ τῶν ἐν αὐτῇ σωζομένων, ἅπερ ὁ καιρὸς ἀπαιτεῖ, προστιθεῖναι αὐτῆς τε γέγονεν ἔργον, καὶ τῶν παραγμάτων ἡ φύσις διδάσκαλος, καὶ τῆς ἐκκλησίας ὁρᾶται τοῦτο στέργουσα διὰ παντὸς ἡ παράδοσις, διὸ καὶ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, οὕτω τῆς οἰκουμένης συγκροτηθείσης συνόδου, τεὺς ἐν αὐτῇ τῶν ἱερέων λογάδας ὁ θιοσπίσιος ἀθροισάμενος Κύριλλος, καὶ πιστὴν διαθέμενος ἔγγραφον, τῷ Νεστορίῳ διεπέμψατο. Καὶ μετὰ τινὰ ἐν τῇ αὐτῇ βίβλῳ Ἐφραιμίου τοῦ μεγάλου καὶ ταῦτα εὐρήσεις· Πάλιν δὲ ἐπιηράζουσιν οἱ αἵρετικὴν τὴν τετάρτην σύνοδον, λέγοντες, ὡς ἐδεδογμάτιστο μηδενὶ ἐξῆναι προφέρειν, ἢ συγγράψαι, ἢ συντιθεῖναι, ἢ φρονεῖν πίστιν ἐτέραν παρ' ἣν ἐξέθετο αὐτή· καίτοι οὐ τοῦτο ἡ σύνοδος διακρίνατο, καὶ ἀναισχύντως οὗτοι καταψεύδονται ἀλλὰ τὴν πίστιν, ἣν οἱ τριακόσιοι δέκα καὶ ὀκτὼ ἅγιοι πατέρες ἐξέθιντο, τιμῶσά τε καὶ θιάζουσα, παρὰ ταύτην ἔφησε μηδενὶ ἐξῆναι προφέρειν ἐτέραν πίστιν, καὶ τὰ ὑπόλοιπα. δῆλον δὲ ἐστὶν ἐξ αὐτῶν μάλιστα τῶν συνοδικῶν φωνῶν, ὧν καὶ μόνων ἀναγνωσκομένων οὐδεμιᾶς ἄλλης δεῖται κατασκευῆς ἢ συστάσεως ἐπιδειχθεῖσα ἡ ἀλήθεια. καὶ οὐχ ὥρμη μόνον τοῦτο, ἔπραξε δὲ ἄλλως· ἀλλ' ὡς ἔβρισεν, οὕτω πανταχοῦ διαπραττομένη γνωρίζεται. καὶ γὰρ τοὺς τῇ εὐσεβείᾳ προσιόντας

οὐκ ἄλλο σύμβολον ἀλλὰ τῶν τῆς ἁγίας ἐκιδιάσκει καὶ παραδίδωσι. γίγνωται δὲ μᾶλλον καὶ ἑαυτῶν, ἢ διαβολῶν τῆς συνόδου καταχέουσιν ἐν οἷς φασιν, αὐτὴν ὑπὸ πολλῶν διασύρεσθαι· πόσαι γὰρ τῆς πρώτης καὶ οἰκουμένης ἁγίας συνόδου κατεῖπον σύνοδοι, καί τοι ἄρχιερέων οὕσαι πληρώματα; τὴν δὲ τῶν ῥν', οὐδ' εἰ γίγοντι τινες τῶν Αἰγυπτίων εἰδέναι ἠθέλησαν. Ἀλλ' ἐάσωμεν τὸ ἀλόγιστον· τῶν γὰρ ἁγίων πατέρων οὕτω διασαφούντων, καὶ λήρους ἀνασχύντους καὶ ἀλογίστους ταῦτα ἀποφναμμένων, τοῖς τὰ τοιαῦτα φθιγγομένοις τί ἂν καὶ ἐροῦμεν ἡμεῖς; ἀντιφθεγγόμεθα τούτοις, ἢ στέρξωμεν τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα; οὐκ ἔγωγε οἶμαι, ἐρεῖ πᾶς νοῦ καὶ φρονῶν κύριος.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Καὶ ἡμεῖς μὲν τὸν πᾶσαν ὡς ἓνα τῶν πατριαρχῶν λογιζόμεθα, καὶ τοῦτό γε ἂν ὀρθόδοξος ᾖ· οὗτοι δὲ αὐτὸν βικάριον τοῦ Χριστοῦ, καὶ πατέρα, καὶ διδάσκαλον τῶν Χριστιανῶν ἁπάντων μάλα σιμνῶς ἀποφαίνονται.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἀλλ' οὐδ' ἡμεῖς ὡς δύο καὶ τρεῖς αὐτὸν λέγομεν, ἀλλ' ὡς ἓνα τῶν πατριαρχῶν· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἰσθαμναδικῇ ὁμιλίᾳ τῶν Πράξεων· Ὅρα πῶς καὶ ἐν τοῖς ἐπτά ᾗν τις πρόκριτος καὶ τὰ πρωτεῖα εἶχεν· εἰ γὰρ καὶ ἡ χειροτονία κοινὴ ἦν, ἀλλ' ὁμως ἐπισπάσατο χάριν πλείονα. Πάντα δὲ ἀρχιερέα διάδοχον Χριστοῦ λέγομεν, καὶ ἐπὶ τῆς καθέδρας καθήμενον τοῦ Ἰησοῦ μου καὶ Θεοῦ· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ λέγων· Ὁ διχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δίδιχαί· καὶ ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει. Καὶ ταῦτα μὲν κοινῶς πρὸς πάντας, ἐπίσης γὰρ ἡ ἱερωσύνη πρὸς τὸ ὑπουργῆσαι τὸ θεῖον λουτρὸν, καὶ τὴν ἱεράν μυσταγωγίαν τελῆσαι, καὶ συγχώρησιν ἁμαρτιῶν δοῦναι τοῖς ἐξομολογουμένοις, καὶ ἱερὸν χρίσμα τελῆσαι, καὶ μοναχὸν ἀποκεῖραι, καὶ ἔλαιον ἁγιάσαι καὶ χρίσαι, πρὸς ἀπονίψιν ἁμαρτιῶν, καὶ ἱερέα κατὰ βαθμὸν χειροθετῆσαι· καὶ εἰς πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ τὴν αὐτὴν ἰσχὺν καὶ ἰσὴν ἕκαστον οἶδαμεν ἔχειν. καὶ εὕτως ἐγνωμὴν ἀκριβῶς παρὰ τῶν πατέρων ταῦτα λαβόντες, καὶ ὁ δὲ λέγομεν, οὐκ ἐξ ἡμῶν τοῦτο λέγομεν· φησὶ γὰρ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης γράφων πρὸς Μιχαὴλ τὸν βασιλεῖα ἐκ προσώπου πάντων τῶν ἡγουμένων, ἐν τῇ ἐπιστολῇ ᾗς ἡ ἀρχή· Ἡμεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνληλυθότες κατὰ κείμενον τῆς Θεοσίτου ὑμῶν βασιλείας, ἐλάχιστοι ἐπίσκοποι καὶ ἡγούμενοι· Εἰ δέ τι ἀμ-

φιβαλλόμενον ἢ ἀπιστοῦμενον τῇ θείᾳ ὑμῶν μεγαλονοίᾳ διαλύεσθαι παρὰ τοῦ ἀρχιερέως εὐσεβῶς, ἡ μεγάλη καὶ θεοστήρικτος αὐτῆς χεὶρ, ὡς ζηλοτυποῦσα τὰ θεία ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ παντός, κελυσάτω παρὰ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης δέξασθαι τὴν διασάφειν, ὡς ἀνωθιν καὶ ἐξ ἀρχῆς πατροπαράδοτως ἐξειδύθῃ. αὕτη, χρηστομίμντε βασιλεῦ, ἡ κορυφασιότατη τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, ἥς Πιτρὸς πρωτόθρονος, πρὸς ὃν ὁ κύριός φησι· Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι

* Ματθ. 16, 18.

ἡδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς. * Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ πρὸς Ναυκράτιον, ἥς ἡ ἀρχή· Οὐ πλοσθήσεται τὸ οὖς μου ἀπὸ φωνῶν ἀκροάσεως φησί· Μαρτυρῶ ἔρην κατωόπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἑαυτοὺς ἀπερρήξαν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τοῦ κορυφαίου θρόνου, ἐν ᾧ Χριστὸς ἔθετο τὰς κλῆς τῆς πίστεως, ἥς οὐ κατίσχυσαν ἀπ' αἰῶνος οὐδ' ἂν κατισχύσωσι μέχρι συντελείαι αἱ πύλαι τοῦ ἡδου, τὰ τῶν αἰρετικῶν δολαφὴ στόματα, ὡς ἡ τοῦ ἀψευδοῦς ὑπόσχεται. Ἐν δὲ τῇ ἐκρίᾳ τρίτῃ συνόδῳ Ἀρκάδιος ἐπισκοπος εἶπεν· Κελυσάτω ἡ ὑμετέρα μακαριότης τὰ προσεινεχθέντα ὑμῖν γράμματα τοῦ ἐκλίου καὶ μετὰ πάσης προσκυνήσεως ὀνομαζομένου πάπα Καλιεστίνου τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας ἐπισκόπου ἀναγνωσθῆναι· ἐξ ὧν γινώσκει δυνήσεται ἡ ὑμετέρα μακαριότης, ὅποιαν ἔχει φροντίδα πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν. τὰ αὐτὰ καὶ Προϊκτος, καὶ μετὰ πένυ βραχία φησί· Κύριλλος Ἀλεξανδρείας εἶπεν ὑποδεχθὲν τὸ γράμμα τοῦ ἁγιωτάτου καὶ κατὰ πάντα ὁσιωτάτου τῆς ἐκρίας ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου τῆς Ῥωμαίων Καλιεστίνου, μετὰ τῆς προσφόρου τιμῆς ἀναγνωσκέσθω. Ἐν δὲ τῇ ἐκρίᾳ τετάρτῃ συνόδῳ ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ γράμματι, ὃ καὶ Θεὸν γράμμα ἐπιγράφει, τοιάδε φησίν· Ἵνα ὁ μακαριώτατος ἐπίσκοπος τῆς Ῥωμαίων πόλεως, ᾧ τὴν ἱερωσύνην κατὰ πάντων ἡ ἀρχαιοτάτης παρίσχει χώραν καὶ εὐπορίαν ἔχη περὶ πίστεως καὶ ἱερῶν ἀνακρίνειν. Ἐπεὶ οὖν περὶ πίστεως καὶ ἱερῶν εὐπορίαν ἔχει τοῦ ἀνακρίναι, δικαίως καὶ διδάσκαλος τῶν Χριστιανῶν ἁπάντων ἐν τῷ ὄρω γράφεται.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Γέγοντο πατέρες εὐτυχέστεροι, τὰ δ' ἄλλα ὅμοιοι καὶ γὰρ δὴ κακείνος οὐκ εὐτυχεῖ, τὸν ἀντίπαππον ἔχων ἐπιεικῶς διοχλοῦντα· καὶ οὗτοι τὸν πατέρα μιμεῖσθαι καὶ τὸν διδάσκαλον οὐκ ἀνέχονται.

ἈΠΟΛΟΓ. Καὶ ἡμεῖς εὐχόμεθα τοσοῦτους διδασκάλους πλου-
 τίσειν ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκοντας ἐν ταῖς ἐορτασίμοις ἡμέραις καὶ
 ἐν ταῖς κυριακαῖς ὅσους καὶ ἡ τῶν Λατίνων ἐκκλησία πλουτεῖ, καὶ
 περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ εὐτυχεῖ, καὶ τοσοῦτους μοναχοὺς ἀκτῆ-
 μονας ἔχει, λέληθε δὲ αὐτὸν, ὅτι ἀντίπαπας ἐβούλετο μὲν γι-
 νέσθαι, ὑπὸ δὲ τῶν καλῶς φρονούντων καὶ καλῶς διευθιτούντων
 τὰ κοινὰ, καὶ τὴν τιμὴν αὐτῶν περιποιουμένων *. καὶ διὰ ταῦτα * Ἰω. 8. 14
 καὶ τὸ μὴ εἶναι σχίσμα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ, ὅπερ ἱστὶ χειρὸν κινῶνται.
 πάντων τῶν κακῶν, ἀντίπαπας οὐκ ἐβόητο. ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν Βα-
 σιλείᾳ σύνοδος διελύθη, καὶ τὰ πάντα ἐν γαλήνῃ καὶ ἡσυχίᾳ.
 οὐκ ἴδρι οὖν αὐτὸν ἄνθρωπον τοιοῦτον τῆς ἐκκλησίας κατεύχουσιν
 ἀλλὰ μᾶλλον ὑπερέχουσιν τὰ κρείττω καὶ βελτίω.

Ὁ ἘΦΕΣΟΥ. Φύγετε οὖν αὐτοὺς, ἀδελφοί, καὶ τὴν πρὸς αὐ-
 τοὺς κοινωνίαν· οἱ γὰρ τοιοῦτοι ψευδῆστές, ἐργάται δόλιοι,
 μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ· καὶ οὐ θαυμαστόν·
 αὐτοὶ γὰρ ὁ σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός * οὐ * Κορ. β. 11
 θαῦμα οὐκ εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται ὡς διά- 14,
 κονοι δικαιοσύνης, ὥς τὸ τέλος ἔσται κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν. Καὶ
 πάλιν ἀλλαχρῶ περὶ τῶν αὐτῶν ὁ αὐτὸς ἀπόστολος· Οἱ τοιοῦτοι
 τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν
 κοιλίᾳ, καὶ διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐλογίας ἐξαπατῶσι τὰς
 καρδίας τῶν ἀκάκων * ὁ μὲντοι στεῖρὸς θεμέλιος τῆς πίστεως ἔστηκεν * Ρωμ. 16, 1
 ἔχων τὴν σφραγίδα ταύτην. * Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· Εἰ τις ὑμᾶς εὐαγ- * Τιμ. β. 2,
 γελίζεται παρ' ὁ παρελάβετε καὶ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ, ἀνάθεμα 19.
 ἔστω. * βλέπετε προφητικῶς τό· Καὶ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ, ἵνα μή τις * Γαλ. 1, 8.
 τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πάπα προβάλλῃται. Καὶ ὁ ἡγαπημένος μαθη-
 τής· Εἴ τις ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς, καὶ ταύτην τὴν διδασχὴν οὐ φέρει,
 εἰς οἰκίαν αὐτὸν μὴ λαμβάνετε, καὶ χαίρειν αὐτῷ μὴ λέγετε· ὁ γὰρ
 λέγων αὐτῷ χαίρειν, κοινωνεῖ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τοῖς πονηροῖς. * Τού- * Ἰω. 8. 10.
 των ὑμῖν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ἀποστόλων διωρισμένων, στήκετε κρατούν- 11.
 τες τὰς παραδόσεις, ἃς παρελάβετε τὰς τε ἐγγράφους καὶ ἀγρά-
 φους· ἵνα μὴ τῇ τῶν ἀθέσμων πλάνῃ συναπαχθέντες ἐκπίσπτε τοῦ
 ἰδίου στηριγμοῦ. Θεὸς δὲ ὁ πάντα δυνάμει ἐκείνους τε ἐπιγινώσκει
 τὴν οἰκίαν πλάνῃ παρασκευάσει, καὶ ἡμᾶς αὐτῶν ἀπαλλάξας ὡς
 πονηρῶν ζιζανίων οἷα καθαρὸν καὶ εὐχρηστον εἶτον εἰς τὰς ἑαυτοῦ

ἀποθήκας συνάξουν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ὃ κρίνει πάντα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνσεις.

ἈΠΟΛΟΓ. Ἐδὼ μὲν ἡμᾶς μαθημίαν ἀπολογίαν δοῦναι, ἐν οἷς ἠταῦθα προφέρει· συνήθως γὰρ ποιεῖ προφέρων ὑβρεῖς καθ' ἡμῶν. ὁμῶς ἱερῶμεν ὀλίγα· καὶ γὰρ τὸ ὁμοούσιον, καὶ τὸ Θεοτόκος, καὶ ὅσα οἱ ἄγιοι διετράνωσαν αὐταῖς λέξις οἱ ἀποστόλοι οὐκ εὐηγγελίσαντο· ἀλλ' ἡμῶς ὅσα τε οἱ πατέρες ἡμῶν ἐθεολόγησαν καὶ ἐξήπλωσαν, ὡς ἀποστολικῶς παραδόσεις καὶ ταῦτα στέργουμεν. εἰ οὖν τὸ ἐπιτίμιον τοῦ ἀποστόλου οἱ ταῦτα ἐκθέμενοι, καὶ ἡμῶς ἴσμεν. ὅσα δὲ ἐκ τῶν ἀποστολικῶν ἐπιστολῶν καθ' ἡμῶν προφέρει, οὐ συμβάλοισι πρὸς ἡμᾶς. τὰς γὰρ παραδόσεις τῶν ἀποστόλων τὰς τε ἑγγράφους καὶ ἀγράφους ταῖς εὐχαῖς αὐτῶν στηριζόμενοι βεβαίως κατέχομεν, εἰς τριάδα πιστεύοντες ὁμοούσιον, καὶ Θεὸν ὡσαυκείμενον ἐκ τῆς ἀνπαρθένου Θεοτόκου γεννηθέντα. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἴρηται οὐ κατὰ φιλόνοικον ἀπόδειξιν· οὐδὲ γὰρ βουλόμεθα ἐρῆζειν τε καὶ φιλονικεῖν, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν ἱερυνᾶν διὰ τῆς ὁδηγούσης ἡμῖν παρὰ Θεοῦ γνώσεως καὶ τῆς τῶν ἑλπίων διδασκαλίας οἵτινες τὰ Θεῶα δόγματα διετράνωσαν· οὐκ ἄλλως βουλόμενοι πείθου ἀνθρώπους, ἢ ὡς οἱ τῆς ἐκκλησίας φωστῆρες διδάσκουσι· μάρτυς ὁ τῶν ἐννοιῶν διεσπότης, ὃς ἀπαιτῆσαι λόγον πάντα τὸν λαλοῦντα τὸ ψεῦδος. καὶ γὰρ ἐχθροὶ εἰρήνης οὔτε ποτὲ θιλήσομεν γενέσθαι· ἐὰν γὰρ τὴν εἰρήνην ἀπολέσωμεν ἐχθροὶ ἴσμεν ἐκείνων τῶν ἀκουσάντων παρὰ Χριστοῦ, εἰρήνη ἡμῖν ἀλλὰ ταύτην θέλομεν καὶ ποθεῖμεν κατέχειν. δυνατὸς δὲ ὁ Θεὸς εἰρήνην δοῦναι καὶ πᾶσαι καὶ βραβεῦσαι ἐν τῷ πληρώματι τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας, ἵνα πάντες ὁμοθυμαδὸν τὸ ἐν φρονούντες καὶ λέγοντες τῇ οὕτως εὐδοκῆσάντι Χριστῷ τῷ Θεῷ δόξαν ἀναπέμψωμεν· ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

NIHIL OBSTAT

D. Bernardus Smith O. S. B. Censor deputatus.

REIMPRIMATUR

Fr. Hieronym. Gigli O. Praed. S. P. A. Magister.

REIMPRIMATUR

Petrus Castellacci-Villanova Archiep. Petr. Vicesg.

